

DESIDERII
ERASMI
OPERVM
OMNIVM
TOMVS SEPTIMVS.

DESIDERII ERASMI
ROTERODAMI
OPERA OMNIA

EMENDATIORA ET AVCTIORA,

AD OPTIMAS EDITIONES, PRAECIPVE QVAS IPSE ERASMVS POSTREMO CVRAVIT, SVMMA FIDE EXACTA,

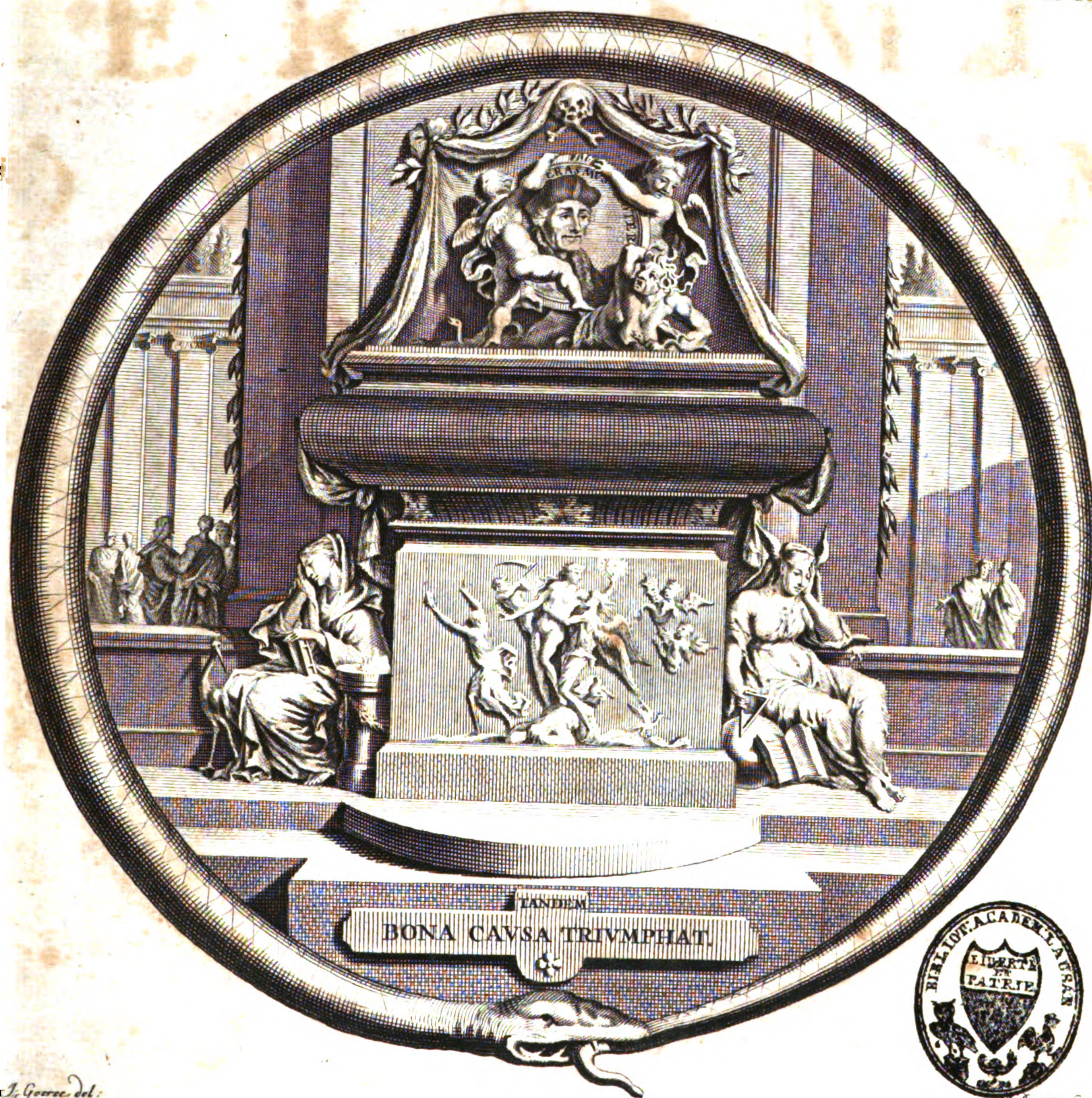
DOCTORVMQVE VIRORVM NOTIS ILLVSTRATA.

TOMVS SEPTIMVS,

COMPLECTENS

PARAPHRASES IN N. TESTAMENTVM,

In qua accessere Summaria singulorum Capitum, Versio Vulgata margini adjecta, Versuumque numeri adnotati.

LVGDVNI BATAVORVM,

Curâ & impensis PETRI VANDER AA, MDCCVI.

Cum speciali Privilegio Illustr. ac Præpotent. Ordd. Holl. & West-Frisiæ.

L E C T O R I
S.

Hoc *septimo summi viri* Des. Erasmi *Operum Volumine, opus continetur, quod inter omnes ejus lucubrationes multis maximè placuit, atque Auctori minimam invidiam creavit. In hisce certè Paraphrasibus, elucent summum acumen, & dexteritas singularis* Erasmi, *qui sensus abditos, & paucitate verborum involutos copiosiore oratione feliciter evolvit, nexúmque & seriem orationis obscuriorem ingeniosè illustravit; quod in Epistolis Pauli Apostoli, ubi ejuscemodi Cynosura plerique indigent, potissimùm videre est. Quin etiam ubi traduntur Euangelica Mysteria, obscurioribus verbis, ex quibus unum certum sensum, pluribus animo pariter se se offerentibus, elicere certò non licet, magnâ industriâ, SS. Patrum, præstantissimorúmque Interpretum sententias intertexit; ex quibus Lector eam eligere queat, quæ maximè animo ejus arridebit. Sed laudare ejusmodi opus, & verbis ornare, perinde est ac meridiano soli lucem addere velle. Novimus equidem à temporibus, quibus* Erasmus *illustrandis Sacris Litteris incubuit, multos exortos esse præstantissimos viros, Linguæ Hebraïcæ accuratiore peritiâ, aliisque subsidiis necessariis instructiores, quia dies diem docet, qui sensus eruerint summo viro ignotos. Verùm non tantùm ejus ævo nemo hac in re fuit ei æquiparandus, sed ad maximam partem Novi Testamenti quod attinet, nemo, ne nunc quidem, feliciùs sensum ejus expedivit.*

Fuit hujus Operis Editio quædam Hanoveræ anno 1668. *procurata in* quarto, *sed adeò turpis & vitiosa, ut non modò singulæ voces passim essent fœdè corruptæ, sed & integri versus omissi; quæ menda diligentissimè hîc emendata sunt. Accepi etiam à fide dignis, cùm primùm prodiret ea Editio, nemini eam obtrudi potuisse; quamobrem Bibliopola aliquamdiu postea titulum recudi curavit, quasi esset alia Editio; quæ fraus primùm ei malè cessit, sed paucis pòst annis iterum tentata, nescio quo errore hominum, effecit ut in Anglia, millia aliquot exemplarium vitiosissimæ Editionis vendita fuerint. Utantur verò potiùs hac studiosi; quæ & castigatior & elegantior multò est.*

Quam ut exornaret Bibliopola, curavit commata ad marginem diligenter numeris notari, ut Lectoribus interpretationes Erasmi *quærentibus laborem minueret. Imò verò & textum integrum Vulgatæ Versionis in margine à Cap.* VIII. *Matthæi exprimi curavit, ut Lectores cum eo possent* Erasmi *Paraphrases faciliùs conferre; nam principium tantùm versuum in prioribus Editionibus erat, quo factum est ut hujus rei ab initio in mentem non venerit. Editio etiam Frobeniana anni* 1540. *est cum duabus aliis Editionibus recentioribus collata à viro erudito, qui correctioni præfuit, & qui varias nonnullas lectiones, si quæ essent memoratu dignæ, sub ima paginarum ora addidit. Idem quoque singulis Capitibus disticha dudum edita, quæ complectuntur quod iis continetur, præfixit. Si minùs boni sint versus, mirum sanè non erit, cùm tam paucis verbis non possit commodè copiosum argumentum coërceri. Interea alicui usui esse queunt quærentibus quidpiam, nec interdum satis accuratè tenentibus quonam Capite inveniatur; monent enim uno verbo Lectorem. Hæc erant quæ te,* Benigne Lector, *non ignorare volebat Bibliopola. Vale.*

Dabam mense Junio
anni MDCCV.

INVICTISSIMO
CAESARI CAROLO,
EJUS NOMINIS QUINTO,
DES. ERASMUS ROTERODAMUS
S. D.

AUD quaquam ignarus, Carole Cæsar invictissime, quanta religio, quantaque reverentia debeatur, cum omnibus sacris Litteris, quas nobis sancti Patres divini Numinis afflatu prodiderunt: tum præcipue iis, quæ nobis bona fide referunt, quæ Pater ille cœlestis ad totius orbis salutem per Filium suum Jesum, vel gessit, vel proloquutus est: simulque conscius indignitatis propriæ, quum ante annos aliquot primum admolirer manum Epistolis *Paulinis*, Paraphrasi explanandis, (nam id mihi tum ultro suggessit impetus animi) videbar mihi facinus aggredi vehementer audax & improbum, ac periculosæ, quod ajunt, aleæ: adeo ut posteaquam in uno alterove capite fecissem operis periculum, plane contractis velis destiturus fuerim ab instituto cursu, ni me mirus amicorum eruditorum consensus, uti pergerem, perpulisset. Nec mihi licuit per horum efflagitationes conquiescere, donec quicquid esset Apostolicarum Epistolarum absolvissem, quum ipse non sumsissem tractandas, nisi eas, quæ citra controversiam omnem à *Paulo* conscriptæ sunt. Non semper mihi prospere cessit amicorum instigationibus obsecundasse. Sed hac tamen in re mihi gratulatus sum eam audaciam exspectatione fuisse feliciorem: tum auctori, cui minimum peperit invidiæ, tum Euangelicæ Philosophiæ candidatis, qui mihi certatim gratias agunt, quod hac mea industria ad cognitionem Apostolicæ sapientiæ, vel excitati sint, vel adjuti. Sed hac defunctus provincia, non exspectabam posthac unquam mihi rem fore cum hoc scripti genere.

Et ecce R. D. *Matthæus* Cardinalis *Sedunensis*, cujus hortatu perfeceram Epistolas Canonicas, quum illum è *Wormaciensi* Concilio reversum salutandi gratia convenissem *Bruxellæ*, primo statim colloquio, velut hoc meditatus incipit hortari, ut quod fecissem in Epistolas Apostolicas, idem facerem in Euangelium *Matthæi*. Ego protinus excusare multa, plus satis audax fuisse facinus, quod id tentassem in Apostolicas litteras: viros quidem divinos Apostolos, sed tamen homines fuisse. Cæterum Christi majestatem esse majorem, quam ut in hujus verbis idem audere fas sit. Quod si * non submoveret operis majestas, tamen argumenti naturam refragari, nec admittere Paraphrasten: non tantum ob hoc, quod hîc variæ sint personæ, quibus dum necessario attemperatur oratio, fit ut intra cancellos arctissimos cohibeatur calamus: nimirum exclusus ab ea libertate, quam admittunt reliqua commentariorum genera. Nam & Paraphrasis commentarii genus est. Deinde quum bona pars Euangelii constet narratione rerum gestarum, eaque simplici ac plana, fortassis videbitur hîc Paraphrastes nihil aliud quam *lucernam accendere in meridie*, juxta Græcorum proverbium. Jam quum Veteres in allegoriis explicandis, partim varient, partim sic agant, ut mihi nonnunquam ludere videantur: nec mihi licuerit eas nisi sub persona vel Christi, vel Euangelistæ referre, palam est, in quantis angustiis essem versaturus. Omitto quod Christus quædam ita locutus est, ut tum quum diceret intelligi noluerit, quod genus est illud: *Solvite templum hoc, & in triduo ædificabo illud*. Rursum de emendo gladio, de fermento Pharisæorum vitando. Porro in eo sermone, quo prædicit excidium urbis *Hierosolymitanæ*, finem hujus mundi, & afflictiones olim Apostolis eventuras, ita miscet ac temperat sermonem Jesus, ut mihi videatur, non solum Apostolis, sed nobis etiam obscurus esse voluisse. Sunt rursus loca quædam mea sententia † inexplicabilia, quorum est de peccato in Spiritum Sanctum nunquam remittendo: de die supremo, quem solus Pater norit, etiam Filio incognitum. Hîc in commentariis licet absque pe-

* Alia Editio habet, *si nos non*. † Altera Edit. addit, *prorsus*.

periculo referre sententias diversorum diversas; licet ingenue fateri locum tibi non liquere. At idem jus non est Paraphrastæ. Præterea sunt quædam ita dicta, ut ad hæc quoque tempora pertineant, in quibus plurima sunt ab Apostolicis institutis dissidentia. Hæc ut Spiritu Prophetico præscierint Euangelistæ, certe sub illorum persona non possunt narrari, nisi frigide & coacte. Movebat & illud animum meum, si in solum *Matthæum* hoc operæ sumerem, fore protinus, qui idem efflagitarent in cæteros Euangelistas. Quorum voluntati si morem gererem, futurum ut mihi sæpius eadem essent repetenda, nimirum omnia in quibus inter se consentiunt Euangelistæ. Sin ex omnibus perpetuam quandam narrationis seriem contexerem, (quum explicare dissonantes locos in Euangelistis nihil aliud sit, quam in labyrintho quodam versari) non potuissem servire perspicuitati paraphraseos.

His & hujusmodi plurimis argumentis quum deprecarer delatam provinciam, mihique viderer habere causam bonam ac vincibilem: tamen ille vicit facundia, vicit auctoritate, totius negotii periculum & aleam in sese recipiens. Nec ausus sum diutius illius viri reluctari consilio, cujus consiliis tua Majestas gravissimis in rebus solet non illibenter obtemperare. Et tamen quum ego non plane recepissem negotium, sed tantum pollicitus essem aliquando conaturum me, si forte procederet, ille *Mediolanum* se conferens, meo nomine spoponderat *Germanis* Opus hac hyeme proditurum. Itaque quum ipse *Basileam* repeto, sic urgebar undique à *Germanis* meis, flagitatoribus non parum improbis, ut quo fidem illius ac meam liberarem, Opus menstruo ferme labore perfecerim. Utinam sit omnibus felix illius imperium ac meum obsequium: & spero fore, si tua Majestas hoc munusculum sibi dicatum agnoscet.

Sed hìc fortasse dicet aliquis, qui te non alio titulo quam Cæsaris novit, quid hoc argumentum ad profanum Principem, quod magis conveniebat Abbatibus, aut Episcopis consecrare? Primum mihi videtur apte datum, quicquid honestum offertur Christiano Principi. Ad hæc cum nullus Princeps tam profanus sit, ut ab Euangelii professione sit alienus, Cæsares in hoc unguntur & consecrantur, ut Euangelicam Religionem vel tutentur, vel farciant, vel propagent. Itaque non doctor est Euangelii Cæsar, sed propugnator; fateor, sed interim par est non ignorare quale sit, pro quo sumis arma. Porro cum tuum istum animum contemplor sic religioni pietatique deditum, ut Episcopis & Abbatibus ad pietatis studium vel regula possit esse, vel calcar: non mihi visus sum ulli congruentius hoc munus dedicaturus, quam tuæ Majestati. Proinde quod apte dicaturus eram Christiano Principi, aptius Cæsari, aptissime dico Carolo. Minus apta deferunt, qui gemmas raras, qui feroces caballos, qui canes venatorios, qui aulea barbarica largiuntur. Jam cum Euangelistæ nulli non scripserint Euangelium, non video quo minus sit ab omnibus legendum. Et nos ita tractavimus, ut & ab illiteratis possit intelligi. Legetur autem summo cum fructu, si quisque hoc animo sumet in manus, ut seipso reddatur melior: nec Euangelicam Scripturam ad suos accommodet affectus, sed suam vitam, suasque cupiditates ad hujus regulam corrigat. Nos in hoc Opere potissimum sequuti sumus *Origenem* rei theologicæ longe peritissimum, *Chrysostomum* ac *Hieronymum* ex orthodoxis probatissimos. Det tibi, Cæsar Augustissime, cœlestis ille Princeps ea velle conarique, quæ sunt optima, atque idem tuos conatus bene fortunet, ut amplissimum imperium, quod citra sanguinis humani jacturam hactenus contigit, possis itidem vel propagare, vel tueri. Illud interim semper meminerit tua clementia, nullum bellum, neque tam justis de causis suscipi, neque tam moderate geri, quod non ingens & scelerum & calamitatum agmen secum trahat: tum maximam malorum partem ad innoxios & indignos recidere. *Basilea*, 13. Januar. Anno MDXXII.

DES. ERASMVS ROTERODAMVS PIO LECTORI S. D.

EMINI, *Lector optime, & alias alicubi testificatum esse, me plurimum dissentire ab iis, qui laicos & illiteratos in totum putant submovendos à lectione sacrorum Voluminum: nec admittendos ad hæc adyta, nisi paucos* Aristotelica *Philosophia, Scholasticaque Theologia multis annis detritos. Equidem in præsentia non digladiabor cum iis, qui hos potissimum judicant idoneos legendis & enarrandis Voluminibus arcanis, quod ingenium adferant humanis disciplinis exercitatum. Sit ita sane, modo eas per ætatem sobrie modiceque attigerint, modo ne in illis consenuerint, modo ne plus satis illis tribuant, modo absit supercilium & cæcus amor sui, modo simplex & purus sit oculus, quo in Scripturis arcanis conspicitur Deus, neque animus sit mundanis affectibus vitiatus, à quibus resilit Spiritus ille cœlestis. Alioqui pulchre tenebant sacras Litteras Scribæ & Pharisæi, & interrogati de Christo, incunctanter proferebant è Prophetis testimonium: rogati de præcipuo Legis præcepto, apte respondebant.* Caiaphas *etiam vaticinium edidit de mundo Christi morte redimendo.* Sed videntes non videbant, *quod oculos haberent livore, odioque vitiatos:* audientes non audiebant, *quod aures haberent malarum cupiditatum sordibus obturatas:* intelligentes non intelligebant, *quod mentem haberent ambitionis & avaritiæ tenebris obcæcatam. Nec ulli pertinacius obstitere Christo, quam qui præcipue tenebant eos libros, in quibus & promissus fuerat, & adumbratus. Sed non ideo damnanda est sacrarum Litterarum exacta cognitio, si quidam suo vitio sibi vertunt in perniciem, quod suapte natura bonum est ac salutiferum. Ut igitur iis detur primus locus in docendo, non video tamen cur idiotæ sint ab Euangelicis præcipue litteris, ceu profani à sacris, submovendi, quæ doctis pariter & indoctis, quæ* Græcis *æque ac* Scythis, *quæ servis itidem ut liberis, quæ fœminis simul & viris, quæ plebejis non minus atque Regibus prodita sunt. Quod docent, ex æquo ad omnes pertinet, quod pollicentur, pariter ad omnes pertinet. Et ita prodita sunt, ut citius intelligantur ab idiota pio modestoque, quam ab arrogante Philosopho.* Judæorum *est populum celare sua mysteria, qui in umbris versabantur. Euangelica lux premi non sustinet. Olim in sancta sanctorum unus ingrediebatur Sacerdos. At ubi Templi velum in morte Domini scissum est, ad ipsum usque Christum, qui vere sanctus est sanctorum, & sanctificator omnium, datus est omnibus aditus: & exaltatus à terra, omnia trahit ad se, qui cupit omnes salvos facere. Exclamant indignum facinus, si mulier aut coriarius loquatur de sacris Litteris. At ego puellas quasdam audire mallem de Christo loquentes, quam quosdam summos vulgi opinione Rabinos. Cur nos sumus immitiores* Judæis? *Illi ferebant puerum Jesum in medio Doctorum respondentem & interrogantem, cum nihil adhuc in eo divinum suspicarentur. Increpat ille discipulos suos, qui prohiberent pueros adire se:* Talium est enim, *inquit,* regnum cœlorum. *Neque nos igitur arceamus parvulos ab Euangelica lectione. Fortasse Jesus & illos complecti dignabitur, sacrisque suis manibus contingere, ac benedicere. Hæc ætas Pharisæis obtrectantibus Domino cecinit gratum Osanna. Ex hoc genere delegit Euangelicæ Philosophiæ discipulos, non solum piscatores, & ἀναλφαβήτως, sed etiam natura tardiusculos, quod multis argumentis liquet ex Euangelica narratione. Pro his parvulis gratias agit Patri:* Confiteor tibi Deus cœli & terræ, quod absconderis hæc à sapientibus ac prudentibus, & revelaris ea parvulis, *hoc est, juxta mundi judicium, stultis. Sæpenumero qui mundo contemtissimi sunt, apud Christum summo in pretio sunt. Et quos mundus habet pro doctissimis, Christo sunt idiotæ. De quibus loquitur* Paulus, *scribens* Romanis: Evanuerunt in cogitationibus suis, & obtenebratum est insipiens cor eorum, dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. *Neque vero hæc dixerim, quo bonis Doctoribus adimam auctoritatem suam, aut idiotis quibuslibet addam animos, ut sibi vindicent scientiam Scripturæ mysticæ, suæque prudentiæ innitentes, adspernentur Doctores Ecclesiasticos. Habet humana sapientia supercilium suum, sed habet & idiotarum inscitia non minus arrogans supercilium suum.* Paulus *non patitur mulierem loqui in cœtu Ecclesiastico, ne discendi quidem gratia: taxatque mulierculas oneratas peccatis, semper discentes, nec unquam ad scientiam veritatis pervenientes. Contra, divus* Hieronymus *& virgines, & viduas, & conjugatas hortatur ad lectionem sacrorum Voluminum, & tamen queritur hujus scientiæ professionem passim ab indignis arrogari.* Hanc, *inquit,* garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi præsumunt, lacerant, docent antequam discant. *Tantum autem abest, ut in laico probem arrogantem Scripturæ divinæ professionem, ut mihi nec in eruditis videatur tolerabilis. Quid enim arrogantius, quam ut homo se profiteatur doctorem rerum divinarum? Sed ut professio nec ab eruditis usurpatur satis modeste, ita nulli non permittendam arbitror sobriam ac piam vestigationem, præsertim eorum quæ vitam reddunt meliorem.*

Porro quum in iis hortis varia genera deliciarum nascantur, decerpat sibi quisque quod commodum est. Consideremus quos auditores habuerit ipse Christus, nonne promiscuam multitudinem, & in hac cæcos, claudos, mendicos, publicanos, centuriones, opifices, mulieres ac pueros? An gravetur ab iis legi, à quibus voluit audiri? Me quidem auctore leget agricola, leget faber, leget latomus, legent & meretrices & lenones, denique legent & Turcæ. *Si hos non submovit à sua voce Christus, nec ego submovebo eos ab illius libris. Qui scis an iis quoque veniat usu, quod accidit Eunucho? Inter Veteris Testamenti libros fortassis sunt nonnulli, à quibus sit cur arceas idiotas. Qualis est* Ezechiel, *&* Canticum sponsæ, *ac pene omnes libri Veteris Testamenti: quod in iis frequenter offendit vel historia in speciem absurda, vel ænigmatum obscuritas. Nec horum tamen lectionem cuiquam Christianæ Philosophiæ cupido interdixero. Hoc certe fructus ceperint, quod instructiores ac paratiores venient ad Ecclesiasticas conciones: & libentius audient, in quibus agnoscent aliqua: & facilius intelligent, quorum jam gustum qualemcunque ceperunt. Quanquam in libris Euangelicis divina sapientia se mire demittit ad captum etiam infirmorum*, ut nemo tam indoctus esse possit, quin ad Euangelicam Philosophiam sit docilis. Tantum adsit animus, quantumvis rudis, modo simplex, modo purus, ac vacuus ab iis curis & cupiditatibus, quæ doctissimos etiam Christo reddunt indociles. Idiota priusquam codicem Euangelicum sumet in manum, precatiuncula se præparet ad lectionem: oret ut optimus ille Jesus, qui pro contemtissimis etiam hominibus mortuus est, impartire dignetur Spiritum suum, qui non requiescit, nisi super humilem ac mansuetum, & trementem verba ipsius. Ac confirmatus consilio* Jacobi, Qui indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, nec exprobrat, *dicat cum Psalmographo:* Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. *Item illud:* Servus tuus ego sum, da mihi intellectum Domine. *Deinde nihil aliud venetur in hoc saltu, quam ut seipso melior evadat.*

* Alia Editio, *infimorum*.

dat. Laborat ignorantia, observet si quid alicunde lucis affulgeat. Torquetur odio aut livore, tenetur libidine, avaritia, ambitione, aliove mentis morbo, hic remedium quærat, & inveniet. Mœret aliquis, hinc petat lenimen doloris, & discedat alacrior. Hæret ac perplexus est quispiam, non aliunde melius suppetet consilium. Tentatur quis & periclitatur, ab Euangelio petat præsidium. Sitit aliquis justitiam, hic reperiet fontem purißimum; unde qui biberit, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam, nec amplius sitiet aquas, quæ promuntur è cisternis contritis ac turbatis ungulis omnium bestiarum terræ. Si quis esuriet cibum vitalem, hic est panis de cœlo descendens: unde qui ederit, vegetus ac robustus evadet in Christo, donec occurrat in virum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi. Hic fons est ille paradisiacus, unde promanant quatuor amnes irrigantes universam faciem terræ. Hic est panis sermonis divini, unde Jesus & hodie reficit promiscuam turbam ad se confluentem, & in desertis locis sibi hærentem.

Scio Pastorum esse partes, panem hunc à Christo fractum, ac traditum distribuere populo. Sed quid, si cessent Pastores? Quid, si vertantur in lupos? Horum est fodere puteos, & ex iis haustum liquorem doctrinæ cœlestis porrigere populo, ne siti pereant in deserto. Sed quid, si Pastores versi sint in Philistæos, *& venas aquæ vivæ obturent injecta terra? Quid faciet populus? Nimirum implorabit opem Principis pastorum Jesu. Vivit adhuc, nec deseruit curam gregis sui. Interpellatus publicis suorum precibus, faciet quod pollicetur apud* Ezechielem: Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas, sicut pastor visitat gregem suum, in die quando fuerit in medio ovium suarum dissipatarum: *cæteraque quæ sequuntur in hanc sententiam apud eundem Prophetam. Oves sunt idiotæ, sed rationales: & ex iis ovibus fiunt Pastores. Ac nonnunquam fit, ut ovis plus sapiat ipso Pastore. Proinde ut non decet laicum seditiose rebellare Presbyteris suis, ne confundatur ordo, quem* Paulus *vult esse in corpore Christi: ita non decet Sacerdotes exercere tyrannidem in gregem. Alioqui his erit imputanda seditio. Ergo quoties Pastores funguntur officio suo, reverenter sunt audiendi, tanquam Angeli Dei, per quos nobis loquitur Christus. Sin insincere docent, tamen excerpendum, si quid admixtum sit boni. Sin aut omnino cessant, aut ea docent, quæ plane pugnant cum Euangelio, aut si quando per occasionem non est doctoris copia, reficiat suum quisque animum lectione privata. E fontibus Servatoris hauriat sibi quisque quod potest. E panibus sacris decerpat sibi quisque quo satiet animum esurientem. Non deerit Jesu Spiritus vel uni meditanti tale quiddam in nomine ipsius, qui se promisit adfuturum, quoties duo congregarentur in nomine ipsius. Frustra vel sex millia conveniant, si non conveniant in nomine Jesu. Conveniunt autem in illius nomine, qui nihil aliud spectant, quam gloriam Principis sui, & salutem æternam.*

Dicet mihi quispiam: Difficilis est discretio spirituum, & Angelus Satanæ nonnunquam transfigurat se in Angelum lucis. Fateor: & eam ob causam, nolim esse præceps judicium. Sed tamen certissimum cuique suffragium est testimonium suæ conscientiæ. Proximum est consensus Scripturæ & vitæ Christi. Denique quædam dilucidiora sunt, quam ut oporteat ambigere, aut requirere interpretem. Et tamen his offenduntur, qui se totos dedicarunt mundo, non ob aliud, nisi quod officiunt institutis votisque suis. Quam enim aliam ob causam tam gravis erat Pharisæis & Scribis Christus, cujus doctrina nihil erat æquius, cujus vita nihil innocentius, cujus potestate nihil beneficentius? Nimirum jam illi regnum quoddam possidebant. Honorabantur ut docti, adorabantur ut sancti, ditabantur affatim, cupiebant eum statum esse perpetuum, qui tamen erat sceleratissimus. Et ideo non ferebant lucem Euangelicæ veritatis, per quam videbant auctoritatis suæ scenam discutiendam. Hujusmodi si palam deplorati sint, quantum sit tribuendum, satis indicat Christus: Sinite, *inquit,* illos, cæci sunt cæcorum duces. *Certe Scripturarum suarum penum nulli pio claudit Christus, etiamsi subulcus esset, qui quondam pastoribus impartiit Spiritum Propheticum. In hujus igitur libris versentur omnes qui venantur Christianam Philosophiam. Si succedit, age gratias Deo. Sin minus, ne protinus abjice animum; quære, pete, pulsa. Quærenti continget ut inveniat, petenti dabitur, pulsanti aperiet is, qui habet clavem, quæ sic aperit, ut nemo claudat: sic claudit, ut nemo aperiat. Consule proximum, si quid non assequeris: fortasse per illum tibi loquetur Spiritus arcanus, qui non uno modo sese solet inserere mentibus hominum. Adsit quidem pia curiositas, & curiosa pietas, sed absit temeritas, absit præceps & pervicax scientiæ persuasio. Quod legis & intelligis, summa fide complectere. Frivolas quæstiunculas, aut impie curiosas dispelle, si fors oboriantur animo. Dic:* Quæ supra nos, nihil ad nos. *Quomodo Christi corpus exierit clauso sepulchro, noli disceptare: tibi satis est quod exiit. Quomodo in sacra mensa sit corpus Christi, ubi ponebatur panis, noli disquirere: tibi sufficit credere quod illic est corpus Domini. Quomodo Filius sit alius à Patre, quum sit una natura, noli scrutari: tibi satis est credere Patrem, Filium & Spiritum Sanctum tres Personas, sed unum Deum. Sed illud in primis cavendum, ne Scripturam tentes ad tuas cupiditates, tuaque decreta detorquere: sed ad hujus regulam potius tuas opiniones ac vitæ rationem attempera. Alioqui ex hujusmodi fontibus nascitur asseverandi pervicacia, nascuntur contentiones, nascuntur dissidia & odia, nascuntur hæreses, fidei simul & Christianæ concordiæ venena. Neque tamen protinus arcendi sunt à sacris Libris idiotæ, si quis exortus fuerit, qui per hanc occasionem prolapsus sit in errores. Neque enim istud lectionis vitium est, sed hominis. Nec olim ideo vetitum est Euangelium in Templis recitari, quod hinc hæretici prisci hauserint errorum suorum semina. Nec ideo prohibentur apes à floribus, quod ex iis aliquando venenum sugat aranea. Legant igitur omnes, sed qui volet cum fructu legere, legat sobrie, legat non oscitanter, velut historiam aliquam humanam, ad se nihil attinentem, sed avide, sed attente, sed aßidue. Tanquam pius Jesu discipulus, affectetur illum per omnia vestigia: observet quid agat, quid loquatur: subodoretur, vestiget, scrutetur singula, & reperiet in simplicissima illa rudique Scriptura consilium ineffabile sapientiæ cœlestis: videbit in illa stultitia Dei, si fas est ita loqui, prima fronte humili & contemnenda, quod longe superet omnem prudentiam humanam, quamvis sublimem & admirabilem. Nihil autem illic narratur, quod ad unumquenque nostrum non pertinet: nihil illic geritur, quod quotidie non geritur in vita nostra, tectius quidem, sed verius. Nascitur in nobis Christus, nec desunt* Herodes, *qui tenerum adhuc & lactentem conantur occidere. Grandescit & proficit gradibus ætatum. Sanat omne morborum genus, si quis modo cum fiducia imploret illius opem. Non repellit ille leprosos, non Dæmoniacos, non sanguinis profluvio impuros, non cæcos, non claudos. Nullum est animi vitium tam tetrum, tam immedicabile, quod ille non tollat, si dicamus illi ex animo:* Jesu fili David, miserere. *Et:* Domine, si vis, potes mundare. *Quin & mortuos excitat ad vitam. Docet, terret, minatur, blanditur, consolatur. Habet & nunc* Judæos *suos, qui non ferunt illius luce obscurari suum* Mosen. *Habet Scribas & Pharisæos, qui insidientur. Et utinam non habeat plures quam duos,* Annam *&* Caiapham. *Habet* Iscariotas *suos, qui sanguinem innoxium pecunia vendant. Nec deest* Pilatus *& cohors, per quam flagelletur, conspuatur, & crucifigatur. Habet interim & pusillum gregem suum, ex ipso pendentem. Habet qui dicant:* Domine, quo ibimus, verba vitæ æternæ habes. *In hujusmodi Philosophia profuerit omnibus versari, quamlibet idiotis aut illiteratis. Nec deerit sobrie versantibus unctio, quæ doceat illos de omnibus quæ pertinent ad salutem æternam: juxta vaticinium Johelis:* Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & erunt omnes θεοδίδακτοι, *hoc est,* divinitus docti. Paulus *non vult prohibe-*

hiberi spiritum, sed optat ut prophetent omnes. Et Moses *rogatus, ut prohibeat* Heldad *&* Medad *à prophetia.* Quis, *inquit*, tribuat, ut omnis populus prophetet, & det eis Dominus Spiritum suum?

Quidam piaculum arbitrantur, si sacri Libri vertantur in linguam Gallicam, *aut* Britannicam. *Sed Euangelistæ non veriti sunt* Græce *scribere, quod Christus* Syriace *loquutus est. Neque* Latini *veriti sunt Apostolorum sermonem in* Romanam *linguam vertere, hoc est, promiscuæ multitudini prodere. Neque* Hieronymo *religio fuit sacras Literas* Dalmatice *vertere. Equidem cupiam in omnes verti linguas. Cupit Christus suam Philosophiam quam latissime propagari. Pro omnibus mortuus est: ab omnibus cognosci desiderat. Ad id conducet, si aut illius libri vertantur in omnes omnium gentium linguas: aut Principum opera fiat, ut tres linguæ, quibus potissimum credita est divina Philosophia, discantur à populis omnibus. Hoc si paucis annis potuit* Romanorum *Principum industria, ut* Galli, Germani, Hispani, Afri, Ægyptii, Asiani, Cilices, Palæstini, Latine Græce*que loquerentur, etiam vulgo: nec ob aliud, nisi ut commercio linguarum commodius propagaretur imperium non diu duraturum: quanto justius hoc nobis curandum est, quo Christi imperium, sine fine mansurum, per omnes orbis regiones proferatur? quod nunc nescio quibus de causis sic in angustum contractum est, nisi quod, ut suspicor, homines sunt, qui malunt sub Christi prætextu regnum mundanum tenere in arcto orbis angulo, quam Christum ipsum toto terrarum orbe regnare. Sed de hoc alias fortasse tempestivius dicetur. Nunc ut quod institui pergam, cur indecorum videtur, si quisquam sonet Euangelium ea lingua qua natus est, & quam intelligit:* Gallus *Gallica*, Britannus *Britannica*, Germanus *Germanica*, Indus *Indica? Mihi magis indecorum vel ridiculum potius videtur, quod idiotæ & mulierculæ, psitaci exemplo, Psalmos suos & precationem Dominicam* Latine *murmurant, quum ipsæ quod sonant, non intelligant. Ego cum divo* Hieronymo *sentiens, citius gratuler gloriæ crucis, magnificumque cum primis ac triumphale duxerim, si linguis omnibus ab omni hominum genere celebretur. Si stivam tenens arator aliquid sua lingua decantet è Psalmis mysticis. Si textor assidens telæ, nonnihil ex Euangelio modulans soletur laborem. Hoc nauclerus affixus clavo cantillet aliquid. Denique ad colum sedenti matronæ, sodalis aut cognata hinc recitet aliquid. Quid alienius à mysteriis Prophetarum, quam Eunuchus ille* Candaces *Reginæ, in regia nutritus, muliebribus obsequiis addictus, denique* Æthiops, *qua gente vix ulla effæminatior: tamen dum ut delicatus curru vehitur, legit* Esaiam *de Christo vaticinantem. Non intelligebat Scripturæ sensum homo profanus & idiota: & tamen quoniam pio studio legebat, subito mittitur illi* Philippus *interpres: vertitur Eunuchus in virum, tingitur aqua, & ater* Æthiops *niveo agni immaculati vellere induitur: subitoque ex mancipio profanæ Reginæ, fit servus Jesu Christi.*

Jam quod tam multos habemus Christianos adeo rudes, ut non multo plus teneant sapientiæ Christianæ, quam ii qui sunt à Christiana professione alienissimi, magna ex parte imputandum arbitror Sacerdotibus. Videorque mihi videre viam, qua fieri possit, ut posthac paulo minus idoneos habeamus sacræ lectioni: videlicet si summa fidei ac doctrinæ Christianæ, lucida brevitate, & docta simplicitate proponeretur quotannis populo Christiano. Et ne vitio concionatorum depravaretur aliquid, libellum confici velim à doctis & integris viris, qui multitudini voce Sacerdotis recitaretur. Eum concinnari cupiam non ex humanis lacunis, sed ex fontibus Euangelicis, ex Apostolicis literis, ex Symbolo, quod an ab Apostolis proditum sit, nescio: certe majestatem ac puritatem Apostolicam præ se fert. Hoc, opinor, non intempestive fieret feriis Paschalibus. Atque hoc præstaret, opinor, quam populum ineptis, nonnunquam & obscœnis jocis ad cachinnos concitare. Quem morem, nescio quis Cacodæmon invexit in Ecclesiam. Nam etsi populus aliqua voluptate retinendus est, atque etiam excitandus nonnunquam: tamen hujusmodi ludicris excitare risum, scurrarum est, non Theologorum. Quin & illud mihi videtur non mediocriter ad hanc rem conducturum, si pueri baptizati, quum jam ad pubertatem pervenerint, jubeantur hujusmodi concionibus adesse, in quibus illis dilucide declaretur, quid in se contineat professio baptismi. Deinde diligenter privatim examinentur à probis viris, satis ne teneant, ac meminerint ea, quæ docuit Sacerdos. Si comperientur satis tenere, interrogentur ratum ne habeant, quod susceptores illorum nomine polliciti sunt in baptismo. Si respondeant se ratum habere, tum publice renovetur ea professio, simul congregatis æqualibus, idque ceremoniis gravibus, aptis, castis, seriis, ac magnificis: quæque deceant eam professionem, qua nulla potest esse sanctior. Quid enim sunt humanæ professiones, nisi simulachra quædam hujus sanctissimæ professionis, hoc est, revocamenta quædam Christianismi prolapsi ad mundum. Norunt Monachi suas professiones hujusmodi ceremoniis imitatitiis commendare populo: & sic agunt hanc fabulam, ut nonnunquam erumpant lachrymæ spectatoribus. Quanto magis id facere convenit in hac longe religiosissima professione, qua non homini, sed Christo damus nomina: nec juramus in regulam Francisci, *aut* Benedicti, *sed in regulam Euangelicam? Ita fiet, ut adolescentes intelligant, quid Principi suo præstare debeant, & quibus studiis eniti ad veram pietatem. Et interim majoribus etiam succurret, quot modis à suis votis exorbitarint. Aguntur nunc in Templis quibusdam comœdiæ, mihi non prorsus improbatæ, de Christo resurgente, de adscendente in cœlum, de misso Spiritu Sancto. Quam vero magnificum esset hoc spectaculum, audire vocem tot juvenum sese Jesu Christo dedicantium, tot tironum in illius verba jurantium, abrenuntiantium huic mundo, qui totus in malitia positus est: abjurantium & exsibilantium Satanam cum omnibus pompis, voluptatibus & operibus ipsius? Videre Christos novos, Imperatoris sui signum gestantes in frontibus? Videre gregem candidatorum prodeuntem à sacro lavacro? Audire vocem reliquæ multitudinis acclamantis beneque ominantis Christi tironibus? Hæc sic publice fieri velim, ut nihilo segnius interim ab ipsis statim incunabulis privatim ac publice Christi doctrinam imbibant, quantum fieri potest. Quæ quidem hoc plus habebunt auctoritatis, si tractentur per ipsos Episcopos, non per Parochos, aut conductos suffraganeos. Hæc si fierent, quemadmodum oporteret, aut ego fallor, aut haberemus aliquanto sinceriores Christianos, quam habemus.*

Verum hic geminus exsistit scrupulus: primum quod videatur iterari baptismus, id quod fas non est: deinde quod periculum sit, ne quidam audita professione non approbent quod gestum est per vicarios. Prior ille facile discutitur, si hæc sic gerantur, ut nihil aliud sint, quam instauratio quædam ac repræsentatio pristini baptismi: quod genus est, cum aqua sacra quotidie conspergimur. Posterioris difficilior est solutio. Sed omnia tentanda sunt, ne quis resiliat à prima fide. Quod si non potest obtineri, fortassis expediet illum non cogi, sed suo relinqui animo, donec resipiscat: nec ad aliam interim vocari pœnam, nisi ut ab eucharistia sumenda reliquisque sacramentis arceatur. Cæterum nec à sacris, nec à concionibus excludatur. Atque etiam libellos de Philosophia Christiana conscriptos passim circumferri velim, in quibus purus ille Christus depictus sit, non ceremoniis Judaicis, *non commentis aut decretis hominum obnubilatus: denique non tetricus & asper, sed ut est blandus & amabilis. Hujusmodi rudimentis qui fuerint instituti, non venient omnino rudes ad lectionem sacrorum Voluminum. Nunc multi sunt quinquagenarii, qui nesciant quid voverint in baptismo: qui ne somniarint quidem, quid sibi velint articuli fidei, quid precatio Dominica, quid Ecclesiæ sacramenta. Hoc ita esse sæpenumero deprehendimus, vel ex familiaribus colloquiis, vel ex arcanis confessionibus. Sed hoc magis deplorandum, quod plerique Sacerdotes hujusmodi sumus, ut nunquam serio cogitaverimus, quid sit esse vere Christianum. Titulo, consuetudinibus, ceremoniis Christiani sumus,*

mus, magis quam ex animo. Aut inopia scientiæ non habemus quod doceamus populum: aut cupiditatibus mundanis corrupti, nostrum negotium agimus potius quam Jesu Christi. Quid igitur mirum, si in tenebris versatur populus, cum ii quoque tenebricosi sint, quos oportebat esse lucem mundi: cum ipsi nihil Christo dignum sapiant, quos conveniebat esse salem terræ: cum ipsi cæcutiant, quos oportebat esse lucernam toti domui lucentem: cum sordidis lucris ac voluptatibus immersi sint, quos oportebat esse civitatem in edito monte sitam, quæ monstret viam errantibus. Atque utinam non essent tam multi, in quos vere dici posset illud Esaiæ: Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi, canes muti, non valentes latrare, dormientes & amantes somnia: & canes impudentissimi nescierunt saturitatem. Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam. Omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam. *Item illud Hieremiæ:* Grex perditus factus est populus meus. Pastores eorum seduxerunt eos. *Rursus* Ezechiel *magna libertate destomachatur in pastores versos in lupos, qui pascentes semetipsos, gregem infelicem dissipant ac laniant. Sed & aliis item in locis frequens querela est apud Prophetas de pastoribus, quod ab iis fere proficiscatur calamitas populi, teste* Zacharia *Propheta:* Affligentur, quia non est eis pastor.

Nonnunquam merentur hoc peccata populi, ut Deus patiatur regnare hypocritam & idolum loco pastoris: quando juxta Paulum *aversantur sanam doctrinam, & adsciscunt sibi doctores, qui grata doceant magis quam salutaria, nimirum prurientibus auribus. Tunc datur* dignum patellæ cooperculum: *& juxta Prophetam* Osee *fit, ut talis sit populus qualis Sacerdos. Habet enim grex popularis lupos, vulpes, pardos, aliasque noxias feras admixtas. Sed tamen magna ex parte ex ovibus constat populus. Rudes sunt, simplices, & indocti, tamen utiles Domino, si fidi pastoris cura regantur. Horum vicem doluit optimus ille Pastor, qui nihil vult perire de grege suo, qui oviculam erraticam multo labore quæsitam in montibus reduxit in humeris suis. Siquidem is quum videret ingentem hominum multitudinem, simulque consideraret, quam non agerent pastores, qui tum erant Sacerdotes, Scribæ & Pharisæi, commotus est misericordia, quod essent velut oves disjectæ ac destitutæ, non habentes pastorem. Felix ille populus, quem suo intuitu dignatus est Jesus. Non est otiosus illius adspectus: non habet oculos fascino noxios, sed virtute divina salutiferos. Intuitus est* Petrum *abjurantem, & resipuit. Ac primum intuitus eum, novato nomine, ominatus est illi fidei soliditatem. In monte intuitus est suos discipulos, & inhæsit animis illorum doctrina cœlestis. Quid igitur fratres? Demus operam, ut simus oves omnem deponentes malitiam, superbiam, iracundiam, (nihil horum competit in oves) ac precibus sollicitemus benignissimum Jesum, ut oculos suos dignetur & in nos deflectere. Pastor est bonus, miserebitur nostri: & aut mittet operarios in messem suam idoneos, si modo id postulemus à Domino messis, quemadmodum legimus apud* Matthæum: *aut ipse docebit nos, quemadmodum scribit* Marcus: Et cœpit, *inquit,* illos docere multa: *nec docuit solum, verum etiam totam illam multitudinem, quam Pharisæorum tyrannis sinebat perire fame, panibus saturavit in deserto. Non desinit & hodie suos docere Jesus, non desinit pascere, qui relictis urbibus ipsum sequuntur in deserta. Effudit olim Spiritum suum in discipulos, neque nunc est abbreviata manus Domini: neque defecit Spiritus illius vis in animis piorum: quem ut mereamur accipere, faciamus quod olim fecerunt discipuli. Conscendamus in cœnaculum, animos procul submoventes à sordidis rerum fluxarum curis. Simus concordes, unanimiter perseverantes in deprecationibus, si velimus audiri vota nostra. Eadem sit omnium vox, eadem mens, idem conatus. Petamus in nomine Jesu, & audiet nos Pater cœlestis.*

Nunc quibus dissidiis, quibus contentionibus tumultuatur sine fine populus Christianus? Nec ulla ex parte tranquillitas est. Exitiabilibus bellis conflictantur Principes profani: bellorum undis involvuntur & Proceres Ecclesiastici. Populus perniciosis odiis inter se committitur. Quin & fidei sinceritas variis modis vitiatur, pax Christiana distrahitur. Non ego nunc in hanc aut illam partem pronuntio: ubicunque dissidium est, ibi Diabolus est. Quis unquam vidit vel atrociores, vel diuturniores bellorum tumultus inter Ethnicos, quam annis jam aliquot videmus inter Christianos? Ut ne causas interim excutiam, quando sic undis jactata est Ecclesiæ navis? Cur non horum malorum causas investigamus, quo cognito fonte pesti huic facilius medeamur? Equidem apud Euangelistas reperio bis periclitatam navim Apostolicam, semel noctu quum abesset Jesus, quemadmodum legimus Matthæi *Cap.* XIV. Navicula, *inquit,* in medio mari jactabatur fluctibus. *Quid autem mirum in Ecclesia nasci tumultus, si ibi non adsit Jesus? Quoties abest Spiritus Christi, tunc spiritus illi hujus mundi misere jactant ac vexant naviculam. Quid mirum illic non esse salutiferum consilium, ubi tanta sunt tenebræ, ut Jesum advenientem non agnoscant, & ad Servatoris adventum expavescant, suspicantes esse phantasma noxium? Et nisi Jesus illos nota voce compellans, jussisset esse bono animo, metu fuerant exanimandi. Ibi* Petrus *tutius judicavit in fluctibus esse cum Jesu, quam in navi periclitante. Imitemur fidem* Petri, *& Jesus illico, reversus in navim, sedabit omnem tempestatem. Rursus periclitatur navis apud eundem Euangelistam, Capite octavo, præsente quidem Jesu, sed altum dormiente. Nam & caput innixum fuisse cervicali, addit* Marcus, *nec temere adjecit id factum fuisse in puppi navis. Vis autem audire quantum sit periculi dormire Jesum?* Facta est, *inquit,* procella magna venti, & fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis, *aut, ut* Matthæus *narrat,* operiretur fluctibus. *Horribilis ventus ambitio, pestilens ventus avaritia, perniciosus ventus voluptatum amor, cæteræque cupiditates rerum mundanarum. Hi venti cient hos motus, sic ut fluctus bellorum ac dissidiorum inundent in Ecclesiam. Fitque ut periclitetur non solum navis, in qua erant Apostoli, sed cæteræ quoque quæ Jesu navim comitabantur: addit enim* Marcus: Et aliæ naves erant cum eo. *Quid autem sibi vult somnus Jesu? Utinam non ille tam sæpe dormiret in animis pastorum, qui locum in puppi tenent, totius navis honoratissimum, ubi convenit esse nauclerum, qui temonem moderetur. Quid sibi vult cervical capiti suppositum? Nonne is erat qui dixit:* Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet? *Quid autem est,* non habet ubi caput reclinet? *certe diversorium habebat Jesus, & consentaneum est illi non defuisse culcitram, in qua dormiret. Sed qui nihil habet in hoc mundo, cui innixus animus acquiescat, sed totus invigilat studio rerum cœlestium, is non habet ubi caput reclinet. O quam molle cervical est ambitioso, summus honos tandem per fas nefasque obtentus? Quam dulce cervical est admiratori divitiarum, res domi pulchre auctæ & constabilitæ? Qui sic funguntur magistratu, ut non sibi gerant, sed aliis, qui cogitant Episcopatum opus esse non regnum, his non est cervical, quod ad somnum invitet: sed crepitaculum potius, quod non sinat obrepere somnum. Nunc quosdam videmus successu rerum mundanarum sic delinitos, ac pene dixerim ebrios, ut non cervicali, sed mandragora, quod ajunt, indormire videantur. Hinc nimirum illa * periculosa rerum tempestas, quia Christus dormit in nobis.*

Verum in tanto discrimine, quod ad universos pertinet, quid consilii, fratres? Solent enim naucleri, cujuslibet etiam consilium admittere in magnis tempestatibus. Unde potius consilium sumamus quam ab Euangelio? Diffisi præsidiis nostris inclamemus Jesum, pulsemus aures illius, vellicemus, donec expergiscatur. Sic excitari & potest, & cupit. Dicamus illi flebili voce: Domine, tua non refert si pereamus? *Dicamus cum summa fiducia:* Domine, serva nos, perimus. *Ille, ut est exorabilis, audiet suos, suoque spiritu repente sedabit tempestatem mundano spiritu excitatam. Dicet vento:* Quiesce. *Dicet mari:* Tace, obmutesce. *Quid autem consequutum est?* Cessavit ventus, & facta est tran-

* Alia Editio, *ista.*

tranquillitas magna. *Quamdiu navis Ecclesia ventorum arbitrio jactatur, in summo versatur discrimine. Et si datur aliquando temporaria tranquillitas, rursum aliunde obortus ventus renovat tempestatem. Si conquiescit ad tempus Auster avaritia, surgit Aquilo superbia: si voluptatum Zephyri cessant, exoritur Boreas iracundia. Assequutus sum hoc aut illud, cujus gratia digladiabar: mox objicitur aliud, cujus gratia novum & atrocius certamen suscipiam. Nam mundanarum cupiditatum nullus est finis. Hi venti sedari non possunt, nisi illis comminetur Jesus. Omnes igitur in commune consulamus tranquillitati Christiani nominis. Exsuamus privatas quisque cupiditates. Ea concordibus animis spectemus, qua digna sint animo professioneque Christiana. Populus sese componat ad studium vera pietatis, & consentientibus pariter atque ardentibus votis sollicitet Jesum Christum, ut Principum animos vertat ad consilia pacis. Principes autem, prasertim Ecclesiastici, sic instituant consiliorum rationes, ut sincera conscientia non aliud moliantur, quam ut per fidem, caritatem, pietatem, concordiam, per rerum mundanarum contemtum, per rerum cœlestium amorem, quam latissime regnet, floreat, & imperet Christus. Ita demum vere magni Principes erunt, si illorum auctoritas serviat aterni Principis gloria, & Christiani gregis utilitati. Ita felix erit populus, si talibus Principibus, velut ipsi Christo, obtemperet. Alioqui si pergimus intestinis conflictationibus nostras ipsorum vires atterere, periculum est, ne Deus, peccatis nostris offensus, immittat nobis aliquem* Nabuchodonosor, *qui durioribus remediis doceat rectius sapere. Concordia conjunctos proteget Deus, dissidio segregatos contemnent hostes. Nunquam autem coibit concordia, si suum quisque jus mordicus tenere voluerit: nec unquam erit firma diuturnave pax, nisi veris solidisque rationibus conglutinetur. Non est perpetuum quod terroribus ac minis conficitur. Non est firmum quod humanis technis obliquisque consiliis texitur. Nisi Christus intersit consiliis nostris, etiamsi malum prematur ad tempus, mox tamen erumpet majore cum orbis pernicie. Bene vale, Lector. Hac adjeci, quod Typographus quereretur, alioqui paginas aliquot fore vacuas, quas nolui nugis prorsus inanibus explere.* Basilea 14. *Januar. Anno* 1522.

IN

IN EVANGELIVM MATTHAEI PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

Caput I.

A patribus Christus natus: turbatur Joseph; Angelus hunc retinet; virgo beata parit.

Tituli paraphrasis. Euangelium. Liber generationis.

A Si Mortales tam ardentibus studiis amplectuntur librum humana proditum industria, qui vel tuendæ sarciendæve valetudinis rationem, vel augendæ rei familiaris viam, vel aliam aliquam disciplinam ad terrena modo commoda conducibilem pollicetur, quanto flagrantioribus

B studiis hic liber est ab omnibus excipiendus, cujus utilitas ex æquo pertinet ad omnes; nec humana commoda, moxque peritura, promittit, sed cœlestem Philosophiam à cœlesti doctore Jesu Christo mortalium generi traditam docet, & hujus admirabile præmium pollicetur, non opes, non regnum, non voluptates, sed veram atque æternam felicitatem, atque ad hanc expeditam ac facilem omnibus viam commonstrat, & auctorem indicat, per quem nulli non est parata salus, extra quem nulli est speranda salus. Quis autem est hominum, quem non excitet tanti boni certa spes, quantumvis barbarus

C sit, aut idiota? Hanc *mirificam salutem, quam nec humanus conatus, nec laboriosa Philosophorum industria, nec superstitiosa Gentium religio, nec Mosaicæ Legis quamlibet diligens observatio præstare potuerunt ad plenum, Deus omnium rerum & visibilium & invisibilium conditor, servator, moderator ac vindex, olim per omnium Prophetarum ora, quos Spiritu suo cœlesti afflaverat, toti quidem orbi, sed peculiarius Judaicæ genti, quæ tum Ecclesiæ Christianæ, mox per orbem universum propagandæ, gerebat imaginem, promisit; variis figurarum involucris atque umbris designans, ac veluti præludens, quicquid nunc per Filium suum Jesum Christum sublatis ænigmatis palam exhibuit mundo; qui sic hu-

D jus gratuitæ felicitatis nuncius fuit, Dei Patris nomine legatum agens in terris, ut idem esset & Philosophiæ salutiferæ doctor, ipse exemplar, ipse præmii & pignus, & sponsor, & auctor. Passus est enim Deus arcano suo & humanis ingeniis inscrutabili consilio, mortalium genus suæ stirpis auctorem primum ingenio referens, & ad vitia proclive, diu falsis religionibus, variisque vitæ vitiis, & improbis cupiditatibus involvi; quo tempore hoc optatissimo, quod divina sapientia, rerum omnium moderatrix, sibi præscripserat, universi tanto magis sitientibus & consentientibus animis hanc vere salutiferam & efficacem Philosophiam amplecterentur, posteaquam compe-

E rissent sese, neque per ea commoda præsidiaque, quæ mundus hic præcipue pollicetur, neque per tot Philosophorum accurata dogmata, neque per tot religionum species, neque per Mosaicæ Legis anxiam observationem, ad veram pietatem, veramque felicitatem potuisse pertingere, imo hoc magis involvi vitiis & cupiditatibus, quo vehementius humanis freti præsidiis contenderent ad innocentiam ac felicitatem. Proinde si Judæi, quos maxime conveniebat amplecti, quod toties promissum, tot seculis exoptatum offertur, soli negligunt tantum bonum, quod gratis exponitur omnibus, maluntque soli carere,

quam habere cum cæteris commune, non est quod cuiquam imputent interitum suum, nisi suæ incredulitati. Illis potissimum hæc futura cecinerunt sacrorum Vatum oracula; illi cominus conspexerunt Christum edentem miracula, cominus audiere doctrinam Euangelicam; illis primum annunciavimus regnum cœlorum. Cæterum quoscunque tædet vitæ prioris, quotquot amant veram innocentiam, quicunque desiderant veram, solidam, * & nunquam auferendam felicitatem, hoc Euangelium, hoc est, optabile ac lætum nuncium, lætis & alacribus animis excipiant, sive Græci sint, sive Judæi, sive Romani, sive Scythæ, sive Galli, sive Britanni. Ut Deus non est tantum Judæorum Deus, sed ex æquo communis omnium, quemadmodum Sol unus & idem est mundo communis, ita Jesus Christus hujus Filius omnibus servandis venit, omnibus mortuus est, omnibus resurrexit, omnibus adscendit in cœlum, omnibus suum emisit spiritum; nullum repellens, neque ob generis, neque ob ætatis, sexus, conditionis aut vitæ discrimen. Semel per illius mortem in sacro lavacro demerguntur universa peccata vitæ prioris: nec imputantur quamlibet atrocia crimina, pro quibus dependendis innocens ille semel est mortuus, modo quod reliquum est ætatis ad Christi regulam, hoc est, Euangelicam doctrinam exigatur. A Baptismo censetur Christianus. Ad id præstandum ipse largietur gratuitam opem suam, qui perseverantibus largietur & præmia. Non exigit à quoquam onus Legis Mosaicæ, tantum adsit vivida fides, quæ & promte credat quod annunciatur, & certa fiducia exspectet quod promittitur. Non fallit veritas æterna, non frustratur Deus promissor. Porro quid agendum sit, non jam præscribet humana lex, sed dictabit Christiana charitas.

Et hactenus quidem viva voce tradidimus Euangelium optima fide, communicantes omnibus, quæ vidimus oculis nostris, quæque audivimus auribus nostris. Cæterum quoniam periculum est, ne negocio latius in dies sese dilatante, vel variet narratio per multorum manus obambulans, vel apud aliquos minus inveniat fidei sermo quam liber, ad hæc quo facilius permanet ad omnes scriptura quam vox, summam totius negotii, quod satis est ad parandam salutem, hoc volumine complectar, nativitatem, doctrinam, miracula, mortem, ac resurrectionem.
Ac primo quidem loco Jesu Christi genealogiam re- 1 *Liber generationis.*
censebimus, exordium capientes, non à summo capite, sed à David & Abraham, vel quod horum duorum memoria celeberrima pariter & gratiosissima sit apud Judæos. Siquidem Abraham gentis auctore gloriantur imprimis, & David Rex, tantopere laudatus ore divino, hoc magis insidet illorum mentibus, quod hujus recentior etiam sit memoria; vel quod his duobus potissimum promissus sit ille tot seculis exspectatus Christus in Hebræorum oraculis, quibus summam habent fidem, etiam illi, qui Christo repugnant. Siquidem in libro Geneseos sic Abrahæ loquitur Deus, promittens fore, ut ex ipsius stirpe nasceretur olim, cujus gratuito beneficio non solum natio Judæorum, verum etiam omnes totius orbis populi, non per circumcisionem, quæ tum nondum erat nata, sed per fidem Euangelicam in jus & charitatem filiorum adsciti, cœlestis regni consortium una cum Christo sortirentur. *In semine,*

* In alia Editione legitur *felicitatem*.

inquit, *tuo*, nimirum Jesu Christo, *benedicentur*
omnes gentes. Porro David ita loquitur in Psalmis
mysticis: *De fructu ventris tui ponam super sedem*
tuam. Idque præcipue faciemus Judæorum causa,
ne ut est rebellis ac difficilis ad credendum natio,
quum ex oraculorum auctoritate, quibus abunde fi-
dunt illi, persuasum habeant Messiam venturum fuis-
se promissum, tergiversentur, causantes alium ser-
vatorem exspectandum, nec hunc esse, quem illa
promiserant. Siquidem illorum plerique quoniam
terrenarum rerum cupiditatibus obcæcatos habent
animos, pro suo carnali crassoque affectu, non recte
interpretantes oracula vatum, præpotentem quem-
piam ac magnificum Regem sibi pollicebantur, qui
copiis, armis, opibus, similibusque mundi hujus
præsidiis invictus, gentem suam ad divitias, ad ho-
nores, ad imperium eveheret, orbemque totum He-
bræorum ditioni subigeret. At Christus quamquam
est omnium rerum dominus, non ideo venit in mun-
dum, ut unicam gentem, ex qua juxta corpus as-
sumtum erat nasciturus, terrenis bonis locupletaret,
sed ut omnes totius orbis nationes ad veras opes, nec
unquam interituras eveheret, easque bonis cœlesti-
bus in æternum bearet; patiendo, moriendoque
vinceret mortis tyrannidem; beneficio subigeret ini-
micos; gladio Spiritus jugularet monstra vitiorum,
rebellesque motus cupiditatum; & expugnatis iis,
quæ pugnant adversus Spiritum Dei, de suo confer-
ret nobis justitiam & innocentiam: denique ut spi-
rituale regnum nobis armis spiritualibus vindicaret.
At non habebunt isti posthac quod tergiversentur,
ubi viderint in hoc, quem nos venisse scimus, &
prædicamus, omnia consentire, quæ sancti Prophe-
tæ Spiritu cœlesti afflati in sacris Libris ante tot se-
cula de eo magno consensu prædixerant; genus, fa-
miliam, nativitatis modum, vitam, doctrinam, mi-
racula, afflictiones, & ignominias, mortis genus,
sepulturam, resurrectionem, adscensum in cœlum,
Spiritum Sanctum è cœlo demissum, prodigiosas A-
postolorum linguas, Gentium conversionem, reliqua-
que, quæ post facta vidimus, & quotidie fieri vide-
mus, per eos qui Christi nomen profitentur. Deni-
que consentire & tempus ipsum, quo prædictus est
adventurus. Neque solum hæc omnia prædicta sunt
Prophetarum oraculis, verum etiam Patriarcharum
factis adumbrata. Hæc quum illi teneant, si confe-
rant cum his, quæ nos gesta nunciamus, intelligent
se frustra exspectare Messiam alium ab hoc, quem
nos prædicamus. Semel advenit humilis & abjectus
juxta speciem humani corporis; sic enim illum ven-
turum prædixerat Esaias, sua morte liberaturus uni-
versos à mortis tyrannide. Idem rursus adveniet in
fine seculorum, non jam servator, sed judex omni-
um vivorum ac mortuorum. Nunc ab illius benefi-
cio nullus hominum excluditur. Tunc illius judici-
um nullus effugiet. Sed tunc læti videbunt judicem
æterna præmia largientem, qui nunc mansuetum &
exorabilem servatorem non adspernantur. Hic est
igitur unicus ac verus ille Messias, cujus genealogia
juxta corpus humanum, quod nostra causa assumse-
rat, mox dicetur; per hunc enim erat exoritura nova
natio, non carnalis, sed spiritualis, quæ non tam
terras impleret, quam cœlum, quæque non huma-
no semine, sed Euangelica fide propagaretur cœle-
sti semine sermonis divini. Hujus principem ac pro-
genitorem mystico quodam typo repræsentabat A-
Abraham autem genuit, &c. braham, qui nondum prodita lege circumcisionis,
justitiæ laudem meruit, non apud homines, sed apud
Deum; nec ex observatione Legis, sed ex sinceri-
tate fidei, qua nihil addubitavit de promissis divinis,
quanquam naturæ vires superarent. Et ob hanc fi-
duciam dictus est *pater multarum gentium*, quæ ad
illius exemplum crederent Euangelio Jesu Christi.
2 'Is jam ob senium defecto corpore, ex uxore item
effœta genuit promissum Isaac, qui & ipse Christi

A typum gessit, ligna bajulans ad sacrificium, cui erat
ipse destinatus. Isaac genuit Jacob, qui quum esset
natu minor, tamen excluso fratre majore consequu-
tus est hæreditatem, jam tum typum gerens eccle-
siæ è Gentibus congregandæ, quæ Judæis exclusis
quotidie magis ac magis invalescens, occupat Euan-
gelii gratiam, per fidem, qua Judæi se per diffiden-
tiam reddunt indignos. Sic enim loquitur Deus:
Jacob dilexi, & Esau odio habui. Et hujus nominis
mentio frequens est in Prophetarum vaticiniis. Ja-
cob genuit Judam, qui Tribui nomen dedit, è qua
Christus prædictus est exoriturus, cujusque titulo
B promissa est nova lex Euangelica. Sic enim loqui-
tur Hieremias: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, &*
disponam domui Juda & domui Jacob Testamentum
Novum. Nec hunc solum genuit: quanquam hic
potissimum merebatur in hoc catalogo recenseri, sed
& alios undecim Judæ fratres, qui singuli singulis
Tribubus Israeliticæ gentis indidere cognomina.
Porro Judas sustulit gemellos, Phares & Zaram, 3
non ex uxore legitima, sed ex Thamar nuru sua,
quæ prius nupserat Her primogenito Judæ; cui cum
non præstaret Judas, quod receperat, videlicet fo-
re, ut nuberet Sela fratri mariti defuncti, juxta Le-
gis præscriptum, mulier nimium prolis avida, sum-
C to meretricis habitu, velataque facie, dolo suffura-
ta est concubitum Judæ soceri sui; ac post arrabonis
indicio, quem ab eo, priusquam coitum admitteret,
sumserat, geminam prolem patri jam ad pœnam vo-
canti vindicavit. Res gesta non vacat crimine, sed
tamen latens sub inhonesto tectorio mysterium ad
Euangelii negocium facit. Quemadmodum & Pha-
res Ecclesiæ & Synagogæ gessit imaginem, qui fra-
trem porrecta manu prius ex uteri latebris exire pa-
rantem antevertit. Ex hoc natus est Esrom, ex Es- 4
rom natus est Aram, ex Aram Aminadab, ex A-
minadab Naason. Atque ex hoc Salmon, Salmon 5
sustulit Boos ex Rahab: quæ tametsi non esset Ju-
D daicæ gentis, sed Cananææ, tamen ob servatos ex-
ploratores à Jesu duce missos, proditamque civita-
tem Hiericho, locum meruit in eorum catalogo,
qui per fidem commendabiles redditi sunt Deo, &
exemta meretricio ordini, cooptata est & insita po-
pulo Dei, nupta marito Judaicæ gentis, jam tum
adumbrans peccatores & gentes à cultu Dei alienas,
fidei merito Christo copulandas. Boos item filium
habuit Obeth ex Moabitide Ruth, quæ & ipsa vel-
ut abdicata patria, & affectibus corporeis, maluit
inseri populo Judæorum, hoc est, Christi doctri-
nam profitentium; videlicet jam tum typis & um-
bris præludentibus, nullum hominum genus ab
E Euangelii consortio submovendum, modo fidem ad-
ferat, & animum veræ pietatis avidum. Ex Obeth
proditus est Jesse, idem dictus Isai, cujus nomen
non tacet vaticinium Esaiæ de Christo: *Exibit*, in-
quit, *virga de radice Jesse.* Ex hoc progenitus est 6
David ille Deo carus, Rex & idem Propheta,
conditor urbis Hierosolymitanæ, nobilis interfecto
Goliat: & ex humili pastore gregis ovili, nutu Dei
consecratus Rex Israelitarum, submoto Saule Rege
impio. Ex hujus stirpe tota gens Hebræorum ex-
spectabat exoriturum Christum, quemadmodum præ-
dictum erat à viris afflatis Deo. Atque hic quoque
multis nominibus repræsentavit imaginem Christi
F nepotis sui. David genuit Solomonem illum pacifi- 7
cum, ac templi dominici constructorem; genuit
autem ex adamata Bethsabee, quam Uria marito
priore, per dolum occiso, sibi matrimonio copula-
rat, non absque scelere, si nihil spectes præter hi-
storiæ superficiem; at rursus non absque præsagio
futuri, si mysterium scruteris. E Solomone natus 8
est Roboam, ex hoc Abias. Ex Abia prognatus
est Asa, ex Asa Josaphat, unde prodiit Joram, at-
que ex hoc Ozias. Ex Ozia natus est Joatham, ex 9
Joatham Achas, ex Achas Ezechias, ex hoc Ma- 10
nas-

11 nasses. Ex Manasse satus est Amon, ex Amon Jo-
sias, ex Josia Jechonias, reliquique Jechoniæ fra-
tres, sub id tempus, quo Nabuchodonosor tyran-
nus, exusto templo, quod erat Hierosolymæ, Re-
gem ac populum Hebræum captivum transtulit in
Babylonem, figuris nimirum portendentibus, Dia-
boli tyrannidem in genus humanum, & libertatem
12 Christi beneficio restitutam. In hoc rerum confi-
nio, cum jam ageretur de restituendo suis sacris ac
sedibus populo Dei, Jechonias genuit Salathielem,
13 Salathiel Zorobabelem, Zorobabel Abiud. Ex A-
14 biud proditus est Eliachim, ex Eliachim Azor, ex
Azor Sadoch, ex hoc Achim, ex Achim Eliud, ex
15 Eliud Eleazar, ex Eleazare Matthan, ex Matthan
16 Jacob. Atque hic Jacob pater fuit Joseph, cui nu-
psit Maria mater promissi Servatoris omnium Jesu,
quem Hebræi vocant *Messiam*, hoc est, *Christum*,
sive *unctum*; quod hic omnium Rex, idemque sum-
mus sacerdos, solus Deum Patrem, vitiis humanæ
gentis offensum, sui corporis victima placarit, ac
depulsa mortis tyrannide, cœleste regnum omnibus
aperuerit. Nupsit autem pudica pudico, castissima
casto, ex eadem Tribu familiaque, videlicet David,
juxta divinæ Legis præscriptum, ne quis hanc stir-
pis seriem nil habere momenti putet ad declaran-
17 dam originem Christi. Quod si cui libebit etiam
temporis rationem subducere, quod digestis hebdo-
madarum gradibus ante tot annos descripsit Daniel,
comperiet & hic Prophetarum præsagia cum even-
tu rei consentire. Summa igitur totius genealogiæ
constat tribus tessaradecadibus. Etenim si supputes
ab Abraham Patriarcha usque ad David, regni floren-
tis auctorem, reperies generationes quatuordecim.
Rursum si à David usque ad regni deliquium, hoc
est, ad exsilium Babylonicum, reperies quatuorde-
cim. Rursum si ab hoc tempore usque ad Christum,
novæ generationis Euangelicæ, novique regni prin-
cipem & clausulam, reperies quatuordecim.

Hactenus Christi genealogiam bona fide reddidi-
mus, quo constet omnibus hunc ipsum esse, quem
olim oracula Prophetarum orbi promiserant, tot ar-
gumentis in unum consentientibus, ut casu gestum
videri non possit; simulque constet illum verum fuis-
se hominem, qui ex notis majoribus juxta carnem
18 genus duxerit. Sed quanquam homo natus ex homi-
Christi autem generatio sic erat. ne, qui in hoc venerat, ut humanum genus sua
morte redimeret, tamen haud quaquam natus est jux-
ta communem ac vulgatum nascentium morem: de-
cebat enim, ut qui venerat è cœlis, qui vocabat ad
cœlos, qui nihil nisi cœlestia docebat ac polliceba-
tur, denique qui post tot Prophetas ac doctores in
hoc legatus est, ut semel nova faceret omnia, vero
quidem corpore, sed tamen novo modo prodiret in
mundum, & ita doceretur vera hominis nativitas,
ut tamen Deo digna videretur. Atque hoc futurum
prædixerat Esaias, ut quoniam homines ad ista vul-
gata naturæ miracula propter assuetudinem dormi-
tabant, Deus novum miraculum ederet, idque in
terris, quo magis esset omnium mortalium sensibus
expositum. Natus est homo verus ac mortalis, sed
idem Deus & immortalis. Natus est homo ex ho-
mine, sed ex virgine. Natus est ex progenie gene-
ris humani principis Adæ, sed absque labe. Natus
est ex matrimonio, sed ita, ut opificium conceptus
non fuerit mariti, sed Spiritus Sancti, qui modo
nequaquam enarrabili de substantia virginis illibatæ,
velut in templo cœlesti Numini sacro, peregit fœ-
tus inauditi formationem; hujusque negotii dispensa-
tionem ita temperavit admirabili consilio, ut rem
incredibilem celaret impios, & piis animis certissi-
mis argumentis persuaderet, cujus nulla mortalis elo-
Quum esset desponsata mater Jesu. quentia fidem facere potuisset. Quum igitur è pa-
rentum arbitrio, sed horum animos moderante Nu-
mine, sanctissima virguncula, huic tanto mysterio
ab æterno destinata, futura mater Jesu, desponsa
suæ Tribus probato viro, nomine Joseph, cum eo
domesticam ageret consuetudinem, priusquam con-
nubialis congressus inter eos intercesserat, sive quia
non est ad libidinem præceps vera probitas, sive quia
sic Deus ordinem hujus negotii temperabat, depre-
hensa est esse gravida. Id enim arguebat & amanti,
& minime stupido sponso, puellæ uterus in dies ma-
gis ac magis intumescens. Nec enim illa fugitabat
sponsi sui conspectum, quasi sibi male conscia, nec
aperiebat arcanum, quod ab Angelo didicerat, sive
quia desperabat adhuc posse persuaderi, sive quia
servabat hoc Deo, suo tempore patefaciendum. Cer-
tus igitur ac verus erat conceptus, manifestis ac so-
litis indiciis sese prodens, præsertim Joseph, qui ob
domesticum convictum facilius observabat in sponsa
sua corporis habitum. Verum is fœtus non erat pro-
fectus è complexu viri, quemadmodum reliquæ fœ-
minæ solent juxta communem naturæ legem conci-
pere, sed à Spiritu Sancto, qui per Gabrielem An-
gelum internuncium, cœlitus illapsus in sacratissi-
mum templum uteri virginei, paterni Numinis in-
visibili virtute, sanctissimæ virginis totum corpus &
animum ceu complexu quodam obumbrante, citra
nullum pudoris detrimentum gravidam reddiderat.
Porro Joseph, nondum gnarus tanti mysterii, cum 19
indubitata cerneret argumenta conceptus in conju-
ge, sibique conscius esset, nihil sibi rei fuisse cum
puella, unde gravida fieri posset, & tamen eos com-
perisset sponsæ mores, ut in eam non caderet adulte-
rii certa suspicio, & alioqui vera probitas, nec est
prona ad suspicandum, nec præceps ad vindicandum,
suo cum animo rationem aliquam dispiciebat, qua
simul & uxoris famæ vitæque consuleret, ac nego-
tium, cujus ipse nullum exitum invenire poterat,
Deo committeret. Ex arctissima familiaritate depre-
henderat inculpatissimos puellæ mores. Siquidem
Spiritus ille divinus, qui totum ejus animum occu-
parat, in ipsis oculis, ipsoque vultu relucebat: ipso
incessu, gestu, sermone undique sese prodebat. Cœ-
leste quiddam in ea deprehenderat, & homine majus.
Et tamen videbat gravidam, & abfuerat illa domo
menses aliquot, dum invisit cognatam Elizabeth: ad
hæc cogitabat, quanta esset ejus ætatis ac sexus in-
firmitas in cæteris puellis. Quas turbas hic excitas-
set alius maritus, præsertim amore exasperante ze-
lotypiam, quo non alius animi morbus impotentior?
Sed ad hujus rei fidem delectus erat testis Joseph,
ne quis causari posset Mariæ partum, aut supposi-
titium esse, aut adulterinum. Erat vir apud omnes
notæ spectatæque probitatis ac prudentiæ; ne quis-
quam suspicari posset illum vel esse tam insigniter
improbum, ut uxoris leno sustineret esse; vel tam
stultæ patientiæ, ut domi aleret curaretque una cum
puero, quam sciret esse adulteram. Nulli magis sæ-
viunt in lapsas uxores, quam qui ipsi multis adulte-
riis sunt obnoxii. Joseph ipse innocentissimus, adeo
non rapitur ad ultionem, ut nec cum conjuge ver-
bis expostularit, ne qua mœstitudine virginis ani-
mum obnubilaret. Tacitis animi curis secum æstuat,
ac mite quoddam divortii genus comminiscitur, quo
sic ipse liberaretur à gravidæ contubernio, ne quid
infamiæ periculive puellæ conflaret. Atque hactenus
quidem passus est Deus innocentissimum virum dis-
trahi perplexis consiliis: id enim expediebat ad fi-
dei certitudinem. Sed jam tempus erat ut his animi 20
molestiis liberaretur, dignus videlicet, qui mysterii
conscius fieret, ob insignem erga virginem, Deo di-
catam, reverentiam, satisque ob spectatam gravitatem
in premendis animi sui curis, visus idoneus, qui se-
cretum, nondum ob Judæorum perversam suspicio-
nem evulgandum, bona fide contineret. Ecce Ga-
briel Angelus, qui virgini conceptum admirabilem
nunciarat, multa cum luce apparens vigilanti, nimi-
rum ob plusquam angelicam puritatem hujusmodi
visionum non insolenti, Joseph in somnis semet ex-

hibet, ac per soporem etiam tale quiddam agitan- A
tem, sic est affatus oraculi cœlestis interpres: *Joseph* *Joseph fili David.*
fili David, quæ torquet animum tuum humana su-
spicio? Quid æstuas, quid fluctuas? Aut quod me-
ditare divortium, aut cur ab ea vis distrahi, quæ
tibi tanta charitate, simul & Tribus & familiæ co-
gnatione juncta est? Non est alius sponsus ea virgi-
ne dignus, nec illa est alteri destinata Dei consilio,
nisi tibi. Agnosce David auctorem tui generis, cui
promissum est olim, quod nunc incipit exhiberi. To-
tum divinum est quod geritur. Non est quod me-
tuas, ne quid labis tuo conjugio contrahat uxoris
uterus, citra tuam operam intumescens. Suspicaris
gravidam, & recte suspicaris: sed non ideo submo- B
venda à domestico convictu, imo hoc magis tibi
adjungenda est, quod gravidam vides, cui divino
consilio in hoc ipsum datus es sponsus, ut in poste-
rum testis esse possis fœcundæ virginitatis in uxore
compertæ: atque illa interim tuo conjugio tuta sit
adversus Judæorum suspiciosam sævitiam, quibus
hoc mysterium nondum est aperiendum, neque di-
gnis adhuc, neque capacibus. Tibi communicabitur,
ne quid interim uxoris innocentia sese indignum pa-
tiatur. Nam fœtus iste, quo vides conjugis uterum
quotidianis auctibus intumescere, ut non est ex te,
ita nec ab alio quoquam mortali. Angelus nunciavit,
conciliator hujus divini complexus, Pater obumbra- C
vit, Spiritus Sanctus præparavit uterum, Dei Filius
21 implevit. Nova sunt omnia, quia nova proles na-
scetur. Cœlo debetur quod pariet tua sponsa, castior
etiam futura, posteaquam pepererit. Pariet autem
filium, non tibi, sed orbi. Hujus tu pater interim
diceris, & puellæ custos eris potius quam maritus.
Nato puero tu ceu pater nomen impones; non quod
tibi tuus suggesserit animus, sed quod ex re Deus
illi destinavit ante mundum conditum. *Vocabis* au-
tem *Jesum, hoc est, servatorem.* Nam hic est ille
tot seculis exoptatus & exspectatus Messias, qui jux-
ta Prophetarum oracula liberaturus est populum suum
universum à peccatis suis, non victimis pecudum, D
sed suo ipsius sanguine. Nec hoc tantum beneficium
gratis dedisse contentus, purgatis à vitæ prioris pec-
catis, conferet perfectam & æternam salutem. Ne-
22 que vero quicquam hujus rei casu fortuitove gestum
Hoc autem totum factum est. est, sed consilio divino. Quod enim nos factum nar-
ramus, hoc olim Dominus ipse se facturum promi-
serat, loquens per os Esaiæ Prophetæ, paucis depin-
gens hujus conceptus, & novitatem inauditam, &
Es. 7. fructum optabilem: *Ecce*, inquit, *virgo concipiet*
23 *& pariet.* Habes novitatem: quando enim unquam
fando auditum, salva virginitate, peperisse puellam?
Nunc fructum accipe: *Et vocabitur*, inquit, *nomen*
ejus Emanuel, quod Hebræis sonat, *nobiscum Deus.* E
Siquidem hic unus populum suum Deo reconcilia-
bit, atque ex infenso reddet propitium, ac versans
inter homines cumulatissimam Dei beneficentiam il-
lis effundet, ac tandem experti doctrinam efficacem,
experti vim miraculorum, experti præsentem ener-
giam ac robur & impetum divini Spiritus, novo mo-
re sese prodentis in his qui crediderint, merito cla-
mabunt, *nobiscum Deus.* Si agnoscis vaticinium, &
sane agnoscis, subservi mysterio ac cela secretum.
24 Hæc ubi dixisset summi Dei nuncius, Joseph exper-
gefactus à somno, lætus & alacer paruit oraculo,
ponit consilia dissidii, & arctius etiam adjungit si-
bi conjugem suam, ne qua dissidii suspicio posset ori- F
ri cuiquam; jamque sentiens eam totam dicatam
cœlesti Numini, veneratur in ea divinum myste-
rium, nec audet attingere, quam sibi divinitas uni-
ce vindicasset. Adest obsequio, abstinet à congressu
maritali. Maturescit interim in sacro virginis utero
fœtus ille cœlestis, qui suo tempore prodiens ex ma-
tre virgine, parentis integritatem non abstulit, sed
consecravit. Porro Joseph, ut erat jussus ab Ange-
lo, hactenus patris gerens imaginem, nomen indidit puero Jesu, quum juxta gentis morem octavo die circumcideretur.

CAP. II.

Barbara gens quærit: trepidat Rex: Memphis aditur: Infantes cæsi: Christe redisque fuga.

HACTENUS vides, quam multa congruant cum 1
Prophetarum oraculis. Ex his progenitoribus, ex ea Tribu familiaque natus est, unde illum prophetia promiserat: congruit & hebdomadarum supputatio, ad quam illum venturum prædixit Daniel. Convenit & nativitatis novitas, qua natus est ex virgine, citra virilem operam. Convenit & nomen; promissus erat servator, exspectabatur servator, Jesus servatorem sonat. Quin & regionis, & oppidi nomen respondet fidei Prophetarum: natus est enim haud procul ab Hierosolyma in oppidulo, cui nomen Bethlehem, idque in regione Judææ: nam est & in Galilæa oppidum huic cognomine, nimirum in Tribu Zabulon. Natus est autem eo tempore, quo regnum apud Judæos obtinebat Herodes natione Idumæus, non Judæus; ne cui dubium esset jam adesse tempus, quo nasciturus esset Messias: quod hoc multis ante seculis futurum prædixerat Jacob Patriarcha: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec venerit ille, qui mittendus est.* *Gen. 49.* Nimirum hic est ille sanctus sanctorum, ad cujus exortum cessare debuit omnis unctio Judæorum. Nunc quam miris consiliis paulatim innotuerit orbi accipite. *Ecce Magi ab oriente veni.* Voluit enim omnibus esse perspicuus, qui venerat servandis omnibus: ut & bonis innotesceret ad salutem, & impiis adimeret omnem excusationem ignorantiæ. Judæis præcipue fuerat promissus; ex horum gente natus est, his primum prædicatus est ab Angelis canentibus, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax in hominibus bonæ voluntatis.* Pastores Angelica voce docti, de nato puero, fidei primitias obtulerunt, ad natalitium infantuli præsepe. Secreto spiritus afflatu agnitus est ab Elisabeth, à Simeone, & Anna prophetissa. Ac primum quidem pauperibus & humilibus semet aperuit, in quibus sciebat esse pronam credulitatem. Nec enim facile suscepturi erant humilem superbi, pauperem opulenti, modestum feroces, cœlestem, hujus mundi cupiditatibus obnoxii. Quoniam autem non Judæis tantum, sed & Gentibus, imo cunctis mundi nationibus promissus erat, in ipso statim exordio voluit & his innotescere, quo declararet simul & illis oblatam esse salutem, & horum exemplo Judæos ad æmulationem credulitatis exstimularet. Nec omnes eadem ratione pertraxit ad sui notitiam, sed singulos paulatim allexit rebus jam persuasis ac familiaribus. Judæi Prophetis habebant fidem, signis ac prodigiis commovebantur, atque harum rerum illecebra pellexit eos. Persæ & Chaldæi multum tribuebant astris, ut huic Philosophiæ potissimum dediti, è cujus peritia sibi mirabilem quendam orbis instauratorem promiserant. His igitur pueri nativitatem non Propheta, non Angelus, sed nova quædam & admiranda stellæ species indicavit; nimirum stellam illam, quam Prophetia Balaam designarat exorituram ex Jacob. Et publico rumore jam cognoverant hunc Regem Judæorum genti peculiariter esse promissum, non illum vulgarem quempiam, atque ex numero cæterorum, sed insignem & incomparabilem, cujus potentiam, sapientiam, ac bonitatem, humana majorem, totus orbis esset experturus. Porro ut improbus data occasione fit improbior, & sapiens occasione præbita sapientior, Magi quidam, (nam hoc nomine Persæ vocant Philosophiæ professione suspiciendos) quo quod stella veluti per somnium docuerat, cominus discerent & exactius, nihil deterriti itineris magnitudine, Hierosolymam sese prævia stella conferunt; sive quod illic

lic agebant Scribæ & Pharisæi, in Lege ac Prophe-
tis eruditissimi, sive quod intellexerant Regem eum
2 haud procul ab Hierosolymis nasciturum. Jam enim
certi natum esse, tantum sciscitantur, quisnam es-
set ille locus tam inclyto partu felix. Existimabant
enim tanti Principis nativitatem non posse latere a-
pud eos, qui nasciturum tot seculis exspectaverant,
præsertim cum non solum apud illos, verum etiam
ex illis natus esset. At nusquam serius ac difficilius
innotescit Christus, quam in urbibus opulentis, in
aulis Principum, & apud sapientiæ professione tur-
gidos. Sed harum rerum imprudentes illi simpliciter
ac palam sciscitantur: *Ubi*, inquiunt, *est ille, qui
nuper natus est Rex Judæorum?* Nos enim certo in-
dicio natum illum cognovimus: nam cum procul
hinc ageremus in Oriente, stellam ejus admirabili
specie vidimus. Vidimus stellam, & sensimus affla-
tum. Proinde quoniam scimus illum omnium bono
nasci, nos, licet alienigenæ, sumus huc profecti,
ut illum adoremus, novoque Regi debitas honoris
primitias exhibeamus, non ignari, felices futuros,
3 qui illius numen habituri sunt propitium. Hujusmo-
di sermonem cum illi simpliciter apud quosvis effun-
derent, ilico rumor ad Herodem Regem perlatus est,
qui jam pridem ejus nascituri famam horruerat, me-
tuens, ne quando regno, quod occupaverat, alie-
nigena deturbaretur, si tantus Princeps è Judæorum
stirpe exstitisset. Siquidem Herodes nihil aliud, quam
terrenum regnum somniabat, ignarus Christum aliud
regni genus invehere, quod ad universos homines
pertineret. Itaque postquam natum audierat, quem
metuerat nasciturum, & audierat à Magis, viris &
eruditione, & fortunæ strepitu nequaquam adsper-
nandis, sane conturbatus est animo, simulque cum
hoc tota civitas Hierosolymorum, aliis aliud me-
tuentibus, aut sperantibus. Sed ita divina sapientia
temperavit affectus ac molitiones mortalium, ut &
piorum simplicitas, & impiorum vesania, undique
Christi gloriam illustraret, & fidei rerum incredibi-
lium pondus adderet. Nec aliam ob causam stella
viæ dux Magos Hierosolymam ingressuros ad tem-
pus destituerat, nisi ut illorum percunctatio divul-
garet rumorem nati pueri, nec proderet nati cu-
4 nabula Regi sævituro. Itaque Rex Herodes, li-
vore & ira cæcus, cum totus arderet in exitium
nati pueri, tamen impiæ crudelitati pietatis spem
prætexuit. Accersit ad se ex ordine sacerdotum
cunctos primores ac Scribas populi Judaici, quo-
rum hæc erat peculiaris professio, ut si quid exo-
riretur rerum novarum, è Prophetarum oraculis,
éque divinis Libris responsa darent, quod horum
exactam scientiam profiterentur; videlicet, ut
& numerus & auctoritas ad fidem conduceret. Ab
his igitur convocatis, Rex hoc magis impius, quod
pietatem mentiretur, sciscitatus est, ubinam nasci-
5 turum Christum oracula promisissent. At illi non-
dum odio furentes in Christum, quem non viderant,
simpliciter & incunctanter respondent, *in Bethlehem
Juda;* ac ne parum ponderis haberet ipsorum aucto-
ritas, ecce in promtu habent vaticinium Micheæ
6 Prophetæ: *Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam
Michea 5. *minima es in principibus Juda: ex te enim exorietur
dux, qui regat populum meum Israel.* Atque hæc
tum responderunt Sacerdotes & Scribæ, qui post
tot miraculis coruscantem, & omnibus benefacien-
tem, curarunt occidendum. Rex Magorum ora-
tione non leviter commotus, hoc responso tam prom-
to prorsus exanimatus est, præsertim quum prophe-
tia palam polliceretur ducem Bethlehemiticum, qui
regeret populum unde natus esset. Sacerdotibus ita-
7 que ac Scribis dimissis, quibus sese desperabat posse
imponere, clanculum, ne Judæi dolum suspicaren-
tur, accersit ad sese Magos, & communicata re,
quasi idem agerent utrique, diligenter percunctatus
est eos, quantum esset temporis, quod illis primum

Tunc Herodes clam vocatis Magis dilig. did. ab &c.

A apparuisset stella, cujus indicio tantum itineris emen-
si venissent Hierosolymam; videlicet hoc agens, ut
certius in unum caput sæviret crudelitas. Magi, ut
non est suspiciosa pietas, nihil illum celant, haud-
quaquam suspicantes eum esse tam immanem, ut in
infantem vix dum natum sævire vellet; neque tam
furiosum, ut se speraret humanis consiliis oppressu-
rum, quod divinitus ageretur. Indicato tempore, 8
ille vicissim indicat locum, quem à Scribis didice-
rat. Jamque spe certa concepta, his duobus indi-
ciis puerum posse deprehendi, Magos ultro ituros,
etiam suo nomine mandatis onerat, adirent Bethle-
hem, summaque diligentia vestigarent de puero; mox-
que eo comperto, Hierosolymam reversi, se face-
B rent totius negotii certiorem; causam prætexens ad-
modum piam, & ab animis Magorum minimum ab-
horrentem, ut & ego, inquit, eodem me confe-
ram, vosque imitatus, adorem eum. Sibi primum
volebat innotescere puerum, ut eum prius tolleret
è medio, quam populus Judæus eum plane rescisset
esse natum: Deo interim & hoc procurante, ut in-
columes redirent Magi suis regionibus annunciaturi
Christum. Alioqui, ni spes hæc scelerato imposuis-
set, sæviturus erat in Magos ipsos, qui nuncium
tam inauspicatum attulissent. Magorum pia simplici- 9
tas, audito Rege, contendunt Bethlehem, quos in
C hoc stella, quæ illos exciverat, ad tempus destituit,
ut barbari primi Christum annunciarent natum,
quem illi tot seculis exspectatum post occiderunt.
Sed hac parte divini consilii functis, rursus aderat
mirabilis illa stella, quæ sic illorum pietati serviebat,
ut non solum Bethlehem, sed ipsum etiam tugurium
humile, & ob hoc inventu difficile indicaret; atque
adeo ipsius pueri capiti imminens è propinquo, ceu
digito demonstraret expetitum infantem. Hæc igi- 10
tur ubi rursus apparere cœperat, omnem sollicitudi-
nem ex animis illorum dispulit; jamque certa spe
simul & gaudio pleni, neglectis hominum indiciis,
cœlestem ducem sequuti, novi Regis palatium, vi-
D dent sordidum & abjectum tugurium, vile stabulum.
Nihil commovetur his rebus sincera pietas, ingre- 11
diuntur, reperiunt infantem, nihil à cæteris specie
differentem; reperiunt matrem, nihil magnificum
præ se ferentem. Paupertatem ac simplicitatem to-
ta supellex testabatur. Magi, qui non adoraverant
Herodem, è solio regali strepitu jactantem sese, ad
pueri vagientis cunas procumbunt, adorant proni
nondum fari potentem. Nec hac pietate contenti,
depromunt è repositoriis suis destinata munera, ex
hisce rebus, quarum proventu regio Persarum præ-
cipue dives erat, Aurum, Thus & Myrrham, ne
viaticum deesset mox fugituro. Atque his fidei pri-
mitiis gentes, quæ procul aberant, Judæos, qui
E Deo videbantur proximi, prævenientes, Christum
sibi inaugurant, seseque vicissim illi dedicant, tri-
plici rerum genere novum sacrificium offerentes,
jamque veluti per ænigma Trinitatem illam ineffa-
bilem profitentes, Patris, Filii, & Spiritus Sancti,
simulque in uno homine, mortalitatem, sacerdotium
& regnum agnoscentes. Siquidem Aurum Regi con-
venit, Thus Sacerdoti, Myrrha morituro. Natus
est mortalis, sacrificavit in cruce; vicit resurgens,
regnat in cœlis. Tot prodigia viderant Judæi, &
cognitum occiderunt; nihil præclari videre Magi,
F quod ad oculos corporeos pertinet, & sibi gratulan-
tur eam peregrinationem fuisse felicem. Cæterum 12
quum secum agitarent, an redeundum esset ad He-
rodem, ut illius animo satisfacerent, in somnis admo-
niti sunt oraculo divino, ne se referrent ad Herodem:
id enim nec ipsis esse tutum, nec puero, nec expe-
dire tanto negotio, suis temporibus, & per partes orbi
provulgando. Illi non segnes parent oraculo, ac di-
versa via reversi sunt in patriam, apud suos novi Re-
gis, novi præcones futuri. Jam Magorum incolu-
mitati consultum erat: mox ut matris etiam ac pue- 13

Et responso accepto in somno ne redirent ad Herodem, &c.

ri tranquillitati consuleretur, simulque Herodis im- A
pietas, ita ut merebatur, magis ac magis exacerba-
retur in gloriam Christi, idem cœlestis nuncius, qui
Magos dimiserat, Joseph apparuit in somnis; hor-
tans eum, ut jam arcani conscius, matrem ac pue-
rum clanculum subduceret in Ægyptum: videlicet
hoc agente consilio divino, ut ea quoque regio, to-
ta prodigiosis Deorum cultibus dedita, dum profu-
go præbet hospitium; ejus contactu commercioque
præpararetur ad aliquod primordium veræ pietatis.
His itaque verbis Angelus affatus est Joseph: *Surge
& adjuncto tibi puero una cum matre, clam fuge in
Ægyptum, atque illic commorare donec reversus ad* B
te, admonuero tempus esse huc remigrandi. Futurum
est enim, ut Herodes nihil intentatum relinquat, quo
perdat puerum. Non quod difficile sit Deo puerum
subito exstincto Herode servare, si libeat: sed hic
ordo negotii magis conducit ad confirmandum fi-
dem: vult enim Deus, ut tyranni furor suæ gloriæ
14 serviat. Nihil cunctatus Joseph, assumtam puellam
matrem ac puerum, nocte fugiens, subducit in Æ-
gyptum, inibi commoratus usque ad obitum Hero-
15 dis. Neque vero hoc humano metu contigit aut ca-
su: his malis Deus voluit parari stabilirique regnum
Filii sui, quibus humanæ res solent labefactari, ne
quid sibi mundus vindicare posset in negotio divino. C
Id quo magis credas, Deus, qui hoc fieri voluit,
multis retro seculis futurum prædixit per os Oseæ
Osea 2. Prophetæ: *Ex Ægypto*, inquiens, *vocavi filium*
16 *meum.* Interea Rex Herodes, posteaquam ipsa re
comperit, Magos sibi dedisse verba, jam impotens
iræ, abjecto fuco, prorupit in manifestam insaniam;
missisque vesaniæ suæ ministris, occidit omneis in-
fantes, & quotquot erant in ipsa Bethlehem, & quot-
quot erant in ejus oppidi finibus, bimulos, aut hac
ætate minores, sequutus temporis supputationem,
quo Magi prædixerant sibi primum visam esse pue-
ri stellam. Dilatavit tempus crudelitas, dilatavit lo-
cum, pueros universos complexa, putans hoc im- D
pio consilio satis sibi cautum esse, ne qua posset ela-
bi, quem unum cupiebat exstinctum. Sed frustra
nititur astutia mortalium adversus consilia divina.
His rebus parabatur exemplum, quid essent ab im-
piis Principibus passuri, qui credituri essent Euan-
gelio; quid profecturi, qui fidem Euangelicam, te-
neram adhuc, & in piorum animis gliscentem, cru-
delitate sua conarentur exstinguere. Ob Christum
interimi, servari est. Herodi data erat occasio resi-
piscendi, non sæviendi, nisi mentem illius regnan-
di cupiditas excæcasset: sed dum ipse sibi suo vitio
vertit omnia in materiam majoris insaniæ, sua mali-
tia Dei justitiam illustravit, dum omnibus palam fit E
innoxios puellos immani crudelitate trucidatos, &
ipsum horribili dignum exitio, quo postea periit,
17 fuisse. Porro ne quis addubitet hoc dispensatione di-
vini consilii sic evenisse, audite Prophetæ Hiere-
miæ vaticinium, hoc præsagio mentis afflatæ jam
factum cernentis quod multis post seculis esset futu-
18 rum: *Vox*, inquit, *in Rama est audita, vox vehe-*
Hier. 3. *menter plorabunda, lugubris ac lamentabilis: Nimi-*
rum Rachel ea erat deplorans filios suos: nec admisit
consolationem, propterea quod essent omnes e medio sub-
lati. Rachel, quæ enixa Benoni, hoc est, *doloris*
sui filium, cui post mutatum est nomen Benjamin,
mox à partu periit, sepulta est non procul à Beth- F
lehem: unde Propheta sub hujus persona, matrum
luctum, suos filios ab Herode trucidatos deploran-
tium, expressit.

Defuncto autem Herode ecce angelus domini appa-
19 Interea posteaquam Herodem exitium ipso dignum
sustulisset e medio, rursus Angelus, qui fugæ con-
silium dederat, apparens Joseph in somnis, horta-
20 tur illum, ut Ægypto relicta, puerum ac matrem
ejus reduceret in terram Israeliticam: jam enim ex-
stinctos esse eos, qui puerum volebant exstinctum.
21 Atque his promte per omnia parens divinæ volun-
tati, virginem matrem cum dulcissimo puero reve- *ruit in somnis.*
xit in regionem Israeliticam. His enim oportuit il-
lum primum innotescere, ad quos præcipue missus
erat, ne gens incredula haberet, quod vel probabi-
liter suæ impietati prætexeret, negans illum esse
Messiam suum, sed alium Gentibus destinatum. Ut 22
vero patriæ fines ingressus est Joseph, atque illic cer-
to rumore cognovisset, quod Archelaus, Herodis
defuncti filius, paterni regni dimidium sortitus, vi-
ce patris regnaret in Judæa, veritus ne filius, ut in
regnum, ita & in crudelitatem paternam successisset,
timuit eo proficisci, ac rursus oraculo Angeli con-
firmatus, unde jam totus pendebat, secessit in partes
Galilææ, quæ pars obvenerat Herodi Tetrarchæ, fra-
tri Regis defuncti. Hic tuta omnia pollicente Angelo,
invitavit etiam patriæ charitas, simul hoc agente
consilio divino, ut per occasiones varias Christus
multis divideretur, qui nulli non venerat. Bethle-
hem hujus partu gloriatur, Hierosolymæ circumci-
sus est, ac purificatus, Ægyptus tanto hospite felix
erat. Habet Nazareth quod de tanto alumno glo- *Et veniens*
rietur. Nam hic erat parentis Mariæ patria, in qua *habitavit in*
filium conceperat, viculus humilis & obscurus, Ga- *civitate qua vocatur*
lilææ contemtæ apud Judæos regionis, sed hoc ma- *Nazareth.*
gis opportuna latebra puero adversus Archelai sævi-
tiam: & illud interim nos re ipsa docente Deo, in
his, quæ divina voluntate geruntur, nihil opus esse
hujus mundi præsidiis, opibus, potentia, factioni-
bus, generis claritudine. Imo hæc adjuncta obscu-
rant apud homines gloriam Dei: nam ne hoc qui-
dem accidisse fortuito satis arguit, quod prophetia
jam olim futurum prædixerat, quod Messias ille Na-
zarenus appellaretur, quod esse factum, vel ipse titu-
lus indicat, quem Pilatus, ignarus prophetiæ, cru-
ci affigi jussit, *Jesus Nazarenus Rex Judæorum.* Et
hodie, qui Christum profitentur, ab eo Nazaræi
dicuntur à plerisque. Neque vocabulum ipsum my-
sterio vacat. Nazareth Hebræis à flore nomen ha-
bet, quod hic è virgine conceptus sit purissimus ille
flosculus, omnis virginitatis consecrator; quemad-
modum Bethlehem *domum panis* sonat Hebræis, ubi
proditus est ille panis cœlestis, quem qui ederit, vi-
vet in æternum. Hic igitur annos aliquot vixit, vel-
ut ignotus, cum matre & nutritio suo, cujus filius
ab omnibus existimabatur, donec ad ætatem adul-
tam progressus jam ipse sese doctrina, miraculis,
morte & resurrectione mundo proderet: nulla inte-
rim re insignis, aut inter cæteros mortales eminens,
nisi quod omni probitatis genere, donisque cœlesti-
bus sic in dies proficiebat, ut nemo non magnum
aliquid ab eo puero exspectaret: Legis etiam inte-
rim observantissimus, ne quam ansam daret malevo-
lis obtrectandi, sed per omnia satisfaceret omnibus.
Maluit ad tempus observata Lege ad perfectiora per-
ducere Judæos, quam ea spreta animos illorum ab
sese alienare. Semel duntaxat specimen sui præbuit
Hierosolymis, annos natus duodecim, cum clam re-
lictis parentibus, repertus est in templo, in medio
doctorum sedens, audiens illos, ac vicissim sic in-
terrogans, ut omnibus esset admirationi. Jam tum
videlicet gestiebat indoles ad ea, quorum gratia
missus erat in mundum; sed ut hæc erat animi prom-
ti laus, ita moderationis & obedientiæ erat exem-
plum, exspectare tempus à Patre præscriptum.

CAP. III.

Clamet Johannes: taxat: Christoque minorem
Se fassus: Christus lotus: adestque Trias.

NUNC operæ pretium est audire, quomodo tan- 1
dem negotium hoc, cujus gratia venerat, sit
aggressus Dominus noster Jesus Christus. Non ex
improviso semet ingessit inopinantibus. Ante per
anteambulonem Joannem, Zachariæ filium, ipsis
etiam Judæis notum ac probatum, animos omnium
præparari voluit, quo sensim ac paulatim instillare-
tur

tur mentibus hominum, quod semper erat creden-
dum. Ergo cum appeteret tempus, quo decretum
erat æterno consilio, ut totus orbis per Christi do-
ctrinam innovaretur, prodiit Joannes Sacerdotis ac
Prophetissæ filius, post ipsius Christi testimonio plus-
quam Propheta judicatus, qui ipso etiam exortu sum-
mam de se spem præbuerat: prodiit autem non è Re-
gum aulis, aut è vulgato hominum cœtu, sed ex ere-
mo, ubi à puero vitam angelicam egerat, victu facilli-
mo parabilique contentus, amictus pallio è cameli pilis
contexto, cinctus zona pellicea. Vestitui victus
respondebat. Victitabat enim parabili commeatu,
quem eremus suppeditabat, locustis ac melle sylve-
stri. Hic cultus, hic victus, talis locus decebat
pœnitentiæ præconem. Cujus admirabilis sanctimo-
nia sic omnium animos obstupefecerat, ut plerique
suspicarentur hunc esse Christum, præsertim cum
multis esset persuasum, alterum illum, qui Messias
putabatur, in turba Bethlehemiticorum infantium
perisse. Atqui is adeo non vindicabat gloriam alie-
nam, ut Christo palam omnibus demonstrato, se
negaret dignum, qui calceamentorum illius ligulas
2 solveret. Nec is tamen suopte impetu prodiit ad præ-
dicandum, sed voce divina monitus jam adesse tem-
pus agendi præconem. Siquidem haudquaquam for-
tuito, aut humana delegatione venit ad hoc prædi-
candi munus, sed hic erat, de quo tot ante seculis
Esaiæ 40. vaticinatus fuerat Esaias, & quod in eremo palam
ederet prædicationis suæ vocem, & quod animos
hominum ad accipiendam Christi doctrinam præ-
vius ipse præpararet; quodque persuasa superioris vi-
tæ pœnitentia, redderet eos capaces gratiæ Christi,
peccata per baptismum suum condonaturi omnibus;
quodque subito mutatis rerum vicibus, qui ante tur-
gebant inani justitia Legis Mosaicæ, stultaque Phi-
losophia mundi hujus, dejicerentur, & qui antea
propter imperitiam ac modestiam humiles & abje-
cti videbantur, atque inutiles, per Euangelicam do-
ctrinam vegeti fierent, & opulenti bonis cœlestibus;
quæque per Legis asperitatem difficilia videbantur,
& impedita, per fidem & Euangelicam gratiam ex-
pedita fierent ac facilia; quodque salus hæc non Ju-
dæis tantum, sed omnibus totius orbis nationibus
3 aperietur. Hæc omnia præcinuerat Esaias, certissi-
4 mus Domini Propheta. Vaticinium enim sic habet:
*Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas
facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, & omnis
mons & collis humiliabitur. Et erunt prava in directa
& aspera in vias planas, & videbit omnis caro salu-
tare Dei.* Jamque rumor & aura quædam famæ se-
creto sparsa per multos de venturo Messia, ad hæc
conscientia malorum, (nam eo seculo non fuit aliud
inquinatius) postremo tacitus quidam afflatus effece-
rat, ut plerosque suæ vitæ tæderet, ac desiderarent
illum, cujus odor quidam ad eos utcunque pervene-
rat, qui subito mortalium omne genus esset innova-
turus, & abolitis peccatis, ad justitiæ regnum vin-
5 dicaturus. Quum igitur ad Joannem confluerent,
non solum ex urbe Hierosolymorum, verum etiam
ex universa Judæa, præsertim hisce regionibus, quæ
Jordanem accolebant, occurrit & ipse Joannes prom-
tæ illorum voluntati, & quod in eremo prædicave-
rat, idem densioribus jam turbis ad Jordanis ripas in-
culcabat, ut se per pœnitentiam vitæ superioris
Messiæ mox venturo præpararent, & salutem alla-
turo se præberent sanabiles. Sanabilis autem est,
qui morbum suum agnoscit & odit; jam enim insta-
re adeo & in proximo esse regnum cœlorum, feli-
cissimum quidem illud & exoptabile, sed in quod
non pateret aditus, nisi puris ab his terrenis sor-
6 dibus. Ad hanc vocem, in typum mox abolenda-
rum animi sordium, plurimi tingebantur in flumi-
Confitentes peccata. ne Jordanis, damnantes ipsi vitam priorem, ac pa-
lam agnoscentes sua commissa. Sic enim visum sa-
pientiæ divinæ, ut Joannes, qui erat confinium
Mosaicæ Legis jam desituræ, & Euangelicæ gra-
tiæ jam adventantis, hoc signo præluderet, non
ad abolenda peccata, quod proprie Christo servaba-
tur, sed ad præparandos hominum animos, quo ca-
paciores essent beneficii mox secuturi. Id factum est
Tiberio Cæsare annum jam decimum quintum mo-
derante Romanum Imperium, Pontio Pilato hujus
nomine procurante Judæam: Herode defuncti fra-
tre; Tetrarcha Galilææ, in qua commorabatur Chri-
stus, & hujus fratre Philippo Tetrarcha Ituræ, &
Trachonitidis regionis, Lisania Abilinæ Tetrarcha:
Sacerdotalis ordinis primas tenentibus Anna & Caja-
pha. Itaque Judæorum regione in tot Principes dis-
tracta, prodiit ille, qui cuncta vocaret ad unius
Principis ditionem. Ac primo quidem confluentibus 7
ad se turbis, cum conspiceret Joannes non parum
multos Pharisæos & Sadducæos venire ad Baptismum,
nec ignoraret, quam hoc hominum genus esset ela-
tum, ferox ac sibi placens, ob insignem, ut putabant,
Mosaicæ Legis observationem, & Patriarcharum me-
rita, à quibus se gloriabantur oriundos: nam hi velut
invidentes & insidias struentes Baptismo Joannis tam
celebri, subdolam legationem ad illum miserant in
Bethaniam *, siquidem ibi tum baptizabat Joannes,
percunctantes, num ipse esset Christus; si esset, mox
objecturi, quod Christus promissus esset de Tribu Ju-
da, cum constaret Joannem esse Leviticæ Tribus.
Porro cum Joannes ingenue fassus esset se non esse
Christum, ac ne Prophetam quidem aliquem ex pri-
scis illis, quos illi redituros in mundum suspicaban-
tur, rogare pergunt, qua fronte per Baptismum pol-
liceretur remissionem peccatorum, quod proprie
Christo servabatur. Respondit plurimum interesse
inter suum Baptismum, quo tantum invitaret ad re-
sipiscentiam ac pœnitudinem vitæ prioris, & Chri-
sti Baptismum mox secuturum, quo condonarentur
omnia peccata. Ex hoc igitur hominum genere cum
multos videret cum reliquis ad Baptismum accurre-
re, acrioribus verbis mordet illorum conscientias,
quo magis ad pœnitentiam commoverentur. Astu- *Progenies viperarum.*
tum, inquit, ac malitiosum hominum genus, pla-
neque non hominum, sed viperarum progenies, ma-
jorum interfectores, insidiosi, malæque mentis in o-
mnes, cum hactenus vos apud homines sic jactave-
ritis titulo patrum opinione sanctimoniæ probato-
rum, falsaque specie justitiæ, atque ita supine re-
gnaveritis, quasi Messias nunquam esset venturus,
quis vos submonuit instare supplicium inevitabile,
nisi ad pœnitentiæ remedium cum cæteris confugis-
setis, ut nunc cum his cupiatis baptizari, veluti pec-
catores, inter quos admirabilem quandam sanctimo-
niæ speciem præ vobis ferebatis? Sensistis inanem 8
fore fiduciam vestram, ni jam imminenti divinæ ul-
tioni vos subduxissetis suffugio pœnitentiæ. Neque
enim patrum merita, neque Legis observatio liberat
ab æterno supplicio, sed sua quemque vitæ sinceri-
tas commendat Deo. Posteaquam igitur pœnitet vos
vitæ prioris, posthac sic fructificate piis affectibus,
& factis, ut testentur vos vere resipuisse. Hactenus
ob crassitudinem hominum, nonnihil indultum est
figuris & umbris, ut his cancellis circumsepta mor-
talium ad mala proclivitas coerceretur, ne posset in
deteriora prolabi: hactenus dilatatis phylacteriis, in
longum productis precibus, lotionibus, crebra men-
tione patris Abrahæ sanctissimi Patriarchæ, exstru-
endis monumentis Prophetarum, quorum posteri
vultis videri, parastis vobis apud homines aliquam
sanctimoniæ speciem. Posthac quoniam ad lucem
Euangelicam evanescent umbræ, veris agendum e-
rit, si velitis assequi salutem æternam. Pro pristinis
peccatis jam non exigitur à vobis holocaustum, aut
sanguis pecudis, tantum adsit pœnitentia non fuca-
ta,

* Sic juxta Vulgatam, Joh. 1. 28. at in Textu Græco habetur *Bethabara*, & ita legitur in alia Editione.

ta, culpam ipse gratis condonabit. Porro qui sunt
fructus veræ pœnitentiæ, Messias ipse vos docebit,
9 si dociles repererit. Interim ponite vanam fiduciam,
neque vobis ipsis sic blandiamini, *Sancti sumus, è*
Filii sumus Abrahæ. *sancto patre prognati Abraham.* Abraham justus ni-
hil proderit ex se prognatis, nisi laudatam illius fi-
dem & obedientiam imitentur. Abrahæ promissa est
benedictio, quæ nunc instat. Sed ad hanc obtinen-
dam non satis est generis quamlibet arcta propinqui-
tas. Quicunque diffisi Deo mundi hujus præsidiis
nituntur, exciderunt à cognatione Abrahæ. Et post-
hac Abrahæ posteri non è sanguinis affinitate, sed è
fidei sinceritate censebuntur. Nec ideo desiderabit
Deus posteritatem Abrahæ, cui promissam benedi-
ctionem persolvat, si vos ab Abrahæ moribus desci-
veritis. Imo illud habete certum, si vos neglexeritis
oblatam gratiam, Deum vel ex hisce lapidibus posse
suscitare filios suo amico Abrahæ vobis longe potio-
res. Nec est quod hactenus dilatus Messiæ adventus
vos reddat negligentes. Nam nunc urget extremum
periculum, in acie novaculæ res omnis sita est. Aut
sinceris animis adeundum est regnum cœlorum, aut
accipiendum supplicium æternum. Adest præsens sa-
lus amplectentibus, adest pœna præsens & exitium
immedicabile respuentibus. Jam enim securis admo-
10 ta est arbori, non ramis aut trunco, sed radicibus,
Jam enim securis ad radicem arboris posita est. funditus & irreparabili vulnere succisura, ni fœtus
Deo dignos produxerit. Discrimen imminens, & ur-
gens, nullam admittit cessationem. Properandum
est amputatis omnibus remoris. Adhuc vobis in ma-
nu est utrum velitis amplecti. Non feriet securis,
si vos subito mentem mutaveritis. In arbore natura-
li longum ac difficillimum est mutare succum, unde
fœtus saporem ducat. Hic sola voluntate res peracta
est. Sed ut accelerantibus communis est salus, ita
cessantibus commune est periculum. Neminem ne-
que opes, neque generis nobilitas, neque sapientia
liberabit posthac, quemadmodum hactenus sibi ple-
rique persuaserant. Omnis arbor, quæ non attulerit
fructum, non dico qualemcunque, sed insigniter bo-
num ac dignum regno cœlorum, exciditur, & in
ignem conjicitur. Hactenus tulit Deus ac dissimula-
vit segnitiem hominum. Error & ignorantia nonni-
hil veniæ promerebantur. Ad naturæ Legem obsur-
duerat genus humanum, Mosi Lege non ita multum
est profectum. Contemtæ sunt Prophetarum minæ,
non audita sunt somnia. Nunc is adest post quem ne-
mo mittendus est. Cujus adventus ne quem oppri-
mat, ego prænuncius sum. Si vos vestri pœnitue-
rit, si morbum agnoveritis, si medicum ardentibus
votis exceperitis, aderit ille vobis omnibus salutaris.
11 Nec enim ipse sum ille quem exspectatis. Baptizo
Ego quidem baptizo vos. quidem vos, sed in hoc tantum, ut resipiscentes,
illi vos præbeatis dociles ac sanabiles ubi venerit.
Mox enim aderit, imo jam adest, qui ut me poste-
rior est in ordine prædicandi, ita tanto me est mo-
dis omnibus superior, ut ego, quem vos aliquid esse
creditis, prorsus indignus sim, qui mancipium apud
illum agam, hoc est, ut vel calceamenta illi baju-
lem, aut calceamentorum corrigiam solvam. Ego
nihil aliud sum quam præco, fidelis quidem, & offi-
cio fungens, quod mihi juxta Prophetæ vaticinium
Deus injunxit. Ille auctor est, & omnem potesta-
tem secum adfert, seu peccata condonandi, seu vir-
tutum omne genus conferendi. Ad illius doctrinam,
ad illius Baptismum omnes accurrite, siquidem ille
vos baptizabit efficaci Baptismo, non aqua tantum,
sed spiritu & igni. Spiritu vos transformabit, igni
rapiet ad cœlestia. A vobis nihil exiget nisi since-
ram, minimeque fucatam pœnitudinem. Gratis vo-
bis conferet sua bona, si vobis ex animo displicue-
12 rint vestra mala. Tantum absit fucus, apud illum ni-
hil valiturus. Nihil illum latet, neminem metuit.
Severo & inevitabili judicio res agetur. Posthac ni-
hil erit medium, aut ingenue boni sitis oportet, aut

A ingenue mali. Nihil ille morabitur personatam san-
ctimoniam. Habet ventilabrum in manu sua, perspi-
cit etiam intimos recessus animorum. Apud hunc aut
paleæ sitis oportet, aut purum triticum; sed interim
utrum esse velitis, vobis partim in manu esse voluit.
Frustra latebunt inter sincera grana permixtæ paleæ.
Exacte purgabit ille aream suam, ac triticum recon-
det in horreum suum, paleas autem comburet igni
inexstinguibili. Aut igitur toto pectore conandum
est ad summam virtutem, ut mereamini recipi in re-
gnum æternum; aut si Dei bonitatem, quæ nunc of-
fertur, adspernati fueritis, hoc ipso pessimi sitis o-
portet, quod tantam salutem ultro delatam rejici-
B tis, meritoque vestro, pro cœlesti præmio æternis
gehennæ incendiis addicamini. His sanctissimi viri
vocibus adeo commoti sunt populares animi, ut
complures, qui hactenus Legis observatione nixi
fuerant, metu trepidi venerint ad eum, dicentes:
Si res sic habet, quid igitur censes nobis faciendum?
At ille eos non ad Legis ceremonias & hominum
constitutiunculas, quemadmodum solent Pharisæi,
sed ad officia charitatis hortabatur, dicens: Prima
via placandi Deum, est beneficentia gratuita in pro-
ximum. Qui vestitu abundat, impartiat nudo, qui
cibis abundat, communicet famelico. Accedebant
& Publicani, quod hominum genus abominantur
C Judæi, quod fere vel in gratiam Principum, vel ad
explendam avaritiam suam, populum expilare so-
leant. Rogant pavidi quid sibi censeat agendum.
Nec hos ille rejicit à Baptismo, nec his rursus in-
dicit, ut sua largirentur, quibus jam diu solenne e-
rat aliena rapere, sed ut aliquo gradu propius acce-
derent ad perfectam Christi doctrinam, edicit ne
quid exigant à populo præter id, quod à Principe
præscriptum sit. Denique venerunt & milites violen-
tum & infame genus hominum. Nec hos à se sub-
movet, satis ipsa re loquens Judæis Christum nullum
omnino genus hominum adspernaturum. Nihil hi
confitentur, siquidem hoc ipsum militem profiteri,
D est malorum lernam confiteri. Rogant quid sibi quo-
que det consilii. At ille tam rudes magis docet, quid
sit vitandum, quo minus essent mali, quam quid
agendum, ut fierent absolute boni. Ne abutamini,
inquit, armis vestris, quæ nonnisi in hostes, idque
imperatoris jussu, movenda sunt; ne quem per vim
pulsetis, aut concutiatis, cum in hoc conducti sitis,
ut vestra opera sit tranquilla provincia; neve abuta-
mini vestra cum præsidibus familiaritate, falso quem-
piam deferentes per calumniam, ut hinc turpe lu-
crum ad vos redeat. Postremo contenti stipendiis
vestris, neminem fraudetis aut spolietis. Siquidem in
hoc dantur à Principe salaria, ne sit aliena rapiendi
E necessitas. Sic ille levioribus præceptis, ut erat cu-
jusque capacitas, omnes Christo venturo præpara-
bat, spiritu prævidens Christum, quem oculis cor-
poreis nondum viderat. Itaque rumore variis modis
per Angelos, per pastores, per Magos, per Hero-
dis crudelem sollicitudinem, per Zachariæ prophe-
tiam, per Simeonem, per Annam, paulatim & clan-
culum, sed multo maxime per apertum, summaque
cum auctoritate conjunctum Joannis præconium,
jam late sparso, in diesque gliscente, sic ut mali quo-
que metu territi, sese ad denunciatum Christi ad-
ventum componerent, nimirum tempus erat, ut ipse
prodiret in Theatrum mundi, non jam alieno testi-
F monio, sed suis ipsius virtutibus sese declaraturus,
qualis & quantus esset, & obscuraturus omnes ho-
mines, quorum testimonio fuerat ante commenda-
tus. Reliquit igitur Jesus Galilæam, in qua hactenus 13
latuerat, & Patris negotium acturus, maternam de- *Tunc venit Jesus à Galilæa in Jordanem.*
serit Nazareth, ad Jordanem properat, ubi confer-
tissimam turbam è diversis Judææ regionibus confla-
tam testem haberet eorum quæ dicerentur, ac gere-
rentur. Per medias peccatorum turmas, is qui solus
omnium nulla peccati labe contactus fuerat, imo
qui

qui solus tolleret peccata mundi, velut peccator adit A
Joannem; baptismum ab illo flagitat, qui solus ba-
14 ptismum omnem sanctificat. Joannes nondum plane
certus, quod Jesus esset summus ille Messias Filius
Dei, sed tamen admirabilem probitatem, ipsis ocu-
lis, totoque vultu & incessu sese exserentem, animad-
vertens, excusat præposterum officium, nullo inte-
rim certo elogio dignitatem illius honorans. Tan-
tum, inquit, par erat, ut ego, qui tuis virtutibus
longe sum inferior, abs te baptismum flagitarem.
Et unde factum est, ut teipsum usque adeo demit-
tas, ut à me tingi postules, cum nemo purior ab
omnibus peccatis? Hæc ita gesta sunt, dispensante
Deo, ut & admirabilis Christi modestiæ nobis pa- B
raretur exemplum, & Joannis testimonio constaret
omnibus, Christum haudquaquam ullius mali sibi
conscium postulasse baptismum. Sic enim baptiza-
tus est, ut circumcisus, ut purificatus in templo cum
matre, ut flagellatus, ut crucifixus. Nobis hæc
15 omnia passus est, non sibi. Proinde cum Joannes
constanter testificans suam indignitatem, Jesuque
dignitatem efferens, recusaret baptistæ officium:
Christus nulla quidem suspicione sinistra polluit in-
nocentiam suam, quam omnibus notam ac persua-
sam esse oportuit: Hujus, inquit, negotii partes
suum quæque tempus habent. Tu patere interim,

> *Sic nos decet implere omnem justitiam.*

ut abs te baptismum impetrem, ne putes indecorum C
tibi, si tingas te, ut ais, meliorem; mihi certe
decorum est, ut qui omnes ad me pertrahere cupio,
omnem impleam justitiam. Etenim qui docet omnes,
& qui perfecta docet, eum non oportet committe-
re, ut aliqua vel minima injustitiæ species in ipsius
moribus hæreat. Omnibus omnia fiam oportet, ut
omnes Patri lucrifaciam. His auditis, Joannes cum
Jesu descendit in Jordanem, ac tinxit eum. Ac

> *Baptizatus autem Jesus.*

species quidem exemplum habet salutare in Christo
modestiæ, in Joanne obedientiæ, cæterum res at-
que effectus plane præpostere cessit. Siquidem nos
consecrat baptismus, ille baptismum consecravit sa-
16 cro sui corporis contactu. Simul autem ut ostende- D
ret quid nobis agendum esset à baptismo, & quan-
ta felicitas daretur per baptismum, Jesus alacer ac
properans, veluti deposita peccatorum sarcina, egres-
sus ab aqua, docens in lotionibus non esse commo-
randum, nec ad eas subinde redeundum, iteratis
peccatis, sed semel abjectis ac sepultis in baptismo
commissis vitæ prioris, ad spiritualis vitæ munia fe-
stinandum, compositis genibus, & sublatis in cœ-
lum manibus, deprecatus est Patrem, ut hoc nego-
tium servandi genus humanum, quod aggrederetur,
omnibus felix ac faustum esse vellet, isque sua pa-
terna auctoritate commendaret Filium suum orbi, ne
parum gravis esset Joannis auctoritas, quanquam hoc E
quoque pro tempore profuit crassis ac rudibus. Et
ecce palam teste tanta hominum multitudine Pater
asseruit auctoritatem Filio suo. Cœli diffisi, prodi-
giosam quandam lucem ostenderunt: quin & Joan-
nes conspexit Spiritum cœlestem, visibili specie co-
lumbæ, delabi è cœlo & sacro illius vertici insiden-
17 tem. Unde columba venerat, oculis conspicua, in-
de venit & vox paterna, auribus omnium insonans:
Hic, inquiens, est ille Filius meus unice dilectus,
delicium animi mei, & in quo mihi singulariter F
placeo; ipsum audite, meæ mentis interpretem, &
meæ bonitatis erga vos dispensatorem. Quoniam
autem Jesus id temporis adhuc ignotus erat multitu-
dini, quæ de Joanne magnifice sentiebat, ne vox,
quæ è sublimi missa, neminem certo designabat sen-
sibus, putaretur ad Joannem pertinere: idcirco ad-
ditum est cœlestis columbæ visibile signum; quæ
capiti insidens ceu digito demonstraret omnibus, ad
quem ea vox pertineret. Quo quidem signo & ipse
Joannes jam plene certoque monitus est, illum esse
Filium Dei. Quod post palam testificatus est, hoc
signum & ante sibi promissum à Patre fuisse, quo
citra dubitationem in tanta hominum turba digno-
sceret illum, qui baptizaturus esset omnes Spiritu &
igni. Atque his ceremoniis Dominus Jesus declara-
tus & consecratus est magister noster, cujus Theo-
logiam quisquis sequetur, is vere beatus erit.

CAP. IV.

Dæmona ter vicit: lux magna est orta: vocantur
Bis duo: morborum pellitur omne genus.

Ac ne his quidem jactis exordiis statim prosilit 1
ad prædicandum, licet cœlitus auctoritate tra-
dita, sed subito à turbarum oculis subducit sese in
solitudinem, quod secessus à populi commercio, &
auget auctoritatem, & acuit desiderium. Eos autem
potissimum aggreditur Spiritus ille instigator malo-
rum, qui relictis mundi cupiditatibus, puram ac
cœlestem vitam meditantur. Hoc igitur tacite nos
docens Jesus petit solitudinem: idque facit non hor-
tatu cujusquam, sed suo ipsius Spiritu. Nam qui
baptizatus est, jam exsuit affectus carnales, & fa-
ctus regeneratione spiritualis, Spiritus S. ducitur &
agitur arbitrio. Non meminit Bethlehem, non repe-
tit Nazareth, non redit ad matrem aut nutricium,
sed impetu raptuque Spiritus, veterum Prophetarum
exemplo, nemorum deserta petit. Vegetat ani-
mum tyronis Christiani secessus, & aliquoties tutius
est se feris committere quam hominibus. Baptismus
aufert omnia delicta vitæ superioris, sed ob hoc ne-
mo tutus est ab insidiis Satanæ, qui socorditer agit.
Alioqui pravæ cupiditates meditantur repullulasce-
re, præsertim in rudibus, & nuper initiatis Chri-
sto: & improbus ille Satanas, tam invidus humanæ
salutis, quam Christus est avidus, miris cuniculis
& insidiis sollicitat ad defectionem, ut majore ty-
rannide possideat relapsum, quam antea possederat
suum. Adversus hæc pericula Christus demonstrat
tribus potissimum rebus occurrendum, crebris ac
puris precationibus, fuga turbæ, fuga luxus, &
abstinentia, non sine diligenti meditatione divina-
rum Scripturarum, ne perniciem adferat ignava so-
litudo. Et quoniam arduam hanc & angelicam vi-
tam molientibus, potissimum Diabolus solet insidias
struere, Christus ipse, velut optimus Doctor pro-
gressus in palæstram, suos athletas docuit, quibus
modis superandus sit ille malitiosus & callidus vete-
rator, quanque nihil possit adversus sobrios ac vi-
gilantes, totoque pectore fidentes Scripturis divi-
nis. Quin & hoc interim agebat Dominus Jesus,
ut ita paulatim hoc mysterium innotesceret mundo,
ut Satanas, qui non ob aliud certum scire cupiebat,
num hic esset Filius Dei, quem audierat hoc titulo
à Patre honoratum, nisi ut redemtionem humani
generis impediret, sic in ancipiti teneretur, ut non
ante certo nosset hunc esse Messiam, quam suam ty-
rannidem subversam cerneret. Simul & illud nos
commonefacit Christus, neminem idoneum ad Euan-
gelicam prædicationem, nisi qui jam sui periculo
facto, firmus sit & validus adversus omnes munda-
nas cupiditates, luxum, & hujus comites, libidi-
nem, ambitionem, avaritiam, & his consimiles ani-
mi morbos, quibus hostis simplicium animos velut
arietibus pulsat, quatitque. Cum igitur Christus ine- 2
diam ad quadragesimum usque diem produxisset,
Danielem, Heliam, ac Mosen referens, quod sic erat
supra vires humanas, ut tamen ab hominibus factum
Judæi crederent, tandem ut manifestam humanæ
imbecillitatis speciem daret, non dissimulavit se fa-
mis molestiam sentire. Siquidem juxta communem
humani corporis naturam, humoris inopia stoma-
chum molesto sensu cruciabat. Id ubi sensit insidio-
sus ille tentator, ac jam prope nihil aliud quam ho-
minem suspicans, licet admirabilem, hamum proji-
cit inanis gloriæ illecebra inescatum, quod hinc ma-
xime capiantur, qui videntur ad summa tendere: Si
Filius, inquit, es Dei, quid opus est te fame cruciari?

> *Et cum jejunasset quadraginta noctibus post esuriit.*

4 Dic potius, ut hi lapides tibi vertantur in panes. Nu-
tu tibi potes præstare quod desideras. Agnoscas eun-
dem esse captatorem, qui primum illum Adam escæ
lenocinio pellexit in mortem; sed posterior Adam,
Spiritu cælestis, dolosum insidiatorem sic elusit Chri-
stus, ut nec nomen filii Dei recusaret, nec se fame
vinci posse, ut hominem quemlibet, demonstraret.
Etenim ne sibi vindicaret auctoritatem responsi, no-
Deut. 8. tissimam illi scripturam objicit: *Scriptum est*, in-
quiens, in Deuteronomio, *Non ex solo pane victurus
est homo, sed ex omni sermone qui proficiscitur ex ore*
5 *Dei*. Elusus ancipiti responso, jam & ipse Sacræ
Scripturæ verbis abutitur ad lædendum: & quemad-
modum principem humani generis parentem, am-
bitionis esca deceperat, pollicens illi æqualem cum
diis honorem & immortalitatem; simili machina
Dominum impetens, sustulit illum Diabolus in san-
ctam civitatem, & impositum summo templi pin-
6 naculo hortatus est, ut si vere Filius Dei esset, e su-
blimi se præcipitem daret, id illi impune fore,
quandoquidem ita promisisset ipse Deus in Psalmo
Psal. 90. mystico: *Angelis suis mandaturus est de te, & in
manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem*
7 *tuum*. At Dominus Jesus opposita Scriptura tacite
docet, quam ille perverse torqueret Sacræ Scriptu-
Deut. 6. ræ sensum: *E diverso*, inquit, *scriptum est* in Deu-
teronomio, *non tentabis Dominum Deum tuum*. Si-
quidem ad hoc hortatur Scriptura, ut in necessi-
tatibus ingruentibus bene speremus, auxilio divino
freti, non ut temere nosmetipsos in periculum præ-
cipitemus. Piorum miracula non probantur accer-
sendis periculis, sed depellendis quæ aliunde acci-
derint. Nec enim pium est quenquam in flumen
præcipitare, ut eo liberato vir magnus appareas,
sed eum, qui casu delapsus sit, eripere. Nec quavis
de causa, nec apud quosvis sunt edenda miracula.
Apud Herodem, cupidum harum rerum, ne loqui
quidem dignatus est Jesus, tantum abest, ut in gra-
tiam Satanæ virtutis divinæ specimen edere volue-
rit. Quoties id suadet afflata caritas, quoties id
postulat gloria Dei, tum exserenda est vis numinis.
8 Jam quo suos doceret Christus, ne post unam aut
alteram victoriam securitati se traderent, sed sem-
per in excubiis agentes, sese præberent paratos ad
omnes Satanæ assultus, tertio passus est tentatoris
improbitatem; qui sicuti priorem illum Adam ce-
perat esca curiositatis & avaritiæ, pollicens illi bo-
ni malique scientiam, & posteriorem aggreditur,
& a templi pinnaculo sublatum, in montem quen-
dam vehementer editum abduxit, unde liber un-
dique & late patens prospectus subjiceret oculis
omnia regna mundi, & admirandam cujusque glo-
riam, strepitumque. Nimirum expertus erat, in
cæteris hominibus nihil esse tam impium ac ne-
9 farium, quod imperii causa non auderent. Porro
quum Deus sit omnium rerum auctor & conditor,
quæ in cœlis sunt ac terris, nec in his ullum jus
habeat Diabolus, nisi si quid ab ipso vitiatum est,
tamen perinde quasi dominus omnium, sic audet
improbus loqui Christo: *Hæc omnia tibi dabo, si
procidens adoraveris me*. O cæcam impietatem! pol-
licetur aliena, & præmium petit sceleratus spiritus,
10 soli Deo congruens. At Jesus, qui hactenus suam
contumeliam moderate tulit, non fert Patris igno-
miniam: *Abi*, inquit, *Satana*, longe aliud docet
divina Scriptura, quam tu suades. Illa ait, *Domi-*
11 *num Deum tuum adorabis, & illi soli servies*. His
atque aliis modis quum tentasset eum Diabolus, sem-
per expertus athletam invictum adversus omnes ma-
chinas, tandem reliquit eum: bis sua spe frustra-
tus, primum quod sensisset insuperabilem, dein-
de quod cum expiscatum venisset, num esset Filius
Dei, aliquanto incertior dimitteretur quam vene-
rat. Hunc conflictum tametsi Deo duntaxat & An-
gelis testibus gestum, post suis ignotum esse noluit

A Dominus Jesus, ne nesciremus cum quam improbo
hoste nobis res esset, & quibus auctoramentis ille
sollicitaret incautos animos, non ut desperaremus,
sed ut vigilaremus. Vicit illum Christus, ut no-
bis ostenderet vinci posse, & vincendi rationem do-
cuit. Denique nobis vicit non sibi, per nos eun-
dem victurus, si modo promerebimur illum nobis
habere præsentem. Audiet & a Christo per nos,
Abi, Satana, metuetque famulos ejus, a quo vi-
ctus est. Porro quemadmodum in humana militia
vices rerum sunt, & labores otio, dura jucundis
recreantur, & post diros conflictus celebrantur epi-
nicia; ita in Christi militia semper aspera lætorum
B vicissitudine mitigantur. Post toleratam impuri spi-
ritus improbitatem, mox adsunt Angeli & Christo
victori subserviunt. Hæc videlicet rerum imago *Et ecce*
nos docet, ut in rebus tristibus spe lætiorum ful- *Angeli*
ciamus animum, Dei bonitate freti, qui sic mode- *accesserunt*
ratur omnia, ut vicissim & rebus asperis exerceat, *& ministrabant ei.*
probetque militum suorum fortitudinem, & rursus
solatio quopiam invitet ad gratulationem, & gra-
tiarum actionem, qui Christianorum triumphus est,
qui & in afflictionibus invicti sunt præsidio Dei, &
si quid prosperitatis affulserit, id totum adscribunt
bonitati, munificentiæque divinæ. Ita fit, ut nec
C sæviente fortuna dejiciantur animo, nec rebus pro-
sperioribus insolescant.
Quum igitur Christo satis esset conciliatum aucto- 12
ritatis & opinionis, præsertim quum Joannes illum
veluti tradens & commendans suis discipulis, digito
demonstraret ac diceret: *Ecce agnus Dei, ecce qui
tollit peccata mundi*, cum superato Diabolo, totus
afflatus esset Spiritu Sancto, nihil restabat, nisi ut
auspicandæ prædicationi tempus ac locus sumere-
tur. Joannes nullum ediderat miraculum, sola pœ-
nitentiæ prædicatione contentus: Christus illo præ-
dicante siluit, ne quid dissidii nasceretur inter u-
triusque discipulos, ut adhuc erant rudes, & car-
D nem sapientes, humanis affectibus obnoxii. Porro
boni doctoris est, sese ad captum eorum, quos in-
stituit, demittere. Verum, tum demum aggre- *Audiens*
ditur docendi negotium, ubi rumor vulgasset, Joan- *autem*
nem ab Herode Tetrarcha fuisse conjectum in vin- *Jesus quod*
cula, nimirum ferentem præmium quod solent, *Joannes traditus*
qui apud hujus mundi Principes audent liberius *esset.*
admonere, maluntque salutaria dicere quam jucun-
da. Admonuerat enim Tetrarcham de incesto con-
jugio, quo sibi Philippi fratris uxorem adjunctam
habebat. Et gaudent nonnunquam etiam mali Prin-
cipes habere domi viros insigni probitatis opinione
celebres & commendatos, non ut horum consiliis
E obtemperent, sed ut quod agunt ex animo suo,
ex horum consiliis agere videantur apud ignaram
plebem. Atque in aliis quidem rebus levioribus
frequenter illius monitis paruerat, hic ubi præci-
pue conveniebat obtemperare, ad impuræ salta-
triculæ libidinem, & turpissimæ matris affectum,
virum optimum in carcerem detruserat, ac dein-
de crudelissima nece tanti viri, convivium suum
natalitium, & procerum suorum oculos, funesta-
vit. Hoc igitur cum audisset Jesus, non quod me- 13
tueret ipse, sed uti doceret suos, non esse ultro
accersendum periculum, si liceat vitare commo-
de, sed quoties oppressit, fortiter esse negligen-
F dum: relicta Nazareth secessit in Galilæam Gen-
tium, in qua Solomon viginti quinque civitates
donavit Hiræ Regi Tyriorum, & contulit se in ci-
vitatem Capernaum, ob hoc dictam maritimam,
quod finitima sit stagno Genezareth, in finibus
Zabulon & Nephtalim, videlicet duarum Tribuum,
in quarum priore est Galilæa, in altera Galilæa
Gentium cognominata: Christo jam tum sub hac
imagine, ceu minitante fore, ut Judæis respuen-
tibus & affligentibus Euangelii præcones, ad Gen-
tes Euangelium deferretur. Ac ne quis hoc for- 14
tui-

tuito sic usu venisse putet, sic fore jam olim præ- A
dixerat Esaias, cum fatidico afflatus spiritu cane-
Esaia 9. ret: *In terra Zabulon & terra Nephtalim, quæ fini-*
15 *tima est littori marino, in Galilæa quæ dicitur gen-*
16 *tium, populus qui antehac habitabat in tenebris, vi-*
dit lucem magnam & admirabilem, & iis, qui an-
te versabantur in densissima caligine, qualis est apud
inferos, exorta lux est. Itaque quod ad tempus atti-
net, ubi desiit Joannes, incipit Christus. Siquidem
ad Euangelii clarissimam lucem evanescunt umbræ
Legis Mosaicæ. Hoc quod attinet ad Legis typos
& expressam Euangelio veritatem: ceterum quod
ad locum pertinet, ad primam afflictionem sancti
præconis, ad Gentium nomen itur, & lux, quam B
Judæi, cupiditatibus excæcati, ferre non poterant,
ad Gentes idololatras demigratura pingitur, sed sic,
ut à confinio non recedatur, ut utrinque possit au-
diri tuba vocis Euangelicæ. Quanquam & alioqui
non inutile theatrum erat ea regio, propter com-
moditatem portuum, & aliquot celebres civitates
in littore sitas, quæ ob commercia negotiationum
à longinquis etiam frequentabantur.
17 Nunc exordium prædicationis audiamus. Ut
Exinde cœpit Jesus prædicare. Joanni successit, ne ab se alienaret, quos illius ad-
miratio jam totos occuparat, à nota & familiari il-
lius doctrina rem auspicatur, lactans interim infir-
mos, ut post solidum illis cibum proferat jam fir- C
mioribus. Hic nimirum est ordo Doctorum, qui
malunt prodesse auditoribus, quam semet apud alios
ostentare. Est autem Christi prædicatio non so-
lum mitior quam Joannis; (nulla enim hic securis,
aut ventilabri, aut ignis nunquam exstinguendi men-
tio) verum multis beneficiis in omnes citra discri-
men accurrentes commendata. Clamat igitur &
Jesus, veluti Joannem referens, *Resipiscite*, pœni-
teat vos vitæ prioris: jam enim instat regnum cœ-
lorum, quod cum nulli sit claudendum, nullis ta-
men patebit, nisi puris, & cœlestia quærentibus,
& quicquid est terrenarum cupiditatum amputan-
tibus. Quid hac Philosophia simplicius? Sua cui- D
que mala displiceant, & gratis adsunt omnibus bo-
18 na cœlestia. Jam vero tempus erat, ut ipse quo-
que Jesus chorum aliquem discipulorum colligeret,
quos familiares haberet testes omnium quæ faceret ac
diceret, & per quos alios deinceps doceret. Sed adver-
te quales sibi delegerit, non Philosophos, non Phari-
sæos, non Sacerdotes, non opulentos: noluit enim
Euangelii gloriam ullis mundi præsidiis inquinari. Sed
cum ambularet juxta lacum, quem diximus esse in
confinio utriusque Galilææ, conspexit duos fratres
germanos, quorum alteri nomen erat Simon, qui
idem dictus est Petrus, alteri nomen Andreas; patri
nomen erat Joannes. Hi prius audito Joanne, ejus E
hortatu sequi cœperunt Jesum. Sed utroque relicto
redierant ad artem, qua soliti sunt sibi parare cibum.
Jamque satagebant in suo negotio, mittentes rete
in lacum. Ominis erat boni, primum juventus novæ
doctrinæ capacior, deinde fratrum concordia sese
mutuo studio juvantium; ad hæc ars innoxia, è pu-
blico lacu tenuem victum parans; denique piscatio
ipsa novæ piscationis admonebat, non quæ lineis
textis captaret pisces in cibum ventris, sed quæ re-
ti sermonis Euangelici captaret homines immersos
19 terrenis curis ad desiderium vitæ cœlestis. Itaque
Venite post me & faciam vos, &c. corporis intentos necessitati Jesus interpellans: Me,
inquit, sequamini, & à me discetis artem, certe F
meliorem, quam à patre didicistis. Nec artem ta-
men deseretis, sed in melius commutabitis; siqui-
dem efficiam posthac ut sitis piscatores hominum,
ut qui nunc pisciculis insidiamini in perniciem, ho-
20 mines capiatis in salutem æternam. Agnoverunt
vocem ejus, cui aliquando crediderant, & cujus hu-
manitatem domestico colloquio fuerant experti, sed
addita voci energia perfecit, ut protinus ad vocem
vocantis, non solum obliviscerentur piscium, ve-
rum etiam retia, ut erant, relinquerent inibi,
ac ne domesticis quidem salutatis, Jesum (ut illic
ambulabat) sequerentur. Nihil adhuc præclari vi-
derant in Jesu, & tamen nihil cunctati, nec sol-
liciti unde victus in posterum suppeteret, simplici
verbo vocanti sese adjungunt comites, ne morte qui-
dem divellendi.
Hinc aliquantulum progressus Jesus, conspicatus 21
est alios duos fratres, Jacobum & Joannem filios
Zebedæi: magis etiam placuit fratrum & patris con-
cordia. Omnes eadem habebat scapha, rem eandem
molientes, nimirum, quod Petrus & Andreas. Sed
his in mora erant rupta longo usu retia, tenuitatis
argumentum. In his igitur reconcinnandis ac sar-
ciendis vehementer intentos, interpellavit Jesus,
velut obiter præteriens, jussitque uti sese sequeren-
tur. Nec mora, simplicissimæ fiduciæ juvenes, illi- 22
co relictis retibus, ac ne patris quidem memores,
Jesu comitatui sese adjungunt. Sic illos formaverat
Joannis prædicatio, sic merebatur animi promtitu-
do, sic illos attraxit afflatus Christi, qui totus spi-
rabat cœleste Numen, quo plenus erat. Videtis exor-
dia nostræ Philosophiæ, per quam visum est Deo ser-
vare genus humanum universum. Videtis pompam
ac strepitum Euangelicæ scholæ. Pauculis hisce pi- 23
scatoribus idiotis, plebejis, & pauperculis, comi-
tatus pauper ipse Jesus obambulabat per totam Ga- *Et circuibat Jesus totam Galilæam.*
lilæam, non jam in angulis aut in deserto, sed in
frequentibus illorum Synagogis, prædicans, & an-
nuncians adesse jam olim promissum regnum cœlo-
rum, non territans metu gehennæ, quemadmodum
fecerat Joannes, sed beneficiis gratuitis invitans &
alliciens omnes. Etenim quocunque sese conferebat,
gratis & citra discrimen medebatur omnibus omnium
morbis; neque repellens quenquam, quamlibet hu-
milem ac plebejum, & eadem facilitate profligans
omnem morbum, quantumvis insanabilem; quo si-
mul & miraculis potentiam suam declararet, huma-
na majorem, & beneficentia gratuita sibi concilia-
ret amorem omnium: libentius enim illi credimus,
quem amamus. Porro beneficiis conciliantur & fe-
ræ. Nullum autem beneficium divinius, quam gra-
tis restitutæ sanitatis. His rebus factum est, ut ru- 24
more per omnem Syriam sparso, plures etiam è lon-
ginquo deportarent suos, variis morbis & cruciati-
bus obnoxios, ad hæc dæmoniacos, lunaticos, &
paralyticos, quos medici fere aut non suscipiunt
curandos, aut frustra curare solent: nimirum ar-
tem superante malo. At Jesus non humanis phar-
macis, sed virtute cœlesti, qua poterat & mortuos
excitare, nullo negotio sanabat omnes. Parum erat
illi tollere morbos corporum, qui tollebat morbos
animorum. Minimum erat illi remorari vitam cor-
poris, qui venerat omnibus largiturus vitam æter-
nam. Confluxit igitur hinc atque hinc ingens ho- 25
minum turba, non solum è Galilæa Gentium, in
qua versabatur, verum etiam ex altera Galilæa,
quæ erat ultra lacum, & regione quæ ob decem ci-
vitates, quas complectitur, Decapolis dicta est.
Item ex Hierosolymis, reliquaque Judæa, ac locis
ultra Jordanem sitis. Ad beneficium affluunt omnes
cum est opus. Novitatis admiratione plerique du-
cuntur. Nonnullos trahebat livor, & insidiandi li-
bido. Omnes, quod quidem in ipso est, attrahit
Jesus, sed pauci sunt idonei cœlesti Philosophiæ,
cujus tradendæ gratia potissimum venerat. Popu-
lum cura corporis movet, qui gaudet novis specta-
culis oculos pascere. Sed hujusmodi theatro non
admodum delectatur is, qui perfecta quærit, longe-
que semota ab affectibus popularibus.

CAP. V.

En tibi felices: sal: lux: impletio Legis:
Ne cade, aut jura: dilige more Dei.

Videns autem Jesus turbas.

1 JESUS igitur conspiciens turbam in dies magis ac
magis densari, promiscuis hominum generibus,
veluti subducit sese ab humili loco, qui facile pa-
tebat quibuslibet: ac monte conscenso, jam cœlestis
Philosophiæ doctorem agere cœpit, ipsa loci celsi-
tudine declarans, se nihil plebejum aut humile tra-
diturum, sed ardua cœlestiaque omnia: simul Mosi
referens exemplum, qui Legem proditurus populo,
montem adscendisse legitur. Adscendentem sequuti
sunt Discipuli, quos sibi peculiariter delegerat, sic
tamen ut turba non sit prohibita sequi, si quibus tan-
tum ardoris ac roboris adfuisset. Itaque superato
montis fastigio, consedit Jesus, non uti fessus, sed
velut ardua quædam, magisque seria docturus, quæ
attentum auditorem requirerent. Id ubi sensere Di-
scipuli, propius illum cinxerunt, ne quid illius sa-
cræ doctrinæ posset effluere. Jesus igitur non ex
Jarcæ aureo solio, aut supercilioso Philosophorum
pulpito, aut arroganti Pharisæorum cathedra, sed ex
herbido thoro, divinam ac salutiferam illam suam
Philosophiam auspicaturus, vertit oculos non in tur-
2 bam, sed in Discipulos; & aperto sacro ore suo,
Euangelicæ doctrinæ nondum audita dogmata cœ-
pit depromere, plurimum abhorrentia ab omnium
opinione, qui mundo videntur admodum sapere.
Beatitudinem pollicentur omnes, qui se doctores sa-
pientiæ profitentur. Beatitudinem expetunt omnes
cujuscunque status sunt aut conditionis. Sed quibus
in rebus sita sit hominis felicitas, hinc multa inter
Philosophos controversia, multus in vita mortalium
error. Hic quoniam scopus est, & fundamentum to-
tius sapientiæ, primum id explicat Jesus, paradoxa
docens, sed verissima, & ideo miraculis præstruxit fi-
dem sermoni incredibili; ut qui virtutem ipsius ex-
perti essent efficacem in sanandis corporum morbis,
confiderent & doctrinam esse veracem, qua mede-
retur morbis animorum. Hæc tum audierunt Di-
scipuli pauci, & beatitudinem sunt amplexi. Au-
diant omnes, nam omnibus loquutus est, & omnes
reddentur felices. Ex falsis opinionibus oriuntur
omnia peccata vitæ. His igitur eximendis ante
omnia studendum est. Quoniam perniciosissimus a-
nimorum morbus est ferocitas & arrogantia, quæ
non sinit hominem esse capacem veræ doctrinæ;
imo fons est, unde fere scatet quicquid est capitalium
3 vitiorum: huic primum medetur Jesus: *Beati*, in-
quiens, *pauperes spiritu, quoniam eorum est regnum*
cœlorum. Quorum aures tulissent vocem tam inopi-
nabilem, nisi post tot testimonia Joannis, Patris,
columbæ, postremo præsentibus signis fuisset aucto-
ritas commendata, & conciliata fides? Multos rei
familiaris tenuitas, generis humilitas, conditionis
obscuritas, fortunæ adversitas reddit abjectos & hu-
miles, sibique displicentes. Sunt hi quidem vicinio-
res Euangelicæ beatitudini, si quo vocat fortuna,
sequantur animo. Verum hæc spirituum humilitas
in affectu sita est, non in rebus extrariis. Sed un-
de regnum huic, qui nihil arrogat sibi, qui cedit
omnibus, qui sibi displicet, qui neminem protru-
dit aut lædit? Is enim propior asininæ servituti vi-
detur quam regno. Hoc hominum genus ubique
conculcatur, læditur impune, vivit abjectum &
obscurum, egens ac destitutum. Atqui verum est
quod dixit veritas, horum tantum est regnum, sed
cœlorum. An tu regnare putas istos feroces ac vio-
lentos? Servitutem serviunt, multos patiuntur ty-
rannos. Discruciantur avaritia, ira, livore, cupidi-
tate vindictæ, metu, spe. Vix vivunt, tantum ab-
est ut regnent. At qui liber est his curis omnibus,
fretus innocentia sua, fretus Deo, fretus præmiis
futuri seculi, tranquillo pectore contemnit ea, quæ

Beati pauperes spiritu.

A sunt hujus mundi, & sequitur bona cœlestia: non-
ne regnum obtinet longe pulchrius ac magnificen-
tius regno tyrannorum? Non huic imperat libido,
non avaritia, non livor, non ira, non cæteræ pe-
stes animorum. Et armatus fide, quoties res postu-
lat, imperat morbis, & fugiunt; imperat undis,
& conquiescunt; imperat Dæmonibus, & emigrant.
Tam potens est regnum animi, sibi diffidentis, ac
Deo fidentis, humanis diffisi præsidiis, & ex cœlo
pendentis. Non diadema, non unguentum, non sa-
tellitium dant regnum: hæc sunt quæ vere Regem
faciunt, ac denique ad cœlestis æternique regni con-
sortium evocant, ubi nulla jam erit rebellio. Re-
B gnum mundanum paratur violentia, ferocia defen-
ditur: hoc regnum parit modestia, tuetur & con-
stabilit humilitas. Mundus non judicat regno geren-
do idoneos, nisi qui generoso præditi spiritu ingen-
tes tollunt animos: Deus ad suum regnum eos po-
tissimum evehit, qui se maxime dejiciunt.
Pergit Jesus, & addit huic simile paradoxon:
Beati mites, quoniam hi possidebunt hæreditate terram. 4
Quinam sunt mites? qui nulli vim faciunt, qui læsi
facile condonant injuriam, qui malunt rem perde-
re, quam contendere, qui pluris faciunt concordiam
& animi tranquillitatem, quam latifundium; qui-
bus optabilior est quieta paupertas, quam rixosæ di-
C vitiæ. Sed hoc hominum genus solet suis agris de-
turbari, tantumque abest ut aliena sibi parent, ut
avitis etiam possessionibus pellantur. Sed hæc est
nova dilatandæ possessionis ratio, ut plus impetret
ab ultro largientibus mansuetudo, quam per fas ne-
fasque paret aliorum rapacitas. Immitis ac ferox do-
minus, nec hoc possidet quod habet. Placidus au-
tem, qui mavult sua cedere, quam pro his digladia-
ri, tot locis habet fundum, quot locis reperit aman-
tes Euangelicæ mansuetudinis. Invisa est omni-
bus pervicacia, mansuetudini favent & Ethnici. Po-
stremo, si perit possessio miti, damnum non est, sed
ingens lucrum; periit ager, sed incolumi tranquil-
D litate animi. Magno cum lucro vendidit fundum,
qui vitavit tumultum, & servavit animi quietem.
Postremo, ut omnibus excludatur mitis, tanto cer-
tior est illi cœlestis terræ possessio, unde depelli non
poterit. Mundus ut infelices deplorat, qui pulsi pa-
tria, solum vertere coguntur, sed Christus beatos
pronunciat, qui ob Euangelium exsulant, cœlo mu-
nicipes adscripti. Excussi sunt à jure civitatis unius,
ejecti domo, profligati patria, sed Euangelico viro
totus mundus patria est, & piis cœlum certissima
domus est, patriaque securissima. Vulgo misera res
est orbitas, adeo ut quidam orbati suis affectibus,
puta uxore, parentibus, fratribus, aut liberis, non-
E nunquam sibi manus adferant. Et ob hoc adhiben-
tur amici, qui luctus acerbitatem consolatione le-
niant. Sed *beati qui lugent* ob amorem Euangelii, 5
qui vel distrahuntur à suis affectibus, qui quos ha-
bent carissimos vident ob Euangelicam justitiam
affligi, trucidarique, qui spretis hujus mundi volu-
ptatibus, in lachrymis, in vigiliis, in jejuniis vitam
transigunt: nam his Spiritus cœlestis aderit, secre-
tus consolator, qui temporarium luctum inæstimabi-
li mentis gaudio pensabit interim, mox ad æterna
gaudia transferendis. Humana consolatio frequenter
ægritudinem, dum mederi studet, exasperat: at
Spiritus ille verus consolator, sic intus exhilarat ani-
F mum sibi bene conscium, deque futuræ vitæ præ-
miis certum, ut in atrocissimis etiam corporum af-
flictionibus sibi gratulentur; tantum abest ut sibi
videantur infelices. Publica omnium opinione res 6
est acerba fames, & egestas res est velis equisque fu-
gienda; neque quisquam non eos beatos prædicat,
qui rem familiarem luculenter auxerint, & consta-
bilierint, ut liceat affatim frui. Sed nec opes quam-
libet aggestæ saturant animum, neque felicitas ho-
minis ventris saturitate metienda est. Quos igitur
Chri-

Beati mites.

Beati qui lugent.

Beati qui esuriunt.

Christus in hoc genere beatos pronunciat? *Beati*, in- A
quit, *qui esuriunt & sitiunt justitiam*. Leviter ap-
petenda sunt ista, quibus alitur ac fovetur corpus,
in quorum cura vulgus tam misere torquetur. Et
expletos nonnunquam magis cruciat saturitas, quam
fames cruciabat, & mox à saturitate recurrit sitis
ac fames subinde sarcienda: & ista piis parvo con-
tentis, nec præter necessaria quicquam desideranti-
bus, vel non sollicitis ubivis adsunt, eo nimirum
suppeditante, qui pascit & passerculos & vestit lilia.
Felices autem, qui famem & sitim hanc à rebus cor-
poreis, & perituris, transferunt ad expetendam ju-
stitiam Euangelicam; ubi semper est quod esuriatur,
semper quod sitiatur, & beata satietas est: & hoc B
ipsum beatitudinis pars est, esurire panem illum ani-
mi, de quo qui ederit vivet in æternum; sitire aquam
illam vivam, de qua qui biberit fiet in eo fons aquæ
salientis in vitam æternam. Vulgus existimat eos fe-
lices, qui juvantur aliena beneficentia, & subleva-
7 to gratulantur magis quam sublevanti. At ego *bea-*
Beati misericordes. *tos* pronuncio *misericordes*, qui pro caritate frater-
na, alienam miseriam suam esse ducunt, qui proxi-
mi malis indolescunt; qui calamitatibus aliorum illa-
chrymant; qui de suo pascunt egentem, vestiunt
nudum, monent errantem, docent ignorantem,
condonant peccanti; breviter qui quicquid habent
dotis, id aliis sublevandis ac refocillandis impendunt. C
Non enim is sumtum facit, sed lucrum. Siquidem
misericors, ac beneficus in proximum, sentiet Deum
erga se multo magis misericordem, ac benignius be-
neficum. Condonasti proximo delictum aliquod le-
viusculum, tibi Deus condonabit omnia peccata.
Remisisti fratri vindictam temporariam, tibi Deus
remittet pœnam æternam. Sublevasti tua pecunia
fratris inopiam, tibi reddet Deus opes suas cœlestes.
Apud homines pauperescunt misericordes, dum lar-
gitione exhauriuntur facultates, sed apud Deum lo-
cupletantur, dum exhausto scrinio, pectus pietatis
8 fructibus cumulatur. Vulgus hominum infelices ap-
pellat orbatos oculis; & qui hoc sensu longe gratis- D
simo carent, negant se vivere, sed mortuorum si-
miles, in tenebris agere. Tam suavis res videtur
oculis intueri lucem, & hoc pulcherrimum mundi
theatrum contemplari. Quod si res tam optanda vi-
detur adspicere solem oculis corporeis, quanto feli-
cius est oculis animi contueri Deum, solis & omnium
rerum conditorem. Vidistis exsilientes gaudio, qui-
bus ademta cæcitate contigit intueri lucem, nec ali-
ter sibi gratulari, quam si rediissent ab inferis. Quan-
to beatiores, quibus ademta mentis caligine, datum
est intus cernere Deum, totius lætitiæ fontem, quem
videre summa est felicitas? Quod sol est puris oculis,
Beati mundi corde. hoc Deus est puris mentibus. Quod pituita, aut squa- E
mæ sunt oculis, hoc peccata sunt animis. Beati igi-
tur quibus cor est ab inquinamentis omnibus purum
& illibatum: nam his dabitur, quod est omnibus hu-
9 jus mundi voluptatibus optabilius, videre Deum. Vul-
Beati pacifici. gus mortalium beatos judicat, qui rebus ex animi
sententia compositis, degunt in ocio, neque quen-
quam habent, qui sibi facessat negotium: at me
judice beati sunt, qui postquam ipsi cupiditatum
omnium rebellionem in animo suo compresserunt,
student & inter alios dissidentes sarcire concordiam, F
non solum non ulciscentes, si quid læsi sunt à quo-
quam, verum etiam ultro invitantes ad pacem eos,
à quibus sunt offensi. Quod si cui durum videtur,
audiat præmium: *Quoniam tales filii Dei vocabun-*
tur. Quid honorabilius hoc elogio? Imo quid bea-
tius? Nec enim est inanis titulus. Qui filius fit,
idem & hæres fit oportet. Sed nothum arguit mo-
rum dissimilitudo, germanum & gnesion patris imi-
tatio. Deus gratis condonans omnia peccata, mor-
tales omnes, à quibus fuerat offensus, invitat ad
pacem & amicitiam. Ultro se præbet propitium
omnibus, qui resipiscunt. Is non agnoscet pro filiis

suis, nisi qui tales se præbuerint adversus fratres suos,
qualem ipse se præbuit adversus universos. Patres
carnales exhæredant filios, quibus non convenit cum
reliquis fratribus: ita Pater cœlestis abdicaturus est
pacis osores, ac dissidiorum auctores. Quoniam au- 10
tem plures ubique sunt improbi, non potest cum *Beati qui persecutionem patiuntur.*
omnibus constare pax, nisi tolerantia malorum. Pio-
rum est omnibus modis adniti, ne quod habeant dis-
sidium cum ullis hominibus, sive boni sint, sive
mali; omnes comitate, lenitate, beneficentia sunt,
quoad fieri potest, ad amorem & concordiam invi-
tandi: sed quorundam tanta est perversitas, ut be-
nefactis etiam irritentur, & affligant benemerentes,
sæviant in beneficos, servare cupientes ducant pro
hostibus. Hic si pax utrinque constare non potest,
tamen illi interim ob pacis studium erunt beati, cum
illos impii persequentur, non ob aliud, nisi ob ju-
stitiam Euangelicam, quæ nullum lædit, prodest
omnibus. Siquidem hoc ipsum concitat illorum
odium, ob quod amare debuerant; nec ob aliud re-
ferunt injurias, nisi cujus nomine debebant agere
gratias. Dicet aliquis: Quis posset amare tales, qui
pro beneficiis reponunt odium & maleficia? Ardua
res est, fateor, sed ingens est præmium. Quod au-
tem præmium? Non quema laureave corolla, non
bos aut hircus, aut aliud simile, quod in certami-
nibus humanis victori tribuit mundus, sed regnum
cœlorum: ad hanc palæstram vos paretis oportet,
discipuli mei, si vos capiant Euangelicæ felicitatis
bravia. Non est quod vos terreat humana crudelitas.
Nemo vos lædere poterit, si mordicus tenueritis ju-
stitiam. Persecutio malorum non auferet innocen-
tiam vestram, sed augebit beatitudinem. In mediis
etiam malorum procellis vos beati eritis. Cum vos 11
diris exsecrationibus devoverint, cum omni malorum *Beati estis quum, &c.*
genere impetierint, cum probrorum & criminum
omne genus in vos torserint, idque mentientes,
non vestra culpa, sed odio mei, siquidem summa
criminum erit esse Christianum, ne deplorate vos
ipsos, ut afflictos, ut explosos, ut infames, quin 12
potius ob hæc ipsa gaudete & exsultate, quod
quo magis illi sævierint persequendo, hoc magis
vobis crescit, & accumulatur præmium vobis à
Patre repositum in cœlis. Illorum malum Deus ver-
tet in bonum vestrum; damna, ab illis illata, ver-
tet in lucrum; ignominiam, ab illis illatam, ver-
tet in æternam veramque gloriam; crimina probra-
que, ab illis falso intentata, vertet in titulos & elo-
gia veræ pietatis; exsecrationem illorum vertet in
laudes & gratulationes, non solum apud eum, cui
placuisse abunde satis est, etiamsi toti mundo displi-
ceatis, sed interim etiam apud homines. Nam ab
impiis ob pietatem vituperari, laudari est; ab oso-
ribus Dei cruciari, coronari est. Non est affectanda
apud homines gloria, sed hæc ultro veram virtutem
solet comitari. Vultis exemplum promtum & evi-
dens? Quid hodie Prophetarum memoria sanctius,
aut venerabilius? & tamen hos, cum in vivis age-
rent, omni malorum genere sunt persecuti, quibus
& vos persequentur. Illos persecuti sunt odio Patris,
vos persequentur odio mei. Fortia sunt hæc, fateor,
& humanam mediocritatem superantia; sed insigne
sit oportet, quod vi sua moveat ac pertrahat mundum
universum, dilutis opinionibus ac vanis cupiditatibus
obrutum. Quis enim istorum non horret corporis
cruciatus? Quis non ad vitæ discrimen intentatum
expavescit? Quis non exardescit in vindictæ cupidi-
tatem, atrocibus convitiis incitatus? Quis impune
tolerat famæ suæ labem præter meritum adspergi? At
ego plus etiam exigo à vobis, ut ob hæc mala vobis
beati videamini, ut cæcis persecutoribus misereami-
ni magis, quam indignemini; ut male precantibus
bene precemini; ut perniciem vobis molientibus
offeratis salutem æternam. Hanc sublimem & heroi-
cam virtutem non præstabitis, nisi huc per gradus

illos, quos ante proposui, perveneritis. Si tumorem
animi prorsus abjeceritis, si vindictæ cupiditatem
expuleritis, si voluptates omnes hujus mundi sper-
nentes vitam asperam amplectamini, si prorsus ex-
stincta rerum humanarum cupiditate, nihil magno-
pere sitieritis præter justitiam & pietatem, si sic
fueritis affecti, ut omnium malis succurrere cupia-
tis, & omnium servire commodis studeatis, si men-
tem habueritis ab omnibus vitiis pravisque cupidita-
tibus puram ac sinceram, nec alio spectantem, nec
alio semet oblectantem, quam Deo; si ipsi pacatis
animis ubique studueritis alendæ sarciendæque con-
cordiæ, tum demum præstabitis hæc, quæ cæteri
mortales ne per somnium quidem adhuc possunt at-
tingere. Sed tamen qui sanabiles erunt, qui mentis
non omnino deploratæ, admirati tolerantiam simul
& bonitatem vestram intelligent rem non esse fuca-
tam, perspicient non esse virium humanarum, ve-
stroque exemplo commoti vertentur ad meliorem
frugem. Siquidem in hoc delegi vos paucos, ut non
unam aut alteram civitatem, sed universum mun-
dum adducam ad cognitionem Euangelicæ sapien-
tiæ. Vividum & efficax sit oportet, quod totius hu-
mani generis vitæ, fluxarum rerum cupiditatibus ac
13 stultis opinionibus dilutæ, condiendæ sufficiat. Vos
enim in hoc delegi, non ut sitis mediocres aut tole-
Vos estis sal terræ. rabiles, sed sitis sal terræ. Non opus est multo sa-
le, sed efficaci, ut quicquid contigerit afficiat, &
ex insipido reddat sapidum. Ingens est terra, & ta-
men hoc quod habet salsitatis, habet à paululo salis
admixto. Et videtis copiosum cibum alioqui fatui
dilutique saporis, paululo salis adsperso condiri. Fie-
ri non potest, quin in magna hominum turba repe-
riantur mediocres, ac vix etiam tolerabiles: at in
Apostolis, in Episcopis, in Doctoribus, vividus ille
& perfectus Euangelicæ caritatis vigor perseveret
oportet. Alioqui si vestri quoque mores fuerint a-
more laudis, cupiditate pecuniarum, studio volupta-
tum, libidine vindicandi, metu infamiæ, damno-
rum, aut mortis infatuati, quid tandem erit reli-
quum, quo multitudinis insulsa vita condiatur? Ita
futurum est, ut non solum aliis condiendis non si-
tis usui, verum etiam ipsi veniatis in extremum ho-
minum contemtum, nequaquam præstantes hoc
quod docetis. Quid enim est fatuo sale contemtius,
cujus ne ad agrum quidem stercorandum ullus est
usus, quippe sterilitatem etiam adferens, si admi-
sceatur? Ita vos admirabuntur homines, etiam ii,
qui vobis per invidiam & odium oblatrabant, si sen-
serint doctrinam vestram sapere vigorem Euangeli-
cum, si viderint vitam omnem doctrinæ responde-
re. Hac professione suscepta, aut magno usui omni-
bus sitis oportet, aut magno malo omnibus; aut in-
gentem gloriam apud homines reportetis, aut in-
signem ignominiam. Est autem ignominia ma-
gis morte vitanda, quæ redundat in infamiam
Euangelii. Sitis igitur undequaque sinceri, & insi-
gniter integri, quo vestra puritate corrigatur mul-
14 titudinis impuritas. Talis sit vita doctrinaque ve-
Vos estis lux mundi. stra, ut omnibus intuentibus sit dux regulaque recte
vivendi. Unicus est Sol hujus mundi, sed is est tam
efficaci copiosoque lumine, ut omnibus terram inco-
lentibus è longinquo luceat. Sic vos in edito collo-
cavi, ut quod loquimini, quod facitis, non possit
non per universum orbem dispergi. Si Solem obdu-
cant nubes, unde lumen mortalibus? Si vestra do-
ctrina caligabit erroribus, si vestra vita mundanis
cupiditatibus erit offuscata, quæ res dispellet caligi-
nem multitudinis? Cavendum igitur ne quid tene-
brarum in vobis sit, ne quid stultitiæ. Non poteri-
tis latere, etiamsi maxime conemini. Cogitate vos
in totius orbis theatro fabulam agere, quo sollicitu-
do vos acuat ad circumspectionem ac diligentiam. In
vobis exiguus lapsus, fœdi criminis instar erit. Vos
estis veluti civitas in edito monte sita, longe late-

A que conspicua viatoribus. Celari non potest etiamsi *Non potest civitas abscondi.*
cupiat. Mons enim eminenti vertice, qui sustinet
illam, velit nolit, reddit eam omnibus conspicuam,
ut iter monstret errantibus. Hæc est Euangelicæ do-
ctrinæ natura, non sinit sui professores latere, quam-
vis ipsi famam hominum fugitantes quærant latebras.
Cur autem abscondatur, quod in hoc ipsum paratum
est, ut ex æquo prosit omnibus? Ideo sal adhibe-
tur ut condiat; ideo Sol datus est orbi, ut luceat;
ideo civitas in montis cacumine construitur, ut omni-
bus sit conspicua. Ideo noctu lucernam accendunt in 15
ædibus, ut luceat omnibus qui in domo versantur.
B Et ideo non condunt accensam sub modio, sed im-
ponunt candelabro, quo lumen ejus magis ad omnes
perveniat, & unici luminis usus ad quam plurimos
manet. Sic non est vobis quidem affectandum, ut
famam & opinionem paretis apud homines, tantum
curate, ut lucem, quam in vobis accendi, ne ob-
scuretis, & in candelabro, quo vos collocavi, per-
severetis. Non potest non condire sal. Non potest
non lucere lumen. Luceat igitur lux vestra, imo mea 16
Patrisque, cunctis mortalibus, ut contemplantes vi-
tam vestram, undequaque puram & inculpatam,
planeque cœlestem, glorificent Patrem vestrum cœ-
lestem, cui debetur omnis honos & gloria. Nihil
C enim ex omnibus bonis operibus, aut miraculis quam-
libet admirandis, vobis vindicabitis, sed in illum
omnem gloriam ac laudem transferetis, à quo pro-
ficiscitur, quicquid apud homines cum laude geri-
tur. Vestrum erit interim nihil aliud habere curæ,
quam ut delegato munere, gnaviter, bonaque fide
fungamini. Præmium ille suo tempore persolvet ab-
unde magnum, cujus gloriæ militatis. Hæc nova 17
præcepta cum auditis, quæ nec Moses tradidit, nec *Nolite putare quoniam, &c.*
Prophetæ docuerunt, nolite suspicari me simile quid-
dam adferre, quale solent Pharisæi, additamentis
suis, & humanis constitutiunculis sic aggravantes
Legem, ut quod illius est præcipuum negligant,
D aboleantque. Nequaquam in hoc veni, quo vel Le-
gem reddam dilutiorem, vel abrogem novis præce-
ptis. Quin potius ideo veni, ut Legem absolvam ac
perficiam: nihil enim illa præcipit, quod hactenus
à me non observatum queri possint. Quod si luce
prodita cedunt umbræ, si jam factis ipsis præsto,
quod Prophetæ futurum prædixerant, nihil Legi de-
rogatur, sed potius accedit perfectio. Habuit illa
tempus suum, habuit honorem suum, illa typis qui-
busdam adumbravit, quod nunc orbi repræsentatur.
Illa ceremoniis & præceptis carnalibus ceu cancellis
quibusdam circumsepsit cupiditates hominum, ne
impune prolaberentur in omne flagitium, quo capa-
E ciores essent Euangelicæ doctrinæ, nunc quod perfe-
ctum est expromitur: illa carnalis licet & crassa hacte-
nus profuit, ut homines peccatum suum agnoscerent,
nunc absque ceremoniis datur gratia, quæ peccata
diluat. Non magis igitur illa læditur, quam si pi-
ctæ imagini Regis Rex ipse vivus succedens, omnium
oculos in se deflectat, aut si puer imbecillus progres-
su temporis grandescat in virum adultum, aut si fron-
dibus & foliis succedat fructus maturus, aut si Lu-
nam & stellas Sol exoriens obscuret. Quod illa pro-
misit, nunc exhibetur, quod prædixit, geritur,
quod adumbravit, omnium oculis exponitur, quod
præstare conata est, nec potuit, nunc ad plenum
F præstatur. Lux hæc promittitur omnibus, sed ita
tamen, ut Judæi non habeant quod de nobis que-
rantur. Primum illis oblata est Euangelii gratia; nec 18
eo minus habituri sunt, si quod habent, habeant *Amen dico vobis.*
cum plurimis commune. Illud habetote certum,
adeo non facimus irritam Legem, qua Pharisæi glo-
riantur, ut ex ea ne minimum quidem elementorum
Jota, imo ne apiculus quidem sit ex universa Le-
ge periturus, usque adeo nihil in ea scriptum est,
quod non sit perficiendum. Stultum autem sit ex-
spectare futurum, quod jam præsens sit: insanum
sit,

sit, sic umbris delectari, ut res veras adsperne-
ris: sic hærere imperfectis, ut perfecta spernas:
sic amplecti carnalia, ut spiritualia fastidias: sic
19 terrenis affixum esse, uti negligas cœlestia. Apud
Qui ergo solverit unum, &c. Judæos contemtus habetur, parumque Legis obser-
vans, qui quicquam eorum præterit, quæ Pharisæi
de suo addiderunt, præscribentes lotiones manuum,
urceorum ac vasorum, & tamen hæc additamenta
usque adeo nihil conferunt ad perfectionem Legis,
ut frequenter abducant ab ejus observatione. At in
regno cœlorum, quod est longe perfectius, qui sol-
verit vel unum ex his præceptis minimis, quæ nunc
addo præscriptis Mosaicæ Legis, cum tamen doceat
observandum, quod ipse per imbecillitatem non præ-
stat, minimus & contemtissimus habebitur, adeo ut
ni profecerit ad meliora, prorsus excludendus sit ab
Euangelico contubernio. Cæterum quisquis docue-
rit hæc minuta non esse negligenda, quæ procul ar-
cent ab his, quæ vetat Lex, & quod docet præsti-
terit, is demum admirandus, & magnus habebitur
in regno cœlorum. Et tamen in Synagoga summa-
tes habentur, qui negligunt hujusmodi, satis esse
putantes quod nihil horum committant, quæ Lex
puniri jussit, cum interim in pravis animi cupidita-
tibus sibi ignoscant. Hæc videlicet est eorum ju-
stitia, quos pœnæ metus deterret à maleficiis. Cæ-
terum quos caritas, quos spiritus ille cœlestis impel-
lit ad perfectiora, procul & ultro se submovent ab
omni confinio maleficiorum. Et adeo non lædunt
20 quenquam, ut nec male velint cuiquam. Ut autem
Ni abundaverit justitia vestra. intelligatis quantum intersit inter Judæum & Chri-
stianum, inter Mosi discipulum & meum, illud affirmo
vobis, si præstiteritis quicquid præscribit Lex, quic-
quid præstant Pharisæi, qui nunc habentur, ac sibi vi-
dentur absolutæ cujusdam justitiæ, etsi nihil adjeceri-
tis perfectius, adeo non eritis magni in hac professio-
ne, ut ne aditus quidem dandus sit in regno cœlorum.
Tantum enim præcellit hæc professio, ut qui illic pri-
mas tenent, iis hic ne postremus quidem sit locus.
Agedum, quo magis perspicuum fiat, quantum adji-
ciamus justitiæ Pharisaicæ, quamque nostra non pu-
gnent cum Legis præceptis, sed ea potius adjuvent,
21 rem exemplis aliquot conferamus. Audistis quod
majoribus olim sit præceptum: *Non occides.* Quod
si quis occiderit, convictus & judicatus dabit pœnas.
Hactenus igitur Legi videtur fecisse satis, qui nemi-
nem occiderit, & Legis minas effugit. Is videlicet
& vir justus, & innocens, recipietur in Synagogam.
22 Nunc audite quantum ego adjiciam. Siquidem illud
Omnis qui irascitur fratri, &c. affirmo vobis, quisquis vel irascitur fratri suo, obnoxius
erit judicio. Siquidem professionis sublimitas exag-
gerat culpam, ut quod in veteri Lege sit homici-
dium, hoc in nova sit impotens animi motus ad vin-
dictam. Primus enim ad homicidium gradus est ira-
sci. Nondum ille quidem perfecit homicidium, sed
tamen jam tendere cœpit ad homicidium. Itaque
jam nunc grave facinus admisit apud Deum judicem,
qui fratri male voluit. Quod ni mox represserit ani-
mum effervescentem, sed ira impotens erumpat in
vocem, quæ nullo quidem certo convitio percutiat
Qui dixerit fratri suo racha. fratrem, sed tamen eum manifesto contemtus indi-
cio contristet; veluti si dicat *racha*, aut simile quid-
dam, quod animi malevolentiam declaret, jam ut
propior homicidio, non solum obnoxius erit judi-
cio, daturus pœnam leviorem, sed tamen Judaico
homicidio parem, verum etiam concilio, gravius
etiam condemnandus. Porro si rebellis animi motus
huc proruperit, ut fratrem suum manifesto jam cer-
toque convicio percutiat, ut fatuum, aut aliud si-
mile, appellet, jam gravissimæ pœnæ erit obnoxius,
nimirum gehennæ. Tot modis plectitur, qui non-
dum progressus est usque ad homicidium. Sed ho-
micidio confinis est, quisquis excidit à caritate fra-
terna. Nondum exemit gladium, sed percussit ani-
mo, quisquis iratus male voluit. Percussit lingua,

A quisquis iratus convitium dixit, fortassis & occisu-
rus, ni pœnam metueret. Itaque Lex Euangelica,
quæ punit etiam iracundum, non adversatur præce-
pto Legis, *Non occides*, sed longius arcet ac submo-
vet ab eo, quod Lex puniri jubet. Tutior est ab
homicidio, quisquis iram & odium penitus exemit
ex animo, qua quidem ex radice pullulant homici-
dia. Quisquis igitur sibi pararit caritatem Euan-
gelicam, quæ bene vult etiam male volentibus, quæ
beneficio pensat injuriam, nihil eget Mosaicæ Le-
gis minis, ad vitandum homicidium. Odii extre-
ma linea est occidere, caritatis extrema linea est,
B etiam occidenti bene velle. Atque apud Judæos
quidem pius ac religiosus videtur, qui male cogitans
fratri suo, munus aliquod defert ad altare, cum Deo
nullum sacrificium sit acceptum absque fraterna con-
cordia; vobis igitur prima debet esse cura pacis &
mutuæ concordiæ. Quod si autem, ut est humanæ 23
naturæ imbecillitas, inciderit offensæ nonnihil inter *Si ergo offers munus.*
fratres, rebus omnibus omissis date operam ut sar-
ciatur concordia: adeo ut si forte jam adornes offer-
re Deo munus aliquod altari vicinus, atque inibi
venerit in mentem, tibi parum convenire cum fratre
tuo, sive quod is te offenderit, sive quod offensa 24
quæpiam mutua contristarit amicitiam, ne cuncte-
C ris, ne differas, sed apud ipsam aram relicto mune-
re, domum properes, efficiasque, ut ante omnia
sarciatur tibi cum fratre amicitiæ dulcedo. Eo con-
fecto redibis ad altare, peracturus sacrificium tuum.
Adeo Deo nullum donarium gratius, quam consen-
sus hominum. Ex dilato munere nihil ille damni pa-
titur, ex rescissa concordia multum imminet utris-
que periculi. Siquidem offensæ dilatæ gignunt o-
dium, & ex odio gignitur homicidium. At Deo
nullum est gratum obsequium, quod non commen-
dat caritas. Quod si mihi dixeris, *Ego nihil com-
merui, prior ille redeat in gratiam unde nata est of-
fensa*, non audiam. Qui jubetur & inimicum dili-
D gere, non gravabitur sarcire gratiam, licet aliena
culpa rescissam. Ultro condona noxam, & fratrem
hoc mœrore subleva, qui te sibi putabat iratum.
Non experieris Deum tibi propitium, nisi proxi-
mus senserit te sibi propitium. Nulla erit apud 25
Deum muneris tui gratia, nisi tibi constiterit cum *Esto consentiens cum adversario.*
fratre gratia. Si apud Deum tanti est hominum con-
cordia, ut patiatur interim se fraudari munere pa-
rato, modo illa sarciatur; quanto justius est homi-
nem, cujus interest, rei suæ dispendio pacem & ami-
citiam redimere? Sed forsitan adeo quis reperietur
iniquus, ut injurius ultro in jus trahat, negotium
etiam exhibiturus, ni te deprædetur. Jamque ac-
E censis utrinque animis, paratur dica, curritur ad ju-
dices. Quæris, quid hic faciam? Num legibus
meum jus persequar? Si me audies, in via propera-
bis cum adversario tuo rem componere, vel æquis,
vel iniquis conditionibus: quantumvis iniquis condi-
tionibus cum illo transegeris, tamen lucrum feceris.
Peribit nummorum aliquid, sed servata est res lon-
ge pretiosissima, pax & amicitia; servata est animi
tranquillitas, quam puta vel universis facultatibus
emtam, parvo emtam esse. Serviendum erat Advo-
catis & Notariis, sursum ac deorsum assidue cursi-
tandum. Ambiendus favor judicum. Multa &
facienda & ferenda, indigna te. Et cum tempore
F nihil sit pretiosius, cogita quantum hinc fuerit in-
sumendum. Vide igitur, quam non adspernandum
lucrum feceris, celeritate finiendæ litis, cum judi-
ciorum interim incertus sit exitus. Neque enim sem-
per superior discedit, cui causa melior: siquidem
periculum est, ne adversarius victor tradat te judi-
ci, judex tradat ministro publico, per quem duca-
ris in carcerem. Quo si semel conjectus fueris, jam 26
ademta facultate componendæ rei cum adversario,
non solum lucrifeceris corporis afflictionem & igno-
miniam, verum etiam non liberaberis, donec ad as-
sem

sem universam resolvas summam, quam petebat ad-
versarius, cum minoris licuerit cum illo transigere,
mitiore adhuc & minus irritato. Sic in sarcienda ami-
citia noli esse morosus expensor, uter magis sit in
culpa. Tantum hoc age, vel de jure tuo concedens
27 aliquid, ut incolumis sit concordia. Hactenus exem-
Non mœchaberis. plum contulimus, de caritate & odio, in quorum
altero radix est totius pietatis Euangelicæ, in alte-
ro pestis. Sed homicidio proximum est adulterium,
nec ulla caritas arctior, quam matrimonii. Con-
feramus igitur & hac de re, quid Lex præceperit
vestris majoribus, & quantum nos adjiciamus. Illis
nihil aliud dictum est in tabulis, quam, *Non com-
mittes adulterium, si commiseris, lapidaberis à popu-
lo.* Itaque sanctus & integer habitus est apud Ju-
dæos hactenus, quisquis sua contentus, abstinuit ab
28 uxore aliena. Sed ad legem Euangelicam, quam
ego defero, non solum committit adulterium, qui
conjugem alterius stupro violat, & corpus corpore
complectitur, verum etiam qui oculis parum pudi-
cis intuetur alienam. Ut enim homicidio vicinus
est, qui fratri suo irascitur, ita tendit ad adulterium
cujus jam animus est impudicus, cujus oculi sunt
adulteri. Non habet maritus, cur te ad pœnam
adulterii vocet, sed habet Deus, cur te damnet
adulterii, apud quem commisit flagitium, qui vo-
luit. Quod igitur in homicidiis est irasci, hoc in
adulteriis est concupiscere; quod illic est dicere *ra-
cha*, aut fatue, hoc hic est oculos pascere, & horum
illecebris alienæ conjugis animum ad impudicitiam
sollicitare. Verum, hic dicet homo carnalis, Quis
queat non animo saltem concupiscere quod amat?
Imo quis amabit uxorem alterius, cum suo pericu-
lo, cumque mariti injuria, qui sic est affectus ani-
mo, ut non solum nolit innoxium quenquam læde-
re, sed etiam iis, à quibus læsus est, beneficium
pro maleficio studeat reponere? Non possum, in-
29 quiet, oculos claudere. Imo præstat oculum eru-
Quod si oculus tuus dexter, &c. ere, quam per eum capere jacturam pietatis. Imo
nullum corporis membrum tam debet esse carum
homini, quin præstet amputare, quam hujus occa-
sione quicquam veris animi bonis decedere. Sic pro-
perandum est ad fastigium Euangelicæ perfectionis,
ut quicquid obstiterit huc eunti, protinus sit abji-
ciendum, quantumvis dulce, quantumvis amabile.
Lucrum est, cujusvis rei jactura parare margaritum
Euangelicæ caritatis. Proinde si forte huc prope-
ranti obstaculo fuerit oculus tuus dexter, noli cogi-
tare quam res cara sit oculus; sed cogita à quanto
pretiosiore re remoretur: nihilque cunctatus effodias
oculum remorantem, & eo abjecto propera quo cœ-
peras. Ubi totus homo de capite periclitatur, præ-
stabilius est unius membri jactura, totius reliqui cor-
poris salutem redimere. Posthac luscus vives. Quid
tum postea? An non optabilius est luscum agere vi-
30 tam, quam occidi, neutro oculorum effosso? Nul-
Et si dextra manus, &c. lum membrum carius, aut ad plures usus magis
necessarium, quam dextra manus. Quis hoc negat?
Et tamen ea si remoretur ad hæc ardua properan-
tem, unde pendet totius hominis salus, amputa re-
moratricem dextram, & abjecto onere expeditus
eo, quo cœperas, propera. In hoc discrimine con-
ducibilius est, unius membri quamvis cari fecisse
jacturam, quam toto corpore ruere in exitium ge-
hennæ. Hoc si probant homines, cum non aliud
est periculum quam corporis, quanto magis id fa-
ciendum, quoties animi simul & corporis discrimen
vertitur. Verum hæc docendi gratia per similitu-
dinem à nobis dicta sunt. Neque enim hoc sentio,
consultum esse, ut quisquam sibi ipsi membrum ali-
quod corporis amputet: neque enim membrorum
natura mala est, sed abusus est damnandus; de mem-
bris animi loquor: habet enim & animus sua mem-
bra noxia, quæ pium sit quam ocissime recidere.
Amputato corporis membro, præter cruciatum hoc

A additur damni, quod portionem semel amputatam,
nunquam liceat restituere. At amputatis animi mem-
bris noxiis, quod genus, odium, ira, libido, am-
bitio, avaritia, non solum non est mutilus animus,
sed absolutior etiam est amputatis prodigiosis & no-
xiis partibus. Ac brevem amputandi molestiam
perpetua consequitur voluptas. Dicam explanatius,
quo magis quid velim intelligatis. Affectus membra
sunt animi. Sunt autem affectus quidam, qui sua-
pte natura ducant ad impietatem, quod genus sunt,
ira, odium, livor, appetentia rei alienæ: horum si
quid pullulare cœperit in animo, statim est exciden-
dum; sic enim & facilius, & tutius amputatur na-
scens malum. Sunt rursus affectus per se neutiquam
B mali, sed tamen qui per occasionem aliquoties ab-
ducant ab eo quod est optimum. Quod genus sunt,
amor patriæ, affectus in uxorem, liberos ac pa-
rentes, aut alioqui cognatos & amicos, cura fa-
mæ. Hæc membra si subserviunt ad perfectionem
Euangelicam properanti, non est cur amputes: ne-
que enim mea doctrina pugnat cum naturalibus
affectibus, sed naturam suæ puritati restituit. Porro
si casus inciderit, ut parentis, aut uxoris, aut libe-
rorum affectus per occasionem te remoretur à studio
pietatis Euangelicæ, & ad mundum retrahat, am-
puta noxiam pietatem. Quemadmodum qui noxias
amputat cogitationes, non cor ipsum exsecat unde
C nascuntur, sed pravas cupiditates: ita qui alienam
uxorem jam adspicere cœpit casto affectu, quo so-
rorem adspicit, aut filiam, bene effodit noxium
oculum, ut succederet columbinus; & qui manu,
qua solet alios spoliare, jam laborat, ut subveniat
aliorum inopiæ, bene amputavit rapacem dextram,
ut succederet benefica. Age jam & aliud exemplum
conferamus. Lex Mosaica permittit, ut maritus of- 31
fensus aliquo conjugis vitio dimittat eam suo arbitra- *Dictum est autem,*
tu: modo dimissæ det libellum repudii, per quem *quicunque dimiserit uxorem.*
illa possit alteri nubere, & priori marito jus adima-
tur repetendi, quam abjecit. Proinde Legi satisfe-
D cit vir, qui quavis de causa repudiarit uxorem, mo-
do libellum dederit abeunti, nec ille velut adulter
judicabitur, nec hanc quisquam ut adulteram nota-
bit. Et quamquam Lex optabat inter conjugatos ami-
citiam & concordiam esse perpetuam, tamen conscia
duritiei cordis Judaici, ne quid committeretur sce-
leratius, indulsit divortium, puta ne veneficium,
aut homicidium perpetraretur. At ego volo sanctius 32
& inviolatius esse matrimonium, inter novæ legis
professores. Quisquis enim dimiserit uxorem suam,
nisi forte adulteram, (jam enim uxor esse desiit, quæ
se miscuit alteri viro) cogit illam ad adulterium. Si-
quidem si nupserit alteri, non marito nubet, sed
adultero. Atque is, qui sic repudiatam duxerit, non
E uxorem ducit, sed adulteram. Nihil horum punit
Lex Mosaica, sed tamen damnat Lex Euangelica.
Neque tamen hæc pugnat cum illa: nam Mosaica
laxavit jus repudii maritis, ne sceleratius sævirent
in uxores invisas, & tamen licentiam adstrinxit li-
bello repudii, ne vel clanculum id possent, vel te-
mere dimissas reposcerent, quoties libuisset. Nec
est ausa plus exigere in conjugio, quia non est ausa
præcipere, quæ nos supra docuimus. Nam vir Eu-
angelica præditus mansuetudine, facile aut corriget
mores uxoris, aut feret. Quando autem quæret dis-
sidium cum uxore, qui pacem habet etiam cum ini-
micis? Quando molietur exitium uxori, qui nec læ-
F sus irascitur, nec offensus male vult cuiquam? Aut
quomodo non feret uxorem domestica consuetudine
junctam, qui tolerat etiam inimicum occidentem?
Quod si Lex hoc agit, ut sanctum sit conjugium,
neque passim concessa divortia: nos Legem non sol-
vimus, sed adjuvamus, qui nullum volumus esse di-
vortium, excepta causa stupri, quæ pugnat cum
ipsa natura matrimonii. Siquidem ad hoc inductum
est conjugium, ut mulier semel addicta marito uni
gi-

gignat, & uni obsequatur. Porro jam divertit à ma-
rito, quæ sui copiam alteri fecerit. Proinde inter
Christianos conjuges, nec graves incident offensæ,
nec ob leves, vel ille, vel illa quæret divortium, sed
protinus alter alteri reconciliabitur, si quid per hu-
33 manam imbecillitatem inciderit. Audite jam & aliud.
Audistis, quia dictum est antiquis, &c.
Nihil aliud audistis traditum majoribus, nisi ne pe-
jerarent, sed si quid jurassent, id præstarent, veluti
jam obnoxii Deo, non tantum homini. Apud Judæos
igitur non punitur nisi perjurium. Ceterum qui non
interposito jurejurando fallit proximum, apud Syna-
34 gogam impunitus est. At hunc condemnat ac punit
lex Euangelica, quæ quo tutiores sitis à perjurio,
prorsus damnat omne jusjurandum, ut jam fas non
sit jurare, neque per Deum, neque per ea, quæ vul-
go videntur minus habere religionis, hoc est, *neque*
35 *per cœlum, quoniam thronus est Dei: neque per terram,*
quia scabellum est pedum ejus: neque per Hierosoly-
mam, quia civitas est magni Regis, nimirum illius,
36 qui condidit & gubernat universa. Neque quemad-
modum barbari jurant, per caput alterius, in quod
tibi nullum est jus, sed Deo sacrum est, qui ut vo-
luit condidit omnia; cum tu nec unum pilum queas
ex nigro facere album, aut ex albo nigrum. Quo-
niam autem omnia Deo conditori sacra sunt, religio-
sum esse debet per ullam omnino rem dejerare. Quid
autem opus est ullo jurejurando inter eos, inter quos
nec pro sua simplicitate diffidat quisquam, nec pro
sua sinceritate fallere cupiat quisquam, etiamsi liceat
impune, præsertim in rebus his, quarum contemtum
profitentur. Inter vos igitur sanctior ac firmior esse
debet sermo simplex, quam apud Judæos quamlibet
37 religiosum jusjurandum. Apud vos enim, apud quos
nihil esse debet in labiis, quod diffideat ab animo,
non est alius usus sermonis, nisi ut mutuo sibi signi-
ficent homines, quod animo sentiunt. Nec opus est
in contractibus admiscere jusjurandum, aut exsecra-
tiones, aut aliud simile, quod & promittentem ob-
stringat metu, & stipulanti fidem faciat. Abunde
satis sunt duæ voces, non & etiam, ut neges te fa-
cturum, quod non polliceris, & præstes, quod sim-
plici sermone te præstaturum receperas. Neque e-
nim alter minus obstrictus est simplici nudoque ver-
bo, quam Judæus per omnia sacra dejerans, neque alter
minus fidit, quam si jusjurandum intercessisset. Quod
si quid his accesserit, ex vitio accesserit oportet. Aut
enim parum bene sentit, qui jurat, de eo, cui jurat,
aut diffidit is, qui jusjurandum exigit. At neutrum
competit in vos, quos omnibus modis perfectos esse
volo. Itaque cum in totum vetem jurare, non abrogo
Legem, quæ vetat perjurium, sed Legem reddo ple-
niorem, ac longius ab eo submoveo, quod punit Lex.
38 Audistis quid in injuria vindicanda patribus nostris
Audistis, oculum pro oculo, &c.
Lex indulserit: *Oculum,* inquit, *pro oculo, dentem pro*
dente. Noverat enim animos illorum ultionis avidos.
Hactenus igitur coercuit libidinem ulciscendi, ut ex
Judicum arbitrio delictum talione pensaretur, & o-
culum amitteret, qui alteri oculum extudisset, &
dente plecteretur, qui alteri dentem excussisset.
Propterea quod si injuriæ vindicta permissa fuisset a-
nimo læsi, frequenter accideret, ut pro dente excus-
so vitam adimeret. Lex igitur hoc agebat, ne lon-
39 gius æquo procederet ultio. At ego Legem hanc
non abrogo, sed confirmo. Siquidem illud doceo
vos, pro quamlibet atrocibus injuriis nullam omni-
no vindictam esse reposcendam, nec ullum maledi-
ctum maledicto, nec damnum damno, nec injuriam
injuria retaliandam; adeo ut si quis alapam impege-
rit in maxillam, quæ quidem contumelia vulgo vide-
tur intolerabilis, tantum absit ut illi regeras alapam,
ut alteram potius maxillam illi cædendam præbeas,
malisque duplicatam injuriam perpeti, quam referre
40 talionem. Quod si quis trahat in jus ut tunicam adi-
mat, adeo non est cum illo contendendum, ut citius
41 illi pallium etiam ultro cedas. Rursus si quis impor-
tunus conetur adigere te, ut ipsum ad mille passus
comiteris aliquo, bis mille potius cum illo ambules,
quam cum eo contentionem suscipias: hac comitate
tolerantiaque fiet, ut nec is, qui propensus est ad
lædendum, exasperetur ad atrociora; & tu citius à
molestia libereris, quam si malum malo propagetur;
& ex parvo reddatur magnum, ex uno multiplex;
nec animi tranquillitatem amittas, & fortassis ex ini-
mico tibi reddes amicum tua bonitate. Rem arduam
agitis: ad hæc omni studio contendendum est, con-
temtis interim hisce rebus levioribus, quibus alii
mortales, vel parandis augendisque, vel vitandis, to-
tam vitam impendunt; quibus illud interim usu ve-
nit, ut dum hæc venantur, excidant à bonis cœlesti-
bus, nec hic suaviter vivant, ipsi sibi molestiis mo-
lestias accumulantes, variisque simultatibus & odiis
semet involventes. Harum rerum contemtu, quæ
nec si adsint pios, nec si desint impios faciunt, vos &
odium redimetis, & amorem ac benevolentiam vobis
comparabitis, & doctrinæ vestræ conciliabitis fidem
& auctoritatem. Itaque si quis tibi molestus est ob 42
vestem, vas, aut aliud simile, cujus avidus est, ut abs
te auferat, potius quam aliis viis tibi struat insidias,
da flagitanti, simul & illum devincturus beneficio, &
te molestia liberaturus. Rursum si quis pecuniam abs
te petit mutuo, ne gravere dare, etiamsi nihil inde
sit ad te rediturum, non solum ex usura, sed ne sorte
quidem: nam qui mutuum dat ad usuram, non tam
impartit sua quam venatur aliena. Et cur graveris
ei dare mutuo, fortassis ad te nunquam rediturum,
cui debebas & dono dare, quod tibi supererat, & illi
deerat? Ita vestro exemplo discent homines, hæc es-
se prorsus negligenda, quorum gratia ipsi nihil non &
patiuntur, & faciunt. Accipite jam & illud præce- 43
ptum, quod habetur in Lege præcipuum: *Diliges,*
Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum.
inquit, *proximum tuum, & odio habebis inimicum*
tuum. Benevolentiam exigit, sed erga benevolos ac
benemeritos, cæterum permittit male velle his, qui
nos lædunt. Videtis quam huic præcepto non dero-
gem, sed quantum adjiciam. Siquidem ego non con- 44
tentus mutua in amicos benevolentia, illud à vobis
meæ doctrinæ sectatoribus exigo, ut diligatis & ini-
micos, & his qui vos odio prosequuntur, non solum
non respondeatis odio mutuo, verum etiam beneficiis
ad amorem provocetis. Quod si illi fuerint usque ad-
eo efferati, ut beneficio vestro nolint uti, sed sine fi-
ne vos impetant, & maledictis ac malefactis incessant,
vos tamen in mediis afflictionibus adeo non mutetis
animum vestrum, ut pro illis rogetis etiam Deum,
quo resipiscant. Hac bonitate utentes erga universos 45
& bonos & malos, declarabitis vos esse non degeneres
filios Patris cœlestis, qui cupiens omnes servare, tam
multa bona largitur dignis & indignis. Patitur enim
solem suum esse communem & his à quibus colitur, &
his à quibus contemnitur; ac pluviam suam patitur uti-
lem esse justis pariter & injustis, malos suo beneficio
provocans, ut resipiscant, bonos excitans, ut gratias
agant. Similitudo morum vos afferat Patri cœlesti, &
ab eo profectam credent vestram doctrinam, si con-
spexerint in vobis illius insignem bonitatem. Alioqui 46
si diligitis diligentes, si bene facitis bene de vobis me-
ritis, si bene vultis benevolis, crimen effugistis, non
promeruistis laudem. Non referre beneficium, in-
gratitudo est, etiam apud Ethnicos & publicanos ex-
secrabilis, quorum institutum infame est etiam apud
vulgus. Naturæ est, non Euangelicæ virtutis, redama- 47
re amantem. Et si vos comes & affabiles præbueri-
tis erga cognatos, aut populares vestros tantum, cæ-
teros velut alienos nec salutatione dignemini, quid
eximium facitis? Nonne idem faciunt Ethnici? Vul-
garia sunt ista, quæ non arguunt bonos, sed homi-
nes tantum. Neque possunt videri præclara, quæ ca-
dunt & in malos. Vos igitur volo perfectos esse, & 48
admirabili quadam luce bonitatis referre Patrem cœ-
lestem, qui cum sit omnipotens, tamen sua bonitate

prodest omnibus, nihil à quoquam exspectans mercedis.
Mitis & clemens est erga universos, cum posset illico, si velit, ulcisci.

CAP. VI.

Fac bene: forma precum: jejunia: cœlica gaza:
Sit lux pura: duplex ne sit herus: vide aves.

1 OSTENDI quibus rebus oporteat vos excellere
justitiam Scribarum & Pharisæorum, si velitis
esse mei discipuli. Nunc ostendam in his, quæ vobis
videntur cum illis esse communia, quid sit vitandum.
Est enim tacita quædam pestis, quæ vere vitiat omnia
Pharisæorum benefacta, sic, ut apud Deum nullam
omnino laudem promereantur. Res est sancta, beneficentia
sublevare egentes. Res pia est, puris precibus
cum Deo colloqui. Res est religiosa jejunium;
atque harum rerum ostentatione Pharisæi sibi vindicant
opinionem eximiæ cujusdam sanctimoniæ apud
homines, cum Deo displiceant, qui non faciem intuetur,
sed cor. Itaque merito displicent, quia cor
habent inani gloria vitiatum. Auram populi venantur,
potius quam bonam conscientiam apud Deum,
& dum hic captant inane præmium, frustrantur eo
quod solum erat expetendum. Hæc pestis per cuniculos
quosdam irrepens, clanculum insidiatur etiam
iis, qui in virtutis stadio aliquo usque progressi videntur.
Vos igitur hac in parte cautos ac circumspectos
esse volo, ne cum erit aliquid piorum operum
præstandum, ideo malitis apud homines facere, quam
soli, ut ab illis conspecti laudem & gloriam humanam
venemini. Semper benefaciendum sive videant
homines, sive non videant. Semper enim vos intuetur
Deus, à quo præmium exspectatis. Alioqui si ex
benefactis laudem captatis apud homines, præmium
amittitis apud Patrem cœlestem. Non est semper
celandum bonum opus, sed non est agenda fabula
conspectibus humanis, veluti faciunt histriones è proscenio
saltantes fabulam, quibus nihil aliud studio
est, quam ut oculis & auribus populi placeant. Atqui
non potest semper optima sequi, qui semet ad
vulgi judicia accommodat. Sic enim est observiendum
hominibus, ut illos ad vestros mores pelliceatis,
non ut vos ad illorum mores degeneretis. Veram
virtutem ultro sequitur sua laus, etiam cum fugitur.
At ea demum vera laus est, cum contingit non ambita,
nec affectata. Atque hoc ipsum quod gloriæ
nascitur ex benefactis, totum est Deo transcribendum.
Illi displicebitis simul atque vobis placebitis, vobis
vindicantes quod totum illius est munificentiæ. Er-
2 go quisquis es Euangelicæ Legis sectator, cum tua
largitate sublevare paras pauperum inopiam, noli facere
quod solent hypocritæ, nimirum homines histriones
& fucati personatique, qui cum videantur
liberales ac misericordes, animo & avari sunt & crudeles;
nihil enim illos commovet calamitas proximorum,
sed avidi gloriæ, paululo pecuniæ mercantur
auram popularem, nihil omnino daturi, si soli conspiciant
fratrem vel fame morientem. Itaque quoties
aliquid largiuntur pauperibus, non quærunt solitudinem,
sed prodeunt in conciliabulis hominum
& vicis, nec aliter quam fabulam acturi, tubæ cantu
multitudinem ad spectaculum evocant, simul &
miseris exprobrantes suam calamitatem, & sibi stultissimam
quandam gloriam venantes ab hominibus. Vultis
audire quid proficiant? utcunque applauserit populus,
apud Deum perdiderunt mercedem benefacti sui,
qui pium opus ex animi sincero affectu metitur. Qui
ad gloriam dedit beneficium, vendidit, non largitus
3 est. Te vero tantum oportet abesse ab istorum affectu,
ut cum confers beneficium, ne sinistra quidem
sciat quid faciat dextera tua, & adeo non desideres
hominem spectatorem, ut si fieri possit, nec ipse scias
te facere, quod recte facis, ac velut oblitus facti tui,
nec imputes homini, quod benefeceris, nec tibi hoc
nomine placeas, quod dederis, sed tantum in sinu gau-

Cum ergo facis eleemosynam, &c.

A deas, quod refocillatus sit egenus. Quid tum, si nesciant 4
homines, imo si ne ipse quidem qui juvatur,
norit auctorem beneficii? Tibi satis est quod testem
habes Patrem, cujus oculos nihil omnino fugit. Is
tibi reponet præmium, etiamsi ab homine nihil * reddet
gratiæ. Similiter autem cum precamini Deum, 5
ne sequamini morem Hypocritarum, qui stare gaudent
in conciliabulis hominum, & in angulis platearum,
quoties precantur, non ob aliud, nisi ut conspiciantur
ab hominibus, à quibus sanctimoniæ laudem
aucupantur. Placeant sibi, placeant aliis, hujusmodi
gloriosis precationibus: illud affirmo vobis, jam ha-
B bent præmium suum, nimirum hoc quod captabant.
Quid autem inanius hac mercede? Et ob fucatam
falsamque gloriolam sese frustrantur ipsi tam felici
præmio, quod Deus erat repensurus, si precum suarum
puram ac sinceram victimam ipsius oculis obtulissent?
Tu contra facito. Cum precaris, fugito turbam, 6
ingredere secretum cubiculi tui, & occlusis
foribus, in abdito exprome coram Patre sinceras preces
tuas. Satis est, quod illum habes spectatorem
tuæ pietatis, cui nihil occultum. Is tibi mercedem
reddet æternam. Atque hæc docendi gratia crassioribus
exemplis proposui; non enim nefas est aliquando
largiri beneficium testibus hominibus, aut orare
C in frequentia multorum; sed tum nescit tua sinistra,
quid faciat dextera, cum opus caritatis nullo humanæ
vanitatis affectu vitiatur. Tunc abditus es in
cubiculo tuo, cum ea sinceritate mentis Deum alloqueris,
quasi nullus hominum te videret. Qui in
cœtu multorum orat, nihilo segnius, imo fortasse vehementius
oraturus, si solus esset, orat in abdito
cubiculo: neque enim dextera & sinistra aut cubiculi
secretum in rebus sunt, sed in affectibus. Quin & 7
illud vobis erit fugiendum inter precandum. Affectus
est, qui movet Deum, non strepitus labiorum, neque
refert quam prolixa, quam vocalis sit precatio,
sed quam ardens ac sincerus affectus. Procul igitur 8
D absit à vobis exemplum Ethnicorum, qui prolixas ac
verbosas precationes veluti verbis conceptis recensent,
perinde quasi nihil sint impetraturi, nisi verbosissima
loquacitate Deum fatigarint, identidem
inculcantes eadem, ac verbosa recensione præscribentes
quid velint, & quando, quomodoque sibi præstare
velint quod optant, cum sæpe precentur noxia.
Optima petenda sunt à Deo, non omnia, & crebro
potius orandum, quam diu, & intente magis, quam
prolixe, postremo, animo magis, quam voce, neque
verbis Gentium more præscriptis, sed quantum
suggerit animi calor & raptus in Deum. Amat quidem
rogari Pater, non ut doceatur oratione prolixa,
E quid postulat vestra necessitas, sed ut excitetur vestra
pietate ad præstandum, quod non merentur accipere
segnes & oscitantes, alioqui novit ille quid vestra
postulet necessitas, etiam antequam rogetur. Ergo
quemadmodum vita, sic & precatio discernat vos
ab Ethnicis. Quod si vobis formam præscribi vultis 9
Euangelicæ precationis, accipite dignam, qua veri
sincerique filii, fraterna caritate concordes, Patrem
cœlestem omnibus ex æquo communem compelletis,
à quo tametsi vobis suppetunt omnia, tamen
ea potissimum petenda sunt, quæ conferunt ad
vitam cœlestem. Nam cætera vel sua sponte, velut
auctarium votis suorum adjiciet, ut est benignissi-
F mus. Cujus gloria non oportet quicquam vobis esse
antiquius, cui debetur omnis gloria in cœlis & in
terris. Ad cujus regnum pertinere, est Diaboli vicisse
tyrannidem, cujus voluntati subjici, regnare est.
A cujus gratuita largitate venit, quicquid animos hominum
alit vegetatque ad Euangelicam perfectionem.
Sed non audiet vos nisi concordes, neque
facile constabit concordia, nisi mutuas offensas, sine
quibus non agitur hominum vita, quamvis ad perfecta
tendentium, invicem condonetis. Atque hac
concordia sic eritis paterno præsidio tuti adversus im-

* Alia Editio, *redeat.*

pro-

probum illum tentatorem, si vigilantes eritis, & as-
sidue optimi Patris opem adversus pessimum implo-
retis. Itaque frustra compellarit Patrem hac formu-
la, quam traditurus sum, is qui non est hujus con-
tubernii; qui Deum nec veretur, nec amat; qui sibi
vivit; qui suæ gloriæ servit magis quam Dei; qui
mundanis opibus & regno inhiat; qui mavult asse-
qui grata animo suo, quam quæ placita sunt Deo;
qui terrena sectatur potius, quam æterna; qui cor-
poralibus commodis posthabet animi dotes; qui dis-
sidium habet cum fratre; qui per luxum & volupta-
tes socorditer agit adversus insidias Satanæ. Nam
Pater noster, &c. formula sic habet: Pater noster, qui nos semel infe-
liciter genitos ex Adam, rursum cœlo genuisti, ubi
nobis à terrenis rebus subvehendis regnum & hære-
ditatem æternam parasti, ipse in cœlis agere dictus,
quod cum impleas omnia, nihil habes fecis aut infir-
mitatis terrenæ, fac ut per nos, tuo beneficio puros
& integros, inter homines fiat inclytum & gloriosum
nomen tuum. Non enim est nostra gloria, cum tui
10 muneris sit, quicquid à nobis recte geritur. Abolea-
tur tyrannis Satanæ, ut in dies magis ac magis inva-
lescat regnum tuum, quod non opibus aut satellitio,
sed modestia, pudicitia, lenitate, tolerantia, fide, ca-
ritate constat, ut profligatis vitiis una cum malis cu-
piditatibus, vim suam exserant inter homines tuæ
virtutes cœlestes; fiatque tandem, ut quemadmodum
in cœlis pacata sunt omnia, nec est ulla creatura, quæ
non obediat tuis jussis, ita in terris, nemo sit, qui
non obtemperet tuæ sanctissimæ voluntati, cunctis
(quantum patitur imbecillitas humanæ naturæ) jam
hoc meditantibus, quod perfecte continget in futu-
11 ra vita. Ale, Pater, quod genuisti; prospice nobis ne
nos deficiat panis ille tuus doctrinæ cœlestis, ut eo
quotidie sumto confirmemur & adolescamus, vegeti-
12 que reddamur ad tua jussa perficienda. Ac ne quan-
do nostris delictis offensus, alienes animum tuum à
nobis, sed pro tua clementia ignosce nobis delicta,
quæ per infirmitatem in te committimus, ut tecum
pacem habeamus; quemadmodum & nos inter nos
invicem condonantes, si quid alius in alium deli-
13 quit, mutuam alimus concordiam. Te propitio ni-
hil timemus, & concordia fulti firmiores sumus ad-
versus hostem communem. Cui, quæsumus, ne
tuos tradas tentandos, si fieri potest. Novimus e-
nim illius malitiam, novimus improbitatem & ver-
sutiam. Quod si patieris nos incidere in tentatio-
nem, ut explores animi nostri constantiam, tu,
Amen. Pater optime, libera nos ab illo pessimo. Hæc vota
tua bonitas rata velit esse. Videte igitur, hæc bre-
vis precatio quam multa complectitur, ut perfe-
ctus sit oportet, quisquis hanc recte pronunciaverit,
hoc est, qui sic ore pronunciet, ut animus & affe-
ctus respondeat. Primum, docet vos totos non aliun-
de pendere quam à Patre cœlesti, cui debetis quod
estis conditi; cui debetis quod estis à peccatis re-
demti; cui debetis quicquid habetis virtutum. Pa-
ter vocatur, ut clementem ac benignum intelligatis.
In cœlis esse dicitur, ut illuc sustollatis animos ve-
stros, neglectis bonis terrenis. Vestrum appellatis,
ne quis sibi proprium aliquid vindicet, cum ex u-
nius beneficentia proficiscatur omnibus quicquid ha-
bent. Et hac in parte est Regum & servorum æqua-
litas. Illius gloriam tantum optatis, ne quisquam in
terris ulla ex re quicquam laudis adscribat sibi, unde
nasci solet insolentia, animique tumor. Optatis ut
ille regnet, ut illi obtemperetur, non vobis. Il-
lius enim virtutes sunt, quæ per vos operantur. Il-
lius doctrina est, quam ex me tradetis hominibus.
Nec satis est in illius bonis persistere, nisi quotidie
proficiatis in melius, & ob hoc postulatis ab eo panem
illum admirabilem; quem quotidie vult peti, quoniam
quotidie largitur: & ab ipso vult peti, ut memineritis
ab illo proficisci bona omnia. Denique quo magis
caveatis ne quando excidatis à caritate Patris tam

A benigni, commonet vos illius improbi Satanæ, qui
nunquam non insidiatur piis, ut eos in suam retra-
hat tyrannidem. Proinde priusquam hac precatione 14
Patrem compelletis, vobiscum expendite, an vere
cupiatis hoc quod petitis, & num idonei sitis, quos
Pater ista precantes audiat. Sed illud in primis ex-
cutite, an cum proximis habeatis concordiam. Ta-
lem experiemini Patrem erga vos, quales vos pro-
ximus experitur erga se. Non agnoscet pro filio,
cui non convenit cum fratre. Si remiseritis homi-
nibus in vos delinquentibus, remittet & Pater ve-
ster cœlestis, quod in ipsum deliquistis. Quod si 15
vos eritis duri & implacabiles erga cæteros homines,
B nec Pater vester condonabit vobis peccata vestra.
Non vis ignoscere conservo tuo, in quem tu vicissim
aliquando peccasti, & postulas à Deo, ut tibi con-
donet tuum admissum, qui cum nulla tibi potest es-
se pensatio delicti mutui? Habetis quantum oporteat
vestram eleemosynam abesse ab eleemosynis Phari-
sæorum, & precationes vestras à precibus illorum.
Nunc audite quantum oporteat & jejunia vestra di- 16
stare ab illorum jejuniis, si velitis esse grata Patri, *Cum autem jejunatis nolite fieri, &c.*
vobis frugifera. Nec enim jejunium Deo commen-
dat abstinentia cibi, sed affectus purus animi, soli
Deo placere gestientis. Proinde vos quoties pietas
hortabitur ad jejunandum, ne velitis imitari quos-
C dam non jejunatores, sed jejunii simulatores, frontis
tristitia jejunii personam præ se ferentes, cum re ipsa
non hoc agant, ob quod jejunium debet adhiberi,
nimirum vel ob placandum Deum, vel ob corporis
castigationem, quo liberior sit animus sacris rebus va-
caturus; sed hoc fuco laudem inanem captant apud
homines, quibus Deo contemto fabulam hanc agunt.
In hoc enim ad pallorem & tristitiam obnubilant fa-
cies suas, quo vel ipso corporis habitu conspicuum
sit hominibus eos jejunare. Illud habetote certum,
nihil est quod ob ista benefacta mercedem exspectent
à Deo: jam enim habent præmium suum, hoc asse-
cuti quod aucupabantur jejunio. Tu vero quoties je- 17
D junas, dissimula magis jejunium, & uncto capite lo-
taque facie lætitiam præ te feras, ne te sentiant ho-
mines jejunare. Neque putes infrugiferum esse jeju- 18
nium, quod latet homines. Tibi satis est, quod Pa-
ter tuus videt, cui nihil est occultum. Et is, qui
cernit in occulto, pro inani laude mortalium solidam
mercedem reponet tibi. Neque rursus hæc dico,
quod impium sit aliquos habere tui jejunii conscios,
sed quod animus debeat ab affectione laudis abhorrere.
Tunc nemo mortalium videt te jejunantem, quando
tu non in hoc jejunas, ut à quoquam videaris. Tunc
solus Deus videt te jejunantem, quando jejunas hoc
animo, ut nihilo minus libenter sis jejunaturus, etiamsi
E nemo viderit mortalium. Hæc vulgus hominum non
animadvertens, dum visibilia quædam apud homi-
nes præmiola venatur, sese frustratur invisibili ve-
roque bono, quod pro recte factis largitur Deus. I- 19
dem accidit iis, qui magna sollicitudine sibi conge- *Nolite thesaurizare.*
runt ac recondunt opes, easque ne perdant defodiunt
in terra; atqui hoc ipsum est eas perdere. Qui recte
erogavit divitias suas, is demum in tuto collocavit.
Alioqui quod defoderis nec tibi est usui, tineisque,
ærugini, & furibus obnoxium est, ut jam hinc ad te
nihil redeat, præter calamitosam parandi, servandi-
que sollicitudinem. Ista nec anxie, nec immodice
paranda sunt vobis: & parata, aut forte objecta, fa-
F cile sunt elargienda, si quis egeat, aut certe in hoc
dispensanda, ut naturæ necessitati subveniatur, non
ut luxui, animive morbo serviatur. Et tamen in hoc
studium plerique mortales, omnes curas suas confe-
runt, quasi paupertas miseros efficiat, divitiæ feli-
ces. Dumque sectantur hæc falsa bona, moxque
suos dominos relictura, relinquunt æterna bona,
quæ vere felices reddunt, & eripi non possunt.
Vos contra toto studio properantes ad optima, per- 20
fectaque, quo vere divites efficiamini, recondite vo-

bis thesauros in cœlis, quorum custodia vos non
excruciet anxia sollicitudine. Neque enim opes ejus-
modi demolitur ærugo, tineave, nec fures effo-
diunt ac suffurantur, quibus casibus opes humanæ
sunt obnoxiæ. Istas opes apud Patrem depositas,
ipse vobis servabit tuto, nec animus vester sordidis
curis depressus, hærebit humi, sed neglectis his hu-
21 milioribus ac fluxis rebus, ad cœlestia rapietur. Si-
quidem ubi thesaurus est hominis, quem unice a-
mat, ibi & cor erit. Nihil igitur sublime cogitant,
qui congestas opes defossas habent in terra: ipsi qui-
dem huc & illuc obambulant, tamen animus habi-
tat in fovea, cui credita est pecunia. Quod si cor-
ruptus est animus vel inanis gloriæ, vel avaritiæ
morbo, totum quod geritur, vitiosum sit oportet.
Primum enim est perspicere quid sit potissimum ex-
petendum, & quid vere præstet id quod petimus.
22 Porro quod est in domo lucerna, quod est oculus in
Si oculus tuus fuerit simplex.
corpore, id est animus in homine. Si lux animi
non est vitiata caligine falsarum opinionum, mala-
rumque cupiditatum, si mentis oculus non alio di-
rigit aciem, quam ad verum scopum, quicquid a-
gitur in vita gratum Deo est, nihilque non condu-
cit ad cumulum felicitatis: quemadmodum si domus
habeat insignem lucernam, nusquam impingitur,
ita si oculus tuus purus est & integer, lucet mem-
bris omnibus, nec ulla pars impingit, aut errat, ni-
23 mirum oculo duce. Contra si oculus corporis tui
fuerit vitiatus, nullum membrum recte suo fungitur
officio. Nihil enim recte judicatur, ea parte nostri
vitiata, per quam unam judicamus. Proinde si ea
pars, quæ in te est data vice luminis, versa sit in
tenebras, quanta erit caligo reliquarum partium,
quæ ex se lumen non habent? Si ratio cupiditatibus
est excæcata, & id judicat esse felix, quod est ca-
lamitosum, id judicat in primis expetendum, quod
vel contemnendum, vel neglectui habendum, in
quas tenebras totum hominem rapiet ambitio, libi-
do, avaritia, stultitia, ira, livor, odium, reliquæ-
que perturbationes animi, quæ suapte natura caligi-
nem habent? Sit igitur purus ac sincerus oculus ve-
ster, ut spectet optima; sit & simplex, ut hæc vel
24 sola vel potissimum spectet. Ne vero putetis istos
Nemo potest duobus dominis servire.
audiendos, qui se Deo & hominibus, qui se terræ
cœloque partientes, ita sequuntur æterna, ut tamen
hæc temporaria nolint contemnere: nihil enim aliud
efficiunt, nisi quod dum utrumque captant, neutro po-
tiuntur. Hæc Philosophia sicut ingentia præmia pol-
licetur, ita totum requirit hominem. Inter homines
non reperies duos tam commodis moribus, ut idem
servus possit duobus satisfacere. Ita fit, ut alter sit
deserendus, aut neutri fiet satis. Quod si domini
sint inter sese diversis moribus, ac simultate qua-
piam gravi dissidentes, necesse est ut servus, si velit
alteri probari, alterum illum non deserat solum, sed
alteri adhærens oderit etiam quem deseruit. Quod
si rursus ab hoc velit ad alterum deficere, in hunc
unum amorem & obsequium omne transferat opor-
tet, neglecto eo quem reliquit. Qui vero sic inter
se pugnant, ut Deus & mammona? Quomodo unus
duobus serviet, cum imperent tam diversa? Deus
imperat, ut tua largiaris egenti, mammona jubet, ut
per fas nefasque rapias aliena. Deus imperat, ut con-
sulas fratri tuo periclitanti, mammona jubet, ut ti-
bi vivas. Deus imperat sobrietatem, mammona lu-
xum docet. Frustra igitur vobis blandiemini, si cre-
ditis fieri posse, quod fieri non potest, ut simul &
Deo serviatis, & mammonæ. Ejus quisque servus
est, cui vehementer est addictus. Videtis quam to-
tos possideant opes eos, qui tanto tumultu illas pa-
rant, tanta sollicitudine tuentur ac servant, tanto
cruciatu amittunt. Quid non ob has patiuntur? quid
non faciunt? Huic servitio qui se mancipavit, non
potest esse servus Dei. Totum ille requirit hominem,
nec patitur tam sordidi fœdique domini consortium,

A nec fert servum dimidiatum, & cum hoste com-
munem. Sed divitum vulgus avaritiæ morbum ex- 25
cusare solet prætextu necessitatis humanæ. Fami,
Respicite volatilia cœli.
inquiunt, & nuditati consulitur his rebus. Ita lo-
quuntur, qui non pendent toti à Deo, sed suis fi-
dunt præsidiis. Ego volo vos hac quoque sollicitu-
dine vacare, ne quid ea cura vos avocet à studio re-
rum meliorum. Minimis contenta est naturæ neces-
sitas, & undelibet facile suppetit, quod talibus,
quales meos esse volo, satis fit. Aut enim succurret
obvia liberalitas bonorum, aut opera manuaria sup-
peditabit, quod necessitati medeatur. Postremo si
nihil horum, Pater non destituet suos: totis animis
B inhiantibus ad cœlestia, vel non sollicitis hæc levio-
ra adjiciet, qui majora largitur. Nolite itaque re-
Quis autem cogitans, &c.
ponere in longum tempus, nolite discruciari sollici-
tudine de parandis cibis, sine quibus non vivitur,
de parando vestitu, quo tegitur corpus, & à frigo-
ris injuria defenditur. Nonne vita res est pretiosior
quam cibus? Nonne corpus res est pretiosior vesti-
mento? Hæc tanto meliora qui dedit, & dedit non
sollicitis; an gravabitur vilioribus hisce rebus alere
tuerique quod dedit? Si quæritis exemplum, verti- 26
te oculos ad animantia reliqua, quæ vestra gratia
condidit is, qui condidit omnia. An quicquam suo
victu destituit eorum quæ condidit? Considerate vo-
C lucres cœli: non serunt, non metunt, non recon-
dunt in horrea de futuro sollicitæ, vivunt in diem,
vacantes omni sollicitudine, quod obvium datur su-
munt cum alacritate. Et tamen Pater vester cœlestis
omnibus illis cibum suppeditat. Et vos destituet, 27
quos tanto pluris facit quam aviculas? Quod si vos
illi curæ estis, sicut utique estis, nonne supervacua
est vestra sollicitudo? Si destituat ille, quid vobis
proderit vestra sollicitudo? Ut corpus dedit suo ar-
bitratu, ita & victum dabit suo arbitratu. Vultis
videre quam sit inutilis animi sollicitudo de rebus
hujusmodi? Quis est hominum, qui quamvis ma-
gna sollicitudine possit unum cubitum addere modu-
D lo corporis sui? Sed cujusque corpus, ipso ne co-
gitante quidem, statis auctibus crescit usque ad præ-
scriptam à Deo magnitudinem; sive curam abjicias,
nihilo brevius habebis corpus, sive cura distorquea-
ris, nihilo habebis procerius. Proinde qui te non
sollicito facit, ut corpus tuum augescat ac robore-
tur, idem prospiciet de victu citra tuam sollicitudi-
nem, quæ te à cura rerum earum avocat, quæ sine
nostra sollicitudine non parantur. Proinde stultum
est anxie metuere, ne vobis desit pabulum, cum
videatis hoc avibus ultro suppetere. Jam ne vos sol- 28
licitos habeat providentia vestiendi corpus, contem-
plamini lilia, quæ nulla hominum cura nascuntur &
E crescunt in agris: non laborant, non nent; quis au-
tem illis de vestitu, ut ipsi visum est, prospicit?
Quis nisi Pater cœlestis? Et ita prospicit, ut nec 29
Solomon Rex opulentissimus ac splendidissimus un-
quam sic amictus fuerit, etiam cum maxime strepi-
tum divitiarum suarum ostentaret, quemadmodum
unum quodlibet ex his contemtis neglectisque liliis,
non quæ in hortis, quibus nonnihil humanæ curæ
tribuitur, sed in pratis sponte proveniunt? Nihil
enim tam elegans præstare potest hominum cura,
quam præstat ipsa naturæ providentia. Quod si Pa- 30
ter vester herbam vilem, moxque perituram, quæ-
Si enim fœnum agri, &c.
que hodie nitet in agris, cras demessa & arefacta, in
F clibanum mittenda, tanto nitore vestit, cur vos adeo
parum illi fiditis, ut vobis, quibus tanto præstantio-
ra contulit, quosque immortalitati condidit, ac pe-
culiariter in sui nominis gloriam paravit, putetis de-
futura vestimenta, quæ vobis qualiacunque non ad
ornatum, sed ad necessitatem quærenda sunt? Proin- 31
de qui patrem habetis Deum, tanta benignitate pro-
spicientem etiam aviculis, prospicientem flosculis &
herbis, quarum illæ ratione carent, hæ nec sen-
tiunt; cum videatis illum vos tanti facere, ut cor-
po-

pori, mira providentia composito, animam indide-
rit rationalem, & angelicis mentibus similem; ut fi-
liorum titulo dignetur; ut vos ex omnibus delegerit
sua gratuita caritate, quorum sincera vita castaque
doctrina notus & gloriosus fiat apud universum mor-
talium genus, quos ad æternæ vitæ hæreditatem de-
stinavit, abjicite istam humilium & sordidarum re-
rum sollicitudinem, ut anxii trepidique dicatis, *quid*
32 *edemus, aut quid bibemus, aut quo vestiemur?* E-
Nolite ergo solliciti esse.
thnicorum istæ voces sunt, non Christianorum, si-
quidem illi aut Deum esse non credunt, aut non
credunt agere curam mortalium. Neque didice-
runt aliam esse potiorem vitam, ad quam omnis cu-
ra sit dirigenda. Itaque Dei præsidiis diffisi, & in
his, quæ corporis sunt, felicitatem hominis consti-
tuentes, magna sollicitudine parant, quæ ad victum
vestitumque aut reliqua corporis commoda faciunt.
Gestiunt gaudio, cum hæc obtigerint; exaniman-
tur metu, cum his imminet periculum; discru-
ciantur mœrore, ac nonnunquam ad laqueum cur-
runt, cum hæc eripiuntur. Ac per has curas affixi
rebus perituris, nec hic vivunt suaviter, nec ad cœ-
lestium bonorum studium possunt animum erigere.
Quis est inter homines pater tam impius, ut liberis
suis non prospiciat de rebus ad vitam necessariis?
Vos Patrem habetis tam divitem, tam benignum,
tam providum, ut omnibus sufficiat, ut omnia locu-
pletet, ut nihil quamlibet minutum aut contemtum
destituat, & metuitis, ne filiis suis non suppeditet
ista, sine quibus non vivitur? Hanc curam in illum
transferte; novit his omnibus vobis opus esse: nec
enim tam durus est, ut suum agentibus negotium
necessaria subtrahat. Sed dicet aliquis, quid igitur?
An non parabimus opera manuaria, quo nos, uxo-
rem, liberosque nostros alamus? Quo pauperum
inopiam sublevemus? Maxime, sed absque sollicitu-
dine. Siquidem vulgus conduplicat suam miseriam,
simul & laborans corpore, & animo sollicitum. Se-
runt, sed anxii, ne non proveniat quod serunt:
metunt, sed anxii, ne miles aut prædo prius aufe-
rat quod demessum est, quam condatur in horreum.
Condunt in granarium, sed anxii, ne pestis aliqua
vitiet frumentum, aut ne incendium exortum per-
dat. Postremo, quoniam ad copiam spectant, non
ad præsentem necessitatem, & in longinquum con-
gerunt, quasi certum sit illos diu victuros, & nihil
unquam satis est. Vos itaque, si res ita poscet, labo-
rate, sed absque sollicitudine: si obtingit sine frau-
de & absque negotio pecunia, accipite, sed sic, ut
ejus cura nihil vos remoretur ab Euangelii negotio:
majus enim quiddam agitis, quam ut levium & flu-
33 xarum rerum cura conveniat avocari. Prima cura
Quærite ergo primum regnum Dei.
sit ejus boni, ad quod ista collata nullius sunt mo-
menti. Instaurandum est regnum Dei, hoc est, do-
ctrina Euangelica, per quam pertingitur ad cœle-
stem hæreditatem; hujus vos præcones & adjuto-
res delegi; & ostendi quam eximiis virtutibus sit
opus ad hoc negotium obeundum, ut inimicos
diligatis, & salutem optetis his, qui vobis moliun-
tur exitium. Hæc quia summa sunt, nec vobis sine
vestra sollicitudine contingent à Patre, primum vo-
bis quærenda sunt. Reliqua leviora, quæ pertinent
ad hujus vitæ necessitatem, Pater optimus ultro vo-
bis non sollicitis, velut auctarium adjiciet; ut utro-
que nomine gratias agatis illius munificentiæ, &
quod illa summa vobis adnitentibus præstiterit, &
hæc citra vestram sollicitudinem adjecerit. Non
vult vos gravari curis, quæ faciunt afflictiores, me-
liores non faciunt. Et hoc negotium, quod suscipi-
tis, tam arduum est, ut totum animum, ut expedi-
34 tum, ut vacuum reliquis curis, desideret. Quare
velut in diem viventes præsentibus rebus contenti,
nolite discruciari cura futuri, quemadmodum facit
hominum vulgus, sibi conduplicantium afflictionem,
dum & de præsenti necessitate satagunt, nihil non
facientes, & futuri metu distorquentur. Quod ho-
diernus dies obtulit, accipite cum gratiarum actio-
ne: quid crastinus dies sit allaturus, ipsi curandum
relinquite. Si quid adferet boni, non pendebitis spe;
si quid mali, non prævenietis afflictionem metu fu-
turi mali. Habet hæc vita suas afflictiones, quas ni-
hil est necesse metu conduplicari. Satis enim est
eas ferre cum adsunt, ut non etiam timor nobis præ-
sentes reddat antequam accedant. Tempus ista vol-
vit ac defert in vita mortalium, læta tristibus mi-
scens, quæ tamen omnia vobis vertentur in bonum,
si quicquid inciderit, boni consulentes, totos vos pos-
sideat cura regni cœlestis.

CAP. VII.

Grandis trabs: petito: via duplex: pseudo-Propheta: Arbor cum fructu: firma, ruensque domus.

EST & aliud, in quo velim vos procul abesse à mo- 1
ribus Scribarum & Pharisæorum. Siquidem il-
Nolite judicare.
li cum sibi ignoscant in gravissimis peccatis, tamen
erga fratrem peccantem judices agunt inclementissi-
mos; etiam ea calumniantes quæ recta sunt, sinistre
interpretantes quæ sunt dubia, exaggerantes quæ
levia sunt; denique si quem viderint in aliquod gra-
vius crimen prolapsum, magis hoc agentes, ut per-
dant quam ut sanent. Atque hinc quoque justitiæ
famam sibi venantur, quod magno supercilio sæviant
in lapsus alienos, cum id faciant, nec amore pro-
ximorum, quos exstinctos malunt quam correctos,
& traductos potius quam emendatos; nec odio vi-
tiorum, cum ipsi suis vitiis longe gravioribus indul-
geant. Vestra vero judicia, si qua sunt, sapere de-
bent Euangelicam caritatem, quæ facile condo-
nat; quæ non temere suspicatur de quoquam; quæ
quicquid anceps est, in bonum potius quam in ma-
lum interpretatur; quæ multa lenitate sua tolerat;
quæ mederi mavult, quam punire; quæ suæ infir-
mitatis conscia, talem se præbet judicem in com-
missis alienis, quales velit alios experiri erga se pec-
cantem. Postremo, non sumit sibi supercilium in
objurgandis malis aliorum, si sibi sit conscia simi-
lium aut etiam majorum, se sibi prius censorem ac
judicem adhibens, quam alterum increpet aut ad-
moneat. Atque interim usu venit illis superciliosis,
ut iniqui judicii exemplum in ipsos auctores recidat,
& alios vicissim experiantur suæ vitæ censores tales,
quales in alienam egerint. Nolite ergo vos sic alios
judicare, ne simili modo judicemini ab aliis. Alio- 2
qui fiet, ut quale judicium exercueritis in alios, ta-
le vicissim alii in vos exerceant, quaque mensura
mensi fueritis aliis, alii vicissim metiantur vobis. Ut
enim officium invitat officium, clementia clemen-
tiam, ita calumnia calumniam, sævitia sævitiam.
Qui male loquitur de proximo, pejus audiet. Nul-
li enim atrocius sæviunt in quamlibet leves lapsus
proximi, quam qui ipsi madent vitiis longe gravio-
ribus. Hic traducit fratrem, quod veste discincta
utatur, cum ipse totus madeat livore: ille nihil non
dicit in fratrem, quod victus imbecillitate carnis,
concubina sit usus, cum ipse totus serviat avaritiæ
& ambitioni. Alius exsecratur fratrem, quod bibit
paulo largius, cum ipse tot homicidia, tot veneficia
gerat in pectore, adeo cæcutiens ad sua tubera, qui
ad verruculam alienam est oculatissimus. Quod au-
tem est istud præposterum judicium? in suis quisque
malis debet esse judex acerrimus, in alienis mitior;
ad sua quemque vitia decet esse oculatum, in alienis
non perinde curiosum. Et sibi quisque primum de-
bet esse medicus, priusquam alteri manus admoveat.
Tu vero cur vides festucam in oculo fratris, cum 3
trabem, quæ est in oculo tuo, non videas? Aut 4
qua fronte dicis fratri tuo, sine ejiciam festucam
ex oculo tuo, cum interim ipse gestes trabem in
oculis propriis? Hypocrita, qui non ex tuis bonis, 5
sed ex alienis malis sanctimoniæ laudem venaris apud

homines, prius ejice trabem ex oculo tuo, ac deinde, puro jam ac purgato oculo tuo, dispicias, num qua sit festuca, quam ejicias ex oculo fratris. Ut oculo judicamus ea quæ sunt corporis, ita animo judicamus ea quæ sunt animi. Proinde vitio careat oportet illud, quo vitium alienum judicamus. Et seipsum prius docuerit oportet, qui suscipit alios docendi provinciam; & sui judex sit oportet, qui parat in alios pronunciare; & sibi monitor sit oportet, qui velit alios admonere. Atque hæc quidem potissimum
6 ad eos pertinent, qui populi curam gerunt. Quanquam autem volo vos esse promtos ad benemerendum de omnibus, tolerantes erga eos qui vos afficiunt injuria; simplices & candidos erga eos qui labuntur humana infirmitate; denique & erga perversos tales, ut malitis eos corrigi quam exstingui: nolim tamen Euangelicæ sapientiæ mysteria, sine delectu prodi dignis & indignis. Etenim si Judæi tanti faciunt sua sacra, ut ab his arceant canes animal impurum; si divites tanti faciunt suos uniones, ut non projiciant eos porcis, alioqui insani habendi, si id faciant, vos qui possidetis ea quæ vere sancta sunt, quæque superant omnes baccas quamlibet pretiosas, cavete ne opes Euangelicas projiciatis indignis. Canes enim sunt, qui toto pectore dediti profanis rebus abhorrent ab iis, quæ sapiunt sanctimoniam. Sues sunt, qui toti immersi voluptatibus obscœnis, exsecrantur puram castamque Euangelii doctrinam. Canibus putria cadavera, & fœtidus vomitus jucundior est omnibus condimentis & aromatis; sus cœnum mavult quam gemmas. His igitur, qui sic palam præ se ferunt contemtum sanioris doctrinæ, ut nulla spes fructus videatur, non oportet ingerere secreta doctrinæ cœlestis, ne provocati per occasionem sceleratiores etiam evadant quam antea fuerant; & idem eveniat, quod eventurum sit, si quis margaritas porcis objiciat, aut canibus id quod sanctum est: nam canes non solum non reverebuntur rem sacram, verum etiam irritati jactu insilient in vos, ac dilacerabunt dentibus: & sues pretiosos lapillos ceu rudera pedibus suis conculcabunt. Ita nec canis re sancta fit sanctior, sed rem sanctam profanat; & sus non fit ornatior gemmis, sed illarum puritatem conspurcat. Sic homines deploratæ malitiæ doctrinam sacram ut stultam irrident, ubi cognorint, & ut impiam calumniantur, ac negotium facessunt iis, qui tradiderunt. Avidis igitur, aut certe sanabilibus communicanda est Euangelica Philosophia. Nec statim credenda sunt omnia omnibus, sed ut quisque specimen sui profectus præbuit, ita sunt abstrusiora quædam aperienda. Hæc eximia bona, ut non sunt à vobis communicanda quibuslibet, ita non contingunt à Deo Patre segnibus & oscitantibus.
7 Dat hæc, sed avide petentibus; non negat hæc, sed studiose quærentibus; non arcet ab hoc thesauro, sed improbe pulsantes. Petite igitur à Patre, non gemmas aut aurum, sed has veras & inæstimabiles opes animi; *petite*, inquam, *& quod petitis dabitur. Quærite & invenietis, pulsate & aperietur vobis.* Dives ac benignus est Pater vester, nulli negat, nulli invidet opes suas, sed agnosci vult earum pretium.
8 Non agnoscit autem qui segniter optat. Quisquis igitur ut par est petit, accipit; quisquis avide scrutatur, invenit; quisquis instanter pulsarit fores, huic aperietur. Porro recte petit, qui petit salutifera, qui petit cum fiducia; recte quærit, qui quærit infatigabili studio; recte pulsat, qui piis operibus divinam bonitatem sollicitat. Quod si non
9 protinus accipitis quod petitur, ne diffidite tamen de benignitate Patris vestri: dabit cum opus erit, & quantum opus erit, si modo perseveraveritis: non enim minus exorabilis est Deus erga filios suos, quam homo pater erga liberos suos. Quis enim est inter vos pater tam inhumanus, ut si filius petat rem utilem, puta panem, non illi det quod petit, sed pro

Nolite dare sanctum canibus.

Petite & dabitur vobis.

A pane lapidem porrigat? Aut si piscem petierit obsonii loco, pro pisce serpentem illi porrigat? Utique 10
negaturus, si lapidem, aut serpentem, aut alioqui
rem noxiam peteret. Vos igitur natura proclives ad 11
malum, atque etiam aliis in rebus mali plerunque, tamen hac in parte, non virtute, sed naturæ impulsu servatis pietatem, ut noveritis utilia dare liberis vestris, quanto magis id faciet Pater vester cœlestis natura bonus? An is non dabit vobis filiis suis sua bona, si benignitatem ipsius flagrantibus ac pertinacibus votis sollicitaveritis? Porro quod ad vitæ con- 12
suetudinem attinet, quæ mutuis officiis & injuriis
B invicem aut læditur, aut juvatur, quoniam prolixum sit de singulis præcipere, dabo formam generalem, cujus vis sit omnibus à natura insita. Nemo sanus sibi non bene cupit, sed vulgus hominum sic est amans sui, ut alienis malis suis consulat commodis. Vobis non itidem faciendum, sed quales optaretis alios esse in vos, tales vos ipsos præstate in alios. Nemo cum ignorantia tenetur, non cupit doceri; nemo cum labitur, non cupit amanter ac secreto moneri potius quam traduci; nemo cum eget, non velit sibi subveniri; nemo velit obtrectari famæ suæ, nemo fraudari. Ex hoc igitur sensu communi, qui nulli mortalium non est inditus, quisque sumat sibi consilium, qualis esse debeat
C erga proximum suum. Quod sibi fieri nolit, ne faciat alteri: quod sibi fieri gaudeat, præstet in alterum. Hoc est compendium & summa omnium quæ docet Lex & Prophetæ; quos si aut non vacat, aut per inscitiam literarum non potest aliquis evolvere, certe nemo non habet domi regulam, ad quam dirigat actus suos, modo rationi quam cupiditatibus obtemperare malit. Hæc si videntur ardua iis, qui diligunt 13
hunc mundum, si videtis maximam hominum partem diversa sequi, ne quid animum vestrum commoverit. Optima quæque difficiles habent aditus. Vos spectate magis quo ducat hæc via, quam an
D commodum habeat ingressum. Fingite duas esse portas, alteram arctam, ad quam non sit aditus nisi per angustam viam, sed quæ mox ducat ad vitam æternam. Alteram latam ac patentem, ad quam spatiosa via præbeat omnibus aditum, sed quæ mox ducat in exitium æternum. Vos ergo intrate per angustam portam, malitisque cum paucis tendere ad vitam æternam, quam cum multis ad perditionem æternam. Siquidem spatiosa via, quoniam neminem arctat legibus pietatis, quoniam his rebus adblandiatur, quæ delectant sensus corporis, quæ blandiuntur animi cupiditatibus, facile plurimos ad sese pellicit, sed ad breve tempus delinitos, per amplam
E portam transmittit in calamitates inenarrabiles, &
falsis bonis deceptos tradit veris malis. Quam vero 14
angusta est porta, quam arcta est via quæ ducit ad vitam? Nihil enim ostentat quod blandiatur carni; multis aspera est: quæ molesta sunt etiam naturæ, protinus objicit, paupertatem, jejunia, vigilias, tolerantiam injuriarum, castitatem, sobrietatem. Hæc porta non capit hujus mundi gloria turgidos; hæc non capit fastu elatos; hæc non capit luxu distentos; hæc non capit divitiarum sarcinis onustos; hæc non capit reliquas hujus mundi copias secum trahentes. Non recipit nisi nudos, & ab omnibus hujus mundi cupiditatibus expeditos, ac velut exsutis cor-
F poribus in spiritum extenuatos; unde fit, ut à paucis inveniatur, quod non cernatur nisi purgatis oculis, quibus perspicua sunt bona spiritualia. Sed ab istis, qui libidine, luxu, fastu, avaritia, reliquisque cupiditatibus ludentes, ac risum insanum ridentes, tendunt in exitium, vobis non est periculum; siquidem illos sequi, non error est, sed insania. Ma- 15
gis cavendum est ab his, qui vobis se jungunt, speciem habentes pietatis, cum sint pietatis hostes: Deum Patrem, Euangelicam doctrinam, regnum cœlorum habent in ore, cultus est vilis, ora pallent

Omnia ergo quæcunque vultis fac. &c.

Attendite à falsis prophetis.

lent jejunio, corpus habent attenuatum macie, orant
prolixe, largiuntur pauperibus, erudiunt populum
& interpretantur sacros Libros, atque harum rerum
imagine personati veniunt ad vos, velut ovilla pel-
le tecti, cum intus sint lupi rapaces & Euangelici
gregis laniatores. Nihil fit negotii lupum ab ove di-
gnoscere, si uterque suam edat vocem, si uterque
sua pelle tectus veniat. Quid autem facias, ubi lupus
ovillo vellere, ovilla voce ovem simulans, irrepse-
rit in ovile, non ut ovis fiat, sed ut crudelius oves la-
niet? Mutat vocem lupus, & Christi nomen profi-
tetur; profitetur Euangelicam doctrinam, sed ut in-
cautis adspergat hæreseos suæ venena. Simulat ope-
ra pietatis, quo magis aliorum simplicitate ad suas
cupiditates abutatur. Ab his igitur diligenter est ca-
vendum vobis, quos delegi gregis mei custodes ac
16 pastores. Facile deprehendetis simulationis præsti-
gium, si propius inspexeritis, non titulum & vestem,
sed ipsa facta, quæ produnt animum insincerum:
nam etiamsi bene docent, tamen hoc ipsum quod
docent, non præstant. Est suus cuique arbori pe-
culiaris foetus, qui sapore prodit radicem. Si vi-
tam & mores attentius observes, reperies illos sibi
placentes, suis commodis ubique servientes, elatos,
vindices, invidos, obtrectatores, gloriæ sitientes,
nonnunquam & ventri deditos, & omnino suum ne-
gotium agentes, potius quam gregis, aut Euange-
lii. Ostendi qui sint fructus arboris Euangelicæ, ni-
mirum animus alienus ab omni fastu; animus lenis,
& minime appetens vindictæ; animus contemtor
omnium voluptatum hujus mundi; animus contem-
tor opum, & sitiens esuriensque pietatis Euangeli-
cæ; animus promtus & expositus ad benemerendum
de omnibus; animus purus ab omnibus cupiditatibus,
nec alio spectans quam ad Deum; animus nihil af-
flictionum recusans, modo provehat doctrinam Euan-
gelicam; animus nihil mercedis exspectans in hoc
mundo pro suis benefactis, neque gloriam, neque
voluptatem, neque divitias; animus qui bene velit
etiam malevolis, qui bene mereatur etiam de male
merentibus. Hos fructus qui vere præstat ipsa re,
is demum est arbor Euangelica. Proinde qui se ja-
ctant Prophetas, & hoc titulo se venditant, qui
cultu religioso se fingunt oves, cum affectu sint lu-
pi, ab his fructibus sunt æstimandi. Nolite specta-
re frondes & corticem. Hæc sæpe communia sunt
agrestibus cum mitibus, salubribus cum pestiferis:
foetus gustatus indicat, qualis sit arboris succus.
Quod si videritis in his avaritiam, arrogantiam, li-
vorem, ulciscendi libidinem, fucum, aliaque id ge-
nus, quæ velut ex diametro pugnant cum fructibus
Euangelicæ mentis, nolite putare ex iisdem arbori-
bus aliquid boni fructus proditurum. Quis enim sic
insanit inter homines, ut de spinis colligat uvas, aut
de tribulis ficus? hoc est, ex asperis & immitibus fru-
ticibus fructus suavissimos? Itidem fit inter homines.
17 Arbor vere bona, & succum mitem gerens in radi-
18 ce mentis, edit bonos fructus. Contra arbor vere
mala, quibuscunque sit foliis, quocunque cortice,
tamen fructus edit malos. Nec possunt hæc inverti,
natura videlicet repugnante. Neque enim qui sin-
cero est animo, potest non factis exprimere sinceri-
tatem affectus sui; neque rursus qui vitiato est ani-
mo, potest ea præstare factis, quæ vere bonum ar-
guunt. Tametsi præstigiis ac specie sanctimoniæ
nonnunquam imponit incautis hominibus, certe Deo
non potest imponere. Proinde qui fucate boni sunt,
19 dent operam, ut omisso fuco fiant boni. Potest enim
inter homines ex arbore mala fieri bona. Quod si
perseveraverit in perversa simulatione, metuat ne
hoc patiatur à vindice Deo, quod arbor infrugifera
patitur ab agricola suo. Quid autem patitur? Exci-
ditur & in ignem conjicitur. Sic quisquis in regno
Dei aut nullum affert fructum, aut fructum edit in-
dignum sua professione, nisi resipuerit, in ignem

A fructibus eorum cognoscetis.

Nunquid colligunt de spinis uvas?

A æternum abjicietur. Hoc igitur indicio dignoscetis 20
eos, nimirum ex ipsis fructibus, quos si malos in eis
deprehenderitis, submovebitis à cura gregis, nec
recipietis in regnum coelorum, nec habebitis pro
Christianis, sed pro hostibus; non ut illos lædatis,
sed ut caveatis ne gregi noceant admixti. Nihil est 21
enim perniciosius impietate, cui sanctimoniæ fal-
sa species fidem addit & auctoritatem. Non omnis
qui me verbis duntaxat profitetur, dignus habebitur
regno coelorum. Neque enim titulus Christianum
facit, sed vita, neque protinus eos pro discipulis
agnoscam, qui mihi religiosis verbis dixerint, *Domi-
ne, Domine*, cum re ipsa longe aliis dominis ser-
B viant, mammonæ, ventri, ambitioni. Quos igitur
dignabor regno coelorum? qui vere repudium mi-
serunt terrenis cupiditatibus, & ex animo obtempe-
rant voluntati Patris mei, qui in coelis est, cujus
voluntatem ego vobis prædico. Siquidem ab illo est 22
quicquid vos doceo. Atque adeo non proderit no-
men meum his, qui spiritu factisque meis caruerint,
in illo die cum non jam humano judicio, quod sæpe
fallitur, sed divino, pro suis cuique meritis præmia
designabuntur, & separabuntur oves ab hoedis, ut
nec illa sint eis profutura, quæ nunc inter mortales
divinum quiddam & homine majus præ se ferunt.
C Tum enim videntes jam æternam vitam paratam iis,
qui doctrinam Euangelicam secuti, se declararunt
veros esse discipulos meos; rursum æternum suppli-
cium his, qui ab horum consortio semovebuntur;
multi metu territi venient, & agnosci jam cupient
apud Deum, cum apud homines simulaverint præ-
cipuos quosdam & eximios discipulos Christi, Euan-
geliique præcones, dicentque mihi, *Domine, Do-
mine*, non agnoscis famulos tuos? Nonne per tuum
nomen futura prædiximus? Nonne per tuum nomen
dæmonia profligavimus? Nonne per tuum nomen
defunctos excitavimus? Nonne per tuum nomen ve-
nena morbosque pepulimus? Nonne per tuum no-
D men alia prodigiosa quædam ac stupenda multa feci-
mus, atque his factis nomen tuum illustravimus?
Tot argumentis docuimus nos esse tuos, & nunc
non agnoscis? Tunc audient ex me tale responsum: 23
Profecto nunquam agnovi vos, ne tum quidem cum
ista faceretis. Audio *Domine, Domine*, sed fidelium
servorum animum nunquam sensi in vobis. Audio
multam mentionem nominis mei, sed Spiritum meum
nunquam expertus sum in vobis. Audio miracula per
nomen meum gesta, sed non audio fructus illos pro-
prios & peculiares, per quos vere Christi discipulus
agnoscitur. Proinde quando nec tum vere mei fuistis,
cum meo nomine vos venditabatis inter homines,
E sed sub simulata professione mei serviistis Diabolo,
discedite nunc à me, & accedite illi, cujus spiritum
hausistis, cujus voluntati obtemperastis. Quocun- 24
que titulo fuerint, quicunque operati sunt injusti-
tiam, non erunt consortes regni mei. Sed quemad-
modum fructus arboris non potest esse generosi sa-
poris, nisi radix succum habeat generosum, ita stru-
ctura quamvis foris magnifica, & in altum surgens,
firma non erit, nisi firmo solidoque fundamento ni-
tatur. Qui meum hauserit Spiritum, hoc est, sin-
cerum affectum, non alio spectantem quam ad Dei
gloriam, is est arbor bonæ radicis. Ita qui non in-
F nititur inanibus hujus mundi rebus, sed veris animi
bonis, atque in his constanter perseverat, is sapien-
ter ædificat ædificium nunquam ruiturum. Proinde
quisquis audit sermones meos, nec audit tantum,
sed in intimos affectus suos demittit, ut factis expri-
mat quod didicit, hunc similem ajo viro provido
prudentique, qui quo solidum ac firmum ædificium
struat, ante omnia dispicit sibi solidum & immobi-
le fundamentum, cui credat substructionem adver-
sus omnes injurias tempestatum duraturam: nam
tranquillo quidem coelo quodvis ædificium facile
consistit, cæterum hiems arguit soliditatem stru-
ræ.

Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, &c.

Multi dicent mihi, &c.

Omnis ergo qui audit verba mea, &c.

25 ræ. Jam pluviæ vis ingruens, illam pulsat; jam au-
cta imbribus flumina, magno impetu illam quatiunt;
jam ventorum impetus illam oppugnat; & tamen
tot modis pulsata, consistit immobilis. Cur ita?
quia solido nititur fundamento. Providerat hæc
exoritura ædificator, & ideo imposuit illam solido
saxo, cujus præsidio nihil illos insultus metueret.
26 Rursus quisquis audit sermones meos, & audit tan-
tum, nec eos transfundit in affectus suos, nec hos
exprimit factis, similis est ædificatori parum provi-
do, qui non prævidens tempestates venturas, ædi-
ficium suum collocat super arenam, videlicet flui-
27 dum, minimeque fidele fundamentum. Post irruit
pluviæ vis, irruit torrentium impetus, irruit ven-
torum procella, domusque à fundamentis convulsa
solvitur, magnoque fragore concidit. Cur ita? quia
splendida quidem in speciem erat structura, verum
nitebatur inutili fundamento. Prima sit igitur cura
fundamenti. Jejunia, eleemosynæ, preces, sordi-
dus vestitus, denique miracula, sunt quidem instar
splendidi ædificii; cæterum si animus ista gerentis
spectat inanem hominum laudem, si quæstum, si
voluptatem, corruent omnia, si quando ingruerit
vehemens tentationum procella. Cæterum cujus af-
fectus fixus est in doctrina promissisque Euangelicis,
à solo Deo præmium exspectans recte factorum, is
adversus omnes malorum injurias, adversus impio-
rum atrocissimas persecutiones, adversus hæretico-
rum insidias & insultus, denique adversus omnes ma-
chinas Satanæ, adversus mortem ipsam, stabit in-
concussus & infractus usque ad diem illum, cum
perseverantia victrix malorum suam feret coronam.
28 Hos sermones cum finisset Jesus, admirabantur
turbæ novum hoc doctrinæ genus. Nihil enim hu-
jusmodi audierant ex Scribis aut Pharisæis, qui si
quid addere solent Legi Mosaicæ, quo se redderent
admirabiles populo, dilutas quasdam constitutiun-
culas solent adferre, de lavandis ante cibum mani-
bus, de lavando corpore, si quis à foro domum re-
disset, de lavandis poculis, de decimis persolvendis
ex proventu menthæ & rutæ. Nihil hujusmodi do-
cebat Jesus, sed cum miraculis testatus esset, quid pos-
set factis, talem item sese declarabat in doctrina, cum
auctoritate vetans quod Lex indulserat, & exigens
quod Lex non exegerat. Lex indulserat repudium,
quacunque de causa, Jesus interdixit omne repudium,
nisi intercesserit adulterium. Lex nihil aliud vetat
quam occidere, Jesus exigebat, ut nec irascerentur
fratri, ut facile declararet se non esse Legis inter-
pretem tantum, sed dominum; non ministrum, sed
29 auctorem. Postremo vigor quidam doctrinæ perfe-
ctæ, ac genuina quædam veritatis vis afflabat doci-
lem ac simplicem multitudinem, nihil expertam si-
mile in suis Scribis ac Pharisæis.

CAP. VIII.

Hinc lepra: Centurio: socrus: fovea: tumulator: Somnus: turba maris: porcus in amne perit.

1 HAEC igitur sublimia locutus in monte Jesus,
non quibuslibet, sed præcipue Discipulis suis,
& his qui Spiritus alacritate potuerant illos consequi,
rursus demittit sese ad humilitatem promiscuæ tur-
bæ, quæ multos habebat segnes, debiles, claudos,
& ægrotos, qui corporalibus etiam beneficiis alli-
ciendi erant ad studium rerum cœlestium. Atque
in his sanandis hoc ipsum agebatur per imaginem,
quod per doctrinam agebat sanandis animi morbis.
Utraque res alteri conciliabat fidem atque auctorita-
tem: libentius illi credimus quem amamus, & be-
neficiis conciliatur amor. Ac facile pondus apud
nos habet illius oratio, quem conspicimus in factis
tam esse potentem. Ergo cum Jesus relicto monte
venisset in planiciem, hinc atque hinc variæ homi-
num catervæ ad illum confluebant, quo miracula,
2 per eum edenda, plures haberent testes. Numeroso

A igitur theatro congregato, ecce prodit quidam mi- *Et ecce leprosus veniens, &c.*
raculi præbiturus occasionem, simulque typo quo-
dam docturus eos, qui lepra laborarent animorum,
unde & qua fide deberent remedium petere. Pro-
dit enim quidam lepra corpus habens infectum. Is
morbus apud Judæos cum primis habebatur abomi-
nabilis, & major esse creditur, quam ut arte medi-
corum tolli possit. Hujus morbi judicium veluti sa-
cri, Sacerdotibus erat delegatum, ac miris variis-
que observationibus explorabant, num vera lepra
corpus alicujus teneretur. Damnatis nefas erat ad-
misceri cœtibus hominum, nec fas erat inquinatum
hoc morbo corpus contingere. Hic igitur damna-
tus à Sacerdotibus, certaque lepra impurus, ausus
B est venire ad purificatorem omnium Jesum. Pudo-
rem adimebat salutis amor, fiduciam addebat Jesu
jam in omnes spectata benignitas. Spem faciebant
tot aliorum exempla, qui sani domum redierant. I-
taque cum provolutus ad genua Jesum adorasset: *Do-
mine*, inquit, *si vis, potes me mundare*. Quid hic fa-
cturus erat superbus Pharisæus, aut Sacerdos Mosai-
cus? Abominatus fuisset hominem impurum, ac ne
colloquio quidem dignatus fuisset. At Jesus boni pa- 3
storis imaginem exhibens, delectatus hominis fide
cum tanta modestia conjuncta, qui non ausus sit pe-
tere ut mundaretur, nisi vellet ipse qui novit quid
cuique expediat, sed tamen non dubitabat posse, si
C vellet, non aversatus est impurum, sed porrecta manu
tetigit eum: hac sane in parte neglecta Lege, quod
ad literam attinet. Et adjecit sermonem, quo si-
mul & voluntatis bonitatem, & potentiæ suæ ma-
gnitudinem declararet: *Quandoquidem*, inquit, *cre-
dis me posse si velim*, *volo*, *mundus esto*. Simulque
cum dicto mutata cute reliquit eum morbus, teste
populo. Sub hæc Jesus, quo major esset fides mi- 4.
raculo, simulque eriperetur ansa Sacerdotibus calu-
mniandi, quod sibi vindicaret auctoritatem judicandi
de lepra, & ad se trahere cuperet lucrum, quod ex
mundatis à lepra soleat ad ipsos redire, dicit illi:
Vide interim ne cui te prædices esse purum à lepra.
D Neque enim tuum est judicare de teipso, nec ego
mihi sumo quod est Sacerdotum. Prius igitur adito
Sacerdotem, illique temet ostende, & si te pronun-
ciaverit esse mundum, qui antea pronunciaverat esse
leprosum, tum offeras munus, quod Moses jussit
offerri ab his, quibus contigisset à lepra mundari,
ne post & te calumnientur, qui te turbæ admi-
scueris, & me, qui non potuerim veram præstare
sanitatem. Munus enim ab illis acceptum velut à
puro redarguet illos, si post cœperint odio mei ca-
lumniari quod factum est. Etenim si leprosus antea
non eras, cur te summoverunt à castris? Si nunc
purus non es, cur abs te ceperunt munus solenne
E velut à purgato? Voluit autem Jesus testem esse po-
pulum, quantum leproso profuisset sua fides, quam-
que nullo negotio verbo morbum omnem abstulis-
set, ut eadem fide audirent doctrinam ipsius, qua
sanarentur à morbis animorum.
Ergo postquam Judæos facto docuisset, sinceritate 5
fidei facillimam esse viam ad salutem, ita mox in *Accessit ad eum Centurio, &c.*
Centurione docet, ne Gentibus quidem esse præclu-
sam, si modo fides adsit Euangelio digna. *Cum enim
ingressus esset Capernaum*, id oppidum est haud pro-
cul à stagno Genezareth, in confinio Zabulon &
Neptalim, adiit illum Centurio quidam, quod ho-
minum genus duobus nominibus exsecrabantur Ju-
F dæi; primum, quod fere sint incircumcisi, & à Lege
Mosaica alieni, deinde quod vitæ genus infame sit
vulgo. At nec hunc aversatus est optimus Jesus,
qui venerat sanandis omnibus. Rogat hunc Centu- 6
rio, dicens: *Domine*, *est mihi famulus domi*, quem
unice carum habeo, veluti fidum & utilem mini-
steriis. *Is* jam totus inutilis *lecto affixus est paralysi*,
& non solum mihi non potest esse usui, sed etiam
graviter discruciatur ipse morbo sævissimo, jam mor-
ti

A ti proximus. Est autem & hoc morbi genus ut periculosum ac molestum, ita non temere cedens arti curæque medicorum. [7] Jesus delectatus hominis fide, qui non dubitaret ipsum & absenti verbo mederi posse, quo magis redderet omnibus perspicuam insignem viri fiduciam, cum summa mentis humilitate conjunctam, respondit, *Ipse veniam & sanabo eum.* [8] Ad hæc Centurio: *Domine*; Judæus non sum, Centurio *sum*, duplici nomine Judæis abominandus, & ob hæc *indignus*, *cujus tu tectum subeas*, meoque contubernio contamineris. Nihil opus est corporis tui præsentia: *tantum verbo jube*, & quæ tua potestas est, *protinus sanabitur famulus meus.* [9] Habes Angelos, quibus hujusmodi munera deleges: ex meipso conjecturam facio. B Habeo præfectum, cui subditus sum, ejus jussis obtempero, nec est necesse, ut ipse per sese obeat omnia. Satis est illi delegasse cum auctoritate. Rursus habeo milites meæ potestati subditos, per quos obeo, quæ meipso parum sunt digna. Tantum jubeo, & illi jussis obtemperant. Huic jubeo, ut eat aliquo, & abit, alteri ut veniat, & venit. Rursus servo meo, in quem mihi privatum jus est, dico, fac hoc aut illud, & nihil cunctatus facit quod jussus est. Si mihi peccatori & abjecto homuncioni sic obediunt mei; quanto magis tuis jussis obedient tui? [10] His auditis miratus est Jesus, non quod ignoraret hominis fidem, C sed ut omnibus admirabilem redderet: & conversus ad Judæos, qui sequebantur, eisque velut exprobrans incredulitatem suam, dixit: Illud affirmo vobis, Hactenus non inveni tantum fidei in populo meo Israelitico, quantum in hoc alienigena, qui nec Prophetas novit, nec nostram doctrinam accepit; nec miracula vidit. [11] Vos vobis placetis, quod sitis filii Patriarcharum, quos Deus amavit, quod sitis populus Deo peculiaris, cui salus hæc præcipue promissa videtur. Verum, illud affirmo vobis, futurum est, ut multi veniant undique ex remotissimis orbis partibus, quos vos ut alienigenas abominamini, per fidem irrumpentes, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Jacob in regno cœlorum; hosque vestri patres ob fidem Euangelicam pro legitimis filiis agnoscent, & adhibebunt suæ mensæ, D consortes æternæ felicitatis. [12] Contra filii regni, qui juxta carnis cognationem genus ducunt ex Abraham, Isaac & Jacob, ob incredulitatem non solum non recipientur ad felix illud convivium, sed expellentur in tenebras externas, qui lucem oblatam cernere prius noluerint. Ibi dabunt pœnas diffidentiæ suæ flentes ac stridentes dentibus, sero jam intelligentes, à quanta beatitudine per suam malitiam exciderint: & dolorem acuet livor, cum videbunt alienigenas ad felicitatem & honorem ipsis promissum admissos. [13] Hæc ubi Judæis dixit Jesus, quo sermoni fidem adstrueret miraculo, versus ad Centurionem ait: *Vade, & sicut credidisti, fiat tibi*: nimirum declarans sanitatem non tribui, E nec generi, nec aliis meritis, sed soli fidei, quam in plerisque Judæis desiderabat. Dictum secuta res. Siquidem compertum est eodem tempore subito Centurionis famulum fuisse morbo liberatum, ne quis suspicari posset, casu aut medicorum ope factum. Nam ut nemo subito liberatur à lepra, juxta naturæ cursum; ita nec paralysis quenquam subito relinquit.

[14] His atque aliis quibusdam prodigiis editis subduxit se paulisper à turba Jesus, & ingressus est domum Simoni Petro & Andreæ fratri communem. Comitati sunt Jacobus & Joannes. [15] Ibi cognovit Petri so- F crum febri tam valida teneri, ut lecto decumberet: rogatus ut eam sanaret, nihil cunctatus, apprehensa manu mulieris erexit eam, & continuo tota febris abiit, vigor & alacritas rediit, sic ut ministraret illis cibum capientibus. Adeo nullum sui vestigium febris in ea reliquit, cum eos, quos medicorum ars restituit, multo tempore languor ac fastidium teneat à

7 Et ait illi Jesus: Ego veniam, & curabo eum.

8 Et respondens Centurio, ait: Domine non sum dignus ut intrés sub tectum meum: sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus.

9 Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic: Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit; & servo meo, Fac hoc, & facit.

10 Audiens autem Jesus miratus est, & sequentibus se dixit: Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel.

11 Dico autem vobis, quod multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Jacob in regno cælorum:

12 Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus, & stridor dentium.

13 Et dixit Jesus Centurioni: Vade, & sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus est puer in illa hora.

14 Et cum venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem, & febricitantem:

15 Et tetigit manum ejus, & dimisit eam febris, & surrexit, & ministrabat eis.

morbo. [16] Cum vero jam appeteret nox, confertissima turba sese ad fores adglomerarat, exspectans ut cibo sumto rediret ad beneficia. Prodeunti obtulerunt innumeros variis morborum generibus obnoxios, atque etiam Dæmoniacos. Ille Spiritibus ejectis & morbis propulsatis sanabat omnes; hic quoque suo nomini respondens. Nulla erat tam fœda, tamque horribilis morbi species, quam aversaretur Jesus. Nulla tam vehemens aut insanabilis, quæ non statim ad jussum illius relinqueret hominem. Dicto sanabat omnes, gratis sanabat omnes; jam hoc agens in tollendis promiscue morbis corporum, quod acturus erat in tollendis peccatis, quæ sunt multo atrociores animorum morbi. [17] Nimirum in hoc venerat in mundum, & hoc erat quod Esaias multis retro seculis; de illo futurum prædixerat: *Nostras infirmitates ipse ultro in se transtulit; & morbos nostros ipse portavit.*

[18] Cum vidisset autem Jesus, ne sanatis quidem ægrotis, nec ingruente nocte, jam enim occiderat Sol, abire turbam, sed magis ac magis undique condensari, præcepit discipulis, ut appararent navim transmissuro lacum, quo vel sic à turbis liberaretur. Hoc audito, cæteri quidem abibant domum. [19] Cæterum Scriba quidam importunior secutus est Jesum ad ripam euntem; cupiens in numerum discipulorum illius recipi, quem viderat à turbis tanti fieri ob potentiam in miraculis edendis, non ut illius doctrinam vitamque sequeretur, sed ut ex ejus miraculis sibi gloriam & quæstum compararet. Hic igitur aggressus Jesum dixit: *Magister, sequar te quocunque ieris.* Vox erat digna futuro discipulo, si voci respondisset animus. Ultro se ingessit, & ad omnia semet obtulit; neque quicquam moræ prætexuit. [20] At Jesus nec importunitatem hominis repulit, nec animum insincerum exprobravit, sed tacite admonuit nec illum sibi fore discipulum idoneum, nec se illi magistrum accommodum, quod quisquis hujus mundi commoda spectaret, stulte se illi adjungeret, qui nec opes, nec gloriam, nec regnum hujus mundi vel haberet, vel quæreret, sed summam paupertatem, summam ignominiam, summam afflictionem amplecteretur, adeo ut nec illa suppeterent, quæ volucribus & bestiis non desient. Vulpes, inquit, tametsi domos non habent, tamen cavos habent effossos, quibus abdant sese. Volucres in aere vagantes, tamen nidulos habent vice domicilii, in quibus conquiescant. At filius hominis adeo destitutus est omnibus hujus mundi præsidiis, ut nihil usquam habeat, ubi vel caput suum reclinet. Talis magister si cui placet; me, si volet, sequatur, sed affectu sequatur, non tantum vestigiis pedum. Sic ille sibi conscius abstinuit. [21] Rursus hoc audito, quidam ex eorum numero, qui jam esse cœperant in numero discipulorum, commotus imbecillitate humana, cum audisset extremam paupertatem Christi; quærens ansam aliquo prætextu elabendi à disciplina Jesu: Domine, inquit, priusquam totus te sequar quocunque ieris, sine prius, ut domum reversus sepeliam patrem meum. [22] Causa quidem in speciem erat pia, sed Jesus docere volens omnia posthabenda negotio salutis æternæ, atque hic omnem moram esse periculosam, non passus est juvenem bonæ mentis, sed imbecillem, sub pietatis prætextu testamentariis negotiis implicari, & dum hæreditati vilissimæ consulit, excidere ab hæreditate cœlesti. Imo, inquit, nihil jam tibi cum patre mortuo, qui te dedicasti vitæ cœlesti. Non deerunt qui sepeliant patrem tuum. Sine tu * mortui sepeliant mortuos suos, & terræ mandent, qui terrena diligunt, mortuum infodiant terræ, qui vivi mortui sunt, atque etiam sepulti. Hominibus illi vivunt; Deo mortui sunt. Tu cura ut vivas, & à mortuorum consortio sejungere, si vere vis vivere.

[23] Cum igitur Jesus dimissa turba navim ingressus

* Alia Editio *ut.*

16 Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes: & ejiciebat spiritus verbo: & omnes male habentes curavit;

17 Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit: & ægrotationes nostras portavit.

18 Videns autem Jesus turbas multas circum se, jussit ire trans fretum.

19 Et accedens unus scriba, ait illi: Magister, sequar te, quocumque ieris.

20 Et dicit ei Jesus: Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.

21 Alius autem de discipulis ejus ait illi: Domine, permitte me primum ire, & sepelire patrem meum.

22 Jesus autem ait illi: Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos.

23 Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus.

esset, comitantibus ipsum discipulis, inter navigandum repente coorta tempestate, sic commotus est lacus, ut fluctus navim operirent. [24] Jesus interea dormiebat capite innixus cervicali, quodam ænigmate depingens quantum immineat periculi rebus humanis, quoties ii dormiunt hujus mundi commodis deliniti, qui vices Christi susceperunt. [25] Sed in his tempestatibus, unde petendum sit auxilium, docent discipuli. Siquidem ii metu exanimati, Christum vellicant, expergefaciunt: *Domine*, inquiunt, *serva nos, perimus*. Siquidem adhuc hominem tantum esse credebant, nec credunt sese tutos esse, nisi illo vigilante. [26] Proinde Jesus volens eos adversus omnes quamvis atrocium malorum insultus, intrepidos & invictos reddere, tantam illorum formidinem increpans: *Quid*, inquit, *sic timetis, homines exigua fiducia*? Vos tot conspectis miraculis, auditaque doctrina mea, non oportebat ulla re terreri, quasi vos usquam destituat auxilium Dei, si modo vos non defecerit fiducia, quam nondum in vobis tantam video, quantam oportet. Sic admonitis discipulis suis Jesus surrexit, & ut ostenderet sese elementorum omnium Dominum, increpuit ventos ac mare, continuoque tempestas illa conquievit, & secuta est mira tranquillitas, quo magis esset perspicuum hæc non geri viribus humanis, sed virtute divina. Nihil enim surdius aut impotentius mari commoto, & tamen ad Domini jussum repente versum est in summam tranquillitatem. [27] Porro discipuli, cæterique qui erant in navi, rem tam prodigiosam vehementer admirati, dixerunt: Quis est hic tantus? Nam omnino præfert quiddam homine majus; quandoquidem non solum morbi ac Dæmones, verum etiam venti ac mare jussis ejus obtemperant. Hac autem imagine nos docuit optimus Dominus Jesus, ut quoties in nos sævierint tentationum, aut persecutionum procellæ, non aliunde petamus auxilium quam ab ipso. Tumultus omnis vertetur in tranquillitatem, si modo ille in nobis vigilaverit.

24 Et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus, ipse vero dormiebat.
25 Et accesserunt ad eum discipuli ejus, & suscitaverunt eum, dicentes: Domine, salva nos, perimus.
26 Et dicit eis Jesus: Quid timidi estis, modicæ fidei? Tunc surgens, imperavit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna.
27 Porro homines mirati sunt, dicentes: Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei?

[28] Cum igitur transmisso lacu Jesus venisset in regionem Gerasenorum, ecce majoris prodigii materia objicitur: occurrerunt duo pessimis Dæmoniis multum jam temporis obnoxii, qui aut vagabantur per loca deserta, aut sese continebant illic in sepulchris mortuorum, quæ solent exstrui juxta viam publicam: horum erat tanta sævitia, ut nullis catenis cohiberi possent, sed disruptis omnibus vinculis, insilirent in viatores, sic ut nemini tutum esset illac iter facere. Nullus illos audebat ad Jesum adducere, quemadmodum de nonnullis factum recensui, sed hos invitos attraxit tacita virtus Jesu. [29] Cruciabantur impii Spiritus, nec ferebant vim divinam, adeo ut sibi male conscii, sentirent novum quendam & occultum cruciatum; etiam prius quam illis loqueretur Jesus, metuerent ne jam instaret ille dies, quo relegarentur in profunda tartari, suppliciis æternis afficiendi, neque posthac sinerentur hominibus esse molesti. Cruciatus igitur, ac metus, ab invitis extorsit vocem testem divinæ virtutis in Christo. Vociferabantur itaque per ora miserorum: *Quid*, inquiunt, *tibi nobiscum est rei, Jesu fili Dei? Num ideo huc venisti, ut ante tempus nos torqueas?* Scimus quæ nos maneat pro meritis calamitas, sed sine nos saltem temporis moram lucrifacere. Nimium mature nobis veniet ille dies. Dilationem petimus, non absolutionem. [30] Haud procul ab eo loco, quo hæc gerebantur, pascebat ingens grex porcorum. [31] Dæmones igitur sentientes sese vehementer urgeri virtute divina, ne sine noxa abirent, tanta erat malitia, deprecabantur Jesum, dicentes: Si prorsus non pateris nos in hoc manere domicilio, saltem permitte, ut hinc demigremus in porcos, animal immundum & abominandum. [32] Hoc

28 Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam.
29 Et ecce clamaverunt, dicentes: Quid nobis, & tibi, Jesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos?
30 Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorum pascens.
31 Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. 32 Et ait illis: Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos, & ecce impetu abiit totus grex per præceps in mare: & mortui sunt in aquis.

A simul atque permisisset illis Jesus, cui satis erat humanæ saluti consulere, Dæmonum multitudo continuo demigravit in gregem porcorum. Et ecce protinus totus ille grex correptus furore è monte per præcipitium ferebatur in lacum, atque illic interiit in aquis. [33] Hoc passus est Jesus, simul ut ostenderet insignem Dæmonum malitiam, & occasionem præberet dilatandi rumorem miraculi. Siquidem pastores viso hoc horrendo spectaculo territi fugerunt, & ingressi civitatem Gadaram renuntiaverunt civibus, quicquid viderant, quid accidisset Dæmoniacis, quibus contigerat sanitas, jam fama cognitis, & quid accidisset gregi porcorum. [34] Ad hunc rumorem tota civitas Gadarenorum, animo consternata, exiit in B occursum Jesu, metuens, ne ad se veniret. Viderunt porcos exstinctos; viderunt duos homines ex nudis jam vestitos, ex phreniticis sanos, ex rabidis quietos, adeo ut sederent ad pedes Jesu, agnoscentes auctorem suæ salutis; sed quoniam erant crassi malique, magis metuebant virtutem Jesu, quam amabant bonitatem, ac pluris faciebant jacturam porcorum, quam salutem hominum, adiere Jesum, & rogarunt eum ut excederet à finibus ipsorum: qui si pernovissent eum, obnixe rogassent, ut venire dignaretur in fines ipsorum, hoc facturus in animis illorum, quod in duobus fecerat Dæmoniacis. Qualis enim esset C illorum vita porci declarant, quos Dæmones hominum vicarios sibi postularunt. Nihil igitur illos docuit Jesus, terruisse contentus. Nos tamen hac imagine docuit, nullam esse pestem animorum tam sævam, ut sit desperanda salus, si contingat ad Jesum accedere. Sunt enim quædam cupiditates, adeo effrenes, impotentes & indomitæ, ut eum, quem occuparint, ad veneficium, ad homicidium, ad parricidium, aliaque facinora non nominanda adigant, nonnunquam & huc impellant vesaniæ, ut ipse sibi manus adferat. His nulla mortalis ratio mederi potest, solus Jesus sanitatem dare potest, si dignabitur ad illos accedere. Nec desperandum: dignabitur, si D modo illi vicissim occurrent.

33 Pastores autem fugerunt: & venientes in civitatem, nuntiaverunt omnia, & de eis, qui dæmonia habuerant.
34 Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu, & viso eo rogabant, ut transiret à finibus eorum.

CAP. IX.

I, paralytice: adest Levi: sponsus: filia primi: Profluvium: cæci: mutus: & alba seges.

[1] JESUS igitur nolens sanctum dare canibus, neque margaritas objicere porcis, conscensa navi rursus trajecit lacum, ac reversus est in civitatem suam, nimirum Capernaum, siquidem hic habebat domicilium id temporis. [2] Cum igitur esset ingressus domum, confluebant ad illum multi, inter quos erant & Legis Doctores è Galilæa, Judæa, & Hierosolyma, docebatque eos sedens, assidentibus Scribis ac Do- E ctoribus. Cum autem tanta vis hominum conflueret, ut jam domus esset angusta, ac ne vestibulum quidem capax esset immensæ multitudinis, quidam adducebant quendam tam vehementi paralysi detentum, ut à quatuor bajulis una cum lecto decumbens deportaretur, cadaver hominis verius, quam homo. Proinde cum scirent intus esse Jesum, nec præ turba daretur aditus, conscenderunt tectum, ac submotis tegulis, per hiatum funibus demiserunt grabatum una cum paralytico, ante pedes Jesu. Jesus non offensus hac importunitate bajulorum, sed potius approbans ardorem fidei, quanquam oportuit non minorem esse fidem ægroti, qui sic demitti se F vel jusserit, vel passus sit, conversus ad decumbentem, ut circumstantibus fidem etiam atque etiam commendaret: *Bono*, inquit, *animo esto fili, remittuntur tibi peccata tua;* prius eam partem morbo liberans, unde corporis morbus erat profectus: & tamen inaudita mansuetudine filium appellat, hominem utraque sui portione calamitosum, tacite Pharisæis & Scribis supercilium & arrogantiam exprobrans. [3] Turbis autem silentibus & admirantibus, Scribæ nonnulli, qui meminerant in sacris Scripturis sic loqui Deum, *Ego sum*

1 Et ascendens in naviculam, transfretavit, & venit in civitatem suam.
2 Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto. Et videns Jesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.
3 Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra

se: Hic blasphemat.

sum qui deleo peccata hominum, cum in tanta frequentia faventium non auderent palam obmurmurare, taciti loquebantur apud sese: *Hic blasphemus est* in Deum, qui cum homo sit, Dei potestatem sibi vindicat.

4 Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?

4 Jesus autem, qui remittendis peccatis divinam potentiam suam subindicarat Scribis, etiam peculiari signo declarat eandem: demonstrans sese non latere quid quisque cogitet. Ergo respondens ad ea, quæ illi tacita secum cogitatione loquebantur, ait: *Cur* invidentes benefactis *male cogitatis in cordibus vestris?* An quia morbus animi non cernitur oculis corporeis, uti nec salus, suspicamini me falso mihi sumere, & aliis polliceri, quod præstare non queam?

5 Quid est facilius, dicere: Dimittuntur tibi peccata tua; an dicere: Surge, & ambula?

B

5 Sed *utrum vobis videtur facilius, dicere* peccatis obnoxio, quod modo dixi, *Remittuntur tibi peccata, an dicere* paralytico, quem totum videtis obstrictum morbo, *Surge & ambula*.

6 Ut autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.

6 Ut igitur ex iis, quæ videtis, credatis & illa vera, quæ non videtis, ac filio hominis utrumque æque esse proclive, & morbum dicto tollere, & peccata condonare, dabo signum omnium sensibus conspicuum. Quod si videritis hæc verba, quæ nunc dicturus sum, non esse inania, sed habere vim præsentem, nolite dubitare filio hominis esse potestatem remittendi peccata in terris, idque non sacrificiis aut holocaustis, sed simplici verbo. Simulque conversus ad paralyticum, dixit: *Surge, tolle grabatum tuum, atque abi in domum tuam*, ut ii qui te noverunt ægrotum ac salutem desperabant, videant te sic esse subito factum validum, ut non solum pedibus tuis ingredi possis, qui paulo ante à quatuor bajulis portabaris, verum etiam mutatis rerum vicibus lectulum tuum gestare, cum te gestarit hactenus. Nec mora, res illico vocem est consecuta.

C

7 Et surrexit, & abiit in domum suam.

7 Surgit paralyticus, & sublato in humeros lectulo abit in domum suam, longe alia pompa, quam paulo ante fuerat exportatus.

8 Videntes autem turbæ timuerunt, & glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.

8 Hoc tam evidens miraculum cum vidissent turbæ, planeque intelligerent rem non esse potestatis humanæ, sed divinæ, glorificaverunt Deum, qui talem potestatem dedisset hominibus in terris, affirmantes se nihil unquam tale vidisse gestum ab iis, qui inter Judæos pro summis viris habebantur. Scribis autem sic erat impositum silentium, ut magis etiam exacerbarentur invidia, nimirum magis quærentibus suam gloriam, quam gloriam Dei, qua per Jesum in dies illucescente, se videbant obscurari. Quemadmodum enim Sol obscurat lucernam, ita divina gloria obscurat & evanescere cogit inanem hominum gloriam. Sed horum livor non in aliud profecit, nisi quod Christi gloriam obsistendo reddidit illustriorem. Novit enim Deus etiam malitia mortalium ad suam abuti gloriam.

9 Et cum transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine. Et ait illi: Sequere me. Et surgens, secutus est eum.

9 Jesus igitur ut cederet invidiæ Scribarum, digressus illinc, repetiit lacum, ubi turbam undequaque confluentem docebat. Porro cum præteriret telonium, conspexit illic Publicanum quendam sedentem, Matthæum nomine, qui idem dictus est Levi, filium Alphei. Est autem hoc hominum genus, quoniam artem exercent sordidi quæstus & violentæ rapacitatis, multis modis infame, præsertim apud Judæos. At Jesus, qui prius Simonem & Andream, Joannem & Jacobum, ab humili quidem, sed tamen licito quæstu vocarat ad se, ut palam faceret, se nullum omnino genus hominum fastidire, modo se convertat ad meliora, Matthæum ad se vocat, ac sequi jussit. Ille nihil cunctatus, sed relictis rationibus imperfectis, relicto quæstu, sequi cœpit Jesum, subito ex Publicano factus discipulus. Habebat enim Jesu vox energiam quandam admirabilem, relucebat & in vultu vis quædam occulta, qua quos volebat, non aliter ad se trahebat quam magnes ferrum.

10 Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes, discumbebant cum Jesu, & discipulis ejus.

10 Deinde rogavit Matthæus Jesum, ut in ædibus suis convivium agere dignaretur. Nec hoc gravatus est Jesus, ut suos doceret, nec impiorum consortium esse vitandum, si spes sit illos nostra consuetudine fore castigatiores. Porro Matthæus ex his, quæ tum illi suppetebant, affatim exhibebat magnificum & amplum convivium, ad quod adhibebat multos sui ordinis homines, Publicanos & peccatores, quos exemplo sermoneque suo pertraxerat in admirationem & amorem Jesu.

A

11 Et videntes Pharisæi, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat Magister vester?

11 Cum his igitur ut videre discumbentem Jesum una cum discipulis suis Pharisæi, captantes undique calumniandi materiam, ipsum quidem non audent interpellare, ne quod nollent audirent, discipulos ab eo conantur avertere. Quare, inquiunt, magister vester, cui vos hæretis ut eximie sancto, convivium agitat cum Publicanis & peccatoribus, quos nos ut abominandos vitamus? Pares autem cum paribus facile congregantur, & tales fere reddimur, quales sunt ii, quibus cum vivimus.

B

12 At Jesus audiens, ait: Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.

12 Hunc sermonem cum excepisset Jesus pro discipulis adhuc infirmis patronum agit, docens Euangelii præcones non inquinari convictu peccatorum, quibus cum non alio animo agunt aliquando consuetudinem, nisi ut illos allectent ad bonam frugem. Atqui Publicanos, qui vulgo peccatores habentur, Pharisæi vitant, non, ne malis illorum inquinentur, sed ut ipsi cum sint Publicanis deteriores apud homines habeantur sancti. Cæterum qui sanctimoniam habent Euangelicam, non ideo consuetudinem expetunt peccatorum, ut ab illis auferant emolumentum, sed ut illos locupletent pietate, nec alio studio subeunt illorum tecta, quam boni medici subeunt ædes ægrotorum. Nusquam enim decet fidum medicum versari crebrius, quam apud eos, quibus opus est medicorum ope. Itaque versus ad Pharisæos, qui sibi justi videbantur, cum essent pejoribus vitiis infecti: Ideo, inquit, versor cum Publicanis & peccatoribus, quia medicus sum animarum, & salutem hominum sitio. Quorsum autem attinet versari cum justis, quales vos vobis videmini, cum illis medico non sit opus? Iis opus est medico, qui male valent, & his utilis est medicus, qui morbum suum agnoscunt, seque præbent sanabiles. Hos igitur fastidire non est sanctimonia, sed supercilium, & his succurrere sacrificium est Deo longe gratius quam ullum sacrificii genus, quod offertur in templo.

C

D

13 Euntes autem discite quid est: Misericordiam volo, & non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores.

13 Hoc vos latere non debuit, qui tenetis Scripturas, in quibus ita loquitur Deus, *Misericordiam volo potius quam victimam*. Idem apud Esaiam aversatur hostias vestras, officium misericordiæ nusquam aversatur. Hoc si nondum animadvertistis, ite & discite quid hic sermo Dei sibi velit, ac deinde si videtur calumniamini factum meum, quod non pugnat cum lege vestra, sed respondet voluntati divinæ. Cur autem fugiam consuetudinem peccatorum, qui in hoc venerim, ut tales invitem ad pœnitentiam vitæ prioris? Multi sibi justi videntur, ab his si me subduco, non debent indignari, non enim egent ope nostra, & supervacaneum, imo contumelia sit eos vocare ad pœnitentiam, qui nihil habent pœnitendum. Hoc sermone Jesus perstrinxit, & quodammodo derisit, arrogans supercilium Pharisæorum, qui sibi justi viderentur, cum non essent.

E

14 Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis, dicentes: Quare nos, & Pharisæi, jejunamus frequenter: discipuli autem tui non jejunant?

14 Post hæc discipuli quidam Joannis, qui quodam humano affectu subinvidebant Jesu, de magistro suo Joanne, veluti de præstantiore gloriantes, juncti Pharisæis adeunt Jesum, nec verentur illum in os calumniari, quod nimis indulgenter haberet suos discipulos, minusque severe institueret quam Joannes suos, cum arctiorem quandam disciplinam videretur polliceri. Duabus autem rebus Pharisæi potissimum captabant apud populum opinionem sanctimoniæ, jejuniis, ac precationibus. Rogant itaque Jesum, quare nos discipuli Joannis & Pharisæi, frequenter jejunamus, ac precamur ex institutione majorum, qui docuerunt preces jejunio commendari: discipuli tui non jejunant æque?

F

15 Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu

15 Ad hanc manifestam calumniam, quoniam ipsum petebat, non discipulos, Jesus humanissime respondit, sic ut nec Joannis taxaret institutionem, nec aliorum jejunia simpliciter damnaret, sed tantum ostenderet indulgentiam, qua in suos u-

cum illis est sponsus? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus: & tunc jejunabunt.

tereretur, non esse negligentiæ, sed artificii, quo paulatim illos adduceret ad majora; veluti cum prudens literator, & peritus artifex formandæ pueritiæ, primam ac teneram ætatem non statim deterret rebus asperioribus, sed blandimentis allectat ad difficiliora. Ac responsionis occasionem mutuatur ab ipsius Joannis testimonio, de Jesu testificantis apud eos, qui suspicabantur ipsum esse Christum: *Qui habet*, inquit, *sponsam sponsus est*, *amicus autem ejus adstat*, *ac vehementer gaudet*, *quod audiat vocem sponsi:* Jesum indicans esse sponsum, quem Psalmi vaticinium promiserat tanquam sponsum processurum de thalamo suo, se nihil aliud quam sponsi amicum. Hunc igitur Joannis sermonem Jesus illis revocans in memoriam, ait: Num filii, qui in recentis sponsi thalamo versantur, ubi læta esse decet omnia, possunt Judaico tristique jejunio torqueri, præsertim cum sponsum habeant præsentem? Nolite interim eis invidere hanc lætitiam, non diu duraturam. Sinite illos hac indulgentia leniter ac suaviter duci ad perfectiora. Habent nunc sponsum, & in hoc sunt toti; non vacat illis jejunare, & teneriores sunt, quam ut ferre possint. Grandescent interim, & veniet tempus cum ab illis auferetur sponsus, tunc firmiores non solum jejunabunt ultro, sed asperioribus etiam ferendis erunt pares. Judæi summam religionis collocant in crebris jejuniis ac precationibus prolixis. Hæc ut damnanda non sunt, si non ad inanem gloriam, sed ad pietatem adhibeantur, ita fortiora quædam ac magis ardua spectat Euangelica doctrina, ad quæ meos paulatim formo, fingoque. [16] Proinde non convenit mihi instituendi ratio cum Joanne. Novum est quod doceo, & novæ doctrinæ nova convenit institutio. Non oportet præceptorem esse præproperum; suo tempore res indicabit, utrius Discipuli fortius fuerint instituti. Non oportet vetera misceri novis: *Nullus enim assuit veteri vestimento particulam panni novi rudisque.* Siquidem hac via non solum non sarcitur vestimenti veteris plaga, verum etiam non cohærente novo panno cum vetere, fit major ac deformior hiatus. [17] Neque qui sapiunt, vinum novum credunt utribus vetustis. Alioqui duplex sequitur incommodum, dum & vinum effunditur, & utres dirupti pereunt. Quin potius vinum novum infundunt novis utribus, qui ferant vim vini, nec dissiliant effervescente musto. Itaque fit ut & utres sint incolumes & vinum. Ego meos totos novos esse volo, * eoque mihi sic paulatim fingo, ut olim fortes ac firmi queant Euangelicæ doctrinæ vim perferre. Joannes vetustis utribus non est ausus aliud quam vetus vinum committere, jejunium & hujusmodi, quæ multum absunt ab his, quæ præstanda sunt viris Euangelicis. Ego meæ doctrinæ mustum non credo, nisi novis vasculis.

16 Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem ejus à vestimento, & pejor scissura fit.

17 Neque mittunt vinum novum in utres veteres: alioquin rumpuntur utres, & vinum effunditur, & utres pereunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt, & ambo conservantur.

[18] Hæc loquente Jesu, adiit eum quidam Synagogæ præfectus, nomine Jairus, & accidens supplex ad genua Jesu adorabat eum, ac majorem in modum deprecans & obtestans, ait: Filia mea unica, annos nata duodecim, jam agebat animam, cum domo discederem, ac vereor ne jam mortua sit; veni, obsecro, & impone illi manum, ut convalescat ac vivat. [19] Jesus ut erat expositus ad benefaciendum omnibus, qui cum simplici fiducia postulabant aliquid, sive pauperes essent, sive divites, sive Judæi, sive exteri, illico surgens secutus est Jairum, properantem domum, si forte filiam adhuc spirantem offenderet. Jesum discipuli sequebantur, ac turba densissima. Ecce autem inter eundum alterius occasio miraculi. [20] Admiscuerat se confertæ hominum multitudini mulier quædam duodecim jam annos obnoxia profluvio sanguinis, quæ facultates suas omnes insumserat in medicos, neque quenquam invenit, qui malo posset mederi. Itaque bis erat misera, posteaquam malæ valetudini accesserat inopia. Hæc cum

18 Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, & adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modo defuncta est: sed veni, impone manum tuam super eam, & vivet.

19 Et surgens Jesus, sequebatur eum, & discipuli ejus.

20 Et ecce mulier, quæ

* Alia Editio *eosque* habet.

A summam fiduciam animo concepisset de Jesu, ob morbi fœditatem non audebat tot testibus appellare Jesum. Itaque veluti suffuratura beneficium, clanculum accessit à tergo, ac tetigit fimbriam vestimenti ejus: sic enim sibi persuaserat, si vel extremam vestis illius oram attigero, salutem adipiscar. [21] Ac mox attacta veste, sistebatur profluvium, sensitque mulier restitutam corporis sanitatem. At Jesus nolens latere tam insigne fidei exemplum, simulque docens non esse celandam Dei gloriam, ut eliceret beneficii confessionem, conversus ad turbam: *Quis*, inquit, *me tetigit?* Negantibus cunctis: Tamen aliquis, inquit, me tetigit: nam sentio vim
B à me profectam. Hic Petrus reliquique discipuli, non intelligentes quid sibi vellet Jesus: Domine, inquiunt, vides confertam turbam undique prementem te, & rogas, quis te tetigerit, cum à tam multis tangaris? Porro cum Jesus, quasi ignarus à quo contactus esset, circumspiceret velut oculis quærens quis fuisset ille furtivus attactor, mulier sola sibi conscia, cum videret se non latuisse Jesum, excusso pudore timens ac tremens procidit ad pedes Jesu, & confessa est rem, ut habebat, omnem, & quo morbo laborasset, & quot annos laborasset, & ut omnes facultates frustra profudisset in medicos, & ut sibi persuasisset, solo fimbriæ contactu posse sanari, &
C ut mox à contactu sensisset perfectam corporis sanitatem. Hæc Christus teste turba prædicari voluit, non ut pudefaceret mulierculam, aut sibi laudem apud homines vindicaret, sed ut hoc exemplo doceret omnes, quantum valeret firma fiducia, ac mulieris exemplo confirmaret fidem Archisynagogi, quam intelligebat nonnihil vacillare, simulque Pharisæis suam exprobraret incredulitatem. [22] Itaque mulierem trepidam, ac metuentem, ne iratus Jesus suum beneficium repeteret, consolatus est, dicens: *Bono animo esto*, *filia*. Tua fiducia tibi peperit sanitatem. Vade cum pace, tranquilloque ac securo animo. Volo ut hoc beneficium tibi sit perpetuum, licet suffurata sis à nobis. [23] Dum hæc loqueretur Jesus, veniunt
D quidam ab ædibus præfecti Synagogæ, nunciantes ei jam mortuam esse filiam, nec esse causam cur pergat esse molestus Jesu. Siquidem illi nihil aliud credebant esse Jesum, quam medicum aliquem insignem, qui vivæ quidem salutem dare posset arte sua, mortuæ vitam reddere non posset. Et idcirco supervacaneum esse judicabant, ad exanimem jam accersere medicum, quamlibet egregium. Jesus videns ad hunc nuncium vehementer esse consternatum animo patrem puellæ, consolatus est illum, dicens: Ne trepida, tu modo fidem habe, puellam fore salvam, & erit salva. In te situm est, ut valeat filia. Cumque
E jam ventum esset ad domum præfecti Synagogæ, non passus est Jesus ingredi turbam, neque reliquos discipulos, præter Petrum, Jacobum & Joannem, cumque his patrem ac matrem puellæ. Flebant autem omnes cognati & amici, atque ex gentis more percutiebant corpora sua, lugentes illam & ejulantes, qualia stultissime fieri solent in funeribus divitum ac potentium. [24] Jesus jussit illos à luctu desistere, puellam enim non esse mortuam, sed dormire, illud nimirum sentiens, puellam aliis quidem esse mortuam, à quibus excitari non posset; sibi dormire tantum, cui facilius esset illam excitare à morte, quam aliis esset à somno. Hæc cum non intelli-
F gerent familiares & amici præfecti, deridebant Jesum, videlicet certo scientes illam esse mortuam, cum ipsi morientem vidissent. [25] Cum igitur expulisset turbam lugentem à funere, ipse assumto patre ac matre puellæ, ingressus est conclave, ubi jacebat cadaver puellæ. Jesus autem apprehensa manu virginis, *Puella*, inquit, *surge*. Simulque cum dicto surrexit puella, & ambulabat, quo certior esset fides miraculi: non enim solum vitam reddidit subito, sed & vires & alacritatem. [26] Cumque puellæ parentes ingens stu-

sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti ejus.

21 Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum vestimentum ejus, salva ero.

22 At Jesus conversus, & videns eam, dixit: Confide filia, fides tua te salvam fecit. Et salva facta est mulier ex illa hora.

23 Et cum venisset Jesus in domum principis, & vidisset tibicines & turbam tumultuantem, dicebat:

24 Recedite: non est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum.

25 Et cum ejecta esset turba, intravit: & tenuit manum ejus. Et surrexit puella.

26 Et exiit

fama hæc in universam terram illam.

stupor haberet, præcepit illis, ac vehementer obtestatus est, ne cui dicerent quod factum esset; simul ut ipse vitaret suspicionem affectatæ gloriæ; (hoc enim potissimum agendum erat apud Synagogæ primores, qui nihil non faciebant ad laudem humanam emerendam) simul ut illi majore cum fide prædicarent quod gestum erat, si tacere jussi, tamen Pharisæis suis, & Synagogæ proceribus, rem gestam, quam viderant, denarrarent: noverat enim humanum ingenium, & hoc in bonum aliorum voluit abuti. Jussit autem digrediens, ut daretur cibus puellæ, videlicet medicum agens, ac dissimulans apud alios miraculum, quanquam & hoc cessit ad prodigii confirmandam fidem.

27 Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci, clamantes, & dicentes: Miserere nostri, fili David.

[27] Ergo cum relictis ædibus Archisynagogi Jesus repeteret domum suam, secuti sunt illum duo cæci, qui rumorem miraculorum acceperant, atque ex eo conceperant spem adipiscendæ sanitatis, præsertim cum audissent illius beneficentiam nulli non patere, quantumvis humili. Sed cum Jesum nec cernere possent, nec adire, tamen ingenti clamore, quem sanitatis amor, & ardor fiduciæ exprimebat, procul appellant Jesum, ac precibus addentes blandimentum: *Miserere*, inquiunt, *nostri*, *fili David.* Jesus in via nihil illis respondit, differens beneficium, ut esset evidentius miraculum: semper hoc agens, ut Judæos ad credulitatem provocaret, ac Pharisæis suam incredulitatem multis modis exprobraret rebus ipsis. Confisus est Centurio; confisa est mulier; confisi sunt qui portabant paralyticum; & illi diffidebant, atque etiam invidebant.

28 Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum cæci. Et dicit eis Jesus: Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Utique, Domine.

[28] Porro cum ventum esset in ædes Jesu, admissi sunt cæci, qui pertinaci spe fuerant secuti. Tunc Jesus aliis exemplum parans, prius ab eis stipulatus est fiduciam: *Creditis*, inquit, *me posse præstare vobis quod petitis?* At illi incunctanter, *Credimus*, inquiunt, *Domine.* [29] *Tum Jesus manu contactis illorum oculis: Uti creditis*, inquit, *ita fiat vobis;* non sibi vindicans redditi luminis officium, sed ipsorum fiduciæ imputans; videlicet declarans incredulitatem præcipue nos indignos reddere beneficentia divina, alioqui nulli non expositа promtaque.

29 Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis.

30 Et aperti sunt oculi eorum: & comminatus est illis Jesus, dicens: Videte ne quis sciat.

[30] Mox ut locutus est Jesus, aperti sunt oculi cæcorum sic, ut clare viderent. Hic Jesus nos admonere volens per imaginem, ut tametsi gloria suapte sponte comitatur recte factum, tamen a nobis fugiendam esse potius, quam affectandam, vehementer interminatus est cæcis, ne quisquam factum hoc resciseeret. [31] At illi gestientes nova felicitate, tanto magis sparserunt famam Jesu per universam illam regionem apud omnes, quos habebant pristinæ cæcitatis testes.

31 Illi autem exeuntes, diffamaverunt eum in tota terra illa.

32 Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem.

[32] Cæcis egressis, oblatus est alius longe miserrimus, qui obnoxius erat Dæmonio, quod illi linguæ usum adimebat, ut homo nec mentis esset compos, ut salutem optaret, nec linguæ, ut postularet. Hic igitur quoniam aliena fiducia habebat opus, oblatus est Jesu. Ille nihil cunctatus ejecit Dæmonium, & protinus locutus est, qui mutus fuerat. [33] Turbæ demirantes tantam celeritatem miraculorum, æque paratam in omni quamlibet immedicabilium malorum genere, dicebant inter sese: Nullus unquam exortus est in gente Israelitica, qui tam multa prodigia tam facile patraret.

33 Et ejecto dæmonio, locutus est mutus, & mirata sunt turbæ, dicentes: Nunquam apparuit sic in Israel.

[34] Contra Pharisæi, jam in dies gliscente livore cæci, cum quæ gerebantur in oculis omnium inficiari non possent, tamen ut animos multitudinis, illum suspicientis, ab eo alienarent, calumniantur illum ejicere Dæmonia, non virtute divina, sed ope Beelzebub, Dæmoniorum principis. Qua calumnia quid esse poterat dementius? quasi Dæmon exigat Dæmonem, aut quasi Beelzebub, hostis humani generis, conferret mortuis vitam, ægrotis sanitatem, cæcis visum, mutis linguam. Ab illis hæc mala proficiscuntur plerunque, quæ Jesus sua bonitate misertus hominum tollebat, hujusmodi corporalibus beneficiis, quæ sensibus ipsis percipiebantur, præ-

34 Pharisæi autem dicebant: In principe dæmoniorum ejicit dæmones.

parans eos ad capacitatem beneficiorum spiritualium. Sed hujusmodi malitiosis calumniis adeo non est offensus clementissimus Jesus, ut tanto magis consuleret omnium saluti, quod videret Pharisæos, quorum partes erant populi saluti consulere, adeo nihil opis adferre, ut aliorum bonis etiam inviderent.

35 Et circuibat Jesus omnes civitates, & castella, docens in synagogis eorum, & prædicans euangelium regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem.

[35] Jesus itaque tanquam bonus pastor obambulabat per omnes civitates ac vicos, animis simul & corporibus omnium * mederi studens, in conventiculis illorum docens & annuncians regnum cœlorum, in quod non recipiuntur, nisi qui vacant omnibus animi morbis, & obiter sanans omne morbi genus, omnemque speciem malæ valetudinis.

36 Videns autem turbas, misertus est eis: quia erant vexati, & jacentes sicut oves non habentes pastorem.

[36] Porro cum Jesus videret turbas undiquaque confluentes, & in dies frequentiores, jam avidas salutis ac doctrinæ melioris, simulque consideraret Sacerdotes, Pharisæos & Scribas, unde populus hactenus pependerat, omnia potius agere, quam ut servarent populum, totosque servire gloriæ suæ, non Dei, servire lucro suo, servire ventri, voluptatibusque suis, in quibus si quid esset religionis, hoc ipsum esse fucatum ac simulatum, ut officeret etiam ad veram religionem; populum rudem quidem esse, & crassum, sed tamen esse sanabilem, quandoquidem in corpore sanandus simplici fiducia sequebatur, ac dabat gloriam Deo, & doctrinam Euangelicam, tametsi nondum intelligeret, tamen non aversabatur: Contra Pharisæos & Scribas, cum tenerent Prophetas & scripta Legis, tamen obcæcatos mundanis cupiditatibus, obluctari etiam Euangelicæ doctrinæ, tactus est optimus pastor affectu misericordiæ, quod conspiceret illos similes ovibus palantibus, dissipatis, ac destitutis, quæ pastore carent, sed temere vagantur huc & illuc.

37 Tunc dicit discipulis suis: Messis quidem multa, operarii autem pauci.

[37] Considerans igitur in Pharisæis, lupos agentibus, non pastores, nullam esse spem gregis, jamque populum miraculis utcunque præparatum ad accipiendam doctrinam Euangelicam, dixit discipulis suis, quos jam aliquam multos collegerat: Messem quidem multam video, cæterum operarios admodum paucos. Rumor Euangelii quaquaversum sparsus est. Excitatus est ardor plurimorum, qui maturi videntur audiendæ Euangelicæ Philosophiæ. Sed ubi sunt, qui suscipiant prædicandi, docendique negotium? Ubi qui pure sincereque doceant, neque gloriam humanam, neque quæstum affectantes, sed ea sinceritate tradentes, qua me videtis tradere?

38 Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.

[38] Certe non oportet negligere tantam hominum multitudinem, jam flagrantem studio cœlestis doctrinæ. Quid igitur superest, nisi ut rogetis Dominum messis, ut operarios etiam cessantes ac detrectantes extrudat in messem suam. Urget enim occasio, nec est tuta cunctatio. Scio vobis esse gratius hærere mihi, sed tempus est, ut & vos aliquod vestri specimen præbeatis, & quod a nobis accepistis, in aliorum salutem incipiatis expromere.

CAP. X.

Christe, tuos mittens, ferrent, fugerentque monebas:
Vivet confessor: bellaque, Christe, feris.

1 Et convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem.

[1] ITAQUE conscenso monte, jussit adesse discipulos suos, qui ceu peculiares ipsum affectabantur. Ex his instituit duodecim præcipuos, quibus ut eruditioribus ac firmioribus docendi munus cum auctoritate delegarat, ut ad exemplar, quod in præceptore conspexerant, alius alibi docerent populum. Ac ne doctrina piscatorum idiotarum & humilium illico contemneretur, dedit & illis potestatem adversus omnes spiritus impuros, ut illos verbo ejicerent, ac morbi genus omne, & omne corporis vitium sanarent, ut quicquid Christus ipsis testibus gesserat, nomine Patris ac suo, id illi facerent nomine Jesu Christi, cujus gerebant vices. Sic enim ingressus erat Jesus, ut sanandis morbis gravibus & immedicabilibus, quo non aliud beneficium videtur homi-

* Alia Editio, *hominum*.

nibus divinius, alliceret rudes ad ea, quæ sunt animi. [2] Cæterum ne quis Pseudapostolos pro veris Apostolis amplectatur, duodecim Apostolorum, quos ipse Christus instituit, nomina sunt hæc. Primo loco Simon, Joannis filius, qui idem dictus est Petrus, una cum fratre Andrea: nam hos omnium primos vocavit. [3] Secundo Jacobus Zebedæi filius, cum Joanne fratre ipsius. Tertio Philippus, & Bartholomæus. Quarto Thomas, cui cognomen Didymus, & Matthæus Publicanus. Quinto Jacobus Alphei filius, una cum Juda Jacobi fratre, qui idem Lebbæus, sive Thaddæus dictus. [4] Sexto Simon Cananæus, qui & Zelotes, una cum Juda Ischariote, qui postea prodidit Dominum suum. [5] Per hujusmodi legatos Christus aggressus est orbem universum innovare ad Philosophiam Euangelicam, pauperes, rudes, humiles, piscatores, peccatores, & obscuros: ne quid in hac laude sibi mundus vindicaret, si per eruditos, potentes, opulentos, nobiles, rem cœlestem fuisset auspicatus. Nunc operæ pretium est audire, quid illis mandaverit, quove viatico suos legatos instruxerit. Ac primum quidem præscribit eis prædicandi limites, vetatque ne Judæam egressi, conferant sese, vel ad gentes finitimas, vel in civitates Samaritanorum, quos abominabantur Judæi; non quod Jesus ullum hominum genus abominandum duxerit, sed ne videretur offensus injuriis Pharisæorum, vindictæ gratia suos ablegasse ad exteros, neve Judæis daret ansam causandi se spretos fuisse, sibique gentes ac Samaritanos fuisse prælatos; simulque quoniam sciebat Judæos maxime rebellaturos Euangelio, noluit illis quicquam excusationis esse reliquum, sed omnibus esse perspicuum, eos suapte perversitate submotos à regno Dei, & Gentes sua simplici credulitate fuisse receptas. [6] Ab illis igitur, inquit, interim abstinete, sed potius ite ad oves perditas gentis Israeliticæ, ut resipiscant ad salutem. Nec enim omnes Pharisaica sunt malitia. Sunt & inter hos oves, simpliciter & per ignorantiam errantes, quæ doctæ monitæque facile resipiscent, ac vocem audient boni pastoris. [7] Cæterum sic auspicabimini prædicationem, quemadmodum à me factum videtis. Non enim statim expedit rudibus aperire secretiora mysteria, prius præparandi sunt, ut sint perfectioris doctrinæ capaces. Primum igitur nihil aliud prædicate, quam adesse regnum cœlorum, ut resipiscentes à vita veteri, se præparent novæ. [8] Primus enim justitiæ gradus est abstinere à peccatis, & primus ad sanitatem gradus est agnoscere morbum. Porro ne desit fides, & obscuris doctoribus, & nova docentibus, miraculis edendis doctrinæ fidem adstruite, quemadmodum vidistis à me factum. Sanate ægrotos, excitate mortuos, mundate leprosos, ejicite Dæmones. Hæc quanquam sunt maxima, tamen vobis ex me suppetent, & apud omnes conciliabunt favorem & auctoritatem. Primum enim alliciendi sunt imbecilles. Vos tantum cavete, ne his vel ad inanem gloriam, vel ad quæstum abutamini. Ut gratis accepistis à me, ita gratis date. Ne vel minima gloriæ, quæstusve suspicione contaminetis Euangelicum munus. Ita demum vos vere magnos judicabunt homines, si conspexerint tanta potestate præditos, nec intumescere fastu, nec tangi cupiditate lucri, eaque fortiter contemnere, pro quibus vulgus hominum nihil non & facit, & patitur. [9] Volo vos expeditos hanc obire legationem, nullis onustos sarcinis, nulla sollicitudine obstrictos, quo toti vacetis delegatæ functioni. Cœlestia docetis, nolite curare terrena. Viaticum habetis dignum vestra prædicatione, quæ nihil humile docet. Proinde iter ingressuri, ne zonas vestras oneretis auro argentove. [10] Imo ne peram quidem, veluti penuarium quoddam, vobiscum circumferatis, neque tunicas binas, ne calceamenta quidem, aut baculum. Satis armatus est hic, qui gla-

2 Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hæc. Primus, Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater ejus. 3 Jacobus Zebedæi, & Joannes frater ejus, Philippus, & Bartholomæus, Thomas, & Matthæus publicanus, & Jacobus Alphæi, & Thaddæus. 4 Simon Chananæus, & Judas Iscariotes, qui & tradidit eum. 5 Hos duodecim misit Jesus; præcipiens eis, dicens: In viam gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis: 6 Sed potius ite ad oves, quæ perierunt domus Israel. 7 Euntes autem prædicate, dicentes: Quia appropinquavit regnum cœlorum. 8 Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite: gratis accepistis, gratis date. 9 Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris: 10 Non peram in via, neque duas tunicas, neque

A

dio sermonis Euangelici fuerit accinctus. Nec est quod solliciti cogitetis, unde nudis suppetent necessaria? Vos modo curate munus delegatum, ista ultro suppetent vobis à Patre cœlesti. Illius agitis negotium. Non sinet operarios fraudari mercede sua. In diem & secundum naturam viventibus, facile suppeditatur necessitas. Nec deerunt, qui sponte suppeditent talia patrantibus, ac talia docentibus. Ita fiet ut nec vos hujusmodi curis torqueamini, quæ & minuant auctoritatem vestram & suspicioni reddant obnoxios, nec ii, quos docetis, ingrati sint erga eos, à quibus longe majora accipiunt. Nec vos cuiquam eritis molesti exigendo, nec quisquam vobis imputabit suum beneficium, quod tanto melioribus rebus commutavit verius quam dedit.

calceamenta, neque virgam: dignus enim est operarius cibo suo.

B

[11] Nec enim opus est, ut divertatis in diversoria meritoria, sed in quamcunque civitatem, aut vicum ingressi fueritis, primum inquirite, num quis sit illic probitate vitæ commendatus, & avidus regni cœlestis. Cui mundus hic tædio sit, qui piis querimoniis subinde suspiret promissum Messiam, qui simplicitate * morum; qui beneficentia in pauperes, majoris etiam profectus spem de se præbeat. Is enim futurus est vobis idoneus hospes, & vos illi vicissim hospites gratissimi. Hujusmodi cum repertus erit, in ejus ædes divertite, non mutantes hospitium, donec Euangelii negotium hortabitur in aliam demigrare civitatem. Neque enim opus erit, neque decorum vobis subinde mutare hospitem, quasi vel leves sitis, vel appetentes mensæ lautioris. Quævis domus, quivis victus, sufficere debet viris Euangelicis. [12] Sitis autem moribus commodis, ac facilibus, ut nec fastuosi, nec adulantes videamini. Ubi domum eritis ingressi, priores salutate, dicentes: *Pax huic domui*, non erit inanis vestra precatio. [13] Etenim si domus fuerit digna hac precatione, statim & incunctanter eam recipiet. Sin aversabitur, nihil vobis peribit de salutatione vestra. Quod enim adspernantur illi, redibit ad vos. [14] Atque adeo nolim vos esse cuiquam supplices, aut adulantes, ob res necessarias, ut si qua domus vos gravetur excipere, aut si qua civitas vos gravetur hospites, nec admittant ultro oblatam Euangelicam salutem; velim vos relicta domo, quam salutastis, relicturos & civitatem, quam intrastis, progressos in plateas etiam pulverem excutere de pedibus vestris, palam testificantes vos adeo nihil terreni commodi venari ab his, qui rejiciunt Euangelium Dei, ut ne pulverem quidem vilissimum, qui pedibus hæsit, velitis vobis imputari. Hic mementote non esse dandum sanctum canibus, neque margaritas objiciendas porcis. [15] Tantum illud ingerite ingratis, velint nolint, instare regnum Dei, magno bono eorum, qui receperint, summo malo eorum, qui fuerint adspernati. Viderint illi, qui rejiciunt sermonem Euangelicum. Væ civitati illi, in qua nullus invenietur, quem suæ vitæ pœniteat, quique velit fieri melior. Illud affirmo vobis, in die judicii mitius agetur cum regione Sodomorum & Gomorrhæ, quam cum illa civitate, licet Israelitica. Quo major est clementia Dei, tot miraculis, tot beneficiis provocantis illos ad pœnitentiam, hoc gravius punientur, si rejecerint. [16] Sed istos Deo puniendos relinquite, vos adversus omnes injurias, servate mansuetudinem, & ita velitis omnibus prodesse bonis, ut nec à malis lacessiti referatis injuriam. Satis est vobis iis rebus instructos esse, quibus possitis de omnibus benemereri: adversus hominum injurias volo vos prorsus inermes esse, nec alio vincere præsidio, quam tolerantiæ. Poteram alioqui vos reddere formidabiles ac metuendos, sed non hoc expedit Euangelio. Nec enim violentia violentiam, injuria injuriam, superbia superbiam exstinguit, sed mansuetudo, lenitas, placabilitas. Scio Pharisæos & ho-

11 In quamcumque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate, quis in ea dignus sit: & ibi manete donec exeatis. 12 Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui. 13 Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam: si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos. 14 Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros: exeuntes foras de domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. 15 Amen dico vobis: Tolerabilius erit terræ Sodomorum, & Gomorrhæorum in die judicii, quam illi civitati. 16 Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.

C D E F

* Alia Editio *vitæ*.

homines, hujus mundi præsidiis feroces, multa dira molituros in vos. Sed adversus hæc omnia non alius objiciendus est clypeus, quam patientia, nec est quod metuatis, mittemini velut oves inermes, simplices, innoxii, in medium luporum, sed à me mittemini. Nolim vos quoque malis illorum irritatos, verti in lupos, sed hoc modis omnibus agere, ut lupi, vestra lenitate deliniti, vertantur in oves. Non est magnum ulcisci malos, sed illorum animos in bonum vertere, maximum est ac difficillimum. Proinde duo quædam copuletis oportet, serpentis prudentiam cum columbæ simplicitate. Columbina simplicitas præstabit, ut de omnibus benemereri cupientes, neminem lædatis, ne provocati quidem: Serpentina prudentia, ne quam ansam illis præbeatis calumniandi doctrinam. Hoc est caput vestræ legationis, ut Euangelium penetret in animos omnium. Nihil igitur à vobis committendum est, quod probabili specie possit cujusquam animum ab Euangelica doctrina reddere alieniorem. Excitabit vestra doctrina magnos in orbe tumultus, quo magis cavendum, ne quid vestra culpa natum videri possit. Non poterit autem, si vos gratis communicantes omnibus bona vestra, erga malos etiam servetis mansuetudinem, ac benemerendi studium. [17] Cum hujusmodi igitur hominibus, imo lupis verius, cautius est agendum, & jam nunc animus adversus omne malorum genus præparandus, ne quid vos conturbent, cum inciderint. Futurum est enim olim, ut pertrahant vos, tanquam maleficos, in concilia sua, & in conciliabulis suis quasi scelerosos flagris vos cædent: [18] quin etiam ut Reipublicæ subversores, producemini ad Præsides ac Reges, non ob vestra merita, sed mea tantum causa. Atque hæc omnia cum prohibere liceat, fieri patiar, ut omnibus testatum sit ac perspicuum illos suopte vitio perire, qui tot miraculis, qui tot beneficiis, qui tam obvia doctrina, qui vestra simplicitate, lenitateque provocati, tam odiose rejecerint salutem oblatam. [19] Cum igitur ad tam multos pauci, ad tam potentes, infirmi & inermes, ad tam eruditos, idiotæ producemini, ne velitis esse solliciti, quomodo causam vestram sitis acturi, judiciorum, legum, forique rudes & imperiti. Nolim hic quoque vos ad ea confugere præsidia, quibus hominum vulgus in judiciis solet vincere. Adhibent peritum & bene linguacem patronum, adulantur judicibus, supplices se provolvunt ad genua, favores redimunt pecunia. Absint hæc à vobis. Tantum prodite vocati, jussi respondete, ne merito vos arguant contumaciæ; sed respondete simpliciter ac fortiter, non oratione meditata, sed quæ fortitudinem præ se ferat, cum prudentia, modestiaque conjunctam. Ut victus vobis citra sollicitudinem vestram ubique suppetet, ita suppeditabitur & oratio. Hanc anxie meditari, non est ejus, qui totus pendet ab auxilio divino. Etiam nihil præmeditatis dabitur in tempore oratio, non ornata, sed prudens & efficax, dignaque Euangelio. [20] Non est humanum negotium, quod geritis, sed divinum, cujus vos non auctores estis, sed organa. Nec enim vos illic loquemini, sed Spiritus Patris vestri loquetur per ora vestra. Hujus igitur præsidio fretos, non oportet ullis malorum procellis commoveri. [21] Tantis enim tumultibus mundus insurget adversus doctrinam meam, ut frater, oblitus germanæ caritatis, fratrem adacturus sit in mortem; ut pater, oblitus pietatis naturalis, filium accersat capitis; ut filius, abjecta omni reverentia, cooriatur adversus patrem ac matrem, eosque morte afficiat, à quibus initium vitæ sumserat. [22] Quid multis? Omnibus invisi reddemini propter odium nominis mei: non feret enim hic mundus, ambitione, superbia, avaritia, libidine, cæterisque terrenis cupiditatibus undique corruptissimus, doctrinam cœlestem, nimirum adversantem studiis ipsius. Et atrocius crimen erit esse Christia-

17 Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, & in synagogis suis flagellabunt vos:

18 Et ad præsides & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis, & gentibus.

19 Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini.

20 Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.

21 Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filii in parentes, & morte eos afficient:

22 Et eritis odio omnibus propter nomen meum: qui

A num, quam parricidam, aut veneficum. Has turbas per homines impios excitabit Diabolus adversus Euangelium meum, sed nolite diffidere, vincet divina sapientia & Satanæ technas & malitiam humanam; vos modo fortibus & infractis animis pertendite negotium vobis delegatum: nam qui inter hæc mala perseveraverit usque in finem, hic salvus erit; neque enim oportet ullis terroribus fractos Euangelii negotium relinquere. Nihil est omnino periculi, nisi vos deficiat animus Euangelio dignus.

autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

[23] Sed ut vobis non est provocanda malorum sævitia, nec accersenda persecutio, nec viribus repu-
B gnandum, ita dum adhuc recens est Euangelii prædicatio, concedo vobis, ut fuga declinare periculum liceat, non solum ut vos sitis incolumes, verum etiam ut hac occasione latius spargatur rumor Euangelicæ doctrinæ. Proinde si quando vos impetent in hac civitate, date locum insaniæ, & fugite in aliam: tantum abest, ut statim ad injuriam persecutionis desistatis ab Euangelico negotio. Tantum hoc nunc agendum est, ut per omnem Palæstinam spargatur Euangelii fama. Ad hoc etiam profuerit persecutor, si non sinet vos eodem in loco sedere diutius. Erit olim tempus cum non erit fugâ declinanda persecutio. Nunc breve tempus est, & pro-
C perandum est. In proximo est enim regnum Dei. Illud confirmo vobis, priusquam vos perambulaveritis omnes civitates Judææ, jam filius hominis se proferet, & aderit vobis periclitantibus. [24] In hoc exemplum vobis edetur, quanta toleranda sint Euangelii præconibus. Quæ quidem omnia, vel hoc nomine vobis debent tolerabiliora videri, quod me vidistis, nullum non probri & afflictionis genus esse perpessum. Non est discipulus potior suo magistro, nec servus melior domino suo. [25] Hoc abunde satis est discipulo, si magistro suo æquetur: hoc debet sufficere servo, si contingant paria cum domino. Si me patremfamilias tam indignis convitiis affecerunt, ut
D spurcissimo convitio Beelzebub appellarint, & Filio Dei nomen imposuerint impurissimi Dæmonis: quid mirum, si idem audebunt in servos familiæ? [26] Scio grave malum videri infamiam, ac morte propemodum acerbius, sed laus est, non infamia, quæ ob Euangelium infertur ab impiis. Dicent vos esse magos, maleficos, seditiosos, sed hæc ignominia post vertetur in gloriam. Elucescet tandem orbi vestra sinceritas, quam omnes laudibus vehent, exsecrantes eos, qui vos falsa fœdarant infamia. Diu pressa laus, majori cum luce solet erumpere. Nihil est tectum, quod tempus non retegat, & nihil occultum, quod non aliquando sciatur. Vos tantum hoc
E agite, ut laude digna geratis, non ut laudem affectetis. [27] Non est igitur, cur infamiæ metu deterreamini, quo minus libere prædicetis Euangelium regni. Nihil habet pudendum aut celandum. Imo etiam si quid à me auditis in tenebris, vos prædicate clara in luce, & si quid vobis dixerim in aurem, vos prædicate de tectis: † vestra doctrina fucos nescit. Vult in lucem omnium proferri, neque cujusquam veretur conscientiam. [28] Sed erunt fortasse, qui contemnant infamiam, cæteraque mala, mortem vero quis posset contemnere? Istos vero jure timeretis, si totum hominem possent occidere, vos autem, qui nostis corpus vilissimam esse partem hominis,
F animam, quæ potior est hominis portio, nequaquam ab istis lædi posse, quantumvis sæviant, non est quod illos metuatis. Magis læderent, si non occiderent sibi obsequentes, quam si occidant contemti. Ostendam vobis, qui magis sit metuendus: eum metuite, qui ut totum hominem condidit, ita potest totum hominem æterno damnatum exitio tradere gehennæ. Quanquam corpus, quod ad tempus exstinguit tyrannus, non omnino perit, reddetur enim in resurre-ctio-

23 Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat filius hominis.

24 Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum.

25 Sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus; & servo, sicut dominus ejus. Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt: quanto magis domesticos ejus?

26 Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non revelabitur, & occultum, quod non scietur.

27 Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta,

28 Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.

† In alia Editione legitur *nostra*.

ctione longe melius, sed idem. Hactenus igitur corpus duntaxat periclitatur, si constanter obtemperantes jussis meis contingat occidi. Cæterum si jussis illorum obtemperantes deseratis Euangelii negotium, jam non corpus solum perit, quod etiamsi nullus occidat, tamen communi naturæ lege moriatur oportet, verum etiam anima tradetur æternis incendiis. Quid autem refert, utrum persecutor auferat vitam, an morbus, aliusve casus? Certe gloriosius est, ob Euangelium mortem oppetere. Quæ quanquam est violenta, non tamen veniet ante diem; quandocunque veniet, non veniet absque providentia divina. Unde fit, ut si conemini vitare, non possitis. Non patietur Deus vos occidi, nisi cum maxime vobis expediet mori. Quare hanc quoque formidinem omnem ex animis propellite. Deus hoc quoque curabit, cui non esset difficile vobis immortalitatem largiri, nisi majus esset, mortem contemnere, quam

29 Nonne duo passeres asse veneunt: & unus ex illis non cadet super terram sine patre vestro?

effugere. [29] Quid vilius passerculis, quorum par emitur asse, nummo minimo? Et tam immensus est passerum ubique numerus; & tamen ne unus quidem ex illis perit in terra, nisi voluntate permissuque Patris vestri. [30] An igitur metuitis, ne vos, quos ex omnibus delegit ad hoc negotium, passurus sit ante tempus interire, quos adeo non negligit, ut etiam omnes capitis vestri pilos habeat numeratos? [31] Quod si vos multo pluris estis Patri, passeribus innumeris, non est quod metuatis, ne quid in vos possint homines secus quam illi visum est, qui vestri jugem agit curam. [32] Huic igitur vitæ mortisque vestræ curam relinquite, nec ullo metu malorum, quæ possunt homines hominibus inferre, deterreamini à publica professione mei nominis, quamlibet invisi mundo. Quisquis enim contemtis hominum probris, me Dominum ac Magistrum professus fuerit in hac vita, hunc & ego agnoscam famulum ac discipulum coram Patre meo cœlesti. [33] Contra quem mei puduerit apud homines, meque negaverit, hunc & ego negaturus sum apud Patrem meum, qui est in cœlis. Non est autem hæc delicata professio: non enim me profitetur, nisi qui vita quoque declarat se credere dictis meis. Porro abnegavit qui sic vivit, ut quicquam anteponat mihi. Quid igitur lucri sit, si quis hic metu falsæ ignominiæ, quæ nec diuturna futura sit, nec prorsus ignominia sit, nisi apud ignaros ac stultos homines, cum apud Deum vera sit gloria, perdat egregiam illam ac æternam laudem apud Patrem & Angelos Patris? Lucrum est ista negligere, & omnibus contemtis ad æternum properare præmium. Hoc suo tempore reddetur promeritis; interim bona præmii pars est, bona conscientia. Non est diluta res, nec facilis Euangelii professio. Præmia quidem ingentia, sed ad hæc pertinacibus animi studiis grassandum est; non contingent otiosis ac cessantibus. Violenta manu sunt asserenda.

30 Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.

31 Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos.

32 Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in cælis est:

33 Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo, qui in cælis est.

34 Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium.

[34] An putatis, quod venerim ut in terris seram pacem inter homines? Longe secus habet; imo non veni ut seram pacem & concordiam, sed gladium & bellum etiam intestinum ac domesticum, non modo civile. Cum enim Euangelica doctrina plerisque sit invisa futura, & hæc tam ardens sui studium requirat, ut oporteat omnes humanos affectus quantumvis impotentes cedere: fieri non potest, quin magna dissidia inter conjunctissimos etiam exoriantur, dum & hi, qui mundum deamant, citius sævient in sibi carissimos, quam vitia, quibus assueverunt, relinquant, & quos semel attigit ardor Euangelicæ caritatis, nullis affectibus se patientur avelli ab eo, quod cœperunt amplecti. Sed felix dissidium, quod sincera provehit, putria resecat; felix gladius, qui noxias cupiditates omnes ab animo recidit. Hic tumultus mihi imputetur, non vobis, qui dato pharmaco corpus omne perturbarim; sed ita, ut qui belligerantur adversus affectus suos, hoc est, naturæ fœdere junctissimos, odio nominis mei, sibi de-

A beant imputare, non mihi: nam ipsos æmulari licebat, quos persequuntur. Omnibus offero salutem; quam si amplectantur omnes, nullum erit dissidium. Per se quidem Euangelium res est pacifica, sed aliorum vitio concitatur seditio. Ut pharmacum per se res est salutifera, sed interim in corpore movet tumultum, dum consulit omnium membrorum tranquillitati. [35] Verum, expedit amputari noxia, quo magis inter puros constet vera sanctaque concordia. Hunc igitur gladium defero in terram, qui dirimat concordiam inter filium & patrem: qui dissecet naturæ conjunctissimum vinculum inter filiam & matrem: qui distrahat concordiam inter socrum & nurum. B Nullus est naturæ aut amicitiæ nexus tam tenax, quem hic gladius non queat dirumpere. [36] Quos domestica consuetudo fecerat homini conjunctissimos, hos Euangelii gladius inimicitia subita divellet. Sed hactenus constabit hoc bellum, ut qui stant à nobis, contemnant tantum hostes, non lædant autem, quod quidem in ipsis est, servent etiam si queant. [37] Et hactenus consistet contemtus, non ut fastidiant, sed ut modeste reddita ratione non obtemperent jussis impiis. Vobis danda est opera modis omnibus, ne per vos turbetur communis Reipublicæ status; ne desitis officio; quod filius patri, C quod filia matri, quod frater fratri, quod maritus uxori, quod affinis affini, quod amicus amico, quod familiaris familiari debet ex lege naturæ. Non enim abrogo naturæ legem, sed perficio. Publicis magistratibus in omnibus obtemperandum est, nisi cum præscribunt impia: vocant in jus, eundum est: exigunt rationem, reddenda est: sin jubeant immolare simulacris, si imperent cessare à prædicando nomine meo, nequaquam est obtemperandum. Nec sunt tamen convitiis irritandi, sed sobrie reddenda est ratio, cur magis deceat obtemperare omnium principi Deo, quam humanæ potestati. Æquum enim esse, ut præscripta Dei, præscriptis hominum præ- D ponderent. Quod si præscribant iniqua, sed quæ non faciant impios, si quis obtemperet *, tolerandi sunt, ne provocati sæviant. Quod genus sunt, si vestem aut pecuniam auferant præter jus; si conjiciant in carcerem; si flagris cædant: hæc enim adeo non auferunt pietatem, ut per occasionem augeant, & illustrent virtutem Euangelicam. Itidem parenti si quid opus est, etiam Ethnico, & ab Euangelio alieno, præstandum est officium pietatis. Verum si parentis auctoritas avocet ab Euangelio, magis obtemperandum est Patri cœlesti, quam terreno. Nec tamen pater est aspere spernendus, sed blande reverenterque monendus, ne repugnet Deo. Ad E hunc modum & cum cæteris agendum, quibus ex natura, moreve civili debemus officium humanitatis. Dicet aliquis, durum est hujusmodi affectus vincere, quos natura nobis penitus insevit. Sed tales requirit Euangelii professio, fortes ac masculos, quique nullis affectibus dimoveantur à cœlesti negotio. Hanc viam me videbitis ingredi, eadem me sequatur oportet, qui se velit haberi in numero discipulorum meorum. Filius, qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Rursum pater, qui filium, aut filiam, amat plus quam me, non est me dignus. Amat autem plus quam me, F si dum illi obsequitur, mea præcepta negligit. Impia pietas est, sic indulgere parentibus hominibus, ut Deum parentem offendas. [38] Et ne videatur esse nimium Dei voluntatem præferre omnibus humanis affectibus, cum nihil sit homini vita carius, nisi quis hanc quoque contemnat Euangelii gratia, & semper paratus ad omne mortis ac supplicii genus, tollat crucem suam, & sequatur me quotidie, non est me præceptore dignus discipulus. [39] Quemadmodum enim præposterus amor parentis aut filii, odium est verius, quam amor, cum utrique sit noxius: ita præpostera cura servandæ vitæ, verum est exitium vitæ.

35 Veni enim separare hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam, & nurum adversus socrum suam:

36 Et inimici hominis, domestici ejus.

37 Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus: & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.

38 Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.

39 Qui invenit animam suam, perdet illam: & qui

* Alia Editio *si qui obtemperent.*

perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.

vitæ. Servavit vitam, qui bene perdidit. Perdidit, qui male servavit. Qui deserto Euangelio, & abnegato me, placavit judicem, effugit carcerem, effugit crucem, evasit mortem, cum videatur hominibus lucrifecisse vitam, vere jacturam vitæ facit. Rursus qui constanter adhærens Euangelio, fortiter sese periculis omnibus ac mortibus objicit, videtur hominibus subire vitæ dispendium, cum is demum vitam lucrifecerit. Non perit anima, cum ob Euangelii professionem occiditur, sed in æternum servatur: vere perit, si brevem in corpore moram impietate depaciscitur; quanquam ne tum quidem vivit in corpore, quæ vivit invisa Deo.

40 Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit.

40 Nec est periculum ne si contingat à parentibus, cognatis, affinibus & amicis destitui, non sint qui tectum ac victum suppeditent. Dotes quibus vos instruo, vestraque sinceritas vobis ubique parabit domos, parentes, filios, cognatos, & amicos. Tot enim habebitis fratres ac filios, quot habebitis discipulos: ut nunquam defuturi sunt, qui vos adspernentur & persequantur, ita nusquam non erunt, qui vos sincero refocillent affectu. Atque ut illos vobis non ulciscentibus, sed bene precantibus, olim gravissime puniet Deus, qui se spretum interpretatur, cum vos spernemini, ita his pro vobis, etiamsi nihil referatis gratiæ, mercedem amplissimam reponet: non enim vobis, sed sibi vult imputari Deus, si quid officii fuerit in vos collocatum Euangelii respectu. Quisquis enim vos recipit, me recipit, cujus nomine legatione fungimini, & qui me recipit, recipit Patrem, à quo missus sum, & cujus ago negotium. Is igitur ut dives est pariter ac benignus, pro quamlibet levi beneficio in vos collocato, præmium amplissimum remetietur, ut beneficium suum in vos non insumserint, sed fœneraverint; & multo plus gratiæ debeat, qui dedit, quam qui accepit. Siquidem ingens lucrum est, spirituales ac perpetuas opes corporali temporarioque beneficio commutasse. 41 Qui recipit Prophetam, non ob aliud, nisi quod Propheta est, nisi quod à me missus prædicat divinam voluntatem, ac divina promissa, is Prophetæ mercedem accipiet, nimirum factus & ipse Propheta. Et qui justum recipit, non quia cognatus sit, aut ob alium quempiam affectum humanum, sed hoc tantum nomine, quod justus sit, juxta regulam Euangelicam, justi mercedem accipiet, nimirum factus & ipse justus. An non feliciter commutavit, qui communicavit hospitium, & lucrifecit innocentiam? Ab hoc lucro nec fortunæ tenuitas quenquam arcebit. Hic enim affectus dantis æstimatur in ratione præmii, non doni pretium. 42 Imo qui vel aquæ frigidæ poculum dederit, non dicam mihi, sed unicuilibet ex his minimis, tantum ob hoc, quod meus sit discipulus, pro certo dico vobis, non frustrabitur mercede sua, fiet enim & ipse discipulus meus. Quis autem usque adeo tenuis est, ut non possit sitienti porrigere aquam frigidam? Ut autem non refert, quantum sit, quod datur, sed quo affectu, cujusve nomine detur; ita non refert, quantus sit ille cui præstatur officium; hoc satis est, quod est meus discipulus, ut mihi possit imputari pro magno beneficio.

41 Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet: & qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet.

42 Et quicunque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

CAP. XI.

Legati Baptistæ: & laus: mox increpat urbes:
Parvulus hæc novit: recreo: tolle jugum.

1 Et factum est, cum consummasset Jesus, præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde ut doceret & prædicaret in civitatibus eorum.

1 Ubi mandatis hujusmodi Jesus suos discipulos ad prædicationem Euangelicam instruxisset, * relictis illis, quo semoti à præceptore, sui periculum facerent, reliquit montem, ut & ipse pro sua portione prædicaret Euangelium in civitatibus Judæorum. 2 Cumque passim editis miraculis doctrinaque mirabili in dies magis ac magis increbresceret fama Jesu per universam Judæam, & in regionibus Jordani finitimis, ubi prius prædicarat Joannes, ac bapti-

* Alia Editio, *dimissis*.

2 Joannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, 3 Ait illi: Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?

A zarat Jesum, discipuli Joannis jamdudum subinvidentes gloriæ Jesu, de quo nihil adhuc eximium sentiebant, cum de Joanne nescio quid homine majus suspicarentur, renuntiarunt Joanni in carcere, quantus esset successus omnium, quæ gerebantur per illum, quem paulo ante tinxerat in Jordane, cuique testimonium præbuerat apud populum. 3 Porro Joannes, vir absolutæ sanctimoniæ, gaudens evenire jam, quod ipse prædixerat, suam opinionem, quæ re major erat, decrescere, Jesu famam in dies inclarescere, sentiensque discipulorum suorum subinvidos affectus, ut illorum infirmitati mederetur, & ab se alienatos Jesu velut in manum traderet, misit duos B ex illis delectos ad Jesum, qui suis verbis hæc illi referrent: Tu ne es ille Messias, qui dicebatur adventurus, an non es, quem esse prædixeram, & adhuc alium exspectamus? Hæc faciebat Joannes, non quod ipse adhuc dubitaret, sed ut confirmaret suorum animos, & immodicam de se suspicionem cum fide aboleret. Etenim si ipse negasset se Christum esse, & repetisset quod sæpe jam dixerat Jesum esse Messiam, discipuli modestiæ tribuissent, & hoc magnificentius de illo sensuri, quo magis sese dejecisset. Sciebat autem Jesum ipsum melius huic imbecillitati medicaturum. Adeunt illi Jesum & renuntiant quæ mandarat Joannes. 4 Jesus autem non C ignarus, certius esse testimonium, quod à factis proficiscitur, quam quod à verbis, præsertim si quis ipse sibi sit testis, nihil quidem respondit primum, sed in illorum conspectu multis editis prodigiis, novis & inauditis, sanans ægrotos, profligans impuros spiritus, restituens debiles, cæcorum oculos aperiens, ait illis: Nihil opus est, ut de me qui sim pronunciem. Tantum ite & renunciate Joanni, quæ vestris oculis vidistis, quæ vestris auribus audistis. 5 Cæci recipiunt visum, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, Dæmoniaci liberantur, mortui revivifcunt, denique juxta vaticinium Esaiæ, pauperes & humiles amplectuntur lætum salutis æternæ D nuntium, quem feroces & arrogantes adspernantur. Hæc, inquam, facta satis loquuntur, qui sim. 6 Beatus autem est, cujus animo successus tantus Euangelii non præbuerit occasionem mali. Hoc adjecit Jesus, modeste subtaxans invidiam discipulorum Joannis, sed sic ut nec apud turbam pudescerent, sed taciti secum agnoscerent vitium suum: temperato modis omnibus responso, ut & ipse fugeret arrogantiæ suspicionem, & majorem fidem faceret discipulis, & illorum affectioni mederetur potius, quam traduceret.

4 Et respondens Jesus ait illis: Euntes renuntiate Joanni quæ audistis, & vidistis. 5 Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur: 6 Et beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me.

7 Illis igitur digressis, conversus ad turbam, ne quid suspicarentur de Joanne, quod illo parum esset E dignum, existimantes eum hæc percunctatum sibi dubitanti, ac non potius discipulorum imbecillitati sanandæ, cœpit amplissime Joannis laudes deprædicare, sic tamen, ut illi Messiæ laudem non adscribat, sed proximam duntaxat, & tamen pondus arroget illius de se testimonio. Expediebat enim ut populus quam optime sentiret de Joanne, qui tam præclare testificatus fuerat de Jesu, quod esset Filius Dei, quod esset agnus, qui tolleret peccata mundi, quod esset is, qui baptizaturus esset igni & spiritu. Nec enim in talem virum cadebat suspicio vanitatis, quasi falso prius Christum prædicasset; aut inconstantiæ, quasi post mutatus, cœ- F pisset de Christo dubitare: Ne cui, inquit, obrepat suspicio levitatis de Joanne. Alioqui si talis visus est vobis, qui levium hominum more mutet sententiam, & quod prius affirmavit, post vocet in dubium: cujus spectaculi gratia sic dudum confluebatis in desertum? An ut videretis arundinem agitari ventis? Talis enim fuisset si nunc à seipso dissentiret, suique dissimilis esset factus. Sed ab hac suspicione facile illum vindicat perpetua vitæ totius austeritas. 8 Quid, inquam, visuri concurrebatis tum in desertum?

7 Illis autem abeuntibus, cœpit Jesus dicere ad turbas de Joanne: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam?

8 Sed quid

tum? Num hominem holosericis vestitum? Hoc spectaculum non conveniebat eremo. Siquidem qui vestiuntur lineis & holosericis, in palatiis Regum sunt, quibus luxus vitæque delitiæ conveniunt. Atque inter hos locus est inconstantiæ, locus est adulationi. Qui locustis victitat & melle sylvestri, qui pilis cameli tegitur, qui coriacea zona cingitur, in hunc non cadit hujusmodi suspicio. Nec aulæ regiæ familiaritas potuit illius institutum vertere. Illum adulari nescisse, carcer arguit. [9] Sed magnum aliquod spectaculum fuerit oportet, quod vos tam frequentes pertraxerit in desertum? Quid igitur veniebatis spectatum? Num Prophetam aliquem? Nam hi solent fere in desertis vitam agere. Hic certe non estis frustrati spe vestra: vidistis enim non solum Prophetam, sed præstantius quiddam Propheta. [10] Hic est, de quo vaticinatus est olim Malachias, quod præcursor esset Messiæ jam adventantis, ut non solum in longum illum oraculo promitteret, sed etiam de proximo digito posset ostendere. Vaticinium sic habet: *Ecce*, inquit, *mitto Angelum meum ante conspectum tuum, qui tibi mox venturo viam præparet.* [11] Illud vobis affirmo, tantam esse Joannis præstantiam, ut inter universos, quos ulla fœmina produxit in lucem, nemo sit illo major. Attamen is, qui nunc in Euangelii prædicatione à multis habetur minor, solus est illo major. Neque enim ille Messiam ambiguis vaticiniis promisit olim venturum, sed jam venientem ostendit, & regnum cœlorum jam adesse prædicavit. [12] Hactenus exspectabatur doctrina cœlestis, quam Patriarcharum typi, quam vatum oracula per ænigmata quædam promiserant. Nunc Joannes sic excitavit animos multorum ad Euangelicæ doctrinæ studium, ut ab exordio prædicationis illius usque ad hunc diem, ad hanc fidei violentia perrumpant, etiam peccatores & Ethnici, & volentibus nolentibus nobis vi diripiant. Nolunt diutius excludi, nolunt diutius in umbris & ænigmatis vetustæ Legis detineri, sentientes adesse lucem Euangelicæ veritatis, jamque adesse rem, in superioribus libris adumbratam, nec aliam prophetiam exspectandam de Messia venturo. [13] Siquidem omnes typi, quibus Lex designarat Messiam venturum, omnia vaticinia Prophetarum, quæ promittebant Messiam venturum, simulatque venit Joannes, desierunt rem futuram promittere. Stulte enim exspectatur quod adest. [14] Nihil superest, nisi ut quod juxta vatum oracula nunc præsens offertur, ardentibus studiis rapiatur. Atque ut plane videatis, posthac non esse vobis alium Prophetam, qui Messiam vobis annuntiet * adfuturum, Joannes ille est, quem Malachias, sub Eliæ nomine, quem victus ac vestitus austeritate, quem libertate in arguendis Regibus retulit, venturum esse prædixit, antequam veniret Messias. Hunc igitur si recipitis, credite jam adesse Messiam tot seculis exspectatum; vidistis illius vitam, audistis testimonium, auditis quid & ipse loquar vobis. [15] Si cui sunt aures, ut admittat veritatem, audiat: Si quis obturarit aures suas, sibi imputet exitium suum. A nobis nihil omissum, quod ad movendos animos omnium facit. Et tamen video multos tam pertinaciter incredulos esse, ut nec austeritate Joannis territi, nec mea civilitate, beneficentiaque, deliniti, recipiant quod tot jam seculis ex fide Prophetarum exspectarunt.

[16] Qualem esse dicam hanc generationem? aut qua similitudine possem illam adumbrare? Similis videtur pueris in foro sedentibus, qui sic vulgata cantione procul acclamant sodalibus suis: [17] Tibiis cecinimus vobis læta, nec saltastis, lugubria cecinimus vobis, nec planxistis. [18] Diversis viis idem tentatum est à nobis. Neutra profectum est apud quosdam incredulos ac morosos. Joannes veluti lugubri cantu nationem hanc excitaturus ad pœnitentiam, prodiit

* Alia Editio, *adventurum.*

existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.
9 *Sed quid existis videre? prophetam? Etiam dico vobis, & plus quam prophetam.*
10 *Hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.*
Mal. 3.
11 *Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista: qui autem minor est in regno cælorum, major est illo.*
12 *A diebus autem Joannis Baptistæ usque nunc, regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.*
13 *Omnes enim prophetæ & lex, usque ad Joannem, prophetaverunt:*
14 *Et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est.*
15 *Qui habet aures audiendi, audiat.*
16 *Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus,*
17 *Dicunt: Cecinimus vobis, & non saltastis: lamentavimus, & non planxistis.*
18 *Venit enim Joan-*

insignis austeritate vitæ, jejunans & abstinens ab omnibus delitiis ciborum, abstemius, & aquæ potor. Et sunt qui dicant, Dæmonium habet, tantum abest ut imitentur. [19] Prodiit Filius hominis, veluti tibiarum lætiore cantu, nationem hanc excitaturus ad amorem cœlestis doctrinæ; quoque plures alliceret comitate sua, non abdit se in deserta, nec uniter vestitu insigniter aspero, nec cibis insigniter austeris, sed omnibus semet accommodans, nec ullius adspernans consortium, vescitur quibuslibet, & bibit quod apponitur: & rursum inveniunt quod calumnientur, dicentes: *Ecce homo vorax ac vinolentus, amicus publicanorum & peccatorum.* Qui non commoventur austeritate, solent blandimentis & comitate vinci. At ista natio ad omnem occasionem fit deterior. Nullum remedium sibi non vertit in materiam majoris morbi. Sed quo pluribus modis provocata est ad salutem, hoc omnibus erit evidentius, eam suapte malitia perisse, ac Dei sapientia, cujus hæc consilio geruntur omnia, justitiæ laudem feret apud filios suos, cum viderint eos, qui magni justique videbantur apud homines, ob incredulitatem suam repulsos à regno cœlorum; contra, peccatores, publicanos, meretrices, Ethnicos, humiles, & abjectos, ob fidei promtitudinem admissos ad salutem æternam.

[20] Hic Jesus veluti demiratus invincibilem quorundam malitiam, cœpit ad aliorum terrorem exprobrare civitatibus, quæ cum in his plura miracula prodidisset, & homines sanasset, tam multa docuisset, tamen ad pœnitentiam vitæ prioris compunctæ non sint. [21] *Væ*, inquit, *tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida: quia si prodigia, quæ sunt in vobis edita, visa fuissent in Tyro, aut Sidone*, quas civitates vos ut Ethnicas & impias exsecramini, *jamdudum compuncti, in cilicio & cinere* peccatorum suorum *egerant pœnitentiam.* [22] Et interim vobis placetis, quod Israelitici generis sitis; quod non immolatis idolis; quod non tam palam ac licenter indulgetis luxui; quod unum Deum colitis; quod Abrahæ filii sitis; quod Legem & Prophetas habetis; imo nisi resipueritis, hæc omnia cedent vobis in cumulum damnationis. Illud enim affirmo vobis, in die divini judicii, cum non ex opinione, sed ex merito quisque æstimabitur à Deo, mitius agetur cum Tyro & Sidone quam vobiscum. Levius punientur, quia non perinde atque vos fuerunt ad pœnitentiam provocatæ. [23] *Et tu Capernaum, quæ* nunc tibi placens *in cœlum usque tollis animos*, tunc *ad inferos usque detraheris.* Tibi plaudis tanquam justitiæ cultrici, & Sodomæ cultores abominaris, qui olim horrendo supplicio scelerum suorum dedere pœnas: [24] In die judicii & horum damnatio mitior erit, quam tui: nam si Sodomis edita fuissent ea miracula, quæ prodita sunt in te, pœnitentia placassent Deum offensum, & civitates exstarent in hodiernum usque diem.

[25] Cum autem essent ad Jesum reversi à prædicatione discipuli, lætique retulissent illi, negotium successisse, ille docens nos, Deo tribuendum quicquid à nobis cum laude geritur, sublatis in cœlum oculis dixit: Gratias ago tibi, Pater, qui Dominus es cœli ac terræ, cujusque sapientia reguntur universa, quod hanc cœlestem Philosophiam celasti sapientiæ prudentiæque mundanæ persuasione turgidos elatosque, & eam aperuisti pusillis, humilibus, & juxta mundi æstimationem stultis. [26] Profecto sic est, Pater, quia sic visum est tuæ benignitati; quo doceres tibi non placere feroces, & suæ justitiæ, suæque prudentiæ fidentes; & eos esse magnos apud te, ob simplicitatem fidei, quos mundus habet pro stultis & abjectis. Sic placitum tuo divino consilio, damnare sapientiam humanam, & per humilitatem Euange-

nes neque manducans neque bibens, & dicunt: Dæmonium habet.
19 *Venit filius hominis manducans & bibens, & dicunt: Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et justificata est sapientia à filiis suis.*
20 *Tunc cœpit exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam.*
21 *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia, si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent.*
22 *Verumtamen dico vobis: Tyro & Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis.*
23 *Et tu Capharnaum, numquid usque in cælum exaltaberis? usque in infernum descendes: quia, si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem.*
24 *Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii, quam tibi.*
25 *In illo tempore respondens Jesus dixit: Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* 26 *Ita Pater: quoniam sic fuit placitum ante te.*

27 Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et nemo novit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis novit, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.

gelicæ doctrinæ bonos ad te pertrahere. [27] Ac mox versus ad circumstantes: Horum, inquit, omnium bonorum Pater est auctor, à quo mihi tradita sunt omnia. Illum meque nosse, vera felicitas est. Sed non insinuat sese, nisi placidis ac modestis animis. Hæc arcana quædam est & mundo incognita Philosophia. *Nemo novit Filium, nisi Pater, nemo novit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius patefacere.* Non patefacit autem superbis & elatis. Nihil agit doctrina, nihil agunt miracula, nisi secretus accesserit afflatus. Sed hoc non dignamur nisi eos, qui prorsus diffisi suis præsidiis, totos sese credunt bonitati divinæ. Qui sibi videntur sapientes, indigni sunt hac sapientia; qui sibi videntur divites, non admittuntur ad has opes; qui sibi videntur nobiles ac potentes, non recipiuntur ad hæc adyta; qui sibi videntur justi, non sunt capaces justitiæ divinæ.

28 Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.

[28] Hic Jesus animo contemplans quanta esset generis humani calamitas; alios premi paupertate, rursus alios gravius etiam distorqueri cura divitiarum; alios affligi morbis; alios senio; hos discruciari amore, illos etiam gravius odio torqueri; multos variis falsarum opinionum inerrare labyrinthis; plerosque scelerum conscientia nunquam non intus affligi; nec esse qui pastorem ageret fidum & efficacem, cum essent innumeri, qui fastu gererent sacerdotes, qui *Rabi* nomine se venditarent, qui decimas exigerent, misericordia commotus invitat omnes ad se, omnibus solatium ac remedium pollicens ultro, si modo simplici sinceroque pectore sese adeant, & excusso jugo mundi longe miserrimo molestissimoque, jugum Euangelicæ doctrinæ recipiant: Venite, inquit, ad me, quotquot afflictionibus, curis, aut vitiorum conscientia laboratis, quotquot malorum sarcina degravamini, ego vos refocillabo, ego adversus omne malorum genus impartiam solatium.

29 Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: & invenietis requiem animabus vestris.

[29] Nec opes, nec honores, nec voluptates hujus mundi præstant veram animi tranquillitatem, nec Philosophia mundi hujus, nec Pharisæorum religio liberat à molestiis curis. Habet mundus suum jugum, prima specie blandum, sed revera molestum & asperum. Illud inprimis excutite, mox ad me currite, lubentes & alacres jugo meo colla vestra submittite. Ex me discite, quæ res sola vereque tranquillet animum, & quo fonte nascatur totus iste mortalium tumultus. Nimirum hic est elatus ac ferox animus, sibi fidens, Deo parum fidens. Hinc scatet ambitio, studium pecuniæ, vindictæ libido, simultas, livor, bella, seditiones, impietates in Deum; quibus rebus quid esse potest tumultuosius, aut quid turbulentius? Quod si vultis semel ab omnibus malis liberari, fontem illorum tollite, accipite doctrinam meam, imitemini vitam meam. *Discite ex me quod mitis sum, & corde minime elato.* Quid possim, miraculis declaravi, & tamen nec opes, nec honorem affecto, neque quicquam omnino ambio eorum, quæ apud mundum magna ac præclara videntur. Neminem quamvis humilem aut peccatorem fastidio. Non regero convitia, non reprecor male precantibus, non referio ferientem. Totus ex Patris nutu pendeo. Ille pœnas exiget ab improbis: ille præmia reponet benefactis: illi cedo totam gloriam: illi committo omnem sollicitudinem. Ego simpliciter illius voluntati per omnia morem gerens, quod in me est, studeo benemereri de omnibus, nocere nemini. Hoc solum si à me didiceritis, sentietis confidere miseros istos tumultus, quibus nunc sine fine jactamini, parietisque quietem & tranquillitatem animis vestris, quæ vos etiam in mediis malorum circumfrementium procellis comitabitur. Mitis ac mansuetus animus, fons est omnis tranquillitatis humanæ. Tantum fidentes colla submittite.

30 Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.

[30] Non est quod metuatis jugum meum. Durum & grave videtur incredulis, sed iis, qui toto pectore fidunt bonitati divinæ, qui conceperunt ignem caritatis Euangelicæ, molle & commodum est jugum meum, levis est sarcina mea. Siquidem illud reddit suave certa spes præmiorum, hanc levem efficit amor ineffabilis in Deum. Quid autem non dulce amanti? si mens sibi bene conscia, & omni sollicitudine vacans, si certa fiducia de præmiis æternæ vitæ? quid exorietur, quod talem animum conturbet, aut commoveat?

CAP. XII.

Mandunt de spicis: David: manus arida: regnum Divisum: quærunt signa, forisque tui.

1 In illo tempore abiit Jesus per sata sabbato: discipuli autem ejus esurientes cœperunt vellere spicas, & manducare.
2 Pharisæi autem videntes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatis.
3 At ille dixit eis: Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, & qui cum eo erant:
4 Quomodo intravit in domum Dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus?
5 Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt?
6 Dico autem vobis, quia templo major est hic.

[1] QVODAM autem die, cum Jesus iter faceret per segetes, ac discipuli, stimulante fame præcedentes Dominum, vellerent spicas, ac manibus confricantes ederent grana, [2] Pharisæi captantes undique calumniandi materiam, dixerunt illi: Non vides quid faciant discipuli tui? violantes sabbatum: cur igitur illos non prohibes, facientes sabbato, quod facere fas non est? [3] Hic Jesus ita patrocinatus est discipulis suis, ut tamen ipsum non possent criminari, velut auctorem violandi sabbati; simulque docet constitutiones hujusmodi cessare debere, quoties necessitas, aut insignis quædam utilitas inciderit. Sabbatum enim, & jejunia, similiaque, non esse instituta in perniciem hominis, sed in salutem. Pharisæis igitur ut Legis peritis, exemplum objecit ex Lege, non cujuslibet hominis, sed ejus, quem ipsi habebant in primis probatum & inculpatum: Quid, inquit, calumniamini discipulos meos, quod re parabili succurrunt fami? [4] An non legistis, David sanctissimum, necessitate adactum, majus quiddam ausum esse, qui cum fugiens Saulem venisset in urbem Nobe, comedit panes sacros, quos propositionis vocant, nec ipse tantum, sed & comites ipsius ac famuli? Nefas est ex his panibus cuiquam vesci præterquam Sacerdotibus ac Levitis: sed cum fame periclitaretur, nec Sacerdos veritus est hos illi prodere, nec David veritus veluti profanos attingere, vescique. Si probatis quod fecit Abimelech Sacerdos; si non damnatis quod fecit Propheta David, cur meos ob rem multo leviorem calumniamini? Quantulum enim est hoc operis, spicas obvias vellere, & granis confrictu palmarum erutis vesci? [5] Quid quod ipsa Lex alicubi jubet violari sabbatum? Siquidem Sacerdotes in Templo, dum in sabbato jugulant pecudes, & lanienam quandam exercent, dum congerunt struem lignorum, dum incendunt, dum detrahunt pellem, dum secant, dum coquunt, nonne profanant sabbatum? Lex non sinit quicquam operis fieri, & has operas tam sordidas, Sacerdotes sacri, in loco sacro exercent in sabbato. [6] Hæc scitis fieri, & probatis hoc nomine, quod ad usum Templi faciant. Si tanta est auctoritas Templi, ut quod operis illi impenditur, non violet sabbatum, illud dico vobis, hic esse majorem Templo. Huic qui ministrant eos magis oportebat esse excusatos à violati sabbati crimine. Si non profanant sabbatum, qui laborant in sacrificiis Mosaicis, multo magis excusandi sunt, qui serviunt Euangelio, qua non alia victima Deo gratior. Qui sabbatum instituit, idem potest & sabbatum tollere, & qui sabbatum instituit, hominis gratia instituit, non contra sabbati causa condidit hominem. Æquum est igitur, ut observatio sabbati cedat hominum utilitati, non ut homo sabbati causa pereat. Si tantum tribuitur sacrificio, ut qui illi servit, impune violet sabbatum, cur non & illum habetis excusatum, qui necessario beneficio sublevat proximum in sabbato? [7,8] Quandoquidem hoc sacrificium Deus sibi fatetur esse pluris, quam si quis immolet pecudem. Ait enim per Oseam Prophetam: *Misericordiam volo & non sacrificium, & scientiam Dei plus quam holocaustum.* Vos Legis peritiam profitemini, & tamen hoc in Lege scriptum est, quod si vere intelligeretis, nunquam ob

7 Si autem sciretis quid est: Misericordiam volo, & non sacrificium: numquam condemnassetis innocentes.
8 Dominus enim est filius hominis etiam sabbati.

A rem levem, & nulli noxiam, culpassetis inculpabiles. Sunt enim quædam instituta, non quod per se bona sint aut mala, sed quod aliquo modo conducant ad pietatem, nec tam præstant sanctimoniam, quam significant; quod genus sunt, cibi genus, vestis color, aut forma, materiave, jejunium, festi dies. Harum rerum non oportet adeo superstitiose tenaces esse, ut ob has quis vel omittat, quæ per se semperque bona sunt, aut faciat quæ per se semperque sunt mala. Adulterium, homicidium, obtrectatio, livor, nullo non die mala sunt, ac nefaria. Et tamen qui Pharisaica religione sunt, minus abhorrent ab his, quam à violando sabbato. Subvenire proximo egenti, nullo non die pium & sanctum est, & B tamen Pharisæi sabbati servandi prætextu patiebantur affligi proximum. Hanc superstitionem perniciosissimam Jesus Christus studuit penitus ex animis suorum eximere.

9 Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum.

10 Et ecce homo manum habens aridam, & interrogabant eum, dicentes: Si licet sabbatis curare? ut accusarent eum.

[9] Proinde quo magis perspicuo exemplo idem inculcaret animis omnium, digressus hoc loco, reversus est in Synagogam eorum, habiturus eos testes, quos sciebat huic morbo potissimum obnoxios. [10] Et ecce statim illic sese offert occasio miraculi, aderat enim in turba quidam dextram habens mancam & arefactam. Porro Pharisæi venantes honestam ansam accusandi Jesum, observabant eum, an sanaturus esset C hominem in sabbato, qui paulo ante fuerat Apostolis patrocinatus in crimine sabbati violati. Jesus autem volens omnibus palam facere, calumniam illorum non ex religione proficisci, sed ex invidia, jussit hominem, cui manus erat manca, prodire in medium, quo vitium esset omnibus conspicuum, & vel misericordia commoverentur erga calamitosum, qui membrum, omnium maxime necessarium pauperi, mortuum & inutile circumferebat. At priusquam sanaret hominem, non inscius, quid cogitarent Pharisæi, percunctatus est eos, dicens: Utrum fas est sabbatis sanare hominem? Et utrum tolerabilius est apud vos benefacere homini, an male, servare hominem, an perdere? Perdit enim qui cum servare D possit, non servat. At illi simul obticuerunt, ne vel crudeles viderentur populo, si nefas esse pronunciassent, homini calamitoso subvenire sabbatis, vel ansam perderent accusandi, si respondissent licere.

11 Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam, & si ceciderit hæc sabbatis in foveam, nonne tenebit & levabit eam?

12 Quanto magis melior est homo ove? Itaque licet sabbatis benefacere.

13 Tunc ait homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est sanitati sicut altera.

14 Exeuntes autem Pharisæi, consilium faciebant adversus eum quomodo perderent eum.

15 Jesus autem sciens recessit inde: & secuti sunt eum multi, & curavit eos omnes:

[11] Tacentibus autem illis, Jesus ipse collato exemplo solvebat nodum quæstionis: Quis, inquit, inter vos reperietur tam religiosus observator sabbati, ut si contingat unam ex ovibus suis sabbato delapsam in foveam periclitari, non protinus admoveat illi manum ut extrahat eam? [12] Si tantum apud vos valet avaritia, ut malitis violare sabbatum, quam unam pecudem interire rebus vestris, quanto magis hoc E debet impetrare caritas, ut proximum, qui longe melior est ove, sublevetis die sabbati? Palam est igitur, etiam vobis judicibus, fas esse beneficio juvare proximum sabbato. [13] Cæterum cum Jesus ne his quidem verbis sentiret illorum invidiam mitescere, nec hominis miserandi conspectu, nec ratione tam evidenti commoveri, circumferens oculos suos, indignabundus & indolescens de tanta cæcitate cordis illorum, versus ad eum, qui manum habebat aridam & contractam: Protende, inquit, manum tuam, simulque cum dicto, protendit manum sanam & agilem, non minus quam erat altera. [14] Hoc tam insigni facto in rabiem acti Pharisæi, cum viderent F hanc ansam sibi ereptam accusandi Jesum, digressi à Synagoga, relictaque turba, quam intelligebant esse propensiore studio in Jesum, cum Herodianis, qui & ipsi commercium habebant cum discipulis Joannis, subinvidentibus gloriæ Jesu, clam iniere consilium, qua via Jesum tollerent è medio. Jam aderat homicidii voluntas, nec quicquam deerat præter occasionem idoneam. [15] Jesus autem non ignarus, quid molirentur, subduxit sese ab eo loco, ne furentibus ansam aliquam dedisse videretur ad extrema veniendi. Poterat illos odiose retundere, poterat miraculis obruere, poterat & perdere, sed ostendere volens Euangelicam mansuetudinem, cessit illorum furori, si forte mitescerent aut resipiscerent; & hactenus illis cessit, ut nihilo secius aliis in locis, turbis confertis sese comitantibus, impartiret doctrinam cælestem, & quotquot offerebantur ægroti, aut alioqui calamitosi, sanaret. Nondum enim venerat tempus illius, nondum satis erat proditum Euangelium. Cessit igitur, non uti sibi consuleret, sed ut illis subtraheret occasionem impii facinoris, simulque moneret Euangelicam Philosophiam non terroribus, non convitiis, aut contentionibus esse de- B fendendam adversus rebelles, sed mansuetudine.

16 Et præcepit eis ne manifestum eum facerent.

17 Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem.

18 Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, & judicium gentibus nuntiabit. Es. 12.

[16] Præcepit igitur turbis assectantibus, ne se facerent palam, & latius increbrescente rumore, Pharisæi magis ac magis accenderentur. [17] Neque enim hoc casu factum est, sed ita futurum jam olim prædictum erat per Prophetam Esaiam. Apud quem Pater Filii sui victoriam mansuetudine partam, ac salutem Euangelicam, ob satis omnibus spectatam Judæorum pertinaciam ad gentes delatam describit his verbis: [18] *Ecce*, inquit, *Filius meus*, *quem præ cæteris elegi*, *ecce dilectus meus in quo sibi complacuit anima mea*, *impartiam illi Spiritum meum* mansuetum ac lenem, & hujus instinctu *judicium annunciabit*, non C solum Israelitico populo, verum etiam *omnibus gentibus*.

19 Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus:

20 Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec ejiciat ad victoriam judicium:

21 Et in nomine ejus Gentes sperabunt.

[19] Non hoc aget per tumultum, aut vim: *Non enim litigabit*, *neque vociferabitur* adversus contentiosos. *Neque quisquam audiet vocem illius in plateis*, quod solent, qui lingua belligerantur. [20] Dabit locum invincibili malitiæ, sed omnes conabitur ad salutem adducere. Nec malis dabit occasionem immedicabilis exitii, sed servabit omnes si qua forte se vertant ad meliora. Non adspernabitur imbecilles, non adspernabitur infirmos. In quibus erit aliquid bonæ spei reliquum, hos fovebit potius quam opprimet. *Arundinem quassatam non confringet*, & *linum fumigans non exstinguet*, *donec* progressu tem- D poris *per se vincat veritas*, eoque sua culpa prorumperit vesania impiorum, ut omnes intelligant illos merito repulsos & abjectos. [21] Tunc Gentes amplectentur illius doctrinam à Judæis spretam, & in eo collocabunt spem suam, cui Judæi fidere recusarunt.

22 Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus, & mutus, & curavit eum ita ut loqueretur, & videret.

23 Et stupebant omnes turbæ, & dicebant: Numquid hic est filius David?

24 Pharisæi autem audientes, dixerunt: Hic non ejicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum.

[22] Evenit interim ut inter multos, quos sanabat, offerrent Jesu quendam obnoxium noxio Dæmonio, quod misero simul oculos & linguam ademerat. Jesus imperavit, ut abiret Dæmonium, abiit, & illico totus restitutus est ille ter miser, sic ut videret & loqueretur. [23] Ad rem tam arduam stupescebat multitudo, jamque suspicantes illum esse Messiam, loquebantur inter sese: Num hic est ille filius David, E quem promittunt Prophetæ? [24] Hanc populi vocem cum audissent Pharisæi, Jesum quidem ipsum non aggrediuntur, à quo semper discedebant inferiores, sed multitudinis animos conantur ab illius admiratione divertere: Non potest, inquiunt, hic esse filius ille David, quemadmodum vos suspicamini, siquidem ille veniet suffultus potestate divina. Hic non ejicit Dæmones præsidio Dei, cum sit impius, & sabbatorum violator, vorax, ac vinosus, & sodalis publicanorum, sed præsidio Beelzebub principis Dæmoniorum.

25 Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum divisum contra se, desolabitur: & omnis civitas, vel domus divisa contra se, non stabit.

26 Et si satanas satanam ejicit, adversus se

[25] Jesus autem tametsi vocem illorum non audierat, tamen sciens, quid & cogitarent, & apud alios loquerentur, conversus ad Pharisæos, sic F temperat responsum suum, ut illorum insanum convitium manifestissima ratione refellat, nec tamen in illos regerat contumeliam, sed potius amanter invitat ad salutem amplectendam: *Omne regnum*, inquit, *intestino dissidio divisum*, *intereat*, *oportet*. *Et omnis domus intestina discordia secum pugnans*, *concidat oportet*. [26] *Quod si Satanas Satanam*, & Dæmon Dæmonem expellit, *quomodo durabit regnum illius*? Quomodo autem consentaneum est, ut cum omnes Dæmones sint hostes hominum, nec aliud sitiant, quam illo-

divisus est: quomodo ergo stabit regnum ejus?

27 Et si ego in Beelzebub ejicio dæmones, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt.

28 Si autem ego in spiritu Dei ejicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei.

29 Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, & vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem? & tunc domum illius diripiet.

30 Qui non est mecum, contra me est: & qui non congregat mecum, spargit.

31 Ideo dico vobis: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur.

32 Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.

illorum exitium, quorum saluti misere invident, nunc adeo faveant eorum saluti, ut hac de causa Dæmon pugnet cum Dæmone? 27 *Jam si ego virtute præsidioque Beelzebub ejicio Dæmonia*, isti mei discipuli *filii vestri*, quos agnoscitis, *cujus præsidio Dæmones ejiciunt?* Ejiciunt enim & illi, nec illos interim calumniamini, me unum calumniamini. Et tamen illi ut ejiciant, à me potestatem habent. Itaque fieri non potest, ut illi in virtute Dei profligent Dæmonia, ego præsidio Beelzebub; cum isti per meum nomen id faciant. Et ideo possunt homines idiotæ tanta, quia simpliciter credunt me virtute Dei profligare Dæmonia. 28 Proinde horum pia credulitas vestram damnabit incredulitatem, qui calumniari mavultis, cum liceat imitari. Quod si res ipsa clamitat, me non præsidio Dæmonis, sed virtute Dei, pellere Dæmones, dubitare non debetis amplius, quin advenerit ille filius David, & regnum Dei, cum videatis ad invocationem mei nominis factam ab iis, qui profitentur Euangelium, evanescere vires adversariorum. 29 Ut igitur Dæmonum inter ipsos est concordia ad perdendum omnes, ita mihi, qui in hoc veni, ut servem omnes, cum illorum cohorte nulla est concordia, sed capitale dissidium. Hactenus Beelzebub tyrannidem exercuit in homines peccatis obnoxios, malisque cupiditatibus addictos: ego sublatis hominum peccatis Beelzebub principem cum suo satellitio protero, & quos ille per injustitiam possidebat, per innocentiam Deo vindico. Viribus, non pacto res geritur. Sentiunt illi & fatentur adesse potestatem, cui cogantur cedere. Alioqui qui fieri potest, ut aliquis ingrediatur arcem viri potentis, ac supellectilem illius diripiat, nisi prius potentem dominum superatum conjecerit in vincula? Tum vero coercito eo, qui poterat obsistere, populabitur domum universam, ac velut prædam auferet. Mundus domus est Beelzebub. In hoc, quoniam totus serviebat ambitioni, luxui, libidini, avaritiæ, iræ, livori, cæterisque cupiditatibus noxiis, per quas ille potens est, regnum quoddam sibi vindicabat. Ego ut vir fortior ingressus sum illius regnum, eoque superato, quod ille injuste possidebat, vero principi assero. Nihil igitur inter nos convenit. Diversi Principes sunt, diversa regna, nullo fœdere concilianda. 30 Qui vult inseri regno Dei, à regno Beelzebub se subducat oportet, cumque illo belligeretur in castris meis. Nemo potest cum Deo pacem habere, nisi bellum habeat cum Diabolo. Ego Dei partes sequor, non Beelzebub.

Proinde qui non est in castris meis, is hostis & adversarius est meus. Et qui me non adjuvat in colligendo, is adversatur dispergendo. Videte ut meliori parti vos adjungatis; consultius est in regno Dei salutem perennem assequi, quam in regno Diaboli mortem æternam accersere. 31 Desinite servire peccatis, & nullum jus in vos habebit Diabolus. Ab illo transfugas recipiet Deus in regni sui consortium, nec pœnitentibus ac resipiscentibus imputabit vitæ superioris commissa, quamlibet enormia. Tantum ne quis excæcatus invidia, malitiaque perversus, adversus suam ipsius conscientiam adversetur gloriæ Dei; & cum oculis cernat virtutem divinam manifestis signis & prodigiis sese mundo prodere, tribuat ea spiritui Beelzebub. Proinde illud affirmo vobis, quicquid commissum fuerit facto dictove, condonabitur hominibus, modo resipiscant. Facile condonat Deus, quod aliquo pacto veniale facit humanæ naturæ infirmitas. Cæterum si quis convitium dixerit in Spiritum Dei, cujus manifestam vim vidit ex ipsis factis, is vix inveniet veniam. 32 Et quisquis convitium dixerit in Filium hominis, quem ob infirmitatem carnis contemnit, condonabitur illi, quod error & ignorantia mixta facinori, excludit perversam ac destinatam malitiam. At qui convitium dixerit in Spiritum Sanctum, vix nanciscetur veniam, vel in hoc seculo, vel in futuro. Hoc autem dixit Jesus deterrens Pharisæos ab obstinata perversitate, quod cum cernerent & intelligerent ea, quæ gerebat, non posse geri, nisi per Spiritum ac virtutem Dei, tamen invidia moti repugnabant gloriæ Dei, & illius miracula maluerunt adscribere Beelzebub, cujus spiritum dicebant in Christo vim suam exserere. 33 Cum, inquit, juxta communem etiam sensum è fructu dignoscatur arbor, cur vos arborem calumniamini, cum fructum non approbare non possitis? Miracula, quæ facio, sublevant miserias hominum, neminem lædunt, nec adhibentur ad inanem ostentationem, aut quæstum, sed ad beneficentiam & opitulationem. Hoc esse bonum nemo potest inficias ire, gratis benemereri de afflictis. Cur igitur, quod per se bonum est, dicitis à Beelzebub proficisci, qui vestro quoque judicio totus malus est? Si vultis latere cæcitatem animi vestri, consistentia loquamini oportet, nunc ne cohærent quidem juxta communem hominum sensum quæ dicitis. Aut igitur facite arborem bonam, & fructum ejus bonum, aut facite arborem malam, & fructum ejus malum. Aut fateamini me Spiritu bono agi, qui fatemini opera mea esse bona. Aut opera dicite mala, ut probabile fiat quod dicitis, me spiritum habere mali Beelzebub. Quod si facta mea talia sunt, ut non possitis non fateri bona, nolite quæ bona sunt, auctori malo tribuere. 34 Progenies viperarum, ex malis majoribus orti mali, ex vobis ipsis conjecturam facite. Nonne vos quales estis, talia loquimini, & opera vestra declarant, quem habeatis spiritum? Invidentes gloriæ Dei, calumniamini Spiritum illius: unde fructus isti tam pestilentes, nisi ex mala arbore? Ut enim fieri non potest, ut arbor agrestis, fructus edat mites, ut arbor venenati succi, poma ferat salubria: ita qui vos potestis bene loqui, cum sitis mali? Ut enim ex succo radicis, fructus trahit saporem, ita ex eo quod reconditum est in corde, nascitur oratio. 35 Ut bonus homo de bono thesauro cordis profert bona: ita malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala. Quorum cor opplevit pietas, opplevit caritas, verba loquuntur resipientia quod est in corde. Quorum cor opplevit invidia, superbia, & avaritia, talem edunt orationem, quæ reddat ore cordis affectum. 36 Non solum è factis, verum etiam ex verbis apud Deum æstimabuntur homines. Mala cogitatio soli cogitanti pestifera est, at oratio mala, cordis venenum transfundit in multos. Coercenda est itaque lingua, non solum à blasphemiis insanis, à convitiis & jurgiis, ab obtrectationibus & turpiloquio, sed ab omnibus prorsus quæ nullam adferunt utilitatem honestam. Imo dico vobis, non solum pro turpiloquio, sed etiam pro quovis verbo supervacaneo, frivolo, & inutili, quod dixerint homines, reddituri sunt rationem in die judicii. 37 Etenim illic verba quoque pro factis imputabuntur: ex verbis tuis aut justus pronunciaberis, si bona prodierint ex bono corde, aut ut injustus condemnaberis, si mala ex malo corde prodierint. Et hic agnoscite perfectam justitiam regni cœlorum, superantem Legis Mosaicæ justitiam. Siquidem illa modo punit manifestam blasphemiam in Deum: hic punietur & convitium in proximum, nec solum perniciosum dictum, verum etiam otiosum & inane. Onus enim arboris est non fructus, qui nulli est usui, & hoc ipso noxius est, quia sine fructu audientis, tempus & aures occupat, cum in hoc data sit lingua, ut ea prosimus nobis & proximo, utque hoc organo celebremus gloriam Dei.

33 Aut facite arborem bonam, & fructum ejus bonum: aut facite arborem malam, & fructum ejus malum: siquidem ex fructu arbor agnoscitur.

34 Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur.

35 Bonus homo de bono thesauro profert bona: & malus homo de malo thesauro profert mala.

36 Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.

37 Ex verbis enim tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.

38 His auditis Scribæ quidam & Pharisæi, dissimulato animi furore, blandioribus verbis aggrediuntur Jesum, veluti jam illi credituri, si in gratiam ipsorum miraculum aliquod ederet, ipsis, seque dignum, qui sibi vindicaret Spiritum Dei, & qui sem-

38 Tunc responderunt ei quidam de Scribis & Pharisæis,

dicentes: Magister, volumus à te signum videre.

semper haberet in ore Patrem cœlestem. Magister, inquiunt, nos qui plebeji non sumus, sed eruditi, cupimus ex te videre signum aliquod eximium è cœlo proficiscens, quod te declaret Deo carum esse, teque quod facis, illius virtute facere. 39 At Jesus sciens subdolam illorum cogitationem, & obstinatam malitiam, qui non in aliud poscerent signum, nisi ut hinc quoque novam calumniandi sumerent occasionem, præsertim cum facilius sit calumniari, quæ de cœlo ostenduntur, quam ea, quæ coram cernuntur oculis, audiuntur auribus, tanguntur manibus: non ferens tantam perversitatem, respondit velut aversus ab illis, & apud semet indignans: O nationem, inquit, malam & adulterinam; quæ se gloriatur habere patrem Deum, quæ se jactat de progenitore Abraham, cum eos potius referat, qui derelicto Deo coluerunt Vitulum aureum, qui seditionem moverunt adversus Moysen, qui obmurmuraverunt in deserto, qui Prophetas occiderunt, cum se declaret patrem habere Beelzebub, cujus spiritu plena, rebellat adversus Spiritum Dei. Sed non dabitur ei signum de cœlo, quod calumnietur, & quo est indigna, cum tota terræ sit affixa, sed aliquando dabitur ei signum è terra, quo convincatur, & si converti nolit, pereat. Admiratur Jonæ Prophetæ miraculum, qui absorptus à bellua maris, post triduum redditus est vivus. Hoc & illis sat erit signi, si quem sua malitia occiderunt, videant virtute divina reviviscere. 40 Hoc miraculum illis propediem exhibebitur calumniaturis. Quemadmodum enim Jonas ultro se in mortem tradidit, & exceptus est à bellua marina, fuitque in ventre illius tribus diebus & tribus noctibus, mox desperatus ab omnibus, auxilio Dei redditus est vivus: ita Filius hominis triduo ac trinoctio futurus est mortuus in corde terræ. Hoc ænigmate Jesus indicabat mortem ac sepulturam suam, ac mox resurrectionem à mortuis. 41 Ac subjecit, quod Ninivitis fuit Jonas, hoc ego sum vobis. Ille denunciavit illis imminere vindictam divinam & excidium urbis, ni resipiscerent, ego idem vobis omnibus denuncio. Sed Ninivitæ, quos præ vobis ut Ethnicos & idololatras contemnitis, surgent in judicio divino, vosque declarabunt merito damnatos, si ad ipsos conferamini. Siquidem illi quanquam erant scelerosi, tamen ad Prophetæ minas expavefacti dejecerunt sese ad pœnitentiam. Et ecce hic est Jona major, qui vobis frustra prædicat. Ninivitæ gens erat à Dei cultu aliena, Jonas ignotus & humilis ad eos venit. Nullus illum commendarat, aut adventum illius prædixerat, nulla edebat miracula, neminem beneficio sibi conciliabat, nihil magni promittebat. Tantum comminabatur exitium, neque diutius quam triduo prædicabat. Ego promissus Prophetarum oraculis, toties commendatus testimonio Joannis, testimonio Patris, popularis vester, & ex iisdem ortus majoribus, quibus vos gloriamini: tanto jam tempore doceo vos, tot miraculis testificor non esse vanam doctrinam, tam multos gratuitis beneficiis meis adjuvi, & non intono sævas minas, sed ultro polliceor remissionem omnium peccatorum, offero regni cœlestis æternam felicitatem, & dicor habere spiritum Beelzebub, appetor capitalibus insidiis, tantum abest ut flectamini ad pœnitentiam. 42 Quin & Regina Saba exorietur in judicio, in probrum & condemnationem hujus generationis, quod ad rumorem è longinquo allatum, relicto regno patriaque sua, tam longo itinere profecta sit ad Regem Solomonem, non metu aliquo commota, sed tantum aviditate sapientiæ. Nec adiit solum, sed & ingentia munera secum attulit. Et ecce hoc in loco est qui Solomone sit major. Quid enim simile gessit Solomon, qualia me videtis gerentem, aut quid simile docuit Solomon? Et ultro ad vos deferentem Euangelicam doctrinam, per quam servemini, omni contumeliarum genere afficitis, atrociora etiam insuper molientes in beneficum. Sed quo majoribus ostentis ac beneficiis provocati estis ad pœnitentiam, hoc atrocior vos manet pœna, nisi mature resipueritis.

39 Qui respondens ait illis: Generatio mala & adultera signum quærit; & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ.

40 Sicut enim fuit Jonas in ventri ceti tribus diebus, & tribus noctibus; sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus.

41 Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ. Et ecce plus quam Jonas hic.

42 Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, & condemnabit eam: quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & ecce plus quam Salomon hic.

43 Porro quid esset illis eventurum, & in quantam cæcitatem deventura esset gens Israelitica, & quibus calamitatibus afficienda à Principibus Romanis, & quomodo per orbem exsulatura, rejecta, contemptaque ab omnibus nationibus, Jesus ænigmate quodam indicare maluit, quam explicare. Adhibet autem similitudinem hominis Dæmonio malo obnoxii, qui postquam semel liberatus & suæ menti redditus, postea * sua culpa Dæmone reverso, longe gravius laborat, quam prius laborabat. *Cum Spiritus*, inquit, *immundus exierit ab homine*, exsul hospitio veteri, *obambulat per loca arentia* steriliaque, *quærens ubi requiescat, nec invenit.* 44 *Tunc ait secum, revertar in domum meam unde exivi. Ubi venit, offendit eam ornatam, purgatamque, sed vacuam hospite.* 45 Tunc videns esse locum, nec ab alio quoquam occupatam, non contentus ipse remigrare solus, *adsciscit septem alios spiritus deteriores se, simulque ingressi domum habitant ibi. Fitque ut homo gravius discrucietur quam antea discruciabatur. Sic eveniet huic nationi pessimæ.* Hac imagine Jesus notabat pertinacem malitiam Israeliticæ gentis, subinde relabentis ad suos mores. Serviebat olim vitiis & cupiditatibus Dæmoniacis. Per Legem ac Prophetas utcunque liberata est, sed subinde rediens ad ingenium. Redibat ad idola, sacrificabat in lucis, occidebat Prophetas. Emendabatur afflictionibus, per Pharaonem in Ægypto, per Nabuchodonosor in Babylone, aliisque variis calamitatibus. Tandem à Filio Dei tot modis provocata, non solum renovavit, verum etiam multis partibus superavit omnem impietatem majorum suorum, non solum omni genere contumeliarum afficiens innoxium † ob beneficium, verum etiam ad crucem adigens falsis criminibus. Unde prodigiosa quædam cæcitas & septuplo miserabilior, quam fuerit majorum, cepit animos illorum, & ob id exitium illos manet longe atrocius, quam hactenus passi sunt.

46 Cum hæc loqueretur populo, venit mater Jesu comitata consobrinis aliquot illius, qui cupiebant illum convenire. 47 Cum autem non possent adire illum, ob turbam confertam, & obsidentem fores domus, voce quasi per manus tradita, quidam interpellans sermonem Jesu renuntiavit illi adesse pro foribus matrem & fratres ipsius, qui postularent ejus colloquium: 48 Jesus autem offensus hac importunitate, simulque docere volens, minimum esse tribuendum talibus affectibus, quoties negotium agitur Euangelicum, pluris autem faciendam cognationem animorum, quam corporum, quæ virtute, non sanguinis propinquitate conciliatur, quæque longe patet latius, respondit interpellanti: *Quænam est mater mea, & qui sunt fratres mei?* Cœlesti negotio occupatus, non agnosco matrem, aut fratres carnis affinitate conjunctos, forsitan animis alienos. 49 Ac porrecta manu in discipulos suos, qui juxta sedentes, avide tacitique combibebant doctrinam salutiferam: Si vere, inquit, cognatos nosse vultis, eosque qui mihi sunt carissimi, hi sunt mater mea, sorores meæ, fratres mei. Nullum hic sexus aut ætatis discrimen, nulla propinquitatis ratio. 50 Quicunque paret voluntati Patris mei, qui est in cœlis, is mihi mater est, is soror est, is frater est. Spirituum affinitatem magnifacio, non corporum. Hanc sibi quisque parare potest. Ut quisque illius voluntati maxime obtemperat, ita mihi conjunctissimus est & carissimus.

43 Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non invenit.

44 Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi. Et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam, & ornatam.

45 Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi. & fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit & generationi huic pessimæ.

46 Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus & fratres stabant foris, quærentes loqui ei.

47 Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te.

48 At ipse respondens dicenti sibi, ait: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei?

49 Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei.

50 Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.

* Alia Editio, *suo vitio Dæmone recepto.*
† Eadem habet, *ac beneficum.*

CAP.

CAP. XIII.

Nobile semen: ager: zizania: grana sinapis: Fermentum: gaza: gemma: sagena: stupor.

[1] EODEM tempore cum Jesus cerneret locum non esse tantæ multitudinis capacem, egressus domo concessit ad lacum. Quo cum venisset, sedit in ripa, docens populum insatiabiliter inhiantem doctrinæ ipsius. [2] Porro cum videret multitudinem adeo condensari, ut premerent ipsum, quo liberior esset à turba, ingressus est navim, atque ex ea velut è suggesto loquutus est multitudini stanti in littore. Sic enim commodius à multis, & videri poterat, & audiri, quod arena littoris paulatim insurgens, & ipsa littoris ora speciem quandam præberet amphitheatri. [3] Quoniam autem in ea multitudine non erat eadem mens omnibus, multa proposuit eis per similitudinum involucra; sive quod hoc orationis genus familiare est Prophetis; sive quod accommodatissimum est ad docendum, & ad flectendos animos populi, quod collatio sumta à rebus, omnium etiam idiotarum sensibus notissimis, statim permoveat unum quemlibet; sive quod hac illecebra, & jucundius irrepunt in animos hominum quæ dicuntur, & hærent tenacius; sive quod hæc admonitio nullum traducens, sed tacite per imaginem taxans cujusque conscientiam, minus offendere solet.

[4] Primum autem omnium parabolam proposuit, subindicans multos quidem undique confluere ad prædicationem Euangelii, sed tamen non in omnibus gigni fructum; id accidere, non docentis culpa, sed audientium vitio. Nec parem gigni fructum in iis, qui audirent, sed ut quisque adferret animum à mundanis curis & cupiditatibus vacuum, ita sermonis auditi maximum esse fructum. Hortatus igitur ut auscultarent, parabolam talem proposuit: Egressus est, inquit, quidam seminator in agrum, ut seminaret semen suum, & dum late spargit, grana quædam ceciderunt juxta viam. Ea quoniam manebant nuda, advolarunt aves & comederunt. [5] Alia rursus inciderunt in loca petricosa & aspera; quæ cum obsistentibus saxis, non tegerentur profunda terra, nec potuerunt altius agere radices, [6] mox ad teporem Solis ante tempus enata sunt in herbam, propterea quod non esset multum terræ, quæ servaret condita in tempus suum, nec radix profunda, quæ suggereret humorem. [7] Rursus alia ceciderunt in terram spinosam, atque increscentibus spinis, suffocata sunt, nec potuerunt in liberiorem auram emergere. [8] Alia porro ceciderunt in terram bonam ac frugiferam, & feliciter enata produxerunt fructum, non parem quidem omnia, sed pro soli bonitate; alia centuplum, alia sexagecuplum, alia trigecuplum, sic ut ex alio grano nasceretur spica ferens grana centum, ex alio quæ sexaginta, ex alio quæ triginta. Hæc locutus Jesus tum quidem non explicuit involucrum ænigmatis, sed suo cuique animo reliquit conjectandum. [9] Tantum adhortatus est, ut quibus essent aures idoneæ non oscitanter audirent eam parabolam.

[10] Sed alio tempore, cum discipuli nacti essent Jesum solitarium adierunt eum, rogaruntque, quare populo per similitudinum ænigmata loqueretur. [11] Quibus hunc in modum respondit Jesus: Quia se nondum satis idoneos præbent, quibus aperiatur veritas, qua non solum non fiunt meliores quidam admixti turbæ, verum etiam irritantur, ut fiant sceleratiores. Propterea quales illi adferunt animos ad audiendum, tales illis propono sermones: Illi quæ sunt manifestissima nolunt intelligere, ego tenebris involvo sermonem, ut vel sic provocem ad discendi vestigandique studium. Vos autem, qui quod datur simpliciter avideque accipitis, digni estis, quibus secretiora quædam Euangelicæ Philosophiæ communicentur.

1 In illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare. 2 Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita ut in naviculam ascendens sederet: & omnis turba stabat in littore: 3 Et locutus est eis multa in parabolis, dicens: Ecce exiit qui seminat, seminare. 4 Et dum seminat, quædam ceciderunt secus viam, & venerunt volucres cæli, & comederunt ea. 5 Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam: & continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ. 6 Sole autem orto æstuaverunt: & quia non habebant radicem, aruerunt. 7 Alia autem ceciderunt in spinas: & creverunt spinæ, & suffocaverunt ea. 8 Alia autem ceciderunt in terram bonam, & dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum. 9 Qui habet aures audiendi audiat. 10 Et accedentes discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? 11 Qui respondens ait illis: Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum: illis autem non est datum.

A [12] Siquidem habenti dabitur, ut abundet; cæterum nihil habenti, adeo nihil addetur, ut eo quoque, quod habere videbatur, sit spoliandus. In aliis facultatibus, crudele est spoliare egentem; hic quoniam inopia nascitur ex egeni vitio, justum est auferre, quod habet ingratus. Nos gratis offerimus aliqua rudimenta cœlestis Philosophiæ, nimirum pro capacitate simplicitateque animorum, veluti semina quædam jacientes. Ea si quis avidis animis imbiberit, nimirum provocat nos ut plura illi credamus. Contra qui quod gratis datum adspernatur ac rejicit, sibique vertit in occasionem majoris malitiæ, nonne dignus est, ut eo, quod indignus habebat, spolietur? [13] Hac de causa loquor illis per involucra

B parabolarum, utpote veritatem apertam, aut nullo fructu, aut suo etiam malo audituris. Fit enim illorum perversitate, ut cum oculos habeant, ac manifesta signa cernant, tamen excæcati invidia, quod cernunt non videant; cumque habeant aures, & audiant veritatem irrefutabilem, tamen audientes non audiant, neque quod audiunt intelligant, etiamsi intelligant. [14] Nimirum in istis completur, quod olim prædixit Esaias: *Auribus audietis, & non intelligetis, & oculis cernetis, nec tamen videbitis.* [15] *Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus obsurduerunt, & oculos suos occluserunt, ne quando videant oculis, & auribus audiant, cordeque intelligant, tan-*

C *demque convertantur ad me, & sanem illos.* [16] Sunt isti quidem igitur infelices, sed miserandi non sunt, quanquam miserrimi, qui scientes ac volentes sibi accersunt exitium, & rejiciunt salutem. *Contra vestri oculi beati, quia vident* quæ facimus; *vestræ aures beatæ, quia audiunt* quæ loquimur; beata corda, quia intelligunt voluntatem Patris mei. [17] Non est vulgaris ista felicitas, nimirum *multi Prophetæ, multique justi sancti optarunt videre quæ vos videtis, nec videre contigit, audire quæ auditis, nec datum est audire.* Atque illi quidem utcunque veluti per somnium præsagiebant futurum, quod vos coram cernitis & auditis. [18] Quandoquidem igitur hoc prome-

D retur vestra simplicitas aviditasque cognoscendi, vos audite, quid sibi velit parabola, quam proposui de seminatore jaciente semen suum. [19] Tria sunt hominum genera, in quibus semen Euangelici sermonis, aut nullum edit fructum, aut non perficit quod exortum est. Ac primum quidem est omnium sterilissimum. Hi sunt qui leviter & oscitanter audiunt verba doctrinæ cœlestis, nec dimittunt in animum suum, nec cogitatione infigunt, ut illic radices agat: sed animum habentes nullo studio curave septum ac munitum, nullis decretis armatum adversus insultus inanium cogitationum, ad quamlibet occasionem sinunt proteri, conculcarique, quod seminatum

E est. Id seminans ille malus, qui insidiatur, & invidet exordiis melioribus, protinus immittit in animum curas aliquas volaticas, quæ perdant semen priusquam herbescat, aut radices agat, ut nihilo meliores sint, quam si non audissent. Hos designat imago seminis, quod cecidit juxta publicam viam, qua commeant & homines, & bestiæ, hoc est, curæ quælibet, affectus cognatorum & affinium, cura publici Magistratus, amores, odia, suspiciones, aliaque id genus. Hæc sermonem Euangelicum pene prius expellunt ex animo, quam receptus sit. [20] Rursum est alius, qui sermonem Euangelicum veluti semen accipit auribus, atque avide dimittit in animum

F suum, secum meditans ad illius regulam instituere vitam; sed quoniam non penitus infigit animi medullis, sed hominum more temporario quodam affectu leviter agit quod agit, tantisper fovet semen acceptum, donec in herbam exeat, ac spem quandam præbeat Euangelicæ pietatis, abstinens à magnis vitiis, ac virtutibus mediocribus enitescens. [21] Verum si

12 Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo. 13 Ideo in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt. 14 Et adimpletur in eis prophetia Isaiæ dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis. 15 Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos clauserunt: ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos. 16 Vestri autem beati oculi quia vident, & aures vestræ quia audiunt. 17 Amen quippe dico vobis, quia multi prophetæ & justi cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. 18 Vos ergo audite parabolam seminantis. 19 Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus, & rapit quod seminatum est in corde ejus: hic est qui secus viam seminatus est. 20 Qui autem super petrosa seminatus est, hic est, qui verbum audit, & continuo cum gaudio accipit illud: 21 Non habet autem in se radicem, sed est

temporalis: facta autem tribulatione & persecutione propter verbum, continuo scandalizatur.

22 Qui autem seminatus est in spinis, hic est, qui verbum audit, & sollicitudo seculi istius, & fallacia divitiarum, suffocat verbum, & sine fructu efficitur.

23 Qui vero in terram bonam seminatus est, hic est, qui audit verbum, & intelligit, & fructum affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero trigesimum.

24 Aliam parabolam proposuit illis, dicens: Simile factum est regnum cælorum homini, qui seminavit bonum semen agro suo.

25 Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, & superseminavit zizania in medio tritici, & abiit.

26 Cum autem crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania.

27 Accedentes autem servi patris familias, dixerunt ei: Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania?

28 Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem

si qua fuerit orta procella persecutionum, & ob Euangelii professionem intentetur exsilium, carcer, supplicia, mors, aliaque, quæ firmum & inconcussum animi robur desiderant, tum velut ad æstum Solis vehementem, exarescunt ac deficiunt. Hujus typum habebat terra petricosa, semen accipiens quidem ac proferens in herbam, sed adversus Solis æstum humore non valens tueri, cum per petras non liceat altius tendere radices. [22] Rursus est alius, qui & avide audit sermonem Euangelicum, & satis alte demittit in animum suum, diuque retinet; sed perplexis hujus mundi curis, præsertim divitiarum, irretitus animus, veluti spinis quibusdam densissimis obrutus, non potest quod amat libere sequi. Has spinas inter se cohærentes, sibi invicem implexas, quoniam non patitur demeti, perit fructus jacti seminis. Hunc indicabat imago seminis excepti solo spinis ac vepribus obsito. [23] Porro semen exceptum terra bona, signat illos, qui & audiunt sermonem Euangelicum, quique secum repetunt, & infigunt cogitationi, quique sic transfundunt in affectus animi sui, ut nec morte velint ab eo deficere, quique semet explicant ab affectibus & sordidis curis divitiarum, quæ non sinunt animum esse liberum, sed totos se præbent auræ cœlesti. Hujusmodi mentibus non est infrugiferum semen Euangelicæ doctrinæ, sed quemadmodum idem triticum non in quovis solo fert fructum parem, sed pro felicitate terræ minore aut majore fœnore provenit, ita pro pio studio captuque eorum, qui sermonem audiunt, fructus uberior pietatis provenit. Hac parabola docuit nos Jesus, quo studio sit accipiendus sermo doctrinæ cœlestis, si cupiamus ex eo fructum exoriri. Hæc seorsum discipulis suis interpretatus est Jesus.

[24] Sed ut redeamus ad seriem sermonis superioris, proposuit & aliam parabolam Dominus Jesus, ut ostenderet & aliam pestem esse cavendam, si quis velit triticum purum ac sincerum reponere in horreum: nam reliqua quidem mala tantum lædere semen recens jactum, aut herbescens, hoc jam enatam & adultam segetem corrumpere. Ea pestis est, cum Satanas, qui nec volaticis & oscitantibus cogitationibus, nec persecutionum tumultibus, nec curis opum, honorum, similiumque rerum, quibus humana vita distinetur, potuit obruere semen Euangelicæ doctrinæ, per Pseudapostolos, ac impios Episcopos, Hæreticosque, cœlestem doctrinam ad suas cupiditates malas, interpretatione subdola detorquentes, ac vera falsis, sincera vitiosis admiscentes, conatur inficere. Parabola sic habet: *Regnum*, inquit, *cælorum simile est homini patrifamilias, qui* cum bonus esset, *bonum semen seminarat in agro suo.* [25] *Caterum dormitantibus famulis, clam venit inimicus quidam*, qui male volebat illi patrifamilias. *Is* quoniam non potuit noctu tollere semen, quod jam terra conditum erat in tuto, dolo molitur lædere, *zizaniorum inutile semen inspergit*, & admiscet seminato tritico. *Atque hoc * pacto abiit*, hunc dolum primum nemo sensit. [26] *Cum vero jam semen emersisset in herbam*, & culmi spicis essent onusti, *tunc demum simul enata zizania*, prodita dissimilitudine, *cœperunt apparere.* [27] *Porro servi demirantes, unde id accidisset, adierunt patrem familias: Domine, inquiunt, nonne tu bonum semen seminabas in arvo tuo? Unde igitur admixta zizania?* [28] *Dominus autem* suspicans auctorem noxæ: *Inimicus, inquit, homo hoc fecit*, qui mihi tam male vult, ut etiam nullo suo bono me gaudeat lædere: *Tum servi: Vis ne igitur eamus & colligamus zizania*, segetemque purgemus? [29] *Ait dominus, nequaquam; ne forte imprudentes, dum evellitis zizania, simul eradicetis & vicinum triticum.* [30] *Sinite*

A *triticum simul & zizania crescere, usque ad tempus messis. Tum hoc negotii dabo messoribus, ut prinsquam demetant, sublegant prius admixta zizania, eaque separatim compingant in fasciculos ad ignis alimoniam. Ac deinde triticum purum recondant in borreum meum.*

[31] Rursum Jesus significare volens per similitudinem, Euangelicam Philosophiam, primum in specie contemtam & humilem, per ignominiam crucis, per paucos idiotas, quasi plantatam, vi veritatis sic paulatim invalituram, ut totum orbem occuparet, nullumque genus hominum non complecteretur, ænigma proposuit hujusmodi: *Regnum*, inquit, *cælorum simile est grano sinapis, quod homo quidam acceptum, seminavit in agro suo.* [32] B *Quod quidem per se minimum est inter omnia legumina. Caterum ubi fuerit enatum, magnitudine superat omne genus olerum, & adsurgit ad justam magnitudinem arboris, adeo ut volucres nidulentur in ramis ejus.* [33] Iterum rem eandem Jesus inculcavit eis, subsignificans, quo pacto vis Euangelicæ doctrinæ, clanculum irrepens, & per pauculos Apostolos admixta, totum orbem transformatura foret in suam naturam, & cum maxime videtur absorpta exstinctaque, tum maxime exserit vim suam: *Regnum*, inquit, *cælorum simile est fermento, quod* exiguum *mulier abdidit in farina tribus* C *mensuris*, atque illic reliquit, *donec exigua massa totam illam farina vim paulatim afficeret*, & in suam traheret naturam. [34] *Hac omnia Jesus parabolarum involucris disseruit populo, neque quicquam tum illi locutus est absque parabola*, quo simul & animos illorum obscuritate sermonis, ad discendi studium excitaret, nec ansam tamen daret occasionem venantibus calumniandi. [35] Atque hoc quoque prædixerat olim propheticum oraculum: *Aperiam*, inquit, *in parabolis os meum, eructabo qua hactenus abstrusa fuerant à mundo condito.*

[36] Tunc Jesus, dimissa turba, domum se contulit; nec illa secuta est, cum nec intelligeret quid sibi vel- D let, nec ansa præberetur calumniandi. Porro cum solus esset domi, adierunt illum discipuli familiares, rogantes, ut explanaret ipsis parabolam de zizaniis tritico permixtis. Nam explicata parabola de semine varie excepto, per se satis addivinabant, quid sibi vellet sinapis granum, aut fermentum abditum. [37] Jesus nihil gravatus enarravit dilucide: Bonus, inquit, ille paterfamilias, qui seminavit bonum semen, est Pater cœlestis: [38] ager, in quo seminavit, est mundus totus, non solum Judæa. Porro triticum, quod enatum est bonum, ex bono semine, sunt ii, qui ex institutione Euangelica sese dignos præbent regno cœlorum, professioni suæ vita factisque re- E spondentes. His admixta ex malo semine, mala zizania, sunt improbi, qui non sincere profitentur Euangelicam doctrinam. [39] Inimicus autem ille, qui nocte clam admiscuit suum semen, unde nascitur perversa doctrina, est Diabolus. Servi qui volunt ante tempus colligere zizania, sunt ii, qui Pseudapostolos & Hæresiarchas gladiis ac mortibus existimant è medio tollendos, cum paterfamilias nolit eos exstingui, sed tolerari, si forte resipiscant, & è zizaniis vertantur in triticum. [40] Quod si non resipiscant, serventur suo Judici, cui pœnas dabunt aliquando. Tempus messis est consummatio seculi. F Messores Angeli sunt. Interim igitur mali bonis admixti ferendi sunt, quando minore pernicie tolerantur, quam tollerentur. [41] Porro cum venerit extremum illud tempus, cum separabuntur boni à malis, cum cuique pro factis sua dabuntur præmia, tunc Filius hominis, omnium judex, mittet Angelos suos, qui

31 Aliam parabolam proposuit eis dicens: Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo:

32 Quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creverit, majus est omnibus oleribus, & fit arbor, ita ut volucres cæli veniant, & habitent in ramis ejus.

33 Aliam parabolam locutus est eis. Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farina satis tribus, donec fermentatum est totum.

34 Hac omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis:

35 Ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi.

36 Tunc, dimissis turbis, venit in domum: & accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.

37 Qui respondens ait illis: Qui seminat bonum semen, est

* Alia Editio, *facto*.

dixerunt ei, Vis, imus, & colligimus ea? 29 Et ait: Non: ne forte colligentes zizania eradicetis simul cum eis & triticum. 30 Sinite utraque crescere usque ad messem, & in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in borreum meum.

Filius hominis. 38 Ager autem, est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Zizania autem, filii sunt nequam. 39 Inimicus autem, qui seminavit ea, est diabolus. Messis vero, consummatio sæculi est. Messores autem, angeli sunt. 40 Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur: sic erit in consummatione sæculi. 41 Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno ejus omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem:

qui repurgent regnum ipsius, neque quicquam offendiculi sinet illic residere, quandoquidem jam nec boni malis prodesse poterunt, nec mali sinentur amplius bonis negotium facessere. 42 Sed quicunque viventes inter bonos maluerint illis esse molesti, quam eorum consuetudine fieri meliores, separatos ab aliis congregabit, ac tradet illos incendio gehennæ. Ibi pro momentaneis falsisque voluptatibus suppliciis nunquam finiendis afficientur, submoti ex area Ecclesiæ, & conjecti in specum tartareum, hoc est, in regnum patris sui: ubi sera jam & inutilis pœnitentia fletum, ejulatum, ac dentium stridorem extorquebit à miseris. 43 Porro qui ex bono semine prognati, perseverarunt ad finem usque, quanquam hîc interim humiles videntur, & ab improbis affliguntur, tunc deposita omni mortalitatis humilitate, fulgebunt ut Sol in regno patris ipsorum. Hæc quoniam utrinque maxima sunt, non sunt oscitanter audienda. Ad omnium vel felicitatem perennem, vel exitium perenne pertinent. Proinde quisquis habet aurem non surdam & obturatam hujus mundi cupiditatibus, audiat, ut fugiat æterna supplicia, & vitam assequatur immortalem.

42 Et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus, & stridor dentium.

43 Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat.

44 Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro: quem qui invenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit universa quæ habet, & emit agrum illum.

44 Ad hæc quo magis accenderet animos suorum ad sitim Euangelicæ pietatis, adhibet & alias duas similitudines, quibus docet Euangelii professionem non esse rem leviter aut vulgari studio expetendam, sed omnibus omissis, hoc unum summo studio conandum, omniumque bonorum jactura summum illud bonum esse comparandum. Quod quanquam non sit cuivis obvium, tamen semel repertum, summam habet felicitatem; & quanquam interim latet apud homines, nec ostentat sese, tamen is qui possidet, tacitus apud se plaudit sibi, securus exspectans illum diem, quo felicitas, quæ nunc in obscuro est, post proferetur in apertum: *Regnum*, inquit, *cælorum, simile est thesauro defosso in agro, quem si quis forte nactus fuerit non jactat apud alios*, ne quis sibi præripiat, *sed in sinu gaudens, sibique gratulans abit* ad ejus fundi dominum, *& divenditis omnibus suis possessionibus*, conflataque quanta potest pecunia, *mercatur agrum illum*, in quo novit latere rarum thesaurum, sibique videtur felix, qui nudatus multis mediocribus possessionibus, unico, sed insigni, licet ignoto sit fundo ditatus. 45 *Rursum simile*, inquit, *est regnum cælorum homini negotiatori, qui delectabatur bonis margaritis.* 46 *Cum autem nactus esset unam insigniter bonam, illico divenditis possessionibus omnibus, mercatus est eam.* Nec sibi visus est factus pauperior, quod jam nihil haberet pristinarum opum. Imo tum demum opulentus sibi videbatur, qui sibi conscius esset, quod secreto possideret margaritum, quod quamlibet exiguum, tamen omnium illarum possessionum pretium superaret. 47 His adjecit & aliam parabolam, non absimilem illi de tritico & zizaniis, adhortans suos, quos ex piscatoribus fecerat Apostolos, hoc est, piscatores hominum, ut studerent quam plurimis attrahendis ad professionem Euangelicam, nec statim abjicerent ac perderent malos bonis admixtos, sed eos, si tentatis omnibus nollent resipiscere, servarent suo judici puniendos. *Rursum*, inquit, *simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, quæ* late sparsa, *omne genus piscium involvit*, & complectitur: 48 *Quam cum jam senserint impletam, tum ad littus pertrahunt, jamque sedentes in sicco, bonos pisces seligunt ac recondunt in vasa, malos & inutiles abjiciunt.* 49 *Itidem fiet in consummatione mundi. Exibunt Angeli*, dispecturi quid trahat rete Euangelicum. Nec sinent amplius malos bonis admixtos intra eandem sagenam, sed ex meritis, non ex professione, quemque existimabunt. 50 *Malos semovebunt à consortio bonorum*, atque hos quidem recondent Domino suo, *illos abjicient in fornacem ardentem, ibi erit* cruciatus intolerabilis, qualem solet testari *ploratus ac stridor dentium.* 51 Hæc

45 Iterum simile est regnum cælorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas.

46 Inventa autem una pretiosa margarita, abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam.

47 Iterum simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti.

48 Quam, cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.

49 Sic erit in consummatione sæculi: exibunt angeli, & separabunt malos de medio justorum,

50 Et mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus, & stridor dentium.

51 Intellexistis hæc

A dicta Jesus, quo magis infigeret animis suorum, rogabat num hæc omnia satis intellexissent: cum respondissent sese intellexisse, 52 subjecit & aliam parabolam, qua submonebat eos, hæc & hujusmodi multa discenda, & in memoriæ penuario reponenda, quo mox ad omnem occasionem possent depromere, sive præmiis alliciendus esset auditor, sive suppliciorum metu territandus. Nam pectus doctoris Euangelici, oportere quendam esse mundum ac thesaurum, divitem & opulentum, unde nunc ex Veteris Testamenti libris, nunc ex Euangelica Philosophia facile depromant varia, prout auditorum utilitas exegerit. Nec enim semper eadem dicenda,
B nec eodem modo, nec omnibus rebus omnes commoveri. Opus est igitur divite quodam thesauro, omni doctrinarum genere instructo. Parabola sic habet. Habent, inquit, Scribæ Judæorum, quod ex libris consulti respondeant. Sed quisquis vult esse Scriba doctus in regno cœlorum, ei non est satis proferre vetera, nisi proferat & nova; similis opulento cuidam patrifamilias, qui nihil non habeat in thesauro, sive quis nova desideret, sive quis vetera malit, ut omnibus satisfaciat.

omnia? Dicunt ei: Etiam.

52 Ait illis: Ideo omnis scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova & vetera.

53 Hisce tam variis parabolis, cum Jesus satis instruxisset, & populum & discipulos suos, ut subinde mutato loco latius spargeretur Euangelica doctri-
C na, abiit in patriam suam, hoc est Nazareth. 54 Ubi non auspicatus est prædicationem, ne quid tribuere videretur humano affectui, nec tamen præteritam voluit, ut doceret omnibus esse benefaciendum. Ingressus igitur illorum conciliabula, cœpit eos docere, quemadmodum alios docuerat. Hic obfuit Euangelico negotio, quod tamen prodesse debuerat, nisi vulgus hominum notis ac familiaribus invidere mallet, quam favere, cum exotica stulte miretur: hoc ipso præclarum esse judicans aliquid, quod è longinquo venerit. Cum igitur hîc agnosceretur Jesus à nonnullis, qui noverant humilitatem familiæ, ac parentum tenuitatem, simulque artem,
D qua Joseph, vulgo creditus pater, uxorem ac privignum suum alebat, cujus artis sciebant & Jesum fuisse, nec unquam accepissent illum literis institutum fuisse, ita murmurant inter sese: *Unde isti tam insignis sapientia, aut unde vis edendi miracula?* 55 *Nonne hic est*, Jesus ille faber, *Joseph fabri filius? nonne mater ejus* paupercula est & humilis apud nos, quæ *dicitur Maria? Nonne consobrini illius* apud nos sunt, *Jacobus, Joseph, Simon, & Judas?* 56 Nonne quotquot habet proxime cognatos, omnes hîc degunt apud nos? Unde igitur iste subito factus alius ad nos redit, docens ac miraculis pollens? An cre-
E dit sese nobis ignotum esse? 57 Ita Jesu cognatio fortunæque humilitas fuit illis offendiculo, nihil adhuc nisi plebejum & humanum de illo suspicantibus, & ob pristinam vitæ humilitatem, novæ claritudini subinvidentibus. Jesus autem taxans illorum crassum ac nimis populare judicium, qui hominem non ex ipsius virtutibus, sed ex fortunis generisque splendore æstimarent, ait illis: *Non est Propheta usquam contemtior, quam in sua patria, propriaque familia, & inter cognatos suos.* 58 Cumque alibi promtam fidem reperisset, multisque miraculis floruisset, hîc nulla potuit edere, nisi quod impositis manibus paucos sanavit ægrotos; non quod esset illius contracta potestas, aut mutata voluntas, sed quod obsisteret
F illorum incredulitas. Quemadmodum enim medicus non potest benefacere ægroto, qui rejicit pharmacum; non quod ars medici sit inefficax, sed quod in culpa sit ægrotus, ita quoniam fides est cui dantur miracula, incredulitas obstat, quo minus possit ea promere, cui virtus alioqui non deest, nisi præpediretur aliena culpa. Itaque tantam malitiam illis exprobrans dicebat: Non novum hoc est, quod mihi nunc accidit. Accidit idem olim sanctissimis Prophetis, Eliæ & Elisæo, quorum sepulchra nunc co-

53 Et factum est, cum consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde.

54 Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita ut mirarentur, & dicerent: Unde huic sapientia hæc, & virtutes?

55 Nonnè hic est fabri filius? Nonne mater ejus dicitur Maria, & fratres ejus, Jacobus, & Joseph, & Simon, & Judas?

56 Et sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista?

57 Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis: Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua.

58 Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

A lisis. Nam cum non pluisset annis tribus ac mensibus sex, & ob id ingens fames regionem illam omnem occupasset, Elias, fame periclitans, ad nullam viduam jussus est ire, cum plurimas haberet Judæa, nisi ad alienigenam illam Sareptanam, in regione Sidoniorum. Apud hanc unam receptus, fidem invenit, & miraculum edidit. Porro vivente Elisæo, complures erant leprosi in gente Israelitica, nec ullus tamen ab hoc sanatus est, sed solus Naaman Syrus, cujus fides à Propheta miraculum velut extorsit.

B

Cap. XIV.

Occumbit Baptista; duo pisces: mare Christus Calcat: & ægrotos fimbria tacta juvat.

1 In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jesu:

[1] INTERIM Herodes Tetrarcha Galilææ, filius ejus, qui pueros Bethlehemiticos trucidarat, audierat rumorem de doctrina, deque miraculis ac prodigiis Jesu. De quo cum variarent opiniones multitudinis, aliis dicentibus eum esse Eliam, aliis Hieremiam, aliis alium quempiam è priscis Prophetis, nec deessent, qui prædicarent eum esse Joannem, qui vitæ redditus, jam factus esset potentior, Herodes irridens illos dicebat; Joannem ego decollavi, & quomodo vos arbitramini illum vivere; & non solum vivere, verum etiam miraculis pollere? C [2] Mox ubi de tam crebris, tamque insignibus prodigiis factus esset à multis certior, ut jam rumor non posset videri vanus, dixit famulis suis: Hic, de quo tam mira narrant, non est Jesus, qui jam pridem periit interfectus à patre in turba puerorum Bethlehemiticorum, sed est Joannes, qui surrexit à mortuis, & ideo jam factus divinior, clarescit miraculis.

2 Et ait pueris suis: Hic est Joannes Baptista: ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo.

3 Herodes enim tenuit Joannem, & alligavit eum: & posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui.

[3] Siquidem Herodes manus injecerat in Joannem Baptistam, & conjecerat illum in carcerem, quanquam virum haberet in pretio, nec pauca gereret ex illius consilio. Sed hic favor tyranni versus est in odium, ob incestam mulierculam, cujus plus apud Regem valuit, D turpi obsequio conciliata gratia, quam Joannis auctoritas. Siquidem Herodiadem Philippi fratris sui uxorem, unde & filiam sustulerat, vivo fratre in illius odium sibi adjunxerat.

4 Dicebat enim illi Joannes: Non licet tibi habere eam.

[4] Joannes libere admonuit Regem, nefarium esse connubium, cum & viveret frater, & superesset ex eo filia. Porro Lex Mosaica jubebat, ut fratris defuncti uxorem duceret frater, si contigisset illum decedere absque liberis.

5 Et volens illum occidere, timuit populum: quia sicut prophetam eum habebant.

[5] Herodes hoc insanius amans mulierem, quo minus licebat amare, vehementer offensus est hac libertate, adeo ut fuerit illum interfecturus, ni metuisset tumultum populi, apud quem noverat Joannem esse vehementer gratiosum, quod & baptizasset plurimos, & complures haberet discipulos, & à plerisque E crederetur esse Messias. Nemo certe non existimabat illum esse virum prophetici spiritus ac sanctimoniæ singularis.

6 Die autem natalis Herodis saltavit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi.

[6] Sed hunc metum post excussit luxus, & insanus erga puellam neptem favor: cum enim juxta morem Ethnicorum celebraret diem suum natalem, in quo nihil voluptatum genialium non adhibebatur, Herodiadis filia puella, lasciva gesticulatione saltavit ad mensam regiam; adeoque placuit Herodi, qui jam vino incaluerat,

7 Unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo.

[7] ut dejeraret se nihil non daturum puellæ petenti, etiamsi dimidium regni sui postulasset. [8] Puella ne perderet tantam occasionem, & mox hac regii pectoris abuteretur libidine, F consuluit matrem, quid esset petendum. Illa verita ne quando Joanni reconciliatus Regis animus, dirimeret incestas nuptias, suasit filiæ ne quid peteret, nisi ut absque mora sibi daretur in disco caput Joannis Baptistæ. Puella ex matris sceleratæ consilio prodiit in convivium, & exspectantibus omnibus, quidnam esset optatura, petiit illico sibi dari caput Joannis in disco, velut hunc missum pluris factura matre quam dimidium regni.

8 At illa præmonita à matre sua, Da mihi, inquit, hic in disco caput Joannis Baptistæ.

9 Et contristatus est rex: propter juramentum autem, & eos qui pariter recumbebant, jussit dari.

[9] Hoc præter omnem spem audito Rex vultu mœrorem simulat, ac jurisjurandi religionem prætexit A immanitatem, præsertim quod tot convivis testibus interposuisset: itaque ne levis aut perjurus videretur, jussit fieri quod optarat puella.

10 Misitque & decollavit Joannem in carcere.

11 Et allatum est caput ejus in disco, & datum est puellæ, & attulit matri suæ.

[10] Illico spiculatores missi in carcerem, amputatum est caput innocentissimi viri, [11] allatum est in disco, datum est puellæ, puella tradidit matri, quæ totius hujus fabulæ fuerat architectrix. Atque his auspiciis dedicatus est ille felix natalis Herodis. Hoc præmium datum est ad honesta vocanti. Hoc spectaculo pasti sunt oculi convivarum, quos Rex sua mensa dignos judicarat. Caput igitur Joannis cessit incestæ. [12] Porro corpus adsportarunt discipuli Joannis, ac sepelierunt illud.

12 Et accedentes discipuli ejus, tulerunt corpus ejus, & sepelierunt illud: & venientes nuntiaverunt Jesu.

13 Quod cum audisset Jesus, secessit inde in navicula, in locum desertum seorsum: & cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus.

B [13] Hoc tam immane facinus cum renuntiantibus Joannis discipulis cognovisset Jesus, (nam velut homo passus est sibi narrari quasi nesciret, cum præscisset, etiam antequam fieret) secessit in navim, ut semotus à turba, migraret in locum aliquem desertum; speciem quidem præbens humani timoris, sed re vera subtrahens occasionem scelerato Regi, ne homicidium homicidio jungeret; præsertim cum Jesu tempus nondum adesset, simulque docens nos aliquando Principum furori cedendum esse, ne benefactis irritati, & lædant innoxios, & ipsi reddantur sceleratiores. Vitare licet impios, ad facinus paratos, quo prodesse liceat bonis. Atque hic quidem C secessus, quorundam eximiam fidem declaravit. Etenim simul atque auditum est Jesum vitatis civitatibus in desertis agere, ob metum, ut putabant, Herodis, ipsi relictis civitatibus adibant eremum, & recondentem sese in abditis secessibus, quoniam navibus, aut vehiculis ob impedita loca pervenire non poterant, pedestres sunt insecuti, nec itineris difficultate, nec inediæ periculo deterriti. Adeo jam doctrinam Euangelicam cœperant esurire. Id ubi sensisset Jesus, prodit è latebris suis, & occurrit avidis, qui se subduxerat impiis.

14 Et exiens vidit turbam multam, & misertus est eis, & curavit languidos eorum.

[14] Porro cum videret eo quoque confluxisse frequentem hominum multitudinem, qui secum adduxerant multos variis morbis D obnoxios, misericordia commotus est, & ex itineris difficultate perspectam habens fidem illorum, ultro sanavit quotquot habebant ægrotos. Tantus autem fuerat ardor multitudinis, ut cum ægrotos pueros ac mulieres plurimas secum adducerent in locum desertum, tamen nihil commeatus secum ferrent.

15 Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus, & hora jam præteriit: dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas.

[15] Itaque cum jam appeteret nox, & stomachus stimularetur fame, discipuli tot conspectis miraculis, nondum satis perfecte sentientes de Jesu, (sic enim visum est sapientiæ divinæ, paulatim illos ad perfectionem fingere, quo firmior esset rerum gestarum fides, simulque ipsos doceret, quibus rationibus aliorum infirmitati mederentur) admonent præceptorem E suum, instare noctem, turbam esse ingentem, jamque plusquam tempestivum esse capere cibum; dimitteret eos, ut dilapsi in vicos finitimos, sibi quisque cibos emerent.

16 Jesus autem dixit eis: Non habent necesse ire: date illis vos manducare.

[16] Jesus autem quo miraculum fieret evidentius, respondit: *Nihil est necesse ut quoquam eant. Quin ipsi potius date illis quod edant.* [17] Porro discipuli, velut obliti omnium quæ viderant, ne ad hanc quidem vocem expergefacti, crasse quidem responderunt; sed ut illorum imbecillitas illustraret miraculi magnitudinem: Nos, inquiunt, his tam multis dabimus cœnam? Cum simus numero tredecim, ipsi perparcum habemus commeatum, videlicet nihil aliud, quam panes hordeaceos quinque, & F pisces duos. Ut hanc cœnam non fastidiant, quomodo sufficiet illis, quod vix sufficiet nobis paucis?

17 Responderunt ei: Non habemus hic nisi quinque panes, & duos pisces.

18 Qui ait eis: Afferte mihi illos huc.

[18] Tum Jesus jussit hoc quicquid esset ad se adferri. Discipuli simpliciter obtemperantes, neque responsantes, nos igitur enecas fame, si hoc pusillum, quod habemus, das istis, attulerunt universum commeatum.

19 Et cum jussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, aspi-

[19] Hic Jesus exhibiturus convivium Euangelicum, in quo ut oportet abesse luxum omnem, ita decet æqualitatem esse omnium, jussit ut discumberent omnes in gramine, sic ut quinquageni simul accumberent, quo magis evidens esset numerus convi-

– ciens in cælum benedixit, & fregit, & dedit discipulis panes, discipuli autem turbis.

vivarum: simulque morem imitatus illorum, qui pluribus exhibituri convivium aut sportulam, in classes dividunt multitudinem, ne cui aut desit aliquid, aut supersit. Quo facto Jesus tum demum futurus convivator, & corpora quoque pascens, qui pascendis animis venerat, ut re quoque ipsa doceret discipulos suos, nusquam omnino pabulum defuturum his, qui negotio Euangelico intenti, negligerent rem penuariam, quinque panes hordeaceos, & duos pisces sumsit in manus suas; primum ostendens omnibus, quo victu oporteat esse contentos legatos Apostolicos, deinde ponens ob oculos sinceram multitudinis fiduciam, quæ cum videret quantulum esset commeatus, nec ignoraret quot essent hominum millia, tamen jussa discumbere, discubuit. Jesus itaque convivator, manibus tenens panes & obsonium, sustulit oculos in cœlum, indicans à Patre cœlesti proficisci, quicquid opus est humanis usibus, ejusque benignitate laudata, fregit panes simul & pisces. Atque ita tradidit discipulis suis, ut apponerent multitudini, velut ænigmate quodam admonens, quales oporteret esse doctores, qui pascunt sermone Dei simplicium animos. Ut enim Christus suspiciens in cœlum indicavit, se nihil docere, quod non manaret à Patre cœlesti, ita viri Apostolici, quoties viderent populum simplici fiducia, pendere ab ore ipsorum, nihil eis promerent, quod non accepissent à Christo, nec illis proponerent varias cupedias ex officinis Philosophiæ mundanæ, nec è suis affectibus depromerent humana dogmata, sed simplicem & Euangelicam doctrinam illis distribuerent, quemadmodum accepissent à præceptore suo, nec aliter scinderent, quam ille manibus suis fregisset. Siquidem ex hujusmodi demum apparatu, & plurimi reficiuntur, & gloria redit ad Christum, non ad distribuentem. [20] Quæris exitum convivii? Discipuli nihil hæsitantes distribuebant, illi nihil addubitantes comederunt omnes, non ad luxum, sed ad saturitatem. Et adeo nihil defuit numeroso convivio, ut peracta cœna, collecta fragmenta impleverint cophinos duodecim. [21] Porro numerus hominum erat quinque millium, exceptis mulieribus & parvulis.

20 Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos.

21 Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus, & parvulis.

[22] His rebus peractis, Jesus docere cupiens, ubi satis factum est necessitati ventris, non ad lasciviam, aut somnum, sed ad precationem esse fugiendum, precationi vero solitudinem maxime competere, compulit discipulos suos (ægre enim à dilecto Domino distrahebantur) abire ad Lacum, & priores transmittere, se dimissa turba secuturum. At illi quanquam inviti divellebantur, tamen non obmurmurant, non excusant imminentem noctem, non rogant quando ipse secuturus sit, sed simpliciter jussis obtemperant. [23] Illis itaque digressis, Jesus dimissa turba, cui modis omnibus satis fecerat, conscendit in montem, ut illic oraret solus. Sic enim docuerat orare suos. In montis itaque cacumine, bonam noctis partem solus agebat Jesus. [24] Atque interim absente Domino discipuli, navigantes periclitantur in undis. Siquidem illis ingressis lacum, statim obortus est ventus adversus, ac navis intumescentibus fluctibus, non sine periculo jactabatur. Nox conduplicabat metum. Quid facerent? Urgebat periculum, nec aderat cujus implorarent opem. In hoc periculo totam fere noctem Jesus suos reliquit, ut paulatim duraret eos adversus omnes formidines, doceretque nunquam defuturam opem divinam periclitantibus, etiamsi paulo serius obtingat. [25] Quarta igitur demum vigilia noctis, pene desperantibus illis, ac jamjam despondentibus animum, venit Jesus non cymba vectus, sed ambulans super aquas. [26] Illi cum per tenebras vidissent ambulantem aliquem, nec satis agnoscerent Jesum, magis etiam horruerunt, dicebantque inter sese, spectrum esse, quod viderent, non hominem. Vulgus autem nautarum putat

22 Et statim compulit Jesus discipulos ascendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas.

23 Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi.

24 Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus.

25 Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans super mare.

26 Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: Quia phantasma est. Et præ timore clamaverunt.

hujusmodi visa præsens exitium portendere navigantibus. Tantus igitur terror illos invasit, ut velut impotentes sui facti, præ formidine exclamaverint. [27] Jesus autem non passus est illos diutius periclitari, sed illico locutus est eis, ut quem per caliginem videre non poterant, indicio vocis agnoscerent. Animo bono sitis, inquit, ego sum, nolite timere. Ad hanc vocem illico redditus est illis animus. [28] At Petrus, qui semper singulari quodam amore flagrabat erga Jesum, nihil omnino credens difficile, quod ille juberet: *Domine*, inquit, *si tu es, jube me venire ad te super aquas*. Non enim mirabatur illum ambulare, sed sibi quoque licere putabat, illo volente. [29] At *Jesus* modis omnibus fingens ac formans illius imbecillitatem, ad robur perfectæ fidei: *Veni*, *inquit*. Ad hanc vocem nihil cunctatus *Petrus*, *dejecit se è navicula*, *cœpitque properare ad Jesum*, *ambulans & ipse super aquas*. Et quandiu nihil vacillabat illius fides, subserviebat illi liquidum elementum. [30] Cæterum ubi dimotis paulisper oculis à Jesu, cœpit circumspicere ventorum vehementiam, undarum tumultum, suamque imbecillitatem, rursus extimuit: cœpit subsidere, periclitarique ne submergeretur. Metus à ventorum vehementia nascebatur, periculum à metu, metus à diffidentia. Ac rursum periculi magnitudo resuscitavit igniculum fidei. Jamque pene undis obrutus clamavit: *Domine*, *serva me pereuntem*. [31] *At Jesus* admonens suum discipulum, periculum, quod metuebat, non esse ab undis, aut ventis quæ prius subserviebant, sed ab imbecillitate fiduciæ, *porrecta manu corripuit*, *ac sublevavit illum*, *dicens*: *O parum adhuc mihi fidens*, *quare vacillabas?* Non enim satis est habere fidem vehementem ac temporariam, sed oportet habere perpetuam ac constantem: neque dispicere quantum sit periculi, aut quid tuæ vires possint ferre, sed quid ego possim fidenti præstare. [32] *Mox igitur ut ingressus est navim*, *venti conquieverunt*. [33] *Cæterum qui erant in navi*, conspecto tam admirabili prodigio, sentientes in illo quiddam homine majus esse, *prociderunt ad pedes illius*, *& adoraverunt eum dicentes*: *Vere Filius Dei es*. [34] Cumque pervenissent ad littus, abiit in regionem Genezareth, ubi prius multa prodiderat miracula. [35] Hi posteaquam agnoverunt eum prius visum, rursus adesse, miserunt qui per omnem illam regionem divulgarent adesse Jesum, ut adducerent si quos haberent ægrotos. Jam enim ex superioribus miraculis fides illorum sumserat incrementum. [36] Igitur undique confluentes, offerunt Jesu, quotquot erant morbis obnoxii, rogantes illum ut liceret vel fimbriam vestis ipsius contingere, si molestum esset contingere singulos aut alloqui. Tantum erat fidei robur. Nec fefellit eos sua fiducia, quotquot attigerant sanati sunt.

27 Statimque Jesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam: ego sum, nolite timere.

28 Respondens autem Petrus dixit: Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas.

29 At ipse ait: Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam ut veniret ad Jesum.

30 Videns vero ventum validum, timuit: & cum cœpisset mergi, clamavit dicens: Domine, salvum me fac.

31 Et continuo Jesus extendens manum, apprehendit eum: & ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti?

32 Et cum ascendissent in naviculam, cessavit ventus.

33 Qui autem in navicula erant, venerunt, & adoraverunt eum, dicentes: Vere Filius Dei es.

34 Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesar.

35 Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, & obtulerunt ei omnes male habentes,

36 Et rogabant eum ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt.

CAP. XV.

Percellit Scribas: ex corde malum: Cananæa: Mox septem panes bis duo mille replent.

[1] HAEC quo majore cum gloria Dei gerebantur, hoc magis urebantur invidia Pharisæi, videntes hisce rebus suam obscurari gloriam, qua se hactenus venditarant apud homines. Venabantur undique calumniam, sed quo magis impetunt Jesum, hoc magis traducunt suam cæcitatem, adeo manifestam, ut populus etiam perspiceret. Aliquot igitur Pharisæi Hierosolymitæ (nam illic erant arrogantissimi) simul adeunt Jesum, quo numerus fidem adstrueret calumniæ. [2] Porro quum Moses vetuisset, verbis Legis quicquam adimi, aut addi, Pharisæi, quo viderentur ipsi legum non interpretes modo, verum etiam conditores, frivola quædam adjecerant. Quod genus sunt illa: Ne quis cibum capiat manibus impuris: impuras autem appellabant illotas, quasi manus cibum aut hominem contaminaret, aut quasi liquor aquæ sordes abstergeret animi. Item ne quis à so-

1 Tunc accesserunt ad eum ab Jerosolymis Scribæ, & Pharisæi, dicentes:

2 Quare

foro reversus, & in promiscua turba versatus, cibum capiat, nisi prius abluto corpore: perinde quasi contactus hominum inquinaret hominem; aut quasi purus sit, qui lotus sit. Rursus, ut subinde laventur urcei, pocula, æramenta, sellæ, lecticæ, reliquaque supellex, cujus usus erat quotidianus. His atque hujusmodi multis supervacaneis ac frivolis onerabant simplicem plebem; quibus tantum tribui postulabant, ut harum præceptiuncularum gratia nonnunquam ea negligerent, quæ præceperat Deus. Ergo quum non haberent quod impingerent discipulis Jesu, transgressionem Legis Mosaicæ, præceptorem suggillant, quod pateretur discipulos negligere constitutiunculas humanas; non quod eas contemnerent, quanquam merito contemnendas, sed quod rebus seriis intenti, nonnunquam illa pro nihilo ducerent. Conveniunt igitur Jesum & ajunt: *Quare discipuli tui non servant instituta majorum suorum? nec enim lavant manus sumpturi cibum.* 3 Christus non ferens tam malitiosam de re nihili criminationem, percutit illos atrociore recriminatione. Imo qua fronte vos, qui hæc levia calumniamini, tanti facitis humanas constitutiunculas, quæ nihil adferunt, nisi molestam superstitionem, & ob eas violatis vel maximum Dei præceptum: 4 Siquidem Deus naturæ legem corroborans, serio jussit, ut quisque patrem ac matrem honoraret, ac subsidio sublevaret, longævitatem ac felicitatem hujus vitæ pollicens hoc facienti, mortem comminans secus agenti. 5 Vos autem consulentes avaritiæ vestræ, quo, quod sublevandis parentibus erat impendendum, vertatis in lucrum vestrum, docetis homines sanctius ac melius esse locupletare donariis Templum, quam opitulari parentibus egenis, ac technam commonstratis, qua parentibus opem flagitantibus illudant filii: nimirum ut ita loquantur patri aut matri, munus, quod offero Templo, tibi collatum puta. Siquidem quod Deo offertur summo parenti, recte collocatum est; ac filii pietas proderit & parentibus. 6 Atque hac arte sub prætextu falsæ pietatis, contra præceptum Dei, deseritur pater, ut melius habeant Sacerdotes. Res ad vos redit; ad parentes sublevandos, præter verba nihil redit. Et impium factum pietatis imagine prætexitis. 7 Quid autem arrogantius, quam vestras constitutiones anteponere jussis Dei, & harum prætextu sanctissimum Dei præceptum abrogare? Iniquum erat istiusmodi constitutiunculis onerare populum plus satis oneratum Legis onere. Sed impietatis est non ferendæ, vestris commentis antiquare Legem divinam, cum ipsa natura congruentem. Ista nimirum est vestra ista fucata religio, quæ nihil est minus, quam quod videtur. *Hypocritæ, non immerito de vobis vaticinatus est Esaias, dicens:* 8 *Populus hic labiis me honorat, cor autem illorum procul abest à me.* 9 *Sed frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum.* 10 His dictis Jesus velut aversus à Pharisæis, nihil aliud aucupantibus, quam ansam calumniandi, jussit turbas propius accedere, dicens: *Audite & intelligite*, quam sint frivola, quæ vobis præscribunt Pharisæi, de minimis anxii, maxima negligentes. 11 Isti præpostero judicio summam pietatis collocant in rebus externis, velut in delectu ciborum, & ea quæ sunt animi negligunt. Cyathos horrent illotos, & animos impuros negligunt: manus & cutem subinde lavant, animum patiuntur omnibus vitiis inquinari. *Quod intrat in os, non reddit hominem impurum: sed quod egreditur ex ore, reddit hominem impurum.* Non enim refert, quo cibo vescaris, sed quo animo. 12 His verbis quum videretur Jesus justam ansam dedisse Pharisæis calumniandi, quod tolleret ciborum delectum, quem Lex divina præscripsit: qua quidem in re non dissentiebant à Pharisæis discipuli, facinus nefarium existimantes, cibis vesci communibus, quod quidem Christus nondum da-

discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas cum panem manducant.
3 *Ipse autem respondens ait illis: Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit:*
4 *Honora patrem, & matrem; &: Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur.*
5 *Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel matri, Munus quodcumque est ex me, tibi proderit:*
6 *Et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam: & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.*
7 *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens:*
8 *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est à me.*
9 *Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum.*
10 *Et convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite, & intelligite.*
11 *Non quod intrat in os, coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.*
12 *Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei: Scis quia Pharisæi audito verbo hoc, scandalizati sunt?*

manabat: tamen indicat illa non ex natura sua, sed ex incidentibus causis vel bona vel mala fieri: & ob id minoris esse facienda, quam ea quæ semper & sua natura pia sunt aut impia: jamque tempus adesse, ut id genus Legis præcepta, quæ ad tempus aliquod sint instituta, nec tam adferant sanctimoniam, quam significent, jam incipiant obscurari, mox ad coruscantem Euangelii lucem prorsus interitura. Hoc nondum intelligentes discipuli adeunt Dominum, ac privatim admonent de periculo: Scis Pharisæos isto sermone tuo de cibo non polluente quenquam offensos esse, tametsi dissimulant?

13 At Jesus docere volens aliquando offendiculum improborum, ex rebus nihili sumtum, fortiter esse cum suis auctoribus contemnendum: præsertim quum illis obsecundando, nihil aliud proficias, quam quod alis illorum malitiam; non sine pernicie simplicium, qui fidentes observatiunculis hujusmodi, negligunt interim veræ pietatis studium: hunc in modum respondit discipulis suis, qui & ipsi nonnihil erant offensi: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœlestis, radicitus evelletur:* peribit omnis institutio, quam homines ad suum quæstum & gloriam ex sese, non ad veram pietatem commenti sunt. Ista terram sapiunt, & carnalia sunt, pro tempore data coercendæ crassorum hominum licentiæ. Lex Euangelica spiritualis est ac cœlestis: nec in istis rebus visibilibus sita est, sed in affectibus animi. Horum igitur prima debet esse cura. Siquidem absque his nec illa quicquam prosunt, nisi ad inanem ostentationem. 14 Hanc igitur Philosophiam cœlestem posteaquam cœpistis profiteri, nihil vobis est rei cum fucatis Pharisæis, qui talibus observatiunculis promittunt absolutam sanctimoniam, in quibus aut nihil est aut quam minimum pietatis. Jactant sese doctores ac duces ad veram religionem, quum ipsi nesciant quibus in rebus sit sita vera religio. Itaque *cæci sunt, cæcorum duces. Porro si cæcus cæco viæ dux fuerit, quid futurum, nisi ut ambo simul incidant in foveam?* Nesciunt quid doceant, & stultos crassosque discipulos sibi adjungunt. Valeant igitur stulti Pharisæi, cum suis stultis & ineptis constitutiunculis. Vobis ea curæ sint, quæ vere purum & impurum reddunt hominem, hoc est, quæ polluunt aut purgant animum magis quam corpus. 15 Ad hæc Petrus ob penitus à majoribus haustam superstitionem nondum sibi persuadens absque periculo posse negligi constitutiones ejusmodi, non ausus amplius refragari sermonibus Jesu, blande rogat, ut quod involute dixerat apud populum, de iis quæ intrant & exeunt os, dignetur explanare. 16 Jesus objurgatiuncula volens acuere studium suorum, quos oportebat jam in conjectandis parabolis esse peritiores, & ex aliis alia divinare: *Adhuc*, inquit, *& vos caretis intelligentia?* 17 *Nec intelligitis, quod cibus*, qui manibus sive lotis sive illotis sumtus *intrat in os, demittitur in stomachum, deinde* quod crassius est, per alvum *in secessum rejicitur?* Corporalia sunt hæc, nec afficiunt nisi corpus. Animum nec juvant, nec lædunt, nisi si quis abutatur. Ut autem abutaris, non ciborum fit vitio, sed abutentis. 18 Cæterum quæ progrediuntur ex ore, sunt ea quæ loquuntur homines. Oratio nascitur non ex ventre, sed ex corde. Porro quod est in corde hominis, id aut vere purum est, aut vere impurum est. 19 Illic enim fontem suum habent noxiæ cogitationes, quibus fratri struunt insidias, homicidia, adulteria, stupra, furta, fraudes, doli, livor, arrogantia, lites, falsa testimonia, blasphemiæ. 20 Hæc etiamsi non prodeant per os, tamen impurum reddunt hominem, & abominandum in oculis Dei. Si prorumpunt, velut è putri cloaca pestilens halitus, ut declarant hominem esse impurum, ita contagio afflatuque suo etiam alios inquinant. Porro sive lotis manibus cibum capias, sive non lotis, modo ad usum naturæ sumas, non red-

13 *At ille respondens ait: Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur.*
14 *Sinite illos: cæci sunt, & duces cæcorum: cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.*
15 *Respondens autem Petrus dixit ei: Edissere nobis parabolam istam.*
16 *At ille dixit: Adhuc & vos sine intellectu estis?*
17 *Non intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur?*
18 *Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem.*
19 *De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ.*
20 *Hæc sunt, quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.*

reddit hominem immundum. Nec potus ex illoto
calice sumtus inquinat hominem: modo modice
sumas ad usum, non ad luxum. Itidem insidere il-
lotæ sellæ, non conspurcat animum hominis, uti
neo-lota sella puritatem addit sedenti. Has igitur
frivolas ineptias cum superstitiose doceant ac servent
Pharisæi, tamen non exhorrent ea, quibus vere in-
quinatur animus. Moliuntur insidias benemerenti,
subornant falsa testimonia, obtrectant famæ proxi-
mi sui: & ita suæ consulunt gloriæ, ut invideant
gloriæ Dei, calumniantes opera, quæ illius Spiritu
geruntur, & attribuentes Beelzebub. Hæc erant il-
lis abominanda, si vere puri videri vellent. Quod
autem hoc est præposterum sanctimoniæ genus, lo-
tas habere manus, & mentem simul ac linguam ha-
bere tot sceleribus inquinatam?

21 Et egressus inde Jesus, secessit in partes Tyri & Sidonis.

[21] Hæc locutus Jesus, reliquit eam regionem, &
concessit in fines Tyri ac Sidonis, velut ipso facto
vaticinans Judæos ob superstitionem suæ Legis ex-
pulsuros Euangelicam doctrinam, quam gentes es-
sent per fidei sinceritatem sibi vindicaturæ. Siqui-
dem Tyrus & Sidon ab idololatris incolebantur.
Huc ita profectus est Jesus, non ut prædicaret, quem-
admodum fecerat in Judæa, nondum enim illud tem-
pus advenerat, sed ut lateret. Nam domum ingres-
sus est latere cupiens, sed fama latentem prodidit.
Hoc datum est invincibili Judæorum malitiæ, ne
queri possent sibi prælatas nationes impias & profa-
nas. Itaque miraculum, quod illic gessit, non affecta-
tum, sed casu oblatum ac propemodum extortum
videri voluit. [22] Igitur ubi rumor late sparsisset ad-
esse Jesum, cujus fama paulatim gliscens, Judææ
terminos exierat, mulier quædam Chananæa, è fi-
nibus suis egressa, non est ausa propius accedere ad
Jesum, ne impura purum contaminare videretur;
sed procul clamore miserabili compellat: *Miserere
mei fili David:* narrans sibi filiam esse domi, mise-
re vexatam à Dæmonio. [23] Hic Jesus ille misericors
& exorabilis, qui solet omnibus obvius esse & expo-
situs, quo simul & mulieris constantissimam fidem
omnibus patefaceret, & Judæis suam pertinacissimam
incredulitatem exprobraret, simulque doceret nos
quantum valeant apud Deum improbæ preces, ex
humili corde profusæ; adeo contemsit supplicem,
ac vociferantem præ dolore animi, ut nec responso
dignaretur: videlicet Judaicam quandam arrogan-
tiam specie exprimens, quod Judæi Chananæos ve-
teres hostes, & idolorum cultores, habeant abomi-
nandos, seque contaminari putent, si vel colloquium
cum illis misceant. Et in hoc affectu tum temporis
adhuc erant Apostoli. Non destitit mulier, quam-
vis repulsa. Dolor & fides illam reddebat improbam.
Sequitur à tergo, vociferatur lamentabili voce: *Mi-
serere mei Domine, fili David.* Discipuli nondum
intelligentes quid ageretur, pudore commoti, po-
tiusquam misericordia, ob improbum clamorem alie-
nigenæ mulieris, interpellant Jesum, rogantes non
ut misereretur calamitosæ, sed ut improbam able-
garet aliquo responso. [24] Jesus itaque responsum ad-
dit, repulsa priore durius, quo magis ac magis ad-
mirabilem redderet barbaræ mulierculæ constantiam
ac modestiam: & hujus exemplo Judæis suam ex-
probraret arrogantiam: *Non sum*, inquit, *missus, nisi
ad oves perditas domus Israeliticæ.* Nam hoc quoque
titulo sibi mire plaudebant Judæi, quod genus es-
sent Israelis. [25] Mulier adeo non est defatigata tot
repulsis, ut ausa sit propius etiam accedere ad Je-
sum, *& accidens ad genua, Domine*, inquit, *opitula-
re.* Non refellebat, quod dixerat Jesus, sed preci-
bus iteratis conabatur obtundere. Non obtexit jus,
nihil aliud flagitat quam misericordiam. [26] Nec his
contentus Jesus, pergit adhuc tentare mulieris mo-
destam improbitatem: *Non decet*, inquit, *sumere
panem filiorum, & projicere canibus: panem* appellans
fructum Euangelicum, qui fide constat: *filios* Ju-

22 Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamavit, dicens ei: Miserere mei Domine fili David: filia mea male à dæmonio vexatur.

23 Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos.

24 Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel.

25 At illa venit, & adoravit eum, dicens: Domine, adjuva me.

26 Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.

A dæos, qui patre Deo gloriabantur: *canes* alienige-
nas, à religione, cultuque Dei alienos. Quis Ju-
dæorum hujusmodi convitio non fuisset irritatus?
[27] At mulier, nec recusat canis cognomen, nec Ju-
dæis invidet honorificum titulum filiorum: sed do-
minos etiam eos appellans, quos Jesus vocarat filios,
amplectitur responsum in specie contumeliosum, &
ex ipso, quo videbatur omnino repulsa, arripit an-
sam, ne possit repelli. Non inficior, inquit, Israe-
litas esse filios, nos esse canes: & ideo non sum
omnino repellenda. Non illis præripio suum panem
delicatum, quo vescuntur accumbentes in mensa pa-
tris: hoc tantum peto, quod domini non solent ne-
B gare canibus. Dives est mensa talium, mihi satis est,
si contingant micæ, quæ decidunt de mensis illo-
rum. [28] *Tunc Jesus*, admiratus tam infatigabilem
constantiam alienigenæ, veluti victus *dixit: O mulier*,
non possum amplius repugnare tuis precibus, *magna
est fides tua*, qua me cogis. *Fiat itaque tibi sicut vis.*
Ac mox hoc ipso in tempore compertum est filiam
fuisse à Dæmonio liberatam.
[29] Hoc unum miraculum cum Jesus ad suam gen-
tem provocandam in confinio Sidoniorum ac Tyrio-
rum, veluti coactus edidisset, in Judæam sese rece-
pit, ut declararet, quanto propensior esset in suos,
quam in alienigenas, si modo beneficiis vinci po-
C tuissent. Venit autem ad Lacum, qui dicitur Mare
Galilææ, atque illic conscenso monte, sedebat, ut
secessu locique difficultate paulatim ad firmitudinem
eveheret fidem suorum. [30] Mox confluebant ad il-
lum multi greges hominum, adducentes secum mu-
tos, cæcos, claudos, debiles, aliosque diversis mor-
bis obnoxios: quorum tam ingens erat multitudo,
ut eos abjicerent ad pedes Jesu. [31] Ille vel ex itine-
ris difficultate, satis perspecta fide illorum, sanavit
omnes: tanta celeritate, tam multos, ut multitudo,
quæ venerat, vehementer obstupesceret, quum vi-
deret subito recepisse visum, qui modo fuerant cæ-
ci: loqui, qui fuerant muti: ambulare recte, qui
D fuerant claudi: integris esse membris, qui fuerant
debiles. Et glorificabant Deum Israelitici populi, qui
tantis beneficiis dignaretur gentem suam. Hæc po-
puli gratitudo fecit, ut ultro beneficium beneficio
cumularet.
[32] Quum enim sciret Jesus multitudinem tertium
jam diem hærere sibi; tantus erat ardor erga Jesum;
& si quid attulissent secum viatici, id jam dudum
esse consumtum; & multos periclitari fame; ad
hæc, iter esse longum, nec vicos ullos aut oppida
esse in propinquo, convocat ad se discipulos suos,
& ait: *Misereor me multitudinis. Jam enim triduum
est, quod hic mihi adhærent in deserto, nec habent
E quod edant: nec eos volo dimittere jejunos, ne defi-
ciant in via* prolixiore, quam ut à jejunis peragi
possit. His dictis submonebat discipulos suos supe-
rioris miraculi, quo paverat aliquot hominum mil-
lia. [33] At illi rudes adhuc, & obliti priorum, qua-
si jussi pascere tantam hominum turbam, solliciti
perplexique respondent: *Unde igitur nobis tantam
vim panum comparemus, ut sufficiat tam numerosæ
multitudini?* Hæc simplicitas & oblivio discipulo-
rum miraculi magnitudinem illustravit. Desperanti-
bus igitur illis, Christus peragit miraculi negotium.
[34] Rogat eos, quot haberent panes. *Respondent: Se-
ptem, cum paucis pisciculis.* [35] *Et continuo jubet eos
F discumbere in terra.* [36] *Ac sumens in manus panes se-
ptem cum obsonio: posteaquam sublatis in cœlum ocu-
lis gratias egisset Patri, fregit, tradiditque discipulis
suis, illi distribuerunt populo.* [37] *Comederunt omnes
usque ad saturitatem:* & in tantum non defuit quic-

27 At illa dixit: Etiam Domine: nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum.

28 Tunc respondens Jesus, ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora.

29 Et cum transisset inde Jesus, venit secus Mare Galilææ: & ascendens in montem, sedebat ibi.

30 Et accesserunt ad eum turbæ multæ habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos: & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos:

31 Ita ut turbæ mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes: & magnificabant Deum Israel.

32 Jesus autem, convocatis discipulis suis, dixit: Misereor turbæ, quia triduo jam perseverant mecum, & non habent quod manducent: & dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via.

33 Et dicunt ei discipuli: Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam?

34 Et ait illis Jesus: Quot habetis panes? At illi dixerunt: Septem, & paucos pisciculos.

 quam,

35 Et præcepit turbæ, ut discumberent super terram. 36 Et accipiens septem panes & pisces, & gratias agens, fregit, & dedit discipulis suis, & discipuli dederunt populo. 37 Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas.

38 Erant autem qui manducaverunt, quattuor millia hominum, extra parvulos & mulieres.

39 Et, dimissa turba, ascendit in naviculam: & venit in fines Magedan.

quam, ut ex collectis his, quæ superfuerant, implerentur corbes septem. 38 *Erant autem qui comederant numero quater mille, præter pueros ac mulieres.* 39 Jesus autem tot tam insignibus editis miraculis in monte, ne plus satis accenderet populum in admirationem sui, præsertim cum hæc corporalia beneficia non in aliud adhibebantur, quam ut Euangelicæ doctrinæ, qua sanantur & pascuntur animi, conciliarent auctoritatem, *dimissa turba, navigio profectus est in terram Magedan.*

Cap. XVI.

Quærunt signa: vetatque zymen: confessio Petri: Prædicit mortem: se pius ipse neget.

1 Et accesserunt ad eum Pharisæi & Sadducæi tentantes: & rogaverunt eum ut signum de cælo ostenderet eis.

2 At ille respondens, ait illis: Facto vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim cælum.

3 Et mane: Hodie tempestas, rutilat enim triste cælum.

1 Hic agentem adeunt rursum Pharisæi quidam & Sadducæi, secta quidem dissidentes, sed ad insidias struendas Jesu, concordes. Ac subdole rogant illum, ut signum aliquod ederet è cœlo: quasi posthac illi credituri sint, si id fecisset; cum nihil aliud captarent quam occasionem calumniandi.
B
2 Jesus autem cum animadverteret eos, post tot edita miracula, adhuc in sua perseverare malitia, ingemuit spiritu, & ait: Hypocritæ, aliud ore promentes, aliud in corde celantes: in rebus levioribus nostis, observato cœlo, prædicere, quod tempus postridie sit futurum. Etenim cum videtis Solem occidentem, dicitis: Cras erit serenitas: rutilat enim cœlum. 3 Rursum ubi mane videtis Solem orientem, illico pronuntiatis, eo die futuram tempestatem, quod rubeat triste cœlum. Ex habitu facieque cœli conspecta nostis divinare, an tempus idoneum sit futurum, itineri, navigationi, sementi, messive, aut aliis rebus ad corporis usum pertinentibus: & in noscendo tempore, quod adfert salutem animarum, tam estis stupidi & oscitantes? Tenetis Scripturas, videtis quæ gerantur, conspicitis innovari mundum: & nondum intelligitis adesse tempus illud à Prophetis prædictum, totque seculis exspectatum? Ex uno signo pronuntiatis futuram serenitatem, aut tempestatem: ex tot signis, quæ quotidie videtis, non intelligitis id quod adest? 4 Si prodigiis meliores reddi potuissetis, jampridem crederetis mihi. Nunc signum flagitatis, quo reddamini deteriores. O nationem pravam & adulterinam, longeque degenerantem à majoribus suis, quorum titulis se venditat. Ostentum subdole quærit è cœlo, quod calumnietur: sed hoc olim illi dabitur quod horreat, non quod carpat. Interim non dabitur illi portentum nisi è terra, quod frustrabitur omnes illorum conatus, cum viderint redivivum, quem putabant exstinctum ac sepultum. Prodigiosum illis videtur, quod accidit Jonæ Prophetæ. Dabitur illis simile prodigium, sed admirabilius. Hoc ænigmate significabat Dominus Jesus, se prius occidendum ac sepeliendum ab illis, quem illi nihil aliud existimabant quam hominem, ac mox divina virtute revicturum.

4 Faciem ergo cæli dijudicare nostis: signa autem temporum non potestis scire? Generatio mala & adultera signum quærit: & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Et relictis illis, abiit.

5 Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere.

6 Qui dixit illis: Intuemini, & cavete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum.

7 At illi cogitabant intra se dicentes: Quia panes non accepimus.

8 Sciens autem Jesus, dixit: Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis?

5 His igitur cum sua cæcitate relictis, Jesus navigio transmisit Lacum: ac discipuli per oblivionem non prospexerant sibi de panibus priusquam navim conscenderent. Nam unicum duntaxat habebant panem in navi. 6 Jesus igitur ut vellicaret illis memoriam: *Cavete, inquit, etiam atque etiam à fermento Pharisæorum ac Sadducæorum:* videlicet obscure taxans Judaicam illorum superstitionem, quod magnum quiddam esse putabant, his aut illis vesci cibis, cum ante docti fuissent, his, quæ intrant in os, non inquinari hominem. 7 Hoc dicto discipuli, quanquam quid sibi vellet non intelligentes, tamen admoniti sunt, quod obliti fuissent navi imponere commeatum. 8 Hac igitur de re sollicitos Jesus objurgat, incusans illorum tarditatem: qui toties docti dictis simul ac factis, penitus ex animo profligandam de victu sollicitudinem, adhuc rerum hujusmodi cura distinerentur: O parum mihi fidentes,

9 Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, & quot cophinos sumpsistis?

10 Neque septem panum in quattuor millia hominum, & quot sportas sumpsistis?

11 Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: Cavete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum?

12 Tunc intellexerunt; quia non dixerit cavendum à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum, & Sadducæorum.

A
inquit, cur hæc cura torquet animum vestrum, quod panem obliti sitis, quasi quicquam nobis defuturum sit, etiamsi vos non prospexeritis? An non docui, primum omnium quærendum regnum Dei, hæc ultro adjicienda? An non bis jam vidistis, tantæ multitudini non defuisse cibum? 9 Tot modis docti monitique nondum intelligitis, nondum meministis? Adhuc cor habetis hujusmodi curis obcæcatum: & Pharisæorum more, quod cernitis oculis, non videtis: quod auditis auribus, perinde est quasi non audiatis? An excidit, quod nuper vobis, non solum testibus, verum etiam ministris gestum est: cum quinque panibus hordeaceis ac duobus piscibus saturarentur quinque hominum millia? Quum esset tantus convivarum numerus, cum esset tam parcus apparatus, quot cophinos implestis ex ejus convivii reliquiis? respondent illi, Duodecim. 10 Ac rursum cum vobis distribuentibus septem panibus, & paucis piscibus expleti fuissent quatuor hominum millia, quot cophinos implestis è reliquiis? Respondent, Septem. 11 Cur nondum, inquit, agnoscitis genus sermonis mei, quem ad curam rerum corporalium trahitis: quum is prospiciat animis magis, quam corporibus? Jam ex vobis oportuit conjectasse, quid sibi vellet ænigma quod dicebam, cavendum à fermento Pharisæorum ac Sadducæorum.
C
Jam docueram nihil referre, quo cibo vescamur: jam multis modis inculcaram, his qui rem tractant Euangelicam hujusmodi sordidas curas prorsus abjiciendas. 12 Hac objurgatiuncula discipuli facti attentiores, intellexerunt quod Jesus sensisset diligenter cavendum à doctrina Pharisæorum, quæ nihil habeat sincerum, sed ambitione, avaritia, livore, cæterisque vitiis esset corrupta, quum Euangelica doctrina nihil hujusmodi sapiat. Illorum enim doctrina magis infici hominem quam pasci: & ob id diligenter esse cavendum, quod falsa specie pietatis solent incautos fallere, quum sit merum veræ pietatis venenum.

13 Venit autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi: & interrogabat discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse Filium hominis?

14 At illi dixerunt: Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex prophetis.

15 Dicit illis Jesus: Vos autem quem me esse dicitis?

16 Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus, filius Dei vivi.

17 Respondens autem Jesus, dixit ei: Beatus es Simon Bar-Jona: quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est.

18 Et ego dico tibi, quia tu es

D
13 Hic ubi Jesus venisset in regionem Cæsareæ civitatis, quam Philippus Tetrarcha in honorem Cæsaris sic appellavit, fratrem Herodem imitatus, qui ei cui prius fuit nomen turris Stratonis, vertit nomen, & appellavit Cæsaream: voluit periculum facere, quantum profecissent discipuli, ex tot sermonibus auditis, ex tot miraculis conspectis: & an aliquid sublimius de ipso sentirent, quam vulgus. Percontatur igitur illos, dicens: *Quem dicunt homines esse filium hominis?* 14 *Ajunt, Alii Joannem Baptistam:* Sic enim suspicati sunt Herodiani: *alii Eliam,* quod is raptus esset, & ideo nunc suspicarentur apparere juxta prophetiam Malachiæ: *alii Hieremiam,*
E
quod is typum gereret Christi, quodque de illo dictum esset: *Ecce constitui te hodie super gentes & reges, ut evellas, & dissipes, & plantes,* quæ vere erant in Christo complenda. 15 His auditis Jesus, ut certiorem aliquam ac sublimiorem eliceret professionem: *Vos, inquit,* quos oportet me rectius nosse, *quem me esse dicitis?* 16 Hic *Simon Petrus,* ut erat amantissimus Jesu, tanquam futurus ordinis Apostolici princeps, omnium nomine *respondit: Tu es ille Christus, filius Dei vivi,* non suspicionem proferens, sed certa & indubitata sententia profitens, illum esse Messiam à Prophetis promissum, singulari quodam more Filium Dei. 17 Hac tam alacri, tamque
F
solida professione delectatus Jesus: *Beatus es,* inquit, *Simon fili Joannis.* Istam vocem non tibi suppeditavit affectus humanus, sed Pater cœlestis, afflatu secreto suggessit animo. Nullus enim digne sentit de Filio, nisi Patris instinctu, qui solus novit Filium. 18 Atque ego vicissim, ne gratis me tam magnifico testimonio ornaris, illud affirmo, te vere Petrum esse, hoc est, solidum lapidem: non huc aut illuc vacillantem variis opinionibus vulgi, & huic saxo tuæ professionis, superstruam ecclesiam meam: hoc est,
do-

Petrus, & super hanc Petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. 19 Et tibi dabo claves regni cælorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis.

domum & palatium meum, quam ita communiam innixam immobili fundamento, ut nullæ vires regni tartarei valeant illam expugnare. Multis machinis vos impetet Satanas; concitabit in vos impiorum Spirituum cohortem, sed meo præsidio stabit ædificium meum inexpugnabile, tantum maneat ista solida professio: [19] Regnum cœleste est Ecclesia: regnum Diaboli est mundus. Ab hoc non est quod quisquam sibi metuat, modo Petrus sit, hoc est, tui similis. Atque hujus regni cœlestis claves tibi sum traditurus. Convenit enim ut illic primus sit auctoritate, qui primus est fidei professione & caritate. Et est quidem interim istud regnum cœlorum in terris, sed commercium habens cum cœlo, unde pendet. Proinde qui peccatis adhuc obstrictus est, ad regnum pertinet inferorum, nec potest ingredi in regnum cœlorum. Ingredietur autem si apud te professus quod tu profiteris, per baptismum solvatur à peccatis: atque ita te duce, teque fores reserante, ingredietur regnum cœlorum. Hæc mea peculiaris est potestas, condonare peccata: sed hanc potestatem tibi quadantenus impartiam, ut quod tu meis clavibus acceptis solveris super terram apud homines, solutum sit & in cœlis apud Deum. Contra quod tu in terris alligaris, alligatum sit & in cœlis. Comprobabit enim Deus tuum judicium, ab ipsius Spiritu profectum.

20 Tunc præcepit discipulis suis, ut nemini dicerent quia ipse esset Jesus Christus.

[20] Hæc loquutus Jesus, præcepit discipulis suis, ut hanc magnificam de se opinionem adhuc apud se servarent, neque cuiquam cæterorum aperirent, quod ipse esset Messias. Prius enim erat peragendum sacrificium crucis, & declaranda naturæ humanæ veritas: deinde per resurrectionem, & Spiritum Sanctum declaranda Divinitas. Quanquam enim Petri vox collaudata est à Christo, veluti jam proficientium, & paulatim emergentium ad perfectiora, tamen adhuc somniabant regnum quoddam non omnino dissimile mundano. Et ob hæc Jesus obscure, quasique per ænigma Petro jus clavium pollicitus est, non continuo tradidit. Nondum enim erat idoneus qui uteretur, haud dum satis edoctus magisterio Spiritus cœlestis. Atque ideo Jesus revocat eos ad mysterium crucis, ac mortis suæ, quo regnum illud erat parandum, devicto Diabolo, & abolitis peccatis, quo minus animis perturbarentur, quum hæc viderent accidere, quæ sciebant paulo post esse ventura. Maluerant illi gloriari in potente illo ac sublimi Filio Dei vivi: sed in hoc nemo vere potest gloriari, nisi qui non fuerit offensus ejusdem humilitate.

21 Exinde cœpit Jesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, & multa pati à senioribus, & Scribis, & principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere.

[21] Cœpit igitur Jesus suos ad hanc tempestatem, quæ imminebat, præparare, indicans eis sibi prius eundum esse Hierosolymam, seque multis malis affligendum à Scribis ac Pharisæis, atque etiam à primariis Sacerdotibus: denique & occidendum esse, sed tertio die revicturum. [22] Hunc sermonem quum discipuli carnales adhuc non satis intelligerent, quod hæc judicarent indigna eo, qui tot miraculis declarasset se Filium Dei: non ausi sunt tamen interrogare Dominum, quid sibi vellet mori, & resurgere. Petrus itaque, quem præcipuus quidam amor erga præceptorem semper fecit cæteris audaciorem, abducit eum à reliquis Apostolis quasi familiarius aliquid dicturus: & increpans illum, atque abominans mortis & afflictionum mentionem: *Propitius*, inquit, *esto tibi, Domine: non contingent ista tibi.* Siquidem in te situm est ut non eveniant. Quanquam enim Petrus afflatu Patris, magis quam suo sensu pronuntiaverit eum Filium Dei vivi, procul aberat tamen ab intellectu illius arcani, quod Jesus sua morte redemturus esset genus humanum: & resurrectione declaraturus orbi potentiam divinæ virtutis.

22 Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum dicens: Absit à te, Domine: non erit tibi hoc.

23 Qui conversus, dixit Petro: Vade post me satana, scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.

[23] Hunc igitur affectum ut in suis corrigeret Jesus, conversus est, & intuitus discipulos suos, quos sciebat similiter affectos esse, tametsi solus Petrus ausus fuerat increpare Dominum, ait Petro: *Abi post me Satana.* Desiste adversari voluntati Patris mei: tuum est sequi me, non præire. Nunc obsistis, impedire studens, quod ob salutem humani generis, & Pater vult fieri, & me facere decet. Cupis esse socius regni, & obsistis ad crucem ultro properanti, quo regnum hoc asseram Patri. Qua me videtis ire, hac est vobis quoque tendendum ad regnum cœlorum. Tu vero nondum sapis ea quæ sunt Dei, sed humanis affectibus ductus repugnas voluntati divinæ. Ne obsta igitur inutilis monitor, sed à tergo sequens, discipulum age potius quam magistrum.

24 Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.

[24] His dictis ubi Jesus retudisset intempestivam Petri improbitatem, conversus ad omnes discipulos, cœpit pluribus verbis explanare, quid esset quod dixerat Petro, Vade post me: Quisquis vult, inquit, esse meus discipulus, & particeps esse regni cœlorum, sequatur mea vestigia: ac sicut videt me contemtis omnibus hujus mundi bonis, etiam vitam meam ultro impendere saluti hominum & gloriæ Patris, ita ille affectus omnes humanos abdicet oportet, paratus ad omne mortis genus Euangelii causa, tollensque & ipse crucem suam, me ad crucem euntem sequatur.

25 Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.

[25] Sic pati, beari est; sic affici ignominia, gloriosum est; sic occidi, est lucrifacere vitam. Scio nihil esse vita carius: sed sic cuique sua perdenda est vita, si velit eam servare, perditurus nisi perdiderit. Lucro suo perdit, qui perdit ob Euangelium: vere perdit, qui deserto Euangelio, consulit vitæ temporariæ, & dispendium facit æternæ vitæ.

26 Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?

[26] Nemo tam stultus est, ut vitæ corporalis hujus ac brevis jactura, velit universum hunc mundum lucrifacere. Quorsum enim opes, si interim perit ipse possessor? Ita dementis est tanti facere affectus suos, opes, aut etiam corpus ipsum, mox & alioqui periturum, etiamsi nemo occidat, ut hominum gratia æternæ vitæ faciat dispendium: quam qui non habet, frustra habet cætera. Nihil igitur cuiquam tam carum esse debet, cujus lucrum animæ suæ dispendio velit commutare. Nam cæterarum rerum jactura potest utcunque sarciri, animæ dispendium est irrecuperabile.

27 Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis: & tunc reddet unicuique secundum opera ejus.

[27] Qui perdit vitam suam mea causa, non perdit, sed mihi fœnerat, recepturus cum lucro, cum apparuerit majestas regni mei. Neque enim est cur animo dejiciamini, quod ostenderim ob Euangelium multa toleranda tristia. Habitura sunt hæc brevi finem, & ignominiam temporariam sequetur æterna gloria. Siquidem Filius hominis, quem videbitis conculcatum ab omnibus, & habitum pro vermiculo, aliquando venturus est alia specie, demonstraturus omnibus majestatem & gloriam Patris, stipantibus eum satellitibus suis Angelis. Tunc qui hic judicatus erat, & condemnatus ignominiosa morte, judicem aget omnium & vivorum & mortuorum, redditurus cuique præmium pro factis suis. Tunc morti addicentur æternæ, qui hic vitam pluris fecerint, quam me: & vita donabuntur immortali, qui mea causa vitam corporis ad tempus contemserint. Nunc certaminis tempus est, erit olim præmiorum.

28 Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.

[28] Atque hæc quidem felicitas tum absolvetur, cum visum erit Patri. Neque enim vestrum est nosse tempus. Et tamen interim dabitur hujus gloriæ gustus aliquis. Siquidem illud habete pro certo. Sunt hic quidam adstantes, qui non gustabunt mortem, priusquam videant Filium hominis, ostendentem majestatem regni sui, quatenus oculis corporeis cerni potest. Certe videbunt ante mortem regnum Dei promere virtutem suam, jamque paulatim vincere potentiam hujus mundi universam.

CAP. XVII.

Rex clarus paret: sanare haud discipulus quit:
Ingens vis fidei: datque didrachma Deus.

1 Et post dies sex assumit Jesus Petrum, & Jacobum, & Joannem fratrem ejus, & ducit illos in montem excelsum seorsum:

[1] POST dies sex Jesus volens aliquo pacto velut per somnium exhibere suis eam speciem, qua olim ven-

venturus est judex orbis, tres è numero discipulorum selegit, Petrum, Jacobum, & Joannem hujus fratrem: atque his subductis in montem vehementer excelsum, procul ab hominum conspectu, transfiguratus est coram illis. [2] Refulsit autem facies ejus in morem Solis, ac vestimenta niveo quodam candore relucebant, qualem nullus fullo super terram potest dare. [3] Simulque apparuit illis Moses & Elias, colloquentes cum eo de gloria mortis, quam esset subiturus Hierosolymæ. Hoc ita visum est Christo, ut his auctoribus, quos plurimi faciebant omnes Judæi, confirmarentur Apostoli, neque suspicarentur eum velle Legem abolere, cum adstaret illi Moses, neque Prophetas, cum adesset Elias: nec mortem ut ignominiosam abominarentur, quam tanti viri ut gloriosam prædicabant. [4] Hæc visa sunt Apostolis, veluti recens experrectis à somno; nam oculi gravabantur: non enim capiebat mortalis infirmitas, visionis magnitudinem. Expavefactis igitur & attonitis tam incredibili spectaculo discipulis, Petrus nondum satis sui compos, sed totus raptus voluptate ac majestate spectaculi, quæ procul abesse videbatur à mentione mortis: *Domine*, inquit, *exstruamus hic tria tabernacula: tibi unum, alterum Mosi, tertium Eliæ*. Hoc visum est Petro consultius, quam Hierosolymis occidi. [5] Nondum sermonem finierat Petrus, ecce nubes lucida obumbravit Apostolos, ne sublimitate spectaculi absorberentur. Et ecce vox Patris de nube sonuit, iisdem verbis testificans de Filio, quibus testimonium illi præbuerat apud Jordanem baptizato: *Hic est Filius meus unice carus, in quo sibi complacet animus meus, ipsum audite.* [6] Hanc vocem divinæ majestatis plenam, nec ferendam humanis auribus, cum audissent discipuli, procidentes in facies suas, majorem in morem extimuerunt. Metuebant enim vitæ suæ, quod didicissent Deum ita locutum: *Non videbit me homo & vivet.* At Jesus recepta priore specie contigit eos manibus, ne suspicarentur esse spectrum, ac voce consueta notaque consolatus est illos, dicens: *Surgite, neque metuite quicquam.* [8] Porro cum receptis animis attollerent oculos suos, neminem viderunt illic, præter solum Jesum, talem qualis venerat in montem.

[9] Quum autem descenderent de monte, priusquam redirent ad reliquum discipulorum cœtum, præcepit illis, ne cuiquam narrarent de his, quæ viderant, donec Filius hominis resurrexisset à mortuis: nam ante id temporis sermonem & fructu suo cariturum, & fide. Ac discipuli quidem continuerunt apud se, conferentes inter sese, quid sibi vellet hoc, quod dixerat Jesus, postquam resurrexerit à mortuis. Adeo cor habebant obvolutum, ut ea vox toties audita non descenderet in pectus illorum. [10] Sed scrupulus quidam ceperat animos illorum, ex eo quod Eliam conspexerant assistentem Jesu, hunc inter eundum proponunt illi. Quid est igitur, inquiunt, quod Scribæ docentes adventum Messiæ, dicere soleant ex auctoritate Malachiæ, quod priusquam veniat Messias, venturus sit Elias Thesbites. At is non præcessit adventum tuum, sed hodie demum visus est in monte. [11] Quibus Jesus respondens ait: Elias quidem venturus est, quemadmodum dixit Malachias: & juxta prophetiam præcurret adventum meum, ac restituet omnia, conversis ad Euangelium Judaicæ gentis reliquiis, ne condemnetur tota natio. Verum is adventus erit olim, quum rursus adero cum majestate Patris, redditurus unicuique pro suis factis præmia. [12] Quanquam & hunc meum adventum præcessit Elias quidam, quem æque atque me contemserunt, & fecerunt in illum non pro meritis ipsius, sed quicquid ipsis collibitum est. Neque mitius ab

2 Et transfiguratus est ante eos, Et resplenduit facies ejus sicut sol: vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix.
3 Et ecce apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo loquentes.
4 Respondens autem Petrus dixit ad Jesum: Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, & Eliæ unum.
5 Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite.
6 Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde.
7 Et accessit Jesus, & tetigit eos: dixitque eis: Surgite, & nolite timere.
8 Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesum.
9 Et descendentibus illis de monte, præcipit eis Jesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis à mortuis resurgat.
10 Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes: Quid ergo Scribæ dicunt quod Eliam oporteat primum venire? 11 At ille respondens, ait eis: Elias quidem venturus est, & restituet omnia. 12 Dico autem vobis, quia Elias jam venit, & non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt. Sic & Filius hominis passurus est ab eis.

illis tractabitur Filius hominis. [13] Tunc intellexerunt discipuli quod Joannem Baptistam diceret Eliam ob vitæ similitudinem, & in carpendis Regibus libertatem.

[14] Cæterum ubi jam iret Jesus ad discipulos suos, vidit ingentem hominum multitudinem circum illos, ac Scribas disputantes cum illis. Populus autem admiratus quo abisset Jesus, accurrit & salutavit eum. Ille rogat quid esset, quod inter sese disputarent. [15] Tum quidam è turba respondit: Magister, adduxeram ad te filium meum, qui misere vexatur ab immundo Spiritu: qui quoties illum corripit, alliditur puer in terram, alias in ignem, nonnunquam in aquam impellitur, spumat, stridet dentibus, & contabescit. [16] Et quoniam tui non erat copia, rogavi discipulos tuos, ut ejicerent Dæmonium, nec potuerunt. [17] At Jesus ut omnium incredulitati mederetur, velut indignabundus exclamat: O natio incredula, quam diu frustra versabor apud vos, quandiu feram mores vestros intractabiles? Tot miraculis editis nihil proficio, simulque jussit puerum adduci, quo miraculum redderet omnibus magis conspicuum & insigne. Qui cum adductus esset, & à Jesu conspectus, protinus ibi in oculis omnium corripuit eum Spiritus, & elisus in terram volutabatur, spumans, miserabile spectaculum. Tum Jesus, quo magis etiam illustraret magnitudinem mali, percunctatus est patrem, quantum esset temporis, quod hujusmodi malo vexari cœpisset. Pater respondens: Ab infantia, inquit, nec sine vitæ periculo. Nam frequenter illum egit, nunc in ignem, nunc in aquam, ut perderet. Scio morbum atrocem esse, attamen si quid potes opitulare, misertus nostri. Jesus audito, si quid potes, subtaxans imbecillitatem fidei, quasi morbus ullus esset potentior virtute divina, ait illi: Noli quærere quid ego possim efficere, sed vide num tu possis credere. Etenim si plene confidas, nihil est tam difficile, quod non possit contingere fidenti. Ad hanc vocem pater fiducia concepta, speque certiore, profusis lachrymis exclamans respondit: Credo Domine, sed etiam si quid deest fiduciæ meæ, supple de tua bonitate, & adjuva incredulitatem meam. [18] Interim cum Jesus conspiceret concurrentem populi multitudinem ad spectaculum avidam videndi, num succederet Jesu quod discipulis non successerat, comminatus est Spiritui immundo, dicens: Surde & mute Spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & ne posthac repetas eum. At Spiritus cum ejulatu recessit à puero, sed prius adeo vehementer discerpto, vexatoque, ut mortuo similis jaceret, multique confirmarent esse mortuum. Adeo tenax erat mali vis. At Jesus correpta manu pueri, erexit illum in pedes, & ille surrexit. Ut ægre credebat pater, ita ægre sanatus est filius. [19] Interea mœror quidam occupavit discipulorum animos, metuentes ne qua culpa sua perdidissent potestatem edendi miracula, quum antea gloriati fuissent etiam Dæmones sibi esse dicto audientes, apud multitudinem quidem pudore silent: cæterum ubi Jesus esset ingressus domum, adeunt magistrum & interrogant eum: Quare nos non potuimus hoc Dæmonium ejicere, quum potestas hæc abs te nobis semel sit tradita? [20] Jesus ut suorum etiam fiduciam confirmaret, quam oportebat esse tantam, ut nonnunquam & alienæ diffidentiæ posset esse præsidio, ait: Imbecillitas fidei vestræ partim fuit in causa. Nam & morbi vis erat atrox, & patris erat vacillans fides; nec vestra tam erat pollens, ut par esse posset utrique difficultati. Est enim nonnihil diluta humanis affectibus, & inanis gloriæ fermento vitiata. Quod si habueritis fidem similem grano sinapis, quod cum sit contemtum ac minutum, tamen attritum exserit acrimoniam naturæ suæ, & humo conditum emergit in arborem spatiosam, nihil esset tam arduum, quod non illico dicto conficeretur. Etiam

13 Tunc intellexerunt discipuli, quia de Joanne Baptista dixisset eis.
14 Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens: Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, & male patitur: nam sæpe cadit in ignem, & crebro in aquam.
15 Et obtuli eum discipulis tuis, & non potuerunt curare eum.
16 Respondens Jesus, ait: O generatio incredula, & perversa, quousque ero vobiscum? usque quo patiar vos? Afferte huc illum ad me.
17 Et increpavit illum Jesus, & exiit ab eo dæmonium, & curatus est puer ex illa hora.
18 Tunc accesserunt discipuli ad Jesum secreto, & dixerunt: Quare nos non potuimus ejicere illum?
19 Dixit illis Jesus: Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis.
20 Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem, & jejunium.

si

si diceretis monti, move te istinc, ac demigra in alium locum, facturus est absque mora, quod jussus est facere. Cæterum hoc genus Dæmoniorum, quo puer ille tenebatur, non ejicitur, nisi fides precatione & jejunio confirmetur. Tenax erat mali vis, & jam multo tempore versum erat in naturam. Adversus hujusmodi vitia pugnandum est jejuniis, quæ corpus attenuatum spiritui subjiciunt, & deprecatione, quæ divinum impetrat subsidium. Hoc sermone docuit Jesus atrocia diuque consueta animi vitia, remediis gravioribus oportere propelli.

21 Conversantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Jesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum; *22 Et occident eum, & tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer.*

[21] Cæterum cum jam ageret in Galilæa Jesus, quo magis præmuniret animos discipulorum suorum, ne supra modum conturbarentur morte sua, rursus iterat & inculcat eis, quod Filius hominis tradendus esset in manus hominum, [22] quodque foret ab illis occidendus, quodque tertio die resurrecturus à mortuis. Hic sermo majorem in modum discruciabat animos discipulorum, qui sic adamabant Dominum suum, licet affectu quodam adhuc carnali, ut aures illorum nullam paterentur mortis mentionem. Nondum enim intelligere poterant, quod Moses & Elias Jesu mortem, gloriam appellarant: quodque mors illa salutem esset paritura toti mundo. Quanquam autem ut ad mentionem mortis contristabantur, ita ad resurrectionis mentionem debebant exhilarari: tamen in tantum abhorrebat animus à commemoratione supplicii, ut plane non caperent quid esset mori; ac mox tertio die reviviscere. Existimabant enim melius esse omnino non mori, quando id sibi præstare poterat, qui poterat à morte reviviscere.

23 Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma?

[23] Ubi vero venisset ad urbem Capernaum, qui Cæsaris nomine tributa exigebant, veriti compellare Jesum, ob auctoritatem, quam sibi jam miraculis compararat, adiere Petrum, quem videbant illi fere proximum: *Magister*, inquiunt, *vester num solvit didrachma?*

24 Ait: Etiam. Et cum intrasset in domum, prævenit eum Jesus, dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? à filiis suis, an ab alienis? *25 Et ille dixit? Ab alienis. Dixit illi Jesus: Ergo liberi sunt filii.*

[24] Petrus cum pecuniam non haberet, nec vellet offendere tributorum exactores, respondit illum solvere: nam hactenus hujusmodi tributa solverat etiam Jesus. Cumque jam domum essent ingressi, nam illic domicilium habebat Jesus, Petrus anxius habebat in animo loqui Jesu de solvendo tributo: promiserat enim, nec habebat quod daret. Tum Jesus non inscius quid in animo volveret Petrus, prævenit illius interrogationem: *Simon*, inquit, *quid tibi videtur? Reges à quibus solent accipere tributum, aut censum, à filiis ne, an ab alienis?* [25] *Ab alienis, inquit Petrus. Tum Jesus ergo inquit, filii sunt immunes*, obscure subindicans se terræ, marisque, & omnium rerum Dominum, nulli mortali Principi debere tributum, aut censum, nec suos discipulos, ut filios regni teneri: sed tamen docere volens in hujusmodi rebus, quæ nihil faciunt adversus pietatem, nonnunquam obsequendum huic hominum generi, ne provocati graviora peccent, subjecit:

26 Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore ejus, invenies staterem: illum sumens, da eis pro me, & te.

[26] *Attamen*, inquit, *ne simus illis offendiculo, abi ad mare, & eum piscem, qui primus ad te prodierit, tolle. Aperto ore ejus invenies staterem*, hoc est drachmas quatuor. *Eum tolle, & da illis pro me & pro te.* Hoc facto Jesus simul ostendit & suam potentiam, qua nulli subjiciebatur: & modestiam, qua cedi volebat his, quos ob rem vilem & adspernandam non expedit irritari. Etenim qui sic dare potest, major est, quam qui debeat: & tamen cum dat quod non debet, docet aliquoties esse præstabilius de jure tuo decedere, quam cum improbis de jure contendere, præsertim in hisce rebus, quæ facultates atterunt, non lædunt autem pietatem. Habet & mundus ordinem suum, quem per occasionem Euangelicæ libertatis non oportet omnino confundi.

CAP. XVIII.

Si magnus vis esse: infans sis: scandala tolle: Perdita ovis: fratrem corripe: sis miserans.

1 In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Quis, putas, major est in regno cælorum? *2 Et advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum,* *3 Et dixit: Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.* *4 Quicunque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno cælorum.* *5 Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit.*

[1] HIs ita gestis subiit Apostolorum animos humanus quidam affectus, ac stimulus livoris & ambitionis. Audierant de regno cœlorum: viderant tres Apostolos seorsum abductos in montem: audierant Petro traditas claves regni cœlorum, eique dictum: *Beatus es Simon Barjona, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam:* conspiciebant illum familiarius, quædam & audacius colloqui cum Domino: ac modo viderant illum cæteris Apostolis prælatum in solvendo tributo, quodamque modo æquatum Christo. Itaque Petro subinvidebant, cui videbatur principatus regni cœlorum destinatus, quum esset ille natu minor. Adeunt igitur Jesum, & rogant quis esset futurus primas in regno cœlorum. Adhuc enim somniabant tales quasdam dignitates, quales videmus in Principum aulis. [2] At Jesus ut penitus eximeret hunc affectum ex animis eorum, puerum quendam ad se vocatum statuit in medio discipulorum, parvulum, & adhuc alienum ab omnibus affectibus ambitionis & invidiæ, simplicem, purum, soloque naturæ ductu viventem. [3] Illud, inquit, habetote certum, nisi quis totus fuerit immutatus, ac prorsus abjecerit omnes affectus istiusmodi, transformatusque fuerit in habitum & simplicitatem hujus pueri, ne recipietur quidem in regnum cœlorum; tantum abest ut ambienda sit eminentia. [4] Proinde qui se dejecerit, ut efficiatur huic parvulo similis, hoc ipso maximus erit, quod sit minimus in regno cœlorum. Etenim qui modestia minimus est, is virtute est maximus. Principes amant sui similes, & apud hos majore in pretio est, qui cæteris submotis semet anteponit. Ego mei similibus delector. [5] In aulis hujus mundi, Princeps ad sui contumeliam pertinere putat, si quis quem è summatibus affecerit contumelia: & in se collatum officium interpretatur, quod in illos fuerit collocatum. At hominum vere simplicium & humilium tanta est apud me gratia, ut qui unum quemvis ex his receperit, mea causa, mihi velim imputari perinde quasi me receperit.

6 Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris. *7 Væ mundo à scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala: verumtamen væ homini illi, per quem scandalum venit.* *8 Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te; abscide eum, & projice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum.* *9 Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum,*

[6] Contra qui læserit unum quemlibet ex illis pusillis, aut offenderit, qui mihi fidunt, totique pendent ex me, pœnas daturus est atrociores, quam si saxo molari collo illius alligato demergatur in profundum maris. Quid enim sceleratius, quam eos offendere, qui nulli male volunt, qui nulli invident, nulli se præferunt, qui omnes amant ex æquo? [7] Sed heu male erit mundo ob scandala, offendiculaque similium parvulorum. Hominum perversitas in causa est, ut fieri non possit, quin accidant offendicula. Erunt qui livore odioque commoti, persequantur benemerentes, maledicant bene precantibus, occidant salutem æternam afferentes. Atque hæc quidem offendicula cedent in bonum eorum qui patientur, imo in bonum totius mundi. Sed tamen male erit illi, cujus vitio natum fuerit offendiculum. Proinde qui cupiunt ingredi regnum cœlorum, diligenter vitent offendicula pusillorum, sed potius aliis alii vicissim sint adjumento. [8] Neque satis est cavere, ne quis alteri sit offendiculo, verum etiam ne quis ipse sibi accersat offendiculum. Tum enim vere sunt offendicula, quum sibi quis est offendiculo. Nullus igitur affectus cuiquam adeo carus sit, quin amputetur illico, si fuerit offendiculo properanti ad regnum cœlorum: adeo ut si manus tua, aut pes tuus, videlicet membrum in primis necessarium, tibi sit offendiculo, resecandus sit, & abjiciendus. Utilius enim est tibi, ut ad vitam æternam recipiaris mutilus, aut claudus, quam ut integris manibus aut pedibus, totus conjiciaris in ignem æternum. [9] Oculus membrum est non solum necessarium ad usus, verum etiam gratissimum homini. Et tamen si hic forte tibi

& projice abs te: bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.

bi fuerit offendiculo, erue, & abjice. Magis expedit tibi ut luscus admittaris in vitam æternam, quam ut utroque oculo incolumi, totus præcipiteris in gehennæ incendium. Atque hæc dicens, Jesus non sensit aliquod corporis membrum amputandum, sed affectus omnes amputandos, qui nos avocant à cura salutis æternæ. Nam amicus quo carere vix possis, veluti manus est homini. Pater, cui inniteris, pes est: uxor aut filius, quem tenere deamas, oculus est.

10 Videte ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim vobis, quia angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est.

[10] Ut igitur nihil tam pretiosum, tamque magnificum esse debet homini, quo debeat avocari à regno cœlorum: ita nemo quamvis pauper, obscurus, & humilis, est contemnendus, sed adjuvandus potius, ut proficiat ad meliora. Habetis exemplum. Videte igitur, ne quem contemnatis ex hujusmodi pusillis. Quamvis abjecti sint apud mundum, tamen apud Deum magna est illorum ratio. Nam illud pro certo dico vobis: Angeli, qui tanquam ministri curam habent illorum, assidue contemplantur faciem Patris, qui est in cœlis. Hinc æstimare licet, quanti sint apud Deum, quum illis tales addiderit custodes ac pædagogos. Rudes quidem sunt, labi possunt, falli possunt, sed simplicitas subsidio digna est, non supplicio.

11 Venit enim Filius hominis salvare quod perierat.

[11] Nam ideo Filius hominis venit in terras, non ut perderet quenquam, sed ut quod in ipso est, servaret omnes: sed multi servari nolunt, & persequuntur servare volentem. Hi sunt quos mundus ut magnos suspicit. Auctoritate præminent, opibus pollent, eruditione præcellunt, ut videtur, admirabili quodam falsæ sanctimoniæ præstigio commendantur. Hos non oportet quidem ultro provocare, sed contemnendi sunt fortiter, si metuentes suæ potentiæ, potentiam opprimunt Dei: Si suæ gloriæ consulentes invident gloriæ Euangelii: Si suo quæstui servientes, obstant commodis omnium: Si dum suam jactant inanem eruditionem, vitiant doctrinam Euangelicam: Si sub prætextu falsæ religionis, extinctum eunt veram religionem: Si beneficiis efferantur. Isti sibi imputent oportet suum exitium.

12 Quid vobis videtur? si fuerint alicui centum oves, & erraverit una ex eis: nonne relinquit nonagintanovem in montibus, & vadit quærere eam quæ erravit? 13 Et si contigerit ut inveniat eam: Amen dico vobis, quia gaudet super eam magis quam super nonagintanovem, quæ non erraverunt. 14 Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cælis est, ut pereat unus de pusillis istis.

[12] Cæterum nobis hoc esse studio debet, ne quem perire sinamus è pusillis & infirmis, qui sic errant ut sint sanabiles, ovibus similiores quam lupis. Ex vestro sensu conjecturam facite, quantopere sit hoc studio Patri, qui natura bonus est, ne quis hominum pereat: quos ideo condidit, ut essent beati. Etenim si quis sit verus ac fidus pastor, dominus ovium centum, atque ex tanto numero perierit una, nonne relictis nonaginta novem in montibus, abit quæsiturus eam quæ aberravit à grege? Tantoque desiderio maceratur unius amissæ, ut reliquum gregem totum exponat periculo. [13] Quod si contigerit, ut illam inveniat, pro certo dico vobis, quod magis gaudebit ob unam receptam, quam de cæteris omnibus, quæ non perierant. [14] Proinde si sic est affectus homo pastor erga gregem suum, quem possidet tantum, non etiam condidit, quanto magis hæc est voluntas Patris mei, qui est in cœlis, ne quis pereat ex his pusillis quos condidit: quos sic habet curæ, ut Angelos suos horum custodiæ præfecerit, quibus ad salutem revocandis Filium suum unicum impendit?. Absint igitur à vestro contubernio offendicula, quæ pacem dirimunt fraternam, sed adsit mutua caritas, qua vicissim alii aliorum erratis amanter medeamini, si quæ inciderint.

15 Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum. si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.

[15] Porro medicandi modus hic erit: Si quid admiserit in te frater tuus, quod sit animadversione dignum, ne statim prosilias ad vindictam, neve rursus silentio tuo sinas illum perire, dum veluti vinolentus affectibus suis peccat impune: sed primum experire remedio quam maxime blando, quod ne pudoris quidem incommodo fratrem adspergat. Adito illum solus solum, & nullis arbitris rem inter vos transigito. Si nondum agnoscit culpam, argue illum, & ob oculos pone, quantum aberrarit ab officio fraternæ caritatis. Talis autem sit admonitio, ut declaret te nihil aliud quærere, quam ipsius salutem, & amicitiæ pristinæ sarturam. Quod si ille tam est sanabilis, ut ad hanc secretam admonitionem resipiscat, non est quod ulciscaris, aut quod illum traducas: tibi satis est, quod lucrifeceris fratrem tuum. Interim & tuo lucro consuluisti. Periturus enim erat tibi amicus, peritura erat Deo anima.

16 Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.

[16] Quod si gravior est morbus, quam ut hoc levissimo remedio sanari queat, non est prorsus abjicienda spes, nec statim ad extrema remedia veniendum. Sed si tibi soli non præbuerit aurem, rursus adito hominem, adhibito uno aut altero, sive ut pudore mediocri corrigatur, qui non progrediatur usque ad infamiam, sive ut testimonio duorum aut trium possit revinci.

17 Quod si non audierit eos: dic ecclesiæ. si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.

[17] Quod si tam est intractabilis, ut nec pudore, nec metu judicii commoveatur, rem defer ad congregationem, ut vel multitudinis consensu, vel eorum auctoritate, qui multitudini præsunt, emendetur. Quod si usque adeo est insanabilis, ut nec secreta fraternaque correptione, nec duorum aut trium conscientia consensuque, nec prolati criminis pudore, nec primorum auctoritate corrigatur, illum suo morbo relinquito. Amputetur à familiari consortio, nec alio loco habeatur, quam si sit Ethnicus, aut publicanus. Sit hæc inter vos atrocissima pœna, quæ tamen non in aliud adhibetur, nisi ut aut pudore resipiscat frater, dum se videt ab omnibus vitari, aut certe ne gregi admixtus alios inficiat suo contagio.

18 Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo.

[18] Nec est quod aliquis dicat mihi, diluta & imbecilla sunt regni tui judicia, imo severissima sunt, si quis contemnet obstinate. Nam humanæ leges, quum atrox facinus puniunt capite, nihil aliud quam corpus interimunt, & nonnunquam occidunt quem Deus non condemnat, & occidunt tantum, non emendant, posteaquam non superest qui possit emendari. At ista condemnatio quanquam lente procedit ad supplicium, tamen hoc nomine est severissima, quod damnatum, nisi resipiscat, manet æterna pœna, quam nulla ratione poterit effugere. Quem Cæsar damnat, nonnunquam absolvit Deus: & quem absolvit Princeps, aliquoties damnat Deus. Ille, quem absolvit, relinquit hominum consortio, quo faciat & alios sui similes: & quem occidit, tollit ex hominum consortio; non solum non sanans, verum etiam efficiens ne sit qui sanari possit. Hæc sunt humana judicia necessaria magis quam laudanda. At vestra sententia sic submovet hominem insanabilem, ut non possit sinceros inficere, & tamen sit qui possit resipiscere: propterea quod vestræ potestatis sit, servare, non perdere. Nec tamen impune peccabunt, quibus per vos licet vivere. Manet illos æternum supplicium, judice Deo, cujus sententia vestram sententiam approbabit, ni resipuerit damnatus. Etenim qui non quærit ultionem, sed correctionem fratris, qui paratus est admissam in se injuriam remittere, qui sollicitus est de salute fratris, qui ad ægrotum ipse læsus ultro venit, ut illi medeatur: qui semel atque iterum repulsus, tamen non desistit à medicando: qui non fidit suo judicio, sed unum atque alterum adhibet, non ad vindictam, sed ad medelam: hujus sententiam, quoniam proficiscitur ab animo Euangelico, Deus approbabit, nec unquam rescindet, nisi damnatus damnarit quod admisit. Quanquam igitur vestrum judicium non habet in specie severitatem eam, quam habent tribunalia Principum, tamen est magis formidandum, quam illorum sententia, qua sæpenumero percutiuntur optimi, & absolvuntur sceleratissimi. A Deo damnari, formidabile est. Et ab illo damnatur quisquis à vobis sincero animo consentientibus damnatur. Quod enim judicatis spiritu Dei, non vestrum est judicium, sed per vos illius. Quod si damnaveritis aliquem humano spiritu, jam est judicium humanum, non Dei: & is qui vestra sen-

sententia fuerit ejectus à vestro consortio, non protinus est alienus à consortio cœli. Vis igitur vestræ auctoritatis in affectibus est, quos solus Deus intuetur. Hæ nimirum sunt claves, quas Petro me profitenti daturus sum: quibus quod ligatum fuerit in terris, ligatum erit & in cœlis: & quod solutum fuerit in terris, solutum erit & in cœlis. Ea potestas tametsi primoribus maxime competet, tamen omnibus à me dabitur, si modo consensus accesserit: non humanus, sed in meo nomine. [19], [20] Quin & amplius dicam vobis, non solum valebit consensus vester in condonandis aut damnandis commissis, si vos inter vos, & si mecum consentiatis: verum etiam si vel duo quilibet reperiantur in terris, qui vere concordes meo spiritu, hoc est, non commoti affectu humano, sed concorditer amantes ea quæ Dei sunt: ii quæcunque petierint, impetrabunt à Patre meo, qui est in cœlis. Adeo Pater amat Euangelicam sanctamque concordiam. Quum igitur tantum valeatis apud eum Principem, qui potest omnia, non est quod vos pœniteat vestræ potestatis, etiamsi apud homines, imbecilles & impotentes videamini. A Cæsare non protinus impetratur, quod petitur, nec ille quicquid rogatur præstare valet. Nec enim ille posset vel febrim depellere, vel muto linguam reddere. Nihil autem tam est arduum aut incredibile, quod Pater meus non sit vobis præstaturus, si concorditer ab ipso petieritis.

[21] Hæc quum diligenter auscultasset Petrus, existimans ad se potissimum pertinere, quod de potestate damnandi & absolvendi disseruerat Jesus, scrupulum aliquem conceperat in animo, propterea quod Jesus dicens post tertiam correptionem *sit tibi velut ethnicus & publicanus*, visus est certum numerum præscribere: quem qui transgressus esset, etiamsi resipisceret, qui peccarat, non esset recipiendus in gratiam. Hac igitur de re exactius docendus adiit Jesum: Domine, inquit, quoties condonabo fratri, si in me peccaverit, & post quotam culpam repelletur à venia? Num post septimam? Hunc numerum proponebat Petrus, velut abunde magnum, quum Jesus tertiæ duntaxat correptionis meminisset. [22] Tunc Jesus ostendens in his, quæ committuntur in nos, oportere nos esse facillimos ad veniam: Non dico, inquit, ignoscendum usque ad offensam septimam, sed usque ad septuagesies septimam, indicans nullum esse præscribendum numerum ignoscentiæ Christianæ: sed quotiescunque resipuerit, qui peccavit, toties ex animo condonandam esse culpam: penitus eximens ex animo Christiano omnem ulciscendi libidinem. [23] Atque id ne quis existimaret esse durum & iniquum, Jesus adhibita similitudine docet esse æquissimum. Nam hanc non tam esse clementiam, quam pensationem. Etenim quum nos aliquando vicissim peccemus in proximum: sed multo tum crebrius, tum gravius in Deum, in quem quoties delinquimus, hoc gravius peccamus, quo major est is, in quem peccamus, quoque majora ab illo beneficia cepimus, indigni simus qui veniam impetremus, vel à proximo, vel à Deo, qui vel millies peccanti condonat, si modo resipiscat, si fratri tanto levius peccanti gravemur offensam remittere: præsertim cum Deus hac lege nobis ignoscat commissa nostra, ut illius exemplo provocati, faciles & exorabiles simus in proximum. Ideo, inquit, regnum cœlorum simile est homini prædiviti ac potenti, cui quum esset ingens familia, visum est inire rationem cum servis suis. [24] Et cum cœpisset subducere rationem, repertus est quidam, qui debebat illi decem millia talentorum. [25] Porro cum summa major esset, quam ut debitor esset solvendo, Dominus jussit & ipsum, & uxorem, & liberos, & quicquid habebat rerum venundari: ut ex conflato pretio satisfieret creditori. [26] Servus autem ille supplex accidens ad genua Domini: Quæso, inquit, ut mihi

19 Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis est.

20 Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.

21 Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? usque septies?

22 Dicit illi Jesus: Non dico tibi usque septies; sed usque septuagies septies.

23 Ideo assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis.

24 Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat ei decem millia talenta.

25 Cum autem non haberet unde redderet, jussit eum dominus ejus venundari, & uxorem ejus, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi.

26 Procidens autem servus ille, orabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.

A spatium aliquod concedas, & progressu temporis omnia tibi resolvam. [27] Porro Dominus misertus servi supplicis ac provoluti, plus indulsit quam ille petierat. Non solum enim illum non produxit in forum, verum etiam condonavit illi totam summam. [28] Porro servus ille jam liber quum esset digressus à conspectu Domini sui, forte fortuna obvium habuit quendam è numero conservorum suorum, qui debebat illi pauxillulum pecuniæ, nempe denarios centum: hic oblitus Dominicæ erga se clementiæ, protinus injecta manu trahere cœpit miserum, dicens: Solve quod debes. [29] Ille conservus ad conservi B genua procidens, totidem verbis obsecrabat eum, quot ille Dominum: Patienter age mecum, & omnia resolvam tibi. [30] At creditor inexorabilis, repulit supplicem, & pertraxit in carcerem, donec reddidisset quod debebat. [31] Porro cæteri conservi, qui viderant miram clementiam Domini in servum, ubi vidissent tantam crudelitatem conservi in conservum, dolore gravi commoti, rem omnem denarrant Domino. [32] Ibi Dominus accensus ira, revocavit ad se servum, cui condonarat omnia: Serve, inquit, male, nonne ego Dominus tantam summam tibi condonavi; non ob aliud, nisi quod supplex rogares me? [33] Non igitur par erat, ut tu conservus C conservo paululum pecuniæ condonares; & supplicis misereris, quemadmodum ego tui misertus eram? Certe mea in te tam recens lenitas te docere debuit lenitatem in conservum. [34] Jamque Dominus implacabiliter iratus, tradidit eum tortoribus servandum in carcere, donec resolveret totam summam prius condonatam. [35] Ad hanc imaginem vobiscum aget Pater vester cœlestis. Illi nemo vestrum non debet plura, in quem nemo non frequenter delinquit. Peccant & homines in homines, sed longe leviora. Quod nisi quisque fratri suo remiserit leviores offensas in se commissas, & remiserit ex animo: Pater non solum non condonabit vobis in se D commissa graviora, verum etiam quæ condonarat, revocabit.

CAP. XIX.

Tum divortium & Eunuchi: adducuntque puellos: Jova bonus: vendas: divitiaque nocent.

[1] HIS sermonibus ubi Jesus ad beneficentiam erga simplices, ad lenitatem erga delinquentes instruxisset suos, relicta Galilæa recepit sese in fines Judææ, trans Jordanem, velut occurrens ad futuram mortem, quam clanculum moliebantur Pharisæi [2] Atque eo quoque sequuti sunt numerosi greges hominum, deportantes secum varios ægrotos: E & sanavit eos illic. [3] Ac rursus visis tot prodigiis, & studio multitudinis erga Jesum, recruduit Pharisæorum invidia. Qui callide & insidiose adorti sunt illum, occasione captata ex sermone, quo prius docuerat, non esse repudiandam uxorem. Proponunt igitur cornutum problema: num fas esset, quacunque de causa repudiare uxorem. Qui si respondisset esse fas, secum pugnare videretur, quum docuisset non licere repudium: si negasset, videretur adversari Legi Mosaicæ, quæ permittit quavis de causa dare repudii libellum, ac dimittere. [4] At Jesus ita temperat responsum, ut nec Mosi lædat auctoritatem, nec suum dogma recantet, & Pharisæis Legis F peritis auctoritate Legis os obturet: An non legistis, inquit, quod quum Deus conderet hominum genus, sic instituit primum conjugium, ut unus uni indissolubili copula jungeretur? Ex eadem enim massa finxit masculum & fœminam, ut horum complexu pro-

27 Misertus autem dominus servi illius dimisit eum, & debitum dimisit ei.

28 Egressus autem servus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios: & tenens suffocabat eum, dicens, Redde quod debes.

29 Et procidens conservus ejus, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.

30 Ille autem noluit: sed abiit, & misit eum in carcerem, donec redderet debitum.

31 Videntes autem conservi ejus quæ fiebant, contristati sunt valde: & venerunt, & narraverunt domino suo omnia quæ facta fuerant.

32 Tunc vocavit illum dominus suus: & ait illi: Serve nequam, omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me:

33 Nonne ergo oportuit & te misereri conservi tui, sicut & ego tui misertus sum?

34 Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum.

35 Sic & Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

1 Et factum est, cum consummasset Jesus sermones istos, migravit à Galilæa, & venit in fines Judææ trans Jordanem, 2 Et secutæ sunt eum turbæ multæ, & curavit eos ibi. 3 Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, & dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam, quacumque ex causa? 4 Qui respondens, ait eis: Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum & feminam fecit eos? & dixit

[5] Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.

propagaretur humanum genus. [5] Ac mox copulam indivulsam exprimens mariti & uxoris, adjecit, non Moses, sed ipse conditor Deus: Hujus mutuæ caritatis gratia deseret homo patrem ac matrem, & adglutinabitur uxori suæ. Tamque erit arcta conjunctio, ut è duobus quodammodo fiat unus homo, qui prius fuerant duo. [6] Itaque semel matrimonio juncti, jam non sunt duo, sed unum corpus: ut tam præter naturam sit uxorem à viro divellere, quam membrum à corpore rescindere. Quod igitur Deus tam arcto vinculo semel connexuit, ne separet homo. [7] Hîc Pharisæi jam ansam datam arbitrantes, qua Jesum prehenderent, Si Deus, inquiunt, hoc voluit quod interpretaris, cur igitur Moses fecit jus maritis, qualibet de causa abjicere uxorem, modo dent illi libellum repudii? Qua fronte ausus est permittere, quod Deus fieri noluit. [8] Respondit Jesus: Non hoc vobis permisit, quod rectum esset natura, sed sciens duritiam cordis vestri, levius malum indulsit, ne gravius à vobis committeretur. Neque enim is probat divortium, qui hoc maluit admitti, quam homicidium. Nec hoc efficit libellus repudii, ut rectum sit repudium: sed testis est tuæ duritiæ, qui quamlibet levi de causa expellas conjugem, & illi prospicit de novo marito, tibi jus adimens, ne revoces repudiatam. Verum ab initio, quum nondum increvisset hominum malitia, nec adhuc tot vitiis esset infecta natura mortalium, quoniam non erat tam atrox odium, ut veneficia timerentur, aut homicidia, non erat repudii licentia: neque nunc relaxabitur idem jus, posteaquam Euangelica doctrina renovat ac perficit naturæ sinceritatem. Moses idem optabat, quod ego doceo: sed mores vestri nimium ad homicidium propensi deterrebant illum, ne auderet hoc à vobis exigere. [9] Ego qui non irrito Legem, sed absolutiorem reddo, plane dico vobis nefas esse, & præter mentem Dei, & præter voluntatem Mosi, quod vulgo facitis, quavis de causa repudiantes uxores vestras. Nec enim ideo rectum est quod facitis, quia facitis impune. Multa sunt apud Deum flagitiosa, quæ legibus humanis non puniuntur: Proinde scitote, quod quisquis ob quamlibet causam abjecerit uxorem, & alteram duxerit, ut adulterium committit ipse, ita uxori præbet adulterii causam: nisi forte quam repudiat, adulterio commeruit repudium. Nam quæ alteri viro sui fecit copiam, jam uxor esse desiit, & matrimonii jus ademit sibi, divisa carne, quam Deus unam & indivisam esse voluit. Sed qui talibus de causis repudiarit uxorem, qualibus vos subinde repudiatis, si se jungat alteri, non matrimonium est, sed adulterium. Et qui sic repudiatam duxerit, non uxorem suam ducit, sed alienam: & ideo non contrahit matrimonium, sed committit adulterium. Sed horum malorum summa recidit in caput repudiatoris. Primum enim præfractus est & immitis, qui vitium uxoris nec ferre potuerit, nec voluerit mederi. Deinde domo depulsæ, quæ sine marito non potest vivere, causam præbet adulterii committendi. [10] His auditis, discipuli ajunt Jesu: Si hæc est conditio maritorum, ut ab uxore, si displiceat, non possint absolvi, præstat abstinere à matrimonio. Dura siquidem servitus est domi ferre morosam, rixosam, temulentam, aut alio simili vitio molestam mulierem. [11] Jesus non improbat quidem responsum discipulorum, quos propter Euangelii prædicationem cupiebat esse liberos à matrimonii servitute: verum subindicat, non esse tutum vitare matrimonium: nisi si quis ita firmo sit animo, ut possit in totum temperare à coitu. Perpaucos autem esse qui possint: propterea quod hic affectus corporis sic omnium est communis, ut non alius sit violentior, aut invincibilior. Quanquam igitur liberius est non alligari matrimonio, tamen tutius est intra conjugii cancellos contineri, quam vago concubitu pollui. Jesus igitur

[6] Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.

[7] Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii, & dimittere?

[8] Ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras: ab initio autem non fuit sic.

[9] Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur.

[10] Dicunt ei discipuli ejus: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.

[11] Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.

subindicans quid esset optimum, & huc invitans præmio libertatis, non audet tamen exigere, quod quodammodo vires excedit humanas. *Non omnes*, inquit, *capaces sunt hujus sermonis, sed hi duntaxat, quibus hoc datum est* divinitus: quos tantus habet ardor Euangelicæ sanctimoniæ, ut hunc etiam affectum sponte volentesque negligant. Nec enim alioqui laudem habet, quamvis castus cœlibatus, nisi fuerit susceptus studio pietatis Euangelicæ. [12] Sunt enim Eunuchorum tria genera. Unum eorum, qui sic nascuntur, qui vitio naturæ frigidioris abhorrent à re uxoria, aut alio quopiam occulto naturæ affectu. Alterum eorum, quos exsecuerunt homines. Horum castitas nullam meretur laudem, quod à necessitate proficiscatur, non à studio virtutis. Sed habet Euangelium & suos Eunuchos plane beatos, qui neque natura spadones sunt, neque ab hominibus exsecti, sed ipsi seipsos castrarunt propter regnum cœlorum: non amputato corporis membro, sed ob amorem Euangelii, devicto affectu rei uxoriæ. Videtis palmam in medio positam, certet qui volet, quique suis fidit viribus, auferat brabium qui potest: fortiter, & ultro certantibus, non deerit favor agonothetæ.

[12] Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: & sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat.

[13] Quoniam de puritate virginea fuerat sermo, deque sublimitate virtutis heroicæ, quæ paucis contingat, tanquam per occasionem offertur exemplum simul & absolutæ puritatis & summæ modestiæ: sine qua virginitas nihil promeretur laudis. Aderant parentes, qui cupiebant infantes suos offerre Jesu, ut eis manus imponeret, & pro ipsis deprecaretur, existimantes fore, ut quemadmodum viderant illius contactu fugere morbos, ita Jesu contactus servaret eos à morbis, ruinis, Dæmonio, cæterisque malis, quibus ætas illa sæpenumero perit. At discipuli, qui quanquam toties audissent de summa modestia, nondum tamen penitus exsuerant humanos affectus: existimantes indignum magnitudine Domini sui, infantium ac matrum improbitate detineri, lassarique, prohibebant accedere cupientes. [14] Hoc animadvertens Jesus, quo magis ac magis infigeret animis suorum Euangelicam modestiam, quæ nullum quantumvis humilem fastidit: Sinite, inquit, ut pueri ad me perferantur; neque prohibete, quo minus me adeant. Etenim qui horum sunt similes, mihi gratissimi sunt, quos tametsi mundus habet despicabiles, ego tamen non alios dignor regno cœlorum. Quod his præstat natura, hoc in vobis præstet pietas oportet, si velitis admitti in regnum cœlorum. [15] Adducti sunt igitur parvuli ad Jesum, & ille imposuit illis manus, sacri corporis contactu virtutem occultam infundens puellis, ob simplicem parentum fidem.

[13] Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, & oraret. Discipuli autem increpabant eos.

[14] Jesus vero ait eis: Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire: talium est enim regnum cælorum.

[15] Et cum imposuisset eis manus, abiit inde.

[16] Quo facto discessit illinc, re ipsa docens satis faciendum quidem esse pusillis, sed nequaquam illis hærendum, quin magis properandum ad perfectiora. Et ecce pueris relictis, succedit adolescens qui de perfectione loquitur. At Jesus quemadmodum in parvulis proposuerat discipulis suis imaginem simplicitatis ac modestiæ: ita in adolescente studioso quidem perfectæ pietatis, sed divitiis onusto, ponit oboculos, quam difficile sit, eos, qui divitiis serviunt, eniti ad perfectionem Euangelicæ pietatis: quantoque sint expeditiores ad Euangelicum negotium, qui nihil, aut quam minimum hujus mundi possident: quanquam paupertas, & opulentia, non tam in possessionibus est sita, quam in affectibus. Erat adolescens animo religioso præditus: sed quoniam è Christo audierat nescio quæ nova præcepta, adiit Jesum, & accidens ad genua ipsius, rogat eum, dicens: *Magister bone, quid boni faciam ut vitam assequar eternam?* Adolescens *bonum* appellabat Jesum, blandimento captans illius benevolentiam: quum tamen nihil aliud esse suspicaretur illum, quam purum hominem, quanquam cæteris præeminentem. Deinde quum

[16] Et ecce unus accedens, ait illi: Magister bone, quid boni faciam ut habeam vitam æternam?

17 Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Unus est bonus, Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata.

18 Dicit illi: Quæ? Jesus autem dixit: Non homicidium facies: Non adulterabis: Non facies furtum: Non falsum testimonium dices:

19 Honora patrem tuum, & matrem tuam: &, Diliges proximum tuum sicut teipsum.

20 Dicit illi adolescens: Omnia hæc custodivi à juventute mea, quid adhuc mihi deest?

21 Ait illi Jesus: Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: & veni, sequere me.

22 Cum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis: erat enim habens multas possessiones.

23 Jesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cælorum.

24 Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum.

25 Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes: Quis ergo poterit salvus esse?

A quum de bono percunctatur, non de quovis bono sentit, sed de insigni quopiam bono, quod promereatur vitam æternam. Atqui nullus mortalium absolute bonus est: nec ullum est opus hominis, quod ita bonum sit, ut mereatur præmium æternæ vitæ. [17] Jesus igitur excitans adolescentem, ut magnificentius de ipso sentiat, & avocet à fiducia operum suorum, ac vitæ spem potius collocet in beneficentia gratuita Dei, qui natura bonus, & gratis beneficus in omnes, respondit in hunc modum: *Quid me bonum appellas, aut quid me percunctaris de bono? Sed tamen si cupis admitti ad vitam æternam, serva præcepta.* [18] Quumque adolescens rogasset, quænam B essent illa præcepta: siquidem audierat illum docentem, præcepta Legis Mosaicæ non esse satis ad consequendum regnum cœlorum: Jesus ut omnibus eximeret Legis fiduciam, respondit: *Non occides, non committes adulterium: non facies furtum: non dices falsum testimonium:* [19] *Honora patrem tuum & matrem: & diliges proximum tuum sicut teipsum.* [20] Tum exhilaratus adolescens: *Hæc*, inquit, *omnia, servavi à pueritia mea. Quid igitur præterea mihi deest?* Exspectabat ut Jesus responderet illi, nihil deesse. [21] Sed Dominus ostendens quantum intersit inter justitiam Judaicam & Euangelicam, inter bonum Judæum, & bonum Christianum: *Si vis*, inquit, *per-* C *fectus esse, vade, ac divenditis omnibus quæ possides, distribue pecuniam pauperibus:* non perdes opes tuas, quamvis in multos dissipatas. Sic dissipare recondere est. Nam pro terrenis opibus habebis meliorem thesaurum in cœlis. Hoc ubi feceris, jam expeditus, ac nudus veni me nudum sequuturus. Quum ait Jesus, *Si vis*, ostendit negotium arduum esse: sed adjecit præmium, *Habebis thesaurum in cœlis.* Mox ad studium perfectæ pietatis hortatur, *Veni sequere me.* [22] Hunc sermonem quum audisset adolescens, abiit animo dejecto mœstoque, quod dominus esset multarum possessionum, quas durum existimabat semel D universas relinquere. Avebat adipisci vitam æternam, ambiebat perfectionis honorem: sed hunc affectum veluti bonum semen obruebant spinæ divitiarum. Itaque mœstus abiit domum, nequaquam intelligens Jesum damnare non divitias, sed affectum & amorem, curasque divitiarum, quibus vix possunt non esse obnoxii, qui eas possident. Neque enim semper voluit eas relinqui, sed tamen semper contemni: relinqui etiam, si quando nos avocent ab Euangelica pietate.

[23] Adolescente digresso, Jesus conversus ad discipulos suos, (nam illis hoc spectaculum ediderat, ne quando pœniteret paupertatis suæ, aut tenerentur E amore pecuniæ) *Quam*, inquit, *difficile est, divitem ingredi regnum cœlorum.* Significans ægre convenire studium opulentiæ, & studium Euangelicæ Philosophiæ: quod hoc totum requirit hominem, illud fere maximam hominis partem sibi vindicet. [24] Atque ut magis exaggeraret rei difficultatem, discipulis admirantibus adjecit: *Quin & amplius dico vobis: Facilius est ut camelus transeat per foramen acus, quam ut dives ingrediatur regnum cœlorum.* Siquidem humilis & angusta est porta, nec recipit camelos opum sarcinis onustos. Sic enim notavit divites avaros, quibus divitiæ magis sunt oneri quam F usui: ut quas aliis bajulant potius quam sibi. Hic sermo quia non satis intelligebatur ab Apostolis, injecit & illorum animis mœstitudinem quandam, quod dolerent tot homines divitiarum gratia secludendos à regno cœlorum. [25] Cum igitur vehementer admirarentur discipuli, quid sibi vellet hoc quod dixerat Jesus de camelo & foramine acus: rogant illum, si sic habet res, quis igitur poterit salvus fieri? Quotus enim quisque est mortalium, qui aut abjicere possit divitias quas habet, aut non optare si non habet? [26] At Jesus intuitus illos quo leniret conceptum

26 Aspiciens autem Jesus, dixit illis: Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possibilia sunt.

27 Tunc respondens Petrus, dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis?

28 Jesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.

29 Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.

30 Multi autem erunt primi novissimi, & novissimi primi.

A animo mœrorem, ostendit nonnullam esse spem divitibus quoque perveniendi in regnum cœlorum. Apud homines, inquit, hoc impossibile est, non minus quam ut camelus eat per foramen acus: sed apud Deum nihil est impossibile. Solus ille mutat animos divitum, ut alacres etiam vel abjiciant quod possident, vel possideant, tanquam communes, non proprias, semper parati relinquere, si quando id postulet Euangelii negotium. Cur enim ægre contemnant opes, qui non gravantur & vitam impendere. [27] Hic sermo, quem adolescenti dixerat Jesus, *Vende quæ possides, & sequere me*, nonnihil bonæ spei conciliavit Petro, qui quanquam dives non fuisset, tamen B hoc ipsum quod habebat alacer reliquit, navim & retia, ac Dominum fuerat sequutus. *Domine*, inquit, ecce nos fecimus quod ab adolescente flagitabas: *reliquimus omnia, & sequuti sumus te: quid igitur erit nobis præmii?* [28] At Jesus ostendere studens hanc eximiam laudem non solum patere divitibus, verum etiam tenuibus, qui quicquid hoc est, quod possident, libenter habent pro derelicto ob Euangelium, quum hæc virtus magis æstimetur ab affectu relinquentis, quam à modo rei relictæ: non rejecit orationem Petri, quam pro re magnificentiorem: sed docens, pro vilibus illis promto animo re- C lictis, non vile præmium esse reponendum, ait: Illud confirmo vobis, quod vos, qui præter scapham & retia, mea caussa nihil reliquistis, sed tamen hoc animo, ut opes quantumvis magnas mea causa fueritis relicturi, & nudi nudum estis hactenus sequuti, si perseveraveritis, in futuro seculo, quum revixerint mortui, dabiturque cuique pro suis meritis præmium, jamque Filius hominis, deposita quam nunc videtis humilitate, consederit in sede majestatis suæ: vos quoque piscatores, tum consortes honoris, qui nunc estis consortes afflictionum, sedebitis in duodecim sedilibus, & judicabitis duodecim tribus Israeliticas: quod ex eadem stirpe progeniti, D ejusdem Legis periti, iisdem miraculis ac beneficiis provocati, tamen nulla ratione perduci potuerint, ut crederent, quum vos humiles & idiotæ statim ad simplicem vocis jussum, etiam illa reliqueritis, quibus vitam sustentabatis. [29] Neque vobis solum hoc præmii continget, verum etiam quisquis hominum ob mei nominis professionem reliquerit domum, fratres aut sorores, patrem aut matrem, uxorem aut filios, agros aut aliam quamcunque possessionem, adeo non perdet quod mea causa reliquit, ut magno potius lucro sit fœneraturus. Siquidem & in hoc seculo pro relictis centuplum accipiet, & in resurrectione vitam æternam possidebit. Nam pro relictis E caducis ac vilibus possessionibus, & hîc interim possessurus est pretiosum illud margaritum Euangelicæ mentis, nullis hujus mundi mercibus æstimandum: pro una domo relicta, toto orbe plurimas domos vobis aperiet Euangelii doctrina. Pro unico fundo plurimi fundi servient vestris usibus; pro unico patre aut matre tot habebitis, quot senes aut anus converteritis ad professionem Euangelicam. Tot habituri fratres, sorores ac filios filiasque, quot æquales aut minores vestra prædicatione perduxeritis ad vitam æternam. Hi passim & ultro suppeditabunt, si quid opus fuerit, longeque vincent eorum affectus, F quos nobis sola sanguinis propinquitas conjunxit. Arctior est enim Euangelicæ societatis cognatio, quam carnis affinitas: & vehementius amat, quem conciliavit pietas, quam quem adjunxit nativitas. Huic satis amplo præmio adjicietur & illud omnium longe maximum, ut pro rebus mox perituris vitam æternam possideatis. Non hæc dico, quod Euangelica professio doceat esse spernendos eos, quos nobis natura conjunxit: sed hujusmodi affectus negligendos, quoties avocant nos ab æternæ salutis negotio. [30] Hæc tanta felicitas omnibus ex æquo proposita est. Non est discrimen fortunæ, conditionis, æta-

tis, aut personæ. Sed in hac æstimatione, quæ fiet ab æquo judice Deo, multi tenebunt postremas, qui nunc videntur tenere primas. Contra multi qui nunc humiles, nihilique videntur hominibus, illic erunt primi. Præferetur meretrix Scribæ, publicanus Pharisæo, Ethnicus Judæo, pauper diviti, agricola Regi: & qui videbantur esse proximi regno cœlorum, postremi ingredientur: & qui procul abesse videbantur, priores introibunt. Ethnici fide antevertent, Synagoga propter incredulitatem submovebitur.

CAP. XX.

Vinea cœlestis: Zebedai filii: Jesu Baptismus: culpat fastum, oculosque aperit.

[1] QUONIAM autem ænigma videbatur quod proposuerat de primis & novissimis, explanat parabola, quod dixerat; qua declarat diversis ætatibus homines fuisse vocatos ad cultum justitiæ, omnibus tamen justitiæ cultoribus idem esse præmium æternæ salutis: modo vocati gnaviter laborarint in vinea justitiæ. Neque enim minus habent qui vocati sunt tempore Christi, quam qui tempore Abrahæ, aut Mosi, aut David. Neque minus habent qui senes trahuntur ad cultum Euangelii, quam qui pueri aut juvenes. Omnibus idem datur denarius æternæ vitæ. Et tamen qui serius venerunt, hoc videntur honoratiores, quod Domini liberalitas eos æquat his, qui prius venerant. Judæi prius vocati sunt, sed tamen gentes post vocatæ, non solum æquatæ sunt illis, verum etiam antepositæ Judæis incredulis. Parabola sic habet: *Simile*, inquit, *est regnum cœlorum homini patrisfamilias, qui summo diluculo prodiit in publicum, ut conduceret operarios in vineam suam.* [2] *Et nactus aliquot, pactus cum eis, ut singuli singulos acciperent denarios pro opera diurna, misit illos in vineam suam.* [3] *Rursus exiit circa horam tertiam, quumque vidisset quosdam in foro stantes otiosos,* [4] *dixit illis: Ite & vos in vineam meam: & quod justum fuerit reddam vobis.* [5] *Rursum exiit circa horam sextam, atque iterum ad horam nonam, & idem fecit, quod fecerat hora prima ac tertia.* [6] *Rursum ad horam undecimam, vergente jam die, egressus, reperit & alios quosdam in foro, quibus dixit: Quid hic statis totum diem otiosi?* [7] *Ajunt: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Ite & vos in vineam meam.* [8] *Porro sub noctem Dominus vineæ mandat procuratori suo: Voca operarios omnes, ac solve illis mercedem: sic, ut à novissimis incipiens, pervenias usque ad primos.* [9] Vocati sunt igitur omnium primi, qui postremi venerant, hoc est, ad horam undecimam, minimumque diei laborarant in vinea, & datus est singulis denarius. [10] Hoc quum intellexissent hi, qui summo diluculo fuerant vocati, existimabant se, quia tanto priores venerant in vineam, pro temporis portione mercedem ampliorem accepturos. Sed datus est & horum cuique denarius. [11] Itaque quum sibi viderent æquatos in præmio, qui non fuerant pares in temporis spatio, abeuntes murmurant adversus dominum vineæ, [12] dicentes: Hi, qui venerunt ad horam undecimam, non laborarunt nisi unam horam, & illos in præmio nobis æquas, qui & totum diem perduraverimus in labore, & æstum meridianum pertulerimus, quum isti venerint sub vesperam refrigerato jam æstu. [13] At paterfamilias uni cuidam illorum, pro omnibus respondit: Amice, cur invides aliis benignitatem meam? Mea in alios gratuita liberalitas te non lædit. Nullam enim injuriam facio tibi. Nonne sic pactus sum tecum, ut

1 Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. 2 Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. 3 Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, 4 Et dixit illis: Ite & vos in vineam meam, & quod justum fuerit dabo vobis. 5 Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam & nonam horam: & fecit similiter. 6 Circa undecimam vero exiit, & invenit alios stantes, & dicit illis: Quid hic statis tota die otiosi? 7 Dicunt ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Ite & vos in vineam meam. 8 Cum sero autem factum esset, dicit dominus vineæ procuratori suo: Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens à novissimis usque ad primos. 9 Cum venissent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. 10 Venientes autem & primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi: acceperunt autem & ipsi singulos denarios. 11 Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias, 12 Dicentes: Hi novissimi una hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei, & æstus. 13 At ille respondens uni eorum, dixit: Amice non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum?

A pro opera diurna, denarium acciperes? Præstitisti operam, habes mercedem pactam, nihil tibi rei mecum est amplius. [14] Tolle quod tibi debetur, & abi. Mercenarius huc conductus es, ut præstares operam, non ut mihi præscriberes quid faciam. Sic mihi visum est, ut huic qui postremus venit tantum mercedis dem quantum tibi. De tuo nihil decedit, si quid huic additur ex mea liberalitate. [15] An mihi liberum per te non erit, de meo quod volo facere? An ideo oculus tuus livore torquetur, quia me vides benignum in eos, in quos lubitum est? Hanc similitudinem adduxit Jesus, volens illorum animis infigere, quod Deus natura beneficus in o-

14 Tolle quod tuum est, & vade: volo autem & huic novissimo dare sicut & tibi. 15 Aut non licet mihi quod volo, facere? an oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?

B mnes, variis modis ac variis ætatibus, non cessat invitare mortales omnes ad cultum veræ pietatis. In qua qui se gnaviter exercuerint, iis præmium esse vitam æternam, à qua nemo secluditur, qui modo vocatus audiat. Hoc præmium ut non debetur omnino meritis nostris, sed potius beneficentiæ divinæ, tamen non contingit citra conatum nostrum. Quanquam hoc quoque debemus vocanti, quod ad cultum pietatis accedimus, quod in eo perseveramus usque ad diei vesperam. Nam qui vocati recusant ire in vineam, frustrantur ipsi se suo præmio. Quanquam autem inter sanctos nec est livor, nec murmuratio adversus Deum, tamen hujusmodi

C dictis expressit summum honorem, qui novissimis est habitus, ut in præmio locum primum sortirentur. Quæ dignitas tam insignis est, ut merito quis possit invidere. Quanquam & boni Judæi primum murmurabant adversus gentes, quod ex majoribus idololatris orti, à Lege Mosaica prorsus alieni, denique incircumcisi, subito pares haberentur ipsis in Euangelii gratia, & ad eandem salutem admitterentur, nullo legis onere gravati: quum ipsi diu versati in observationibus Mosaicis, nihilo potiores essent, quam Ethnici, modo à vita prorsus impia, ad Euangelii professionem admissi. Plus igitur gentibus condonatum est, sed non ideo Judæis est quod

D cum Deo expostulent, quum liceat & ipsis ad eam felicitatem pertingere. Quod si malint invidere, quam imitari, sibi imputent, quod ob incredulitatem rejiciuntur; gentibus ob fidei promtitudinem assequentibus, quod illi sibi solis deberi credebant. Statim igitur properet, quisquis vocatus fuerit: alioqui frustra fuerit vocatus, nisi det operam, ut sit etiam electus. Ac nulli non vocantur, sed pauci merentur ut sint inter electos. Proinde Jesus parabolam hac clausula finiit, qua fuerat exorsus: [16] *Sic erunt novissimi, qui primi fuerant, & primi, qui novissimi. Nam multi quidem sunt vocati, pauci vero electi.*

16 Sic erunt novissimi primi, & primi novissimi: multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

E [17] Post hæc Jesus aliquandiu versatus in Galilæa, cœpit propius ad mortis suæ locum accedere, Hierosolymam proficiscens. Quumque jam discipulos suos multis modis instruxisset, de contemnendis divitiis, de negligendis parentibus, & cognatis, de castitate, de singulari modestia, de præmiis quæ manerent illos etiam in hac vita, seducit Apostolos suos duodecim secreto, velut hos selectos duxisset & idoneos, quibus crederetur mysterium crucis, quod turba nondum potuisset capere. [18] Quanquam & populo prædixit mortem suam, quum loqueretur de Jona, & templo solvendo, eodemque in triduo instaurando: sed ita prædixit, ut non ante intellige-

F rent quid esset dictum, quam posteaquam viderent factum. Discipulis velut firmioribus jam semel atque iterum aperuerat arcanum suæ crucis, absque involucro loquens. Sed quoniam facile obliviscuntur homines, quod non libenter audiunt, nec facile demittunt in pectus, à quo abhorret animus, Dominus Jesus quo suos confirmaret ad tempestatem imminentem, clarius etiam ac distinctius aperit illis non solum instare mortem, verum ludibria & afflictionem, quæ sæpenumero sunt ipsa morte gravio-

17 Et ascendens Jesus Jerosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto, & ait illis: 18 Ecce ascendimus Jerosolymam, & Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & Scribis, & condemnabunt eum morte,

ra.

ra. Ecce, inquit, adimus Hierosolymam, & Fi-
lius hominis prodetur primariis Sacerdotibus, ac
Scribis, qui jam dudum illi struunt insidias. 19 Ne-
que conquiescent illum criminari, donec adigant ad
condemnationem capitalem, & tradent eum Genti-
bus ut illudant illi, ut flagellent, ut conspuant &
in crucem suffigant, atque ille mortuus ac sepultus,
tertia die resurget.
20 Interea filii Zebedæi, Jacobus & Joannes, quo-
niam audierant Petro tributas claves regni cœlorum,
audierant de honore duodecim sellarum, rudes ad-
huc & humana quædam somniantes, quum existi-
manent statim à resurrectione venturum hoc regnum,
& hos honores, quia dixerat, tertio die resurget,
quo sibi quoque præcellentem aliquam dignitatem
impetrent, subornant matrem, quæ pro filiis inter-
pellet Jesum. 21 Quæ quum adorasset eum, obte-
stans, ne sibi negaret quod peteret, rogata quid
vellet, ait: *Jube, ut sedeant hi duo filii mei, alter
ad dexteram tibi, alter ad lævam, in regno tuo.* 22 Je-
sus conversus ad filios, à quibus sciebat matrem esse
subornatam, respondit illis: *Nescitis quid petatis.*
Delectat vos mentio regni, quod ipsum longe aliud
est, quam somniatis, sed in præsentia magis agen-
dum est de afflictione, deque cruce, qua est iter ad
regnum. Præpropere postulatis brabium, cum prius
certandum sit. Jam aperui quid mihi sit ferendum.
23 *Potestis ne bibere de poculo, de quo ego bibiturus sum?
Potestis ne tingi tinctura, qua ego tingendus sum?* Il-
li nondum gnari virium suarum, sed præ aviditate
quod petebant impetrandi, temere verius quam for-
titer *respondent: possumus.* At Jesus accepit quidem,
quod se dicerent esse promtos ad imitationem suæ
crucis, sed de præmio, quoniam non intelligebant
quid peterent, quoniam non erat illius temporis,
negat hoc esse suum dare ipsis, sed eam dignitatem
non obventuram nisi iis, quibus hoc datum esset à
Patre, ut insigni virtute primum locum mererea-
tur, videlicet ut omnibus adderet stimulos ad sum-
ma contendendi: *Calicem quidem, inquit, meum bi-
betis, cæterum ut sedeatis, alter ad dexteram mihi,
alter ad lævam, non est meum dare* his aut illis, *sed
hoc iis continget, quibus datum fuerit à Patre meo.*
Ut quisque certaverit, ita feret præmium. 24 Hæc
quum ex intervallo audissent cæteri decem, indigna-
ti sunt duobus fratribus, quod immodicam dignita-
tem sibi postulassent. Nondum acceperant Spiritum
Sanctum: adhuc humanis quibusdam ducebantur af-
fectibus, ambientes, & invicem subinvidentes. At-
que his affectibus Jesus diu passus est suos esse obno-
xios, quo penitus eos eximeret ex animis omnium,
qui in Apostolorum vices essent successuri. Puta-
bant autem & gaudebant ideo postulationem Joannis
& Jacobi fuisse rejectam à Domino, non quod car-
nalia quædam somniarent, quum ageretur de regno
spirituali: sed quod honorem petissent meritis suis
majorem, quem alii sibi potius deberi putabant.
25 Jesus igitur sicut retudit ambitionem stulte postu-
lantium, quod nescirent quale esset quod postula-
bant: ita livorem & indignationem cæterorum re-
pressit, ex eodem ambitionis fonte scatentem, ape-
riens longe diversam esse rationem regni mundani &
regni Euangelici. Illic enim qui minor est premi
tyrannide potentioris: hic primatum nihil aliud esse
quam summum studium benefaciendi omnibus. Ibi
ut quisque superbissimus est, ita videri maximum:
hic nullum esse submissiorem animo quam qui ma-
xime meretur esse primus. Hanc doctrinam ut o-
mnium animis infigeret, vocavit & cæteros Apo-
stolos ad se: *Scitis*, inquit, *quod qui principatum ge-
runt inter gentes, dominatum ac tyrannidem exercent
in illos quibus imperant: & qui primates sunt, potesta-
tem suam exercent in sibi subjectos.* Nam populi ma-
lo, suæ consulunt auctoritati, eaque curant non quæ
conducant multitudini, sed quæ faciant ad strepi-

19 Et tradent eum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget.

20 Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans & petens aliquid ab eo.

21 Qui dixit ei: Quid vis? Ait illi: Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, & unus ad sinistram, in regno tuo.

22 Respondens autem Jesus, dixit: Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Dicunt ei: Possumus.

23 Ait illis: Calicem quidem meum bibetis: sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo.

24 Et audientes decem, indignati sunt de duobus fratribus.

25 Jesus autem vocavit eos ad se, & ait: Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui majores sunt, potestatem exercent in eos.

A tum fortunæ gloriæque suæ. 26 *At non convenit iti-
dem fieri inter vos, sed quicunque voluerit inter vos
gerere principatum, sit omnium minister*, non sibi ge-
rens honorem, sed populo, cui præsidet. 27 *Et qui
voluerit inter vos habere primum locum, sit omnium
servus atque infimus.* Nec enim in aliud sumit si-
bi primum locum, nisi ut omnium commodis inser-
viat, nihil inde venans, nec honoris, nec compen-
dii. 28 Quod si vobis durum videtur, me videte.
Quum enim Dominus sim ac magister vester, & (ut
vere profitemini) Filius Dei, tamen non arrogo mi-
hi dignitatem, nec mea potestate abutor in commo-
B dum meum: sed ideo veni, ut omnium commodis
subserviam, adeo ut hoc vitam graver impendere,
quo jactura unius animæ multas redimam. Inter hos
igitur qui sunt hoc affectu, nec est cur quisquam
ambiat honorem, nec est cur quisquam invideat al-
teri dignitatem. Quis enim illi invideat, qui nihil
aliud studet, quam alteri prodesse, vel vitæ suæ dis-
pendio? His etiamsi defertur honor, hunc non ar-
rogant sibi, sed Deo transscribunt.
29 Quum autem una cum discipulis exiret Hieri-
cho, sequuta est illum ingens hominum turba. 30 Et
ecce juxta viam sedebant duo cæci: qui cum ex
strepitu sensissent immensam esse multitudinem, &
C percunctati quidnam esset, cognovissent adesse Je-
sum, qui illac faceret iter: cum illum videre non
possent, nec si vidissent, adire liceret præ turba,
magna voce compellarunt Jesum, dicentes: *Domine
miserere nostri Jesu fili David.* Dissimulavit clamo-
rem illorum Jesus, quo magis esset omnibus perspi-
cua fides & ardor illorum. 31 Turba videns Jesum
ad clamorem nihil respondere, ac suspicans hoc illi
molestum esse, quod duo cæci mendici publici sic
occlamarent auribus ipsius, increpabat eos, jussit-
que tacere. At illi constanti fiducia erga Jesum,
quem audierant esse beneficum in omnes, clarius
etiam vociferabantur, ingeminantes: *Domine mise-
D rere nostri fili David.* 32 Jesus igitur ubi satis spe-
ctatam reddidisset omnibus illorum fidem, nosque il-
lorum exemplo docuisset, ferventer & constanter
pulsandas aures Dei, si quid velimus impetrare, con-
stitit, quandoquidem illi sequi non poterant, nisi
clamore tantum, jussitque illos venire ad se. Ad vo-
cem veniunt. Rogat eos Jesus, quid sibi vellent
tanto clamore, quidque sibi vellent ab ipso præsta-
ri. Non ignorabat Jesus quid optarent, sed vitium,
quo tenebantur, voluit omnibus esse notum ipsorum
confessione, quo certior esset miraculi fides. 33 Do-
mine, inquiunt, volumus ut per te aperiantur ocu-
li nostri. Hæc cum magno dicunt affectu, decla-
E rant sibi molestissimam esse cæcitatem. Et luci pro-
ximus est, quem vehementer tædet suæ cæcitatis.
34 Tum Jesus vultu quoque ipso & oculis præ se fe-
rens affectum misericordiæ, quo decet unumquem-
que virum Euangelicum indolescere malis alienis,
tetigit oculos eorum. Moxque apertis oculis vide-
runt, simulque cum cæteris sequuti sunt Jesum.
Ita sanat animum, cupiditatibus mundanis excæca-
tum, suo contactu Jesus, & in hoc datur lumen,
ut illius sequamur vestigia.

26 Non ita erit inter vos: sed quicunque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister:

27 Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus.

28 Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.

29 Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa:

30 Et ecce duo cæci sedentes secus viam audierunt quia Jesus transiret: & clamaverunt, dicentes: Domine miserere nostri, fili David.

31 Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Domine, miserere nostri, fili David.

32 Et stetit Jesus, & vocavit eos, & ait: Quid vultis ut faciam vobis?

33 Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri.

34 Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum. Et confestim viderunt, & secuti sunt eum.

CAP. XXI.

*Adventus Christi: vendentes: arida ficus:
Heredem occidunt: anguli & ipse lapis.*

F 1 JESUS igitur progrediens Hierosolymam, hoc
sedulo agebat cum discipulis, ut animis illorum
infigeret se scientem ac volentem ire in mortem,
neque quenquam nociturum ipsi fuisse, si voluisset
resistere. Ideo toties inculcarat sibi eundum Hiero-
solymam, & illic oppetendam mortem. Quod enim
aliquoties visus est se subducere periculo, non erat
formidinis, sed erat servantis se tempori præfinito à
Patre. Quod cum id temporis adesset, non solum
non latitat, sed ultro se ingerit, & ita se ingerit,
ut

1 Et cum appropinquassent Jerosolymis, & venissent Bethphage ad Montem oliveti: tunc Jesus misit duos discipulos.

ut novitate pompæ totius urbis animos in se concitaret. Nec cessat interim à miraculis, nec cessat à veritate prædicanda: quin & liberius insectatur vitam Pharisæorum, & negotiatores ejicit è Templo, quibus rebus sciebat omnium illorum animos vehementius irritandos. Quos quia benefactis provocavit in se, non illos fecit innoxios, sed facultatem dedit, ut quod volebant facere, possent etiam. Ergo jam vicinus urbi Hierosolymorum, venit in montem olivarum, ubi visum est instruere novam adventus sui pompam, qua fastum hujus mundi quodammodo derisit, & discipulis adhuc infirmis, aliquod solatium præbuit hoc spectaculo, quo moderatius ferrent Domini sui mortem. [2] Ex hoc igitur monte legavit duos è discipulis, dicens: *Ite*, inquit, *in oppidulum, quod vobis est ex adverso: & statim ingressi, reperietis illic asinam alligatam, & pullum cum ea*, cui nullus adhuc hominum insedit: *solvite utrumque, & adducite huc ad me.* [3] *Et si quis aliquid dixerit vobis*, rogans, cur solvitis, quo, cuive adducitis, *nihil aliud respondete, quam Domino his opus esse. Ad hanc vocem statim illi sinent abduci.* [4] Hæc partim ideo facta sunt, ut intelligerent illi nihil esse incognitum, & habere potestatem imperandi quibuscunque vellet, & quicquid vellet, si voluisset uti viribus suis: partim ut Judæi vel hoc argumento agnoscerent illum esse Messiam, quod viderent hunc novum ingressum olim à Zacharia Propheta fuisse prædictum. Sic enim ille vaticinatus est: [5] *Dicite filiæ Sion: Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus & humilis, insidens asinæ, & pullo filio subjugalis.* [6] *Abiere discipuli, compereruntque quicquid ipsis prædixerat Jesus.* Statim ad mentionem Domini, dimissa sunt jumenta, cum nec Dominus adesset, nec discipuli quicquam auctoritatis præ se ferrent. Non noverant quidem, sed tamen senserunt illum Dominum omnium hoc jubere. [7] Discipuli quo commodius sederet Dominus, instraverunt pallia sua, atque ita collocarunt eum in tergo pulli, qui typum habebat Ethnicæ nationis, immundæ, & omnibus malis cupiditatibus turpiter servientis, quæ contecta virtutibus Apostolicis, & recepto in tergum Domino Jesu, desiit esse immunda, desiit servire pristinis vitiis, facta jumentum ejus, qui purgat & sanctificat omnia. Asina mater erat pulli, quia salus ex Judæis: sed hæc erat alligata litteræ Legis, erat nuda virtutibus Euangelicis, sed jussu Domini solvuntur utrique, & Apostolicis vestibus operiuntur. Hæc nondum intelligebant Apostoli, sed tamen hoc jam designabatur post intelligendum. [8] Ubi vero Jesus jam venisset ad radicem montis, ingens hominum multitudo progressa est illi obviam, ex Hierosolymis. Tantus autem erat turbæ quoque favor, ut plerique vestibus suis viam consternerent, nonnulli ramos, ex arboribus resectos, sternerent in via. [9] Porro catervæ, quæ præcedebant & quæ sequebantur, adgratulantes acclamabant illud è vaticinio Psalmi: *Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini. Hosanna in excelsis.* Alii clamabant: *Benedictum quod venit regnum patris nostri David.* Alii: *Benedictus qui venit Rex Israel*, laudabantque Deum pro miraculis, quæ viderant edita per Jesum. Hoc honoris Dominus Jesus, qui semper humilis vixerat, sibi passus est exhiberi, quo declararet sibi non defuturam fuisse gloriam hujus mundi, nisi maluisset eam adspernari, quam amplecti. Quo turpius videretur, hoc affectari ab iis qui se discipulos illius profitentur, quod ille sprevit, qui solus promeruit. Decuit tamen honos hic adventum ejus, qui morte sua redempturus erat orbem universum.

[10] Hac igitur nova pompa *cum Jesus ingressus esset Hierosolymam*, insolito spectaculo *commota est universa civitas, dicens: Quis est hic?* [11] *Turba*, quæ illum comitabantur, *respondebant: Hic est Jesus Propheta, natus in Nazareth civitate Galilææ.* Hoc illis visum est præclarum elogium, quum procul abesset ab illius magnitudine. Nihil enim populus adhuc de illo suspicari poterat supra hominem. Et ita consulto Christus temperaverat vitam suam, ne palam proderet divinam naturam, quam frustra persuasisset, si vidissent illum postea subire mortem. [12] Hoc igitur strepitu Jesus ingressus est Templum, atque ibi mox regnum quoddam agere cœpit. Quum enim videret in Templo, mercatus ac fori speciem; alios vendentes, alios ementes, assidentes nummularios, Jesus indignitate rei commotus, juxta illud Prophetæ, Zelus domus tuæ comedit me, facto è funiculis flagello, expulit omnes ementes ac vendentes è Templo una cum suis mercibus. Mensas nummulariorum evertit, & æs in terram effudit, sellas vendentium columbas disjecit; indignationis suæ justam causam ex Esaia proferens, qui ait sub persona Dei: [13] *Domus mea, domus precationis vocabitur: vos autem fecistis eam speluncam latronum.* Hoc facto longe aliud significabat Jesus: nec enim illum tantopere commovebat Templum illud mercimoniis boum, ovium, hircorum, & columbarum profanatum, sed ostendere voluit, avaritiam & quæstum fore capitalem pestem Ecclesiæ suæ, quam Templum illud, cujus religio mox erat abolenda, figurabat. Tum enim Templum, quod immolandis Deo victimis spiritualibus consecratum est, vertitur in speluncam latronum, quando sub prætextu religionis ac sacerdotii spoliatur populus. Nihil autem illic sincerum ac sanctum esse potest, ubi regnat pecuniæ studium. Atque hoc malum jam fit intolerabile, quando sub tecto Templi committitur: quando rapina tegitur religionis umbra. In nullum hominum genus acrius sæviit Jesus, sed hos ipse sibi servavit ejiciendos, cum videbitur. [14] Tum accesserunt ad Jesum in Templo cæci & claudi, quos Lex arcebat ab ingressu Templi; sed Jesu templum omnes recipit qui properant ad sanitatem. Venerunt enim cæci, ut visu recepto viderent Jesum, quem audiebant sic prædicari. Veniebant claudi, ut illius vestigia sequentes, pervenirent in regnum cœlorum. Quotquot igitur adibant illum, sanabat. [15] His rebus, quibus oportebat illos tandem resipiscere, magis etiam exarserunt invidia primores Sacerdotum & Scribæ, quum viderent tantis studiis undique applaudentem populum, & præsentem vim in sanandis claudis & cæcis, auctoritatem in ejiciendis mercimoniis, nemine auso resistere, pueros etiam in Templo clamantes: *Hosanna filio David.* [16] Hæc indigne ferentes submonuerunt Jesum, ut eum clamorem compesceret, alioqui fore, ut videretur agnoscere tantum honoris, quo judicabant illum indignum: quum magis ipsorum fuerit, ipsum magnificentius prædicare, qui natu grandes ac Legis & oraculorum periti, ex conspectis tot miraculis intelligere poterant hunc esse Messiam, quem tot seculis exspectaverant. Nunc pueri naturæ instinctu, vel potius afflatu Numinis, hoc sonabant quod intelligere per ætatem non poterant. Proinde cæci invidia, & ira temulenti dicunt illi: *Audis quid isti dicunt?* At Jesus Scripturæ testimonio illis os obturaturus: *Nunquam*, inquit, *legistis: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?* Vultis igitur ut his occludam ora, quæ Deus ad laudandam gloriam suam aperuit? Dico vobis, adeo Deus non patietur per vestram invidiam sileri laudes suas, ut si isti tacerent, lapides ipsi sint clamaturi, quibus vos estis duriores. [17] His igitur cum suo livore relictis abiit Jesus, & egressus urbem Hierosolymorum petiit Bethaniam. Atque ibi commoratus est.

[18] *Mane cum rediret in civitatem inter eundum cœpit esurire.* [19] *Quumque vidisset arborem ficum proximam via, accurrit ad eam, quasi sperans cibum. Quum autem venisset ad eam, nihil invenit in ea prater*

2 Dicens eis: Ite in castellum, quod contra vos est, & statim invenietis asinam alligatam, & pullum cum ea: solvite, & adducite mihi:
3 Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet: & confestim dimittet eos.
4 Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem:
5 Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis.
6 Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Jesus.
7 Et adduxerunt asinam, & pullum: & imposuerunt super eos vestimenta sua: & eum desuper sedere fecerunt.
8 Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via: alii autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via:
9 Turbæ autem, quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna filio David: benedictus, qui venit in nomine Domini: hosanna in altissimis.
10 Et cum intrasset Jerosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic?
11 Populi autem dicebant: Hic est Jesus propheta à Nazareth Galilææ.
12 Et intravit Jesus in templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes & ementes in templo; & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas evertit:
13 Et dicit eis: Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum.
14 Et accesserunt ad eum cæci, & claudi in templo: & sanavit eos.
15 Videntes autem principes sacerdotum, & Scribæ, mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo, & dicentes: Hosanna filio David: indignati sunt,
16 Et dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Jesus autem dixit eis: Utique: numquam legistis: Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?
17 Et relictis illis, abiit foras extra Civitatem in Bethaniam: ibique mansit.
18 Mane autem revertens in Civitatem, esuriit.
19 Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam: & nihil invenit in ea nisi folia tantum, & ait illi: Numquam ex te fructus nascatur in sempiter-

ter

num. Et arefacta est continuo ficulnea. *20 Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes: Quomodo continuo aruit?* *21 Respondens autem Jesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hasitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis: Tolle, & jacta te in mare, fiet.* *22 Et omnia quaecunque petieritis in oratione credentes, accipietis.* *23 Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem, principes sacerdotum, & seniores populi, dicentes: In qua potestate haec facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem?* *24 Respondens Jesus dixit eis: Interrogabo vos & ego unum sermonem: quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate haec facio.* *25 Baptismus Joannis unde erat? è caelo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se, dicentes.* *26 Si dixerimus, è caelo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habebant Joannem sicut prophetam.* *27 Et respondentes*

ter folia. *Itaque* velut indignans, quod spe delusus A esset, *exsecratus est eam, dicens: Ne quis posthac ex te fructum videat in aeternum.* 20 *Quum autem eadem redirent discipuli, videntes ficum, cui imprecatus fuerat Jesus, jam foliis positis exaruisse, admirati sunt, dicuntque ei: Ecce ficus, quam exsecratus es, jam exaruit.* Atque ob hoc ipsum Jesus id erat passus fieri, ut discipulis etiam atque etiam inculcaret fidem, quae nisi accederet, sciret mortem quoque suam infrugiferam fore mortalibus. Sitiebat enim majorem in modum salutem humani generis, & jam mortis tempus adesse cupiebat. Sed quum in Judaeis inveniret speciem religionis, fidei fructum, quem unice esuriebat, non inveniebat. 21 Discipulis igitur admi- B rantibus de ficu subito arefacta, respondit hunc in modum: Quid hoc admiramini, quod non est magnum, exarescere arborem? Fidei vis majora potest. *Quam si fortem & constantem habueritis, non solum facietis quod vidistis accidisse ficui, verum etiam si dixeritis huic monti, submove te de loco, & abi in mare, illico fiet quod jusseritis.* 22 *Et omnino quicquid petieritis in precationibus vestris, modo adsit fiducia, impetrabitis.*

23 *Quum autem Jesus templum ingressus doceret populum*, non ferentes eum illic in suo regno regna- C re impune, *primores Sacerdotum & quidam ex populi senioribus adeunt illum, & ajunt: Quanam auctoritate facis ista? Aut quis tibi tradidit istam potestatem?* Quum enim nullus hominum illi tradidisset eam auctoritatem, supererat ut aut diceret sibi à Deo traditam, aut à Beelzebub. Si dixisset à Deo, verum quidem dixisset, sed nihil aliud quam eos irritasset. Non enim ideo rogant ut credant, quod ex ipsa re poterant perspicere, sed ut calumnientur. 24 Jesus igitur hujus rei non ignarus, quaestionem quaestione, veluti clavum clavo repulit. *Percunctabor, inquit, & ego vos quiddam, ad quod si mihi responderitis, tum respondebo quaestioni vestrae.* 25 *Auctoritas, qua baptizavit Joannes, unde venerat illi, è* D *caelo, an ex hominibus?* 26 At illi deliberabant apud se, quid essent responsuri. Videbant enim quaestionem esse bicornem, ut in alterum cornu necesse esset incidere. *Cogitabant autem, si dixerimus è caelo, continuo dicet nobis: Quare igitur non credidistis illi*, siquidem ille praedicavit regnum Dei, & de me testimonium perhibuit. *Sin dixerimus ex hominibus, metuenda est populi seditio, quod omnes persuasum habeant Joannem fuisse prophetam.* 27 *Itaque* ne caperentur, *responderunt se nescire. Tum Jesus: Nec ego, inquit, dico vobis, unde mihi sit haec auctoritas.* 28 At quoniam simplex ac manifesta percunctatio non potuit elicere confessionem veri, proponit Jesus aliam E sub aenigmate, ut imprudentes contra se ferrent sententiam: *Quid*, inquit, *vobis videtur* de eo, quod nunc propositurus sum? *Cuidam erant duo filii. Is accedens ad alterum, dixit: Fili, abi, & hodie operare in vinea mea. Ille proterve respondit, nolo.* 29 *Sed idem mox poenitentia tactus, abiit in vineam.* 30 *Pater itidem accedens ad alterum, ait: Abi, & hodie labora in vinea mea. Ille promte respondet: En abeo Domine, nec abiit tamen.* 31 *Ex his igitur duobus uter videtur satisfecisse voluntati paternae? Illi* non intelligentes, quorsum haec tenderent, *responderunt: Prior* F ille, qui mox resipiscens abiit in vineam. *Tum Jesus* in ipsos retorquens parabolam: *Profecto vere dico vobis, quod publicani & meretrices praecedunt vos in regnum Dei.* Illi prius rebelles Deo impia vita, tamen illico tacti poenitentia, obtemperarunt Euangelicae doctrinae. Vos, qui titulo ac professione estis

Jesu, dixerunt: Nescimus. Ait illis & ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate haec facio. 28 Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum, dixit: Fili, vade hodie, operare in vinea mea. 29 Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem, poenitentia motus, abiit. 30 Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Eo domine, & non ivit. 31 Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Jesus: Amen dico

populus Dei, quique & olim dixistis, & hodie dicitis, omnia quaecunque dixerit Dominus faciemus, quique semper habetis in ore praecepta Dei, & Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini, tot modis provocati, non potestis ad poenitentiam permoveri. 32 Venit enim Joannes ostendens vobis viam justitiae & iram divinam imminere, securim admotam arboris radicibus, ni statim resipisceretis. Vidistis publicanos & meretrices, homines vestro judicio deploratos, obtemperarunt illi. Vos nec singulari Joannis sanctimonia, nec illius salubri doctrina, nec minis, nec exemplo publicanorum ac meretricum provocari potuistis ad poenitentiam. Ita fit, ut illi fide praeripiant vobis regnum Dei, vos frustra Deum ore profitentes, ob incredulitatem animi vestri excludamini.

33 Addidit alteram parabolam, aeque obscuram, qua tacite recenset, & ob oculos ponit insignem illorum ingratitudinem, qui tot Dei beneficiis provocati, non solum non resipuerint, verum etiam Prophetas alios post alios, qui missi fuerant, ut ad illorum praedicationem aliquando resipiscerent, crudeliter trucidarunt. Nec hoc contenti, ipsum denique Dei Filium essent trucidaturi, idque ejectum è vinea, locum obiter indicans ubi erat crucifigendus. Quo sermone declarat, & illorum invincibilem malitiam indignam esse venia, cum nihil esset omissum, quod illos ad meliorem mentem posset revocare: & se nihil ab illis passurum, quod non praescierit. Parabola sic habebat: *Erat*, inquit, *quidam paterfamilias, qui plantavit vineam, ei circumdedit sepem, & fodit in ea lacum* excipiendo musto è botris expresso, *& exstruxit in ea turrim* ad vineae custodiam, *atque* ita pulchre instructam *locavit agricolis*, ut bona fide colerent, reddituri fructus Domino. *Hoc facto, profectus est peregre.* 34 *Caeterum cum appeteret tempus colligendi fructus, misit servos suos, ut ab illis acciperent fructus.* 35 *At agricolae* non solum non dederunt fructus debitos, verum etiam *servis injecerunt manus, & alios pulsarunt, alios occiderunt, alios lapidarunt.* 36 *Hoc cognito, paterfamilias* non statim vocavit eos ad supplicium, sed exspectans ut resipiscerent, *misit ad illos majorem numerum servorum, quam antea miserat*: sperans fore ut multitudine coerciti, facerent officium suum. *At illi nihilo minus tractaverunt hos, quoque quam illos priores tractaverant.* 37 Tulit & hoc facinus paterfamilias, *ac postremo*, quo vinceret eos lenitate sua, *misit ad illos filium suum, dicens* apud se: Quanquam saevierunt in servos meos, tamen *reverebuntur saltem filium meum*, cum eum viderint adesse. 38 *At agricolae*, quo magis provocabantur ad resipiscentiam, hoc magis irritabantur ad saevitiam. *Quum* enim *vidissent filium*, adeo non sunt illum reveriti, ut mox inierint consilium de occidendo eo, *dicentes: Hic est haeres, venite, occidamus eum, & occupabimus haereditatem illius.* 39 *Moxque injecerunt illi manus, & protractum extra vineam occiderunt.* 40 *Cum igitur*, inquit, *venerit Dominus vineae, quid faciet agricolis illis?* 41 *Respondent Pharisaei: Malos male perdet, & vineam suam locabit aliis, qui bona fide reddant locatori fructum temporibus suis.* Sic illi decepti aenigmate ore proprio sese condemnant, pronuntiantes sese ob invincibilem animi pravitatem dignos esse supplicio, & merito gentes esse recipiendas ad Euangelii gratiam, meliore fide culturas vineam quam illi coluissent.

42 Sub haec Jesus subindicans, se quidem illorum perversitate damnatum ac rejectum, moriturum ignominiosa morte, caeterum resurrectione per vir- tu-

vobis, quia publicani, & meretrices praecedent vos in regnum Dei. *32 Venit enim ad vos Joannes in via justitiae, & non credidistis ei: publicani autem, & meretrices crediderunt ei: vos autem videntes nec poenitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.* *33 Aliam parabolam audite: Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & aedificavit turrim, & locavit eam agricolis, & peregre profectus est.* *34 Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus.* *35 Et agricolae, apprehensis servis ejus, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt.* *36 Iterum misit alios servos plures prioribus, & fecerunt illis similiter.* *37 Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum.* *38 Agricolae autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est heres, venite, occidamus eum, & habebimus hereditatem ejus.* *39 Et apprehensum*

eum ejecerunt extra vineam, & occiderunt. 40 Cum ergo venerit dominus vineae, quid faciet agricolis illis? 41 Ajunt illi: Malos male perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. 42 Dicit illis Jesus: Numquam legistis in Scripturis: Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris?

43 Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.

44 Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum.

45 Et cum audissent principes sacerdotum & Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret.

46 Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas: quoniam sicut prophetam eum habebant.

tutem Patris illustrandum per universum orbem, tantaque soliditate futurum, ut quisquis in ipsum impegerit, sibi sit exitium accersiturus: ad hoc indicandum quo minus offendat, adducit prophetiam è Psalmo: *Nunquam ne*, inquiens, *legistis in Scripturis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est hoc, & est mirabile in oculis nostris.* Significans eos ædificare synagogam, sed ejecto Christo, sine quo nullum esset firmum ædificium, sed tamen illum rejectum ab ipsis lapidem magno in pretio futurum in Ecclesia gentium. [43] Eoque subjecit Jesus: *Ideo dico vobis, auferetur à vobis regnum Dei*, quod oblatum spernitis, *& dabitur alteri genti, quæ dignos Euangelio fructus adferat.* [44] Atque ut hic lapis salutem adferet iis qui obediunt Euangelio, ita per incredulitatem repugnantibus adferet exitium. *Quisquis enim impegerit in lapidem hunc, confringetur. Rursus in quem ille inciderit, conteretur.* [45] Tandem ex hujus sermonis clausula intellexerunt primores Sacerdotum & Scribæ, quod superiores etiam parabolas, quibus decepti pronuntiaverunt adversus se sententiam, in ipsos dixisset. [46] Eoque exarserat eorum vesania, ut jam fuerint illi injecturi manus, ni metuissent populum, quod à plerisque magni fieret Jesus, ac Prophetæ loco haberetur.

CAP. XXII.

Ben Regis sponsus: census: septemque mariti:
Præceptum summum: gnatus herusque David.

1 Et respondens Jesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens:

2 Simile factum est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.

3 Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, & nolebant venire.

4 Iterum misit alios servos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi, tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata: venite ad nuptias.

5 Illi autem neglexerunt: & abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam:

6 Reliqui vero tenuerunt servos ejus, & contumeliis affectos occiderunt.

7 Rex autem cum audisset, iratus est: & missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, & civitatem illorum succendit.

[1] PORRO rursus aliam adjicit similitudinem, quo magis infigat animis illorum obstinata malitia fieri, quod rejiciantur ab Euangelica salute: quodque gentes sint occupaturæ, quo illi se reddidissent indignos. Nullum enim excludi à regno Dei, sed hoc honoris habitum esse genti Judaicæ, quod primum omnium est vocata, & vocata blande, non ad tristia aut abjecta, sed ad nuptias, hoc est, honorem, delitias, ac libertatem Euangelii. Nec solum fuisse invitatos per Prophetas, Joannem, & ipsum Christum, verum etiam post mortem per Apostolos esse vocandos: nec prius Euangelii præcones deflexuros ad gentes, quam apud suos diu pro suo officio multis ludibriis ac pœnis fuerint affecti: ut nulli queant imputare, quod postea tot calamitatibus puniantur, qui toties oblatam Dei benevolentiam spreverint. [2] Similitudo sic habet: Regnum, inquit, cœlorum per vos simile factum est cuidam Regi, qui filio suo nuptiale convivium exhibiturus, [3] emisit servum suum, qui multos invitaret ad nuptias filii sui. At illi semel vocati, noluerunt venire. [4] Tum Rex misit complures servos, qui diligentius etiam illos invitarent, ut properarent ad nuptias jam paratas, quique suis verbis dicerent illis: Ecce prandium apparatum est, tauri mei & altilia mea occisa sunt, cæteraque omnia parata sunt. Nihil superest nisi ut veniatis, ne ista sint frustra parata. [5] At illi rursum neglexerunt invitantem. Et quum instarent invitatores, alius aliud excusabat: hic sibi visendam villam, quam nuper emisset: ille sibi boves inspiciundos, quos esset mercatus: alius sibi nuper ductam uxorem, à qua divelli non sustineret. Atque hi tantum sibi dementes erant, qui tam felici convivio prætulerint curas quasdam rerum fluxarum, viles ac sordidas. [6] Sed alii crudelitatem addiderunt ingratitudini: servos enim Regios, qui semel atque iterum invitabant ad tantum honoris, multis affectos contumeliis, tandem etiam occiderunt. [7] Id factum ubi Rex audisset, vehementer est indignatus: videlicet lenitate spreta sese vertente in furorem: missisque satellitibus suis, perdidit homicidas illos: nec hoc contentus, civitatem illorum succendit igni. Hæc autem dixit Jesus, tecte illis prædicens excidium urbis Hierosolymitanæ, moxque innuit, undique vocandas ad Euangelium gentes, utpote Judæis me-

A liores. [8] Tunc inquit servis suis: Nuptiæ sunt paratæ: sed quoniam qui vocati sunt, declararunt se indignos hoc convivio, quod ipsis tamen potissimum apparaveram: [9] discurrite quoquoversum, per compita & trivia, citraque delectum, quoscunque repereritis, dignos, indignos, debiles, mancos, cæcos, claudos, vocate ad nuptias, donec domus mea impleatur. [10] Egressi servi, congregarunt promiscuam multitudinem, undiquaque collectam, & impletum est convivium discumbentibus. Post hæc Jesus quoniam superius ostenderat graves pœnas daturos esse Judæos, qui toties vocantes Apostolos afflixerint, ac demum occiderint: subindicat & illos manere gra-

B ve supplicium, qui semel professi vitam Euangelicam, redirent ad pristinæ vitæ sordes. [11] Ingressus est, inquit, Rex ut videret discumbentes convivas: ac inter cæteros vidit ibi quendam non indutum veste nuptiali: [12] Amice, inquit, quomodo huc intrasti, quum non habeas vestem nuptialem? At ille confusus obmutuit. [13] Tunc Rex præcepit ministris, ut illum vinctis manibus ac pedibus, procul à convivio submotum conjicerent in densissimas tenebras, ubi fletus est, & stridor dentium: dignitate videlicet, luceque convivii, in carcerem abjectissimum, & voluptate summa in summum cruciatum commutata. [14] Porro quum plurimi sint vocati, pauci ta-

C men sunt electi. Ultro vocantur omnes, sed electi non sunt, nisi qui vocati parent, quique usque in finem respondent divinæ erga se beneficentiæ, in pietatis Euangelicæ studio perseverantes.

[15] His parabolis ubi se sentirent perstringi, adeo non sunt compuncti ad pœnitentiam, ut nihil jam aliud cogitarent animis, quam de occidendo Jesu. Tantum malum est livor & ambitio. Aderat illis homicidii voluntas, sed deerat opportunitas. Non metuebant Deum talium facinorum ultorem, sed metuerunt populum. Visum est igitur illis ingredi diversa via, sicque rem cuniculis agere, ut invidia facti in Cæsarem ac Cæsaris præfectos derivaretur.

D Igitur in præsentia quidem ira dissimulata abeunt: cæterum communicato inter ipsos consilio, placuit ut Jesus per subornatos proposita quæstione, ex responso caperetur, fieretque obnoxius Principibus: ut per illos veluti majestatis reus, ac seditionis auctor occideretur, causa nihil ad Pharisæos attinente. Commentum autem erat hujusmodi. Quum Judæa jam cœpisset esse tributaria Romanis, præfectus est ab Augusto censui colligendo Rex Herodes Antipatri filius. Atque hac de re non erat omnium eadem sententia. Quibusdam enim indignum videbatur, populum Deo sacrum, pendere tributum Principi-

E bus idololatris. Atque hac in sententia erant, qui Pharisæis adhærebant. Rursus erant qui Cæsari faventes, dicerent oportere solvi tributum: & hujus opinionis defensores, Herodiani dicti sunt, quod Herodes tributi colligendi præfectus esset. Exstiterant autem paulo ante duo quidam, Theudas & Judas, qui dum palam defenderent, Judæos populum Deo dicatum, non debere tributum cuiquam profano Principi, velut seditiosi, supplicio sunt affecti. Sperabant autem Pharisæi, ut Christus religioni favens magis quam Cæsari profano & impio, solita libertate pronuntiaret adversus Herodianos, non esse pendendum tributum Cæsari, moxque per illos deferretur Herodi, daturus pœnas, quas ante Theudas

F & Judas dederant. Quod si pronuntiasset esse reddendum tributum, jam calumniarentur illum adulari Principibus impiis, minus faventem religioni divinæ. [16] Subornant igitur aliquot è suis discipulis, qui præsentibus Herodianis, ac frequente hominum multitudine, ne res careret testibus, fucate blanda oratione illum in nassam illiciant. Tanta erat cæcitas, ut toties re frustra tentata, non conquiescerent. Nec pudet inconstantiæ, qua nunc Magistrum appellant, quum antea calumniati sint illum spi-

8 Tunc ait servis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni.

9 Ite ergo ad exitus viarum, & quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias.

10 Et egressi servi ejus in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt, malos & bonos: & impletæ sunt nuptiæ discumbentium.

11 Intravit autem rex ut videret discumbentes, & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.

12 Et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit.

13 Tunc dixit rex ministris: Ligatis manibus & pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus, & stridor dentium.

14 Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

15 Tunc abeuntes Pharisæi, consilium inierunt ut caperent eum in sermone.

16 Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis dicentes: Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominum:

spiritum habere Beelzebub. Et libertatem illius collaudant, ne vereantur Herodianos offendere: Magister, inquiunt, novimus te veracem esse, nec assentari cuiquam, nec mentiri quicquam: sed magna cum libertate doces, quod Deo placitum est, non quod hominibus videtur. Non enim vereris quenquam mortalium, nec est apud te respectus personarum. 17 Dic igitur nobis quid tibi videatur: fas est ut Judæorum populus, divinæ religioni deditus, pendat censum Cæsari, an non? Et dabimus posthac, an non dabimus? 18 Jesus autem ut ostenderet se non fallere illorum insidiosam blandiloquentiam, ita temperavit responsum admirabili sua sapientia, ut neutri factioni se redderet obnoxium; sed utramque moneret, quod magis ad illorum salutem attineret: nimirum ut Deo Principi summo solverent censum pietatis. Quid me, inquit, tentatis hypocritæ? 19 Ostendite mihi numisma census. Conabantur enim Jesum illaqueare verbis ipsius. Ille vicissim eos illaqueat, ex ipsorum responsis. Obtulerunt igitur denarium, qui Cæsaris habebat imaginem, ac titulum. 20 Utque declararet sese non in hoc venisse, ut leges ferret hisce de rebus, quæ nihil attinebant ad pietatem, quæque pro tempore aut recte fieri possent, aut secus, nummo conspecto, quasi parum agnosceret ejusmodi litteras atque imagines, qui cœlestia tractabat, rogavit, cujus esset inscriptio, & cujus imago. 21 Responsum est: Cæsaris. Tum Jesus: Reddite igitur, inquit, Cæsari, si qua sunt Cæsaris: sed imprimis reddite Deo, quæ sunt Dei: significans nihil officere pietati, si quis Deo dicatus, det profano Principi tributum, etiamsi non debeat, malens obsequi, quam provocare: præsertim in ea re, quæ pauperiorem reddit, non impium. Alioqui si exigat, quod nos reddat impios, non jam Cæsaris tributum est, sed Diaboli. 22 Hoc audito responso, admirati sunt: primum quod intelligerent illum non latuisse dolosum commentum: deinde prudentiam admirabilem, cui frustra tenderet insidias humana versutia. Mirati sunt quidem, sed non sunt immutati. Et relicto eo, desiere provocare, quem vincere non poterant, sed non desierunt odisse, quem amare debebant.

23 Pharisæis igitur & Herodianis digressis, adoriuntur eum Sadducæi. Ea factio est apud Judæos crassior & indoctior, dissentiens in hoc à Pharisæis, quod negant esse resurrectionem: adeo, ut nec Angelos esse credant, nec animas exstare semotas à corpore: nihil esse putantes, quod non videtur. Hi quum audissent Christum crebro meminisse vitæ æternæ, & futuri seculi, ac resurrectionis justorum: adoriuntur illum, experimentum facturi, utrum cum Pharisæis sentiret, an sibi contraria doceret: ut vel carperent illum, si secum pugnaret, vel irriderent, si cum Pharisæis sentiret. 24 Objiciunt igitur hujusmodi problema: *Magister*, inquiunt, *Moses hanc legem edidit: Si quis uxore ducta decesserit absque liberis, ut defuncti frater ducat à fratre relictam viduam, & cum ea congressus suscitet posteritatem fratri defuncto.* 25 *Fuerunt autem apud nos fratres septem, quorum primus uxore ducta, defunctus est absque liberis.* 26 *Hanc duxit proximus frater, qui & ipse decessit absque liberis. Similiter accidit & tertio, & quarto, usque ad septimum, omnes decesserunt absque liberis.* 27 *Tandem mortua est & mulier*, quæ fuerat septem fratribus nupta. 28 *Itaque in resurrectione quis omnium habebit hanc uxorem?* neque enim potest esse communis omnium: *& omnes ex æquo duxerunt.* 29 Ad hanc interrogationem, quoniam plus habebat ignorantiæ, quam malitiæ, Jesus dignatus est respondere. Etenim qui per inscitiam errat, dignus est qui doceatur. Cæterum qui mera malitia sciscitantur, indigni sunt responso: Erratis, inquit, qui Scripturas legitis quidem, at non intelligitis: & nihil imaginantes supra res corporeas, quas videtis, nescitis virtutem Dei, qui mirabilior est in his quæ non videntur. 30 Hic ubi vices sunt nascentium ac morientium, conjugium adhibetur ad propagationem humani generis. Cæterum ubi jam erit absorpta mortalitas, & homines erunt spirituales, quod futurum est in resurrectione, quæ nos reddet, eosdem quidem, sed immutatos: neque ducet quisquam uxorem, neque nubet ulla. Nihil enim illic opus est coitu, ubi mors non erit. Cæterum qui peculiariter ad resurrectionem justorum pertinent, sic vivunt absque nuptiis, quemadmodum vivunt Angeli Dei in cœlo: jam hic pro sua virili meditantes, quod in resurrectione sunt futuri. Malunt enim animas Deo gignere quam corpora mundo. 31 Post hæc tacite notans hanc tam absurdam quæstionem esse natam ex falsa persuasione, qua credebant nullam esse resurrectionem, non dedignatur & hanc opinionem ex animis illorum revellere, docens & hoc ex Mosi libris colligi, cujus auctoritate fuerant aggressi Jesum. Cur autem perperam sentitis, inquit, de resurrectione mortuorum, quasi non & hanc palam docuerit Moses, cujus scripta crasse parumque attente legitis? An non legistis quid apud hunc loquatur Deus? 32 *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob.* Hi si toti periissent morte corporum, non diceret se esse Deum illorum, sed fuisse. Quod si est Deus illorum, utique vivunt illorum animæ, vivunt & ipsi toti quodammodo spe resurrectionis futuræ. Deus est vita, nec est Deus mortuorum, qui jam esse desierunt, sed vivorum. Ita docuit illos esse quidem resurrectionem, sed non esse talem qualem imaginabantur esse, cum proponerent stultam de septem fratribus quæstionem. 33 Populus autem cum vidisset omnibus obturari os prudentibus responsis, admirabantur ejus efficacem & expromtam doctrinam.

34 Non displicuit Pharisæis, quod os obstruxisset Sadducæis, præsertim in argumento, in quo velut ex diametro inter sese dissident. 35 Ergo cum viderent illos obmutuisse, exprobrata etiam inscitia Scripturarum, rursum veluti recepto spiritu sese Pharisæi conglomerant, ac unum quendam Legis peritum subornant, qui docta videlicet quæstione Christum adoriretur, quo vel illum argueret inscitiæ, vel ipse laudem eruditionis auferret: 36 *Magister*, inquit, *quod est præcipuum ac maximum præceptum in Lege?* 37 Jesus ostendere volens illos, qui Legis professione sese venditabant, longissime abesse à maximi præcepti observatione, qui toti flagrarent livore & odio proximi, cæterisque vitiis, quæ nihil habent affine cum sincera caritate: nec quenquam amare Deum, qui in proximum sit iniquus, respondit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua:* 38 *Hoc est primum & maximum præceptum.* 39 Quod tamen nemo vere servat, nisi servet & secundum, illi simile. Siquidem alterum ex altero pendet: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* 40 Siquidem quicquid in tota Lege præcipitur, quicquid docent Prophetæ, hoc totum in his duobus præceptis comprehenditur. Quisquis enim Deum toto pectore diligit, nihil negliget, quod ille præcepit: & qui proximum diligit tanquam seipsum, is nec furabitur, nec adulterium committet, nec falsum dicet testimonium, nec concupiscet rem alienam: in summa nihil alteri faciet, quod sibi fieri nolit. Tum Pharisæus ex tentatore jam propemodum factus discipulus, subjicit: *Vere ac recte dixisti Magister, quod unus sit Deus, quodque non sit alius præter eum, quodque hic solus supra cuncta totis cum viribus diligendus*, quodque omnes affectus nostri sint in unum illum transferendi, *quodque diligere proximum perinde atque seipsum majus sit omnibus holocau-*

17 Dic ergo nobis quid tibi videtur, licet censum dare Cæsari, an non?
18 Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis hypocritæ?
19 Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium.
20 Et ait illis Jesus: Cujus est imago hæc, & superscriptio?
21 Dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.
22 Et audientes mirati sunt, & relicto eo abierunt.
23 In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogaverunt eum.
24 Dicentes: Magister, Moyses dixit: Si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius, & suscitet semen fratri suo.
25 Erant autem apud nos septem fratres: & primus, uxore ducta, defunctus est: & non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo.
26 Similiter secundus, & tertius, usque ad septimum.
27 Novissime autem omnium & mulier defuncta est.

28 In resurrectione ergo cujus erit de septem uxor? omnes enim habuerunt eam.
29 Respondens autem Jesus, ait illis: Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.

30 In resurrectione enim, neque nubent, neque nubentur: sed erunt sicut angeli Dei in cælo.
31 De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est à Deo dicente vobis.
32 Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium.
33 Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina ejus.
34 Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum.
35 Et interrogavit eum unus ex eis legis doctor, tentans eum.
36 Magister, quod est mandatum magnum in Lege?
37 Ait illi Jesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua.
38 Hoc est maximum, & primum mandatum.
39 Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum, sicut teipsum.
40 In his duobus mandatis universa lex pendet, & prophetæ.

tomatis & sacrificiis. Jesus videns quod prudenter respondisset, neque pergeret insidiari, ait illi: *Haud procul abes a regno Dei.* Intelligebat enim Pharisæus quid esset optimum, tantum hoc deerat, ut affectu sequeretur, quod intellectu tenebat. Atque interim tacite mordet conscientiam quorundam Pharisæorum, qui Jesu moliebantur insidias capitales. Eoque quum illi tantum interrogassent de summo mandato, cujus observationem sibi falso arrogabant, ultro adjecit & secundum de diligendo proximo. Nondum enim suspicabantur Christum esse Deum: certe proximum, ac bene meritum negare non poterant, in quem tamen machinabantur, quod nemo sibi vellet accidere.

41 Congregatis autem Pharisæis interrogavit eos Jesus.

42 Dicens: Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei: David.

43 Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens:

44 Dixit Dominus Domino meo: sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?

45 Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?

46 Et nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

[41] Ubi vero jam major Pharisæorum frequentia convenisset, Jesus tot quæstionibus ab illis tentatus, proposuit & illis vicissim quæstionem, obscure quidem, & per ænigma subindicans, quod post Apostolis explicandum reliquit suo tempore, sibi non solum esse naturam humanam, quam videbant, & in quam essent sævituri, verum etiam divinam, quam utcunque ex ipsis factis poterant conjectare, nisi livor, odium, ambitio, avaritia, cæteraque vitia, animos eorum excæcassent. [42] Rogat igitur simul collectos, quid illis videretur de Messia, cujus filius esset, hoc est, è cujus stirpe progenitus aut progignendus? Respondent incunctanter, *David.* [43] Tum Jesus: Quid igitur sibi vult, quod David in Psalmo mystico, Spiritu cœlesti afflatus, vocat eum Dominum, quum sit filius? ita enim scriptum est: [44] *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec reddam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* [45] Qui consistit, ut si filius est David, pater filium appellet Dominum. [46] Nec erat quisquam illorum qui posset hunc dissolvere nodum, propterea quod de divina Messiæ natura nihil adhuc suspicari poterant. Siquidem Christus ut secundum corpus humanum erat filius David: ita secundum divinam naturam Dominus erat omnium, non modo David. Neque quisquam posthac ausus est illum adoriri quæstionibus, quum viderent insidias, in illum intentas, in suum ipsorum caput recidere.

CAP. XXIII.

Commissa his cathedra est Mosis: sed væ tibi Scriba, Messia pullus Jerusalem esse negas.

1 Tunc Jesus locutus est ad turbas, & ad discipulos suos.

2 Dicens: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi.

3 Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate, & facite: secundum opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt.

4 Alligant enim onera gravia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea movere.

[1] QUUM igitur toties illis obstruxisset os, teste multitudine, ne prorsus illorum auctoritas concideret apud populum, cui doctores præsidebant, audiendos quidem docet, at non imitandos. Quanquam enim maxime convenit, ut qui doctoris munus suscipit, integritate vitæ fidem & pondus conciliet suæ doctrinæ, tamen non expedit omnino contemnere salutiferam alioqui doctrinam, ob doctoris improbam vitam. Reverentia, quam illorum mores non promerentur, danda est auctori, cujus præcepta recitant. Neque enim polluitur lex Dei, si per os improbi doctoris proferatur. Ipsi quidem inutilis est, sed accipienti prodest. Aversus igitur à Pharisæis Jesus, in quibus nullam videbat esse spem vitæ emendatioris, turbis ac discipulis loquitur hunc in modum: [2] Ipsi Scribæ & Pharisæi se vobis produnt, quam sint animis corruptis, quam invidi, quam avari, quam inanis gloriæ cupidi. Sed tamen ob muneris auctoritatem audiendi sunt. Occupant cathedram Mosi, cujus Legem docent: [3] quæ docent sancta sunt: docent enim aliena, cæterum vita longe lateque dissidet à doctrina. Proinde quæ vobis præscribunt ex auctoritate Mosi, servate & facite: sed tamen interim cavete, ne ad vitam illorum mores vestros componatis. Si viverent quemadmodum docent, totos oporteret imitari. Nunc quæ docent, ipsi non præstant. [4] Ab aliis plusquam totam Legem severissime exigunt, ipsi sibi indulgent. In alios austeri, in se lenissimi. Colligant enim fasciculos præceptorum graves & importabiles, & imponunt humeris alienis, quos ipsi ne digito quidem dignantur attingere. Onerant enim Legem, per se satis onerosam, suis constitutiunculis, quo sibi concilient opinionem eruditionis & sanctimoniæ. [5] Quod si qua præstant juxta Legis præscriptum, non id faciunt ex animo, sed ad laudem auramque popularem. Histriones sunt, & ceu personati falsa religionis imagine, fabulam agunt, ut spectentur ab hominibus. At legem non servat, nisi qui hoc præstat quod voluit Legislator: is autem potissimum requirit sincerum animum. Isti vero quicquid faciunt, faciunt ad aucupandam inanem apud plebeculam opinionem sanctimoniæ. Nam quum Deus post præcepta Legis edita subjecerit: *Ligabis ea in manu tua, & erunt immota ante oculos tuos:* nimirum illud sentiens, non oportere unquam oblivisci præceptorum Dei, sed ad horum regulam componendas esse omnes vitæ actiones: isti quum prorsus negligant observare jussa divina, tamen specie falsa se jactant apud populum. Obambulant lata phylacteria circumferentes, incedunt latis ac magnificis fimbriis, in his præcepta Legis ostentant inscripta, cum in vita nusquam appareant. At hæc animis inscribi oportuit, vita decebat exprimi. Sic placerent oculis Dei, cui uni vita nostra ceu fabula quæpiam agitur. [6] Sed hoc spectatore contemto, vilissimam laudem affectant apud imperitam multitudinem. Et cum ubique deceat doctorem moribus, dictis, atque ipso etiam vultu, præ se ferre virtutem eximiam, isti nusquam aliud agunt, quam quod est inanissimum, ac vix etiam viro dignum. Si quo vocantur ad cœnam, illic pueriliter ambitiosi sibi placent, quod ipsis locus tribuitur honoratior: in synagogis & publicis conventibus amant primæ sedis honorem. [7] Quum versantur in foro, gaudent honorifice salutari. Cristas erigunt, quoties à populo audiunt magnificum illum titulum, *Rabbi*, quasi aut soli sint honore digni, aut soli sapiant: quum hoc ipso minimi sint apud Deum, quod sibi videntur maximi: & hoc ipso maxime desipiant, quod sibi videntur plurimum sapere. Soli Deo debetur honos, qui solus vere magnus est & honorandus: soli Deo debetur laus sapientiæ, soli auctoritas. Harum rerum si quid est in hominibus, umbra quædam duntaxat est, si ad Dei magnitudinem conferatur, & hoc ipsum à Dei largitate profectum est. Proinde si quid honoris tribuunt homines hominibus ob Dei dotes, quas in illis esse suspicantur, non debet sibi vindicare cui tribuitur, sed totum ei transscribere, unde totum & gratis habet, si quid habet boni.

5 Omnia verò opera sua faciunt ut videantur ab hominibus: dilatant enim phylacteria sua, & magnificant fimbrias.

6 Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis,

7 Et salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi.

[8] Vos autem mei discipuli nolim istorum esse similes: quin potius memores exempli doctrinæque meæ, fugite cognomen arrogans sapientiæ, neque vobis ipsis placeatis, si quis appellet *Rabbinos*, hoc est, Magistros nostros. Unus est enim in quem vere nomen hoc competit, hunc Magistrum habetis communem. Vos autem ad illum collati, nihil aliud estis, quam condiscipuli ac fratres invicem: inter quos mutua caritas omnia reddit paria. Nec decet ut quisquam semet anteponat alteri: sed longe diversum certamen est, nimirum ut alius alii cedat honorem, & alius alium officio præveniat. [9] Itaque nec Magistrum quenquam appelletis in terris, quando quicquid habetis salutiferæ doctrinæ, id totum debetis Deo. Ex hoc docet, quisquis recte docet. Illius afflatu proficit, quisquis vere proficit. [10] Nec posthac Patris honorificum vocabulum homini tribuatis in terris, semel professi Patrem cœlestem, cui vere debetis & vitam, & quicquid habetis, & unde pendetis toti: ne quis igitur honorem, soli Deo debitum, sibi vindicet. Nemo homini tribuat, quod soli debetur Deo. In hunc unum omnis laus, honor, & gratiarum actio est transferenda. Si quis bene docet, laudetur in eo sapientia Dei, quæ se per illum ex-

8 Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis.

9 Et patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim pater vester, qui in cœlis est.

10 Nec vocemini magistri: quia Magister vester unus est, Christus.

exserit communicatque. Si quis cura sollicitudineque patrem agit, laudetur in eo bonitas Dei, quæ per illum vobis prospicit. Neque vero hæc dixit Dominus Jesus, quod impium sit præceptorem præceptoris appellare vocabulo, aut parentem parentis nomine salutare: sed hoc sermone prorsus evellere studet ex animis suorum Pharisaicam ambitionem, qui quod erat Dei sibi vindicabant, & honorem exigebant à populo pro doctrina non sua, sed Dei: quasi ipsi essent auctores, ac non potius ministri: tum plebis vel simplicitatem, vel adulationem notat, quæ laudibus immodicis illos vehebat, quasi hominibus plus deberent quam Deo.

11 Qui major est vestrum, erit minister vester.

11 Quoniam autem intellexit, ex hujusmodi ambitione nasci pestes & exitia congregationum, ideo sermonem hac clausula absolvit: *Qui inter vos maximus est, is erit vester minister.* Quod enim habet, aliunde accepit, & gratis accepit: & in hoc accepit, ut aliis impartiret. Itaque quo major est dotibus divinis, non hoc erit arrogantior, sed sollicitior, ut communicet: hoc submissior, ne semel perdat arrogantia, quod divina benignitas largita est. In auctorem Deum gloriam omnem transfert, sibi præter humilis ministri sedulitatem nihil vindicans.

12 Qui autem se exaltaverit, humiliabitur: & qui se humiliaverit, exaltabitur.

12 Is vere magnus est, qui sibi minimus est. Atque is jam incipit esse minimus apud Deum, qui suo judicio magnus est. Quod si quis sese jactet & efferat de gratuitis donis Dei, spoliatus his, quibus se facit indignum, ex maximo fit minimus. Contra qui se dejecerit, agnoscens & exaggerans imbecillitatem suam, ac dotes Dei, quibus magnus est, aut dissimulans, aut in fratrum utilitatem expromens: is quoniam sua modestia provocat liberalitatem divinam, auctis dotibus ex magno fit major.

13 Væ autem vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia clauditis regnum cælorum ante homines: vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.

14 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes: propter hoc amplius accipietis judicium.

13 Post hæc Jesus versus ad Scribas & Pharisæos, palam ac magna libertate invehitur in malitiam eorum, minitans illis ultionem divinam, quo vel pudore resipiscant, vel metu suppliciorum vertantur ad meliora, & omissa simulatione sanctimoniæ incipiant esse pietatis Euangelicæ cultores. Væ vobis, inquit, Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui quum profiteamini Legis peritiam, & ob hoc quodammodo teneatis claves regni cœlorum, non solum ipsi non intratis, sed aliis intrare volentibus, quibus debueratis aperire fores, occluditis eas, & obsistitis ultro paratis, quos cessantes debueratis excitare. Quum enim conspiciatis jam adesse lucem Euangelicam, tamen vestræ gloriæ, vestrique lucri gratia, populum adhuc in umbris Legis detinetis, excludentes à veritate.

15 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia circuitis mare & aridam, ut faciatis unum proselytum: & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos.

14 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui sub prætextu religionis, devoratis domos viduarum, quibus imponitis falsa specie sanctimoniæ. Simulatis enim longas precationes in publico, quum interim animus nihil aliud spectet, quam prædam à stultis mulierculis, quæ vos credunt interim cum Deo colloqui. 15 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, propterea quod obambulatis per terras ac maria, ut è gentibus unum aliquem pelliceatis ad Legis professionem. Qui cum attractus fuerit spe discendæ religionis, superstitiosa vestra doctrina, perversisque moribus talem redditis, ut non solum non fiat purus Dei cultor, & hæres regni cœlorum, sed sceleratior etiam Judæus, quam fuerat Ethnicus, & magis etiam obnoxius gehennæ, quam vos estis. Fit enim fere ut discipuli malos præceptores vincant etiam plerunque.

16 Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque juraverit per templum, nihil est: qui autem juraverit in auro templi, debet.

17 Stulti, & cæci: Quid enim majus est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum?

16 Væ vobis cæci duces, qui professi doctores, ipsi nescitis quid doceatis, nimirum aberrantes à scopo Legis: nec alio torquentes omnia, quam ad quæstum vestrum. Dicitis enim, *Quicunque juraverit per Templum Domini, non tenetur jurejurando, sed qui juraverit per aurum, quod est in Templo, is demum tenetur jurejurando*, præpostero judicio pluris facientes, non ea quæ per se sanctiora sunt, sed quæ vestræ avaritiæ gratiora. 17 Alioqui respondete mihi, *stulti & cæci, utrum est sanctius,*

A *aurum*, quod ornandi gratia additum est Templo, quodque vertitur in lucrum vestrum, inque vestri luxus materiam, *an Templum ipsum, cujus sanctimonia facit, ut aurum* etiam alibi profanum, illic *sanctum habeatur?* 18 Item dicitis, *Qui juraverit per altare, non tenetur religione, cæterum qui juraverit per donum, quod impositum est altari, tenetur jurejurando.* 19 *O cæci* doctores, *utrum enim pluris fieri debet, donum an altare, quod sanctificat ipsum donum?* Neque enim aliunde sanctum est donum, nisi quod sacro altari est impositum. Et hic præpostero judicio vultis donaria videri sanctiora altari, quod ea cedunt in usus vestros, quum Templum & altare exstructa

18 Et quicumque juraverit in altari, nihil est: quicumque autem juraverit in dono, quod est super illud, debet.

19 Cæci: Quid enim majus est, donum, an altare, quod sanctificat donum?

B sint in cultum & gloriam Dei, quæ vobis curæ non est. 20 His vestris commentatiunculis quid aliud quam subvertitis Legem Dei, quæ prohibet omne perjurium? Etenim quemadmodum interpretatione subvertitis præceptum de honorandis parentibus, ita hic docetis pejerare. Perfectum erat omnino non jurare, sed tamen quisquis jurat per rem quamcunque, quæ sacra habetur apud eum cui jurat, perjurus est, nisi præstiterit quod juravit. *Quisquis jurat per altare, jurat & per ea, quæ sunt in altari.* 21 *Ita quisquis juraverit per Templum, jurat & per Deum Templi inhabitatorem.* 22 *Quisquis jurat per cœlum, jurat per thronum Dei, & per consequens per eum qui sedet in illo.* Quisquis jurat per caput alterius, jurat per

20 Qui ergo jurat in altari, jurat in eo, & in omnibus quæ super illud sunt.

21 Et quicumque juraverit in templo, jurat in illo, & in eo qui habitat in ipso.

22 Et qui jurat in cælo, jurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum.

C rem Deo sacram, cujus is qui jurat, nullam habeat potestatem.

23 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui in his, quæ ad quæstum vestrum pertinent, minimum autem habent momenti ad veram pietatem, etiam minutissima exigitis: in decimis extorquendis adeo superstitiosi, ut è vilissimis etiam oleribus, menta, ruta, anetho, & cumino, decimas colligatis. Atque interim ea, quæ maximi momenti sunt, & unde pendet vera justitia, pro nihilo ducitis, judicium, misericordiam & fidem: Judicium, ne quem afficiatis injuria; Eleemosynam, ut subveniatis oppresso & egenti; Fidem, ne quem fallatis perjurio.

23 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: qui decimatis mentham, & anethum, & cuminum, & reliquistis quæ graviora sunt legis; judicium, & misericordiam, & fidem, hæc oportuit facere, & illa non omittere.

D Hæc ita Lex exigit, ut in primis velit curari, quum illa veluti minimi momenti horum gratia adjecerit. Hæc igitur in primis erant serio curanda, si minuta illa non videbantur omittenda. Si cuncta servaretis ad unguem, videri poterat religio: nunc quum omissis his, sine quibus nulla constat justitia, curetis ea quæ levissima sunt, hypocrisis est, non religio, imo religionis pernicies. Siquidem antequam instituerentur decimæ, tmaen integritas, beneficentia, & fides exigebatur, & ad justitiæ laudem pertinebant. 24 O duces cæcos, qui præpostere religiosi culicem excolatis, quum camelum deglutiatis, in minimo superstitiosi, in maximo negligentes. 25 Væ vobis Scri-

24 Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes.

E bæ & Pharisæi hypocritæ, propterea quod præpostere munditiem curatis. Crebris enim lotionibus purgatis calices, & patinas, & candelabra, quæ quoniam extraria sunt, non inquinant animum hominis: & id quod intus est, negligitis illotum, nimirum animum vestrum. Non enim inquinat hominis animum, si quis bibat ex illoto calice, sed si quis bibat vinum fraude partum: si quis ad luxum bibat, non ad necessitatem. Identidem abluitis corpus, atque ea quæ corporis sunt, & animum non purgatis, rapina, libidine, cæterisque veris sordibus impurum & inquinatum. 26 Pharisæe, te, inquam, appello, Pharisæe cæce, qui te titulo cultuque jactas magi-

25 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia mundatis quod deforis est calicis & paropsidis: intus autem pleni estis rapina, & immunditia.

F strum populi, cæce, prius hoc cura, quod unum ad rem pertinebat. Si placet vera mundities, munda prius quod est internum, & tum, si videtur, munda quæ sunt externa, corpus, vestem, urceos, calices, patinas, sellas, reliquamque supellectilem. Alioqui in his ostentare munditiem, neglectis his, quæ sola nos reddunt apud Deum mundos aut immundos, non mundities est, sed hypocrisis, ac vere munditiei pernicies. His enim vestris constitutiun-

26 Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis & paropsidis, ut fiat id quod deforis est, mundum.

27 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ aforis parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia.

culis corrumpitis animos simplicium, ut hujusmodi munditiis freti, negligant ea, quæ vel sola fuerant curanda. [27] Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui tantum abestis à vera munditie, ut magis similes sitis sepulchris dealbatis, candidoque tectorio foris falsam munditiam præ se ferentibus, quum intus plena sint ossibus cadaverum, omnique spurcitie. [28] Sic & vos prolixis precibus, latis phylacteriis, spatiosis fimbriis, pallore & jejunio, similibusque fucis, foris videmini religiosi & integri, quum animus undique scateat simulatione, omnique genere vitiorum madeat.

28 Sic & vos aforis quidem paretis hominibus justi: intus autem pleni estis hypocrisi, & iniquitate.

29 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra prophetarum, & ornatis monumenta justorum.

30 Et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum.

[29] Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, propterea quod ad falsam ostentationem sanctimoniæ, magnifice exstruitis sepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta justorum, quos vestri majores occiderunt: & simulantes vos favere virtuti interfectorum, ac detestari crudelitatem eorum, à quibus sunt occisi, dicitis: [30] Si vixissemus ætate majorum nostrorum, nequaquam consensuri fueramus in necem innocentium, quum nunc atrociora moliamini adversus eum, qui Prophetas antecellit: & olim estis molituri adversus eos, qui vobis æternæ salutis viam aperient. [31] Hoc animo quum sitis, nimirum declaratis vos germanos esse filios eorum, qui Prophetas, à quibus libere monebantur, occiderunt: nihilo meliores illis futuri, si vos contigisset illorum ætate vivere. [32] Agedum, respondete majoribus vestris: & quod deest illorum extremæ crudelitati, vos, ne quid desit, implete. Illi Prophetas occiderunt, vos eum quem prædixerunt Prophetæ. [33] O serpentes, viperarum progenies, homicidarum filii homicidæ, quum tam invincibili malitia sitis, quum nullis neque beneficiis, neque miraculis, neque blandis sermonibus, neque austeris, neque pollicitis, neque minis possitis corrigi: ut interim effugiatis judicium hominum, quomodo effugietis judicium gehennæ? [34] Id vobis hoc magis exaggeratis, quod nec majorum exsecrabili facinore deterremini ab occidendi libidine. Tot Prophetæ missi sunt, quorum multos interemistis. Tandem ipse veni, in quem scitis quid moliamini. Nec hoc contentus, quo magis sit omnibus evidens vos atrocissima condemnatione dignissimos esse, ecce ego rursus mittam ad vos alios Prophetas, Sapientes & Scribas, qui summa lenitate vos revocent ab ista crudelitate, ad mentem meliorem: nec imputabuntur superiorum temporum parricidia, si ad horum prædicationem egeritis pœnitentiam. Verùm, nec his parcetis, sed ex his alios gladio necabitis, alios lapidibus obruetis, alios crucifigetis, alios flagellabitis in synagogis vestris: & adeo non recipietis eos, ut persequuturi sitis è civitate in civitatem, donec illos insanabili vestra malitia compellatis ire ad gentes. [35] Quibus rebus adeo provocabitis iram Dei in vos, ut quicquid homicidiorum patratum est à majoribus vestris, à primo parricidio, quo Cain occidit Abel fratrem suum, usque ad cædem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter Templum & Altare, nec loci religione deterriti ab homicidio, horum pœna dilata refundatur in caput vestrum, qui majorum omnium crudelitatem non solum retulistis, verum etiam vicistis. [36] Vestra igitur calamitas tam erit insignis, ut totus mundus intellecturus sit, quanta fuerit crudelitas hujus nationis in optimum quemque virum: quamque pertinax rebellio adversus Deum, tanta lenitate tam diu tolerantem, tanta beneficentia toties invitantem ad meliora.

31 Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui prophetas occiderunt.

32 Et vos implete mensuram patrum vestrorum.

33 Serpentes genimina viperarum, quomodo fugietis à judicio gehennæ?

34 Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de civitate in civitatem:

[37] His dictis clementissimus Dominus Jesus, qui pro sua bonitate nolebat quenquam omnino perire, considerans miserabile, quod imminebat, excidium urbis Hierosolymitanæ, (nam illius oculis erant omnia præsentia) simulque inexpugnabilem illorum pervicaciam, qua divinam lenitatem versuri erant in furorem, oratione lamentabili deplorat Judaicæ gentis vastationem, subindicans secundum adventum suum: sed Judæis tum demum sero resipiscentibus, & Christum, quem nunc negant, agnoscentibus: quum magis in rem illorum fuerit, nunc confiteri Servatorem suum, à Deo missum, atque idem ex animo canere, quod indignabantur à pueris decantari: *Benedictus qui venit in nomine Domini. Hierusalem*, inquit, *Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui missi sunt ad te, quoties conatus sum congregare filios tuos, quemadmodum sollicita gallina metuens pullis suis, congregat eos, fovetque sub alis suis, & noluisti.* A me nihil omissum est quo servareris, sed contra nihil abs te prætermissum est, quo tibi perniciem accerseres, salutem excluderes. At cui semel data est arbitrii libertas, invitus servari non potest. Oportebat meæ voluntati, vestram respondere voluntatem. Ecce nunc imminet vobis miseranda calamitas. [38] *Relinquetur vobis habitatio vestra deserta.* Relinquemini cæcitati vestræ, donec aliquando vel tantis docti malis resipiscatis. [39] *Dico enim vobis, posthac non videbitis me, quousque* venerit illud tempus, quo me videntes oculis fidei *dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini*, quem nunc calumniamini venisse in nomine Beelzebub.

35 Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare. 36 Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. 37 Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?

38 Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

39 Dico enim vobis; non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus, qui venit in nomine Domini.

CAP. XXIV.

Dejicient templum: seductio: bella: tenebræ: Ficus: secla Noæ: fur famulusque vigil.

1 Et egressus Jesus de templo, ibat. Et accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes templi.

2 Ipse autem respondens dixit illis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.

3 Sedente autem eo super Montem oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes: Dic nobis, quando hæc erunt? & quod signum adventus tui, & consummationis seculi?

4 Et respondens Jesus, dixit eis: Videte ne quis vos seducat.

5 Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus: & multos seducent.

6 Audituri enim estis prælia, & opiniones præliorum. Videte ne turbemini, oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis.

7 Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentiæ, & fames, & terræmotus per loca.

[1] Ut autem Jesus & imagine quadam repræsentaret Templum & omnem Judaicæ Legis religionem brevi abolendam, egressus è Templo cœpit abire. Discipuli vero, quoniam audierant nonnullam vastitatis mentionem, ostendunt Domino Templi molem, opere tam admirabili, ut indignum videretur, tum adeo firma structura, ut non videretur posse dirui. [2] Jesus autem respondit: Videtis, inquit, hæc omnia? Illud habetote pro certo, nihil est omnium horum tam munitum, aut pulchrum, aut sanctum, quod non sit demoliendum, adeoque dissipandum, ut nec lapis ullus lapidi cohæreat. [3] His dictis Jesus abiit in montem, qui dicitur Oliveti. Hîc quum sederet Templum habens in prospectu, adeunt eum seorsum discipuli quatuor, quos primos omnium vocaverat, Petrus, Jacobus, Joannes, Andreas, cognituri certius aliquid de tempore tantæ calamitatis venturæ. Suspicabantur enim mox à vastatione civitatis Hierosolymitanæ, Templique demolitione, rursus adventurum Christum cum majestate. Christus autem quo redderet suos vigilantiores, ita temperat sermonem, ut nolit eos scire tempus extremi adventus, & tamen commemorandis malis efficiat illos sollicitos, & ad malorum incursionem paratos. Dicunt igitur discipuli: *Dic nobis quando ista*, quæ prædicis, *futura sunt? Et quo signo poterimus nosse tuum adventum, seculique finem imminere.* [4] At Jesus ad id quod rogabant non respondens, ad illa magis deflectit, quæ pararent animos illorum ad perpetuam vigilantiam Euangelii: Sum omnino venturus, inquit, sed videte ne quis mentitus adventum meum vos fallat. [5] Siquidem multi venturi sunt, qui sibi vindicabunt nomen meum, & dicent se esse Christum, & invenient stulte credulos quos fallant. [6] Tumultus rerum omnium speciem præbebit jam instantis mundi finis. Audietis enim bella, variosque bellorum rumores, rebus ipsis, ut fit, atrociores. Verum ne protinus ista dejiciant animos vestros, ut existimetis instare tempus illud extremum. Oportet quidem hanc rerum perturbationem exoriri, sed non illico finis erit malorum. Latius vagabitur hæc tempestas. [7] Non enim Hierosolyma tantum vastabitur, sed totus orbis

bis bellis ac caedibus miscebitur. Insurget gens adversus gentem, & regnum cum regno conflictabitur, maximamque malorum partem homines ab hominibus patientur. Quin & Deus ultor addet sua flagella, pestilentiam, famem, variisque in locis terrae motus. [8] Ne haec quidem arguent mundi finem, sed tantum praeludia sunt mali, velut parturientis extremam illam mundi perituri tempestatem.

[9] Nec vos interim eritis ab hujusmodi malis immunes. Siquidem in hoc rerum tumultu, pertrahent vos in varias afflictiones: denique & occident: atque interim eritis odio, non Judaeis solum, sed omnibus gentibus: non ob malefacta vestra, sed ob id quod profitemini nomen meum. [10] Interim multi malis offensi, suppliciisque victi descíscent à professione mei nominis, aliusque alium prodet, cognatus cognatum, amicus amicum, seque mutuis odiis prosequentur, quos natura caritatis vinculis copularat. [11] Quin & aliud gravius malorum genus erit. Exorientur pseudoprophetae, falsique doctores, qui simulantes sese praedicare Euangelium meum, suae gloriae, sui quaestus, suique ventris agent negotium: proque meo spiritu, Satanae spiritum inferent discipulis, pro regno coelorum, regnum hujus mundi docebunt. Horum technis illaqueabuntur etiam hi, quos tormenta superare non poterant. [12] Nullus est enim capitalior hostis, quam domesticus ac fucatus amicus. In his malis nec à fratribus atque amicis multum exspectabitur solatii. Siquidem exundante multitudine vitiorum, multorum caritas refrigescet. [13] Vobis tamen nihil erit periculi, modo constanti fortique animo perseveretis usque ad finem. Nulla malorum vis quenquam poterit perdere, nisi quem animus rectus defecerit. Nec vos perire patiar, nec Euangelium opprimi. Imo his tumultibus magis ac magis invalescet Euangelii robur: nec aliud poterit in vos malorum procella, nisi quod pietatem vestram reddet spectatiorem. [14] Non enim venturus est mundi finis, prius quam hoc Euangelium regni coelorum per omnia regna mundi praedicetur, omnesque nationes occuparit, ne qui parere noluerint, praetexere queant ignorantiam.

[15] Hoc ubi factum erit, tum veniet mundi consummatio: cujus si signum quaeritis, accipite. Quum videritis idolum abominabile, quod conabitur funditus subvertere religionem Euangelicam, de quo vobis olim vaticinatus est Daniel, dicens: *Et in dimidio hebdomadis auferetur sacrificium & libamina: & in Templo abominatio desolationum erit usque ad consummationem temporis.* Hoc, inquam, idolum abominandum quum videritis collocatum in Templo, hoc est, in arce sanctitatis, qui Prophetae vaticinium legit, intelligat. Sermo mysticus est, & spiritualem requirit lectorem. [16] Cum igitur haec tempestas ingruerit, qui sunt in civitatibus Judaeae relictis oppidis fugiant in montes: [17] & qui in tectis sunt aedium, desiliant, nec descendant, ut quicquam rerum secum tollant ex aedibus: [18] & quos illud tempus deprehenderit in agro, ne recurrant in domum, ut vestem auferant. Non enim tum vacabit rebus consulere. Magnum est si celeri fuga vitae consulatur. Nam illa recuperari possunt, vita semel amissa farciri non potest. [19] Proinde male erit praegnantibus, & mamma nutrientibus in diebus illis. Neque enim gravidae poterunt onus ventris abjicere, ut expeditae fugiant: neque lactantes sic possunt abjicere liberos, quos tenerius quam seipsas amant, quemadmodum pecuniam aut vestem abjiciunt. [20] Vobis autem, quos neque domus, neque possessiones, neque liberi remorabuntur, tantum orandum est, ne vobis incidat, ut fugiendum sit hyeme aut sabbato. Nam & celeriter erit fugiendum & procul. Caeterum hyems ob rigorem & lucis brevitatem incommoda est peregrinantibus: & sabbato Legis obstat religio, quo minus procul aufugiatis. [21] Erit enim

8 Haec autem omnia initia sunt dolorum.
9 Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.
10 Et tunc scandalizabuntur multi, & invicem tradent, & odio habebunt invicem.
11 Et multi pseudoprophetae surgent, & seducent multos.
12 Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum.
13 Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.
14 Et praedicabitur hoc Euangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus: & tunc veniet consummatio.
15 Cum ergo videritis abominationem desolationis, quae dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto: qui legit, intelligat:
16 Tunc qui in Judaea sunt, fugiant ad montes:
17 Et qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua:
18 Et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam.
19 Vae autem praegnantibus & nutrientibus in illis diebus.
20 Orate autem ut non fiat fuga vestra in hieme, vel sabbato.
21 Erit enim tunc

A tunc afflictio vehemens, qualis à condito mundo ad hunc usque diem nunquam fuit, neque post futura est. [22] Quod si calamitas ut erit vehemens, ita foret & diuturna, nullus hominum superesset incolumis. Merebatur quidem illorum malitia internecionem, sed propter electos quamlibet paucos, dies illi breviabuntur.

[23] In hac confusione rerum quum exspectabitur adventus meus, cavendum est ne quis decipiatur arte impostorum: [24] exorientur enim multi Pseudochristi, qui se jactabunt esse Christum, quum non sint, imo quum sint adversarii mei: qui se dicent esse Prophetas, quum non sint, sed potius magistri
B errorum. Hi non solum erunt instructi dolis, falsaque specie sanctimoniae, verum etiam prodigiis ac magicis ostentis imitabuntur meam potentiam: adeoque multis ac miris praestigiis sibi vindicabunt personam meam, ut electi quoque, si fieri possit, in errorem sint adducendi. [25] Vos igitur moniti cavete, nam in hoc praedixi ut caveatis. [26] Tum igitur si dixerint, Ecce Christus est in deserto, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite introire: ecce hîc aut illic, nolite credere. [27] Non erit talis adventus qualem hunc vidistis, lentus & humilis, sed subitus ac majestatis fulgore totum orbem subito complectens. Sicut enim fulgur emicans ab Oriente raptim pene-
C trat usque ad Occidentem, sic erit adventus Filii hominis. [28] Nec est quod metuatis ne non sitis mecum in tanta rerum confusione. Ubicunque fuerit corpus, eo congregabuntur & aquilae. Non deerunt capiti sua membra. [29] Calamitatis autem magnitudinem sentient & corpora coelestia. Nam & Sol obscurabitur, & Luna non dabit lucem suam, nimirum obscurato Sole, unde lumen habet mutuum. Stellae de coelo decident, atque ipsae virtutes coelorum concutientur, veluti de ruina periclitantes. [30] Tunc inter densissimas tenebras coruscabit è coelo signum Filii hominis, signum, inquam, quo devicit Satanam, & omnem illius tyrannidem protrivit: si-
D gnum, quo se frustra vicisse gloriabatur. Quo conspecto percutient sua pectora nationes totius terrae, quum viderint Judaei quem compunxerunt, quum viderint gentes majestatem crucis, quam irriserant. Videbunt enim Filium hominis, quem nunc humilem despiciunt, in sublimi venientem in nubibus coeli, cum ingentibus copiis Angelorum, summa cum majestate & gloria. [31] Tum emittet Angelos suos, qui vocali tuba congregent omnes electos ejus, à quatuor ventis, à summis verticibus coelorum, usque ad extremos terminos illorum.

[32] Sed quo tempore haec sint futura, non est meum exacte praefinire. Sed tamen ex malis, quae
E commemoravi, velut ex prooemiis poteritis conjicere, tempus illud haud procul abesse. Quemadmodum ficus indiciis quibusdam praedicit instare aetatem, videlicet quum ad Favonii flatum, jam tenerescente ramo, protrudit gemmas, ac folia quodammodo parturit: [33] Ita & vos quum videritis haec omnia quae praedixi, scitote quod adventus Filii Dei est in foribus. [34] Illud affirmo, non praeteribit haec generatio, quin omnia, quae praedicta sunt, eveniant. [35] Coelum & terra peribunt citius, quam mea verba sint irrita. Vobis igitur satis est signa nosse, quae diem adventus mei portendant, ne vos incautos opprimat. [36] Caeterum exacte
F diem illum aut horam, qua Filius sit adventurus, non est vestrum inquirere, quando nec Angelis coelo-

tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet.
22 Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro: sed propter electos breviabuntur dies illi.
23 Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hîc est Christus, aut illic: nolite credere.
24 Surgent enim pseudochristi, & pseudoprophetae: & dabunt signa magna, & prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.
25 Ecce praedixi vobis.
26 Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere.
27 Sicut enim fulgor exit ab Oriente, & paret usque in Occidentem: ita erit & adventus Filii hominis.
28 Ubicumque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilae.
29 Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellae cadent de caelo, & virtutes caelorum commovebuntur:
30 Et tunc parebit signum Filii hominis in caelo: & tunc plangent omnes tribus terrae: & videbunt Filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa, & majestate. 31 Et mittet angelos suos cum tuba, & voce magna: & congregabunt electos ejus à quatuor ventis, à summis caelorum usque ad terminos eorum. 32 Ab arbore autem fici discite parabolam: cum jam ramus ejus tener fuerit, & folia nata, scitis quia prope est aestas: 33 Ita & vos cum videritis haec omnia, scitote quia prope est in januis. 34 Amen dico vobis, quia non praeteribit generatio haec, donec omnia haec fiant. 35 Caelum & terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt. 36 De die autem illa & hora nemo scit, neque angeli caelorum, nisi solus Pater.

lorum hæc scire datum est, atque adeo nec Filius hominis novit. Hoc sibi soli servavit Pater. 37 Et sic expedit vobis, quo semper sitis parati. Dies ille subito veniet, & inexspectatus aliis. 38 Quemadmodum temporibus Noe, quum annis aliquot esset eis prædictum diluvium, tamen arbitrantes nequaquam venturum, edebant, bibebant, elocabant sponsas, & ducebant uxores usque ad extremum diem, quo Noe ingressus est Arcam, 39 neque crediderunt fore diluvium donec viderent jam adesse diluvium, quo perierunt universi, qui noluerunt exemplo Noe parare sese adversus eum diem. 40 Quemadmodum autem tum pauci assumti in Arcam servati sunt, cæteri foris relicti perierunt, ita tum subito dividentur perituri à servandis. Erunt duo laborantes in eodem agro, socii mercedis & operæ, quorum hic assumetur, alter relinquetur. 41 Erunt duæ molentes eadem in mola, quarum una assumetur, altera relinquetur. Quin & è duobus, quos idem lectus jungebat, unus assumetur, alter relinquetur. Non enim opus, aut locus, aut vitæ genus beabit hominem, sed affectus. 42 Proinde quandoquidem hæc absque dubio sunt eventura, nec potest sciri certum quo die ventura sint, semper vigilate, ne vos ille dies opprimat imparatos. 43 Si vigilant homines ne pereat pecunia, quanto magis vobis vigilandum est ne pereat anima. Quis est enim paterfamilias tam supinus, qui si sciat furem nocturnum irrepturum in ædes suas, sterteret totam noctem ac pateretur domum suam perfodi. 44 Vobis igitur est omni vita vigilandum, quia certi estis præter exspectationem venturum diem illum. Sic enim vivendum est, ut quandocunque venerit ille dies, reperiat vos in officio, ut statim ad præmium possitis assumi. 45 An non idem facturus sit servus prudens ac fidelis, quem Dominus peregre profecturus, præfecit suæ familiæ, ut cæteris familiaribus præberet cibum suo tempore? Non illi præscribit Dominus, quando sit domum rediturus, ne possit in officio cessare: 46 sed quandocunque redierit Dominus, nonne beatus erit ille servus, si offenderit eum fungentem officio suo? 47 Pro certo dico vobis, quod expertus illius fidem, audebit illi majora credere, præficietque omnibus bonis suis. 48 Contra, si malus servus & infidelis dixerit in corde suo: Diutius abest Dominus, & fortasse nunquam est rediturus: 49 atque hac spe cœperit percutere conservos suos, & neglecta familia, bibat & edat cum temulentis, 50 quam is est futurus infelix, cum Dominus venerit, die quo non exspectabat, & hora qua non suspicabatur eum rediturum. 51 Non enim solum submovebitur ab officio suo, verum etiam Dominus dissecabit eum medium, & portionem illius adjunget hypocritis, qui titulum habent Euangelicæ functionis, cum factis ipsis pugnent cum Euangelio. Illic pro male dulcibus voluptatibus, quibus ebrius non observarat adventum Domini, intolerabili cruciatu punietur, risu verso in fletum, & cantilenis in stridorem dentium.

CAP. XXV.

Ecce fides lucet prudentum: lucra talenti:
Gloria judicii: hic Ite Venite sonat.

1 ATQUE ut penitus infigeret animis suorum Jesus, non esse cessandum aut dormitandum in hac vita, sed assiduo cultu pietatis, & officiis in proximum, parandum viaticum in vitam futuram; nam in resurrectione, sero nos quæsituros, nisi dum tempus erat paraverimus, adjecit parabolam de decem virginibus, quæ sumtis lampadibus suis, exierunt obviam sponso. 2,3 Sed ex iis quinque erant fatuæ, quæ sibi de oleo non prospexerant, in sponsi adventum suffecturo: quod sibi persuaserant non ita subito proditurum sponsum, quin spatium daretur alicunde comparandi olei. 4 Prudentes vero scientes incertum esse tempus, quando proditurus esset sponsus, ne possent imparatæ opprimi, simul cum lampadibus & oleum secum extulerunt in vasculis, unde deficientes lampades instaurarent. 5 Quum igitur in longum differret exitum suum sponsus, dormitare cœperunt virgines omnes, ac tandem obdormierunt. 6 Nocte vero intempesta, subito clamor coortus est famulorum evocantium ad occursum: Ecce sponsus adest, prodite obviam illi. 7 Tunc expergefactæ virgines omnes, adornabant lampades suas. 8 Porro fatuæ, quum viderent subito abeundum medio noctis, nec haberent oleum, jam deficientibus lampadibus, rogaverunt prudentes virgines, ut sibi de suo oleo nonnihil impartirent. 9 At illæ responderunt: Veremur, ne quod habemus non sit futurum satis nobis & vobis. Abite potius ad eos qui vendunt oleum, & ab illis emite vobis. 10 Atque interea dum irent emtum, venit sponsus: & quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, moxque clausa est janua. 11 Tandem veniunt & fatuæ virgines, pulsantque fores ac dicunt: Domine, Domine, aperi nobis. 12 Quibus sponsus respondit: Profecto non novi vos. 13 Vos igitur ad exemplum prudentium virginum, servi fideles, ac providi patrisfamilias, vigilate, & in tempore vobis parate bonorum operum commeatum, quia nescitis diem & horam illius adventus: qui cum subito exstiterit, jam non erit amplius tempus benefaciendi: sed cuique ferendum erit præmium pro retro gestis.

14 Addidit Jesus & aliam parabolam, exstimulans discipulos suos ad perpetuum studium bonorum operum, ne committerent ut doctrinam ac dotes ab ipso acceptas, sua negligentia sinerent esse steriles; sed studio curaque sua verterent in utilitatem proximi, seseque præberent idoneos majoribus donis: qui quod pro suo modulo captuque accepissent, collocassent in lucrum Domini sui, qui gaudet tali fœnore ditescere. Quidam, inquit, homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, quibus tradidit bona sua: non ut sibi profunderent, sed ut inde Domino suo lucrum referrent, unde sortem acceperant. 15 Et huic quidem dedit talentum unum, illi duo, rursus alii quinque, prout quemque judicabat idoneum. Quo facto statim ingressus est iter. 16 Is igitur, cui credita fuerant talenta quinque, non cessavit, sed statim abiit, & ad usuram mntuavit acceptam pecuniam: idque toties, ut tandem usura sortem æquaret, & ex quinque talentis fierent decem. 17 Ad eundem modum, cui duo credita fuerant talenta, sic usus est illis, ut usura sortem æquarit. 18 Porro, cui traditum erat unicum talentum, per ignaviam abiit, & talentum acceptum defodit in terram, sat esse judicans, si Domino suo sortem restitueret. 19 Post diutinam igitur peregrinationem Dominus rediit, & exegit à servis suis, dati & expensi rationem. 20 Et accedens qui quinque talenta acceperat, ex usura retulit & alia quinque, rationem ita reddens: Domine, sortem dederas quinque talentorum, ecce tantundem ex his lucratus sum. 21 Dominus collaudans servi

37 Sicut autem in diebus Noe, ita erit & adventus Filii hominis. 38 Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes, usque ad eum diem, quo intravit Noe in arcam, 39 Et non cognoverunt donec venit diluvium, & tulit omnes: ita erit & adventus Filii hominis. 40 Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, & unus relinquetur. 41 Duæ molentes in mola: una assumetur, & una relinquetur. 42 Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. 43 Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam. 44 Ideo & vos estote parati: quia qua nescitis hora Filius hominis venturus est. 45 Quis, putas, est fidelis servus, & prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? 46 Beatus ille servus, quem cum venerit dominus ejus, invenerit sic facientem. 47 Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. 48 Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire. 49 Et cœperit percutere conservos suos, manducet autem & bibat cum ebriosis: 50 Veniet dominus servi illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat: 51 Et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis: illic erit fletus, & stridor dentium. 1 Tunc simile erit regnum cælorum decem virginibus: quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso & sponsæ.

2 Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes: 3 Sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumserunt oleum secum: 4 Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. 5 Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes & dormierunt. 6 Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei. 7 Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, & ornaverunt lampades suas. 8 Fatuæ autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro: quia lampades nostræ extinguuntur. 9 Responderunt prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis & vobis, ite potius ad vendentes, & emite vobis. 10 Dum autem irent emere, venit sponsus: & quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, & clausa est janua. 11 Novissime vero veniunt & reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. 12 At ille respondens ait: Amen dico vobis, nescio vos. 13 Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam. 14 Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, & tradidit illis bona sua. 15 Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, & profectus est statim. 16 Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia quinque. 17 Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo. 18 Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, & abscondit pecuniam domini sui. 19 Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, & posuit rationem cum eis. 20 Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. 21 Ait illi dominus ejus: Euge serve bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui.

servi industriam, ait: Euge serve bone ac fidelis, quoniam in paulo pecuniæ te comperi fidelem, plura credam tuæ fidei: intra in gaudium Domini tui. 22 Post hunc accessit & is, cui duo talenta crediderat Dominus, & jussus reddere rationem, ait: Domine, sortem duorum talentorum credideras, ecce tantundem adjeci ex usura. 23 Dominus & hujus industriam collaudans, ait: Euge serve bone ac fidelis, quoniam in exiguo mihi perspecta est fides tua, posthac majora tuæ concredam fidei: intra in gaudium Domini tui. 24 Tandem accessit & is, qui talentum acceptum defoderat in terra, ac jussus rationem reddere, non solum non agnoscit culpam inertiæ, verum etiam Dominum insimulans austeritatis, & avaritiæ immodicæ, crimen officii neglecti conduplicat. Domine, inquit, sciebam quod esses homo austerus, inde messem colligis, ubi non feceras sementem: & inde congregas lucrum, ubi non sparseras sumtum. 25 Proinde metuens, ne si sors aliquo casu perisset, sævires in me, abii defodique talentum tuum in terra. Hoc malui quam dum usuram capto, periclitari de sorte. Ecce habes quod tuum est. Si non mereor laudem ob lucrum additum, certe sors curavi ut esset in tuto. 26 Hunc sermonem Dominus in ipsius caput retorquens, ait: Serve male & piger: noveras, ut ais, me lucri esse avidum: colligere messem illinc, ubi non feceram sementem: & congregare proventum illinc, ubi non feceram sumtum. 27 Tanto magis oportuit te committere pecuniam meam numulariis, & ego qui lucrum venor illic, ubi non feci sumtum, utique venturus eram, ac meam pecuniam exacturus cum usura: hoc est, inde messurus, ubi seminaveram. Mea erat sors, non tua, industriam tuam servus debebas Domino. 28 Tum versus ad alios servos, dixit: Auferte ab hoc inutili servo talentum, & date ei qui habet decem talenta. 29 Admirantibus servis, quod ei juberet addi qui jam abundabat, ait Dominus: ita fiet in hoc opum genere. Quisquis habet, dignus est qui plus accipiat, ut exuberet: cæterum qui per ignaviam nihil sibi paravit lucri, etiam hoc, quod habere videbatur, quoniam indignus est, spoliabitur. 30 Porro servum illum inutilem submovete ab oculis meis, & abjicite in tenebras externas. Ibi pro gaudio Domini sui, quod promereri noluit, cruciabitur fletu & stridore dentium.

31 Hujusmodi parabolis Dominus Jesus discipulos suos, & præmiorum magnitudine, & suppliciorum metu exstimulavit ad studium Euangelicæ pietatis, & ad bene merendum de proximo: atque à cessatione & malefaciendi licentia deterruit. Sed idem multo dilucidius fecit extrema narratione: qua & majestatem adventus sui, & segregationem bonorum à malis, qui nunc in Ecclesia permixti vivunt: & utriusque partis diversa merita diversaque item præmia, breviter totam judicii supremi imaginem subjicit oculis, non ignarus instare diem mortis suæ, quo tot sermonibus instructi, non omnino dejicerent animos ob ignominiosam mortem crucis, sed præsentem afflictionem venturæ felicitatis, præsentem ignominiam futuræ gloriæ contemplatione consolarentur. Neque molirentur, aut optarent ultionem improbis, quos in illo judicio scirent pro suis meritis æterno supplicio plectendos. Quum autem venerit, inquit, Filius hominis, quem propediem videbitis humillimum & abjectissimum, cum majestate sua stipantibus illum omnium Angelorum agminibus: tunc uti judex omnium sedebit in sede majestatis suæ, & in conspectum illius convocabuntur omnes totius orbis nationes. Nullus enim hominum quamlibet excelsus aut humilis poterit illud judicium effugere. 32 Id non humanis conjecturis, sed exacto Dei judicio

22 Accessit autem & qui duo talenta acceperat, & ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum. 23 Ait illi dominus ejus: Euge serve bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. 24 Accedens autem & qui unum talentum acceperat, ait: Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, & congregas ubi non sparsisti. 25 Et timens abii, & abscondi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est. 26 Respondens autem dominus ejus, dixit ei: Serve male, & piger, sciebas quia meto ubi non semino, & congrego ubi non sparsi: 27 Oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis, & veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. 28 Tollite itaque ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta. 29 Omni enim habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. 30 Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores: illic erit fletus, & stridor dentium. 31 Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ: 32 Et congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat

peragetur, cujus oculis omnia sunt conspicua. Ac primum separabit bonos à malis, quemadmodum pastor, gregem suum dinumeraturus, separat oves ab hœdis. 33 Et oves quidem, hoc est, innoxios ac beneficos statuet ad dextram: hœdos, hoc est, nocentes ac maleficos ad sinistram. 34 Itaque universo mortalium genere in duos ordines distributo, tamquam justus judex utrisque rationem proferet sui judicii: ut boni cognoscant, quibus officiis promeruerint tantam felicitatem, & mali audiant, quibus culpis commeruerint æterna supplicia. Ac dextrum quidem ordinem placido lætoque vultu salutans: Venite, inquiet, amici mei, quos mundus quidem despicatos & exsecrabiles habuit, sed Pater meus pro honoratis & laudabilibus habet. Nunc pro malis, quæ mea causa perpessi estis, accipite hæreditatem regni cœlestis, quod vobis divino consilio paratum fuit à Deo, omnium rerum præscio, ante conditum mundum. 35 Hoc tanto præmio compensare visum est officia caritatis erga me vestræ, ne vobis perisse putetis. Siquidem olim quum esurirem, vos mihi dedistis cibum: quum sitirem, dedistis potum: quum hospes essem tectoque egerem, vos me collegistis in domos vestras. 36 Quum nudus essem, operuistis me: quum ægrotarem, invisistis me: quum essem in carcere, vos consolandi gratia venistis ad me: impertistis mihi vestra qualiacunque, ego vobis nunc vicissim communico totum regnum, quod mihi est cum Patre commune. 37 Hæc quum audierint justi, qui sic exercent opera pietatis, ut quodam modo se fecisse nesciant, respondebunt ei, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, & pavimus: quando sitientem, & dedimus potum? 38 Quando te vidimus hospitem, & collegimus sub tectum: aut quando nudum teximus: 39 Quando visimus ægrotum: quando carcere clausum adivimus? 40 Tum Rex palam confitebitur sibi velle imputari, quicquid unicuilibet fuerit impensum ex his, quos mundus quidem ob inopiam & humilitatem habuit despicatissimos, ipse tamen adeo non habuit pro contemtis, ut fraterni cognominis honore dignetur: Pro certo, inquiet, dico vobis, tametsi ego nullius egebam subsidio, qui Dominus sum rerum omnium, tamen quandiu ista mei respectu fecistis unicuipiam ex hisce minimis fratribus meis, mihi fecistis. 41 Tum horribili vultu versus ad eos, qui stabunt ad lævam, sententiam proferet formidabilem: Discedite à me quibus mundus applausit, cæterum Patri meo mihique exsecrabiles, ite in nunquam exstinguendum incendium, quod paratum erat ab orbe condito Diabolo & Angelis ejus, quibus adhærere maluistis quam mihi. 42 Etenim quum esurirem, non dedistis mihi cibum: quum sitirem, non dedistis mihi potum: 43 Vagus eram ac tecto egens, nec collegistis me. Nudus eram, nec operuistis me: ægrotus eram & in carcere, nec invisistis me. 44 Tum & hi totidem verbis respondebunt judici, quibus responderant justi: Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut ægrotum, aut in carcere, & non ministravimus tibi? 45 Tunc Rex respondebit & illis: Quicquid horum officiorum negatum est unicuipiam ex hisce minimis juxta mundum, sed tamen fratribus meis, mihi negatum esse duco. In his egebam, in his refocillari volui. 46 Hac prolata sententia, à qua nulla est appellatio, ibunt qui à sinistris sunt in ignem æternum, justi autem in vitam æternam.

oves ab hœdis: 33 Et statuet oves quidem à dextris suis, hœdos autem à sinistris. 34 Tunc dicet rex his, qui à dextris ejus erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. 35 Esurivi enim, & dedistis mihi manducare: sitivi, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: 36 Nudus, & cooperuistis me: infirmus, & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me. 37 Tunc respondebunt ei justi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, & pavimus te: sitientem, & dedimus tibi potum? 38 Quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te: aut nudum, & cooperuimus te? 39 Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? 40 Et respondens rex, dicet illis: Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. 41 Tunc dicet & his, qui à sinistris erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis ejus. 42 Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare: sitivi, & non dedistis mihi potum: 43 Hospes eram, & non collegistis me: nudus, & non cooperuistis me: infirmus, & in carcere, & non visitastis me. 44 Tunc respondebunt ei & ipsi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministravimus tibi? 45 Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico vobis: Quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. 46 Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.

CAP. XXVI.

Funditur unguentum: fit pascha: hortus: cadit auris: Insimulans testes: scommata: Petre negas.

1 Et factum est: cum consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis:

[1] QVVM itaque Jesus finisset hujusmodi sermones, quibus tot modis confirmarat animos suorum adversus afflictiones imminentes, ne plane dejicerentur, quum mox viderent Dominum suum rapi ad ignominiosum supplicium, tandem palam ausus est illis aperire diem ac modum mortis suæ: cujus mentionem inculcat animis discipulorum; ne quum eam viderent, velut ad rem prorsus inexspectatam sic expavescerent, ut penitus desponderent animum: præsertim quum intelligerent Jesum ultro venisse ad mortem, quam alioqui licuisset effugere: neque prius occidi potuisse quam adesset ille dies, quem ipse suæ morti præfinierat. Is autem erat dies Paschæ, qui magna religione celebrabatur apud Hebræos, anniversariam memoriam sibi renovantes ejus diei, quo quondam apud Ægyptios agni sanguine postibus illito liberati sunt ab Angelo interfectore, & incolumes mare rubrum transierunt. In hujus rei memoriam quotannis immolabant agnum anniculum immaculatum, eumque ab Angeli transitu, marique feliciter transito, vocabant *phase*. Cæterum hæc erat imago Jesu Christi, totum orbem à peccati tyrannide suo sacrosancto sanguine redemturi, qui solus omnium à peccatorum maculis fuit immunis. [2] Hujusce rei discipulos submonens Jesus, ait: Scitis post biduum immolandum esse Pascha, atque eo die filius hominis tradetur ad crucifigendum. [3] Cum igitur immineret dies ille sacer ac lætus, cui celebrando conveniebat piis operibus præparari, congregati sunt principes Sacerdotum & Seniores populi: quorum auctoritate decuerat populi furorem cohiberi, si quis exstitisset. Congregati sunt autem in atrium principis Sacerdotum, qui dicebatur Cajaphas. Nam hi potissimum conspirarunt in Jesum, quod metuerent, ne si ille esset incolumis, sibi suus periret quæstus & auctoritas. [4] Illic igitur impio consilio decretum est, ut non palam ac vi, sed dolo Jesu manus injicerent & occiderent. [5] Ergo quum de homicidio conveniret inter male concordes proceres, consultatum est de tempore. Quanquam enim vehementer sitiebant sanguinem innoxium, livore & odio rabidi, tamen visum est in aliud tempus differre cædem, quod immineret in proximo dies ille præcipue sacer ac festus Judæis. Verebantur enim, ne si illum aggressi fuissent eo die, quo populus solet frequentissime convenire, tumultus aliquis exoriretur, propterea quod non pauci essent in populo, qui miraculis conspectis, & audita doctrina mirabili, & animadversa morum incredibili mansuetudine, magnifice de illo sentirent. Metuebant plebem, qui non metuebant Deum: nec verebantur homicidio polluere diem festum, qui non ausi fuissent vesci panibus fermentatis. Hoc consilium illis Satanas suggessit, cupiens occultare victimam illam, orbi salutem allaturam. Sed aliter visum est consilio divino. Neque enim decuit eam hostiam furtim abjici, quam Pater voluit non pro Judaicæ gentis tantum, sed pro totius etiam mundi salute immolari.

2 Scitis quia post biduum Pascha fiet, & Filius hominis tradetur ut crucifigatur.

3 Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & seniores populi, in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas:

4 Et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, & occiderent.

5 Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.

[6] Quum igitur Jesus esset in Bethania, vicinus Hierosolymis ubi erat crucifigendus, & accumberet in domo Simonis cujusdam cognomento leprosi, [7] adiit eum mulier quædam habens alabastrum unguenti pretiosi, fractaque alabastro, unguentum effudit in caput ejus. [8] Discipuli quum viderent rem tanti pretii semel effusam, obmurmurant indignantes. Sciebant enim Jesum hujusmodi deliciis nequaquam uti solitum, & magis ex animo illius futurum fuisse, si mulier alabastrum integram tradidisset, ut unguenti divenditi pretio sublevarentur inopes: Quorsum, inquiunt, tam pretiosæ rei jactura? [9] Poterat enim vendi magno, ac pretium dari pauperibus.

6 Cum autem Jesus esset in Bethania in domo Simonis leprosi,

7 Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis.

8 Videntes autem discipuli, indignati sunt dicentes: Ut quid perditio hæc?

9 Potuit enim istud venundari multo, & dari pauperibus.

A Hæc discipuli, non intelligentes quo consilio passus sit hoc Jesus. Neque enim hujusmodi deliciis capiebatur, sed hoc honore decorari voluit mortem suam, quam nulla necessitate, sed sponte pro totius mundi salute passurus erat. Quum enim per omnem vitam humillime se gesserit, mortem tamen, qua devicturus erat Diabolum, aliqua magnificentia cohonestavit. Eoque semel cum triumphali pompa vectus est Hierosolymam: & tum sepulturæ suæ honorem velut anticipans, unguento perfusus est: & mortuus in sepulchro novo, exciso lapide, recondi voluit: & sindone munda involvi, & nobilis viri cura sepeliri. B Solent autem divitum & honoratiorum cadavera unguentis pretiosis oblini, sive honoris gratia, sive quo tueantur corpus adversus putrefactionem. Quoniam autem sciebat se prius revicturum quam hoc honoris exhiberent amici, ante mortem sepulturæ pompam exhiberi passus est: videlicet ut multis modis mortis suæ mentionem suorum animis infigeret, & horrorem ejus mitigaret honore. [10] Quum igitur discipuli, rerum harum ignari, de sumtu murmurarent, cohibuit eos Jesus, dicens: Cur estis huic mulieri molesti? pium officium mihi morituro præstitit. Non decet ut hunc honorem ultimum mihi invideatis. [11] Pauperes vulgares C semper habetis vobiscum, quibus licebit benefacere, me non semper habebitis. [12] Non periit hoc unguentum, sed mulier hæc ceu præsagiens me brevi moriturum, prævenit officio sepulturam meam: & vivo infundit, quod mortuo solet infundi. [13] Nolite itaque hujus obtrectare pietati: quæ adeo grata est Deo, ut posteaquam Euangelium mortis meæ prædicabitur per universum mundum, simul & hujus mulieris futura sit mentio, quæ pio sanctoque officio meam prævenerit sepulturam.

10 Sciens autem Jesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in me.

11 Nam semper pauperes habetis vobiscum: me autem non semper habebitis.

12 Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.

13 Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam ejus.

[14] Hæc oratio quum repressisset aliorum indignationem, qui simpliciter errabant, ignari mysterii, tamen Judam Iscariotem nequaquam placabat, qui D falso prætexuerat curam pauperum, quum illi magis esset cordi lucrum. Nam is gestabat loculos, suffurari solitus nonnihil ex his, quæ pauperibus distribuenda dabantur à munificis amicis Jesu. Hinc ille sibi paulatim censum augebat. Quum igitur esset totus addictus teterrimo avaritiæ morbo, quod sibi in unguento periisse credebat, id ex Domini pretio pensare volens, adiit principes Sacerdotum ac Magistratus, quos sciebat certis animis conspirasse in necem Jesu: neque quicquam esse in mora, nisi ut sine tumultu caperetur. Ad id efficiendum nemo magis idoneus quam aliquis ex eorum numero, qui E proxime familiaritate Domino jungebantur, quos non fallebat quo se solitus esset conferre Jesus. Habebat enim secessus suos ad precandum. Et inventus est in illo selectissimo choro duodecim, quos sibi Christus omnium primos adsciverat, cui carius esset impium lucrum quam Dominus tam mitis ac beneficus. Tanta pestis est avaritia, si cujus animum penitus occuparit. Voluit autem Jesus hac imagine significare futuros, qui sermonem Euangelicum proderent, studio pecuniæ corrupti: & hoc facimus maxime profecturum ab his, qui quum sint ecclesiasticæ religionis proceres, conscii videntur arcanorum Domini sui: cui sic sunt familiares, ut ejus doctri- F nam perperam interpretando prodant impiis ac profanis Magistratibus, nihil aliud captantibus quam exitium Euangelicæ veritatis. [15] Aditis igitur Magistratibus dixit: Quid dabitis mihi mercedis, si vobis eum in manus tradidero? Atque illi pacti sunt cum eo triginta denariis. Tantula mercede ad facinus immanissimum conduci poterat, tamque vili æstimatus est pretiosus ille sanguis, qui sufficiebat universo mortalium generi redimendo. [16] Avidus igitur & inhians promissæ pecuniæ Judas statim ex eo tempore captabat oportunitatem prodendi Jesum.

14 Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad principes sacerdotum:

15 Et ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos.

16 Et exinde quærebat opportunitatem ut eum traderet.

[17] Quum

17 Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha?
18 At Jesus dixit: Ite in civitatem ad quemdam, & dicite ei: Magister dicit: Tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis.
19 Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, & paraverunt Pascha.
20 Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis.
21 Et edentibus illis, dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est.
22 Et contristati valde, cœperunt singuli dicere: Numquid ego sum Domine?
23 At ipse respondens, ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.
24 Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo: væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.
25 Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit: Numquid ego sum Rabbi? Ait illi: Tu dixisti.
26 Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, & benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis; & ait: Accipite, & comedite: hoc est corpus meum.

17 Quum igitur adesset primus dies è septem, quibus solenne erat Judæis abstinere à pane fermentato, etiam post esum Agni paschalis, adeunt Jesum discipuli, dicentes: Domine, quo loco vis paremus tibi convivium ad celebrandum pascha? Tanta erat inopia, ut nec ipse, nec discipuli domicilium haberent proprium, quo se reciperent. 18 At Jesus ut ostenderet totum negotium esse mysticum, nec casu geri, nec necessitate, sed omnia ex præscientia consilioque divino, respondit illis: Ite in civitatem, ac mox ingressis occurret homo quidam bajulans hydriam aquæ: eum sequemini, & quocunque fuerit ingressus, ingrediemini, dicetisque patrifamilias: Magister dicit: Tempus meum instat, apud te celebro pascha cum discipulis meis. Is vobis ostendet cœnaculum ingens & adornatum, ibi parate pascha. 19 Abierunt discipuli, & compererunt omnia, quæ prædixerat illis Jesus, ac loco, quo jusserat, appararunt illi convivium. 20 Sub vesperam autem eo se contulit Jesus, & cœnaturus accubuit cum duodecim discipulis suis. 21 Jamque cœnantibus illis ait Jesus: Unus vestrum me proditurus est. Hoc dixit, ut declararet se nihil omnino latere, simulque ut tacta conscientia proditoris resipisceret ad pœnitentiam. 22 Hoc audito sermone, mœror ingens cepit animos omnium. Sibi quisque suspectus erat ac diffidebat, conscius imbecillitatis humanæ. Cupientes igitur hac mœstitudine liberari, rogare cœperunt singuli: Num ego sum Domine? 23 Tum Jesus ut cæteros, mœrore propemodum exanimatos, aliquo pacto confirmaret, acriusque feriret Judæ conscientiam, si forte posset ad pœnitudinem commoveri, signo certiore designavit auctorem ejus facinoris, simulque commonefecit arctissimæ familiaritatis, quæ debuerat illum à tam væsano scelere revocare: Qui manum, inquit, intinxit mecum in catino, & non mensæ solum, sed & catini sodalis est, hic est me proditurus, proque familiaritatis officio plus quam hostilia redditurus, cum panis & salis communio soleat etiam ignotos amicitiæ fœdere jungere. 24 Atque hæc quidem ut acciderent Filio hominis, sic olim erat præfinitum à Patre, sic prædictum à Prophetis. Sed tamen væ homini illi, cujus scelere Filius hominis proditur. Abutitur quidem illius impietate sapientia divina ad salutem humani generis: sed non ideo minus nocens ille, qui sua malitia ad hoc facinus perductus est, quum à me nihil sit omissum, quod illius animo mederi potuisset. Itaque manet illum pro facto tam impio, pœna crudelissima, nisi resipiscat, ut præstiterit illi non omnino fuisse natum. 25 Hac oratione, quæ vel pudore sanare poterat improbum, vel pœna deterrere impium, adeo non est correctus Judas, ut impudentiam etiam addens sceleri, quasi nullius mali sibi conscius, rogaverit Dominum: Num ego sum is, Rabbi? Nec hic suæ lenitatis oblitus Jesus, respondit: Tu dixisti: indicans eum esse magis quam explicans: ac suspicionem simulat, dissimulans scientiam.

26 In hac igitur extrema cœna, quam Jesus egit cum discipulis suis ante mortem suam, instituit sacrosanctum illud symbolum mortis suæ: ut subinde renovatum inter eos esset perpetuum monumentum immensæ caritatis ipsius, qua non dubitavit vitam suam impendere redimendo mortalium generi: ne quando posset elabi ex animis nostris divini illius sacrificii memoria, qua purissimus Agnus, novum ac verum Pascha, semetipsum immolavit in ara pro nobis Deo Patri, quem suo sanguine nobis ex irato propitium reddidit, pro nostris commissis ipse dependens pœnas, quæ nostris sceleribus debebantur. Hoc autem symbolum arcanum duabus rebus consecravit, quibus inter homines olim solet amicitia conciliari: ut ea caritas, qua Christus seipsum impendit suis, nos quoque copularet: qui frequenter & ipsi ex eodem pane comedimus, deque eodem poculo A bibimus: simulque spirituali quadam imagine referens ritus Mosaicæ Legis, juxta quam nulla fiebat expiatio è peccatis, nisi per sanguinem hostiæ: præterea significans sese novum fœdus Euangelicæ professionis hujusmodi mysterio consecrare. Moses enim quum recitasset volumen, quo continebantur præcepta legalia, populusque respondisset: Omnia, quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes: ex victimis, quas mactarat, parte sanguinis cratere hausta, adspersit populum, dicens: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super omnibus sermonibus his. Atque hæc quidem omnia figuris quibusdam & umbris designarant hanc B sacrosanctam hostiam, qua Dominus Jesus suum corpus sponte tradens in mortem, & sanguinem suum effundens, expiaturus erat totius mundi peccata, cunctos homines gratuito reconcilians Deo, quicunque fœdus hoc novi Testamenti profiterentur. Eam victimam, hoc fœdus signis quibusdam mysticis commendari voluit animis suorum discipulorum, antequam immolaretur: ut intelligerent suam mortem non esse vulgarem, nec otiosam, sed efficacem victimam ad expianda peccata, non solum Judæorum, sed omnium gentium ac seculorum. Cæterum quoniam mors Christi non erat iteranda, ne quando tantum beneficium elabi posset ex animis hominum, C neve sacrosancti fœderis semel initi, cum salutis suæ auctore possent oblivisci, instituit, ut crebra communione sacri panis & calicis, memoria renovaretur inter Euangelicæ Legis professores. Atque hoc signum inter suos milites sacrosanctum esse voluit, adeoque venerandum, ut quemadmodum multum divinæ gratiæ adderetur iis, qui pure digneque sumerent corpus & sanguinem Domini: ita qui sumerent indigne, sibi gravem damnationem accerserent. Accepit igitur Jesus panem in manus suas, quumque Deo laudis sacrificium obtulisset, fregit ac distribuit discipulis suis, dicens: *Accipite, comedite, hoc est corpus meum.* 27 Deinde accepit & poculum in ma- D nus, quumque gratias egisset Patri, præbibit ac porrexit illis, dicens: *Bibite ex hoc poculo omnes.* 28 *Hic est enim sanguis meus, novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hoc quotiescunque facietis, facite in memoriam mei. Quoties enim edetis ex hoc pane, & ex hoc poculo bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec adveniat,* non jam servator, sed judex. Interim non erit exspectanda alia hostia pro peccatis, quandoquidem hæc una sufficit, pro abolendis peccatis totius mundi. 29 Dico autem vobis, non edam posthac ex hoc pane, donec edero vobiscum completum in regno Patris mei, nec amplius bibam ex hoc fructu vitis, donec bibe- E ro vobiscum novum in regno Patris mei. Nec Judam proditorem ab hoc sacro symbolo semovit clementissimus Dominus, ut hac tanta lenitate corrigeretur. Sed quoniam ille fœderis signum accepit, quum proditionem haberet in animo, discessit impurior quam venerat. 30 Quumque cecinissent Hymnum in laudem Dei, surrexerunt & abierunt in montem Oliveti, quem locum sciebat esse notissimum proditori, ne videretur latitare velle, veluti mortis metuens: sed ultro se subducit in locum solitarium, ut, quod illi captabant, absque populi tumultu capi posset.

31 Ibi rursus prædicit discipulis fore, ut mox gra- F viter turbarentur, viso Domini supplicio: sed ne penitus abjiciant animum, consolatur eos prophetia, & mox futura resurrectione, simul tempus, locumque vicinum designans, ubi rursus ipsum essent conspecturi: *Omnes*, inquit, *vos turbabimini hac nocte mea causa*: sic enim Deus Pater prædixit per os Zachariæ Prophetæ: *Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis.* 32 Sed non est quod desperetis, mors animos vestros conturbabit, sed mox consolabitur resurrectio. Resurgam enim tertio die, & *ubi re-*

27 Et accipiens calicem gratias egit: & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes.
28 Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.
29 Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.
30 Et hymno dicto, exierunt in Montem oliveti.
31 Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis.
32 Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam.

surrexero præcedam vos in Galilæam. Ibi me vobis conspiciendum offeram. In hanc perturbationem Jesus passus est omnes suos incidere, quo factis ipsis doceret eos, quanta sit imbecillitas humanæ naturæ, quam sit stultum hominem sibi fidere, quo, sui facto periculo, discerent & aliorum infirmitatem sublevare. [33] Petrus itaque non satis sibi notus, fortitudine quadam humana ac temporaria negat futurum, quod Christus ex prophetia futurum prædixerat, quodque majoris erat temeritatis, unum se cæteris omnibus anteponit: *Etsi omnes*, inquit, *perturbati fuerint tua causa, ego tamen non perturbabor.* [34] Ad quem Jesus: Quid ais Petre, tu solus omnium non perturbaberis? Imo *illud pro certo dico tibi, priusquam gallus hac nocte bis cantet, ter me abnegabis.* [35] Ac ne sic quidem Petrus agnoscens imbecillitatem suam, pertinaciter respondit: *Etiamsi mihi tecum moriendum fuerit, non te abnegabo.* At Petri temeritatem imitati sunt & reliqui Apostoli, Christum & ipsi abnegaturi, si similis illos arctasset necessitas, quæ Petrum.

[36] Tum Jesus sciens instare tempus, quo ventura esset tempestas suprema, abduxit discipulos suos undecim (nam Judas exierat à cœna) in villam quæ dicitur Gethsemani. Hic jussit octo subsidere, qui tamen ægre divellebantur à magistro, quem amabant vehementer quidem, sed tamen affectu adhuc humano: *Commoremini*, inquit, *hoc loco, donec secedam in locum solitum, & orem illic.* [37] Non ausus est enim hos velut imbecilliores agonis sui testes facere, ne deficerent animis, sed tres duntaxat secum assumit, Petrum ac duos filios Zebedæi: ut quos in monte spectatores adhibuerat suæ majestatis, nunc testes haberet extremæ imbecillitatis humanæ: simulque doceret, ut quoties ingruit hujusmodi malorum tempestas atrocior quam ut humanæ vires ferre possint, prorsus diffisi nobis, totos nos divino præsidio committamus. Est autem mortis horror, si quando corripuit hominem, vel ipsa morte acerbior. Hic igitur tum cœpit invadere Jesum, sensitque mirum animi dolorem ac mœrorem. [38] Nec enim animi cruciatum obscurum esse voluit suis amicis selectis, quo plane viderent illum esse vere hominem, corporis pariter atque animi affectionibus obnoxium: *Mœsta*, inquit, *est anima mea usque ad mortem. Subsistite hic & vigilate mecum*, tempus enim hoc non somnum postulat, sed vigilantem & intentam deprecationem. [39] *Progressus igitur pusillum Jesus* à tribus discipulis, *prono capite faciem deflexit in terram, atque ita prostratus Patrem deprecatus est, dicens: Pater mi, si fieri potest, transfer hoc* mortis *poculum à me*, nam sentio corporis affectum vehementer abhorrentem à morte. *Veruntamen fiat, non quod ego volo*, juxta corporis imbecillitatem, *sed quod tu vis* ad salutem humani generis. [40] *Hæc precatus rediit ad discipulos suos, ac reperit eos dormientes: dicitque Petro: Siccine*, qui modo jactabas te moriturum mecum, *non potuisti vel unam horam vigilare mecum?* [41] Ego pro vobis vigilo & oro. Vos una mecum *vigilate & orate* Patrem, *ne incidatis in tentationem*, & superemini. Non nisi vigilantibus contingit victoria. *Spiritus quidem promtus est, sed caro est infirma.* Hæc igitur ne spiritum obruat, vigilandum est, & spiritus auxilio divino fulciendus. [42] Sic excitatis suis, *rursus abiit Jesus, atque iterum totidem verbis oravit Patrem: Pater mi, si fieri non potest, ut poculum hoc transeat à me, nisi bibero ex eo, fiat voluntas tua.* [43] *Deinde denuo reversus est ad discipulos suos, ac rursus eos reperit dormientes. Erant enim oculi eorum vehementer gravati*, mœrore conduplicante somnolentiam. [44] Itaque relictis illis, tertio abiit solus oraturus pro suis, quandoquidem illos carnis imbecillitas obruebat. Ac tertio precatus est eodem sermone, quo nos doceret pertinaciter ac vehementer orandum, quoties imminet procella tentationis: tum enim adsunt Angeli, & robur addunt spiritui. [45] Mox rediit ad discipulos, & exprobravit illis intempestivam somnolentiam, quum tempus summam exigeret vigilantiam. Jam * inquiens adest tempestas, quæ vos imparatos & ideo impares reperiet. Jam, inquit, dormite & quiescite. En adest hora, qua Filius hominis innocens tradetur in manus impiorum. [46] Surgite igitur, eamus obviam venienti malo. Ecce in proximo est qui me prodit.

[47] Nondum finierat hunc sermonem Jesus, & ecce Judas Iscariotes, unus è numero duodecim, venit, dudum Jesum ducem sequens, nunc factus sceleratæ turmæ dux sceleratior. Sequebatur enim illum ingens turba satellitum, cum gladiis & fustibus, quos in hoc miserant principes Sacerdotum ac Seniores populi, ut absque tumultu populi caperetur Jesus. Quanquam enim decreverant facinus hoc in aliud tempus proferre, tamen oblata proditoris opportunitate, mutavere sententiam. Eoque Judas & noctem delegerat, & locum in quo solitus erat cum paucis orare. [48] Denique ne vel in persona errarent, proditor docuerat illos, quo signo Jesum agnoscerent: *Cuicunque*, inquit, *dedero osculum, ille est; injicite illi manus.* [49] Præcessit igitur Judas Iscariotes, ac veluti salutandi causa adiit Jesum, dicens: *Ave Rabbi, simulque dedit osculum*, quod olim honoris & officii gratia fieri consuevit à salutantibus. [50] Jesus autem quo perfectum ubique mansuetudinis exemplar præberet suis, nec impium discipulum ab osculo repulit, nec exprobravit illi suam væsaniam, sed blando dicto tetigit illius conscientiam, dicens: *Amice, cujus rei gratia venisti?* sic enim accesserat cum osculo, quasi novæ rei quippiam dicturus. Ad hoc signum accurrit turba, & manus injecerunt in Jesum, ac tenuerunt eum. [51] Ad hunc tumultum vehementer commoti sunt discipulorum animi, quos ideo Jesus passus est in hunc affectum prolabi, ut omnem ulciscendi defendendique sui cupiditatem penitus ex animis eorum revelleret. Ac Petrus quidem, vel quia cæteris ubique ferventior, vel quia magnifica quædam de se pollicitus fuerat, ne Domino suo deesse videretur, educto gladio percussit Malchum servum Cajaphæ, & amputavit auriculam ejus dexteram, sic ictum moderante Jesu, ut & leve vulnus esset, & id quicquid erat mox sarserit, restituta auricula. Cæterum Petrus pio quodam erga Dominum amore erraverat, & hunc errorem propemodum ex verbis Jesu non intellectis hauserat. Jusserat enim eos divendita tunica emere gladios: quumque respondissent adesse gladios duos, ajebat, sufficit. At illi putantes de ferreo gladio loqui, quum Jesus de gladio spirituali sentiret, à cœna gladios secum extulerant, defensuri Dominum suum, si res ita tulisset, aut si ille jussisset. [52] Ut igitur hunc affectum penitus revelleret ex animis omnium discipulorum, acriter objurgavit Petrum: *Repone*, inquit, *gladium in locum suum. Qui gladio rem gerunt, gladio pereunt*, ultionis talione reciprocante in caput ipsorum. [53] Nobis non est opus isthac defensione, qui tolerando melius vincimus quam occidendo. Alioqui an mihi putas defutura præsidia, si placeret ista defensio? *An non possem rogare Patrem meum, & is mihi pro* duodecim discipulis, *mitteret auxilio duodecim legiones Angelorum?* [54] Sed ita visum est Patri, ita prædictum est à Prophetis. Neque quicquam horum casu fortuitove geritur. [55] Tum Jesus con-

* Alia Editio, *enim*.

33 Respondens autem Petrus, ait illi: Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor. 34 Ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. 35 Ait illi Petrus: Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt. 36 Tunc venit Jesus cum illis in villam, quæ dicitur Gethsemani, & dixit discipulis suis: Sedete hic, donec vadam illuc, & orem. 37 Et assumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari & mœstus esse. 38 Tunc ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic, & vigilate mecum. 39 Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans, & dicens: Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste. verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. 40 Et venit ad discipulos suos, & invenit eos dormientes, & dicit Petro: Sic non potuistis una hora vigilare mecum? 41 Vigilate, & orate ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. 42 Iterum secundo abiit, & oravit, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. 43 Et venit iterum, & invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati. 44 Et relictis illis, iterum abiit, & oravit tertio, eumdem sermonem dicens.

45 Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis: Dormite jam, & requiescite: ecce appropinquavit hora, & Filius hominis tradetur in manus peccatorum. 46 Surgite eamus: ecce appropinquavit qui me tradet. 47 Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de duodecim venit, & cum eo turba multa, cum gladiis & fustibus, missi à principibus sacerdotum, & senioribus populi. 48 Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. 49 Et confestim accedens ad Jesum, dixit: Ave Rabbi. Et osculatus est eum. 50 Dixitque illi Jesus: Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, & manus injecerunt in Jesum, & tenuerunt eum. 51 Et ecce unus ex his qui erant cum Jesu, extendens manum, exemit gladium suum, & percutiens servum principis sacerdotum amputavit auriculam ejus. 52 Tunc ait illi Jesus: Converte gladium tuum in locum suum. omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt. 53 An putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum? 54 Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri? 55 In illa hora dixit Jesus turbis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus comprehendere me: quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis.

conversus ad turbam dixit: nunc armati gladiis & fustibus prodiistis ad comprehendendum me. Atqui quum quotidie sederem apud vos in Templo docens & sanans ægrotos, non mihi injiciebatis manus. Nunc nocte intempesta, silentem quæritis in secessu. 56 Sed hæc omnia fiunt, non vestra violentia, sed dispensatione consilii divini, de quo jam olim vaticinatæ sunt Scripturæ Prophetarum. Hoc audito, discipuli videntes nullam esse spem, Jesu sese offerente ad necem, deserto Domino fugerunt.

57 *Illi vero* nec † commemoratione doctrinæ beneficentiæque Jesu deliniti, *captum adduxerunt ad domum Cajapha principis Sacerdotum, quo Scribæ & Seniores convenerant.* 58 Petrus autem solus, nam cæteri discipuli metu territi alius alio fugerant, tametsi non successerat pugna, tamen non poterat omnino abjicere curam Domini, quem vehementer amabat: nec rursus audebat adesse: sequitur tamen, utcunque procul, ac tandem per tenebras ingressus est ignotus in atrium Cajaphæ. Mox ingressus intro, sedebat admixtus ministris, ad prunas calefaciens se, ut quando non poterat defendere Jesum, saltem videret quis esset exitus judicii. Siquidem adhuc nonnulla spes alebat animum Petri. 59 Porro principes Sacerdotum totumque concilium, quo speciem aliquam legitimi judicii prætexerent, subornare studebant falsos testes adversus Jesum, cujus tanta erat innocentia, ut hoc quoque difficile fuerit, sic de illo mentiri, ut aliquam veri faciem haberet mendacium. 60 Quumque multi prodiissent falsi testes, sed quorum ipsa se testimonia refellerent, adeo male composita, ut nec apud illos judices, & apud talem coronam haberentur idonea: *tandem prodeunt duo falsi testes,* 61 *qui dixerunt: Hic dixit: possum destruere Templum Dei, & post triduum instaurare illud.* Hujus mendacii occasionem sumserant ex verbis Christi, qui dixerat: *Solvite Templum hoc, & in triduo suscitabo illud:* nimirum significans se quidem ab illis occidendum, sed intra triduum revicturum. Ea verba non intellecta, depravabant etiam testes, quo res esset odiosior. Non enim dixit, *possum destruere*, sed *solvite vos:* nec dixerat, *reædificabo*, sed *suscitabo*, alludens ad corpus exanimandum & revicturum. 62 Hoc igitur testimonium, quoniam aliquid ponderis habere videbatur, nec reperiebatur aliud magis idoneum, surrexit princeps Sacerdotum, & judicis æqui simulans imaginem, quasi Jesu facturus potestatem defendendi sui, dixit: *Nihil respondes ad hæc testimonia, quæ feruntur adversus te?* 63 *Jesus autem obticuit*, sciens quicquid dicturus esset, rapiendum in calumniam. Tum princeps Sacerdotum cupiens extorquere nonnihil unde condemnaretur Jesus, jam enim illius væsaniæ longa erat omnis mora, ait illi: *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, an tu sis Christus Filius Dei.* Erat hoc insidiosum problema Pontificis impii. Si negasset se Filium Dei, exclamasset, cur igitur tibi sumis quod non es? Si affirmasset, calumniaturus erat blasphemiam. Si obticuisset adjuratus, visus fuisset contemnere Deum, & auctoritatem summi Sacerdotis. Qualis autem erat qui adjurabat? Scelestus Pontifex, qui honorem annuum pecunia mercatus fuerat ab Herode: & per Deum adjurat, qui Filium Dei oppugnabat. 64 Jesus tamen veluti deferens honori quem gerebat, rogatus an esset Christus Filius Dei, respondit: *Tu dixisti*, sic confitens esse se quod erat, ut tamen vitarit arrogantiæ notam. Et adjecit, quod impium Pontificem ab instituto facinore debuerat revocare: *Attamen*, inquiens, *illud dico vobis, posthac videbitis Filium hominis assidentem dextrum virtuti Dei, cumque majestate venientem in nubibus cœli.* Subindicabat se tum humilem & ab impiis condemnatum, olim venturum cum potestate divina, judicem totius mundi. 65 Hoc sermone magis etiam irritatus princeps Sacerdotum, quo ficto religionis studio, Christi crimen faceret atrocius, discidit vestimenta sua, & ait: *Loquutus est blasphemiam.* Usurpat sibi divinos honores, cum sit homo. *Quid præterea testibus opus est? Ecce nunc audistis blasphemiam* manifestariam. *Quid vobis videtur?* 66 *Illi responderunt: Commeruit mortem.* 67 Tunc velut in jure damnatum sævire cœperunt ludibriis, quorum nihil non mansuetissime passus est Jesus, ut absolutum exemplum tolerantiæ suis exhiberet. *Exspuebant in faciem ejus, & velata facie ejus, impingebant illi colaphos. Rursus alii palmas incutiebant in faciem ejus, dicentes:* 68 *Vaticinare nobis Christe, quis est qui te percussit.* His contumeliis exprobrabant ei, quod Messias haberi voluisset, quod Prophetæ titulo fuisset à populo honoratus.

† Alia Editio, *memoria.*

69 *Interea Petrus sedebat foris in atrio*, procul contemplans triste spectaculum, & operiens exitum rei, nec audens accedere propius, ne à ministris agnosceretur. *Et adiit eum ancilla quæpiam*, noscitans illum, *& ait: Tu quoque fuisti assectator istius Galilæi.* 70 Hic *Petrus* ad ancillæ vocem exanimatus, & oblitus illius magnificæ vocis, qua dixerat Christo, *Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo, coram omnibus abnegavit Dominum suum, dicens: Nescio quid dicas.* Et continuo gallus cantavit. 71 Quum autem parat exire, *in ipsis foribus vidit illum altera ancilla, quæ* prodens illum ministris *adstantibus, ait: & hic erat cum Jesu Nazareno.* 72 *Et rursus abnegavit, adjurans se non novisse hominem.* 73 *Ac paulo post quidam ex his qui adstabant, agnoscentes Petrum, dicebant: profecto & tu ex hoc numero es. Siquidem* non facies solum, sed & *sermo tuus te prodit*, quod Galilæus sis. 74 *Tunc* magis etiam expavefactus *Petrus, cœpit* non solum abjurare Jesum, sed & *exsecrationibus devovere seipsum, si novisset hominem. Et continuo gallus iterum cantavit.* Post hæc intuitus est illum Jesus, & oculis illi loquens admonuit. 75 *Tunc* demum *Petrus* ad se reversus, *recordatus est quod ipsi prædixerat Jesus*, jactanti fortitudinem suam, *priusquam gallus bis cantet, ter me negabis.* Quoniam autem expavefactus metu peccarat imbecillitate humana, non destinata malitia, meruit misericordiam. Passus est hoc Christus in suo Apostolo selecto, ne quis quamvis graviter lapsus desperaret de venia, modo resipiscat, & animi maculam lachrimis abluat. Petrus enim, qui sibi velut exciderat, ad intuitum Jesu statim resipuit. *Et egressus foras, flevit amare.*

CAP. XXVII.

Gutture Juda luit: Barabas: sors: nox: probra: signa: Donatum corpus: milite cincta petra.

1 HIS igitur impiis & crudelibus factis ea nox pervigilata est religionis antistitibus. Porro quum appeteret dies, rursus inierunt consilium principes Sacerdotum & Seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent. 2 Vinctum itaque tradiderunt Pontio Pilato præsidi, ut in damnatum animadverteret. 3 Hic Judas, qui prodiderat eum, videns quod jam damnatus esset, & ad extrema pertenderent, actus pœnitentia, retulit triginta argenteos principibus Sacerdotum & Senioribus populi, 4 dicens: Peccavi qui prodiderim sanguinem innoxium. Hujus certe confessio debuerat commovere principum animos. Fatetur avaritiæ morbo factum, & innocentem fatetur, quem prodidit. 5 At illi prorsus efferati, nec aliud quam innoxium sanguinem sitientes, responderunt: Quid nostra refert,

56 Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur Scripturæ prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. 57 At illi tenentes Jesum, duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, ubi Scribæ & seniores convenerant. 58 Petrus autem sequebatur eum à longe, usque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem. 59 Principes autem sacerdotum & omne concilium, quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent: 60 Et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes, 61 & dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud. 62 Et surgens princeps sacerdotum, ait illi: Nihil respondes ad ea, quæ isti adversum te testificantur? 63 Jesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi: Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei. 64 Dicit illi Jesus: Tu dixisti. Verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutu Dei, & venientem in nubibus cæli. 65 Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit: quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam: 66 Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis. 67 Tunc expuerunt in faciem ejus, & colaphis eum ceciderunt, alii autem palmas in faciem ejus dederunt, 68 Dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? 69 Petrus vero sedebat foris in atrio: Et accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Jesu Galilæo eras. 70 At ille negavit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis. 71 Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Jesu Nazareno. 72 Et iterum negavit cum juramento: Quia non novi hominem. 73 Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro: Vere & tu ex illis es: nam & loquela tua manifestum te facit. 74 Tunc cœpit detestari & jurare quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit. 75 Et recordatus est Petrus verbi Jesu, quod dixerat: Prius quam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, flevit amare. 1 Mane autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent. 2 Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi. 3 Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, & senioribus, 4 Dicens: Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt: Quid ad nos? tu videris. 5 Et projectis argenteis in templo,

recessit: & abiens laqueo se suspendit.

6 Principes autem sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam: quia pretium sanguinis est.

7 Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum.

8 Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est, ager sanguinis, usque in hodiernum diem.

9 Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt à filiis Israel:

10 Et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.

11 Jesus autem stetit ante præsidem, & interrogavit eum præses, dicens: Tu es Rex Judæorum? Dicit illi Jesus: Tu dicis.

12 Et cum accusaretur à principibus sacerdotum, & senioribus, nihil respondit.

13 Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta adversum te dicunt testimonia?

14 Et non respondit ei ad ullum verbum: ita ut miraretur præses vehementer.

an nocentem prodideris, an innocentem? Tu videris. Judas jam lucri pœnitens, cupiebat pacta rescindere, sed illorum crudelitas nullo modo potuit mitescere. Judas igitur abjectis ad pedes illorum argenteis, recessit, & impium scelus graviore scelere cumulavit. Agnovit magnitudinem sceleris sui, sed non agnovit magnitudinem misericordiæ divinæ. Flevit Petrus amare, & misericordiam consequutus est. Flevit & Judas, sed abjecto magis animo quam converso, & ideo digressus suspendit se laqueo, & crepuit medius, & effusa sunt viscera ejus. [6] Hinc rursus consultatio inter principes Sacerdotum, qui quo notior esset omnibus ipsorum immanitas, nihil absque communi consilio peragebant. Deliberant in quem usum essent collocandi triginta argentei, quos Judas ad pedes illorum abjecerat. Et præpostere religiosi, quum illis nulla esset religio occidere innoxium, & sic de ipsis meritum: Non est fas, inquiunt, pecuniam hanc referre in corbonam, hoc est, in donaria Templi, quibus multum religionis tribui volebant. Est enim pretium sanguinis. Non oportet autem Templi sanctimoniam sanguine pollui. Atque interim produnt sceleratam conscientiam suam, confitentes innoxium, cujus proditionem emerant. [7] Itaque ne non esset scelus omnium commune, coacto concilio, mercati sunt ea pecunia agrum figuli cujusdam: videlicet in pios usus, ut illic sepelirentur peregrini, veluti scelus, quod erat in manibus, hoc officio pensaturi. [8] Et tamen hac via pessime consuluerunt suæ famæ. Nec enim alio pacto poterant magis traducere suam impietatem. Siquidem res adeo venit in fabulam vulgi, ut hodie quoque ager ille Syris dicatur *Acheldema*, hoc est, *ager sanguinis*. [9] Nec hoc fortuito factum est, siquidem hoc fore prædixerat Hieremias: *Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quod appretiaverunt à filiis Israel:* [10] *Et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.*

[11] Quum igitur Jesus staret ante Præsidem, veluti reus, instanter accusabant eum de multis, silentes interim de blasphemia, de religione Templi violata, deque adventu filii hominis, quibus rebus sciebant Pilatum alienum ab hujusmodi superstitione leviter commovendum esse, ingerunt alia ficta crimina, quæ Præsidis animum in Jesum possent accendere. Hunc, inquiunt, comprehendimus subvertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum Regem esse. Pilatus audita mentione Regis, quoniam hoc ad Cæsarem pertinere videbatur, rogavit Jesum, Tune es Rex Judæorum? Jesus ne nihil respondendo superbus videretur, ait: Tu dicis. Non omnino negans se Regem, sed tamen addens regnum suum spirituale esse, non mundanum, ut hoc nihil ad Cæsarem aut Herodem pertineret. [12] Rursum quum instarent accusatores, Pilatus cupiens ex ipso elicere quo liberaretur: [13] Non audis, inquit, quam atrocia crimina impingunt isti? [14] Jesus autem ad hæc nihil omnino respondit, ita ut vehementer admiraretur Præses, hominem innoxium, in periculo capitis, tanta mansuetudine obticescere. Pilatus ex ipso vultu habituque Jesu perspiciens illum procul abesse à suspicione affectati regni, ait ad principes Sacerdotum & horum comites: Non reperio quicquam noxiæ capitalis in hoc homine. At illi tanto magis invalescebant, dicentes: Seditiosus est, commovit populum doctrina sua, obambulans per universam Judæam, exorsus à Galilæa, ad hunc usque locum. Pilatus intelligens innoxium esse Jesum, sed Sacerdotes & Scribas invidia stimulatos moliri quod moliebantur, ideoque captans occasionem absolvendi Jesum, aut certe à suo tribunali ablegandi, cum audisset nomen Galilææ, rogabat cujas esset Jesus: cumque cognovisset, quod oriundus ex ea parte Galilææ, cui imperabat Herodes, remisit eum ad Herodem, qui tum forte Hierosolymis erat. Herodes autem conspecto Jesu, vehementer gavisus est; multum enim temporis erat, quod tenebatur cupiditate videndi Jesu, propterea quod fama prodigiosa quædam de illo sparserat. Itaque sperabat fore, ut apud se quoque miraculum aliquod ederet. Cumque multis de rebus percunctaretur illum Herodes, Jesus nihil respondit, qui non in hoc venerat, ut Principum curiositatem delectaret, sed ut hominum saluti consuleret. Cumque & apud hunc multis nominibus accusaretur, neque quicquam responderet, sprevit illum Herodes cum sua cohorte: ac ludibrii causa veste alba indutum, remisit ad Pilatum. Atque hac occasione facti sunt amici Pilatus & Herodes, quum antea dissidium fuisset inter eos.

15 Per diem autem sollemnem consueverat præses populo dimittere unum vinctum, quem voluissent.

16 Habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas.

17 Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Jesum, qui dicitur Christus?

18 Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum.

19 Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens: Nihil tibi, & justo illi. multa enim passa sum hodie per visum propter eum.

20 Principes autem sacerdotum, & seniores persuaserunt populis ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent.

21 Respondens autem præses, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Barabbam.

22 Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus?

23 Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant dicentes: Crucifigatur.

24 Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret: accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum à sanguine justi hujus: vos videritis. 25 Et respondens universus populus, dixit: Sanguis ejus super nos, & super filios nostros.

[15] Pilatus itaque convocatis principibus Sacerdotum, Magistratibus ac plebe, testatus est se nihil comperisse in Jesu criminum, quæ illi multa objiciebant: quin & Herodem velut insontem dimisisse, non facturum, si cui capitali crimini judicasset obnoxium. Ut autem placaret invidiam Judæorum: Emendatum, inquit, illum dimittam. Cumque nihil his verbis proficeretur, quærit aliam ansam liberandi Jesum. Mos erat apud Judæos, ut in die festo, religionis gratia, Præses dimitteret eis unum aliquem ex iis, qui servabantur in vinculis. [16] Habebat autem tum in vinculis insignem quendam ac famosum latronem, cui nomen Barrabas, quod nomen sciebat invisum populo. [17, 18] Convocatis igitur ad se Judæis, rogabat, utrum vellent sibi condonari, Barrabam, an Jesum, sperans fore, ut præ tam infami notæque violentiæ latrone mallent absolvi Jesum. [19] At iterum sedente pro tribunali Præside, mittit ad eum uxor, qui diceret illi suo nomine, ne se contaminaret sanguine hominis innoxii: se enim visis horribilibus ea nocte fuisse Jesu causa vexatam. Nec hoc temere accidit, sed dispensatione divina, ne quis esset, unde non haberet testimonium innocentiæ suæ Jesus. Illud enim magnopere referebat, ut constaret omnibus, mortem eam nobis redimendis fuisse gratis impensam. [20] Cumque populus nutaret, utrum mallent sibi donari, suasu Sacerdotum & Seniorum factum est, ut sibi poscerent Barrabam, & hujus loco Jesus occideretur. Tale est judicium, & hæc est gratitudo populi: hæc est simulata Sacerdotum ac majorum religio. Religio erat illis ingredi prætorium Pilati, quo puri comederent agnum paschalem: & religio non erat innoxium, tot virtutibus ac beneficiis spectatum, tanta vesania ad mortem adigere. [21] *Pilatus itaque rursum proposuit, utrum vellent dimitti, Barrabam, an Jesum. Illi acclamabant, Barrabam.* [22] *Rursum Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus?* Sperans fore, ut mitiore *quadam pœna forent contenti. [23] *At illi magno vocum consensu acclamarunt, crucifigatur.* Erat hoc supplicii genus ut atrox, ita cum primis infame. *Rursum Pilatus: Crucifigam innoxium? Quid commeruit?* Nihil in eo comperio dignum supplicio capitis. Castigatum itaque dimittam illum. His verbis magis etiam accendebatur insania populi vociferantis: Tolle, tolle, crucifige hominem. [24] *Pilatus animadvertens, quod tentatis omnibus nihil proficeret, sed magis excitaretur populi tumultus*, prius absolvit Jesum quam damnaret. Siquidem *præsente populo sumta aqua lavit manus suas, dicens: Innoxius ego sum à sanguine justi hujus*, vos estis mortis auctores, non ego, in vestrum caput recidet ultio sanguinis innoxii. [25] Nec hac voce deterriti sunt infelices Judæi, sed simul universus populus exclamavit: *Veniat sanguis ejus super nos & super filios nostros.* Sibi ac posteris suis imprecati sunt exitium. Sed Christus clementior in illos, quam essent in sese, nemi- nem

* Altera Editio, *quapiam*.

nem repulit à venia, modo resipisceret. Complures
enim post adoraverunt crucem Christi, qui tunc in
turba clamaverant: Tolle, tolle, crucifige. 26 Pilatus
itaque victus illorum pertinaci vesania, condonavit
illis Barrabam, auctorem seditionis & homicidam:
& omnium judicio damnatum, etiam ante judicium,
Jesum autem, ex more Romano flagris cæsum, tradidit ut crucifigeretur.

27 Tunc milites Præsidis, cum accepissent Jesum
in prætorio, congregaverunt ad eum universam cohortem, ut ex innoxii ludibriis crudelissimam caperent voluptatem, partim ingenio suo obsequentes,
partim à Judæis instigati. 28 Quoniam autem audie-
B runt quod se Regem faceret Judæorum; velut exprobraturi homini tam contemto superbiam affectati regni, spoliatum vestibus suis, induunt chlamydem coccineam, videlicet pallium Regale. 29 Deinde diadematis loco coronam imponunt capiti è spinis contextam. Sceptri loco, arundinem dant illi in
dextram. Jamque veluti consalutantes novum Regem, flexis genibus coram eo, illudebant, dicentes:
Ave Rex Judæorum. 30 Nec his contenti contumeliis, exspuerunt in eum: & arundine, quam sceptri
vice dederant, percutiunt spinis coronatum caput
ejus. Cumque nihil contumeliæ omitterent, ille summa mansuetudine passus est omnia, quo suis ederet ab-
C solutum exemplar tolerantiæ. 31 Posteaquam igitur
milites omni ludibriorum genere satiassent animos &
oculos cohortis, rursus detrahunt illi chlamydem,
& induerunt eum vestimentis propriis, quo magis
agnosceretur ab omnibus. Educunt igitur Jesum è
prætorio bajulantem crucem suam. 32 Atque inter
eundum repererunt Simonem quendam Cyrenæum,
quem compulerunt bajulare crucem Jesu. 33 Et venerunt in locum ubi crucifigendus erat, qui Syris
dicitur *Golgotha*, id est, *Calvariæ locus*, quod funestus esset ossibus & calvariis interfectorum. 34 Hic
ne qua pars esset corporis à cruciatu libera, aut ne
D quid omitteretur ludibrii, porrexerunt illi poculum
ad bibendum, aceto ac felle temperatum, ut impleretur quod scriptum est in vaticinio: *Dederunt
in escam meam fel, & in siti potaverunt me aceto.*
Ubi vero gustasset Jesus, noluit bibere. 35 Cæterum posteaquam crucifixissent eum, partiti sunt inter se vestimenta Jesu. Cæterum pro tunica, quæ
sic erat contexta, ut dissui non posset, sortiti sunt:
ut perficeretur quod dixerat prophetia: *Diviserunt
sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt
sortem.* 36 Et assidentes cruci servabant eum, ne quis
tolleret eum. 37 Quin & titulus ludibrii causa impositus est cruci: *Hic est Jesus Rex Judæorum*, qui ta-
E men ipse honorificentior erat quam ut ferre possent
Judæi. Siquidem apud Pilatum egerant, ut is titulus corrigeretur, nec poneretur *Rex Judæorum*, sed
hic facit se Regem Judæorum. Atque hac una in re
passi sunt Pilatum vincere. 38 Quin & hoc curatum
est à Judæis, ut simul cum eo crucifigerentur duo
latrones, sic ut Jesus medius, à dextris haberet unum, ad lævam alterum: ut omnibus & ipse vanus
& impostor haberetur, & illorum similis, quibus
erat adjunctus. 39 His tantis malis nondum erat saturata Judæorum crudelitas. Insultant crucifixo, ac
prætereuntes convitia jaciebant in eum, motis capi-
F tibus subsannantes eum, ac dicentes. 40 *Vah, tu ille,
qui demoliris Templum Dei, & in triduo rursus instauras.* Pollicebaris aliis salutem, *nunc salvum fac
temetipsum.* Jactabas te Filium Dei, *nunc igitur descende de cruce.* 41 Similiter & principes Sacerdotum

26 Tunc dimisit illis Barabbam: Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur. 27 Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorium, congregaverunt ad eum universam cohortem: 28 Et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei, 29 Et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus. Et genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Ave rex Judæorum. 30 Et exspuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput ejus. 31 Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum vestimentis ejus, & duxerunt eum ut crucifigerent. 32 Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus. 33 Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus. 34 Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum. Et cum gustasset, noluit bibere. 35 Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes: ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. 36 Et sedentes servabant eum. 37 Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam: HIC EST JESUS REX JUDÆORUM. *38 Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus à dextris, & unus à sinistris. 39 Prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, 40 & dicentes: Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud reædificas: salva temetipsum: si Filius Dei es, descende de cruce. 41 Similiter & principes sacerdotum illudentes cum Scribis & senioribus dicebant.*

A una cum Scribis & Senioribus populi, convitiis insultabant illi: 42 *Aliis salutem contulit, nunc sibi ipsi
non potest esse saluti. Si Rex Israel est*, ut videri voluit, declaret nunc quid possit, *descendat de cruce,
& credemus ei:* 43 *Confidit in Deo*, quem jactabat patrem suum, *liberet eum nunc, si diligit eum.* 44 Atque ut omni ex parte convitiis incesseretur innocentissimus Jesus, latrones quoque supplicii socii similia
quædam exprobrabant illi. Quæ omnia pertinaci
patientia toleravit Jesus, ut perageret salutiferum
illud pro omnibus sacrificium. Continuit virtutem
divinam, & humanam naturam totam omnibus cruciatibus exposuit. Et adeo non regessit, aut ultus
B est tam atrocem maledicentiam, etiam morienti irrogatam, & ipsa cruce acerbiorem, ut Patrem interim deprecatus sit pro militibus ac Judæis insultantibus, & alterum è latronibus resipiscentem receperit in paradisum suum.

45 Sol ipse sensit innoxii supplicium, & hujus facinoris tam impii non sustinuit esse spectator. Obduxit
atra nube faciem suam, & totam eam regionem caligo
quædam obtexit, ab hora sexta usque ad horam nonam. Nec interim discuti potuit caligo Judaicarum
mentium. 46 *Porro circiter horam nonam, Jesus clamat
voce magna dicens* illud è Psalmo, ELI ELI LAMA SA-
C BACTHANI, *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* 47 Quidam autem adstantes & audientes procul Eli, ac suspicantes eum implorare auxilium Eliæ, dicunt: Eliam vocat iste. Videamus an veniat
invocatus, & opituletur illi. Tum Jesus ut ostenderet veram esse mortem, quam pro omnibus oppetebat, clamavit, *sitio.* Solet enim sitis vulnera &
sanguinis profusionem comitari, quæ nonnunquam est
illis supplicium morte atrocius. 48 Et accurrens quidam
spongiam imbutam aceto impositam summæ arundini admovit ori pendentis. 49 Vehementer sitiebat Jesus
salutem hominum, sed Judæi præter fel & acetum
nihil offerunt. 50 * Itaque post gustatum acetum dixit,
D *Consummatum est*, significans nihil esse prætermissum, quod ad ejus sacrificii ritum pertineret. Moxque ut declararet sese sponte ponere animam suam,
ubi spiritum suum Patri commendasset, emissa magna voce, & inclinato capite mortuus est.

51 Ac protinus omnia testata sunt mortem efficacem Domini Jesu. Siquidem velum Templi, quod
separabat sancta à reliqua parte Templi, ultro scissum
est in duas partes, indicans Mosaicæ Legis umbras
posthac evanituras ad coruscantem Euangelii Lucem: ad hæc terra concussa est, & petræ scissæ
sunt, Judæis exprobrantes cordis invincibilem duritiem. 52 Monumenta aperta sunt, multaque corpo-
E ra sanctorum, qui mortui fuerant, revixerunt: 53 &
egressi è monumentis post Christi resurrectionem venerunt in sanctam civitatem Hierusalem, & apparuerunt multis, præcones ac socii resurrectionis Jesu. 54 Porro Centurio & hujus comites, qui aderant
ut servarent Jesum, sentientes terræmotum, tenebras, petras scissas, cæteraque prodigia, vehementer timuerunt, dicentes: *Vere Filius Dei erat iste.* 55 Aderant autem illic & fœminæ complures, procul
spectantes quæ gerebantur, quæ sequutæ fuerant
Jesum à Galilæa subministrantes illi necessaria, 56 inter
quas erat Maria Magdalene, & Maria mater Jacobi
F & Joseph, item mater filiorum Zebedæi, cumque
his aliæ complures.

57 Quum autem immineret nox, dives quidam
De-

* Alia Editio, *Itaque rursus abstinuit, dicens.*

42 Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei: 43 Confidit in Deo: liberet nunc, si vult, eum: dixit enim: Quia filius Dei sum. 44 Idipsum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. 45 A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. 46 Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens: Eli, Eli, lamma sabacthani? hoc est: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? 47 Quidam autem illic stantes, & audientes, dicebant: Eliam vocat iste. 48 Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere. 49 Ceteri vero dicebant: Sine videamus an veniat Elias liberans eum. 50 Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. 51 Et ecce velum templi scissum est in duas partes à summo usque deorsum. Et terra mota est, & petræ scissæ sunt. 52 Et monumenta aperta sunt: & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. 53 Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis. 54 Centurio autem, & qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terra motu & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere Filius Dei erat iste. 55 Erant autem ibi mulieres multæ à longe, quæ secutæ erant Jesum à Galilæa, ministrantes ei: 56 Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Jacobi & Joseph mater, & mater filiorum Zebedæi. 57 Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine Joseph, qui &

A Decurio Arimathiensis nomine Joseph, qui & ipse fuerat discipulus Jesu, [58] adiit præsidem petens sibi donari corpus Jesu. Pilatus admiratus si jam esset mortuus, vir florenti ætate, & cujus crura non fuissent fracta, simul atque ex Centurione certo cognovit esse mortuum, jussit illi donari corpus exanime. [59] Ille acceptum involvit sindoni mundæ, [60] ac reposuit illud in monumento novo, quod exciderat in solido saxo. Et advoluto saxo ingenti ad ostium monumenti, abiit. Et hoc actum consilio divino, ne sævirent in cadaver, aut ne quis suffosso sepulchro posset furtim tollere. [61] Ac cæteris quidem digressis, perseverarunt illic duæ, **B** Maria Magdalene & altera quædam, sedentes è regione sepulchri, & annotantes locum ubi reconderent corpus, quo suo tempore præstarent officium unctionis, & harum vigilantem sedulitatem in hoc excitarat Dominus, quo certior esset resurrectionis fides. [62] *Postridie vero Parasceves, rursum principes Sacerdotum & Pharisæi conveniunt ad Pilatum*, confirmaturi resurrectionis veritatem, dum eam conantur impedire, *dicuntque Præsidi:* [63] *Domine, recordamur quod impostor ille, dum adhuc viveret, dixerit se post triduum resurrecturum.* [64] *Jube igitur custodiri sepulchrum usque in tertium diem, ne veniant discipuli ejus, & suffurentur corpus* **C** *ejus, plebique persuadeant eum resurrexisse. Quod si fiat, nihil promoverimus, sed erit error posterior pejor priore.* [65] *Ait illis Pilatus: Habetis custodiam, ite custodite sicut nostis.* [66] *Illi vero* dum resurrecturo conantur exitum occludere, auxerunt miraculum & fidem resurrectionis, *adhibitis custodiis munierunt sepulchrum, lapide quoque, qui claudebat os sepulchri, obsignato*, ne quid fraudis esse possit vel in custodibus.

CAP. XXVIII.

Hic Jesum in tumulo quærunt: Jesum inde tuentur:
Corruptus miles: Vis mihi cuncta data.

[1] QUUM autem adesset vespera sabbati prioris, cujus finem excipiebat diluculum diei sequen- **D** tis, qui primus erat hebdomadæ successuræ, Maria Magdalena, & illa altera Maria nocte paratis aromatibus, mane rursum adierunt sepulchrum, ut viderent quid esset actum, & ungerent corpus Jesu. [2] Et factus est terræ motus ingens. Quumque mulieres inter se consultarent, quomodo possent amoliri lapidem ab ore monumenti, (erat enim major quam ut fœmineis viribus posset amoveri) ecce Angelus Domini descendit de cœlo, amovitque saxum ab ostio monumenti, ac deinde insedit illi. [3] Erat autem facies Angeli similis fulguri, ac vestimenta ejus niveo candore lucentia. [4] Ad hujus adspectum expavefacti sunt custodes sepulchri, adeoque exanimati, **E** ut mortuis similes stupefacti jacerent. [5] Angelus autem consolatus est mulieres, dicens: Isti merito exanimantur ad gloriam resurrectionis, qui perseverant in incredulitate sua. Cæterum nolite timere vos, scio enim quod Jesum quæritis, qui crucifixus fuit. [6] Jam reliquit sepulchrum, ac præstitit quod se facturum promiserat, hoc est, tertii diei diluculum. Itaque resurrexit. Venite, videte locum, qui corpore vacuus, corporis adhuc habet vestigium: habet & corporis exuvias, lintea quibus fuit involutus. Hæc vobis fidem facient, si mihi parum creditis. [7] Sed propere abite & annuntiate hæc, quæ vidistis, reliquis disci- **F** pulis, morte Domini sui mœstis, quod resurrexit. Quem si videre cupitis, ecce præcedet vos in Ga-

ipse discipulus erat Jesu.
58 Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus.
59 Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda.
60 Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, & abiit.
61 Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria, sedentes contra sepulchrum.
62 Altera autem die, quæ est post Parasceven, convenerunt principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum,
63 Dicentes: Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post tres dies resurgam.
64 Jube ergo custodiri sepulchrum usque in diem tertium: ne forte veniant discipuli ejus, & furentur eum, & dicant plebi: Surrexit à mortuis: & erit novissimus error pejor priore.
65 Ait illis Pilatus: Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. 66 Illi autem abeuntes, munierunt sepulchrum, signantes lapidem, cum custodibus. 1 Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria, videre sepulchrum. 2 Et ecce terræmotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cælo: & accedens revolvit lapidem, & sedebat super eum: 3 Erat autem aspectus ejus sicut fulgur: & vestimentum ejus sicut nix. 4 Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui. 5 Respondens autem Angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos: scio enim, quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis: 6 Non est hic: surrexit enim, sicut dixit: venite, & videte locum ubi positus erat Dominus. 7 Et cito euntes dicite discipulis ejus quia surrexit: & ecce præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis: ecce prædixi vobis.

A lilæam, quemadmodum ante mortem pollicitus fuerat. Ibi licebit eum adspicere vivum, quem luxistis mortuum. Ecce prædixi vobis.

[8] Et inspecto monumento vacuo, quod occlusum compererant, celeriter regressæ sunt, partim pavidæ ob magnitudinem miraculi, partim ingenti gaudio correptæ, ob desiderium ac spem videndi Dominum redivivum, curruntque ut hoc gaudium communicent discipulis Jesu. [9] Atque inter eundum, obvius fit illis Jesus, quo certiora nuntiare possent. Quibus pavidis ut animum redderet, dixit: Avete. Illæ viso & agnito Domino, adierunt: & amplexæ pedes, **B** adoraverunt eum. [10] Rursum Jesus, ut illis omnem pavorem adimeret, quo rectius perciperent, quæ essent dicenda, ait: Nolite timere. Ite nuntiate fratribus meis, quæ vidistis, ac jubete eos proficisci in Galilæam, ibi me videbunt.

[11] Quæ cum abissent, quo resurrectionis fides etiam inimicorum testimonio confirmaretur, quidam è custodibus, relicto sepulchro, abierunt Hierosolymam, ac renuntiaverunt principibus Sacerdotum quæ gesta fuerant, quemadmodum clauso & obsinato sepulchro non esset repertum corpus. Et quemadmodum Angelus mirabili specie submoverit saxum, deque terræmotu, & quemadmodum metu fuissent **C** exanimati. Et quemadmodum audierint Angelum cum mulieribus colloquentem. [12] Hæc ubi audissent à custodibus Sacerdotes, inito rursus consilio cum Senioribus, cum res esset manifestior quam ut posset dubitari, mendacium ab illis pecunia redimunt, quemadmodum ante proditoris operam pecunia redemerant: nisi quod majore summa redimunt operam mentientium, quam prodentis. [13] Tacete, inquiunt, quæ vidistis, sed in vulgus spargite, quod discipuli ejus noctu venerint, & suffurati sint eum vobis dormientibus. [14] Quod si hoc commentum fuerit delatum ad Præsidem vestrum, nos illi persuadebimus, vosque liberabimus omni periculo negotii. [15] Milites igitur **D** accepta pecunia fecerunt quemadmodum fuerant edocti, & invenit commentum tam frivolum in populo fidem. Nam rumor hic in hodiernum usque diem divulgatus est apud Judæos incredulos.

[16] Porro discipuli undecim moniti à mulieribus, profecti in Galilæam, conscenderunt montem, quem illis designarat Jesus. Illic sese conspiciendum præbuit. [17] Viderunt & agnoverunt eundem Dominum suum, & adoraverunt veluti jam sublimem ac cœlestem. Nonnulli tamen adhuc dubitabant, donec plurimis ac certissimis argumentis, & illis fides facta est. Quanquam & illorum dubitatio profecit ad fidei nostræ certitudinem. [18] Accedens igitur **E** propius ad illos Jesus, non solum cominus se conspiciendum & contrectandum præbuit, verum etiam voce nota consuetaque loquutus est eis: declarans sese morte sua consecutum regnum & auctoritatem in cœlo pariter atque in terra. In cœlo, ubi semper regnarat cum Patre: in terra, ubi posthac regnaturus esset, non præsidiis tyrannicis, sed per fidem credentium, atque hujus Euangelici regni functionem impartiturus & discipulis, suis vestigiis ingressuris, mandans eis officium Euangelii prædicandi, non solum apud Judæos, sed apud universas gentes, auctoritatem baptizandi, & per Spiritum Sanctum condonandi peccata omnibus, qui sincero pectore **F** profiterentur Euangelicam vitam, & hos erudiendi, formandique, non juxta Legem Mosaicam, neque constitutiones Pharisaicas, sed juxta præcepta ipsius, donec adolescerent usque ad perfectionem Euangelicæ Philosophiæ. Ac ne quid diffiderent, quod non jam cum eis assidue versaturus esset, promittit nec illorum sodalitium unquam interiturum, nec se suis unquam defuturum, sed Spiritu virtute-

que

8 Et exierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus.
9 Et ecce Jesus occurrit illis, dicens: Avete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes ejus, & adoraverunt eum.
10 Tunc ait illis Jesus: Nolite timere: ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.
11 Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, & nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant.
12 Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus,
13 Dicentes: Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, & furati sunt eum, nobis dormientibus.
14 Et si hoc auditum fuerit à præside, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus.
15 At illi, accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Judæos, usque in hodiernum diem.
16 Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem, ubi constituerat illis Jesus.
17 Et videntes eum adoraverunt: quidam autem dubitaverunt. 18 Et accedens Jesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.

que semper suis fore præsentem, usque ad hujus mundi finem extremum: *Data est*, inquit, *mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Vidistis per imbecillitatem carnis esurientem, sitientem, lassescentem, egenum, contemtum, captum, vinctum, consputum, damnatum, cæsum, crucifixum, omni contumeliarum genere coopertum, & quodammodo infra infimos dejectum homines. Hæc omnia quoniam volens ac sponte toleravi pro salute mortalium, Pater me suscitavit à morte, & immortalitatis gloria donatum evexit ad regni sui consortium, meæque potestati ac ditioni subjecit omnia, quæ cœlo terraque continentur. Non habetis auctorem, cui debeatis diffidere, non habetis Dominum pœnitendum. Ut pro omnium salute sum mortuus, ita nulla est natio gentium, quæ mei juris non sit. [19] Vestræ partes erunt mihi vindicare, quod in vobis est, omne hominum genus. Vindicabitis autem non armis bellove, sed iisdem rationibus, quibus ego mihi jus hoc peperi, doctrina sacra, vita Euangelio digna, beneficentia gratuita, tolerantia malorum. Ite igitur tanquam bonæ fidei legati, ac me auctore freti docete, primum quidem Judæos, mox finitimos, deinde cunctas totius orbis nationes: docete quid de me credere, quid ex me sperare debeant. Primum ut agnoscant Patrem cœlestem rerum omnium visibilium & invisibilium conditorem, moderatorem & instauratorem. Cujus potentiæ nemo resistere potest, quum sit omnipotens: cujus scientiam nemo fallit, quum nihil non videat: cujus judicium nullus effugiet: à quo ceu fonte manat, quicquid bonæ rei est usquam: cui debetur omnis honos, laus, & gratiarum actio. Agnoscant & Filium illius Jesum, per quem æterno suo & inscrutabili consilio, statuit hominum genus liberare à peccati mortisque tyrannide, & per Euangelicam doctrinam aperire viam ad æternam felicitatem. Qui hac de causa ex illius voluntate descendit in terras, natus est homo verus è virgine Maria, diuque versatus homo inter homines, docuit cœlestem Philosophiam, quæ sola beatos reddit. Et innocens pro totius mundi peccatis afflictus est, & in cruce mortuus; conditus sepulchro, resurrexit tertia die, juxta vaticinia Prophetarum. Hinc dies complures versatus cum suis, ac certis argumentis declarata resurrectionis veritate, rursus adscendit in cœlum: ubi veluti consors regni, gloriæque paternæ; dexter assidet Patri omnipotenti: olim denuo venturus in mundum, non humilis, ut ante, sed cum majestate divina: non servator, sed judex, & eorum quos ille dies reperiet in vivis, & eorum quos jam mortuos Angelica tuba subito revocabit ad vitam: ut illius inevitabili judicio quisque mercedem recipiat suis factis dignam. Agnoscant & Spiritum Sanctum, quem vobis jam ex parte impartii, copiosius impartiturus, ubi me recepero in cœlum: cujus arcanus afflatus consolabitur, docebit, & corroborabit animos mihi fidentium, & infusus per animos omnium mutua caritate conglutinabit & confœderabit, quotquot Euangelicam fidem ex animo fuerint professi, quacunque ex gente sint oriundi. Et si quis quid deliquerit per humanam imbecillitatem, veniam suorum peccatorum consequetur, modo ne se separet à fœdere contubernioque sanctorum. Et quicunque ad hoc fœdus sese adjunxerit, illi gratis condonabuntur omnia superioris vitæ peccata.

19 Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

Denique ne quis in hac vita putet expetenda benefactorum præmia, aut ultionem moliatur adversus maleficos, sciant hoc olim in ipsis futurum, quod in me factum videtis. Reviviscent mortui, & suo quæque anima corpori restituetur. Quod simul atque factum erit, quicunque pertinebunt ad hanc sanctam sodalitatem, mihique constanter adhæserint, mecum ad vitam æternam transferentur, ut participes sint felicitatis, qui socii & æmuli fuerunt afflictionum. Hæc ubi illos docueritis, si crediderint quæ docuistis, si pœnituerit vitæ prioris, si parati fuerint amplecti doctrinam Euangelicam, tum tingite illos aqua, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ut hoc sacro symbolo confidant sese liberatos ab omnium peccatorum suorum sordibus gratuito beneficio mortis meæ, jamque cooptatos in numerum filiorum Dei. Nemo circumcidatur, nemo baptizetur in nomine Mosi, aut cujusquam hominis. Agnoscant omnes, cui debeant salutem suam, unde pendere totos oporteat. Nec onerentur Mosaicis aut humanis ceremoniis. Sufficiat hoc symbolum omnibus ad Euangelii professionem transeuntibus, quod ubivis facile est parabile. [20] Cæterum ne quis satis esse putet ad salutem, semel esse tinctum ac professum Euangelicam fidem, rursus docendi sunt, quibus modis tueri possint innocentiam, quibus rationibus progredi queant ad perfectionem Euangelicæ pietatis. A me nihil omissum est, quod pertineat ad parandam salutem æternam. Nec Spiritus ille cœlestis, quem accipietis, patietur vos oblivisci quod à me didicistis. Quicquid igitur ego præcepi vobis, id illis servandum tradite. Non autem præscripsi vobis Mosaicæ Legis ceremonias, quas jam velut umbras ad lucem Euangelicæ veritatis evanescere oportet, non Pharisaicas constitutiunculas, sed ea quæ sola præstant veram innocentiam ac pietatem, quæque sola vos Deo caros reddant, vereque felices. Hæc igitur docete nomen meum professos, non oratione tantum, sed & vita, quemadmodum ego quicquid docui, factis præstiti. Dum hæc agitis, dumque mortales cœlo asseritis, coorietur in vos mundus, sicut in me coortus est. Non enim convenit Spiritui meo cum spiritu hujus mundi, meaque doctrina tota pugnat cum affectibus eorum, qui diligunt ea, quæ sunt hujus mundi. Hi magnis tumultibus coorientur in vos, verum, non est cur diffidatis, quamlibet humiles, quamlibet idiotæ, quamlibet imbecilles, quamlibet pauci. Ego vici mundum, & vos meo præsidio meoque exemplo vincetis. Mea virtute non vestra superabitis, quicquid hic mundus habet formidabile. Quanquam autem corpus hoc subducturus sum in cœlum, quod sic expediat vobis, tamen nunquam vos destituam. Nam posteaquam in corpore desiero esse vobiscum, tum efficacius adero Spiritu meo. Adero autem usque ad mundi finem. Porro quando sit futurus mundi finis, nec refert, nec expedit vos scire. Interim agite quod vobis mandatum est, semper in illum diem parati. Qui quandocunque venerit, tum vos quoque deposita mortalitate, toti mecum eritis, consortes regni paterni, cujus nullus erit finis.

20 Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.

PARAPHRASEOS IN EVANGELIVM MATTHAEI

FINIS.

REVERENDISSIMO DOMINO D.

MATTHAEO CARDINALI SEDUNENSI

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

S. D.

TANDEM ausus sum me committere itineri Germanico, quum tota via undique militibus esset operta. Adeo multos contemnebam, quos paucos metuissem. Misere cupiebam adesse Novo Testamento jam tertio renascenti. Græcus ille malebat ter in acie stans Martis aleam experiri, quam semel parere. At quanto nos infeliciores, quibus idem fœtus toties est parturiendus. Ceterum quum Asina per medios ignes suis pullis succurrere tradatur, non mirum si nos per tot pericula subinde transcurramus ad fœtus nostros. Sed parum absfuit, quin frustra periculosum ac molestum iter susceperimus, mox enim ad nidorem hypocaustorum ægrotare cœpimus, vixque recreatos morbus sic repetiit, ut non abessemus à periculo vitæ. Sed interea tamen semianimes Paraphrasin in Euangelium Matthæi absolvimus: quam operam & ego tibi Bruxellæ receperam, & tu, Mediolanum proficiscens, Germaniæ meo nomine promiseras. Neque nescit tua celsitudo, quam illa sit improba flagitatrix. Eadem igitur opera tuam simul & meam fidem liberare studui. Valetudini congruebat argumentum, in quo vel emori pium sit & optabile. Sumus utrique in negotio, nescio quam simili, certe toti. Utinam utrique succedat quod agit, imo utinam in Christi gloriam æque cedat quod agimus omnes. Nescio quod sydus infaustum, quisve genius malus hos tantos tumultus excitat inter mortales. Nec satis est sic bellis intestinis, regna, civitates, summos orbis Monarchas, inter se collidi, nisi studia litterarum, nisi religio fidesque Christiana tam periculosis dissidiis concuterentur. Equidem si tantis malis nullum adhibere remedium possim, certe me duce aut auctore nullus erit factiosus. Video seculum hoc esse malum ac periculosum. Quid moliantur quidam, aut quid parturiat mundus, nescio. Ego quod semper feci, non desinam favere gloriæ Christi. Homunculus sum misellus, qui minus possim quam nihil, tamen voluptati est mihi, reflorescere, ac velut ἀναζωπυρεῖσθαι doctrinam Euangelicam. Quam quidem ad rem utinam liceat tantundem adferre momenti, quantum cupimus. Certe sedulo bonaque fide conamur. Hic animus sibi conscius est, & testem habet Christum, quod nec opes ambit, quarum nunquam fuit avidus: nec honores, à quibus semper abhorruit: voluptates multo minus, quæ nec ætatem hanc deceant, si libeat frui, & brevi mihi sciam esse relinquendas: Illud mihi potius studio est, commeatum aliquem parare, quo instructus hinc feliciter emigrem ad Christum, cui nostra desudant studia. Utinam pariter succedat hic conatus noster, ac successit in Epistolis Apostolicis. Jam enim passim teruntur manibus etiam Laicorum. Atque utinam per istas negotiorum procellas amplitudini tuæ liceat hoc agere, quod solum erat agendum. Et tamen, quantum licet, scio te favere negotio Christi, proinde non dubito quin faveas & Erasmo. Opus dicavimus optimo Principi Carolo, partim quod divinarem, ut est pietate singulari, hoc illius majestati fore gratissimum: partim ut tam favorabili titulo plurium animis commendaretur. De Leone nostro cœptus est hic spargi rumor, quem magnopere cupiam esse vanum. Nihil illius ingenio mitius, unice favebat honestis litteris. In me peculiari quodam animi favore propensus erat, sed mortalis erat. Si visum est Deo pastorem suum ad solidiorem felicitatem evocare, precor, ut nobis contingat aliquis tui simillimus, si quis tamen tui similior esse potest, quam es ipse tui. R. D. T. diu florentem & incolumem servet Dominus Jesus. Basileæ 14. Decembris, Anno 1521.

VERSUS MEMORIALES
EVANGELII MATTHAEI.

ABRAE stirps: Bethlem patria est: Christusque lavatus:
Dæmon tentat atrox: Explicat inde Mosen.
Fac bene; forma precum: Grandis trabs: Hinc vaga cymba.
I paralytice ait: Καὶ δέκα πέμψε δύω.
Legat baptistes: Mandunt far: Nobile semen:
Obtruncant Janum: Prava hominum placita.
Quærunt signa: Refulsit clarus: Scandala vita:
Turba pusilla veni: Vinea sancta Dei.
Advenit hic: Bene de censu: Culpat Pharisæos:
De duris signis: Ecce suprema dies.
Forma sacræ cœnæ: Gelidum saxum: Hinc redivivus.
Matthæus bis dat membra decem quatuor.

VERSUS MEMORIALES CONTINENTES
SERIEM ET NUMERUM CAPITUM
LIBRORUM NOVI TESTAMENTI.

MATTHAEUS septena quater: *Marcusque* bis octo:
Sena quater *Lucas*: *Virgo* ter ἑπτὰ tenet:
Actus dant septena quater: sed *Roma* bis octo:
Prima tot *ad Bimarem*: *Posterior* tredecim:
Sex *Galatis*: *Epheso* totidem: sed deinde *Philippis*
Quattuor, & totidem scripta *Colossiacis*.
Thessalonica prius quinque: at tria *postea* cepit:
Bis tria *Timotheus*: *dein* duo bis numerat.
Sunt tria scripta *Tito*: *Philemon* accipit unum:
Hebræi tredecim: quinque *Petre*; *hinc* tria habes:
Johannes quinque; & *post* unum; *tertio* & unum:
Quinque *Jacob*, unum *Juda* fidelis habet:
Undecies binis *Joannes ultima* scribit
Tempora. Sic Fœdus clauditur omne Novum.

CHRI-

CHRISTIANISSIMO GALLIARUM REGI FRANCISCO, EJUS NOMINIS PRIMO, ERASMUS ROTERODAMUS S. D.

Quo minus ad hunc usque diem tam propenso tuæ Majestatis in me favore sim usus, *Francisce* Rex *Christianissime*, neque per me stetit, neque per te: sed quum aliæ causæ complures hactenus obstiterunt, tum præcipue temporum horum tumultus hanc mihi felicitatem inviderunt. Semper enim exspectabam, ut in tam diutinis bellorum tempestatibus alicunde nobis affulgeret aliqua pacis serenitas. Nec unquam tamen arbitratus sum me vel pilo minus obnoxium esse tuæ benignitati, quam si jam accepissem, quicquid ea detulit. Atque etiamnum bona spes est, brevi futurum, ut hunc in te animum certioribus argumentis declarare liceat. Interim dum remoratur opportunitas, visum est hujus pollicitationis velut arrhabonem ad te mittere, Paraphrasin in Euangelium *Marci*. Ad hoc consilii propensum, ac velut ultro currentem, incitabat & ipsa rei congruentia. Quum enim *Matthæum Carolo* Principi meo dedicassem: *Joannem*, quem illico post *Matthæum* sum interpretatus, *Ferdinando Caroli* germano: *Lucam*, quem tertio loco sum aggressus, *Anglorum* Regi: videbatur *Marcus* tibi relictus, ut quatuor Euangelia quatuor orbis præcipuis Monarchis consecrarentur. Atque utinam quam congruenter nomina vestra jungit Codex Euangelicus, tam concorditer pectora vestra conglutinet spiritus Euangelicus. Sunt qui *Romano* Pontifici tribuant ditionem etiam apud inferos, sunt qui tribuant imperium in Angelos, quam auctoritatem illi tantum abest ut invideamus, ut optemus etiam ampliorem: sed utinam hanc sibi potestatem illius salutarem sentiat orbis in concilianda retinendaque Regum concordia, qui tam diu summa rei *Christianæ* pernicie non minus fœdis, quam feralibus bellis inter ipsos conflictantur. Et interim exsecramur ac devovemus *Turcas*. Quod autem spectaculum gratius exhiberi poterat *Turcis*, aut si qui sunt qui pejus volunt nomini *Christiano*, quam tres longe florentissimos totius *Europæ* Monarchas exitialibus dissidiis inter sese committi? Vix mihi persuadeo, quenquam esse tam truculentum *Turcam*, qui plus malorum imprecetur *Christianis*, quam ipsi vicissim infligunt sibi. Neque quisquam interim exoritur pacificator, qui tam impios rerum motus auctoritate sua componat, quum non desint qui instigent: quique oleum, quod ajunt, adjiciant camino. Non est meum ullius partis causam meo præjudicio vel gravare, vel sublevare. Scio suam cuique causam videri justissimam, & fateor in hujusmodi judiciis plus favoris tribui solere ei, qui depellit illatam injuriam, quam qui infert. Sed tamen magnopere cupiam, ut omnes *Christiani* Principes illud apud sese veris rationibus expendant, quam ingens lucrum fecerit, quisquis maluit pacem iniquam amplecti, quam bellum æquissimum persequi. Quid hac nostra vita fragilius, quid brevius, quid calamitosius? Omitto tot morborum genera, tot injurias, tot casus, tot fatales calamitates, pestilentias, fulmina, terræmotus, incendia, exundationes, reliquasque calamitates, quarum neque modus est, neque numerus. Nam inter omnia mala, quibus discruciatur vita mortalium, nihil bello sceleratius, nihil nocentius, quod atrocius exitium infert moribus hominum, quam facultatibus aut corporibus. Minus damni dat qui vitam aufert, quam qui bonam mentem. Nec ideo minus est detestabile bellum, quod maxima pars malorum redundat in capita tenuium & humilium, velut agricolarum, opificum ac viatorum. Nihilo minus sanguinis Dominus omnium *Jesus Christus* effudit pro redimendis illis quamlibet contemtis, quam pro summis Monarchis. Quumque venietur ad *Christi* tribunal, quo brevi sistendi sunt omnes quantumvis potentes hujus mundi satrapæ, non minus exacte rationem exiget judex ille severus pro pauperculis illis, quam pro satrapis ac magnatibus. Itaque qui putant esse levem jacturam, quum expilantur, affliguntur, ejiciuntur, exuruntur, opprimuntur, occiduntur tenues & humiles, *Jesum Christum*, qui est sapientia Patris, stultitiæ condemnant, qui pro talibus servandis pretiosum sanguinem suum effuderit.

Proinde nullum ego genus hominum arbitror exitialius, quam qui Monarchis suggerunt bellorum semina; quorum animi quo sunt excelsiores, hoc facilius his imponitur. Atque inter regias virtutes cum primis numeratur animi sublimitas. Prædicata est hæc olim in *Julio Cæsare*, prædicatur & hodie magno consensu gentium in *Francisco*. Porro nullum certius argumentum animi vere sublimis, quam injurias posse negligere. Laudata est veterum ducum virtus, qui de imperio certabant, non de vita, sed in Ethnicis & ab Ethnicis. *Christiano* Principi gloriosius est, aliquo ditionis dispendio pacem ac Reipublicæ tranquillitatem redimere, quam pretiosos & opimos referre triumphos tantis hominum malis emtos. Proinde qui dilatandi imperii studium injecerunt Monarcharum animis, quid aliud quam perennem bellorum fontem repererunt? Neque minorem perniciem invehunt rebus mortalium, qui Principum animis suggerunt iræ materiam, ac persuadent esse regiæ fortitudinis, dictum aliquod, quod fortasse falso delatum est, aut atrocius delatum quam dictum est, armis ac bello vindicare. Quanto fortius est publicæ tranquillitatis respectu convitium negligere? quod si lædit, privatim lædit: imo ne lædit quidem, si fuerit neglectum. Atque in aliis quidem rebus fortasse licet utcunque cessare Regibus: si tamen usquam cessare licet, qui tam multis vigilant. Cæterum in bellis suscipiendis, quoniam ingentium malorum inducunt diluvium, oportet omnibus oculis advigilare, ne quid temere statuatur.

Non hæc dico, Rex *Christianissime*, quo Principibus gladium è manibus excutiam. Est fortasse boni Principis, aliquando bellum gerere, sed tum denique posteaquam omnibus frustra tentatis huc adigit extrema necessitas. Dominus *Jesus Petro* gladium ademit, Principibus non ademit. *Paulus* eorum auctoritatem etiam comprobat, præcipiens, ut qui *Romæ Christum* essent professi, Principum licet Ethnicorum auctoritatem adeo non contemnerent, ut illis veluti Dei ministris, nec vectigal, nec tributum, nec honorem detrahi velit. An adimit gladium, qui dicit: *Non enim sine causa gladium portat?* Nec aliud docet *Petrus* ordinis Apostolici princeps: *Subditi*, inquit, *estote cuivis humanæ creaturæ propter Dominum, sive Regi tanquam præcellenti, sive præsidibus tanquam ab eo missis, ad ultionem quidem nocentium, laudem vero recte agentium. Petro* nihil esse voluit armorum, præter gladium Euangelicum, qui est sermo cœlestis, *qui*, ut docet *Paulus* ad *Hebræos*, *vividus est, & efficax ac penetrantior quovis gladio utrinque incidente, ac pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus.* Etenim qui jubet recondi gladium, nec aufert, plus facit, quam si auferat. Cur

enim jubet recondi? nimirum ne bellet pastor Euangelicus. Cur autem deponi nec jubet, nec vetat? nimirum ut intelligamus, ne tum quidem esse parandam ultionem, quum vires suppetunt ad vindicandam injuriam. Habent igitur Euangelici pastores gladium Euangelicum à *Christo* traditum, quo jugulant vitia, quo resecant humanas cupiditates. Habent Reges gladium suum ab eodem permissum, ad terrendos malos, & honorandos bonos. Non ademtus est gladius, sed præscriptus est usus: habent ad publicæ tranquillitatis defensionem, non ad ambitionis præsidium. Duplex est gladii genus, duplex est regni genus. Habent & Sacerdotes suum gladium, habent suum regnum. Proque diadematibus & galeis habent mitras, pro sceptro pedum: habent loricam, baltheum: denique totam panopliam, quam illis non uno in loco strenuus ille bellator *Paulus* describit. Reges Euangelici pastores dicuntur, sed & profani Reges *Homero* dicuntur pastores populi. Idem agunt utrique, tametsi diversa functio est, quemadmodum in fabulis iisdem alias alii partes agunt. Quod si suum utrique gladium semper haberent expeditum, hoc est, potestate tradita, sicut oportet, uterentur, non toties, opinor, *Christiani*, qui vocamur potius quam sumus, in fratrum viscera gladium impium stringeremus.

Porro dum utrique suo munere neglecto, quod est alienum affectant, neutri satis tuentur neque dignitatem suam, neque tranquillitatem. Quando Rex plus habet Regiæ majestatis, quam quum in judiciis sedens dictat jus, coercet injurias, dirimit lites, sublevat oppressos: aut quum in consiliis sedens, prospicit Reipublicæ commodis? Cæterum Episcopus quando plus habet suæ dignitatis, quam quum è suggesto docet Euangelicam Philosophiam? Tum enim vere in suo solio est Rex Euangelicus. Quam vero *Neroni* fuit indecorum in theatro certare cum phonascis & citharœdis, aut in circo cum aurigis: tam indecorum est Regi in humilibus ac sordidis negotiis versari, quæ pertinent ad privatos affectus ipsius, & officiunt incolumitati Reip. Rursum quam indecorum esset, si Philosophus cum pallio & barba fabulam saltaret in proscenio, aut in arena falcem teneret ac rete, gladiatoriam canens cantionem: Non te peto, piscem peto, quid me fugis, galle? tam indecorum est Euangelicum Regem belligerari aut nundinari, ne quid dicam inhonestius. Cur nunc invenitur Episcopus, qui sibi pulchrius ducit, trecentos equites balistis, lanceis, ac bombardis instructos secum ducere, quam piis & eruditis Diaconis comitatum sacros libros secum circumferre? Cur earum rerum ostentatione sibi magni videntur, quarum contemtu magni fuerunt illi, in quorum locum successerunt? Cur illis dulcius sonant tubæ & cornua, quam sacra lectio? Age, quid si Rex pro diademate & trabea sibi imponat mitram & infulam, contra pro mitra & infula sibi diadema & trabeam sumat Episcopus, nonne portenti simile videbitur? Adeo movent inversa insignia, cur non magis movet inversa functio? Jam si quid privatim facit vel Rex, vel Episcopus, non alio spectare debet, quam ad salutem populi. Aut enim monet errantes, aut corrigit lapsos, aut consolatur dejectos, aut comprimit elatos, aut exstimulat cessantes, aut reconciliat dissidentes. Hæc est functio Regum, sed præcipue Euangelicorum, quos non decet ambire regnum hujus mundi.

Quoniam autem *Jesus Christus* utrunque genus in se complexus est, tametsi regnum Ecclesiasticum tantum expressit in terris, utrisque conandum est, ut pro sua quisque portione Principem suum æmuletur. Ille se totum impendit suis. Et qua fronte quisquam sibi vivit, qui se Christi vicarium prædicat? Ille per omnem vitam nihil aliud quam servatorem, quam consolatorem, quam beneficum egit. Sive versabatur in Templo, sive in synagogis, sive in publico faciebat iter, sive in privato versabatur domi, sive navigabat, sive in desertis agebat: docebat multitudinem, sanabat ægrotos, mundabat leprosos, restituebat paralyticos, mancos & cæcos: profligabat Dæmones noxios, excitabat mortuos, liberabat periclitantes, saturabat famelicos, refellebat Pharisæos, patrocinabatur discipulis, & unguenti prodigæ peccatrici: consolabatur *Cananæam* peccatricem, & adulteram deprehensam. Repete totam vitam *Jesu*, nulli mortalium quicquam immisit mali, quum ipse tot malis afficeretur, & in promtu esset ulcisci si libuisset. Ubique servatorem agebat, ubique beneficum. *Malcho* restituit auriculam, quam *Petrus* amputarat. Ne tantulo quidem damno voluit vindicari incolumitatem suam. *Herodem* ac *Pilatum* redegit in concordiam. In cruce pendens servavit alterum è latronibus. Mortuus Centurionem pertraxit ad *Christianam* professionem. Hoc erat vere Regem agere, prodesse omnibus, nocere nemini.

Ad hujus exemplum oportet omnes Principes, quatenus licet, accedere. Te vero, Rex *Francisce*, peculiariter etiam ad hoc excitare debet *Christianissimi* cognomen, ut *Christum* Principem pro viribus referas. Cæterum quid frontis habent isti, qui quum se *Christi* vicarios appellari gaudeant, immensa sanguinis humani jactura postulent defendi, non dico vitam aut dignitatem suam, sed avaritiam ac fastum? Atque hæc scribo, Rex inclyte, non ut Episcopos ullos notem aut taxem: atque utinam nulli exoriantur, in quos ista merito dici possint: sed ut indicem, quibus in rebus sita sit vera Regum & Episcoporum dignitas: ut utrique felices vivant, dum suam utrique dignitatem agnoscunt ac tuentur. Longius autem absunt ab officio suo pastores Euangelici, qui quum Reges inter se tumultuantes debuerint in concordiam redigere, ultro faces ad bellorum incendia suggerunt. Atqui si usquam erat tempus bono pastori vitæ suæ jactura gregi consulere, si usquam summus ille pastor, cujus vices gerunt, erat referendus, hic potissimum erat officio locus, ubi tantum mare scelerum ac malorum inundat in orbem. Ex tanta multitudine Abbatum, Episcoporum, Archiepiscoporum, Cardinalium, cur nemo prodit, qui vel capitis sui periculo tantos rerum motus componat? Quam feliciter moritur, qui sua morte tot millium vitæ consuluit.

Nihil monomachiis & gladiatoria laniena crudelius aut immanius. Et tamen hoc spectaculo tam insane delectata est antiquitas, ut turpissimum exemplum, ab Ethnicis relictum, diu resederit etiam apud *Christianos*, præsertim in urbe *Roma*, quæ nondum dediscere potuit veterem Paganismum. Sed monomachiarum abolitionem, ut refert Historia, quam *Tripartitam* vocant, debemus *Telemacho* cuidam, ex eorum numero, qui olim ob vitæ *Christianæ* simplicitatem, ac studium solitudinis, fugamque contaminatæ multitudinis, vulgo *Monachi* vocabantur. Is hac gratia relicto Oriente *Romam* venerat, atque in theatrum ingressus, ubi vidit prodire duos armatos, & utrunque in alterius necem tendere, prosiliit, seseque medium inter furentes injecit, clamans: *Quid facitis fratres, cur in mutuum exitium ferarum more ruitis?* Quid multa? Dum vir ille pius studet utriusque vitæ consulere, vitam amisit ipse à populo lapidatus. Tanti faciebat insana multitudo crudelem oculorum voluptatem. Quid consequutum est? Imperator *Honorius*, hac re cognita, jussit aboleri morem exhibendi paria gladiatorum. Nunc mihi cogita, quam fœdus fuerit ille ludus, & quot hominum millia per hunc infeliciter perierint: & intelliges, quantum mundus debeat unius hominis morti. Atque ob hoc factum merito relatus est in numerum Divorum *Telemachus*. Quanto autem justius hoc honoris deberetur ei, qui tantos orbis Monarchas inter se confligantes dirimeret? Neque enim gravis est jactura, si gladiator occidat gladiatorem, & scelerosus sceleroso vicissim præstet carnificem. Et tamen ut summo totius orbis

bis malo colliduntur inter sese Principes, ita minore periculo possunt dirimi, quam ille diremit gladiatores. Primum *Christiani* sunt, quoque sunt animis generosioribus, hoc sunt tractabiliores, si quis Episcopus, aut alioquin auctoritate præditus Euangelica, sinceris rationibus cum illis agat.

Quod si quis forsitan inciderit in Principem inexorabilem ac violentum: extremum denique malorum, quod vel sævissimus possit inferre, mors est. Et ubi, quæso, præstabunt exemplum Apostolici spiritus, qui in Apostolorum vices successerunt, si hîc non præstant? Dicet aliquis: Quid profecero si morior, nec impetro quod studeo? Non committet *Christus* agonothetes, ut huic athletæ pereat suum præmium. Tametsi mors frequenter impetrat, quod vita non potuit. Est enim efficax piorum hominum occubitus. Non hîc repetam exempla priscorum, quæ sunt innumera. Apud *Anglos* divus *Thomas*, Archiepiscopus *Cantuariensis*, leviore de causa libertatem Euangelicam exercuit adversus Regem, cui pridem servierat, cujusque favore ceu longi servitii mercedem acceperat eam dignitatem. Non agebatur de reconciliandis inter ipsos Principibus. Quanquam illud seculum nec habebat ullos Principes, quorum ditio tam late pateret, quam horum, qui nunc tot annis inter sese conflictantes, cæteros etiam minores in belli contagium pertrahunt. Et tantum agebatur de secessu quodam, magis apto homini pio, quam Regi. Loco nomen est *Ortfordia*. Ne me quidem admodum cepisset hic locus, prius quam R. D. *Guilhelmus Waramus*, Archiepiscopus *Cantuariensis*, ac totius *Angliæ* primas, vir multis nominibus dignus, qui in laudatissimi viri dignitatem succederet, ibi sic ædificarat, ut magis videatur novam structuram excitasse, quam instaurasse veterem. Adeo nihil reliquit veteris ædificii, præter aulæ cujusdam ac Templi parietes. Itaque quum levioribus de rebus esset contentio, quum nihil non molitus esset vir ille pius, nihil tamen impetravit vivus. Cæterum mors illius tantam auctoritatem conciliavit ordini Sacerdotum apud eam gentem, tantas opes aggessit, ut nunc ob hæc gravi laborent invidia. *Joannes* ob linguæ libertatem decollatus est: sed non omnes sunt *Herodes*, nec omnes habent *Herodiadem*. *Ambrosius*, Episcopus *Mediolanensis*, ausus est *Theodosium* Cæsarem ob crudelem ac præcipitatam in *Thessalonicenses* sententiam à Templi limine secludere, postque sævas objurgationes, post indictam satisfactionem in pœnitentium classem relegare. Ac tanti Principis majestas cessit auctoritati Præsulis. Tentavit idem *Babylas*, *Antiochenus* Episcopus, adversus Regem innocentis homicidio pollutum. Et interfectus est, sed mortuus formidabilis esse cœpit non solum Ethnico Cæsari, verum etiam Dæmonibus, qui tum adhuc pro Diis colebantur.

Ego vero sic mihi, Rex optime, de *Caroli* Cæsaris, de tuo, de Regis *Angliæ* ingenio persuadeo, ut non dubitem vos omnes salubribus consiliis obtemperaturos fuisse jampridem, si quis monitor, modeste liber, & libere modestus exstitisset. Atque interim ingens ubique copia est istorum, qui Principum animos instigent ad bellandum: nimirum hi, quorum commodis expedit res humanas esse perturbatas. Alius suggerit, Ille te contemnit, ille hoc in te jecit scomma; alius, Hanc partem si adjeceris ditioni tuæ, facile quum voles adjicies & illam. O consultor inconsulte, cur suggeris quousque possint proferri ditionis limites potius quam in mentem revocas, quam angustis terminis olim ditio, quæ nunc est, circumscribebatur? Quin admones, quibus modis quod adest queat administrari recte, potius quam proferri? Proferendi limites nullus est finis. Ac vero verius est, quod scripsit *Seneca: Multi imperatores fines aliis abstulerunt, sibi nemo constituit.* Cæterum in bene administrando vera Principum laus est. *Alexander* Magnus, ubi ventum esset ad Oceanum, desideravit alterum orbem: videlicet illius ambitioni mundus hic erat angustus. *Hercules* ultra *Gades* non est progressus. Nunc ambitioni nostræ nullæ sunt *Gades*, nullus Oceanus. Verum adversus istorum pestiferas voces oportet animos *Christianorum* Principum *Christi* decretis, velut antidotis, diligenter esse præmunitos, atque ad Euangelicam regulam, velut ad scopum, omnia dirigere consilia.

Quæres forsitan, cur tibi occupatissimo tam prolixam occinam cantionem. Imo cunctis optarem hanc cantilenam esse decantatam, nec ob aliud, nisi quod me discruciat publica mundi calamitas: quodque vehementer cupiam, res *Christianas* ubique tranquilliores esse, sed præcipue *Gallias*, qua ditione nescio an hactenus ulla fuerit vel sanctior, vel florentior. Quod si tumultus hujusmodi rarius exsisterent, veluti diluvia, terræ motus, aut bulimiæ, res esset tolerabilior. Nunc sine fine talibus dissidiis concutitur mundus. Ac medici quidem corporum in novis morbis exortis sagaciter inquirunt mali causas, quibus deprehensis, non ita magno negotio medentur. Nec hoc contenti, rationes excogitant, quibus fiat, ne pestis eadem subinde recrudescat. Cur in tantis totiesque recurrentibus malis non scrutantur homines prudentia ac rerum usu pollentes, quibus ex fontibus hi tumultus subinde scateant in orbem, ut incisis radicibus liceat tantis mederi malis? Cur in rebus multo levioribus tam sumus perspicaces, in re longe omnium gravissima cæcutientes? Mihi videtur maxima bellorum pars ex inanibus aliquot vocabulis, velut in alimoniam humanæ gloriæ excogitatis, oriri: quasi parum fuerit ambitionis inter mortales, nisi novis titulis aleremus hoc malum, ex sese nimium gliscens in nobis. His atque hujusmodi bellorum radicibus excisis, non fuerit difficile leges pacis inter *Christianos* Principes sancire, quæ prohiberent hos tumultus identidem repullulascere. Hac via fieret, ut & Principum opes crescerent, videlicet per amicitiam jam factas communes, & sub florentissimis Monarchis populus *Christianus* amabili rerum tranquillitate frueretur. Sic faveret nobis ille verus totius orbis Monarcha, Dominus *Jesus*, resque nostras bene fortunaret. Sic essemus *Christiani* nominis hostibus formidabiles, adversus quos nunc ægre tuemur nostra: tantum abest, ut illos longius submoveamus. Quanquam ego malim & illos corrigi, quam submoveri. Sed quî corrigamus alios, si nosipsi sumus illis pene dixerim corruptiores? Non enim jam æstimo *Christianos* ex articulis, quos ore profitemur, ex moribus æstimo. Ubicunque regnat ambitio, divitiarum amor, superbia, ira, vindicta, nocendi libido, interpretor abesse fidem Euangelicam.

Porro quum hæc lues corripuerit etiam illos, quorum præcipuæ partes erant rebus collapsis consulere; bonam tamen quampiam spem mihi præbet, quod videam sacras Literas, sed præcipue Novum Testamentum, sic teri manibus omnium, etiam idiotarum: ut hi, qui divinorum Voluminum scientiam profitentur, non raro sint impares in congressu. Mihi vero vel illud argumento est, à plurimis legi Novi Testamenti libros, quod quum tot Voluminum millia singulis annis in publicum emittant Typographi, tamen tot officinæ non sufficiunt emtorum aviditati. Vendibilis hodie merx est, quicquid molitur aliquis in Euangelium. Non poterit hoc pharmacum tam efficax semel haustum, non exserere vim suam. Itaque mihi nunc mundus non aliter affectus videtur, quam solet corpus hominis gravibus morbis obnoxium, devorato elleboro, aut alio quopiam præsenti pharmaco. Totum enim conturbatur & concutitur, sæpe morituro simillimum. Atque utinam hoc veratrum Euangelicum, posteaquam semel collustravit ac penetravit omnes animi nostri venas, sic erumpat, ut ejectis malorum seminibus, sanos ac puros nos restituat *Jesu Christo*, postque tantos rerum tumultus, ac morbum orbis pene deploratum, lætam & optabilem tranquillitatem reducat omnibus. Magis autem sperarim hæc publica bonorum omnium vota non irrita fore, si primates orbis, veluti fidi medici, sic laboranti mun-

mundo curent adesse, hoc est, si Monarchæ, de quorum arbitrio nunc potissimum pendent res mortalium, meminerint sese brevi (quid enim in hac vita longum est) *Christo* summo Principi rationem administratæ ditionis esse redditurος. Rursum si Episcopi, Theologi, & Monachi meminerint sese non successisse in locum *Annæ* & *Cajaphæ*, aut Scribarum & Pharisæorum, qui dum suum regnum impie tuebantur, Euangelii regnum conabantur opprimere: dum suam asserebant gloriam, *Christi* gloriam studebant sepelire: dumque suam justitiam nitebantur approbare, Deum faciebant injustum: sed potius in locum Apostolorum, qui sanguinis etiam sui jactura gaudebant asserere *Christi* regnum, gloriam ac justitiam. Semel passus est *Christus*, revixit nunquam moriturus. Sed eadem, quæ passus est, denuo patitur, quoties damnatur, conspuitur, cæditur, crucifigitur, & sepelitur Euangelica veritas. Denique sibi putat infligi, quicquid malorum infligitur membris ipsius.

Hæc & liberius fortassis & prolixius à me dicta sunt, Rex *Christianissime*, quam par erat: verum amoris magnitudo fecit, ut & loquacior essem & confidentior. Omnibus *Christianis* bene volo *Christianus*. Cæterum erga tuam Majestatem ac florentissimum *Galliarum* regnum singulari quodam ducor studio. Precor autem ut *Jesus*, immortalis totius orbis Monarcha, cui divinitus data est omnis potestas in cœlo & in terra, Spiritum suum impartiat tum populis, tum Principibus: his quidem, ut omnes inter sese sub communi Principe *Jesu* concorditer, ac perinde feliciter vivant: illis vero, ut sub sanctissimis ac florentissimis Monarchis rebus pacatis fruantur: itaque demum fiat, ut Euangelica pietas inter nos bene constituta quam latissime propagetur, non invadendis aut diripiendis aliorum regionibus, (sic enim pauperiores redduntur, non meliores) sed Euangelica Philosophia sinceriter per viros Euangelico spiritu præditos ubique prædicanda, atque ita vivendo, ut nostræ pietatis fragrantia plurimos alliciat ad ejusdem instituti professionem. Sic nata est, sic crevit, sic late prolata est, sic constabilita est Euangelica ditio: diversis autem rationibus sic nunc in angustum contractam, ac propemodum explosam videmus, si totius orbis vastitatem consideres. Iisdem itaque præsidiis oportet restituere collapsam, dilatare contractam, constabilire vacillantem, quibus primum & nata est, & aucta, & confirmata. Hæc affectu puro scribo, *Francisce* Rex *Christianissime*, neque perstringens quenquam, quum omnibus bene velim: neque blandiens cuiquam, quum à nullo quicquam ambiam. Bene vale. Anno 1533. 1. Decembris.

VITA SANCTI MARCI
PER DIVVM HIERONYMVM.

MARCVS *discipulus & interpres* Petri, *juxta quod* Petrum *referentem audierat*, *rogatus* Romæ *à fratribus*, *breve scripsit Euangelium. Quod cum* Petrus *audisset*, *probavit*, *& Ecclesiæ legendum sua auctoritate edidit: sicut* Clemens *in sexto* ὑποτυπώσεων *libro scribit. Et* Papias Hierapolitanus *Episcopus meminit hujus* Marci: *&* Petrus *in Epistola prima*, *sub nomine* Babylonis *figuraliter* Romam *significans:* Salutat vos quæ in *Babylone* cum electa, & *Marcus* filius meus. *Assumto itaque Euangelio*, *quod ipse confecerat*, *perrexit* Ægyptum, *& primus* Alexandriæ Christum *annuntians*, *constituit Ecclesiam*, *tanta doctrina & vita continentia*, *ut omnes sectatores* Christi *ad exemplum sui cogeret. Denique* Philo, *disertissimus* Judæorum, *videns* Alexandriæ *primum Ecclesiam adhuc* Judaizantem, *quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conversatione scripsit*, *& quomodo* Lucas *narrat*, Hierosolymæ *credentes omnia habuisse communia: sic ille quod* Alexandriæ *sub* Marco *fieri doctore cernebat*, *memoriæ tradidit. Mortuus est autem octavo* Neronis *anno*, *& sepultus* Alexandriæ *succedente sibi* Aniano.

VITA SANCTI MARCI
EX EVSEBIO.

IGITVR *quum* Romanæ *urbi clarum verbi Dei lumen fuisset exortum*, Simonis *quidem tenebræ cum suo auctore restinctæ sunt*, *sermo autem veritatis & lucis*, *qui per* Petrum *prædicabatur*, *universorum mentes placido illustravit auditu*, *ita ut quotidie audientibus eum*, *nulla unquam satietas fieret. Unde neque auditio * ejus sola suffecit: sed* Marcum *discipulum ejus omnibus precibus exorant*, *uti ea*, *quæ ille verbo prædicabat*, *ad perpetuam eorum commonitionem habendam*, *scriptura traderet*, *quo domi forisque in hujuscemodi verbi meditationibus permanerent. Nec prius ab obsecrando desistunt*, *quam quæ oraverant*, *impetrarent. Et hæc fuit causa scribendi*, *quod secundum* Marcum *dicitur Euangelium.* Petrus *vero ut per Spiritum Sanctum religioso se spoliatum comperit furto*, *delectatus est*, *fidem eorum per hac devotionemque considerans: factumque confirmavit*, *& in perpetuum legendam scripturam Ecclesiis tradidit.* Clemens *in sexto Dispositionum libro*, *hac ita gesta esse describit. Cuique simile dat testimonium etiam* Hierapolites *Episcopus nomine* Papias, *qui & hoc dicit*, *quod* Petrus *in prima Epistola sua*, *quam de urbe* Roma *scripsit*, *meminerit* Marci, *in qua tropice Romam* Babylonem *nominarit*, *cum dicit:* Salutat vos ea quæ in *Babylone* est electa Ecclesia, & *Marcus* filius meus.

Hunc autem Marcum *tradunt primum ad Ægyptum perrexisse*, *atque inibi Euangelium*, *quod ipse conscripserat*, *prædicasse*, *& ipsum primum ecclesiam apud* Alexandriam *constituisse. Tanta autem refertur multitudo credentium virorum ac mulierum primo ingressu*, *exemplo sobrietatis ejus & continentia congregata*, *ut etiam conversatio eorum*, *qui per ipsum crediderant*, *& vita totius abstinentia ac frugi eorum*, *sobriaque convivia*, *librorum memoria mandarentur à viro disertissimo* Philone, *quem sermo tenet temporibus* Claudii *Imperatoris* Romam *venisse*, *&* Petrum *Apostolum vidisse*, *atque ejus adhæsisse colloquiis*, *verbum Dei prædicantis. Quod valde est verisimile: quia & scripturam istam*, *quam diximus*, *posterioribus ab eo temporibus constat esse compositam. In qua evidentissime omnia Ecclesiæ instituta complectitur*, *quæ & tunc tradita sunt*, *& in hodiernum servantur à nobis. Sed & abstinentium vitas*, *eorum duntaxat*, *qui nunc in ecclesiis vel monasteriis degunt*, *describit ad liquidum. Unde plane manifestissime proditur*, *non solum sciens quæ nostra sunt*, *sed & amplectens: quippe qui divinis laudibus extulit sui temporis Apostolicos viros*, *ex* Hebræorum *(quantum intelligi datur) præcipue genere credentes: quoniam quidem constat*, *quod hi*, *qui sub Apostolis ex* Israelitis *credebant*, Judaicis *adhuc institutionibus & Legis observationibus inhærebant*,

* Alia editio, *eis*.

IN

IN EVANGELIUM MARCI PARAPHRASIS, PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

CAPUT I.

Abluitur Dominus: tentatur: quattuor addit: Dæmonium expellit cum febre, cumque lepra.

1 Initium Euangelii Jesu Christi, Filii Dei.

1 CUNCTIS mortalibus insitum est, ut felicitatem expetant. Hanc multi mundana quadam sapientia præpollentes, alii proditis legibus, alii traditis præceptis recte vivendi, hactenus polliciti sunt. Sed quoniam homines erant, non valuerunt præstare, quod pollicebantur. Nec enim noverant, quænam esset vera hominis felicitas, aut quibus in rebus sita. Proinde factum est, ut pro vera felicitate fallacem quandam felicitatis imaginem sint amplexi, & errorem suum in alios transfuderint, falsi simul & fallentes. Attulerunt igitur & legum conditores & Philosophi quoddam Euangelium suum, sed partim vanum & fallax, partim dilutum & inefficax. Certius autem ac solidius Euangelium proditum est à Mose & Prophetis, sed uni duntaxat genti, proque temporis ratione figuris & umbris involutum, præparans tantum ad cognitionem veritatis, nec satis efficax ad præstandam perfectam salutem, sed ad hanc tamen gradibus aliquot provehens, videlicet divina sapientia naturam ipsam referente, quæ nos à rerum visibilium cognitione, veluti manu ducit ad cognitionem invisibilium. Et tamen horum Euangelium plus habet terroris, quam lætæ promissionis: magisque prodidit malitiam hominum, quam diluit: ac Dei potentiam magis ingessit animis hominum, quam clementiam ac bonitatem commendavit, terrorem incutiens potius, quam amorem inserens. Quid enim supererat, nisi posteaquam per Legem didicerant se peccatis obnoxios, nec posse ab his temperare, simulque scirent Dei, severi vindicis, judicium neminem posse effugere, nisi ut trepidarent, horrerent, ac desperarent? Quis autem amare potest quem horret? Porro terror divinæ justitiæ, quanquam est nonnunquam initium salutis, quemadmodum amarum pharmacum, totum hominis corpus concutiens, initium est sanitatis, tamen non absolvit hominis felicitatem. Gratia & beneficentia conciliat amorem. Amor erga Deum reddit felicem. Posteaquam igitur universus mundus utcunque præparatus esset oraculis Prophetarum, ac Mosi præceptis simul & figuris, his novissimis temporibus proditum est illud vere lætum, & omnibus amplectendum Euangelium, quod non Judæis modo, verum etiam universis mundi nationibus ultro defert abolitionem omnium peccatorum: & ne quis dubitet de fide promissi, Deus est auctor, non homo quispiam. Nec hujus legatus est Moses, aut Prophetarum aliquis, sed ipse Filius Dei Jesus Christus, qui nostræ salutis causa profectus è cœlis, nostram carnem mortalem induit, ut innocens per crucem ac mortem suam, innocentiam ac vitam gratis conferret omnibus; qui credentes ipsius promissis, spem omnem in eo collocarent. Deus enim natura clemens ac beneficus, voluit hoc pacto declarare summam & inæstimabilem benignitatem suam erga genus humanum, qua major nec possit optari, nec debeat exspectari. Honoratiorem legatum mittere non potuit, quam Filium suum unigenitum: majorem benignitatem expromere non potuit, quam ut per solam fidem, omnibus omnia peccata, quamlibet multa, quamlibet atrocia condonaret gratis: ac per spiritum suum eos, qui ante erant servi Diaboli, adoptaret in consor- B tium Filii sui, per quem nobis donavit omnia, quæ in cœlis & quæ in terris. Hoc nuntio quoniam nihil potuit esse lætius, optimo jure dicitur Euangelium, ne rursus timeatis jugum Legis Mosaicæ.

2 Sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

2 Porro Euangelicam historiam quidam altius repetere maluerunt, videlicet à nativitate Jesu Christi: mihi compendii studio satis visum est exordiri à prædicatione Joannis Baptistæ. Is enim non fortuito, sed divina dispensatione, ut lucifer Solem, ita Christi prædicationem antecessit, Judæorum animos excitaturus in exspectationem mox venturi Messiæ: digitoque demonstraturus venientem, quem C Prophetæ tot retro seculis venturum prædixerant. Nam Prophetæ, qui vaticinati sunt de venturo Christo, iidem vaticinati sunt de Joanne Christi anteambulone. Sic enim apud fatidicum Malachiam Deus Pater loquitur Filio suo: Ecce mitto peculiarem & electum nuntium meum ante conspectum tuum, qui tibi mox venturo ad prædicandi Euangelii munus præparaturus est viam.

3 Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.

3 Similiter ait Esaias, Joannis prædicationem designans: *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Sic nimirum ante medici adventum admonetur ægrotus, ut agnoscens morbum, medicum venientem reverenter excipiat, D seseque illi morigerum ac dicto audientem præbeat.

4 Fuit Joannes in deserto baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.

4 Quum igitur instaret tempus, ut Jesus Christus Dei Filius, qui eatenus nondum innotuerat mundo, auspicaretur hoc munus, cujus gratia missus erat è cœlis in terras: Joannes, juxta Prophetarum oracula, præcursorem agebat, aqua tingens in deserto: non quod ipse ablueret peccata, sed quod suo baptismo invitaret ad pœnitentiam vitæ superioris, ut morbum suum agnoscentes, desiderarent ejus adventum, qui solus baptizat Spiritu & igni: per fiduciam in ipsum semel tollens omnia peccata, atque ex sese velut è fonte, cœlestem inserens gratiam animis hominum: gratis liberans ab injustitia, gratis E conferens justitiam: gratuito liberans à morte, gratuito donans vitam æternam. Hæc Dei benignitas quo major est, hoc gravioribus suppliciis punientur, qui eam oblatam fuerint aspernati. Id ne fieret, præcessit Joannes, qui suo carnali baptismo præpararet omnes ad spirituale baptisma Christi: qui adhortans, ac metu territans, adduceret eos ad resipiscentiam & odium vitæ prioris: qui præmoneret in proximo esse Messiam, ac regnum Dei. Non erat ille lux, quæ illuminaret omnem hominem venientem in hunc mundum, sed erat nuntius lucis mox exorituræ: non erat ille medicus, qui tolleret peccata, daretque sanitatem, verum ingesta cunctis peri- F culi magnitudine, horrorem incussit animis omnium: ac prædicans in proximo esse, qui solus liberaret à peccatis, excitavit omnium mentes ad desiderium salutis æternæ. Non erat ille sponsus, sed anteambulo sponsi, qui cunctos expergefaceret, ut venienti occurrerent. Non erat ille verbum Dei, sed vox prænuntia verbi mox proferendi. Lex Mosi terrorem habebat, adeo ut filii Israel non ferrent vocem Dei loquentis ad ipsos. Joannes confinium Legis & gratiæ, veluti mixtus ex utroque, hoc habebat vetustæ Legis, quod exitium minitabatur omnibus,

ni mature resipiscerent: hoc habebat novæ Legis, quod non vocabat ad victimas aut holocautomata: non ad vota seu jejunia, sed ad baptismum ac pœnitudinem vitæ prioris: quodque nuntiabat jam adesse clementissimum illum Messiam, qui gratis omnibus condonaret omnia peccata, fiduciam omnem in ipso collocantibus. Lex prior prodita est in deserto: indidem profertur & novæ Legis exordium. Omnia relinquat oportet, qui velit esse dignus Euangelica gratia, quæ compendio largitur omnia. In urbibus sunt opes, deliciæ, voluptates, ambitio, fastus. Sed præ cæteris Hierosolyma habebat Templum, quo superbiebat: habebat carnales victimas, quibus fidebat: habebat festos dies, sabbatismos, delectum ciborum, aliasque ceremonias, in quibus collocabat justitiam: habebat Sacerdotum supercilium, Pharisæorum hypocrisin. Verum ab omnium harum rerum fiducia semet excutiat oportet, quisquis ambit baptismum Euangelicum. Relinquenda Judæa tota cum sua Hierosolyma, cum suo Templo, cum suis victimis, cum suo Sacerdotio, cum suo Pharisaismo, emigrandum in desertum, ubi lætissimum accipias nuntium mox venturi Servatoris.

5 Et egrediebatur ad eum omnis Judææ regio, & Jerosolymitæ universi, & baptizabantur ab illo in Jordanis flumine, confitentes peccata sua.

5 Nec frustra fuit clamor Joannis: siquidem ad hujus prædicationem territi complures, relictis sedibus suis, properabant ad Jordanem: non tantum ex omni Judææ regione, verum etiam ex ipsis Hierosolymis. Confluebat autem promiscua turba militum, publicanorum, aliquot etiam Pharisæi. Quotquot autem veniebant, citra personæ delectum recipiebantur à Joanne, docebantur: ac sibi displicentes, confitentesque peccata sua, baptizabat; velut imagine quadam præludens ad ordinem Euangelicum. Primum enim munus est docere. Ex doctrina dum catechumenus incipit & suam turpitudinem agnoscere & Dei bonitatem, totus sibi displicet: atque intelligens nulla alia in re paratam salutis spem, ad Dei gratuitam beneficentiam confugit. Magnus ad sanitatem gradus est, hominem agnoscere morbum suum: ingens ad lucem profectus est, agnoscere tenebras suas. Multum promovit ad vitæ puritatem, qui suam horret impuritatem. Joannis prædicatio adumbrat catechismum Euangelicum: Joannis baptisma repræsentat baptismum Christi. Joannis in quibuslibet recipiendis facilitas loquitur, ut quemadmodum omnes egent gratia Euangelica, ita neminem ab ea submovendum, cujuscunque gentis aut ordinis sit. Habebant Pharisæi lotiones suas: abluebant manus sumturi cibum: abluebant corpus è foro domum reversi: subinde lavabant pocula, patinas, sellas, lectos, reliquamque domus supellectilem, quasi vel in hujusmodi rebus sita sit puritas, quam amat in nobis Deus, aut quasi Pharisæorum aquula possit hominem in oculis Dei puriorem reddere. Non reddunt puriorem tales baptismi, sed arrogantiorem. Felices, qui relictis Mosaicis ac Pharisaicis lotionibus, properant ad lavacra Jordanis. Jordanis enim sonat Hebræis, *fluvium judicii*. Non judicatur à Domino, qui seipsum judicat. Hic est ille purificator fluvius, scatens è duobus fontibus, agnitione propriæ injustitiæ, & recordatione bonitatis divinæ. Hic est ille baptismus pœnitentiæ, flumen lachrymarum, ex intimis cordis venis aquas emittens amaras, sed acrimonia nitri abstergens omnes animæ maculas. Habent & Pharisæi suam confessionem, sed arrogantem, *Jejuno bis in sabbato: decimas omnium bonorum do pauperibus: & non sum sicut cæteri homines*. Judæi aliena peccata confitentur, non sua. Porro qui se præparant ad baptismum Euangelicum, nec sua benefacta norunt, nec aliena mala commemorant, sed sua quisque peccata confitentur. Propria benefacta commemorare, arrogantiæ est: aliena mala referre, livoris est & † malevolentiæ. Propriam malitiam agnoscere, est Dei bonitatem glorificare.

† Alia Editio, *maledicentiæ*.

6 Et erat Ioannes vestitus pilis cameli, & zona pellicea circa lumbos ejus; & locustas & mel silvestre edebat. Et prædicabat dicens:

6 Joannes autem, qui sic priorem Christi adventum prævenit, quemadmodum Elias postremum adventum præventurus est, juxta vaticinium Malachiæ, quo magis Eliam referret, vivebat in deserto, fugitans undique contaminatam hominum consuetudinem; vestiebatur non sericis aut laneis, sed veste contexta ex pilis camelorum, lumbos habens zona pellicea cinctos & adstrictos, ante proditum Euangelium, Euangelicum quiddam exprimens: neque non respondebat victus loco & cultui. Victus erat parabilis, & quem ipse locus ultro suppeditabat, locustæ & mel sylvestre: & hic præstitit plus præco Christi, quam Lex Mosaica requirebat. Siquidem illa distinxit animantium genera: hic in totum ab esu quadrupedum, volucrum & piscium abstinebat injussus. Illa prohibet uti veste è lana linoque contexta: hic sibi & lini & lanæ usum interdixit. Talis nimirum vita decebat pœnitentiæ præconem: qui tametsi sanctificatus est in utero matris, tamen austeram vitam agebat, ne parum haberet ponderis prædicatio, si mores doctrinæ non respondissent.

7 Venit fortior me post me: cujus non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus.

7 Atque his rebus tantam & auctoritatem & gloriam sibi pepererat apud Judæos, ut plerique suspicarentur eum esse Messiam. Ille vero tametsi vir esset Deo gratissimus, plurimisque divinis dotibus præditus, tamen intelligens quantum scelus esset, hominem sibi vindicare gloriam Dei, aut hominem in homine salutis præsidium collocare, palam apud omnes prædicabat, dicens: Non sum is, quem vos me esse suspicamini. Humilis ac diluta est mea doctrina, meus baptismus inefficax est. Ipse nihil aliud sum quam homo vobis similis, conceptus in peccatis: nec aliud sum, quam nuntius ejus, qui mox venturus est, ut omnibus conferat salutem. Tempore quidem me posterior est, & juxta humanam æstimationem minus habet auctoritatis: sed adeo me præcellit virtute cœlesti, ut ego, quem vos suspicitis, non sim dignus, qui illi infimi mancipii ministerium exhibeam: ac procumbens humi, solvam corrigiam calceamentorum ejus.

8 Ego baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu sancto.

8 Ille vobis est suspiciendus, ille studiis omnibus expetendus. Ego prædico terrena, ille docebit cœlestia. Ego hactenus baptizavi vos juxta corpus aqua, præparans animos vestros ad pœnitentiam. Ille ubi prodierit, baptizabit vos Spiritu Sancto, cujus occulta vis sanctificat omnia. Etenim quemadmodum nullus hominum ex sese habet justitiam, ita nulli potest conferre. Major homine sit oportet, qui hoc præstet, quod est solius Dei. Agnoscite discrimen inter indignum famulum & Dominum, inter ministrum & auctorem, inter præconem & Regem.

9 Et factum est: in diebus illis venit Iesus à Nazareth Galilææ: & baptizatus est à Ioanne in Iordane.

9 Posteaquam Joannes hujusmodi verbis animos multorum excitasset ad * exspectationem venturi Messiæ, commodum ac suo tempore prodiit Jesus, relicta Nazareth viculo Galilææ, ubi quod esset educatus, ac diu versatus, etiam natus existimabatur. Hæc videlicet est natura rerum Euangelicarum, ex minimis initiis paulatim ad summa proficere: quum contra mundi Satanæque molimina, à magnificis initiis exorta, subito ad ima præcipitentur. Sic Lucifer, dum constituit sedem in Aquilone, meditans æqualitatem cum altissimo, repente præceps datus est in tartara. Sic Adam, dum hujus instinctu affectat æqualitatem cum Deo, è paradiso exactus est. Hic igitur si cogites Jesu magnitudinem, magis admiraberis modestiam. Prodiit ab humili viculo, à Galilæa contemtissima Judaicæ gentis regione. Prodiit autem humilis nullo comitatu, ut quivis è plebe, inter peccatores, milites, meretrices, & publicanos: ad baptismum pœnitentiæ venit, ille purificans omnia. Non erat illi satis circumcisum fuisse juxta Legis præscriptum, purificatum fuisse juxta Mosi traditionem, Joannis quoque baptismum ambiit; nos interim erudiens ac docens, ei, qui se paret ad Euangelici doctoris munus, nihil omittendum, quod pertineat ad

* Alia Editio, *perfectionem*.

ad aliquem gradum pietatis: nihil non fugiendum, quod offendiculum praebeat infirmis. Docuit hoc Joannes, non esse conciliandam auctoritatem doctori, splendore vestium, aut strepitu vitae, sed integritate morum. Sed perfectius & à Judaismo longius erat, quod exhibuit Christus, qui cultu victuque nihil differens à caeteris, tamen innocentia, mansuetudine, beneficentia in omnes, Joannis auctoritatem obscuravit. Perfectius enim est, quod praestat Euangelii gratia, quam quod Legis austeritas. Totum autem Domini Jesu consilium in hoc fuit, ut ipsum mundus agnosceret unicum esse salutis auctorem, ut nobis Euangelicae veraeque pietatis formam exprimeret, & de praeteritis Prophetarum ac Mosi fidem confirmaret: ac de futuris velut arrhabone dato, certam faceret exspectationem. Libentius enim illi credimus, de quo magnifice sentimus, & in quem multorum testimonia consentiunt. Procuratum est igitur divino consilio, ut undiquaque testimonium ferret Dominus Jesus, totius Legis, Prophetarum omnium, Angelorum, Pastorum, Magorum, Scribarum, Simeonis & Annae, Joannis Baptistae, Patris, Spiritus Sancti, denique Pilati & Daemonum, miraculis etiam ipsis Filium Dei clamantibus. Multa vero gessit, non quod ipse talibus egeret, sed ut nobis in seipso vitae formam exprimeret: videlicet jejunans, tentatus, orans frequenter, ad baptismum veniens, obediens parentibus, patienter tolerans injurias, postremo ad crucem veniens. Multa praestitit, quae fuerunt Prophetarum oraculis praedicta, ne quid addubitarent de Promissis in posterum exhibendis: veluti quum in baptismo columbam accipit vertici insidentem: quum resurgit à morte. Venit igitur ad Joannem veluti poenitens, ambiit baptismum, & impetravit. Baptizatus est in Jordane, in quo baptizabantur & coriarii, & publicani, & milites, quo non aliud hominum genus inquinatius. Non erubescit hîc Principum hujus mundi superbia, quae nihil vult habere cum populo commune. Nemo Regum, nemo Sacerdotum venit ad baptismum: & si libuisset baptizari, vix aureo gemmeove labro dignarentur baptizari. Ille fons omnis puritatis, ille Rex Regum & Dominus dominantium, non fastidivit commune cum populo lavacrum: sed quisquis sese dejicit apud homines, is attollitur apud Deum.

10 Et statim ascendens de aqua, vidit caelos apertos, & Spiritum tamquam columbam descendentem, & manentem in ipso.

10 Ut unus quilibet è populo baptizatus est Jesus, sed Pater coelestis insigni & inaudito signo secrevit eum à reliquis. Etenim simul atque Jesus relicto Jordane, quem sui sacri corporis contactu consecrarat, sese recepisset in terram: dum intentus est precationi, Joannes vidit diffindi coelos, atque inde Spiritum Sanctum devolare in sacrum verticem Domini, atque inibi commorari. Adae superbia paradisum nobis clauserat, Christi modestia pro paradiso coelum nobis aperuit. Visibile signum exhibitum est oculis, sed quo doceremur, quales animos amaret Spiritus ille coelestis, & quales redderet. Satanae mundique spiritus reddit & amat animos elatos, tumidos, feroces: at Spiritus ille coelestis amat modestos, mites ac tranquillos. Nihil enim columba simplicius, aut à pugna raptuque alienius. Expressum est in Domino corporali typo, quid fiat spiritualiter in omnibus, qui sincera fide suscipiunt baptismum Euangelicum. Corpus aqua tingitur, sed mens invisibili gratia perungitur. Porro quod in vertice Domini columba permansit, designabat: caeteris quidem piis, pro modo fidei dari Spiritum Sanctum, prout rerum praesens usus postularit: caeterum in Jesu perennis erat fons omnis gratiae coelestis. Neque enim columba tum deferebat ad illum novam gratiam, sed plenitudinem in eo gratiae declarabat: & unde nobis omnis gratia manaret, ostendit. Hoc tam evidenti signo, quod acceperat à Patre, confirmatus Joannes, non dubitavit illum pronuntiare Filium Dei.

11 Et vox facta est de caelis: Tu es filius meus dilectus, in te complacui.

11 Grave erat apud Judaeos Joannis de Christo testimonium: sed longe gravius testimonium ipsius Patris, cujus vox è coelis insonuit, dicens: *Tu es ille Filius meus unice carus, in quo sibi placet animus meus.* Gaudium enim patris, filius sapiens.

12 Et statim Spiritus expulit eum in desertum.

12 Non est ignavus aut languidus Spiritus ille coelestis, igneus est; ac statim vim suam exserit, ubi semel corripuerit animum hominis: segnis ac lentus est spiritus humanus, neque quicquam cogitat, nisi terrena & humilia. Caeterum in quibus jam mortificatus est spiritus carnis, & aguntur Spiritu Dei, mox ad fortia sublimiaque grassantur, ad certamen cum immundo Spiritu, quem non dubitant in se provocare: nimirum freti praesidio Spiritus coelestis, qui fortior est omnibus qui repugnant Euangelio. Jesus igitur in se exprimens, quid à nobis fieri vellet, statim à baptismo Spiritus vigore actus est in desertum.

13 Et erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: & tentabatur à satana: eratque cum bestiis, & angeli ministrabant illi.

13 Illic commoratus est quadraginta dies, ac noctes totidem, perseverans in precationibus ac jejunio: atque interim tentabatur à Satana, quem fractum, nobis devincendum tradidit, viam etiam vincendi commonstrans. Vincitur enim Spiritu Christi, vincitur assiduis precationibus, vincitur perpetua vitae sobrietate, vincitur armis Scripturae divinae. Interim abstinebat omni solatio mortalium, vivens inter bestias. Nihil erat illi periculi à turba hominum, sed commonstravit novo militi necessariam esse fugam promiscuae multitudinis, donec domita carne, ac devicto Satana, meditatione divinae Legis, ac puris deprecationibus spiritus robur justum collegerit. Nonnullis enim tutius est versari inter bestias cum Christo, quam inter homines bestiis nocentiores. Versabatur Dominus inter bestias, sed destituto ministerio hominum, aderant Angeli, & ministrabant ei. Qui rejiciunt omnes hujus mundi voluptates, his adsunt solatia coelestia. Nobis baptizatus est Christus, nobis deprecatus est, nobis testimonio Spiritus & Patris insignitus est, nobis secessit, nobis jejunavit, nobis tentatus est, nobis vicit. Hîc mihi considera, Christiane miles, tuae perfectionis ordinem. Catechismus inducit odium vitae prioris, ac spem purgationis. His ducibus curris ad Jordanem, illic per fidem in Christum deponis maculas omnium criminum. Mox ad preces tuas & Ecclesiae, datur è coelis novus spiritus: per eum adscisceris in numerum filiorum Dei, nimirum insitus corpori Jesu Christi, qui est caput Ecclesiae. Interim non oportet militem esse securum. Dedisti nomen Christo imperatori, renuntiasti Diabolo: accepisti auctoramentum ac donativum, velut arrhabonem tui salarii, Spiritum Sanctum, ad palmam oportet contendere. Ea non contingit oscitanti, arma capessas oportet, ne te hostis, qui nusquam non insidiatur, incautum atque inermem opprimat. Oppugnabit illico mundus, oppugnabit Satanas, oppugnabit te caro tua: semper pugnandum est, ut semper vincas. Neque enim prius erit finis pugnae, quam vitae: sed tamen quo saepius hostem tuum viceris, hoc & ille discedet à conflictu debilior, & tu robustior.

14 Postquam autem traditus est Joannes, venit Jesus in Galilaeam, praedicans Euangelium regni Dei,

14 Hîc ubi gnaviter te gesseris, tum demum ad Euangelii praedicandi munus accingere, si modo huc te propellit Spiritus Dei. Dominus Jesus idoneus erat Euangelicae praedicationi, quo non aliud munus perfectius, etiam tum, quum admodum esset puer, sed nobis exemplar in sese paravit, non esse statim ac temere ad tam sacram functionem prorumpendum. Habebat Lex Mosi tempus suum: erat tempus, quo paulatim exoriente luce veritatis Euangelicae, Legis umbras oporteret evanescere: & proferente sese spiritus vigore, caro cederet. Quemadmodum autem in transformationibus rerum naturalium, quo commodior fit transmutatio, miscetur aliquid in medio, quod affinitatem habeat cum utroque. Joannes inter Legem Mosi carnalem, & Legem Euangelicam spi-

ritualem medius intervenit, quo facilius homines à carne ad spiritum transfigurarentur. Neque enim subito è terra fit aer, sed intercedit aqua media, quæ paulatim extenuatur in liquidius elementum. Itaque quamdiu florebat Joannis prædicatio, qui ex parte Legis personam sustinebat, (nam & Lex aliquo modo perducit ad Christum) Dominus Jesus, ne cui videretur æmulationem cum Joanne suscipere, aut ne Legem, quam venerat absoluturus, abrogare videretur: nec palam prædicabat, nec miraculis, nisi paucis, virtutem suam exserebat: nec discipulos colligebat, quin potius semet ut Joannis discipulum *agebat: nos docens, non posse quenquam recte magistrum agere, nisi qui se prius obsequentem discipulum præbuisset. Cæterum posteaquam ob linguæ libertatem Joannes esset conjectus in carcerem, Christus illi veluti successit. Prius enim esse convenit, quod est carnale, posterius, quod est spirituale. Antecedit quod imperfectum est, succedit quod est perfectum. Gratia naturam imitatur. Frumentum prius in herba est, quam in spica: & infantiæ succedit ætas robustior. Tendunt ad suum finem Legis ceremoniæ, quæ tamen Christum utcunque delinearant: emicat Euangelica lux, cujus unicus auctor est Jesus Christus. Is primum prodit in Galilæa: nam à parte Judææ contemtissima placuit auspicari lucis hujus exortum. Non merebatur hoc honoris superba Hierosolyma: quæ quum esset cæca, sibi videbatur oculata, & ob hoc ipsum magis insanabilis. Cæterum in hisce rebus, haudquaquam fortuito gestis, subest arcana quædam rerum gerendarum significatio. Quid enim nobis designat Joannes inclusus carceri? Nimirum obscurandam esse Legem Mosaicam, ad exortum clarissimæ lucis Euangelicæ. Quid Joannes alligatus? Nempe adstringendum esse, quod erat carnale Legis, & Euangelica gratia laxandam esse libertatem. Quid Joannes decollatus? Videlicet jam adesse verum caput totius Ecclesiæ, ex omnibus orbis nationibus congregandæ. Quid autem Jesus prædicans in Galilæa regnum Dei? Haud dubie præludit Euangelii gratiam ab impie religiosis Judæis, qui vetus illud caput, quod per Euangelium erat recisum, amplectebantur, & Christum totius etiam Legis caput adspernabantur, ad gentes demigraturam. Nam Galilæa Syris transmigrationem sonat. Antea latebat gratia, regnabant ceremoniæ: nunc illis submotis, prodit in publicum Jesus, efficax Euangelicæ gratiæ tum auctor, tum præco. Itaque juxta sensum mysticum, quicunque volunt audire Christum prædicantem, à pristinis ritibus & cupiditatibus demigrent oportet, ut novæ cœlestisque doctrinæ possint esse capaces. Abjiciat Judæus sanctimoniæ persuasionem: abjiciat Pharisæus supercilium ex operum fiducia sumtum: abjiciant Pontifices Templi & victimarum gloriam: abjiciant Philosophi humanæ sapientiæ inania præsidia: abjiciant Reges ac tyranni stultissimam confidentiam, quam in suis opibus ponunt: abjiciant omnes gentes impios ritus, turpes cupiditates, & audiant novum prædicatorem Jesum, non humana docentem, sed cœlestia. Loquitur ex æquo omnibus, audiant pariter omnes. Est autem operæ pretium considerare, quibus modis auspicetur doctrinam suam. Hujus mundi Philosophi primum ea objiciunt auditoribus, non quæ sunt utilissima, sed quæ ipsis concilient admirationem non vulgaris sapientiæ: cum primis illud captantes ad gloriam, ut ab aliis magni nominis doctoribus dissentiant. Dominus Jesus, nec Legis auctoritatem voluit antiquare, sed non intellectam interpretatur: & perficit potius, quam destruit: nec Joannis doctrinam, licet imperfectam, refellit: sed ab iisdem exordiis auspicatus est suam prædicationem, quibus ille cœperat. Diceres esse Joannis discipulum, qui erat magister & auctor omnium.

* Alia Editio, *gerebat*.

[15] Quid autem prædicat? quid clamat sermo Patris æterni? Lege naturæ, quam Deus inscripserat cordibus omnium mortalium, abusi sunt. Philosophorum sapientia reddidit mundum stultiorem quam fuerat. Gentium religio hactenus summa fuit impietas. Lex Mosi suis umbris, victimis ac terroribus fecit hypocritas. Lex figuris suis innuit, Prophetæ suis oraculis prædixerunt venturum, qui perfectam salutem offerret omnibus gentibus. Ad hanc promissionem quoniam diu dilata est, mundus velut obsurduerat: sed non est oblitus Dominus promissi sui. Tempus, quod ille huic negotio præfinierat, jam expletum est, non est quod posthac exspectetis figuras alias, aut ænigmata Legis: non est quod exspectetis novos Prophetas, ecce jam adest regnum Dei. Pro umbris emicabit veritas: pro carne succedet spiritus: pro ceremoniis corporalibus regnabit vera pietas: pro regno Satanæ proferet se regnum Dei. Non est quod cunctemini: non est quod quisquam ad suæ justitiæ præsidia respectet. Ad Mosaicæ Legis æstimationem fortassis aliqui justi sunt apud homines: ad Euangelicæ Legis exactionem peccatores sunt omnes homines; nec est tamen quod desperetis: agnoscite morbum, & accipite remedium, tantum pœniteat vos vitæ superioris, & credite Euangelio. Offertur lætus & optabilis nuntius, gratuita condonatio omnium peccatorum. Nihil opus est holocautomatis, tantum agnoscite vestram injustitiam, & confidite Dei justitiæ, qui quod per Euangelium pollicetur, haud dubie præstaturus est. Promerebitur promissum, quisquis crediderit promittenti.

15 Et dicens: Quoniam impletum est tempus, & appropinquavit regnum Dei, pœnitemini, & credite Euangelio.

[16] Hujusmodi sermonibus quum Dominus Jesus excitasset animos Judæorum ad Philosophiam Euangelicam, cœpit & ipse Joannis exemplo discipulos aliquot colligere, sed paucos, eosque rudes & humiles: ut per hos conversis totius orbis nationibus vere constaret, regnum esse Dei, non mundi. Proinde quum die quodam faceret iter juxta Lacum Galilææ; vidit Jesus Simonem & Andream fratrem ejus opera communi laborantes, ut retia laxarent in Lacum: erant enim piscatores, & hac arte sibi victum parabant. Humilitas artis faciebat ad gloriam: concordia fratrum denotabat Ecclesiæ consensum. Piscatura typum habebat Euangelici muneris, quod per sermonem Dei, mortales immersos ignorantiæ tenebris ac sordidis hujus mundi curis extrahit ad lucem veritatis, ac cœlestium rerum amorem.

16 Et præteriens secus mare Galilææ, vidit Simonem, & Andream fratrem ejus, mittentes retia in mare (erant enim piscatores)

[17] Hos igitur piscantes, primum piscatus est Jesus: Venite, inquit, ac me sequimini: efficiam enim ut incipiatis esse piscatores hominum.

17 Et dixit eis Jesus: Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum.

[18] Ad hanc vocem duo fratres nihil cunctati, relictis ut erant retibus, sequuti sunt Dominum Jesum. Nam Jesu vox cœleste habebat incantamentum.

18 Et protinus relictis retibus, secuti sunt eum.

[19] Atque hinc progressus pusillum Dominus, conspexit alios duos, Jacobum Zebedæi filium, & Joannem fratrem ejus: qui & ipsi reconcinnabant retia sua in navi, adornantes piscationem. Et hos alibi intentos, subito interpellans Jesus, vocavit: jussitque ut sese sequerentur.

19 Et progressus inde pusillum, vidit Jacobum Zebedæi, & Joannem fratrem ejus, & ipsos componentes retia in navi:

[20] Ut autem agnoscas juvenes Euangelicæ fiduciæ, nihil morati, relicto etiam patre Zebedæo una cum mercenariis in navi, repente sequuti sunt vocantem. Ab his initiis Dominus Jesus collegit principes ecclesiæ suæ, fastiditis interim cum suo fastu Sacerdotibus ac Pharisæis Hierosolymitis.

20 Et statim vocavit illos. Et relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum.

[21] Ejusmodi sodalitio comitatus Jesus venit Capernaum: ea civitas erat ut opibus florens, ita superba simul & impia. Hic statim aggressus est Euangelistæ munus. Nam sabbato ingressus synagogam, publicitus docebat Judæos: non inania Pharisæorum commenta, sed veram Legis mentem explicans, quæ spiritualis erat, non carnalis.

21 Et ingrediuntur Capharnaum: & statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat eos.

[22] Sensit illico populus novum doctorem, ac novum doctrinæ genus. Hominem videbant humilem, raro contemtoque sodalitio stipatum, sed admiraban-

22 Et stupebant super doctrina ejus: erat enim docens eos, quasi potestatem habens, & non sicut Scribæ.

bantur sermonem, vim quandam divinam spirantem. Neque enim Scribarum in morem docebat frigidas constitutiunculas, & aniles fabulas de genealogiis, sed dictis aderat auctoritas, ac sermoni veraci fidem adstruebat miraculorum magnitudo. Friget quicquid humanum est, quoties divina virtus exserit suam potentiam: & ecce protinus adest edendi miraculi occasio.

23 Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo: & exclamavit,

[23] Erat in ea congregatione quidam obnoxius impuro Dæmoni. Non tulit Spiritum cœlestem in Christo loquentem Spiritus impius: cœpit enim obstrepere doctrinæ cœlesti, vociferans, ac dicens:

24 Dicens: Quid nobis, & tibi Jesu Nazarene: venisti perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei.

[24] *Quid tibi nobiscum est rei Jesu Nazarene? An venisti perditurus nos ante diem? Novi qui sis. Nimirum sanctus* ille olim promissus à Propheta Daniele, quem Deus præ cæteris unice sanctificavit.

25 Et comminatus est ei Jesus, dicens: Obmutesce, & exi de homine.

[25] Dominus autem, sive quia nondum venerat tempus, ut palam profiteretur quis esset, sive quia non placebat vera quidem illa, sed metu extorta professio, & ab impio profecta Spiritu, qui quum ex se sit mendax, & fallere gaudeat genus humanum, nec vera loquens, erat audiendus apud populum, ne quis illi post credat mentienti, increpuit illum, dicens: *Obmutesce & exi ab homine*, sic melius prædicabis qui sim.

26 Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna exiit ab eo.

[26] Nec mora, Spiritus impurus ad vocem jubentis Domini reliquit hominem, sed dilanians eum, atque ingenti clamore vociferans: ut palam esset, illum non suapte sponte, sed virtute divina coactum, profugere. Atque hic exhibita est imago hominis occupati Spiritu Satanæ. An non pessimo Dæmonio obnoxius est, quem totum possidet ambitio, avaritia, livor, odium, libido, cæteræque cupiditates impiæ? Hujusmodi qui sunt, non ferunt sermonem Euangelicum, sed vociferantur: Quid tibi nobiscum est Jesu? Venisti ut perderes nos? Etenim quos possidet hujus mundi Spiritus, perdi se credunt, quoties coguntur in ea relinquere, in quibus sibi falsam constituere felicitatem.

27 Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes: Quidnam est hoc? quænam doctrina hac nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, & obediunt ei.

[27] Itaque conturbantur ac discerpuntur, dum hinc ad honesta vocat metus æterni supplicii, hinc amplectitur ac retrahit male dulcium malorum consuetudo. Sed nullum est Dæmonii genus tam pertinax, quod ad Jesu jussum non aufugiat. Majus autem miraculum est, ex ambitioso modestum, ex feroci tolerantem, ex libidinoso castum, ex rapaci liberalem reddere, quam corpus hominis ab impio Spiritu liberare. Sed illud magis admirantur homines, non quia sit mirabilius, sed quia cernatur oculis corporeis. Itaque jussu simplici profligatum impurum Spiritum, vehementer tum admirati sunt Judæi, adeo ut inter sese conquirerent, dicentes, Quid hoc est novæ rei? Nihil tale legimus unquam à Prophetis esse factum, ut simplici verbo propellerent Dæmonia. Aut quænam est hæc doctrina nova, quam tanta virtus comitatur? Prædicat regnum Dei, & profert virtutem Dei, Satanæ vires conterens. Neque enim magicis precibus, aut prolixa ad Deum flagitatione, aut alioqui magno negotio profligat impios Spiritus: sed ceu Dominus ac victor illorum, nudo verbo imperat illis, & volentes nolentes obediunt ei.

28 Et processit rumor ejus statim in omnem regionem Galilææ.

[28] Ex hoc admirabili facto fama Jesu dimanavit per universam regionem Galilææ.

29 Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis & Andreæ, cum Jacobo & Joanne.

[29] Ut autem liqueret, in eo fontem esse divinæ virtutis, quæ non possit exhauriri, miracula miraculis succedunt. Mox enim ut egressi sunt è Synagoga, venerunt in ædes Simonis & Andreæ, eodem comitantibus Jacobo & Joanne.

30 Decumbebat autem socrus Simonis febricitans: & statim dicunt ei de illa.

[30] Porro socrus Simonis decumbebat, graviter laborans febri:

31 Et accedens elevavit eam, apprehensa manu ejus: & continuo dimisit eam febris, & ministrabat eis.

[31] Ejus rei simul atque commonefecissent Jesum, accedit ad lectum, & apprehensa manu mulieris, erexit eam: ac protinus reliquit eam febris. Nec minus perfecta fuit, quam subita sanitas: nam subito redierat & vigor mulieri, sic ut obiens solita mu-

A nia, ministraret Jesu cum discipulis suis. Periculose decumbit, quisquis carnalium voluptatum amore æstuat, quisquis per luxum vitam ignavam trahit. Mulier decumbit, & olim prima mulier pomi illecebra capta, cœpit hac febri laborare. Caro nostra, quæ concupiscit adversus spiritum, Eva nostra est. Sed felices, quos attactu sui Spiritus ad cœlestium rerum amorem subrigit Jesus: ut qui prius serviebat otio, luxui, aut immunditiæ, subito vigore recepto, mutatus serviat castitati, puritati, ac sobrietati. Nam his epulis delectatur ac reficitur Jesus. Jam imaginare domum Simonis esse Ecclesiam, in qua
B non convenit esse spiritu languidos, sed Euangelico vigore ferventes: & tamen hic nonnunquam decumbit socrus Petri, hoc est, Synagoga. Ad Synagogam enim pertinet is, cujus corrupto palato adhuc sapit frigida littera: cui sapit aqua sensus Pharisaici, nec sapit vinum Euangelici spiritus. Qui simul erant in domo, rogaverunt Dominum Jesum, ut jacentem erigeret. Rogemus & nos, qui sumus in Ecclesia, ut dignetur & hos meticulosos, literæ affixos, ceremoniis addictos, corruptoque judicio ea vehementer expetentes, quæ sunt noxia, contra ab his abhorrentes, quæ sola sunt expetenda, porrecta dextera, ad libertatem Euangelicam erigere: quæ non
C in hoc valet, ut licentius peccemus, sed ut alacres ac volentes obeamus munia caritatis Euangelicæ, & Jesum in suis membris refocillemus.

32 Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, & dæmonia habentes:

[32] Nullo non tempore paratus est Dominus ad sanitatem animi conferendam, si quis interpellet: amat ille vel intempestivos & importunos interpellatores: Jam erat multa vespera, Solque occiderat, ut improbum videri posset, medicum id temporis interpellare: sed vicit sanitatis desiderium pudorem. Adduxerant plurimos omni morborum genere correptos, atque inter hos etiam impuris Spiritibus obnoxios.

33 Et erat omnis civitas congregata ad januam.

[33] Ad hoc spectaculum confluxerat ad januam do-
D mus tota civitas Capernaum.

34 Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, & dæmonia multa ejiciebat, & non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum.

[34] Jesus autem nihil causatus, sanabat plurimos, qui variis morbis tenebantur: ac Dæmonia multa ejiciebat. Celer & expeditus erat medicus, qui dicto pelleret morbum. Porro Dæmonia vociferantia ipsum esse Christum, coercuit: respuens testimonium ab hostibus, & cum quibus noluit suis esse quicquam commercii. A pueris Hebræorum, à piscatoribus prædicari sustinuit, à Dæmonibus nullum recipit testimonium, tametsi verum. Lædit enim veritatem improbus auctor: & nocentius mendax est, qui veritate sibi fidem conciliavit. Atque ea quidem res tum gesta est, juxta historiam. Cæte-
E rum videmus & hodie plurimos confluentes ad domum Simonis Petri, quam diximus habere figuram Ecclesiæ: nam Capernaum totius mundi gerit imaginem. Occasus Solis Christi mortem adumbrat: janua domus est baptismus, quem ambit pœnitentia vitæ prioris, & fiducia sanitatis ab Jesu impetrandæ. Ægroti fores obsident: publicani & peccatores ambiunt recipi in Ecclesiæ consortium. Non promererentur autem sanitatem, nisi crederent Jesum & posse & velle conferre salutem. Infrequens erat Ecclesiæ contubernium vivo Christo, qui lux erat mundi: sed eo mortuo, magna vis hominum ex universis mundi regionibus cœpit affluere.

35 Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat.

F [35] His ita gestis, Dominus Jesus, qui non in hoc proprie venerat, ut mederetur morbis corporum, quos ipse suis nonnunquam immittit, ut valeant animo: quum videret multitudinem magna aviditate quærere sanitatem corporis, quæ non pari studio inhiaret doctrinæ cœlesti, qua sanantur animorum morbi, postridie velut otii desiderio fefellit turbam, admodum diluculo surgens: ac relicta Capernaum, abiens in locum desertum, illic orabat: Patri gratias agens pro beneficiis, quæ per ipsum humano generi largiri decrevisset. Atque hic interim nobis

non simplex paratur exemplum, post collatam in alios beneficentiam oportere secedere, ne præmium ab his, quibus benefecimus, videamur exspectare. Deinde nonnunquam ad tempus intermittendam salutiferam doctrinam, quo magis irritemus appetentiam animorum. Postremo crebris secessibus, qui rerum cœlestium contemplationi dantur, non voluptati, spiritum esse vegetandum, quo ad juvandos infirmos redeat alacrior. Secessit autem in desertum, non quisquis commutavit locum, sed qui animum à curis hujus vitæ ad cœlestium rerum contemplationem sevocavit.

36 Et prosecutus est eum Simon, & qui cum illo erant.

B 36 Simon Petrus reliquique discipuli, ubi senserunt clam abisse Jesum, persequuti sunt illum, donec invenirent ubinam esset: non enim decet veros Jesu discipulos unquam abesse à Domino suo, quem oportet in omnibus æmulari. Interim & turba, quæ mane confluxerat ad ostium domus, ubi didicisset Jesum abisse, consequuta est illum in desertum.

37 Et cum invenissent eum, dixerunt ei: Quia omnes quærunt te.

37 Multi sequuntur Jesum, soli discipuli inveniunt, & inventum aliis commonstrant. Nuntiant itaque Domino, adesse magnam vim Capernaitarum, qui quærerent ipsum.

38 Et ait illis: Eamus in proximos vicos, & civitates, ut & ibi prædicem: ad hoc enim veni.

38 Ad quos Dominus: Satis est in præsentia hæc fundamenta jacta esse apud Capernaitas, cæterum tempus est, ut proficiscamur & in propinqua oppidula, vicosque, ut & illic prædicem regnum Dei. Non enim in hoc veni, ut uni prædicem civitati, sed ut omnibus annuntiem salutem.

39 Et erat prædicans in synagogis eorum, & in omni Galilæa, & dæmonia ejiciens.

39 Peragrabat itaque Dominus Jesus oppida vicosque totius Galilææ, prædicans in Synagogis eorum, morbos depellens, ac Dæmonia ejiciens, ut apud rudem populum potentibus factis fidem adderet doctrinæ suæ.

40 Et venit ad eum leprosus deprecans eum: & genuflexo dixit ei: Si vis, potes me mundare.

40 Accidit autem, ut die quodam, posteaquam Jesus in monte quodam multa præclara docuisset populum de perfectione professionis Euangelicæ: descendenti occurreret quidam lepra, morbo abominabili pariter & insanabili, infectus, in quo corporeis oculis exhiberetur imago eorum, quæ invisibiliter gesserat in animis auditorum. Oderat morbum suum leprosus, ac summam de Jesu conceperat fiduciam. Agnoscis resipiscentem peccatorem sanitati proximum. Non veritus est turbam, cui se sciebat esse abominandum: tantum Jesu bonitatem habebat præ oculis. Ad hunc igitur accurrit: accidit ad genua. Quid hîc faceret superbus Pharisæus? Clamaret: Submovete detestabilem, ne vel oculos nostros inficiat: & lavacrum posceret, quo hominis afflatum ablueret. Hoc faceret Pharisæus, anima contaminatior, quam quivis leprosus corpore. Quid autem mitissimus Dominus, qui solus erat purus ab omni macula? Non propellit à conspectu, non submovet à genibus. Non ignorabat quid peteret, sed insignem hominis fiduciam voluit omnibus esse exemplo. Qui libidine, qui avaritia, qui odio, qui invidentia, cæterisque fœdis cupiditatibus tenentur, exsecrabili lepra sunt oppleti. Qui tales sunt, audiant vocem leprosi, ut imitentur: *Si vis*, inquit, *potes me mundare*. Agnoscit morbum, de potentia bonitateque Domini non dubitat. De se, an dignus sit tanto beneficio, judicium defert Domino: gratias acturus, si consequatur quod petit, non murmuraturus si non impetret. Diceret enim: potest ille lepram pellere, qui præter omne morborum genus etiam Dæmonia ejicit: & vult, qui passim omnibus miseris opitulatur: sed mea tanta est indignitas, ut solus non promerear quod impetrant omnes.

41 Jesus autem misertus ejus, extendit manum suam: & tangens eum, ait illi: Volo: Mundare.

41 Hæc tanta fiducia, cum summa modestia conjuncta, impetravit misericordiam Jesu. Nam affectum quendam misericordiæ ipso etiam vultu præ se ferens, ut nos doceret, quales oporteat esse erga peccatores, manu porrecta contigit leprosum, ac verbis ab ipso præscriptis mundavit hominem. Dixerat A ille: *Si vis, potes me mundare*. Jesus ait: *Volo, mundus esto*. Non est multiloqua sincera fides: neque gravatim præstat beneficium Euangelica caritas.

42 Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est.

42 Vix ea dixerat, *mundus esto*, discessit ab homine totus morbus, sic, ut nulla mali vestigia relinqueret. Lex Mosi prohibet leprosum contingere, neque caret salutari doctrina sensus spiritualis. Abstinendum à consortio inquinatorum, ne contagium mali transeat ad nos. Sed Dominus Jesus lege superior est: neque contactu potest inquinari, qui quicquid contingit, reddit purum. Contigit leprosum manu, & illico sanavit corpus ejus. Oremus, ut suo sermone contingat animos nostros, ut purificet eorum B immunditiam. Quisquis es scortator, adulter, aliisque morbis impure, accurre & tu ad Jesum: nam is occurrit tibi, descendens è sua sublimitate: & tuæ conscius turpitudinis advolvere pedibus illius, procumbe in faciem tuam. Clama ad illum, sed clama cum summa pectoris fiducia: Domine si vis, potes me mundare. Mox audies à misericorde: Volo, mundus esto.

43 Et comminatus est ei, statimque ejecit illum:

43 His ita gestis, Dominus non passus est hominem sese consectari, sed coegit discedere, interminatus, ne quid hujus rei apud quenquam efferret.

44 Et dicit ei: Vide nemini dixeris: sed vade, ostende te principi sacerdotum, & offer pro emundatione tua, quæ præcepit Moyses in testimonium illis.

44 Quin potius abi, inquit, & ostende te Sacer- C doti: cujus judicio juxta Legis ritus leprosus es judicatus: & si te pronuntiaverit vere purum à lepra, offer id, quod Moses præcepit offerri ab iis, quibus contigisset à lepra liberari. Sic majore fide prædicabis Dei in te beneficium, quam si statim clamites apud omnes, te mundum esse à lepra. Nam hac ratione constabit ipsis etiam Pharisæis, mea beneficia calumniantibus, te fuisse vere leprosum, & præter medicorum aut Legis subsidium, solo contactu simplicique verbo fuisse mundatum: & intelligent adesse quendam ipsorum Sacerdotio majorem, qui nullo negotio lepram quamvis exsecrabilem tollat, quum ipsi magno negotio de lepra judicent.

45 At ille egressus cœpit prædicare, & diffamare sermonem, ita ut jam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, & conveniebant ad eum undique.

D 45 Abiit pro leproso purus, adiit Sacerdotem, inspectus est, judicatus est purus ab omni lepra: moxque factum ipsum non tacuit, sed divulgavit passim, & hoc & alia multa de Jesu prædicans. Dicet hîc quispiam: Cur in altero præstitit quod erat jussus, in altero neglexit Domini præceptum? Quoniam alterum pertinebat ad confirmandam miraculi certitudinem, ut Sacerdos ignarus, à quo sanatus esset, pronuntiaret de perfecta sanitate per Jesum restituta, qui fortasse calumniaturus fuisset Jesu beneficium, si priusquam pronuntiaret, auctor beneficii fuisset cognitus. Sed confirmato per Sacerdotis sententiam miraculo, ad Dei gloriam pertinebat di- E vulgare quod factum erat. Cur igitur Jesus jussit fileri, quod voluit divulgari? Nimirum ut nos admoneret, ex benefactis nostris, quæ Deus operatur per nos, non esse quærendam gloriam apud homines, quod ea speciosior sequatur fugitantem. Magni animi est, sic dare beneficium, ut ab eo, cui das, nolis tibi gratias agi, contentus juvisse proximum. Cæterum hoc majore studio prædicare debet apud omnes, qui beneficio adjutus est. Christo nihil erat ab inani gloria periculi: sed nobis, quibus hinc plurimum est discriminis, exemplum hoc parabatur. Neque vir ille contemsit Christi jussa, sed im- F mensa lætitia de sanitate reddita, & impotens quidam amor erga salutis auctorem, non patiebatur illum silere. Fit autem fere, ut majore cum fide narremus, quæ malueramus silere, nisi res ipsa cogeret efferre quod est in animo. Quid autem est consequutum ex hujus hominis prædicatione? Tanta de Domino Jesu nata est omnium opinio, ut jam ob turbam affluentium non posset palam ingredi civitatem, quemadmodum consueverat: sed cogeretur, vitatis urbibus, in desertis locis versari. Qui præstigiis ac magicis miraculis sibi famam & quæstum aucupantur, civitates quam maxime frequentes

tes expetunt. Jesus autem subinde fugitans hominum frequentiam, docet quid nobis agendum sit. Qui pollet miraculis Euangelicis, non tam quærit numerosum theatrum quam ardens. In civitatibus multi affluebant, tantum ut oculos novitate spectaculi pascerent. In deserta loca nemo sequitur Jesum, nisi vehementi quodam illius desiderio flagret. Qui relictis urbium deliciis, per aspera & invia sequitur Jesum, is magno cum fructu suo sequitur. Etenim qui vere illum amat, per omnia sequitur quem amat, per ignominiam, per famem, per direptiones facultatum, per exsilia, per carceres, per cruciatus, per mortes. Horum imaginem sustinebant illi, qui ex omnibus Galilææ regionibus concurrebant ad Jesum in desertis locis latitantem.

CAP. II.

Blasphemum reputant: sequitur Matthaus: utresque Rumpuntur: pellit spica revulsa famem.

1 Et iterum intravit Capharnaum post dies,

VERAM virtutem, quocunque fugias, sua sequitur gloria, non aliter quam umbra corpus. Non enim potest sui dissimilis esse, qui vere bonus est; & quemadmodum quocunque sese transfert corpus Solis, ibi lumen est, ita quoquo locorum fugitat vera pietas, ibi celebritas est. Jam enim desertum desiit esse desertum, posteaquam eo se contulerat Dominus Jesus, vera lux hujus mundi. Et tamen qui præditus est Euangelica virtute, non desinit, quod quidem in ipso est, fugitare theatrum populare: nimirum intelligens, quam periculosa pestis sit, famæ sitis: sed invitum subinde eodem revocat juvandi beneque merendi studium. Itaque fit, ut dum vir bonus aliunde alio propellitur, ad plures dimanet ipsius beneficentia. Jesus itaque nobis formam exhibens, & fugitandæ gloriæ, & perpetuo benemerendi de proximis, post dies aliquot repetiit Capernaum, unde multitudinis importunitate videbatur propulsus, quæ nocturnis etiam horis fores domus, in qua diversabatur, obsederat. Quemadmodum enim Bethlehem cunis suis nobilitavit, Nazareth educatione celebrem fecit, Ægyptum fuga sua felicem reddidit: ita Capernaum frequenti commoratione, atque inibi proditis subinde miraculis, velut adoptavit in patriam. Huc autem veluti furtim reversus est, prius abdens sese in domum, quam adventus ipsius innotesceret vulgo. Verum ut non potest latere Sol, ita non potest esse clam Dominus Jesus. Rumor, ut fit, à paucis exortus, jam per omnem civitatem sparserat, Jesum esse in ædibus.

2 Et auditum est quod in domo esset, & convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad januam, & loquebatur eis verbum.

[2] Nec mora, tanta vis hominum eo confluxit, ut non solum tota domus impleretur, verum nec vestibulum, eaque loca quæ sunt ostio vicina, caperent multitudinem. Beata domus, in quam immigravit Jesus, & à qua nunquam recedit: Ea est Ecclesia. Nam Capernaum totius orbis, quacunque gentes incolunt, gerit imaginem. Nimirum Hierosolymis ejiciebatur è Templo Jesus: apud gentes regnum coelorum vim patitur, & vi quadam irrumpit promiscua multitudo. Obsident fores catechumeni, magno desiderio ambientes, ut admittantur in domum Domini, esurientes & sitientes justitiam regni coelorum. Jesus autem ab hac domo neminem excludit, neque pauperem, neque divitem, neque sanum, neque ægrotum, modo vehementer exoptet audire Jesum. Dominus igitur docens nos, ubique primam habendam esse rationem animorum, posteriorem corporum, in primis impartiebat eis sermonem Euangelicum, quo sanantur animorum morbi. Proinde recte faciunt, qui daturi mendicis eleemosynam, prius eis admonitiunculam aliquam impartiunt, quæ reddat animos illorum meliores, mox stipem largiuntur. Nam vulgus hominum præpostero rerum judicio, vehementiori studio fertur ad ea, quæ corpori conducunt, quam quæ ad animi salutem pertinent. Dominus autem exemplo suo commonstravit nobis, quæ potior est hominis pars, ejus priorem oportere curam esse: prius docens, mox sanans ægrotos.

3 Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur.

[3] Porro quum adhuc doceret Jesus & animis curandis operam daret: adveniunt quidam adducentes secum paralyticum, totius corporis nervis ita morbo solutis, ut affixus lectulo, à quatuor bajulis deportaretur. Habes simulachrum mentis terrenis cupiditatibus sic effoeminatæ dissolutæque, ut ad nulla pietatis officia sese possit erigere: sed humilibus ac sordidis curis affixa, nihil sublime aut coeleste cogitat.

4 Et cum non possent offerre eum illi præ turba, nudaverunt tectum ubi erat: & patefacientes submiserunt grabatum, in quo paralyticus jacebat.

[4] Porro quum obstante conferta multitudine, quæ fores ac vestibulum obsederat, non possent eum deferre in conspectum Jesu: sarcinam suam sustulerunt in tectum, eo detractis tegulis patefacto, demissis funibus, pensilem hominem una cum lecto deposuerunt ad pedes Jesu, nihil addubitantes, quin misericors Dominus opitulaturus esset misero: simulatque suis illis oculis conspicatus esset paralyticum, vivi cadaveris ritu solutis membris decumbentem in lecto. Viderat & ante Jesus miserum, nec ignorabat fiduciam eorum, qui hominem adduxerant. Poterat non interrupto sermone per quemlibet illis denuntiare: Surgat ille paralyticus, ac subito sanus, lectulum suum domum reportet: verum, oculis omnium exhibere voluit miserabile spectaculum, simulque declarare, quantam vim habeat apud Deum sincera in ipsum fiducia. Morbus erat insanabilis, jamque inveteratus: aditus importunus: & tamen certam spem illis porrigebat Domini bonitas, cum pari potentia conjuncta. Jesus igitur perspecta illorum insigni fiducia, tanto magis est misertus hominis, quanto magis vidit illum gravius animo laborare, quam corpore. Nemini non miserandus videbatur, qui careret omnium membrorum usu, sed longe miserabilior erat animus vitiis obnoxius. Nihil exspectabatur, nisi ut corporis integritas restitueretur misero, quod ipsum erat humanis viribus majus.

5 Cum autem vidisset Jesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata tua.

[5] At Jesus delectatus tam insigni fiducia, totum hominem sanare volens, versus ad paralyticum: *Fili*, inquit, *remittuntur tibi peccata.*

6 Erant autem illic quidam de Scribis sedentes, & cogitantes in cordibus suis:

[6] Erant in eo consessu Scribæ quidam, quos eruditio sacrarum Litterarum nihilo reddebat meliores, sed potius ad calumniandum propensiores. Et Prophetarum ac Mosi libris didicerant, solius esse Dei, condonare peccata. Sacerdos enim non remittebat peccata, sed intercessorem agebat apud Deum pro peccatis alienis, non sine victima.

7 Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?

[7] Id quum non ignorarent Scribæ, sic tacite cogitabant in cordibus suis: Quam hic novam vocem profert, quam nec Moses, nec Aaron, neque * quispiam veterum Prophetarum ausus est proloqui? Remittuntur tibi peccata. Nimirum iste sibi vindicans auctoritatem divinam, contumeliosus est in Deum. Quædam peccata Lex jubet puniri morte, quædam holocaustis, aliisque sacrificiis expiantur Sacerdotis interventu: hic nihil moratus ejusmodi ritus, semel omnium criminum summam verbò condonat. Non est hominis quod sibi sumit: solus Deus potest præstare quod hic pollicetur. Nimirum offendebat illos infirmitas humani corporis, quod videbant, eoque nihil supra hominem de Jesu poterant suspicari. Neque vero magnificentius de eo sentiebat populus, cui tamen hoc adferebat simplicitas, ut minus esset ad calumniandum propensus.

8 Quo statim cognito Jesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris?

[8] Eas cogitationes hujus mundi spiritus suggerebat animis Scribarum, qui Legis Mosaicæ litteram mordicus tenentes, à spiritu Legis erant alieni, & hoc magis erant indociles, quod sibi docti viderentur: ut hîc quoque locum habeat, quod videmus in pictoribus & cantoribus evenire, qui minore mercede docent prorsus artis rudem, quam qui ab alio præceptore male sit institutus: propterea quod in

* Alia Editio, *quisquam.*

rudi simplex sit capiundus labor: in male docto ut prior ita molestior sit dedocendi labor, quam docendi. Atque has impias cogitationes prudentia quadam humana premebant apud sese, metuentes populum, apud quem sese venditabant.

9 Quid est facilius, dicere paralytico: Dimittuntur tibi peccata; an dicere: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula?

9 Jesus autem, qui suam divinitatem factis testari maluit, quam oratione prædicare, ut ostenderet Scribis, nihil esse tam abditum in cordibus hominum quamlibet astutorum, quod ipsius fugeret spiritum omnia scrutantem, & omnia perspicientem: versus ad eos, perinde quasi proloquuti fuissent, quod animo cogitarant, ait illis: Cur istas cogitationes calumniosas versatis in animis vestris? Cur ex hujus corporis infirmitate me judicatis potius, quam ex factis ipsis?

10 Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, (ait paralytico)

B

10 Quin potius ex his, quæ cernitis oculis, quæque non potestis inficiari, ea colligitis esse vera, quæ non possunt oculis cerni? Offendit vos hæc vox, Remittuntur tibi peccata: & putatis irritam, quia non videtis efficaciam, quæ sese exserit in animo. Vos autem quum habeatis oculos corporis sanos, mentis oculos habetis vitiatos. Quid si depromam huic similem vocem, cujus efficacia se probet oculis vestris, an non æquum est, ut ex eo quod cernitis, credatis etiam id quod non cernitis? Nihil est apud homines facilius, quam dicere: difficillimum autem præstare quod dixeris. Apud Deum autem eadem est facilitas & dicendi & perficiendi. Hanc

C

potestatem si hactenus Dominus non dedit homini, non est tamen illi ademta facultas dandi, cui velit. Et per Prophetas olim pollicitus est se missurum Messiam suum, qui auferret morbos populi Israelitici, & peccata aboleret. Itaque nolite spectare corpusculum hoc, vestris corporibus simile, neque vestem hanc nullis phylacteriis aut fimbriis pictis insignem, neque vocem hanc à cæterorum hominum voce nihil dissonantem. Ex re sumite judicium. Cuivis in promtu est dicere peccatis obnoxio, Condonantur tibi peccata; atque æque proclive est dicere paralytico morbo obstricto, *Surge, tolle lectulum tuum & ambula.* Audistis unam vocem, & calumniamini,

D

audite nunc alteram, quam calumniari non poteritis, ubi videritis palam rem dicto esse comitem. Id faciam, non ut jactem potestatem meam, sed ut intelligatis Filio hominis, qui vobis nunc humilis videtur & imbecillis, à Deo traditam esse potestatem verbo remittendi peccata, quam vestri Sacerdotes nunquam habuerunt: idque non solum in Judæa, sed in terris etiam omnibus: ut quicquid ille remiserit in terris, remissum sit in cœlis: quicquid non relaxaverit in terris, idem maneat adstrictum in cœlis. Non est quod calumniemini, sed est quod vobis gratulemini, si Deus suam erga vos benignitatem auxit.

E

Si dicitis hoc non posse Deum, majestatem illius læditis, si non velle, bonitatem offenditis, si non facere, quum pollicitus sit, mendacem facitis: si in his quæ sunt animi non creditis, cum in his, quæ palam cernitis oculis corporis, tergiversari non possitis, perversam & obstinatam vestram malitiam declaratis.

11 Tibi dico: Surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam.

11 Hæc loquutus Jesus, atque illis attentis, quid esset facturus, versus ad paralyticum, ait: *Tibi dico surge, tolle grabatum tuum, & abi in domum tuam.*

12 Et statim surrexit ille: &, sublato grabato, abiit coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, & honorificarent Deum, dicentes: Quia numquam sic vidimus.

F

12 Ac vix editum sermonem manifesta præsentaneaque vis consequuta est; non enim paralyticus paulatim ac tandem ægreque cœpit sese movere, sed ad Jesu vocem alacer erexit sese, quasi nunquam sensisset ullam paralysin, ac sublato in humeros lectulo per confertam hominum multitudinem egressus est, novum & antehac invisum omnibus spectaculum exhibens: ut qui paulo ante velut exanime quoddam cadaver à quatuor bajulis affixus lecto deportabatur, nunc gestiens & alacer, tantæ etiam sarcinæ gestandæ solus sufficeret. Datus est locus exeunti, qui negatus est advenienti. Sic enim expe-

A

diebat utrunque, ut venienti obsistens turba, fiduciæ magnitudinem omnibus faceret manifestam: & datus per mediam multitudinem exeunti locus, miraculi spectaculum omnium oculis subjiceret. Viderunt hæc Scribæ, ac non solum correcti non sunt, verum etiam magis incanduit illorum invidentia. Cæteri vero, quotquot aderant, insolito miraculo stupefacti, glorificaverunt Deum: qui talem potestatem dedisset homini, ut simplici verbo & peccata condonaret, & morbum insanabilem adimeret: ingenue confitentes, inter omnia quæ narrarentur à sanctis superioribus peracta, aut quæ suo seculo vidissent à sanctis viris fieri, nihil huic facto simile exstitisse.

B

Jam vero si ad Sculptorum aut Pictorum opera nonnunquam resistimus, singulas artificii partes contemplantes, semperque novi quippiam animadvertentes, quod prius oculos suffugerat, equidem arbitror non abs re fore, si ad hoc tam insigne spectaculum aliquantisper commoremur, pia curiositate collustrantes singula: quandoquidem quicquid gessit in terris Dominus, in hoc gessit, ut in his philosophantes, nobis decerperemus, quod ad pie vivendum conducit. Id majore cum fructu fiet, si primum consideremus, quod foris exhibitum est oculis corporeis, mox, quid in animis gerendum, hac imagine nobis est significatum. Primum igitur con-

C

sideremus morbi vim ac magnitudinem, quem Dominus Jesus verbo depulit. Siquidem paralysis humore noxio nervos corporis, qui motus sunt organa, occupat, ac torpefacit: sic ut qui laborat hoc malo, membra corporis non ad usum, sed ad sarcinam molestam habeat, ut propemodum vivum cadaver esse videatur; non in aliud spirans, nisi in pœnam suam. Hoc malum fere aut subito tollit hominem; aut, si id non fit, crudelius etiam lenta morte consumit. Est autem de numero eorum, à quibus medicorum ars, velut ab immedicabili malo, libenter abstinet; aut si tentet vincere, diu frustra luctata, tandem discedat inferior; præsertim si non

D

unam aut alteram corporis partem, sed universum corpus occuparit. Porro quam fuerit hujus hominis deploratum malum, lectulus indicat, cui affixus, non aliter quam exanime cadaver, à quatuor bajulis gestabatur; quin frequenter & linguæ usum eripit, ac mentis vigorem hebetat. Quod huic quoque videtur accidisse, qui nihil rogarit Dominum, quum tanto malo premeretur. Quis autem tam durus est, cui tale spectaculum non moveret misericordiam? Quis non feliciorem judicaret exstinctum, quam sic spirantem? At nunc mihi paulisper adhibe spirituales oculos, & considera, quanto sit infelicior animi paralysis, cujus omnes vires sic occuparunt rerum

E

fluxarum frigidissimæ curæ, ut totus ad omnia pietatis officia torpeat, ut nec manus habeat ad subveniendum inopiæ pauperum, nec pedes, quibus adeat Jesum, nec linguam, qua Servatoris opem imploret; sed velut justitiæ mortuus, cupiditatum ceu bajulorum arbitrio huc & illuc circumferatur. Quid faciat infelix animus, qui luxu, qui voluptate, qui studio gloriæ & pecuniæ totus solutus & enervatus, ex sese nullum habet robur à sordidis curis subrigendi sese ad amorem rerum cœlestium? Totus affixus est infelici grabato cupiditatum carnis, in quibus conquiescit. Nulla certe potestas hominum potest huic opitulari; solus Jesus potest omnem morbi vim

F

omnipotenti jussu propellere. Hic igitur medicus adeundus est, cui nullum malum est immedicabile, sed adeundus est cum ingenti fiducia, quæ tantum valet apud Dominum Jesum, ut huic paralytico præsidio fuerit etiam aliena fiducia. Nihil illi quidem orant verbis, sed tamen re magnopere flagitant. Est autem efficax in primis apud Christum flagitatrix fiducia, quando videmus etiam juxta humanos affectus magnam sollicitudinem injici mentibus no-

stris,

ſtris, ubi ſentimus aliquem toto pectore de nobis pendentem, ſibique certam ſpem in nobis collocaſſe. Deus autem à peccatoribus nec holocautomata requirit, nec donaria. Tantum agnoſce morbum, & confide de medico: quanquam ut hoc ipſum poſſis, nemo largitur, niſi Deus. Is enim ubi pro ſua bonitate decrevit ſanare paralyticum animum, immittit illi mirabile quoddam ſui ipſius tædium, ſic, ut ſemet oderit, ac vitæ etiam tædeat. Contuetur in quibus tenebris, in quibus flagitiis verſatus ſit, horretque ſeipſum, plane deſperaturus, niſi qui immiſit acetum doloris, adderet oleum bonæ ſpei. Juſtitia Dei perturbat animum ſibi male conſcium, minitatur vindictam ſceleribus debitam, intentat gehennam: ſed à deſperatione revocat conſiderata Dei bonitas; qui non quærit mortem peccatoris, ſed magis ut convertatur & vivat. Dominus Jeſus, qui naturam reſtituit, qui Moſi Legem non ſolvit, ſed abſolvit, ad communem etiam vulgi ſenſum ſeſe accommodavit. Si potio, per fidum medicum adminiſtrata, vehementer concitat totum corpus, præſertim in morbo capitali, quo major eſt perturbatio, hoc magis ſperatur ſanitas: ita quo propior eſt deſperationi peccator reſipiſcens, hoc ſaluti vicinior eſt, medico Jeſu. Jam mihi conſidera pudentem impudentiam. Eſt enim juxta vulgi quoque ſermonem, pudor inutilis viro, quem urget neceſſitas. Pudor autem pudorem pellit, non aliter quam clavus clavum. Inutilis autem pudor eſt, celare morbum. Hunc pudorem extundit morbi tædium, ac ſalutis impetrandæ concepta ſpes: jamque non pudet fateri morbum, quia pudet ægrotare. Quis hominum in gravi corporis morbo meminit pudoris? Nonne ſecretiſſima etiam corporis membra nudant, ac medico tractanda permittunt? Nec aliter affectus eſt, qui fœdum animi morbum cœpit agnoſcere Quid enim improbius, quam conſcendere tectum alienæ domus, dejicere tegulas, aperire feneſtram, ſordidum & abominandum ſpectaculum ex alto ingerere oculis omnium? Quid hic dicturus erat ſupercilioſus Phariſæus? Nimirum clamaſſet, indignum facinus; magniſque convitiis inceſſiviſſet illorum improbitatem, qui contra jus publicum, perfoſſo tecto, irrumperent in privatum alienum, ac funeſto ſpectaculo ſimul & ſermonem ſacrum interrumperent, & oculos auditorum contaminarent. Juberet abigi cadaveroſum paralyticum, ſeque totum aqua proluereт. At his, quibus offendendus erat oſtentator Moſaicæ juſtitiæ, quoniam arguebant inſignem erga ſe fiduciam, Dominus Jeſus delectatus eſt, adeo, ut nec exſpectatis precibus calamitoſum hominem ſanitate donaret. Ac primum adimit animi morbos, quæ ſunt peccata: mox paralyſi levat corpus: quod quemadmodum nonnulla vitia ex corpore ſumtis initiis permanant ad animum, ita non raro fit, ut ex animo natum morbum corpus contrahat: veluti quum libido ex carnis humoribus orta conſpurcat animum: atque inde rurſus in corpus reciprocat malum, paralyſin gignens, aut morbum comitialem. Aut quum livor ex animi vitio ſumens originem, corpus etiam tabefacit. Solus autem ſanare poteſt utramque hominis partem, qui utramque condidit. Conſiderandum eſt & illud, quanta fuerit largitas Jeſu in condonandis peccatis. Quum enim ait, condonantur tibi peccata, relaxat univerſa. Nec ulla meritorum præteritorum mentio, nec ulla ſacrificiorum aut ſatisfactionis exactio: tantum fiduciæ fit mentio. Satis eſt, veniſſe ad pedes Jeſu. Satis ſacrificavit, qui ſe illi cum plena fiducia oſtendit: nullum illi gratius holocautoma. Totus ſibi diſplicebat ille paralyticus, & male ſibi conſcius, & miſerabili corporis morbo oppreſſus. Tota ſpes erat in potenti bonitate Jeſu: ille totum reſtituit, quia ſe totum Jeſu medico commiſit. Non reputabat, quam eſſet immedicabilis morbus: tantum cogitabat, quam potens, quam bonus

A eſſet medicus, cui ſeſe concredebat. Quæ ſpes autem iſtis, qui morbo ſuo blandiuntur, qui fugiunt oculos medici, imo qui medicum oderunt & averſantur? Si te pudet apud medicum hominem, aut ſi quid diffidis, qui fortaſſis cognitum morbum exprobraturus ſit potius, quam ſublevaturus, noli celare morbum tuum apud Chriſtum, qui neminem traducit, ſanat omnes, & ſanat gratis: ut tibi quoque contingat, quod contigit paralytico. Quid is fecit? Suſtulit in humeros grabatum ſuum, verſa rerum vice: nimirum imperans cupiditatibus, quibus antea ſervierat: hoc eſt enim geſtare crucem, hoc eſt B crucifigere carnem cum vitiis & concupiſcentiis. Jam nihil eſt opus quatuor bajulis. Suis pedibus ambulat, quocunque agit illum Chriſti ſpiritus: nec alio vadit, quam quo juſſus eſt. Quid enim eſt ambulare, niſi virtutum profectibus ſemper ad meliora progredi? Quid eſt redire in domum unde venerat, niſi agnoſcere qualis illinc exierit, & cujus beneficio ſubito mutatus, eo redierit? Nam Phariſæorum eſt, habitare in plateis, foris & conciliabulis. Domi ſuæ habitat, qui ſe novit quam nihil ſit: & quicquid habet virtutum, id totum adſcribit gratuitæ benignitati Servatoris. Jam te dimittam ab hoc ſpectaculo, ſi perſonas hujus ſcenæ demonſtraro. C Paralyticum & hujus bajulos fiducia reddit impudentes, & impetrant quod deſiderant. Jeſus delectatus eorum fiducia, etiam non rogatus ultro duplicat beneficium. Populus ſimplex & illiteratus, nihil dijudicans in eo, quem credebat eſſe hominem, tantum admiratur virtutem divinam: ſoli Scribæ taciti apud ſeſe murmurant. Fugiamus exemplum Scribarum: qui dum ſuæ ſtudent gloriæ, Jeſu gloriam conantur obſcurare. Simus è ſimplici turba, glorificantes Deum: non ſolum, ſi quando nobis ſua clementia adimit morbos animi, verum etiam quum alios videmus ejuſdem benignitate à priſtinis vitiis reſipiſcere.

D [13] Hoc inſigni miraculo geſto Capernaum, quo pluribus prodeſſet, rurſus commutavit locum, ac ſeſe contulit ad Lacum. Non ſe ſubduxit hominum ſaluti, ſed fugiens inſanabiles Scribas, piorum hominum deſiderium abitu ſuo provocavit. Siquidem ad Lacum quoque magna vis hominum confluebat: docens nos, omnibus relictis, Jeſum eſſe ſequendum quocunque ſe contulerit. Nuſquam enim non ſervator eſt, ſive urbes incolat, ſive vicos & oppida peragret, ſive verſetur in deſertis, ſive conſcendat montes, ſive deſcendat in campeſtria, ſive Lacus adeat. Videns itaque numeroſam hominum multitudinem confluxiſſe, nec ignorans* quamobrem eo concurriſE ſet, docebat illos in littore.

13 Et egreſſus eſt rurſus ad mare: omniſque turba veniebat ad eum, & docebat eos.

[14] Quumque faceret iter in littore, præteribat teloneum quoddam, in quo ſedere ſolent, qui à prænavigantibus vectigal exigunt. In eo vidit Matthæum quendam, qui idem dictus eſt Levi, Alphæi filium; ſedentem ad teloneum. Erat enim publicanus. Id hominum genus quanquam ubique populo eſt inviſum, tamen apud Judæos peculiariter habebantur abominabiles. Redimunt enim iniqua ſumma munus à Principe, eoque fere, quo plus lucri faciant, inclementer extorquent ab omnibus, odioſeque negotium faceſſunt nautis ac viatoribus, quibus nonnunquam & aliunde ſatis eſt incommodi. F Erant autem apud Judæos plurimi, qui negabant Judæos, populum Deo ſacrum, pendere tributum oportere Cæſari profano Principi, & idolorum cultori. Hinc factum eſt, ut publicanos, qui Cæſaris negotium ad quæſtum uſurarium agebant, vehementer exſecrarentur. Dominus autem, qui prius exprobraverat Scribis ſuam incredulitatem, obmurmurantibus miraculo, quum turba ſimplex Deum glorificaret, rurſus oſtendere † voluit, nullos longius abeſſe à vera religione, quam qui ſibi videbantur eximie re-

14 Et cum præteriret, vidit Levi Alphæi ſedentem ad telonium, & ait illi: Sequere me. Et ſurgens ſecutus eſt eum.

* Alia Editio, *ignarus*. † Altera, *volens*.

religiosi, Matthæum avocavit à teloneo, jussitque ut ipsum comitaretur. Ille subito mutatus, relicta sella quæstuaria, sequutus est pauperem Jesum, ut Euangelicis opibus ditesceret. Hoc factum non omnes perinde mirabantur, tamen erat multo prodigiosius eo, quod paulo ante demirati fuerant in sanato paralytico. Nam illud mihi cogita, quanta paralysi laboret, cujus animus affixus est studio pecuniæ: nec obscurum est quam sint perplexæ publicanorum rationes. Et tamen hic subito factus alius, mirabilius exsiliit à teloneo suo, & omnibus relictis sequutus est Jesum, quam paralyticus ille exsiliens è grabato suo, domum abiit. Pharisæus audit Jesum multa disserentem, videt miracula patrantem, & diffidit ac obmurmurat. Publicanus, qui nihil tale audierat aut viderat, simplici dicto Jesu obtemperat.

15 Et factum est, cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Jesu, & discipulis ejus: erant enim multi, qui & sequebantur eum.

15 Et ecce rursus occasio, qua magis illustretur & Pharisæorum iniquitas, & Jesu benignitas. Matthæus enim jam certus Jesu discipulus, quo pluribus illum commendaret, suique ordinis nuper sodales ad Euangelicum quæstum adduceret, rogare Dominum ausus est, ut domi ipsius vellet esse conviva. Obtemperavit Jesus roganti, quandoquidem ille obtemperarat vocanti. Matthæus, rem magnam impetrasse se ratus, apparat convivium splendidum ac magnificum, quod multis esset suffecturum, videlicet discipulis, quos jam aliquot collegerat Dominus: ac præter hos non paucis aliis, qui tum Jesum comitabantur, & ad convivium eunti fuerunt umbræ: multisque publicanis, ac peccatoribus etiam, quos ob pristinam notitiam ac familiaritatem eodem vocaverat Matthæus, non erubescens, quales aliquando sodales habuisset, qui tum ad aliud sodalitium transisset: sperabat enim fore, ut quemadmodum ipse vocatus fuisset à Domino, itidem & plures, quos habuerat infamis quæstus ac vitiorum socios, Euangelicæ Philosophiæ, quæ largitur opes cœlestes, haberet condiscipulos. Hanc spem illi præbebat perspecta Jesu singularis in omnes clementia.

16 Et Scribæ & Pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus, dicebat discipulis ejus: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit Magister vester?

16 Decebat autem amplum esse convivium, quod Ecclesiæ ex gentibus colligendæ gerebat imaginem. Parca sunt enim & angusta Judæorum convivia, qui carnem Legis sequuntur, quum Spiritus sese latissime diffundat, omneque hominum genus recipiat. Libertatem amant omnes, clementia opus est omnibus. Justitia paucorum est: hanc quum non haberent, sibi vindicabant Pharisæi. Qui quum conspicarentur Jesum cum publicanis & peccatoribus agentem convivium, quos ipsi veluti sancti, nec alloquio dignarentur, adeunt illius discipulos, rudes adhuc, & qui facile viderentur abduci posse à præceptore, hos captant venenato susurro: Quamobrem, inquiunt, magister vester, quem vos deserto Joanne ut sanctiorem sequimini, cum peccatoribus edit ac bibit, quum mensæ communio summum sit familiaritatis indicium? An non legit quod scriptum est: *Cum sancto sanctus eris, & cum perverso perverteris?* An non cogitat, quod hac consuetudine addit animos peccatoribus, qui vitati, fortasse resipiscerent?

17 Hoc audito Jesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent: non enim veni vocare justos, sed peccatores.

17 Ad hæc quum discipulis, adhuc rudibus, non esset in promtu quod responderent, sed tantum simplici fiducia pendebant à Domino, Jesus, quem nec voces clanculariæ, nec cogitationes occultæ Pharisæorum latebant, pro discipulis respondit: Quid obmurmuratis Pharisæi, quod cum his, quos vos pro impiis & abominandis ducitis, agitem convivia potius, quam cum Sacerdotibus, Scribis & Pharisæis? Laudantur medici, qui sani quum vocantur, adeunt ægrotos: & ego culpor quod eos adeam, qui morbum agnoscunt animi sui, & medicum desiderant? Qui prospera valetudine sunt, non expostulant cum medico, dicentes: Cur invisis illos & illos, nos non invisis? Etenim qui valent, nihil opus habent medico: at medicorum ars his debet esse parata, qui male habent. Hi, qui morbum suum agnoscunt, gaudent adesse medicum. Vidistis enim in paralytico mihi traditam esse potestatem tollendi peccata. Vos qui vobis videmini sani, vindicantes vobis justitiam, non habetis quod expostuletis cum medico, si vos non adeat. Ideo missus sum in mundum, ut tollam peccata mundi. Quicunque morbum agnoscit, ac medici desiderat opem, huic non deero. Porro qui sibi videtur vacare culpa, si recte sentit, non eget ope nostra: sin laborat falsa persuasione, aut si sibi male conscius, tamen dissimulat morbum suum: hunc, quoniam insanabilis est, frustra adiret medicus. Quis enim curet invitum? Proinde injuria reprehenditur medicus si id facit, quod profitetur ars: sed insignis est inhumanitas eorum, qui cum sani sint, medici præsentiam invident ægrotis. Nec hoc, quod facio vobis, qui Legis scientiam profitemini, novum videri debet. Sic enim legitis: *Misericordiam volo potius, quam sacrificium.* Hæc Deus per Prophetam loquutus est, significans abolendam carnalem Legis justitiam, quæ constat abstinentia manifestorum flagitiorum, & observatione ceremoniarum. Qui non committit homicidium, qui non furatur, qui non mœchatur, qui quiescit sabbatis, qui jejunat statis diebus, qui lavat, qui sacrificat, justus est apud homines. At Deus aliam justitiam requirit, quæ constat gratuita beneficentia in proximum, ignoscentia ac lenitate. Quantum vero absunt ab hac laude, qui non solum non opitulantur proximo suo, verum etiam invident & obstrepunt, si quis opem ferat egentibus. Talem autem vobis Deus promisit Messiam, non qui sacrificiis, phylacteriis, jejuniis, ac prolixis precationibus superaret Pharisæos, his rebus sese populo venditantes: sed qui beneficus in omnes, lux esset errantibus, sublevator oppressis, consolator afflictis, medicus contritis corde: quique eos, qui longe videbantur abesse à Deo, Deo jungeret: qui vero Deo videbantur esse proximi, hos declararet procul abesse à vera pietate. Hoc sermone Dominus Jesus simul & os obturavit Pharisæis, & discipulos docuit, quales sese præstare deberent erga peccatores.

18 Et erant discipuli Joannis & Pharisæi jejunantes: & veniunt, & dicunt illi: Quare discipuli Joannis & Pharisæorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant?

18 Multum debemus Pharisæorum malitiæ, quæ subinde Dominum provocat ad explicandam Euangelicam doctrinam. Ecce rursus adeunt Jesum aliquot discipuli Joannis, juncti calumniatoribus Pharisæis. Nam & illos livor quidam humanus arripuerat, quod Jesus Joannis famam videretur obscurare, quum Joannis vita, & institutio videretur esse severior, quam Jesu: qui discipulorum etiam numero fuerat superior. Adeunt itaque Jesum, & calumniosam objiciunt quæstionem: *Quare*, inquiunt, *discipuli Joannis & Pharisæorum jejunant frequenter, tui autem discipuli non jejunant?*

19 Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est, jejunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare.

19 Ad hanc quæstionem, quoniam ipsum petebat, non discipulos, Dominus Jesus clementius respondit, quam paulo ante fecerat discipulis suis patrocinans: nos interim docens, Euangelicam caritatem, quæ lenis est in malis sibi proprie inflictis, diligentiorem esse in propellendis malis alienis. Oportet enim Episcopum Euangelicum in injuriis, ipsius capiti ingestis, tolerantem ac lenem esse, cæterum magno studio succurrere gregi periclitanti. Ait itaque Jesus: Vos qui sedulo audistis Joannem Baptistam, meminisse debetis, quod ille me prædicarit esse sponsum, se vero sponsi amicum. Par est autem abesse tristitiam omnem, ubi adest sponsus. Moses servus est, non sponsus. Illi congruebant jejunia, quæ tristitiam habent, & hilaritatem obnubilant. Recte jejunant, qui manent in synagoga, ancilla, non sponsa. Non enim versantur in cubiculo sponsi. Cæterum liberi qui versantur in thalamo nuptiali, quam diu sponsum ipsum habent præsentem, non possunt jejunare, quod gaudii magnitudo non sinat eos meminisse tristium. Qui metu pœnæ suum facit officium, a-

la-

lacer esse non potest. Porro filii, qui spiritum liberalem hauserunt, intelligentes se caros & curæ esse sponso, non anguntur sollicitudine, ne peccent in his, quæ ad tempus præscripta sunt ingenio servili præditis, in lotionibus, in sabbatismis, in delectu ciborum, in vestitu, in diebus festis, in sacrificiis. Confidunt enim potentiæ & bonitati sponsi, qui sine his omnibus potest absolutam conferre justitiam. Fiducia spiritualis tollit sollicitudinem carnalem. Caritas, omnia condulcans addit alacritatem. Habet sponsus cibum suum, à quo sodales ipsius non possunt abstinere. Cibus animi est sermo cœlestis, cibus animi caro est ipsius sponsi: potus animi sanguis est ejusdem. Hoc cibo semper satiari cupiunt, qui mihi propius adhærent: hoc potu cupiunt semper inebriari qui versantur in thalamo sponsi. Cæterum ut cibus corporis non confert justitiam, ita nec jejunium: ac sæpe fit, ut vescens justior sit jejunante. Tristia sunt jejunia, quæ præscribit Lex, & ob hoc minus grata Deo, qui diligit hilarem datorem. Hilaris autem esse non potest, qui metuit, qui trepidat. Cæterum qui sciens sese in hisce rebus esse liberum, & ex caritate sua sponte jejunat, is lætus & alacer jejunat, non quia sic præscriptum est, sed quia sic hortatur caritas. Quum ad hanc firmitatem, ad quam nunc formantur, mei discipuli profecerint, plus impetrabit ab eis caritas, quam nunc extorquet à vobis Legis aut Joannis præscriptio. Nondum autem ad hoc roboris pervenerunt. Adhuc teneri sunt: obstat enim illis hujus corporis præsentia.

20 Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus: & tunc jejunabunt in illis diebus.

20 Venient autem dies, quum corporalis sponsi præsentia tolletur ab illis: tunc facti firmiores, hausto cœlitus Spiritu, non solum jejunabunt, idque sua sponte, verum etiam fortiora magisque mascula præstabunt volentes & alacres. Hæc doctrina quoniam spiritualis est, non capitur ab his qui in Pharisaicis ceremoniis inveteraverint. Et idcirco mihi simplices ac rudes delegi juvenes, lusurus operam, si spiritualem ac cœlestem doctrinam credam animis, carnalium rerum superstitione vehementer occupatis.

21 Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri: alioquin aufert supplementum novum à veteri, & major scissura fit.

21 Vetera veteribus, nova novis congruunt. Quæ si misceas, non solum inanem sumis operam, verum etiam eos, quos in melius mutare coneris, reddis deteriores. Præstat enim in veteri superstitione perseverare, quam ademto metu peccandi, dum ad libertatem spiritus studes adducere, ad peccandi licentiam invitare. Quemadmodum enim plus habet negotii, qui docet imbutum hac falsa persuasione, quod artem calleat, quam qui prorsus artis ignarum: ita difficillimum est eos ad Euangelicam justitiam instituere, qui ob carnales observatiunculas sibi persuaserunt, quod absolutam justitiam sunt consequuti. Hinc nimirum est, quod piscatores, publicanos, peccatores, meretrices & Ethnicos magis dociles comperio Philosophiæ spiritualis, quam Scribas, Pharisæos ac Sacerdotes, qui in humanis ceremoniis perfectam statuunt pietatem. Joannes ut medius inter veterem ac novam Legem, tentavit miscere doctrinæ geminum genus. Neque enim ausus est vividam hanc Philosophiam infirmis animis committere. Infirmum est autem quicquid humanum, quicquid carnale est. Quod divinum, quod spirituale, quod cœleste, id vividum est ac validum. Proinde meis discipulis, quos in hoc delegi rudes, ut eos ad hanc masculam ac robustam Philosophiam instituam, nihil istarum rerum præscribo: His vescere, ab his abstine, nunc quiesce, nunc labora, sic vestire, hoc ne contingas, illud ne contrectes: ne semper maneant imbecilles, si me præceptore semel didicerint hujusmodi rebus corporalibus fidere. Inutilis est mixtura rerum sibi non congruentium. Nullus enim sic desipit, ut si vestem veterem sarcire cupiat, assuat fragmentum panni novi. Cur ita? Nempe quia videt futurum, ut si id faciat, & novi panni jactu-

A ram faciat, & vetustæ vestis plagam reddat majorem. Siquidem offensus insigni dissimilitudine panni assuti, & vestis male sartæ, continuo detrahit quod assuerat: itaque ruptura vestis antiquæ turpius hiat quam antea.

22 Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin dirumpet vinum utres, & vinum effundetur, & utres peribunt, sed vinum novum in utres novos mitti debet.

22 Neque quisquam tam stultus est, ut vinum novum credat utribus antiquis. Quamobrem? Quia videt fore duplicem jacturam. Nam mustum ob vehementiam spirituum effervescens, disrumpit utres ob vetustatem imbecilles, itaque simul pereunt & utres & vinum. Quid porro facit, ut & vino consulat & utribus? Vinum mustum condit in utres novos. Ita quorum animus assuevit vappæ Pharisaica-
B rum observationum, non ferunt mustum cœlestis ac spiritualis doctrinæ, sed abhorrent & aversantur, ac deterioris vini gustum, cui assueverunt, requirunt.

23 Et factum est iterum cum Dominus sabbatis ambularet per sata, & discipuli ejus cœperunt progredi, & vellere spicas.

23 Hunc Jesu sermonem non esse vanum, ipsi Pharisæi crebro suis factis docuerunt: cum enim accidisset die quodam, ut discipuli facerent iter per segetem, idque die sabbati, quo religiosum erat Judæis aliquid operis agere, præibant discipuli, Jesus vero sequebatur. Quum autem stimularet illos fames, cœperunt vellere spicas, manuumque confrictu exclusis granis vesci.

24 Pharisæi autem dicebant ei: Ecce, quid faciunt sabbatis quod non licet?

24 Audi nunc veteres utres offensos novo musto libertatis Euangelicæ, ac sabbatismi vappam requi-
C rentes. Siquidem Pharisæi, qui ceu vehementer justi comitabantur Jesum, conspicientes quod faciebant discipuli, Dominum in discipulis calumniantur: nam quemadmodum discipulorum probitas commendat præceptorem, ita malefacta solent his imputari qui instituerunt. Admonent igitur Dominum, & indicant discipulos, perinde quasi rem nefariam agentes, quod violarent sabbatum: ut aut illos coerceret, & probaret Pharisaicam superstitionem: aut si id non faceret, haberent de quo ipsi calumniam struerent.

25 Et ait illis: Numquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit, & esuriit ipse, & qui cum eo erant?

25 Dominus autem sic patrocinatus est suis discipulis, ut Legis Mosaicæ peritos ex ipsa Lege refel-
D leret, pro sua mansuetudine docens, qui reprehendi merebantur. Qua fronte, inquit, defertis meos discipulos, quod coacti fame, spicas aliquot forte obvias decerpunt, quo vitæ suæ consulant, quum ipsa Lex, cujus vos esse doctores profitemini, commemoret, David in simili necessitate deprehensum, fecisse quiddam, in quo magis etiam videtur violata Legis religio.

26 Quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare, nisi sacerdotibus, & dedit eis qui cum eo erant?

26 Siquidem fame periclitans confugit in domum Dei, nec veritus est homo profanus ab Abiathar, qui tum primas tenebat inter Sacerdotes, postulare sibi dari panes illos unice sacros, quos propositionis vocant, quibus nefas erat omnibus vesci præter Sa-
E cerdotes, idque tantisper, dum intra Templi septa versantes sacris operarentur. Non ignorabat Abiathar quid Lex præscripsisset, nec tamen veritus est David atque ejus comitibus tradere panes sacros in loco sacro edendos. Hoc si nescitis esse scriptum, aut si non meministis, qua fronte profitemini Legis scientiam? Si scitis ac meministis, cur in simili causa Abiathar ac David absolvitis, atque etiam probatis, meos ut nefarii sceleris reos defertis? Si tum necessitati proximi cessit Legis rigor, quum maxime regnaret Lex, quo magis nunc æquum est cedere Legis ceremonias, quoties caritas hortatur proximo subveniendum esse? Quin & illud præcepit
F Lex, diligendum esse proximum pari amore, quo se quisque complectitur. Hoc præceptum quum sit in tota Lege præcipuum ac maximum, cur præpostero judicio ob ea, quæ leviora sunt nec perpetua, violatis id quod & summum est, & perpetuum? Fuit olim tempus, quo nulla esset sabbati religio. Et futurum est, ut vere piis quivis dies sit æque sacer. Nunquam autem nec fuit, nec erit tempus, quo non fuerit, aut futurum sit sanctum, opem ferre egenti proximo. Lex vetat occidi: occidit au-

tem qui quum servare possit, non succurrit. Ea perpetua lex est. Vetat eadem quiesci sabbato. Quam vero præpostera religio, si quis dum timet violare sabbati otium, sinat interire fratrem suum, quum asinum delapsum in foveam educat sabbato, nihil deterritus septimi diei religione?

27 Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est, & non homo propter sabbatum.

[27] His atque hujusmodi dilucidis rationibus quum Jesus docuisset, quam essent perverse religiosi, adjecit catholicam sententiam: *Sabbatum*, inquit, *hominum causa est institutum, non homines conditi sunt propter sabbatum.* Filius autem hominis venit, non ut perderet homines, sed ut servaret: itaque potestatem habet etiam abrogandi sabbatum, quoties id postulat hominum salus. Quod de sabbato dixi, de similibus constitutionibus omnibus sentiendum est. Ad tempus institutæ sunt, ut rebellis populus paulatim assuesceret obedire præceptis Dei, ut per figuras corporales, veluti manu ducerentur ad intellectum rerum spiritualium. Piè violat sabbatum, qui vacuus à tumultu malarum cupiditatum, juvandi proximi studio violat sabbatum. Pia res est jejunium, sed fit impia, si quod ad salutem hominis est institutum, vertitur in perniciem & corporis & animi. Res est religiosa votum, sed fit irreligiosa, quoties hujus servandi superstitione revocatur aliquis ab his, quæ propius spectant ad veram pietatem. Sanctè facit qui donum offert ad altare, sed profanum est donum quod offertur, irreconciliato proximo. Ita rectè negligitur color aut forma vestis, quoties id commodum est homini: neque enim homo vestis causa factus est, sed hominis gratia reperta vestis. Itidem cibus hominis causa paratur, non homo cibi causa conditus est. Proinde quovis cibi genere vesci fas est, quoties id postulat hominis necessitas. Siquidem hæc omnia corporalia, in quibus vos absolutam justitiam constituitis, templum, victimæ, cibus, vestis, dies festi, jejunia, vota, donaria, irreligiose servantur, si ob hæc læditur salus proximi. Religiosissime vero servantur, si ob proximi caritatem neglectis his quæ sunt carnalia, intus in animo servatur id, quod corporalium rerum umbris est designatum.

28 Itaque Dominus est filius hominis, etiam sabbati.

[28] Hujusmodi constitutionum Moses administrator fuit, non auctor: servus, non dominus. His qui adhærent animo servili magna superstitione servant ea quæ sunt carnis. Cæterum qui adhærent Filio hominis, qui totius Legis est Dominus, eaque docet observanda juxta spiritum, quæ carnalibus illis simulachris figurabantur, liberi sunt ab ejusmodi Judæorum ceremoniis.

CAP. III.

Cura manus: fuga spirituum: cognomina bis sex? Regnum divisum non stat: adestque parens.

1 Et introivit iterum in synagogam: & erat ibi homo habens manum aridam.

[1] ET in agro quidem per viam Dominus Jesus hujusmodi sermonibus & Pharisæorum retudit calumniam, & discipulis innocentibus est patrocinatus. Sed ut plane disceremus nihil esse calumniosius falsa religionis persuasione, quum Jesus ingressus esset Synagogam, illic ex more docturus populum, obtulit sese rursus & Domino benefaciendi, & Pharisæis calumniandi occasio. Aderat enim illic in turba quidam, miserum omnibus spectaculum exhibens, manum habens arefactam ac mancam, membrum mortuum & inutile circumferens, hoc etiam miserabilior, quod opera manuum solitus esset alere tum sese, tum familiam tenuem & inopem.

2 Et observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum.

[2] Et ô malitiam Pharisæorum, oculatam ad calumniandum benefacta Christi, cæcam ad intelligendum doctrinam cœlestem. Ex his, quæ cernebant oculis corporeis, videbant humanam naturam, ex his, quæ gerebantur, non perspiciebant virtutem divinam. Vident hominem miserabilem, & norant Jesum misericordem, & illico conjectant quid esset consequuturum. Jamque calumniam adornant non in discipulos, quemadmodum prius de spicis revulsis, sed

A ipsi Domino, qui discipulis fuerat patronus: observant igitur natura propensum ad opitulandum miseris; an auderet etiam Synagoga teste, die sabbati sanare hominem, ut si id faceret, accusarent eum violati sabbati, quum facti testem haberent multitudinem.

3 Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium.

[3] Nihil quidem orabat miser ille, verum, hoc ipsum erat rogare miserabili, venire in conspectum misericordis Jesu. Dominus autem, quo redderet omnes attentos edendo spectaculo, evocavit hominem, cui manus erat manca. Surge, inquit, & consiste in medio multitudinis. Surrexit ille bona quadam concepta spe.

4 Et dicit eis: Licet sabbatis bene facere, an male? animam salvam facere, an perdere? At illi tacebant.

[4] Tum Jesus versus ad Pharisæos, quorum cogi-
B tationes non ignorabat, dixit illis: Quid censetis vos, qui Legis cognitionem profitemini? Quibus rebus violatur sabbatum, benefaciendo, an malefaciendo: servando vitam hominis, an perdendo? Non fallebat illos, quo tenderet hæc cornuta percunctatio. Si respondissent, satius esse ob religionem sabbati pati perire proximum, quam neglecta superstitione succurrere periclitanti: non tulisset populus absurdum responsum, & à sensu naturæ communi abhorrens. Sin respondissent licere, sibi ademissent jus calumniandi. Itaque visum est obticescere. Et tamen interim produnt multitudini malitiosam versutiam suam, quod provocati interrogatione ad resipiscentiam, obstinate
C persisterent in studio calumniandi. Porro quo facilior esset responsio, proposuit à simili quæstionem, num quis inter illos esset tam religiosus observator sabbati, ut ovem sabbato delapsam in foveam perire fineret, nec auderet educere. Nullus autem erat in ea turba, qui non intelligeret, quanto sit hominis salus magis curanda, quam ovis. Occidit autem, quisquis perire sinit quod servare potest.

5 Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus illi.

[5] Dominus igitur, quum exspectato responso videret omnes Pharisæos non ignoratione veri, sed obstinata malitia, velut conjuratos obmutescere, circumtulit oculos in illos, ipso vultu præ se ferens, quanta cum ira, quantoque dolore ferret illorum in-
D sanabilem malitiam: qui, quum sese profiterentur duces cæcorum, ipsi cor haberent terrenis cupiditatibus excæcatum, ut clarissimam veritatis lucem volentes non cernerent. Nulla enim cæcitas immedicabilior, quam quum quis sciens ac volens cæcus est. Videbant mutam pecudem, ne periret, extrahi posse è puteo non violato sabbato, & videre nolebant homini licere sabbatis consulere. Itaque clementissimus Dominus, quo nos doceret, ob deploratam malorum perversitatem non esse abstinendum à juvandis proximis, contemtis Pharisæis, vertit sese ad hominem, ac populo ad rei eventum inhiante, dixit illi: *Extende manum tuam.* Vix ea vox
E audita est, extendit manum, subito mutatam, nec aliter omnibus officiis suis fungentem, quam fecerat altera, quæ nunquam manca fuerat.

6 Exeuntes autem Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.

[6] Quem illæ rationes non abduxissent ab errore? Quem tam evidens miraculum non excitasset ad glorificandum Deum? At Pharisæi fermento invidiæ infecti, his omnibus ad sceleratiora etiam consilia provocantur. Hæc nimirum sunt illa semper præpostera Pharisæorum judicia. Pluris faciunt pecudem quam hominem, vestem quam corpus, cibum quam vitam, corpus quam animum, humana quam divina, carnem quam spiritum, homines quam Deum. Adeo nihil est perversa religione pestilentius. Apud ho-
F mines prodigiosæ virtutis est, simplici dicto restituere mancam manum homini, sed multo majoris & virtutis & beneficii est, restituere mancas ac præmortuas animi vires. Quam misere mancam habet manum, quam mortuam, quam ab omni misericordiæ sensu vacuam: qui cum videt proximum suum egentem, nec stipem porrigit: qui errantem non docet: qui oppressum non sublevat, qui cessantem non excitat? Tales erant Pharisæi, qui maluerunt invidere Domino, quam sanitati per eum restitui.

Hu-

Hujusmodi debiles habet Synagoga. Cæterum Ecclesia Christi neque surdos, neque mutos, neque cæcos, neque debiles, neque claudos recipit. Quisquis est obnoxius malis, veniat in conspectum Jesu, & sanabitur. Afflabit ille nobis Spiritum suum, & quod mancum erat, animabitur. Qui sese Domino simplici fiducia credunt, sani domum redeunt. Qui suæ confidunt justitiæ, ex alienis benefactis redduntur deteriores. Qui Pharisaico spiritu tument, nulli bene volunt, nisi sibi ipsis. Qui Jesu Spiritum hauserunt, nihil aliud conantur, quam omnibus benefacere. Siquidem simulatque Pharisæi Synagogam ingressi sunt, tametsi non audebant mutire apud populum, adscitis etiam Herodianis, quo firmior esset conspiratio (nam nulli magis hanc noverunt artem) B clancularii consiliis inter sese agitabant, quomodo Jesum exstinguerent, quem ut videbant potentibus factis longe superiorem, ita nec dictis refelli posse sentiebant. Non conveniebat inter Pharisæos & Herodianos, & ad perdendum salutis auctorem consentiebant. O sceleratam concordiam, ô cæcitatem vere deplorandam. Quid proficient cuniculi fraudis humanæ adversus eum quem nihil latet?

7 Jesus autem cum discipulis suis secessit ad mare: & multa turba à Galilæa & Judæa secuta est eum,

7 Dominus autem nos exemplo suo docens, nonnunquam ad tempus cedendum immedicabili malorum pervicaciæ, ne provocati reddantur sceleratiores, subduxit sese ab eo loco, & rursus secessit ad C Lacum. Jesu secessus non est Euangelii dispendium, sed incrementum: nisi enim propulissent illum Pharisæi, non venisset ad gentium multitudinem. Posteaquam igitur Jesus reliquerat invidam & angustam Synagogam, seseque recepisset ad Lacum, undique confluxit ad eum numerosa vis hominum, non solum à Galilæa, verum etiam à Judæa, atque ab ipsis etiam Hierosolymis:

8 Et ab Jerosolymis, & ab Idumæa, & trans Jordanem: & qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum.

8 Tum ab Idumæa, éque regionibus ultra Jordanem sitis, ad hæc è locis Tyro Sidonique finitimis. Præluditur enim ad congregandam gentium Ecclesiam, quando Synagoga per incredulitatem repellebat Euangelium Dei. Ex omnibus his locis concur- D rerat ingens hominum multitudo, qui excitati rumore, qui late sparsus erat de miranda doctrina, deque potentibus factis Jesu, sese ad Lacum effuderant. Dominus autem benignus ac dives in omnes, neminem nec à doctrina sua, nec à sanitatis beneficio submovebat.

9 Et dixit discipulis suis ut navicula sibi deserviret propter turbam, ne comprimerent eum.

9 Tantus autem erat ardor multitudinis ob aviditatem sanitatis, ut alius alium protruderet, ac vi irrumperent ad Jesum, ut eum vel contingerent, quando solo etiam vestis contactu pellebantur morbi.

10 Multos enim sanabat, ita ut irruerent in eum ut illum tangerent quotquot habebant plagas.

10 Nec ullum erat vel hominum vel morborum discrimen apud potentem juxta ac benignum medicum. Quicunque quibuscunque malis tenebantur, protinus liberabantur, modo contigisset adire Jesum. Atque id etiam hodie videmus juxta spiritum fieri. Ex totius orbis nationibus quam multi, quibus vitiis obnoxii confugiunt ad Jesum, & fiduciæ contactu sanantur?

11 Et spiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei, & clamabant dicentes:

11 Quin & Spiritus immundi, viso Jesu, non ferebant illius præsentaneam virtutem: sed accidentes ad genua illius, exclamabant, dicentes:

12 Tu es Filius Dei. Et vehementer comminabatur eis ne manifestarent illum.

12 *Tu es ille Filius Dei.* Jesus autem non ferens ab impiis Spiritibus prædicari, interminatur illis ut taceant, nec ipsum prodant ante tempus. Per humiles ac tenues mundo voluit innotescere, quibus dixit: Qui vos audit, me audit. Spiritibus autem impiis ne tum quidem fidem haberi vult, quum vera dicunt. Nec enim hoc negotium fortuito gerebatur, sed divino consilio gradibus quibusdam & profectibus temperabantur omnia ad nostram salutem. Jesus igitur quum à turba comprimeretur, mandavit discipulis, ut sibi pararent naviculam, quo tutus esset ab incondita ac tumultuosa multitudine: quæ magis sitiebat corporum salutem, quam animarum: & comprimit potius, quam tangit Jesum. Qui con- A fitentes morbum suum, cum sincera fiducia adeunt illum, tangunt & sanantur: qui vero mundanis cupiditatibus adhuc obnoxii tumultuantes irruunt, molesti sunt. Proinde discipuli, qui norant familiariter cum Domino versari, parant illi navim purioris Ecclesiæ. Jesus autem magis delectatur paucis puris ac placidis, quam multitudine turbulenta. Sed tamen ita subducit sese, ut nihilo secius è navi doceat multitudinem. Quum vides Jesum è navicula docentem, cogita Episcopum concionantem promiscuæ multitudini, quæ catechumenos, energumenos, & Judæos & Ethnicos complectitur. Beati qui spiritualiter tangunt Christum. Non tangunt autem, nisi qui prius ab eo tacti fuerint. Sanantur enim ab omnibus vitiis, quoscunque ille contigerit: jam enim ex tumultuosis facti tranquilli, recipientur in navim Ecclesiæ, ut perpetua Jesu consuetudine fruantur, semperque illius mensæ assideant. Navicula, in qua Jesus est, angusta est impuris, amplissima purgatis. Rejecerat Dominus prædicationem Dæmonum, effugerat impuram ac tumultuantem turbam, & tamen hæc arguebant adesse regnum Dei, in quod irrumpere conabantur digni & indigni. Proinde sibi parat duces aliquot, qui in vindicando regno cœlorum essent adjutores: quique tot nationibus, mox ex toto terrarum orbe ad Euangelicam Philosophiam confluxuris, sufficerent. Sic enim consueverunt hujus mundi Monarchæ certos præfectos sibi deligere, per quos imperium suum & asserant, & amplient, & administrent ac tueantur. Hos oportet egregie fidos esse, cordatos & industrios; in primis autem gnaros regiæ voluntatis.

13 Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse: & venerunt ad eum.

13 Jesus itaque, qui sese frequenter demiserat ad promiscuam multitudinem, ut multos ad se alliceret, facto docens idem esse faciendum Euangelicis doctoribus, jam ad sublimitatem Euangelicæ perfectionis evocans, conscendit montem. Et accersivit ad se non quosvis è multitudine, sed quos ipse voluit, quosque ad hoc munus delegerat. Non enim vocavit opulentos, non Satrapas, non Sacerdotes, D Pharisæos aut Scribas, sed tenues, humiles & idiotas. Siquidem hi demum erant idonei, qui Jesum sequuti montem conscenderent: unde quicquid hic mundus habet admirandum despicitur; unde velut è propinquo vox auditur Patris cœlestis, & unde spectatur immortalitatis gloria. Parent qui vocati sunt, & veniunt ad Jesum sublimem. Nullus enim hunc montem potest conscendere, nisi vocante Jesu. Nam ipse mons est, nec ad ipsum quisquam venit, nisi tractus ab eo.

14 Et fecit ut essent duodecim cum illo: & ut mitteret eos prædicare.

14 Hic Rex ille Regum, ac Dominus dominantium, duodecim præfectos selegit, qui veluti fidi satellites nunquam ab ipsius latere discederent: ut E ubi res Euangelica postularet, mitteret eos, veluti legatos à latere prædicaturos quæ à Rege suo didicissent, ac divulgaturos per universum terrarum orbem Edicta sui Principis.

15 Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, & ejiciendi dæmonia.

15 Quoniam autem ignobiles erant piscatores, idiotæ, tenues, nihil regale præ se ferentes, quum pollicerentur regnum Dei, ne contemneretur illorum auctoritas, addidit potestatem, quam nulli hujus mundi Monarchæ suis legatis dare possunt: nimirum ut in nomine Jesu omne morborum genus sanarent, utque etiam impuros Spiritus profligarent.

16 Et imposuit Simoni nomen Petrus:

16 Horum primus erat Simon, cui nomen verterat *Cephas*, hoc est, Petrus, sive saxum: ut ex ipso F nomine disceremus, Euangelicæ Philosophiæ caput esse fidei immobilem constantiam.

17 Et Jacobum Zebedæi, & Joannem fratrem Jacobi, & imposuit eis nomina Boanerges, quod est, Filii tonitrui,

17 Secundus Jacobus Zebedæi filius una cum fratre suo Joanne: his imposuerat nomina, ut diceretur *Boanerges*, quod Syris sonat filios tonitrui, videlicet ipso nominis præsagio declarante, hos olim ex Euangelico monte emissuros in universum terrarum orbem Euangelicæ prædicationis tonitruum, quod omnium animos commoveret, & erigeret ad stu-

dium rerum cœlestium. Siquidem ut tonitru sonat è sublimi, ita prædicator Euangelicus nihil humile, nihil carnale sonat, sed cœlestia omnia. Pœnitentiam agite, instat regnum cœlorum: tonitru est. Ad hanc enim vocem corripit unumquemque timor fulminis, sed succedit imber: Credite Euangelio, & salvi eritis.

18 Et Andream, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam, & Jacobum Alphæi, & Thaddæum, & Simonem Chananæum,

[18] Quartus erat Andreas, frater Petri. Quintus Philippus. Sextus Bartholomæus. Septimus Matthæus. Octavus Thomas, cui cognomentum erat Didymus. Nonus Jacobus Alphæi filius. Decimus Thaddæus. Undecimus Simon Cananæus.

19 Et Judam Iscariotem, qui & tradidit illum.

[19] Duodecimus Judas Iscariotes, qui prodidit Dominum. Per hos paucos obscuros, illiteratos, imbecilles visum est Domino totum innovare mundum, ne quam laudis partem in cœlesti negotio sibi vindicaret humana vel sapientia vel potentia.

20 Et veniunt ad domum, & convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare.

[20] His rebus in monte peractis, ut nos doceremur in deligendis Euangelici sermonis dispensatoribus, non esse vocandos in consilium humiles ac privatos affectus, descendit Jesus cum electis suis proceribus, & pariter veniunt in domum, nimirum jam familiares ac domestici Dei. Hæc forma nobis expressa est, ut de sublimitate sua doctores non graventur sese ad humilitatem infirmiorum demittere, quo plurimos Domino suo lucrifaciant. Sequamur & nos Jesum in domum hoc animo, ut perspiciamus quid sit exspectandum, & ad quæ præparandus sit animus his, qui suscipiunt negotium sincere prædicandi Euangelium cœleste. In montem non conscenderat turba. Est enim hoc eorum, quos ad id selegerat Dominus. Verum ubi descensum est ad humiliora, rursum confluit promiscua turba: tanta importunitate instans, ut audirent Jesum, & à morbis liberarentur, ut Apostolis non fuerit otium vel cibi sumendi. Nihil hoc spectaculo gratius esse potest Euangelicis doctoribus, quam quum populus, discendi avidus, negotium facessit Sacerdotibus, quum ingens catechumenorum multitudo Ecclesiæ fores obsidet, quum promiscuæ multitudini angustæ sunt Basilicæ, concionantibus Episcopis.

21 Et cum audissent sui, exierunt tenere eum: dicebant enim: Quoniam in furorem versus est.

[21] Hæc omnia, quæ gerebantur, ubi rumor pertulisset ad cognatos Jesu, quibus erat nota carnis infirmitas, quum de divina potentia nihil suspicari possent homines crassi, Jesum cum humili sordidoque sodalitio sursum deorsum vagari, trahere post se catervas hominum, nova quædam & inaudita docere, profligare morbos, ejicere Dæmones, furori tribuebant, quod offensi corporis imbecillitate, non poterant adscribere divinæ potentiæ. Norant matrem & patrem, norant domum & omnem familiam, norant ipsum in cæteris nihil à reliquis differentem: & intelligebant, quæ nuntiabantur supra modum humanarum esse virium. Itaque quoniam erant cognati, juxta leges humanas, putabant esse sui officii, ut mentis impotem, & à Spiritu quopiam arreptum, vinculis coercerent. *Dicebant enim: In furorem versus est.* Etenim qui contemtis rebus terrenis omnibus, atque ipsa etiam vita, cœlestem Philosophiam toto pectore amplectuntur, insani videntur his, quibus nihil sapit nisi terrenum & caducum. Qui patrimonium profundit in usus pauperum, insanit ei, qui vitæ præsidium in divitiis collocavit. Qui ob Euangelium volens semet in exsilium, paupertatem, carceres, cruciatus, ac mortem immittit spe felicitatis æternæ, furit ei, qui post hanc vitam non credit esse vitam feliciorem piis. Qui spernit Principum ac populi honores, ut gloriam assequatur apud Deum, insanit his, qui vere insaniunt, largitionibus, fraudibus, per fas nefasque regnum ac dignitates mox eripiendas ambientes. Et hoc tam impium judicium à suis propinquis tulit Dominus, ne quid offendantur ipsius discipuli, si similia contingat audire à suis: sed manifestius impii Pharisæi, qui testes fuerant tantorum miraculorum. Nam propinqui vulgari crassitudine peccabant potius quam impietate.

22 Et scribæ, qui ab Jerosolymis descenderant, dicebant: Quoniam Beelzebub habet; & quia in principe dæmoniorum ejicit dæmonia.

[22] Cæterum Pharisæi qui venerant ab Hierosolymis, quos oportebat ob Prophetarum cognitionem ex hujusmodi factis intelligere, jam adesse quod illi promiserant: & ob religionis excellentiam, qua sibi placebant, venerari divinam potentiam, quam omnes sibi salutiferam experiebantur, blasphemis vocibus incessunt Jesum, dicentes: Sunt hæc quidem humanis viribus majora quæ facit: verum non ista facit virtute Dei, sed potentem aliquem & insignem habet Dæmonem, cujus præsidio prodit hæc miracula. Habet enim Spiritum Beelzebub, qui princeps est omnium Dæmoniorum, & hujus auxilio profligat Dæmonia minus pollentia viribus.

23 Et convocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest satanas satanam ejicere?

[23] Hanc impudentem & cæcam blasphemiam, quoniam non tam impetebat Jesum, quem nihil aliud quam hominem esse credebant, quam ipsum Deum, cujus gloriæ invidentes, miracula, quæ illius virtute gerebantur, adscribebant impuro Dæmonio, Dominus accurate refellit, adhibitis etiam parabolis, quo rem omnium sensibus redderet evidentem. Quum totum, inquit, regnum Dæmonum sit adversum regno Dei, quî fit ut Satanas Satanam ejiciat? Nisi forte ipsi inter sese bello intestino tumultuantur, quasi sub eodem principe militantes, sese vicissim depellant è præsidio.

24 Et si regnum in se dividatur, non potest regnum illud stare.

[24] Quod si regnum inter homines, si factionibus intestinis divisum fuerit, ruinæ proximum est, propterea quod ut concordia custos est optima regni, ita discordia nihil non quamlibet firmum ac munitum demolitur, quomodo consistet regnum Beelzebub, si Dæmon ejiciat Dæmonem?

25 Et si domus super semetipsam dispertiatur, non potest domus illa stare.

[25] Quid de regno loquor? Adeo nihil est stabile, ubi regnat seditio, ut ne privata quidem domus diu possit consistere, si mutuis odiis inter sese dissideant inhabitantes.

26 Et si satanas consurrexerit in semetipsum, dispertitus est, & non poterit stare, sed finem habet.

[26] Si igitur ope Beelzebub ejicio Dæmonia, quemadmodum vos falso calumniamini, certum argumentum est, illius regnum brevi casurum. Ac destructo Dæmonum regno, quid superest, nisi ut exsistat regnum Dei? Sin id quod est verissimum, virtute Dei profligo Dæmones, Deo hostes, & humano generi inimicos, profecto palam est jam adesse regnum Dei, cujus potentiæ Dæmones coguntur cedere. Non enim cedunt volentes, nec ex pacto.

27 Nemo potest vasa fortis ingressus in domum diripere, nisi prius fortem alliget, & tunc domum ejus diripiet.

[27] Nullum esse potest fœdus inter Deum & Dæmones. Bellum est irreconciliabile: veluti quum bellum incidit inter duos egregie fortes, & implacabili odio inter sese dissidentes, neuter ab altero patitur se capi, nisi vi belloque subactus. Quis enim fortis & animosus dux patiatur hostem suum irrumpere in domum suam, quam habet egregie munitam, nisi vi domum expugnet adversarius, & victum conjiciat in vincula? Hoc facto, diripiet domum illius, ac prædam abducet. Quod si videtis clamantes & ejulantes exigi Dæmones, si videtis multos relictis peccatis, quibus Diabolo serviebant, sese recipere in libertatem innocentiæ, cur Dei victoris gloriam transfertis in victum Beelzebub? An Beelzebub hostis humani generis nunc mutatus consulit hominum saluti?

28 Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, & blasphemiæ quibus blasphemaverint:

[28] An non ista manifesta est in Deum blasphemia? Illud pro certo habete: Nullum est blasphemiæ genus, quod non possit impetrare veniam apud Deum, propterea quod in aliis vel error vel imbecillitas humanæ naturæ veniæ relinquit locum.

29 Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti.

[29] Cæterum qui contumelia affecerit Spiritum Sanctum, non impetrabit veniam in æternum. Dicit autem blasphemiam in Spiritum Sanctum, qui per invidiam obstinatus, opera, quæ videt non posse geri nisi per Spiritum Dei, tribuit Spiritui Beelzebub. Error & ignorantia meretur veniam, destinata malitia adversus bonitatem Dei, provocantis ad salutem, quomodo veniam impetrabit? Blasphemiam, quæ committitur in Filium hominis, excusabit

cor-

A corporis imbecillitas. Cæterum virtutem Dei, in ipsis operibus relucentem ad salutem humani generis, transscribere Beelzebub hosti Dei, blasphemiæ genus est inexpiabile. Hæc illis loquutus est Jesus, vindicans Patri suam gloriam, ac suam interim negligens. Innuebat autem, excusabilius peccare, qui de ipso male sentirent, quemadmodum cognati, dicentes: In furorem versus est, & apparabant vincula: quam Pharisæos, qui opera, quæ nullo modo calumniari poterant, quin essent Deo digna, velut insanabili malitia tribuebant Spiritui Beelzebub. Nondum intelligebant in Christo divinam naturam. B Neque enim Christus illud adhuc aperte prædicari volebat: certe per homines puros Deus suo Spiritu frequenter edidit miracula, cupiens per hæc glorificari apud homines. Ea si quis non per errorem, sed per malitiam tribuat Spiritui Beelzebub, hujus est deplorata perversitas. Proinde poterant excusari, si dixissent Christum esse nihil aliud quam hominem, non esse Regem, non esse Messiam. Cæterum opera calumniantes, Deum ipsum & Spiritum ejus lædebant, cum per homines quoscunque Spiritus Dei possit operari.

30 Quoniam dicebant: Spiritum immundum habet.

30 Nunc quum tot miracula mirabiliter vidissent edita, quum viderent à populo glorificari Deum, C quum viderent tot homines sanari, tot liberari à Spiritibus immundis, tot à scelerata vita converti ad studium pietatis Euangelicæ, idque opera Jesu Christi, tamen dicebant pertinaciter: Dæmonium habet, non Spiritum Dei.

31 Et veniunt mater ejus & fratres: & foris stantes miserunt ad eum vocantes eum,

31 Quum his aliisque multis sermonibus Dominus Jesus vindicasset gloriam Patri cœlesti adversus impiam Pharisæorum calumniam, ac Judæis exprobrasset obstinatam & invincibilem incredulitatem, quum per solam fidem omnia peccata relaxentur, interim supervenit occasio, per quam Euangelicæ virtutis gloriam vindicaret etiam ab humanis affectibus, quibus aliis in rebus laudi ducitur multum tribuere. D Advenerunt enim cognati Jesu, comitantes matrem ipsius, quibus quum ob turbæ densitatem non pateret ingressus, constitere foris; ac vox, ceu per manus tradita, pervenit ad eos, qui sedebant circa Jesum.

32 Et sedebat circa eum turba: & dicunt ei: Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te.

32 Hi referunt adesse matrem ipsius ac fratres, cupientes cum eo colloqui. Erant autem & inter propinquos cognatos, quorum alii parum magnifice sentiebant de Jesu, nonnulli etiam insaniam suspicabantur, & tamen existimabant ob sanguinis propinquitatem hoc sibi juris esse, ut illum quovis etiam tempore ad colloquium evocare possent.

33 Et respondens eis, ait: Quæ est mater mea, & fratres mei?

33 Dominus autem, quo nos doceret negotium E Euangelicum, quod Spiritu Patris gerebatur ad hominum salutem ac Dei gloriam, non oportere ullis humanis affectibus interpellari, velut indignatus respondit: *Quæ est mater mea, & qui sunt fratres* ac propinqui *mei?* In hoc negotio non agnosco cognationem carnis. Habet Euangelium suam cognationem spiritualem, quæ multo arctioribus vinculis adstringit animos, quam illa jungit corpora.

34 Et circumspiciens eos, qui in circuitu ejus sedebant, ait: Ecce mater mea, & fratres mei.

34 Quumque circumtulisset oculos ad discipulos, qui proxime circumsedebant docentem, addidit: *Ecce hi sunt fratres mei, & mater mea.* Ut per Euangelium nova nativitas est, ita nova est cognatio.

35 Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, & soror mea, & mater est.

35 Quisquis enim crediderit Euangelio, & in hoc F paruerit voluntati Patris mei cœlestis, hic, etiamsi sit non solum à propinquitate domestica, verum etiam à tota gente alienissimus, frater meus, hic soror mea, hic mater mea est. Siquidem hæc cognatio non æstimatur gradibus sanguinis, sed spiritus. Non agnosco cognationem cujusquam, nisi per fidem renascatur ex Patre cœlesti, jamque ut filius germanus Patri cœlesti ad æterna vocanti obtemperet. Ut quisque hoc perfectissime præstiterit, ita mihi habebitur proxime cognatus.

CAP. IV.

Dat semen fructum: patefient omnia: crescit
Sponte seges: minimum semen: & unda silet.

1 Et iterum cœpit docere ad mare: & congregata est ad eum turba multa, ita ut navim ascendens sederet in mari, & omnis turba circa mare super terram erat;

1 DOMUM igitur hanc, quæ Synagogæ typum habet, in qua blasphemis vocibus incessitur à Pharisæis, in qua interpellatur importunitate cognatorum, reliquit Jesus, ac rursus se contulit ad Lacum, veluti gentium amplitudinem desiderans. Subinde pellitur à Judæis, subinde præludit Euangelio ad gentes demigraturo. Etenim cum in domo, hoc est, in Judæa versaretur, pauci adhærent Jesu, quos fratres, sorores ac matres appellat: multi obmurmurant, multi convitiantur, plurimi insidiantur, ac proxime cognati docentem interpellant. Non amat tales domos Jesus, amat multitudinem non sibi placentem, quemadmodum faciebant Pharisæi, non obtrectantem, quemadmodum faciebant cognati, qui crassi carnali sapientia, cœlestem sapientiam interpretabantur insaniam: non affectibus humanis cœleste studium interpellantem, quemadmodum mater & propinqui. Amat multitudinem avidam sermonis Euangelici, & ex hujus fiducia totam pendentem. Itaque cum Dominus Jesus venisset ad Lacum, ibique doceret, ut ante fecerat, rursus ingens hominum turba eo confluxit, adeo ut ob tumultum turbæ sese protrudentis, cogeretur scapham conscendere, unde velut è suggesto docebat multitudinem in littore velut in amphitheatro condensatam. Disce, doctor Euangelice, quid sibi velit hæc imago. Sic fuge promiscuam ac tumultuosam turbam, ut tamen ab officio docendi ne cesses. Ubi periculum est, ne te negotiorum tumultus obruat, ut jam docere non possis, recipe te in naviculam Euangelicam, quæ nescit tumultus terrenos, hinc quietus docebis multitudinem infirmam ac rudem. Ne procul à littore recesseris, esto vicinus ripæ, quoad licet te populi captui attemperans: nondum enim potest te sequi.

2 Et docebat eos in parabolis multa, & dicebat illis in doctrina sua.

2 Primum doctrina rudibus animis attemperanda est, donec profecerint. Quid enim Jesus è scapha sua docebat, nisi rudem ac promiscuam hominum turbam? Proponebat eis parabolas, hoc est, rerum omnibus notissimarum similitudines. Est enim hoc simplicissimum docendi genus, ac rudibus maxime accommodum. Videtur enim prima specie puerile ac ridiculum hujus mundi sapientibus. Sed hoc docendi genus placuit æternæ sapientiæ. Philosophi magna arte contortis syllogismis tenebras offundebant auditoribus. Rhetores admirabili dicendi copia vim admovebant animis hominum. Pharisæi retrusa quædam & à populari captu procul semota congerebant. Cæterum hoc doctrinæ genus simplicissimum & ab omni ostentatione scenica alienum sibi delegit Jesus, ut tota gloria mundi per Euangelium innovati esset virtutis divinæ. Multis itaque parabolis excitavit animos illorum, ut simplici credulitate purisque mentibus acciperent sermonem Euangelicum, unde salutis nostræ principium proficiscitur.

3 Audite: ecce exiit seminans ad seminandum.

3 Id quoniam oportebat omnium animis esse infixum, priusquam exordiretur, jussit illos attentos esse: Audite, inquit, si quis habet aures, quibus audiat. Fabula est, non parabola, nisi quis attentus audiat. Neque cuivis sunt aures, quibus audiat parabolas Euangelicas, subtiliter simplices, sapienter stultas, obscure dilucidas. Sub vili enim ac ridiculo tectorio celant sapientiam cœlestem. Neque Jesu satis erat, si arrexissent aures, spectatores etiam esse voluit eorum, quæ dicerentur. Beati vero, qui ad Jesu sermonem & aures habent purgatas, & oculos sinceros.

4 Et dum seminat, aliud cecidit circa viam, & venerunt volucres cœli, & comederunt illud.

4 Ecce, inquit, egressus est in agrum seminator quidam ad seminandum semen suum, quod habebat eximium: dumque copiosi proventus avidus, nusquam non spargit semen, evenit ut aliud inciderit juxta publicam viam agro proximam. Id quoniam ob

ob viæ duritiam remansit in summa terra, protinus advolarunt aves, & collectum devorarunt.

5 Rursus aliud incidit in terram petricosam, quæ quoniam exiguo pulvere tegebat latentia saxa, semen ante tempus exsiliit in herbam, videlicet eliciente tepore cœli.

6 Mox autem, ut incanduit Solis fervor, æstu affectum est, quod erat præcociter enatum, & quoniam obsistentibus saxis non habebat radices, quæ ex altiore terra suggererent humorem adversus ardorem Solis, exaruit, prius quam assurgeret in aristam.

7 Rursus aliud incidit in terram fertilem quidem ipsam, sed vepribus ac spinis obsitam. Porro quum spinæ succrescentes in latum ac longum condensarent sese, factum est ut herba tenera enata, prius quam emergeret in lucem, suffocaretur, non humoris inopia, sed auræ. Proinde nec hinc ullus fructus rediit ad seminatorem.

8 Verum, non erat omnino irritus seminantis labor: nam fuit semen, quod incideret in terram bonam. Hinc enata est herba, quæ succrevit & adolevit usque ad maturitatem. Nec ullum granum caruit suo fructu, tametsi dispari fœnore. Siquidem aristæ nonnullæ ex uno grano reddidere triginta, aliæ sexaginta, nonnullæ centum.

9 Hæc loquutus Dominus, ne quod dictum esset elaberetur, sed apud se quisque scrutaretur, quid sibi vellet hæc parabola, subjecit: *Qui habet aures ad audiendum, audiat:* nimirum indicans non omnes audisse, quod audierant.

10 Porro quum ne duodecim quidem illi, quos Dominus selegerat, rudes adhuc, satis intelligerent, quid sentiret hæc similitudo, non ausi sunt palam interrogare: sed nacti solitudinem, ausi sunt rogare Jesum, ut sibi parabolæ secretum exponere dignaretur.

11 Tum Jesus admonens nos, non omnibus omnia proferenda, sed pro ratione temporum, proque captu auditorum dispensandam esse doctrinam Euangelicam, ait discipulis suis: Principes hujus mundi paucis communicant arcana sua, iisque selectis & exploratis, quibus tuto possint sua credere consilia, populum vero celant, si quid habent arcani. Vobis autem è vulgo mihi selectis, datum est nosse mysterium regni cœlorum, qui mecum domesticam agitis consuetudinem. Cæterum plebejis, & ab aulica familiaritate seclusis omnia fiunt per parabolas, sive quid loquar eis, sive quid faciam.

12 Non enim habent aures idoneas, nec oculos idoneos. Quod audiunt non credunt, quod vident calumniantur. Itaque fit in istis, quod Propheta dixit futurum, ut quum maxime videant, tamen non videant: & quum maxime audiant, tamen non audiant, quia non intelligunt. Non intelligit autem, qui non credit. Porro non remittuntur peccata, nisi credentibus, Euangelio gratuito peccata condonari. Itaque ipsorum incredulitate fit, ut non convertantur ad Deum, quoniam ipsi semet avertunt à Deo, nec liberantur à peccatis, quia pharmacum respuunt, quo sanantur peccata. Hoc sermone Jesus notavit eos, quos modo designarat per terram variis de causis sterilem.

13 Ut autem discipulos redderet dociliores, subincrepat illorum tarditatem. Nondum conjicitis, inquit, quid sibi velit hæc parabola, quæ facilis est conjectu? Et quomodo reliquas parabolas omnes conjectabitis, quum nihil dicam aut faciam, quod non occultioris alicujus rei significationem habeat?

14 Exponam hanc, ut assuescatis & ipsi in cæteris scrutari retrusioris sensus arcanum. Ager est mundus, qui plurimos habet inidoneos Euangelicæ doctrinæ. Seminator est Filius hominis, qui è cœlo descendit in terras. Semen est sermo Euangelicus, per quem mortalibus annuntiatur voluntas Dei.

5 Aliud vero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam: & statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ:

6 Et quando exortus est sol, exæstuavit: & eo quod non habebat radicem, exaruit.

7 Et aliud cecidit in spinas: & ascenderunt spinæ, & suffocaverunt illud, & fructum non dedit.

8 Et aliud cecidit in terram bonam: & dabat fructum ascendentem, & crescentem; & afferebat unum triginta, unum sexaginta, & unum centum.

9 Et dicebat: Qui habet aures audiendi, audiat.

10 Et cum esset singularis, interrogaverunt eum hi qui cum eo erant duodecim, parabolam.

11 Et dicebat eis: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: illis autem, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt:

12 Ut videntes videant, & non videant: & audientes audiant, & non intelligant: ne quando convertantur, & dimittantur eis peccata.

13 Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? & quomodo omnes parabolas cognoscetis?

14 Qui seminat, verbum seminat.

A Voluntas autem hæc est, ut omnes suis viribus diffisi, toto pectore fidant promissis Euangelicis, videlicet per fidem omnibus omnia condonari peccata, si post cognitam veritatem sese convertant ad studium veræ pietatis.

15 Semen igitur, quod dicebam incidisse juxta viam, notat illos, qui leviter, & velut aliud agentes, audiunt sermonem Euangelicum, perinde quasi audirent humanam quampiam fabulam. Nec ulli minori fructu audiunt. Mox enim ut audierunt, advolat Satanas, & aliis cogitationibus immissis in animum, eximit semen, priusquam inhæserit animo, ut nec meminerint quid audierint.

B 16 Jam semen exceptum in terram petricosam, notat istos, qui satis avide percipiunt sermonem Euangelicum, ac devorant cum gaudio, sentientes esse veracem ac salutarem.

17 Cæterum quoniam non alta cogitatione recondunt in pectus suum, nimirum obstantibus aliis affectibus, qui animum occupant, nec volunt cedere sermoni divino, non perseverant in eo, quod alacriter cœperant, nec ullum fructum Euangelicæ pietatis edunt, sed temporarium duntaxat, propterea quod radicibus careant. Itaque fit, ut rebus secundis credant Euangelio, ac velut herba prognata

C spem bonam de se præbeant, cæterum simul atque ingruerit adversitas ac tempestas ob Euangelii professionem oborta, protinus offensi deficiunt ab instituto.

18 Semen autem, quod incidit in solum spinosum, designat eos, qui sermonem quidem Euangelicum diligenter audiunt ac meminerunt,

19 Sed fallacium divitiarum amor, aliarumque rerum falsa boni specie blandientium cupiditates irruentes in animum, & in dies, ut fit, accrescentes, tandem obruunt semen, ne possit ad frugem emergere.

20 Denique semen, quod incidit in terram bonam,

D signat eos, qui attenti audiunt sermonem Euangelicum, audito credunt, ac trajiciunt in intimos sinus cordis sui, donec emergat in fructum Euangelio dignum, vario quidem discrimine pro soli varietate, proque cœlestis auræ temperatura, ut hic adferat fructum mediocrem, ille copiosiorem, alius copiosissimum, veluti si unum granum producat triginta, aliud sexaginta, tertium centum. Qui copiosum producit fructum, est cur Deo gratias agat, non est cur sibi placeat: qui mediocrem, non est cur feliciori invideat. Deus enim qui nulli est obnoxius, aut debitor, pro sua benignitate partitur cuique suas dotes, prout ipsi visum est. Quicquid provenit, illi debetur, qui pri-

E mus jecit semen, & per quem augescit quicquid provenit. Cupio autem hac semente totius orbis segetem undique occupari, quum tempus advenerit, & hanc doctrinam, quam nunc vobis paucis clanculum impartio, quam latissime per vos propagari, ut & vos exhibeatis imaginem terræ bonæ, si quod accepistis, in quam plurimos transfundatis. Nullus enim hoc fructus est Deo gratior. Cavendum est igitur vobis, ne semen animis vestris creditum, oblivione negligentiave vestra pereat, sed diligenter recondendum in animo, ut suo tempore prorumpat, fructumque copiosissimum adferat.

F 21 Hæc admonitio quo altius insideret Apostolorum pectoribus, addidit parabolam Jesus: Nolite putare, me, quod nunc secreto vobis committo, perpetuo celatum esse velle. *Num quis accendit lucernam, ut accensam subter modium, aut subter lectum recondat? An potius, ut imposita candelabro luceat omnibus,* qui versantur in domo? Sermo Euangelicus semen est, quod ideo vobis concreditur, ut multo cum fœnore proveniat. Lux est, per me in vobis accensa, ut vestro ministerio discutiat tenebras totius mundi.

22 Nunc quidem multa celamus multitudinem, quo-

15 Hi autem sunt, qui circa viam, ubi seminatur verbum, & cum audierint, confestim venit satanas, & aufert verbum, quod seminatum est in cordibus eorum.

16 Et hi sunt similiter, qui super petrosa seminantur: qui cum audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud:

17 Et non habent radicem in se, sed temporales sunt: deinde orta tribulatione & persecutione propter verbum, confestim scandalizantur.

18 Et alii sunt qui in spinis seminantur: hi sunt, qui verbum audiunt.

19 Et ærumnæ seculi, & deceptio divitiarum, & circa reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum, & sine fructu efficitur.

20 Et hi sunt, qui super terram bonam seminati sunt, qui audiunt verbum, & suscipiunt & fructificant, unum triginta, unum sexaginta, & unum centum.

21 Et dicebat illis: Numquid venit lucerna ut sub modio ponatur, aut sub lecto? nonne ut super candelabrum ponatur?

22 Non est enim aliquid absconditum, quod

non manifestetur: nec factum est occultum, sed ut in palam veniat.

A quoniam nondum est capax, & si esset, nondum advenit tempus: verum, ubi tempus advenerit, nihil est inter nos tam absconsum, quod tum non sit patefaciendum: neque quicquam tam arcanum, quod non sit palam omnibus prædicandum. Non enim oportebit ullis rebus ab Euangelii propagatione deterreri, sed omnibus posthabitis, hoc unum erit noctes ac dies agendum. Væ enim illi qui semen bonum sibi concreditum non propagarit, qui lucem sibi traditam absconderit.

23 Si quis habet aures audiendi, audiat.

[23] Proinde si cui vestrum sunt aures ad audiendum, hunc sermonem audiat, & auditi meminerit.

24 Et dicebat illis: Videte quid audiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, & adjicietur vobis.

[24] Rursus, ne quod dixerat excideret, adjicit Jesus: B Videte quid audiatis, & curate ne frustra audieritis: non enim auditis humanas fabulas, sed coelestem doctrinam, per universum orbem vestra opera diffundendam. Quod accepistis, bona fide tradite, ne quid diversum ab eo, quod accepistis, doceatis. Magno vestro fructu hæc auditis, si tenebitis, & gnaviter aliis communicabitis, quæ auditis. Magno periculo vestro auditis, si vel metu humano perculsi, vel hujus mundi commodis deliniti, suppresseritis quod accepistis. Nolite esse parci, aut ignavi dispensatores doctrinæ, quam vobis impartio: largiter effundite, quandoquidem vestra benignitas non diminuet, sed augebit quod habetis. Pecuniæ thesaurus exhauri- C tur benignitate, hic thesaurus coelestis quo benignius impartietis, hoc magis cumulabitur. Neque ut pauperior est qui largitur opes suas egentibus, ita indoctior est qui doctrinam Euangelicam quam plurimis communicat: verum ut qui prælucet multis, non ideo minus ipse lucis habet: ita qui doctrina Euangelica viam aperit omnibus ad cognitionem veritatis, non solum non facit jacturam ejus lucis, quam habet, verum etiam copiosiore donatur lumine, quo pluribus queat prodesse.

25 Qui enim habet, dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.

[25] Quod habetis non vestrum est, sed ejus qui dispensandum credidit. Id si larga mensura dispensabitis aliis, qui dedit sortem, larga item mensura D adjiciet incrementum. Amat Deus profundi dotes suas, & præter humanarum opum consuetudinem magis ditescit, qui profusior fuerit. Sic enim promeretur, ut qui multum dedit, adjiciat plurimum, propterea quod perspiciat, id quod datum est, in multorum effundi utilitatem. Ergo qui habet effundat largiter, ut abundet. Nemo recte donat divitias abundanti, sed egenti dant, qui vere liberales sunt. Hic contra fit: Qui habet, nec habet sibi tantum, sed aliis impartit quod habet, ei tanquam bonæ fidei dispensatori adjicietur, ut abundet. Qui vero non habet, non habet autem qui thesaurum defossum apud se servat, non solum non erit ditior, E verum etiam hoc ipsum, quod uni sibi videbatur habere, tolletur ab eo. Nec vero illud vos reddat in dispensandis fidei dotibus segniores, si hominum ingratitudo vestro studio non respondeat. Salva erit vobis vestra merces apud Deum, qui quo quisque plus laboravit in Euangelio propagando, hoc copiosius resolvet præmium in futuro seculo. Quanquam nec interea prorsus vestro præmio fraudabimini, in dies magis ditescentes opibus Euangelicis.

26 Et dicebat: Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram.

[26] Adjecit Dominus & aliam parabolam, qua doceret suos, nihil ipsis aliud curandum, nisi ut totis viribus studerent Euangelio per universum orbem profundendo, tempus messis olim venturum, quum F ipsi Domino videretur: Sic, inquit, habet sese regnum Euangelicum, quasi si quis interdiu jaciat sementem in terram.

27 Et dormiat, & exurgat nocte & die, & semen germinet, & increscat dum nescit ille.

[27] Mox ubi semen creditum est arvo, veluti securus obdormiscit qui jecit, eoque dormiente, nihilo secius interim semen tacitis incrementis, absque cujusquam opera, noctu pariter atque interdiu provenit: jamque seges enascitur & assurgit, nimirum ultro properans ad frugem vi quadam occulta naturæ.

28 Ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.

A [28] Habet autem natura gradus suos, quos citra cultoris operam servat, posteaquam semel jactum est semen. Primum enim ubi in terra semen computruit, exsilit in herbam. Ea prima spes proventus. Deinde ubi culmus erexit sese, adnascitur spica, sed inanis. Tandem spicæ folliculi plenis tritici granis implentur. Atque hæc secretis profectibus ita procurat natura, ut proficere non sentias, profecisse sentias.

29 Et cum produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis.

[29] Ergo ubi seges maturuit, qui jecit semen statim mittit falcem, ut demetat quod natum est, quoniam intelligit adesse tempus messis. Hujus ænigmatis involucro Dominus tecte docuit suos totius Euan- B gelii exordium, progressum & consummationem, quarum primam & postremam partem ipse palam visibili corpore peracturus esset: medium, hoc est, progressum, invisibili Spiritus Sancti gratia administraret. Siquidem ipse princeps, per universam Judæam sparsit sementem Euangelicam. Mox eo peracto obdormiit, moriens primum, deinde resurgens in quietem æternam. Atque hactenus germinat semen Euangelicum, illo, qui primus jecit, velut dormiente, ac secretis auctibus increscit nocte simul ac die, hoc est, in prosperis pariter atque adversis, per omnem occasionem, & promoventium, & reluctantium. Non enim potest non provenire, quod ille C jecit, cujus voluntati nemo resistit. Porro quum nihil illum lateat, tamen permittens mundum adversus Euangelium tumultuari, permittens Apostolos suos affligi & occidi, videtur incredulis nescire quid agatur, & quodammodo dormire, quum invisibili Spiritus sui virtute magis etiam nunc operetur omnia in omnibus. Nec rediturus est mundo conspicuus, nisi quum Euangelico negotio ad eam mensuram progresso, quam ipse præfinivit & novit solus, rursus adveniet omnibus conspicuus ea specie, qua adscendit in coelum, separaturus pios ab impiis, ac pios, veluti probum frumentum, in æternæ quietis horreum reconditurus. Videmus autem ex quam D parvis initiis exortum est Euangelii regnum, si rem æstimes juxta mundi speciem. Hæc erat velut herba provenientis Euangelici seminis, quod Pharisæi, Scribæ, Sacerdotes, Seniores, Præfecti, Principes, Reges, Philosophi certatim conabantur obruere ne proveniret. His frustra reluctantibus, occupare coepit totum orbem, nec desinet succrescere usque ad consummationem mundi, donec maturuerit universa seges. Tum mittetur falx inevitabilis judicii, quæ succisis omnibus, zizania tradat igni, purum ac putum triticum seponat in tutum. Hæc parabola, quanquam peculiariter pertinet ad Jesum Euangelici regni principem, provectorem, & consummatorem, E tamen attingit & Apostolos & Apostolorum successores, quibus hoc unum vult esse studio, ut quam latissime disseminetur Euangelicus sermo. Etenim usque ad mundi finem sementis tempus est. Nam & hi velut adjutores Jesu Christi, seminatores sunt, nisi quod jaciant semen non suum, sed ipsis à Christo traditum. Id quoniam est coeleste, non potest opprimi. Habebant & Pharisæi semen suum, habebant & Philosophi semen suum. Hæc ne favente quidem mundo potuerunt succrescere, dum interim coelestis doctrinæ sementis, mundo totis præsidiis suis oppugnante, in dies magis ac magis invalescat. Itaque suo quodam modo seminant & Apostoli, in F hoc ipsum missi, qui subinde mutantes sedem, tantum hoc agunt, ut quam latissime diffundatur Euangelium. Proventum ipsis dormientibus donat Deus. Id semen in singulis, etiam Christianis, suam habet herbam, suam spicam, suam messem. Catechumeni rudis est seges: nuper per baptismum in Christum renati; herba est, innocentiæ virore lætam spem de se præbens. Ubi jam excelsiores facti adoleverint Euangelicæ pietatis profectu, spicas habent: ubi pro suo quisque modo maturuerit, falce suc-

succiditur. Falx autem mors est, post quam triticum neque crescit, neque decrescit, neque deterius fit, neque melius. Horreum est vita cœlestis.

30 Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei? aut cui parabolæ comparabimus illud?

30 Quin & alia parabola Dominus Jesus expressit imaginem Euangelici successus, ut qui tum non intelligebant quod dicebatur, post ex eventu rei cognoscerent, hæc non fortuito nec humano consilio geri, sed providentia consilii divini. Quo magis autem redderet auditores attentos, velut hæsitans, cui rei potissimum posset conferre regnum cœlorum, dixit: Cui rei dicemus esse simile regnum cœlorum? aut quam adhibebimus collationem, per quam illius naturam ac vim explicemus his, qui nihil sapiunt, nisi quod oculis vident?

31 Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quæ sunt in terra:

31 Simile est, inquit, grano sinapis, quod dum seminatur minus est omnibus seminibus olerum, quæ seminantur in terra, ut si magnitudinem spectes, aut speciem, non exspectes alicujus magnæ rei proventum.

32 Et cum seminatum fuerit, ascendit, & fit majus omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra ejus aves cœli habitare.

32 Cæterum ubi fuerit enatum, ac sese semel exseruerit à terra, meditatur arborem, à stirpe durescens, & late fundens ramos suos supra mensuram omnium olerum, adeo ut avibus etiam præbeat umbram, ac nidulandi locum.

33 Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire:

33 His atque id genus aliis multis parabolis Dominus Jesus rudi crassoque populo proponebat imaginem futuri successus Euangelici, sermonem suum ad illorum captum attemperans.

34 Sine parabola autem non loquebatur eis: seorsum autem discipulis suis disserebat omnia.

34 Nihil autem illis tum loquebatur, nisi per involucra parabolarum, quod nondum essent nudi sermonis capaces. Etenim si dixisset, se brevi à Judæis occidendum, sed mox revicturum, gloriamque suam per universum orbem sparsurum, sic ut qui tum omnium infimus videbatur, intelligeretur totius mundi princeps: ut nulli mortalium quantumvis sublimi, quies aut tutum receptaculum esset futurum, nisi sub ipsius ramos confugeret: nemo sermonem neque tulisset, neque credidisset. Et tamen expediebat illos hæc veluti per somnium meminisse, ut post ex ipsa re agnoscerent, quid sibi voluissent parabolæ. Apostolis autem secreto colloquio declarabat, quis esset arcanus sensus parabolarum omnium, quas dixerat. Sic ille dies consumtus est.

35 Et ait illis in illa die, cum sero esset factum: Transeamus contra.

35 Ubi vero jam appeteret nox, præcipit discipulis, ut trajiceretur in adversam ripam. Quoniam initium increscentis Euangelii fiducia est erga Christum, & per Christum erga Deum: Dominus intelligens, nec discipulos suos adhuc rudes & imbecilles fidere iis quæ docuerat, multis modis hoc agit, ut fiduciam hanc in illis gignat & confirmet. Potissimum autem robusta & immobili fiducia erga Christum est opus, quoties ingruit nox, hoc est, tempestas rerum adversarum.

36 Et dimittentes turbam, assumunt eum ita ut erat in navi: & aliæ naves erant cum illo.

36 Obtemperant itaque discipuli, ac dimissa turba, quæ consequi non poterat, Jesum ipsa navi, in qua tum erat docens, cœperunt in ulteriorem ripam transvehere, comitantibus & aliis aliquot scaphis. Transvehunt Jesum Apostoli, quoties aliunde alio provehunt sermonem Euangelicum.

37 Et facta est procella magna venti, & fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis.

37 Id agentibus sciebat multos gravesque tumultus olim excitandos ab his, qui magis diligunt ea quæ sunt hujus mundi, quam ea quæ sunt salutis æternæ. Adversus hos igitur ut confirmaret suos, doceretque nullam tempestatem quamvis atrocem metuendam esse iis, qui toto pectore fiduciam habent in Domino Jesu, passus est periclitari discipulos usque ad desperationem. Posteaquam enim jam procul abnavigassent à terra, subito oborta est vehemens ventorum procella, adeo ut excitatis undis, ventorum vis fluctus impelleret in navim, jamque periculum esset ne vi aquarum impleta subsideret.

38 Et erat ipse in puppi super cervical dormiens: & excitant eum, & dicunt illi: Magister, non ad te pertinet, quia perimus?

38 Interea Jesus in navi dormiebat, capite innitens supposito cervicali. Non erat ille somnus simulatus. Vere dormiebat, laboribus ac vigiliis fatigatus, nimirum corpus humanum gerens, omnibus his affectionibus obnoxium, quibus nostra sunt obnoxia. Verum, ille non ignorabat quid esset eventurum. Noverat tempestatem exorituram. Sciebat Apostolos motu * territos ipsum excitaturos. Non poterat illos efficacius docere, nihil esse metuendum his qui fidunt Jesu. Vellicant igitur dormientem, & expergefacto dicunt: Magister, itane tu nobis pereuntibus dormis securus? nec tua referre putas si mergamur? Fiduciæ argumentum erat, quod ingruente periculo confugiunt ad Jesum, sed imperfectæ fiduciæ erat, quod credebant se parum tutos dormiente Domino.

39 Et exsurgens comminatus est vento, & dixit mari: Tace, obmutesce. Et cessavit ventus: & facta est tranquillitas magna.

39 Jesus autem expergefactus, ut ipsa re declararet sese Dominum esse elementorum omnium, increpavit ventum, jussitque conquiescere: deinde loquutus est mari: Sileto, obticescito. Agnoverunt conditoris sui vocem duo nulli hominum obtemperantia elementa. Mox conquievit ventus, subsedere fluctus, & facta est tranquillitas magna.

40 Et ait illis: Quid timidi estis? necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno, & dicebant ad alterutrum: Quis, putas, est iste, quia & ventus & mare obediunt ei?

40 Deinde Dominus versus ad suos, increpat incredulitatem illorum: Quid, inquit, ita timetis? Nondum, tot conspectis miraculis, habetis in me fiduciam? Porro discipuli, cæterique, qui erant in navi, conspecta prodigii novitate, ut mare mutum elementum & indomitum, ut venti violentum item elementum repente ad increpantis vocem conquiescerent, intelligentes rem esse supra conditionem humanam, dicebant inter sese: Quis est hic, cui non solum morbi ac Dæmones obtemperant, verum etiam muta elementa obediunt jussis illius?

Filius hominis, juxta cupiditates hominum, non habebat in hoc mundo, ubi reclinaret caput suum: nam & in cruce moriens, quum non haberet in quod reclinaret caput suum, demisso capite exspiravit. Cæterum hic non solum quievit, verum etiam subjecto pulvillo quievit, & statim oborta est procella: ut sciremus quantum discriminis immineat Ecclesiæ, quoties in nobis dormit Jesus. Dormit autem, quoties pastores, deliniti commodis hujus mundi, profundo somno consopiti sunt, adeo ut quantumvis vellices, quantumvis inclames, non queant expergisci. Quam alte dormiunt Episcopi, qui voluptatibus dediti, qui regnandi libidine temulenti, qui nummis congerendis affixi, nec gregis commissi curam ullam agunt, nec suæ salutis meminerunt, neque tantulum communi periculo commoventur, ut experrecti secum cogitent: Quid facio demens? Grex Domini mihi concreditus est pascendus. Ac propediem veniendum erit ad tribunal æterni Judicis, qui pro his ovibus, quas meæ commisit fidei, pretiosum sanguinem suum fudit. Quid illi responsurus sum? Debebam exemplo vitæ inculpatæ prælucere meis ad salutem æternam, & perdita vita dux fui ad gehennam. Debebam eos pascere doctrina Euangelica, non pavi, sed deglubui, sed spoliavi, sed mactavi. Pro patre tyrannum egi, pro Episcopo lupum ac prædonem. Atque interim sursum deorsum miscet tempestas omnia. Jesus autem, qui verus est pastor Ecclesiarum, dormit, dissimulans ac permittens oboriri procellam, sed ita dormit, ut ad clamorem suorum protinus expergefiat. Una est navis, in qua Christus juxta corpus vehitur, sed hæc plures habet comites. Una est Ecclesia catholica, rursus multæ sunt Ecclesiæ. In omnibus æque Christus est, & omnes adhærentes eidem capiti, una est Ecclesia. Nulla navis mergitur, quæ sequitur Christum: quantumvis jactentur fluctibus, quantumvis periclitentur, incolumes perveniunt ad portum. Sed hoc interim nos docet tempestas & nox, in nostris viribus nihil esse nobis præsidii, totam salutis spem in uno Christo sitam esse, si quis illi toto fidat pectore. Frequenter & privatim in suo cuique pectore tempestates hujusmodi concitat Satanas. Sed posteaquam nox erroribus occupat animum nostrum, posteaquam deficit lux fidei, posteaquam vigor Euangelici spiritus vel-

* Altera Editio, *metu*.

veluti consopitus dormit, tum oborti venti malarum cupiditatum, animi tranquillitatem perturbant: periclitatur ipsa mens, nihil est præsidii in remigio, nihil in velis: certum exitium urget, nisi precibus ardentibus & improbis excitetur Christus. Si non statim audit inclamatus, ne cessa, sed stimula, vellica, donec expergefiat. Per hunc illico redibit tranquillitas.

CAP. V.

Egreditur legio: natitat grex: rheuma cruoris
Cessat: primatis filia viva sedet.

1 Et venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum.

[1] QVEMADMODUM autem hæc tempestas docuit, omnes tumultus Christi præsidio fortiter esse ferendos, quos hic mundus adversus Euangelium esset excitaturus, & aliquando Christi jussu vertendos in summam tranquillitatem: ita mox successit imago, quæ significaret, alicubi fore barbaras & immanes nationes, quæ doctrinam Euangelicam primum aversarentur ob ingenii feritatem: futurum tamen, ut hæ quoque progressu mansuescerent, ac suave Domini jugum jam cognitum acciperent. Ergo sedata procella Principum adversus Euangelium ferocientium, Jesus cum suis comitibus appulit in diversum littus. Ea regio dicta est Gerasenorum ab urbe celebri Gerasa: quæ est Arabiæ, contigua monti Galaad in Tribu Manasse, haud procul dissita à Lacu dicto Tiberiadis. Jam enim Dominus Jesus præludit ad efferatam quarundam gentium barbariem, de quibus dubites, an hominis vocabulum mereantur. Et tamen nulla tam effera feritas est, de qua sit desperandum.

2 Et exeunti ei de navi, statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo,

[2] In hanc igitur regionem ubi Jesus navi egressus venisset, statim occurrit imago, quæ mores & ingenium gentis exprimeret. Prorupit enim ad sensum advenientis Domini homo quidam obnoxius impurissimo sævissimoque Dæmoni.

3 Qui domicilium habebat in monumentis, & neque catenis jam quisquam poterat eum ligare:

[3] Is fugitans hominum frequentiam, vitam agebat in desertis locis, latitans in monumentis defunctorum, quæ juxta viam erant.

4 Quoniam sæpe compedibus & catenis vinctus, dirupisset catenas, & compedes comminuisset, & nemo poterat eum domare.

[4] Neque quisquam tentabat eum amplius alligare, propterea quod sæpe antea vinctus disrupisset catenas, & compedes comminuisset. Nec ulla vis poterat eum domare, quo minus libere ferretur impotens sui, quocunque raperet Dæmon.

5 Et semper die ac nocte in monumentis & in montibus erat, clamans, & concidens se lapidibus.

[5] Itaque solutus noctes ac dies vagabatur per sepulchra mortuorum, perque montes invios, vociferans & concidens seipsum lapidibus. Hoc spectaculum, si cui videtur, ut est, miserabile & horrendum, cogitet, quanto miserabilius sit spectaculum sub oculis Dei, homo qui præter hominis nomen nihil jam habet hominis: luxu perditus, in scorta furens, in aleam insaniens, temulentia vesanus, rixosus, prædator, pulsator, violentus, nullis nec Dei nec hominum legibus coercendus: nec pudore, nec reverentia, nec metu cohibendus: audens quicquid animo collubitum fuerit, qui exiguo stipendio conducitur ad quodvis bellum, ad jugulandos homines ignotos, nihilque commeritos: ad incendendos vicos & urbes, ad diripienda templa, ad subruenda sacra profanaque omnia. Adde his perjuria, blasphemias, & incestus, huic hominum generi familiaria crimina: adde proditiones & veneficia, ac magicas artes, & videbis quanto levius furebat ille Dæmoniacus, quam hic perditus.

6 Videns autem Jesum à longe, cucurrit, & adoravit eum:

[6] Sed quid? An de hujusmodi desperandum est? Nequaquam, si modo contingat videre Jesum. Fide is conspicitur. Quum enim miser ille ad strepitum hospitum processisset è latebris suis, impetum facturus in eos, quemadmodum consueverat: mox ut eminus vidit Jesum, vi cœlesti attractus, subitoque mutatus, accurrit ad illum, & adoravit eum.

7 Et clamans voce magna dixit: Quid mihi, & tibi, Jesu fili Dei altissimi? adjuro te per Deum, ne me torqueas.

[7] Moxque Dæmon per os hominis cœpit ingenti voce clamare: *Quid tibi rei mecum est Jesu, Fili Dei altissimi? Obtestor te per Deum, ne me torqueas.*

8 Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine.

[8] Etenim Jesu vox illi tormentum erat Dæmoni, quia dixerat: *Impure Spiritus exi ab homine.* Tanta erat Dæmonis malitia, ut gravissimus esset ipsi cruciatus, si jam non liceret cruciare miserum hominem. Sentiebat autem Jesu vocem efficacem & omnipotentem, cui volens nolens parere cogeretur. Jam mihi confer, an non similis sit affectus in hominibus, qui jam ad extremum malitiæ devenerunt, quibus voluptati est, aliis vel suo etiam malo malefacere: & si coerceantur à licentia facinorum, vehementer animo discrucientur.

9 Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et dicit ei: Legio mihi nomen est, quia multi sumus.

[9] Jesus autem interrogabat Spiritum impurum, quod haberet nomen. Is respondit: *Legio mihi nomen est, propterea quod multi sumus.* Agnoscis vocabulum militare, spurcam colluviem multorum in perniciem hominum conjuratorum: verum nulla vis multitudinis valet adversus potentiam Jesu. Tam facile profligat legionem, quam unicum.

10 Et deprecabatur eum multum, ne se expelleret extra regionem.

[10] Tum dux ille, qui pro omnibus loquebatur, magnopere deprecabatur Jesum, quem agnoscebat victorem, ne se ejiceret ex ea regione. O perversam Dæmonis malitiam. Non deprecatur veniam: non aliud beneficium petit, ut ipsi sit melius: pro beneficio ducit, si liceat illic vivere, ubi plurima sit nocendi occasio. Quasi scelerata militum manus, urgente majore principis potentia, & à præsidio jubente discedere, roget: Non petimus salarium, tantum liceat nobis vagari per agros, ac nostro periculo latrocinari.

11 Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus, pascens.

[11] Quum ad hanc petitionem non responderet Jesus, erat in propinquo juxta montem numerosus grex porcorum, pascens in agris. Agnoscis animal veris Judæis abominabile, gentibus idololatris gratissimum.

12 Et deprecabantur eum spiritus, dicentes: Mitte nos in porcos ut in eos introeamus.

[12] Orant igitur Dæmones ut saltem in porcos liceat immigrare: & si non licet, inquiunt, perdere hominem, quem tu nobis eripis, liceat malitiam nostram aliquo pacto saturare immundi animantis interitu.

13 Et concessit eis statim Jesus: Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos: & magno impetu grex præcipitatus est in mare ad duo millia, & suffocati sunt in mari.

[13] Id facile permisit eis Jesus, cui non erat curæ porcorum salus, sed hominum: docens, vel ob unius hominis salutem, cæterarum rerum quamvis gravem jacturam esse negligendam. Legio vero Dæmonum impurorum relinquens hominem, Christi spiritu purgandum, immigravit in gregem porcorum, qui mox magno impetu per præcipitium montis ferebantur in stagnum, ibique suffocati perierunt. Erant autem ferme duo millia. Caveant homines, ne porcorum similes inveniantur. In tales enim animos gaudent immigrare Dæmones.

14 Qui autem pascebant eos, fugerunt, & nuntiaverunt in civitatem, & in agros. Et egressi sunt videre quid esset factum:

[14] Porro subulci, conspecto prodigioso facto nihil opitulati sunt porcis, sed metu territi fugerunt in vicinam civitatem, atque in villas proximas: & quod vidissent, omnibus renuntiarunt. Bonus ille pastor ovium succurrit periclitanti gregi. Cæterum ubi deplorati perditique gregis pastores sunt similes, & internecione perit grex, & pastores territi nihil aliud quam fugiunt. Ad hunc nuntium passim ex urbe atque agris procurrunt, avidi videndi oculis, quod auribus acceperant. Nam incredibile videbatur, quod audierant à subulcis.

15 Et veniunt ad Jesum: & vident illum, qui à dæmonio vexabatur, sedentem, vestitum, & sana mentis, & timuerunt.

[15] Veniunt igitur usque ad Jesum, & conspiciunt illum, quem omnes noverant prius à sævissimo Dæmonio fuisse agitatum, ac præ furoris impotentia solitum omnes catenas & compedes dirumpere, vestes dilacerare, seipsum saxis concidere, prætereuntes impetere, vesanis vociferationibus omnia complere: nunc sedere ad pedes Jesu quietum, vestitum, ac sanæ mentis.

16 Et narraverunt illi, qui viderant, qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat, & de porcis.

[16] Porro qui spectaculo adfuerant, rursus ab initio narrabant illis, qui procurrerunt, omnem rei gestæ historiam, de legione ejecta, de porcis demersis in Lacum.

17 Et rogare cœperunt eum ut discederet de finibus eorum.

[17] Itaque quum jam ex re diligenter pervestigata, fides esset facta, quod narrabatur non esse vanum, metu perculsi cœprunt rogare Jesum, ut ex ipso-

rum finibus decederet. Gens impia & crassa non noverat totum Jesum: potentiam viderat, at non animadvertebat in homine restituto bonitatem, ac magis eorum animos commovebat jactura porcorum, quam salus hominis. Metuebant bubus, asinis, & porcis suis, solliciti de ventre, securi de animo. Est tamen aliquod salutis initium, utcunque timere Dei potentiam.

18 Cumque ascenderet navim, cœpit illum deprecari, qui à dæmonio vexatus fuerat, ut esset cum illo:

18 Dominus facto docens, non esse rosas Euangelici sermonis objiciendas porcis, reversus est ad littus, ac navem conscendit. Interea qui fuerat à * Dæmonio liberatus, videns auctorem suæ sanitatis abire, cœperat illum rogare, ut sibi liceret in illius esse comitatu.

19 Et non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, & annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, & misertus sit tui.

19 Dominus autem maluit illum habere præconem quam comitem, quod id magis expediret multorum saluti: *Abi potius*, inquit, *in domum tuam, & ad cognatos notosque tuos, & apud illos prædica, quanta beneficia Deus in te contulerit: & quomodo misertus sit tui*, quum esses omnibus miserabilis, sed ab omnibus deploratus. Ea regio decem civitates complectebatur, unde & Decapolis dicta.

20 Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Jesus: & omnes mirabantur.

20 Abiit homo Jesu jussis obtemperans, ac per omnes eas civitates prædicabat, & qualis fuisset, & qualis esset beneficio Jesu factus. Porro narratio fidem apud omnes invenit, quod plerisque illius regionis hominibus antea notus fuisset, & nunc palam præ se ferret, integram mentis sanitatem à Jesu sese consequutum. Non puduit illum pristinæ calamitatis, dum illustrat gloriam Dei. Audi hæc, idololatra, scortator, aleator, comessator, profusor, raptor, prædo, incendiarie, bellator, venefice, sicarie, ne spem abjicias, tantum accurre ad Jesum. Noli æstimare multitudinem ac magnitudinem criminum tuorum, tantum cogita, Jesum esse, qui servandis hominibus venerit, qui nutu potest omnia. Ubi te legio Dæmonum reliquerit, ubi sanæ mentis factus fueris, prædica apud tuos potissimum, Dei in te misericordiam. Ne te pudeat vitæ prioris. Faciet & illud ad illustrandam Jesu misericordiam, si quam plurimis innotuerit, quam ante fueris abominandus. Agnosce & confitere qualis fueris: & quod nunc alius subito factus es, ne tribuas meritis tuis, sed gratuitæ Dei misericordiæ, qui miseretur, quorumcumque vult ipse: nulli debitor, neque obnoxius.

21 Et cum transcendisset Jesus in navi rursum trans fretum, convenit turba multa ad eum, & erat circa mare.

21 Hoc veluti semine jacto apud Gerasenos, Dominus Jesus rursus transmisit Lacum. Subinde mutatus locus facit ad Euangelii profectum: & varietas miraculorum admonet, Euangelicum doctorem per omnem occasionem adniti debere, ut quoscunque potest ad salutem pertrahat. Quum igitur redditus esset diverso littori, rursum eodem confluxit ingens hominum multitudo. Etenim quemadmodum magnes ferrum ad sese trahit, ita beneficentia cunctos allicit.

22 Et venit quidam de archisynagogis nomine Jairus: & videns eum, procidit ad pedes ejus,

22 Quum igitur versaretur juxta Lacum, adiit illum quidam ex primoribus Synagogæ, cui nomen erat Jairus. Is excitus fama Jesu, cum reliqua multitudine eo venerat. Erat enim quod animum illius vehementer angeret, & in quo Jesu præsentiam desideraret.

23 Et deprecabatur eum multum, dicens: Quoniam filia mea in extremis est. Veni, impone manum super eam, ut salva sit, & vivat.

23 Cum igitur vidisset eum revectum in littus, gavisus est: &, ut sunt humiles, qui quid valde desiderant, quanquam Archisynagogus, hoc est, inter superciliosos primas, accidit ad pedes Jesu, ac deprecatus est eum, dicens: Domine, filia mea duodecim annos nata, in qua præcipuum senectutis meæ solatium posui, in summo vitæ periculo est, jam animam agens. Veni, impone illi manum tuam, ut tuo contactu salva sit & vivat.

24 Et abiit cum illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eum.

24 Jesus ex hujus oratione satis intelligens, quam nondum esset solida fiducia, qui extremi periculi meminisset, quasi non potuisset & mortuam excitare, qui præsentiam ac manus etiam contactum requirat, quasi non posset & absens & nutu sanare quos

A vellet Jesus, promittit se venturum, & festinantem sequitur, formam interim exhibens, quam oporteat pastorem omnibus, & Græcis & barbaris, claris & obscuris, pauperibus ac divitibus, doctis & indoctis expositum esse, ad animæ salutem procurandam.

25 Et mulier, quæ erat in profluvio sanguinis annis duodecim,

25 Atque inter eundum offertur occasio, per quam Archisynagogi corrigat imperfectam fiduciam: idque exemplo mulierculæ, quæ quo minus noverat ex Legis cognitione Christum, hoc excusabilior fuisset diffidentia. Etenim Jesum euntem ad ædes Archisynagogi densissima hominum turba comitabatur: partim quia non poterat divelli à Jesu, partim quo spectatores fierent rei gerendæ, & rogantis nobilitas

B acuebat spectandi desiderium.

Itaque dum quisque vult esse proximus Jesu, afflictabatur à turba premente. In hac erat mulier, quæ fœdum ac pudendum juxta & immedicabilem morbum habebat jam annis duodecim; nempe sanguinis profluvium.

26 Et fuerat multa perpessa à compluribus medicis: & erogaverat omnia sua, nec quidquam profecerat, sed magis deterius habebat,

26 Hoc etiam infelicior, quod dum in medicis magnifice pollicentibus spem salutis constituit, & ab uno frustra ad alium certiora pollicentem confugit, rursus ab hoc ad alium, semperque blanda spe lactatur, omnes facultates suas in eos impenderat, & adeo nihil opis attulerat medicorum ars, ut mulier etiam deterius haberet, quam si medicis non fuisset usa,

C qui nihil non pollicentes, & officiose vexantes miseram, veteri malo exasperato, novum addiderant, profluvio sanguinis paupertatem. Tale nimirum est vulgus profitentium humanam medicinam. Sed plerunque fit, ut salus sit non sperare salutem. Posteaquam cœpit diffidere medicis, & illi tum demum pronuntiassent nullam esse spem, posteaquam intelligerent nihil esse quod daretur, cœpit esse saluti vicinior. Deus enim nulli libentius opitulatur, quam quem humana destituere præsidia.

27 Cum audisset de Jesu, venit in turba retro, & tetigit vestimentum ejus:

27 Audierat mulier tantum de Jesu, & illico concepta admirabili de illo fiducia, miscet sese confertæ multitudini. Sexus pudor ac morbi fœditas obstabat, quo minus faceret, quod fecerat Archisyna-

D gogus: sed accessit à tergo, atque tandem eluctata per collidentium sese globos hominum, contigit vestem Jesu.

28 Dicebat enim: Quia si vel vestimentum ejus tetigero, salva ero.

28 Tantam enim spem de illo conceperat, ut diceret apud sese: *Si liceat vel fimbriam vestis ejus attingere, liberabor à morbo.* Destituta à medicis, à quibus fuerat magna mercede vexata, repererat alium medicum, qui gratis & subito *confert plenam salutem.

29 Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus: & sensit corpore quia sanata esset à plaga.

29 Nec fefellit mulierem sua fiducia, simul ut tetigerat vestem Domini, sistebatur sanguinis profluvium, subito correcto liquore, qui velut è perenni fonte solitus est emanare. Quin & ipsa sensit toto

E corpore redisse vigorem, quem habuerat antequam hoc morbo cœpisset laborare. Qui luxui, qui voluptatibus, qui delitiis hujus mundi evirati sunt, non alio confugiant quam ad Jesum. Si fidant Philosophis, si Legum peritis, si magicis artibus, si ceremoniis Pharisaicis, ubi in his & ætatem, & ingenii vires consumserint, nihil aliud quam morbum auxerint, & paupertatem lucrifecerint, nisi forte † levior est paupertas, ætatis & ingenii jactura.

30 Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem, quæ exierat de illo, conversus ad turbam, ajebat: Quis tetigit vestimenta mea?

30 Gaudebat mulier, hoc beneficium veluti suffurata à Christo, quem ut hominem sperabat falli posse: aut si non falleretur, sperabat pro sua bonitate pudori sexus indulturum. Dominus autem magis con-

F sulens gloriæ Dei, multorumque saluti, quam unius mulieris pudori, non ignarus se fuisse contactum, neque non sentiens sanitatis beneficium ex eo contactu pervenisse ad mulierem, versus ad multitudinem à tergo prementem, ait: *Quis attigit vestimenta mea?*

31 Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, & dicis: Quis me tetigit?

31 Porro discipuli nihil suspicantes ejus quod acciderat, respondent Domino: *Vides turbam undique prementem te, & rogas quis te contigerit?* Qui legunt

Eu

* Alia Editio, Domino.

* Alia Editio, conferret. † Eadem, levis.

Euangelium, contingunt Christum: qui consecrant, aut sumunt corpus sacrum, contingunt Christum: at non sanantur omnes, qui contingunt. Sola mulier, quæ cum ingenti fiducia contigerat, sanata est.

32 Et circumspiciebat videre eam, quæ hoc fecerat.

32 Jesus autem pro suo beneficio nihil aliud præmii flagitat, nisi confessionem mali, & agnitionem clementiæ divinæ. Itaque quum mulier pudore obticesceret, sperans se posse latere, Jesus circumferebat oculos in turbam, quasi noscitare studens mulierem, quæ se contigisset. Hic circumspectus erat civiliter exigentis accepti beneficii confessionem. Nolebat eam prodere, ne videretur exprobrare beneficium. Mulier pudore fœmineo silebat, non ingratitudinis vitio. Adhibitus est stimulus, qui pudorem inutilem excuteret, salubrem eliceret confessionem. Quid enim non potest intuitus Jesu? Sic intuitus est Petrum, & resipuit.

33 Mulier vero timens & tremens, sciens quod factum esset in se, venit & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem.

33 Mulier autem sibi conscia, qualis venisset ad Jesum, & quid ab eo beneficii adepta esset, non ausa est dissimulare. Sed excussa muliebri verecundia, prodiit in conspectum Jesu, timens ac tremens: metuebat enim objurgationem improbitatis suæ: accidit ad genua, & rem ut habebat omnibus audientibus enarrabat, nihil dissimulans, nihil fucis obnubilans de morbo diuturno, de medicorum arte frustrata, de furtivo vestis contactu, de concepta fiducia. Hujusmodi confessionem amat Dominus Jesus, quæ facit ut & peccator agnoscat seipsum, & sanitatis restitutæ gloriam omnem Deo tribuat, & multos ad similem fiduciam excitet: admonens ab uno Jesu proficisci gratuitam salutem, nec referre quot aut qualibus vitiis laboraveris, sed quantum de Domini vel potentia vel bonitate confisus sis. Si clancularius est morbus animi, tamen confitere Jesu, qui non prodit, qui non exprobrat, sed sanat. Si palam est, confitere palam, ut quemadmodum exemplo tuo multos ad peccandum pellexeras, ita conversus multos item excites ad meliorem frugem. Excutiendus est pudor, qui & Deo suam invidet gloriam, & proximo salutem. Gaudebis excussisse, posteaquam senseris ex confessione conscientiæ majorem tranquillitatem, velut audieris à Domino Jesu, quod audiit mulier. Quid autem audiit?

34 Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace, & esto sana à plaga tua.

34 Filia, tua de me fiducia restituit te sanitati, quam medicorum ars dare non potuit. Abi læto tranquilloque animo, volo beneficium hoc tibi perpetuum esse. Videsne, audisne hæc, Archisynagoge? Tibi enim tuique similibus agitur hæc fabula. Mulier immedicabili morbo laborabat: profecerat in pejus: ob insignem de Jesu fiduciam solo vestis contactu sanata est, & tu ceu medicum domum accersis, jubes imponat manum, & celeritatem exigis.

35 Adhuc eo loquente, veniunt ab archisynagogo, dicentes: Quia filia tua mortua est: quid ultra vexas Magistrum?

35 Dum mulieri respondet Jesus, superveniunt nuntii ab Archisynagogi domo, dicentes. *Filia tua defuncta est. Quid pergis frustra vexare Magistrum?* His dictis Archisynagogus, qui prius ancipitem ac multo metu mixtam spem habebat, veluti desperans, non audet amplius rogare Dominum. Nuntii jubent desperare. Mortua est. Sic plerique homines solent, de his qui in facinus aliquod ingens prolapsi sunt, velut in adulterium, incestum, aut furtum, aut homicidium: Conclamatum est, nulla salutis spes est. Jesus autem non patitur quenquam in desperationem venire, nisi qui recusat fidere. Judæorum est desperare: Christianus, cui nota est Domini bonitas par ejus potestati, nunquam desperat.

36 Jesus autem audito verbo, quod dicebatur, ait archisynagogo: Noli timere: tantummodo crede.

36 Collabentem itaque spem Archisynagogi blando alloquio sublevat: Noli metuere, etiamsi mortua est; tantummodo confide. Non refert quantum sit malum puellæ, sed quam firma sit tua fiducia.

37 Et non admisit quemquam se sequi, nisi Petrum, & Jacobum, & Joannem fratrem Jacobi.

37 Hæc loquutus, venit ad ædes Archisynagogi, ingressus est: sed foris relicta promiscua multitudine, ne discipulis quidem admissis, præter Simonem Petrum, Jacobum & Joannem fratrem Jacobi.

38 Et veniunt in domum archisynagogi, & vidit tumultum, & flentes, & ejulantes multum.

A 38 His comitantibus ingressus est domum Archisynagogi. Illic comperit ambitiosum funeris strepitum, multitudinem cognatorum & cognatarum miserabili lamentatione deplorantem mortem præmaturam puellæ. Solet enim vulgus hominum acerbius ferre mortem juvenum quam senum, quum nihil sit optabilius, quam tum emori, quum dulcissimum est vivere, prius quam animus multis hujus vitæ malis contaminatus est. Non enim refert quam diu vixeris, sed quam bene. Jesus itaque docens, non esse deploranda funera inanibus næniis, compescit tumultum lugentium.

39 Et ingressus, ait illis: Quid turbamini, & ploratis? puella non est mortua, sed dormit.

B 39 *Quid*, inquit, *ita tumultu completis domum & ploratis? Puella non est mortua, sed dormit.* Nimirum Domino dormiebat, qui verbo poterat expergefacere multo facilius, quam homo hominem excitat à somno. Et omnino somnus imago quædam ac meditatio mortis est. Somnus enim consopit animi vires, ac sensum adimit: qui si perpetuus esset, vera mors esset. Cæterum qui adstiterant puellæ morienti, non intelligentes quid sibi vellet hic Jesu sermo, deridebant eum, qui crederet eam adhuc vivere, quam constabat exspirasse.

40 Et irridebant eum. Ipse vero, ejectis omnibus, assumit patrem & matrem puellæ, & qui secum erant, & ingreditur ubi puella erat jacens;

40 Hos omnes abigit Jesus, qui tumultuoso ploratu, C sed inani, complebant domum: & non solum nihil adferebant salutis exstinctæ, verum etiam & dolorem parentum exacerbabant, & Jesum salutis auctorem irridebant. Nihil opus tali turba, ubi peccato mortuus animus ad innocentiæ vitam est revocandus. Fecit hoc tum Jesus in ædibus privatis & alienis.

Quid autem faceret, si videret quorundam usque ad insaniam ambitiosa funera? Conducuntur qui ficte plorent, qui cieant ejulatus, qui lanient capillos, nonnunquam appositiţios, qui percutiant pectus, qui vulnerent genas, qui verba jactent plus quam insana, ac diffidentiæ plena. Admovent cadaveri lac, ut proliciant oberrantem animam. Inclamant nomi- D ne iterum atque iterum: Redi, Philippe, revertere, Philippe, redde te nobis, Philippe. Objurgant exanime cadaver: Cur tuos deseruisti? Cur nos luctu voluisti occidere? Nihil tibi deerat ad suaviter vivendum, non opes, non generis claritas, non honores, non forma, non ætas. O te crudelem, ô nos miseros! Jam adde tubas, surdo canentes: adde cantores, qui lugubres nænias frustra canant mortuo non sentienti: qui vivis dolorem non eximant, sed augeant. Adde longas daduchorum series, ad hæc ordines pullatorum. Quidam etiam equos pullatos in hanc pompam inducunt, qui gestent insignia defuncti, & cervice tibiis alligata, prono capite videantur E quasi requirere dominum suum, qui descenderit ad inferos. Ne commemorem epulas & sacra parentalia, superbas sumptuosasque monumentorum structuras, quasi parum fuerit ambitionis & luxus in vita, nisi tales se declarent & mortui. Hæc quum Ethnicis etiam paulo cordatioribus videantur insana, quanto longius oportet abesse à Christianorum moribus, qui omnes obdormiscunt potius quam moriuntur, ad tubam Angelicam experrecturi in novissimo die.

41 Et tenens manum puellæ, ait illi: Talitha cumi, quod est interpretatum: Puella (tibi dico) surge.

41 Ergo ut ad narrationis ordinem redeam, ejectis his omnibus, Jesus, adhibitis utrisque puellæ parentibus, ingressus est conclave, ubi corpus jacebat exanime. Hos enim voluit esse miraculi testes. Hîc F Dominus arrepta puellæ manu, ait illi, velut excitaturus à somno: *Thalita cumi:* quod Syrorum lingua sonat, *Heus puella, surge.* Qui profundo somno premuntur, nonnunquam expergefieri non possunt, etiamsi semel atque iterum inclames ac vellices: nec statim vigilant excitati, sed diu semisomnes, oscitantes distendunt brachia, nutant capite, nonnunquam & mento pulsant pectus, & nisi instes relabuntur in somnum.

42 Et confestim surrexit puella, & ambulabat: erat autem annorum duodecim: & obstupuerunt stupore magno.

42 Hæc mortua confestim ad vocem vocantis Jesu surrexit, & ambulavit: non solum rediviva, sed &

A & alacris. Agnovit enim animula, quæ pulsa morbo corpus reliquerat, vocem conditoris sui, & nihil cunctata reversa est in domicilium unde demigrarat. Quo mors fuerat flebilior ob teneram puellæ ætatem, (neque enim major erat duodecim annis) hoc uberius erat gaudium de resuscitata. Hujus spectaculi novitas ingenti stupore affecit patrem ac matrem puellæ. Jesus autem nec præmium ab illis exigens, nec gratiarum actionem, tantum mandat illis, ut quo certior esset reddita mortuæ vita, darent illi cibum. Nam edere non solum vitæ, verum etiam prosperæ valetudinis indicium est.

43 Et præcepit illis vehementer ut nemo id sciret: & dixit dari illi manducare.

43 Præcipit & illud, ne quod paucis testibus ac
B privatim gestum esset, efferrent in vulgus: sive quod malebat id, quod acciderat, per alios, quos ejecerat, evulgari, quam per Archisynagogum, qui majore invidia, sed minore fide præco fuisset dominici beneficii: sive quod præcipiens sileri, quod sciebat eos non tacituros, nos docere voluit in omnibus benefactis fugiendam esse gloriam humanam.

Quod si quis penitus introspiciat, quid arcanæ doctrinæ lateat in hoc miraculo, quandoquidem facta quoque Jesu parabolæ sunt: Puella duodecim annos nata, ac vix dum pubescens exanimata designat hominem, qui primum, ac per imbecillitatem prolapsus sit in crimen occultum, & ob hoc, quoniam nondum perfricuit faciem, qui commisit, nondum
C assuetudine collegit habitum, pudore facile sanari possit. In hujusmodi decet pastores, Jesu civilitatem imitari, qui domi paucis adhibitis arbitris non magno negotio puellam erexit. Sic enim lapsis sufficit privata objurgatio, ne prolato in publicum crimine, vel pudorem exsuant, vel immodica tristitia absorbeantur. Primus lapsus si per imbecillitatem accidat, facillime corrigitur. Difficilior est ejus curatio, cujus malitia jam in publicum emanavit, difficillima qui longa peccandi consuetudine callum duxit. Et ideo puellam in privatis ædibus, paucis admissis, verbo erigit. Cæterum adolescens, qui per
D bajulos efferebatur, majusculo negotio revocatur ad vitam. Plorat mater una cum turba comitante. Effertur adolescens. Primum audit mater, noli flere. Deinde contacto loculo sistuntur bajuli, mox inclamatur adolescens: Heus tibi dico, surge. Ille primum erigit sese ac residet in loculo, post incipit loqui. Tandem exsiliens redditur matri. Cæterum Lazari monumentum, quasi nesciat, jubet sibi commonstrari, semel atque iterum solvitur Jesus in lachrymas, ac turbatus infremit spiritu, jubetur tolli lapis, valida voce evocatur, mortuus prodit, sed vinctus. Tandem solvitur, & cibum capit. Christo quidem nihilo difficilius erat suscitare quatriduanum
E cadaver, quam modo exanimatum, qui in supremo die per Angeli vocem mortalium omnium corpora, ante tot annorum millia sepulta, revocaturus est ad vitam; sed hac imagine nos docere voluit, quam ægre resipiscunt, qui diu vitiis assueverunt: non ut de his desperemus, sed ut maturius studeamus resipiscere, majorique studio adnitamur, ut tales quoque redeant ad bonam mentem. Quin & illud annotatu dignum arbitror, quod quum Jesus à Geraseno Dæmoniaco prædicari voluerit, Archysinagogo silentium præcepit. Siquidem invida Synagoga conata est obruere gloriam Domini Jesu, quæ post etiam cæsis Apostolis denunciavit ne nominis Jesu
F facerent mentionem. Verum, nihil profecit horum invidentia. Quo magis illi contenderunt salutiferum Jesu nomen opprimere, hoc latius prædicatur inter gentes. Silent Sacerdotes, reclamant Pharisæi, conviciantur Scribæ, deridet Herodes, sed laudant idololatræ, raptores, incesti, adulteri, per Euangelii gratiam à pristinis vitiis, velut à sævissimis Dæmoniis, subito liberati.

CAP. VI.

Fabrigena: emittit binos: Baptista necatur:
Pascit: calcat aquas: languida membra valent.

1 Et egressus inde, abiit in patriam suam: & sequebantur eum discipuli sui:

1 QVOCVNQVE locorum, quacunque occasione sese confert, aut recipit Dominus Jesus, ubique sui similis est, salutem adfert, ut interim comites discipulos admoneat, nusquam esse cessandum ab Euangelico negotio, sed semper hoc per omnem occasionem agendum, ut ex malis reddamus bonos, ex bonis meliores, sive domi contingat vivere, sive peregre, sive in publico, sive in privato. Quin & in navibus, in vehiculis, in familiaribus colloquiis, in conviviis, denique & in jocis ac lusibus, qui vere præditus est Euangelica bonitate, semper aliquos dimittit meliores. Jesus igitur, qui Gerasenos adire tentarat, ne videretur in alienos propensior quam in suos, relictis locis Lacui vicinis, recepit sese in patriam suam. Nam hunc nominis honorem promeruit Nazareth, quod illic Dominus fuerit enutritus, diuque versatus. Comitati sunt illum discipuli, jam assectatores perpetui.

2 Et facto sabbato cœpit in synagoga docere: & multi audientes admirabantur in doctrina ejus, dicentes: Unde huic hæc omnia? & quæ est sapientia, quæ data est illi; & virtutes tales, quæ per manus ejus efficiuntur?

2 Porro quum advenisset dies sabbati, quo ex laudatissimo more Judæi consueverunt convenire, non ut ineptis spectaculis, aut inanibus fabulis, aut profanis lusibus, aut supervacaneis captiunculis sacrum tempus fallerent, hoc est, perderent, sed religiosa confabulatione Legem Domini vel discerent, vel docerent: ingressus est & Jesus, exemplum hoc suis commendaturus, ut omnes intelligerent, quam indecorum nobis esset futurum, quum Judæis tanto studio fuerit, carnalem Legem nec absolutam, nec perpetuo duraturam, & à Mose proditam perdiscere, si non pari vel attentiore cura Philosophiam Euangelicam, ab ipso Dei Filio traditam, studeamus cognoscere. Quum igitur doceret in Synagoga Jesus, apud multos hoc ipsum elevavit illius auctoritatem, quod juxta carnem notus esset. Noverant tenues parentes, & humilem domum unde prodierat: de Patre cœlesti, deque domo æterna, unde nostra causa descenderat, ne per somnium quidem aliquid suspicabantur. Noverant artem paternam, qua Joseph familiam alebat, quam primis annis & ipse Jesus exercuerat. Erat autem faber lignarius, opificio videlicet congruente ei, per quem Pater cœlestis mundum hunc universum fuerat olim fabricatus. Per fabrum conditum est genus humanum, per fabrum decuit & restitui. Proinde quibus notus erat Jesus, qui usque ad annum ferme trigesimum vixerat apud suos, nihil præ se ferens Pharisaicæ doctrinæ, quum audirent eum magna cum auctoritate docentem, quæ nunquam audierant à doctissimis Pharisæis, vehementer admirati sunt, dicentes inter se: Unde hic subito factus est alius? *Unde huic hæc omnia? Et quod est hoc novum sapientiæ genus, quæ data est illi? Et unde tam præsens vis in edendis miraculis*, quantam nec in ullo Prophetarum audivimus fuisse? Quum paucis mensibus abfuerit, quomodo repente mutatus nobis rediit?

3 Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Jacobi, & Joseph, & Judæ, & Simonis? nonne & sorores ejus hic nobiscum sunt? & scandalizabantur in illo.

3 An non hic est Jesus ille, faber, & fabri Joseph Mariæque tenuis & humilis mulierculæ filius? Nonne & hunc novimus, & totam illius cognationem? An non hîc apud nos vivunt, illi proxima cognatione juncti, fratres & sorores? Itaque subinvidebant Jesu, nuper humili cognito, nunc repente sublimi.

4 Et dicebat illis Jesus: Quia non est propheta sine honore nisi in patria sua, & in domo sua, & in cognatione sua.

4 Siquidem scandalo fuit illis, nimium nota carnis imbecillitas. Id quum intellexisset Dominus Jesus, ait: *Nusquam Propheta contemtior est, quam in patria sua, & inter affines suos, ac domesticos.* Male convenit spirituali negotio cum carnis affectibus. Nec omnino decet Prophetam vere Euangelicum, qui docet hujus mundi contemtum, qui promittit gaudia cœlestis patriæ, qui docet renascendum esse per baptismum in Christo Jesu, qui docet mortificanda membra, quæ sunt super terram, ut spiritu viva-

A vivamus in cœlis: hîc nosse patriam, domum, notos aut cognatos, aut amicos: nec mirum, si terreni cives non agnoscunt alterius patriæ jam factum municipem.

5 Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit:

5 Itaque Jesus, quum esset omnipotens, & cuperet servare quam plurimos, non potuit illic apud suos edere multa miracula, nimirum obstante notorum & cognatorum incredulitate. Quum enim apud alios genus omne morborum à plurimis facile profligasset, Dæmonia ejecisset, leprosos sanasset, hîc paucos duntaxat ægrotos restituit, idque manibus impositis.

6 Et mirabatur propter incredulitatem eorum, & circuibat castella in circuitu docens.

6 Jesus igitur velut admirans suorum tantam in- B credulitatem, discessit illinc, obambulans per vicos undique vicinos, ubique spargens semen Euangelicum: Hoc facto submonebantur discipuli, ne in Euangelico negotio fiderent affectibus humanis: nam quod Jesu venit usu in patria ipsius, hoc illis erat eventurum in Judæa: sed eo se conferrent, ubicunque viderent spem copiosi proventus. Illic autem est fructus uberrimus Euangelicæ prædicationis, ubicunque prona est credulitas. Ea nec est inter cognatos, nec inter Pharisæos, nec apud Reges. Contemnunt cognati, Pharisæi invident, Reges irrident stultitiam crucis.

7 Et vocavit duodecim: & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum.

C 7 Jam autem tempus erat, ut Apostoli, quos Euangelicæ functioni destinarat, jamque aliquandiu assidui comites fuerant Jesu, præluderent suo muneri, ducique suo specimen aliquod darent industriæ fideique suæ. Accersit igitur ad se duodecim illos, quos ad hoc munus ut præstantissimos selegerat, simulque collectos omnes eodem instruit sermone, ne quid inter sese discreparent ab eodem præceptore missi, & iisdem mandatis adstricti. Quoque major esset fructus, emisit illos binos: per jugum admonens nos fraternæ caritatis, sine qua nullus est Euangelii fructus: ac veluti præfectis quibusdam, suam cuique pari provinciam designabat. Nam id expediebat D propagando regno Euangelico. Emisit autem inermes ac nudos, ne quid hîc in cœlesti negotio sibi vindicarent mundana præsidia. Porro ne levis esset piscatorum & idiotarum auctoritas, addidit illis, quod hujus mundi Monarchæ suis legatis ac præfectis dare non possunt. Tradidit enim illis potestatem tollendi morbos, ejiciendi Dæmones. Quid simile potest Cæsar? Vim auri, copias, secures, machinas dare potest, quibus abundat ipse: cæterum nullus Cæsaris præfectus tantam habet potentiam, ut vel oculis lippis, invocato Cæsaris nomine, mederi queat. Et hanc ipsam potestatem sic impartiit suis, ut ea gratis opitularentur omnibus, quibus esset opus.

8 Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum, non peram, non panem, neque in zona æs,

E 8 Jam quo forent expeditiores ad munus, quod strenuum minimeque cessantem administratorem flagitat, præcepit eis, ne quid impedimentorum, commeatus, aut armorum, secum deferrent in hac profectione, præter virgam tantum: non peram reponendo commeatui: ac ne panem quidem, qui vel sine pera circumferri potest: neque zonas ære onustas:

9 Sed calceatos sandaliis, & ne induerentur duabus tunicis.

9 Neque tibias munirent ocreis, sed duntaxat sandaliis plantas pedum adversus saxorum aut veprium injuriam defenderent; simplicique veste contenti essent. Hæc instructio Jesu eo tendebat, ut rudibus adhuc discipulis crassa quadam ratione inculcaret, eum, qui suscipit functionem Euangelicam, oportere vacuum F & expeditum esse ab omni sollicitudine rerum corporalium, ne quid interveniat, quod profectum doctrinæ cœlestis remoretur. Ut negotium erat longe diversum à negotiis hujus mundi, ita legationis est nova species. Accipiunt doctrinæ formam, ne quid audeant docere quod à præceptore traditum non esset. Habebant hoc cum humanis legationibus commune, in quibus capitale est præterire præscriptum mandatorum. Ab uno mittuntur omnes pari potestate, ne qua nasceretur inter eos æmulatio. Bini mittuntur, ut fraternæ concordiæ meminissent; & frater fratrem sublevaret. Ad diversa mittuntur loca, quo latius pateret Euangelii fructus. Additur potestas medendi morbis, sed in nomine Jesu, ut quemadmodum alienam doctrinam susceperant bona fide dispensandam, ita scirent esse Domini virtutem, non ipsorum, qua morbos propellerent. Vetuit ne peram circumferrent, ne panem, ne pecuniam, ne binas tunicas, ut tota fiducia penderent à promissione præceptoris sui, hujus præsidio confiderent se tutos fore adversus omnem violentiam adversariorum, hujus providentia scirent sibi nihil defuturum, quod ad temporariam corporis necessitatem attineret. Porro quum voluptati nihil sit satis, necessitati naturæ minimo satis fit. Nec enim Dominus hoc animo loquutus est ista, quasi fas non esset unquam futurum, eos, qui tractant rem Euangelicam, aliquid necessariæ sarcinulæ aut pecuniæ secum ferre, quum id non vereantur & hodie facere Apostoli. Imo fortassis plus laudis mereatur, si quis suo sumtu doceret Euangelium. Sed hoc genus hyperbolis voluit suis crassis adhuc & rudibus penitus eximere sollicitudinem earum rerum, quæ solent remorari animum, cœleste quippiam molientem. Alioqui sciebat illis in mentem venturum: Mittis nos ad regiones ignotas, exponis nos nudos & inermes variis periculis. Sed quis pascet, si fames: quis defendet, si qua vis: quis vestiet, si rigor inciderit? Vis nos docere gratis, & vis sanare gratis. At multis rebus eget, qui vivit peregre. Hanc sollicitudinem anxiam & sordidam, quoniam plerunque ex diffidentia nascitur, Jesus studuit ex animis suorum revellere, ut talis negotii magnitudine indignam. Porro sermonis tropus ad hoc valet, ut altius insideat animis rudibus, quod traditur. Neque enim peccaret, si doctor Euangelicus apud Getas uteretur calceis, aut duabus tunicis: aut si ad Libycas arenas, aut inhospitalem gentem profecturus, commeatus atque etiam pecuniæ nonnihil secum ferret. Sed quicquid remoratur Euangelii profectum, rejiciendum est. Jam mihi cogita, quanta sarcina gravati proficiscantur ad Euangelicum negotium, qui regales opes circumferunt, qui dignitates, qui voluptates hujus mundi, qui vindicandi libidinem, si quid occurrat molesti, secum portant. In animo sarcina est potius quam in peris aut vestibus. Has sarcinas omnes qui non abjecerit, non est idoneus legatus Jesu Christi. Itidem tropus est in his, quæ permittit: permittit enim virgam & sandalium: levissimum enim calceamenti genus est sandalium, & sic pedes defendit ab injuria, ut non impediat celeritatem. Idem itaque monet, qui permittit sandalia, & qui vetat uti calceis: prohibet enim cessationem, & hortatur ad celeritatem. Rursus idem monet, qui permittit virgam, & qui adimit baculum. Etenim virga sublevat ambulantem, nec remoratur iter, sed promovet. Baculus autem ut onerat, ita adversus vim gestari solet. Itaque qui concedit virgam, ac præterea nihil, & qui interdicit baculum, vult Euangelicum præconem non alio præsidio securum esse adversus malorum insultus, quam præsidio Christi. Virga viatori convenit, baculus pugnaci. Porro qui tractat rem Euangelicam, semper progredi debet ad perfectiora, ab ulciscendi studio debet quam longissime abesse.

10 Et dicebat eis: Quocumque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde:

10 Hac igitur sollicitudine revulsa ex animis Apostolorum, pergit illis commonstrare rationem, qua futurum esset, ut nihil esset necesse talium rerum cura torqueri: Ne sitis, inquit, solliciti, neque de diversorio, neque de cibo. Sed ingressi vicum aut civitatem, quæcunque domus vos exceperit, etiamsi sit tenuis & humilis, illic permanete, donec alio vocante Euangelii profectu, visum fuerit inde discedere. Pauci & parvo contenti, non eritis cuiquam graves hospites. Vix fieri poterit, ut usquam sit tam deplorata civitas, in qua nullus reperiatur, qui tales hospites non sit cupide recepturus,

quum sint qui medicum magno conducant, & è longinquo accersant.

11 Et quicumque non receperint vos, nec audierint vos, exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis.

11 Quod si domus aut civitas contigerit tam ingrata, ut vos ultro deferentes cœleste munus, quo sanentur & corpora & animi, non recipiant, nolite ob paucorum duritiem desistere à suscepto negotio, sed ad tempus relicta ea civitate, pergite ad alias, verum exprobrata prius sua dementia iis, qui vos noluerant recipere. Exeuntes enim in plateas, excutite pulverem, pedibus vestris hærentem, ut meminerint & intelligant venisse, qui gratis salutem obtulissent, nuntiumque multo omnium lætissimum: nec tantum bonum ullo præmio pensari posse, nec invito cuiquam aut fastidioso mercem tam pretiosam B obtrudendam esse: sibi imputent exitium suum, qui perire maluerint, quum licuerit sanari; vos nihil aliud venatos esse apud illos nisi salutem proximorum, ut ne pulveris quidem jactura volueritis illos afficere. Hæc superbia decet meos legatos adversus contumaces ac fastidiosos. Unum autem illud illis abeuntes vel nolentibus ingerite, dicentes: Scitote jam adesse regnum Dei, sive recipitis, sive non recipitis: si recipitis, vestro bono venit: sin rejicitis, magno vestro malo tamen venturum est.

12 Et exeuntes prædicabant ut pœnitentiam agerent:

12 Hoc viatico instructi legati Jesu, reliquerunt Dominum suum, ac sicut erant jussi, provocabant omnes ad pœnitudinem vitæ superioris: jam enim C adesse regnum Dei, quod per fidem Euangelicam adferret omnibus perfectam justitiam. Nam id Euangelicæ prædicationis & caput est & initium, credere quod audis, & fidere promissis. His atque hujusmodi multis sermonibus quum diligenter instruxisset suos Dominus Jesus, profecti sunt duodecim regni cœlorum proceres, & successit res: denuntiabant omnibus ut pœnitentiam agerent ante actorum malorum, neque quisquam fideret suis factis, sed tantum promissis Euangelicis. Et invenerunt qui prædicationem pronis acciperent auribus.

13 Et dæmonia multa ejiciebant, & ungebant oleo multos ægros, & sanabant.

13 Nec defuit miraculorum parata vis, quæ fidem conciliaret dictis hominum quamlibet humilium & D ignotorum. Ungebant oleo ægrotos, & sanabantur: jubebant in nomine Jesu exire Spiritus noxios, & exibant. Non erat illud oleum pharmacum, (quis enim eodem pharmaco medetur morbis omnibus) sed sacramentum. Oleum visibile inungebatur cuti, & sanabatur corpus: sed oleum Euangelicæ gratiæ per unctum nostrum Jesum erat inungendum animis, mox à morbis vitiorum sanandis. Ita nec Magorum erant preces, quibus exigebant Dæmones, sed verba erant Euangelica fide efficacia. Nimirum hæc erat vis regni cœlestis. Quid humilius, quid contemtius Apostolis? Sed quo minus erat illis roboris, E hoc magis liquebat virtutis esse divinæ quod agebatur. Nec opes habebant, nec litteras, nec magistratum, nec satellitium, nec generis claritatem, nec famam, nec auctoritatem. Nihil habebant nisi simplicem fiduciam erga nondum satis cognitum Jesum.

14 Et audivit rex Herodes, (manifestum enim factum est nomen ejus) & dicebat: Quia Joannes Baptista resurrexit à mortuis: & propterea virtutes operantur in illo.

14 His rebus in dies magis ac magis inclarescebat fama Jesu, adeo ut nomen ejus innotesceret etiam Herodi Regi. Jesus enim sero innotescit Regibus, quibus oportuit maxime, nec ullis infelicius. Quum autem Jesu miracula tam essent crebra, tamque evidentia, ut nemo posset causari commentitia: tam salutifera, ut nullus calumniari posset ea per malos Dæmones geri: quumque multi varias sententias proF ferrent de Domino, tandem & eam depromsit Herodes: *Joannes*, inquit, *resurrexit à mortuis*, & *ob hoc nunc pollet edendis miraculis.*

15 Alii autem dicebant: Quia Elias est. Alii vero dicebant: Quia propheta est, quasi unus ex prophetis.

15 Rursus alii, sumta conjectura ex vaticinio Malachiæ, dicebant Jesum esse Eliam, cujus reditus promittitur ante diem Domini magnum & horribilem. Erant qui negarent illum esse Eliam, cujus apud Judæos summa erat auctoritas, sed unum quempiam ex mediocribus Prophetis, qui revixisset.

16 Quo audito Herodes ait: Quem ego decollavi Joannem, hic à mortuis resurrexit.

16 Quorum sententiis auditis, Herodes perstitit A in sua, dicens: Imo hic est ipse Joannes, quem ego decollavi. Is revixit, ac jam divus factus operatur humanis viribus superiora. Nullus erat horum, qui non crederet reviviscere corpora. Et hodie tamen multi sunt, qui negant revixisse Christum. Atque hîc ut intelligas quam sint impiorum præpostera judicia: Joannem, qui nullis miraculis inclaruerat, credunt revixisse: Jesum, cujus tot modis divina virtus declarata est, pertinacissime negant revixisse. Quin etiam Regum impiorum stoliditatem considera: fatetur Herodes Joannem revixisse, fatetur illum nunc demum plus valere quam valuerat vivus, & tamen propemodum jactat, quod illum occiderit, B paratus eum & rursum occidere, si licuisset. Tanti facinoris occasionem audire est operæ pretium.

17 Ipse enim Herodes misit, ac tenuit Joannem, & vinxit eum in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam.

17 Nam Herodes incestæ mulieris instinctu jussit apprehendi Joannem, ac detrudi in vincula, non ob ullum crimen, sed propter Herodiadem Aretæ Regis filiam, quæ quum prius esset locata Philippo Tetrarchæ Ituræ, & Trachonitidis, orta simultate Areta abduxit à genero, cui jam pepererat filiam, & huic Herodi fratri Philippi, sed inimico, matrimonio junxit.

18 Dicebat enim Joannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui.

18 Joannes autem, quo magis Eliam referret, qui magna libertate reprehendit Achab & Jezabelem, non tulit incestum conjugium, dixitque Regi: *Non* C *est fas te* domi *habere conjugem fratris tui*, nec sterilis, & adhuc superstitis.

19 Herodias autem insidiabatur illi: & volebat occidere eum, nec poterat.

19 Herodias autem, quæ jam exciderat à priore matrimonio, metuens ne Joannis opera ab hoc quoque excluderetur, insidiabatur ei, captans occasionem occidendi illum, nec succedebat.

20 Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum & sanctum: & custodiebat eum, & audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.

20 Herodes enim, tametsi non amabat ex animo Joannem, tamen verebatur ac metuebat illum. Ea vis est veræ virtutis, ut etiam Regibus sit formidabilis. Sciebat enim illum virum justum ac sanctum, & observabat eum, multisque in rebus illius consiliis obtemperabat, ac libenter eum audiebat. Hæc obstabant, quo minus impia mulier posset Joannem D exstinguere. Aderat malus animus, sed deerat occasio, quæ tantum deest malis ut lædant.

21 Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui cœnam fecit principibus, & tribunis, & primis Galilææ.

21 Dies natalitius Herodis ad impium facinus idoneus advenit. Decuit enim impii Regis natalem, sanctissimi viri morte funestari, mediumque luxum ac delicias aulicas crudeli morte innocentis inquinari.

22 Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi, simulque recumbentibus, rex ait puellæ: Pete à me quod vis, & dabo tibi:

22 Quum igitur magno luxu fastuque instructa cœna natalitia exhiberetur principibus, tribunis ac primatibus Galilææ, quo plures haberet suæ crudelitatis testes, ingressa est convivium puella Herodiadis ac Philippi filia, ut indecora lascivaque saltatione delectaret convivas. Quo turpius saltabat, E hoc magis placuit convivis, ac Regi jam bis insano, ut qui præter amorem incestæ mulieris etiam vino incaluerat. Itaque Regali magnificentia dixit puellæ: Posce à me quicquid voles, nihil enim frustra poposceris.

23 Et juravit illi: Quia quidquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei.

23 Quoque majorem fiduciam adderet puellæ petendi quicquid collibuisset, temulentum promissum jurejurando confirmavit: *Quicquid petieris, etiamsi dimidium regni mei petieris, dabo tibi.* O vocem stultissimo ac temulento Rege dignam.

24 Quæ cum exisset, dixit matri suæ: Quid petam? At illa dixit: Caput Joannis Baptistæ. 25 Cumque introisset statim cum festinatione ad

24 At puella, quemadmodum hanc fabulam matris instinctu cœperat agere, (nam illa diem, locum & horam observarat, illa saltatriculam instruxerat) non F audet illico pronuntiare quid peteret, sed egressa è convivio *consulit matrem, dicens: Jurejurando Rex confirmavit se daturum quicquid petiero. *Quid igitur petam?* Hîc merito locus erat hæsitandi, ne tanta periret opportunitas. At incesta mulier nihil cunctata: neque quicquam carius habens morte sanctissimi viri, respondit: *Pete caput Joannis Baptistæ.*

25 Et ô docilem ad flagitium ac morigeram filiam. Illi-

* Alia Editio, *consuluit.*

[regem], petivit dicens: Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptistæ.

Illico reversa est in conclave. Submonuit & hoc mater ut properaret, prius quam ille fervor animi regii refrigesceret. Adit itaque Regem, & incestæ saltationis præmium poscit, dicens: unicum duntaxat missum peto: *Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptistæ.*

26 Et contristatus est rex: propter jusjurandum, & propter simul discumbentes, noluit eam contristare:

[26] Hic mihi vide præposteram Regis impii religionem. Quum nihil sit illis familiarius, quam omnia fœderum ac religionum vincula dirumpere, hic religiosa religione stultissimi jurisjurandi constrictus est, præsertim quod tot testibus prodidisset. Itaque ne videretur parum bonæ fidei, si quod forte per Regium diadema, aut genium suum, aut saltatriculæ caput jurasset, non præstaret: neve parum humanus, vel puellam tristiorem dimisisse videretur, vel convivarum, quibus puella placuerat, hilaritatem aliqua mœroris nubecula obfuscaret: ô fidem ac religionem, ô civilitatem atque humanitatem annalibus dignam.

27 Sed misso spiculatore præcepit afferri caput ejus in disco. Et decollavit eum in carcere,

[27] Nulla mora, mittitur carnifex, adfertur sacrum caput innocentissimi viri, veluti missus quidam, in disco. Traditur puellæ, puella reddidit matri suæ, munus dimidio regni carius. Hoc tam funesto spectaculo stultus & insanus Rex gratificatus est incestæ mulierculæ, natalemque diem honestavit.

28 Et attulit caput ejus in disco: & dedit illud puellæ, & puella dedit matri suæ.

[28] Rex occidit, carnifex adfert caput, puella impetrat, ad matrem horum malorum artificem ac fontem redit ferale præmium. Et ô convivas interim tali convivatore dignos. Nullus erat Regi tam amicus, qui rem tam nefariam interpellaret. Et postea miramur, si Reges aliquando audent nefaria, quum tales habeant animos, incestis amoribus & crapulæ deditos, convictores vel timidos vel crudelitatis fautores.

29 Quo audito, discipuli ejus venerunt, & tulerunt corpus ejus: & posuerunt illud in monumento.

[29] Hujus facti rumor quum pervenisset ad discipulos Joannis, abstulerunt corpus ejus, & honorifice dederunt sepulturæ. Quanquam in his rebus latet aliquid reconditioris sensus. Joannes tametsi Legis typum gerebat, tamen ut Euangelii præcursor Euangelico præmio donatus est, nimirum gloriosa morte, sed tamen diversa à morte Domini. Siquidem huic clam amputatum est caput, jam aliquamdiu vinculis adstricto in carcere. Christus palam sublatus est in crucem. Carceris tenebræ congruunt Legis umbris ac figuris, eas oportebat cedere luci Euangelicæ jam exorienti. Et imminui conveniebat ceremonias carnales, ut augesceret spiritualis libertas: & adstringi oportebat quod erat timoris, ut latius sese panderet fiducia, & caritas Euangelica. Denique decebat amputari caput humanum, ne quod jam caput agnosceret Ecclesia, præter unum Jesum. Itaque Lex quodammodo occisa, & cum honore elata, locum dedit Domino Jesu, spiritualem Philosophiam prædicaturo. Etenim quod Euangelio fidimus, magna ex parte debemus Veteri Testamento, quod nobis tot retro seculis Jesum Christum umbris ac figuris delineavit, Prophetarum vaticiniis promisit ac depinxit.

30 Et convenientes Apostoli ad Jesum, renuntiaverunt ei omnia, quæ egerant, & docuerant.

[30] Dum hæc aguntur, redeunt à peracta legatione Apostoli, & simul sese congregant ad Jesum, totius negotii caput. Ab eo proficiscuntur omnia, ad eundem omnia referantur oportet. Ab eo mandatis acceptis discesserant concorditer, ut in illius nomine pariter agerent quicquid agerent, ad eundem concorditer redeunt, cupientes approbari quod gestum erat. Exponunt itaque totius legationis historiam, magna alacritate commemorantes singula, quæ docuerant, quæque gesserant, & quam res ex animi sententia successisset.

31 Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum. Erant enim qui veniebant & redibant multi: & nec spatium manducandi habebant.

[31] Dominus autem comprobata illorum sincera fide, sed coercita gloria, abduxit illos in locum solitarium, in desertum urbis Bethsaidæ, ut aliquantulum refocillarentur à tantis laboribus ac respirarent. Non datus est secessus ad voluptatibus laxandum animum, sed ad secreta precatione vegetandum renovandumque spiritus vigorem mox recursuris laboribus. Nam doctori Euangelico sane quam levis debet esse cura corporis. Porro qui fungitur Apostolico munere, quoniam cum infirmis ac firmis, cum doctis & indoctis, cum bonis ac malis rem habere cogitur, fieri non potest, quin interdum ab illa perfecta tranquillitate mentis nonnihil labefactetur. Id quoties accidit, ad secretas & intentissimas preces, ad purissimam rerum cœlestium contemplationem animus est traducendus, ut mox vegetior factus, ad juvandum proximum redeat. Siquidem ubi tum temporis offenderunt Dominum Jesum, innumera hominum turba ventitabat ad Jesum, ut æstuariæ quædam vices viderentur venientium & abeuntium, qui adeo nullam quietem permittebant Apostolis ex itinere lassis, ut ne cibi quidem sumendi daretur spatium.

32 Et ascendentes in navim, abierunt in desertum locum seorsum.

[32] Itaque dimissis turbis & conscensa navi, petierunt littus Bethsaidæ vicinum, atque inde in locum desertum sesecum Domino receperunt. Verum, nec hîc contigit diu latitare. Nec enim potest abscondi lux Euangelicæ veritatis.

33 Et viderunt eos abeuntes, & cognoverunt multi: & pedestres de omnibus civitatibus concurrerunt illuc, & prævenerunt eos.

[33] Secessus hic nihil aliud, quam irritavit & acuit hominum desideria. Observatum est à quibusdam, quo se contulisset, nimirum in desertum spectans civitatem Bethsaidæ: moxque rumore sparso quod illic ageret, magna vis promiscuæ multitudinis ex omnibus vicinis oppidis eo pedestri contendit itinere, sic ut prius eo pedites pervenerint multi, quam ipse Dominus cum discipulis, etiam navigatione adjutis. Dicas adesse tempus, quo vi pararent irrumpere in regnum Dei.

34 Et exiens vidit turbam multam Jesus, & misertus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem, & cœpit illos docere multa.

[34] Jesus ubi sensit innumeram hominum multitudinem undique difficili ac pedestri itinere confluxisse, adeo non subduxit sese, nec abegit importunos, ut è secessu suo velut obviam prodierit: nimirum hoc interim agens, ut variis modis formaret discipulos suos, & institueret ad promtitudinem sine cessatione promovendi negotium Euangelicum. Itaque progressus clementissimus Jesus, ubi conspicatus est numerosam quidem, sed promiscuam & incompositam turbam puerorum, virorum ac mulierum, tactus est misericordia, ac sincerum animi dolorem ipsis oculis, ipso vultu, atque ipsa, quod ajunt, fronte præ se tulit, fingens ac formans affectum doctoris Euangelici. Sitiebant salutarem doctrinam. Id arguebat itineris & celeritas & difficultas. Amor pedibus alas addiderat, sed erant velut oves huc & illuc palantes ob boni pastoris inopiam. Siquidem Sacerdotes, Pharisæi & Scribæ, neglecto grege, pascebant semetipsos. Jesus itaque misertus simplicis & inconditæ multitudinis, cœpit agere fidum pastorem. Primum multo doctrinæ sacræ pabulo refecit illorum animos, mox sanabat, quos secum adduxerant, ægrotos.

35 Et cum jam hora multa fieret, accesserunt discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus hic, & jam hora præteriit:

36 Dimitte illos; ut euntes in proximas villas & vicos, emant sibi cibos, quos manducent.

[35] His rebus quum jam multum temporis consumtum esset, jamque res ipsa moneret, corporis quoque cibo reficiendam esse multitudinem, discipuli, præceptoris clementiam imitantes, submonent illum: Domine vides infinitam multitudinem, absque commeatu hucusque profectam. Et locus hic desertus est, jamque tempus reficiendi corpora præteriit. Obliviscuntur sui, tuis sermonibus inhiantes, nec possunt divelli.

[36] Itaque *dimitte illos, ut eant in proximas villas ac vicos, emantque sibi cibos, quos edant.*

37 Et respondens ait illis: Date illis vos manducare. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare.

[37] Tum Jesus instituens suos, quomodo sit pascenda multitudo, respondit: Quin potius vos, qui pastores estis futuri, nunc agere pastores consuescite, ac de vestro date illis quod edant. Porro discipuli nondum intelligentes quo tenderet hic Jesu sermo, pro rudi captu suo responderunt: Rem mandas nobis impossibilem, scis enim quam tenuiter simus instructi viatico: *An ibimus & ducentis denariis ememus panes huic multitudini, adeo non suffecturos ad*

sa-

satietatem, ut singuli vix paulum quiddam gustaturi sint?

38 Et dicit eis: Quot panes habetis? ite, & videte. Et cum cognovissent, dicunt: Quinque, & duos pisces.

38 Tum Jesus, paulatim animos illorum miraculo præparans: *Quot*, inquit, *panes habetis?* Quum non haberent in promtu quod responderent: Ite, inquit, & inspicite quam sitis instructi commeatu. Inspiciunt, & renuntiant esse quinque panes ac duos pisces.

39 Et præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum.

39 Non latebat Dominum, quantum haberent, sed voluit Apostolis exploratam esse paucitatem, quo magis agnoscerent in miraculo virtutem divinam. Quoque magis etiam animadverterent quanta esset hominum multitudo, præcepit ut omnes juberent in virenti gramine discumbere, sic distributos in sodalitia, ut in singulis centum aut quinquaginta simul accumberent.

40 Et discubuerunt in partes, per centenos & quinquagenos.

40 Paruerunt Apostoli Domino, populus paruit Apostolis, tanta erat fiducia in pastore Jesu.

41 Et acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, intuens in cælum, benedixit, & fregit panes, & dedit discipulis suis, ut ponerent ante eos: & duos pisces divisit omnibus.

41 Is igitur accepit quinque panes ac duos pisces, & ex more sublatis in cœlum oculis, gratias egit Patri, cujus beneficio sic procederet negotium Euangelicum. Deinde fregit panes, tradiditque discipulis, ut apponerent multitudini. Similiter & pisces partitus in partes tradidit discipulis, omnibus distribuendos.

42 Et manducaverunt omnes, & saturati sunt.

42 Refecti sunt omnes ad saturitatem usque:

43 Et sustulerunt reliquias, fragmentorum duodecim cophinos plenos, & de piscibus.

43 Et adeo nihil cuiquam defuit, ut peracto convivio Apostoli ex reliquiis, jussu Domini collectis, impleverint cophinos duodecim.

44 Erant autem qui manducaverunt quinque millia virorum.

44 Porro numerus multitudinis, qui facile poterat deprehendi ex distributis per viridaria sodalitiis, erant quinque virorum millia, præter pueros ac mulieres. Hoc miraculo Jesus & Apostolis suis formam præscripsit, pabulo sermonis Euangelici pascendi multitudinem, & anxiam sollicitudinem exemit parandi commeatus. Quisquis igitur es Episcopus ac pastor gregis Dominici, noli sic cogitare: sum Legis divinæ professor, sum arcanorum Voluminum peritissimus interpres, est abunde quod doceam, populoque quamvis esurienti è divite confertoque eruditionis meæ penu depromam. Inspice potius & agnosce quam sit tibi domi commeatus exsilis, quem & ipsum, quantus quantus est, Domino debes. Verum, hoc ipsum facultatis, quod habes, offer manibus Jesu, roga ut ille contrectet ac frangat: deinde quod ille tradidit, sic ut tradidit appone populo tanquam Domini cibum, non tuum: & appone nihil hæsitans, nihil dijudicans, nihil tuis fidens viribus, ita demum erit Euangelicum convivium: & salutari pabulo per idiotam magis reficientur & explebuntur animi credentium, quam si Pharisæus superstitiosus, aut Philosophus arrogans, aut Orator eloquens meditata accurataque oratione sese venditaret multitudini. Porro quoniam ante jussit illos nulla providentia commeatus accedere ad Euangelii negotium, nunc ipsa re declaravit, nihil defuturum iis, qui dum toto pectore sunt intenti regno Dei & justitiæ ejus, negligunt ista temporaria, quorum sollicitudine vulgus hominum misere discruciatur, modo adsit fiducia simplex erga Dominum Jesum. Leve beneficium erat saturasse famelicos, præ his quæ quotidie præstabat illis benignissimus Dominus. Longe benignius est pavisse mentem, quam ventrem. Et tamen hoc quod est minimum, crassum vulgus, ut est præpostero judicio, solet plurimi facere.

45 Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum.

45 Jesus igitur cognoscens futurum, ut crassa multitudo jam satura de regno ipsi deferendo cogitaret, compulit discipulos suos, (nam ægre divellebantur à tam amabili Domino) ut conscensa navi, transmissoque Lacu præcederent Bethsaidam, dum interim ipse dimitteret multitudinem.

46 Et cum dimisisset eos, abiit in montem orare.

46 Ea dimissa, furtim subduxit sese in montem, ut ibi solus deprecaretur Patrem: ut quemadmodum bene cœperat negotium Euangelicum, ita progrederetur.

47 Et cum sero esset, erat navis in medio mari, & ipse solus in terra.

A 47 Interim appetebat nox, & discipuli sine præceptore navigabant in medio Lacu. Et oborta est tempestas. Quid ni nox sit, ubi non adest ille Sol & lux mundi Jesus? Quid ni periclitetur navis, in qua non est Jesus? Quid ni turbentur Apostoli, quum abest ille consolator omnium Jesus? Quid ni venti reflantes successum remorentur humanæ industriæ, nisi promoveat Jesus? Abest ille quidem nonnunquam, sed non destituit suos in finem. Ad tempus videtur interdum destituere, ut exerceat rebus adversis, ut instituat ad firmam de se fiduciam. Jam enim è monte descenderat, jam stabat in littore, sed solus. Non videbatur à discipulis, sed ipse tamen B videt eos. Non oportet igitur despondere animum in rebus quantumlibet turbatis atque commotis: hac certa fiducia concepta animo, quamvis nusquam sese ostendat Dominus, tamen suis non defuturum quum tempus postularit.

48 Et videns eos laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis) & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare: & volebat præterire eos.

48 Jam enim adstat in littore, & videt eos laborantes in remigando: nam ventus erat adversus. Quum itaque sic aliquandiu luctati fuissent adversus undas & ventos hujus mundi, nec multum abessent à desperatione, circa quartam noctis vigiliam, hoc est, sub diluculum, venit ad eos Jesus, non vectus navi, sed placide ambulans super undas, (agnovit enim elementum conditorem suum) ac præ se fere-C bat quasi vellet eos præterire. Sic enim patitur aliquando suos hærere in malis, quasi negligat, quum non deponat unquam curam illorum.

49 At illi ut viderunt eum ambulantem supra mare, putaverunt phantasma esse, & exclamaverunt.

49 Apostoli quum per tenebras vidissent eum ambulantem super aquas, obliti tot miraculorum quæ viderant, credentesque non posse fieri, ut solidum & grave corpus hominis liquidum elementum sustineret, suspicati sunt esse spectrum inane, quod oculos vana specie deluderet. Igitur expavefacti, præ metu exclamarunt. Nam speciem Jesu videbant omnes, nec tamen Jesum esse credebant. His formidabilis est Dominus, qui ultorem esse credunt, ser-D vatorem esse nesciunt. Nec enim agnosci potest in hujus mundi tenebris, nisi ipse sese nobis insinuet.

50 Omnes enim viderunt eum, & conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, & dixit eis: Confidite, ego sum, nolite timere.

50 Non passus est igitur suos diutius exanimari metu, sed protinus voce jam non ignota compellavit eos, dicens: Estote forti animo: ego sum: nolite timere.

51 Et ascendit ad illos in navim, & cessavit ventus. Et plus magis intra se stupebant.

51 Et ingressus navim junxit se discipulis suis, atque illico consedit tempestas. Jam pavori successit admiratio, quomodo corpus humanum posset ambulare super elementum fluidum.

52 Non enim intellexerunt de panibus: erat enim cor eorum obcæcatum.

52 Tanta erat discipulorum tarditas, tanta ruditas, tantaque oblivio, ut non veniret illis in mentem vel illud miraculum, quod paulo ante viderant, quinque panibus ac duobus piscibus saturata tot homi-E num millia. Tantaque erat caligo cordis, ut pro stupenda re ducerent, quod Jesus ambulasset super undas: quum longe prodigiosius esset, tantulo cibo tantam saturare multitudinem. Hanc tarditatem Dominus in suis hærere permisit, ut & ipsi consuescerent imbecillium ferre tarditatem, donec proficerent.

53 Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesareth, & applicuerunt.

53 Perventum est ad littus diluculo: appulerunt autem in terram, quæ dicitur Genezareth, ad portum destinatum.

54 Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum:

54 Vix ingressus est in terram, aderant ex incolis qui agnoscerent Jesum. Jam enim eruperat Sol, & abierat nox, quæ occuparat discipulorum animos. F Observabatur enim à multis, quocunque se conferret. Jam enim plurimis innotuerat etiam de facie, sed multo latius sese fama miraculorum doctrinæque sparserat.

55 Et percurrentes universam regionem illam, cœperunt in grabatis eos, qui se male habebant, circumferre, ubi audiebant eum esse.

55 Porro qui viderant & agnoverant, perinde quasi velut exploratores venissent, continuo relicto eo percurrentes totam illam regionem, renuntiarunt adesse Jesum. Ad eum rumorem plurimi cœperunt ægrotos in grabatis circumferre.

56 Et quocunque

56 Et quocunque se conferret Jesus, sive in villas

introibat, in vicos, vel in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent: & quotquot tangebant eum, salvi fiebant.

las, sive in vicos, sive in civitates, aderat importuna turba, magis sollicita de tollendis morbis corporum quam animorum, ac miseranda spectacula variis morbis laborantium exponebant in plateis, ac prætereuntem Jesum deprecabantur, ut liceret vel fimbriam vestis ejus contingere. Tantus enim erat turbæ tumultus, ut vix hoc cuivis dari posset. Neque enim hæc erat Jesu difficultas, qui nec leprosum gravatus est tangere: sed fiduciæ delectabatur exemplo, quod omnibus volebat esse commendatum. Quid ni commendatum sit? Quotquot contingebant Jesum, sanabantur, quocunque genere morbi tenebantur. Illi fidentes contingebant fimbriam vestis, quæ postea cessit his, qui crucifixerant eum, & levabantur morbis corporum: quanto magis adnitendum est omnibus, ut Jesum ipsum contingant animo, & sanentur à morbis animorum? Nihil valet contactus sine fide. Nudum Jesu corpus contrectarunt, qui impegerunt alapas, qui vinciebant, qui flagellabant, qui suffigebant in crucem: neque cuiquam horum profuit contigisse. Legis Euangelium, contingis quidem Jesum: sed legis ut refellas, aut legis oscitanter, frustra contingis Jesum. Lege sincera fiducia, mox sanaberis. Sed deprecandus est Jesus, ut liceat contingere. Frustra contingit, quem ille non contigit prior. Si non potes assequi reconditam illam sapientiam, quam Paulus loquitur inter perfectos, vel fimbria contacta restituet sanitati, si fides adsit integra. Nihil tale præstare possunt, quantumlibet latæ Pharisæorum fimbriæ. Nihil est in Domino Jesu tam humile, quod per fidem non præstet salutem.

CAP. VII.

Gignit mens impura malum: non sordida palma:
Mica placet catulis: recta loquela redit.

1 Et conveniunt ad eum Pharisæi, & quidam de Scribis, venientes ab Jerosolymis.

1 ATQUE hic fuit Euangelii successus apud simplicem & credulam turbam. Sed non idem est apud Scribas & Pharisæos, qui religionis totius ac doctrinæ arcem sibi videbantur obtinere, ac plebejos idiotas vix ducebant pro hominibus. Nam Sacerdotum vix usquam ulla mentio, nisi quum perdendus esset Jesus. Proinde quemadmodum in Comœdiis variantur Scenæ, ut ex personarum ac rerum collata diversitate, singula magis elucescant: sic in negotio Euangelico Dominus Jesus ita temperavit vices omnium quæ gerebantur, ut ex perspecta simplicium atque etiam Ethnicorum credulitate, liqueret omnibus, quam esset insanabilis eorum perversitas, per quos conveniebat aliorum incredulitatem corrigi. Rudibus ac plebejis ad salutem sufficit contracta vestis fimbria: Pharisæos nec intellecta Prophetarum oracula, nec audita toties Jesu doctrina cœlestis, nec tot conspecta miracula corrigunt. Commodum igitur, his rebus gestis, conveniunt eodem aliquot Pharisæi & Scribæ, venerabile nimirum ac suspiciendum genus hominum, atque hoc magis, quod venissent ex Hierosolymis, ubi fontem pietatis ac sacræ doctrinæ volebant esse: quum illic esset fons & caput omnis ambitionis, hypocriseos, & impietatis. Hi quum sibi justi doctique viderentur, non veniunt ut discant, non ut sanentur, sed ut calumnientur.

2 Et cum vidissent quosdam ex discipulis ejus, communibus manibus, id est non lotis, manducare panes, vituperaverunt.

2 Et ecce protinus parata calumniandi ansa. Eam porrigit avidis ceremoniarum superstitio, unde fere nascitur omnis inter homines calumnia. Judæi commune vocant, quicquid profanum est & impurum, nimirum abominantes omnem immunditiam, & hoc agentes, ne quid impurum usquam videantur habere. Atque hanc puritatem non animi sinceritate, quæ sola veraque puritas est apud Deum, sed corporalibus ceremoniis metiebantur. Quarum aliquot & Mosi Lex præscripserat, non ut perpetuo serioque servarentur: sed partim ut ad tempus populus rudis & intractabilis consuesceret obtemperare præceptis divinis: partim ut hujusmodi velut umbris ac rudimentis paulatim instituerentur ad ea, quæ sunt veræ pietatis in animo sitæ. Porro quidam non his contenti, quæ Lex præscripserat, innumeras constitutiones de suo adjecerant, quas Pharisæi severius exigebant à populo, quam ea quæ Deus præceperat, semper & apud omnes observanda. Et ex hujusmodi nugis vindicabant sibi laudem sanctimoniæ, populoque stultam sanctimoniæ persuasionem inducebant: quodque sceleratius est, ex his, quæ nihil faciebant ad veram pietatem, impietatis calumniam struebant proximo. Quum enim vidissent aliquot ex Jesu discipulis sumere cibum manibus illotis, hoc est, quemadmodum illi loquuntur, communibus & impuris, vituperabant illos, quasi parum religiosos, simulque præceptorem, qui suos parum sancte institueret. Nec ideo damnant, quod vel per se vitiosum esset, vel à Deo vetitum, sed quia dissidebat ab ipsorum consuetudine. Est autem hæc pessima judicandi regula, ideo damnare quippiam, quod ipse non soleas idem facere. Fit enim sæpenumero, ut quæ stultissima sunt, irrepant in publicam consuetudinem, quam non oportet facere regulam pietatis, quum ex veris ac præscripto Dei sit æstimanda puritas.

3 Pharisæi enim, & omnes Judæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum:

3 Contra Scribæ ac Pharisæi, atque adeo omnes fere Judæi, stultissime judicantes, animi puritatem in rebus corporalibus esse sitam, adeo superstitiose servabant morem à majoribus, non à Deo traditum, ut etiamsi fame periclitarentur, non caperent cibum, nisi prius lotis manibus. Et si sæpius in die capiendus sit cibus, crebro lavant manus, atque ita se puros arbitrantur ad cibum accedere.

4 Et à foro nisi baptizentur, non comedunt: & alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, & urceorum, & æramentorum, & lectorum:

4 Quin etiam si domum è foro redeant, velut è populi contactu contraxerint aliquid impuritatis, non capiunt cibum, nisi loti corpore toto: quum interim mentem habentes odio, livore, ambitione, avaritia, simulatione, cæterisque pestibus inquinatissimam, non cogitent de lavando. Hæc aliaque his consimilia præter Legis constitutiones tradita sunt illis à majoribus, quum Lex ipsa vetet addi demique quicquam ab his, quæ divinitus essent præscripta. Nec satis erat subinde lavare corpus, quo puriores viderentur, frequenter lavabant & urceos, & vasa ærea, & lectos denique.

5 Et interrogabant eum Pharisæi, & Scribæ: Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem?

5 Nec hanc calumniandi scabiem poterant intra se premere Pharisæi, cum discipulis non expostulant, sed velut in atroci facinore, Dominum ipsum adoriuntur: *Cur*, inquiunt, *discipuli tui*, qui te sequuntur, & ex tua pendent institutione, *non observant morem à majoribus institutum, sed illotis & impuris manibus capiunt cibum.*

6 At ille respondens, dixit eis: Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me.

6 Jesus autem nos docere volens, nullum esse pestilentius calumniandi genus, quam ubi quis sub prætextu pietatis incessit benefacta proximi, severe retundit illorum malitiam, ac simulatam justitiam: Factis, inquit, vestris declaratis, recte meritoque de vobis hypocritis vaticinatum Esaiam, qui foris speciem habetis sanctimoniæ, quum intus pleni sitis iniquitate. Apud quem hunc in modum queritur Deus: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum procul abest à me.* Et quemadmodum ipsi vivunt, sic alios instituunt. Nihil moror istam corporum & supellectilis munditiem, animi munditiem requiro.

7 In vanum autem me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum.

7 Hoc pietatis genere fucato frustra me colunt, ceu magnum quiddam ostentantes, & in quo sita sit absoluta pietas, docentes humanas constitutiunculas, quæ neminem commendant Deo, atque harum superstitione pro nihilo ducentes præcepta Dei. Quantum interest inter hominem & Deum, tantum interesse decet inter hominum constitutiones & præcepta Dei. Deus spiritus est: & quod spirituale est, perpetuum est, nec unquam oportet negligi. Quicquid corporale est, temporarium est. Si fas est negligere ceremonias à Deo præscriptas, quoties id sua-

suadet proximi caritas: quanto minus convenit, ob humanas constitutiones violare Dei præcepta.

8 Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum, baptismata urceorum, & calicum, & alia similia his facitis multa.

8 Præpostera pietas est, & irreligiosa religio, superstitiosum esse in observandis his, quæ majores vestri ex suo animo tradiderint, & ea negligere, quæ præcepit Deus. Vos in lotionibus manuum, calicum, urceorum, aliisque multis similibus rebus, præcipuam quandam pietatem collocatis, quæ vos populo commendant falsa quadam religionis imagine, & hanc fucatam laudem pluris facitis, quam auctoritatem Dei. Diligitis enim vos ipsos, nec quæritis gloriam Dei, nec salutem populi, cujus vos profitemini duces ac doctores.

9 Et dicebat illis: Bene irritum facitis præceptum Dei, ut traditionem vestram servetis.

9 Proinde non mirum est, si quod à Deo præceptum est, ut semper & ab omnibus servetur, abrogetis & antiquetis, quo maneat humanæ constitutionis auctoritas, quæ vobis conciliat auctoritatem & quæstum. An non palam ita facitis?

10 Moyses enim dixit: Honora patrem tuum, & matrem tuam. Et: Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur.

10 Nonne per Mosen Deus hanc legem prodidit: *Honora patrem tuum & matrem tuam. Et qui male dixerit patri, vel matri, morte morietur.* Hoc Deus non uno in loco præcipit, sed iterum atque iterum repetit & inculcat animis omnium, ut parentes ætate defectos, aut egentes, aut alioqui necessitate quapiam oppressos, liberi pro sua virili sublevent, ac nutricationis officium rependant. Dictat idem lex naturæ, nonnullis etiam animantibus insita, veluti ciconiis.

11 Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri, aut matri, Corban (quod est donum) quodcumque ex me, tibi profuerit:

11 Vos autem vestris commodis consulentes, commentitia doctrina subvertitis præceptum Dei: & postulatis, ut quod Deus tantopere voluit, cedat vestræ doctrinæ fucatæ. Deus ipse clamat: Honora patrem & matrem. Vos audetis contra dicere: Ne honora patrem & matrem. Non clamatis hæc verbis, sed re facitis: quo sceleratior est vestra impietas, quam imagine pietatis obnubilatis. Etenim ut gazophylacium expleatur, unde vester alitur luxus ac fastus, technis allicitis quos potestis, ut etiam fraudatis parentibus, quorum egestatem oportebat sublevare juxta præceptum Dei, quam plurimum donariorum adferant in Templum: persuadentes, ita satisfactum esse præcepto, quasi Deo donetur quod consecratur Templo, & Deus verus sit pater omnium.

12 Et ultra non dimittitis eum quidquam facere patri suo, aut matri,

12 Itaque qui pecuniam misit in gazophylacium, huic dicitis non esse jam opus ut quicquam impartiat egentibus parentibus, quod præcepto sit factum satis: & interim superstitione deterretis parentes, ne audeant à filiis exigere, quod semel Deo dicatum videtur, ne sacrilegio sese reddant obnoxios. Atqui nec Deus eget vestra pecunia, nec ista pecunia vertitur in gloriam Dei, sed in usus vestros: & si verteretur in structuram Templi, tamen Deo nullum Templum tam sacrum est, ut ejus causa velit parentes à liberis destitui.

13 Rescindentes verbum Dei per traditionem vestram, quam tradidistis: & similia hujusmodi multa facitis.

13 An non, dum per hujusmodi commentitias doctrinas & filios seducitis, ne subveniant parentibus: & parentes deterretis, ne ausint contingere quod Templo dicatum est: dum vestra constabilitis, subvertitis præcepta Dei? Hoc exempli causa vobis produxi, quod non potestis inficiari. Verum non in hoc tantum peccatis, multis aliis in rebus idem facitis, quemadmodum in hoc ipso facto. Præceptum est Dei: diliges proximum tuum sicut teipsum. Et vos ob frivolas lotiones ab hominibus traditas, calumniam struitis, & mihi & meis discipulis: nimirum contemto præcepto divino.

14 Et advocans iterum turbam, dicebat illis: Audite me omnes, & intelligite.

14 Pharisæis hoc privato sermone coercitis verius quam sanatis, rursus advocavit multitudinem, quam volebat his de rebus admonitam esse, ne posthac Pharisaicis traditionibus avocarentur ab Euangelica sinceritate: Audite, inquit, omnes & intelligite. Vidistis intentatum impietatis crimen, propterea quod discipuli quidam mei manibus illotis panem comederint, quasi tali cibo contaminaretur apud Deum qui vescitur.

15 Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare, sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ communicant hominem.

15 Puritas & impuritas hominis non est in rebus extrariis, sed internis; nec animus inquinari potest rebus corporeis. Proinde nihil quod sit extra hominem, & ingrediatur in corpus hominis, potest hominem impurum facere apud Deum: sed quæ intus sunt in homine, & ab homine exeunt, declarant impurum hominem.

16 Si quis habet aures audiendi, audiat.

16 Hoc ænigmate Dominus Jesus multitudini dedit occasionem disquirendi, quid sibi vellet quod dictum esset. Quoque magis acueret studium illorum, adjecit: *Quisquis habet aures idoneas ad audiendum, audiat:* significans eam cantionem frustra cani surdis Pharisæis.

17 Et cum introisset in domum à turba, interrogabant eum discipuli ejus parabolam.

17 Cæterum ubi sese dimissa turba recepisset in domum, discipuli rogabant eum privatim, ut explicaret parabolam de discrimine ingredientium in hominem & egredientium ex homine.

18 Et ait illis: Sic & vos imprudentes estis? Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare:

18 Jesus autem ad exemplum fidi diligentisque præceptoris, prius excitata objurgatiuncula illorum attentione, docuit parabolæ mysterium: *Adeone*, inquit, *vos quoque*, quos cæteris docendis delegi, *caretis intelligentia*? Atqui ex tot parabolis, quas vobis sum interpretatus, hujus etiam sensum oportebat conjicere.

19 Quia non intrat in cor ejus, sed in ventrem vadit, & in secessum exit, purgans omnes escas?

19 An non intelligitis ex his, quæ foris ingrediuntur in hominem, non posse deprehendi puritatem aut impuritatem hominis? Quod enim ingreditur per os, non transmittitur in cor, sed in stomachum, mox in ventrem: inde si quid impurum est excernitur in secessum, ut vescenti sit omnis cibus purus, natura repurgante quod impurum est.

20 Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa communicant hominem.

20 Verum ea quæ proficiscuntur ex intimis hominis partibus, sunt quæ faciunt ac declarant impurum hominem. In corde sedes est animi: & in animo vera puritas est aut impuritas. Non igitur statim purus est qui lavit manus, sed qui cor habet lotum ac mundum. Hinc ergo quæ prodeunt, vere declarant hominem purum aut impurum.

21 Abintus enim de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia,

21 Ex intimis enim cordis recessibus proficiscuntur cogitationes malæ, adulteria, stupra, homicidia,

22 Furta, avaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia.

22 Furta, avaritiæ, fraudes, dolus, impudicitia, malus & invidus oculus, convitia, superbia, stultitia.

23 Omnia hæc mala abintus procedunt, & communicant hominem.

23 Nihil horum invehit cibus illotis manibus sumtus, verum hæc oriuntur ex ipso homine, hoc est, ex corde: quumque prodeunt, declarant hominem vere impurum esse, qui cor habeat tot spurcitiis impuratum. Hæc si lateant in corde, tamen impurus est homo apud Deum, qui cordis intima perspicit: sin prorumpunt etiam in orationem, aut in facta, non solum testificantur impuros esse unde hæc exeunt, verum etiam frequenter & alios inquinant, dum per oculos & per aures penetrant in animos videntium aut audientium. Sit igitur vobis prima cura mundi cordis, & non referet utrum lotis an illotis manibus capiatis cibum.

24 Et inde surgens abiit in fines Tyri & Sidonis: & ingressus domum, neminem voluit scire, & non potuit latere.

24 His ita gestis, Jesus ipsa loci mutatione significans quam tæderet Judaici cultus, qui fere totus æstimabatur corporalibus observatiunculis, & intra Judææ per quam angustos limites constringebatur, quamque sitiret gentium latitudinem, apud quas erat adorandus in spiritu & veritate, submovet sese illinc, & profectus est in fines Tyri & Sidonis, sed veluti furtivus hospes ob invidiam Judæorum: qui quoniam Tyrios ac Sidonios habebant pro canibus & abominandis, non tulissent Jesum doctrinam Euangelicam ad illos transferre. Proinde non ibi versatus est in publico, quod solet apud Judæos: sed domum ingressus est, quasi cupiens latere, quanquam latere non potuit: adeo fama dictorum ac factorum ejus sese & ultra Judææ fines profuderat, veluti jam tum meditans in universum orbem propagari. Sic optime spargitur pietatis Euangelicæ gloria, si fugitantem ultro sequatur.

25 Ete-

25 Mulier enim statim ut audivit de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit, & procidit ad pedes ejus.

25 Etenim mulier quædam Cananæa ad rumorem de Jesu sparsum è finibus suis progressa, mox ingenti de eo concepta fiducia, properat ad Jesum, & ægre admissa procubuit ad pedes illius.

26 Erat enim mulier Gentilis, Syrophœnissa genere. Et rogabat eum ut dæmonium ejiceret de filia ejus.

26 Hæc non erat Judaicæ religionis, sed Ethnicæ: nec Judaicæ gentis, sed Syrophœnissa genere. Agnoscis manifestum Ecclesiæ typum, paulo post è gentibus congregandæ. Judæi Jesum ejecerunt: Syrophœnissa relictis suis sedibus obviam profecta est Jesu. Frustra venitur ad Jesum, nisi pristina vitia jam domestica reliqueris. Emigrandum est è tuis ædibus, ut venias in domum, in qua sedet Jesus. Hæc mulier habebat domi filiam, malo Dæmonio obnoxiam. Is est populus idololatriæ deditus. Rogat itaque mater Jesum, ut filiam à Dæmonio liberet. Quanto perfectior Ethnicæ mulieris fiducia, quam Archisynagogi.

27 Qui dixit illi: Sine prius saturari filios: non est enim bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.

27 Jesus autem quo magis redderet omnibus conspicuam mulierculæ fiduciam, velut ex affectu Judaico respondit: *Sine prius saturari filios. Non decet ut tollam panem filiorum, ac projiciam canibus.* Nam Judæi gloriantur se solos esse filios Dei. Cæterum gentes, à Judaica religione alienas, pro canibus habent. Panem autem vocat virtutem Euangelicam, quæ per cœlestem doctrinam, ac sinceram fidem sanat omnes morbos, ac profligat ab animis omne Dæmoniorum genus.

28 At illa respondit, & dixit illi: Utique Domine, nam & catelli comedunt sub mensa de micis puerorum.

28 Mulier autem nihil offensa convitio, quod dictum videbatur ad abigendam illam, vertit in argumentum impetrandi. Recte, inquit, dicis, Domine. Non invidemus Judæis, quod honorifice tanquam filii accumbentes ad mensam ditissimi Patris, affatim explentur sacris panibus: sed tamen conceditur canibus, ut comedant micas, quæ decidunt in terram ex mensa filiorum.

29 Et ait illi: Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium à filia tua.

29 Jesus autem veluti victus tanta mulieris fiducia, tolerantia, modestia, ac perseverantia, respondit: Isto responso extorques quod nondum erat tempus ut daretur: *Abi domum, jam filia tua liberata est à Dæmonio.*

30 Et cum abiisset domum suam, invenit puellam jacentem supra lectum, & dæmonium exiisse.

30 Credidit mulier, abiit alacris, & comperit esse verum, quod dixerat Jesus, puellam quiescentem in lecto, jam à vexatione Dæmonii liberam. Nimirum matris fiducia à Jesu sanitatem extorserat. Profligato malo Dæmone, consequitur animi quies. Nam innocentiæ comes est tranquillitas. Sic & hodie piorum Ecclesia Jesum adit, Jesum interpellat pro his, qui idololatria, qui ambitione, qui iracundia, qui avaritia, qui bellandi vesana libidine, velut ab impuro quodam Dæmonio agitantur. Ac Judæi quidem judicant indignum, ut qui paulo ante Dæmonium arbitrio ad omne flagitiorum genus rapiebantur, repente per Euangelii gratiam recipiantur ad dignitatem & consortium filiorum Dei: non intelligentes, hoc honoris non æstimandum propinquitate sanguinis, sed ardore constantique fiducia erga Dominum Jesum. Filiis Israel, ac posteris Abrahæ promissus erat Christus: sed Abrahæ posteri sunt, quicunque fidem imitantur Abrahæ. Filii Israel sunt, quicunque non meritorum suorum commendatione sibi postulant aperiri regnum cœlorum, sed Euangelicæ fiduciæ violentia conantur irrumpere. Hoc enim sonat Hebræis Israel, virum adversus Deum fortem. Etenim gentes, quæ prius erant omni genere malorum inquinatæ, neque quicquam habebant bonorum operum, quo sibi jus regni cœlorum vindicarent, quum per Dei justitiam excluderentur, per misericordiæ fenestram irruperunt, ac fiduciæ pertinacia, veluti telo quodam, sibi patefecerunt aditum, perfractis regni cœlorum parietibus. Nondum advenerat tempus, ut palam gentes ad regni cœlestis consortium vocarentur: sed tamen huc subinde præludit Dominus, veluti gestiens antevertere, quod summopere sitiebat.

31 Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos.

31 Hoc igitur semine, ceu furtim jacto apud Tyrios, Sidonios & Cananæos, Dominus relegit iter, rursus proficiscens ad Lacum Galilææ, præterita Sidone, & itinere facto præter regionem Decapoleos, ubi prius sanarat Dæmoniacum.

32 Et adducunt ei surdum & mutum, & deprecabantur eum, ut imponat illi manum.

32 Huc ubi venisset, adducunt illi miserabile spectaculum, videlicet hominem & surdum & mutum. Mutus enim sit oportet, qui natura surdus est. Sed miserabilius surdus est, cui non sunt aures idoneæ ad audiendum sermonem Dei: pejus mutus est, qui non habet linguam ad confessionem suæ turpitudinis, ac divinæ misericordiæ. Per auditum fidei, salutis est initium: per confessionem oris, salutis est perfectio. Judæi tametsi quotidie Jesum audiebant loquentem, audientes non audiebant: quoniam ad exemplum aspidis obturantis aures adversus sapientis incantatoris vocem, credere nolebant his quæ audiebant. Et ideo linguam habebant ad obtrectandum, ad salutarem fidei professionem non habebant. Quid faciet miser, qui linguam non habet, qua salutem petat à Domino: qui aures non habet, quibus percipiat vocem Jesu, etiam mortuorum excitatricem? Succurrunt misero, qui linguam & aures habebant. Adducunt illum ad Jesum. Interpellant illius clementiam, ut illi dignetur imponere manum. Sic visum est clementissimo Domino, ut aliena etiam fides opituletur peccatoribus. Adducitur ad Jesum Catechumenus, desiit malefacere, desiit male loqui: sed nondum didicit benefacere, nondum didicit confiteri bonitatem Euangelicam. Quî possit autem, nisi Jesus illi manum imponat? Frustra laborant homines, nisi Jesu secreta vis accesserit. Erat in proclivi Domino, vel simplici verbo dare sanitatem surdo & muto, sed nobis hæc rerum forma proponitur. Siquidem ut plerunque parabola est, quod loquitur Jesus; ita non raro parabola est, quod facit.

33 Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus: & exspuens, tetigit linguam ejus:.

33 Apprehensum hominem seducit à turba. Salvus est quemcunque apprehenderit Jesus, quem ab hujus mundi tumultu semoverit. Misit digitos suos in auriculas ejus, ac saliva sua tetigit linguam illius. Jam in proximo est salus, ubi Jesus virtute sui spiritus, qui digitus est Dei, dignatur aures mentis nostræ contingere: quoties saliva cœlestis sapientiæ, quæ ipse est, ex ore Patris altissimi prodiens, dignatur animi nostri linguam contingere, ut sapiant nobis ea quæ Dei sunt. Neque enim absque hoc humore fit gustus: & humana saliva vitiata, perversum habet judicium. Hæc saliva non solum linguam solvit, verum etiam oculos aperit cæci nati, quoties admixta terræ, oculis inungitur: quum saliva Philosophorum & Pharisæorum magis exoculet. Faciunt idem quodammodo & doctores Euangelici. Apprehensos abducunt à turba, quum à lata via, per quam plurimi ambulant in exitium, revocant ad pusilli gregis consortium. Inserunt digitos in auriculas, quum avocantes à fiducia rerum fluxarum, hortantur ad doctrinam cœlestem. Sputum immittunt in linguam, ad Euangelicæ fidei professionem exhortantes: imponunt manum, quum baptizatis impartiunt Spiritum Sanctum, per quem abolentur peccata, & confertur innocentia. Verum hæc omnia frustra doctor facit foris, nisi Christus intus operetur, ac divinam virtutem emittat è cœlis.

34 Et suspiciens in cælum, ingemuit, & ait illi: Ephphetha, quod est adaperire.

34 Hujus rei velut imaginem quandam exhiberi volens Jesus, quum apprehendisset, quum immisisset digitos in aures, inspuisset in linguam, sustulit oculos in cœlum, & ingemuit. Gemitus hic non erat diffidentiæ, sed humanam calamitatem deplorantis. Quid enim miserabilius illis, quibus aures mentis sic occupatæ sunt cupiditatibus terrenis, ut non queant audire verbum Dei? quibus lingua sic impedita est, & infecta vitiosis affectibus, ut non sapiant cœlestia, ut muti sint ad suæ malitiæ confessionem, muti ad prædicandam Dei misericordiam? Itaque gemitus Jesu nos admonet quales fuerimus, at suspectus in cœlum adimit desperationem, indicans

cans unde sit paratum auxilium, & cui debeamus acceptum ferre: quod qui prius habebamus aures patulas ad obtrectationes, ad turpiloquia, ad ineptas fabulas, ad Pharisaicam doctrinam, ad Philosophorum dogmata, ad Satanæ suggestiones, nunc habemus patefactas ad accipiendam cœlestem doctrinam Euangelii: qui prius habebamus linguam sic infectam saliva carnis, ut nobis nauseam saperet Philosophiæ cœlestis ambrosia, sic alligatam vinculis Satanæ, ut nec sua peccata posset agnoscere, nec Dei gloriam prædicare: nunc confitemur nobis nihil aliud ex meritis nostris deberi quam gehennam: totum autem esse divinæ largitatis, quod adoptamur in nomen & hæreditatem filiorum Dei. Proinde ingemiscat & Sacerdos potius, quam sæviat in aliena peccata: doleat magis, quam irascatur: nec sibi vindicet potestatem absolvendi, sed suspiciat in cœlum, profitens ac testificans totum hoc, quod sacramentorum ritibus agitur, esse virtutis divinæ, non humanæ potestatis. Ait autem Jesus: *Ephata*, quod Hebræis sonat *adaperire*.

35 Et statim apertæ sunt aures ejus, & solutum est vinculum linguæ ejus, & loquebatur recte.

[35] Vocem illico sequuta vis est. Mox enim apertæ sunt aures ejus, & solutum est vinculum linguæ ejus, & loquebatur expedite. Aures habebant apertas, quibus quum Dominus dixisset, Venite post me, relictis omnibus sequuti sunt. Linguam habebant expeditam, qui accepto Spiritu Sancto loquuti sunt variis Linguis magnalia Dei: ac magistratui denuntianti, ne posthac prædicarent nomen Jesu, responderunt: *An oporteat magis obedire Deo quam hominibus, vos judicate.* Hæc acta sunt seorsum à turba. Non enim oportet profanam multitudinem facere testem initiationis Euangelicæ, ne rideat quod nondum credit.

36 Et præcepit illis ne cui dicerent. Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant:

[36] Jesus itaque præcepit, ne cui dicerent: non quod nollet sciri id quod gestum erat, sed quod virtutem cœlestem melius ipsa loquitur res, quam hominum prædicatio. Omnes noverant surdum & mutum. Nunc audiebat & loquebatur expedite: sic vel tacitus prædicabat beneficium Jesu. Præterea Jesus hic hominis imaginem gerebat, ut homines erudiret. Quicquid homo facit præclari, cupiat esse tacitum, ut sileatur hominis gloria, & prædicetur gloria Dei. Periculose laudatur homo, sed merito prædicatur potestas ac bonitas Dei. Quanquam nec hominis gloria siletur, si qua tamen est hominis gloria: imo sæpenumero quo magis vitatur, hoc magis sequitur. Attamen hic debet esse affectus Euangelici viri, ut quod ad ipsum attinet, cupiat soli Deo notus esse. Atque hoc ipso dignior est, qui prædicetur apud omnes. Quisquis enim affectat gloriam apud homines, hoc ipso indignus est gloria. Proinde quod Jesus interdixit iis, qui mutum adduxerant, ne cui dicerent quod esset actum, hoc ipsum magis provocavit, ut apud omnes prædicarent: atque hoc vehementius suspiciebant magnitudinem Jesu, qui quum talia posset ac præstaret, non solum nihil exigebat præmii, verum ne gloria quidem tam insignis facti frui cupiebat. Sed ut est hominis vere benefici, non exigere laudem pro beneficio: ita grati est hominis, hoc impensius referre gratiam, quod qui beneficium dedit, nullam exspectet gratiam.

37 Et eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit: & surdos fecit audire, & mutos loqui.

[37] Itaque passim isti prædicabant de Jesu, dicentes: *Bene omnia fecit. Et surdis reddidit auditum, & mutis linguam.* Hæc laus in solum Deum competit. Nemo mortalium bene facit omnia. Omnia Jesu miracula, nostra erant beneficia. Quæ si juxta speciem rerum corporalium expendas, erant multo splendidiora, quam hoc quo ex surdo fecit audientem, ex muto loquentem. Sed juxta sensum spiritualem, summa felicitatis in hoc est, ut homo auribus audiat sermonem Euangelicum, & quod didicit credititque, loquatur.

CAP. VIII.

Hic cophinos implent: dat sensim lumina cæco:
Confessor Petrus: crux toleranda piis.

1 In diebus illis iterum cum turba multa esset, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis, ait illis:

A [1] VARIIS autem exemplis Dominus Jesus suos discipulos hortatur ad perpetuam beneficentiam, cujus præcipua pars est, rudem populum pascere doctrina Euangelica. Proinde repetit exemplum pascendi, ne posset excidere quod sic toties esset infixum. Accidit enim quodam tempore, ut in locum desertum ingens hominum multitudo conflueret ad Jesum, deferens secum multos variis malis obnoxios. B Clementissimus Dominus sanabat omnes corporum morbos, animos vero cœlesti sermone pascebat. Hac benefaciendi promtitudine adeo sibi devinciebat animos multitudinis, ut ab eo non posset divelli. Dumque totis animis intenti sunt regno Dei, non venerat in mentem prospicere de commeatu, adeo ut sanatis corporibus, pastis animis, de fame periclitarentur. Est autem & hoc ingens telum, præsertim apud multitudinem.

2 Misereor super turbam, quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducent:

[2] Jesus autem ipsa re docere volens Apostolos, nihil omnino defuturum his, qui sincera fiducia adhærerent ipsi, dicit illis: *Miseret me hujus multitudinis. Nam ecce jam triduum est, quod adhærent mihi, nec habent quod edant.*

3 Et si dimisero eos jejunos in domum suam, deficient in via; quidam enim ex eis de longe venerunt.

C [3] *Quod si dimisero eos ut sunt jejunos, periculum est ne deficiant in via*, prius quam domum perveniant. *Nam quidam venerunt è longinquo.* Hac oratione Jesus excitavit suorum animos ad futurum miraculum.

4 Et responderunt ei discipuli sui: Unde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine?

[4] Discipuli vero rudes ac rursus obliti, quemadmodum ante pavisset numerosam multitudinem quinque panibus ac duobus piscibus, respondent hunc in modum: Unde possit aliquis tam immensam multitudinem, biduano jejunio famelicam, explere panibus hic in solitudine, etiamsi nobis suppetat pecunia? Audis vocem oblivionis ac diffidentiæ.

5 Et interrogavit eos: Quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem.

[5] Rursum Jesus: *Quot panes habetis?* Illi inspecto commeatu, *responderunt: Septem.* Nimirum hic erat D vere panis Euangelicus, triticeus, non hordeaceus, quemadmodum superiores illi, quo aluntur filii, nec projicitur canibus. Habet hordeum suam medullam, sed scabro opertam tectorio. Habet & Mosi Pentateuchus sensum spiritualem, sed figurarum involucro tectum. Crevit numerus panum, sed detractum est tectorium, quoniam aucta est gratia, & detractum est ceremoniis.

6 Et præcepit turbæ discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit: & dabat discipulis suis ut apponerent, & apposuerunt turbæ.

[6] Quum vero commeatus hic non videretur suffecturus tantæ multitudini, tamen Jesus jussit omnes discumbere super terram. Felix convivium, ubi famelica turba discumbit jussu Jesu. Id fit, quoties populus avidus sermonis Euangelici convenit in Basili- E cam, auditurus Jesum per os boni concionatoris loquentem. Nam multi non alio animo veniunt in sacram concionem, quam quo vulgus solet venire in theatrum, spectaturum profanam fabulam. Qui vult saturari panibus Jesu, discumbat oportet, idque super terram. Compositis affectibus huc veniendum est: non merentur hunc cibum qui supini resident in lectis Pharisaicæ Philosophicæque doctrinæ. Quid superbis terra & cinis? Quid intumescis inani Philosophia? Quid confidis his rebus, in quibus non est salus? Agnosce teipsum, dejice te in terram, unde prodisti. Conquiescant in te cupiditates carnis, & satiaberis cibo Christi. Factum est quod admoneo. F Jam discubuit in terra multitudo. Nunc mihi specta, quid agat Jesus. Accepit septem panes, & ut ostenderet à Deo proficisci, quicquid conducit ad salutem hominis, sustulit in cœlum oculos (nam ibi Pater habitat, unde jussit quotidie peti panem hunc) & gratias egit, non sibi vindicans auctoritatem ejus muneris, ne quid sibi vindicaret homo purus. Nam poterat ille sibi vindicare tanquam æqualis Patri: quanquam & juxta divinam naturam quicquid est aut habet, Patri debet: sed magis conducebat ad no-

nostram disciplinam exemplum, quod exhibuit. Gratiis actis fregit, fractos tradidit discipulis suis: ut sicut acceperant, apponerent turbæ. Non est efficax hominis sermo, nisi prius contrectatus Christi manibus. Habes eloquentiam, habes Philosophiam, habes ingenium, habes cognitionem sacrorum Voluminum, Legum, ac Pontificii Juris: quicquid habes, prius trade manibus Christi: consecret ille quod habes, frangat ille: jamque non velut tuum, sed ab ipso acceptum ac traditum, appone populo. Sunt enim qui frangant panem Scripturæ divinæ, non ut oportet, detorquentes eam ad cupiditates hominum, non ad voluntatem Jesu. Jesus enim sic frangit, ut saturetur multitudo famelica, non ut Principum ambitioni aut avaritiæ serviatur. Quisquis ad quæstum, ad humanam gloriam, ad alias humanas cupiditates docet Euangelium, non accipit panes à Christo fractos. Imitemur igitur in prædicando sermone Christi, Christi discipulos. Ut jussi erant, fractos panes apposuerunt turbæ. Dicet interim aliquis: Quid? Nihil ne obsonii? Tantum panarium est convivium? Non oportet multum addi panibus Euangelicis. Nihil illis efficacius, nihil suavius.

7 Et habebant pisciculos paucos: & ipsos benedixit, & jussit apponi.

[7] Et tamen ex benignitate convivatoris adduntur pisciculi pauci. Fortassis aliquid Epistolarum addent Apostoli: sed hoc & pusillum est, & minimi momenti, si ad apparatum Euangelicum respicias. Datum est hoc additamentum quorundam fastidio, sed non oportet ultra requirere. Sufficere debet hoc obsonii, ne si quis de suo pergat addere quod libet, jam hominum fiat convivium, non Jesu Christi. Nam Jesus & hos pisciculos, licet paucos & pusillos, consecravit, ac jussit apponi: quod ni fecisset, non erant apponendi. Noli queri de frugalitate obsonii; alioqui si patieris inferri Rhetorum placentas, si Philosophorum magnificos missus, si Pharisæorum insipida jura: jam periculum est, ne palato, tot obsoniis infecto, non sapiat panis Euangelicus. Ut autem satori discedamus ab Euangelico convivio, faciant doctores, quod fecerunt Apostoli: faciatque populus, quod fecit illa multitudo. Quid fecerunt Apostoli? Sicut acceperant à Domino, sic apponunt turbæ, nihil hæsitantes, nihil disputantes.

8 Et manducaverunt, & saturati sunt, & sustulerunt quod superaverat de fragmentis, septem sportas.

[8] Multitudo item quieta, nihil obmurmurans accipit, boniquе consulit quod datur. Itaque factum est, ut non solum saturati sint omnes, verum etiam septem sportæ impletæ sint fragmentis reliquiarum, quæ saturis superfuerant.

9 Erant autem qui manducaverant, quasi quattuor millia: & dimisit eos.

[9] Quoque magis demireris, qui comederant usque ad saturitatem, erant ferme quatuor hominum millia. Nimirum hæc est opulentia sermonis Euangelici. Quoties accedit superbus doctor, multo disciplinarum, multo literarum, multo legum & constitutionum apparatu instructus, sic, ut undique exuberet: clamitans non suffecturum dicenti tempus, concionem non esse capacem rerum tam sublimium: sese obrui copia, & ancipitem fieri, unde debeat ordiri: nonne fieri videmus, ut concio discedat famelica? tantum abest, ut quicquam supersit. At è Jesu frugali parcoque convivio supersunt sportæ septena. Copia enim ac dapsilitas Euangelici convivii, non est sita in multitudine disciplinarum, veluti ciborum generibus ad fastidium usque multis, aut in condimentis ex omnium humanarum literarum mixtura confectis, sed in virtute sermonis à Deo traditi, bonaque fide dispensati. Ita pastos dimisit Jesus. Est & hoc aliquid, feliciter discedere à convivio Jesu. Sic autem dimittuntur, qui gratias agunt: qui ipsius beneficia recondunt in animo, & concoquunt quod acceperunt: qui domum reversi, veluti saginatiore corpore, factis exhibent quod didicerunt.

10 Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha.

[10] His rebus ita gestis, Jesus confestim alio properat. Non est pastori versandum cum multitudine, nisi quum juvanda est. Sanarat ægrotos, docuerat, paverat fame periclitantes. Post hæc hærere, videtur exspectantis aliquid gratiæ. Omnibus quidem modis sublevanda est egestas multitudinis, sive corporalis urget necessitas, sive spiritualis: sed sic est natura populi, pro minimis beneficiis solet maximas agere gratias. Levissimi beneficii est, alere corpus: majus est, sanare: maximum, sacra doctrina sanare & pascere animum. Pro doctrina, proque sanatis morbis nemo regnum detulit Jesu: pro cibo detulerunt. Id ne rursum fieret, Jesus illico reliquit multitudinem, & conscensa navi cum discipulis, quos perpetuos comites sibi delegerat, venit in fines Dalmanutha, sive Magedan.

11 Et exierunt Pharisæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cœlo tentantes eum.

[11] Quoque sæpius patefiat Pharisæorum incredulitas, & huc egressi sunt, non ut sanarentur, sed ut calumniarentur. Invidebant enim miraculis Jesu: invidebant & populo tot beneficiis adjuto. Cœperunt itaque disputare cum Jesu, quasi miracula, quæ promebat, non gererentur virtute cœlesti, quod essent humilia ac plebeja. Proinde si vellet Pharisæos, homines longe supra vulgus positos, quasique cœlestes, sibi credere, exigebant ut signum aliquod ederet è cœlo, quemadmodum Moses impetravit manna è cœlo: & Elias precibus suis effecit, ut ignis, subito delapsus è cœlo, consumeret & holocaustum, & ligna, & aquam denique, quæ constiterat in lacunis juxta altare.

12 Et ingemiscens spiritu, ait: Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum.

[12] Dominus autem sciens illos calumniaturos, quicquid fecisset, (probabilius enim poterant tribuere Beelzebub, si quod ostentum è sublimi proditum fuisset, ubi versantur principes tenebrarum harum; præsertim quum Magorum familiare sit, subito ciere imbres, excitare tonitruum ac fulmen, movere grandinem ac tempestatem, quam ea, quæ oculis videbant, auribus audiebant, & manibus contrectabant) ingemuit spiritu, declarans se dolere de illorum incredulitate tam pertinaci. Ac velut indignans, apud sese loquutus est: Quænam est hæc natio tam perversa, ut tot visis miraculis, adhuc signum requirat, quasi nullum antehac viderit? Deinde versus ad Pharisæos, ait: Illud confirmo vobis, non dabitur nunc huic nationi signum, quod tentandi gratia postulat è cœlis: sed dabitur signum, quod non exspectat, ex inferis. Id erit signum Jonæ. Ille quum tribus diebus absorptus crederetur exstinctus, præter omnium spem redditus est è ventre ceti: sic Filius hominis ad triduum abditus in sinu terræ, præter exspectationem vestram redivivus exsiliet.

13 Et dimittens eos, ascendit iterum navim, & abiit trans fretum.

[13] Hunc sermonem quum non intelligerent Pharisæi, reliquit eos veluti deploratos; ac reversus ad navim, transmisit Lacum. Ita Dominus Jesus sitiens humanæ salutis, subinde vertit solum, non victimas quærens, quarum jam olim satur erat, sed fidem: eam autem ægre invenit in terris, sed ubivis potius, quam apud Sacerdotes, Scribas, Pharisæos, ac populi primores. Adeo male convenit Euangelicæ fiduciæ cum his, qui pollent hujus mundi commodis.

14 Et obliti sunt panes sumere: & nisi unum panem non habebant secum in navi.

[14] Hic inter navigandum, non veniebat in mentem discipulis, quod per oblivionem sibi non prospexissent de panibus. Nam unum duntaxat panem secum habebant in navi.

15 Et præcipiebat eis, dicens: Videte, & cavete à fermento Pharisæorum, & fermento Herodis.

[15] Jesus autem sciens illos oblivione securos esse, non fiducia erga ipsum, revocavit admonendo curam. Quanquam hæc sollicitudo non tam ex diffidentia proficiscebatur, quam ex incogitantia & oblivione humana. Intentis iis, quæ dicebat ac faciebat Jesus, non succurrebat de panibus: & nobis expediebat illos frequenter oblivisci quinque panibus satiatæ multitudinis, quo videlicet nostris animis altius infigeretur, nihil defuturum his, qui sincero corde adhærent Christo. Satis prospectum est illi navi, quæ unicum habet panem, qui est Christus Jesus. Itaque voluit illorum elicere sollicitudinem, quo mederetur, ac præcepit eis, dicens: *Videte diligenter, ut caveatis a fermento Pharisæorum, atque a fermento Herodis.*

 [16] Ea

16 Et cogitabant ad alterutrum, dicentes: Quia panes non habemus.

16 Ea vox audita quidem, sed non intellecta, revocavit discipulis seram sollicitudinem providendi de commeatu. *Itaque cœperunt inter se mussitare: Panes non habemus.* Aliud enim ex alio veniebat in mentem. Audito fermento, reminiscuntur panum omissorum. Hac de re tacite mussant, quasi peccassent incogitantia, quod panes non emissent.

17 Quo cognito, ait illis Jesus: Quid cogitatis, quia panes non habetis? nondum cognoscitis nec intelligitis? adhuc cæcatum habetis cor vestrum? 18 Oculos habentes non videtis? & aures habentes non auditis? Nec recordamini, 19 Quando quinque panes fregi in quinque millia: quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim. 20 Quando & septem panes in quattuor millia: quot sportas fragmentorum tulistis? Et dicunt ei: Septem. 21 Et dicebat eis: Quomodo nondum intelligitis?

17 Verum hæc oblivio grata est Jesu, quoties ardore cœlestium, obliviscimur rerum corporalium. Verebantur objurgari de negligentia, sed objurgantur de supervacanea cura. Quid, inquit Dominus, disputatis inter vos, solliciti quod non habetis panes? Tot præceptis instituti, tot exemplis edocti, toties admoniti, nondum animadvertitis, nec intelligitis?

18 Adhuc cor habetis occæcatum: & oculos habentes, non videtis: & aures habentes, non auditis? Non saltem illud memoria tenetis, quod nuper bis exhibitum est vestris oculis?

19 Vidistis nuper quinque panes à me fractos, à vobis distributos, suffecisse quinque millibus hominum usque ad saturitatem. Et quot reliquiarum sportas tum sustulistis? Ajunt: Duodecim.

20 Deinde quum simili modo septem panes sufficerent quatuor millibus, quot cophinos implestis reliquiis. Dicunt: Septem.

21 Tum Jesus: Qui fit igitur, ut toties tot modis edocti, nondum intelligatis istam de victu sollicitudinem esse supervacaneam, quodque monui de vitando fermento Pharisæorum & Herodis, non pertinere ad panes, sed ad doctrinam illorum vitandam, ne & vos seducamini, quemadmodum illi seducunt multos? Paululum fermenti totam afficit conspersionem: quod si vitiosum est, corrumpitur tota conspersio. Præ se ferunt speciem pietatis, quum plurimum absint à vera pietate: atque inter se dissident opinionibus, cum turpiter errent utrique. Siquidem Herodiani frequenter errant ob ignorationem divinæ Scripturæ, non credentes futuram corporum resurrectionem, propterea quod nihil esse credant, nisi quod vident: Pharisæi quum teneant Scripturas, excæcati malis cupiditatibus, reluctantur veræ pietati. Ab horum doctrina vobis summopere cavendum est, ne & ipsi inficiamini, & alios post inficiatis vestro contagio: sed amplectamini panem Euangelico fermento affectum, ut hunc sincerum & aliis distribuatis.

22 Et veniunt Bethsaidam, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum ut illum tangeret.

22 Interim appellunt & veniunt Bethsaidam, & ecce nusquam non parata est promendæ misericordiæ occasio. Hîc in vico quodam adducunt ad eum cæcum, rogantque ut contingeret eum. Nihil rogat cæcus, sed alienis precibus commendatur Domino. Nemo petit salutem à Domino Jesu, nisi contactus ab illo. Primus enim contactus efficit, ut homo seipsum agnoscat. Non erat iste lusciosus aut leviter cæcutiens, sed profundissima cæcitate obrutus. Qui sic cæci sunt, opus habent ut ab aliis adducantur ad Jesum, qui illis sacræ manus efficacem contactum precibus exorent.

23 Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum: & expuens in oculos ejus impositis manibus suis, interrogavit eum si quid videret.

23 Jesus autem, qui nutu poterat sanare quemlibet cæcum, non statim restituit hominem, ut discipulis suis formam exhiberet, quantopere laborandum sit, priusquam ad veri cognitionem queant adduci, qui in errore jam inveteraverunt: qualis erat gentium cæcitas, quæ tot seculis simulacrorum cultum pro magna pietate fuerant amplexæ: qualis erat Judæorum, qui superstitionem à majoribus acceptam, cui tot annos assueverant, non poterant relinquere. Proinde quum talis cæcus occurrerit, quid faciendum erit Apostolico viro? Animadverte quid fecerit Jesus. Primum apprehendit cæci manum. O felicem ducem: sed quo duxit hominem? Eduxit extra vicum. Pessimum exemplar sibi proponit, qui sequitur multitudinem. Male sibi blandiuntur, qui sic dicunt: Non solus hoc facio, idem faciunt omnes: A malo cum populo desipere, quam cum paucis sapere. Qui capti sunt oculis, multis periculis expositi sunt, versantes in turba: ridentur, offenduntur, impingunt, protruduntur, subinde concidunt. Primum igitur educendus est ex hominum frequentia. Tuto jam ambulat, qui talem habet ducem. Quid præterea facit Dominus? Exspuit in oculos, ac mox admovit manus: nec dum aperiuntur oculi, tam profunda erat caligo. Tum Jesus interrogat hominem, ecquid videat.

24 Et aspiciens, ait: Video homines velut arbores ambulantes.

24 Ad hanc vocem ille, veluti concepta specula quadam, attollit oculos, & ait: Video homines ambulantes arboribus similes. Qui nondum plane receperunt lucem Euangelicam, quicquid vident in hoc B mundo, majus esse videtur quam est ipsa re. Vident opulentum hominem, platanus esse videtur: vident magistratum aut Principem, credunt se videre malum aut cupressum: vident barbatum Stoicum, aut Pharisæum latis fimbriis ac phylacteriis insignem, ficum esse credunt. Quod si purgatis oculis, res illis ut sunt sese ostenderent, tum cernerent, quam nihil sunt illa, quæ cæcutienti videntur ingentia.

25 Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus: & cœpit videre: & restitutus est ita ut clare videret omnia.

25 Sed Dominus, qui linum fumigans non exstinguit, nec cæcutientem destituit, donec perfecte cernat, rursus admovit manus oculis illius, ac mox cœpit esse perspicacior: eoque profecit, ut clare videret C omnia. Beatus qui à Christo illustratus oculis cordis, clare cernit omnia: huic minima videntur, quæ mundo videntur esse maxima: huic fœda videntur, quæ mundo videntur esse pulcherrima: huic maxima videntur, quæ mundo videntur nihili. Quisquis es doctor Euangelicus, noli spernere imbecillitatem eorum, qui primum instituuntur in Euangelica Philosophia. Primum satis est educi è vico, hoc est, à pristinis malis discessisse: mox admovenda est eis Euangelica doctrina, quæ lucem det oculis: ac primum tradenda sunt rudimenta perfectionis Euangelicæ, quibus initiati baptizentur. Mox communicanda est secretior solidiorque doctrina, quæ faciet D ut clare videant omnia. Hæc facient ministri Jesu Christi, sed Jesus occulta virtute dignabitur oculos cæci contingere, ut lucem recipiat.

26 Et misit illum in domum suam, dicens: Vade in domum tuam: & si in vicum introieris, nemini dixeris.

26 A dato beneficio Dominus jubet hominem redire in domum suam, interdicens ne cui prædicaret, quod factum erat. Quoties Dominus jubet sileri quod factum est, docet Sacerdotes, non esse quærendam apud homines gloriam, si quid recte gesserint in Euangelica functione. Porro si quando jubet prædicari, docet, eum, qui sanatus est à peccatis, & suam turpitudinem agnoscere, & Dei bonitatem efferre, cui soli debet, quod mutatus est. Porro re-E dire in domum propriam, est post acceptam cœlestem gratiam non oblivisci, qualis antea fuerit, & quo relapsurus sit, nisi Dei beneficio conservetur. Quod si domum redeunti contingat incidere in vicum aliquem, hoc est, in profanam multitudinem, quæ citius irrisura sit, quam creditura, non sunt illic temere jactanda nostræ initiationis mysteria. Dixerat illi Jesus: Vade in domum tuam, & si in vicum introieris, ne cui dixeris. Ante sanaverat Jesus surdum & mutum. Audivit sermonem Euangelicum, & loquutus est expedite. Modo sanavit cæcum, qui quum clare videret, jubetur silere inter impuros. Nam ubi domum venerit, res ipsa loquetur apud eos, qui cæcum noverant. Est enim tempus, quo decet pro-F fiteri mysterium Euangelii: est quo satius est celare.

27 Et egressus est Jesus, & discipuli ejus, in castella Cæsareæ Philippi: & in via interrogabat discipulos suos, dicens eis: Quem me dicunt esse homines?

27 Nunc quod per ænigmata corporaliter gestum est in aliis, explorat in discipulis suis, quantum ipsi profecerint juxta spiritum. Itaque relicta Bethsaida profectus est una cum discipulis in oppidulum Cæsareæ, cui cognomentum est Philippi. Inter eundum autem interrogabat discipulos suos, quid de ipso vulgus hominum sentiret: jam enim tot editis miraculis, oportebat & populum mirificam quan-

dam

dam de Christo concepisse opinionem. Non ignorabat Jesus, quid de ipso sentiret vulgus, sed nobis declarare voluit, quæ sit Euangelica fides, quæ servat credentes, quantumque distet ab inconstanti variaque vulgi suspicione: *Quem*, inquit, *me dicunt esse homines*?

28 Qui responderunt illi, dicentes: Joannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de prophetis.

28 Discipuli simpliciter quod audierant, responderunt: Alii suspicantur te esse Joannem Baptistam, qui revixerit: alii Eliam Thesbiten, cujus adventus promissus est per Malachiam Prophetam: alii rursum non Eliam, sed alium quempiam ex veteribus Prophetis, qui revixerit. Hæc sentiebant homines, qui tum magnificentissime de Jesu sentiebant: nihil enim supra hominem de eo sentire poterant homines. Magnum hominem suspicabantur, Messiam, Filium Dei, Servatorem orbis nondum credebant. Erat hoc tamen qualecunque rudimentum professionis Euangelicæ, cujus mysterium nondum erat vulgo prodendum, quo prodito, nemo poterit consequi salutem, nisi qui credat Jesum esse salutis omnis auctorem. Fons autem Euangelicæ salutis, fiducia est erga Christum Dei Filium divinitus inspirata. Hanc professionem ut ex Apostolis proliceret, ait: Vacillat, ut video, vulgus, nihil constanter de me sentiens: & tamen magnificentius de me sentiunt, quam hi, qui me nihil aliud prædicabant, quam fabri filium: quam qui dicebant me versum in furorem, & venabantur ad vincula: quam qui dicebant mihi esse spiritum Beelzebub.

29 Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis? Respondens Petrus, ait ei: Tu es Christus.

29 Vos autem, qui me domestice nostis, qui perpetui testes fuistis omnium quæ gessi, quæque docui, quem me esse pronuntiatis? Tum Petrus Euangelicæ professionis princeps, omnium nomine respondens ait: Tu es ille Messias à Prophetis olim promissus, Filius Dei vivi, per quem unum salus est orbi promissa.

30 Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo.

30 Hanc professionem quum Dominus vehementer approbasset, ut divinitus inspiratam, huic beatitudinis elogium tribuisset, hanc pronuntiasset fundamentum congregationis, & civitatis Euangelicæ, quod nulla vis Satanæ possit unquam labefactare: interminatus est illis, ne quod scirent ex afflatu Patris, palam facerent ante tempus. Exspectari Messiam expediebat, ac brevi venturum credere, cæterum nondum expediebat agnosci Jesum esse Messiam. Sic enim expediebat ad institutionem nostram, ut ex humilitate nasceretur gloria.

31 Et cœpit docere eos, quoniam oportet Filium hominis pati multa, & reprobari à senioribus, & à summis sacerdotibus, & Scribis, & occidi: & post tres dies resurgere.

31 Discipuli humano affectu abhorrebant ab incommodis Domini sui, sitientes illum ab omnibus magnum haberi: sed alius ordo placuit æternæ sapientiæ. Proinde Jesus cœpit illos docere, quæ passurus esset, priusquam orbi magnitudinem suam vellet innotescere: Oportet, inquit, Filium hominis, de quo vos tam magnifice sentitis, multis ignominiis & cruciatibus affici, damnari ut nocentem à Scribis, à Sacerdotibus ac primoribus populi: denique ut maleficum morte probrosa occidi, sic, ut apud mundum nihil esse possit eo dejectius aut desperatius. Sed non est quod despondeatis animum: tenete professionem vestram constanter in animo, quam apud me professi estis. Occisus resurgam ac reviviscam tertio die. His de rebus quum Jesus aliquoties subobscure monuisset discipulos suos, nunc palam loquutus est, quum viderentur laturi, qui magnifice pronuntiassent de Domino suo. Sed non tulerunt illorum aures mentionem mortis, tametsi spes resurrectionis debebat eos consolari. Magno quodam affectu diligebant Jesum, sed humano. Nondum enim acceperant Spiritum cœlestem, qui perficeret in eis, quod erat imperfectum.

32 Et palam verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum.

32 Itaque Petrus quum audiret tam crudelem sermonem de damnando, de affligendo, de occidendo, ausus est Jesum seducere, quasi privatim aliquid admoniturus, quod esset in rem ipsius. Hæc nimirum est humana sapientia, sæpe meditans præire divinæ. Audet etiam increpare Dominum suum, quasi non recte saperet, qui mori vellet, quum liceret effugere. Etsi credebat illum tertio die revicturum, tamen præstabilius judicabat, omnino non mori, quam à morte reviviscere.

33 Qui conversus, & videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens: Vade retro me satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.

33 Hæc improbitas Petri tametsi ex ingenti quodam erga Jesum amore proficiscebatur, tamen & palam & acriter à Domino redarguitur: ut nos disceremus, in omnibus divinam sequi voluntatem, neque nostro judicio præire decretis Dei. Non enim est hominis, apprehendere Jesum & increpare ne faciat, quod decrevit facere: sed adorandus est, ut nos dignetur apprehendere, ducturus quo velit. Hoc igitur malum ut Jesus penitus revelleret ex animis omnium, primum aversus à Petro, & conversus ad discipulos suos, eosque intuitus, quos sciebat à Petro non dissentire, tametsi ille cæteris fidentior ausus est quod sentiebat proloqui, Petrum increpitorem suum vicissim increpat, dicens: Quid mihi obsistis Satana? Ea vox Syris adversarium sonat. Cur præire tentas discipulus præceptori, homo Deo? Sequere potius à tergo. Non est hoc humanum negotium, quod geritur: tuus adhuc humanus est affectus, nec sapis ea quæ Dei sunt. Si vis esse discipulus meus, imitari mortem meam decet, non impedire. Nec hoc te solum decebat, quanquam te potissimum, cæterosque selectos, verum etiam omnes qui se meos discipulos volent profiteri.

34 Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis: Si quis vult me sequi, deneget semetipsum: & tollat crucem suam, & sequatur me.

34 Hæc loquutus Jesus, jussit adesse multitudinem universam una cum discipulis, ne quis existimaret hunc sermonem ad illos duntaxat selectos pertinere. Jamque congregatis in unum omnibus, clara voce loquutus est Jesus: Multi me sequuntur pedibus magis quam imitatione. Nec omnes eadem adducit causa: alios allicit miraculorum novitas, alios amor sanitatis, alios doctrinæ fames. Cæterum quisquis volet esse verus affectator mei, si volet esse socius felicitatis & gloriæ, paret interim animum suum, ut sit socius afflictionum & mortis. Abneget semetipsum, nihil sibi servans in hoc mundo, sed omnia pro derelictis habens usque ad vitæ contemtum, tollatque suam quisque crucem, & sequatur me. Non pudeat discipulum sequi præceptorem: non pudeat servum sequi Dominum.

35 Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me & Euangelium, salvam faciet eam.

35 Nec alia via quisquam velit ad gloriam pervenire, quam qua me viderit pertendere: quisquis in se præsidia salutis collocarit, peribit: quisquis omnibus suis præsidiis diffisus, se totum in me conjecerit, is salvus erit. Nec enim satis est, agros, domos, parentes, uxorem ac liberos mea causa negligere, ipsa etiam vita negligenda est: cujus servandæ gratia mortales deserunt universa. Bono animo este, non perit quod mihi impenditur: imo perdendo servabitis, quod male servando vere perderetis. Per fidem Euangelicam confertur omnibus vita æterna. Proinde qui pluris facit hanc vitam, quam Euangelicam gratiam, etiamsi videtur ad tempus lucrifacere vitam, tamen re vera perdit eam. Nullus enim hic vitam suam ultra præscriptum diem valet prorogare: tametsi nec interim vere vivit, nisi qui vivit pie. Et post hanc vitam, quæ nulli non brevissima est, addicitur æternæ morti. Porro quisquis amore mei, & Euangelicæ professionis constantia, vitam suam exposuerit in discrimen mortis, per me servabit eam, alioqui vere perituram.

36 Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, & detrimentum animæ suæ faciat?

36 Proinde si nihil cuiquam tam carum est, cujus jactura non libens redimat vitam corporis, sic apud se rem expendens: Quid mihi profuerit, servasse domum, agros, opes, gemmas, uxorem, liberos, si ipse pereo, nec licebit frui quod possideo? Quamvis enim hæc omnia salva sint, tamen mihi pereunt, si moriar: Quid enim potest esse tam carum, quod non contemnendum sit pro lucro vitæ*. Si quis offerat opes Midæ Crœsique, si quis formam Absalonis, si monarchiam totius mundi, si voluptatum omne ge-

* Altera Editio *perennis* epitheton addit.

genus, dicatque: hæc accipe, & morere, nonne statim recuset conditionem delatam, dicatque: una vita carior est his omnibus?

37 Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua?

37 Hæc, inquam, quum apud se quisque prudenter expendat, quoties periclitatur vita corporis: cur non attentius subducitur ratio, quoties agitur de vita illa inæstimabili? Nunc offertur animæ vita perennis, & cum hac non commutabis brevem ac miseram vitam corporis: præsertim quum corpus quisque suum, jam feliciori vitæ redditum, sit recepturus. Non erit omnibus ob Euangelii professionem moriendum, sed tamen in hoc omnibus debet esse paratus animus, ut si res postulet, vilis sit etiam vita corporis, dum servetur animæ vita. Quoties ingruerit persecutionis procella, tollenda crux erit: quanquam nec in tranquillis rebus cuiquam defutura est sua crux, nisi facile est omnibus naturæ affectibus, omnibus hujus mundi voluptatibus & irritamentis renuntiare, castrare carnem, refrenare luxum, premere libidinem, domare iracundiam, condonare vindictam. Nam hæc in tranquillitate quoque cuique præstanda sunt, qui velit esse meus discipulus.

38 Qui enim me confusus fuerit, & verba mea, in generatione ista adultera & peccatrice: & filius hominis confundetur eum, cum venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis.

38 Cæterum mundus omnibus machinis consurget adversus mei nominis professores, intentabit probra, exsilia, carceres, tormenta, proscriptiones, mortes. Est enim hæc natio prava, semper plures habitura malos quam bonos, inter quos summi criminis loco habebitur profiteri nomen meum. Quo in statu, si quem puduerit profiteri se meum esse discipulum in hac natione scelerata & adulterina, ubi brevem afflictionem sequitur æterna felicitas, huic Filius hominis par pari referet, ac vicissim erubescet illum profiteri suum discipulum, quum rursus adveniet, non humilis & contemtus ut nunc, sed admirandus in gloria Patris: nec comitatus paucis ac tenuibus discipulis, sed cinctus innumeris sanctorum Angelorum turmis.

CAP. IX.

In Thabore: & qua vis jejuni: quis prior: edit Signa malus: ne des scandala: quare salem.

1 Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia sunt quidam de hîc stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute.

1 ILLIUS gloriæ non erunt consortes, qui nunc ferre nolunt meæ crucis ignominiam. Exspectabat Judæorum populus admirabile quoddam regnum Israelitici populi, quod mox exoriturum arbitrabantur, simulatque venisset Messias. Et ideo non poterant credere Jesum esse Messiam, quod tam humilis, tam abjectus advenisset, magis autem offendebantur mentione crucis ac mortis. Non intelligebant autem duplicem Messiæ adventum, priorem, juxta mundum, humilem & ignominiosum, alterum majestatis & gloriæ plenum, qui in fine mundi futurus est, ut universum corpus suum, ab omnibus exemtum malis, sibi jungat in gloria Patris: Satanam autem cum omnibus suis membris demergat in gehennam. Hujus autem adventus diem omnibus incertum esse voluit, sed tamen in hunc voluit omnes esse paratos. Itaque quum essent in turba, qui sic cogitarent apud sese: quando veniet hoc tempus gloriæ, quod promittit: nonnulli fortasse non credebant unquam futurum, Jesus hoc sermone confirmabat illorum vacillationem. Habete pro indubitato quod dixi vobis: Filium hominis, quem nunc humilem, mox infra omnes homines abjectum conspicietis, appariturum in majestate paterna cum omnibus Angelis & electis discipulis. Nec id tempus adeo procul abest. Sunt enim in hoc numero, qui priusquam moriantur, visuri sunt regnum Dei jam advenisse cum virtute. Proinde paret se quisque ut inveniatur dignus regno cœlesti. Hunc Domini sermonem nec Apostoli tum temporis intelligebant, quod sensum haberet non simplicem. Nam post mortem, resurrectionem, adscensionem Jesu, postque missum cœlitus Spiritum Sanctum, cœperat exserere se vis illa grani sinapis, hoc est, Euangelicæ doctrinæ.

2 Et post dies sex assumit Jesus Petrum, & Jacobum, & Joannem: & ducit illos in montem excelsum seorsum solos, & transfiguratus est coram ipsis.

2 Porro ne quid addubitarent discipuli, quin olim præstaturus esset, quod de majestate secundi adventus promiserat, voluit illis etiam ante mortem gustum quendam futuræ majestatis exhibere, quatenus natura mortalis capere posset. Itaque post sex dies Jesus adjungit sibi tres è selectis duodecim, velut eximios, quibus hoc spectaculum crederet, tacituris donec tempus esset proferendi. Hi erant, Petrus, Jacobus & Joannes: eos solos abducit in montem vehementer excelsum. Procul enim oportet abesse ab humilium rerum sollicitudine, quos Jesus dignetur tali spectaculo. Dignatur enim & hodie quibusdam selectis, subvectis in montem puræ contemplationis, aliquem æternæ felicitatis gustum præbere secretis afflatibus. Hoc nec intelligit populus in campestribus versans, & si quis narret, non habet fidem. Ubi ventum est in montis cacumen, primum vacatum est precationi. Hæc potissimum oculos cordis præparat tali spectaculo. Et ecce inter precandum subito mutata est Jesu species. Facies enim, quæ prius visa est nihil differre à forma vulgari, Solis in morem resplendebat.

3 Et vestimenta ejus facta sunt splendentia, & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere.

3 Tum vestes plusquam niveo quodam candore relucebant, qualem nemo fullonum potest arte sua pannis inducere.

4 Et apparuit illis Elias cum Moyse: & erant loquentes cum Jesu.

4 Nec solus ita visus est Jesus, sed una visus est Elias ac Moses, colloquentes cum Jesu. Erat hoc Mosi, colloqui cum Deo, & Elias igneo curru legitur raptus in cœlum. Nimirum horum cum Jesu colloquium designabat consensum Legis ac Prophetarum. Lex enim Christum figuris mysticis delinearat: Prophetæ suis vaticiniis Christum talem venturum prædixerant, qualis venit Jesus: & tamen Judæi recusarunt credere. Argumentum colloquii erat gloriosus excessus, quem brevi peracturus erat in cruce Jesus Hierosolymis, ut hîc quoque mortis mentio, voluptatis magnitudinem, cujus nulla mens humana capax erat, temperaret.

5 Et respondens Petrus, ait Jesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, Tibi unum, & Moysi unum, & Eliæ unum.

5 Petrus autem raptus inenarrabili spectaculo, nec satis sui potens, interrupit cœptum de morte colloquium, aitque: *Præceptor*, valeat Hierosolyma, *bonum est nos hic esse. Proinde faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Mosi alterum, tertium Eliæ.*

6 Non enim sciebat quid diceret: erant enim timore exterriti.

6 Hæc Petri vox partim ex horrore mortis, quem penitus imbiberat, partim ex delectatione spectaculi, quæ illum velut ebrium reddiderat, profecta est. Etenim velut extra se raptus, nesciebat quid loqueretur. Tantus pavor obstupefecerat animos mortalium, nondum capaces divinæ majestatis.

7 Et facta est nubes obumbrans eos: & venit vox de nube, dicens: Hic est filius meus charissimus: audite illum.

7 Itaque ne absorberentur magnitudine splendoris, oborta est nubes, quæ obumbrans Apostolos, lucem intolerabilem illis temperabat. Hic majestatis gustus datus est oculis corporeis: datum est aliquid & auribus. Siquidem à nube vox Patris, & ipsa majestatis plena, profecta est, dicens: *Hic est Filius meus carissimus, eum audite.* Qua fronte adhuc reclamant Judæi Christo, quum Moses & Elias, quibus plurimum tribuunt, Christo præbuerint testimonium: quum Patris vox, cujus illi religiosi cultores videri volunt, totam auctoritatem in Filium unicum transtulerit? Placebat gloria, sed ad hanc pervenire qui volet, audiat Jesum ad crucis imitationem vocantem: Petre, noli posthac increpare Dominum tuum, ac præire cœlesti consilio. Audisti Patris vocem, Huic auscultate, qui mihi Filius est unice carus. Hactenus audistis Mosen & Prophetas de Christo vaticinantes, defuncti sunt illi suo munere. Adest quem promiserant, nec posthac audite pollicentes futura, sed præsentem & ex me loquentem audite: nemo loquetur certiora. Quicquid ab hujus oratione dissonat, rejicite.

8 Et statim circumspi-

8 Patris audita voce, subito scena versa, alia rerum facies rediit. Quum enim circumspicerent, velut

cientes, neminem amplius viderunt, nisi Jesum tantum secum.

ut experrecti somno, nihil eorum viderunt, quæ viderant antea, præter solum Jesum, qui solita specie rursus aderat discipulis suis. Per nebulam duntaxat ostenderat illis magnitudinem suam, & capere non poterant. Quid facerent, si veram ipsius sublimitatem aperuisset?

9 Et descendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quæ vidissent, narrarent: nisi cum Filius hominis à mortuis resurrexerit.

9 Jesus igitur rursus ad suorum humilitatem sese demisit, ac relicto montis fastigio, descendit ad reliquos discipulos, ac multitudinem. Interim memento, doctor Euangelice, quanto magis te decet ad imbecillium capacitatem temet submittere, qui & olim talis fueris: & si quid habes sublime, Christi est, non tuum? *In descensu vero montis*, priusquam veniretur ad cœtum hominum, Dominus *Jesus interdixit* tribus *illis* discipulis: *ne cui narrarent quod viderant, nisi posteaquam filius hominis resurrexisset à mortuis.* Alii jussi tacere, tanto magis prædicabant.

10 Et verbum continuerunt apud se, conquirentes quid esset: Cum à mortuis resurrexerit.

10 At hi tres, quoniam audierant vocem Patris, *Ipsum audite*, obtemperant, & silentio premunt quod viderant, adeo, ut nec cæteris Apostolis indicarent ante tempus præscriptum. Non intelligebant, sed tamen credebant esse causam seriam, cur Jesus id nollet ante cognitam resurrectionem efferri in vulgus. Quid enim profecissent hoc narrantes, nisi quod incredulis ludibrio essent futuri? Quis autem credidisset vere talem apparuisse Jesum, quem mox vidissent tot ignominiis affectum? ac denique morientem in cruce? Sed interim discipuli, qui post auditam Patris vocem, non audebant Jesu dictis diffidere, quum non intelligerent, quid sibi vellet hæc vox: *ubi filius hominis resurrexerit à mortuis:* disputabant inter sese, suspicantes fore, ut mox à resurrectione veniret illius regni gloria, cujus jam gustum ceperant.

11 Et interrogabant eum, dicentes: Quid ergo dicunt Pharisæi & Scribæ, quia Eliam oportet venire primum?

11 Sed obstabat huic suspicioni scrupulus quidam, propterea quod Jesu mors immineret, de quo jam sæpe illos admonuerat, & tertio à morte die promiserat se revicturum. At ex vaticinio Malachiæ didicerant venturum Eliam, antequam veniret dies Domini magnus. Hunc scrupulum quum ipsi inter sese parum explicarent, interrogant Jesum: Domine, inquiunt, præstitisti quod pollicitus es, vidimus claritatem regni Dei. Itaque quum resurrexeris, talem te venturum speramus, qualis nobis es visus. Sed quid est, quod ex Malachiæ prophetia dicunt Pharisæi, non venturum illum diem, nisi prius venerit Elias Thesbites, qui præparet populum in adventum illius dici ne Dominus feriat omnes anathemate? Atqui nondum venit Elias, quem vidimus tecum in monte: neque quicquam adhuc per illum est actum. Aut igitur non statim à resurrectione tua venturum est regnum Dei: aut alius est vaticinii sensus, quam tradunt Pharisæi.

12 Qui respondens, ait illis: Elias, cum venerit primo, restituet omnia: & quo modo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur & contemnatur.

12 Ad hanc discipulorum interrogationem Dominus Jesus ambigue respondit, quod nondum essent capaces totius mysterii. Siquidem abhorrentes ab his, quæ magis ad ipsos pertinebant, tantum somniabant de gloria regni, cujus gustum ceperant: non intelligentes & hoc esse regnum Dei, quum propagato Euangelio, Spiritus cœlestis subigit omnem hujus mundi Satanæque potentiam. Id jam apparere cœperat, quum claudi ambularent, cæci viderent, muti loquerentur, leprosi mundarentur, Dæmones ejicerentur. Porro quando venturum esset hoc regnum, cujus gustum modo ceperant, Dominus noluit suos scire: sed tamen quo moderatius ferrent mortem Domini sui, quem supra modum amabant, patiebatur illos ad tempus somniare, brevi venturam regni claritatem, cujus specimen erat exhibitum in monte. Itaque responsum suum temperat, ut prophetiam approbet: nec Pharisæorum interpretationem in totum damnet, sed tantum refellat impiam illorum argumentationem, qua colligebant nondum venisse regnum Dei, quod Elias ille promissus à Malachia, nondum apparuisset in mundo. Jam enim venire cœperat spirituale regnum Dei, quod superbi Pharisæi non intelligebant: jam Elias juxta sensum mysticum venerat. Ait itaque Jesus: Et quod de Elia dixit Malachias, & quod de Filio hominis prædictum est à Prophetis, haud dubie futurum est. De Elia legitis, quod præveniens diem Domini magnum & horribilem, conversurus sit corda patrum ad filios, & cor filiorum ad patres: ut minores intelligant exhibitum, quod majoribus fuerat exspectatum. Hic igitur Elias antevertens, restituit omnia, ac depravata corrigit: ne Dominus magno omnium malo veniat, si offenderit imparatos. Sed quemadmodum verax est prophetia Malachiæ de præcursore Elia, ita verax est & cæterorum prophetia: quæ prædicit futurum, ut Filius hominis, prius quam aperiat majestatem suam, multa patiatur, contemtuique & ludibrio habeatur: denique & occidatur.

13 Sed dico vobis quia & Elias venit (& fecerunt illi quæcumque voluerunt) sicut scriptum est de eo.

13 Imo quod de Elia venturo prædictum est, jam peractum est: id quod ignoratum Pharisæis, ego vobis amicis indico. Nam Elias jam venit, qui nuntiavit adesse regnum Dei, & ad vitæ superioris pœnitentiam provocavit. Et tamen qui prophetiæ scientiam jactant, hunc non agnoverunt: sed fecerunt in eum, non quod ille promerebatur, sed quicquid ipsis collubitum est, qui magis amabant suum regnum, quam regnum Dei. Venit enim ille juxta Esaiæ ac Malachiæ vaticinia, vociferans in deserto, adesse diem Domini magnum & horribilem: jam securim admotam arboris radici, properaret quisque fugere venturam Dei vindictam. Sed hunc palam reprehendentem sine delectu personarum omnium vitia, spreverunt & occiderunt. Nec mitius tractaturi sunt Messiam, quam præcursorem tractarunt. Hoc sermone Jesus indicabat Joannem fuisse Eliam, non juxta corpus, sed juxta spiritus similitudinem: qui dum nec Pharisæis, nec Regibus parcit, conjectus est in carcerem, ac decollatus est. Quod fecerunt anteambuloni, id facturi sunt Domino. Idem facient his qui sequentur Apostolis. Quisquis enim sincere prædicavit regnum Dei venturum, multa passus est ab impiis: & quisquis prædicat sincere jam venisse, similia patiatur oportet.

14 Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, & Scribas conquirentes cum illis.

14 Hujusmodi dictis Jesus avocavit à somnio gloriæ, ad futuram tempestatem quæ imminebat, hoc est, à jucundis ad necessaria. Interim ventum est in conspectum turbæ. Jam enim ingens multitudo collecta erat circa discipulos, quos in planitie reliquerat. Vidit & Scribas disputantes nescio quid cum discipulis suis.

15 Et confestim omnis populus videns Jesum, stupefactus est, & expaverunt, & accurrentes salutabant eum.

15 Populus autem universus, ut præter spem vidit Jesum, qui se cum paucis subduxerat, obstupuit & occurrens salutavit eum.

16 Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis?

16 Non ignorabat Jesus quid disceptarent Pharisæi, sed tamen interrogat, quid esset rei, de quo disceptarent, ut omnibus esset notum quid ageretur.

17 Et respondens unus de turba, dixit: Magister, attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum:

17 Quum & discipuli pudore obticescerent, quod frustra tentassent ejicere Dæmonium: obticescerent & Scribæ, qui apud discipulos nomen Jesu velut inefficax calumniabantur: quidam è turba, qui dederat huic disputationi occasionem, rem, ut erat, exposuit Jesu: *Magister*, inquit, *adduxeram huc ad te filium meum, obnoxium muto Spiritui, à quo misere affligitur.*

18 Qui ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, & spumat, & stridet dentibus, & arescit: & dixi discipulis tuis ut ejicerent illum, & non potuerunt.

18 *Quoties enim corripit eum, elidit illum in terram, ac puer spumat, stridit dentibus ac vociferatur, & interim arescit & contabescit hac vexatione.* Quoniam autem tu non aderas, rogavi discipulos tuos, ut profligato Spiritu liberarent filium. Illi tentarunt, nec potuerunt.

19 Qui respondens eis, dixit: O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar? afferte illum ad me.

19 Hoc audito Dominus, ut ostenderet fiduciæ imbecillitatem in causa fuisse, quo minus liberatus esset juvenis, velut indignans, ait apud se: O natio incredula, quæ tot miraculis editis, nondum adduci potes ut confidas? Quandiu vivens in terris lu-

A ſtabor cum veſtra diffidendi pertinacia? Quandiu feram vos? Quando proficietis ad ea, quæ ſunt ſpiritus? Quando credetis ea, quæ non videtis: quum nec ea credatis, quæ cernitis oculis corporeis? Adferte illum ad me.

20 Et attulerunt eum. Et cum vidiſſet eum, ſtatim ſpiritus conturbavit illum: & eliſus in terram, volutabatur ſpumans.

20 Et attulerunt eum ad Jeſum. Tenax malum, cui à teneris aſſuevit peccator. Cæterum ubi perductus eſt ad Jeſum, magis etiam conturbatur, exorta lucta inter ſpiritum reſipiſcere cupientem, & cupiditatem ad ſolita revocantem. Mox enim ut Spiritus viderat Jeſum, ſenſit inimicam virtutem, & corripit ac divexat hominem, iſque eliſus in terram volvebatur ſpumans. Erat id ſpectaculum toti populo B miſerabile, verum, longe miſerabilius ſpectaculum eſt, quum eadem patitur in animo peccator, magnis & inveteratis malis obnoxius. Sed nullum eſt malum immedicabile Jeſu.

21 Et interrogavit patrem ejus: Quantum temporis eſt ex quo ei hoc accidit? At ille ait: Ab infantia;

21 Dominus, ut cæteri quoque cognoſcerent mali magnitudinem, rogavit patrem, quantum temporis eſſet, quod filius ei malo cœpiſſet eſſe obnoxius. Reſpondit pater: *Ab infantia.*

22 Et frequenter eum in ignem, & in aquas miſit, ut eum perderet, ſed ſi quid potes, adjuva nos, miſertus noſtri.

22 Nec tantum, inquit, hunc in modum vexat eum Spiritus, verum etiam *frequenter illum nunc in ignem, nunc in aquam præcipitem agit, ut interficiat eum.* Audis malum in naturam verſum, & atrox: & ideo pater timet, ne ſit immedicabile. Adjecit C enim: *Attamen ſi quid potes, adjuva nos, miſertus noſtri.* Recte implorat Jeſu miſericordiam, qui nulla merita poterat allegare: ſed audis vacillantem fiduciam, quum ait: *Attamen ſi quid potes.*

23 Jeſus autem ait illi: Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credenti.

23 Eam corrigens Jeſus, ait: Noli dubitare quid ego poſſim. Nam ſi tu potes confidere, nihil eſt quod non impetret firma fiducia.

24 Et continuo exclamans pater pueri, cum lacrymis ajebat: Credo, Domine: adjuva incredulitatem meam.

24 Ad hanc vocem illico pater concepta certiore ſpe, & clamore & lachrymis teſtificans vehemens animi deſiderium, ait: Confido Domine, & ſi quid deeſt meæ fiduciæ, tu ſuccurre imbecillitati meæ. Interim ad ſpectaculum concurrit undique turba.

25 Et cum videret Jeſus concurrentem turbam, comminatus eſt ſpiritui immundo, dicens illi: Surde & mute ſpiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo: & amplius ne introeas in eum.

25 Hanc ubi vidit Jeſus jam adeſſe (nam eam vo- D lebat eſſe teſtem miraculi) depromſit vocem illam omnipotentem; qua, quum vult, mortuos etiam in vitam revocat. Interminatus eſt enim impuro Spiritui, ni protinus exiret, dicens: *Surde & mute Spiritus, ego tibi impero, ut exeas ab homine, & ne poſthac ingrediaris in illum.* Indignatur Spiritui Jeſus, ut hominis miſereatur: nobis exemplum præfigens, quid agendum ſit in ſanandis peccatoribus. Sic inſectanda ſunt vitia, ut hominis ſalutem amare videaris. Ut autem intelligas inanem eſſe hominis operam, ni Chriſtus tacite vocem ſuam addat; diſcipuli juſſerant exire Spiritum, ſed fruſtra, quoniam aberat Jeſus. Abeſt autem, quoties friget ac vacillat E fides, per quam vult impetrare nos omnia.

26 Et exclamans, & multum diſcerpens eum, exiit ab eo, & factus eſt, ſicut mortuus, ita ut multi dicerent: Quia mortuus eſt.

26 Quid autem factum eſt ad vocem imperioſam Jeſu? Protinus exiit Spiritus, ſed ut intelligeres eum invitum demigrare, vociferans, multumque divexans miſerum. Jacebat enim mortuo ſimilis, adeo ut multi dicerent eum mortuum eſſe. Vides imaginem pœnitentis, & à magnis aſſuetiſque vitiis reſipiſcentis. Jam odium peccati, liberavit à peccato: ſed proximus eſt deſperationi, qui & turpitudinem ſuam agnoſcit, & Dei juſtitiam cogitat. Sed tamen feliciter mortuus jacet, qui peccato mortuus eſt. Supereſt enim ut incipiat vivere juſtitiæ.

27 Jeſus autem tenens manum ejus, elevavit eum, & ſurrexit.

27 Et hoc beneficium addit benigniſſimus Jeſus, ſine quo nulla ſalus eſt. Arripit manum jacentis; & F attollit exanimatum: ac protinus qui videbatur mortuus, vigore recepto, ſurgit validus & alacer beneficio Chriſti: qui fruſtra liberatus erat à Dæmonio per patris fidem, niſi ad pie vivendum Jeſus novam addidiſſet gratiam. Jam audit ſurdus, qui prius habebat aures terrenis cupiditatibus obturatas adverſus ſermonem Euangelicum. Jam loquitur mutus, qui prius linguam habebat impeditam carnis affectibus. Jam quietus eſt ac tranquillus, qui prius nunc libidinis, nunc ambitionis, nunc iræ, nunc invidiæ, nunc avaritiæ percitus œſtro velut impuri violentique Dæmonis impulſu ferebatur.

28 Et cum introiſſet in domum, diſcipuli ejus ſecreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus ejicere eum?

28 Hæc omnia taciti ſpectabant Apoſtoli, non audentes interpellare Dominum. Tacebant & Scribæ, videlicet ipſa re docti, ſanationem hominis non fuiſſe retardatam ob nomen Jeſu parum efficax, ſed ob imbecillitatem credulitatis ac fiduciæ. Nam quod juveni factum eſt juxta corpus, hoc in Phariſæis agebatur juxta ſpiritum. Ideo non ſanabantur, quia non credebant ſermoni, per quem ſolum poterant ſanari. Cæterum quum Jeſus introiſſet in ædes, diſcipuli ſemotis arbitris interrogabant eum, quid fuerit in cauſa, cur ipſi non potuerint hunc Dæmonem ejicere, quum antea multos ejeciſſent in nomine Jeſu. Cœperat enim animos illorum ſollicitudo quædam humana, ne quid imprudentes offendiſſent Dominum, & virtutem edendi miracula, ſemel ab ipſo traditam, perdidiſſent.

29 Et dixit illis: Hoc genus in nullo poteſt exire, niſi in oratione, & jejunio.

29 Jeſus autem, qui non ſolet eripere quod ſemel dedit, ſed augere, non vult tamen ſua munera ſecure & oſcitanter haberi: jamque in patre ſanati ſatis indicarat, fidei imbecillitatem obſtetiſſe, quo minus exiret Dæmonium: quæ nondum tanta erat in Apoſtolis, quantam oportebat eſſe: reſpondit eſſe peculiare quoddam Dæmonum genus, quod expelli nequeat, niſi adhibita precatione & jejunio. Sunt enim hæ duæ machinæ, quæ plurimum valent adverſus impios Dæmones. Etenim precatione renovatur & excitatur vigor fidei, quemadmodum accidit patri, qui dixerat: *Domine, ſuccurre incredulitati meæ.* Jejunio, quod omnium carnalium voluptatum abſtinentiam complectitur, domatur carnis rebellio; debet autem ipſe ſpiritum habere purum, qui conatur ab aliis Spiritus immundos ejicere. Jeſus autem cum tribus redibat ab recenti precatione. Cæteri diſcipuli cum multitudine verſantes, nec precabantur, nec jejunabant, & ob id impares erant ejiciendo Dæmonio tam pertinaci, tamque familiari. Quo magis in nobis creſcit fiducia noſtri, hoc magis decreſcit virtus edendi miracula: quo magis in nobis emortua fuerit poteſtas carnis, hoc magis roboratur ſpiritus cœleſtis, per quem ejiciuntur impuri Spiritus. Itaque frequenter orandum, ut augeſcat in nobis robur fidei: ſemperque mortificanda caro, ut in nobis vivat ſpiritus Jeſu Chriſti. Denique jam illos in illam horam præparat, qua jubebuntur vigilare & orare, ne incidant in tentationem. Sed quia dormitabant à cœna, vicit carnis infirmitas.

30 Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam: nec volebat quemquam ſcire.

30 His rebus ita peractis, Jeſus una cum diſcipulis ſuis cœpit proficiſci in Judæam, prætérita Galilæa, idque veluti fortuito itinere: non quod metueret mortem, quam ardentiſſime ſitiebat, ſed ne videretur ante tempus Sacerdotum ac Phariſæorum animos ad homicidium irritaſſe. Hanc formidinis ſpeciem in ſe ſuſcepit, ut à ſuis omnem eximeret formidinem, & ipſe ſuſceptæ naturæ imbecillitatem exprimeret.

31 Docebat autem diſcipulos ſuos, & dicebat illis: Quoniam filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum, & occiſus tertia die reſurget.

31 Inter eundum autem rurſus inculcat diſcipulis ſuis, quod jam non ſemel audierant. Dicebat enim: Omnino futurum eſt, quod toties dixi: Filius hominis tradetur in manus hominum, ut capiatur, ut condemnetur, ut illudatur, ut flagelletur, ut occidatur. Ad hæc, quæ ſine dubio inſtant, præparandus eſt animus. Non autem poterit eſſe præparatus, niſi liber ab omnibus humanis affectibus, ſpiritus vigore confirmetur. Scio perturbat vos mortis mentio. Sed oportet forti eſſe animo. Non diu vos deſeram. Nam tertio die reviviſcam. Tantus autem torpor obſederat animos diſcipulorum, ut hunc ſermonem, tametſi dilucidum, non intelligerent, ſuſpicantes aliquid ænigmatis ſubeſſe, quandoquidem meminerant ſeſe dictis ejuſmodi figuratis aliquoties fuiſſe falſos, veluti quum juberentur cavere à fermento Phariſæorum.

32 Nec-

32 At illi ignorabant verbum: & timebant interrogare eum.

[32] Necdum animo concipere poterant mysterium crucis, neque conjectare, quorsum attineret occidi, si mox esset revicturus, quum qui reviviscere potest, ubi velit, idem possit, si velit, non mori. Proinde, quanquam hoc sermone vehementer offenderentur, tamen non audebant interrogare Jesum, exemplo Petri deterriti, cui parum feliciter successerat hac de re Dominum interpellasse. Audierant enim: Vade post me Satana. Adhuc sapiebant ea, quæ sunt hominum. Nam Dei consilium erat, ut agni immaculati victima Deus humano generi reconciliaretur, condonatis per fidem peccatis omnibus. Discipuli vero regnum quoddam mundanum somniabant. Itaque inter viam orta est inter ipsos disputatio, quis esset primas habiturus in regno Dei, quod mox sperabant apparriturum. Viderant paulo ante tres discipulos prælatos cæteris in conscensu montis; viderant Petrum omnibus prælatum in tradendis clavibus regni cœlorum: & tamen erant illo natu majores quidam, etiam sanguinis propinquitate contingentes Dominum.

33 Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis?

[33] Quum autem ventum esset Capernaum, Dominus privatim interrogabat illos, quid esset illud, de quo clanculum inter sese disputassent in itinere.

34 At illi tacebant. siquidem in via inter se disputaverant, quis eorum major esset.

[34] At illis pudore obticescentibus, quum facile suspicarentur fore, ut hunc ambitionis affectum improbaret Dominus, omnis modestiæ doctor:

35 Et residens vocavit duodecim, & ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, & omnium minister.

[35] Jesus, quo penitus hunc affectum longe pestilentissimum ex animis suorum revelleret, consedit, veluti rem seriam cum auctoritate traditurus, jussitque adesse duodecim Apostolos, & ait: Si quis in regno cœlorum volet esse primus, is erit omnium postremus, ac minister omnium: tantum abest, ut ex regnis hujus mundi æstimari oporteat regnum cœlorum.

36 Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum: quem cum complexus esset, ait illis:

[36] Mox, quo magis infigeret hanc doctrinam animis discipulorum, vocat ad se puerum pusillum, & hunc statuit in medio discipulorum. Eum ubi complexus esset, significans quam aversaretur superbos, quamque diligeret humiles spiritu ac modestos.

37 Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: & quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum, qui misit me.

[37] Videtis, inquit, hunc parvulum? Quid abjectius aut humilius juxta mundum? At qui tales sunt animi modestia, simplicitate, innocentia, qualis hic est ætate, hi sunt apud me maximi pretii. Nam æquum est mihi carissimos esse, qui mei simillimi sunt. Non æstimatur hic dignitas ex opibus, censu, potentia, fastu & violentia. Nam qui tales sunt, ut sunt Regibus Ethnicis simillimi, ita plurimi sunt apud illos pretii. Quemadmodum Reges in primatibus suis sese vel honorari credunt, vel lædi, ita ego in regno Euangelico in hujusmodi parvulis, quos ob innocentiam, simplicitatem ac modestiam contemnit mundus, me vel honorari credo, vel contumelia affici. Si quid novistis me summissius, illum pro summate ducite in regno cœlorum. Quod si neminem invenietis, me primatem habete: & ut quisque proxime accesserit, contemtu rerum earum, quas in Principum aulis affectant magnates, ita summatem esse judicate. Quisquis igitur unum ex hujusmodi puellis receperit in nomine meo, me recipit; in his enim recipi gaudeo, quos ut mei similes amo. Porro qui me receperit, qui sum omnium infimus juxta mundum, non me recipit, sed eum qui me misit. Ut enim magister honoratur aut læditur in discipulis, ita Pater læditur aut honoratur in Filio. Atque hoc sermone Jesus non ademit auctoritatem his, qui præsunt gregi Dominico, sed omnem detraxit ambitionem. Neque enim humilitas hujus generis parvulorum æstimatur corporis modo vel robore, sed animi modestia, quæ sibi nihil altum in hoc mundo vindicat, nec usquam suis fidit viribus, sed simplici fiducia pendet ex Christo.

38 Respondit illi Ioannes, dicens: Magister, vidimus quendam in nomine tuo ejicientem dæmonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum.

[38] Ex hujus sermonis occasione subortus est alter scrupulus discipulis, quem Joannes ita proponit: Magister quum misisses nos ad prædicandum regnum Dei, vidimus quendam in nomine tuo ejicientem Dæmonia, qui tamen nec erat de numero duodecim, nec de numero septuaginta, quos postea designatos emisisti, nec omnino de numero discipulorum, qui sequuntur nos. Hunc igitur, velut alienum à tuo consortio, prohibuimus, recte ne an secus, incerti.

39 Iesus autem ait: Nolite prohibere eum: nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, & possit cito male loqui de me.

[39] Jesus autem respondit: Istiusmodi nolite prohibere, qui quocunque modo conducunt Euangelio propagando. Non enim oportet esse fastidiosos in recipiendis his, qui student rem Euangelicam qualicunque studio provehere. Non est spectandum an sequatur nos, sed an prædicet nomen nostrum. Quod si invocato meo nomine ejicit Dæmonia, non facile potest de me male loqui. Quod si faciat, res ipsa redarguet eum. Dicetur enim illi: Qua fronte obtrectas nomini, quod in edendis miraculis expertus es potens & efficax? Nolite facile suspicari eum malo animo facere, qui rem piam facit.

40 Qui enim non est adversum vos, pro vobis est.

[40] Qui non repugnat Euangelio, hoc ipso juvat Euangelium, quod adversas partes non adjuvat. Quisquis non adversatur vobis, pro vobis facit. Nova res per omnem occasionem est promovenda, quam sinceris animis, vestra nihil refert, modo quocunque pacto prosit negotio quod agitis?

41 Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis: amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

[41] Nec enim solum hi mercedem ob Euangelii negotium provectum ferent, qui in nomine meo Dæmonia ejecerint, verum etiam qui pro suis facultatibus vel minimum aliquod momentum attulerint. Quisquis enim vobis vel aquæ frigidæ potum dederit in nomine meo, hoc est, quia mei estis discipuli, meumque negotium agitis, pro certo habete, non est cariturus mercede sua.

42 Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me: bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo ejus, & in mare mitteretur.

[42] Quod si quis obstiterit his, per quos Euangelicum negotium promovetur, promovetur autem non per istos, quos mundus pro magnis ducit, sed per pusillos, simplices & humiles: si quis tamen cuipiam ex pusillis his, qui fiduciam suam in me collocarunt, offendiculo fuerit, adeo non effugiet supplicium, ut levius puniendus esset, si saxo molari collo ipsius alligato, conjiceretur in mare. Principes hujus mundi pœnis atrocibus afficiunt, per quos impediuntur quæ præfectis suis mandarunt, suffigunt in crucem, nonnunquam & in quatuor dissecant partes, aut è saxo præcipitant, aut alligatos saxo, ne possint emergere, in mare demergunt. Adeo nolunt offendi magnates suos, quibus utuntur ministris ad suam tyrannidem, hoc est, ad opprimendum populum. At multo gravius Deus puniet eos, qui parvulis suis, per quos cœlestis regni negotium ad servandos omnes homines tractari voluit, obstiterint, quo minus exsequantur Regis sui mandata. Nam quamvis hæc videbuntur ad tempus id facere impune, tamen gehennæ supplicium non effugient. Nullum autem mortis genus hujus mundi tyranni potuerunt excogitare, quod cum illo supplicio possit conferri, quo corpus simul & anima perenni cruciatu morientur, nec mori licebit.

43 Et si scandalizaverit te manus tua, abscinde illam: bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem.

[43] Proinde ne vos cogitetis de vindicta, peragite negotium vestrum, Deus sumet pœnas de his qui vobis obstiterint. Quod si offendiculum nascatur non à persequutore, sed ab his qui videntur esse amici, nihil tam carum oportet habere, ut hujus gratia deseratur Euangelica functio. Finge manum esse dextram, hoc est, finge patrem aut amicum vehementer necessarium: finge oculum esse dextrum, hoc est, uxorem adamatam ac dulces liberos: finge pedem esse, hoc est, famulum aut procuratorem, cujus opera carere non possis in hujus vitæ negotiis: amputa manum, erue oculum, abscinde pedem ab Euangelico negotio remorantem. Si potes patrem ac matrem, fratres ac sorores tecum adducere ad salutem Euangelicam, facito: sin horum caritas te revocat ab Euan-

Euangelio, futurumque est, ut dum illi per te servari nolunt, tu simul cum illis pereas, exsue naturæ affectum, & humanam pietatem vincat Euangelica pietas, & hoc fac in animæ periculo, quod faceres in periculo corporis. Si res urgeret, ut aut occidendus esses, aut manus jactura servanda vita, non dubitares amputare manum, & unius membri quamvis necessarii dispendio vitam redimere. Optabilius erat simul cum parentibus & amicis servari per Euangelium, verum si id non licet, præstat te desertis parentibus, qui non solum servari nolunt, verum te conantur in exitium pertrahere, veluti mutilum ingredi ad vitam, quam una cum parentibus & amicis conjici in gehennam, hoc est, in ignem inexstinguibilem.

44 Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

44 Ibi vermis, arrodens pœnitentia miserorum conscientiam, non moritur. . Vivunt enim tantum in pœnam. Ibi ignis, quo cruciantur, nunquam exstinguitur. Utrosque pœnitebit, sed sero, & frustra, & te male obsequutum parentum affectibus ad perniciem, & illos non obtemperasse ad salutem invitanti. Nec illorum calamitas te sublevabit, nec tuus cruciatus illorum pœnam imminuet.

45 Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum: bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis. 46 Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

45, 46 Porro ad Euangelii negotium properanti, non imputabitur parentis exitium, qui servari noluerit. Sic & pedem amputa, cogitans esse satius, ut claudus aut mutilus pervenias ad vitam æternam, quam ut pedibus integris conjiciaris in gehennam, ubi nec incendium exstingui potest, nec vermis moritur.

47 Quod si oculus tuus scandalizat te, ejice eum: bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis: 48 Ubi vermis eorum non non moritur, & ignis non extinguitur.

47, 48 Nihil est homini carius oculo, nihil est uxore dulcius, aut liberis suavius. Verum si res urgeat, ut aut horum gratia deserendum sit Euangelium, & una cum illis pereundum: aut illi, quibus nihil habes juxta affectum humanum carius, deserendi: ne cuncteris eruere oculum & abjicere, reputans multo satius esse, luscum ingredi regnum cœlorum, ubi perpetua vita est, quam utroque oculo incolumi conjici in gehennam. Ne quid hîc te moveant uxoris lachrymæ, aut liberorum blanditiæ. Stulte plorant se deseri, qui sequi poterant si vellent. Omnes affectus humani posthabendi sunt, quoties urget præceptum Dei. Omnia dispendia rerum corporalium pro lucro ducenda sunt, quoties paranda est vita æterna.

49 Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur.

49 Non est delicata professio mei nominis, coorientur undique quæ vos ab instituto retrahant, persequutio, affectus humani: verum his omnibus oportet esse superiores, qui suscipiunt negotium Euangelicum. Totum se divinæ voluntati dedat & consecret oportet, qui velit esse idoneus administrator Euangelicæ doctrinæ, ut nec ullis persequutionum terroribus, nec ullis carnalium affectuum illecebris corruptus deflectat à sinceritate veritatis Euangelicæ. Quemadmodum enim nulla victima juxta Mosi præscriptum legitima est, nisi quæ vel igni salitur, vel sale, vel utroque: ita quisquis Euangelicam Philosophiam volet profiteri, necesse est ut igni purgetur ab omnibus humanis affectibus: & sale condiatur, ne possit corrumpi malorum contagio. Diluta & insipida est hujus mundi sapientia, nec servat hominem ab hujus mundi corruptione, nec alios servare potest. Atqui utrunque præstare oportet doctorem Euangelicum, ut & ipse sit incorruptus, & ab aliis eximat corruptelam. Non præstat hoc Philosophorum sapientia, non Pharisæorum doctrina, sed sola Philosophia Euangelica, quæ veritatis acrimonia emordet & consumit quicquid in homine est obnoxium corruptioni. Idem efficit ignis ille divini Spiritus, consumens ac repurgans ex animis omnes carnales affectus, & quodammodo transformans in Deum quicquid corripuerit, ut qui prius affixi fuerant curis rerum terrenarum, nunc his contemtis rapiantur ad cœlestia. Hoc sale quisquis conditus est, non poterit ullis illecebris corrumpi à sinceritate spiritus Euangelici: hoc igni qui purgatus est, contemnet quicquid intentare potest persequutor.

50 Bonum est sal: quod si sal insulsum fuerit: in quo illud condietis? Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.

50 Nihil melius igni, si quis recte utatur: nihil utilius sale. Cæterum si ignis refrixerit, si sal fiat insulsus & evanidus, quid reliquum est quo condiantur insulsi? Si, qui profitentur spiritum Euangelicum, territi minis hominum, deserant institutum, ac metu blandiantur stultitiæ Principum, quam oportebat fortiter redarguere, quid superest spei? Si, qui salem Euangelicum profitentur, non solum acrimonia veritatis non sanant aliorum corruptos affectus, sed ipsi in gratiam parentum aut amicorum ob res terrenas excidunt à spe regni cœlestis, ac lucrifaciunt gehennam, &, quod est omnium sceleratissimum, ipsam Euangelicam doctrinam interpretantur ac detorquent ad affectus & cupiditates humanas, quid superest, per quod humana stultitia condiatur, simul & corruptis his, per quos id fieri conveniebat, & vitiato eo, quod unum relictum est mundo, ut aliquando resipiscat? Proinde ut possitis & persequutionum sævitiam vincere, & omnes humanos affectus Euangelii gratia contemnere, ut possitis & vestræ saluti consulere, & quam plurimos ad salutem adducere, habeat in se quisque vestrum salem Euangelicum, & habete pacem & amicitiam inter vos mutuam. Sal faciet incorruptos, concordia faciet robustos ac potentes. Ubi diffidia sunt, ibi non est sal Euangelicus. Ubi ambitionis morbus est, ibi nec pax est, nec sal. Ideo Philosophi inter sese pugnant, quia non habent hunc salem, ideo Pharisæis male convenit cum Sadducæis & Herodianis, quia corrupti pravis affectibus carent Euangelico sale. Vestra doctrina condiet stultitiam mundi, si senserint homines, in vestris affectibus nihil esse corruptum aut putre, vel studio gloriæ, vel amore pecuniæ, vel cupiditate vindictæ, vel metu mortis, vel desiderio vitæ, vel ullo denique humano affectu, & si, quemadmodum vestra vita respondebit doctrinæ, ita inter vos consentietis. Consentietis autem, si procul abjecto omni ambitionis vitio, quo laborant qui regnum affectant hujus mundi, cœlestem doctrinam, quam à me accepistis, sinceriter aliis impartiatis.

CAP. X.

Conjugium an solvi quit? opes nocua: omnia linquunt:
Stulta petis genitrix: tu quoque cace vides.

1 Et inde exurgens venit in fines Judææ ultra Jordanem: & conveniunt iterum turbæ ad eum: & sicut consueverat, iterum docebat illos.

1 POSTQUAM hujusmodi monitis Dominus Jesus satis instruxisset animos discipulorum adversus tempestatem imminentem, relicta Galilæa profectus est in eam Judææ partem, quæ est ultra Jordanem, in qua primum docuit Joannes. Jam sic undique inclaruerat fama Jesu, ut nusquam posset latere. Mox igitur & huc confluunt turbæ, quemadmodum aliis in locis consueverant, nec unquam ille fatigabatur benefaciendo omnibus, sanandis corporibus, docendis animis.

2 Et accedentes Pharisæi interrogabant eum: Si licet viro uxorem dimittere: tentantes eum.

2 Nec hîc desunt Pharisæi, nusquam non sui similes. Multitudo quærit sanitatem, quærit doctrinam. Pharisæi malunt insidiari, quam sanari, tentare, quam discere. Atque interim religionis speciem prætexunt suæ malitiæ, ac discendi studium obtendunt suæ fraudulentiæ. O indocilem sapientiam! accedunt ad Jesum corpore, à quo longe distabant animis. Objiciunt captiosum problema; dicentes: Quid tu sentis Magister noster? num fas est viro repudiare uxorem? Hanc cornutam quæstionem inter se commenti fuerant, sperantes fore, ut vel in hoc, vel in illud cornu respondens incurreret. Pronuntiarat beatos, qui se castrarent propter regnum Dei. Itaque si, quum faveret castitati, pronuntiasset licere dimittere uxorem, alterius ducendæ gratia, quemadmodum passim faciebant Judæi, videretur docere pugnantia: si respondisset non licere, objecissent violatam Legis auctoritatem, quæ permittit marito jus repudiandi.

3 Do-

3 At ille respondens, dixit eis: Quid vobis præcepit Moyses?

[3] Dominus autem ut prudentes caperet sua ipsorum versutia, nam ex Lege paraverant laqueum, rogavit eos: Quid opus est me percunctari, quum Legis peritiam profiteamini? Quid Moses de his rebus præcepit vobis?

4 Qui dixerunt: Moyses permisit libellum repudii scribere, & dimittere.

[4] Illi responderunt: Moses, si quid maritum offenderet in uxore, permisit ut dato libello repudii dimitteret eam, & aliam, si videretur, duceret. Hanc Legis permissionem sic interpretabantur Pharisæi, quasi recte facerent, qui ob quamlibet leves causas repudiarent uxores suas, & alias ducerent domum, non intelligentes mentem Legislatoris, quam ex Genesis exordio poterant deprehendere.

5 Quibus respondens Jesus, ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud.

[5] Ait itaque: Quod Moses vobis permisit jus repudiandi, nequaquam favit divortio, sed indulsit maritorum libidini, maluitque concedere levius malum, quam aperire fenestram atrocioribus. Maluit iniquum divortium, quam homicidium, veneficium aut etiam parricidium. Novit enim duritiam cordis vestri, cui remedium hoc datum est, ne veniretur ad sceleratiora.

6 Ab initio autem creaturæ, masculum & feminam fecit eos Deus.

[6] Cæterum in paradiso, prius quam ad hanc malitiam prolapsa esset humana natura, non sic est institutum matrimonium, ut ex libidine mariti fieret divortium, sed ut perpetuum & indivulsum inter maritum & uxorem esset conjugium. Primum enim unum uni conjunxit Deus, marem fœminæ, inter quos tantam voluit esse caritatem, ut nulla posset incidere divulsio.

7 Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit ad uxorem suam.

8 Et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro.

[7,8] *Propter hoc*, inquit, *relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & duo redigentur in carnem unam, ita ut* jam corpore simul & animo conglutinati, *non sint duo homines, sed unus homo*, ut tristium ac lætorum omnium sit inter eos communio.

9 Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.

[9] Hæc verba palam declarant, Deo non placuisse divortium, alioqui rescinderet quod primum instituerat. Sed Moses præter voluntatem Dei permisso repudio, consuluit ad tempus vestræ duritiei, levius ducens adulterium quam parricidium. Si placet indulgentia Mosi, agnoscite & causam, qua coactus indulsit. Proinde quod ipse Deus initio sic conjunxit, ut esset indivulsum, ne distrahat homo. Deponite cordis duritiam, & non erit nec opus nec locus divortio. Hujusmodi temperatura responsionis Jesus asseruit præceptum Dei, nec Mosen tamen damnavit, nec castitatis laudem imminuit, nec se Pharisæorum captioni præbuit, quin potius eos cepit qui captatum venerant.

10 Et in domo iterum discipuli ejus de eodem interrogaverunt eum.

[10] Cæterum ubi ventum esset in ædes, ac privatim hac ipsa de re percunctarentur Apostoli, Jesus apertius damnavit repudium.

11 Et ait illis: Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam.

[11] *Quicunque*, inquit, *repudiaverit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit adversus illam.*

12 Et si uxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur.

[12] *Rursum si uxor relicto marito, nupserit alteri, committit adulterium* adversus maritum priorem. Non enim convenit Euangelii professores habere cordis duritiam, ut uxoris mores nec ferre possint, nec velint civiliter corrigere, sed concepto quibuslibet ex causis odio, machinentur homicidium, nisi se subducat uxor. Hic animus est Judaicus, à quo oportet abesse meos discipulos. Judæus ob oris halitum graviorem, ob oculi lippitudinem, aut aliud simile vitium repudiat uxorem, quum inter Euangelicos una duntaxat causa dirimat conjugium, hoc est, violata conjugii fides. Uxor enim, quæ sui corporis copiam fecit alteri, jam, etiamsi non repudietur, desiit esse uxor. Et maritus, qui sui corporis copiam fecit alienæ, jam ante divortium maritus esse desiit. Quemadmodum ignis non est ignis, nisi caleat: ita conjugium non est conjugium, nisi ex duobus fiat unus. Ex tribus aut quatuor una caro fieri non potest.

13 Et offerebant illi parvulos ut tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus.

[13] His dictis, aderant quidam adducentes infantulos, ut Jesus imposita manu benediceret illis. Viderant illius contactu pelli morbos, confidebant & infantibus profuturum adversus incommoda, quibus multis ætas imbecillis esse solet obnoxia. Discipuli vero suspicantes, Dominum majoribus intentum non esse fatigandum hujusmodi levioribus negotiis, arcebant pueros, ne venirent ad Jesum, & increpabant eos, qui adducebant, quasi importunitate sua Domino facesserent negotium. Atqui paulo ante Dominus commendaverat eis parvulos.

14 Quos cum videret Jesus, indigne tulit, & ait illis: Sinite parvulos venire ad me, & ne prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei.

[14] Itaque quum videret illos, oblitos quæ dixerat, obstare quo minus infantes pervenirent ad ipsum, coercuit discipulos suos, dicens: *Sinite pueros venire ad me, nec arcete illos* à contactu meo. *Talium est enim regnum cælorum.* In his est exemplum innocentiæ ac simplicitatis, ad quam oportet refingi superbam malitiam hominum, si velint admitti in regnum cœlorum. Ne quis putet hos esse contemnendos ob imbecillitatem virium, aut simplicitatem.

15 Amen dico vobis: Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud.

[15] Illud pro certo confirmo vobis: Nisi quis renascatur, ac deposita omni versutia, avaritia, ambitione, odio, ira, vindicta, livore, talis reddatur animo, quales hi sunt ætate, non recipietur in regnum cœlorum.

16 Et complexans eos, & imponens manus super illos, benedicebat eos.

[16] Quoque magis commendaret omnibus simplicem innocentiam, complexus est singulos, & impositis unicuique manibus suis, bene precatus est illis, docens, idiotas & imperitos, aut quamlibet humiles & abjectos juxta mundum, non esse fastidiendos Episcopis, sed omnibus modis fovendos, donec proficiant ad meliora. Rogandus autem in primis Dominus Jesus, ut dignetur illis manus suas imponere, beneque ominari. Dabit ille parvulis astutiam, qua vitent Diaboli laqueos: dabit infantibus linguam, ut ex ore infantium & lactentium perficiatur laus Dei.

17 Et cum egressus esset in viam, procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum: Magister bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam?

[17] His domi gestis, quum Dominus prodisset in viam, accessit adolescens quidam, ut post commendatam pueritiam, hæc etiam ætas à bene cœptis ad perfectiora vocaretur. *Is accidit ad pedes Jesu, dicens: Magister bone, quid faciam, ut vitam assequar æternam?* Hæc percunctatio non omnino vacabat aliquo vitio sibi placentis. Sed hoc vitii, si mediocre sit, solet doctorum lenitas spe profectus in illa ætate dissimulare. Nec enim tam doceri cupit à Domino quid facere debeat, quam ob ea quæ fecerat laudari. Et *bonum* appellat, quem nihil aliud credebat esse quam hominem, quasi quicquam esset homini boni ex seipso.

18 Jesus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus.

[18] Jesus autem velut offensus arroganti cognomine: *Quid*, inquit, *me vocas bonum?* Hoc cognomen homine majus est: nemo enim vere bonus, nisi solus Deus. Ut igitur arrogans est homo, qui hoc cognominis sibi vindicat, ita qui tribuit homini, plus tribuit quam decet. Hoc prooemio Jesus retudit adolescentis spiritum, qui sibi videbatur ab hujus cognominis elogio non multum abesse.

19 Præcepta nosti: Ne adulteres, Ne occidas, Ne fureris, Ne falsum testimonium dixeris, Ne fraudem feceris, Honora patrem tuum & matrem.

[19] Mox adjecit Jesus: *Tenes præcepta?* Et interroganti quænam essent illa, respondit illa vulgaria, quibus observatis, Judæi sibi vindicant bonitatis & justitiæ laudem: *Non committes adulterium, non occides, non furaberis, non dices falsum testimonium, non fraudabis proximum, honorem habe patri & matri tuæ.*

20 At ille respondens, ait illi: Magister, hæc omnia observavi à juventute mea.

[20] Hic adolescens, concepta spe magnæ laudis, jam lætus & alacer, respondit Jesu: *Magister, hæc omnia servavi à puero.*

21 Jesus autem intuitus eum, dilexit eum, & dixit ei: Unum tibi deest: vade, quæcumque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: & veni, sequere me.

[21] Jesus autem intuitus adolescentem probæ indolis ac lætæ spei, qui non ista fingeret, nec sibi malitiose placeret, quemadmodum Pharisæi, significabat sese etiam hujus ætatis studio delectari. Itaque præ se tulit, quod ejus affectu pio, licet imperfecto, delectaretur, velut exosculans spem indolis Euangelicæ, (quemadmodum enim in ea ætate rarum est, ita plausibile est studium pietatis) nos interim ad-

admonens, ut ubicunque viderimus aliquam indolem ac spem Euangelicæ pietatis, ne sævis objurgationibus obruamus, & alienemus teneros animos: quemadmodum quidam nimium morosi litteratores, qui bene nata ingenia, sua austeritate docent odisse litteras: sed comitate provehamus ad meliora, probantes studium, sed ostendentes interim quo sit proficiendum. Ita Jesus gestientem ante tempus adolescentis lætitiam temperavit, dicens: Quod ista servaris, laudo. Cæterum non in istis, ut tu putas, collocata est perfecta justitia, sed unum adhuc deest tibi. Miranti & roganti quidnam id esset, respondit Dominus: Redi domum, ac divenditis possessionibus omnibus, pecuniam collectam eroga in pauperes. Non perdes quod ita dissiparis, sed pro terrenis possessionibus recondes thesaurum in cœlis. Deinde liber & expeditus veni & sequere me: tum enim agnoscam discipulum Euangelicum. Multa deerant adolescenti: sed hoc ulcere contacto, Jesus voluit ostendere, quantum adhuc ab Euangelica perfectione abesset.

22 Qui contristatus in verbo, abiit mœrens: erat enim habens multas possessiones.

[22] Hoc audito, juvenis discessit mœrens, nimirum frustratus sperata laude justitiæ. Habebat enim possessiones multas, quas subito relinquere, videbatur admodum esse durum. Porro discessit non omnino desperandus. Nec enim indignatus est, nec obmurmuravit, sed abiit tacitus ac mœrens. Laudatus est de studio pietatis: quod mœret, infirmitatis est humanæ. Non intelligebat autem sermonem Jesu. Nec enim ille perinde sentiebat de possessionibus abjiciendis, ac de affectibus. Quisquis paratus est omnia relinquere si res postulet, is reliquit omnia. Hoc exemplo Jesus deterrebat suos à cupiditate divitiarum.

23 Et circumspiciens Jesus, ait discipulis suis: Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt!

[23] Itaque digresso juvene mœsto, Jesus circumtulit oculos in discipulos, ad hos enim pertinebat hæc scena, dixitque: Abiit ille. Quam difficile qui pecunias habent, introibunt in regnum Dei.

24 Discipuli autem obstupescebant in verbis ejus. At Jesus rursus respondens ait illis: Filioli, quam difficile est, confidentes in pecuniis, in regnum Dei introire!

[24] Hic sermo vehementer obstupefecit discipulos, existimantes vix quenquam posse inveniri, qui amplas possessiones subito profusurus esset ob regnum Dei, quanquam ipsi paucula quædam reliquissent. Proinde Jesus inculcat quod dixerat, blandimento mitigans sermonis asperitatem, & interpretans non intellectam obscuritatem: Filioli, inquit, quam difficile est, istos, qui multas habent possessiones, & in his fiduciam suam collocant, ut vulgus mortalium facit, intrare regnum Dei.

25 Facilius est, camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei.

[25] Et ne videatur hoc durius dictum, addam quod hoc quoque magis est durum, sed verissimum: *Facilius est camelum transire per foramen acus, quam divitem intrare in regnum Dei.*

26 Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos: Et quis potest salvus fieri?

[26] His auditis, discipuli magis etiam conturbati sunt animis, ita ratiocinantes inter sese: Si nullus potest esse salvus, nisi intret regnum Dei: & si nullus potest intrare regnum Dei, nisi abjectis divitiis, quum videamus omnes homines sic amare divitias suas, ut non videantur relicturi, quis divitum poterit servari? Hæc discipulorum sollicitudo sapiebat pietatem Domini: cupiebant enim quam plurimos intrare regnum Dei, sed nondum intelligebant vigorem Euangelicæ professionis, qua jubemur & uxorem, & liberos, & parentes & vitam denique contemnere, si res ita poscat. Levissimum autem est negligere divitias, si rem expendas: si vulgi mores, multo omnium gravissimum.

27 Et intuens illos Jesus, ait: Apud homines impossibile est, sed non apud Deum: omnia enim possibilia sunt apud Deum.

[27] Dominus igitur videns suos discipulos sollicitos ac mœstos ob hunc sermonem, & desperationi proximos, addit illis animum, sed primum conjectis in illos oculis, quod facere solitus est, quoties aliquid eximium esset dicturus: Quid desperatis, inquit, de salute divitum? Ardua sunt quæ requiro, sed magis ardua præstanda sunt. Nihil difficilius quam vitam negligere Euangelii gratia. Hîc me ducem habebitis. Si reperientur, quibus Euangelium sit vita carius, desperatis futuros, quibus divitiæ sint Euangelio viliores? Hæc affectibus humanis videntur impossibilia. Sed hæc res agitur divino præsidio. Deus exigit ardua, & humanis majora viribus, sed idem addit opem, ut possis quod juberis. Ita fit, ut quod homo non potest ex sese, id possit auxiliante Deo, qui nihil non potest. Huic qui toto pectore fidit, per illum nihil non poterit. Itaque qui negligit possessiones ob regnum Dei, non facit dispendium, sed lucrum. Ut autem hoc intelligat, non est humanæ prudentiæ, sed fidei cœlitus infusæ. Quisquis enim credit toto pectore, pro relictis possessionibus, quæ remorabantur à negotio salutis, & hîc centuplum rependi, & in futuro seculo vitam donari æternam, volens ac lubens accipiet talem commutationem.

28 Et cœpit ei Petrus dicere: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te.

[28] Ex hoc sermone, qui desperationem adimebat, accessit plus animi discipulis, quam oportuit: jam enim Petrus ex collatione juvenis, qui mœrens abierat, cœpit sibi nonnihil placere: Ecce, inquiens, nos tua causa reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Præstitimus quod ab adolescente requirebas: illi promittebas thesaurum in cœlis, nobis igitur quid sperandum est præmii? Si censum Apostolorum æstimes, non multum reliquerant, præsertim Petrus, qui piscator fuerat, & quotidiana opera ægre victum parabat: sed suum cuique maximum est. Et plurimum relinquit, qui totum, quod habet, sic deserit, ut nec de sarciendo, nec de augendo cogitet. Qui penitus exsuit affectum opulentiæ, tantum reliquit, non quantum erat in censu, sed quantum poterat optari.

29 Respondens Jesus, ait: Amen dico vobis: Nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros, propter me, & propter evangelium;

[29] Ad hanc regulam Dominus æstimans res ab Apostolis derelictas, qui quod carius erat alacriter reliquerant, nimirum parentes, uxores & cognatos, respondet hunc in modum: Illud pro certo dico vobis: Non vos solum non fraudabimini præmio vestro, sed nemo futurus est, qui si reliquerit Euangelii studio, meaque causa, domum, fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut liberos, aut agros, non pro singulis relictis centuplum sit recepturus in hac etiam vita, quantumvis sæviant persequutionum procellæ.

30 Qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc, domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros, cum persecutionibus, & in seculo futuro vitam æternam.

[30] Siquidem longe plus accrescet ex caritate Euangelica, quam decessit ex immanitate persequutorum. Pro uno fratre aut sorore juxta carnem relicta, tot habiturus est fratres ac sorores, quot habebit professionis Euangelicæ sodales. Vehementiores autem atque etiam dulciores sunt affectus spiritus, quam naturæ. Pro uno patre ac matre tot habebit patres, quot habebit doctores: pro una domo relicta nusquam non habebit domum, ubicunque vigebit Euangelica caritas, quæ communia facit omnia. Pro paucis agris relictis veniet in consortium omnium agrorum, quos possident germani Euangelii professores. Quæ si non contingerent, tamen corporalium rerum dispendium spiritualibus animi dotibus sarcietur, ut centuplo malis accepta, quam relicta. Nulla enim comparatio fluxarum rerum, ac mox, etiamsi nullus eripiat, periturarum, ad opes animi, quas nemo potest largiri, nisi solus Deus, nemo potest eripere, nisi qui largitur. Et si hoc quoque lucrum parum videtur, addetur ad cumulum, æternæ vitæ possessio in seculo futuro. His dictis Jesus confirmavit animos discipulorum suorum adhuc imbecilles, ne vel pœniteret reliquisse quod reliquerant, vel olim in admirationem corporalium divitiarum relaberentur: itaque dum vilibus rebus studerent ditescere, miserabiliter bonis animi pauperescerent. Est autem hæc infelix rerum vicissitudo, cum quis ab animi bonis ad corporalia recidit, à veris divitiis ad inanes ac fallaces relabitur, ab æternis commodis ad caduca fluxaque revolvitur.

31 Multi autem erunt

[31] Itaque ne discipulis securitatem adderet, quod à Domino ob relictas res & affectus neglectos essent col-

primi novissimi, & novissimi primi.

collaudati, adjecit hujusmodi clausulam: Multi tamen qui nunc primi videntur, erunt olim novissimi, & qui nunc videntur postremi, erunt olim primi. Nec desperandi sunt, qui nondum possunt hoc præstare, quod exigit Euangelicus vigor, nec sibi debent fidere, qui jam ad gradum aliquem profecerunt. Sunt enim qui idem fecerunt quod vos fecistis, & ad sceleratiorem avaritiam relapsuri sunt. Et sunt qui nunc non possunt opes suas contemnere, (quemadmodum juvenis ille) qui post superabunt illos, qui videbantur reliquisse omnia. Postremo qui visi sunt juxta mundi judicium opulentissimi, comperientur fuisse pauperrimi: & qui in speciem videbantur omnium rerum mundanarum contemtores, deprehendentur fuisse cupidissimi. Non enim in rebus sita est hæc laus, sed in affectibus. Pauperior est, qui quod casu obtigit, sic habet quasi non habeat, facile donans, quoties sublevandus est proximus, nec gaudio gestiens si quid accrescat, nec dolore contabescens si quid eripiatur: quam is qui hoc ipsum pusillum, quod habet, magni facit, nec augendi facit ullum finem. His dictis videbatur Judam notare, qui quum & ipse relictis omnibus secutus esset Jesum, tamen post sceleratius avarus compertus est, quam ii, qui juxta mundum sunt opulentissimi.

32 Erant autem in via ascendentes Ierosolymam: & præcedebat illos Iesus, & stupebant: & sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei ventura.

32 Hujusmodi sermonibus Jesus paulatim fingebat ac formabat animos suorum adversus tempestatem omnium gravissimam, quæ instabat, & à cujus commemoratione vehementer abhorrebat illorum animus. Jam enim cœpit adscendere Hierosolymam, cujus nomen oderant discipuli, quod audissent illic Dominum indigna passurum. Alibi nonnunquam præcedebant discipuli, veluti quum esurientes vellerent aristas. In hoc itinere non poterant præcedere. Difficile siquidem * est adscendere Hierosolymam. Fortium & robustorum hoc est, & in quibus hic mundus jam nihil habet suum. Itaque præcedit Jesus, sequuntur discipuli, sed tristes & obmurmurantes, quod se volens in manifestum vitæ periculum conjiceret. Et illius animum admirabantur, & sibi metuebant, ne per illum venirent & ipsi in commune periculum. Tales discipulos, tam crassos & infirmos, toleravit Jesus, & nos tædet imbecilles imbecillium ferre tarditatem? Ad regnum inhiabant omnes, cupiebant esse consortes gloriæ, ac de primo loco disputabant. Cæterum ab eo, quod erat omnium maxime necessarium, totis animis abhorrebant. Jesus itaque nobis exemplum ostendens, ut in instituendo proximo magis ei tradamus quæ necessaria sunt, quam quæ jucunda, ac salutaria magis, quam suavia: accersitis ad se duodecim, quos hujus tempestatis aliqua ex parte participes etiam, non modo testes esse voluit, infixit animis illorum, quæ prius tecte, mox aperte etiam prædixerat.

33 Quia ecce ascendimus Ierosolymam, & Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & Scribis, & senioribus, & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus:

33 Ecce venit tempus, de quo jam frequenter dixi vobis: Adscendimus Hierosolymam, ut intelligatis me volentem ac scientem pati, quæ passurus sum. Non enim oportet fugere, quum tempus adest à Deo præscriptum. Hierosolymis peragetur hoc sacrificium, is locus huic victimæ destinatus est. Et Filius hominis tradetur in manus eorum, qui primas tenent inter Sacerdotes, & Scribarum, Pharisæorum, & Seniorum populi.

34 Et illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum: & tertia die resurget.

34 Hi veluti nocentem & impium damnabunt illum, & objectis variis criminibus, addicent illum supplicio capitis: mox ut palam facinorosum tradent illum gentibus, ut ab illis ludibriis afficiatur, conspuatur. Denique flagellabitur & occidetur, sed à morte reviviscet die tertio. Hæc vos duabus potissimum de causis & scire & meminisse oportet: partim ne putetis hæc fortuito, aut me inscio, vel invito geri, quæ geruntur ex Dei consilio omnia; partim ne vos oborta procella, velut inopinantes supra modum perturbet. Nec enim decet vos adeo indigne ferre, quod ego volens, & vestra causa, & ex præscripto Patris passurus sum: nec convenit vos ad rem velut inopinatam exanimari, cujus toties vos præmonui.

35 Et accedunt ad eum Iacobus & Ioannes filii Zebedæi, dicentes: Magister, volumus, ut quodcumque petierimus, facias nobis.

35 Ad hunc sermonem quum velut obtorpescerent Apostolorum animi, nec auderent dehortari, accedunt privatim ad Jesum duo ex discipulis, Jacobus & Joannes filii Zebedæi. Hi ad resurrectionis mentionem spem bonam conceperant mox exoriturum regnum illud, quod toties promiserat Christus. Nondum penitus exsuerant ambitionis affectum. Matrem enim subornarant, per quam sibi postularent præcipuam aliquam dignitatem in eo regno: sed priusquam proponunt quid optent, obstringere conantur fidem Domini, ne fas esset negare quod peterent.

36 At ille dixit eis: Quid vultis ut faciam vobis?

36 Ille veluti non negaturus, quicquid petissent, jubet ut eloquantur quid magnæ rei postulent: videbantur enim aliquid magni petituri.

37 Et dixerunt: Da nobis, ut unus ad dexteram tuam, & alius ad sinistram tuam, sedeamus in gloria tua.

37 *Domine*, inquiunt, *petimus* hoc honoris *in regno tuo, ut simus tibi proximi assessores, alter ad dexteram, alter ad lævam.*

38 Iesus autem ait eis: Nescitis quid petatis: potestis bibere calicem, quem ego bibo; aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari?

38 Jesus percunctatione prodidit illorum ruditatem. Adhuc enim somniabant regnum aliquod corporale, adhuc de primatu cogitant: sed tum quidem tempus non erat eorum crassitudinem objurgare: cæterum ad mortis commemorationem, unde abhorrebat illorum animus, revocat illos, dicens: Quoniam non intelligitis quale sit regnum Dei, ideo nescitis quid petatis. Quæritis inanem gloriam: nec cogitatis, quibus rebus ad veram regni mei gloriam perveniatur. Ego vobis viam aperiam: ea si placet, sperate gloriam optatam, sed veram, non qualem vos somniatis: *Potestis bibere de poculo, de quo ego nunc paro bibere? Potestis baptizari baptismo, quo ego mox baptizabor?*

39 At illi dixerunt ei: Possumus. Iesus autem ait eis: Calicem quidem, quem ego bibo, bibetis; & baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini:

39 Illi aviditate consequendi quod optabant, sicut stulte postularant, ita temere de se pollicentur, nondum sibi satis noti: *Possumus.* Nec hanc stultitiam discipulorum conviciis insectatus est clementissimus Dominus: nondum enim venerat tempus, ut harum rerum essent capaces. Adhuc velut per somnium audiunt, quicquid audiunt, & tamen nihilo segnius format illos & instituit, sermonem ad illorum imbecillitatem attemperans: ut olim velut expergefacti, clare cognita per Spiritum Sanctum veritate, hoc magis amarent Dominum: qui quum talis esset, tales discipulos tam leniter pertulisset: & ipsi vicissim jam facti perfectiores, in proximorum, quos instituerent, imbecillitate perferenda Domini lenitatem imitarentur: nimirum memores, quam rudes, quam obliviosi, quam tardi fuissent & ipsi aliquando. Ambitiosa vox erat: *Assideamus in regno tuo proximi*: temeraria vox erat, *Possumus*, eorum qui mox essent Dominum abnegaturi metu: sed error non ex malitia, verum è simplicitate profectus, aut sanari debet, aut ad tempus tolerari. Respondit itaque Jesus: *De poculo quidem meo bibetis, & baptismo, quo baptizor, baptizabimini*, sed olim. Nondum enim potestis, quod vos posse confiditis: huc igitur parate animos vestros.

40 Sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est.

40 Cæterum de præmio judicium omne relinquite Deo Patri: vos tantum hoc agite, ut me imitemini. Sunt apud illum sua cuique parata præmia, quæ pro suo arbitrio distribuet, prout ipsi visum fuerit. Non enim hæc res agitur in regno cœlorum, quemadmodum in aulis Principum: ubi non semper primus est dignitate, qui merito primus est, sed cui Rex maxime favet: favet autem aliquando deterrimo. Cæterum apud Patrem meum nullus est respectus personæ. Nec vestrum est, dispicere modum meritorum vestrorum, quum ex vobis ipsis nihil possitis: neque circumspicere, quanto sitis aliis superiores, tantum pro viribus à Deo datis conandum est, ut me sequamini. Non fraudabimini præmio, etiamsi de præmio non cogitetis. Etenim qui præmii

* *Iter* additur in alia Editione.

mii causa certat, non certaturus nisi sciat dandum præmium, is seipsum præmio frustratur. Nemo sui judex sit, sed conatum omnem adhibens, judicium omne deferat Deo.

41 Et audientes decem, cœperunt indignari de Iacobo, & Ioanne.

41 Et ecce malum ex malo nascitur. Duorum discipulorum simplicitas prodidit aliorum, majorem etiam ruditatem. Etenim ubi resciverant, quid duo ambissent apud Dominum, quanquam non impetrarant: cæteri velut invidentes, indignantur illis, quod parum agnoscentes mediocritatem suam, primum locum ausi fuissent postulare, qui potius aliis debebatur. Nullus autem sibi non sperabat, ut suis quisque dotibus ac meritis blanditur. Hi nimirum sunt affectus eorum, qui vivunt in aulis Principum. Sibi quisque placet, sibi quisque pollicetur primos honores, & aliis prælatis invidet, nisi quod aulicorum ambitioni mixta est malitia: discipulorum ambitio, mera simplicitas erat. Atque interim ejus sermonis, quem Jesus habuerat de minimo & maximo in regno cœlorum, deque imitatione parvuli, profunda illis obrepserat oblivio. Quod si quis roget, quamobrem Dominus tantam ruditatem tamdiu passus sit residere in discipulis, per quos statuerat Euangelicam Philosophiam proferri per orbem universum: ideo potissimum passus est, ut hos affectus paulatim ac penitus ex animis suorum revelleret, & ideo toties sinit illos in eundem affectum relabi. Veluti si quis statim à febri liberetur, protinus obliviscitur & morbi & beneficii: si quis subinde recidens in morbum, tandem ægre liberatur, magis odit morbum suum, magis agnoscit sanitatis restitutæ beneficium, meliusque noverit aliis eodem obnoxiis morbo mederi.

42 Jesus autem vocans eos, ait illis: Scitis quia hi, qui videntur principari gentibus, dominantur eis: & principes eorum potestatem habent ipsorum.

42 Itaque Jesus intelligens & duorum stultam petitionem, & aliorum indignationem ex eodem fonte proficisci, omnes simul advocat, ut omnibus eodem pharmaco medicinam admoveat: Quoties, inquit, auditis de regno cœlorum, quod utique spirituale est, nec minus differens à regno mundi, quam terra differt à cœlo: nolite vobis fingere talem speciem rerum, qualem videtis in regnis terrenis. Scitis enim, quod qui videntur principatum tenere inter gentes hujus mundi, dominatum exercent in subditos populos: & qui magnates sunt inter eos, potestatem suam exercent in eos, quibus præsunt: cavete ne quid tale sit inter vos.

43 Non ita est autem in vobis, sed quicumque voluerit fieri major, erit vester minister:

43 Hîc juvandi studium majorem reddit, non ambitio. Proinde, quemadmodum & ante vos docui, quicunque voluerit inter vos vere magnus esse, sit vester minister: nec semet erigat ad dominandum, sed seipsum dejiciat ut prosit omnibus.

44 Et quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus.

44 Et quicunque voluerit inter vos esse primus, fiat omnium servus: nec sibi vindicet dignitatem, sed observiat omnium utilitati, nihil hinc honoris sibi venans, sed Deo, cui servit in membris ipsius, totam gloriam transscribens.

45 Nam & Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret, & daret animam suam redemptionem pro multis.

45 Non pigeat vos hoc imitari, quod in me videtis expressum. Non enim venit Filius hominis in mundum, ut imperaret, ut alios servitio premeret, sed ut omnium saluti subministraret: nec inserviret solum commodis omnium, verum etiam servis in libertatem asserendis, semetipsum impenderet, ut unius dispendio plurimi servarentur. Nimirum hic est principatus Euangelicus, quem qui volet ambire, meo ambiat exemplo: & exspectet præmium, non quod ipse sibi præscribat, sed quod Patri visum erit largiri, quemadmodum ego simpliciter obtempero paternis jussis usque ad crucem, arbitrium præmii deferens illi. Impudens autem fuerit ad exemplum terrenorum Principum ambire dignitatem, & à Patre cœlesti quærere præmium. Aut ambite regnum cœleste, & exspectate cœleste præmium: aut si ambitis regnum hujus mundi, nolite poscere præmium regni cœlorum. Talibus monitis præmonentur, qui proficiscuntur cum Christo Hierosolymam. Etenim

A quo quisque est purgatior ab omnibus carnis affectibus, hoc instructior est ad certamen crucis.

46 Et veniunt Jericho, & proficiscente eo de Iericho, & discipulis ejus, & plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus, sedebat juxta viam mendicans.

46 Jam igitur pervenerant in civitatem Hiericho, quæ non ita multum abest ab Hierosolymis. *Hiericho* Syris *Lunam* sonat: ea typum habet hujus vitæ, quæ nihil aliud est, quam perpetua nascentium ac morientium, ægrotantium ac revalescentium, pubescentium ac senescentium, lætorum ac tristium vicissitudo. Nostra causa ex illa cœlesti tranquillitate descendit Jesus: non tamen hîc commoratus est, sed Hierosolymam properat, avidus humanæ salutis. Atque hactenus sequuntur eum discipuli, simulque cum his copiosa hominum multitudo. Vide autem B ut nusquam Jesus non est hoc, quod dicitur: Aut docet, aut sanat, aut vivificat. Quod mors illius erat effectura per Euangelii prædicati fidem, hoc exhibet imagine corporali. Cæcum erat genus humanum, ignorantia veri: mendicum erat, inopia virtutum omnium. Nisi transisset nos Jesus, non erat spes lucis. Sedebat enim juxta viam mendicus quidam non ignotus, oculis captus, nomine Bartimæus, Timæi filius:

47 Qui cum audisset quia Jesus Nazarenus est, cœpit clamare, & dicere: Jesu fili David, miserere mei.

47 Qui cum sensisset advenire Jesum, clamare cœpit, ac dicere, *Jesu fili David miserere mei.* Primum rumor Euangelicus nuntiat nobis transire Jesum. Porro mox concepta de illo fiducia, non com-C mittit, ut nobis tacitis pertranseat, sed agnoscens suam miseriam, inclamat misericordem. Luci proximus est, qui cæcitatis suæ magnitudinem agnoscit. Non est ista vox Pharisaica, *miserere*, qui sibi videntur oculati, sed Euangelica: nec ista, *fili David.* Dicunt enim, Nonne hic est filius fabri? Plus cæcus ille videbat per tenebras, quam hodie cernunt Judæi, qui jactant Legis scientiam, seque profitentur duces cæcorum.

48 Et comminabantur ei multi ut taceret. At ille multo magis clamabat: Fili David miserere mei.

48 Sed misero vociferanti obstat turba. Quid enim aliud potest turba, quam obturbare? Reclamat illi conscientia non una voce, sed tot vocibus, quot ad-D missorum sibi conscius est animus. Quid tibi cum Jesu, tot peccatis inquinato? Reclamat Lex; Frustra clamas, justus est Deus: exspecta pœnas tuorum scelerum. Reclamat magistratus Synagogæ, ne quis hoc nomen Jesu prædicet, ne quis nominet. Non est salus in Jesu, sed in Mose. Obstrepunt & Philosophi, & Principes Ethnici. Sed ut agnoscas in cæco fiduciam vere Euangelicam, non cedit reclamanti turbæ: & adeo non cedit, ut objurgatus jussusque tacere, validius etiam vociferetur: *Fili David, miserere mei.*

49 Et stans Iesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum dicentes ei: Animæquior esto, surge, vocat te.

49 Offenditur turba clamore mendici, Jesus solus non offenditur, sed restitit, jussitque cæcum accersi E ad sese. Audierat Jesus transiens clamorem, sed dissimulabat. Non erat hoc difficultatis, sed elicientis ad exemplum aliorum insignem cæci fiduciam: ac per cæcum omnes docere voluit, quibus modis lux extorqueri possit à Jesu. Prima spes est, restitare ad nostrum clamorem Jesum. Secunda per doctores Euangelicos, aut etiam afflatibus arcanis ad ipsum accersi. Nec enim cæcus illum adire poterat sine ductu sacræ doctrinæ, quæ nobis adspernanda non est, etiamsi per hominem administretur. Feliciter autem vocant Apostolici viri cæcum, quoties jussu Jesu vocant ad Jesum. Sed hodie sine jussu Jesu vo-F cant, non ad Jesum, sed ad præsidia philosophiæ humanæ, ad observationem Legis Mosaicæ, ad hujus vitæ commoda: hi nimirum ex cæco reddunt cæciorem. Sed Apostoli jussis Domini obtemperantes, vocant eum ad Jesum: & adeo non obstrepunt, quemadmodum turba, ut bene speranti fiduciam addant, dicentes: *Bono sis animo, surge, vocat te Jesus.*

50 Qui projecto vestimento suo exiliens, venit ad eum.

50 Ex his verbis tantam spem concepit cæcus, ut abjecto etiam pallio, quo defendebatur adversus frigoris injuriam, exsilierit & accurrerit ad Jesum. Hîc ego paulisper te remorabor, optime lector, ut spectes cæci hujus ac mendici alacritatem. Quoties tu vo-

A vocaris ad Jesum, nec abjicis pallium, nec exsilis, nec accurris ad vocantem, sed tergiversaris, differs, hæsitas, causaris, torpescis in sordibus ac tenebris tuis, malens in sordido pallio stipem emendicare ab hoc mundo, quam ab Jesu lucem accipere, quæ summam totius felicitatis complectitur. Quam est splendida vestis innocentiæ! Quam sordide palliatus est, qui libidine, qui avaritia, qui luxu, qui ambitione coopertus est! Quam abjecte mendicus est, qui ob vile commodum corporis, supplex est huic mundo! Quam misere cæcus est, qui nec se novit, nec Deum! Quoties autem ab ista miserabili calamitate vocaris ad Jesum, lecta aut audita doctrina Evange-
B lica, aut arcano quopiam Spiritus afflatu attractus, cur non rejectis omnibus, quæ remorari solent à tanta felicitate, exsilis ad spem vitæ melioris? cur non accurris summa cum fiducia ad Jesum, qui solus potest dare lucem, & dare vult omnibus? Venit ad te Jesus, accersit, & tu gravaris illi vicissim occurrere? Ad mortem usque contabescis in tenebris tuis, at non semper habebis transeuntem Jesum. Certe post mortem neminem vocat ad salutem, sed ad judicium. Hîc transiens audit clamantem: Miserere mei, hîc restitat, hîc vocat, hîc illuminat. Tuam ignaviam pudefecit hic mendicus, qui quum venisset ad Jesum, ait illi Dominus: Quid sibi vult tuus
C clamor? Quid vis ut faciam tibi? Quid? An ignorabat Jesus cur ille clamasset? An ipse nesciebat quid esset facturus? Nequaquam: sed nobis agitur hæc fabula. Multi credebant, cæcum exspectare stipem à Domino, quandoquidem mendicus erat: sic enim & hodie multi vociferantur ad Jesum: Domine, miserere. Rogati quid petant, quid tandem optant? Alius dicit, fac ut ditescam: alius, liceat assequi magistratum: alius, da uxorem cum dote: alius, da vires corporis: alius, da longævitatem: alius, da ulcisci inimicum. At ista non raro Jesus eripit amicis suis, quoniam sic expedit ad salutem. Nihil horum petiit mendicus Evangelicus, noverat enim
D quid esset petendum à Jesu.

51 Et respondens Iesus dixit illi: Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei: Rabboni, ut videam.

[51] Audiamus igitur cæcum, & imitemur. *Rabboni*, hoc est, præceptor mi, *fac ut videam*. Cæterarum rerum omnium securus, nihil aliud optat, quam lucem, qua cernat Deum, & Jesum Filium ejus: quem nosse, est vita æterna. Nam nosse, videre est. O precationem vere Evangelicam! Quantulum habet verborum, sed quantum fiduciæ. Nimirum hæc est illa brevis oratio, quæ penetrat cœlos.

52 Iesus autem ait illi: Vade, fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur eum in via.

[52] Jesus itaque respondit: *Abi, fiducia tua tibi salutem peperit*. Non statim perditus est, quisquis corpore nihil cernit: sed salvus esse non potest, qui nihil cernit oculis animi. Hos oculos recepisse, salus
E est æterna. Audi vocem hanc, quisquis es vir Pharisaice, qui dicis, crebris jejuniis, prolixis deprecationibus, eleemosynis meis, sacrificiis meis salutem acceptam fero, & ideo non clamas, miserere: sed, redde præmium debitum. Contra Jesus, fidei tribuit salutem, non operibus. Illico visum recepit cæcus, non quia meruerat, sed quia credebat. Ac jussus abire, sequutus est Jesum. Gratis data lux est, gratis ademta cæcitas. Post tuo relinqueris arbitrio, utrum dono Dei bene an male velis uti. Non cogeris sequi, tantum datum est, ut cernas Jesum:
F abi quo vis, sed tuo periculo. Quid autem fecit beatus ille cæcus? Non rediit ad pallium, non rediit ad pristinam mendicitatem, sed oblitus omnium, sequutus est Jesum in via. Parum est novisse Jesum, nisi quem vides, studeas æmulari. Jesus recta ad crucem proficiscitur, huc illum receptis oculis sequaris oportet. Quamdiu cæcus es, vociferari potes: Jesu miserere: sed nisi recepto lumine, in hac via Jesum sequi non potes. Quis enim sequeretur animam suam sponte tradentem in mortem, nisi per fidem cerneret, per ignominiam temporariam perveniri ad æternam gloriam: per cruciatus corporis perveniri ad æterna gaudia: per mortem perveniri ad vitam æternam? Hæc non perspiciunt hujus mundi lyncei, qui non solum omnibus oculis inhiant imperio, opibus, honoribus, voluptatibus, longævitati: verum etiam consultis Astrologis, Ariolis, & Magis ad ista contendunt. Hæc soli vident, qui credunt quod docet Evangelium: qui confidunt sese accepturos, quod promisit Evangelium.

CAP. XI.

Lenis rex equitat: ficus perit: emtor abactus:
Quæ sit vis fidei: qui facis ista, rogant.

1 Et cum appropinquarent Ierosolymæ & Bethaniæ ad Montem olivarum, mittit duos ex discipulis suis,

2 Et ait illis: Ite in castellum, quod contra vos est, & statim introeuntes illuc, invenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit: solvite illum, & adducite.

[1] NONDUM erat peractum in animis discipulorum, quod Jesus per imaginem expresserat in cæco. Nondum clare cernebant, quam felix sit mors, Christi mortem imitantium. Adhuc somniant regnum hujus mundi. Dominus itaque quo magis infigeret animis illorum, quam non sit affectandum hoc regnum his, qui Jesum sequi velint, spectaculum quoddam oculis illorum exhibet, quo derideret hujus mundi gloriam, ut rem temporariam, moxque perituram: sed eadem opera declaravit, sese quicquid libuisset, imperare potuisse quibuslibet, nisi Patris voluntati maluisset obtemperare. Postremo testatum omnibus esse voluit, se esse illum, quem tot seculis Judæi ex Prophetarum oraculis, exspectarant venturum ad salutem totius mundi. Jam itaque propior factus Hierosolymis, nimirum juxta Bethphage & Bethaniam, quæ duo oppidula sunt in monte, qui dicitur Olivarum, unde Hierosolyma erat in prospectu: illinc emittit duos è discipulis suis, cum hujusmodi mandatis:

[2] *Ite*, inquit, *in vicum illum, quem videtis è regione: & ingressi statim ad portam, invenietis Asinæ pullum alligatum*, rudem adhuc, *& cui nullus hominum hactenus insedit: solvite eum, & adducite huc ad me.*

3 Et si quis vobis dixerit: Quid facitis? dicite, quia Domino necessarius est: & continuo illum dimittet huc.

[3] *Quòd si quis vos interrogaverit, quare solvitis pullum? Dicite, Dominus hoc habet opus, & illico mittet huc ad nos.*

4 Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio: & solvunt eum.

[4] Abiere sicut erant jussi discipuli, venerunt, repererunt Asinæ pullum alligatum pro foribus in bivio, solvunt eum.

5 Et quidam de illic stantibus dicebant illis: Quid facitis solventes pullum?

[5] Interea quidam de his, qui illic adstabant, ubi viderunt ab ignotis solvi pullum, ajunt illis: Quid facitis? cur solvitis pullum?

6 Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Iesus, & dimiserunt eis.

[6] Discipuli nihil aliud respondent, quam quod jusserat Dominus: Dominus hoc opus habet. Illi quum non agnoscerent quem dicerent Dominum, nihil ultra percunctati dimittunt pullum.

7 Et duxerunt pullum ad Iesum: & imponunt illi vestimenta sua, & sedit super eum.

[7] Solutum, discipuli adduxerunt ad Jesum. Hîc etiam atque etiam te lector admonitum esse volo, non solum quæ loquutus est Jesus Christus, verum etiam quæcunque gessit per omnem vitam, non esse fortuito gesta, sed ex consilio divino ad humani generis eruditionem. Nihil enim est quod non habeat, aut exemplum nobis ad pietatem expressum, aut repræsentationem veteris prophetiæ, aut exhibitionem figurarum, quibus Lex velut ænigmatibus quibusdam Christum signarat, aut significationem rerum post eventurarum. Id quum in omnibus ab illo gestis vestigandum sit, tamen quo propius accessit ad diem mortis, qua nostræ salutis negotium præcipue peragendum erat, hoc sacratioribus mysteriis plena sunt omnia. Nimirum instabat illud tempus, de quo prædixerat ille vehementer sitiens salutem omnium: Quum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Nam angusta erat illius caritati Judæa: & illic fructus Evangelii non respondebat operæ studioque cultoris. Accersitur itaque pullus Asinæ rudis, cui nullus hominum insederat. Is est populus gentium, nec Legi naturæ parens, nec Legi Mosaicæ serviens: nam Asinæ, hoc est, Synagogæ tergum presserat Moses, presserant Prophetæ. Ad gentium autem vocationem emittuntur aliquot ex no-

vis discipulis, qui accersant non ad Mosen, sed ad Jesum. Hic non erant defuturi qui obstreperent: Quid facitis? Cur solvitis pullum? Nam pullus & multos & incertos habebat Dominos, & alligatus erat, & stabat in bivio. Qui non paret Legi Dei, tot habet Dominos, quot servit vitiis. Et sic alligatus est, ut domum non habeat, sed pateat in bivio cuivis occupanti. Verum accersenti Jesu nemo potest resistere. Judæi clamabant: Hæc salus nobis promissa est, unde gentes idololatræ miscentur nobis? His responsum est, qui Dominus est universorum, talibus pullis opus habet. Jam frustra laborando apud Judæos lassus est, in rudi pullo cupit conquiescere. Non offendit ruditas, modo adsit obedientia fidei. Novo sessori, novo jumento est opus. Adjuvant hanc fabulam Apostoli, nondum intelligentes quid ageretur. Insternunt pullo sua pallia, ne nudum tergum premeret Jesus. Discipulorum sedulitatem imitare, quisquis es doctor Euangelicus. Ubicunque videris rudem Asinæ pullum alligatum in bivio, ignarum Legis Euangelicæ, obnoxium multis vitiis, sed ob stultitiam potius quam malitiam, sed qui pariturus sit, si quis abducat, hunc solvito, adducito ad Jesum, insternito pallio sanæ doctrinæ. Et tergum illius dignabitur premere Dominus omnium Jesus.

8 Multi autem vestimenta sua straverunt in via: alii autem frondes cædebant de arboribus, & sternebant in via.

8 Imitare & aliorum studium, qui jam processuro Jesu, viam consternebant vestibus suis, hoc est, exemplis Euangelicæ pietatis. Nonnulli etiam ramis ex arboribus decisis ornabant viam, præsertim è palmis, quæ virginum ac martyrum habent typum. Per talem viam, tali jumento magnificum ac regale putat incedere Dominus omnium Jesus. Cum hoc spectaculo mihi paulisper confer, ô lector, aliquem ex his, qui apud Judaicos Sacerdotes primas tenebant: ac primum illud cogita, qualis & quantus sit hic, qui vehitur Asinæ pullo. Filius est Dei, cui Pater tradidit omnem potestatem in cœlo & in terra. Servator est ac Gubernator totius mundi. Auctor, Dominus ac Rex omnium quæ condita sunt: Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec, qui nutu poterat, quicquid volebat: cujus majestatem adorant omnes Angelorum ordines, qui dexter assidet Patri omnipotenti. Cum hujus dignitate compone unius Templi Pontificem, qui sacerdotium unius anni ab impio Rege turpi pretio redemerit. Confer nudum Jesu caput, cum hujus auro gemmisque lucente tiara. Confer modestum illum & mansuetum Jesu vultum, cum hujus facie fastu turgida, fronte torva, superciliis adductis, oculis elatis, ore procaci. Confer nudas Jesu manus, ad hujus digitos annulis ac gemmis onustos. Confer Jesu simplicem ac plebejam vestem, cum hujus ornatu tragico, in quo nihil vilius purpura & auro. Confer discipulorum pallia, cum ephippiis aureis, cum stragulis hyacinthinis, cum stapedibus argenteis, sed inauratis. Confer publicum Asinæ pullum gestatorem Jesu, cum tot mulis, bysso & auro vestitis, tot superbis caballis, tot mannis magno emtis, tot vehiculis, tot lecticis, tot sellis curulibus, uni homini gestando paratis. Confer paucos & humiles Jesu discipulos, cum plus quam regali pompa anteambulonum, puerorum insignium, tubarum, lituorum, stipatorum, satellitum, equitum ac peditum turmis, in quibus ut quisque superbissimus est, ita Pontifici proximus est & acceptissimus.

9 Et qui præibant, & qui sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna: 10 Benedictus qui venit in nomine Domini: Benedictum quod venit regnum patris nostri David: Hosanna in excelsis.

9 Confer puerorum acclamationes, qui præcedentes ac sequentes Jesum, afflati divino Spiritu, canebant illud ex prophetia Psalmi: *Osianna*, hoc est, *salvifica:*

10 *Benedictus qui venit in nomine Domini. Benedictum quod venit regnum patris nostri David: Osianna in excelsis*, cum profanis acclamationibus, quibus Judaico & scelerato Pontifici acclamat adulatorum chorus: Vivat sanctissimus Pontifex: vincat summus Sacerdos Dei: regnet beatissimus re-

A ligionis princeps. Quam hujusmodi Pontifices aversetur Jesus, illud argumento est, quod totum illud fucatum & superbum sacerdotium, cum suo Templo, deleri jusserit. Siquidem hi sunt, per quos etiam hodie perimitur Jesus in membris suis, qui solus vult esse sacerdotii princeps. Tales autem quærit ministros, qui adducant Asinum, qui insternant sua pallia, qui palmarum ramis consternant viam, qui acclamationibus piis agnoscant advenisse regnum Euangelicum, à Prophetis promissum. Nec audit obmurmurantes Pharisæos, quibus non placet hæc acclamatio, dicens vel ipsos lapides clamaturos citius, quam taceretur Dei gloria. Tali pompa Rex Jesus B ingressus est regiam civitatem Hierosolymam, ingressus est Templum cœlestis Sacerdos, atque illic quod Rege Sacerdoteque dignum est, docuit populum, sanavit ægrotos, restituit debiles, veluti tyrannidem occupans in regno alieno. Discruciantur interim impii Sacerdotes & Pharisæi cum populi primatibus, sed acclamat simplex ac docilis turba.

11 Et introivit Ierosolymam in templum: & circumspectis omnibus, cum jam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim.

11 Jesus autem velut instauraturus collapsam Templi religionem, quæ tum Pharisæis maxime videbatur florere, collustravit totum Templum, observans si quid illic gereretur Templo Dei indignum: non quod illi magnopere curæ fuerit, quid in eo Templo gereretur, quod paulo post noverat esse de- C moliendum: sed imagine quadam rei corporalis declarare voluit, qualem vellet suam Ecclesiam, quam ædificabat ex vivis lapidibus. In his convenit obambulare Pontificem, & circumspicere, ne quid sit quod Templum Deo dicatum profanet. Profanat autem ambitio, quæstus turpis, avaritia, fraudulentia. Has abominationes non fert in Templo suo Dominus Jesus. Quum autem jam appeteret vespera, reversus est in Bethaniam, quod in tam opulenta tamque superba civitate non reperiret hospitium Jesus. O religionis apicem, qui non fert religionis omnis antistitem! O falso dictam Hierusalem, quæ cupiditatibus terrenis excæcata, non agnoscit paci- D ficatorem suum! O felicem Bethaniam, quæ sine Legis operibus, per simplicem obedientiam fidei, meretur habere hospitem Jesum!

12 Et alia die cum exirent à Bethania, esuriit.

12 Postero die quum diluculo rediret Hierosolymam, relicta Bethania, inter viam cœpit esurire Jesus, vere famelicus humanæ salutis: & illi suavissimus erat panis, ex voluntate Patris redimere genus humanum: quanquam & juxta naturam hominis assumtam vere esuriebat, ac famis molestiam sentiebat, quemadmodum cæteri sentiunt homines, ex siccitate corporis.

13 Cumque vidisset à longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in ea. Et cum venisset ad eam, nihil invenit præter folia: non enim erat tempus ficorum.

13 Itaque quum procul vidisset ficum arborem, virentibus foliis pollicentem aliquid fructus, accur- E rit ad illam, si quid haberet, quo fami succurreret. Ingens dolor, quum esurias, non esse quod edas: sed longe vehementior, homines perire per incredulitatem suam, quum servare cupias. Quumque venisset ad ficum, ac frustratus lenocinio foliorum, nihil in ea reperiret fructus, exsecratus est eam, dicens: *Posthac nemo fructum edat ex te in æternum.* Hæc taciti secum admirati sunt discipuli, quod devovisset arborem, maxime quum nondum esset tempus, quo solet hoc genus habere ficus. Habet quidem fames corporis bilem suam, sed acriorem habet fames Euangelica. Omnis mora dilatæ salutis longa erat Christo. Et habent arbores stata tempo- F ra, quibus edunt fœtus suos, ut iniquus videatur, qui sterilitatem perpetuam imprecetur ei, quæ non ante tempus produxit. Ad hæc quid attinebat Jesum accurrere ad ficum, excutere si quid esset fructuum, quum sciret nihil esse? Verum hæc absurditas rei juxta speciem corporalem reddebat Apostolos attentiores, eosque relegabat ad scrutationem sensus mystici. Dominus Jesus esurientissimus humanæ salutis, reperit fructum in Arboribus infrugiferis, quæ nullam spem de se præbebant, in meretricibus, in pu-

publicanis, in peccatoribus, in Ethnicis, in Cananæa, in Samaritis: in solis Sacerdotibus, Scribis & Pharisæis, qui dulcissimi fructus Euangelici summam de se spem præbebant, nihil omnino fructus invenit. Tenebant arcem religionis, obversabantur in Templis, tenebant Legem ac Prophetas, pallebant jejuniis, prolixe orabant, dabant eleemosynas, quin & stolæ lataque phylacteria mirum quoddam pietatis studium præ se ferebant. Hæc nimirum erant folia, vel ante tempus præcocem fructum pollicentia. Sed Dominus hoc docere voluit, nihil esse deploratius impietate, falsa religionis specie fucata.

14 Et respondens dixit ei: Iam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet. Et audiebant discipuli ejus.

14 Hæc Ficus meretur exsecrationem Jesu, ne quis, foliorum pompa deceptus, ex hoc hominum genere B posthac speret ullum fructum suavissimæ caritatis Euangelicæ.

15 Et veniunt Ierosolymam. Et cum introisset in templum, cœpit ejicere vendentes & ementes in templo: & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas evertit.

15 Itaque relicta Ficu, quæ nihil commeruerat, ventum est Hierosolymam, quæ ficum habebat moralem, tamdiu frustra altam & stercoratam, nec aliud producentem, quam folia. Quumque esset ingressus Templum, rursus imaginem exhibuit, quæ moneret, quæ puritas deceat Ecclesiam Euangelicam, quæ pectus Christi Spiritui dicatum: *Siquidem è funiculis contexto flagello, profligavit è Templo turbam ementium ac vendentium: quin etiam mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas evertit.*

16 Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum:

C 16 *Nec patiebatur, ut quisquam vas aliquod profanum deportaret per Templum.*

17 Et docebat, dicens eis: Nonne scriptum est: Quia domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum.

17 Addidit Esaiæ testimonium, ne frustra videretur indignatus: *Nonne*, inquit, *scriptum est*, *domus mea domus deprecationis vocabitur cunctis gentibus? Vos autem fecistis illam speluncam latronum*, idem agentes fraudulentia, sub prætextu cultus divini, quod latrones faciunt in itineribus. Non magnopere Dominus curabat illius Templi, quod cum suis ritibus volebat aboleri, puritatem: sed novi Templi, cujus ipse futurus erat Architecton, insignem puritatem nobis commendabat: subindicans interim & illud, merito Sacerdotes, Scribas & Pharisæos D submovendos à principatu religionis, qui veterem etiam illam ac figuratam religionem sua avaritia, fraudulentia, simulatione, omnique spurcitiæ genere contaminassent ac profanassent. Nunquam legitur æque commotus Jesus, nunquam æque sævisse. Quid facturus esset, si conspiciat suam sponsam Ecclesiam, quam suo sanguine lavit, ut exhiberet sibi puram, expertem omnis maculæ ac rugæ, per Episcopos Ecclesiæ præfectos, omni turpitudinis genere profanari, violari, conspurcari? qui non solum pecudes & columbas, sed omnia sacra habent venalia, quæ pretio nec dari possunt, nec emi. Conspicit haud dubie, tametsi dissimulat: nec ideo pœnam E effugient tales, quia Dei lenitas toleret eos ad pœnitentiam. Nectetur aliquando, nectetur terribilis ille funiculus, qui Templi sacri violatores ejiciat in gehennam.

18 Quo audito, principes sacerdotum & Scribæ quærebant quomodo eum perderent: timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina ejus.

18 Ut autem intelligas, quanta pestis sit Sacerdotum ac Pharisæorum avaritia: ubi hæc viderunt, qui primas tenebant inter Sacerdotes & Scribas, ad quos maxima quæstus pars redibat, viam quærunt, qua possent Jesum exstinguere. O Ficum vere sterilem & exsecrabilem! Venditabant sese ut antistites puræ religionis, & indignantur è Templo deturbari Templi contaminatores. Aderat impia mens ad parricidium parata, sed quæritur occasio, per quam, F quod optabant, tuto perficerent. Soli non poterant amare illum amabilem Jesum, nulli nocentem, omnibus subvenientem. Tantum metuebant illum, propterea quod populus suspiceret illius doctrinam, & ob conspecta miracula magnifice de illo sentiret. O præposteram religionem in religionis professoribus! Tam impio facinore concepto, non metuunt Deum ultorem, cui nihil occultum, & populum formidant. Cur non saltem metuunt ipsum Jesum? A Viderant & audierant ab eo tot edita miracula, quæ plane præsentem illi divinam virtutem, quoties volebat, testificabantur. Qui potest profligare Dæmonia, multo facilius potest immittere. Qui verbo revocat ad vitam exanimes, multo facilius potest vitam eripere. Si credunt tam clementem, ut nolit quenquam, quum possit, lædere, cur talem moliuntur occidere? Si credunt, & velle quod potest, cur non vel metu vindictæ temperant à tam impio consilio? Nimirum hæc erat illa deplorata cæcitas eorum, qui sibi soli videbantur oculati.

19 Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate.

19 Jam ergo quum rursus appeteret nox, Jesus totum diem versatus in Templo jejunus, relinquit Hierosolymam. Toties relinquit urbem, offensus illorum pertinaci incredulitate: toties repetit, ut aliquem fructum inveniat, in tam magnifica foliorum pompa. Sed utinam exsecranda Ficus tantum fuisset sterilis, nec lethale venenum produxisset. Jesus, instante jam mortis tempore, nullum tempus sinit elabi sine fructu. Diem consumit in Templo, noctem impendit precationi, ac privatim animandis discipulis.

20 Et cum mane transirent, viderunt ficum aridam factam à radicibus.

20 Rursum quum mane redeunt è Bethania Hierosolymam, ac præterirent Ficum, animadverterunt discipuli jam arefactam arborem, ab ipsis radicibus usque ad summum cacumen.

21 Et recordatus Petrus, dixit ei: Rabbi, ecce ficus, cui maledixisti, aruit.

21 Recordatus est Petrus, quid pridie fecisset Jesus, & agnovit Ficum, quam fuerat exsecratus, atque admirans quod tota tam subito aruisset radicitus, ait Domino: *Præceptor*, *ecce Ficus*, *quam exsecrabaris*, *jam aruit*. Mirabatur hoc Petrus, quum longe majora vidisset frequenter: videlicet oblitus, nihil esse tam difficile, quod non possit fides. Ex fide fructus omnis Euangelicus nascitur: ea quoniam deest Synagogæ, videmus quomodo exaruerit. Floret ac germinat gentium Ecclesia, tot martyrum coronis, tot virginum gemmis, tot virtutum exemplis: quid autem Judæorum populo deploratius, abjectius, aut sterilius? Ubinam est Legis auctoritas? ubi religionis admiranda species? ubi Templum? ubi fastus Scribarum & Pharisæorum? An non tota Ficus exaruit?

22 Et respondens Iesus ait illis: Habete fidem Dei.

22 Vos igitur, inquit, si florere vultis, habete fiduciam, non in vestris viribus, sed in Deo.

23 Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti: Tollere, & mittere in mare; & non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei.

23 Illud pro certo confirmo vobis, si quis, certa fiducia de Deo concepta, jusserit arescere Ficum, quod vos factum admiramini, non solum hoc illico fiet, verum etiam si dixerit huic monti, move te loco, ac conjice teipsum in mare, tametsi videtur admodum impossibile, tamen si dixerit, nihil hæsitans in corde suo, sed concepta in animo certa fiducia futurum quicquid dixerit, fiet quicquid jusserit.

24 Propterea dico vobis, omnia quacumque orantes petitis, credite quia accipietis, & evenient vobis.

24 Hæc in Deum fiducia præstabit, ne quid ab eo frustra petatis. Ideo me sponsore confidite, quod quicquid petieritis à Patre, nihil addubitantes, quin ille sit quod rogatis largiturus, obtinget vobis, modo mens sit immunis à cupiditate vindictæ, modo rem petatis salutiferam. Nihil impetrat qui diffidit. Etenim qui diffidit, aut credit Patrem non posse præstare, quum ille nutu possit omnia: aut non velle præstare, quod recte petitur.

25 Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem: ut & Pater vester qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra.

25 Nihil impetrat & ille, & si confidit, impudenter confidit, qui rogat Patrem, ut sibi remittat quæ deliquit in eum, quum ipse nolit remittere fratri, quod in ipsum admisit.

26 Quod si vos non dimiseritis: nec Pater vester, qui in cælis est, dimittet vobis peccata vestra.

26 Proinde quum composueritis vos ad orandum, ex animo remittite, si quis aliqua in re vos læsit: hac conditione Pater vester, qui in cœlis est, remittet vobis peccata vestra. Quod si vos nolitis condonare proximo culpam in vos admissam, nec Pater vester cœlestis vobis gratiam faciet delictorum in se admissorum.

27 Et veniunt rursus

27 His in via gestis, rursum perveniunt Hierosolymam: ac Jesus ex more Templum adit. Jesus in

Ierosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, & Scribæ, & seniores:

28 Et dicunt ei: In qua potestate hæc facis? & quis dedit tibi hanc potestatem ut ista facias?

29 Jesus autem respondens, ait illis: Interrogabo vos & ego unum verbum, & respondete mihi: & dicam vobis in qua potestate hæc faciam.

30 Baptismus Joannis, de cælo erat, an ex hominibus? Respondete mihi.

31 At illi cogitabant secum, dicentes: Si dixerimus, De cælo, dicet, Quare ergo non credidistis ei?

32 Si dixerimus, Ex hominibus, timemus populum. omnes enim habebant Joannem quia vere propheta esset.

33 Et respondentes dicunt Iesu: Nescimus. Et respondens Iesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

1 Et cœpit illis in parabolis loqui: Vineam pastinavit homo, & circumdedit sepem, & fodit lacum, & ædificavit turrim, & locavit eam agricolis, & peregre profectus est.

Templo, salus est in Ecclesia. Nec alibi magis versari decet eos, qui Christi vices gerunt, quam in Templo. Versantur autem in Templo, qui tractant ea quæ sunt Dei, non quæ sunt hujus mundi. Quid agit Episcopus in castris? quid in theatris? quid in Principum aulis? Juxta corpus in Templo versabantur Pharisæi, Scribæ, Sacerdotes, ac Seniores: juxta spiritum procul aberant à Templo.

28 Ergo qui principatum tenebant inter Sacerdotes, adjunctis sibi Scribis populique primoribus, quo res videretur legitimo consilio geri, quum viderent Jesum in Templo doctrina sua occupantem aures multitudinis, ac miraculis regnantem velut in alieno regno, (nam & negotiatores ejecerat; ac deferentes vasa per Templum excluserat) adeunt illum & interpellant, refricantes veterem calumniam, ac dicentes: *Qua tandem auctoritate facis ista? Et quis tibi dedit istam potestatem?* Doctrinam non poterant refellere, miracula nec inficiari poterant tam multa tamque manifesta, nec calumniari poterant, quum nullum non impenderit servandis hominibus, idque gratis. De auctoritate venantur ansam calumniandi: nolebant enim hanc gloriam Deo tribui, ac suam auctoritatem volebant ubique pollere plurimum. Si Jesus, quem nihil aliud quam hominem esse credebant, sibi vindicasset auctoritatem Dei, parata erat blasphemiæ calumnia: sin minus, in promtu erat calumnia seditionis, quod auctoritate privata tantum auderet in Templo, sine permissu Sacerdotum ac Seniorum. Quid autem opus erat movere quæstionem de auctoritate, quum ipsa facta clamitarent, Deo auctore geri quod gerebatur: quum res ipsa loqueretur hunc esse, quem Deus olim per Prophetas venturum esse promiserat: quum Pater post baptismum sua voce declarasset hunc esse Filium suum unice dilectum, cui deberent obedire? Jam Sacerdotum auctoritas, qua perperam utebantur, ad nihil aliud valebat, quam ad impediendam Dei gloriam: sed horum perversa voluntas proficiebat etiam ad illustrandam Dei bonitatem ac potentiam.

29 Jesus itaque quum non esset ignarus, quid illi captarent: quicquid enim respondisset, erant calumniaturi: nec adhuc tempus adesset, ut se profiteretur esse qui erat, percunctationem insidiosam prudenti percunctatione retudit: Hac, inquit, lege respondebo vestræ interrogationi, si mihi prius ad meam quæstionem responderitis.

30 *Joannis baptismus, utrum erat è cœlo, an ex hominibus?* Expedite mihi hanc quæstionem. Quam facile divina sapientia capit humanam astutiam, omnibus technis molientem adversus Dei consilium. Habebant cor plenum humana versutia, convocant in pectore dolos omnes: & qui captabant, sentiunt sibi paratos laqueos.

31 Sic enim apud se cogitabant: Si dixerimus è cœlo, respondebit: cur igitur non credidistis ei de me testificanti?

32 Si dixerimus ex hominibus: periculum est, ne populus in nos faciat impetum. Nam summa erat apud populum Joannis auctoritas ac sancta etiam memoria, quod nemo dubitaret quin vere Propheta fuisset.

33 Itaque quanquam erant superbi, tamen pudescere malebant, quam vel revinci, vel lapidari. Proinde Jesu, responsum exigenti, dicunt: Nescimus. Jesus quoque par pari referens, ait illis: Si vos mihi nescitis quod scitis, nec ego dicam vobis per quam auctoritatem faciam, quæ facio. Conferte facta mea cum factis illius, & expendite, an, si non dubitatum est de illius auctoritate, conveniat de mea dubitare.

CAP. XII.

Mactant filium heri: census: connubia septem:
Summaque lex: Christi quis pater: æs vidua.

1 CUM ex hac quæstione utcunque fuissent elapsi Sacerdotes, Scribæ & primores, quoniam sentirent insidias, Dominus Jesus per ænigma proponit eis aliam quæstionem, ad quam dum imprudentes respondent, & suam ipsorum damnant impietatem, & fatentur auctoritatem, quam hactenus jactabant, merito ad alios transferendam. Sic autem habebat parabola: *Quidam plantarat vineam, & circundederat sepem*, ne pateret incursibus, *ac foderat in ea lacum excipiendo musto, denique exstruxerat in ea turrim* ad servandam vineam. *Atque ita* rebus omnibus affatim instructam *locavit agricolis, moxque peregre profectus est.*

2 Quum autem adesset vindemiæ tempus, misit ad agricolas illos, quibus locarat vineam, servum suum, ut à colonis reciperet fructum, quem reddidisset vinea.

3 At illi conspirati servum apprehensum verberibus afflictum, remiserunt vacuum.

4 At Dominus lenis, misit ad illos alterum è servis suis. Illi vero lenitate Domini facti deteriores, conjectis in servum saxis, comminuerunt illi caput, multisque contumeliis affectum, remiserunt fructu vacuum, sed injuriis onustum.

5 At lenissimus Dominus, ne sic quidem procurrit ad ultionem, sed tertio servum misit. Hunc etiam occiderunt. Rursus quum alios atque alios misisset, omnes aut pulsarunt, aut interfecerunt.

6 Supererat huic unicus filius, quem tenere diligebat. Itaque ne quid intentatum relinqueret admiranda lenitas, & hunc postremum misit ad colonos, sic cogitans apud sese: Tametsi contempserint servos meos, tamen hunc filium meum saltem reverebuntur.

7 Sed vicit omnem Domini bonitatem colonorum malitia. Ubi vident adesse filium, conspirant sceleratiore consilio: *Hic*, inquiunt, *est heres, venite, occidamus eum, & nostra erit hereditas.*

8 *Et injectis in illum manibus ejecerunt è vinea, & ejectum occiderunt.*

9 Perorata parabola, Dominus rogabat Sacerdotes & Scribas: *Quid igitur faciet Dominus vineæ talibus colonis?* Illi primum non animadvertentes, quo tenderet similitudo, respondent, in suum ipsorum caput pronuntiantes sententiam: *Veniet ipse, & pœnas sumet de colonis, ac vineam locabit aliis melioris fidei.*

10 Id responsum cum approbasset Jesus, adjecit Psalmi testimonium, ab ipsis, qui Legis scientiam profitebantur, exquirens interpretationem: *An ne hanc quidem scripturam*, inquit, *legistis: Lapis, quem reprobaverunt hi qui ædificabant, hic factus est caput anguli?*

11 *A Domino factum est hoc, & est admirabile in oculis nostris.*

12 Hic expergiscuntur, & intelligunt non latere Jesum scelerata ipsorum consilia, ac involucro parabolæ, malitiam ipsorum insanabilem esse depictam. Commiserat illis Deus populum suum, veluti vineam unice colendam, omnibus rebus, quæ ad pietatis disciplinam attinent, diligenter instructam. Ipse perinde quasi peregre agat, passus est illos quæ vellent agere. Sed illi sibi coluere vineam, non Domino, ad quem oportebat redire fructum. Cessantes per varios Prophetas admonuit officii sui, sed illi semper in deterius proficiebant: tandem & Filium Dei unicum Jesum ejecturi è Hierusalem & occisuri, sibi pollicentes exstincto illo vineæ perpetuam proprietatem, ac dominium ad se transiturum. Sed contra eventurum erat, ut justissima Dei toties spreti vindicta, Templum ac religionis dignitas ab eis tolleretur, & traderetur Apostolis: deinde Jesus, quem illi veluti reprobum lapidem rejiciebant à structura Synagogæ, Deo volente, præter illorum exspectationem electus est, ut esset caput anguli in structura Ecclesiæ, ex Judæis pariter ac gentibus ædificandæ, ut medius & immobilis utrunque populum velut

2 Et misit ad agricolas in tempore servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ.

3 Qui apprehensum eum ceciderunt, & dimiserunt vacuum.

4 Et iterum misit ad illos alium servum: & illum in capite vulneraverunt, & contumeliis affecerunt.

5 Et rursum alium misit, & illum occiderunt: & plures alios: quosdam cædentes, alios vero occidentes.

6 Adhuc ergo unum habens filium charissimum: & illum misit ad eos novissimum, dicens: Quia reverebuntur filium meum.

7 Coloni autem dixerunt ad invicem: Hic est heres: venite, occidamus eum: & nostra erit hereditas.

8 Et apprehendentes eum, occiderunt: & ejecerunt extra vineam.

9 Quid ergo faciet Dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos: & dabit vineam aliis.

10 Nec scripturam hanc legistis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli:

11 A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris?

12 Et quærebant eum tenere: & timuerunt turbam.

cognoverunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto eo abierunt.

A velut utrunque parietem, contineret in una fide Evangelica. Intelligunt parabolam, agnoscunt prophetiam, nec tamen resipiscunt excæcati malitia, sed ob metum populi circumstantis relicto Jesu, abierunt: cuniculis ac technis peracturi, quod palam non poterant.

13 Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis, & Herodianis, ut eum caperent in verbo.

13 Sceleratissimum autem homicidii genus est, quod sanctitatis ac justitiæ fuco prætexitur. Ipsi veluti jam quieti subornant aliquot insigniter impios ex Pharisæis & Herodianis, qui inter se dissentiebant in dogmatis, sed consentiebant in odium Jesu. O stultam hujus mundi sapientiam! Toties victi, sub-
B inde repetunt, ut liqueret ipsos omnibus modis esse victos, & impares abire divino consilio. Jam enim tempus erat, ut Satanas, qui pridem adortus Dominum discesserat inferior, per suos satellites omnes machinas expediret.

14 Qui venientes dicunt ei: Magister, scimus quia verax es, & non curas quemquam: nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces, licet dari tributum Cæsari, an non dabimus?

14 Adeunt itaque Jesum histriones subornati, qui captiosa quæstione proposita, venarentur aliquid ex dictis Jesu, quo possent illum apud Cæsaris præfectum reum peragere. Exordiuntur à blandissimo proœmio, quasi falli posset blandimento, qui toties declararat sese nihil nescire? *Magister*, inquiunt, *novimus te veridicum esse, neque te vereri quenquam, sed citra respectum personarum libere, quod verum est,*
C *pronuntiare*. Nec enim te movet dignitas aut sublimitas cujusquam, quemadmodum faciunt multi, qui potentibus assentantur, sed contemtis hominibus libere doces, quod Deus præcepit. *Dic igitur & nobis, licetne censum pendere Cæsari, an non licet?* Pharisæi defendebant, populum Deo dicatum non oportere tributarium esse profanis Cæsaribus, & simulachrorum cultoribus. Contra Herodiani jus Cæsaris tuebantur. Et huc tendebat insidiosa præfatiuncula: ut pro Pharisæis pronuntians, ab Herodianis deferretur, velut auctor rebellionis adversus Cæsarem.

15 Qui sciens versutiam illorum, ait illis, Quid me tentatis? afferte mihi denarium ut videam.

15 Jesus autem nequaquam ignorans illorum versutias, indignans quod non discendi, sed tentandi cau-
D sa venissent, ait: *Quid me tentatis? Proferte mihi denarium, ut videam.*

16 At illi attulerunt ei, Et ait illis: Cujus est imago hæc, & inscriptio? Dicunt ei: Cæsaris.

16 *Prolatus est illico denarius.* Libenter enim subserviunt captioni, qui captatum venerant. *Tum Jesus inspecto denario, dixit: Cujus est hæc imago, & inscriptio? Respondent illi: Cæsaris.* Quid est hoc? Jesus, quem nihil fugit, non noverat imaginem aut titulum Cæsaris, Pharisæi & Herodiani noverunt: noverat & antequam inspiceret, sed quærebatur occasio commode respondendi captiosæ quæstioni. Parabatur exemplum, quam non oporteat callere Principum negotia, qui se Christi vicarios profitentes, docere debent cœlestia.

17 Respondens autem Jesus dixit illis: Reddite igitur quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo. Et mirabantur super eo.

E 17 Nunc audi responsum Christo dignum: *Reddite*, inquit, *quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.* Non improbavit si qui Deo dicati sunt, pendant Cæsari quamlibet impio, quod ob publicam functionem debetur: aut quod per vim exigit, quando jactura pecuniæ non facit nos impios: sed per occasionem admonet quod magis ad rem attinebat, ut Deo redderentur, quæ illi debentur. Vile nomisma titulum & imaginem habebat Cæsaris. Si hunc agnoscis, & pendis Cæsari quod debetur, quanto magis reddendum est Deo, cujus imaginem gerit omnis homo? In baptismo Dei character impressus est animo tuo, cur eum tradis Diabolo? Christiani
F titulo gloriaris, cur non reddis illi quod debes ex professione? Hujus responsi prudentiam omnes sunt admirati. Impositum est silentium duabus Judæorum Sectis unico dicto.

18 Et venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse; & interrogabant eum dicentes;

18 His successit factio Sadducæorum, quæ negat esse resurrectionem corporum, sed totum hominem affirmat morte perire, nec ullum Spiritum esse credit, in hoc dissentiens à Pharisæis. Habent & illi crassi captiosam quæstionem, qua tentent divinam Sapientiam. Jesus tum quidem gerebat personam idiotæ: sed quod in illo erat infimum, sublimius erat eo, quod in hominibus est summum.

19 Magister, Moyses nobis scripsit, ut si cujus frater mortuus fuerit, & dimiserit uxorem, & filios non reliquerit, accipiat frater ejus uxorem ipsius, & resuscitet semen fratri suo.

A 19 Sic autem adoriuntur: *Magister*, *Moses* in libro Deuteronomii *reliquit nobis hanc legem, ut si quis uxore ducta decesserit absque liberis, frater defuncti ætate proximus ducat viduam, & ex ea gignat prolem, quæ defuncti nomen ferat.* Quod si is quoque decesserit orbus, frater, qui natu proximus est, succedat in fratris vices.

20 Septem ergo fratres erant: & primus accepit uxorem, & mortuus est non relicto semine.

20 *Evenit autem ut è septem fratribus qui natu maximus erat, duceret uxorem. Is decessit absque liberis.*

21 Et secundus accepit eam, & mortuus est; & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter.

21 *Huic qui natu proximus erat*, juxta Legis præscriptum *successit, & uxorem relictam duxit domum. Et hoc absque liberis defuncto successit tertius frater:*
B *& post hunc item cæteri usque ad septimum.*

22 Et acceperunt eam similiter septem: & non reliquerunt semen. Novissima omnium defuncta est & mulier.

22 *Omnes alius post alium duxerant eam uxorem, omnes sine liberis defuncti sunt. Tandem & mulier ipsa defuncta est.*

23 In resurrectione ergo cum resurrexerint, cujus de his erit uxor? septem enim habuerunt eam uxorem.

23 *Itaque quum venerit tempus resurrectionis*, ac fratres septem revixerint, una cum muliere, *quis eam sibi vindicabit uxorem? Nam septem ex æquo nupta fuit quum viveret.* Ex hujus casus absurditate Sadducæi putabant se ridiculam & absurdam facturos resurrectionem mortuorum, si ob uxorem, omnibus communem, lis inter fratres oriretur.

24 Et respondens Jesus, ait illis: Nonne ideo erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei?

24 Jesus autem non gravatus est eorum crassitudinem docere, dicens: *An non ista percunctatio decla-*
C *rat vos tota errare via, propterea quod non intelligitis Scripturas, neque virtutem Dei?* Scriptura spiritualis est: & Deus qui condidit hominem quum nihil esset, potest eundem quum volet ex mortuo vivum reddere. Non solum autem revocabit ad vitam mortuos, verum etiam donabit eos immortalitate.

25 Cum enim à mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli in cælis.

25 Porro conjugium ad hoc repertum est inter mortales, ut quod per se perpetuum non est, aliud ex alio propagando propagetur? Cæterum ubi nullæ sunt vices nascentium ac morientium, quid opus est matrimonio? Cum enim resurrexerint à mortuis, neque quisquam ducet uxorem, neque quisquam locabit filiam nuptum: sed quemadmodum Angeli Dei
D in cœlis, quoniam inter eos nulla est mortalitas, nesciunt usum matrimonii, sic erunt qui reviviscent in resurrectione, jam corpore spirituali ac immortali, similes Angelis effecti.

26 De mortuis autem quod resurgant, non legistis in libro Moysi, super rubum quomodo dixerit illi Deus, inquiens: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob?

26 Porro mortuos resurgere, quo modo vobis absurdum videtur? Nonne legistis in sacris Libris, quorum vobis est sacrosancta auctoritas, quibus verbis usus sit Deus è rubo loquens ad Mosen? *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob.* Illi jam mortui erant, & tamen se vocat illorum Deum.

27 Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Vos ergo multum erratis. 28 Et accessit unus de Scribis, qui audierat illos conquirentes; & videns quoniam bene illis responderit, interrogavit eum quod esset primum omnium mandatum.

27 Vivunt igitur etiam mortui, propter superstites animas. Quæ si supersunt, quid magni est eas in pristini corporis domicilium revocare? Quod si pror-
E sus interierunt, absurde dicitur Deus mortuorum. Quemadmodum nemo se gloriatur esse Regem eorum, qui non sunt: ita Deus viventium Deus est, non mortuorum. Vos igitur Sadducæi vehementer erratis, nihil aliud imaginantes futurum in illa vita, quam in hac cernitis. Verius ac felicius sunt ea, quæ non cernuntur, quam quæ videntur oculis corporeis. Nihil enim Deo verius est, & tamen hîc non cernitur, sed sentitur.

28 Nondum tentandi finis. Sadducæis succedunt Pharisæi & Scribæ. His animos addiderat, Sadducæis exprobrata Legis inscitia. Nam Scribæ & Pha-
F risæi Legis cognitione præ cæteris se jactant, & à Sadducæis dissentientes, credunt esse Angelos & Spiritus, credunt animas hominum à morte corporum superstites esse: denique credunt fore resurrectionem. Hi gaudentes refutatos Sadducæos, & Jesum ex ipsorum sententia respondisse, velut eruditi per Scribam quendam ad id subornatum, proponunt eximiam quæstionem ex intimis Legis arcanis. Interro-

29 Jesus autem respondit ei: Quia primum omnium mandatum est: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est:
30 Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum.
31 Secundum autem simile est illi: Diliges proximum tuum tamquam te ipsum. Majus horum aliud mandatum non est.
32 Et ait illi Scriba: Bene Magister, in veritate dixisti, quia unus est Deus, & non est alius præter eum.
33 Et ut diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximum tamquam seipsum, majus est omnibus holocautomatibus, & sacrificiis.
34 Jesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi: Non es longe à regno Dei. Et nemo jam audebat eum interrogare.
35 Et respondens Jesus dicebat, docens in templo: Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse David?
36 Ipse enim David dicit in Spiritu sancto: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.
37 Ipse ergo David dicit eum Dominum, & unde est filius ejus? Et multa turba eum libenter audivit. 38 Et dicebat eis in doctrina sua: Cavete à Scribis, qui volunt in stolis ambulare, & salutari in foro,

rogant, eum quod esset præcipuum ac maximum in Lege præceptum.

29 Jesus autem incunctanter illis respondit ex libro Deuteronomii: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est.*

30 *Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua: hoc est præcipuum ac maximum præceptum.*

31 *Huic proximum illud est: Diliges proximum tuum non secus ac teipsum. His duobus mandatis non est aliud majus*, quoniam totius Legis summam complectuntur.

32 Hoc audito Scriba dixit: *Recte vereque respondisti, quod unus sit Deus, nec sit alius præter eum:*

33 *Et quod hunc diligere ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex totis viribus, majus est holocautomatis, reliquisque sacrificiis.*

34 *Jesus autem videns quod cordate respondisset, dixit illi: Haud procul abes à regno Dei.* Siquidem pietas Euangelica sita non est in victimis pecudum, sed in puritate spiritus. Ab hoc intellectu non multum abest, qui quod est spirituale ac simplex, præfert omnibus aliis præceptis, quæ figuram habent veræ pietatis potius, quam rem. Contra, Judæorum vulgus summam pietatem collocabat in his, quæ videntur oculis, in lotionibus, in observatione sabbati, in delectu ciborum, in donariis, in sacrificiis, in diebus festis, in jejuniis, in prolixis precibus. Quisquis ex toto corde diligit Deum propter ipsum, qui nunquam potest satis diligi, quique proximum diligit propter Deum, abunde sacrificavit. Quum ubique vicisset sapientia Jesu, destiterunt à tentando, ne plus etiam dedecoris referrent, teste populo. Habebant Jesum pro idiota, ipsi magnificis titulis, tragicoque cultu tantum non pro Diis se gerebant apud imperitam multitudinem. Verum Euangelica sapientia non est sita in multitudine litterarum, sed in sinceritate spiritus. Quod Jesus erat inter Scribas & Pharisæos, Sacerdotes, ac primores populi, post fuerunt Apostoli rudes inter Philosophos ac Principes.

35 Quanquam igitur illi cessabant à tentando, Jesus tamen non cessabat à docendo. Quum enim omnibus collectis quæstionem proposuisset, cujus filius esset Messias, quem exspectabant, & ex prophetiis respondissent, David, movit scrupulum omnibus insolubilem: *Qui consistit*, inquiens, *ut Messias sit filius David, quandoquidem ipse David, afflatus Spiritu Sancto, sic loquitur* in Psalmo:

36 *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum?*

37 Quum major sit auctoritas progenitorum quam nepotum, quomodo David ex se nasciturum appellat Dominum suum, veluti si pater filium vocet Dominum? Hoc mysterium nondum intelligebant Scribæ & Pharisæi, qui spiritum habebant carnis. David autem, afflatus Spiritu cœlesti, videbat in Christo nondum nato, quiddam majus homine, quum ipse nihil aliud esset quam homo. Obticescentibus Scribis & Pharisæis, pleraque multitudo favebat Jesu, eumque libenter audiebat disserentem.

38 Quam quum videret sanabilem, Sacerdotes autem, Scribas & Pharisæos destinata malitia tendere quo cœperant, cœpit eos palam apud populum traducere: non ut illis obtrectaret, sed ne posthac populum fallerent, detraxit illis falsæ pietatis ac sanctimoniæ personam. Jam enim tempus ita postulabat: itaque depromens suam illam doctrinam, hoc est, liberam nullique palpantem, ajebat: Cavete ne vos fallat magnifica species Scribarum & Pharisæorum: non student vestræ saluti, sed suæ gloriæ.

39 Et in primis cathedris sedere in synagogis, & primos discubitus in cœnis:
40 Qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis: hi accipient prolixius judicium.
41 Et sedens Jesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba jactaret æs in gazophylacium, & multi divites jactabant multa.
42 Cum venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans,
43 Et convocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium.
44 Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt: hæc vero de penuria sua omnia quæ habuit misit totum victum suum.

39 Cupiunt enim, ut magni videantur, ambulare in vestibus ad talos usque demissis, venanturque salutationes in foro, captantque primorum sedilium honorem in consessibus, & in conviviis primum locum in accubitu.

40 Habent prolixas preces, quo videantur esse cæteris religiosiores. His fucis captant viduas beatas, sed simplices, non uno nomine fraudi idoneas: vel quia sexus est infirmior, vel quia viduæ sunt, maritorum patrocinio destitutæ, vel quia divites sunt. His sese ingerunt veluti patronos ac tutores, fictaque religione totas illarum domos devorant. Adeo nihil illis proderit ista simulata religionis species, ut gravius etiam sint à Deo condemnandi, quod malitiam suam obnubilarint fuco sanctimoniæ. Ab his itaque cavete, ne fallamini.

41 His peractis Jesus conferebat sese in eam Templi partem, in qua erat gazophylacium, in quo servabantur donaria sacra: sedensque è regione gazophylacii, spectabat eos, qui donaria conjiciebant in gazophylacium. Ac multi divites conjiciebant ingentia munera. Hos Sacerdotes veluti cæteris sanctiores haberi volebant, pietatem illorum ex doni modo metientes.

42 Interea accessit & mulier quædam vidua paupercula. Ea misit duos minutulos nummos, qui conficiunt unum quadrantem. Nullus erat, qui non divites illos huic mulierculæ tenui præferret.

43 Sed longe discrepat Jesu judicium à judicio Scribarum & Pharisæorum, id noluit latere discipulos suos: *Pro comperto*, inquit, *dico vobis, quod hæc vidua, quamlibet tenuis, plus dedit in gazophylacium, quam cæteri omnes*, qui videntur liberalissime dedisse.

44 *Nam cæteri dederunt ex eo quod ipsis abundabat.* Multum dederunt, sed plus sibi servarunt. *Hæc autem ex inopia sua facultates suas universas largita est*, nihil sibi reservans. Non enim Deus æstimat donarium ex modo rei, sed ex affectu mentis. Tali vidua delectatur Jesus hujus sponsus, & consolator esse dignatur. Synagoga veluti fastuosa matrona jactat opulentiam justitiæ suæ; ostentat divitem mundum bonorum operum; gloriatur de marito Mose, cui nunquam fuit morigera; venditat se de Prophetis filiis, quos omnes impio parricidio vel occidit, vel certe afflixit; semper habet in ore Templum Domini, Legem Dei, Patriarchas, Abraham, Isaac, Jacob, Israel; stipata incedit Sacerdotibus, Scribis, & Pharisæis. At Ecclesia velut paupercula vidua nihil habet quod ostentet, agnoscit inopiam bonorum operum, & tamen hoc ipsum quod habet, totum Deo dedicat. Jam quid tali vidua potest esse pauperius, quæ sibi nihil facit reliquum? Mosen non agnoscit maritum, quia circumcisionem nescit, quia victimas pecudum abominatur, contenta seipsam totam immolasse. Sponsus autem Dominus quoniam relictis terris rediit in cœlum, videtur destituisse viduam suam, quæ nunc à Judæis ac gentibus velut omni præsidio destituta spoliatur, ejicitur in exsilium, protruditur in carcerem, affligitur & opprimitur. Audit quotidie, ubi est sponsus tuus? Videtur peritura fame, quæ tam pusillum habuerit: & hoc ipsum quod habebat, abjecerit: videtur propediem intermoritura cum probro sterilitatis, quæ maritum perdiderit. Sed hanc juxta mundum deploratam viduam consolatur Esaias: *Lætare*, inquit, *sterilis, quæ non paris: erumpe & clama quæ non parturis, quia plures filii desertæ, quam ejus quæ virum habet.* An non videmus hoc vaticinium impleri? Esurit & emoritur Synagoga, propagatur ac dilatatur Ecclesia, triumphans in martyribus, florens in virginibus, exsultans in tot millibus confessorum. Non habet quadrantem ex suis opibus, sed ex sponsi sui divitiis habet aurum probatum ac purum: habet gemmas inæstimabiles. Per sinceram enim fiduciam erga divitem sponsum, habet

bet quicquid habet ille. Synagoga, tametsi videretur multum elargiri Deo, tamen sibi plus satis reservabat. Vis videre Synagogam largientem? Audi Pharisæum precantem: Gratias ago tibi, Domine, quod non sum talis, quales homines cæteri. Nunc vide quantum sibi servet: Jejuno bis in sabbato, decimas omnium bonorum meorum do pauperibus. Jam contra contemplare mihi viduæ speciem. Tundit pectus suum, non audet oculos in cœlum tollere, tantum clamat: Deus propitius esto mihi peccatrici. Synagoga dum suam jactat justitiam, nec suam habet justitiam, nec Dei; Ecclesia dum abdicat ab sese omnem justitiæ gloriam, & injustitiam suam agnoscit, sponsi justitia ditescit. A

B

CAP. XIII.

Noscitur ex signis lux ultima proxima: Sed lux Soli nota Patri: nos vigilare decet.

1 Et cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis: Magister, aspice quales lapides, & quales structura.

1 NIHIL illic placuit Jesu in Templo, præter pauperculam viduam, in quo nihil aliud erat quam adumbrata religio. Nos quoque, qui Jesu discipulos profitemur, exeamus è Templo Judaico, abjiciamus fiduciam operum carnalium, ac justitiam, quæ per fidem Euangelicam est, amplectamur. Itaque discedit illinc, aliud templum nobis excitaturus, vere sanctum ac spirituale, structuram solidam ac firmam, adversus quam nec inferorum portæ forent prævalituræ. *Quum autem egressus esset, quidam è discipulis ait illi: Præceptor, vide quam ingentes sint lapides hujus Templi, quamque firma structura:* subsignificans opus esse firmius, quam ut ulla vetustate posset collabi. O Judaicos oculos! Foris lapides admirantur, hominum manu congestos, quasi tali structura delectetur Jesus. C

2 Et respondens Iesus, ait illi: Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.

2 *Jesus autem illi respondit: Vides hanc magnam & operosam substructionem? Veniet tempus, quo nec lapis lapidi hærens reliquus fiet, qui non destruatur:* tantum abest ut hæc structura sit futura perennis. Jam desiderio Templi spiritualis, nihil non fastidit & contemnit Jesus, quod oculis corporalibus cernitur. D

3 Et cum sederet in Monte olivarum contra templum, interrogabant eum separatim Petrus, & Jacobus, & Joannes, & Andreas:

3 Porro quum sederet in ea parte montis Olivarum, in quo tum elegerat nocturnum diversorium, unde Templum erat in prospectu, renovata est discipulis memoria sermonis, quo prædixerat fore, ut Templum funditus dirueretur. Suspicabantur enim diruto Templo, jam venturum regnum Dei, de quo non desinunt somniare. Adeunt igitur Jesum ita sedentem secreto quatuor è discipulis, Petrus, Jacobus, Joannes, & Andreas, hoc agentes, ut quemadmodum transfigurationis arcanum paucis seorsum crediderat, ita de tempore venturi regni paucis communicaret, quod aliis omnibus crediturus non esset. E

4 Dic nobis, quando ista fient? & quod signum erit, quando hæc omnia incipient consummari?

4 Dicunt itaque: *Dic nobis, quando fient ista, & quo signo poterimus deprehendere jam adesse tempus illud?* Dominus autem, qui suis exemerat sollicitudinem victus, libidinem vindictæ, providentiam vitæ: voluit & curiositatem cognoscendi, quæ ad salutem non pertinent, eximere. Itaque sermonem temperat, ut significet, excidium urbis Hierosolymorum aliquando futurum, ac post abitum ipsius graves persequutionum procellas coorituras adversus Euangelii præcones, ac venturum aliquando finem hujus mundi.

5 Et respondens Iesus cœpit dicere illis: Videte ne quis vos seducat:

5 Sed quemadmodum omnibus expedit hoc scire, quod aliquando finient hanc vitam, ut semper in eum diem sese præparent: ita volebat esse persuasum discipulis, venturum tempus, quo rediret judex vivorum & mortuorum, cæterum quando id venturum esset, quoniam non expediebat, sciri nolebat. His itaque de rebus sic exorsus est Jesus: *Cavete ne quis vos seducat.* F

6 Multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum: & multos seducent.

6 *Sunt enim multi venturi, qui sibi nomen meum vindicabunt, quorum unusquisque mentietur se esse Christum*, atque hoc præstigio *multis* incautis *imponent.*

7 Cum audieritis autem bella, & opiniones bellorum, ne timueritis: oportet enim hæc fieri: sed nondum finis.

7 Magni orbis tumultus arguent instare meum adventum, ac finem hujus mundi. Cæterum non oportet vos statim ad excitata bella, aut ad sævos rumores excitandorum, statim ita conturbari, quasi jam adsit tempus illud. Sunt enim & hæc ventura, sed non continuo sequetur finis mundi. Hæc præludia duntaxat erunt mundi finiendi, quemadmodum in senili corpore, crebri morbi prædicunt brevi collapsurum. Temperatura qualitatum servatrix est bonæ valetudinis. Cæterum, ubi his inter se pugnantibus concutitur corpus, argumentum est imminere mundi interitum.

8 Exurget enim gens contra gentem, & regnum super regnum, & erunt terræmotus per loca, & fames. Initium dolorum hæc.

8 Coorietur enim gens adversus gentem, regnum adversus regnum, & copiis ingentibus in mutuum ruent exitium. Quin & terra ipsa, velut indignata tam impios homines sustinere & alere, motibus concutietur. Itaque passim erit fames, terra negante alimoniam. Quin & aer, velut indignans impiis vita & halitu indignis, pestilens erit ac lethalis. Hujusmodi multa quum videritis exoriri, ne protinus exspectetis finem. Erunt enim hæc tantum exordium ac procemium venturæ calamitatis.

9 Videte autem vosmetipsos. Tradent enim vos in conciliis, & in synagogis vapulabitis, & ante præsides & reges stabitis propter me, in testimonium illis.

9 Ne vos quidem eritis immunes ab his malis: quare cavete vobis, ne quid inopinantes obruat. Pertrahent enim vos reos in Concilia & Synagogas, & coram Regibus ac Præsidibus sistemini, causam dicturi de capite, non ob aliquod maleficium, sed duntaxat ob nominis mei professionem, ut patefiat illos merito rejectos à regno Dei, qui præcones regni sic afflixerint.

10 Et in omnes gentes primum oportet prædicari Euangelium.

10 Verum hæc nihil perturbent animos vestros. Nihil efficiet adversus Euangelii profectum, impiorum sævitia. Neque quisquam vos exstinguere poterit ante diem. Non enim veniet finis mundi, prius quam Euangelium prædicatum fuerit per universas orbis nationes.

11 Et cum duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini: sed quod datum vobis fuerit in illa hora, id loquimini. non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus.

11 Nihil igitur opus, ut ulla mundi hujus præsidia paretis adversus persequutorum violentiam: aut solliciti sitis, quomodo possitis ex illorum judiciis elabi. Vocati in jus, ite, ne videamini publicam auctoritatem adspernari: nam & hoc profuerit ad Euangelii propagationem: cæterum ituri, ne sitis solliciti, meditantes quid aut quomodo loquamini, rudes legum, & forensium actionum imperiti, quemadmodum solet hominum vulgus, qui rhetores, advocatos, ac patronos adhibent in causis agendis: sed quicquid tum vobis suggesserit animus, id loquamini. Nec enim vos eritis auctores sermonis, sed organa tantum: Spiritus autem Sanctus loquetur per vos, quæ conducent Euangelico negotio.

12 Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & consurgent filii in parentes, & morte afficient eos.

12 Cæterum hujusmodi persequutiones, non solum exspectandæ sunt ab alienis & hostibus, verum etiam ab amicis & cognatis. Frater enim fratrem pertrahet in jus, & capitis accerset, contemto naturali affectu: & pater filium præter naturæ pietatem. Quin & filii vicissim erigent sese adversus parentes, & ad mortem adigent.

13 Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem, hic salvus erit.

13 Et quum nemini noceatis, sed offeratis salutis nuntium omnibus, tamen eritis omnibus invisi qui mundum hunc diligunt, ob mei nominis, quod prædicabitis, invidiam. Cæterum in his malis opus erit perseveranti animo. Quisquis enim perstiterit in bene cœptis usque ad finem, hic salvus erit, eo quod nulla calamitas perdere valet constanti pectore fidentem Euangelio.

14 Cum autem videritis abominationem desolationis, stantem ubi non debet: qui legit, intelligat: tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes:

14 Quod si signum quæritis imminentis extremæ calamitatis, *ubi videritis abominationem desolatricem, stantem in loco quo non decet, qui legit* Danielis prophetiam, *intelligat.* Jam enim tempus aderit, ut omissis omnibus sibi quisque fuga consulat: ac salutem non ex præsidiis, sed ex fugæ celeritate petat. Tunc qui in Judæa sunt florentissima parte, celeberrimaque regionis, fugiant in deserta montium.

15 Et qui

15 Quod si quem hæc calamitas deprehenderit in tecto, ne descendat in domum, nec ingrediatur in con-

super tectum, ne descendas in domum, nec introeat ut tollat quid de domo sua:

16 Et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum.

17 Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.

18 Orate vero ut hieme non fiant.

conclave; aut cubiculum, ut aliquid inde secum auferat, sed tantum ut repertus est fugiat.

16 Et si quis id temporis fuerit nudus in agro laborans, ne recurrat domum sublaturus pallium suum, sed recta profugiat aliquo. Tanta futura est celeritas inundantis calamitatis.

17 Proinde væ tum gravidis & lactantibus, quoniam illas natura non sinit onus abjicere, has prohibet pietas. Et unica salutis via erit, fugisse sine mora.

18 Proinde illud orate Deum, ne calamitas hæc incidat hyeme, vel sabbato. Neque enim celeriter modo, verum etiam procul aufugiendum erit. At hyems ob diei brevitatem ad longius fugiendum inutilis est. Et sabbato longius iter facere religio vetat. Quæ hactenus disseruit Dominus, sic dicta sunt, ut partim ad excidium urbis Hierosolymorum; partim ad tempora persequutionum, quæ lapidato Stephano potissimum incruduerunt; partim ad extremum mundi finem pertinere videantur. Neque tamen non subest tropologia, quæ docet nos ab omnibus humanis impedimentis expeditos, semper oportere exspectare diem illum, qui nos Deo sistet judicandos. In eum non potest paratus esse, qui vel ob temporalium rerum amorem, vel ob affectus carnis, hoc est, amorem parentum, uxoris aut liberorum revocatur in periculum salutis æternæ. Vase onustus est, qui divitiis impeditus, cessat agere quæ sunt salutis æternæ. Pallio gravatur, qui ob curam corporis negligit vitam animæ. Infantis onere tardior est, qui propter affectus naturæ non recedit ab his, quæ scit esse modis omnibus fugienda: nec properat ad ea, quæ novit omnibus remoris abruptis expetenda. Hyems fugientes occupat, qui propter exiguitatem lucis, quam præbet fides, & caritatem quæ refrixit in ipsis, non pertendunt gnaviter quo cœperant. Porro sabbati superstitiosa observatio illos pertrahit in periculum, qui dum præpostero judicio illic trepidant timore, ubi non erat timor, non metuunt illa, quæ cum primis oportebat formidare: velut ubi quis ne violet hominis constitutionem, Dei præceptum negligit. Nam Judæorum sabbatum ob salutem hominis recte contemni palam docuit ipse Dominus.

19 Erunt enim dies illi tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus, usque nunc, neque fient.

20 Et nisi breviasset Dominus dies, non fuisset salva omnis caro: sed propter electos, quos elegit, breviavit dies.

21 Et tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis.

22 Exurgent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ, & dabunt signa & portenta ad seducendos, si fieri po-

19 Porro quæ subjecit, magis videntur pertinere ad supremum mundi diem, quem præveniet ingens omnium rerum tumultus, ob adventum Antichristi: Erunt, inquit, illi dies tam undique calamitosi, ut similis afflictio non fuerit à rebus conditis usque ad hunc diem, nec post-futura sit.

20 Quod si hæc afflictio, quemadmodum erit sæva, sic etiam esset diuturna, non evaderet salvus quisquam mortalium. Sed Dei clementia voluit eam tempestatem esse brevem, propter eos quos delegit ad vitam æternam. Ex his enim neminem perire patietur, quæcunque insurrexerit malorum procella.

21 Quare non est quod sibi quisquam timeat, modo perseveret in fide Euangelica, velut ad sacram ancoram. Nulla vis prosternet mihi constanter fidentes. Tantum cavete ne pro me alium Christum amplectamini. Plus erit periculi ab impostoribus, quam à persequutoribus.

22 Exorientur enim in illis diebus Pseudochristi, qui sibi meum nomen, meamque personam, falso vindicabunt. Exorientur & Pseudoprophetæ, qui fucata sanctimoniæ specie, se mentientur esse Prophetas: magicisque prodigiis ac Dæmonum arte adumbratis miraculis imitabuntur Prophetas ac me, sic ut ejusmodi præstigiis falli possint, si qua vis valeret adversus Deum, etiam electi. *Itaque si quis vobis dixerit: ecce hic est Christus, ne credideritis:* aut si quis alio revocans, dixerit, ecce hic est, quemcunque locum vobis demonstraverit, quamcunque speciem, aut cultum, nolite credere. Christus enim ubi semel terras reliquerit, non poterit ostendi di-

A gitis, sed in animis latebit, & ex his indiciis agnoscetur, si cujus vita referat Christi doctrinam. Cæterum in fine mundi, Christus non veniet quemadmodum nunc venit, sed subito præter omnium exspectationem ostendet sese fulguris in morem è sublimi, terribilis impiis, qui conjicientur in ignem æternum: amabilis piis, qui vocabuntur ad cœlestis regni consortium.

test, etiam electos.

23 Vos ergo videte: ecce prædixi vobis omnia.

24 Sed in illis diebus, post tribulationem illam, sol contenebrabitur, & luna non dabit splendorem suum:

25 Et stellæ cæli erunt decidentes, & virtutes, quæ in cælis sunt, movebuntur.

26 Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa, & gloria.

27 Et tunc mittet angelos suos, & congregabit electos suos à quattuor ventis, à summo terræ, usque ad summum cæli.

28 A ficu autem discite parabolam. Cum jam ramus ejus tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit æstas:

29 Sic & vos cum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis.

30 Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant.

31 Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.

32 De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater.

33 Videte, vigilate, & orate: nescitis enim quando tempus sit.

23 Vos igitur si incideritis in hæc tempora, cavete ne pro me Christum aliquem ementitum amplectamini. Ecce prædixi vobis omnia. Superest ut memineritis.

24 Verum posteaquam exstiterint illæ calamitates
B bellorum, persequutionum, famis, pestilentiæ, terræmotuum: succedent & alia portenta è cœlis profecta, velut omnibus elementis in ultionem impiorum excandescentibus. Nam Sol luminis fons obtenebrescet, velut exprobrans impiis suam cæcitatem, qui Solem illum æternum videre noluerint, nec Luna reddet splendorem à Sole mutuum, quæ noctis tenebras solet discutere.

25 Ad hæc videbuntur & Stellæ cœlo decidentes in terram, quæ tot seculis illic affixæ fuerant, in usum humani generis. Quin & cœlorum virtutes, quarum potentia miranda illa corpora servarunt à Deo præscriptos cursus, ac functiones suas ab orbe
C condito, concutientur. Tantus erit terror imminentis judicii supremi.

26 His peractis, subito videbunt omnes qui vixerint Filium hominis nunc humilem & contemtum, emicantem in altissimis nubibus cum potestate multa & gloria Patris, & innumeris Angelorum copiis.

27 Tunc emittet Angelos suos, qui nullum electum patientur abesse, sed omnes undique colligent, seu vivos seu mortuos, subito in vitam revocandos, omnia mystici corporis membra suo capiti aggregaturi, ut qui fuerant consortes afflictionum ob Euangelium, consortes sint æternæ felicitatis. Nec re-
D fert quo devolarint animæ piorum, quo projecta fuerint corpora, reperientur ab Angelis, & colligentur à quatuor mundi plagis, rursus à summo polo cœli usque ad imum. Suo quæque anima corpori jungetur, & suo capiti sociabuntur omnes pariter electi.

28 Porro ne vos omnino imparatos opprimat hoc tempus, ex conjecturis quibusdam divinare licebit jam instare, non aliter quam ex arbore Ficu colligere licet venturam æstatem. Quum enim rami hujus arboris cœperint tenerescere, velut parturientes grossos, jamque frondes eruperint, cognoscitis æstatem non procul abesse.

E 29 Sed multo certius est venturum illum diem, quam certum est æstatem hyemi succedere.

30 Illud affirmo vobis, hæc ætas non prætererit, quin hæc omnia sint eventura.

31 Nihil est in rebus corporalibus cœlo firmius, nihil immobilius terra: verum & cœlum & terra citius mutatura sunt naturam suam, quam verba mea futura sint inania.

32 Ne vero vobis curæ sit, ut certo sciatis diem illum supremum, quando nec Angelis datum est hoc scire, nec ipsi Filio: sed quoniam Pater sic intelligebat expedire saluti vestræ, sibi uni servavit hoc arcanum.

F 33 Certissimum habete, venturum: ne quærite quando, ne obrepat securitas. Semper cavete, semper vigilate, semper orate, nescientes quando futurum est, ut dies ille terribilis ingruat. Cavebitis, si nullis hujus mundi præsidiis, si nulli humanæ creaturæ fidetis, sed toti ex me meisque præceptis pendebitis. Vigilabitis, si per abstinentiam luxus, & omnium corporis voluptatum, toto pectore studebitis sanctimoniæ spiritus. Orabitis, si flagrantibus animis inhiabitis ad ea, quæ promissa sunt in Euan-

gelica

gelica professione perseverantibus. Habet Satanas artes suas, quibus imponat etiam oculatis. Adversus has adhibenda est serpentis prudentia. Habet mundus & caro suas illecebras, quibus sic delinit animos incogitantium, ut illis veluti somnus obrepat securitas & oblivio rerum æternarum. Ex quibus nascitur regni cœlestis vel contemtus, vel desperatio. Non destituet suos electos Deus, sed amat vigiles & attentos: sic tamen ut quum omnia præstiterint, quæ possunt humano studio præstari, orent nihilo secius: intelligentes & initium, & progressum, & summam æternæ felicitatis esse divini muneris. Sic advigilate, quasi vos Deus ad tempus destituerit: sic orate, quasi sine illo frustra sit futurum quicquid conemini.

34 Sicut homo, qui peregre profectus reliquit domum suam, & dedit servis suis potestatem cujusque operis, & janitori præcepit ut vigilet.

34 Hanc doctrinam quo Dominus Jesus altius infigeret animis discipulorum, adjecit & similitudinem ad rem appositam. Ubi reliquero vos, perinde gerite vos, ut facerent servi fideles ac prudentes, quibus Dominus peregre profecturus commisit auctoritatem administrandæ rei familiaris, & suum cuique distribuit opus ac functionem. Porro adversus nocturnum furem, janitori mandavit ut vigilaret. Hi quoniam incerti sunt, quando sit rediturus Dominus, dant operam ut semper in officio sint, ut quocunque tempore contingat redire Dominum, offendat ipsos vigilantes.

35 Vigilate ergo, (nescitis enim quando dominus domus veniat: sero, an media nocte, an galli cantu, an mane)

35 Certius autem est vobis me rediturum esse, quam illis rediturum dominum. Potest enim aliquid incidere, ut peregre moriatur. Sed certo certius est me rediturum, tametsi vobis incerto die. Proinde facite vos, quod servi faciunt frugi. Vigilate semper exspectantes reditum meum. Nescitis enim quando Dominus venturus sit, sero, an nocte intempesta, an gallicinio, an diluculo:

36 Ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes.

36 Ne si venerit repente, sicuti veniet, offendat vos dormitantes & in officio cessantes.

37 Quod autem vobis dico, omnibus dico: Vigilate.

37 Quod autem vobis dico, per vos omnibus dico, quicunque nasciturì sunt usque ad finem mundi, vigilate. Nulli non vigilandum, qui velit esse salvus. Cuique suum opus præstandum, quod commissum est à Domino, sed præcipue janitori vigilandum, qui toti vigilat familiæ. Etiamsi quando dormitet populus, non vacat dormire pastori. Porro tota hæc vita, quæ non habet certum discrimen bonorum ac malorum, & in qua plurimum est ignorantiæ, lucis quam minimum, nox est si conferatur ad vitam futuram. Quanquam autem in fine mundi Dominus semel veniet omnibus, tamen singulo cuique venit, quum adest mortis tempus. In hunc igitur, quoniam æque incertus est, privatim cuique vigilandum est. Quibusdam enim venit sero, velut in adolescentia: quibusdam intempesta nocte, velut in florentissima ætate: quibusdam in gallicinio, puta in senectute. Nec viribus, nec ætati fidendum. Omnibus ex æquo incertus est mortis dies.

CAP. XIV.

Os Domini unctum: Pascha: preces: auris: fuga nudi: Testes: sputa: alapa: collacrumansque Petrus.

1 Erat autem Pascha & Azyma post biduum: & quærebant summi sacerdotes, & Scribæ, quomodo eum dolo tenerent, & occiderent.

1 JAM vero propius aberat ille sacratissimus *Pascha* dies, hoc est, *phase*, quod Hebræis *transitum* sonat, quo nos sacrosanctus cruor agni immaculati liberaturus erat ab ultione gladii exstinctoris, ac eductos ex Ægypto per mare rubrum, perque desertum hujus mundi, perducturus in cœlestem Hierosolymam, in terram lacte ac melle manantem. Nam Judæorum *phase*, quod illi summa religione quotannis celebrabant, nihil aliud erat, quam hujus victimæ umbra. Quemadmodum & illud, quod his diebus Judæi temperabant à panibus fermentatis, nos ad Euangelicæ puritatis sinceritatem adhortantes. Is dies post biduum erat futurus, quem illi *parasceven* appellant. At primores Sacerdotum, & Scribæ, quam religiose sese parabant ad celebrandum phase corporale, tam irreligiose festinabant imprudentes immolare verum illum agnum, quem solennis illa victima tot seculis designarat. Jam enim certum consilium conceperant occidendi Jesum, sed quoniam id palam non audebant ob populi metum, visum est ut per dolum illi manus injicerent, & occiderent.

2 Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.

2 Huic consilio maxime conveniebat ille dies, quo res Novi Testamenti, Veteris Testamenti figuræ responderet. Non delegerant illi diem hunc, sed æterno Patris consilio fuerat huic victimæ destinatus. Siquidem illi conferentes inter sese consilia de occidendo Jesu, dicebant: Non in die festo, ne tumultus exoriatur in populo. Judaica nimirum religio est, homines vereri, quum Deum non vereantur. Jesus autem sciens adesse tempus, quo Patri visum erat peragi sacrificium illud æternum, non recedit ab Hierosolyma, ne loco deesset præfinito.

3 Et cum esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, & recumberet: venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi; & fracto alabastro, effudit super caput ejus.

3 Qum igitur Bethaniæ cum amiculis suis convivium ageret in ædibus Simonis, cui cognomen erat leproso, unus è convivis erat Lazarus. Agnoscis in eadem domo concors & amicum sodalitium Ecclesiæ, quam Christus immundam suo purgavit sanguine, quam mortuam ob peccata, sua morte vivificavit. Cum talibus Jesus amat accumbere, potius quam cum Sacerdotibus ac Pharisæis, qui sibi puri ac vivi videbantur, quum id essent animo, quod Simon ille fuerat, quod fuerat Lazarus. Inter convivium autem ingressa est mulier quædam, habens Alabastrum plenum unguenti exquisiti pretiosique ex Nardo pistica, fractoque Alabastro effudit in caput accumbentis Domini. Tali unguento juxta spiritum amat perfundi Jesus, qui mundi delitiis nunquam est delectatus. Hujus in sponsum suum dilectum prodiga est Ecclesia. Quicquid habet pretiosi, non servat sibi, sed effundit in caput Jesu, cui debetur omnis gloria. Latissime per orbem patet Ecclesiæ domus, verum hujus unguenti fragrantia replevit universam domum. Hoc odore trahuntur multi, ut ambiant in eam domum admitti, ubi cum amicis suis accumbit Jesus.

4 Erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos, & dicentes: Ut quid perditio ista unguenti facta est?

4 At non desunt, qui invideant & obstrepant Jesu delitiis, nimirum Judæi, qui magis quærunt quæ sunt ipsorum, quam quæ Jesu Christi. Sic enim ex discipulis adhuc carnem sapientibus quidam, sed præcipue Judas Iscariotes obstrepit, indignans apud sese, & obmurmurans: Quorsum attinebat hujus unguenti tam exquisiti jacturam fieri?

5 Poterat enim unguentum istud venundari plus quam trecentis denariis, & dari pauperibus. Et fremebant in eam.

5 Poterat enim vendi trecentis denariis, eoque pretio multis pauperibus subveniri. Adeoque cruciabat illos hujus unguenti dispendium, ut infremerent adversus mulierem pie prodigam. Bene perit, quod impenditur gloriæ Christi: imo nihil minus perit. Synagoga Christo parca est; sibi prodiga. Contra Ecclesia non æstimat, quod habet à Christo, sed hoc totum quod habet, comminuto vasculo temere effundit in caput sponsi sui. Placebat autem vidua paupercula, quæ quadrantem conjecit in Gazophylacium. Placet & hæc, quæ pretiosi unguenti jacturam fecit. Illa agnoscens tenuitatem suam, hoc ipsum, quod habebat, totum effudit: hæc Domini ex benignitate jam dives, non solum quod habebat impendit Jesu, sed vasculi quoque jacturam fecit. Illa impendit victum: hæc etiam corpus & animam, si perire posset, quod impenditur Jesu. Ubi nunc sunt, qui murmurant adversus profusionem gratam auctori gratiæ? Dat ipse de suo largiter, ut odor benignitatis ipsius latius spargatur. Nihil postulat præmii, hic tantum ambitiosus est. Vult agnosci suam beneficentiam, non quod egeat hac laude, sed per hanc placuit illi largiri nobis suas divitias.

6 Iesus autem dixit: Sinite eam; quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me.

6 Sed adversus obmurmurantes discipulos, mulieris piam sedulitatem tuetur Dominus, cui uni probari satis est: *Cur*, inquit, *negotium facessitis huic mulieri? Sinite illam* obsequi animo suo. *Bonum opus operata est erga me.*

A

7 Nam quod avaritiam, pauperum sublevandorum titulo, prætexitis, pauperi impensum est, quod mihi impenditur. Vulgares autem istos pauperes semper habebitis vobiscum, quibus licebit benefacere, quoties volueritis: me vero non semper habebitis, ut officiis hujusmodi corporalibus possitis demereri.

8 Semel hoc honoris impensum est mihi, & quod factum est, non factum est, ut exemplum trahatur ad multos juxta carnem reficiendos, sed ut ab omnibus juxta spiritum exhibeatur. Hæc quid faciat, nescit. Tamen pia sedulitate, quod potest, facit.

B

Instat mors, cupiet tunc ungere corpus meum sepeliendum. Id quoniam tum non licebit, antevertit: & vivo impendit honorem, quem mortuo non poterit.

9 Cæterum hujus mulieris pietas, cui vos obstrepitis, adeo non carebit laude sua, ut quum mors mea per Euangelium celebrata fuerit per omnes orbis regiones, simul & hujus mulieris memoria celebranda sit, quæ mortem meam antequam morerer tali munere honorarit. His dictis Dominus discipulorum suorum murmur compescuit.

10 Cæterum Judas Iscariotes, unus è numero duodecim, qui communem pecuniam mala fide dispensabat, non tulit hujus unguenti jacturam, sed abiit

C

ad summos Sacerdotes, ut proderet illis Jesum. Nec enim fugiebat illum, illos hoc agitare, ut Jesum arte caperent.

11 Hoc audito gavisi sunt illi. Placuit auctor sceleris domesticus Jesu. Conventum est de pretio. Et invenitur mutua fides in tam impio consilio, quæ rara est in pactis honestis. Credidit Judas simplici promisso Sacerdotum absque tabulis ac testibus, absque sponsore aut vade. Cogitat apud sese quo pacto posset Jesum prodere Sacerdotibus ac Scribis ex ipsorum animi sententia, hoc est, loco ac tempore commodo, ne quid oriretur tumultus. Nam hæc in pacto intercesserat conditio.

D

12 Interea dum Judas & Sacerdotes de perdendo Jesu consultant, ille salutis humanæ negotium agit. *Jam venerat primus dies Azymorum, quo solitum est immolari pascha. Dicunt igitur Jesu discipuli: Quo vis eamus, & paremus tibi cœnam paschalem?*

13 *Jesus autem emittit ad apparandam cœnam duos ex discipulis suis, & ait illis: Ite in civitatem, & ingressis occurret vobis homo, lagenam aquæ bajulans.*

14 *Eum sequamini, & quocunque introierit, dicite domino domus* hæc verba meo nomine: *Magister dicit, ubi est cœnaculum, ubi pascha cum discipulis meis edam?*

E

15 *Is* nihil moratus *ostendet vobis cœnaculum ingens stratum, jamque futuro convivio paratum. Illic instruite nobis paschalem cœnam.* Hîc vide simplicem Apostolorum obedientiam, qualem exhibuerant, & ante quum emandarentur ad pullum Asinæ. Vide & illud, nihil omnino latere Dominum, ut palam sit illum præscium ac volentem omnia passum, quæ nostra causa passus est. Ad hæc vide auctoritatem. Ad Domini nomen statim dimittitur Asinus, rursus ad Domini vocem statim ostenditur cœnaculum, ut perspicuum sit, illi in manu fuisse facere quicquid vellet. Nutu poterat coercere Sacerdotes ac Pharisæos crudelia molientes.

F

16 Abiere discipuli, venerunt in civitatem, offenderunt hydriæ bajulum, sequuntur, ingrediuntur domum, exponunt mandata domino ædium. Ille nihil moratus ostendit cœnaculum. Illic discipuli adornant pascha, hoc est, ultimam ac mysticam cœnam, simul & repræsentaturam Legis vetustæ figuram & Euangelicam victimam arcanis signis exhibituram.

17 Vespere autem sequutus est Jesus cum duodecim discipulis suis, quos solos, ut selectos, voluit sacrosancti convivii testes esse.

7 Semper enim pauperes habetis vobiscum; & cum volueritis, potestis illis benefacere: me autem non semper habetis. 8 Quod habuit hæc, fecit: prævenit ungere corpus meum in sepulturam. 9 Amen dico vobis: Ubicumque prædicatum fuerit Euangelium istud in universo mundo, & quod fecit hæc, narrabitur in memoriam ejus. 10 Et Judas Iscariotes, unus de duodecim, abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis. 11 Qui audientes gavisi sunt: & promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo illum opportune traderet. 12 Et primo die Azymorum quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quo vis eamus, & paremus tibi ut manduces Pascha? 13 Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in civitatem: & occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans, sequimini eum: 14 Et quocumque introierit, dicite domino domus, quia magister dicit: Ubi est refectio mea, ubi Pascha cum discipulis meis manducem? 15 Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande, stratum: & illic parate nobis. 16 Et abierunt discipuli ejus, & venerunt in civitatem: & invenerunt sicut dixerat illis, & paraverunt Pascha. 17 Vespere autem facto, venit cum duodecim.

18 Ubi vero jam accubuissent omnes ac cibum caperent, ait Jesus: *Confirmo vobis, quod unus è vobis, qui comedit mecum, me proditurus est.*

19 Ad hanc vocem mœror ingens corripuit undecim Apostolos. Nullus enim præter unum Judam sibi male conscius erat. Sed tamen non audent fidere imbecillitati humanæ. Ita singuli cupientes Domini indicio à sollicitudine liberari, dicunt Domino: *Num ego is sum?* Nec Judam sibi male conscium puduit cum cæteris dicere: *Preceptor num ego sum is?*

B

20 Jesus autem, ut suis absolutum lenitatis exemplum proferret, maluit suos ad tempus affici mœrore, quam prodere proditorem, nihil non faciens, ut ab impio consilio resipisceret. Ait itaque: Unus erit è duodecim, qui mihi sic est familiaris, ut in eundem discum intingat mecum manum. Et hujus dignationis tale præmium mihi referet. Sentiebat Judas se non latere Domini conscientiam, & perspiciebat inauditam mansuetudinem. Jesus, à quo mox perfidissime prodendus erat in mortem, eum non vult prodere cæteris discipulis, fortassis in eum amore Domini sævituris. Et ô deploratam malitiam! Quod saxum, quem adamantem non emolliret tanta

C

mansuetudo hominis, qui nutu poterat lædere? Sed hæc magis etiam illum animat ad maleficium.

21 Tum ita pergit Dominus: Cæterum quod ad me pertinet, nihil præter animi sententiam accidet, sed quemadmodum à Prophetis prædictum est de Filio hominis, ita futurum est. Expedit plurimis, ut tradatur in mortem Filius hominis, sed tamen væ illi, per cujus malitiam Filius hominis tradendus est. Procurat enim rem aliis saluti futuram, sed in suam ipsius perniciem. Præstiterat illi homini natum non fuisse. Nec tanta Domini mansuetudine, nec terrore denuntiati supplicii correctus est animus Judæ. Tanta pestis est amor pecuniæ.

D

22 Sub hæc Jesus commendavit suis sacrosanctum illud symbolum mortis suæ, perpetuique fœderis, cum his qui in fide Euangelica perseverarent. *Accepit igitur panem, quumque gratias egisset* Deo Patri, *fregit ac distribuit singulis, dicens: Sumite, hoc est corpus meum.*

23 *Item accepto poculo, quum gratias egisset, tradidit illis, & biberunt ex eo omnes.*

24 *Tum ait illis: Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur.*

25 *Certum habete, quod dico vobis. Posthac non bibam de fructu vitis usque ad eum diem, quum bibam illum novum in regno Dei.*

E

26 Cœna peracta, atque hymno in laudem Dei ex more dicto, eadem nocte, relictis Hierosolymis, abierunt in montem Olivarum. Semper agendæ gratiæ, semper laudes Deo canendæ sunt, sive contingunt prospera, sive premunt adversa.

27 Ibi Jesus non ignorans imbecillitatem discipulorum suorum, parat illos ad tolerantiam imminentis tempestatis: *Omnes*, inquit, *hac nocte mea causa turbabimini.* Prædixit & hoc Esaias*: *Percutiam*, inquit, *pastorem & dispergentur oves.*

F

28 Verum, ne despondeatis animum. Quemadmodum mors mea vos turbatos dissipabit, ita resurrectio mea vos refocillatos colliget in unum. Reviviscam enim, ut dixi, tertio die, ac redivivus præcedam vos in Galilæam. Ibi me conspecto, mœrorem animi deponetis.

29 Hoc audito, Petrus nondum sibi notus, fortiter quidem, sed temere respondit. *Etsi cæteri omnes offensi fuerint* tua morte, *certe ego non perturbabor.*

30 Jesus autem penitus cupiens revellere ex animis no-

* Scribendum *Zacharias*, ut habet alia Editio.

18 Et discumbentibus eis, & manducantibus; ait Iesus: Amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. 19 At illi cœperunt contristari, & dicere ei singulatim: Numquid ego? 20 Qui ait illis: Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino. 21 Et Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo: væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur, bonum erat ei, si non esset natus homo ille. 22 Et manducantibus illis, accepit Iesus panem: & benedicens fregit, & dedit eis, & ait: Sumite, hoc est corpus meum. 23 Et accepto calice, gratias agens dedit eis: & biberunt ex illo omnes. 24 Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur. 25 Amen dico vobis, quia jam non bibam de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei. 26 Et hymno dicto exierunt in Montem olivarum. 27 Et ait eis Jesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista: quia scriptum est: Percutiam pastorem, & dispergentur oves. 28 Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. 29 Petrus autem ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, sed non ego. 30 Et ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus.

nostris nostri fiduciam, ait illi: Petre, negas futurum, quod & prophetia futurum prædixit, & ego, cui jam oportebat credere, non reclamare? Temerarie pollicitator, imo hoc insignius cæteris perturbabere, quo tibi cæteris videre fortior. Siquidem *illud pro certo confirmo tibi, prinsquam gallus hac ipsa nocte bis cecinerit, ter me negaturus es.* A

31 At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant.

31 Hac oratione adeo non coercita est Petri confidentia, ut tanto fortius etiam ac magnificentius de se polliceretur, dicens: *Imo si me necesse fuerit etiam commori tibi, tamen haud unquam te abnegabo.* Hanc Petri vocem sequuti sunt & cæteri discipuli, ut pariter errantes, pariter emendarentur: & agnoscerent B quam ex suis viribus nihil essent, quamque non posset esse vanum, quicquid ex ore Christi prodisset. Consenserant in professione pridem, & in Petro collaudata est omnium opinio. Hîc consentiunt in temeraria fiducia sui, & in uno Petro redarguta est omnium temeritas. Solus Petrus abjuravit Jesum, cæteris omnibus idem facturis, si data fuisset occasio. Abjurassent enim nisi fugissent. Petri fortitudo cæteris constantior, adduxit ipsum in periculum. Nihil autem horum in discipulis accidebat destinata malitia quemadmodum in Juda, sed humanæ naturæ imbecillitate: & ideo Judæ pervicaci malitia Jesus abusus est ad salutem nostram: Apostolorum imbecillitatem ideo voluit multis evidentem fieri, ut per C illos doceret omnes, ne quis sibi quicquam de suis ipsius viribus polliceretur, sed ingruente malorum procella, totus penderet à præsidio cœlesti, quod tanto præsentius adest, quo magis homo de suis viribus fuerit diffisus. Apostoli nondum verbis coargui poterant, sed futurum erat, ut ex re tandem agnoscerent seipsos.

32 Et veniunt in prædium, cui nomen Gethsemani. Et ait discipulis suis: Sedete hîc donec orem.

32 Ventum est igitur in prædium, cui nomen Gethsemani. Ea vallis est ad radicem montis Oliveti. Nemo potest adscendere in crucem Jesu, nisi prius descenderit in vallem hanc, nisi sese dejecerit abdicatis omnibus humanæ superbiæ præsidiis. D

33 Et assumit Petrum, & Jacobum, & Joannem secum: & cœpit pavere, & tædere.

33 Hîc jubet subsistere reliquos octo, ipse adjunctis sibi tribus, Petro, Jacobo, & Joanne, non magno intervallo subducit sese, ut vacaret precibus. Agnosce machinas Euangelicas adversus violentiam persequutorum. Erant in Jesu duo inter se diversissima, divina majestas, qua nihil sublimius: & humana imbecillitas, qua nihil abjectius. Quoniam autem his tribus gustum aliquem præbuerat suæ sublimitatis, voluit eosdem extremæ abjectionis & humilitatis esse testes, ut in eodem discerent, & quid esset imitandum, & quid sperandum. Nusquam hîc facies Solis in morem fulgurans, nusquam vestis nive candidior, nusquam confabulator Moses & Elias, nusquam paterna vox, verum ut homo prorsus omni E destitutus auxilio, cœpit pavore conturbari, & anxietate mentis exanimari. Nimirum homo verus erat, & insigniter in se expressit, quod imminente tali tempestate solet his accidere, qui nihil aliud sunt quam homines.

34 Et ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hîc, & vigilate.

34 Nec dissimulavit anxietatem animi apud amicos: *Persentio*, inquit, *animo mœrorem morti simillimum.* Quærebat undique solatium, nec invenit. Est & hoc aliquod solatii genus, apud amicos, tametsi nihil opitulaturos, queri de calamitate. Hîc igitur jubet & hos tres subsistere ac vigilare.

35 Et cum processisset paululum, procidit super terram: & orabat, ut si fieri posset transiret ab eo hora:

35 Quo facto paululum progressus, ac veluti prorsus ab omni solatio hominum destitutus, planeque F deploratus, quod ad humanas attinebat opes, confugit ad Patris auxilium, nec apud hunc statim inventurus mali levamen. Itaque procumbens humi, demissa in terram facie, rogabat Patrem, ut si qua fieri posset, præteriret hujus certaminis tempus. Natura corporis horrebat cruciatum ac mortem imminentem.

36 Et dixit: Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc à me: sed non quod ego volo, sed quod tu.

36 Abba Pater, inquit, *tu nihil non potes: transfer hoc poculum à me ne bibam, verumtamen id fiat, quod tua statuit voluntas*, quæ nihil vult, nisi quod est optimum, non quod vult hujus corporis imbecillitas.

37 Et venit, & invenit eos dormientes. Et ait Petro: Simon, dormis? non potuisti una hora vigilare?

37 Hæc precatus rediit ad relictos tres Apostolos, ac reperit illos jam dormientes. Ac Petrum modo tam fortia pollicitum appellat: *Simon*, inquit, *dormis? Non poteras vel unam horam vigilare mecum?* Hoc tempus non admittit oscitantiam. Neque enim dormit, qui nobis molitur perniciem.

38 Vigilate, & orate ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma.

38 *Vigilate & orate, ne veniatis in tentationem*, quæ si vos oppresserit imparatos, periculum est ne vincamini. Commune periculum est: ego vobis vigilo, vobis oro: vigilate & vos mecum, & orate mecum, ut mecum vincatis. *Spiritus quidem promptus est, sed caro infirma.* Ne vincat caro, spiritus est vigilia ac precatione confirmandus.

39 Et iterum abiens oravit, eumdem sermonem dicens.

39 His dictis, Jesus rursum abiit unde venerat, atque iisdem verbis rogavit Patrem, ne biberet è poculo, quod instabat.

40 Et reversus, denuo invenit eos dormientes, (erant enim oculi eorum gravati) & ignorabant quid responderent ei.

40 Mox reversus ad suos, offendit illos denuo dormientes. Dormitabant in visione majestatis, nec sciebat Petrus quid loqueretur. Dormiunt & hîc in spectaculo infirmitatis, nec satis intelligunt, quid respondeant objurganti Jesu.

41 Et venit tertio, & ait illis: Dormite jam, & requiescite. Sufficit: venit hora: ecce Filius hominis traditur in manus peccatorum.

41 Rediit ad suos tertio Jesus à precatione sua, ac tertio reperit illos dormitantes. Perierant illi nobiscum, nisi pro nobis omnibus vigilasset ac deprecatus fuisset Jesus. Expergefactos igitur objurgat illos, ut per eos omnium exstimulet oscitantiam: Dormite posthac & requiescite. Satis dormitatum est. Ipsa res vos volentes nolentes excitabit. Adest articulus tempestatis. Ecce Filius hominis mox prodetur, tradendus in manus scelerosorum.

42 Surgite, eamus: ecce qui me tradet, prope est.

42 Surgite, eamus illis obviam. Jam enim Dominus Jesus ex precatione robur animi collegerat adversus instantem procellam afflictionum. Nec post ullum signum dedit pavoris aut tædii, sed exemplum constantissimæ tolerantiæ nobis præbuit usque ad mortem.

43 Et, adhuc eo loquente, venit Judas Iscariotes, unus de duodecim, & cum eo turba multa, cum gladiis & lignis, à summis sacerdotibus, & Scribis, & senioribus.

43 Nondum hunc finierat sermonem, adest Judas Iscariotes, unus è numero duodecim selectorum, & inter hos habitus præcipuus, adducens secum numerosam cohortem, eamque gladiis ac fustibus armatam adversus inermem Jesum. Nec deerat auctoritas. Miserant hanc manum summi Sacerdotes, Scribæ & populi primores. Hîc mihi vide, lector, egregium conflictum Euangelicæ pietatis adversus falsam religionem. Sic quotidie oppugnatur, sic semper vincit Euangelica veritas. Nullus ad eam prodendam magis idoneus, quam qui sub professione veritatis Euangelicæ, docet ea quæ sunt carnis. Longe plus periculi est à falsa doctrina, quam à gladiis & fustibus palam sceleratorum militum. Nec sibi tamen satis fidit Judas ad prodendum Dominum, adhibet armatam manum cum auctoritate utriusque ordinis, profani & sacri. Atque hæc aguntur noctu, captata loci quoque opportunitate. Densissimæ tenebræ sint oportet, ubi vincitur & capitur Jesus. Hæc erat potestas tenebrarum, & ad tempus permittitur Satanæ, ut Christum videatur devicisse. Quid autem cæcius, quam illi humanis consiliis moliri insidias, quem nihil fugit: quam illum aggredi gladiis & fustibus, qui nutu potest, quicquid vult?

44 Dederat autem traditor ejus signum eis, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & ducite caute.

44 Judas autem non palam ostendit se ducem sceleratæ manus, sed prius dedit illis symbolum, dicens: *Quemcunque osculatus fuero, ille est Jesus. Injicite manus illi, & abducite caute ne elabatur.*

45 Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait: Ave Rabbi: & osculatus est eum.

45 Caverant hoc Sacerdotes, ne numeraretur pecunia, ni Jesus esset in manibus. Deinde cœpit ex intervallo præcedere turbam, quasi aliud agens, sic tamen ut illis esset in conspectu. Mox ut adiit Jesum, salutavit illum, dato ex more osculo. Nec hîc Jesus remisit lenitatem suam erga proditorem. Tantum illius tangit conscientiam, dicens: *Amice ad quid venisti?* Sciebat, non futurum ut ille resipisceret, & tamen nihil non facit, quo corrigeretur: nos eru-

erudiens, ut erga peccantes summa lenitate utamur, propterea quod ignoramus, an aliquando sint ad meliorem mentem redituri. Si resipiscunt, lucrifecimus proximorum salutem: si non resipiscunt, non carebit nostra mansuetudo suo præmio. Osculum caritatis mutuæ signum est. Caritas autem declarat nos esse discipulos Jesu. Nihil igitur hostilius osculo simulato. Tale nimirum osculum dant & hodie Jesu Pseudapostoli, qui sub prætextu pietatis Euangelicæ ventri suo serviunt, gloriam venantur humanam, & pro libertate spiritus docent Judaismum.

46 At illi manus injecerunt in eum, & tenuerunt eum.

46 Ad osculi venenati signum milites manum injecerunt in Jesum, ac vinxerunt.

47 Unus autem quidam de circumstantibus educens gladium, percussit servum summi sacerdotis: & amputavit illi auriculam.

47 Ad hunc tumultum incandescit discipulorum animus. B Jamque Petrus oblitus eorum, quæ prædixerat Dominus, judicavit adesse tempus, quo præstaret aliquid dignum fortibus promissis. Is educto gladio percussit servum summi Pontificis nomine Malchum, quod is cæteris ferocior, primus festinaret manus injicere in Jesum: ac Domino dextræ ictum moderante, tantum amputavit auriculam illius dextram. Sed objurgato discipulo, Dominus clementissimus illico sarsit vulneris minime periculosi dispendium, & auriculam restituit. Adeo nulli non beneficus fuit Jesus, ut nos puderet quenquam ulcisci velle, ne dicam immerentem lædere.

48 Et respondens Jesus, ait illis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis & lignis comprehendere me?

48 Porro Jesus, ut non vult aliis præsidiis defendi, quam gladio sermonis Euangelici, qui penetrat C ad intima cordium: ita voluit armatam manum scire, se nulla vi capi posse, nisi volens ac prudens se præberet capiendum. Itaque versus ad illos, dixit: Quid accidit, ut intempesta nocte cum gladiis & fustibus exiretis huc ad me, tanquam ad latronem sese similibus armis defensurum?

49 Quotidie eram apud vos in templo docens, & non me tenuistis. Sed ut impleantur Scripturæ.

49 Quotidie eram Hierosolymis, non clam, sed clara luce, & in loco omnium celeberrimo, videlicet Templo, sanans ægrotos, ac docens veritatem. Semper inermis fui, cum inermi raroque discipulorum comitatu. Cur ibi me non comprehendistis? Certe minore negotio tum poteratis, si decretum D hoc erat. Sed istud est tempus vestrum, ut divino permissu liceat, quod lubet. Et ita futurum jam olim prædixerunt Scripturæ, quæ mentiri non possunt.

50 Tunc discipuli ejus relinquentes eum, omnes fugerunt.

50 Hæc ubi dixisset, adoriuntur agminatim, ac manus injiciunt in Jesum. Moxque discipuli sibi quoque timentes, quotquot erant, deserto Domino, alius alio diffugere. Infirmis licet fugere, qui nondum idonei sunt perferendis suppliciis: quanquam incidit tempus, quo fugisse, negasse est. Ibi non oportet fugere, sed ultro ad mortem occurrere. Ubi plus est dispendii, quam compendii Euangelio ex morte tua, fugito, latita: ubi fructus est copiosus, si moriaris, dispendium ingens, si te subducas, E occurre carnifici.

51 Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo: & tenuerunt eum.

51 Erat autem inter duodecim adolescens quidam, qui cæteris vehementius diligens Jesum, sequebatur illum, quum jam vinctus duceretur. Is unica duntaxat sindone nudum * corporis tectum habebat. Hunc agnitum apprehenderant:

52 At ille rejecta sindone nudus profugit ab eis.

52 At ille rejecta sindone elapsus est è manibus illorum, vestis jactura vitam redimens. Qui juxta spiritum sic fugit, feliciter fugit. Quid enim est aliud hoc corpus, quam animi vestimentum? Quoties Satanas manum injecit animæ, neglige sindonem, & effuge.

53 Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem: & convenerunt omnes sacerdotes, & Scribæ, & seniores.

53 Nunc contemplator, quibus modis tractetur F Euangelica veritas, posteaquam prodita est ab impio discipulo. Per violentam militum manum vincta ducitur ad utriusque ordinis primores, in illius exitium conjuratos. Primum adducitur ad summum Sacerdotem. Nullus hostis capitalior Jesu, quam impius Pontifex. Jam ut res majore cum auctoritate geri videretur, convenerunt eodem omnes Sacerdotes, cum Scribis & Senioribus. Hæc est auctoritas A hujus mundi conjurata adversus humilem, sed nihilo secius invincibilem veritatem.

* Alia Editio, *nudum alioqui corpus*.

54 Petrus autem à longe secutus est eum, usque intro in atrium summi sacerdotis: & sedebat cum ministris ad ignem, & calefaciebat se.

54 Nondum Petrus abjecerat animum, sed eminus sequutus est Jesum, jam dissimulatus discipulus, nimirum mox abjuraturus. Ad nihil enim aliud per se valet hominis fortitudo, nisi ut enormius peccet. Itaque perrupit in atrium summi Sacerdotis, atque ibi sedebat admixtus scelerato gregi famulorum, & calefaciebat se ad prunas, spectator futurus Dominicæ tolerantiæ potius, quam imitator.

55 Summi vero sacerdotes, & omne concilium, quærebant adversus Iesum testimonium, ut eum morti traderent, nec inveniebant.

55 Interim qui inter Sacerdotes primum dignitatis locum tenebant, quorum ut quisque primus erat auctoritate, ita cæteros superabat impietate: cumque his reliquum concilium, ne viderentur homicidæ potius, quam læsæ pietatis ultores, venantur aliquod testimonium adversus Jesum, ut eum ad mortem adigerent. Nihil aliud sitiebant, quam mortem illius, qui omnibus gratis vitam offerebat æternam. Nec inventum est ullum testimonium satis idoneum. Solus enim erat Jesus, in quem nullum testimonium idoneum invenire posset humana versutia.

56 Multi enim testimonium falsum dicebant adversus eum: & convenientia testimonia non erant.

56 Jam enim multi prodierant, qui testimonia dederant adversus Jesum, verum adeo frivola, ut nec iniquissimis illis viderentur sufficere ad condemnandum eum, quem jam apud sese damnaverant, priusquam in judicium adductus esset.

57 Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant adversus eum, dicentes:

57 Tandem exorti sunt, qui grave testimonium ferrent adversus Jesum, dicentes: Nos adserimus comperta.

58 Quoniam nos audivimus eum dicentem: Ego dissolvam templum hoc manu factum, & per triduum aliud non manu factum ædificabo.

58 His enim auribus *audivimus eum dicentem: Ego dissolvam Templum hoc manufactum, ac post triduum aliud non manufactum exstruam.* Hanc volebant videri blasphemiam in Templum Domini.

59 Et non erat conveniens testimonium illorum.

59 Nec horum testimonium, quanquam adderet aliquid veris ad exaggerandam criminis atrocitatem, visum est satis idoneum. Diceres illic esse judiciorum religionem, ac faveri reo: verum hæc Sacerdotum diligentia non alio tendit, quam ne qua possit elabi Jesus.

60 Et exsurgens summus sacerdos in medium, interrogavit Iesum, dicens: Non respondes quidquam ad ea, quæ tibi objiciuntur ab his?

60 Nihil agitur, ad perdendum Jesum summo Pontifice est opus. Is itaque videns non parum succedere, surgens in medio concilii, cœpit appellare Jesum, ex ipsius ore venans unde posset convinci: *Audis*, inquit, *quæ tibi objiciuntur crimina? Nihil habes quod ad ista respondeas?*

61 Ille autem tacebat, & nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, & dixit ei: Tu es Christus filius Dei benedicti?

61 *Jesus autem obticuit, neque quicquam respondit.* Quid enim attinebat ad ea respondere, quæ ipsi judicarant frivola? Pergit itaque venari summus Pontifex & interrogat eum, dicens: *Es ne tu ille Christus Filius Dei semper laudandi?*

62 Iesus autem dixit illi: Ego sum: & videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem cum nubibus cæli.

62 *Jesus esse se fassus est*: nec enim debebat negare, quod expediebat omnes scire. Sciens autem illos non credituros, aut certe contemturos ob corporis imbecillitatem, adjecit quod illis terrorem injiceret: *Videbitis*, inquit, *Filium hominis sedentem à dextris divinæ majestatis, magnaque cum gloria & comitatu Angelorum venientem sublimem in nubibus cæli.* Sensit autem Jesus de secundo adventu, quo rediturus est jam non humilis, sed in majestate divina judex vivorum ac mortuorum. Sacerdotes impii Legem nesciebant, verum ex Pharisæis discere poterant utrumque adventum Messiæ prædictum à Prophetis, alterum adspernabilem & contemtum, alterum magnificum ac formidabilem. Verum non vacat illis conferre, quæ gesserat Jesus, cum his quæ prædixerant Prophetæ. Tantum hoc agunt, ut exstinguant Jesum.

63 Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus testes?

63 Hîc summus Pontifex etiam pietatis imaginem suæ prætexens impietati, lacerat vestimenta sua, quo blasphemiam redderet atrociorem: *Quid*, inquit, *præterea opus est testibus?*

64 Audistis blasphe-

64 *Ipsi audistis manifestam blasphemiam.* Pontifex im-

impius, suæque gloriæ studiosus, non fert prædicari gloriam Christi, sic existimans, suæ majestati decedere, quicquid illi tribuitur. Furor illum paulo ante submoverat à sede, & tamen interim assurgit Filio Dei: nunc lacerat vestimenta, vaticinans futurum, ut regnante vero Pontifice Jesu, carnale pontificium aboleretur. Scissa est gloria Synagogæ, Christi tunica manet integra. Quid longius abest à blasphemia, quam prædicare gloriam Filii Dei? quam testificari futurum, quod Prophetæ futurum prædixerant? Et tamen hæc scelerato Pontifici blasphemia est, quæ non egeat testimoniis. Quid, inquit, vobis videtur? Omnes consentientibus calculis judicarunt esse facinus morte plectendum. Dignum tali Sacerdote concilium. Nunc considerandum est, quibus modis in talibus conciliis tractetur veritas Euangelica, ubi Sacerdos impius pro Deo cupiens haberi, non fert prædicari gloriam Filii Dei: ubi Scribæ tacent, quod didicerunt ex Prophetis: ubi primores populi conspirant cum Templi primatibus: ubi adsunt ministri militesque conducti, & ad omne scelus suapte malitia parati.

[65] Jam enim veluti rite damnatum Jesum, *quidam ex illis cœperunt conspuere, alii velo obtegere faciem ejus, & colaphis impactis dicere illi: Vaticinare, quis te percusserit*: hujusmodi ludibriis exprobrantes illi, quod se passus esset haberi Prophetam. Porro ministri Sacerdotum alapis illum cædebant. Hæc erant morte crudeliora, verum hoc exemplum nobis parabatur. Ferendis ignominiis nemo superavit Jesum, edendis miraculis quidam superarunt.

[66] Dum hæc aguntur circa Jesum. Petrus timidus spectator, sedebat in atrio inferiore, admixtus Pontificis impii satellitio. Ibi decebat esse, quum esset abnegaturus Jesum.

[67] Huc venit ancilla quædam summi Sacerdotis: ea quum vidisset Petrum cum cæteris calefacientem sese ad prunas, intuita illum curiosius, cœpit noscitare speciem discipuli, & ait illi: *Tu quoque eras cum Jesu Nazareno.*

[68] Hac voce territus *Petrus, negavit dicens: Non novi hominem, neque scio quid dicas.* Conveniebat magnificum pollicitatorem, quo magis agnosceret suam imbecillitatem, à muliercula terreri, ut post intrepide Jesu nomen profitens apud Magistratus & Reges, sciret eam fortitudinem non esse virium humanæ naturæ, sed Spiritus divini. Itaque territus Petrus, nec satis fidens ei loco, egressus est atrium, nec tamen recessit ab ædibus Pontificis. Dum hic hæret, gallus cecinit. Audivit Petrus, nec tamen venit in mentem, quid dixisset Jesus, tantus pavor habebat hominem.

[69] *Rursus autem quum illum vidisset ancilla quædam, cœpit illum deferre apud circumstantes, dicens: Hic ex illorum numero est.*

[70] Rursum Petrus mendacio elapsus est, negans sese de numero Apostolorum esse. Atque aliquanto post, ministri, qui adstiterant, quum ab ancilla noscitaretur, quum & ipsi curiosius hominis vultum & cultum contemplarentur, cœperunt eum noscitare & dicunt: *Vere ex illis es, nam & Galilæus es.* Prima delatrix est mulier. Quantum autem periculum, Christi discipulum notum esse in aulis Pontificum ac Principum? Nisi totum discipulum exsuat, periclitatur de capite. Et sermonis etiam idiomate periclitatur Petrus. Tales aulæ nihil ferunt sinceræ veritatis.

[71] Nunc demum fiet germanus aulicus Petrus, cœpit enim exsecrationibus additis dejerare, se prorsus non nosse Jesum, de quo loquerentur, ac rursum gallus cecinit.

[72] Nec prius ad se rediit Petrus, quam illum est intuitus Jesus. Tandem itaque recordatus sermonis, quem dixerat Jesus, *Prius quam gallus cantet bis, ter me negabis*, egressus est domum Caiphæ, & erupit in lachrymas. Nec tamen fugit ad laqueum quemadmodum Judas: quia non per malitiam, sed per humanam imbecillitatem ceciderat, idque permissu Domini, ut nos illius lapsus erudiret. Sed hic imber erumpens exstinguit fulmen iræ divinæ. Non flet autem, nisi prius egressus è palatio Caiphæ. Nam illic quo quisque pejor est, hoc sibi magis placet.

[margin, left column:] miam: quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis. 65 Et cœperunt quidam conspuere eum, & velare faciem ejus, & colaphis eum cædere, & dicere ei: Prophetiza: & ministri alapis eum cædebant. 66 Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis: 67 Et cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait: Et tu cum Jesu Nazareno eras. 68 At ille negavit, dicens: Neque scio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium, & gallus cantavit. 69 Rursus autem cum vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus: Quia hic ex illis est. 70 At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro: Vere ex illis es: nam & Galilæus es. 71 Ille autem cœpit anathematizare & jurare: Quia nescio hominem istum, quem dicitis. 72 Et statim gallus iterum cantavit. Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat ei Jesus: Prius quam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere.

CAP. XV.

Pilatus: Rex: sceptrum: crux: convitia: nexque: Eli: Centurio: membra petita: lapis.

[1] TOTA ea nox in ædibus Caiphæ consumta est in perniciem & ludibrium Jesu. Mane vero statim inito rursus concilio, summi Sacerdotes, cum Senioribus & Scribis, totoque consessu vinctum Jesum abduxerunt, ac tradiderunt Pilato judicandum, quem ipsi suo jam præjudicio damnarant. Nunc ex judicibus fiunt accusatores.

[2] Pilatus auditis illorum delationibus, appellavit Jesum reum: *Tu ne es ille Rex Judæorum? Jesus respondit: Tu dicis*, tacite agnoscens quod erat. Quanquam ea vox nihil movebat Pilatum, quum in Jesu nihil appareret, quod argueret mundani regni affectatorem.

[3] Porro summi Sacerdotes, ne qua posset elabi Jesus, varios criminum articulos in illum congerunt, ut ex multis tandem aliquod saltem esset, quod moveret judicem non admodum iniquum.

[4] Pilatus autem animadvertens, quod res ageretur odiis privatis, captabat occasionem liberandi reum à causa. Itaque quum rursus adisset Jesum, nec ille quicquam responderet, ait: *Non respondes quicquam in tanto* capitis periculo? *Vide quot articulos isti tibi objiciunt.*

[5] *Jesus autem postea nihil respondit*, nec cupiens elabi ex hoc judicio, ne mortis utilitas impediretur, & sciens Sacerdotum malitiam non conquieturam, etiamsi hac via non profecissent. Itaque sic mori volebat, ut constaret eum mori volentem.

[6] Præses autem, quanquam Ethnicus, tamen abhorrens ab homicidio hominis, quem suspicabatur innocentem, nihil intentatum relinquit, quo liberet eum, quandoquidem videt ex ipso nihil auxilii suppeditari, quo posset liberari: Mos erat apud Judæos, ut in die festo Paschæ dimitteretur aliquis ex his, qui ob capitale facinus essent vincti, quemcunque populus Judæorum petisset sibi donari.

[7] Habebatur autem tum in vinculis quidam ob facinora nobilis Barrabas, qui in civitate moverat seditionem, & in tumultu patrarat homicidium. Hac occasione Pilatus decreverat uti ad servandum Jesum.

[8] Proinde quum populus ex more confluxisset, ad postulandum remitti sontem aliquem: & hac ratione testificans, quod ipsi incolumes evasissent ex Ægypto,

[9] Pilatus ita respondit: Duos habeo, Barrabam vobis notum, & Jesum, quem dicunt Regem Judæorum: *Vultis igitur ut Jesum vobis dimittam?*

[10] Senserat Pilatus in Sacerdotibus nihil esse præsidii, itaque confugit ad populum, sperans ut illorum favore liberaretur Jesus.

[11] Et futurum erat, nisi Pontificum infatigata malitia concitasset multitudinem, ut postularent sibi condonari Barrabam potius quam Jesum.

[12] Id quum præter exspectationem Præsidis accidisset, nam audierat eum esse gratiosum apud populum, non desinit tamen opitulari Jesu pro viribus. Quid igitur, inquit, vultis ut faciam de Rege Judæorum? exspectans in hunc mitiorem à plebe sententiam. Sed hic strenue vigilarat Pontificum versutia; suam impietatem in multitudinis animos transfuderant. Nec alibi valet talium Pontificum auctoritas, quam ad ex-

[margin, right column:] 1 Et confestim mane consilium facientes summi sacerdotes, cum senioribus, & Scribis, & universo concilio, vincientes Iesum, duxerunt, & tradiderunt Pilato. 2 Et interrogavit eum Pilatus: Tu es Rex Iudæorum? At ille respondens, ait illi: Tu dicis. 3 Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. 4 Pilatus autem rursum interrogavit eum, dicens: Non respondes quidquam? vide in quantis te accusant. 5 Iesus autem amplius nihil respondit, ita ut miraretur Pilatus. 6 Per diem autem festum solebat dimittere illis unum ex vinctis, quemcunque petissent. 7 Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium. 8 Et cum ascendisset turba, cœpit rogare, sicut semper faciebat illis. 9 Pilatus autem respondit eis, & dixit: Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? 10 Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum summi sacerdotes. 11 Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis. 12 Pilatus autem iterum respondens, ait illis: Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum?

excitandos Principes ac populos adverſus veritatem Euangelicam.

13 At illi iterum clamaverunt: Crucifige eum.

13 Rurſum igitur clamat populus: *Crucifige eum.* Perſuaſerant & hoc Pontifices, ut mortis genus omnium probroſiſſimum deligeretur, quo Jeſu nomen apud omnes Judæos redderetur exſecrabile, propterea quod Lex pronuntiat exſecrabilem, quiſquis penderet in ligno. Adeo non ſolum ſtudent Jeſu vitam eripere, ſed famam etiam honeſtam abolere, quod eſt homicidio crudelius. Non ferunt cujuſquam nomen haberi ſacroſanctum præterquam ſuum.

14 Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant: Crucifige eum.

14 Nec hîc cedit illorum furori Pilatus, ſed reclamat: Cæſaris Præſes ſum, mihi non eſt jus occidendi, niſi rite convictum. Quid autem hic admiſit cruce dignum? Nihil hîc proficit Præſes, ſed furioſius etiam inclamabant: *Crucifige eum.* Nec prius tamen labefactata eſt Præſidis conſtantia, quam objiceretur Cæſaris læſa majeſtas. Non enim conveniebat occidi Jeſum, niſi Pontificum veſaniæ, Cæſaris ſubſerviſſet auctoritas.

15 Pilatus autem volens populo ſatisfacere, dimiſit illis Barabbam, & tradidit Ieſum flagellis cæſum, ut crucifigeretur.

15 Pilatus autem videns hinc imminere periculum à Cæſare, hinc à populo tumultuante, quum ſciret innocentem Jeſum, tamen volens morem gerere implacabili odio Pontificum, Scribarum, Seniorum & populi, pronuntiavit in Jeſum ſententiam mortis, ſed* eadem ſententia liberans innocentem à crimine, Sacerdotes & populum condemnans. Innocentem enim pronuntiavit, quem permittebat illis crucifigendum. Tales Pilatos ſemper habitura eſt Euangelica veritas: utinam non exoriantur illis etiam Pontificibus ſceleratiores. Jeſus itaque damnatus, primum flagellis cæſus eſt. Quum nec ea pœna ſatiaret animos Judæorum, traditus eſt cohorti ut crucifigeretur. Sic viſum eſt conſilio divino, ut Jeſus, fons omnis gloriæ, ab omni genere hominum per omne ludibrii genus exerceretur, ne nos ullo malorum genere frangeremur. Judas prodebat, Pontifices, Scribæ & primores populi conſultarant, miniſtri ceperant, Caiphas ſummus Pontifex damnavit, fons omnis hujus tragœdiæ, concilium cum miniſtris velut damnato illuſit, populus obſtrepit inſanis clamoribus, Cæſaris nomen terret, Herodes ſpernit, Cæſaris Præſes pronuntiat. Et in his omnibus eſt Caiphas, in Caipha Satanas.

16 Supereſt ut profana militum cohors ſuas agat partes. Et in his erat Caiphas. Omnis ignominia Jeſu, omnis pernicies, ſi qua eſt, à Caipha eſt, qui rem ſanctiſſimam imprudens peregit. Peregit enim hoc ſacrificium, ſine quo nemo ſalvus eſſe poterat.

16 Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii, & convocant totam cohortem, 17 Et induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes ſpineam coronam.

Milites itaque Pilati damnatum Jeſum duxerunt intro in atrium prætorii. Nam Judæi qui religioſi videri volebant, non audebant ingredi prætorium hominis Ethnici, quo puri accederent ad celebrandum ſuum illud phaſe. Et tamen animus illorum erat in medio prætorio, erat in manibus militum, quos ſuapte ſponte propenſos ad maleficium, huc inſtigarant. Poſteaquam Pilatus ſemel tradiderat Jeſum, non exiſtimabat magni referre, quomodo occideretur. Sic favit Herodes virtuti Joannis, ut tamen ad puellæ preces amputaret illi caput. Conſtantius favit Pilatus, ſed tandem denique tradidit illum crucifigendum, ne quis Euangelicæ veritatis profeſſor ullum præſidium ſibi poneret in hoc mundo.

18 Et cœperunt ſalutare eum: Ave rex Iudæorum. 19 Et percutiebant caput ejus arundine: & conſpuebant eum, & ponentes genua, adorabant eum.

17 *Milites* igitur, quo magis ſatiarent animos ſuos ignominiis in Jeſum, *convocant totam cohortem*, & per ludibrium *induunt illum purpurea veſte*, velut inſigni Regum: *capitique imponunt* diadematis vice *coronam è ſpinis contextam.*

18 Sic ornatum *cœperunt conſalutare, dicentes: Ave Rex Judæorum.*

19 Quin & arundine, quam illi ſceptri vice dederant in manum, percutiebant caput ejus, & conſpuebant eum, ac flexis genibus adorabant eum. Jeſus autem tacitus ſeſe præbebat ad omnem contumeliam, noſtris malis debitam ignominiam in ſe transferens, ut nos eveheret ad ſuam gloriam.

20 Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum veſtimentis ſuis: & educunt illum ut crucifigerent eum.

20 His peractis, *exſuunt illum purpura, & induunt illum veſtibus propriis*, quo crucem inter maleficos bajulans, noſci poſſet ab omnibus. Et hoc curarat Sacerdotum malitia, quo magis alienarentur omnium animi.

21 Et angariaverunt prætereuntem quempiam, Simonem Cyrenæum, venientem de villa, patrem Alexandri & Rufi, ut tolleret crucem ejus.

21 Inter eundum obvium habuerunt Simonem quendam Cyrenenſem redeuntem è villa ſua. Is erat pater Alexandri & Ruffi. Hunc, tametſi notum ac divitem, militari procacia nolentem compulerunt, ut tolleret crucem Jeſu, non ut illi parcerent, ſed ut citius abſolveretur negotium occidendi. Quoſdam neceſſitas adigit ad amplectendam crucem Jeſu. Verum hæc felix eſt neceſſitas, quæ propellit ad ſalutem. Apoſtoli neminem cogunt ad Chriſtum, ſed milites cogunt. Malorum violentia multis ſaluti fuit.

22 Et perducunt illum in Golgotha locum: quod eſt interpretatum Calvariæ locus.

22 Perducunt autem Jeſu in locum ſontium ſuppliciis infamem, cui nomen apud Syros *Golgotha*, quod Latinis ſonat, *Calvariæ locus.*

23 Et dabant ei bibere myrrhatum vinum: & non accepit.

23 Illic dederunt illi bibere vinum myrrhatum. Vinum enim ex more ſolet offerri morituris, Jeſus autem oblatum non accepit Judæorum amarulentia vitiatum. Jam enim biberat cum diſcipulis ſuis, non bibiturus de fructu vitis, donec biberet novum in regno Dei. Oderat vinum acerbum, quod illi produxit Judaicæ Synagogæ vitis, verſa in amaritudinem Domino cultorique ſuo, quæ pro mitibus uvis dederat labruſcas. Oderat vinum impiorum. Aliud vini genus ſitiebat. Id erat muſtum Euangelici ſpiritus, quem poſt effudit in diſcipulos ipſe relatus in cœlum.

24 Et crucifigentes eum, diviſerunt veſtimenta ejus, mittentes ſortem ſuper eis, quis quid tolleret.

24 Sublato autem in crucem Jeſu, hi qui crucifixerant eum, partiti ſunt inter ſe veſtes illius, miſſis ſortibus ſuper tunica, quæ ſic erat contexta, ut ſcindi non poſſet, cui tota contingeret. Agnoſce pauperem Jeſum, cui jam nihil erat reliqui in terris. Pendet medius inter cœlum & terram. Sic nudum, ſic expeditum, ſic ſublimem eſſe oportet, qui velit cum hoſte ſalutis humanæ congredi. David conflicturus cum Goliad abjicit arma Saulis, quæ magis onerant quam juvant.

25 Erat autem hora tertia: & crucifixerunt eum.

25 Erat autem hora tertia, quum illum ſuffigerent in crucem.

26 Et erat titulus cauſæ ejus inſcriptus: REX JUDÆORUM.

26 Additus eſt ſummo ſtipiti titulus cauſæ: *Rex Judæorum*: tribus linguis, Hebræa, Græca, Romana.

27 Et cum eo crucifigunt duos latrones; unum à dextris, & alium à ſiniſtris ejus.

27 Simulque cum eo crucifigunt duos latrones, ſic ut alter illi penderet dexter, alter ſiniſter, mediumque Jeſum hinc & hinc cingerent.

28 Et impleta eſt ſcriptura, quæ dicit: Et cum iniquis reputatus eſt.

28 Et hoc à Sacerdotibus impiis erat procuratum, ut ignominioſum redderent nomen Jeſu. Prædixerat hoc futurum prophetia Eſaiæ: *Cum injuſtis deputatus eſt.*

29 Et prætereuntes blaſphemabant eum, moventes capita ſua, & dicentes: Vah qui deſtruis templum Dei, & in tribus diebus reædificas: 30 Salvum fac temetipſum deſcendens de cruce. 31 Similiter & ſummi ſacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant: Alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt ſalvum facere. 32 Chriſtus rex Iſrael deſcendat nunc de cruce, ut videamus & credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, convitiabantur ei.

29 Nec his tantis malis ſaturari poterat Pontificum & Scribarum odium. Primum enim Judæi prætereuntes crucem, convitia jaciebant in pendentem, ac velut exprobrantes jam victo, ludibrii cauſa motis capitibus dicebant: *Vah qui demoliris Templum Dei, & intra triduum rurſus exſtruis:*

30 Nunc oſtende quid poſſis: exſere vires iſtas quas jactitabas: *ſerva te ſi potes, ac deſcende de cruce.*

31 Nec mitiora jactabant in eum ſummi Pontifices, una cum Scribis illudentes inter ſeſe: *Alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt ſervare.*

32 Jactavit ſe Chriſtum, jactavit ſe Regem Iſrael, ſi vera ſunt quæ promiſit, deſcendat nunc de cruce, videamuſque & credemus illi. Hæc Sacerdotum exprobratio hoc agebat, ut omnes omnino à fiducia Je-

* Altera Editio, ſic.

Jesu alienarentur. Sic & hodie frequenter insultatur martyri in supplicio corporis: sic insultatur ab incredulis Euangelicæ veritati, quæ si nonnunquam laborat, ut plane videatur oppressa. Nondum finis convitiorum in Jesum. Qui simul cum ipso crucifixi fuerant, è cruce convitia jaculantur in innocentem: sed hîc quoque Jesus respondet suo nomini; è latronibus alterum servat.

33 Porro hora sexta oborta caligo texit totam illam terram. Ea duravit usque ad horam nonam.

34 Tum Jesus ingenti voce clamavit ad Patrem, omni mortalium solatio desolatus, referens prophetiam de ipso prædictam ex Psalmo: *Heloi, Heloi, lama sabachtani:* quod, si quis interpretetur, Latine sonat, *Deus meus, Deus meus, quare me deseruisti?*

35 Eam vocem quum excepissent quidam de circumstantibus, nec satis intelligerent Hebraice, dicebant: Hic Eliam invocat. Tales & hodie sunt multi, semperque futuri sunt Pseudoprophetæ, nihilo melius interpretantes verba Jesu, quam irrisores illi sunt interpretati.

36 Post hæc, quum rursum clamasset, *sitio, quidam accurrit, ac spongiam aceto imbutam, impositamque arundini, porrexit illi, dicens: Sinite, videamus an veniat Elias, qui deponat eum de cruce.* Jesus autem rursus gustato aceto, noluit bibere. Aliud vinum sitiebat, quod illi nolebant porrigere, qui nolebant Euangelio credere.

37 *Jesus autem* consummatis omnibus, *emissa voce magna, exspiravit.*

38 *Moxque Templi velum,* quod ea, quæ Judæi habebant sacratissima, à conspectu multitudinis separabat, *scissum est à summo usque ad imum.* Cessant umbræ, simulatque prodit veritas. Nec erat necesse futurum, ut ullus Sacerdos introiret in sancta, semel immolata victima, quæ sola sufficeret pro expiandis totius mundi peccatis.

39 Porro Centurio, qui adstabat ex adverso, minister ac testis mortis, qui multos supplicio morientes conspexerat, quum vidisset, Jesum præter aliorum morem statim à valido clamore efflasse spiritum, ait: *Vere homo hic Filius Dei erat.* Agnosce primitias gentium Christi virtutem profitentium. Qui hominem profitetur ac Dei Filium, hominem ac Deum profitetur: tametsi Centurio quidem adhuc Dei Filium sentiebat hominem insigniter Deo carum. Considera & illud, ut Servator ubique Servator est: in cruce moriturus servavit alterum è latronibus, mortuus illico trahit Centurionem ad professionem Christianam.

40 Aderant autem & mulieres, è longinquo spectantes quæ gerebantur. Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Jacobi minoris ac Jose mater, & Salome:

41 Quæ quum Jesus esset ac doceret in Galilæa, sequebantur eum, ac ministrabant de facultatibus suis: cumque his aliæ complures, quæ tandem & Hierosolymam euntem fuerant consequutæ.

42 *Quum autem jam appeteret vespera, quoniam erat dies parasceves, ideo sic dictus, quod præcederet magnum illud sabbatum,*

43 *Venit* Joseph Arimathiensis, *nobilis decurio, qui & ipse exspectabat regnum Dei.* Is quoniam bene sentiebat de Jesu, fretus nobilitate sua, ausus est adire Pilatum, ac petiit corpus Jesu.

44 Pilatus autem mirabatur, si jam mortuus esset Jesus, homo juvenis, quum multi fractis etiam cruribus soleant biduum, aut triduum vivere. Itaque accersit Centurionem, qui cruci adstiterat, percunctatus est eum, an jam mortuus esset.

33 Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt per totam terram usque in horam nonam. 34 Et hora nona exclamavit Iesus voce magna, dicens: Eloi, eloi, lamma sabacthani? quod est interpretatum: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? 35 Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant: Ecce Eliam vocat. 36 Currens autem unus, & implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum. 37 Iesus autem emissa voce magna expiravit. 38 Et velum templi scissum est in duo, à summo usque deorsum. 39 Videns autem Centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans expirasset, ait: Vere hic homo Filius Dei erat. 40 Erant autem & mulieres de longe aspicientes: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris & Ioseph mater, & Salome: 41 Et cum esset in Galilæa, sequebantur eum, & ministrabant ei, & aliæ multæ, quæ simul cum eo ascenderant Ierosolymam. 42 Et cum jam sero esset factum (quia erat parasceve, quod est ante sabbatum) 43 Venit Ioseph ab Arimathæa nobilis decurio, qui & ipse erat exspectans regnum Dei, & audacter introivit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. 44 Pilatus autem mirabatur si jam obiisset. Et accersito centurione, interrogavit eum si jam mortuus esset.

45 Et quum ex eo certum cognovisset, quod jam mortuus esset, donavit corpus Joseph. Jesus enim quam diu vivebat, impiis etiam sese pulsandum & conspuendum permisit. Mortuus statim dignitatem suam sibi vindicat, nec tractari vult, nisi ab honestis ac piis: ne conspici quidem nisi à discipulis æternæ vitæ destinatis: nos hac imagine docens, ne quis dignitatem suam in hac vita vindicet. Tantum per honorem & contumeliam, per gloriam & ignominiam peragat negotium Euangelicum.

46 A morte dignitas efflorescit. Joseph itaque lætus tam pretioso munere, mercatus est sindonem, eaque convolutum corpus reposuit in monumento novo, quod erat excisum è vivo saxo, & advolvit ingentem lapidem ad ostium monumenti, ne quis facile suffuraretur corpus.

47 Cæterum ex mulieribus, quæ spectarant Dominum morientem, duæ ad monumentum usque consequutæ sunt, Maria Magdalene & Maria Joseph, contemplantes ubi reponeretur corpus: ut quum liceret, ex more gentis illius, officium & honorem sepulturæ exhiberent.

CAP. XVI.

Quin surgit: visus dubitantibus: exprobrat: Ite, Inquit: dat fidei signa: populumque petit.

1 QUONIAM autem die parasceves, quo sepultus est sub vesperam Dominus, mox à Solis occasu sabbati religio vetabat operari, intermisso quod cœperant in parandis aromatibus, exspectabant posteri diei finem: statimque ut occidisset Sol, & redisset operandi facultas, *Maria Magdalene, & Maria Jacobi, & Salome paratis aromatibus, veniebant ut ungerent Jesum.*

2 *Summoque diluculo primo die sabbatorum,* qui sabbatum exactum sequebatur, à parasceve tertius, piæ mulieres *veniunt ad monumentum, jam ad Solis exortum albescente cœlo.*

3 *Dicebant autem inter sese: Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti?* Erat enim ingens, nec muliebrium erat virium eum amoliri. Et circumspiciunt, si quem nancisci possent, cujus ad id uterentur opera.

4 Ac dum respiciunt, viderunt lapidem jam amotum.

5 Mox ingressæ monumenti vestibulum, viderunt juvenem ad dextram monumenti partem, amictum stola candida. Ad hoc spectaculum tametsi lætum faustique ominis, tamen quia subitum & inexspectatum, obstupuere mulieres.

6 Has illico blando alloquio consolatur Angelus, dicens: Non est quod vos expavescatis. Jesum quæritis Nazarenum crucifixum, surrexit, non est hîc. Ecce locus vacuus, ubi reposuerant corpus illius. Quare supervacuum est officium, quod illi parastis.

7 Quin potius abite, renuntiaturæ discipulis illius, morte Domini vehementer exanimatis, sed præcipue Petro, cui ter abnegatus Dominus mœrorem congeminat: quod Jesus præcedet eos in Galilæam, eo sequantur: illic eum videbitis vivum, quem defletis mortuum.

8 At illæ partim insolito gaudio, partim novo spectaculo expavefactæ, fugerunt è monumento, neque quicquam ibi loquutæ sunt: tantus pavor illas corripuerat.

9 Nondum autem Jesus cuiquam apparuerat, sed posteaquam surrexerat, mane primo à magno sabbato die, *primum omnium apparuit Mariæ Magdalenæ, unde ejecerat septem Dæmonia.*

10 *Illa protinus quod viderat, renuntiavit Jesu discipulis lugentibus ac flentibus.*

11 Illi

45 Et cum cognovisset à centurione, donavit corpus Ioseph. 46 Ioseph autem mercatus sindonem, & deponens eum in monumento, quod erat excisum de petra, & advolvit lapidem ad ostium monumenti. 47 Maria autem Magdalene, & Maria Ioseph, aspiciebant ubi poneretur. 1 Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata ut venientes ungerent Iesum. 2 Et valde mane una sabbatorum, veniunt ad monumentum, orto jam sole. 3 Et dicebant ad invicem: Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? 4 Et respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. 5 Et introeuntes in monumentum viderunt juvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, & obstupuerunt. 6 Qui dicit illis: Nolite expavescere: Iesum quæritis Nazarenum, crucifixum: surrexit, non est hîc, ecce locus ubi posuerunt eum. 7 Sed ite, dicite discipulis ejus, & Petro, quia præcedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. 8 At illæ exeuntes, fugerunt de monumento: invaserat enim eas tremor & pavor: & nemini quidquam dixerunt: timebant enim. 9 Surgens autem mane, prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalene, de qua ejecerat septem dæmonia. 10 Illa vadens nuntiavit his, qui cum eo fue-

11 Illi narranti, quod viveret, quodque sibi vivus visus esset & auditus, non habuerunt fidem. Adeo exciderat, quod toties promiserat, se tertio die surrecturum.

12 Eodem die apparuit duobus discipulis effigie peregrini ac viatoris, dum Hierosolyma proficiscuntur in villam.

13 At illi, tandem agnito Domino, reversi Hierosolymam nuntiant cæteris, quæ vidissent. Nec horum narrationi habita est à plerisque fides.

14 Postremo jam abiturus in cœlum, apparuit undecim Apostolis (nam Judas perierat) in convivio accumbentibus: quibus exprobravit incredulitatem ac duritiam cordis, quod his, qui vidissent ipsum resurrexisse, non credidissent. Nec enim omnibus exhiberi debebat mortis ac resurrectionis spectaculum, verum ad fidem Euangelicam sufficiebat, rem semel per idoneos testes esse comprobatam. Alioqui quomodo crederent gentes quæ gesta sunt, si tam essent diffidentes Apostolorum narrationi, quam Thomas & alii quidam ex ipsis initio fuerant?

15 Et ait illis Jesus: posteaquam tandem vobis hæc omnia multis ac certis argumentis probata compertaque sunt, ite in mundum universum, & prædicate hoc Euangelium universis orbis nationibus. Omnibus enim mortuus suum, omnibus resurrexi.

16 Nihil jam opus est observatione veterum ceremoniarum: nihil opus victimis & holocaustis ad expianda commissa. Quicunque crediderit Euangelio, per quod omnibus in me fidentibus, per mortem meam offertur gratuita remissio peccatorum omnium, & hujus gratiæ signum acceperit, aqua tinctus, salvus erit. Qui vero non crediderit Euangelio, non est quod fidat observationi Legis, aut Philosophiæ, condemnabitur. Hæc via patet omnibus ad salutem, sed una.

17 Ne vero vestra prædicatio fide careat, addetur & miraculorum vis, si modo adsit Euangelica fiducia, & res ipsa miraculum poscat. Præcipua vis Euangelicæ gratiæ in animis est, sed tamen ob incredulos & infirmos hæc quoque præsto erunt; ubi profectus Euangelii requiret miraculum. Qui in me posuerint fiduciam, ejicient Dæmonia, non in suo nomine, sed in meo: Linguis loquentur novis:

18 Serpentes abigent: & si quid lethale biberint, non nocebit illis. Ægrotis imponent manus, & bene habebunt. Hæc, quum in animis fiunt, majus præstatur miraculum, sed occultum. Avaritia, libido, ambitio, odium, ira, livor, venena, morbique lethales sunt animo. Hæc abigent in nomine meo, idque facient perpetuo. Propter infirmos autem, & ad credendum difficiles, nonnunquam fient & illa, ut homines crassi videant in illis esse spiritum humanis viribus potentiorem.

19 Hæc aliaque cum Dominus Jesus loquutus esset discipulis suis, recepit sese in cœlum, atque illic dexter assidet Deo Patri.

20 Discipuli vero post acceptum Spiritum cœlestem prædicaverunt, sicut erant jussi, non in Judæa tantum, verum etiam in omnibus Regionibus: & successit res, licet adversante mundo, videlicet Domino Jesu per Spiritum suum vim suam exserente per Apostolos: & quod illi verbis promittebant, miraculis ubique paratis confirmante.

sunt, lugentibus & flentibus. 11 Et illi audientes quia viveret, & visus esset ab ea, non crediderunt. 12 Post hæc autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie, euntibus in villam: 13 Et illi euntes nuntiaverunt ceteris: nec illis crediderunt. 14 Novissime recumbentibus illis undecim apparuit: & exprobravit incredulitatem eorum & duritiam cordis; quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. 15 Et dixit eis: Euntes in mundum universum prædicate Euangelium omni creaturæ. 16 Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.

17 Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia ejicient: linguis loquentur novis: 18 Serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, & bene habebunt. 19 Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, & sedet à dextris Dei. 20 Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis.

PARAPHRASEOS IN EVANGELIVM MARCI

FINIS.

VERSVS MEMORIALES IN EVANGELIVM MARCI.

Ablvitvr Rex: Ben Alphæi: Cura manusque:
Dicenti unda silet: Et cruor ipse stetit.
Fata Johannis: Gaude mute: Hinc mille cibantur.
In monte apparet: κεῖνον ὑπογάσιον.
Lenis adest: Mactant gnatum: Nunc dira minatur.
Os Domini est unctum: Pro me obit ipse Deus:
Quin surgit, scandit. Marcus compendia fecit
Matthæi: dabit hinc membra quater quatuor.

INVICTISSIMO ANGLIAE REGI, DOMINO HIBERNIAE, CATHOLICAE FIDEI DEFENSORI, HENRICO EJUS NOMINIS OCTAVO, DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS S. D.

Mitto tibi *Lucam* medicum, generosissime Rex, non alium quam antehac habebas, sed Latinis auribus explanatius fusiusque loquentem. Nec mihi hîc puto sumendam operam, ut placem istos, qui nobis occinere solent, recte proditam à doctissimis viris sententiam, in muneribus dandis illud in primis esse spectandum, ut apta sint quæ donamus. Factum est hoc nuper à nobis cum *Carolo* Cæsari dicaremus Matthæum, & ante nos ab eruditissimis hominibus demonstratum est ex præscriptione vetustæ consuetudinis, quodvis argumentum recte dicari Principibus, quos etiamsi sciamus nunquam lecturos, tamen hinc ea capitur utilitas, quod illorum titulis Opus studiosorum affectibus commendatur, quemadmodum non inscite scripsit *Plinius*, quædam ob hoc ipsum summo haberi in pretio, quod sint Templis dicata. Est autem quorundam erga nuper natos libros tanta morositas, ut prius rejiciant quam degustent. Itaque perit & Scriptori speratus fructus, & Lectori sua utilitas. Ab his illud saltem impetrabit præfixus in frontispicio Voluminis summorum Principum titulus, ne damnent, ne fastidiant, ne conspuant, priusquam legerint. Quanquam & alioqui quorundam Principum pietas facit, ne videatur absurde facere, qui Regi dono mittit Euangelium. Quan-

Quandoquidem mihi retulerunt homines minime vani, & *Carolum* Cæsarem, si quid in tantis rerum tumultibus datur otii, id in Euangelico Codice libenter consumere: & illustrissimum Principem *Ferdinandum*, hujus fratrem, Paraphrasim in *Johannem*, quam ipsi nuper dedicavi, frequenter habere in manibus: atque inclytum etiam *Danorum* Regem *Christiernum*, id quod tibi quoque notum esse potest, Christianos libellos frequenter habere in manibus, nostramque in *Matthæum* Paraphrasim cupide legere. Cur igitur videatur inepte mitti Euangelium iis, qui tractant & amant Euangelium, quod certe ab omnibus tractandum est, qui se meminerunt esse Christianos? Quanquam autem juxta rationem humanam hoc potissimum donandum est, quo maxime eget cui mittitur: tamen juxta regulam Euangelicam, habenti donandum est, ut exuberet. Proinde videbar mihi facturus congruentissime, si tibi medicum hunc Euangelicum mitterem, qui sacras Litteras adeo non fastidias, ut quod tua scripta testantur, in his etiam ultra mediocritatem profeceris: ut qui tibi donet aliquid hujus generis, non tam munus dare videatur, quam officium reponere. Quid quod & conjux tua nobilissima, unicum hoc ævo veræ pietatis exemplar, fastiditis nugis muliebribus, bonam diei partem collocat in sacris Libris, quum alias Principes fœminas, quæ maximam temporis partem in fucando, in alea, similibusque lusibus conterunt, admonens quid ipsas deceat: tum nobis nostram exprobrans ignaviam, vel impietatem potius, qui maximam vitæ partem in profanis litteris absumimus. Jam si hoc in primis curæ est, ut in Monarcharum aulis semper adsint exacte docti perspectæ fidei medici, qui curam agant Regii corporis: quanto magis convenit illic versari Lucam medicum, qui non scammonio aut elleboro tueatur corporis bonam valetudinem, sed cœlesti pharmaco liberet animum à morbis ad æternam mortem pertrahentibus, qui sunt, ignoratio veri, diffidentia erga Deum, amor hujus mundi, ambitio, avaritia, luxus, odium, invidia. Nam his morbis obnoxia est omnis vita mortalium, quemadmodum ait *Joannes* Apostolus, deplorans totum mundum in malo positum esse, nec aliud in eo regnare, quam concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ. Ab his morbis hoc plus est periculi summis Principibus, quo major est indulgentia fortunæ, & quod libet faciendi licentia.

Videor autem mihi non inanem operam sumturus, si tibi primum Lucam medicum, deinde pharmacum, quod adfert, paucis commendaro, tametsi non dubito, quin utrumque sit ut esse debet, tuæ pietati commendatissimum. Nimirum hic est ille *Lucas* patria *Antiochensis*. Est autem *Antiochia* civitas, olim adeo celebris ac potens, ut ei parti *Syriæ*, quæ *Ciliciam* attingit, nomen dederit: hoc ipsa quoque *Roma* felicior, quod hic primum sedem habuerit Apostolorum princeps *Petrus*, quodque in hac *Paulus* & *Barnabas* Apostolici muneris dignitatem acceperint. Fuit autem familiaris Apostolorum omnium, sed præcipuus assectator *Pauli*, atque etiam peregrinationis illius individuus comes. Ex convictu Apostolorum scripsit Euangelium, ex his, quæ *Paulus* ipso teste gessit, scripsit Volumen, cui titulum fecit, *Acta Apostolorum*. Eam historiam produxit usque ad secundum annum *Pauli Romæ* commorantis, hoc est, usque ad quartum *Neronis* Cæsaris. Unde conjiciunt eadem in urbe Librum esse scriptum. Satisque constat inter eruditos, hunc esse, cujus toties in Epistolis meminit *Paulus*, velut in Epistola ad *Corinthios* secunda: *Misimus etiam cum illo fratrem nostrum, cujus laus est in Euangelio per omnes Ecclesias.* Rursum scribens ad *Coloss. Salutat*, inquit, *vos* Lucas *medicus carissimus.* Rursum in Epistola ad *Timotheum* secunda: Demas *enim*, inquit, *me reliquit, diligens hoc seculum, & abiit* Thessalonicam, Crescens *in* Galatiam, Titus *in* Dalmatiam, Lucas *est mecum solus.* Quin & illud proditum est à Veteribus, quoties *Paulus* vocat Euangelium suum, velut ad Timotheum, *Memor esto Dominum Jesum resurrexisse à mortuis, ex semine David secundum Euangelium meum*, eum sentire de Euangelio *Lucæ*, quod quemadmodum *Marcus* ex auctoritate *Petri*, ita *Lucas* ex auctoritate *Pauli* conscripserit historiam Euangelicam. *Hieronymus* arbitratur eum Græcæ litteraturæ cæteris fuisse peritiorem, & ob id exactius contexuit narrationem historicam, ab ipsa *Joannis* Baptistæ conceptione exorsus, permulta referens de nativitate, deque infantia, quædam etiam de pueritia Jesu, multas etiam parabolas ac miracula, quæ cæteri brevitatis studio prætermiserant. Quumque cæterorum nullus egressus sit tempus Domini assumti in cœlum, hic solus altero Volumine nascentis & gliscentis Ecclesiæ prosecutus est historiam. Addunt & illud, quemadmodum *Matthæus* Euangelium, *Petrus* Epistolas scribit *Judæis* potissimum, ita *Lucam* Euangelium potissimum scripsisse gentibus, nimirum discipulum *Pauli*, qui ut doctor erat gentium, ita ad gentes scripsit omnes Epistolas, præter unam ad *Hebræos*, de cujus auctore semper est dubitatum. Scripsit post *Marcum*, sed ante *Joannem*, unde & discipulus præfertur Apostolo. Denique quod medico congruit, traditur fuisse longævus. Nam sequutus consilium *Pauli*, qui scripsit, *bonum est uxorem non attingere*, vixit cœlebs octoginta quatuor annos. Ossa defuncti ex *Achaja* translata sunt *Constantinopolim* una cum reliquiis *Andreæ* Apostoli, anno *Constantii* vicesimo. Habes medicum ex medico, Apostolorum familiaritate commendatum, *Pauli* Apostoli non uno testimonio laudatum, denique Ecclesiarum omnium consensu comprobatum. Quum enim multorum Euangelia rejecta sint, hic consentientibus omnium suffragiis receptus est, ut expleret sacram illam ac mysticam tetrada, quam olim designavit *Moses*, exponens nobis quatuor fluvios ex uno paradisi fonte scatentes, qui irrigant universam terram: post vidit *Ezechiel*, quum nobis depingeret animalia mystica quatuor, & quatuor rotas in una.

Nunc de pharmaco, quod nobis dedit, paucis, si videtur, dicamus. Ex *Hippocrate* sumere consueverat remedia, quibus corporum morbos levaret, cæterum ex Apostolis, qui *Christum* viderant ac audierant, imo ex ipso Spiritu Sancto hausit hoc pharmacum, quo nostris animis mederetur. Apud priscos medicos erat quoddam medicinæ genus efficacissimum, ex variis & exquisitis rebus arte commixtum, quod illi vocabant θεῶν χεῖρας, hoc est, *Deorum manus.* Verum, nullum adhuc pharmacum repertum est à medicis, quod omnibus corporum morbis medeatur, quantumvis jactent efficacem illam, sed nulli notam, panaceam. Certe senectus morbus nulli cedit medicinæ. Sed hæc vere manus est Dei, quæ per sinceram fidem semel aufert omnes animorum morbos, & quod solius est Dei, confert immortalitatem. Nec inscite dictum est *Græcorum* proverbiis: *animi laborantis medicum esse sermonem.* Neque defuerunt qui crederent, & corporum morbos conceptis verbis, magicam vim habentibus, propelli posse. Dominus Jesus medicus erat, qui dum viveret in terris, sermone pellebat morbos corporum quamlibet atroces aut inveteratos, sermone mortuos excitabat ad vitam. Non enim erat sermo magicus, sed omnipotens sermo Patris omnipotentis. Idem sermone profligat morbos animorum, quum ait: *Fili remittuntur tibi peccata.* Et: *Vade, fides tua te salvam fecit.* Proinde & prophetia *Christum* medicum promiserat. Dicit enim in libro Sapientiæ: *Etenim neque herba, neque malagma sanavit eos, sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia.* Hæc nimirum est illa vera panacea. Psalmus item mysticus sic habet: *Misit sermonem suum, & sanavit eos ab interitionibus eorum.* Sermo Patris vivus, *Christus* est. Miserat *Mosen* & Prophetas, per hos curata est *Judæorum* natio, sed non est sanata. Solus Sermo Patris efficax fuit sanandis hominum morbis, non solum levioribus, verum etiam lethalibus. Lethales mor-

morbos agnoſcis, quum addit Propheta, *ab interitionibus eorum.* Quum ita collapſus eſt ſtomachus, ut faſtidiat ac rejiciat omnem cibum, ægrotus ad mortem tendit. Tali morbo laborabat univerſus mundus ante medici cœleſtis adventum. Id quod paulo ſuperius dixerat: *Omnem eſcam abominata eſt anima eorum, appropinquaverunt uſque ad portas mortis.* Miſcuerant varia pharmaca Philoſophi *Pythagorici*, *Academici*, *Stoici*, *Epicurei*, *Peripatetici*, promittentes animi ſanitatem ac felicitatem etiam. Multa miſcuit *Moſes*, præſcribens varias religionis ceremonias, multa Prophetæ: ſed invaleſcentibus morbis nihil profuit medicina, niſi quod auxit morbum & prodidit. Animi ſtomachus pravis cupiditatibus, velut humoribus noxiis, corruptus, & averſabatur Philoſophorum elaborata præcepta, & *Moſi* præſcriptis ſuperſtitioſiores reddebantur non meliores, non ſapiebat amara Prophetarum objurgatio, & horum promiſſis non eſt habita fides. Id videns Pater cœleſtis, nihil volens perire eorum quæ condidit, emiſit Sermonem ſuum, qui cœleſti medicina liberaret univerſos ab omnibus animorum morbis, tantum ut morbum agnoſcamus & fidamus medico. Quemadmodum autem amici medici, ſi quando non licet ſemper adeſſe ægrotis, relinquere ſolent pharmacum aliquod, quo ſibi poſſint eſſe medici qui laborant, ſi res ita poſtulet: ita Dominus *Jeſus* in cœlum reverſus, reliquit nobis per Apoſtolos ſuos pharmacum Euangelicum, facile quidem & cuivis expoſitum, ſed efficax, ſi quis ut oportet ſumſerit: ut autem utiliter ſumas, præcipue præſtat fiducia erga medicum. Nec ſatis eſt guſtaſſe, trajiciendum eſt in viſcera, ut ſtomacho receptum, per omnes venas vim ſuam diffundat. Tum demum incipit concutere totum hominem odio priſtinæ vitæ: ſed hanc perturbationem ſequitur magna animi tranquillitas. Habent corporum medici empiricos & pharmacopolas artis ſuæ miniſtros, ipſi præſcribunt quid dandum ſit ægrotis. Ita *Chriſtus* unus eſt qui præſcripſit ſalutis æternæ remedium, Apoſtoli & horum ſucceſſores Epiſcopi tantum miniſtri ſunt, miſcent, terunt, admovent, non ſua pharmaca, ſed *Chriſti*: tingunt aqua, ſed *Chriſtus* abluit animum: docent quæ *Chriſtus* ipſis tradidit, ſed *Chriſtus* ipſe facit, ut ſermo illorum ſit efficax. Corporum medici frequenter variant & in morborum judiciis, & in præſcribendis remediis, nonnunquam & pro remediis præſcribunt venena: juxta dictum Græci Poetæ: φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά. Unicum autem Euangelicæ medicinæ præſcriptum eſt, quod à nullo mortalium corrumpi debeat, aut mutari. Denique ſimplex eſt, ut ſi ceſſent hi, quos oportebat hujus pharmaci miniſtros eſſe, ſibi quiſque poſſit ſumere, modo adſit animus fidens, ſincerus, & ſalutis avidus. Nam & ſummus ille medicus, qui ſolus totum hominem ſanare poteſt, aliquando per ſe conferebat ſanitatem, nonnunquam & per Apoſtolos ac Diſcipulos.

Jam tota medicorum ars duos potiſſimum ſcopos habet, primum ut morbis, & ab his quæ gignunt morbos, corpora liberet, hanc partem Therapeuticam vocant: deinde ut bonam valetudinem tueantur, ac robur addant: eam in ratione victus collocant. Neque enim medici ſemper urunt aut ſecant, non ſemper infundunt ſcammonium, quo corpus exhauriant, propemodum occidentes ut vivificent, ſed aliquando miniſtrant quæ cor exhilarent, quin & paſcunt benigniter. Ita nobis primum adminiſtratur potio fidei, quæ pœnitentia perturbat animum, & inaniens nos exonerat peccatis. Mox additur pharmacum conſolationis, exhortationis ac doctrinæ perfectioris. Etenim ſi medicus poſteaquam corpus inaniit, ſubito deſtituat ægrotum, periculum eſt ne vacuum, ac viribus defectum, major aliqua morbi vis invadat, velut paralyſis, apoplexis, aut phthiſis. Ita poſteaquam pœnitentia nos proſtravit, exagitato morbo, baptiſmus nos vacuos reddidit ab omnibus peccatis, adhibentur ea, quæ jam bene vacuum animum ſalubriter impleant. Exhauſta eſt iracundia, infunditur lenitas & manſuetudo. Exhauſta eſt invidia, ſubjicitur candor. Exhauſta eſt rapacitas, ſuccedit liberalitas. Exhauſtus eſt ardor bellandi, ſuccedit ſtudium pacis. Exhauſtus eſt amor voluptatum carnis, ſuccedit amor rerum cœleſtium. Vis audire ſcammonium Euangelicum? *Pœnitentiam agite. Jam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Et omnis arbor quæ non facit fructum bonum, exciditur.* Itidem Paulus: *Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram: ſcortationem, immunditiem, libidinem, concupiſcentiam malam & avaritiam.* Ac mox: *Exſpoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis.* Exhauſit, quomodo rurſus implet? *Induite vos*, inquit, *ſicut ſancti Dei & electi, viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam, ſupportantes invicem, & condonantes vobis inter vos, ſi quis adverſus aliquem habet querelam, ſicut & Dominus donavit vobis. Super omnia autem hac caritatem habete, quod eſt vinculum perfectionis, & pax Chriſti exſultet in cordibus veſtris.* Hujuſmodi domum mundatam ſcopis, & talibus ornamentis undique plenam, non rurſus occupabit Spiritus malus, reverſus cum aliis ſeptem ipſo pejoribus. Habet igitur Euangelica medicina ſuum vinum, quod emordeat ſaniem vulnerum noſtrorum. *Abi poſt me Satana, non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum*: Vinum eſt. Nunc vide oleum: *Confidite quia ego vici mundum. Capillus capitis veſtri non peribit. Nolite timere puſillus grex, quoniam veſtrum eſt regnum cœlorum. Paulus* habet cibum, quo fovet nuper converſos ad *Chriſtum*, ne relabantur in morbos adhuc imbecilles: habet & ſolidum cibum, qui corroboret eos ſemper proficientes uſque ad menſuram plenitudinis Chriſti. Robur collegerant, de quibus ſcriptum eſt in Actis Apoſtolicis: *Ibant gaudentes à conſpectu concilii, quod digni habiti eſſent pro nomine Jeſu contumeliam pati.* Robur collegerat, qui dixit: *Omnia poſſum in eo qui me fortem reddit.* Proinde Dominus Jeſus in Euangelio hortatur ad eſum panis è cœlo profecti, cujus eſus præſtat immortalitatem. Hortatur ad eſum carnis ſuæ, ad potum ſanguinis ſui, nimirum de doctrina ſua ſentiens, quæ ut panis vegetum ac robuſtum reddit animum, ut vinum efficax inebriat uſque ad hujus vitæ contemtum, ut caro ſolidam habet alimoniam, ut ſanguis vitalem habet vim. Quanquam autem omnis divina Scriptura vim habet medicam, tamen nullum pharmacum habet efficacius quam Euangelicum. Idem in omnibus eſt ſpiritus, ſed in his eſſe voluit, in quo præcipue vim ſuam exſereret, ne nullum eſſet diſcrimen inter miniſtros & Dominum, inter lacunas & fontem.

Operæ pretium eſt autem conſiderare, quanta ſit vis hujus pharmaci. Reſpublica corpus quoddam eſt. Hujus peſtes ac morbi ſunt mali mores. Quibus diverſis Regionibus præcellentes ſapientia viri, leges ceu remedia quædam oppoſuerunt, velut apud *Athenienſes Solon*, apud *Lacedæmonios Lycurgus*, apud *Cretenſes Minos*, apud *Romanos* Decemviri. Nullus tamen horum potuit efficere, ut leges, quas condidiſſet, aliæ quoque nationes amplecterentur. Ac ne tentavit quidem hoc illorum quiſquam, ne præter inanem operam, impudentiæ quoque lucrifaceret opinionem. *Solon* decenni exſilio leges ſuas obtruſit uni civitati. *Plato* vir tam doctus ac perinde facundus nunquam perſuaſit, ut *Athenienſes* reciperent ipſius leges. Neque dubitandum tamen eſt, quin omnes ſibi perſuaſerint, leges, quas condidiſſent, eſſe veras, & optaſſe, ſi fieri potuiſſet, ut totus terrarum orbis eas amplecteretur. Ac ne *Moſi* quidem leges ultra nationem unam propagatæ ſunt, quanquam Phariſæi magna ambitione proſelytos aliquot venarentur. Denique ne Cæſarum quidem violenta auctoritas extorquere potuit, ut ipſorum leges apud omnes gentes haberent pondus. Et quod hi conati ſunt proditis legibus, idem conati ſunt Philoſophi præceptis ſuis, magno judicio ſummaque cura proditis. Quorum

rum nemo tam eloquens fuit, aut tam eruditus, ut unicuipiam nationi persuadere potuerit. Adeo pharmacum, quod adferebant, vim habebat dilutam & inefficacem. Sola veritas Euangelica intra paucos annos cunctas totius orbis regiones occupavit, pervasit, ac vicit: Græcos ac barbaros, doctos & indoctos, plebejos ac Reges ad se pertrahens. Tam efficax erat hujus veritatis pharmacum: ut tot hominum millia, relictis patriis legibus, relicta majorum religione, relictis voluptatibus ac vitiis, quibus ab incunabulis assueverant, novam ac peregrinam doctrinam amplecterentur: & ex diversis linguis, diversis institutis, in humilem quandam Philosophiam consentirent: præsertim quum nulla ætas magis fuerit instructa, vel eruditionis facundiæque præsidiis, vel Monarcharum potentia: quumque mundus omnibus suis præsidiis pugnaret adversus inermem Euangelii veritatem, tamen efficere non potuit, quin ea primum occupata *Græcia*, *Neronis* urbem & aulam invaderet, moxque per omnes *Romani* Imperii Provincias sese spargeret usque ad *Gades* & *Indos*, usque ad *Afros* ac *Scythas*, & penitus toto divisos orbe *Britannos*. Hæ gentes, linguis, legibus, ritibus, moribus, institutis, Diis, religione, forma, plurimum inter se dissidebant. Mox ex tanta discordia facti concordes, eandem cantionem canere cœperunt, *Jesum Christum* unicum orbis Dominum servatorem laudibus vehentes. Interim direptio bonorum, exsilia, carceres, cruciatus, mortes, nihil aliud erant, quam profectus Euangelii. Quis unquam inventus est, qui pro *Solonis* legibus, aut *Zenonis* decretis mortem oppetere sustinuerit? Pro simplici *Christi* doctrina quot senum ac juvenum, quot matronarum ac virginum millia suas cervices præbuere secandas? Et tamen quanto sunt admirabiliora magisque à sensu communi abhorrentia, quæ docet Euangelium, quam paradoxa Philosophorum? Et illorum doctrinam nemo Principum oppugnavit, & tamen sua sponte evanuit, quemadmodum & leges, & magia, & ritus sacrificiorum. Quis enim nunc sacrificat Diis Ethnicorum, aut mactat *Judaicas* victimas? Quis nunc novit *Zoroasten*? Quis *Pythagoræ* ænigmata pili facit? Quis *Apollonii Tyanei* vitam non veluti somnium quoddam legit? imo quis legere dignatur? Nam quod *Aristoteles* hodie celebris est in Scholis, non suis debet, sed *Christianis*: periisset & ille, nisi *Christo* fuisset admixtus.

Adversus Euangelicam Philosophiam adhuc teneram ac nascentem statim coortus est mundus omnibus suis præsidiis, per *Judæos* prætextu religionis adversus omnis religionis fontem pugnantes, per Philosophos omni doctrinæ genere pollentes, per Sophistas disputandi pertinacia invictos, per Rhetores eloquentiæ viribus admirabiles, per Tyrannos omni genere sævitiarum armatos, per Reges, Præsides, Magistratus, per magos ac præstigiarum artifices, per Dæmones hujus mundi dominos. Hos omnes tumultus, velut inundans malorum pelagus, Euangelicæ veritatis vis excepit, sustinuit, perrupit, devicit. Ad lucem enim Euangelicam æquum erat omnia humanæ potentiæ simulachra evanescere. Emicuit Euangelium illud simplex & humile, quod omnes moliebantur obruere. Libri eorum, qui summo ingenio, mirabili eruditione, exquisita facundia scripserunt adversus Euangelium, ceu somnia quædam ultro evanuerunt, adeo ut ne exstent quidem, nisi si qua fragmenta servata sunt à *Christianis*. Reges quod prius impugnabant, adorant: magica vis evanuit, Dæmones ejulantes ejiciuntur: Philosophia confessa est suam inscitiam, & relicta stulta hominum sapientia, amplexa est sapientem stultitiam crucis: Rhetores scribunt encomia *Jesu Christi*: Poetæ Deos veteres exsibilant, & pro innumeris unum *Jesum Christum* decantant. Hæc tanta mundi mutatio paucis annis à *Christo* occiso, per totum orbem fieri cœpta est, ac nullis præsidiis humanis semper increvit in majus, donec fermentum, admixtum farinæ satis tribus, totam afficeret consperfionem, donec granum sinapis, terræ infossum, per *Asiam*, per *Africam*, & *Europam* late panderet ramos suos.

Accedit huc, quod qui veritatem Euangelicam oppugnabant, non solum habebant varia terriculamenta, quibus mascula quoque pectora possent labefactari, edicta, tribunalia, confiscationes, proscriptiones, exsilia, carceres, eculeos, virgas, secures, cruces, ignes, bestias, mortes, verum etiam illecebras varias, quibus animus quamvis continens posset corrumpi. Dicebat Cæsar: abnega *Christum*, & esto inter proceres meos primus: ni facis, confiscabuntur omnes tuæ facultates, sæviam in uxorem ac liberos, ipse bestiis objicieris. Quis hîc persuasit tot hominum millibus, ut cum gaudio acciperent honores ademtos, facultates direptas, ut conspicientes eos, quibus nihil habebant secundum Deum carius, rapi ad immania supplicia, gratias agerent: ut ipsi demum cum liceret effugere, cum liceret tantis potiri commodis, ultro se præberent excarnificandos? Nulla vis humanæ facundiæ id potuisset, sed divina veri vis potuit, quæ latebat in grano sinapis. Nec Philosophorum doctrina caruit lenocinio. *Stoici* libertatem, veras divitias, sanitates, regnum, aliaque dictu magnifica pollicebantur: *Epicurei* voluptatem auribus hominum commendabant: *Peripatetici* corporis bona cum virtute copulabant. At Euangelica doctrina, ut nullis terroribus humanis quenquam pertrahebat: ita quam nihil habebat in speciem plausibile, imo quam multa prorsus incredibilia. Annuntiat quendam *Jesum* suffixum cruci, qui morte sua liberasset genus humanum: hunc esse Deum & hominem, natum ex virgine, qui revixisset à morte, sederetque ad dexteram Dei Patris, qui docuisset esse beatos, qui hîc ob nominis ipsius professionem lugerent, sitirent, esurirent, affligerentur, male audirent & occiderentur, olim revicturos omnes: tum ipso judice pios sortituros immortalitatem, impios perennes gehennæ cruciatus. Quis Philosophus ausus fuisset hæc tam paradoxa, tam non plausibilia proponere? Et tamen hæc ita persuasit humilis Euangelii sermo, ut insanus habeatur qui non credat, ut tot hominum millia vitam citius deserant, quam veritatis Euangelicæ professionem.

Et per quos tandem hæc tanta mutatio nata est? per paucos discipulos, ignotos, humiles, tenues, idiotas. Quid attinet de reliquis dicere, quum *Petrus*, horum princeps, piscator fuerit idiota, *Paulus* sutor coriarius, nullus omnium dives, aut potens, aut nobilis? Aut nihil habebant hujus mundi, aut si quid habuerant, relinquebant. Et quomodo tales rem tantam præstare potuerunt? nimirum adferebant pharmacum in vili pyxide, sed divina vi potens & efficax. Simplex & inconditus est Euangelii sermo, quem si quis expendat ad *Thucydidis*, aut *Titi Livii* historiam, multa desiderabit, multis offendetur. Quam multa prætermittunt Euangelistæ, quam multa tribus verbis attingunt, quam multis locis non convenit ordo? quam multis locis inter se videntur pugnare? Hæc poterant lectoris animum alienare, ac fidem abrogare lectioni. Contra qui scripserunt humanas historias, quam solliciti sunt unde rem exordiantur? quam curant, ne quid præter decorum, ne quid parum probabile, ne quid inconsistens aut absurdum narrent? Tum qua evidentia rem subjiciunt oculis, quibus deliciis deliniunt ac retinent animum lectoris, ne quid obrepat tædii? Atqui horum elaborata monumenta magna ex parte interciderunt, & quæ supersunt, nec ab omnibus, & sine fide leguntur. Quis est enim usque adeo credulus, qui confirmet in *Tito Livio* nihil esse falsæ narrationis? Verum tot hominum millia reperta sunt, quæ mallent decies mortem oppetere, quam admittere, in Euangelicis literis unicam esse falsam sententiam. Ex his an non palam agnoscimus, rem non esse potestatis aut prudentiæ humanæ, sed virtutis divinæ? Latens vis est in pharmaco, quod semel infusum corpori, se spar-

sit per universas orbis nationes, veluti per omnia membra. Habemus causam cur Euangelica veritas intra tam paucos annos per homines humiles, omni sævitiæ genere rebellante mundo, sese sparserit per universum orbem. Nunc vero subierit alicui demirari, qua ratione factum sit, ut propioribus seculis, cum mundus haberet Principes *Christianos*, Episcopos doctos, opulentos, magnaque auctoritate præditos, sic in angustum contracta sit ditio *Christi*. Nam hujus rei comperta causa, fortasse citius inveniretur remedium.

Sed ego jam dudum oblitus mei, Præfationis excedo limites. Redeo nunc ad nostrum Medicum *Lucam*, quem ut tibi non dubito fore commendatissimum, ita velim per te omnibus reddi commendatiorem. Ait Sapiens Ecclesiasticus: *Honora Medicum propter necessitatem.* Quanto magis huic Medico suus habendus est honos, qui tam efficax pharmacum exhibuit, quod nulli non est necessarium, nisi si quis est qui vacat omni crimine, nec opus habet, ut seipso melior evadat? Erit autem & efficax, si pertæsi morbos nostros, pharmacum hoc frequenter arrodemus, si assidue commandemus, si trajiciemus in stomachum, in intima pectoris, si non revomemus quod sumtum est, sed in animi stomacho continuerimus, donec explicet vim suam, nosque totos in se transformet. Expertus sum hoc in meipso, parum esse fructus ex Euangelio, si quis oscitanter ac perfunctorie legat; sed si jugi & accurata meditatione in eo versetur, vim quandam sentiet, qualem in nullis aliis libris.

Jam ut hominum suspicionibus occurramus, quod singulas Euangeliorum Paraphrases singulis Principibus dicavimus, casus est, non ambitio. Siquidem idem nobis hîc evenit, quod in Epistolis Apostolicis. Quum scriberemus in *Matthæum*, nihil minus exspectabamus, quam ut flagitaretur *Joannes*, ac mox *Lucas*. Nunc ne qua lacuna vacua videatur inter Euangelistas, addemus & *Marcum*. Quanquam qui diversa Euangelia diversis dicat, nihilo videatur facere absurdius, quam fecit divus *Hieronymus*, qui Prophetas etiam minores diversis attribuit. Admonuimus alias, ac rursus admonemus Lectorem, ne plus tribuat nostræ Paraphrasi, quam tribueret aliorum commentariis. Non enim in hoc scribimus Paraphrases, ut Euangelium excutiamus è manibus hominum, sed ut commodius & majori cum fructu legatur: quemadmodum condiuntur cibi, quo libentius ac jucundius sumantur. Quin & illud mihi monendus est Lector crassior, me nusquam in Paraphrasi loqui, ne, quod sub Euangelistæ persona modeste vereque dicitur, sub mea videatur arroganter dici. Impartiat tibi Dominus *Jesus* Spiritum suum, Rex inclyte, ut sub Principe vere *Christiano* in dies magis ac magis regnet floreatque veritas Euangelica. *Basileæ* decimo Calend. *Septembris*, Anno 1523.

VITA SANCTI LVCAE
PER DIVVM HIERONYMVM.

LVCAS *Medicus Antiochensis, ut ejus scripta indicant, Græci sermonis non ignarus fuit, sectator Apostoli Pauli, & omnis peregrinationis ejus comes, scripsit Euangelium, de quo idem Paulus:* Misimus, *inquit*, cum illo fratrem, cujus laus est in Euangelio per omnes Ecclesias. *Et ad Colossenses:* Salutat vos Lucas Medicus charissimus. *Et ad Timotheum:* Lucas est mecum solus. *Aliud quoque edidit volumen egregium, quod titulo* Πράξεις Ἀποστόλων *prænotatur, cujus historia usque ad biennium Romæ commorantis Pauli pervenit, id est, usque ad quartum Neronis annum. Ex quo intelligimus in eadem urbe librum esse compositum. Igitur* περιόδους *Pauli & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apocryphas scripturas computamus. Quale enim est, ut individuus comes Apostoli, inter cæteras ejus res, hoc solum ignoraverit? Sed & Tertullianus, vicinus eorum temporum, refert presbyterum quendam in Asia,* σπουδαστὴν *Apostoli Pauli, convictum apud Joannem, quod auctor esset libri, & confessum se hoc Pauli amore fecisse: & ob id excidisse. Quidam suspicantur, quotiescunque in Epistolis suis Paulus dicit,* Juxta Euangelium meum, *de Luca significare volumine. Et Lucam non solum ab Apostolo Paulo didicisse Euangelium, qui cum Domino in carne non fuerat, sed à cæteris Apostolis, quod ipse quoque in principio sui voluminis declarat, dicens:* Sicut tradiderunt nobis, qui à principio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. *Igitur Euangelium, sicut audierat, scripsit. Acta vero Apostolorum, sicut viderat, composuit. Vixit octoginta & quatuor annos, uxorem non habens. Sepultus est Constantinopoli, ad quam urbem vicesimo Constantii anno ossa ejus cum reliquiis Andreæ Apostoli translata sunt de Achaja.*

IN EVANGELIVM LVCAE
PARAPHRASIS,
PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

CAPVT I.

Angelus en bis adest: invisens cantat: idemque
Nato vate, patris lingua soluta, facit.

1 Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum:

IN humanis historiis, quoniam ex cognitione rerum non mediocris capitur vel voluptas vel utilitas, in primis requiri solet narrationis fides. Sed hanc multo magis esse oportet in Euangelica narratione, quæ non solum adfert oblectationem animi vacui, aut utilitatem ad vitam hanc temporariam, verum etiam necessaria est ad veram pie-

A

tatem, sine qua nemo consequitur æternam salutem, vitæque immortalis nunquam interituram felicitatem. Nec enim magnum periculum sit, si quis ignoret, quis fuerit *Hannibal*, aut *Alexander*: quid rerum gesserit *Epaminondas*, aut *Scipio*: quid scripserit *Solon*, *Lycurgus*, aut *Draco*: quid docuerit *Socrates*, *Plato*, vel *Aristoteles*: quanquam harum quoque rerum cognitio, juxta modum humanæ conditionis, suum habet fructum. Cæterum quisquis ignorarit Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum: quisquis non didicerit, quid pro salute generis humani gesserit in terris Dei Filius Jesus Christus, quid docuerit, quid promiserit constanter adhærentibus Euangelicæ doctrinæ, quid com-

comminatus sit hanc negligentibus, aut etiam adspernantibus, is vitare non poterit, quin exclusus à sodalitate piorum, exclusus à gaudiis vitæ cœlestis, cum impiis, gehennæ suppliciis nunquam finiendis addicatur. Ac primum quidem Euangelium per Apostolos ad hoc ab ipso Domino delectos, reliquosque discipulos Spiritu Sancto afflatos, viva tantum voce, sed optima fide, propagari cœptum est per omnes mundi regiones, atque in dies latius latiusque diffunditur. Quoniam autem facilius vitiatur narrationis sinceritas, quæ voce ceu per manus tradita permanat ad plurimos, quam quæ scriptis proditur, idcirco Matthæus Apostolus, unus è numero duodecim, quos in hoc munus peculiariter designarat ac delegerat Dominus Jesus, quum adhuc ageret in terris, & Marcus Petri Apostoli discipulus, afflatu divini Spiritus commoniti sunt, ut summam Euangelicæ narrationis in litteras mitterent, non hoc agentes, ut aliis præriperent iisdem de rebus scribendi facultatem, sed ne per Pseudapostolos quisquam circumventus Judaismum aut ineptas fabulas pro Euangelio sequeretur. Porro quemadmodum non omnes pari sinceritate prædicabant Euangelium: ita nec pari fide qui scribunt, tractant historiam Euangelicam. Complures enim ita conati sunt contexere seriem Euangelicæ narrationis, quemadmodum alii Scriptores rerum ab hominibus gestarum solent, sæpe falsa veris admiscentes, quæque ex incertis vulgi rumoribus hauserant, pro compertis narrantes; nonnunquam & ex sese comminiscentes, quod memorent, sive mentiendi libidine, sive alio quopiam affectu corrupti. Atque ut sunt res humanæ natura proclives ad corruptelam, fortassis & in posterum exorientur, qui mentiendo de gestis doctrinaque Christi ac discipulorum ejus, efficiant, ut nec veris habeatur fides. Proinde Spiritus Jesu vellicavit & meum animum, ut post Matthæum & Marcum, qui summa quidem fide, quod tum satis esse judicabant, prodiderunt: sed certo consilio quædam aliis scribenda reliquerunt, interim vivæ vocis officio supplentes, quod scripto deerat, postque alios, qui idem non simili fide conati sunt, quorum aliqui multa permiscuerunt, magnopere pugnantia cum Euangelica doctrina; nonnulli magis hoc spectarunt, ut indignis Euangelica gravitate fabulis explerent hiantes historiæ rimas, quam ut ea narrarent, quæ Spiritus Sanctus judicavit ad æternam conducere felicitatem, contexta serie quadam narrationis Euangelicæ, simul & ea supplerem, quæ sunt ab aliis prætermissa, & excluderem auctoritatem cæterorum, qui vel sua commenta, vel populari rumore, non optimo rerum auctore cognita, pro certis & compertis prodiderunt, aut prodituri sunt. Neque enim nos sic teximus historiæ seriem, ut nihil omnino prætermittamus eorum quæ gesta sunt, sed ea duntaxat referimus, quæ cognovimus ad Euangelicam pietatem & æternæ vitæ fructum pertinere. Nam infinitum sit omnia perscribere, quæ Jesus vel fecit, vel docuit. Sunt autem quæ citra salutis dispendium ignorari non possint: sunt rursum quorum cognitio plurimum adfert utilitatis ad studium pietatis: sunt denique quæ citra periculum salutis, citra grave dispendium pietatis nesciri possunt: quemadmodum in rebus divinis quæ scimus, minima portio est ad ea quæ nescimus.

2 Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis;

[2] Ergo nec omnia persequemur, nec incerta commemorabimus, sed ea duntaxat, quorum certissima fides nobis est facta ab indubitatis Apostolis ac discipulis, qui non solum ipsi pleraque suis oculis viderant, suis auribus hauserant, manibus contrectarant, quæ nobis narrabant, verum etiam aliqua pars fuerant eorum quæ gesta narrabant: utpote qui multa fecerint Domini jussu, & illius causa permulta passi sint, nimirum omnibus in rebus individui comites Jesu Christi. Nec ideo mihi debet esse levior fides, quod ea scribam, non quæ viderim ipse, sed quæ ab aliis didicerim. Rei tam inusitatæ, tam novæ atque incredibili conveniebat, primum fidem ab omnibus corporis sensibus conciliari, deinde prodigiis ac miraculis evidentibus confirmari. Atqui hæc argumenta non possunt esse perpetua. Neque enim Christus diu se conspiciendum præbuit, & miracula pro tempore dantur hominum incredulitati, quondam & ipsa desitura. Satis est ab his initiis esse profecta fidei rudimenta. Vidit, audivit, contrectavit Thomas, & credidit: sed Dominus eos beatos pronuntiat, qui quum res gestas non viderint, tamen Euangelico sermoni non minus fidant, quam si rebus gerendis interfuissent. Alioqui si solis oculis habetur fides, ipsi quoque, qui cum Domino corporalem egere consuetudinem multa narrant, quibus non interfuerunt, sed ab aliis bonæ fidei didicerunt, veluti de Nativitate & Genealogia Christi, de Magis, de fuga in Ægyptum, de tentatione Satanæ. Nos tametsi rerum initia non vidimus, tamen rerum exitus vidimus. Vidimus in Apostolis, quicquid Dominus in Euangelio promiserat. Vidimus illos afflatos cœlesti Spiritu per impositionem manuum impartire Spiritum Sanctum & aliis baptizatis: quin etiam in nobis ipsis Sancti Spiritus vim experti sumus. Vidimus ad nomen Jesu fugari Dæmones, pelli morbos: vidimus innoxia venena. Vidimus Euangelii majestatem per homines tenues, humiles & idiotas, paucis annis per universum orbem inclarescere, frustra repugnantibus mundi Principibus. Nimirum & hoc prædixerat Dominus: Quum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Tales auctores, tales rerum exitus, non sinunt nos dubitare, neque de iis, quæ nostram ætatem præcesserunt, neque de iis, quæ in postera secula promissa sunt. Quicquid Prophetarum oraculis fuerat olim prædictum, Jesus adveniens præstitit: quicquid hinc abiturus prædixit eventurum Apostolis, evenit: nec dubitandum quin cætera simili fide præstaturus sit, quæ præstanda distulit in alterum ipsius adventum: de resurrectione corporum, de præmiis piorum & impiorum.

3 Visum est & mihi, assecuto omnia à principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile,

[3] A certissimis igitur auctoribus totam Euangelicæ rei seriem studiose pervestigavimus, atque ex his delegimus, quæ maxime videbantur ad fidem & pietatem Euangelicam conducere, non sparsim & carptim attingentes, ut quæque inciderint, sed temporis ordinem ac rerum seriem sequuti, diligenter historiam digessimus: altius etiam rem repetentes, videlicet ab ejus conceptione, qui Servatoris adventum, ut nativitate, ita prædicatione, morteque præcurrit. Tum de nova conceptione Virginis, de nativitate pueri, de circumcisione, de purificatione, de prophetiis in puerum editis, de quibusdam divinæ indolis indiciis, quæ jam tum in puero veluti scintillulæ quædam emicuerunt, de quibus cæteri, qui cum fide scripserunt ante nos, pene nihil attigerant. Post hæc de baptismo & prædicatione Joannis: deinde de baptismo Jesu, de tentatione, de doctrina, de prodigiis, de morte, de sepultura, de resurrectione, de reditu in cœlum.

4 Ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.

[4] His ordine digestis, altero Volumine addemus, quomodo miserit Spiritum Sanctum: quæque fuerint Ecclesiæ nascentis, ac semper in majus gliscentis rudimenta: quid gesserint, quid docuerint Apostoli præcipui, Petrus, Jacobus, Paulus, & Barnabas, quibus miraculis, quibus afflictionibus nomen Domini Jesu glorificarint: non quod arbitrer hæc tibi nova futura, optime Theophile, sed partim ut ordine recognoscas, quæ carptim ab aliis didicisti: partim ut certiore fide percipias scripto nostro, quæ viva voce pridem ab aliis audieras, repudiatis complurium fabulis, quæ se nunc falso Euangelii nomine venditant: neque tu solum (neque enim hæc uni scribimus) verum etiam omnes vel hujus ætatis vel poste-

posteri, qui hoc sunt aut futuri sunt, quod tu nomine diceris, hoc est, omnes Theophili, qui Satanæ renuntiantes, prompta credulitate, piisque studiis ambiunt amicitiam Dei: quique spretis hujus mundi malis ac bonis, inhiant ad ea, quæ perennia sunt ac cœlestia.

5 Fuit in diebus Herodis, regis Iudaæ, sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia; & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen ejus Elisabeth.

[5] Cum jam adesset tempus illud divino consilio præfinitum, variisque Prophetarum oraculis prædictum, ac tot jam seculis à sanctis ac piis hominibus exoptatum, ut Dei Filius humanam naturam assumeret, sua morte redemturus humanum genus: sua doctrina suisque factis nos ad veri cognitionem, ac Euangelicæ pietatis studium instructurus, denique suis promissis nos erecturus ad spem vitæ cœlestis, quoniam totum hoc quod erat gerendum, novum erat, nec ullis auditum seculis, nihil præteritum est argumentorum, divina sapientia rationibus arcanis omnia moderante, quæ rei per se incredibili fidem apud homines conciliarent. Quis enim unquam audivit hominem ex homine fuisse natum in terris, qui semper Deus regnaret in cœlis? Prodigiorum plenæ sunt etiam Ethnicorum historiæ. In Veteris Instrumenti Voluminibus discimus, ignem è cœlo missum, mare divisum in duas partes, aquam ictu virgæ prolicitam è petra, mortuos denique revixisse. Quis unquam audivit virginem citra virilem operam peperisse? Erat autem nostræ salutis caput, illud esse persuasum omnibus, Jesum esse Messiam, cujus adventum omnia Prophetarum vaticinia promiserant, quem tota Mosi Lex adumbrarat, à quo uno salus esset omnibus speranda. Proinde divino consilio paratus est, qui cœlestem virginis partum, & ipse mirabili modo natus, præcurreret: qui nobilitate generis, qui inaudita vitæ sanctimonia, quique raris dotibus parta apud omnes auctoritate, Jesu nondum noto, primam notitiam ac fidem conciliaret apud incredulos Judæos: quemadmodum Euangelica Philosophia, cujus princeps & auctor erat Christus, vetustæ Legis, cujus typum gerebat Zacharias & Joannes, testimonio primum orbi commendata est. Mox versis rerum vicibus, ut Christus, proditis suis virtutibus, obscuravit Joannis gloriam: ita fulgor Euangelicæ majestatis, ubi sese prodidit mundo, Mosaicæ Legis auctoritatem velut antiquavit. Jacob autem Patriarcha morti vicinus, quum fatidico afflatus Spiritu plurima prædiceret, quæ multis post seculis essent eventura, jamque ventum esset ad Judam, è cujus tribu proditurus erat Dominus Jesus juxta carnem, vaticinium hujusmodi depromsit: *Non auferetur Sceptrum de Juda, & dux de fœmore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit exspectatio gentium.* Hæc prophetia satis evidenter significabat tum venturum Messiam, quum Judaica natio, quæ semper à suæ gentis Ducibus, Judicibus, Regibus ac Sacerdotibus fuerat gubernata, pareret alienigenæ Principi: simul & illud indicans, Euangelicam gratiam, à Judæis spretam, ad gentes demigraturam. Sed primus omnium Herodes Antipatri filius, quum non esset Judaici generis, & alioqui vir impius, non solum in gentis honorem cooptatus est, verum etiam favore Cæsaris regnum in Judæos obtinuit. Proinde vel hoc indicio conjicere poterant Scribæ & Pharisæi, qui Legis exactam scientiam profitebantur, jam adesse tempus, quo nasceretur ille, qui regnis terrenis abolitis inveheret regnum cœleste, quique pro tyrannis faceret pastores, pro dominis patres. Porro quum Judaici Sacerdotii summa quædam & admirabilis esset apud omnes dignitas, prædixerat Spiritus Sanctus per Prophetas, & hoc abrogandum, posteaquam venisset ille, qui non oleo corporali unctus ab hominibus, sed oleo cœlesti juxta spiritum unctus à Deo, unico quidem, verum efficacissimo sacrificio tolleret omnia peccata mundi, ac per fidem Euangelicam, divinique Spiritus largitatem sanctificaret universa. Prædixerat enim Daniel post hebdomadas annorum à Deo præfixas, futurum ut ungeretur Sanctus sanctorum, ac deinde cessarent hostiæ ac sacrificia veteris Legis. Quum venerint æterna, cessabunt temporaria: quum venerint spiritualia, cessabunt carnalia: quum venerit veritas, cedent simulacra: quum venerit lux, evanescent umbræ: quum cœperit loqui Christus, obmutescet vox crassæ Legis, donec & ipsa palam profiteatur eum, quem antehac typis quibusdam velut nutibus innuit magis quam eloquuta est. Hoc igitur tempore, quum Herodes, primum alienigena, deinde vir impius, ac multis homicidiis & parricidiis funestus, rerum summa potiretur apud Judæos, non ex auctoritate Dei, sed ex favore Cæsaris Augusti: cumque Judaici Templi religio, quæ figuris ac ceremoniis corporalibus constabat, maxime floreret apud homines, quum apud Deum sub falso religionis prætextu, inter Scribas, Pharisæos, Seniores & Pontifices, extrema regnaret impietas, Domini Jesu adventus his initiis primum cœpit innotescere mundo. Erat sub impio Rege Sacerdos pius, videlicet reliquiæ vetusti ordinis, nondum tot vitiis corrupti, huic nomen erat Zacharias, quem id temporis sortes ac vices in orbem recurrentes, ad sacrorum administrationem vocabant. Sic enim David universum Sacerdotum genus in duas principales familias digesserat, Eleazar & Ithamar. His subjectas familias reliquas distinxit in sortes viginti quatuor, ut ordine singulæ per suas vices sacris operarentur dies octonos, abstinentes interim ab omnibus, quæ juxta Mosaicos ritus videbantur hominem impurum reddere, temperantes & à congressu conjugum, nec attingentes privatas ædes, sed assidue versantes in Templo, quo castius ac purius tractarent rem divinam: cæteris interea fas erat, uxoribus, liberis, cæterisque rebus profanis, sed necessariis vacare. Porro dum hic ordo sortibus digeritur, inter viginti quatuor familias octavus locus obtigit Abiæ, unde Zacharias ducebat originem, & in cujus vices successerat. Hæc tametsi casu geri videbantur, tamen nihil non dispensatum est divino consilio, ne numero quidem ordinis otioso. Siquidem ut hebdomas multis de causis vetustæ Legis typum habet, ita ogdoas Euangelicæ gratiæ congruit, quum non jam per opera Legis, sed per fidem gratis donatur æterna felicitas. Erat autem & uxor Zachariæ Elizabeth, non tam generis nobilitate commendabilis (ducebat enim genus è primo gentis Israeliticæ Sacerdote Aaron) quam morum integritate venerabilis, ne non esset tali marito digna conjux.

6 Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & justificationibus Domini sine querela,

[6] Erat enim vere sanctum conjugium, non tam conjunctione corporum, quam animorum similitudine, ac pietatis societate confœderatum, propterea quod essent ambo vere justi: non justitia Pharisæorum, qui se falsa quadam specie sanctimoniæ venditabant oculis hominum ad quæstum & gloriam, obscurantes facies suas, præcinente tuba dantes eleemosynas suas: prolixis precibus in angulis platearum venantes opinionem pietatis, cum animus maderet omni spurcitie scelerum: sed sinceris animis sic servabant omnia, quæ Dominus per Legem præceperat, ut nec hominibus darent ullam ansam reprehensionis, & quod est difficillimum, oculis etiam Dei semet totius vitæ puritate commendarent: procurante nimirum & hoc divino consilio, ut is qui Christo venienti perhibiturus esset testimonium, esset ipse numeris omnibus populo Judæorum commendatus, primum generis paterni simul ac materni Sacerdotali nobilitate, parentis utriusque inculpata vita, tum suis ipsius raris & admirandis virtutibus, postremo gloriosa morte pro veritate obita. Talis nimirum præco decebat eum, qui venerat universum mundum odore bonæ opinionis ad se pellecturus.

[7] Quin

7 Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis.

7 Quin & illud divina providentia procuratum est, ut nativitatis novitas excitaret hominum animos in admirationem Joannis: nihilque plebejum exspectarent ab eo, qui non juxta vulgarem naturæ cursum, sed cœlesti beneficio natus esset. Quanquam enim probatissima esset apud omnes Zachariæ & Elizabeth sanctimonia, tamen in hoc parum felix videbatur illorum pietas, quod ambo consenuissent orbi. Nam apud Judæos ut magnifica quædam res habebatur matrimonii fœcunditas, ita sterilitas cum primis erat in probro, & inter præcipua vitæ mala numerabatur. Vulgus enim interpretabatur à Deo rejectos esse, quibus non obtigisset, populum Deo sacrum aliqua prole locupletare. Nondum enim didicerant carnales Judæi, spiritualem esse populum, quem Deus vellet cœlesti generatione semper in majus propagari: nondum audierant esse beatos, qui se castrassent propter regnum Dei. Ea res graviter discruciabat animos amborum, sed præcipue Elizabeth, quæ jam probroso cognomine vulgo sterilis vocabatur: & ut deploratæ sterilitatis mulier, inter infelices matronas numerabatur, quæ plurimis annis in mariti consortio peractis, nullum matrimonii fructum edidisset. Etenim sterilitatis probrum potissimum in fœminas cadere solet. Auxerat prolis desperationem utriusque senectus, sed quod naturæ virtus non dabat corporum congressui, hoc piis animorum votis indulsit divina benignitas.

8 Factum est autem, cum sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ ante Deum,

8 Itaque quum Zacharias Sacerdotii munere fungeretur in ordine vicis suæ, quæ erat, ut diximus, Abiæ, & in Templo versans in conspectu Dei, purus & castus sacris operaretur:

9 Secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret, ingressus in templum Domini:

9 Jamque ex more, sorte deligendus esset, quis introiret secretissimum Templi secessum, quod dicitur sanctum sanctorum, sorte delectus est ille, ut ingressus sancta sanctorum, quo nemini fas erat ingredi præter Pontificem, aut hujus loco designatum, ex præscriptis odoribus, stacte, onyche, galbano, ac thure pellucido sacrum suffitum poneret in altari, quod erat in secreto Templi recessu.

10 Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.

10 Habebatur enim hoc sacrificii genus apud Judæos omnium sanctissimum, nec ad hujus conspectum admittebatur profana multitudo, ac ne Levitarum quidem quisquam. Sed reliqui manebant foris, seclusi velo, deprecantes interim, ut quod pro totius populi salute offerebatur, Deus ratum habere dignaretur, donec Sacerdos, peracto intus sacrificio, prodiret ad populum, reliquaque perageret, quæ ad sacrificii legitimos ritus pertinebant. Porro Sacerdos non solum orabat pro populo, verum etiam pro se juxta Legis præscriptum, nimirum mortalis & ipse, & erroribus ac vitiis humanis obnoxius. Quum igitur Zacharias olim crebro votis Deum fatigasset, ut uxorem ipsius sterilitatis probro, se orbitatis molestia liberaret, tamen desperatione prolis jam pridem concepta, tum publicam populi redemtionem, multis jam seculis exspectatam, votis ardentissimis, velut à Deo præsente postulabat. Ac suffitus quidem insurgens ab ara per aerem diffundebatur. Cæterum pii Pontificis votum ad Deum usque penetrabat, Angelis nimirum perferentibus, quorum illæ partes sunt, piorum preces ad cœleste Numen perferre, & rursus illius munificentiam ad nos deferre.

11 Apparuit autem illi Angelus Domini, stans à dextris altaris incensi.

11 Angelus igitur è cœlo missus adstabat ad dextrum latus altaris, in quo odores adolebantur, veluti læta nuntiaturus, quod quæ dextra sunt, felicitatis habeant omen.

12 Et Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eum.

12 Hunc ubi cœlesti luce fulgentem subito vidisset Zacharias, nec enim hominum more ingressus est, sed repente sese conspicuum exhibuit, sane conturbatus est animo, ac pavore correptus est: non quod quicquam formidabile præ se ferret Angelus: sed quod humani corporis infirmitas non sustinet cœlestium Spirituum majestatem.

13 Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: & uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Ioannem;

13 Verum ut humanæ imbecillitatis est ad subitum Angeli conspectum inhorrescere: ita illorum benignitatis est, nostrum pavorem blando alloquio tollere. Itaque blando vultu, blandaque voce compellans Zachariam Angelus, ait: Non est quod expavescas Zacharia, sed est quod gaudeas. Nam adfero tibi, totique populo, pro quo intercedis, lætum nuntium. Annuit Deus piis votis tuis. Venturus est ille jam olim promissus, multisque jam seculis exspectatus Messias, liberator ac servator populi sui. Nec solum hoc impetratum est, quod petisti, verum etiam illud ad cumulum votorum adjicit divina bonitas, quod tu petere non audebas, quoniam fieri posse desperabas. Petisti redemtorem, accipies & redemtoris præconem. Elizabeth uxoris tuæ divino consilio dilata fœcunditas, ingens gaudiorum fœnus adferet tibi: ac publica totius populi lætitia cum privata tuæ domus gratulatione copulabitur. In hoc proficiet desperata fœcunditas, ut omnes intelligant, non esse partum vulgarem, sed auctore Deo nasci quod nascetur. Pariet quidem uxor tibi, sed non tibi soli pariet, pariet universo populo, pariet Deo, cujus providentia totum hoc negotium temperatur. Hoc mirabilius pariet, quo serius: hoc plausibilius, quod præter spem: hoc felicius, quod filium pariet, non quemlibet, sed magnum maximi Messiæ præconem ac præcursorem, & velut anteambulonem ac viatorem. Ad tam eximium munus gratuito Dei favore delectus est, & ideo vocabis nomen ejus Joannes, ut vel hinc admoneatur populus, illum fore Deo gratissimum, ac divinis dotibus affatim cumulatum.

14 Et erit gaudium tibi, & exultatio, & multi in nativitate ejus gaudebunt;

14 Itaque mœror, quem hactenus attulit tibi conjugis sterilitas, ubere gaudio multaque exsultatione pensabitur. Nec istud gaudium intra tuæ domus parietes continebitur. Gaudebunt tuo gaudio complures amici, qui prius tuo dolore dolebant. Gaudio gestient omnes in nativitate filii tui, qui sitiunt adventum Messiæ. Hunc veluti Solem filius tuus ceu lucifer quidam præcurret, admirabili luce prænuntiaturus illius imminentem exortum, qui totius mundi tenebras dispellet.

15 Erit enim magnus coram Domino: & vinum & siceram non bibet, & Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ:

15 Erit ille quidem incomparabiliter maximus, sed & filius tuus quemadmodum hoc erit inferior, ita cæteros omnes Prophetas, qui hactenus fuerunt, dignitate superabit. Futurus est enim vere magnus, non solum hominum opinione, verum etiam in oculis Domini: cui nemo magnus est, nisi dotibus, quas ipse largitur. Nec enim opibus aut strepitu vitæ, aut regno mundano magnus erit, sed harum potius rerum contemtu, quæ magnos reddunt quosdam in oculis hominum: quoque minus appetet hujus mundi commoda, hoc uberius cœlestibus bonis cumulabitur. Tantum autem aberit à luxu, cæterisque corporalibus oblectamentis, ut nec vinum nec siceram sit unquam bibiturus, hoc est, quicquid sobrietatem adimere potest homini. Non enim habent locum hæ sordidæ voluptates in eo, cujus pectus Spiritus Sanctus occuparit, qui filii tui mentem intra ipsos etiamnum uteri materni sinus latitantis replebit, ut gestu Prophetam agat priusquam effari liceat.

16 Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum:

16 Mox ubi cum ætate creverint divini Spiritus munera, mira perficiet, vel exemplo vitæ sanctissimæ, vel admirabili prædicatione. Siquidem juxta Malachiæ vaticinium, multos ex filiis Israel alienatos à Deo, dum freti carnali Lege, negligunt ea, quæ Legis figuræ designant, convertet ad Dominum Deum ipsorum, magna libertate prædicans instare regnum cœlorum, ad vitæ prioris pœnitentiam adhortans, baptismo præludens abolitioni peccatorum, quæ per Messiam erit futura.

17 Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ: ut con-

17 Denique commonstrans omnibus eum, quem Deus in hoc missurus est, ut per unum salus æterna contingat universis. Is Messias primum adveniet humilis, ut omnibus sibi fidentibus, gratis conferat æternam salutem. Deinde rursus adveniet cum majesta-

vertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.

jestate, pro suis cuique factis præmium redditurus: piis vitam æternam, incredulis & impiis mortem æternam. Quemadmodum autem juxta Malachiæ vaticinium, Elias præcursor erit adventus secundi, sua prædicatione præparaturus animos hominum, in diem illum Domini magnum ac terribilem: ita tuus filius præcursor erit prioris adventus, quo Deus per Messiam Filium suum descendet in terras, per ejus prædicationem universos homines ad sui cognitionem & amorem invitaturus; & ob id à nonnullis Elias esse credetur. Nec immerito dicetur Elias, qui spiritu ac virtute Eliæ præveniet adventum Domini: ut, quemadmodum scripsit Malachias, convertat corda patrum ad filios, quo Judæi, qui tantopere degenerarunt à religione majorum suorum, resipiscant, seseque referant ad meliorem frugem: & credentes Messiæ sermonibus, per quem Deus illis loquetur, vere promereantur dici filii Abrahæ, dum Abrahæ credulitatem imitantur: simulque eos, qui cortici Legis inhærentes, non intelligunt mentem ac vim Legis, convertat ad prudentiam justorum, qui didicerunt altius quiddam & sanctius occultari Legis tectorio, quod brevi Messiæ, qui Legem absolvet, prædicatione proferetur. Sed hujus cœlesti prædicationi filius tuus prævius, præparabit animos hominum, ut advenienti tradat populum, non omnino rudem, sed jam agnitione peccatorum suorum, exspectatione regni cœlestis, ac desiderio venturi Messiæ, præparatum atque instructum. Sic enim visum est Deo, jactis primum initiis ac rudimentis, per gradus paulatim ad summa provehere mortales, ad extremam ignorantiam & impietatem prolapsos.

18 Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde hoc sciam? ego enim sum senex, & uxor mea processit in diebus suis:

18 Hæc Angelo loquente jam metum posuerat Zacharias, sed quoniam magnifica promittebat, ac juxta naturæ cursum incredibilia, Judæorum more, atque etiam Synagogæ typum gerens, postulat signo quopiam pondus adstrui promissis, ut miraculum miraculo fidem impetraret. Respondit igitur hunc in modum Angelo: Quonam argumento præsenti cognoscere queam, certum esse quod polliceris in posterum? Nam alioqui reclamat naturæ sensus. Siquidem ipse jam consenui, & uxor provectioris ætatis est, quam ut ex ea partus sperari debeat. Quomodo continget vetulis & effœtis, quod juvenibus & corpore vigentibus non contigit?

19 Et respondens Angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum: & missus sum loqui ad te, & hæc tibi evangelizare.

19 Tum Angelus: Si hæc tibi promitteret homo missus ab homine, non injuria de promisso dubitares. Fateor enim esse supra vires humanas, fateor esse præter communem naturæ ordinem, quod promitto. Sed nec Angelus potest adferre vanum nuntium: neque quicquam est tam incredibile apud homines, quod Deus non facile præstet iis, qui credant ipsius promissis. Ego enim sum Angelus ille Gabriel, olim missus ad Danielem Prophetam, qui inter septem præcipuos cœli ministros semper adsisto in conspectu Dei, paratus ad omne obsequium divinæ voluntatis; nunc in hoc peculiariter à Deo designatus, ut in hoc negotio, quo non aliud unquam actum est majus aut mirabilius, inter Deum & homines internuntium agam. Hujus igitur, ne quid diffidas, promissi Deus auctor est, ego nuntius ab eo missus, ut hæc tibi referam, lætumque nuntium adferam.

20 Et ecce eris tacens, & non poteris loqui, usque in diem quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.

20 Dabitur autem, quando id postulas, quod simul erit & in posterum præstandi promissi argumentum, & præsentis diffidentiæ pœna. Ecce subito ab hoc tempore fies mutus, nec poteris quicquam effari, donec filius natus meam fidem liberarit, de qua dubitari non oportuit. Instat enim tempus, ut sileat incredula Synagoga, neque linguam habeant, nisi qui promta credulitate paruerint Euangelicæ prædicationi.

21 Et erat plebs exspectans Zachariam: & mirabantur quod tardaret ipse in templo.

21 Dum hæc aguntur in intimo Templi tabernaculo inter Zachariam & Angelum, populus universus exspectabat, ut prodiret ex more Sacerdos, reliqua peracturus apud multitudinem. Admirabantur autem quod solito diutius commoraretur in tabernaculo.

22 Egressus autem non poterat loqui ad illos, & cognoverunt quod visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus.

22 Tandem Zacharias prodit ad populum, vultu quidem insolitam lætitiam præ se ferente, sed elinguis. Quibus ex rebus populus intellexit illi visum aliquod intus apparuisse. Solet enim Numinum ac cœlestium Spirituum congressus habitum humani corporis immutare, quemadmodum & olim accidit Mosi. Porro quod lingua proloqui non poterat, nutibus indicabat, nimirum feliciter esse litatum, gratias agerent Deo, qui vota suorum exaudisset. Permansit autem Zacharias in Templo, fungens officio suo in administrandis sacris, usque ad expletum dierum numerum Habebat interea populus Judaicus mutum Sacerdotem, mox cessaturæ Legis indicium, eique cessuræ, qui prolata veritate, rerum umbras submoveret.

23 Et factum est, ut impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam:

23 Cæterum expleto legitimo tempore functionis, Zacharias recepit se in domum suam, ibi fretus Angeli promissis, complexus est sterilem ac vetulam suam Elizabeth: non enim hîc libidini vacabatur, sed desiderabatur proles, quæ Dei gloriam sua vita & prædicatione illustraret, quique præcursor esset futurus ejus, qui diu exspectatus, tandem perfectam salutem adferret omnibus. Casti conjugum complexus sunt, quos divina promissio copulat, non libido. Sanctus est coitus, qui nihil nisi prolem ambit. Pius amor prolis, quæ non nobis gignitur, sed publicæ saluti.

24 Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus, & occultabat se mensibus quinque, dicens:

24 Porro posteaquam juxta promissum Angeli concepisset Elizabeth, abdidit sese à conspectu populi mensibus quinque, læta quidem de conceptu, sed, ut est verecunda probitas, suppudescens, quod his, qui nondum noverant hæc auctore Deo geri, jam anus adhuc libidini vacasse posset videri. Nec enim ignorabat, quam sit pronum ad male suspicandum, simul & male loquendum vulgus hominum. Spectabat & illud prudens mulieris animus, non esse jactandum Dei donum apud populum, donec certum esset, ne si quid fefellisset, sterilitatis probrum, ob frustra speratam anui prolem, conduplicaretur.

25 Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.

25 Verum ubi jam sese certis argumentis cognovisset gravidam, sic suæ felicitati gratulata est, ut hoc totum quicquid esset, ad Dei bonitatem referret. Hactenus, inquit, sterilis & effœtæ probro traducta sum apud populum Israeliticum, cui turpior est corporis sterilitas, quam animi improbitas. Sed ut video, Dominus in hoc fœcunditatem distulit, quo non solum eximeret me à probro sterilitatis, verum etiam cumulatius adferret gaudium præter spem nata proles. Nam plane Dei munus est, qui quo ipsi visum est tempore, dignatus est ancillam suam respicere, quod posthac unica seraque, sed insigni prole, quam Deo genui, prædicabor mater felicior multis, quæ numeroso partu locupletant suos maritos.

26 In mense autem sexto, missus est Angelus Gabriel à Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth,

26 His ita gestis, restabat ut sanctior ac major hujus mysterii pars per Angelum procuraretur: videlicet, ut quod nunquam ab orbe condito fuisset auditum, neque posteris seculis foret audiendum, Filius Dei, Deus immortalis, ex homine virgine nasceretur, homo mortalis. Ergo quum appeteret tempus illud ab æterno præfinitum, ut Deus per Filium suum mundum universum à mortis ac peccati tyrannide liberaret, misit eundem Angelum Gabrielem, veluti paranymphum ac divini cum virgine congressus conciliatorem. Id factum est mense ab Elizabeth conceptu sexto.

27 Ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo David, & nomen virginis Maria.

27 Erat ad hoc cœleste negotium delecta virguncula, non opibus, non nominis claritate, non vitæ strepitu, non aliis rebus, quas hic mundus admirari solet, commendata, sed eximiis animi dotibus prædita, quæ commendant hominem oculis Dei, puritate, modestia, pietate. Ea habitabat in humili civi-

civitatula Galilææ Nazareth, gentis apud Judæos contemtæ. Erat autem virgo desponsa viro, nulla re nobili juxta mundi æstimationem, sed animi virtutibus Deo commendabilis: arte faber, cui nomen erat Joseph, genus ducens è stirpe David, è qua genus traxerat & sponsa, ne res non congrueret prophetiæ, quæ Messiam promiserat ex genere David Regis. Porro nomen virginis erat Maria. Humiles delegerat Deus, ne quid in hoc cœlesti negotio sibi mundus vindicaret. Moribus inculpatissimis ac purissimis delegerat, ne quid in hos criminis posset impingi. Casto conjugio junctos delegerat, ut virginei partus arcanum in suum usque tempus celaretur, simulque ne testis idoneus deesset rei alioqui incredibili, quod citra virilem congressum virgo peperisset.

28 Et ingressus Angelus ad eam dixit: Ave gratia plena: Dominus tecum: Benedicta tu in mulieribus.

28 Hæc quum in suo conclavi vacaret rerum cœlestium contemplationi, quemadmodum virginitas amat secretum, Gabriel Angelus multa luce conspicuus ingressus ad eam, novo genere salutationis illam affatus est: Ave, inquit, & gaude virgo gratiosa & favorabilis: Dominum habes tibi faventem ac propitium. Et ob hoc eris unice celebris, ac laudati nominis inter omnes mulieres.

29 Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus, & cogitabat qualis esset ista salutatio.

29 At virgo ad subitum adspectum Angeli, simulque ad novam & inauditam salutationis formam auditam, quum ipsa nihil magnifice de se sentiret, nonnihil animo turbata est. Nam quod expavit ad inexspectatum formæ juvenilis ingressum, vere virginei cujusdam ac teneri pudoris erat: quod non illico respondit, sed secum in animo versabat, quid sibi vellet tam nova tamque magnifica salutatio, partim erat prudentiæ, partim modestiæ.

30 Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum:

30 Quum autem non lateret Angelum, quid illa secum agitaret, non passus est eam diutius animo fluctuare, sed & pavorem blando ademit alloquio, & novæ salutationis causam exposuit: Non est, inquit, quod metuas, Maria, in tuto est tibi, quem unice diligis, virginitatis thesaurus. Nec te vana salutatione demulceo. Et lætissimæ rei, & maximæ tibi nuntius adsum. Noli expendere merita tua. Divini favoris est quod offertur, non meriti tui. Hoc ipso places Domino, quod tibi non places. Sit illud tibi satis, quod nacta es gratiam ac favorem apud Deum. Accipe rem inauditam, sed veram.

31 Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen ejus JESVM.

31 Concipies fœtum in utero tuo, pariesque filium, ac vocabis nomen ejus Jesum, quoniam salutem adferet populo suo.

32 Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus: & regnabit in domo Iacob in æternum,

32 Quanquam autem ex humili loco, ex humili puella natus, tamen divinis virtutibus erit modis omnibus maximus: adeo, ut posteaquam innotuerit mundo, vocandus sit non Propheta, sed Filius Altissimi. Cognomen erit majus humano modo, quia quod nascetur, erit humana conditione sublimius. In hoc nimirum præstabit Dominus Deus, quod promisit vaticinium, tibi non ignotum: è stirpe David natus, sedebit in progenitoris sui solio.

33 Et regni ejus non erit finis.

33 Non occupabit sibi mundi præsidiis regnum mundi temporarium, sed Pater cœlestis dabit illi regnum David cœleste, ac regnaturus est super viros Israelitas in æternum. Nec hujus regni venturus est ullus finis, quemadmodum vaticinatus est Esaias Propheta.

34 Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?

34 Ex his tam magnificis Angeli promissis, nihilo factus est insolentior virginis animus, nec ex rerum sublimitate concepit diffidentiam, non præsumebat animo, se quoque cum filio regnante regnaturam: nec ignorabat, nihil esse tam arduum, quod solo nutu non posset Deus. Tantum de virginitatis adamato thesauro sollicita est. Proinde non postulat ab Angelo signum, quemadmodum fecerat Zacharias, tantum modum rei gerendæ, verecunde simul & prudenter quærit ex Angelo cognoscere, respondens hunc in modum: Quanam, inquit, ratione fiet, ut pariam filium, quandoquidem ita desponsa sum viro, qui cum nunc vivo, ut mihi tamen cum eo non sit consuetudo connubialis? Placet enim utrique castitas, & hanc felicitatem nobis, si liceret, cuperemus esse perpetuam.

35 Et respondens Angelus dixit ei: Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.

35 Docet igitur modum Angelus, & de virginitate scrupulum eximit virgini: Nihil hîc, inquit, ô virgo, geretur juxta communem naturæ cursum. Cœlestis erit partus, ac cœlesti peragetur opifice. Castum sponsum tuum amore casto perges prosequi. Continget tibi felicissima fœcunditas, absque ullo virginitatis detrimento. Non enim tibi in hoc additus est sponsus, ut is te matrem faciat, aut tu illum patrem, sed hac ratione divina providentia, tuæ incolumitati, tuæ famæ ac virginitati debitæ tranquillitati consultum esse voluit. Voluit adesse certissimum testem novi partus. Noluit deesse, qui casto convictu, qui fidis obsequiis tibi, pueroque, qui nascetur, inserviret. Denique hoc consilio voluit hoc mysterium celatum esse incredulis, celatum etiam impiis Spiritibus. Sanctus hic divinæ naturæ cum humana coitus, non violabit pudicitiam tuam, sed consecrabit. Decrevit Pater cœlestis novo modo rursus Filium suum ex te gignere. Nec erit opus ad divinum conceptum ullo viri mortalis semine, sed Spiritus Sanctus cœlitus illabetur in te, inque tuo utero, velut in officina cœlesti, sacri fœtus opificium peraget, ac pro mariti corporali complexu, obumbrabit tibi Altissimus, sic immensam virtutem suam ad humanæ naturæ modum attemperans, ut congressum sustinere possit. Ubi libido intercedit in coitu, ibi quod nascitur, immundum nascitur, & peccato obnoxium. Cæterum quod ex te nascetur, quoniam ex sanctissimo complexu concipietur Altissimi: quoniam ex opificio Sancti Spiritus, qui sanctificat omnia: quoniam è purissima virgine, quam unam in hoc Deus delegit immunem ab omni labe vitiorum, mox sanctum erit ut conceptum fuerit. Ac propter corpus humanum, de tui corporis substantia desumtum, recte dicetur filius virginis ac filius hominis: cæterum post intellectum hujus nativitatis mysterium, non dicetur filius Joseph, sed Filius Dei: non quidem vulgari more, quo justi purgati à peccatis ac per gratiam Dei justificati, per adoptionem dicuntur filii Dei: sed singulari ratione vocabitur Filius Dei, ex quo vere bis natus sit, semel absque initio, ab æterno æternus: nunc in tempore ex matre mortali mortalis, homo ex homine. Sicut autem in hoc congressu divina natura cum humana conglutinabitur, ita partus utriusque parentis naturam referet. Hoc divini consilii mysterium sublimius est quam ut vel ab Angelis percipi queat. Tibi satis est mentem credulam, & ad obsequium promtam exhibere. Cætera pro suo arbitratu peraget is, qui quicquid vult, potest.

36 Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua: & hic mensis sextus est illi, quæ vocatur sterilis:

36 Jam ut gaudium tuum sit cumulatius, & certior fiducia, sume exemplum recens è proximo. Ecce Elizabeth cognata tua, anus illa jam diu deploratæ sterilitatis, præter omnem spem, præter naturæ vires, me nuntio concepit filium, tui partus præconem futurum. Jamdudum certus conceptus est, tumet uterus, vivit ac movetur infans. Nam hic mensis illi sextus est, ex quo concepit illa vulgo dicta sterilis, & antequam senesceret: nunc etiam provectioris ætatis, quam ut sperari possit soboles, etiamsi antea sterilis non fuisset.

37 Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.

37 Hoc ita visum est Deo, ut intelligant omnes, nihil esse tam incredibile apud homines, quod non præstet divina virtus, si voluerit. Tam facile dabit conceptum virgini, quam dedit sterili: nisi quod tuum exemplum singulare voluit esse, propterea quod partus sit futurus singularis. Peperere divino munere steriles aliquot, sed nihil aliud quam homines peperere. Nulla antehac virgo peperit, nec ulla post te paritura est, quia non nisi semel nascetur, qui divinam & humanam naturam unus in se complectatur.

38 Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa Angelus.

38 Hæc ubi dixisset Gabriel, virgo paucis verbis respondit, sed quæ summam animi modestiam, cum summa fiducia pietateque conjunctam testarentur: Scio, inquit, promissum esse per os Esaiæ, ut virgo conciperet, & pareret filium: nec dubito, quin possit Deus omnia quæ velit, nec fallet in promissis suis. Quod si ita illi visum est, me puellam omnium infimam ad hujus mysterii ministerium deligere, nihil est quod hinc mihi vindicem vel meriti, vel gratiæ, totum erit divinæ bonitatis, totum erit divinæ virtutis, me tantum offero ancillam Domino, cui semel dicata sum, paratam ad omne obsequium. Credo quod promittis, & opto ut quam primum mihi contingat, quemadmodum promittis. Simulque cum dicto peractus est insensibiliter cœlestis ille conceptus, habebat in utero Filium Dei, repleta est Spiritu Sancto. Ac mox reliquit illam Angelus. Ab hoc sancto virginis cum Angelo colloquio Deus auspicari voluit restituendi generis humani negotium, quando primum illud pestiferum virginis cum serpente colloquium, exitii seminarium invexerat mundo.

39 Exurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana cum festinatione, in civitatem Juda:

39 Ac paucis post diebus Maria ex munere divino facta modestior & officiosior, quoniam ex Angeli sermone didicerat Elizabeth cognatam suam sextum jam mensem esse gravidam, relictis ædibus suis profecta est in montana, magnaque celeritate pervenit in civitatem Judæ, ubi habitabat Zacharias;

40 Et intravit in domum Zachariæ, & salutavit Elizabeth.

40 Et ingressa domum illius salutem & gratulationem obtulit cognatæ. Siquidem vera pietas potius gaudet de felicitate aliena, quam studet jactare suam. Amat secretum virginitas, non evocatur ab ædium intimis, nisi provocet officium: in publico properat, in officio lentior est. In toto itinere neminem salutavit Maria, donec ventum esset ad Elizabeth.

41 Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus: & repleta est Spiritu sancto Elisabeth:

41 Neque vero vulgaris fuit illa salutatio. Crevit utriusque ex mutua gratulatione felicitas, exuberavit Spiritus divini vis. Maria fontem omnium spiritualium dotium secum ferebat in utero, suique fœtus afflatu jam tota spirabat Deum. Itaque factum est, ut simul atque virginis salutatio tetigisset aures Elizabeth, infans, quem anus gestabat in utero, veluti gaudio gestiens exsiliret. Sensit Joannes nondum natus Domini sui modo concepti divinam virtutem, & intra materni uteri sinus gestu prædicat eum, quem olim erat sua voce prædicaturus. Nec sine fructu sensit sanctum infantis sui tripudium Elizabeth; per fœtum divinitus afflatum afflatur & mater, ac felici contagio corripiuntur omnia.

42 Et exclamavit voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.

42 Per Mariæ vocem cœlestis virtus penetrat in fœtum Elizabeth, per fœtum afflatu correptum, afflatur & mater, sic ut * ipsa repleta Spiritu Sancto, non jam continuerit animi sui gaudia, quæ prius tacita latitaverat, conceptum pudore dissimulans: sed ingenti voce, quam ingens affectus suppeditabat, exclamaverit, ea promens afflatu Spiritus, quæ nec ex uteri tumore suspicari poterat, nec ex homine didicerat: & perinde quasi Angelum audisset cum Maria loquentem, ita verbis Angelicis suam gratulationem auspicatur: O felix, inquit, virgo, tu primam laudem obtinebis inter omnes laudatas mulieres. Simulque sacer fructus virginei ventris tui, unde prodibit flos ille mirabilis, qui gentium omnium voce prædicabitur per universum orbem, de quo jam olim vaticinati sunt Prophetæ, ac primam laudem obtinebit inter omnia, quæ in cœlis sunt, & quæ in terris. Agnosco, majus est homine quod claudis uteri tui thalamo.

43 Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me?

43 Si tantum in nobis æstimetur ætas, non est incongruum puellam venire ad anum: sin æstimetur fœtuum dignitas, meum erat ad te properare. Ego quidem sat eram felix divino beneficio, quod prolem gesto, magnum quiddam olim futuram: sed quonam meo merito tanta felicitas mihi contigit, ut mater futura Domini mei ultro veniat ad me?

* In alia Editione & adjicitur.

44 Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo.

44 Siquidem argumento indubitato sensi Domini mei adventum. Ecce enim simul atque vox salutationis tuæ personuit aures meas, sensi infantem subsultantem in utero meo, velut occurrere gestientem Domino suo, ac debitum honoris officium exhibere. Nimirum respondes mater tuo fœtui. Ille Dominus dignatur invisere famulum suum, ut sanctificet, impleatque Spiritu Sancto: tu tanto major dignitate, non gravaris adire minorem, hoc submissius te gerens, quo magis præcellis divinis dotibus, quas recte facis dum non adscribis tuis meritis, quum sint gratuitæ Dei beneficentiæ.

45 Et beata, quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi à Domino.

45 Hoc certe nomine felix es, quod non diffisa sis, quamlibet incredibilibus Angeli promissis. Concepisti citra virilem operam, nec dubium est, quin eadem fide sint tibi præstanda cætera, quæ Domini nomine pollicitus est Angelus.

46 Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum:

46 Hæc cum afflatu prophetico dicta essent ab Elizabeth: Maria quoque, quæ hactenus virginali pudore texerat animi sui gaudia, Spiritu sacro correpta, quo jam dudum erat plena, non sibi temperat, quin Hymno gratulabundo prorumpat in laudem Dei, cujus bonitati tribuendum est, quicquid præclari contingit hominibus: Merito, inquit, mihi gratularis, Elizabeth, sed hoc totum divini gratuitique muneris est, unde nihil est quod meis arrogem meritis. Et ideo non lingua tantum, sed & ex intimis præcordiis anima mea suæ imbecillitatis sibi conscia, Dominum extollit laudibus, tanto vehementius admirans divini beneficii magnitudinem, quanto minus agnoscit in se meritorum. Est de quo illi gratias agam, est de quo illius benignitatem prædicem, non est de quo mihi plaudam.

47 Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.

47 Et tamen gaudio ineffabili gestit & exsultat spiritus meus, cœlesti afflatus Spiritu, non in sese, sed in Deo, qui mihi cunctisque totius salutis est auctor.

48 Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

48 Etenim quum essem omnium abjectissima, tamen ille pro sua bonitate respexit humilem ancillam suam, tantoque dignatus est munere, ut posthac juxta tuum & Angeli sermonem, me felicissimam sint prædicaturi, non solum hujus ætatis Judæi, verum etiam seculis omnibus, omnes totius orbis nationes, quibus contigerit ex me Servator. Siquidem hoc vere felices dici possumus, quod nobis non nostra industria, non nostris meritis, sed gratuito favore Numinis collatum est. Tota igitur hujus felicitatis laus in illius laudem redundabit, qui gratis contulit. Prædicabor ego beata, sed illius munificentia.

49 Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen ejus.

49 Quid autem de me prædicabunt posteris seculis totius mundi nationes? Nimirum, quod in me humillima puella rem miram & inauditam perfecerit is, qui immensa virtute sua nihil non potest. Et idcirco meum nomen inter felices numerabitur. Cæterum illius nomen erit ubique sanctum & adorandum, ad quod sese flectet omne genu, cœlestium, terrestrium, & inferorum, per quod unum continget salus universo mundo. Hujus enim nominis professio salutem & sanctimoniam conferet universis. Ad hoc nomen invocatum pellentur morbi, torpescent venena, fugient Dæmones, reviviscent mortui.

50 Et misericordia ejus à progenie in progenies timentibus eum.

50 Gratuitum & hoc erit, non debitum: misericordiæ erit, non meriti: quam largissime profundet, non solum genti Judaicæ, quæ peculiariter illum exspectavit, non solum uni ætati, sed late propagabitur, à natione in nationem, usque ad extremos orbis fines, à seculo in seculum, usque ad ultimum hujus mundi diem. Soli quidem Israelitæ salutem hanc exspectarant à Prophetis promissam, sed quisquis in quacunque gente relictis vitiis, timere cœperit Deum, is in Israelitico consortio censebitur.

bitur. Ad eos pertinget hæc salus, qui sibi displicentes per fidem sese submiserint Domino, sive Græci sint, sive Galli, sive Britanni, sive Scythæ. Contra qui suis fidentes factis, sese erexerint adversus magnitudinem Dei, repellentur ab hujus beneficii consortio, etiamsi ex ipso Abraham aut David fuerint prognati. Non enim hoc divinum munus confertur aut ex opum censu, aut ex generis æstimatione, aut ex operibus legalibus, aliisve meritis aut præsidiis humanis, sed ex commendatione cordis modesti, suique pœnitentis, atque ex Dei misericordia per sinceram fiduciam pendentis.

51 Fecit potentiam in brachio suo: dispersit superbos mente cordis sui.

51 Deus enim volens dejicere supercilium sapientiæ potentiæque mundanæ, per Filium suum factum humilem, exseruit robur sui brachii, ac stultam fecit hujus seculi sapientiam: dejecit ac fregit hujus mundi potentiam, declarans se etiam quum maxime sese demittit, tamen esse potentiorem totius humanæ potentiæ fastigio: & quod in illo stultum videtur, sapientius esse quamlibet admirabili hujus mundi sapientia. Cæterum qui freti sua sapientia, qui confisi suis viribus, cervices suas erexerunt adversus Deum, hos mirabiliter dissipavit suis ipsorum consiliis, quemadmodum olim promiserat per Prophetam: Comprehendam sapientes in sapientia sua. Dum enim astutia humana pugnant adversus consilium divinum, & suam prodiderunt stultitiam, & divinam sapientiam imprudentes illustrarunt. Dumque præsidiis hujus mundi conantur opprimere institutum Dei, declararunt quam nihil possit hic mundus adversus virtutem divinam, quam sua rebellione confirmarunt.

52 Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles.

52 Ita versis rerum vicibus, qui prius sublimes sedebant in thronis, humana sapientia turgidi, humana potentia & auctoritate formidabiles, hos detraxit à rerum fastigio: & qui juxta mundum erant humiles, hos divina benignitas sustulit in altum. Qui religionis arcem tenere videbantur, deprehensi sunt impii: qui videbantur esse alieni à Deo, subito facti sunt filii Dei.

53 Esurientes implevit bonis: & divites dimisit inanes.

53 Qui suam agnoscentes injustitiam, esuriebant justitiam Dei, hos Deus explevit suis bonis: contra qui sibi videbantur prædivites, ac bonis operibus abundare, & ideo non esuriebant gratiam Euangelicam, hos rejecit à se famelicos. Circumcisio versa est in præputium: præputium successit in gloriam circumcisionis. Israelita sibi fidens, seclusus est à regno Dei, & gentes adscitæ sunt in honorem filiorum Abrahæ. Superbus Pharisæus fastiditus est, meretrices & humilis publicanus receptus est.

54 Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ.

54 Stantes & erectos dejecit, jacentes ac periclitantes porrecta misericordiæ manu sublevavit. Qui videbant, cæcos reddidit. Qui suam cæcitatem deplorabant, aperuit oculos. Qui morbum suum agnoscebant, his salutem contulit. Qui sibi sani videbantur, hos suo morbo reliquit. Qui se gloriabantur esse filios Abrahæ, hos declaravit esse filios Diaboli. Qui nihil habebant cognationis cum Abraham juxta carnem, hos per fidem Euangelicam reddidit veros Abrahæ filios. Qui se jactabant glorioso nomine Israel, hos repudiavit ab hæreditate promissorum Israel.

55 Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, & semini ejus in secula.

55 Cæterum quicumque quacunque ex gente, sive servus, sive liber sese offerret ad cultum spiritualem Dei, hunc ad se recepit Deus, & in eo præstitit suam diu dilatam misericordiam, quam Prophetarum oraculis promiserat Israelitico populo, quem ut peculiarius adamatum, in sacris Literis appellat puerum suum. Non erat oblitus sui promissi, sed ob longam moram, perinde quasi fuisset oblitus, obrepserat desperatio. Nunc declaravit sese nequaquam immemorem sui populi. Hæc est enim illa vera posteritas Abrahæ. Hic est ille verus Israel, quem Deo commendat non sanguinis propinquitas, sed fidei sinceritas, qua sola cernitur Deus. Non hæc fortuito casuve geruntur, sed hoc nunc exhibitum est, quod olim Deus promiserat patribus nostris Abraham, & posteris ejus. Dictum est enim Abrahæ: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Dictum est David: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Hæc olim promissa, à piis exspectata, à multis desperata, nunc visum est Deo perficere veris posteris Abrahæ, quorum genus non deficiet usque ad finem mundi. Hæc fatidico Spiritu Maria proloquuta est, perinde quasi facta essent, quæ essent futura.

56 Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus: & reversa est in domum suam.

56 Commorata est autem apud Elizabeth cognatam suam ferme tribus mensibus, sanctis colloquiis & amicis obsequiis sublevans anum. Sub instantem autem cognatæ partum Maria repetiit domum suam. Non enim convenit virginibus obstetricandi officium, & mox affluxuram turbam fugiebat.

57 Elizabeth autem impletum est tempus pariendi, & peperit filium.

57 Jamque aderat legitimum tempus, quo fœtum ederet Elizabeth, ac natus filius certam fidem fecit promissi divini.

58 Et audierunt vicini & cognati ejus, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei.

58 Res rumore sparsa est per vicinos & cognatos, quibus ut ante doluerat Elizabeth sterilitas, ita voluptati fuit, quod ex ingenti misericordia divina, edita prole mascula, contigisset anui deploratæ sterilitatis nomen matris, cui felix fuerat futurum genuisse puellam, sed multo felicius erat genuisse filium. Et hîc apparuit Angeli promissum, qui dixerat fore, ut in nativitate pueri multi gauderent. Accurrerunt enim complures, ac gratulabantur puerperæ. Æquum autem erat, ut multi gauderent in illius nativitate, qui plurimorum bono natus fuerat.

59 Et factum est in die octavo, venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui Zachariam.

59 Jam venerat dies à partu octavus, quo juxta Legis præscriptum circumcidendus erat puer, & indendum nomen. Venerunt itaque cognati, qui ex propinquitatis officio curarent puerum rite circumcidendum. Quoniam pater erat elinguis, qui solet esse auctor imponendi nominis, cognati suspicantes id patrem velle, quod vulgo solet esse gratissimum, appellarunt eum patris nomine Zachariam.

60 Et respondens mater ejus, dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes.

60 Mater contra, quod à marito muto discere non poterat, Spiritus afflatu docta, contendit non esse vocandum Zachariam, sed Joannem: nimirum significante Spiritu Sancto, eum, qui natus erat, præconem futurum novæ Legis, quæ veterum traditiones abrogaret, & carnalem cultum verteret in gratiam spiritualem. *Zacharias* enim Hebræis sonat idem quod *memor Domini*. *Joannes* à *gratia* dictus est. Legis justitia constabat operibus præscriptis: Euangelii justitia gratia constat ex fide.

61 Et dixerunt ad illam: Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.

61 Non cesserunt auctoritati matris cognati, sed è regione contendebant potius appellandum Zachariam, eo quod nullus esset in tota gente Zachariæ, qui dictus sit Joannes. Et solet in prole per inditum nomen, vel patris, vel avi, vel patrui, vel alicujus cognati memoria renovari. Et adhuc hodie sunt, quibus magis arridet nomen Zachariæ, quam Joannis, nimirum hi, qui nondum patiuntur aboleri circumcisionem, neomenias, lotiones, dies festos, jejunia, delectum ciborum, sacrificia, re videlicet clamitantes: nomen Joannis nolumus, veterem Zachariam volumus.

62 Innuebant autem patri ejus, quem vellet vocari eum.

62 Quum itaque non conveniret inter puerperam & cognatos, opus erat auctoritate patris, quæ contentionem finiret. Is nondum habebat linguam, quum jam sermone esset opus. Nutibus igitur utcunque significatum est illi, quod nomen placeret indi filio.

63 Et postulans pugillarem scripsit, dicens: Ioannes est nomen ejus. Et mirati sunt universi.

63 Ille re intellecta poposcit tabellas pugillares, ut mutis literis indicaret, quod viva voce proloqui non poterat. Allatis pugillaribus scripsit hunc in modum: *Joannes est nomen ejus;* significans hoc nomen illi inditum ab Angelo priusquam conciperetur. Id admirati sunt omnes, & quod placeret nomen novum, & quod inter matrem & patrem mutum de nomine conveniret. Jam appetebat tempus, ut inciperet loqui Lex Mosaica, quæ hactenus figuris ac mutis elementis Euangelii gratiam utcunque designarat. Tempus aderat, ut os, quod juxta promissum

sum Gabrielis clauserat incredulitas, aperiret credulitas.

64 Apertum est autem illico os ejus, & lingua ejus, & loquebatur benedicens Deum.

[64] Protinus igitur ut scripserat, solutum est linguæ vinculum. Nec aliunde redditi sermonis facultatem auspicatus est, quam à laudibus Dei, cujus gratuita munificentia tantus gaudiorum cumulus contigisset. Nisi siluerit Judaica lingua, carnalium observationum prædicatrix, & humanæ justitiæ vindicatrix, non potest loqui lingua Euangelica, quæ gratiam prædicat, quæ fidem, quæ caritatem, non Legis opera, quæ non homini justitiæ laudem vindicat è suis factis, sed Dei justitiam prædicat ex innocentia gratis collata per fidem.

65 Et factus est timor super omnes vicinos eorum, & super omnia montana Judææ divulgabantur omnia verba hæc:

[65] Hæc omnia de anu puerpera, de novitate nominis, de filio per Angeli promissum nato, de patre prius ex loquente facto muto, rursus ex elingui facundo in laudem Dei, rumore sparsa sunt, non jam per cognatos tantum ac vicinos, verum etiam per universam illam Judææ regionem, quæ montana dicitur, adeo ut non solum admiratio, sed stupor quidam & horror, ex tot tam insolitis miraculis conceptus, occuparet animos omnium.

66 Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes: Quis, putas, puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo.

[66] Siquidem ex his præludiis colligebant, natum puerum olim magna & inaudita patraturum, cujus conceptus & nativitas jam tum prodigiis insigniretur. Videbant patris effœtam senectutem, anus deploratam sterilitatem: considerabant linguæ subito ademtæ ac redditæ miraculum: audierant Gabrielis intercessisse ministerium: sentiebant in utroque parente Spiritus cœlestis afflatum, nihil non esse præter morem communem, nihil non præ se ferre virtutem divinam. Hæc in suo quique corde contemplantes, dicebant apud sese: Quisnam futurus est est iste puer? Nemo Prophetarum tam prodigiose natus est. Siquidem ipsa rerum miracula declarant hæc geri virtute Dei, quæ puero adsit ad res summas delecto. Neque vero hæc temere ratiocinabantur. Nam vere manus Dei virtutem suam cœlestem exserebat in puero, & per puerum in parentes, mirabiliora suo tempore proditura.

67 Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu sancto: & prophetavit, dicens:

[67] Et ne non omnia redundarent miraculis, & gaudiis affluerent, Zacharias quoque pater Joannis totus afflatus divino Spiritu, erupit in hunc Hymnum:

68 Benedictus Dominus Deus Israel: quia visitavit, & fecit redemptionem plebis suæ:

[68] Prædicanda est, inquit, & omni laudis genere vehenda est Dei bonitas, qui cum sit Deus omnium, tamen peculiariter dici voluit Deus Israel, non quod non esset aliarum gentium Dominus, sed quod Israeliticum populum typum esse voluerit cœlestis illius populi, qui contemtis rebus terrenis adspirant ad æternam illam Hierusalem, ubi rebus invisibilibus colitur Deus. Ab his, quocunque sub cœlo degunt, quacunque de gente nati sunt, laudandus est Deus, qui tandem dignatus est novo more invisere populum suum, jam miseræ diutinæque servitutis tædio laborantem, ac desperationi proximum: adversus quem Satanas, peccatum & mundus invaluerat, sic, ut nec spes esset in Pharisæis, nec in Philosophis, nec in Mosaicæ Legis ceremoniis. Respexit ille propitius, & ab his omnibus malis redemit gratuito populum suum.

69 Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui.

[69] Potens erat tyrannus, qui multo satellitio stipatus regnabat per omne genus hominum, à quo viribus humanis non poterat vindicari libertas Israelitarum. Solus Deus hoste potentior, addidit infirmis robur, misso duce invicto, qui cornu divinæ virtutis dejiceret adversariorum opes, quique devicta morte gratis conferret per fidem salutem æternam omnibus. Hoc salutis præsidium erexit nobis in gente David cultoris sui, cui promiserat hoc beneficium, perventurum hinc ad omnes, quicunque juxta spiritum promerentur esse filii David, non degenerantes à pietate patris. Ille fortiter ac feliciter pugnavit adversus alienigenas & hostes Israelitici populi. Hoc duce pugnandum est adversus perniciosiores hostes, qui perimunt animas: hi sunt Satanas, cum Spirituum impiorum copiis: hi sunt affectus pravi, sollicitantes ad ea, quæ Deo sunt invisa: hi sunt homines magis amantes ea, quæ sunt hujus mundi, quam ea, quæ sunt Dei, per quos, velut organa, vim suam exserit Diabolus.

70 Sicut locutus est per os sanctorum, qui à sæculo sunt, prophetarum ejus:

[70] Neque hæc casu sic eveniunt: sed quod nunc præstat, jam olim promiserat Deus per omnium Prophetarum ora, quos suo Spiritu afflaverat, qui ab orbe condito vaticinati sunt.

71 Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos:

[71] Promiserat enim fore, ut aliquando misso potenti duce servaremur ab hostibus nostris, & eueremur è manibus omnium, qui nobis pessime volebant, conantes pertrahere in mortem æternam.

72 Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris: & memorari testamenti sui sancti.

[72] Nec erat hoc meriti nostri, quibus præstitit hoc tantum beneficium: neque patrum, quibus promiserat quod nobis exhibuit. Sic illius bonitati visum, ut rem tantam largiretur immerentibus: sic illius justitiæ visum est, ut quod promiserat, præstaret suo tempore, ut ab omnibus intelligeretur non modo misericors ac beneficus, verum etiam verax ac promissi tenax.

73 Jusjurandum, quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis:

[73] Non enim promisit solum, verum etiam fœdus pepigit cum patribus nostris: juravit per semetipsum Patriarchæ nostro Abrahæ, videlicet illius admirabili erga se fiducia delectatus, quod fretus promisso divino non dubitarit immolare filium suum unicum Isaac, dicens: *Per memetipsum juravi, quoniam fecisti rem istam, nec pepercisti filio tuo unigenito mea causa, benedicam tibi, & multiplicabo posteritatem tuam sicut stellas cæli, & arenam, quæ est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur per semen tuum omnes gentes terræ, propterea quod obedisti voci meæ.* Nimirum hæc est vera posteritas Abrahæ, quæ non per ceremonias Legis, sed per obedientiam credulitatis obtemperat Deo, per Euangelium orbi loquenti.

74 Ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi,

[74] His præstatur promissa de inimicis victoria, quibus à peccati tyrannide liberatis, liberatis à cunctis erroribus, liberatis à Satanæ jugo, contigit renuntiare vitæ pristinæ, ut posthac securi nostri ducis præsidio, serviamus uni, cui debemus omnia, qui prius servieramus ambitioni, libidini, avaritiæ, servieramus Diabolo:

75 In sanctitate & justitia coram ipso, omnibus diebus nostris.

[75] Serviamus autem non sabbatismis, neomeniis, abstinentia ciborum, immolatione pecudum, quæ speciem religionis habent apud homines, quemadmodum hactenus fecere majores nostri, sed puritate conscientiæ, sed sinceritate vitæ, qui cultus est gratissimus in conspectu Dei, qui non respicit carnales victimas, sed animi pietatem, amans sibi de suis donis sacrificari. Nec hic cultus præscriptis diebus exhibendus est Deo, quemadmodum hactenus factum, sed per omnem vitam nostram. Non enim est unquam ab his sacrificiis cessandum, sed semel gratis data pietas, sanctis studiis semper in majus est provehenda. Nos itaque felices divino munere, quibus juxta Prophetarum oracula datus est redemtor potens, ac servator invincibilis.

76 Et tu puer, propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus.

[76] Sed ejusdem Dei munere tu quoque felix, ô puer, qui tanti ducis præcursor delectus es. Quemadmodum enim hesperus antevenit Solis exortum, mortales somno torpentes ad lucis adventantis exspectationem expergefaciens: ita tu imminente Domini adventu, qui per unicum Filium suum decrevit orbem nostrum invisere, præcurres, præparaturus animos hominum ad tantæ salutis susceptionem: ne si adventus ille mentes hominum oscitantes & aversas offenderit, oblata salus vertatur in cumulum exitii.

77 Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum:

[77] Efficies enim tuo baptismo, tuaque prædicatione, ut intelligant sese peccatores, ut sciant sibi opus esse medico, ut cognoscant jam adesse eum, qui solus omnium omnibus per fidem Euangelicam, largiturus sit salutem æternam, videlicet gratuito condonatis peccatis nostris, quæ mortem adferunt animi: & gratis collata nobis sua justitia.

[78] Id-

78 Per viscera misericordiæ Dei nostri: in quibus visitavit nos oriens ex alto:

[78] Idque continget omnibus credentibus, nullis omnino meritis hominum, sed propter exuberantem Dei nostri misericordiam, qui quos condiderat, perire noluit. Ab omnipotente conditi sumus, à misericordissimo restituti. Perieramus, nisi ille pro sua genuina bonitate misertus esset nostri, nisi ille veluti Sol quidam cœlitus nobis exortus dispulisset tenebras ignorantiæ nostræ, profligasset peccatorum caliginem, ac frigida corda suæ caritatis accendisset igni.

79 Illuminare his, qui in tenebris, & in umbra mortis sedent: ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

[79] Jacebamus in tenebris, non poteramus ad illum oculos attollere. Ille se demisit ad nos, suisque radiis in animos nostros immissis, serenus ac salutifer illuxit nobis, qui prius in tenebris peccatorum, ac desperatione salutis, velut in umbra mortis sedebamus, idololatriis excæcati, mundanis cupiditatibus obtenebrati, currebamus ab impietate ad impietatem, palpitantes in densissima caligine, pro cœlestibus amplectentes terrena, pro veris umbras, pro spiritualibus carnalia, pro salutiferis pestifera. Et ecce in altissima nocte desperationis exortus est nobis ille Sol æternus, ut animi nostri pedes dirigat in viam Evangelicam, quæ est via pacis, quæ per fidem & caritatem humana divinis conciliat, dirimens inimicitiam, quæ erat inter Deum & homines: omnes orbis nationes in unius nominis, in unius fidei professionem conglutinans: denique sedatis tumultuosis affectibus unumquemque hominem concilians sibi. Hæc pius senex fatidico pectore promens, exemplo Prophetarum sic futura præcinebat, quasi jam essent peracta.

80 Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu: & erat in desertis usque in diem ostensionis suæ ad Israel.

[80] His tam miris rerum exordiis progressus probe respondebat. Puer enim prodigiose natus, quemadmodum per ætatem adolescebat corpore, ita per afflatum divini Numinis semper in majus proficiebat firmitate roboreque spiritus. Nec diu sese continebat in parentum ædibus, sed ab ipsa statim pueritia subduxit sese ab hominum frequentia, ne vel minimum labis contrahere posset ex vulgi commercio, qui fuerat in utero matris sanctificatus. Vinum & siceram nunquam biberat, nihil humanæ voluptatis, nihil honoris gustarat unquam. Neglectis omnibus humanis affectibus, inter feras victitabat locustis ac melle sylvestri: pilis camelorum vestiebatur, non holosericis: pellicea zona cingebatur. Erat illi perpetuum cum Deo colloquium. Talis nimirum vita decebat eum, qui prædicandæ pœnitentiæ destinatus erat. Et locus delectus congruebat prophetiæ, quæ vocat illum *vocem clamantis in deserto*. Hîc latitabat ad multos annos, hîc silebat, ut suo tempore majore cum auctoritate prodiret ac loqueretur. Non se ingessit ad munus præconis, sed quum Spiritus impulisset animum ipsius, ut suam lucem proferret, & ostenderet populo Israelitico quantus esset, tum magna cum auctoritate cœpit agere præcursorem.

CAP. II.

Bethlemica cuna: Pastores: Virgo piata:
Anna: Simon: doctor pusio Christus erat.

1 Factum est autem in diebus illis, exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis.

[1] HABES admirabilem ortum præcursoris, nunc accipe mirabiliorem Jesu Christi, qui totius mundi unus Princeps futurus erat, & universas totius orbis nationes ad sui nominis professionem, non minis aut terroribus, sed beneficiis, salutiferaque doctrina provocaturus. Proinde divino consilio procuratum est, ut sub Augusto Cæsare, qui plerasque mundi regiones obtinebat, ac latissime rebus undique pacatis Romanorum imperium administrabat, censerentur omnes Provinciæ, quæ Romanum imperium agnoscebant, ut appareret, quanto latius pateret ditio Christi quam Cæsaris: quantoque placidius sit ejus regnum, qui nihil aufert, sed largitur etiam cœlestia, regno Cæsaris, qui quum non possit largiri cœlestia, tamen arripit terrena, & vi cogit ad professionem, quum cœlestis Imperator beneficiis alliciat. Qui Cæsari dant nomen, quid aliud quam servitutem profitentur, & rem familiarem comperiunt arctiorem? Qui novo huic Principi dant nomen, libertatem accipiunt cum donativo salutis æternæ. Denique Cæsar Octavius, quanquam esset omnium in rebus gerendis dexterrimus, tamen multas regiones non poterat armis subigere, quum noster dux sine vi, sine præsidiis hujus mundi, universum terrarum orbem, tot linguas, tot ritus, tot religiones, tot barbaras ac retrusas nationes in unam ecclesiam velut in unum regnum congregarit.

2 Hæc descriptio prima, facta est à præside Syriæ Cyrino:

[2] Ad eam igitur professionem in Syria peragendam missus est ex auctoritate Cæsaris Augusti & Senatus consulto Quirinus, ejus Provinciæ Præses. Hic autem erat primus census, qui sub hoc Præside fuit actus in Syria. Nam sub eodem post acti sunt & alii.

3 Et ibant omnes ut profiterentur singuli in suam civitatem.

[3] Ad Cæsaris igitur edictum, quod Quirinus promulgarat, proficiscuntur omnes in suam quisque tribum ac civitatem, ut ex more profiterentur.

4 Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de civitate Nazareth, in Iudæam in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem: eo quod esset de domo & familia David,

[4] Joseph autem sponsus virginis, quum esset tribus Judæ, cujus erat & conjux illius, habitabat tamen in civitatula Nazareth, quæ est in Galilæa: is igitur relicta domo profectus est in tribum suam, hoc est, Judæam, in civitatulam, quam exstruxit Rex David, nomine Bethlehem, eo quod Joseph & virgo non solum pertinerent ad tribum Juda, verum etiam genus ducerent è progenie ac stirpe David, è cujus semine promissus fuerat Christus. Nihil autem horum fortuito contigit, sed omnia divino consilio procurata sunt, ut rerum exitus Prophetarum oraculis congruerent, quod tantæ rei gloriam inter duas civitates partiebantur, videlicet ut in Nazareth conciperetur, & educaretur Rex orbis: in Bethlehem juxta prophetiam nasceretur.

5 Ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante.

[5] Huc igitur comitata est sponsum suum virgo Maria gravida, jamque vicina partui. Non detrectavit hoc laboris virgo prægnans, non fugitat oculos hominum sibi bene conscia, non fastidit obsequium mariti mox paritura Deum: non dedignatur haberi uxor fabri, quæ tota fuerat Deo dedicata.

6 Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret.

[6] Hac igitur occasione quum dies aliquot commorarentur in civitate Nazareth, factum est ut evolutis legitimis mensibus, quo magis constaret verum hominem esse qui nasceretur, adesset tempus pariendi, oppidulum humile sibi delegerat, in quo tamen domum nullam habebat cœli terræque Dominus, parentes humiles: denique peregre nasci voluit, ut nos puderet nostræ superbiæ simul & avaritiæ, ac vel hujus exemplo disceremus, felicitatem hominis non esse metiendam istis vulgaribus bonis, quæ si nobis non subducuntur, nos illis subducimur, sed æternis bonis æstimandam, & in illam patriam recondendos thesauros, quibus perpetuo simus fruituri. Etenim si veris judiciis æstimare velimus, plus erat sublimitatis, plus potentiæ, plus majestatis in hac humillima Christi nativitate, quam in omnibus omnium Cæsarum pompis ac triumphis.

7 Et peperit filium suum primogenitum, & pannis eum involvit, & reclinavit eum in præsepio: quia non erat eis locus in diversorio.

[7] In Bethlehem igitur, quæ dicitur *domus panis*, sacra Virguncula protulit nobis panem illum cœlestem, unde qui ederit, non moritur in æternum. Atque hic erat partus ille virginis unicus, cui nec antecesserat ullum exemplum, nec sequutum est. Matri erat unicus filius, nobis erat primogenitus, quos sibi spiritu junctos fratres reddidit, & hæreditatis æternæ consortes, ne solus veniret ad Patrem, sed ipse veluti primogenitus multos fratres secum adduceret in societatem æternæ salutis. Editum infantulum mater non tradidit nutricibus, quas ob pietatem nolebat, ob paupertatem non habebat, sed ipsa fasciolis involvit. Et quoniam in publico diversorio propter hospitum frequentiam non erat alius recenti puerperæ locus, reclinavit puerum in præsepe. Audi superbe dives, qui latifundia latifundiis accumu-

mulas, qui nusquam non substruis domos, prædia, palatia. Qui cœli terræque & Dominus est & opifex, cuique tu in baptismo nomen dedisti, peregre nascitur, nec habet locum in diversorio. Si Principem agnoscis tuum, in cujus verba jurasti, ne pigeat illius exemplum imitari, & pudeat te tuæ mentis.

8 Et pastores erant in regione eadem vigilantes & custodientes vigilias noctis super gregem suum.

8 Audi nunc quam tota hæc nativitatis humilitas plena sit magnificentiæ. Erat haud procul à Bethlehem turris Ader, hoc est, *gregis*, Hebraice dicta, quod illic ob agros compascuos esset pecoris copia. Turris autem meminit etiam prophetia Micheæ, quemadmodum & Bethlehem. Erant igitur in ea regione pastores, qui nocturnas excubias agebant pro gregibus suis: videlicet ipsa re docentes, quid exemplo Principis pastorum facere debeant Episcopi pro salute populi sibi concrediti. Et noctu natus est ille Sol justitiæ, discussurus mundi tenebras. Humilibus humilis, pastoribus pastor, primum innotescere maluit, quam Cæsaribus, Regibus, Præsidibus, Pharisæis, Scribis, Pontificibus.

9 Et ecce angelus Domini stetit juxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno.

9 Et ecce subito Gabriel Angelus è sublimi imminebat illorum verticibus, simulque nova quædam lux, quæ nec Solis esset, nec Lunæ, nec lucernæ, repente circumfulsit pastores. Hoc quum esset læti ominis, tamen ob insolitum ac subitum prodigium magno pavore correpti sunt pastores.

10 Et dixit illis Angelus: Nolite timere: ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo:

10 Sed Angelus timorem hunc mox adimit blando alloquio: Ponite, inquit, pavorem, nihil est quod formidetis, lætissimæ rei nuntius adsum, & hactenus inauditum gaudium adfero: non solum vobis, verum etiam toti populo Israelitico.

11 Quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.

11 Jam olim promiserant vobis Servatorem Prophetarum oracula: jam olim exspectatus est Messias: is hac nocte natus est, & vobis omnibus natus est. Hic est Messias ille, Princeps ac Dominus omnium, Rex & idem Sacerdos unctus divinitus. Natus est autem juxta Prophetarum oracula, in civitate David, cui nomen Bethlehem, hac ipsa nocte.

12 Et hoc vobis signum: Invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio.

12 Ite & inquirite. Dabo signum quo possit agnosci. Adite diversorium, & invenietis infantulum obvolutum fasciis, ac reclinatum in præsepi.

13 Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum, & dicentium:

13 Hæc ubi prædicasset Gabriel, simul audita est ingens multitudo cœlestis militiæ, nimirum Angelorum, qui ministri sunt Domini fortis in prælio, quique pro nobis bellant adversus Principes hujus mundi. Hi modulatione quadam cœlesti & ineffabili canebant laudes Deo, prædicantes illius inenarrabilem erga genus humanum caritatem, & humano generi gratulantes, quibus favore Numinis tanta felicitas contigisset.

14 Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

14 Hymnus autem, quem Angelicus ille chorus concinebat, hic erat: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas.* Nimirum hoc significat nobis Angelica cantio: nihil ex hoc negotio gloriæ deberi, nec Angelis, nec hominibus, sed universam gloriam deberi bonitati divinæ, quæ nobis, quos condidit, miro consilio prospicit è cœlo, ut intelligamus illinc nobis proficisci, quicquid magnificum aut salutiferum obtigerit: in terris nihil aliud optandum, quam pacem, quæ peccatis abolitis nos Deo conciliet, quæ nos mutua caritate conglutinet. Hæc est enim pax non mundi, sed Dei, quæ exsuperat omnem sensum, quæque præponderat universis mundi felicitatibus. Ea gratis per conciliatorem Dei & hominum offertur, non nostris intercedentibus meritis, sed ex propensa in nos beneficentia divina, cui visum est hac mirabili ratione consulere saluti generis humani.

15 Et factum est, ut discesserunt ab eis Angeli in cælum: pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque Bethlehem, & videamus quod factum est, quod Dominus ostendit nobis.

15 Hoc carmen natalitium ubi lætissimis vocibus præcinuissent pastoribus Angeli, sese receperunt in cœlum. His rebus ita gestis, consilium inter sese confert simplex turba pastorum, non dubitans de dictis Angelorum, sed plenius avens cognoscere quod audierant. Loquuti sunt igitur inter sese: Sequamur Angeli monita, proficiscamur hinc usque ad Bethlehem, ut quod auribus accepimus factum, coram oculis intueamur, quo pleniore fide prædicemus aliis, quod Dominus nobis per Angelos suos nuntiare dignatus est.

16 Et venerunt festinantes: & invenerunt Mariam, & Joseph, & infantem positum in præsepio.

16 Placuit omnibus pium consilium. Pastores properant, exstimulabat animos pietas, perventum est Bethlehem, ventum in diversorium. Illic juxta promissum Angeli reperiunt Mariam puerperam, & Joseph virginei partus testem, nec non puerum fasciis obvinctum, ac repositum in præsepi.

17 Videntes autem cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc.

17 Nihil offendit pios pastores Virgunculæ tenuitas, nihil sponsus juxta mundum humilis, nihil puellus ob inopiam loci commodioris reclinatus in præsepi, quæ superbos Pharisæos ac Scribas alienassent: sed his omnibus magis confirmantur ad firmiorem credulitatem, posteaquam oculis testibus compererunt non esse vana, quæ nuntiarat Angelus. Habet autem & pietas in hominibus, quamlibet humilibus, suam prudentiam. Non enim protinus evulgarunt, quod audierant: sed ubi rem certam cognovissent, tum non veriti sunt, & apud alios quod audierant, prædicare. Ab hujusmodi præconibus primum amavit prædicari Christus, in quorum simplicitatem nulla cadebat vanitatis aut fuci suspicio. Non noverant aliquid ex se comminisci, nesciebant affingere visis: sed quod audierant ac viderant, ut audierant ac viderant, bona fide nuntiabant bonæ mentis hominibus.

18 Et omnes, qui audierunt, mirati sunt: & de his, quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.

18 Et invenit pastorum vox apud multos fidem, quæ multos excitavit ad cupiditatem videndi pueri.

19 Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.

19 Atque hîc mihi sanctæ Virgunculæ prudentem modestiam considera. Discit à pastoribus quid nuntiarit Angelus, quid cecinerit cœlestis militiæ chorus: ipsa sola tacet, hæc omnia, quæ prius, quæ nunc acciderant, conservans in animo, ac diligenti reputatione conferens in corde suo. Silet in suum tempus virginei conceptus mysterium: non jactat apud alios suam felicitatem. Ancillam promiserat opificio divino, ancillam exhibet: contemplatur tacita secum novam rationem divini consilii. Considerat omnia plena esse novis miraculis: videt ubique summam humilitatem cum summa sublimitate misceri. Infans in utero concipitur, sed Angelo internuntio, Spiritu Sancto opifice: puer nascitur, sed è virgine matre. Reclinatur in præsepe, sed Angeli gratulabundi canunt è cœlis. Latitat in obscuro loco, sed cœlum nati sublimitatem adorat.

20 Et reversi sunt pastores glorificantes & laudantes Deum, in omnibus quæ audierant & viderant sicut dictum est ad illos.

20 His hunc in modum peractis, pastores repetunt gregem suum, glorificantes ac laudantes Deum super omnibus quæ audierant ab Angelis: & quod quemadmodum audierant comperissent.

21 Et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer: vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab Angelo prius quam in utero conciperetur.

21 Cæterum posteaquam venisset dies à partu octavus, quo Lex Mosaica jubet infantem masculum circumcidi, amputata summa præputii pellicula (nam id primum ab Abraham profectum Deus voluit esse suæ gentis signaculum) satisfactum & hac in re Legi, quando non venerat soluturus Legem, sed impleturus. Nec dedignatus est, veluti peccatis parentum obnoxius, accipere remedium, qui solus ab omni peccati contagio immunis, ablaturus erat omnia peccata mundi, sibique novum populum acciturus, cui cor esset ab omnibus carnis cupiditatibus repurgatum: idque non cultris petrinis, sed gladio sermonis Euangelici per fidem omnia purgantis. Quin & nomen ex more inditum. Dictus est enim *Jesus*, quod Hebræis sonat *Servatorem*. Non hoc fortuito, aut humana voluntate inditum est puero, sed auctoritate divina per Gabrielem fuerat datum, antequam in utero virginis conciperetur, ut vel ex ipso statim vocabulo mortales admonerentur hunc esse, qui veram salutem conferret omnibus, ac verum Josue ducem referens, suos ab omni vitiorum inquinamento purgatos, perduceret in terram cœlestem, æternis gaudiis affluentem. Hactenus typis qui-

quibusdam prælusum est Euangelio, primum populo Judæorum prædicando. Quinto à circumcisione die adsunt Magi tres, Stellæ indicio procul exciti ad visendum puerum. Adorarunt novum orbis Principem, ac mysticis donariis honorarunt, quadam rerum imagine significantes, gentes amplexuras Euangelii gratiam, ab homicidis Judæis repudiatam.

22 Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem, ut sisterent eum Domino,

[22] Rursus quum adesset dies à partu quadragesimus, quo Lex jubet masculinum fœtum primogenitum exhiberi Domino, proque purgatione puerperæ simul & pueri nati, quod vulgaris mulierum partus non absque sordibus corporis constet, offerri munus: nec hic modestissima Virguncula refugit speciem vulgarium puerperarum, quum in hoc partu nihil esset inquinatum, nihil non cœlesti puritate sanctimoniaque plenum. Quid enim haberet impuri puerpera, quæ citra virilem attactum, ex amplexu virtutis cœlestis per officium * Spiritus Sancti conceperat? An vero quicquam sordidum poterat esse in fœtu, qui cœlitus natus, in hoc venerat, ut solus omne genus hominum purgaret à cunctis vitiorum sordibus? Sed his tam insignibus modestiæ exemplis Deus humanam superbiam frangere voluit: simulque conveniebat, ut qui venerat utrumque parietem, hoc est, Judæorum ac gentium populum in eandem Euangelii professionem compacturus, per omnia satisfaceret Legi Mosaicæ, unde prima fides & auctoritas erat Euangelio profectura. Mater igitur ac Joseph, qui certo Dei consilio pater adhuc credebatur Jesu, infantem suum adduxerunt Hierosolymam, ut in Templo exhiberetur in conspectu Domini, cui dicatus erat & consecratus: non quod non omnia sint Domini, sed ut mystico typo doceremur, eos demum animos esse Domino gratissimos, qui masculo spiritus robore, devictis carnis velut effœminatæ cupiditatibus, grassantur ad ea, quæ cœlestia sunt & æterna.

23 Sicut scriptum est in lege Domini: Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur.

[23] Hoc innuens, Lex Mosaica, præscripserat ut omne masculinum, simulatque vulva matris adaperta prodiret in lucem, haberetur Domino sacrum, sive natum esset ex hominibus, sive ex brutis animalibus, ut hinc quoque primitiæ cederent Sacerdotibus: sic tamen, ut hominis primogenitum à Sacerdotibus redimeretur, nisi puer esset tribus Leviticæ. Atqui Lex ipsa palam liberat hanc sacram puerperam ab obligatione sua, quum ait in libro Levitico: *Mulier si suscepto semine pepererit masculum.* Siquidem hæc nec mulier erat, quæ virum nesciebat, nec semine suscepto aliunde pepererat. Rursum quum ait: *Omne masculinum primum adaperiens vulvam:* satis indicat, se de vulgari matrum partu sentire, quæ prius fracto per virum virginitatis signaculo, non sine sordibus, nec sine pudore pariunt. Hic autem fœtus cœlestis, nec ingrediens nec egrediens virginalis uteri claustra violavit, sed consecravit potius, & consignavit, ne in posterum etiam vel corporis ipsius veluti Templum semel Deo dedicatum, vel animus, myrothecium Sancti Spiritus, ullis humanis inquinamentis pateret. Exhibitus est igitur veluti Legi obnoxius in Templo, qui Dominus erat omnium cœlestium ac terrestrium.

24 Et ut darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

[24] Redemtus est exiguo pretio, qui sui sanguinis pretio redemturus erat universum mundum. Lex enim præscripserat, ut parentes primogenitum masculum redimerent agno anniculo, qui dabatur in holocaustum: deinde adderetur columbus aut turtur pro expiatione peccati, si quid labis in coitu, aut post esset contractum. Debet enim undequaque purum esse, quod Domino sit offerendum. Quod si rei familiaris angustia non patiebatur dari agnum, agni vice dabatur turtur aut pullus columbæ pro redemtione pueri. Altera avis offerebatur pro expiatione peccati. Obtulerunt igitur pauperum munus: non dubium est, quin uberius fuerint largituri, nisi tenuitas obstetisset: aderat pietate dives animus, sed ad exemplum nobis parandum utilior erat professio paupertatis. Atque hæc omnia divini consilii dispensatione sic peracta sunt, quum multis aliis de causis, tum ob hanc præcipue, ut tot argumentis declararetur in puero veritas humanæ naturæ. Utero tumenti conspecta est in diversorio, mox enixæ subsedit corporis tumor: infantem recens natum compperere pastores, adoravere Magi, circumcisus est solenni ritu. Rursus idem in Templum delatus est, ac palam exhibitus Sacerdotibus. His rebus factum est, ut nec de partu quisquam possit dubitare, & paulatim pluribus innotesceret, sed potissimum humilibus ac piis duntaxat. Conveniebat enim ut nec paucis nec vulgaribus argumentis confirmaretur, quod creditum omnibus seculis esset allaturum salutem æternam: non creditum, mortem æternam. Angelus nuntiat, testis adhibetur sponsus Joseph: Elizabeth sterilis parit, mutus Zacharias loquitur: uterque Spiritu prophetico corripitur. Exsultat Joannes in utero matris: virgo generat: hospites Magi accurrunt & adorant, pastores prædicant. Tot argumentis, tot prodigiis, commendata est recens pueri nativitas.

* Alia Editio, opificium.

25 Et ecce homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon, & homo iste justus, & timoratus, exspectans consolationem Israel, & Spiritus sanctus erat in eo.

[25] Nunc ne non ab omni sexu, omnique ætate, omni statu & professione ferret testimonium, neque quisquam omnino relinqueretur, qui sibi ab hoc non promitteret salutem. Erat id temporis Hierosolymæ vir quidam nomine Simeon, senecta jam frigidus, sed spiritu fervens: effœto corpore, sed animo vegeto: ætate marcidus, sed vitæ innocentia floridus, nimirum vere justus, vereque pius ac religiosus: non venans exemplo Pharisæorum gloriam ac quæstum ab hominibus, sed publicæ salutis avidus: quem nulla voluptas in hac vita remorabatur, nisi ut videret oculis suis eum, quem in hoc Prophetarum oracula promiserant venturum, ut consolaretur Israeliticum populum, multis modis afflictum.

26 Et responsum acceperat à Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.

[26] Is, ut erat vir bonus, afflatu Sancti Spiritus cognoverat eum diem jam adesse. Quumque votis ardentissimis rogasset Dominum, ut sibi contingeret vel semel oculis corporalibus intueri tot jam seculis exspectatum Messiam, responsum acceperat in adyto pii pectoris à Spiritu Sancto, fore ut non emigraret ex hac vita, nisi prius oculis corporeis vidisset, quem oculis fidei jam pridem prospexerat, ut testari posset venisse, quem venturum non dubitabat, felicem illum puerum, quem videlicet Deus unxerat supra mortales omnes, ut æterno regno, nec unquam abrogando Sacerdotio potiretur.

27 Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Iesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo:

[27] Quum igitur futurum esset, ut puer Jesus adferretur in Templum, quemadmodum diximus, beatus ille senex submonitus afflatu Spiritus, sub ipsum tempus venit in Templum. Quumque Maria mater & Joseph, qui tum adhuc credebatur pueri pater, infantem deferrent in Templum, ut peragerent, quæ ad solennes ritus purificationis pertinebant:

28 Et ipse accepit eum in ulnas suas, & benedixit Deum, & dixit:

[28] Posteaquam Sacerdos oblatum puerum amplexus esset, eique benedixisset, non se continuit pietas senilis, quin ipse quoque desideratum infantulum complecteretur ulnis suis: simulque erupit mox defectura vox in laudem Dei, veluti cygneam quandam cantionem promens, ac dixit:

29 Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace.

[29] Satisfactum est, Domine, votis meis. Nunc lubens ac lætus moriar, quia dimittis servum tuum animo requieto placidoque: neque quicquam prætera desiderantem in hac vita, sed cupidum etiam ex hoc senili corpusculo demigrandi ad felix consortium piorum hominum, qui diem hunc exspectarant: nec videre contigit, nisi spiritualibus oculis fidei.

30 Quia viderunt oculi mei salutare tuum,

31 Quod parasti ante faciem omnium populorum,

[30,31] Meis votis abundantius satisfactum est, cui corporeis etiam oculis videre contigit, cui datum est ulnis senilibus amplecti Filium tuum unicum, per quem tibi visum est veram salutem conferre, non solum Israelitico populo, verum etiam universis mundi

di nationibus. Agnosco in humili corpusculo virtutem tuam.

32 Lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.

32 Agnosco hunc esse lucem mundi, Prophetarum oraculis promissam: hunc esse Solem, quem exoriri voluisti, ut dispelleret tenebras omnium gentium, & haberet populus tuus Israel de quo merito glorietur; populus, inquam, vere tuus, non juxta carnem tantum, unde prodiit salutis exordium, sed juxta spiritualem cognationem, quæ fide Euangelica conciliatur. Israel enim est, quisquis in hanc lucem pios intenderit oculos, ac fidei violentia irruperit in regnum cœlorum. Antehac populus Judæorum gloriatus est de Abraham, Isaac, & Jacob: gloriatus est de Mose, de Templo, de Prophetis. Posthac spiritualis Israel, qui per totum orbem diffusus est, gloriabitur de tuo Filio, quem post omnes, ut omnibus majorem, mittere dignatus es. Nunc quidem latitat paucis agnitus, sed post emicabit illius lux, suis radiis cunctas mundi plagas illustraturi.

33 Et erat pater ejus & mater mirantes super his, quæ dicebantur de illo.

33 Porro mater infantis & Joseph videntes, hæc afflatu divini Spiritus à sene dici, conferentes interim cum his quæ præcesserant, taciti secum admirabantur, quid sibi vellet senis oratio.

34 Et benedixit illis Simeon: & dixit ad Mariam matrem ejus: Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum, cui contradicetur.

34 Cæterum ubi puero benedixisset, simul & parentibus bene precatus esset Simeon, versus ad Mariam, dixit: Filius hic tuus, quanquam in hoc datus est à Deo, ut salutem conferat omnibus, tamen hominum vitio fiet, ut quemadmodum multos Dei donum amplectentes, erecturus est ad spem salutis æternæ, ita multi gentis Israeliticæ, respuentes obviam Dei beneficentiam, dejiciantur in exitium æternum: veritate per hunc prodita, cadent qui prius stare videbantur, exsurgent qui videbantur jacere. Ab omnibus Israelitis exspectatus est, sed non ab omnibus recipietur. Proponetur enim omnibus veluti signum, quale nunquam propositum fuit ab initio mundi, sed obnoxium multorum contradictioni. Obstrepent illi Pharisæi, Scribæ & Pontifices.

35 Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.

35 Reclamabunt increduli & hæretici: tantusque tumultus concitabitur undique, ut ne tu quidem sis à malorum consortio futura immunis. Nam non ad eos tantum perveniet eorum crudelitas, qui crediderint filio tuo, verum etiam tuam ipsius animam penetrabit doloris gladius. Tale signum visum est Deo proferre sub oculos omnium, ut clara veritatis luce prolata, retegerentur cogitationes hominum, quæ latebant in corde: ac versis rerum vicibus, res ipsa declararet eos abfuisse procul à vera justitia, qui apud homines videbantur arcem tenere justitiæ: deprehenderentur impii, qui sibi vindicarant doctrinam pietatis. Contra, qui prius habebantur alieni à religione, declararentur multo fuisse propiores veræ religioni: qui videbantur esse rejecti ac deplorati, hos simplex credulitas primos admitteret in regnum cœlorum. Scribæ & Pharisæi semper Messiam habent in ore, Legem habent in ore, justitiam habent in ore, frequentes versantur in Templo, orant prolixe, jejunant crebro, latis phylacteriis insignes obambulant, sed longe aliud celant in corde, quam præ se ferunt specie. Horum subdolas & impias cogitationes arguet exorta lux Euangelicæ veritatis. Publicani, meretrices, & peccatores ab his religionis hypocritis submoventur à sacris, sed hos omnium primos Deus recipiet in regnum cœlorum. Gentes idololatriæ deditæ, subito mutata vita, studiis avidis amplectentur doctrinam veræ pietatis: Pharisæi & Pontifices, penes quos erat Legis & religionis fastigium, Legis auctorem insectabuntur, & veræ religioni pertinacissimis studiis adversabuntur. Nox certum judicium non habet, ac frequenter pro rebus umbras & inania rerum simulachra objicit oculis. Sol exortus discutit omnes præstigias, ac suam cuique faciem, suum cuique colorem reddit. Hæc pius ille senex, afflato Numine pectore gaudens * depromsit.

* Additur *ac gestiens* in alia Editione.

36 Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua.

36 Jam acceperat Dominus Jesus testimonium ab Angelis, à virgine, à sponso casto, à sacerdote Zacharia, ab infante nondum nato Joanne, ab Elizabeth nupta, à pastoribus, à Magis, à Scribis ex prophetia pronuntiantibus, ubi Christus esset nasciturus: ab Herode sibi metuente, à Simeone, qui nec Sacerdos erat nec Levites, sed nihil aliud quam justus: restabat ut à vidua quoque ferret testimonium. Tanta vis erat infantis nondum exserentis justas vires, ut omnia corriperet divino Spiritu: afflans humiles, superbos perturbans ac territans, ut ex his rerum præludiis non difficile colligi posset, quæ foret rerum mutatio futura, quum jam adultus vocem illam cœlestem palam depromeret, quum miraculis inclaresceret, quum moreretur ac resurgeret, quum Spiritum Sanctum affatim è cœlis in omnes credentes effunderet. Ergo seni cœlibi succedit anus vidua. Erat enim Anna quædam ex re nomen habens, nimirum à gratia, (quippe Spiritu prophetico prædita) filia Phanuelis, viri laudati de tribu Aser, quæ inter duodecim tribus octava, tacito quodam typo designat resurrectionis beatitudinem, quam Judæorum sabbatismo adjecit Euangelica doctrina. Nam *Aser* Hebræis *beatum* sonat. Hæc cum esset admodum provectæ ætatis, non in aliud videbatur dilata, nisi ut quod ardentissimis optarat votis, anus videret promissum infantem, qui salutem esset allaturus populo Israelitico. Suggesserat enim hoc illi Spiritus Sanctus, jam esse natum. Et ejusdem Spiritus admonitu, quo fuerat afflatus Simeon, supervenit, quum hæc, quæ narravimus, agerentur in Templo. Hæc quum nondum esset apud Judæos gloriosa virginitas, vixerat cum marito septem annos à virginitate sua. Datum est hoc temporis marito & soboli.

37 Et hæc vidua usque ad annos octoginta quattuor: quæ non discedebat de templo, jejuniis & obsecrationibus serviens nocte ac die.

37 Cæterum quod reliquum erat vitæ, pietati consecratum est. Perseveravit enim in viduitate annos circiter octoginta quatuor. Semel experta conjugium, quamvis esset adhuc ætate vigenti, non cogitavit de repetendo matrimonio, sed veluti mundo mortua, ac Deo jam dicata, non discedebat à Templo, victimis Euangelicis illi sacrificans assidue, non interdiu solum, verum etiam noctu se totam immolans Domino hostiam vivam ac rationalem & acceptam. Nam corpus immolabat crebris jejuniis, animum piis votis & obsecrationibus † offerebat.

38 Et hæc, ipsa hora superveniens, confitebatur Domino: & loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Israel.

38 Dum igitur purificationis ritus peraguntur in Templo, dum vaticinatur Simeon, dum sacris gratulationibus redundant omnia, commodum & hæc supervenit, ut & ipsa testis esset nati pueri, suique pectoris affectus cum aliorum gaudiis conjungeret, laudibus efferens divinam benignitatem, quæ respexisset populum suum. Nec tacuit apud alios, quod oculis viderat, quod afflatu didicerat, sed de puero loquebatur omnibus, qui Hierosolymis exspectabant redemtionem Israeliticæ gentis. Satis erat hoc viduæ, tantum in Templo prædicare, venisse Christum, & pacis * avidis hoc indicare. Nondum enim venerat hoc tempus, quod servatum erat Apostolis cœlesti plenis Spiritu, de quibus dictum est: *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

39 Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth.

39 Cunctis tandem rite peractis, quæ ad purificationem præscripserat Lex, reversi sunt Nazareth, ubi conceptus erat puer. Cæterum quum Herodes Rex, à Magis admonitus natum esse novum Regem Israeliticæ gentis, jussisset interfici omnes infantes, qui intra biennium nati fuissent in Bethleem, atque in toto ejus oppidi territorio: Joseph admonitus ab Angelo per somnum, puerperam ac puerum abduxit in Ægyptum, atque illic commorati sunt usque ad mortem impii Regis. Eo facto, rursus Angeli admonitu reversi sunt, non in Bethleem, ne daretur occasio sæviendi Herodis filio, qui patri successerat in regni partem, sed in Galilæam in civitatem Nazareth,

† Alia Editio, *observationibus*. * Eadem, *paucis*.

zareth, ubi conceptus fuerat infans. Volebat enim ad tempus latere. Et illic habitus facile fallere poterat crudelitatem eorum, qui novi Regis exortum metuebant. Atque hactenus cœlestis ille Princeps noster, qui sese nostra causa usque ad fascias, cunas, vagitus, & imbecillam corporis infantiam dejecerat, alienæ vocis testimonio prædicatus est.

40 Puer autem crescebat, & confortabatur, plenus sapientia: & gratia Dei erat in illo.

40 Cæterum paulatim accrescens ætas augebat corporis modum, ac vires, in quo velut in domicilio relucebat indoles quædam admirabilis, aliquid præ se ferens homine majus. Augescebat & spiritus robur, in dies magis ac magis sese exserentis * cultu, incessu, sermone, factis, in quibus nihil erat, quod non spiraret modestiam, castitatem, suavitatem, pietatem. Non enim erat obnoxius his vitiis, quibus ætas illa solet laborare, ineptia, lascivia, inconstantia, stultitia: sed cœlestis sapientia, qua repletus erat, non exspectatis annis, jam tum sese proferebat, sic, ut qui prius alieno testimonio fuerat commendatus, nunc raris dotibus suis redderetur omnibus & admirabilis & amabilis. Sapientia, sanctitas, integritas, maturitas, quantam in nullo sene reperias, reddebat eum omnibus admirabilem. Porro morum suavitas, comitas, modestia reddebat illum omnibus amabilem. Non erat favor vulgaris, aut temporarius, quem sibi nonnunquam ætas illa dotibus humanis colligit, puta formæ gratia, aut alioqui præcoci docilitate: sed effulsit in eo divina quædam & admirabilis gratia, pertrahens omnes in amorem virtutis.

41 Et ibant parentes ejus per omnes annos in Ierusalem, in die solemni Paschæ.

41 Quamquam autem Nazareth longius abesset ab Hierosolymis, tamen religiosi parentes Jesu quotannis eo se conferebant, idque ad diem festum Paschæ: qui dies apud Judæos religiosissime colebatur, atque is erat, quo destinatus erat immolari suo tempore agnus ille omnis maculæ nescius. Porro puer sub matris ac nutricii ductu jam tum ad nostrum exemplum assuescebat religioni, parentes omnes admonens officii sui, quos oportet ex sese prognatos statim & ab ipsis, ut ajunt, incunabulis arcere ab omni lascivia, sed sanctis moribus, veræque pietatis studiis assuefacere, dum adhuc tenera est ætas, dum adhuc molle & ad omnem virtutis institutionem sequax ingenium. Non egebat puer Jesus alieno magisterio, sed parentibus aliis castæ educationis paratum est exemplum, & omnibus liberis ostensa forma est, quomodo sese debeant præbere morigeros parentibus, ad ea, quæ sancta sunt, hortantibus.

42 Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Ierosolymam secundum consuetudinem diei festi,

43 Consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem, & non cognoverunt parentes ejus.

42 Porro quum jam accedentibus annis firmior esset pueritia ad ephebiam accedens, annos nato duodecim, ac parentes ex more adissent Hierosolymam ad diem Paschæ comite puero, perfectis quæ ad religionem ejus festi pertinebant, peractisque diebus, quibus rei divinæ dabatur opera, matre & Joseph domum reversis, puer Jesus remansit Hierosolymæ, jam tum velut prægestiens ad Patris sui mandata peragenda, ob quæ missus erat in mundum.

43 Ea res latebat parentes. Verum ubi non rediret Jesus Nazareth, vulgari parentum sollicitudine demirati sunt quid accidisset.

44 Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos, & notos.

44 Suspicabantur autem eum in æqualium & cognatorum comitatu hæsisse, & ob hoc venire serius. Proinde remensi sunt viam ad iter ferme diei unius, quærentes eum inter notos & cognatos, inter quos solet ætas illa nonnunquam libenter cessare, videlicet remorante illos propinquorum affectu.

45 Et non invenientes, regressi sunt in Ierusalem, requirentes eum.

45 Verum hic non est inventus Jesus, qui jam tum docuit esse renuntiandum parentum & cognatorum affectibus ei, qui velit cœlestis doctrinæ professionem suscipere. Hic igitur frustrata spe, quum magis etiam parentum animos sollicitudo discruciaret, reversi sunt Hierosolymam, suspicantes fieri potuisse, ut illic apud amicum aut notum aliquem hæsisset.

* Alia Editio, vultu.

46 Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo, sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos.

46 Quum autem & hic inter notos & cognatos frustra quæsitus esset puer, post triduum accidit, ut præter spem parentes invenirent illum in Templo, non otiosum, aut lusitantem, sed sedentem in medio doctorum, quos puer vicissim & audiebat docentes, & interrogabat, ac vicissim ab illis interrogatus respondebat, non quod illi necessitas fuerit sciscitari ab hominibus, quod disceret, sed ut prudenter interrogando doceret eos, qui Legis scientiam profitebantur, quum Legis vim ignorarent: simul nos interim ad discendi studium accendens, docensque nullam ætatem esse præproperam ad discendum ea, quæ faciunt ad pietatem. Sunt enim artes, quibus discendis non quævis ætas sit idonea, sola pietas statim discenda, nec hujus studium unquam est remittendum, usque ad extremum vitæ diem, semper enim est quo proficias quoad vixeris.

47 Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super prudentia & responsis ejus.

47 Jesus autem quanquam ignotus esset doctoribus, & circumstanti populo, tamen omnes vertit in admirationem sui, quod tantillus puer dictis ac responsis suis admirabilem quandam & plus quam senilem sapientiam declararet. Videbant ætatem corporis imbecillem, & immaturam sapientiæ, & audiebant puerum singulari modestia ea promentem, quæ doctores provectæ ætatis, quique jam sapientiæ fastigium tenere videbantur, non pigeret discere. Et tamen interim aberat fastus, aberat procacitas, aberat jactantia, quæ vitia pueris adesse solent præcocis ingenii. Interrogabat veluti discendi cupidus; interrogatus modestissime simul & prudentissime respondebat. Atque ita docebat citra speciem arrogantiæ. His rebus factum est, ut & doctores, quibus cum disputabat, & ii, qui circumstabant, testes ejus disputationis, vehementer obstupescerent, non solum ob inauditam pueri sapientiam, quam interrogans ac respondens declarabat, verum etiam ob raram vultus ac gestus, linguæque modestiam, quæ gratiam addebant intelligentiæ. Nec hoc interim omnino vacat utili mysterio, quod qui non potuit inveniri inter notos & cognatos secundum carnem, Hierosolymis in Templo repertus est. Siquidem illa civitas, religionis opinione celebris, gerebat imaginem vel Ecclesiæ militantis in terris, vel triumphantis in cœlis. Hæc est enim patria nostra, ad quam suspiramus, intelligentes quod hîc versamur in exsilio, non habentes permanentem civitatem. Ubicunque igitur res agitur humanis affectibus, ubicunque studetur his rebus, quæ pereunt cum hoc mundo, ibi nec Hierusalem est, quæ vox Hebræis sonat *visionem pacis*, nec Templum Domino sacrum. Proinde nec ibi quærendus est Jesus, qui totus cœlestis est. Verum ubicunque pectus est, neglectis his quæ sunt carnis & sanguinis, anhelans ad felicem illam tranquillitatem animi, quam hîc per fidem Euangelicam præstat Dei benignitas, in cœlesti Hierosolyma perficit: ibi Hierusalem est, ibi Templum est, quo delectatur Jesus. Ibi vicissim proponitur ac respondetur, non de quadratura circuli, non de prima materia aut primo mobili, quæ citra dispendium salutis nesciuntur: sed de cognitione sacrarum Literarum, per quas Deus nobis viam ostendit, qua possimus æternam assequi salutem. Ibi mactantur victimæ gratissimæ Deo, libido, livor, ira, ambitio, avaritia: ibi piis votis ac puris precibus accenditur suffitus Domino gratissimus. Curandum est igitur unicuique, ut Hierusalem habeat in pectore, ut ibi templum paret dignum Sancto Spiritu, quo Jesum mereatur habere hospitem.

48 Et videntes admirati sunt. Et dixit mater ejus ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te.

48 Et ecce dum his rudimentis puer ille mirabilis præludit ad peragendum cœleste negotium restituendæ salutis humanæ, cujus gratia descenderat è cœlo, superveniunt pater & mater, quibus nondum ad plenum erat cognitum divini consilii mysterium. Resederat in illis adhuc aliquid affectus humani, quanquam pia sollicitudine quæsierant puerum. Ta-

A cet Joseph, qui sibi conscius erat, se nihil habere juris in partum sponsæ suæ, mater pro auctoritate sua expostulat: *Fili*, inquit, *cur ad istum modum tractas nos?* Cur te clam subduxisti à nobis? *Ecce pater tuus & ego jam dies aliquot anxii te quæsivimus*, omnia metuentes tibi, quæ parentum pietas solet amatis liberis metuere.

49 *Et ait ad illos: Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his, quæ patris mei sunt, oportet me esse?*

49 Ad hunc Mariæ sermonem, à pio quidem affectu profectum, sed humano, ob quem non oportebat interpellari rem divinam, quæ tum agebatur, Jesus subdure respondit: non quod indignaretur parentibus, sed ut ostenderet, in Euangelico negotio, ad quod missus erat à Patre cœlesti, non oportere locum esse cuiquam auctoritati humanæ. Habet pa- B rentum auctoritas limites suos, cui renuntiandum est, quoties agitur negotium salutis æternæ. Par est enim ut humana cedant divinis: & prior sit ratio Dei, cui debemus & corpus & animam, & à cujus benignitate exspectamus hæreditatem vitæ immortalis, quam horum à quibus juxta carnem progeniti sumus, & educati, successuri in portionem aliquam facultatum terrenarum. Debemus & his sane plurimum, sed longe plus debemus Deo, cui debemus & ipsos parentes. Sic & post parum blande respondit matri, quum in nuptiis interpellaret de vino, ac C materna quadam auctoritate miraculum exigeret, quod non nisi in gloriam Patris erat promendum. Sic durius etiam respondit iis, qui ipsum à concione Euangelica, matris & cognatorum verbis, evocarant. His igitur matri expostulanti respondit hunc in modum: Quid erat causæ, cur me tam anxie solliciti quæreretis? An non veniebat vobis in mentem, quod in negotio Patris mei oportet me esse, quoties ille vocat ad munus delegatum?

50 *Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos.*

50 Hæc oratio Jesu quid sibi vellet, non satis intellectum est à parentibus. Præ se ferebat enim quiddam homine majus, præsertim in ætate tam tenera. Quanquam autem ex his quæ præcesserant, nihil D vulgare aut mediocre exspectarent à puero, nondum tamen ad plenum intelligebant sublimitatem divinæ virtutis, nondum cognoverant quam admirabili consilio decrevisset Deus per Filium suum redimere genus humanum. Audiunt nomen patris, quem sciebant non habere patrem in terris: audiunt negotium patris, de quo nihil adhuc illis meminerat. Obticescunt tamen parentes, & reverentur sermonem non intellectum.

51 *Et descendit cum eis, & venit Nazareth: & erat subditus illis. Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo.*

51 Hoc videns Jesus, demisit sese, morigerumque præbuit matri, & Joseph nutritio suo, non quod illis in Euangelii negotio deberet obedientiam, sed ex sua bonitate obsequutus est ad tempus illorum E imbecillitati: simulque pueris omnibus formam & exemplum exhibuit, quanto studio, quantaque reverentia debeant obsequi parentibus suis, quum puer Jesus, qui nulli debebat obsequium nisi Patri cœlesti, sic obtemperarit simulato patri, ac matri, quæ ipsum citra violati pudoris injuriam genuerat. Ita visum est Domino Jesu, sic omnia dicta factaque sua temperare, ut nunc divinæ virtutis suæ veluti scintillas quasdam promeret, nunc rursus ad humanam humilitatem sese demitteret. Nimirum illud nobis expediebat, ut omnibus modis persuasum esset generi mortalium, divinæ simul & humanæ F naturæ veritatem in uno conjunctam esse. Ad amorem conciliandum faciebat naturæ communis societas. Vehementius ac felicius amamus cognata & familiaria, juxta vetus etiam proverbium, quo dicunt, simile semper adjungi simili. Cæterum Deo tutius fidimus, qui quum mentiri nesciat, nihilque non possit, in dubium vocari non potest, quin præstaturus sit quicquid pollicetur. Ac nascitur quidem amor ex cognatione generis. Cæterum ab his initiis proficit ad amorem rerum sublimiorum. Quemadmodum enim hominum vulgus, primum è forma conspecta corporis inardescit ad benevolentiam, mox ubi ex convictu colloquioque perspectæ fuerint dotes animi formosioris, in formoso corpore latentis, verius ac flagrantius incipiunt amare quod non vident, quam id quod vident. Sic nobis humanæ naturæ consortium velut illecebra fuit ad concipiendum amorem erga Dominum Jesum, sed hinc ad amorem divinæ virtutis proficimus. Sive igitur demittit sese ad nostram imbecillitatem, sive sustollit sese ad suam sublimitatem, nostræ salutis negotium agit. Relinquit igitur Jesus Templum ac Hierosolymam, ac morem gerens parentibus, reversus est Nazareth. Erubescant pueri & adolescentes, qui negligunt monita parentum ad honesta vocantium, quum Jesus ad tempus reliquerit Patris negotium, ne quam præberet speciem filii immorigeri. Erubescant idiotæ rebelles adversus Episcopos suos, videlicet patres spirituales, quum Jesus major obsecundaret minoribus, Deus hominibus. Mater autem vicissim obsecundavit filio suo, sentiens in eo promicare vim quandam divinam, ac prudentis suæ modestiæ memor, nihil adhuc effutiebat muliebri loquacitate, nec pronuntiabat de his, quæ mirabatur potius quam assequebatur: sed quicquid ab initio acciderat circa puerum, quicquid ab ipso diceretur, fieretve, simul collectum recondebat in pectore suo, ex admirandis initiis, rerum exitus conjectans: nec quicquam sinebat inobservatum, quo post majore cum fide narraret omnia discipulis, per orbem universum Jesu vitam prædicaturis.

52 *Et Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.*

52 Interea Jesus adhuc paucis notus, versabatur in civitatula Nazareth, veluti sub imperio parentum vivens, donec veniret tempus à Patre præfinitum, quo sese miraculis ac prædicatione mundo proferret: nos interim admonens exemplo suo, ne quis ad Euangelicum munus temere & importune semet ingerat, prius quam ætatis accessu, moribus inculpatis, doctrina sacra, cœlestique vocatione docendi sibi colligat auctoritatem. Jesus enim usque ad annum ferme trigesimum nihil admodum insigne gessit, nisi quod supra modum humanum, quemadmodum proficiebat corporis statura, viribus, ætatis accessu: ita uberius in eo sese promebat cœlestis illa sapientia, reliquæque dotes divinæ, quibus ut erat commendatissimus Deo, ita quotidie magis ac magis commendabatur hominibus, videlicet dissimilis Scribis ac Pharisæis, qui falsa specie sanctimoniæ sapientiæque sese commendabant oculis hominum, quum in oculis Dei scaterent omni spurcitie vitiorum. Neque solum hoc conducebat ad salutem humani generis, novo & inaudito consilio redimendi, verum etiam ad institutionem vitæ nostræ, ut Jesus divinas dotes suas, quibus erat plenus, paulatim & gradibus quibusdam proferret in notitiam hominum, videlicet ut nos doceret, à primis illis justitiæ rudimentis, quam oportet ab ipsa statim infantia imbibere, perpetuo progressu conniti ad perfectiora. Quemadmodum enim corpus habet auctus suos usque ad justum staturæ modum, justasque vires, ab infantia proficiens ad adolescentiam, ab adolescentia ad juventutem, à juventute ad ætatem virilem: ita habet & pietas suos accessus, donec adolescamus ad perfectam firmitatem plenitudinis Christi. Grandescit enim Christus in nobis & adolescit, quum nos à fidei rudimentis ad reconditiorem divinæ Scripturæ sapientiam proficimus, quum relicto lacte carnis solidum appetimus cibum spiritus: quum relicta littera insipida sitimus sensum mysticum: quum neglectis terrenis evolamus ad cœlestia. Præposterum est enim corpus juxta naturæ cursum semper in melius proficere, & animam nostra socordia semper ad deteriora relabi. Nam id vulgo fieri videmus. Adolescentes ab infantiæ puritate degenerant ad lasciviam: juventus rursum ad lites & pugnas proficit: virilis ætas ad ambitionem & avaritiam. Itaque fit, ut quo quisque propius ac-

accesserit ad ætatem, hoc longius recedat ab innocentia. Cæterum qui semel induerunt Jesum Christum, hos oportet ad illius exemplum semper ad meliora conniti, quo simul & animi puritate sese commendent oculis Dei, & vitæ sinceritate famam honestam sibi parent apud homines.

CAP. III.

Clamor: Baptismus: præcepta: catena Johannis: Visa columba: Patris vox sonat: ordo patrum.

1 Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Ituraa, & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinæ tetrarcha.

[1] HABES, optime Theophile, quibus initiis præluserit Joannes præcursor ac Dominus Jesus ad Euangelicæ prædicationis officium. Nunc accipe qua ratione, quoque successu rem aggressi sint, ut intelligas nihil omnino gestum fuisse fortuito, aut humana prudentia, sed omnia divina providentia novis rationibus suum negotium temperante. Jam enim aderat tempus, ut prodito regno cœlesti, decresceret regnum terrenum: prodito spirituali Sacerdotio, evanesceret Sacerdotium umbraticum, quo se ad id usque temporis jactarant Judæi. Jam obierat diem suum Cæsar Augustus, ad cujus edictum facta fuerat descriptio totius orbis, sub quo natus est Jesus Christus. Jam decesserat impius Herodes, qui infantem quæsierat ad necem: & hujus filius Archelaus ob mores nimium paternos in exsilium relegatus erat. Augusto successerat Tiberius Cæsar. Is quum annum jam decimum quintum rerum summa potiretur, Pontius Pilatus Romanus Præses erat Judææ. Herodes autem Archelai frater ex designatione Cæsaris Galilæam sortitus est. Philippus eam Syriæ partem administrandam susceperat, quæ Ituræa dicitur ac Trachonitis, nimirum ab asperitate montium: hæc enim à Libano & montibus Idumææ porrigitur ad plagam occidentalem Syriæ. Porro Lysaniæ cesserat ea quæ dicitur Abilena, nomen sortita ab Abila præcipua ejus regionis civitate: cui postea Lysanias nomen vertit Lysanion. Nam Augustus, quo regni ejus vires frangeret, in quatuor fratres diduxerat, Herodem, Philippum, Antipatrum, Lysaniam, qui ob hoc Tetrarchæ dicti sunt, nomine Regis abolito. Et hoc indicium erat regni Judaici mox perituri, juxta vaticinium. Sanctissimam vero Judææ partem, in qua Hierosolyma & Templum, & ex qua prognatus est Dominus omnium, Pilatus Romanus administrabat, re ipsa designans gentes in regnum cœlorum, ab Judæis rejectum, irrupturas.

2 Sub principibus sacerdotum Anna & Caipha: factum est verbum Domini super Ioannem, Zachariæ filium, in deserto.

[2] Similiter & Sacerdotium, veluti mox cessaturum, vagum erat ac mercenarium, cujus principatus tum erat penes duos insigniter impios, Annam & Cajapham. Ad hunc modum rebus apud Judæos dissectis ac turbatis exortum est regnum cœlorum ac novum Sacerdotium, cujus præco delectus erat Joannes Zachariæ filius.

3 Et venit in omnem regionem Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum,

[3] Is quum hactenus latitasset inter feras, & in desertis exegisset vitam inauditæ austeritatis, opertus camelorum pilis, cinctus zona pellicea, melle sylvestri victitans & locustis, vinum ac siceram ne attingens quidem, ut idoneus esse posset prædicator pœnitentiæ: ac prius vita doceret quam sermone: ac vacaret omni crimine, qui magna libertate reprehenderet aliorum peccata, afflatus & admonitus Spiritu divino, prodiit è latebris eremi, sesseque contulit non in Templum, qui locus datus erat Christo, sed in omnem eam regionem, quæ finitima est fluvio Jordani, quo paratior esset baptizandis aquæ copia. Prædicabat autem instare regnum cœlorum, adhortans ut sese venturæ saluti pœnitentia vitæ prioris præpararent, & aquæ baptismo, quem ipse veluti præcursor dabat, sese redderent idoneos baptismo Spiritus, quem daturus esset cujus adventus imminebat.

4 Sicut scriptum est in Libro sermonum Isaiæ prophetæ: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini: rectas facite semitas ejus:

[4] Hæc tum agebantur afflatu divini Spiritus, qui jam olim hoc per os Esaiæ Prophetæ futurum prædixerat. Sic enim loquitur de Joannis prædicatione: Vox clamantis in deserto, adventat Dominus, præparate vias illius, ac rectas facite semitas ejus, ne offensus pravitate morum vestrorum resiliat à vobis. Venit ad omnes, occurrendum est ab omnibus.

5 Omnis vallis implebitur: & omnis mons & collis humiliabitur: & erunt prava in directa, & aspera in vias planas:

[5] Æquanda sunt omnia. Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis deprimetur. Qui sublimes erant apud homines opinione justitiæ aut sapientiæ, deponent supercilium, ut capaces sint justitiæ ac sapientiæ divinæ: qui velut idiotæ ac peccatores contemti jacebant apud homines, subito per obedientiam Euangelicam erigentur ad consortium regni cœlorum: quæque prius distorta pravaque fuerant, ad regulam Euangelicam repente exæquabuntur: quæque vitiorum ac malarum cupiditatum sentibus aspera, vertentur in vias leves ac planas. Tales enim mentes amat Dominus, per quas obambulet. Adeo rerum vices ad hujus adventum invertentur. Qui desperabant, erigentur in spem: qui sibi fidebant, irreparabiliter rejicientur. Qui prius habebantur sapientes, fient stulti: qui stulti, cœlesti sapientia donabuntur. Qui prius idololatræ, fient cultores Dei vivi: qui cultores Dei videbantur, reperientur fuisse idololatræ. Qui prius iracundi, placidi fient & benefici: qui prius serviebant libidini, nunc amplectentur castimoniam. Qui prius rapiebant aliena, nunc sua largientur. Huic igitur rerum novatori præparate vos.

6 Et videbit omnis caro salutare Dei.

[6] Mox aderit Dominus, & videbunt eum non solum Judæi, verum etiam omnes totius orbis nationes, cernent oculis fidei communem salutis auctorem, per quem Deus gratuitam felicitatem offert omnibus, qui pia credulitate, qui correctione vitæ prioris venientem exceperint.

7 Dicebat ergo ad turbas quæ exibant ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira?

[7] Hæc tot retro seculis de Joanne vaticinatus fuerat Esaias, & vaticinio per omnia respondit eventus. Siquidem ad Joannis prædicationem ingens hominum turba, relictis ædibus, ac re ipsa loquens, relinquendos affectus domesticos ei qui adspiret ad salutem, confluebat ad ripam Jordanis, ut ab eo tingerentur aqua, non quod Joannes remitteret peccata, sed quod his præludiis animos hominum futuræ saluti præpararet. Siquidem magna sanitatis pars est, morbum agnoscere: & vicinior est saluti, qui capax est remedii. Quoniam autem primus ad resipiscentiam gradus à timore Dei nascitur, ut primum à justo vindice timeatur supplicium, deinde beneficii liberalitas ametur: magna libertate clamabat Joannes adversus elatos Pharisæos & Scribas, qui hactenus impiorum parentum vestigiis inhæserant, falsa justitiæ persuasione turgidi, veræ religionis hostes, ob hoc ipsum spernentes cæteros homines, sibique placentes, quod juxta carnem genus ducerent ex Abraham: quasi Deus homines æstimaret ex genere, ac non magis ex animi virtutibus: Progenies, inquit, viperarum, nocentissimorum parentum nocentissimi filii, unde sensistis imminere vindictam Dei, nisi mature resipuissetis? Quis vos submonuit, ut fugeretis ab instante severa Dei ultione, quæ nulli nec ætati, nec genti, nec conditioni parcet? Quemadmodum remedium offertur omnibus, qui se præbent sanandos, ita pœna manet omnes absque discrimine, qui nolunt à pristinis moribus resipiscere. Quin huc attraxit vos caritas erga Deum, quo nunc pertrahit metus supplicii?

8 Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne cœperitis dicere: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.

[8] Nondum mutata mens est. Proinde si vere vos pœnitet superioris vitæ, sumite mores alios, & factis ipsis declarate vos esse correctos. Hactenus ut sylvestres arbores, produxistis malorum operum acerbos & exitiales fructus, superbiam, iracundiam, avaritiam, invidiam, hypocrisim, contentionem. Nunc, si vere conversi estis in bonas arbores, edite fructus bonos, testes mutati in diversum ani-

animi. Nihil opus est mutare vestem, aut cibi genus, mutandæ sunt pravæ cupiditates animorum. Hæc est radix arboris, quæ si succum habet amarum ac pestiferum, nascuntur in ramis mali fructus: sin contra radix succum suavem ac salutarem suffundat, in ramis nascuntur illi Deo digni fructus spiritus: pro odio caritas, pro amarulentia gaudium, pro discordia pax, pro ferocia tolerantia, pro rapacitate beneficentia, pro impudicitia castitas, pro fraudulentia simplicitas, pro arrogantia modestia, pro superstitione pietas. Hæc declarant veros ac germanos Judæos, hæc vere circumcisos, ac filios Abrahæ. His sacrificiis delectatur Deus. Nunc lux instat, facessant umbræ: adest veritas, cedat simulatio: ponite vanam fiduciam, quam vobis hactenus præbuerunt figuræ rerum spiritualium, Hierosolyma civitas sancta, Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini, pecudum laniena, lavacra corporis, sabbatismi, neomeniæ, delectus ciborum, lata phylacteria, tristia jejunia, cæteræque observationes, quas vel Lex ad tempus præscripsit signa rerum animi, vel Pharisæi commenti sunt ad inanem sanctimoniæ speciem; hæc omnia simul cum ipsa circumcisione cessabunt. Judæus erit posthac, quisquis confitebitur & agnoscet hunc qui mox venturus est: circumcisus erit, quisquis habet animum fide purgatum à pravis cupiditatibus. Proinde ne vobis veniat in mentem: nos sumus filii Abrahæ, nobis promissa est hæreditas salutis, non deseret Dominus populum suum. Imo quemadmodum vobis ad meliora resipiscentibus nihil officiet majorum impietas, ita nihil profuerit Abrahæ progenitoris sanctitas, si vos perstiteritis in pristina malitia.

9 Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, exciditur, & in ignem mittitur.

[9] Rejiciemini, abdicabimini, funditus peribitis, nisi prorsus mutati, fructus attuleritis Euangelio dignos. Nec deerunt Abrahæ posteri, nec deerit Deo suus populus, à quo colatur, cui promissam hæreditatem præstet, etiamsi vos desciscatis ab eo. Hoc enim confirmo vobis: Deus potest vel de his lapidibus suscitare filios amico suo Abrahæ, cui promisit posteritatem parem arenæ maris ac stellis cœli. Posthac non cognatione sanguinis, sed æmulatione fidei æstimabuntur filii Abrahæ. Agnoscet Abraham pro filiis etiam Sogdianos, Gothos ac Scythas, Messiam amplectentes, vos nisi credideritis habebit pro alienigenis. Hactenus toleravit vos Deus, utcunque Legis fructum afferentes, victimas, vota, jejunia, lotiones, otia, escarum discrimina, amputatam pelliculam. Hæc in superficie duntaxat speciem habebant religionis. Hæc folia sunt arboris, exsecrabilia Deo, nisi adsint fructus spiritus. Nunc autem ex veris animi bonis aut malis æstimabitur unusquisque. Adest exactius Dei judicium, adest ille qui perspicit & intimos cordium sinus. Jam enim securis admota est ad radicem arboris, diu toleratæ: succidetur à stirpe populus Abrahæ, & inserentur gentes Abraham credulitate referentes. Non est auditus Moses, non sunt auditi Prophetæ, quorum plerosque etiam interfecistis, obsurduistis ad vocem Legis. Nunc adest quo nemo major mitti potest, & post quem non alius exspectandus est. Imminet toti genti Israeliticæ exitium, nisi mature receperitis vos ad meliorem frugem. Omnis enim arbor, quæ nunc non produxerit fructum fidei bonum, exciditur, & in ignem conjicitur. Nihil medium est, nulla mora est: aut vera pietate properandum est ad æternam salutem, aut ni id fiat, irreparabiliter ac funditus pereundum.

10 Et interrogabant eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus?

[10] Hac Joannis oratione, tam sæva minacique, territa promiscua Judæorum multitudo, dixit: Si sic res habet, quid igitur censes nobis faciendum, quo possimus iram divinam effugere, & salutem assequi? Jam sanabiles esse cœperant, qui morbum agnoscunt & remedium expetunt.

11 Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet escas, similiter faciat.

[11] Ostendit igitur Joannes remedium ubique efficax. Non enim vocat eos ad victimas pecudum, aliasque Judaicas expiationes, sed ad opera caritatis. Nulla victima citius placatur Deus, quam beneficentia in proximum. Deus nostro beneficio non eget, sed sibi patitur imputari quicquid in proximum egentem ipsius respectu fuerit collatum. Qui habet, inquit, duas tunicas, altera vestiat fratrem nudum. Et qui habet cibum qui duobus sufficiat, impartiat dimidium esurienti. His duobus exemplis Joannes crasse docuit populum, efficacissimam esse rationem placandi Deum offensum, si modis omnibus benefici simus in proximum cujuscunque rei inopia laborantem, sive vestis, sive cibi, sive potus, sive hospitii, sive subsidii, sive solatii, sive doctrinæ, sive exhortationis. Nec solum de his, quæ nobis supersunt, sublevanda est præsens fratris necessitas, sed commodis etiam usibus aliquid decidendum, quoties opem præsentem flagitat proximi necessitas. Hoc igitur remedium omnibus commune datum est promiscuæ multitudini.

12 Venerunt autem & publicani ut baptizarentur, & dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus?

[12] Venerunt & publicani, territi Joannis prædicatione, genus alioqui deditum rapinis, & ex publicis incommodis sua comparans commoda, religionis negligens, ac magis obsequens jussis Principum, quam præceptis Dei. Qui quum apud omnes nationes vulgo male audiant, apud Judæos peculiariter habebantur abominabiles, & tamen tantum terroris incusserat omnibus Joannis severa prædicatio, ut hi quoque venirent ad Joannem, flagitantes baptismum, ac discere cupientes, quo pacto placare possent divinam iram.

13 At ille dixit ad eos: Nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis.

[13] Joannes autem verus præcursor illius, qui nullum, quamlibet magnis peccatis inquinatum, rejecturus erat, etiam publicanis leniter ac placide respondet: Si nondum potestis vestra largiri, certe sit ille primus gradus ad meliorem vitam, ut abstineatis à rapiendis alienis. Habetis salarium à Cæsare, præscriptum est quid debeatis exigere à populo: Ne quid extorqueatis in vestrum lucrum ultra id quod præscriptum est.

14 Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis: & contenti estote stipendiis vestris.

[14] Post publicanos veniunt & milites, violentum & impium hominum genus, legum negligens, ad vim præceps, venalem habens animam, rapto gaudens, licentia ferox & insolens. Et hos cœperat ultionis divinæ terror, veniunt ad Joannem, agnoscunt malitiam suam, expetunt baptismum, rogant quibus modis possint placatiorem habere Deum. Nimirum magnus in hoc hominum genere profectus erat, suum agnoscere morbum, ac vitæ melioris desiderio tangi. Nec ab his igitur Joannes audet beneficentiam in proximum exigere, satis magnum primi profectus gradum esse ducens, si temperarent à malefaciendo. Solet autem hoc hominum genus tribus potissimum modis esse noxium, violentia, calumnia, & rapinis. Frequenter enim arma, quæ Princeps dedit ad defensionem publicæ tranquillitatis adversus hostes, vertunt in ipsos cives, & quibus publica salus defendi debuerat, his ulciscuntur iram privatam. Prædantur itaque frequenter, incendunt, abigunt, vi constuprant fœminas, perrumpunt fores, exigunt ac pulsant hospitem. Id quoniam plerunque faciunt impune, credunt licere. Rursus alii falso deferunt apud Principes aut duces, innoxios, quo pars facultatum confiscatarum ad ipsos redeat, calumniæ pretium. Ad quæ facinora connivent nonnunquam Principes, dum suis militibus gratificari student. Plerique dum, quod à Principe nomine salarii datur, scortis, alea, temulentiaque prodigunt, rapto furtisque rei jacturam farciunt, & non solum non resolvunt quod debent, sed ultro extorquent ab agricolis quod non debetur, ac sibi quidvis licere credunt belli nomine: quum bellum habeat & suas leges, non omnino damnandum, si justa de causa suscipiatur, hoc est, si pro defensione publicæ tranquillitatis, si sic ut vitari non possit, si per pios Prin-

Principes, si cum assensu eorum, quorum interest bellum suscipi, si legitimis ritibus indictum, si justis ac moderatis rationibus geratur, hoc est, quam minima sanguinis humani profusione, si quam minima jactura eorum, qui bello causam non dederunt, si per duces coerceatur militum temeritas, si non conferantur manus, nisi per milites juratos, si non nisi jussu ducum dato congrediendi signo, si mox abstineatur à pugna simulatque receptui cecinerint tubæ, si cum primum licuerit, bellum finiatur. Huic igitur hominum generi Joannes ostendit quid facere soleant, & quid posthac vitare debeant, si velint effugere vindictam Dei. Ne quem, inquit, concutiatis, ne quem falso deferatis lucri causa, sed estote contenti stipendiis vestris.

15 Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse esset Christus:

[15] Hæc autem tanta cum auctoritate gesta sunt à Joanne, ut populus apud se suspicari cœperit ipsum esse Messiam. Idque plerique tacitis cogitationibus versabant in corde suo, licet ipse Joannes ob eximiam animi modestiam dissimularet magnitudinem suam. Hæc est enim vulgi levitas, ut his quos admiratur, plus tribuat quam par est: quos odit, in his omnia calumnietur. Sed hoc populi studium declaravit absolutam sanctissimi viri modestiam, qui adeo non sibi vindicarit alienæ laudis usuram, ut ultro delatam fortiter rejecerit: & in hoc profecit error multitudinis, ut Christi paucis adhuc noti dignitas, gravi publicoque testimonio comprobaretur.

16 Respondit Ioannes, dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni:

[16] Simulatque per afflatum Sancti Spiritus intellexisset tacitas populi cogitationes, loquutus est in hunc modum: Vos me æstimatis ex rebus visibilibus, ex cibo, vestitu & baptismo, sed longe sunt efficaciora quæ non videntur. Quemadmodum in homine multo præstantior vis est animi, qui non videtur, quam corporis, quod oculis conspicitur. Ego quanquam aqua baptizo vos, tamen non remitto peccata, sed præparo vos efficaciori baptismo, quem accipietis ab eo, cujus adventum vobis prædico, tempore quidem major, ac prædicationis ordine prior, sed potentia longe inferior. Is enim qui me sequitur, tanto me præstantior est, ut ego, quem magnum aliquid esse creditis, indignus sim qui solvam corrigiam calceamentorum ejus. Famulus illius sum non collega, præcursor sum, sed ut lucifer præcedit Solem, mox obscurandus majore lumine. Et hoc ipsum quod habeo, ex illius habeo benignitate. Mea doctrina diluta est, si ad illius doctrinam conferatur: meus baptismus inefficax est, si cum illius baptismo componatur: siquidem ille cœlestis docebit cœlestia, ego terrenus terrena loquor & humilia. Ego corpus aqua tingo, ille vestros animos tinget Spiritu Sancto & igni. Quanto est spiritus aqua penetrantior, quanto est ignis efficacior aqua, tanto potentior erit illius baptismus meo.

17 Cujus ventilabrum in manu ejus, & purgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.

[17] Hactenus latuit quinam veri cultores essent pietatis. Facile est ablui aqua, facile mactare victimam, facile non vesci carne suilla. Nunc ea profertur doctrina, ea instant tempora, ut latere non queant qui vere boni sint, qui secus. Veniet enim ille facturus quod toties minatus est in Prophetis, exacto judicio discrimen editurus inter pios & impios. Habebit enim ventilabrum in manu sua. Nam tradita est huic omnis potestas in cœlo & in terra. Hoc inevitabili ventilabro purgabit aream suam, ventilans omnes, & examinans crucis & afflictionum vento. Qui fuerint paleæ, specie religionis nitidæ, cæterum intus inanes à vera religione, dissilient quocunque feret illos humana cupiditas. Cæterum qui fuerint triticum, solidam ac veram pietatem intus habentes, non dissipabuntur vento, sed discussis paleis declarabunt immobile robur animi. Ea tempestas non reddet impios, sed patefaciet, quid fuerint, etiam quum non viderentur: veluti lux orta non efficit cæcos aut deformes, sed indicat qui fuerint deformes aut cæci. Euangelica veritas lux est, hanc non ferent, qui falsa specie sanctimoniæ se prius venditabant, quum apud Deum essent impii. Amplectentur, qui quum haberentur abjecti juxta mundum, tamen affectum pietatis habebant in pectore. Qui ad auditum cœlestis doctrinæ vigorem, ad maleficium ac cædem provocabuntur, non tum primum fient impii, sed quales ante fuerint, data occasione, patefiet. Siquidem occasio, non facit impios, sed prodit. Qui proposita jactura bonorum, qui ostenso crucis ac mortis periculo descifcet à veritatis professione, non tum primum incipiet impius esse, sed qualis antea fuerit, declarabit. Non statim quisquis aqua tinctus fuerit perdurabit in hac examinatione, sed qui Spiritum cœlestem hauserit, qui caritatis invictæ ignem conceperit, is nulla malorum procella commovebitur, sed magis purgatior reddetur ac firmior, quemadmodum ventilatione spiritus purgatur triticum, & ignis vi purgatur aurum. Ad hanc igitur rigidam exactamque discussionem se quisque præparet, nihil fidens generis nobilitati, nihil majorum sanctimoniæ, nihil carnalibus Mosaicæ Legis ceremoniis, sed solidioribus præsidiis animum muniens. Magni referet, qualis quisque reperiatur. Æterna salus, & æternum exitium discernet solidos & inanes, germanos Israelitas, & nothos. Triticum enim purgatum recondet in horreum vitæ cœlestis, paleas autem exuret igni nunquam exstinguendo. Proferetur hîc aliqua ex parte judicium, sed post hanc vitam pœna æterna infligitur impiis.

18 Multa quidem & alia exhortans euangelizabat populo.

[18] His aliisque compluribus sermonibus Joannes exhortabatur populum ad pœnitentiam vitæ prioris, & ad desiderium mox venturi Messiæ, periculo territans, præmiis excitans, ac læto nuntio salutis populares animos ad pietatis Euangelicæ studium expergefaciens. Atque hanc loquendi libertatem, ob insignem viri sanctimoniam tulit turba promiscua, tulerunt publicani, tulerunt & milites, reprehensi morbum suum agnoverunt, territi quæsiere remedium.

19 Herodes autem tetrarcha, cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes,

[19] Verum non tulit Herodes, animo regio sibi licere volens quicquid liberet. Amabat tamen Joannem, perspiciebat ac probabat raram vitæ integritatem, atque in multis obtemperabat hominis consilio. Cæterum in eo, in quo potissimum oportebat auscultare dictis illius, non solum non obtemperavit, verum etiam bene monentem conjecit in carcerem, & ab exitio revocantem dedit exitio. Hujusmodi sunt plerunque Principum animi, quos Euangelica sapientia non vindicavit ab imperio turpium cupiditatum. Imperant aliis, qui ipsi serviunt violentis affectibus suis: & hoc ipso se Reges esse putant, quod impune mancipia sunt turpitudinis. Adsciscunt nonnunquam ad se viros vitæ sanctimonia spectatos, cum his colloquuntur nonnunquam, ex horum consilio faciunt nonnulla: non quod illis cordi sit vera pietas, sed ut hoc fuco sibi concilient opinionem integritatis, & invidiam malefactorum leniant: veluti quum expilant populum, quum impia bella movent, quum sæviunt in eos qui Reipublicæ bene volunt, videantur & hæc ex probatissimorum virorum consilio facere. Sic Herodes pilis camelorum, quibus vestiebatur Joannes, sic zona pellicea, qua cingebatur, sic tenui victu, sic totius vitæ innocentia, sic auctoritate qua valebat apud populum, ad suam abutebatur tyrannidem. Unde & post, vulpem illum appellat Dominus Jesus. Hæc est enim astutia Principum hujus mundi; ad quos si quando continget Euangelicos viros adsciscì, aut fugiendus erit illorum convictus, apud quos citius corrumpendi sint ipsi, quam eos ad meliora flexuri: aut animos suos præparent ad tale præmium non dissimulatæ veritatis, quale contigit Joanni. Quum enim Herodes, non degenerans à moribus paternis & avitis, multa patraret impie tyrannicecque, populum expilans, libertatem opprimens,

mens, in aliis puniens quod ipse committeret, venales habens magistratus, venale Sacerdotium, ac palam domi habens Herodiadem, uxorem Philippi fratris, quam ille vivo præripuerat, una cum filia Philippi, vir sanctus non ferens tam incestas nuptias in domo Regia, unde conveniebat exemplum servandarum legum potissimum proficisci, admonuit eum, ut abstineret à tam impio flagitio.

20 Adjecit & hoc super omnia, & inclusit Joannem in carcere.

[20] Sed apud impium Regem plus habuit momenti puellæ saltatricis impia postulatio, & impiæ mulieris suggestus, quam tam incorrupti viri salutaris admonitio, qua tantum abfuit ut emendaretur, ut superioribus flagitiis facinus adjecerit omnium impiissimum, Joannem conjiciens in vincula, eo demum progressus vesaniæ, ut amputatum innocentissimi viri caput obscenæ saltationis præmium daret puellæ.

21 Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Iesu batizato, & orante, apertum est cælum:

[21] Sed ut ad historiæ seriem revertar, prius quam Dominus Jesus aggrederetur prædicandi negotium, quod intra breve tempus erat absoluturus, ut omnes numeros modestiæ justitiæque impleret, non dedignatus est venire cum cæteris ad baptismum, haud ille quidem purificandus, sed nobis æternæ salutis lavacrum suo baptismo consecraturus. Dejecit ipse sese, sed Joannis voce, ac Patris æterni clarissimo testimonio commendatus est palam omnibus, ut de facie quoque cognoscerent eum, de quo vaticinati fuerant Prophetæ, de quo testificatus fuerat Joannes. Quum igitur baptizaretur ingens numerus promiscuæ multitudinis, & inter hos velut unus è multis adveniens Jesus Christus à Joanne velut peccatis obnoxius, baptismum flagitasset, recusavit Joannes, agnoscens *excellentiam in illo puritatis, à quo debuerat ipse potius baptizari. Hoc primum ab Joanne testimonium, Jesu præsentis dignitati redditum est apud multitudinem, sed evidentiore signo Pater discrevit Filium suum à cæteris qui baptizabantur. Cæteris enim baptizatis nullum signum apparuit. Verum ubi baptizatus est Dominus Jesus, jamque deprecaretur: nos interim erudiens, ut restituta per baptismum innocentia, protinus vertamus nos ad ea studia, quæ sunt spiritus, inter quæ primum locum habet deprecatio: apertum est cœlum, quod hactenus clausum, baptismus illius nobis patefecit.

22 Et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: & vox de cœlo facta est: Tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi.

[22] Atque inde descendit Spiritus Sanctus, per se quidem invisibilis, sed tum circumdatus visibili specie, quo conspicuus esset oculis hominum. Species autem erat columbæ, quod hæc avis, innocentiæ symbolum, olim ramum olivæ detulerat in arcam, iræ divinæ placatæ signum, ac finiendi diluvii pignus. Porro diluvium illud, quo tum purgatus est mundus, typum habebat nostri baptismi, quo salvis corporibus & animabus demerguntur peccata. Hac igitur specie Spiritus Sanctus descendit in sanctum verticem Domini Jesu, palam designans illum esse, quem Pater affatim omnibus cœlestibus dotibus unxisset, quas in omnes sibi fidentes, ac per baptismum in corporis sui consortium insitos, esset effusurus. Accessit huic paternæ vocis evidens testimonium, non jam per Prophetas, non per Mosen, non per Angelos proditum, sed ab ipso Patre publicatum. Non quod Pater, ut est, vel audiri possit, vel conspici, vel ullo corporis sensu percipi: sed quemadmodum Spiritus invisibilis, visibili signo sese patefecit oculis hominum, ita Pater edita per elementa superna voce, perculit aures hominum. Vox autem è sublimi his verbis intonuit: *Tu es Filius meus unice carus, in quo ipse mihi complaceo.* Nulli veterum sanctorum tale præbitum est testimonium. Columba præcedens designabat, ad quem vox ista pertineret: ne quis suspicari posset, Joannem hoc elogio fuisse laudatum, de quo plerique tam magnifice sentiebant, ut eum crederent esse Messiam. Tot testimoniis Christus orbi commendatus esse voluit, prius quam ad Euangelii prædicandi negotium accingeretur: nos interim admonens suo exemplo, ne quis sese tanto muneri repente & illotis pedibus ingerat. Privatim testimonium acceperat ab Angelis, ab Elizabeth, à Simeone, ab Anna, à Magis, publice ab Joanne, cujus erat gravissima apud Judæos auctoritas: à Spiritu Sancto, ab ipso Patre.

23 Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, 24 Qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, 25 Qui fuit Mathathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, 26 Qui fuit Maath, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, 27 Qui fuit Ioanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, 28 Qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Elmadan, qui fuit Her, 29 Qui fuit Iesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, 30 Qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Eliakim, 31 Qui fuit Melea, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit David, 32 Qui fuit Iesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, 33 Qui fuit Amidab, qui fuit

[23] His omnibus adjuncta est ætatis auctoritas. Quum enim veniret ad baptismum Dominus Jesus, accedebat ad annum trigesimum: non quod ætas æstimetur apud Deum, sed quod conveniret, ut is qui pertracturus esset omnes ad se, satisfaceret omnibus per omnia, neque quicquam esset in eo, quod quisquam probabiliter posset calumniari. Proinde ætas matura delecta est & exspectata, quod adolescentiæ desit auctoritas propter publicam opinionem imperitiæ: senectus minus habeat ponderis ob vires ingenii defectas ac suspicionem delirationis. Quoniam vero & generis vitium apud vulgus multum abrogat auctoritatis, curatum est & hoc, ut Jesus tam diu crederetur esse filius Joseph, donec miraculis ac prædicatione satis inclaruisset Euangelium. Erat hoc dignitatis Christi, ut de virgine nasceretur, sed quoniam id non referebat statim innotescere, & persuasu fuisset difficillimum, abusus est errore populari, ne qua res interim immineret auctoritatem prædicantis, si probabiliter dictus fuisset ex adulterio natus. Voluit ex humili domo prodire, sed quam nulla famæ labes adspersisset. Siquidem Euangelico doctori vitanda est non solum culpa, sed omnis culpæ species, & commendatus esse debet non modo suis virtutibus, verum etiam ab his rebus alienus, è quibus vulgus concipere solet mali suspicionem. Siquidem hæc est communis hominum opinio, vix unquam è malis parentibus nasci bonos liberos. Ergo qui paupertatis probrum, qui domus humilitatem non refugit, vitavit ætatis & generis calumniam. Quanquam autem Joseph non fuerit pater Jesu juxta naturam, sed secundum legem tantum, quia sponsus erat matris, tamen quoniam ex eadem tribu domoque duxerat uxorem, ab hoc visum est Domini recensere genealogiam, quo magis constet illum vere fuisse hominem, juxta corpus prognatum ex his, è quibus Prophetarum vaticinia prædixerant illum nasciturum. Nam juxta naturam sublimiorem, Pater ipse cœlestis agnovit ac professus est Filium suum. Joseph igitur conjux Mariæ virginis, quæ genuit Jesum, juxta Legem dicebatur filius Heli patrui, juxta veritatem propagationis filius Jacob, qui fratri suo uterino, quod absque liberis decesserat, ex uxore relicta suscitavit filium Joseph.

[24, 25] Heli filius erat Mathat, hic rursum patrem habebat Levi. Levi natus erat ex Melchi, quem genuerat Jannes filius Matathiæ, cui pater fuerat Amos. Hunc progenuit Naum, filius Helsi, prognati ex parente Naggæ.

[26] Is prodierat ex Maath, filio Matathiæ. Hic satus erat ex Semei, filio Joseph, progenito ex Juda.

[27, 28] Judas patrem habuit Joannan, filium Rhesi prognati ex Zorobabel. Hujus pater erat Salathiel, prognatus ipse ex Neri, filio Melchi, qui genus duxerat ex Addi, filio Cosam, progeniti ex Helmadam.

[29] Is genus ducebat ex Her filio Jeso prognati ex Eleazar filio Joram.

[30] Hunc genuerat Mattha, ipse natus ex Levi, filio Simeonis prognati ex Juda, filio Joseph: hunc progenuerat Jonam, ipse filius Heliachim, filii Meleam.

[31] Is prognatus erat ex Mathatha, qui fuit filius Nathan: hunc ex Bersabee genuerat David Rex, per quem instaurata est stirps Solomonis, quæ in Ochozia defecerat.

[32, 33] David genitus erat ex Jesse filio Obed, pro-

* Altera Editio, *auctorem*.

Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, 34 *Qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor,* 35 *Qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale,* 36 *Qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noë, qui fuit Lamech,* 37 *Qui fuit Mathusale, qui fuit Henoch, qui fuit Iared, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan,* 38 *Qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.*

prognati ex Booz. Huic pater erat Salmon, filius Naasson, prognati ex Aminadab, cui pater fuerat Aram, filius Esrom, progeniti ex Phares filio Judæ.

34, 35, 36, 37, 38 Judas genus duxit ex Patriarcha Jacob, filio Isaac, quem juxta divinum promissum senex ex vetula Sara susceperat Abraham, ipse prognatus ex Thara, filio Nachor, proditi ex Saruch filio Ragau, cui pater erat Phalec filius Heber, procreati ex Sale, filio Cainam filii Arphaxat, cui pater fuerat Sem filius Noe, quem genuerat Lamech, filius Mathusala, filii Enoch, cui pater erat Jareth, ipse proditus ex Malalehel filio Cainan, progeniti ex Enos filio Seth, quem genuit Adam, posteaquam vixerat centum & triginta annos. Adam erat princeps humani generis, non alium habens generis auctorem quam Deum, à quo conditus est è limo terræ, veluti è matre.

Quoniam autem per hujus terreni parentis peccatum vitiatum erat omne genus humanum, & genitoris sui referens ingenium, in omne vitiorum genus fuerat prolapsum, missus est collapsi generis instaurator ac redemtor Dominus Jesus, ut quod unius inobedientia corruisset, per unius obedientiam reconciliaretur, & quemadmodum omnes, qui terreni parentis vestigiis ingressi fuerant, redditi sunt obnoxii morti; ita qui per baptismum exemti à cognatione peccatoris insererentur Adæ cœlesti, qui est Jesus Christus, illius vestigiis inhærentes, vitam æternam assequerentur in cœlis. Respondent autem multis modis exordia labentis humani generis, ac restituti. Nihil enim hîc fortuito gestum est, sed tota rerum series divino temperata est consilio. Evæ virginis cum serpente colloquium fuit initium exitii: Mariæ virginis cum Gabriele colloquium fuit initium salutis. Eva corrupta pomi blandientis illecebra, virum perdidit ac mortem invexit mundo: Maria virgo semper incorrupta, spretis constanter carnis illecebris, simplici fide se præbens voluntati divinæ, virum enixa est, qui salutem attulit mundo. Adam tentatus est & victus, Christus tentatus vicit tentatorem. Adam uxori corruptæ obsecundans, ejectus est è paradiso: Christus Patri obediens usque ad mortem, viam aperuit in cœlos. Ob pomi gustati voluptatem ille factus est servus Diaboli, Christus spretis omnibus mundi regnis ac deliciis: nobis devincendum hostem tradidit. Ille per esum pomi perdidit posteritatem, hic per abstinentiam cibi reparavit perditos. Ille à paradiso depulsus est in terram calamitosam ac desertam, hic à deserto viam munivit in cœlum. Ille per cupiditatem superbæ scientiæ posteros suos pertraxit in mortem: hic per humilem fidei obedientiam reddidit vitam. Denique utrobique lignum. Ibi per lignum vicit ac fefellit serpens, & hîc per lignum fefellit ac vicit Christus. Per arborem mors, per arborem vita. Princeps interitus ex terra virgine conditus est: princeps salutis ex virgine Maria. Adam ad imaginem Dei factus est: Christus imago Dei, sumsit hominis & imaginem & naturam. Adam per sponsam suam deceptus est, Christus suam sponsam Ecclesiam ab errore Diabolico revocavit. Ibi mulier prodidit initium stultitiæ, dum captat fieri sapiens: hîc mulier dum sibi nihil arrogat, nobis edit sapientiæ fontem. Adam dum mavult sapiens esse quam obediens, stultitiam invexit mundo: novus Adam quum esset sapientia Patris, pro nobis stultus factus est, ut sapientes redderemur in ipso. Per superbiam lapsus, per humilitatem erectio. Adam animi dotibus nudatus per serpentem, arboris se texit exuviis: Christus donis cœlestibus dives, nihil desideravit hujus mundi. Congruunt & Veteris Instrumenti figuræ cum historia Euangelica. Moses Israelitas duxit ex Ægypto, Christus ex ignorantiæ tenebris ac vitiorum servitute liberavit. Illis per aquam transitus erat, hîc per baptismum iter est ad salutem ac libertatem. Illic columna nubis & ignis, & hîc de nube sonat Pater, & igni baptizat Spiritus. Per Legem priorem occasio mortis, per Legem Euangelicam revocatio ad salutem. Sed vetus Lex tonitruis ac fulminibus terret, Lex Euangelica lenitate ac beneficiis provocat ad salutem. Moses terribilis adspectu, sic ut faciem velare cogeretur: Christus placidus & comis, mediæque turbæ admixtus. Moses adscendit in montem, ut cum Deo colloqueretur: Christus descendit ad nos, ut per ipsum Deus nobis loqueretur. Primus Adam, dum affectat æqualitatem cum Deo, comparatus est jumentis insipientibus: posterior Adam, cum sese dejicit à sua divinitate ad humilitatem humanæ naturæ, nos jumentis etiam abjectiores subvexit ad consortium divinitatis. Denique per Jesum Navæ filium reditus in terram fluentem lacte & melle: per Jesum virginis filium reditus in paradisum. Recedamus igitur ab ingenio primorum parentum, & observantes vitam Domini Jesu, sinceris mentibus amplectamur illius beneficium, ac piis studiis pro viribus imitemur exemplum. Ipse suppeditabit auxilium, qui præbuit exemplum. Amplectamur Euangelicæ Legis placidum conditorem. Sequamur ducem nostrum, qui solus potest omnes totius orbis nationes perducere ad terram illam omni gaudiorum genere semper exuberantem.

CAP. IV.

Dæmon tentator: Jesusque docens Esaiam:
Insidiæ: dæmon pellitur, atque febris.

1 Iesus autem plenus Spiritu sancto regressus est à Iordane: & agebatur à Spiritu in desertum,

1 JESUS autem, cujus vertici columba insederat, non inane signum, jam plenus Spiritu Sancto, prius quam aggrederetur munus Euangelicæ prædicationis, ne non per omnia probatus accederet, reliquit Jordanem, docens à baptismo connitendum ad sublimiora studia pietatis, subduxit sese à turba, cujus convictus & frequenter inquinat, & auctoritatem elevat doctoris: ac per Spiritum, quo totus rapiebatur, actus est in desertum, unde prodierat & Joannes, veluti provocaturus hostem humani generis, ut artes ac machinas suas expediret: nimirum quo nobis ostenderet illum, qui genus hominum hactenus vicerat, vinci posse: simulque nobis vincendi rationem indicaret.

2 Diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo. Et nihil manducavit in diebus illis: & consummatis illis esuriit.

2 Locus captatus est tentatori commodus, præbita est per esuritionem occasio. Jesus enim, ut Mosen hac imagine referret, novam & Euangelicam Legem mundo proditurus, jejunavit & ipse quadraginta diebus, nec in his quicquam attigit cibi, sed totum hoc tempus sanctis ad Deum precibus, laudibus divinis, & gratiarum actionibus transegit. Erat autem hoc raræ cujusdam virtutis specimen. Nec ignorabat artes Satanæ, nusquam magis admoventis omnes laqueos suos, quam ubi conspexerit humanam mentem insigni conatu tendere ad vitam cœlestem. Audierat venturum illum, qui fracturus esset ipsius vires, & an jam venisset, dubitabat: quis autem is esset, ignorabat. Hic enim fallendus erat arte divina, qui prius suis dolis fefellerat genus humanum. Audierat Joannem palam profitentem: non sum ego Christus. Proinde quum multa conspexisset in Christo, quæ virtutis humanæ modum excederent: rursus quum videret esurientem & affligi corporis inedia, quum Moses & Elias post totidem dierum jejunium non legantur esurisse, suspicatus est nihil aliud esse Jesum quam hominem, & hominem qui posset arte corrumpi.

3 Dixit autem illi diabolus: Si filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat.

3 Erat autem hoc callidum tentatoris consilium, ut aut vinceret, aut certe expiscaretur an hic esset ille Filius Dei, promissus à Prophetis. Quod si comperisset, jam eo nervos omnes ac fraudes intenderet, ut impediretur aliqua via redemtio generis humani. Sed nulla valet astutia adversus divinam sapientiam, quæ sic temperavit omnia sua,

A sua, ut callidissimum illum hostem nostrum non solum vinceret, verum etiam eluderet. Infirmitate carnis elusit, fortitudine spiritus ac divinæ Scripturæ præsidio vicit, sic ut turpiter victus abigeretur, & nihilo certior abiret de Filio Dei, quam antea venerat. Admovit igitur Satanas primum illud & efficax telum, quo principes humani generis dejecerat: quanquam illos tantum sollicitabat illecebra pomi blandientis, hîc fames etiam, intolerabile malum, adjuvabat tentatoris conatum. Esau fame compulsus, pulte vendidit jus primogeniti. Poterat autem Dominus Jesus divina virtute famem corporis vel arcere, vel propellere: sed escam objicere voluit captatori, quo caperetur ipse. B Objecta est, velut esca, corporis humani imbecillitas, sed tentator impegit in uncum divinæ virtutis. Videbat corpus hominis fame siccescens discruciari, & ad vitæ periculum tendere. Negant autem ullum mortis genus esse cruciabilius. Videbat eum in deserto procul semotum à vicis & oppidis, unde cibi copia præberi poterat. His rebus fretus, aggreditur impius Spiritus Dominum Jesum, Spiritu Sancto plenum: lacessit à quo vincendus erat: provocat fortiorem, captat prudentiorem: Quid opus est, inquit, te fame cruciari? si tu es ille Filius Dei, jube ut hic lapis tibi vertatur in panem, istoc argumento declarabis te Filium Dei. C Non enim erit pater surdus filio fame periclitanti. Quumque ille condiderit ex nihilo cuncta, nil magni fuerit, si Filius Dei lapidem verterit in panem.

4 *Et respondit ad illum Iesus: Scriptum est: Quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei.*

[4] Jesus autem non ignarus quid venaretur Satanas, sic temperat responsum suum, ut nec obsequatur consilio illius, nec divinam naturam hosti prodat, qui nova ratione per infirmitatem corporis & fallendus erat, & vincendus. Non negat Filio Dei potestatem esse vertendi lapides in panes, non improbat famem corporis cibo sedare, sed ex auctoritate Scripturæ divinæ demonstrat esse vitam animi, quæ pluris sit facienda, quam vita corporis, esse cibum spiritualem, qui magis expetendus sit, quam hic D cibus, qui vitam corporis ad breve tempus prorogat, nihilo secius aliquanto post morbo, senio, aliove casu perituram. Cibus enim spiritus vitam largitur æternam. Is est sermo Dei. Hunc igitur primum assultum Diaboli, hoc responso Jesus elusit: *Scriptum est*, inquit, in libro Deuteronomii: *Non tantum pane vivit homo, sed omni sermone, qui proficiscitur ex ore Dei.* Cæterum in hoc Dominus, divinæ Scripturæ testimonio nititur: primum ut nos doceret modestiam, quos non oportet quicquam extra Scripturæ à Deo proditæ auctoritatem confirmare: deinde declaravit nobis nullum telum efficacius esse E adversus omnes instinctus impiorum Dæmonum, quam sacrarum Literarum auctoritatem. Hinc verus petendus est animi cibus, si quis velit Deo vivere, cui qui non vivit, mortuus est, etiamsi videatur vivere. Comederunt primi parentes, & mortui sunt. Quod si tentatori respondissent id, quod respondit Dominus Jesus, & prior illis fuisset ratio præcepti Dominici, cujus observatio præstat vitam æternam, quam pomi lethalis appetitus, non se suamque posteritatem morti reddidissent obnoxios. Quin & illud nos docet Servatoris exemplum, non esse proferendum miraculum, nisi quum id postulat gloria Christi, non hominum libido, aut quum id exigit fra-F terna caritas. Magorum enim est ac præstigiatorum, ad inanem ostentationem, & ad spectatorum curiosam voluptatem, vel edere, vel fingere prodigia, unde nec illustratur gloria Dei, nec utilitas ulla redit ad proximum. Veluti quum fax ardens immersa aquis non exstinguitur: aut quum Hectoris aut Achillis horrenda species oculis ostenditur: aut quum culmus serpere videtur serpentis specie. Jesus nullum unquam edidit miraculum, nisi quo simul & illustraretur virtus Patris, & hominum necessitati succurreretur: vel quo pro tempore provocaretur hominum incredulitas. Quum essent pascendæ turbæ, paucos panes multiplicavit in multis millibus suffecturam copiam. Herodis oculos adeo non dignatus est pascere miraculo, ut nec alloqui sit dignatus. Eodem videlicet consilio negat miraculum Satanæ. Hoc congressu victus Diabolus, non statim destitit à contentione, ne nos semel victores tradamus nos securitati, sed animum semper ad novos assultus paratum ac munitum habeamus. Qui profecerunt ad mediocritatem Euangelicæ Philosophiæ, facile contemnunt gulæ luxusque morbum, utpote sordidum ac belluinum. Quanquam in hac quoque tentatione non deerat arrogantiæ laqueus: *Si Filius Dei es.* Etenim qui natura sunt arrogantes, & gloriæ cupidi, plerunque conantur ad ea, quæ supra vires ipsorum sunt, ne quam faciant opinionis suæ jacturam, ac sibi per fucum vindicant, quod non habent, gloriam venantes apud homines. Sic multi prophetiæ donum technis arrogant sibi, quod non habent: sic multi jactant visiones Angelorum, quas non viderunt. Contra Dominus Jesus, quum esset omnium maximus, magnitudinem suam dissimulat, præ se ferens imbecillitatem corporis, nec unquam promit virtutem suam, nisi quum hoc expedit hominum saluti, ut gloria Patris per Filium illustretur.

5 *Et duxit illum diabolus in montem excelsum, & ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis,*

[5] Eodem igitur telo Satanas, ut est improbe malitiosus, sed diversa materia repetit Dominum, experiens an opibus & honoribus hujus mundi corrumpi posset, qui fame prosterni non poterat. Siquidem ambitio malum est pestilens, ac propemodum invincibile, quod in summis etiam virtutibus obrepit, insinuans sese mentibus ad ardua scandere conantibus: adeo, ut quos nec adversæ res, nec paupertas, nec morbus frangere potuerint, nec luxus, aut Venus emollire, dejiciat ac subruat gloriæ studium. Quid enim est tam nefarium aut impium, quod mortales imperii gratia non & faciant & patiantur? An non frequenter veneficiis, parricidiis, incestis nuptiis, aliisque non referendis probris regnum emitur? Quot cædibus aliquoties unius civitatis ditio vindicatur? Dulcis est honos, præclarum est imperare, magnificum cæteris antecellere. Et omnino regnum divinitas quædam videtur inter homines. Hoc blando veneno capti sunt primi parentes. Arridebat oculis pomi blandientis illecebra, sed magis arridebat animo, falso promissæ scientiæ sublimitas, ac Diis æquanda dignitas. Hac igitur machina tentator adortus est Jesum, nec ille refugit tentatoris improbitatem, ut nobis illum vinceret, utque nos illum vincendi rationem doceret. Sustulit igitur Diabolus Jesum in montem excelsum, atque ex eo velut è specula, subito in puncto temporis, subjecit oculis illius omnia regna totius mundi, (potest enim hoc permissu Dei Spiritus impius, rerum imagines novo quodam more repræsentare humanis obtutibus) simulque quicquid in orbe magnificum habet magnorum Regum strepitus, præstigio quodam exhibuit oculis, opes, famulitium, palatia, copias, tubas, adorantium obsequia, pompas, triumphos, legationes, nutum omnipotentem, aliaque permulta, quibus populorum adulatio principes homines, nonnunquam stultos & impios, certe fragiles ac mox perituros, pro Diis colit ac suspicit, atque ipsi interim sibi fluxarum rerum successu sublati, plus quam Dii videntur. Harum rerum omnium præstigiator ille mirum quoddam theatrum repente objecit oculis Domini Jesu, qui præstigiis falli non potest, quum nihil illum lateat.

6 *Et ait illi: Tibi dabo potestatem hanc universam, & gloriam illorum: quia mihi tradita sunt, & cui volo do illa.*

[6] Ad hanc magnificam speciem rerum, adjecit mendax & improbus Satanas orationem magnificentiorem: Hæc, inquit, omnia tam splendida, tam opulenta, tam magnifica, tradita sunt potestati meæ, ut ea largiar cuicunque libuerit. Sum enim Princeps ac Deus hujus mundi.

[7] Quod

7 Tu ergo si adoraveris coram me, erunt tua omnia.

[7] Quod si meum numen agnoveris, & provolutus ad genua mea me adoraveris, potestatem omnium regnorum universam, quæ vides, tradam in manus tuas. Vides quantum ubique sit nomen Cæsaris, & quota portio mundi agnoscit illum dominum? Tu unus obtinebis hæc omnia, & in terris pro Deo coleris, modo me tantæ felicitatis auctorem agnoveris. Agnoscis, pie lector, mendacissimam ac superbissimam vocem illius, qui quondam dixit parentibus illis infelicibus: *Nequaquam moriemini, sed eritis sicut Dii, scientes bonum & malum.*

8 Et respondens Iesus, dixit illi: Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.

[8] Hîc Dominus Jesus impiam Satanæ vocem divinæ Scripturæ verbis retudit, dicens: Abi Satana cum tuis fallacibus promissis. Damnosum lucrum est, quod pietatis jactura emitur. Quod stipularis impium est, quod promittis inane est. Scriptum est enim in libro Deuteronomii: *Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles.* Deus suam gloriam non patitur in alium transferri, non patitur sibi cum quoquam esse communem. Ille verus Deus ac Dominus est omnium, quæcunque sunt in cœlis aut in terris. Is suis cultoribus pollicetur hæreditatem regni cœlestis. Hujus voci magis obtemperandum est, quam tuæ: qui ut honorem soli Deo debitum impie tibi postulas, ita promittis non solum inania, moxque peritura, verum etiam aliena. Poterat respondere Dominus Jesus: Quid mihi polliceris quæ mea sunt? Qua fronte postulas ut tibi accidam ad genua, quum Deus sim, qui te condidi, qui te superbientem de cœlo depuli, dejecturus in tartara, simulatque mihi videbitur? In hæc ipsa regna nihil haberes juris, nisi tibi mortalium error & impietas jus faceret. Illorum stultitia tu potens es. Reviviscat * pietas, ubi fuerit regnum tuum? Verum id temporis fallendus erat Satanas, non docendus. Nec admoneri meruit, qui corrigi non poterat. Nobis agebatur hæc fabula, nos docebamur magno animo respuendum, quicquid cum impietate conjunctum est. Non quod per se malæ sint opes, aut per se malum regnum, aut magistratus publicus: sed quod ad hæc fere nullus penetret, nisi malis artibus, quodque non sine gravi pietatis discrimine possideantur, propterea quod innumeris periculis obnoxia sint. Quisquis autem harum rerum cupiditate corruptus, negligit præcepta Dei, fraudat, rapit, pejerat, occidit, fas nefasque miscet: is jam adoravit hujus mundi Principem, ac Deum abnegavit, inito fœdere cum adversario Dei. Quoties autem sollicitatur animus Christiani, ut ob augendas opes, aut obtinendum imperium, aut parandam gloriam, deseratur veritas, & admittatur impietas, exemplo Christi ducis sui respondeat intrepide: Abi Satana cum tuis fallacibus promissis, solus Deus adorandus est: qui illum habet propitium, is cum illo Dominus est omnium.

9 Et duxit illum in Ierusalem, & statuit eum super pinnam templi, & dixit illi: Si filius Dei es, mitte te hinc deorsum.

[9] Nec sic repulsa desistit à tentando Satanæ improbitas. Repetit, sæpius vincendus: ut nos intelligamus, nobis in hac vita perpetuum esse conflictum cum adversario: neque quicquam esse tam nefarium, ad quod ille non audeat sollicitare cultores Dei, sed non esse formidandum piis, quibus jam vicit Jesus Christus, & quibus è divinis Literis efficacissima tela suppetunt, quibus illico retundatur tentatoris improbitas. Nec enim in aliud ille proficit tentando, quam ut præbita occasione majorem ac spectatiorem reddat bonorum virtutem. Abducit igitur Dominum Jesum è monte sublimi Hierosolymam, statuitque eum in summo Templi fastigio, rursumque provocat, ut aut inani gloria victus, sese præcipitem det ut † pereat, aut eo signo se prodat esse Filium Dei. Ac fraudis suæ patrocinium mutuatur à sacris Literis, sed perperam intellectis, neque quo oportuit accommodatis. Sic enim & impii nonnunquam & hæretici divinis Scripturis abutuntur ac fallunt incautos, sermonis divini regulam ad suos affectus depravantes: Hic, inquit, declara, utrum sis Filius Dei, an non. Præcipitem da te ipsum, & si nihil acciderit mali, palam sit omnibus, te esse Filium Dei. Neque periculum est ne quid accidat.

10 Scriptum est enim quod Angelis suis mandavit de te, ut conservent te: 11 Et quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

[10], [11] Scriptum est enim in Psalmis de Filio Dei, quod *Angelis suis mandavit de te, ut conservent te, quodque manibus suis tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Hæc prophetia non proprie prodita est de Christo, sed de quovis homine pio: qui fretus ope divina, non debeat sibi metuere ab ullis hujus mundi malis, quemadmodum & ipse Dominus jussit Apostolos suos animo securo esse: nec enim pilum capitis illis periturum nolente Patre cœlesti.

12 Et respondens Iesus, ait illi: Dictum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.

[12] Jesus autem dissimulans interim se natura Filium esse Dei, tantum illud respondit, quod à quovis homine pio responderi poterat, & Scripturam falso citatam, alia Scriptura recte adducta, ceu clavum clavo retudit. Sed è diverso scriptum est, inquit, in Deuteronomio: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Illius auxilium aderit, quum te casus quisquam, aut religio pertraxerit in periculum, non quum ad ostentationem provocaris Dei virtutem. Neque divina pietas servit humanæ gloriæ aut libidini, sed suam gloriam declarans, quum vult, in hominibus, succurrit humano destitutis auxilio. Indignus est autem ope divina, qui suæ gloriæ causa semet ultro conjicit in manifestum vitæ discrimen. Neque piorum hominum est, Deo præfinire, quando, quibusve modis nos debeat è periculis eripere, quum certi simus, sive liberat, sive non liberat, hoc agi per illum quod nobis saluberrimum est. Nonnunquam felicius est ægrotare, quam bene valere: mori, quam vivere: affligi, quam rebus secundis uti. Pietas est, ab illo simplici pendere animo: impium est, humana curiositate, tentare quid possit. Potest enim omnia, sed non vult nisi optima. His aliisque modis princeps ac magister noster Jesus passus est se tentari à Satana mox à baptismo, ne nos satis putaremus baptismi lavacro condonata esse nobis peccata, sed acre bellum suscipiendum cum hoste nihil non molituro, quo nos in pristinam retrahat servitutem. In baptismo damus nomina duci nostro, sub illius vexillis adversus Satanæ copias bellaturi. Neque vero nobis res est cum hominibus, quum Christus jubeat & inimicos diligere, sed cum impiis Spiritibus, qui telis igneis, multaque arte nos impugnant è sublimi. Sed horum vires semel fregit princeps noster, ac proinde nobis vincibiles tradidit, quos rursus victurus est in nobis, si modo nos pugnandi rationem, qua Christus eos devicit, imitemur. Oppugnant autem nos interim per se, cogitationes impias suggerentes animo: nonnunquam per malos homines, veluti satellites suos, dum subornant, qui nos ad voluptatem * sollicitent, qui rixis & convitiis ad iram & cædem provocent. Escam, qua capiamur, aliquando petunt ab hoc mundo, cujus honores, opes ac pompas ingerunt oculis nostris, nonnunquam & è nobis ipsis sumunt. Insunt enim nobis quidam affectus naturæ, quos abjicere non possumus, nisi prorsus humanam naturam exsuamus, veluti cibi & potus appetentia, coeundi libido, posteaquam pubertas genitalia membra distenderit humoribus. Quanquam autem congredi moderate cum uxore scelus non est, neque nefas est cibo ac potu sitim & famem compescere, tamen hîc nobis insidiatur hostis callidus, ut his affectibus vel indulgeamus ultra necessitatem, vel his modis, quibus non oportet, eos placemus. Quod genus sit, si quis contingat uxorem alienam, aut cum sua supra modum, aut rationibus indecentibus congrediatur: sive si cum offendiculo fratris vescatur idolothytis, quum liceat vitato offendiculo succurrere corporis necessitati. Sunt autem & peculiares corporum & animorum propensiones ad cer-

* Altera Editio, *reviviscet.* † Eadem, *&*.

* Eadem, *voluptates.*

certa vitia, sive quod hæ nobis è parentibus inhæserunt, sive consuetudine collectæ sunt, sive aliunde accesserunt. Veluti alius est ad avaritiam natura proclivior, alius ad luxum, alius ad venerem, alius ad iram, alius ad ambitionem. Horum nihil non observat hostis noster, quo nos in exitium pertrahat. Verum adversus omnes hujus insidias oportet simul & fortes esse & vigilantes. Adversus omnes illius machinas robur & ingenium suppeditabit Christi Spiritus, arma suppeditabunt divinæ Litteræ. Qui patitur nos tentari, non patietur vinci, sed ita temperabit conflictum, ut certaminis exitus nobis cedat in bonum. Victus hostis non desinet invidere, sed aliquando desinet impetere: quoque sæpius repetet, hoc redibit fractior.

13 Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo, usque ad tempus.

[13] Quid nobis futurum esset, Christus in se expressit. Etenim quum Diabolus omnes artes expedisset in Dominum, neque quicquam procederet, simul & victus, & elusus discessit, sed ad tempus, videlicet alia captata occasione rediturus ad tentationem. Etenim ex quo non potuit elicere professionem Filii Dei, quem nulla rerum specie corrumpere potuit, post per suos satellites Pharisæos, Scribas & Sacerdotes conatus est occidere. Verum & hic arte divina versutiam hostis illusit. Quod hic molitus est in perniciem, ille nobis vertit in salutem. Ac tum denique sensit Satanas dejectam esse suam tyrannidem, quum sibi polliceretur certissimam victoriam. Præcessit baptismus, qui confert innocentiam. Successit eremus, ac assidua precatio, jejunium, atque interim conflictatio cum Satana, adversus quem nos potissimum armat fuga multitudinis, in qua nusquam deest quod animos imbecilles ad vitia sollicitet. Munit deprecatio, & jejunium robur detrahit corpori, addit spiritui. Superest ut ad docendi munus accingeretur. Est autem hoc proprium munus Episcoporum, quod nemo recte suscipit, nisi multis modis exploratus ac probatus victor omnium malarum cupiditatum, quæ corrumpunt ac vitiant sermonem Dei, quo possit & alios docere, quibus modis resistant Satanæ. Non enim satis est ad † doctorem Euangelicum esse purum à vitiis, sed & fortem & incorruptum esse oportet, ut nec quæstu, nec ulla corporis voluptate, nec ambitione, nec metu malorum deflectat à rectitudine veritatis Euangelicæ, quam non desinit ullo tempore Satanas oppugnare per eos, qui mundum hunc diligunt plus quam Dei gloriam.

14 Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam, & fama exiit per universam regionem de illo.

[14] Hoc nos docere volens Dominus Jesus, peractis his omnibus, jam magna virtute Spiritus, quo plenus erat, recepit sese in Galilæam. Siquidem è tentatione spiritus robur collegerat, non quod illi quicquam accessisset novæ virtutis, sed quod id, quod habebat in animo, magis sese promeret atque exsereret: nobis interim depingens, quid Euangelico doctori curandum sit, & exspectandum. A Galilæa, contemtissima Judæorum regione, voluit auspicari prædicationem Euangelicam: partim, ut responderet Esaiæ vaticinio, quo prædictum erat, circa fines Zabulon & Neptalim, hoc est, juxta Galilæam gentium, exorituram lucem divinæ veritatis: partim, ut ne quid Euangelici successus hujus mundi præsidiis imputaretur, si per eruditos, si per opulentos, si per potentes proditum fuisset Euangelium, si à celebri regione exortum. Delegit enim Deus omnia contemta juxta mundum, ut tota gloria rei tam mirificæ rediret ad ipsum. Jam autem Jesu fama non erat incelebris apud Galilæos, apud quos miraculis aliquot privatim editis, multis innotuerat & ante baptismum, collectis interim paucis discipulis, quos totius vitæ doctrinæque suæ testes esse voluit. Quo tempore paulatim sese subduxit ab affectibus cognatorum, docens & hos officere frequenter sinceritati doctrinæ. Cæterum ubi Joannes esset conjectus in vincula, (nam hoc præcedente * siluerat propemodum,

A ne quid inter utriusque discipulos æmulationis oriretur) palam magno animo docendi negotium aggreditur. Tempus enim erat, ut adstricta Lege, cujus typum gerebat Joannes, proferret sese libertas Euangelica. Umbrosæ & ænigmatis obscuræ Legi convenit carcer. Lucem autem Euangelicam oportebat in altum tollere, ut universis mundi regionibus esset conspicua, maximis ac minimis, doctis & idiotis. Ergo simul atque repetisset Galilæam Dominus, virtute Spiritus divini, quo plenus erat, doctrina & miraculis ex parte jam prodita, fama, quæ prius de illo volitarat inter paucos, tum divulgata est in universam eam regionem. Congruit enim

B Euangelico doctori celebre nomen: non quod illi sit affectanda gloria apud homines, sed quod honesta opinio doctoris, fidem ipsi conciliet & auctoritatem. Verum hæc opinio, ut non est affectanda, ita nec quibuslibet paranda rationibus. Ad exemplum Jesu sic vivat doctor, ut quum ipse sese non ostentet, tamen Patris testimonio, Spiritus Sancti virtute, Joannis, hoc est, optimi cujusque suffragio commendetur. Sic vivat, ut morum integritate oculos omnium in se convertat. Denique ea sit erga Deum fiducia, ut miraculis etiam, si res postulet, Deum glorificet. Quanquam hoc seculo abunde magnum miraculum est, nec opibus, nec voluptatibus, nec

C honoribus, nec tormentorum terriculamentis, nec mortis metu, vel tantillum deflecti à sinceritate veritatis Euangelicæ.

15 Et ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus.

[15] Erat autem apud Judæos consuetudo, ut frequenter, sed præcipue sabbatis ac festis diebus, convenirent in Templum, aut in Synagogas, ut otium, quod illis indixit Lex ab operibus sordidis & profanis, non in aleam, scorta, compotationes, rixas, aliaque flagitia consumerent, sed in his, quæ sunt animi, collocarent. Illic erat confabulatio, non de nugis humanis, sed de Lege Domini, de venturo Messia, qui flagrantissimis votis ab omnibus piis exspectabatur. Et quod quisque poterat, conferebat

D in medium, cujuscunque status esset. Porro qui præ se ferret habere quod doceret populum, huic dabatur codex divinæ Legis, unde promere debet doctor Euangelicus, quo pascat animos multitudinis, non ex somniis humanis. Quicquid autem hic dicebatur aut gerebatur, non poterat esse clam, quod eo promiscua populi multitudo conflueret. Jesus igitur volens suam doctrinam esse notam omnibus, perambulans Galilææ civitates, juxta laudatam Judæorum consuetudinem, ventitabat in Synagogas eorum, ubique promens admirabilem illam & efficacem doctrinam regni cœlestis, tanto potentiorem doctrina Pharisæorum, qui corticem Legis aut constitutiun-

E culas hominum prædicabant, quanto vinum est aqua efficacius. Nec deerant etiam apud Galilæos animi dociles, qui mirarentur novum hoc doctrinæ genus, quique doctorem admirabilem suspicerent, ac laudibus veherent.

16 Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, & surrexit legere.

[16] Et hactenus quidem satis successit Euangelii negotium, donec ad cognatos ac domesticam notitiam est ventum: ut intelligeremus eum, qui docet cœlestia, oportere, quantum licet, à carne, à sanguine alienum esse. Peragratis enim aliquot Galilææ vicis, ac civitatibus, tandem venit Nazareth, ubi quoniam fuerat educatus, diuque vixerat cum parentibus & cognatis, natus credebatur à multis, unde & Nazaræus vul-

F go dictus est. Porro ne & hi queri possent, quod patriam ac propinquos suos fastidisset, malens apud alienos venari gloriam, venit huc quoque jam fama celebris quam in patria non habuerat. Utque declararet sese jam domesticis negotiis renuntiasse, ex more suo venit in publicam Synagogam. Nusquam enim magis oportet versari eum, qui publicis commodis dicatus est. Quum autem audisset alios de Lege disserentes, surrexit & ipse, hoc gestu significans, se quoque Spiritu afflatum, habere quod loqui vellet apud multitudinem.

Qui

† In alia Editione præpositio *ad* non comparet.
* Eadem habet, *prædicante*.

Qui mos & hodie perseverat in Ecclesiis ex institutione Pauli, ut vicissim dicant & audiant: & si cui fuerit revelatum aliquid dignum cognitu, cedat qui prior dixerat, & det locum successori, ne tumultus & confusio nascatur in congregatione sancta, in qua decet omnia cum pace & tranquillitate geri.

17 Et traditus est illi Liber Isaiæ prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat:

17 Datus est Jesu codex, idque ex more, ut nos doceremur, unde proficisci oporteat salutiferam doctrinam: nimirum non ex commentis hominum, non ex Philosophorum placitis, sed ex sacris Voluminibus, quæ nobis afflatu divini Spiritus prodita sunt. Non egebat Dominus Jesus codice, in quo erant omnes scientiæ & sapientiæ thesauri reconditi, sed tamen accepit codicem, ut nobis studium sacræ lectionis commendaret. Minister Synagogæ porrigit codicem, sed clausum: Jesus, qui solus habet clavem, & aperit quod in Lege veteri reconditum est, codicem acceptum explicat ac revolvit. Jesus enim ipse latebat in Lege reconditus & abstrusus. Decebat autem ut ipsi Judæi traderent, unde mox coarguerentur. Traditus est autem non quivis liber, sed Esaiæ Prophetæ, quo nemo clarius aut evidentius vaticinatus est de Christo, deque doctrina Euangelica. Nec illud fortuito accidit, sed divina providentia factum est, ut explicato revolutoque volumine, is locus potissimum venerit ad manum, qui Christum clarissime prædicaret, & in quo Christus ipse per os Prophetæ de se loquitur hunc in modum:

18 Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde,

19 Prædicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis.

18, 19 *Spiritus Domini super me, eo quod unxit me, ut lætum nuntium adferam pauperibus misit me, ut sanem contritos corde, ut prædicem captivis remissionem, ac cæcis visum, ut confractos dimittam liberos, ut prædicem annum Domini acceptum & optabilem, ac diem retributionis.*

20 Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum.

20 Hæc ubi stans è libro sua voce pronuntiasset Dominus Jesus, librum ut acceperat complicatum reddidit ministro: hoc facto significans pertinacem quorundam Judæorum incredulitatem, qui litteræ Legis assidentes, Christum Legis animam nec intelligerent, nec agnoscerent. Jam Doctoris personam sumit, & assedit explicaturus quod legerat. Quod stans legit, datum est auctoritati Scripturæ divinæ, cui par est omnem humanam dignitatem assurgere: quod sedens docuit, declarat divinæ Scripturæ interpretem, omnium humanarum tumultu cupiditatum oportere vacare. Cæterum fama recens, quæ jam cœperat spargi de Jesu, tum nunc primum assumta Doctoris auctoritas, postremo cœlestis quædam gratia relucens in vultu ejus, efficiebat ut omnium quotquot aderant in ea congregatione, oculi essent intenti in eum. Tale siquidem auditorium amat Dominus Jesus, qui sabbatum agunt quiescentes ab hujus mundi tumultuosis cupiditatibus, qui mutua concordia congregati sunt in unum, qui mentis oculos habent non alio spectantes, quam ad Jesum, quam ad salutem æternam. Loquitur enim ille quotidie nobis in arcanis litteris. Loquitur per Euangelicos Prophetas, hoc est, sacrorum Voluminum interpretes. Felices autem, quibus sic attentis loquitur Dominus Jesus. Talibus enim dignatur aperire sensus reconditi mysterium.

21 Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.

21 Etenim simulatque vidit omnium oculos in se unum conjectos ac defixos, cœpit illis dicere: Audistis Esaiam Sancti Spiritus afflatu vobis promittentem eximium quendam ac potentem Doctorem, qui non ex spiritu humano doceat constitutiones hominum, aut fabulas inutiles, sed affatim unctus ac delibutus divino Spiritu mittendus sit à Deo, ut his, qui mites sunt ac pauperes spiritu, eoque doctrinæ salutaris capaces, lætum & optabilem adferret nuntium salutis: quique potens esset præstare quod annuntiaret, nimirum cœlesti virtute præditus: quique gratis salutem adferret omnibus, qui suorum malorum conscii salutem optarent: qui gratis condonatis peccatis omnibus, mederetur his, qui cor

A haberent variis vitiorum ac malarum cupiditatum morbis corruptum: qui prædicaret omnibus libertatem, qui vel idololatriæ dediti, captivi tenerentur à Diabolo: vel Legis superstitioni servientes, non possent adspirare ad libertatem spiritus: qui cæcis animo & in altissima errorum caligine versantibus, per fidem aperiret oculos, quibus adspicerent lucem æternæ veritatis, juxta vaticinium, quod alio in loco idem prodidit Propheta: *Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam:* qui eos, qui prorsus omni malorum genere confracti contritique viderentur à Satana, restitueret pristinæ libertati: qui verum Ju-
B bileum Domini prædicaret adesse, ut omnibus exoptabilem, ita ab universis flagrantibus animis acceptandum. Prodidit Moses sabbatum dierum, quo jussit septimo quoque die cessari ab operibus sordidis. Prodidit sabbatum annorum, quo præcepit septimo quoque anno quiesci à cultura terræ, nec aliud ab ea exigi, nisi quod suapte sponte proferret. Prodidit & annum instauratorem pristinæ libertatis, cui nomen apud Hebræos inditum ex re, Jubileo. Is post septem annorum hebdomadas recurrebat quinquagesimus. Hic optabilis erat omnibus Israelitis, qui servitute aut ære alieno gravabantur. Verum ut sabbatum Mosi corpora tantum reficiebat otio, ita se-
C ptimus annus terræ quieti duntaxat consulebat. Nunc perpetuum sabbatum annuntiatur, quo liber animus & vacuus omni tumultu malarum cupiditatum, vacare debet quieto studio rerum cœlestium, nec jam anxia sollicitudine curare terrena: quum nihil desit diligentibus Deum. Quin & Mosi Jubileus non succurrebat nisi Israelitis, nec gratuitam, nec plenam libertatem largiebatur, & hoc ipsum, quod largiebatur, corporale erat ac temporarium. Hic autem annus Domini, omnibus quicunque culpis obærati sunt Diabolo, qui Dæmonibus servitutem serviunt, qui ignorantia veri cæci sunt, qui malis omnibus perditi sunt, & inhabiles ad omne opus bonum, adfert
D perfectam & gratuitam remissionem, libertatem, visum, sanitatem & integritatem. Quo magis oportet vos omnes amplecti promtis studiis, quod offertur. Quod enim audistis à prophetia promissum, re licet experiri. Auribus audistis, sed animis promtis & avidis opus est, ut tantæ felicitatis sitis capaces. Summum est quod gratis offertur. Sed væ illis, qui Dei benignitatem tam obviam spreverint. Annus est jubileus, gratis offerens libertatem ac salutem iis, qui se mansuetudine & credulitate præbent dociles ac sanabiles: sed huic succedit annus tribulationis * ac vindictæ, pœnas æternas exacturus ab his, qui Dei bonitatem fuerint adspernati. His verbis Do-
E minus Jesus modeste significabat, se esse eum, de quo promitteret Esaiæ vaticinium, quum plerique crederent eum locum non ad Messiam, sed ad ipsum Esaiam pertinere. Siquidem quum baptizaretur Jesus, Spiritus Sanctus è cœlo visibili specie delapsus, & insidens illius capiti, populum admonebat hunc esse, de quo senserat vaticinium. Unctio mite quiddam ac placidum significat. Nihil enim oleo placidius, unde & nomen inditum Messiæ, quod Græcis χριστὸν, Latinis *unctum*, sonat. Erat autem Joannis austera minaxque prædicatio: Christus mansuetudine, comitate, beneficentia sollicitabat omnes ad salutem.

22 Et omnes testimonium illi dabant: & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius, & dicebant: Nonne hic est filius Ioseph?

22 Hæc summa cum auctoritate, sed pari cum
F mansuetudine disserentem Jesum plerique suspiciebant, & admirabantur sermonem, longe dissimilem Pharisaico, placidum, mansuetum, amabilem, multa gratia conditum, nihil habentem supercilii, nihil torvum aut arrogans, sed cui interim sua non deesset auctoritas. Siquidem Pharisæorum verba, quoniam è corde promanabant, ambitione, avaritia, livore, cæterisque cupiditatibus malis corrupto, plerunque resipiebant fontem suum. Cæterumsermo, qui proficiscebatur ab ore Jesu, quoniam à pectore manabat spi-

* Alia Editio, *retributionis.*

A spiritu cœlesti pleno, bonis omnibus & amabilis erat, & efficax ad salutem. Erant tamen inter hos, apud quos generis & familiæ humilitas nonnihil elevaret auctoritatem doctrinæ cœlestis. Etenim quum omnes adhuc crederent illum esse filium Joseph & Mariæ, nec esset ignota parentis utriusque & affinium & propinquorum tenuitas, vidissentque illum multis annis à pueritia nihil aliud didicisse quam artem patris: nec unquam trivisse Scholas Pharisæorum ac Legisperitorum, qui magno fastu docebant sacrorum Voluminum mysteria, demirabantur unde repente contigisset illi tanta virtus, quam in aliis urbibus ante prodiderat variis miraculis, unde tam admirabilis divinorum Voluminum cognitio, unde B tanta cum auctoritate facundia. Nondum enim intelligebant, quanto plus valeret unctio Spiritus, quam Pharisæorum doctrina. Æstimantes igitur eum ex his, quæ in eo noverant secundum carnem, dicebant: Nonne hic est ille filius Joseph fabri? Non enim noverant Patrem cœlestem, qui per Filium operabatur.

23 Et ait illis: Utique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice cura teipsum: quanta audivimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua.

[23] Quum autem Jesus longe pauciora miracula proderet in Nazareth, quam in aliis civitatibus prodidisset, eoque cognati quidam subindignarentur, suggillabant eum, quasi vel non haberet ubique paratam potestatem, vel suis invideret, venantes interim humanam quandam gloriam ex negotio, cujus C tota gloria debebatur Deo. Horum impiam murmurationem Jesus hujusmodi sermone compescuit: Quoniam audistis, inquit, me apud alios sanasse morborum omne genus, nimirum dicetis mihi, quod vulgo dici solet: *Medice, cura te ipsum.* Audivimus prodigiosa quædam patrasse te in civitate Capernaum, ubi peregrinus eras, nec ullos habes tibi sanguinis propinquitate conjunctos. Atqui convenit potissimum in tuos esse beneficum. Quod civibus tuis & cognatis præstas, hoc tibi ipsi præstas. Proinde si tibi virtus ista propria est ac perpetua, quicquid apud Capernaitas & alienos patrasti, patrato & hic apud tuos, tibi conjunctissimos, & in patria tua.

24 Ait autem: Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua.

D [24] Horum impio murmuri prodito, sic respondit Dominus: Ego quidem medicus sum paratus sanandis omnibus omnium morbis, si quis se præbeat sanabilem. Nullus enim quantumvis doctus ac benignus medicus mederi potest ægrotis, si pharmacum oblatum rejiciant, ac fideli medico diffidant. Est autem hic affectus vulgarium hominum, ut medicum hoc pluris æstiment, quod è longinqua regione venerit ignotus, & illic plus invenit fiduciæ, ubi non aliis ex rebus æstimatur, quam ex arte sua. Et arte quidem, quam secum circumfert, semper & quovis loco idem est: verum ubi reperit diffidentes E & contemtores, non perinde multis potest arte sua prodesse, non quod illic minus velit aut possit ex sese, sed quod hi, quibus succurrere volebat, ipsi sibi salutis beneficium invideant. Quod medicis accidit, multo magis accidit Prophetis. Nam ars medicorum nonnunquam opitulatur & invitis; Propheta vero quoniam potissimum medetur animis, ne potest quidem succurrere iis, qui salutem oblatam recusant. Recusat autem qui diffidit. Et ideo diffidunt multi Prophetis, quoniam illos æstimant non ex virtute Dei per illos operantis, sed imbecillitate corporis, quam in illis conspiciunt, quemadmodum F & in cæteris hominibus. Revolvite veterum Prophetarum historias, & certissimum esse comperietis quod dico vobis, nullum unquam Prophetam in pretio fuisse habitum in patria sua, & apud cognatos suos: non quod minus aut possint aut velint benefacere suis, quam alienis, sed quod incredulitas cognatorum reddat ipsos indignos divino beneficio. Nam Dei munera non dantur cognationi, sed affectui: non propinquitati carnis, sed promtitudini spiritus: non genti, sed fidei.

25 In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cælum annis tribus, & mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra:

26 Et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem viduam.

[25], [26] Illud enim pro certo confirmo vobis, ætate, qua vixit Elias Propheta, quum totos annos tres, ac menses sex, non decidisset ulla pluvia, atque hinc terræ sterilitas ingenti fame regiones illas omnes occupasset, multas fuisse viduas in gente Israelitica, & tamen Propheta, fame periclitans, ad nullam harum mittitur pascendus, nisi ad viduam Sarephthanam, in regionem Sidoniorum. Cur non potius missus est ad viduas Hierosolymitanas, ut illic augeret hydriam farinariam, ac lecythum olei? ut apud harum aliquam ederet insigne miraculum, puero in vitam revocato? Nimirum quoniam apud Israelitas nulla erat, quæ hujus Ethnicæ & barbaræ sinceram fiduciam æquaret. Rogata, promte dedit aquam: pollicenti non defecturam hydriam ac lecythum, habuit fidem, ac paravit pultem, ut erat jussa. Hic nimirum erat animus Israeliticus in muliere non Israelitica. Adeo apud Deum plus habet momenti animus quam genus.

27 Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo propheta: & nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus.

[27] An non simile quid accidit temporibus Elizæi Prophetæ, qui successit Eliæ? Nec enim dubium est, quin inter Israelitas complures fuerint leprosi, qui desiderarent sanitatem. Cur igitur horum nullus mundatus est ab Elizæo, sed solus Naaman Syrus, idololatra, & à gente Israelitica alienus? An Propheta non poterat apud suos, quod poterat in exterum & Ethnicum? An promtior fuit ad benemerendum de profanis & alienigenis, quam de suis popularibus? Nequaquam, sed fiducia viri promeruit Dei beneficium. Credidit enim hoc Deum per suos cultores præstare posse, & jussus septies mergi in Jordane, obtemperavit. Eadem fiducia si fuisset apud leprosos Israelitas, sensissent & ipsi divinam beneficentiam.

28 Et repleti sunt omnes in synagoga ira, hæc audientes.

[28] His dictis quum Dominus Jesus exprobrasset civibus suis incredulitatem, ob quam se redderent indignos Dei beneficiis, atque interim subsignificaret futurum, ut Euangelicæ virtutis munus, non solum à civibus incredulis, verum etiam ab universis Judæis ad viduam Sidoniam, hoc est, ad Ecclesiam gentium, & Naaman Syrum, hoc est, ad gentes prius idololatras demigraret, invidum murmur versum est in manifestam indignationem.

29 Et surrexerunt, & ejecerunt illum extra civitatem: & duxerunt illum usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum.

[29] In tantum enim commoti sunt omnium animi, quod hæc ausus sit dicere in publica Synagoga, Sidonios & Syros, homines apud Judæos abominandos, genti præferens Israeliticæ, ut coorto tumultu, ejecerint Jesum è civitate Nazareth: nec hoc contenti, perduxerunt illum usque ad supercilium montis, supra quem ea civitas erat ædificata, ut inde præcipitem darent. O cives impios, ô subito in quantam insaniam versum mobilis vulgi favorem! Et postea mirantur ad se non venire salutem, quum in exsilium exigant salutis auctorem. Indignantur Ethnicorum laudari piam credulitatem, neque corrigunt interim suam impiam incredulitatem. Efflagitabant medicum, nec sustinent devorare salutiferum amaræ veritatis catapotium: volunt sanari corpora, animorum morbos negligentes. Animi vero ægrotantis medicina est verax, & ideo mordax oratio. Malunt blandum, sed lethiferum venenum, quam amarum & salutiferum pharmacum. Requirunt ad humanam gloriam edi miracula, quæ Christus non edebat, nisi ad salutem hominum & gloriam Dei. Nec in hoc venerat, ut corporibus, mox alioqui perituris, mederetur, sed animis in æternum victuris. Jam mihi vide præposteram Nazarenorum religionem: Sabbatum erat, & nefas esse ducebant, eo die calceum consuere: & nefas esse non ducunt, civem, ad salutem invitantem, in præcipitium impellere. Nimirum per hos perficere conabatur, quod ante per se suaserat Satanas, & reperit satellites ipso nequiores. Siquidem ipse nihil aliud ausus est, quam suadere præcipitationem. Hi conglomerati, civem notum ac benemeritum pertrahunt ad præcipitium, & quantum in ipsis erat, præcipitarunt. Perfecit quic-

quicquid potuit impia voluntas, sed non est data pravae voluntati facultas. Nondum enim venerat tempus, quo nobis expediebat mori Jesum, qui moriturus venerat pro nobis, sed suo tempore, quod illi praefinierat Pater, sed eo genere mortis, quod delegerat. Non placebat illi quodvis sabbatum, sed sabbatum Paschae, quo decebat immolari agnum liberatorem orbis: non placebat praecipitium, sed altitudo crucis. Lucifer praecipitatus est ob superbiam, & idcirco sollicitat alios ad ruinam. Dei Filius sponte sese demiserat in terras, ut exaltatus in crucem, omnia attraheret ad sese, & suo exemplo per humilitatem subveheret in coelum, quos ille superbiae princeps per arrogantiam & incredulitatem praecipitare conabatur in tartara. Nec illi sacrificio peragendo conveniebat Nazareth, sed Hierosolyma.

30 Ipse autem transiens per medium illorum, ibat.

30 Jesus itaque passus est ejici sese, ne praedicaret indignis: quod idem ut facerent, docuit Apostolos suos: praecipitari se passus non est, qui sponte mori voluit. Quid igitur? Non se vertit in avem, aut serpentem, aut aliud praestigii genus, ut sic elaberetur, sed innocuus transiit per medium illorum, qui ad praecipitandum pertraxerant: palam declarans, nihil in ipsum posse malitiam hominum, nisi suapte sponte sese praeberet capiendum & occidendum. Atque hac vindicta contentus fuit clementissimus Dominus Jesus, reliquisse quos comperit insanabiles. Alioqui poterat illos solo nutu in praecipitium impellere, qui ad praecipitandum pertraxerant. Sed maluit eos superesse, ut progressu temporis resipiscentes, ex nocentibus fiant innocentes, quam perdere nocentes. Nonnunquam enim subtracta beneficii copia provocat desiderium ejus, qui paratus est benefacere. Hoc certe miraculo provocari poterant vel ad suspiciendum illius potentiam, adversus cujus virtutem nihil potuit insanae multitudinis conspiratio: vel ad amandum ejus bonitatem, qui extrema molitus servare maluit ad poenitentiam, quam perdere ad poenam.

31 Et descendit in Capharnaum civitatem Galilaeae, ibique docebat illos sabbatis.

31 Itaque relicta superba Nazareth, & adversus sermonem Euangelicum rebelli, Jesus descendit, proficiscens ad civitatem Galilaeae Capernaum, opulentam & ideo perditam luxu, voluptatibus, ambitione, superbia, caeterisque vitiis, quae comitari solent opulentiam. Sed aberat hic familiaritas carnis, contemtum gignere solita. Et hic igitur juxta morem suum, sabbatis veniebat in congregationem, ac docebat eos. Non enim tantum apud illum potuit Nazarenorum parricidialis impietas, ut offensus atroci facinore, relinqueret Judaeorum regionem, & protinus Euangelii munus ad gentes transferret: sed re praestitit, quod post docuit suos discipulos: nimirum ut ejecti ex una civitate, profugerent in aliam, non cogitantes de vindicta, sed de Euangelio propagando, ut ejicientium malitia proficeret etiam ad celeritatem divulgandae professionis Euangelicae.

32 Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius.

32 Capernaitae autem, tametsi rebus mundi deditos, nec ita multum abhorrentes à gentium moribus ob commerciorum mixturam, candidiores expertus est, quam suos Nazarenos, quibus ob notam ac perspectam perpetuam vitae integritatem debebat esse carior. Siquidem Capernaitae vehementer admirabantur doctrinam Jesu, propterea quod non esset diluta fucataque, qualis erat Pharisaeorum, de lotionibus, decimationibus mentae & rutae, de donariis conjiciendis in corbonam, deque rebus similibus, quae superstitionem habebant verius, quam pietatem: quaeque simplicibus imponebantur ad gloriam aut quaestum Pharisaeorum, quum ipsi interim, qui talia docerent, nec ea servarent, quae sunt in Legis praeceptis praecipua: sed erat solida & auctoritatis plena. Primum enim verissima erant quae docebat, & naturae sensui consentanea. Deinde ad veram pietatem ac salutem aeternam faciebant. Ad haec doctrinam ejus vitae singularis integritas commendabat. Accedebat his omnibus miraculorum insolita virtus, quae declarabat à Deo proficisci quod docebat, non ab humano spiritu. Non enim ad quaestum aut inanem ostentationem Dominus Jesus edebat miracula, sed primum his calamitosorum hominum necessitatem sublevabat, ut beneficio sibi conciliaret benevolentiam: deinde in hoc ad tempus corporalibus oculis exhibebantur, ut per haec discerent et credere, quae quum videre non possent, magis tamen erant expetenda. Postremo figuram & imaginem habebant eorum, quae gerebantur in animis illorum. Sabbatum erat, & populus magna religione quiescebat ab operibus interdictis, quae tamen per se mala non sunt: quod genus est, facere iter, aut incendere ignem, aut molere triticum, aut exprimere vinum, aut reconcinnare dissutam tunicam. Foris igitur sabbatum erat, sed intus in animis magni tumultus erant, quos illic Satanae Spiritus excitabat, variis motibus exagitans illorum mentes, avaritiae, superbiae, irae, vindictae, invidiae. Nam ibi demum verum est sabbatum, ubi Spiritus Domini tranquillat animum ab omnibus pravis cupiditatibus.

33 Et in synagoga erat homo habens daemonium immundum, & exclamavit voce magna,

33 Adest igitur hujus rei figura quaedam, in Synagoga homo quidam, cujus corpus impuro Daemonio erat obnoxium, tacite submonens, quanto essent infeliciores, quorum animi tetrioribus etiam malis essent obnoxii. Quis enim impurior aut nocentior Daemon, quam libido, quam ira, quam ambitio, quam pecuniae cupiditas, quam livor, quam hypocrisis? Hujusmodi Daemonibus maxima ex parte erant obnoxii Judaei, qui versabantur in Synagoga, quae nondum acceperat Spiritum Christi, sed à tot Daemoniis agitabatur, quot serviebat vitiis. Nec capaces esse poterant mansuetissimi spiritus Euangelici, nisi prius Dominus Jesus expulisset ab eis spiritum Satanae malum, ac vindicem.

34 Dicens: Sine, quid nobis, & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos? scio te qui sis, Sanctus Dei.

34 Daemoniacus igitur ille non ferens novam virtutem Jesu, quae se tacite quoque proferebat, vociferari coepit ingenti clamore: *Eja, Quid tibi nobiscum rei est Jesu Nazarene? Venisti perditurus nos ante tempus?* Scimus quae supplicia nos maneant in extremo die. Sed nunc tua praesentia nos ante diem torquet & cruciat. Non precamur salutem, nec deprecamur poenam, sed dilationem flagitamus. Tale nihil sensimus unquam ex aliorum Prophetarum praesentia. Proinde non nos latet, qui sis. Tu es enim ille unicus Sanctus Dei, debellaturus omnem impietatem, & propulsaturus omnem impuritatem. Habet Lex suam sanctimoniam, habet suam mundiciam, sed tu es unicus ille, quem Deus coelesti sanctimonia sanctificavit.

35 Et increpavit illum Iesus, dicens: Obmutesce, & exi ab eo. Et cum projecisset illum daemonium in medium, exiit ab illo, nihilque illum nocuit.

35 Non tulit Dominus Jesus praedicari ab impio Spiritu, qui totam hanc gloriam voluit in unum Patrem referri, non ignarus Daemonis professionem non ex sincera fide, sed ex malitiosa voluntate proficisci. Profitetur enim ut eliciat confessionem, non aliud agens per os hominis quam quod prius Satanas tentator egerat per seipsum. Profitetur subdole, non ut ipse salutem assequatur, sed ut aliorum salutem impediat. Nec amor vocem expressit, sed supplicii metus. Eoque veluti malum ac deploratae mentis mancipium audire meretur: *Obmutesce impure Spiritus, & exi ab homine*, quem per tyrannidem possides. Hominibus servandis veni. Ad hanc imperiosam & omnipotentem Jesu vocem Spiritus impius, posteaquam projecisset hominem in terram, & conturbasset, exiit ab eo, sic ut in homine liberato nulla laesio remaneret. Quod projecit, argumentum erat perversae voluntatis, indicium erat, quod admodum invitus relinqueret possessionem suam. Quod illaesum reliquit, arguit, impios Spiritus nemini nocere posse, qui se totos tradiderint Servatori. Plus enim valet unius Jesu bonitas ad salutem, quam innumerabilium Daemonum malitia ad perniciem.

ciem. Solent autem hi, qui conantur hominum corpora à Spiritibus noxiis liberare, nihil non adhibere remedii, quo malum depellant, preces certis verbis conceptas, suffitus, adspersiones, herbas efficaces, aliasque magicis non dissimiles ceremonias; & his tamen omnibus raro videmus fieri, ut exigatur Spiritus. Quod si quando discedit, relinquit suæ malitiæ vestigia, vel amputato membro, vel relicto morbo immedicabili.

36 Et factus est pavor in omnibus, & colloquebantur ad invicem, dicentes: Quod est hoc verbum, quia in potestate & virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt?

36 Cæterum ubi vidisset populus, ad simplicem & austeram Jesu jussionem, sic repente Spiritum egressum ab homine, ut perfecta sanitas nullum haberet vestigium pristini mali, stupor quidam & admiratio cepit omnes, qui viderant hoc factum, atque inter sese miscebant hujusmodi sermones de Jesu: Quid est hoc novæ rei, quod videmus antehac nec lectum, nec auditum? imperat enim solo verbo Spiritibus immundis, & adest illius jussis tanta vis & auctoritas, ut mox velut agnoscentes potentiorem se, relinquant hominem, sic ut post abitum illorum redeat plena sanitas.

37 Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

37 Hujus itaque tam stupendi miraculi spectaculum effecit, ut Jesu fama non solum in civitate Capernaum, verum etiam per universam illam regionem divulgaret hoc factum in Synagoga Judæorum, quæ carens Spiritu Christi, tumultuabatur spiritu Satanæ adversus Euangelicam veritatem, cujus instinctu Nazareni moliti sunt exitium Servatori.

38 Surgens autem Iesus de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus: & rogaverunt illum pro ea.

38 Reliquit igitur Synagogam, & ingressus est domum Simonis, cui nomen additum Petro, cujus socrus tenebatur febri vehementi. Affines autem & cognati rogaverunt Jesum, ut qui non rogatus expulerat à viro Dæmonium, daret hoc amicorum precibus, ut affinem discipuli, quem inter primos habebat, levaret febri.

39 Et stans super illam, imperavit febri: & dimisit illam. Et continuo surgens ministrabat illis.

39 Jesus autem ut ostenderet sese & privatim & publice, erga notos & ignotos, erga omnem ætatem, sexum, conditionem esse beneficum, adstans, atque imminens mulieri, interminatus est febri, ut abiret. Simulque ad Domini jussum aufugit morbus, non paulatim redeunte corporis vigore, quemadmodum accidere solet in his, qui medicorum ope sublevantur, sed repente depulso morbo successit vigor omnis, & alacritas, sic ut surgens è lecto pararet cœnam Jesu & discipulis ejus, ac discumbentibus ministraret.

40 Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos.

40 Tanta autem erat promtitudo Domini ad benefaciendum omnibus, ut nec temporis importunitatem excusaret iis, qui simplici fiducia flagitarent illius opem. Etenim re divulgata per universam civitatem, quotquot habebant domi ægrotos, variis morbis obnoxios, adducebant illos ad fores ædium, in quibus versabatur Jesus. At ille clementissimus, nec excusavit privatum, cui debebatur otium, neque noctem intempestivam rebus gerendis, sed omnibus oblatis manus salutiferas imposuit, ac morborum omne genus nullo negotio gratisque depulit ab omnibus: hac rerum imagine docens omnes, qui vellent esse liberi à morbis animorum, non alio confugiendum, quam ad ipsum Jesum, qui paratus est omnibus gratis condonare quicquid admissum est, qui per sinceram fiduciam convertuntur ad ipsum unicum veræ salutis auctorem. Nullum est enim morbi genus tam immedicabile; tam tenax, tam lethale, quod ad illius contactum ac jussum non aufugeret. Atque interim exemplum paratur Episcopis ac pastoribus in Christi locum succedentibus, quanta cum mansuetudine recipere debeant peccatores, à vitiis suis resipiscere cupientes. Etenim si Dominus Jesus, in quo ne vestigium quidem ullum fuit morbi aut vitii, nulla morborum fœditate alienatus est, quin reciperet, quin contingeret ac sanaret: quanto magis decet idem facere eos, quos ante Jesu benignitas purgavit à morbis animi, nec interim tamen omni culpa vacantes, præsertim quum ipsi non auferant morbos, sed ministri tantum sint doni cœlestis, adhortantes eos ut expetant sanitatem, & ad medicum potentem eos adducentes, nec non misericordiam illius precibus sollicitantes, ut mentes illorum suis manibus dignetur contingere.

41 Exibant autem dæmonia à multis, clamantia & dicentia: Quia tu es filius Dei: & increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum.

41 Nec morbi solum ad jussum vocis, & contactum manuum fugiebant, verum etiam Dæmonia, non ferentia divinam virtutem Jesu, ultro fugiebant è corporibus infelicium, quos diu possederant. Adeo magna felicitatis pars est appropinquare Christo. Appropinquat autem, qui sibi displicens cupit fieri melior, quique certam fiduciam concepit, per ineffabilem Jesu clementiam peccata omnia, quamlibet enormia, condonari. Sunt autem in corporibus variæ morborum species: sed nec pauciores sunt, & sunt perniciosiores, animorum, nisi forte pauciora sunt intemperantiæ genera quam febrium: aut periculosius est corpus æstuare febri, quam animum insanire libidine. Sunt autem in corporum morbis quidam adeo fœdi, ut nec amici proximi sustineant adesse, qualis est morbus pedicularis: quidam adeo contagiosi, ut non sit tutum adesse, quales sunt præcipue lepra, & quam vocant pestilentiam: quanquam vix ullus est morbus, non aliqua ex parte contagio noxius. Rursus sunt quidam adeo vel vehementes, vel familiares, ut opem & artem medicorum superent. Sed major est nostri medici vis, quam ut ullius morbi magnitudine sit inferior: major est puritas, quam ut ullis hominum malis possit inquinari: major est misericordia, quam ut ullam fœditatem aversetur. Admittit omnes optimus, contingit omnes ipse purissimus, sanat omnes potentissimus. In nullos autem corporum morbos medici minus habent juris, quam in eos, qui vitiant animi domicilium: quod genus sunt phrenesis & lethargus, quanquam & his immedicabiliores sunt Dæmoniaci, quorum & animos & corpora Spiritus impii, sed humana natura potentiores, pro sua libidine agitant. Nec enim mos est hos ad homines medicos adducere, sed auxilio cœlesti relinquere: tanta enim est hujus mali vis, ut hos spectare etiam miserabile sit. At non videntur fortassis æque miserabiles, sed longe miseriores etiam sunt, qui cupiditate regnandi ad veneficia, ad parricidia, ad sacrilegia, & his atrociora facinora pertrahuntur: quos ira ad prædationes innocentium, ad cædes immerentium, ad bella, ad incendia, ad publicum orbis tumultum transversos rapit. Quantulum enim est mali, quod vel facit vel patitur ille corpore Dæmoniacus, si conferas, quantis intemperiis agatur, quantam perniciem afferat rebus mortalibus quilibet Princeps tyrannico spiritu vesanus? Superat humanas vires hujus mali vis, sed fortior est Christi Spiritus: quem si semel conceperit animus hominis, necesse est ut effugiat quicquid est impurorum Spirituum. Hoc ubi factum erit, subito fiet è tyranno pater: è crudeli clementissimus: ex expilatore populi, sublevator oppressorum: è furioso bellatore, sectator pacis: è prædone, beneficus: è glorioso Thrasone, sobrius ac prudens Princeps. Tantum adducatur ad Jesum, & abducatur è mundo. Siquidem id temporis sub Solis occasum non pauci venerant ad ædes Simonis, hoc est, ad Ecclesiam Euangelicam, & virtute Spiritus Christi exibant Spiritus impii, profitentes adesse, cujus bonitas potentior esset ipsorum malitia. Clamabant enim exeuntes: *Tu es ille Filius Dei.* Nondum autem venerat tempus, quo Dominus palam omnibus esse voluit, se esse Messiam illum Filium Dei: & si voluisset, noluit impuros Spiritus suæ gloriæ præcones: vel quia non simplex, sed subdola erat illorum professio: vel quia periculum erat, ne si pondus habere cœpisset illorum testimonium in re tanta, in cæteris quoque fidem invenirent, in quibus mendacio fallere gauderent. Etenim quum Satanas natura sit mendax, etiamsi quando verum

verum prædicat, non in aliud tamen hoc agit, nisi ut fallat. Nimirum hanc artem ab illo didicerunt quidam, qui pia impiis, qui vera falsis admiscent, velati salubribus cibis venenum lethiferum addentes, quo plures in perniciem pelliciant. Jesus igitur nos docens quam non oporteat eos, qui se semel Sancto Spiritui consecrarunt, quicquam habere commercii cum impiis Spiritibus, compescuit illorum clamores, ac minis additis imposuit silentium. Sentiebant enim admirabilem virtutem ab eo proficisci, & hinc suspicabantur eum esse Messiam illum promissum Filium Dei.

42 Facta autem die egressus ibat in desertum locum, & turbæ requirebant eum, & venerunt usque ad ipsum: & detinebant illum ne discederet ab eis.

42 Jesus autem, qui non in hoc venerat, ut corporibus mederetur, sed animis: nec uni civitati venerat, sed cunctis totius mundi regionibus: quum in Capernaum miraculis editis, doctrinaque salutari fecisset bonam sementem Euangelicæ Philosophiæ, diluculo prius quam rursum conflueret multitudo, magis admirans & expetens sanitatem corporum, quam salutem animarum, relicta Capernaum secessit in desertum, veluti fugitans popularem turbam. Nos interim docens, non ad ostentationem, nec ad plebis arbitrium esse proferenda miracula, sed quatenus conducit ad salutem hominum, ac Dei gloriam, semper autem fugiendam inanis gloriæ suspicionem. Quod enim sanarat omnes, exemplum erat paratæ in omnes benignitatis: quod se clanculum subduxit, exemplum erat modestiæ, laudem & ostentationem sui fugitantis. Porro quum jam dies esset, confluxerat denuo magna vis promiscuæ multitudinis, ob pridie gestorum magnitudinem. Cæterum ubi cognovissent jam abesse Jesum, multi consequuti sunt illum, ac repertum conati sunt remorari, ne relinqueret ipsorum civitatem, sed illic sedem sibi perpetuam deligeret. Erat ille quidem affectus non impius, sed beatiores sunt, qui Dominum Jesum non sinunt à sui pectoris domicilio decedere, qui parantem abire, precibus revocant. Verum id temporis postulabat carnis assumtæ dispensatio, ut subinde locum mutans, latius ac latius propagaret novam adhuc ac recentem Euangelicam doctrinam. Seminator enim missus erat in mundum, ut late spargeret semen sermonis Euangelici, non apud omnes æque feliciter proventurum.

43 Quibus ille ait: Quia & aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei: quia ideo missus sum.

43 Revocantibus itaque placide respondit hunc in modum: Quod gratis in vos collatum est beneficii, boni consulite. Non adspernor vestrum hospitium, sed oportet ut & aliis civitatibus annuntiem regnum Dei. Siquidem in hoc me misit Pater, non ut uni civitati prædicem, sed ut omnes invitem ad societatem regni cœlestis. Quod tum fecit Jesus, docuit discipulos suos, ut peragrantes orbem terrarum, docerent omnes gentes. Non erat ille morbus instabilitatis, sed pluribus benefaciendi studium. Sic vagari, non humanæ levitatis est, sed Apostolicæ caritatis. Cæterum ubi jam satis est Euangelicæ doctrinæ, vigilans pastor non desinit tamen obambulare, sollicitus pro grege sibi concredito, ut quod aberrarat, revocet, & quod morbidum est, sanet: quod lupis obnoxium, eripiat: quod saucium, curet: quod tenerum & imbecille, foveat. Nec enim ideo adhibetur pastor, ut uni aut alteri familiæ succurrat, sed ut omnibus vigilet.

44 Et erat prædicans in synagogis Galilææ.

44 Hac excusatione placatis Capernaitis, Jesus perambulabat vicos & civitates Galilææ, prædicans juxta morem suum in Synagogis eorum, identidem miraculis edendis fidem doctrinæ suæ concilians apud Judæos, qui sine miraculis nihil credere poterant.

CAP. V.

En Petre piscator: lepra: clinicus: atque telones: Sponsus adest: vestis rupta: cadique novi.

1 Factum est autem, cum turbæ irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genesareth.

1 QUUM autem in dies latius inclaresceret apud omnes fama Jesu, tantus erat hominum affluxus, ut jam non satis esset illum sui copiam facere in Synagogis, in vicis, in oppidis, verum etiam quocunque se subduceret Dominus, eo simul accurreret promiscua multitudo virorum ac mulierum. Plerosque pellexerat amor sanitatis, nonnullos invitabat miraculorum novitas, permultos cœlestis doctrinæ vis attrahebat. Non eos deterrebat deserti vastitas, non montium laboriosus adscensus, non arcebat eos pudor irrumpendi privatam domum, si forte se domi occultasset. Denique ventum est ad Stagnum, nec navigare parantem poterant relinquere. Confluebant, irruebant, irrumpebant, hærebant, urgebant. Hic vero mihi, Theophile, fac oculos mentis aperias, quo perspicias in narratione rei juxta carnem gestæ, nascentis & exuberantis Ecclesiæ imaginem. Jesus stabat in littore vicinus Lacui Genezareth, quem Hebræi nonnunquam appellant mare, quod magno spatio porrigatur in longum & in latum, & ex sese gignens auram, crebris undarum motibus agitetur. Videbatur abnavigaturus. Sed improba turba confluens urgebat, & imminebat illi, cupiens ex eo audire sermonem divinum. Nam sermonem Pharisaicum jam plerique fastidiebant, quod præter hominem nihil resiperet. Non offendit hæc improbitas mitissimum Dominum, sed veluti compulsus & constrictus, hinc urgente turba populi, hinc Lacu proximo: videnseque locum esse parum commodum Euangelico concionatori, quod neque turba, sese vicissim impellens, facile consistere possit in loco declivi, & vox ex imo missa ad pauciores fertur*: tum autem decet Euangelicum doctorem quietum esse, ac tutum à promiscuæ multitudinis tumultibus, subducit sese in locum quietiorem.

2 Et vidit duas naves stantes secus stagnum: piscatores autem descenderant, & lavabant retia.

2 Commodum autem stabant eodem in littore duo Scalmi piscatorii. Piscatores autem ipsi egressi navim, lavabant retia sua, veluti parantes in proximam piscationem.

3 Ascendens autem in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit eum à terra reducere pusillum. Et sedens docebat de navicula turbas.

3 Hos ubi vidit Jesus, in alterum illorum ingressus: is porro erat Simonis Petri: rogavit illum, ut Scalmum paululum deflecteret à terra. Quod ubi factum esset, submotus hoc pacto à compressione multitudinis, confidens, de navi, veluti de cathedra, docebat populum in littore stantem. Vocaverat Dominus piscatores ad munus Euangelicæ prædicationis. Jamque hoc ipsum, quod de Scalmo agebat Jesus, erat piscari homines. Lacus erat mundus variis rerum motibus sursum ac deorsum fluctuans. Navis Simonis erat Ecclesia, primum è Judæis collecta, cui præficiendus erat Simon Petrus; Simon autem obedientem sonat. Judæi siquidem prodigia requirebant, & in operibus legalibus fiduciam ac spem salutis collocabant. Contra Philosophi rationibus humanis de summo bono, quo felicitatem hominis metiuntur, disputabant, quum Euangelica doctrina per fidem promittat omnibus salutem. Fides autem obedientia est. Obedit enim, qui jussus credere, credit, nihil hæsitans, nihil disputans: qui jussus sperare, sperat, totus pendens ab ejus nutu, cujus fidei se semel dedidit. Habes Ecclesiæ rudimentum, nunc audi proventum ex Euangelica piscatione consequuturum.

4 Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam.

4 Peracta concione Euangelica, Dominus loquutus est Simoni, naviculæ moderatori: Abducito navigium longius à terra, & in profundum provehe, atque ibi laxate retia vestra ad piscandum.

5 Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete.

5 Hic Simon suo respondens vocabulo, respondet hunc in modum: Præceptor, tota nocte laboratum est à nobis in piscando, neque quicquam cepimus: itaque diffisi, lavimus, & composuimus rete: tamen ad tuum jussum laxabo rete. Meum erit obsequium, tuus eventus.

6 Et cum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam, rumpebatur autem rete eorum.

6 Obtemperatum est dictis Domini Jesu, navis abducta est in profundum Lacus, late sparsum est rete, cui mox involuta est tanta piscium multitudo, ut rete discipulorum, impar ponderi piscium, rumperetur, nec una navis sufficeret prædæ capiendæ.

* Alia Editio, ferretur.

7 Erant

7 Et annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venirent, & adjuvarent eos. Et venerunt, & impleverunt ambas naviculas, ita ut pene mergerentur.

7 Erant in altera navi socii Simonis: his procul, non voce, sed signis indicarunt, ut adnavigarent, & opitularentur in exonerando rete. Venerunt, adjuverunt, tantaque vis piscium reperta est, ut ambæ naviculæ implerentur unius retis proventu: adeo ut parum abesset, quin onere depressæ periclitarentur. Habes in Simone formam & imaginem doctoris Euangelici. Hujus proprium ac peculiare munus est, laxare rete prædicationis Euangelicæ, non è Pharisæorum laqueis, non è Philosophorum argutiis, sed è sacrorum Voluminum præceptis, è Christi factis dictisque sic contextum, ut quam plurimos involvat, nec involutos sinat elabi. Habet & mundus hic sua retia: habet & Satanas piscatores suos, qui miseras animas blandimentis illectas in nassam infelicitatis conjiciant, atque in æternum pertrahant exitium. Sed felices, quas involutas sagena Apostolica de profundo criminum & errorum pertrahit ad auram liberiorem: è tenebris ad lucem, è sordido limo ad vitam puriorem: è vagis cupiditatibus ad innocentiæ perpetuæ constans studium. Neque enim pertrahuntur ad cædem, sed ad salutem. Sic involvuntur, ut elabi nolint, & si elabantur, pereant. Cinguntur undique veritatis Euangelicæ nexibus, agnoscunt suam calamitatem, & gaudent se pertrahi ad navim Ecclesiæ. Quoniam autem sagena prædicationis interim trahit & involvit undecunque pisces varii generis, fieri non potest, quin bonis admixti sint mali. Malorum itaque culpa rumpitur rete, sed non ideo elabuntur boni pisces. Hæretici scindere conantur doctrinam Euangelicam, sed Christus suos undique sepiens, illorum impios conatus vertit in profectum partis sinceræ. Quidam onerant ac perturbant navim suis tumultibus, graves hujus mundi cupiditatibus, & cupientes reverti ad limum relictum, sed non mergitur, quam Christus semel intuitu suo dignatus est. Quanquam autem non est nisi unica per orbem terrarum Ecclesia, tamen ideo typus habet duas naves, ut intelligeremus Ecclesiam Christi è duobus populis collectam. A Judæis profectum est salutis initium: illic Petrus post Christum omnium primus rete jecit Apostolicæ prædicationis, & uno jactu attraxit hominum promiscuæ multitudinis tria millia, videlicet agens piscatorem hominum. Non erat hujus oratio Rhetorum arte contexta, non Philosophicarum argutiarum subtilitatibus perplexa, sed virtute Spiritus Sancti potens, & efficax. Non enim laxaverat rete, confisus humanis viribus, sed tantum ad jussum Christi, cujus spiritu tum agebatur. Alioqui frustra solvitur, nisi Christus jactum hominis bene fortunet. Sed quemadmodum ex Judæis fuit hujus proventus initium, ita ex gentibus accessit ubertas, adeo ut qui primi laxaverant retia, coacti sint implorare sociorum auxilium. Post enim irrumpentibus undique gentibus in Euangelicæ salutis consortium, Petrus & Jacobus dederunt dextras Paulo & Barnabæ, symbolum Euangelicæ societatis, & utrique pro suo studio conati sunt implere naves ambas, & successit res usque ad miraculum.

8 Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens: Exi à me, quia homo peccator sum, Domine.

8 Simon igitur ubi vidisset rem non agi viribus humanis, aut casu, sed virtute divina Jesu, rursus facto suo docuit, quid faciendum sit Apostolico doctori, si quando feliciter succedit opera prædicationis. Quanquam enim navis esset ipsius, quanquam suum rete jecerat, quanquam princeps attraxerat, nihil tamen hinc laudis sibi vindicat, sed ex magnitudine successus factus etiam modestior, accidit ad genua Jesu, eique totam hujus facti gloriam transscribit, se nihil aliud quam peccatorem confitetur, indignum qui divinæ virtutis minister sit, & organum: Domine, inquit, nunc demum agnosco meam indignitatem, quum tuam considero celsitudinem: Discede à me. Sum enim indignus tuo consortio.

9 Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant, in captura piscium, quam ceperant:

9 Hanc Petri vocem expresserat non aliqua cupiditas discedendi à Domini contubernio, quem unice diligebat, sed admiratio quædam vehemens virtutis humana majoris. Nec aliter erant affecti socii Simonis, quam Simon ipse. Cunctorum enim animos occuparat incredibilis quædam hujus facti admiratio. Sed nullus horum hinc quicquam sibi vindicat. Agnoscebant enim operam quidem esse suam, sed proventum fuisse ejus qui jusserat. Quis autem non obstupesceret, considerans prædicatione paucorum, humilium & idiotarum hominum ex universis orbis nationibus, intra paucos annos tot hominum millibus fuisse persuasum, ut contemtis affectibus cognatorum, contemto dispendio rei familiaris, contemtis minis Principum, contemtis suppliciis, ac morte denique ipsa, simplicem Christi doctrinam sequerentur, credentes ea, quæ rationibus humanis probari non possint: sperantes ea, quæ juxta naturæ vires plane desperanda sint? Oportet igitur Episcopum promtum & alacrem esse ad laxandum rete, ut studeat quam plurimos lucrifacere Christo: laxabit autem, non ad suam gloriam, non ad quæstum, non ad Principum arbitrium, non ad aliquam humanam cupiditatem, sed ad arbitrium ac jussum Christi: qui non jubet laxari rete, nisi ad salutem eorum, qui captantur, & ad gloriam bonitatis divinæ. Hæc enim demum est Apostolica piscatio. Ea tametsi peragitur humanæ vocis & industriæ ministerio, tamen summa laudis totius uni Christo tribuenda est, cujus auspiciis solvitur ad dicendum lingua, cujus Spiritus afflat dicentis pectus, cujus occulta vis attrahit animos auditorum. Et si quid etiam hinc sibi suo jure possit sumere doctor, tamen tutius est totum ad illum referre, sine cujus auxilio nihil humano conatui succedit ad salutem. Non novit auferre, quod dedit: non novit exprobrare, quod largitus est. Tanto magis volet esse tuum, si quod aliquo modo tuum videri poterat, illius esse volueris. Sinet utilitatem esse tuam, gloriam autem non patietur nisi soli Deo tribui. Et si gloriari libet, tutius in illo gloriabimur.

10 Similiter autem Iacobum & Ioannem, filios Zebedæi, qui erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Iesus: Noli timere: ex hoc jam homines eris capiens.

10 Quum autem admiratio facti sic haberet attonitos omnes, qui cum Petro fuerant in captura piscium, inter quos erant Jacobus & Joannes filii Zebedæi, socii Simonis, ut præ admiratione divinæ virtutis non auderent sese adjungere Jesu, consolatus est eos Dominus, dicens Petro, in quo solitus est proponere formam, quam volebat cæterorum omnium animis imprimi: Non est quod formides Simon. Agnoscis tuam imbecillitatem, & expertus es virtutem divinam. Hæc amanda est, non formidanda. Quod enim potest non expromit ad opprimendam imbecillitatem peccatorum, sed ad erigendam, tantum ut jussis meis obtemperes: nec expendas, quid tuæ possint vires, sed quid ego velim fieri. Nihil non succedet, si mihi fidas. Admiraris quod ita successerit res in captura piscium. Leve quidem hoc est, mirabilius succedet, ubi piscari cœperis homines. Ad hoc piscandi genus te delegi cum tuis sociis. In præsentia satis istius piscationis. Posthac dabis operam: non ut navim impleas piscibus, sed ut Ecclesiam meam impleas Euangelicæ doctrinæ professoribus. Quod Dominus loquutus est Petro, id omnes intellexerunt & sibi dictum esse.

11 Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum.

11 Mox itaque subductis in terram navibus, atque inibi relictis omnibus, sequuti sunt Jesum, vacui sollicitudine rerum corporalium, ac totis animis in hoc intenti, ut fierent piscatores hominum.

12 Et factum est, cum esset in una civitatum, & ecce vir plenus lepra, & videns Iesum, & procidens in faciem, rogavit eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare.

12 Ad hoc præclarum munus erant formandi præceptis, erant mysticis exemplis instituendi. Ut igitur ostenderet nullum esse vitium tam fœdum, tam capitale, quod non illico condonetur agnoscenti morbum suum, & per fidem Euangelicam imploranti remedium à cœlesti medico Jesu, factum est, ut in civitate quadam esset vir quidam non leviter infe-

infectus lepræ vitio, ſed toto corpore fœdiſſima ſcabie plenus. Hoc hominum genus ſic erat abominabile apud Judæos, ut procul ſubmoverentur ab hominum conſortio, ac Lex vetaret contingi, ob contagionis præſens periculum. Sed fœdior ac deteſtabilior eſt animi lepra, quam corporis. Porro Judæi, quum ipſi vitiis intercutibus maderent, tamen Ethnicos, publicanos ac notos peccatores ſic exſecrabantur, ut ſi quando contigiſſet cum his colloqui, perinde quaſi contracto contagio, domum reverſi, totum corpus abluerent. Ab hac arroganti Judæorum munditie, Chriſtus voluit ſuos quam longiſſime abeſſe. Profuit igitur miſero, vidiſſe Jeſum. Agnovit immunditiam ſuam, ſeque judicavit indignum, qui fœdis maculis abominandam faciem attolleret in Dominum, ſed ſui pudens proſtravit ſeſe in faciem, ac vocem emiſit modeſtiæ ſimul ac fiduciæ plenam. Quod faciem texit, erat agnoſcentis ſuum malum: quod rogat mundari, confidentis de omnipotenti & cunctis obvia Jeſu Chriſti bonitate. Domine, inquit, ſcio malum meum eſſe immedicabile, & fortaſſe non ſum dignus tuo beneficio, ſed tamen illud habeo mihi perſuaſum, poſſe te mundare me, ſi velis. Habes meam de tua potentia fiduciam, ſupereſt ut tua bonitas judicet, utrum hunc calamitoſum ac deploratum hominem dignari velit ſua miſericordia. Non potuit eſſe plenior erga Dominum fiducia, quam agnita poteſtate, beneficii conferendi arbitrium illi deferre, qui novit aliquoties expedire nobis, ut malis corporis affligamur, & inutilem eſſe rerum temporalium ſucceſſum.

13 Et extendens manum, tetigit eum, dicens: Volo: Mundare. Et confeſtim lepra diſceſſit ab illo.

13 Jeſus autem delectatus hominis miſerandi tam abſoluta fiducia, non ſolum non ſubmovet illum ab oculis ſuis, ſed proſtratum erigit, & porrecta manu contingit faciem ejus, dicens: Si requiris bonitatem meam, volo: & quia profiteris poteſtatem, mundus eſto: ſimulque cum dicto diſceſſit à toto corpore lepra, qua fuerat oppletus. Diſcunt interea diſcipuli, quam non oporteat abominari quenquam hominem, quamlibet enormibus ac deteſtandis peccatis obnoxium, modo morbum ſuum agnoſcens, cum fiducia medelam expetat à bonitate Chriſti. Etenim ſi Dominus, qui ſolus erat purus ab omni lepra vitiorum, contactu ſuo dignatur hominem, cunctis abominabilem: quanto minus convenit ut diſcipuli, quos à peccatis emundavit Domini bonitas, qui nec omnino ſunt immunes à culpis, & labi poſſunt in omne flagitium, adſpernentur curam impendere ſanandis aliorum morbis. Hujuſmodi contactus non inquinat contingentem, ſed contactum purgat. Purus illico fit, qui contingitur: nec impurior fit, qui contingit, ſi modo per Apoſtolicam manum dignetur contingere Jeſus.

14 Et ipſe præcepit illi ut nemini diceret: ſed, Vade, oſtende te ſacerdoti, & offert pro emundatione tua, ſicut præcepit Moyſes, in teſtimonium illis.

14 Quoniam autem lepræ judicium Lex deferebat, non quibuslibet, ſed duxtaxat Sacerdotibus, Dominus noluit hoc miraculum populari rumore tantum divulgari: ſed quo certior eſſet fides, interdixit ſanato, ne protinus evulgaret acceptum beneficium, ſed primum adiret juxta Legis præſcriptum Sacerdotem, cujus judicio damnatus eſſet de lepra, & ab hominum conſortio ſemotus: quod ſi is, inquit, inſpecto corpore, judicarit te eſſe vere mundum, offer quod Moſaica Lex præſcripſit offerendum his, quibus contigit à lepra liberari. Ita pariter fiet, ut nec queri poſſint Sacerdotes ſibi per me decreſcere quæſtum ſuum, nec violatam eſſe Legem, aut contemtam, quam ut abſolverem veni, non ut abolerem: nec calumniari beneficium meum, ut aut negent te fuiſſe leproſum, aut judicent te non fuiſſe ſanatum. Etenim illico res ipſa reſpondebit illis: ſi leproſus non erat, cur vos, qui judicandi peritiam vobis ſumitis, eum leproſum pronuntiaſtis, ac ſubmoviſtis ab hominum convictu? ſin autem mundus non eſt, cur velut à mundato ſumſiſtis oblationem Lege præſcriptam? Hæc ideo tam accurate mandavit Dominus Jeſus, ut omnibus perſpicuum eſſet, veniſſe Lege majorem, qui citra Legis opem ſolo contactu, ſola voce, ſolo nutu, pro ſuo arbitratu conferre poſſet perfectam munditiem, & ita tolleret omnium immunditiam, qui ſe per fidem ſanandos offerrent, ut ipſe nullius inquinaretur contagio: quique gratis ſuccurreret omnibus, quum Sacerdotes ne pronuntiarent quidem gratis de reddita corporis puritate. Siquidem Moſaici Sacerdotes nec immittebant lepram, nec auferebant: ſed de lepra nata aut ſublata judicabant duntaxat. Solus autem Jeſus omne morborum genus tollit ab omnibus, nullum aliud exigens ſacrificium, quam ſimplicem ac puram erga ſe fiduciam, ut agnoſcamus in eo divinam virtutem, qua poteſt quicquid vult: adoremus in eo bonitatem ineffabilem, ac miſericordiam, qua gratis cupit omnes peccatores ſalvos fieri, de ſuo dependens, quod pro illorum peccatis expiandis erat immolandum. Porro quod Dominus Jeſus interdixit mundato, ne cui prædicaret quid accidiſſet, quum ſciret non eſſe taciturum, ſuis diſcipulis paravit exemplum, ne quam ex benefactis ſuis auram gloriæ venentur apud homines. Nec enim noſtra ſunt, quæ Deus per nos operatur, nec pro illis ullam laudem veluti præmium conveniet expetere, ſed tacite proximo, cui contigit beneficium, gratulabimur, ad Deum gloriam omnem referemus: adeo nobis inde nihil vindicantes, ut quod ad nos ipſos attinet, cupiamus etiam ignotum eſſe cunctis, quod divinum beneficium noſtro miniſterio contigerit proximo. Ne is quidem qui beneficium expertus eſt, debet hujus laudem ad eum referre, per quem accepit: ſed auctori Deo gratias agere, qui per ſuos famulos tanta largiri dignatur hominibus. Felicius autem ſequitur gloria fugientem, & ſpecioſior contingit non affectata. Etenim ea demum vera gloria eſt, quam invito ac fugitanti virtus ipſa conciliat, & quam non defert popularis aſſentatio, nec exigit ambitio: ſed quam ipſe non agnoſcit, qui promeruit, & ultro defert adulandi neſcia ſinceritas.

15 Perambulabat autem magis ſermo de illo: & conveniebant turba multa ut audirent, & curarentur ab infirmitatibus ſuis.

15 Ex hujuſmodi mirabilibus factis in dies magis ac magis inclareſcebat Domini Jeſu fama, dum alii quod viderant & audierant, narrant aliis: & rurſus hi quod acceperant à narrantibus aliis, oratione tradunt per manus. Itaque confluebant undique turbæ multitudinis, in dies confertiores: partim, ut audirent efficacem illam doctrinam, quæ ſanat morbos omnes animarum: partim, ut qui morbis corporum eſſent obnoxii, virtute Jeſu ſanarentur. Craſſus enim populus magis illa miratur, quæ viſibilia ſunt, quam quæ non videbantur. Ingens & homine majus ducebant, leproſo cutem puram eſſe redditam contactu manus, quum longe majus ac divinius beneficium ſit, ſermonis Euangelici pharmaco ab animo depuliſſe febrim fœdæ libidinis, hydropem avaritiæ, dæmonium ambitionis, aliaſque lethales animorum peſtes.

16 Ipſe autem ſecedebat in deſertum, & orabat.

16 Jeſus autem nos ſuo facto docens opera bona, nec ad oſtentationem theatricam, nec ad ſatietatem eſſe facienda, ſubduxit ſeſe in deſertum: atque illic ſemotus ab hominum frequentia precationibus vacabat, gratias agens Deo Patri pro beneficiis, quæ per Filium ſuum largiretur hominibus. Siquidem hac viciſſitudine fit, ut primum intermiſſio beneficii excludat ſatietatem, & excitet appetentiam: deinde qui ſeceſſit ab hominibus ad divinum colloquium, inſtructior redeat atque alacrior ad munus intermiſſum. Sic autem moderatus eſt totam vitam ſuam Dominus Jeſus, ut frequenter nobis exhibere volens vivendi formam, hominem ageret, nonnunquam divinitatis ſuæ proferret indicia. Nihil autem magis vegetat Euangeli-

cum doctorem: nihil aeque munit & armat adversus omnem hujus vitae corruptelam ac frequens à turba secessus, non ad otium, lusus, aut voluptates, quales sunt fere secessus hujus mundi divitum, sed ad lectionem sacrorum Voluminum, sed ad precationem puram, ad gratiarum actionem, ad contemplationem rerum coelestium, denique ad expurgationem animi: si quid forte labis contractum est ex populari convictu. His rebus nihil opus erat Christo, sed in se nobis formam voluit exprimere. Pastoris assiduus cum populo convictus plerumque gignit contemtum: & prodesse non potest, qui se perpetuo subducit ab hominum commercio. Prodibit igitur vir Euangelicus, quoties populus eget cibo sermonis Euangelici, quoties ingravescentes morbi poscunt medicantis opem. Rursus ubi satis pasti sunt, ubi subventum est multorum malis, ne familiaritas pariat contemtum, ne copia fastidium, secedat in suum secretum, ut sacratioribus studiis, velut à divino colloquio semper seipso major ac melior redeat ad juvandos proximos.

17 Et factum est in una dierum, & ipse sedebat docens. Et erant Pharisaei sedentes, & legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilaeae, & Iudaea, & Ierusalem: & virtus Domini erat ad sanandum eos.

[17] Sic nimirum Dominus Jesus à secessu reversus Capernaum, se reddidit irritatis jam omnium desideriis. Ibi quum in domo quadam privata sedens doceret, (siquidem ubicunque sedens docet Christus, illic est Ecclesia) confluxerant eodem, non jam plebeji tantum, verum etiam Pharisaei sanctimoniae specie turgidi, nec non Mosaicae Legis doctores: qui provocati fama rerum ab Jesu gestarum huc profecti fuerant, non solum ex omnibus oppidis Galilaeae, in qua erat Capernaum, & Judaeae vicinae, verum etiam ex ipsa civitate Hierusalem, quae sibi religionis totius ac sapientiae fastigium arrogabat. Totus autem Jesus, quoniam fons erat omnis salutis, nihil aliud spirabat, quam vim quandam divinam ad sanandos homines, cujus rei gratia venerat in terras. Et potior hominis pars, priorem curam sibi vindicabat. Oratione sanabat morbos animorum. Prius itaque docuerat, idque sedens, justam doctoris auctoritatem merito sibi vindicans:

18 Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus: & quaerebant eum inferre, & ponere ante eum.

[18] Supererat corporalis morbi depulsio, quae quoniam erat oculis omnium exposita, fidem adstrueret iis, quae majore fructu simul & virtute, sed non perinde perspicue gerebantur in animis. Et ecce parata virtutis exercendae materia. Adest enim paralyticus, lecto affixus, qui à quatuor bajulis deportabatur. Tanta vis erat mali, ut omnibus totius corporis nervis occupatis, miser nihil aliud quam jacere posset: nec aliter quam cadaver circumferretur. Quanquam & alioqui morbi genus ipsum tale est, ut cum eo non magno successu luctari soleant medici. Tanta autem erat bajulorum erga Jesum fiducia, ut non dubitarent, quin Jesus, cui sciebant nullum morbi genus esse immedicabile, conspecta novae calamitatis imagine misertus succurreret. Tantum in hoc labor erat, ut miser veniret sub oculos Jesu. Siquidem ille jam sanitati proximus est, qui relictis latebris peccandi ut miserabilis semet offert conspectui Jesu, suam agnoscens calamitatem, & illius exspectans benignitatem.

19 Et non invenientes qua parte illum inferrent prae turba, ascenderunt supra tectum, & per tegulas summiserunt eum cum lecto in medium ante Iesum.

[19] Quo minus autem inferrent eum ad pedes Jesu turbae densitas obstabat, quae multis obstat alioqui properaturis ad salutem. Verum ea res, quanquam remoraretur ingressum, tamen illustrabat ingens & bajulorum & paralytici desiderium simul & fiduciam. Quanquam enim Deus natura propensus est ad miserendum omnibus, tamen differt nonnunquam beneficentiam suam, quo magis acuat nostrum desiderium, doceatque, nihil nobis non esse tentandum, ut à morbis animi liberemur. Amat hîc improbitatem nostram, qua veluti compellitur ad id, ad quod suapte natura propensissimus est. Itaque mihi vide, quid ausi sint bajuli, imo quid ab illis extorserit paralyticus. Deferunt sarcinam suam in ipsum tectum, eoque nudato, veluti per fenestram funibus demittunt paralyticum, ut erat lecto affixum, in medium multitudinis ante pedes Jesu. Quid impudentius, quam movere tegulas alienae domus, & tam abominabile spectaculum tali theatro ingerere? Hic turba, quae in foribus nolebat locum dare misero, coacta est ex alto delabenti cedere. Quid autem inter haec mitissimus ille Medicus? Non exprobrat impudentiam, & importunitatem: non destomachatur abominando spectaculo interruptum sermonem suum. Nihil rogant bajuli spectantes è tecto, nihil paralyticus, cui morbus etiam linguae usum ademerat. Et hoc magis loquebatur misericordi Medico, quia loqui non poterat. Nihil erat opus precibus, miserabile spectaculum flagitabat misericordiam: & quod fecerant bajuli, satis arguebat quid sperarent à Domino.

20 Quorum fidem ut vidit, dixit: Homo remittuntur tibi peccata tua.

[20] Jesus igitur perspecta illorum admirabili fiducia, plus praestitit quam exspectabant. Summa votorum erat, ut paralyticus corporis morbo liberaretur. At Jesus ostendens esse divinius, ac magis expetendum, liberari morbis animi, versus ad paralyticum, ait: *Homo, remittuntur tibi peccata tua.*

21 Et coeperunt cogitare Scribae & Pharisaei, dicentes: Quis est hic, qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?

[21] Haec vox quoniam plane divinam quandam potentiam sonabat, commovit animos Scribarum ac Pharisaeorum nunquam non ad calumniandum proclivium. Siquidem Sacerdotes, qui pro peccatis offerebant victimas, non ipsi remittebant peccata, sed tantum precibus intercedebant apud Deum ut condonaret illis admissa. Jesus autem absque holocaustomatis Sacerdotalibus, absque precibus, velut auctoritate propria perpetuaque dicit: Remittuntur tibi peccata, generali nomine summam & corpus omnium peccatorum semel complectens, quum Sacerdotes non universa peccata, sed certas aliquas culpas victimis expiandas curarent. Docuerat hoc illos Esaias, solum Deum esse, qui gratis condonaret hominibus peccata. Ita enim loquitur per os sui Prophetae: *Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.* Sed cum viderent in eo divinae virtutis indicia, tamen offensi corporis conspecti imbecillitate, partim etiam invidia caeci Scribae & Pharisaei, malunt calumniari quam credere. Tacitis enim cogitationibus sic intra sese loquebantur, & quod est Pharisaicae calumniae proprium, impietati summae praetexunt pietatem, & studium gloriae divinae. Nulla enim perniciosior impietas: *Quis est*, inquiunt, *iste, qui loquitur blasphemias*, sibi arrogans quod proprium est Dei? *Quis enim potest remittere peccata, nisi solus Deus*?

22 Ut cognovit autem Iesus cogitationes eorum, respondens, dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris?

23 Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata, an dicere: Surge, & ambula?

[22] Porro Dominus Jesus ut hac quoque parte declararet sibi divinae naturae consortium esse, ad tacitas illorum cogitationes respondet hunc in modum: Cur ista cogitatis in cordibus vestris?

24 Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata: (ait paralytico) Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.

[23] Utrum judicatis facilius dicere peccatis obnoxio, Remittuntur tibi peccata tua, an dicere huic, quem videtis totum paralysi resolutum, Surge & ambula. Quod si videritis homini deplorato subito restitui sanitatem corporis simplici verbo, credite pari facilitate & animam suae sanitati restitui. Ex hoc, quod oculis conspicamini, credite quod oculis cerni non potest. Ne vos offendat infirmitas hujus corporis, sed ex ipsis factis agnoscite divinam potentiam.

25 Et confestim consurgens coram illis, tulit lectum, in quo jacebat: & abiit in domum suam, magnificans Deum.

[24] Accipite igitur visibile documentum, quod Filius hominis habeat in sese perpetuam ac propriam potentiam in terris remittendi peccata cunctis, qui sincera fide quaerunt ipsius opem, simulque illis attentis, & arrectis, Dominus dicit paralytico: *Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.*

[25] Nec mora, surgit jussus paralyticus sub oculis omnium,

omnium, & sublato in humeros lectulo, in quo decubuerat, pedibus suis abiit in domum suam: subito sic receptis viribus corporis, ut qui prius decumbens gestabatur à quatuor bajulis, nunc etiam lecto gestando sufficeret. Abiit autem ille totus sanus & animo & corpore, gestiens & alacer, glorificans Deum, cujus bonitate restitutus esset, quum ab hominibus nulla fuisset spes salutis.

26 Et stupor apprehendit omnes, & magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie.

[26] Populus vero novo spectaculo commotus vehementer obstupuit, ac plerique laudabant Deum, qui tantam potestatem dedisset homini. (nihil enim aliud adhuc de Jesu suspicabantur) Quidam autem sibi male conscii, metu etiam correpti sunt, non intelligentes, quod Christus in hoc venerat, non ut perderet nocentes, sed ut redderet innocentes. Dicebant autem inter sese: Conspeximus hodie mirabilia, quæ nec audivimus unquam facta, neque legimus. Miratur ac timet populus, & hic nonnullus est gradus ad salutem, sed mussant & invident Pharisæi.

27 Et post hæc exiit, & vidit publicanum nomine Levi, sedentem ad Telonium, & ait illi: Sequere me.

[27] Jesus autem digressus illinc quum docuisset apud Lacum, docens interim nullo non loco spargenda semina sermonis Euangelici, præteriens conspexit publicanum quendam nomine Matthæum, qui idem dictus est Levi, filium Alphæi, sedentem in telonio. Non id casu accidit, sed adspexisse delegisse erat. Delegit autem publicanum in consortium Apostolorum, ut suos doceret, nullum hominum genus repudiandum ab Euangelica professione, modo relictis pristinæ vitæ studiis, totos sese dedant pietati. Ait igitur illi: *Sequere me.*

28 Et relictis omnibus, surgens secutus est eum.

[28] Atque is ad vocem Jesu, velut efficaci quopiam incantamento transformatus in alium hominem, surgit, & relictis ut erat omnibus, sequutus est Dominum. Jam hoc erat insignius miraculum, hominem infami quæstui deditum, & negotiis inexplicabilibus involutum, repente vertere in alium, quam paralytico suos nervos reddere. Atque hoc ipsum jam tum urebat Pharisæos, quod ipsis contemtis adscisceret publicanos, quorum commercio Judæi sibi videbantur inquinari, sed accessit quod invidiam illorum cogeret erumpere.

29 Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua: & erat turba multa publicanorum, & aliorum, qui cum illis erant discumbentes.

[29] Matthæus enim jam factus Christi discipulus, domi suæ convivium magnificum instruxit. Eo non dedignatus est venire Jesus cum discipulis suis. Simul autem vocatus erat magnus numerus publicanorum, quos ut Matthæus habuerat prioris instituti sodales, ita cupiebat habere novi instituti sectatores.

30 Et murmurabant Pharisæi & Scribæ eorum, dicentes ad discipulos ejus: Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis?

[30] Id conspicientes Pharisæi & Scribæ, jam non continent impium murmur animi sui, nec audent tamen interpellare Dominum, sed discipulos appellant, apud hos suggillant præceptorem, quo ab illo alienarent. Ajunt autem: Quum deceat sanctos cum sanctis habere commercium, cur vos publicanos & peccatores palam infames non solum admittitis ad colloquium, verum etiam in ipsorum ædibus familiariter editis ac bibitis cum illis, nec mensam communem aversamini, non vulgare necessitudinis symbolum?

31 Et respondens Jesus, dixit ad illos: Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent.

[31] Jesus autem intelligens, quorsum tenderet hæc Pharisæorum impia murmuratio, pro discipulis respondet illis: Quid, inquit, calumniamini, quod cum publicanis & peccatoribus habeam consuetudinem? Imo cum nullis potius me decet habere commercium. Apud quos enim magis decet versari medicum, quam apud ægrotos?

32 Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam.

[32] Ego in hoc veni, ut medear animabus peccatorum morbis obnoxiis. Et sanabiliores sunt hi palam peccatores, agnoscentes morbum suum, & ideo medicum accersentes, quam alii qui sibi sani videntur, justitiæ specie sese venditantes apud homines, quum intus gravioribus malis laborent, & insanabilius ægrotent, quam hi quorum morbus in aperto est. Quare cum medicus sim, non par est mihi indignari justos, ut sibi videntur, si cum ipsis non habeam consuetudinem, quum sanis non sit opus medico. Porro qui vere justi sunt, non debent invidere peccatoribus, ad meliorem vitam resipiscere conantibus. Quod si faciant, non minus damnandi sunt, quam si qui sanus est indignetur medico, visenti ægrotum ut eum morbo levet. Nam in animi negotio sanus non est ipse, qui sanitatem invidet ægrotanti: & ipse morbo tenetur, qui quum possit, non sublevat morbo proximum suum. Hac tam mansueta, tamque probabili responsione Dominus Jesus & patrocinatus est suis discipulis, nondum satis instructis ad retundendum Pharisæorum & Scribarum malitiosas captiunculas, & suam erga peccatores comitatem docuit esse misericordiam, non favorem injustitiæ, & eorum arrogantiam tacite, sed acriter coarguit, qui magno supercilio despicerent cæteros homines, quum ipsi hoc ipso essent immedicabiliter impii, quod sibi falso placerent nomine religionis.

33 At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Pharisæorum: tui autem edunt & bibunt?

[33] Sed calumnia calumniam excipit. Ea nata est partim ex his, qui fuerant discipuli Joannis. Joannes enim quum esset confinium Legis mox cessaturæ, & Euangelicæ libertatis mox emersuræ, quædam tradebat, quæ non prorsus abhorrebant ab institutis Pharisæorum, quum Christus, qui multorum opinione videbatur Joanne inferior, indulgentius ac mollius haberet suos; in his duntaxat, quæ ad corporales observationes pertinent, quod genus sunt, jejunia ac preces. Nam his præcipue rebus Pharisæi sibi sanctimoniæ famam conciliabant apud populum. Christus autem quanquam ipse frequenter oraret, tamen suos docuit, & paucis & clam esse orandum: nec ullum exegit jejunium, ad quædam etiam connivens, quibus Legis præscripta negligi videbantur, cum eos alia ratione fingeret ad fortiora, quæ propria sunt Euangelicæ fortitudinis. Siquidem longe fortius est injuriam condonare ex animo: bene mereri etiam de male meritis: pro salute proximi vitæ jacturam facere, quam inediam perferre usque ad vesperam, aut Psalmos aliquot lingua sonare. Pharisæi quod erat visibile, quodque per hypocrisim geri poterat, plurimi faciebant, negligentes ea, quæ veræ perfectæque virtutis sunt. Sed hi Scribis impudentiores audent ipsum Dominum interpellare, dicentes: Quid est causæ, quod discipuli Joannis frequenter jejunant, & orant prolixe, tui vero edunt ac bibunt pro suo arbitrio, neque perinde conspiciuntur frequentes in precando? Si constanter probas Joannis sanctimoniam, cur dissides ab illius institutione?

34 Quibus ipse ait: Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare?

[34] Ad hanc calumniam Dominus, quoniam ad ipsum proprie pertinebat, civiliter ac placide respondit, dicens: Non damno preces ac jejunia, sed in his interim indulgeo meis discipulis, ut alia ratione paulatim ad fortiora proveham. In his quæ corporis sunt, & ad Legis accedunt ceremonias, lenior est nostra institutio: sed in his quæ sunt animi, longe severior est. Hæc quæ vos veluti sanctitatis fastigium admiramini, sua sponte facient mei, si quando res ita postulabit. Nolite meis interim invidere hanc libertatem. Exitus rerum indicabit, utrius institutio fuerit efficacior. Joannes gloriabatur se sponsi amicum esse, non sponsum. Non convenit autem, ut qui sponso familiariter adhærent, & in thalamo versantur, ubi par est omnia esse læta, compellantur ad jejunium. Teneri adhuc sunt, ac toti pendent à sponso. Hujus non erit illis diuturna copia.

35 Venient autem dies: cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus.

[35] Veniet autem tempus quum orbabuntur sponso, tum facti firmiores ultro ac volentes non solum jejunabunt, verum etiam in mortem & in carcerem ibunt, quoties exiget caritas. Jejunium per se nec bonum est, nec malum. Proinde qui jejunant tantum ut jejunent, nihil magni faciunt: verum qui possunt juxta meam institutionem contemnere glo-

gloriam hujus mundi, negligere voluptates, spernere opes, affectus omnes pro nihilo ducere, refrænare iram, invidiam, bene velle male volentibus, bene dicere maledicentibus, orare pro persequentibus: denique vitam habere vilem pro salute fratris, hos agnoscam ut me dignos discipulos. Carnis præsentia reddit illos interim infirmos: sed quum ablata fuerit hujus corporis copia, posteaquam hauserint spiritum Euangelicum, tum arcanis dotibus erunt fortes, & invicti. Qui justitiæ laudem constituunt in corporalibus observationibus, quoniam confidunt suis operibus, imbecilles reperiuntur ad ea perpetienda, ad quæ meos præparo. Sed qui suis diffisi factis, præsidium omne collocant in animi dotibus, quas mihi acceptas referent, hos nulla frangit adversitas. Diversa est Joannis ac mea institutio, quia diversus est scopus. Non possunt ista duo misceri. Qui meus vult esse discipulus, totus spiritualis sit oportet, nihil fiduciæ collocans in rebus corporalibus, in quibus sita est tota Pharisæorum justitia: & ideo nihil istarum rerum meis præcipio, quæ quicquam habeant affine cum carnali Legis observatione, ne si vel paulum admisero, toti relabantur eo, unde volo illos esse alienissimos.

36 Dicebat autem & similitudinem ad illos: Quia nemo commissuram à novo vestimento immittit in vestimentum vetus: alioquin & novum rumpit, & veteri non convenit commissura à novo.

37 Et nemo mittit vinum novum in utres veteres, alioquin rumpet vinum novum utres, & ipsum effundetur, & utres peribunt,

38 Sed vinum novum in utres novos mittendum est, & utraque conservantur.

39 Et nemo bibens vetus, statim vult novum, dicit enim: Vetus melius est.

36 Ut autem ostenderet Dominus Jesus, quantum interesset inter Joannem, qui suos ad pristinæ Legis haustam salivam instituebat, & se, qui longe diversa ratione formabat suos ad perfectiora, proposuit hujusmodi similitudinem: Nullus, inquit, tam stultus est, ut si veteris vestis rupturam sarcire velit, immittat pannum novum ex nova veste resectum. Quod si faciat, duplex est incommodum. Primum enim lacerat vestem novam, ut veterem sarciat: deinde pannus novus additus veteri vestimento, quoniam non convenit, prodit sarturæ deformitatem.

37 Rursum nemo tam stultus est, ut vinum mustum condat in utres antiquos: alioqui fiet, ut vis vini musti effervescentis dirumpat utres veteres, & consequetur duplex jactura. Nam & utres peribunt, & vinum effundetur.

38 Quid igitur faciendum est? Ne misceantur ea quæ non congruunt inter sese. Vetus vestimentum veteri panno sarciatur, novæ vesti ne quid admisceatur veteris panni. Vinum mustum condatur in utres novos, sic fiet ut & utres serventur & vinum.

39 Scio quam sit difficile novam hanc, & spiritualem doctrinam commendare iis, qui jam diu veteri assueverunt. Vix enim quicquam placet cuiquam, diversum ab eo cui diu assueverit. Protinus enim offenditur ad gustum insuetatæ rei. Quemadmodum qui diu bibit de vino veteri, non statim delectatur musto. Requirit enim gustum, cui assuevit, & dicit vetus fuisse melius, non ob aliud, nisi quod assuevit. Ita qui consueverunt* in Judaismo, resiliunt ad gustum doctrinæ spiritualis, & illa crassiora, quibus assueverunt, requirunt, circumcisionem, festos dies, sabbatismos, discrimina ciborum, vestes, jejunia, Hierosolymam, Templum, victimas, lotiones, vota, constitutiunculas Pharisaicas, aliaque his consimilia. Atque hæc non solum requirunt, verum etiam præferunt his, quæ sunt longe potiora, cujusmodi sunt, animus à pravis cupiditatibus circumcisus: animus ab omnibus profanis studiis perpetuo feriatus: animus ab omni malorum affectuum tumultu tranquillus: animus abhorrens ab omnium contagio, quæ inquinant mentis puritatem: animus, fide, caritate, modestia, puritate redimitus: animus ab omnibus malis semper temperans: animus semper adspirans ad cœlestem patriam: animus Spiritus Sancti templum & hospitium: animus semper seipsum offerens gratam ac puram victimam Deo: animus ab omni labe purus per fidem Euangelicam: animus ab omnibus quæ sunt hujus mundi abdicatus, seque totum divinis rebus dedicans: animus observantissimus eorum, quæ præcipit ac requirit Euan-

* Alia Editio, *consenuerunt*.

A gelica doctrina. Requirit autem fidem, & præcipit caritatem. Hoc nimirum est vinum meæ doctrinæ novum, quod non ferent utres assueti vappæ Mosaicæ, sed requirit utres novos ac puros, spiritualibus dotibus fortes ac firmos.

CAP. VI.

Factum Davidis: manus arida: nomina: fausti:
Quid facias, quid non: stirpsque, domusque bona.

1 Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli ejus spicas; & manducabant confricantes manibus.

2 Quidam autem Pharisæorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis?

3 Et respondens Iesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit David, cum esurisset ipse, & qui cum illo erant:

4 Quomodo intravit in domum Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducavit, & dedit his qui cum ipso erant: quos non licet manducare nisi tantum sacerdotibus?

5 Et dicebat illis: Quia Dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

6 Factum est autem & in alio sabbato, ut intraret in synagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus ejus dextra erat arida.

7 Observabant autem Scribæ, & Pharisæi, si in sabbato curaret: ut invenirent unde accusarent eum.

8 Ipse vero sciebat cogitationes eorum: & ait homini, qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medium. Et surgens stetit.

1 Et ecce accommodum successit occasio, per quam explicaretur quid esset vinum novum, qui veteres utres: sabbati religio vinum erat vetus: caritas autem per omnem occasionem parata subvenire proximo, vinum est novum. Accidit itaque sabbato B quodam (quod Judæi δευτερόπρωτον, hoc est, *secundo primum* vocant: propterea quod incidens inter duo sabbata, videatur geminam habere religionem, quod & finis sit sabbati præcedentis, & initium sequentis) ut Jesus iter faceret per segetem. Porro discipuli, quum forte fortuna esurirent, revulsas spicas aliquot confricabant manibus, & granis vescebantur. Erat hoc populare famis urgentis solatium.

2 Quo quidem in casu, quum Euangelica caritas ultro fuerit esurientibus suppeditatura cibum: Pharisæi veteres utres, antiquæ superstitionis vappam requirunt, dicentes: Cur ista facitis, quæ nefas est facere sabbatis?

C 3 Hic Dominus rursum suis patrocinans, respondit: Vos qui Legis cognitionem profitemini, non saltem illud legistis, quid fecerit David in simili casu, quum esuriret ipse cum suis comitibus, quemadmodum videtis nunc meos esurientes?

4 Non solum ausurus erat in famis discrimine facere, quod mei nunc faciunt, sed homo profanus ingressus est templum Dei, nec veritus est vesci sacris panibus, quos illi propositionis appellant, quibus solis Sacerdotibus vesci fas erat. Nec ipse solum ausus est vesci, sed ex iisdem pavit comites suos, nihil commotus, neque Templi religione, neque Legis interdicto, vetantis quenquam attingere panes D illos, præter Sacerdotes, idque tantisper donec in Templo versantes sacris operarentur. Ne Sacerdos quidem veritus est illos panes sacros tradere, nimirum intelligens observationes hujusmodi non esse institutas ad perniciem hominum, sed ad salutem, & idcirco cessare, quoties major quædam urget causa.

5 Quumque hac de re multa disseruisset Dominus Jesus, sermonem hac conclusit sententia: Illud habetote pro certo, quod Filius hominis, qui Dominus est omnium, Dominus etiam est sabbati. Etenim qui condidit sabbatum, abrogare potest sabbatum. Et qui venit salutem daturus omnibus, non impeditur à suo officio religione sabbati.

E 6 Successit & aliud exemplum, quam non ferant veteres utres vinum mustum Euangelicæ libertatis. Accidit enim, ut alio quodam sabbato juxta morem suum ingrederetur Synagogam ac doceret. Ferebant hoc utcunque Pharisæi, quoniam ex more præscriptoque Legis erat. Sed aderat illic inter multos homo quidam miserabilis, manum, cujus opera solitus est alere seipsum ac liberos, circumferens arefactam ac mancam, ut præstiterit non habere manum, quam onerari mortua.

7 Atque interim Scribæ & Pharisæi, quos oportebat misertos hominis interpellare Jesum pro sanatione, taciti observabant eum, an restitueret homi-F ni manum. Noverant enim Domini clementiam ubique promtam ad opitulandum omnibus. Atque hinc captabant ansam calumniandi de violato sabbato, si eo die manum restituisset homini calamitoso, quo Lex vetuerat operari.

8 Jesus autem non ignarus quæ apud sese cogitarent Scribæ & Pharisæi, compellat hominem, cui manus erat manca, quoque conspicuus esset omnibus, jussit ut surgeret, & prodiret in medium populi.

puli. At ille, ut statim intelligas fuisse dignum beneficio Jesu, obediens surrexit, inque omnium conspectu constitit, exhibens suæ calamitatis spectaculum.

[9] Hic Jesus versus ad Scribas & Pharisæos, non prodidit quidem populo malitiosas ipsorum cogitationes, sed interrogatione perculit illorum conscientias, dicens: Libens à vobis didicerim, qui profitemini Legis scientiam, utrum liceat sabbato beneficio juvare proximum, an potius deserere proximum in calamitate, cui possis subvenire? Et utrum fas est servare vitam hominis in sabbato, an perdere? Perdit enim vitam alterius, qui cum possit servare, non servat.

[10] Cumque Dominus circumtulisset oculos, neque quisquam esset qui responderet, dixit homini: Extende manum tuam. Extendit illico manum prius mancam, contractam & immobilem. Tanta vis erat jubentis.

[11] Quid hic facerent Scribæ & Pharisæi? Miraculum evidentius erat quam ut negari posset: sensus communis approbabat esse pium quovis tempore succurrere saluti mortalium. Sed non ferunt mustum Euangelicæ caritatis, assueti vappæ Legis Mosaicæ. Quum ex his factis debuerint agnoscere virtutem divinam, & agnoscere Legis auctorem, vertuntur in amentiam. Jamque inter sese ineunt parricidiale consilium, qua via perderent Jesum. Hoc apud illos religionis proceres licebat sabbato, quum religio esset homini miserabili salutem conferre sabbato.

[12] Rursus Dominus Jesus, relictis urbibus & hominum frequentia, secessit in montem ad deprecandum, eamque noctem peregit in deprecando Deum: nos interim docens, si quid auspicari volemus, quod felix ac faustum esse cupimus, à deprecatione auspicemur, ut Deus nostris cœptis dexter ac favens adspiret.

[13] Ubi vero diluxit, vocavit ad se discipulos suos, quos jam habebat perpetuos comites, ac testes eorum quæcunque gerebat. Ex his præcipuos aliquot delegit, quos ideo nominavit Apostolos, quod eos missurus esset veluti legatos Euangelicos in orbem universum, nihil aliud acturos, quam quod haberent in mandatis.

[14] Horum nomina sunt hæc: Simon, cui postea nomen additum Syriace Cephas, Græce πέτρος, Latine saxum, videlicet ob solidam professionem, qua, vacillante populo, ceu vox Apostolorum omnium pronuntiavit Jesum Filium Dei vivi: hujus collega fuit Andreas, frater ipsius. Deinde Jacobus & Joannes, Philippus & Bartholomæus,

[15] Matthæus & Thomas, Jacobus Alphæi filius, & Simon, cui cognomen Zelotes,

[16] Judas Jacobi frater, & Judas Iscariotes, qui prodidit Jesum, quem non per imprudentiam elegit, sed per providentiam, ut hujus exemplo doceret omnes, quam horrendum sit abuti lenitate Servatoris erga nos. Ac ne in toto quidem Apostolorum numero quisquam erat potens aut dives, aut doctus, aut Pharisæus, aut Scriba, aut Pontifex. Rudes delegit omnes, ut novis utribus novum vinum infunderet.

[17] His ita delectis descendit è monte, donec veniret in planiciem multitudinis capacem. Siquidem quæ perfectissimam puritatem desiderant, in monte sunt peragenda. In his primum locum tenet deprecatio, proximum delectus eorum, quibus credenda est dispensatio sermonis Euangelici. Aderat autem & reliqua discipulorum multitudo, præterea copiosa multitudo promiscui populi, qui eo confluxerat ex tota Judæa, atque ab ipsa etiam Hierosolyma, item à civitatibus maritimis Tyro & Sidone:

[18] Nam multos etiam è longinquo pertraxerat aviditas audiendi sermonem Euangelicum, nonnullos spes sanitatis. Liberabat enim omnes ab omni morborum genere, quibus tenebantur. Quin etiam hi, qui vexabantur à Spiritibus impuris, sanabantur.

9 Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos, si licet sabbatis benefacere, an male, animam salvam facere, an perdere?
10 Et circumspectis omnibus, dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus ejus.
11 Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad invicem, quidnam facerent Jesu.
12 Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei.
13 Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos: & elegit duodecim ex ipsis (quos & Apostolos nominavit),
14 Simonem, quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus, Jacobum, & Joannem, Philippum, & Bartholomæum;
15 Matthæum, & Thomam, Jacobum Alphæi, & Simonem, qui vocatur Zelotes,
16 Et Judam Jacobi, & Judam Iscariotem, qui fuit proditor.
17 Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis ab omni Judæa, & Jerusalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis,
18 Qui venerant ut audirent
eum, & sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur.

[19] Hæc autem omnia peragebantur tanta facilitate, ut alios solo jussu, alios vestis etiam contactu subito redderet sanitati. Erat enim in eo fons ac plenitudo virtutis divinæ, quæ proficiscebatur ab eo, non secus ac lumen à Sole, calor ab igni, ac salutem adferebat omnibus. Servator enim erat, & omnibus sanandis venerat.

[20] Post hæc cœpit proferre mustum Euangelicæ doctrinæ, cui delegerat aliquot firmiores veluti novos utres: Beati, inquit, estis, qui nihil habetis elati spiritus, ac vobis ipsis displicetis, quoniam tametsi juxta mundum videmini contempti & adspernabiles, tamen vestrum est regnum Dei, longe magnificentius omni regno mundi. Videtis profligari morbos, profugere Dæmones, aboleri peccata. Quid habet hujus mundi celsitudo cum hac sublimitate conferendum? An non magnificum regnum est, nulli servire vitio: nullis obnoxium esse cupiditatibus: conculcasse Satanam cum omnibus suis copiis: vicisse mundum cum omnibus suis terroribus & illectamentis: adscitos esse in consortium Dei: adscriptos esse regno cœlesti?

[21] Beati qui nunc tenues, esuritis, sititis, & contenti frugalitate, spernitis opes ac luxum hujus mundi: esuritis autem animi cibum, qui est sermo divinus, sititis vivam aquam Euangelici spiritus, quoniam continget vobis salubribus his deliciis expleri, quas desideratis. Beati, qui vos ipsos orbastis ultro voluptatibus hujus mundi, studio pietatis Euangelicæ, præferentes ea quæ per temporarias afflictiones perducunt ad æternæ vitæ gaudia, quia veniet tempus, ut versis rerum vicibus, dolor vester vertatur in gaudium, & luctus in risum.

[22] Vulgus felices appellat, quibus applaudit populus, qui ad honores provehuntur, qui magnificis titulis celebrantur. Vos autem me auctore beati eritis, quum vos deriserint homines, quum vos ut execrabiles è contubernio suo ejecerint, quum in vos mea causa multa probra congesserint, cum nomen etiam vestrum ac memoriam vel abolere prorsus, vel abominabilem posteris reddere studuerint, idque nulla vestra culpa, sed odio Filii hominis, cujus doctrinam & gloriam prædicabitis.

[23] Ne quid ob hæc displiceatis vobis, quin potius gaudete, cum hæc vobis acciderint, & exsultate. Etenim si non respondebit meritis favor hominum malorum, tamen manet vos copiosa merces benefactorum in cœlis. Homines non poterunt abolere vestra nomina, quæ scripta sunt in cœlis: non poterunt suis probris obscurare gloriam vestram, quæ cum mea gloria semper jungetur. Imo quo magis insectabuntur nomen ac famam vestram, hoc magis illustrabunt. Etenim impiis displicuisse summa laus est. Non novum est hoc exemplum. Semper malis invisa fuit egregia virtus. Quod in vos facient hujus ætatis homines, hoc idem horum majores fecerunt in sanctos Prophetas, non ob aliud, nisi quia juxta voluntatem Dei non silebant veritatem, semper invisam improbis. Horum exemplo vos ipsos * consolamini. Quorum nomen illi conati sunt abolere, horum memoria nunc sacrosancta est apud omnes. Vobis tamen vestra fretis innocentia, non est cogitandum de vindicta. Non enim cedet illis impune, quod facient in vos, licet interim videantur hujus mundi bonis felices ac florentes. Differuntur enim ad æterna supplicia.

[24] Proinde væ vobis divitibus, qui vobis interim placetis, oblectantes animos vestros opibus, honoribus, & illecebris hujus mundi, nec cogitatis brevi futurum, ut ista vana felicitas vobis auferatur, & succedat infelicitas æterna.

[25] Væ vobis, qui nunc ridetis, deliniti rerum flu-

19 Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.
20 Et ipse elevatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes: quia vestrum est regnum Dei.
21 Beati, qui nunc esuritis: quia saturabimini. Beati, qui nunc fletis: quia ridebitis.
22 Beati eritis cum vos oderint homines, & cum separaverint vos, & exprobraverint, & ejecerint nomen vestrum tamquam malum, propter Filium hominis.
23 Gaudete in illa die, & exsultate: ecce enim merces vestra multa est in cælo: secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.
24 Verumtamen væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.
25 Væ vobis, qui saturati estis: quia esurietis. Væ vobis, qui ridetis nunc: quia lugebitis & flebitis.

* Alia Editio, *consolabimini*.

xarum successu, dulcique fortuna ebrii, quia mox versis rerum vicibus, lugebitis & flebitis, ac momentaria voluptas in perennem cruciatum commutabitur.

26 Væ cum benedixerint vobis homines: secundum hæc enim faciebant pseudoprophetis patres eorum.

26 Ne placete vobis, quum ob falsam felicitatis speciem vobis gratulantur & applaudunt homines, ignari veræ felicitatis, quum ea quæ turpiter & impie geruntur à vobis laudibus vehunt, impiam insectationem Euangelicæ veritatis appellantes zelum Legis: ac bonorum afflictionem cædemque vocant pietatem. Laus ista falsissima non liberabit vos à vindicta Dei, sed gravioribus etiam suppliciis dignos reddet, quod non solum non puduerit impiorum facinorum, verum etiam ex malefactis laudem quæsieritis. Qui vos laudabunt ob impia facta, horum majores itidem applaudebant olim Pseudoprophetis, adversus Domini Prophetas rebellantibus, & in horum cædem principes ac populum concitantibus. Prophetæ Domini non quæsiere vindictam adversus persequutores, & tamen nec piis defuit sua merces; nec impiis sua pœna. Sero pœnitebit scelerum, qui nunc audire negligunt monitorem. Viderint ipsi quid commereant, qui pro benefactis reponunt maleficia.

27 Sed vobis dico, qui auditis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.

27 Vobis autem, qui præbetis aurem meis dictis, hoc novum præceptum trado, veluti mustum Euangelici vigoris. Non solum non rependite malum malo, verum etiam diligite inimicos vestros, benefacite his, qui vobis malefaciunt.

28 Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.

28 Pro convitiis ac probris, sermonem amicum ac salutiferum rependite. Orate pro his, qui vos calumniantur, ut vestris precibus reconcilientur Deo, condonatis veris criminibus, qui vos falsis criminibus deferunt apud homines.

29 Et qui te percutit in maxillam, præbe & alteram. Et ab eo, qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere.

29 Tantum autem absitis ab injuriæ retaliandæ cupiditate, ut si quis tibi percusserit unam maxillam, citius alteram offeras cædendam, quam ulciscaris. Et si quis tibi conetur auferre pallium, sine potius ut auferat & tunicam, quam in injuriæ venias contentionem. Ille tum vere injuriam passus est, qui fecit injuriam: contra qui damno rei consuluit paci & tranquillitati, lucrum fecit, non damnum. Vestrum studium sit, omnibus benefacere, lædere neminem. Si quis læserit, vindicem habetis Deum. Si quid benefeceritis, remuneratorem habetis Deum. Penes illum sit utriusque rei cura.

30 Omni autem petenti te, tribue: & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.

30 Esto promtus ad donandum, si quis quid abs te petierit, sic conciliatur amor mutuus. Quod si quis per fraudem aut vim rem tuam tibi eripit, sine potius habere illum, quam descendas in contentionem. Præstat perdere pecuniam, domum aut fundum, quam ob hæc recuperanda deserere bona potiora.

31 Et prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.

31 Absit autem dolus ab omni vita vestra, sed quod quisque velit ab aliis erga se fieri, si res poscat, id faciat erga proximum. Et quod in se fieri nolit, ne moliatur in alterum: hoc est enim diligere proximum, non secus quam teipsum. Unusquisque sibi carus est, nec aliquod à seipso præmium amoris exigit. Sit igitur & erga proximum simplex & gratuita caritas, parata benefacere quoties erit opus, nullo mercedis ad te rediturae respectu, sed tantum ob hoc quia proximus est, etiamsi non sit unquam relaturus gratiam, ac ne in amore quidem mutuo responsurus. Et amoris & beneficii vestri præmium ab uno Deo sperate.

32 Et si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? nam & peccatores diligentes se diligunt.

32 Nam si diligatis eos, qui vos diligunt, quid præmii postulabitis à Deo? Amor amore pensatus est. Qui redamat amantem, non amaturus nisi redametur, is multum abest ab Euangelica caritate, quæ amicos pariter & inimicos complectitur. Qui vero redamat amantem, quid facit eximium, ac dignum Euangelica sublimitate? Nonne qui mundum hunc diligunt, & alioqui peccatores sunt, tamen ductu naturæ diligunt diligentem, & aversantur eum, qui non respondet amore mutuo?

33 Et si benefeceritis his, qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem & peccatores hoc faciunt.

33 Et si beneficium contuleritis in eos, qui in vos fuerunt benefici, quid præmii debebitur vobis? Non est ista beneficentia Euangelica, sed permutatio beneficiorum. Siquidem & peccatores, & ab Euangelicæ professionis sublimitate alieni, ductu naturæ referunt acceptum beneficium, exsecrantes ingratitudinem. Ista non facere, turpissimum est: facere, nihil magnæ laudis.

34 Et si mutuum dederitis his, à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia.

34 Ad hæc si mutuum dederitis his, à quibus speratis vos recepturos sortem, quid dignum facitis Euangelico vigore? Nonne mali malis vicissim dant mutuum, ac recipiunt? Vulgare officium est, commodare in tempore, ut vicissim tibi commodetur. Non est purum officium, quod spe redituri officii confertur. Si tuam opem desiderat proximus, & petit mutuum, dato, etiamsi nulla spes sit reddendæ pecuniæ: sed hoc animo dato, ut si non reddiderit, donum esse velis, non mutuum.

35 Verumtamen diligite inimicos vestros; benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa, & eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos.

35 Sit vestra gratuita & caritas, & beneficentia. Bene velitis etiam iis, qui vobis male volunt. Benefacite etiam his, qui vel non referent beneficium, vel beneficium maleficio pensabunt. Et dato mutuum hoc animo, ut etiamsi nihil sit ad te rediturum, tamen gaudeas opitulari proximo. Nec est periculum, ne vobis pereat merces vestra; siquidem hoc copiosius præmium rependet Deus, quo minus repensum aut speratum fuerit ab hominibus. Et ita facientes, ut germanos filios suos agnoscet Altissimus, si bonitatem ipsius fueritis pro viribus imitati: Nam ille adeo natura beneficus est, ut tantum liberalitatis conferat, non solum in bonos, verum etiam in malos. Omnibus enim impartit vitam. Deinde cœlum ac terram tot ornamentis, tot opibus, tot commoditatibus instruxit ad usum etiam impiorum, malos sua lenitate benignitateque provocans ad resipiscendum, bonos autem excitans ad gratiarum actionem.

36 Estote ergo misericordes, sicut & Pater vester misericors est.

36 Hanc largam & omnibus expositam Patris beneficentiam, tanquam germani filii referre debetis, ut hujus exemplo, quantum in vobis est, modis omnibus prodesse studeatis universis: & bonis quo fiant meliores, & malis ut vestra mansuetudine provocentur ad meliorem frugem. Si Deus, qui novit omnium mortalium corda, tamen ex immensa naturæ suæ bonitate tam beneficus est erga plurimos indignos, in quibus scit perituram largitatem suam: quanto magis vos idem oportet facere, quos sæpe latet, digni an indigni sint qui beneficio juvantur, & incertus est rerum exitus? Etenim sæpenumero fit, ut qui prima specie mali videantur, boni sint: & rursum qui nunc pessimi sunt, mox vertantur ad mentem meliorem, præsertim quum quisque talem sit experturus Deum erga se, qualem ipse se præbuerit erga proximum.

37 Nolite judicare, & non judicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittemini.

37 Est autem & hoc Christianæ mansuetudinis ac simplicitatis, proximi dicta, factaque, quæ quo animo fiant dubia sunt, in meliorem interpretari partem. Sincerus enim animus semper propensior est ad bene opinandum, quam ad male suspicandum. In manifestis autem malis, quod genus sunt, obtrectatio, turpiloquium, rapina, adulterium, vestræ bonitatis erit mederi vitiis, quantum in vobis est, homines ipsos non odisse, nec ulcisci. Ne judicetis igitur quenquam; ita fiet, ut ipsi vicissim non judicemini. Ne condemnetis quenquam; ita fiet, ut vicissim non condemnemini. Remittite si quid in vos admissum est, & vicissim Deus remittet vobis peccata vestra.

38 Date, & dabitur vobis: mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis.

38 Estote liberales ac benefici in proximum, & redibit ad vos multo cum fœnore vestrum beneficium. Refundetur enim in sinum vestrum mensura bona, conferta, agitata & exuberans, etiamsi ab hominibus nulla redeat ad vos beneficii pensatio. Eadem enim mensura, qua vos mensi fueritis vestram erga proximum liberalitatem, referetur vobis præmium.

Si

Si contracti parcique fueritis erga proximum, talem sentietis & remunerationem.

39 Dicebat autem illis & similitudinem: Nunquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foveam cadunt?

39 Quo magis autem hæc Dominus Jesus infigeret animis suorum, adjecit similitudinem: Nunquid potest cæcus cæco dux esse? Quod si tentet, nonne futurum est, ut ambo in foveam incidant? Purus sit ipse ab omni crimine oportet, qui velit alteri præire. Quid sit agendum, quomodo docebit alium, qui ipse tenetur errore?

40 Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus.

40 Sed durum est perpeti quorundam obstinatam malitiam. Cur gravamini perferre, quod ego perfero? An par est, potiorem esse discipuli conditionem quam magistri? Satis * erat perfectus, si magistro æquetur.

41 Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras?

41 Cur autem iniquum judicem te præbes proximo, ipse gravioribus malis obnoxius? Cur in aliorum vitiis tam oculatus es, cum ad tua ipsius mala cæcutias? Cur vides festucam in oculo fratris, & trabem, quæ in oculo tuo est, non consideras?

42 Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine ejiciam festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo: & tunc perspicies ut educas festucam de oculo fratris tui.

42 Qua vero fronte possis dicere fratri tuo: Frater, patere ut ejiciam festucam ex oculo tuo, quum ipse trabem infixam oculo tuo non dispicias? Vera bonitas in alios judex clementior, in se severius animadvertit. Contra simulata sanctitas hinc sibi venatur opinionem integritatis, si ad sua ipsius errata connivens, in aliorum humanos lapsus severissime debacchetur. Condemnas fratrem ex cibo potuve, & ipse proximo moliris exitium? Audi simulator justitiæ: Si vere vis esse justus, primum ejice trabem ex oculo tuo, ac tum, si videbitur, dispicies, ut eximas festucam ex oculo fratris tui. Nunc præpostero judicio tuis ipsius malis † blandiris, aliena elevas: ad tua ipsius mala lenis es ac remissus, sævus in aliena. Cur vobis sanctimoniæ laudem arrogatis ex his rebus, quæ communes possunt esse bonis ac malis? Neque vestis, neque cibus, neque prolixæ preces, neque lata phylacteria declarant hominem bonum.

43 Non est enim arbor bona, quæ facit fructus malos: neque arbor mala, faciens fructum bonum.

43 Non enim ex foliis æstimatur arbor, sed ex fructibus. Fructus autem ex radice succum suum trahit: qui si amarus est, non potest arbor gignere fructum suavem: Sin bonus est, non potest arbor alium proferre fructum, quam suo succo respondentem. Folia cortexque videntur & fallunt, succus & radix non videntur. Si corruptus est animus, malum est quicquid hinc proficiscitur: si sincerus est, sincerum est quicquid hinc nascitur.

44 Unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant uvam.

44 Habet unaquæque arbor suos fœtus, quos dissimulare non potest. Neque enim è spinis colligitur ficus, neque de rubo colligunt uvam.

45 Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum: & malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur.

45 Bonum est, quicquid bonus homo fecerit, quicquid ederit, quocunque vestiatur, aut quicquid agat earum rerum, quæ per se neque bonæ sunt, neque malæ, sed speciem habent pietatis potius, quam veram pietatem. Vescitur bonus homo, bene facit: non vescitur, bene facit: utrunque enim ex affectu bono proficiscitur. Rursum malum est quicquid homo malus facit, propterea quod ex corrupto proficiscitur animo, quomodocunque vestiatur, sive jejunet, sive comedat, sive oret, sive non oret. Vultis autem nosse fructus arboris Euangelicæ, cujus radicem implevit suavissimus succus fidei & caritatis? Amat omnes, odit neminem, bene vult etiam inimicis, tantum abest ut quenquam afficiat injuria. Bene precatur iis, à quibus devovetur. Orat pro salute eorum, à quibus falso accusatur. Studet servandis etiam his, à quibus occiditur: gratis omnibus benefacere studet, præmium exspectans à Deo. De nullo male suspicatur. Quicquid ambiguum est, interpretatur in meliorem partem. Neminem condemnat, sed ipse judicium deferens Deo, tantum benemereri studet. Impios tolerat, ut resipiscant. Proximum errantem amanter admonet: peccanti in sese libenter condonat, nec offensæ meminit. Hos fructus sicubi videris, agnosce arborem Euangelicam, quia fructus habet Euangelio dignos. Jam mihi agnosce fructus arboris, cujus radix amaro succo Pharisaicæ superbiæ, livoris & avaritiæ infecta sit: Nulli bene vult, nisi uni sibi, nec amicos amat, nisi sua causa: suam gloriam præfert gloriæ Dei: injuriæ vindex est, imo ultro injuriam facit: sibi placet etiam in malefactis, aliorum benefacta calumniatur: suis privatis commodis proximorum malo consulit: diffidet ab animo oratio, nec Deo fidit, nec diligit proximum: se jactat, alios condemnat: sibi blanditur, in fratrem errantem severus censor. Hos autem fructus quum producat, tamen foliis & cortice simulat bonam arborem. Obambulat in latis phylacteriis, lavat subinde, quiescit in sabbato, fugitat colloquium publicanorum, sed observat viduas beatas: in miseros sævus, in divites palpo: jejunat frequenter, sed palam, domi gulæ servit: orat prolixe: Legem, Templum, Deum habet in ore. Verum ad occasionem erumpit quod latebat in corde, ubi reconditus est thesaurus bonorum ac malorum. Ergo quoties urget res, tum evanescit illa fucatæ sanctimoniæ species, & profert se, quod reconditum erat in fibris. Objicitur injuria, ingeritur immerenti convitium, pertrahitur in carcerem, spoliatur facultatibus: ibi bonus homo de bono thesauro cordis sui profert rem bonam. Non injuriam atrociore retaliat injuria, sed aut tolerat, aut injuriam etiam beneficio pensat. Convitianti miti placidoque sermone respondet. Pertractus in carcerem, Deo gratias agit, bonorum jacturam cum gaudio suscipit. Contra autem hæc omnia arbor illa Pharisaica ad occasionem oblatam longe diversos fructus profert. Deo non potest imponi, qui perspicit intimos cordis recessus. Nec movetur corporalibus ceremoniis, quæ frequenter imponunt hominibus falsa sanctitatis imagine. Honorifice loquuntur, & moliuntur ignominiam.

46 Quid autem vocatis me Domine, Domine: & non facitis quæ dico?

46 Quorsum enim attinet, quod me honoris gratia compellatis, Domini nomen subinde ingerentes, quum negligatis ea quæ præcipio? Si Dominum agnoscitis, obtemperate jussis meis. Si non agnoscitis, quid sibi vult in me Domini vocabulum? Ubi res exigit obsequium, factis proferendus est Domino debitus honos. Observatio præceptorum arguit fidelem servum, non honorifica compellatio.

47 Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos: ostendam vobis cui similis sit:

47 Post hæc quod docuerat Dominus per similitudinem bonæ ac malæ arboris, cujus fructus ex ipsa radice sunt æstimandi, idem inculcat adhibita similitudine ædificii, cessuri aut non cessuri procellis imminentibus. Etenim quod radix est in arbore, id est in structura fundamentum. Quod folia sunt in arbore, hoc est ædificii species, quæ foris contemplantibus adblanditur: Quisquis, inquit, animo sincero venit ad me, & sic audit sermones meos, ut quum res exigit, ex hujus thesauro proferat argumenta perfectæ virtutis, indicabo vobis cui similis sit.

48 Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum super petram: inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam movere: fundata enim erat super petram.

48 Similis est provido structori, qui domum ædificat non ad inanem ostentationem, nec ad temporarium usum, sed ad firmitatem nulli tempestati cessuram. Eoque defodit in altum, & fundamentum solidum jacit super petram. Hoc facto, superstruit. Deinde ubi inciderit inundatio, aut valida ventorum tempestas, nec impetu fluminis irruentis, nec vi ventorum potest labefactari nixa solido fundamento.

49 Qui autem audit, & non facit: similis est homini ædificanti domum suam super terram sine fundamento: in quam illisus est fluvius, & continuo cecidit: & facta est ruina domus illius magna.

49 Rursus autem qui sic venit ad me, ut audiat quidem quæ doceo, cæterum non demittit mea præcepta penitus in animum suum, similis est improvido structori, qui sic ædificat, quasi nulla tempestas esset unquam exoritura. Huic cum nulla sit cura solidi fundamenti, sed ad ostentationem substruat in altum, simul atque ingruerit vel exundatio fluminum, vel ventorum procella, continuo corruit quod exstruxit, quoque magnificentius ædificavit ad inanem ostentationem, hoc majore ruina concidit ædificium. Quicquid autem nititur ceremoniis, consti- tu-

* Altera Editio, *erit.* † Eadem, *bonis.*

tutionibus Pharisaicis, observationibus rerum corporalium, ædificium est cessurum quoties incident injuriæ, damna, ignominiæ, mortes, aut alioqui gravis adversæ fortunæ procella.

CAP. VII.

Gaudet Centurio: atque Nain: veniunt duo: vatem
Laudat: cui similes? pes lachrymando madet.

[1] CUM hujusmodi sermones, quibus discipulos suos ac populum instituebat ad sublimitatem Euangelicæ Philosophiæ, loquutus fuisset Dominus Jesus, repetiit Capernaum, in qua civitate plerunque versabatur. Ac rursum varia miraculorum edendorum occasio, quo magis auctoritas doctrinæ factorum sublimitate confirmaretur.

[2] Erat illic Centurio quidam, cui domi erat servus, qui paralysi sic periclitabatur de vita, ut jam vicinus esset morti. Ea res discruciabat animum hominis, non æstimantis eum ex conditione, sed ex fide & sinceritate morum, & quorundam interim inhumanitatem arguentis, qui servos non alio habent loco, quam equos ac boves.

[3] Itaque quum rescisset, quod Jesus ingressus esset Capernaum, subornavit quosdam primores Judæorum, qui suis verbis rogarent Dominum, ut dignaretur adire ædes ipsius, & sanaret servum ejus. Pudoris erat, non diffidentiæ, quod Centurio, primum Ethnicus, deinde militaris ordinis, per alios Dominum interpellat.

[4] At illi quum venissent ad Jesum, suspicantes futurum, ut ægre impetraretur tantum beneficium, & servo, & Ethnico, & Centurioni, multa cum sollicitudine rogant eum, dicentes: Noli rationem habere, quod Ethnicus est, quod miles, quod servo militari petitur hoc beneficium. Nam dignus est alioqui, cui præstes hoc officii.

[5] Amat enim nostram gentem, ac Synagogam nobis ædificavit.

[6] Jesus autem, ut ostenderet apud se nullam esse vilem personam, quæ fide commendaretur, ibat eo quo vocabatur. Cumque jam vicinus esset ædibus, in quibus decumbebat ægrotus, Centurio sentiens adventum Domini, jussit amicos illi ire obviam, qui dicerent illi: Domine, non est cur istuc laboris capias ut huc venias. Plus præstat tua benignitas, quam audebam petere. Agnosco dignitatem tuam, nec ignoro meipsum: Ethnicus sum, Centurio sum, & de servo tantum agitur.

[7] Indignum me judico, cujus tectum subeas, atque hac de gratia non sum ausus venire ad te. Existimant enim Judæi sese nostro congressu contaminari, quia simus à religione cultuque Dei alieni, variisque peccatis obnoxii.

[8] Ingens autem dolor animi, & summa de te fiducia fecit, ut ausus sim famulo meo periclitanti salutem petere. Eam tu verbo præstare potes. Humilius est hoc, & levius, quam ut per teipsum peragatur. Ex meipso conjecturam facio. Sum enim homo subditus alienæ potestati, cujus jussis obtempero, & habens & mihi subditos milites, qui mea imperata faciunt. Nec est necesse, ut per meipsum obeam omnia. Sed si quid est humilius, dico huic, vade, & vadit: & alteri, veni, & venit; dico cuivis è servis meis: fac hoc, & obtemperans facit. Si tantam habet auctoritatem mea jussio, ut me quiescente peragatur per homines mihi subditos, quod volo, quanto magis te quiescente fiet, si quid simplici verbo mandaris tuis.

[9] Hoc sermone, qui plenus erat & affectus erga servum, & modestæ opinionis de seipso, & admirabilis fiduciæ erga Dominum, delectatus Jesus, substitit, & admirantis speciem præ se tulit: non quod illi novum esset, quod audiret, quum nosset Centurionis animum antequam hæc dicerentur: sed hoc agebat, ut admiratione sua Judæis commendaret fi-

1 Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum.
2 Centurionis autem cujusdam servus male habens, erat moriturus: qui illi erat pretiosus.
3 Et cum audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum ut veniret, & salvaret servum ejus.
4 At illi cum venissent ad Iesum, rogabant eum sollicite, dicentes ei: Quia dignus est ut hoc illi præstes.
5 Diligit enim gentem nostram: & synagogam ipse ædificavit nobis.
6 Iesus autem ibat cum illis. Et cum jam non longe esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine noli vexari: Non enim sum dignus ut sub tectum meum intres.
7 Propter quod & meipsum non sum dignum arbitratus ut venirem ad te: sed dic verbo, & sanabitur puer meus.
8 Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: & dico huic vade, & vadit; & alii, veni, & venit; & servo meo, fac hoc, & facit.
9 Quo audito Iesus miratus est: & conversus sequentibus se turbis, dixit: Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni.

A duciam erga Deum, & eis incredulitatem ipsorum hominis Ethnici & militaris exemplo exprobraret. Dilato itaque responso, Dominus se vertit ad turbas Judæorum, qui comitabantur ipsum, & ait: Illud affirmo vobis pro certo, quod hactenus nec in Israelitica gente tantam fidem compererim. Minus enim credebant seniores, qui Domini præsentiam flagitabant: qui suspicabantur eum non sanaturum Ethnici servum, nisi studium allegassent erga gentem Israeliticam, quasi Dominus sua beneficia daret humanis affectibus, aut dignitati personæ, ac non potius fiduciæ postulantis.

B [10] Jesus itaque quum affirmasset illis, futurum ut Ethnici & peccatores juxta Judæorum æstimationem, fidei commendatione reciperentur in dignitatem generis Israelitici, rejectis his, qui quum natura essent filii Abrahæ, per incredulitatem sese reddidissent indignos hoc generis auctore, ait Centurioni, qui tandem & ipse accesserat: Vade, nam quod credis posse fieri, factum est. Servus tuus sanus est. Quum autem rediret domum, ex famulis obviis cognovit, eodem tempore servum subito fuisse morbo liberatum, quo Dominus dixerat, servus tuus vivit. Hæc nimirum fuit imago gentium, per fidem puram absque Mosaicæ Legis observatione venturarum in consortium Euangelicæ gratiæ, sed tamen quo-

C dammodo Legis commendatione. Lex enim pædagogus erat ad Christum, & à Judæis profecta est ad gentes Euangelii prædicatio. Videlicet in hujus rei typum seniores Judæorum Centurionis causam commendant Jesu, eumque ad domum illius adducunt, quem è suo Templo erant profligaturi.

[11] Dominus autem, quo latius spargeretur semen Euangelicæ doctrinæ, frequenter aliunde alio commigrabat. Itaque relicta Capernaum, accidit ut præteriret civitatem Naim. Ea duobus ferme passuum millibus abest à monte Thabor ad plagam australem, haud procul ab Endor. Huc euntem comitati sunt discipuli, quorum jam magnus erat numerus, cum-

D que his copiosa turba promiscuæ multitudinis.

[12] Quum autem Dominus Jesus non procul abesset à porta civitatis, ecce novi miraculi occasio: Effertur funus magna hominum frequentia. Erat enim flebile: primum quod adolescens esset mortuus, & in ipso vitæ flore vitæ exemtus: deinde quod viduæ filius unicus periisset, quæ mariti solatio orbata, totam vitæ spem collocarat in filio. Hæc igitur & lachrymis, & miserabilibus vocibus, quas impotens dolor solet suggerere, testabatur animi sui cruciatum. Viduæ ploratus, & præmaturus adolescentis interitus provocavit & reliquos, qui funus officii gratia comitabantur, ad lachrymas.

E [13] Hoc spectaculum ubi vidisset clementissimus Dominus Jesus, misertus est viduæ, seseque illi, quæ consolatorem non haberet, efficacem consolatorem præbuit, & verbis & re opitulaturus: Mulier, inquit, noli flere.

[14] Hoc locutus accessit ad loculum, quo efferebatur defunctus, ac manu contigit. Et illico, qui portabant funus, restiterunt. Hic utraque turba intenta in eventum, tum ea quæ comitabatur viduam, tum ea quæ comitabatur Dominum, Jesus versus ad adolescentem exanimem: *Adolescens*, inquit, *tibi dico, surge.*

F [15] Ad hanc vocem illico adolescens, velut excitatus à somno, resedit in loculo: quoque certius esset vitæ redditæ argumentum, cœpit loqui. Sermo vigorem etiam animi declarabat. Quumque jam exsiluisset à loculo adolescens, ac Jesu adhærens, per quem intelligebat sibi vitam esse restitutam, gratias ageret, Dominus tradidit illum matri, ut vivum domum reduceret, suis inambulantem pedibus, quem mortuum quatuor bajulis extulerat. Atque ita quidem res juxta historiam gesta est, non sine significatione doctrinæ spiritualis. Vidua mater, Ecclesiæ

gerit

10 Et reversi, qui missi fuerant, domum, invenerunt servum, qui languerat, sanum.
11 Et factum est: deinceps ibat in civitatem, quæ vocatur Naim: & ibant cum eo discipuli ejus, & turba copiosa.
12 Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ: & hæc vidua erat: & turba civitatis multa cum illa.
13 Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam: dixit illi: Noli flere.
14 Et accessit & tetigit loculum (Hi autem, qui portabant, steterunt.) Et ait: Adolescens, tibi dico, surge.
15 Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui. Et dedit illum matri suæ.

gerit imaginem. Nimirum hæc est illa vidua, quam consolatur Esaias Propheta, dicens: *Lætare sterilis quæ non paris, exsulta quæ non parturis, quoniam plures filii desertæ, quam ejus, quæ habet virum.* Synagoga confidit in sponso suo Mose. Jactat filios Abrahæ patres numero arenæ, quæ est in littore maris. Ecclesia juxta mundum videtur destituta sponso, qui se subduxit in cœlum, ac primum videbatur sterilis & absque spe posteritatis, hoc agentibus Judæis, & hujus mundi Principibus, ut Jesu, quem exstinctum putabant, omnis memoria funditus tolleretur. Hæc vidua quotidie gignit non filios hujus seculi, sed filios lucis: nec Mosi gignit, qui terrena docet, sed Christo, qui docet & promittit cœlestia. Gignit autem non morti, sed immortalitati. Parturit autem quotidie fœtus informes adhuc & imperfectos, donec hauriant spiritum Euangelicum, & formetur in eis Christus. Vera mater est, & unice diligit filios suos, quos magna sollicitudine format & instituit, donec adolescant & corroborentur in viros perfectos. Habet enim & pietas infantiam suam, habet ætatis profectus. Quod si quando contigerit aliquem è filiis mori, plorat inconsolabiliter, nec aliter deflet, quam si unicum illum habuisset quem perdidit. Innocentia, quæ per fidem Euangelicam confertur, vita est, peccatum mors est. Videmus quanto affectu lugent matres corporea funera, sed multo tenerius Ecclesia deflet hominem à baptismo relapsum ad culpam lethalem, magisque sollicita est de morte unius peccatoris, quam Synagoga gaudet de nonaginta novem justis. Effertur ergo defunctus à quatuor bajulis, hoc est, hujus mundi cupiditatibus, quæ Spiritu Sancto jam destitutum, jam sui sensu carentem, jam suis vitiis indormientem, deferunt ad sepulchrum æternæ desperationis. Habet autem Ecclesia portas, per quas ejicit mortuos, ne fœtore cadaveris inficiantur & alii. Habet portas, per quas recipiat à Domino revocatos in vitam. Ut non parit in vitam, nisi de Spiritu Christi: ita non recipit ad vitam, nisi revocante Christo. Non consistunt bajuli donec pervenerint ad sepulchrum. Etenim qui semel conquievit in hoc mundo, qui semel sese permisit cupiditatibus noxiis, non desinit infelici profectu semper in deteriora prolabi, donec venerit in profundum malorum, ac traditus fuerit in reprobum sensum. Interim nihil aliud quam plorat mater, plorat & turba civium, dolentes ejici mortuum, quem optant reviviscere. Hæc nimirum sunt vota matris Ecclesiæ, hæ lachrymæ, hi gemitus piorum hominum de morte peccatoris dolentium. Adolescens perierat nondum confirmatus spiritu Euangelico, & hoc dignior misericordia, quod quem per Spiritum Christi speraverant profecturum ad culmen Euangelicæ pietatis, nunc vident exanimem, ac spiritu vacuum per immitissimos bajulos efferri ad sepulchri latebras. Sed tamen interim comitatur mater, comitantur cives (vix enim desperare potest caritas) lachrymis, gemitu, lamentis, declarant quid optent. Sed quod optant, dare non possunt. Nec retinere valent exanimem, nec excitare possunt mortuum. Hominibus irrevocabiliter mortuus est. Sed bene res habet. Ad Ecclesiæ suæ lachrymas occurrit Jesus. Felix semper est Servatoris occursus, adspicit viduam suam, semper felix clementis obtutus. Nondum respicit mortuum, qui quoniam sibi miser non videtur, nondum dignus videbatur misericordia Jesu: sed impetrat affectus Ecclesiæ, quod deploratus peccator nec optat. Jubet Dominus sisti luctum, spem faciens successuri gaudii. Admovet manum loculo, consistunt bajuli. Prima spes ad innocentiam resipiscentis est, non progredi in malis. Qui desinit esse pejor, spem de se præbet, fore ut aliquando fiat melior. Nec hoc contingit, nisi Jesus potenti manu sua dignetur contingere loculum. Illa finem imponit impiis cupiditatibus, ut cesset à malis qui provehebatur ad sepulchrum. Orat quidem, obsecrat, hortatur, objurgat Ecclesia peccantes, ut resipiscant, ut conquiescant à vitiis suis. Sed hæc omnia frustra, nisi Jesus arcana virtute contingeret animum peccatoris mortuum. Jesus enim vita est omnium, etiam mortuorum. Bona spes est rediturae vitæ, quum Jesus dignatur loculum contingere: sed nondum redit vitæ vigor, nisi mortuo loquatur Dominus. Ad cujus unius vocem reviviscunt mortui, etiamsi sepulti fuerint & quatriduani: ne quis putaret ullos esse peccatores tam deploratos, de quorum salute desperare debeat Ecclesiæ caritas. Lazarus elatus erat, sepultus erat, jam fœtebat in sepulchro. Flebatur tamen interim, & ad Jesu vocantis vocem prodiit è sepulchro. Majore quidem negotio suscitatus est Lazarus: tum enim infremuit Jesus spiritu, lachrymatus est, ac turbavit se, non quod illi difficilius erat suscitare quatriduo sepultum, quam modo mortuum, sed ut ostenderet, quam difficile resipiscant, qui diu vitiis assueverunt. Adspexit Jesus viduam, & desiit flere: adspiciet & mortuum, & incipiet vivere. Versus est itaque clementissimus Dominus ad eum, qui mortuus jacebat: *Adolescens,* inquit, *tibi dico, surge.* Non potest non reviviscere quisquis audierit sermonem Jesu, etiamsi mortuus fuerit. Nam quæ ille loquitur, spiritus sunt & vita. Quid consequutum est? Revixit innocentiæ, qui erat mortuus peccatis: erigit sese, qui prius jacebat sui carens sensu: & quod est certissimum animi correcti documentum, incipit loqui, confitens peccata sua, gratias agens clementiæ divinæ. Redditur matri redivivus, & qui prius cum ingenti multorum luctu deferebatur ad sepulchrum, nunc majore omnium gaudio domum reducitur. Habet enim hoc vera pietas, ut cariores etiam illos habeat, qui à magnis criminibus resipuerint ad studium vitæ melioris. In his enim magis elucet divina bonitas, quam in his qui nunquam in aliquod crimen prolapsi sunt.

16 Gaudet mater recepto filio. Gaudent qui funus ante lugebant. Nec gaudent solum, verum etiam omnes quotquot aderant huic spectaculo, timor quidam corripuit. Nam ideo palam malos & insanabiles velut cadavera è suo contubernio ejicit Ecclesia, quo multi unius exemplo formident peccare. Sed iidem laudibus vehunt misericordiam Dei, cujus virtute reviviscunt mortui. Dicebat enim populus ille, viso tam insigni miraculo: Propheta magnus inter nos exortus est, & respexit Deus populum suum. Nihil enim adhuc altius de Christo suspicabantur Judæi, nisi quod Propheta quispiam esset insignis.

16 Accepit autem omnes timor: & magnificabant Deum, dicentes: Quia propheta magnus surrexit in nobis: & quia Deus visitavit plebem suam.

17 Crevit autem & hinc fama Domini Jesu, rumore facti sparso, non solum per universam Judæam, verum per omnem undique finitimam Jordani regionem, in qua prius baptizaverat Joannes, atque ipsum etiam Jesum.

17 Et exiit hic sermo in universam Iudæam de eo, & in omnem circa regionem.

18 Porro quidam discipuli Joannis subinvidentes tanto successui rerum quæ gerebantur ab Jesu, ac nomini in dies magis ac magis inclarescenti, Joannisque, de quo præclare sentiebant, gloriam velut obscuranti, referunt ad illum in carcere vinctum omnia quæ dicebat ac faciebat Jesus.

18 Et nuntiaverunt Ioanni discipuli ejus de omnibus his.

19 Joannes igitur, ut huic affectui suorum mederetur, avocavit duos è discipulis suis ad se, eosque misit ad Jesum, qui ex ipso sciscitarentur: *Num tu es ille qui dicebatur venturus, an alium exspectamus?* Joannes jam toties testificatus fuerat de Christo, quem etiam digito demonstrando dixerat: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Nihil autem absurdius quam putare, ut tantus Propheta, jam morti vicinus, dubitare cœperit. Nec enim vinculis fuit alligatum illius de Christo testimonium, nec carceris tenebræ obscurabant illius de Christo judicium. Agnovit in carcere, quem agnoverat in utero. Sed vir optimus ita judicavit expedire, ut hac ratione suos discipulos Jesu, velut in manum, traderet.

19 Et convocavit duos de discipulis suis Ioannes, & misit ad Iesum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?

20 Quum

[20] Quum igitur discipuli retulissent totidem verbis quæ mandarat Joannes:

[21] Dominus Jesus primum illis non respondit, sed editis coram illis multis miraculis, depulsis compluribus morbis, ac malis immedicabilibus, ejectis verbo Spiritibus immundis, reddito multis cæcis visu, tandem respondit illis:

[22] Quid attinet me de meipso pronuntiare qui sim? Nullum testimonium certius, quam factorum: *Ite renuntiate Joanni quæ vidistis oculis, quæ audistis auribus: Cæci visum recipiunt, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui reviviscunt, pauperes & humiles amplectuntur lætum salutis nuntium*, juxta prophetiam Esaiæ, quæ dicit: Ad euangelizandum pauperibus misit me. Joannes prædicavit instare regnum cœlorum. Expendite vos, an hæc, quæ videtis, digna sint regno cœlorum.

[23] Beatus autem qui hæc, quæ ago ad salutem hominum, sibi non verterit in occasionem offendiculi. Ut enim operum magnitudo nonnullis movebit invidiam, ita corporis hujus infirmitas nonnullis erit offendiculo. Hoc dicto Jesus tacite taxavit invidiam discipulorum Joannis, simul subindicans futurum, ut ignominia crucis, qua maxime peragendum erat mysterium regni cœlorum, multos alienaret à doctrina Euangelica: felices autem futuros, qui nec inviderent gloriæ ipsius, nec mortis probro perturbati, resilirent à doctrina salutifera.

[24] Quum autem abissent discipuli Joannis, relaturi Jesu responsum, Dominus cœpit apud turbam prædicare laudes illius, ne quid ex interrogatione discipulorum suspicarentur ipsum Joannem vacillare: deque suo ipsius testimonio, quod prius tulerat de Jesu, jam animo commutato subdubitare. Amolitur igitur ab eo suspicionem inconstantiæ, & illius de se testimonio fidem & pondus arrogat, sic extollens illius eximias virtutes, ut tamen Messiæ titulum non tribuat, quem aliquandiu quidam illi tribuere conabantur. Loquutus est autem hunc in modum: Si suspicamini, inquit, Joannem pridem de me testificatum, nunc vacillanti esse animo: quid igitur olim sic relictis urbibus concurrebatis in loca deserta ad illius viri spectaculum? an ut videretis arundinem, quæ vento agitatur, nec sibi constat?

[25] Sed agedum, quid tandem existis visuri? num hominem mollibus vestitum, ut deliciis aut ambitione corrumpi potuerit? At hæc suspicio non cadit in hominem, qui pilis camelorum vestiebatur, qui pellicea zona strinxerat lumbos, qui locustis & aqua simplici victitabat, quique hoc victu sustentans vitam, frequenter etiam jejunabat. Quibus placet vestitus splendidus, quibus cordi sunt ciborum deliciæ, hi captant aulas Regum. In hos, qui hæc affectant, fortasse cadere potest corruptæ sententiæ, inconstantiæ, aut assentationis suspicio. Sed Joannes desertum prætulit aulis Principum, pilos camelorum prætulit holosericis, & aureis ac gemmatis vestibus. Mel sylvestre & locustas prætulit placentis Regum, simplicem aquam prætulit mulso divitum. Quam autem nesciat adulari Joannes, satis clamitat ipse carcer. Non est igitur quod quisquam suspicetur, illum prius ad gratiam cujusquam de me tam magnifice testificatum, nunc vertisse sententiam.

[26] Sed tamen scire cupiam, quæ res vos evocaverit in desertum: an ut videretis Prophetam? Ille quidem se Messiam non esse, palam confessus est. Ego tamen illud confirmo vobis, si ideo procurristis in desertum, ut videretis Prophetam, non estis frustrati vestra exspectatione. Omnino Prophetam vidistis, atque etiam plus quam Prophetam.

[27] Siquidem hic est ille, de quo jam olim vaticinatus est Esaias, quod esset Messiæ præcursor futurus: *Ecce*, inquit, *mitto Angelum meum ante faciem*

20 Cum autem venissent ad eum viri, dixerunt: Joannes Baptista misit nos ad te, dicens: Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?

21 (In ipsa autem hora multos curavit à languoribus, & plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donavit visum.)

22 Et respondens, dixit illis: Euntes renuntiate Joanni quæ audistis, & vidistis: Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur:

23 Et beatus est quicumque non fuerit scandalizatus in me.

24 Et cum discessissent nuntii Joannis, cœpit de Joanne dicere ad turbas: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam?

25 Sed quid existis videre? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui in veste pretiosa sunt & deliciis, in domibus regum sunt.

26 Sed quid existis videre? prophetam? Utique dico vobis & plusquam Prophetam:

27 Hic est, de quo scriptum est: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

A *tuam, qui præparabit viam tuam ante te.* Siquidem Prophetæ per ænigmata prædicabant quædam olim futura: hic advenientem digito demonstravit.

[28] Proinde qui magnifice sentiunt de Joanne, recte sentiunt. Nam illud affirmo vobis, inter omnes, quos habet hæc ætas, aut habuere priores, è mulieribus prognatos, nullus exortus est Propheta major Joanne. Abunde magnum est quod illi tribuo. Cæterum quod quidam illi tribuunt, nec ipse agnoscit. Est enim unus illo major virtute ac dignitate, qui tamen juxta popularem existimationem minor est illo in regno Dei. Illius austeritatem ac secessum mirantur, hujus familiaritatem contemnunt. Il-
B lius dignitatem suspiciunt, hujus invident gloriæ. Illius doctrinam amplexi sunt, hujus calumniantur.

[29] Prædicavit ille baptismum in pœnitentiam, instare enim regnum cœlorum, & audiit illius vocem rudis & humilis populus, audiere publicani, milites, & meretrices, properantes ad baptismum Joannis, confitentes se esse peccatores, & à peccatis suis ablui cupientes. Ita illustrarunt Dei justitiam, suam agnoscentes injustitiam, quum nullus sit mundus à crimine, nisi solus Deus, & amplectentes Dei bonitatem, qui sincera fiducia ad se confugientibus promisit se condonaturum omnia commissa vitæ
C prioris.

[30] Contra Pharisæi, Scribæ, & Legis periti, dum pudet agnoscere suam iniquitatem, Deum maluerunt mendacem facere, quam amplecti veritatem: eoque dedignati sunt baptizari ab Joanne, in suam ipsorum perniciem, spernentes benignum Dei consilium, qui hac facillima via constituerat abolere peccata mortalium. Quid enim est facilius quam confiteri, & tingi? Non quod per Joannem conferretur innocentia, sed quod ad hanc præpararet illius baptismus & prædicatio, quo plures ad salutem perducerentur ejus prædicatione, cui Joannes erat præcursor, si præparatos jam animos inveniret. Nihil
D horum temere gestum est, sed omnia divina providentia dispensavit ad humani generis salutem. Et amplexi sunt Dei beneficentiam idiotæ, humiles, & peccatores, qui videbantur à vera pietate alienissimi, longeque submoti à scientia Legis. Rursus hi, quos oportebat hæc maxime intelligere Prophetarum oraculis promissa, quique videbantur religionis columina, adspernati sunt oblatam Dei benignitatem, nec Joannis prædicatione, nec mea compuncti ad resipiscentiam.

[31] Hanc pertinacem malitiam illis exprobrans Jesus, adduxit hujusmodi similitudinem: *Quid igitur*
E *dicam de hujus generationis perversæ hominibus, aut cui dicam eos esse similes?*

[32] *Similes sunt pueris, quos videmus considentes in foro, qui per lusum sibi vicissim respondentes dicunt: Cecinimus vobis tibiis lætas cantiones, nec estis provocati ad saltandum: cecinimus vobis lugubria, nec plorastis.*

[33] Hoc proverbium à foro sumtum Dominus Jesus accommodavit ad Judæos obstinatos, qui nec Joannis austeritate provocati sint ad timorem vindictæ divinæ, nec comitate beneficentiaque Christi excitati sint ad amorem: Venit enim, inquit, Joannes Baptista singulari vitæ austeritate pœnitentiam prædicans, & pœnitentiæ præbens exemplum, ne-
F que pane vescens, neque vinum bibens, in deserto vivens, cameli pilis vestitus, zona pellicea cinctus. His rebus adeo non estis commoti ad resipiscentiam, ut quod factum est ad emendandos vos, verteritis in calumniam, dicentes: Caret sensu communi, Dæmonium habet.

[34] Venit Filius hominis diversa ratione captans vos ad salutem, expositus ad congressum omnium, nihil præ se ferens novæ austeritatis, nec minitans pœnam, sed beneficiis omnes alliciens ad amo-

28 Dico enim vobis: Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est: qui autem minor est in regno Dei, major est illo.

29 Et omnis populus audiens & publicani, justificaverunt Deum, baptizati baptismo Joannis.

30 Pharisæi autem, & legis periti consilium Dei spreverunt in semetipsos, non baptizati ab eo.

31 Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam homines generationis hujus? & cui similes sunt?

32 Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus adinvicem, & dicentibus: Cantavimus vobis tibiis, & non saltastis: lamentavimus, & non plorastis.

33 Venit enim Joannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum, & dicitis: Dæmonium habet.

34 Venit filius hominis manducans, & bibens, & dicitis: Ecce homo devorator, & bibens vinum, amicus publicanorum, & peccatorum.

amorem, edens & bibens more cæterorum, versans inter quoslibet, nec cibo vestituve differens à cæteris. Et hujus civilitatem, qua provocari debueratis ad meliora, vertitis in occasionem calumniæ, dicentes: *Ecce homo vorax, ac vini potor, amicus publicanorum & peccatorum.*

35 Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis.

35 Sed nihil profecit hominum malitia adversus sapientiæ divinæ consilium: sic enim illustrata est Dei justitia apud omnes filios Euangelicæ sapientiæ deditos, posteaquam constitit, nihil omissum ad servandum omnes homines: sed malos ac superbos adspernantes Dei munus, suo merito rejectos ac damnatos esse: publicanos autem, meretrices, peccatores & Ethnicos jure admissos ad consortium salutis. Sic prædictum erat fore, & sic factum est: sic erat æquum fieri, & factum est. Qui se jactabant pios ac justos, propter incredulitatem suam repudiati sunt ab Euangelicæ salutis munere. Contra qui per credulitatem ac sincerum affectum irruperunt ad Dominum, quamlibet profani, quamlibet abominabiles, quamlibet inquinati peccatis, admissi sunt in consortium regni cœlorum.

36 Rogabat autem illum quidam de Pharisæis ut manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi discubuit.

36 Et ecce consequutum est quiddam, in quo res ipsa poneret ob oculos, quod Dominus verbis docuerat: de justis repellendis, & peccatoribus recipiendis. Pharisæi præ cæteris cognitione Legis, & sanctitatis opinione turgebant. Ex his quidam rogavit Dominum, ut apud se sumeret convivium.

37 Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti:

37 Nec dedignatus est id facere Jesus, qui nulli sui negabat copiam. Cum autem ingressus domum ejus, jam accumberet, ecce mulier quædam, quæ in ea civitate erat nota peccatrix, simulatque cognovit, quod clementissimus Jesus, qui nullum repellebat ab sese, qui malis omnium omnibus promtissime mederetur, illic adesset, sibi tota displicens, sed ingenti fiducia de Jesu benignitate concepta irrupit in ædes Pharisæi: ardor animi pudorem omnem excusserat, quum non esset ignara, quanto fastu soleat Pharisaicum genus aversari peccatores, quum ipsi intus gravioribus maderent vitiis. Attulit autem secum delitias suas, pristinæ vitæ, quam oderat, monumenta: omnia, quibus ante male placuerat sibi ac mundo, in Christum, cujus amore flagrabat, effusura. Attulit autem delicatum vasculum unguentarium, quod ob levorem, qui obstat quo minus apprehendi queat, alabastrum appellant. Erat autem unguentum eximium, magnoque emtum. Olim autem qui voluptatibus carnis serviebant, unguentis impendio delectabantur, præsertim in conviviis. Vide autem sanctam hujus peccatricis improbitatem, non solum ausa est invocata domum ingredi Pharisæi, verum etiam ingessit sese, ut erat ornata, convivio.

38 Et stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes ejus, & unguento ungebat.

38 Quoniam autem lecti triclinii prohibebant, quo minus coram sese provolveret ad pedes Jesu, stetit à tergo, & quod licuit, cœpit lachrymis rigare pedes illius, salubriter defœdans oculos, quos olim ad turpitudinem solita est stibio depingere: lachrymarum imbre lotos pedes, non aliquo linteo, sed capitis sui capillis extergebat, quos antehac consueverat ad carnis voluptatem ungere, tingere, comere, auro intertexere. Nec his contentus mirus peccatricis amor, lotis & extersis Jesu pedibus defigebat oscula: omnia quondam inhonestæ voluptatis instrumenta vertens in obsequium illius, qui solus est amandus. Habes imaginem peccatoris, per improbitatem ardoris & pertinaciam fidei irrumpentis in regnum cœlorum.

39 Videns autem Pharisæus, qui vocaverat eum, ait intra se dicens: Hic si esset propheta, sciret utique, quæ, & qualis est mulier, quæ tangit eum: quia peccatrix est.

39 Nunc è diverso accipe typum Judæi, qui per arrogantiam & incredulitatem se reddit indignum oblata Dei benignitate. Pharisæus, qui Jesum ad convivium vocaverat, conspicatus hæc, quum favere debuerit mulieri tanto affectu ingerenti, tanta modestia dejicienti sese, tot indiciis testanti vitæ prioris pœnitudinem, quum amare debuerit Jesu mansuetudinem, nullum hominem ab se repellentis: provocatur ad utriusque calumniam. Sic enim cogitabat intra sese: Hic si esset Propheta, qualis habetur, nimirum non ignoraret, quæ & qualis esset mulier, quæ tangit eum. Est enim publica peccatrix, notæque impudicitiæ. Quod si sciret, non sineret se polluti corporis contactu contaminari. Existimabat enim Pharisæus sanctos homines pollui, si cum peccatore vel colloquium habuissent. Hic erat fastus falsæ justitiæ, qua sibi placebant Judæi, Deo displicentes.

40 Et respondens Jesus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magister, dic.

40 Jesus autem ut certiore argumento declararet se esse Prophetam, ad tacitam Pharisæi cogitationem respondit: Simon, inquit, habeo quod tibi dicam. Tum ille: Magister, dic.

41 Duo debitores erant cuidam fœneratori: unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta.

41 Jesus itaque jam attento, ne proderet impiam illius cogitationem convivis cæteris, (nam viris Euangelicis etiam civilitas debet esse curæ) proposuit hujusmodi parabolam. Duo quidam debebant eidem fœneratori, quorum alter debebat denarios quingentos, alter quinquaginta.

42 Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit?

42 Quum autem neuter esset solvendo, condonavit utrique in solidum quod debebat. Uter igitur horum vehementius amare debet creditorem tam liberalem?

43 Respondens Simon dixit: Æstimo quia is, cui plus donavit. At ille dixit ei: Recte judicasti.

43 Simon nondum intelligens quorsum tenderet hæc parabola, simpliciter respondit: Mea sententia vehementius amare debet is, cui plus condonatum est. Tum Jesus aperiens, cur hoc ænigma proposuisset, ait Simoni: Recte judicasti, sed interim inique judicium applicas tuum.

44 Et conversus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, & capillis suis tersit.

44 Moxque vertit sese ad mulierem, ac loquutus est Simoni: Vides ne hanc mulierem, quam tu peccatricem vocas? Vides ne lachrymis oppletam, sparsis capillis, prodigam unguenti sui, prodigam osculorum suorum, prostratam, toto corporis habitu præ se ferentem pœnitentis imaginem? Hæc argumenta sunt immensi cujusdam amoris in me. Quo vehementius odit seipsam, hoc impensius me diligit. Peccatrix venit, sed sanata est ubi contigit medicum.

45 Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos.

45 Contemnis hanc ut peccatricem, ac tibi places ut justus, sed hujus peccatricis pietas longe vincit tuam justitiam. Veni in domum tuam invitatus ac rogatus conviva, nec aquam dedisti pedibus meis, quod est vulgaris tamen humanitatis officium: hæc autem lachrymis suis rigavit pedes meos, & capillis suis extersit. Osculum mihi non dedisti, quod ex more dat etiam vulgaris amicus amico: hæc ex quo ingressa est, præ impotenti affectu non desiit osculari pedes meos.

46 Oleo caput meum non unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos.

46 Ne vulgari quidem oleo unxisti caput meum, quod officii vulgo præstatur convivis quibuslibet: hæc pedes meos, id est, abjectissimam mei partem, pretioso unguento perunxit. Noli perpendere quantum peccarit, sed considera quantum amet. Caritas enim operit multitudinem peccatorum.

47 Propter quod dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit.

47 Nam illud affirmo tibi, quod illi remissa sunt multa peccata, non quia multum jejunavit, non quia multum precata est, non quia multas constitutiones Pharisaicas observavit, sed quoniam dilexit multum, quoniam toto pectore confisa est mihi. Quo gravius peccavit, hoc sibi magis displicet, ac me, cujus gratuita clementia liberata est à peccatis, vehementius amat. Ita feliciter illi cessit peccatorum magnitudo. Porro cui minus remittitur, minus diligit. Vos vobis justi videmini ob Legis observationem, neque multum habere quod vobis ignoscat Deus, & ideo frigidius amatis condonantem.

48 Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata.

48 Hæc loquutus Pharisæo Dominus, ad mulierem ait, *Remittuntur tibi peccata.* Nihil illa precata fuerat, nihil confessa verbis, sed evidentius confessa est factis, efficacius precata est lachrymis. Hæc est Christo gratissima confessio. Hujusmodi precibus facillime commovetur ad misericordiam. Felices lachrymæ, felix unguenti dispendium, felicia oscula, quæ

quæ vocem hanc extorquent à Jesu: Remittuntur tibi peccata. Non enim alia condonat, alia reservat, sed semel condonat omnia, nihil omnino vitæ prioris imputans ex animo pœnitenti.

49 Et cœperunt qui simul accumbebant dicere intra se: Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?

49 At nunc mihi vide Pharisaicam sanctimoniam. Vera pietas perinde gratulatur commodis alienis ac suis. At Pharisæi, qui simul accumbebant in convivio. Jesu clementiam invidentes peccatrici, cœperunt tacitis apud sese cogitationibus obmurmurare, dicentes: Quis est hic, qui tantum sibi sumit, ut auctoritate sua etiam remittat peccata, quod nemo Prophetarum, aut Patriarcharum hactenus usurpavit sibi? Ne Sacerdotes quidem aliud sibi vindicant, quam orare pro peccatis populi.

50 Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit: Vade in pace.

50 Jesus autem cognitis illorum cogitationibus, quo magis confirmaret animum mulieris, ac pro mœsta lætam domum remitteret, ait illi: Fiducia erga me tua te salvam fecit, vade in pace. Pharisæi sibi persuaserant, holocaustomatis ac lotionibus condonari peccata. Et habebant quidem illa figuram rerum spiritualium. Verum, Dominus Jesus ostendit illis, per fidem Euangelicam semel omnia peccata condonari resipiscentibus. Atque in his, quæ narravimus, adumbrata est imago quædam utriusque populi, Judæorum ac gentium, quorum alter invitavit ad se Christum, multis seculis clamitans: Veni Domine, noli tardare. Verum ubi venit, nec ipsi receperunt illum sicut oportuit, freti persuasione falsa sanctimoniæ ex Legis observatione concepta, & aliis salutem oblatam amplecti volentibus obstrepuerunt. Dum enim conantur suam stabilire justitiam ex oblatione rerum corporalium, justitiæ Dei, quæ per fidem gratis datur, non fuere subjecti. At gentium populus, ad quem non venerat Jesus, quum esset præter idololatriam omni vitiorum generi deditus, nec ullam haberet fiduciam ex operibus Legis, quam nesciebat, ubi cognovit de Jesu, velut irrupit ad eum, ac fidei simplicitate promeruit remissionem omnium flagitiorum, ac Dei donum, quod Judæi vel spreverunt, vel frigide amplexi sunt, studiis ardentissimis exosculatus est. Quanquam omnibus in genere propositum est exemplum pœnitentiæ in hac muliere, quemcunque sui pigere cœperit, ne se convertat ad Mosen, aut Pharisæos, nec ad Philosophos, tantum properet ad Jesum. Nullus eo clementior, nullus ad ignoscendum propensior. In hunc effundat quod prius prodigere solitus est in impias voluptates. Hujus obsequio consecret omnia membra, quæ prius serviebant fœdis cupiditatibus. Contactus illius auferet omnia peccata. Si non licet contingere caput, apprehendat pedes. Nulla pars Jesu tam humilis est, quin sanet à peccatis. Sanata est à profluvio sanguinis, quæ fimbriam modo vestis contigerat. Sibi patitur imputari, quicquid officii fuerit impensum proximis, etiam infimis. Agnoscet beneficium, quod membris ipsius impensum fuerit. Ne consideret igitur peccator, quantum admiserit, ne subducat rationem benefactorum suorum, quasi cum Jesu paria facturus, quemadmodum faciebant Pharisæi: tantum ex animo sibi displiceat, de Jesu toto pectore confidat. Incipiat odisse quod male amarat, incipiat amare quod impie neglexerat. Fides impetrabit à clementissimo Domino, quod merita sperare non poterant.

Atque hîc interim, optime Theophile, mihi considera triplicem in hoc convivio personam, peccatricis, Pharisæi, & judicis. Judex solus est vere purus ab omni vitiorum inquinamento, imo fons ipse puritatis omnis. Peccatrix nihil aliud quam lachrymat, rigat, extergit, osculatur, ungit. Agnoscis officia caritatis in proximum. Pharisæus, Judaica justitia tumidus, calumniatur Servatoris benignitatem, fastidit peccatricem, atque etiam invidet, ipse gravioribus malis obnoxius. Talis est fere justitiæ persuasio, quæ nascitur ex vestitu, ex ciborum delectu, ex discretione dierum, ex lotionibus corporis & vasorum, ex prolixis precibus, éque similibus rebus, quæ speciem pietatis habent apud homines, quum in his non sit sita pietas Euangelica. Hujusmodi rebus qui confidunt, & sibi stulte placere solent, & proximos fastidire, & invidere, & Jesu gratuitam bonitatem calumniari. Quid enim, si mulier illa contigisset Pharisæum, quo fastu rejecisset, quibus lavacris semet ab ejus contagio expiasset? Sic adspernantur peccatricem miserabilem, qui ipsi livore, fastu, & calumniandi morbo laborant, hoc insanabiliores, quod sibi non videntur ægroti. Nam plerumque fit ut ab insignibus & apertis vitiis citius resipiscant homines, quam ab ejusmodi, quæ se tegunt specie sanctimoniæ. Adulterum, temulentum, luxu perditum, idololatram, militem citius convertas ad bonam mentem, quam Pharisæum, invidum, sibi placentem, obtrectatorem, dissimulatorem. Jam qualis est convivator, tales sunt & convivæ Pharisæi: Quis est, inquiunt, hic, qui peccata remittit? At judex, qui solus noverat omnium corda, qui solus sibi poterat ob sanctimoniam supercilium sumere, Pharisæi superbiam civiliter corrigit, peccatrici patrocinatur, confitentem absolvit & consolatur. Pastoris igitur Euangelici fuerit, exemplum Pharisæi fugere, & in recipiendis peccatoribus Jesu mansuetudinem imitari.

CAP. VIII.

Hic seritur semen: cessat mare: grex perit undis:
Gaudet Iaïrus: desinit ire cruor.

1 Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per civitates & castella, prædicans & euangelizans regnum Dei: & duodecim cum illo,

1 TANTA autem erat Jesu benignitas erga peccatores, quantumlibet humiles, ut non solum unam hanc admiserit ad contactum pedum, verum etiam aliquot secum circumduceret una cum Apostolis suis, ac se, suosque harum liberalitate ac ministerio sublevari pateretur. Etenim quum Jesus, per omnia comitantibus duodecim discipulis, quo latius spargeretur sementis Euangelicæ doctrinæ, subinde locum mutaret, perambulans per singulas civitates ac vicos, ne quid deesset rerum necessariarum assidue vagis, & uni negotio intentis.

2 Et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ à spiritibus malignis, & infirmitatibus: Maria, quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant,

2 Comitabantur Jesum & mulieres aliquot, quas vel liberaverat à Spiritibus immundis, vel à morbis sanarat. Inter has erat Maria, cui cognomen Magdalene, è qua Dominus profligarat Dæmonia septem:

3 Et Ioanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.

3 Præterea Joanna uxor Chuzæ, qui erat procurator Herodis, ex aulica facta Christi discipula, & Susanna, aliæque complures, quæ memores accepti beneficii, qua poterant juvabant rem Euangelicam, Jesu & ejus discipulis ministrantes de facultatibus suis. Christus enim pauperes delegerat Apostolos pauper ipse, nec poterat ubique paratus esse commeatus subinde sedem mutantibus, & aliunde alio proficiscentibus. Conveniebat autem illi tempori, ut per humiles, tenues, & idiotas Euangelicæ Philosophiæ primordia jacerentur. Cæterum Paulus, cujus ego sectator fui, maluit laborare manibus, quam ex alieno vivere. Multo magis quibus res suppetit domi, & idonei sunt Euangelio prædicando, debent gratis, quod habent, impartiri fratribus. Et tamen æquum esse docuit, ut qui seminarent cibum animi spiritualem, ab his, quibus laborarent, subsidio rerum corporalium, quoties opus esset sublevarentur. Sed ut hanc liberalitatem Christus doceret, esse oportere non extortam, sed ultroneam, admisit quidem in comitatum suum mulieres aliquot, sed ultro sequentes. Cæterum nec accersivit ullam, nec à quoquam aliquid petiisse legitur, quo magis pudefaceret illorum impudentiam, qui quum non laborent Euangelio, tamen Euangelii nomine extorquent ab invitis, non solum quod satis est ad necessitatem, verum etiam quod superat ad luxum. Nusquam autem deficiet bonorum spontanea liberalitas eum,

eum, qui sincero animo totus est in Euangelico negotio. Jesus autem ut quoslibet admisit ad juvandam rem Euangelicam, ita nec matrem, nec fratres suos admittere solebat ad impediendum Euangelii successum.

4 Cum autem turba plurima convenirent, & de civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem.

4 Quodam autem die quum affluente multitudine domo egressus sese contulisset ad Lacum, atque ibi sedens in littore doceret populum, tanta vis hominum ex vicinis undique civitatibus concurrebat ad audiendum eum, ut condensantibus se turbis coactus sit ingredi navim, atque hinc velut è cathedra docebat promiscuam multitudinem, multa illi loquens per involucra similitudinum, quo magis excitaret in illis discendi studium, & altius insideret animo quod ænigmate fuisset infixum.

5 Exiit qui seminat, seminare semen suum: & dum seminat, aliud cecidit secus viam, & conculcatum est, & volucres cæli comederunt illud.

B 5 Primum itaque similitudinem proposuit, quæ moneret omnes, ut avidis animis acciperent sermonem Euangelicum, nec satis haberent audisse, nisi quod didicissent, conferrent ad usum pietatis: *Egressus est*, inquit, *seminator quidam, ut faceret sementem suam.* Ac dum ille nusquam non jacit semen suum, cupiens proventum uberrimum, non æque felici solo excepta sunt semina: nam aliud jactum cecidit juxta viam publicam, id partim conculcatum est pedibus viatorum, & contritum est: reliquum, quoniam non opertum erat terra, volucres cœli comederunt.

6 Et aliud cecidit supra petram: & natum aruit, quia non habebat humorem.

C 6 Rursus aliud incidit in solum petricosum, & exceptum tenui superficie terræ, quæ tegebat petram, enatum quidem est, sed quoniam non suberat terra quæ suppeditaret humorem ad justam maturitatem, mox exortum ad Solis ardorem exaruit, & in prima statim herba periit.

7 Et aliud cecidit inter spinas, & simul exortæ spinæ suffocaverunt illud.

7 Rursum aliud incidit in spinas, & enatum quidem est, sed simul exortæ spinæ quoniam & celerius proveniunt, & densius atque altius sese spargunt, factum est, ut suffocaretur herba boni seminis, ne liceret in auram liberiorem emergere.

8 Et aliud cecidit in terram bonam: & ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat.

D 8 Nec omnia tamen infeliciter cadebant. Erat quod incideret in terram bonam, & enatum reddidit fructum centuplum. Hæc loquutus Dominus, quoniam sciebat non ab omnibus intelligi quod dixerat, volens tamen eos in posterum meminisse parabolæ, quæ pertineret ad salutem omnium, clamabat, dicens: Qui habet aures idoneas ad audiendum Euangelicam sapientiam, audiat hæc quæ dixi. Non enim poscunt crassum aut oscitantem auditorem. Ad vestrum unumquemque pertinent. Sunt qui similes statuis habent aures, sed non audiunt, auriti ad Pharisaicas constitutiunculas, surdi ad doctrinam veræ pietatis.

9 Interrogabant autem eum discipuli ejus quæ esset hæc parabola.

9 Discipuli autem, qui erant proximi Jesu, rogabant, ut explicaret ænigma parabolæ:

10 Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis: ut videntes non videant, & audientes non intelligant.

E 10 Quibus ait: Vobis tanquam domesticis amicis datum est nosse mysterium regni Dei. Habent aulæ Regum arcana sua, quæ celantur plebejis, & ab aulæ consortio alienis. Habet & Euangelii regnum sua secreta, non temere cuivis proferenda, sed ita proponenda, ut ab iis tantum cernantur, qui sunt aulæ domestici: cæteris involuta parabolis, ut qui indigni sunt, videntes non videant, & audientes non intelligant.

11 Est autem hæc parabola: Semen est verbum Dei.

11 Est autem hic parabolæ sensus arcanus. Seminator, est Filius hominis: solum, est cor hominis: semen, est sermo Euangelicus. Non est semen terrenum, sed cœleste, nec ab homine profectum, sed à Deo, & ideo vocatus sermo Dei. Hoc semen nusquam non spargit Filius hominis: sed Satanæ malitia & hominum vitio fit, ut in paucis feliciter proveniat.

12 Qui autem secus viam, hi sunt qui audiunt; deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant.

F 12 Semen enim, quod cecidit juxta viam, eos signat, qui leviter & oscitanter audiunt sermonem Dei, ac mox priusquam insidat animis illorum, venit Diabolus, & immissis diversis cogitationibus tollit ex animis illorum quod audierant, videlicet invidens illorum saluti, & impiis suggestionibus obsistens, ne salutem assequantur. Quemadmodum enim Filius hominis nihil non agit, ut peccatores adducat ad salutem: ita ille nihil intentatum relinquit, ut quoscunque potest pertrahat in exitium. Hic igitur post jactum semen sermonis Euangelici, subito advolans sublegit priusquam inhærescat animo, ut nihil jam referat audisse.

13 Nam qui supra petram: qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum: & hi radices non habent: qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.

13 Porro semen exceptum in terra petricosa notat eos, qui sermonem auditum cum gaudio excipiunt, & recondunt in animum suum, sic ut velut enata herba spem aliquam pietatis de se præbeant rebus quibusdam extrariis. Verum, quoniam quod audierunt non penitus defixum est, ac veluti radices egit in intimos affectus eorum, ad tempus obtemperant sermoni divino, verum ad exortam malorum procellam deficiunt, deserentes bene cœpta. Facile est enim rebus prosperis servare doctrinam Euangelicam, cæterum nisi penitus imbiberis affectum veræ pietatis, ubi res adversæ robur illud desiderant Euangelici pectoris, tum evanescit illa temporaria sanctimoniæ species.

14 Quod autem in spinas cecidit: hi sunt, qui audierunt, & à sollicitudinibus, & divitiis, & voluptatibus vitæ, euntes, suffocantur, & non referunt fructum.

14 Jam semen, quod incidit in spinas, notat istos, qui postquam acceperunt semen sermonis Euangelici, nullum inde fructum referunt veræ pietatis, propterea quod affectus ille vitæ melioris, sollicitudinibus hujus mundi, divitiis ac voluptatibus vitæ præsentis suffocatur & obruitur.

15 Quod autem in bonam terram: hi sunt, qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia.

15 Porro semen jactum in terram bonam notat eos, qui corde sincero, attento, ac vacuo accipiunt sermonem salutiferum, & acceptum recondunt memoriæ, ac penitus in intimos demittunt affectus, sic ut nullo malorum incursu possint dimoveri à semel cœpto studio pietatis. Hanc itaque parabolam Jesus dignatus est suis discipulis privatim explanare: partim, ut ipsi discerent in cæteris item parabolis sensum reconditiorem pia curiositate inquirere: partim, ut quod tum privatim audiebant, post, suo tempore palam omnibus prædicarent.

16 Nemo autem lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit; sed supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen.

16 Siquidem intelligentia sacræ doctrinæ lumen est, hoc qui impartit, non ideo impartit, ut servetur absconditum, sed ut multis præluceat. Nemo, inquit, accendit lucernam, & accensam operit vase, aut sub lectum reponit, sed imponit candelabro, ut qui domum intrant videant lumen.

17 Non est enim occultum, quod non manifestetur: nec absconditum, quod non cognoscatur, & in palam veniat.

17 Nihil enim nunc privatim, aut parabolis involutum traditur vobis, quod post non sit manifestandum toti mundo: neque quicquam est nunc tam obscurum & abstrusum ab intelligentia rudium, quod progressu temporis non sit per vos eruendum, & in omnium notitiam proferendum.

18 Videte ergo quomodo audiatis. Qui enim habet, dabitur illi: & quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.

18 Vobis igitur videndum est etiam atque etiam, ut quod auditis, magna sollicitudine infigatis animis vestris, ne quid excidat, aut pereat. Qui avide accipit intelligentiam mystici sermonis, ac veluti thesaurum diligenter reponit in animo, dignum se declarat, cui plura committantur, quandoquidem quod datur haud indiligenter servat. Siquidem habenti dabitur, qui vero sua negligentia perdidit quod habebat, ei non solum nihil addetur, verum etiam hoc ipsum, quod habere videbatur, auferetur ab eo, quoniam negligenter habebat thesaurum Euangelicum, quo quanto ditior es, tanto magis cupis ditescere. Atque his de rebus multas alias parabolas Dominus Jesus proposuit populo, quas omnes seorsum exposuit discipulis suis.

19 Venerunt autem ad illum mater & fratres ejus; & non poterant adire eum præ turba.

19 Ut autem declararet Dominus, quam pretiosa res sit Euangelica doctrina, quantaque cura & sollicitudine tradenda simul & accipienda, accidit die quodam, ut Jesu docente populum, venirent mater & fratres ipsius, cupientes illum convenire de rebus aliquibus familiaribus, nec patebat aditus obstante densitate multitudinis:

20 Et nunciatum est illi: Mater tua, & fratres tui stant foris, volentes te videre.

20 Itaque per alios nunciatum est illi, matrem ac fratres stare pro foribus, qui cuperent ipsum convenire.

21 Je-

[21] Jesus autem ut doceret sermonem Euangelicum rem esse pretiosiorem, quam ut oporteret ob ullos affectus humanos, aut curam rerum domesticarum, interrumpi, respondit his qui nuntiarant: Mater mea, & fratres mei sunt hi, qui audiunt sermonem Dei, & faciunt: docens non agnoscendam cognationem carnis, quoties animorum saluti consulitur.

[22] Quin & illud Dominus voluit rebus ipsis suos docere, in omnibus tumultibus, quibus hic mundus cooriturus sit adversus profectum Euangelicum, non oportere, nec despondere animum, nec suis quenquam viribus fidere, sed ab ipsius auxilio pendere, nec hujus opem in ullis periculis defuturam, si modo nos non deficiat fiducia, si precibus ex animo fusis illius præsidium imploremus. Evenit igitur die quodam ut Jesus, quum toto die docuisset populum, ingressus navim cum discipulis juberet transmittere in alterum littus, jam appetente nocte.

[23] Porro inter navigandum obdormiit Jesus, atque interim exorta venti procella sic commovit Lacum, ut undis in navim irruentibus discipuli periclitarentur.

[24] Timentes igitur adeunt Jesum, & excitant dicentes: Præceptor, tu dormis, & nos perimus. At ille surgens increpavit ventum, & aquæ motum, jussitque conquiescere. Et agnoverunt elementa Dominum suum. Mox ad jussum ejus consequuta est tranquillitas magna.

[25] Quo facto, versus ad discipulos, objurgans eos, quod ipso præsente tam anxie trepidassent, quum toties audissent, nihil illis obfuturum, si modo fiduciam erga se certam ac perpetuam obtinerent, dixit: Ubinam est illa vestra fiducia? Nimirum illius defectus excitavit hos tumultus. Porro qui vehebantur navi, videntes ad increpantis vocem subito conquievisse totam tempestatem, ac perspicientes in eo nescio quid homine majus, correpti sunt timore, simul & admiratione, dicentes: Quisnam est iste? Quandoquidem non solum Spiritibus præcipit ut exeant, verum etiam inanimis ac surdis elementis, mari ac ventis imperat, & obediunt jussis illius. Quoties igitur continget & nos periclitari, quoties in nostris animis obdormierit Jesus, vellicemus eum piis votis, expergefaciamus eum assiduis precibus, & illico tempestas vertetur in tranquillitatem. Malus ventus est ambitio: periculosus turbo est iracundia & odium: horribiles undæ sunt malæ cupiditates, subversuræ cymbam mentis nostræ, sed excitandus Dominus, ut his motibus imperet, & cessabit tempestas.

[26] Reddita igitur tranquillitate, enavigarunt in terram Gerasenorum, quæ est è regione Galilææ, pars Arabiæ inferioris.

[27] Cum autem egressus esset in terram, occurrit illi vir quidam, multo jam tempore obnoxius sævissimo Dæmoni, adeo ut nec vestiri posset, nec domi vinculis ullis contineri: sed vagabatur in monumentis mortuorum, ac frequenter insiliebat in prætereuntes.

[28] Is quum ad strepitum appellentium hospitum procurrisset, suo bono vidit Jesum. Jesus enim misertus hominis, imperabat impio Spiritui, ut exiret ab homine. Porro qui tenebatur à Dæmonio procidit ad genua Jesu. Attraxerat enim illum vis quædam occulta divinæ virtutis. Spiritus autem impurus vociferabatur per os miseri: Quid mihi tecum est Jesu Fili Dei altissimi? Obsecro te, ne me torqueas.

[29] Urgebat enim illum jussio Domini, ut relinqueret hominem, quem diu vexaverat. Frequenter corripiebat illum, ac miseris modis discruciabat tanta sævitia, ut disruptis compedibus, catenis, & vinculis omnibus, à Dæmonio ageretur per loca deserta. Invitus itaque Spiritus ille relinquebat suam veterem possessionem: quin & illud metuebat, jam adesse diem, quo forent æternis suppliciis addicendi, malorum omnium, quibus hic affligunt homines, pœnas daturi. Has preces non extorserat malefactorum pœnitentia, sed supplicii metus.

21 Qui respondens, dixit ad eos: Mater mea, & fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt, & faciunt.
22 Factum est autem in una dierum: & ipse ascendit in naviculam, & discipuli ejus, & ait ad illos: Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt.
23 Et navigantibus illis, obdormivit, & descendit procella venti in stagnum, & complebantur, & periclitabantur.
24 Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes: Præceptor, perimus. At ille surgens increpavit ventum, & tempestatem aquæ, & cessavit: & facta est tranquillitas.
25 Dixit autem illis: Ubi est fides vestra? Qui timentes, mirati sunt ad invicem, dicentes: Quis putas hic est, quia & ventis & mari imperat, & obediunt ei?
26 Et navigaverunt ad regionem Gerasenorum, quæ est contra Galilæam.
27 Et cum egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam, qui habebat dæmonium jam temporibus multis, & vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis.
28 Is, ut vidit Iesum, procidit ante illum: & exclamans voce magna, dixit: Quid mihi, & tibi est Iesu Fili Dei Altissimi? obsecro te, ne me torqueas. 29 Præcipiebat enim spiritui immundo ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, & vinciebatur catenis & compedibus custoditus, & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta.

[30] Jesus autem, quo notior esset omnibus miraculi magnitudo, interrogabat impium Spiritum, quod esset ipsi nomen. Ille respondit: Legio: nimirum militari vocabulo significans, non ab uno Dæmonio teneri hominem, sed innumera Dæmonum multitudine. Nullum enim magnum peccatum est sine magna vitiorum caterva.

[31] Sed nullus est animi morbus tam sævus, nulla tanta criminum multitudo, quin cedat ad jussum Domini Jesu. Id jam metuentes omnes, orant ut si vitari non possit, quin ejicerentur, saltem ne juberentur abire in abyssum tartari, quem locum sciunt sibi destinatum in extremo die.

[32] Pascebat autem haud procul ab eo loco grex numerosus porcorum in monte quodam, qui Lacui imminebat, ut vel hinc intelligamus eam regionem fuisse Ethnicam & impietati deditam. Siquidem Judæi non vescebantur carne suilla. Dæmones autem rogabant, ut permissu Domini liceret immigrare in porcos illos. Tanta erat nocendi libido impiis Spiritibus. Jesus autem, quo miraculum esset evidentius ac formidabilius, permisit quod rogabant.

[33] Mox Dæmonia relicto homine demigrarunt in porcos. Et illico totus grex impetu delatus est per præceps in Lacum, atque ibi suffocatus interiit.

[34] Id ubi conspexere subulci, territi fugiunt in civitates & vicos, ac renuntiant quod factum est.

[35] Illi vix credentes quod narrabant pastores, egressi sunt, ut viderent rei tam incredibilis argumenta. Vident autem periisse gregem paulo ante numerosissimum. Et reperiunt hominem, qui prius tenebatur à Dæmoniis, & ob insignem sævitiam notus erat omnibus, jam placidum ac sanæ mentis, vestitum, sedentem ad pedes Jesu. Erat enim subito factus ex hospite Dæmonum discipulus Jesu, & qui prius ab impiis Spiritibus agebatur ad omne facinus, nunc placido mitique spiritu clementissimi Domini formatur ad omne studium pietatis.

[36] Porro qui adfuerant, quique oculis suis viderant hominem prius Dæmoniacum, & audierant legionem esse Dæmonum, mox sanatum, narrabant cæteris quid accidisset.

[37] Itaque corripuit omnes timor quidam, quum glorificare potius oporteret Deum, & amplecti potentiam ejus, qui misero deploratissimo restituit sanitatem. Cupiunt igitur abire Jesum, metuentes illius potentiam, sed ignorantes bonitatem, ac magis moventur jactura porcorum, quam hominis restituti salute. Non audent tamen ejicere, sed rogant publicis precibus Geraseni, ut decederet è finibus ipsorum. Tantus timor omnes occuparat. Jesus autem, ne projiceret sanctum canibus, reversus est ad navim.

[38] Cæterum is qui liberatus erat à Dæmoniis, orabat Jesum, ut liceret esse in illius comitatu, cui salutem debebat.

[39] Jesus autem id non permisit: Sed redi, inquit, in domum tuam, ut te narrante, teque conspecto, certo cognoscant omnes, qualis ante fueris, & qualis jam sis Dei beneficio. Me recusant hospitem tui, saltem tu testis esto apud illos, quam sibi inviderint me ejicientes. Paruit homo jussis Domini, ac profectus in Decapolim, perque omnes civitates prædicabat

30 Interrogavit autem illum Iesus, dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit: Legio: quia intraverant dæmonia multa in eum.
31 Et rogabant illum ne imperaret illis ut in abyssum irent.
32 Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte: & rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis.
33 Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intraverunt in porcos: & impetu abiit grex per præceps in stagnum, & suffocatus est.
34 Quod ut viderunt factum qui pascebant, fugerunt, & nuntiaverunt in civitatem, & in villas.
35 Exierunt autem videre quod factum est, & venerunt ad Iesum: & invenerunt hominem sedentem, à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente, ad pedes ejus, & timuerunt.
36 Nuntiaverunt autem illis & qui viderant, quomodo sanus factus esset à legione:
37 Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum ut discederet ab ipsis: quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens navim, reversus est.
38 Et rogabat illum vir, à quo dæmonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Iesus, dicens: 39 Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per universam civitatem, prædicans quanta illi fecisset Iesus.

40 Factum est autem cum rediisset Iesus, excepit illum turba: erant enim omnes expectantes eum.

41 Et ecce venit vir, cui nomen Jairus, & ipse princeps synagogæ erat: & cecidit ad pedes Jesu, rogans eum ut intraret in domum ejus,

42 Quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit, dum iret, à turbis comprimebatur.

43 Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari:

44 Accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti ejus: & confestim stetit fluxus sanguinis ejus.

45 Et ait Jesus: Quis est, qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te comprimunt, & affligunt, & dicis: Quis me tetigit?

46 Et dixit Jesus: Tetigit me aliquis, nam ego novi virtutem de me exiisse.

47 Videns autem mulier, quia non latuit, tremens venit, & procidit ante pedes ejus: & ob quam causam tetigerit eum, indicavit coram omni populo: & quemadmodum confestim sanata sit.

bat apud omnes, quantum beneficiorum accepisset ab Jesu. Erat hoc aliquod rudimentum Euangelicæ prædicationis apud homines crassos & impios, ac porcis illis, in quos demigrarunt Dæmonia, simillimos. Nec inanis fuit omnino Dæmoniaci prædicatio, crediderе multi, & admirati sunt. Hac nimirum imagine docuit nos Dominus Jesus, nullis quamlibet impiis non esse offerendam Euangelii gratiam, invitis tamen & adspernantibus non esse obtrudendam, sed rursus ita discedendum ab illis, ut scintillam aliquam relinquamus veræ pietatis, olim fortassis per occasionem emicaturam.

40 Reversus * est itaque Jesus unde venerat, videlicet in Galilæam, ubi jam celebris erat, & admirandus omnibus. Redeuntem igitur excepit ingens hominum multitudo, quæ magnis desideriis exspectarat Jesu reditum à Gerasenis:

41 Et ecce rursus occasio, quæ declararet quam Jesus esset expositus omnibus ad subveniendum, divitibus simul ac pauperibus, bonis ac malis, quantoque minus haberent fiduciæ, qui apud Judæos videbantur esse religionis proceres, quam hi, qui in plebe habebantur contemtissimi. Adiit enim Jesum quidam ex proceribus Synagogæ, nomine Jairus, cui filia erat domi puella, annos nata plus minus duodecim, ea jam agebat animam. Accidit igitur ad pedes Jesu, rogans dignaretur adire domum suam, ac subvenire filiæ morienti. Sic vocari solet medicus: Veni, experire quid possis. Quanto plenior fiducia Centurionis, qui negavit esse opus præsentia corporis, sed simplici dicto Jesum sanare posse, quem vellet?

42 Morem gessit Jairo Jesus, properans ad ædes illius. Ecce autem inter eundum, condensantibus undique sese turbis (tanta erat videndi audiendique sitis omnibus) comprimebatur Jesus.

43 In confertam turbam ingesserat se mulier quædam, quæ jam annis duodecim laborarat fœdo & abominabili morbo, profluvio sanguinis, & amore sanitatis omnem substantiam suam erogarat in medicos, semper meliora pollicentes: sed nihil opis attulerant, nisi quod morbo addiderant aliud malum, paupertatem.

44 Ibi prudens mulier destituta auxilio hominum, confugit ad opem divinam, mira concepta fiducia de Jesu, si quicquam possit illius contingere, fore ut sanaretur. Pudor autem obstitit, quo minus prodiret illi in conspectum, ac morbum pudendum aperiret, sed veluti suffurari cupiens ab eo salutis beneficium, adrepsit à tergo, & attigit extremam oram vestis illius, quæ in compressu multitudinis huc & huc trahebatur. Nec mora, protinus sensit abisse morbum, ac sisti profluvium sanguinis.

45 Jesus autem nequaquam invidens mulierculæ salutem, sed Archisynagogo cæterisque Judæis volens exhibere formam absolutæ fiduciæ, dixit: Quis me tetigit? Quum cæteri, qui aderant vicini, negarent se tetigisse eum: Petrus cæterique discipuli, qui Jesu proxime hærebant, dicebant: Præceptor, undique premit te & affligat hominum confertissima frequentia, & perinde quasi unus aut alter adsit, rogas, quis te contigerit.

46 Jesus autem subindicans se non de vulgari contactu loqui, de quo sentiebant discipuli, respondit: Aliquis non vulgari more me tetigit, sibi conscius est, quisquis ille fuit. Nam ipse quoque ad contactum sensi virtutem à me profectam ad eum, qui me tetigit.

47 Quum nemo responderet, & Jesus circumferret oculos, quasi quæritans quis esset, qui beneficium hoc suffurari vellet, mulier intelligens non latere Jesum, quod furtim fecerat, multo cum tremore prodiit in conspectum Jesu, & accidens ad pedes ejus, professa est coram universo populo, & quam ob causam contigisset eum, & quemadmodum illico

* Alia Editio, *Reversum*.

48 At ipse dixit ei: Filia, fides tua salvam te fecit: vade in pace.

49 Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem synagogæ, dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum.

50 Iesus autem, audito hoc verbo, respondit patri puellæ: Noli timere, crede tantum, & salva erit.

51 Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & patrem & matrem puellæ.

52 Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere, non est mortua puella, sed dormit.

53 Et deridebant eum, scientes quod mortua esset.

54 Ipse autem tenens manum ejus clamavit, dicens: Puella, surge.

55 Et reversus est spiritus ejus, & surrexit continuo. Et jussit illi dari manducare.

56 Et stupuerunt parentes ejus, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

A sanata sit à morbo, quo duodecim annos laboraverat, frustra sudantibus medicis. Hanc confessionem extorsit clementissimus Dominus, non ut mulierculam traduceret, sed ut ostenderet Judæis, quantum possit certa fiducia.

48 Jesus autem consolans mulierem trepidam, & objurgationem exspectantem, ait: Filia, fiducia tua tibi promeruit salutem. Vade in pace, sitque tibi hoc meum beneficium perpetuum. Hoc dicto tetigit Pharisæos & Scribas, qui plus spei reponebant in suis operibus, quam in bonitate Dei.

B 49 Nondum finierat hæc verba Dominus Jesus, dum accurrit quidam ex ædibus Archisynagogi, qui dixit illi: Noli molestus esse Domino, frustra venturo, filia tua jam mortua est. Qui hoc nuntiabat, nihilo magnificentius sentiebat de Jesu, quam de medico quopiam eximio, qui possit ægrotanti succurrere, mortuam excitare non possit.

50 Ad hunc nuntium quum Jesus videret exanimatum Jairum, consolatus est eum, dicens: Ne metue, tantum confide, & salva erit puella.

51 Ubi ventum est ad domum Archisynagogi, Jesus non est passus è turba quenquam ingredi secum, præter Petrum, Jacobum, & Joannem, cumque his patrem & matrem puellæ.

C 52 Ingressus reperit domum plenam luctus. Flebant enim omnes amici & cognati defunctam, quod officium etiam ambitione solet exhiberi divitibus vita defunctis. Adhibent enim qui lamententur, qui canant lugubria, qui planctu testentur dolorem. Hanc pompam omnem cohibuit Jesus, dicens: Nolite flere; non enim est mortua puella, sed dormit.

53 At illi deridebant eum, scientes certo puellam esse mortuam.

54 Jesus autem cum paucis ingressus in conclave, ubi jacebat exanime cadaver puellæ, velut excitaturus dormientem, arripit manum ejus, ac voce clariore dixit illi: *Puella, surge.*

D 55 Quid consequutum est? Nemo facilius expergiscitur ad vocem excitantis, quam illa revixit ad vocem appellantis. Non enim solum rediit anima in domicilium unde fuerat egressa, verum etiam ut alacris vegetaque surrexit & ambulabat. Jesus autem, quo certius esset vitæ restitutæ documentum, jussit illi dari cibum.

56 Quo viso, vehementer obstupuere parentes puellæ. Jesus autem edixit illis, ne cui dicerent quod accidisset, quasi cupiens hoc miraculum paucis esse cognitum: sive quo nos doceret, non esse venandam ab hominibus benefactorum gloriam: sive ut hac figura significaret, in levioribus erratis

E sufficere secretam correptionem. Puella enim mortua, designat hominem per imbecillitatem collapsum in culpam. Mors adhuc erat recens, cadaver nondum prodierat in publicum. Itaque exclusa turba, res paucis testibus peracta est. Felices autem, quos comprehendere dignatur Jesus.

CAP. IX.

Ibant missi: Herodes: pisces: vox pia Petri:
Moses: luna: puer: flamma: caverna: vale.

1 Convocatis autem duodecim Apostolis, dedit illis virtutem & potestatem super omnia dæmonia, & ut languores curarent.

1 Atque hactenus quidem Jesus per se gessit Euangelii negotium, duodecim Apostolos interim variis modis formans atque instituens, velut post

F acceptum Spiritum Sanctum in prædicandi munus successuros. Eoque factorum ac sermonum suorum perpetuos testes esse voluit. Verum ut interim ipsi quoque specimen aliquod sui darent in tanti muneris functionem, & vivo adhuc Domino sui periculum facerent: convocavit eos omnes in unum, ne quid in prædicatione discordarent. Ne vero prædicatio humilium & idiotarum omnino careret auctoritate, addidit illis virtutem ac potestatem ejiciendi omne Dæmoniorum genus, & omne morborum genus sanandi. Congruebat enim, ut qui regnum Dei prædica-

dicarent, haberent jus in impios Dæmones, hostes Dei, & qui prædicarent eam doctrinam, quæ sanaret omnes morbos animorum, virtutem haberent sanandi morbos corporum: simulque decebat, ut ad Euangelii professionem homines beneficiis potius, quam terroribus allicerentur.

2 Et misit illos prædicare regnum Dei, & sanare infirmos.

[2] Ad meum, inquit, exemplum libenter & gratis vestra potestate subvenite morbis & calamitatibus omnium: ne sinceritatem Euangelicæ prædicationis aliqua quæstus suspicione vitietis. Præscripsit autem, quid oporteret illos docere. Nec enim mandavit illis, ut docerent Legis ceremonias, mox abolendas: non humanas constitutiunculas, cujusmodi docere solent Scribæ & Pharisæi, circumeuntes mare & aridam, ut facerent unicum proselytum: sed ut docerent adesse regnum Dei, quod jam non in rebus corporalibus situm esset, sed in spiritu & virtute. Hæc satis erat tum prædicare rudibus, ad præparandum animos hominum doctrinæ sublimiori.

3 Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis.

[3] Ne vero remoraretur illos ab Euangelii negotio sollicitudo rerum ad vitam corporis necessariarum, ait illis: Ne quid impedimentorum tuleritis vobiscum in viam, neque baculum ad defensionem, neque peram reponendo commeatui, neque zonam reponendis nummis, neque binas tunicas: certi nihil horum vobis usquam defuturum, si sinceris animis juxta meum jussum curaveritis Euangelii profectum. Nusquam enim non erunt, quorum ultronea benignitas suppeditet, quod in diem viventibus, & paulo contentis satis sit.

4 Et in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, & inde ne exeatis.

[4] Nec est quod de hospitio sitis solliciti. Ubicunque cognoveritis esse dignos regno Dei, ad illos divertite, ne subinde aliunde alio demigrantes, delitias quæsisse videamini. Sed contenti his quæ illic repereritis, tandiu manete apud illos, donec Euangelii profectus hortabitur vos, ut alio proficiscamini.

5 Et quicumque non receperint vos: exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos.

[5] Quod sicubi evenerit, ut nemo vos recipiat, agnoscite dignitatem vestri muneris, neque conemini invitis obtrudere quod ab omnibus oportet expeti: continuo relinquite civitatem illam, adeo nihil ab illis accipientes, qui rejiciunt vestram prædicationem, ut etiam pulverem, qui forte pedibus vestris hæsit, excutiatis in illos, testificantes quod gratis illis annuntiaveritis regnum Dei, & quod ipsi sese reddiderint indignos tanto munere gratis oblato.

6 Egressi autem circuibant per castella, evangelizantes & curantes ubique.

[6] His aliisque multis sermonibus, ubi Jesus instruxit suos, abierunt Apostoli bini, & peragrantes vicos, ubique prædicabant adesse regnum Dei: atque ubicunque repererunt Dæmoniacos, aut ægrotos, aut alio corporis vitio obnoxios, sanabant in nomine Jesu. Hoc erat primum rudimentum Apostolicæ prædicationis.

7 Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat eo quod diceretur à quibusdam: Quia Ioannes surrexit à mortuis:

[7] His rebus adeo celebris facta est fama Jesu, ut rumor omnium quæ gerebat, permanarit ad Herodem Tetrarcham. Quum enim Jesum ignoraret, & audiret esse quendam, qui jussu propelleret Dæmones, fugaret morbos, restitueret mancos & contractos, mundaret leprosos, excitaret mortuos, erat ancipitis perplexique animi, quisnam esset hic subito exortus. Quidam autem jactabant Jesum esse Joannem, quem Herodes paulo ante occiderat, qui revixisset, & ideo jam veluti semideus factus, tantis miraculis polleret.

8 A quibusdam vero: Quia Elias apparuit: ab aliis autem: Quia propheta unus de antiquis surrexit.

[8] Alii dicebant eum esse Eliam, quem raptum igneo curru, Judæi rediturum exspectabant juxta vaticinium Malachiæ. Rursus alii suspicabantur alium quempiam è priscis Prophetis, quorum apud Judæos erat sacrosancta memoria.

9 Et ait Herodes: Ioannem ego decollavi: Quis est autem iste, de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum.

[9] Herodes autem sibi metuens, si Joannes revixisset, quem occiderat, & incredibile ducens, ut homo semel exstinctus revivisceret, dicebat: Joannem ego decollavi, quo sublato, putavi neminem superesse, qui magnum aliquid auderet. Quis autem est iste, de quo etiam longe majora audio, quam unquam gessit Joannes? Proinde quærebat occasionem videndi eum, non ut melior fieret, sed ut suæ satisfaceret curiositati: aut, si videretur, idem huic faceret, quod fecerat Joanni. Jesus autem quum hæc non ignoraret, non fecit illi sui copiam. Non enim in hoc venerat, ut miraculis suis pasceret oculos impiorum Principum, sed ut simplices ad salutem adduceret: nec placebat decollatio, qui sibi destinarat sublime crucis vexillum.

10 Et reversi Apostoli, narraverunt illi quæcumque fecerunt: & assumptis illis secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaida.

[10] Post hæc reversi sunt duodecim ad Jesum, magna cum alacritate narrantes, quomodo successisset Euangelii prædicatio, quantumque miraculorum edidissent & ipsi in nomine ipsius. Jesus autem revocavit illos ad modestiam, ne quid successu talium rerum insolescerent. Nam miracula geri virtute Dei, non hominum: nonnunquam autem edi per homines, non destinatos æternæ vitæ: solam autem animi pietatem hominem reddere beatum, sive miraculorum virtus adsit pro temporis ratione, sive non adsit. Jesus igitur ut ipso facto doceret illos, quo pacto deberent cibo sermonis Euangelici, quem ab ipso didicissent, pascere multitudinem, secessit cum illis in locum desertum, quo paulisper requiescerent ab itineris labore. Nam tantus erat illic confluxus hominum, ut non vacaret illis vel cibum capere. Abduxit igitur eos in desertum vicinum civitati Galilææ Bethsaidæ, quæ communis erat patria Petri, Andreæ & Philippi. Hic nimirum secessus non datus est ad ineptas voluptates, aut somnum, sed ad tranquillitatem orandi & gratias agendi Deo. Talem enim oportet esse relaxationem virorum Apostolicorum.

11 Quod cum cognovissent turbæ, secutæ sunt illum: & excepit eos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos, qui cura indigebant, sanabat.

[11] Cæterum ubi rumore sparsum esset quo se subduxisset Jesus, innumerabilis hominum multitudo undique conglomerans sese sequuta est illum in desertum. Jesus autem videns illorum aviditatem, prodiit è latebris, in quas secesserat, & adeo non repulit eos, ut ultro etiam iret obviam: & illud interim docens discipulos suos, à secessu brevi statim redeundum ad Euangelicam functionem. Jesus autem progressus, ubi vidit infinitam vim virorum, mulierum, ac puerorum variis ex locis pedibus tanto itinere pervenisse in desertum, velut oves huc & illuc palantes, pastore destitutas, tactus misericordia, primum animos illorum pavit, multa loquens illis de regno Dei, tum eos, qui morbis aliisque corporis malis tenebantur, sanabat. Hæc dum aguntur, cœpit inclinare dies.

12 Dies autem cœperat declinare. Et accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in castella villasque quæ circa sunt, divertant, & inveniant escas: quia hic in loco deserto sumus.

[12] Apostoli vero considerantes turbam esse immensam, appetere vesperam, locum esse procul semotum ab oppidis & vicis, nullum esse commeatum: submonent Jesum, dicentes: Dimitte turbas in tempore, ut in oppidula, villasque proximas abeuntes, parent sibi cibum. Nam hic locus desertus est.

13 Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt: Non sunt nobis plus quam quinque panes, & duo pisces: nisi forte nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam escas.

[13] Jesus autem, ut ostenderet non defuturum cibum his, qui toto pectore vacarent Euangelicæ doctrinæ, simulque hoc agens, ut evidens esset miraculum, quod decreverat edere, respondit discipulis: Non est necesse, ut hac gratia divertant in oppida & villas, quin potius vos ipsi date illis cibum: subindicans & hoc esse nonnunquam Apostolici muneris, de suis facultatibus, quamvis exiguis, sublevare necessitatem sui gregis. Nec deerat animus Apostolis, sed dolent deesse facultatem. Itaque respondent: Non est nobis quicquam ciborum, præter quinque panes, & duos pisces. Hoc commeatus vix nobis paucis suffecturum est in cœnam, nisi forte vis, ut nos eamus in proximos vicos, empturi cibos tantæ multitudini suffecturos. Atqui ad eam rem opus esset multis denariis, quum apud nos pecuniæ sit quam minimum.

14 Erant autem fere viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per convivia quinquagenos.

[14] Erant enim ferme quinque virorum millia. Ad hæc Jesus: Facite ut discumbant omnes per sodalitia, sic, ut quinquageni simul accumbant. Sic enim so-

solent, qui multis exhibent convivium, singulis mensis certum adhibere numerum, ut sciant promi ac ministri, quantum debeant apparare.

15 Et ita fecerunt. Et discumbere fecerunt omnes.

15 Apostoli tametsi nihil viderent apparatus, tamen ad jussum Domini jubent populum per sodalitia discumbere, velut jam apponendis epulis. Simili simplicitate obtemperat & populus.

16 Acceptis autem quinque panibus, & duobus piscibus, respexit in cælum, & benedixit illis: & fregit, & distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas.

16 Jesus itaque novus convivator, accepit quinque panes ac duos pisces, & subrectis in cœlum oculis, verbis bene ominantibus primum consecravit cibum, deinde fregit, mox distribuit discipulis, ut apponerent turbæ.

17 Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim.

17 Refecti sunt omnes usque ad satietatem: & adeo nihil defuit, ut expletis omnibus, collecti sint per discipulos duodecim cophini fragmentorum. In his quoque latet doctrinæ secretioris imago. Habent Apostoli commeatum, sed Jesu. Is ut vilis est ac plebejus, ita pusillus est. Multiplex enim est Mosi doctrina, varia & opipara est Philosophorum eruditio: at simplex & brevis est sermo Euangelicus, sed qui sufficiat reficiendis animabus omnium gentium, si quemadmodum oportet, & tradatur & accipiatur. Apostolicis viris creditus est sermo, quo saginantur animæ, sed hunc non apponunt populo, nisi prius à Christo consecratum ac fractum. Tum enim demum verus est fructus Euangelicæ prædicationis, si doctor quod habet sibi creditum donum eruditionis, non arroget sibi: nec veluti de suo temere promat, sed Christo reddat consecrandum; alioquin inanis erit opera docentis, nisi ille sermonem benedixerit, nisi fregerit, nisi distribuendum tradiderit suis manibus. Efficax enim est, quicquid ab illis manibus proficiscitur. Ille est qui pascit, qui reficit, qui satiat. Episcopi nihil aliud sunt, quam ministri, ac dispensatores liberalitatis alienæ. Populus interim per sodalitia discumbit humi, nihil hæsitans, nihil murmurans: significans, in cœtu Ecclesiastico oportere adesse modestiam, ac simplicem animi fiduciam, & abesse discordiam ac tumultum omnem. Quin & illud mihi considera mysterii: Dominus Jesus primum docuit ac sanavit, deinde pavit. Est autem & sermo divinus animæ cibus, sed hujus aliqua portio non negatur etiam impiis & catechumenis. Est enim medicina mentium, & refectio imbecillium. Idem enim agit salutaris doctrina in animis peccatorum, quod Jesus verbo, contactuque suo faciebat in morbis corporum. Sed est panis mysticus, qui non datur nisi jam doctis ac sanatis. Hic nimirum est cœlestis ille panis corporis Dominici, qui non datur his, qui nondum recepti sunt per baptismum in corpus Ecclesiæ, nec his, quorum animus adhuc tenetur aliquo gravi crimine, veluti morbo capitali. Nec solidus ille cibus sapientiæ reconditioris, quem Paulus non promebat nisi inter perfectos, proferendus est quibuslibet.

18 Et factum est, cum solus esset orans, erant cum illo & discipuli: & interrogavit illos, dicens: Quem me dicunt esse turbæ?

18 Porro quoniam Dominus sic temperarat omnia dicta factaque, ut nunc promeret indicia divinæ virtutis, nunc ostenderet veritatem humanæ naturæ, variabant hominum de illo opiniones. Quoniam autem oportebat apud eos, per quos statuerat mundum innovare, concordem & consentientem esse de ipso professionem: quum solus erat orans cum discipulis suis, percunctatus est illos, quid de se sentiret populus, aut quem esse dicerent.

19 At illi responderunt, & dixerunt: Ioannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero quia unus Propheta de prioribus surrexit.

19 Discipuli respondent: Alii suspicantur te esse Joannem Baptistam, qui revixerit: alii vero Eliam, quem Judæi putant rediturum antequam veniat Messias: Alii porro credunt virum quempiam è priscis illis Prophetis revocatum in vitam.

20 Dixit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Christum Dei.

20 Tum Jesus: Vulgus suo more vacillat, nec sibi constat. Vos autem, qui me propius ac domestice nostis, quem me esse dicitis? Ibi Petrus cæteris ardentior, omnium nomine respondit: Nos te scimus esse Messiam, quem Deus unxit omnibus dotibus cœlestibus.

21 At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc,

21 Jesus autem approbat quidem illorum rectam professionem, sed interminatur, ne cui quod sentirent, dicerent: Nondum enim venisse tempus ejus mysterii palam omnibus aperiendi, prius esse peragendum mortis sacrificium, perque multas contumelias ad ejus nominis gloriam esse perveniendum.

22 Dicens: Quia oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus, & principibus sacerdotum, & Scribis, & occidi, & tertia die resurgere.

22 Oportet enim, inquit, Filium hominis multa perpeti, & reprobari à Senioribus, & Scribis, & principibus Sacerdotum, denique occidi etiam, ac mox tertio die resurgere. Cavendum igitur, ne vel hujus nominis gloria nunc prædicata, ob corporis afflictionem ac mortem, fidem non inveniat, ac mortem meam impediat. Quum autem Petrum ad mentionem mortis inhorrescentem, & ad diversa consilia cohortantem compescuisset, cœpit & suos discipulos ad imitationem suæ mortis adhortari, dicens: Sic visum est Patri, hac via perveniendum ad gloriam.

23 Dicebat autem ad omnes: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me.

23 Qui vult esse meus discipulus, si cupit esse particeps felicitatis, debet imitator esse mortis. Non satis est me consectari pedibus, factis sequatur oportet, alioqui non agnoscam discipulum. Quisquis enim accesserit ad Euangelii prædicationem, se totum abneget, & omnibus hujus vitæ curis semel renuntiet oportet, opibus, voluptatibus, honoribus, cognatis, affectibus, denique vitæ ipsi, tollatque crucem suam quotidie, semper animum habens paratum ad omnia, quæ me videtis perpeti. Præcedam magister, sequatur qui volet esse discipulus.

24 Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam: nam qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet illam.

24 Nec est quod metuatis vobis exitium. Sic perire, servari est. Quisquis enim mea causa vitæ jacturam fecerit, is vitam suam in tuto collocavit. Contra, qui resiliens ab Euangelico negotio, voluerit servare vitam corporis, is perdet animæ suæ vitam, quæ vera denique vita ducenda est.

25 Quid enim proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat, & detrimentum sui faciat?

25 Hujus servandæ gratia rerum omnium jacturam accipere prudentis est. Quid enim profuerit homini, si lucrifecerit quicquid hic mundus habuerit expetendum, quum sui ipsius jacturam faciat? Homine pereunte, pereunt & illa quæ paraverat. Totus autem perit, qui perdidit vitam æternam.

26 Nam qui me erubuerit, & meos sermones: hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum.

26 Ne pudeat discipulum ea perpeti, quæ ego passurus sum. Ne pudeat apud omnes meam profiteri doctrinam. Etenim quem mei, meorumque sermonum puduerit apud homines, offensum ignominia crucis, hujus vicissim pudebit Filium hominis, cum deposita carnis infirmitate, denuo veniet, proferens universo mundo majestatem suam, Patris, & sanctorum Angelorum.

27 Dico autem vobis vere: sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei.

27 Et ne dubitetis olim futurum, quod dico: illud vobis affirmo pro certo, sunt hic inter vos adstantes quidam, qui non exibunt ex hac vita, nisi prius viderint aliqua ex parte majestatem regni Dei: quod nunc latet, olim patefiet omnibus.

28 Factum est autem post hæc verba fere dies octo, & assumpsit Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & ascendit in montem ut oraret.

28 Ut autem præstaret Jesus quod erat pollicitus, die ab hoc sermone ferme octavo, selegit è duodecim tres, Petrum, Jacobum, & Joannem, & conscendit ex more montem, ut illic oraret.

29 Atque inter precandum, subito mutata est facies ejus in aliam speciem, majestatis & gloriæ plenam, ac vestimenta ejus niveo candore relucebant.

30 Conspiciebantur autem simul & duo viri, simili majestate colloquentes cum eo, quorum alter Moses, alter Elias. Lex enim typis adumbrarat Jesum, prophetiæ designarant. Horum cum Jesu colloquium, quid aliud est quam Veteris ac Novi Testamenti consensus?

31 Colloquebantur autem de mortis genere, quam juxta prophetiam, ab ipsis olim proditam, Dominus completurus esset Hierosolymæ, quo rursus gloriæ suavitas, mentione mortis temperaretur.

32 Hæc autem non plane perspiciebant Apostoli, quod oculos haberent somno gravatos. Cæterum ex-

29 Et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera: & vestitus ejus albus & refulgens. 30 Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moyses & Elias. 31 Visi in majestate: & dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Ierusalem. 32 Petrus vero, & qui cum illo erant, gravati erant somno. Et evigilantes viderunt majestatem ejus, & duos viros, qui stabant cum illo.

perrecti plane viderunt majestatem Domini, simulque duos viros illi assistentes.

33 Qui cum inciperent ab Jesu discedere, Petrus metuens ne pariter discederet totum illud jucundum spectaculum, dixit ad Jesum: Præceptor, non est hinc usquam abeundum. Valeat Hierosolyma, quæ tibi mortem minatur. Quin potius faciamus in hoc monte tria tabernacula, unum tibi, unum Mosi, & unum Eliæ. Hæc Petrus, velut ebrius dulcedine visionis, loquebatur, nesciens quid diceret. Quærebat enim triumphum ante victoriam, & brabeum ante certamen.

34 Hæc loquente Petro, oborta est subito nubes & obumbravit discipulos, non jam sustinentes in corpore mortali tantæ gloriæ spectaculum.

35 Dum autem Moses & Elias ingrediuntur in nubem, evanescentes ab oculis discipulorum, (æquum enim erat, ut apparente luce veritatis Euangelicæ, cederent umbræ & obscura figurarum ænigmata) vox Patris sonuit de nube, dicens: Hactenus Judæi suspexerunt Mosen & Eliam, qui vaticinati sunt de Filio meo: magni fuerunt illi, sed servi mei. Hic autem est ille Filius meus, unice carus animo meo, ipsum igitur audite.

36 Hac voce sonante repertus est Jesus solus, ne suspicarentur in alium quam in ipsum ejus vocis testimonium pertinere. Porro tres illi discipuli, ita ut jussi fuerant à Domino, siluerunt: neque cuiquam narraverunt arcanum ejus spectaculi, donec resurrexisset à mortuis. Noluit enim Dominus ante mortem suam prædicari divinam majestatem suam: sive ne qua res impediret illud sacrificium, quo restituendum erat genus humanum: sive ne frustra prædicaretur, quod nullus esset crediturus. Simul autem ipsa re nos docuit, si quid in nobis magnificum fuerit, celandum potius esse quam jactandum: & si quam habemus à Deo donatam virtutem, eam factis esse declarandam potius, quam prædicatione.

37 Postero die descendit Jesus de monte cum tribus discipulis. Reperit autem ingentem hominum multitudinem circa reliquos Apostolos, quos adscensurus in montem reliquerat. Populus autem ut vidit redeuntem Jesum, occurrit illi: desideraverant enim illum.

38 Et acciderat recens, cujus gratia requirerent illius præsentiam. Clamabat enim quidam è turba, dicens: Magister, obsecro te, moveat te calamitas filii mei: nam mihi unicus est.

39 Tenetur autem à sævissimo Dæmone, qui subinde corripit eum, ac miseris vexat modis, magno cum clamore, elidens eum in terram, ac discerpens spumantem interim. Quoties autem corripuit eum, vix ab eo discedit, nisi toto corpore dilaniato.

40 Rogavi discipulos tuos, ut ejicerent Spiritum. Conati sunt, nec potuerunt.

41 Jesus autem intelligens hoc accidisse propter incredulitatem patris, qui filio orabat salutem, obque infirmam adhuc fiduciam discipulorum, exclamavit, dicens: O natio diffidens, minimeque simplicis animi, quam diu versabor apud vos & ista patiar? Nondum hoc efficio, ut mihi fidatis? Adeo vobis obstat hujus corporis imbecillitas? Et versus ad hominem, simulque stipulatus ab eo fiduciam firmiorem: Adduc, inquit, huc filium tuum.

42 Ut autem adductus est ad Jesum, rursus corripuit illum Dæmon, elidens puerum in terram, moxque Jesus restituit eum sanitati, ac reddidit illum patri sanum, quem adduxerat insanabilem.

43 Quo miserabilius fuerat mali spectaculum, hoc magis admirati sunt omnes præsentiam virtutis divinæ. Quum autem hujusmodi factis in dies inclaresceret fama Jesu, discipulorum animos tentabat quædam humana gloria, quod talem haberent Dominum, in cujus nomine patrarent & ipsi miranda.

33 Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Præceptor, bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, unum Tibi, & unum Moysi, & unum Eliæ: nesciens quid diceret. 34 Hæc autem illo loquente, facta est nubes, & obumbravit eos: & timuerunt, intrantibus illis in nubem. 35 Et vox facta est de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. 36 Et dum fieret vox, inventus est Iesus solus. Et ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his, quæ viderant. 37 Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. 38 Et ecce vir de turba exclamavit, dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi: 39 Et ecce spiritus apprehendit eum, & subito clamat, & elidit, & dissipat eum cum spuma, & vix discedit dilanians eum: 40 Et rogavi discipulos tuos ut ejicerent illum, & non potuerunt. 41 Respondens autem Iesus, dixit: O generatio infidelis, & perversa, usquequo ero apud vos, & patiar vos? Adduc huc filium tuum. 42 Et cum accederet, elisit illum dæmonium, & dissipavit. 43 Et increpavit Iesus spiritum

44 Jesus autem ab hoc affectu revocat eos ad contemplationem humilitatis, qua post erant offendendi: Vos, inquit, delectat miraculorum gloria: sed magis refert, ut hos sermones, à quibus abhorret animus vester, infigatis cordibus vestris. Hoc enim oportet maxime meminisse, quod oportebat omnes imitari. De gloria ego videro. Futurum est enim quod jam dixi, & iterum dico, ut Filius hominis, cujus gloria vos nunc delectat, mox capiatur & tradatur in manus hominum, & affligatur multis modis, ac morte demum afficiatur.

45 Hic sermo tametsi jam semel atque iterum auditus, non insederat animis discipulorum. Non enim poterant meminisse, quod non libebat audire. Abhorrebant à mentione mortis, intenti gloriæ Jesu, non intelligentes, interim Domini gloriam per crucis ignominiam potissimum illustrandam esse. Audiebant autem de morte, sed tanquam per somnium, nequaquam sentientes, quid hoc sibi vellet, quod dicebatur: nec ausi tamen sunt illum interrogare, quid sibi vellet hic sermo, memores Petrum ingerentem sese audisse: Vade post me Satana, non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.

46 Post hæc Jesus ibat Capernaum, discipulos vero carnales adhuc, quoniam viderant miraculorum gloriam, quoniam audierant promissam majestatem regni Dei, quoniam ipsi quoque prodigiosa fecerant in nomine Jesu, subiit humana quædam cogitatio, quæ tandem eo erupit, ut hac de re inter eundum invicem commentarentur, quis esset primas habiturus in regno Dei. Somniabant enim tale quiddam fore in regno cœlorum, quale viderant in aulis Principum, aut in ædibus divitum: ubi qui elatior est ac ferocior, is major est.

47 Jesus autem tametsi non ignoraret, quid inter sese disputassent, tamen ingressus domum interrogavit eos: quid hoc esset rei, de quo inter eundum disputassent. Obticescentibus illis præ pudore, Jesus ut ostenderet, se non latere cogitationes & clancularios sermones ipsorum, apprehendit puerum quendam ac statuit illum juxta se, & convocatis duodecim, ait: Vos disputatis de magnitudine. Apud me maximi sunt, qui minimi sunt. Quid hoc puero simplicius, quid humilius? Tales oportet vos fieri, si velitis esse primates in regno Euangelico. Nescit ambitionem, nescit dominatum, nescit tyrannidem regnum fidei & caritatis.

48 Quisquis exceperit puerum hunc in nomine meo, me recipit. Quisquis autem me recipit, recipit eum, qui me misit. Si ego dominatum in vos exercui, disputate & vos de primatu: sin omnium potius commodis inservivi, fugiens omnem hujus mundi gloriam, scitote illum magnatem fore inter vos omnes, qui contemtu gloriæ, qui modestia, qui serviendi omnibus studio, minimus fuerit omnium.

49 Quoniam autem audierant etiam parvulos esse recipiendos in nomine Jesu, venit in mentem Joanni, quod quendam exclusissent ab Euangelii consortio. Dubitat igitur, quemadmodum omnes essent admittendi ad contubernium salutis Euangelicæ, an itidem omnes essent admittendi ad functionem prædicationis Euangelicæ, & peractionem miraculorum. Suberat autem & hic tacitus quidam affectus invidentiæ. Solis duodecim Dominus Jesus donarat potestatem ejiciendi Dæmonia, ac sanandi morbos. Hanc dignitatem non putabant aliis communicandam. Ait itaque Joannes: Præceptor, quum abs te missi, perageremus munus Euangelicum, vidimus quendam ejicientem in tuo nomine Dæmonia, quum tamen non sit de numero duodecim, ac ne sequatur quidem te. Hunc tanquam alienum à nostro contubernio, prohibuimus ne faceret.

50 Jesus autem, qui nusquam se patitur à Spiritibus impiis prædicari, docet homines qualescunque non prohibendos ab Euangelico negotio: etiamsi parum

immundum, & sanavit puerum, & reddidit illum patri ejus. 44 Stupebant autem omnes in magnitudine Dei: omnibusque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos: Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum. 45 At illi ignorabant verbum istud, & erat velatum ante eos ut non sentirent illud: & timebant eum interrogare de hoc verbo. 46 Intravit autem cogitatio in eos; quis eorum major esset. 47 At Iesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, & statuit illum secus se, 48 Et ait illis: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit: & quicumque me receperit, recipit eum, qui me misit. Nam qui minor est inter vos, omnes, hic major est. 49 Respondens autem Ioannes, dixit: Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, & prohibuimus eum: quia non sequitur nobiscum. 50 Et ait ad illum Iesus: Nolite prohibere:

parum sincero id animo faciant, modo faciant, inquit, in Jesu nomine quod faciunt, & idem faciant quod vos. Quisquis enim non adversatur nobis, hoc ipso pro nobis facit, quod non facit contra nos. Rei novæ, ac modis omnibus divulgandæ prodest omnis favor. Miraculum non est ejus qui facit, sed ejus qui virtutem suam edit per ministrum hominem. Quisquis igitur miraculum edit invocato meo nomine, illustrat gloriam meam, sibique jus adimit in posterum male loquendi de me, cujus nomen expertus sit tam efficax.

51 Accidit autem, ut quum instaret tempus, quo Jesus relictis terris recipiendus erat in cœlum, Dominus ingressus esset iter, ipso vultu præ se ferens, quod iret Hierosolymam, velut occursurus ad mortis occasionem.

52 Præmisit itaque nuntios ex Apostolis aliquot, ut in civitate quadam Samaritanorum, qua erat iter, pararent sibi hospitium.

53 Ut autem venerunt, cives occluserant eis portas civitatis, eo quod ex ipso habitu, vultuque conjectarent, quod peterent Hierosolymam. Samaritani vero, quoniam adorabant in monte, oderant & abominabantur omnes, qui religionis causa peterent Hierosolymam.

54 Jacobus autem & Joannes, qui missi fuerant, ubi viderunt inhumanitatem civium, qui mœnibus etiam excluderent, commoti dixerunt Domino: Domine vis, ut jubeamus ignem è cœlo descendere, quemadmodum fecit Elias, qui consumat istos?

55 Jesus autem ut ostenderet, quantam oporteat esse mansuetudinem Euangelici doctoris, increpatione coercuit illorum iracundiam, dicens: Nolite vobis Eliæ factum in exemplum vocare. Ille spiritu ductus, ejus temporis perdidit impios. Vos autem nondum intelligitis, cujus spiritus vos esse oporteat. Mansuetior est Euangelicus ille spiritus.

56 Erit olim vindictæ tempus, interim Filius hominis venit, non ut perdat animas, sed ut servet. Qui nunc excludunt, fortassis in posterum recipient. Servandi sunt igitur, ut sint qui possint resipiscere. Et eo oppido relicto diverterunt in aliud oppidulum. Hoc sermone Jesus exemit ex animis illorum omnem vindictæ cupiditatem: docuitque lenitatem erga eos qui primum excluderent doctrinam Euangelicam, quod hos satis esset ad tempus relinquere, donec per occasionem converterentur ad mentem meliorem.

57 Rursus accidit inter eundum, ut quidam ultro diceret Jesu: Sequar te, quocunque ieris.

58 Jesus autem volens ostendere, non esse admittendos ad consortium Euangelicæ functionis, qui non adferrent animos ei negotio pares, satius enim esse, non suscipere negotium, quam à suscepto deficere, dixit illi: Vulpes habent suas latebras in terra, ac cœli volucres habent suos nidos in arboribus, Filius autem hominis non habet ubi reclinet caput suum. Non est igitur idoneus sectator hujus, qui quicquam habet in hoc mundo, quo semet oblectet, aut in quo conquiescat. Omnibus renuntiet oportet, qui me sequi volet.

59 Rursus ubi conspexit alterum quendam, dixit illi: Sequere me. Ille autem respondit: Domine, permitte mihi, ut prius sepeliam patrem meum.

60 Jesus autem subindicans, omnibus officiis carnalibus præponendum esse negotium salutis, ait illi: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade, & annuntia regnum Dei. Hac imagine Dominus illorum excusationem exclusit, qui prætextu pietatis humanæ differunt curam ac studium salutis æternæ.

61 His deteriores sunt qui causatione rerum domesticarum prorogant, & recrastinant salutis negotium,

qui enim non est adversum vos, pro vobis est.

51 Factum est autem dum complerentur dies assumptionis ejus, & ipse faciem suam firmavit ut iret in Ierusalem.

52 Et misit nuntios ante conspectum suum: & euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum ut pararent illi.

53 Et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntis in Ierusalem.

54 Cum vidissent autem discipuli ejus Iacobus & Ioannes, dixerunt: Domine, vis dicimus ut ignis descendat de cælo, & consumat illos?

55 Et conversus increpavit illos, dicens: Nescitis cujus spiritus estis.

56 Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. Et abierunt in aliud castellum.

57 Factum est autem: ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris.

58 Dixit illi Jesus: Vulpes foveas habent, & volucres cæli nides: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.

59 Ait autem ad alterum: Sequere me. Ille autem dixit: Domine permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meum.

60 Dixitque ei Iesus: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos; tu autem vade, & annuntia regnum Dei. 61 Et ait alter: Sequar te Domine, sed permitte mihi primum renuntiare his quæ domi sunt.

A quod ad primam statim occasionem peragendum est. Occurrit enim alius, qui jussus sequi respondit: Sequar te Domine, tantum illud permitte mihi, ut dicam vale domesticis meis.

62 Tum Jesus: Quisquis semel admoverit manum aratro, ac deinde respexerit, non est aptus regno Dei. Summum & arduum est hoc negotium, quod qui semel aggressus sit, eum oportet perpetuo studio progredi ad perfectiora, nec deflectere animum ad curas sordidas rerum fluxarum.

CAP. X.

B *Christe tuos mittis: ter væ: tu parvule nosti:*
Hoc fac: pene neci dat latro: Martha tace.

1 POST hæc autem designavit Dominus Jesus è numero discipulorum & alios septuaginta, quemadmodum antea selegerat duodecim Apostolos: quos mittebat binos in omnem civitatem, in quam ipse decrevisset venire, quo sua prædicatione præpararent animos in adventum Domini: & hos instruxit ad munus Euangelicæ prædicationis, quemadmodum prius instruxerat duodecim.

2 Reddidit autem causam, quare auxisset numerum prædicatorum: Messis, inquit, copiosa, operarii vero pauci. Rogate igitur Dominum messis, ut
C extrudat operarios in messem suam. Late spargitur Euangelii rumor, & plures accenduntur aviditate doctrinæ cœlestis. Parati sunt animi, tantum desunt qui colligant homines ultro properantes ad regnum cœlorum. Ite igitur, meis unius præsidiis freti.

3 Frement potentes ac mali adversus doctrinam vestram, his vos nudos & inermes objicio. Non enim mitto vos, ut quenquam lædatis, sed ut simplices, & innoxii studeatis omnibus prodesse.

4 Ne quærite igitur humana præsidia, quibus vos adversus improborum violentiam armetis: ac ne de victu quidem sitis solliciti. Expediti ite ad negotium Euangelicum, neque sacculum, neque peram,
D neque calceamenta vobiscum portantes. Nusquam vobis deerit quod naturæ necessitati satis sit.

5 Ac ne de tecto quidem sitis solliciti, erunt qui vos excipient, tantum præstate vos puros, & incorruptos ministros Euangelicæ prædicationis. In quamcunque domum introieritis, primum precemini pacem toti familiæ.

6 Quod si ibi fuerit filius pacis, hoc est, homo mitis, avidusque mansuetæ doctrinæ, proderit illi vestra precatio, & amplectetur hospitem bene ominantem: sin minus, ne pœniteat bene precatos fuisse. Non enim vobis peribit merces oblati officii.

E 7 Nec est quod à quoquam supplices rogetis hospitium, aut impudenter cuiquam vos ingeratis. Res enim tanta nec est obtrudenda invitis, nec ulli tamen non offerenda. Qui vero libenter ac promte vos receperit, apud illum manete, non affectantes vitæ delicias, sed pro necessitate corporis edentes ac bibentes quæ apud illos fuerint. Æquum est enim, ut qui laborat in Euangelico negotio, vivat ex eorum liberalitate, quibus laborat, si non aliunde suppetat, unde vivat. Illud item cavendum, ne ex aliis ædibus in alias demigretis, quasi fastidito priori hospitio, lautius & instructius quæratis. Sit vobis satis quodcunque primum obtigerit.

F 8 Quod si contingat vos ingredi civitates, si vos exceperint cives, edite & bibite sine delectu, nulloque fastidio, quicquid vobis apponitur.

9 Quoque gratiores sitis hospites, majoreque cum fide prædicetis regnum Dei, sanate ægrotos ejus civitatis, restituite debiles & mancos, liberate dæmoniacos: atque hæc omnia gratis ac promte facite, neminem rejicientes, neque pauperem, neque divitem. Ac tum dicite illis: Videtis argumenta virtutis divinæ: præparate animos vestros ad innocentiæ studium. Jam enim adventat ad vos regnum Dei: Pel-

62 Ait ad illum Iesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei.

1 Post hæc autem designavit Dominus & alios septuaginta duos: & misit illos binos ante faciem suam, in omnem civitatem & locum, quo erat ipse venturus.

2 Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.

3 Ite: ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.

4 Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, & neminem per viam salutaveritis.

5 In quamcumque domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui:

6 Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra; sin autem, ad vos revertetur.

7 In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum.

8 Et in quamcumque civitatem intraveritis, & susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis:

9 Et curate infirmos, qui in illa sunt, & di-

Pelluntur morbi corporum, mox profligabuntur & animorum morbi, peccata.

10 Quod si quam civitatem fueritis ingressi, in qua nemo sit qui vos recipiat, nolite illic supplices ambire hospitium, sed prodite in plateas eorum, atque ibi publice, palamque dicite:

11 Gratis obtulimus vobis nuntium æternæ salutis: quoniam autem spernitis officium nostrum, nihil volumus à vobis beneficii. Ecce etiam pulverem, qui adhæsit pedibus nostris, extergimus in vos, testimonium à nobis oblati, & à vobis spreti felicissimi nuntii, qui nolentibus ingeri non debet. Illud tamen scitote, quod sive receperitis, sive non receperitis, in proximo est vobis regnum Dei: Si receperitis, veniet vestro bono: sin minus, veniet vestro malo.

12 Hac vindicta vos eritis contenti, sicubi spreverint vos. Veniet illis ultio suo tempore. Nam illud affirmo vobis, quod in illo die supremi judicii, mitius agetur cum Sodomis quam cum illa civitate, quæ tantam Dei benignitatem gratis oblatam spreverit. Omnes mirantur severam Dei vindictam in Sodomos, sed hoc illos sublevat, quod non fuerint tot modis provocati ad resipiscentiam. Et Judæi sibi placentes exsecrantur illorum memoriam, quos ira Dei horrendo exemplo funditus sustulit: sed horribilior vindicta manet ipsos, si tot beneficiis, tot miraculis provocati, neglexerint ac spreverint Dei bonitatem.

13 Væ tibi Chorozain, væ tibi Bethsaida, civitates Israeliticæ.

14 Nam si in gentium urbibus, Tyro & Sidone, quas vos abominamini, prodita fuissent miracula, quæ prodita sunt in vobis, jam olim resipuissent, & in cilicio ac cinere sedentes, agerent suorum peccatorum pœnitentiam, quum vos interim erectis adversus Deum cervicibus, vobis ipsis placeatis.

15 Et tibi væ Capernaum, quæ nunc opibus tumens, deliciis affluens, usque ad cœlum videris exaltata, in illo die dejicieris usque ad inferos.

16 Quanquam estis humiles legati, tamen quoniam meo nomine venietis, & inæstimabile Dei donum annuntiabitis, non erit levis condemnatio spernentium. Qui vos audit, me audit, qui per vos loquor: contra qui vos spernit, me spernit. Porro qui me spernit, spernit eum, qui me misit. Nec enim ex me quicquam loquor, quod non acceperim à Patre, neque vos quicquam loquemini, quod ex me non didiceritis. Itaque ut mea doctrina Patris est, non mea: ita vestra prædicatio mea erit, non vestra. His sermonibus instructos Dominus Jesus emisit septuaginta discipulos, facturos sui periculum in Euangelii prædicatione.

17 Cum autem res mire successisset, reversi sunt cum gaudio, dicentes: Domine, non solum morbi pelluntur, verum etiam Dæmonia subjiciuntur nobis in tuo nomine.

18 Jesus autem quo muniret suorum animos adversus morbum inanis gloriæ, qui sanctis etiam solet obrepere, proponit illis exemplum Luciferi, qui ob superbiam à tanta felicitate subito dejectus esset: Videbam, inquit, Satanam fulguris ritu de cœlo cadentem. Insignis erat illius dignitas in cœlis, & tamen ob animi tumorem subito dejectus est à summis ad ima: Quanto magis vobis cavenda superbia, qui mortale corpus circumfertis, omnibus obnoxii periculis?

19 Magna est potestas, quam tradidi vobis, sed eam tradidi, non ut inde insolesceretis vos, sed ut per miracula conciliaretur fides Euangelio. Non repeto quod dedi, modo ne vos abutamini. Ecce enim do vobis potestatem, qua conculcetis serpentes & scorpiones, aut si quid aliud est, quo potest nocere inimicus Satanas. Nihil horum nocebit vobis.

esse illis: Appropinquavit in vos regnum Dei.
10 In quancumque autem civitatem intraveritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas ejus, dicite:
11 Etiam pulverem, qui adhæsit nobis de civitate vestra, extergimus in vos: tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei.
12 Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quam illi civitati.
13 Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere sedentes pœniterent.
14 Verumtamen Tyro & Sidoni remissius erit in judicio, quam vobis.
15 Et tu Capharnaum usque ad cælum exaltata, usque ad infernum demergeris.
16 Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me.
17 Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo.
18 Et ait illis: Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem.
19 Ecce dedi vobis potestatem

20 Veruntamen de hoc non expedit vobis gloriari, quod Spiritus subjiciantur vobis: fient ista etiam per reprobos: sed de hoc gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. Nam eo vos subvehet vestra modestia, veraque simplicitas, unde corruit per arrogantiam Lucifer, si perstiteritis in eo quod cœpistis.

21 Hæc loquutus Dominus, mox cœpit exsultare Spiritu Sancto, ac de successu Euangelii Patri gratias agere, nos interim instituens exemplo suo, ut si quid feliciter cesserit nobis conantibus, exsultemus non humano affectu, sed gaudio spirituali: non nobis arrogantes ullam gloriæ portionem, sed gaudentes illustrari gloriam Dei, gaudentes de profectu proximi: Gratias, inquit, ago tibi, Domine Pater & conditor cœli ac terræ, quod hæc tam sublimia celaveris eos, qui juxta mundum sapientes habentur ac prudentes, ac revelaris ea pusillis, humilibus, idiotis, ac juxta mundi judicium imprudentibus. Sic profecto factum est, Pater, quia sic placuit æterno tuo consilio, ut rejectis elatis, per humilitatem eveheres homines ad veram sublimitatem.

22 Nulla est auctoritas, quam mihi non tradiderit Pater, ne quid timeatis mundum, scientes vos habere potentem Dominum. Summus enim consensus est, & omnium rerum societas inter Patrem & me. Imo nemo plane novit Filium, quis sit, & quantus, nisi Pater qui genuit: neque quisquam novit, quis sit, & quantus sit Pater, nisi Filius ex eo natus, & si cui voluerit Filius aperire. Non aperit autem, nisi modestis, mansuetis & credulis.

23 Post hæc conversus ad discipulos suos, gratulatur illis eam felicitatem, quæ negata esset summis etiam viris: Beati, inquit, oculi, qui vident quæ vos videtis.

24 Illud enim pro certo confirmo vobis, quod multi Prophetæ & Reges voluerunt videre quæ vos humiles videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Agnoscite felicitatem vestram, sed fugite insolentiam. Sumite sanctam superbiam adversus omnia, quæ mundus hic ut sublimia miratur, quum exigua sint ac sordida præ his, quæ vobis donantur.

25 Quodam autem die quum Jesus, disputans cum Judæis, imposuisset silentium Sadducæis, qui tentandi gratia quæstionem proposuerant de uxore septem viris nupta, quis eam esset omnium habiturus in resurrectione, accessit ad eum quidam Scriba, Legis peritus, velut ex intima Legis cognitione quæstionem propositurus: Magister, inquit, quod est præcipuum Dei præceptum, quo servando possim assequi vitam æternam?

26 Jesus respondit: Quod ex me quæris, hoc alii debebant ex te discere; siquidem tu Legis scientiam profiteris. In ea quid scriptum est? Aut quomodo tu legis, quod ibi scriptum est?

27 Ille respondit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota mente tua, quia satis diligi non potest. Post hunc autem diliges proximum tuum sicut teipsum.

28 Jesus autem responsum approbans, ait: Tenes quid sit optimum, nihil superest, nisi ut præstes quod intelligis. Id si feceris, vives: nec enim cognitio Legis dat vitam, sed observatio.

29 Hoc Domini responso tactus Pharisæus, quod verba Legis teneret, quum id, quod esset in Lege præcipuum, non observaret: quoniam tumebat inani gloria, noluit agnoscere vitium suum, sed perinde quasi jam præstitisset abunde præceptum de diligendo

possidebo? 26 At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? quomodo legis? 27 Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua: & proximum tuum sicut teipsum. 28 Dixitque illi, Recte respondisti: hoc fac & vives. 29 Ille autem volens justificare seipsum, dixit ad Jesum: Et quis est meus proximus?

calcandi supra serpentes, & scorpiones; & super omnem virtutem inimici: & nihil vobis nocebit.
20 Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur: gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cælis.
21 In ipsa hora exsultavit Spiritu sancto, & dixit: Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Etiam Pater: quoniam sic placuit ante te.
22 Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et nemo scit quis sit Filius, nisi Pater; & quis sit Pater, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.
23 Et conversus ad discipulos suos, dixit: Beati oculi, qui vident quæ vos videtis.
24 Dico enim vobis, quod multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt; & audire quæ auditis, & non audierunt.
25 Et ecce quidam Legisperitus surrexit tentans illum, & dicens: Magister quid faciendo vitam æternam

30 Suscipiens autem Jesus, dixit: Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Iericho, & incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum: & plagis impositis abierunt semivivo relicto.

31 Accidit autem ut sacerdos quidam descenderet eadem via: & viso illo præteriut.

32 Similiter & Levita, cum esset secus locum, & videret eum, pertransiit:

33 Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum: & videns eum, misericordia motus est.

34 Et appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum, & vinum: & imponens illum in jumentum suum, duxit in stabulum, & curam ejus egit.

35 Et altera die protulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait: Curam illius habe: & quodcumque supererogaveris, ego cum rediero reddam tibi.

36 Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones?

37 At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Jesus: Vade, & tu fac similiter.

do Deo, quæstionem movet de proximo: Quis, inquiens, est meus proximus? quasi Deum diligeret, qui in proximum immitis ac maleficus esset. Judæi vero proximi nomen ferme interpretabantur de suæ gentis hominibus, existimantes sibi fas esse odisse exteros, nec in hos quicquam conferre beneficii.

30 Jesus itaque sciens animum hominis, respondet hujusmodi similitudine, rem totam mystica quadam imagine depingens ac ponens ob oculos, docensque, Dei præceptum de diligendo proximo non esse circumscribendum arctis finibus cognationis ac gentis, sed latius ad omnes homines esse proferendum, quum sæpenumero fiat, ut qui genere proximus est, alienior sit affectu, quam hostis. Homo quidam, inquit, proficiscens ab Hierosolymis Hiericho incidit in latrones, qui non contenti spoliasse vestibus miserum, inflictis etiam multis vulneribus reliquerunt eum in via semivivum, illic periturum, si nemo succurrisset, atque eo facto abierunt ipsi.

31 Accidit autem, ut Sacerdos quidam per eandem viam faceret iter. Is quum ob religionis professionem potissimum præstare debuerit Dei præceptum, tamen Judæus Judæum, & Hierosolymita Hierosolymitam, spoliatum, saucium, semivivum vidit, nulloque misericordiæ affectu tactus præteriit.

32 Post hæc accidit, ut eadem transiret Levita quidam, à quo merito quis exspectasset observationem præcepti divini, quod deditus Templo frequenter sacris operaretur. Et is quoque viso saucio præteriit, neque quicquam opis attulit fratri ac populari suo.

33 Post hos accidit, ut Samaritanus quidam illac iter faciens, conspiceret spoliatum ac semivivum, & admirans quid esset, accessit propius, & intellecta hominis calamitate, misericordia motus est erga Judæum, quum ipse esset Samaritanus. Porro Judæi vehementer abominantur Samaritanos.

34 Nec solum misertus est, sed neglecto itineris dispendio, adiit hominem, vinum & oleum infudit vulneribus, deinde obligavit. Nec hoc officio contentus, imposuit illum in jumentum suum ac deportavit in diversorium, atque illic diligentius etiam illius curam egit.

35 Quoniam autem urgebat itineris necessitas, deprompsit duos denarios, deditque hospiti meritorio, ut tantisper haberet curam vulnerati, donec ipse peracto itinere redisset, dicens: Habes pretium, de meo cura hunc: quod si quid impenderis ultra summam hanc, tibi nihil peribit, mihi imputa quum rediero, & quicquid impenderis, resolvam.

36 Hæc loquutus Dominus, dixit Legis perito: Quis horum trium tibi videtur fuisse proximus ei, qui inciderat in latrones?

37 Tum Legis peritus: Is, inquit, qui misertus subvenit misero. Subjecit Jesus: Et hic recte respondisti, fac ut vita respondeat orationi, & Samaritano malis esse similior, quam Sacerdoti, aut Levitæ. Hac parabola Dominus Jesus taxavit Judæorum arrogantiam, qui sibi videbantur abunde diligere Deum, quod illius Templum adirent, quod immolarent victimas, quod illius præcepta circumferrent in fimbriis vestium, quod Deum ac Dominum semper haberent in ore, quum Deus nihil moretur istiusmodi cultum, sed occulto sinceræ puræque mentis affectu magis delectetur. Cæterum erga proximum nullo caritatis affectu tangebantur sibi proprie viventes, & invidentes etiam quibus oportebat opitulari. Quod si quid officii præstabant, non præstabant nisi sui generis hominibus, quum oporteat omnem hominem esse proximum homini, si quando res poscat subsidium. Sacerdos & Levita genere proximus erat vulnerato: sed Samaritanus genere hostis, caritate proximus erat. Judaica religio gentem discernit: Euangelica pietas nescit hujusmodi discrimina, gestiens omnibus benefacere, nullo personæ delectu. Quemadmodum ipse Dominus venit servandis omnibus, aliquando Judæis probri gratia dictus Samaritanus, sed non offendit universas orbis nationes ignominia vocabuli, quum rem nominis experiantur salutarem. *Samaritanus* enim Syris *custodem* sonat. Erat nimirum verus pastor, qui nihil è suis perire patiebatur, quamvis morbidum, quamvis confractum aut erraticum, sed omnes optabat fieri participes salutis æternæ, quod quidem in ipso fuit. Universum genus humanum, malitia Satanæ spoliatum innocentiæ vestibus, sauciatum omni vitiorum genere, abjectum, destitutum, semivivum, ac desperationi proximum, descendens è cœlo visere dignatus est: quoque facilius opitulari posset, assumta hominis natura, proxime accessit ad hominem, videns ac visus, audiens & auditus, contrectans & contrectatus: ac misertus nostræ calamitatis, nostra peccata sustulit in corpore suo, de suo dependit quod nos commerueramus: ac nostri curam egit, qui nullum peccatorem, quamvis humilem aut abjectum, aversatus est. Quum interim Sacerdos fastuosus prætereat morientem, quum Levita negligat deploratum, pergens qua cœperat, ne quid dispendii capiat in rebus hujus mundi, dum proximo subvenit. Habet autem hic Samaritanus hospites suos, quibus ipse proficiscens in cœlum, saucium curandum committit, promisso in cœlis præmio, si quid ex abundantia caritatis supra quam præceptum erat, impenderint sanando misero. Hi nimirum sunt Apostoli, & Apostolorum successores, per quos etiam hodie curat genus humanum, & à latronum violentia colligit in Ecclesiæ diversorium, ubi sanantur peccatorum vulnera. Quum igitur juxta doctrinam Euangelicam amandus sit etiam inimicus, quum juxta Scribæ* professionem amandus sit etiam Samaritanus Judæo, si benefecerit, tamen Judæi, qui memoriter tenebant, diliges Deum tuum supra omnia, diliges proximum tuum æque ac teipsum, in uno Christo violabant utrumque præceptum, & Deum afficientes contumelia, cujus verbis diffidebant, cujus miracula calumniabantur fieri virtute Beelzebub, (Pater enim Deus erat in Filio Deo) & proximum benemerentem oderant, ei machinantes exitium, qui salutem gratis adferebat omnibus. Utrunque autem præceptum implevit, qui in Christo & Deum diligit supra omnia, & hominem optime meritum ut seipsum. Diligitur autem in membris suis, in quibus & offenditur, & afficitur ignominia, & occiditur.

38 Factum est autem, dum irent, & ipse intravit in quoddam castellum: & mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam:

39 Et huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius.

40 Martha autem satagebat circa frequens ministerium: quæ stetit, & ait: Domine, non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare? dic ergo illi, ut me adjuvet.

38 Hac parabola quum Jesus docuisset, quantopere essent amandi, qui doctrinæ Euangelicæ vacantes, nihil aliud agunt, quam ut à Jesu discant salutiferam doctrinam, quam omnibus impartiant, quique relictis officiis corporalibus, toti vacant iis, quæ sunt animi, casus exstitit, per quem hoc quoque documentum animis† nostris infigeretur. Sic enim efficacius formantur crassorum & rudium animi. Quum enim Jesus à cæteris rebus otiosus obambularet cum discipulis, qui relictis rerum terrenarum curis, uni Euangelio vacabant, evenit ut ingrederetur oppidulum quoddam. Illic mulier quædam nomine Martha excepit eum hospitio.

39 Huic erat soror nomine Maria. Par erat utrique pietas in Dominum, sed diversa vitæ ratio, diversa pietatis functio, quemadmodum in uno corpore sunt usus membrorum varii, & in corpore Jesu, quod est Ecclesia, varia sunt dona Spiritus. Nam Maria feriata à negotiis domesticis, assidebat ad pedes Domini Jesu, audiens sermones illius, quibus adeo rapiebatur, ut oblita cæterorum non posset avelli.

40 Contra Martha sollicita de apparatu convivli, sursum ac deorsum cursitabat, tumultuabatur satagens, ne quid omnium deesset, quæ ad suaviter exci-

* Altera Editio, *Pharisæi*. † Alia Editio, *oculis*.

cipiendum Dominum ejusque discipulos pertinebant. Eadem caritas erga Dominum habebat utranque, sed Mariam non patiebatur ab illius divelli pedibus, Martham sursum ac deorsum circumagebat, nec patiebatur adhærere Domino. Sic eadem pietas duas sorores, in Jesu diligendo concordes, ad res diversas agebat. Martha vero cum ægre sufficeret omnibus obeundis, quæ pertinebant ad apparatum, & videret sororem feriatam, assidentem ad pedes Jesu, non expostulat cum sorore, quam sciebat avelli non posse, sed Jesum subincusat, qui illam suis sermonibus à necessaria functione remoraretur: Domine, inquit, non est tibi curæ, quod soror mea patitur me solam ministrare? Jube igitur ut me adjuvet, alioqui scio non avelletur abs te, nisi tu jusseris. Tanta est dulcedo sermonum tuorum, sed interim apparandum est convivium, nec una par sum omnibus obeundis.

41 Et respondens dixit illi Dominus: Martha, Martha, sollicita es, & turbaris erga plurima.

41 Ibi Dominus utriusque fœminæ delectatus affectu, Marthæ sedulitatem non improbat, nec objurgat obmurmurantem sorori, sed Mariam sublevat: Martha, Martha, inquiens, tu quidem sollicitudine torqueris apparandi convivii, ac tumultuaris distraherisque circa multa.

42 Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

42 Cæterum unum est præcipue necessarium, quod semper agendum erat, si liceret. Peragito tu functionem tuam, qualis qualis erit apparatus, Maria delegit partem longe potiorem, quæ oblita eorum quæ sunt corporis, tota est in his quæ sunt animi. Non est autem æquum, ut avellatur ab optimis quæ delegit, ac protrudatur ad inferiora ministeria. Grata est mihi tua pietas, quæ mihi meisque pro tempore parat convivium, sed suavius reficior ab his, qui sermones meos trajiciunt in viscera animarum suarum, ut salvi fiant. Hic est enim cibus, qui me unice pascit: hic est potus, qui me unice reficit. Qui curat ea quæ sunt corporis, in varias curas distrahitur, & horum officiorum tunc erit finis, quum apparente immortalitate cessabunt necessitates, quibus nunc humanæ naturæ discruciatur imbecillitas. Cæterum compendium facit, qui curis hujusmodi projectis totus rapitur ad cœlestia, semet in unum colligens, sed quod est unum omnibus cæteris præstantius, cujus felicitas non eripietur, sed augebitur, cum abolebitur quod imperfectum est, & aperietur quod perfectum est. Nec interim ut otiosis obmurmurandum est, qui requieti à corporalibus ministeriis, ideo vacant doctrinæ cœlesti, inhærentes vestigiis meis, diu discentes quod doceant, ac penitus transmittentes in affectus animi quod aliis præscribant, quo pluribus prodesse queant ad comparandam salutem æternam. Nec interim tamen cárituri sunt sua mercede, qui quod tu facis, pio studio pro tempore subveniunt corporali necessitati tractantium rem Euangelicam, qui pascunt famelicos, qui vestiunt nudos, qui visunt ægrotos, qui adeunt vinctos, qui tecto juvant vagos & hospitii egentes. Erunt & illi consortes Euangelici præmii, sed quemadmodum in corpore plus agit oculus otiosus quam manus assidue variis ministeriis serviens: ita qui toti vacant his, quæ proxime pertinent ad æternam salutem, tametsi videantur à corporalibus officiis feriati, plus tamen agunt, quia rem præcipue necessariam agunt. Nec decet alteros alteris obmurmurare, quando pro suo quisque dono, quod accepit à Deo, mihi servit in membris meis.

CAP. XI.

Lex precum: & hinc divisa domus: fausta ubera: Jonas: Lux oculus: patina lotio: væque frequens.

1 Et factum est: cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis ejus ad eum: Domine, doce nos orare, sicut docuit & Ioannes discipulos suos.

1 HAC imagine quum Dominus Jesus docuisset, magnam rem agere, qui toti vacarent doctrinæ cœlesti, quam nemo sinceriter potest tractare, nisi semet excutiat ab omnibus hujus mundi cupiditatibus & curis: supererat, ut & orandi formulam præscriberet. Est enim precatio veluti purissima victima religionis Euangelicæ, ad quam Jesus frequenter secessit, suosque discipulos consuefecit. Estque precatio secretus ille congressus, qua mens humana discussis omnibus curis, & phantasmatis rerum terrenarum, veluti subvecta in cœlum, cum Deo miscet colloquium. Orabant autem & frequenter & prolixe Pharisæi, sed tristes & in publico. Orabant & discipuli Joannis. Orabant & Samaritani in monte suo. Habebat & Ethnicorum religio suas preces. Quoniam autem nec idem orandi ritus erat omnibus, nec eadem petebantur, cupiunt Apostoli sibi formam à Christo præscribi, quam sequi debeant. Itaque quum Jesus ex more suo secessisset cum discipulis orandi gratia, peracta precatione, quidam è numero discipulorum dixit illi: Domine, quoniam tui sumus discipuli, par est ut ex tuo præscripto faciamus omnia. Doce igitur & orandi formam, sicut Joannes, quum viveret, docuit discipulos suos.

2 Et ait illis: Cum oratis, dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum.

2 Jesus autem quum multis verbis docuisset suos, Christianorum precationem nec oportere prolixam esse, nec ad ostentationem paratam, nec de rebus quibuslibet, præscripsit hujusmodi formam, quæ tametsi communis est omnium, tamen peculiarius convenit viris Euangelicis, quibus velut exemtis ab hoc mundo, omnis labor in hoc est, ut inter bonos illustretur gloria Dei, & in dies magis ac magis vigeat regnum illius, dejecto Satanæ regno. Et quemadmodum in cœlis, unde præcipitatus est Lucifer cum suis conjuratis, nulla est adversus divinam voluntatem rebellio, ita inter Dei filios, successuros in locum Angelorum ejectorum, omnia fiant ex voluntate Patris cœlestis, ut ille pascat suos pane cœlestis doctrinæ gratiæque; qui vegetet ac saginet animas in vitam æternam, & si quid per humanam infirmitatem commissum fuerit adversus illius voluntatem, veluti propitius pater clementer condonet filiis suis, quemadmodum ipsi inter sese vicissim ignoscunt, si quid alter in alterum admiserit. Et quoniam quam diu versantur in hoc mortali corpore, ut proficere possunt ad meliora, ita prolabi possunt ad deteriora, præsertim huc modis omnibus sollicitante tyranno Satana, ut Patris præsidio tuti sint adversus hujus machinamenta, utque aut non incidant in tentationem: aut si inciderint, eo protegente, qui potentior est, victores discedant. Hæc est autem forma precandi: Pater noster cœlestis, nos in terris constituti, quos tua bonitas dignata est vocabulo filiorum, oramus te, ut per nostram doctrinam ac vitam tua potentia, tua sapientia, tua bonitas magis ac magis innotescat hominibus, & intelligant omnem gloriam tuo deberi nomini, unde proficiscitur quicquid est præclarum, sive in cœlis, sive in terris, quo quamvis humiles ipsi possimus in te gloriari. Hactenus toto orbe regnavit Satanas per peccatum, cui servierunt homines illecti cupiditatibus impiis: tu fac, ut sublatis peccatis & effuso tuo in eos Spiritu, tuæ voluntati pareant omnes:

3 Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

3 Utque, te quotidie nobis largiente cœlestem alimoniam tuæ gratiæ, semper proficiamus in melius, donec perveniamus ad perfectionem Euangelicæ pietatis.

4 Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem & ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem.

4 Porro quoniam homines sumus, si quid per errorem aut infirmitatem deliquerimus in te, Pater, ne desinas tuis esse propitius, sed pro tua clementia condona: quandoquidem nos invicem condonamus, si quid eadem infirmitate frater admiserit in fratrem, quo pax constet inter nos, & pacem habeamus tecum. Quoniam autem novimus malitiam, & vires illius mali tyranni, unde tua paterna bonitas nos redemit, ne sinas nos rursus ab illo vinci, sed si pateris ad probationem patientiæ nos affligi, vel per illum, vel per illius satellites, homines impios, tuo præsidio vincamus, & illius assultus nobis cedat in bonum.

5 Cæ-

5 Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes,

[5] Cæterum quo magis excitaret suos ad instantiam orandi, & impetrandi fiduciam adderet, adjecit hujusmodi parabolam: Quam exorabilis, inquit, sit Deus, natura beneficus erga filios suos, ex vobis ipsis conjecturam facite. Si quis vestrum egeat necessariis, & habeat amicum, adebit illum etiam medio noctis adire, ac pulsatis foribus dicere:

6 Quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum,

[6] Amice da mihi commodato tres panes, quoniam amicus quidam meus de via veniens, subito oppressit me vespertinus hospes, nec habeo domi, quod illi apponam edendum.

7 Et ille deintus respondens dicat: Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, & dare tibi.

[7] Ac fortassis amicus ille non statim largietur quod petis, sed gravans aperire fores, respondebit intus: Noli mihi molestus esse nocturnus postulator, jam ostium meum clausum est, ac pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere & dare tibi quod petis.

8 Et si ille perseveraverit pulsans: dico vobis, & si non dabit illi surgens eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.

[8] Quod si is, qui panibus eget, non statim ad hanc excusationem abierit, sed perseveranter pulsaverit fores amici, illud affirmo vobis, etiamsi non moveat illum respectus amicitiæ, tamen victus improbitate precantis, surget ac dabit illi, non solum tres panes, sed quotquot opus fuerit. Si tantum homini valet improbitas orandi apud hominem, quanto magis valebit apud Deum, qui delectatur hujusmodi improbitate, non offenditur. Et si quando differt dare quod petitur, non parcitas est in causa, aut difficultas, sed in hoc accendit desiderium nostrum, ut uberius donet, quod petimus, & nos carius habeamus, quod improbis precibus impetratum est. Quod igitur amicus egens faceret apud amicum hominem, hoc multo magis unusquisque vestrum audeat facere erga benignum patrem Deum, cui grata est talis importunitas, & qui dando exhauriri non potest.

9 Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis, quærite, & invenietis: pulsate, & aperietur vobis.

[9] Ab hoc igitur votis petite, si quid opus est, & dabitur vobis. Quærite si quid ignoratis, & invenietis afflatu Spiritus paterni, quod humano ingenio percipi non poterat: pulsate precibus addendo eleemosynas in proximos, & aperietur vobis. Hæc est improbitas, qua veluti vincitur & expugnatur Deus. Apud hominem nonnunquam incassum funduntur preces, vel quia non potest præstare, quod rogatur, vel quia non vult.

10 Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, invenit: & pulsanti aperietur.

[10] Verum apud Deum, quisquis petit, accipit, quisquis quærit, invenit, quisquis pulsat, huic aperitur. Novit autem Pater vester, quæ conducant ad salutem æternam, hæc libenter donat rogatus. Qui si per errorem rogaretur noxia: pro beneficio duceret negare, quod male peteretur, sed pro optatis daret salutaria. Efficit hoc pietas parentum carnalium erga filios, ut negare non possint iis, quos genuerunt, si rem petant ad corporis salutem pertinentem.

11 Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi?

[11] Conjecturam ex vobis ipsis facite: Quis enim est ex vobis, qui si ex patre suo petat panem, existimet filio daturum pro pane lapidem: aut si petat piscem, putet eum pro pisce porrecturum serpentem?

12 Aut si petierit ovum: numquid porriget illi scorpionem?

[12] Aut si petat ovum, existimet illum pro ovo daturum putamine tectum scorpium?

13 Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis Pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se?

[13] Quod si tantum valet naturæ pietas apud homines alioqui malos, ut in filios utilia petentes benigni sint: quanto magis Pater vester, qui Pater est Spirituum, qui natura bonus est, impartiet vobis de cœlo Spiritum suum bonum, omnia bona largiturum, F si petieritis ab ipso? Habet & Satanas spiritum suum, quem inspirat suis, ad omnia mala sollicitatorem: habet mundus suum spiritum ad amorem rerum fluxarum illectantem: cum hoc spiritu nullum est consortium Spiritui Patris cœlestis. Alter exeat oportet, ut alter immigret in pectus.

14 Et erat ejiciens dæmonium, & illud erat mutum. Et cum ejecisset dæmonium, locutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ.

[14] Et ecce casus, qui poneret ob oculos, quid mA alus Spiritus ageret in animis Judæorum, Spiritui Sancto reluctantium. Adductus est ad Jesum quidam obnoxius malo Dæmonio, id erat non simplex, sed simul & mutum & cæcum, ut Jesum nec posset adspicere, nec appellare. Jesus autem ultro misertus calamitosi, jussit exire Dæmonium, & exiit.

15 Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.

[15] Et ecce aderant Judæi quidam, quorum animos periculosius possidebat Satanæ spiritus, quam impurus ille Dæmon corpus hominis possederat: quorum alii calumniabantur, à Dæmonio factum miraculum, dicentes: quod hæc faceret non virtute divina, sed præsidio Beelzebub principis Dæmoniorum.

16 Et alii tentantes, signum de cælo quærebant ab eo.

[16] Rursus alii post tot conspecta miracula diffidenB tes adhuc, postulabant ab eo signum aliquod insigne de cœlo, quo plane constaret illum habere cum Deo commercium, qui in cœlis habitat, & non cum Spiritibus immundis, quorum præstigiæ nasci solent è terra. Hoc autem dicebant tentantes Dominum, nihilo magis illi credituri, etiamsi quod postulabatur, fecisset: sed sive fecisset, sive non fecisset, habebant paratam calumniam.

17 Ipse autem ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in seipsum divisum desolabitur, & domus supra domum cadet.

[17] Jesus autem ut vidit impias illorum cogitationes, ad impiam calumniam respondit hunc in modum: Qui consistit vestra calumnia? Videmus enim nullum regnum posse consistere, si intestinis dissidiis secum pugnet. Quod si fit, necesse est, ut desoleC tur, & publica ruina domus supra domum concidat.

18 Si autem & satanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis in Beelzebub me ejicere dæmonia.

[18] Quod si verum est id quod cogitatis, me præsidio Beelzebub principis Dæmoniorum ejicere noxios Dæmones, qui nimirum illius sodales sunt & satellites, consequitur, malos Spiritus inter sese discordes pugnare, & alios ab aliis profligari. Jam si Satanas pugnat adversus Satanam, quomodo consistet regnum illius? Videtis ejici Dæmones, & fatemini noxios esse, quos ejicio: unde igitur conjicitis hæc fieri præsidio Beelzebub potius quam Dei? An Beelzebub solet hominum saluti consulere, & suos satellites, per quos exercet tyrannidem suam, D è possessionibus suis exigere? Et tamen hoc si fiat, arguit mox periturum Satanæ regnum, & instare regnum Dei. Simplici verbo ejicio, gratis ejicio, nihil adhibeo magicorum carminum aut præstigiorum. Factum improbare non potestis, cur boni operis gloriam mavultis Beelzebub adscribere quam Deo?

19 Si autem ego in Beelzebub ejicio dæmonia: filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt.

[19] Quod si hoc vobis persuadet odium mei, me præsidio Beelzebub ejicere Dæmonia, isti juvenes filii vestri, quos vidistis idem facientes, cujus præsidio profligant Dæmonia? Simplices sunt, idiotæ sunt, nesciunt malitiosas artes magorum, & tamen isti in meo nomine ejiciunt. Sola fiducia erga Deum faE ciunt, quod faciunt. Et ideo his judicibus condemnabitur vestra incredulitas. Horum simplicitas credidit, quum vestra prudentia pugnet adversus gloriam Dei.

20 Porrò si in digito Dei ejicio dæmonia: profecto pervenit in vos regnum Dei.

[20] Itaque quum absurdum sit dicere, quod malus Dæmon exigat malum Dæmonem, nec alterius præsidio vestri filii ejiciant Dæmonia, quam cujus ego ejicio, constat me malos Dæmones ejicere virtute boni Dei. Hujus enim Spiritus potentior est omnibus Spiritibus impiis. Nec huic quicquam omnino cum illis convenit, siquidem hic amat salutem humani generis, illi quærunt perniciem. Quod si palam est, me virtute Dei peragere quæ videtis, dubium non est, quin pervenerit in vos regnum Dei, quod Joannes instare prædicabat. Huic igitur æquum est vosmet adjungere, & à Satanæ regno, mox interituro, abducere. Non potestis utriusque regni consortes esse. Irreconciliabile bellum est Satanæ cum Deo. Res nullis conditionibus componetur. Aut vincet, aut vi expelletur. Non veniet in deditionem, non præscriptis legibus recipietur. Hactenus impune regnavit. Sed adest vis illius tyrannide potentior. Potentior enim est unus Dei digitus ad servan-

vandum genus humanum, quam universæ Beelzebub copiæ ad perdendum.

21 Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet.

[21] Itaque futurum est hîc, quod inter duos duces solet accidere, utrosque potentes, utrosque feroces, & quibus omnis fiducia in armis sita est. Itaque quum potens armatus custodit arcem suam, in tranquillo sunt ea quæ possidet.

22 Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, & spolia ejus distribuet.

[22] Quod si quis illo potentior adoriatur eum, & armis armatum vicerit, nullum inibit cum eo consortium, sed domum ipso profligato occupabit. Arma, quibus confidebat, eripiet, opes ejus & omnem supellectilem diripiet, ac suis militibus distribuet.

23 Qui non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit.

[23] Nunc vestrum est dispicere, ab utro stare malitis, à Deo potentiore, an à Satana mox expellendo. Si cum Satana pax est, cum Deo simultas est. Si cum Deo pax est, nihil convenit cum Satana. In alterutrius castris pugnandum est. Non fert hoc tempus otiosos. *Qui non est in parte mea, adversarius est mihi*, & hoc ipso lædit, quia cum favere debeat, non favet: *& qui non colligit mecum, dispergit.*

24 Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem: & non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi.

[24] Quoniam autem Judæi sibi sumebant opinionem justitiæ, & hac fiducia vel negligebant Euangelicam doctrinam, vel aversabantur etiam, proposuit ænigma, quo significaret gravius damnandos eos, qui aliquousque progressi ad justitiam, relaberentur ad pristina flagitia, quam qui nunquam cognita luce veritatis Euangelicæ perseverassent in caligine vitiorum suorum. Populus enim Judaicus per Legem segregatus est ab idololatris gentibus, sed subinde relapsus ad priora crimina, tandem huc devenit impietatis, ut quicquid majores peccassent occidendis Prophetis, conspirando adversus Mosen, id septuplo sceleratius renovarent in Filium Dei, & in hujus discipulos. Quanquam hæc parabola, & ad unumquemvis hominem pertinet, qui semel baptismo ablutus à peccatis pristinis, semel Euangelico sermone liberatus à Spiritu malo hujus mundi, negligenter habet donum Dei, nec curat semper ad perfectiora progredi. Huic ad pristinam vitam revoluto, ad nihil aliud proderit baptismus ac cognitio sacræ doctrinæ, nisi ut graviorem damnationem sibi accersat in die judicii, videlicet ad pristinos errores ingratitudinem etiam, ac malitiam adjungens. Porro sic habet parabola: *Quum immundus Spiritus exierit ab homine*, virtute Dei depulsus, quoniam illi pertinax voluntas est nocendi, *obambulat per loca sterilia aridaque, quærens requiem. Eam quum nusquam inveniret, dicit apud se: Revertar in domum meam unde exivi.*

25 Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam, & ornatam.

[25] *Ad hanc igitur rediens, reperit eam scopis quidem mundatam*, sed vacuam.

26 Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus.

[26] *Hoc ubi videt, abit & adjungit sibi septem alios Spiritus, sceleratiores quam esset ipse, cumque tali sodalitio commigrat in domum*, purgatam quidem, sed incustoditam, nullisque virtutum Euangelicarum præsidiis armatam. Nam ornamenta ceremoniarum præbent quidem speciem pietatis, sed quoniam, si nihil accedat, inania quædam rerum simulachra sunt, non arcent impiorum Spirituum assultum, sed occasio sunt majoris impietatis. Itidem accidit homini, qui purgatus ab uno Dæmone, fit septem pejoribus obnoxius.

27 Factum est autem, cum hæc diceret: extollens vocem quædam mulier de turba, dixit illi: Beatus venter, qui te portavit; & ubera, quæ suxisti.

[27] *Quum hæc* aliaque multa *loqueretur Jesus* promiscuæ multitudini, *mulier quædam*, admirans sermones tam sapientes & efficaces, *sustulit vocem è media turba, & dixit: Beatus venter illius mulieris, quæ te portavit, & beata ubera nutricis, quæ suxisti.* Adversus Synagogam calumniatricem edita vox est hujus mulieris, quæ typum habet Ecclesiæ.

28 At ille dixit: Quinimmo beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.

[28] Jesus itaque non renuit, sed perficit illius prædicationem, dicens: *Sane beati sunt qui audiunt sermonem Dei, & servant illum* in animo suo, ne effluat, ut aliquando producat fructum æternæ salutis. Id multo felicius est, quam gessisse corpus corpore, aut lacte nutrisse. Una tantum potuit gestare, aut lactare. Cæterum hæc beatitudo potest omnium esse communis.

29 Turbis autem concurrentibus cœpit dicere: Generatio hæc, generatio nequam est: signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ.

[29] Quum autem ad has voces densior etiam hominum multitudo concurreret, cœpit Jesus respondere his, qui signum poposcerant è cœlo, quasi quæ hactenus gessisset Jesus, humilia essent, nihilque dignum haberent magno Propheta, hæc præstari plebejis: cæterum ipsis Pharisæis, utpote doctis ac sublimibus viris, aliquod peculiare prodigium ostendendum è cœlo. Id autem dicebant nequaquam animo simplici, sed tentantes eum, ut si non ostenderet, causarentur cætera facta præsidio Beelzebub: si ostenderet, tum aliud quiddam in eo reperirent, quod calumniarentur. Ait itaque: *Hæc natio mala est*, minimeque simplex. Tot miraculis conspectis *ostentum quærit*, non cui credat, sed quod calumnietur: non impetrabit autem quod fraudulenter petit, sed accipiet ostentum, quod meretur: non dabitur quod calumnietur, sed dabitur quo coarguetur. *Dabitur enim ostentum Jonæ Prophetæ.*

30 Nam sicut fuit Ionas signum Ninivitis: ita erit & Filius hominis generationi isti.

[30] Ad prædicationem Jonæ Ninivitæ pœnitentiam scelerum suorum egerunt, quum apud illos nullum edidisset miraculum. Hæc natio nullis miraculis, nullis beneficiis potest ad pœnitentiam emolliri, & tamen adest, qui major sit Jona Propheta, quem isti mirantur, quod exceptus à ceto, vixerit in ejus ventre tribus diebus ac tribus noctibus, deinde pro mortuo habitus, subito vivus apparuerit. Huic simile, sed prodigiosius erit, quod Filius hominis sepultus erit in corde terræ tribus diebus, sed præter omnium malorum exspectationem tertio die vivum reddet terra, quem mortuum acceperat.

31 Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, & condemnabit illos: quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis: & ecce plus quam Salomon hic.

[31] Itaque in supremo judicio hæc natio, quæ præ se contemnit omnes, quæ sibi religionis arcem tenere videtur, condemnabitur à multis nationibus, quæ videbantur à religione alienissimæ. *Regina Sabæorum consurget in judicio cum viris hujus nationis, & condemnabit illos, quod* mulier, & à legis doctrina aliena, tamen *ab extremis finibus orbis longo itinere venerit Hierosolymam, ut audiret sapientiam Solomonis. Et tamen in hoc loco quiddam est Solomone majus.* Et quod adest contemnitur.

32 Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione hac, & condemnabunt illam: quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ, & ecce plus quam Ionas hic.

[32] *Viri Ninivitæ*, legis expertes, & idolorum cultores, *contendent cum hac natione in judicio, & condemnabunt eam*, quod ipsi pœnitentiam scelerum suorum egerint ad prædicationem hominis ignoti & exteri, nullis miraculis, nullis beneficiis sese commendantis. *Et ecce hîc præsens est quiddam ipso Jona majus*: nec tamen commoventur ad resipiscentiam.

33 Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio: sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant.

[33] Quanquam autem complures essent apud Judæos, quibus Euangelii lux magis etiam excæcaret animos ipsorum, tamen non oporteret posthac supprimi veritatem, cujus cognitio plurimos esset adductura ad salutem æternam. Nec enim incredulorum obstinata malitia bonis obesse debet. Itaque proferenda veritas in publicum est, in malorum atrociorem perniciem, in bonorum salutem: *Nullus*, inquit, *accendit lucernam, & abdit eam in loco abstruso, aut tegit eam imposito modio, sed imponit candelabro, ut luceat domum ingredi volentibus.*

34 Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit.

[34] Quod est domus sine lucerna, quod est corpus sine oculis, hoc est animus absque cognitione veritatis, quæ per fidem simplicem contingit. *Si oculus tuus fuerit simplex*, ac nullis hujus mundi cupiditatibus vitiatus, accipiet lumen æternæ veritatis, ac *totum corpus tuum fruetur hoc lumine*, necubi impingat. *Sin oculus corporis fuerit vitiatus, totum corpus erit obnoxium tenebris.* Siquidem ex fide judicium est, ac decreta vivendi. Hic fons est bonorum omnium, qui si fuerit vitiatus, cætera vitientur oportet.

35 Vide ergo ne lumen, quod in te est, tenebræ sint.

[35] Vide igitur ut hic oculus, quo cernitur veritas, in te purus sit ac sincerus, ne hoc ipsum membrum, quod solum est luminis capax, totique prælucet corpori, tenebris sit obnoxium. Hoc enim vitiato, quod est caput & radix omnium bonorum operum, etiam

illa

A illa quæ bona videntur, bona non sunt. Contra, quæ Pharisæis mala videntur, mala non erunt, si fons, unde proficiscuntur, fuerit sincerus.

36 Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

[36] Quod lucerna est oculo purgato, hoc sermo divinus est animo, à pravis cupiditatibus per fidei simplicitatem purgato. Quicquid ex fide non proficiscitur, peccatum est. Quod si oculus interim corporis tui fuerit sincerus, illustratus lucerna veritatis Euangelicæ, membris omnibus suum lumen impartiet, ut nulla in parte corporis sit aliquid tenebrarum, videlicet omnibus prospiciente oculo. Itaque quicquid fecerit manus, quicquid pes, quicquid cætera membra, non erit obnoxium tenebris, sed totum corpus erit lucidum, veluti tota domus lucida est, omnibus prælucente fulgore lucernæ.

37 Et cum loqueretur, rogavit illum quidam Pharisæus ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit.

B [37] Consequutum est autem, per quod hoc, quod docuit Dominus, velut explanaretur. Siquidem Pharisæi, cum haberent oculum vitiatum, & justitiam constituentes in ceremoniis corporalibus, negligerent ea quæ non cernuntur, nisi puris oculis, quibus prælucet lucerna veritatis Euangelicæ, ibi putabant esse lumen, ubi erant tenebræ: & tum maxime impingebant, quum sibi viderentur pulchre ingredi: & illic judicabant esse grave crimen, ubi nullum erat: ubi vero gravis erat culpa, nullam esse putabant. Habebant enim oculos superstitione Legis, ignorantia, fastu, livore, avaritia, hypocrisi, cæterisque malis vitiatos. *Quidam* igitur *Pharisæus rogavit Jesum, ut pranderet apud se.* Non recusavit Jesus, nulli se non præbens, ut omnes ad se pertraheret.

38 Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium.

C [38] Quum autem Dominus accubuisset illotus, idque præter morem Pharisæorum, cœpit Pharisæus tacita secum cogitatione mirari, quid esset causæ, cur non lavisset Dominus, prius quam accumberet. Et illico ex re, quæ neque bonum facit hominem, neque malum, nascitur id, quod vere perpetuo malum est. Habent autem proprium illud ac genuinum ceremoniæ Pharisaicæ, quæ rebus corporalibus constant, ut gignant obtrectationes, suspiciones malas, perversa judicia, dissidium, odium, & rixas.

39 Et ait Dominus ad illum: Nunc vos Pharisæi, quod deforis est calicis & catini, mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate.

D [39] Jesus igitur intelligens, hanc esse præcipuam pestem Euangelicæ pietatis, acriter coarguit Pharisaicam superstitionem, dicens: Moses olim præscripserat aliquos ritus purificationis, qui tamen typum & imaginem haberent purgandæ mentis. Nam huc pertinet quicquid Lex illa figuris suis adumbravit. Nunc vero postquam emicante veritate, par est umbras illas vetustæ Legis paulatim evanescere, vos Pharisæi, qui perfectam Legis scientiam profitemini, solum eam Legis partem amplectimini, quæ minimum habet momenti ad veram pietatem. Nec in hoc solum peccatis, quod carnem Legis amplectamini, neglecto spiritu Legis, verum etiam carnalibus ceremoniis additis ac vestris constitutiunculis, sanctiores haberi vultis, quam præcepta Dei. Vera puritas in animi sita est innocentia. Vos autem corpus subinde lavatis, lavatis calices, & catinos, res extrarias, & nihil ad veram * pietatem facientes. Atque interim interior ac potior vestri pars illota, scatet sordibus Deo abominandis, rapina & iniquitate. Creditis vos inquinari, si biberitis ex illoto calice, aut ederitis ex catino non loto, & puri vobis videmini, si calix simul & catinus, & quod in illis est, rapina & fraude paratum sit?

40 Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id, quod deintus est, fecit?

E [40] O stulti perversique judicii. Nonne qui condidit corpus, idem condidit animum? Itaque si puritas usque adeo cordi est, oportebat totum hominem purum facere. Verum par erat priorem esse curam ejus partis, quæ potior est.

41 Verumtamen quod superest, date eleemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis.

F [41] Sed interim vobis ipsis blandimini, quasi abunde puris, si corpus & vasa subinde lavetis aqua, & animum fraudibus, rapinis, odio, livore, ambitione, cæterisque pestibus inquinatum, purgetis eleemosyna, quam cum ad ostentationem faciatis, tamen arbitramini sufficere ad summam animi munditiem.

42 Sed væ vobis Pharisæis, quia decimatis mentham, & rutam, & omne olus, & præteritis judicium & charitatem Dei: hæc autem oportuit facere, & illa non omittere.

[42] Sed væ vobis Pharisæis, qui sub prætextu religionis agitis vestrum negotium, decimantes etiam olerum vilissima, mentam & rutam, quasi soli Sacerdotes ac Levitæ curæ sint Deo. Atque interim contra mentem Dei fraudulenter agitis cum proximo, nec sublevatis egentem, sed invidetis felicioribus, opprimitis imbecilles. O vere præposterum judicium! Hæc, quæ Lex præscripsit ad tempus servanda juxta carnem, oportuit quidem non omittere, sed illa, quæ maxime vult fieri Deus, quæ perpetuo bona sunt & ipsi grata, in primis erant præstanda. Quæ ad vestrum commodum pertinent, superstitiose etiam curatis: quæ ad proximum sublevandum, negligitis.

43 Væ vobis Pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro.

[43] Væ vobis Pharisæis, qui quum foris præ vobis geratis imaginem sanctimoniæ, tamen intus tumetis ambitione, captantes honoratiores sellas in synagogis, & audire gaudetis magnificos illos titulos, Rabbi, Rabboni, ab his qui salutant in publico: nihil aliud agentes, nisi ut hominum oculis placeatis: pro nihilo ducentes, quod animi sordibus displicetis oculis Dei.

44 Væ vobis, quia estis ut monumenta quæ non apparent, & homines ambulantes supra, nesciunt.

[44] Proinde væ vobis cum vestra hypocrisi, qui similes estis monumentis defunctorum, quæ foris nitent opere albario, titulis, variisque picturis, quum intus sint omni spurcitie referta. At interim quod apparet, blanditur oculis hominum prætereuntium: quod autem occulunt, fallit. Sed homines falli possunt, Deus introspicit intimos cordis sinus.

45 Respondens autem quidam ex Legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis.

[45] Quum hæc aliaque magna severitate diceret Dominus in fucatam Pharisæorum sanctimoniam, quidam è Legisperitis, studens cohibere libertatem Jesu, dixit illi: Dum ista dicis in Pharisæos, nos quoque afficis contumelia. Non tolerat liberum sermonem sibi male conscius animus, & exemplum libertatis in alios, metuit ne in se recidat.

46 At ille ait: Et vobis Legisperitis væ: quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt, & ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas.

[46] At Jesus æterna veritas, quæ nescit assentari, quum sola sit inculpabilis, nec in aliud tamen objurgat, nisi ut medeatur malis, respondit Legisperito: Si quæ dico, in vos quoque competunt, uti fateris: erit igitur & vobis Legisperitis væ, qui non contenti exigere Legis observatiunculas omnes ab idiotis, verum etiam præter Legis auctoritatem de vestro multa adjicitis: & onus addentes oneri, sarcinam importabilem imponitis humeris simplicium, & ipsi interim vobis indulgetis, adeo non attingentes ea, quibus gravatis alios, ut nec illa præcipua servetis, sine quibus cætera nihil prosunt.

47 Væ vobis, qui ædificatis monumenta Prophetarum: patres autem vestri occiderunt illos.

[47] Væ vobis, qui ad ostentationem vestræ integritatis exstruitis monumenta Prophetarum, quum illorum complures majores vestri interfecerint.

48 Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra.

[48] Itaque fit, ut hoc ipso, quo studetis dissimulare malitiam vestram, prodatis. Dum enim ornatis monumenta Prophetarum, fatemini fuisse detestabiles, qui illos occiderunt, quorum memoria sacrosancta est apud vos posteros. Porro quum ipsi in hujus ætatis Prophetas, illis longe superiores, deteriora moliamini, quam patrarint in Prophetas antiquos majores vestri, nonne declaratis, quod quæstu, ambitione, livore & odio excæcati, scientes approbetis impia facta majorum, quæ non solum imitamini, verum etiam superare studetis. Toties vos revocavit ad resipiscentiam Dei bonitas, ac semper in eos impie sævistis, qui vobis veritatem ingerebant, non ob aliud invisam, nisi quod adversaretur vestris pravis cupiditatibus.

49 Propterea & sapientia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas, & Apostolos; & ex illis occident, & persequentur:

[49] Proinde Dei sapientia, quæ ineffabili consilio temperat omnia, prius quam puniat hujus gentis pertinacem malitiam, statuit nihil intentatum relinquere, quo possint ad meliora converti. Cæterum ubi jam declarata fuerit omnibus simul & immensa Dei bonitas, & illorum invicta perversitas, tanto dabunt atrociores pœnas, quanto diutius tolerati sunt,

* Alia Editio addit, *animi*.

sunt, quanto majoribus beneficiis provocati sunt ad poenitentiam. Sic igitur apud se loquuta est sapientia Dei: Quid amplius faciam isti nationi intractabili? Misi Mosen, misi veteres Prophetas complures, misi Joannem Baptistam. Adversus Mosen conjuratum est: Prophetas vel occiderunt, vel afflixerunt: ne Joannem quidem plus quam Prophetam, audierunt: nec illi fuit impune, bene monuisse. Venit Filius hominis, & illi machinantur exitium. Mittam ad eos postremos omnium Prophetas, qui Legem spiritualiter interpretentur: mittam Apostolos, qui miraculis polleant, qui de omnibus gratis benemereantur, qui salutem omnibus offerant minimo negotio parandam, videlicet fide. Ac ne hos quidem audient, sed persequentur, affligent, ejicient, & quosdam etiam occident. Adeo vincet illorum malitia Dei bonitatem.

50 Ut inquiratur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione ista.

50 Tandem cum eo creverit illorum malitia, ut omnium ætatum scelera superarint, non solum æquarint, tum irruet in eos ultio divina, & requiretur ab eis sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est ab orbe condito:

51 A sanguine Abel, usque ad sanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & ædem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione.

51 Nimirum à sanguine Abel, qui primus omnium occisus est ab invido fratre, usque ad sanguinem Zachariæ sacerdotis, filii Jojadæ, qui multitudinem revocans ad saniora consilia, lapidatus est per tumultum populi inter ædem & altare. Atque ille moriens, & suam testificans innocentiam, & illorum impietatem, dixit: *Videat Dominus & requirat.* Nunc hujus ultionis tempus instat. Una natio veluti pro omnibus majorum facinoribus pœnas dabit, quæ quicquid fuit in omnibus malitiæ, supergressa est. Futurum est haud dubie, quod divina sapientia futurum esse prædixit. Hujus ætatis Judæi, quoniam superant omnium veterum rebellionem, perversitatem, crudelitatem, tam atrociter punientur, quasi quicquid diversis seculis impie designarunt majores, id soli peregissent.

52 Væ vobis Legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ, ipsi non introistis, & eos, qui introibant, prohibuistis.

52 Etiam atque etiam væ vobis Legis peritis, qui quum profiteamini Legis cognitionem, quæ spiritualis est, & vindicaveritis vobis clavem scientiæ, quæ debebat aperire aditum in regnum cœlorum, tamen non solum ipsi non introistis, verum alios introire volentes exclusistis. Dum enim Legem perperam interpretamini, oppugnatis id, quod est totius Legis caput.

53 Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi & Legisperiti graviter insistere, & os ejus opprimere de multis,

53 Ad hujusmodi sermones, subamaros quidem ob libertatem veritatis, sed salutiferos, si voluissent recipere pharmacum, vehementer offensi sunt simul & Pharisæi & Legis periti: sed quoniam taciti secum agnoscebant esse verissima, quæ dicebantur, dissimulant quidem apud populum:

54 Insidiantes ei, & quærentes aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum.

54 Sed tamen interim observant omnia Jesu dicta, venantes si quid proficisceretur ab ore ejus, unde possent illi calumniam struere, ne privato quodam odio, sed studio religionis ac pietatis viderentur illum persequi. Habet enim & hoc hypocrisis Pharisaica, ut nihil tam impium moliatur, cui non prætexat pietatis fucum.

CAP. XII.

Mox de fermento: Pater: confessio: avaris:
Adspice aves: poli opes: fær veluti, illa dies.

1 Multis autem turbis circumstantibus, ita ut se invicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos: Attendite à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis.

1 QUONIAM autem Dominus Jesus noverat insanabilem esse malitiam Pharisæorum, Scribarum, ac Legis peritorum, voluit palam illorum hypocrisim traducere, ne quis incautus eorum simulatione falli posset, *jam tum multis turbis circumstantibus, adeo ut se invicem conculcarent, cœpit dicere discipulis suis: Cavete vobis à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis.* Tales esse studete, quales haberi vultis. Nihil posthac fucatum diu latere poterit.

2 Nihil autem opertum est, quod non reveletur: neque absconditum, quod non sciatur.

2 Veniet tempus, quod in apertum proferet & vestram innocentiam, & illorum malitiam. *Nibil autem sic nunc opertum est, quod mox non sit retegendum: neque quicquam tam absconsum, quod post non sit venturum in notitiam hominum.*

3 Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur: & quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis.

3 Quare curate, ut omnia vita vestra fuco careat, neque quicquam dicatis, faciatisve, aut cogitetis etiam soli, quod nolitis ab omnibus sciri. *Quoniam quicquid nunc clanculum in tenebris dixeritis, olim narrabitur clara luce: & quicquid nunc in aurem dixeritis in cubiculis, olim prædicabitur in tectis.*

4 Dico autem vobis amicis meis: Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant.

4 Offendet veritas homines impios, fucatos imagine pietatis, sed nullius mali metus abducat vos à sincera prædicatione veritatis Euangelicæ. Extremum malorum est, ut occidant, sed corpus duntaxat. *Ego vero illud dico vobis amicis meis*, ne meo fretos præsidio quicquam terreat istorum crudelitas, qui ut omnia moliti sint, *corpus possunt occidere, quo facto, non habent præterea quo lædant.* At non moritur, qui mea causa occiditur.

5 Ostendam autem vobis quem timeatis: timete eum, qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam: ita dico vobis, hunc timete.

5 Quod si metum adhibere placet in consilium, æquum est, ut levior metus cedat majori, & ille potius timeatur, qui totum hominem nutu potest perdere. Hunc si vultis vobis ostendi, Deus est, qui solus habet potestatem, *ubi corpus occiderit, etiam animam mittere in gehennam.* Ne quid terreat hominum impiorum crudelitas, qui leviter possunt lædere: imo ne lædere quidem, nec hoc ipsum possunt nisi permissu Dei. Quod si terrore hominum degeneraveritis à sinceritate prædicationis Euangelicæ, vitantes levia ac temporaria mala, incidetis in æterna mala. Clavus igitur clavum pellat, & Dei timor exigat timorem hominum. Nolite metuere, ne pereatis ante diem.

6 Nonne quinque passeres veneunt dipondio, & unus ex illis non est in oblivione coram Deo?

6 Omnino moriendum est omnibus: nec refert quam diu vixeris, sed quam bene. Ea feliciter hinc exit, quisquis ob nomen meum mortem oppetit. Nec id fiet ante tempus à Patre præfixum vobis, ut nihilo diutius victuri sitis, etiamsi maxime vos discruciaret metus mortis. Et hoc erit curæ Patri vestro, ut suo quisque tempore moriatur. Quanquam ista videntur casu fortuitoque geri, tamen nihil accidet vobis, nisi permissu Patris, cui vestra omnia curæ sunt. Quid passerculo vilius, aut contemtius? Nonne quinque licet emere dupondio? Et tamen horum cura est Deo, neque quicquam perit etiam vilissimorum animantium inscio Patre.

7 Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus pluris estis vos.

7 Vos autem, quos ex omnibus paucissimos delegit ad illustrandam sui nominis gloriam, adeo non negligit, ut omnes etiam capitis vestri pilos habeat numeratos. Adversus hujus voluntatem pugnare impium sit. Nihil autem volet ille, nisi quod optimum fore noverit. Itaque de vita sollicitudinem omnem in illum conjicite. Cui curæ sunt passerculi, non negliget vos, tanto passerculis omnibus meliores. Itaque nolite metu malorum, quæ possunt homines hominibus inferre, desciscere à professione nominis mei, memores, per has temporarias afflictiones iter esse ad felicitatem æternam. Nec enim erit socius gaudii, qui recusarit esse socius doloris: nec erit consors gloriæ, qui nunc recusat particeps esse ignominiæ.

8 Dico autem vobis: Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, & Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei:

8 Quanquam hæc ignominia apud homines, vera gloria est apud Deum. Nam illud affirmo vobis: Quisquis professus hic fuerit nomen meum coram hominibus, quod apud mundum erit invisum & exsecrabile, profitebor & ego illum, quum proferetur Filii Dei majestas coram Angelis Dei.

9 Qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei.

9 Contra qui me non agnoverit hic apud homines, nec à nobis agnoscetur coram Angelis Dei.

10 Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi: ei autem, qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur.

10 Scio hujus corporis infirmitatem multis futuram offendiculo: sed culpa, quæ vel ab humano proficiscitur errore, vel ab imbecillitate naturæ, quamvis atrox fuerit, tamen facile condonabitur. Proinde quod me vocant Samaritanum, vini potorem, amicum publicanorum, & Jesum fabri filium, facile remittetur si resipiscant. Est enim convitium, cui locum dedit hujus corporis imbecillitas. Cæterum

rum qui convitium dixerit in Spiritum Sanctum, per quem Deus operatur hæc miracula, quoniam destinata malitia sciens ac volens repugnat gloriæ Dei, non inveniet veniam nec in hoc seculo, nec in futuro. Quemadmodum Angelis impiis non est relictus reditus ad pœnitentiam: quoniam nulla infirmitate, sed obstinata malitia restiterunt Deo, nec resipiscent unquam, nec veniæ spem habent: eodem in statu fuerint homines, perversitatem illorum imitantes. Me vident hominem, dormientem, esurientem, videbunt & morientem: ignosci potest, si quid in me dicunt, quod in hominem potest competere. Cæterum quod invidia corrupti tribuunt ea facta spiritui Beelzebub, quæ sciunt esse virtutis divinæ, & Deum fraudantes sua gloria, & in impios Dæmones transferentes quod Dei est: hæc nimirum est diabolica malitia, quæ ideo non impetrabit veniam à Deo, quanquam ad miserendum propensissimo, quia nescit pœnitere. Multis igitur modis obstrepetur vestræ prædicationi. Quidam enim aut simpliciter errantes persequentur vos, aut errori mixta malitia. Quidam adversus animi conscientiam veritatem perspectam & cognitam oppugnabunt, non ob aliud, nisi quod adversetur pravis ipsorum affectibus.

11 Cum autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus & potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis.

11 Per hos spiritus Satanæ malus rebellabit spiritui Dei bono; ac per suos satellites omni machinarum genere vos impetet. Quamvis autem estis idiotæ, tenues, & humiles, non est quod metuatis mundi tumultum adversus vos. Sufficit spiritus Dei benignus ac simplex adversus omnem vel fraudem, vel violentiam hujus mundi. Quum igitur pertrahemini in Synagogas illorum, delati de magnis criminibus, quum pertrahemini ad magistratus & principes, nolite facere, quod vulgus reorum solet, qui solliciti sunt, quid respondeant, aut quid loquantur, quo possint elabi è causa. Dabitis hoc publicæ potestati, ut vocati compareatis.

12 Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora, quid oporteat vos dicere.

12 Cæterum non est quod vereamini conspectum illorum, aut solliciti sitis, ut meditata oratione vos ipsos defendatis. Semper erit in promtu veritatis simplex oratio. Hanc, quoties erit opus, vobis suppeditabit Spiritus Sanctus. Qualis est vita vestra, talis erit & oratio. Nihil autem efficacius simplici veritate. Quemadmodum autem terror judiciorum nonnullos transversos abducit à sinceritate professionis Euangelicæ, ita multos pecuniæ studium corrumpit.

13 Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo, ut dividat mecum hereditatem.

13 Ut igitur & hunc affectum penitus eximeret Dominus ex animis discipulorum, velut humilem & indignum aggressis cœleste negotium, oblatum est argumentum, per quod ita fieret. Quum enim esset frequentissima turba circa Jesum, neque quisquam antehac rem tam humilem ausus fuisset ab illo petere, quidam dixit illi: Magister, frater meus occupat hæreditatem communem, ac tergiversans, prorogat partitionem, hic mihi succurrat tua auctoritas: *Dic illi, ut mecum dividat hæreditatem.*

14 At ille dixit illi: Homo, quis me constituit judicem aut divisorem super vos?

14 Jesus autem velut indignans, quod à negotio cœlesti ad carnales ac sordidas curas interpellaretur, simul interim docens suos, non oportere implicari negotiis profanis ac sordidis eum, qui gerit munus Apostolicum, respondit: Homo, qua fronte me interpellas adversus fratrem tuum de dividunda hæreditate? *Quis me constituit judicem inter vos* dissidentes de re levi, ac mox peritura? *Aut quis me vobis dedit divisorem hæreditatum?* An mundus hic non habet judices, qui lites tam humiles dirimant? Mihi non est delegatum, ut hic aut ille ditescat hæreditate, sed ut omnes perveniant ad hæreditatem vitæ immortalis.

15 Dixitque ad illos: Videte, & cavete ab omni avaritia: quia non in abundantia cujusquam vita ejus est, ex his quæ possidet.

15 Deinde versus ad discipulos, ac cæteros qui aderant, cœpit eos exemplo interpellatoris dehortari à studio divitiarum: non quod per se malæ sint, sed quod in his præcipuum vitæ præsidium ponere, & harum studio revocari ab his, quæ pertinent ad æternam felicitatem, stultitia sit. Etiam atque etiam cavete, inquit, ab omni confinio avaritiæ: frequenter enim sub prætextu necessitatis ac providentiæ obrepit triste vitium, quod semel admissum abducit hominem in omne dedecus. Ac vix vitari poterit, nisi leviter & contemtim possideamus etiam ea, quæ nostro jure possidemus.

16 Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit:

16 Cæterum qui sic fidunt divitiis suis, ut in his ingens aliquod humanæ felicitatis præsidium collocent, vehementer fallunt seipsos. Non enim abundantia facit ad felicitatem, sed potius ad sollicitudinem, & contemtum eorum, quæ vel sola quærenda sunt. Siquidem naturæ necessitas exiguo placatur. Id quo crasso populo altius infigeret, adjecit Dominus similitudinem, ad quam suum quisque affectum exigeret, atque examinaret: *Erat*, inquit, *homo locuples, cujus agri fructus uberrimos attulerant*, ut sunt anni proventus impares.

17 Et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos?

17 Ille vero nihil interim cogitans de sublevanda proximorum egestate, sed perinde quasi quod natum esset, uni natum esset, de recondendo sollicitus est, non de erogando. *Dixit enim apud se: Quid faciam? Annonæ ubertas major est, quam ut horrea mea sufficiant recondendis iis, quæ provenerunt.*

18 Et dixit: Hoc faciam: Destruam horrea mea, & majora faciam: & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea,

18 Si caritatem adhibuisset in consilium, quum sic æstuaret animo, dixisset illi: Circumspice quam multis desit, quod tibi superest. Agnosce cui debeas etiam istam anni tui felicitatem. Sortem indulsit Deus, unde colligas usuram operum cœlestium. Permuta fluxa bona perennibus, terrena cœlestibus, humana divinis. Ita lucro fuerit tua liberalitas. Sed quoniam stultitiam & incogitantiam maluit adhibere in consilium, hujus impulsu dixit apud se: *Demoliar horrea mea vetera, & exstruam majora, & in his recondam universum hujus anni proventum, cæteraque bona mea*, ne quid pereat.

19 Et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare.

19 Constabilitis autem, & in tuto collocatis omnibus, securus omnium, *dicam animæ meæ: Anima habes repositam magnam rerum copiam, quæ sufficiat in multos annos: requiesce, ede, bibe, & oblecta te.*

20 Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem parasti, cujus erunt?

20 Hoc diutinæ felicitatis somnium quum dives ille versaret in animo suo, subito venit ad illum vox Dei, dicentis: Stulte, quum ipsa vita tibi sit incerta, cur recondis in multos annos, quum his quæ reponis frui non possis, nisi in hac vita, quæ nulli vel ad unum diem certa est? Quid tibi promittis annos plurimos? *Hac ipsa nocte repetent abs te animam tuam. Et ista, quæ parasti, cujus erunt?* Certe tua non erunt. Hæredi relinquas oportet, aut si quis alius occupet. Cæterum spirituales opes, quas erogandis divitiis licebat comparare, etiam mortuum fuissent comitatæ.

21 Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives.

21 Habes exemplum ac statum hominis, qui sibi recondit opes hujus mundi, ac sibi tantum dives est, nec est dives erga Deum, qui cupit in suis membris refocillari per eos, quibus res superest. Ac felicius divites sunt, qui sic pauperescunt.

22 Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico vobis: Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, neque corpori quid induamini.

22 Hæc promiscuæ multitudini loquutus Dominus, mox conversus ad discipulos suos, quos oportebat non solum abesse ab omni avaritia, verum etiam vacare omni sollicitudine hujus vitæ, ne qua res illorum animos remoraretur ab Euangelico negotio: *Ideo*, inquit, *jam antehac dixi vobis*, & repetens iterum iterumque moneo, *nolite solliciti esse de vita vestri corporis, anxii ne desit cibus*, aut potus: *neque rursum de corporis incommodo, ne desit illi vestis.* Pater vester cœlestis, qui vobis dedit quod præstantius est, etiam illud addet quod est vilius.

23 Anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimentum.

23 *Anima potior est cibo*, quanquam sine cibo interim non durat in domicilio corporis, *& corpus pretiosius est vestimento.* An putatis divitem juxta ac benignum Patrem passurum, ut quum largitus sit vitam, desit cibus, quo vita prorogetur? aut qui dedit corpus, commissurum, ut corpori desit quo tegatur?

24 Si Dei providentia non cessat in animantibus brutis ac vilibus, an cessabit in vobis, quos ad rem tantam delegit? *Considerate corvos: neque serunt, neque metunt, nec penuarium habent, nec horreum, & tamen Deus etiam illis prospicit de pabulo*, nihil eorum negligens quæ condidit. Quanto magis vobis prospiciet Pater, quos tanto corvis habet cariores?

25 Quid, quod non solum diffidentiæ est, anxie distorqueri cura rerum hujusmodi, verum etiam stultitiæ? Stultum enim est sollicitudine nihil profutura discruciari. Nemo sollicitudine sua vitam suam reddere potest uno die longiorem. Quid, quod ne corporis quidem modus, aut figura vobis in manu est? Deus dat illi formam quam vult, dat illi modum quem vult, sic dat illi & vitam, quamdiu vult. *Quis autem vestrum sollicitudine sua possit ad sui corporis staturam adjicere cubitum unum?* Aut quis sollicitudine sua possit unum capitis pilum ex albo nigrum, aut ex nigro album reddere?

26 Si igitur in his, quæ minimi momenti sunt, nihil profuerit vestra sollicitudo, quorsum attinet esse sollicitos de vita?

27 Jam ne sitis anxii de vestitu, *considerate mihi lilia*, quæ in pratis nulla hominum cura proveniunt, quomodo nullo curante surgunt ad justam magnitudinem. *Non laborant, neque nent*, neque texunt, & tamen providentia Patris adeo non sinit iis deesse vestem, ut nec opulentissimus ille Solomon, quum maxime ostentaret strepitum suæ fortunæ, sic vestitus fuerit, ut unum quodvis ex liliis pratensibus, ad breve tempus duraturum.

28 *Quod si Deus* tanta providentia *vestit herbam* etiam vulgo nascentem, & mox perituram: & *quæ hodie viret in agro, cras arefacta conjicitur in clibanum: quanto magis non sinet vos esse nudos, ô parum fidentes?* nec enim aliunde nascitur ista sollicitudo, nisi ex diffidentia erga Patrem & potentissimum, & liberalissimum, & providentissimum.

29 Si is pascit, si vestit, si gubernat universa quæ condidit, abjicite vos quoque sollicitudinem de rebus infimis, cibo, potu, & vestitu. Istarum rerum nec vos dejiciat penuria, nec efferat exuberantia.

30 Neque supini pendeatis à cœlo, observantes omnia tempestatum præsagia, pallescentes quoties astra minitantur annonæ penuriam. De his enim rebus etiam in longinquum inquirere gentium est, qui mundo dediti nesciunt Deum: vos autem qui nostis, quam benignum habeatis Patrem in cœlis, quid inani sollicitudine torquetis animos vestros? Scit enim Pater vester, quod his, quæ pertinent ad corporis alendi tegendique necessitatem, indigetis. Nec tam durus est, ut vos, suum agentes negotium, sinat harum rerum inopia perire.

31 Quin potius prima sit vobis cura promovendi regni Dei, cujus vos delegi præcones ac ministros. Hujus justitiam ante omnia quærite, non sitam in ceremoniis Judaicis, sed in his rebus, quas ante docui vos: & toto animo hoc agite, quod est omnium maximum. Cætera leviora Deus ipse vobis adjiciet omnia, neque quicquam patietur desiderari.

32 Ne qua res vos terreat, pusille grex, pauci estis, humiles estis, idiotæ estis, nullis opibus, nulla potentia, nullis armis, nullis copiis instructi estis adversum mundum hunc impium, & omni genere machinarum in vos cooriturum. Non est tamen quod formidetis. Sic complacitum est Patri vestro, rejectis potentibus, doctis, & elatis, vobis juxta mundum abjectissimis dare regnum hoc, quod arcanis opibus animorum, quod cœlestibus præsidiis invictum est.

33 Quare delecti ad tantam dignitatem regni cœlestis, contemnite ista humilia: destinati bonis perennibus, negligite mox peritura. Quod si terrenæ possessiones remorantur vos à rebus tanto melioribus, vendite quæ possidetis, & pecuniam inde col-

24 *Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, & Deus pascit illos. Quanto magis vos pluris estis illis?*
25 *Quis autem vestrum cogitando potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?*
26 *Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de ceteris solliciti estis?*
27 *Considerate lilia quomodo crescunt: non laborant, neque nent: dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis.*
28 *Si autem fœnum, quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos pusillæ fidei?*
29 *Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis: & nolite in sublime tolli:*
30 *Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis.*
31 *Verumtamen quærite primum regnum Dei, & justitiam ejus: & hæc omnia adjicientur vobis.*
32 *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum.*
33 *Vendite*

A lectam erogate in sublevandam pauperum inopiam. Non possunt divitiæ magis in tuto collocari: non possunt majore certioreque cum fœnore deponi. Qui dat eleemosynam, Deo fœnerat, qui non potest fallere: & ut dives est ac benignus, pro vilibus reddet pretiosissima, pro terrenis cœlestia, pro fluxis ac mox auferendis æterna. His igitur opibus studete ditescere. *Parate vobis sacculos, qui non veterascunt: reponite vobis thesaurum in cœlis, qui nunquam deficiet, qui vobis tutus sit, & à furibus, & à tineis.*

34 *Siquidem hoc videmus usu venire, ut ubi quisque thesaurum habet, ibi habeat & cor.* Quod enim quis vehementer amat, ejus non potest oblivisci. Veluti B dives, qui domi conditas habet aut defossas opes, etiamsi foris agat, tamen animus domi est, sollicitus ne fur compilet, ne quis casus prodat aut vitiet thesaurum: rursus, qui amant, semper in eo quod amant, habent intentum animum.

35 At oportet vestrum cor semper esse in cœlis. Atque illic semper erit, si in terris nihil habueritis, quod vel miremini, vel ametis, sed universum thesaurum vestrum reconditum habueritis in cœlo. Tempus breve est. Toto studio hoc agendum, ut quam plurimum bonorum operum recondatis in cœlo. Instat dies, quo quisque pro semente rerum temporalium messurus est messem æternam. Is dies, quo-C niam vobis incertus est, oportet in eum semper esse paratos & accinctos. Eritis autem, si nullis mundanarum rerum impedimentis remorabimini, si nullam occasionem benefaciendi prætermiseritis. In hunc igitur diem *sint lumbi vestri semper præcincti, sint lucernæ ardentes* in manibus vestris:

36 *Et similes sitis* prudentibus ac fidelibus *famulis, qui quoniam incertum habent, quando Dominus sit rediturus à nuptiis, perpetuo stant accincti cum tædis, ut, simulatque reversus pulsaverit, confestim aperiant ei.*

37 Non erit ingrata Domino hæc famulorum sedulitas: *sed beati fuerint, si Dominus subito veniens* D *offenderit illos vigilantes.* Nam illud affirmo vobis, quod Dominus pro officio, quod tamen debebant, amplissimam mercedem reponet. *Siquidem ipse vicissim præcinget se, & jubebit illos discumbere, ac præteriens*, observansque quid quisque postulet, *ministrabit illis.*

38 Nec refert, qua parte noctis venerit, (id enim incertum esse voluit) sed quacunque noctis vigilia venerit, *sive in secunda, sive in tertia*, vel intempesta nocte, *beati futuri sunt servi, si Dominus offenderit eos paratos.*

39 Non est igitur unquam cessandum in hac vita. Sed ita vivendum, quasi dies ille hodie essetventu-E rus. Obrepet enim improvisus. Proinde semper curandum, ne opprimat imparatos. Siquidem ubi semel ille venerit, jam serum fuerit sarcire superiorem somnolentiam. *Nullus est paterfamilias* tam socors, *qui passurus sit à fure nocturno perfodi domum suam, si nosset quo tempore fur venturus esset.* Quod si ille vigilat, ne spolietur bonis terrenis, quanto magis vobis est vigilandum, ne perdatis felicitatem æternam. Sicut fur nocturnus obrepit eo tempore, quo dormitur altissime, minimeque exspectatur suffossor, ita Filius hominis subito veniet eo tempore, quo minime venturum suspicabimini.

40 Proinde quoniam vobis id tempus ignotum est, F certum tamen est illud adfuturum, sitis perpetuo parati, instructi bonis operibus, ab omnibus mundanarum rerum impedimentis expediti.

41 Hos sermones quum audisset Petrus, ait Domino: *Domine, parabolam istam utrum vis ad nos proprie pertinere, an ad omnes pertinet?*

42 Dominus autem ita temperat responsum, ut non neget aliqua ex parte pertinere ad omnes, qui cupiunt æternam salutem, sed præcipue significet ad eos attinere, quibus credita est dispensatio sermonis

quæ possidetis, & date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis: quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit.
34 *Ubi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.*
35 *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris,*
36 *Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur à nuptiis: ut, cum venerit, & pulsaverit, confestim aperiant ei.*
37 *Beati servi illi; quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes: amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.*
38 *Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita invenerit, beati sunt servi illi.*
39 *Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam.*
40 *Et vos estote parati: quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.*
41 *Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis hanc parabolam; an & ad omnes?*
42 *Dixit autem Dominus: Quis, putas, est*

fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram?

nis Euangelici. Adjecit autem & aliam parabolam, quo magis accenderet suos ad perpetuam instantiam officii sui, proponens & præmium functis officio, & pœnam ei, qui cessaret in officio. Inter homines, inquit, rarum est invenire fidelem ac prudentem dispensatorem rei familiaris, qui, peregre agente Domino, curet illius familiam, cui præfectus est, non ut tyrannidem in eam exerceat, sed ut ex opibus Domini, cuique suum dimensum, quantum opus est & quando opus est, depromat.

43 Beatus ille servus, quem cum venerit dominus, invenerit ita facientem.

43 *Beatus erit ille servus, quem subito reversus Dominus offenderit in officio.*

44 Vere dico vobis, quoniam supra omnia quæ possidet, constituet illum.

44 Siquidem expertus fidem ac diligentiam in dimensis, præficiet eum omnibus bonis suis, ac veluti rerum omnium consortem habere dignabitur.

45 Quod si dixerit servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire: & cœperit percutere servos & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari:

45 *Contra si servus ille* nec bonæ fidei fuerit, nec prudens, sed elatus absentia Domini, ac delegata præfectura, *dixerit suo cum animo: Dominus meus jam in longum profert reditum*, & fortasse nunquam rediturus est, interim morem geram animo meo: *cœperitque sævire in conservos & ancillas*, non solum non pascens eos ex tritico Domini communis, verum etiam *pulsans illos ac verberans*, ac tyrannidem quandam usurpans, *ipse interim edat, & bibat, commessetur, inebrietur*, heri bona fœdis voluptatibus luxuque prodigens: Quid futurum arbitramini tali dispensatori?

46 Veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, & hora qua nescit, & dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet.

46 *Nimirum redibit Dominus die quo non exspectabatur*, & hora qua nesciebatur, *ac famulum illum*, secure quidlibet facientem, *dividet & amputabit à familia sua*, nec dignabitur eum domus suæ contubernio, *sed annumerabit illum reliquis infidelibus* luiturum pœnas, qui noluerit esse memor officii. Nulla re magis sibi reconciliare potest animum Domini sui dispensator Euangelicus, quam ut absentis Domini benignitatem repræsentet in proximum: nec se putet esse Dominum, sed meminerit esse conservum.

47 Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, & non præparavit, & non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis.

47 Quo vero perfectior fuerit cognitio veritatis Euangelicæ, hoc gravior erit condemnatio, si quod didicit esse rectum, sequi negligat. Levius enim punientur gentes, quibus nec per Legem, nec per Euangelium annuntiata veritas est, quam Judæi, quos Lex erudiit ad aliquem profectum pietatis. Et rursum inter hos acrius punientur Pharisæi, & Legis periti, quam idiotæ. Sed omnium gravissimas pœnas dabunt, quos cognita veritas Euangelica, quos tot miracula, quos exemplum meum non provocarit ad studium veræ pietatis. Ego nihil celavi vos. Quicquid Pater cœlestis vos per me scire voluit, communicavi vobis. Cavete igitur exemplum servi negligentis. Etenim servus ille, quem Dominus præ cæteris habuit eximium, cui concredidit dispensationem rerum suarum, cui communicavit arcana consilii sui, cui fisus est abiens peregre, nisi fecerit quod jussus est, seseque præpararit ad exsequenda, quæ sciebat ex animo velle Dominum, vapulabit plagis multis.

48 Qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo: & cui commendaverunt multum, plus petent ab eo.

48 Qui vero fuerit de grege servorum, cui Dominus non indicarit animi sui voluntatem, si quid commiserit animadversione dignum, plagis vapulabit paucis. Non est igitur quod Euangelici sermonis dispensatio, vobis commissa, reddat vos insolentiores, sed potius sollicitiores. Onus suscipit verius quam honorem, qui functionem suscepit Ecclesiasticam. Gratuitum est quod concreditur, & in hoc concreditur, ut proferatur in utilitatem communem totius familiæ. Quemadmodum heri rationem exactiorem exigunt ab eo, cui plus commiserunt: sic ab eo, cui copiosius cognitionis & auctoritatis munus datum est à Deo, plus requiretur, quam à cæteris: & cujus fidei latior ac major functio delegata est, quo pluribus prodesse debuit, hoc plus exigetur ab eo. Quo doctior es, hoc doce libentius: quo ditior es, hoc libentius subleva pauperes: quo potentior es, hoc plures auctoritas tua pertrahat ad Euangelium. Alienum est quod habes, Dominus vult erogari, quod credidit.

49 Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut accendatur?

49 Sitio salutem hominum, & hujus gratia veni in mundum, ac meo desiderio jam omnis mora longa est. Non est diluta, nec humana doctrina, quam è cœlis attuli. Merus ignis est, aut purgaturus hominem, aut usturus. *Et ideo veni, ut hic ignis accendatur in terris. Quid enim aliud desidero?* Semel accensus, late corripiet universum mundum incendio.

50 Baptismo autem habeo baptizari: & quomodo coarctor usque dum perficiatur?

50 Sed non exsiliet hic ignis, nisi percussus fuerit in cruce hic silex corporis mei. Superest adhuc ille baptismus, quem mihi præscripsit Pater, ut tingar proprio sanguine, ut mea morte pœnas luam pro peccatis totius mundi. Tum demum emicabit inter homines illa scintilla caritatis Euangelicæ, quum viderint innoxium ultro pro noxiis sustinuisse mortem ignominiosam. Hæc enim est scintilla perfectæ caritatis. Et ab hoc baptismo non solum non abhorreo, sed amore salutis humanæ vehementer angor, ut quam primum perficiatur. Abhorret natura corporis, sed desiderat animi caritas.

51 Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis, sed separationem:

51 Verum hic ignis accensus, excitabit magnos in mundo tumultus. Vehemens enim erit ignis & cœlestis, discutiens & excutiens omnes affectus humanos. An creditis quod venerim allaturus pacem in terras, quam mundus hic amat, cui tum tranquillitas est, quum satis factum est animi cupiditatibus, quum mali cum malis consentiunt? Non profecto, non veni conglutinaturus tales concordias, sed immissurus dissidia.

52 Erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi, tres in duos, & duo in tres.

52 Non omnes obedient Euangelio, & Euangelii causa contemnenda sunt omnia. Itaque fiet ut in eadem domo, in qua prius erat mala pax, nascatur salutare dissidium. Siquidem quinque natura conjunctissimi, mea causa dividentur inter sese, tres adversus duos, ac rursus duo adversus tres.

53 Dividentur pater in filium, & filius in patrem suum, mater in filiam, & filia in matrem, socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam.

53 Quid enim conjunctius, quam patri filius? Et tamen pater Euangelii causa simultatem exercebit cum filio. Et filius Euangelii gratia patrem contemnet. Similiter mater dissidium habebit cum filia, sed apud filiam plus valebit caritas Euangelica, quam affectus parentum. Socrus item bellum suscipiet cum nuru sua, sed apud alteram præponderabit amor salutis æternæ, affinitati carnis. Vehementius enim urgent vincula spiritus, quam naturæ.

54 Dicebat autem & ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbus venit: & ita fit.

54 Post hæc Jesus conversus ad turbas, dixit: Cur igitur vos non præparatis animos vestros regno Dei, quod in proximo est? An non sentitis imminere tot indiciis rerum? cur hîc estis parum boni conjectores, quum in rebus tanto levioris momenti tam sagaciter conjectetis? *Quum enim conspexeritis nubem emergentem ab Occasu, statim prædicitis futurum imbrem: & evenit quod prædicitis.*

55 Et cum austrum flantem, dicitis: Quia æstus erit: & fit.

55 *Ac rursum quum senseritis Austrum flantem, statim prædicitis fore æstum, nec fallit vos vestra divinatio.* Parum refert autem, utrum pluat, an non pluat: sed plurimum refert, ut per Euangelicam fidem salutem assequamini, perennem.

56 Hypocritæ, faciem cæli & terræ nostis probare: hoc autem tempus quomodo non probatis?

56 O hypocritæ, ut omnia vestra fucata sunt. Qualis est vestra sanctimonia, talis est & prudentia. In his, quæ sunt hujus vitæ, sapitis: in his, quæ sunt æternitatis, nihil videtis. Observatis faciem cœli & terræ, & hinc colligitis præsagia rerum futurarum.

57 Quid autem & à vobis ipsis non judicatis quod justum est?

57 Qui fit autem ut hoc tempus, quod omnibus vel salutem adfert æternam, si fuerit acceptatum, vel exitium æternum, si fuerit neglectum, ex tot proditis indiciis non animadvertatis instare? Scitis quid Prophetæ promiserint, videtis & auditis tam multa, quæ dicuntur & geruntur inter vos, videtis innovari mundum, & nondum ex vobis ipsis conjectatis, adesse tempus promissum? Hoc solum erat omnibus studiis agendum, nec oportet rem ullam vobis esse tanti, cujus gratia dispendium faciatis Euangelici profectus.

58 Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad judicem, & judex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.

58 Si res est, & impedit, vende: si quis læsit, condona potius quam persequaris jus tuum. Quod si res eo processerit, ut eatur ad judices, vel inter eundum da operam ut libereris ab adversario tuo. Præstat vel iniquis conditionibus finire litem inter vos, quam incertum eventum judiciorum experiri, ubi non semper superior est causa, quæ melior est. Alioqui committis teipsum periculo, ne judex tradat te damnatorum exactori, & exactor conjiciat te in carcerem.

59 Dico tibi, non exies inde, donec etiam novissimum minutum reddas.

59 Quod si fiat, illud affirmo tibi, non exibis inde, donec resolvas quod petitur usque ad extremum quadrantem. Negotiosa res est litigare, nec vacat his immorari tricis, qui properat ad metam Euangelicæ perfectionis. Primum igitur expende, quanto plus lucri sit in condonanda injuria, quam in persequenda: in deserenda re, quam in vindicanda. Primum lucrifeceris amicitiam, quæ suscepta lite periclitatur: deinde temporis compendium facis, quod erat tibi non parum multum in lite periturum. Ad hæc animi tranquillitatem lucraris, quam lites adimere solent. Postremo vitas, quicquid malorum adferre potest infelix litium exitus.

CAP. XIII.

Nunc Siloam: ficus: contracta: sinape: farina: Arcta via: ignoro: vatineca est Solyme.

1 Aderant autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum.

1 DUM hæc aliaque multa promiscuæ multitudini loquitur Jesus, præmiis invitans ad officium pietatis, suppliciis territans, nullumque non movens lapidem, ut animos auditorum accenderet ad melioris vitæ studium, commodum advenere quidam, qui rem novam & horrendam auditu nuntiarent de Galilæis quibusdam facinorosis, in quos Pilatus præses novo exemplo animadverterat, sic ut sanguinem hominum nocentium misceret cum sanguine pecudum, quas immolabant ritu Judaico. Quoniam autem erat enorme, quod illi perpetrarant, ad terrorem omnium horrendo supplicio puniti sunt.

2 Et respondens dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt?

2 Solet autem vulgus hominum exsecrari sic damnatos, sibique plaudere, quod tale nihil patrarit, quum sæpe plausor ille sceleratius sit malus, quam illi, quorum manifestum scelus publico supplicio fuit expiatum. Jesus itaque volens hujus exempli terrorem, quem illi non putabant ad quenquam pertinere, nisi ad eos, qui eadem facinora patrassent, ad omnes pervenire, respondit illis: *An creditis quod isti Galilæi soli scelerati fuerint inter omnes Galilæos*, quod in hos solos desæviit severitas judicis?

3 Non, dico vobis: sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.

3 Non satis est vos non admittere, quod admiserunt illi, ab omnibus peccatis resipiscendum est. Quod nisi feceritis, quanquam interim Dei lenitas tolerat vos, ut convertamini, tandem omnes simili Dei vindicta peribitis.

4 Sicut illi decem & octo, supra quos cecidit turris in Siloë, & occidit eos: putatis quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Ierusalem?

4 Et ne spem impunitatis vobis faciat ultio dilata, nisi mature resipueritis, subito veniens opprimet vos, quemadmodum nuper illi decem & octo ruina turris oppressi sunt in Siloa. Ut suffugiatis ultionem hominum, Dei vindicta vitari nullo modo potest. Ad omnes vos pertinet paucorum exemplum. An creditis, quod quum istos opprimeret ruina turris, non fuerint Hierosolymis multi, his etiam sceleratiores? Sed hos Dei clementia differt in spem pœnitentiæ. Quorundam crimina manifesta sunt, quorundam latent: & suis quisque malis blanditur, sed nemo bonus est inter vos, nec erit cuiquam impunita sua malitia.

5 Non, dico vobis: sed si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.

5 Quin illud affirmo vobis, nisi resipueritis à pristinis malis, omnes similiter opprimet ultio divina. Videte igitur, ne lenitate Dei abutamini ad licentius peccandum, memores hoc graviorem venturam ultionem, quo serius venerit. Provocat Deus multis modis ad pœnitentiam, nunc blandiens, nunc territans. Tandem ubi videt obstinatam hominum malitiam nullis rationibus emendari, semel totum hominem funditus perdit, ut aliis exemplum sit utile, qui sibi bonus esse noluit.

6 Dicebat autem & hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in illa, & non invenit.

6 Hanc sententiam quo Jesus altius infigeret animis crassæ multitudinis, adjecit similitudinem ad rem accommodam: *Quidam*, inquit, *habebat arborem ficum plantatam in vinea sua*: Qui plantaverat, suo tempore venit ad illam, quærens fructum jam primum ex foliorum proventu promissum, neque quicquam invenit præter folia.

7 Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio: succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat?

7 Accito itaque vineæ colono, ait: *Ecce jam tertius præteriit annus, quod venio ad hanc ficum, quærens ex ea fructum, nec invenio: itaque succide illam. Ad quid etiam terram occupat*, umbra officiens viti, & succum ad se trahens, quo poterant ali arbores frugiferæ?

8 At ille respondens, dicit illi: Domine dimitte illam & hoc anno, usque dum fodiam circa illam, & mittam stercora:

8 Colonus autem respondit Domino suo: Domine passus es illam triennio, sine adhuc & hoc anno donec experiar extremam curam. Nam fieri potest, ut soli vitio sterilis sit: *Fodiam igitur circum illam, & injiciam stercora:*

9 Et siquidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam.

9 Hoc fomento excitata *si produxerit fructum, servaveris arborem*: sin autem videris eam esse deploratæ sterilitatis, venies ad id quod supremum est, & *succides eam*, ne saltem officiat vineæ tuæ. Hac parabola Dominus in genere quidem commonuit omnes, ne Deum provocantem ad pœnitentiam negligerent. Sed peculiariter notavit gentem Judæorum, quæ toties provocata ad meliora per Patriarchas, per Mosen ac Legem, per Prophetas, per Joannem, denique per tot miracula, per Euangelicam prædicationem, tamen quia perstitit in obstinata malitia, funditus excindendam à Romanis.

10 Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis.

10 Et ecce mox exemplum fici sterilis, ut quod parabolæ typus delinearat, res ipsa subjiceret oculis. Ceremoniarum legalium observatio veluti folia erant Synagogæ, quæ videbantur ceu polliceri dulcissimum ac Deo gratissimum fructum veræ pietatis & caritatis erga proximum, quum non solum nihil hujusmodi produxerit, verum etiam amaros fructus ediderit invidiæ, odii, obtrectationis, blasphemiæ, homicidii.

11 Et ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo: & erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.

11 Jesus enim quum ex more suo doceret sabbatis, aderat ibi in Synagoga mulier quædam, cui decem & octo annis res fuerat cum morbo immedicabili miseroque. Erat enim adeo contracto corpore, ut non posset erigere caput, nec adspicere sursum. Ecce materiam exserendi fructus boni, nisi ficus omnino sterilis fuisset. Mulier hæc imaginem gerebat gentium, & eorum qui palam impii & scelerati calamitatem suam præ se ferebant, toti defixi rebus terrenis, de rebus æternis ac cœlestibus ne cogitantes quidem. Contra Judæus erectus stabat in vinea Domini, quæ est Synagoga, verbis Legis ac ceremoniis corporalibus ceu frondibus ornatus: qui nihil aliud novit, quam invidere & calumniari.

12 Quam cum videret Iesus, vocavit eam ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua.

12 Dominus autem primum clementissimis illis oculis suis intuitus est mulierem. Jam hoc ipsum mox sequuturæ salutis omen est. Nec hoc contentus, ultro vocavit ad se. Felix quemcunque accersierit ad se Jesus, & felix qui audit vocantem. Venit mulier, plena bonæ spei. Morbus diutinus erat & immedicabilis, sed nulla est tanta impietas, aut iniquitas, quæ per Euangelicam fidem non aboleatur. Videamus igitur fructum bonæ arboris, quem in Synagoga desiderabat Jesus. *Mulier*, inquit, *liberata es ab ægritudine tua*.

13 Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat Deum.

13 Non dedignatur eam sui sacri corporis contactu. Imposuit illi manus, ac protinus erecta est, & agnoscens cœleste beneficium glorificat Deum: ita subito mutata gentium Ecclesia relictis simulacris, relicto studio pecuniæ, relictis fœdissimis cupiditatibus, quibus diu sic fuerat alligata, ut nec adspirare posset ad cognitionem rerum cœlestium, cœpit laudare clementiam divinam, cujus gratuito beneficio semel liberata esset ab universis vitiis suis, quibus obnoxia misere servierat Satanæ.

14 Jam

14 Respondens autem archisynagogus, indignans quia sabbato curasset Iesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt, in quibus oportet operari: in his ergo venite, & curamini, & non in die sabbati.

[14] Jam ex adverso mihi considera malæ arboris malum fructum. Quum id vidisset Archisynagogus, videlicet ficus illa sterilis, ac foliis tantum Legis sese venditans oculis hominum, indignans quod Jesus sabbato sanasset mulierem, veluti rem magnam docturus, vertit se ad concionem. Nunc audi vocem vere Pharisaicam, & ex hac totam illorum doctrinam æstima. Homo pius, timens ne populus exemplo Jesu prolaberetur in impietatem, consulit illius saluti, dicens magna cum auctoritate: *Sex dies sunt, in quibus fas est opus facere. Proinde si quis sanari cupit, veniat illis diebus.* Sabbatum autem violare nefas est.

B

15 Respondens autem ad illum Dominus dixit: Hypocritæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum aut asinum à præsepio, & ducit adaquare?

[15] Hanc tam stolidam vocem non tulit clementissimus Dominus, qui sabbatum non in hoc condiderat, ut à juvando proximo cessaretur, sed à malefactis esset perpetua quies, quam illa sabbatorum otia figurabant. Quoniam autem hæc vox Archisynagogi ex omnium Pharisæorum, Scribarum ac Legis peritorum sententia proferebatur, per unum respondit omnibus: Hypocritæ, inquiens, qui neglecta vi Legis, corticem duntaxat urgetis, ac speciem justitiæ præ vobis geritis, quum procul absitis à vera pietate, videte, quam hic sitis iniqui judices: *Quis vestrum est, cui sabbati religio obsistat, quo minus à præsepe solvat bovem suum, aut asinum, adaquaturus illum?*

C

16 Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solvi à vinculo isto die sabbati?

[16] Si judicatis non violari sabbatum ob beneficium, quod muto jumento impenditur: mihi velutì facinus atrox impingitis, quod hanc Abrahæ filiam germanam, videlicet parentem sinceritate fidei referentem, sanarim sabbato? Vobis tanti est privatum commodum, ut non sit religio solvere lorum asino, ne siti pereat sabbato: & indignamini, quod hanc vestræ gentis mulierem, quam Satanas decem & octo annis habuit adstrictam, solverim sabbato? Si opus interdicitur sabbato, uter plus operis facit, qui solvit asinum & ducit ad aquam, an ego qui solo verbo, & contactu sanavi totam mulierem? Siccine mitiores estis in bovem, aut asinum, quam in sororem aut fratrem? Et sic Legem observatis, ut ejus superstitione negligatis id, quod totius Legis est caput?

D

17 Et cum hæc diceret, erubescebant omnes adversarii ejus: & omnis populus gaudebat in universis, quæ gloriose fiebant ab eo.

[17] Hic sermo Jesu quoniam perspicuam habebat veritatem, & ad sensum etiam communem humanæ naturæ consentaneam, pudorem incussit obtrectatoribus illis. Dolebant enim aliquid suæ gloriæ decedere apud multitudinem, apud quam catenus sese venditarant.

18 Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile æstimabo illud?

[18] Jesus autem indicare volens omnem illam inanem Pharisæorum ostentationem, quæ magnificam habebat sanctimoniæ speciem, brevi evanituram, contra, vim Euangelicam ex humillimis initiis profecturam in tantam amplitudinem, ut totum orbem ad se pertrahat, idque per mortem, per Apostolos humiles & idiotas, proposuit duas parabolas ejusdem sententiæ: Videtis, inquit, regnum Synagogæ pugnare cum regno Dei. Evincet tamen id quod potentius est. Itaque velut afflatus novo spiritu Dominus, quo redderet attentiorem multitudinem, dixit: *Cui rei dicam esse simile regnum Dei, aut cui comparabo illud*, ut ex re nulli vestrum non notissima intelligatis quale sit?

E

19 Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, & crevit, & factum est in arborem magnam: & volucres cæli requieverunt in ramis ejus.

[19] Quumque jam omnes exspectarent magnificam aliquam similitudinem, de Sole, aut fulmine sumtam, maluit à contemtissimo legumine ducere parabolam. *Simile est*, inquit, *grano sinapis*, quod quam diu est integrum, ut minutissimum est, ita vilissimum est, nec colore, nec odore, blandiens oculis, & si quid habet vigoris, intus habet. Hoc homo quidam prudens nactus non contemsit, sed sevit in horto suo. Enatum est autem illud contemtissimum semen, & excrevit in arborem ingentem, adeo ut in ramis ejus etiam aves nidularentur, pro uno granulo multa millia producens. Sic regnum Dei,

F

A

quum maxime videbitur exstinctum, tum sese latissime proferet.

20 Et iterum dixit: Cui simile æstimabo regnum Dei?

[20] *Rursus autem cui rei simile dicam regnum Dei?*

21 Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum.

[21] *Simile est exiguæ massulæ fermenti, quod* prudens *mulier abdidit in farina conspersa tribus mensuris*, atque ibi reliquit veluti sepultum, donec paulatim fermenti vis afficeret totam illam quamvis multam farinam: sic humilis doctrina Euangelii quondam occupabit universas orbis nationes.

22 Et ibat per civitates & castella, docens, & iter faciens in Ierusalem.

[22] Hæc loquutus Jesus properabat eo, ubi granum erat infodiendum terræ, ubi fermentum abdendum in farina. Faciebat enim iter Hierosolymam, ubi sciebat sese occidendum. Sed inter eundum per singulas civitates ac vicos docebat omnes, ne quid temporis periret ab Euangelio.

B

23 Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt, qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos:

[23] Quoniam autem sublimia quædam docuerat de vendendis facultatibus, de vivendo ex tempore, corvorum ac liliorum ritu, de non contendendo cum adversario, *quidam adiens eum dixit: Domine, an pauci sunt, qui salutem consequuntur?* Nam ista, quæ doces, haud ita multos reor amplexuros. Rursum autem parabola de grano sinapis, & fermento videtur diversum polliceri, nempe vim regni Dei perventuram ad multos.

24 Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt.

[24] Jesus autem ostendere volens, famam quidem & cognitionem Euangelicæ doctrinæ, ad hæc & miraculorum gestionem perventuram ad plurimos, cæterum neminem fore salvum, qui non depositis omnibus hujus mundi cupiditatibus sequatur humilem Christum, dixit: *Contendite intrare per angustam portam.* Id non contingit oscitantibus. Conandum est, angustus est ingressus, sed ducit ad latitudinem regni cœlorum. Non capit hæc porta onustos divitiis, cumulatos honoribus, distentos luxu, graves avaritia, turgidos & elatos fastu. Qui tales sunt, eligunt viam latam, spatiosam, & prima specie blandam, sed ducentem ad mortem.

C

25 Cum autem intraverit paterfamilias, & clauserit ostium, incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine, aperi nobis: & respondens dicet vobis: Nescio vos unde sitis:

[25] Nunc igitur contendite intrare, dum patet aditus: excutite sarcinas omnes, ut vos capiat angustus ingressus. *Nam illud affirmo vobis: Erunt complures olim qui cupient intrare, nec licebit*, videlicet occluso jam aditu. *Quum enim intraverit paterfamilias, & clauserit ostium*, quod nunc patet omnibus adnitentibus: *tum* sero resipiscentes agnoscetis errorem vestrum, & invidentes his qui sunt ingressi, *incipietis obsidere ostium, ac pulsare fores, dicentes: Domine aperi nobis.* Tunc ille, qui prius non est auditus invitans ad ingressum, vicissim non audiet vos, sed *respondebit* hunc in modum: Audio nomen Domini, sed *ego vos non agnosco* famulos, quærite eum cui servistis?

D

26 Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti.

[26] *Tunc vos incipietis dicere:* Qui fit Domine, ut nunc non agnoscas nos? Apud nos natus es, *edimus ac bibimus tecum, & in plateis nostris docuisti.* Et sumus tui discipuli, atque etiam in tuo nomine sanavimus ægrotos, & dæmonia ejecimus.

E

27 Et dicet vobis: Nescio vos unde sitis: discedite à me omnes operarii iniquitatis.

[27] Hic respondebit paterfamilias: Ista, quæ commemoratis, non efficiunt mihi germanos discipulos. Qui meis vestigiis ingressus fuerit, hunc ego pro meo agnoscam. *Vos cujates sitis nescio. Discedite à me*, nihil vobis proderit, novisse Legem, audisse me, nihil gentis cognatio, aut consuetudinis familiaritas, nihil edita in nomine meo miracula. Quisquis invidet, aut odit fratrem, quisquis suæ gloriæ consulit cum injuria gloriæ Dei, quisquis pecuniam anteponit caritati proximi, hic quacunque de gente venit, meus non est. Abite igitur, recepturi vobis dignum præmium ab eo, quem coluistis. Famuli mei quoniam mecum, & mea causa passi sunt, mecum æterni convivii jucunditate fruentur.

F

28 Ibi erit fletus, & stridor dentium: cum videritis Abraham, & Isaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.

[28] Vos, qui seculi voluptates præposuistis æternæ felicitati, illuc abite, ubi erit fletus & stridor dentium. Augebit enim calamitatem vestram aliorum conspecta felicitas, quos hic fueratis persequuti. Videbitis enim progenitores vestros Abraham, Isaac, &

& Jacob, ac Prophetas omnes, quos vestri majores vel afflixerunt, vel occiderunt, accumbentes in regno Dei, ac vos ab his prognatos expelli foras, neque quicquam vobis prodesse generis & cognationis prærogativam: nihil profuisse Legis observationem, nihil audisse nos, nihil edidisse miracula. Per fidem intrandum erat ad hanc felicitatem.

29 Et venient ab Oriente, & Occidente, & Aquilone, & Austro, & accumbent in regno Dei.

29 Accedet & aliud, quod acrius etiam uret animos vestros. Vobis repulsis, qui credebatis vos solos recipiendos, venient ex omni totius orbis natione, ex omnibus mundi plagis, promiscue nulloque delectu, quibus nihil fuit cognationis cum Abraham, Isaac & Jacob, nulla notitia Legis, nulla mecum familiaritas, & subito per fidem adoptati in filios Abrahæ, accumbent in regno Dei.

30 Et ecce sunt novissimi qui erunt primi, & sunt primi qui erunt novissimi.

30 Ita res præter exspectationem vestram in diversum vertetur. Qui videbantur proximi saluti, procul à salute rejicientur. Et qui vestro judicio habebantur alienissimi à Deo, idololatræ, centuriones, publicani, milites, meretrices, primum honorem habebunt in regno Dei.

31 In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi: Exi, & vade hinc: quia Herodes vult te occidere.

31 Quoniam autem hæc invisa Judæorum auribus, passim magna cum libertate docebat Jesus, *Pharisæi quidam*, ut injecto metu obturarent os Euangelicum, *adierunt Jesum, dicentes illi: Consule vitæ tuæ, & relinque Galilæam. Nam Herodes*, hujus Provinciæ Rex, tibi male vult, & *venatur occasionem occidendi te*. Quod ni caveris, nihilo mitius tractabit te, quam tractavit Joannem.

32 Et ait illis: Ite, & dicite vulpi illi: Ecce ejicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consummor.

32 Jesus autem declarans sibi nihil esse periculi à quoquam homine, nisi vellet ipse, nec se moriturum, nisi eo tempore quo decretum esset, nec alio genere mortis, nec alio loco, quam constitutum esset, ait illis: *Ite & dicite vulpi illi*, qui versutia humana credit se aliquid posse adversus consilium Dei: Ecce non est humanum quod gero, nec licet desinere ante tempus à Deo præscriptum. Nihil Herodi juris in hoc negotio. Quemadmodum enim illius auctoritas nemini potest præstare, ut hæc agat: ita neminem potest impedire, ne quod agit, peragat. Cur autem impediat, si bona sunt quæ facio? *Ejicio dæmonia, & propello morbos.* Hæc gratis operor, non diu facturus. Breve tempus est, quod multi cuperent esse longius, sed ita mihi Patrique meo decretum, ut ad salutem hominum hæc agam *hodie & cras, & tertio die summam manum meis factis impono.*

33 Verumtamen oportet me hodie & cras & sequenti die ambulare: quia non capit prophetam perire extra Ierusalem.

33 Non oportet igitur hoc exiguo tempore ab officio delegato cessare, sed tanto majore conatu, quod delegatum est agere, quo spatium est brevius. Non igitur mihi fugiendus est Herodes, sed petenda est Hierosolyma, ubi mori decretum est, ut palam fiat omnibus civitatis illius impietas, quæ se nomine religionis jactat. Siquidem illa est vetus illa Prophetarum interfectrix: *Neque convenit ut Propheta quisquam pereat extra Hierosolymam.*

34 Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum suum sub pennis, & noluisti?

34 Atque interim misericors Dominus, qui pro sua bonitate cupiebat omnes salvos fieri, prævidens imminere insanabili civitati supremum excidium, deplorat illam, quæ toties spreta Dei bonitate, ad meliora vocantis, meruit extremam ultionem: *O Hierosolyma, Hierosolyma, illa vetus interfectrix Prophetarum, ac lapidatrix eorum qui mittuntur ad te, quoties conatus sum congregare filios tuos*, mihique adjungere, *non secus atque gallina congregat pullos suos sub alas suas* ne pereant. Tua vero pertinacia vicit meam bonitatem. Et quasi devota exitio, sic omnia respuis, per quæ possis sanari.

35 Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat cum dicetis: Benedictus, qui venit in nomine Domini.

35 Proinde quando tu nullum impietatis modum facis, imminet tibi sæva calamitas. *Relinquetur enim vobis domus vestra deserta*, sic ut vix ullum vestigium superfuturum sit istius urbis, quæ nunc se jactat ut religionis caput. Transferetur à vobis omnis gloria, ac demigrabit ad gentes. Ipsi feretis sententiam adversus vos. Occidetis quidem me, sed *illud affirmo, non prius videbitis me, quam dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.* Hæc erit vestra professio, quam veritas à vobis extorquebit: sed tamen mox reversi ad ingenium progenitorum vestrorum, occidetis quem prædicastis.

CAP. XIV.

Obstat Sabbato hydrops: sedeas ita: cœna parata est:
Non peragens turrim bellave: Salque malus.

1 Et factum est cum intraret Iesus in domum cujusdam Principis Pharisæorum sabbato manducare panem, & ipsi observabant eum.

1 ACCIDIT autem post, ut invitatus ad convivium à quodam inter Pharisæos primario, adiret domum illius, ac cibum caperet apud eum. Erat autem dies Sabbati. Accumbebant vero simul & alii multi Pharisæi, qui more suo observabant Jesum, si quid diceret, faceretve, quod in eo calumniarentur. Et ecce parata calumniæ occasio.

2 Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum.

2 Aderat enim illic homo quidam hydropi obnoxius, malo fere immedicabili, colore lurido, corpore turgido. Sed huic misero profuit venisse in conspectum Jesu. Infelix enim peccator, qui se subducit ab ejus conspectu, qui cupit omnes fieri salvos.

3 Et respondens Iesus dixit ad Legisperitos, & Pharisæos, dicens: Si licet sabbato curare?

3 Jesus autem non ignarus, quid apud se cogitarent Pharisæi, ac Legis periti, rogabat eos an Sabbato fas esset conferre sanitatem homini perituro.

4 At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit.

4 Illi quum obticuissent, Jesus accersit hydropicum ad se, & contactu suo sanavit eum, ac jussit abire. Illico mutatus est homini color, subsedit corporis tumor. Hoc factum quum esset admirabile, tamen Pharisæos offendebat violata Sabbati religio.

5 Et respondens ad illos dixit: Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die sabbati?

5 Jesus autem ostendens, illorum religionem esse præposteram, qui in salute hominis offenderentur, in asino servato non offenderentur: respondit illorum tacitis cogitationibus, ac dixit: Si cujusquam vestrum Asinus, aut Bos decidisset in puteum die Sabbati, utrum exspectaret donec præteriisset Sabbatum: an potius nihil moratus, statim eodem die extraheret jumentum suum ne periret? Si tantum apud vos valet Bovis, aut Asini salus, ut non putetis violari Sabbatum, cur offenditur animus vester, quod hunc hominem, cui præsens erat periculum ab aquis intercutibus, servaverim die Sabbati? Si opus expenditur, plus est operis in extrahendo jumento, quam in hoc homine servando. Vidi, contigi, ac dimisi. Si personam æstimatis, potior esse vobis debet unius hominis salus, quam plurimorum boum aut asinorum.

6 Et non poterant ad hæc respondere illi.

6 Ad hunc sermonem obticuere Pharisæi, quorum animi sic erant corrupti depravatique, ut quum non haberent quod dilucidæ veritati responderent, tamen approbare non possent quod à Jesu fieri videbant. Quod si quid ipsi ejusmodi facere potuissent, omnibus tubis ebuccinassent gloriam suam.

7 Dicebat autem & ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos:

7 Cæterum quoniam Dominus Jesus omnium factorum suorum gloriam volebat esse penes Patrem Deum, Pharisæorum fucatam sanctimoniam ubique detegebat, qui nimium diu imposuissent simplici populo. Venabantur enim gloriam suam apud homines, & ideo invidebant gloriæ Dei. Atque hic erat verus hydrops animi, nascens ex corrupto judicio mentis, veluti ex hepate vitiato. Collocantes enim gloriam in his rebus, in quibus non erat gloriandum, tumebant foris inani fastu, intus intestinis omnibus misere corruptis ac putrefactis. Proinde Dominus, qui contactu sanarat hydropicum, cupit & horum morbo, salutiferi sermonis mederi pharmaco. Quicquid enim agebant Pharisæi, ad fastum & inanem ostentationem agebant. Obambulabant in phylacteriis, orabant in triviis, dabant eleemosynam præcinente tuba, jejunabant arte obscurata facie, in foro venabantur magnificas salutationes, in conviviis captabant honoratiores accubitus. Tanta erat sitis stultissimæ gloriæ, tantus erat tumor, sed intus nihil erat sincerum. At facile sanatus est ille, qui aqua intercute laborabat, quia morbum agnoscebat, & sanari desiderabat. Morbus animi sanari non potest,

si non agnoscas. Jesus itaque taxare voluit fastum illorum, quos princeps ille Pharisæorum non ad hospitalitatem, sed ad ostentationem invitarat, quod vocati ad convivia, ambirent locum honoratiorem, sibi placentes, si sella contigisset honestior: tristes, si locus cessisset inhonoratior. Quales videmus adhuc esse ferme solennes Rabinorum pompas, quoties à Synagoga proceditur ad convivium. In Synagoga sedent in sublimi, cæteros velut ex alto despectantes: citius cubito deturbaturi proximum, quam cuiquam cessuri locum suum. Viator ingredientibus viam facit subinde repetito honorifico titulo: offenduntur, si quis non assurgat prætereuntibus, si quis caput non aperiat, si quis ausit considere, priusquam ingrediens ille consederit. His interim ineptis ceremoniis teritur tempus, ut non vacet aliquid discere. Nec enim illi Rabini in hoc veniunt, ut discant, aut doceant, sed ut apud populum venentur gloriam. Magna pompa veniunt, sed majore egrediuntur. Diceres ludos agi solennes, aut divitis funus incedere. Hîc rursus de loco certamen. Nemo non gravem injuriam factam existimat, si lævum claudat latus ei, qui videtur inferior. Rursus in convivio mira de loco contentio. Quid multis? Hydrops est quicquid agunt, inanis gloriæ venatus est, quum interim apud populum pro Diis haberi velint.

8 Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo:
9 Et veniens is, qui te & illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum: & tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere.
10 Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco: ut, cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus:
11 Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.
12 Dicebat autem & ei, qui se invitaverat: Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos divites: ne forte te & ipsi reinvitent, & fiat tibi retributio.

8 Jesus igitur cupiens hujusmodi morbo laborantes docere, non esse veram gloriam quæ ambitur, sed quæ quum promerearis, vitatur, proposuit hujusmodi parabolam, civiliter ita tangens uniuscujusque conscientiam, ut neminem tamen proderet: *Quum fueris*, inquit, *invitatus ad nuptiale convivium, cave ne ipse primum occupes locum, ne forte postea quam tu accubueris, superveniat alius te honoratior:*

9 *Jamque veniens is, qui & te & illum invitavit, jubeat te surgere, ac locum cedere honoratiori. Tum* pro captata gloria lucrifacies ignominiam, & *cogeris cum rubore tenere locum extremum.*

10 *Quin potius quum vocatus fueris ad honorabile convivium, sume tibi locum accubitus postremum, ut quum venerit convivator, dicat tibi: Amice adscende ad locum honoratiorem. Tunc tua modestia cedet tibi in gloriam apud convivas reliquos.* Modestiam tuam agnoscent ex eo, quod tibi postremum locum delegeris, dignitatem agnoscent ex convivatore.

11 Sic est in hominis vita: Quo quisque major est, hoc se magis debet dejicere, donec veniat ille, qui vera perpetuaque gloria subvehit humiles juxta mundum, & elatos ac sublimes dejicit. Sic in regno Dei, populus receptus est usque ad Apostolicæ dignitatis fastigium, Sacerdotes, Pharisæi, Scribæ & Legisperiti rejecti sunt. Gentes, agnoscentes humilitatem suam, erecti* sunt ad æternæ gloriæ consortium. Judæi, qui soli regnare volebant in hoc convivio, nunc aut nullum habent locum, aut habent postremum. Atque hæc quidem parabola pertinebat ad superbos Pharisæos.

12 Adjecit Dominus alteram, quæ peculiariter pertinebat ad Pharisæorum principem. Divites enim dum volunt hospitales videri, non vocant quos reficiant, sed eos à quibus vicissim invitentur, aut unde gloriam aucupentur sibi. Atque hæc quidem non est hospitalitas, sed ambitio, vel avaritia, vel utrumque. Liberalitas enim est, quæ libenter cuivis præstat beneficium sine spe redituræ gratiæ. Parabola sic habet: Si vis bene collocare convivium tuum, *si quando est tibi animus exhibere prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos*, qui tua liberalitate non egeant, aut qui bene de te meriti sint, ne vel referre gratiam, vel captare beneficium videaris, vel pudore vocare, ne videaris ingratus: *neque fratres tuos aut vicinos*, ne beneficium cognationi datum videatur, non affectui: *neque vicinos divites*, ne tibi pereat exhibiti convivii gratia. Peribit autem, si illi te vi-

* Alia Editio, evecti.

A cissim invitent, & convivium aut æquale aut lautius etiam exhibeatur.

13 Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos:
14 Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione justorum.
15 Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus, qui manducabit panem in regno Dei.
16 At ipse dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocavit multos.
17 Et misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia jam parata sunt omnia.
18 Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam: rogo te habe me excusatum.
19 Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, & eo probare illa: rogo te habe me excusatum.
20 Et alius dixit: Uxorem duxi, & ideo non possum venire.
21 Et reversus servus nuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias, dixit servo suo: Exi cito in plateas & vicos civitatis: & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduc huc.

13 Sic enim pensato beneficio, nihil debebunt gratiæ: sed si cupis bene collocare convivium, unde tibi redeat amplissima merces, non ab hominibus, sed à Deo, voca pauperes, debiles, cæcos, & claudos. In his refocillandis Deum refice.

14 Dices: in his opera & impensa perierit. Non enim habent, quod rependant, & semper egent. Hoc ipso beatus eris, quia non habent quod referant. Sed habent opulentissimum patronum, qui sibi patietur imputari, quod in illos collatum fuerit. Is restituet pro temporariis æterna. Noli præpropere
B poscere mercedem. Bonæ fidei est cui credis. Restituet enim haud dubie, si non in hac vita, quanquam hîc quoque restituet, certe in resurrectione justorum. Hæc autem Domini parabola, non solum pertinebat ad pauperes convivio reficiendos, sed ad sublevandam omnem proximi necessitatem, sive docendus est, sive monendus, sive consolandus, sive alio quocunque caritatis officio promovendus ad salutem. Hæc autem Deo sunt præstanda, non homini.

15 Hæc quum dixisset Jesus de convivio nuptiali, deque resurrectione justorum: *quidam è convivis*, velut per somnium tactus desiderio cœlestis illius convivii, *dixit: Beatus cui continget edere panem in re-*
C *gno Dei*: veluti subindicans paucos fore, quibus cessura sit ea felicitas, quasique non quilibet ad illud convivium sint admittendi, sed duntaxat Judæi, aut Judæorum primores.

16 Jesus autem, proposita parabola, docuit primo quidem loco vocatos Judæos, ne queri possent sese spretos esse: sed dum ipsi dediti rebus mundanis vocati recusant venire, pluris habentes peritura bona, quam vitam æternam, vocandas esse omnes promiscue nationes, ut impleretur Ecclesiæ cœtus. Parabola erat hujusmodi: *Homo quidam prædives constituerat exhibere cœnam magnificam. Ad eam vocarat complures.*

D 17 *Quumque jam instaret cœna tempus, misit servum suum, qui nuntiaret omnibus invitatis jam instare cœnæ tempus, properarent.* Invitarat olim per Prophetas, denuntiat rursus per Joannem, ac Filium hominis: *Venite*, inquit, *jam enim parata sunt omnia.*

18 Hîc cum frui liceret exspectata diu cœna, cœperunt simul omnes excusare, alius alio prætextu. Primus enim intentus augendæ rei domesticæ, ac prius habens lucrum terrenæ possessionis, quam æternæ felicitatis, respondit urgenti famulo: *Prædium mercatus sum in agro, & necesse est eo proficisci, ut invisam quod emi. Rogo te, habeat me dominus tuus excusatum.*

E 19 Itum est ad alterum. Ille simili morbo laborans, respondit: *Juga boum emi quinque. Eundum est igitur, ut ea probem*, an feliciter emerim. *Rogo te, effice ut dominus tuus habeat me excusatum:* liberet enim venire, si liceret.

20 Itum est ad tertium. Et is excusavit, dicens: *Uxorem duxi*, & scis quam sit res operosa, quot curas secum trahat, *& idcirco*, si maxime velim, *non licet nunc venire.*

21 His atque aliis prætextibus quum sese excusassent omnes, *servus reversus renuntiavit domino suo. Ibi dominus indignans*, quod ultro vocati ad tam honorabile tamque felix convivium, ob res frivolas
F excusarent omnes, quo magis urerentur in posterum, simulatque intellexissent, & quantam rem sprevissent, & qui nunc in spretæ felicitatis societatem successissent, *dixit servo invitatori: Abi celeriter in omnes plateas & vicos hujus civitatis, & quoscunque habueris obvios, debiles, cæcos, & claudos, adducito ad convivium meum.* Illos honoris gratia primos vocavi, non habent quod querantur. Illorum fastidium non perdet convivium meum. Erunt qui fruantur, etiamsi illi contemnant oblatum honorem. Effi-

ciam, ut qui sibi videntur magni, cæcis, debilibus, claudis, & omnium abjectissimis hominibus invideant.

22 Et ait servus: Domine, factum est ut imperasti, & adhuc locus est.

22 Rediit servus, & peractis quæ mandarat paterfamilias, ait illi: Domine, adduxi quoslibet, etiam è mediis viis, & tamen adhuc aliqua pars tui convivii vacabit. Nam apparasti copiosissimum, & innumerabilium convivarum capax.

23 Et ait dominus servo: Exi in vias, & sepes: & compelle intrare, ut impleatur domus mea.

23 Dominus autem cupiens, apparatum convivium quam plurimis esse usui, dicit servo: Abi rursum, abi vel extra civitatem in vias ac sepes, & undecunque collige mendicos, hospites vel ignotissimos: qui si graventur venire, vel improbitate compelle ut veniant ad me, & tandem impleatur domus mea.

24 Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam.

24 Illud autem affirmo vobis, quod nemo virorum illorum, quibus id honoris habitum est, ut primi vocarentur, & fastidierunt, gustabit cœnam meam. Fortasse pœnitebit illos olim, quum viderint lautitias, ac splendorem convivii, & invidebunt his, quibus ipsorum fastidium locum fecit. Sed frustra tum cupient ingredi, qui, cum liceret, excusarunt.

25 Ibant autem turbæ multa cum eo: & conversus dixit ad illos:

25 Hæc loquutus Jesus in convivio Pharisæorum, perrexit ire Hierosolymam. Comitabatur autem illum ingens hominum multitudo. Sequebantur multi pedibus, qui vitæ exemplo sequi non potuissent. Ibat enim ad crucem, ad quam oportet esse paratum, quisquis vult illius esse discipulus. Conversus igitur ad sequentes se, dixit: Non omnis qui me sequitur pedibus corporis, vere meus est discipulus.

26 Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.

26 Nemo se mihi jungat, nisi paratus ad eadem, ad quæ ego propero. Omnibus humanis affectibus renunciet oportet, qui volet perpetuus meus esse discipulus. *Etenim si quis venit ad me, nec adhuc odit patrem & matrem suam, uxorem, filios, fratres & sorores, quin insuper & suam ipsius vitam, non potest meus esse discipulus.*

27 Et qui non bajulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus.

27 Et qui gravatur bajulare crucem suam, atque ita sequi me, non potest meus esse discipulus. Alioqui si quis ad me veniat, obnoxius humanis affectibus divitiarum, honorum, voluptatum, parentum, cognatorum, affinium, cupiditati vitæ, formidini mortis, ad objectam occasionem resiliet ab instituto.

28 Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum;

28 Proinde priusquam aggrediare negotium nequaquam delicatum, animum præpara ad omnia dura, quæ sint perpetienda. Alioqui tolerabilius est non aggressum esse, quam ab eo, quod cœperis, deficere. Saltem hîc ea providentia præstanda est, quam homines præstant in rebus multo levioribus. *Quis enim* est *ex vobis* tam improvidus, ut *in animo habens ædificare turrim*, statim ac temere aggrediatur quod cogitat? *Non* enim solum cogitat, habebo turrim, sed antequam jaciat fundamenta, *sedens per otium supputat apud se, quantis impendiis sit opus futurum ad turrim absolvendam.*

29 Ne, posteaquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei,

29 Quod si deprehenderit rem familiarem angustiorem esse, quam ut sumtum necessarium ferre possit, abstinet: *ne si semel jacto fundamento, postea destiterit*, eo quod perficere non possit, *omnes qui* prætereuntes *conspexerint* opus cœptum & intermissum, *incipiant ei illudere, dicentes:*

30 Dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare?

30 *Hic homo cœpit ædificare, quod non potuit consummare.* Itaque si tantum habet momenti pudor apud homines, ut nemo ausit ædificium incipere, nisi consultis facultatibus domesticis: quanto magis oportet expendere robur animi vestri, priusquam profiteamini vos fore sectatores meos: à quo si semel cœperitis resilire, gravis sit ignominia apud Angelos Dei. Non est delicata res, sequi me. Nec satis est magnifice dicere, nisi robur adsit par negotio?

31 Aut quis rex iturus committere bellum adversus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se?

31 *Quis autem Rex* tam incogitans est, ut *si paret expeditionem adversus alium Regem, non* antea quam quicquam moliatur, per otium *sedens expendat* vires regni sui, *an expediat occurrere hosti venienti adversum se cum viginti millibus hominum, cum manu decem millium.*

32 Quod si comperit † sibi vires esse impares ad conflictum, prius quam ille propius admoveat exercitum, mittit ad illum Oratores, qui tractent de conditionibus pacis. Nam id sane tolerabilius est, quam experiri Martis aleam imparibus præsidiis. Honestius est enim ante prælium commissum agere de rebus componendis, quam post cladem acceptam, inhonestioribus etiam legibus accipere pacem. Quod si homines in rebus hujusmodi subducere norunt, quid præstare possint priusquam incipiant: quanto magis oportet idem facere in hoc negotio, quo non est aliud majus aut fortius?

32 Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt.

33 Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

33 Quisquis igitur est ex vobis qui sequitur me, nec affectu renuntiavit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Oportet aut ingenuum esse discipulum, aut nullum. Nihil enim abjectius eo, qui à suscepta professione perfectionis Euangelicæ, victus cupiditatibus carnis resiliit.

34 Bonum est sal. Si autem sal evanuerit, in quo condietur?

34 Oportet autem discipulum meum esse similem sali. Sal si vigorem habeat, valet servandis & condiendis omnibus cibis. Quod si semel sal esse desierit, & vis illa nativa evanuerit, ita ut ipsi sali sale sit opus, nulla ratione potest effici, ut ad ullum valeat usum. Nec enim condire potest aliquid, nec ab alio sale condiri.

35 Neque in terram, neque in sterquilinium utile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

35 Cæteræ res, etiamsi corrumpantur, tamen aliquem de se præbent usum; veluti vinum ubi vapuerit, vertitur in acetum: sal vero magnæ quidem rei, sed uni natus, si factus fuerit insipidus, nulli hominum usui accommodus est, adeo ut ne in sterquilinium quidem sit utilis, quo conjiciuntur etiam ea, quæ sunt corruptissima. Adfert enim sterilitatem admixtus lætamini*, & adeo nullam adfert usquam utilitatem, ut lædat etiam, quicquid attigerit. Hoc sermone Dominus Jesus admonuit quorundam temeritatem, qui volebant videri discipuli Christi, quum non ignoraret, etiam eos, quos ex omnibus paucos selegerat, ad crucis horrorem defecturos esse. Sed ut hic sermo infigeretur animis eorum, in posterum intelligendus, adjecit: Audiat hæc, cui sunt aures talium rerum capaces. Non enim quorumlibet aures hujusmodi dicta ferre possunt.

CAP. XV.

Perdita ovis redit: scrutatur fœmina drachmam: Et siliquis vesci cogit amara fames.

1 Erant autem appropinquantes ei publicani, & peccatores, ut audirent illum.

1 Cum autem conflueret ad Jesum universa populi multitudo, nec ille quenquam submoveret aut fastidiret, ausi sunt etiam propius ad illum accedere publicani quidam, & peccatores: quod genus hominum Pharisæi vehementer abominari solent, ad ostentationem sanctimoniæ, quum certissimum sanctimoniæ signum sit, non fastidire peccatorem, sed adniti modis omnibus, ut resipiscat, & resipiscenti gratulari.

2 Et murmurabant Pharisæi, & Scribæ dicentes: Quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis.

2 Itaque Pharisæi, qui quum essent intus pleni fastu, livore, odio, avaritia, superbia, tamen sibi justi videbantur: videntes quod Jesus non gravate sui copiam faceret publicanis, cæterisque ob palam admissa infamibus, quod genus sunt lenones & meretrices, murmurant adversus illius clementiam, dicentes: Hic qui novam quandam sanctimoniam profitetur, tamen non vitat malorum consortia, sed notos etiam peccatores admittit ad colloquium: & adeo non fugit congressum, ut cibum etiam cum illis capiat, non cogitans quod malorum contubernio contaminentur boni.

3 Et ait ad illos parabolam istam, dicens:

3 Jesus autem ut hunc fastum inclementem penitus eximeret ex animis suorum, tres parabolas proposuit, diversis argumentis eodem adhortantes: nimirum ad summam clementiam erga peccatorem resipiscentem: qui non solum repellendus non est, quum redit ad mentem meliorem, verum etiam modis omnibus invitandus est, ut resipiscat.

4 Pri-

† Alia Editio, *compererit*. * Altera Editio, *stramini*.

4 Quis ex vobis homo, qui habet centum oves: & si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto, & vadit ad illam quæ perierat, donec inveniat eam?
5 Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens:
6 Et veniens domum convocat amicos & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quæ perierat?
7 Dico vobis, quod ita gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia.

4 Prima parabola sic habet: Quam, inquit, Deus non aversetur peccatorem resipiscentem, ex suo quisque animo conjectare potest. Est ne vestrum quisquam, cui sint oves centum? Nimirum sua cuique res cara est, nec cupit aliquid inde perire. Quid faciat autem, si è centum ovibus contingat unam aberrare? An non unius damno tantopere commovebitur, ut relictis nonaginta novem in deserto, sollicitus cursitet ad illam quæ periit, neque conquiescat, donec invenerit?

5 Quid autem, si contingat invenire perditam oviculam? Nimirum gaudens imponet eam humeris suis, & gregi junget, lætior de una recepta, cui timuerat, quam de incolumitate totius gregis, cui non metuebat.

6 Tanta est autem gaudii magnitudo, ut sese non contineat, quin & apud alios effundat. Nam domum veniens, perinde quasi insigni lucro auctus, convocat amicos & vicinos, dicens illis: Gratulemini mihi, meoque gaudio velut amici gaudeatis, quandoquidem decet inter amicos esse communia omnia, quoniam inveni ovem, quæ mihi perierat.

7 Si hic est affectus boni pastoris erga gregem suum, quo affectu putatis esse Deum erga genus hominum, quod condidit, quod alit, quod in sui nominis gloriam æternæ felicitati destinavit? An ille spreturus est peccatorem, quem à grege seduxit Satanas? An potius, ut est misericors, & amans eorum quæ condidit, nihil non facturus est, ut perditum asserat? multoque cum gaudio recipiat pœnitentem, quem doluerat perisse? Illud affirmo vobis, quod quemadmodum pastor ille ob unicam oviculam receptam gaudet cum amicis & vicinis suis, *ita magis gaudium erit* omnibus Angelis *in cælo de uno peccatore resipiscente, quam de nonaginta novem justis, quibus non est opus pœnitentia.* Hæc imago peculiariter quidem designabat Dominum Jesum, qui solus est ille pastor summe bonus, qui collapsum genus humanum Patri reconciliavit: de suo dependens, quod nos commeruimus, nostraque peccata bajulans in corpore suo. Quanquam autem nullam reperit nationem, quæ non esset multis peccatis obnoxia, tamen Judæi, ad cæteras gentes collati, videbantur habere speciem justitiæ, quod Deum unum colerent, quod Legem à Deo traditam observarent. Et erant inter Judæos, qui præceptorum legalium tenaciores, sibi videbantur non egere pœnitentia. Sed horum justitia minus attulit gaudii pio pastori, quam gentes à maximis ac manifestis criminibus resipiscentes, ab idololatriis, ab adulteriis, à libidinibus prodigiosis. Et inter Judæos magis illustravit Dei misericordiam Paulus, ex persequutore factus Apostolus, quam si Christum tacitus cum suo Judaismo miscuisset: quod à multis tum factum est. Pertinet autem parabola generaliter ad Apostolos, & Apostolorum successores Episcopos. Nam hos oportet Christi Principis affectum erga gregem ipsius repræsentare, si tamen mercenarii pastores non sunt. Fit enim frequenter, ut qui ab enormibus ac manifestis peccatis convertuntur ad veram pietatem, studio pietatis longe præcurrant eos, qui nunquam in ejusmodi flagitia prolapsi fuerunt. Hos non fastidiet Euangelicus pastor, sed omnia tentabit, donec ad Ecclesiæ caulas reduxerit. Resipiscentes multo publicoque gaudio recipiet. Obmurmurent Pharisæi, qui fucata justitia freti, non intelligunt, quanto gratior sit Deo misericordia, quam sacrificium. Qui vere justi sunt, qui amici boni Pastoris, majore gaudio gratulabuntur receptæ ovi, quam multis in sua frigida justitia confidentibus. Non enim imputant pristinos errores, quos semel gratis condonavit & oblitus est Deus, sed applaudunt ad novæ vitæ studium recurrenti. Redire non poterat, nisi pastor humeris suis revexisset, atque ideo sanctorum chorus applaudit bonitati divinæ, non invidens alteri, quod in se quisque expertus est: & omnium commune ducens, quod unicuipiam membro contigerit, seu boni, seu mali. Æquum autem est, esse totius Ecclesiæ communem lætitiam, quum mœror & sollicitudo fuerit omnium communis. Hæc igitur erat prima parabola, qua Dominus taxat Pharisaicam & arrogantem justitiam, quæ peccatores tantum oderat, ac vitabat: quum veræ pietatis sit omnium procurare salutem, peccantes summa cum mansuetudine revocare ad meliora, resipiscentes summo cum affectu caritatis recipere. Hac clementia si Christus, qui solus peccatum non novit, usus est, quanto magis decet hominem, & ipsum peccatis obnoxium, idem facere erga proximum suum.

8 Aut quæ mulier habens drachmas decem: si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam, & everrit domum, & quærit diligenter, donec inveniat?
9 Et cum invenerit, convocat amicas & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam, quam perdideram?
10 Ita, dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.
11 Ait autem: Homo quidam habuit duos filios:
12 Et dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et divisit illis substantiam.
13 Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose.

8 Altera parabola sic habet: *Quæ*, inquit, *est* inter vos *mulier, cui si ex decem drachmis una perierit*, negligat damnum unius nummi, quum novem sint incolumes? Quid igitur faciet? Nimirum accendet lucernam, everret totam domum, scrutabitur omnes angulos, nihil non movebit loco: breviter, non faciet quærendi finem, donec inveniat drachmam perditam.

9 Quod si contingat invenire, tantum est de una recepta gaudium, ut sibi non temperet, quin & apud amicas suas ac vicinas effundat, quibus convocatis dicet: *Gratulemini mihi, quod invenerim drachmam, quæ mihi perierat.* Non jactat novem drachmas, quæ non perierant: de una recepta gloriatur, & hac una sibi videtur locupletior, quam novem illis.

10 Si mulier sic est affecta erga nummos suos, ut doleat quicquam perire, & ut vehementer gaudeat, receptum esse quicquid periit, quamvis pusillum: quanto magis Deus nihil volet perire ex hominibus, pro quibus servandis seipsum impendit, quos ad imaginem suam condidit?

11 Tertiam parabolam adjecit, quæ quanquam & ipsa generaliter pertinet ad omnem peccatorem, post ingentia flagitia resipiscentem, tamen pro temporis illius, quo dicta est, ratione, peculiarius notat gentes, ad Euangelii gratiam receptas, & Judæos, qui sibi justi videbantur, illorum invidentes felicitati.

12 Parabola sic habet: *Homo quidam*, inquit, *habuit duos filios, ex his qui minor erat natu*, adolescentiam ac stultitiam in consilium adhibens, *adiit patrem, & ait illi: Pater da mihi portionem facultatum, quæ redit ad me:* experiar enim meo more, quid ex hoc lucri facere possim. *Pater* indulgens, *partitus est inter duos filios substantiam*, & unicuique data est sua portio cum facultate utendi ut vellet, non tamen sine spe profectus.

13 Ac major quidem haud longe sejunctus est à domo paterna. *Minor* vero *intra dies paucos* divenditis omnibus, *contracta præsente pecunia, peregre profectus est in regionem longinquam.* Quid faceret adolescens & sui juris, & semotus à patre, & vivens peregre? Divortium facit cum benignissimo Patre Deo, qui se facit advenam mundi. Non est ista locorum sejunctio, sed affectuum. Corrumpunt mores bonos colloquia prava. Judaicus populus Legem acceperat, cujus ductu sciret quid esset sequendum, quid fugiendum. Habuit & gentium populus dotes suas, vim ingenii, cognitionem rerum conditarum, ex quibus licuisset cognoscere conditorem, sicut & cognoverunt. Quin & de ratione recte vivendi libros absolutos ediderunt, sed immemores, quod has ipsas opes deberent Patris benignitati: quas ille non in hoc indulsit, ut stulte abuterentur, verum ut ex his parentem beneficum colerent, itoque cultu ad largiorem munificentiam provocarent. Quantum autem aberrarant à Deo, qui ligna, lapides, qui canes, boves, simias, serpentes, cepas, & porrum colebant pro Diis? qui in eas turpitudines prolapsi sunt, à quibus bruta quoque animantia semovet naturæ sensus? Infelix autem libertas, quam patris præsentia non moderatur.

14 Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, & ipse cœpit egere.

14 Quid enim accidit juveni emancipato? Inter peregrinos prodegit omnem substantiam, non ipsius qui nihil habebat suum, sed patris. Prodegit autem per luxum, alea, scortis, conviviis. Luxus enim est, quicquid extra necessitatem, carnis cupiditatibus impenditur. Hæ nimirum corrumpunt, ac vitiant, quamvis præclaras naturæ dotes. Ubi vero profudisset universam substantiam suam, per omnia morem gerens animo suo, orta est fames ingens in ea regione, in qua juvenis peregrinabatur. Nihil enim habet hic mundus, quod explere possit animum hominis præter summum illud bonum, quod non est nisi in domo patris.

15 Et abiit, & adhæsit uni civium regionis illius. Et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos.

15 Quid faceret adolescens peregrinus inter ignotos, nudus & fame periclitans? Cui grave fuerat obtemperare jussis clementissimi patris, coactus est sese dare in servitutem civi peregrino & barbaro. Quum recusant homines accipere suave jugum Domini, coguntur ferre durissimum jugum Satanæ. Vis autem audire, quam sit misera servitus, servire cupiditatibus mundanis? Civis ille misit illum in villam suam, ut illic pasceret porcos suos. A quanta dignitate, in quantam contumeliam sua stultitia devenerat miser adolescens. Ex ditissimæ domus hærede factus est servus & subulcus. Nec interim crudelis ille dominus dabat quod ederet.

16 Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant: & nemo illi dabat.

16 Quid multis? Tanta erat fames veritatis & gratiæ divinæ, quæ sola explet animum hominis, ut cuperet implere ventrem quibuslibet vel siliquis, quibus saginantur porci. Neque quisquam erat, qui vel hoc pabulum illi daret, ut jam infelicior esset ipsis porcis, quibus serviebat verius, quam imperabat. Jam illa ipsa naturæ bona destituerant juvenem. Perierat arbitrii qualiscunque libertas, & tamen corruptissimus animi stomachus aliquid cibi flagitabat. Omnis inanis mundi voluptas ad breve tempus deliniens, nec satians, nec saginans animum, porcorum siliquæ sunt. His delectantur Dæmones, ac sibi addictos inescant verius, quam satiant. Nec harum semper est parata copia: aut si est, multo felle dolorum vitiata est.

17 In se autem reversus, dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo!

17 Jam igitur erat ventum ad extremam calamitatem: sed felix calamitas, quæ compellit ad resipiscentiam. Siquidem hic primus ad salutem gradus, reminisci unde decideris, & agnoscere quo degeneraris. Atque hic erat patris attractus. Aberat ille quidem à patre, sed pater nusquam non adest. Antea juvenis mente captus erat, dementatus hujus mundi præstigiis: fugiens ea, quæ sola fuerant expetenda: expetens ea, quæ sola fuerant fugienda. Sed bene habet, quum peccator afflatu tacito benigni patris redit ad cor. *Juvenis igitur tandem reversus ad se, sic sibi loquutus est:* Unde quo veni miser? Ex patria in exsilium, ex opulenta domo in regionem famis, à libertate in servitutem, ab amantissimo patre ad crudelissimum dominum, à dignitate filii familias ad fœdissimam conditionem, à consortio fratris & famulorum ad porcos. *Quam multi sunt mercenarii in domo patris mei, quibus* ex patris benignitate *suppetit larga panis copia. Et ego* filius familias *fame hic pereo.* Mercenarii sunt plerique Judæi, qui præcepta Legis utcunque servant, non ex affectu pietatis, sed ob metum aut præmium rerum temporalium. Et tamen est aliquid apud patrem familias tam opulentum pariter & largum vel conductitium agere, nec divelli à domo felici. Fiet enim ex mercenario filius, si filii sumserit affectum. Sancta autem invidia est, quæ juvenem provocat ad spem veniæ.

18 Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccavi in cælum, & coram te:

18 Postea quam enim deploravit suam infelicitatem, in qua totus jacebat, incipit erigere se, dicens: *Surgam, & ibo ad patrem meum.* Qua tandem fiducia? An habes quo te purges illi? Usus es illo indulgentissimo, flagitasti tuam portionem. Non negavit. Ultro reliquisti amantem ac propitium, prodegisti turpiter substantiam paternam, non in hoc traditam. Calamitatem istam nulli potes imputare, nisi tibi ipsi. In defensione facti mei nullum est præsidium, una spes est: quoniam novi patrem esse vere patrem, natura clementem & exorabilem, fortasse aliquid pristinæ caritatis residet in illius pectore, etiamsi ego totum filium exui. Non elevabo, non negabo culpam admissam. Plus apud illum valebit simplex confessio, & animus sibi vere displicens, quam accurata purgatio. Quo simplicius odero meipsum, hoc facilius redaccendam illius in me caritatem: postremo in summa rerum desperatione, cui me potius committam, quam patri? Solus ille potest restituere collapsum: & si quisquam volet, ille volet. Non exspectabo, ut meum crimen, ut meam calamitatem ex aliis cognoscat, qui ultro provocent ad vindictam: placabilius erit, si rem, ut est, ipse narraro. Statuat ille quicquid volet. Pater est, illius sum: & in illum peccatum est, quicquid peccatum est. *Dicam illi: Pater peccavi* supra modum, & *coram Angelis Dei, & coram te:*

19 Jam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis tuis.

19 *Nec posthac me dignum judico, qui dicar filius tuus. Mihi satis erit, si* misertus mei, *habeas me eo loco, quo habes unumquemlibet è mercenariis tuis,* liceat modo hærere in aliqua parte familiæ tuæ. Nulla sane accommodatior oratio ad provocandam optimi patris misericordiam. Quo simplicius confitetur admissum, quod nec celari, nec excusari poterat, quo vehementius sibi displicet, quo magis sese dejicit, quo magis declarat sibi nullam esse spem, nisi in una patris clementia: hoc magis illius animum in leges pertrahit suas. Atque hanc orationis formam non ars suggessit juveni, sed conscientia sibi quidem tota displicens, sed tamen non omnino pessime sentiens de bonitate patris.

20 Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum ejus, & osculatus est eum.

20 Hac igitur concepta fiducia, surgit juvenis. Hic est, ut dixi, primus ad salutem gradus, erigi. Relegit totum iter lachrymans ac gemens, qui ferox & amens à patre discesserat. Habes imaginem hominis ab extremis malis resipiscentis. Nunc mihi divinæ clementiæ simulachrum intuere. Nondum juvenis pervenerat ad ædes paternas, quum procul etiam illum pater advenientem prospiceret, ut est oculata pietas. Prior vidit, qui tenerius amabat. Vidit autem miserabili specie redeuntem, qui ferox & insolens profugerat. Videbat pannosum, macie confectum, squalidum, gementem & lachrymantem. Hæc ipsa rerum species statim commovit paternum pectus, & justam iram flexit ad misericordiam. Procurrit obviam venienti, & non exspectatis filii precibus, pietate nativa victus irruit in collum filii, & osculatus est eum.

21 Dixitque ei filius: Pater, peccavi in cælum, & coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus.

21 Hæc tametsi essent argumenta propensi ad ignoscendum animi, tamen sibi etiamnum iratus juvenis ait: *Pater, peccavi* supra modum, *& coram Angelis Dei, & coram te:* & tamen audeo venire in conspectum tuum, quum indignus sim qui posthac nominer filius tuus, quandoquidem à me omnia pietatis jura rupta sunt. Hic mihi in homine, qui ex instinctu naturæ sic afficitur erga filium, Dei bonitatem intellige, qui multo clementior est erga peccantem hominem, si modo vere & ex animo resipiscat, sibique displiceat, quam quisquam pater esse possit erga filium, quem tenerrime diligit. Nondum omnia dixit filius quæ fuerat meditatus, singultu sermonem interrumpente. Plus autem loquebantur lachrymæ, quam oratio.

22 Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam, & induite illum, & date annulum in manum

22 Quid autem interea pater? Num intonat sævis verbis? Num minitatur verbera? Num abdicationem? Num exprobrat suam in illum benignitatem? Num fugam? Num ingluviem, aliaque vitæ dedecora? Nihil horum meminit, tantum est gaudium de recepto filio. Juvenis abdicat sese, pater restituit: filius seipsum damnat, pater absolvit. Filius abjicit sese ad indignitatem mercenariorum, pater pristinam dignitatem restituit. *Versus enim ad famulos,*

ejus, & calceamenta in pedes ejus:

les, ait: Cito depromite huic stolam pristinam. & induite illum, & addite annulum in manum ejus, & induite calceamenta pedibus ejus.

23 Et adducite vitulum saginatum, & occidite, & manducemus, & epulemur:

[23] *Quin & è* pascuis *adducite vitulum illum insignem & saginatum, & occidite. Apparemus convivium & gaudeamus:*

24 Quia hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est. Et cœperunt epulari.

[24] *Quoniam hic filius meus mortuus fuerat, & revixit: perierat, & inventus est.* Tantum valet apud Deum animus vere resipiscens. Nullum exigitur supplicium, tantum resipuisse satis est amanti patri. Qui se reddiderat indignum oculis paternis, hunc procul etiam adventantem conspexit pater. Qui commeruerat perpetuo excludi ab ædibus paternis, ut quas turpiter ingratus ultro reliquerat, huic redeunti processit obviam pater ipse, qui neminem habet domi suæ clementiorem se. Qui sese turpibus dominis dederat in servitutem, hunc pater amplexu suo dignatus est. Flagra commerito datur osculum, caritatis & pacis argumentum. Felix autem ille peccator, quem Dominus suo amplexu suoque dignatur osculo. Culpam confesso, & filii nomen ob conscientiam admissorum recusanti, proferuntur omnia pristinæ dignitatis insignia: Perierat quicquid erat vestium, quæ decerent filium: profertur illi prima stola prioris innocentiæ, quam amiserat. Perierat omnis dignitas filii familias spontanea servitute, restituitur annulus. Et ne quid desit ornatus, vestiuntur & pedes. Nihil horum sperare ausus est juvenis: & quo minus sperat, hoc plus impetrat. Ac ne quis eum minoris faceret in domo ob erratum adolescentiæ, pater vitulo mactato, totam familiam ad communem lætitiam invitat, & justas gaudii causas reddit. Qualis qualis erat, inquit, filius erat: *Is mortuus fuerat, & revixit.* Peccatum enim animæ mors est. Et ad mortem properat, quisquis auctorem vitæ deserit. Deserit autem, quisquis amat ea, quæ sunt hujus mundi: procul enim absunt ejus voluptates à disciplina Dei. Reviviscit autem, qui resipiscit. Perierat irrecuperabiliter, quod ad ipsum attinebat, sed inventus est. Discedere à familia patris, perire est: extra hanc enim nulla est salus. Nec est reditus, nisi pater semet in memoriam ingerat filio ad extrema deducto. Suggestio patris est beneficium: sed quod suggestionem salutarem non negligit filius, hoc illi pro merito imputatur: confessio criminis pro satisfactione est: perierat suapte stultitia, sed inventus est caritate paterna. Quoniam autem toto pectore resipuit, quoniam totus sibi displicuit, non solum pristinæ dignitati restituit eum paterna clementia, sed convivium etiam addidit, quo magis commendaret filium suum omnium suorum affectibus. Qualem autem se præbuit pater hic parabolicus in recipiendo filio, tales se præbere debent Pastores & Episcopi erga peccatorem resipiscentem.

25 Erat autem filius ejus senior in agro: & cum veniret, & appropinquaret domui, audivit symphoniam & chorum:

[25] Verum ab hac imagine multum absunt supercilioSi Pharisæi, qui suis blandientes vitiis, nihil aliud quam sæviunt in lapsus alienos. Et ecce dum communi gaudio gratulationeque perstrepit tota domus patris, hoc est, omnis Ecclesia vere sanctorum, solus frater Pharisaicus invidet. Dum enim hæc geruntur, filius natu major domi non erat, sed versabatur in agro Legis Mosaicæ, sudans gestandis oneribus præceptorum, & exantlans opera Legis gravia, quum frater interim minor acceperit mitissimum patris jugum. Quum autem cœpisset esse vicinus ædibus paternis, audivit novum strepitum præ gaudio concinentium ac ducentium choreas. Affixus enim insipidæ literæ Legis, non noverat quantum habeat gaudiorum Euangelicus spiritus. Hæc dum negligit Judæus, nihil aliud quam in agro Legis fodiens ac bajulans, interim magno cum gaudio receptus est gentium populus in domum patris: nihil aliud sitientis, quam salutem suorum omnium.

26 Et vocavit unum de servis, & interrogavit quid hæc essent.

[26] Demiratus autem affectator vetustæ Legis, quid esset novæ rei, quæve causa insolitorum gaudiorum, non dignatus est ingredi, futurus & ipse particeps communis lætitiæ, quod quidem vehementer optabat pater. Non enim sic receptæ sunt gentes, ut exclusi sint Israelitæ: sed nunc quoque stant pro foribus indignantes, quod ob gentes ad salutem Euangelicam receptas sibi gratuletur Ecclesia. Evocavit igitur unum è servis patris, ac percunctatus est: quidnam esset novæ lætitiæ:

27 Isque dixit illi: Frater tuus venit, & occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit.

[27] Is respondit: *Frater tuus venit,* quo recepto gavisus *pater, occidit vitulum illum insignem, quem diu saginarat, propterea quod illum, quem perisse crediderat, incolumem ac salvum receperit.*

28 Indignatus est autem, & nolebat introire. Pater ergo illius egressus, cœpit rogare illum.

[28] Hic mihi considera vere Judaicum animum, qui fratri recepto gratulari debuerat, qui patris optimi clementiam prædicare, maluit invidere fratri, & indignari patri. *Mansit itaque foris murmurans & indignabundus.* Id ubi rescivit amantissimus pater, qui cupiebat domus suæ lætitiam omnibus esse communem, progressus est ad illum, ac cœpit blande rogare illum, ut omisso stomacho jungeret se communi convivio, seque paterni gaudii consortem præberet.

29 At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, & numquam mandatum tuum præterivi, & numquam dedisti mihi hœdum ut cum amicis meis epularer:

[29] Nec tanta patris optimi comitate mitescit major ille filius, sed arroganter expostulat cum patre, & impie fratrem accusat. *Ecce, inquit, tot annos servio tibi, nec unquam præterivi præceptum tuum, & tamen* nulla est habita ratio diutini obsequii mei. *Nunquam* enim *mihi vel hœdum ullum dedisti, unde possem epulari cum amicis meis.*

30 Sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam cum meretricibus, venit; occidisti illi vitulum saginatum.

[30] *Ceterum posteaquam iste filius tuus, qui tuam substantiam devoravit cum scortis, redit domum, mactasti illi vitulum illum insignem & obesum.* An non videris tibi videre filium hunc majorem indignantem ingredi, & hæc murmurantem adversus patrem, quum Legis Pharisæos obtrectantes Christo, quod cum publicanis & peccatoribus cibum capiat? Judæos indignantes adversus Græcos, quod admitterentur ad ministerium Apostolorum? destomachantes quod gentes ab idololatria venientes, absque Legis onere per solam fidem admittantur ad gratiam Euangelicam, baptismo donentur & Spiritu Sancto confirmentur? invidentes quod ipsis abstinentibus à convivio, gentium Ecclesia cum inenarrabili gaudio spiritus, comedit vitulum illum eximium, quem Pater pro salute totius orbis mactari jussit?

31 At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt:

[31] Quanquam & hunc murmuratorem placare conatur parentis optimi benignitas: *Fili, inquit,* nihil tibi decedit, quod in fratrem utor clementia: nam *tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt.* Non enim perinde voluptati est nunquam interrupta felicitas: sed quemadmodum morbus præcedens commendat nobis redditam corporis sanitatem, ita calamitas præcedens auxit nobis lætitiam de filio recepto.

32 Epulari autem & gaudere oportebat; quia frater tuus hic, mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est.

[32] Debes autem & tu gratulari fratri, nec abesse ab hujus convivii lætitia: *quia frater hic tuus mortuus fuerat, & revixit: perierat, & inventus est.* Itaque putato non tibi redisse eundem, sed pro male frugi probum esse renatum. Non decet meminisse qualis fuerit, sed gaudere quod talis sit, qualem optamus. His tribus parabolis Dominus Jesus adhortatus est suos ad clementiam, & facilitatem in recipiendis peccatoribus: nusquam enim magis illustrari gloriam Dei, quam quum qui insigniter fuit improbus, subito mutatus afflatu Spiritus fit alius, ex idololatra, servus Jesu Christi: ex raptore, sublevator pauperum: ex libidinoso, pudicus: ex ambitioso, modestus: ex vindice, tolerans ac lenis. Porro natu minor hoc reperit animum patris propensiorem ad ignoscendum, quod gentes, quæ Deum non noverant, errore deliquerunt verius, quam destinata malitia. Solet enim adolescentiæ comes esse rerum imperitia & incogitantia. Et idcirco huic ætati libentius ignoscimus. Porro Judæus, qui sibi videbatur esse justus, sibi placens ex observatione Legis, gravius peccat invidendo fratri, quam ille peccaverat aberrando.

CAP XVI.

Quid malus œconomus: Mammon: Servusque duorum:
Lex rata: missa uxor: pauper Abra inque sinu est.

1 Dicebat autem & ad discipulos suos: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum: & hic diffamatus est apud illum quasi dissipasset bona ipsius.

2 Et vocavit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ: jam enim non poteris villicare.

3 Ait autem villicus intra se: Quid faciam quia dominus meus aufert à me villicationem? fodere non valeo, mendicare erubesco.

4 Scio quid faciam, ut, cum amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos suas.

5 Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo?

6 At ille dixit: Centum cados olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam: & sede cito, scribe quinquaginta.

9 Deinde alii dixit: Tu vero, quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe litteras tuas, & scribe octoginta.

8 Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: quia filii hujus sæculi prudentiores filii lucis in generatione sua sunt.

[1] ATQVE hæc, quæ hactenus dicta sunt, peculiariter tangebant Pharisæos, indignantes quod Dominus Jesus, velut immemor suæ dignitatis, publicanos & peccatores admitteret ad vitæ consuetudinem. Mox versus * ad discipulos suos invitat eos ad uberiorem clementiam, ut non solum non obmurmurent bonitati divinæ, verum etiam ipsi hanc modis omnibus imitentur: per omnem occasionem benefacere studentes proximo suo, sublevantes eum subsidio rerum corporalium, consolantes, exhortantes, docentes, admonentes, condonantes admissa: docens non perituram nobis benignitatem nostram, sed in futuram vitam reponi, quicquid hic impenditur proximo: hanc sententiam hujusmodi parabola proposuit: *Homo quidam erat dives, qui rerum suarum dispensationem crediderat œconomo suo: is delatus est apud Dominum*, *quod* profusior, quam par esset, *dissiparet bona ipsius.*

[2] *Dominus igitur accito œconomo, dixit illi: Cur isthuc rumoris audio de te? Redde rationem dispensationis tuæ, posthac enim nolim te rerum mearum œconomum.*

[3] Oeconomus autem ut intellexit brevi futurum ut amoveretur à dispensandi munere, callide sibi prospexit in brevi. Aliis sunt opes, aliis eruditio, aliis rerum usus, aliis aliæ dotes. Quod autem habet quisque quo possit prodesse proximo, substantia divitis Domini est, quam oportet largiter in proximum erogare. Nullus enim est dominus earum quas habet dotium, sed dispensator duntaxat. Cito aufertur hæc dispensatio, quoniam hic omnis vita brevis est, & post hanc vitam non est benemerendi facultas. Dissipat autem facultates Domini, quisquis suis affectibus impendit quod habet, nec inde proximum sublevat. Oeconomus igitur mox amovendus à dispensatione sua, suo cum animo consultat, dicens: *Quid facturus sum, quandoquidem dominus aufert à me dispensandi facultatem?* Nec est unde vivam. Nihil enim mihi collegi dum licuit. Superest, ut aut ad stipem diurnam fodiam in agro, aut publicitus mendicem. Ad fodiendum vires desunt, mendicare pudet.

[4] Sed commodum venit in mentem, unde mihi subito prospiciam. Parabo mihi amicos ex facultatibus domini mei. Hi submotum ex officio dispensandi, memores meæ erga se benignitatis, recipient me in domos suas.

[5] *Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? Is respondit: Centum batos olei.*

[6] *Tum œconomus: Accipe cautionem tuam, ac cito sedens, pro centum scribe quinquaginta.* Dominus prædives est, volo ut dimidium lucrifacias opera mea.

[7] Eo peracto, *dixit alteri: Tu vero quantum debes? Qui respondit: Centum coros tritici. Tum œconomus: Accipe codicillos tuos, & scribe octoginta.* Viginti coros non sentiet abductos dominus, tibi vero pauperi erunt usui. Ad eundem modum egit cum cæteris debitoribus.

[8] Ea fraus si comperta fuisset illi diviti, non fuisset impune œconomo: sed tamen Dominus Jesus ad exemplum beneficentiæ laudavit apud discipulos suos œconomi illius fraudulentum, sed tamen prudens consilium: & ad hujus imitationem adhortatus est suos, taxans nostram socordiam, quod homines huic mundo servientes, in prospiciendo sibi de victu corporis providentiores sint & attentiores quam hi, qui abdicato mundo sectantur ea quæ sunt æterna, in prospiciendo sibi in vitam cœlestem. Turpe est au- A tem illos in suo genere sapere, ac providere, quum agatur de rebus levibus ac mox perituris: quum nos cessemus officiis in proximum conferendis, nobis parare præsidia vitæ immortalis: quum ob incertum hujus vitæ terminum exspectare debeat quisque futurum, ut audiat à Domino, quod audiit œconomus ille: *Posthac non poteris dispensare.*

9 Et ego vobis dico: facite vobis amicos de mammona iniquitatis: ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.

[9] Tempus autem hoc quoniam & incertum est cuique, & alioqui nulli non breve, properandum est, ut erogatis in pauperes terrenis facultatibus, paremus nobis viaticum in vitam æternam. Sic enim futurum, ut benefactorum, quæ gesserunt alii, nos quoque reddamur participes, qui illos opibus nostris ju- B verimus. Etenim qui facultatibus suis adjuvat Euangelii negotium agentem, hic vicissim in regno cœlorum Euangelistæ benefactis sublevabitur. Ait itaque Dominus: Et vobis in tempore consulite ad exemplum illius prudentis œconomi. *Conciliate vobis bonos amicos ex re mala, ut* quum jussu Domini cogemini decedere ab isto domicilio corporis, *illi recipiant vos in æterna tabernacula.* Felix permutatio est, quum caduca permutantur æternis. Quid autem vilius est, aut à virtute longius abest, quam opes hujus mundi? Vix unquam sine fraude parantur: nec alia est tuendi augendique ratio, quam parandi. Onerosa possessio est, * nec ea tuta interim, nec omni- C no diuturna. Non enim sequuntur herum suum hinc emigrantem. Sed his tamen emere licet, quod æternum est, quodque in futura vita sit usui. Ita fiet, ut quod reconditum injustum facit hominem, ac multis curis obnoxium, id erogatum fiat instrumentum Euangelicæ justitiæ, dum & sublevatur necessariis qui servit Euangelio, & merces ad largientem multo cum fœnore redit.

10 Qui fidelis est in minimo, & in majori fidelis est: & qui in modico iniquus est, & in majori iniquus est.

11 Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis: quod verum est, quis credet vobis?

[10] Qui dispensat opes hominis, ita demum fidelis dispensator invenitur, si quam parcissime dispenset, quod creditum est. At contra Deus, qui dives est in omnes, cupit largissime erogari, quod dispensandum tradidit: & pro infideli habet, quisquis veluti D proprium tenuerit, quod Dominus voluit esse commune, quoties exigit proximi necessitas.

[11] Proinde qui in dispensanda re vilissima secus se gesserit, quam ex sententia liberalissimi Domini, nonne videbitur indignus, cui Dominus credat rerum sublimiorum dispensationem? Quicquid habemus, Domini est: divitiæ corporales, & quicquid gignit hic mundus, Dei benignitas est. Doctrina Euangelica, reliquæque dotes spiritus, Dei dona sunt: non in hoc datæ, ut his soli fruamur, sed ut in utilitatem proximi dispensemus. Verum, hoc interest, quod ea, quæ pertinent ad refocillandum corpus (quoniam extra nos sunt) nec propria sunt, neque perpetua, mundi opes E sunt potius quam nostræ. Deinde quoniam speciem habent felicitatis juxta mundum, quum revera vehementer officiant veræ hominis felicitati: nec hoc sunt, quod dicuntur. Dicuntur enim bona, quum vere sint ea, quæ reddunt hominem infelicem. Igitur opes animi veræ sunt ac nostræ: non quod has Deo non debeamus, sed quod possessorem suum non deserant etiam in vita futura, si quis nunc, ut oportet, utatur. Ut autem in Republica nemo provehitur ad Consulatum, nisi prius in Ædilitate aut Præturа, aliisve minoribus Magistratibus specimen suæ integritatis dederit: & in familia non creditur dispensatio rerum pretiosarum, nisi qui prius fidelem se F declararit in rebus vilioribus: ita Dominus docet non esse credendam dispensationem opum Euangelicarum, quæ vere proprieque sunt divitiæ, ei, qui pecuniam, rem ut omnium vilissimam, ita & alienam, parum fideliter dispensarit. Quisquis enim non potest contemnere divitias terrenas, insincere dispensabit animi divitias. Hæc Dominus inculcans animis suorum discipulorum, ajebat: *Qui fidelis est in minimo, hunc consentaneum est in re magna fore fidelem: Rursum*

* Alia Editio, *reversus.*

* Altera Editio inserit, *nec alia est.*

fum qui in pusillo injustus est, *is & in magno erit injustus*: etenim cujus animum vilissimæ rei cura sollicitare potest ad peccandum, hic multo facilius occasione majore pertrahetur ad peccandum. *Quod si in mammona iniquo*, hoc est, falsis, & ut fere fit, fraude partis divitiis, *non prebueritis vos* Domino *fideles*, qui eas dedit dispensandas: *veras* animi *divitias quis credet vobis?*

12 Et si in alieno fideles non fuistis: quod vestrum est, quis dabit vobis?

12 *Et si in re aliena*, quæ nulli perpetua esse potest, *parum fideles fuistis*, *quis committet vobis*, *quod* perpetuo *vestrum erat futurum*? Levius lædit, qui mala fide tractat divitias hujus mundi, quam opes Euangelicas?

13 Nemo servus potest duobus dominis servire: aut enim unum odiet, & alterum diliget: aut uni adhærebit, & alterum contemnet: non potestis Deo servire & mammonæ.

13 Totum hominem postulat regnum Dei. Animum postulat ab omnium mundanarum rerum amore liberum. Nec est quod quisquam tentet miscere mundum cum Euangelio, quod est regnum cœlorum. Etenim si nemo potest esse servus communis duobus dominis, quod vix inter ullos homines sic conveniat, ut unus servus utrique satisfacere possit suo obsequio, sed alterutro contemto, cogatur uni adhærere: quanto minus vos potestis Deo servire & Mammonæ, Dominis tam discordibus, ut inter illos nihil conveniat. Servit autem Mammonæ, qui magnam felicitatis partem collocat in divitiis, eaque causa magno studio laborat, ut quam plurimum possideat, ut quod partum est, tueatur, & augeat. Hic gestit accrescente re, discruciatur erepta. Deo servit, qui vel rejectis istius mundi bonis, vel neglectim possidendo summo studio curat ea, quæ faciant ad æternam salutem.

14 Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, qui erant avari: & deridebant illum.

14 Hos sermones omnes tametsi dicebantur his, qui se credebant esse posse Christi discipulos, onustos sollicitudine divitiarum, tamen audiebant & Pharisæi, quorum animi velut utres antiqui non capiebant hoc Euangelicæ doctrinæ mustum. Erant enim avari non solum pecuniarum, verum etiam gloriæ. Erant elati, feroces ac vindices. Proinde deridebant doctrinam Domini Jesu provocantem ad beneficentiam, ad neglectum vindictæ, gloriæ, vitæ denique.

15 Et ait illis: Vos estis, qui justificatis vos coram hominibus: Deus autem novit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.

15 Habet autem ac semper habebit hic mundus suos Pharisæos, qui suis freti præsidiis derideant doctrinam modestiæ, clementiæ, mansuetudinis, ac liberalitatis. Abhorret ab hoc musto cœlesti palatum assuetum vappæ mundanæ prudentiæ. Utinam & horum sannas dignetur retundere Dominus Jesus, qui Pharisæos irrisores severe redarguit, dicens: Vos, inquit, tumetis inanibus bonorum simulacris, venditantes vos apud homines, qui æstimant hominem ex opulentia, ex vestitu, ex observatione ceremoniarum, ex quibus vobis conciliatis etiam sanctimoniæ laudem, quum revera nec divites sitis, nec sancti, nec felices, nec magni. Deus enim ex ipsis animi bonis æstimat hominem, qui solus intuetur corda vestra. Atque is demum dives est, qui apud Deum dives est: is justus, qui apud Deum justus est: is magnus est, qui sibi parvus, Dei judicio magnus est. Nam fere fit, ut quod hominibus videtur sublime quiddam ac suspiciendum, apud Deum habeatur abominandum.

16 Lex & prophetæ, usque ad Joannem: ex eo regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit.

16 Vos adhuc mordicus tenetis corticem Legis, & in umbris gloriamini: quum nunc aperiendus sit nucleus, ut umbras dispellat exorta lux Euangelicæ veritatis. Desuescendum est à vappa Mosaicæ Legis, & hauriendum mustum firmioris doctrinæ. Legis figuris suum fuit tempus, exspectabatur, quod promittebant Prophetarum oracula: sed cessant figuræ, posteaquam apparuit veritas: nec exspectatur jam prophetica pollicitatio, posteaquam exhibetur id, quod illi promiserant. Ab umbris oportet ad veritatem proficere. Ex fide promissorum proficiendum est ad amorem rei jam exhibitæ. Joannes confinium fuit, dirimens Legem cum suis figuris, & Prophetas cum suis promissis ab Euangelio, quod reipsa exhibet, & quod Lex umbris suis designarat, & quod Prophetæ Deo afflati venturum prædixerant. Prædicavit Joannes adesse regnum Dei. Hoc nimirum est quod Lex adumbravit, hoc est quod Prophetæ præcinuerunt. Videtis autem rem ipsam congruere cum Joannis prædicatione. Ab hujus enim tempore nuntiatur omnibus regnum Dei, & multi lætis animis arripiunt felix nuntium. Bibunt mustum novum, hauriunt doctrinam cœlestem: contemnunt terrena, & ditescunt bonis cœlestibus. Abjiciunt pecuniam, sed edunt miracula: non habent arma, sed propellunt morbos. Non gerunt magistratus, sed ejiciunt Dæmonia. Non sunt opulenti, potentes, & gloriosi juxta mundum: sed modestia, mansuetudine, tolerantia, beneficentia, cæterisque bonis animi vere sunt & divites, & potentes, & gloriosi apud Deum. Ad hanc felicitatem nulli præcluditur aditus. Quod si vos Pharisæi non dignamini intrare, occupabunt alii: intrabunt gentes, intrabunt quælibet orbis nationes. Excludi non possunt, posteaquam semel apertum est ostium, irrumpunt vi, si non admittuntur. Videtis accurrentes publicanos, milites, peccatores, meretrices. Hi spretis omnibus quæ possident, contemtis omnibus hujus mundi voluptatibus, freti promissis Euangelicis, toto pectore student veris animi bonis: ac vobis, qui primi debebatis ingredi, & alios conantes inducere, foris stantibus, ardore fidei, promtitudine animi, velimus nolimus, irrumpunt. Amat enim hujusmodi violentiam regnum Dei?

17 Facilius est autem cælum & terram præterire, quam de Lege unum apicem cadere.

17 Nec est quod clamitent Legis amatores, abrogari Legem, antiquari Prophetas: imo hæc est Legis non abolitio, sed absolutio. Nec enim mater plorat sibi perisse filium, qui ex puero factus est vir. Stultissimum autem sit, amplecti pictam hominis imaginem, quum liceat amplecti hominem ipsum, qui pictus erat: & appellare promissorem, quum tenere liceat, id quod promissum est. Conferenda * res cum imagine, quæ si congruunt, agnosce quod adumbratum est, & amplectere quod exhibitum est. Si rerum eventus congruit cum promissis Prophetarum, libera fidem illorum, & amplectere, quod præstatur. Porro si jam multa vides evenisse, quæ Legis umbris designata fuerant, Lex enim spiritualis est, si in plerisque rerum exitus respondet ad Prophetarum vetusta vaticinia, crede simili fide præstanda & olim omnia, quæcunque Lex & Prophetæ futura dixerunt.

18 Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur.

18 Quod erat in Lege carnale & crassum, id cedit perfectioribus: quod autem spirituale est, id non solum non antiquatur, verum etiam perficitur. Lex enim permittit marito, dato repudii libello, dimittere uxorem, & aliam domum ducere. At juxta Legem Euangelicam, *quisquis repudiata uxore duxerit alteram, committit adulterium. Et qui repudiatam duxerit, adulterium committit.* Neuter enim suam habet uxorem, neutra suum maritum. Et naturæ sensus & Euangelica sinceritas flagitat amicitiam perpetuam, & indivulsam copulam, non solum in matrimonio, verum etiam in omni amicitia. Nec est quod quisquam causetur, Euangelicam doctrinam pugnare cum præscriptis Mosi. Moses enim ob duritiam vestram non est ausus exigere, quod optabat magis, quam sperabat: & invitus indulsit divortium, ne si negatum fuisset, odium vestrum erumperet in atrociora facinora. Perficit igitur, non abrogat, qui exigit quod est perfectius. Quemadmodum pater haudquaquam secum pugnat, qui pridem indulgentior in filium tenerioris ætatis, post ab adulto plus exigit, quam exigebat antea. Illud autem affirmo vobis, *citius præteribit cælum ac terra*, quibus nihil est durabilius, *quam unus apiculus Legis pereat*, quin perficiatur quod prædictum est, tantum abest ut venerim aboliturus Legem.

19 Homo quidam erat

19 Quoniam autem Dominus Jesus paulo ante pro-

* Alia Editio, *conferenda*.

posi-

dives, qui induebatur purpura & bysso: & epulabatur quotidie splendide.

posita dispensatoris callidi parabola, cohortatus est ad beneficentiam erga egenos, ut post hanc vitam reciperent nos in æterna tabernacula: quum jam versis rerum omnium vicibus, illi bonis omnibus abundabunt, contra divites malis omnibus cruciabuntur: velut exemplum hujus rei depingit, quo tenacius adhæreat * mentibus hominum. Erat, inquit, homo quidam prædives, cui nihil deesse videbatur ad absolutam hujus mundi felicitatem: magni nominis apud homines, apud Deum obscurus & ignotus. *Is vestiebatur purpura & holosericis*, non minus molliter quam splendide. Et ne quid deesset ad oblectamentum corporis, *comessabatur quotidie magnifice*, simul & ambitioni serviens, & luxui, & voluptati.

20 Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus plenus,

20 Erat simul huic multum dissimilis mendicus quidam, obscurus & ignotus apud homines, sed clarus & nobilis apud Deum. Habebat enim nomen ex re, dictus Lazarus, quod omnibus mundi præsidiis destitutus, Dei solius auxilio niteretur. Huic nec domus erat, nec vestis, nec cibus, ac ne corporis quidem prospera valetudo. Erat enim ulceribus plenus, qualis legitur fuisse Job.

21 Cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis, & nemo illi dabat: sed & canes veniebant, & lingebant ulcera ejus.

21 Jacebat autem ad januam divitis, exspectans ut aliquid mitteretur de micis, quæ cadebant de mensa divitis, quo placaret latrantem fame stomachum. Non admissus est ulcerosus, ne funesto spectaculo contristaret oculos undequaque lauti convivii. Audis fastum opulentiæ, sed in tanto luxu, ac profusione, tanta erat erga pereuntem proximum parsimonia, ut ne micæ quidem darentur roganti, quum canes illic panibus essent saturati †: quin & canes exprobrabant inhumanitatem delitianti diviti. *Veniebant enim & lingebant ulcera Lazari.*

22 Factum est autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem & dives, & sepultus est in inferno.

22 Quis non judicasset divitem illum absolutum exemplar felicitatis, & hunc Lazarum exemplar infelicitatis extremæ? Sed nequaquam ex his, quæ contingunt in hac vita, æstimanda est hominis felicitas. Subito rerum vices inversæ sunt. Mors enim omnibus imminens, ut divitibus finis est omnium voluptatum, ita afflictis terminus est omnium dolorum. *Evenit enim ut moreretur mendicus, &* qui neglectus erat ab hominibus quum viveret, mortuus *ab Angelis Dei deportatus est in sinum Abrahæ.* Hoc honore dignatus est eum Deus, quem dives non dignabatur tecto suo. *Eodem autem tempore mortuus est & dives ille.* Mors enim omnium communis, sola docet hoc divites, quod homines sunt, quemadmodum cæteri. Ac Lazaro nec honor sepulturæ habitus est. Dives autem magnifica funeris pompa elatus est.

23 Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham à longe, & Lazarum in sinu ejus:

24 Et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.

23 Quum autem uterque jam esset apud inferos, dives quum esset in gravibus tormentis, nec ibi minus dure tractaretur rerum suavium inopia, & omnium malarum copia, quam in vita seipsum tractarat molliter: *sublatis* tandem *oculis conspexit Abraham eminus*, agnovit *& Lazarum* illum ante spretum, *in sinu illius* summa quiete solatioque fruentem in mollissimo complexu sanctissimi patris. Agnovit enim ille filium suum, quem dives hominem agnoscere noluit.

24 Augebat cruciatum, alienæ felicitatis conspectus. Hic dives frustra blandus factus ac mendicus, miserabili voce clamabat: *Pater Abraham miserere mei, ac mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, quo* vel una guttula *refrigeret linguam meam, adeo discrucior in hac flamma.*

25 Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.

25 Ad quem Abraham: Fili, refrigerium, quod nunc sero petis, quum in vivis esses proximo refocillando tibi parare debueras, sed tum rebus præsentibus delinitus, ne micis quidem mensæ tuæ dignabaris sublevare Lazarum pereuntem. Agnosce rerum vices juste commutatas. Id agnoscas oportet, si meminisse voles, quod tu quum viveres, tua bona receperis, Lazarus contra suis malis defunctus sit in vita. Nunc inversis rebus, hic post afflictiones patienter toleratas refocillatur: tu vero post delitias, quibus te male oblectasti, merito cruciaris. Aversabaris ulcerosum, ipse delibutus unguento, nunc est in amplexibus meis, totus nitidus. Non dignabaris illum tecto tuo, ego dignor illum sinu meo. Tu nec cibo nec potu refocillasti egentem, nunc reficitur æterna quiete, quæ nec famis, nec sitis molestiam novit. Et qua fronte nunc petis ab hoc refrigerium, qui pridem nullum abs te refrigerium impetravit? Si tu nudum vestisses, si esurientem pavisses, si sitienti dedisses potum, si jacentem pro foribus collegisses in domum tuam, si curasses ulcerosum, nunc ille vicissim impetraret tibi solatium, ac relaxationem tuorum cruciatuum, ac te vicissim reciperet in hoc contubernium. Miser, ubi nunc est tua byssus & purpura, ubi unguenta, ubi convivia, ubi choreæ, ubi tot ambitiosæ voluptates? Vivus ad omne vinum fastidiebas, tantæ erant palati tui delitiæ, nec interim aquam impartiebas sitienti: nunc nec aquæ guttam impetrare potes ad refocillandum incendium linguæ tuæ. Pro superbis ædibus habes Tartarum: pro delitiis cruciatum æternum: pro jocis & cantionibus perennem ejulatum.

26 Et in his omnibus, inter nos & vos chaos magnum firmatum est: ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.

26 Et hoc deploratior est vestra calamitas, quod *ingens hiatus nos dirimit: ut si qui velint hinc istuc ire*, vobisque opitulari, *non liceat: neque si quis istinc huc conetur adscendere, possit*, posteaquam incommutabili Dei judicio sua quibusque sedes designata est. In vita tempus erat mutuis officiis sublevare proximum, & vicissim ab eo sublevari. Nunc serum est hîc velle, quod fieri non potest. In delitiis solus esse voluisti cum tui similibus, quos nunc habes pœnæ socios, Lazarum ac Lazari similes non passus es venire in tuum consortium. Nunc paria referuntur.

27 Et ait: Rogo ergo te pater ut mittas eum in domum patris mei.

27 Hæc ubi loquutus esset Abraham, dives exclusus spe sublevandi sui, cupit saltem fratribus, quos habebat superstites, consulere, ne si similiter acta vita venirent in eundem locum, tali consortio cresceret etiam misero mali sensus. Sed nunc frustra supplex est, qui supplicem proximum repulit. Si chaos, inquit, obstat, quo minus mihi subveniri queat: saltem *illud te rogo, pater, ut Lazarum mittas in domum patris mei.*

28 Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum.

28 *Habeo enim quinque fratres superstites, ut illos admoneat, ne*, si meis vestigiis ingrediantur, *veniant in hujus calamitatis consortium.* Quin potius opibus suis egentium necessitatem sublevent: nec ad carnis voluptatem, sed ad animi pietatem utantur divitiis suis: nec ament, quæ ad tempus delectant in vita, sed quæ pariant æternam requiem. Ita dives, quem experta calamitas sero jam & supplicem fecit & doctorem. Sed à morte nec precibus est locus, nec monendi facultas est. Nihil enim mortuis rei cum vivis.

29 Et ait illi Abraham: Habent Moysen, & prophetas: audiant illos.

29 *Abraham itaque respondit:* Nihil necesse est hac gratia Lazarum avocari à quiete sua. Fratres tui si volent esse frugi, *habent Mosen & Prophetas, audiant illos.* Loquuntur enim omnibus in suis libris.

30 At ille dixit: Non, pater Abraham: sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent.

30 Tum dives improbus deprecator, sed serus: *Nec Mosen*, inquit, nec Prophetas audient, *pater Abraham, sed si quis ex mortuis redierit ad eos*, qui certa renuntiet, quam dira patiantur hîc, qui illic vitam meo exemplo transigunt, quod fere faciunt divites omnes, *resipiscent*, seseque component ad meliorem frugem.

31 Ait autem illi: Si Moysen & prophetas non audiunt; neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

31 Ad hæc Abraham: Isti sunt prætextus eorum, qui nunquam volunt, quod male amant, relinquere. Major est apud illos Mosi & Prophetarum auctoritas, quam esset Lazari mendici: *quod si illos non audiunt, nec audituri sint, si quis resurrexerit ex mortuis.* Causabuntur esse phantasmata, aut Dæmonium. Hoc sermone Dominus tacite notavit incredulitatem gentis Judaicæ, quæ quoniam non vere credidit

* Alia Editio, *inhæreat*. † Eadem, *saturi*.

dit Mosi ac Prophetis, hodie quoque Christo è sepulchro reddito, & ad dextram Patris considenti reclamat: utique creditura quod factum est, si Mosi & Prophetis credidissent, prædicentibus hoc ita futurum. Hac parabola Dominus Jesus consolatus est suos discipulos, qui propter amorem regni cœlestis multas afflictiones perpessuri erant in hoc mundo: ac Pharisæos, Scribas, Legisperitos, Sacerdotes, primores, divites, elatos, feroces, ac sibi viventes territat, ut vel metu supplicii vitam impiam corrigerent, alioqui futurum, ut illic vicissim riderentur, qui hîc Jesum ad meliora vocantem irridebant.

CAP. XVII.

Res mala scandala: condona: fidei augmen: opusque
Ne jactes: lepra: judiciique dies.

1 Et ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala: væ autem illi, per quem veniunt.

1 SIC autem erat à Patre cœlesti definitum, & sic expediebat ad salutem humani generis, ut humani corporis imbecillitate, quod assumserat Dominus, offenderentur superbi Pharisæi, ut humilem ac mansuetum affligerent, atque occiderent: nihilo mitiores futuri in illius discipulos, sui præceptoris vestigiis ingredientes. Ut autem incredulorum improbitas affligit bonos, ita bonorum tolerantia malis est occasio majoris exitii. Sed tamen horum malitia Deus abutitur in bonum totius mundi. Ait itaque Jesus ad discipulos suos, inter quos erat Judas, auctor offendiculi futurus, ac Jesum juxta mundum pusillum & humilem in mortem traditurus. Sed hujus impietas salutem maturavit orbi, & hujus exitium exemplum salutare fuit omnibus. *Fieri non potest*, inquit, *quin eveniant offendicula*, sed tamen hoc non excusat eum, cujus culpa venerit offendiculum.

2 Utilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum ejus, & projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis.

2 *Magis enim expediret illi, ut alligato circa collum saxo ingenti, quod in mola substernitur, praeceps detur in profundum maris, quam ut offendiculo sit uni ex istis pusillis* juxta mundum. Habent enim ultorem Deum, qui se putat in illis lædi. Levius autem est malum, hîc supplicium quamvis acerbum perpeti, quam offensis pusillis, quos Deus amat, æternos cruciatus accersere.

3 Attendite vobis: Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum: & si pœnitentiam egerit, dimitte illi.

3 *Cavete igitur vos*, vestrum non est vitare, quo minus exoriantur offendicula, vestrum tamen est cavere, ne vestro vitio nascantur. Sic autem effugietis, ne vobis imputari possit offendiculum, si non solum nulli vestra culpa præbueritis occasionem offendiculi, verum etiam ab aliis oblatum, aut tolatis vestra mansuetudine, aut patientia vestra toleretis, non regeratis. Non enim ab impiis modo vobis oborientur tumultus, verum etiam inter vos, quoniam homines estis, nonnunquam orientur offensæ, quibus oportebit mederi fraterna monitione, quæ non prodit peccantem, si sanabilis est, & veniam habet paratam resipiscenti. Si itaque fors evenerit, ut aliquid admiserit in te frater tuus, noli dissimulare culpam, ne impunitas invitet licentiam, sed age fidum medicum, secreta objurgatiuncula ostende illi morbum suum, ut pudore corrigatur. Facilius audiet amicum monitorem, quam turbulentum accusatorem, quem habiturus est pro hoste. Sic enim est fere hominis ingenium, ut libentius acquiescat consiliis, quam succumbat injuriæ. Non potest non videri officium, cum quis secreto monet. Qui palam defert, & ad pœnam vocat, non videtur velle mederi malo fratris, sed traducere. Quod si frater tuus abs te monitus resipuerit, & culpam agnoverit, sit parata venia, quæ correctum placide comiterque recipiat: & adeo ne cogites de vindicando, ut pudori quoque illius, quantum potes, consulas.

4 Et si septies in die peccaverit in te, & septies in die conversus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me: dimitte illi.

4 Quod si per humanam infirmitatem relapsus fuerit in culpam, etiamsi septies eodem die peccaverit in te, ac septies in die resipuerit, teque placare studens dixerit: peccavi, pœnitet, ignosce, condona illi ex animo culpam. Hæc ignoscendi facilitas melius tuebitur inter vos pacem & concordiam, quam mutua offensarum retaliatio.

5 Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem.

5 His dictis quoniam Apostoli intelligebant fontem omnium Euangelicarum virtutum esse fidem, quam adeo diligenter Dominus exigebat in edendis miraculis, quam toties comprobavit in multis etiam alienigenis, quæ nihil non impetraret, & per quam ipsi quoque morbos depulerant, & Dæmonia ejecerant: nec ignorabant fidei defectu factum, quod quendam muto obnoxium Dæmoni non quiverint liberare. Quanquam nec cæteris Euangelicis præceptis erit idoneus, nisi certam animo fiduciam conceperit aliquis. Quando enim negliget hujus mundi voluptates; quando suas opes effundet in pauperes; quando condonabit injuriam fratri; quando de male meritis bene merebitur; quando carceres, & virgas, & mortem toleranter accipiet, cui persuasum non sit, amplissimum esse præmium paratum in cœlis? Hoc, inquam, quoniam intelligebant Apostoli, dicunt Domino: Domine, quando nihil habemus boni nisi ex te, rogamus, ut adaugeas nobis fidem.

6 Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare, & transplantare in mare: & obediet vobis.

6 Dominus autem sciens suos Apostolos adhuc esse crassos & imperfectos, & incrementum fidei potissimum in hoc petere, ut magis polleant miraculis, confirmat quidem robur ac vim fidei, si adsit sincera: sed indicat, eam cum summa modestia oportere esse conjunctam, nec proferendam ad inanem ostentationem, sed quoties urget salus proximi, aut gloria Dei. Ait autem per similitudinem: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis*, quod minutum est atque humile, nec exserit vim suam, nisi contritum aut commansum, *dicetis huic arbori Sycamino*, quæ radicibus late actis, videtur nulla vi loco avelli posse, *eradicator, & transplantator in mare: & obediet vobis.* Porro per granum sinapis Dominus seipsum indicavit, qui quum se præberet humillimum omnium, tamen occultam divinæ naturæ vim intus occultabat, quæ tum demum sese prodidit, posteaquam in cruce comminutum est granum, in morte sepultum est. Hujus grani vis operabatur in discipulis, unde non oportebat ipsos sibi quicquam usurpare: quippe qui non essent auctores eorum quæ gererent, sed tantum ministri, daturi pœnas, si quod ipsis mandatum esset, cessassent peragere: cæterum omnem laudem transscripturi Deo, si quid per ipsos præclare aut magnifice gestum fuerit.

7 Quis autem vestrum habens servum arantem aut pascentem, qui regresso de agro dicat illi: Statim transi, recumbe:

7 Hoc documentum Jesus parabola addita infixit animis suorum: *Quis vestrum est* tam commodus Dominus, *qui si servum habeat agricolam aut bubulcum, reverso ab agro protinus dicat: transi, accumbe:*

8 Et non dicat ei: Para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi donec manducem & bibam, & post hæc tu manducabis & bibes?

8 *Ac non potius ita loquatur: para quod cœnem, ac præcinge te, & ministra mihi donec edero ac bibero, post hac tu sumes cibum ac potum?* Et tamen servus ille bona fide suo functus est officio in agro.

9 Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ ei imperaverat?

9 *Num ideo Dominus habet illi gratiam, quod fecerit imperata? Non opinor*, sed pœnam exacturus erat, nisi fecisset. Quamobrem? Non ob aliud, nisi quod servi sunt, & omnem operam debent hero suo, cujus sunt etiam ipsi. Laudem autem omnium, quæ fiunt, sibi usurpat Dominus, qui ea facit, quicquid facit per eos, qui sine ipso nihil omnino boni possunt facere.

10 Non puto. Sic & vos, cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.

10 *Sic & vos*, ne vobis arrogetis gloriam benefactorum, tantum fidelem operam præstate. *Et quum omnia feceritis, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Hæc enim modestia conservabit in vobis thesaurum fidei. Cætera relinquite Domino vestro. Nemo sibi vindicet honorem, nemo Domini judicium anticipet. Novit ille tempus, nec quenquam fraudabit suo præmio. Vos interim nihil aliud vos esse memineritis, quam servos operæ debitores.

11 Et factum est, dum iret in Jerusalem, transibat per mediam Samariam & Galilæam.

11 *Accidit autem ut quum Dominus peteret Hierosoly-*

lymam, iter faceret per Samariam & Galilæam. Gaudet enim frequenter per occasionem attingere Samariam & Galilæam, ut Hierosolymitis exprobret suam incredulitatem, qui Samaritanos pejus abominarentur quam Ethnicos, & Galilæos pro semipaganis haberent.

12 Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt à longe:

12 *Quum autem ingrederetur viculum quendam, occurrerunt illi decem viri leprosi.* Credas significatos homines hæreticos, intus malis affectibus totos depravatos, foris variegata cute, veluti falsa veris permiscente doctrina insincera. Contagiosum & abominandum genus, & idcirco procul arcentur ab hominum commercio. Nullum tamen est mali genus, quod non sanet Jesus, modo veniatur in illius conspectum, modo prodatur illi morbus, & adsit fiducia.

13 Et levaverunt vocem, dicentes: Iesu præceptor, miserere nostri.

13 Agnoverunt morbum suum, & ideo non accedunt propius, sed *procul stantes, voce sublata acclamant* Domino: *Jesu præceptor miserere nostri.*

14 Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est, dum irent, mundati sunt.

14 Audiit clamorem Jesus fiduciæ testem, & advertit oculos. Felix clamor, qui facit attentum Dominum: felix intuitus, qui provocat misericordiam. Jesus autem nihil aliud respondit, quam ut abirent, & ostenderent se Sacerdotibus: nam penes hos erat auctoritas discernendi leprosum à mundo. Parent illi, & abeunt, pleni bona fiducia. *Atque inter eundum subito mundati sunt.*

15 Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus est, cum magna voce magnificans Deum,

15 Erat par omnibus fiducia, sed dispar erat gratitudo. *Solus enim Samaritanus ubi sensit se plane liberatum à morbo*, non clam habuit divinam erga se beneficentiam, sed *illico reversus est ad Jesum, clara voce clarificans* † *Deum:*

16 Et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens: & hic erat Samaritanus.

16 *Ac prostratus in faciem suam, accidit ad pedes Jesu adorans eum, & gratias agens.*

17 Respondens autem Iesus, dixit: Nonne decem mundati sunt? & novem ubi sunt?

17 *Jesus autem* non ignarus beneficium ad omnes decem pervenisse, sed taxare volens illorum ingratitudinem, qui tantum Dei beneficium suffurari studuerint, *ait: Nonne decem mundati sunt? & novem ubi sunt?* Non enim novit Dominus ingratos: & indignos ostendit accepto beneficio, qui non agunt gratias benemerito. Non patitur enim Deus celari sua beneficia.

18 Non est inventus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.

18 Quum obticesceret Samaritanus, non solum gratus, verum etiam modestus, qui venerat suo functurus officio, non accusaturus alios: Jesus conversus ad circumstantes, ait: Ex decem *nullus repertus est, qui rediret & glorificaret Deum, præter hunc unum alienigenam.* Atqui magis hoc decuit alios facere, qui quum Judæi sint, jactant se Dei cultores. Et tamen ipsa re Samaritanus hic vicit illorum religionem.

19 Et ait illi: Surge, vade: quia fides tua te salvum fecit.

19 Hæc loquutus Dominus, appellavit Samaritanum humi prostratum: *Surge*, inquit, *& abi*, certus hoc meum beneficium tibi fore perpetuum, quod tua fiducia tibi impetravit.

20 Interrogatus autem à Pharisæis: Quando venit regnum Dei? respondens eis, dixit: Non venit regnum Dei cum observatione:

20 Quoniam autem Jesus frequenter habebat in ore regnum Dei, Pharisæi, qui nondum intelligebant regnum Euangelicum esse regnum spirituale, sed aliud quoddam regnum somniabant, in quo gens Judaica cæteris nationibus imperaret: adibant eum, & interrogabant, *quando venturum esset regnum Dei.* Jesus autem, quoties de supremo die fiebat mentio, ambigue respondere solitus ait: Regnum Dei non veniet more regni mundani, ut observari possit vel tempus, vel locus. Non enim est regnum corporum, sed animorum: neque constat visibilibus præsidiis, sed invisibilibus.

21 Neque dicent: Ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est.

21 *Proinde non dicetur vobis: Ecce hic, aut ecce illic.* Quid enim opus est observare locum, *quum regnum Dei sit intra vos?* Cur exspectatis foris, quod habetis intus ac vobiscum circumfertur, si vultis? Cur exspectatis venturum, quod jam adest? Ubicunque est animus superior opibus, voluptatibus, honoribus hujus mundi, vitæ denique contemtor, ubicunque est animus fide robustus, caritate flagrans,

A afflatus Spiritu cœlesti, ibi est regnum Dei. Superest, ut quod adest amplectamini, ne quum subito venerit ille dies, qui perficiet ac proferet regnum hoc, offendat vos imparatos.

22 Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideretis videre unum diem Filii hominis, & non videbitis.

22 Hoc quum nec discipuli satis intelligerent, qui somniabant & ipsi breve proferendum esse regnum Israeliticum, conversus ad illos, ita temperavit sermonem, ut illos ad diem supremum semper redderet paratos: & temporis inquisitionem adimeret: sed armaret potius ad tempestatem imminentem crucis: *Veniet*, inquit, *omnino tempus, quum desiderabitis vel uno die frui conspectu Filii hominis*, quem nunc B plerique contemnunt præsentem, nec dabitur quod optatis.

23 Et dicent vobis: Ecce hic, & ecce illic. Nolite ire, neque sectemini.

23 Nec deerunt tamen, qui blandientes hominum cupiditati, conabuntur illum ostendere venientem, dicentes: *Ecce hic, ecce illic:* vos autem nolite fidem habere talibus Prophetis. Si dixerint, hic est apud nos, *nolite ire.* Si dixerint, ecce illic est procul, *nolite sectari.* Ea credite, quæ per sanctos Prophetas prædicta videtis impleri. Hoc unum Deus noluit hominibus patefieri, & ideo tempus præsciri noluit: quia sic expedit hominum saluti, quos vult in omne tempus esse paratos.

24 Nam, sicut fulgur coruscans de sub cælo, in ea quæ sub cælo sunt, fulget: ita erit Filius hominis in die sua.

24 Proinde *quemadmodum fulgur erumpens subito* C *promicat ab una parte cœli usque ad adversam*, prius quam venturum sentiatis: *ita* magna quidem cum gloria, sed inexspectatus, *veniet Filius hominis in die*, quem ipse solus novit, vobis autem incognitum esse vult.

25 Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac.

25 Sed non ante proferet majestatem suam, quam expleverit dispensationem humilitatis. Prius enim ostendenda est via ad claritatem regni cœlestis, prius aperiendum est ostium regni cœlorum, ut liceat ingredi. Alioqui parum feliciter veniret regnum Dei iis, qui se non huic præparaverunt. Ergo prius quam se proferat majestas, quam affectatis ante tempus, oportet Filium hominis multa pati, ac damnari à D natione hac: ut quemadmodum flamma post fumum emicat, ita post ignominiam clarius sese proferat Dei gloria.

26 Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit & in diebus Filii hominis.

26 Porro ne quem opprimat ille dies, facile remedium est, si se quisque sic apparet, quasi jam immineat ille dies: sed homines mundo dediti, sibi promittent dilationem, aut etiam diem illum omnino non venturum, & hac spe securi vacabunt cupiditatibus suis. *Itaque idem accidet in diebus Filii hominis, quod accidit olim in diebus Noe.*

27 Edebant, & bibebant: uxores ducebant, & dabantur ad nuptias usque in diem, qua intravit Noe in arcam: & venit diluvium, & perdidit omnes.

27 *Ducebant uxores, dabantque nuptum*, quasi diluvium, quod differebatur, omnino venturum non esset. Sed malum oppressit improvisos. Solus Noe E cum paucis servatus est per arcam. Cæteri omnes interierunt.

28 Similiter sicut factum est in diebus Lot: Edebant, & bibebant: emebant, & vendebant: plantabant, & ædificabant.

28 Similis erat rerum facies temporibus Lot, quoniam ultio divina differebatur, existimabant impune fore quicquid peccassent: itaque securi *edebant ac bibebant, emebant & vendebant, plantabant & ædificabant.* Sed & hos nimium securos inopinantes oppressit vindicta.

29 Qua die autem exiit Lot à Sodomis, pluit ignem & sulphur de cælo, & omnes perdidit:

29 *Nam eodem die, quo Lot reliquit Sodomos, depluit ignis ac sulphur è cœlo, ac subito perdidit omnes.*

30 Secundum hæc erit qua die Filius hominis revelabitur.

30 Eadem erit facies rerum in orbe, cum subito majestatem suam proferet Filius hominis.

31 In illa hora, qui fuerit in tecto, & vasa ejus in domo, ne descendat tollere illa; & qui in agro, similiter non redeat retro.

31 Is dies ubi ingruerit, abjiciatur omnis cura rerum mundanarum. Tantum sibi quisque in præsenti F periculo, qua licet, consulat. Itaque quem dies ille repererit in tecto, supellectile domi relicta, ne descendat ut auferat quod habet ibi rerum, tantum de sua salute cogitet. Itidem si quem dies ille offenderit in agro, ne fugiat domum, præsentius enim periculum erit, quam ut ullam moram patiatur.

32 Unusquisque ut repertus fuerit, ita celeri fuga vitæ consulat. *Mementote quid acciderit uxori Lot*, respexit tantum, & periit, adeo nihil moræ patitur mali celeritas. Ille tutior erit, qui ad fugam fuerit expeditior.

32 Memo-

† Altera Editio, *glorificans.*

33 Tum autem ea quærere, quibus solemus in posterum vitæ consulere, veluti vestes, pecunias, domum, aut ejusmodi, vitam erit perdere. Sed qui omnibus impedimentis abjectis, neglexerit vitæ subsidia, is vitam lucrifecerit. Non enim tum erit spatium cogitandi de vita corporis, cum animæ vita vertetur in periculo. Nec res, nec locus, nec vitæ genus in eo discrimine servabit hominem, sed affectus ad exitum paratus.

34 E duobus enim conjunctissimis subito unus assumetur ad vitam, alter relinquetur exitio. *Illud affirmo vobis, ea nocte, qua veniet Filius hominis, erunt duo in eodem lecto*, quos subito dividet præmii diversitas: *alter* enim *assumetur* ad æternam felicitatem, *alter relinquetur* æterno exitio.

35 *Erunt duo molentes in eodem pistrino, quorum alter assumetur, alter relinquetur. Duo laborabunt in eodem agro, unus assumetur, alter relinquetur.*

36 Hæc quum discipuli non intelligentes, tanquam per somnium audirent, dicunt Jesu: *Ubi Domine?* Adhuc carnem somniant, & regni locum scire quærunt.

37 Jesus autem per ænigma significare volens, sanctos ubicunque reperti fuerint non disjungendos à Domino, respondit: *Ubicunque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ.* Non refert ubi sitis, modo mecum sitis, qui pascam animos vestros meipso, qui sum æternæ felicitatis pabulum.

CAP XVIII.

Supplex est vidua: hinc Pharisæ, adamatque puellos: Dives abit, linquunt omnia: cæce vides.

1 QVONIAM autem imminente supremo mundi fine, gravissima persecutio coorietur adversus pios, adeo ut, si fieri possit, etiam electi sint seducendi, quanquam nunquam non sævit malorum in bonos improbitas, Dominus Jesus docet suos, ut in malis non aliunde petant auxilium quam à Deo: nec ullam interim vindictam molientes, nec injuriam injuria repellentes. Quod si Deus non statim liberat ab afflictione, non tamen ideo desistendum à precatione. Audiet enim ille haud dubie preces suorum, quum erit tempestivum, ac dilatio cedet in bonum piorum, tantoque gravius opprimentur impii, quo magis sibi persuaserant, se impune facere, quod faciebant.

2 Hoc præceptum Dominus tali parabola infixit animis suorum: *Erat*, inquit, *Judex quidam in civitate quadam*, impius & impudens, *qui nec Deum timebat, nec hominem ullum reverebatur.* Impietas faciebat, ut non timeret Deum, potentia, ut non revereretur hominem.

3 *Erat autem in eadem civitate vidua quadam*, quæ quum opprimeretur ab adversario suo, adiit primarium illum Judicem, penes quem erat summa potestas, & interpellavit illius auxilium adversus adversarii violentiam. In bona, inquit, causa opprimor opibus & gratia adversarii mei. Vidua sum ac destituta. Tu vindica jus meum adversus adversarii mei violentiam.

4 Ad hunc modum cum frequenter interpellaretur à vidua, tamen diu dissimulavit, nec voluit opitulari viduæ, quum in hoc detur magna potestas quibusdam, ut adversus opulentos ac factiosos sublevent orphanos, pupillos, viduas ac tenues. Tandem quum illa non faceret finem appellandi, judex cœpit ita apud se cogitare: *Quanquam nec Deum timeo, nec hominem revereor:*

5 *Tamen quoniam hac vidua mihi molesta est sua improbitate, sublevabo illam* à violentia adversarii, non quod illi bene velim, sed ne tandem redeat, ac toties spreta, convitiis suis notam aliquam inurat famæ meæ, qui quum summi Judicis locum teneam in hac civitate, tamen oppressæ viduæ pertinaciter defuerim.

res estote uxoris Lot. 33 Quicumque quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam: & quicumque perdiderit illam, vivificabit eam. 34 Dico vobis: in illa nocte erunt duo in lecto uno; unus assumetur, & alter relinquetur: 35 Duæ erunt molentes in unum; una assumetur, & altera relinquetur: duo in agro; unus assumetur, & alter relinquetur. 36 Respondentes dicunt illi: Ubi Domine? 37 Qui dixit illis: Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ. 1 Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare & non deficere, 2 Dicens: Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur. 3 Vidua autem quædam erat in civitate illa, & veniebat ad eum, dicens: Vindica me de adversario meo. 4 Et nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Etsi Deum non timeo, nec hominem revereor: 5 Tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in novissimo veniens suggillet me.

A 6 Narrata parabola subjecit Dominus: *Auditis quid dicat Judex* impius & *improbus?* victus improbitate precum succurrit viduæ:

7 Et Deus, qui justissimus est ac misericors erga suos electos, interpellatus illorum nocturnis diurnisque precibus & clamoribus, obsurdescet, nec liberabit illos à violentia opprimentium, sed lento lenique animo patietur illos affligi impune?

8 Imo illud affirmo vobis, non patietur, sed aut convertet malorum animos, ut mutata voluntate desinant affligere, aut adimet nocendi potestatem, aut suos electos semel ab omnibus malis ereptos, transferet in requiem æternam. Certe quum venerit ille
B dies supremus, jam nec Satanas, nec hujus instrumenta homines mali, quicquam poterunt adversus illos, quos Deus selegit consortes regni sui. Quum enim ad summum increverit malorum impietas, tum Filius hominis subito veniet, & omnino citius opinione malorum. *Sed quum veniet Filius hominis, an reperturus est fidem in terris?* Tanta enim erit malorum & multitudo & improbitas, ut apud paucissimos sit superstes futura fides. Sed tamen apud quoscunque reperta fuerit illa constans in Deum fiducia, liberabuntur ultore Deo. Atque hæc * quidem parabola territabat illos, qui palam impii pios affligebant.

9 Cæterum erat quoddam Pharisaicum genus ju-
C storum, fidentium operibus suis, & ex eis sibi justitiæ laudem arrogantium, cum apud Deum nemo sit vere justus: neque solum sibi stulte placebant, verum etiam alios præ se despiciebant, tanquam peccatores, quum illorum modestia Deo gratior sit, quam horum opera: adversus hujusmodi Pharisaicos justos, & ad consolationem peccatorum ex animo sibi displicentium, Dominus proposuit hujusmodi parabolam.

10 *Accidit ut duo quidam adscenderent in Templum orandi gratia, quorum unus erat Pharisæus, alter Publicanus.*

11 *Pharisæus stans* vicinus propitiatorio, velut di-
D gnus qui cum Deo cominus colloqueretur, *sic orabat apud se: Deus gratias ago tibi, quod non sum similis cæteris hominibus*, qui rapto vivunt, qui fraude rem augent, qui adulterio conspurcant alienos thoros: aut denique qui infame munus gerentes, in gratiam Principum expilant populum Dei, qualis hic est Publicanus.

12 Non indulgeo luxui, quemadmodum vulgus facit, sed jejuno bis in sabbato, & in tantum non fraudo quenquam, ut omnium bonorum meorum decimam partem erogem in pauperes. Hæc erat tumidi Pharisæi precatio, qui tametsi vera commemorabat, ac Deo gratias agebat, tamen hoc ipso
E displicebat oculis Dei, quod sibi placebat: adulator sibi, contumeliosus in proximum.

13 *Contra Publicanus*, totus sibi displicens ob peccatorum conscientiam, *procul absistebat à sacris*, adeo pudens pœnitensque sui, *ut nec oculos auderet in cœlum attollere, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori.* Pharisæus tantum gratias agebat, existimans sibi nihil deesse ad perfectam pietatem, nec confitetur errata sua, quum inter ipsas preces gravissime peccaret, sua jactans ac pœnitentem despiciens: sui laudator arrogans, & proximi temerarius accusator. Contra Publicanus nihil commemorat benefactorum suorum. Tantum
F sua mala agnoscens, tundit pectus sibi conscium, & implorat Domini clementiam.

14 Vultis scire exitum diversæ precationis? Publicanus ille, qui peccator venerat in Templum, abiit domum in oculis Dei justior illo Pharisæo, qui sibi videbatur justissimus. *Quisquis enim semet extollit* apud sese, *dejicietur* in oculis Dei. *Et quisquis se dejecerit* apud sese, *sublimis erit* in oculis Dei.

15 Ecce autem altera occasio, qua nobis mode-

6 Ait autem Dominus: Audite quid judex iniquitatis dicit: 7 Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, & patientiam habebit in illis? 8 Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra? 9 Dixit autem & ad quosdam, qui in se confidebant tamquam justi, & aspernabantur ceteros, parabolam istam: 10 Duo homines ascenderunt in templum ut orarent: unus Pharisæus, & alter publicanus. 11 Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus gratias ago tibi quia non sum sicut ceteri hominum: raptores, injusti, adulteri: velut etiam hic publicanus. 12 Jejuno bis in sabbato: decimas do omnium quæ possideo. 13 Et publicanus à longe stans, nolebat nec oculos ad cælum levare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. 14 Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. 15 Afferebant au-

* Alia Editio, hac.

stiam cum simplicitate conjunctam commendaret Dominus. Matres afferebant ad Jesum infantes suos ut tangeret ac benediceret, existimantes futurum, ut hoc pacto tutiores essent à casibus ac morbis, quibus illa ætas solet esse obnoxia. Id videntes discipuli, increpabant eas, quod Domino satis alioquin, ut ipsis videbatur, occupato, rebus hujusmodi levioribus facesserent negotium.

16 Jesus autem tametsi non ignoraret hæc ab suis officiosa quadam sedulitate geri, tamen ut nobis exprimeret exemplum simplicitatis, modestiæ & innocentiæ, simulque Pastores doceret, non oportere quenquam, quamvis humilem aut imbecillem, despicere, convocavit discipulos suos ad se, dixitque: *Sinite pueros venire ad me, nec obsistite, quo minus adducantur, talium est enim regnum Dei.* Proferatur exemplum omnibus, ut intelligant quo sit proficiendum. Nesciunt fucum, nesciunt fastum, nesciunt referire, nesciunt regerere convitium, nesciunt avaritiam, nesciunt ambitionem, mera est innocentia, mera simplicitas.

17 Illud affirmo vobis, regnum Dei non recipit, nisi ad hanc imaginem transformatos. Proinde nisi quis accesserit ad doctrinam Euangelicam ea simplicitate, qua sunt hi pueri, non intrabit in regnum Dei.

18 Rursus accessit ad Jesum quidam è magnatibus, velut explanaturus ipsa re, quid sibi vellet, quod dixerat Jesus de pueris. Ait autem: *Magister bone, quid faciam ut vitam assequar æternam?*

19 *Jesus* autem volens indicare, boni cognomen in neminem competere, nisi in solum Deum, qui suapte natura bonus est, *respondit illi: Cur me vocas bonum? Nemo bonus nisi solus Deus:* non quod Dominus non agnosceret cognomen boni, quatenus erat Deus: sed quod dives ille boni vocabulum tribueret Jesu tanquam homini, fortassis & sibi arrogaturus, si incidisset occasio. Non recte igitur bonum appellabat, quem non credebat esse Deum. Ideo vero recusavit Dominus id temporis honorem hujus tituli, quod intelligeret percunctatorem non omnino carere fastu, qui sibi videretur multis bonis operibus abundare.

20 Ut autem hominis morbum proferret Jesus, ait: *Nosti præcepta* Legis Mosaicæ, nimirum hæc: *Non occides, non committes adulterium, non facies furtum, non dices falsum testimonium, honora patrem tuum & matrem tuam?*

21 Ad hæc ille, veluti perfectæ justitiæ laudem reportaturus, ait: *Hæc omnia servavi ab adolescentia mea.* Hæc oratio non multum aberat ab illa Pharisaica, sed plurimum aberat à simplicitate puerorum.

22 Proditum igitur est unum vitium, sed suberat & aliud, quod illum reddebat inidoneum regno Dei, id quoque ut proferret Jesus, ait: *Adhuc unum tibi deest.* Quod si voles ingredi regnum Euangelicum, abi, *vende quicquid possides, & erogando pauperibus, reponito tibi thesaurum in cœlis. Eo facto* liber & expeditus *veni, & sequere me.*

23 *His auditis*, percunctator ille *mœrore affectus est: erat enim magnopere dives.* Nondum ad pueri formam redactus erat, cujus animum occuparat amor divitiarum.

24 *Jesus autem videns illum abire mœstum*, qui sic ambiebat felicitatem regni cœlestis, ut tamen opes hujus mundi non posset contemnere, versus ad discipulos, velut admirabundus, *ait: Quam difficile qui divitiis onusti sunt*, per angustam portam *intrabunt in regnum Dei.*

25 *Facilius est enim camelum transire per foramen acus, quam divitem ingredi regnum Dei.*

26 Hoc sermone conturbati discipuli dicebant: Si

tem ad illum & infantes, ut eos tangeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos.
16 Iesus autem convocans illos, dixit: Sinite pueros venire ad me, & nolite vetare eos. talium est enim regnum Dei.
17 Amen dico vobis: Quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.
18 Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo?
19 Dixit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi solus Deus.
20 Mandata nosti: Non occides: Non mœchaberis: Non furtum facies: Non falsum testimonium dices: Honora patrem tuum & matrem.
21 Qui ait: Hæc omnia custodivi à juventute mea.
22 Quo audito, Iesus ait ei: Adhuc unum tibi deest: omnia quæcumque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: & veni, sequere me.
23 His ille auditis, contristatus est: quia dives erat valde.
24 Videns autem Iesus illum tristem factum, dixit: Quam difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt.

25 Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. 26 Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest salvus fieri?

A nemo dives ingreditur, *quis igitur potest salvus fieri?* Paucos enim invenire est, quin divitias aut habeant, aut appetant.

27 Jesus autem perturbationem suorum rursus consolatus est, dicens: *Quod apud homines impossibile est, apud Deum possibile est.* Non est humanarum virium contemnere divitias, eaque commoda, quæ divitias consequuntur. Sed hanc animi sublimitatem impartit Deus iis, qui se per credulitatem simplicem præbent aptos dotibus illius. Dives autem apud Deum esse desiit, quisquis posuit amorem pecuniæ, & sic habet, ut libenter sit relicturus, quoties id postularit ratio salutis æternæ.

B 28 Ex hoc sermone bonam spem concipiunt Apostoli, quorum plerique reliquerant id, quicquid erat quod antea possidebant. Horum igitur nomine loquitur Petrus: *Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te*, præstitimus, quod ab illo divite exigebas.

29 Quanquam autem perquam exiguum erat, quod Petrus & Andreas reliquerant, relicturi majora si habuissent: Dominus collaudat illorum promtitudinem, & ne pœniteat relictorum, ostendit ingens esse lucrum, ob regnum Dei fecisse divitiarum jacturam.

C 30 Siquidem pro rebus caducis ac vilibus contemtis, & hîc animus locupletatur bonis cœlestibus, & in futuro seculo rependitur æterna felicitas. Ait autem hunc in modum Dominus: *Hoc pro certo confirmo vobis*, non solum vobis cedet in magnum lucrum reliquisse possessiunculas vestras mea causa, verum etiam *quicunque ob regnum Dei reliquerit vel domum, vel parentes, vel fratres, vel uxorem, vel liberos, & in hac vita longe plura* ac meliora relictis *accepturus est, &* præterea *in futuro seculo vitam accipiet æternam.*

D 31 His dictis quum erexisset animos discipulorum suorum, assumsit secum duodecim Apostolos, quos nihil oportebat ignorare eorum, quæ gerebantur pro salute generis humani. Atque his rursus apertius etiam cœpit inculcare de morte, quam Hierosolymæ sciens ac volens esset oppetiturus, juxta vaticinia Prophetarum. Sciebat enim eos vehementer perturbandos morte Domini sui, eoque crebrius sermonem hunc inculcat, ut tandem inhæreat animo, ac paulatim assuescant ferre, à cujus mentione prorsus abhorrebant illorum aures. Atque hæc quidem non incredulitas erat, sed vehemens quidam amor erga Præceptorem. Seorsum igitur illis indicavit instare tempus mortis: *Ecce*, inquit, *adscendimus Hierosolymam, ac perficientur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis.*

E 32 *Tradendus est enim Gentibus, & ab illis illudetur, & flagellabitur, & conspuetur:*

33 *Postquam autem flagellaverint eum*, & omne probri genus in eum ediderint, *occident denique, sed ille tertio die resurget.*

34 Verum hic sermo quoniam ingratus erat, non descendebat in animos Apostolorum: ut difficile credimus, quæ nolimus esse vera. Nondum autem percipere poterant mysterium crucis, unde novo Dei consilio salus erat orbi proditura. Non libebat credere morte violenta periturum hominem tam carum: nec poterant credere occidendum ab impiis hominibus, qui tam admirandis factis polleret, qui

F toties è manibus impetentium elapsus esset: denique non dubitabant quin facilius esset illi futurum efficere, ne moreretur, quam ut à morte reviviscerct. Et satius esse ducebant, omnino non mori, quam post mortem vitæ restitui. Quanquam autem de Domini sui fide dubitare non poterant, tamen ita blandiebantur suis affectibus, & interpretabantur in his Jesu sermonibus subesse tropum aliquem, cujusmodi Dominus peculiariter uti consuevit, fallens his nonnunquam non modo populum, verum etiam ipsos

27 Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.
28 Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te.
29 Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est, qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, propter regnum Dei.
30 Et non recipiat multo plura in hoc tempore, & in sæculo venturo vitam æternam.
31 Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus Ierosolymam, & consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis.
32 Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur:
33 Et postquam flagellaverint, occident eum, & tertia die resurget.
34 Et ipsi nihil horum intellexerunt, & erat verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur.

ipsos Apostolos: veluti quum juberet cavere à fermento Pharisæorum: quum responderet sibi esse alium cibum, quem esuriret: quum doceret camelum citius transiturum per foramen acus, quam divitem in regnum cœlorum: quum significans suam doctrinam esse penitus trajiciendam in viscera animæ, negaret ulli fore vitam, nisi qui edisset carnem ipsius ac sanguinem bibisset: quum promitteret se templum à Judæis solutum, in triduo instauraturum. Hujusmodi suspicionibus blandiebantur affectui suo, & sermonem quidem audiebant, sed tanquam in somnis, vim autem sermonis penitus non intelligebant: & hoc pro temporis ratione, permittente Domino, ut paulatim assuescerent ei, quod erat futurum amarissimum, nec ante tempus à præceptore suo diffugerent, cujus colloquio multis de rebus adhuc erant erudiendi.

35 Factum est autem, cum appropinquaret Iericho, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans.

35 Nondum perspicere poterant arcana consilii divini, quoniam oculos mentis habebant multa adhuc caligine cæcutientes. Sed magis etiam caligabant cæteri, qui minus erant Domino familiares. Fons autem salutis est cognitio Jesu. Cognoscere enim est videre. Lumen est fides, tenebræ sunt terrenæ cupiditates. Et ecce casus, qui nobis ponat ob oculos, quomodo possimus cernere Jesum: & in uno cæco forma proponitur, quo pacto possit à multis tolli cæcitas animi. Unus occurrebat corporeis oculis captus: sed quam multi sectabantur Jesum, qui multo minus videbant animo, posteaquam & duodecim adhuc habebant oculos sic obductos ignorantiæ tenebris, ut manifestum Domini sermonem non intelligerent. *Accidit igitur ut quum Jesus* iter faciens *Hierosolymam, non procul esset ab Hiericho, cæcus quidam sederet juxta viam publicam mendicans.*

36 Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset.

36 *Is quum* ex strepitu vocum ac pedum *deprehenderet magnam vim hominum prætereuntem, interrogabat, quid hoc esset rei:* (ut est hoc genus eo curiosius, quod oculis careat)

37 Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazarenus transiret.

37 *Responsum est ei, quod Jesus Nazarenus transiret.*

38 Et clamavit, dicens: Iesu fili David miserere mei.

38 *Ille protinus* ex his, quæ de Jesu audierat, concepta fiducia, *clamabat, dicens: Jesu fili David, miserere mei.* Addidit blandimentum improbitati, idque satis ex more mendicorum.

39 Et qui præibant, increpabant eum ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat: Fili David miserere mei.

39 *Porro turba, quæ præcedebat* Jesum, *increpabat cæcum, jubens eum obticescere,* suspicans eum vulgarem eleemosynam petere, ac metuens, ne homo sordidus ac mendicus publicus, molestus esset Domino. *Cæcus autem,* quo magis obstrepebat turba, *tanto vehementius clamabat, eadem iterans: Jesu fili David, miserere mei.* Quoniam non licebat videre Jesum, tanto magis intendebat vocem, nescius quantum abesset quem appellabat.

40 Stans autem Iesus jussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogavit illum,

40 *Jesus autem,* qui semel atque iterum vociferantem dissimularat, ut evidentiorem redderet hominis fiduciam, tandem *restitit, jussitque cæcum adduci ad se,* ut omnium oculos ad miraculi considerationem provocaret.

41 Dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine ut videam.

41 *Quum autem venisset* ad Jesum, *Dominus interrogavit illum: Quid vis ut faciam tibi?* Non ignorabat quid optaret cæcus, sed mali confessionem exprimebat, ut evidentius esset miraculum. Solent enim fingere quidam cæcitatem, quo plus accipiant: & fortassis erant complures in turba, qui nihil aliud sperare auderent quam stipem. Solet enim & Dominus, tametsi juxta mundum pauper, ex his, quæ donabantur ab amicis, aliquid elargiri pauperibus. Cæcus autem magna cum fiducia dixit: *Domine fac ut visum recipiam.* Tribus verbis petit, quod ab homine præstari non poterat, nihil addubitans, quin illico posset, tanquam potentissimus, vellet, tanquam clementissimus.

42 Et Iesus dixit illi: Respice, fides tua te salvum fecit.

42 Jesus autem illius expeditæ respondens fiduciæ, verbo reddidit oculos, dicens: *Recipito visum. Fides tua te salvum fecit.* Fide conspexerat Jesum, prius quam oculis corporis cerneret. Hæc nimirum est, quæ nihil non impetrat à clementissimo Domino: hæc est, quæ in mediis vitiorum tenebris, tamen procul compellat Jesum, ut misereatur. Obstrepit clamanti malorum conscientia, sed hoc acrius intendit vocem ardor fidei. Hujusmodi mendicos amat Dominus Jesus, & ideo differt nonnunquam quod petitur, ut plura promereatur qui mendicat. In tenebris altissimis versantur qui pro Deo colunt lapides ac ligna: quibus pecunia, quibus venter Deus est: qui serviunt ambitioni, qui libidini, qui furialibus bellis tumultuantur. Hi si nondum possunt accedere ad Jesum, quia videre non possunt, saltem ad strepitum toto orbe Jesu gloriam prædicantium interrogent: Quid est hoc rei? Ubi cognoverint præterire Jesum, ne sinant elabi præsentem occasionem, sed miserabili clamore fatigent aures illius: & si malorum præteritorum conscientia suadeat silentium, tanto instantius fidentis animi clamor pulset aures. Non est cuiquam surdus Jesus, qui petit cum fiducia, verbo dare potest quod petitur. Transit quidem, sed non præteribit longius, si vocem intenderis. Felix autem mendicus, posteaquam ad ipsius vocem restitit Jesus. Quid miri, si ad vocem interpellantis resistit, qui ad ovem perditam tanto itinere venire dignatus est? Felicior autem cæcus, postquam adducitur ad Jesum: jam enim saluti proximus est. Nec diu cæcus esse potest, quisquis accesserit ad fontem omnis lucis. Non adspernatur mendicum Dominus ille fons omnis gloriæ, & homo peccator fastidit proximum suum. Ubi coram veneris, ubi à te ipso recesseris, non est opus prolixa oratione, tantum dic quid velis, sed dic cum fiducia, non de tuis meritis, sed de illius virtute ac pari bonitate concepta, ac protinus redibit visus una cum salute.

43 Et confestim vidit, & sequebatur illum magnificans Deum. Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

43 Mox enim ut dixerat Jesus, Adspice, vidit, & ex mendico factus est Jesu sectator, ac prædicator divinæ bonitatis. Quin & populus, conspecto tam insigni miraculo, tribuit laudem Deo.

CAP. XIX.

Tempori ades Zachae: it Rex sibi regna paratum:
Abducunt asinum: fletque domusque precum.

1 Et ingressus perambulabat Iericho.

1 ATQVE hic cæcus, cui Dominus lucem reddidit, non inepte designat populum gentium. Siquidem Judæis aliquid lucis præstabat Lex. Gentes in altissimis ignorantiæ tenebris versabantur, adeo ut apud hos plerique non crederent omnino Deum esse, alii crederent innumerabiles esse, sed hominibus ipsis sceleratiores. Rursus alii putabant Deo nullam esse curam rerum humanarum. Nec defuerunt, qui Solem & Lunam, qui boves, canes, simias, denique qui porrum & cæpe pro Diis haberent. Inter hos erant, qui nescirent certa connubia, sed ritu pecudum uterentur promiscua Venere. Erant apud quos pium esset, occidisse senes parentes. Erant apud quos fas erat, vesci carnibus humanis. Erant apud quos religio esset, carissimos filios mactare Dæmonio. Quid hac cæcitate deploratius? Et tamen hic cæcus, omnium virtutum egenus, sensit prætereuntem Jesum, quem Judæorum natio ad se venientem repulit, intendit vocem fidei: *fili David miserere mei.* Coegit resistere Jesum. Meruit interrogari. Confessus est cæcitatem suam, ostendit votum suum: *Domine, ut videam.* Accepit quod simpliciter petebat. Ex cultore portentorum factus est cultor Jesu: ex mancipio Dæmonum ac vitiorum omnium, factus est discipulus & assecla Jesu: ex mendico publico, ac miseræ stipis flagitatore, factus est præco virtutis divinæ. Frequenter autem Judæis ingeritur exemplum hujusmodi, quo vel resipiscant ab incredulitate, vel palam faciant in posterum se merito rejectos fuisse, qui sanari nollent. Et hic quidem typus exhibitus est ad ingressum civitatis Hiericho.

2 Et ecce vir nomine Zachæus: & hic princeps erat publicanorum, & ipse dives:

2 Sed mox in ipsa civitate sese præbuit exemplum

A evidentius. *Quum* enim *ingressus* Dominus *iret per mediam civitatem* undique stipatus densissima turba promiscuæ multitudinis, *erat vir quidam*, ex re *nomen habens Zachæus*, ardens studio justitiæ, *quum esset Publicanorum princeps, & idem prædives*, quum neque vitæ genus, neque fortunæ indulgentia satis congrueret huic animo.

3 Et quærebat videre Iesum, quis esset: & non poterat præ turba, quia statura pusillus erat.

3 Tenebatur autem ingenti desiderio videndi Jesu, ut eum de facie quoque nosse posset, de quo rumor tam admiranda sparserat. Credebat & amabat quod audierat, & ideo juxta votum Simeonis ac Patriarcharum, sancta cupiditate gestiebat & oculos explere felici spectaculo, majora quoque conaturus, ni modestia obstitisset: & ob hoc ipsum dignior, cui B Jesu major fieret copia. Diu tenuerat & Herodem desiderium videndi Jesum. Vidit & adspernatus est. Nam frustra videt Jesum, qui vicissim à Jesu non videtur. Zachæum viderat Jesus antequam ab ipso videretur. Herodes videre cupiebat, qui miraculo quopiam edito delectaret curiosos Regis oculos. Zachæus ideo videre cupiebat, ut sciret quis esset: nimirum unicus ille Filius Dei, totius salutis auctor omnibus ipsi fidentibus. Non magnum est videre Jesum juxta carnem his oculis, quibus eum quotidie cernebant Pharisæi, & deridebant. Sed discipulorum oculi beati prædicantur, qui videre meruerunt, quod multis terræ Principibus negatum esset. C Beatus pronuntiatur Simon Barjona, qui viderat, quis esset Jesus, quum sic pronuntiaret: *Tu es ille Christus Filius Dei vivi.* Non viderant quis esset Judæi, qui dicebant: *Nonne hic est filius fabri?* Sed pio desiderio Zachæi obstabat pudor, quo minus ad Jesum perrumperet, obstabat undique circumfusa hominum multitudo. Obstabat humilitas corporis. *Erat enim statura pusillus.* Humiles sunt, qui rebus sordidis ac fluxis incumbunt. Nam humile est, quicquid habet hic mundus, si conferatur ad majestatem Euangelicam. His non est conspicuus Jesus, nisi sese subducat in altum. Jesus sublimis non conspicietur nisi ab humilibus. Jesus humi- D li ac populari turbæ mixtus non cernitur, nisi ab his qui fastigium rerum humanarum calcarint pedibus. Et ideo ut à pusillis omnibus undique gentium conspici posset, ipse post conscendit sublime lignum crucis.

4 Et præcurrens ascendit in arborem sycomorum ut videret eum: quia inde erat transiturus.

4 Zachæus itaque pusillus, non solum corporis statura, sed animi quoque modestia, quo sublimis videret humilem Jesum, præcurrens occupavit locum, qua Jesus erat transiturus. Suggestum præbebat arbor dicta Sycomorus, quod ficos gignat sui generis, unde & Ficus Ægyptia dicitur, sed foliis morum arborem referens. Judæorum turba medium E cingebant Jesum. Præcesserat Lex, præcesserant Prophetæ, hinc atque hinc claudebat latus illa ætas. Sequitur & hodie Judæorum natio, discit quæ fecerit, quæque docuerit Jesus: nec adhuc cernere potest, quis sit ille Jesus, unde oporteat sperare salutem. Zachæus præcurrens occupat hanc felicitatem, nimirum gentium typum gerens. Quid est in causa? Quia adhuc humi manet Judæus, & hærens carni Legis. Non conspicitur autem Jesus, nisi ab his, qui ab humili litera Legis erigunt sese ad sensum sublimiorem spiritus. Ex hoc suggesto licet videre quis sit & ubi sit Jesus. Alioqui si turbæ maneas admixtus, hoc est, si nihil eximium sapias, F frequenter audias illam fallacem vocem: *Ecce hic est, ecce illic est Christus.* Pharisæi clamant: *Ecce hic est Christus.* Sadducæi clamant: *Ecce hic est.* Ebionitæ clamant: *Ecce hic est.* Alius ostendit aliquem è Pharisaico genere, nigro pallio, & dicit: *Adspice, hic est Christus.* Alius rursus indicat alium candido pallio, & dicit: *Ecce hic est Christus.* Alius diversos indicans colores & formas vestium, clamat: *Hic est Christus.* Alius demonstrat vescentem piscibus, & dicit: *Hic est Christus.* Alius spadonem ostendit, & dicit: *Hic est Christus:* O Judaicum & incredulum genus! Vis videre Jesum? Conscende arborem, sume tibi oculos Zachæi. Non ille cupit videre vestem Jesu, sed faciem cupit agnoscere. Hæc velata est in sacris Litteris. Amove velum, erige intellectum ad ea quæ sunt interna, & videbis Jesum. Videbis unde nobis vera proficiscatur salus. Incedit erectus ac sublimis Pharisæus, sibi placens, sibi justitiæ laudem, sibi Legis cognitionem vindicans. Et dum sibi videtur abunde magnus ac vicinus Christo, non dignatur arboris uti præsidio. Zachæus autem humilis in oculis suis, & arborem conscendit, & videt quod optat. Fortassis & hæc Ficus erat illi similis, quam exsecratus est Dominus, eo quod foliorum virore promitteret fructum esurienti, quum non haberet: & jam tempus erat, ut post Legis figuras, post Prophetarum oracula, proferret fructum Euangelicæ pietatis. Hæc erat illa Ficus, quam Dominus jusserat excidi funditus, nisi admoto lætamine desiisset esse sterilis, & propemodum sterilis erat, nisi illam conscendisset Zachæus. Stirps illa Judaicæ Ficus producebat grossos insipidos & immaturos: verum, ut conscendit arborem Zachæus, ut insitus est populus gentium, jam cœpit proferre fructum, qualem amat Dominus Jesus. A Judæis exspectatus erat multis seculis, tandem venit ad illos: admixtus illis ambulavit, nec agnitus est. Gentium populus tantum audierat famam Jesu, & accensus amore cognoscendi, quem Judæi suspenderunt in ligno, præcucurrit ardore fidei: & agnita sua injustitia, humilis contemsit literam Legis: contemsit ceremonias & figuras, quas & hodie Judæi pro veris amplectuntur, ac per fidem Euangelicam spiritualibus oculis cernit prætereuntem in Apostolis, & agnoscit Jesum; & ultro meretur habere hospitem, quem Judæorum incredulitas expulerat. Interea sedet in arbore pusillus ille *Zachæus*, obviis oculis exspectans adventantem Jesum: nondum edoctus, quo signo possit eum agnoscere, nisi quod sperabat id, quod vehementer optabat. At ubi ventum est ad Sycomorum, fortassis Zachæus multis Judæorum erat risui, dives ac publicanus sublimis in arbore spectator unius hominis. Non enim cupiebat cognoscere quenquam, nisi solum Jesum.

5 Et cum venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illum, & dixit ad eum: Zachæe festinans descende: quia hodie in domo tua oportet me manere.

5 Jesus autem delectatus hominis insigni cupiditate, quam ipso facto, quam vultu atque oculis præ se ferebat, quanquam & ante viderat illum, tamen ut & Judæis ostenderet exemplum promtæ credulitatis, sublatis in altum oculis, vidit Zachæum. Jam mihi salutem aliquam insignem exspecta, quoties obtutu suo quempiam dignatur Jesus. Habent enim illius oculi salutare fascinum. Ille videre tantum ambierat, sed frustra videt Jesum, quem ille * non dignatur oculis suis. Submove te ab humilibus ac sordidis rebus, & suspiciet in te Jesus. Habet quiddam bonis ominis adspectus, sed majoris est felicitatis audire vocem. Quum enim Zachæus nihil aliud quam intueretur Jesum, Dominus ultro dixit illi, ipso etiam nomine ut notum compellans: *Zachæe festinanter descende, quoniam hodie oportet me domi tua manere.* Accepimus Dominum frequenter rogatum ivisse ad convivium, nunquam autem accepimus ultro non invitatum ingessisse sese. Atque id vulgo parum habetur civile. Sed introspexerat Dominus affectum hominis, cui tanti erat vidisse Jesum prætereuntem. Plura tentaturus erat, nisi propria indignitatis conscientia obstitisset. Cogitabat apud se: Felices, quibus contigit adhærere tali, quibus coram intueri vultum, quibus audire cominus vocem hominis. Judæorum hæc est felicitas. Ego Publicanus sum. Mihi abunde magnum est vidisse prætereuntem. Nulla vox invitantis prodierat, sed hic animus erat urbanissimus invitator, sic amat invitari Dominus Jesus. Plus impetrat, qui quod tacite secum optat, propter conscientiam imbecillitatis suæ non

* Alia Editio addit, *vicissim*.

non audet petere, quam qui veluti devincturus officio Jesum, vocat illum ad se. Nunquam enim propius accessit ad Jesum Petrus, quam quum diceret: *Exi à me Domine, quia homo peccator sum.* Efficax invitator erat & ille qui, dicebat: *Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum.* Jam in illius ædibus erat Jesus, cum sanaretur puer ejus: illic enim Jesus est, ubicunque salus est. Sitiebat Jesus salutem gentium, & ideo jubet, ut festinanter descendat Zachæus. Jam enim venerat tempus, ut salus demigratura à Judæis transiret ad Ecclesiam gentium. Illic enim oportet manere Jesum usque ad consummationem seculorum: quia non licuit manere apud Judæos. E sublimi speculatus fuerat Jesum per fidem, descendit ad officia pietatis: non enim satis est contemplari Jesum, quoties eget hospitio: eget autem, quoties eget proximus.

6 Et festinans descendit, & excepit illum gaudens.

6 Quid interea Zachæus? Nihil omnino respondet, (ingens enim affectus vocem adimere solet) sed nihil cunctatus obtemperat. *Festinanter descendit.* Non enim convenit cunctari, quoties nos vocat Jesus. Judæi vocabantur, & excusant, Zachæus gestiens & gaudens excepit Jesum in ædes suas. O miseram Synagogam, quæ perdidit hospitem Jesum! O felicem Ecclesiæ domum, quæ sua promtitudine provocavit ad se totius felicitatis auctorem Jesum! Vides initium Ecclesiæ collectæ è gentibus. Nunc considera Judaici livoris imaginem.

7 Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes quod ad hominem peccatorem divertisset.

7 *Turba* quum videret Jesum tam propensum erga Publicanum, ut ultro semet in ædes illius invitaret, *murmurabat quod ad hominem peccatorem divertisset.* O contaminatam & invisam Deo justitiam, quæ mavult fastidire, quam sanari, mavult invidere proximo, quam communicare! *Ad hominem*, inquiunt, *peccatorem:* quasi non primum omnium peccatum sit invidere proximo, & quasi bonus esse possit, qui fratri salutem invideat. Quid stas extra fores Ecclesiæ, invide Judæe? Licet & tibi ingredi. Quod si recusas, tamen apud Zachæum decretum est Jesu manere. Gloriantur gentes tali hospite, quem non exspectarant. Et hoc gratius est, quia non solum præter meritum, verum etiam præter exspectationem evenit. Ut nunc obmurmuratum est Jesu propter Zachæum, ita post obmurmuratum est Petro ob Cornelium Centurionem: *Quare introisti ad viros præputium habentes?*

8 Stans autem Zachæus, dixit ad Dominum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.

8 Sed quid interea? Zachæus contemto murmure populi Judaici stat ante Jesum, ambiens etiam in discipulorum adsciscí numerum, ostendens quousque jam profecisset: *Ait* enim *ad Jesum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & si quid quem defraudavi, reddo quadruplum.* Audis, Pharisæe? non commemorat Zachæus victimas, non delectus ciborum, non jejunia, non dies festos, non sabbatismos, non lotiones, non vestem jactat aut genus, sed opera caritatis adducit. In his peccator vincit justos, ac de sua sanctimonia gloriantes Publicanus antecellit. Siquidem Pharisæus ille, prædicator suorum benefactorum, decimas duntaxat bonorum suorum dabat pauperibus. Hic dabat dimidium, nec dabat è præda, sed si quid fraude partum erat, restituebat fœnore quadrupli. Deinde de juste quæsitis largiebatur dimidium egenis. O vices rerum mire inversas! Quod intus erat in Pharisæis, id erat plenum rapina ac dolo: & Zachæum habemus justum & liberalem, hominem non solum divitem, verum etiam Publicanum, atque adeo hujus generis principem, quo magis etiam erat abominabilis apud Judæos. Sed nihil moratur titulos Dominus, mentem intuetur, & ex factis æstimat: ex his autem factis, quæ ex fide & caritate proficiscuntur. Neque vero jactanter hæc de se prædicabat Zachæus, quemadmodum ille Pharisæus suæ justitiæ buccinator apud Deum, & Publicani derisor. Zachæus non præfert suam justitiam alienæ justitiæ,

A sed ut homo peccator ac publicanus simpliciter aperit, sibi fuisse studium justitiæ, etiam antequam videret Jesum, ex quo discere cupit, recte fecerit, nec ne: & quid præterea foret addendum ad adipiscendam vitam æternam. Sic enim expediebat, ut hæc Zachæi vox audiretur ab invidis Judæis, & à Christo iisdem audientibus probaretur. Non enim poterat illis efficacius exprobrare suam fraudulentiam, avaritiam, rapacitatem: qui non solum ipsi nihil largiebantur egenti proximo, verum etiam prætextu pietatis, parentes fraudabant à filiis debito subsidio.

9 Ait Iesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est: eo quod & ipse filius sit Abrahæ.

9 Jesus itaque versus ad murmurantes Judæos,
B ait: Illud affirmo vobis, quod *hodie salus contigit huic familiæ*, eo quod ipsa quoque pertineat ad parentem Abraham, quo generis auctore vos gloriamini. Quisquis enim fide ac sinceritate vitæ, pietateque refert Abraham, is filius est Abrahæ, consors benedictionis, olim Abrahæ promissæ. Non obstat huic genus ab Abrahæ stirpe diversum, non vitæ genus antehac in peccatis actum, quisquis à priore vita resipiscens, amplectitur doctrinam Euangelicam: quisquis Abrahæ vestigiis ingressus sequitur veram justitiam, filius est & hæres Abrahæ.

10 Venit enim Filius hominis quærere & salvum facere quod perierat.

10 Nec enim hujusmodi fastidiet *Filius hominis*, qui *in hoc ipsum venit in mundum, ut quæreret* quod
C aberrarat: *servaret quod perierat.* Hi peccatores Deo gratiores sunt, quam qui falsa persuasione justitiæ tument.

11 Hæc illis audientibus, adjiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Ierusalem: & quia existimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur.

11 Hoc sermone Jesus declarabat, posthac non esse gloriandum in observatione Legis, sed quicquid dotis obtigisset cœlesti munificentia, id totum eo conferendum, ut quam plurimos homines pertrahamus ad salutem. Nam hoc lucro potissimum delectatur Deus, qui in hoc miserat Filium suum, ut universas orbis nationes gratis condonatis peccatis adjungeret sibi. Erant autem & inter discipulos, qui putabant, mox ut venisset Hierosolymam, cui jam cœperat esse vicinus, apparitūrum regnum cœlo-
D rum, de quo toties meminerat, imaginantes regnum aliquod mundano simile, quum Christus sentiret de regno spiritus Euangelici, per quem opprimitur tyrannis peccatorum. Id autem regnum non constat copiis, armis, aut vi, sed fiducia erga Deum, sed beneficentia in proximum, sed clementia, sed sincera ac liberali dispensatione sermonis Euangelici.

12 Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reverti.

12 Porro majestatem hujus regni, quæ pios decorabit immortali gloria, impios æternis suppliciis addicet, non statim esse proferendam, sed suo tempore nobis incognito prodendam. Interim illud omnibus modis agendum, ut quam quisque dotem habet, primum meminerit, esse pecuniam Domi-
E ni, cui debemus omnia, & in hujus lucrum erogandum bona fide quod accepimus: non quod ille ullius rei sit indigus, sed quod pro sua erga genus humanum caritate sitiat omnium salutem: magnoque sese lucro auctum existimet, si homo per hominem resipiscat à vitiis, & ad Euangelicæ pietatis studium convertatur: ut habeat quod in utroque remuneretur, & eo qui juvat beneficio, & eo qui adjutus est. Nec enim est quod hinc nobis vindicemus laudis, aut gratiæ. Servi sumus omnes, operam debemus Domino. Sors tota illius est, cujus sumus & ipsi: tantum hoc pro sua cuique virili enitendum est, ut augeat rem Domini, de præmio relinquat arbitrium
F Domino, qui suo tempore promtam voluntatem nostram, ac fidelem conatum, largissime remunerabitur. Parabola sic habet: *Homo quidam nobilis* ac præpotens, *profectus est in regionem longinquam, ut assereret sibi regnum*, quod alius per tyrannidem occuparat, *eoque peracto domum sese reciperet.*

13 Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem minas, & ait ad illos: Negotiamini dum venio.

13 *Sed is* priusquam ingressus est iter, *convocavit servos suos, quos habebat decem, ac tradidit illis minas decem*, sic, ut inter omnes esset æqua sortis partitio, simulque mandavit illis: Hanc, inquit, pecu-

cuniam vobis trado, non ut prodigatis, aut servetis
otiosam apud vos, sed ut negotiatione crescat, vi-
delicet ut reversus, reperiam rem domi auctam.
Hunc ad modum rebus domi ordinatis, profectus est.

14 Cives autem ejus oderant eum: & miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos.

[14] Cives autem ejus civitatis, cui præerat, ode-
rant eum. Itaque profecto illo, cœperunt agitare de
rebus novandis, hoc molientes, ut dum alterum re-
gnum asserit, ab eo, quod possidebat, excluderetur. Mi-
serunt itaque legatos ad illum jam profecturum †, qui
referrent illi, cives esse hujus animi, ut posthac nol-
lent illum habere Regem, ne rediret unde profectus
esset.

15 Et factum est ut rediret accepto regno: & jussit vocari servos, quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset.

[15] Accidit autem ut ille vindicato regno, cujus
gratia profectus fuerat, rediret: ac protinus jussit
vocari servos suos, quibus tradiderat sortem decem
minarum, ut subductis rationibus, sciret quantum
quisque fecisset lucri.

16 Venit autem primus dicens: Domine, mna tua decem mnas acquisivit.

[16] Prodiit primus, qui postulatus rationem, ait:
Domine, mina tua crevit ad decem minas.
[17] Cujus industriam ac fidem collaudans domi-
nus, respondit. Euge serve bone, quoniam quum
res meæ essent angustiores, in exigua pecunia decla-
rasti te fidelem, & amantem erga dominum tuum,
nunc rebus meis auctis, æquum est, ut particeps sis
amplioris fortunæ. Sume præfecturam decem civi-
tatum.

17 Et ait illi: Euge bone serve, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates.

[18] Post hunc venit alter servus, qui postulatus
rationem, ait: Domine, mina tua, quam mihi pro
sorte dedisti, peperit tibi quinque minas.

18 Et alter venit, dicens: Domine, mna tua fecit quinque mnas.

[19] Et hujus industriam, tametsi inferiorem, col-
laudavit dominus: Pro modo, inquit, industriæ
tuæ esto & tu præfectus quinque civitatum.

19 Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates.

[20] Quum ad hunc modum cæteri quoque reddita
ratione, pro suo quisque modulo donati essent digni-
tate, tandem venit servus unus omnium ignavissi-
mus, pessimæque fidei, qui domino exigenti ra-
tionem, respondit: Domine, en referam* tibi minam,
quam mihi credideras. Eam hactenus habui repositam
in sudario, quo tibi sicut erat, esset incolumis. A-
deo non profudi, ut nec attigerim. Hoc malui quam
venire in periculum, ne si male cessisset negotiatio,
tecum mihi res esset.

20 Et alter venit, dicens: Domine, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario:

[21] Metuebam enim te, non ignarus quam sis ho-
mo austerus & lucri avidus, adeo, ut non solum
nihil dones de tuo, verum etiam inde tollas, ubi ni-
hil posuisti: & inde messem colligas, ubi non fece-
ris sementem.

21 Timui enim te, quia homo austerus es: tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti.

[22] Dominus autem non tantum offensus ignavia
servi, verum etiam quod culpam suam referret in mo-
res Domini, commotus, ait: Serve piger, malæ
fidei, & insuper insimulator domini tui, in tuum
ipsius caput protulisti sententiam. Noveras, ut ais,
quod homo sim austerus, & lucri avidus, inde tol-
lens ubi nihil deposui, inde metens ubi nihil semi-
navi:

22 Dicit ei: De ore tuo te judico serve nequam: sciebas quod ego homo austerus sum, tollens quod non posui, & metens quod non seminavi:

[23] Atqui hoc ipsum te debebat ad industriam ex-
citare, ut meam pecuniam traderes mensariis. Ve-
nissem enim haud dubie, & eam simul cum usuris
exegissem abs te, quod tibi in hoc credideram, ut
per te cresceret.
[24] Ad hanc heri vocem quum obmutuisset servus
inutilis, dominus dixit cæteris servis adstantibus:
Auferte ab illo minam, & date illi, qui habet de-
cem minas.
[25] Hoc admirantes servi, dixerunt: Domine, quid
opus est huic addere? Satis beatus est: habet enim
decem minas.
[26] Tum dominus: Vestra nihil refert quid ha-
beat, sic mihi visum est, & sic æquum est in hac
ratione, ut quisquis industria fideli auxerit rem

† Alia Editio, *profectum*. * Altera Editio, *refero*.

23 Et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam? 24 Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet. 25 Et dixerunt ei: Domine, habet decem mnas. 26 Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, & abundabit: ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo.

A domini, huic mea benignitas adjiciat aliquid, ut
magis etiam abundet. Contra, qui per ignaviam ni-
hil lucri sibi paravit, hujus egestati adeo non subve-
niet mea liberalitas, ut hoc ipsum etiam quod ha-
bet, sit auferendum. Mea sors erat, mihi debeba-
tur lucrum, vestrum erat præstare debitam operam.
Nunc & sortem vobis largior, & lucrum. Hactenus
ænigmate Dominus Jesus docuit discipulos suos, ut
in negotio prædicationis Euangelicæ se quisque quam
maxime fidelem ac industrium præberet, præmium
autem exspectarent in altero adventu Domini, quum
jam apparebit potens ac sublimis, regno Ecclesiæ
jam vindicato ac tradito Patri. Primum enim Deus
B tantum in Judæa notus, unius tantum civitatis Re-
gulus esse videbatur, quum Diabolus impune regna-
ret in alieno, per diversas* orbis nationes. Cupiens
autem sibi vindicare per Euangelii prædicationem,
quod sibi Satanas per tyrannidem occuparat, reli-
quit Judæorum terram, ac profectus est in cœlum:
sed prius diligenter instructis discipulis ad munus
Euangelicæ negotiationis, quibus credidit Euange-
lici sermonis dispensationem, veluti sortem quan-
dam, unde lucrum ingens per illos accresceret Do-
mino, talium lucrorum avidissimo. Attraherent ad
regnum Euangelicum quoscunque possent, publica-
nos, meretrices, milites, Græcos, Romanos, Scy-
C thas, Gallos, Gothos, Sarmatas. Hoc autem age-
rent usque ad reditum Domini, qui rediturus est in
fine hujus mundi, distributurus cuique pro suis fa-
ctis æterna præmia. Non venturus est autem nisi
prius subjecerit orbem imperio Euangelico, & in
unam Ecclesiam coeant omnes totius orbis nationes.
Verum dum hæc molitur per suos discipulos, Ju-
dæi, apud quos solos Deus hactenus regnare videba-
tur, propter cognitionem Legis ac religionis aucto-
ritatem, cives illius, ex quibus & apud quos natus
fuerat, quum in primis illum amare debuerint, &
in vindicando regno adesse modis omnibus, non so-
lum nullam opem addiderunt, verum etiam obstite-
D runt clamantes apud Prætorem: *Non habemus Regem
nisi Cæsarem.* Idem fecerunt & post, denuntiantes
Apostolis cæsis, ne posthac de nomine Jesu face-
rent mentionem. Mosen volebant Regem, Christum
nolebant: oderant enim illum, quod adversaretur
ipsorum pravis cupiditatibus. Videmus autem & ho-
die, quomodo natio Judæorum se subduxerit à re-
gno Euangelico, quamque pertinacibus odiis con-
spirarit adversus eum, cui data est à Patre omnis
potestas in cœlo & in terra: *Nolumus*, inquiunt,
hunc regnare super nos: & dum nolunt servire Chri-
sto, serviunt omnibus hujus mundi tyrannis, ser-
viunt Satanæ tyranno sævissimo: quumque pas-
E sim toto terrarum orbe videant Christianos gaude-
re libertate spiritus, ipsi mordicus etiamnum te-
nent literam insipidam, cui serviunt velut adscripti
glebæ. Sed his frustra reclamantibus vindicatur &
confirmatur Ecclesiæ regnum, in quo parando con-
stabiliendoque qui fidelem navarint operam, pro mo-
do fructus, quem attulerunt in vinea Domini, glo-
ria & honore coronabuntur in regno cœlesti.
[27] Judæis autem pertinaciter incredulis quid erit
præmii? Et hoc explicuit Dominus in reliqua parte
parabolæ. Posteaquam enim sumsisset supplicium
de servo malæ fidei, adjecit: Quin & cives illos
meos, genere cives, animo hostes, qui seditiosa le-
gatione missa, deprecati sunt me Regem, adducite
F huc, ut occidantur in conspectu meo, mihique dent
pœnas rebellionis. Hæc est mors æterna, quæ ma-
net omnes, qui non obediunt Euangelio Filii Dei.
Tunc enim merito experientur implacabilem, qui
mansuetum & clementem pertinaciter contemserunt.

27 Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me.

[28] Hæc loquutus Dominus, pergebat ire Hiero-
solymam, ubi peracturus erat illud eximium sacrifi-
cium pro salute generis humani, & è specula crucis
velut avarus & ambitiosus Rex, omnia pertracturus
ad

28 Et his dictis, præcedebat ascendens Ierosolymam.

* Alia Editio, *universas*.

ad se. Quanquam enim ubique multi fuerunt, & futuri sunt, qui clament factis ipsis: *Nolumus hunc Regem super nos*, tamen nulla est natio tam procul semota à Judæis, unde non plurimos pertrahat ad sese. Rursus igitur facto inculcat, quod prius designarat in Zachæo, quod mox prolixiore parabola explicuit. Procurat interim illud Dominus, quod & ante sæpe procuravit, ut liqueat omnibus, sese sponte volentem ac scientem pati, quicquid passurus erat, alioqui posse quicquid vellet.

29 Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage & Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos,

30 Dicens: Ite in castellum, quod contra est: in quod introeuntes, invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo umquam hominum sedit: solvite illum, & adducite.

31 Et si quis vos interrogaverit: Quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam ejus desiderat.

32 Abierunt autem qui missi erant: & invenerunt, sicut dixit illis, stantem pullum.

33 Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos: Quid solvitis pullum?

34 At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet.

35 Et duxerunt illum ad Iesum. Et jactantes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Iesum.

36 Eunte autem illo, substernebant vestimenta sua in via.

37 Et cum appropinquaret jam ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes turba discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus, quas viderant, virtutibus.

29 Quoniam autem decreverat per summam ignominiam ac dejectionem asserere sibi summam apud homines gloriam, & discipuli, nondum ad plenum capaces hujus mysterii, nescio quid magnificum ac præclarum juxta mundum exspectabant à Domino, voluit ante mortem ad tempus illorum blandiri, vel illudere potius affectibus, & irridere hujus mundi gloriam: ostendens, quam sit inanis & infida, quum tantos applausus, tam honorificas acclamationes, tantum populi studium mox sequuta sit crux. Quum itaque Jesus pervenisset ad montem qui dicitur Oliveti, vicinus duobus oppidulis in ejus montis latere sitis, unde jam in prospectu esset Hierosolyma, emisit duos è discipulis suis cum mandatis:

30 *Ite*, inquit, *in oppidum quod videtis è regione. In cujus ingressu reperietis pullum asinæ alligatum pro foribus, rudem adhuc sessori, & cui nullus hominum insederit, solvite illum & adducite mihi.*

31 *Quod si quis obstiterit, interrogans, quare solvitis pullum? hunc in modum illi respondebitis: Dominus hoc opus habet.*

32 *Abiere discipuli, repererunt pullum alligatum.*

33 *Solvere parant. Interim aderant qui rogarent* velut obsistentes: *Quare solvitis pullum?*

34 *Illi*, ut erant jussi, *responderunt: Dominus opus habet illo.* Audito nomine Domini, passi sunt abduci pullum.

35 *Adduxerunt igitur ad Jesum.* Ubi vero conspexere Dominum velle conscendere, quod tamen nunquam antea fuerat solitus, ne in nudo tergo sederet incommodius, discipuli instraverunt sua pallia jumento.

36 Jam autem insidente Jesu, & eunte, quidam etiam in via straverunt sua vestimenta, vel honoris gratia, vel ne pullus rudis & incalceatus ad lapides offenderet ungulas.

37 Quum autem jam ventum esset ad pedem montis, ac recta tenderetur Hierosolymam, mirus quidam affectus corripuit animos omnium, quorum alii comitati fuerant Jesum, alii è Hierosolymis processerant obviam. Nam certatim viam, qua incedebat Dominus, ramis arborum undique decerptis consternebant, magnoque gaudio, clarisque vocibus cœperunt laudare Deum super omnibus beneficiis ac miraculis, quæ viderant & audierant gesta per Jesum.

38 Resonabant undique voces gratulantium, velut triumphatori Domino, & acclamantium: Osanna in excelsis. *Benedictus qui venit in nomine Domini, pax in cœlo, & gloria in excelsis.* Hæc erat vox promiscuæ multitudinis, præcipue juvenum, qui velut afflatu quodam Numinis, contemta Pharisæorum invidia, reddidere palam testimonium Domino Jesu.

39 Erant autem in ea multitudine Pharisæi quidam, quos male habebat hæc acclamatio, nescio quid præ se ferens homine majus. Ex his erant qui monerent Jesum, ut ipse sua auctoritate cohiberet acclamationes impias, ex immodico quodam erga Præceptorem studio proficiscentes, & ob id ingratas etiam ipsi Domino, qui tam eximias laudes non agnosceret:

38 Dicentes: Benedictus, qui venit rex in nomine Domini, pax in cælo, & gloria in excelsis. 39 Et quidam Pharisæorum de turbis, dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos.

40 Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.

40 *Magister*, inquiunt, *increpa discipulos tuos.* Jesus autem piam simplicis turbæ professionem non compressit, sed Pharisæorum cæcitatem oblique taxavit, qui non vererentur ea, quæ magnifice gerebat Dominus, tribuere Beelzebub principi Dæmoniorum. Respondit autem: Qua fronte compescam gloriam merito canentes Deo, & quod à Prophetis olim dictum est, nunc piis vocibus occinentes? *Illud affirmo vobis*, adeo Deus non vult hanc laudem suam sileri, *ut si homines conticescerent, ipsi lapides clamaturi sint.* Et lapidibus duriores sunt, qui tot beneficiis, tot miraculis provocati, non possunt ad prædicandam Dei gloriam permoveri. Hac itaque triumphali pompa, & hujusmodi stipatu Dominus Jesus ibat Hierosolymam. Tantulum enim illi libuit gustare de hujus mundi gloria, antequam subiret crucem: & hanc professionem extorsit ab ea gente, à qua mox erat crudelissime perimendus, ut Judæi suæ ipsorum voce condemnarentur, quod suum Messiam ac Servatorem adegissent in crucem. Subest autem in hac rerum gestarum historia non parum mysterii. Asina stabat, stabat & pullus asinæ filius. Asina jam assueverat sessori, Legis jugum ferre solita, nimirum Judæorum natio. Pullus asinæ filius, quoniam salus à Judæis cepit exordium, Gentium populus adhuc rudis erat, nec Legis jugo pressus, nec per Euangelicam obedientiam Jesum sessorem tergo vehens. Utrunque jumentum erat alligatum, quoniam & Synagoga carni Legis serviebat, non adspirans ad libertatem spiritus, & Gentes Philosophorum decretis, ac Dæmonum cultui erant obnoxiæ. Habebant tum communes dominos, eosque non paucos. Siquidem in Judæorum simul ac Gentium populis plerique serviebant avaritiæ, libidini, ambitioni, invidiæ, cæterisque fœdis & inclementibus dominis. Hos jussu Domini solvunt Apostoli duo, Petrus doctor circumcisionis, & Paulus doctor Gentium, dum per fidem Euangelicam & baptismum condonant utrisque omnia peccata vitæ pristinæ, ut soluti posthac mereantur habere sessorem Jesum. Dedit enim hanc potestatem discipulis suis, non solum inter Judæos, verum etiam inter Gentes, ut quicquid solverent in terris, idem solutum esset in cœlis. Quid autem mirum, si priores illi domini non possunt impedire solutionem, quando qui solvunt, illius Domini jussu solvunt, cujus voluntati nemo resistit? Illi talibus jumentis opus est, talium dorsis gaudet insidere, qui simpliciter obediunt, qui suave jugum Euangelicæ doctrinæ libenter accipiunt, qui non ferociunt adversus sessorem, qui placido incessu corporibus suis portant & glorificant Dominum Jesum, donec pervenerit in Civitatem sanctam & in Templum Domini, non in illam interfectricem Prophetarum, sed cœlestem illam, quæ nescit rebellionem. Mundi Principes amant feroces caballos, ac bello natos & edoctos. Dominus Jesus tales amat asinos, qui mites mitem vehant Dominum, nec sessorem tergo excutiant. Hanc vectationem rident elati Principes hujus mundi, rident supercilioſi Philosophi, rident tumidi Pharisæi, sibique videntur felices, quod tergo vehant immitissimum sessorem Diabolum, quod tot dominis inclementissimis serviant, quum uni Domino servire felicitas sit. Nihil his pusillis ac simplicibus felicius, posteaquam semel soluti sunt à servitute, posteaquam semel tergo receperunt Dominum Jesum. Juxta mundum asinini generis videntur idiotæ, simplices, nescii fraudis, sed habent rectorem Dominum, qui non sinit illos aberrare, qui non solum dignatur insidere dorsis illorum, verum etiam inhabitare pectora, quæ suo Spiritu moderatur. Erant nuda jumenta prius, sed Apostoli suis palliis convestiunt, sua doctrina, sanctæque vitæ exemplis ea præparantes conscensuro Jesu, qui quod semel fecit juxta carnem, nunquam non facit juxta spiritualem sensum. Via erat aspera, sed hanc quoque discipuli

substratis vestibus communiunt, ostendentes facilem esse viam pietatis, si quis per sanctorum exempla ingrediens subdat se Domino Jesu. Itur per ramos palmarum, per frondes arborum virentes, per semper florentem ac virentem memoriam martyrum, virginum, & confessorum. Quanta enim vis exemplorum offert sese undique viam pietatis ingressis? Hujusmodi magnam copiam suppeditant ipsi Judæorum libri Gentibus quoque. Aggratulantur huic pullo, quicunque Christum agnoscunt Dominum. Nec hodie desunt Pharisæi, nec unquam defuturi sunt, quos urat Christi gloria. Mallent enim acclamari sibi: *Osanna in excelsis: Benedictus qui venit in nomine Domini:* quum non veniant in nomine Domini, sed in nomine suo. Sed Judæis hodie tacentibus Christi gloriam, cui invident, lapides clamitant jam facti filii Abrahæ. Hierosolymitæ clamant: *Tolle, tolle, crucifige.* Hyberni, Scoti, Britanni, Galli, Sarmatæ, Germani, clamant: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Qui dum suæ gloriæ student, obscurare conantur gloriam Christi, qui privati commodi causa premunt ac depravant sinceritatem Scripturæ sacræ, dum suam magnitudinem prædicari volunt ab hominibus, & Christi gloriam sileri: hi nimirum Pharisæos illos agunt, obturare conantes ora filiorum Hebræorum, quos Deus afflaverat ad decantandam gloriam sui nominis, ac Filii sui, quem mundo dederat servatorem. Habet & illud salubrem aliquam significationem, quod ex monte descensus est, deinde iter per planiciem, mox rursus adscensus in montem Sion: nam in hoc exstructum erat Templum Domini. Nisi mons haberet oleum unde fidei lumen aleretur, non esset descensus à fiducia Legis, qua tument Judæi: à fiducia Philosophiæ, qua sibi placent Gentes. Nam initium profectus ex fide est. Oportet autem accedere ad *domum Buccæ*, nam id Syris sonat *Bethphage*. Hæc enim est bucca, non quæ tumet fastu, sed parturit confessionem admissorum. Nec procul abesse oportet à *Bethania*, quæ dicitur *domus obedientiæ*. Non omnes autem obediunt Euangelio. Sed hinc tamen est salutis initium. A descensu iter est per planiciem, undique constratam ramis bonorum exemplorum, donec rursus adscendatur in montem *Sion*, quæ *specula* dicitur. Nimirum hoc est illud virtutis fastigium, unde velut è sublimi specula despiciuntur omnia, quæ mundus hic ostentat veluti sublimia. Jamque animus cœlo vicinus, contemplatur ea quæ sunt æterna, quæque exsuperant omnem sensum humanum.

41 *Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam, dicens:*

41 Porro quum jam eo progressus esset Dominus Jesus, ut propius in prospectu esset Hierosolyma, videns civitatem illam ædificiis magnificam ac splendidam, viris, opibus, ac religionis opinione florentem, superbam rebus præsentibus, ignorantia venturæ calamitatis securam, misericordia motus, illachrimavit: ac verbis abruptis, veluti præ dolore singultiens, deploravit illius exitium, dicens in hanc sententiam:

42 *Quia si cognovisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.*

42 Si tu quoque cognovisses, quemadmodum ego cognovi hunc tuum diem, quo tibi pax offertur, ac remissio pristinorum criminum, studeres amplecti quod offertur. Nimirum hic tuus dies est, quo provocaris ad resipiscentiam, & invitat te Dei bonitas ad pœnitentiam, invitat autem extremo gradu benignitatis, ad quem nihil potest adjungi. Toties abs te spreta Dei clementia, novo quodam modo dignatur te invisere, ut saltem hac ratione mitescas.

43 *Quia venient dies in te: & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te: & coangustabunt te undique:*

43 Veniet alius dies, non tuus, sed Romanorum, & ultionis divinæ, quo pœnas dabis omnium scelerum tuorum, quæ cumulare quam deplorare maluisti. Nunc autem nec diem tuum agnoscis, nec illum non tuum prospicis, quoniam uterque absconsus est ab oculis tuis, quos habes præsentis felicitatis temulentia cæcutientes. Nec recordaris præteritorum malorum, quæ commisisti: nec prospicis futura, quæ tibi imminent: nec agnoscis præsentem Dei erga te bonitatem, quam quoniam pertinacissime spernis, ô civitas immedicabilis, & interfectrix eorum, qui tibi salutis nuntium adferunt: venient alienigenæ adversum te, qui tibi adferent exitium. Aversaberis Messiam tuum, & Cæsarem tibi Regem adsciscis. Senties igitur tuos Reges, longe alio apparatu ad te venientes, quam nunc ad te venit Rex tuus, salutifer ac placidus. Non recipis qui venit daturus salutem, & recipere cogeris qui venient daturi perniciem. Venient enim Romani Principes, pro Regibus hostes, quos anteposueras tuo Regi, cum armatis copiis: ac primum circumsepient te vallo, ne qua pateat effugium: deinde viris ac machinis undique cingent te, ac prement obsidione arctissima: denique totam istam structuram tuam una cum Templo solo æquabunt.

44 *Et ad terram prosternent te, & filios tuos, qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.*

44 Nec hoc contenti, filios tuos, quibus tu nunc superbis, ac vicissim addis animos tuo splendore, internecione concident: totamque istam tuam gloriam sic funditus tollent, ut nec lapidem relicturi sint lapidi cohærentem, ne quod vestigium tui maneat, aut ne qua spes sit instaurandi tui. Erunt hæc quidem miseranda, sed tuo merito accident: eo quod toties provocata, olim per Prophetas diversos, nunc etiam per Joannem, ac Messiam tuum, obstinate spernas Dei misericordiam. Senties igitur tempus vindictæ, quæ tempus visitationis nosse nolueris. Poteras & ipsa amplecti salutem oblatam. Nunc saltem tuo exitio salutiferum exemplum præbebis aliis, ne simili modo spernant Dei bonitatem ad meliora provocantem.

45 *Et ingressus in templum, cœpit ejicere vendentes in illo, & ementes,*

45 Hæc loquutus Jesus, venit Hierosolymam, & *ingressus est Templum, unde ejecit vendentes & ementes, dicens:*

46 *Dicens illis: Scriptum est: Quia domus mea domus orationis est. Vos autem fecistis illam speluncam latronum.*

46 *In Scripturis dicit* Deus: *Domus hæc mea non negotiationi dicata est, sed precationi: vos autem vertistis illam in speluncam latronum*, spoliantes hospites, & insidiis impiis vestrum lucrum aliorum damno procurantes. Hoc facto Dominus Jesus declaravit, quantam perniciem adferant Ecclesiæ, qui sub prætextu pietatis student fœdo quæstui, qui sub titulo religionis suum agunt negotium, non pascentes gregem, sed deglubentes, & insincera doctrina perimentes animas, quas sincera debebant vivificare.

47 *Et erat docens quotidie in templo. Principes autem sacerdotum, & Scribæ, & Principes plebis quærebant illum perdere:*

47 His peractis Dominus, velut in suo regno versans, quotidie docebat in Templo, palam contempta Pharisæorum insanabili malitia. His rebus irritati, qui inter Sacerdotes primas tenebant, Scribæ ac primores populi captabant occasionem perdendi Servatorem.

48 *Et non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat, audiens illum.*

48 Non deerat mala mens, sed non affulgebat spes perficiendi quod volebant. Audierant acclamationes populi, videbant & in Templo totam multitudinem suspensam pendere ab ore illius: tanta erat divini sermonis & vis & gratia. Fastidiebatur istorum frigida doctrina, veluti vappa, de lotionibus, de corbona, de decimanda menta & ruta, semel gustato musto vigoris Euangelici. Hinc metuebant auctoritati suæ, metuebant quæstui suo, metuebant regno suo. Quod autem id temporis juxta historiam accidit, id frequenter evenit juxta tropologiam, quoties hi, qui religionis arcem tenent, quique sacræ doctrinæ professione conspicui sunt, conspirant cum profanis Principibus adversus Jesum, tum imminet ingens exitium populo. Id fit, quoties auctoritas Sacerdotum, ac sacræ doctrinæ professorum, adulatur hujus mundi Monarchis, & illorum affectibus subserviunt auctoritate sua, quorum potentiam oportebat salubribus ac liberis monitis cohibere: ac vicissim Monarchæ suis opibus, Episcoporum ac Theologorum pravas cupiditates, hoc est, avaritiam, ambitionem, tyrannidem fulciunt ac muniunt: quanquam neutri alteros amant, tamen impia collusione in perniciem Euangelicæ veritatis tradunt operas mu-

mutuas. Horum scelerata conjuratio majus exitium adfert orbi, quam tum adferebat Pontificum, Scribarum, Pharisæorum ac primorum conspiratio.

CAP. XX.

Unde est baptismus? vitis: petra: pensio: septem: Ben David: Scribas increpat hypocritas.

1 Et factum est in una dierum, docente illo populum in templo, & euangelizante, convenerunt Principes sacerdotum, & Scribæ cum senioribus:

[1] QVAERITVR igitur occasio, ut tametsi cupiditas occidendi esset impia, tamen apud homines studio justitiæ facere viderentur. Accidit itaque, ut die quodam quum Jesus doceret populum in Templo, & inculcaret illis lætum & optatum nuntium æternæ salutis, convenirent illo conjurati Sacerdotum primores, una cum Scribis ac Pharisæis & populi primatibus, ut vel auctoritate cohiberent Jesum à sacra doctrina. Non poterant illius admiranda facta damnare, quæ tam multa teste populo gesserat. Non poterant refellere doctrinam, quæ cum Lege cumque divina voluntate consentiebat. Hinc igitur meditantur calumniam, quod hanc docendi populum auctoritatem sibi sumsisset, quum ab ipsis oportuerit accipere: videlicet illud agentes, ut vel gloriam Deo debitam in se transferrent, vel Christo statuerent * calumniam motæ seditionis, qui sine publica Principum auctoritate convocaret ac detineret populum.

2 Et ajunt dicentes ad illum: Dic nobis, in qua potestate hæc facis? aut: Quis est, qui dedit tibi hanc potestatem?

[2] Simul igitur adeunt Jesum in Templum, dicentes. Si vis ut nos quoque credamus tibi, *dic nobis, quanam auctoritate facias ista*, quæ facis. Baptizas, prædicas, sanas in sabbatis, doces in Templo, colligis discipulos, avocas ac detines populum. Nobis ignotus es, nulla potestate publica præditus es. *Quis igitur dedit tibi istam auctoritatem?*

3 Respondens autem Iesus, dixit ad illos: Interrogabo vos & ego unum verbum. Respondete mihi:

[3] Jesus autem intelligens hanc percunctationem ab impia cogitatione proficisci, nimirum ut calumniarentur, non ut discerent, non conatus est eos docere, sed retudit illorum malitiam, veluti clavum clavo pellens. Joannem enim Baptistam plurimi fecerant, & ad hujus baptismum confluxerant. Et is collegerat discipulos, & is turbis prædicabat in desertis & circa Jordanem, instare regnum Dei: libere damnabat vitia quorumlibet, & invitabat ad pœnitentiam. Nec huic tributa fuerat auctoritas à Sacerdotibus, Pharisæis, aut primoribus populi, sed è deserto veluti novus homo prodierat, afflatus ac missus à Deo, juxta vaticinium Esaiæ. Cæterum huc tendebat insidiosa procerum interrogatio, ut si Christus respondisset eam auctoritatem sibi à Deo traditam, accusarent eum blasphemiæ, quod homo sibi vindicaret familiare colloquium aut commercium cum Deo. A Pontificibus, Pharisæis & Scribis non acceperat. Supererat juxta collectionem illorum, seditiosam esse potestatem, & ex instinctu Satanæ, quam sibi sumeret. Contendebant enim omnem potestatem divinam ad ipsos devolutam esse, neque quicquam pie geri, quod non ex ipsorum auctoritate gereretur. Et interim odio cæci, non cogitabant, quod Joannem nulla hominum auctoritate similia facientem suspexissent, adeo ut Messiam esse contenderent, nisi quod Joannes non edebat miracula. Atqui hoc nomine minus debebant obstrepere Christo. Ac ne illud quidem illis veniebat in mentem, quod jam olim Deus tradidisset hanc potestatem, loquens per Prophetas suos. Prophetarum auctoritatem recipiebant, & rem à Prophetis prædictam rejiciebant.

4 Baptismus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus?

[4] Itaque Dominus malitiosam illorum prudentiam, & stultam fraudulentiam volens illudere †, respondit hunc in modum: Priusquam ad interrogationem vestram respondeam, *sciscitabor & ego à vobis quiddam*, quod verbo poteritis expedire. Id ubi expedieritis, respondebo & vestræ percunctationi: *Dicite mihi: Baptismus Joannis utrum erat è cœlo, an ex hominibus?* Et cujus auctoritate baptizabat, cœlitus accepta, an à vobis?

5 At illi cogitabant intra se, dicentes: Quia si dixerimus, De cælo, dicet, Quare ergo non credidistis illi?

[5] Sensit illico cornutam interrogationem impia Judæorum conscientia. Si vera respondere voluissent, simplex ac parata erat veritatis oratio: sed sentiunt sese eadem arte peti, qua petebant. Initur itaque consilium dolosum. Nihil enim operosius simulatione, & fraus fraudem, dolus dolum trahit. Conferunt igitur inter se: Quid ad hoc problema respondebimus? *Si dixerimus*, Joannis *auctoritatem è cœlo profectam fuisse*, illico retorquebit in caput nostrum, & *dicet: Cur igitur non habuistis illi fidem* de me testificanti? Confessus est se minorem, & indignum qui gestaret calceamenta mea. Confessus est se terrenum terrena, & humilem humilia loqui, me de cœlis profectum majorem esse omnibus. Quomodo recipitis illius auctoritatem velut à Deo profectam, & meam auctoritatem, de qua testificatus est ille, palam calumniamini?

6 Si autem dixerimus, Ex hominibus, plebs universa lapidabit nos, certi sunt enim, Ioannem prophetam esse.

[6] Quod si dixerimus, Joannem nihil egisse auctoritate Dei, sed tantum humano spiritu, *populus universus adorietur nos lapidibus, quod cuncti persuasum habeant, Joannem fuisse Prophetam*, & afflatu Numinis gessisse, quicquid gessit. Non erat illis curæ, ut verum responderent, sed ut quod ipsis esset commodum. Sic respondent falsi doctores, non quod docet Scriptura, sed interpretantes, quod ad ipsorum facit affectus. Si respondissent verum, periclitabatur apud populum illorum auctoritas: sin falsum, metuebant vitæ suæ. Formidabant homines, qui Dei timorem abjecerant.

7 Et responderunt se nescire unde esset.

[7] Itaque respondent se nescire. Hæc una rima supererat, qua elaberentur, sed elapsi, simul à quæstione liberant Dominum.

8 Et Iesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio.

[8] Ait enim: Quia vos tergiversamini, nolentes respondere quod scitis, nec ego dico vobis, qua auctoritate faciam hæc, quæ videtis: quanquam nec hoc ignoratis, quod percunctamini.

9 Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc: Homo plantavit vineam, & locavit eam colonis: & ipse peregre fuit multis temporibus.

[9] Sacerdotibus autem, Pharisæis, Scribis, & populi primoribus ad eum modum confutatis, subjecit Dominus parabolam, quæ poneret ob oculos immedicabilem illorum malitiam exitio dignam, qui tot modis à Deo provocati ad resipiscentiam, semper in deterius profecissent, contemta Lege, cæsis & occisis Prophetis, occisuri post hos & extremum malorum remedium Filium Dei, & hunc rursus in Apostolis & martyribus frequenter afflicturi. Parabola sic habet: *Homo*, inquit, *quidam plantavit vineam*, quam unice caram habuit, nihil non faciens, ut aliquando fructum ex ea perciperet. Sepsit enim eam diligenter, exstruxit in ea turrim ad custodiam, effodit lacum, addidit torcular. Sic rebus omnibus bene instructam, locavit colonis, ut eam colerent, & fructum colligerent. Quo facto, peregre profectus est, diuque foris commoratus. Nimirum hæc est vinea Domini Sabaoth, quam Dominus transtulit ex Ægypto, plantavit in terra promissionis, sepsit Legis ambitu, protexit sua custodia, ornavit Templo, addidit Sacerdotes, judices, duces, doctores: nihil omisit quod ad curam illius pertineret. Ac bene curata vinea, colonorum vitio, posteaquam erat diu exspectata, ut produceret uvas, tandem produxit labruscas. Dominus interim, qui nusquam non adest, tamen illis procul abesse videbatur, quod ageret in cœlis.

10 Et in tempore misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi. Qui cæsum dimiserunt eum inanem.

[10] Quum igitur tempestivum esset, ut aliquando fructum tali Dei benignitate dignum adferret populus Israeliticus, misit vineæ conditor servum suum Prophetam quempiam ad colonos, hoc est, ad Principes, ad Sacerdotes & Scribas, qui rerum habenas moderabantur, ut redderent fructum enatum. *Coloni*, qui sibi coluerant vineam, non Domino, *servum pulsatum, ac verberibus affectum*, repulerunt ac *remiserunt inanem*. In quem enim Prophetarum non sævitum est?

11 Et addidit alterum servum mittere. Illi autem hunc quoque cædentes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem.

[11] Tanta autem erat Domini lenitas, ut nec tanta provocatus contumelia sæviret in colonos: sed misit alterum servum, qui tentaret, an posset illos ad offi-

* Alia Editio, struerent. † Altera Ed. eludere.

officium revocare. At illi nihilo mitius tractarunt hunc, quam priorem tractaverant. *Nam verberibus afflictum & contumeliis affectum, remiserunt illum inanem Domino*, inanem exspectato fructu, sed onustum injuria. Quorsum enim irent nisi ad Dominum, qui dicit: *Mihi vindicta, & ego rependam?*

12 Et addidit tertium mittere: qui & illum vulnerantes ejecerunt.

12 Ne sic quidem irritata Domini lenitas prosiliit ad ultionem, sed *misit tertium servum. Et hunc coloni vulneribus etiam inflictis, remiserunt* inanem Domino. Siquidem Domini bonitas, quæ illos invitabat ad pœnitentiam, magis irritavit illorum malitiam.

13 Dixit autem dominus vineæ: Quid faciam? mittam filium meum dilectum: forsitan, cum hunc viderint, verebuntur.

13 Quanquam autem omnis contumelia, qua affixerant servos missos, merito pertinebat ad Dominum qui miserat, jamque jure plecti debebant, qui toties provocati, semper ad scelera majora profecerant, tamen ex insigni lenitate sua distulit adhuc ultionem, malens extremum experiri remedium, quam sævire in colonos. Cogitavit autem apud sese: Quid faciam, ut impios colonos reducam ad mentem meliorem, quorum culpa jam olim mihi perit fructus vineæ meæ? Misi tot servos, nihil profectum est. Quod unum superest id faciam. *Mittam filium meum unicum ac dilectum.* Qui servos meos contemserunt, *fortassis hunc ubi viderint*, si non amabunt, certe *reverebuntur*, meipsum in illo venerantes. Qui natura mali sunt, solent aliquoties vel pudore cohiberi à maleficio.

14 Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se, dicentes: Hic est heres, occidamus illum, ut nostra fiat hereditas.

14 Placuit hoc consilium clementissimo Domino, filii sui periculo venari salutem colonorum, videlicet avido servandi, ad vindictam lentissimo. Ivit filius obediens patri. Hunc ubi conspexere coloni, non solum reveriti non sunt, sed impiis animis ad extremæ dementiæ consilia sese converterunt, dicentes apud sese: Hactenus servos rejecimus. *Hic est* filius & *heres*, ulturus aliquando patris contumeliam. *Occidamus eum, & nobis vindicabimus hæreditatem* hujus vineæ, contemto fortiter Domino.

15 Et ejectum illum extra vineam, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ?

15 Placuit inter conjuratos impium consilium, *ac filium ejectum è vinea interfecerunt.* Hoc sermone Dominus Jesus quum prodidisset Sacerdotibus, Scribis & primoribus suam ipsorum conscientiam, qui tum moliebantur, quod paulo post perpetrarunt, educentes Jesum, & extra civitatem crucifigentes: versus ad illos, interrogavit eos: Hæc quum sic habeant, *quid faciet Dominus vineæ talibus colonis?*

16 Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito, dixerunt illi: Absit.

16 Illis rursus respondere tergiversantibus, adjecit Dominus: *Veniet ipse Dominus, ac male perdet colonos illos*, qui nulla lenitate vinci poterant: atque illis pro suo merito exstinctis, *vineam suam locabit aliis.* Hoc dicto significabat Dominus, sublata funditus Judæorum religione, per Apostolos Euangelii fructum transferendum in Gentes. Id abominantes Pharisæi, *responderunt: Absit.* Intelligebant enim totam hanc parabolam in ipsos dictam: & quum non abominarentur tam impium consilium, tamen detestantur impii consilii justam vindictam.

17 Ille autem aspiciens eos, ait: Quid est ergo hoc, quod scriptum est: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli?

17 Jesus ut ostenderet & hoc, quod illi negabant eventurum, fuisse prædictum à Prophetis, intuitus est eos, & veluti compellans illorum conscientiam, ait: Si non creditis meæ parabolæ, quid est igitur quod legitis in Psalmis? *Lapis ille, quem rejecerunt ædificantes, factus est caput anguli?*

18 Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur: super quem autem ceciderit, comminuet illum.

18 *Quisquis inciderit in eum lapidem, conquassabitur: rursus in quem ille inciderit, eum comminuet.* Se lapidem à Deo cœlestem significat Christus, quem Judæi reprobarunt, ædificantes Synagogam absque Christo: sed Deus hunc fecit lapidem angularem, connectentem & continentem utrumque parietem, duosque populos per fidem Euangelicam absque Legis ceremoniis in unam ecclesiam copulantem. Atque hic lapis tutissimum est præsidium adversus omnes insultus mundi ac Satanæ iis, qui credentes illi inhærent & innituntur. Cæterum solidus est & invictus rebellantibus. Nulla est enim tanta

A potestas hujus mundi, quin conquassetur, si in hunc lapidem impegerit: impingit autem, qui repugnat ac rejicit. Porro comminuetur etiam, in quem inciderit ille. Incidit autem in eos, quos diu toleratos, vindicta Dei tandem opprimit inopinantes. Idem enim lapis salus est innitentibus, exitium adversantibus.

19 Et quærebant principes sacerdotum, & Scribæ, mittere in illum manus illa hora: & timuerunt populum: cognoverunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem hanc.

19 Hæ parabolæ Domini sic exacerbarunt animos primariorum Sacerdotum ac Scribarum, ut inibi statim voluerint illi manus injicere, sed ab impio facinore cohibuit illos populi metus, apud quem videbant Jesum adhuc plurimi fieri. Etenim homines sibi male conscii, senserant parabolam dictam in se
B competere: quæ ideo dicta est, ut ex ejus intellectu revocarentur à nefariis consiliis: nunc hoc ipso fiunt ad malefaciendum irritatiores, quo debuerant à malitia deterreri. Proinde metu plebis exclusi à palam patrando facinore, quod jam in animo patrarant, posteaquam decreverant, per cuniculos aggrediuntur efficere, hoc etiam sceleratiores, quod fraudem addunt malitiæ: quemadmodum sceleratior est qui veneno occidit, quam qui gladio.

20 Et observantes miserunt insidiatores, qui se justos simularent, ut caperent eum in sermone, ut traderent illum principatui & potestati præsidis.

20 Audi nunc, Theophile, dolos & artes impiorum Sacerdotum, qui ideo Jesum volunt exstinctum, hoc est, ideo veritatem Euangelicam volunt oppressam, quia per eam aufertur cultura vineæ, cujus
C dominatum sibi perpetuum atque hæreditarium promiserant. Dissimulant iram, & observant omnem occidendi occasionem. Submittunt vero quosdam, qui sese justos simularent, (nihil autem simulata justitia capitalius) ut ex illius sermonibus venarentur aliquid, quo deferri posset apud Cæsareos præfectos ac Præsidem Pilatum, qui tum in Judæa nomine Cæsaris rerum summa potiebatur, ut invidia facti transferretur in hos, quorum sententia fuisset occisus, ipsi velut innoxii temperasse viderentur à sanguine. Sed quo magis humana versutia conantur dissimulare, hoc magis ac magis traducunt suam insignem malitiam.

21 Et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, scimus quia recte dicis & doces: & non accipis personam, sed viam Dei in veritate doces:

D 21 Adoriuntur igitur Jesum illi personati satellites Pontificum, his verbis: Magister, perspecta est nobis tua integritas, libere loqueris, & recte doces omnia: nec est apud te respectus personarum, ut in gratiam ullius quamlibet potentis mentiri velis, sed unum Deum semper habes præ oculis, quod illi gratum est, simpliciter ac libere doces.

22 Licet nobis tributum dare Cæsari, an non?

22 Dic igitur nobis, quid sentias tu, de quo multis est controversia: *Utrum fas est nobis, dare tributum Cæsari, an non?*

23 Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis?

23 Jesus autem intelligens fraudulentæ blanditiæ, & insidiosa interrogatio quorsum tenderent: nimirum huc, ut si, quod sperabant fore, respondisset,
E non esse fas, ut populus Deo sacer serviret ac censum penderet impio & idololatræ Principi, (quam opinionem Pharisæi probabant, etiamsi profiteri non auderent) rursum subornarent, qui deferrent eum apud Pilatum, Cæsaris Præsidem, læsæ majestatis: sic Euangelica prudentia fraudulentiam illorum elusit, ut & illis adimeret captatam ansam lædendi, & admoneret quid ipsos oporteret facere, quod sine dubio nemo non sine certo salutis suæ periculo foret omissurus. Nec enim in hoc venerat Christus, ut doceret quantum Cæsaribus, aut Cæsarum præfectis pendi deberet, sed quid ex spirituali censu debere-
F tur Deo, qui Dominus est omnium. *Quid me tentatis, inquit?*

24 Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem & inscriptionem? Respondentes dixerunt ei: Cæsaris.

24 *Ostendite mihi denarium.* Non enim agnoscit Cæsaris imaginem, qui nihil habet in terris. Exhibito nummo, rogavit quænam esset imago, & cujus haberetur inscriptio. Nec ista novit, qui vere Christianus est. Ajunt qui noverant, nimirum mundo dediti: Cæsaris.

25 Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.

25 Subjicit Jesus: Reddite igitur Cæsari, si quid ad Cæsaris jus pertinet. Neque enim hoc mea refert, quid exigant hujus mundi Principes. Cæterum

26 Et non potuerunt verbum ejus reprehendere coram plebe: & mirati in responso ejus, tacuerunt.

27 Accesserunt autem quidam Sadducæorum, qui negant esse resurrectionem, & interrogaverunt eum,

28 Dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis: Si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, & hic sine liberis fuerit, ut accipiat eam frater ejus uxorem, & suscitet semen fratri suo.

29 Septem ergo fratres erant: & primus accepit uxorem, & mortuus est sine filiis.

30 Et sequens accepit illam, & ipse mortuus est sine filio.

31 Et tertius accepit illam. Similiter & omnes septem, & non reliquerunt semen, & mortui sunt.

32 Novissime omnium mortua est & mulier.

33 In resurrectione ergo, cujus eorum erit uxor? siquidem septem habuerunt eam uxorem.

34 Et ait illis Iesus: Filii hujus seculi nubunt, & traduntur ad nuptias:

35 Illi vero, qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores:

36 Neque enim ultra mori poterunt: æquales enim Angelis sunt, & filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis.

37 Quia vero resurgant mortui, & Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum, Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob.

rum illud magis ad rem pertinet, ut reddatis Deo, quod illi debetis. Agnoscite illius imaginem expressam in animis vestris, agnoscite titulum illius, & inscriptionem. Totus animus illi debetur, nec alii servire debet, quam ei, qui condidit & corpus & animam. Cur autem Dei gerens imaginem datur Diabolo?

26 Mirati sunt subdoli captatores tam cautum responsum. Habet enim & Euangelica simplicitas suam prudentiam, nec tamen agnoscunt divinam in eo sapientiam, sed dolent nihil esse, quod in ejus sermone possent reprehendere.

27 His submotis accedunt Sadducæi, qui falso nomine justitiæ sese venditabant: quemadmodum Pharisæi dicebantur ab eminentia, qua sibi videbantur longe præcellere cæteris. Habet autem illud Sadducæorum secta peculiare, quod non credunt esse resurrectionem corporum, nec aliquid hominis extare post mortem, nec ullos esse Angelos.

28 Hi Domino proponunt hujusmodi quæstionem: *Magister, Moses hujusmodi legem tradidit nobis, si quis, uxore ducta, decesserit absque liberis, ut defuncti frater ducat mulierem viduam*, & succedens in locum fratris, *suscitet ex eadem posteritatem fratri suo.*

29 *Evenit igitur ut fuerint fratres septem, quorum primus duxit uxorem, ac decessit absque liberis.*

30 *Huic natu proximus accepit uxorem relictam, ac decessit & ipse, non susceptis ex ea liberis.*

31 *Huic successit in conjugium tertius frater*, secundum ætatis ordinem, qui & ipse decessit absque liberis. *Atque*, ut breviter dicam, *simili modo ducta est mulier ab omnibus usque ad septimum, nec unquam illorum fecit patrem.*

32 *Tandem mortua est & mulier.*

33 *Proinde in resurrectione quis è septem fratribus sibi vindicabit eam uxorem? Nupsit enim mulier omnibus*, nec tamen potest esse communis omnium. Ex hac absurditate Sadducæi putabant posse refelli Pharisæorum opinionem, qui contendebant animas superesse corporibus, & corpora quoque mortuorum aliquando revictura.

34 Quoniam autem horum interrogatio plus habebat stultitiæ, quam malitiæ, Jesus non dedignatus est eos docere, dicens: Erratis, inquit, imaginantes talem esse rerum statum in futura vita, qualem in hac videtis. Filii hujus seculi, in quo vicissitudo morientium ac nascentium est, necessario quærunt uxores filiis suis, ac filias maritis elocant, nec etiam alia ratione propagari potest genus humanum. Proinde matrimonium inter eos, non est felicitatis, sed necessitatis.

35 Cæterum quibus contingit ea felicitas, ut digni habeantur resurrectione justorum, & illo seculo, quod mortalitatem nescit, nec uxores accersent filiis suis, nec filias suas nuptum dabunt viris.

36 Quid enim erit opus nuptiis & coitu, posteaquam nemo jam moritur? Jam enim desierunt esse carnales, & hujus corporis incommodis obnoxii, sed recepto jam immortali corpore, non aliter victuri sunt quam vivunt Angeli, inter quos ideo non sunt nuptiæ, quia non est moriendi necessitas. Hîc qui mortales ex mortalibus nascuntur, usu matrimonii prospiciunt posteritati. Cæterum illi, jam virtute Spiritus renati factique filii Dei viventis in æternum, non desiderabunt matrimonium, quia nescient mortem, utpote jam per resurrectionem restituti ad vitam immortalem.

37 Quoniam autem in hoc propositum erat hoc problema à Sadducæis, ut irriderent resurrectionem mortuorum, quia non credebant animas à morte corporis esse superstites, dignatus est Dominus & hac de re docere rudes illorum animos ex auctoritate Scripturæ, quam ipsi non improbabant quidem, sed parum attente legebant. Porro mortuos, inquit, posse resurgere, nec animas simul interire cum corporibus, ipse etiam * docet Moses, cujus auctoritatem quum in cæteris agnoscatis, hîc non debetis rejicere. Siquidem ille litteris prodidit, sibi Deum hunc in modum loquutum fuisse de rubo, quem citra dispendium viderat flagrantem: *Ego sum Deus Patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob.*

38 Jam Abraham, Isaac, & Jacob sepulti erant: quod si juxta vestram sententiam totus & irrecuperabiliter perit qui moritur, quomodo Deus se vocat Deum illorum qui non sunt? Quum enim Deus sit ipse vivens, imo vita ipsa: non convenit, ut se vocet Deum eorum, qui jam morte prorsus interierunt. Sed non interierunt, quorum potior pars superest, videlicet ea pars, qua vivimus. In cæteris animantibus mors interitus est: siquidem & corpus collabitur à vita destitutum, & anima, quæ in illis nihil aliud est, quam harmonia qualitatum corporis, soluta temperatura, evanescit. In hominibus mors nihil aliud est, quam divulsio animæ à corpore, sic, ut melior nostri pars maneat incorrupta, solum corpus ad tempus non intereat, sed corrumpatur. Id autem in resurrectione restitui virtute divina, mirum vobis videri non debet, quum quotidie videatis ex arido grano seminis in terram abjecti, atque inibi putrefacti, renasci novam ac vivam arborem, quæ latebat in exiguo mortuoque granulo jam sepulto. Proinde qui mortui sunt, vobis quidem mortui sunt, qui eos non potestis revocare in vitam: Deo autem vivunt omnes, etiam qui mortui sunt, cui in manu est, ubi volet, divulsas animas suis quasque corporibus restituere.

39 Quum ad hæc obticescerent Sadducæi, Scribæ quidam approbarunt Jesu sermonem, quod hac de re inter Pharisæos & Scribas conveniret adversus sectam Sadducæorum. Sed ut rectior erat hac in parte Pharisæorum & Scribarum opinio, quam Sadducæorum, ita sceleratior erat animus. Minus enim est ibi malitiæ, ubi plus est ruditatis.

40 Postquam ergo frustra tentatus esset à diversis Judæorum sectis, (nam & Pharisæis responderat de maximo præcepto Legis) neque cuiquam quod tentarat successisset, nullus ausus est eum amplius quæstionibus lacessere.

41 Jesus igitur ultro provocavit illos simul collectos quæstione, non insidiosa, sed quæ ad illorum salutem pertinebat. Rogavit, cujus filium Scriptura pronunciaret fore Messiam. Illi non ignari prædictum, quod è stirpe David nasciturus esset, incunctanter responderunt: *David.*

42 Ad hæc Jesus: Atqui David afflatus cœlesti Spiritu, sic de Messia loquitur in Psalmis: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis:*

43 *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

44 *Qui convenit ut Dominum appellet eum, quem agnoscit filium?* Filius enim minor est patre: ac magis convenit, ut filius patrem honoris gratia Dominum appellet, quam contra. Hanc quæstionem nemo poterat dissolvere, & id temporis satis erat Jesu, per ænigma significasse divinam naturam, juxta quam major erat omnibus Patriarchis, nimirum æqualis Deo Patri: quanquam & secundum humanam naturam præcellebat omnes. Et David memoriam habebant sacrosanctam, cum, quem David agnoscebat & filium & Dominum, adspernabantur, non ex ignoratione Legis, sed ex judicio pravis affectibus excæcato.

45 Horum autem malitia, quoniam erat deplorata, nullisque remediis sanabilis, restabat ut admoneretur simplex & rudis populi turba, ne horum fucis & artibus circumveniretur: qui quum essent omni re-

38 Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei.

39 Respondentes autem quidam Scribarum, dixerunt ei: Magister, bene dixisti.

40 Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.

41 Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum, filium esse David?

42 Et ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis,

43 Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum?

44 David ergo Dominum illum vocat: & quomodo filius ejus est?

45 Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis:

* Alia Editio addit, vos.

religione vacui, tamen summam simulabant pietatem, non alio spectantes, quam ad gloriam & quæstum suum, & hac de causa modis omnibus obstrepentes gloriæ Dei, ac proximorum saluti. Nulli sunt enim hostes capitaliores veræ pietatis, quam qui simulatione sanctimoniæ sibi conciliant auctoritatem, & hac freti, simplicem populum avocant à vera pietate. Hoc histrionum genus duplici potissimum morbo laborat: ambitione, quæ vergit ad † tyrannidem: & inexplebili avaritia. Hos Jesus depinxit suis discipulis, idque toto populo audiente, ut vitarentur, qui corrigi non possent: & desinerent fallere, qui nolebant resipiscere. Non erat hoc alienæ famæ obtrectare, sed simplicium saluti consulere. Nunc audi, mi Theophile, quibus coloribus eos depingat Dominus, ut cognitos vites.

46 Attendite à Scribis, qui volunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conviviis:

[46] *Cavete vobis*, inquit, *à Scribis*, cujusmodi jam sæpe videtis dolo me adorientes. Profitentur scientiam Legis, & adversus mentem Legis pertinacissime repugnant. Habent Deum in ore, sed adversantur gloriæ Dei. Profitentur se curare rem populi, quum sui commodi gratia simulent omnia quæ faciunt. Fugitant consortia peccatorum, & si forte in illorum congressum inciderint, expiant se lotionibus, sed ipsi intus toti madent tetrioribus vitiis, inanis gloriæ siti, fastu, livore: sed in primis avaritia, quæ est idolorum cultus. Quoniam autem intelligunt populum visibilibus rebus potissimum commoveri, talium rerum præstigiis captant auctoritatem apud simplices. Venditant sese novitate vestis, gaudentes obambulare conspicui magnificis stolis ad terram usque demissis, & vultibus ad gravitatem compositis: crebro versantur in foro & hominum cœtibus, ut illic adorentur & salutentur Rabbini. In Synagogis item & consessibus ambiunt primi honoris sellas, & in conviviis appetunt in accubitu locum honoratiorem, ut magni videantur apud homines, quum apud Deum sint exsecrabiles. Inanes tantum & stulti videri poterant, si præter popularem auram & salutationum fumos nihil ambirent.

47 Qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem majorem.

[47] Nihil est illis rapacius. Non exercent usuram, non sunt telonæ, sed artes habent illorum arte sceleratiores. Simpliciores venantur ad prædam, captant viduas beatas, & maritorum præsidio destitutas. Sexus est idoneus fraudi, & pium videtur adesse destitutis. His itaque facile imponunt simulatione sanctimoniæ. Plurimum gravitatis præ se ferunt in vultu, honorantur ab omnibus, vestitus ipse undique clamitat sanctimoniam. Addunt prolixas preces, idque in publico. Factum est hoc & à Joanne, & à veteribus Prophetis, sed in occulto. Isti non orant, sed venantur. Quid igitur mirum, si tot fucis falluntur viduæ? Ad has posteaquam irrepserunt, devorant earum domos: quasque tueri debebant, expilant: & quod erat erogandum in usus pauperum, in suum quæstum convertunt. Tales id temporis erant Scribæ & Pharisæi, qui sine fine repugnabant Euangelio. Quanquam & hodie sunt, & semper futuri sunt Scribæ, qui dum suis student commodis, & populi commodis adversantur, & Jesu gloriæ resistunt: idque falso prætextu religionis, cultu, titulis, prolixis precationibus venantes opinionem sanctimoniæ apud vulgum, qui nondum intelligit, quibus in rebus sita sit vera religio. Quid autem adversus hos facient Christi discipuli, qui lædere nesciunt, utpote simplicitate columbina præditi? nimirum hîc adhibebunt & serpentis astutiam. Si moniti non resipiscunt, vitandi sunt insanabiles: & admonendi simplices, ut ab illorum insidiis caveant. Manet illos sua pœna. Quum enim ventum erit ad tribunal illius Judicis, qui non judicat ex his, quæ videntur oculis corporeis, sed ex occultis affectibus animorum, tum gravioribus pœnis addicentur, quam qui palam ac simpliciter flagitiosi sunt, hoc minus noxii, quod morbum suum præ se ferunt.

† Alia Editio, *in*.

CAP. XXI.

Æs vidua laudat: ruet ædes: signa diei:
Mox Solyma excidium: sobrius esto: vigil.

1 Respiciens autem, vidit eos, qui mittebant munera sua in gazophylacium, divites.

[1] QUO magis autem Dominus Jesus hoc infigeret animis populi, homines apud Deum non æstimari ex rebus visibilibus, sed ex animi sinceritate: simulque taxaret Scribarum, Pharisæorum, & Sacerdotum avaritiam, qui hoc persuadebant populo, præsertim autem mulierculis viduis, sed beatis, summam esse sanctimoniam, si quam plurimum ex opibus suis conferrent in corbonam, præteritis interim pauperibus, nonnunquam & liberis ac parentibus suis: quum sederet in Templo, sustulit oculos ad eum locum, qui dicitur gazophylacium, in quo donaria servabantur. Eam pecuniam Sacerdotes adeo volebant haberi sacram, ut quum Lex in primis jussisset honorari parentes, illi docerent deserendum potius patrem, quam non augendam corbonam, quum tamen ea pecunia vitio Sacerdotum jam magna ex parte verteretur in luxum ipsorum.

2 Vidit autem & quamdam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo.

[2] Quum autem multi divites multa misissent in gazophylacium, & his veluti piis à Sacerdotibus ac Pharisæis applauderetur: accessit & vidua quædam paupercula, quæ misit duos æreos nummulos, qui conficiunt quadrantem. Huic quum nullus hominum applauderet, Jesus tamen hujus mulieris pietatem voluit esse notam populo.

3 Et dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper, plus quam omnes misit.

[3] Ait enim: Hæc vidua hominum judicio videtur minimum misisse in gazophylacium. At ea Dei judicio plus misit, quam illi divites, qui copiosissime miserunt.

4 Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei: hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit.

[4] Siquidem illi ex eo liberales sunt, quod ipsis domi superest. Hæc autem studio pietatis ex sua penuria dedit, totamque substantiam, quam domi habebat, misit in gazophylacium. Apud Deum igitur, qui non spectat rei modum, sed animum, hæc benignius contulit, quam illi. Ita Jesus ubique per omnem occasionem avocavit suos à fiducia rerum visibilium, quibus Judæi nimium tribuebant, ad studium Euangelicæ pietatis, quæ in animi sinceris affectibus sita est.

5 Et quibusdam dicentibus de templo, quod bonis lapidibus & donis ornatum esset, dixit:

[5] Judæi vero præcipuam gloriam habebant in Templo Hierosolymitano, quod operosissime constructum, magnificisque donariis locupletatum, magna religione visebatur, non solum ab omnibus Judæis, verum etiam ab alienigenis. Jam autem venerat tempus, quum cessaret illius Templi religio cum suis victimis, ac Deo pararetur templum animi, Spiritui Sancto consecratum, in quo illi quotidie immolarentur victimæ gratissimæ: non pecudum, sed votorum & gratulationum. Purus enim animus cujuslibet etiam pauperis sanctius ac magnificentius templum est Deo, quam sumtuosissimum illud Templum tot annis exstructum. Pudicitia, modestia, caritas, ornamenta sunt longe pretiosiora in oculis Dei, quam illa marmora, ebur, cedrus, aurum, argentum, gemmæ, quibus superbiebant Sacerdotes & Pharisæi. Quum igitur quidam ostenderent Jesu Templi mirabilem structuram, quod lapidibus eximiis magnaque arte politis & sculptis substructum esset, quodque splendidis donariis ornatum, respondit: Parate Deo templum spirituale, quod nec vetustas exedat, nec tempestas dejiciat, nec ignis exurat, nec ulla vis hominum demoliatur.

6 Hæc quæ videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.

[6] Nam hæc omnia, quæ nunc miramini, tanquam Deo digna, futurum est ut funditus diruantur, adeo ut nec lapis fiat reliquus lapidi adhærens, qui non destruatur.

7 Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod signum cum fieri incipient?

[7] Hoc audientes discipuli, ac vel ex hoc conjicientes imminere regnum cœlorum, quod existimabant magna quadam rerum mutatione futurum, avidi cognoscere tempus, quando hæc essent ventura, dicunt Domino: Præceptor, ista, quæ narras de Templo demoliendo, de subvertendis Hierosolymis,

quo

A

quo tempore fient, aut quo signo poterimus cognoscere, jam adesse tempus illud?

8 Qui dixit: Videte ne seducamini: multi enim venient in nomine meo, dicentes quia ego sum: & tempus appropinquavit: nolite ergo ire post eos.

8 Jesus autem volens suos semper esse paratos ad omnes malorum incursus, ambiguis sermonibus suspendit illorum animos, commiscens multa de afflictionibus, quas essent perpessuri ob prædicationem Euangelii: de subversione ac miserabili clade urbis Hierosolymæ: de fine mundi, cujus tempus voluit omnibus esse incognitum, ut semper sint parati. Discipuli de regno cogitabant, Dominus autem hoc eos scire mavult, quod magis ad illos pertinet, & à quorum commemoratione abhorrebat imbecillium animus. Malebant enim audire jucunda, quam salutaria. Regnum illud † aliquando venturum est, & suo tempore venturum, ejus rei curam magis expedit Deo committere. Nostrum est interim sic nos gerere, ne regno videamur indigni. Nec enim pervenitur ad regni gloriam, nisi per varias afflictiones; adversus has oportet armatos esse animos nostros. Ait itaque Jesus: Omnino venturus sum, ac proditurus majestatem Euangelici regni. Sed videte ne seducamini, alium Christum pro me amplectentes. Venient enim ante tempus illud, quo venturus sum, multi qui sibi vindicabunt nomen meum, ac de se prædicabunt: Ego sum Christus. Tempus instat. Nolite talium verbis commoveri, & si quo vocabunt vos, nolite sequi.

B

9 Cum autem audieritis prælia, & seditiones, nolite terreri: oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis.

9 Porro quum audieritis omnia commisceri seditionibus ac bellis, multi vaticinabuntur instare finem mundi. Vos autem hujusmodi terroribus nolite terreri, quasi jam instet dies supremus. Evenient quidem ista, sed non protinus ab illis finis mundi. Siquidem hæc nihil aliud erunt, quam præludia quædam illius extremæ calamitatis, quæ malos perdet, bonos examinabit, purgabitque.

10 Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & regnum adversus regnum.

10 Ut corporis interituri signa sunt validi morbi, ex vitiosa temperatura qualitatum exorti: ita mundi finem prædicunt horrendi tumultus, quos homines ipsi sibi consciscunt, pravis cupiditatibus inducti *. Horum perversitate concutietur ipsa rerum natura, veluti malitiam hominum detestata, & in scelerum vindictam insurgens. Magnis tumultibus insurget gens adversus gentem, regnum adversus regnum. Porro quum nihil sit calamitosius bello, tamen hanc pestem sibi conciliant, & accersunt homines ambitióne, stultitia, avaritia, odiis, similibusque vitiosis affectibus.

C

11 Et terræmotus magni erunt per loca, & pestilentiæ, & fames, terroresque de cælo, & signa magna erunt.

11 Addet & ipsa natura graves terræmotus pluribus in locis, velut indignante mundo, quod homines tam impios ferre cogatur. Accedent & pestilentiæ, suo contagio plurimos absumturæ, velut ipso aere armato in vindictam malorum, qui in hoc datus est, ut salutari aura vitam conferat & alat omnibus. Accedet ex proventus inopia fames, veluti terra negante suam alimoniam filiis tam impiis adversus Deum, cui muta quoque famulantur elementa. Novis & insolitis tumultibus commovebitur mare, solitum & ipsum servire usibus hominum. Quin & cœlum ipsum prodigia dabit, iram Dei testantia, Sole subito verso in tenebras, Luna in sanguinem, Cometis nova specie sese proferentibus, aliisque prodigiis novis & admirandis. Verum, ut corpus hominis non statim emoritur morbis ingentibus concussum, sed tamen morbi subinde recurrentes, declarant non procul abesse mortis diem. Ita quum hujusmodi malis frequenter concutietur mundus, significationem dabunt mundi jam senescentis, & ad ruinam tendentis.

D

12 Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas & custodias, trahentes ad reges & præsides, propter nomen meum:

12 Sed antequam hæc publica calamitas orbem corripiat, antecedet insignis hominum perversitas, quæ Dei bonitatem ad iram provocabit. Vobis enim nomen meum, per quod salvi fieri poterunt, prædicantibus, injicient manus, & omni genere malorum persequentur: pertrahent in conciliabula sua, veluti nocentes ac maleficos. Conjicient in carcerem, reos peragent apud Regum ac Præsidum tribunalia, non ob ullum vestrum maleficium, sed ob ingens beneficium, videlicet ob professionem nominis mei, quod modis omnibus conabuntur abolere, quum per illud gratis liceat assequi salutem æternam.

E

13 Continget autem vobis in testimonium.

13 Hoc autem accidet vobis, ut & vestra probata sit constantia, & illorum intelligatur merito damnata malitia.

14 Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari quemadmodum respondeatis.

14 Vos autem meo præsidio, vestraque innocentia freti, non est quod metuatis illorum tribunalia, nec quod sollicite meditemini apud vos, quomodo sitis acturi causam homines idiotæ apud consessum magnatum aut Principes.

15 Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes adversarii vestri.

15 Nec est quod rhetorem, patronum, aut jureconsultum advocatum adhibeatis. Ego per meum Spiritum vobis adero patronus & advocatus invictus, qui vobis suppeditabit & linguam & sapientiam, cui nec resistere poterunt, nec contradicere omnes adversarii vestri, quantumvis crudeles aut diserti mundana sapientia.

F

16 Tradémini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis, & morte afficient ex vobis:

16 Atque hæc patiemini, non solum ab ignotis & alienis, verum etiam ab his, qui vobis propinqua cognatione arctisque necessitudinis vinculis juncti sunt. Pater persequetur filium, fratres affligent fratrem, cognatus deferet cognatum, amicus in jus vocabit amicum.

17 Et eritis odio omnibus propter nomen meum.

17 Erunt autem ex vobis, quos odio mei sunt interfecturi. Tam atrox odium totus mundus concipiet in vos ob mei nominis professionem. Proinde quicquid in vos audebunt, hoc in meam contumeliam factum accipiam. Quare non est quod vos de vindicando cogitetis. Ego lædar, ego occidar in vobis. Meum erit & vobis consulere, & illorum ulcisci malitiam.

18 Et capillus de capite vestro non peribit.

18 Quantumvis autem desævierint in vos persequutionum humanarum procellæ, non est quod metuatis, videlicet me protectore. Non enim committam, ut vel pilus capitis vestri pereat: tantum abest, ut sim vobis defuturus.

19 In patientia vestra possidebitis animas vestras.

19 Ne respicite ad humana præsidia, copias, arma, machinas: sola tolerantia vestra defendetis vitam vestram. Non potest perire, qui ob mei nominis professionem occiditur. Non peribitis ante diem. Nec enim tantum permittam humanæ violentiæ. Ille vero vere servaverit animam suam, qui mea causa constanter mortem oppetierit.

20 Cum autem videritis circumdari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus:

20 Civitas autem hæc opulenta, qua nunc superbiunt Judæi, & in qua sibi regnare videntur, funditus subruetur à gentibus. *Quum igitur videritis Hierosolymam cingi* obsidione, *tunc intelligite imminere vastationem illius*: neque quicquam superesse, nisi ut sibi quisque quantum potest celeri fuga consulat.

21 Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in medio ejus, discedant: & qui in regionibus, non intrent in eam.

21 Solet enim sibi quisque in bellis blandiri spe victoriæ, cavete ne quem hæc spes fallat: sed qui tum temporis fuerit in Judææ confiniis, subducat sese in loca montana & invia. Et qui in meditullio Judææ habitarint, demigrent alio. Quos vero calamitas hæc deprehenderit in exteris regionibus, ne recipiant sese in Judæam. Habeant omnia pro derelictis, tantum vitæ suæ quisque consulat.

22 Quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt.

22 Non enim hæc fient tumultibus fortuitis hominum, sed ultio divina, jam diu provocata pertinaci malitia hominum, per alienas nationes pœnam sumet de hac natione, jam olim rebellante adversus Deum. Hæc ita ventura prædixerunt olim Prophetæ, præcipue Daniel. Necesse est autem venire, quicquid prædixit eventurum Scriptura, quæ non fallit, quippe divini Spiritus afflatu scripta. Nec ideo tamen incidet hæc calamitas, quia sic fore prædixerint Prophetæ: sed ideo prædictum est, quod Deus præviderit hominum pervicacem impietatem, qua divinam ultionem in se provocarent. Erit autem ingens malorum procella, quoniam præcessit diutina pertinaxque malitia gentis hujus, quæ tot modis provocata

† Alia Editio addit, *beatum*. * Altera Editio, *infecti*.

cata ad resipiscentiam, semper in deterius progressa est.

23 Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic.

[23] Involvet autem hæc tempestas, & noxios, & innoxios. Minus autem infelices erunt, quos illa procella malorum ingruens offenderit accinctos ad fugam. Væ autem gravidis, ac mamma lactantibus, quoniam onustæ sarcina, quam deponere nec volent nec poterunt, non erunt expeditæ ad fugiendum. Nec erit nisi in fuga spes incolumitatis. Nec enim erit vulgaris afflictio, sed atrox ultio Dei corripiet regionem hanc omnem, & populum hunc tot seculis rebellem.

24 Et cadent in ore gladii: & captivi ducentur in omnes Gentes, & Ierusalem calcabitur à Gentibus: donec impleantur tempora nationum.

[24] Subversis enim urbibus, aut trucidabuntur, aut captivi ducentur dispergendi per omnes gentium nationes: ut versis rerum vicibus, serviant gentibus, quas hactenus ut abominabiles exsecrati sunt: hoc ipsum illorum humanitati debituri, quod ullæ supersunt reliquiæ gentis impiæ. Quin & Hierosolyma hæc, & opibus & religionis opinione superba, cum suo Templo, cujus structuram sibi promittunt æternam fore, conculcabitur à gentibus, donec expleta fuerint tempora, quibus Deus passurus est Judæorum nationem premi & affligi à gentibus incircumcisis, donec diutinis malis correcti Judæi, tandem resipiscant, & in societatem Euangelicæ professionis coeant cum gentibus. Nam id futurum est, antequam veniet supremus dies mundi.

25 Et erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura Gentium præ confusione sonitus maris, & fluctuum:

[25] Hujus autem adventum signa multa portendent, antequam veniat. Erit enim ille dies horribilis, præsertim his, qui meum tempus placidum, & ultro beneficiis invitans ad mentem meliorem, spernunt. Proinde rerum elementa velut exhorrescent ad hujus adventum. Sol ille fons luminis, solitus exhilarare rerum mundi faciem, subita caligine vultum obducet. Ne Lunæ quidem erit suum lumen mutuum, quod vobis impartiat. Stellæ sanguine rubentes, de cœlo descendent in terras. Item vehemens animorum anxietas ac rerum desperatio corripiet omnes gentes, intumescente mari, tristique fragore resonantibus fluctibus.

26 Arescentibus hominibus præ timore, & exspectatione, quæ supervenient universo orbi: nam virtutes cælorum movebuntur:

[26] Hæc & hujusmodi portenta, quæ se proferent undique ex omni parte mundi, declarabunt ingruere terribilem ultionem Dei: eoque mortales extabescent, & exanimabuntur metu & exspectatione eorum, quæ mox supervenient universo orbi. Concutietur enim tota rerum natura: neque terra solum & mare commutabuntur, verum etiam illa solidissima mundi corpora, quæ hactenus ab elementorum mutatione fuerunt immunia, solitaque tantum agere in ea, quæ subjecta sunt, non autem vicissim ab illis affici, commovebuntur.

27 Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna, & majestate.

[27] Qui nunc adspernati sunt Filium hominis placidum, mitem ac beneficum, tunc videbunt eum, sed suo malo videbunt, sublimem venientem in nube cum ingenti potestate, summaque gloria.

28 His autem fieri incipientibus, respicite, & levate capita vestra: quoniam appropinquat redemptio vestra.

[28] Porro quum hæc cœperint fieri, subrigite oculos, & attollite capita vestra ad cœlestem illam civitatem Hierusalem: quoniam in propinquo erit regnum Dei, in quo nulla jam erit malorum afflictio, sed perpetua tranquillitas, & æterna felicitas. Hæc erunt certissima signa jam instantis supremi diei.

29 Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneam, & omnes arbores:

[29] Et adjecit Dominus similitudinem. Exemplum ab arboribus capite, quæ signis certis præmonent homines sequuturi fructus.

30 Cum producunt jam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas.

[30] Videtis enim Ficum & reliquas arbores, quum protrudunt gemmas ac frondes, & ex vobis ipsis intelligitis instare æstatem, & incipitis sperare fructus.

31 Ita & vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei.

[31] Ita & vos quum videritis hæc præludia mundi transformandi, concipite certam spem jamjam proferendum regnum Dei: nec amplius fore malis jus affligendi bonos: sed impii pœnis æternis afficientur, pii gaudiis fruentur perennibus. Si videritis evenire, quicquid hactenus prædictum est vobis à Prophetis & à me, credite haud dubie & hæc ventura, quæ nunc prædixi vobis.

32 Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.

[32] *Illud affirmo vobis, non præterierit hæc hominum ætas, priusquam hæc omnia evenerint.*

33 Cælum & terra transibunt: verba autem mea non transibunt.

[33] Nihil cœlo ac terra stabilius: sed *cœlum ac terra citius evanescent, quam mea verba transierint* inania.

34 Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis hujus vitæ: & superveniat in vos repentina dies illa:

[34] Proinde certi venturum hoc tempus formidabile, præparate vos in adventum illius, ne vos opprimat oscitantes. Id facietis, si caveritis ne corda vestra graventur luxu ac temulentia, reliquisque sollicitudinibus vitæ præsentis: quin potius ita vivite, quasi mox sit venturus ille dies, nihil amantes in hoc mundo, sed totis animis intenti ad cœlestia.

35 Tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ.

[35] Sic fiet, ut dies ille vos non opprimat inexspectatus. Cæteris enim, qui sic vivunt, quasi tempus hoc nunquam sit venturum, sic veniet ille dies, quasi laqueus furtim ab insidiante positus: & involvet omnes, qui non habent animos & oculos sublatos in cœlum, sed habitant super faciem terræ, ubi non habemus stabilem sedem, sed ad illam æternam properamus. Atque illi quidem aliud agentes sese captos sentient, priusquam laqueum præviderint.

36 Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt; & stare ante Filium hominis.

[36] Idem ne vobis usu veniat, fugite somnolentiam: nolite indormire voluptatibus & curis hujus mundi, sed studiis rerum cœlestium perpetuo vigilate, continenter deprecantes, ut vos Deus dignetur habere in numero eorum, qui poterunt effugere hæc tanta rerum pericula, & subsistere ante judicem inevitabilem Filium hominis, qui ut nunc omnes magna lenitate provocat ad pœnitentiam, ita tum magna severitate judicabit vivos & mortuos. Nemo suis fidat præsidiis, nemo feret hoc judicium, nisi præmunitus favore divino. Sed is non aderit, nisi qui interim summo studio conantur sese præbere dignos eo favore. Tunc enim implorare clementiam illius, serum fuerit his, qui nunc abutuntur illius lenitate.

37 Erat autem diebus docens in templo: noctibus vero exiens, morabatur in monte, qui vocatur Oliveti.

[37] Quum autem instaret tempus mortis, Dominus Jesus exemplo suo docuit discipulos, tum maxime invigilandum piis studiis, quum imminet dies vitæ supremus. Nam quod orbi est dies ille supremus, de quo jam multa prædixerat, hoc unicuique est suus obitus dies. Proinde *Dominus interdiu docebat* populum *in Templo*, non cessans benefacere his, à quibus se noverat occidendum: noctu vero demigrabat in montem Oliveti, quo magis vacaret precationi, qua continenter Patrem pro salute mundi interpellabat, minimum temporis somno impartiens.

38 Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.

[38] *Populus autem diluculo ventitabat ad illum in Templo, ut audiret eum* docentem.

CAP XXII.

Blanda caro Christi: certant: spondet Petrus: enses:
Orat: mox capitur: fles Petre: dant alapas.

1 Appropinquabat autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha;

[1] QVO magis populus pendebat ab ore Domini, hoc magis ac magis incitabantur Sacerdotes, Scribæ & Pharisæi conjurati cum primoribus populi ad occidendum Jesum. Jam autem & tempus appetebat, quo decretum erat & conveniebat immolari victimam illam pro salute totius humani generis. Delectus enim erat ad hoc consilium dies apud Judæos longe omnium religiosissimus, quem illi vocant *Azymorum*, quod nefas esset Judæis per ejus festi dies vesci panibus fermentatis: atque idem dicitur *phase*, sive *pascha*, quod Syris sonat *transitum*, ab agno anniculo, cujus cruore summi postes ædium illinebantur, ut eas præteriret Angelus Domini exstinctor omnium, qui hoc signum non haberent in foribus.

2 Et quærebant principes sacerdotum, & Scribæ, quomodo Iesum interficerent: timebant vero plebem.

[2] Hic dies erat minime commodus Sacerdotibus & Scribis, qui maluerant mortem illius obscuram esse, ac vulgari nocentium supplicio simillimam. Jesus autem voluit suam mortem esse celebrem & solennem, ac per omnia Veteris Testamenti figuris ac Prophetarum oraculis congruere. Hic enim erat agnus ille nescius omnis maculæ, cujus carne veri Israelitæ per orbem universum quotidie reficiuntur: cujus sacrosancto sanguine emundati, subducti su-

mus

mus ab exitio, liberati à tyrannide peccati: & quotidie longius recedentes ab Ægypto, properamus ad cœlestem illam terram, omni genere felicitatis exuberantem, abstinentes interim à panibus fermentatis, ac versantes in simplicitate ac sinceritate spiritus Euangelici. Hic igitur dies ad verum illud sacrificium delectus est Deo, quum non placeret Pharisæis. Mortuus est enim non ex arbitrio Judæorum, sed ex Patris suoque arbitrio, quando voluit, ubi voluit, & quomodo voluit. Nihil enim hîc temere casuve gestum est. Nihil hactenus potuerat Pharisæorum malitia, subinde mortem Domino machinantium: quia tametsi non deerat prava voluntas, non est tamen data divinitus perficiendi quod destinarant facultas. Sic tamen interim illi conferunt ac miscent sua consilia, quasi suis præsidiis possent efficere quod volebant. Gestiebat enim multis modis irritata Pharisæorum ac Sacerdotum malitia, injicere manus in Dominum, & ad mortem pertrahere. Sed obstabat populi metus, quem videbant editis miraculis ac beneficiis illi conciliatum pendere ab ore ipsius. Unde periculum erat, ne si coram multitudine tentassent illi manus injicere, coorto tumultu per vim eriperetur ex ipsorum manibus, atque ita conatus in vanum cederet, etiam in posterum sibi prospiciente, qui semel fuisset elapsus. Immemores interim erant, quod toties è manibus vesanæ multitudinis evasisset incolumis.

3 Intravit autem satanas in Iudam, qui cognominabatur Iscariotes, unum de duodecim.

3 Offendebat eos & dies parum ad rem gerendam idoneus, ob celebritatem & frequentiam populi: sed præter spem aliunde præbita occasio, cum impia ipsorum voluntate conjuncta, excussit scrupulum diei festi. Satanas enim, qui prius per se Jesum tentaverat, nunc eundem per suos ministros & organa persequens, occuparat cor Judæ Iscariotæ, qui fuit unus è duodecim illis selectis, quos Apostolos nominarat.

4 Et abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum, & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis.

4 Hunc sola pecuniæ cupiditas, quam contrectarat, huc vesaniæ perpulit, ut ultro adiret primarios Sacerdotes ac magistratus, (habebant enim & Sacerdotes armatam manum, sed non in hoc datam) tractans cum illis de prodendo in manus ipsorum Jesu: noverat enim hoc illos agitare. Nullus autem minister ad prodendum Jesum magis idoneus, quam qui illi familiarissimus est titulo ac professione, mentis affectu hostis. Judas non male sentiebat de Domino, nec ab eo fuerat offensus, ut causam haberet, cur illi male vellet, sed avaritiæ pestis habebat animum illius.

5 Et gavisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare.

5 Gavisi sunt Sacerdotes oblatum histrionem, qui hujus fabulæ primas ageret partes. Placuit Judæ consilium, convenit de pretio, quod ille sane mediocre postulavit, ne res non responderet prophetiæ. Illi polliciti sunt pecuniam, hic operam.

6 Et spopondit. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum sine turbis.

6 Interea quærebat occasionem, qua quod illi volebant, traderet illis Jesum semotum à turba, ne quid à fautoribus oriretur tumultus. Noverat autem ille omnes Domini secessus.

7 Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat occidi pascha.

7 Jam vero aderat ille dies azymorum Judæis sacerrimus, in quo juxta Legis præscriptum oportebat occidi agnum, quem Judæi à transitu, ut dixi, vocant *phase*. Verum autem *phase* erat Dominus Jesus, agnus ille purissimus, juxta Patris æternum consilium immolandus pro salute mundi.

8 Et misit Petrum & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut manducemus.

8 Jesus igitur quo penitus infigeret animis suorum mortis suæ memoriam, doceretque se præscium ac volentem hæc omnia perpeti, voluit in extrema cœna, quam cum illis erat acturus, mysticis signis hoc apud eos repræsentare, quod postridie peracturus esset in cruce, non ignarus quam essent sua morte perturbandi. Occupat igitur tempus, dum adhuc illorum animi monitorum essent capaces. Hoc negotium dat duobus Apostolis præcipue dilectis, Petro & Joanni: *Ite, inquit, & parate nobis agnum paschalem, ut simul comedamus.* Audis Ecclesiæ exordium, & finem Synagogæ.

A

9 At illi dixerunt: Ubi vis paremus?

9 Quoniam Dominus non habebat proprium aut certum domicilium, quum esset conditor ac Dominus universorum: rogant discipuli, ubinam sibi vellet adornari cœnam paschalem. Erant autem usque adeo hospites ac peregrini discipuli in civitate, ut vix domum aliquam certo cognitam haberent. Tales enim oportet esse veros Christi discipulos in hoc mundo.

10 Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum, in quam intrat,

10 Jesus autem ut ostenderet sibi nihil eorum ignotum esse quæ mox essent futura, dixit illis: *Ecce quum ingressi fueritis civitatem, occurret vobis quidam bajulans hydriam aqua plenam. Hunc sequimini usque ad domum, quam fuerit ingressus.*

B

11 Et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis manducem?

11 *Ibi dicetis patrifamilias: Præceptor jussit, ut suis verbis tibi diceremus: Ubi est cœnaculum, ubi paschalem agnum comedam cum discipulis meis?* Agnoscet Præceptoris titulum, sicuti Domini vocabulum agnoverat, vobis solventibus asinæ pullum.

12 Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, & ibi parate.

12 *Is* nihil cunctatus, *ostendet vobis cœnaculum ingens* jam futuro convivio *constratum, ibi mihi parate pascha.* Illud interim considera, mi Theophile: Ignotus hospes est, qui præbet cœnaculum: & aquæ bajulus dux est ad hanc domum, in qua Christus celebrat pascha. Per baptismum enim & sacram doctrinam ingressus est in Ecclesiam: purgat aqua viva sermonis Euangelici, purgat & aqua sacramenti.

C

Paterfamilias non habet nomen, quoniam ubique Christi est Ecclesia: primum ex obscuris initiis exorta, sed in dies latius sese diffundens in universum mundum.

13 Euntes autem, invenerunt sicut dixit illis, & paraverunt pascha.

13 Quoniam autem principium omnis salutis est fides: credunt Domino, & obtemperant discipuli. Abeunt in civitatem, reperiunt bajulum hydriæ, sequuntur præeuntem. Referunt patrifamilias, quæ jussi fuerant. Ille commonstrat cœnaculum ingens. Amplum enim sit oportet, quod omnium orbis nationum sit capax. Nam Judæorum Synagoga angusta est. Et procul à terrenis submoti debent esse, qui volunt vesci cibo cœlesti. Hic igitur discipuli

D

cœnam parant, nimirum pastorum fungentes officio.

14 Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo.

14 Quum autem jam esset cœnandi tempus venit eo Jesus, & accubuit cum duodecim selectis discipulis, quod cæteri nondum essent capaces tam retrusi mysterii, quod post per Apostolos suos communicari voluit his, qui jam essent Euangelii sacramentis initiati.

15 Et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar.

15 Quum igitur accumbentibus cibus ac potus esset appositus, Dominus quo penitus infigeret animis suorum, se nulla necessitate, sed amore redimendi genus humanum passurum crucis supplicium, ait illis: *Ingenti desiderio desideravi, ut hunc agnum pa-*

E

schalem vobiscum comederem ante mortem meam: cujus tempus adesse gaudeo, quia sitio salutem hominum.

16 Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei.

16 *Hoc enim affirmo vobis, posthac non comedam* vobiscum *hoc pascha* juxta Legis præscriptum, sed aliud perfectius pascha juxta spiritum perficietur in regno Dei. Hic agnus, qui quotannis mactatur solenniter à Judæis, typum habuit mortis meæ. Nunc adest veritas, & cessabit umbra: posthac spirituale & efficax *phase* mihi celebrabitis, cujus esus vos reddet immortales.

17 Et accepto calice gratias egit, & dixit: Accipite, & dividite inter vos.

17 Ubi vero singuli gustassent de carnibus agni, Jesus *accepto poculo gratias egit* Patri, & libato por-

F

rectoque calice dixit discipulis suis: Capite & dividite hoc inter vos.

18 Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.

18 *Illud affirmo vobis, posthac non bibam de fructu vitis* juxta carnis necessitatem, *sed mox aderit regnum Dei.* Hæc omnia, quæ Lex habuit carnalia, spiritualiter exhibebuntur. Hactenus figurarum Legis est finis.

19 Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis

19 Sub hæc Dominus Jesus mystico symbolo suis consecraturus novum Testamentum, *accepit panem, & gratiis actis* Patri, *fregit* manibus suis, *deditque* disci-

datur: hoc facite in meam commemorationem.

discipulis, dicens: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis in mortem traditur.* Mors mea non iterabitur: sufficit enim unica victima pro peccatis omnium seculorum. Sed vos vobis hujus meæ erga vos caritatis memoriam frequenter renovabitis, facientes inter vos, quod nunc à me videtis fieri. Erit enim hoc sacrosanctum signum fœderis inter nos initi.

20 Similiter & calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.

20 *Peracta vero cœna, sumsit & poculum, ac porrigens illis, dixit: Hoc est novum testamentum*, non vituli aut hirci, sed *meo sanguine consecratum, qui pro vobis* servandis *effunditur.* Habetis summum argumentum ac pignus meæ erga vos caritatis.

21 Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa.

21 Deberet autem amor esse mutuus: sed tamen est hic vobiscum in mensa, qui me proditurus est his, qui me quærunt ad mortem.

22 Et quidem Filius hominis, secundum quod definitum est, vadit: verumtamen væ homini illi, per quem tradetur.

22 Nec ista fiunt fortuito, sic definitum est consilio divino, sic prædictum est à Prophetis, ut hoc ordine Filius hominis redimeret genus humanum. Servit ille quidem publicæ saluti. Sed quoniam hoc animo impio facit, cedet in exitium ipsius, quod aliis adferet salutem. Non illum Dei decretum pertrahit ad impium facinus, sed sua prava cupiditate eo ducitur.

23 Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset.

23 Ea vox Jesu vehementer perturbavit omnium animos, ac cœperunt inter sese quærere, quisnam esset ille, de quo Jesus esset loquutus. Nemo sibi male conscius erat, præter unum Judam Iscariotem: nemo tamen ausus est sibi fidere. Non prodidit tamen Jesus proditorem suum, sed frequenter illius conscientiam pupugit, ut resipisceret. Et sciebat futurum, ut ille nihilominus in sua dementia perseveraret: nos interim docens, ut erga peccatores summa lenitate utamur, quibus certum esse non potest an aliquando redituri sint ad sese.

24 Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse major.

24 Quoniam autem Dominus in cœna meminerat de regno Dei, rursus incidit inter discipulos adhuc infirmos, & carnem ex parte sapientes, contentio, quis à morte Domini primatum haberet in regno Dei. Nam in porrigendo pane & poculo visus est omnes æquasse, dicens: *Dividite inter vos.*

25 Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum: & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.

25 Jesus autem quanquam & alias revocarat illos ab hoc affectu, nunc moriturus repetit & inculcat, dicens: Nolite tale quippiam imaginari in regno cœlorum, quale videtis in regnis mundanis. Longe aliud regni genus est, quod beneficiis constat, non vi: spiritualibus præsidiis obtinetur ac defenditur, non violentia: persuasione dilatatur, non necessitate. Siquidem Principes hujus mundi dominatum exercent in eos, in quos habent magistratum: non enim persuadent ut ament honesta, sed metu suppliciorum deterrent à maleficiis, & honorem à suis exigunt, etiamsi non promereantur: imo quo propius accedunt ad tyrannidem, hoc plus honoris exigunt à suis, & interim magnificis titulis honorantur à populo. Vocantur Principes, patres patriæ, servatores, consules, quod potestate sua premant inferiores.

26 Vos autem non sic: sed qui major est in vobis, fiat sicut minor: & qui præcessor est, sicut ministrator.

26 Tale quidem est regnum Gentium: inter vos autem, quos formo instituoque ad regnum Euangelicum, longe diversa erit ratio. Quo quisque major erit inter vos, hoc minus sibi vindicabit violentæ potestatis aut gloriæ. Nec enim huc spectabit, ut suis dotibus, quas accepit à Deo, premat inferiores, sed prosit ac sublevet: nec sibi vindicabit laudem, sed Deo totam transscribet: non quod non sit in hoc regno futurus ordo, sed † is, qui delectus est ad primatum, ut aliis dux sit ad pietatem, adeo serviet omnium commodis, ut videatur esse minister potius, quam princeps. Favorem non ambiet, sed promerebitur animus ad benefaciendum omnibus promtissimus: auctoritatem tuebitur vitæ integritas, non supercilium, aut fastus.

27 Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrûm sum, sicut qui ministrat.

27 Ne pigeat autem vos inter vos eam præstare modestiam, quam ego vobis præstiti, qui meo jure poteram mihi dominatum vindicare. *Nam* illud cogitate, *uter major videtur, qui ministrat, an qui accumbit? Nonne qui accumbit?* Non quod revera major sit, quisquis accumbit: imo qui convivio accipit alios, hoc ipso major est, quod bene meretur de multis. Et tamen civilitatis gratia cæteris, quos vocavit, accumbentibus, ille obambulat, sollicitus ne quid cui desit in convivio, & unius sollicitudo omnium voluptati prospicit. Nonne ego me talem gessi inter vos? Nonne sic versatus sum inter vos, quasi minister essem omnium vestrum, de meo ministrans, & unus pro omnibus sollicitus? Quanto magis oportet vos abesse ab omni tyrannide & ambitione, qui conditione pares estis, qui de meo ministratis, qui communem habetis Dominum?

28 Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis:

28 Accepistis sacrosanctum illud symbolum Euangelicæ concordiæ: ut qua caritate vos complexus sum, ea vos invicem complectamini. Non potest autem constare concordia, ubi regnat ambitio. Interim promerendus est honor, non vindicandus. Principes enim hujus mundi, ut recte administrent munus suum: tamen quoniam honorem exigunt à suis, nihil habituri sunt apud Deum præmii. Vos autem de præmio securi, tantum de officio cogitate. Meum erit de dignitate prospicere. Si fueritis imitatores humilitatis meæ, eritis & gloriæ consortes: si fueritis afflictionum socii, eritis & immortalitatis. *Et hactenus mecum permansistis in afflictionibus meis*, quibus Pater cœlestis voluit exploratam ac spectatam esse meam obedientiam. Non vos humilitas, non paupertas, non labores vitæ, non obtrectationes hominum, non Pharisæorum insidiæ, non potentium minæ distraxerunt à meo contubernio, quum alii defecerint, alii non sint ausi profiteri sese meos discipulos.

29 Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum,

29 Quod si perstiteritis istoc animo, nec vos piguerit interim imitari meam humilitatem, quo magis prositis omnibus, ego vicissim efficiam, ut olim sitis participes gloriæ regni mei. Pater enim hanc voluit esse viam ad regnum cœleste. Eam vobis aperui hactenus, & aperiam morte mea. Per humilitatem ille me provehet ad regni gloriam: per afflictiones temporarias ad æterna gaudia.

30 Ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo: & sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel.

30 Quemadmodum autem mihi regnum est paratum à Patre, quod hic interim juxta voluntatem ipsius ministrum ago, non dominum: & ego provectus ad regni dignitatem, vobis mea vestigia sectantibus parabo regni consortium, ut qui hic non quæsistis honorem, sed gessistis vos ut omnium ministros, sedulo dispensantes doctrinam Euangelicam, *in regno meo* non jam velut ministri, sed velut honorabiles filii Dei *accumbatis ad mensam meam: &* qui nunc mea causa pro contemtissimis habemini inter Judæos, tunc velut primores *sedeatis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel.* Tunc enim apparebit illorum humilitas, qui nunc videntur rerum apicem tenere, & vestra sublimitas, qui nunc videmini rejectamenta mundi. Hæc figurate loquutus est Dominus Jesus, sermonem suum ad ruditatem suorum discipulorum attemperans, quam ideo diu passus est in illis residere: partim, ut in nobis efficacius eximeret humanos affectus, quibus tum discipuli erant obnoxii: partim, ut nos alienam imbecillitatem magna lenitate toleremus, donec proficiant ad perfectiora.

31 Ait autem Dominus: Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum:

31 Restabat, ut animos suorum adversus imminentem tempestatem armaret, ac sui fiduciam eximeret. Nullos enim citius dejicit afflictionum procella, quam qui suis fidunt viribus. Sed qui suis, hoc est, humanis præsidiis diffisi, toti pendent à præsidio cœlesti, hi demum firmi sunt adversus omnes hujus mundi tumultus. Itaque sermonem vertit ad Petrum, ut per hunc institueret & castigaret omnes. Sciebat enim hunc esse cæteris promtioris animi, sibique plurimum fidere, pio quidem affectu, sed humano. Nondum enim acceperat illum totius virtu-

† Altera Editio inserit, *quod.*

tutis largitorem Spiritum Sanctum. *Ait igitur: Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos studio, ut ventilet vos cribretque veluti triticum*, dissipaturus si possit. Et facturus erat, si vestræ imbecillitati fuissetis relicti.

32 Ego autem rogavi pro te ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conversus confirma fratres tuos.

32 *Sed ego deprecatus sum* Patrem *pro te* Petre, *ut* quamvis vacillatura sit *fides tua*, *non deficiat* tamen. Hoc exemplum in te placuit edere, qui tibi plurimum fidis, *quo tu* post lapsum *reversus ad te*, tuo exemplo *confirmes fratres tuos* eadem imbecillitate lapsos, ut intelligant omnes, neminem suis viribus parem esse posse adversus Satanæ malitiam, nisi meo præsidio fulciatur.

33 Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire.

33 His auditis, Petrus adhuc suis fidens viribus, respondet: Domine, quam defectionem, aut quam conversionem mihi narras? Imo senties me constantem & invictum in fide. Et quemadmodum hactenus non deserui te, ita nec posthac unquam sum deserturus, adeo ut paratus sim tecum extremum adire periculum capitis, sive eundum sit in carcerem, sive etiam in mortem.

34 At ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Et dixit eis:

34 Hanc vocem à pio quidem ac simplici profectam animo, sed nondum sibi satis noto, Dominus illico repressit hujusmodi responso: Quid ais Petre? Tu mecum in carcerem & in mortem ibis? Imo aliud prædico tibi: *Futurum* est enim, *ut ter me abneges*, *& abjures te nosse me hac nocte*, *priusquam gallus cantet* bis. Tanta erit afflictionis procella.

35 Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis?

35 Posteaquam illis exemerat sui fiduciam, rursus inculcat, quod sæpe docuerat, ne se commeatu præmunirent adversus necessitatem: aut humanis præsidiis armarent adversus malorum violentiam, quod oporteat cœlestis Euangelii ministrum esse liberum à sordidis hujus vitæ curis, nec aliis armis instructum esse adversus omnes impiorum assultus, quam gladio spiritus, qui est sermo divinus. *Quum mitterem*, inquit, *vos* experiundi gratia ad prædicandum inter Judæos instare regnum Dei, adeo nullo commeatu instructos, ut *nec loculos haberetis* reponendæ pecuniæ, *neque peram* recondendo cibo, *neque calceamenta* tuendis pedibus: *Num qua res defuit vobis?*

36 At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc, qui habet sacculum, tollat; similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium.

36 *Respondent*, *Nihil.* Tum Jesus, ut prorsus revelleret ex animo illorum omnem vindictæ cupiditatem, fallit eos ad tempus obscuritate sermonis, sed in hoc patitur errare, quo certius & efficacius eximat omnem affectum ulciscendi. Sciebat enim illos accendendos ad defendendi studium, quum viderent tanto tumultu Dominum suum, quem vehementissime, sed tamen humano affectu diligebant, ab armatis satellitibus invadi. Quem nisi castigasset evidenter, existimassemus nobis licere adversus impiorum violentiam armis nos defendere, ac vim vi repellere. Nunc quum Petrus reprehensus sit, quod adversus impios & sceleratos pro innocentissimo Domino strinxerit ferrum, quæ poterit esse posthac causa, ut homo Christianus injuriam injuria repellat? Ait autem Dominus: Ad primam Euangelii prædicationem ivistis expediti, nulloque commeatu instructi, sed tamen meo præsidio nihil vobis defuit: id satis erat vobis, quum nulla gravis immineret procella, posthac ad duriora parandus est animus. Etenim quo sævior erit persequutionis procella, eo oportet vos à terrenis impedimentis expeditiores esse. Nunc bellum ingens imminet, & gladio opus est. Quare si quis forte loculum habet, aut peram, tollat, ut emat gladium. Quod si hæc desunt quæ possunt abjici, & quibus caruistis absque incommodo, vendat tunicam suam & emat gladium. Ad hoc bellum oportet valde expeditum venire, nec alia re instructum, quam gladio.

37 Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea, quæ sunt de me, finem habent.

37 Res ad extrema veniet. Non enim solum mihi injicient manus violentas, verum etiam *oportet perfici*, *quod de me futurum prædixit* olim Esaias: *Et cum iniquis deputatus est.* Si grave est occidi, quanto gravius inter facinorosos infami supplicio affici? Et hoc quoque manet Filium hominis. Jam enim instat tempus, ut quicquid de me prædictum est à Prophetis, perficiatur.

38 At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis: Satis est.

38 Hunc sermonem quum non intelligerent Apostoli, suspicarenturque Dominum admonuisse, ut gladium haberent paratum ad depellendam vim imminentem, simpliciter responderunt: *Domine*, *ecce adsunt jam duo gladii:* existimantes omnino opus esse gladiis, sed illud tantum verentes duos gladios non suffecturos ad eam pugnam. Ostendebant affectum pugnandi pro Domino, quem sciebant de suo posse supplere, si quid deesset ipsorum præsidiis, quemadmodum ante quinque panes & duos pisces auxerat, ut sufficerent multis hominum millibus. In hoc tam crasso affectu Jesus id temporis reliquit discipulos suos, ut (quemadmodum dixi) illorum infirmitas nos erudiret ad perfectam tolerantiam. *Respondit itaque: Satis est.* Hoc illi sic dictum accipiebant, quasi duobus gladiis, quos tum habebant paratos, possit sustineri prima pugna, quum Christus sentiret de spirituali pugna adversus mundum & Satanam: in qua, victoria contingit ex animo ab omnibus terrenis cupiditatibus expedito, soloque gladio doctrinæ cœlestis armato. Ea constat Veteris ac Novi Testamenti scriptura irrefragabili, ut duos possis intelligere gladios, sed ab eodem spiritu porrectos.

39 Et egressus ibat secundum consuetudinem in Montem olivarum. Secuti sunt autem illum & discipuli.

39 Quoniam vero milites inituri pugnam, solent adversus instantem cum hoste conflictum reficere corpora, & excitare animos: Dominus volens ostendere suis, quid illos maxime roboraret adversus tales congressus imminentes, *egressus est* Hierosolymam, *atque ex more suo concessit in montem Oliveti*, *comitantibus eum discipulis suis.*

40 Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate ne intretis in tentationem.

40 Quum autem perventum esset ad secessum, in quo solitus est orare, dixit illis: Quo subsistere possitis adversus tempestatem imminentem, vigilate & orate, ne si vos oppresserit oscitantes & otiosos, illaqueet vos incautos, & superet.

41 Et ipse avulsus est ab eis quantum jactus est lapidis: & positis genibus orabat,

41 Hæc loquutus Dominus, *subtraxit sese ab illis ferme ad jactum lapidis*, solus *oraturus* pro omnibus, quemadmodum unus pro omnibus passurus erat. Verum ut illius mors non profuit otiosis, ita nec precatio valere debet, nisi his, qui pro se quoque student orare.

42 Dicens: Pater si vis, transfer calicem istum à me: Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.

42 Utque nos doceret animum esse submittendum, quoties cum Deo loqui paramus, *flexis in terram genibus orabat* Patrem, *dicens: Pater*, *si sic est voluntas tua*, *transfer hoc poculum à me.* Sentio naturam, quam assumsi, abhorrentem à morte, sed vincat hic hominum salus? idque fiat, quod tua voluntas immutabilis decrevit, non quod hujus corporis suadet imbecillitas. Noverat Dominus quid vellet Pater, & cupiebat ipse bibere poculum mortis pro salute mundi, sed in se transtulit affectum sui corporis, ac suis precandi formam præscribere studuit. Siquidem hæc precatio pulchre congrueret martyri sub tempus carnificinæ: Fiat tua voluntas, non mea, sive me vivere vis, sive mori. Hanc autem naturæ nostræ trepidationem Christus in se suscepit, ut à suis eximeret.

43 Apparuit autem illi Angelus de cælo, confortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat.

43 Cæterum ut nos doceret, tum cœlitus nobis adfore auxilium à Domino, postquam nos totos divinæ voluntati tradiderimus, sive ad vitam, sive ad mortem, *apparuit illi de cœlis Angelus corroborans eum.* Ut nobis perturbatus est ob mortem imminentem, ita nobis corroboratus est per Angelum.

44 Et factus est sudor ejus, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.

44 Post hæc corripuit illum vehemens quidam angor, qui fere solet accidere jam mortem animo contuentibus. Solet autem hic affectus esse nonnunquam ipsa morte gravior. Nec hunc cruciatum Jesus nostra causa dedignatus est accipere, qui crucem nostra causa non recusavit: nos interim docens, ad quæ præsidia confugiendum sit, quoties horror il-

le nostram imbecillitatem ceperit. Prostratus enim in terram, vehementius orabat. Hinc nimirum pendet tota spes victoriæ nostræ. Porro ut nos essemus in suppliciis firmiores, tantus angor corripuit Christum, ut toto corpore guttæ sanguineæ defluerent in terram.

45 Et cum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitia.

45 Ut autem sese erexit à deprecatione, rediit ad discipulos suos, & reperit illos dormientes præ mœstitudine. Non erat illa crapula, sed imbecillitas naturæ, gravis animi mœror somnum adduxerat: sed cum hac infirmitate pugnandum est vigore spiritus, qui velit in tali conflictu victor evadere.

46 Et ait illis: Quid dormitis? surgite, orate, ne intretis in tentationem.

46 Objurgat itaque Jesus suos, & excitat rursus ad orandum: *Cur*, inquit, nunc in tanto periculo *dormitis? Surgite & orate*, ne vos oscitantes obruat ingruens tempestas, jam enim instat tempus.

47 Adhuc eo loquente, ecce turba: & qui vocabatur Iudas, unus de duodecim, antecedebat eos: & appropinquavit Iesu ut oscularetur eum.

47 Nondum finierat hunc sermonem Dominus Jesus, jam apparuit turba sceleratorum militum, quos Sacerdotes & Pharisæi sceleratiores miserant ad capiendum Jesum. Judas autem ille, modo Christi sectator & conviva, nunc dux impiæ manus, antecedebat illos ex intervallo, sed prius illis dato symbolo, (solet hoc in bellis fieri) ut cui dedisset osculum, hunc scirent esse Jesum.

48 Iesus autem dixit illi: Iuda, osculo Filium hominis tradis?

48 Ubi vero propius adisset Jesum, jam osculum ex more porrecturus, Dominus pro sua mansuetudine nec proditoris recusavit osculum, sed rursus illius pupugit conscientiam, ut vel tanta Domini lenitate motus resipisceret: *Juda*, inquit, *osculo Filium hominis prodis?* Intelligebat Judas se non latere, noverat innocentiam Domini, toties inaudita mansuetudine provocabatur ad mutanda consilia: vel lapis emolliri poterat, nisi totum illius pectus jam Satanas avaritiæ morbo occupasset. Ac Judæ quidem impietas ipsi quidem uni exitium attulit. Cæterum qui nunc simili dolo veritatem Euangelicam produnt Principibus hujus mundi, graviorem perniciem adferunt, & majore supplicio digni sunt, quam Judas infelix, sero facti pœnitens, de se exegit. Post datum osculum accurrit turba militum, ut manus injicerent in Jesum, qui non in aliud volebant Jesum agnoscere, nisi ut caperent. Felices autem illi, qui ideo cognoscere student sermonem Euangelicum, ut Jesum imitentur.

49 Videntes autem hi, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio?

49 Porro cæteri discipuli, conspicientes vim parari Domino, amore suppeditante audaciam, ajunt Domino: *Domine an vis ut feriamus gladio?* Meminerant quod de gladio emendo dixerat, sed quoniam in eo perpetuam mansuetudinem viderant, dubitabant an passurus esset eos uti gladiis.

50 Et percussit unus ex illis servum principis sacerdotum, & amputavit auriculam ejus dexteram.

50 Cæterum Petrus, qui cæteris vehementius amabat, quique præ cæteris fortia pollicitus fuerat, non exspectato Domini responso, gladio petiit quendam è ministris primarii Sacerdotis, qui primus tentabat manum injicere Jesu, videlicet domini sui sævitiam referens: sed moderante ictum Domini mansuetudine, tantum dextram illius auriculam amputavit. Felices sunt, quibus amputatur auricula, quæ hactenus auscultavit impiis Sacerdotibus ac Legi carnali: & restituta à Christo, jam auscultat iis, quæ faciunt ad salutem æternam. Infame vulnus erat magis, quam periculosum, sed tamen insanabile, quod cartilago semel desecta non coeat rursus.

51 Respondens autem Iesus, ait: Sinite usque huc. Et cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum.

51 Jesus autem, cui nullum vulnus sanabile non est, objurgato discipulo, quod contra mansuetudinem Euangelicam, sed veteris adhuc Legis memor, gladio pugnare cœpisset, restituit Malcho suam auriculam, sic ut nullum vulneris vestigium appareret. Minimum enim peccabant milites & servi, quorum stultitia, Sacerdotum, Pharisæorum & Scribarum malitiæ serviebat. In hos potius sæviendum erat, nisi sic visum esset Deo, victoriam Euangelicam in tolerantia sitam esse.

52 Dixit autem Iesus ad eos, qui venerant ad se, principes sacerdotum, & magistratus templi, & seniores: Quasi ad latronem existis cum gladiis & fustibus?

52 Jesus autem ut declararet sese volentem omnia pati, conversus ad eos, quos impii Sacerdotes & Scribæ miserant, ait illis: Quid accidit, quod nunc armati gladiis ac fustibus egressi noctu civitatem huc accurritis, veluti latronem violentum ac repugnantem expugnaturi?

53 Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me: sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.

53 Quum quotidie fuerim apud vos in Templo, expositus omnibus inermis, nemo manus injecit in me: Certe eadem erat vobis tum voluntas, quæ nunc est, sed obstitit vobis ejus voluntas, cui nemo potest resistere. Nondum enim venerat tempus, quo pati decreveram, sed hoc est tempus vestrum, tempus nocturnum, & hæc est potestas tenebrarum à Deo permissa.

54 Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum: Petrus vero sequebatur à longe.

54 His dictis, Dominus Jesus nihil reluctans præbuit se vinciendum. Illi comprehensum adduxerunt in domum Caiphæ, qui tum erat Sacerdotum princeps, totius Judaici populi pessima pars. In hujus atrium convenerat concilium Sacerdotum, Scribarum, Pharisæorum, primorum populi, reliquaque multitudo, quæ vel metu, vel affectu, vel errore, horum malitiæ serviebat. Interim discipuli metu perculsi, alius alio diffugerant. Petrus autem parum feliciter tentata pugna, nondum tamen deposita tota spe salutis, è longinquo sequebatur Jesum.

55 Accenso autem igne in medio atrii, & circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum.

55 Ausus est etiam per tenebras ingredi Pontificis atrium, ac famulorum turbæ misceri ignotus. Quum autem in medio atrii essent accensi carbones ob frigus nocturnum, inter considentes ministros assidebat admixtus Petrus, cumque illis sese calefaciebat ad prunas.

56 Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat.

56 Quem cum vidisset ancilla quædam, ita sedentem, ut facies esset obnoxia lumini, fixius intuita agnovit eum: utque se declararet Domini sui similem, statim exclamavit, cæteris audientibus: *Et hic erat cum illo*, qui captus est. Non hoc actum est fortuito, sed ita placuit divinæ dispensationi, quo magis retunderetur Petri fiducia, qui prius tam magnifice pollicitus Domino, se vel in mortem cum illo iturum, nunc ad mulierculæ vocem abnegarit Dominum.

57 At ille negavit eum, dicens: Mulier, non novi illum.

57 Petrus enim territus hac voce mulieris, abjecte respondit: *Mulier, non novi illum:* Sic primum elapsus est Petrus, sed mox recurrit periculum.

58 Et post pusillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus vero ait: O homo, non sum.

58 Quidam enim è famulis rursum noscitare cœpit, & ait illi: *Et tu de numero illorum es*, quorum ducem cepimus. Rursus Petrus ad hanc vocem exanimatus, ait: *Homo, non sum:* adjurans se non nosse Jesum. Rursus elapsus est perjurio. Nec interim venit in mentem quid prædixisset illi Dominus, & quid illi promisisset ipse.

59 Et intervallo facto quasi horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere & hic cum illo erat: nam & Galilæus est.

59 Interea Jesus examinabatur ab impio concilio, & alapa cædebatur contra morem judiciorum: eminus spectante Petro, quem exitum res esset habitura. Sed *post horæ ferme spatium*, *alius quidam* è famulis, cognatus ejus, cui præciderat auriculam, intuitus Petrum agnovit illum, & *ait*: *Profecto & hic erat cum Jesu* in horto. Negante Petro, adjecit: Verum esse quod dico, vel ipsius lingua declarat: *Est enim Galilæus.*

60 Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente cantavit gallus.

60 Ibi Petrus totus expavefactus, cœpit abjurare ac devovere seipsum, si vel intelligeret, de quo Jesu, aut de quo horto, aut de quibus Galilæis loqueretur. Adeo sibi exciderat ille futurus Ecclesiæ princeps Petrus. Interea dum negat, dum abjurat, dum exsecratur, dum se devovet Petrus, cantavit gallus iterum: quod signum illi dederat Dominus, ac ne sic quidem redit ad sese.

61 Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixerat: Quia prius quam gallus cantet, ter me negabis:

61 Nec erat futurus errandi finis, nisi Dominus per medios impios vertisset oculos ad Petrum, & intuitus illum fuisset. Petrus tactus adspectu Domini sui, recordatus est sermonis, quem paulo ante dixerat Dominus: *Prius quam hac nocte cantet gallus bis, ter me negabis.*

62 Et egressus foras

62 Subitoque tactus dolore vehementi, *subduxit sese foras, & flevit amare.* Quod fecit Petrus, idem erant facturi discipuli cæteri, si similis incidisset necessitas

Petrus flevit amare.

cessitas: sed in uno Petro Jesus docere voluit omnes, ne quis sibi fidat, ne quis se malorum admisceat consortio. Nox erat, refrixerat in eo caritas, ad impiorum ignem sese calefaciebat: sedebat admixtus impiis in domo Caiphæ Pontificis, ipse Pontifex futurus, sed illi multum dissimilis. Illic quæ scelera non perpetrantur? Illic per Sacerdotes, Pharisæos, Scribas & seniores populi conspiratum est in necem Jesu. Illinc emittuntur in eum satellites, illic ligatur, cæditur, velatur, illuditur, & accusatur. Illic pejerat & exsecratur Petrus, atrox crimen, nisi excusaret infirmitas. Non enim peccabat destinata malitia, quemadmodum Judas, sed animi consternatione. Non enim illuc venerat, ut abnegaret, sed ut spectaret exitum judicii, nondum satis firmus ad commoriendum Christo. Nec dum enim venerat tempus. Quotquot igitur prolapsi sunt in grave crimen, orent Dominum Jesum, ut dignetur oculos suos flectere ad sese, & protinus agnoscent, unde quo reciderint. Subducant sese à scelerato consortio, & lachrymis mutatum animum testantibus culpam abluant.

63 Et viri qui tenebant illum, illudebant ei, cadentes.

63 Interea nox illa tota transacta est ludibriis in Jesum. Siquidem hi, qui ceperant Jesum, illudebant ei, conviciis addentes verbera.

64 Et velaverunt eum, & percutiebant faciem ejus: & interrogabant eum, dicentes: Prophetiza, quis est, qui te percussit?

64 Quoniam autem audierant, quod populus illum veneraretur ut Prophetam, *obvelatis illius oculis, impegerunt alapas in faciem ejus, dicentes: Divina, quis te percusserit:*

65 Et alia multa blasphemantes dicebant in eum.

65 Multisque aliis ludibriis & conviciis impia turba debacchabatur in omnis gloriæ fontem, ne quis nostrum indigne ferat, si propter Euangelicum sermonem contumeliis incessitur, si malis affligitur ab his, qui profanorum Pontificum, qui fucatorum Pharisæorum, qui stultorum Principum animo serviunt.

66 Et ut factum est dies, convenerunt seniores plebis, & principes sacerdotum, & Scribæ, & duxerunt illum in concilium suum, dicentes: Si tu es Christus, dic nobis.

66 Ut vero diluxit, jam legitimi concilii formam exhibituri, frequentes conveniunt primores Sacerdotum, Scribæ, & principes populi, & accitum in concilium suum, Jesum percunctantur, venantes aliquid ex illius dictis, quod in eo criminentur.

67 In judicio crimen quæritur, ac destinata morte, * circumspiciunt, quo titulo mortis causa possit intendi. Ajunt itaque: *Si tu es ille Christus*, quem juxta Prophetarum oracula exspectamus, *dic nobis.* Jesus autem, sciens illos sciscitari non ut discerent veritatem, sed ut venarentur calumniam, *respondit illis:*

67 Et ait illis: Si vobis dixero, non credetis mihi:

68 *Si dixero vobis qui sim, non credetis mihi: quod si vos percuncter* ex Scripturarum testimoniis, qualis sit promissus Messias, & an ea signa competant in me, *non respondebitis mihi* ex animo, qui nec discere cupitis, quod verum est, nec docere. Nec ideo absolvetis me, si declaravero meam innocentiam. Non enim hoc agitis interrogando, quod in legitimis judiciis fieri consuevit, ut cognita veritate, vel absolvatis innoxium, vel damnetis nocentem, sed ut quod facere decrevistis, justitiæ titulo facere videamini.

68 Si autem & interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis.

69 Ex hoc autem erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei.

69 Non dicam igitur, quod scientes scire non vultis, sed illud dicam, quod verum esse comperietis: *Filius hominis*, qui nunc ob infirmitatem carnis & humilitatem à vobis elatis non agnoscitur, *posthac erit* sublimis, *assidens dexter majestati divinæ.* Hæc ideo dixit Jesus, ut quoniam humilem Christum, per quem servari poterant, occidere quam amplecti maluerunt, scirent sese conspecturos judicem & ultorem impietatis suæ, quem servatorem, promissum & exspectatum tot seculis, agnoscere noluerunt.

70 Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei? Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum.

70 Ea vox visa est omnibus idonea ansa calumniandi, si modo profiteretur aperte sese Filium Dei. *Ajunt igitur: Tu ne igitur es ille Filius Dei*, de quo meminerunt Prophetarum vaticinia? Jesus ad hæc ita responsum temperat, ut neque neget se esse quod erat, nec illis ansam calumniandi porrigat, nec de se præbeat arrogantiæ speciem. Siquidem Dominus ubique maluit factis declarare naturam divinam, quam verbis profiteri. Itaque *respondit: Vos dicitis esse me:* modeste subindicans, totidem verbis affirmari posse, quod veluti dubium interrogabant, si quis tantum pronuntiationem mutet.

71 At illi judicantes, hanc esse satis idoneam causam, cur illum accusarent de blasphemia, quo nullum crimen apud Judæos capitalius, dixerunt: *Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi audivimus ex ore ejus* manifestam blasphemiam. In hanc sententiam facile pedibus discessum est ab omnibus, qui quocunque titulo decreverant occidere Jesum.

71 At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium: ipsi enim audivimus de ore ejus.

CAP. XXIII.

Clamant: illudunt: Barrabas: Simon: lacrimantes: Et latro: Centurio: membra sepulta: quies.

1 Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum.

1 REPERTA, ut ipsis visum est, causa satis idonea, supererat, ut invidiam quoque mortis abs se transferrent in alios. Visum est itaque Præsidi Pilato reum obtrudere, ut non à Judæis, sed à Gentibus occisus videretur. Consurgit itaque concilium omne una cum multitudine, quam ad impii facinoris societatem pertraxerant, & adducunt Jesum ad Pilatum Judææ Præsidem. Is enim illic nomine Cæsaris magistratum gerebat, quum ipse Judæus non esset. Hic primum Judæorum natio Messiam suum ad ipsos missum tradit Gentibus, & ab sese ablegat. Gentes sibi commendatum amplectuntur & adorant.

2 Cœperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se Christum regem esse.

2 Jam præjudicio damnatus erat Dominus in concilio Judæorum, apud quos quamlibet levis prætextus sufficiebat, nimirum magna vesania mortem innocentis sitientes. Apud tribunal profani judicis, quoniam plus erat æquitatis, opus erat subornatis testibus, qui multa & magna crimina intenderent ei, qui solus omnium vacabat omni crimine. Initium autem accusationis hoc erat: *Hunc deprehendimus subvertentem gentem nostram, eo quod vetuit tributa pendi Cæsari, seque prædicavit esse Messiam regem.* Hæc duo crimina sibi videbantur pulchre commenti, quæ maxime commoverent Præsidem, eo quod utrumque pertineret ad læsam Cæsaris majestatem: sic oppugnant veritatem Euangelicam impudentissimi mendaciorum artifices. Quid enim his mendaciis impudentius? Jesus responderat ostenso nomismate: *Reddite Cæsari, quæ sunt Cæsaris: & Deo, quæ sunt Dei.* Regnum à Judæis delatum etiam fugit. Messiam se esse factis ipsis declararat: proinde etiamsi prædicasset sese Messiam, non oportebat objicere criminis loco, nisi declarassent in eum non competere, quæ de Messia Prophetæ prædixerant. Victoriæ spes erat in multitudine conjurata, & in solitudine rei, denique in judice, ut ipsi putabant, impio.

3 Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es Rex Judæorum? At ille respondens ait: Tu dicis.

3 Pilatus quanquam idololatra, tamen multo æquior Judæorum Sacerdotibus, prius crimen de non pendendo Cæsari tributo dissimulat, vel quia sensit esse commentitium, vel quia novum non erat hoc disputari apud Judæos, quum tota Pharisæorum secta sentiret, populum Deo peculiarem non oportere pendere censum Gentibus: de regno percunctatur Jesum, in quo nullam regni speciem videbat. Solus erat: cultus, facies, totusque corporis habitus modestiam ac simplicitatem præ se ferebat. Itaque Præses auditis accusatoribus, seorsum *interrogavit Jesum, an Rex esset Judæorum. Jesus autem respondit: Tu dicis.* Sic enim ubique temperavit Dominus responsa sua, ut innocentiam probaret suam, nec daret operam tamen, ut elaberetur è judicio, qui mori decreverat. Rex erat Judæorum, hoc negare non debuit, sed aliud regni genus erat, quod sibi Patrique vindicabat. Juxta divinam naturam Rex erat omnium, de qua nihil suspicabatur Pilatus. De regno Euangelico non intelligebat homo Legis & Prophetarum ignarus, nisi quod audierat, à Judæis exspectari Messiam, Regem, nescio quem, cui rumori non multum tribuebat homo minime superstitiosus.

* Altera Editio addit, *post.*

4 Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum, & turbas: Nihil invenio causæ in hoc homine.

A ⁴ Quanquam itaque non intelligebat Jesu responsum, tamen non ignarus malitiæ Judaicæ, & ex ipso vultu collecta Jesu modestia, prodit ad Pontifices Judæorum, & conglomeratam multitudinem. Examinavi, inquit, hominem de criminibus objectis, *nihil in eo criminis invenio.*

5 At illi invalescebant, dicentes: Commovet populum, docens per universam Judæam, incipiens à Galilæa usque huc.

⁵ At illi sibi conscii, quod argumentis vincere non poterant, clamorem intendunt, crimina criminibus, mendacia mendaciis connectentes. Imo & seditiosus est, † *commovet populum sua doctrina per universam Judæam, exorsus à Galilæa ad hanc usque civitatem.* Hoc nimirum est peculiare crimen Euangelicæ veritatis, commovet populum & seditionem B movet, impiis adversus invisam veritatem insurgentibus. Verum non hic tumultus imputandus est Euangelii præconibus, sed hominum insanabili malitiæ, qui veritatem salutiferam obrui malunt, quam morbum animi deponere. Nec enim aliter doctrina Euangelica turbat populum, quam pharmacum concutit corpus. Nisi enim fiat concussio, totum intereat necesse est.

6 Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset.

⁶ Hoc crimen quum leviter moveret Pilatum, videbat enim rem omnem geri à conjuratis primoribus, & quibusdam è populo horum malitiæ subservientibus, studet & reum, & accusatores ad alterius cognitionem rejicere, ut si non possit Jesum liberare, ipse saltem à causa liberaretur, arripuit ansam C ex una vocula Galilææ, cujus regionis Tetrarcha erat Herodes. Percunctatus est igitur, an Jesus esset Galilæus. Responsum est, esse, quod vulgo crederetur esse Nazarenus, nam illic nutritus fuerat & versatus.

7 Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Ierosolymis erat illis diebus.

⁷ Ut igitur intellexit Pilatus cognitionem de reo pertinere ad Herodem, rejecit eum ad Herodem, qui tum temporis forte erat Hierosolymis. Quanquam hæc quoque gesta sunt dispensatione consilii divini, ut ab omnibus tribunalibus Dominus Jesus referret testimonium innocentiæ suæ, magisque traduceretur Pontificum, Scribarum & primorum malitia.

8 Herodes autem viso Iesu, gavisus est valde, erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audierat multa de eo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri.

⁸ *Herodes ubi vidit adduci Jesum, gavisus est* eo D spectaculo. *Jam enim ex multo tempore habebat hominem cupiditas quædam & libido videndi Jesum, de quo tam multa audierat. Jamque sperabat fore, ut se quoque spectante miraculum aliquod ederet*, qualia dicerat ab eo permulta gesta.

9 Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat.

⁹ Percunctabatur itaque Jesum variis de rebus, cupiens aliquid ab illo prolicere, non ut redderetur melior, sed ut suæ curiositati morem gereret. Nec enim alia sciscitabatur à Jesu, quam quæ sciscitaturus erat à Mago quopiam. Jesus autem, qui non in hoc venerat, ut impii Principis libidini serviret, sed ut salutem omnium procuraret, nihil illi respondit: E nos interim docens, aliquando non promendum sermonem Euangelicum, ubi constat indignos esse qui audiant.

10 Stabant autem principes sacerdotum & Scribæ constanter accusantes eum.

¹⁰ Urgent interim Pontifices & Scribæ, & acriter accusant eum apud Herodem, misere metuentes, ne qua reus elaberetur.

11 Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo: & illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum.

¹¹ Herodes autem, tametsi Rex esset impius, tamen nihil commotus est illorum criminationibus, nimirum intelligens ab invidia proficisci quod agebatur. Sed satis habens contemnere à quo contemtus fuisset, ludibrii gratia Jesum indutum veste alba (nam id Regum erat ac Cæsarum) remisit ad Pilatum. Hanc ignominiam tulit Dominus Jesus à crasso Rege, & F illius armato satellitio quo cingebatur, ne non haberent similes labra lactucas. Siquidem apud hoc hominum genus citius gloriam referret funambulus quispiam, aut præstigiator, quam veritatis Euangelicæ sincerus prædicator. Aut enim delectari volunt, aut ea discere, quæ faciunt ad ipsorum tyrannidem. Sed tamen interim Herodis civilitas damnabat Pontificum & Scribarum impietatem, & reum absolvebat, quem accusatum & obmutescentem ad objecta crimina non damnarit.

† Alia Editio addit, *inquiunt*.

12 Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad invicem.

¹² Gratum interim erat, quod Pilatus hoc honoris habuerit sibi, ut videndi Jesu fecerit copiam. Itaque *ex eo die coiit amicitia inter Herodem & Pilatum, quum antehac inter eos fuerit simultas.* Impia vero pax est, quam conglutinat injuria veritatis Euangelicæ.

13 Pilatus autem convocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe:

¹³ Pilatus autem ubi videt remitti reum, nec successisse quod conatus fuerat, ex judice cœpit esse patronus Jesu. Convocatisque Pontificibus, Scribis, primoribus, & populo qui illos comitabatur, sic loquutus est ad illos:

14 Dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto ex his, in quibus eum accusatis.

¹⁴ *Obtulistis mihi hunc hominem, velut avertentem populum* vestrum ab obedientia Cæsaris, ac legum vestrarum, *& ego vobis præsentibus*, variis interrogationibus sum ab eo conatus expiscari verum, *nec reperio illum ulli horum criminum obnoxium, de quibus accusatis eum.*

15 Sed neque Herodes: nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei.

¹⁵ Idem accidit Herodi, qui me certius poterat his de rebus judicare, peritus legum vestrarum: nam hac de causa rejeci cognitionem ad illius tribunal. Qui si comperisset eum nocentem, non passus fuisset elabi. Nunc quoniam comperit nullam in eo culpam esse capitalem, levi pœna contentus, illusit tantum homini, nimirum absolvens à capitis periculo: proinde præstat imitari & nos Herodis æquitatem.

16 Emendatum ergo illum dimittam.

¹⁶ Pœna quapiam non capitali castigatum dimittam hominem. Hoc agebat Præses, sperans fore, ut conspecto Jesu tot ludibriis ac flagris affecto, mitesceret Judæorum furor.

17 Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum, unum.

¹⁷ Quum nec hac via profecisset Pilatus, sed magis irritaretur Judæorum insania, reperit aliud commentum absolvendi Jesum. Erat apud Judæos solenne, ut Præses ob festi diei religionem condonaret Judæis aliquem è nocentibus, quem ipsi flagitassent. Itaque Præses præveniens illorum flagitationem, proposuit illis: utrum è duobus sibi vellent condonari diei festi gratia, Jesum, an Barrabam.

18 Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam.

19 Qui erat propter seditionem quamdam factam in civitate & homicidium, missus in carcerem.

¹⁸, ¹⁹ Is enim erat insignis & facinoribus nobilis latro, qui seditione mota in civitate, trucidarat quendam è civibus, ob id conjectus erat in carcerem. In hunc Præses quoniam sciebat esse publicum civitatis odium, sperabat fore, ut citius paterentur dimitti Jesum de multis bene meritum, quam hominem publicæ tranquillitatis hostem. Sed tanta erat Pontificum & his adhærentium insania, ut postularent sibi condonari Barrabam, Jesum autem in crucem tolli: quod mortis genus, ut erat gravissimum ob diutinum cruciatum, ita habebatur & ignominiosissimum. Adeo nihil crudelitatis omissum est à Judæis. Sic visum est consilio divino, ut Jesus omnis gloriæ fons & auctor, ad hoc veniret contemtus, ut seditioso homicidæ posthaberetur, ne nos desponderemus animum, si quando ob Christi nomen ac doctrinam spernamur ab his qui diligunt hunc mundum.

20 Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Iesum.

²⁰ Pilatus ubi vidit nec hac ratione quicquam profici, rursus aggressus est illos, tentans, si quo modo possit verbis illorum animos mitigare, ac Jesum innocentem liberare.

21 At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum.

²¹ Illi rursus irritatiores facti, canunt furiosam illam cantionem: *Crucifige, crucifige eum.*

22 Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? nullam causam mortis invenio in eo: corripiam ergo illum, & dimittam. 23 At illi instabant vocibus magnis postulantes ut

²² Ac ne sic quidem Pilatus cessit illorum clamoribus, sed tertio conatus est illos compescere, dicens: Judex sum, adversus innocentes nullum habeo jus, non possum infligere mortem, in quo non invenio crimen morte dignum, quid autem admisit iste morte dignum? Exquisivi, nec ullum in eo crimen invenio morte plectendum. Si quid est offensæ levioris, dabitur hoc animis vestris, corripiam illum ac dimittam.

²³ Sed adversus hanc judicis æquitatem illi pertinaciter instabant: non probationibus, sed insanis vociferationibus, flagitantes, ut dimisso Barraba, crucifigeretur Jesus.

²⁴ Quum-

crucifigeretur: & invalescebant voces eorum.
24 Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum.
25 Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant: Jesum vero tradidit voluntati eorum.
26 Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem, venientem de villa: & imposuerunt illi crucem portare post Jesum.
27 Sequebatur autem illum multa turba populi, & mulierum: quae plangebant, & lamentabantur eum.
28 Conversus autem ad illas Jesus, dixit: Filiae Jerusalem, nolite flere super me, sed super vosipsas flete, & super filios vestros.
29 Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beatae steriles, & ventres, qui non genuerunt, & ubera quae non lactaverunt.
30 Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos; & collibus: Operite nos.
31 Quia si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet?
32 Ducebantur autem & alii duo nequam cum eo, ut interficerentur.
33 Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Calvaria, ibi crucifixerunt eum, & latrones, unum à dextris, & alterum à sinistris.
34 Jesus autem dicebat: Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. Dividentes vero vestimenta ejus, miserunt sortes.

[24] Quumque tentatis omnibus, Praeses videret magis ac magis invalescere clamorem illorum, postulata aqua, ac testificatus innocentiam Jesu, damnataque Judaeorum pertinaci malitia, pronuntiat mortis sententiam adversus Jesum, non ex suo animo, sed ex Judaeorum arbitrio, qui vitae ac salutis auctorem efflagitabant ad necem.

[25] Et Barrabam seditiosum homicidam condonavit illis, quem Jesu praetulerant. Jesum autem tradidit illis, ut exsequerentur in eum quae vellent.

[26] Postea quam omne ludibrii genus in eum exercuissent, ad saturandum odium suum, rursum indutum suis vestibus, quo magis agnosceretur à populo, educunt ad supplicii locum, bajulantem crucem suam ex more. Inter eundum forte obvium habuerunt Simonem quendam Cyrenensem, venientem è villa sua, huic volenti nolenti imposuerunt Domini crucem, ut Jesu praecedente bajularet post illum, non ut parcerent Jesu, sed ut celerius absolverent quod agebant. Verum divino consilio typus interim procuratus est Ecclesiae ex Gentibus colligendae, quae Jesu crucem amplexa est, & illius vestigiis ingressa.

[27] Comitabatur autem Jesum numerosa multitudo populi ac mulierum, quae Sacerdotibus ac Scribis gaudentibus plangebant, ac lamentabantur de morte innocentis: nihil enim aliud poterant humiles & imbelles adversus conjuratam magnatum impietatem.

[28] Jesus autem, qui suam mortem non lugubrem, sed gloriosam esse voluit, nec eam deplorari voluit, sed adorari, ut quae sponte pro salute totius mundi suscipiebatur, compescuit illarum indecoram lamentationem, quanquam ab affectu pio proficiscentem: *Filiae*, inquit, *Hierusalem, nolite deflere me, sed vestram ipsorum ac filiorum vestrorum vicem deflete.*

[29] Non enim est deflenda mors innocentis, sed illorum exitium deplorandum est, qui pro suis sceleribus & hîc miseris cladibus afficientur, & in posterum poenis addicentur aeternis. Imminet enim huic regioni tam miseranda calamitas, ut homines appellaturi sint eas mulieres beatas, quae non genuerunt, & felices uteros, qui nullum foetum ediderunt, feliciaque ubera, quae nunquam lactaverunt. Gravius enim cruciatur materna pietas in malis liberorum, quam propriis.

[30] Nunc exsultant quasi re bene gesta, sed tunc quum venerit ille dies ultionis divinae, tanta formido malorum ingruentium corripiet animos illorum, ut *montibus dicturi sint: obruite nos, & collibus: operite nos.*

[31] *Etenim si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet?* Hoc aenigmate Dominus Jesus testabatur summam innocentiam suam, quod solus esset hominum nulla vitiorum aut cupiditatum carie vitiatus, sed omni virtutum genere totus florens ac perpetuo germinans. Quod si illorum malitia tale exemplum edidit in hominem undiquaque inculpatum, quale exemplum edi convenit in eos, qui pravis cupiditatibus undique corrupti, non potuerunt ad ullam bonam frugem adduci? Hac pompa Jesus Princeps & Rex noster ad suum triumphum processit.

[32] Ducebantur autem simul & alii duo, facinorosi, pariter cum eo damnati, sed non eadem causa. Procuratum est & hoc à Judaeis, quo magis infamem redderent Jesum apud multitudinem, quod tali sodalicio esset adjunctus.

[33] Delectus est & locus nocentium suppliciis infamis ac funestus, cui nomen ex re *Golgotha*, quod hominum illic occisorum craniis & ossibus albicaret. Hic igitur crucifixus est Jesus, inter duos latrones medius, veluti socius criminis, qui socius esset supplicii. Sed quicquid Judaeorum malitia potuit excogitare in ignominiam Domini Jesu, id ille vertit in gloriam suam, nostramque salutem. Etenim qui innocens sponte se dejicit ad servandos homines, hoc plus meretur gloriae & apud Deum & apud homines, quo semet ad majorem ignominiam submiserit. Sic visum est divinae sapientiae, quo vel tam insigni exemplo nostram frangeret superbiam, qui pro malefactis etiam laudem expetimus ab hominibus.

[34] Jesus autem jam sublimis, & in eam speculam sublatus, unde esset omnia revocaturus ad se, volens summae tolerantiae perfectissimum exemplar edere, quum innocens, quum tot modis benemeritus, tot malis, tot ignominiis, tot ludibriis esset affectus, quum in cruce quoque pendentem, quae miserabiles facere solet etiam homicidas, amarulentis convitiis incesserent, quae perferre gravius esset homini, quam perpeti mortem: adeo non ulciscitur, adeo non regerit convitia, ut Patrem oret pro his, à quibus indigna patiebatur: *Pater*, inquit, *ignosce illis. Nesciunt enim quid faciant.* Haec nimirum erat illa sancta precatio nostri Pontificis in ara crucis, agnum paschalem semel pro totius mundi salute immolantis. Nec fuit inefficax deprecatio. Multi enim ex his, qui per errorem adegerunt Dominum ad crucem, cognita veritate per Apostolorum praedicationem, professi sunt nomen crucifixi. Quanquam & Pharisaeorum malitia non caruit omnino errore, sed qui non liberet illos à crimine. Poterant enim errore carere, nisi pravae cupiditates, quibus serviebant, obstitissent. Sed erant inter hos quoque, qui hoc animo Dominum persequebantur, quo Paulus persequebatur Ecclesiam Dei. Hîc si consideres, optime Theophile, summam illam Jesu innocentiam, summam in omnes beneficentiam, summas animi dotes, quibus erat incomparabilis: rursus ex adverso contemplere odium, convitia, probra, dolos, insidias, criminationes, ignominias, cruciatus, mortis genus, quo illum Judaeorum impietas affecit: & audias eum in ipsa cruce in mediis convitiis obsecrantem Patrem, ne ulciscatur, sed ignoscat tanti sceleris auctoribus: nonne vehementer impudens videbitur, qui quum se Christi discipulum profiteatur, peccator in peccatorem vindictam moliatur, quamvis etiam gravi lacessitus injuria? Quantum autem degenerant ab hoc exemplo Christi, qui ob leve convitium ferrum stringunt in viscera proximi? Qui non concoquentes dictum aliquod contumacius in se jactum, totas urbes, tota regna funestis bellis concutiunt, totasque nationes ad mutuam sanguinis effusionem cogunt? Nos vero ne dimoveamus oculos nostros ab hoc exemplo, & imitemur Regem nostrum in cruce debellantem omnem potestatem tyranni Satanae, devincentem universam hujus mundi potentiam, triumphantem de omnibus potestatibus, quae sese erigunt adversus Euangelicam veritatem, quam non oportet aliter vincere, aliter triumphare, quam sub vexillis sui Principis: contemplemur Pontificem nostrum, efficaci sacrificio expiantem peccata totius mundi nationum, & omnium seculorum poenam dependentem pro omnibus, modo nos sincera fide complectamur, quod ille gratis offert, nostram agnoscentes injustitiam, & illius ineffabilem erga nos bonitatem exosculantes. Quo temet avertis peccator infelix? Dominus clamat: *Pater, ignosce illis:* & tu desperans tui, vel laqueum paras ut Judas, vel crimina criminibus exaggeras? Non est quod posthac metuas Satanae potentiam. Vicit, & tibi vicit Christus. Invitat è sublimi ligno, nationibus omnibus conspicuus: ipsa tria crucis cornua procul invitant & Asiam & Europam & Africam ad aeternae salutis consortium. Pendebat autem nudus in cruce Jesus, ne quid haberet hujus mundi qui coeleste peragebat sacrificium, ipsa re docens, quam oporteat Episcopos Euangelicos affectus habere puros ab omnium rerum terrenarum cupiditate. Interea milites, qui crucifixerunt eum, quasi revicturus non esset, missis sortibus partiti sunt inter sese vestes Domini. Nam hoc erat veluti praemium scelerati ministerii. Hoc sui spolium Jesus voluit esse apud milites.

35 Et stabat populus spectans, & deridebant eum principes cum eis, dicentes: Alios salvos fecit, se salvum faciat, si hic est Christus Dei electus.

lites. Apud nos, qui nomen illius profitemur, nihil esse voluit sui carnale, ut jam eum spiritu diligamus. Sic & hodie vestes illius apud nos sunt, quemadmodum nobis quotidie pendet in cruce. Siquidem omnia illius nostra sunt, sed juxta spiritum.

35 Ad hunc igitur modum pendentem Jesum veluti victum & omni spe destitutum, scommatis incessunt Sacerdotes, Scribæ, Pharisæi, & populi primores, una cum militibus, qui crucifixerant: exprobrantes ei, quod quum miraculis suis dictus esset subvenisse multis, nunc sibi non posset esse præsidio. *Alios*, inquiunt, *servavit*, *sit nunc sibi servator*, *si modo hic est ille Christus*, quem se jactavit esse: si

36 Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei,

B modo hic est ille Deo carus, & electus Filius, quem se esse prædicavit. Hæc jactabant in eum primores audiente populo, qui solebat admirari Christi miracula, quo animos illius alienarent ab eo. Quin & in totum auctoritatem illi abrogant, velut ex ipsa re convincentes, eum nec esse Messiam, nec Filium Dei, quem esse se professus fuerat, si non descenderet è cruce. At non in descensu, sed in perseverantia sita erat mundi salus. Ea plus valuit apud Jesum,*quam principum convitia.

37 Et dicentes: Si tu es rex Judæorum, salvum te fac.

36 Milites vero crassum hominum genus, & Judaicæ religionis vel ignari, vel contemtores, illudebant Jesu, quod dictus esset sibi vindicasse regnum

38 Erat autem & superscriptio scripta super eum litteris Græcis, & Latinis, & Hebraicis: Hic est rex Judæorum.

C in Judæos, provocati nimirum exemplo principum Judaicæ gentis. Et admoventes illi acetum, per ludibrium dicebant:

37 *Si tu es ille Rex Judæorum*, expedi potentiam tuam, & *eripe te ab isto periculo*. Jesus autem inter hæc omnia præbuit absolutissimum mansuetudinis exemplum, obticescens ad omnia convitia.

39 Unus autem de his, qui pendebant, latronibus, blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac temetipsum, & nos.

38 Erat autem & titulus additus summæ cruci, super verticem ejus, literis Græcis, Latinis, & Hebraicis, quo magis ab omnibus nationibus legi posset: *Hic est Rex Judæorum*. Id quoque ludibrii causa factum esse credebatur.

D 39 Ne hæc quidem satis erant. Alter è maleficis, qui pendebat ad latus Jesu, è cruce convitia jaciebat in eum, dicens: *Si tu es ille Christus* mundi servator, *serva teipsum simul & nos*.

40 Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es.

40 Cæterum alter latronum, considerata tam admirabili Jesu mansuetudine, increpabat sceleris & supplicii socium, dicens: Tu si moriturus non vereris homines, certe Deum metuere debes, qui morituro insultas, præsertim cum sis illi supplicii socius, vel hoc solum debebat te à convitiis cohibere, etiamsi socius esset criminis.

41 Et nos quidem juste, nam digna factis recipimus: hic vero nihil mali gessit.

41 Nunc alia est illius, alia nostra conditio. Nos pro malefactis pœnas damus, ille innoxius moritur. Bis autem inhumanum est, & morituro maledi-

E cere, & innocenti. Hoc testimonium Jesu reddidit in cruce latro, ut undequaque testata esset illius innocentia.

42 Et dicebat ad Jesum: Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum.

42 Moxque conversus ad Jesum, dixit: *Domine*, *memento mei*, *dum veneris in regnum tuum*. Mira fides latronis, qui quum videret pendentem ac morientem in cruce, moriturus & ipse, salutem velut à Rege petit.

43 Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso.

43 Jesus autem, qui mutus erat ac surdus ad omnia convitia, non est surdus ac mutus cum fiducia postulanti: *Illud*, inquit, *confirmo tibi*, *hodie mecum futurus es in paradiso*: nimirum requiem ac refocillationem pollicens mox à peracto supplicio. Quam felix

F est semper adjungi Jesu, qui nusquam non servat, si modo adsit Euangelica fiducia.

44 Erat autem fere hora sexta, & tenebræ factæ sunt in universam terram usque in horam nonam. 45 Et obscuratus est sol: & velum templi scissum est medium.

44 *Jam erat hora diei ferme sexta* circiter meridiem. Ab hac hora, qua maxime solet fervere Sol, *tenebræ* subito *obortæ sunt per totam illam regionem* Hierosolymitanam *usque ad horam nonam*.

45 Sol enim detestans tantam hominum impietatem, obduxit faciem suam eo morituro, qui lux erat

A totius mundi: terra concussa est, saxa dissilierunt, nulla naturæ parte non inhorrescente ad tam immane facinus. Quin & *velum Templi*, quod separabat sanctum sanctorum à reliqua Templi parte, nullo movente, *dissectum est in duas partes*, palam declarans jam cessaturas Judæorum umbras ac ceremonias, posteaquam peractum esset hoc sacrificium, quod unum sufficiebat ad mundationem omnium seculorum.

46 Et clamans voce magna Jesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, expiravit.

46 *Jesus autem ubi cum ingenti clamore dixisset*, *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, *efflavit animam*, ut omnibus palam esset illum non

B defecisse, quemadmodum alii solent, paulatim exhausto corporis vigore, sed mox à valido clamore, ac verbis articulate pronuntiatis, veluti sponte deposuisse vitam.

47 Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere hic homo justus erat.

47 Animadvertit hoc Centurio, qui in hoc adstabat cruci, ne quis vivos tolleret è ligno. Ab hoc quoque tulit innocentiæ testimonium Jesus. Glorificavit enim Deum, qui tantam virtutem in eo declarasset, & ait: *Vere justus erat hic homo*: videlicet Judæorum injustitiam palam condemnans. Quisquis enim innocentem pronuntiat qui condemnatus est, is nocentem facit qui damnavit.

48 Et omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur.

48 Reliqua multitudo tota eorum, qui ex more

C venerant ad supplicii spectaculum, (plures autem attraxerat Jesu vel studium, vel odium) visis his quæ contigerant, revertebantur, percutientes pectora sua: partim præ dolore, quod homo tam innocens ac beneficus tam indigna passus esset, partim metu vindictæ divinæ, quam sibi male conscii, ex ostentis conspectis suspicabantur imminere. Quem enim in vita viderant humilem & adspernabilem, eum in morte viderunt potentem, adeo ut omnia rerum elementa sese concuterent. Hic illud rursus animadverte, Theophile, semper in Gentibus plus inveniri bonæ mentis, quam in Judæis, qui sibi præ cæteris pietatis ac sanctimoniæ laudem vindicabant. Centu-

D rio glorificat Deum: Judæi tantum metuunt vindictam, prodigiis territi, qui tot beneficiis vinci non poterant.

49 Stabant autem omnes noti ejus à longe, & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa, hæc videntes.

49 Porro qui cognatione contingebant Jesum, aut qui familiares illi fuerant in vita, consistebant eminus, spectatores eorum quæ gerebantur, præ metu non audentes propius accedere. Inter hos erant & mulieres, quæ studio ministrandi illi ac discipulis illius, sequutæ fuerant illum à Galilæa, testes ac spectatrices eorum quæ gerebantur, quæ jam omni spe destitutæ, nihil aliud quam mœrebant.

50 Et ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio, vir bonus & justus:

50 Multis igitur argumentis cognita certa Domini morte, ne quis causari posset aut hominem verum

E non fuisse, aut non fuisse vere mortuum: ecce offertur per quem officium sepulturæ Dominicæ peragatur, quam Jesus voluit esse mundam & honorificam. Vita fuerat mitis & humilis, mors efficax, sepultura magnifica, resurrectio gloriosa. Commodum igitur id temporis offert sese quidam nomine Joseph, oriundus è civitate Judææ Arimathæa, vir bonus ac justus, ex eorum numero qui exspectabant regnum Dei.

51 Hic non consenserat consilio, & actibus eorum, ab Arimathæa civitate Judææ, qui expectabat & ipse regnum Dei.

51 Hic tametsi esset ex primoribus populi, (erat enim nobilis Decurio) tamen nunquam consenserat consiliis ac factis Sacerdotum, Scribarum, ac primatum populi, licet ob potentiam eorum, qui Jesum

F oderant, non auderet profiteri studium animi sui. Nondum enim datum erat robur illud per Spiritum Sanctum, ut contemtis omnibus, Jesu nomen profiteri possent.

52 Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu:

52 Cæteris itaque discipulis metu territis, solus Joseph una cum Nicodemo audet officium sepulturæ sibi sumere: sive quia à morte crescit in bonos viros studium, sive quia judicabat invidiam Judæorum jam esse morte saturatam. Proinde adit Pilatum, cui ob nobilitatem notus erat, & ab eo petiit corpus Jesu. Pilatus non prius donavit, quam

ex

ex Centurione compertum haberet, jam esse mortuum.

53 Et depositum involvit sindone, & posuit eum in monimento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat.

53 Accepit corpus, & de cruce depositum, deinde unguentis oblitum, involvit sindone, nihil interim sperans de resurrectione, de qua Jesus paucis modo discipulis suis significarat: sed ita, ut tum meminissent magis quam crederent. Quoniam autem Jesum existimabant virum bonum fuisse, præterque meritum occisum, memoriam illius volebant magnifica sepultura honorare. Itaque reposuerunt cadaver in monumento, quod in horto vicino erat, excisum è solido lapide, novum, in quo nullus adhuc sepultus fuerat. Hæc quum id temporis casu geri viderentur, tamen divino consilio gesta sunt omnia, ne Judæi causari possent, sepulchro perfosso, sublatum aut permutatum corpus.

54 Et dies erat parasceves, & sabbatum illucescebat.

54 Dum hæc aguntur, erat dies Parasceves, quod eo die præpararent quæ ad celebrandum sabbatum erant necessaria, ne qua re violare cogerentur otium sabbati.

55 Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ejus.

55 Mulieres autem, quæ procul spectarant Jesum in cruce, sequuntur eundem ad sepulturam, ne nescirent ubi esset reconditum corpus Jesu, & quo loco, quove apparatu positum, ut agnoscerent reversæ.

56 Et revertentes paraverunt aromata, & unguenta: & sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.

56 His rebus diligenter inspectis, domum redeunt, & apparant aromata & unguenta, quo condiant corpus Domini, tametsi jam utcunque per Nicodemum fuerat oblitum myrrha. Sed mulierum pietas aliquid pretiosius volebat adjungere defuncto. Dominus autem ideo passus fuerat sibi infundi alabastrum unguenti pretiosi, quod harum unguenta non esset exspectaturus, quarum pia sedulitas tamen profuit ad confirmandam resurrectionis fidem. Dum enim quærunt ungendum mortuum, comperiunt vivum. Post Solis autem occasum usque ad vesperam diei sequentis conquieverant juxta Legis præscriptum, quod sabbato nefas erat operari. Rursus à Solis occasu perficiunt quod cœperant in apparandis unguentis & aromatibus. Eodem tempore Dominus suum sabbatum peragit, conquiescens in sepulchro, peracto jam opere salutis in die Parasceves, ut intelligeremus per eundem esse restitutum genus humanum, per quem fuerat conditum. Mundi fabricam absolvit die sexto, septimo requievit ab opere. Idem mundi redemtionem peragit die sexto, qui est Parasceves, & in monumento requievit ab opere juxta corpus humanum, donec illucesceret dies octavus, quem Judæi nesciunt, Christiani adorant. Is est dies immortalitatis, quum jam non sese vicissim excipient requies & lassitudo, opus & otium, sed erit lætitia sempiterna: neque nox diem, dies noctem vicissim excipiet: sed perpetua lux lucebit piorum oculis.

CAP. XXIV.

Dux vivit: bona mox nova: euntque duo Emmaeunta:
Fit comedendo palam Christus: & astra subit.

1 Una autem sabbati valdè diluculo venerunt ad monumentum, portantes, quæ paraverant, aromata:

1 QVOD ab opere cessarunt mulierculæ, datum est sabbati religioni. Cæterum simul atque licebat ad opus redire, statim ab occasu Solis in opere pio, sed supervacaneo, vigilabat mulierum sedulitas. Nam eo die, qui primus est à sabbato, hoc est, octavo à toto peracto sabbato, admodum diluculo properant ad monumentum, deferentes secum quæ paraverant aromata, nimirum ut hunc supremum honorem impenderent ei, quem vivum dilexerant, quum tamen non sperarent resurrecturum. Os autem monumenti occlusum erat ingenti saxo, quod vix à multis viris amoveri poterat. Additum erat signaculum: id curatum est à Pharisæis & Scribis, ne quis clam suffurari posset corpus exanime, & vanum spargere rumorem eum revixisse, qui nusquam inveniretur. Additi sunt & custodes ex cohorte præsidis.

2 Et invenerunt lapidem revolutum à monumento.

2 Mulieres autem dum anxie circumspiciunt, quomodo posset amoveri saxum, subito vident sublatum, & aditum monumenti patere.

3 Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Iesu.

3 Ausæ sunt ingredi, pietas addiderat audaciam sexui. Ingressæ non inveniunt corpus Domini Jesu.

4 Et factum est, dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti.

4 Ea res quum vehementer consternasset illarum animos, quod repente amoto lapide spem bonam conceperant: rursus demirabantur, quomodo sepulchrum potuit esse vacuum, quod modo viderant clausum & obsignatum: derepente adstant eis duo Angeli specie juvenili, facie læta, blandaque, veste fulguris in modum relucente. Hæc ipsa species Angelorum resurrectionis triumphum præ se ferebat.

5 Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis viventem cum mortuis?

5 Porro quum mulieres novo spectaculo expavefactæ, vultum & oculos deflecterent in terram, non audentes contra tueri majestatem visionis humana natura sublimioris, illi placido blandoque alloquio sublevant attonitarum animos: *Quid*, inquiunt, ô mulieres, *quæritis eum qui vivit, in sepulchris mortuorum?*

6 Non est hic, sed surrexit: recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset,

6 Hic quidem conditus erat, quum esset mortuus. Nunc quoniam revixit, non est in sepulchro, ubi quiescunt mortui, sed resurrexit & vivus inter vivos ambulat. Prædixerat se moriturum, prædixerat & tempus & genus mortis, sed idem prædixerat se tertio die revicturum. Mortuum esse creditis quia vidistis, credite & revixisse. Non enim hîc fefellerit vos, qui in altero vera prædixit.

7 Dicens: Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere.

7 An mœror & animi perturbatio vobis omnium, quæ prædixit ille, induxit oblivionem? Redeat vobis in memoriam, quam nihil horum, quæ gesta sunt, non prædixerit vobis, quum adhuc esset in Galilæa. Prædixit enim sic esse definitum consilio Patris, ut ad salutem humani generis, Filius hominis traderetur in manus peccatorum, ut accusaretur, cæderetur, ac ludibriis omnibus exponeretur, denique in crucem sublatus occideretur, sed idem revivisceret tertio die à morte. Agnoscite tempus. Sub vesperam Parasceves depositus est de cruce, & in monumento hoc conditus. Is primus à morte dies supputatur. Sabbatum totum conquievit in sepulchro. Nunc tertii diei diluculum est, quem ille simul exoriens ab inferis toti mundo lætum ac faustum esse voluit. His dictis evanuerunt ab oculis Angeli.

8 Et recordatæ sunt verborum ejus.

8 Mulieres autem ex admonitu Angelico reducunt in memoriam verba Domini Jesu, quibus & mortem & resurrectionem discipulis suis prædixerat:

9 Et regressæ à monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, & ceteris omnibus,

9 Itaque relicto monumento, properant ad undecim Apostolos, cæterosque discipulos, qui ob metum Judæorum sparsim collecti latitabant, obliti & ipsi fere omnium quæ dixerat Jesus, ac propemodum desperantes, eisque nuntiant quæ vidissent, quæque audissent ab Angelis. Prima mulier, à serpente decepta, virum pellexit ad culpam. Piæ mulieres, edoctæ ab Angelis, viros invitant ad credulitatem. Itaque ne sexus ob transfusam in viros mortem perpetuo male audiret, unde mortis occasio primum prodierat, inde proficiscitur & vitæ redditæ lætissimus nuntius.

10 Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & ceteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc.

10 Porro mulieres, quæ hæc annuntiabant Apostolis, erant Maria Magdalene soror Lazari, Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, Maria Jacobi minoris mater, quæ & soror dicta est Mariæ matris Domini, aliæque nonnullæ, quæ cum his solitæ sunt comitari Jesum.

11 Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum, verba ista: & non crediderunt illis.

11 Cæterum ob rem incredibilem, quam nuntiabant, sexus infirmior non invenit fidem apud Apostolos, quos ideo Dominus passus est esse tardiores ad credendum, ut pluribus argumentis confirmaretur resurrectionis Dominicæ fides. Itaque quod illæ narrabant de subito conspectis Angelis, de repente sublato saxo ab ore sepulchri, visum est Apostolis ac discipulis muliebre deliramentum, quod is sexus ob mentis imbecillitatem imaginatione vitiata cre-

dat se nonnunquam videre, quod non videt, & audire, quod non audit.

12 Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum: & procumbens vidit linteamina sola posita, & abiit secum mirans quod factum fuerat.

[12] Quanquam autem non crederent esse verum, quod narrabant mulieres, tamen eo profecit illarum asseveratio, ut Petrus surgens procurreret ad monumentum, & immisso capite prospiciens, non reperit corpus, sed videt linteamina, quibus obvolutum fuerat corpus Jesu, seposita. Ac ne sic quidem credidit revixisse Dominum, tam profunda cœperat illum oblivio eorum, quæ dixerat Jesus: sed abiit à monumento secum admirans, quid accidisset, dubitans num quis corpus sustulisset è monumento, variaque cogitans, à quibus, quove consilio id factum fuisset, quod corpore sublato, videret relicta linteamina, veluti per otium detracta corpori, quæ sine negotio non poterant avelli, eaque non temere disjecta, sed commode in suum reposita locum, semoto ab his sudario, quo tectum fuerat caput Jesu.

13 Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Ierusalem, nomine Emmaus.

[13] *Accidit autem eodem die, ut duo* ex discipulis, quibus per mulieres nuntiatum erat de sepulchro vacuo, quanquam illarum orationi non est habita fides, relicta *Hierosolyma proficiscerentur in civitatem, cui nomen Emmaus. Abest autem ab Hierosolymis spatio stadiorum sexaginta.*

14 Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ acciderant.

[14] Atque inter eundum varios miscent sermones, ita ut fit, præsertim ubi quid mœroris est in animo. Erant enim morte Domini vehementer perturbati, jamque propemodum animum desponderant, ac spem abjecerant. Tota autem confabulatio erat de Jesu, deque rebus omnibus, quæ viderant, quæque audierant superioribus diebus. Amaverant enim illum, ut virum insignem ac beneficum: & quanquam magnifica illa spes de restituendo regno Israelitico propemodum exciderat animo, tamen juvabat etiamnum defuncti memoriam mutua confabulatione refricare. Confusis enim illorum animis, veluti somnus quidam obrepserat, ut tanquam per somnum amarent, cujus oblivisci non poterant.

15 Et factum est, dum fabularentur, & secum quærerent: & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis:

[15] Tandem illis multa inter ipsos de Jesu commentantibus, & ultro citroque disserentibus, ecce lupus, quod dici solet, in fabula. Jesus enim, qui promiserat sese futurum in medio ubicunque duos comperisset de se colloquentes, etiam juxta corporis præsentiam tum exhibuit, quod juxta spiritum nunquam facere desinit.

16 Oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoscerent.

[16] Tanquam viator adjunxit se illis, & itineris socium præbuit, sed ignota specie, non quod non haberet idem corpus, quod habuerat ante mortem, sed quod ita volente Jesu impeditus sit illorum obtutus, ne quem cernebant, agnoscerent. Felix sodalitium, quoties duo nihil aliud confabulantur, nihil aliud disquirunt, quam de Jesu. Felices, quibus se socium Jesus dignatur adjungere. Quemadmodum autem adesse gaudet de se confabulantibus Dominus Jesus, ita Satanas adesse gaudet his, qui miscent confabulationes bonorum morum corruptrices, de libidine, de fraude, de vindicta, de superbia, de quæstu, de infamia proximi.

17 Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, & estis tristes?

[17] Quoniam autem sic flagrabant amore Jesu, ut de promissis illius per humanam infirmitatem dubitarent, Dominus illudens ad tempus illorum oculis, expiscatur quid sentirent de ipso, non quod illum quicquam lateret, sed ut ad nostræ fidei confirmationem mederetur illorum incredulitati. Ait itaque: *Quinam sunt isti sermones, quos inter eundum inter vos confertis*, vultu interim tristitiam ac mœrorem animi significante? Solet enim & hoc lenire mœrorem, si contingat in cujus sinum quod dolet effundamus. Habet autem illud humanus affectus, ut quod cuique valde cordi est, putet nemini ignotum esse, & nemini non esse curæ.

18 Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Ierusalem, & non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus?

[18] Ex hoc affectu respondet unus è discipulis, cui nomen Cleopas: Res omnibus est notissima, quicunque versantur Hierosolymis: ex ea civitate quum tu quoque venias, quemadmodum & nos, qui fieri potest, ut tu solus veluti novus hospes hæc ignores hisce diebus illic acta, quæ nullus hominum ignorat?

19 Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt: De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere & sermone, coram Deo & omni populo:

[19] Tum Jesus, quasi discere cupiens, quum docturus venisset, respondit: *Quænam sunt ista?* Illi simpliciter velut hospiti, & rerum gestarum ignaro summam negotii exponunt; ingenue profitentes, quam nihil adhuc sentirent de Jesu dignum ipsius dignitate, quamque de resurrectione spem pene omnem abjecissent: *De Jesu*, inquiunt, *Nazareno* commentabamur, *qui fuit* vir eximius, ac *Propheta potens & dictis & factis*: non solum *apud Deum*, cui erat carissimus, verum etiam *apud universum populum*, apud quem sibi miraculis, doctrinaque, ac beneficiis suis summam comparaverat auctoritatem.

20 Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum.

[20] Hunc *primarii Sacerdotes, populique nostri primores* apud Præsidem *reum capitis peregerunt, & in crucem denique adegerunt.*

21 Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel: & nunc super hæc omnia tertia dies est hodie quod hæc facta sunt.

[21] *Nos autem* mirificam quandam *spem de illo conceperamus, quod is esset redemturus populum Israeliticum*, persuasi hunc esse Messiam à Prophetis olim promissum. Sed mors certa & ignominiosa nobis hanc spem ademit. Quin erat & spes nonnulla injecta, futurum ut revivisceret post triduum, *sed* postеaquam damnatus est, crucifixus & sepultus, *hic hodie dies illuxit tertius, ex quo hæc contigerunt?*

22 Sed & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum,

23 Et, non invento corpore ejus, venerunt, dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere.

[22], [23] Neque quicquam affulget certioris spei, nisi quod mulieres quædam è sodalitio discipulorum illius, nos novo & inaudito nuntio magis etiam attonitos reddiderunt, quæ ante Solis exortum profectæ ad monumentum, negant se invenisse corpus, addentes sibi apparuisse Angelos, qui dicerent illum vivere.

24 Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum: & ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt.

[24] Harum narrationi quum nemo fidem haberet, quidam è nostris abierunt ad monumentum, periculum facturi, num quid haberet veri muliercularum narratio. Et de monumento compererunt ita rem habere, quemadmodum mulieres narrarant. Repererunt enim apertum ac vacuum, linteamina reliquasque cadaveris exuvias in monumento repositas. Cæterum ipsum nusquam invenerunt.

25 Et ipse dixit ad eos: O stulti, & tardi corde ad credendum, in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ!

[25] Quum hac narratione discipuli simpliciter declarassent quam vacillarent animo, quam exigua spe essent de promissis Domini: tum Jesus nondum quidem patitur agnosci sese, sed veluti doctior quispiam Jesu discipulus objurgat illorum tarditatem, & castigat incredulitatem: O parum, inquit, dociles ad intelligendas Scripturas, & corde difficili tardoque ad credendum tot Prophetarum oraculis, quæ de Jesu prodiderunt. Cur ista vobis nunc nova videntur, posteaquam gesta sunt, quum hæc omnia tot retro seculis gerenda prædixerint Prophetarum vaticinia? Cur non illorum prædicta, cum his, quæ gesta sunt, confertis?

26 Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?

[26] Nonne docent hoc afflatu cœlesti proditæ Scripturæ, sic fuisse visum consilio divino, ut Christus hæc omnia pateretur, quæ passus est, & sic nova ratione per mortem repararet vitam, per crucem assereret regnum, per ignominiam intraret in suam gloriam? Habet hic mundus suam gloriam, nec veram, nec perpetuam. Eam qui parant, parant inanibus stemmatis, titulis, opibus, munificentia, fastu, strepitu vitæ, nonnunquam & extorquent ab invitis. Christus autem gloriam suam, quam habuit ante mundum conditum, longe diversis rationibus asseret sibi apud homines, quo cunctis mortalibus ostendat, qua via sit grassandum ad veram, nec unquam intermorituram gloriam. Hac de re quum tam multa docuerit Moses, quum tam multa prædixerint Prophetæ, vos adhuc adeo crassæ mentis estis, ut Messiam ducem exspectetis curribus, equis, elephantis, ferratis copiis, balistis, catapultis, testudinibus, onagris, incendiis, cæde, sanguine sibi regnum mundanum occupantem? An nondum sentitis Scripturam esse spiritualem, ac Messiæ potentiam non constare præsidiis, quibus hujus mundi Prin-

Principes sibi regnum vel asserunt, vel dilatant, sed virtute cœlesti? Quin potius excutitis Scripturas, quæ jam de Christo multa prædixerunt, easque confertis cum his, quæ Christus ipse de se prædixit discipulis suis, quæque ut prædixerat evenerunt? Ita fiet, ut nec in his, quæ acciderunt, quicquam videatur novum, & de his, quæ promisit in posterum, non sit quod diffidatis.

27 Et incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant.

27 Quum hac objurgatiuncula Dominus reddidisset eos attentiores, enarravit illis Scripturas omnes, quæ palam prædixerunt hoc futurum in Christo, quod jam evenerat: ostendens tantum esse vaticiniorum, figurarum & eventorum concentum, ut eximiæ cujusdam tarditatis sit, ea non animadvertere, aut insignis diffidentiæ, non credere. Exorsus est autem sermonem suum à Mose & Prophetis: post hæc ex omnibus divinæ Scripturæ voluminibus aliquid decerpens, quod fidem adstrueret iis, quæ acciderant, ac fidem præstrueret iis, quæ post essent eventura. Atque hæc omnia inter sese sic contulit, ut res esset dilucida. Felices illi, qui meruerunt cœlestem Doctorem audire enarrantem ea, quæ prius per Prophetas ipsius afflatos Spiritu prodiderat. Nos quoniam omnia non possumus, quædam ex illa felici confabulatione decerpta referemus. Quæ utinam vel nunc audiant Judæi, desinantque Messiam alium exspectare, sed hunc, qui Servator ac Redemtor unicus datus est mundo, piis studiis amplectantur, & salvi fiant: fiant liberi, si non à Cæsaris imperio, certe, quod est felicius, à Diaboli tyrannide: regnumque consequantur cum suo Duce, non hujus mundi, quod caducum est, sed cœleste, quod finem nescit.

A Mose.

Mosen, inquit, Judæi tantum non ut Deum quendam venerantur, quod is populum Israeliticum eduxerit ex Ægypto, & in deserto Legem prodiderit, cujus observatione salutem assequerentur, & pervenirent in terram melle & lacte manantem. Atqui iste Moses quid aliud fuit quam umbra quædam venturi Christi? Nec enim ille fuit Filius Dei, sed servus: nec ille vere liberavit populum, quum post servierint Regi Babylonis. Nec ipse prorsus omni peccato caruit. Ac ne terram quidem, ad quam duxerat populum, ingressus est. Et si ingressus fuisset, nihil erat magni, quum in eadem terra etiam hodie habitent idololatræ. Hæc omnia, juxta carnem intellecta, nihil habent magni. Sed Christus est verus ille Moses, qui propria virtute non Hebræos modo, verum etiam universas nationes sibi fidentes liberat à vindicta Dei, liberat à tyrannide Diaboli, liberat à tenebris errorum, liberat à turpi servitute peccatorum, & sanguine suo purgatos educit in libertatem spiritus, perpetuus & dux & comes, donec per omnia hujus vitæ discrimina perducat in terram illam cœlestem, omni genere felicitatis exuberantem, qui Legem tulit spiritualem & Euangelicam, quæ non ceremoniis ac pecudum victimis corporalem justitiam traderet, sed per fidem & caritatem, veram ac perfectam conferret justitiam. Atque hunc exoriturum Moses ipse prædixit. Sic enim ille loquitur in Deuteronomio: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies.* Ac mox Dominus Mosi promissum confirmat, dicens: *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi.* Habetis vaticinium Mosi, nunc conferte rem. Nullus exortus est post Mosen, qui ullo pacto æquaverit illum auctoritate, præter solum Jesum Christum, qui Mosen sic retulit, ut modis omnibus superarit. Fuit auctor Novi Testamenti, sed æterni. Id consecravit non sanguine vituli, sed sanguine proprio. Fuit auctor novæ Legis, sed quæ perfectam salutem adferat. Moses minister fuit, hic Filius è cœlo descendit, eaque docuit, quæ vidit apud Patrem, perpetuam habens in se potestatem faciendi, quicquid velit. Moses in monte cum Deo colloquutus est in nube, Christus processit à luce Patris. Moses umbras rerum tradidit, Christus veritatem. Moses sic intercessit pro peccatis populi, ut ipse pro suis quoque commissis egeret intercessore: Christus immunis ab omni peccato, seculorum omnium peccata expiavit. Moses jejunavit quadraginta diebus, fecit idem Christus, ut vel hoc indicio agnosceretis alterum Mosen. Moses è monte tulit Legem, Christus in monte docuit Legis absolutionem, novas illas & inauditas beatitudines pronuntians. Docuit frequenter & in Templo: quod situm est in monte Sion, videlicet juxta prophetiam Esaiæ, quæ dicit: *De Sion exibit lex, & sermo Domini de Hierusalem.* Sed quum ferretur Mosaica Lex, omnia terroribus complebantur ob retundendam populi duritiem: Christus venit placidus & amabilis potius quam terribilis, ratione coarguens, beneficiis provocans, mansuetudine alliciens, nulli non obvius atque expositus ad salutem conferendam, tolerantia vincens. Et talem promiserant Prophetarum oracula. Legistis enim quid scripserit Esaias: *Dedi spiritum meum super eum, judicium in gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non exstinguet. In veritate educet judicium: non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insulæ exspectabunt.* Rursus idem alio quodam loco sic facit loquentem Messiam: *Spiritus Domini super me, eo quod unxit me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem, & prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro, & consolarer omnes lugentes, & ponerem fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.* Audistis qualem promiserit eum prophetia: nunc reputate cum animis vestris, an non talis advenerit. Quem sexum, quam ætatem, quam conditionem ille submovit à sua beneficentia? non pueros, non mulieres, non publicanos, non peccatores, non meretrices. Quod morbi genus abominatus est? non leprosos, non Dæmoniacos, non obnoxios profluvio sanguinis, non paralyticos. Quid mansuetius ea voce, quam ex ipso audistis? *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: jugum enim meum suave, & onus meum leve? Discite à me quod mitis sum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris?* Quæ mater unquam sic amavit, sic tulit, sic fovit filios suos, ut ille discipulos? Ad hæc Mosi Lex, nec erat data populis omnibus, nec seculis omnibus. Christi Lex, ut est omnibus gentibus prodita, ita nullis seculis mutabitur usque ad finem mundi. Considerate & hîc quam sibi consentiant omnia: primum quam dilucide præcinuerit vobis Hieremias, cessaturam circumcisionem corporis una cum victimis, sabbatismis, observationibus dierum, discriminibus escarum, jejuniis, votis, cæterisque ceremoniis, ad tempus in hoc datis, ut crassis Judæis essent figuræ rerum spiritualium: *Novate*, inquit, *vobis novale, & nolite serere super spinas, circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum, viri Juda & habitatores Hierusalem.* Rursus alio quodam in loco dicit idem Propheta: *Ecce dies venient dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris.* Mox adjicit manifestum discrimen inter Legem illam asperam & importabilem, quæ merito fuit inscripta saxis, sua duritie duritiem cordis Judaici repræsentantibus, & inter Legem Euangelicam, qua per fidem gratis offertur innocentia: *Hoc*, inquit, *erit pactum, quod feriam cum domo Israel. Post*

Esaiæ 2. *Esaiæ 42.* *Esaiæ 61.* *Lex nova.* *Hierem. 4.* *Hier. 31.*

A *dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Mox docet & Legis umbras cessaturas prodita veritatis luce: *Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus, quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius.* An non meministis Christum his consentanea loquentem ac facientem, quum adhuc viveret? Nonne palam vetustæ Legis finem denuntiavit, quum diceret: *Lex & Prophetæ usque ad Joannem?* Judæi Hierosolymis adorabant. Sed quid dicebat mulieri Samaritanæ? *Veniet tempus, & nunc adest,* B *quum nec Hierosolymis, nec in hoc monte adorabunt Patrem, sed in spiritu adorabunt eum.* Nonne tacite Legem abrogare cœpit, quum Sabbatis sanaret, frustra reclamantibus Pharisæis, quum discipulos Sabbato vellentes spicas tueretur adversus illorum calumniam; quum iisdem adversus Pharisæorum calumniam, quod non jejunarent, patrocinaretur? Sed multo magis quum absque ceremoniis leprosum sanaret, & quod Lex vetat, de lepra damnatum à Sacerdotibus contingeret: quum paralytico, quum peccatrici, quæ irrupit in convivium, cæterisque nonnullis, absque Legis remedio peccata condonavit? Lex enim jusserat holocaustomata offerri pro peccatis, certisque victimis ac muneribus expiari culpam admissam. C At Christus novator vetustæ Legis pro holocausto supposuit caritatem: *Dimissa sunt*, inquit, *ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Supposuit pro victima fiduciam: *Confide*, inquiens, *fili, remittuntur tibi peccata tua.* Quin & manifestius etiam quodam tempore discrevit vobis utriusque Legis discrimen: interdicens divortium, quod Mosi Lex concesserat: prohibens jurare, quod non prohibuerat Lex prior: jubens etiam inimicos diligere, quum vetus Lex permitteret & odisse & ulcisci inimicum. Nonne semel totam auctoritatem abrogavit Sacerdotibus, Scribis & Pharisæis, qui crassam Legem adhuc mor- D dicus tenerent? *Sinite*, inquit, *illos, cæci sunt duces cæcorum.* An non & hoc prædixerant Prophetæ, carnalia cessura spiritualibus? Non recordamini quid scripserit Propheta Daniel? *Ut consummetur*, inquit, *prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungatur sanctus sanctorum.* Quum auditis consummari prophetias, nimirum intelligitis jam non oportere exspectari quæ peracta sunt: quum auditis justitiam sempiternam, intelligitis justitiam Legis temporariam abrogatam. Quum auditis ungendum Messiam, qui sanctus est sanctorum, solus sanctificans universa, videlicet in- E telligitis cessaturam corporalem unctionem, ac legale Sacerdotium cum suis victimis antiquandum. Jesus enim nunquam unctus fuit sacro illo unguento, quod Lex religiose docuit conficere, mortem minitans his, qui eam confectionem fuissent imitati, aut in profanos usus accommodassent. Nec enim quicquam ad rem Sacerdotum facit unctio corporis, nisi quod signum erat unctionis spiritualis, qua unctus est Christus. Quemadmodum modo retuli ex prophetia: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me.* Cui concinit Psalmographus, de Messia loquens: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ,* F *præ consortibus tuis.* Quod Propheta promisit, vidistis peractum, quum Jesus baptizaretur in Jordane. Spiritus enim visibili specie descendit in illius verticem, & vox Patris audita est, qui Filium unxerat oleo lætitiæ, supra Prophetas ac Patriarchas, imo supra mortales omnes, qui vel fuerunt unquam, vel sunt, vel futuri sunt. Hæc unctio cœlestis ac spiritualis finem imposuit Sacerdotio Mosaico, quod mox Daniel dilucide subjicit: *Et in dimidio*, inquit, *hebdomadis deficiet hostia & sacrificium.* Nec aliud

sibi voluit Deus, loquens per Esaiam, veluti fastidiens illorum corporales victimas: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Plenus sum. Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui.* Jam Daniel nonne palam prædixit subversionem urbis Hierosolymæ cum suo Templo? Nonne idem suis discipulis vaticinatus est Christus, lachrymis obortis deplorans civitatis ac gentis calamitatem? Jam enim pigebat Deum, qui spiritus est, inhabitare Templum manibus hominum exstructum: non delectabatur victimis pecudum. Aliam civitatem desiderabat, cui vere competeret illud nomen Hierusalem: aliud Templum ipso dignum, ab ipso conditum, ipsius Spiritu consecratum: alias victimas, aliam gentem animo circumcisam, in quam vere congrueret nomen Israelis. Nihil autem perpetuum, quod est visibile corporeis oculis. Quæ non videntur æterna sunt, & ob hoc digna Deo, qui est ipsa æternitas. Sed tamen hæ rerum visibilium umbræ datæ sunt ad tempus rudi crassoque populo, ut aliquando per hæc rudimenta proficerent ad ea quæ sunt animi. Cæterum qui vetustæ Legis fastidiebat & civitatem, & templum, & gentem, & victimas, qualia post optaret, satis evidenter declarat apud Prophetas: An non legistis quod scripsit Esaias de spirituali Hierosolyma? *Post hæc*, inquit, *vocaberis civitas justi, urbs fidelis. Sion in judicio redimetur, & reducent eam in justitia.* Auditis novam structuram civitatis, quæ est Ecclesia, è vivis lapidibus constructa: cujus angularis lapis, & cujus fundamentum est ipse Christus. Lapidem hunc designavit prophetia Psalmi mystici: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli;* & audistis ipsum Christum, hujus Scripturæ testimonium objicientem Pharisæis, qui conabantur rejicere lapidem, quem Deus elegerat. Hujus meminit & alius Propheta: *Ponam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum.* Et huic prophetiæ nonne concinebat oratio Christi, quum viveret, quum proponeret parabolam de domo superstructa solidæ petræ, quam nullus ventorum aut fluctuum impetus potuit loco convellere, nimirum se fundamentum designans Ecclesiæ: adversus quem nec portæ inferi prævalent, quemadmodum aliquando Petro discipulo suo pollicebatur. Solomon ædificavit Templum Hierosolymis juxta præscriptum Mosi. Sed quemadmodum ille Rex pacificus gerebat imaginem Messiæ, qui perpetuam pacem sarsit inter Deum & homines: ita Templum illud, opera constructum humana, figuram habebat Templi, cujus opifex fuit ipse Christus: quemadmodum olim Dominus loquutus est per Nathan ad David, sicuti legitis in secundo Regum libro: *Tu non ædificabis mihi domum ad habitandum, sed suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, ipse ædificabit domum nomini meo: & stabiliam thronum ejus usque in sempiternum.* Porro hæc, quæ dicta sunt à Propheta, non convenire in Solomonem, vel illud palam arguit, quod in throno Solomonis jam nunc sedent alienigenæ, ac brevi tota gens Judæorum in omnes nationes spargenda est. Domus illa, quam Hierosolymis exstruxit Solomon, erat operosa lanienis, fumis, lotionibus, ac suffitibus tumultuosa. Cæterum hæc domus, quam ædificavit Christus, invisibili fide commendatur, quæ finem nescit. Sic enim eodem in loco loquitur Propheta: *Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum, ante faciem meam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Hæc promissa vanissima sunt, si de Solomone, seu David juxta literam accipiantur. David enim regnum suum funestavit adulterio juncto homicidio, & Solomon usque ad idolorum cultum, fœminarum amoribus pertractus est. Considerate jam quomodo verba Nathan consentiant cum ver-

verbis Esaiæ: *Vocaberis*, inquit, *civitas justi*, *urbs fidelis*. Nullus autem exstitit hominum præter Christum, qui pure justus dici potuerit: non solum immunis ab omni contagio peccati, verum etiam talis, ut per hunc omnes justificentur. Quid autem exigit Christus à suis nisi fidem? Et ideo suam Ecclesiam, quæ nescit opera Legis, urbem fidelem dixit, totam ipsi uni innitentem. Hanc cum auditis redimendam in judicio, videtis sublatam legalium ceremoniarum fiduciam. Deus enim non judicat ex operibus, sed ex fide: non ex cibo aut potu, non ex veste aut otio, sed ex animi pietate. Hoc est autem judicium, quod qui crediderint Christo, per illius mortem, qui pœnam dependit pro omnibus, redimentur à peccatis suis: & per illius justitiam justificabuntur, principis sui vestigiis ingredientes. Habetis civitatem ac templum spirituale, quod digitis ostendi non potest, sicuti nec Rex & opifex ipse, quemadmodum ipse docuit, quum viveret. *Cum dixerint: Ecce Christus hic, ecce illic, nolite credere.* Judæi gloriantur in monte Sion, qui Templum sustinet: post hæc erit spiritualis Sion, sustollens animos credentium à cupiditate rerum terrenarum, ad studium rerum cœlestium, de quo vaticinatus est vobis Esaias, dicens: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super omnes colles. Et fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite adscendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem.* De hoc monte spirituali frequenter meminit & David: *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion, non commovebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem.* De hoc Templo, quo nunc superbiunt Judæi, mox demoliendo, prædixit & Christus: *Relinquetur*, inquit, *domus vestra deserta.* Atque id futurum comminatus fuerat ante Deus Solomoni: quemadmodum legitis libro Regum tertio: *Et Templum, quod sanctificavi nomini meo, projiciam à conspectu meo: eritque Israel in proverbium, & in fabulam cunctis populis: & domus hæc erit in exemplum. Omnis qui transierit per eam, stupebit, & sibilabit, & dicet: Quare fecit Dominus sic terræ huic & domui huic? Et respondebunt: Quia dereliquerunt Dominum Deum suum.* Hæc est enim illa domus exasperatrix, cum qua toties apud Prophetas rixatur Deus, quæ usque adeo defecit à Deo suo, ut unicum Filium ejus in crucem suffixerit. Quin etiam pro populo carnali duræque cervicis, Propheta pollicetur populum pacificum & obedientem usque ad mortem. Sic enim loquitur Esaias: *Et conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces. Non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Jacob, venite & ambulemus in lumine Dei nostri.* Nonne concinunt his quæ promisit Christus, se de lapidibus suscitaturum filios Abrahæ: cumque se vocaret lumen mundi, quem qui sequeretur, non ambularet in tenebris: cum in eos torqueret illud Esaiæ: *Populus hic labiis me honorat, cor autem longe est à me.* Novum autem populum sibi promittit per Osee, populum non jactantem opera sua, sed agnoscentem Dei misericordiam: *Et erit in loco ubi dicitur eis: Non populus meus vos, dicetur eis, filii Dei viventis.* Ac rursum: *Et miserebor ejus, quæ fuit absque misericordia:* gentium populum significans, qui cum antehac servierit idolis, mox accepturus est doctrinam

Synagoga repudiata.

Euangelicam à Judæis repudiatam, de quo prædixit & Psalmographus: *Populus, quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi.* Nonne Christi oratio consentiebat cum hac prophetia, cum diceret? *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere?* Nimirum novatum Sacerdotium & regnum novat omnia. Novum autem Sacerdotem promiserant Prophetarum oracula. Sic

A enim habet Psalmus mysticus: *Juravit Dominus & non pœnitebit eum, tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.* Melchisedec Sacerdos & Rex, Sacerdos Dei altissimi, non enim ex Lege institutus: *Rex Salem*, hoc est, Rex pacis, Christum denotabat, qui nec initium habet, nec finem est habiturus. Is non per sanguinem vitulorum aut hircorum, sed per proprium sanguinem ingreditur sancta sanctorum, intercessurus pro peccatis totius mundi. Hoc sacrificium peregit in ara crucis, purissimam victimam offerens semetipsum Deo Patri. Nimirum hunc Sacerdotem Deus olim promiserat Heli morituro: *Suscitabo*, inquit, *mihi Sacerdotem fide-*

B *lem, qui juxta cor meum & animum meum faciet, & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christis meis cunctis diebus.* Nimirum hoc est, quod vobis promisit ipse Christus: *Ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi.* Jam pro laniena Sacerdotum legalium, quod genus sacrificii successurum sit, non tacuit Propheta. Dicit enim afflatus Psalmista: *Sacrifica Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua, invoca me in die tribulationis, & eruam, & glorificabis me.* Rursus ibidem: *Sacrificium laudis honorificabit me.* Et illic iterum: *Ut ostendam illi salutare Dei.* Et alibi: *Sacrificate sacrificium justitiæ, & sperate in Domino.* Triplex audistis sacrificium: Precationum, sive votorum, de quo

C docuit vos Christus: *Quicquid petieritis Patrem meum in nomine meo, dabit vobis:* Laudis, quod satis constat illum solenniter peregisse, frequenter gratias agentem Patri: Justitiæ, quæ præstat * innocenti vim vitæ, & erga egentem caritatis obsequia. Hujus ipse vobis perfectum exemplar præbuit, animam suam impendens servandis ovibus, solus repertus inter homines, in quo dolus non esset. Docuit & hoc ex Propheta: *Ite*, inquiens, *& discite quid sit: misericordiam volo, & non sacrificium.* In Templo igitur spirituali, sub Sacerdote summo Christo, non jam exhibebitur visceratio è carnibus vitulorum, hir-

D corum, aut ovium, sed ex pretioso corpore & sanguine Jesu Christi, quod semel immolavit, ut à Christis ipsius subinde sumi possit spiritualiter, grata commemoratione sibi quodammodo renovantibus mortem sui Pontificis. Nimirum hæc est victima, quæ mox toto in orbe offeretur à novis Sacerdotibus, quos unxit Deus, de qua prædixit Malachias: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non accipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* Hoc est quod prædictum est & Heli sacerdoti, futurum ut quisquis veniret in

E Templum novum, diceret: *Dimitte me, obsecro, ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam.* Hoc est sacrificium, quod Christus in cœna paschali tradidit discipulis suis, porrecto illis pane, quem dicebat esse corpus suum: & poculo, quod dicebat esse sanguinis sui, per quem consecravit illis novum testamentum, hoc est, fœdus amicitiæ nunquam intermorituræ. Hæc si non vidistis ipsi, certe à duodecim illis audire potuistis, per quos voluit hoc, quod gestum est, ad omnes pervenire. Quemadmodum Christus è cœlo profectus omnia carnalia vertit in spiritualia, civitatem, templum, sacerdotium, victimas, ita regnum quoque novum esse voluit: &

F ob id vocare solitus est regnum cœlorum, ne quid exspectaretis tale, qualia videtis in regno mundi. Quanquam enim ille Dominus erat omnium, etiam antequam descenderet in terras, tamen erat spirituale regnum, quod ut assereret Patri, factus est illi obediens usque ad mortem crucis. Sic enim ille devicit adversarium, sic liberavit populum suum, sic vindicavit, propagavit & constabilivit regnum Patri suo. Ac sane Regis Ducisque titulo Propheta promisit

* Alia Editio pro *innocenti vim* habet *innocentiam*.

A misit Messiam, sed hujus duplicem designans adventum. Priorem, quem ipsi vidistis, humilem ac placidum. Venit enim sanaturus, non ulturus. Veniet autem in fine mundi cum majestate, cinctus multis Angelorum millibus, judicaturus vivos ac mortuos. Nunc autem quoniam venit humilis ac placidus, multi sunt offensi, adeo ut duodecim etiam illi, quos ex omnibus velut fidissimos delegerat, territi metu diffugerint, quidam etiam ipsum abnegarit. Atqui si scripta Prophetarum cum his, quæ gesta vidistis, diligenter conferretis, non esset cur offenderemini, sed esset cur agnosceretis eum, qui talis venit, qualis promissus est: considerate quid dicat Zacharias: B *Ecce Rex tuus veniet tibi justus, & salvator, ipse pauper & adscendens super asinam, & super pullum filium asinæ.* Qui sic venit, non venit bellaturus, sed dissipaturus bella mundi, quæ geruntur sub vexillis Satanæ: subjicit enim Propheta: *Et dispergam quadrigam ex Ephraim, & equum de Hierusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & potestas ejus à mari usque ad mare.* Vidistis illum hac pompa ingredientem Hierosolymam, ut regna mundi derideret, ut vos prophetiæ commonefaceret. Jam illud animadvertite, an alium illum promiserit Esaias: *Quia*, inquit, *omnis violenta prædatio cum tumultu, & vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis.* C *Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis, multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut conservet illud & corroboret in judicio & justitia.* Quum auditis regnum & principatum humero impositum, nonne palam auditis regnum crucis, quam Christus bajulavit, debellaturus potestates aeris? Quum auditis Principem pacis, nimirum intelligitis Regem beneficiis allicientem, non vi metuque cogentem: quum auditis Patrem futuri seculi, perspicitis dissimilem hujus seculi Principibus. D Nec alium describit illum alio quodam loco: *Et percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Et erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus. Habitabit lupus cum agno, pardus cum hœdo accubabit:* cæteraque quæ sequuntur, multum ab armis ac bellis Principum dissonantia. Nunc audite, quid ipse de se prædicat in Psalmo mystico: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus.* Nonne palam expressit regnum Euangelici sermonis? Nimirum hic est gladius, de quo meminit alter Psalmus: *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime,* E *specie tua & pulchritudine tua intende, prospere procede & regna, propter veritatem, & mansuetudinem, & justitiam.* Quis autem audivit Regem forma corporis feliciter rem gessisse, aut mansuetudine sibi parasse regnum? Sed hæc erat gratia divini sermonis, qua vidistis Jesum hominum multitudinem ad se pellicere: hæc erat veritas, cui Pharisæi toties frustra conati sunt reluctari. Talis erat gladius, quem moriturus ut Apostoli sibi pararent, admonuit, de quo prius dixerat, negans se venisse in terras, ut mitteret pacem, sed gladium. Psal. 119. Tales sunt & sagittæ potentis acutæ, quibus configit pravas hominum cupiditates: quibus occidit avarum, & excitat beneficum: F quibus interficit idololatram, & excitat professorem Euangelicæ pietatis: quibus interimit ferocem ac vindicem, & suscitat mansuetum ac mitem: quibus prosternit superbum, & erigit modestum. Vultis intelligere regni genus? Videte quales delegerit suæ ditionis ministros ac propagatores. Tenues, humiles, idiotas, nec opibus, nec armis, nec commeatu, nec ullis hujus mundi præsidiis instructos adversus Pharisæorum insidiosam malitiam, adversus

Principum potentiam, adversus Philosophorum superbiam. Et per hos duces debellaturus est universa mundi regna: non alia panoplia, quam galea salutis, quæ est recta intelligentia sacræ Scripturæ: scuto fidei, quo, protegente Deo, tuti erunt adversus omnes impiorum assultus: lorica justitiæ, ex omnibus virtutibus Euangelicis contexta: baltheo castitatis, calceatu Euangelico, qui est animus purus ab omnibus terrenis affectibus. Sed super omnia gladio spiritus, qui est sermo divinus. Sic visum erat Deo, ut per imbecillitatem Filii ostenderet suam virtutem, per stultitiam prædicationis declararet suam sapientiam, per ignominiam crucis illustraret suam gloriam. In his interim situm est regnum Euangelicum, donec in fine mundi proferet sese majestas Christi, deposita humilitate, ac piorum felicitas, nullis afflictionibus inquinata. Et tamen hæc humilitas habet spirituale robur, efficax & idoneum ad dejiciendas omnes substructiones, erigentes sese adversus Dei gloriam. An quicquam vidistis Christo lenius, humilius, pauperius, mansuetius, popularius, & longius semotum ab omni regni specie? Et tamen quid regalius, quam verbo ejicere Spiritus impios: dicto sedare ventos ac fluctus: contactu sanare leprosos: simplici jussu pellere morborum omne genus? Quoties evasit per medium Judæorum machinantium illi mortem? Capi se passus est, sed ad hujus vocem conciderunt in terram armati satellites. Mortuus est in cruce, sed quid hac morte potentius? quæ concussit elementa mundi, quæ Solem obscuravit, saxa discidit, monumenta aperuit, mortuos excitavit? Nihil illius nativitate humilius, sed tamen hîc quoque statim emicabant argumenta dissimulatæ sublimitatis. Nascitur ex virguncula, sed opificio Spiritus divini. Reclinatur in præsepi, sed Angeli canunt: *Gloria in excelsis Deo.* Puer vagit in cunis, sed trepidat Herodes Rex, adorant Magi. Hæc adhuc non ita multis nota, olim per universum orbem prædicabuntur. Hujusmodi præsidiis instruet & Apostolos suos. Quod si Scripturas attente legeritis, & cum his, quæ vidistis & audistis, contuleritis, non potestis dubitare quin ille sit Christus, qui promissus est, Sacerdos, Rex, & Servator totius orbis, post quem non sit exspectandus alius. Reputate, quæso, cum animis vestris totam illius ætatem, quam partim spectastis oculis, partim ex cognatis ac familiaribus cognoscere potuistis. Nihil reperietis quod non fuerit & figuris Veteris Testamenti designatum, & à Prophetis prædictum. Promissus erat ex stirpe David, eque tribu Juda, ex oppido Bethlehem. De loco natali videte an obscure vaticinatus sit Micheas: *Et tu Bethlehem Effrata, parvulus es in millibus Juda: Ex te egredietur qui mihi sit dominator in Israel, & egressus ejus ab initio à diebus æternitatis.* Hoc futurum antequam fieret intelligebant Scribæ, qui sciscitanti Herodi incunctanter responderunt: Messiam in civitate Bethlehem nasciturum. Atque hîc constat Jesum per occasionem Cæsareæ descriptionis esse natum. Rem nobilitavit Herodis sævitia. Scitis autem illum vulgo non Bethlehemitam, sed Nazarenum habitum, & Galilæum, quod in Nazareth educatus sit, usque ad adultam ætatem, illicque una cum parentibus diu versatus, adeo ut & crucis titulus inscriptionem habuerit Jesu Nazareni. Ne istud quidem indictum est Prophetis, qui subinde notant eum nomine sancti, & sancti sanctorum, quod esset unice consecratus Domino, non tantum juxta legem communem primogenitis masculinis, secundum quam & ipse delatus est in Templum à parentibus, ac Domino consecratus, verum etiam peculiari quadam prærogativa supra mortales omnes. Videbat hunc Nazaræum Jacob oculis corporis cæcutiens, sed oculis fidei perspicax, quum benediceret Joseph, qui Christi typum gerebat: *Fiant*, inquit, *in capite Joseph, & in vertice Nazaræi inter fratres suos.* Quicquid

quid enim Lex Mosaica juxta carnem præscribit de
Nazaræis consecrandis, hoc juxta spiritualem intelli-
gentiam in Christo completum est. David autem
Psal. 131. Deus sic loquitur in Psalmis: *De fructu ventris tui*
Esaia 11. *ponam super sedem tuam.* Rursus ante hunc Esaias:
*Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus
adscendet, & requiescet super eum Spiritus Domini.*
Constat autem Mariam fuisse de tribu Juda ac fami-
lia David: nec hoc latuit Pharisæos, qui rogati à
Jesu, prius quam pateretur, cujus filius esset futu-
rus Messias, incunctanter responderunt: David. Pro-
pheta prædixit eum nasciturum è virgine. Sic enim
Esaia 7. vaticinatus est Esaias: *Propter hoc dabit Dominus ipse
vobis signum: Ecce virgo concipiet, & pariet filium,
& vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Prædixit idem te-
Dan. 2. ctius Daniel, enarrans quid sibi vellet lapis abscissus
de monte sine manibus, qui comminuit prodigiosam
illam Statuam, ex auro, argento, ære, ferro, lu-
toque conflatam: moxque crevit in montem ingen-
tem, qui spatio suo occupavit omnia regna mundi,
Siquidem Christus citra virilem operam natus de vir-
gine conteret omnia regna mundi, suaque doctrina
totum terrarum orbem occupabit. Nimirum hoc
præsentiebat afflatus Ezechiel, quum describeret
Templi portam orientalem, per quam ingressa est
Ezech. 44. majestas Domini, de qua sic loquitur: *Porta hæc
clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit
per eam: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est
per eam, eritque clausa principi.* Quum auditis tem-
plum Dei, agnoscitis uterum Mariæ Spiritu San-
cto consecratum. Quum auditis portam orienta-
lem, nonne agnoscitis claustrum virginei pudoris,
quod nec vir ingrediens, nec Filius Dei ingrediens
aut egrediens violavit? Hæc est autem porta orien-
talis, de qua processit lux illuminatura mundum u-
niversum. Hoc mysterium tametsi nondum vulga-
tum est apud Judæos, tamen ignotum non est his,
qui cum Maria matre Jesu, cumque hujus sponso
Joseph familiariter vixerunt. Is enim adhibitus est
testis certissimus hujus arcani, quod suo tempore
per orbem universum celebrabitur, virginem absque
ullo exemplo, ex afflatu divini Spiritus peperisse
puerum, utriusque naturæ, divinæ & humanæ par-
ticipem. Quod si vobis incredibile videtur Deum ex
homine nasci: considerate quid prædixerit Prophe-
Bar. 3. ta Baruch de filio, quem Deus, misertus humani
generis, in hoc misit in terras, ut errantibus ac cæ-
cutientibus ostenderet viam salutis: *Hic est*, inquit,
*Deus noster, & non æstimabitur alius ab eo: Hic ad-
invenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Ja-
cob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris
visus est, & cum hominibus versatus est.* Daniel au-
tem etiam nativitatis tempus supputatum hebdoma-
dibus indicat, si quis curiosius excutiat. Sed multo
ante hunc Patriarcha Jacob, jam morti vicinus, &
afflatus fatidico Spiritu, vaticinatus est hunc in mo-
Gen. 49. dum: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de
femore ejus, donec veniat qui mittendus est: & ipse
erit exspectatio gentium.* Jam Judæorum omnis regio
Romanis Cæsaribus serviebat. Judæa Regem habe-
bat Herodem alienigenam. Ea res satis arguebat jam
venturum Messiam, si quis scrutatus fuisset prophe-
tias. Quod autem adjecit, *& ipse erit exspectatio gen-
tium*, quanquam olim erit dilucidius, tamen jam
tum in ipsa nativitate patuit. Mox enim à partu vir-
ginis, accurrunt ductu stellæ tres Magi cum mune-
ribus, novum Regem adoraturi. Nec hoc futurum
tacuerat vox Prophetarum, sic enim ait Esaias: *An-
Esaia 7. tequam sciat puer reprobare malum & eligere bonum,
accipiet spolia Samariæ & Damasci adversus Regem
Assyriorum.* Dum enim puer adhuc tres Magos ad
se pertrahit stellæ ductu, & ex idololatris facit ado-
ratores Regis Regum, nonne accepit spolia Samariæ,
quæ cultura simulacrorum infamis erat? Damascus
enim olim Arabiæ deputabatur, antequam ex distin-

A ctione Syriarum transcriberetur in Syrophœnicen.
Abundat autem Oriens odoribus, unde ex suis opi-
bus Magi depromserunt thus & myrrham: deprom-
serunt & aurum, de quo nec prophetia tacuit. Sic
enim loquitur Esaias: *Omnes de Saba venient, au-* Esaia. 60.
*rum & thus deferentes, & laudem Domino annuncian-
tes.* Meminit & Psalmi prophetia: *Et dabitur illi de
auro Arabiæ.* Rursus alibi: *Reges Arabum & Saba do-* Psalm. 71.
na adducent. Nam in illis Regionibus plerunque re-
rum summa penes Magos, hoc est, sapientes esse so-
let. Porro nomine Regis Assyriorum denotatus est
Rex impius Herodes, qui ad nuntiatum Messiæ ex-
ortum perturbatus est, & à Magis elusus. Sequuta
B est cædes infantium in finibus Bethlehemiticis, nec
hoc tacuerant prophetiæ, sic enim cecinit Hiere- Hier. 31.
mias: *Vox in excelso audita est lamentationis, luctus
& fletus, Rachel plorantis filios suos, & nolentis consola-
ri super eis, quia non sunt.* Sic enim expressit lamen-
ta matrum deplorantium lanienam infantium suorum.
Porro locum obscure denotavit nomine Rachel, cu-
jus sepulchrum haud procul abest à Bethlehem. An-
geli admonitu subductus est in Ægyptum, rursus il-
linc reductus est ejusdem Angeli admonitu, nonne
prædixerat & hoc Oseæ prophetia? *Ex Ægypto vo-* Osea. 11.
cavi filium meum. Jam antequam auspicaretur præ-
dicandi munus à Patre delegatum, nonne præcursor
C Joannes testificatus est illum mox adventurum, &
jam venientem digito commonstravit populo Judæo-
rum? An non id quoque futurum dilucide prædixe-
rat Esaias? *Vox clamantis in deserto, parate viam Do-* Esaia. 40.
mini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.
Certe vidistis Joannem in deserto prædicantem, au-
distis hoc vaticinium de se prædictum agnoscentem.
Ac ne de baptismo quidem tacuit prophetia. Jam
quod prædicationem suam auspicatus est, non Hie-
rosolymis, sed in Galilæa, nonne satis dilucide præ-
dixit Esaias? *Terra Zabulon, & terra Neptalim,* Esa. 9.
*juxta viam maris trans Jordanem Galilææ gentium,
populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam,
D sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.*
Constat autem Capernaum, ubi primum habitabat
Jesus quum prædicaret, esse in confinio Zabulon &
Neptalim, civitatem littoralem. Nec dissimulatum
est doctrinæ genus, quo frequenter apud populum
utebatur, parabolarum ænigmatis involvens senten-
tiam. Sic enim habet Psalmus Azaph: *Aperiam in* Psalm. 77.
parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Por-
ro fore qui doctrinæ ipsius reclamarent, omnia tum
dicta, tum facta illius calumniantes, prædixit Esaias:
Audite audientes & nolite intelligere: & videte visio- Esa. 6.
*nem & nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, &
aures ejus aggrava, & oculos ejus claude, ne forte
E videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde
suo intelligat, & convertatur, & sanem eum.* De his
queritur & alibi: *Domine quis credidit auditui nostro?*
Quin etiam de miraculis, quæ vidistis eum edentem,
nonne palam prædixerant oracula Prophetarum?
Nonne sic loquitur Esaias? *Vere languores nostros* Esa. 53.
ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit. Quod enim
mali genus ille non profligavit à miseris? Rursus
idem apertius etiam ita prædicat: *Dicite pusillani-* Esa. 35.
*mes, & nolite timere. Ecce Deus vester ultionem ad-
ducet retributionis, Deus ipse veniet, & salvabit vos.
Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum
patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, & aper-
F ta erit lingua mutorum.* An non vidistis oculis ve-
stris hæc, & his etiam majora patrantem Jesum?
Audistis ipsum agnoscentem hanc prophetiam de se
proditam, quum ab Joanne missi discipuli percun-
ctarentur eum, utrum ipse esset exspectatus ille Mes-
sias, an alius esset exspectandus, respondit: *Eun-* Matt. 11.
tes, inquit, *renuntiate Joanni quæ audistis & vidi-
stis: Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundan-
tur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes Evan-
gelii læto nuntio exhilarantur.* Quod autem his tan-
tis

tis beneficiis magis essent exacerbandi Synagogæ
Esa. 5. principes, nonne pulchre depinxit Esaias sub parabola vineæ: quæ plurimis officiis provocata, non respondit cultori suo. *Exspectavi*, inquit, *ut faceret uvas, & fecit labruscas. Exspectavi ut faceret judicium, & ecce iniquitas: & justitiam, & ecce clamor.* An non respondet oraculo prophetico parabola, quam audistis ex ipso Jesu, de vinea septa turri, ac torculari lacuque instructa, quæ vitio colonorum non reddidit fructum Domino suo? Idem notabat ficus illa, quæ nec stercoratione admota cœpit esse frugifera. Nec aliud sibi volebat parabola de semine projecto in terram malam. Conquestus
Esa. 65. est idem & alias in Prophetis: *Expandi tota die manus meas ad populum non credentem & contradicentem.* Virtuti invidebant potentes, calumniantes ea miracula geri præsidio Beelzebub. Cæterum corporis imbecillitas, humilitas conditionis, & afflictiones, quas perpessus est, offenderunt infirmos, tametsi non malos. Quum enim caperetur à Judæis, diffugerunt etiam illi duodecim electi. Videte an & istud
Zach. 9. siluerit Propheta Zacharias: *Percutiam*, inquit, *pastorem, & dispergentur oves gregis.* Accinit huic Psalmus octogesimus septimus: *Longe fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi.* Nonne Petrus cum detestatione abjuravit Dominum suum: cæteris idem facturis, si ingruisset simile periculum? Atque id fore prædixerat Christus priusquam fieret. Proditus est à Juda, qui fuit unus è numero duodecim. Considerate, an non & illud
Psalm. 54. prædixit Psalmus fatidicus: *Quoniam*, inquit, *si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique: & si is qui oderat me, super me magna loquutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu vero homo unanimis, dux meus, & notus meus.* Jam si didicistis, quod Christus Judam ad se venientem, ut osculo fallaci proderet Dominum militibus, sic affatus sit: *Amice ad quid venisti? Osculo filium hominis prodis?* nonne palam exprobravit illi Prophetæ vaticinium? Ducem eum vocat, quod hic videretur Apostolis quodammodo præfectus, quum huic esset mandata cura rerum gerendarum. Rursus alius Psalmus di-
Psalm. 40. cit etiam dilucidius: *Etenim homo pacis meæ in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.* Huic vero prophetiæ videte quam congruant verba Christi, quæ de proditore loquutus est discipulis in extrema cœna: *Qui comedit*, inquit, *mecum panem, levabit contra me calcaneum suum.*
Psalm. 37. Rursus dicit alius Psalmus: *Amici & proximi mei*
Psalm. 54. *adversum me appropinquaverunt & steterunt.* Item alius: *Molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula.* An non est sermo oleo mollior: *Ave Rabbi:* dictus cum osculo? An non jaculum erat toxico lethali infectum: *Ipse est, tenete eum?* Ex ipsius Apostolis audire potuistis, & si nondum audistis, licebit discere. Judas stipulatus est à Pontificibus & primoribus triginta argenteos, qua funesta pecunia mox emtus est ager ad sepulturam pauperum. Utrumque prædixit Propheta. De pretio sic vaticina-
Zach. 11. tus est è vatibus quidam: *Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt ex filiis Israel, & dederunt eos in agrum figuli.* His ita peractis, Judas sero pœnitens suspendit sese, minuens numerum duodecim electorum, ac locum faciens in album Apostolorum surrogando. Nec hoc
Psalm. 108. tacitum est à Prophetis. Sic enim habet Psalmus mysticus: *Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea, & episcopatum ejus accipiet alter.* Impium autem illud concilium de occidendo Jesu celebratum in domo Cajaphæ summi Pontificis per Scribas, Pharisæos, primores, & his juratos populares, videte an non hoc etiam vaticinio Psalmi pro-
Psalm. 2. ditum sit, qui dicit: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus.* Auditis *gentes*, & scitis per cohortem Pilati crucifixum: Auditis *populos*, & agnoscitis Judæorum promiscuam multitudinem clamasse: *Crucifige, crucifige:* Auditis *Reges*, & agnoscitis Pilatum Cæsaris nomine præfectum Judææ, cujus sententia damnatus est Jesus: Auditis *Principes terræ*, & intelligitis primores Judaici populi, qui non intelligentes Legem spiritualem, terrena quærebant: & dum ab his avelli nolunt, cœlorum Regem occiderunt. Comminatur his & Esaias: *Væ*, inquit, *animæ ipsorum, quia cogitaverunt cogitationem pessimam adversus seipsos, dicentes: Alligemus justum quia inutilis est nobis.* Ductus est veluti reus in judicium. Dixit & hoc Esaias: *Stat ad judicandum* *Esa.* 3.
Dominus, & stat ad judicandos populos. Dominus in judicium veniet cum senioribus populi sui & principibus ejus. Judicatus est Jesus in domo Cajaphæ à primariis Sacerdotibus, Scribis, Pharisæis, & populi primoribus. Rursus apud prætorium Præsidis, populi clamore condemnatus est: *Tolle, tolle, crucifige.* Sed dum judicatur Dominus, ipsi judicati sunt, prodita modis omnibus illorum detestabili iniquitate. In ipsos pronuntiavit sententiam Pilatus: *Ego immunis sum à sanguine justi hujus, vos videritis.* Ipsi adversum se pronuntiarunt, clamantes: *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros.* Deplorat has impias adversus Christum machinationes & Hieremias: *Vidisti*, inquit, *Domine iniquitatem* *Thren.* 3.
illorum adversum me, judica judicium meum. Vidisti omnem furorem eorum, universas cogitationes eorum adversum me: audisti opprobrium eorum Domine, omnes cogitationes adversum me, labia insurgentium mihi, & meditationes eorum adversum me tota die, sessionem & resurrectionem eorum vidi. Nonne hic plane depingit consultantes Sacerdotes & primores, quomodo Jesum dolo occiderent, venantes falsa testimonia, quibus innocentem opprimerent, objicientes blasphemiam, præjudicio condemnantes eum, considentes veluti judices, rursus surgentes, ut eum accusarent apud Præsidem. Scelerata sessio, sceleratior resurrectio. Quod autem illorum odio non suffecerit quævis mors, sed delecta sit omnium probrosissima simul & durissima, testatur Hieremias, *Hierem.* 11.
Christi personam gerens: *Tu autem Domine demonstrasti mihi & cognovi, tu ostendisti mihi studia eorum, & ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur amplius.* Siquidem hoc erat Pharisæorum consilium, ut Jesu nomen accusati, damnati, inter notorios maleficos suspensi, aut prorsus aboleretur, aut inter exsecrabilia detestabiliaque deputaretur. Jam illud in mentem veniat, Christum hæc ante mortem prædixisse vobis, quod esset tradendus in manus gentium, quod reprobandus, quod illudendus, quod flagellandus, quod crucifigendus, & agnoscitis nihil horum temere, fortuitove gestum. Apud Annam & Caipham Judæi per falsos testes intenderunt illi crimen blasphemiæ, quo non aliud est atrocius. Designatum est hoc in Joseph, quem fratres invidia conjurati detulerunt de crimine pessimo. Apud judices aut nihil, aut perpauca respondit, quum nihil esset in eo criminis, quia mori decreverat pro salute mundi. Putate hoc fortuito gestum, nisi palam id prædixit Esaias: *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit* *Esa.* 53.
os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. Huic quam congruit Psalmi vaticinium: *Ego* *Psal.* 37.
autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, nec habens in ore suo redargutiones, quoniam in te Domine speravi. Jam enim venerat tempus, ut semet ad omnem ignominiam exponeret, absolutum exemplum tolerantiæ suis editurus: vinctus est, cæsus

sus est alapis & colaphis, flagellatus est, consputus
est. Ludibrii causa chlamydem purpuream indutus
est, spinea corona coronatus: ab Herode spretus,
ignominiæ gratia remissus est in alba veste, misera-
bili specie productus est ad populum, Barrabas illi
prælatus est. Hæc quoniam volens passus est pro
salute mundi juxta Prophetarum vaticinia, non de-
buit vobis gignere desperationem, sed potius adde-
re spem. An non hæc deplorat Hieremias, dicens:
Thren. 4. *Spiritus oris nostri, Christus Dominus. Captus est in
peccatis nostris, cui diximus: In umbra tua vivemus*
Thren. 3. *in gentibus.* Audite rursus eundem lamentantem:
Dabit, inquit, *percutienti se maxillam, saturabitur
opprobriis.* In concilio Judæorum alapa cæsus est à
servo Pontificis. A cohorte Pilati & alapis, & co-
laphis, & arundine percussus est, nec repugnavit.
Psalm. 128. Nunc audite Psalmi vaticinium: *Supra dorsum*, in-
quit, *meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt*
Esa. 50. *iniquitatem suam.* Concinit huic sacer Esaias: *Do-
minus*, inquit, *Deus aperuit mihi. Ego autem non
contradico, retrorsum non abii. Corpus meum dedi
percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem
meam non averti ab increpantibus, & conspuentibus
in me.* Jam quum legitis ejusdem Prophetæ vatici-
nium in alio loco, nonne videmini videre Christum
ipsum, flagellatum, consputum, coronatum spinis,
chlamyde amictum, exhibitum populo Judæorum
Ibidem 53. ludibrii gratia? Sic enim scribit: *Non est ei species,
neque decor. Et vidimus eum, & non erat aspectus,
& desideravimus eum despectum, & novissimum viro-
rum, virum dolorum & scientem infirmitatem. Et
quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec
reputavimus eum: vere languores nostros ipse tulit, &
dolores nostros ipse portavit, & nos putavimus eum
quasi leprosum & percussum à Deo, & humiliatum,
ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras,
attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis no-
stra super eum, & livore ejus sanati sumus.* Proinde
Psalm. 21. de se loquitur in Psalmo mystico: *Ego autem sum
vermis & non homo, opprobrium hominum, & abje-
ctio plebis.* Nec de spinea corona siluerunt Scriptu-
Gen. 3. ræ mysticæ. Siquidem primo Adæ dictum est: *Ma-
ledicta terra in opere tuo. Quum exercueris eam,
spinas & tribulos germinabit tibi.* Quod terra erat
Adæ priori, hoc Judaicus populus fuit Adæ secun-
do, tot modis culta, tot beneficiis lacessita, ut pro-
duceret fructum bonum, spinas produxit cultori suo.
Christus autem erat Sponsus Ecclesiæ, quemadmo-
dum audistis & Joannem testificantem, filius autem
Synagogæ parricidæ. Itaque in mystico Epithala-
mio, pater evocat omnes ad hoc crudele spectacu-
Cant. 3. lum sponsi spinis coronati: *Egredimini*, inquit, *filiæ
Sion, & videte Regem Solomonem in diademate, quo
coronavit illum mater sua in die desponsationis illius,
in die lætitiæ cordis ejus.* Nimirum ille sponsus erat
vehemens amator, qui suo sanguine lavit sponsam
suam, sibique vinculo indissolubili junxit. Atque hic
erat ille desponsationis dies, quem desiderio deside-
raverat, sic ut amanti omnis mora longa videretur.
Quum Præses nihil non faceret, ut Jesum absolve-
ret, principes Judæorum una cum populo parrici-
dalibus & efferatis vocibus succlamabant: *Tolle, tol-
le: crucifige, crucifige.* Vide quam hoc non tacuerit
Hierem. 12. Hieremias, sub persona Christi loquens: *Reliqui do-
mum meam, dimisi hæreditatem meam, dedi dilectam
animam meam in manus inimicorum ejus. Facta est
mihi hæreditas mea, quasi leo in sylva dedit contra me
vocem.* Quicquid autem in illum factum est per
ignominiam, hoc ille vertet in suam gloriam. He-
rodes remisit illum ad Pilatum, amictum alba veste,
& gentium populus amplectetur olim Sacerdotem.
Cohors militum induit eum chlamyde purpurea, ad-
diderunt arundinem sceptri vice, imposuerunt coro-
nam è spinis contextam. Pii agnoscent & adorabunt
Regem suum, etiam sic vincentem ac triumphan-

A tem. Colludunt Herodes ac Pilatus, Jesum inter
sese veluti sphæram mittentes. Sed interim fiunt a-
mici, qui prius odio mutuo dissidebant, sic quoque
commendantes conciliatorem & pacificatorem omni-
um quæ in cœlis, quæque in terris, de quo vatici-
natus est Job: *Dominus reconciliat corda Principum
terræ.* Jam mihi rursum spectaculum illud cogita-
tione vobis renovate, quod nuper vidistis oculis,
Jesum exeuntem ad supplicii locum, & humeris suis
bajulantem crucem. Nonne significarat hoc futu-
rum, quum frequenter apud discipulos ac multitu-
dinem diceret? *Qui non tollit crucem suam & sequi-
tur me, non est me dignus.* Videlicet hoc erat sce-
B ptrum Regis Judæorum, hoc est, omnium confi-
tentium: quod Esaias vidit olim in humeris ejus,
quum diceret: *Et principatus ejus super humerum ejus.* Esai. 9.
Hujus typum exhibebat ante tot secula Isaac, fa-
scem lignorum bajulans sibi mactando in holocau-
stum. Salvus est nobis Isaac, tantum aries macta-
tus est, hoc est corpus Jesu, quod solum mori po-
terat, sed mox revicturum. Occisus est autem ex-
tra civitatem. Significarat hoc futurum ipse Chri-
stus parabola de colonis, qui filium ejectum è vinea,
occiderunt. Sed multo ante significavit hoc Moses,
qui, ut in Levitico legitis, vitulum, qui immolaba-
tur pro peccatis populi, jussit efferri extra castra,
C atque ibi comburi. An non extra Hierusalem, jux-
ta allegoriam exustus est Jesus, qui totus accensus
inæstimabili caritatis igne erga genus humanum, se-
met totum impendit? Quum videretis Jesum pen-
dentem in sublimi ligno, nonne vobis veniebat in
mentem serpens ille mysticus, quem olim Moses sus-
pendit in stipite, saluti futurum omnibus morsis à
serpentibus, si modo in eum intenderent oculos?
Oculus hominis est fides. Hunc quisquis intenderit
in Jesum crucifixum, illico salvus erit. Prædixit
autem Moses & illud futurum, ut Judæi conspican-
tes Jesum pendentem in cruce, qui sua morte vitam
dabat omnibus, non crederent tamen illi. Sic enim
D loquitur in Deuteronomio: *Et erit vita tua pendens* Deut. 28.
*coram oculis tuis. Timebis nocte & die, & non cre-
des vitæ tuæ.* Vidistis pendentem inter duos latro-
nes medium, & non agnoscitis prophetiam quæ di-
xit: *Et cum iniquis deputatus est?* Vidistis medio die Esai. 53.
noctem subito obortam ab hora sexta usque ad ho-
ram nonam. Christus ipse se prædicavit esse lucem
mundi, & significavit instare noctem, quum tollen-
dus esset è mundo. An non hoc dilucide prædixit
Amos? *Et erit in die illa, dicit Dominus: Occidet Sol* Amos. 8.
meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis.
Nec tacuit hac de re Zacharias, quum ait: *Et erit* Zach. 14.
*in die illa, non erit lux, sed frigus & gelu, & erit dies
E una quæ nota est Domino. Non dies, neque nox, in
tempore vesperi erit lux.* Erat dies notus Domino,
quem Judæi non agnoverunt. Dies non erat, quia
sub meridiem nox oborta est: non erat nox, quo-
niam ab hora nona rediit lux. Frigus autem & ge-
lu erat in animis discipulorum diffugientium ac de-
sperantium, inter quos erat Petrus, qui Dominum
etiam abjuravit, dum frigore correptus ad impiorum
prunas calescit. Conferte jam quæ facta sunt Chri-
sto in cruce pendente, sitienti porrectum est vinum
myrrhatum, & acetum, quemadmodum & in cru-
cem tollendo obtulerant vinum myrrhatum. An non
istud perspicue prædixit Psalmi vaticinium? *Dede-* Psalm. 69.
F *runt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt
me aceto.* Audistis Pharisæos ac primores veluti vi-
ctores insultantes pendenti, & inter cætera convitia
hoc quoque objicientes: *Dixit se filium Dei, confi-
sus est in Domino, liberet eum nunc si vult eum.* Vi-
dete quam vaticinium Psalmi non solum rem ipsam
prædixerit, verum etiam ipsa impiorum verba retu-
lerit: *Ego autem*, inquit, *sum vermis & non homo*, Psalm. 22.
*opprobrium hominum & abjectio plebis. Omnes viden-
tes me deriserunt me, locuti sunt labiis & moverunt*

caput. Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, quoniam vult eum. Vidistis agnum ab Esaia prædictum, obmutescentem ad omnia probra, atque etiam deprecantem pro mortis auctoribus, dum clamaret: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Psal. 108. Jam videte an non & hoc prædixerit: *Loquuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam.* Vidistis eum clavis affixum cruci, nudum pendere distento corpore. Audite nunc vaticinium Psal. 21. dilucidum: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea.* Vidistis milites inter se partientes vestimenta crucifixi Jesu. Sequitur & istud in vaticinio Psalmi: *Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Reliquas vestes inter se partiti sunt: pro tunica inconsutili, quoniam dissui non potuit, sortibus est certatum. Audistis illum jam expiraturum ingenti voce dixisse, *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, declarantem Psalmi vaticinium de morte sua fuisse loquutum. Vidistis duobus latronibus frangi crura, Jesu crura non fuisse fracta, ut hoc quoque signo declararet sese esse agnum paschalem verum, cujus sanguis liberavit omnes, qui credunt, ab æterna Exod. 12. morte, de quo præceptum est in Exodo: *Os illius non confringetis.* Potuistis & illud animadvertere, quod diversis rationibus vicit præsidia mundi & Satanæ. Simplicitate vicit astutiam, mansuetudine superavit ferociam, humilitate vicit gloriam, comitate vicit superbiam, ita infirmitate vicit potentiam Satanæ. Quid enim imbecillius moriente? Et tamen hæc imbecillitas quantum habuit robur, vidistis. Conspexistis obscurari Solem, concuti terram, dissilire saxa, dehiscere monumenta, scindi velum Templi. Hæc nimirum declarabant præcipuum illius robur, quo devicit Diabolum, ac mundum, in morte fuisse expeditum: prædixerat & hoc Psalmus mysticus, dicens: *Dicite in nationibus, regnavit à ligno* Abac. 3. *Deus.* Nec id tacuit Abacuc Propheta: *Splendor ejus ut lux erit. Cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus, ante faciem ejus ibit mors. Egredietur Diabolus ante pedes ejus.* Auditis cornua crucis, cujus infirmitas fefellit hujus mundi principem. Absconderat enim illic Dominus Jesus virtutem cœlestem, ut Diabolum opprimeret. Triumphabat mortem, ac Satanam traduxit & ostentui fecit. Prædixerat hoc futurum & ipse priusquam moreretur: *Quum exaltatus fuero à terra, omnia pertraham ad me.* Significavit idem obscuriore quidem ænigmate Moses morti vicinus. Quum enim benediceret tribubus singulis, ac ventum esset ad Joseph, qui typum gerebat Chri- Gen. 49. sti, ait: *Quasi primogeniti tauri pulchritudo ejus, cornua Rhinocerotis, cornua illius, in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terræ.* Sic visum est divinæ sapientiæ, ut Christus per cornua crucis subigat mundum universum. Nec de sepultura tacuere Prophetæ. Sic enim scribit Hieremias, Christi personam Thren. 3. repræsentans: *Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.* Scitis enim illum sepultum in lapideo sepulchro, & ostium monumenti ingenti saxo fuisse occlusum, ne quis tolleret corpus defuncti. Die Parasceves sub vesperam conditus est in sepulchro, sabbato illic requievit: nimirum jam perfecto opere salutis humanæ. Considerate an non Esa. 57. & hoc prædixerit prophetia: *A conspectu*, inquit, *iniquitatis ablatus est justus, & erit in pace locus ejus.* Usque ad mortem passus est se contrectari ab impiis. A morte à nullo contrectari voluit, nisi ab amicis, nec ulli se posthac præbebat conspiciendum nisi amicis: obscuram hujus rei significationem dederat vetus prophetia Patriarchæ Jacob, qui de Juda, Gen. 49. imo de Christo sic vaticinatur moriturus: *Accubuisti ut leo, quis suscitabit eum?* Porro quemadmodum mori voluit ac sepeliri, ita non fore ut in sepulchro computresceret, sed brevissimo tempore illic commoratus revivisceret, nonne palam à Prophetis prædictum est? Nonne sic loquitur Spiritus Sanctus in Psalmo decimo quinto? *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Nulla aromata, nulla unguenta hoc præstant, ut nunquam putrescat corpus exanime, quum etiam aromata ipsa absumat ætas, quæ consumit & sepulchra, quamvis marmorea. Sed hoc præstat resurrectio, quæ confert immortalitatem. Cæterum totam hujus rei figuram nonne repræsentavit olim Jonas Propheta? Illi imputata est tempestas, & ne perirent omnes, ille præceps datus est in mare, quo jactura unius placaretur tempestas omnibus exitium minitans. Christus pro salute omnium mortuus est, ut expiaret omnium peccata. Jonas absorptus est à ceto, è cujus ventre redditus est die tertio præter omnium exspectationem. Christus conditus est in monumento, unde promisit sese proditurum tertio die. Promisit enim Judæis, petentibus signum è cœlo, signum Jonæ Prophetæ, seque ad illius exemplum emicaturum tertio die è latebris terræ. Quoties autem inculcavit hoc suis discipulis, se moriturum, ac tertio die revicturum? Prædixerat hoc Osee Propheta: *Vivificabit*, inquit, *nos post* Osee 6. *duos dies, in tertio die suscitabit nos.*

Quum igitur videritis hactenus omnia congruere, figuras Legis, vaticinia Prophetarum, prædictiones ipsius Christi, denique rerum eventus, quo pacto nunc veluti dormitantes ac somniantes diffiditis, ac non potius ex præteritis colligitis futura? Prædixit se tradendum gentibus, alligandum, flagellandum, illudendum, crucifigendum. Nihil horum non evenit. Vidistis & creditis, sed idem prædixit se tertio die revicturum, & aliquot dies sese ostensurum non mundo, sed discipulis. Cur igitur diffiditis his, quæ dicunt, se ex Angelis cognovisse quod resurrexisset? Adeone vos offendit mortui corporis infirmitas, ut nunc despondeatis animum, quasi interierint omnia illa magnifica promissa, de regno, de potestate cœli ac terræ tradenda Filio, de adscensu in cœlum, ac reditu ad Patrem, de consessu ad dextram Patris, de propagatione Euangelii per omnes orbis nationes, de glorioso adventu sub finem mundi, de immortalitate sanctorum, de suppliciis impiorum? Imo ad harum rerum majestatem mors aperuit aditum. Sicut vidistis illum morientem ac sepultum, ita videbitis redivivum, videbitis adscendentem in cœlum. Accipietis Spiritum cœlestem, videbitis virtutem cœlestem sese proferre in hominibus humilibus & idiotis: videbitis per eosdem Lucem Euangelicam exiguo tempore radiis suis occupare totum orbem. Ac totus mundus adorabit Jesum illum hîc spretum, consputum & irrisum, ut Deo Patri æqualem, regnique consortem. Postremo genus hominum universum videbit illum in majestate Patris cinctum agminibus Angelorum, judicantem vivos & mortuos. Is dies voluit ut esset incertus omnibus. Interea nihil voluit suis esse curæ nisi regnum Euangelicum. Hæc omnia prædicta sunt à Prophetis, designata figuris Mosaicæ Legis, magna ex parte præstita: nec oportet addubitare, quin omnia suis temporibus sint exhibenda. Hic sermo Domini Jesu non tantum feriens aures discipulorum, verum etiam in animos penetrans, sic illos occupavit, ut nec viæ sentirent laborem, nec faciem loquentis agnoscerent: nec veniret ipsis in mentem, ut apud sese cogitarent: Quis est iste, cui sic in promtu sunt Scripturæ sacræ, doctrina tota ac vita Jesu, quique nos tam efficaci sermone suspendit & afficit? Hunc inter discipulos nunquam vidimus, & tamen nihil illum fugit. Amabant tantum tanquam per somnium, & Jesum ex ipso Jesu discere gaudebant. Nunquam enim discitur felicius, quam quum ille nos dignatur docere seipsum.

28 Et appropinquaverunt castello quo ibant: & ipse se finxit longius ire.

28 His aliisque fabulis itinere peracto, jam appropinquabant oppidulo, cui nomen Emmaus. Jesus autem quo magis accenderet illorum desiderium, præ se ferebat quasi nollet in Emmaunte commorari, sed longius adhuc proficisci: nam illi veluti desperantes reliquerant Hierosolymam, seque in patriam recipiebant, quum hi, qui semel vere crediderunt Christo, non habeant hîc manentem civitatem, sed perpetuo itinere properent ad illam cœlestem.

29 Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, & inclinata est jam dies. Et intravit cum illis.

29 Discipuli vero quoniam avelli non poterant à tam facundo comite, rogant, obsecrant, obtestantur: denique precibus improbis, & injecta pallio manu, recusantem compellunt, ut eam noctem apud ipsos diversaretur, jam Dominum appellantes, non quod cognoscerent esse Jesum, sed quod ex admirabili confabulatione satis conjicerent, illum non esse vulgarem viatorem. Dicebant autem: Domine præbuisti nobis hactenus jucundum & amicum viæ comitem, præbe nobis & hospitem. Cur te committis itineri longiori? Jam appetit vespera, & Sol vergit ad occasum. Merito noctem oderunt, qui diligunt Jesum: nec tamen hujus mundi noctem timere debent, qui comitem habent Jesum. Amat autem rogari ut id faciat, quod facit libenter: partim ut det promerentibus & dignis, partim ut nos doceat beneficium etiam ingerendum & obtrudendum egenti proximo. Quidam enim sic offerunt beneficium, quasi metuant ne non recuset cui defertur: & eo vultu dant, ut videantur inviti dare. Ingressus est itaque oppidum, nec gravatus est illorum uti hospitio. Illi læti tanto hospite, quum exhibuissent quicquid gratis hospitibus solet exhiberi, apparaverunt & mensam, proque sua tenuitate quod habebant, apposuerunt. Frugalis erat apparatus, sed ante omnia vultus accessere boni, animo sincerissimo respondentes.

30 Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis.

30 Posteaquam autem Jesus accubuisset cum illis, accepit panem, benedixit, fregitque, deinde porrigebat illis. Hunc morem quoniam sciebant esse Christo peculiarem, ut ante cibum ageret gratias Patri, deinde suis manibus fractum partiretur in discipulos, duo discipuli velut expergefacti cœperunt cogitare de Jesu.

31 Et aperti sunt oculi eorum, & cognoverunt eum: & ipse evanuit ex oculis eorum.

31 Mox sublato impedimento, quod hactenus obstiterat quo minus agnoscerent eum, agnoverunt illum esse Jesum. Dumque subitus quidam stupor corripit illorum animos, Jesus evanuit ex illorum conspectu. Paulatim enim ac parce faciebat sui corporis copiam à morte, vel quod imbecillitas humana non ferret redivivi corporis majestatem, vel ut sensim assuescerent carere corporis conspectu, quod mox esset abducendum, quo jam amarent illum juxta spiritum. Porro non agnoscunt Jesum nisi in domo, quæ est Ecclesia: non agnoscunt nisi ipso porrigente panem sermonis Euangelici. Is enim aperit oculos, quibus agnoscitur Jesus. In via fregerat, ac porrexerat illum panem mystice, quum illis aperiret Scripturas. Et quod illic fecerat juxta spiritum, post corporali signo renovavit. Sublato corpore Jesu, jam melius illum videbant, quam tum quum esset corpore præsens. Tenebantur oculi, quia non credebant. Nunc absentem vident oculis fidei.

32 Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas?

32 Post abitum Jesu, ipsi inter sese non desinunt de Jesu confabulari, dicentes: Qui factum est, ut tam sero agnosceremus Dominum? Somnus quidam habebat animos nostros: benedictio, fractus ac porrectus panis primum excussere somnum: sed nisi dormitassemus, poteramus vel ex illius pariter colloquio conjicere, ipsum esse Jesum, qui nobis de Jesu tam multa tam mirabiliter disserebat. Nonne quum nobis familiari colloquio per viam exponeret è Scripturis, figurarum & prophetiarum ænigmata, sensimus admirabilem quendam ardorem animi, qualem non solet gignere in auditorum animis Scribarum & Pharisæorum oratio? Sed talis esse solet oratio Domini Jesu his, qui simpliciter audiebant. Pungebat, afficiebat, rapiebat, urebat, inflammabat, relinquebat scintillas & aculeos quosdam in animis auditorum.

33 Et surgentes eadem hora regressi sunt in Ierusalem: & invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant,

33 Quumque uterque alteri fassus esset se pariter affectum fuisse, nec jam dubitarent, quin ille esset Jesus à morte redivivus, continuo reliquerunt Emmauntem, tametsi jam vergente die: magnaque celeritate redierunt Hierosolymam, ut tanti gaudii reliquos quoque discipulos redderent participes, mutuaque collatione fides omnium confirmaretur. Sic enim Dominus cupit sua munera propagari inter homines, ut mutuis officiis & gliscat inter ipsos caritas, & crescant merita, quæ remuneretur Deus. Lenti erant, quum relinquerent Hierosolymam: quoniam Jesus confabulator & fallebat viæ tædium, & eximebat hospitii desiderium. Sed aviditas & renuntiandi quæ contigerant, & cognoscendi vicissim quid aliis accidisset, redeuntium pedibus addidit alas.

34 Dicentes: Quod surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni.

34 Ubi ventum est eo, offenderunt undecim Apostolos, (jam enim Judas decesserat numero duodecim) aderant autem cum his & alii complures discipuli, qui non exspectata narratione duorum, ultro gaudio gestientes indicabant illis, quod post incertam spem, quam mulieres omnium primæ fecerant de Domini resurrectione, compertum esset eum vere resurrexisse. Nam apparuerat & Simoni Petro. Hujus oratio, quoniam inter Apostolos primas tenebat, plus habebat fidei apud discipulos quam sermo muliebris. Hunc enim primum Dominus Jesus consolari voluit, & confirmare sua præsentia, quem sciebat præter commune diffidentiæ malum, etiam abjurati Domini conscientia gravari.

35 Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via: & quomodo cognoverunt eum in fractione panis.

35 Hoc nuntio læti duo discipuli vicissim & ipsi narrant, quemadmodum proficiscentibus Emmauntem adjunxerit sese ipsis quidam ignotus specie viatoris, qui per occasionem multa commemorasset de Jesu, repetens ex Mosi litteris ac Prophetarum, quicquid de Jesu prædictum esset: simulque commemorans, quid evenisset, & eventurum esset in posterum: nec prius agnovissent illum, quam ex peculiari consuetudine benedicendi, frangendi, & porrigendi panem.

36 Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, & dicit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere.

36 Dum hujusmodi sanctis colloquiis sese vicissim consolantur, & exhilarant, quibusdam credentibus, quibusdam etiamnum dubitantibus, ingressus est subito Dominus Jesus foribus clausis: nec visus est advenire, sed repente constitit in medio illorum. Sic enim apparent Angeli subito, cum volunt, conspicui: rursum subito, quum libet, evanescentes. Quemadmodum autem boni Spiritus quum apparent, ne quid conturbetur imbecillitas humanæ naturæ, consueverunt blando alloquio terrorem eximere: ita Dominus quoniam & subitus, & profunda jam vespera sese conspicuum reddidit, blanda salutatione compellat illos, dicens: *Pax vobis, ego sum, nolite timere.*

37 Conturbati vero, & conterriti, existimabant se spiritum videre.

37 Hæc oratio quanquam merito debebat omnem propulsare formidinem, tamen erat tanta quorundam discipulorum imbecillitas, uti metu exanimati atque expavefacti, non crederent esse Jesum, sed existimarent sese videre Spiritum. Viderant paulo ante mortuum ac sepultum: videbant illum non ingressum per ostium, sed subito apparuisse. Itaque non potuerunt sibi persuadere, corpus esse Jesu quod videbant, sed Spiritum. Vulgus enim narrat hujusmodi fabulas, spiritus defunctorum nonnunquam apparere quibus volunt, ac speciem quidem quandam corporum exhibere mortalium oculis, cæterum non habere solidum ac verum corpus. In hac sententia erat Thomas, qui negarat se fidem habiturum discipulis, narrantibus quod vidissent Dominum, nisi digitis immissis in latus explorasset omnia vestigia clavorum & lanceæ. Nec aliud sensisse videntur cæteri discipuli.

38 Et dixit eis: Quid

38 Jesus igitur ut certam fidem faceret omnibus se

turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra?

& vivum esse, & verum gestare corpus: nec aliud corpus, quam quod ante gestaverat, ait illis: Quid adhuc velut spectrum expavescitis, quum me conspiciatis oculis & formam agnoscatis, quum audiatis vocem vobis notam ac familiarem? Et tamen adhuc diffidentiæ cogitationes oboriuntur animis vestris, quales solent vulgo venire in mentem.

39 Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum: palpate, & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.

39 Satisfacite omnibus sensibus vestris, contemplemini manus & pedes, habent manifesta vestigia clavorum: contrectate latus, habet lanceæ vulnus. Palpate corpus, admovete oculos, & desinite suspicari Spiritum. *Spiritus enim nec carnem habet, nec ossa, quemadmodum conspicitis habere me.* Quod ingressus sum foribus clausis, quod quum volo conspicior, quum volo sum inconspicuus: non est præstigium, sed dos corporis jam immortalis facti. Talia erunt & vestra corpora post resurrectionem.

40 Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus, & pedes.

40 His verbis quum Jesus exemisset illis pavorem, & animos addidisset, exhibuit eis inspiciendas manus ac pedes, aperuit latus ut contrectarent manifesta vulnerum vestigia. Nam ea Dominus servare voluit, ut his argumentis apud suos assereret corporis humani veritatem: simulque & olim in extremo die exprobraret Judæis suam incredulitatem juxta prophetiam, quæ dicit: *Videbunt in quem compunxerunt:*

41 Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hîc aliquid, quod manducetur?

41 Porro quum etiam tum essent, qui nondum plane crederent esse corpus idem quod viderant mortuum, sed ebrietas quædam lætitiæ teneret illorum animos, ut nec suis oculis, nec auribus, nec manibus satis fiderent, (timemus enim nonnunquam credere, quod misere optamus esse verum, metuentes, ne nos ipsos in falsum conjiciamus gaudium, quo mox simus spoliandi) Jesus non dedignatus omnibus argumentis illorum incredulitati mederi, ne quid in nobis resideret diffidentiæ, ait: *Habetis ne hîc quippiam quod possit edi?* Nullum enim certius argumentum hominis vivi, quam cibum capere. Et ideo Dominus Jesus puellæ revocatæ in vitam jussit dari cibum, similiter & Lazaro. Non quod esuriturі simus resuscitati ad immortalitatem, sed ut discipulis suis pro tempore probaret corporis humani veritatem.

42 At illi obtulerunt ei partem piscis assi, & favum mellis.

42 Complures illic aderant discipuli, & tamen admodum exiguus erat commeatus. Itaque quod habuerunt, ferunt, partem piscis assi, & favum mellis.

43 Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.

43 Jesus autem in conspectu omnium comedit ex his quæ apposita sunt.

44 Et dixit ad eos: Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.

44 Quumque jam omnibus illorum sensibus fidem fecisset, se non esse phantasma, sed verum ac vivum hominem, eundem quem ante viderant & viventem & morientem, redit ad Scripturas sacras, quibus erat habenda fides, etiamsi sensus hominis reclamarent. Mirari, inquit, non oportet quæ videtis esse facta. Nescit mentiri Scriptura, cœlestis afflatu Spiritus prodita. Quicquid hactenus factum est, id prædictum ac præfiguratum erat in Libris Mosi, in Prophetis, in Psalmis. Nam ego sum ille, quem Mosaicæ Legis figuræ denotabant. Ego, de quo tam multa promisere sancti Prophetæ; Ego, cujus exortum, progressum & consummationem describunt Psalmi mystici. Neque minore fide præstabuntur & reliqua omnia, quæ in iisdem Scripturis prædicta sunt, de reditu in cœlum, de mittendo Spiritu cœlesti, qui vos, hoc corpusculo sublato, reddet firmiores: de Euangelio per universum orbem spargendo, de supremo fine mundi hujus. Hæc sunt, quæ vobis toties inculcavi, quum adhuc mortalis agerem inter mortales. Tum ea non insederant animis vestris, nunc non potestis addubitare, posteaquam videtis mea dicta consentire cum arcanis Scripturis, & rerum eventus cum utrisque. Hactenus pro tempore indulsi imbecillitati carnis vestræ, & crassioribus argumentis ingessi vobis rei veritatem. Posthac proficite ad spiritualem intelligentiam Scripturarum. Ibi me posthac videbitis, ibi me audietis.

45 Tunc aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas.

45 Quoniam autem mysticæ litteræ non intelliguntur, nisi Deus aperiat nobis mentem, Jesus aperuit illis oculos cordis, ut quod scriptum esset legerent, crederent & intelligerent. Non enim intelligit, nisi qui credit.

46 Et dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die:

46 Hoc, inquit, ordine visum est Patri restituere genus humanum, & quod ille decreverat, ipsius afflatu proditum est divinis libris. Idem à me prædictum est antequam fieret, nec aliter potuit evenire: quia decreta Dei sunt immutabilia, & sacræ Scripturæ tam nesciunt mentiri, quam ipse Spiritus, cujus afflatu proditæ sunt. Per mortem & ignominiam crucis iter erat ad gloriam, resurgendum erat tertio die, ut sciretis vos habere Dominum ac patronum vivum posthac non moriturum. Is relatus in cœlum, inde mittet vobis Spiritum cœlestem.

47 Et prædicari in nomine ejus pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes incipientibus ab Ierosolyma.

47 Tunc oportebit in nomine Jesu Christi prædicare pœnitentiam anteactæ vitæ, & sine Mosaicæ Legis observatione remissionem omnium peccatorum. Ea donabitur omnibus per solam fidem Euangelicam. Ego dependi pœnam omnium nomine, tantum credant & gratis assequentur innocentiam. Hæc autem oportebit prædicari, non solum Judæis, verum etiam universis mundi nationibus, sed ita ut ab Hierosolymis sumatis initium.

48 Vos autem testes estis horum.

48 In Judæa natus sum, illic edidi miracula: Hierosolymis docui, ac mortem obii. Apud hos invenietis animos jam multis modis ad fidem præparatos. His redigetis in memoriam, quæ vidistis & audistis. Meam doctrinam, quam acceptam à Patre vobis tradidi, transfundetis in illos. Reclamabit mundus vestro testimonio, quemadmodum mihi perpetuo reclamabat.

49 Et ego mitto promissum Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.

49 Sed ego, ut dixi, mittam vobis à Patre Spiritum, quem olim per Prophetas missurum esse promisit, loquens per os Johelis: *Et erit posthac, effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ.* Quem optavit & sanctus David, dicens: *Emitte Spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terræ.* Is reddet vos fortes, & invictos adversus omnia mundi terriculamenta. Idem addet eloquentiam, cui nemo poterit contradicere. Addet virtutem ad edenda miracula, ut sit efficax vestrum de me testimonium. Vos interim conquiescite, simulque congregati, sedete in hac civitate Hierosolyma, Ecclesiæ nasciturae concordiam auspicantes: vosque invicem sanctis colloquiis exhortemini, deprecantes, & gratias agentes Deo, donec è sublimi veniat ille Spiritus, qui vos instruet virtute roboreque cœlesti.

50 Eduxit autem eos foras in Bethaniam: & elevatis manibus suis benedixit eis.

50 Itaque posteaquam Jesus variis argumentis confirmasset veritatem resurrectionis suæ, adduxit discipulos suos in Bethaniam, jamque abiturus in cœlum, *sublatis manibus benedixit illis:* & in hoc Patriarcharum ac Mosi referens exemplum.

51 Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cælum.

51 Atque interea dum bene precatur suis discipulis sublatus est à terra, & in omnium conspectu ferebatur in cœlum.

52 Et ipsi adorantes regressi sunt in Ierusalem cum gaudio magno:

52 Discipuli vero procumbentes adoraverunt Dominum, oculis illum, quo ad licuit, prosequentes. Magis autem animis prosequuti sunt, posteaquam corpus oculis ademtum est. His ita gestis, reversi sunt Hierosolymam, quemadmodum præceperat Dominus. Reversi sunt autem cum ingenti gaudio. Jam enim fides excusserat omnem mœrorem, & certa spes promissorum addebat alacritatem.

53 Et erant semper in templo, laudantes & benedicentes Deum. Amen.

53 Interea frequentes erant in Templo, jam tunc Euangelicas victimas immolantes, laudibus ferentes divinam benignitatem erga genus humanum, & gratias agentes ei, qui tanta beneficia decrevisset per Filium suum gratis largiri mortalibus.

PARAPHRASEOS IN EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM

FINIS.

VER-

VERSVS MEMORIALES EVANGELII LVCAE.

Angelus hic: Bone Christe puer: Christi quoque stemma.
Dæmon tentat atrox: En Petre piscis adest.
Fratri ignosce: Gemitque Naima: Hic semina verbi:
Ibant bis seni: καὶ δέκα ἑβδομάδες.
Laxque precum: Mox fermentum: Nunc de Siloam infit:
Obstat sabbatho hydrops: perdita ovis rediit.
Quinque mali fratres: Redit unus: Stantque telonis:
Tum Christi adventus: Vinea: Benque David.
Adventus signum: Bona Christi cœna: Crucis mors:
De nece surgit: Habet membra ter octo Lucas.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI
D. FERDINANDO,
AVSTRIAE ARCHISTRATEGO, CAROLI CAESARIS GERMANO,
ERASMVS ROTERODAMVS
S. D.

Anno superiore Paraphrasim in Euangelium Matthæi, magis ex auctoritate R. D. Matthæi Cardinalis Sedunensis, quam ex animi mei judicio susceperam, Ferdinande Principum integerrime: partim quod ipsa majestas operis, religione quadam animum meum ab attrectatione submoveret: partim quod & alioqui plurimæ variæque difficultates imbecillitatem meam sibi probe conscium ab aggrediendo deterrerent. Jamque mihi videbar in totum hujus generis scriptione defunctus. Tamen nescio quo pacto rursus huc me perpulit, tum superioris audaciæ successus, tum summorum virorum auctoritas, quorum voluntati non satisfacere, mihi vehementer sit inhumanum: jussis non parere nefas quidem erat, ut Joannis Euangelium ad eundem modum explicarem. Non me fugiebat quanto etiam augustior esset hujus argumenti majestas, quod magna ex parte versatur in abditis illis naturæ divinæ mysteriis enarrandis, & hujus admirabili cum nostra commercio. Quis enim hominum vel cogitatione consequi possit, quomodo Pater Deus sine initio, sine fine semper gignat Filium Deum: in quem generans sic se totum effundit, ut ipsi nihil decedat: à quo sic nascitur Filius, ut ab eo, qui producit, nunquam recedat: rursum quomodo ab utroque procedat Spiritus Sanctus, sic ut inter omnes sit ejusdem naturæ perfectum consortium, non confusa personarum proprietate? Quis ingenio complecti queat, quo nexu summa illa & ineffabilis natura hominem sibi copularit: ut idem qui semper fuerat ex Deo vero Deus verus, homo verus ex homine nasceretur? In hujusmodi rebus explicandis, in quibus nonnunquam verbum mutasse, piaculum sit inexpiabile, ubi Paraphraseos libertas? Ad hæc, videbam mihi fore iter per loca crebris ac variis difficultatibus impeditissima, salebris interfepta, saltibus ac limis impervia, eluvionibus ac voraginibus intercisa. Nullum enim est Euangelium, unde natæ sint plures, aut operosiores de fide quæstiones: aut in quo vehementius sudatum sit ab eximiis Veterum ingeniis: denique in quo enarrando magis varient interpretes, quod ego sane non illorum tarditati vel imperitiæ, sed vel sermonis obscuritati, vel rerum difficultati tribuo. Accedebant & illæ peculiares huic negotio difficultates, quod totus fere sermo, quem Euangelista tribuit Domino Jesu, sit ænigmatis involutus: quæ si explices Paraphrasi, jam non cohærent quæ respondentur ab his, qui quod dictum erat, non intellexerant. Sic enim multa dicuntur à Domino, ut non prius intelligenda sciret, nec prius intelligi vellet, quam rerum eventus quod dictum erat explanaret. Porro quum Paraphrastæ sit, quod adstrictius est dictum, id explicare fusius, ne temporis quidem modus mihi servari potuit. Etenim quum extremam cœnam Dominus noctu legatur peregisse cum discipulis, atque inter cœnandum interim laverit suorum pedes, tamen à cœna tam prolixum sermonem habet cum suis, ut mirum sit tempus tot verbis suppetisse: præsertim quum ex aliorum Euangelistarum narratione constet & alia multa nocte eadem, tum dicta tum facta fuisse. Modus igitur temporis mihi servari non potuit, cui illa omnia erant prolixius etiam explicanda. Postremo habet Joannes suum quoddam dicendi genus, ita sermonem velut ansulis ex sese cohærentibus contexens, nonnunquam ex contrariis, nonnunquam ex similibus, nonnunquam ex iisdem subinde repetitis, ut Paraphrasis has orationis delicias non possit reddere. Quod genus est: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* In his tribus membris, verbum verbo, Deus Deo succinitur: ac mox repetito principio circulum absolvit: *Hoc erat in principio apud Deum.* Ac rursum: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* In his liquet, ut orationis quodque membrum semper excipiat prius, sic ut prioris finis sit initium sequentis, ac tale quiddam hic agnoscas, quale Græcorum ἠχὼ solet affectare: quibus de rebus nonnihil dictum est nobis in argumentis. Hanc peculiarem sermonis gratiam intelligebam mihi frequenter in Paraphrasi perituram. Itaque quum has hisque consimiles difficultates multas perspicerem, tamen aggressus sum provinciam, tot nimirum ac tantis viris suo hortatu huc vocantibus, auctoritate compellentibus: præsertim autem superioris obsequii verius quam audaciæ successu fretus. Nec enim hactenus modo successit, quod undique candidus lector pro hoc officio mihi gratias agit, verum etiam quod Carolus Cæsarum, quos octingentis ab hinc annis habuit mundus, ut maximus, si ditionis amplitudinem spectes, ita & optimus, si quum alias illius vere Cæsareas virtutes, tum præcipue religionis ac pietatis studium contemplere, laborem hunc meum, nam illi dicaram, non tantum vultu & oratione, sed litteris etiam non minus honorifice quam amanter ad me scriptis sibi multo gratissimum fuisse testatus est.

Proinde mihi convenire visum est, ut quoniam Matthæus Carolo consecratus esset, Joannes Ferdinando,

velut alteri Carolo dedicaretur. Ac sane bona quædam spes blanditur animo meo, futurum pollicens, ut quemadmodum illud successit Caroli Cæsaris auspiciis, ita & hic conatus Ferdinandi succedat auspiciis. Sunt duo nomina hujus ævi felicissima, est fratrum par hujus ætatis auspicatissimum. Nec dubitandum arbitror, quin sanctissimorum Principum pia studia, divini Numinis favor bene fortunet. Licet enim, opinor, bene ominari de his, in quibus adhuc adolescentibus egregius virtutum proventus, magnificæ spei, quam de se primæ ætatis velut herba præbebat, respondet. Nam & pueritiæ tuæ nova quædam & admirabilis indoles, jam tum ejusmodi prudentiæ, moderationis, mansuetudinis, integritatis, religionis ac pietatis scintillas ostendebat, ut nemo non sibi polliceretur eximium quendam ac numeris omnibus absolutum Principem. Jam vero publicam orbis de te spem quum hactenus non fefelleris, illud insuper efficis, ut votis etiam omnium, non solum spei, jam factus natu grandior, cumulatissime satisfacturus esse credaris. Libellum *de Principe Christiano*, qualis qualis est, jam pridem adolescens studiosis omnibus commendasti, posteaquam tua lectione dignatus es. Et hunc igitur proprie tuo nomini dicatum, juvenis hujus seculi florentissimus, multisque nominibus orbi gratiosissimus, dignaberis commendare: nec id adeo, quo vel tibi gloriæ quippiam, vel mihi commodi nonnihil accedat, quum nec istius fortunæ splendor, nec istius ingenii modestia, laudem humanam vel desideret, vel affectet: nec hic animus quicquam ambiat, præter Christi favorem: sed ut his, quibus hoc laboris desudatum est, desudatum est autem in commune omnibus, uberiorem adferat fructum. Etenim quæ per se recta sunt, tum demum adferunt magnam utilitatem, si superato livore favorem publicum meruerint. Ad hanc rem plurimum adferet momenti si declararis hoc munus meæ lucubrationis tibi non ingratum fuisse. Nec enim metus est, opinor, ne istos audiendos existimet tua prudentia, qui fortasse dicturi sunt, quum viderint Euangelicam Paraphrasim Ferdinando dicatam: quid profano Principi, quid juveni cum Euangelio? meque, juxta vetus Græcorum proverbium, βατράχῳ οἰνοχοεῖν cavillabuntur. Quasi vero soli omnium Principibus apta munera deferant, qui de venatu, de alendis canibus, de habendis equis, de machinis bellicis, aut fortasse de lusu aleæ libellos barbarica quapiam lingua elucubratos offerunt. Ego contra sic existimo, Philosophiam Euangelicam, quum omnibus & summatibus, & infimatibus, & medioximis sit in primis frugifera, nullis tamen magis esse necessariam, quam potentissimis orbis Monarchis. Nam quo major est negotiorum moles quam sustinent, quo periculosior est rerum tempestas quam moderari debent, quo plures sunt illis occasiones, quæ solent & recta ac bene nata beneque instituta ingenia corrumpere, hoc diligentius oportet eos Euangelicæ doctrinæ sanctissimis certissimisque præceptis instructos ac præmunitos esse, qui non nisi magno totius orbis malo peccant. Episcoporum peculiare munus est, ex Euangelicæ sapientiæ largissimo penu populum alere, unde & *pastores* appellantur. Fateor. Attamen Homerus non sine causa à viris etiam apud Christianos laudatissimis laudatus est, quod Regem appellet ποιμένα λαῶν, id est, *pastorem populorum*. Quanto magis oportet hoc cognomen in Christianum Principem competere? Princeps non docet Euangelium, sed præstat, docet autem etiam quisquis præstat. Cæterum quo pacto præstabit, si nesciat? Quo modo sciet, nisi diligenti crebraque lectione verset, nisi magno studio penitus infigat animo? Quibus magis oportet esse persuasum, cœlestem esse Regem hujus mundi gubernatorem, quem nihil fugiat, cujus oculos nemo possit fallere, cujus potentiæ nemo possit resistere, qui pro suis quemque meritis sit judicaturus, quam summis Principibus, qui ob potentiam neminem metuunt: & facile, si velint, fallant: & si quid peccant, non modo non vocantur ad hominis tribunal, sed laudantur etiam ob flagitia. Quorum animis altius oportet esse infixum, post hanc vitam, quæ nec Regibus vel ad unius diei spatium certa est, nec ulli potest esse longa, superesse vitam nunquam finiendam: in qua sine conditionis aut dignitatis ullo delectu, nisi quod gravior erit illorum causa, qui hîc potentia cæteris antecelluerunt ad incorrupti judicis inevitabilem sententiam, ita quisque messurus est, ut hîc sementem fecerit, neque quisquam elapsurus est, quin aut pro benefactis coronam referat æternæ beatitudinis, aut pro malefactis perennibus gehennæ suppliciis dedatur, quam horum, quibus undique secundæ res, quibus hominum applausus, & præsentium rerum amorem, & futurorum oblivionem suadent? Quibus penitius impressum esse refert, à Christo denuntiatum? *Væ divitibus ac potentibus, qui solatium habent in hoc seculo:* quam his, quibus omnium rerum copia, quæ solent evirare mortalium animos, affatim adest? Quibus magis inculcatum esse par est, suum cuique creditum talentum in lucrum Domini, rationem ab omnibus exacturi, sollicite dispensandum esse, quam his, quibus ob potentiam à Deo traditam in manu est, vel plurimum prodesse, vel plurimum nocere rebus mortalium? Quibus oportet certius esse persuasum, homines quamlibet magnos ac sublimes ex sese nihil posse, sed omnia, quæ vere bona sunt omnibus, à Christo proficisci, ab illo petendum, quicquid Christianis votis optari potest, ad illum unum referendam omnium rerum bene gestarum gloriam, quam his, quibus ob ea bona, quæ Christus docuit esse spernenda, mundus applaudit ut felicibus, quos ob inania quædam bonorum simulacra, vulgus hominum tantum non ut Deos adorat ac suspicit? Quibus magis oportet esse persuasum, ferociam esse Deo invisam, injuriam non esse retaliandam injuria, nihil esse pace melius, nihil mansuetudine clementiaque Deo gratius, quam his, quos tot res quotidie ad tumultus, ad bella, ad vindictam sollicitant? Quorum mentibus convenit intimius impressum esse, nec vitæ cupiditate, nec mortis metu deflectendum ab honesto, nec in hac vita cuiquam pro benefactis sperandum esse præmium, quum in futuro seculo nulli sua merces sit defutura, quam Principum, quos tot illecebræ, tot rerum tumultus, tot occasiones identidem ad inhonesta sollicitant? Talis nimirum animus, unde pendet orbis publica vel felicitas, vel calamitas, gravibus ac solidis Philosophiæ decretis munitus sit oportet, quo possit erectus & illabefactus adversus omnes hujus mundi machinas subsistere. Sed hujusmodi dogmata, quæ, veluti saburra navim, ita non sinunt animum, fortunæ rerumque fluctibus jactari, non aliunde, nec melius, nec certius, nec efficacius hauriuntur, quam ex Euangelicis litteris. Quod si Princeps profanus, quoniam in crassioribus negotiis plerunque versatur, & ob publicam tranquillitatem tuendam, non semper ea potest obtinere, quæ perspicit esse rectissima: tamen hoc illi certe præstabit semel hausta penitus Euangelica Philosophia, ut quantum potest semper ad ea, quæ Christi præceptis sunt proxima, nitatur, & quam minimum à scopo deflectat. Id quum in omnibus optemus, qui res humanas in terris moderantur, tamen in te, Ferdinande, magnopere speramus etiam, ut quem noverimus à primis annis mire propensum ad Euangelicæ lectionis amorem: quippe qui non solitus sis hoc temporis, quo sacrum peragit Sacerdos, vel superstitiosis precatiunculis, vel frivolis alloquiis terere: quemadmodum plerique magnatum solent, sed aperto codice Euangelico reverenter inspicere, quid doceret ejus diei vel Epistola, vel Euangelium. Nec dubitamus, quin isti pueritiæ tuæ specimini multum adjecerit ætatis accessio. Nec mediocris spes est, futurum, ut tuum istud exemplum quam plurimi mortalium passim æmulentur. Etenim ut vitiorum contagia facillime serpunt ad plurimos, à summatibus viris profecta: ita virtutis exemplum celerrime commendatur omnibus, si à claris auctoribus fuerit exortum.

Quan-

Quanta fuerit olim Euangelicæ doctrinæ majestas, vel ritus illi, quos ex antiquitate traditos etiamnum servat Ecclesia, docere nos poterunt. Codex habetur auro, ebore, gemmis pulchre ornatus: inter sacra religiose servatur, non sine veneratione ponitur aut sumitur. Petitur à Sacerdote pronuntiandi facultas: fit sacer è thure, stacte, myrrha, & galbano suffitus: frontes & pectora signantur crucis imagine: submissis cervicibus defertur gloria Domino: assurgitur ab omnibus: adstatur erecto corpore, nudatis capitibus, arrectis auribus, venerabundis oculis. Ad Jesu nomen quoties incidit, curvantur genua: mox magna religione pectori admotus codex circumfertur, osculo singulorum adorandus, tandem inter sacra reverenter reponitur. Hæ ceremoniæ, quid aliud nobis loquuntur, quid aliud monent, quam nihil oportere Christianis antiquius esse, nihil carius, nihil venerabilius, quam cœlestem illam Philosophiam, quam omnibus Christus ipse tradidit: quam tot jam seculis totius orbis consensus comprobavit, quæ sola nos reddit adversus hunc mundum, & hujus mundi principem, invictos? Sed quemadmodum optimo jure reprehenditur Judæorum inanis ac præpostera religio, qui Legis suæ codicem mira veneratione prosequuntur: substernunt mundissima lintea, procidunt, adorant, non contrectant nisi puris manibus, quum ea, quæ præcipue Lex docet, impie negligant: ita nobis curandum est, ne quam sumus in ceremoniis religiosi cultores Euangelii, tam reperiamur in non observando profani. Quorsum enim attinet codex ebore, argento, auro, serico, gemmis exornatus, si nostra vita sordibus vitiorum, quæ exsecratur Euangelium, oblita sit: si animus noster nullis Euangelicis virtutibus niteat? Quid prodest liber admotus pectori, si quod docet, procul abest à pectore: si quod damnat, regnat in pectore? Quid sibi vult suffitus odoratus, si nobis sordet illius doctrina, si nostra vita odor est lethalis? Quid prodest submissa ad codicem cervix, si nostræ cupiditates erectis cervicibus pugnant adversus ejus præcepta? Quid confert assurrexisse, nudo vertice adstitisse, si tota vita nostra talis est, ut palam Euangelicæ doctrinæ contemtum præ se ferat? Qua fronte codicem exosculatur Euangelicum, qui libidini, qui avaritiæ, qui ambitioni, qui gulæ, qui iracundiæ serviens, conspuit Euangelica monita? Qua fronte dat osculum libro, nihil aliud docenti quam pacem, quam mansuetudinem, quam caritatem: qui comtemta Christi doctrina, totus livore tabescit, odio madet, ira fervet, ulciscendi libidine fertur, rapitur, furit in proximum suum: qui dum suo morem gerit animo, furialibus bellis miscet orbem? Quo ore complectitur & adorat Euangelicum codicem, qui totis vitæ studiis huic mundo fœderatus est, quem velut hostem exsecratur Euangelica Philosophia? Puris manibus ac religiose contrectamus Euangelicum codicem, & impuris animis despicimus Euangelica præcepta? Quin hæc magis admovemus pectori, hæc exosculamur animo, his cervicem inflectimus? Quidam etiam Euangelii secundum Joannem partem descriptam de collo suspensam circumferunt adversus morbos, aut tristes alioqui casus, remedium. Quin magis Euangelii doctrinam animo circumferimus, adversus omnes vitiorum morbos remedio futuram? Non improbo ceremonias, non exagito vulgi simplicis religionem; sed tum demum ista fuerint nobis usui, si quod signis visibilibus admonemur, re præstiterimus. Si vere Christiani sumus, hoc est, si legitimi Euangelicæ doctrinæ professores, totum hoc, quod illic foris geritur, intus in animis nostris peragatur. Audio morem esse apud quosdam, ut Princeps nudatum ensem manu tenens adstet Euangelicæ lectioni, cæteri manu capulo admota. Quo pacto autem gladio defendet Euangelium, cujus animus hostis est Euangelii: qui totus spirat mundum: cui nihil contemtius quam nobile illud margaritum Euangelicum: cui nihil invisius, quam id quod solum Christus docuit expetendum? Qui populum expilat: qui tenues opprimit: qui bellis res humanas ac divinas miscet: qui tot malis causam præbet: in cujus ambitionem tantum humani sanguinis funditur, ensem vibrat, quo defendat Euangelium Christi? Prius ipse se reconciliet Euangelio: prius Euangelico gladio pravas cupiditates resecet ab animo suo: tum, si videbitur, in hostes Euangelii minax stringat ferrum.

Et hæc quidem, Illustrissime Princeps, admonendi gratia dicta sunto, citra cujusquam contumeliam. Rem tantum ostendimus, non notamus personas: & hoc liberius hæc scribimus, quod in tuam integritatem ne levis quidem horum malorum suspicio possit competere. Neminem secundum Episcopos magis decet Euangelica religio, quam Principes. Sed horum simplicitas sæpenumero fallitur religionis imagine. Siquidem persuasi nonnunquam ab his, qui perfectæ religionis professione commendantur, existimant summam esse pietatem, si quotidie precum, quas horarias vocant, pensum absolvant: si nullus dies abeat absque sacro. Atque hæc quidem, ut in profano simul & juvene Principe, fateor argumentum aliquod esse piæ mentis, ita permulta sunt, quæ propius ad Christiani Principis officium attinent. Etenim si prospiciat, ne belli tempestas oriatur, ne publica libertas violetur, ne populus tenuis ad famem adigatur, ne Magistratus corrupti creentur, mea quidem sententia, sacrum Deo gratius obtulerit, quam si sex annis recensuerit preculas illas. Et tamen hoc quoque laudo, si modo quod est præcipuum accesserit. Cæterum si Princeps existimet nihil sibi deesse ad veram pietatem, fretus observatione talium rerum, neglectis aliis, quæ propria sunt regiæ functionis, hæc nimirum vera pestis est religionis, hæc est Reipublicæ pernicies: & qui talia persuadent, nec Principibus bene consulunt, nec populo. Pium est adesse sacro, si quis modo purus accedat. At quo pacto purus accedam ad commemorationem illius veri summique Principis, qui pro salute suorum vitam impendit: si ob iram, si ob ambitionem, si ob socordiam meam tot hominum millia vel affliguntur, vel intereunt? Nec * dicam interim, quod vix ullum tempus magis vacuum, minusque sollicitum est Principibus, quam quo vacant rei divinæ. Quid autem magni est preces illas statis horis dictas esse Principi, cui nullum tempus satis magnum curandis Reipublicæ negotiis? Abunde multum precatus fuerit, si quotidie recenseat & ex animo recenseat illam sapientissimi juvenis precationem: *Domine, da mihi sapientiam & intelligentiam, ut ingrediar & egrediar coram populo tuo.* Aut huic simillimam, quam idem, ni fallor, recitat in libro, cui titulus, *Sapientia: Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, ut mecum sit, & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te. Scit enim illa, & intelligit omnia, & deducet me in operibus meis sobrie, & custodiet me in sua potentia, & erunt accepta opera mea, & disponam populum tuum juste, & ero dignus sedium patris mei. Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris Spiritum Sanctum tuum de altissimis: & sic correcta fuerint semitæ eorum qui sunt in terris, & quæ tibi placent, didicerint homines?* Atque hanc sapientiam, quam optat sapientissimus ille juvenis, maxime reperire licet in litteris Euangelicis, si quis ex animo, si quis pia curiositate rimetur. Alioqui qui factum est ut Christianorum mores, partim in vitam plusquam Ethnicam reciderint, partim in Judaismum quendam degenerarint, nisi ex Euangelicæ doctrinæ neglectu? Quanquam, ut ingenue fatear, nullis seculis defuerunt, apud quos Euangelio suus constiterit honos, sed tamen his annis quadringentis vigor illius apud plerosque refrixerat. Quo magis omnibus studiis adnitendum, ut igniculum illum pro sua quisque virili ἀναζωπυρῶμεν, quem æterna veritas Dominus noster Jesus misit in terram: nec aliud optat, quam vehementer accendi, quam latissime vagantem omnia corripere. In moribus seculi tam corruptis, in tantis opinionum dissidiis, quibus nunc miscentur omnia: quo potius

* Alia Editio, *Ne*.

tius confugiendum est, quam, quod recte monet divus Hilarius, ad purissimos divinæ Scripturæ fontes, quorum purissima & illibatissima pars sunt Euangelia? Neque vero debet Monarchis hoc nomine suspectum esse Euangelium, quod, ut quidam jactitant, seditiosos reddat eos, quos oportet Principibus dicto audientes esse: imo Principibus hoc præstat, ut pro tyrannis sint veri Principes; & populo præstat, ut bono Principi libentius obtemperet, parum commodum mansuetius ferat. Denique non debet Euangelio verti vitio, si quis re per se optima non optime utatur. Pacis Euangelium dicitur, primum Deo nos reconcilians, deinde nos inter nos mutua concordia copulans. Si quis in hunc lapidem impegerit, sibi imputet, non Euangelio. Nulla vis est hominum, nullum ingenium, nulla conspiratio, quæ veritatem Euangelicam possit opprimere, tum potissimum exserentem sese, quum maxime premitur.

Sed hisce de rebus vereor ne jam plus satis dictum sit. Nunc quo majore cum fructu legatur, de auctoris consilio pauca loquutus, finem faciam. Cum vita doctrinaque Domini Jesu Christi, jam Apostolorum prædicatione, ac cæterorum Euangelistarum litteris late per orbem esset divulgata, Joannes, ille Jesu amore nobilis, postremus omnium hoc Euangelium scribendum suscepit: non tam ut Euangelicam texeret historiam, quam ut quædam ab aliis Euangelistis prætermissa suppleret, quum non indigna cognitu viderentur. Præcipuam autem causam fuisse putant, cur scripserit hoc Euangelium, ut Christi divinitatem assereret adversus hæreses, jam tum velut malam zizaniam in bona segete suppullulantem*: sed præcipue Cerinthianorum & Ebionitarum, qui præter alios errores, docebant Christum nihil aliud fuisse quam hominem: nec omnino fuisse prius quam de Maria nasceretur. Expediebat autem in primis, ut orbis sciret & crederet Christum eundem & verum Deum, & verum hominem fuisse. Quorum posterius primum † ad amorem hominum in illum excitandum facit: libentius enim amamus nobis cognata: deinde stimulos ad imitandum acriores subjicit. Quis enim conetur æmulari, quod ab Angelo per speciem modo, non etiam vere gestum esset? Porro quoniam ut sunt ardua quæ præcipit, ita summa sunt quæ promittit, oportebat non ignorari divinam ejusdem naturam, ut confidamus, illum haud dubie præsidio futurum suis, quos sic dilexit: nec frustraturum in promissis, qui quicquid vult, nutu possit efficere. Superiores autem Euangelistæ de Divinitate Domini Jesu pene nihil attigerant. Nam hanc opinor esse sapientiam, quam Paulus loquebatur inter perfectos: inter cæteros nihil se scire profitens, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum. Forte nondum ferebat tempus tam ineffabile mysterium vulgo litteris prodere, ne rideretur ab impiis, quod nec credere possent, nec intelligere. Quanquam & alioqui Veteres omnes quoties de rebus divinis verba faciunt, & parcissime & religiose loquuntur: copiosiores in his, quæ magis conducunt ad vitæ pietatem. Hæreticorum itaque temeritate Apostolus compulsus est, apertius asserere Christo divinam naturam: quemadmodum Arianorum audacia compulsi sunt orthodoxi Patres certiora quædam de rebus iisdem definire, quum maluerint ab ejusmodi rebus definiendis abstinere, quæ & longe superant humani captum ingenii, nec nisi magno periculo definiuntur. Atque hæc pars merito beato Joanni relicta est, Jesu ἀγαπητῷ καὶ ἐρασμίῳ, quem ut ille, qui fons est omnis sapientiæ, præ cæteris magis dilexit, ita credendum est, quod plenius arcana quædam suis, ut ita loquar, deliciis inspirarit. Hunc igitur χριστόφιλον imbibamus omnes, ut & ipsi φιλόχριστοι fieri mereamur. Tantum illud lectorem admonitum esse volo, me quidem in hoc Opere probatissimos Ecclesiæ Doctores sequutum fuisse: verum nec passim, nec in omnibus, quandoquidem & ipsi inter sese non raro dissentiunt: semper tamen bona fide profero, quod mihi germani sensus esse videbatur, quum perspicerem ab auctoribus vetustis, contra hæreticorum opiniones dimicantibus, quædam violentius detorqueri. Nolim tamen ut quisquam huic Paraphrasi plus tribuat, quam tributurus erat commentario, si commentarium scripsissem, quanquam & Paraphrasis commentarii genus est. Allegorias, in quibus video Veterum quosdam ad superstitionem usque fuisse diligentes, parcius, nec ultra quam satis esse judicabam, attigi. Valeto, Princeps ornatissime, totisque studiis Euangelii gloriæ faveto, sic Christus Opt. Max. vicissim tuis votis dexter adspiret. Basilea, 5. Januarii. Anno 1523.

* Alia Editio, *suppullulantes.* † Eadem *plurimum.*

VITA SANCTI JOANNIS
PER DIVUM HIERONYMUM.

JOANNES *Apostolus, quem Jesus amavit plurimum, filius Zebedæi, frater Jacobi Apostoli, quem Herodes post passionem Domini decollaverat, novissimus omnium scripsit Euangelium: rogatus ab Asiæ Episcopis adversus Cerinthum, aliosque hæreticos, & maxime Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Unde & compulsus est divinam ejus nativitatem edicere. Sed & aliam causam hujus scripturæ ferunt: quod quum legisset Matthæi, Marci & Lucæ volumina, probaverit quidem textum historiæ, & vera eos dixisse firmaverit, sed unius tantum anni, in quo & passus est, post carcerem Joannis historiam texuisse. Prætermisso itaque anno, cujus acta à tribus exposita fuerant, superioris temporis antequam Joannes clauderetur in carcerem, gesta narravit: sicut manifestum esse poterit iis, qui diligenter quatuor Euangeliorum volumina legerint. Quæ res etiam* διαφωνίαν, *quæ videtur Joannis esse cum cæteris, tollit. Scripsit autem & unam Epistolam, cujus exordium est:* Quod fuit ab initio, quod audivimus & vidimus oculis nostris: quod perspeximus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ: *quæ ab universis ecclesiasticis & eruditis viris probatur. Reliquæ autem duæ, quarum principium est:* Senior electæ dominæ & natis ejus, *& sequentis:* Senior Cajo charissimo, quem ego diligo in veritate: *Joannis presbyteri asseruntur, cujus & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostenditur, & nonnulli putant duas memorias ejusdem Joannis Euangelistæ esse, super qua re, quum per ordinem ad Papiam auditorem ejus ventum fuerit, differemus. Quartodecimo igitur anno, secundam post Neronem persequutionem movente Domitiano, in Pathmum insulam relegatus, scripsit Apocalypsim, quam interpretantur Justinus Martyr & Irenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis ejus ob nimiam crudelitatem à Senatu rescissis, sub Nerva Principe redit Ephesum, ibique usque ad Trajanum Principem perseverans, totas Asiæ fundavit rexitque ecclesias, & confectus senio, sexagesimo octavo post passionem Domini anno mortuus, juxta eandem urbem sepultus est.*

IN EVANGELIVM JOANNIS PARAPHRASIS, PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

Cap I.

Æternus caro fit: testatur praeo: rogatur:
Monstrat: sejungit par tibi, Christe, duplex.

1 In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.

[1] Natura divina quoniam in immensum superat imbecillitatem humani ingenii, quamlibet alioqui felicis ac perspicacis: nec sensibus nostris, ut est, potest percipi: nec animo concipi, nec imaginatione fingi, nec verbis explicari: quanquam autem in rebus conditis vestigia quædam sublucent divinæ potentiæ, sapientiæ, ac bonitatis: fit quidem ut similitudines ductæ ab his rebus, quas utcunque sensibus ingenioque complectimur, adducant nos in tenuem aliquam, & umbraticam rerum incomprehensibilium cognitionem: ut eas veluti per somnium ac nebulam utcunque contemplemur: nulla tamen similitudo duci potest à rebus ullis conditis, sive spectes Angelos, sive cœlorum machinam, sive hæc inferiora corpora, nostris sensibus ita familiaria, ut tamen nec ipsa ad plenum à nobis comprehendi possint, quæ per omnia quadret ad rationem, ac naturam eorum, ad quorum cognitionem præstandam illæ collationes adhibentur. Itaque convenit hominem huc omne studium mentis intendere, ut amet Dei bonitatem, potius quam ut suspiciat, aut comprehendat illius sublimitatem, quam ne Cherubin quidem, aut Seraphim, ad plenum assequuntur. Et quanquam Deus in omnibus operibus non potest non esse mirabilis, tamen maluit nobis ob bonitatem amabilis haberi, quam ob celsitudinem stupendus. Cæterum plenior divinæ naturæ cognitio futuro seculo servatur his, qui hîc per innocentis vitæ pietatem purgarunt cordis oculos. *Nemo Patrem,* ut est, *novit, nisi Filius: & si cui Filius voluerit revelare.* Itaque rationibus humanis scrutari divinæ naturæ cognitionem, temeritas est: loqui de his, quæ nullis verbis explicari queunt, dementia est: definire, impietas est. Si quid hinc interim datur contueri, simplici fide comprehenditur verius, quam humanæ sapientiæ præsidiis. Et satis est interim ad consequendam salutem æternam, ea de Deo credere, quæ palam ipse de se prodidit in sacris Litteris, per selectos ad hoc viros, Spiritu suo afflatos: quæque post versans in terris, ipse discipulis aperuit: ac demum per Spiritum Sanctum iisdem in hoc selectis discipulis patefacere dignatus est. Hæc simplici fide tenere, Christiana Philosophia est: hæc puro corde venerari, vera religio est: per hæc tendere ad cœlestis vitæ meditationem, pietas est: in his perseverare, victoria est: per hæc vicisse, summa felicitatis est. Cæterum hominem ultra hæc humanis rationibus de rebus divinis vestigare, periculosæ cujusdam atque impiæ audaciæ est. Quanquam autem satis esse videbatur, quod à cæteris Euangelistis, & sermone fideli prædicatum est, & litteris proditum: qui nativitatem Jesu Christi secundum carnem, vitam ac mortem ordine describentes, asseruerunt illi veram hominis naturam: deinde recensendis illius sermonibus, commemorandis miraculis, ac resurrectione ex mortuis, pro temporum illorum ratione, sic declararunt ejusdem naturam divinam, silentes interim de nativitate divina, qua sine initio non enarrabili modo nascitur à Patre, & à manifesto Dei cognomine temperantes: A ut & pios ac dociles non lateret veritas: nec infirmis ac rudibus Judæis daretur ansa resiliendi ab Euangelica doctrina: qui hoc ex majorum traditione, atque ex sacris etiam Mosi Voluminibus, sibi penitus persuasum habebant, Dei vocabulum impie tribui, præterquam uni Deo, quem illi semper coluerant: nec gentibus, quæ Deos innumeros colebant, etiam ex hominibus Deos factos, præberetur occasio persistendi in errore sacrilego, si sensissent etiam in Euangelicis litteris, Dei cognomen pluribus esse commune: quod Judæorum aures hujus incapaces mysterii, prorsus incommunicabile putantium, initio nullo pacto laturæ fuerant: & gentium animus, opinione multorum Deorum imbutus, B non protinus perdoceri poterat, tres esse Personarum proprietate distinctos, quorum quisque vere Deus esset, & tamen non nisi unus esset Deus, ob eandem naturam divinam tribus ex æquo communem. Sic autem visum est Deo, ut quo firmior esset Euangelica fides, paulatim pro temporum profectu, atque hominum capacitate dispensaretur mortalium generi. Sic Judæorum natio multis seculis Deum Patrem religiose coluit, Filii ac Spiritus Sancti ignara. Et ipse Dei Filius, quum in terris mortale corpus circumferret, ac nobis testibus esuriret, sitiret, dormituriret, doleret, fleret, irasceretur, miseresceret, C diu sustinuit à suis etiam discipulis nihil aliud haberi, quam homo. Quin & post resurrectionem quædam illos nescire voluit. Ne per Spiritum Sanctum quidem patefecit omnia, sed ea duntaxat, quæ faciebant ad persuasionem Euangelicæ doctrinæ, & ad salutem humani generis. Quum enim natura rerum divinarum summis etiam hominum, aut Angelorum ingeniis sit incomprehensibilis, & Euangelica professio ad omnes mortales ex æquo pertineat, de rebus divinis tantum aperuit nobis per Filium suum Pater cœlestis, quantum satis esse voluit ad consequendam salutem. Itaque periculosæ cujusdam temeritatis est, quicquam affirmare de natura divina, præter ea, D quæ nobis vel Christus ipse, vel Spiritus Sanctus aperuit. Sed quoniam his temporibus, ut crevit Euangelici sermonis triticum in cordibus piorum, ita succrevit & impiorum zizania: quorum exsecranda temeritas eo prorupit, ut quidam non veriti sint Jesu Christo adimere naturam humani corporis, pro homine spectrum inane, ac præstigium hominis subjicientes: quidam è diverso, divinam naturam eidem detraherent, mentientes tum demum cœpisse, quum nasceretur ex Maria virgine: quod excæcati terrenis affectibus, non assequerentur divini consilii mysterium, quomodo Deus verus, hominem verum assumserit, ut idem esset utrumque, neque quicquam interim decederet incommutabili naturæ divinæ, & E constaret integritas naturæ humanæ: nonnulla explanatius prodemus hoc Euangelio, quantum Christi Spiritus nobis aperire dignatus est, quantumque satis ipse judicavit ad salutem consequendam, per fidem Euangelicam.

[2] Porro quemadmodum dicere cœperam, ut rerum nec intelligibilium cuiquam, nec explicabilium aliquam cognitionem impartiamus, abutendum est vocabulis rerum nostro sensui familiarium, quum nihil usquam sit in omnibus rebus conditis, unde duci possit comparatio, quæ ad unguem quadret ad veritatem naturæ divinæ. Itaque quemadmodum arca-

2 Hoc erat in principio apud Deum.

næ Litteræ summam illam mentem, qua nihil cogitari potest neque majus, neque melius, Deum vocant: ita hujus Filium unicum, sermonem illius appellant. Filius enim quum non sit idem qui Pater, tamen similitudine Patrem quasi refert, ut utrumque in altero liceat intueri, Patrem in Filio, Filium in Patre. Sed gignentis ac geniti similitudo, quæ in humana generatione multis modis imperfecta est, in Deo Patre & hujus Filio perfectissima est. Nec est alia res, quæ plenius & evidentius exprimat occultam mentis imaginem, quam oratio non mendax. Hæc enim vere speculum est animi, qui corporeis oculis cerni non potest. Quod si cui volumus animi nostri voluntatem esse cognitam, nulla re certius id fit, aut celerius, quam oratione, quæ ex intimis mentis arcanis depromta, per aures audientis, occulta quadam energia, animum loquentis transfert in animum auditoris. Nec est alia res inter mortales efficacior ad omnem animorum motum excitandum, quam oratio. Quod si adsit auctoritas, oratione compendio præscribitur, quid fieri velimus. Filius itaque dicitur, quod cæteris omnibus par ei unde nascitur, sola personæ propietate discernitur. Sermo dicitur, quod per hunc Deus, qui in suapte natura nulla ratione comprehendi potest, nobis voluit innotescere: nec aliam ob causam voluit innotescere, nisi ut ex ipsius cognitione felicitatem æternam assequeremur. Non est hæc temporaria nativitas, nec sermo similis humano. Nihil corporeum est in Deo, nihil tempore fluxum, aut loco circumscriptum: neque quicquam omnino initio, progressui, senio, aut ulli mutationi obnoxium. Totus ac semper in se est: & qualis est ipse, talis ab eo semper nascitur Filius, æternus ab æterno, omnipotens ab omnipotente, optimus ab optimo: denique Deus à Deo, nec posterior se gignente, nec inferior: æternæ mentis sermo æternus, quo sibi semper velut arcana cogitatione loquitur Pater, etiam ante conditum hunc mundum: nulli notus, nisi sibi uni & Filio. Sibi nunquam non genuit Filium: sibi nunquam non promsit sermonem omnipotentem. Non egebat ille rebus conditis, cujus felicitati nihil potest accedere, sed ex sua nativa bonitate condidit universam hanc mundi machinam, & in hac mentes Angelicas, & humanum genus velut ex Angelis ac pecudibus medium, ut ex rebus mirifice conditis, atque etiam ex seipso potentiam, pietatem, ac bonitatem opificis colligeret.

3 Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil quod factum est.

3 Quemadmodum autem si quis esset Rex omnipotens, quicquid is fieri juberet, id protinus factum esset: ita Pater vere omnipotens per Filium ac sermonem suum condidit universa. Atque hac ratione primum depromsit sermonem suum, per quem nobis veluti loquutus innotesceret: seseque per admirationem pulcherrimæ machinæ cognitum, in affectus nostros insinuaret. Multum igitur aberrant à vero, qui Dei sermonem sic putant esse posteriorem eo qui promit, quemadmodum apud nos mens antiquior est proloquio: quique Dei sermonem, quo Pater Deus condidit universa, numerant inter res conditas. Sed crassior est illorum error, qui tum demum arbitrantur Dei Filium, ac sermonem esse cœpisse, quum corporeus è virgine Maria nasceretur. Quicquid creatum est, initium sumsit in tempore; sed Filius Dei bis natus est, semel à Patre ante tempora, vel potius sine tempore: ex Deo vero, verus Deus: rursus tempore ab æterno destinato, ex Maria virgine, ex homine, verus homo. Nam hoc modo visum est Deo, nobis rursum depromere sermonem suum, ut crassius ac familiarius nosci posset. Impius igitur est, qui contendit Jesum Christum nihil aliud fuisse quam hominem, aut qui contendit eum inter cæteras creaturas fuisse conditum. Eundem Filium aliter genuit Pater: eundem sermonem aliter depromsit: semel in tempore, sed semper extra tempus omne. Nam antequam hæc universitas rerum terrestrium ac cœlestium conderetur, jam cum Patre æterno, sermo erat æternus, atque hic sermo sic prodibat à Patre, ut nunquam à Patre discederet. Sic erat indivulsæ naturæ cum Patre, ut juxta personæ proprietatem esset apud Patrem: nec sic adhærebat Patri, quemadmodum accidens adhæret substantiæ, sed Deus erat ex Deo, Deus erat in Deo, Deus erat apud Deum, ob communem utriusque Divinitatis naturam. Duos per omnia pares nulla res discernebat, nisi proprietas gignentis & nascentis, proloquentis ac depromti proloquii. Sicut erat Filius unigenitus ab unico Patre, sic erat unicus sermo ab unico promente. Et quanquam hic sermo erat Deus omnipotens ex omnipotente, tamen personæ proprietate discretus, non naturæ dissimilitudine, erat apud Deum Patrem: non in tempore prolatus, sed ante omnia tempora semper ita proficiscens à mente paterna, ut tamen ab ea nunquam recedat. Neque conditus est à Patre, sed per hunc sibi coæternum sermonem suum Pater condidit universa, quæcunque condita sunt, sive visibilia, sive invisibilia: per eundem gubernat universa, per eundem instauravit universa: non velut instrumento utens, aut ministro, sed ut ejusdem naturæ, ejusdemque virtutis Filio: ut ex Patre velut auctore summo prodirent omnia quæcunque sunt, sed per Filium, quem sibi per omnia parem ab æterno genuerat, ac sine fine gignit.

4 In ipso vita erat, & vita erat lux hominum:

4 Nec solum in hoc Dei sermone vis erat, nutu suo condendi rerum visibilium & invisibilium universitatem, verum etiam in eodem erat vita vigorque omnium quæ condita fuerant, ut per eundem unumquodque nativo suo vigore ageret, seseque vi semel insita, perpetua propagatione tueretur. Nihil enim est otiosum aut iners in tanta rerum multitudine. Sua cuique herbæ atque arbori vis indita: suum cuique animanti ingenium est. Sed quemadmodum omnia, quæ condidit, sua providentia vi quadam insititia instruxit ad actum cuique peculiarem, & ad perpetuitatem sui generis: ita non reliquit pulcherrimam hujus mundi fabricam absque lumine. Siquidem ut est fons vitæ omnibus, ita est & fons lucis, nimirum Patre per æternam nativitatem in eum transfundente naturæ divinæ plenitudinem, adeo ut solus vitam restituat etiam mortuis, & animorum quamlibet densam noctem luce sua dispellat.

5 Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.

5 Quod igitur Sol est rebus corporeis, hoc sermo divinus, qui est Christus Jesus, est mentibus mortalium, quibus per peccatum in altissimas tenebras & mortem collapsis, ineffabili caritate succurrere studuit. Prius enim vivebant homines in ignorantia, peccatorumque tenebris versantes, mutas statuas pro Deo vivo colentes, cæcis animorum cupiditatibus turpiter immersi, nec habebant cordis oculos, quibus æterna veritas conspicitur. Insperserat Deus animis hominum scintillulam aliquam ingenii perspicacis: sed hanc affectus corporales, & vitiorum tenebræ obcæcaverant. Ac prorsus tanta erat hujus mundi caligo, ut nec humana philosophia, nec Mosaicæ Legis religio, nec Prophetarum faces, hanc discutere quiverint. Tandem venit Sol ille noster æternus, cujus invincibili luci, nulla caligo non cedit. Venit autem ut vitam restitueret omnibus hominibus: non Judæis tantum, sed universis orbis nationibus, & peccatorum abstersa caligine, redderet omnibus oculos, ut per fidei lumen agnoscerent Deum Patrem solum colendum, ac diligendum, & hujus unicum Filium Jesum Christum. Sol hic corporeus non lucet omnibus: habet enim suas vices: verum hæc lux sua genuina vi lucet etiam in crassissimis mundi tenebris, omnibus sese offerens, ut revivíscant & videant æternæ salutis viam, quæ nulli non patet per fidem Euangelicam. Et quanquam mundus excæcatus peccatorum sordibus, & cupiditatum

tatum turpium caligine nolit adspicere lumen hoc, tamen nullis hujus mundi, quantumvis densis, tenebris inquinari potuit. Solus enim ille purus erat ab omni vitiorum inquinamento: nec aliud erat, quam lux undique pura & illibata. Pugnant enim assidue hujus mundi tenebræ adversus lucem, quam odit, ut operum suorum proditricem, & multorum radios vel exstinguunt, vel obscurant: sed adversus hanc vivam & æternam lucem nihil valuerunt. Tumultuatum est à Judæis, à Philosophis ac potentibus: ab his qui sese rebus caducis totos dediderunt, sed vincit lux ista: lucet adhuc in mediis mundi tenebris, semperque lucebit, nulli non se communicans, qui modo sese præbeat lucis capacem.

6 Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Joannes.

6 Quid autem facias his, qui scientes ac volentes lucem oblatam ab se depellunt? qui invitati ad lucem, ultro claudunt oculos ne videant? Certe nihil ab ipso factum non est, uti ne quisquam esset expers sui luminis. Non enim ingessit se subito mortalium oculis, ne magis etiam illos exocularet ob incredulitatem. Quis namque rem tam admirandam credidisset, nisi paulatim multis modis præparasset hominum mentes ad credulitatem? Itaque non contentus hac admirabili mundi fabrica declarasse mortalibus, & omnipotentiam suam, sapientiamque, & bonitatem immensam, atque eximiam erga genus hominum caritatem: nec contentus tot Prophetarum oraculis, tot vetustæ Legis simulacris ac figuris, veluti præludere adventum suum: denique misit virum omnibus Prophetis excellentiorem, cui nomen erat Joannes: qui tametsi primam sanctimoniæ laudem meruit inter homines ad id ætatis usque natos, atque ob muneris plusquam prophetici dignitatem Angelus dictus est, tamen nihil aliud erat quam homo, plurimis quidem Dei donis largiter instructus, sed quæ divinæ liberalitatis essent, non naturæ semel impartitæ.

7 Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum.

7 Hic tamen in hoc delectus ac missus est à Deo, ut juxta prophetiam, quæ de ipso præcesserat, testimonium præberet de illo lumine divino, quod humano corpore dissimulatum versabatur in mundo: non quod qui Deus esset, & paterna voce prædicatus est, opus haberet hominis testimonio, sed ut omnibus modis sese insinuaret in credulitatem mortalium, Joannem voluit esse præcursorem lucis, quemadmodum Lucifer Solis exortum prævius nuntiat mundo, suaque prædicatione præpararet animos hominum ad excipiendum lucem jamjam venturam. Quoniam autem peccata obstant, quo minus admittatur lumen cœleste, invitavit Joannes ad pœnitentiam, clamans instare regnum cœlorum. Primus enim ad lucem gradus est, odisse tenebras suas.

8 Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.

8 Erat autem hic Joannes, ob eximiam vitæ sanctimoniam, tantæ apud Judæos auctoritatis, ut à plerisque Christus haberetur: quo magis voluit hujus testimonio pro tempore commendari Judæis, ut sensim humano more irreperet in animos hominum. Alioqui solet qui minor est, majoris testimonio commendari. Promiserat autem Esaias, Christo veniente lucem quandam eximiam exorituram his, qui versabantur in tenebris & umbra mortis. Itaque priusquam Christus inclaruisset miraculis, multi suspicabantur Joannem esse lucem illam à Propheta promissam: verum præco tantum veræ lucis erat Joannes, non ipsa lux. Christus igitur pro temporis dispensatione abusus est errore Judæorum, & auctoritate Joannis, ad animos omnium Euangelicæ fidei præparandos.

9 Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

9 Erat quidem Joannes lux quædam, nimirum *lucerna ardens, & lucens*: ardens pietate, lucens vitæ sanctimonia: sed non erat illa lux, quæ toti mundo vitam adferret: verum Sermo Dei, de quo nobis in præsentia sermo est, erat illa lux vera, semper manans à Deo Patre, fonte lucis omnis, unde lumen mutuatur, quicquid lucet in cœlis & in terris. Sive inter homines, sive inter Angelos, si qua scintilla ingenii, si qua cognitio veri, si quod fidei lumen, ab hoc fonte proficiscitur. Quemadmodum absque Sole cæcus est hic mundus, ita absque hac luce caligant universa. Mundus autem ubique regnante peccato, & abominandis erroribus, undique tenebricosus erat. Et in his tenebris subinde emicuerunt viri sanctimonia præcellentes, veluti stellulæ in densissima noctium caligine, ac ceu per nebulam, lucis nonnihil ostenderunt, sed Judæis tantum, aut Judææ finitimis: verum hæc lux vera, lucem impartit non uni tantum nationi, sed omnibus hominibus prodeuntibus in hujus mundi tenebras. Judæi lucem hanc sibi proprie vindicare sunt conati, quod his proprie videretur promissa, quod ex iisdem, & apud eosdem juxta carnem exorta: sed illa venerat, ut per Euangelicam fidem illucesceret cordibus omnium totius orbis nationum. Non excluditur Scytha, non Judæus, non Hispanus, non Gothus, non Britannus; non Reges, non servi. Quantum est in ipsa luce, venit illustrandis omnibus. Quod si qui perseverant in tenebris suis, non lucis est culpa, sed ejus, qui perverse tenebras amat, lucem horret. Lucet autem omnibus, ne quis excusationem possit prætexere, quum volens ac sciens suo vitio pereat: veluti si quis impingat in meridie, quod oculos nolit attollere.

10 In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit.

10 Semper hic sermo Dei fuit in mundo: non quod qui immensus est, ullo locorum ambitu contineatur: sed sic erat in mundo, quemadmodum ingenium opificis est in opere: quemadmodum gubernator est in eo, quod moderatur. Lucebat & tum hæc lux in mundo, per ea, quæ mirifice condita fuerant, virtutem, sapientiam ac bonitatem divinam utcunque patefaciens, atque hac ratione tum etiam quodam modo loquebatur hominum generi. Sed plerique felicitatem suam in visibilibus hujus mundi rebus collocantes, quos ob id merito Dominus Jesus mundum appellare consuevit, quum ipse doceret æterna, excæcati cupiditatibus terrenis, non agnoverunt conditorem suum. Tanta erat caligo mentium, ut opificem mundi, mundus non agnosceret: sed serpentes, boves, hircos, porrum & cepe, imo quod his etiam vilius est, ligna ac lapides adorarent, eo contemto, unde quicquid erant, aut habebant, acceperant. Assueti tenebris, abhorrebant à luce: ac peccatis occæcati, pro vita mortem amplectebantur. Quin ubi familiarius sese præberet mundo, humano corpore versans & convivens inter homines, non est agnitus ab his, qui mundo huic se totos devoverant.

11 In propria venit, & sui eum non receperunt.

11 Nec adeo mirum est, si Gentes idolorum cultores, & hujus vitæ commodis omnia metientes, Prophetarum ac Legis rudes, non agnoverunt humana specie viventem. Illud magis mirandum, quod quum peculiariter ad suam gentem venisset, cui tot Prophetarum oraculis fuerat promissus Messias: cui tot figuris fuerat adumbratus: cui tot seculis fuerat exspectatus: quæ vidit edentem miracula, quæ docentem audivit: tamen adeo non est receptus à suis, ut quibus servandis peculiariter venerat, efferatis animis exitium moliti sint, & mortem machinarentur innoxio, qui gratis vitam afferebat nocentibus. Videntes non videbant, & audientes non audiebant, & intelligentes non intelligebant, qui perverso studio Legis cooriebantur in eum, quem Lex promiserat. Horum igitur malitia factum est, ut lux, quæ credentibus afferebat vitam æternam, his majoris cæcitatis esset occasio. Sed horum perversitas non potuit officere saluti credentium. Imo Judaicæ gentis cæcitas, aditum patefecit Gentibus ad lucem Euangelicam. Qui hactenus habebantur populus Dei, qui veri Dei cultu, qui Legis religione, qui patrum cognatione, qui divini Testamenti promissis, soli gloriabantur, venientem Dei Filium aversati sunt: ac proin-

A proinde merito abdicatis Judæis Euangelio rebellibus, Euangelii gratia ad Gentes demigravit, ut versis rerum vicibus, qui ante falsa religionis imagine tumebant, palam declararent impietatem suam, rejicientes ejus Filium, quem pro Deo colebant: & qui prius prorsus alieni à vera religione, pecudes, & ligna colebant pro Diis, pietatem Euangelicam per fidem amplecterentur. Quanquam hac occasione sic Gentes admissæ sunt ad salutem Euangelicam, ut nec Judæis, nec ullis omnino nationibus sit præclusus aditus, si modo deposita pervicacia se præbeant obedientes fidei, quæ prima ac sola janua est ad salutem æternam.

12 Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus:

B [12] Quanquam autem ex Gentibus pariter ac Judæis plerique, qui mundum magis amabant quam Deum, aversati sunt lucem hanc, tamen non fuit otiosus illius adventus. Primum prodita est illorum infelicitas, qui suapte culpa sese tantis bonis ultro delatis orbarunt. Neque cuiquam jam dubium esse poterat, quin justo Dei judicio relinquerentur æterno exitio. Deinde factum est, ut è diverso magis liqueret, quam insignis esset divini Numinis benignitas, qui simplici promtaque fide reciperent sermonem Euangelicum. Nam ideo Dei Filius ac Deus ipse sese demisit ad humilitatem nostram, ut nos per fidem ad suam sublimitatem eveheret. Ideo suscepit C in se nostræ mortalitatis ignominiam, ut nos divinæ gloriæ faceret consortes: ideo homo ex homine nasci voluit corporeus, ut nos ex Deo renasceremur spirituales: ideo descendit in terras, ut nos subveheret in cœlum. Rejecti sunt ob incredulitatem superciliosi Scribæ, & Pharisæi: rejecti sunt elati Reges ac potentes: rejecti sunt turgidi Philosophi. Sed ad hanc summam dignitatem admissi sunt humiles, tenues, obscuri, idiotæ, servi, barbari, peccatores, quos mundus habet pro nihilo: à quibus nihil exigitur præter sinceram fidem: non eruditio, non generis nobilitas, non Mosaicæ Legis religio: sed quicunque, cujuscunque nationis, cujuscunque conditionis receperunt sermonem hunc, his vicissim hoc D dignitatis contulit, ut per fidem ac baptismum insiti Christo, & illius nomen professi, fierent & ipsi filii Dei, ut quod Christus esset per naturam, illi fierent adoptione. Quid autem hoc honore sublimius, ut qui prius erant filii Diaboli, hæredes gehennæ, per solam fidem fierent filii Dei, fratres Jesu Christi, cohæredes regni cœlestis?

13 Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

[13] Juxta carnem nascebamur omnes filii iræ, ex primo nostræ gentis auctore Adam: sed per sermonem Dei eximimur ab infelici cognatione peccatoris, ac juxta spiritum feliciter renascimur per Jesum Christum ex Deo. Nam hos demum filios agnoscit E Deus, non qui per corporeum semen, aut coitus libidinem nascuntur filii Abrahæ, sed qui per fidem nascuntur ex Deo. Infeliciter nos genuerat primus ille generis auctor Adam. Genuerat enim morti ac gehennæ. Et qui juxta carnem nascuntur, non eadem sorte nascuntur. Quidam enim regno nascuntur, quidam servituti. Sed novæ generationis auctor Christus Jesus, omnes ad eandem dignitatem ex æquo regenerat, ut deposita servitute peccati, abjecta humilitate mortalitatis, per fidem & gratiam fiant filii Dei viventis.

14 Et verbum caro factum est, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis.

[14] Nec mirum si homo transformatur quodammodo ad divinæ naturæ consortium, cum Sermo F divinus sese hac gratia demiserit, ut nostram carnem, hoc est, mortale corpus assumeret ex virgine, duo quædam dissimillima conjungens in sese, Deum, & hominem. Quid humana carne fragilius, aut contemtius? Quid Deo potentius aut sublimius? Ne mireris hæc potuisse conjungi. Deus est qui fecit: nec diffidas homines posse fieri filios Dei, quum sic dilexerit nos, ut nostra causa voluerit fieri filius hominis. Nec enim assumsit corpus imaginarium. Quis enim amaret inane spectrum,

A aut fallax præstigium? Sed vere corpus hominis assumsit, hoc est, totam naturam hominis assumsit, nec eam partem fastidiens, qua morti sumus obnoxii, & quam minimum differimus à brutorum genere. Nec assumsit ad tempus, mox depositurus quod assumserat: sed quo certam fidem faceret humanæ naturæ, non per fucum assumtæ, diu versatus est in terris, sitiit, esuriit, afflictus est, mortuus est, oculis conspectus est, auribus auditus est, manibus contrectatus est. Atque ut hæc dignitas humano generi esset perpetua, adhuc habitat in nobis, carnem humanam gestans Divinitas, atque in ea jam glorificata considens ad dextram Patris omnipotentis. B Neque tamen tum, cum in terris mortale corpus circumferret, carebat divina majestate. Nos enim qui familiariter cum eo viximus, utriusque rei testes sumus. Vidimus esurientem, sitientem, dormientem, flentem, afflictum, morientem. Audivimus humana voce loquentem: contrectavimus eum manibus nostris, atque omnibus argumentis verum hominem comperimus. Sed iidem vidimus divinam illius gloriam, plane dignam unigenito Filio Dei, quanta nec Angelorum cuiquam, nec Prophetarum ulli, nec Patriarchis unquam exhibita est, sed qua Deus Pater unicum Filium suum honestare voluit. Hanc autem gloriam vidimus in edendis miraculis, C in promenda cœlesti doctrina, in visione montis Thabor, quando transfiguratus est coram oculis nostris: quum etiam eadem vox paterna, cœlitus delapsa, Filium unice carum professa est: quemadmodum idem Pater in baptismo voce sua signoque columbæ Filium illustravit, ac rursus ante mortem rogatus à Filio, ut se clarificaret ea gloria, quam habuisset ante mundum conditum, voce cœlitus demissa Filium agnovit: *Et clarificavi*, inquit, *& clarificabo*. Denique vidimus in resurrectione, cum jam redivivus nobis corpus palpabile quidem, sed nullis malis obnoxium exhiberet, cum nobis spectantibus eveheretur in cœlum. Nec his rebus tantum D emicuit nobis illius gloria, verum etiam mors ipsa divinæ virtutis habebat argumenta, cum velum Templi scinderetur, terra tremeret, saxa rumperentur, aperirentur monumenta, mortui reviviscerent, Sol obtectus subitam noctem inveheret mundo: dum protinus à valido clamore animam exhalaret, veluti sponte, non defectione virium animam deponens. Hac morte tam admirabili glorificavit Patrem, adeo ut & latro supplicii socius, & Centurio, agnoscerent Filium Dei. Et quanquam in terris versans cum nostræ salutis negotium ageret, maluit nobis modestiæ, mansuetudinis, & obedientiæ exemplum exhibere, quam suam ostentare magnitudinem, tamen E omnis illius oratio, omnia facta, gestus etiam ipse ac vultus, declarabant illum esse plenum omnibus divinis dotibus, plenum æterna & irrefragabili veritate. Nam tametsi Deus aliis quoque sanctis hominibus largas gratiæ suæ ac veritatis dotes impartiat, tamen in hunc velut in unicum Filium, totum cœlestium donorum fontem transfuderat, ut in uno esset, quod omnibus sufficeret. Ac talis nobis usque ad adscensionem conspectus est.

15 Joannes testimonium perhibet de ipso, & clamat: dicens: Hic erat, quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat.

[15] Nunc persequemur, quomodo primum innotuerit mundo, cum antea, ne à fratribus quidem suis, aliud esse crederetur, quam homo. Voluit enim paulatim innotescere, ne res tam nova fidem inter homines F non inveniret, si repente fuisset exorta. Ac multa quidem præcesserant, quæ poterant animos mortalium ad credulitatem aliquo modo præparare: Prophetarum auctoritas, Legis umbræ, Angelorum in nativitate concentus, Pastorum pietas, Stella index, Magorum religio: turbatus ad novi Regis exortum Rex Herodes, cum tota Hierosolyma: Simeonis & Annæ prophetiæ: denique quædam præter humanæ naturæ modum ab eo gesta, quæ mater & Joseph apud se mirabantur quid sibi vellent: ta-

tamen quum adesset tempus, quo jam ab æterno destinatum erat palam aggredi negotium prædicandi regni cœlorum, visum est, ut diximus, ad tempus & Joannis testimonio commendari: non quod egeret hominis testimonio, sed quod sic expediret, vel ad invitandam Judæorum credulitatem, quorum nemo non sentiebat magnifice de Joanne: vel ad impiorum incredulitatem coarguendam, quum nec illi de Christo testificanti crederent, cui tantum alioqui tribuebant, ut eum suspicarentur esse Messiam vatum oraculis promissum, liberandæ genti Israeliticæ. Quum igitur Joannes multos jam discipulos collegisset, plurimos quotidie baptizaret, summaque auctoritate floreret apud omnes, prædicans instare regnum Dei, de Jesu vero malignior esset hominum opinio, palam apud multitudinem inculcat, ac repetit, quod sæpius de illo fuerat testificatus: ac juxta vaticinium Esaiæ, quod prædixerat illum fore vocem clamantis in deserto, parate viam Domini: non jam privatim apud discipulos suos, sed apud promiscuam multitudiuem, quæ quotidie baptismi doctrinæque gratia, frequens ad illum confluebat: & tum etiam destinatis animis aderat, ut certum audiret, quid vir tantus sentiret de Jesu: clara voce clamabat, dicens: Hic est ille, de quo vobis antehac sæpe loquutus sum: cui vos me per errorem anteponitis, quum dicerem esse quendam, qui me ætate ac prædicationis tempore sequeretur, simulque multitudinis opinione foret inferior, is nunc antevertit: & qui posterior videbatur, prior esse cœpit: nec mirum, quum etiam tum me dotibus omnibus prior esset, quamvis hominum judicio videretur inferior.

16 Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.

16 Hic est fons omnis veritatis & gratiæ. Nos, quos vos tantopere suspicitis, nihil aliud sumus quam rivuli. Siquidem hoc ipsum, quod habemus pro suo quisque modulo, de hujus plenitudine haustum est, unde promanat omnibus, si quid ad æternam salutem pertinet. Quicquid virtutis fuit in Patriarchis, quicquid in Prophetis, quicquid in Mose, ab hujus fonte profectum est. Ego nihil aliud sum, quam præcursor venientis. Hic verus est præco simul & auctor Euangelicæ gratiæ, quæ veram & æternam salutem confert omnibus per fidem. Huic hoc ipsum debemus, quod Prophetarum vocibus instituti sumus ad pietatem, quod Legis præscripto prohibiti sumus à maleficiis, quod veræ religionis velut umbram accepimus. Nunc per eundem offertur omnibus uberior gratia, quæ per fidem Euangelicam gratis condonat omnia peccata, ac mortem commeritis largitur vitam æternam.

17 Quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.

17 Nam Moses, cujus vobis est sacrosancta auctoritas, nullo nomine cum hoc conferendus est. Ille Legis delator erat duntaxat, non auctor: & Legem tulit inefficacem, austeram, ac rigidam, quæ figuris & umbris præluderet ad Euangelii lucem post venturam: peccata proderet magis, quam tolleret: & sanitati præpararet verius, quam sanitatem conferret, promissis invitaret. Sed nunc pro severitate Legis, gratia exhibita est per Jesum Christum: qui per fidem Euangelicam gratis condonat omnibus omnia peccata. Pro umbris exhibita est veritatis lux, cujus ille non solum est præco, verum etiam auctor, ut cui Pater Deus tradiderit omnem potestatem.

18 Deum nemo vidit unquam: unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit.

18 Atque hæc sunt arcana Dei Patris, hæc sunt recondita divinæ mentis consilia, quibus illi visum est ex Deo facere hominem, ex hominibus quodammodo facere Deos: summa miscere infimis, & infima ad summa subvehere. Hæc nulli Veterum ad plenum aperuit, quanquam illis aliquando per Angelos, per somnia, per visiones quasdam suæ lucis scintillas aperuit. Nam Deum, ut est, nemo mortalium, quamlibet magnus, vidit unquam, nisi per ænigmata. Et quanquam Mosi, Patriarchis, & Prophetis aliquam suorum arcanorum portionem quadantenus patefecit, tamen hanc gratiæ & veritatis plenitudinem solus unigenitus Filius accepit: qui sic ad nos descendit, factus homo, ut per divinam naturam semper sit in sinu Dei Patris. Ille nobis quod aliis per partes, quod per involucra, & veluti per somnum utcunque significatum erat, crassius & explanatius absque involucris enarravit, quicquid pertinebat ad æternam salutem consequendam.

19 Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes & Levitas ad eum, ut interrogarent eum: Tu quis es?

19 Hujusmodi testimonio quum sæpe privatim Joannes ornasset Christum, tunc palam qualis esset, declaravit: integri famuli fungens officio, qui nec Domini sui gloriam Judæis deferentibus voluerit usurpare, nec illum fraudare sua: quanquam non ignorabat eam rem sibi, non solum auctoritatis hactenus possessæ jacturam, sed etiam gravem apud Judæos invidiam allaturam, qui maluissent Joanni hoc honoris deferre. Cujus etiam nativitas fuerat apud Judæos celebris, qui generis nobilitate (nam Sacerdotis erat filius) commendabatur: qui novitate victus, qui pilis camelorum, qui solitudine, qui baptismo, qui discipulorum frequentia, plebis admirationem in se provocarat: quum Christus ob humilitatem generis, ob vitam ac vestitum à populo nihil differentem, id temporis adhuc contemneretur. Quum igitur superbis Pharisæis non placeret humilis ille Christus, & ob hoc ipsum cœpissent subinvidere Joanni, quod de Christo bene prædicaret, miserunt ex Hierosolymis viros auctoritate præditos, Sacerdotes, & Levitas, ut præsente multitudine percunctarentur eum, quisnam esset ipse, de quo variabat multitudinis suspicio. Nam quidam dictitabant illum esse Christum, Judaicæ gentis liberatorem: alii suspicabantur Eliam esse, quem juxta Malachiæ prophetiam existimabant rediisse, ut præcursor esset Messiæ venturi. De Christo, ob generis ac vitæ humilitatem, perpauci bene sentiebant, etiamsi quidam cœperant invidere. Atque hoc jam tum agebat Pharisæorum astutia, ut Christum ad suas cupiditates attemperarent. Id futurum arbitrabantur, si non fuisset approbatus, nisi ipsis auctoribus. Quod si docuisset affectibus ac vitiis ipsorum repugnantia, reprobassent, & ademissent auctoritatem apud populum, cujus doctrinam sensissent suis commodis adversam. Hæc est mundanæ sapientiæ stulta prudentia. At Christus, cujus tota doctrina cœlestis est, noluit quicquam humanæ auctoritatis admisceri suæ doctrinæ Euangelicæ. Quidam etiam sperabant futurum, ut Joannes, etiamsi Christus non esset, tamen nomen tam honorificum ultro delatum agnosceret. Sciebant ipsi, addictissima gloriæ mancipia, pestem hanc etiam sanctissimis viris insidiari: non ignorabant, quantus fuisset futurus orbis applausus, si Joannes Messiæ nomen agnovisset, quod illi jam ultro bona pars Judæorum tribuebat. Si agnovisset apud populum, habebant quo Christum ob humilitatem exosum excluderent: si non agnovisset, habebant paratam calumniam. Rogant igitur apud populum, ex auctoritate Sacerdotum ac Pharisæorum, dicentes: *Tu quis es?* Jam enim & illius auctoritate gravari cœperant, ac subinvidere gloriæ.

20 Et confessus est, & non negavit: & confessus est: Quia non sum ego Christus.

20 Ille non ignarus, quod hæc odio Christi percunctarentur, non statim aperuit suam de illo opinionem, sed falsam de se suspicionem, quæ Christi gloriæ poterat apud plebem officere, repulit: ac forti animo contemta falsi nominis gloria, confessus est se non esse Messiam, qui multis videbatur esse: nec inficiatus est esse se id quod erat, paratus indicare, quis esset ille, cui nominis hujus gloria debebatur: in quorum altero erat opinionis propriæ jactura, in altero Pharisaici livoris periculum. At vir integritatis incorruptæ, utroque contemto, palam fassus est, se non esse Messiam, Prophetarum oraculis, & Mosi voce promissum, haudquaquam negans jam adesse Messiam, sed non sum ego, inquiens,

quiens: significavit hoc cognominis alteri potiori deberi, qui tamen illorum opinione contemtior erat. Atque hæc Pharisæorum malitiosa diligentia ad nihil aliud profecit, quam ad Euangelii fidem confirmandam.

21 Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum. Propheta es tu? Et respondit: Non.

[21] Hoc igitur gradu frustrati, pergunt sciscitari, si quod summum est, quodque plerique tibi tribuunt, non es, quum præter auctoritatem Scribarum & Pharisæorum, usurpes novam auctoritatem, & populum in admirationem tui rapias, non sine jactura publicæ Sacerdotum & Pharisæorum auctoritatis, certe debes esse quispiam Messiæ proximus. Legimus autem in Malachia Propheta, priusquam veniat Messias, venturum Eliam Thesbitem, qui restituet omnia. Num igitur ille Elias es tu? Joannes negabat se Eliam esse: non quod non esset aliquo modo Elias, qui spiritu Eliæ præcursor erat Christi, sed quod non esset ille Elias Thesbites, igneo curru raptus in aera, quem in hoc servari sensit Propheta, ut præcursor sit secundi adventus Jesu Christi. Legerant illi prophetiam, sed non intellexerant: nec erant digni, qui mysterium hoc discerent, quod animo maligno sciscitarentur. Quoniam autem sciebant Mosen promisisse Prophetam quendam exoriturum è gente Judaica, quem audiri jusserat: nec ignorabant quidam hunc Prophetam fore Messiam ipsum, ad hæc nonnulli jactabant aliquem è vetustis Prophetis revixisse, atque hunc esse Joannem suspicabantur, rogabant, num esset ille Propheta promissus à Mose, aut aliquis denique è numero Prophetarum, qui redivivus sibi sumeret eam auctoritatem. Ille ingenue fassus est, se nihil esse tale, quale multi suspicabantur.

22 Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his, qui miserunt nos? quid dicis de te ipso?

[22] Jam vero cum illos defecisset percunctandi materia, consumtis hominum de Joanne suspicionibus, urgent ut ipse de se profiteatur, quisnam sit: & ne diutius tergiversetur, urgent auctoritate Sacerdotum, quo vel metu potestatis fateretur quis esset. Videmus te, inquiunt, usurpare tibi quiddam supra Pharisæos, Sacerdotes & Scribas. Consumsimus divinationem nostram, & tamen aliquid responsi referendum est his, qui nos huc miserunt. Si populus totus varie de te suspicans fallitur, dic ipse quis sis: certe ipse tibi notus es. Quem tu te esse profiteris?

23 Ait: Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta.

[23] Hic Joannes, quoniam Legis peritis loquebatur, ne sibi videretur hoc ipsum, quod erat, humana temeritate arrogare, ex ipsa Esaiæ prophetia, Pharisæis non ignota, simul docebat & se nihil aliud esse, quam Christi præcursorem, & jam ipsum Dominum adesse, quem oporteret purgatis cordibus suscipere: quem ipsi livore, ambitione, & superbia excæcati, erant crucifixuri: Ego, inquit, nec sum Messias, nec Elias, nec ullus Prophetarum revocatus in hanc lucem: nec tamen hoc muneris mihi meapte auctoritate sumsi, cum ante plurimos annos auctoritate Dei destinatus fuerim huic provinciæ. Sum enim ille, de quo scripsit Esaias, *Vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini.* Videtis desertum, auditis clamantis vocem. Quod superest, vos abjectis mundanis cupiditatibus, præparate vestros animos in illius adventum, ut vobis salutifer adveniat. Moses vobis illum adumbravit, Prophetæ olim venturum vaticinati sunt. Ego vobis jam advenientem ostendo.

24 Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis.

[24] Porro qui missi fuerant ad Joannem, erant sectæ Pharisaicæ. Nam hi tum temporis peritia Legis, opinione sanctimoniæ, & auctoritate præcellebant cæteris. Nec multum aberant ab Euangelica doctrina, quippe qui crederent etiam immortalitatem animarum, & aliam vitam post hanc vitam superesse. Sed ambitio, avaritia, & invidia corruperat illorum animos. Quanquam hominum livor id temporis nondum eo exarserat, ut palam Christo adversarentur, sed mox ubi doctrinam illius sensissent adversari gloriæ, lucris ipsorum, & auctoritati, prorsus in rabiem acti, Messiam suum, quem populo promiserant ex prophetiis, & cujus cognitione sese venditarant, ad crucem adegerunt. Adeo pestifera res est etiam sacrarum Litterarum cognitio, nisi adsit animus liber ac vacuus à terrenis cupiditatibus. Sed divina prudentia, sapientior humanis ingeniis, novit hominum impiorum malitia ad piorum salutem abuti. Hæc Pharisæorum tam invida, tamque insidiosa percunctatio, nostram credulitatem confirmavit.

25 Et interrogaverunt eum, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?

[25] Jam igitur magis etiam irritati, & non solum Christo, quem semper contemserant, sed etiam Joanni, quem hactenus venerati fuerant, invidentes, ad calumniandum se vertunt: Quid igitur, inquiunt, sumis tibi jus baptizandi populum, si neque Christus es, quem vaticinia docent aboliturum peccata populi sui, nec Elias Messiæ præcursor, nec eximius ille Propheta, quem promisit Moses, nec alius quispiam è numero Prophetarum? Unde tibi sumis istam auctoritatem abolendi peccata, quam nec habes divinitus, nec ex Sacerdotum decreto, quorum auctoritatem obscuras novis ritibus?

26 Respondit eis Joannes, dicens: Ego baptizo in aqua: medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.

[26] Ad hanc calumniam Joannes mansuete respondit, sed ita, ut libere, & suam humilitatem agnosceret, & Christi dignitatem profiteretur: Meus, inquit, baptismus talis est, qualis est mea prædicatio. Nam quemadmodum prædicatio mea perfecta non est, sed tantum præparat animos vestros Euangelicæ Philosophiæ: sic baptismus meus, qui tantum aqua constat, non abluit sordes mentium, sed imagine quadam veri baptismi præparat rudes, ut superioris vitæ pœnitentia præparati, capaces sint illius baptismi, quo Messias per Spiritum suum semel abluet omnes sordes omnium, qui crediderint ipsius cœlesti doctrinæ. Atque is jam non procul abest, sed jam nunc adstat in hac populi multitudine, & tanquam unus è numero populi versatur in medio vestrum. Et ob id à vobis vel despicitur, vel ignoratur, quod juxta mundi æstimationem humilis est, & obscurus, nulla pompa earum rerum sese venditans, ex quibus mundi cultores æstimant hominem. Nondum illi visum est exserere virtutem ac magnitudinem suam, sed re ipsa longe alius est, quam videtur.

27 Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est: cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti.

[27] Ego, qui populi judicio visus sum esse aliquid magni, ad illius sublimitatem nihil sum. Is ipse est, de quo dixeram, quod me posterior hominum opinione, dignitate antevertisset. Cujus dignitati adeo non sum æquandus, ut ipse me judicem indignum, qui apud illum infimi mancipii fungar officio, vel corrigiam calceamentorum illius soluturus.

28 Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans.

[28] Tam plenum, tamque magnificum testimonium Joannes perhibuit de Christo, Pharisæis, Sacerdotibus ac Levitis, teste copiosa populi multitudine: idque in loco celebri, nimirum in Bethabara, qui locus haud ita procul abest ab Hierosolymis trans Jordanem, propter aquæ paratam copiam, ac desertum proximum, Baptistæ, & pœnitentiæ præconi accommodus, quo quotidie solita est magna vis hominum è diversis Judææ regionibus confluere baptismi gratia. Nam illic & prædicabat Joannes, & baptizabat. Atque hactenus ita testificatus est de Jesu, ut in turba stantem, nec nominaret, nec digito ostenderet, quo minus concitaret in illum Pharisæorum invidiam, ac simplicium animos magis accenderet desiderio cognoscendi, de quo tam magnifice vir tantus prædicasset.

29 Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.

[29] Itaque quum jam è populo multi studiose quærerent, quisnam esset ille tantus, cujus dignitati in tantum cederet Joannes, omnium judicio summus vir habitus, Jesus postridie redit eodem, nec jam se continuit admixtus turbæ, sed seorsim ipsum adiit Joannem: partim officii gratia, ut cognatum salutaret: partim ut suum Baptistam agnosceret: sed mul-

multo maxime, ut illi præberet occasionem, clarius etiam apud populum testificandi de Christo, ne adhuc ignotus, hoc animo videretur adire Joannem, quo cæteri, nimirum baptizandus, aut docendus, aut confitendi peccata gratia. Nam quod ab eo baptizatus est, id humilitatis exemplo datum est. Cæterum, ne quis suspicaretur illi fuisse opus baptismo, aut aliquid in eo fuisse maculæ, quod Jordanis abluerent undæ, semotus à turba, Joannem adiit. Is admonitus Spiritu, quid esset agendum, conspicatus Jesum venientem ad se, versus ad populum, digito demonstrat illis Jesum, ut jam de facie quoque notum mirari atque amare consuescerent, & illum potius quam se sequerentur, illius ambirent baptisma potius quam suum. Nam animi puritas Spiritu Sancto pleni, in ipsis etiam Jesu oculis, ipsoque vultu relucebat: ipso incessu, totoque corporis habitu semet exserebat, quemadmodum ex adverso, furiosus ac vitiis obrutus animus proditur ipsa corporis imagine: Ecce, inquit, hic est ille, quem plerique vestrum viderunt à me baptizari, quum illum non purificarit Jordanis, sed ipse potius Jordanis aquas sanctificarit. Est enim solus omnium ab omni peccatorum labe immunis. Hic enim est purissimus ille agnus, quem Deus juxta vaticinium Esaiæ, sibi gratissimam victimam destinavit, ad expianda peccata totius mundi, omnium vitiorum genere inquinati. Hic est, quem agnus ille Mosaicus adumbrabat, cujus innoxius cruor filios Israel ab Angeli vindice gladio tutos reddidit: ipse adeo non obnoxius ulli peccato, ut unus idoneus sit universa totius orbis peccata tollere: adeo carus Deo, ut solus illius iram possit vertere in misericordiam: adeo mansuetus, & amans salutis humanæ, ut paratus sit pro peccatis omnium pœnas dependere, & in se recipere mala nostra, ut nobis conferat sua bona.

30 Hic est, de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est: quia prior me erat.

30 Hic est ille, de quo prius semel atque iterum, ceu per ænigma dixi, esse quendam post me venturum, qui dignitate ac virtute prævertens, me reliquisset à tergo: propterea quod quanquam videretur nativitate humana, ac tempore prædicandi, denique & auctoritate posterior: tamen divinis dotibus me longe prior erat. At nec ipse prius quantus esset, aut quid esset, certo noveram.

31 Et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.

31 Tantus enim est, ut ego, quem vos suspicitis, nullo modo sim ad hunc conferendus. Ille Dominus est & auctor totius salutis: ego nihil aliud sum, quam famulus illius, ac præcursor: nec baptismus meus, nec prædicatio mea quicquam est aliud, quam præludium cœlestis doctrinæ, cœlestisque virtutis, quam ille vobis est allaturus. Nec in aliud jussu Dei missus sum, nisi ut prædicarem pœnitentiam superiorum delictorum, annuntiarem instare regnum cœlorum, & aqua vos tingerem, ut ille veniens, vestris animis, jam rudimentis hujusmodi præparatis, facilius innotesceret, posteaquam mihi quoque certis indiciis esset à Patre demonstratus. Versabatur humilis, nec ulla re insignis inter homines, velut unus quispiam è populo multitudini admixtus: venit ad baptismum, veluti peccatis obnoxius.

32 Et testimonium perhibuit Joannes, dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & mansit super eum.

32 Non igitur ex habitu corporis, nec humana conjectura certum quivi cognoscere, quod is esset unicus Filius Dei, & agnus ille purissimus, per fidem aboliturus omnia peccata mundi: sed ex insigni symbolo cœlitus didici, hunc esse, cui ego præcursor essem datus. Quod autem esset hoc signum, Joannes palam aperuit apud multitudinem: Quum, inquit, ipse humilitatis exemplum mundo volens exhibere, peccatorum turbæ mixtus, veniret baptizandus, Pater illum cœlesti signo honestavit. Nam ipse vidi Spiritum Sanctum columbæ specie descendentem in illius verticem, ac manentem super eum. Ante id tempus non certo noveram eum, cujus essem præcursor. Occultabat enim illius cœlestem sublimitatem corporis humilitas. Nondum enim venerat tempus, quo palam vellet eum innotescere populo.

33 Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.

33 Igitur quum scirem afflatu Patris jam adesse Messiam, ne quid erroris esset in persona, aut ne quid ambiguitatis haberet humana conjectura: is, cujus jussu susceperam ministerium vos baptizandi aqua, certo signo me docuit, cujus indicio cognoscerem, quis esset ille, qui vos efficaci baptismo baptizaturus esset, ac per Spiritum Sanctum, quo plenus est, conferret gratis omnibus sibi fidentibus remissionem omnium peccatorum. Etenim prius quam ad me veniret baptizandus Jesus, Pater cœlestis sic me præmonuerat: Hoc indicio certo cognosces Filium meum: Inter multos, quos aqua tinxeris, super quem videris specie columbæ descendentem ac manentem Spiritum Sanctum, eum esse scito, cui potestas est baptizandi Spiritu Sancto. Nam homo tingit aqua, solus ille cœlesti virtute, sublatis peccatis, confert justitiam.

34 Et ego vidi: & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.

34 Hoc signum quemadmodum promiserat Pater, vidi in baptizato, & ideo mihi videre datum est, ut meo præconio vos quoque cognosceretis vestræ salutis auctorem. Proinde quemadmodum & ante testificatus sum, ita & nunc palam testificor, hunc esse Filium Dei, unde velut è cœlesti fonte vobis petenda sunt omnia, quæ pertinent ad justitiam, ac æternam felicitatem. Non enim patiar vos de me majora suspicari, quam promereor: nec hunc ignorari, quem novisse salus est. Hujusmodi testimoniis Joannes frequenter Jesum adhuc ignotum populo commendabat, suamque auctoritatem in illum velut in majorem transferebat, ut posthac se deserto, illius adhærerent magisterio: illud interim agente divina providentia, ut nobis in utroque pararetur salutare exemplum Euangelici doctoris. Siquidem Joannes, nec tantæ gloriæ ultro se offerentis lenocinio corruptus est, ut alienam laudem sibi vindicaret: nec Sacerdotum ac Pharisæorum invidia deterritus, quorum ambitiosus livor, & ambitio livida non ferebat, quenquam præter se magnifieri, tacuit Christi gloriam: nec spectavit quid sibi conduceret, sed quid expediret populo, docens nimirum Euangelii præconem, non solum adversus luxum & avaritiam, verum etiam adversus omnem ambitionem usque ad vitæ contemtum animum confirmatum & infractum habere oportere. Porro Jesus Christus, dum velut unus è plebe venit ad baptismum, dum inter Joannis discipulos se velut discipulum gerit illius, quum esset omnium Dominus, nos docuit per summam animi dejectionem ac modestiam perveniri ad veram gloriam: neque quenquam esse magistrum idoneum, nisi qui bonum gesserit discipulum: neque quenquam oportere ad docendi munus prorumpere, nisi fuerit omnibus modis spectatus ac probatus, atque huc veluti divinitus adscitus.

35 Altera die iterum stabat Joannes, & ex discipulis ejus duo.

35 Jam quo magis eluceat eximia Joannis integritas, non sat habuit populi studium à se divertisse in Christum, suos etiam discipulos, quos habebat peculiares, à se alienatos Christo studet tradere. Nam postridie quam hæc, quæ modo narravimus, acta sunt apud populum, rursum stabat Joannes, & aderant magistro discipuli duo.

36 Et respiciens Jesum ambulantem, dicit: Ecce agnus Dei.

36 Jesus autem illinc haud procul inambulabat. Idque factum est, non sine mystica significatione rei. Nam Legis Mosaicæ typum gerebat Joannes, Christus Euangelicæ professionis erat auctor. Lex igitur quæ jam ad summam lineam pervenerat, stabat, veluti non progressura longius, sed mox cessatura, & Christo venienti cessura, suosque discipulos illi traditura, sed interim constanter testificans de Christo, ac Synagogam veluti tradens vero sponso, ut illi sit Ecclesia. Christus obambulat, veluti semper in majus progressurus, & undique cœlestis doctrinæ discipulos colligens. Joannes igitur stans, quum intuitus esset Jesum ambulantem, nec ignarus illum sitire salu-

lutem humani generis, ac discipulos captare idoneos sublimi doctrinæ, versus ad duos discipulos, qui præceptori adstabant, ut eos Jesu meliori se magistro traderet, digito demonstrans ambulantem: Ecce, inquit, ille est agnus Dei, de quo jam toties testificatus sum, qui solus tollit omnia totius mundi peccata. Huic ego vos præparavi. Quisquis verum & efficacem baptismum desiderat: quisquis amat veram innocentiam: quisquis veram ac perfectam salutem desiderat, hujus magisterio se tradat oportet. Quoniam qui veri cultores fuerant Legis Mosaicæ, Legis ipsius testimonio profecerunt ad Euangelicam perfectionem, hoc est, ex fide in fidem, quum Pharisæi perverso Legis studio persequuti sint eum, quem Lex illis commendarat.

37 Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum.

37 Porro Joannis discipuli non responsant suo magistro, sed fidem habentes illius sermoni, relicto Joanne Euangelii præcursore, sequuti sunt Jesum Euangelicæ salutis auctorem. Sequebantur autem taciti, flagrantes amore sublimioris doctrinæ, cujus spem ex Joannis testimonio conceperant, sed interpellare non audent eum, qui cum nulla intercesserat familiaritas.

38 Conversus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei: Rabbi, (quod dicitur interpretatum Magister) ubi habitas?

38 Jesus igitur intelligens quo animo sequerentur, ut declararet, quam esset obvius iis, qui sinceris animis sitiunt Euangelicam doctrinam, non exspectata interpellatione, ultro sublevat, & invitat illorum verecundiam: ac versus ad illos, jamque conspicatus eos sequentes se, non quod ignoraret quem sequerentur, aut quo animo sequerentur, sed ut aliis illorum affectum Euangelio dignum ostenderet, compellat eos, rogatque quid sibi vellent, ut horum nota cupiditas, & aliorum animos accenderet. At illi ipso statim nomine professi, se teneri desiderio discendi: *Rabbi*, inquiunt, quæ vox Syris sonat *magistrum*, *ubi habitas?* Nimirum magistrum appellantes, se discipulos illius profitentur: & dum domicilium illius ubi sit, percunctantur, declarant se familiarius secretiora quædam velle discere, quæ fortassis in publico dicturus non esset.

39 Dicit eis: Venite, & videte. Venerunt, & viderunt ubi maneret, & apud eum manserunt die illo: hora autem erat quasi decima.

39 Hic Dominus Jesus delectatus illorum pio discendi ardore, non excusat instantem noctem: non jubet eos redire postridie: nec signis indicat domum suam, si quando per opportunitatem se velint invisere, sed comiter blandeque ad domesticum colloquium invitat eos: *Venite*, inquiens, *& videte*. Senserat enim illorum ardenti desiderio moram omnem molestam futuram esse. Illi læti tam optato responso, venerunt, ac non solum viderunt domicilium ubi habitabat Jesus, sed eo die commorati sunt apud illum: sacroque ejus colloquio sic inflammati sunt, ut non solum ipsi sibi gratularentur, sed alios etiam ad hujus felicitatis consortium invitarent. Porro quum adirent domicilium Jesu, erat hora diei ferme decima, jam Sole vergente ad occasum. Nullum enim tempus, nullus locus non opportunus est discendis iis, quæ spectant ad æternam salutem, semperque debet esse parata doctoris Euangelici copia. Talem enim decet esse, qui se Christianæ Philosophiæ, quæ sola supercilium nescit, magistrum profitetur.

40 Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus, qui audierant à Ioanne, & secuti fuerant eum.

40 Horum autem, qui Joannis hortatu sequuti fuerant Jesum, alter erat Andreas, frater natu major Simonis Petri, cui licet natu minori, Jesus ob excellentem fidei ardorem postea pollicitus est claves regni cœlorum, & eidem ter amorem professo, commisit pascendas oves suas. Habet illud Euangelica pietas longe diversum ab ingenio mundano *, si quem egregium thesaurum nacta est, non celat, aliis invidens. Nam multi non putant se possidere, quod habent cum multis commune, sed gestit suum bonum aliis esse commune.

41 Invenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei: Invenimus Messiam. (quod est interpretatum Christus.)

41 Andreas tanta felicitate gestiens, quod ex indicio Joannis, sed multo magis ex domestico Jesu colloquio certum comperisset, illum esse agnum illum

* Alia Editio, *humano*.

A cœlestem, qui solus tolleret peccatum * mundi, illum esse Filium Dei, reconciliatorem unicum humani generis, illum esse Christum à Prophetis promissum, & tot jam seculis exspectatum, ut primum nactus est Simonem Petrum, fratrem suum, cujus præsentiam in hoc magnopere desiderabat, ut illi, quem sciebat ingenti ardore exspectasse Christi adventum, tam certæ cognitionis felicitatem communicaret: *Invenimus*, inquit, *Messiam* illum, quem redemtorem orbis Prophetæ promiserant: Messias autem Syrorum lingua sonat *Christum*, hoc est, *unctum*, quod unctio Regum sit, ac Sacerdotum. Solus autem Christus unctus est à Deo: soli data est
B potestas omnis in cœlo & in terra: solus est ille Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec, qui sui corporis hostia, generi mortalium universo reconciliavit Deum.

42 Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Iona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.

42 Simon lætus tam optabili nuntio, nec audisse contentus, gestit & ipse videre Jesum. Andreas jam Domini Jesu comitatem ac benignitatem expertus, illico adducit eum ad Jesum. Jesus autem intuitus Petrum, non solum faciem hominis contemplatus, in qua tamen relucebat pectoris sinceritas, sed animum potius columbina simplicitate præditum: & ob hanc aptum Euangelicæ gratiæ, delectatus sincero illius affectu, simul & patris nomen indicat,
C jam tum declarans sibi nihil occultum esse, simulque piam animi simplicitatem collaudat ex paterni nominis argumento: & ex commutati nominis ænigmate, prædicit olim in eo futuram invictæ fidei soliditatem. Nam Jona *columbam* sonat, aut *gratiam*; Simeon † *obedientem* sonat. Siquidem ab obedientia Mosaicæ Legis gradus est ad Euangelicam fidem. Jesus igitur intuitus eum, & præsentem illius simplicitatem amat, & futuram firmitatem velut ænigmate subindicat, dicens: *Tu es ille Simon*, *filius Ioanna* ‡, tuo simul & paterno nomini respondens. *Sed* ubi fides ista robur collegerit, ut adversus omnia Satanæ tentamenta possit inconcussa consistere, *vocaberis*
D *Cephas*, quod Græce sonat *Petrum*, Latine *saxum*. Atque hoc erat primum rudimentum Ecclesiæ Christi: hoc erat Euangelicæ Scholæ primordium.

43 In crastinum voluit exire in Galilaeam, & invenit Philippum. Et dicit ei Iesus: Sequere me.
44 Erat autem Philippus à Bethsaida, civitate Andreæ & Petri.

43, 44 *Postero die visum est Jesu proficisci in Galilaeam*, qua non alia Judææ regio tum erat contemtior, quod ex ea nemo magni nominis unquam fuisset exortus, circa quam tamen primum exorituram Euangelii lucem Esaiæ vaticinium prædixerat. Idque sic visum est divino consilio, ut ab humilibus, indoctis, & rudibus viris, & è sterili contemtaque regione oriundis, suam auspicaretur Ecclesiam. Nam & Petrus atque Andreas, qui non vocati secuti sunt Christum, Galilæi erant. Quod autem frater fra-
E trem attraxerat ad Jesum, felix erat Ecclesiæ nascentis auspicium, quæ constat fraterna caritate, concordiaque mutua. Jesus igitur abiturus in Galilæam, comitatus jam duobus Galilæis discipulis, quo veniret aliquanto comitatior, adsciscit & alios duos, ejusdem gentis ac nobilitatis. Reperit autem Jesus Philippum quendam ortum è civitate Galilææ Bethsaida: ea est juxta Lacum Genezareth, patria Andreæ & Simonis, cui nomen additum est Petri. Jam & patriæ consortium, omen habet Euangelicæ concordiæ, & omnium gentium diversitates in unam Ecclesiam velut in unam civitatem coituras. Videbatur forte obvius factus Philippus, sed res tota gerebatur
F divina providentia, cui jam ab æterno decretum erat, quos vellet Ecclesiæ primores esse. Itaque obvio Philippo dixit Jesus: *Sequere me.* Ille nihil cunctatus illico secutus est Jesum, de quo jam multa & Joannis testimonio, & populari rumore cognoverat. Efficax erat sermo loquentis, & suapte sponte promtus erat audientis animus.

45 Invenit Philippus Nathanael, & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, & Prophetæ, invenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth.

45 Evenit autem, ut quemadmodum Andreas Simonem fratrem attraxerat, ita Philippus jam lætus ma-

* Alia editio, *peccata*. † Eadem, *Simon*. ‡ Altera Editio, *Iona*.

magisterio Jesu, quum reperisset Nathanaelem, quem noverat incredibili desiderio teneri Messiæ venturi, & ob hoc in Legis ac Prophetarum oraculis diligentissime observare solitum, unde & quando esset venturus, ut illi gaudium, quo totus gestiebat, communicaret, dicat*: *Invenimus* verum *illum* Messiam, *de quo Moses scripsit*, quod esset exoriturus Propheta ex Israelitico genere, & de quo Prophetarum vaticinia tam multa cecinerunt. *Is est Jesus filius Joseph Nazarenus.* Nam id temporis Jesus ab omnibus adhuc credebatur filius Joseph, & hujus nomine notior erat quam Mariæ matris. Deinde *Nazarenus* vulgo dicebatur, non quod illic natus esset, quum Bethlehem illius cunabulis sit consecrata, sed quod illic à puero cum parentibus versatus sit, & educatus.

46 Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni, & vide.

46 Hoc ubi audivit Nathanael, favet quidem lætissimo nuntio, sed offenditur scrupulo, quem illi tacite movebat prophetia, quæ palam promittit Christum exoriturum è Bethlehem: cupiens ergo certius edoceri, dicit Philippo: *Num à Nazareth potest aliquid boni exoriri*, cujus non meminerunt Prophetarum oracula? Hunc nodum quum ipse Philippus, rudis adhuc, & præter simplicem fidem nihil habens, explicare non posset, invitat eum ad fontem ipsum, non dubitans quin viso & audito Jesu, statim sit crediturus: Si dubitas, inquit, mihi credere, *veni ipse, & vide.*

47 Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.

47 Jesus autem, qui nondum miraculis editis inclaruerat, ut cognitione rerum occultarum subindicaret divinam virtutem suam, conspicatus Nathanaelem venientem ad se, prius quam esset per Philippum de illo admonitus, aut antequam esset ab illo appellatus, versus ad suos, demonstrato Nathanaele: *Ecce*, inquit, *vere Israelita, in quo dolus non est.* His verbis Jesus simul & collaudavit Nathanaelis simplicem credulitatem, & sincerum cognoscendi studium, cum hi, qui falso se jactabant Israelitas, calumniandi studio soleant esse curiosi.

48 Dicit ei Nathanael: Unde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te.

48 Nathanael intelligens Jesum his verbis significare, se non latere colloquium, quod de ipso habuisset cum Philippo, & admirans, unde hoc ad illius conscientiam permanasset, nam Jesum nihil adhuc aliud suspicabatur esse quam hominem: *Unde*, inquit, *me nosti?* Jesus autem evidentius etiam declarans, se non latere quantumvis occultas hominum cogitationes: *Priusquam*, inquit, *Philippus te vocaret, quum esses sub ficu, jam videram te.* Colloquium fuerat duorum, neque quisquam erat arbiter, qui potuisset renuntiare. Locus expressus est, & in mysterio obiter notata est ficus, primæ transgressionis conscia, unde discedant oportet, qui volunt Christum agnoscere. Ex his indiciis palam erat, & totius colloquii argumentum Jesu non ignotum fuisse: cujus tamen non refricat mentionem, ne verecundo, & simpliciter percunctanti, videatur exprobrare incredulitatem.

49 Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. 50 Respondit Iesus, & dixit ei: Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu, credis: majus his videbis. 51 Et dicit ei: Amen, amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes supra Filium hominis.

49 Hæc simulatque audivit Nathanael, cui persuasum erat, soli Deo esse perspicua cordium secreta, & homine majus esse quod audiret, nihil jam offensus scrupulo de loci natalis vocabulo, plena fide testimonium reddidit Christo: *Rabbi*, inquiens, *tu es ille Filius Dei*, per quem Pater decrevit liberare populum suum: *tu es ille Rex Israel*, Prophetarum vaticiniis olim promissus.

50 Jesus tam promtam & alacrem viri fidem, ac professionem tam Euangelicam libenter amplectens, confirmat etiam Nathanaelis de se opinionem, & apertius jam indicans divinam naturam, ait: Ex hoc concepisti fidem, quod sim Messias ille promissus, & Rex Israel, quia dixi te mihi visum fuisse, tum quum esses cum Philippo sub ficu, atque ideo magnifice de me sentis. Videbis olim evidentiora signa: ex his crescet tua de me opinio.

51 Moxque Jesus conversus & ad reliquos discipulos, quorum nullus adhuc de ipso pro dignitate sentiebat, ait: *Illud habetote pro certo, Videbitis aliquando cœlos apertos, & Angelos Dei adscendentes ac descendentes super Filium hominis.* Hoc ænigmate Dominus Jesus, simplicem licet ac sinceram suorum fidem, sed tamen rudem adhuc, & quæ procul abesset à perfecta cognitione sublimitatis Christi, excitabat ad exspectationem majorum miraculorum, & ex his cognitionem sublimiorem. Nam tametsi discipuli veluti per somnum admirabantur quiddam in Christo majus homine, tamen nondum ad plenum credebant in eo plenitudinem esse Divinitatis. Nathanael professus est eadem, quæ post Petrus professus est, sed quia non eodem animo, idcirco non audivit eadem, quæ ille audivit: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claves regni cœlorum:* propterea quod in Litteris sacris, excellenti sanctimonia viri filii Dei vocantur, & alii quoque per afflatum divini Spiritus etiam futura prospiciunt nonnunquam, ut non usque adeo mirandum sit, si Christus ea nullo nuntio cognovit, quæ clam inter duos discipulos gesta sunt. Præterea quod, ceu magnifico titulo volens honorificare Jesum, appellavit illum Regem Israel, significat eum adhuc de regno terreno somniasse. Terrenum autem est & humile quiddam, regnum habere in mundo: sed longe sublimius est, Regem esse totius orbis, atque etiam Angelorum. Id innuit, quum ait Angelos veluti sedulos ministros, obsequii studio, sursum ac deorsum commeaturos super Filium hominis. Quanquam autem discipuli sermonem hunc Jesu, id temporis nondum intellexerant, tamen ceu semen recondidit in animos illorum, suo tempore progerminaturum. Post enim cognovimus Angelos frequenter obsequiis agnovisse Regem omnium, quum Gabriel illius conceptum nuntiaret, quum in nativitate canerent: *Gloria in excelsis Deo:* quum subinde apparentes Joseph, incolumitatem pueri procurarent: quum post tentationem Satanæ ministrarent illi: dum in agone sudanti solatium exhibent: dum in resurrectione frequenter apparent. Rursum quum omnibus spectantibus sublatus est in cœlum, aderant Angeli, promissi reditus sponsores. Sed id tum potissimum fiet, quum venturus est in nubibus, cum majestate Patris, cum universo Angelorum exercitu, judicaturus vivos & mortuos, ac traditurus regnum Deo & Patri.

* Alia Editio, ait.

CAP. II.

Baccho mutat aquam: fugit emtor: solvite templum: Interiora hominum pectora Christe vides.

1 Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ: & erat mater Iesu ibi.

1 NEQUE diu commoratus est in Galilæa, quin edito miraculo inciperet declarare, non fuisse vanum Joannis de se testimonium. Erat quidem Jesus notior in Galilæa, quam in cæteris Judææ regionibus: sed tamen nihil adhuc præclari de illo sentiebant, cum fratrum etiam & cognatorum adhuc esset maligna de ipso opinio. Die igitur ab adita Galilæa tertio, celebrabantur nuptiæ in Cana, id est oppidum ejus regionis.

2 Vocatus est autem & Iesus, & discipuli ejus, ad nuptias.

2 Ad has ob affinitatem vocata fuerat mater Jesu, atque hac occasione vocatus est & Jesus ipse, una cum quatuor discipulis, quos modo collegerat.

3 Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum: Vinum non habent.

3 Porro quum convivium incaluisset, ac deficiente vino, pudore periclitaretur sponsus, quod parum liberaliter apparasset nuptias: simulque metus esset, ne convivium redderetur parum hilare, sollicitis hac de causa convivis, mater Jesu Maria, muliebri quadam sollicitudine cupiens huic incommodo mederi, quum jam ex multis argumentis, atque etiam ex Joannis testimonio, non ignoraret virtutem filii sui, audet illum compellare, dicens: Fili, *vinum non habent.* Quod audet appellare, maternæ erat auctoritatis: quod nihil præscribit quid fieri vellet, reverentiæ est erga filium.

4 Et dicit ei Iesus: Quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea.

4 Jesus autem jam aggressurus cœleste negotium Euangelii, cujus solum Patrem auctorem esse volebat, non patitur ullam humanam auctoritatem admisceri.

Non enim in hoc gerebat miracula, ut suorum cognatorum affectibus serviret, sed ut apud incredulam nationem signis corporalibus spirituali doctrinæ fidem præstrueret. Durius itaque matri respondet: non quod hanc talem non unice diligeret, qui sic amabat universum hominum genus, sed ut miraculorum auctoritatem ab humanis affectibus assereret, ac divinæ virtuti totam gloriam vindicaret. Hoc enim expediebat hominum saluti, quam sitiebat Jesus. Itaque non abnegans matrem, sed ab hujus negotii, quod gerendum erat, auctoritate declarans alienam, respondit: *Quid mihi tecum rei est, mulier?* Est mihi tempus præscriptum à Patre, quando, & quibus modis agere debeam negotium humanæ salutis, id nondum venit. Hactenus tuæ voluntati me præbui morigerum. Quod nunc restat, ex arbitrio Patris gerendum est, non ex humano præscripto. Alibi mater fuisti, posthac mihi nihil aliud eris quam mulier, quoties versor in Patris negotio. Hujus gloriæ quoties erit serviendum, nihil opus erit tua interpellatione. Ultro faciam, quod res ipsa postulabit: habeo tempus à Patre præscriptum. Sic & ante matrem admonuerat, adhuc puer, quod in Templo disputantem interpellasset. Sic rursum admonuit, quum apud populum concionantem evocari jussisset.

5 Dicit mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite.

[5] Maria vero mater Jesu, nec offensa duriore responso filii, nec diffidens interim de illius bonitate pariter ac virtute, nihil ipsi quidem respondit: cæterum accitis ministris clam in aurem dicit: *Quicquid vos facere jusserit, facite.* Nimirum illud procurabat matris pia sollicitudo, ne famulorum incredulitas, aut non paratum obsequium obstaret, quo minus convivio subveniretur. Cæterum temporis ac rei gerendæ arbitrium filio relinquit tacita. Hæc nequaquam fortuito gerebantur, sed consulto Jesus differebat miraculum, quo magis omnibus innotesceret vini defectus, & necessitati, non ostentationi datum videretur. Sic enim omnia sua miracula gessit Dominus, ut non ad laudem humanam affectata, sed sublevandis hominum malis impensa viderentur, ita temperato rerum ordine, ut majore certioreque fide geri non possent.

6 Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas. 7 Dicit eis Jesus: Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum.

[6], [7] Jam igitur exspectantibus convivis, & ob vini inopiam sollicitis, Jesus tempus adesse sentiens, quo suis innotesceret, ministris mandat, ut sex hydrias lapideas, quæ illic stabant in eum usum, ut si quis juxta Judæorum consuetudinem, lotione se purgare vellet, haberet paratam aquæ copiam, quod ea regio siticulosa, nec ubivis fontibus ac fluviis irrigua sit, implerent aqua. Nimirum & hoc faciebat ad miraculi fidem, quod earum hydriarum solennis esset usus, nec alium liquorem unquam accepissent, præterquam aquæ. Quin & magnitudo vasorum faciebat ad miraculi fidem: nam singulæ capiebant binos aut ternos cados, ut nec loco facile moveri possent. Paruere famuli, & ut jussi fuerant, impleverunt hydrias aqua usque ad summum.

8 Et dicit eis Jesus: Haurite nunc, & ferte architriclino. Et tulerunt.

[8] Id ubi factum esset, quo plures haberet miraculi testes, jussit ut haurirent ex hydriis, & quod hausissent, offerrent Architriclino, qui convivio curando præfectus erat: & partim quia sobrius, nam cui cura mandata est apparatus, is cæteris bibentibus abstemius esse consuevit, partim saporum peritus, & palati judicio callidus, majore fide pronuntiare poterat de vino, quam cæteri convivæ, quorum palata tam multo vino videri poterant obsurduisse.

9 Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat unde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam: vocat sponsum architriclinus,

[9] Architriclinus autem simulatque gustasset vinum ex aqua factum, nec sciret unde esset haustum, suspicans errore ministrorum esse factum, quod tale vinum distulissent in extremum convivii, præter aliorum morem, vocat ad se sponsum, discere cupiens, quanam occasione is error accidisset.

10 Et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit: & cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est: Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc.

[10] Cæteri, inquit, qui solenne convivium exhibent, initio convivii optimum quodque vinum apponunt: post ubi jam temulenti, minus dijudicant palato, & hauriunt intemperantius, apponunt id quod deterius est. Tu contra vinum hoc, quo nullum adhuc appositum generosius est, servasti usque ad finem convivii. Atque hac occasione rei gestæ miraculum paulatim ad plures dimanavit, ac post, re ex famulis perquisita, cognitum est non solum aquam versam in vinum, sed etiam in vinum optimum. De hydriis nulla erat suspicio, quin soli aquæ fuissent consecratæ. Ministri aquam aquæ addiderant usque ad summum, iidem ex eo, quod infuderant, haustum obtulerant Architriclino sobrio. Sponsus agnoscit tale vinum apparatum non fuisse. Itum est ad hydrias, & compertum est ejusdem generositatis vino plenas esse.

11 Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ: & manifestavit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli ejus.

[11] *Ab hoc facto Dominus Jesus auspicatus est in Cana Galilææ miraculorum gestionem*, paulatim prolaturus mundo divinæ suæ virtutis argumenta. Nam primum hoc in re non perinde seria, & privatim gestum est, ac propemodum matris ac cognatorum affectibus indultum est: qui hoc contemtius sentiebant de Jesu, quod essent illi sanguinis propinquitate conjuncti. Atque hoc signum tum temporis non ita multis animadversum est, sed post majore cum fide res manavit ad plures. Interim tamen discipulorum fides, qui aderant, confirmata est de Jesu, qui majora pollicitus, præstitit quod promiserat. Nec tamen hoc signum, quo veluti prælusit ad cætera, fuit otiosum. Primum enim sua præsentia voluit honestare nuptias, præscius olim exorituros, qui eas ut spurcas damnarent, quum res sit Deo gratissima honorabile connubium, & thorus immaculatus. Deinde veluti typo quodam nobis adumbravit Jesus, quod tum aggrediebatur. Jam enim tempus erat, ut pro insipida ac diluta Legis Mosaicæ littera, biberemus generosum illud vinum Euangelici spiritus, Christo videlicet, quod erat inefficax & inutile nobis, vertente in melius. Lex enim Judæis absque Christo, non solum insipida est, verum etiam exitiabilis. Qui non crediderunt Euangelio, adhuc bibunt aquam Legis Mosaicæ: qui crediderunt Christo, spiritualis doctrinæ musto feliciter ad vitæ cœlestis amorem incalescunt, ac vegetantur. Nec id factum est prius quam Christus sibi jungeret Ecclesiam sponsam suam. Aderat illic & mater Jesu, Synagogæ typum gerens, cujus auctoritas minuitur: admonet tamen de vino, sed ipsa non præstat. Genuit tamen nobis eum, qui mentes nostras sui spiritus mero lætificat. Rei mysterio adstipulantur & ipsa locorum vocabula. Siquidem *Cana Galilææ* sonat *possessionem transmigrationis.* Jam enim collectum erat seminarium populi novi, qui à littera Legis ad spiritum Euangelicum, à mundo ad cœlum transmigraret.

12 Post hoc descendit Capharnaum ipse, & mater ejus, & fratres ejus, & discipuli ejus: & ibi manserunt non multis diebus.

[12] Hoc signo Jesus in obscuro oppido inter cognatos, virtutis suæ declarationem auspicatus, descendit Capernaum. Ea civitas est in eadem Galilæa gentium, juxta Lacum Genezareth, finitima Zabulon & Neptalim, propter opum affluentiam, luxu diffluens, & superbia tumens. Porro juxta Philosophiam Euangelicam, quod altum est apud mundum, hoc abjectum est apud Deum. Descendunt una mater ejus, fratres, ac discipuli, atque ibi commorati sunt dies perpaucos, nec ullum miraculum est editum. Verum, hoc officii interim datum videtur matris & cognatorum affectibus, quos jam circumferri diutius nolebat: nimirum aggressurus majora: ne quæ gerebantur in gloriam Patris cœlestis, hinc sibi quicquam vindicaret affectus humanus. Cognatis igitur Capernaum relictis, Jesus quærit tempus ac locum idoneum palam declarandæ virtutis, ac auctoritatis suæ, quam à Patre cœlesti, non ab hominibus, acceperat.

13 Et prope erat Pascha Judæorum, & ascendit Jesus Jerosolymam:

[13] Etenim jam instabat celeberrimus ille dies Judæorum, qui dicitur Pascha, quod Hebræis *transitum* sonat. Hunc quotannis celebrabant ob veteris histo-

riæ

riæ memoriam, quod majores eorum incolumes transissent ex Ægypto, petituri terram à Deo promissam. Porro quod illi typo celebrabant, hoc per Christum vere agebatur: nimirum ut homines per Euangelicam fidem relictis errorum tenebris, ac vitiorum caligine, transferrentur ad innocentiam, ad lucem, ad immortalitatem. Quum igitur id temporis ingens esset Hierosolymis hominum frequentia, qui ad diem festum ex cunctis Syriæ regionibus confluxerant, Jesus eo se contulit, jam adscendens ad Patris negotium, qui Capernaum descenderat, cognatis obsequens.

14 Et invenit in templo vendentes, boves, & oves, & columbas, & nummularios sedentes,

[14] Mox Templum ingreditur, qui locus religionis causa à plurimis solet frequentari. Christus autem veræ religionis erat magister. Quum autem esset ingressus Templum, religioni & cultui divino dicatum, offendit illic non Templi, sed fori speciem. Reperit enim illic permultos, qui in loco sacro sordidum atque iniquum etiam quæstum exercerent, & religionis occasionem verterent in rapinam. Siquidem hospitibus, ut esset quod offerrent, magno vendebant oves, boves, columbas, aliaque hujus generis, quæ juxta Judæorum consuetudinem solent offerri, sive donari Sacerdotibus: sed interim pacti cum Sacerdotibus & Levitis, ut eadem animantia accepta ab his qui obtulerant, rursum ipsis venditoribus revenderent, sed minoris, ut iterum cum lucro possent aliis hospitibus vendere: ita fiebat, ut spoliatis hospitibus, turpe lucrum, subinde ex eodem animante rediens, inter mercatores & Levitas divideretur. Quoque paratior esset negotiatio, id quod in profano mercatu fieri consuevit, aderant & nummularii, sive collybistæ, qui minutiore moneta mutarent majorem, aut aurum argento, aut peregrinam pecuniam ejus loci moneta verterent: atque hinc quoque quæstus erat sordidus, nec multum abhorrens ab usura.

15 Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque, & boves, & nummulariorum effudit æs, & mensas subvertit.

[15] Jesus jam tum ipso facto docens, quanta pestis Ecclesiæ sit, turpe lucri studium, & quantum ab hoc morbo abesse oporteat eos, qui se religionis Euangelicæ proceres profitentur, *contexuit sibi veluti flagellum è funiculis*, tanquam canes è domo Dei profligaturus, magnaque indignatione, simul & auctoritate, *omnes illos exegit è Templo*, negotiatores una cum suis mercibus exturbans. Neque enim solum ejecit homines, sed oves etiam ac boves, ne quid talium sordium hæreret. *Quin & collybistarum æs effudit in terram, ac mensas etiam subvertit*, docens hæc prorsus esse conculcanda religionis veræ cultoribus.

16 Et his qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei, domum negotiationis.

[16] *Cæterum his, qui columbas vendebant*, indignabundus *dixit: Auferte ista hinc, & ne ex domo Patris mei feceritis domum negotiationis.*

17 Recordati sunt vero discipuli ejus quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me.

[17] Discipuli vero quum viderent Jesum, alioqui placidum ac mitem, hîc tanta severitate profligantem, qui Templi religionem sordido quæstu profanabant, recordati sunt ejus prophetiæ, quam habet Psalmus sexagesimus octavus: *Zelus domus tuæ comedit me.*

18 Responderunt ergo Judæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis quia hæc facis?

[18] Porro Judæi cum audissent, quod domum Patris sui nominans, peculiari quadam ratione se declararet Filium Dei, viderentque palam, tanta cum auctoritate sævientem in eos, qui videbantur rem Sacerdotum ac religionis adjuvare, obstrepunt illi, ac dicunt: Si Deus Pater tuus est, & si Patris contumeliam vindicas, ede miraculum aliquod, ut intelligamus, te Patris auctoritate hæc facere. Si ista facis auctoritate tua, temeritas est: si divina, quod signum profers, ut credamus tibi?

19 Respondit Jesus, & dixit eis: Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.

[19] Jesus autem sciens eos calumniaturos, etiamsi quod miraculum ad ostentationem edidisset, quum ille nullum unquam miraculum ediderit, nisi ad sublevandam egentium necessitatem, ut quod esset divinæ virtutis argumentum, idem esset & humanæ necessitatis beneficium: sub ænigmate promisit eis signum, quod si tum palam fuisset eloquutus, non erant credituri, quando ne tum quidem crediderunt, quum esset exhibitum. Id erat signum mortis & resurrectionis. Idem erat signum Jonæ, quod post multis editis miraculis & adhuc flagitantibus signum de coelo, promisit. Nunc autem idem rudibus adhuc tectius etiam promittit. Sermonis occasionem, Templum, in quo versabantur, præbebat, de quo Judæi supra modum gloriabantur. *Solvite*, inquit, *templum hoc, & in triduo excitabo illud.*

20 Dixerunt ergo Judæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? 21 Ille autem dicebat de templo corporis sui.

[20], [21] Hoc ænigmatis ne Apostoli quidem tum intelligebant. Sed cognita tandem resurrectione, ex re compererunt sensum orationis. Jesus enim sentiebat de templo corporis sui, quod illi per suam malitiam morte essent soluturi, ipse virtute divina intra triduum resuscitaturus. Hoc Judæis non solum absurde, verum etiam impie dictum videbatur. Nam jubere solvi Templum tantæ religionis, impium erat; tam operosam fabricam intra triduum excitare, dictu absurdum videbatur. Qualis autem erat illorum intellectus, talis fuit responsio: *Quadraginta sex annis*, inquiunt, *sudatum est in hoc Templo* post Babylonicam captivitatem *instaurando, & tu triduo excitabis illud?*

22 Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat, & crediderunt scripturæ, & sermoni, quem dixit Jesus.

[22] Ad eam objectionem non respondit Dominus Jesus, sciens se nihil profecturum, si sermonis involucrum explicuisset, quando nec post tot editis signis, tot prædicationibus instructi discipuli potuerunt ferre mentionem mortis, nec credere mysterium resurrectionis. Hæsit tamen hoc dictum ceu semen quoddam in animis auditorum, sed in aliis alium fructum protulit. Siquidem Judæi memores, hunc sermonem veluti capitale crimen objecerunt illi apud Sacerdotes impios. Discipuli quod assequi non poterant, tamen recondentes in pectore, quid sibi vellet admirabantur, donec peracta resurrectione Spiritus Sanctus doceret illos, Christum templi vocabulo suum ipsius corpus significasse. Id erat multo sacratius Templo, quod religiose venerabantur Judæi, ut in quo inhabitaret plenitudo Divinitatis. Et tamen saxeum illud Templum violare sacrilegium erat: at sacratissimum illud templum sanctissimi corporis nihil veriti sunt impie demoliri. Sed idem Solomon, qui sibi ex virgine Maria condiderat templum hoc, ab illis solutum restituit intra triduum, juxta Prophetarum vaticinia. Tum itaque discipuli conferentes Scripturas cum sermone Jesu, intellexerunt hoc esse maximum signum, quo Judæis declararet suam Divinitatem. Quanquam enim legimus aliquot homines revixisse, nemo tamen præter unum Dominum Jesum excitavit seipsum ad vitam. Solus enim in se potestatem habebat deponendi animam suam, & eandem resumendi, quum vellet. Atque his quidem initiis Jesus excitavit totius Judaicæ gentis in se exspectationem instante die festo.

23 Cum autem esset Ierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus, quæ faciebat.

[23] Cæterum quum per aliquot dies Paschæ Hierosolymis commoratus, & signis & doctrina jecisset aliqua semina fidei Euangelicæ, multi fidem habuerunt dictis illius, credentes eum esse Filium Dei, quem se esse prædicabat, magis commoti miraculis quæ perpetrabat, quam verbis. Nam Judæi non tam ratione commoventur, quam visis prodigiis.

24 Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes,

[24] Cæterum Jesus jam tum formam & imaginem nobis ostendens Euangelici doctoris, cujus prudentiæ est, non statim omnia mysteria doctrinæ sublimis rudium animis committere, cujus mansuetudinis est, infirmos adhuc & imperfectos tolerare, donec proficiant ad sublimiora, quoniam sciebat fidem illorum adhuc esse rudem & ancipitem, & animos illorum nondum esse capaces mysteriorum Euangelicæ Philosophiæ, ne subito versis populi studiis, tumultus aliquis nasceretur, non sese credebat promiscuæ multitudini. Complures enim erant, quos urebat hæc auctoritas, præsertim qui Jesu doctrinam & gloriam suo quæstui & auctoritati offecturam arbitrabantur. Nondum eruperat Pharisæorum & Scribarum livor

in manifestam calumniam, sed tamen invidiam ac malevolentiam in corde premebant, captantes occasionem lædendi. Eoque, quia nondum prodesse poterat Jesus, ne præberet malis occasionem majoris mali, subduxit sese ab illis, eo quod ipse nosset omnium tacitas cogitationes:

25 *Et quia opus ei non erat ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.*

25 Nec opus haberet, ut quisquam apud eum testificaretur de homine. Ipse enim, quem nihil fugiebat, ex sese sciebat quid lateret in recessu cordium uniuscujusque. Nec interim suæ saluti consulebat Jesus, qui sponte in hoc venerat, ut pro salute mundi mortem oppeteret, sed illorum malitiæ peccandi materiam subtrahebat.

CAP. III.

Christe doces Nicodemum: lucem perditus odit: Joannem minui, crescere Christum opus est.

1 *Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum.*

1 INTER multos autem, qui ex conspectis Jesu miraculis nonnullam de eo opinionem conceperant, erat quidam nomine Nicodemus, sectæ Pharisaicæ, ex eorum ordine, qui apud Judæos primores habebantur.

2 *Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.*

2 Hic non ignorans esse permultos sui ordinis ac sectæ, qui Jesu subinviderent & insidiarentur, adiit Jesum, sed nocte, re declarans quod imbecillus ac vacillans adhuc esset in amore erga Jesum, quem hactenus admirabatur, ut tamen nollet ejus causa suæ gloriæ jacturam apud homines facere, nec ejus gratia in sui ordinis invidiam pertrahi. Metus autem erat potius, quam impietas: & pudor humanus verius, quam perversitas. Atque hic pudor in quorundam animis tantam vim habet, ut qui rem & vitam possint contemnere, affectum hunc, generosis ingeniis potissimum insitum, non possint vincere. Pudebat enim eum, qui inter Judaicæ gentis principes dignitate præminebat, humilis Jesu discipulum videri: timebat ne cui primus consessus in Synagoga tribuebatur, ejiceretur è Synagoga. Jesus autem mansuetissimus doctor, qui *calamum confractum non comminuit, nec linum fumigans exstinguit*, non repulit timidum atque intempestivum salutatorem, sed comiter accipit imbecillem quidem, sed malitiæ expertem, & ob hoc dignum qui paulatim ad sublimiora provehatur: statimque quantum ex ejus miraculis conspectis profecerit aperiens, hac præfatione captat benevolentiam Jesu: Rabbi, inquit, jam illud perspectum habemus doctrinam istam tuam non esse talem qualis est Pharisæorum. Res enim ipsa loquitur, ipsam * docendi auctoritatem non ab homine traditam, sed à Deo. *Nullus enim posset hæc edere miracula, quæ tu profers, nisi Deum habuerit sibi præsentem* & opitulantem. Hanc opinionem de Jesu Nicodemus ut magnificam ac præclaram proposuit, quum longe esset infra illius dignitatem. Nihil enim aliud eum esse suspicabatur, quam Prophetam aliquem, cui Deus faveret, & adesset in edendis miraculis, quasi suapte virtute non ea patraret.

3 *Respondit Iesus, & dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.*

3 Jesus autem nec hominis imperfectam de se opinionem refellit, nec statim se jactat quantus sit, sed blanda comitate docilem paulatim provehit ad Evangelicæ doctrinæ penitiora mysteria. Judæi, qui tantum adhuc aquam Mosaicæ Legis biberant, qui præter Joannis baptismum nihil noverant, nec adhuc gustarant vinum Evangelicæ doctrinæ, nec dum per Spiritum & ignem baptizati fuerant, præter carnem nihil sapiebant, & ob id ad Evangelicam Philosophiam, quæ tota spiritualis est, admodum rudes. Proinde Dominus non exprobravit illi suam ruditatem, non animum utroque claudicantem, & mundo Deoque sese partientem: nondum protulit illud, quod post à provectioribus discipulis exigit: *Quem mei puduerit apud homines, hujus & me pudebit apud Patrem meum*: sed obscuris dictis elicit hominis ruditatem, ut paulatim erudiat, & ab affectu carnali transferat ad intelligentiam spiritualem: Illud, inquit, habeto

*Alia Editio, istam.

A pro indubitato, Nicodeme, *nisi quis denuo* velut in novum hominem *renascatur, non potest videre regnum Dei*. Adeo nova est hæc doctrina, quam cupis ex me discere.

4 *Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, & renasci?*

4 Id quum dictu absurdum videretur Nicodemo, crasse quidem, sed simpliciter respondens, ait: *Qui fieri potest, ut homo jam ætatis provecta*, quemadmodum ego sum, *nascatur denuo? Num qua fieri potest, ut rursum introeat in uterum maternum, & inde nascens denuo prodeat?*

5 *Respondit Iesus: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.*

5 Ne hoc quidem tam crasso responso offensus Jesus, gravatur interpretari, quid sit nasci denuo, sive è supernis: Verissimum est, inquit, Nicodeme, quod B dixi: Renascendum est ei, qui velit esse capax Evangelicæ doctrinæ: sed aliud nativitatis genus est, de qua loquimur: non enim est carnalis, sed spiritualis; nec constat propagatione corporum, sed transformatione animarum. Nec hac nativitate rursus efficimur filii hominum, sed filii Dei. Itaque pro certo habe quod modo dixi: *Nisi quis denuo natus fuerit per aquam & Spiritum Sanctum*, & ex carnali fiat spiritualis, *non poterit ingredi regnum Dei*, quod prorsus spirituale est. Simile nascitur de simili.

6 *Quod natum est ex spiritu, spiritus est.*

6 *Quod è carne nascitur, nihil aliud est quam caro*: cæterum *quod è spiritu natum est, spiritus est*. Quantum autem interest inter carnem & spiritum, inter C corpus & Deum, tanto præstantior est hæc, de qua loquor, generatio, ea quæ corpus propagat è corpore. Qui juxta carnem nati, nihil aliud quam carnem sapiunt, nihil esse credunt, nisi quod sensibus percipiunt. Atqui ea, quæ nec videntur, præstantissima sunt, vimque maximam habent, quum caro sit infirma & impotens.

7 *Non mireris quia dixi tibi: oportet vos nasci denuo.*

7 Quare quum alia sit nascendi ratio, non est quod mireris, homini secundum carnem nato, ut esset filius hominis, eidem secundum spiritum invisibiliter esse renascendum, ut possit esse filius Dei, qui Spiritus est: & aptus regno cœlorum, quod spirituale est, non carnale.

8 *Spiritus ubi vult spirat: & vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis, qui natus est ex spiritu.*

8 Quod si nondum animo consequeris, sume tibi D imaginem ab his rebus, quæ cum spiritualibus nonnullam habent congruentiam, & tamen corporeis sensibus percipiuntur. Deus simplicissimus est Spiritus, proculque semotus ab omnibus sensibus corporeis: sed hic aer, quo vegetamur, & cujus tantam vim & utilitatem sentimus, quoniam ad nostra corpora collatus, subtilior est, spiritus dicitur. Atque hic spiritus non cohibetur hominum arbitrio, sed impetu suo fertur quo visum est, per omnia se diffundens, mirificam vim inferens rebus corporalibus, nonnunquam vitam adferens, nonnunquam mortem: nunc tranquillus ac tacitus, nunc rursus violentior: E interim ab Oriente spirans, interim ab Occidente, interim ab aliis atque aliis mundi partibus: & effectu se prodit: ac vocem illius audis, quum nullum corpus videas, nec sit quod manibus possis apprehendere: sentis præsentem, nec vides venientem, nec vides quo se proripiat abiens. Tale quiddam habet hæc spiritualis nativitas. Arcanis afflatibus mentes hominum à Dei Spiritu rapiuntur ac transformantur. Vis & effectus ineffabilis sentitur, nec tamen oculis cernitur id, quod agitur. Et qui sic renati sunt, non jam aguntur humano carnalique spiritu, sed Spiritu Dei, qui vivificat ac moderatur omnia.

9 *Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri?*

9 Nicodemus adhuc crassior, non repugnans quidem F Jesu, sed sermonis intelligentiam non assequens, & planius etiam exponi cupiens quæ audierat, dicit Jesu: *Qua ratione possunt ista fieri*, ut homo corporeus renascatur in spiritum, & ex Deo nascatur divinus.

10 *Respondit Iesus, & dixit ei: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras?*

10 Jesus ostendens ea, quæ cœlestis doctrinæ sunt, non percipi rationibus humanis, sed fide potius comprehendi, & ad hæc indociles esse mundi Philosophos, humana sapientia turgidos, & Pharisæos, qui litteram Legis magno supercilio profitebantur, quum spi-

spiritum Legis ignorarent: sed hanc esse sapientiam, quam Pater cœlestis celaret prudentes hujus seculi, & aperiret his, qui juxta mundum humiles essent & idiotæ, respondit Nicodemo: *Tu haberis magister in Israel*, & profiteris te doctorem populi, *& hæc*, quæ potissimum oportebat scire, *ignoras*? Quantum igitur abest populus à spirituali doctrina, si tu tantus populi doctor hæc non assequeris?

11 Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis.

11 Sed interim credidisse profuerit, quod intellectu non potes assequi. Fides præstabit, ut hæc sentias, etiamsi non videas. Etenim si aeris hujus naturam & impetum cum sentias, non potes ingenio consequi, quomodo consequeris hæc longe sublimiora, & ab omni sensu corporis semotiora? Siquidem divina cum sint, longe superant humanas mentes, nisi & ipsæ divino Spiritu afflentur. Mihi vero tuto credas, qui hæc, quæ cœlestia sunt, non solum afflatu sentiam, aut audierim, quemadmodum Prophetæ senserunt, quorum de numero tu me esse credis, sed comperta certaque loquimur, & quod vidimus in cœlo, hoc vobis testificamur in terris. Sed vos, qui nondum estis renati per spiritum, hæc spiritualia non creditis. Creditis homini, de his, quæ corporeis oculis vidit, testimonium ferenti, & non creditis ei, qui cœlestis ipse cœlestia vidit oculis spiritualibus. Ut certius sunt cœlestia quam terrestria, ita certius cernuntur ab eo, qui cœlestes habet oculos. Hæc autem dicebat Dominus Jesus sub involucro, significans sibi divinam esse naturam, quanquam corpus mortale circumferret: atque hoc testimonium, quod ipsi tribuerat Nicodemus veluti magnificum, quod à Deo missus esset, juxta sensum illius, qui proloquutus est, longe esse infra ipsius dignitatem. Siquidem Nicodemus nihil adhuc altius sentiebat de Jesu, nisi quod sic esset missus à Deo, quemadmodum cæteri Prophetæ leguntur à Deo missi, & quemadmodum Joannes missus erat à Deo: sed longe sublimius Filius missus erat à Deo, qui semper fuisset apud Patrem ante quam mitteretur, & jam tum esset apud Patrem juxta divinam naturam, qua non recedit unquam à Patre.

12 Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo, si dixero vobis cœlestia, credetis?

12 Quoniam autem ad hujus mysterii sublimitatem, quomodo in eodem divina natura conjuncta esset cum humana, ut idem in terris ageret homo mortalis, & idem apud Patrem esset Deus immortalis, quæ hactenus dixerat de renascendo per aquam & spiritum, crassiora videri poterant, subjecit Dominus Jesus: Si mihi, terrena quædam adhuc vobis prædicanti, ob carnalem animi sensum non creditis, quomodo credituri sitis, si prædicavero vobis ea quæ plane cœlestia sunt, quæ tamen ipse & vidi, & certius cognovi, quam quæ vos oculis corporeis videtis?

13 Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo.

13 Quis autem hominum, aut Angelorum, tantus fuit, ut adscenderet in cœlum, cœlestia contemplaturus, & ipsam divinam naturam, ut est, coram adspecturus? Nemo prorsus adscendit in hoc cœlum, nisi Filius hominis, qui è cœlis descendit in terras, qui idem jam nunc versatur in cœlis, nunquam à divinitatis contemplatione seclusus, licet interim humilis & obscurus videatur in terris. Sed ita visum est divino consilio, Dei gloriam per summam ignominiam & humilitatem declarare mundo, ut homines relicta falsa gloria, eadem via properent ad veram atque æternam gloriam. Quod si quis roget: Quæ necessitas compulit Dei Filium descendere de cœlis, & in terris humilem & abjectum versari? nihil aliud in causa fuit, quam summa caritas Dei Patris erga genus hominum, cui servando Filium suum unigenitum tradidit in mortem, & mortem juxta mundi existimationem probrosam.

14 Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis:

14 Unum impendere voluit omnium saluti. Nec hoc subitum aut novum tibi, Nicodeme, videatur. Hoc ipsum est, quod futurum adumbravit Moses, quum pereunte populo serpentium incursu, serpentem æneum suspendit in stipite, ut quicunque flexissent huc oculos suos, incolumes essent à morsu lethali. Quemadmodum igitur æneus ille serpens speciem quidem habens venenatæ bestiæ, sed adeo veneno carens, ut alios etiam veneno tactos liberaret, suspensus est in deserto, quo conspicuus esset omnibus ad salutem: ita oportet exaltari Filium hominis:

15 Ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

15 Ut omnes, qui huc per fidem sustulerint oculos, à lethifero peccati veneno liberentur: ut non solum Israelitæ, sed omnino quisquis hominum sincero pectore fiduciam in illo collocet, non pereat peccato obnoxius, quod mortem adfert æternam: sed per mortem unius innocentis, vitam obtineat æternam. Hujusmodi quibusdam ænigmatis Dominus Jesus assumti hominis & orbis per crucem redimendi mysterium aperuit, nondum licet earum rerum capaci: simul interim aperiens, quantum interesset inter eos, qui Legem carnaliter legerent, præter historiam nihil animadvertentes: & eos qui Spiritus afflatu, de quo fuerat mentio, sensum arcanum sub Scripturæ tectorio latentem perciperent. Sed tamen hæc fidei semina, tum Dominus Jesus injecit in animum Nicodemi, ut post intelligeret hoc non fortuito, sed divino consilio gestum esse, atque ita bonum semen exceptum in terram bonam, fidei fructum produceret suo tempore, non solum in ejus pectore, qui hæc audivit, verum etiam in omnium animis, ad quos per Nicodemum referentem hæc erant permanatura.

16 Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret: ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

16 Quis enim crediturus erat, tantam fuisse Dei caritatem erga mundum Deo rebellem, & tot flagitiis obnoxium, ut non solum non ulcisceretur admissa scelera, sed Filium etiam unicum è cœlis dimitteret in terras, atque hunc in mortem, & mortem crucis probrosissimam traderet, ut quisquis hominum, sive Judæus, sive Græcus, sive Barbarus in hunc crederet, non periret, sed per fidem Euangelicam vitam consequeretur æternam?

17 Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.

17 Quanquam enim olim Pater per Filium judicaturus est universum mundum in adventu postremo, tamen hoc tempore, quod clementiæ datum est, non misit Deus Filium suum ut condemnet mundum pro suis sceleribus, sed ut sua morte mundo per fidem conferat salutem gratuitam: & ne quis sponte periens haberet quod prætexeret suæ malitiæ, facilis aditus datus est omnibus ad salutem.

18 Qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est: quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.

18 Non enim exigitur pro prioribus admissis satisfactio, non Legis observatio, non circumcisio, tantum qui credit illi, tutus est à condemnatione, nimirum illud amplexus, per quod salus æterna datur omnibus, quantalibet peccatorum sarcina gravatis, si modo post Euangelicam professionem abstineat à vitæ prioris flagitiis, & juxta doctrinam ejus, cujus nomen professus est, proficere nitatur ad perfectam pietatem. Porro quisquis non credit Euangelio, tantam Dei erga se caritatem contemnens, & salutem gratis oblatam ab sese repellens, nihil opus habet, ut à quoquam judicetur, quum ipse palam condemnet seipsum, & æternæ pœnæ reddat obnoxium, hoc à se repellens, per quod licebat assequi vitam æternam. Deus per unigenitum Filium suum salutem omnibus obtulit, idque per fidem, ut illum salutis auctorem agnoscamus ac veneremur, & in illo totius felicitatis nostræ fiduciam collocemus. Hoc qui recusat, & Dei tam obviam bonitatem adspernatur, & Filium, quem Pater honorificari voluit, contumelia afficit, & mortem illius pro nobis obitam, pro nihilo ducit, re nimirum ipsa declarat sese dignum æterno supplicio.

19 Hoc est autem judicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem: erant enim eorum mala opera.

19 Quis enim non intelligit, illum merito & suapte culpa perire, qui volens ac sciens amplectitur id, per quod perit: & aversatur id, per quod salus poterat restitui? Error & peccata tenebræ sunt animorum, & peccata mortem gignunt æternam. Filius Dei lux est mundi: lux enim est veritas. Huic cre-

credere salus est. Itaque quum benignitate Dei lux venerit in mundum, ignorantia veri & innumeris vitiis caligantem, ut cognita veritate resipisceret ac servaretur, homines magis amarunt suas tenebras, quam lucem cœlitus missam. Si perit ægrotus, qui medicum celat morbum ne sanetur, nonne ipse de se pronuntiat, quod suo vitio perit? Sic homines mundo dediti, lucem oblatam aversabantur, quod mala essent ipsorum opera.

20 Omnis enim qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus: 21 Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta.

[20] Ut enim is, qui rem dedecorosam patrat, noctem amat, ac Solem fugit, ne prodantur ipsius facta: ita qui sibi male conscii sunt, oderunt lucem Euangelicæ veritatis, per quam produntur ea quæ turpia sunt, ut emendentur. Neque enim sanari B potest, qui morbum amat suum. Sibi displiceat oportet peccator, ut Deo placeat.

[21] Cæterum cujus opera recta sunt, is amat Solem, ut ex recte factis laudem inveniat. Ita qui sibi bene conscius est, aut certe qui sanari cupit, nec dissimulat sua peccata: nam hæc quoque veritas est, agnoscere tuum malum quod habes, & ambire bonum quod non habes: ultro se offert Euangelicæ luci, ut palam fiant ipsius opera, & quæ bona sunt, laudem habeant, quæ * non ex mundi spiritu, sed ex Deo profecta sunt: & quæ mala sunt, corrigantur. Cæterum qui ex Legis observatione sibi perfectam justitiam arrogant, cum intus madeant vitiis animi, C qui in Philosophiæ præsidiis, qui in hujus mundi commodis felicitatem constituunt, aut in magnis versantur tenebris, si hoc ex animo sentiunt: aut in majoribus etiam, si quod sentiunt esse malum, excæcati suis cupiditatibus mordicus tenent, & quod vident esse salutiferum, pertinaciter aversantur. Hujusmodi mysteriorum semina quædam Dominus Jesus recondiderat in pectus Nicodemi. Atque hic est ille Nicodemus, qui post auctoritate sua patrocinatus est Jesu adversus Pharisæorum calumnias, dicens neminem esse condemnandum, nisi perspectis ipsius operibus: quique mortuo sepulturæ officium exhibuit.

22 Post hæc venit Iesus, & discipuli ejus, in terram Iudæam: & illic demorabatur cum eis, & baptizabat. 23 Erat autem & Ioannes baptizans in Ænnon, juxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur. 24 Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem. 25 Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de Purificatione. 26 Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

D [22] His igitur Euangelicæ gloriæ fundamentis jactis in Galilæa & Hierosolymis, Jesus quo magis ac magis propagaretur, profectus est in terram Judæam, cui nomen peculiariter inditum à Juda tribus auctore, unde genus ducit & Jesus: atque illic aliquandiu commorabatur cum discipulis suis, iisdem initiis exordiens prædicationem Euangelicam, unde cœperat Joannes. Provocabat enim ad pœnitentiam, & baptizabat.

[23, 24] Atque id temporis baptizabat adhuc & Joannes. Nondum enim ab Herode conjectus erat in carcerem. Baptizabat autem non jam in Jordane, E ut solet, sed in obscuriore loco, cui nomen Ænon, non procul à Salim, quod Syris sonat *scatebras*, unde illic baptizandis suppetebat aquæ copia. Eo loci multi se conferebant, & ab Joanne baptizabantur: nonnulli se conferebant ad Jesum, & à discipulis illius baptizabantur.

[25] Atque hinc invidia orta quibusdam discipulis Joannis adversus Jesum, quod cum ipse nuper baptizatus esset à Joanne, seque veluti pro discipulo illius gessisset, ac illius testimonio fuisset populo commendatus, nunc repente sese æquaret illi, imo se illi anteponeret, cujus discipuli sibi sumerent, quod hactenus solus Joannes fecisset. Ac primum conati sunt populum à baptismo discipulorum Jesu avertere, F persuadere conantes, Joannis baptismum efficaciorem esse peccatis abluendis, quam baptismum Jesu.

[26] Id cum populo non persuaderent, adierunt Joannem, querelam ad illum deferentes, & existimantes illum indigne laturum, & aliquo modo cohibiturum hanc æmulationem. Atque hic humanus affectus discipulorum Joannis profecit ad Christi gloriam, & evidentius etiam Joannis de Christo testi-

* Alia Editio, quia,

A monium elicuit. Deferunt autem rem his verbis: *Magister, is qui* nuper *apud te fuit*, cum baptizares *juxta Jordanem*, & abs te baptismum suscepit, *quemque tuo testimonio ornaras* apud multitudinem, cum omnibus esset ignotus, *nunc* idem sibi sumit quod tu, *palam baptizans*, atque *omnes ad illum confluunt*: ita futurum est, ut per illum auctoritas tua obscuretur. Hæc discipuli Joannis studio quodam humano, cupientes sui præceptoris gloriam in dies augeri, & hac gratia Christo invidentes, cujus auctoritas videbatur offectura Joannis opinioni.

27 Respondit Ioannes, & dixit: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo.

[27] Hæc cum audisset Joannes, sic discipulorum suorum pravo affectui mederi studuit, ut ostenderet B sese non solum non ægre ferre, quod Jesu gloria in dies crescens suam obscuraret, verum etiam vehementer gaudere, se munus delegatum explevisse, nunc adesse Christi tempus, qui longe sublimiora præstaturus esset. Respondit igitur hunc in modum: Quid humano affectu vultis in me gloriari? An postulatis ut me ipsum majorem faciam quam sim? *Non potest homo quicquam accipere, nisi fuerit ei datum cœlitus*. Hæc enim non geruntur humanis præsidiis, sed auctore Deo. Quod muneris ille mihi delegarat juxta modum meum, id bona fide peregi. Præcursorem gessi, provocavi ad pœnitentiam, denuntians instare regnum Dei. Aquæ baptismo præparavi C multos ad baptismum spiritus & ignis: indicavi, quem posthac oporteret sequi, & unde perfectam salutem petere.

28 Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim: Non sum ego Christus: sed quia missus sum ante illum.

[28] Si mea valet apud vos auctoritas, cur meis dictis fidem non habetis? *Ipsi testes estis*, quod non semel palam *professus sim*, *me non esse Christum*, quem multi putabant esse: nec in aliud esse missum, quam ut præcurrens illi venienti viam præpararem. Famulus illius sum: ille Dominus est omnium. Quod si ille jam innotescit mundo, suaque gloria meam obscurat; gaudeo meum testimonium verum esse. Nam illud unice erat in votis, ut huc proficeret meus famulatus.

29 Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est.

D [29] Quemadmodum enim ei debetur sponsa, qui vere sponsus est: cæterum qui sponsus ipse non est, sed tantum amicus sponsi, non invidet sponso suam felicitatem, neque præripit illi sponsam suam, sed gratulatur ei, cui favet ex animo, & adstat illi tacitus, magnoque animi gaudio audit sponsi vocem cum sponsa colloquentis: ita ego, cui nihil erat optatius, quam ut ille tantus agnosceretur esse, quantus est, & ego desinerem major videri, quam essem, gaudio perfundor, intelligens rem bene succedere.

30 Illum oportet crescere; me autem minui.

[30] Illum, qui hactenus longe minor habitus est, quam est, oportet crescere; me, qui major habitus E sum, quam eram, decet minui. Sic expedit hominum saluti, & meam opinionem obscurari, & illius gloriam in dies augescere, & à me desciscere discipulos, & ad illum demigrare, ad cujus potentiam mea diluta est & inefficax, tantoque inferior baptismus, quanto est ignis aqua potentior. Æquum est terrena cedere cœlestibus, humana divinis, imperfecta perfectis.

31 Qui desursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur. Qui de cælo venit, super omnes est.

[31] Qui è terra profectus est, terrenus est, ac terrena humiliaque loquitur. Quid enim aliud potest homo, quam humana loqui? Cæterum is, qui è cœlo profectus est, superat omnes, etiam quamlibet magnos homines.

32 Et quod vidit, & audivit, hoc testatur: & testimonium ejus nemo accipit.

F [32] Nos tenuem aurulam cœlestium rerum hausimus, &, ut possumus, testificamur. Cæterum ille, quod in cœlis vidit & audivit apud Patrem, certissima fide apud homines testificatur. Ac me tanto inferiorem mirantur homines, illius testimonium vix quisquam recipit: meum, qui famulus sum, de illo testimonium requirunt, & illius de Patre testimonium rejiciunt. Et tamen si quis mihi diffidit, diffidit homini: si quis non credit illi, qui Filius est unicus, id quod Pater sua voce testatus est, facit

Deum

Deum mendacem: Judæi Patrem adorant, & Filium ab illo missum afficiunt contumelia, sed omnis in Filium contumelia, recidit in Patrem.

33 Qui accepit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est.

33 Quisquis igitur accipit testimonium Filii, is credens Filio, certo confirmat Deum esse veracem, qui loquitur in Filio.

34 Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum.

34 Filius enim, qui missus est à Patre, non loquitur humana, sed verba Dei. Locutus est Deus & per Prophetas, & unicuique pro suo modulo Spiritum suum impartiit: sed huic unico Filio suo non dedit Deus Spiritum suum ad certum modum, sed totam plenitudinem sui Spiritus effudit in eum, adeo ut nihil habeat Pater, quod huic desit: & quicquid huic detraxerit hominum incredulitas, id Pater sibi detractum putet.

35 Pater diligit Filium: & omnia dedit in manu ejus.

35 Pater enim Filium unicum unice amat, ac rerum omnium summam tradidit illi in manum, non se spolians sua potentia, sed huic eandem, quam habet, virtutem communicans.

36 Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

36 Quicquid autem conferre voluit humano generi Deus, hoc per Filium largiri voluit. Offert autem omnibus rem non mediocrem. Offert enim vitam æternam, sed per eum, qui solus est fons vitæ æternæ. Sed hujus tam eximii muneris se reddit incapacem, qui recusat accipere. Recusat autem, qui non credit, Filium posse largiri quod pollicetur, simulque mendacii Patrem insimulat, qui per Filium vana polliceatur. Magna est igitur merces credulitatis, & atrox damnum incredulitatis. Etenim quisquis fiduciam suam ponit in Filio, jam habet Filium: quisquis habet Filium, habet vitam æternam. Contra, qui diffidit Filio, quoniam ipse sibi velut oculos occludit, ne lucem adspiciat, non videbit vitam, quoniam hæc lux vita est hominum, sed ipse permanens in peccatis suis, manet obnoxius ultioni divinæ, hoc est, æternæ morti.

CAP. IV.

De Samaritana hic: alba de messe: Propheta Nemo domi carus: Regule, febris abit.

1 Ut ergo cognovit Jesus, quia audierunt Pharisæi quod Jesus plures discipulos facit, & baptizat, quam Joannes,

1 ATQVE hujusmodi dictis Joannes discipulorum suorum immodicum erga se studium, & malignam de Jesu opinionem castigavit, tacite provocans eos, ut se neglecto jam illum sequerentur, unde omnibus petenda essent omnia. Ut igitur cognovit Jesus, quem nihil omnino fugiebat, sibi quoque contigisse, quod inter homines solet evenire, ut gloriam comitetur invidia, jamque hoc male habere Pharisæos, quod plures alliceret discipulos, & plures ad illius baptismum confluerent, quam ad Joannis;

2 (Quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus)

2 Tametsi Jesus ipse non baptizabat, jam tum ostendens præclarius esse munus euangelizandi, quam baptizandi, sed discipuli ejus: & hoc magis urebantur, quod tantum sibi sumerent hujus discipuli, quantum vix ferebant in Joanne, cui tribuebant plurimum:

3 Reliquit Judæam, & abiit iterum in Galilæam.

3 Partim ne magis exacerbaret illorum invidiam, si illis veluti contemtis, illic diutius fuisset commoratus: partim ut jam tum præluderet futurum, ut Euangelii gratia, à Judæis repulsa, ad profanos populos deferretur, relinquit Judæam, jactis illic Euangelicæ doctrinæ rudimentis, & reverti parat in Galilæam, unde venerat.

4 Oportebat autem eum transire per Samariam.

4 Sed interim erat illi eundum per Samariam, quam olim profanæ gentes, expulsis Israelitis, occuparant, inductis in eam convenis hinc atque hinc contractis. Hi tandem multis afflictionibus eruditi divinitus, aliqua ex parte Judæorum religionem amplexi sunt: Deum unum colere cœperunt, licet ritu diverso, & ad Jacob Abrahæ nepotem genus suum referunt, quod is habitaverit olim apud Chaldæos. Solius Mosi libros recipiebant, Prophetas non admittebant. Nomen autem genti inditum à monte Samor. In hos igitur atrox ac publicum odium erat gentis Judaicæ, ob memoriam per vim occupatæ regionis, & incolarum sedibus suis ejectorum, ritusque in plerisque diversos. Sic enim receperant Mosi Legem, ut veteris superstitionis superessent multa vestigia.

5 Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar: juxta prædium, quod dedit Jacob Joseph filio suo.

5 Cum igitur venisset ad Samariæ civitatem, quæ dicta est Sichar, ac deesset cibus, nam discipuli tantum inhiantes Domino, de commeatu non prospexerant, ipse quidem Jesus non ingressus mediam civitatem, ne Judæis probabilem calumniandi causam præberet, quod Israelitis neglectis sese transferret ad gentes profanas & impias, quemadmodum post gravis convitii loco *Samaritanum*, & *Dæmoniacum* appellabant, discipulos passus est abire in civitatem emendorum cibariorum gratia. Ipse solus ibi commoratus est, partim ut reditum suorum opperiretur, partim ne deesset occasioni miraculi. Noverat enim quid esset eventurum. Erat autem illic prædium, quod dederat Jacob Joseph filio suo. Locus erat sacer ac celebris apud Samaritanos ob veteris historiæ memoriam, quod illic Levi & Simeon magna strage incolarum ulti fuissent contumeliam Dinæ constupratæ.

6 Erat autem ibi fons Jacob. Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta.

6 Erat inibi fons quoque, vel ob hoc celebris apud eam gentem, quod Jacob, quo, ut dixi, generis auctore gloriantur Samaritani, eum fodisset. Jesus igitur è longinquo fessus itinere, quod pedes, non equis aut vehiculis, confecerat, nobis jam tum exemplum præbens, qualem oporteat esse Euangelii præconem, sedebat illic, ut se dabat locus, fonti imminens, ac veluti ex aura fontis refocillationem captans. Erat autem hora ferme sexta juxta Judæorum supputationem, cum jam Sol vergens ad meridiem, æstu suo laboris molestiam conduplicat. Atque his indiciis Jesus declarabat se verum hominem esse, iisdem affectionibus obnoxium, quibus obnoxia sunt corpora cæterorum hominum.

7 Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere.

7 Interim ingressa est mulier quædam Samaritana, ut ex eo puteo, cui assidebat Jesus, hauriret aquam. Cui Jesus ut statim colloquii præberet argumentum, & ex hoc ipso, quod agebat mulier, venaretur illam ad salutem, dicit illi: *Mulier, da mihi bibere.*

8 (Discipuli enim ejus abierant in civitatem ut cibos emerent.)

8 Commodum autem interim abierant Apostoli, quod Jesus illi quædam arcana dicturus esset, quæ apud alios dixisse, petulantiæ videri poterat. Qua quidem in re Dominus Jesus civilitatis & mansuetudinis exemplum exhibuit Euangelicis doctoribus, qui peccatricem, & non uni prostitutæ pudicitiæ mulierem adeo non dedignatur alloquio suo, ut etiam pudori impudicæ solitudine consuluerit.

9 Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Judæus cum sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim coutuntur Judæi Samaritanis.

9 Mulier è cultu linguaque deprehendens Jesum esse Judæum, nec ignara quantopere Judæi soleant abhorrere à commercio Samaritanorum, adeo ut occursu quoque & colloquio se putent contaminari, admirata quod & ultro compellaret, & potum ab ipsa peteret, respondit: *Qui fit, ut tu Judæus quum sis*, quemadmodum è sermone cultuque conjicio, præter Judæorum morem, *à me muliere Samaritana poscas potum*, cum soleatis vos Judæi à commercio Samaritanorum abhorrere, nefas esse ducentes, si quid habeatis consuetudinis nobiscum?

10 Respondit Jesus, & dixit ei: Si scires donum Dei, & quis est, qui dicit tibi: Da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam vivam.

10 Jesus autem, qui non tam sitiebat aquam illam, tametsi vere juxta carnis naturam sitiebat, quam animarum salutem, sensim pellicit mulierculam ad cognitionem Euangelicæ gratiæ, respondens hunc in modum per ænigma, quo magis accenderet in illa discendi studium: *Si nosses* quam eximium sit *donum, quod nunc vobis offert Deus, & si nosses eum, qui nunc aqua potum abs te petit, tu potius petisses ab eo, & is dedisset tibi* longe potiorem aquam ista, videlicet *aquam vivam.*

11 Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: unde ergo habes aquam vivam?

11 Hoc quum esset dictum de spiritu, quem hausturi erant credentes Euangelio, mirum non est, si muliercula Samaritana non intellexit, quum Nicode-

demus & Judæus & Rabbinus non potuerit assequi, quod aliquanto clarius dixerat Jesus de renascendo è supernis. Quin ille crassius etiam respondit, quam hæc mulier: *Nunquid*, inquit, *potest homo iterum in ventrem matris introire, cum sit senex, & nasci denuo?* Hæc autem quum magnificum quiddam concepisset ex eo quod dixerat Jesus, *Si scires donum Dei*, & *si nosses quis esset*, & *daret aquam vivam*, non indigne tulit contemni puteum Jacob, de quo religiose sentiebat, non irrisit magnificam orationem & hospitis, & ignoti, & Judæi: sed discere cupiens, quid esset hoc, quod ceu novum ac præclarum ostentabat, honoris gratia Dominum eum appellat, ut jam non humili de illo concepta opinione. Atque interim hoc mulierculæ Samaritanæ exemplum dispensatione divini consilii procuratum est ad coarguendam ac traducendam Judæorum perversitatem, qui in tantum non præbebant se dociles Domino Jesu, ut beneficia quoque illius, & salutarem doctrinam impie calumniarentur, quum hæc muliercula civiliter ac mansuete responderit ad omnia, doceri gestiens, adeo ut in æstu commorans, & oblita ejus rei, cujus gratia venerat, penderet ab ore ignoti hominis & alienigenæ, de quo nihil adhuc præclari audierat. *Domine*, inquit, tu mihi polliceris aquam hac præstantiorem. Atqui *ne vas quidem habes, quo haurias aquam, & puteus profundus est. Unde igitur suppetit tibi aqua viva copia*, quam promittis?

12 Numquid tu major es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filii ejus, & pecora ejus?

[12] *Nunquid tu major es patre nostro Jacob*, quem & vos veneramini? *Is nobis* ceu præclarum munus *dedit hunc puteum*, & adeo non contemsit hanc aquam, ut ipse ex ea bibere sit solitus, & tota familia ejus una cum pecoribus.

13 Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum:

[13] Jesus videns docilem esse mulierem, quæ non magum suspicata est aut incantatorem, sed magnum aliquem virum, quem cum Jacob, de quo magnifice sentiebat, conferendum putaret: non dedignatur illam paulatim allicere ad majorem sui admirationem, ostendens aquam esse spiritualem, de qua loquebatur, quæ non reficeret pecora, sed animas: Qui biberit, inquit, ex hac aqua, quam vobis dedit Patriarcha Jacob, ad breve modo tempus sitim corporis sedat, mox recursuram.

14 Sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

[14] Cæterum ut intelligas, quanto magnificentius sit hoc donum Dei, de quo loquutus sum, dono Jacob, quantoque præstantior aqua, quam ego polliceor, ista aqua quæ scatet è terræ venis; *Si quis biberit ex hac aqua, quam illi*, si desideret, *daturus sum, non sitiet in æternum:* nec unquam postea siti periclitabitur, nec subinde aliunde petenda erit aqua, sed semel hausta permanebit in eo qui bibit, & in eo gignet fontem perpetuo scatentem usque ad vitam æternam. Hæc per ænigma dicebat Jesus, sciens mulierem nondum capacem mysterii de fide, per quam datur spiritus, qui semel acceptus, nunquam deficit, sed usque proficit, donec provehat hominem ad vitam æternam.

15 Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.

[15] Tanta erat autem mulieris simplicitas, ut quum Judæi soleant hujusmodi parabolas sinistre interpretari, illa non intelligens quid esset dictum, tamen credens & amans diceret: *Domine, imparti quæso mihi istam aquam, ne subinde recurrente siti cogar hunc adire puteum, & haurire.* Hæc quanquam erat crassa responsio, tamen animum arguebat ad credulitatem pronum. Proinde quoniam jam non humilem opinionem conceperat de Jesu, majoribus suæ divinitatis argumentis provocat, ut magnificentius etiam de ipso sentiat.

16 Dicit ei Iesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc.

[16] Jesus igitur veluti non communicaturus rem tantam, nisi marito præsente, jubet ut virum suum accersat, atque illo comitata mox ad se redeat.

17 Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum. Dicit ei Iesus: Bene dixisti, quia non habeo virum:

[17] Hoc audito mulier existimans sese apud hominem tantum loqui, muliebri pudore cupiens dissimulare turpitudinem suam: *Domine*, inquit, *virum*

A *non habeo:* inficians matrimonium, sed dissimulans stuprum. Hic Jesus & suam declarans divinitatem, & mulieris vitam comiter arguens: *Recte*, inquit, *dixisti tibi non esse virum.*

18 Quinque enim viros habuisti; & nunc quem habes, non est tuus vir: hoc vere dixisti.

[18] *Etenim quum quinque viros habueris* ad libidinem, nullum tamen habuisti legitimum: *atque hic ipse, quem nunc habes, non est vir tuus* legitimus. *Nihil igitur hic mentita es.*

19 Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu.

[19] Mulier ubi sensit vitæ suæ domestica probra non latere Jesum, hospitem & Judæum, qui, quod narrabat, ex hominum narratione scire non poterat: non resilit ab illo pudefacta: non irritata regerit contumeliam, sed magis etiam in illius admiratio-
B nem inflammatur: quum si quid tale Jesus dixisset Pharisæis, clamaturi fuerint: Magus est, & Dæmonium habet. Quid autem hæc pia peccatrix Samaritana? *Domine*, inquit, *ut video, Propheta es tu.* Huc profecit mulieris credulitas: primum Judæum duntaxat appellat: miratur non perinde tenacem religionis Judaicæ, quod præter aliorum morem à Samaritana postularet potum. Mox Dominum appellat. Nunc Prophetici tituli honorem tribuit, quod ex sese nosset aliorum arcana.

20 Patres nostri in monte hoc adoraverunt, & vos dicitis, quia Ierosolymis est locus, ubi adorare oportet.

[20] Moxque omisso de rebus humilioribus sermone, cupiens è Propheta sublimiora quædam discere, proponit quæstionem veluti inexplicabilem de ratio-
C ne adorandi Deum, quod hic longe diversum sentirent Judæi & Samaritani. Quum enim utraque gens Deum eundem adoraret, tamen Judæi contendebant Deum nusquam adorandum, nisi Hierosolymis in Templo, quasi Deus alibi non audiret vota precantium. Contra, Samaritani simili, sed diversa, superstitione, negabant Deum usquam adorandum, nisi in monte Garizim, quod is locus à Mose decretus esset, ubi Patriarchæ benedicerent populo servanti præcepta Dei. Quum autem utraque gens, suis ritibus delectata, alterius religionem contemneret, mulier velut è Propheta, talium rerum non ignaro, cupit discere utrius nationis sanctior esset cultus,
D quasi sequutura quod melius cognovisset. Ait itaque: Majores nostri in hoc monte soliti sunt adorare, nec alibi fas esse putant Deum colere, quum vos Judæi contra ducatis abominandum in excelsis ac lucis immolare: nec alibi fas esse adorare Deum, quam Hierosolymis in templo, quo gloriantur illi, quasi Deus ædificio manibus facto concludatur.

21 Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis Patrem.

[21] Hæc mulieris interrogatio quoniam ad veram pietatem discendam pertinebat, Jesus aperit illi, prodito per Euangelicam doctrinam vero & spirituali Dei cultu, prorsus abolendam gentium superstitiosam Deorum ac Dæmonum religionem: abolendum & Samaritanorum cultum, qui nec de Deo sentirent,
E ut oportet, sed ceu præcipuum quendam Dæmonem crederent, & hujus cultui Dæmonum cultum admiscerent, gentium impiam superstitionem Dei cultui velut ignem aquæ confundentes, & ad illarum exemplum in lucis ac montibus sacra peragentes: & Judæorum religionem, quæ pro temporis ratione fuerat hactenus crassa & carnalis, atque umbras modo quasdam veræ pietatis habebat verius quam pietatem ipsam, in melius profecturam: & posthac Deum plenius cognitum per Filium & Spiritum Sanctum, non solum in Judæa, sed toto terrarum orbe colendum: idque in sacratioribus templis, quam erat il-
F lud Hierosolymitanum, videlicet in puris hominum animis, quos ipse Deus sibi suo Spiritu consecrasset: nec jam nidore pecudum deliniendum, sed sanctis precibus, sed piis votis, sed castis affectibus. Verum hoc Euangelicæ pietatis mysterium aperturus, præfatur fidem, sine qua nullus est idoneus auditor Euangelicæ doctrinæ, nec idoneus cultor Euangelicæ religionis. Fides enim sola purificat corda, redditque idonea, quibus credantur Philosophiæ cœlestis arcana: Mulier, inquit, fidem habe mihi, si vere Prophetam existimas, jam adesse tempus, quando

A do & Samaritanorum impurus cultus abolebitur, & Judæorum carnalis religio transferetur in melius: neque posthac adorabitis Patrem in hoc monte, qui non solum hujus montis Deus est, sed totius orbis, neque Hierosolymis: sed ubicunque erit piorum hominum congregatio, ibi futura est Hierosolyma.

22 Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est.

[22] Nos interim vobis in hoc præstamus, quod Deum per Legem cognitum adoramus, quem confitemur omnium rerum ac gentium Dominum: nec illius, qui solus adorandus est, cultum aliorum Deorum cultu contaminamus. Vos adoratis quod nescitis, existimantes Deum non esse Deum nisi Judæorum ac vestrum: & talem ut Dæmonum admittat consortium, cui soli debentur divini honores. Hæc
B Judæos docuit Lex, & unius Dei cultui Templum ipsius jussu constructum est Hierosolymis, quod Templi spiritualis haberet imaginem. Instituti sunt Sacerdotes: ad hæc sacrorum ritus, velut umbris quibusdam designantes Euangelicam pietatem. Hoc igitur vobis præstamus Judæi, quod melius quam vos de Deo sentimus: quod illius cultum nullo profano Deorum cultu contaminamus: quod in loco ab ipso Deo præscripto, quod ritibus ab eo traditis illum colimus. Quanquam hæc interim religio, tametsi perfecta non est, tamen ad perfectam pietatem gradus est. Et idcirco salutis initium à Judæis profectum est, qui per Prophetas tenent promissa
C venturi Messiæ: qui per Legem tenent figuras & umbras Euangelicæ pietatis.

23 Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum.

[23] Nunc tempus est, ut falsa religio gentium cedat, & carnalis cultus cedat spirituali, & umbræ Legis cedant Euangelicæ luci. *Jam* enim, inquam, *instat tempus*, *imo jam adest*, *quando veri adoratores Patrem adorabunt*, non in Templis, non pecudibus, non rebus corporeis, sed *spiritu*: non umbris, sed *veritate*.

24 Spiritus est Deus: & eos, qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.

[24] Deus enim quum spiritus sit, non delectatur puritate corporali, nec Templorum parietibus, nec pecudum victimis, sed spirituales adoratores amat,
D à quibus adoretur juxta spiritum ac veritatem. Hactenus enim satis umbris ac figuris Mosaicæ Legis datum. Posthac ubicunque mens erit, per fidem Euangelicam à vitiis pura, ibi templum erit Deo dignum: ubicunque vota cœlestia, preces puræ, cogitationes sanctæ, ibi victimæ, quibus litatur Deo.

25 Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit (qui dicitur Christus) cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia.

[25] Hoc Jesu sermone tantum profecit simplex & patiens mulieris credulitas, ut quem prius *Judæum*, mox *Dominum*, deinde *Prophetam* appellarat, nunc ipsum Messiam esse suspicetur. Nam & Samaritani ex Mosi promissis Prophetam illum eximium exspectabant è Judæis exoriturum. Itaque respondet hunc in modum: *Scio Messiam venturum*, quem exspe-
E ctant Judæi, de quo jam apud Judæos rumor est. *Is igitur ubi venerit, explicabit nobis hæc omnia*, quæ de novo Dei cultu dixisti, neque quicquam nos patietur ignorare.

26 Dicit ei Jesus: Ego sum, qui loquor tecum.

[26] Jesus videns mulieris docilem credulitatem, & ardens cognoscendæ veritatis studium, quale non repererat in suis Judæis, dignatur illi aperire quis esset: Exspectas, inquit, Messiam venturum, hunc scito venisse, jamque vides illum: nam *ego sum, qui loquor tecum*.

27 Et continuo venerunt discipuli ejus: & mirabantur quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit: Quid quæris, aut quid loqueris cum ea?

[27] Simulque his dictis aderant discipuli redeuntes ex oppido: & prius quam accederent, conspicati il-
F lum cum muliercula Samaritana colloquutum, mirabantur tantam illius humanitatem. Nemo tamen ausus est illum interrogare, quid rei peteret à muliercula, aut qua gratia cum illa colloquutus esset.

28 Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abiit in civitatem, & dicit illis hominibus:

[28] Porro mulier stupefacta sermone Domini Jesu, nihil quidem respondit, sed relicta apud puteum hydria: jam enim aquæ sitis exciderat, gustata aqua, quam promiserat Christus, properat in civitatem: & ex Samaritana peccatrice subito facta est Apostola: narrat palam omnibus, ut plurium conscientia suam fidem confirmaret.

29 Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci: numquid ipse est Christus?

30 Exierunt ergo de civitate, & veniebant ad eum.

[29], [30] *Venite*, inquit, *& videte hominem* admirandum, & occultarum rerum conscium: *qui* quum hospes sit, & nunquam mihi visus, tamen *narravit mihi* secreta *omnia quæ fecerim: fieri potest*, *ut is sit Messias*. Nolite fidere dictis meis, ipsi potius facite periculum, & me non vanam esse comperietis.

31 Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca.

[31] Hunc rumorem dum mulier spargit inter cives Sichar, interea discipuli suspicantes Jesum jam fame cruciari, invitant ut cibum caperet, quem emerant.

32 Ille autem dicit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.

[32] Jesus autem ubique captans occasionem, homines à corporalium rerum cura ad spiritualium studium evehendi: quemadmodum mulierem ex mentione aquæ pellexerat ad cognitionem Euangelicæ fidei, ita discipulos adhuc rudes ex occasione cibi provocat ad studium euangelizandi: & tum forte non sitiebat aquam putei: & si sitiebat, magis sitiebat hominum salutem: & tamen ex affectu mulieris, quæ venerat aquam haustum, captata est sacri sermonis occasio. Ita tametsi tunc esuriret secundum carnis naturam, tamen major quædam fames habebat illum servandi generis humani, cujus gratia venerat è cœlo. Discipulis igitur ad corporis refectionem invitantibus: Mihi, inquit, alius est cibus, quem edam, quique mihi magis est cordi, quam iste, quem vos adfertis.

33 Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare?

[33] Hoc dictum quid sibi vellet, admirantes discipuli, nec audentes tamen interrogare pro reverentia præceptoris, ne quid offenderetur, inter se loquebantur. Quid hoc sibi vult? An interim dum nos abfuimus, alius quispiam attulit ei cibum?

34 Dicit eis Jesus: Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus.

[34] Jesus autem quo magis infigeret in animos eorum quod prius obscure dixerat, dicit apertius: Me, inquit, levissime movet iste cibus corporum: est alius cibus, qui mihi præcipue curæ est: nimirum ut perficiam id, cujus gratia me huc misit Pater cœlestis: hæc est mea fames, hæc est mea sitis, ut obeam quod ille mandavit. Tempus urget, & hominum pronæ mentes ad Euangelicam fidem flagitant operam prædicatorum.

35 Nonne vos dicitis, quod adhuc quattuor menses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis: Levate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem.

[35] Si vos, qui rei corporum studetis, nostis instare metendi tempus, postquam à semente facta quatuor menses præterierint: quanto magis oportet nos non negligere spiritualis nostræ messis tempus? Quemadmodum autem ipsa seges jam flavescens falcem & messorum operam quasi flagitat: ita si sustuleritis oculos vestros, & observaveritis humanarum mentium segetem, etiam apud Samaritanos & Ethnicos properantium ad Euangelicam doctrinam, intelligetis regiones undique velut albescere ad messem Euangelicam, & operam ac studium nostrum flagitare. Quod si fructus spes facile provocat messorem ad operam, quanto magis oportet nos alacres esse ad hanc messem Patri colligendam, quæ & messori præmium in cœlis amplissimum parabit, & Deo colliget, non triticum in horrea, sed animas hominum in vitam æternam. Atque ita futurum est, ut pariter gaudeat, & qui sementem fecit, & qui metit.

36 Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam: ut, & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit.

37 In hoc enim est verbum verum: quia alius est qui seminat, & alius est qui metit.

[36], [37] Nam vobis usu venit, quod vulgato proverbio dici solet: *Alium esse qui serit, alium qui metit* *. Plus est sudoris in semente, quam in messe. Proscindenda tellus, rastro sarculoque comminuendæ glebæ, lætamine stercorandus ager, jaciendum semen, occandum ac tuendum, revellenda zizania. Cæterum ubi jam seges maturuit, non magno negotio demetitur. Paratus autem ipse fructus lenit laboris tædium. Cæterum hîc secus accidit, quam in messe corporali. Nam illic quoties juxta vulgi proverbium ad alium devenit fructus messis, quam ad eum qui sementem fecerat, gaudet quidem messor, sed discruciatur seminator. Hîc contra fit. Nam simul gaudet & qui sementem fecit, & qui messem colligit, neuter enim caret fructu suo.

* Ἄλλοι μὲν σπείρουσιν, ἄλλοι δ᾽ ἀμήσονται, recensetur & inter Græcorum proverbia.

38 Ego misi vos metere quod vos non laborastis: alii laboraverunt, & vos in labores eorum introistis.

[38] *Ego vos misi ad metendum segetem, in qua vos non laborastis.* Prophetæ suis laboribus subegerunt arva, & mundum adhuc intractabilem sua doctrina præpararunt Euangelio: vos nunc in eorum laborem succeditis, & rem paratam aggredimini, mundo jam ultro se præbente cœlesti doctrinæ, & mortalibus in regnum cœlorum vel per vim irrumpere conantibus.

39 Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quæcumque feci.

[39] Dum hujusmodi sermonibus Dominus Jesus cohortatur suos discipulos ad negotium Euangelicum, res ipsa declarat esse verum, quod dixerat de messe jam albescente. Nam in civitate multi Samaritani crediderant venisse Messiam, quum mulier illa nihil aliud esset testificata de Jesu, nisi quod aperuisset sibi occulta vitæ dedecora. Cæterum nec ipsum loquentem audierant, nec ullum viderant ex eo miraculum. Tam prona erat etiam eorum credulitas, qui videbantur à Prophetarum promissis alieni.

40 Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies.

[40] Procurrit igitur multitudo Samaritanorum è civitate, ut oculis cernerent, de quo tanto affectu prædicaverat muliercula. Nec minuit opinionem præsentia: nec offenduntur humili cultu, raroque & tenuium ac idiotarum discipulorum comitatu, quum Judæi tot visis miraculis, tot sermonibus auditis, tot beneficiis affecti, vel calumniarentur illum, vel conviciis incesserent, vel saxis ejicerent. Denique Samaritani ad mulierculæ testimonium obviam procurrunt non suæ gentis homini, quem nondum loquentem audierant, à quo nihil præclari gestum viderant: & precibus invitant, ut urbis suæ hospitio dignaretur uti. Quid autem clementissimus Jesus? Noverat Judæorum invidiam, noverat odium in Samaritanos: & nondum aderat tempus, ut illis ob invincibilem incredulitatem repulsis, Euangelii prædicatio demigraret ad Gentes. Proinde sic temperavit negotium, ut nec probabili quapiam specie præberet suis occasionem querendi se spretos ab eo, sibique antepositos Samaritanos, quum prophetia promiserit Messiam ipsis venturum esse, nec Samaritanorum piam credulitatem omnino destitueret. Nam quod per Samariam fecerat iter, necessitatis erat: quod ab ipsis rogatus commoratus est illic biduum duntaxat, humanitatis erat, quam nemo jure poterat calumniari.

41 Et multo plures crediderunt in eum propter sermonem ejus.

[41] Jamque audito Jesu, multo plures illic crediderunt: & eorum credulitas confirmata est, qui ex mulierculæ verbis præclaram opinionem conceperant de Jesu.

42 Et mulieri dicebant: Quia jam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, & scimus, quia hic est vere Salvator mundi.

[42] Jamque plenum & vero Judæo dignum testimonium ferunt de Jesu, dicentes mulieri: Tu parcius de illo prædicaras, quam res habet. Nos enim jam non tuis verbis adducti credimus hunc esse Messiam, sed ipsi ex ejus sermonibus admirandis certum habemus, quod hic est vere Messias ille Judæis exspectatus, qui salutem adferet non Judaicæ genti tantum, sed toti mundo. Hoc tam alacri, tamque pleno testimonio Samaritani & suam declararunt credulitatem, & Judæorum impiam incredulitatem coarguerunt.

43 Post duos autem dies exiit inde: & abiit in Galilæam.

[43] Jesus igitur, ne Judæis daret odii majoris & invidentiæ materiam, nullum miraculum edidit apud Samaritanos: nec nisi obiter ac rogatus ad eos divertit: nec nisi biduum illorum hospitio est usus, sed mox institutum iter peragit, ac proficiscitur in Galilæam.

44 Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem non habet.

[44] Porro quum hîc haberet obviam patriam suam, non tamen eo deflexit: non quod eam contemneret, sed quod ob contemtum & incredulitatem suorum, quibus secundum carnem erat notus, & cognatus, non speraret aliquem Euangelii fructum, & prædicatio crimen incredulitatis conduplicasset. Nunc enim leviore culpa diffidebant doctrinæ Jesu. Rogatus autem Dominus, quare non se conferret ad suos, ostensurus quantus esset, usurpavit illud tritum vulgi sermone proverbium: *Prophetam nusquam esse contemtum, nisi in sua patria,* & inter cognatos suos. Sic enim est affectus hominum, ut familiaritas contemtum pariat, & pleræque res illis non ob aliud in pretio sint, quam quod è longinquo venerint.

45 Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Ierosolymis in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum.

[45] Cæterum quum in Galilæa jam ob Joannis testimonium ac miraculum, quod illic nuper ediderat, rumor satis honestus de illo sparsus esset, quum eo venisset, exceperunt eum Galilæi: præsertim quod Hierosolymis vidissent eum ejicientem ementes & vendentes è Templo, cæteraque quæ illic tum teste populo magna cum auctoritate gesserat. Nam & hi Galilæi tum convenerant Hierosolymam ad diem festum. Nimirum hæc omnia condemnant incredulitatem Pharisæorum, & Euangelicam gratiam ad Gentes demigraturam præludunt. Samaritani ad prædicationem mulierculæ credunt, alienigenam ad hospitium pertrahunt, Messiam mundique liberatorem profitentur, quum nullo miraculo eos fuisset dignatus Jesus. Galilæi crassa & Legis imperita natio, apud quam nullus unquam exstiterat Propheta, visis miraculis credere cœperunt. Hierosolymitani, Sacerdotes, Pharisæi, & Scribæ, qui videbantur & religionis apicem tenere, & Legis peritia præcellebant, tum facta, tum dicta Jesu pervicaciter calumniabantur. Itaque quo quisque sibi videbatur esse justior ac religiosior, hoc longius aberat ab Euangelica pietate: & quo quisque videbatur juxta judicium humanum longius abesse à Prophetarum ac Legis cognitione, quæ Christum promittebat: quoque magis alienus à religione, hoc erat ad Christum, quem Lex promiserat, propensior, ac doctrinæ Euangelicæ capacior.

46 Venit ergo iterum in Canam Galilææ, ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur, Capharnaum.

[46] Itaque Jesus Galilæam ingressus, recepit se in Canam Galilææ, ubi ante dies aliquot verterat aquam in vinum. Id miraculum initio paucis cognitum, post populari rumore divulgatum, nonnihil bonæ opinionis conciliaverat Jesu: sed tamen quæ non responderet ipsius dignitati. Perpauci enim credebant illum esse Messiam, plerique Prophetam esse suspicabantur. Canam igitur repetebat Jesus, non ut ex miraculo illic edito laudem aucuparetur, sed ut ex ea semente, quam occulte fecerat, nunc messem aliquam meteret. Hoc enim erat quod ille sitiebat, hominum fidem Euangelio dignam.

47 Hic cum audisset quia Iesus adveniret à Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum ut descenderet, & sanaret filium ejus: incipiebat enim mori.

[47] Et hîc rursus exortum est argumentum Judæis suam incredulitatem exprobrandi. Erat enim id temporis in Galilæa Regulus quidam, profanum aliquem Cæsaris nomine magistratum gerens, nec Judæus, nec Samaritanus, sed Ethnicus, & ab omni religione Judæorum alienus. Huic erat filius unice carus, qui periculose ægrotabat in civitate Capernaum. Is cum audisset, quod Jesus relicta Judæa se reciperet in Galilæam, ipse profectus è civitate Capernaum, domi relicto filio, venit ad eum, precibus ab eo contendens, ut una secum proficisceretur Capernaum, ac sanaret filium ipsius. Major enim erat morbi vis, quam ut ad Jesum ægrotus deferri potuerit. Jam enim cœperat agere animam, quum abiret Regulus.

48 Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa & prodigia videritis, non creditis.

[48] Porro Jesus indicans adhuc imperfectam esse Reguli fidem, qui nondum crederet filium sanari posse, nisi Jesus eo se contulisset, quasi medicum accerseret, aut quasi non posset & mortuo vitam restituere: sed magis arguens quorundam Judæorum incredulitatem, qui nec miraculis visis crederent, ait Regulo: Illorum, inquit, fiducia mihi gratissima est, qui nudo sermoni nullis miraculis confirmato credunt. *Vos mihi non creditis, nisi videritis signa & prodigia.*

49 Dicit ad eum regulus: Domine, descende priusquam moriatur filius meus.

[49] Regulus ut erat totus intentus periculo filii morientis, nihil ad hunc sermonem Domini Jesu respondet, quod existimaret hujusmodi colloquio tempus eximi, quum morbus posceret præsens remedium. Urget igitur, ut properet venire Capernaum priusquam moreretur filius, quasi frustra venturus, si post exhalatam semel animam venisset:

quum

50 Dicit ei Iesus: Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni, quem dixit ei Iesus, & ibat.

51 Iam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, & nuntiaverunt, dicentes, quia filius ejus viveret.

52 Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei: Quia heri hora septima reliquit eum febris.

53 Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus: Filius tuus vivit: & credidit ipse, & domus ejus tota.

54 Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cum venisset à Iudaea in Galilaeam.

quum nihilo difficilius esset Jesu, animam semel elapsam revocare, quam exire parantem in corpore retinere.

A

[50] Jesus itaque non objurgata fide Reguli, re ipsa ostendit se longe plus posse, quam ille se posse confideret: Nihil, inquit, opus est, ut hac gratia me conferam Capernaum, *abi, jam filius tuus*, quem morientem reliquisti, *vivit* ac valet. Hoc dicto nonnihil confirmata est Reguli fides. Nam is fretus sermone Jesu, domum properat.

[51] Quum autem eo proficisceretur, occurrerunt illi servi, rem lætam nuntiaturi patri de filio, quod modo morti proximus subito revaluisset, ne jam sollicitaret Jesum, cujus opera nihil esset opus. Suspicabantur enim puerum casu quopiam convaluisse, ignari quid actum esset inter Regulum & Jesum. Hic vero diffidentia Reguli, mixta fiduciæ, fidem asseruit miraculo.

B

[52] Regulus enim certum scire cupiens, casu ne, an virtute Jesu revaluisset filius, sciscitatus est à famulis, quanam hora filius cœpisset habere melius. Tum illi: *Heri*, inquiunt, *hora septima* subito *reliquit eum febris*, & illico valuit filius.

[53] *Agnovit pater hanc fuisse horam, qua sibi dixisset Jesus: Abi domum, filius tuus vivit.* Jamque certum habebat, non casu, sed virtute Jesu revixisse puerum. Nec fructu suo caruit hoc miraculum, quanquam in hominem Ethnicum collocatum. Non solum enim ipse Regulus credidit Christum esse Messiam, verum etiam illius persuasione & exemplo credidit universa familia, quam frequentem ac numerosam fuisse oportuit, utpote hominis opulenti, & magistratu fungentis, quum Jesus apud suos populares & cognatos multis editis miraculis vix paucos Euangelio lucrifecerit.

C

[54] *Hoc* denuo *secundum signum fecit Jesus, quum redisset à Judæa in Galilæam*, ut prius miraculum, quod ediderat in Cana, rursus altero majore confirmaret, & hominis profani exemplo suos ad fidem provocaret: jam tum ceu præludens per occasionem, & Judæos ob suam incredulitatem repellendos, & Gentes per fidem ad Euangelii gratiam recipiendas.

D

CAP. V.

En piscina: Patri par natus: corpora surgent:
Non quæro testem: volvite scripta Dei.

1 Post hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Ierosolymam.

2 Est autem Ierosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethsaida, quinque porticus habens.

3 In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, exspectantium aquæ motum.

4 Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam: & movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate.

5 Erat autem quidam homo ibi, triginta & octo annos habens in infirmitate sua.

[1] His rerum initiis jactis apud Samaritanos & Galilæos, Jesus rursum se confert Hierosolymam, idque sub diem festum Pentecostes, nimirum ob populi frequentiam pluribus declaraturus suam auctoritatem, & Pharisæis falsa sanctimoniæ scientiæque persuasione turgentibus exprobraturus suam incredulitatem, qui tanto intervallo à Samaritanis & Ethnicis superarentur.

E

[2] Erat autem Hierosolymis piscina, sive lacus quidam, quæ Græcis dicitur *probatica*, nimirum à pecudibus, quod illic Sacerdotes hostias immolandas abluere soleant: & ab eodem argumento Hebræis dicitur *Bethesda*, quasi dicas *domum pecualem*. Lacus hic *habet imminentes sibi quinque Porticus*.

[3] *In his decumbebat magna vis hominum, variis corporum morbis laborantium: præterea cæcorum, claudorum, mancorum vis ingens, qui motum aquæ exspectarent.*

F

[4] *Nam statis temporibus Angelus Domini descendebat in piscinam, simulque movebatur aqua. Porro post aquam ab Angelo motam, qui primus descendisset in piscinam, is liberabatur à morbo*, seu corporis vitio, *quocunque teneretur.* Atque hæc jam tum erat imago baptismi, quo sordes morbique animarum, quamlibet capitales, semel abluuntur, quoties ad elementum aquæ, baptizantis opera, & divina vis cœlitus accesserit.

[5] Nec dubium est, quin hac occasione tum temporis ingens hominum frequentia in eo loco versaretur, vel eorum qui ad spectaculum convenerant: vel eorum, qui curam agebant ægrotorum in quinque Porticibus decumbentium. Ex his omnibus Jesus, quo miraculum esset insignius, unum elegit omnium maxime deploratum, ut qui morbo periculoso, peneque immedicabili, deinde vetustissimo teneretur: postremo qui maxime desideraret alienum subsidium: & adeo tenuis erat ægrotus, ut neminem parare posset, à quo tempestive deferretur in aquam. Nec ex ea turba sanabatur quisquam, præter unum, cui contigisset primum in aquam descendere. Hujus calamitas ad miraculi magnitudinem erat profectura, & ejusdem fides conducebat ad exemplum. Siquidem triginta* jam annos rem habebat cum paralysi, ut nos doceret, nullum esse morbum animi tam capitalem, tamque inveteratum, quem non facile tollat baptismus, & fides in Jesum.

6 Hunc cum vidisset Iesus jacentem, & cognovisset quia jam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri?

[6] Hunc igitur omnibus deploratum paralyticum cum misericordissimus ille Jesus conspicatus esset, solutis morbo membris jacentem, & cognovisset malum hoc esse deploratius, quod jam triginta* totos annos detinuisset miserum, misericordia tactus, *dixit illi: Vis ne salvus fieri?* videlicet fidem hominis ac tolerantiam circumstantibus volens ostendere, præterea vim morbi omnibus conspicuam facere, simulque subindicans neminem ab animi vitiis sanari posse, nisi morbum suum oderit, & salutis desiderio teneatur.

7 Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit.

[7] Neque enim dubium erat, quin ille cuperet sanitatem, qui tot annis obsederat piscinam pertinaci spe salutis, nec toties frustratus spem abjecerat. Paralyticus itaque non respondebat ad id, quod rogarat Jesus, & tamen aliquid bonæ spei ex illius tam alacri interrogatione concipiens, ostendit sibi non deesse voluntatem, nec se diffidere ob morbi magnitudinem ac vetustatem, quin delatus in piscinam, posset sanari, sed ait sibi deesse hominis bajuli opem, per quem mature deportaretur in piscinam, simul atque moveretur aqua. Nam ubi sensissent alii moveri piscinam, pro se quemque properare, ut primus ingressus salutis beneficium solus auferret: ipsum vero morbo tardum, ac bajulo destitutum, frustra jam prorepere in lacum, quum alius prior descendisset. Hæc autem paralytici verba eo tendebant, ut verecunde rogaret Jesum, uti ipse, qui validus erat, ac, ut videbatur ex compellatione, misericors, quum tempus esset, sese deferret in piscinam. Id quidem non audebat palam ab eo petere, tamen exposita necessitate subindicabat, quid obstaret ad salutem. Nec enim noverat ægrotus Jesum.

8 Dicit ei Iesus: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula.

[8] Jesus autem delectatus hominis tolerantia, qui quod plerique calamitosi solent, non vociferaretur, non devoveret seipsum, non exsecraretur diem, in qua natus esset, nec offensus interrogatione Jesu, an vellet sanus fieri, clamaret sese ab eo haberi ludibrio: simulque commotus Dominus tam pertinaci spe salutis adipiscendæ: denique volens ostendere, & eos qui motu piscinæ sanabantur, sua virtute sanari: sibique in promtu esse, solo nutu omnes & corporum & animorum morbos posse tollere, dixit illi: *Surge, tolle grabbatum tuum & ambula.*

9 Et statim sanus factus est homo ille: & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo.

[9] Simulque cum dicto sanatus est homo, ut non solum liber esset à morbo alioqui languidus & imbecillis, quemadmodum solent qui Medicorum arte sanantur, sed ut absque hominis adminiculo subrigeret sese in pedes, lectulum suum in humeros sustolleret, atque ita robustus lecti sui bajulus ambularet, ac diuturni morbi monumentum cunctis videntibus domum referret.

10 Dicebant ergo Iudæi illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.

[10] Erat autem Sabbatum cum hæc faceret paralyticus, atque inde calumniæ seminarium Pharisæis: qui quæ Legis erant carnalia, & non nisi ad tempus data, superstitiose tuebantur, neglectis iis, quæ erant præ-

* In Textu habetur, *triginta octo.*

præcipua, ac perpetuo duratura. Sabbatorum otium violasse, nefarium erat apud illos: proximum fraudasse Sabbato, nullius erat momenti. Sabbato sustulisse grabbatum, impium videri volebant: invidere misero sanitatem, culpa non erat. Noverant paralyticum, sciebant multis annis decubuisse: constabat eum jam esse validum, nec ulla morbi vestigia præ se ferentem. Ex tanto miraculo & glorificare Deum debuerant, & sanato gratulari, nisi vere impii fuissent erga Deum, & invidi erga proximum. Adoriuntur igitur eum, qui sustulerat grabbatum, & objurgant perverse religiosi: *Sabbati dies est*, inquiunt, cui debetur otium. *Non est fas tibi tollere grabbatum tuum.*

11 Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula.

B [11] Ille non dissimulans beneficium acceptum, & Jesu auctoritate criminis invidiam à se depellens, significans eum, qui rem tantam verbo præstare potuerit, homine simul & Sabbato majorem videri, respondit calumniantibus Judæis: *Is, qui me* simplici verbo *sanum fecit, jussit ut grabbato sublato ambularem.*

12 Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo, qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, & ambula?

[12] Hoc audito, cum jam ob miraculum credere debuerint, non solum invidebant sanato, verum etiam restitutæ sanitatis auctori moliuntur insidias: *Quis est, inquiunt, iste homo, qui dixit tibi, tolle grabbatum tuum & ambula?* Volebant enim violati Sabbati crimen in eum impingere, quod & alias non semel fecerunt.

13 Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinavit à turba constituta in loco.

C [13] Cæterum is, qui sanatus fuerat, non noverat de nomine Jesum, de facie tantum nosse poterat: sed tum quidem commonstrare non poterat, quod Jesus loquutus paralytico, statim subduxit sese à turba: partim ne sua præsentia magis irritaret Judæorum invidiam, partim ut ipso absente, miraculum majore cum fide cognosceretur ex eo, qui sanitatis beneficium senserat.

14 Postea invenit eum Iesus in templo, & dixit illi: Ecce sanus factus es: jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.

[14] Porro jam cognito compertoque miraculo, Jesus auctorem quoque cognitum esse volens, cum obvium habuisset eum, cui tribuerat beneficium sanitatis, ait illi: *Ecce sanitatem es consequutus*, depulso morbo corporis, qui tibi natus erat ex animi morbo, utrumque sustuli malum. *Tu cave posthac ne recidens in pristina peccata, gravius aliquod malum tibi accersas.*

D

15 Abiit ille homo, & nuntiavit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecit eum sanum.

[15] Itaque posteaquam cognoverat is, cui contigerat sanitas, eundem esse, qui prius jusserat tolli grabbatum, & qui nunc testatus se esse sanitatis auctorem, admoneret, ne peccatis iteratis recideret in morbum aliquem graviorem, eique nomen esse Jesum: abiit ad Judæos calumniatores, & indicavit Jesum esse, cui deberet suam sanitatem, existimans illud multorum interesse, ut omnibus notus esset, qui verbo posset sic mederi morbo deplorato.

16 Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato.

E [16] Atque hîc quoque se prodit Judæorum exitio digna perversitas. Etenim cum Samaritani Jesum ad mulierculæ testimonium honorifice excepissent: cum Galilæi, inter Judæos ob ignobilitatem & Legis imperitiam vulgo male audientes, Christo credidissent: cum Regulus Ethnicus ob unicum miraculum cum tota familia Jesum mundi servatorem esset professus: Hierosolymitæ, & urbis nobilitate, & Templi religione tumentes, & exacta Legis peritia sese venditantes, Jesu struunt calumniam adeo destinata malitia, ut quum sanitatis beneficium evidentius esset, quam ut negari posset, esset & sanctius, quam ut reprehendi posset, (quid enim sanctius, quam homini calamitoso gratis dare salutem corporis?) illud impingant Christo, quod neglecto Sabbato jussisset tolli grabbatum: quasi homo conditus esset ob Sabbatum, ac non potius Sabbatum hominis causa repertum: aut quasi non oporteat Legis ceremonias ubique cedere præceptis & officiis sanctioribus. Quanta autem cæcitas, indignari Jesu, quod hominem miserandum sanasset Sabbato, cum ipsi, qui sibi videbantur Legis tenacissimi, non vererentur asino

F

A in puteum delapso succurrere die Sabbati? In homine sublevato calumniantur offensum Deum, sine cujus auxilio non poterat homo sanari, in asino sublevato non existimant violari Sabbati religionem. Hæc est præpostera religio Judæorum, speciem religionis amplectentium, & ob id veræ religionis caput subvertentium, mordicus tenentium Legis umbras, & eum, cujus gratia Lex erat scripta, obstinatis animis persequentium. Non enim solum calumniabantur Jesum, verum etiam persequebantur, non ob aliud, nisi quod rem sanctam ac piam fecisset in Sabbato.

[17] Jesus autem ut ostenderet se Sabbati Dominum esse, non servum: auctorem, non subditum, simulque declararet Judæorum calumniam, quam impingebant Filio, ex Patris auctoritate facienti quæ faciebat, ad ipsum Patrem recidere, his verbis retundere conatus est Judæorum calumniam: Pater, inquit, meus cœlestis, cujus vos videri vultis religiosi cultores, quique vobis Sabbati fuit auctor, quum orbe sex diebus condito, septimo requievisset ab opere, non ita se obligavit otio, quin quoties visum est, possit quæ velit operari. Nam cum illius Sabbatum adhuc duret, non cessat tamen ab opere, quo gubernat omnia quæ condidit, quo subinde res alias ex aliis progenerat, quo collapsa restituit. Quemadmodum igitur ille ob religionem Sabbati, quo dicitur ab opificio mundi conquievisse, non desinit quotidie benefacere mortalibus ac rebus creatis omnibus: ita ego, qui Filius illius sum, ab eo & potestatem, & exemplum habens operandi quæ faciunt ad generis humani salutem, non impedior religione Sabbati, quo minus ea perficiam, quæ Pater mandavit. Quod si me damnatis ob Sabbatum violatum, eadem opera damnatis & Patrem meum, qui mihi & exemplum est, & auctor hæc agendi. Quod si illum absolvitis, & glorificatis ob salutem homini deplorato restitutam, cur mihi Sabbati violati crimen impingitis, ac non potius agnoscitis virtutem, Sabbati religione majorem? Ego vitam misero restitui, vos mihi ob tantum beneficium mortem machinamini.

17 Iesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, & ego operor.

[18] His tam sacris Jesu sermonibus tantum abest, ut Judæorum furor factus sit mitior, ut magis etiam exacerbati, tumultuarentur adversus illum, captantes occidendi occasionem: propterea quod jam non solum violaret Sabbatum, sed & Deum sibi veluti proprium patrem usurpabat, semet illi æquans in operibus, & auctoritate faciendi quæ vellet.

18 Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia non solum solvebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Iesus, & dixit eis:

[19] Dominus autem Jesus intellecta malitia illorum, pergit illos, clarius exposita potestate, quam à Deo Patre accepisset, deterrere ab impia crudelitate: sic sermonem suum temperans, ut nunc sublimia quædam loqueretur, divinam naturam insinuans, quam habebat cum Patre communem: nunc humiliora quædam admiscens, quæ naturam humanam testarentur: ut si illos non pelliceret ad amorem hominis affinitas, certe divinæ virtutis sublimitas cohiberet ab impia temeritate. Sic autem vindicat sibi consortium potestatis cum Patre, ut illi tamen cedat auctoritatem. Locutus est autem hunc in modum: Miramini quod operandi societatem mihi vindicavi cum Patre. *Illud etiam atque etiam affirmo vobis, Filius,* qui totus à Patre pendet, *non potest quicquam ex se facere*, cum ex se non sit, *sed quod viderit Patrem facientem, idem & ipse facit.* Est quidem voluntas ac potestas eadem, sed penes Patrem est auctoritas, unde proficiscitur in Filium quicquid est, aut potest Filius. Quicquid igitur fecerit Pater, hæc eadem pariter operatur & Filius, ob æqualitatem communicatæ per nativitatem potestatis. Inter homines sæpe degenerant à parentibus filii: nec eadem semper est patris ac filii voluntas, nec eadem facultas. Secus hîc res habet.

19 Amen, amen dico vobis: non potest Filius à se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit.

[20] Pater enim unice diligit Filium, suique simillimum genuit, paremque potestatem operandi transfudit in illum, omniaque demonstrat Filio facienda, quæ

20 Pater enim diligit Filium, & omnia de-

monstrat ei, quæ ipse facit: & majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini.

quæ facit ipse. Exemplar ab illo proficiscitur, cæterum operatio communis est utriusque. Condidit ille mundum, & idem mundum etiam Sabbatis moderatur. Condidit hominem, idem etiam Sabbatis servat hominem. Quisquis igitur calumniatur opera Filii, Patrem afficit contumelia. Hæc, quæ videtis me facientem Sabbatis, auctore Patre, ac Patre præscribente, facio. Quod si mirandum videtur, atque humanis viribus majus, dicto restituere sanitatem paralytico: Pater, ad cujus præscriptum Filius facit omnia quæ facit, declarabit quod suo Filio his etiam majora demonstravit* opera, quo magis etiam miremini.

21 Sicut enim Pater suscitat mortuos, & vivificat: sic & Filius, quos vult, vivificat.

B 21 Nam longe potentius est excitare mortuos ad vitam, quam ægroto restituere sanitatem. Et hanc quoque potestatem Pater tradidit Filio. Tradidit autem perpetuam ac propriam, ut quemadmodum Pater solo nutu suscitat mortuos, & ad vitam revocat: sic & Filius eadem potestate, quos vult, ad vitam revocet. Quicquid enim agit Pater, per Filium agit: quicquid agit Filius, ex voluntate Patris agit.

22 Neque enim Pater judicat quemquam: sed omne judicium dedit Filio,

22 Eadem autem est Patris, Filiique voluntas, quemadmodum est eadem & potestas. Summa præcipuaque Dei auctoritas est, judicare mundum: Rex enim est, ac Dominus universorum. Et tamen hanc quoque totam potestatem impartivit Filio, cui tradidit omne jus judicandi, quicquid in cœlo est, quicquid in terra, quicquid subter terram. Quemadmodum Pater omnia condidit per Filium, omnia moderatur per Filium, omnia restituit per Filium: ita nihil judicat, nisi per Filium, ut uterque alterum illustret ac decoret.

23 Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem, qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.

23 Pater innotescit per Filium, per quem operatur: Filius vicissim Patris majestatem declarat, unde habet quicquid operatur, ut utroque per alterum cognito, omnes honorificent Filium, quemadmodum honorificant Patrem. Par est enim esse consortium honoris, inter quos est consortium potestatis, ac voluntatis. Nolite putare, quod Patrem habeatis vobis propitium, si sitis à Filio alieni. Quisquis honorat Patrem in Filio operantem, idem honorat & Filium ex Patre operantem: quisquis autem non honorat Filium Patri carissimum ac simillimum, idem nec Patrem honorat, qui in hoc misit Filium, ut per illum honorificetur. Nihil enim inter illos commune non est, sive quid est honoris, sive quid est ignominiæ.

24 Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in judicium non venit, sed transit à morte in vitam.

24 Qui Filio diffidit, diffidit & Patri, à quo missus est in mundum, & cujus voluntate ac præscripto facit, quicquid facit, ac per quem mundo Pater loquitur. Quemadmodum non mediocre præmium erit credenti, ita non levis erit pœna diffidenti. *Illud enim pro certo dico vobis, quisquis audit sermonem meum, & credit ei qui me misit*, & per me loquitur, jam *habet vitam æternam*. Quisquis enim justificatus est à peccatis, & per justitiam vivit Deo, Deum habet, & vitam æternam habet: nec huic metuenda erit damnatio mortis æternæ, quæ manet incredulos, imo quæ jam habet incredulos: sed ablutus à pristinis flagitiis, per fidem demigrat à morte ad vitam. Plus est animam peccato mortuam revocare ad vitam, quam corpus exanimum vitæ restituere. Sed utriusque rei potestatem Pater dedit Filio.

25 Amen, amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei: & qui audierint, vivent.

F 25 *Hoc habete pro certissimo, quod instat tempus, imo jam adest, quo mortui quoque audituri sunt vocem Filii Dei: & qui audierint, vivent.* Exciti enim velut à somno prodibunt è sepulchris, ac mirantibus vobis declarabunt sese vere vivere. Sic revivíscunt & animæ mortuæ, si vocem audierint Filii Dei. Non audit autem, qui diffidens audit. Olim reviviscent & omnium corpora defuncta ad vocem Filii Dei: nunc in paucis ad vitam revocandis edito specimine futuræ resurrectionis, id quod majus est agitur, ut ad ejusdem vocem reviviscant animæ. Ut nihil est

* Alia Editio, *demonstravit*.

A vita pretiosius: ita nihil est divinius, quam dare vitam, aut reddere.

26 Sicut enim Pater habet vitam in semetipso: sic dedit & Filio habere vitam in semetipso: 27 Et potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est.

26, 27 Non est quod diffidat quisquam potestati Filii, si fidit potestati Patris. Nemini dubium est, quin Deus fons sit omnis vitæ, unde fluit omnibus ut vivant, sive in cœlis, sive in terris. Sed quemadmodum Pater habet vitam in semetipso, ut eam, quibus velit, impartiat, aut restituat: ita dedit & Filio, ut in sese totius vitæ fontem habeat, simulque tradidit illi jus judicandi vivos & mortuos. Hujus enim sententia inevitabili, qui paruerint ipsius doctrinæ, transferentur in vitam æternam: contra, qui parere noluerint, addicentur æternis suppliciis.

28 Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei:

28 Tantam potestatem esse traditam homini, nolite mirari, quum idem sit Filius Dei. Hoc traditum est illi, quod semper habuit cum Patre commune. Interim date operam, ut per credulitatem digni sitis vita. *Siquidem venturum est tempus, ut omnes, qui mortui sunt & sepulti, audiant* omnipotentem *vocem Filii Dei*, atque illico reviviscent corpora: & qui mortui fuerunt, & humo conditi, prodibunt è latebris terræ, sortituri credulitatis, aut incredulitatis diversa præmia.

29 Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii.

29 Nam qui hic bona fecerunt, tum reviviscent ad vitæ immortalis hæreditatem: rursum, qui mala patrarunt, reviviscent ad æterna mortis supplicia. Fons autem malorum omnium est incredulitas, quemadmodum fons bonorum omnium est fides.

30 Non possum ego à meipso facere quidquam. Sicut audio, judico: & judicium meum justum est; quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me.

30 Nec est quod quisquam calumnietur Filii judicium velut iniquum. Si Patris judicium iniquum esse non potest, nec Filii judicium, quod idem est cum Patris judicio, potest iniquum esse. Nec enim aliud judicat Filius, quam quod præscripsit Pater. Qui metuit Patris judicium, metuere debet & Filii judicium. *Non ego possum à meipso facere quicquam. Sicut* à Patre *audio, ita judico, eoque justum est judicium meum*: quia non est mihi alia voluntas, quam quæ est Patris, ut aliquo pacto corrupta voluntas corruptum pariat judicium.

31 Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum.

31 Apud homines levis est fides illi, qui testimonium fert de seipso: & arrogans habetur, qui sua ipsius voce sibi magna vindicat. Quod si solus ego mihi testis sum, sit apud vos vanum testimonium meum.

32 Alius est, qui testimonium perhibet de me: & scio quia verum est testimonium, quod perhibet de me.

32 Sed est qui de me testimonium perhibuit, cui vos plurimum tribuitis in cæteris, hic parum vobis constantes, non creditis, cum sciam verum esse illius testimonium, quia non ex sese protulit, sed ex afflatu Patris.

33 Vos misistis ad Ioannem: & testimonium perhibuit veritati.

33 Non potestis tergiversari, leve pondus habere apud vos Joannis testimonium. Ipsi viros graves ad illum misistis, tanquam à certissimo auctore per certos homines cognituri, num ipse esset Messias. Ille non vindicavit sibi falsam laudem, quam illi volebatis tribuere, sed veritatem professus est: palam testificans se non esse, qui putabatur, sed me esse Messiam, qui tolleret peccata mundi, & vitam daret mundo. Hujus certe testimonium, cui tantum tribuebatis, ut eum crederetis esse Messiam, apud vos pondus habere deberet, præsertim quum à me non sit procuratum, sed à vobis ipsis expressum.

34 Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico ut vos salvi sitis.

34 Ego quod ad me pertinet, non opus habeo commendari hominis testimonio, sed Joannis de me testimonium vobis ingero: non ut ego pluris apud vos fiam, qui nihil moror humanam gloriam, sed ut vos, apud quos tanta est Joannis auctoritas, credentes ei, de quo ille testificatus est, vitetis incredulitatis condemnationem, & per credulitatem assequamini salutem.

35 Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce ejus.

35 Magnus quidem erat Joannes, sed lux illa promissa mundo non erat, tantum erat lucerna, de nostro igni ardens, de nostro lumine lucens. Vos autem cum illius indicio debueritis properare ad lucem veram, quæ semper illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, maluistis ad breve tempus

pus in illius luce gloriari, quam veram amplecti lucem: quæ gloriam largitur perennem, nec unquam obscuratur, occiditve. Præluxit ille, Soli mox cessurus, & vero lumine emicante obscurandus. Voluistis illum esse Messiam, qui se negabat dignum, qui solveret corrigiam calceamentorum Messiæ. Cur ergo testimonium illius apud vos nunc leve est, quod de me tulit, quum alioqui tam magnifice de illo senseritis? Non pendeo à Joannis testimonio: sed tamen optarem apud vos habere pondus, ne pereatis ob incredulitatem. Et tamen si illius testimonio diffiditis, ego ex meipso certius habeo testimonium: nimirum Patris mei, qui major est Joanne, cujus testimonium refelli non potest. Nullum est certius testimonium ipsis factis. Ea si videtis esse digna Deo, si videtis à me fieri, satis de me testificantur, me nihil ex meipso facere, sed ex eo, qui me salutis vestræ causa misit in mundum. Non est igitur quod excusetis incredulitatem vestram, meamque fidem elevetis, quod ipse * duntaxat sim testis, quod magna de me prædicem. Habetis Joannis apud vos gravissimum testimonium, quanquam ille magis eget meo testimonio, ne falso videatur testificatus.

36 Ego autem habeo testimonium majus Ioanne. Opera enim, quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea; ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me:

37 Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me: neque vocem ejus umquam audistis, neque speciem ejus vidistis.

36, 37 Habetis operum meorum testimonium, ut jam non necesse sit dictis cujusque credere, quum ipsa † facta conspiciatis. Quod si ne hoc quidem incredulitati vestræ satis est, audistis apud Jordanem Patris vocem è sublimi testificantem de me. Pater autem cum spiritus sit, nec vocem habet, quæ possit auribus humanis percipi; nec speciem, quæ cerni possit oculis corporeis. Nam Mosi non talis apparuit & auditus est, qualis est suapte natura, quemadmodum vos existimatis. Sic enim soli Filio visus est atque auditus, & tamen aliqua voce, aliqua specie, se vestris sensibus insinuavit. Locutus est Prophetis, per Prophetas locutus est vobis: Joanni locutus est, per Joannem vobis: mihi vero ut est suapte natura, locutus est, per me loquitur vobis. Quod si non tergiversamini Joannis testimonium palam fuisse redditum, cur illi non creditis? Si putatis Mosi & Prophetis vere locutum ac visum Deum: cur his, quæ per illos locutus est, non creditis?

38 Et verbum ejus non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, huic vos non creditis.

39 Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me:

38, 39 Certe creditis Scripturas esse profectas à Deo: quumque in his scrutandis diligenter versemini, atque in his vitæ spem ac felicitatem collocetis, tamen quemadmodum Joanni, cui in cæteris plurimum tribuistis, de me testificanti fidem habere noluistis, ita Scripturis in eo, quod est omnium caput, non creditis. Promittunt enim illæ vitam, sed per me. Testificatur illic Pater de me, ac promittit se missurum Filium, per quem salus sit danda mortalibus.

40 Et non vultis venire ad me ut vitam habeatis.

40 Sed quemadmodum audistis Joannem, nec credidistis: audistis vocem Patris, nec creditis: ita nec Legis ac Prophetarum testimonium hæret animis vestris: cum libros semper habeatis in manibus, cum verba semper in ore, tamen eum, quem illæ litteræ promittunt, rejicitis: ei, quem Pater juxta Prophetarum promissa misit, non creditis: cumque non sit aditus ad vitam, nisi per me, tot testimoniis comprobatum, tamen omnibus contemtis, non vultis venire ad me, ut minimo negotio vitam habeatis. Nam credidisse Filio, quem misit Pater, salutis est janua.

41 Claritatem ab hominibus non accipio.

41 Non est quod testimonio Joannis aut Prophetarum vener apud vos humanam gloriam: sed vestrum exitium doleo, qui vobisipsis incredulitate vestra vitam invidetis æternam, simulque adimo vobis omnem excusationem, si non credideritis. Tot testimonia protuli, quibus vos aliis in rebus plurimam tribuitis auctoritatem, in me solo, cujus gratia scripta dictaque sunt omnia, non recipitis.

42 Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.

42 Dei cultum & amorem præ vobis fertis: Prophetas, per quos ille locutus est, veneramini: & tamen à Deo promissum, & operibus se declarantem quis sit, adspernamini. Hoc nimirum est argumentum, quod Deum ficta religione colitis: nec vere diligitis Deum, quem Lex jubet ex tota anima, totisque viribus, diligi, quum illius Filium contemnatis. Incredulitas ergo vestra non est ex inopia testium, sed ex inopia veræ caritatis in Deum. Amatis gloriam humanam, amatis pecuniam, amatis voluptates, & ad hæc abutimini ficta religionis specie.

43 Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.

43 Filium autem Dei persequimini, quod ea doceat, quæ pugnant cum istis vestris pravis cupiditatibus, quanquam cum Patris voluntate consentiunt. Hæc arguunt vos non ex animo diligere Patrem. Etenim qui diligit, credit & obtemperat: & qui Patrem diligit, non potest odisse illi carissimum Filium: & qui legantem amat, non potest adspernari legatum: præsertim cum ego nec gloriam, nec regnum, nec opes ambiam apud homines: tantum ambio gloriam Patris, & in hoc ambio, ut vos servemini. Videtis opera digna Deo, & tamen hominum gloriam non mihi vindico, sed Patri, cujus sunt opera per me gesta. Quum igitur videri velitis religiose colere Patrem, tamen me, qui illius nomine veni, nec aliud ago, quam ille præscripsit, non recipitis. Et quam estis perverse increduli mihi, qui Patris nomine veniens, gratis vitam ac salutem offero: tam eritis stulte creduli, si quis suo nomine veniens, sibi Dei gloriam arrogans, suumque non Dei negotium agens, vobis adferat ea, quæ pertrahant in mortem æternam. Si vobis Deus carus est, cur illius gloriam quærenti obstrepitis? Si vitam æternam amatis, cur auctorem vitæ repellitis? Si impius est qui sibi vindicat Dei gloriam, cur recipitis, qui Dei gloriam falso arrogat sibi? Quid igitur superest, nisi ut fateamini fictam esse vestram pietatem erga Deum? Verbis, cultu, ceremoniis Deum colitis, revera odistis. In ore est, Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini: in corde est pecunia. In ore sunt Lex & Prophetæ: in corde est ambitio laudis humanæ. In ore sunt verba Legis: *Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum:* in corde est livor, & odium, & homicidium. Vera laus est, meruisse laudem apud Deum: Vera pietas est, omnem gloriam Deo transscribere.

44 Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis; & gloriam, quæ à solo Deo est, non quæritis?

44 Quomodo igitur potestis credere mihi, nihil aliud prædicanti, quam gloriam Dei, quum vos contemta vera gloria, quæ à Deo proficiscitur, veneremini falsam gloriam apud homines, invicem vobis adulantes, & Deo suam gloriam invidentes: captantes falsam religionis speciem apud homines, contemta sincera conscientia, quam intuetur Deus? Venantes sordidum hujus mundi lucrum, perditis vitam æternam. Mirum igitur non est si habetis Deum iratum, cui tam pertinaciter obsistitis.

45 Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis.

45 Nolite putare, quod ego cupiens ulcisci contemtum mei, vos delaturus sim apud Patrem. Nihil opus est me delatore: Moses ipse vos deferet, cujus auctoritatem apud vos sacrosanctam fingitis, & in quo summam fidem collocatis, habentes pro oraculo quicquid ille scripserit.

46 Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit.

46 Sed quemadmodum ficte Joannem venerabamini, cujus de me testimonio non creditis; quemadmodum ficte veneramini Prophetarum oracula, nunc eum persequentes, quem illi promiserant: quemadmodum ficte Deum colitis, cujus opera non agnoscitis, cujus Filium odistis: ita Mosen ficte colitis, cujus auctoritas vobis levis est in eo, in quo maxime debebat valere. *Siquidem ille de me scripsit.* Etenim quum majores vestri offensi terribili voce Dei, & igni pernicioso, deprecarentur ne posthac Dei vocem audirent, aut ignem formidabilem experirentur: Deus approbavit postulationem vestram, ac Mosi promisit se suscitaturum de fratribus vestris eximium Prophetam, ipsi similem, cujus vocem placidam ac mitem, nec territantem minis, sed ad salu-

* Alia Editio inserit, *mihi.* † Altera Edit. *ipsi.*

lutem invitantem oporteret audire. Cæterum hujus dictis non obtemperanti, pœnam comminatus est Deus, dicens: *Qui autem non audierit verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, ego ultor exsistam.* Rursum: *Qui Prophetam audierit in suo nomine venientem, & ea loquentem, quæ Deus illi non mandavit, eum jubet interfici.* Nemo igitur alius vos magis accusabit apud Deum, quam Moses amicus vester, cujus scripta contemnitis. Ille me promisit placidum, mitem, & omnia, quæ Deus voluerit, loquentem. Talis adsum, & repellitis. Ille jubet interfici qui suo nomine venerit, & suo spiritu loquatur. Talem odio mei complectimini, ut magis congruentem vestris depravatis cupiditatibus. Non solum igitur estis contumaces in me, verum etiam in Mosen ipsum: cujus promissis diffiditis. *Etenim si fidem haberetis Mosi*, nimirum *& mihi crederetis*, quem ille promisit, & cujus dictis credi jussit.

47 Si autem illius litteris non creditis: quomodo verbis meis credetis?

47 Non igitur mirandum est, si meis dictis non creditis, quem palam ut humilem contemnitis, quum nec Mosi scriptis fidem habeatis, cujus auctoritatem tantam videri vultis apud vos, & de quo tam magnifice sentitis. Hujusmodi dictis Dominus Jesus, lux & veritas, coarguit ac prodidit fictam Judæorum religionem, qua nihil esse potest adversius Euangelicæ pietati: ut qui nec tot tantisque de ipso testimoniis commoverentur, nec benefactis ac benignis verbis allicerentur, nec minis terrerentur, nec æternæ vitæ desiderio provocarentur ad fidem, nec gehennæ metu resipiscerent ab incredulitate, certe palam esset omnibus eos suo merito perire. Atque hæc si loquutus fuisset Dominus Jesus apud Samaritas, aut Ethnicos, præsertim miraculis sermoni fidem conciliantibus, conversi fuissent ad pœnitentiam. At Hierosolymitæ, Scribæ, Pharisæi, & Sacerdotes nihil ad hæc respondent, quæ refelli non poterant: persistunt tamen in parricidialibus suis cogitationibus, & æternæ vitæ beneficium offerenti, mortis struunt consilia.

CAP VI.

Fracta replent cophinos: Rex esse recusat Jesus: Manna dedit: carnem nunc dabit ipse suum.

1 Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis:

1 JESUS igitur ad tempus cedens illorum vesaniæ, à simulatæ religionis opinione, & imperita Legis peritia tumidis se subducens, reddit sese simplicioribus, denuo proficiscens in Galilæam: non jam rursus in Cana, sed in eam quæ est ultra Lacum, quæ ob civitatem Tiberiadem, à Tiberio Cæsare conditam, Lacui imminentem, dicitur Tiberiadis.

2 Et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat super his qui infirmabantur.

2 Atque huc proficiscentem sequuta est ingens hominum multitudo: partim allecta cupiditate miraculorum, quia viderant eum insolita virtute tollentem morbos hominum: partim ut ab eo sanarentur, qui morbis immedicabilibus tenebantur: partim illius inhiantes doctrinæ.

3 Subiit ergo in montem Iesus: & ibi sedebat cum discipulis suis.

3 Quum autem videret tantum ardorem promiscuæ multitudinis, ut obliti commeatus sese procul in loca deserta sequerentur, jam miraculo suos discipulos præparans, quibus volebat id, quod facturus erat, maxime compertum & infixum esse, nam adhuc rudes erant, in montem subducit sese una cum discipulis, ipsa re docens, eum, qui populi pastorem profiteatur, quanquam ut prosit suis, sese plerunque misceat etiam infimis, tamen nonnunquam oportere mentem ad sublimiora quædam erigere, quoties sacro studio aut precatione provocandus est animus ad rerum cœlestium contemplationem. Turba manet in humiliori loco, soli discipuli comitantur Jesum, quod Episcopos oporteat à sordidis temporalium rerum curis vacuos esse: atque ea, quæ populus rudis miratur, velut è sublimi despicere. Itaque semotus aliquantulum à turba, consedit in monte Jesus, cum discipulis suis: sed ita, ut turba esset in prospectu. Non enim oportet Episcopos à Christo recedere, etiamsi populus hæreat in humilioribus. Et in monte sedendum, hoc est, in studiis cœlestibus conquiescendum: in humilioribus, quæ ex caritatis affectu pro tempore tractantur, ambulandum potius quam sedendum. Nec sic oblectandus est animus contemplatione sublimium, ut multitudinis cura nobis excidat. Nam Episcoporum secessus in hoc ipsum adhibendus est, ut alacriores & instructiores redeant ad populi commodis consulendum. Nec enim convenit eos, qui Christi vices gerunt, ad liberiores compotationes, ad Venerem, aleam, venatum, aut similes voluptates secedere: sed in hoc, ut in otio animum negotiis crassioribus fatigatum, purioribus votis, continuis precibus, sacris studiis, sanctis colloquiis ad Euangelii munus instaurent.

4 Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudæorum.

4 Porro quum hæc geruntur in Galilæa, proxime instabat Paschæ dies, Judæis cum primis religiosus. Atque magis jam conveniebat illum versari Hierosolymis, si religionis opinionem sibi voluisset conciliare. Verum, ut imagine quadam rerum significaret, fore ut ob incredulitatem Hierosolymitis, adversus Deum rebellibus, sua domus relinqueretur deserta: deinde prodita jam Euangelica pietate, cessaturum omnem carnalem illorum cultum, atque ibi demum pure celebratum iri Pascha, ubicunque relictis mundanis affectibus, ad cœlestium rerum amorem transferretur animus, maluit esse apud Galilæos in desertis, quam Hierosolymis in Templo.

5 Cum sublevasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde ememus panes, ut manducent hi?

5 Quum ergo Jesus apertis in populum oculis, vidisset supra modum numerosam esse multitudinem, sic præparat animos discipulorum suorum ad certam miraculi fidem, ut primum velit eis notam & animadversam esse cibariorum penuriam, ac multitudinem, quæ subjecta erat oculis, esse innumerabilem: & panes, quos ipsi suis manibus porrigerent Jesu, ac populo distribuerent, esse perpaucos. Postremum cophinos, quos iidem è convivii reliquiis colligerent, esse multos ac plenos, ne quid vel non intelligerent, vel non animadverterent, vel post non meminissent. Noverat enim suorum rudes adhuc, & obliviosos animos. *Ait itaque Philippo, tentans illius animum*, & paulatim ad miraculi futuri fidem formans: *Unde*, inquit, *mercabimur panes, ut sit isti* tam numerosæ *multitudini quod edant.*

6 Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus.

6 Hæc percunctatus est Dominus Jesus: non quod ipse nesciret, quantum esset panum aut obsonii: sed partim ut, quemadmodum modo dictum est, Apostolos attentos redderet ad miraculi considerationem: partim ut omnes discerent, quam non solliciti fuerint discipuli Jesum sequentes de commeatu, quamque plebejo vilique cibo contenti essent.

7 Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat.

7 Philippus autem nondum exspectans miraculum, tametsi viderat illum in nuptiis aquam vertentem in vinum, quum expenderet, quam exiguum esset ipsis pecuniæ subsidium: ad hæc quam ingens esset hominum multitudo, respondit: Domine, quid quæris de panibus emendis? *Etiamsi ducentis denariis emamus panes, vix suffecerint:* non dicam ad saturandos istos, qui jam longa inedia famelici sunt, sed ut vel paululum gustantes singuli famis periculum effugiant.

8 Dicit ei unus ex discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri:

8 Hæc ubi dixisset Philippus, Andreas frater Simonis Petri, aliquanto prudentior, jam utcunque ad spem miraculi animum arrexerat, sed nondum plena fiducia. Viderat enim aquam versam in vinum, nec omnino diffidebat & panes posse crescere, sed ad moderatam portionem, sic ut ex paucioribus minus, ex pluribus plus accresceret: quum Jesus ad panes creandos nulla opus haberet materia, qui vel ex nihilo quod vult, & quum vult, creat. Ait igitur Andreas:

9 Est puer unus hîc, qui habet quinque panes ordeaceos, & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos?

9 *Est hîc puer quidam, qui habet quinque panes hordeaceos ac pisces duos: sed quid tantulum ad tantam multitudinem* jam famelicam?

10 Dixit ergo Iesus: Facite homines discumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia.

10 Jesus autem ubi vidit illis non ignotam ciborum inopiam, & animadversam immensam multitudinem, animos illorum erigere volens ad exspectationem miraculi, mandavit Apostolis, curarent ut populus discumberet in gramine: nam erat illic graminis magna copia. Discipuli vero jam non respondent, quid opus est discubitu, quum nihil sit quod apponatur? nam hoc quod habemus, vix nobis suffecerit: sed simpliciter obedientes Jesu jussis, digerunt populum in certos ordines, ac velut ad convivium jubent discumbere. Quin & populi simplex erat fiducia, parentis Apostolorum vocibus, quum nullum viderent apparatum. *Erant autem qui discubuerunt ferme quinque millia.*

11 Accepit ergo Iesus panes: & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant.

11 *Jesus itaque quinque panes* hordeaceos *acceptos, postquam* ex suo more *gratias egisset* Patri, *fregit, tradiditque discipulis, ut distribuerent populo:* jam tum illos fingens ac formans, ut imagine corporali consuescerent pastores agere: & sermonis Euangelici dispensatores, animos gregis Christiani cibo spirituali pascere. Nam ille panis est, qui de cœlo descendit, & vitam æternam impartit avide vescentibus. Hunc tradunt quidem ac dispensant Episcopi populo, sed non aliunde quam è Christi manibus acceptum: nec nisi gratiis actis Patri cœlesti, cui convenit acceptum ferri, quicquid ad salutem humani generis pertinet, & ad quem velut ad auctorem Dominus Jesus omnia referebat, quæcunque gessit in terris admiranda: nos interim admonens, ut si quid in nobis fuerit egregiæ virtutis, ne laudem vindicemus nobis, sed omnem gloriam transferamus in Deum: unde proficiscitur, quicquid vere laudem meretur. Jam quod fecerat de quinque panibus, idem fecit de duobus piscibus, distribuens discipulis, ac inter distribuentis manus, ipsius arbitratu crescebat obsonium, quantum sciebat omnibus saturandis suffecturum, etiam usque ad largam redundantiam, quo certior esset miraculi fides.

12 Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant.

12 Porro cum jam esset expleta cibo multitudo, Jesus alio quoque argumento procurans certitudinem facti, ne quis præstigium aut imaginationem esse causaretur, *dixit discipulis suis: Colligite reliquias* convivii, *ne quid pereat.*

13 Collegerunt ergo, & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum, ex quinque panibus ordeaceis, quæ superfuerunt his qui manducaverant.

13 Tantum autem reliquiarum compertum est superfuisse saturis omnibus, ut ex his impleti sint cophini duodecim. In tantam copiam Jesu benignitas auxerat exilem commeatum quinque panum ac duorum piscium, obiter nos docens, non oportere parcam esse in pauperes beneficentiam, sed multo magis eum, qui pascendi gregis Dominici curam suscepit, largiter oportere suppeditare ex divite penu Scripturæ divinæ, quicquid ad erudiendos, admonendos, consolandos, animandos pertinet, qui hujusmodi indigent cibo.

14 Illi ergo homines cum vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum.

14 Porro qui saturati fuerant, quum non ignorarent non repertos fuisse nisi quinque panes, eosque hordeaceos, & duos pisces, jamque viderent tantum cophinorum superesse, cœperunt magnifice prædicare de Jesu, dicentes: *Hic est vere Propheta ille,* jam diu exspectatus, *qui venturus erat in mundum.* Hoc est plebis ingenium, citius sentit ventris, quam mentis beneficium. Viderant majora miracula, nec tamen unquam tam magnificum elogium illi tribuerunt. Saturitas hanc vocem extorquere potuit.

15 Iesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent ut raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.

15 Jamque ut erant rudes adhuc & crassi, Messiam in hoc exspectantes, ut regnum mundanum sibi vindicaret, consultarunt inter sese ut Jesum raperent, sibique Regem constituerent, ubertatem rerum, annonæ copiam, opes, libertatem, cæteraque hujus mundi commoda sibi pollicentes, si talis Rex contigisset. Jesus autem, qui longe aliud regnum ambiebat, quique in hoc venerat, ut nos doceret, opes, voluptates, & gloriam mundi contemnere: non ignarus quid agitarent, rursus subduxit sese in montem, unde pasturus eos descenderat. Subduxit autem sese solus clanculum, sic ut non sentiretur aufugisse. Ad regnum vocantibus furtim subduxit sese, ad crucem rapientibus ultro occurrit: evidens exemplar exhibens his, qui vices ipsius essent gesturi. Non enim potest sincere dispensare sermonem Euangelicum, quisquis amat regnum & gloriam apud homines: quæ adeo non sunt affectanda pastoribus, ut etiamsi ultro deferantur, fugere oporteat. Non enim convenit regno cœlorum cum regno mundi: non profecto magis quam luci cum tenebris.

16 Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare.

B 16 Discipuli vero cum diu exspectassent in monte Dominum, jamque vespera appeteret, ne in locis desertis nox occuparet, descendunt ad Lacum, ut trajicerent in civitatem Capernaum, nam ibi domicilium habebat Jesus: sperantes fore, ut vel inter navigandum occurreret alia navi, vel in civitate eum offenderent.

17 Et cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum: & tenebræ jam factæ erant: & non venerat ad eos Iesus.

17 Quum autem adornarent navigationem, jam erant tenebræ, nec interim venit ad suos, diu multumque exspectatus Jesus: non ignarus quanto sui desiderio cruciarentur discipuli: sed absentia sua magis accendere voluit suorum desiderium: simulque docere quantum periculi sit nobis, quantæ tenebræ, quanta tempestas immineat hujus mundi, quoties à Jesu sejungimur. Atque interim majori miraculo parabatur argumentum.

18 Mare autem, vento magno flante, exurgebat.

18 Lacus erat ingens, sic ut ab illis Mare diceretur, cui nox horrorem addidit: & ne simplex esset periculum, venti vehementes, & iidem adversi, magno tumultu concitabant Lacum, & tamen desiderio Magistri sui audent navigare discipuli.

19 Cum remigassent ergo quasi stadia vigintiquinque aut triginta, vident Iesum ambulantem supra mare, & proximum navi fieri, & timuerunt.

19 Quum igitur procul abessent à littore, jam remigio emensi stadia ferme viginti quinque aut triginta, propeque in summa desperatione versarentur, aderat inexspectatus Dominus Jesus. Vident enim per tenebras pedibus ambulantem super undas Lacus, perinde quasi solidam terram calcaret: ut se non terræ solum, sed omnium elementorum Dominum declararet. Habet autem etiam in tenebris oculos Euangelica caritas: & ibi nox non est, ubi adest Jesus: nec tempestas illic exitialis est, ubi in propinquo est is, qui serenat omnia. Quum autem jam factus esset vicinus navi Dominus, pavefacti sunt discipuli, suspicantes, quoniam per tenebras non certum perspiciebant, nocturnum esse spectrum, qualia navigantibus noctu multa conspici credit vulgus.

20 Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere.

20 Jesus autem ut voce jam nota ac familiari metum omnem illis adimeret, loquutus est illis: *Ego sum, nolite timere:* significans nullam, quamlibet atrocem mundi tempestatem formidandam esse his, quibus adest Dominus Jesus. Adest autem omnibus suis usque ad finem seculi, qui simplici, firmaque fiducia pendent ab ipso.

21 Voluerunt ergo accipere eum in navim: & statim navis fuit ad terram, in quam ibant.

21 Discipuli vero, receptis animis ad Magistri vocem, cupiebant illum in navim recipere, nonnihil & illi metuentes, ut erat illorum imbecillis ac vacillans fiducia. Cæterum ut Dominus Jesus demonstraret suis virtute divina geri totum quod gerebatur: nec eam tempestatem casu fuisse sedatam, navis, quæ paulo ante hinc atque hinc procul aberat à littore, subito appulerat terræ, quam petebant. His argumentis miraculum hoc diligenter infixum est animis discipulorum, quorum credulitas omnibus modis erat formanda, confirmandaque.

22 Altera die, turba quæ stabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi una, & quia non introisset cum discipulis suis Iesus in navim, sed soli discipuli ejus abiissent:

22 Cæterum ne turbam quidem omnino latuit hoc prodigii. Nam postridie quam hæc gesta sunt, turba, quæ remanserat in ulteriore ripa Lacus, quum vidisset quod illic nulla esset navicula, præter unam, qua transmiserant Apostoli: quos quum vidissent solventes à littore, certum habebant cum illis non fuisse navim ingressum Jesum, sed solos discipulos abisse: mirabantur quonam ille se subduxisset, quod ne ma-

marie quidem usquam appareret, diu multumque desideratus à populo, quem pridie paverat. Suspicantes autem illum non diutius abfuturum à suis discipulis, qui præcesserant, decreverunt & ipsi trajicere, si forte illum in ulteriore ripa possent invenire.

23 Alia vero supervenerunt naves à Tiberiade, juxta locum ubi manducaverant panem, gratias agentes Domino.

23 Jam autem aderant illic naves aliquot, quæ venerant, non à Capernaum, sed à Tiberiade: quæ civitas & ipsa littoralis, haud procul aberat ab eo loco, ubi pasti fuerant quinque panibus hordeaceis, & affatim saturati gratias egerant Deo, qui talem Prophetam misisset populo suo.

24 Cum ergo vidisset turba quia Iesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, & venerunt Capharnaum quærentes Iesum.

24 Quum igitur hæ naves adessent ad turbam trajiciendam, nec Jesus multum quæsitus, usquam inveniretur, conscensis navigiis trajecerunt Capernaum: ibi quæsituri Jesum, quod illic haberet domicilium, & quod scirent Apostolos eo trajecisse.

25 Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti?

25 Hic ubi repertus esset Jesus, viderentque illum trajecisse Lacum, quum scirent nullam fuisse navem, qua potuerit trajicere, demirantes quo pacto transisset Lacum, rogant eum: Magister, *quando huc venisti?* cupientes ex ipso tempore colligere, quomodo transisset. Suspicabantur enim & hic rem miraculo peractam, quemadmodum pridie paverat immensam multitudinem. Jam autem ardor ille superioris diei refrixerat, quo conabantur illum vel invitum ad regnum rapere.

26 Respondit eis Iesus, & dixit: Amen, amen dico vobis: quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis.

26 Jesus autem ne videretur ostentare virtutem suam, ad ea nihil respondet, ut miraculum majore cum fide discerent ex discipulis, & ex compertis argumentis. Cæterum affectum multitudinis, non solum inconstantem, sed etiam crassum minimeque dignum Euangelica doctrina, corrigit objurgatione severa: quod quum majora vidissent miracula, divinam virtutem arguentia, tamen magis illos commoverit saturitas unius convivii, quam æternæ salutis desiderium: plurisque facerent corporis pabulum, quam rei paulo post perituræ, subinde & ad tempus succurritur, ac non multo magis esurirent illum cibum, sine quo perit in æternum anima. Deinde quod de se tam crasse sentirent, ut existimarent ipsum in hoc edere miracula, quo mundanum regnum pro merito reciperet à tumultuaria multitudine, qui non in aliud pro temporis ratione miraculis aliquot specimen præbuit divinæ virtutis suæ, quam ut per hæc, quæ sensibus corporeis perspiciebantur, fidem conciliaret suæ doctrinæ, quæ ea pollicebatur, quæ sensibus corporeis percipi non poterant, & hac ratione rudes adhuc & imbecilles, gradibus quibusdam ad sublimiora subveheret. Quemadmodum fidus Præceptor optaret, si fieri posset, discipulum illico capacem esse totius artis: tamen interim fingit ac format ingenium rude quibusdam elementis, donec ad exactam artis cognitionem provexerit, ut jam rudimentis illis non sit opus. Et quanquam qui docet, non sine tædio sumit operam in tradendis elementis, tamen hoc tædium spe profectus devorat, modis omnibus adnitens, ut quam minimum temporis in crassioribus illis conteratur. Jesus itaque ut hîc quoque suam declararet Divinitatem, quod non ignoraret illorum cogitationes, quum videret turbam ad se rursus confluere, similibus miraculis inhiantem, quæ ventrem explerent potius, quam mentem erudirent, ex occasione cibi semel præbiti, docet qui cibus illis potissimum sit expetendus. Loquutus est autem in hanc sententiam: Profecto verum est, inquit, hoc quod dicam. Appellatis me Magistrum, non quod avidi sitis meæ doctrinæ, quæ tota spiritualis est, sed quod humana leviaque commoda venemini: quæ vobis pluris sunt, quam ea, quæ sunt longe potiora. Et nunc avidis studiis me quæritis, non perinde ob signa, quæ vos ad sublimiora provocare debuerant, sed hesterna saturitas vos magis commovet, quam admiratio divinæ virtutis: ac rem magnam existimatis, si quis vobis corporalem cibum gratis suppeditet. Non magnum est, corpus hoc, & alioqui periturum, pascere: nec deerit cibus inhiantibus Euangelicæ doctrinæ.

27 Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus.

27 Quin omnem curam convertite ad eum cibum parandum, qui sumtus non perit concoctione, nec corporis vitam ad tempus breve prorogat: quemadmodum cibus panum mox recurrente fame, sed permanet in homine spirituali pabulo vegetans animam, tribuens illi vitam æternam. Hunc panem tam eximium dabit vobis Filius hominis, si viderit vos hujus appetentes ac famelicos. Siquidem hunc hominis Filium, Deus volens humano generi largiri salutem æternam, in hoc peculiariter consignavit, jus illi tribuens, & miraculis illi concilians auctoritatem, ut spiritualem cibum impartiat omnibus avidis æternæ vitæ. Non enim in hoc venit in mundum, ut vel sibi paret honorem hujus seculi, vel alios hujusmodi commodis beet: sed illud magis agit negotium, ut homines à sordidis curis evehat ad curam rerum cœlestium.

28 Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera Dei?

28 Hæc rudis turba quum non intelligeret, ac ne animadverteret quidem tota intenta ventris negotio, respondit hunc in modum: Quoniam admones nos, ut operemur cibum quendam, qui maneat in nobis adferens vitam æternam, *quid igitur faciemus, ut operemur ea, quæ Deo digna sunt*, & vitam promereamur æternam, quorum gratia te dicis venisse in mundum?

29 Respondit Iesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille.

29 Jesus nihil offensus tam crasso responso, pergit eos paulatim evocare ad perfectiora: Si quæritis, inquit, quod sit opus, quo demereamini Deum, qui Spiritus est, & spiritualibus delectatur: non est immolatio victimarum, non observatio Sabbati, non lotiones, non ciborum delectus, non vestitus religio, non cætera, quæ corporalibus constant ceremoniis: sed hoc est opus, quod à vobis flagitat Deus, ut credatis Filio suo, quem ille misit, & per quem vobis loquitur, ne plane ingratis, vel indignis potius, vitam æternam vobis largiri videatur.

30 Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum ut videamus, & credamus tibi? quid operaris?

30 Ad hæc turba, quæ sibi ex observatione Legis Mosaicæ, mirificam quandam religionem vindicabat, jam non crasse solum, sed & ingrate, atque impie respondit: Si tibi, inquit, vindicas peculiarem auctoritatem supra majores nostros, quorum auctoritatem hactenus sequuti sumus, præbe specimen ac documentum auctoritatis à Deo traditæ: ut eo conspecto, credamus non verbis tuis, sed factis. Neque enim æquum est, ut sine prodigio credamus tibi, verbis auctoritatem istam arroganti. Neque patribus nostris temere credidissemus, nisi signo cœlitus edito nobis auctoritatis divinæ fecissent fidem.

31 Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cœlo dedit eis manducare.

31 Sub duce Mose, *majores nostri comederunt manna in deserto.* Hic nimirum erat panis Dei, & panis cœlestis, qui non putrescebat: quemadmodum scriptum est in Psalmis: *Panem cœli dedit eis ad vescendum.* Hoc igitur ostento tanto commotus populus, obtemperavit Mosi: Tu si quid potes simile, aut etiam majus, credemus & tibi.

32 Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis: Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum.

32 Nec hæc tam crassa, tam ingrata, tam impia populi responsio, Jesu mansuetudinem defatigavit, ab alliciendis † ad cognitionem rerum spiritualium. Primum ostentum efflagitant, quasi prius nullum vidissent miraculum: nec quodvis miraculum recipiunt, sed ceu præeuntes illi præscribunt, cujus generis signum sibi velint edi: denique ex tam multis, quæ priscis Hebræis exhibita leguntur, illud potissimum eligunt, quod ad pastum facit, usque adeo de ventre solliciti sunt. Jesus igitur dissimulans plebis ruditatem, sic paulatim ad sensum rerum spiritualium adducit: Si Mosi, inquit, ideo gravis * est apud vos auctoritas, quod manna vobis de cœlo dederit, atque eum cibum ut cœlestem suspicitis, quod è cœlo venerit, Deo potius hæc debetur gratia, unde manna fluxit, & cui debetur omnium miraculorum gloria. Neque enim Moses hoc ex se præstare poterat, qui nihil aliud erat, quam Dei minister. Nec ille panis, tametsi cœli panis dictus est Psal-

† Alia Editio addit, *illis*. * Altera Editio, *gravior*.

Psalmographo, vere panis erat cœlestis. Neque enim è cœlo venerat, sed ex aere depluebat: quemadmodum aves, in aere viventes, cœli dicuntur: sed panis vere cœlestis imaginem duntaxat habebat. Quemadmodum autem carnali populo Deus per Mosen famulum suum terrenum, panem dabat corporalem: ita nunc Pater meus spirituali populo per Filium suum cœlestem largitur vobis panem illum vere profectum è cœlis: nec corpora modo satiat ad tempus, sed eis, qui sumserint, donat animorum immortalitatem.

33 Panis enim Dei est, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo.

[33] Panis ille corporeus erat, & corporibus duntaxat ad tempus vitam proferebat: nec hoc quicquid erat beneficii, profuit, nisi unico populo. Verum hic panis, de quo loquor, nec est corporeus, nec ex aere depluit, sed ab ipso Deo proficiscitur: & tam efficax est, ut det vitam, nec corporalem, sed animarum: nec uni populo, sed toti mundo. Quod si vos movet auctor, pro Mose, quo gloriamini, Deum habetis, hujus muneris auctorem: pro famulo Dei, Filium habetis Dei. Si munus spectatis, tantum interest, quantum inter corpus & animam, quantum inter vitam hanc brevi desituram, & vitam in cœlis perennem.

34 Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc.

[34] His auditis, Judæi ne sic quidem eriguntur ad amorem rerum cœlestium, sed adhuc ventris negotium somniantes: *Domine, inquiunt, semper da nobis panem hunc.* Saturitatem amabant, potius quam salutem: & saturatorem requirebant, potius quam servatorem.

35 Dixit autem eis Iesus: Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet umquam.

[35] Jesus igitur ut excuteret illis somnium cibi corporalis, apertius eis explicat, se non loqui de pane qui dentibus manditur, & per gulam in stomachum trajectus, corporis famem ad tempus sedat: sed de pane cœlesti, qui est sermo divinus, aitque: *Ego sum panis ille, vitæ* largitor æternæ. *Qui* hunc esuriens *ad me venerit*, eumque in animæ viscera per fidem trajecerit, *non esuriet rursum*, recurrente post saturitatem famis molestia, sed permanebit in eo qui sumsit usque in vitam æternam: & sermo meus fontem habet aquæ spiritualis, quæ per fidem hauritur animo, non corpore. Itaque *qui credit in me*, non solum non esuriet, verum *ne sitiet* quidem *in æternum*.

36 Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non creditis.

[36] Non oris hiatu sumitur hic panis, sed animi credulitate. Hæc ideo loquutus sum vobis, ut intelligatis vos vestra culpa perituros, si perstiteritis in incredulitate vestra. Panis hic nulli negatur à Patre, & vobis omnium primis oblatus est, sed magis vos tangit panis interituri sollicitudo. Vidistis me majora præstantem, quam si vos manna pavissem, & feliciora polliceor, & tamen non creditis.

37 Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum, qui venit ad me, non ejiciam foras:

[37] Nec tamen otiose miserit Pater hunc panem in mundum, etiamsi vos per incredulitatem eum fastidieritis. Non deerunt quibus hic panis vitam æternam sit allaturus, etiamsi tota Judæorum natio Filium rejecerit: ob hoc ipsum & in Deum impia, quod Filium, quem ille ad totius orbis salutem misit, adspernetur. Pater enim meus non solum Judæorum, sed & omnium gentium Deus est. Ex me nihil habeo: quicquid autem mihi dederit, cujuscunque gentis sit, hoc ad me per fidem veniet, etiamsi sit à Lege Mosaica alienum. Quisquis autem ad me venerit, eum non ejiciam foras: atque utinam omnes veniant.

38 Quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me.

[38] Vult enim Pater, quantum in ipso est, omnes homines per fidem fieri salvos. Et in hoc ipsum descendi de cœlo, non ut faciam quod ipse volo, vel ut dissentiens à Patre, sed quod vult Pater, qui misit me, à cujus voluntate mea voluntas non potest dissidere, quum sit eadem voluntas.

39 Hæc est autem voluntas ejus, qui misit me, Patris: ut omne, quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die.

[39] Hæc est autem voluntas Patris qui misit me, ut quicquid ille mihi per fidem tradiderit, nihil ex eo depereat, me servante: ne quod Pater tradidit ad vitam, mundus rapiat ad mortem. Quod etiamsi corpus humanæ naturæ lege moritur, superest tamen melior hominis pars vivens anima: atque ut rursum totus homo vivat per me, vult & illud Pater, ut corpus quoque defunctum vitæ reddam in novissimo die.

40 Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis, qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in novissimo die.

[40] Hæc est enim voluntas Patris mei, qui misit me, ut per Filium vitam æternam largiatur omnibus: idque non per Legem Mosaicam, sed per fidem Euangelicam. Nihil agit Pater, nisi per Filium. Proinde qui non agnoscit Filium, is nec Patrem agnoscit: & qui resistit Filio, resistit & Patri. Pater est invisibilis, sed videtur in Filio. Quisquis igitur videt Filium, & agnoscit eum, & illius dictis credit, non patietur illum perire Filius: sed etiamsi mortuus fuerit corpore, ex voluntate Patris resuscitabit eum in novissimo die, ut jam totus & anima & corpore vivat una cum Filio, cui credidit. Hanc potestatem Pater dedit Filio, ut mortuis etiam vitam restituat.

41 Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi.

[41] Hæc quum dixisset Jesus, populus, qui hactenus cibi spe ferebat utcunque sermonem, nunc posteaquam vident ademtam spem pastus corporalis, vertuntur ad calumniam: & quem saturi volebant Regem facere, nunc ut humilem contemnunt, atque ut arrogantem criminantur, non adhuc quidem palam, sed inter ipsos murmurantes, præsertim de hoc dicto, quod omnium maxime debebant amplecti: *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Inhiabant enim cibo corporis, atque hoc dicto sibi videbantur delusi, quum res longe præstantior offerretur, quam illi exspectarant. Offendebat autem eos imbecillitas humani corporis, quod tantum cernebant oculis corporeis, quum ex factis dictisque divinam virtutem perspicere potuissent, si habuissent oculos fidei:

42 Et dicebant: Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cujus nos novimus patrem, & matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de cælo descendi?

[42] *Nonne, inquiunt, hic est filius Joseph* fabri, *cujus nos* etiam de facie *cognovimus patrem & matrem*, homines humiles & tenues? Porro quum nuper sit hic apud nos natus in terris, homo ex hominibus, quemadmodum nos, qua fronte dicit se descendisse è cœlis? Aut quem alium patrem nobis memorat?

43 Respondit ergo Iesus, & dixit eis: Nolite murmurare in invicem:

[43] Hæc illis inter sese mussitantibus, Jesus subinde declarans, sese non latere cogitationes hominum, superiorem sermonem explanat, pariter & confirmat, dicens: Non est quod inter vos murmuretis de his, quæ vobis locutus sum. Ideo sermo meus non hæret animis vestris, quoniam obstat incredulitas. Videntes, non videtis: & audientes, non auditis: & præsentes, estis absentes.

44 Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: & ego resuscitabo eum in novissimo die.

[44] Quisquis autem ad me venerit, vitam æternam assequetur: sed fide venitur ad me. Ea non contingit temere, sed Patris afflatu: qui quemadmodum per Filium attrahit ad se mentes hominum, ita secretis inspirationibus fidei trahit ad Filium, ut per utrumque veniatur ad utrumque. Non impartit ille tantum munus, nisi volentibus & avidis. Quisquis autem promeruerit sua prompta voluntate, pioque studio, ut attrahatur à Patre, per me vitam æternam consequetur. Nam ego mortuum etiam ad vitam, ut dixi, revocabo, quum venerit ille supremus dies, quo consummabitur piorum felicitas, & impiorum exitium. Rem magnam accipit, qui mihi credit, sed hoc ipsum debet Patri, sine quo nemo potest credere. Nec tamen interim excusantur à crimine, qui non credunt, eo quod non fuerunt attracti. Pater enim quod in ipso est, cupit omnes attrahere. Qui non attrahitur, ipse in vitio est, quia se subducit attrahere volenti. Humana discuntur humano studio: hæc Philosophia cœlestis non percipitur, nisi arcanus Patris afflatus reddat illi cor docile.

45 Est scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis, qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me.

[45] Nimirum hoc est, quod olim etiam fore prædictum est à Prophetis: *Et erunt omnes à Deo docti.* Sed indociles reddunt multos hujus mundi cupiditates: quæ dum demergunt in hæc terrena, non sinunt animum erigi ad cœlestia. Donum est Dei, sed vester est conatus. Frustra quis audit corporeis auribus sermones meos, nisi prius intus audiat secretam Patris vocem, quæ mentem afflat insensibili gratia fidei. Proinde quicunque se præbent idoneos huic afflatui, hos sic attrahit Pater, & is demum venit ad me, qui sic fuerit attractus.

[46] Deus

46 Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is, qui est à Deo, hic vidit Patrem.

46 Deus enim Spiritus est, nec auditur, nec videtur, nisi spiritualibus. Et sic vidisse, sic audisse, salus est. Filium multi videbunt, & audient suo malo. Quanquam vos gloriamini, Mosi & Prophetis conspectum & auditum Deum. Deum ut est, nemo mortalium vidit, aut audiit; hoc soli Filio datum est, qui solus à Deo profectus est, apud quem semper fuit antequam veniret in hunc mundum.

47 Amen, amen dico vobis: Qui credit in me, habet vitam æternam.

47 Excutite igitur ex animis vestris sordidas curas hujus vitæ corporalis, adnitentes ut vitam æternam spiritualium bonorum aviditate consequamini. Excidat vobis panis ille, quo satiantur corpora: appetite panem cœlestem, qui vitam largitur æternam. Is fide sumitur, & fides à Deo Patre est impetranda. Illud habete pro indubitato: Quisquis fiduciam habet in me, is jam habet vitam æternam, quum fontem habeat immortalitatis.

48 Ego sum panis vitæ.

48 Ego sum ille panis, qui vitam præstat, non corporalem ac temporariam, sed animæ & æternam. Me quum habeatis præsentem, tamen manna desideratis, ceu rem mirificam.

49 Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt.

49 Atqui manna, quod ad dies aliquot ederunt vestri majores in deserto, quanquam è cœlo defluxerit, ut vos putatis, nihil tamen aliud illis præstitit, quam panis triticeus præstat, aut hordeaceus. Ad breve tempus famem corporis pepulit, mox recursuram, ac denuo cibum flagitaturam, non autem præstitit eis immortalitatem. Nam majores vestri quamlibet felices, quotquot illo manna vescebantur, mortui sunt.

50 Hic est panis de cælo descendens: ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.

50 Hic panis vere descendit è cœlo, ac cœlestem à Deo vim habet efficiendi, ut si quis eo vescatur, totus vivat in æternum, nec unquam morti sit obnoxius. Non est igitur necesse, ut ullum manna flagitetis è cœlo, quum panem habeatis vere cœlestem, præsentem ac paratum vobis, qui vitam æternam largitur, si modo per fidem velitis sumere.

51 Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi.

51 Nam ipse ego sum panis ille vitæ immortalis largitor, qui solus de cœlo descendi, quem vos, offensi corporis hujus infirmitate, nihil aliud esse putatis, quam Joseph & Mariæ filium. Sum enim sermo Dei Patris, cui qui crediderit, vitam habebit immortalem.

52 Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: & panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.

52 Si quis hunc panem cœlestem trajecerit in animæ suæ viscera, vegetabitur, & adolescet in vitam æternam. Quod si nondum assequimini spiritualia, quippe carnales, dicam etiam aliquid crassius, & affine carni. Panis vitalis est & hæc caro, quam videtis, quam impendam ac tradam in mortem pro redimenda totius mundi vita. Credite, sumite, & vivite. Hoc sermone Dominus Jesus per ænigmata quædam subaperuit illis mysteria Divinitatis suæ, per quam semper fuit apud Patrem Deum, & mortis suæ, qua mundum erat liberaturus à mortis tyrannide: postremo mystici corporis, cui nisi quis per fidem insitus fuerit, & inhæserit, sicut palmes inhæret viti, non habebit in se vitam. Nec ignorabat, horum sermonum id temporis nondum esse capaces Judæos, sed tamen hæc mysteriorum semina condita in animis bonorum, futurum sciebat ut olim enascerentur, & fructum copiosum afferrent.

53 Litigabant ergo Iudæi ad invicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?

53 Quum igitur hæc illis absurda dictu viderentur, nec auderent appellare Dominum, orta est inter ipsos opinionum dissensio, aliis aliter atque aliter interpretantibus quod dicebatur. Etenim quemadmodum Nicodemus non capiebat sermonem Jesu de cœlesti renascentia, nec Samaritana mulier intelligebat ænigma Jesu de aqua saliente in vitam æternam: ita crassior populus disceptabat, qui fieri posset, ut homo daret carnem suam aliis edendam, sic ut ea sufficeret omnibus ad vitam æternam. Invitarat enim omnes ad edendum panem cœlestem, ac denique dixit carnem suam esse panem. Quomodo vescemur, inquiunt, hominis vivi carne?

54 Dixit ergo eis Iesus. Amen, amen dico vobis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.

54 Rursum Jesus non ignarus, qua de re disceptarent, nondum ostendit, qua ratione possit sumi caro vice panis, sed quod illi judicabant absurdum, & fieri non posse, hoc nunc confirmat esse necessarium: Illud, inquit, habetote pro certo, nisi me totum sumseritis, hoc est, nisi pro pane comederitis carnem Filii hominis, & pro vino biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis.

55 Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego resuscitabo eum in novissimo die.

55 Contra, quisquis edit carnem meam, ac bibit sanguinem meum, habet ex esu potuque vitam æternam. Nec solum vivet anima felix hoc cibo potuque, verum etiam resuscitato corpore, totus homo mecum vita æterna fruetur. Quemadmodum enim cibus humanus trajectus in stomachum, ac per membra digestus, transit in substantiam corporis, ut jam idem sit cibus, & homo vescens eo: ita vice versa, qui me comederit, spiritualiter in me transformabitur. Porro quum ipse sim auctor ac princeps resurrectionis, non patiar mea membra divelli à me. Sed quisquis mihi per hunc cibum ac potum insitus fuerit, eum resuscitabo in novissimo die, ut quoniam totus mihi credidit, totus etiam mecum vivat in æternum. Hoc non præstat cibus corporalis, neque manna, quo vos gloriamini; sed hoc præstat esus corporis mei, & potio sanguinis mei.

56 Caro enim mea, vere est cibus: & sanguis meus, vere est potus.

56 *Proinde caro mea vere est cibus*, qui præstat immortalitatem, *& sanguis meus vere est potus*, qui confert vitam æternam, non corpori tantum, sed toti homini.

57 Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.

57 Quemadmodum autem vita corporis, quod alitur cibo quotidiano, ut ne deficiat ante diem, omnibus corporis membris communis est, propter individuam inter se partium omnium societatem: quod quum sint diversa corporis membra, unum tamen corpus sit, quoniam eadem vegetantur anima: ita qui carnem meam edit, & sanguinem meum bibit, sic mihi copulatur & cohæret, ut nec ego ab illo, nec ille à me divelli possit. Nam ego sum in illo per Spiritum meum, per quem illi vitam impartio: & ille in me est, velut membrum in corpore, aut palmes in vite societate indissolubili.

58 Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse vivet propter me.

58 Pater, qui misit me, principalis fons est omnis vitæ. Huic quisquis jungitur, vitæ fit particeps. Quemadmodum igitur Pater est in me, & mihi vitam impartit, ac vitam aliis tribuendi potestatem: ita qui me comedit, mihique mystico esu potuque sic jungitur, ut mecum unum fiat, huic & ipse vitam impartiam non ad breve tempus duraturam, sed æternam. Quicquid terrenum est, idem & temporarium est, & parum efficax.

59 Hic est panis, qui de cælo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.

59 Manna, quod sub duce Mose vobis è cœlo fluxit, quoniam corporis erat cibus, non potuit majoribus vestris æternam præstare vitam. Quum enim illo vescerentur omnes, tamen mortui sunt, neque quisquam è tanto numero superest: plerique etiam secundum animam mortui sunt, quod multis modis Deum provocarint ad iram. Verum hic panis, qui vere de cœlo descendit, cœlestem habet vim, ac vescenti dat vitam æternam.

60 Hæc dixit in synagoga docens, in Capharnaum.

60 Hujusmodi sermonibus Dominus Jesus erudiebat rudem & crassam multitudinem, ab amore rerum visibilium & corporalium subvehere cupiens illos ad studium rerum cœlestium & æternarum. Loquutus est autem hæc in Synagoga, frequenteque plebis conventu, doctoris personam gerens.

61 Multi ergo audientes ex discipulis ejus, dixerunt: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire?

61 Quanquam tantum aberat ut crassus populus horum mysteriorum cœlestium capax esset, ut discipuli quoque complures offensi, pararint à suo Magistro desciscere, murmurantes inter sese: Durus est hic sermo de comedenda carne vivi hominis, & bibendo sanguine. Cujus aures ferant hujusmodi doctrinam?

62 Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat?

62 Jesus intelligens, quid inter se murmurarent, mederi conatur illorum offendiculo, prædicens majora conspecturos oculis suis, quam nunc audiant ipsum de se prædicantem: & sermonem, quem dixerat

rat de carnis suæ esu, deque sanguinis potu nequaquam absurdum esse nec abominandum, sed blandum ac salutiferum, si non juxta crassam illorum intelligentiam, sed juxta spiritualem sensum acciperetur. Conversus igitur ad discipulos, quos ob consuetudinem actam cum Jesu, visaque miracula, conveniebat ultra vulgus hominum sapere, hunc in modum objurgavit illorum tarditatem: An hic sermo vestras aures offendit, quod dixerim me panem esse profectum è cœlo, qui vitam daret mundo? Utrum est difficilius juxta crassum humani sensus intellectum, descendisse è cœlo, an adscendere in cœlum?

63 Si ergò videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?

63 Quid ergo, si videritis olim hunc Filium hominis, quem videtis humano corpore indutum, adscendere in cœlum, ubi prius erat antequam descenderet, priusquam hoc haberet corpus mortale? Hoc datum est sensibus vestris, non ut semper sapiatis carnem, sed à carne proficiatis ad spiritum. Spiritus descendit de cœlo, & corpus humanum assumsit: caro jam spiritualis facta, subducetur in cœlum, ne semper ametis carnem, sed per carnem instituti proficiatis ad cœlestia.

64 Spiritus est, qui vivificat: caro non prodest quidquam: verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.

64 Nam caro per se nihil prodest, spiritus est qui donat vitam. Quid est enim corporis humani moles, si non adsit spiritus? Ita sermo meus, secundum carnem intellectus, non conferet vitam, nisi veluti cœlestem spiritualiter intelligatis. Carnem & sanguinem meum appello doctrinam meam, quam si per credulitatem avide sumseritis, ac in viscera mentis trajeceritis, vegetabit animos vestros, vosque mecum unum efficiet, sic ut meo spiritu vivatis in æternum: quemadmodum ejusdem corporis membra, quam diu cohærent, communi spiritu vivunt. Atque hujus societatis vobis mysticum symbolum relicturus sum carnem meam, & sanguinem meum, quod ne ipsum quidem sumsisse profuerit, nisi secundum spiritum sumseritis. Proinde nolite sermonem meum aversari, si carnales adhuc nondum ut oportet intelligitis, sed potius date operam, ut intelligatis. Nam verba quæ loquutus sum vobis, non sunt carnalia, quemadmodum vos interpretamini, sed spiritus sunt & vita: quia spiritualiter intellecta, vitam conferunt animæ. Hæc qui recte sumit, is edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, & vitam æternam mihi copulatus, lucrifacit. Qui vero respuit, perseverat in morte ob delicta vitæ pristinæ, & ob incredulitatem, mortis damnationem sibi conduplicat. Respuit autem panem hunc oblatum, qui sermonibus meis non credit.

65 Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Sciebat enim ab initio Iesus qui essent non credentes, & quis traditurus esset eum.

65 Scio quibusdam hæc frustra dici, non ignarus esse quosdam inter vos, qui fidem non habent dictis meis, & vitam oblatam aversantes, sibi perniciem adsciscunt. Hæc ideo loquutus est Dominus Jesus, quem nihil fugiebat, etiam antequam hæc verba faceret, quinam ex discipulis essent credituri. Quin & illud sciebat, inter duodecim discipulos, quibus Apostolici cognominis honorem indulsit, quosque sibi peculiariter veluti certissimos amicos delegit, unum fore qui se Judæis proderet ad necem.

66 Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.

66 Hos igitur notans Jesus, quod quum eundem cum cæteris sermonem audirent, & unus è duodecim ex eodem pane comesurus esset cum cæteris, ex eodem poculo bibiturus, tamen non consequerentur vitam, quod panem cœlestem non spiritualiter, sed carnaliter sumerent, adjecit: *Propterea* paulo ante *dixi vobis, neminem posse venire ad me, nisi fuerit ei datum* cœlitus *à Patre meo.* Nihil est hanc audisse vocem, nihil est hoc corpus vidisse & contigisse, nisi Pater cœlestis dederit oculos fidei, quibus salubriter conspicior: nisi dederit aures mentis cœlestes, quibus cum fructu audior.

67 Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro: & jam non cum illo ambulabant.

67 Hæc verba Jesu plena salutiferæ doctrinæ non descenderunt in animos eorum, quibus mens erat terrenis cupiditatibus occupata, quique præter crassam Mosaicæ Legis religionem nihil cœleste capiebant. Itaque post hunc sermonem complures, non solum è populo, verum etiam ex Jesu discipulis, qui hactenus illum secuti fuerant, defecerunt à Magistro: & unde proficere debuerant, si recte accepissent, facti sunt deteriores, adeo ut etiam à consuetudine convictuque Jesu se subducerent, ipso facto veluti damnantes illius doctrinam.

68 Dixit ergo Iesus ad duodecim: Numquid & vos vultis abire?

68 Jesus autem, jam tum formam exhibens Euangelicis doctoribus, nec abjecte laborat ut remaneant, ne, quod cæteri solent, videatur egere comitatu illorum: nec convitiatur abeuntibus, ne suam gloriam quæsisse videatur magis quam illorum salutem: nec prorsus tamen alienat à se, qui fortassis post erant sese ad mentem meliorem conversuri: sed illis discedentibus, ut ostenderet eos suo vitio offensos abire, nec sermonem prorsus suo fructu cariturum, etiamsi qui per incredulitatem se redderent indignos cœlesti dono, conversus ad duodecim, quos adsciverat sibi peculiares testes ac præcones omnium quæ gerebat, sic elicuit illorum professionem, ut nec hos blanditiis retineret, veluti suum agens negotium, potius quam illorum, nec minis aut jurgiis territaret, ne coacti magis qaum persuasi, Jesum sequi viderentur. Nullus enim ad fidem Euangelicam compellendus est, & Jesus mavult aperte deficientem, quam fictum & fucatum comitem. Discedentibus itaque cæteris, dicit Jesus illis duodecim: *Num & vos vultis abire?* Liberum est, nisi intelligitis vestra referre ut permaneatis. Equidem cupio munus hoc cœleste omnibus contingere per me, sed nec aversantibus dandum est, quia non promerentur, nec quisquam accipere potest, nisi fuerit appetens. Ut autem appetat aliquis, & hoc Patris donum est.

69 Respondit ergò ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.

69 Hîc Simon Petrus, simplicis & ardentis fidei semper in Jesum, totius Ecclesiæ personam gerens, cæterorum quoque nomine magna alacritate respondit: Absit, Domine, ut te deseramus: alioqui quum simus avidi salutis æternæ, quumque non ignoremus, quam frigida sint ea quæ docent Pharisæi, quumque audierimus Joannem de te testificantem, ad quem alium abibimus? Solus enim loqueris quæ vitam conferunt æternam. Non abiges nos semel admissos, qui nullum non recipis: neque nos cupimus mutare Dominum, mutaturi in pejus, quemcunque delegerimus.

70 Et nos credidimus, & cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei.

70 Nos enim non solum tuis dictis freti credimus, verum etiam ex ipsis factis cognitum habemus & compertum, te esse Christum illum Filium Dei, à quo solo speranda sit omnibus æterna salus.

71 Respondit eis Iesus: Nonne ego vos duodecim elegi: & ex vobis unus diabolus est?

72 Dicebat autem Iudam Simonis Iscariotem: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

71, 72 Hanc tam magnificam Petri de se prædicationem nec admiratus est Jesus, ne laudibus hominum capi videretur: nec respuit, ne quod verum erat, abnegaret, sed omnes adhortans, ut in ea professione perseverarent, quam Simon omnium edidisset nomine, subindicavit unum ex illis paucis futurum, qui non solum abiret à se, quemadmodum cæteri discipuli fecerant, verum etiam pactus cum adversariis, proderet Magistrum suum in mortem. Id autem tecte significare maluit, ut nec Judam proderet, ne cui merito putaretur ultus Dominum, hoc convitio provocatus: & eodem sermone redderet omnes sollicitos, ne sua culpa in tam impium facinus prolaberentur. Quid, inquit, miramini jam aliquot à me discipulorum abiisse? Nonne ego vos ut eximios ex omnibus delegi? Et tamen è tam paucis & singulariter delectis unus diabolus est, delaturus eum, cujus corpus ederit & sanguinem biberit juxta carnem, non juxta spiritum, cujus audierit sermonem, cujus miracula conspexerit. Nolite igitur deficere ab iis quæ cœpistis, quemadmodum illi fecerunt, quos vidistis abire, sed semper ad meliora proficientes perseverate, donec efficiamini digni qui vescentes spiritualiter cibo doctrinæ meæ cœlestis, & per hanc in me transformati, vitam æternam consequamini.

CAP.

CAP. VII.

Grande instat festum: murmur: doctrina: sitim explet Christus: dissidium: tu Nicodeme sapis.

1 Post hæc autem ambulabat Iesus in Galilæam, non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere.

[1] CAETERUM ubi Dominus Jesus hujusmodi sermonibus cœlestia quædam, & homine majora sonantibus, editisque miraculis sibi magnam conflasset invidiam apud suos, quibus hoc erat contemtior, quod domestice quoque notus esset: exacerbabat autem invidiam domus ac parentum humilitas, versatus est in Galilæa. Non enim illi jam tutum erat in Judæa vivere, quod ejus regionis homines jam dudum vitæ illius molirentur insidias, non quod mortem metueret Jesus, aut illi non fuerit in manu, quoties visum fuisset, è mediis insidiis elabi: sed hominis personam gerens, discipulis suis imaginem quandam futurorum objecit, quibus eventurum erat, ut ob Judaicæ gentis malitiosam incredulitatem ad Gentes demigrare cogerentur.

2 Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, Scenopegia.

[2] Instabat autem dies Judæis cumprimis festus ac religiosus, quem Græci Scenopegiam appellant, ob memoriam priscorum Patriarcharum, qui vitam agebant in tabernaculis, subinde mutantes sedem, typo quodam jam tum adumbrantes, qualem oporteat esse vitam eorum, qui profiteantur Euangelicam doctrinam.

3 Dixerunt autem ad eum fratres ejus: Transi hinc, & vade in Iudæam, ut & discipuli tui videant opera tua, quæ facis.

[3] Quoniam autem ad diem festum magna vis hominum ex universa Syria, ac finitimis etiam regionibus confluere solet Hierosolymam ob Templi celebritatem, cujus religio tum apud Ethnicos etiam erat venerabilis: cognati Jesu rudes adhuc, & humanis affectibus obnoxii, freti propinquitatis jure, confidentius quam par est, hortantur eum, veluti gloriæ quidem avidum, sed subtimidum, animoque minus quam oporteret præsenti: ut si fideret suis præsidiis, non latitaret inter Galilæos alienigenas, sed Hierosolymis in media hominum luce frequentiaque præstaret ea, quæ tam magnifice de se fuisset loquutus: Instat, inquiunt, dies celebris, relicta Galilæa, in qua jam nimium diu latitas, confer te in Judæam florentissimam regni partem, & Hierosolymam, totius Judaicæ gentis caput. Illic licebit plures discipulos colligere, si viderint omnes quæ facis.

4 Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palam esse: si hæc facis, manifesta teipsum mundo.

[4] Nullus enim, si velit haberi magnus, ea facit in occulto, per quæ parari possit apud homines opinio. Si de cœlo descendisti, & tanta potes, quanta de te prædicas, fac ut mundo sis notus.

5 Neque enim fratres ejus credebant in eum.

[5] Nemo vero miretur hanc orationem cognatorum Domini Jesu, carnalem, arrogantem, atque etiam impiam. Siquidem id temporis, ne hi quidem tum credebant ei, qui illi fratres erant, & arcta familiaritate jungebantur: quorum aliquot tamen post in Apostolorum numero, Christi gloriam constantissime prædicarunt.

6 Dixit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum advenit: tempus autem vestrum semper est paratum.

[6] Jesus itaque pro sua singulari mansuetudine leniter suorum confidentiam correxit, significans in eo, quod pro salute generis humani gerebat in terris, nihil habere juris carnalem propinquitatem: sed totum hoc quoniam erat cœleste, ex Patris cœlestis auctoritate temperandum esse: se nec metuere mortem, quam volens pro salute generis humani suscepturus esset: nec affectare gloriam hujus mundi, cujus odium in se provocaret vera loquendo, & affectibus mundanis contraria: *Tempus*, inquit, *meum nondum advenit*. Id ubi hortabitur, non erit opus vestris monitis. Quomodo, & quando me oporteat innotescere mundo, ex Patris cœlestis pendet decreto, non ex humano consilio. Ego qui Patris arbitratu veni, meum habeo tempus. Vestrum autem tempus, qui humano affectu ducti, gloriam hujus mundi quæritis, & me juxta mundanum sensum gloriari vultis, semper paratum est.

7 Non potest mundus odisse vos: me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera ejus mala sunt.

[7] Tuto potestis ire quo lubet, quando mundus vos ut sibi consentientes diligit. Ego non venor gloriam apud mundum hoc affectu, quo vos venamini: nam gloriam Patris mei quæro, & salutem hominum molior. Tantum autem abest, ut apud mundum captem gloriam, aut laudem, ut odium potius illius in me concitem, dissentiens ab illius cupiditatibus, ac palam testificans, quod mala sunt opera illius, in quibus tamen ille fictam pietatem, & falsam felicitatem collocat. Habent Judæi suos dies festos, quos jam olim abominatur Deus. Immolant enim victimas ingratas, & invisas Deo, quum manus interim habeant sanguinis plenas: & in diebus his, quos volunt videri puros & sanctos, moliuntur necem innocentibus. Mihi unus dies vere festus est spiritualiter celebrandus, quo Pater delectatur. Is nondum advenit, ubi venerit, occurram ultro.

8 Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendo ad diem festum istum: quia meum tempus nondum impletum est.

[8] *Vos*, qui carnales adhuc estis, & mundum sapitis, *adscendite ad hunc festum diem. Ego non adscendo vobiscum ad istum diem festum, quia tempus meum nondum impletum est.* His dictis Dominus Jesus ablegavit ab se cognatos suos secundum carnem, quorum auctoritatem & affectus semper solitus est submovere, qnoties Euangelicum esset agendum negotium: quod quoniam totum Patris arbitrio volebat adscribi, non patiebatur humanis rebus inquinari. Sic matris auctoritatem coercuit in nuptiis: ac rursum à sermone Euangelico indignatur sese per matrem & cognatos evocari foras: & aliquantisper in Capernaum commoratus cum propinquis suis, relictis illis aggreditur prædicandi negotium. Denique pendens in cruce, matrem mulierem appellat, velut in eo negotio matrem non agnoscens. Quin & puer adhuc duodecim natus annos, indignatus videtur, quod illorum auctoritate ab his, quæ Patris ipsius erant, avocaretur. Illi igitur existimantes Jesum non venturum ad diem festum metu Judæorum, soli profecti sunt.

9 Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa.

[9] Ipse vero, adscendentibus illis, remansit in Galilæa: sic omnes actiones suas temperans, ac dispensans, ut nunc humanæ naturæ præberet argumenta, ne non verus homo fuisse putaretur: nunc divinæ virtutis proferret indicia, ne tantum homo crederetur.

10 Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad diem festum non manifeste, sed quasi in occulto.

[10] *Posteaquam autem abissent fratres ejus ad diem festum, tum profectus est & ipse*: ut satis esset perspicuum, se non tam metu Judæorum abstinuisse à conventu solenni, quam ut fugeret comitatum suorum cognatorum, quos adhuc carnales nolebat Euangelico negotio admisceri. Venit autem Hierosolymam, non ostentans sese, sed veluti furtim & occulte, videlicet magis irritaturus exspectationem sui, & majore fructu, suo tempore proditurus in publicum. Noverat enim animos Pharisæorum, quod jampridem hoc agerent clanculariis consiliis, ut in die festo per occasionem illi manus injicerent.

11 Iudæi ergo quærebant eum in die festo & dicebant: Ubi est ille?

[11] Quum igitur adesset quidem Hierosolymis, cæterum non prodiret in publicum hominum cœtum, quemadmodum consuevit, Judæi observabant illum, si venisset ad diem festum: quumque desideraretur illius conspectus, quærebant inter se, ubinam esset.

12 Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant: Quia bonus est. Alii autem dicebant: Non, sed seducit turbas.

[12] Jamque in eum velut absentem varii sermones in populo ferebantur, quod non esset eadem omnium de Jesu opinio, nec eadem omnium studia. Nonnulli siquidem populares, qui miraculis ab illo editis interfuerant, qui sermones audierant, qui mansuetudinem è congressu fuerant experti, dicebant: Jesum esse bonum virum, & indignum in quem aliquid acerbius molirentur. E diverso Sacerdotes ac Pharisæi, quos jampridem male urebat Jesu gloria, negabant illum esse bonum virum, qui turbam velut seditiosus ad se pelliceret, & ab Sacerdotum, Scribarum & Pharisæorum reverentia revocaret.

13 Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter

[13] Hæc vero clanculariis susurris spargebantur de Jesu, quum interim nemo palam auderet de illo bene prædicare, quanquam erant non pauci, qui bene de illo sentirent. Metuebant enim Judæorum pro-

mortem Iudaeorum.

ceres, quibus intelligebant Jesum esse vehementer invisum, quod ipsorum auctoritatem suis dictis factisque videretur imminuere. Porro quod ad tempus latitavit Jesus, mansuetudinis erat ac modestiæ, ne livorem Pharisæorum, nihil præter occasionem occidendi captantium, ultro provocasse videretur. Quod prodiit, datum est his, quos sciebat sua doctrina profecturos ad salutem, quum non ignoraret Pharisæos & Scribas nihil aliud quam efferatiores etiam futuros ex his, quæ dicturus aut gesturus esset pro salute mundi. Optabat enim Dominus, humanæ salutis avidissimus, si fieri potuisset, suam doctrinam omnibus salutiferam esse: tamen non erat tantum tribuendum quorundam perversitati, ut simplicibus Euangelica doctrina subtraheretur.

14 Iam autem die festo mediante, ascendit Iesus in templum, & docebat.

14 Itaque quum jam dimidium festi peractum esset, Jesus palam ingressus est Templum, atque illic docebat populum, non Pharisaicas constitutiones, aut Legis ceremonias mox desituras, sed Philosophiam Euangelicam.

15 Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit?

15 Judæi vero quum doctrinam illius calumniari non possent, tamen auctoritatem apud populum student adimere: admirantes, quum esset idiota, & litterarum rudis, (nunquam enim institutus fuerat in doctrina Pharisaica, cujus professione turgebant illi) unde nactus esset ea, quæ è sacris Voluminibus magna sapientia depromebat: velut insimulantes eum, quod Dæmonium haberet, aut alia quavis arte magica scientiam esset consequutus earum litterarum, quas ab hominibus non didicisset: *Quomodo*, inquiunt, *hic* faber, fabri filius, *litteras scit, quum eas nunquam didicerit*?

16 Respondit eis Iesus, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me.

16 Jesus autem, ut nobis mansuetudinis ac modestiæ præberet exemplum, suspicionem tam impiam leniter submovet, ostendens, suam doctrinam non esse profectam ab homine, sed nec à Dæmonio, sed à Deo, quem ipsi quoque colerent, & cujus gloriæ deberent favere, si vere pii vellent haberi: ipsum vero nec doctrinam, quam admirabantur, nec gloriam, cui invidebant, sibi vindicare, sed totum esse Patris cœlestis, cujus negotium ageret. Porro quum Legis à Deo traditæ perfectam scientiam sibi arrogarent, aliosque ceu indoctos & idiotas fastidirent, æquum erat, ut si vere tenerent Scripturarum scientiam, agnoscerent doctrinam ab eodem profectam, unde Lex erat profecta, ni livor & odium, propriæ gloriæ studium, quæstus amor, similesque cupiditates pravæ, mentis judicium excæcarent: nec enim Deum sibi contrarium esse, ut nunc aliud doceat per Filium, quam antea tradiderit per Legem. Respondit igitur Jesus, omnium arcanorum conscius, illorum clanculario murmuri in hanc sententiam: *Mea doctrina*, quam admiramini unde mihi contigerit, quum ab homine litteras non didicerim, *non est mea*, (non enim novam aliquam humanam doctrinam vobis adfero, diversam à voluntate Dei, ac mente Legis à Deo traditæ) *sed est Patris mei, qui me misit* in mundum: ut mundus, seductus variis hominum doctrinis, & impiis cupiditatibus obcæcatus, per me cognoscat illius voluntatem, cognitam sequatur, & sequendo vitam assequatur æternam. Hæc est autem illius voluntas, ut credentes dictis Filii, per quem ille vos docet ac loquitur, salutem æternam adipiscamini. Id quo minus velint multi, livor, odium, ambitio, quæstus, cæteræque cupiditates malæ in causa sunt.

17 Si quis voluerit voluntatem ejus facere: cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar.

17 Quod si quis depulsa malitia, simplici corde voluerit voluntati Patris obtemperare, potius quam suis pravis affectibus, is facile agnoscet, doctrinam meam non esse hominis, aut Dæmonis novum inventum, sed à Deo profectam esse: nec me quod loquor ex humano sensu loqui, sed ex mente Patris, cujus legatus sum.

18 Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam ejus, qui misit eum, hic verax est, & injustitia in illo non est.

18 Homines, qui suæ gloriæ student magis quam Dei, quo pluris fiant apud mundum, novas ac suas doctrinas anteponunt doctrinæ Dei. Malunt enim auctores haberi doctrinæ humanæ, cujus tota gloria in solidum ad ipsos redeat, quam divinæ doctrinæ præcones: maluntque ea docere, quæ ipsis gloriam ac lucrum concilient, quam quæ gloriam & honorem pariant Deo, aut salutem proximo. Cæterum qui non quærit propriam gloriam, sed ejus à quo missus est, hic omnia sincere loquitur: nec hujus doctrina vel erroribus obnoxia est, vel ambitionis, avaritiæ, livoris, odii, cupiditatibus vitiata.

19 Nonne Moyses dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem?

19 Ego non aliud doceo, quam quod per Legem vos docuit Deus, si quis Legis mentem recte intelligat: nec aliud facio, quam quod Lex præscripsit. Vobis, qui me contemnitis, sacrosancta est Mosi auctoritas. An non ille vobis tradidit Legem acceptam à Deo? Legis scientiam & observationem vobis arrogatis, quum nemo vestrum sit, qui vere servet Legem secundum Dei, qui Legem tradidit, voluntatem: imo Legis prætextu ea molimini, quæ maxime punit ac detestatur Lex. Mihi blasphemiam impingitis, quia Dei gloriam quæro magis, quam gloriam hominum. Sabbati violationem objicitis, qui in Sabbato servarim hominem, quum vos Sabbati religio non cohibeat, quo minus exitium moliamini innocenti, nec innocenti solum, verum etiam benemerenti. An istud est magnifacere Mosen, quem mihi præfertis? An hoc est revereri Deum Legis auctorem, quem ficta religione colitis? Nonne Lex exsecratur eum, qui sanguinem fundit innoxium? Nec permittit occidendi jus, nisi in maleficos: nec in hos, nisi legitime convictos ac damnatos. Mihi vero, qui missus à Deo, voluntatem illius vobis juxta Legis mentem prædico, qui non meam, sed illius gloriam quæro: qui non mihi regnum, aut opes affecto, sed omnibus gratuitam salutem offero: qui lædo neminem, benefacio omnibus, quare contra Legem molimini necem?

20 Quid me quæritis interficere? Respondit turba, & dixit: Dæmonium habes: quis te quærit interficere?

20 Hæc Jesu vox duplici nomine perturbavit animos Pharisæorum: primum, quod animadverterent clancularias licet machinationes suas non latere conscientiam illius, quem credebant facilius è medio tolli potuisse, si quod moliebantur fefellisset: deinde quod illos, qui se videri volebant Legis observantissimos, Legis impie violatæ reos ageret apud populum. Non verebantur Dei conscientiam insidiantes innoxio sanguini, sed populi conscientiam metuebant. Itaque ut apud multitudinem tam impii facinoris conscientiam confidentia dissimulent, ad manifesta convitia confugiunt: qui mos est improbis in maleficio deprehensis, quod excusari non possit: Dæmonium, inquiunt, habes, cum Patrem Deum jactes doctrinæ tuæ auctorem. Deus verax est, tu Dæmonis instinctu mentiris. Quis tibi machinatur necem?

21 Respondit Iesus, & dixit eis: Unum opus feci, & omnes miramini.

21 Ad tam vesanam blasphemiam Dominus Jesus non regessit convitium, ne furorem adderet furentibus: sed nobis lenitatis exemplum præbens, mansuete facti sui, quod calumniabantur, reddit rationem. Siquidem quum ipsi Legem violarent in omnibus, tamen Jesum violatæ Legis insimulabant, quod paralyticum sanasset in Sabbato: Ego, inquit, die Sabbati unum quoddam opus feci, neque malum, neque sordidum, sed quo salutem homini calamitoso contuli, quod vos quoque non possetis non approbare, si non fuisset factum in Sabbato. Verum, illi magis violant Sabbatum, qui hoc moliuntur in Sabbato, quod quovis die factum impium est. Non est tanta Sabbati religio, quin his rebus debeat cedere, quæ majoris sunt momenti, & quovis die piæ sunt.

22 Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem: (non quia ex Moyse est, sed ex patribus) & in sabbato circumciditis hominem.

22 Hoc exemplum si vobis ipse Moses, cui tantum tribuitis, ante me præbuit: si Lex ipsa docet opus fieri posse, non violato Sabbato, aut me absolvatis necesse est, aut simul mecum damnetis & Mosen, imo Legem ipsam, si quicquid ille tradidit, Lex est. Moses enim vobis tradidit circumcisio-

sio-

sionem: non quod simul cum Lege nata sit circumcisio, sed quod ante Legem fuerit à Deo tradita Patriarchis: & hoc nomine majoris momenti videtur circumcisio, quam Sabbatum: quia Legem præcesserit, ac Legis veluti caput sit. Sed idem Moses, qui præcepit circumcisionem, præcepit Sabbatum. Vos in Sabbato circumciditis hominem, nec videmini vobis violare Sabbatum, ob circumcisionis dignitatem, cui putatis æquum ut cedat Sabbati religio: quemadmodum & in Templo Levitæ & Sacerdotes operantur ea, quæ pertinent ad rem divinam, nec sibi videntur violare Sabbatum, quod existiment id quod agunt sanctius esse, quam ut ob Sabbatum debeat omitti.

23 Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi: mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato?

23 Quod si vos circumciditis hominem in Sabbato, ne præputio differat à vobis: nec hoc opere putatis violari Sabbatum, cur meo opere clamatis indignabundi, violatum Sabbatum, qui non unam hominis partem curarim, sed totum hominem servarim in Sabbato? Circumcisio tametsi Lege prior, & Legis quodammodo caput est, tamen perpetua non est. Erant enim homines Deo cari, prius quam esset præputii circumcisio: & erit tempus, quum Deus aversabitur carne circumcisos, mente incircumcisos. Cæterum proximo miserabili salutem corporis & animi conferre, quemadmodum majus ac sanctius est opus, quam circumcidere hominem: ita perpetuo bonum, ante Legem, sub Lege & post Legem, quia suapte natura bonum est.

24 Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.

24 Cur in simili causa, imo cur in causa, quod ad me pertinet, potiori, Mosen veneramini, me veluti nefarii facinoris reum peragitis? Non enim nunc disputo uter altero major sit. Sit vobis Moses, ut est, vir eximius. Sim ego, qualis vobis videor, humilis, & contemtus: tamen si rem spectare vultis, aut uterque vobis damnandus est, aut absolvendus uterque. Siquidem hoc quoque vos Lex ipsa docet, ut in judicando rem spectetis, non personam: & exsecrabilis est, qui diviti favens, pauperem opprimit. Proinde nolite judicare secundum personæ æqualitatem, sed ex ipsa re justum ferte judicium, si vultis videri Legis Mosaicæ tenaces.

25 Dicebant ergo quidam ex Ierosolymis: Nonne hic est, quem quærunt interficere?

25 Hæc atque hujusmodi multa, quum à Domino Jesu tam mansuete dicerentur, ut animum quamlibet ferocem lenire possent, tam vera, ut à nemine, quamvis impudenti possent refelli, obticescunt quidem Pharisæi, sed nihilo secius persistunt in sua malitia: nihilo mitiora prementes animis suis, quod apud multitudinem ausus esset sic à se crimen violati Sabbati refellere, ut in ipsos crimen longe gravius regereret. Tam arrogans erat Pharisæorum supercilium, ut hoc quoque vellent auctoritati suæ tribui, ut innoxius accusatus, veritatis causam desereret potius, quam aliquid ipsorum apud populum detereretur auctoritati: & Dei gloria taceretur, ne quid ipsorum gloriæ decederet. Et invenit hoc hominum genus in populo multos, qui mallent horum perversæ ambitioni servire, quam divinæ obtemperare voluntati. *Quidam enim Hierosolymitæ dicebant: Nonne hic est, cui* Pharisæi & Scribæ *machinantur mortem*, ut qui modo creditus est horum metu latitare, nec prodire ad diem festum?

26 Et ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes quia hic est Christus? 27 Sed hunc scimus unde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit.

26 *Ecce* palam in Templo ac *libere loquitur* illis in os, *nec illi respondent quicquam.* Quid sibi vult illorum silentium? *An principes persuasi sunt hunc esse Messiam*, & nunc silentio confitentur, quod prius oppugnabant?

27 Atqui non est verisimile, principes hoc sentire: *siquidem omnes novimus, unde hic profectus sit.* Non sunt ignoti parentes, humiles & idiotæ: non est ignota patria, non fratres, reliquique cognati. *Cæterum Messias ubi venerit, ita venturus est, ut nemo sciat unde prodierit.* Jesus autem videns tantam illorum cæcitatem, ut quum prophetia prædixisset è Bethlehem venturum Messiam, ubi natus erat Jesus, reliquaque prophetiarum in eum signa competerent, tamen excæcati malitia, ob hoc ipsum se negant eum scire, quod scirent: & ideo mentiuntur Christum ita venturum, ut nemo sciat unde veniat, ne cogantur eum agnoscere.

28 Clamabat ergo Iesus in templo docens, & dicens: Et me scitis, & unde sim scitis: & à meipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis.

28 Jesus, cujus conscientiam nulla latent hominum secreta, ut hanc multitudinis primorum affectibus corruptæ inscitiam coargueret, quæ hoc sponte nesciret, quod scire poterat, nisi mala mens obstitisset judicio, voce jam clariore, ut non solum à propinquis, verum etiam à toto populo possit exaudiri, qui in Templo versabatur (nam is locus potissimum congruit prædicandæ gloriæ Dei) palam docere cœpit, qui esset, & à quo missus esset: nec à quoquam ignorari posse, nisi qui aut sponte mallet inscius esse, aut id, quod sciret, ob animi malitiam nollet profiteri: nos interim suo facto admonens, ut nonnunquam cedendum est hominum malitiæ, ne magis irritata peccet atrociora, graviusque Dei judicium in se provocet: ita posteaquam nihil non tentatum est, quod ad illos corrigendos pertinet, veluti deploratos suo morbo relinquendos esse: nec propter illorum obstinatam impietatem, celandam esse Dei gloriam, ac proximi salutem negligendam: Si ideo, inquit, non videor vobis ille Messias, quem ex Prophetarum oraculis exspectatis, quod sciatis unde venerim, hoc ipsum vos docere poterat me esse illum, qui sic venerim, & ex eo loco sim ortus, unde Prophetæ Messiam venturum prædixerunt. Audistis Joannis de me testimonium, videtis miracula, auditis me veritati perhibentem testimonium, nulli rei studentem, nisi gloriæ Dei, & vestræ saluti. Itaque non potestis me nescire, nisi sponte quod scitis, nescire malitis. Et quo modo dicitis ita venturum Messiam, ut nemo sciat unde veniat, quum Prophetæ & genus & patriam illius designent? Hæc vobis non ignota poterant ad prophetiæ intelligentiam proficere: quanquam magis refert illud scire, unde missus sim, quam unde prognatus. Ne id quidem vos latere poterat, si puris ac sinceris oculis me consideraretis. Nec enim è mundo profectus modo sum, quemadmodum vos calumniamini, sed ab eo qui me misit in mundum, ut resipiscat & servetur. Sum enim ab eo missus, qui vobis est incognitus, quod neque conspiciatur oculis corporeis, nec auribus audiatur, nec ullo sensu percipiatur humano: sed in hoc missus ab illo sum, ut per me disceretis & illum, quatenus ab homine cognosci potest. Quanquam nec hunc aliquo modo scire potestis, nisi pietate promereri studeatis, ut ipse sui notitiam vobis impartiat. Nesciunt enim illum, qui non obtemperant illius voluntati. Non enim satis est verbis Deum nosse, si factis illum negetis. Si vere Patrem nosse vultis, à Filio discatis oportet.

29 Ego scio eum: quia ab ipso sum, & ipse me misit.

29 Ego solus vere novi eum, quoniam ab ipso profectus sum, & apud illum fui priusquam venirem in mundum: & ab illo missus sum in mundum, ut per me discatis illum, & salvi sitis vestra credulitate. Nec enim à meipso veni, quemadmodum alii faciunt, suæ studentes gloriæ potius quam Dei: sua docentes commenta, non doctrinam Dei. Nam verus est is, qui me misit: & quoniam quicquid loquor, ex illo loquor, veri sunt & sermones mei.

30 Quærebant ergo eum apprehendere: & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus.

30 His verbis irritati primores, magis etiam fremebant animis, quod tantum auctoritatis sibi vindicaret apud populum, & ipsos palam impiæ perversitatis argueret. Gestiebant illi manus injicere. Jam enim ira in rabiem versa, non morabatur lentum illud consilium, quo decreverant eum clanculum è medio tollere. Quum autem adesset promta voluntas impii maleficii, nemo tamen id temporis injecit illi manum, ita volente Christo: quia nondum venerat tempus à Patre præscriptum, quo sua morte mundo salutem pararet. Quemadmodum enim volens mortuus est, ita non nisi volens apprehendi potuit.

In

In manu illi erat animos hominum cohibere, quamlibet ferocientes: nec ulla potestas hominum valere potuisset adversus illum, nisi sic visum fuisset illius immensæ erga homines caritati, pro mundi salute crucifigi.

31 De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Christus cum venerit, numquid plura signa faciet quam quæ hic facit?

[31] Sacerdotibus autem, Scribis, Pharisæis, ac populi primoribus, quos ob religionis professionem, ac Legis scientiam oportebat in primis Christum agnoscere, ob corruptos animorum affectus in impio consilio perseverantibus: nonnulli plebeji, ac Legis ignari, qui ut minus habebant auctoritatis ac litterarum, ita plus habebant bonæ mentis, utcunque crediderunt sermonibus ac miraculis Domini Jesu: nondum quidem plane persuasi Jesum esse Messiam, sed huc tamen adducti rerum ab eo gestarum magnitudine, ut persuasibiles viderentur: Si hic, inquiunt, non est Christus, quemadmodum existimant Pharisæi, mirandum tamen est unde illi suppetat tanta vis edendi miracula. Etenim si veniret ipse verus Messias, num majora facturus sit, quam quæ hic facit?

32 Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc: & miserunt Principes & Pharisæi ministros, ut apprehenderent eum.

[32] Pharisæi vero cum senioribus, quorum partes erant, imperitam multitudinem ad Christum allicere, posteaquam senserunt multos esse in turba, qui viderentur in eum esse propensiores, eo vesaniæ deducti sunt, ut quocunque modo statuerent eum esse perdendum, qui gloriam ipsorum videretur obscuraturus. Tanta pestis est ambitio, religionis ac doctrinæ prætextu fucata. Verum interim non pudor, aut pietas, sed periculi metus eos à facinore manifesto coercebat. Subornant igitur Satellites publicos, qui Jesu coram populo manus injicerent, ac velut nocentem captum adducerent.

33 Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum: & vado ad eum, qui me misit.

[33] Jesus autem qui non ignorabat quid illi clanculum molirentur, nec teneri tamen poterat, nisi voluisset ipse, verborum ænigmatibus quibusdam illis significat, fore ut ipse sponte sese morti, ad quam tum frustra petebatur, offerret. Interim tanto avidius uterentur ipso dum adesset: futurum enim tempus, ut frustra desiderarent absentem, quem præsentem persequerentur: præsertim quum illis non esset futura facultas eo consequendi, quo se subducturus esset. Ibat enim in mortem, quo nondum illi sequi poterant. Redibat in cœlum, quo mortale corpus illum persequi non valeret. Loquutus est autem hunc in modum: *Breve tempus restat, quod vobiscum versor, reversurus ad eum qui me misit.*

34 Quæretis me, & non invenietis: & ubi ego sum, vos non potestis venire.

[34] *Tum absentem requiretis, nec invenietis: nec erit eo consequendi facultas, quo ego proficiscor.* Hæc autem dixit tectius, quemadmodum multa solitus est dicere Dominus Jesus: ut non prius intelligerentur, quam essent peracta. Obscuritas autem sermonis excitat inquirendi diligentiam, & certiorem invenit fidem sermo rebus exhibitis. Denique in hoc proficiebat, ut constaret omnibus, quicquid passus est Dominus, consulto passum esse pro nobis, non casu: volentem passum esse, non necessitate. Quanquam enim hic sermo dictus est omnibus, peculiariter tamen pupugit ministros à Pharisæis missos, ut Jesu manus injicerent, in quem sentiebant se nihil posse, nisi voluisset ipse. Et dum tacite tangit illorum occultam conscientiam, declarat se scire quicquid quantumlibet abstrusum est in cordibus hominum: & interim civilitate sibi conciliat illorum animos, quorum conatus impios non prodat populo.

35 Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? numquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes?

[35] Hunc igitur sermonem quum multitudo non intelligeret, disceptabant inter sese. Quid sibi vult quod dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire? Num se clam subducturus est, & aliquo in longinquam gentium regionem abiturus? An sustinebit relicta hac terra sancta, & populo sancto, inter impias & profanas gentes vitam agere, quo nos non existimet sequuturos: aut ita vagus errabit inter gentes procul dissitas, ut à nobis inveniri non possit?

36 Quis est hic sermo, quem dixit: Quæretis me, & non invenietis: & ubi sum ego, vos non potestis venire?

A [36] *Quid enim* alioqui *sibi vult: Quæretis me, & non invenietis, & ubi ego sum, vos non potestis venire?*

37 In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Iesus, & clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.

[37] Porro quum jam adesset ultimus dies ejus festi, qui summa frequentia, summaque religione celebrari consuevit, quo peracto suam quisque domum repetere gaudet: stabat Jesus in Templo velut ipse quoque relicturus Judaicam regionem, & magni festi diem eximium insigni sermone consecrat, simulque iter ingressuris, viaticum parat Euangelicæ fidei. Nec jam loquebatur tantum aperte, verum etiam intenta voce clamabat, rem esse declarans, quam magnopere referret ab omnibus exaudiri. Pharisæi populum simplicem, ficta frigidaque religione dementabant, &
B humanis constitutionibus illaqueatum tenebant. Et in Jesu quidem multitudo præter miracula fere nihil admirabatur. Cæterum, quoniam spiritum Euangelicum nondum hauserant, non ita multum proficiebant. A Pharisæorum igitur frigidis doctrinis omnes palam ad se invitat, spiritum pollicens, quo semel hausto, non solum ipsi sint veram & Euangelicam doctrinam assequuturi, verum etiam in alios sua prædicatione copiosam sapientiæ vim effusuri: Ego, inquit, fons sum omnis salutiferæ sapientiæ. Qui sitit, non est quod petat à Mose, aut Pharisæis, Scribis, aut Sacerdotibus. Veniat ad me, bibatque de fonte
C hoc. Bibit autem, quisquis credit sermonibus meis.

38 Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.

[38] Quisquis igitur crediderit mihi, avideque imbiberit sermones meos, quemadmodum jubet Scriptura, de me testificans, non arescet incredulitate, sed haustus divini Spiritus pariet in ipsius corde fontem perennem & copiosum, sic ut è medio cordis illius emanet, non tenuis modo rivus, verum etiam copiosa flumina, quibus irrigetur ariditas gentium ad Euangelici profectus fœcunditatem.

39 Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum: nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.

[39] Hoc ænigmate Jesus significabat Spiritum illum uberem & copiosum, quem post essent accepturi, qui in ipsum credidissent: quo accepto, mox Apostoli magna fiducia, variis linguis, orbi terra-
D rum prædicare cœperunt Euangelicam Philosophiam, & cœlitus haustum Spiritum in omnium credentium animos diffundere. Quanquam enim id temporis nonnulla * fidei rudimenta conceperant, nondum tamen cuipiam contigerat efficax ille & copiosus Spiritus, propterea quod Jesus nondum erat morte & resurrectione glorificatus, nec in cœlum adscenderat, consessurus ad dexteram Patris, unde Spiritum illum missurus erat Apostolis. Ante peragendum erat crucis mysterium, quod peragi non poterat, nisi ad tempus dissimulata gloria: & illius divini Spiritus capaces esse non poterant, nisi prius multis miraculis, multisque dictis ac factis ad id essent formati.
E Ad hunc igitur fontem aquæ vivæ Dominus Jesus invitat omnes, nec quenquam compellit nolentem, neque quenquam excludit, modo sitiens veniat.

40 Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant: Hic est vere propheta.

[40] Hæc atque hujusmodi plura quum loquutus esset Dominus Jesus, quanquam nondum ad plenum intelligebantur, tamen varie afficiebant multitudinem. Quidam enim conspectis tot miraculis, tantaque sermonum auctoritate, *dicebant: Hic vere Propheta est:*

41 Alii dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Numquid à Galilæa venit Christus?

[41] Rursus *alii* magnificentius etiam de illo sentientes, *dicebant: Imo hic est ille Messias*, quem Prophetæ promiserunt suis vaticiniis.

42 Nonne Scriptura dicit: Quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?

[42] Contra, alii Pharisaico fermento corrupti, refellere conabantur istorum opinionem ex ipsis Pro-
F phetarum verbis, quæ Messiam prædixerant oriturum è tribu Juda, & è vico Bethlehem. Christus vulgo putabatur esse natus in civitate Nazareth, quod illic esset educatus, & ibidem haberet parentes, quodque à Galilæa cœpit prædicationis exordium, atque illic plerunque versaretur. Porro Hierosolymitæ & tribus Judaicæ Judæi Galilæos, ut gentibus vicinos & admixtos, pro semipaganis habebant, quod nec Legis peritia præcellerent, nec ullum unquam Prophe-

* Alia Editio, *nonnulli*.

phetam habuissent, de quo merito gloriari possent. Tribui vero Judæ promissum esse Messiam, non Galilæis, è semine David, qui regiam habuerat Hierosolymis: atque ita Christi venturi gloriam sibi vindicabant, qui venientem persequebantur, nimirum invidia corrupti. Dicunt igitur: Non est verisimile hunc esse Messiam, si prophetias expendatis. *Num Christus* ubi venerit, *à Galilæa* nobis *proditurus est*, quemadmodum hic prodit *Nazarenus?* An non prophetica Scriptura palam dicit, Messiam proditurum ex semine David, qui nimirum fuit ex tribu Juda? Quin & natalis oppidi nomen addidit, docens eum nasciturum in Bethlehem, quæ est civitas David, tribus Juda. Quum igitur prophetia palam declaret eum proditurum è semine regio tribu totius Judææ sanctissima, ex oppido regio, qui convenit hunc videri Messiam, qui ex obscuris parentibus, ex ignobilis regionis Galilææ obscuro oppido nobis prodit?

43 Dissensio itaque facta est in turba propter eum.

43 Ad hunc modum variantibus sententiis disceptatum est in turba de Jesu. Nec huic disceptationi sese Jesus admiscuit, quod non ea sinceritate disputabant, ut doceri mererentur: & tempus nondum advenerat, quo sese, quantus esset, declararet. Nam si vere sitiissent scire quis esset, poterant & ipsi discere à cognatis Jesu, quod non in Nazareth, quemadmodum plerique credebant, sed in Bethlehem natus esset, quodque à David duceret genus. Neque enim parum multi hæc sciebant: sed quoniam Jesus non adferebat ipsorum cupiditatibus accommoda, maluerunt suis affectibus servire quam illum agnoscere. Nam si simplex ac sincerus fuisset eorum animus, licuisset vel ab ipso Jesu sciscitantibus discere, quod inter sese disceptabant.

44 Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus.

44 Erant autem in turba nonnulli, quos usque adeo livor & odium excæcaverat, ut destinarint apud se manus injicere Domino Jesu. Cæterum nihil habebat virium humana malitia adversus eum, in cujus potestate sunt omnia.

45 Venerunt ergo ministri ad Pontifices, & Pharisæos. Et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum?

45 Satellites itaque, quos suæ vesaniæ ministros miserant Pharisæi, ut Jesum caperent, mutatis animis redeunt ad illos efferatis animis exspectantes, ut captum adducerent eum, quo tandem odium in illum suum saturarent. Atque illud interim mire divino consilio, quod longe superat omnem humanam astutiam, procuratum est, ut quicquid moliretur Pharisæorum malitia, id in ipsorum capita recideret, & ad Jesu proficeret gloriam. Imperita multitudo, Galilæi rudes, Samaritani, Cananæi, Ethnici, commoti dictis ac miraculis Jesu, credebant illi. Soli Scribæ, Pharisæi, Seniores, & Sacerdotes, penes quos Legis ac Religionis totius erat professio, non solum non commovebantur ad resipiscentiam, sed modis omnibus reddebantur efferatiores. Supererat autem ut & satellites, immite genus hominum, & ad omne facinus mercenarium, & Jesu testimonium honestum ferrent, & illorum immedicabilem cæcitatem coarguerent. Non viderant edi miracula, tantum pauca loquentem audierant: & conversis mentibus, contemtis Pharisæorum jussis, redeunt ad eos, non adducto Jesu.

46 Responderunt ministri: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo.

46 Expostulantibus cur non obiissent mandata, non excusant metum multitudinis, non alia, quæ comminisci poterant, causantur, sed ingenue fatentur, se quidem hoc animo adisse Jesum, ut eum captum adducerent, sed brevi sermone, verum efficaci, sic velut incantatos ac transformatos, ut quod decreverant, reluctantibus animis, efficere non potuerint: *Nunquam*, inquiunt, *audivimus hominem sic loquentem ut ille loquitur.* Quis possit hujusmodi viris manus violentas injicere? Quod testimonium ferri potuit in Synagoga, quod magis gravaret ac traduceret Pharisæorum obstinatam malitiam? Hoc illi totis viribus agebant, ut subverterent doctrinam Jesu, sed conatu in diversum exeunte, dum modis omnibus exstinguere moliuntur, confirmant & illustrant.

47 Responderunt ergo eis Pharisæi: Numquid & vos seducti estis?

47 Dissimulant tamen adhuc furorem animi sui, ac ministris mitius potius, quam pro cogitationum vesania loquentes: Quid accidit, inquiunt? Num vos quoque, qui nostri estis, nec ad promiscuam multitudinem pertinetis, ab illo seducti estis? An non sentitis impostorem esse?

48 Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis?

48 Si verax esset, an non existimatis viros eximios doctrina simul & auctoritate præstantes, illius sermones approbaturos fuisse? Nunc videtis-ne quenquam ex optimatum numero, penes quos est Religionis auctoritas, aut ex Pharisæis, pene quos est exacta Legis peritia, sermonibus illius fuisse persuasum?

49 Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt.

49 An vos movet exemplum quorundam è media fece plebis hominum? Ista turba rudis, ac Legis ignara, Deo exsecrabilis est. Hæc divina dispensatione sic gesta sunt, ut nos certo doceremur, nihil pertinacius obsistere veræ Religioni, quam eorum malitiam, qui falsæ religionis imagine fucati sunt: nullum esse capitaliorem hostem Euangelicæ doctrinæ, quam qui sacras Litteras ad suos pravos detorquet affectus: nec ullos esse deploratius impios, quam qui specie pietatis, qui persuasione doctrinæ, qui publica auctoritate muniti sunt adversus Euangelicam veritatem. Verum quicquid molitur hic mundus omnibus suis machinis adversus cœlestem veritatem, cedit in gloriam Domini nostri Jesu Christi.

50 Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis:

50 Jam illud mihi considera, prudens lector, nusquam esse majorem penuriam eorum, qui Christianæ veritati ex animo faveant, quam inter Religionis ac doctrinæ proceres. In tam frequenti concilio, Pharisæorum, Scribarum, Seniorum, ac Sacerdotum, non erat quisquam præter unum Nicodemum, qui in tam sceleratis molitionibus innocenti Domino patrocinaretur. Is erat unus ex primoribus Sectæ Pharisaicæ, crassus quidem, ac cæteris indoctior, sed mentis minus corruptæ: qui metu Judæorum noctu adierat Jesum, quemadmodum ante narravimus, aliquid ab eo certius cogniturus secreto colloquio. Is ex eo congressu tantum profecerat, ut existimaret Jesum virum bonum, tametsi mysterium sermonis non ad plenum intellexerat.

51 Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognoverit quid faciat?

51 Hic quum videret eos gladiatoriis animis tendere in exitium Jesu, atque ita faveret innocentiæ, ut tamen illorum timeret malitiam auctoritate armatam, moderatus est patrocinium suum, ea loquens pro Jesu, quæ pro malo quoque viro, sed nondum convicto, dici poterant: Nos, inquit, Legem profitemur, quæ ne maleficum quidem condemnat, nisi prius auditum, & excussis iis, quæ facit is qui defertur. Saltem hoc tribuatur huic juris, quod commune est omnium, & ab ipsa Lege datur etiam maleficis.

52 Responderunt, & dixerunt ei: Numquid & tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, & vide quia à Galilæa propheta non surgit.

52 Ad hoc tam æquum, tam civile Nicodemi patrocinium, quum non haberent quod hiscerent, non solum non resipiscunt aut placantur, sed ipsius etiam auctoritate contemta, convitio petunt hominem: *Etiamne tu quoque*, inquiunt, *Galilæus es?* Turbæ & imperitis venia dari poterat: at non pudet te primatem ac Legis doctorem, discipulum esse istius impostoris Galilæi, cui nullus adhæret, nisi & abjectissimus apud homines, & apud Deum exsecrabilis? Tu qui Legis cognitionem profiteris, excute Scripturas, & si usquam comperies, vel exortum à Galilæa Prophetam, vel exoriturum, crede hunc esse Prophetam. Hæc Pharisæorum responsio non solum erat impia, verum etiam stulta. Nec enim Nicodemus affirmarat esse Prophetam, sed quisquis esset, non tamen juxta Legem publicam oportere condemnari, nisi prius cognita causa. Sed nullum est judicium, ubi mentem occupavit livor & odium.

53 Et reversi sunt unusquisque in domum suam.

53 His ultro citroque dictis, dimissum est concilium, ac suam quisque domum abiit, dilata non mutata

rata sacrilega voluntate. Nondum enim venerat tempus Jesu.

CAP. VIII.

Hic mœcha est: autem principio quod dixi ego sum: vos Servos libero: Abra sum patre major ego.

1 Jesus autem perrexit in Montem oliveti:

[1] JESUS itaque jam imminente nocte, concessit in montem oliveti, in quo erat Bethania, gratum Domino hospitium, quum Hierosolymis locus non esset quietus: illud interim nos docens, secessum convenire præconibus Euangelicis, nec usquam minus esse locum veritati, quam in urbibus opulentis ac felicibus, & tamen huc quoque se nonnunquam conferet Euangelicæ Philosophiæ prædicator, non ut opes aut honores assequatur, sed ut prosit aliis, vel sui capitis periculo.

2 Et diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos.

[2] Huc igitur postridie diluculo reversus Jesus, non jam stans, quemadmodum pridie, sed sedens docebat in Templo, palam præ se ferens, se nihil metuere Pharisæorum impias conspirationes. Confluxit autem universus populus ad illum, partim superioribus miraculis ac sermonibus in admirationem illius adductus, partim insidians, & occasionem captans adversus illum.

3 Adducunt autem Scribæ, & Pharisæi, mulierem in adulterio deprehensam: & statuerunt eam in medio,

[3] Quoniam autem animadverterant in eo miram quandam erga plebejos; humiles, & afflictos clementiam ac mansuetudinem, hinc unde debuerant eum amare, venantur ansam criminandi. Mosi Lex severum exemplum statuerat adversus adulterium, nimirum ut si qua mulier deprehensa esset cum altero viro consuetudinem illicitam habere, populi manibus lapidaretur. Atque interim viri sibiipsis indulgentes, sæviebant in mulieres, quasi ipsi innocentes essent apud Deum, aut æternas pœnas essent evasuri, si quum graviora peccarent, non darent pœnas legibus. Lex non punit nisi publica crimina. Superbiam, fastum, invidiam, odium non punit: sed hæc magis exsecratur Deus, quam illa quæ punit Lex. Adducunt igitur ad Jesum, in Templo sedentem id temporis, mulierculam in adulterio deprehensam, ipsi scilicet justitiæ tenaces, ac Legis studio severi in criminosos, cum intus longe gravioribus vitiis maderent. Mulierculam in medio statuunt, ut si Christi sententia fuisset damnata, decederet nonnihil multitudinis erga illum studio, quod lenitate, mansuetudineque sua, potissimum populi favorem conciliasset: sin absolvisset, quod futurum exspectabant, haberent quod in ipsum intentarent crimen, qui non veritus fuisset, adversus Mosi constitutionem adulteram absolvere: sperantes fore, ut pro muliere, tumultu coorto, lapidibus obrueretur ipse.

4 Et dixerunt ei: Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio.

[4] Sic autem apud judicem Jesum peccatricem accusant, ipsi sceleratius peccatores: *Hac*, inquiunt, *mulier* modo *deprehensa est in adulterio*.

5 In lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis?

[5] *Moses autem statuit nobis legem, ut ejusmodi lapidarentur.* Hanc igitur tradimus populo lapidandam, nisi tu dissentis. *Tu igitur quid censes?*

6 Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra.

[6] Jesus autem, qui noverat arcana cordium, & cujus conscientiam nihil omnino, quantumvis occultum, fugiebat, divina sua sapientia sic elusit illorum malitiam, ut peccatricem è manibus lapidantium eriperet, nec absolveret tamen, ne videretur abrogare Legem Mosaicam, necessario maleficiis coercendis adhibitam, qui venerat ut Legem consummaret, non abrogaret: nec rursus condemnaret, quod in mundum venisset, non ut perderet peccatores, sed ut servaret. Siquidem in his constitutionibus, quas mundus etiam pro conservanda tranquillitate publica necessario servat, Jesus sic ubique moderatur suam orationem, ut nec probet admodum, nec improbet, sed per occasionem admoneat, omne scelus esse fugiendum, non solum ea quæ leges Principum puniunt. Esse siquidem apud Deum judicem his atrociora crimina, quæ leges non puniunt, quæ tamen Dei vindicis pœnam non possunt effugere. Jesus igitur, nec recusavit judicium delatum, quum sit judex omnium, nec ream addixit lapidatoribus jam accinctis, nec à causa liberavit, quæ pœnam commeruerat, sed silentio patrocinatus est ei, quæ rapiebatur ad pœnam, ut servaretur ad pœnitentiam, ac resipisceret ad salutem. Oratione nihil respondit, sed ipso facto plus loquebatur. Sciebat mulierculam ream esse peccatricem, sed noverat accusatores, qui se justos videri volebant, multo sceleratiores esse, quam esset illa. Non abrogabat Mosaicam Legem, sed ostendit Euangelicæ Legis, cujus ipse conditor esset, clementiam. Admonebat illos, qui ream ad pœnam crudelem pertrahebant, ut in se descenderent, & juxta divinam Legem suam excuterent conscientiam, ac talem se quisque exhiberet erga proximum lapsum, qualem experiri vellet Deum judicem erga se: hac ipsa re nos docens Dominus Jesus, inclinavit se deorsum, significans, ut demisso fastu ac supercilio, quo sibi quisque blandiebatur, & animo supino proximum despiciebat, descenderet in sese: *& inclinatus scribebat in terra*, videlicet admonens Legis Euangelicæ, secundum quam Deus unumquenque judicaturus esset. Lex in tabulis scripta reddidit illos falsa justitia superbos & arrogantes: Lex in terra scripta facit unumquenque infirmitatis suæ conscientia modestum ac misericordem erga proximum.

7 Cum ergo perseverarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis: Qui sine peccato est vestrûm, primus in illam lapidem mittat.

[7] Quum vero instarent Judæi, ut suam pronuntiaret sententiam, quanquam facto jam pronuntiaverat, erexit se Jesus. Erectus explicuit, non intelligentibus quid faceret: *Si quis*, inquit, *inter vos est immunis à peccato, primus in hanc jaciat lapidem.* Hoc dicto non absolvit ream, sed omnium percussit conscientiam. Metuebat autem quisque sibi male conscius, ne Jesus, cui videbant etiam occulta non esse incognita, proderet in publicum ipsorum facinora.

8 Et iterum se inclinans, scribebat in terra.

[8] Hoc aculeo animis illorum injecto, *rursus inclinatus scribebat in terra*, facto suo depingens, quid ab illis vellet fieri. Notabat illorum arrogantiam, qui sibi vindicarent sanctimoniam, quum essent longe sceleratiores iis, quos immani pœna Lex puniret. Illa enim quam publicis manibus lapidandam produxerant, non occiderat maritum suum, sed alteri viro per carnis infirmitatem, corporis sui copiam fecerat. Illi pleni livore, odio, calumnia, avaritia, ambitione, fraude, totius Legis Dominum, qui solus omnium liber ac purus erat ab omni peccato, captabant ad mortem.

9 Audientes autem unus post unum exibant, incipientes à senioribus: & remansit solus Jesus, & mulier in medio stans.

[9] Ad hoc igitur Domini responsum, sibi quisque male conscius, ac sibi quisque metuens, ne proderetur, exibat è Templo, Senioribus, Pharisæis, ac Scribis, Sacerdotibus, cæterisque primoribus præcedentibus, & post hos reliquis sequentibus. Nam qui inter eos videbantur religionis ac justitiæ columina, hi maximis vitiis intus madebant. His digressis, quorum nullus erat absque crimine, remansit solus Jesus, qui solus omni culpa vacabat. Jamque clementem judicem experta est mulier peccatrix eum, qui nihil unquam peccaverat, quum sævos fuisset habitura carnifices, qui ipsi gravioribus flagitiis erant obnoxii. Horum igitur sævitiam metuens, misera peccatrix sola remansit, apud solum Jesum, peritura apud servatorem, peccatrix apud omnis sanctimoniæ fontem. Trepidabat ex conscientia, sed spem bonam præbebat Jesu clementia, quæ sese ipso etiam vultu proferebat. Atque interim Dominus velut aliud agens, scribebat in terra, ut illi non Domini minis territi, sed ipsorum conscientia condemnati fugisse viderentur.

10 Erigens autem se Jesus, dixit ei: Mulier, ubi sunt, qui te accusabant? nemo te condemnavit?

[10] *Tandem erectus* Dominus *Jesus, ubi videt solitudinem, & mulierem solam* ac trepidam, blande compellans illam, *dicit: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Num quisquam te condemnavit?*

[11] *Illa*

11 Quæ dixit: Nemo, Domine. Dixit autem Iesus: Nec ego te condemnabo: Vade, & jam amplius noli peccare.

11 *Illa respondit*: *Nemo Domine. Tum Jesus*: *Nec ego* futurus sum illis inclementior, ut qui servandis omnibus venerim, condemnem, quam illi reliquerunt indemnatam. Legis severitas pœnam infligit ad terrorem: Euangelii gratia non quærit mortem peccatoris, sed magis ut resipiscat, & vivat: *Abi igitur, & posthac noli peccare.* Hoc exemplo Dominus Jesus docuit eos, qui se Pastores populi & Euangelicos Doctores profitentur, quanta lenitate, quantaque mansuetudine debeant uti adversus eos, qui per infirmitatem prolabuntur in peccatum. Quum enim is, in quo nullum omnino fuit peccatum, tam clementem se præbuerit erga peccatricem publicam, quanta debet esse lenitas Episcoporum erga delinquentes, quum ipsi nonnunquam magis egeant Dei clementia, quam illi, in quorum errata sæviunt: aut si non tenentur paribus vitiis, certe non sunt omnino puri ab omni vitæ macula: certe per humanam imbecillitatem, in omne vitium prolabi possunt.

12 Iterum ergo locutus est eis Iesus, dicens: Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

12 Ablegatis igitur delatoribus, & proditis suis cuique sceleribus, ac dimissa peccatrice, pergit Jesus ex hac occasione sermonem inceptum pertexere. Tenebræ peccata sunt. Qui veri sunt ac simplices, nec aliud videri student quam sunt, adeunt lucem, & liberantur à tenebris, quemadmodum mulier adiit Jesum peccatrix. Sed quia non inficiata est quod commiserat, decessit justificata. Contra, primores ac Pharisæi, quoniam justi videri volebant, quum essent scelesti, fugêre lucem, ne proderetur illorum morbus, ac sanaretur. Hortatur igitur Jesus omnes, ut quisquis sit obsitus peccatis, ad se veniat, modo veniat sui pœnitens: se sequatur potius quam Pharisæos, qui cæci, erant duces cæcorum: & ne quis conscientia facinorum non ausit accedere, paulo ante docuit in adultera, quam neminem ab se submoveat, qui cupiat sanari: Ego, inquit, sum id toti orbi, non solum Palæstinæ, quod Sol est toti mundo. Sublato Sole, caligant simul omnia. Ille corporibus prælucet, ego animis puris illucesco. Ille vitam ac vigorem præbet omnibus corporibus, ego idem multo præsentius præsto animabus. Qui Solis ductu ambulat, non impingit in tenebris. Qui me sequitur, meæque fidit doctrinæ, non hærebit amplius in tenebris errorum & criminum, sed purgatus à vitiis, & illustratus Euangelica doctrina, habebit lucem veram, quæ vitam præstat animæ. Mortuorum enim est in tenebris condi, vivorum est in luce versari. Cognitio mei vita est animæ. Contra, peccatum & ignorantia mei, mors est æterna.

13 Dixerunt ergo ei Pharisæi: Tu de te ipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum.

13 Hanc magnificam, licet verissimam, Christi de se prædicationem, non tulit livor Pharisæorum, præsertim quum se tecte notari sentirent: & quicquid gloriæ Jesu accederet, id suæ detrahi putarent. Protinus igitur obstrepunt illi apud multitudinem, metuentes ne ipsis desertis sequeretur Jesum. Et ut fidem adimant, impingunt mendacii crimen: *Tu* inquiunt, *ipse tibi testis es*, ac magnifice de te prædicas, sed nemini de se testificanti credi debet. Arrogantis est, non veracis, suam jactare gloriam. Proinde *testimonium istud*, quod ipse de te fers, *non est verum.*

14 Respondit Iesus, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum: quia scio unde veni, & quo vado: vos autem nescitis unde venio, aut quo vado.

14 Ad tam atrox convitium, sed quod magis officere poterat saluti multitudinis, quam ipsius nocere gloriæ, Jesus severe respondit: Verum est, inquiens, inter homines, pondus non habet testimonium, quod ipse de se perhibet qui & falli potest, & fallere. Ego non solum mihi testis sum, qui Joannis de me testimonium, qui Legis & Prophetarum testimonium proferre possum: & tamen si nullum esset hominis de me testimonium, qui nullius egeo testimonio, si solus ipse de me testificarer, tamen si plane sciretis qui sim, & unde venerim, non possetis refellere testimonium meum. Illorum testimonium oportet in dubium vocare, qui cum nihil aliud sint quam homines, & ex humano sensu de se prædicent, falli possunt, & volentes etiam mentiri possunt. In me non eadem ista cadunt. Nihil enim ex me loquor, sed ex eo unde sum missus: nec alio tendo, quam ad illius illustrandam gloriam. Ille mentiri non potest, & illius unius testimonium sanctius est omnibus humanis testimoniis. Quisquis autem ab illo profectus est, cunctaque ex illius animo loquitur, mox ad eundem unde venit rediturus, non opus habet humano testimonio, quum ipsis factis declarare sit in promtu quis sit? Vos autem excæcati livore, quod scire licet, volentes nescitis: & quoniam perverse de me judicatis, æstimantes ex his quæ conspicitis in me cum cæteris mortalibus communia, non animadvertitis unde venerim, nec quo vadam. Hoc enim non perspicitur, nisi submotis improbis affectibus animi, secundum spiritum judicent: & ex iis quæ facio, quæque loquor, collatis Prophetarum oraculis, credulæ mentes videant rem esse cœlestem, non humanam.

15 Vos secundum carnem judicatis: ego non judico quemquam;

15 Vos autem, quoniam mundanis affectibus estis corrupti, secundum carnem judicatis, damnantes impie in vestrum ipsorum exitium, quod amplecti debueratis ad salutem æternam. Judicium igitur vestrum, quoniam non proficiscitur à Deo, sed ex humanis cupiditatibus, corruptum est ac falsum. *Ego interim non judico quenquam.* Nondum enim judicii tempus est, sed conferendæ salutis.

16 Et si judico ego, judicium meum verum est, quia solus non sum: sed ego, & qui misit me, Pater.

16 *Et tamen si judicarem* de vobis, *judicium meum*, quoniam non dissentit à judicio Dei, *verum esset.* Non enim solus ferrem sententiam, sed ego simul & Pater, qui me misit, idem pronuntiaremus, cum idem per omnia velimus. In caussis humanis plus habet ponderis apud homines plurium quam unius judicium: cæterum, unius Dei judicium antecellit universi generis humani judicio. Si meum judicium contemnitis ut hominis, certe Dei judicium, etiamsi solus judicet, non potestis contemnere. Quod si Dei judicium non contemnitis, nec meum potestis rejicere, cum illius judicio per omnia consentiens, nisi communi contumelia simul utrumque velitis afficere, tum illum, qui misit, tum me, qui missus sum ab illo. Nihil aliud loquor aut ago, nisi quod ille mandavit.

17 Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est.

17 Itidem inter homines gravius est plurium testimonium, quam paucorum, atque secundum Legem vestram, apud judices non admittitur testimonium, nisi duorum. Atque interim plus habet ponderis, si quis testificetur de altero, quam si de seipso: & tamen vitari non potest, quin inter homines sæpe falsa sint judicia, falsaque testimonia, etiamsi mille consentiant homines, sed homines tantum: vel quod per errorem ignorent verum: vel quod affectibus corrupti, non secundum rectum animi judicium, sed secundum pravas animi cupiditates pronuntient. Verum ubi vel unus de se pronuntiat, si quod de se testificatur, non ex se pronuntiat, sed ex Deo, quoniam Deus nec falli potest, nec corrumpi, non potest non esse verum judicium ac testimonium.

18 Ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso: & testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater.

18 Ego testimonium perhibeo de meipso, sed ex auctoritate Patris, qui & ipse testimonium perhibet de me: nec aliud de me pronuntio, quam ille testificatus est, qui me misit in mundum, ut testis sim veritatis, quam ille solus novit. Si meum testimonium rejicitis, & illius rejiciatis oportet. Si meum judicium rescinditis, & illi contradicatis necesse est. Duo sumus, sed duorum idem est testimonium, idem judicium. Sed ex his duobus unus est, qui si solus esset, tamen esset illius irrefutabile judicium. Quod si quæritis, quando Pater testificatus sit de me, testificatus est in Lege vestra, cujus vocem agnosceretis, si quod scriptum est, incorruptis animis intelligeretis: testificatus est de me apud Jordanem, testificatur ipsis factis, quæ videtis ab illo geri per me: denique cum tempus erit, evidentioribus testimoniis me glorificabit.

19 Dicebant ergo ei: Ubi est Pater tuus? Respondit Iesus: Neque me scitis, neque Patrem meum: si me sciretis, forsitan & Patrem meum sciretis.

[19] His dictis, quoniam Judæi subinde audierant nomen Patris, unde missus esset, & cujus auctoritate se communiret, demirantur, si de Joseph fabro, cujus filius tum vulgo credebatur, tam magnifice prædicaret. Si de illo non sentiebat, cupiunt expiscari, quisnam esset alter ille pater, unde venisset & ad quem iret: Ubi est, inquiunt, iste pater tuus, de quo tam mira prædicas? Jesus autem subindicans se nondum illis notum esse juxta divinam naturam, quum nihil aliud suspicarentur esse quam hominem, & tamen ut homini credidissent atque amassent, nisi judicium illorum carnalibus affectibus fuisset vitiatum: cæterum nec Patrem vere cognosci, nisi per Filium, nec Filium plene cognosci, nisi cognito Patre: non enim oculis corporeis cognosci Filium, sed fide: nec Patrem humanis sensibus ostendi posse, sed piis animis spiritualiter insinuari: respondit hunc in modum: *Neque me nostis, neque Patrem meum:* & dum me nosse non vultis, nec Patrem nosse potestis. Mihi credite, & me noveritis & Patrem. Dicitis quod me novistis, quia patriam, domum, parentes & fratres novistis. At istuc non est vere nosse Filium, quem si plene nossetis, non postularetis vobis exhiberi Patrem, sed cognito Filio simul & Patrem meum nossetis.

20 Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo: & nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora ejus.

[20] Hujusmodi sermonibus non intellectis, quum Dominus Jesus vehementer in se provocaret animos Pharisæorum palam docens in Templo, idque in loco Templi frequentissimo, qui dicitur *Gazophylacium*, quod eo conferrentur donaria, servarenturque donata Templo, quæ tamen omnia veluti Deo consecrata vertebantur in luxum & quæstum Sacerdotum ac Pharisæorum: nemo tamen injecit illi manus, non quod deesset illis impia voluntas, sed quod Dei nutu non esset data facultas. Nondum enim venerat tempus, quo decreverat pati Jesus: nec pati volebat, nisi peracta doctrina, quam Pater tradiderat dispensandam ad hominum salutem.

21 Dixit ergo iterum eis Iesus: Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quo ego vado, vos non potestis venire.

[21] Obticescentibus igitur illis, sed impias ac parricidales cogitationes in animo volventibus, perrexit loqui Jesus, tacite percutiens illorum conscientias, quo vel sic resipiscerent, quum agnoscerent illi nihil occultum esse, quod homini puro nunquam datum fuit: Nullius, inquit, impietas impedire potest, quod ago jussu Patris mei. Hoc peracto, vado ad eum qui me misit, ac tum me frustra quæretis, & absentem desiderabitis, quem præsentem incessitis, & invidetis. Tunc intelligetis ex eventu qui sim: optabitis præsentiam meam, nec continget. Cæterum vos, qui nunc persequimini præconem veritatis æternæ, si perstiteritis in incredulitate, in peccato vestro moriemini. Nam suo vitio perit, qui salutem gratis oblatam obstinate rejicit, & sibi mortem adsciscit, qui vitæ fontem adspernatur. Ego vado, non quo me vestra compellit impietas, sed volens eo vado quo vos non poteritis insequi. Hoc ænigmate Dominus Jesus multa significavit: primum se sponte iturum ad mortem: deinde per mortem ac resurrectionem evehendum in cœlum, quo nullus juxta mundum sapiens evehi posset.

22 Dicebant ergo Judæi: Numquid interficiet semetipsum, quia dixit: Quo ego vado, vos non potestis venire?

[22] Hoc sermone cum nonnihil terrerentur Judæi, nec intelligerent quid sibi vellet: non ausi sunt tamen illum percunctari, sed inter sese mussitabant: Quid est quod iste non semel jam minatur nobis sese abiturum, quo nos non queamus insequi? An ipse sibi vim afferet, ac mortem consciscet, atque ita se nobis subducet?

23 Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.

[23] Ad hoc tam crassum & impium murmur, Jesus, omnium cogitationum conscius, ita responsum attemperat, ut quod diceret, non intelligeretur, nisi peracta morte ac resurrectione, & in cœlum adscensu. Nam illi nihil aliud suspicantes esse Jesum quam hominem, nihil aliud divinare poterant, quam eum iturum in mortem, atque ita liberandum à molestiis persequentium: quum ille se significaret è cœlis profectum juxta divinam naturam, ac mox devicta morte rediturum eo, unde fuerat profectus: Vos, inquit, ex hoc mundo profecti, mundum sapitis, & juxta carnalem mundi sensum loquimini. Ego non sum ex hoc mundo profectus, ac sublimiora loquor, quam ut vos possitis assequi: nec assequemini unquam, nisi relicta incredulitate dociles vos præbueritis.

24 Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris: si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.

[24] Et ideo modo dixi vobis, & iterum atque iterum dico: nisi malitiam istam abjeceritis, moriemini in peccatis vestris. Unica via est effugiendi peccatorum tenebras, si lucem recipiatis: unica est via ad vitam, si agnoscatis eum, qui solus per fidem Euangelicam à morte liberat. Quod si pertinaciter recusetis credere, me esse illum, per quem Pater velit omnes vitam ac salutem consequi, vestra culpa moriemini in peccatis vestris. Nec hic sermo Domini Jesu descendit in animos Pharisæorum, usque adeo mentes illorum excæcaverat hic mundus nimium adamatus.

25 Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit eis Iesus: Principium, qui & loquor vobis.

[25] Itaque malitiose, perinde quasi nihil hactenus viderint aut audierint, unde scire possent quis esset, dicunt Jesu: *Tu quis es?* Jesus autem præscius illos calumniaturos quicquid respondisset, qui perverso studio sciscitabantur, simul eos judicans digniores qui audirent, quid essent ipsi, quam quid esset ipse, respondit hunc in modum: Cupitis scire qui sim, credite. Non credetis autem, nisi crassos & mundanos affectus abjeceritis, alioquin etiamsi vobis dixero qui sim, vestro malo dicam: non enim solum non reddemini meliores, sed quum sitis mali multis nominibus, hoc reddemini pejores. Et hoc ipsum, quod nunc loquor vobis, accedet ad cumulum condemnationis vestræ. Ego salutem hominum sitio, non exitium.

26 Multa habeo de vobis loqui, & judicare. sed qui me misit, verax est: & ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo.

[26] Alioqui multa possum loqui de vobis, multisque nominibus vos condemnare, sed non ita visum est Patri, qui me misit in mundum: non ut ex malis fiant pejores, sed ut qui mali sunt, resipiscant ad salutem. Verax est Pater, qui me misit, huic si credideritis, salutem consequemini. Credetis autem, si mihi credideritis: Mihi vero tuto credetis, qui nihil loquor apud vos, nisi quod audivi à Patre meo, apud quem fui antequam venirem in mundum. Ille mihi mandavit ut vera loquar, sed ea quæ conducunt servandis hominibus, non perdendis. Quod si quis perit, suo vitio peribit, qui salutem oblatam sibi inviderit.

27 Et non cognoverunt quia Patrem ejus dicebat Deum.

[27] Tam autem erat crassa Judæorum cæcitas, ut quum toties memorasset Patrem suum, unde missus esset, & ad quem iret, & unde testimonium haberet, & unde audisset quæ loqueretur, nondum tamen intelligerent quod de Patre cœlesti loqueretur, quod nihil adhuc in eo credere poterant supra hominem. Nam hi sermones tum veluti semina condebantur in auditorum memoria, ut tum fructum adferrent, quum jam omnia essent impleta quæ de Jesu scripserant Prophetæ. Expediebat adhuc hominem credi, donec perageretur pro mundi salute summum illud in ara crucis sacrificium. Sic enim placitum erat Patri, ut per mortem illustraretur gloria Dei.

28 Dixit ergo eis Iesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & à meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor: 29 Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum: quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper.

[28] Hoc interim significans Dominus Jesus, ita loqui perrexit, ænigmate subindicans futurum, ut per illos volens in crucem suffigeretur: *Quum exaltaveritis, inquit, Filium hominis, tunc demum intelligetis qui sim:* posteaquam exstinctum putabitis, tunc denique * cognoscetis virtutem meam. Si quidem intelligetis, rem non humano modo geri, sed Patris mei virtute, ex cujus arbitrio gero quicquid in terris facio ad hominum salutem: neque quicquam loquor, nisi ex illius animo.

[29] Quanquam autem ab eo missus sum in mundum, non tamen ab illo deseror, sed ille semper adest mihi, per me vobis loquens & operans. Summus enim inter nos consensus est. Ille per me glorifi-

* Altera Editio, demum.

rificatur, ego vicissim per illum: sed ille auctor est, ego legatus: cæterum optima fide fungens mea legatione, sic ut quæ ille mandavit, quæque illi sunt decreta, perpetuò faciam. Moses enim ac David, quos suspicitis, multa loquuti sunt, multa fecerunt ex voluntate Dei, sed iidem nonnunquam offenderunt illum factis suis. Ego nusquam dissentio à placito Patris mei.

30 Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.

30 Hos sermones quum id temporis nullus ad plenum intelligeret, tamen erant in turba non pauci, quibus hæc non impie dicta viderentur, ac nonnulli, spe bona ex his quæ promittebat Jesus concepta, crediderunt illi: non tamen perfecte, rudes enim adhuc erant, sed ut tum erant Euangelicæ doctrinæ capaces. Jam enim gradus aliquis jactus erat ad fidem, etiamsi nondum eo profecerant, quo post erant provehendi.

31 Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei, Iudæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis:

31 Hos igitur hortatur Dominus Jesus, ut in eo, quod utcunque cœperant, perseverarent, donec proficerent ad perfectam sui cognitionem. Fides enim bonorum etiam illa credit, quæ non intelligit. Pharisæorum malitia semper erat in pejus profectura. Vos, inquit, ne quid moveat sponte pereuntium exemplum: Bene cœpistis utcunque credere dictis meis, à quibus si vos non abducat aliorum incredulitas, & si in eo, quod cœpistis, perstiteritis, agnoscam vos germanos, verosque discipulos meos, qui cœlestem veritatem non Pharisaicas doctrinas profiteor:

32 Et cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.

32 Ac progressu temporis cognoscetis omnem veritatem, qui hactenus umbras Mosaicæ Legis pro veris estis amplexi: & cognita veritas reddet vos liberos.

33 Responderunt ei; Semen Abrahæ sumus, & nemini servivimus unquam: quomodo tu dicis: Liberi eritis?

33 Judæi vero non intelligentes, quod Jesus sentiret de libertate doctrinæ Euangelicæ, quæ non mutat statum fortunæ, corpus eximens à jure heri, sed animum liberat à vitiis, à pravis ac mundanis cupiditatibus, à tyrannide Diaboli, à metu mortis, à servitute Pharisaicarum constitutionum, à jugo Legis juxta carnem observandæ, respondent indignabundi: (tumebant enim nobilitate majorum juxta carnem) *Nos*, inquiunt, *posteritas Abrahæ* Patriarchæ *sumus*, ingenui ex ingenuis prognati: nec solum ingenui, verum & nobiles, *nec ulli unquam servitutem servivimus.* Quam igitur libertatem tu nobis promittis, quasi servi simus manumittendi? Hæc responsio crassitudinem declarat gentis Judaicæ, quæ in rebus carnalibus ponebat fiduciam & gloriam suam, spiritualium, quæ nos Deo commendant, negligens. Puritatem constituebant in lotionibus corporis, calicum & vasorum, quum animum haberent vitiis conspurcatum. Alios præ se contemnebant, quod præputii pelliculam haberent amputatam, quum mentem haberent incircumcisam. Sancti sibi videbantur, quod in latis phylacteriis legem inscriptam circumferrent, quum Deo sancti sint qui Legem habent mentibus suis inscriptam, eamque factis non phylacteriis exprimunt. Ita nunc efferuntur animis, quod juxta carnem genus ducerent ab Abraham: perinde quasi magnum esset è sanctis prognatum esse, quum apud Deum nobiles sint, qui undecunque prognati sanctorum mores referunt. Proinde quum Jesus illos duobus nominibus taxasset, & quod veritatis essent ignari, & quod servitutem servirent, prius dissimulant, & ad id, quod levius est ac minoris momenti, stomachantur. Siquidem ignorantia veri, mentis est vitium: servum esse, fortunæ malum est, non animi.

34 Respondit eis Iesus: Amen, amen dico vobis: quia omnis, qui facit peccatum, servus est peccati.

34 Itaque Dominus Jesus aperte docet, quam servitutem senserit: Vos, inquit, indignamini, quod libertatem pollicear, quum vestra opinione sitis liberi, nimirum ingenui filii Abrahæ. Sed est aliud servitutis genus longe turpius & calamitosius, à quo neminem asserit majorum quamlibet magna nobilitas. Non habetis hominem Dominum, unde sitis

A manumittendi: *sed illud pro certo confirmo vobis, quisquis committit peccatum, seipsum peccato servum reddit*, ac sui juris esse desinit. Is vere liber est & ingenuus, qui nulli turpitudini est obnoxius. Hæc est ingenuitas, de qua merito gloriari possitis apud Deum. Cæterum quisquis addictus est peccatis, hic Diabolum habet Dominum: & hujus arbitratu ducitur, agiturque, etiamsi genus referat ad patres sanctissimos. Non enim aliena sanctitas tollit posterorum servitutem, sed suis quisque factis æstimatur. Hanc libertatem non potest impartire servus conservo, qui & ipse peccato est obnoxius: sed ille solus liberos reddit & ingenuos, qui solus nulli peccato

B est obnoxius. Servus enim tametsi pro tempore quædam agit in domo, tamen quoniam servus est, non hæres, non habet jus perpetuum, sed exigitur domo, quum visum est Domino. Filius autem quoniam hæres est ac Dominus domus, perpetuum habet jus in domo: nec solum ipse vere liber est ab omni servitute, verum etiam alios potest libertate donare.

35 Servus autem non manet in domo in æternum: filius autem manet in æternum.

35 Proinde si hanc libertatem desideratis, non est quod eam exspectetis à Mose, aut Patriarchis, aut Sacerdotibus vestris, quorum administratio fuit ad tempus: neque quisquam horum fuit prorsus immunis ab omni peccato: neque quisquam jus habuit

C abolendi peccata, neque quisquam ad plenum novit veritatem. Verum si quis adhæserit Filio, cui tota perpetuaque domus potestas tradita est, is undecunque prognatus erit juxta carnem, veram libertatem sperare poterit. Non igitur Abraham vos liberos genuit, non Moses, non Sacerdotes suis victimis vos reddunt liberos.

36 Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis.

36 Si Filius vos ab erroribus ac peccatis liberos reddiderit, vere pleneque liberi eritis.

37 Scio quia filii Abrahæ estis: sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis.

37 Vos vobis isto nomine placetis, quod sitis Abrahæ filii. Scio vos esse prognatos ex Abraham juxta carnem, sed ista levis ac popularis est gloria, & omnium communis, qui Judaico nomine censen-

D tur. Si vultis vere videri posteritas Abrahæ, & sanctissimi patris non degeneres filii, factis declarate vos esse illius filios. Nam hoc est ingenuæ germanæque prolis, referre parentis ingenium. Abraham adeo credidit Deo, ut non dubitarit ad illius jussum unicum mactare filium Isaac, quum per hunc esset illi promissa numerosa posteritas. Vos autem videte quantum abstis à moribus patris vestri, qui meipsum conamini interficere, non ob aliud, nisi quod excæcati carnis ac mundi cupiditatibus, non assequimini sermonem meum, qui spiritualis est. Abraham nihil hæsitans de promissis, quanquam reclamante natura, tamen credidit Angelo, per quem

E illi Deus loquebatur. Mihi, quem videtis, & per quem Deus vobis loquitur, majora pollicens, quam olim pollicitus est Abrahæ, non solum non creditis, sed etiam malitiosis consiliis necem machinamini. Nolite igitur vobis arrogare patrem Abraham. Ejus quisque filius est apud Deum, cujus mores ac facta refert. Abit enim exemplum parentum domi conspectum in mores filiorum.

38 Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor: & vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis.

38 Ego dictis ac factis doceo me filium ejus à quo missus sum. *Quod enim vidi & audivi apud Patrem meum, hoc loquor. Vos item quæ vidistis apud patrem vestrum, ea facitis.*

39 Responderunt, & dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus: Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.

39 Hoc dictum Domini Jesu quum indigne ferrent

F Judæi, sic respondent, ut convitium aliquod in Abraham conentur elicere: quod si fieret, populum ad lapides provocassent. Etenim quum palam testatus esset, illorum esse mala opera, & adjecisset illos ea facere, quæ vidissent apud patrem suum, nec alium patrem agnoscerent quam Abraham, taxatus hoc dicto videbatur Patriarcha, qui talis fuisset ipse, quales habebat filios. Jesus autem nec durius quicquam dixit in Abraham, sed diversum ratiocinatur, ideo Judæos non esse filios Abrahæ, quod ejus es-

 sent

sent dissimillimi: Si veri, inquit, vultis videri filii Abrahæ, referte patrem factis, credite sermoni Dei. Quandoquidem ille ob insignem erga Deum fiduciam justitiæ promeruit elogium.

40 Nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi à Deo: hoc Abraham non fecit.

40 Nunc quum sine fine jactetis patrem Abraham, tamen me studetis interficere hominem, ut nihil aliud sim quam homo, tamen innocentem: & ideo vultis interficere, quia veritatem vobis loquor, non quam ex me comminiscor, sed quam audivi ex Deo, ut quisquis mihi diffidit, idem & Deo diffidat necesse sit. At Abraham non agnoscet vos filios, qui rem impiam molimini, & ab illius moribus longe dissidentem.

41 Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati: unum patrem habemus Deum.

41 Quod si quisque ejus est filius, cujus æmulatur facta, & vestra facta plurimum dissident à factis Abrahæ, alium habeatis patrem oportet, quisquis is est, cujus ingenium exprimitis. His dictis irritatiores etiam facti Judæi, jam ceu præsagientes, quo tenderet sermo Domini Jesu, & quem patrem illis designaret, respondent: Quem tu patrem alium nobis assignas, qui parentem adimis Abraham? *Nos ex stupro non sumus prognati:* liceat nobis de hoc gloriari, quod est omnium Judæorum commune, qui non solum sumus posteri Abrahæ, verum etiam filii sumus Dei, qui Israel appellat primogenitum suum. Et nos Israelitæ sumus. Quod si nobis adimis patrem Abraham, si alium patrem tribuis, quam totius gentis nostræ communem patrem Deum, non in nos solum, sed in universam Judæorum gentem contumeliosus es.

42 Dixit ergo eis Iesus: Si Deus pater vester esset: diligeretis utique me. ego enim ex Deo processi, & veni: neque enim à me ipso veni, sed ille me misit.

42 Hoc responsum quum haberet impiam impudentiam, (quid enim impudentius, quam se jactare filios Dei, qui sibi talium scelerum erant conscii, quique Filium Dei captarent ad necem?) severius retudit: *Si Deus*, inquit, *vobis pater esset*, hoc est, si veri germanique essetis *Israelitæ*, *me nimirum diligeretis*, veluti fratrem, & communi parente prognatum, ac patris mores exprimentem, ita ut germano filio dignum est. Nec enim aliud exprimo, quam Patrem Deum, nec alterius negotium ago, quam Patris, à quo processi, & veni in hunc mundum. Neque enim ex me loquor aut facio quicquam: neque enim ipse me legavi, sed ille me misit, quem vobis communem asseritis patrem.

43 Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum.

43 Quod si vera dicitis, cur ejusdem parentis filii non agnoscitis linguam ejus, qui verus est Filius: & apud Patrem fuit, antequam veniret in mundum: neque quicquam loquor, nisi ex Patris præscripto? Cur usque adeo non potestis ferre sermonem meum, quum per me vobis loquatur Deus? Si creditis Deum veracem, beneficum, salutiferum, amicum piis, inimicum impiis, quum in dictis factisque meis nihil conspiciatis ab hisce rebus degenerans, cur non agnoscitis mores & ingenium patris vestri?

44 Vos ex patre diabolo estis: & desideria patris vestri vultis facere. ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: quia non est veritas in eo, cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater ejus.

44 Quod si cupitis audire nomen patris vestri, cujus ingenium ac facta refertis, vos nec ex Abraham, nec ex Deo prognati estis, sed ex Diabolo. Hujus germani estis filii, cujus ingenium & indolem spiratis, cujusque voluntati paretis. Nam & veritatem odistis, & innocenti necem molimini. Hoc Diaboli patris vestri exemplum est. Siquidem ille princeps, & mendacii & homicidii fuit auctor, qui suo mendacio primos humani generis parentes pellexit in mortem, non alia re provocatus, quam invidia felicitatis alienæ: atque idem morbus vos quoque stimulat in cædem hominis innocentis ac benefici. Ille invidit homini feliciter condito, vos invidetis homini ad felicitatem, unde excidit, restituendo. Ille per suam superbiam excidit à veritate: & sic excidit, ut non sit spes ad meliora resipiscendi: sed persistens in malo, peccata peccatis accumulat, per vos nunc oppugnans veritatem Dei: & per vos idem agens quod egit in initio mundi, quum principes humani generis pertraheret in mortem. Quisquis igitur odit veritatem, & amat mendacium, satis de-

A clarat, quo patre prognatus sit. Quicunque mendacium loquitur, ab illo loquitur, qui fons est omnis mendacii. Quicquid ille loquitur, mendacium loquitur, & ex sese loquitur: quia non solum mendax est, sed mendacii pater ac princeps. Quemadmodum è diverso, Deus fons est omnis veritatis, & quisquis veritatem ad Dei gloriam loquitur, non ex se loquitur, sed ex Deo.

45 Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi.

45 Quod si vos ex Deo prognati estis, auctore veritatis, potius quam ex Diabolo, patre mendacii: quum ego veritatem cœlitus acceptam loquar vobis, cur filii Abrahæ non creditis Deo? cur filii Dei non agnoscitis & amatis Dei veritatem? Si in dictis meis
B ullum deprehenditis mendacium, si in factis ullum crimen, diffidite sermonibus meis.

46 Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?

46 Sed quis est ex vobis omnibus, qui mihi peccatum ullum possit impingere? Vos quales sitis, ipsi vobis estis conscii. Quod si à Deo est quicquid rectum est ac verum, neque quicquam in me potestis convincere, quod à recto veroque dissideat, cur mihi diffidentes, diffiditis Deo, præsertim quum vos jactetis Dei filios?

47 Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

47 Quod si vere gloriamini, Dei sermonem agnosceretis, sin falso, mendacem patrem exprimitis. Quisquis ex Deo prognatus est, ut germanus filius, audit verba Dei patris sui. Et illud arguit, vos ex
C Deo patre non esse prognatos: quia veritatem ab illo profectam audire non sustinetis.

48 Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?

48 Hujusmodi sermonibus magis etiam efferati Judæi, ut solet hominum malitia rationibus conclusa, ad insana maledicta confugere, respondent: *Nonne recte de te pronuntiamus*, id quod tu nunc re declarans, comprobas nostram de te sententiam, *quod Samaritanus sis*, *ac Dæmonium habeas*, quum Judæus videri velis, & Deum patrem jactites?

49 Respondit Iesus: Ego dæmonium non habeo: sed honorifico Patrem meum, & vos inhonorastis me.

49 Ad tam insanam contumeliam quid respondit clementissimus Jesus? Ad *Samaritani* convitium, quanquam vulgo magni probri loco habebatur, tamen quoniam nihil aliud erat quam impotentis iræ
D maledictum, perinde quasi fungum illum vocassent aut bulbum, nihil omnino respondit: verum, ad *Dæmoniaci* vocabulum intentatum respondet, sed ita, ut non regerat maledictum, quod in illos merito possit retorqueri, sed mansuete depellat ab se: nos interim docens, ut quoties agitur de gloria Dei, quoties adversus impios defendenda est Euangelica veritas, vehementes simus & acres: quoties nos ipsi convitiis incessimur, lenitatem præstemus, sic ut nec ad omnia respondeamus, sed ea tantum à nobis depellamus, ad quæ sine periculo fructus Euangelici non possemus obticescere. Referebat autem hoc ad fructum Euangelicum, ut intelligeret populus, Christum quicquid ageret, non auctore Dæmone, sed
E Deo patre auctore agere: Mihi, inquit, cum nullo Dæmone commercium est: nec ideo me jacto de Patre Deo, ut ex mendacio mihi gloriam conciliem, sed ut per me Pater apud homines glorificetur. Vos autem quum gloriemini vobis eundem Deum esse patrem, tamen me probris afficitis, qui nihil aliud quæro quam illius gloriam, cujus vos cultores videri vultis.

50 Ego autem non quæro gloriam meam: est qui quærat, & judicet.

50 Ego non affecto gloriam propriam apud homines: nec me lædit vestra contumelia, sed vobis potius adfert exitium. Est enim qui, quemadmodum cupit glorificari apud homines per me, ita me vicissim cupit habere gloriam per ipsum: non quod
F vel illi vel mihi sit opus hac gloria, sed quod sic expediat vobis, ut evitetis mortem, & assequamini salutem. Ego quidem ut non sum affectator gloriæ meæ, quanquam mea gloria, Patris est gloria: ita non sum ultor meæ contumeliæ, nec ob id tamen existimetis vobis impune fore, quod me probris afficitis. Est enim qui & quærat gloriam meam, & contumeliam ulciscatur, nisi resipueritis. Nihil vobis proderit generis auctor Abraham, nihil Moses, ni-

nihil Sacerdotes, aut Pharisæi, nihil Deus Pater, ut verbis gloriamini.

51 Amen, amen dico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.

[51] Illud habetote pro certissimo, si quis obtemperaverit sermonibus meis, quemadmodum frequenter dixi, mortem non videbit in æternum. Sola credulitas via est & aditus ad immortalitatem.

52 Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognovimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est, & Prophetæ: & tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum.

[52] Hoc tam mansueto responso quum placari debuerint, hoc tanto præmio quum invitari debuerint ad credulitatem, tamen pro sua crassitudine, quod juxta spiritum dictum erat de vita animæ, de vita corporum interpretantur: & quod dictum erat ad illos erudiendos, seditiose depravant ad contumeliam Patriarcharum, undique studentes aliquid invidiæ conflare Domino Jesu apud multitudinem. Respondent autem hunc in modum: Ex illo tuo sermone certius etiam cognovimus te Dæmoniacum esse, & furiosum, ac lymphatum, qui hoc promittas servantibus tuum sermonem, quod nec laudatissimis contigit Patriarchis, quibus loquutus est ipse Deus. Abrahæ loquutus est Deus, quemadmodum & Prophetis. Obtemperarunt illi verbis Dei, & nihilo secius mortui sunt omnes, & tu promittis immortalitatem iis qui servaverint ea quæ doces? Qua fronte tu promittis aliis, quod ipse non habes? Ipse mortalis, aliis promittis immortalitatem?

53 Numquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est? & Prophetæ mortui sunt. Quem te ipsum facis?

[53] *Num tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est? Quin & Propheta* omnes *mortui sunt.* Nihil illi tale sunt ausi polliceri cuiquam. Quid tibi arrogas? *Quem teipsum facis?* Anteponis te Prophetis & Abrahæ, & quod Dei est pollicens, Deum te facis.

54 Respondit Iesus: Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est: est Pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus vester est,

[54] Ad hæc Judæorum insana convitia sic responsum suum temperavit Dominus Jesus, ut quoniam nondum erant capaces tanti mysterii, subindicaret quidem se majorem esse Prophetis, & ipso Abraham, & unum se ex divina virtute posse præstare quod polliceretur, cæterum apud rudes arrogantiæ speciem vitaret. Sed mitigavit orationem, ne commotos magis etiam irritaret: Ego, inquit, nihil arrogo mihi falso. Etenim si more hominum captarem gloriam meam apud homines, mendax & inanis esset gloria mea. Et si gloriam affectarem, non esset opus illam apud homines venari. Est enim Pater, unde proficiscitur omnis vera gloria, qui me glorificat. Ab hoc qui glorificatur, hunc non dehonestant hominum opprobria. Et si vultis scire quis sit ille Pater meus, is ipse est, quem vos jactatis vobis quoque Deum esse simul & patrem: cujus si vere essetis filii, nimirum agnosceretis illius legatum: si vere cultores essetis, faveretis illius gloriæ: nec eum afficeretis contumelia, quem ille vestræ salutis causa misit in mundum.

55 Et non cognovistis eum: ego autem novi eum. Et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis, mendax. Sed scio eum, & sermonem ejus servo.

[55] Verum, ut falsa religione colitis eum, ita falso vindicatis vobis illius notitiam. Ille spiritualis est, & vos nihil aliud sapitis, quam carnalia. Ego vero, qui vere Filius illius sum, novi illum, quod non falso mihi arrogo, sed quod verum est loquor: & si negem me nosse illum, tam sim futurus mendax, quam vos estis vani, profitentes vos scire Deum, quum Deum ignoretis. Ab illo missus sum, & apud illum fui, antequam venirem in mundum. Itaque novi eum, & quicquid ille mihi mandavit servo. Quisquis autem contemnit sermonem meum, Deum contemnit, cujus nomine legatione fungor, idque bona fide. Quisquis autem Dei sermonem adspernatur, is nec novit Deum, nec eum habet pro Deo.

56 Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit, & gavisus est.

[56] Porro quod sine fine jactatis patrem Abraham, cujus estis dissimillimi, mihique conciliatis invidiam, quod illi me præferam, equidem nec meam jacto magnitudinem, nec illius dignitatem imminuam. Illud modo dicam, quod Abraham, quem vos miramini potius quam imitamini, quantus quantus fuit, tamen exsultavit, sibique felix futurus est visus, si contigisset videre diem meum. Ac vidit quod optavit, & magnopere gavisus est vir tantus sibi contigisse diem meum, quem vos adspernamini. Hoc ænigmate Jesus significavit, Abraham quum pararet immolare filium Isaac, per prophetiæ spiritum vidisse Dominum Jesum, in mortem crucis à Patre tradendum pro mundi salute, nec tamen ob mortem interiturum, sed post triduum ad immortalitatem revicturum.

57 Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?

[57] Hoc mysterium nondum intelligentes Judæi, rursum juxta carnalem sensum calumniantur, nihil aliud suspicantes Jesum esse, quam hominem, nec ante fuisse, quam de Maria nasceretur: *Nondum*, inquiunt, *annos natus es quinquaginta, & Abraham*, ante tot ætates mortuum, *vidisti?*

58 Dixit eis Iesus: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.

[58] Tandem Dominus Jesus, veluti provocatus eorum convitiis, subaperit divinæ naturæ scintillam, juxta quam non novit tempus, neque secula, sed semper idem fuit ante omnia secula, quemadmodum Deus Pater nesciens tempus, semper est quod est. Sic enim loquitur ad Mosen: *Ego sum qui sum*, æternitatem & indemutabilem naturam significans. Paterno itaque verbo usus Filius: *Illud*, inquit, *etiam atque etiam confirmo vobis*, licet nondum credituris, *antequam Abraham nasceretur, ego sum.*

59 Tulerunt ergo lapides, ut jacerent in eum: Iesus autem abscondit se, & exivit de templo.

[59] Ad hanc vocem veluti palam blasphemam, quod homo mortalis sibi videretur æternitatem, soli Deo competentem, arrogare, non amplius temperarunt manibus, sed sublatis lapidibus aggressi sunt eum saxis obruere. Jesus autem se Deum professus, ut hominem quoque demonstraret, cessit illorum furori: non quod illorum violentiam metueret, quam illi in manu fuerat cohibere, sed nos interim docens, ubi tempus postulat, gnaviter ac fortiter esse prædicandam Euangelicam veritatem: rursus ubi nostro simus officio functi, non esse sine fructu provocandam malorum vesaniam. Noverat enim Dominus Jesus, non dicam crassæ multitudini, sed nec discipulis persuaderi potuisse, si se palam prædicasset Deum & hominem, atque eundem simul & mortalem esse juxta corpus humanum, & immortalem juxta naturam divinam, juxta carnem in tempore natum hominem ex homine, juxta divinam virtutem ante omnia tempora semper fuisse Deum ex Deo. Hoc enim tam arcanum mysterium magis erat miraculis, morte, resurrectione, in cœlum adscensione, Sancti Spiritus afflatu, suo tempore persuadendum mundo, quam ante tempus apertis verbis non credituris ingerendum. Subduxit itaque sese Jesus illorum furori, & clanculum egressus est Templum, ipso facto prælúdens, futurum ut Euangelica lux, ab impiis ac suapte sponte cæcis Judæis repulsa, demigraret ad Gentes, & illis, qui sibi soli videbantur religionis cultores, relinqueretur sua domus deserta, alio se conferente Jesu, qui solus est veræ pietatis auctor.

CAP. IX.

Inspicit hic cæcus lucem: violata queruntur Sabbata Judæi: lisque suborta calet.

1 Et præteriens Iesus, vidit hominem cæcum à nativitate.

[1] CESSIT igitur Dominus Jesus ad tempus illorum furori, quos adhuc videbat insanabiles; ac miraculis declarare potentiam suam divinam aggreditur, quam oratione nondum poterat persuadere. Et ecce statim obvium est argumentum non abhorrens ab iis quæ gesta fuerant in Templo. Siquidem illic cum cæcis fuerat concertatio, sed animo cæcis, non corpore, quod infelicissimum est cæcitatis genus, atque hoc etiam infelicius, quod quum essent plus quam cæci, tamen sibi viderentur oculati, ut non solum essent infelices, verum etiam immedicabiles. Minus enim erat miser ille cæcus, quem Jesus præteriens vidit, qui corporis tantum oculis erat captus, idque à nativitate, ut medicis quidem esset insanabile malum, non etiam Christo, Mentis oculos habebat.

2 Et interrogaverunt eum discipuli ejus: Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur?

[2] Hunc igitur quum esset intuitus Jesus, veluti miserescens hominis ob infelicitatem, discipuli, qui meminerant quod paralytico sanato dixisset, *Vade noli posthac peccare, ne quid accidat tibi gravioris mali*, suspicantes omne corporis vitium ex animi vitio nasci, de cæco itidem percunctantur, cujus vitio accidisset, ut cæcus nasceretur. Quum enim nemo peccare potuerit antequam nasceretur, quisquis cum morbo vitiove corporis nascitur, videtur ob alienam culpam puniri, quod præter æquum esse videretur: Rabbi, inquiunt, unde huic tantum malum, ut cæcus nasceretur? Utrum ex ipsius peccato, aut parentum?

3 Respondit Iesus: Neque hic peccavit, neque parentes ejus: sed ut manifestentur opera Dei in illo.

[3] Respondit Jesus: Nec hic suo peccato commeruit, ut cæcus nasceretur, qui peccare non potuit, quum nondum esset, nec parentes ejus. Non enim punit Deus liberos ob delicta parentum, quemadmodum docet Lex, ni filii parentum æmulentur vitia. Sed huic casu quopiam accidit cæcitas, nullius vitio, quemadmodum multa multis accidunt in vita mortalium. Verum hujus infelicitas in hoc prohibita non est, ut per eum declararetur hominibus potentia bonitasque Dei, cui cæci Judæi tam pertinaciter reclamant. Quo malum est insanabilius, hoc illustrior erit mali depulsi gloria.

4 Me oportet operari opera ejus, qui misit me, donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari.

[4] Ego in hoc missus sum in mundum, ut procurem gloriam Dei factis hujusmodi, quæ incredulis fidem faciant me vera loqui, ut qui crediderint, sanentur à cæcitate sua. Hoc mandatum mihi gnaviter exsequendum est, quamdiu dies est. Nam luce solent homines operari, si quid habent operis. Nox enim ad opus inutilis est. Interim igitur dum præsens dies operandi præbet facultatem, quæ ad salutem æternam pertinent, non est cessandum. Ventura est enim nox, cum jam frustra velint homines operari, nec possint.

5 Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.

[5] *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Si homines properant, ut opus, quod ob hujus vitæ usum aliquem obeunt, absolvant ante Solis occasum, quanto magis adnitendum est omnibus, ut dum me præsentem habent, peragant æternæ salutis suæ negotium, cujus gratia fit à me quicquid interim operor in hoc mundo. Quid enim aliud ago, quam ut omnes per oculos fidei videant & agnoscant Deum, & hujus Filium, quem misit in mundum? Brevi sum abiturus, tum frustra desiderabunt lucem, qui nunc operari noluerunt. Hoc sermone Dominus Jesus tecte submonuit eos qui aderant, ut abjecta incredulitate properarent credere Filio Dei, quem juxta carnem non essent diutius visuri: porro qui aliter non poterant ad credulitatem adduci, nisi ex auditis ipsius sermonibus & conspectis miraculis, frustra desideraturi forent sublatum, quem præsentem contemserunt, & ad cujus lucem, omnium ingestam oculis, oculos suos occluserunt: porro qui obstinatis animis persisterent in spontanea cæcitate mentis, eos ut deploratos & insanabiles aliquando relinquendos suo malo in æternum exitium, videlicet ingruente calamitate miserabili, quæ perderet eos potius, quam sanaret: ad hæc olim venturum horribile judicium, cum jam impii frustra cupient operari salutis suæ negotium, nec licebit. Nox enim illa non patietur, cum diem, in quo licebat, neglexerint. Porro dum quisque in vita corporis est, etiam post sublatum in cœlos Christi corpus, tamen habet illius lucem ex Apostolis, sacrisque Litteris, quæ facultatem præbent operandi, quod ad salutem pertinet. Cæterum, semel exstincto corpore, jam illi dies suus occidit, nec amplius potest operari, sed superiorum operum merces est exspectanda. Hæc tum obscure Dominus Jesus, tardos ad credendum homines metu futuri exstimulans.

6 Hæc cum dixisset, exspuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & linivit lutum super oculos ejus,

[6] Jam vero miraculum exspectantibus discipulis, Jesus *exspuit in terram*, ac sputo commixto pulveri, *fecit lutum*, *id illevit oculis cæci*, paternum videlicet

A ac suum verius opificium referens; quo primum hominem ex argilla, humore macerata, finxerat. Ejusdem autem erat auctoris restituere quod perierat, qui condiderat quod non erat. Et majoris est virtutis, sarcire quod corruptum est, quam gignere quod natum non est. Sed interim hujus malagmatis novitas, omnium animos attentos ac suspensos reddidit ad miraculi futuri considerationem: simulque cæci constantem fiduciam arguit, qui nihil obmurmurat illinenti, sed simpliciter obtemperat facienti quod vellet, nihil addubitans de beneficio, quocunque modo daretur.

7 Et dixit ei: Vade, lava in natatoria Siloë (quod interpretatur Missus.) Abiit ergo, & lavit, & venit videns.

[7] Nec statim recepit oculos cæcus, sed ut erat

B oblitus luto, jubetur ire ad piscinam Siloæ, atque illic aquis proluere lutum oculis oblitum: quo simul & illustrior esset omnibus cæci fiducia, nihil detrectantis quod juberetur facere: & novitas spectaculi, nec non longioris itineris mora, plurimos evocaret miraculi testes. Cæcus enim non procul à Templo sedebat, juxta viam mendicans: & Siloæ fons, unde piscina nascitur, est ad radicem montis Sion, de cujus aquis mentionem facit & Esaias, queriturque eas fuisse contemtas: non quod ex illis aquis quisquam salutem sit assequutus, sed quod divinæ Scripturæ typum gerant. Quæ cum absque strepitu mundanæ eloquentiæ placide leniterque fluant, tamen quoniam ex abstrusis divinæ sapientiæ

C cavernis scatent, cœlestem vim habent depellendi quamvis inveteratam humanæ mentis cæcitatem, & eos oculos aperiendi, quibus videtur Deus, quem vidisse felicitas est. Nam *Siloa* Syriaca lingua sonat *missus*. Unus enim est unice missus à Patre, qui solus illuminat mentes hominum. Fons enim ille Christum ipsum repræsentabat, qui nunc quoque in Scripturis arcanis virtute latitans aperit oculos cæcorum, si modo suam agnoverint caliginem. Plus quam cæcus fiat oportet, qui velit accipere lucem à Christo. Qui mundo sapit, nimium abest à spe sapientiæ cœlestis: qui sibi est oculatus, nec dignatur luto Jesu occludi sibi oculos, non est quod spe-

D ret lucem Euangelicam. Quum huc igitur, ut erat jussus, iret cæcus, ob mendicitatem vulgo notissimus, quod talis esset natus, dubium non est quin euntem magna vis populi non sine risu comitaretur, lutatis oculis, ac bis cæcum incedentem ad aquas nullo miraculo nobiles. Ubi ventum est ad aquas, abluit lutum ab oculis, ac domum rediit apertis oculis clare videns.

8 Itaque vicini, & qui viderant eum prius quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est, qui sedebat, & mendicabat? Alii dicebant: Quia hic est.

[8] Itaque vicini, cæterique qui prius eum noverant: neque enim parum multis notus esse poterat, quum publicus esset mendicus: quum faciem agnoscerent, oculos autem mutatos conspicerent, dicebant: *Nonne hic est ille, quem vidimus* ante Tem-

E plum *sedentem* juxta viam, *ac mendicantem*? *Nonnulli dicebant, is ipse est*:

9 Alii autem: Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero dicebat: Quia ego sum.

[9] *Alii* contra, *non est ille, sed est alius illi similis*. Dissentientibus illis inter sese, cæcus ipse: Imo, inquit, sum idem ille mendicus & cæcus à nativitate, quem sæpe vidistis: ut vox quoque agnita fidem faceret miraculo.

10 Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi?

[10] Atqui nos te cæcum vidimus, inquiunt, nunc videmus apertis oculis cernentem. Unde accidit, ut tibi prius clausi, nunc aperti sint oculi?

11 Respondit: Ille homo, qui dicitur Iesus, lutum fecit: & unxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad natatoria Siloë, & lava. Et abii, & lavi, & video.

[11] *Homo ille, inquit, qui dicitur Jesus, lutum fecit, eoque unxit oculos meos: quo facto, dixit: Abi ad piscinam Siloa, atque illic lava oculos. Abii, lavi, & video.*

12 Et dixerunt ei: Ubi est ille? Ait: Nescio.

[12] Tum illi quærentes occasionem calumniandi

F Dominum Jesum, quod temperato luto & oculis inuncto, nonnihil operis fecisset in Sabbato, rogant ubinam esset ille, qui hoc fecisset. Is quum respondisset se nescire quis esset: non enim noverat Jesum, nisi de nomine, de facie non noverat:

13 Adducunt eum ad Pharisæos, qui cæcus fuerat.

[13] Adducunt eum, qui ex cæco factus est videns, ad Pharisæos, ut apud hos re simpliciter narrata proderet Jesum, quod violasset Sabbatum.

[14] Nam

14 Nam Sabbatum erat, quum Jesus aperiret oculos cæci.

15 Rursus igitur Pharisæi percunctantur hominem quomodo ex cæco factus esset videns. Ille nihil metuens, simpliciter ut res habebat narrans: *Lutum*, inquit, *temperatum saliva inunxit oculis meis: jussusque lavi in Siloa, deinde video.*

16 Hoc audito, *quidam è Pharisæis dicebant*: *Non est hic* Jesus *à Deo*, tametsi Patrem Deum habet in ore. Nam si Deum haberet auctorem, non violaret hujusmodi factis Sabbatum, quod Deus jussit observari. Nefas est violare diem sanctum. Cum hujusmodi Deus non habet commercium. Sic illi perverse increduli, quoniam factum tam manifestum inficiari non poterant, neque tam beneficum damnare, ex diei religione mutuantur calumniam. Rursus alii sanabiliores: Si hic, inquiunt, non esset Deo gratus, & ob violatum Sabbatum nefarius esset, quomodo posset hæc edere miracula? Res ipsa loquitur, hæc præsidio Dei fieri. Neque enim hoc primum nunc edidit miraculum. Ad hunc modum de Jesu variatum est inter illos sententiis.

17 Pharisæi igitur, qui captabant undecunque calumniandi ansam, rursus appellant eum, qui cæcus fuerat: *Tu*, inquiunt, *quid sentis de illo*, *qui tibi aperuit oculos?* Illud venabantur, si male prædicasset de Jesu, quod non ignorabat illos velle, haberent quod objicerent illis, qui de Jesu mediocriter sentiebant: sin bene, sævirent in ipsum hominem, ejicientes è Synagoga. Mendicus autem simpliciter & intrepide pronuntiat de Jesu, quid sentiret: *Mihi*, *inquit*, *videtur esse Propheta*: magnum quempiam & insignem virum hoc titulo significans, cujus & famam acceperat, & virtutem in se fuerat expertus.

18 Erant itaque permulti Judæi, quibus persuaderi non poterat, hunc esse eundem illum, qui nuper sedisset ad fores Templi mendicans, à nativitate cæcus, quum hunc constaret apertis oculis clare cernere. Vocati sunt igitur parentes, qui peculiaribus etiam indiciis filium suum nosse poterant. Atque hîc malitiosa Pharisæorum curiositas proficiebat ad gestæ rei fidem simul & gloriam.

19 Dicunt igitur parentibus: *Num hic est ille vester filius*, *quem vos dicere soletis cæcum fuisse natum? Et quid accidit*, *ut nunc videat.*

20 Illi, ut sunt timidi quibus res est angusta domi, sentientes Pharisæos ansam venari calumniæ, caute respondent: Hoc quod habemus, inquiunt, indubitatum, testari possumus: *Scimus hunc esse filium nostrum*, scimus *cæcum fuisse natum.*

21 *Cæterum redditi visus neque modum novimus*, *neque auctorem.* Hoc ipse certius quam nos testabitur. Nec enim puer est, ut nesciat quid ipsi acciderit. *Habet ætatem*, *ex ipso magis percunctemini: ipse de se loquatur*, *quod novit.*

22 Hæc dicebant parentes, non quod nescirent, quid accidisset filio, sed maluerunt illum unum venire in periculum, quam communi periculo involvi cum filio. *Jam enim Judæi conspiraverant*, *ut si quis auderet Jesum profiteri Messiam*, *ejiceretur è Synagoga*, quod apud Judæos magni probri loco ducebatur. Unde & apud Euangelii professores severissimum pœnæ genus est, ut si quis à sua professione degenerans, in crimen aliquod insigne prolapsus fuerit, à reliquorum consortio semoveatur, ut à cæteris devitatus, pudore resipiscat, qui salubribus monitis corrigi non potuit. Sed hoc exemplum clementis sævitiæ, quod in eos duntaxat conveniebat exhiberi, qui se vitiis suis redderent exsecrabiles, ac pestilentes, Judæi vertebant ad suæ tyrannidis stabilimentum, quemadmodum & cæteris omnibus bene institutis, ad quæstum suum & ambitionem abutebantur. Telum enim quod tantum in malos torqueri debebat, & eos quidem sanandos magis quam perdendos, id vertebant in eos, qui Christum profiterentur.

14 Erat autem sabbatum, quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos ejus.
15 Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, & lavi, & video.
16 Dicebant ergo ex Pharisæis quidam: Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit. Alii autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos.
17 Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit: Quia propheta est.
18 Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset, & vidisset, donec vocaverunt parentes ejus, qui viderat.
19 Et interrogaverunt eos, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt?
20 Responderunt eis parentes ejus, & dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est:
21 Quomodo autem nunc videat, nescimus: aut quis ejus aperuit oculos, nos nescimus: ipsum interrogate: ætatem habet, ipse de se loquatur.
22 Hæc dixerunt pa-

23 Hoc metuentes parentes, invidiam testimonii rejiciebant in filium: *Ætatem habet*, inquiunt, *ex ipso sciscitemini.*

24 Revocatus est igitur is qui fuerat cæcus, ut sibi testis esset ac patronus, simulque gloriæ Christi præco. Totam enim Pharisæorum malitiam Jesus vertere solet in Dei gloriam. Cum enim factum evidentius esset, partim parentum testimonio, partim ipsa re, quam ut dissimulari negarive posset: tamen ut facti laudem à Christo, quem oderant, avertant: Quod ex cæco, inquiunt, factus es videns, noli adscribere Jesu, cui nihil debes, sed gloriam istius beneficii tribue Deo. Nos enim certum habemus, quod hic Jesus homo scelerosus sit, cui cum Deo nihil est commercii. Pharisæi separare conabantur, quod separari non poterat, videlicet gloriam Patris à gloria Filii, & impietati suæ summæ pietatis umbram prætexunt: velut illis scilicet curæ sit, ne pereat Deo sua gloria, quum propriam gloriam quærerent in omnibus, divinæ gloriæ negligentes.

25 Ad hæc cæcus fortiter simul & circumspecte respondens: *An homo scelerosus sit*, inquit, *alii viderint*, de hoc pronuntiare non est meum. *Unum illud vere testari possum*, quod ipsa re comperi, *me prius fuisse cæcum*, *& nunc videre.*

26 Hîc quum Pharisæis nulla satis idonea daretur ansa, vel calumniandi Jesum, vel in hominem sæviendi, circumspecte cauteque loquutum, ad superiores percunctationes revolvuntur, undique venantes, unde Jesum spolient sua gloria: *Quid*, *inquiunt*, *fecit tibi*, *aut quibus modis aperuit tibi oculos?* sperantes fore, ut ex re aliter narrata aliquid decerperent, unde persuaderent hoc laudis non deberi Christo.

27 Adversus tam impudentem Pharisæorum malitiam, jam mendicus factus confidentior, respondit: Modo dilucide, sicut res habet, narravi, semel audistis. Quorsum attinet eadem repetere? Si animo sincero percunctamini, jam rem exposui, meoque testimonio, quod à me flagitabatur, satisfeci: sin minus, iniquum fuerit eadem iterare. An ideo tam diligenter percunctamini facti modum, ut re exacte cognita, vos quoque velitis illius fieri discipuli, per quem Deus tanta operatur, quemadmodum ego virtutem illius expertus, multique alii discipuli illius sumus?

28 Hac tanta mendici confidentia Pharisæi irritati, non responsum reddunt, sed convitium ingerunt, id imprecantes homini, veluti summum malum, quo solo poterant ipsi quoque felices reddi: & à se per abominationem depellentes, quod summis votis erat optandum, nisi tam animis essent cæci, quam antea corpore fuerat ille mendicus Euangelista: Tu, inquiunt, sceleste, scelesti illius discipulus esto. Nos talem magistrum abominamur, qui Mosi sumus discipuli, cum quo Jesus iste non est conferendus.

29 Certum enim habemus, quod Mosi loquutus sit Deus, quodque quicquid nos docet, ex Deo doceat. Jesum autem istum cur audiamus, qui unde profectus sit, nescimus? Doceat ac probet nobis auctoritatem suam, & fortasse credemus illi.

30 Crevit inter disputandum mendici fiducia: quumque sentiret illos omnibus technis moliri perniciem adversus Jesum, tamen fortiter contemtis omnibus periculis, illius causam agit, ex miraculo redditi luminis colligens, & convincens non esse obscurum, unde profectus esset Jesus: Admiror, inquit, cur dicatis vos nescire, unde sit Jesus, quum illud negari non possit, per eum mihi apertos esse oculos, quos natus etiam habebam clausos.

31 Certe illud extra controversiam est, nec vos dissentitis, *Deum non audire vota peccatorum. Verum si quis illum pie colit*, *& ejus* quem colit religione *voluntati obtemperat*, *hunc audit.* Quod si Deus per Jesum mihi cæcitatem ademit, tametsi præcipua gloria Deo tribuitur, tamen pius Dei cultor, & amicus

rentes ejus, quoniam timebant Iudæos: jam enim conspiraverant Iudæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret.
23 Propterea parentes ejus dixerunt: Quia ætatem habet, ipsum interrogate.
24 Vocaverunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: Da gloriam Deo: nos scimus quia hic homo peccator est.
25 Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio: unum scio, quia cæcus cum essem, modo video.
26 Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos?
27 Respondit eis: Dixi vobis jam, & audistis: quid iterum vultis audire? numquid & vos vultis discipuli ejus fieri?
28 Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus illius sis: nos autem Moysi discipuli sumus.
29 Nos scimus quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus unde sit.
30 Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis unde sit, & aperuit meos oculos:
31 Scimus autem quia peccatores Deus non audit, sed si quis Dei cultor est, & voluntatem ejus facit, hunc exaudit.

Deo sit, oportet, ad cujus vota beneficium tam insigne mihi præstitit.

32 *Asæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati.*

[32] Nec enim vulgare est, aut mediocre miraculum, quod in me factum videtis. Multa memorantur prodigia, quæ Deus olim gessit per majores nostros, sed sanctos, non peccatores. *Verum*, si repetamus ab orbe condito, *quis unquam audivit exstitisse quenquam, qui cæco nato aperiret oculos*, & depulsa perpetua nocte, lucem infunderet?

33 *Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quidquam.*

[33] *Quod nisi Jesus iste profectus esset à Deo*, nisi Dei virtus illi adesset, *ex se nihil omnino posset efficere*. Non enim humanarum virium est, quod tamen factum cernimus.

34 *Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et ejecerunt eum foras.*

[34] Hac mendici fiducia prorsus efferati Pharisæi, quum jam spes non esset fore, ut ille vel corruptus, vel metu territus desisteret à prædicando Jesu, ad extrema veniunt. Exprobrant ei pristinam cæcitatem, exprobrant fortunæ tenuitatem: quasi hæc illi ob scelera sint divinitus inflicta, quasique scelerosus nascatur, qui pauper, aut cæcus, aut alioqui vitiato corpore nascitur: *Tu, inquiunt, in peccatis natus es totus, & nos doces*, qui religionis arcem, & Legis professionem tenemus? Et qui paulo ante stipem emendicabas, hic apud tantos viros audes philosophari? Nec diutius illum passi sunt dicere, & pudebat sic ab homine paupere & idiota sibi obturatum os. Ejecerunt igitur hominem è Synagoga, velut impii magistri discipulum impium. Sed quos Pharisaicum supercilium è Synagoga ejecit, Christus recipit in suam Ecclesiam. Ab impiorum enim communione secludi, jungi Christo est, & ab his, qui suam justitiam falsam stabilientes, veram Dei justitiam oppugnant, damnari, probari est: & ab his, qui suæ studentes gloriæ, Jesu gloriam obscurare nituntur, affici contumelia, summæ est gloriæ: & exsecrabilibus exsecrabilem esse, est Deo carum esse.

35 *Audivit Jesus quia ejecerunt eum foras: & cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei?*

[35] Renuntiatum est igitur Jesu, de suæ gloriæ præcone quam fortiter sese gessisset apud Pharisæos. Jam enim res populi rumore spargebatur, quod ejectus esset. *Ut igitur nactus est illum obvium*, quo fidem illius faceret omnibus magis conspicuam, *ait illi:* Heus tu, *credis-ne in Filium Dei?* Jam enim apud Pharisæos professus fuerat, illum à Deo profectum esse, qui rem tantam perfecisset. Nec id latebat Dominum Jesum, sed propter alios elicit hominis professionem, exemplum procurans cæteris.

36 *Respondit ille, & dixit: Quis est, Domine, ut credam in eum?*

[36] Cæterum is, qui cæcus fuerat, quum Jesum de facie nondum nosset, magno tamen affectu sic quoque nosse cupiens eum, quem diceret Filium Dei: *Quis est, inquit, ille, Domine, ut* si norim, *credam in illum*? Crediderat in eum etiam non conspectum: nec hæc vox est diffidentis, sed ardentis videre tanti beneficii auctorem.

37 *Et dixit ei Jesus: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est.*

[37] Jesus itaque modestis verbis significans se esse, de quo loqueretur, ait: *Quem videre cupis, jam vidisti: & qui nunc loquitur tecum, ipse est*, in quem oportet credere.

38 *At ille ait: Credo Domine. Et procidens adoravit eum.*

[38] Ad hæc ille nihil cunctatus, magna alacritate professus est se credere: simulque cum dicto accidit ad genua Jesu, & adoravit eum, re nimirum ipsa declarans, quid de eo sentiret.

39 *Et dixit Jesus: In judicium ego in hunc mundum veni: ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.*

[39] Jesus itaque quo magis hujus exemplo accenderet aliorum animos qui aderant: Ego, inquit, qui lux sum mundi, ideo veni in hunc mundum, ut invertantur rerum vices, prodita nimirum per Euangelicam lucem falsæ sanctitatis, ac fucatæ cognitionis imagine: *ut qui antehac non videbant, videant: & qui nunc vident, excæcentur.* Hoc dicto notavit Jesus Pharisæorum perversum judicium, qui quum sibi viderentur soli scire, quid esset religio, quid esset Lex, quid esset justitia, turpius cæcutiebant, quam quivis è media plebe: nimirum mundi cupiditatibus animi judicium obfuscantibus, quum pauperculus ille cæcus, humilis, & idiota, quemadmodum donatus erat luce corporis, ita tantum animo cerneret, ut ipsorum etiam Pharisæorum concilium veritate vinceret.

40 *Et audierunt quidam ex Pharisæis, qui cum ipso erant, & dixerunt ei: Numquid & nos cæci sumus?*

[40] Neque fefellit hujus sermonis aculeus aliquot è Pharisæis, qui tum Jesum animo non sincero comitabantur, sed calumniandi potius ansam undique captantes. Hi non recedentes ab arrogantia, quo vel honorificum de se testimonium extorquerent à Domino, vel haberent unde deferrent illum apud Pharisæorum ordinem, dicunt illi: *Num & nos cæci sumus?*

41 *Dixit eis Jesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum: nunc vero dicitis; Quia videmus. Peccatum vestrum manet.*

[41] Jesus autem ad hanc tam insidiosam pariter & arrogantem interrogationem sic respondet, ut ostendat eos, qui sibi viderentur admodum oculati, plus quam cæcos esse: non enim corpore, sed animo cæcos esse: & hoc insanabilius esse cæcos, quod sibi viderentur oculati: Si vere, inquit, essetis cæci, ac mentis inscitiam agnosceretis, daretur venia simplicitati. Nunc vero quum re vera cæci sitis, & tamen arrogatis vobis apud populum eruditionis laudem, insanabiliter estis cæci. Quemadmodum hic cæcus, quoniam agnovit vitium corporis, assequutus est lucem: vos, quum excæcati cupiditatibus carnis vestræ, sponte vestra cæci sitis, sanari non potestis, sed perseveratis in peccato incredulitatis, quum idiotæ, qui prius ignorabant veritatem, conspectis miraculis & auditis sermonibus meis, amota caligine, lucem veritatis amplectantur. Qui sibi Legis cognitionem arrogat, oppugnans eum, qui summa est totius Legis, plus quam cæcus est, totaque errat via. Hactenus in umbris versati sunt omnes, nec ulla patet ad lucem via, nisi per fidem Euangelicam. Populus ideo facilius visum recipit, quia non perinde sibi videtur perspicax: & si quid caligat, ruditas est verius quam malitia. Cæterum qui quum ipsi sint bis cæci, tamen se profitentur doctores plebis, hoc est, duces cæcorum, perniciosius & immedicabilius cæci sunt. Nam nec ipsi veniunt ad lucem, & alios seducunt ob falsam opinionem, ac speciem eruditionis & sanctimoniæ.

CAP. X.

Caro pro grege pastor obit: dic, Christus es ipse?
Pecco-ne si dico me Patrem habere Deum?

1 *Amen, amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro.*

[1] ET tamen quum tales essent, indignabantur, & invidebant Domino Jesu, quod populum alliceret ad se, & à Pharisæorum ac Sacerdotum obedientia sevocaret: qui quum auctoritatem suam honestis rationibus tueri diutius non possent, fucis, terroribus, insidiis, minis, impiis conspirationibus tyrannidem suam contendebant defendere, non servientes populi commodis, quemadmodum par erat facere, qui se populi doctores ac duces pastoresque profiterentur, sed populi malo sua captantes commoda. Jesus itaque, qui prius multis similitudinibus invitaverat omnes ad se, nunc panem se vocans cœlestem, unde qui ederet, viveret in æternum: nunc aquam vivam, unde qui biberet, conciperet in sese fontem aquæ salientis in vitam æternam: nunc lucem mundi, quæ illuminat omnium mentes: nunc Filium ac legatum Dei Patris, cui qui crederet, salutem æternam consequeretur: hoc loco idem agit alia parabola, quo magis & altius insideat animis omnium, quod est totius salutis humanæ caput: neminem esse posse ducem ac pastorem populi, nisi prius ipse sit ovis Christi, veri Pastoris omnium ovium, quæ collocandæ sunt à dextris in die supremo. Ovis autem Christi non est, qui non est membrum Christi: membrum Christi non est, qui mundum hunc, qui gloriam suam anteponit gloriæ Christi. Porro Pharisæi, quoniam sine Christo pastores esse volebant, latrones ac fures erant, non pastores: quanquam sibi pastorum nomen ac supercilium vindicabant. Hos igitur notans: *Illud*, inquit, *pro certo vobis affirmo, quisquis intrat in caulas ovium, non per ostium, sed* aliun-

aliunde irrumpit, vel transscensis septis, vel perfossis muris, *is non pastor est*, *sed fur est*, *& latro*. Fur, ut fraude surripiat aliquid: latro, ut vi perdat.

2 Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium.

2 *Cæterum quisquis intrat per ostium*, quoniam nihil doli meditatur ovibus, *is pastor est*.

3 Huic ostiarius aperit, & oves vocem ejus audiunt, & proprias oves vocat nominatim, & educit eas.

3 Et huic per ostium ingredi volenti aperiet is, qui solus jus habet aperiendi ostium. Hujus vocem, quoniam veri pastoris est, agnoscunt & audiunt oves, quum ad latronis & furis vocem incognitam expavescant. Quanquam enim ovis simplex est animal, & ab alieno pendens præsidio, tamen agnoscunt vocem pastoris, unde sentiunt utilitatem, & horrent vocem luporum, unde metuunt mortem. Pastor igitur per ostium ingressus in septa, non terret oves, sed agnoscitur, & vicissim agnoscit oves suas, adeo ut nominatim etiam singulas vocare norit, & illæ vocatæ parent vocanti. Vocantur enim ad pabulum, non ad lanienam. Et vocantur amica notaque voce, non protruduntur: ultro parentes, adducit in pascua.

4 Et cum proprias oves emiserit, ante eas vadit: & oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus.

4 Quumque jam eductæ è septis, quibus continebantur, prodierint in liberos campos, ne quid aberrent, pastor ille verus ac notus præcedit gregem suum: grex præeuntem consequitur. Non enim præcedit mutus, sed subinde voce sua provocat oves ad sequendum, & ab errore revocat. Agnoscunt autem sui pastoris vocem, ad quam se dirigunt.

5 Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non noverunt vocem alienorum.

5 Cæterum pastorem alieni gregis non sequuntur, sed abhorrent ac refugiunt ab ignoto, propterea quod non agnoscunt nisi proprii pastoris vocem.

6 Hoc proverbium dixit eis Iesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.

6 Hoc ænigmate Dominus Jesus taxavit Judæos*, Scribas, Sacerdotes, ac primores populi, qui indignabantur, quod essent multi qui mallent adhærere Jesu quam ipsis, qui se duces credebant populi. Porro qui sues erant, aut hirci, audiebant illorum vocem. Cæterum qui vere oves, doli expertes, simplices & innoxii, agnoscebant vocem Domini Jesu, qui verus erat pastor: cui Pater ostiarius aperuerat ostium, ut oves sibi parentes adduceret in æternæ vitæ pascua.

7 Dixit ergo eis iterum Iesus: Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium.

7 Cæterum quum Pharisæi non intelligerent, quid sibi vellet hæc parabola, dignatus est aperire: quæ tectius ideo dixerat, ut magis redderet attentos, & altius insideret animis auditorum, quod per similitudinem esset infixum: *Pro certissimo confirmo vobis*, inquit, *quod ego sum illud ostium*, de quo loquutus sum, per quod oves ingredi & egredi oportet, si velint incolumes esse. Per hoc ingrediatur oportet, qui pastoris munus velit obire. Non enim satis est intra septa Ecclesiæ, quacunque via irrupisse: non satis est ad pastoris titulum ac dignitatem quomodocunque penetrasse.

8 Omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones, & non audierunt eos oves.

8 Hujusmodi quotquot fuerunt, qui perversis rationibus irruperunt in ovile populi Dei, non pascendi, sed spoliandi animo, quoniam per me, qui sum ostium, ingressi non sunt, non sunt pastores, sed fures sunt & latrones: nimirum quæstus avidi, & tyrannide violenti. Sed istorum omnium vocem audierunt sues & hœdi, qui mundum hunc diligunt. Cæterum oves æternæ vitæ pascuis destinatæ, & Euangelici pabuli avidæ, non audierunt vocem istorum, quod veri pastores non essent, nec in eis agnoscerent vocem Euangelicam. Vox enim non sonabat pastorale quiddam, sed prædonis magis ac lupi.

9 Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur: & ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet.

9 *Ego*, inquam, *sum ostium*. Non est salutaris aditus in Ecclesiam ac regnum cœlorum, nisi per me, sive pastor esse velis, sive ovis. *Per me si quis introierit*, *salutem* æternam *assequetur*: nec erit illi periculum à furibus ac latronibus, sed hoc pastore tutus ingredietur in caulas, fruiturus otio felici contemplationis, egredietur in pascua, proditurus ad officia caritatis, nec deerunt usquam pascua, sed ubique dabitur materia benefaciendi, quo simul & aliis prosit, & ipse benefactis in caulas redeat saginatior. Habetis igitur unam notam, qua possitis ovem ab

A hœdo, verum pastorem à falso, dignoscere. Qui mihi non credit, & tamen se facit populi pastorem, ab hoc cavendum est. Tum autem vox prodet qualis sit, si quæ loquitur, non sapiunt Dei gloriam, non populi salutem, sed propriam gloriam, sed quæstum, sed humanam astutiam, sed tyrannidem, ab hoc sibi caveant oves: fur enim est & latro, non pastor: & hoc perniciosior, quod personam pastoris mentitur.

10 Fur non venit nisi ut furetur, & mactet, & perdat. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant.

10 Quod si vox non satis evidens erit indicium, observa quid agant. Fur non in aliud venit, nisi ut furetur, & è gregis alieni malis sibi turpe lucrum comparet. Latro non venit nisi ut laniet, ac perdat, & in gregem, cui prodesse debebat, tyranni-
B dem exerceat. Tribus igitur argumentis licebit dignoscere verum pastorem, & furem, aut prædonem: si per ostium non ingrediatur: hoc est, si me non agnoscat, per quem unum salutis æternæ spes est: si non loquatur ea quæ congruant doctrinæ divinæ: si spectet alio, quam ad ea quæ pertinent ad Dei gloriam, ac populi salutem.

11 Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.

11 Horum si nihil competit in me, si Pater aperuit ostium: si loquor ea quæ cum Legis ac Patris voluntate consentiunt: si nusquam venor lucrum aut gloriam meam, sed Patris obtemperans voluntati, nihil aliud sitio, quam salutem omnium, intelligite me esse verum pastorem, & agnoscite auctorem
C meum, † vocem meam, & agnoscite studium meum. Qui se jactant esse pastores, hoc agunt, ut ex vestris incommodis, sua comparent commoda: quibus tum optime est, quum gregi est pessime. Ego per ostium ingressus, non in aliud veni, nisi ut oves morbidæ sanentur, mortuæ vivant, ac vivæ saginentur omni virtutum genere. Bonus pastor habetur, qui vivit quidem de proventu gregis sui, qui bona fide reducit oves in septa, qui educit in pascua: qui nihil furatur, nihil mactat. Sed longe vincit hanc integritatem pastor Euangelicus. Non enim solum non spoliat gregem uti fur: non solum non laniat uti prædo, verum etiam vitam suam impendit pro tuendis
D ovibus suis: tantum abest, ut lucri gratia lædat gregem suæ fidei concreditum, aut perdat quod servandum suscepit. Proinde cæteri, qui se pastores jactant, lupi sunt, non pastores. Quod si quæritis exemplum ac specimen boni pastoris: ego sum pastor bonus, qui non solum ipse nihil venor commodi ex malo gregis, verum etiam mea bona gratis confero, & adversus eos, qui gregem infestant, vitam etiam meam impendo. Hoc quod amicus non præstat amico, præsto ovibus meis.

12 Mercenarius autem, & qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit: & lupus rapit, & dispergit oves:

12 Non potest esse verus pastor, nisi purus ab omni cupiditate commodi privati, nisi vitæ quoque suæ contemtor, si quando periculum ingruat gregi.
E Multa sunt enim, quæ salutem gregis infestant. Itaque qui verus est pastor, & cui grex ex animo curæ est, non ob aliud, nisi quod amat gregem, obtemperans illi, qui servandum dedit, non spoliandum, aut mactandum, is suæ quoque vitæ dispendio salutem defendit ovium. Contra, qui mercenarius est, & sui compendii gratia gregis curam suscepit, etiamsi bona fide rebus tranquillis gregem procurat, tamen si vitæ ingruat periculum, hoc est, si lupum viderit irruentem, proditis ovibus, suæ vitæ fuga consulit, gregem lupo dissipandum ac dilaniandum relinquit.

13 Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ovibus.

13 Quid in causa? Nihil aliud nisi quod mercenarius est, non pastor. Caritas vera non spe-
F ctat mercedem. Ubi mercedis est ratio, ibi caritas aut nulla est, aut imperfecta: & si quod præstatur officium, non præstatur ex animo veri pastoris. Ubi vero res maxime desiderat pastorem germanum, ibi grex proditur, fugiente conductitio pastore. Quamobrem? Quia subducta juxta sensum humanum ratione, satius esse ducit, perire gregem alienum, quam se venire in capitis discrimen. Atque hic quidem paulo melior est his, qui ipsi

* Alia Editio, *Pharisæos*.

† Eadem addit, *audite*.

ipsi lupos agunt in gregem, pastores mentiti. Sunt (A) enim qui rebus secundis satis bona fide gregis curam agunt, sed tamen ob insigne periculum gregem produnt lupo dispergendum, ac dilaniandum. Cogitat enim, quid tum si pereant? Mihi nihil perit. Merces in tuto est, & si quid perit mercedis, hoc perire malo, quam pro pecudibus alienis decertare cum lupo. Reperietur alius grex, cui mercede præficiar, si hic perit suo Domino. Neque enim gregis interitus discruciat animum mercenarii. Ita fit, ut simul & Domino pereat, quod unice diligit, & grex veniat in exitium, qui servari poterat.

14 Ego sum pastor bonus: & cognosco meas, & cognoscunt me meæ.

14 Non mirum igitur, si talium pastorum vocem non agnoscunt oves Euangelicæ. Non oves in culpa sunt, (B) sed pastorum malitia. Nec indignandum est, si quos Pater attraxit, me sequuntur, desertis pastoribus mercenariis, furibus, & latronibus. Sentiunt enim, quod ego modis omnibus sum pastor bonus, usque ad vitæ dispendium. Agnosco meas oves velut à Patre traditas, cujus omnia mea sunt: ac vicissim oves, attractæ Patris afflatu, pastorem suum agnoscunt, diligunt, ac sequuntur, nimirum intelligentes sibi non esse spem salutis, nisi per me.

15 Sicut novit me Pater, & ego agnosco Patrem: & animam meam pono pro ovibus meis.

15 Me Pater agnoscit ut germanum Filium, suæque voluntati per omnia obsequentem: & ego vicissim agnosco Patrem, qui cupit omnes salvos fieri. (C) Ex illius mandato vitam meam impendo saluti mearum ovium, quas mihi servandas tradidit, nec committam, ut me pastore quicquam possit in eas hic mundus, aut hujus mundi princeps Diabolus: sed ut mei sint incolumes, ipse me tradam in mortem, hac via lupi vires fracturus, & oves mihi parentes ex illius faucibus erepturus.

16 Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus pastor.

16 Nec Patris voluntati, nec meæ caritati satis est, si servem has oves, quas ex Israelitico populo primum servandas mihi tradidit Pater, latius se porrigit mea cura. Sunt & in aliis gentibus oves dispersæ, ac luporum, furum & latronum insidiis obnoxiæ: nec conquiescam, donec has quoque ad communes caulas reduxero. (D) Et quanquam non audiunt vocem Mosi, aut Prophetarum, agnoscent tamen & audient vocem meam, si quæ sint oves saluti destinatæ: non enim natio secludit à salute. Quisquis audit vocem Filii Dei, qui verus est pastor, salvus erit. Hactenus dispersus fuit Dei grex, ob multitudinem falsorum pastorum. Omnes salutem pollicentur, & suam quisque vocem habet, & alius alio vocat. Interim grex destitutus, huc & illuc dispergitur, variisque perit modis. Verum simul atque omnes audierint me, vocem veri pastoris agnoscent, & ex omni terrarum plaga convenient. Itaque fiet omnium idem ovile: nec erit pastor nisi unus. Extra hoc ovile qui fuerit, salvus esse non poterit. (E) Hunc pastorem qui non agnoverit, in exitium ibit. Atque id ne mea culpa fiat, usque ad vitæ jacturam ago bonum pastorem. Patri nihil perit, etiamsi pereant omnia condita: nullius enim eget, sed ob gratuitam caritatem erga genus humanum misit Filium suum in mundum, ut omnibus, si fieri possit, salutem æternam conferat.

17 Propterea me diligit Pater: quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam.

17 Quoniam autem eodem animo sum quo Pater, ideo me diligit unice, veluti Filium, non mercenarium: quia mea sponte pro salute gregis paterni vitam impendo meam: tantum abest, ut ex gregis malo mihi commodum vener. Summa caritas est apud homines, si quis ingruente periculo se non subducat. (F) Ego plus præsto, qui me volens & ultro in mortem dedam. Sunt qui insidientur vitæ meæ, horum malitia nihil in me posset, nisi mihi decretum esset pro salute meorum ultro mortem oppetere. Habent isti quidem voluntatem homicidii, non occiderent tamen nisi volentem. Igitur illi non auferent mihi vitam, sed ego volens vitam impendam ovibus meis, mea morte vitam illis redemturus æternam. Ne credite me sponte tradere meipsum in mortem, nisi vitam sponte depositam, mea virtute quum voluero, resumsero. In hoc igitur laus est veri pastoris, quod ultro pro salute gregis morti semet objicit, quum in manu sit illi mortem effugere, si velit.

18 Nemo tollit eam à me: sed ego pono eam à meipso, & potestatem habeo ponendi eam: & potestatem habeo iterum sumendi eam: Hoc mandatum accepi à Patre meo.

18 Nulla vis est hominum, quæ mihi nolenti vitam auferret: sed ipse volens eam impendo saluti gregis. Alii moriuntur, quum nolint, & mortui non reviviscunt. Etsi quisque sibi manus adferre potest, ut scelerata morte pereat, non potest tamen vitam semel elapsam in corpus revocare. Ego utriusque rei potestatem habeo, & animam hanc emittendi è corpore, & eandem in hoc ipsum corpus revocandi: Hoc si vobis videtur incredibile, ut volens quisquiam alienam vitam sua morte redimat: sic visum est Patri meo, qui me misit in mundum, ut hac ratione procurem negotium humanæ salutis. Ejus jussis volens & gaudens obtempero, qui cum mihi voluntas est eadem, quique mihi potestatem hanc impartiit, ut quod volo, possim.

19 Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos.

19 Hæc quum proloquutus esset Jesus, nova, inaudita, ac longe supra vulgarem hominum sensum, rursus in populo variatum est sententiis.

20 Dicebant autem multi ex ipsis: Dæmonium habet, & insanit: quid eum auditis?

20 Nam plerique dicebant, quod jam & ante non semel dixerant, si quando prodebat illorum secreta consilia, aut si quid humanis viribus majus diceret, faceretve, *Dæmoniacus est, & insanit.* Carent enim sensu communi, quæ loquitur: *Quid istum juvat audire?*

21 Alii dicebant: Hæc verba non sunt dæmonium habentis: numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?

21 *Rursus alii dicebant: Hæc verba non sunt obnoxii malo Dæmoni.* Sapiunt enim virtutem divinam, præsertim quum dictis adstipulentur facta: qualis est oratio, talia sunt facta. Loquitur excedentia sensum humanum, sed idem facit excedentia virtutem humanam. Num insanus, & malo Dæmoni obnoxius, potest aperire cæcorum oculos? Exoculare videntem, Dæmonum est: sed oculos aperire cæco nato, virtutis est divinæ. Id quum constet ab hoc esse factum, non potest ejus oratio proficisci à noxio Dæmone, cujus facta constat à benefico Deo proficisci. Ad hanc controversiam nihil respondit Dominus Jesus: nos interim docens, non esse semper contendendum cum improbis, & factis potius declarandum quid possimus quam verbis: & nonnunquam malorum furori cedendum est, nec unquam oportet Euangelicæ mansuetudinis oblivisci.

22 Facta sunt autem Encænia in Ierosolymis: & hiems erat.

22 Post hæc festus dies præbebat novam congrediendi materiam. Aderat enim dies festus, quem Encænia vocant, ob Templum post Persicum exsilium Hierosolymis instauratum, ac renovatum. Nec huic festo deerat Jesus, innovator Legis, ac novi Templi, quod est Ecclesia, architectus. Erat autem hyems, videlicet tempus illorum animo conveniens, qui frigidæ Legis studio, non arderent Euangelica caritate.

23 Et ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis.

23 Jesus igitur jam non in intimis Templi versabatur, sed inambulabat in porticu, quæ Templo adhærebat, cui cognomen erat Solomonis: ut locus ipse loqueretur adesse pacificum illum, omnia conciliaturum, quæ in cœlis, & quæ in terris. Inambulabat autem Euangelicæ Legis auctor, Mosaica jam cessatura.

24 Circumdederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palam.

24 Hîc igitur inambulantem, ne posset elabi cinxerunt Judæi, multis illius dictis ac factis irritati, nec satis inter se concordes: quibusdam malitiose calumniantibus omnia, quibusdam ex ipsis factis ac dictis suspicientibus in eo quiddam humana virtute sublimius. Adorti sunt autem illum his verbis: *Quousque dictis ambiguis suspensos detines animos nostros,* & hac ambiguitate populi seditionem concitas? *Si tu es ille Messias,* quem exspectamus, *dic nobis palam.*

25 Respondit eis Iesus: Loquor vobis, & non

25 Jesus autem tametsi non ignoraret illos animo perverso percunctari, quod & sæpius audierant, & ex factis ipsis deprehendere poterant, tamen mansue-

credititis: opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me:

fuerit respondet, magis erudire cupiens, quam irritare: Quid opus, inquit, fuerit, me de meipso, qui sim, toties profiteri: præsertim quum si profitear, arrogantiam interpretemini veri testimonium? Si mihi fidem haberetis, jam dixi qui sim: si verbis meis non creditis, tamen non potestis ignorare, quod ex me scire cupitis. Nullum est certius argumentum, quam ex factis. Videtis opera mea, quæ vobis testibus facio ex voluntate Patris mei, non Dæmonii, quemadmodum quidam calumniantur. Hæc si videntur digna Deo, credite me missum ab eo.

26 Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis.

26 Sed vos nec factis, nec dictis meis creditis, cujus rei non sum ego causa, sed vester animus insincerus, minimeque simplex.

27 Oves meæ vocem meam audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me:

27 Qui simplici sunt animo, nullaque mundi hujus malitia vitiato, credunt verbis meis, ac velut oves agnoscunt boni pastoris vocem: atque ego vicissim illas, licet humiles juxta mundum, pro meis agnosco. Vos autem ideo non agnoscitis vocem meam, quia non estis de numero ovium mearum, quarum simplicitas docilis est, quum vos habeatis animos ambitione turgidos, odio fermentatos, livore corruptos, avaritia infectos, variisque mundi hujus cupiditatibus vitiatos, quibus malis si repurgaretis animos vestros, nimirum audiretis & ipsi vocem meam, nec id gratuito faceretis.

28 Et ego vitam æternam do eis: & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea.

28 Primum enim vitaretis exitium, quod imminet omnibus rebellantibus adversus Dei Filium, deinde vitam æternam consequeremini. Siquidem oves illæ meæ quamlibet juxta mundi judicium simplices & idiotæ, in exitium abeuntibus his, qui magni feliccesque habentur in mundo, dum me pastorem agnoscunt, dumque me ducem sequuntur, ex mea munificentia vitam consequuntur æternam. Oves sunt simplices, innoxiæ, imbelles, omnibus hujus mundi præsidiis destitutæ. In has mundus omnibus suis machinis ac viribus insurget. Sed nulla futura est tanta Satanæ potestas, ut eas rapiat è manibus meis. Mundus habet Pharisæorum auctoritatem, Sacerdotum dignitatem, habet Reges armatos, præfectos, judices, tribunalia, carceres, catenas, virgas, secures, equuleos, exsilia, mortes, & quicquid terrorem constantibus etiam animis solet immittere. Habet ex adverso opes, voluptates, honores, dignitates, & quicquid animos quamlibet incorruptos solet corrumpere. His omnibus machinis utitur mundus, ut extorqueat oves meas de manibus meis, sed me protegente nemo poterit eas mihi subducere. Quicquid mundus molietur, cedit in bonum ovium, & in gloriam Patris mei. Non rebellabimus armis, non venenis, non regeremus convitia, sed absque præsidiis hujusmodi novo genere vincemus tamen.

29 Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est: & nemo potest rapere de manu Patris mei.

29 Unicum illud præsidium, quod mihi ad tuendas oves meas dedit Pater, majus ac potentius est omnibus, quibus mundus coorietur in me meosque. Nec me destituet Pater, nec ego meas oves deseram. Quod est in manibus meis, idem est in manibus Patris mei. Quoniam autem nulla potestas mundi tanta est, quæ possit quicquam ex illius manibus extorquere, qui nutu potest omnia: nec de meis manibus ulla res avellere poterit, quod ille servandum tradidit.

30 Ego & Pater unum sumus.

30 Inter Patrem & me sicut est absolutum potestatis consortium, ita summus est voluntatis consensus. Prorsus unum sumus, pariter potentes, idem volentes, idem nolentes.

31 Sustulerunt ergo lapides Judæi, ut lapidarent eum.

31 His dictis irritati Judæi, non ferentes quod toties haberet in ore Patrem suum, cujus præsidio tanta polliceretur, sustulerunt rursum lapides, ut lapidarent Jesum. Nemo tamen impetiit illum, quod nondum venisset tempus, quo decreverat extrema pati pro salute generis humani, sed placidis verbis illorum furorem corrigere tentat:

32 Respondit eis Jesus: Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?

32 In publicos maleficos, inquit, populi manus lapidibus ad ultionem solent armari. Ego tantum beneficiorum contuli in vos ex benignitate Patris mei. Docui errantes: consolatus sum afflictos: pavi famelicos: mancos restitui: leprosos mundavi: ægrotos sanavi: Dæmoniacos liberavi: paralyticos & contractos erexi: febres depuli: omne morborum ac malorum genus profligavi: mortuos in vitam revocavi: totaque mea potestas & auctoritas, quam mihi tradidit Pater, juvandis vobis impensa est, & impensa est gratis. In his omnibus, quodnam est illud, quod vos dignum arbitramini lapidatione? Si lapidatur beneficus, quid fiet scelerosis & maleficis?

33 Responderunt ei Judæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: & quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum:

33 Judæi tandem huc provocati, ut vel crimen proferrent, vel amentiam suam agnoscerent, ne nihil prætexerent suæ vesaniæ: Non, inquiunt, ob benefacta solemus quenquam lapidare, sed te lapidatione dignum existimamus ob omnium immanissimum scelus, blasphemiam: atque in hac re Legis auctoritatem sequimur, quæ jussit hujusmodi saxis obrui. Quis enim diutius ferat, quod tu quum sis homo, facis teipsum Deum, subinde patrem tuum Deum habens in ore, quasi nos omnes filii Dei non simus, tuque nova quadam ac peculiari ratione sis Dei Filius, ut tibi cum Patre sit rerum omnium consortium? An non hoc est Divinitatem quandam arrogare? Cæterum quum unus sit Deus, quisquis hominum divinæ potestatis consortium sibi arrogat, erga Dei majestatem injurius est, ac rebellis.

34 Respondit eis Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra: quia Ego dixi, dii estis?

34 Ad hoc crimen intentatum ea temperatura respondit Dominus Jesus, ut blasphemiæ culpam procul abs se depelleret: deinde ut illorum insaniam verbis atrocioribus non amplius irritaret, & tamen sibi summa cum modestia vindicaret, quod negare non debuit, quia nobis non ignotum esse voluit: Vos, inquit, mihi blasphemiæ crimen impingitis, quod Deum Patrem meum appellem. Nonne scriptum est majus quiddam in Lege vestra, nimirum in Psalmis: *Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes?*

35 Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura:

35 Si Deus ipse dignitatem sui nominis impartiit iis, ad quos sermo Dei factus est, non solum illos filios Dei appellans, sed Deos, non læsa tamen unius Dei majestate, nec falsum esse potest, quod in divinis Litteris proditum est:

36 Quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis: Quia blasphemas: quia dixi, Filius Dei sum?

36 Quomodo mihi blasphemiæ crimen intenditis, quod me, quem Pater unice sanctificavit, ac misit in mundum, ut per Filium omnes sanctitatem assequerentur, dixerim Filium Dei? Si Dei colloquium cum hominibus ex hominibus facit Deos ac filios Dei, non ferendum videtur, si me dixero Filium Dei, qui sum ipse sermo Dei, quique apud illum fui, antequam venirem in mundum, qui cum illo rerum omnium habeo consortium? Modestum est quod verbis arrogo, nimirum quod & in alios plurimos competit ex auctoritate Scripturæ.

37 Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi.

37 Cæterum ex ipsis factis magis convenit æstimare quid tituli mihi debeatur. Si quæ facio, non videntur esse homine majora, si non divinæ virtutis specimen habent, nolite credere, quod sim Filius Dei, quod mihi cum illo per omnia conveniat.

38 Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis, & credatis quia Pater in me est, & ego in Patre.

38 Quod si videtis Deum Patrem in me proferentem virtutem suam, si dictis meis fidem habere non vultis, certe factis ipsis, quæ videtis oculis, credite, & arrogans habear, nisi longe plus factis præsto, quam mihi verbis sumo. Ea si sinceris animis perpenderitis, fiet ut verbis quoque meis fidem habeatis, non amplius dubitaturi, quin Pater in me sit, & ego in Patre, quod uterque alteri individua societate cohæreat, dum ille per me, quicquid vult, operatur, & ego ab illius exemplo jussuque nusquam recedo, ut qui mihi credit, illi credat, qui mihi repugnat, illi repugnet.

39 Quærebant ergo eum apprehendere; & exivit de manibus eorum.

39 His auditis Judæi sermonibus, unde corrigi debuerant, irritatiores effecti, conati sunt illi manus injicere, perfecturi quod jam sæpius frustra tentarant.

rant. Sed Jesus, ut ostenderet multis modis se volentem passurum, ubi tempus adesset, elapsus est è manibus illorum.

40 Et abiit iterum trans Iordanem, in eum locum, ubi erat Ioannes baptizans primum: & mansit illic.

40 Jesus igitur, quum satis illic docuisset, cessit ad tempus malorum immedicabili vesaniæ, ac rursus transmisso Jordane, rediit ad eum locum, ubi Joannes primum cœperat baptizare: nam, quemadmodum diximus, post mutato loco, baptizavit apud aquas Sichem. Hîc igitur commoratus est Jesus in deserto velut perosus civitatum impietatem.

41 Et multi venerunt ad eum, & dicebant: Quia Ioannes quidem signum fecit nullum.

41 Huc quoque multi confluxerunt ad illum è finitimis locis, quorum animos fama Jesu, sermones auditi, & miracula conspecta accenderant. Atque hos quidem protinus ipse locus commonuit, ut Jesum, qui jam sui specimen dederat, cum Joanne, quem prius noverant, conferrent. Quumque meminissent, Joannem fuisse in summa auctoritate, nec aliud tamen quam prædicasse baptismum pœnitentiæ, & nullis editis miraculis, tantam opinionem sibi conciliasse apud multitudinem, ut Christus esse crederetur.

42 Omnia autem quæcumque dixit Ioannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum.

42 Contra, Jesum, tot proditis miraculis, declarasse potentiam humanis majorem viribus, toties prudentibus & efficacibus responsis os obturasse Scribis & Pharisæis: postremo Joannem ipsum toties tam magnifice testificatum fuisse de Jesu, palam confitentem, quod ipse non esset dignus, qui calceamenti illius corrigiam solveret, dicebant inter sese: Joanni, cum nullum ediderit miraculum, fides à Judæis habita est: huic igitur multo magis fides habenda est, qui tot prodigiis admirandis fidem suis dictis conciliat. Et si parum antehac creditum esset Joannis de hoc testimonio, tamen nunc res ipsa declarat, verum fuisse testimonium illius, cum plura præstet, quam ille de eo sit pollicitus. Itaque partim ob testimonium Joannis, cui non levis erat apud Judæos auctoritas, partim ob sermones divinæ sapientiæ plenos, partim ob facta divinam virtutem testantia, multi crediderunt Jesum esse Messiam, Pharisæis, Scribis, & Sacerdotibus in sua malitia persistentibus.

CAP. XI.

Letho functus eras, iterum nunc, Lazare, vivis:
Uni pro toto mors subeunda grege est.

1 Erat autem quidam languens Lazarus à Bethania, de castello Mariæ, & Marthæ sororis ejus.

1 AC mox offertur occasio, per quam maxime redderetur illustris Christi Patrisque gloria, simul & ad homicidium irritaretur Pharisæorum malitia. Siquidem dum apud Jordanem commoratur Jesus, accidit ut in oppidulo Bethania morbo decumberet quidam nomine Lazarus. Hæc erat patria simul & ejus qui morbo tenebatur, & duarum sororum Mariæ & Marthæ.

2 (Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, & extersit pedes ejus capillis suis: cujus frater Lazarus infirmabatur.)

2 Porro Maria erat illa, quæ insigni amoris erga Jesum testimonio unxit * caput illius in convivio accumbentis pretioso unguento, ac pedes, lachrymis irrigatos, capillis extersit †. Unde cum hac familia singularis quædam amicitia intercedebat Domino Jesu.

3 Miserunt ergo sorores ejus ad eum dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur.

3 Proinde quum Lazarus gravi morbo periclitaretur, sorores fretæ familiaritate, quæ fuerat ipsis cum Jesu, mittunt ad illum qui nuntient amici morbum, non dubitantes, quin pro sua mirifica in omnes humanitate, amico periclitanti succurreret: *Ecce*, inquiunt, *ille quem amas, ægrotat*. Satis enim putabant nuntiasse amanti, proinde nihil apprecantur.

4 Audiens autem Iesus dixit eis: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.

4 Quibus respondit Jesus: *Morbus iste non est capitalis, sed ideo permissus est accidere, ut* per ejus occasionem *illustretur gloria Dei*, & hujus virtute depulso malo, mutua gloria glorificetur Filius Dei.

5 Diligebat autem Iesus Martham, & sororem ejus Mariam, & Lazarum.

5 *Amabat autem Jesus Martham ac Mariam, harumque fratrem Lazarum*, & tamen hunc Jesus passus est in morbum, atque etiam in mortem incidere, ne nobis indignum videretur, si quando boni veræque pietatis cultores, hujus mundi calamitatibus af-

A fliguntur, Deo veluti dissimulante, vel quia sic expedit ipsis qui patiuntur, vel quia sic conducit ad illustrandam Dei gloriam: non quod Deus humanis malis procuret suam gloriam, sed quod mala, quæ nobis juxta conditionis humanæ legem casu ve obveniunt, vel in nostram salutem, vel in suam gloriam, hominum causa vertere soleat. Non ignorabat morbum amici sui, etiam prius quam nuntiaretur, sed ad miraculi futuri magnitudinem discipulorum animos expediebat præparari.

6 Ut ergo audivit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.

6 Postquam igitur renuntiatum est Jesu de morbo amici, non statim profectus est, sed eodem in loco biduum adhuc est commoratus, haud quidem
B negligens amici periculum, sed exspectans copiosius argumentum edendi miraculi, quo simul ipse paulo post moriturus, discipulorum adhuc imbecillium animos ad spem resurrectionis erigeret.

7 Deinde post hæc dixit discipulis suis: Eamus in Iudæam iterum.

7 Discipulis autem metu tacentibus, quod nuper elapsus è manibus Judæorum, in deserto tutior esse videretur, Jesus ait illis: *Eamus rursus in Judæam.*

8 Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc?

8 Audito nomine Judææ, discipuli memores, quam esset atrox Pharisæorum in illum odium, & quoties sustulissent in illum lapides, quoties conati fuissent illi manus injicere, non solum Domino metuunt, verum etiam sibi. Nondum enim acceperant Spiritum Sanctum, & Jesum humano quodam affectu prose-
C quebantur, ipsi quoque ob imbecillitatem à morte abhorrentes. Dehortantes igitur à repetenda Judæa, dicunt: *Domine, num excidit tibi, quod ante paucos dies illic Judæi te lapidaturi fuerant*, nisi te subduxisses? *Et rursus eo proficisceris*, manifesto periculo temet objiciens?

9 Respondit Iesus: Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem hujus mundi videt:

9 Jesus autem ænigmate formidinem illorum consolatus est, significans nihil esse metuendum iis, qui Christo adhærent, qui lux est mundi. Nox enim habet inanes formidines: dies nescit hujusmodi terrores: *Nonne dies*, inquit, *habet horas duodecim*? Non veniet nox ante tempus suum. *Interim quisquis ambulaverit in die, non impingit*: siquidem præstat
D hoc illi Sol conspectus, ut videat, vitetque offendicula.

10 Si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.

10 *Cæterum quisquis*, sublato Sole, *ambulat in nocte, impingit, eo quod luce careat.* Ego sum lux mundi, meum ductum vos sequi par est, non præire luci. Nolite metuere ante tempus. Quamdiu vobis luceo, nihil est periculi. Veniet nox, quando à me semoti conturbabimini.

11 Hæc ait, & post hæc dixit eis: Lazarus amicus noster dormit: sed vado ut à somno excitem eum.

11 Hoc sermone Jesus, mitigata Apostolorum formidine, causam aperit profectionis: *Lazarus*, inquit, *amicus noster dormit: abeo igitur, ut à somno illum excitem.*

12 Dixerunt ergo discipuli ejus: Domine, si dormit, salvus erit.

12 Discipuli metu perturbati, quum suspicarentur
E Jesum non de morte, sed de somno vulgari loqui, respondent: Domine, si dormit, non est cur eo te conferas: nam in ægrotis somnus esse solet rediture sanitatis argumentum. Abhorrebant discipuli à repetenda Judæa, & idcirco profectionis causas, quantum possunt, resecant.

13 Dixerat autem Iesus de morte ejus: illi autem putaverunt quia de dormitione somni diceret.

13 Jesus autem paulatim præparabat animos suorum ad miraculi futuri contemplationem. Nam primum ideo dormientem, quam mortuum maluerat dicere, ut juxta sacræ Scripturæ consuetudinem, ostenderet spem resurrectionis. Dormiunt enim verius, quam mortui sunt, qui revicturi quiescunt. Neque nostrum cuiquam tam facile est excitare dor-
F mientem, quam facile erat Domino ad vitam revocare mortuum.

14 Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est:

14 Itaque discipulis non intelligentibus, quod de somno & expergefaciendo dixit, ut cognoscerent nihil rerum occultarum ipsum latere, apertius ait: *Lazarus mortuus est*, nec addidit, quod jam dictu magnificentius erat, de excitando. Nam id significatum esse maluit, quam explicatum: & præstare maluit, quam promittere, ubique nobis parans exemplum modestiæ.

15 Quo-

* Altera Editio, *unxerat*. † Eadem, *exterserat*.

15 Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi: sed eamus ad eum.

[15] Quoniam autem responderat iis, qui morbum amici nuntiarant, non esse lethalem, sed in hoc accidisse, ut per eum illustraretur gloria Dei, ac Filii ipsius, simile quiddam indicat discipulis: *Gaudeo*, inquiens, *quod illic non adfuerim*, dum amicus ægrotat ac moritur: *idque vestra causa*, ut vestra fiducia, quam adhuc imbecillem video, confirmetur evidentiore miraculo. Etenim si me præsente convaluisset ægrotus, poterat casus videri, si recens defunctum, interpellantibus sororibus, excitassem: Pharisæi, qui nihil non calumniantur, causari poterant, stuporem fuisse, non mortem. Nam id accidit aliquoties in morbis nonnullis, ut corpora, multis horis consopita, reviviscant. Nunc quum mors sit certa, copiosius erit argumentum credulitatis. *Eamus igitur ad illum.* Non placebat discipulis profectio, propter metum Judæorum, qui penitus inhærebat animis illorum, & tamen itineris causam piam & gravem refellere non poterant. Quanquam autem Jesus non ignarus, quid perturbaret animos discipulorum, metum etiam illorum hoc argumento lenierat, quod diceret se Bethaniam ire, non Hierosolymam: tamen imbecilles terrebat etiam loci formidati vicinia.

16 Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus & nos, & moriamur cum eo.

17 Venit itaque Jesus: & invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem.

18 (Erat autem Bethania juxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim.)

19 Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo.

[16] Sollicitis igitur ac mœstis discipulis, nec audentibus tamen detrectare Domini jussum: *Thomas, qui* Græcis *dicitur Didymus*, Latine *Geminus*, cæteris imbecillior, *ait ad condiscipulos: Eamus & nos*, si ita certum est, *ut moriamur cum illo:* quandoquidem hæc illi sedet sententia, sese suosque in manifestum vitæ periculum adducere, cum liceat utrorumque incolumitati consulere.

[17] *Profectus est* igitur cum discipulis suis *Jesus in Bethaniam, ac reperit Lazarum, quatriduo jam sepultum.*

[18] *Aberat autem Bethania ab Hierosolymis stadiis plus minus quindecim.* Atque hinc discipulis illa formido, atque hinc etiam occasio, quæ fecit ut miraculum plures haberet testes ac spectatores.

[19] Siquidem ob loci viciniam *complures ex confluxerant ex* Hierosolymis, nimirum officii gratia, *ut Mariam & Martham consolarentur de fratris decessu.* Quod officii genus divitibus etiam honoris gratia præstari consuevit.

20 Martha ergo ut audivit quia Iesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat.

[20] Martha, quæ sedulitate quadam obambulabat, *ubi rescisset* ex quopiam *adventare Jesum, prodiit obviam illi: Maria domi se continebat.*

21 Dixit ergo Martha ad Iesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus:

[21] Martha igitur ubi venisset in conspectum Jesu, nonnulla bona spe de fratre ad vitam revocando concepta, flebili voce *dicit illi: Domine, nisi hinc abfuisses, frater meus non esset mortuus*, nam facile morbum dicto depulisses.

22 Sed & nunc scio, quia quæcumque poposceris à Deo, dabit tibi Deus.

[22] Quanquam ne nunc quidem res est omnino extra spem: *Scio enim, quod quicquid à Deo poposceris, nihil tibi sit negaturus*, etiam si mortuo sepultoque vitam poposceris. Hæc à Martha dicta sunt, nec desperante, nec prorsus tamen fidenti animo.

23 Dicit illi Iesus: Resurget frater tuus.

[23] Jesus igitur ut illius fiduciam confirmaret, ait: *Bono animo esto, reviviscet frater tuus.*

24 Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die.

[24] Nec hæc promissio satis erat animo Marthæ, quæ quod misere speraret fratrem revicturum, non potuit non timere. Verebatur autem, ne quemadmodum nuntiis respondens, morbum non esse capitalem, ambiguo responso fefellerat, ita nunc quoque lateret aliquid in illius dictis, quod spem ipsius eluderet: *Scio*, inquit, *quod revicturus sit frater meus, sed in novissimo die, cum resurgemus omnes.* Nam hanc resurrectionem futuram credebant plerique Judæi, præsertim qui factionis erant Pharisaicæ.

25 Dixit ei Iesus: Ego sum resurrectio, & vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet:

[25] Jesus igitur quo mulieris de se fiduciam & opinionem paulatim ad majora proveheat, seque declaret eum esse, qui non solum à Deo possit precibus impetrare vitam mortuo, quod & ab aliis sanctis viris factum legebatur, sed ipsum esse fontem simul

A & auctorem omnibus, vitæ & datæ, & reddendæ: nec ullam mortem metuendam iis, qui fiduciam & spem in ipso collocassent, propterea, quod etiamsi mors accideret, nihil posset lædere fonti omnis vitæ adhærentem, Marthæ respondit hunc in modum: Credis, Martha, quod precibus meis impetrare possim à Patre meo vitam mortuo fratri tuo? credis quod frater tuus revicturus sit cum cæteris in novissimo die? Verum, hoc quoque debes credere, qui resurgent in novissimo die, per me revicturos: nec quenquam omnino vivere, nisi dono meo: neque quenquam reviviscere, nisi per me: non solum juxta mortem corporis, quæ non magnopere formi-
B danda est, sed juxta mortem animæ, quæ maxime metuenda est. Et anima quæ vivit, per me vivit: & quæ reviviscit, per me reviviscit. Ego enim sum ipse resurrectionis & vitæ fons.

26 Et omnis, qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc?

[26] Qui mihi per fidem adhæserit, etiamsi corpore fuerit mortuus, tamen vivet. Nec hoc de fratre tuo tantum dictum accipe, sed quisquis omnino mortalium fiduciam habuerit in me, non morietur in æternum, etiamsi corpus ad tempus exanime conquiescat. Martha, credis-ne quod dico?

27 Ait illi: Utique Domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.

[27] Martha jam tota intenta fratri revicturo, non admodum apte respondit ad sermonem Jesu, sed tamen in genere professa est, quam magnifice de illo
C sentiret: *Credo*, inquit, *Domine.* Ego credo *te esse Messiam illum Filium Dei vivi, qui* promissus à Prophetis, ac multis jam seculis exspectatus *veneris in mundum.*

28 Et cum hæc dixisset, abiit, & vocavit Mariam sororem suam silentio, dicens: Magister adest, & vocat te.

[28] His dictis, Martha jussa redire domum, ad Mariam sororem accersere, jam luctu sedato, jam alacris ac plena bonæ spei, relicto Jesu, domum properat, ac sororem è turba circumsedentium clam sevocat, eique clanculum rem lætam insusurrat in aurem: *Magister*, inquiens, *adest, & accersit te.*

29 Illa ut audivit, surgit cito, & venit ad eum:

30 Nondum enim venerat Iesus in castellum: sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha.

[29] Illa simul atque cognovit advenire Jesum, & sororem videret alacriorem, concepit & ipsa nonnihil bonæ spei: tametsi jam sero videretur venire Je-
D sus, quem ideo non interpellarant per nuntium sæpius, quod satis esse judicarent, si periculum amici nosset, cætera illius arbitrio permittentes. Maria itaque non temere esse rata quod adveniret, absque mora surrexit, occursura priusquam ingrederetur domum. Sic enim expediebat ad miraculi prodendi dispensationem.

31 Iudæi ergo, qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit & exiit, secuti sunt eam dicentes: Quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi.

[30], [31] Expediebat enim adesse multos Pharisæos, qui quanquam officii gratia visissent Mariam ob privatam amicitiam, tamen oderant Jesum. Hi videlicet non comitati fuissent Mariam, si cognovissent illam obviam ire Jesu. Itaque Judæi, qui Mariæ aderant in ædibus consolantes eam, quum vidissent quod tanta cum celeritate surrexisset, & exiret do-
E mum, comitati sunt illam euntem, suspicantes quod erumpente vi doloris, iret ad monumentum, atque ibi lachrymis satiaret animi mœrorem. Maria itaque progressa, reperit Jesum nondum ingressum oppidi mœnia, sed eo in loco commorantem, ubi dudum occurrerat illi Martha. Illic enim Mariam, quam accersi jusserat, operiebatur, locum deligens edendo miraculo idoneum, quod illinc haud procul abesset monumentum, sicuti tum mos erat, juxta vias publicas defunctorum monumenta ponere.

32 Maria ergo, cum venisset ubi erat Iesus, videns eum, cecidit ad pedes ejus, & dicit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.

[32] Huc ubi venisset Maria, simul atque Jesum conspicata est, ut erat luctus plena, accidens ad pedes Jesu, lachrymabili voce dixit idem quod dixe-
F rat soror: *Domine, si in tempore hic adfuisses, frater meus non fuisset mortuus*, & hoc miserabili luctu careremus.

33 Iesus ergo, ut vidit eam plorantem, & Iudæos, qui venerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, & turbavit seipsum.

[33] Jesus autem videns Mariam totam in luctu esse, Judæos item, qui illam comitabantur, una flentes, non philosophatur cum ea, quemadmodum fecerat cum sorore Martha, cui semota turba fuerat colloquutus: neque quicquam pollicetur, quum jam locus ac tempus adesset re præstandi quod erat Marthæ

thæ pollicitus, primum *infremuit spiritu, ac semetipsum turbavit*, videlicet humanæ naturæ veritatem præ se ferens, mox divinæ virtutis indicium prolaturus. Non erant affectus fucati, quod animo inhorruit, quod turbatus est: sed hoc intererat, quod hos affectus in sese recepit, non ex infirmitate naturæ, sed ex rationis arbitrio: nec eadem erat cæterorum flentium, ac Jesu turbati ratio. Illi humano quodam affectu mortem corporis deplorabant: Jesus magis indignabatur peccatis hominum, per quæ tam multæ perirent animæ: turbabatur ob invincibilem Judæorum incredulitatem, qui corporis mortem flebant in amico, quum ipsi secundum animam æternæ morti essent obnoxii, nec deplorarent seipsos. Ab hac morte cupiebat Jesus omnes homines reviviscere, & indignabatur in multis perituram doctrinam, miracula, & mortem suam.

34 Et dixit: Ubi posuistis eum? Dicunt ei: Domine, veni, & vide.

[34] Postquam igitur horrore spiritus & animi turbatione, vultu, oculis, totoque corporis habitu manifestum specimen dedisset humanæ naturæ, simul interim docens, non oportere hujusmodi affectibus succumbere, aut ab his, quæ virtutis sunt, avocari, cohibita animi turbatione, dixit: *Ubi posuistis eum?* non quod ignoraret, sed ut à miraculo secluderet omnem suspicionem fuci. Respondent cognati: *Domine, veni & vide.*

35 Et lacrymatus est Iesus.

[35] Ea vox arguebat monumentum non procul abesse, jamque velut ad sepulchrum commonstratum, renovato dolore lachrymatus est Jesus. Fremitus ac turbatio præcesserat, indicium doloris in animum irrumpentis. Lachrymæ jam animi vulnerati victique veluti sanguis est: sed hæ lachrymæ non ab animo victo proficiscuntur. Non enim Lazaro mortuo impendebantur, sed nobis, ut illum crederemus verum hominem fuisse: simulque disceremus, quam miseranda, quam deploranda sit mors animæ, quam tamen homines perinde nec horrent, nec deplorant.

36 Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum.

[36] Judæi vero credentes Jesum non ob aliud sic affici, quam ob mortem amici, qui cum habuerat consuetudinem: Ecce, inquiunt, quam unice dilexit Lazarum, quem sic flet mortuum, quum illi tamen sanguine junctus non sit.

37 Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur?

[37] Erant autem qui hoc quoque verterent in calumniam, quod lachrymis testaretur amorem non vulgarem erga Lazarum, dicentes: Nonne hic nuper aperuit oculos cæci mendici, qui cum nihil erat illi familiaritatis? Cur igitur non effecit, ne tantus amicus moreretur? Si noluit, cur nunc lachrymis testatur intempestivum amorem? Si non potuit id quod facilius est, quomodo præstitit id quod est difficilius? Ægrotum sæpenumero Medicus in vita retinet: cæco nato nullus unquam aperuit oculos.

38 Iesus ergo rursum fremens in semetipso, venit ad monumentum: erat autem spelunca: & lapis superpositus erat ei.

[38] Jesus autem jam vicinus monumento, quo plane doceret horrendum esse statum hominis, jam in peccatis inveterati, quantaque pœnitudine, quot lachrymis sit opus, ut per Dei misericordiam resipiscat ad vitam innocentiæ, rursus infremuit, ac semetipsum turbavit: in se videlicet exprimens imaginem rei, quam in nobis oportet exhibere, si velimus à malis, quibus diu assuevimus, resipiscere. Jam itaque ventum est ad monumentum. Erat autem spelunca, cujus os saxo imposito erat occlusum, & hoc ad miraculi fidem, ac præstigii suspicionem excludendam faciebat.

39 Ait Iesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha, soror ejus qui mortuus fuerat: Domine, jam fœtet, quatriduanus est enim.

[39] Quæ quo certior etiam redderetur, si res non ipsius aut discipulorum, sed cognatorum manibus perageretur, in quos non cadebat ulla præstigii suspicio, Jesus ad cognatos conversus: *Tollite*, inquit, *lapidem*. Augebat miraculi certitudinem, & Marthæ sororis defuncti simplicitas. Jam enim oblita quid illi pollicitus esset Jesus, ex lachrymis ac mœrore Jesu redierat in pristinum affectum, ac pene diffidentiam quandam imbiberat. Verebatur autem, ne sublato lapide, fœtor cadaveris offenderet nares circumstantium: non animadvertens, quod qui in resurrectione suscitaturus sit omnium corpora, jam tot seculis in cinerem redacta, posset & recens putrefactum cadaver excitare: *Domine*, inquit, *jam fœtet. Hic enim est quartus dies, quod mortuus est.*

40 Dicit ei Iesus: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?

[40] Jesus ergo mulieris vacillantis fidem objurgatiuncula suscitat: An excidit, inquiens, quod tibi modo dixi: Si credideris, futurum ut per fratris tui mortem illustraretur gloria Dei?

41 Tulerunt ergo lapidem: Iesus autem elevatis sursum oculis, dixit: Pater gratias ago tibi quoniam audisti me.

[41] Cunctis igitur ad novæ rei miraculum suspensis, jussu Domini Jesu submotus est lapis. Moxque suspensis omnium animis atque oculis, Dominus Jesus suspiciens in cœlum, ut nos doceret, quicquid magnificum geritur à nobis ad Deum auctorem oportere referri, simulque declararet circumstantibus, se divina virtute facere, quicquid faceret, dixit: Pater, ago tibi gratias, quod audieris votum meum: non quod hoc mihi novum sit, aut temporarium.

42 Ego autem sciebam quia semper me audis, sed propter populum, qui circumstat, dixi: ut credant quia tu me misisti.

[42] Novi enim quod quum eadem sit voluntas tua meaque, nunquam non audis, si quid abs te peto. Nec enim ego quicquam volo, quod tu nolis, sed ob turbam circumstantem hac utor oratione, ut conspecto miraculo, credant me ex tua voluntate facere, quicquid in terris facio: quodque sum abs te missus in mundum, ut illustrem apud homines gloriam tui nominis.

43 Hæc cum dixisset, voce magna clamavit: Lazare veni foras.

[43] Hæc eloquutus Patri, magna voce nominatim inclamans, mortuum evocat: *Lazare, prodi foras.* Poterat & solo nutu perficere, ut revixisset ac prodisset sepultus; sed magna vox, magnæ virtutis indicium est, qua peccatrix anima, quæ procul abest à conspectu Dei, sepulta in tenebris criminum, & putrefacta flagitiorum inquinamentis, reviviscat, & in lucem veritatis prodeat.

44 Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus institis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Iesus: Solvite eum, & sinite abire.

[44] Nec mora, statim ad vocem inclamantis prodiit sub omnium oculos, qui fuerat mortuus ac sepultus. Prodiit autem corpore quidem sano, sed cum toto ornatu sepulchrali: quo magis agnoscerent omnes, hunc ipsum esse, quem ante triduum ipsi tali cultu sepelierant. Erant enim juxta funerum consuetudinem pedes illi vincti institis, & manus sepulchralibus vinculis colligatæ, tum facies erat obvincta sudario. Jam hoc ipsum mirum, non paulatim palpitasse defunctum, & vitæ redeuntis præbuisse specimen, quemadmodum fere solet accidere in aliis, quos à sanctis viris excitatos legimus: sed subito ad vocis jussum revixit quatriduo mortuus, & quod accessit miraculo, vinctus & obligatus repente prodit ex altissimis speluncæ latebris. Tum Jesus, ne quid deesset ad plenissimam miraculi fidem, ait amicis: *Solvite illum & finite abire*, ut motus & alacer incessus ostenderet hominem etiam valere, non solum vivere. Poterat efficere Jesus, ut vincula suapte sponte solverentur. Sed dum omnia suo ministerio peragunt, omnibus argumentis & fuci suspicionem excludunt, & miraculi certitudinem confirmant. Sorores per alios morbum fratris absenti Jesu renunciant. Absente Jesu mortuus est, sepultus est, servatus est usque ad fœtorem. Solenni multorum frequentia fletur. Sorores ipsæ mortem renunciant: comite turba commonstratur sepulchrum: alienis manibus submovetur saxum: alienis manibus solvitur, qui prodierat. Hîc nihil relictum est incredulis, quod possent causari. Nec Jesus, tam insigni miraculo edito, verbum ullum de se magnificum proloquitur. Non exprobrat turbæ, quod frequenter miracula sua soleant calumniari: non exigit gratiam à Lazaro, aut sororibus.

45 Multi ergo ex Judæis, qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum.

[45] Proinde multi, qui venerant officii gratia ad Martham ac Mariam Lazari sorores, conspecto tam insigni prodigio, crediderunt illum esse Messiam, adhærentes illius doctrinæ, cujus tam efficacem virtutem coram spectaverant.

46 Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus.

[46] Nonnulli vero reversi Hierosolymam, referunt Pharisæis, quæ Jesus fecisset juxta Bethaniam.

47 Hoc

47 Collegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?

47 Hoc igitur facinore tam insigniter prodigioso audito, Pontifices & Pharisæi, qui pro divinæ virtutis tam evidenti declaratione Jesum colere debuerant, & Deo gratulari, invidiæ stimulis acti, jam sibi non temperant amplius, sed impio concilio convocato, quo res legitimis modis peragi videretur, consultant inter sese, qua ratione tantis periculis possit occurri. Quum enim privati commodi respectus, & animi morbus eos in rabiem ageret adversus Jesum in omnes beneficum, tamen videri volunt hoc negotium ad totius incolumitatem populi pertinere: Quid suadetis faciendum, inquiunt? Hic homo multa facit admiranda, & edendis miraculis quotidie seipsum vincit.

48 Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: & venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem.

48 Si patimur eum pergere qua cœpit, futurum est, ut quemadmodum nunc multi è populo magnifice de illo sentiunt, ita mox omnes sint illum habituri pro Messia. Quod si factum fuerit, & hujus rei rumor ad Romanos pervenerit, Judaicam gentem, deserto Cæsare, descivisse ad novum Regem suum, qui non ignorant ab ipsis jam olim exspectari Regem quendam suæ gentis liberatorem, sævient armis in nos, & simul locum hunc sanctum profanæ gentes occupabunt, & totum Judaicum genus internecione delebunt.

49 Unus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quidquam.

49 Hæc consultatio quum eo tenderet, ut prætextu publicæ salutis occideretur omnis salutis auctor Jesus Christus, tamen Caiphæ visa est segnior ac dilutior. Is erat Pontifex illius anni. Jam enim ea dignitas, veluti mox in totum desitura, perpetua esse destiterat: sed in singulos annos à Principibus redimebatur venale Sacerdotium. Is igitur, qui se religionis antistitem profitebatur, cæteris omnibus magis impius, increpat illorum ignaviam, qui lentis consiliis adhuc deliberabant, an Jesus esset occidendus, quum id, omnibus rebus omissis, quam primum esset agendum:

50 Nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.

50 Vos, inquit, qui sedetis consultantes, an occidendus sit iste, qui talia facit, nequaquam videmini rem, ut habet, perpendere, nec cogitatis hoc omnium interesse, ut hic unus moriatur pro populo, potius quam hoc incolumi tota gens pereat.

51 Hoc autem à semetipso non dixit: sed cum esset Pontifex anni illius, prophetavit, quod Iesus moriturus erat pro gente,

51 Hæc oratio non proficiscebatur ex animo Pontificis, qui sceleratus erat, & parricidii plenus, sed ob Sacerdotii munus, quod gerebat, prophetiæ spiritus per os impii pium vaticinium prodidit, futurum ut Jesus sua morte redemturus esset salutem gentis Judaicæ:

52 Et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.

52 Nec hoc solum effecturus, ut qui ex Judæis credidissent, ipsi salutem consequerentur, verum etiam ut qui inter gentes erant diversis regionibus toto terrarum orbe vitam agentes, sed in hoc destinati, ut aliquando per Euangelicam fidem fierent filii Dei, congregarentur in unum, & in communis Ecclesiæ societatem coiret Indus, Æthiops, Græcus, Scytha, Britannus.

53 Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum.

53 Hac igitur scelerosi Pontificis voce confirmati Pharisæi, quod prius per occasionem sæpe tentaverant, nunc certo animi decreto statuunt Jesum quovis pacto de medio tollere, veluti Reipublicæ consulentes incolumitati: ac ne parum esset impium facinus, pietatis fuco prætexunt, jam causam se nactos rati, quæ populum etiam universum permovere posset ad palam ac legitime necandum Jesum, ceu toti genti Judaicæ perniciosum; nec opus esset ullo crimine, quod in illum intenderetur, nec ulla nova occasione.

54 Iesus ergo jam non palam ambulabat apud Iudæos, sed abiit in regionem juxta desertum, in civitatem quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis.

54 Jesus igitur, quem nihil fugiebat, etiamsi Pharisæorum ac Sacerdotum destinatam malitiam populi rumor ad eum non pertulisset, hominem agens, quamdiu versabatur in Judæa, à publico abstinebat, ne furorem adderet furori. Sed longius subduxit sese à vicinia urbis Hierosolymæ Prophetarum interfectricis, & concessit in civitatem Ephraim, cui vicinum erat desertum, ipso facto designans, Judæis impiis suam Synagogam esse relinquendam: ac novum populum, qui non infrugiferis operibus Mosaicæ Legis, sed Euangelica fide niteretur, in Ecclesiam esse colligendum: quique juxta vocis Hebrææ præsagium, ex minimis initiis cresceret in immensum: Ephraim enim Hebræis *crescentem* sonat. Hic igitur commoratus est Jesus, cum paucis discipulis suis, qui tametsi misere sibi quoque metuerent, tamen non ausi sunt deserere Dominum.

55 Proximum autem erat Pascha Iudæorum: & ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante Pascha, ut sanctificarent seipsos.

55 Jam autem aderat & tempus à Patre præfinitum, quo Christus pro salute generis humani victima immolaretur. Instabat enim dies ille Judæis religiosissimus, quem illi *phase*, hoc est, *transitum*, vocant: ipso nomine, facti memoriam illis renovante, quod olim sanguis agni postibus illiti servarit Hebræos à gladio Angeli perimentis Ægyptios, ac eas tantum domos transeuntis, quæ sanguine agni notatos haberent postes. Jam itaque sub festum, quod proxime instabat, multi è diversis Palæstinæ regionibus sese conferebant Hierosolymam, ut illic legitimis ritibus sanctissimum diem puri celebrarent.

56 Quærebant ergo Iesum: & colloquebantur ad invicem, in templo stantes: Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem Pontifices & Pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.

56 Atque ut intelligamus Judaica religione, quæ rebus visibilibus constat, nihil esse magis irreligiosum; dum magna superstitione cavent, ne quid prætereant, quod à Mose præscriptum erat, sive quod à Pharisæis erat additum: in omnium sanctissimo die non abhorrent ab eo, quod est omnium impiissimum, nimirum ab effundendo sanguine hominis innoxii. Quum igitur adesset frequens multitudo, & plerisque jam notus esset Jesus, qui solitus erat hujusmodi festis interesse, demirabantur, quod tum non adesset: & in Templo stantes inter se colloquebantur, quidnam esset causæ, quod præter morem Jesus abesset à tanta solennitate. Cui tamen non erat defuturus, sed quo veniret exspectatior, distulit usque ad tempus suum. Porro Pontifices & Pharisæi suspicantes illum alicubi latere metu, dederant negotium, atque etiam cum auctoritate mandaverant, ut si quis nosset ubi lateret Jesus, indicaret ipsis, ut posset capi. His sanctis ritibus Pontifices & Pharisæi, religionis duces ac Legis magistri, præparabant sese diei festo, sed interim inscientes salutem totius orbis procurabant.

CAP. XII.

Murmur de nardo: cave Lazare: vox ruit altô:
Aut non credunt, aut credere dissimulant.

1 Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Iesus.

1 JESUS * igitur, sciens illos certum consilium cepisse de se occidendo, & jam instare tempus, quo volens decreverat immolari agnus immaculatus pro salute mundi, noluit latere diutius, sed velut occurrens ad victimam, septimo ante Paschæ festum die, quo Judæi soliti sunt splendidiore cœna agnum paschalem ceu prælibare, reversus est in Bethaniam, simul ut recentis miraculi memoriam renovaret, & resurrectionis spem discipulorum animis imprimeret, quos sciebat sua morte vehementer esse perturbandos. Illic enim habitabat Lazarus, quem ante paucos dies revocarat in vitam. Et locus ob Hierosolymam vicinam celebrior erat.

2 Fecerunt autem ei cœnam ibi: & Martha ministrabat, Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo.

2 Illic igitur parata est Jesu cœna. Cœnanti Martha ministrabat. Lazarus autem unus erat de numero accumbentium in eo convivio, quo certius esset omnibus, non fuisse phantasma, quod pridem visus esset è sepulchro domum abire, quum multis jam diebus vixisset à morte, quumque cum cæteris sermonem misceret, ac cibum etiam caperet.

3 Maria ergo accepit

3 Ibi Maria, quæ singulari quodam amore flagrabat

* Vide Theophylactum.

librum unguenti nardi pistici, pretiosi, & unxit pedes Iesu, & extersit pedes ejus capillis suis: & domus impleta est ex odore unguenti.

A bat in Dominum Jesum, tum ob alia multa, tum ob recens in fratrem beneficium, accessit ad convivium, ac magnam vim unguenti cum primis pretiosi, quod ex nardo generosiore confectum erat, ad libræ mensuram effudit in caput Jesu discumbentis, adeo ut unguenti fragrantia totam impleret domum. Nec hoc erat contenta mulieris inaudita caritas, unxit unguento ac lachrymis rigavit pedes illius, & capillis suis extersit. Non quod crederet Jesum hujuscemodi delitiis capi, cujus frugalitatem noverat, sed amor impotens suo indulgebat animo, nesciens quidem quid ageret: sed tamen hoc officio Jesu mortem ac sepulturam prænuntians, & Ecclesiæ typum ge- B rens, quæ spretum à Synagoga Dominum, divinis honoribus amplecteretur.

4 Dixit ergo unus ex discipulis ejus, Iudas Iscariotes, qui erat eum traditurus:

4 Movit hujus unguenti jactura discipulorum animos, sed præcipue Judæ Iscariotæ: cui cum ut omnium deterrimo fuissent crediti loculi, ut vir pessimus rei pessimæ dispensator esset, solitus est juxta morem eorum, qui pecuniam tractant communem, inde sibi furtim subtrahere nonnihil: non sincera mente pendens à magisterio Jesu, sed jam tum sibi peculium prospiciens, quo viveret ab illius consortio semotus.

5 Quare hoc unguentum non venijt trecentis denariis, & datum est egenis?

5 Is igitur obmurmurans Mariæ dixit: Quorsum attinebat rei tam pretiosæ facere jacturam? Neque C enim Dominus capitur hujusmodi delitiis, neque nostro convivio convenit hæc magnificentia. Quod si decretum erat fœminæ largiri rem tam caram, poterat donata vendi, & pretium dari pauperibus. Hoc nimirum sanctius erat, ac Magistro nobisque dignius.

6 Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat.

6 Hæc quum simpliciter dicerent & Apostoli cæteri, tamen Judæ quum similis esset oratio, longe dissimilis tamen mens erat: nihil enim illi curæ erat pauperum negotium; sed loculos habebat, & id quod spontanea benignitas amicorum misisset, mala fide servabat: atque hinc nonnihil suffurabatur, jam tum specimen de se præbens, quam non sit idoneus Euan- D gelicæ doctrinæ dispensationi, cujus animum obsidet pecuniæ cupiditas.

7 Dixit ergo Iesus: Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud.

7 Jesus autem ita compescuit murmur discipulorum, ut tamen Judæ malitiam non proderet, & sic patrocinatus est Mariæ, ut significaret se suapte sponte moriturum. Id enim maxime persuasum esse voluit omnibus Dominus Jesus, se non ex humana violentia, sed suo ipsius consilio mortem pro salute hominum obisse, quomodo voluit, & quando voluit: Nolite, inquit, hujus mulieris officio obmurmurare. Non perit hæc impensa, sed sepulturæ meæ tribuitur hoc honoris, quem ista nunc prævenit, quoniam tum non erit ungendi facultas. Bene sentitis de E me, quod vivus hujusmodi delitias semper respui, mortem tamen meam ac sepulturam honorificam esse volo. Nolite hoc honoris invidere mihi, quod mox abituro impenditur.

8 Pauperes enim semper habetis vobiscum: me autem non semper habetis.

8 Vulgarium istorum pauperum semper erit vobis parata copia, quorum inopiæ possitis subvenire, mei brevis erit copia.

9 Cognovit ergo turba multa ex Iudæis quia illic est: & venerant, non propter Iesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit à mortuis.

9 Quoniam autem Bethania propter viciniam ab Hierosolymitis frequentabatur, & Lazarus ob nobilitatem ac divitias multis cognitus, propter recentis miraculi famam multis erat notior, non latuit Jesum esse in Bethania: moxque complures ex urbe eo confluebant, partim ut Jesum viderent, cujus famam F majorem in modum auxerat tam insigne miraculum: partim ut ipsum etiam Lazarum conspicerent, quem audierant excitatum è mortuis. Suadebat hoc insita mortalium ingeniis curiositas.

10 Cogitaverunt autem principes sacerdotum ut & Lazarum interficerent.

10 Porro Sacerdotum ac Pharisæorum animos sic excæcaverat livor & odium in Jesum, ut jam illorum malitiæ non satis esset occidere Jesum, sed de Lazaro quoque tollendo cogitarent, in quem ne speciem quidem ullam criminis intentare poterant. Cæcum, quia fortiter patrocinatus fuerat apud ipsos gloriæ Je-

A su, ejecerant è Synagoga: nunc eo malitiæ creverat illorum invidia, ut Lazarum, virum nobilem ac potentem, à quo nullo facto dictove fuerant unquam provocati, & in quem ne fingere quidem quicquam poterant, voluerint occidere:

11 Quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.

11 Non ob aliud, nisi quod multi Judæi commoti tam evidenti miraculo desciscerent à conspiratione Pharisæorum, & crederent Jesu.

12 In crastinum autem, turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Iesus Hierosolymam:

13 Acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviam ei; & clamabant: Hosanna, benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israel.

12, 13 Postero vero die quum ingens hominum turba, quæ festi diei gratia Hierosolymam convenerat, rescisset Jesum, relicta Bethania, advenire Hierosolymam, honoris gratia obviam illi prodierunt, decisis ab arboribus palmarum ramis, quibus inceden- B ti viam insternerent. Nam hæc arbor victorum erat corona ac triumphalis, perpetuo virens, procera, & adscensu difficilis, sed fructu suavissimo, genuina quadam naturæ vi insurgens adversus onus impositum. Acclamatum est autem, quemadmodum populus solet publicum testari gaudium, illud quod est in Psalmis: *Osanna, sit laus & honor illi, qui* nobis exspectatus *venit in nomine Domini.*

14 Et invenit Iesus asellum, & sedit super eum, sicut scriptum est:

14 Jesus quoque semper antehac humilis, & omnis mundanæ gloriæ contemtor, tum nova pompa voluit venire Hierosolymam. Nactus enim asinum, insidebat illi, quum solitus esset antehac pedibus iter conficere: partim ut suos doceret, quam esset inanis C hujus mundi gloria: partim ut Esaiæ de se vaticinium confirmaret. Scriptum est enim:

15 Noli timere filia Sion: ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ.

15 *Noli timere, filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, insidens pullo asinæ.* Talis nimirum pompa decet Regem Hierosolymæ spiritualis, quæ est Ecclesia.

16 Hæc non cognoverunt discipuli ejus primum: sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt ei.

16 Hæc tum quidem Apostoli non intellexerunt, opinantes hæc agi fortuito: sed posteaquam morte, resurrectione, missoque Spiritu Sancto, glorificatus est Jesus, tum rem gestam cum Prophetæ dictis conferentes, animadverterunt hoc de illo scriptum fuisse, quod acclamatum est à turba, quodque ipse sic adveniens gessit. Erant enim plerique, qui talem exspe- D ctarent Regem, quales habet hic mundus. Horum exspectationem Christus irrisam esse voluit, demonstrans regnum Euangelicum mansuetudine cœlestique doctrina constare, non præsidiis hujus mundi.

17 Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo quando Lazarum vocavit de monumento, & suscitavit eum à mortuis.

17 Hoc tam insigne populi studium excitarant multi, qui pridem adfuerant juxta Bethaniam, quum Dominus Jesus excitaret Lazarum è monumento: & quod oculis suis conspexerant, cæteris narrarant.

18 Propterea & obviam venit ei turba: quia audierunt eum fecisse hoc signum.

18 Et hinc tam frequens hominum multitudo prodierat obviam Jesu, quod ex his, qui viderant, cognovissent hoc insigne miraculum ab illo proditum, qua- E le non erat auditum ab orbe condito. Id quia palam divinam quandam virtutem præ se ferebat, honos quoque exhibitus, qualis nulli Prophetarum fuit exhibitus.

19 Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum abiit.

19 Ea res Sacerdotum ac Pharisæorum animos propemodum in desperationem adegit: nec tamen ab impio cœpto resipiscunt, sed inter sese commurmurant, dicentes: Videtis quod omnibus machinamentis adversus illum nihil proficimus, sed quo magis obsistimus, hoc magis & illius auctoritas inclarescit, & populi studium accenditur. Antea paucos habebat discipulos, ecce nunc totus mundus defecit à nobis ad illum, ut nobis jam nec satis tutum sit, palam F illi manus injicere. Hæc ideo dicebant impii Pharisæi, quo se mutuo cohortarentur, ad majoribus præsidiis dolisque adoriendum Dominum Jesum: unde non prius peregerunt hoc facinus, nisi magno Pharisæorum, Scribarum, Sacerdotum, ac Seniorum consensu, plebe quoque, ut est animi mobilis, iisdem accensa furiis, adjuncta & Pilati Præsidis auctoritate: nec sine dolo tamen, per Judam proditorem addito.

20 Erant autem qui-

20 Tantus autem id temporis erat populi favor erga

dam Gentiles, ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo.

ga Jesum, ut Ethnici quoque, qui religionis gratia venerant Hierosolymam, ut illic adorarent, videndi Jesu desiderio tenerentur. Tanta enim erat ejus Templi veneratio, ut è longinquis etiam regionibus eo religionis gratia multi proficiscerentur. Jam tum autem imago quædam futuri præbebatur, quod ad Ecclesiam, cujus typum illud Templum Hierosolymitanum gerebat, gentes antea idololatræ concurrerent, & Jesum, à Pharisæis rejectum, debita religione complecterentur.

21 Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eum, dicentes: Domine, volumus Jesum videre.

[21] Hos igitur quum ingens haberet desiderium videndi Jesum, de quo tam admiranda audierant, (pudor autem obstabat, quo minus illum adirent: cupiebant enim illum non solum obiter in turba videre, sed cominus etiam salutare, & loquentem audire) adeunt Philippum, cui ob patriæ viciniam (nam erat natus in civitate Bethsaida, quæ est Galilææ gentium) erant noti, ut is sibi aditum aperiret ad Jesum. Significabant enim se illius videndi magna cupiditate teneri.

22 Venit Philippus, & dicit Andreæ: Andreas rursum & Philippus dixerunt Jesu.

[22] Philippus rem Andreæ communicat ejusdem civitatis collegæ: nam is majoris erat apud Dominum auctoritatis, quod primus omnium esset vocatus. Ambo igitur adeuntes Jesum, exponunt illi quosdam esse, non Judæos, sed Ethnicos, qui tamen illius videndi desiderio flagrarent, si dignaretur eos admittere.

23 Jesus autem respondit eis, dicens: Venit hora, ut clarificetur Filius hominis.

[23] Jesus autem ubi cognovit ex discipulis, Ethnicos quoque sui videndi desiderio teneri, quum tam impie sperneretur à Pharisæis ac Sacerdotibus, hac occasione cœpit discipulis suis aperire mortem suam, & quantum illa fructus esset allatura, non solum Judaicæ genti, sed universo mundo: quod quemadmodum unius Lazari suscitati miraculum, non solum Judæorum plurimos, verum etiam Ethnicos ad amorem sui attraxerat, ita mors ipsius & resurrectio, omnes totius orbis nationes esset attractura. Discipulis igitur exponentibus Ethnicorum pium affectum, respondit Jesus: Audistis Judæos acclamantes: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Videtis Gentes simili cupiditate accurrere: quoniam nunc instat tempus, ut quum Pharisæi credent Filium hominis prorsus exstinctum esse, tum maxime glorificetur apud universas orbis nationes. Novum gloriæ genus est, & nova ratione parandum est. Vivus paucos attraxi, mortui latius diffundetur fama, plures attractura, quam attraxerit corporis præsentia.

24 Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit,

25 Ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.

[24], [25] Vos abhorretis à mentione mortis: tamen illud pro certissimo habete, nisi granum frumenti projiciatur in terram, atque ibi sepultum putrescat, mortuumque fuerit, nihil ex sese fructus prodit, sed unicum ac solum manet incolume. Quod si mortuum fuerit, ac sepultum in terra, emergit rursum cum copioso fœnore, pro uno grano centum reddens: jamque læta seges late campos occupat, & ubere proventu regionem ditat. Magis id expetendum, quod pluribus utile est: & multorum salus, paucorum morte redimenda. Sic vitam impendere, non interitus est, sed lucrum: & hoc est vitam non amittere, sed servare. Non enim perit anima, quæ discedit à corpore: nec in totum perit corpus, olim felicius & immortale reviciturum. Quisquis igitur amat hanc vitam in hoc mundo, dum male servat, perdit. Contra, quisquis odit vitam suam in hoc mundo, proque Euangelii proventu objicit eam periculis ac mortibus, is non amittit vitam quam impendit, sed servat eam, pro mortali, brevique, ac misera vita, perennem ac felicem vitam recepturus in resurrectione. Sic qui servat granum tritici, perdit, & alioqui periturum: qui vero defodit in terram, is demum bene servavit, paulo post cum lucro recepturus, quod perdidisse videbatur.

26 Si quis mihi ministrat, me sequatur: & ubi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.

[26] Non est igitur quod vos perturbet mors mea, quæ quondam erit etiam imitanda, quo sitis & gloriæ, & immortalitatis consortes, qui mortis imitatores fueritis. Ego velut auctor Euangelici negotii, vitam meam volens impendam pro salute mundi, proque Patris mei gloria. Vos eritis ejusdem negotii ministri, vestra prædicatione per universum orbem spargentes, quæ feci, quæque docui. Quod mihi nunc machinantur Pontifices & Pharisæi, hoc vobis molientur impii, qui mundum hunc magis diligunt, quam Deum: qui dum vitam hanc stulte servant, perdunt vitam æternam, & in mortem æternam sese præcipitant. Si quis se profitetur discipulum meum, si quis ministrum, me magistrum ac Dominum sequatur oportet. Par est enim ministrum à Domino non divelli, nec in lætis, nec in tristibus. Quos habuero consortes ac socios afflictionum, eos non sejungam à consortio felicitatis: sed ubicunque ego fuero, illic erit & minister meus. Me, quamlibet à mundo rejectum, tamen Pater evehet ad gloriam. Quod si quis se mihi fidum ministrum præbuerit, hunc pro temporariis malis, proque ignominia, qua apud homines affectus est, Pater æterna felicitate veraque gloria decorabit. Agnoscet enim Pater non me solum, sed unici Filii ministros etiam agnoscet: & simili præmio dignabitur, quos similia passos noverit. Habet quidem præsens afflictio cruciatum suum, propter humani corporis infirmitatem: sed hanc humanæ naturæ trepidationem vincere debet considerata multorum salus, considerata vitæ perennis felicitas, quæ brevi cruciatu redimuntur. Quod si olim senseritis naturam ab intentatis suppliciorum ac mortium terroribus abhorrentem, nolite protinus ab Euangelico negotio fracti resilire, sed vincat humanæ naturæ imbecillitatem animi fortitudo, semper à cœlestis Patris præsidio pendentis.

[27] Quin & mihi ob instantem mortis diem sentio turbatam animam. Video gravissimam tempestatem imminere. Quid dicam, aut quo me vertam? An obtemperabo corporis imbecillitati mortem horrentis? an ad mundi præsidia confugiam? an amore vitæ meæ, mundi vitam negligam? Nequaquam. Ad Patris voluntatem me accommodabo. Dicet illi naturæ infirmitas, mortis horrore conturbata: *Pater, si fieri potest, salvum me fac ex hoc instanti periculo mortis.* Sed mox addet humanæ salutis avida caritas: Imo si sic expedit, veniat optata mors, quando volens ac sciens juxta spiritus voluntatem, quæ nusquam à tua dissentit, memet obtuli in mortem.

27 Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, salvifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc.

[28] Tu præsta, ut mea mors, meaque resurrectio, clarum reddat nomen tuum apud omnes orbis nationes: ut te cognito, te glorificantes, salutem æternam consequantur. Hæc ubi, sublatis in cœlum oculis, precatus est Dominus Jesus, venit vox Patris è cœlo, dicens: *Et clarum reddidi nomen meum, & posthac amplius illustrabo.* Jam enim tot miraculis inclaruerat apud homines, per Filium suum, sed potissimum resuscitato Lazaro, moxque aucturus erat gloriam sui nominis apud omnes orbis nationes, per crucem, per resurrectionem, per adscensum in cœlum, per Spiritus Sancti missionem, per Apostolorum prædicationem.

28 Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cælo: Et clarificavi, & iterum clarificabo.

[29] Porro turba, quæ non procul stabat, quum audisset vocem cœlitus emissam, quoniam parum fuerat attenta, nec satis constabat, ad quem ea vox pertineret, variabat sententiis. Quidam enim interpretabantur tonitruum fuisse, quod videbatur auditum: vox enim è nubibus prodierat. Rursus alii benignius interpretabantur, dicentes: *Angelus quispiam ei loquutus est.*

29 Turba ergo, quæ stabat, & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alii dicebant: Angelus ei locutus est.

[30] Jesus autem, quo magis eos redderet attentos, & gloriæ suspicionem ab se depelleret: Hæc, inquit, vox, quæ nec tonitrui est, nec Angeli, sed Patris, qui preces meas audivit, non venit propter me, qui novi Patris animum in me, sed propter vos, ut intelligatis mihi cum Patre convenire: & quicquid facio, illo auctore, vestræ salutis causa facere.

30 Respondit Jesus, & dixit: Non propter me hæc vox venit, sed propter vos.

[31] Audistis quid de morte mea promisit Pater. Nunc instat extrema colluctatio Satanæ, qui prin-

31 Nunc judicium est

mundi: nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.

ceps, vel tyrannus potius est hujus mundi: qui per peccatum hactenus in morte detinuit omnes, qui diligunt hunc mundum. Nunc mundi causa protrahitur in judicium. At redarguta falsitate, clarescet veritas: & princeps ille mundi, mortis auctor, dum se victorem credet, per mortem depelletur à sua tyrannide. Condonabitur enim omnibus peccatum per fidem Euangelicam.

32 Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.

[32] Eo sublato, fractæ sunt vires tyranni, qui non alio telo potens est: & quemadmodum ille, qui vicisse videbitur, subito pelletur è regno, ita ego, qui videbor exstinctus, *exaltatus à terra, omnia* undique *pertraham ad me:* mihi jure vindicans, quod hactenus ille per tyrannidem occupavit.

B

33 (Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.)

[33] Porro quod Christus dixerat, *Quum exaltatus fuero à terra*, quoniam sermo erat anceps, & tamen ad rem exprimendam accommodatior, mortis genus, quam erat obiturus, significare voluit. Etenim qui suffiguntur in crucem, in alto pendent, quo procul sint omnibus conspicui: simulque submonuit veteris historiæ, quæ narrat æneum serpentem Christi typum in sublimi stipite suspensum, omnibus qui ad ipsum verterent oculos, quamvis è longinquo, contra lethifera serpentium vulnera præsentem opem attulisse.

C

34 Respondit ei turba: Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis? Quis est iste Filius hominis?

[34] Et tamen erant in turba, qui, quoniam mentio mortis præcesserat, divinarent illum de crucis supplicio fuisse loquutum. Atque hinc ratiocinari contendunt, illum non esse Messiam, qui se prædicaret moriturum, quum Scriptura tribuat potestatem & regnum æternum. Sic enim scribit Daniel: *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur: & regnum ejus, quod non corrumpetur.* Rursum Propheta Micheas ita loquitur: *Et egressus ejus ab initio à diebus æternitatis.* Item Esaias: *Et pacis ejus non erit finis.* Quin & Psalmorum prophetia promittit ei Sacerdotium perenne: *Tu es*, inquiens, *Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec.* Dicunt igitur illi: *Nos ex Lege cognovimus, quod Messias quum venerit, non sit ullum habiturus finem. Quid igitur sibi vult quod ais futurum, ut Filius hominis exaltetur à terra?* Quod si exaltari à terra, mori est: & si quoties dicis Filium hominis, teipsum vis intelligi, aut non morieris, aut ille Filius hominis non est Messias, si verum dicit prophetia.

D

35 Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum, lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: & qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.

[35] Ad hæc, quoniam animo malitioso dicebantur, non respondit Jesus. Poterat enim respondere, se non hominem esse tantum, verum etiam Deum, & juxta corpus humanum se moriturum quidem, sed mox resurrecturum: nec hanc mortem obstare regni perennitati, quod non esset mundanum, sed spirituale. Sed nec illi capaces erant horum mysteriorum, nec tempestivum erat illa prodere. Tantum hortatur eos, ut omissa cæcitate mentis desinant obstrepere luci veritatis, præsertim quæ mox esset auferenda. Non quod lux Euangelica foret unquam abolenda, sed quod ipsius doctrinam non essent ex ejus ore posthac audituri: nec visuri miracula peragentem, quæ lucem illis præbere poterant ad resipiscentiam: *Ad breve*, inquit, *tempus lumen inter vos versatur.* Quare dum hujus lucis est copia, ambulate proficientes in melius, dum est occasio, ne subito sublata luce, nox occupet, jamque frustra desideretis ademtum, quod nunc oblatum adspernamini. Qui sequitur cæcos affectus animi sui, in tenebris ambulat, nec scit quo vadat: dumque se credit pie recteque facere, impingit in mortem. Ego sum lux mundi: qui mihi crediderit, non aberrabit à vero. Qui noctis sunt filii, lucem refugiunt.

36 Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. Hæc locutus est Iesus: & abiit, & abscondit se ab eis.

[36] *Vos*, igitur, *quandiu lucem habetis vobiscum, credite luci, ut filii lucis esse videamini.* Qui credit, videt: qui non credit, videns cæcus est. Nec amplius illis id temporis loquutus est Jesus, ne furorem illorum, quem sciebat ad omne facinus esse promtissimum, magis irritaret: sed abiit, & abscondit se ab illis, velut absentia silentioque suo mitigaturus illorum efferatam insaniam: simul & nos obiter admonens exemplo suo, ut quoties cum obstinatis res est, nec ulla spes est proficiendi, cedamus ad tempus, ne non solum nihil fructus referamus, verum etiam alios reddamus sceleratiores.

A

37 Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum.

[37] Quid enim Judæorum illorum animis deploratius? Cum tam multis, tamque evidentibus & insignibus miraculis, sub oculis illorum editis, Dominus Jesus dictis suis fidem certissimam conciliasse debuerit, tamen perstiterant in incredulitate sua: nimirum livore, odio, ambitione, avaritia, cæterisque pravis animi cupiditatibus excæcati.

38 Ut sermo Isaiæ prophetæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est?

[38] Atque hujusmodi futuros quosdam, jam olim Esaias afflatu divini Spiritus prædixerat: *Domine*, inquiens, *quis credidit verbis nostris, & brachium Domini cui revelatum est?* Siquidem ideo non perspiciebant in factis Jesu virtutem divinam, quia malitia sua excæcati, non credebant.

39 Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias:

[39] Non poterant autem credere, quoniam pravas cupiditates nolebant abjicere. Et hoc rursus prædixit Esaias:

40 Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum; ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & sanem eos.

[40] *Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ne videant oculis, nec corde intelligant, & convertantur, & sanem eos.* Videntes enim non videbant, & intelligentes non intelligebant, & adversus suam ipsorum salutem omnia moliti sunt in eum, à quo solo salus erat speranda.

41 Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, & locutus est de eo.

[41] Hæc olim prædixerat Esaias, quum afflatus arcano Spiritu, vidit oculis propheticis gloriam Filii Dei, quam olim in corpore humano esset habiturus: & quod vidit, vaticinatus est: & quod ille vaticinatus est futurum, nos factum credimus.

42 Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos non confitebantur, ut è synagoga non ejicerentur.

[42] Nec horum tamen incredulitas exclusit aliorum salutem qui crediderunt. Nam multi crediderant Jesu, non solum è plebejis, verum etiam è primoribus: sed tamen primores non audebant palam profiteri, ob metum Pharisæorum, qui decretum ediderant, ut quisquis se profiteretur discipulum Jesu, submoveretur è Synagoga.

43 Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.

[43] Porro qui dignitate præeminent apud mundum, non ferunt ignominiam. Nondum enim erat illorum firma perfectaque fides: sed tamen erat tum jam aliquod Euangelicæ mentis rudimentum, bene sentire de Jesu, licet timor ac pudor obstaret, quo minus id præ se ferrent. Aliis livor obstabat, aliis avaritia, aliis ambitio, quo minus toto pectore Christo adhærerent, cujus gratia sunt omnia contemnenda. Sed quoniam Spiritus Sanctus nondum erat datus, qui robur Euangelicum absolveret, multi timide credebant, magis adhuc diligentes gloriam hominum, quam gloriam Dei. In Synagoga locum habere honoratiorem, magnificum erat apud homines, sed ob Christum ex impiorum ejici synagoga, gloria fuisset apud Deum. Sed in hominibus, natura imbecillibus, timor & infirmitas facile veniam impetrat. Cæterum, qui sic excæcati fuerant pravis cupiditatibus, ut scelerata conscientia reclamarent Christo, populum ab hoc averterent, insidias tenderent, denique mortem machinarentur, hos perire necesse fuit, quia servari noluerunt.

44 Iesus autem clamavit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me.

[44] Rursus alio tempore, Jesus prodiens in conspectum Judæorum, quum jam furorem illorum mitiorem esse factum oportuit, quo magis hortaretur omnes ad credendum, nec ullam excusationem reliquam faceret iis, qui suapte malitia perirent, ostendens quantus esset fructus credentibus; quanta pernicies in sua incredulitate persistentibus, clamavit, & dixit: Omnes profitemini vos credere Deo: atqui quum à Deo sim profectus, nec quicquam dicam aut faciam, nisi illo auctore, quisquis mihi credit, non mihi credit, qui ex me nihil ago, sed ei, qui me misit in mundum.

45 Et qui videt me, videt eum, qui misit me.

46 Ego lux in mun-

[45], [46] Mundus tenebris errorum ac vitiorum plenus est. Atque ideo à Patre, qui fons est omnis Lu-

mundum veni: ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat.

luminis; velut à Sole radius descendi in mundum, ut discussis erroribus, sublatis peccatis, lux essem mundi. Per fidem autem aperiuntur cæcorum oculi, ut lucem videant, nec amplius impingant in tenebris. Huc igitur spectat omnis mea doctrina, huc miracula, huc quicquid feci, facturusve sum, ut qui mihi credit, & in me fiduciam omnem collocat, non maneat in tenebris, sed illustratus cognitione veritatis, purgatus ab omnibus pristinæ vitæ vitiis, lucis ductu per Euangelicam pietatem proficiat in vitam æternam.

47 Et si quis audierit verba mea, & non custodierit: ego non judico eum: non enim veni ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum.

[47] Quod si quis audierit verba mea, nec his obtemperaverit, huic adeo nihil profuerit ad salutem, audisse, ut ob incredulitatem gravius etiam exitium sit habiturus: non quod ego sim illum condemnaturus. Non enim nunc in hoc veni, ut condemnem mundum ob illius scelera, sed ut per fidem purgatum mundum salvum faciam.

48 Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui judicet eum; sermo, quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die.

[48] Nec tamen effugiet horrendum judicium, si quis sermones meos auditos rejecerit ac spreverit. Nunc quidem nihil omitto, quo cunctos ad æternam salutem pertraham, nec quisquam meo vitio periturus est. Sed quisquis salutem oblatam adspernatus fuerit, eum hic ipse sermo, quem nunc loquor, condemnabit: & coarguet in novissimo die, quod suapte malitia perierit. Invitavi præmiis, deterrui suppliciis, allexi beneficiis, excitavi miraculis, neminem à salute repello, aditum cuivis facilem ad vitam aperio.

49 Quia ego ex me ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar.

[49] Quid igitur in extremo die prætexet is, qui tot modis provocatus ad credulitatem, in sua cæcitate perseveraverit? Si Dei cultores estis, sicut vobis videmini, si Legem veneramini, meos sermones non potestis adspernari. Nec enim ex meipso loquutus sum, eorum more, qui ad suam gloriam aut quæstum, quæ volunt, comminiscuntur: nec adversa Legi doceo, sed quæ Lex adumbravit typis, promisit vaticiniis, præsto. Porro Pater, qui est Legis auctor, & unde huc profectus sum, mihi præscripsit quid dicam, & quomodo dicam. Hujus igitur mandatis quum in omnibus obsequar, quomodo potestis illum honorare, quum ejus legatum adspernemini?

50 Et scio quia mandatum ejus vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

[50] Quod autem mihi mandavit, non ob aliud mandavit, nisi vestri caritate: ut credentes his quæ per me vobis loquitur, vitam æternam assequamini. Quemadmodum Pater sitit salutem omnium, nec ullius quærit interitum: ita & ego sitio salutem omnium, nec quenquam patiar interire, quod quidem in me erit. Proinde quoniam mihi certum est, ad salutem vestram pertinere, quicquid me loqui voluit, ideo nihil eorum taceo, quæ mihi præscripsit ut loquar. Huic animo Dei Patris in vos, huic animo meo cum Patris animo per omnia consentienti, videte ne desitis ipsi, perniciem vobis accersentes ultro, quum possitis salutem assequi perennem.

CAP. XIII.

Nunc lavat ipse pedes: Juda quoque porrigit offam:
Munus amoris obit: culpa notata Petri.

1 Ante diem festum Paschæ, sciens Iesus quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad Patrem: cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.

[1] HUJUSMODI sermonibus Dominus Jesus adhortatus est impiam turbam, ut saluti suæ consulerent, & ab impio conatu desinerent, quum nihil alioqui reliquisset intentatum, quo potuissent ad meliorem mentem revocari. Jam supererat, ut discipulos suos, quos peculiariter selegerat, quos esset brevi relicturus, quosque noverat morte Magistri sui vehementer exanimandos, adversus ingruentem tempestatem instrueret, atque ex illorum animis penitus revelleret illas Euangelicæ puritatis pestes, livorem, odium, fastum, ambitionem: atque his diversos affectus insereret, absolutæ caritatis indicia proferens, cujus exemplum mutuo inter ipsos amore æmularentur, tum inauditæ mansuetudinis & humilitatis formam præbens, quo sese vicissim mutuis officiis prævenirent. Itaque pridie Paschæ, quod, ut dictum est, Hebræis *phase*, id est, *transitum* sonat, quum sciret Dominus Jesus, quem nihil fugiebat, jam adesse tempus, quo & ipse festi diei vocabulo respondens, transiret ex hoc mundo, & ad Patrem, unde fuerat profectus, rediret: quum semper dilexisset suos Apostolos, quos ut domesticos & amicos peculiariter sibi delegerat, qui nondum erant exituri è mundo, sed ingens ac longum certamen habituri cum mundo, perpetuam erga illos caritatem declaravit. Nec instans mortis tempestas affectum, quem gerebat erga illos, excussit, sed in ipso digressu potissimum exhibuit rari cujusdam amoris indicia: non quod eos minus dilexerat antea, sed ut quæ discessurus impressisset animis illorum, tenacius hærerent.

2 Et cœna facta, cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotæ:

[2] Posteaquam igitur suprema illa & mystica cœna parata esset, in qua dato corporis & sanguinis sui sacro symbolo, perpetuam sui memoriam pacturus erat, & amicitiæ nullis unquam modis intermoriturae fœdus sancire constituerat: quum non ignoraret, hoc suggerente Diabolo, jam agere Judam Iscarioten, ut se proderet Judæis capiendum, cujus mentem sic avaritiæ pestis occuparat, ut tanta Magistri erga se lenitate comitateque non posset à nefario scelere revocari.

3 Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exivit, & ad Deum vadit:

4 Surgit à cœna, & ponit vestimenta sua: & cum accepisset linteum, præcinxit se.

[3], [4] Quumque sciret quod Pater nihil horum pateretur interire, quæ sibi servanda tradidisset, sibique conscius esset, quod mox ad Patrem esset iturus, unde profectus erat: tamen ut omnem ambitionis affectum penitus eximeret ex animis discipulorum suorum, surgit à cœna jam instructa, positisque vestimentis, quo plane ministri gereret imaginem, accepit linteum, eoque sese præcinxit.

5 Deinde mittit aquam in pelvim, & cœpit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.

[5] Mox ipse misit aquam in pelvim, & abjectissimam juxta mundum officii functionem aggressus, cœpit lavare pedes discipulorum suorum. Solet quidem hoc officii juxta morem Hebræorum præstari hospitibus & amicis: sed hoc, quod Christus gessit, non solum habebat exemplum absolutæ modestiæ, verum etiam typum intelligentiæ mysticæ: nimirum eos, qui sese accingerent ad prædicationis Euangelicæ munus, qui Dominicæ mensæ participes esse vellent, oportere purissimos esse ab omnibus terrenis affectibus: sed hanc puritatem nemini contingere, nisi Domino Jesu sua bonitate sordes omnes imbecillitatis nostræ detergente, qui solus expers fuit omnis maculæ: quique sic versatus est inter homines homo, ut nihil humanæ labis ex commercio vitæ contraheret.

6 Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes?

[6] Quum igitur hoc habitu Dominus omnium, qui in cœlo & qui in terra, omnium præscius, & omnia sibi tradita habens à Patre, servili habitu præcinctus, nudus, pelvim gestans, venisset ad Simonem Petrum, eique procumberet, loturus pedes illius: exhorruit Petrus inauditum humilitatis exemplum, hinc suam agnoscens imbecillitatem, hinc Domini dignitatem considerans, quam ex miraculis, ex admirabili doctrina utcunque perspexerat, etiamsi nondum ad plenum divinam in illo naturam cognoverat: nondum viderat resurrexisse: nondum in cœlos adscendisse: nondum assidere dextrum Patri cœlesti: nondum toto orbe divinis honoribus coli, sed hæc post cognita magis commendarunt exemplum tam insignis modestiæ. Petrus igitur hoc animo refugiens à Magistro lavari, quo Baptista detrectaverat eidem impertiri baptismum, dixit: *Domine*, quid istuc est rei, quod paras? *Tu-ne mihi lavas pedes*? Novi qui sim, & novi qui sis.

7 Respondit Iesus, & dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.

[7] Moxque detrectanti respondit Jesus: Sine me, Petre, quod facio facere. Non leve est, non otiosum est quod ago. Hoc quid sibi velit, nondum quidem intelligis, sed post intelliges: & tunc cognosces, quod ego nunc ago, tibi fuisse necessarium.

 [8] Nc

8 Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Jesus: Si non lavaro te, non habebis partem mecum.

8 Ne hoc quidem responso, quoniam non intelligebat, coercitus Petrus, magis etiam refugit, dicens: *Nunquam patiar*, *ut* tu tantus *mihi* tali *laves pedes*. Dominus autem ut hanc vehementem recusationem, licet ab amore proficiscentem, veluti clavum clavo pelleret, minis cohibuit, quando nondum erat docilis Petrus, dicens: Quid mihi reluctaris, Petre? *Si non lavero te, non potes esse consors mei*. Aut lavaberis, aut à mensæ fœderisque mei consortio semoveberis. Purus sit oportet, quem admittam in meum contubernium. Hoc autem dixit Jesus, non de lavandis pedibus corporeis, sed de imitatione tam insignis modestiæ, de puritate mentis, quam oportet esse summam in his, qui doctrinam Euangelicam profitentes, Ecclesiastici gregis curam suscipiunt.

9 Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes meos, sed & manus, & caput.

9 Petrus autem, qui fervido quodam in Domino amore tenebatur, dura siquidem est amanti divortii mentio, tametsi tum non intelligebat, quid sibi vellet sermo Jesu, tamen quum audiret fore, ut ab illius secluderetur consortio, quem unice diligebat, subito vehementior etiam factus est in admittendo, quam ante fuerat in recusando: *Domine*, inquit; potius quam abs te divellar, *non solum* permitto tibi lavandos *pedes*, quando ita vis, *sed & manus*, *& caput*.

10 Dicit ei Jesus: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes.

10 Ad hæc Dominus: *Qui semel lotus est*, *non opus habet ut denuo lavet. Jam enim reliquo est corpore mundus*, *nihil superest*, *nisi ut pedes lavet*, qui subinde contactu terræ, sibi nonnihil colligunt sordium. Hoc nimirum ænigmate significabat Dominus Jesus, Euangelico præconi non sufficere communem illam puritatem, quam omnibus præstat baptismus, & Euangelicæ fidei professio, nisi pedes, hoc est, affectus animi subinde purgentur ab omnibus inquinamentis hujus mundi, à quibus tamen vix quisquam purus esse potest homo, nisi subinde per Christi misericordiam contagium ex hominum commercio contractum studeat abluere. Vobis igitur, inquit, non lavo rursum corpus reliquum, tantum pedes abluo: *Estis enim mundi*, *tametsi non omnes*. Hac exceptione Dominus Jesus taxavit Judæ Iscariotæ conscientiam.

11 Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum: propterea dixit: Non estis mundi omnes.

11 Noverat enim à quo foret prodendus Judæis. Tanta erat Jesu mansuetudo, ut cognitum nec proderet cæteris, nec à lotione pedum secluderet, nec à sacro convivio, nec à corporis & sanguinis sui communione repelleret: tantum tangit ipsius, qui sibi notus erat, conscientiam, ut vel sic resipisceret, posteaquam intelligeret se non latere Dominum, quem destinarat prodere. Ob hunc itaque dixerat: *Mundi quidem estis*, *sed non omnes*.

12 Postquam ergo lavit pedes eorum, & accepit vestimenta sua: cum recubuisset iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis?

12 Hoc igitur officio perfunctus Jesus erga duodecim Apostolos suos, recepit vestimenta sua, cumque suis accubuit, cœnam sumturus. Sed interim exemplum modestiæ, quod illis exhibuerat, rursum infigit illorum animis, ne per oblivionem posset elabi, quod cum primis erat necessarium. Ait enim: Intelligitis-ne quid sibi velit, quod vobis omnibus lavi pedes?

13 Vos vocatis me Magister, & Domine: & bene dicitis: sum etenim.

13 *Vos appellatis me Magistrum & Dominum*, *idque merito facitis*: *sum enim* vere quod me dicitis.

14 Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus, & Magister: & vos debetis alter alterius lavare pedes.

14 *Quod si ego vestros lavi pedes*, *qui vere Magister sum & Dominus*: vos qui inter vos fratres estis & conservi, multo magis non gravabimini mutuis officiis invicem inservire.

15 Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.

15 Nam ideo tanto major exemplum hoc vobis exhibui, ne vos inter pares pigeat imitari, quod ego discipulis ac servis exhibui: pudeatque fratrem in fratrem, & conservum in conservum sumere tyrannicum supercilium, quum ipse, qui merito mihi possim hujus dignitatis fastigium vindicare, memet usque ad lavandos pedes vestros abjecerim.

16 Amen, amen dico vobis: Non est servus major domino suo: neque Apostolus major est eo, qui misit illum.

16 Nec est quod quisquam dicat, humile est, abjectum est, servile est quod ago. Quo quisque major est, hoc se magis oportet demittere. Pestis ambitionis etiam Euangelicis virtutibus obrepit. Quum edetis miracula per nomen meum: quum ejicietis Dæmonia: quum mortuos vitæ restituetis: quum vaticinabimini, tum maxime vobis oportebit in mentem venire, quod hodie feci vobis. Non supercilio, neque fastu, neque violentia vobis erit auctoritas Euangelica defendenda. Rationibus aliis ea continget. Illud certe negari non potest, quod communi quoque sensu notissimum est: *Non est servus major Domino suo*: *nec qui legatus est* ad negotium alienum obeundum, *major est eo*, *à quo legatus fuit*. Me Dominum agnoscitis, & posthac magis agnoscetis. Mei estis Apostoli, ego legationis sum auctor. Turpe fuerit igitur vobis, in gregem vobis credendum, aut etiam inter vos turgere fastu, sævire violentia, quum me tam mitem, tam modestum Dominum ac Magistrum sitis experti.

17 Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea.

17 Hoc quoniam nunc intelligitis, si post feceritis, beati eritis, juxta doctrinam meam, quam frequenter vobis iterans inculcavi, ne qua possit elabi.

18 Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim: sed ut adimpleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum.

18 Sed hæc beatitudo non erit omnium vestrum. Elegi quidem vos omnes ad Apostolici nominis honorem, sed non omnes respondebunt hujus muneris dignitati. Beati futuri sunt, qui meum æmulantes exemplum, fungentur Apostolico munere. Sed est inter vos, qui in tantum hoc non æmulabitur in fratres & conservos suos, quibus hactenus æquatur, ut in me quoque Dominum ac Magistrum talem ac tantum sit erecturus cervicem. Sed hoc fore jam olim prædixerat Psalmi vaticinium: *Qui comedit panem meum*, *tollet adversum me calcaneum suum*.

19 Amodo dico vobis, priusquam fiat: ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum.

19 *Jam nunc hoc vobis prædico futurum*, *priusquam fiat*, *ut quum videritis factum*, quod Scriptura prædixit, *credatis me esse illum*, de quo vaticinata est: nec quicquam in me temere geri, sed divino consilio negotium hoc omne temperari. Quemadmodum autem beatus est, quisquis meum exemplum imitabitur, ita infelix erit, qui proditorem illum, quisquis est, maluerit æmulari. Nam habiturus est & ille multos olim æmulos suæ malitiæ, quibus carior erit pecunia, quam nominis mei gloria: quique sub Apostolici nominis honore, proditorem agent Apostolici muneris.

20 Amen, amen dico vobis: Qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.

20 Porro quo major est hujus muneris dignitas, hoc gravius est crimen, professionis honore ad proditionem abuti: *Nam illud profecto vobis confirmo*: *Quisquis recipit eum*, *quem ego mitto*, *meipsum recipit. Et quisquis me recipit*, *recipit eum*, *qui me misit*. Quemadmodum enim ego Patris Apostolus, non aliud ago, quam ex voluntate Patris: ita vos, qui mei estis Apostoli, si bona fide, quod vobis mandatum est, exsequemini: sic à piis omnibus recipiemini, veluti me per vos loquente, quemadmodum Pater per me loquitur, nihil aliud docentem, quam quod ille præscripsit.

21 Cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu: & protestatus est, & dixit: Amen, amen dico vobis: Quia unus ex vobis tradet me.

21 Hæc quum dixisset Jesus, consolans animos suorum, mox quo magis eos à proditoris exemplo deterreret, quoque vehementius urgeret proditorem ad resipiscendum, turbatus est spiritu, velut exhorrens exitium illius, qui suapte malitia sibi mortem æternam tendebat accersere. Et quod ante dixerat, rursum cum asseveratione testatur omnino futurum: *Etiam*, inquit, *atque etiam dico vobis*, *quod unus è vobis*, qui hîc pauci, eadem in mensa mecum accumbitis, *me proditurus est*. Hic sermo toties iteratus, expergefecit animos discipulorum, quos alioqui mœror ingens occuparat, ob prædictum Domini decessum. Consolabatur unumquemque cæterorum sua conscientia, quod unus notaretur futurus proditor, sed perturbabat quod adjecerat, *ex vobis*: nec dubitabant, quin quod Dominus prædixerat futurum, aliquando fieret, & tamen nemo poterat de alio tantum suspicari nefas, videlicet ex suo animo cæte-

cæteros omnes æstimans, nisi quod interim suspecta A esset cuique humanæ naturæ imbecillitas. Solus Judas sibi conscius, nec exhorruit, nec pudefactus est, nec veritus est sacris epulis interesse, & potuit interim ferre oculos Domini sui, cui noverat non ignotum esse, quid secum agitaret in animo. Tanta erat avaritiæ pestis, & adeo libuit abuti jam nota Domini lenitate.

22 Aspiciebant ergo ad invicem discipuli hæsitantes de quo diceret.

22 Itaque cæteri discipuli mœrentes ac solliciti, vicissim se contuebantur, si quod indicium ex vultu possent colligere, quem hic sermo Jesu notasset, non dubium quin illico sævituri in eum, qui tam impium facinus animo concepisset.

23 Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Iesu, quem diligebat Iesus.

23 Ardebat quidem hic animus Simoni Petro, quo B nemo ferventius amabat Dominum, sed fere parum bene successerat hactenus audacia, quam illi suggerere solet amor in Magistrum. Audierat ante: *Vade post me, Satana, non sapis ea quæ Dei sunt.* Audierat modo: *Non habebis partem mecum.* Itaque quum vehementer cuperet hac sollicitudine liberari, certoque nosse tanti facinoris molitorem, nequaquam passurus eum admisceri convivio, non ausus est tamen ipse percunctari Jesum, quis esset ille proditor, quem notaret.

24 Innuit ergo huic Simon Petrus: & dixit ei: Quis est, de quo dicit?

24 Sed nutu significavit discipulo cuidam, quem Dominus familiarius amabat, atque id temporis recumbebat in pectus Domini, hac familiaritatis in- C dulgentia mœrentem, atque exanimatum ob instantem ipsius mortem, consolantis ac refoventis, ut sciscitaretur, quis nam esset, de quo dixisset Jesus.

25 Itaque cum recubuisset ille supra pectus Iesu, dicit ei: Domine quis est?

25 Discipulus igitur ille, ut tum accumbebat in pectus Jesu, secreto dixit illi: Domine, quis est ille, qui tantum audebit facinus?

26 Respondit Iesus: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ.

26 Jesus illi clanculum respondit: *Is est, cui offulam intinctam porrexero. Cumque panem intinxisset juri, dedit offulam Judæ Simonis Iscariotæ.* Nec sic erubuit, aut resipuit infelix proditor, sed perfricta facie, contemtaque Domini conscientia, spreta tanta lenitate, accepit de manu Domini signum amici- D tiæ, quem mox ob exiguum pretium erat proditurus.

27 Et post buccellam, introivit in eum satanas. Et dixit ei Iesus: Quod facis, fac citius.

27 Ac post acceptam buccellam, Satanas totum illius animum occupavit, & ex impio reddidit insanabilem. Jesus autem ubi videret destinatam Judæ malitiam, nec pudore, nec metu flecti, (jam enim pene proditus erat, nec abfuisset a periculo, si Jesus illum prodidisset) ablegat eum à convivio, & patrandi facinoris, quod jam certa voluntate concepta patrarat, potestatem facit: *Quod facis,* inquit, *fac citius.*

28 Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei.

28 Id dictum solus Judas sibi conscius intellexit, cæterorum accumbentium nemo sensit, quamobrem E hoc dixisset Jesus.

29 Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus: Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis ut aliquid daret.

29 Nam ut est minime suspiciosa probitas, non poterat hæc suspicio descendere in pectus cujusquam: illum, cui Jesus tot amoris argumenta præbuisset, quem, creditis loculis communibus, cæteris quodammodo præferre visus esset, qui vicinior accumbebat in eo convivio, cui modo buccellam intinctam porrexerat Dominus, tam immane facinus ausurum, ut eum ad mortem proderet. Quidam autem sic interpretabantur, quod dixerat Jesus: *quod facis, fac citius*: quoniam noverant Judæ creditos esse loculos, Dominum admonuisse, ut emeret aliquid earum re- F rum, quibus ad celebrandum diem festum opus esset, aut ut egenis daret aliquid. Nam hoc frequenter solitus erat illi mandare Jesus: nos interim ad benignitatem in pauperes instituens & exstimulans.

30 Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo. Erat autem nox.

30 Judas autem, accepta buccella, dissimulatoque Domini dicto, protinus exivit è conclavi. Non enim decebat jam, ut qui se totum tradidisset Satanæ, seque Jesu toties præstitisset immedicabilem, amplius interesset collegio sanctorum. Erat autem nox, tempus arguens mentem illius avaritiæ tenebris excæcatam, qui se subduceret à luce: & ad opus principis tenebrarum adeo festinaret, ut nec temporis intempestivitate commotus, facinus conceptum prorogaret. Non defuerat illi & antea prava voluntas; sed nondum à Jesu fuerat data facultas, ut hic quoque palam esset, neminem adversus illum quicquam valiturum fuisse, nisi ipse voluntati impiæ potestatem fecisset exsequendi facto, quod animo destinarat.

31 Cum ergo exisset, dixit Iesus: Nunc clarificatus est filius hominis: & Deus clarificatus est in eo.

31 Submoto igitur illo, qui se fecerat hoc indignum contubernio, Jesus multa loqui cœpit discipulis suis, quæ partim illos consolarentur, confirmarentque: partim adversus tempestatem imminentem armarent, insigens penitus animis eorum, quæ tum quidem primum rudes, deinde mœrore somnoque gravati, non poterant ad plenum capere; sed tamen post essent intellecturi. Ac primum significavit mortem suam instare: quæ licet juxta mundum ignominiæ plena videretur, tamen Patris simul & suam gloriam esset illustratura: Nunc, inquit, hoc potissimum agitur, quod audistis me deprecantem. Nunc enim adest tempus, quo Filius hominis, qui hactenus humilis visus est, & contemtus, novo modo clarus redditur apud homines, & per illum illustrabitur & Patris gloria. Quemadmodum enim ille non quæsivit gloriam suam, sed per suam infirmitatem illustravit gloriam Patris: ita vicissim Pater, qui est fons omnis veræ gloriæ, glorificabit Filium suum apud homines: non per Angelos, nec Archangelos, nec ullam aliam creaturam, sed per semetipsum mundo declarans, unam esse Patris Filiique gloriam; quo duorum opera mutua sic vicissim apud homines innotescat: non ut illis aliquid accedat, sed ut homines, cognita utriusque gloria, veram gloriam assequantur.

32 Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso; & continuo clarificabit eum.

32 Glorificabit autem olim totum Filium suum in adventu supremo coram universis terrarum ac cœlorum incolis: sed interim protinus quoque glorificabit illum ipsa morte, quæ potentior erit universa virtute mortalium, mox resurrectione & adscensione.

33 Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me: & sicut dixi Iudæis: Quo ego vado, vos non potestis venire: & vobis dico modo.

33 Quare filioli mei, ne vos exanimet mea mors, quæ tametsi videtur infirmitatis esse, tamen erit potentior mea vita: tametsi videbitur ignominiosa, tamen illustrabit gloriam & meam, & Patris: tametsi videbitur abolitio mei, tamen salutem adferet & vobis, & universo mundo. Hæc consolentur animi vestri mœrorem. Expedit enim vobis, ut hoc corpus mortale vestris oculis subducatur: jamque instat tempus, ut id fiat. Interim fruamini me tanquam mox abituro: & quæ vobis mando, cordibus vestris imprimatis. Alioqui, quemadmodum dixi Judæis, sublatum frustra quæretis: mox enim abeo, tum illuc abeo, quo in præsentia non potestis consequi. Superest igitur, ut abitum meum fortiter feratis, & doctrinam meam, meique memoriam animis vestris impressam, teneatis. Hoc est quod vos felices reddet potius, quam corporis hujus mortalis conspectus.

34 Mandatum novum do vobis: Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem.

34 Multa sunt Mosaicæ Legis præcepta, ego discessurus unicum ac *novum præceptum vobis mando, ut quemadmodum ego vos dilexi, sic vos invicem diligatis.* Non exercui tyrannidem in vos, non affectavi gloriam, non quæstum, non quicquam humani commodi messui ex vobis. Vestram salutem amavi; & amavi gratis, & usque ad mortem amavi. Siquidem hanc animam volens impendam pro vobis, sic & vos invicem diligite. Cæterorum discipuli, titulis, cultu, certisque constitutionum observationibus dignoscuntur. Nihil istarum rerum à me didicistis.

35 In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.

35 Una nota cognoscent homines, quod germani mei discipuli sitis, si talem caritatem mutuam habueritis inter vos, qualem ego vobis omnibus præstiti. Rarum est hoc inter mortales: sed hic est fructus bonæ arboris, quo discernitur.

36 Pe-

36 Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit Iesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi: sequeris autem postea.

[36] Petrus, qui totus flagrabat amore Domini sui, quanquam mortem ejus iniquo ferebat animo, tamen quoniam semel audierat, *Vade post me Satana*, non audebat eadem de re rursus interpellare. Sed illud discruciabat animum amantis, quod quum ille divelleretur ab amicis, negaretur sequendi facultas. Est enim ingens solatium, si quem vere diligas, in omnem fortunam, quoquo terrarum se verterit, persequi. *Rogat igitur Petrus: Domine, quo vadis,* ut non liceat te consequi? *Tum Jesus: Quo vado, non poteris in præsentia me consequi, sequeris tamen postea.*

37 Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam.

[37] Petrus nondum intelligens, quid sibi vellet hic sermo Jesu, quum de morte sentiret sua, ad quam perferendam illi nondum essent idonei: *Domine*, inquit, *quare non possum te sequi?* Quid periculorum pro te recusem pati, qui vitam etiam meam paratus sum tibi impendere? Hanc vocem fortiorem viribus expresserat sincerus quidem, sed humanus adhuc, nec sibi satis dum notus amor.

38 Respondit ei Iesus: Animam tuam pro me pones? Amen, amen dico tibi: Non cantabit gallus, donec ter me neges.

[38] Jesus igitur ut paulatim successorem suum formaret, & humanarum virium fiduciam penitus revelleret è suorum animis, quemadmodum ante submovit ac repulit, quum confidentius dehortaretur à perpetienda morte: rursum correptus est, quum se præcipitasset in aquam, ac mox dubitasset: ac modo cohibitus est, quum non obtemperaret paranti lavare pedes: ita nunc docetur non suis viribus fidere, nec suis affectibus credere, sed sibi diffisus, à præsidiis pendere Christi: Quid ais, inquit, Petre? quam magnifica de te nobis polliceris? *Tu mihi vitam impendes?* Imo res ipsa docebit te, quam verus sit sermo, qui paulo ante dictus à me, fidem apud te non promeruit: *Quo ego vado, vos non potestis me nunc consequi:* nec procul abest experimentum: *Illud enim certissimum habeto, prius quam gallus* hac nocte *cantet*, hoc est, primo gallicinio, *ter me negaturus es*, tantum aberit, ut tua vita meam possis redimere. His verbis Dominus cohibuit Petri magniloquentiam, licet ex amoris magnitudine proficiscentem: simulque cæteros admonuit, ut in periculis non fiderent viribus suis, sed intelligerent virtutis munerisque divini esse, si quid hujusmodi præstarent. Ad hæc Petrus obticuit, nondum satis liber à sollicitudine proditionis, de qua meminerat Jesus.

CAP. XIV.

Omnis absisto timor: via cœli ego: crede Philippe: Spiritus adveniet: mox rediturus eo.

1 Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite.

[1] Ex hoc sermone, qui novam quandam & atrocem tempestatem imminere significabat, quæ Petrum quoque fortissimum omnium ad tantum erroris adigeret, ut eadem nocte ter Dominum esset abnegaturus, quum vehementer essent animis perculsi discipuli, ac Petri exemplo sibi quisque metueret, clementissimus præceptor oratione blandiore consolatur discipulos suos perturbatos ac mœrentes. Erunt quidem, inquit, hæc omnia quæ prædixi: verum, non est quod ob ea despondeatis animum, aut perturbemini. Atrocia sunt, quæ fient in me, quæque post edentur in vos: neque me fugit quanta sit imbecillitas humanæ naturæ, sed si vestram omnem fiduciam collocaveritis in Deo & in me, non est quod ullos impiorum hominum insultus formideis. Deus enim omnipotens est, & unus plus potest omnibus qui vos impugnant. Certe illi fiditis, etiam juxta Mosaicam doctrinam. Quod si illi vere fiditis, mihi quoque debetis fidere. Vincam ego per illum, & vos per me vincetis, si vestris diffisi præsidiis, in me fiduciam omnem ac spem fixeritis. Nec mors ipsa nos poterit distrahere. Quemadmodum eritis aliquando consortes afflictionum, sic eritis & coronæ consortes. Primus ipse certandi vincendique formam ac specimen exhibebo. Per me dabitur vobis robur, per me dabitur gloriæ consortium. Tantum mihi confidite.

2 In domo Patris mei mansiones multæ sunt: si quo minus dixissem vobis: Quia vado parare vobis locum.

[2] Jam in domo Patris mei multæ mansiones paratæ sunt victoribus. Nec enim uni mihi parata sunt præmia, nec solus Petrus me sequuturus est, sed omnibus, qui mihi per caritatem ac fidem Euangelicam adhæserint, sua cuique præmia parata sunt. Quod ni certo scirem jam paratas esse vobis mansiones, quæ vos brevi ex hujus mundi tumultibus exemtos recipiant in æternæ vitæ felicitatem, jam præmonuissem vos, me ideo præcedere ad Patrem, quo vobis quoque, quos à me distrahi non patiar, illic parem locum. Nunc quoniam certum scio suam cuique mansionem paratam in regno Patris, de præmio non est cur sitis solliciti: tantum illud agendum, ut fortiter certetis.

3 Et si abiero, & præparavero vobis locum: iterum venio, & accipiam vos ad me ipsum, ut ubi sum ego, & vos sitis. 4 Et quò ego vado scitis, & viam scitis.

[3] Quod si maxime abirem vobis paraturus locum, non est tamen quod interim vobis destituti videamini. Rursus enim ad vos venturus sum, ut vos totos ad me recipiam, nunquam posthac à me distrahendos, ut jam ubicunque sim ego, sitis & vos.

[4] Non est quod diffidatis vos eo perventuros, quo ego nunc præcedo. *Siquidem & scitis, quo vadam, nec viam ignoratis.* Nam hoc ænigmate Dominus subindicabat se proficisci ad Patrem, sed per mortem crucis. Optabile erat, quod adibatur, sed iter videbatur inamabile. Hoc discipuli nescire non poterant, toties auditum à Domino: sed mœror & oblivio faciebat, ut quod sciebant, nescirent.

5 Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quò vadis: & quomodo possumus viam scire?

[5] Itaque Thomas avidus certo cognoscendi, quonam esset abiturus Dominus: *Domine*, inquit, *quum nesciamus quo vadas, qui possumus nosse viam?* Imo utrumque nescimus, quod ais utrumque scire nos. Hoc vehementi quidem, sed rudi, sermone Thomas veluti compellebat Dominum, ut apertius diceret, quonam esset abiturus, quod omnes jamdudum misere cupiebant discere.

6 Dicit ei Iesus: Ego sum via, & veritas, & vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me.

[6] Jesus autem suos paulatim erudiens ac fingens, docet quidem quod scire desiderant, sed tectius adhuc, ut altius inhæresceret quod vix tandem didicissent: nimirum se relicta mortalitate redire ad Patrem unde venerat, antequam mortale corpus assumsisset. Ad Patrem autem nulli patere aditum, nisi per Filium, qui solus viam in cœlos aperiret, qui solus cœlesti cognitione fidem hominum instrueret, solus esset immortalitatis fons, cui quisquis inhæreret, huic non esset formidanda mors: Qui fit, inquit, Thoma, ut neges te nosse viam? nisi forte me totum adhuc ignoras. Siquidem *ego sum via, veritas & vita.* Jam dixi me redire ad Patrem, ad hunc aditum solus omnibus aperio. Et quoniam ad hunc factis Deo dignis pervenitur, in me habetis exemplum: tum autem, quoniam sine fide nemo pervenit ad Patrem, ex me didicistis veritatem. Quod si interim perturbat animos vestros formido mortis, scitote certam vobis immortalitatem esse, quum ego sim vita. Tantum quo ego præcedo, vos sequamini: quod ego docui, credite ac tenete: quod polliceor, certo sperate. Si quæritis quo vadam, ad Patrem eo: si viam, qua consequi possitis, nosse cupitis, *nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Proinde nostis utrumque, & quo vadam, & qua sit iter, nisi forte me prorsus ignoratis.

7 Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis: & amodo cognoscetis eum, & vidistis eum.

[7] Etenim *si me cognovissetis*, nimirum *& Patrem cognovissetis.* Imo jam aliquo pacto cognovistis Patrem, quem vobis ignotum esse creditis: nec cognovistis solum ex Legis institutione, verum etiam vidistis eum. Videlicet hoc ænigmate Dominus Jesus submonuit suos, Patrem quidem invisibilem esse: nec invisibilem tantum oculis corporeis, verum nec animo juxta suam naturam percipi posse: sed tamen quodam modo visum fuisse in Filio, dum illum in Filio conspiciunt imperantem ventis & mari, imperantem Dæmoniis, verbo propellentem morbos quamlibet immedicabiles, verbo mortuos ad vitam evocantem.

8 Sed

8 Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.

8 Sed hæc mysteria nondum assequebatur Apostolorum ruditas. Et tamen perinde quasi verum non esset, quod à Domino dictum non intellexerant, ita gestiunt videre Patrem, imaginantes sic posse conspici Patrem, quemadmodum conspiciebant Filium: tanta adhuc erat illorum simplicitas, quanquam nec Filium viderant, qui corporeis oculis illum adspexerant. Philippus igitur cæteris avidior discendi: Domine, inquit, ais nobis visum esse Patrem, imo hoc utinam nobis largiaris, ut liceat conspicere Patrem tuum, satis factum esset votis nostris, nec quicquam desideraremus. Audivimus quidem de eo multa, tantum superest adspectus.

9 Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum: & non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem?

9. Tam rudem Philippi postulationem Dominus corrigit, dicens: *Philippe, tantum jam temporis vobiscum versor, & nondum cognovisti me?* Non ideo me nosti, quia faciem vides, sed quoniam virtutem ac veritatem meam intelligis. Hæc non videtur oculis corporeis, sed animo cernitur. Quum igitur sim imago Patris, illi per omnia similis, meque ex factis dictisque jam nosse debueris, (porro, novisse, vidisse est) qua fronte mihi dicis: *ostende nobis Patrem*? quasi qui me viderit, non idem viderit & Patrem meum: non quod non alius sit Pater quam ego, sed quod inter duos nulla sit dissimilitudo juxta naturam sublimiorem. Si ratione consequi non potes quod dico, videt etiam qui credit. Audisti me loquentem, vidisti me miracula patrantem: in his nimirum Patrem audisti, Patrem vidisti.

10 Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? Verba, quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera.

10 *An nondum credis, quod* inseparabili naturæ, voluntatis & virtutis consortio *Pater in me est, & ego in Patre*? Quicquid loquor, ex illius animo loquor: quicquid facio, ex illius facio sententia. Semper itaque sum in illo, propter individuam naturæ voluntatisque societatem, & ille semper in me, per me loquens, per me miraculis suam declarans virtutem. Nec enim ex me loquor quicquam, quod idem non loquatur per me: nec ex me facio quicquam, quod ille per me non simul operetur. Quomodo igitur tu separas inseparabiles, & altero conspecto alterum desideras conspicere: altero cognito, credis ignotum alterum? An nondum vos quoque cæteri creditis omnia Patris esse, quæ per me dicuntur, aut geruntur, & nullum inter nos duos esse discrimen?

11 Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est?

11 Hoc mihi toties docenti credere debueratis, & si dictis meis parum haberetis fidei, certe facta, quæ vidistis Deo digna, & homine majora, vobis fidem facere debuerant, Patris esse quicquid ex me proficiscitur. Si Pater ipse vobis loqueretur, non aliud vobis quam ego loquor, loqueretur: si Pater per se operaretur, non aliud operaretur quam ego operor. Eadem nobis mens est, eadem voluntas, eadem vis & natura.

12 Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet: quia ego ad Patrem vado.

12 Hoc igitur credite, hoc tenete, hoc animis vestris infixum habete. Quod si feceritis, nihil detrimenti vobis adferet hujus corporis subductus conspectus. Oculis fidei melius cernetis absentem: & quod nunc videtis Patrem per me agentem, cui modis omnibus inhæreo, idem agam per vos, si mihi per fidem & caritatem inhæseritis. Imo clarius etiam exseram vim meæ Divinitatis, posteaquam hanc infirmitatis speciem vobis subduxero. Imo quisquis se mihi junxerit per fidem Euangelicam, quemadmodum ego per naturam à Patris consortio nunquam sejungor, is per me majora quoque facturus est, quam ego facio, quoties gloria Dei poscet miraculum. Nam ipse per vos operabor, quemadmodum Pater operatur nunc per me. Quoniam autem sic expedit hominum saluti, ut redeam ad Patrem, vos in vices Euangelicæ functionis succedetis.

13 Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam: ut glorificetur Pater in Filio.

13 Nec hoc solum fiet, sed quicquid alioqui petieritis à Patre per nomen meum, quod ad Patris meique nominis gloriam pertinebit, hoc faciam, ut per vos quoque glorificer apud homines, quemadmodum Pater hactenus per Filium est glorificatus.

14 Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.

14 Ne vos igitur perturbet abitus meus, qui lucri quoque non parum vobis est allaturus. Tum maxime sum vobis adfuturus ad omnia, quæ faciunt ad veram salutem, quum hoc corpusculum vobis subduxero. Tantum petite quod voletis, audiet Pater vota vestra, & ego patronus assiduus apud illum, efficiam ut quicquid petieritis, impetretur. Etenim ut ille nihil mihi negat, nihil agenti nisi quod ad illius gloriam facit: ita nihil vobis sum negaturus, hoc agentibus, quod ad mei nominis gloriam conducet. Suggeret enim vobis Spiritus meus, quid oporteat petere. Non istuc est Euangelicæ charitatis argumentum, ob meum abitum discruciari. Sic enim homines exanimantur ob discessum amici, cujus mox sunt oblituri.

15 Si diligitis me, mandata mea servate.

15 Si me vere diligitis, quemadmodum ego diligo Patrem, ipsa re declarate caritatem erga me: declarabitis autem, si servaveritis præcepta mea. Ita futurum est, ut quemadmodum Pater amat me, nihilque negat: ita vos quoque per me diligat obsequentes jussis meis, quæ eadem sunt jussa Patris. Sic expedit totius orbis saluti, ut hanc præsentiam vobis subducam, nec tamen abiens destituam vos desolatos.

16 Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum.

16 Imo si perstiteritis in amore mei, si mea jussa servaveritis, exorabo Patrem, posteaquam ad illum rediero: & ille, qui mihi nihil negat, alium consolatorem mittet vobis, qui semel missus nunquam abeat à vobis: quemadmodum ego nunc, quod ad corporis præsentiam attinet, à vobis divellor, sed perseverabit vobiscum in æternum.

17 Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscetis eum; quia apud vos manebit, & in vobis erit.

17 Is erit Spiritus meus ac Patris, qui vos ex carnalibus reddet spirituales, & istum affectum humanum, quo me nunc prosequimini, vertet in amorem cœlestem: quique vobis arcanis afflatibus suggeret omnium veritatem, quæ nunc veluti per somnium ac nebulam intelligitis. Hoc mei pignus erit vobis peculiare. Nam ego interim malis ac bonis memet exhibui communiter, ne quis excusare posset se non invitatum ad salutem. Cæterum Spiritum illum, quoniam cœlestis est ac verax, mundus hic, qui terrenis ac falsis bonis inhiat, non potest accipere. Quamobrem non potest? Quia quum habeat oculos crassos, qui non amant nisi crassa terrenaque, non videt illum, neque novit illum. Tacitus enim illabetur arcanis animi sensibus, sicubi sedem congruam repererit. Vos autem si spretis hujus mundi præstigiis, vera bona sectabimini, cognoscetis illum: quoniam non solum veniet ad vos, quemadmodum ego veni visibilis, sed & permanebit apud vos: nec ita versabitur apud vos, quemadmodum patronus apud clientem, sed in intimis animorum vestrorum latebris habitabit, seque vestro spiritui conglutinabit, ut unus spiritus efficiatur in omnibus. Is quoniam insitus erit præcordiis vestris, per omnia vos comitabitur. Nec longum erit intervallum, quum hic vicarius consolator ad vos venturus est.

18 Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos.

18 Quare non est quod exanimetur cor vestrum, filioli, quos utcunque genui sermone cœlesti, & rudes licet foveo donec adolescatis ad robur Euangelicum. Quanquam ad tempus abeo, nec amplius mortalis cum mortalibus victurus sum, tamen nec interea relinquam vos orphanos, meique solatio destitutos. Rursus enim veniam ad vos priusquam remigrem ad Patrem meum, meque vestris oculis sum exhibiturus: vero quidem, sed non jam mortali corpore, quo vos paulatim à carnis amore proveham ad spiritum. Nihil enim magni fit, si corpus hoc vobis perpetuo contemplandum præbuero, quod impii quoque vident in suam ipsorum perniciem.

19 Adhuc modicum: & mundus me jam non videt. Vos autem videtis me: quia ego vivo, & vos vivetis.

19 Exiguum itaque tempus est, quum me mundus hic non videbit. Mors enim & sepulchrum subtrahet me

me conspectibus illorum; vos tamen revisam; meque vobis redivivum exhibebo. Nec enim mors hæc distrahet nos, nec impediet quo minus vos invisam. Vivam enim etiam post mortem, & non solum ipse vivam, sed etiam vobis vitam perennem conferam. Et interim ubi rediero, vivus offendam vivos, atque ita meam vitam impendam vobis, ut vos sitis incolumes.

20 In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis.

20 Tum plenius intelligetis, quod quemadmodum nulla res divellere potest à me Patrem, nec à Patre me: ita me quoque vobis sic adglutinatum esse mutua caritate, vosque vicissim mihi, ut nec mors nos possit distrahere. Vos tantum curate, ne vestra culpa divellamini.

21 Qui habet mandata mea, & servat ea: ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.

21 Veram caritatem arguet observatio præceptorum meorum. Nec enim ex animo diligit, qui jussa negligit Domini sui. Nec satis est accepisse præcepta mea, nisi quis meminerit: nec sufficit meminisse, nisi serventur. Hæc qui præstat, is vere me diligit. Nam ob abitum meum excruciari, non est veræ dilectionis argumentum. Ego, qui vere diligo Patrem, omnia illius jussa servo, servaboque usque ad mortem crucis. Nec est quod vos territent mea præcepta velut austera, de ferendis injuriis, de tollenda cruce, hæc omnia condulcabit caritas, nec deerit ex me solatium. Etenim quisquis me diligit, diligetur & à Patre meo, & ego diligam eum: nec unquam illum destituam, sed revisam eum: meque illi palam intuendum exhibebo, quo certius sit, me non periisse supplicio crucis. Nunc omnibus conspiciendum me exhibeo, tum nemo me videbit, nisi qui in amicitia perstiterit. Hæc autem obscurius loquutus est Dominus Jesus, non solum indicans quod redivivus à morte sese frequenter præbiturus esset amicis suis contuendum, sed etiam quod per Spiritum suum semet insinuaturus esset illorum animis, ac postremo venturus esset in gloria Patris, omnibus conspicuus.

22 Dicit ei Judas, non ille Iscariotes: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo?

22 Judas autem, non ille quidem Iscariotes, qui huic sermoni non interfuit, sed alter Lebbæus cognomento, quum non satis intellexisset sermonem Domini, verum mœrore metuque perturbatus, suspicaretur Dominum sic apparitururn amicis, quemadmodum lemures ac spectra nocturnis tenebris sese nonnunquam offerunt: aut quemadmodum in somniis visa quædam occurrunt ad terrorem verius quam ad solatium: *Domine*, inquit, *quid accidit, quod* quum nunc omnibus sis conspicuus, tunc *non sis appariturus mundo*, *sed nobis duntaxat*? Et quomodo poteris nobis esse visibilis, si cæteris fueris invisibilis?

23 Respondit Jesus, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus:

23 Jesus autem quoniam sciebat suos nondum esse capaces ejus mysterii, quomodo resurgat idem corpus, quod fuerat mortuum, & humo conditum, sed jam spirituale redditum, suique juris, non aperte respondit ad id, quod rogabatur: sed ad id sermonem reflectit, quod magis oportebat illorum animis infixum esse, quo jam præpararentur ad spiritualem Domini copiam: quandoquidem nec illa, quæ post resurrectionem erat exhibenda, posset diuturna esse: Ideo, inquit, non exhibebo me mundo, quia non diligit me, nec servat mea præcepta. Si quis vere diligit me, non mœrore testabitur amorem suum, sed servandis præceptis meis, & hunc ego vicissim diligam: & quem ego dilexero, diliget hunc & Pater, nec ab eo divellemur unquam: nec solum ego revisam memorem jussorum meorum, verum etiam Pater, egoque per communem Spiritum ad eum veniemus: nec veniemus tantum, mox abituri, sed mansionem apud eum faciemus, nusquam ab eo digressuri. Quod secundum spiritum fit, & perpetuum est, & efficax. Corporalis conjunctio finem habeat oportet, ut contemtis his, quæ temporaria sunt, ea consuescatis diligere, quæ sunt æterna: si nondum ad nos venire poteritis, nos invisibili modo, sed efficaci, veniemus ad vos, pectoris vestri templum inhabitaturi. Tres sumus, sed ita conjuncti, ut qui unum diligit, omnes diligat oportet: qui unum habet, nemine careat. Tantum adsit caritas, & servetur fœdus, quod vobiscum modo pactus sum. Id vos nobis sic conglutinabit, ut nec vita, nec mors nos possit distrahere. Si membra possunt à capite divelli, nos sejungi poterimus.

24 Qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermonem quem audistis, non est meus: sed ejus, qui misit me, Patris.

24 Multi sunt qui se prædicant diligere Deum Patrem, & Legis præcepta servare videntur: sed nemo vere diligit Deum, si Filium oderit aut contemnat. Contemnit autem quisquis præcepta mea non servat. Quisquis autem negligit præcepta mea, negligit & Dei præcepta. Siquidem id quod docui vos, non est sic mea doctrina, ut non sit eadem Patris, sed potius Patris est quam mea, unde proficiscitur quicquid possum, aut doceo: nihil agens, nisi ex illius auctoritate, à quo missus sum in mundum, ut hæc docerem quæ doceo.

25 Hæc locutus sum vobis, apud vos manens.

25 Atque hæc quidem pro vestro captu loquutus sum vobis, mortalis adhuc versans apud mortales: mox revisam vos, dies aliquot immortalis cum mortalibus consuetudinem acturus, consolandi, docendi, monendique vestri gratia.

26 Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.

26 Neque me clam est, quod hæc, quæ nunc loquor, ac mox à morte loquuturus sum, non ad plenum sitis intellecturi, quod adhuc carnales sitis & rudes, tamen non frustra dicuntur à me. Nam ubi corpus hoc à vobis subduxero, veniet vobis, in nomine meo petentibus, alius consolator, non corporeus, quemadmodum me videtis, sed Spiritus ille Sanctus, spirituum ac mentium sanctificator, quem Pater vobis missurus est mihi vicarium, rogatus à vobis in meo nomine. Nec egebitis posthac mea præsentia corporali, quæ pro tempore data est hominum crassitudini, quo per gradus proficerent ad perfectiora. Nam ille Spiritus, quoniam meus erit & Patris, omnia, quæ loquor vobis rudibus adhuc & parum capacibus, ad hæc obliviosis, suggeret in memoriam: & quæ prius non intellexeratis, efficiet ut intelligatis: neque quicquam vos patietur oblivisci, neque quicquam sinet ignorare, quod ad salutem pertinet: ex obliviosis reddet memores, è tardis dociles, è somnolentis vigiles, ex mœstis alacres, ex terrestribus cœlestes. Tantum perseverate in caritate, memores præceptorum meorum.

27 Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet.

27 Nec est quod interim exanimet vos tumultus hujus mundi, quem in me videbitis exoriri, olim & in vos cooriturum. Sufficiat vobis, quod abiens pacem relinquo vobis, quod pacem meam do vobis. Qui meam habet pacem, hunc nulla mundi tempestas potest subvertere. Habet & mundus suam quandam pacem, & his, quos amat, dat pacem suam, sed hæc infida pax est. Mea pax, quam vobis do, vos conciliat Deo. Quis autem noceat ei, qui Deum habeat protectorem? Pax, quam vobis relinquo, mutua concordia conglutinans vos inter vos, reddet sodalitium vestrum invictum adversus omnia, quæ potest mundus, aut Satanas hujus mundi princeps. Quid igitur est quod tantopere vos exanimet abitus meus, qui commodi quoque nonnihil vobis est allaturus? Ne turbetur igitur cor vestrum, neque metu percellatur.

28 Audistis quia ego dixi vobis: Vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: quia Pater major me est.

28 Jam audistis, & quo magis credatis, iterum iterumque dico, quod abeo quidem ad tempus, sed mox rediturus ad vos, interim efficiam ut vos reperiam incolumes. Hæc tempestas in me solum nunc deseviet. Mox ubi Patrem repetivero, rursus adero per Spiritum consolatorem; per eundem aderit & Pater, nec unquam à vobis divellemur, donec nobiscum toti sitis in regno cœlorum. Mœretis quod abeam. Atqui si me vere diligeretis, nimirum gauderetis vestro simul & meo nomine, quia non abeo quovis, sed ad Patrem redeo, apud illum majora vobis impetraturus, quandoquidem Pater ma-

major est me, unde proficiscitur, quicquid vobis impartio. Si mihi metuitis, meaque gratia mœretis: magis conveniebat gratulari, qui subducar ab his mundi malis, & ad Patris remigrem consortium. Sin vestra causa doletis, meus abitus vobis magnam adferet utilitatem.

29 Et nunc dixi vobis prius quam fiat: ut cum factum fuerit, credatis.

29 Hæc scio me loqui, nec admodum attentis, nec admodum intelligentibus. Sed ideo repeto & inculco, ut ubi, quod dixi, rerum exitus comprobabit, tum credatis & reliqua omnia fore vera, quæ post eventura prædixi.

30 Iam non multa loquar vobiscum: venit enim princeps mundi hujus, & in me non habet quidquam.

30 Posthac mortalis cum mortalibus non multa loquar. Instat enim tempus, quod distrahar à vobis corpore. Adest per suos satellites hujus mundi princeps ille Satanas, summis viribus aggressurus me, ut prorsus dejiciat & extinguat. Sed nihil ab eo periculi est. Nam in me nihil habet juris, & dum se maxime victorem esse confidet, se victum prostratumque comperiet. Non habet ille jus nisi in eos, qui peccato sunt obnoxii.

31 Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

31 Quoniam autem mundus vitiis obstrictus est: in mundi cultores habet tyrannidem. Nec enim morior coactus, nec ob ullum facinus, sed ut mea morte redimam mea membra à peccati mortisque tyrannide. Hoc mihi mandatum est à Patre meo, & quod mandatum est, ex illius facio sententia. Proinde satis jam diu sumus in hoc accubitu. Tempus est, ut quoniam volentes exsequimur jussa Patris, obviam eamus instanti morti. *Surgite itaque, & abeamus hinc.* Dominus Jesus videns discipulos multis modis animo consternatos, partim mœrore, quod viderent instare mortem Domini, quem amore quidem humano, sed vehementissime diligebant: partim metu malorum, quæ illo digresso sibi videbant impendere, tum autem somno gravatos, quem & nox conciliabat, & augebat mœror, addebat & sessio torporem animis: surgi jubet, ut vel sic excusso torpore, redderentur ad ea, quæ dicturus esset, alacriores, simulque per ænigma submonet, jam esse tempus, ut animum erigant ab affectibus terrenis, ad ea quæ sunt cœlestia, à corporalibus ad spiritualia, à mortalibus ad immortalia, à temporariis ad æterna. Voluit & illud impressum esse mentibus illorum, se quicquid passurus esset, præscium ac volentem pati, volente quidem ita Patre, sed à cujus voluntate voluntas ipsius nusquam dissideret. Voluit suos, quantum imbecillitas humana ferebat, testes ac spectatores esse sui supplicii, eoque frequenter in hoc sermone repetit mentionem abitus, quo paulatim assuescerent tolerantiæ, sed interim multa admiscens solatia, quæ doloris acerbitatem lenirent: quod abiret quidem, sed brevi reversurus ad eos: quod abiret ad Patrem: quod inde missurus esset alium consolatorem, qui perficeret, quod ipse cœpisset: quod ipse quoque una cum Patre venturus esset, & mansionem apud eos facturus: quod hæc tempestas eos non esset absorptura. Quin & in alium abducit locum, quod is, in quo tum erant, manifestus esset: & quoniam audierant jam adesse principem hujus mundi, sibi metuebant à communi periculo. In alium itaque locum, velut ipsis tutiorem abducit, ut cætera fidentioribus animis audiant. Denique prædicit, quod ipsi tandem essent eodem sequuturi, quo nunc ipse præcederet. Nunc redit ad eum sermonem, quem penitus oportebat insidere mentibus illorum, quo monuerat illos, ut perseverarent in caritate, & observandis præceptis suis, ne suo vitio sese distraherent à consortio Patris, Filii & Spiritus Sancti, à quo Judas jam se divulserat: sed permanentes in fœdere, Domini sui dictis obtemperarent, facta pro sua virili imitarentur. Hoc autem non posse fieri, nisi perseverarent in consortio spirituali Filii: nec sibi tamen fiderent interim, aut quicquam suis viribus arrogarent: nihil enim illos valituros unquam, nisi Domini beneficio, unde profluit omnibus quicquid ad veram salutem facit. Id quo magis intelligerent, ac tenacius meminissent, adhibita rei notissimæ similitudine, vitis ac palmitum, rem explicat.

CAP. XV.

Palmes rejectus: dilectio: nostis amici
Omnia: quos mecum non bene mundus amat.

1 Ego sum vitis vera: & Pater meus agricola est.

1 VT, inquit, penitus intelligatis, quam nihil sit vobis periculi, si perstiteritis in meo consortio: quantum autem sit periculi, si deficientes à fœdere, quod vobiscum pactus sum, divellamini, mementote quod *ego sum vera vitis*, vos palmites, *Pater autem meus agricola est*. Ego vel radix, vel stirps vitis sum, vos membra mea, ceu palmites è stirpe prognati. Pater me plantavit, nimirum qui genuit. Ab hoc stirps est profecta, vos à stirpe. Ad Patrem velut ad fontem redit totius beneficii gratia, qui quicquid vobis largitur, per me ac Spiritum suum vobis largitur. Succus autem stirpis, qui palmitibus quoque dat vitam ac fructificandi vim, Spiritus est, Patri mihique communis. Is ut me Patri connectit, ita vos quoque mihi copulat.

2 Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.

2 Palmes igitur quisquis mihi adhærens, meoque spiritu vivens, fructum stirpe dignum attulerit, hunc Pater meus repurgabit, supervacuas amputans cupiditates, quo fructum adferat copiosiorem ac generosiorem. Cæterum, qui mihi quidem inhæserit per fidei professionem, caritatis autem Euangelicæ fructum nullum adferat, hunc Pater amputabit à vite, velut onerosum & inutile membrum. Frustra enim est in vite, qui fructum non habet, sed folia tantum.

3 Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.

3 Jam vos quidem hactenus purgati mundique palmites estis per sermonem meum, cui credidistis, sed posthac magis etiam purgandi; quo copiosiorem fructum proferatis. Nunc satis est insitos esse stirpi, unde per fidem vitam hauriatis.

4 Manete in me: & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis.

4 Date operam ut maneatis in me, & ego vicissim agam in vobis ex me pendentibus. Quemadmodum enim palmes si divellatur à vite sua, non potest ex se fructum ullum facere, quod quicquid habet succi trahat è stirpe: sic nec vos poteritis ullius boni operis fructum edere, nisi mihi per fidem ac dilectionem adhæseritis, unde vobis proficiscatur oportet, quicquid ad veram æternamque facit salutem.

5 Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere.

5 Propterea quod nec Moses, nec ullus Prophetarum vitis sit, sed ego sum unica vitis illa, cui inhæreat oportet, quisquis fructum salutis volet proferre. Hujus vitis vos estis palmites, cui gratis estis insiti, gratis purgati, sed unde vestra culpa possitis excidere. Quare vobis hoc curandum, ut mihi perpetuo jungamini. Etenim quisquis manet mihi conjunctus, me sibi vicissim conjunctum habens, meoque vivens spiritu, hic, adspirante Patre, copiosum fructum profert, sibi salutem æternam lucrifaciens, & Deo, cujus gratia fiunt omnia, gloriam apud homines concilians. Et illius gloria mea est gloria, per quem largiri placuit, quicquid largitur hominibus ad salutem æternam consequendam. Hoc igitur mementote, quod absque me nihil boni potestis facere.

6 Si quis in me non manserit: mittetur foras sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet.

6 Quod si quis palmes suo vitio sese à me stirpe revulserit, is non solum nullum edit fructum, sed quemadmodum palmes inutilis falce amputatus exarescit, moxque collectus cum reliquis sarmentis exsectis, in ignem conjicitur ut ardeat, ita destitutus succo spirituque meo, emoritur juxta mentem, etiam si vivat juxta corpus: & post hanc vitam separatus irrecuperabiliter à vite, conjicitur in ignem æternum, semper arsurus ad suum supplicium, qui noluerit in vite permanere, fructum editurus felicitatis æternæ.

7 Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint: quodcumque volueritis petetis, & fiet vobis.

7 Manebitis autem in me, si sermones mei manserint in vobis: si quæ creditis, tenueritis: si quæ tenetis, factis exsequamini. Hoc si feceritis, non est quod ullas hominum procellas metuatis, & si nondum adero corpore, tamen audiet vos Pater, audiam & ipse, si quicquid volueritis, petatis, & quicquid petieritis, impetrabitis.

8 In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli.

8 Quemadmodum autem ex vobis non habetis, unde possitis edere fructum, ita non debetis benefactorum gloriam vobis arrogare. Quemadmodum enim ego non quæsivi gloriam meam, sed Patris, unde proficiscitur quicquid sum aut possum, ita vos omnem benefactorum & gratiam & gloriam ad Patrem meque referetis. Per hoc apud homines illustratur Patris gloria, si vos viderint quam plurimum Euangelici fructus adferre. Quicquid enim ex vobis mihi accedet gloriæ, id redundabit in gloriam Patris, cui laudem pariet apud homines, si viderint vos germanos esse discipulos Filii, non quod nos opus habeamus humana gloria, sed quod sic expediat humani generis saluti, quam sitimus.

9 Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea.

9 Caritatis est, non ambitionis, quod Pater sic illustrari cupit apud homines. Quemadmodum dilexit me stirpem Pater, itidem & ego dilexi vos palmites meos. Hoc tam ingens bonum gratuito donatum magna sollicitudine servate, ne vestra negligentia vobis pereat. Non peribit autem, si quemadmodum ego usque ad mortem perstiti in caritate Patris, semper illius gloriæ studens, ita vos perseveraveritis in caritate mea.

10 Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego Patris mei præcepta servavi, & maneo in ejus dilectione.

10 Perseverabitis autem, si præcepta, non Pharisæorum, non Philosophorum, sed mea servaveritis: neque vos ab his ulla mundi res, seu blanda, seu formidabilis poterit distrahere, quemadmodum ego constanter ad mortem usque servo jussa Patris mei, non recedens ab illius caritate, sed factis ipsis declarans me illius erga me caritati caritate mutua respondere. Quemadmodum igitur Patri gloriosum erit, talem habere Filium germanum ac sese dignum: ita gloriosum erit utrique nostrum, quod vos habeam discipulos observantes sermonum meorum, & factorum æmulos.

11 Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.

11 Hæc tametsi molestiam habent admixtam, tamen ideo tot verbis vobis inculco, ut quemadmodum ego non quæsivi gaudium hujus mundi, sed in hoc gaudeo, quod obsequens jussis paternis diligor à Patre: ita vos non petatis solatium à mundo, sed meo gaudio gaudeatis, si quando meis vestigiis ingredientes, affligemini: idque gaudium maneat in vobis, semper augescens in majus meliusque, donec impleatur in perpetuam immortalis vitæ felicitatem.

12 Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.

12 Erit vobis mediis in malis magno solatio mutua caritas. Pharisæorum varia sunt præcepta, multa sunt & Mosi: unum hoc est præceptum proprie meum, quod omnia complectitur quæ doceo, quod omnia condulcabit, quæ inciderint, tristia, ut ea caritate vos mutuo complectamini, qua ego vos sum amplexus.

13 Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.

13 Amorem meum non dictis tantum, sed factis etiam testor, nec eum vulgarem, sed eximium, & quo major esse non possit inter homines, inter quos nullum majus est indicium caritatis, quam si quis vitam impendat amico. Nam sua cuique vita carissima est. Pecuniam aut operam qui impendant, fortasse reperientur permulti. Qui vitam impendat amico, rarus est. Ego plus præsto, qui pro inimicis etiam vitam impendo, modo fiant amici. Et interim amicos honoris gratia voco, quos meo jure servos appellare possem.

14 Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.

14 Sed tamen vos non pro servis, sed pro amicis habebo, si quemadmodum ego volens obtempero jussis paternis, ita vos alacres ac lubentes peregeritis quæ præcipio vobis.

15 Iam non dicam vos servos: quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis.

15 Qui Legis cultores sunt, merito servi vocantur, A quoniam ex præscriptis variis pendent, ac metu potius quam ex animo quod præscriptum est faciunt. Vos autem, quos à Legis servitute vocavi ad libertatem Euangelicam, posthac non appello servos, sed amicos, ut quos mihi non necessitas jungit, sed mutua caritas. Servus enim non intelligit quid sibi velit Dominus, tantum quod jussus est facere, facit, nihil magni præmii sperans, si fecerit, magno malo plectendus, si jussa neglexerit. Et ad officia singula singulis opus est præscriptis: Vade, redi, fac hoc, fuge illud. Non enim credit herus sua consilia servis, ideo malæ fidei, quia metuunt magis quam amant. Vos autem idcirco dixi amicos, B quia semel omne consilium animi mei communicavi vobis, ut non sit opus subinde novis præceptis hominum. Quicquid Pater vos per me scire voluit, hoc tanquam fidis amicis impartii. Certa sunt quæ vos docui, nec enim alia docui, quam quæ audivi à Patre meo. Mea præcepta illius præcepta sunt, quæ servantes, illi quoque eritis pro servis amici.

16 Non vos me elegistis: sed ego elegi vos, & posui vos ut eatis, & fructum afferatis; & fructus vester maneat: ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.

16 Quoque magis intelligatis quantus sit honos hujus dignationis erga vos, non vos me vestris officiis provocastis ad amicitiam, ut debiti sit redamare: aut ultro venistis ad amicitiam, ut humanitatis sit amantes redamare: sed ego, quum essetis servi Legis, & alieni ab amicitia Dei, volens & ultro C selegi vos ex omnibus, nihil promeritos. Et in hoc delegi, ut mihi insiti per caritatem mutuam, quam erga me non haberetis, nisi prior ipse dilexissem vos, semper in melius proficiatis. Quemadmodum palmes succo vitis semper alitur, latius sese propagine spargens: ita vos quoque per omnes orbis regiones copiosum Euangelii fructum proferatis, atque ita prositis aliis, ut fructus vester vobis quoque maneat incolumis. Vitis enim vulgaris aliis fructum edit, eumque mox periturum, & ideo palmites ejus temporarium fructum edunt, quoniam adhærent viti perituræ. Vos quoniam adhæretis immortali stirpi, fructum adferetis nunquam periturum, sed vobis D incolumem futurum in vitam æternam. Nec interim est quod dicatis: Ingens est labor obire mundum, docere gentes, perpeti malorum odia: Quid salarii, quid præsidii, quid præmii nobis decernitur? Valeant ista mundi præsidia. Hoc vobis omnium præmiorum ac præsidiorum loco sit, quod quicquid petieritis à Patre in nomine meo, daturus est vobis. Quid est facilius, quam petere? Quid est autem quod ille non possit largiri? Quid est porro quod ille mea causa non velit?

17 Hæc mando vobis, ut diligatis invicem.

17 Nec sunt dura jussa mea. Quid enim dulcius, quam amare mutuum? Qui tam sunt imbecilles, quos non fortes reddat amor mutuus? Quid tam triste, quod non dulce reddat mutua caritas? E

18 Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit.

18 Neque vos illud moveat, quod dum mecum habetis amicitiam, dum inter vos mutua caritate cohæretis, cum mundo dissidium ac simultatem habebitis. Imo istuc ipsum vestros animos consolari debebit: quandoquidem hoc argumento cognoscetis, vos esse vere meos discipulos & amicos, nimirum alienos à mundo, qui totus in malitia situs est, quum vos cœlo destinati sitis. Ne videatur indignum, vos in mundo perpeti, quod ego prior vobis sum perpessus. Odit & me mundus, non quod merear, sed quod arguam ac prodam illius malefacta, docens ea quæ non congruunt mundanis affectibus.

19 Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret: quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.

19 F Novit ille suæ factionis homines, eosque complectitur & evehit, ut similis amat similem, & mala scabies amat commode scalpentem. Infelices igitur quibus hic mundus blandus est & amicus. Nam hoc arguit eos alienos esse ab amicitia Dei, quæ sola vere felices reddit. Quod si vos oderit mundus, agnoscite meum exemplum, & vobis ipsis gratulamini, quod à mundi consortio sitis alieni, sed ad-

hæreatis

hæreatis contubernio meo. Nam hoc intelligetis ex odio mundi, quod mearum partium sitis. Etenim si pertineretis ad mundum: si diligeretis ea quæ sunt hujus mundi: si doceretis ea quæ congruunt cupiditatibus mundanis, mundus agnosceret vos, ac veluti suos amaret: quoniam autem non ea sectamini quæ sunt carnis, sed quæ sunt spiritus, non inhiatis bonis terrenis, sed cœlestibus; ideo vos odit mundus, non quod odio digni sitis, sed quod malo & impio dissimiles. Antea quum in crassis Legis ceremoniis perfectam justitiam constitueretis: quum rebus fluxis intenti, nullo cœlestium rerum amore tenebamini, mundus vos amabat: sed posteaquam ego vos ab ista factione revocavi ad Euangelicam ac cœlestem doctrinam, mihique veluti palmites insevi stirpi, cœpit odisse vos mundus, non ob aliud, nisi quod estis mei.

20 Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur: si sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt.

20 Atqui non alio nomine felices eritis, quam quod mei estis. Nolite mirari, quod innocentia vestra non tuebitur vos ab odio mundi. Mementote quod dixi vobis: Non est potior servi conditio, quam Domini: nec mea me innocentia tueri potuit ab odio mundi, quæ major est vestra, nec meam doctrinam veriti sunt adspernari, nec meis beneficiis mitescere potuerunt, & à crudelibus cœptis revocari. Quod ausi sunt in me, qui Dominus sum ac Magister, multo magis audebunt in vos. Si me tot insidiis persequuti sunt usque ad mortem longe probrosissimam, si toties conviciis incessiverunt, & vos discipulos meos persequentur, imo me persequentur in vobis. Si meis dictis obtemperabunt, obtemperabunt & vestris. Sed quemadmodum meam doctrinam non tulerunt, ita nec vestram ferent, quoniam eadem docebitis, quæ ego doceo.

21 Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum: quia nesciunt eum, qui misit me.

21 Quicquid autem contumeliarum in vos ingesserint, id in me factum arbitrabor. Quicquid enim horum facturi sunt in vos, odio nominis mei facient. Mihi male dicent, quum vobis maledixerint: me rejicient, quum vos rejicient: me cædent, quum vos cædent. Quicquid enim in membra committitur, hoc ad capitis pertinet contumeliam. Et in me facerent ista, si præsentem haberent. Nunc quoniam in me non poterunt, in vos sævient. Porro quemadmodum omnis contumelia vobis illata ad me pertinet, ita quicquid adversum meum nomen committitur, ad Patris mei contumeliam pertinet, quem si vere nossent, ut sibi nosse videntur, nequaquam tantis probris afficerent Filium. Arrogant sibi pietatem in Deum, & in Filium sunt impii. Petunt salutem à Deo, & Filio moliuntur exitium. Jactant se servare Dei præcepta, & Filii præcepta, quæ tradit ex auctoritate Patris, respuunt. Jactant Legis scientiam, & eum, quem Lex prædicat, non agnoscunt. Adorant mittentem, & eum, quem misit, insectantur. Nesciunt igitur Deum, quem se nosse gloriantur. Et tamen hæc ignorantia non excusabit illos in die vindictæ. Nesciunt quidem, sed ideo nesciunt, quia noluerunt discere. Ideo noluerunt discere, quia magis dilexerunt suam gloriam, quam gloriam Dei. Pluris fecerunt quæstum suum, quam lucrum salutis Euangelicæ. Quod itaque Pater fecit in ipsorum salutem, hoc sibi sua pertinacia verterunt in cumulum æternæ damnationis. Etenim in hoc veni, in hoc missus sum, ut omnibus, si fieri posset, impartirem salutem æternam.

22 Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.

22 Si non venissem ipse, qui sum Filius, & quo nemo major mitti poterat: si non fuissem eis locutus omnia, quæ poterant illos ad meliorem revocare mentem: si non fecissem ea, quæ vel saxea corda poterant ad credendum impellere, levius certe perirent: nimirum, ab hoc incredulitatis crimine liberi, cujus accessio magnam sarcinam addet eorum exitio. Nunc autem cum nihil à me sit omissum quo servari poterant, cum ipsi pertinacibus odiis pugnarint adversus eum, qui salutem gratuitam offert, non habent quo purgent incredulitatem suam.

23 Qui me odit: & Patrem meum odit.

23 Si quis odio prosequatur ignotum, utcunque videtur ignoscendum, si habet invisum, quem nunquam viderit. Me viderunt, & audierunt. Viderunt omnibus benefacientem, audierunt ea quæ Deo digna sunt loquentem, & tamen oderunt, ob ea ob quæ debuerant amare. Porro quisquis odit me, non potest non odisse Patrem meum, è cujus auctoritate loquor, quæ loquor: cujus virtute facio quicquid facio.

24 Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem & viderunt, & oderunt & me, & Patrem meum.

24 Nec enim verbis solum illis sum locutus, verum etiam factis. Illi excæcati, nec verbis crediderunt, nec factis. Et hoc ipsum illis aggravabit damnationis malum, quod obvia Dei bonitate, tam pertinaciter sunt abusi. Si non edidissem inter illos miracula, quæ nemo Prophetarum ante me prodidit, sive magnitudinem spectet aliquis, sive multitudinem, eaque omnia non in terrorem illorum, sed in subsidium afflictorum, non tenerentur hoc peccato longe gravissimo. Nunc autem & audierunt, & viderunt, tantoque magis oderunt, non tantum me, qui locutus sum & feci, sed & Patrem meum, qui per me locutus est, per me virtutem suam exseruit. Mosen nunquam viderunt, & tamen admirantur: Prophetis credunt, quos nunquam audierunt. Me, quem cominus conspexerunt, quem audiere loquentem, quem experti sunt tot modis beneficum, aversantur: nec hoc contenti, morte afficiunt. Et interim prætexunt pietatem in Deum Patrem, quum qui vere Patrem amet, non possit odisse Filium.

25 Sed ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis.

25 Quanquam hæc non accidunt fortuito, quandoquidem hoc quod isti faciunt, Psalmorum vaticinia, quæ tenent ac legunt, futurum olim prædixerunt, videlicet ut pro benefactis, quibus debebatur gratia, malevolentiam reponerent. Sic enim illic loquor per os Prophetæ: *Non gaudeant super me, qui adversantur inique, qui oderunt me gratis.* Tolerabile est, si quis provocatus oderit aliquem: utcunque potest ignosci, si quis ignotum oderit: cæterum quis ignoscat illi, qui & notum, & benemerentem odio prosequatur?

26 Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me:

26 Sed istorum incredulitas non reddet irritum fructum eorum, qui mihi adhæserint. Cum enim perfunctus fuero omnibus quæ mihi mandavit Pater, jamque venerit consolator ille, quem sicut ante pollicitus sum, mittam vobis à Patre proficiscentem, qui est Spiritus suggestor ac doctor omnis veritatis, ille declarabit omnia, quæ dixerim, quæ gesserim: ex quibus liquebit & mea bonitas, & illorum obstinata cæcitas. Ille docebit nihil in me factum, quod non ante prædictum sit in libris ipsorum, quos legunt, nec intelligunt.

27 Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

27 Vos quoque qui nunc estis imbecilles, tunc confirmatiores mei Spiritus afflatu, testificabimini apud omnes de me, propterea, quod ordine vidistis quæ gesserim, audistis quæ dixerim. Quemadmodum ego certa vobis retuli, nimirum ea quæ vidi & audivi apud Patrem meum: nec incerta vobis suggeret Spiritus, nimirum & ipse proficiscens à Patre: ita & vos non dubiarum rerum, sed omnibus sensibus compertarum testes eritis. Erunt autem qui nec vobis habituri sunt fidem, sed non ob eos, qui suapte culpa pereunt, deserenda est salus aliorum.

CAP. XVI.

Quando abeo, mittam Flatum: mundum ille notabit:
Pro lacrumis rediens gaudia plena dabo.

1 Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini.

1 NEC ullis periculis oportebit deterreri à professione veritatis Euangelicæ, quam mundus quidem omnibus machinis oppugnabit, cæterum opprimere nunquam poterit, quæ Deo auctore nititur. Videtis quæ in me mundus moliatur ob professionem paternæ veritatis. Ad similia perpetienda necesse est ut præparetis animos vestros. Hæc ideo

denuntio vobis eventura, ne putetis delicatam esse professionem Euangelicam, ac tum animo consternemini, quum ista vobis præter exspectationem accidissent. Minus enim offendunt mala, quæ prævideris, ad quæ obfirmaris animum, ante quam incurrant. Non fallam vos, nec in malis, quæ necesse est Euangelii gratia perpeti: nec in præmiis, quæ manent gnaviter suo perfunctos munere.

2 Absque synagogis facient vos: sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.

2 Hoc primum occurret vobis Euangelii prædicationem auspicantibus. Qui Religionis arcem tenere videntur, qui Legis cognitionem profitentur, vos velut impios & exsecrabiles submovebunt è synagogis suis: quod apud istos est probrosissimum. Mox non hoc erunt contenti, venietur ad carceres, ad flagra. Denique res eo procedet, ut quisquis interfecerit vos, existimet se victimam immolare Deo gratissimam. Prætexent enim impietati suæ pietatis imaginem, ac veræ pietatis doctores, impietatis reos peragent. Ita fiet, ut non solum dura perpetiamini, verum etiam ut impii, maleficique perpetiamini.

3 Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me.

3 Sed ne vobis curæ sit, quid mundus de vobis judicet, consoletur vos exemplum meum, recordantes, quod ista mecum, quodque mea Patrisque mei causa patiamini. Nostra hæc injuria est, nostrum erit & vobis certantibus opem suppeditare, & victoribus præmia largiri, & illis obsistere, deque pertinacibus pœnam sumere, ne vos quicquam de vindicta cogitetis. Non enim ista committent in vos quod fures sitis, aut maledici, aut alioqui talibus digni malis, sed quia nondum ad plenum noverunt neque me, neque Patrem meum. Error admixtus sævitiæ faciet ut illorum etiam misereſcat: nec tam existimetis supplicio perdendos, quam doctrina servandos. Multos enim incitabit in vos religionis studium, magis errantes judicio quam affectu. Hi resipiscent simul atque per vos innotuerit Pater meus orbi terrarum: simul atque vestra prædicatione cognoverint meam doctrinam, & Spiritus Sancti vim.

4 Sed hæc locutus sum vobis: ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia ego dixi vobis.

4 Scio vos esse mœstos ob discessum meum: nec erat addendus mœrori mœror, sed expediebat de his præmoneri vos, ut quum inciderint vobis hæc mala, fortiter & infractis animis perferatis, dum vobis veniet in mentem, quod hæc omnia prædixerim eventura, quod exemplo mei, quod ab impiis, quod ab ignorantibus veritatem, quod mea Patrisque mei causa patiamini. Nec vos moveat hominum de vobis judicium, contentos recti conscientia. Quin potius juxta doctrinam meam, beatos vos ipsos judicate, quum persequuti fuerint vos homines, quum omne malum dixerint adversum vos, mentientes propter nomen meum. Ejicient vos è synagogis, sed hoc ipsum arguet vestra nomina scripta esse in cœlo.

5 Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram. Et nunc vado ad eum, qui misit me; & nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis?

5 Hæc omnia sciebam vobis eventura, sed tamen initio, quum vos mihi jungerem, his de rebus silui, non ut fallerem vos, sed quia nondum erat tempus: nec enim omnia cuivis tempori conveniunt. Corporis hujus præsentia pro tempore fovit imbecillitatem vestram. Nunc quoniam instat tempus, ut subducar à vobis, oportuit vos palam præmoneri quid sitis perpessuri, quo paulatim consuescatis corporalis præsentiæ solatio carere, positoque affectu humano, sumatis firmius magisque masculum animi robur: nec sitis similes pueris, qui semper pendent à sinu matrum, exanimati, si quando contingat à conspectu parentum avelli. Nolui vos lactare falsa spe: nec tamen alieno tempore volui consternare animos vestros. Datum est quod oportuit imbecillitati vestræ, egique pro tempore consolatorem & patronum.

6 Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.

6 Nunc abeundum est, & quum vestra causa potissimum abeam, ut subducto corporis hujus conspectu proficiatis ad fortiora, tamen hic sermo sic exanimavit vos, ut nemo roget aut cogitet, quo vadam, quum non oporteat vos discruciari, quod abeam, sed gaudere potius, quod abeam ad Patrem, unde profectus sum, jam non abfuturus à vobis, sed aliter vobiscum futurus.

7 Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.

7 Neque vero nesciebam, quid esset optabilius vestris affectibus. Malebatis hac mea consuetudine perpetuo frui: verum, ego malui vobis loqui quæ conducunt, quam quæ juvant: malui vos cognita veritate ad tempus affici mœrore, quam non proficere ad firmitatem venturæ tempestati parem futuram. Et idcirco palam quod eventurum est nunc prædico vobis, me relicturum vos, & me subducto vos multa passuros. Quibus perferendis ut sitis idonei, expedit vobis ut interim subducar ab oculis vestris. Nisi enim submoto carnis conspectu cœperitis esse spirituales, Spiritus ille consolator, qui vos fortes reddet & invictos, non veniet ad vos. Siquidem illi vos præparavi, ille perficiet quod à nobis cœptum est in vobis. Denique per illum semper vobiscum futurus sum, & præsentius absens adero, quam nunc adsum præsens. Non enim in hoc veni, ut semper vobiscum agam in terris: sed ideo me dejeci ad vestram infirmitatem, ut vos eveherem in cœlum. Sic visum est consilio paterno, dispensatis temporum vicibus paulatim vos, & gradibus quibusdam ad ea, quæ perfecta sunt, promovere. Æquum est autem ut animos quoque vestros ad paternam dispensationem accommodetis. Omnia vobis contingent nostro beneficio, sed vestrum est adniti, ut nostri beneficii sitis capaces. Etenim si perpetuo manseritis in hoc affectu, in quo nunc estis, consolator ille cœlestis non veniet ad vos, nimirum nondum capaces sui muneris: Quod si abiero, vosque, neglecta corporali præsentia, præparaveritis animos vestros sublimioribus dotibus, quas Spiritus ille vobis deferet, tum veniet ille consolator à me missus ex Patre, nunquam vos relicturus, nec unquam vos destituturus, nec in vita, nec in morte:

8 Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio.

8 Nec erit inefficax ille Spiritus, sed quum venerit, plus efficiet per vos, quam ego nunc præsto: non quod non sit eadem potentia, sed quod sic expediat humani generis saluti, negotii partes in tempora partiri. Ego argui mundum, ille plenius & evidentius idem efficiet. Sic enim convincet mundum, ut nisi resipuerit credens Euangelio, nullam sit prorsus excusationem habiturus. Nam ut illi nunc nostræ carnis infirmitas præbet offendiculum, ita nonnihil præbere videatur, quod possit incredulitati suæ prætexere. Viderunt lassum, viderunt esurientem & sitientem, viderunt humilem & contemtum, mox videbunt afflictum, captum, cæsum, ac morientem denique. Cæterum ubi perfectis omnibus, quæ ad carnis dispensationem pertinent, viderint revixisse, viderint sublatum in cœlos, viderint misso Spiritu vos subito factos intrepidos mei nominis præcones, virtutes admirandas emicare ad nomen meum invocatum, exsilire Dæmones, restitui claudos, sanari ægrotos, reviviscere mortuos: denique nihil non evenisse quod à Prophetis erat prædictum, nihil erit reliquum excusationis impiis & incredulis. Tum enim mundus triplici nomine convincetur inexcusabiliter. Primum de peccato, mox de justitia, deinde de judicio.

9 De peccato quidem, quia non crediderunt in me;

9 De peccato omnium maximo, quodque cætera peccata omnia complectitur, coarguetur: quia cum viderint consentire Prophetarum oracula cum eventis: cum conspexerint tot hominum millia profiteri nomen meum: cum viderint eos, qui mihi crediderunt, accepto Spiritu Sancto loqui linguis ignotis, clarescere miraculis: relinquere superstitionem Mosaicæ Legis: amplecti pietatem Euangelicam, detestari patrium cultum simulacrorum, sed vitæ pietate colere Patrem cœlestem: pro nihilo ducere terrena commoda: totos ad cœlestia rapi: quid tum habebit mundus, quod prætexat obstinatæ suæ incredu-

credulitati? Si nihil erit omissum à Patre, qui misit: nihil à me, qui missus sum servandis omnibus: nihil à Spiritu Sancto, quem utrique missuri sumus: nihil à vobis, quibus ut organis suis utetur ille cœlestis Spiritus, quid superest, nisi ut omnes intelligant eos incredulitatis suæ perire vitio? Quumque conspexerint profanas gentes, per simplicis aquæ tincturam ac mei nominis professionem ablui à pristinæ vitæ peccatis, & innocentia donari, palam erit illos volentes ac scientes in suis manere sordibus, & peccata peccatis addere.

10 De justitia vero, quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me:

[10] Coarguetur autem & de falso vindicata justitia. Nunc enim utcunque prætexunt observationem Legis à Deo traditæ: jactant observatas majorum constitutiones: prætexunt à majoribus traditam religionem, jejunia, sabbata, preces, eleemosynas, cultus, & id genus alia, quæ speciem habent justitiæ: cæterum ubi viderint Spiritus illius vim admirabilem non contingere nisi his, qui professi fuerint nomen meum: contingere etiam idololatris, sine Legis observatione, quid dicent interim, qui sibi justitiam ex Legis observatione vindicant? Frustra gloriabuntur apud homines de falsa justitia, qui eum rejecerunt, per quem unum vera contingit justitia. Id ita esse tum palam erit mundo, quum Spiritus ille declarabit, me non esse mortuum, quem in crucem suffixerant; quem sepelierant: sed redisse ad Patrem, unde veneram, apud illum vivere, & jam invisibilem ac sublatum ab oculis humanis majora præstare per vos meo Spiritu afflatos, quam præsens in terris præstiterim. His rebus fiet, ut illorum injustitia coarguatur, qui alibi sibi justitiæ spem posuerunt, quam in me: & Dei justitia fiat illustris, quæ bona fide præstiterit humano generi, quod olim per Prophetas suos erat pollicitus. Id autem mox futurum est. Proficiscor enim ad Patrem per mortem, neque diu vobiscum hoc visibili corpore versaturus sum, & tamen sentietis me vivum ac potentem, nihilque non præstantem eorum, quæ sum pollicitus.

11 De judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est.

[11] Quin & de judicio coarguetur mundus, quum passim hominibus à peccatis ad innocentiam vitæ resipiscentibus, à crassis Mosaicæ Legis ceremoniis, ad Euangelicam pietatem sese conferentibus, à Dæmonum & simulacrorum cultura totis totius orbis nationibus sese convertentibus ad cultum Patris, Filii, & Spiritus Sancti, palam fiet principem hujus mundi, qui hactenus per peccatum exercuit tyrannidem, jam suis ipsius armis victum, ejectum, condemnatumque esse: ut qui mortem meam procuraverit, per quem peccata mundi tolluntur, per quem confertur innocentia, per quem donatur libertas Euangelica, per quem datur immortalitas. Tum apparebit fuisse triumphum, quod videbatur ignominia: fuisse victoriam, quod putabatur exitium. Quum enim Dæmones passim ejicientur Templis, quum ad signum crucis ejulabunt, quum ad nomen meum relinquent diu possessa corpora, nonne manifestum erit principem illorum esse condemnatum? Nonne conspicuum erit & illos merito damnandos esse, qui damnatum illum ac victum sequi maluerint in mortem æternam, quam me, quem Deus veluti victorem in regni sui consortium subvexerit, omnibus innocentiæ vitæque auctorem?

12 Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo.

[12] Sunt alia multa, quæ vobis poteram dicere, sed non est hujus temporis ea promere, nec vos adhuc capaces estis, ob imbecillitatem, nec adhuc peractam hujus meæ legationis functionem: ea Spiritui venturo reservo.

13 Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur à semetipso: sed quæcumque audiet loquetur, & quæ ventura sunt annuntiabit vobis.

[13] Ille ubi venerit, reperiet vos plenioris scientiæ capaciores, nimirum peracta mortis, resurrectionis, & adscensionis meæ dispensatione. Non erit spiritus vanus aut humanus, sed Spiritus erit meus, hoc est, veritatis. Is vos docebit omnem veritatem, cujus nunc ad plenum capaces non estis. Loquetur & ille vobis, sed tacitis & arcanis flatibus. Non aere modo feriet aures corporis, sed occulta vi movebit intima mentium. Nec loquetur incerta, sed quemadmodum ego nihil loquutus sum, quod non audierim apud Patrem meum, ita ille nihil suggeret, nisi quod acceperit à Patre, & à me. Nec solum aperiet vobis omnem veritatem de rebus præteritis, verum etiam quoties res postulabit, quæ post futura sunt, prædicet vobis antequam eveniant. Est enim non solum omnipotens, sed etiam omniscius.

14 Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

[14] Ille per vos illustrabit gloriam nominis mei, quemadmodum ego per mortem & resurrectionem meam illustrabo gloriam Patris. Nam quemadmodum in gloriam Patris proficit, quicquid à me geritur, à quo sum, & à quo accepi omnia: ita in meam gloriam proficiet, quicquid Spiritus ille per vos gesserit. Nihil enim vobis suggeret diversum ab his, quæ ego accepta à Patre tradidi vobis. Nihil inter nos non commune omnium.

15 Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

[15] A Patre proficiscuntur omnia, sed nihil est illius, quod idem non sit meum, nec quicquam est Patris, aut meum, quod Spiritui non sit commune. Per illum igitur ego vobis loquar, quemadmodum per me loquutus est Pater. Qui mihi credit, credit Patri, qui Spiritui credit, credet utrique nostrum.

16 Modicum, & jam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me: quia vado ad Patrem.

[16] Hisce tot rebus confirmati fortem animum sumite adversus tempestatem imminentem, & in rebus afflictis servate vos secundioribus, quæ sequentur. Breve tempus est, quod orbabimini conspectu meo, sed id longum non erit. Post exiguum enim temporis spatium rursus reddar oculis vestris, ut paulatim assuescatis carere corporis hujus conspectu, qui vobis inutilis est. Nam ad Patrem redeo, majora vobis largiturus, ubi vobis conspicuus esse desiero. Tantus autem mœror occuparat id temporis discipulorum animos, ut toties iterata, nec intelligerent, nec meminissent. Quum enim Dominus Jesus indicaret his verbis non admodum obscure, se per mortem ac sepulturam absuturum à conspectu suorum: sed rursus post triduum eodem quidem corpore, sed jam immortali, videndum esse suis, ut aliquot dies confirmatis discipulorum animis, sese reciperet in cœlum: ut sublato conspectu corporis, quod illos non patiebatur esse spirituales, promererentur Spiritum illum cœlestem: nec post exspectarent corporalem Domini præsentiam, nisi quum supremo die sese semel ostendet omnibus totius orbis nationibus, judicaturus vivos & mortuos:

17 Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc, quod dicit nobis: Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, & quia vado ad Patrem?

[17] Tamen quod dictum erat, non intelligentes discipuli, mussitabant inter sese: *Quid sibi vult hic sermo? Breve tempus est quod me non videbitis: & rursum, Breve tempus erit quod me videbitis, quoniam vado ad Patrem.*

18 Dicebant ergo: Quid est hoc, quod dicit, Modicum? nescimus quid loquitur.

[18] Quomodo videbimus, qui se subducit ad Patrem? aut quid sibi vult hoc breve tempus, quo sui videndi copiam nobis adimet? rursum aliud breve, quo sui videndi nobis copiam faciet? obscurus est hic sermo, nec intelligimus quid loquatur.

19 Cognovit autem Jesus, quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi, Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me.

[19] Jesus autem intelligens quod haberent in animo percunctari se, quid sibi vellet quod dixisset, prævenit illorum interrogationem, ut, quemadmodum solet, ostenderet sibi notas esse quamvis arcanas hominum cogitationes. Rursum hoc conturbat, inquit, animos vestros, quod dixerim, ad breve tempus subducendum vobis mei conspectum, rursus ad breve tempus reddendum vobis mei conspectum, quod perpetuo non expediat apud vos manere, quemadmodum nunc maneo, sed magis in rem vestram est, ut abeam ad Patrem.

20 Amen, amen dico vobis: quia plorabitis, & flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium.

[20] Quod dixi, verissimum est. Instat tempus, quum vos ob ademtam hanc nostram consuetudinem, luctu, mœrore, lachrymis conficiemini, despondentes animum, velut omni præsidio destituti. Contra mundus velut victor gaudebit, gestiet, exsultabit: sed brevi commutabuntur rerum vices:

nam

nam mundi gaudium vertetur in mœrorem, & vester mœror vertetur in gaudium. Ut enim mea mors vos discruciabit, & Judæos afficiet gaudio: ita resurrectio vos afficiet gaudio, contra Judæos conturbabit. Quare brevem istum mœrorem fortiter tolerate, spe mox sequuturi gaudii.

21 Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus: cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum.

21 Quemadmodum gravida mulier graviter discruciatur, nitens ad partum, cæterum eos dolores magno tolerat animo, quod sciat non fore diuturnos, & mox consequuturam ex edita prole voluptatem. Nam simul atque pepererit quod parturiebat, tanta est voluptas, quod mater sit facta novæ prolis, ut non meminerit doloris, quem in nixu perpessa est: imo gaudet longam lætitiam emtam sibi dolore brevi.

22 Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum: & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

22 Itidem vos quoque hoc exiguo tempore, quod instat, vehementer animo discruciabimini, & jam nunc mœrore magno tenemini: sed post dies paucos, ubi victor me vobis exhibuero redivivum, magno gaudio perfundetur cor vestrum: quod quem mortuum luxistis, videatis immortalitate donatum. Luctus erit brevis, sed gaudium erit perenne. Mors enim transit, manet immortalitas.

23 Et in illo die me non rogabitis quidquam. Amen, amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

23 Nunc multa sunt, de quibus animus vester gestit interrogare me. Tum adeo satisfactum erit animis & oculis vestris, ut nihil amplius existimetis interrogandum. Ingens enim gaudium excutiet omnem animi molestiam: neque quicquam præterea vota vestra requirent, ubi plus videbitis exhibitum, quam speraveritis, aut optare sitis ausi. Et tamen posteaquam fuero sublatus à vobis in cœlum, nihil est vobis defuturum. Quid enim facilius, quam petere à Patre? Quicquid autem ab illo petieritis in meo nomine, dabitur vobis. Quid opus vobis est aliis præsidiis? Pater unus potest omnia, & ille meis amicis, ac meo nomine petentibus nihil negaturus est.

24 Usque modo non petistis quidquam in nomine meo: Petite, & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.

24 Hactenus obstitit vobis præsentia corporis, quo minus petieritis aliquid ab illo dignum meo nomine. Nondum enim toti pendetis à præsidiis cœlestibus, sed ab hoc corpore velut humano pendetis affectu. Posthac petite sublatis in cœlum animis, ubi scitote me præsentem fore patronum: & quicquid postulaveritis, impetrabitis: ut jam gaudium vestrum, quod post hunc, in quo nunc estis, mœrorem ex reddito vobis mei conspectu continget, fiat plenum ac perpetuum. Non enim erunt tunc vices mœroris & gaudii, ex sublata ac reddita mei copia juxta corporis infirmitatem, sed freti semper vobis parato cœlesti præsidio, semper præsentem habentes consolatorem & consultorem Spiritum, jugi conscientiæ gaudio fruemini, in lætis pariter atque tristibus agentes gratias Deo.

25 Hæc in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis.

25 Hæc interim obscurius ac velut per ænigma loquutus sum vobis, nondum quid dicam ad plenum intelligentibus. Sic enim obsequendum erat imbecillitati vestræ, ut vos quoque discatis aliorum imbecillitati gerere morem. Sed veniet tempus, quum hoc corpore mortali sublato, vobis jam firmioribus, ac mœrore posito, magis attentis loquar de Patre meo palam, & absque parabolarum involucris. Nunc enim vobis quod palam etiam dicitur, ob animum imbecillem, & curis occupatum, veluti parabola est. Tandem & per Spiritum meum certo renuntiabo vobis quid velit Pater meus. Non enim decet vos ignaros esse voluntatis paternæ. Tum quidem tacite loquar, sed certa loquar, sed aperta loquar, si modo vos petieritis.

26 In illo die in nomine meo petetis; & non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis.

26 Sed tum hoc quoque suggeret Spiritus cœlestis quid petendum sit, aut quomodo petendum in nomine meo. Quod si feceritis, etiamsi quid esset arduum ac difficile, tamen Pater in gratiam meam petentibus non negaret. Nunc non hoc dico, quasi sic meo interventu sitis impetraturi, quemadmodum ab homine Principe nonnunquam impetrant homines patrocinio cujuspiam, qui gratiosus sit apud Principem, quod alioqui largiturus non esset, nisi hoc donaret ejus gratiæ, qui postulantis preces commendat.

27 Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis quia ego à Deo exivi.

27 Imo Pater, tametsi rogari amat per Filium, per quem omnia voluit largiri mortalibus, tamen volens ac lubens alioqui votis vestris annuet. Non solum ob amorem, quem habet erga Filium, verum etiam quem habet erga vos: non enim sic amat Filium, ut vos non amet, sed quoscunque amat Filius, hos amat & Pater. Amat igitur vos, non operum vestrorum gratia, sed ob id, quia me mutuo diligitis: quia creditis quod ab ipso profectus sum. Nam hoc est amare Patrem, amare Filium: & hoc est credere Patri, credere Filio. Non credit autem qui negat illum à Patre venisse, qui negat illum ex auctoritate Patris dicere ac facere omnia.

28 Exivi à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.

28 Antequam venirem in mundum, assumto, quod videtis, mortali corpore, jam eram apud Patrem: sed vestra causa veni in mundum, ut vos in cœlum veherem. Nunc rursus obitis his, quæ mandarat Pater, vestra gratia, juxta corporis præsentiam relinquo mundum, & ad Patrem redeo. Quicquid autem hic geritur, aut geretur, vestræ salutis causa geritur, ac geretur.

29 Dicunt ei discipuli ejus: Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis.

29 His verbis animatiores facti discipuli, nonnihil sibi placere cœperunt, quasi suis viribus sustinere possent imminentem Domini sui mortem, respondent hunc in modum: Ecce quod in posterum te facturum polliceris, hoc jam nunc præstas. Nunc enim absque parabolarum involucro palam eloqueris quid sis facturus: nec est opus ut te quicquam præterea rogemus.

30 Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi ut quis te interroget: in hoc credimus quia à Deo existi.

30 Nihil enim te fugit, & istis dictis animi nostri mœrorem exemisti, nec erit opus aliis sermonibus. Non dubitamus enim, quin quod instat spe gaudii futuri, simus constantibus animis laturi. Et in hoc denique vere credimus, quod à Deo profectus sis, quod arcana cordium nostrorum penitus habes perspecta.

31 Respondit eis Iesus: Modo creditis?

31 Porro Dominus Jesus, cui mos erat acriter ubique coercere, si quid humanæ arrogantiæ, ambitionis, aut fiduciæ sensisset in animis oboriri discipulorum suorum, quo plane discerent suis diffidere viribus, quibus nihil poterant, sed toti penderent à præsidiis Dei Patris, retudit eam arrogantiam, quod quum nondum intelligerent quid dixisset, quum nondum vere crederent, nondum essent pares instantibus procellis, tamen sibi vindicarent, quod erat precibus postulandum à Patre: responditque hunc in modum: Quid ego audio? Quod ego post polliceor, jam firmioribus mea doctrina & sacri Spiritus afflatu factis, hoc nunc vobis arrogatis ante tempus, quasi virtutis humanæ præsidiis possitis omnino quicquam.

32 Ecce venit hora, & jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquatis: & non sum solus, quia Pater mecum est.

32 Imo jam instat tempus, quo declarabitis, quam ex vobis ipsis sitis imbecilles. Non enim solum fortiter non perferetis tempestatem imminentem, sed me deserto solo in manibus satellitum, qui me rapient ad crucis supplicium, alius alio fugietis: adeo metu perturbatis animis, ut non modo mihi non sitis adhæsuri, sed ne consortio quidem mutuo vobis invicem auxilio solatioque futuri, dum sibi quisque timebit, ne alterius indicio prodatur, aut in periculum veniat: quanquam mihi quidem vestro præsidio non erit opus. Ab omnibus quidem amicis meis destituar, sed tamen desolatus non ero, quia nunquam me deseret Pater.

33 Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

33 Hæc ideo loquor vobis, ut vestris diffisi viribus in me conquiescatis. Mundus magnis tumultibus coorietur in vos, quemadmodum nunc in me cooritur. Sed magno sitis animo, memores, quod ego vici mundum. Ex me sumetis exemplum, à me sperabitis auxilium. Vincetis & vos, sed per me: vestrapte quidem natura imbecilles, sed meo Spiritu fortes & invicti futuri, quum tempus & res postulabit.

CAP.

Cap. XVII.

Restat nunc ut glorificer: nam cuncta peregi:
Da bona discipulis, quæ peto, cuncta, Pater.

1 Hæc locutus est Jesus & sublevatis oculis in cælum, dixit: Pater venit hora, clarifica filium tuum, ut Filius tuus clarificet te:

1 HUJUSMODI sermonibus posteaquam Jesus partim consolatus esset discipulos suos, partim erudisset, & instruxisset adversus imminentem malorum procellam: quoniam admonuerat fiduciam non esse collocandam in viribus humanis, sed præsidio cœlesti, voluit & ipsa re docere suos, ut ingruentibus afflictionibus mundi non alio spectarent, quam ad Patrem cœlestem, unde totos oporteret pendere, qui cupiunt esse pares tolerandis persecutionibus. Igitur attollens oculos in cœlum, quo nimirum ipso corporis habitu doceret, quo foret intendendus animus, hunc in modum loquutus est: Pater, nunc adest tempus mihi semper optatum, glorifica Filium tuum apud homines morte, ac resurrectione, ut vicissim Filius tuus te glorificet apud universos mortales, & uterque per alterum innotescat.

2 Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam.

2 Sic enim expedit ad humani generis salutem, ut mundus per te cognoscat Filium, ac vicissim per Filium cognoscat Patrem. Sic enim tibi visum est, ut Filio traderes potestatem universi generis mortalium: nec in aliud hanc tradidisti potestatem, nisi ut omnes salvi redderentur, & à morte liberati vitam assequantur æternam. Placuit enim tibi quicquid largiris hominibus, per Filium largiri: per cujus mortem donas omnibus, si velint, vitam æternam.

3 Hæc est autem vita æterna: Ut cognoscant te, solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum.

3 Porro vitæ æternæ fons est, ut utroque alterum illustrante, per fidem cognoscant utrunque, videlicet te, qui solus verus es Deus, non solum Judæorum, sed omnium orbis nationum, unde proficiscitur quicquid est usquam boni: & eum, quem pro salute generis humani misisti in mundum, Jesum Christum, per quem donas quicquid tua bonitas donare voluit hominibus: ut utrique nostrum habeant gratiam, tibi velut auctori summo omnium, mihi qui ex tua voluntate functionem hanc volens ac lubens perago. Non enim potest salutem consequi, qui Patrem honoret, contemto Filio, aut qui Filium veneretur, neglecto Patre, cum utriusque sit eadem gloria.

4 Ego te clarificavi super terram: opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam:

4 Ego hactenus miraculis ac doctrina mea, nomen tuum illustre reddidi in terris: hactenus obii quod mihi mandaras, promtus ac paratus ad id quod superest. Non quæsivi gloriam meam, sed tuam, verum dejeci memetipsum ad summam ignominiæ humilitatem, ut tui nominis gloriam illustrarem apud homines. Nam tua gloria nunquam in se mutatur, nec eges gloria apud homines, sed illis opus est, ut ipsis innotescas.

5 Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate, quam habui prius quam mundus esset, apud te.

5 Et nunc, mi Pater, tu vicissim effice, ut mundus intelligat, me totum receptum in eam gloriam, quam habebam apud te prius quam hic orbis conderetur. Propter corporis imbecillitatem adhuc humiliter de me sentiunt homines, de te vero magnifice sentiunt. Tua gloria sicut ex sese nec initium habet nec finem: ita nec crescere novit nec decrescere. Nec hujus corporis assumti imbecillitas imminuit gloriam meam, quam semper habui, semper ex te natus: sed abs te conditus est mundus per me, ut essent qui cognoscerent, mirarentur & amarent, potentiam, sapientiam, ac bonitatem tuam.

6 Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo: Tui erant, & mihi eos dedisti: & sermonem tuum servaverunt.

6 Nunc rursus est tempus, ut quod conditum est, tua bonitas restituat per me. Restituetur autem, si cognorit mundus quanta sit tua caritas erga genus humanum, cujus servandi gratia Filium unicum in mortem tradideris: quanta potentia, qui Diaboli tyrannidem fregeris: quanta sapientia, qui tam mirabili consilio mundum abs te alienum ad te converteris. Jacta sunt hujus rei fundamenta. Effeci ut nomen tuum innotuerit iis, quos afflatu tuo exemtos à mundo, mihi tradidisti. Non enim poterant eximi huic mundo, non poterant inseri mihi, nisi tua gratuita bonitas afflasset illorum animos. Tui erant, quos condidisti: tui erant, quos huic negotio destinaras, & eos mihi docendos ac formandos tradidisti. Nec inanis fuit in illis tua benignitas, nec inanis fuit opera mea. Crediderunt doctrinæ meæ, qua te docui: nec solum crediderunt, sed hucusque perstiterunt in credulitate, obtemperantes meis sermonibus.

7 Nunc cognoverunt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt:

7 Nam hoc cognitum ac persuasum habent, quod Judæi credere noluerunt, quod quicquid docui, quicquid gessi, ex te auctore profectum est, tua virtute gestum est.

8 Quia verba, quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperunt, & cognoverunt vere quia à te exivi, & crediderunt quia tu me misisti.

8 Nec enim aliud illis tradidi, quam abs te tradendum acceperam, qui quicquid etiam sum, ex te sum: neque quicquam est tuum, quod non idem sit meum. Sermonem igitur meum, quem Pharisæi spreverunt: hi velut abs te profectum acceperunt, cui credentes vere cognoverunt, quod abs te profectus sim, abs te missus venerim in hunc mundum. Hactenus profectum est in eis, quod persuasum habent me Messiam esse tot seculis exspectatum, quem tu ad salutem omnium credentium misisti in mundum.

9 Ego pro eis rogo: Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi: quia tui sunt:

9 Nunc quoniam eos relinquo, juxta corporis convictum, vicissim illos tuæ bonitati commendo servandos, ne deficiant, sed semper in melius proficiant. Sciunt cui debeant acceptum ferre suam salutem. Sciunt cujus præsidiis niti debeant. Ex te pendent. Ego igitur pro his rogo, quos è mundo subductos, tuos esse voluisti, ut tua bonitas quod cœpit in illis, perpetuum ac proprium esse velit. Pro mundo nunc non rogo, qui malis cupiditatibus excæcatus, pertinaciter reclamat doctrinæ meæ, sibi ipsi salutem gratis oblatam invidens. Pro his rogo, quos mihi servandos tradideras, quia non sunt hujus mundi, sed tui sunt, & adversus Diaboli malitiam non possunt esse tuti, nisi tuo perpetuo præsidio. Tuos igitur tibi Pater commendo, ut perpetuo tuos esse velis, quemadmodum ego perpetuo tuus sum.

10 Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt: & clarificatus sum in eis.

10 Et ideo mei sunt, quia tui sunt, quod inter nos sit rerum omnium communio. Quicquid enim meum & est, idem & tuum est: quicquid tuum est, idem est & meum. Quemadmodum autem tu mea doctrina glorificatus es apud homines, ita ego per horum credulitatem glorificatus sum, qui mihi constanter adhæserint, Pharisæis & Scribis obstinate reclamantibus. Succedent enim hi quodammodo in vices meas, ac me sublato de terris nomen utriusque nostrum celebre reddent per universum orbem. Peregi prædicationis meæ munus, in quod isti succedent.

11 Et jam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: ut sint unum, sicut & nos.

11 Jamque non sum in mundo, quem mox relinquo: cæterum hi mei loco manent adhuc in mundo, sparsuri per universas orbis nationes, quod à me didicerunt. Ego vero relictis illis, ad te venio totus. Pater sancte, serva eos in prædicatione tui nominis, quos mihi docendos tradidisti, ut ea doceant, quæ tu me docere voluisti, quæque ego per omnia voluntati obtemperans tuæ docui: ut quemadmodum ego à tuis præscriptis nusquam discessi, sed per omnia consentientem me præbui voluntati tuæ: ita & horum doctrina, horum vita, nusquam à mea dissentiat. Sic enim vere glorificabitur nomen nostrum per illos, si quemadmodum nos inter nos consentientes, uterque alterum glorificavimus: ita & hi nusquam à nobis dissentientes, illustre reddant nomen nostrum in toto terrarum orbe. Quicquid enim illi docuerint, quicquid fecerint, quoniam intelligetur à nobis esse profectum, ad nostri nominis nominis gloriam referetur.

12 Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodivi: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis ut Scriptura impleatur.

12 Quandiu cum illis egi secundum corporis consuetudinem, etiam corporalibus officiis studui illos servare veluti tuos, & abs te mihi concreditos, & hactenus continui illos in fœdere nostro. Quot-

quot mihi tradidisti, hos traditos bona fide custodivi: neque quisquam ex hoc contubernio periit, præter unum: qui licet mecum viveret, meus tamen non erat, sed perditioni natus erat, quam ipse sibi suopte vitio volens accersivit. Nam à me nihil est prætermissum, quod illum ad mentem meliorem revocare debuerit. Ne id quidem fortuito obtigit, sed hoc fore jam olim Scriptura divina prædixerat, ut amicus & domesticus convictor, pecunia redemtus, proderet in mortem Dominum, ac Magistrum suum. Verum tuo sancto consilio fit, ut hujus quoque pernicies proficiat ad publicam orbis salutem, dum per hunc procuratur id, sine quo salus non poterat contingere: dumque paratur exemplum, quod admoneat unumquemque in eo persistere quod cœpit, ne quod gratuita Dei bonitate collatum est ad consequendam æternam salutem, ipse sibi sua culpa vertat in exitium æternum.

13 Nunc autem ad te venio: & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.

[13] Verum ut hactenus hæc æterno tuo consilio peracta sunt, sicuti voluisti, ita perfunctus his, quæ mandasti, relinquo mundum, & ad te venio. Sed interim abiturus, hæc loquor apud te: non quod dubitem de voluntate tua, sed, ut hac oratione consoler & confirmem meos, ut intelligant se tibi fore curæ, posteaquam mei corporis fuerint orbati conspectu, ponantque mœrorem, quod intelligant me revicturum: mox gaudeant, ubi me conspexerint redivivum: demum ubi viderint sublatum in cœlum, & acceperint Spiritum illum cœlestem, tui simul ac mei vicarium, concipiant gaudium non temporarium, quod è corporis redditi nascatur adspectu, sed perpetuum ac perfectum, quod illis semper suggerat Spiritus noster, inhabitans eorum pectora; ut jam non aliunde pendeant, quam à fiducia nostri rectique conscientia.

14 Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.

[14] Graves persecutionum tempestates excitabit in illos mundus, propterea quod mea doctrina non convenit cum hujus mundi cupiditatibus. Siquidem homines inhiant rebus terrenis & caducis, ego doceo cœlestia. Hanc doctrinam abs te mihi traditam, tradidi illis, quam adspernante mundo, hi pauci amplexi sunt, & ob hoc mundus hos, velut sui desertores, & ad nos transfugas, odio prosequitur, non ob aliud, nisi quod nobis adhærent, mundo renuntiantes. Habet hic mundus suas illecebras ad tempus blandientes: habet sua terriculamenta minasque, quibus fortem etiam animum frangit. His tuetur suam factionem, & nostram impugnat. Æquum est igitur, ac nostræ benignitatis, ut qui à mundi partibus defciverunt ad nos, seque totos nobis crediderunt, totique pendent à nobis, curæ sint tibi, quo mundus intelligat, tutiores esse qui se nostris tradunt præsidiis, quam qui nituntur auxiliis mundi. Simplex illorum erga nos fiducia, meretur cœlestem favorem: & odium in eos mundi, nostra causa exortum, provocat nostram erga illos benevolentiam. Non enim ideo sunt invisi mundo, quod fures sint, aut homicidæ, aut raptores, aut impostores, sed quod immunes sint à vitiis hujus mundi, ab ambitione, avaritia, livore, fraudulentiaque Pharisæorum, ab idololatria, à turpitudine, cæterisque vitiis, quibus passim laborat mundus. Denique ideo odit eos mundus, quod spreta doctrina Pharisaica, spreta stulta Philosophia mundi, simplici credulitate pareant meis decretis, quemadmodum me quoque mundus odit, quod tuæ voluntati paruerim. Nec me solum odit mundus, sed nomen quoque meum, ac memoriam oderit: meaque causa prosequetur odio, quicunque contemtis humanis dogmatis, sequetur simplicem ac puram doctrinam Euangelicam, propterea quod longe dissentiat à cupiditatibus eorum, qui totis studiis amplectuntur ea, quæ sunt hujus mundi.

15 Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos à malo.

[15] Nunc ego perfunctus meo munere, sejungor à mundi consortio: sic enim expedit. Nolim autem adhuc illos esse mihi comites, nondum est tempus, ut & hi sustollantur è mundo, donec & ipsi perfuncti fuerint sibi delegando munere. Hoc tantum rogo, ne viventes in mundo, mundi vitiis contaminentur, & à nobis desciscentes, revolvantur in mundi factionem. Id enim sine tuo præsidio vitare non poterunt, tot insultibus impetiti.

16 De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo.

[16] Mihi adhærent, mei palmites sunt, mea membra sunt. Ita fit, ut quemadmodum ego sum alienus à mundo, quoniam adhæreo tibi, ita & hi sunt à mundo alieni, quoniam adhærent mihi.

17 Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est.

[17] Quemadmodum ego me purum servavi ab inquinamentis mundi, ita tu hos puros serva ab omni mundi contagio. Id fiet, si tuo præsidio perseveraverint in veritate. Mundi sapientia plurimum habet falsitatis admixtum. Mosaica Lex rerum umbris est involuta, sed tuus sermo, quem ego docui, pura veritas est, non habet fucos, non habet umbrarum fumos. Hanc ego pure sincereque tradidi, ut jam non sit opus tot interpretamentis, tot constitutionibus Pharisæorum, tot elaboratis Philosophorum sophismatis. Sola doctrina mea simplex, & omnibus obvia, si modo accesserit credulitas, sufficiet ad æternam felicitatem.

18 Sicut tu me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum.

[18] Quemadmodum ego tuus Apostolus bona fide gessi tuum negotium, abs te missus in mundum, nulla ex parte corruptus ex mundi contagio, sed mundum potius ad meam attrahens puritatem: ita & hos mei vice mitto in mundum, ut quod à me acceperunt, pure sincereque doceant: non studentes quæstui gloriæve suæ, sed voluntati tuæ, quo per horum testimonium plurimi pertrahantur ad nos, & à mundo separentur, qui totus in vitiis est.

19 Et pro eis ego sanctifico meipsum: ut sint & ipsi sanctificati in veritate.

[19] Hujus rei gratia memetipsum victimam immolo tibi, ut & hi purgati à peccatis, puri perseverent in prædicatione veritatis Euangelicæ. Non enim potest pure prædicare doctrinam meam mundo, qui mundanis affectibus fuerit obnoxius.

20 Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum, in me.

[20] Nec pro his tantum rogo, qui pauci sunt, sed pro omnibus, qui per meam doctrinam, ab his prædicatam, mundo renuntiaturi sunt, & in me fiduciam omnem collocaturi.

21 Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus, quia tu me misisti.

[21] Sic enim fiet, ut quemadmodum tuis inhærens sermonibus, abs te non divellor: quemadmodum hi meis præceptis inhærentes, à me non divelluntur, sed veluti palmites vivent in nobis, veluti membra nostra animabuntur spiritu: ita & cæteri, qui horum dictis inhæserint, quæ ex me accepta mundo tradent, mihi insiti, per me tibi jungantur, ut totum corpus sibi connexum cohæreat, te radice, me stirpe, spiritu sparso per omnia membra, his & qui per hos credituri sunt palmitibus, per universum orbem longe lateque diffusis. Ego nihil possum sine te, hi nihil poterunt sine me.

22 Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis: ut sint unum, sicut & nos unum sumus.

[22] Quod abs te accepi, hoc in illos transfundo per spiritum omnibus communem, ut quemadmodum tu vim tuam exseris in me, & ego tibi indivulsus inhæreo, ita & nos vim nostram exseramus in his, nobis indivulse adhærentibus: ut mundus horum concordi doctrina, horum miraculis, horum castis moribus commotus, credat me profectum abs te, & quicquid per te gessi, redeat in gloriam tui nominis: intelligat mundus & in his esse Spiritum nostrum, miraculis, aliisque variis argumentis exserentem vim suam. Quemadmodum enim gloriam, quam mihi apud homines edita miracula pepere-re, non mihi vindicavi, sed tibi Pater transscripsi, quem auctorem semper professus sum: ita gloria, quam isti magnificis gestis sibi parabunt in posterum, quoniam suo nomine nihil agent, sed omnia referent ad nostri nominis gloriam, tota nostra erit. Itaque mundus intelliget, talem esse concordiam inter illos & me, qualis est inter me & te.

23 Ego in eis, & tu in me: ut sint consummati in unum: & cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti.

23 Ego per Spiritum meum agam in illis, quemadmodum tu in me veritatem tuam exseruisti: ita fiet, ut ipsi quoque velut unius corporis membra, uni adhærentia capiti & eodem vegetata Spiritu, mutua concordia inter sese cohæreant, ut undique sit absoluta perfectaque concordia in cœlis & in terris. Abrogat doctrinæ fidem, opinionum dissensio. Si concordes docebunt idem, quod ego docui, si vita respondebit doctrinæ, nimirum mundus intelliget, non esse doctrinam humanam, sed profectam à me, quem tu in mundum misisti. Intelliget & illos tibi caros esse, voluntati tuæ obtemperantes, quemadmodum ego tibi carus sum, nusquam deflectens ab animo tuo.

24 Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, & illi sint mecum: ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi: quia dilexisti me ante constitutionem mundi.

B 24 Pater, cupio ut quemadmodum hi, quos ex mundo sublatos tradidisti mihi, futuri sunt imitatores afflictionum & crucis meæ, ita sint & gloriæ consortes: ut quemadmodum spectatores fuerunt humilitatis meæ, ac testes erunt supplicii mei, ita sint & gloriæ spectatores, quam mihi his malis defuncto daturus es: ut & ipsi discant per afflictiones tendere ad æterna gaudia, per ignominiam ad immortalem gloriam proficisci. Non enim est nova gloria, quam mihi daturus es, nec est nova caritas, qua me diligis, sed ideo profers apud homines argumenta tuæ erga me dilectionis, ut qui mei volunt esse, simili via ambiant amorem tuum, similibus factis ad cœlestem gloriam enitantur. Dilecti tibi sunt ante mundum conditum, quos tuo amore, quos tua gloria dignaturus es.

25 Pater juste, mundus te non cognovit: ego autem te cognovi: & hi cognoverunt, quia tu me misisti.

C 25 Pater juste, à me nihil est prætermissum, quo minus innotesceres omnibus: sed mundus magna ex parte suis vitiis obcæcatus, noluit te agnoscere, quia mihi te docenti noluit credere. Ego vere purus à mundo te novi, & cognitum prædicavi. Nec omnino frustra fuit mea prædicatio. Per me cognoverunt te hi, quos in hoc delegeras, quod abs te profectus sim, tametsi Pharisæi clamitant me profectum à Beelzebub Dæmoniorum principe. Sed ut tua bonitas me miserat servandis, si qua fieri potuisset, omnibus: ita tua justitia non patietur ob quorundam incredulitatem frustrari vota credentium.

26 Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam: ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

D 26 Docti, potentes, religionis proceres, tuam doctrinam spreverunt, sed hi rudes, humiles, indocti, per me receperunt notitiam tui nominis, efficiamque ut magis ac magis eis innotescat: ut summa caritate, qua me complexus es, complectaris & illos: atque illi vicissim plenius edocti per Spiritum meum, & nos redament, & se invicem mutua benevolentia foveant ac tueantur. Sic enim erunt invicti adversus omnes hujus mundi tumultus.

CAP. XVIII.

Strata uno verbo arma: feris bone Petre: negasque: Pontifices urgent: multa Pilate rogas.

1 Hæc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans Torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse, & discipuli ejus.

E 1 HUJUSMODI sermone posteaquam Dominus Jesus confirmasset, erexissetque suorum animos, & gregem suum suo Patri commendasset, quo plane declararet discipulis suis, se volentem ac lubentem pati quæ pateretur, ultro proficiscitur obviam iis, à quibus erat capiendus. Nox enim erat intempesta, & nisi noto loco deprehensus, capi non poterat. Ab eo igitur loco, quo hæc loquebatur discipulis, egressus est: & transmisso torrente, cui nomen apud Hebræos ex re Cedron, contulit sese, comitantibus se discipulis, in hortum, non ignorans Judam eo venturum cum armata cohorte satellitum:

2 Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Iesus convenerat illuc cum discipulis suis.

F 2 Quoniam Judas, qui prodebat illum, non ignorabat quod Dominus Jesus frequenter multa nocte eo se solitus sit subducere orandi gratia cum discipulis suis. Nox enim in hoc captata est, ne quis tumultus oriretur à populo, & armata manus adhibita est, ne Jesu comites obsisterent, quo minus caperetur.

3 Iudas ergo cum accepisset cohortem, & à Pontificibus & Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis, & facibus, & armis.

3 Judas enim ex discipulo Jesu factus proditor, A & ex comite redemtoris factus latronum dux, cum cohorte, quam acceperat à Pontificibus & Pharisæis, quibus pactus erat se traditurum ipsis in manus Jesum, venit in hortum, ubi cum discipulis ingressus orabat Dominus. Adducebant autem secum faces ac laternas, quo posset in tenebris agnosci, non sine gladiis ac fustibus adversus discipulorum vim, si quis forte conatus fuisset defendere Dominum suum.

4 Iesus itaque sciens omnia, quæ ventura erant super eum, processit, & dixit eis: Quem quæritis?

4 Jesus autem, quem nihil fugiebat eorum quæ gerebantur, ut plane doceret se & præscium & volentem pati quæ patiebatur, non exspectato illorum adventu, processit illis advenientibus obviam, ultro percunctans, quem quærerent: ne per errorem B manus injicerent in aliquem discipulorum.

5 Responderunt ei: Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum, cum ipsis.

5 Quumque respondissent, se Jesum Nazarenum quærere, respondit intrepida voce: Ego sum ille quem quæritis. Aderat autem simul & Judas Iscariotes una cum cohorte, qui paulo ante perfidi osculi symbolo prodiderat Jesum, quum hæc loqueretur Dominus, nec prodens interim à quo prodebatur, nec verbis sæviens in conductitiam militum cohortem, ut ad extremum usque mansuetudinis exemplum præberet suis discipulis.

6 Ut ergo dixit eis: Ego sum: abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.

6 Ad hanc autem Jesu vocem, *Ego sum*, territa cohors, repulsa est in tergum, & concidit in terram, non ferens Dominicæ vocis vim. C

7 Iterum ergo interrogavit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Iesum Nazarenum.

7 Ubi recepissent animos, ac rursum pararent adoriri Jesum, iterum percunctatus est eos Dominus, quem quærerent. Quum respondissent, quemadmodum modo responderant, se Jesum Nazarenum quærere, rursum intrepida voce respondit:

8 Respondit Iesus: Dixi vobis, quia ego sum: si ergo me quæritis, sinite hos abire.

8 Jam dixi vobis, me esse illum quem quæritis. Quod si me quæritis, in me unum vobis facio potestatem, hos sinite abire, in quos vobis per me jus non est in præsentia.

9 Ut impleretur sermo, quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.

9 Hoc ideo fecit Jesus, ut clarissimo argumento declararet, nulla vi capi potuisse, nisi se capi permisisset, posteaquam semel sola voce perditam & D armatam militum manum una cum impudenti proditore submovisset, atque in terram prostravisset. Porro quemadmodum sui capiendi fecit potestatem, ita non idem jus permisit in discipulos: quia prædixerat eam tempestatem id temporis in suum unius caput sævituram, reliquos dejiciendos quidem, sed incolumes futuros, donec eos reviseret: interim & boni Pastoris imaginem præbens, qui sui gregis incolumitatem suæ vitæ dispendio redemit.

10 Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum: & percussit pontificis servum: & abscidit auriculam ejus dexteram. Erat autem nomen servo Malchus.

10 Simon itaque Petrus, qui peculiari quodam amore Domini sui flagrabat, quoniam magnifica quædam de se fuerat pollicitus, quod suæ vitæ dispendio redemturus esset vitam Domini, quum videret armatam cohortem injicere manus in Jesum, E oblitus eorum quæ dixerat illi Dominus, subito calore percitus eduxit gladium, nec exspectato Domini jussu percussit servum Pontificis, cui nomen erat Malchus: sed ictus frustratus, tantum auriculam abscidit illius dextram, Domino nimirum Petri manum moderante, ut leve vulnus esset. Cujus damnum tamen mox sua lenitate restituit. Passus est autem Dominus futurum Ecclesiæ suæ principem in hunc errorem pio quidem affectu cadere, quo certius & efficacius in posterum eximeret omnem ulciscendi libidinem, ac jus armorum in totum excuteret, posteaquam & illum objurgasset, qui nondum accepto interdicto, pium Dominum pio affectu F adversus impios tueri pararet.

11 Dixit ergo Iesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem, quem dedit mihi Pater, non bibam illum?

11 Jesus itaque vim quidem militum divina virtute cohibuit à Petro, sed interim discipulum jam ad reliquum pugnæ flagrantem objurgat dicens: Quid agis Petre? Excidit-ne tibi, quod pridem quum me dehortareris à morte, audieris Satanas, & à tergo sequi jussus sis? Quorsum expromitur gladius? An ut mortem meam impedias, quam volens & ex auctoritate Patris subeo? Crucem meam imitari te decet,

non depellere: *Recende* igitur *ensem tuum in vaginam.* Res Euangelica non agitur ejusmodi præsidiis. Si vis in meas vices succedere, non alio gladio pugnandum erit tibi, quam Euangelici sermonis, qui vitia amputat, homines servat. *An non bibam* hoc mortis *poculum, quod mihi Pater tradidit* ebibendum? Quomodo fiet ut unum simus omnes, quemadmodum ante rogavi Patrem, nisi, quemadmodum ego ad mortem usque pareo voluntati paternæ, ita & vos obtemperetis præceptis meis?

12 Cohors ergo, & tribunus, & ministri Judæorum comprehenderunt Jesum, & ligaverunt eum:

13 Et adduxerunt eum ad Annam primùm, erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius.

[12], [13] Hoc sermone coercitis à pugna discipulis, cohors militum, & horum tribunus, una cum ministris, quos addiderant Pontifices & Pharisæi, impias manus injecerunt in Jesum, ac facinorosorum in morem ligatum, adducunt primum ad Annam Pontificem, Caiphæ socerum, hinc ad ipsum Caipham missus est. Caiphas autem erat summus illius anni Pontifex.

14 Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Judæis: Quia expedit, unum hominem mori pro populo.

[14] Ergo ab ædibus Annæ duxerunt Jesum ad Caipham, de quo prius dictum est, quod reliquis ambigentibus quid esset faciendum de Jesu, propter munus, quod gerebat, prophetico spiritu afflatus, suaserat eum omnino tollendum è medio, quod sic expediret in commune, ut unius hominis morte, totius populi salus redimeretur. Ad hujus igitur socerum primùm deductus est Jesus, ut illius oculos optato spectaculo pascerent, atque in hujus ædibus examinaretur, si quam criminis speciem in eo possint reperire. Quanquam enim animos haberent parricidales, tamen ob metum populi & Præsidis, studebant justitiæ speciem aliquam prætexere. Sed impiam hominum astutiam divina prudentia vertit in Filii sui gloriam. Dum enim sic capitur, sic ducitur ab Anna ad Caipham, à Caipha ad Pilatum, à Pilato ad Herodem, ab Herode rursus ad Pilatum: dum à multis examinatur, ac multis nominibus accusatur, omnes innocentiæ suæ testes fecit, ac professores, etiam inimicos. Nullum autem certius innocentiæ testimonium, quam quod ab inimico veritas extorquet. Quam vero non dederunt æquitatis Pontificiæ specimen? Proditionem innoxii, pecunia redemerunt, per conductam armatorum manum inermem ceperunt, non reluctantem, sed tantum edito specimine virtutis suæ, si voluisset uti: sponte se præbentem alligarunt, ducunt non ad judicem, sed ad hostem, veluti prædam ostentantes: atque ibi demum crimen objiciendum quæritur, quum profanarum etiam legum æquitas nemini manum injiciat, nisi prius criminis invidia vehemens gravet aliquem.

15 Sequebatur autem Jesum Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introivit cum Jesu in atrium pontificis.

[15] Huc igitur nempe ad Caipham quum duceretur Jesus, Simon Petrus, quanquam à pugna prohibitus, tamen adhuc nonnihil fidens virtuti suæ, sequebatur Jesum una cum alio quodam discipulo, qui paulo ante super cœnam accubuerat in pectus Jesu. Is quoniam erat notus Pontifici, fretus hac notitia, ausus est ingredi ad atrium usque cum Jesu.

16 Petrus autem stabat ad ostium foris. Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum.

[16] Petrus quoniam ignotus erat, non ausus est intro consequi, sed restitit foris ad ostium, multum interim degenerans ab illa fortissima voce: *Ego animam meam pono pro te*, & tamen adhuc aliquid restabat animi masculi. Nam amoris erat, quod ausus est ad ostium usque sequi, quum cæteri alius alio se proripuissent. Cæterum quod non est ausus introire, formidinis erat, ac mox sequuturæ negationis præludium. Sed alter ille discipulus, videns Petrum non consequi, admonuit ancillam ostiariam, ut eum, qui staret ante ostium, introduceret.

17 Dicit ergo Petro ancilla ostiaria: Numquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum.

[17] Quod quum esset factum, mulier intuens Petrum, & quasi per somnum noscitans, quod aliquando vidisset eum in comitatu Jesu, præsertim quum ab eo jussus esset introduci quem sciebat esse discipulum: *Num tu quoque*, inquit, *discipulus es istius hominis*, qui modo captus adducebatur? Ad

A hanc vilis mulierculæ vocem, quæ tamen nihil sævum aut formidabile præ se ferebat, quum Petrum conferret cum eo quem non impetebat, quum sciret esse Jesu discipulum, & ita Jesum nominaret hominem, quasi misereretur illius potius, quam indignaretur, subito oblitus omnium, quæ tot verbis inculcarat Jesus, oblitus tam magnificæ pollicitationis, negavit se esse discipulum Jesu. Hæc nimirum est prima professio volentium Principum aulis sese addicere, abnegare Christum, hoc est, veritatem.

18 Stabant autem servi & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se: erat autem cum eis & Petrus stans, & calefaciens se.

[18] Sic ingressus Petrus, miscuit se ministris ac servis Pontificis, qui stabant ad prunas, & ob frigus

B intempestæ noctis calefaciebant se, simulque cum illis se calefaciebat, sperans se ita posse latere: exspectans interim quem exitum esset habiturum, quod agebatur de Jesu. Nondum enim omnem spem defugiendæ mortis abjecerat: quanquam ita metu perculsus, ut nec illud ei veniret in mentem, quod Dominus modo prædixerat futurum, ut fortis ille pollicitator abjuraret Dominum suum.

19 Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis, & de doctrina ejus.

[19] Caiphas igitur Pontifex, quo speciem aliquam legitimi judicii præberet, sed revera hoc agens, ut ex variis Jesu responsis aliquid excerperet, quod illi criminis vice posset impingi, multa percunctatus est Jesum de discipulis suis, quales essent, unde esset

C eos nactus, & in quem usum eos colligeret, & quid illos docuisset clanculum.

20 Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum mundo: ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Judæi conveniunt: & in occulto locutus sum nihil.

[20] Jesus autem intelligens eum non æqui judicis animo percunctari, quo verum cognosceret, sed fraudulenter venari quod criminaretur, & in discipulos interim ansam captando, quos Jesus volebat adhuc esse in tuto, nihil respondit ad Pontificis insidiosas interrogationes: sed à suo suorumque testimonio relegat eum ad testimonium publicum, & testimonium etiam inimicorum, quo nullum potest esse certius innocenti. Cur, inquit, me rogas, quid in occulto docuerim meos? Mea doctrina non fuit seditiosa, neque clancularia. Ego palam loquutus

D sum mundo. Ego semper quod docui, docui in Synagogis vestris, docui in Templo diebus festis, loco & tempore celeberrimo, quo ex omnibus Syriæ partibus undique Judæi conveniunt: nihil autem in occulto loquutus sum, quod idem non palam docere sim ausus. Toties audiit me populus, toties Pharisæi.

21 Quid me interrogas? interroga eos, qui audierunt quid locutus sim ipsis: ecce hi sciunt quæ dixerim ego.

[21] Quid nunc me tanquam de furtiva clanculariaque doctrina percunctaris? Quin illos interrogas, qui me publice docentem audierunt? Illorum erit certius testimonium, qui mihi nulla familiaritate juncti sunt, plerique etiam oderunt. Referant illi vel inimici, quid docuerim. Sciunt enim plurimi, nec

E difficile erit invenire testes doctrinæ meæ.

22 Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens: Sic respondes pontifici?

[22] Hæc quum dixisset Jesus, docens interim, pro veritate nonnunquam fortiter quidem, sed absque convitio respondendum esse, quidam è ministris Pontificis, qui forte proximus adstabat, non dissimilis suo Domino, volens tueri dignitatem sui Pontificis adversus libertatem Jesu, quemadmodum Petrus volebat tueri sui præceptoris incolumitatem adversus vim militum, non exspectato jussu sui Domini impingit alapam in faciem Jesu, convitium addens, & Pontifice, & se famulo dignum: *Siccine tu respondes Pontifici?* Poterat Dominus Jesus & hunc impium Pontificem perdere, & hunc impa-

F ctorem alapæ cohibere, nisi voluisset suis exemplum exhibere, quam sint præpostera, quam perversa mundi judicia. Horum enim spectator assidebat Petrus, qui vilis ancillæ vocem ferre non poterat, quum Dominus à famulo cæderetur.

23 Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis?

[23] Porro Dominus Jesus, qui mansuetissime se gessit adversus omnes injurias, nusquam severior quam in eos, qui titulo specieque religionis oppugnarent veram Religionem, non tulit tacitus alapam, qui crucem tacitus pertulit. Præsidebat Pontifex, examina-

minabatur vinctus Jesus: judicii species erat. Et apud Ethnicum judicem auditur vicissim, & interrogatur reus: apud Pontificem pro responso dabatur alapa, & dabatur ei, qui judex futurus est vivorum & mortuorum. Respondit itaque Jesus libere quidem, sed mansuetissime: Loquor apud judicem, ei respondeo rogatus. Hic rationibus agitur etiam apud Ethnicos, non alapis. Si quid male dixi, doce: sin nihil male loquutus sum, cur tu judicis minister, in judicio, tacente judice, nihil refellens me verberas?

24 Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.

[24] Hæc agebantur in ædibus Caiphæ Pontificis, ad quem, ut dixeram, Annas ipsius socer miserat vinctum Jesum.

25 Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se. Dixerunt ergo ei: Numquid & tu ex discipulis ejus es: Negavit ille, & dixit: Non sum.

B [25] Sed interea dum hæc aguntur procul spectante Petro, qui, ut dicere cœperam, stabat admixtus turbæ ministrorum, & ad prunas calefaciebat se: erant inter hos, qui ex notis Petrum utcunque noscitantes, dicerent illi: *Num & tu ex hujus discipulis es*, qui sic tractatur à Pontifice? Petrus conspecto tam immani spectaculo, magis etiam exterritus, rursum negavit se discipulum Jesu. Jam enim sensit illos ex Pontificis interrogatione, de discipulis etiam comprehendendis cogitare. Hac negatione Petrus arbitrabatur se futurum à periculo liberum, quemadmodum sese explicuerat ab ostiaria.

26 Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus ejus, cujus abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo?

C [26] Sed quo magis agnosceret, quam nihil posset ex suapte virtute, separatus à consortio Domini sui, stabat in reliqua ministrorum turba quidam sanguinis propinquitate conjunctus illi, qui paulo ante in horto quum cæteris audacior primus tentarat injicere manus in Jesum, percussus erat à Petro, & auriculæ damno mulctatus: hic divino consilio subornatus est, ut ulcisceretur cognati sui injuriam, sed re vera Petri temeriariam de se fiduciam corrigeret. Non contentus enim unica Petri negatione, quoniam pugna, quanquam in tenebris acta, fecerat eum insignem: Quid, inquit, negas esse te de numero discipulorum istius? *An non te* modo *vidi* his oculis *in horto cum Jesu?*

27 Iterum ergo negavit Petrus: & statim gallus cantavit.

D [27] Ad hanc vocem penitus exanimatus Petrus, devovit se ipsum, si nosset hominem. *Et illico cecinit gallus.* Nec hoc signo, quod Dominus illi prædixerat, Petrus ad se rediit, nec rediturus erat, nisi Dominus efficaci contuitu suo reddidisset illum sibi, tacitoque afflatu provocasset pœnitentiæ lachrymas. Tot modis erat docendus ille, totius Ecclesiæ futurus princeps, ut in omnibus sibi diffideret, & ex unius Domini sui præsidio penderet.

28 Adducunt ergo Iesum à Caipha in prætorium. Erat autem mane: & ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha.

E [28] Quum igitur & apud Caipham totam noctem examinatus esset usque ad diluculum, nec quicquam in eo repertum esset sceleris, ob quod capitis accersi posset, ab ædibus Caiphæ Pontificis deducunt Jesum ad Pilatum Præsidem, ut innoxii sanguinis invidiam in eum derivarent. Ac Jesus quidem, ut erat vinctus, per cohortem conductam deductus est in prætorium Præsidis. Cæterum ipsi Judæi non ingressi sunt prætorium, ne contaminarentur, propterea quod comedendus esset illis agnus paschalis, ad cujus esum puri volebant accedere, perversa nimirum religione, qui se crederent Præsidis, quia Judæus non erat, innoxia domo profanari, quum ipsi tot artibus molirentur necem homini nihil commerito, imo tot modis bene merito.

29 Exivit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accusationem affertis adversus hominem hunc?

F [29] Pilatus igitur ubi vidit novam judicii formam, captum & vinctum ante quam esset auditus à judice, armatam hominum manum, prodiit foras, ipse contaminandus eorum alloquio, qui sibi jam videbantur puri. Prodiit autem, ut, si fieri posset, placata Judæorum vesania liberaret innoxium: Mittitis, inquit, hunc ad me capite plectendum. Atqui non est moris Romani, quenquam afficere supplicio, nisi convictum de crimine capitali. *Quod* igitur *crimen huic intenditis?*

30 Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.

[30] Responderunt Judæi: Sit tibi satis Pontificum & Pharisæorum auctoritas. *Si non esset iste maleficus*, quæ nostra est religio, *non tradidissemus eum in manus tuas.*

31 Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, & secundum legem vestram judicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quemquam.

[31] Pilatus suspicans id quod res erat, esse aliquid privati odii propter Legis superstitionem: Si quid est, inquit, quod ad meum tribunal non pertineat, veluti si violatum sabbatum, si gustatæ carnes suillæ, si quid liberius dictum in Mosen, Prophetas, Templum, aut Deum vestrum, aut si quid hujusmodi commissum est, quod vestra Lex puniri jussit, quum non sit alioqui Romanis legibus vetitum, ipsi tollite ad vos hominem, & juxta Legem vestram judicate illum. Ego Cæsaris nomine Præsidem ago. Si quid adversus hujus leges commissum est, quod capitali supplicio dignum sit, adferte, & legitime convictum afficiam supplicio. Cæterum vestræ Legis quæstionibus me non admisceo. Judæi vero tametsi quovis modo cupiebant exstinctum Jesum, tamen metu prætexunt religionem, ne mox darent pœnas judici, quod innoxium & indemnatum occidissent: simulque novum supplicii genus affectabant in illo, quod tum apud Judæos erat omnium probrosissimum: *Nobis*, inquiunt, *non est fas interficere quenquam.* Ista dicebat impudens natio, quæ tot Prophetas occiderat, sibi blandiens, quasi esset ab homicidio immunis, quum innocentem tot modis adigerent ad necem, aut quasi solus carnifex homicida sit, qui suis manibus suffigit in crucem. Animum habebant homicidam, linguas habebant homicidas: conduxerant proditorem, conduxerant cohortem, conduxerant falsos testes, confinxerant falsa crimina: urgent ac terrent judicem, & sibi videntur ab homicidio puri, dignique qui vescantur agno paschali: non ob aliud, nisi quod ab ingressu prætorii sese continuissent.

32 Ut sermo Iesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus.

[32] Hæc autem facta sunt, ut perspicuum esset, nihil sceleratius perversa religione, simulque fieret, quod Jesus futurum prædixerat, per ænigma significans, qua morte foret moriturus, quum diceret: *Quum exaltatus fuero à terra, omnia pertraham ad me:* ut omnino intelligeremus, non solum mortem illi constitutam fuisse, sed delectum etiam mortis genus.

33 Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocavit Iesum, & dixit ei: Tu es rex Iudæorum?

[33] Pilatus igitur posteaquam auditis Judæorum vocibus intellexisset, inter cætera nescio quid objici Jesu de regno affectato, nec in Jesu specie quicquam appareret, quod huic crimini faceret fidem, rursus ingressus est prætorium, foris relicta turba: & accersito privatim ad se Jesu, ut absque tumultu ex homine, quod ex vultu quoque liquebat, probo & prudente, quid esset expiscaretur, dixit: *Tu-ne es ille Rex Judæorum*, quem dicuntur exspectare? Hoc unum diligenter exquirit Pilatus, quod cætera non pertinerent ad rempublicam, cæterum hoc crimen videretur & ad Cæsaris majestatem, & ad publicam tranquillitatem pertinere. Exquirit autem non quod credat, sed ut ex reo suppeditaretur, quo refelleret Judæos.

34 Respondit Iesus: A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me?

[34] Jesus autem tametsi non ignoraret hoc esse falso delatum à Judæis: quod in Cæsaris contumeliam affectaret regnum: tamen ut Judæorum malitiam detegeret, & Pilati sublevaret æquitatem, longe meliorem Pontificibus & Pharisæis, tametsi profanus esset, & Judaicæ religionis contemtor, respondit: Utrum hoc ex te conjectas, quod regni sim affectator, an Judæi hoc nomine me detulerunt tibi?

35 Respondit Pilatus: Numquid ego Iudæus sum? Gens tua, & pontifices tradiderunt te mihi: quid fecisti?

[35] Pilatus & suam aperiens innocentiam, & Judæorum malitiam: Nequaquam, inquit, hoc ex me conjecto, neque quicquam in te video congruens isti crimini. Judæorum est ista de venturo Rege fabula. An me putas esse Judæum? Gens tua calumniatrix, & tui Pontifices tradiderunt te mihi, modis omnibus agentes, ut occidaris. Sed quoniam non est Romani moris indemnatum occidere, si falsum est affectati regni crimen, quid igitur commisisti?

36 Respondit Iesus: Regnum meum non est de hoc mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent ut non traderer Iudæis: nunc autem regnum meum non est hinc.

[36] Hæc quoniam Pilatus simpliciter sciscitabatur, ut liberaret innocentem: Jesus illi per ænigma dignatus est respondere, docens aliud regni genus esse, de quo Prophetæ fuissent loquuti, longe sublimius hoc regno mundano, quod humanis legibus, humanis præsidiis constaret, quod nihil posset nisi in corpora: sed esse regnum cœleste, quod mundi regnum non affectaret, sed contemneret: non læderet, sed proveheret in melius: Regnum, inquit, meum non est hujus generis, cujus est regnum Cæsareum. Hoc terrenum est, meum vero cœleste. Nihil igitur affecto, quod affectatum lædere possit Cæsaris majestatem. Si meum regnum esset hujus mundi, non hæc in me mundus impune faceret, nimirum haberem & ipse more cæterorum Regum armatum satellitium: haberem laterones ac stipatores: haberem instructas copias: hæc præsidia decertarent armis pro me, ne Judæis hoc, quod moliuntur in me, impune liceret. Nunc paucos habeo discipulos, & eos imbelles ac tenues, ipse inermis & imbellis, videlicet aliis nitens præsidiis, eo quod meum regnum non sit terrenum.

37 Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.

[37] Hoc ænigma quum Pilatus homo profanus non satis intelligeret, audisset tamen Jesum non prorsus abnuere Regis nomen, sed regni genus distinguere, dixit: Ergo-ne verum est, te Regem esse alicubi, quodcunque sit istud regni genus, quod ad nos non pertineat? Hîc Jesus serio rogatus à Judice, an aliquo modo Rex esset: quod verum est, modeste professus est: *Tu*, inquit, *dicis me Regem esse*. Totidem enim verbis, mutata pronuntiatione, confirmat quisquis interrogat. Non enim est meum inficiari quod verum est, præsertim quum in hoc natus sim, & ideo venerim in mundum: non ut fallam mendacio, sed ut testificer veritatem. Cujus simplex est animus, nec hujus mundi cupiditatibus obcæcatus, agnoscit & audit vocem meam.

38 Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Iudæos, & dicit eis: Ego nullam invenio in eo causam.

[38] Pilatus autem nec hæc quæ dicebantur intelligens, nisi quod arbitrabatur, rem ad suam cognitionem non pertinere: nec tamen daretur idonea responsio à Christo, qua Judæos vel placaret, vel abigeret: quum interrogasset, quid esset veritas illa de qua loqueretur, & cujus testandæ gratia venisset in mundum, non exspectato responso rei, rursum prodit foras ad Judæos. Quid multis opus est, inquit, examinavi hominem, nec ullum invenio crimen in homine, capitis supplicio dignum. Nec ideo Præsidem hîc ago nomine Cæsaris, ut innoxii mea sententia condemnentur. Cæterum etiamsi noxius sit vobis, quod ego non comperio, tamen æquum est, ut si velut innocenti nolitis parcere, tamen ob diei festi religionem, veluti nocenti vitam condonetis.

39 Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam vobis in Pascha: vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum?

[39] Est autem hic mos apud vos, ut in hoc festo paschæ, quod à vobis omnium sanctissime colitur, unum aliquem è nocentibus condonem vobis flagitantibus. Vestrum igitur erit unum è duobus eligere, Barrabam nobilem latronem, & publicæ tranquillitatis conturbatorem, aut hunc Jesum, hominem meo judicio innoxium, quem quidam dicunt esse Regem Judæorum. Præstat enim, ut hic etiam si quid admisit, sentiat vestræ solennitatis gratiam. Vultis-ne igitur, ut hunc vobis condonem? Non enim exspectabat Præses tantam Judæorum vesaniam, ut palam facinorosum, notæque audaciæ latronem, Jesu mansuetissimo & innocenti præferrent.

40 Clamaverunt ergo rursum omnes, dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

[40] At Judæi magno vocum consensu clamarunt omnes: Non istum volumus nobis donari, sed Barrabam.

CAP. XIX.

Tum Christum excusat judex: inscriptio: sortes: Adstans virgo: sitis: fractio crurum: aloë.

1 Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellavit.

[1] PRAESES, ubi tentatis omnibus (nam Jesum & ad Herodem per occasionem ablegarat, nullum non movens lapidem, ut vel à reo semet explicaret, vel absolveret innocentem) perspiceret sese nihil proficere apud furentem Judæorum populum, quo vel sic mitigaret illorum vesaniam & innocentem morti subduceret, juxta morem Romanum jussit Jesum virgis cædi.

2 Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus: & veste purpurea circumdederunt eum.

[2] Porro milites qui aderant in atrio, quorum plerosque Judæi ad sævitiæ ministerium conduxerant, de suo ingenio multam crudelitatem adjecerunt solenni supplicio. Nam cæso ludibrii causa *induxerunt chlamydem purpuream, & coronam è spinis contortam imposuerunt illius capiti*, tradita in manum sceptri vice arundine:

3 Et veniebant ad eum, & dicebant: Ave Rex Iudæorum: & dabant ei alapas.

[3] Mox velut regnum affectatum exprobrantes homini humili & contemto, veniebant ad eum, & flexis genibus dicebant: *Ave Rex Judæorum.* Quin & faciem illius conspuebant, & impingebant alapas, ad omne ludibrii genus sese mansuetissime præbente rerum omnium Domino, quo nos, qui cum nihil simus, tamen animos excelsos ac praeferoces gerimus, doceret lenitatem, & in malis tolerantiam. Hæc autem passus est Pilatus fieri in Jesum, ut Judæorum odium hac hominis afflictione placaret. Solet enim populi furor, si fuerit aliquousque debacchatus in eum in quem fertur, subito conquiescere: præsertim si ludibrium additum calamitati pro invidioso reddat miserabilem eum, qui passus est.

4 Exivit ergo iterum Pilatus foras, & dicit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam invenio in eo causam.

[4] Præses itaque rursus prodiit foras, tentaturus, an posset multitudinis sævitiam mitigare: Ecce, inquit, adduco vobis hominem foras, ut ejus spectaculo satietis oculos vestros, & intelligatis quomodo tractatus sit in vestram gratiam, quum ego nullum crimen inveniam in eo.

5 (Exivit ergo Iesus portans coronam spineam, & purpureum vestimentum.) Et dicit eis: Ecce homo.

[5] Prodiit itaque Jesus jussu Pilati, sicut erat ornatus, vinctus, cæsus, consputus, gestans spineam coronam, & vestem purpuream, & exhibens eum Pilatus, ait, *Ecce homo adest.*

6 Cum ergo vidissent eum Pontifices, & ministri, clamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite: ego enim non invenio in eo causam.

[6] Sed hoc spectaculo, quo quantavis barbarorum feritas poterat mitescere, non solum non sunt mitigati Judæorum animi, sed magis etiam accensi sunt, ut quod hactenus successisset, perficerent. Metuebant enim Pontifices, ne si tam atrocia passus dimitteretur, post versis populi tum concitati studiis, in ipsorum capita recideret hujus immanitatis invidia. *Pontifices* itaque *cum suis ministris* insano tumultu *clamabant*: *Crucifige, crucifige eum.* Pilatus intelligens ex captata misericordia nihil esse spei, metu tentat furorem illorum coercere: Ego, inquit, juris administrator sum, non alieni odii vindex: & nocentes ex legum auctoritate punio, non sum innocentiæ carnifex. Hactenus servitum est odio vestro, non ultra sæviam in innoxium. Quod si certum est illum in crucem agere, nolim hoc meum prætorium impiari innocentis hominis sanguine. Vos hominem vestro periculo abducite, & si videtur, crucifigite: ego non soleo crucifigere nisi facinorosos. In hoc nullum invenio crimen cruce dignum. Nam quod de regno objicitur crimen, in hunc talem non competit. Nec satis est reo crimen objicere, nisi certis argumentis probetur, quod objectum est, præsertim quoties de capite hominis agitur. Hæc tota res non legitimo more, sed per tumultum geritur.

7 Responderunt ei Iudæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.

[7] Judæi quum audirent Præsidem tanto studio patrocinantem Jesu, nec omnino committendum ducerent, ut aliquo pacto Jesus elaberetur è manibus, crimen commenti sunt, quod apud judicem imperitum legis grave videri posset: Quanquam, inquiunt, nihil commisisset adversus leges Cæsareas, tamen *nos legem habemus* à Deo traditam, quam Cæsar etiam nobis relinquit, *& secundum hanc legem commeruit mortem: quoniam se fecit filium Dei*: & sibi Divinitatem arrogans, in Deum fuit blasphemus.

8 Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.

[8] Hoc quum audisset Pilatus, nec esset in promtu quod illis responderet, reduxit Jesum in prætorium:

rium: & ipso ingressus, iterum alloquutus est illum, cupiens expiscari, quid esset hoc quod objicerent: & quomodo posset refelli.

9 Et ingressus est prætorium iterum: & dixit ad Jesum: Unde es tu? Jesus autem responsum non dedit ei.

9 Rogat igitur primum, unde esset, ut cognita gentis origine, refelleret quod affectasset videri filius Dei: quanquam apud Ethnicos tum fabulis Poetarum erat proditum, & vulgo credebatur, quosdam ex Deo & homine natos, semideos haberi. Jesus autem sciens Pilatum hæc omnia tentare, quo tandem vitam illi lucrifaceret, nec ignorans futurum, ut omnibus tentatis, obstinato Judæorum furori cederet, ne videretur omnia conatus ut elaberetur, nolens ad mortem adactus fuisse, nihil omnino respondit Præsidi. Nam quod hactenus responderat, innocentiam suam testatam esse voluit, mortem autem volens ac lubens oppetere decreverat.

10 Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?

10 Pilatus admiratus hominis silentium in capitis periculo, quum judicem haberet tam faventem, ut eum ad respondendum provocaret: Cur mihi, inquit, non respondes in capitis periculo constitutus? An nescis mihi jus vitæ ac necis esse in te? Sum enim Præses hujus regionis, si forte nescis: & ex mea voluntate pendet, utrum suffigaris in crucem, an libereris à causa.

11 Respondit Jesus: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet.

11 Ad hæc nihil respondit Jesus eorum, quæ exspectabat Præses, qui ad causæ defensionem cupiebat instrui, pro judice futurus patronus. Verum quoniam ea res speciem præbuisset, quasi non volens pateretur, nihil hujusmodi, tantum de potestate, quam sibi Pilatus arrogabat, respondit: subindicans nec illi liberum esse absolvere, quum illius potestas servire cogeretur furori Judæorum: nec illos autem, nec ipsum quicquam in se valiturum, nisi sponte volensque pateretur: Habes, inquit, tu quidem potestatem juxta leges humanas, sed in me nullam haberes potestatem, nisi permissum esset ab eo, cujus potestas superat omnem humanam potestatem. Et faves tu quidem innocentiæ, sed tamen aliorum improbitas alio victum te rapit. Propterea populus Judæorum, qui hujus mortis auctor est, suaque violentia judicem perpellit ad hominis innocentis condemnationem, gravius peccat.

12 Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Judæi autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari.

12 Hoc audito Pilatus, quum intelligeret hominis & modestiam, & innocentiam, & Judæorum malitiam, & suam æquitatem non esse reo ignotam: cui hoc magis favebat, quod videret eum nec mortis periculo commoveri, tentabat omnes vias, ut aliquo pacto Jesum absolveret. Id sentientes Judæi, quod crimen illud prius ex lege intentatum negligeret Præses, nec cessaret hoc agere modis omnibus, ut Jesus dimitteretur: ad prius crimen redeunt, quod ostendunt, nec ipsi judici tutum negligere: Si nihil, inquiunt, ad te pertinet, quod peccavit in Deum nostrum, certe hoc ad te pertinet, quod peccavit in Cæsarem. Quisquis sibi vindicat regnum injussu Cæsaris, Cæsaris lædit majestatem. At iste se Regem facit, *quod si hunc absolvis, non es amicus Cæsaris*, qui faveas Cæsaris hosti.

13 Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum: & sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabbatha.

13 Hæc quum audisset occlamantes conjuratos Pontifices, ac Pharisæos, reliquamque multitudinem: tametsi non ignoraret esse vanissimum quod intentabatur, tamen quoniam perspiciebat implacabile Sacerdotum & Pharisæorum odium in Jesum, tum mirum primorum ac populi consensum in unius hominis perniciem: simulque videret Jesum innoxium quidem, sed humilem ac tenuem, sibiipsi deesse: cogitans interim & illud, apud Cæsares multos quamlibet falsi criminis invidia fuisse periclitatos: jamque visus sibi satis adnixus adversus conspiratos totius gentis primores ac populum, ad unius humilis hominis tuendam innocentiam, decrevit illorum odio servire, sic tamen, ut Jesum condemnando absolveret, & suam innocentiam præfatus, impii facti invidiam in Judæorum capita referret. Productus est igitur Jesus foras veluti reus, quum in eo condemnando nullius legitimi judicii species esset observata. Pilatus sedit pro tribunali in loco edito, ut omnibus esset conspicuus, cui hinc nomen Hebræis *Gabbatha*, Græcis autem dicitur λιθόστρωτος, quod lapide stratus esset. Sic enim conveniebat solennem ac publicam esse Jesu condemnationem, ne quem lateret ejus innocentia. Sic enim condemnari, absolvi erat. Traditus est Jesus ad crucem, sed in Judæos pronuntiatum est à judice.

14 Erat autem Parasceve Paschæ, hora quasi sexta, & dicit Judæis: Ecce rex vester.

14 Jam autem appetebat tempus, ut juxta festi diei rationem, innocens sanguis pro mundi salute immolaretur. Erat enim parasceve paschæ, hora ferme sexta, quo magis urgebant Judæi, divinæ dispensationi per ignorantiam subservientes, ut maturo suoque tempore perageretur hoc sacrificium. Pilatus itaque jam judicis habitu conspicuus populo, è tribunali demonstrat eis reum; ut vel ex ipsa specie liqueret, quam in eum non competeret affectatæ tyrannidis crimen, qui sic affectus, tantam animi tranquillitatem, tantam mansuetudinem præ se ferret: *Ecce, inquit, Rex vester.*

15 Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt Pontifices: Non habemus Regem, nisi Cæsarem.

15 At Judæi nihil aliud sitientes, quam sanguinem innoxium, clamabant: *Tolle, tolle, crucifige eum.* Placebat Judæis ignominiosa mors, sperantibus fore, ut crucis ignominia prorsus abominabilem redderet Jesu memoriam, nec ullum post exoriturum, qui nomen illius sic exstincti profiteretur. Pilatus irridens illorum pertinacem insaniam: Quid, inquit, an Regem vestrum tanta afficiam ignominia, ut suffigam in crucem? Hoc dedecus recidet in gentis ignominiam, quæ Regem suum ad crucem adegerit. Hæc vox Pilati quanquam non profecit Jesu, tamen prodidit Judæorum malitiam, & extorsit servitutis invisæ publicam professionem. Messiam suum, hoc est, Regem à Prophetis promissum, multis seculis exspectaverant: Cæsaris regnum, quo premebantur, misere oderant, tamen odiis efferati, publice Messiam suum abnegant, & Cæsarem Dominum agnoscunt: *Non habemus*, inquiunt, *Regem nisi Cæsarem.* Tanta erat ulciscendi libido, ut sese ultro in æternam servitutem addicerent, quo Jesum libertatis auctorem exstinguerent.

16 Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur. Susceperunt autem Jesum, & eduxerunt.

16 Pilatus igitur videns omnia frustra tentari, tradidit illorum arbitrio Jesum, ut crucifigeretur. Acceperunt Judæi Jesum productum è prætorio, quem duxerunt ad locum supplicii, qui erat extra civitatem, ut locus quoque responderet figuræ. Nam victima, qua consecrabatur testamentum, extra septa populi immolabatur.

17 Et bajulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum, Hebraice autem Golgotha:

17 Huc ibat Jesus, jam suis indutus vestibus, quo magis esset omnibus probro, qui faverant ei, ipse sibi humiliter crucem bajulans: nam & hoc procuratum est à Judæis, ne quid ignominiæ deesset. Quin & locus infamis delectus est, in quo ex more scelerosi supplicio plecti consueverunt, passim jacentibus exstinctorum ossibus funestus & exsecrabilis, nimirum præ se ferens, cui rei dicatus esset, & ex re nomen erat inditum vulgo. Nam Hebraice dicebatur *Golgotha*, Græce κρανίου τόπος, Latine *Calvariæ locus*.

18 Ubi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos, hinc & hinc, medium autem Jesum.

18 Et ne quid superesset ignominiæ, procuratum est & hoc à Judæis, ut simul alii duo palam facinorosi crucifigerentur cum Jesu: ut nocens ex flagitiosorum consortio æstimaretur, videreturque crimen esse commune, quibus erat commune supplicium. Atque ut prorsus ad illorum societatem pertinere videretur, sic ordinarunt Judæi cruces, ut medius esset Jesus, hinc atque hinc septus latronibus. Sed nescit humanis sordibus inquinari fons omnis puritatis: illustratur etiam hominum probris fons omnis gloriæ. Crux ante probrosa, per illum facta est triumphale signum, cui mundus inclinat caput, quod adorant Angeli, quod tremunt Dæmones. Invenit illic condemnatus, quem ex latrone faceret paradisi civem; tan-

tantum aberat, ut supplicii societas contaminaret ipsum.

19 Scripsit autem & titulum Pilatus: & posuit super crucem. Erat autem scriptum: Iesus Nazarenus, Rex Iudaeorum.

19 Ne quid autem ad justi supplicii speciem deesset, additus est ex more suus cuique titulus, qui & personam indicaret, & crimen. Pilatus autem cum caeteris suos pro meritis addidisset titulos, cruci Domini Jesu titulum hunc jussit affigi: JESUS NAZARENUS, REX JUDAEORUM: quo nimirum ipsa etiam inscriptione testatam faceret & Judaeorum malitiam, & pendentis innocentiam: in quem is titulus juxta Judaeorum accusationem non competebat, & tamen juxta id, quod apud Praesidem fuerat ipse professus, maxime competebat. Siquidem Judaeus Hebraeis sonat *confitentem.* Erat autem, & est vere Rex ac liberator omnium profitentium nomen ipsius, quibus largitur consortium regni coelestis.

20 Hunc ergo titulum multi Iudaeorum legerunt: quia prope civitatem erat locus, ubi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraice, Graece, & Latine.

20 Hunc titulum, quo magis gravaret invidia Pontifices & Pharisaeos, curaverat Pilatus triplici lingua describendum, Hebraice, Graece, & Latine: quarum prima erat illius gentis peculiaris: alterae duae ob frequens Graecorum & Romanorum commercium sic erant invectae, ut plerique Judaei quoque Graece Latineque scirent. Cautum est igitur à Praeside, ne quisquam, vel indigena, vel peregrinus, titulum ignoraret. Hanc inscriptionem Pharisaeis invidiosam, ob loci frequentiam, quod urbi vicinus esset Golgotha, & vel casu praetereuntibus conspicuus, multi Judaeorum legebant, & plerique Jesu Nazareni nomen agnoscebant. Quantum autem abfuisset ab affectato regno, plurimi noverant, qui viderant illum abdere sese, cum ad regnum pertrahendus esset. Exspectabatur autem vulgo Judaeis Rex ille promissus à Prophetis, quem illi Messiam vocant. Hoc quum negligeret Pilatus, tamen imprudens eum dedit titulum, qui maxime demonstraret omnibus quis esset ille qui pendebat. Pendebat enim vere Rex ille Regum, qui morte sua debellabat Diaboli tyrannidem. Trophaeum potius diceres quam crucem.

21 Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudaeorum: Noli scribere, Rex Iudaeorum: sed quia ipse dixit: Rex sum Iudaeorum.

21 Quum omnia viderentur ignominiae plena Pontificibus * & Pharisaeis, tamen haec inscriptio movit animos illorum, quod honorificentior esset, quam vellent: tantum erat impiis studium abrogandi nominis, cui uni debebatur omnis totius mundi gloria. Agunt itaque cum Praeside de mutando titulo, ne scriberetur REX JUDAEORUM, *sed quod sibi nomen hoc usurpasset.*

22 Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.

22 Praeses autem quanquam imprudens, illud jam tum praeludebat futurum, ut salutiferi nominis professio, quam falso dicti Judaei abnegarent, ad gentes credulas, hoc est, ad veros Judaeos demigraret. In caeteris igitur hactenus morigeratus illorum odiis, negavit se titulum mutaturum: *Quod scripsi,* inquit, *scripsi.* Siquidem in rem omnium erat occidi Christum, sed rursum in rem omnium erat, nominis illius gloriam toto orbe celeberrimam reddi, cujus professione salus omnibus deferretur.

23 Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, (& fecerunt quattuor partes: unicuique militi partem) & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum.

23 Ergo cum hoc titulo suffixus esset in crucem Dominus Jesus, nudo corpore, quemadmodum mos erat, milites, qui crucifixerant eum, ex consuetudine partiebantur inter sese vestimenta Jesu: nam hoc illis cedebat, velut in operae praemium. Quum autem essent quatuor, reliquum vestitum, quoniam ex variis partibus erat consutus, sic diffuerunt, ut suam quisque portionem ferret. Supererat autem tunica, vestis nimirum interior, & corpori vicinior, non illa quidem consuta, sed ita contexta à summo usque ad imum, ut dissuta, futura esset inutilis.

24 Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit. Ut Scriptura impleretur, dicens: Partiti sunt vestimenta mea sibi: & in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem haec fecerunt.

24 Visum est itaque militibus, ut haec non scinderetur, sed ei tota contingeret, cuicunque sors favisset. Haec autem tametsi profanis animis à militibus gererentur, tamen imprudentes subserviebant vaticinio Prophetarum, ut hinc etiam agnosceretur

* Alia Editio addit, *Scribis.*

A is esse, de quo praedixerat Spiritus divinus in Psalmis: *Partiti sunt inter se vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortes.* Et haec quidem gesta sunt à militibus, adhuc vivo pendente Domino.

25 Stabant autem juxta crucem Iesu, mater ejus, & soror matris ejus Maria Cleophae, & Maria Magdalene.

25 *Caeterum adstabant juxta crucem Jesu, Maria mater ejus,* & huic adhaerens *soror Mariae Cleophae* filia, *una cum Maria Magdalene.*

26 Cum vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suae: Mulier, ecce filius tuus.

26 *Jesus igitur* de cruce *conspiciens matrem suam, simulque discipulum, quem caeteris familiarius dilexerat,* ne quid affectus humani relinqueret in terris, quemadmodum distributis vestibus, rerum nihil reliquerat, *versus ad matrem, ait: Mulier ecce filius tuus,* capitis & oculorum nutu discipulum desi-

B gnans.

27 Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.

27 *Mox ad discipulum versus: Ecce,* inquit, *mater tua.* Atque ex eo tempore discipulus ille suscepit erga Jesu matrem affectum filii, per omnia curam illius agens.

28 Postea sciens Iesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit: Sitio.

28 His peractis, quum Jesus sciret nihil superesse, quod ad legitimam victimam pertineret, ut hoc quoque accederet, quod prophetia praedixerat: *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potarunt me aceto,* clamavit de cruce: *Sitio.* Solent autem qui hoc supplicii genere moriuntur, vehementer discruciari siti, videlicet sanguine per vulnera corporis exhausto. Nimirum & hoc faciebat ad declarandam

C humanae naturae, suppliciique non simulati veritatem.

29 Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus.

29 *Aderat autem illic vas acido vino plenum,* quod sitientibus porrigi solet, ob mortem accelerandam. Milites igitur *spongiam acido vino impletam, & impositam hyssopi ligno, admoverunt ori ejus.*

30 Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum.

30 *Simulatque vero gustasset acetum Jesus, dixit: Consummatum est,* significans rite peractum sacrificium, juxta Patris voluntatem: *ac mox inclinato capite, reddidit spiritum.*

31 Iudaei ergo, (quoniam parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbato, (erat enim magnus dies ille Sabbati) rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, & tollerentur.

31 Atque hic operae pretium est audire, rursus praeposteram ac perversam Judaeorum religionem: innoxium, benemeritum, sceleratis odiis, impiis

D modis adegerunt in crucem, nihil deterriti à tam immani facinore diei festi religione: caeterum de tollendis è cruce corporibus superstitiose laborant Judaei. Pilatum adeunt, ut ipsius jussu crura frangerentur pendentibus, quo mors acceleraretur, deinde cadavera tollerentur è medio, ne conspectu sui diem festum funestarent. Erat dies ille magnus, qui ab apparatu sacrorum, Graecis *parasceve* dicitur, & instabat illis sacrosanctum sabbatum, quo nefas erat operari. Jam enim homines religiosi, peracto tam crudeli facinore, perinde quasi re bene gesta, ad Mosaicam victimam pure celebrandam intenderant animum, ignari quod paschalis agnus ille ve-

E rus jam esset immolatus. Adeo pestifera res est, pietas in rebus corporalibus sita, quae cum animi pietate conjuncta non sit.

32 Venerunt ergo milites: & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo.

32 Annuente itaque Pilato, milites utriusque latronis crura fregerunt, quos adhuc viventes repererant.

33 Ad Iesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura: 34 Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exivit sanguis, & aqua. 35 Et qui vidit, testimonium perhibuit: & verum est testimonium ejus. Et ille scit quia vera dicit: ut & vos credatis.

33 *Porro cum ventum esset ad Jesum, quoniam viderunt illum jam exanimem,* supervacuum esse putantes, *non fregerunt illius crura.* Nam in hoc frangebantur, ut cito moreretur qui pendebat.

34 *Sed adstabat inter milites quidam, qui,* quo certior esset mors Domini Jesu, *lancea perfodit latus ejus: ac protinus* ex vulnere *profluxit sanguis & aqua,*

F magno mysterio declarantia, quod ejus mors nos ablueret à peccatis, & quod eadem vitam nobis largiretur aeternam. Nam baptismus aqua constat, in sanguine vita est hominis.

35 Praeter naturam autem est, ut è corpore vulne-

nerato fluat aqua. *Sed qui vidit* oculis suis, *testatus est, & scimus verum esse illius testimonium.* Novit & ipse Jesus, quod testis ille vera prædicat, ne quis vestrum dubitet credere, quod alioqui videretur incredibile.

36 Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur: Os non comminueris ex eo.

36 Hæc autem tametsi casu geri videbantur, videlicet quod pro cruribus frangendis, latus illi perfossum sit, tamen divini consilii dispensatione gesta sunt; ut hac etiam in parte Prophetarum oraculis rerum eventus responderet: nam inter cæteros ritus, quibus in Exodo Moses docet celebrandum esse phase, nominatim & illud præscripserat, ut agnus ille sic occideretur, ne quod os illius confringeretur. Hac nimirum nota declarabat, Jesum esse verum illud phase, cujus imaginem agnus ille Mosaicus gesserat. Hujus enim sanguis credentes servat à morte, hujus mysticus esus nos ab Ægyptia servitute, hoc est, à mundi cupiditatibus, & peccati tyrannide liberos transmittit in terram cœlestem.

37 Et iterum alia Scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt.

37 Rursus per Zachariam Spiritus ita loquitur: *Videbunt in quem compunxerant:* nam olim cum eodem corpore venturus, quo pependit in cruce, tametsi jam glorioso, tamen vestigium vulneris ostendet omnibus, & fontem frustra apertum incredulis exprobrabit, cujus profluxu sanari poterant.

38 Post hæc autem rogavit Pilatum Ioseph ab Arimathæa, (eo quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum) ut tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Iesu.

38 Itaque morte jam multorum experimento certa compertaque supererat, ut sepultura resurrectionis fidem multis modis confirmaret. Christus autem quemadmodum omnem vitam humilem esse voluit, ita sepulturam voluit esse magnificam: non ut nos doceret sepulchri curam agere, sed ut peractis iis, quæ pertinebant ad dispensationem humilitatis, jam ad resurrectionis gloriam præluderet. Tum autem honos vivo exhibitus, non caret vel suspicione, vel periculo, cæterum honor, qui ultro defertur mortuo, certissimum est virtutis testimonium. Joseph igitur vir nobilis ac potens, Arimatheensis patria, qui & ipse fuerat discipulus Jesu, sed occultus ob metum Judæorum, qui legem sanxerant, ut quisquis se profiteretur discipulum Jesu, submoveretur è Synagoga, adiit Pilatum, cui notus erat, petiitque ab eo, ut sibi liceret de cruce tollere corpus Jesu. Pilatus, explorato prius an esset mortuus, permisit. Abiit igitur Joseph ad crucem, & corpus deposuit.

39 Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes, quasi libras centum.

39 Accessit interim funeralis adjutor officii & Nicodemus ille, vir inter Pharisæos præcipuæ nobilitatis, & ipse clancularius Jesu discipulus, qui prius noctu venerat ad Jesum, quemadmodum ante narratum est, vitans Pharisæorum invidiam. Hi scientes quod livor soleat à morte conquiescere, freti favore. Præsidis, audent mortuo supremum honorem exhibere, quem vivum palam convenire non audebant. Attulit autem Nicodemus unguentum ex myrrha & aloe mixtum, ad libras ferme centum, quantum corpori magnifice condendo sufficiebat.

40 Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire.

40 Sublatum igitur Jesu corpus communi officio, undique aromatis obleverunt, & oblitum linteis circumligarunt, ne deflueret unguentum: nam hunc in modum mos est Judæis sepelire corpora, ne putrescant. Atque hoc honoris deferebant Domino Jesu, velut homini magno & integro, ne quis existimaret eum ob maleficia mortuum fuisse. Nihil enim adhuc altius de illo sentiebant, nisi quod vir innocens ac probus, Deoque carus fuisset, cujus memoriæ deberetur hoc honoris, quod periisset oppressus invidia virtutis, quod fere summis viris solet accidere. Atque hic apparatus inibi perfectus est, ne quis suspicari posset corpus fuisse mutatum.

41 Erat autem in loco, ubi crucifixus est, hortus: & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat.

41 Atque inibi sepultus est Dominus in horto, qui proximus est loco crucis. In horto erat monumentum novum, nuper è solido lapide excisum, in quo nullum adhuc corpus fuerat reconditum. Et hæc tametsi casu geri videbantur, ad resurrectionis fidem faciebant. Non enim poterat suffossum videri sepulchrum, quod in solida rupe fuerat excisum: nec alius credi poterat ex eo resurrexisse, in quo solus erat repositus.

42 Ibi ergo propter Parasceven Iudæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

42 Nec hoc tamen agebant Joseph & Nicodemus, qui non sperabant resurrecturum, verum diei festi Judaica religione movebantur. Erat enim parasceve Judæorum, & urgebat sabbatum, quo fas non erat operari. Proinde ne corpus relinqueretur insepultum, aut parum honorifice sepeliretur, minimo negotio in proximum monumentum reposuerunt. Quin & Judæorum diligentia servivit ad fidem resurrectionis futuræ. Nam hi custodibus à Pilato impetratis, curarunt obsidendum monumentum, ne quis clanculum corpus subduceret: nec hoc contenti, saxum ingens, quo claudebatur os monumenti, obsignarunt, nulla ex parte Judæorum malitia non evadente in gloriam Christi, cujus nomen conabantur abolere.

Cap. XX.

Ut bini currunt: Mariæ se monstrat Iesus:
Bis par inquit eis: Thoma videto manus.

1 Una autem sabbati, Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum: & vidit lapidem sublatum à monumento.

1 At cæteris quidem discipulis partim metu, partim desperatione perculsis, nulla erat cura funeris. Cæterum discipulas aliquot eadem habebat sollicitudo, quæ tenuerat Joseph & Nicodemum: sed diei festi religio continuerat illas ab opere parandorum aromatum. Porro simulatque præteriisset sabbatum paschæ, noctu paratis unguentis, *primo die sequentis sabbati, priusquam plane diluxerat, Maria Magdalene venit ad monumentum.* Quæ cum vidisset saxum, quo fuerat occlusus aditus monumenti, submotum, ac patere sepulchrum, nihil aliud suspicata est, quam corpus noctu fuisse sublatum ad justam sepulturam. Nam illic pro tempore positum fuerat corpus, veluti mox justo funere decorandum. Perturbatis enim morte certa Domini, spes illa resurrectionis exciderat omnibus.

2 Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum, quem amabat Iesus, & dicit illis: Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus ubi posuerunt eum.

2 Resiliit igitur à monumento nondum inspecto Maria, & *curriculo venit ad Simonem Petrum, apud quem erat & ille discipulus, quem diligebat* Jesus, *aitque: Sublatus est Dominus à monumento, nec scio quo transtulerint eum,* qui sustulerunt.

3 Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum.

3 Ad hanc vocem excitatus uterque prodiit foras. Spes sane perquam tenuis habebat illos, tamen ingenti sic dilecti præceptoris desiderio tenebantur.

4 Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum.

4 *Itaque simul cursu contendunt ad monumentum, sed discipulus ille* Jesu dilectus *vicit Petrum cursu, priorque pervenit ad monumentum.*

5 Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introivit.

6 Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introivit in monumentum, & vidit linteamina posita.

7 Et sudarium, quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum.

5, 6, 7 Quumque reperisset ostium apertum, non ingressus est quidem, sed circumflexo corpore prospexit in monumentum, si vacuum esset: viditque corpus esse nullum, sed linteamina relicta aromatibus oblita, quibus corpus fuerat obvolutum, simulque sudarium, quo contectum fuerat caput Jesu, non admixtum linteaminibus, sed convolutum ac separatim positum: ut facile liqueret, corpus non esse sublatum à furibus, qui totum corpus ut erat obvolutum potius abduxissent cum aromatibus, linteis, & sindone, si non ob pretium rerum, certe ob id, quod non tantum habuissent otii ad detrahenda corpori unguenta, quovis visco tenacius inhærentia, & suo quæque loco digerenda. Hæc erat prima qualis qualis resurrectionis spes oblata. Mox advenit & Petrus, qui cognita re ex Joanne, ut tardior fuerat in cursu, ita audacior fuit pariter & curiosior in vestigando. Non enim contentus in monumentum prospexisse, etiam ingressus est.

8 Tunc ergo intro-

8 Hunc consecutus est alter ille discipulus prospector, qui solus ingredi non audebat, sed socius adjunctus, ademit formidinis partem. Jamque certo viderunt cominus, quod alter ceu per umbram viderat, nullum usquam esse corpus, sed corporis exuvias, sic detractas ac sepositas, ut non à furibus per tumultum, sed per otium factum videretur. Non-

ivit & ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum: & vidit, & credidit:

9 Nondum enim sciebant Scripturam, quia oportebat eum à mortuis resurgere.

10 Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.

11 Maria autem stabat ad monumentum foris, plorans. Dum ergo fleret, inclinavit se, & prospexit in monumentum:

12 Et vidit duos angelos in albis sedentes, unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Iesu.

13 Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum; & nescio ubi posuerunt eum.

14 Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, & vidit Iesum stantem: & non sciebat quia Iesus est.

15 Dicit ei Iesus: Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum; & ego eum tollam.

16 Dicit ei Iesus: Maria. Conversa illa, dicit ei: Rabboni (quod dicitur Magister.)

17 Dicit ei Iesus: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade autem ad

A dum tamen credebant eum revixisse, tantum illud credebant esse verum, quod dixerat Maria, corpus sublatum à monumento.

[9] Quanquam enim audierant ex Jesu, quod resurrecturus esset, tamen ea non insederant penitus animis eorum, & si quid inhæserat, id metus ac tumultus crucis excusserat. Nondum enim penitus intellexerant Scripturam Propheticam, quæ certo prædixerat futurum, ut Jesus moreretur, ac die tertio revivisceret.

[10] Abierunt igitur discipuli duo unde venerant.

[11] Maria autem incredibili quodam amore desiderioque Domini non divellebatur à monumento, B mortuum quærens, quem vivum dilexerat, & exanimi corpori cupiens officium exhibere, posteaquam vivente frui negatum esset. Stabat autem foris juxta monumenti ostium, nihil aliud quam plorans & circumspectans, si qua spes affulgeret inveniendi corporis.

[12] *Inter plorandum* autem, quum ingredi non auderet, *obliquato capite prospexit & ipsa in monumentum, viditque duos Angelos* blanda lætaque specie *sedentes* divisim, *alterum ad caput, alterum ad pedes loci, ubi positum fuerat corpus.* Jam hic adspectus lætus, & alacer, ac placidus, sepulchri, noctis & solitudinis, aliqua ex parte pavorem adimebat.

[13] Tum Angeli quoque, ut illius mœrorem consolarentur, ultro compellant flentem: C *Mulier, inquiunt, quid est quod ploras?* Tum illa, vehementia quadam amoris ebria: *Quia sustulerunt, inquit, Dominum meum, nec scio ubi posuerunt eum.* Suum Dominum appellat, & mortuum etiamnum amat, nihil adhuc sperans de resurrectione. Tantum hoc discruciatur, quod corporis esset adempta copia.

[14] *Dum hæc loquitur,* ex Angelorum vultibus suspicata est aliquem adstare à tergo, & non exspectato Angelorum responso, *respexit. Et illico vidit Jesum stantem,* quem Angeli fuerant venerati, *non tamen agnovit* Maria *quod Jesus esset.* Apparebat enim humili specie, ne subito sua specie conspectus mulierem expavefaceret.

D [15] Ut igitur animum adderet illi, blandius appellat eam iisdem verbis, quibus Angeli: *Mulier, quid ploras, quem quæris huc* & huc circumspectans? *Illa suspicans quod hortulanus esset,* cultor & custos ejus loci, in quo erat monumentum, (erat autem in horto) muliebri simplicitate *dicit illi: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi celaveris eum, & ego tollam illum.* Suspicabatur enim, quod amicus quispiam ob Judæorum metum, curasset corpus clanculum adsportandum, ne veniret in manus Judæorum, & secus tractaretur quam vellet.

[16] Jesus igitur delectatus tanto desiderio mulieris, E voce jam nota & familiari, compellat eam: Maria. Ad hanc vocem notam subito conversa mulier, jam enim se reflexerat ad Angelos, adeo subitis affectibus huc & illuc impellebatur, agnovit Jesum, subitoque gaudio rapta, solito titulo compellat discipula præceptorem: *Rabboni,* quod Syris sonat *Magister,* simulque procidens voluit osculari pedes illius, memor adhuc veteris familiaritatis.

[17] Jesus autem sciens illam nihil adhuc magni de se sentire, quanquam sinceriter ac flagranter amaret, à contactu corporis prohibuit. Videbat enim Maria redivivum, sed non in aliud revixisse putabat, nisi ut more solito consuetudinem ageret cum amicis ex mortuo vivus, ignara quod jam corpus gestaret F immortale, majore veneratione tractandum: quod nec impiis unquam exhibuit Dominus, nec cuivis attrectandum permisit, quo paulatim in totum abduceret ab amore corporis: *Noli, inquit, me contingere,* corpus idem est quod pependit in cruce, sed jam immortalitatis gloria condecoratum. Tuus autem affectus adhuc carnem sapit, *quia nondum adscendi ad Patrem meum:* quod cum fecero, mittam vobis Spiritum consolatorem, qui vos perfectos reddet, meoque spirituali consortio dignos. Satis sit interim tuo desiderio, quod me conspexeris, quodque loquentem audieris: sed abi potius ad fratres meos, ob mortem meam desolatos, & hoc gaudii, quod ex meo conspectu es adepta, quam primum illis imparti, hisque meis verbis adnuntia, quod in hoc revixi, ut dies aliquot cum eis commoratus, terras relinquam, & adscendam ad Patrem mihi vobiscum communem, & eundem Deum mihi vobiscum communem. Deponant igitur terrenos affectus, & animum ad spiritualia cœlestiaque dirigant.

[18] Obtemperavit igitur Maria, & reversa ad discipulos, renuntiavit se vidisse Dominum: & quæ jusserat suo nomine referri, retulit: ut ingens quidem solatium ex eo caperent, quod eos jam fratres appellaret: & ipsi præpararent animos ad desiderium rerum æternarum ac cœlestium, quod corporis fruitio jam non esset diuturna futura.

[19] Quum his atque aliis quibusdam apparitionibus, Dominus Jesus paulatim erexisset animos suorum ad alacritatem, & spem peractæ resurrectionis, *eodem illo die, qui primus erat sabbati,* quod paschale sabbatum sequebatur, *cum jam esset vespera, essentque discipuli congregati clanculum,* qui *ob metum Judæorum* luce non audebant convenire, *ingressus est Jesus foribus clausis, & assistens in omnium conspectu medius,* quo pavorem illis omnem adimeret, blande notaque voce salutavit eos, *dicens: Pax vobis.*

[20] Et ne spectrum esse suspicarentur, aut aliud corpus, ostendit eis in manibus clavorum vestigia, & in latere militaris lanceæ cicatricem. Hac salutatione atque hoc spectaculo confirmata fides est, & ademtus mœror, & exhilarati discipulorum animi. Nam id eis pollicitus fuerat Jesus, fore, ut intra breve tempus illos reviseret, suique conspectu reddito, mœrore absterso, cor eorum exhilararet. Simulque commonefecit eos ejus quod dixerat, futurum ut in mundo mœrorem haberent, in ipso pacem.

[21] Exhilaratos igitur Apostolos, quo magis confirmaret, denuo pacis omine salutat eos, dicens: *Pax vobis,* simulque mandat cum auctoritate summa prædicationem eorum quæ viderant: *Sicut, inquit, misit me Pater, & ego mitto vos.* Ego bona fide glorificavi nomen Patris, vos simili fide consentientes inter vos, Patris meumque nomen prædicabitis. Ad hanc functionem præparate animos vestros, quandoquidem ego perfunctus mea legatione, repeto Patrem, inde vobis missurus largiorem Spiritus Sancti copiam.

[22], [23] Interim & ipse vobis pro captu vestro Spiritum Sanctum impartio, simulque cum dicto insufflavit in faciem illorum, impartitus Spiritum addidit auctoritatem remittendi peccata cunctis hominibus, qui per Euangelicam professionem ac baptismum sibi jungerentur, perque vitæ prioris pœnitudinem vere resipiscerent: *Quorum remiseritis, inquit, peccata, remittentur eis: & quorum non remiseritis, obnoxii manebunt suis peccatis.*

[24] Hæc quum agerentur cæteris discipulis congregatis in unum, solus aberat Thomas, quod Græce sonat *Didymum,* Latine *Geminum:* nam is unus erat è numero duodecim, quos peculiariter Dominus delegerat ad munus Euangelicæ prædicationis.

[25] Is igitur ubi venisset, discipuli gestientes gaudio, renuntiant illi quod vidissent Dominum. Thomas suspicans illos ludificatos aliquo phantasmate fuisse, *negat se crediturum,* nisi testibus oculis suis, ac ne oculis quidem suis fidem habiturum, *nisi conspectis in manibus clavorum* recentibus *vestigiis, manu quoque lateri Jesu admota,* deprehenderet lanceæ vulnus. Atque hæc incredulitas Apostoli dispensatione divina, profecit ad fidei nostræ firmitatem.

fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.

18 Venit Maria Magdalene annuntians discipulis: Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.

19 Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum: venit Iesus, & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis.

20 Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, & latus. Gavisi sunt ergo discipuli, viso Domino.

21 Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.

22 Hæc cum dixisset, insufflavit: & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum:

23 Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.

24 Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Iesus.

25 Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus ejus, non credam.

26 *Post*

26 Et post dies octo, iterum erant discipuli ejus intus; & Thomas cum eis. Venit Iesus januis clausis, & stetit in medio, & dixit: Pax vobis.

[26] *Post dies* igitur *octo quum rursus in unum* furtivo congressu *convenissent Apostoli, jamque Thomas*, hactenus incredulus, *simul adesset cum cæteris, ingressus est Dominus januis clausis, stansque in medio suorum*, salutabat eos solito notoque jam more: *Pax vobis.*

27 Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & noli esse incredulus, sed fidelis.

[27] Mox versus ad Thomam, cujus incredulitatem noverat is, qui nihil nesciebat: quam quoniam sciebat, non ex malitia, quemadmodum Pharisæorum, sed ex imbecillitate humana proficisci, sanare dignatus est: Quando non satis est tibi Thoma, inquit, audisse à tam multis, qui me viderant & audierant, nisi tuis sensibus omnibus certa fiat fides, *infer huc digitum tuum* in vulnera clavorum, & inspice vera ferri vestigia: *admove manum tuam in latus meum*, & contrecta lanceæ vulnus, & posthac noli aliis in rebus esse perinde incredulus, sed fidem habe promissis meis, quamlibet incredibilibus juxta communem hominum sensum: posteaquam videris hoc esse certum, quod tibi videbatur incredibile.

28 Respondit Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus.

[28] Thomas ubi vidisset & contrectasset, agnoscens & faciem & solitam Domini vocem, jam plena concepta fide exclamavit: *Dominus meus & Deus meus.* Quemadmodum enim fuerat ad credendum difficilior, ita nemo clarius Deum & hominem professus est. Siquidem corporis contactus, quod dudum mortuum pependerat in cruce, testabatur verum hominem resurrexisse, & occultorum conscientia divinam virtutem arguebat.

29 Dixit ei Iesus: Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt.

[29] Ita Jesus amplexus quidem est Thomæ professionem, cæterum credendi difficultatem taxavit, *dicens: Thoma, quoniam vidisti me*, quoniam audisti & contrectasti, *credis. Cæterum, beati erunt qui quum non viderint, credituri sunt.*

30 Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc.

31 Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Iesus est Christus Filius Dei: & ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus.

[30, 31] Multis quidem aliis indiciis Dominus Jesus declaravit divinam virtutem suam apud discipulos suos, quæ non sunt descripta in hoc libro, sed quædam ab aliis referuntur Euangelistis, quædam viva voce narrata sunt, ab his quæ viderunt & audierunt. Non enim curæ fuit omnia describere, quod erat immensum, sed tamen aliqua litteris prodere visum est operæ pretium, ut ex his credatis Jesum fuisse Filium Dei. Quod si feceritis, continget vobis illa beatitudo, quam Dominus Jesus promisit iis, qui quum non vidissent, credidissent. Quemadmodum enim ille passus est mortem, & vivit immortalis, ita & vos professione nominis illius, vitam æternam assequemini.

CAP. XXI.

Adspiciunt septem Dominum: Petre curris in undis:
Cura pastor oves: meque sequare ducem.

1 Postea manifestavit se iterum Iesus discipulis ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic:

[1] JESUS autem quo magis ac magis confirmaret fidem suorum discipulorum, frequenter illis apparuit, colloquens, nonnunquam & una cibum capiens, ne qua suspicio posset animis illorum insidere, quod præstigium aut spectrum fuisset, quod viderant: nec tamen interim perpetuo versabatur cum illis, quemadmodum ante mortem solebat, nec eadem familiaritate cum illis agebat, nec omnibus conspicuus, quia prædixerat se suis apparitururm, non mundo: ne suis quidem conspicuus, nisi quum vellet. Jam enim immortalitas venerandam quandam speciem, ac majestatis plenam præ se ferebat, ut confirmata illorum fide, corporis adspectum * in totum ab eis subduceret, jamque spiritualiter apud suos versaretur. *Itaque rursus exhibuit se conspiciendum discipulis suis juxta Lacum, qui dicitur Tiberiadis. Exhibuit autem hunc in modum.*

2 Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat à Cana Galilææ, & filii Zebedæi, & alii ex discipulis ejus duo.

[2] Discipuli, qui latitarant ante Hierosolymis, quo tutiores essent à Pharisæis, receperant sese in Galilæam, erantque simul aliquam multi, nimirum Simon Petrus ac Thomas, qui idem dicitur Didymus, præterea Nathanael, cui patria Cana Galilææ, ubi Jesus verterat aquam in vinum: ad hæc duo filii Zebedæi, Joannes & Jacobus major, cumque his alii duo quidam discipuli.

* Alia Editio, conspectum.

3 Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. Et exierunt, & ascenderunt in navim: & illa nocte nihil prendiderunt.

[3] Quoniam autem præsidio Domini fuerant destituti, per quem ali consueverant ex amicorum ultronea benignitate, Petrus ad pristinam artem revertitur, quo sibi manibus victum pararet, ne cuiquam gravis esset, aut in otio cujusquam liberalitate aleretur. Non enim licebat prædicare, nec æquum esse judicabat, ut qui non serviebat Euangelio, viveret ex Euangelio. Sub noctem igitur, quoniam luce nondum satis esset tutum prodire in publicum: *ait Petrus: Abeo piscatum. Cæteri vero: Venimus & nos tecum*, ut piscemur una. *Simul itaque egressi domo, conscenderunt navim: ac totam quidem illam noctem* frustra laboratum est piscando. *Nihil* enim *ceperunt*, quo locus daretur miraculo: simul velut ænigmate significaretur inanem esse operam Euangelistæ, nisi Christus hominis conatum bene fortunet.

4 Mane autem facto stetit Jesus in littore: non tamen cognoverunt discipuli quia Iesus est.

[4] *Ubi vero jam diluxisset, Jesus stetit in littore, non tamen agnoverunt eum discipuli:* partim ob intervallum longius: partim ob lucem adhuc ancipitem: partim quia noluit statim agnosci Dominus.

5 Dixit ergo eis Iesus: Pueri numquid pulmentarium habetis? Responderunt ei: Non.

[5] Alloquutus est igitur eos Jesus è littore: *Pueri*, inquiens, *num quid habetis obsonii?* Illi quum ne voce quidem agnoscerent Dominum, sed suspicarentur alium quempiam esse, qui venisset ad Lacum mercaturus pisces, responderunt, se nihil habere, quod illi venderent, qui nihil cepissent.

6 Dicit eis: Mittite in dexteram navigii rete, & invenietis. Miserunt ergo, & jam non valebant illud trahere præ multitudine piscium.

[6] Tum Jesus, ut paulatim declararet quis esset: *Jacite*, inquit, *rete in dextrum navigii latus, & invenietis* quod hactenus non potuistis. Paruerunt jubenti, nam tædium frustra sumti laboris, & aviditas capiendi spem addebat. *Mox tanta piscium multitudo capta est, ut onustum rete, vix protrahi posset* ad scapham. Hæc videlicet erat imago multitudinis hominum, quæ post Apostolica prædicatione ex omnibus totius orbis linguis ac regionibus adjungenda erat Ecclesiæ.

7 Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare.

[7] Ex novitate rei factus attentior discipulus ille, quem diligebat Jesus, agnovit Jesum: moxque Petrum, qui totus erat in attrahendo reti, submonet, quod Dominus esset is, qui è littore stans, jussisset laxare rete. Petrus sui non dissimilis, *ut intellexit esse Dominum*, oblitus & retis & piscium, *arripuit interulam (nam antea nudus erat) &* impatiens moræ, *conjecit se in Lacum*, atque ita pervenit primus ad Dominum.

8 Alii autem discipuli navigio venerunt, (non enim longe erant à terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium.

[8] *Cæteri vero discipuli navigio consequuti sunt. Nec enim longe aberant à littore, sed cubitis plus minus ducentis, simul trahentes rete piscibus onustum.*

9 Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem.

[9] *Ut igitur descenderunt in terram, viderunt in littore prunas vivas, & piscem impositum, præterea panem.*

10 Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc.

[10] *Jussit itaque Jesus, ut adferrent & ipsi de suis piscibus, quos modo cepissent.*

[11] *Petrus itaque reversus in navim, rete pertraxit in terram, plenum magnis piscibus, numero centum quinquaginta tribus.* Auxit miraculum hoc quoque, quod quum esset tanta multitudo piscium, eorumque ingentium, rete tamen non fuisset scissum onere. Res adumbrabat humilem Ecclesiam, & juxta mundum imbecillem & angustam, tamen omnes orbis nationes complexuram, præside & auspice Domino Jesu.

[12] Jam vero ut certius etiam daret speci-

 men,

11 Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete. 12 Dicit eis Iesus: Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum: Tu quis es? scientes quia Dominus est.

men, se verum esse hominem, non phantasma, qui veritatem sui corporis, oculis visus, auribus auditus, & manibus contrectatus approbarat, cibum etiam cum illis capere voluit. Invitavit igitur suos ad prandium paratum. Discubuerunt discipuli, sed taciti. Majestas enim immortalis jam corporis ademerat illis solitam fiduciam. Agnoscebant quidem Dominum, sed augustiore jam specie. *Nullus igitur ausus est eum interrogare, quis nam esset, quod* ex re *scirent Dominum esse*, licet species corporis esset immutata.

13 Et venit Iesus, & accipit panem, & dat eis, & piscem similiter.

13 Accessit igitur Jesus ad convivium, & suo more distribuit illis panem manibus suis fractum, similiter & piscem, facto docens suos, quos Pastores Ecclesiæ delegarat*, ut gregem Euangelicum sacra doctrina, sed ab ipso tradita, pascerent.

14 Hoc jam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, cum resurrexisset à mortuis.

14 Hic erat tertius dies, quo se Jesus per intervalla suis conspiciendum exhibuit: neque enim assidue cum illis versabatur.

15 Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos.

15 Peracto prandio, Dominus Jesus velut explicans quod facto significarat, Petro pascendas oves suas committit, sed ter stipulatus amorem sui: ut inculcaret animis suorum, neminem esse Pastorem idoneum gregis Euangelici, nisi qui talem amorem gereret erga suæ custodiæ creditos, qualem Christus jam præstiterat erga suos, pro quibus impenderat vitam suam. Petrum autem potissimum alloquitur, quo memoriam abnegationis aboleret, significans illum in Euangelico ministerio principem locum habiturum, qui caritate in gregem Dominicum præcelleret cæteris. Per hunc igitur, quem noverat cæteris ardentioris animi, voluit omnibus Apostolis, & horum successoribus, specimen veri perfectique Pastoris exprimere. Solet autem & alias Petrus velut os esse Apostolorum, & per hunc audiri voluit Dominus, quid cæteri quoque profiterentur. Siquidem hujus voce edita totius Ecclesiæ professio, jam pridem promeruerat sponsionem clavium regni cœlestis. Itidem & tum hujus voce voluit edi summæ erga se caritatis professionem, ut per unum cæteri cognoscerent, quales ad curam Dominici gregis deberent accedere: *Simon*, inquit, *Joannis, diligis me plus quam hi?* Non rogabat hæc Dominus velut ignarus se plurimum à Petro diligi, sed penitus infixum esse volebat animis suorum, summa erga Jesum caritate opus esse ei, qui gregis Dominici curam susciperet, pro quo Dominus ipse crucis supplicium subisset. Petrus autem jam factus solito circumspectior, de cæteris quidem quantum amarent Dominum, non respondet, quod aliorum animos exploratos non haberet, de sua unius conscientia respondet, cujus Dominum etiam testem audet facere: Quantum, inquit, aliorum quisque te diligat, nescio, ego amo te Domine, nec hoc ignarus interrogas. *Tu*, qui nosti secreta mentium humanarum, *scis quod amem te. Tum Jesus*: Si amas me, *inquit*, ut profiteris, *pasce agnos meos*, qui mihi carissimi sunt, & pro quibus vitam meam impendi: ac talem te præbe erga illos, qualem ego me præbui erga vos. Hoc erit argumentum perfecti erga me amoris.

16 Dicit ei iterum: Simon Ioannis, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos.

16 *Rursum interrogat eum* totidem verbis Dominus Jesus: *Simon Joannis, amas me? Respondit ei* Petrus totidem verbis: *Amo Domine: scis ipse, quod amem te. Tum* rursum *Jesus*: Si me vere amas, *pasce agnos meos*, quos ego carissimos habeo.

17 Dicit ei tertio: Simon Ioannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? & dixit ei: Domine tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dixit ei: Pasce oves meas.

17 *Tertio Dominus rogat Petrum*: *Simon Joannis, amas me?* Toties iterata Domini percunctatio scrupulum ac mœrorem injecit Petro. Quanquam enim sibi conscius esset, quod vehementer Dominum amaret, tamen post tam magnifica promissa ter abnegatus Dominus, faciebat, ut ipse sibi quoque diffideret. Evenerat enim in Petro, ut lapsus esset saluti, qui modestiam docuisset, ac dedocuisset sui fiduciam, qua nulla pestis capitalior Euangelicæ

A pietati. Respondit igitur sincere quidem, sed timide ac modeste, jam tota fiducia translata in eum, cui soli oporteret fidere: *Domine*, cur hoc toties interrogas, quum nihil te fugiat? *Scis ipse quod amem te. Tum Jesus*: *Pasce* igitur *oves meas*, & in has declara, quanti me facias. Boni Pastoris exemplum ex me sumes. Ego pro meis ovibus vitam meam impendi, tu quoque usque ad vitæ capitisque jacturam fidum ages Pastorem ovium mearum. Meæ sunt, quas meo sanguine redemi, nunc rediturus ad Patrem tibi pascendas committo. Pastorem igitur ages, non Dominum: & pasces ut serves: non mactabis, aut deglubes, ut perdas. Si ego tibi ter

B carus sum, erunt tibi caræ, quas habeo carissimas. Hæc Dominus Jesus tanta diligentia voluit esse inculcata discipulorum suorum animis, quod non ignoraret exorituros, qui non amore Jesu, sed sui commodi gratia curam populi Christiani susciperent, vel arriperent potius, qui pro Pastoribus agerent tyrannos ac prædones. Quin & illud Dominus Jesus dignatus est explicare, quid sibi vellet ter iterata dilectionis professio. Qui pro salute gregis Dominici, contemnit facultates suas, negligit honores hujus mundi, negligit affectus suos, magnum quidem de se sinceri amoris argumentum præbet. Cæterum qui pro salute gregis non dubitat

C vitam suam in discrimen adducere, is absolutæ caritatis certissimum documentum dedit:

18 Amen, amen dico tibi: cum esses junior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis.

18 Id olim Petrum facturum subindicare volens, ajebat: Illud etiam atque etiam tibi confirmo, Petre, præstabis aliquando, quod nunc profiteris. Non est autem delicata professio. Cum enim* esses junior, & juxta corporis vires malorum tolerantior, mollius habebaris. Nam ipse tibi cingulum tuo arbitratu solvebas, aut addebas, ac liber ambulabas, quocunque lubitum esset. Verum ubi senueris, jam juxta corporis vires imbecillior, durius tractaberis, nimirum animo jam fortior. Nam porriges manus tuas, & alius cinget te, ducturus quo nolis.

19 Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me.

D 19 Hoc ænigmate Jesus *significabat, qua mortis genere Petrus esset olim glorificaturus Deum.* Siquidem admodum senex, ductus est ad crucem, quam licet libenter pertulerit, ob immensam caritatem erga Dominum suum, tamen horret imbecillitas humanæ naturæ. Hæc loquutus Jesus, cœpit ambulare, *dicitque* Petro: *Sequere me*, rursus ad suæ caritatis ac mortis imitationem invitans.

20 Conversus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus, sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus ejus, & dixit: Domine, quis est qui tradet te?

20 *Petrus ubi respexisset, videt & illum discipulum, quem diligebat Jesus, quique in Domini pectus incubuerat in* extrema *cœna, dum ex eo sciscitaretur, quis esset proditor.*

21 Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Iesu: Domine, hic autem quid?

21 Hunc quum unice diligeret Petrus, & Domi-
E no cæteris cariorem semper fuisse sciret, ac tum non jussus sequeretur Petro proximus, rogat Dominum, quid de illo futurum esset. Jam enim de sua morte cognoverat, & scire cupit, an hunc mortis suæ comitem esset habiturus. Nam hoc sibi gloriosum ac vehemens Dominicæ erga se caritatis indicium esse ducebat, quod Jesu mortem esset imitaturus.

22 Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere.

22 Jesus autem supervacuam hanc de morte alterius Petri curam corrigens, ait: *Si hunc velim manere, donec ipse veniam, quid id tua refert?* Meus est, & meo arbitratu de illo, quod optimum erit, statuam: tu quod ad te pertinet, cura, videlicet
F ut me sequaris.

23 Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Iesus: Non moritur; sed: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te?

23 *Ortus est igitur* ex hujus occasione sermonis *inter discipulos rumor, quod discipulus ille* Jesu dilectus, *non esset moriturus* violenta morte, sed permansurus in vita, donec rediret Dominus judicaturus vivos & mortuos, quod omnes tum brevi futurum opinabantur: *tametsi Jesus non dixerat eum non moriturum, sed* Petri curiositatem retundens, *negavit ad illum pertinere, si vellet eum manere usque ad adventum suum.*

* Alia Editio, *delegerat.*

24 *At-*

24 Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hac: & scimus, quia verum est testimonium ejus. 25 Sunt autem & alia multa, qua fecit Iesus: qua si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

24 *Atque hic est ille ipse discipulus, qui testimonium perhibet hac sic esse gesta: quique scripsit hac*, quo certius ac latius ad omnium notitiam diffundantur. *Et cognovimus quod verum est illius testimonium.* Non enim scripsit ab aliis audita, sed quibus ipse interfuit.

A

25 Nec omnia tamen commemoravit, quæ dixit aut fecit Jesus. Etenim si quis ea singulatim conetur enarrare, immensa voluminum vis nasceretur: tantum autem litteris proditum est, quantum ad salutem consequendam satis est. Superest igitur, ut his credentes, * contendamus ad immortalis vitæ præmium.

* Alia Editio addit, & Iesu vestigiis inhærentes.

PARAPHRASEOS IN EVANGELIVM SECVNDVM JOANNEM, PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM, THEOLOGIAE PROFESSOREM,

FINIS.

ERASMVS ROTERODAMVS PIO LECTORI S. D.

T*OTA quidem doctrina Euangelica, tota vita Christi, novam quandam & admirabilem spirat caritatem, sed hanc nemo magis expressit, quam* Joannes *Euangelista, qui quemadmodum peculiarius adamatus fuit ab illo qui est amor aternus, ita nihil aliud loquitur, nihil aliud spirat, quam meros amores, sive legas hujus Euangelium, sive legas Epistolas. Nimirum hac est illa Christiana caritas, qua compendio docet, quicquid tot Veteris Instrumenti voluminibus, tot Philosophorum libris, tot humanis legibus pracipitur: hac est, qua quicquid est virtutum ultro secum trahit, quicquid est vitiorum semel excludit. Cum enim summa nostra felicitas sita sit in cognitione, fiducia, & vita puritate, nihil citius aut libentius discimus, quam quod vehementer amamus. Fides autem est velut oculus noster, quo videmus & cognoscimus Deum, quod satis est nobis ad salutem aternam, idque ex Scripturis divinis. Hunc oculum purum, simplicem & columbinum reddit caritas, qua nihil perperam, sed candide interpretatur omnia. Huic proximum est fiducia, qua diffisi mundi prasidiis, diffisi nostris viribus toti pendemus ex bonitate Dei. Persuadet autem & hoc efficacissime verus amor, ut nos toto pectore rejiciamus in eum, quem toto pectore diligimus. Porro quod ad tertium attinet, cum vita puritas petenda sit potissimum vel ex Christi praceptis, vel exemplis, nemo libentius obedit cuiquam, quam ei, de quo magnificentissime sentit, & quem plurimum amat. Denique quod ad spem pramiorum attinet, quanquam perfecta caritas, nec metu movetur, nec moratur pramia, nullius promissis magis fidemus, quam ejus, quem per fidem cognoscimus omnipotentem, & tot etiam experimentis sensimus optimum, & quotidie sentimus. Hoc igitur est velut centrum hujus Euangelii, circa quod assidue volvitur* Joannes, *nunquam ab illo recedens. Proponit autem veluti duos orbes, unum cælestem ac spiritualem, alium terrenum & carnalem, quem mundum appellat. Neuter horum ostendi digito potest, sed est in affectibus intimis, promens se tamen nonnunquam factis ipsis, nisi quod facta quoque simulantur. Hoc tantum interest, quod nec sibi constat, nec perpetua est simulatio. In orbe calesti, Deum Patrem collocat summum bonorum omnium fontem, huic adjungit Filium, per quem condidit, gubernat, ac restituit omnia, & Spiritum utrique communem, per quem perficit omnia. Hic sacratus ternio sibi coharens, & in sese rediens, primum exemplum est absoluta caritatis & concordia. In hunc per fidem & caritatem adoptantur omnes, qui sinceris mentibus adharent Euangelica doctrina. Renascuntur filii Dei, efficiuntur fratres Jesu, sortiuntur spiritum communem, adsciscuntur in consortium immortalitatis, fiunt enim palmites aterna vitis, redduntur membra Christi. Sed in hoc caleste consortium non potest admitti, nec admissus perseverare, nisi purus ab hujus mundi cupiditatibus, etiamsi hac puritas non contingit cuiquam in hoc seculo perfecta. Hic nimirum occurrit alter orbis, qui maximam hominum partem complectitur. Hujus principem veluti centrum facit Satanam. Is habet Angelos suos impostores, quemadmodum Deus habet suos Angelos pietatis ministros. Ternionem non habet, quoniam tyrannus est, solitudinem amans, nec admittens regni consortem. Habet & suos Apostolos, suosque fœderatos, per quos operatur, quemadmodum Christus operatur per sanctos suos. Tunc enim habebat Scribas, Pharisaos & Sacerdotes,* Herodes, *primores aliquot populi, qui diligentes ea, qua sunt hujus mundi, adversabantur doctrina Christi. Et hujus generis hostes nullo non seculo Christus habuit, nullo non habiturus est. Difficillimum est autem hos duos orbes interim tot modis inter se confusos discernere. Certissima nota est, quod hi, qui vere sunt Christi, nihil aliud sitiunt, quam gloriam Christi, vel cum sua ipsorum ignominia; quam lucrum Christi, vel cum vita sua dispendio. Nihil sibi venantur, nihil sibi vindicant, si quid est boni; nihil ambiunt, nisi placere Christo. Hoc uno metiuntur omnem suam felicitatem. Contra qui mundo sunt addicti, suis student commodis, sua gloria, suo lucro, sua voluptati, neglecto Deo, & offenso etiam proximo, & si quid interim simulant religione, tamen a scopo suo non recedunt. Habet uterque sua prasidia, suaque solatia. Mundus habet opes, honores, auctoritates, copias, exsilia, carceres, mortes, Euangelicus orbis habet rectam conscientiam, spiritum consolatorem, & caritatem omnia quamvis tristia condulcantem. Habet uterque sua pramia. Mundus praterquam quod falsa bona pollicetur, in quibus ipsis sape perfidus, tamen ultra vitam nihil potest polliceri. Christus pollicetur aterna vita consortium, & hic interim plus vera tranquillitatis, quam mundus suis prastare valeat. Tantum omnem fiduciam, omnem gloriam, omnem spem in unum se transferri vult. Hac cum nobis tradita sint his literis, quas non aliter accipimus quam vocem a Christi prolatam ore, quid est quod omnis pene vita Christianorum tantum abhorret ab hac doctrina? Omnes ex aquo profitemur Euangelium, & nemo prastat Euangelium. Qua vita pars, non libidine, avaritia, ambitione, livore, odio corrupta: sive Principes spectes profanos, sive Proceres Ecclesiasticos, sive populum promiscuum, sive eos qui tanquam bis Christiani plus quam Euangelicam religionem profitentur? Inter quos est ullum sincera caritatis vestigium? Inter quos amicitia simplex & fuci nescia? Quis non procurat suum commodum incommodo proximi? Quis non sibi plurimum arrogat, ac proximo detrahit? Unde perpetui bellorum tumultus? Expendamus quod petitur tanta sanguinis Christiani jactura. Leve est, vile est, temporarium est. In-*

terim ferarum ritu quid aliud quam mutuo laniatu vivimus? Et cum his factis nobis pollicemur cœlum, ubi summa pax est, ubi perfecta caritas. Et qua fiducia pollicemur? quia semel in morte confessi sumus: quia diploma Pontificis emimus quod liberat à Purgatorio: quia morientes jussimus, ut pro sepultis peragantur multa magnificaque parentalia: quia subornavimus qui pro nobis visat Hierosolymam, *Limina* Petri, *aut* Compostellam, *ne commemorem his etiam ineptiora? Quod genus, ubi moriturus se tutum credit, si sepeliatur amictus veste* Franciscani, *aut* Dominicani. *Unde, quæso, inter Christianos tanta ruditas? Nimirum quia non legimus Evangelium, aut si legimus, obiter & oscitanter legimus. Hæc adjecimus, optime Lector, quod forte vacabant aliquot paginæ. Bene vale.*

VERSVS MEMORIALES IN JOHANNEM.

AETERNVM Verbum: Bacchusque aqua: Clam Nicodemus:
Dein Samaritis adest: Ecce Bethesda palus.
Fracta replent cophinos: Graditur clam: Hic Vita, Salus, Lux:
JESVS dat visum: *κάτθαν᾽ ἐχουλὶ βοτήρ.*
Lazare surge: Malum murmur: Nunc planta lavatur:
O JESV in Patre es: Palmes homo estque Dei.
Quin dabo Pneuma: Rogat Patrem: Stat vinctus Jesus:
Torcular hic calcat: Vique resurgit humo.
Assum edit hic piscem: & Petro sua fata recenset;
Johannes septem ter tibi membra dedit.

QVINQVE PASCHATA.

PASCHA unus primum Joannes narrat: in illo
Exercuit Zelum Christus in æde Patris.
Pascha idem tradit Joannes inde secundum:
Disputat hic Christus pro Deitate sua.
Tertium habent reliqui, spicas per Sabbata vellunt
Discipuli: hoc factum Christus & ipse probat.
Quartum Pascha unus Joannes indicat ante
Hoc pavit pauco millia pane Deus.
Quintum est quo passus Dominus de morte resurgit:
Hoc pleno auctores quatuor ore ferunt.

S. D. N. PONTIFICI VERE SVMMO
CLEMENTI EJVS NOMINIS SEPTIMO
ERASMVS ROTERODAMVS
S. D.

SIMVL & mihi scribebatur, & typographis excudebatur *Paraphrasis* in librum, cui titulus *Acta Apostolorum*, beatissime Pater, extremus labor, quem in hoc scripti genere statuimus sumere. Quo quidem in Opere non sine mœrore quodam animi nostri versabamur, nimirum hunc turbulentissimum & corruptissimum Ecclesiæ statum cum ea forma conferentes, quam nobis in hoc libro mire depinxit *Lucas*. Eum dolorem auxit nuntiata mors *Adriani* sexti, cujus erudita pietas nobis nonnullam spem injecerat, futurum ut per eum res collapsæ restituerentur. Nam *Leonem* decimum præmatura mors invidit orbi. Quanquam de *Adriano* mihi semper præsagierat animus, nos in parietem caducum inclinare, quod ætas illius ac valetudo non videretur tantis rerum motibus suffectura. At mox recrearunt animum nostrum Cardinalium quorundam, ac virorum eruditorum litteræ, nuntiantes, *Clementem* septimum ad rerum humanarum apicem evectum esse, simulque depingentes nobis raras planeque heroicas naturæ tuæ dotes, tanto rerum fastigio tum dignas, tum pares. Mihi protinus arrisit *Clementis* adscititium nomen, cui tuos mores prædicant admodum congruere. Sed in primis lætissimum omen mihi visum est gentilitium *Medicis* cognomen, quo vix aliud orbi vel notius, vel gratiosius. Morbi graves ac deplorati insignem aliquem ac fatalem poscunt medicum. Nullus autem periculosior, quam cum ægrotus utraque sui parte laborat, corpore nimirum & animo. An non mundus tali quodam malo nunc teneri videtur? Hi tam exitiales, tam implacabiles, tam diutini, tam immedicabiles Monarcharum inter ipsos tumultus, an non videtur gravissimus quidam totius corporis morbus? Quam enim orbis partem videmus immunem ab hujus mali contagio? Sed hoc etiam perniciosior est lues hæc, quæ miris ac pertinacibus opinionum dissidiis corripuit animos omnium. Bellorum tumultus jam gliscentes magno conatu studuit componere invictissimus *Angliæ* Rex *Henricus*, ejus nominis octavus. Nihil actum est. Idem conatus est *Adrianus* noster. Frustra laboratum est. Porro dissensio opinionum, quæ velut mentis morbus est, quid à quibus non tentatum est, ut componeretur? Et hactenus frustra laboratum, semper incrudescente malo. Nunc ad novum *Medicen*, velut ad quendam ἀπὸ μηχανῆς θεὸν, summam in spem eriguntur omnium animi. Atque utinam promereamur, ut hanc spem Christiani populi, Deus nolit irritam esse. Certe multa sunt auguria, quæ nostris votis adblandiuntur, pollicenturque nobis hic in primis verum fore illud Homericum: ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων. Præstantius enim est mederi malis, quam compescere. Quoties enim horum temporum imaginem contemplor, protinus succurrit animo carmen *Maronis*:

Ac veluti magno in populo, cum sæpe coorta est
Seditio, sævitque animis ignobile vulgus,
Jamque faces & saxa volant, furor arma ministrat.

Nisi quod exitiabilior est seditio, quæ non unius est urbis, sed totius orbis: nec ignobilis vulgi, sed omnium

omnium prorsus ordinum. Rursus ubi *Clementem Medicem* intueor ex illa fatali familia, rerum gubernaculis admotum, felix omen habere videtur, quod apud eundem Poetam sequitur:

Tum pietate gravem, ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant.
Ille regit dictis animos & pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, aequora postquam
Prospiciens genitor, caeloque invectus aperto
Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.

Quanquam igitur hoc laboris, quod erat prae manibus, decreveram alteri dicare, viro secundum Pontificiam dignitatem maximo, tamen acceptis è *Roma* litteris, quae te nobis velut in tabula depingebant, simul & illud adjicientes, quam non vulgarem favorem, & in *Erasmum* tua sanctitas oratione sua declarasset, cui si pares esse non licebit, certe dabimus operam, ut sedulo videamur esse conati: vertimus sententiam, ac novum Opus novo Pontifici maluimus esse consecratum. Jam & illa congruere videbantur, ut *Lucas* medicus iret ad *Medicen*, tum ut nascentis Ecclesiae primordia commendarentur illi, per quem speramus futurum, ut Ecclesia collapsa renascatur. Quemadmodum autem tum rebellante mundo, nihilo secius invalescebat Ecclesiae regnum, videlicet Christo prosperante, quod per Ecclesiae suae proceres gerebatur: ita non solum optamus, verum etiam confidimus, Christi favorem tuis sanctis conatibus non defuturum. Cujus clementia *Clementem* nobis diu servet incolumem. *Basileae* 31. Januarii, Anno à Christo nato 1524.

PEREGRINATIO APOSTOLORUM
PETRI ET PAULI,
CUM RATIONE TEMPORUM,
PER ERASMUM ROTERODAMUM.

Ex Actis Apostolicis *non liquet* Petrum *frequenter commutasse locum, nisi quod post mortem* Stephani *profectus est, una cum collega* Joanne, *in* Samariam *civitatem, cui post versum nomen* Sebaste, *unde & tota regio* Samaria *dicta est: ut comprobaret auctoritate sua, perficeretque, quod illic per* Philippum *Diaconum coeptum erat. Deinde videtur plerasque* Samariae *partes peragrasse. Sic enim legimus Cap.* VIII. Et multis regionibus Samaritanorum euangelizabant. *Est autem* Samaria *media inter* Judaeam *&* Galilaeam. *Porro nonum caput testatur illum peragrasse varias* Palaestinae *regiones, antequam veniret* Lyddam *&* Joppen. *Sic enim habet:* Factum est autem, ut Petrus dum transiret universos, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lyddae. *Est enim* Lydda *in* Palaestina, *non procul a* Joppe *civitate littorali. Rursus à* Joppe *profectus legitur ad* Caesaream Palaestinae *maritimam, quae prius dicta fuerat* Turris Stratonis. *Hic baptizavit* Cornelium *Centurionem. Hinc reversus est* Hierosolymam. *Caeterum quando profectus sit* Antiochiam, *ubi praesedisse creditur, aut quando se* Romam *transtulerit, quasque regiones peragrarit, quoniam humanis duntaxat historiis proditum est, non laborabo persequi. Nam* Eusebius, *qui putat illum praedicasse Euangelium apud* Ponticos, Galatas, Cappadoces, Asiaticos, Bithynos, *non aliunde sumsit conjecturam, nisi quod harum gentium meminit in priore Epistola. Conveniebat autem ut Apostolorum praecipuus, annos complures sederet in ea civitate, unde Dominus Jesus voluerat Euangelicam doctrinam, primum in omnes* Judaeae *regiones, mox in universum orbem propagari. Jam quod tradit Historia, quam vocant Ecclesiasticam, primariam rerum curam à Christo traditam* Petro, Jacobo *&* Joanni: *id inde colligunt, quod horum aliquoties nominatim fit mentio, cum de caeteris nihil narretur, quid dixerint, aut fecerint, nisi quod adstabant* Petro *dicenti tanquam testes. Erant autem* Jacobi *duo, unus* Zebedaei *filius, frater* Joannis: *hunc interfecit* Herodes, *atque hoc ipsum arguit eum fuisse inter Apostolos praecipuum. Alter* Alphaei *filius. Crebra mentio fit in* Actis *tertii* Jacobi, *qui dictus est Frater Domini, cognomento* Justus, *filius, ut opinatur* Hieronymus, Mariae, *quae fuerit soror Matris Domini. Huic* Jacobo *tribuunt Epistolam, quae legitur inter catholicas. Qui cum non esset de numero duodecim Apostolorum, tamen hunc statim a morte Christi Apostoli designarunt Episcopum* Hierosolymitanum, *qui posteaquam* Paulus *appellasset* Caesarem, *è templi fastigio praecipitatus est, atque inter lapidandum fullonis fuste percussus, interiit. Hunc* Hierosolymis * *negat fuisse de numero Apostolorum duodecim. Et tamen quanta fuerit hujus auctoritas, vel illud declarat, quod cum in concilio tractaretur de gentibus non onerandis Lege* Mosaica, *post* Petrum *cum auctoritate pronuntiat sententiam,* ἐγὼ κρίνω, *inquiens. Hic idem post* Paulo *fuit auctor, ut adjungeret sibi quatuor, qui voto se adstrinxerant, cumque his ritu* Judaico *purificaretur in templo, cujus consilio* Paulus *obtemperavit. Quin etiam urbem ingressus hunc primum salutavit, tanquam illic primas tenentem. Et in Epistola* ad Galatas *hunc ceu praecipuum nominat:* Aliorum, *inquit,* Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. *Caeterum* Petrum Antiochiae *fuisse declarat in eadem Epistola narrans, quemadmodum illum reprehenderit ob simulationem. Jam* Dionysius *apud* Eusebium, Corinthiorum *Episcopus, scriptor pervetustus, literis prodidit,* Petrum *&* Paulum Romae *jussu* Neronis *eodem die martyrii palmam promeruisse. Caeterum* Petrum *inter praecipuos etiam primatem fuisse declarat, quod apud Euangelistas omnes, atque etiam in* Actis, *in catalogo duodecim semper primo loco recensetur. Deinde quod initio fere primus fuit ad dicendum. Nam & ante missum Spiritum Sanctum, congregatis in coenaculo discipulis, proponit de subrogando quopiam in locum* Judae. *Rursus ubi tumultus esset in populo ob linguarum miraculum,* Petrus *solus auspicatur concionem Euangelicam. Primus omnium miraculum edit in nomine Jesu, pro templi foribus sanato claudo. Ac mox hac de causa concursu facto in porticu* Solomonis, Petrus *concionatur apud populum. Ubi videtur &* Joannes Petri *comes aliquid dixisse, quod non refertur. Sic enim ait* Lucas: Loquentibus autem illis ad populum, *nisi placet accipere utrunque dixisse, quod* Petrus *utriusque nomine dixit. Similis enim locus mox sequitur in eodem Cap.* III. Petrus vero & Joannes respondentes dixerunt ad eos. *Rursus Cap.* IV. Respondens autem Petrus & Apostoli dixerunt, *quod* Petrus *omnium voce loqueretur. Rursum cum ageret de creandis Diaconis,* Petrus *verba facit solus. Solus pronunciavit sententiam in* Ananiam. *Quin & illud arguit* Petri *dignitatem inter Apostolos, quod primus ductus* est

* Legendum videtur, *Hieronymus*.

est in carcerem, ac virgis cæsus, quanquam ex narratione Lucæ videntur omnes Apostoli simul cum Petro, jam iterum conjecto in carcerem, virgis cæsi.

Nunc de Paulo dicamus, qui veluti strenuus dux per omnes terras mariaque volitavit, ut omnes gentes redigeret sub jugum Christi. Primum Hierosolymis profectus est Damascum: ea est civitas Syrophœnices, quæ quondam Arabiæ deputabatur, ut auctor est Tertullianus adversus Marcionem lib. III. totius Syriæ caput, inter Libanum & Antilibanum sita. Hic baptizatus est Paulus, & Euangelii prædicationem auspicatus. Verum hinc clam profugiens utrum abierit in Arabiam, & inde reversus sit Damascum, ac post annos tres demum redierit Hierosolymam, ut videret Petrum, quemadmodum ipse refert in Epistola ad Galatas, an statim se receperit Hierosolymam, non satis liquet ex Actis. Imo ne hoc quidem, utrum in prima prædicatione periclitatus sit ob insidias præfecti, an secunda. Ex narratione Lucæ videtur statim, ut fugisset Damasco, se recepisse Hierosolymam, quoniam qui paulo ante profectus fuerat hostili animo in discipulos, noluerunt in consortium suum recipere. Quod si tot annis prædicasset, fieri vix potuisset, quin rumore cognovissent eum fuisse mutatum. Rursus Hierosolymis profugus deductus est Cæsaream Philippi: ea est Phœnices ad radicem Libani montis, ubi sunt fontes Jordanis. A Cæsarea dimissus est Tarsum: ea metropolis est Ciliciæ, Pauli patria, quam interfluit amnis Cydnus. A Tarso per Barnabam reductus est Antiochiam, Phœnices metropolim, unde & regioni nomen, quæ proxima est Ciliciæ. Hinc profectus est denuo Hierosolymam, ut exhiberet collectam pecuniam in subsidium pauperum. Quo facto reversus est Antiochiam, unde venerat. Hic donatus Apostolico nomine profectus est Seleuciam: ea est in promontorio Antiochiæ Syriæ, obvia volenti ab Antiochiæ civitate proficisci in Cyprum. E Seleucia solvit in Cyprum insulam oppositam Ciliciæ, quæ est Asiæ minoris. Appulit autem Salaminem, quæ civitas Cypri prima occurrit ad Orientem, & pervenit Paphum, quæ est extrema ad Occidentem, ut intelligamus totam eam insulam peragratam. Ubi quidam putant illi pro Saulo, commutatum Pauli nomen à Sergio Paulo ejus insulæ Proconsule: cum magis conveniat, ut parentes ac patroni liberis ac libertis, sua impartiant nomina, quam ut ab illis mutuentur. A Papho solvens appulit Pergen: ea civitas est Pamphyliæ. Hinc Antiochiam Pisidiæ. Hinc Iconium, mox Lystra, quæ est civitas Lycaoniæ. Hic autem tum lapidatus est Paulus. A Lystris profectus est Derben, quæ & ipsa Lycaoniæ est. Hinc remensus iter quo venerat, reversus est Lystra, Iconium & Antiochiam Pisidiæ, quo quod cœptum erat confirmaret. Atque item peragrata reliqua Pisidia, redierunt in Pamphyliam, usque ad Pergen, ad quam primum appulerant è Cypro. Hinc Attaliam: ea civitas est maritima Pamphyliæ, ex qua scriba fecerant Italiam. Attalia solventes, navigarunt Antiochiam Syriæ, unde primum hoc iter fuerat auspicatus. Hinc rursus Hierosolymam itum est, ut cæteris Apostolis probaret, quæ gesserat in Asia minore, sed interim prædicans Euangelium in Phœnice & Samaria, per quas erat iter. Eo peracto reversus est Antiochiam, unde venerat. Hic sejunctus à Barnaba, peragravit Syriam, ac mox Ciliciam. Inde iterum revisit Derben ac Lystra, ubi circumcidit Timotheum. A Lystris fecit iter per Phrygiam & Galatiam. Hinc ventum est in Mysiam, mox Troadem. Atque hic nonnullus scrupulus occurrit. Etenim si sentit de Phrygia, in qua est Troas, à Lycaonia prior occurrit Galatia, quam Phrygia. Et tamen Lucas cap. XVI. sic refert: Transeuntes autem Phrygiam & Galatiæ regionem, vetiti sunt à Spiritu Sancto loqui verbum in Asia. Rursum incertum est an Asia hic accipiatur pro illa minoris Asiæ parte, quæ simpliciter Asia dicitur, an de tota Asia minore, in qua jam multis locis prædicaverat. Siquidem Galatia sita ad Septentrionem, hoc est, ad Pontum Euxinum, ad Orientem habet Cappadociam, ad Occidentem Bithyniam, ad Austrum Pisidiam & Lycaoniam. Quanquam hic Ptolomæus ponit alteram quandam Phrygiam vergentem ad Occidentem. Porro Mysia major proxima est Asiæ, sic proprie dictæ. Mysia minor est supra Phrygiam. Potest igitur sic explicari scrupulus, ut in his duobus vocabulis Phrygiam & Galatiam sit ordo præposterus, & intelligamus illum è Lycaonia recta pervenisse in Galatiam, hinc in Phrygiam, ex Phrygia voluisse petere Asiam proprie dictam, ni vetuisset spiritus. Adhæret autem hæc Asiæ pars Phrygiæ ad Orientem & Austrum. Itaque Paulum vetitum huc ire, flexisse iter ad Mysiam majorem, ni fallor, per quam iter est in Bithyniam, quæ quondam Bebrycia dicta est, & Mygdonia: proxime habens ad Septentrionem eam Asiæ partem, quæ proprie Pontus dicitur. Rursus cum huc ire vetaret spiritus, reflexisse iter ad Occidentem, ac peragrata Mysia minore redisse per mediam Phrygiam usque ad Troadem, quæ est in littore Phrygiæ, eadem & Antigonia dicta, opposita Chersoneso, unde proximus trajectus est in Europam ex Asia minore. A Troade solverunt, ac recto cursu pervenerunt in insulam Samothracen, oppositam Thraciæ, quam habet ad Septentrionem. Hinc Neapolim: ea civitas est in littore, in confinio Macedoniæ ac Thraciæ. Hinc Philippos, quam Lucas admonet esse civitatem Coloniam in prima parte Macedoniæ. Ad hos scribit unam epistolam Paulus. Hic virgis cæsus est, & in carcerem conjectus cum Sila. Post hæc per Amphipolim, quæ non longe abest à Strymone flumine: & Apolloniam, quæ Thessalonicæ proxima est, venere Thessalonicam: ea civitas metropolis est Macedoniæ. Et ad hos Paulus scribit epistolam. Et hic orto tumultu clam dimissus est Berrhœam, quam à Thessalonica dirimit Pella, patria Alexandri M. Hic reperit dociles auditores. Porro Berrhœa non ita procul abest à mari. Itaque tumultu concitato deductus est ad mare, inde Athenas perventum navigio, ni fallor, propterea quod Lucas meminit illum dimissum, ut iret ad mare. Est & alia conjectura, quod cum iter à Berrhœa sit longum usque ad Atticam, nulla fit mentio regionum aut civitatum, quæ pedibus iter facientibus occurrissent. Hic convertit Dionysium: qui an Judex fuerit, an Philosophus, non satis liquet, cum Lucas tantum illum vocet Areopagitam. Opinor autem omnes Areopagitas dictos, qui partem eam urbis Athenarum inhabitabant. Demiror autem cur Beda faciat hunc Corinthiorum Episcopum, cum apud Eusebium Dionysius quidam, Corinthiorum Episcopus, doceat Dionysium Areopagitam Athenis Episcopum ab ipso Paulo ordinatum. Quin probabilius est Dionysium Areopagitam nihil omnino scriptorum reliquisse, cum apud Eusebium tam diligenter recenseantur libri Dionysii Corinthiorum Episcopi, de Areopagitæ monumentis nulla usquam fiat mentio. Ab Attica venit Corinthum: ea est metropolis Achajæ. Hinc constituerat navigare in Syriam, & suscepto voto in Cenchreis, is est portus Corinthiacus ad Asiam minorem spectans, totondit sibi caput. Hinc igitur solvens pervenit Ephesum: ea est in littore Asiæ minoris, in parte quæ dicitur Ionia. Hic tum temporis reliquit Priscillam & Aquilam. Ab Epheso solvens venit Cæsaream, deinde Antiochiam. Beda, non dubito quin veterem quempiam secutus, vult hanc Cæsaream esse Cappadociæ, non Syriæ: & Græci nolunt hanc Antiochiam esse Pisidiæ, cujus supra bis meminit. Quanquam Epheso profectis prior occurrit Pisidia, quam Cappadocia. Cæterum Græci codices hoc loco plus habent quam nostri; nimirum hunc in modum: Rogantibus autem eis, ut ampliori tempore maneret apud se, non annuit, sed valedixit illis, dicens: Oportet me omnino festum, quod instat, agere Hierosolymis. Quibus probatur hæc lectio, malunt Paulum ab Ephesio littore recta navigasse Cæsaream Palæstinæ, inde petiisse Hierosolymam, & salutasse fratres, post hæc redisse Antiochiam Syriæ, atque hinc rursus repetisse Asiam minorem. Facit ad hanc opinionem, quod ita legitur, descendens Cæsaream, adscendit & salutavit ecclesiam. Ostendit quo descenderit, non indicat

quo

adscenderit. Atqui in Euangelicis literis, qui petunt Hierosolymas adscendere dicuntur, unde conjectant illum è Cæsarea Palæstinæ adscendisse Hierosolymam, ubi dixerat agendum festum diem, atque hinc rursus descenderit petens Antiochiam. Hanc opinionem, ut probabilem, nos in hac Paraphrasi sumus secuti, cessuri facile, si quis adduxerit probabiliorem. Legitur & Antiochiæ commoratus aliquamdiu. At in Antiochia Syriæ solitus est libenter commorari Paulus. Hinc igitur repetita Asia, peragratis in medio regionibus, in quibus ante docuerat, venit in Galatiam, hinc rursus in Phrygiam, ubique confirmans discipulos. Inde profectus est Ephesum, cum jam Apollos profectus esset Corinthum, terrestri-ne itinere, an navigatione, parum liquet, nisi quod probabilius est illum terra fecisse iter, eo quod Lucas adjicit, peragratis superioribus partibus. Hic Paulus proposuerat repetere Hierosolymam, sed prius peragrata Macedonia & Achaja, per spiritum intelligens sibi Romam esse eundum post aditam Hierosolymam. Itaque præmisit Timotheum & Erastum in Macedoniam, ipse commoratus aliquamdiu in Asia minore. Post tumultum per Demetrium excitatum secutus est eos, quos præmiserat. Peragratis autem superioribus partibus, devenit in eam partem, quæ proprie dicitur Græcia, in qua est Attica & Achaja. Hic Lucas non nominat Athenas aut Corinthum, sed ex re conjicitur, quod quemadmodum fecerat, ex Attica venerit in Achajam, in qua est Corinthus, ac rursus è Cenchreis paraverit solvere in Syriam: sed quoniam senserat illic paratas insidias navigaturo, vertit consilium, ac remensus iter qua venerat, repetiit Macedoniam, terrestri ut apparet itinere, quoniam navigaturo parabantur insidiæ. Cum versaretur itaque in Macedonia, comitum partem, quos tum multos habebat ex Macedonia, præmisit Troadem, quæ est in Phrygia. Paulus secutus, diem Paschæ egisse videtur Philippis, quod Lucas ita scribat: Navigavimus post diem Azymorum à Philippis. A Philippis itaque solvit Troadem, quo præcesserant comites, ut diximus. Hic adolescentem ex ruina mortuum restituit. A Troade pervenit Asson itinere pedestri, quo jussu Pauli comites navigio præcesserant. Est autem Assos civitas littoralis, non longe infra Troadem, eadem dicta Apollonia. Asso solventes appulerunt Mytilenen: ea est civitas Lesbi Insulæ, obvia ab Asso navigantibus Chium. A Mytilene legentes littora Asiæ, eo pervenerunt, ut Chium Insulam haberent ad dextram: Chius autem opposita est Clazomenæ in littore Asiæ, media inter Lesbum & Samum, quo post adnavigarunt. Samus autem opposita est Trogyllio promontorio Asiæ. A Samo solventes appulerunt Trogyllium, ut est in Græcis codicibus, quanquam Græcus, qui scripsit peregrinationem Pauli, non meminit Trogyllii. A Trogyllio itum est Miletum: ea est civitas Cariæ littoralis. A Chio commode poterant appellere Ephesum, sed data opera præternavigatum est, ne diutius hæreret in Asia. Cum enim Philippis egissent diem Pascha, decreverant Pentecosten agere Hierosolymis. Itaque posteaquam evocatis Epheso Miletum senioribus, mandasset quæ volebat, illinc solventes, recto cursu pervenerunt Coum: ea est Insula inter Samum & Gnidum, civitatem in promontorio Asiæ. A Coo ventum est ad Rhodum: ea est insula opposita Lyciæ. Jam autem navigantes incipiunt Asiam habere ad Septentrionem, cum prius habuerint ad Orientem. A Rhodo venerunt Patara: ea civitas est littoralis Lyciæ Provinciæ. Hic nacti navim, quæ recta peteret Phœnicen Syriæ, recto cursu cœperunt eo tendere. Nam relicta ad lævam Cypro Insula appulerunt Tyrum: ea est in littore Phœnices infra Sidonem. A Tyro ventum est Ptolemaidem: & hæc est littoralis inter Tyrum & montem Carmelum. Hinc appulerunt Cæsaream Palæstinæ, ubi diversatus est apud Philippum. Hinc jam pedestri itinere pervenit Hierosolymam, unde jussu Tribuni Lysiæ, vinctus deductus est Antipatridem, quæ medio occurrit inter Hierosolymam & Cæsaream. Hinc per equites ductus est Cæsaream Palæstinæ, unde jussu Festi Præsidis, qui Felici successerat, vinctus deductus est Romam, hoc quidem itinere: Primum impositus navi, à Cæsarea pervenit Sidonem, quæ, ut diximus, est supra Tyrum. Hinc appulerunt Cyprum, sic ut illam ad lævam relinquerent dispendioso cursu, sed huc adigebant venti contrarii. Ita præterlegentes littora Ciliciæ & Pamphyliæ, pervenerunt Myra, quam scribæ verterant in Lystram: ea est in Lycia, non procul à littore. Hinc ægre longaque navigatione eo progressi sunt, ut Gnidum promontorium haberent ad dextram. Sed reflante vento cursum flexerunt ad Cretam, quæ illis tum erat ad lævam. Venerunt autem ad portum, cui nomen Salmon. Opinor autem Lucam usum voce, qua tum forte vulgus utebatur. Nam arbitror hanc esse, quam Plinius & Strabo vocant Sammonium. Hoc Cretæ promontorium spectat Orientem. Hinc ob ventos adversos ægre præterlegebant littora Cretæ, sic ut Insulam haberent ad dextram, donec ventum esset ad locum Cretæ, Lasææ civitati vicinum, qui dicitur Boni portus, quod nomen apud veteres Geographos non invenitur. Apparet ejus temporis fuisse vocabulum. Cæterum fuisse ad latus australe Cretæ, declarat, quod hinc conabantur tendere ad Phœnicen: id est promontorium Cretæ, spectans ad Africum & Chorum. Africus autem flat ab Occasu brumali, Chorus ab Occasu solstitiali. Illic, quoniam videbatur portus commodus, decreverant hybernare. Interea cum adspirasset Auster ventus sat commodus, qui flat à medio Meridie, solventes ab Aso (ea civitas est in littore Cretæ) præterlegebant oram Cretæ, ut appellerent Phœnicen modo dictam: sed subito in diversum mutato vento, cum pro Austro flare cœpisset Typhonicus, vehemens ac nautis formidabilis, idem dictus Euro-aquilo, qui spirat inter Septentrionem & Ortum, vi tempestatis delati sunt in Insulam, quæ vocatur Claude, quæ Cretam spectat inter Occidentem & Austrum, quam in partem maxime poterat impellere Euro-aquilo, ex adversa cœli plaga spirans. Tandem desperatis rebus, impegerunt navim in Insulam, quæ dicebatur Melite: ea est inter Epirum & Italiam, spectans Siciliam ad Septentrionem. Hic viperam excussit absque noxa. Illic aliam navim nacti, nam altera perierat, appulerunt Syracusas, quæ est in Sicilia, non procul à promontorio Pachyno. Hujus littora præterlegentes devenerunt Rhegium: id est oppidum in extremo agro Brutiorum, qua parte Italia proxima est Siciliæ. A Rhegio recto cursu delati sunt Puteolos: id est promontorium in Campania, non procul à Neapoli. Hinc terrestri itinere perventum est usque ad Forum Appii, ad locum, qui dicitur Tres tabernæ, atque hic occursum est Paulo à discipulis è Roma. Abest autem Appii Forum ab urbe iter diei. Hinc demum Romam perventum est. Constat igitur ex Actis illum peragrasse totam minorem Asiam, deinde transisse in Europam, ac totam Græciam peragrasse, à parte septentrionali, in qua est Macedonia, usque ad Illyridem. Nam Illyris extrema pars est Macedoniæ, ad Septentrionem & Occidentem. Id ipse refert in Epistola ad Romanos c. xv. Ita ut ab Hierusalem per circulum usque ad Illyricum repleverim Euangelium. Cæterum nusquam legimus illum prædicasse in Creta, ad quam appulit tempestate coactus & vinctus. Nec illic moram egisse legitur, cum ipse censeret illic hybernandum esse, & tamen in Creta reliquit Titum, ut singulis civitatibus ordinaret presbyteros, ac quod illic superesset corrigendum, corrigeret: quemadmodum ipse testatur in Epistola, quibus ex verbis apparet illum & in Creta prædicasse. Nec in Arabia quid à Paulo gestum sit, refert Lucas. Atque hactenus de locis peragratis.

Nunc de temporum quoque ratione paucis attingamus. Summa rerum, quas Actorum liber complectitur, sub quatuor Imperatoribus Romanis gesta est; Tiberio, qui successit Octavio, Cajo Caligula, Claudio Druso, Claudio Nerone. Quorum Tiberius rerum potitus est annos XXIII. Caligula IV. exceptis duobus mensibus, Claudius XIII. ac mensibus ferme decem, Nero XXIV. ac menses propemodum octo. Quicquid igitur gestum est

est à morte Christi, *usque ad* Paulum Romam *perductum*, *continet* Tiberii *annos sex*, Caligulæ IV. Claudii XIV. *In hujus imperii initio* Petrus Romam *pervenisse creditur*, *& ejusdem anno quarto orta fames*, *cujus meminit* Lucas. *Rursus ejusdem anno nono*, *quemadmodum auctor est* Josephus *&* Eusebius, Roma *expulsi sunt* Judæi, *cujus rei meminit* Lucas *cap.* XVIII. Neronis *autem annos quatuor*. *Interim Præsides* Judææ *fuerunt* Pontius Pilatus, *qui periit anno* Caligulæ III. *Huic successit* Felix, *apud quem* Paulus *causam dixit*, *quem* Claudius *imperii sui anno undecimo*, *totius Provinciæ dederat Procuratorem*. Samariæ *quoque &* Galilææ, *atque etiam regionis*, *quæ dicitur ultra* Jordanem. *Et hoc nomine se felicem prædicat* Paulus, *quod causam dicturus esset apud eum*, *cui diu versato in ea Provincia*, *nota essent res* Judaicæ. *Huic successorem dedit* Nero Portium Festum. *Apud quem cum præsente* Agrippa *causam dixisset* Paulus, *quoniam appellarat* Cæsarem, *vinctus* Romam *missus est*, *anno* Neronis *tertio*, *aut secundo*. *Porro* Judæorum *Reges hi fuere*: Herodes, Philippus *&* Lysanias, *præfuerunt annis sex*. Herodes *Rex*, *qui* Cæsareæ *percussus ab Angelo periit*, *præfuit annos septem*. Agrippa, *hujus filius*, *ex cujus consilio* Paulus Romam *missus est*, *annos quindecim*. *Quanquam pater quoque cognomento dictus est* Agrippa, *sed filius simpliciter* Agrippa *vocatur in* Actis. *Dominus itaque* Jesus *occisus est*, *revixit & adscendit in cœlum*, *misitque Spiritum Sanctum anno* Tiberii *decimo octavo*. *At proximo anno*, *aut*, *ut quidam volunt*, *eodem*, *mox ut inter Diaconos ordinatus est*, *lapidatus est* Stephanus, Paulo *assentiente*, *ac servante vestes lapidantium testium*. *Qui paulo post dejicitur & convertitur apud* Damascum, *anno* Tiberii XIX. *Peragravit autem varias regiones*, *ubique disseminans Euangelium*, *usque ad annum* Claudii *decimum tertium*: *nam hoc anno* Paulus Hierosolymis *conjectus est in vincula per* Lysiam *Tribunum*, *à quo* Cæsaream *vinctus est missus*, *ut apud* Felicem *audiretur*, *ubi detentus est in vinculis annos duos*, *atque à* Felice *ut erat vinctus*, *traditus est* Portio Festo, *à quo* Romam *missus est*, *ubi totum biennium egit in vinculis*, *hoc est*, *usque ad annum* Neronis *quintum*. *Nec ultra* Lucas *prosequitur historiam*.

Cætera Scriptores non indiligentes ex variis conjecturis videntur addidisse, *videlicet* Paulum *primum apud* Neronem *dicta causa fuisse absolutum*, *ac libere ubi vellet Euangelium prædicasse annos decem*. *Tandem ubi* Neronis *sævitia jam processisset in rabiem*, *revocatus est ad ejus tribunal*, *& capite truncatus*. *Hujus rei conjecturam sumunt ex Epistola* Pauli ad Timotheum *secunda*: *in qua meminit primæ defensionis suæ*, *in qua desertus sit ab omnibus*, *& tamen Dei præsidio liberatus*. *Atque hinc redisse ad prædicationem colligunt ex eo*, *quod mox subjicit*: Dominus autem mihi adstitit & confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes. *Porro eum in secunda defensione fuisse periclitatum*, *arguit quod inibi scribit*: Ego enim jam delibor, & tempus meæ resolutionis instat, *&c.* *Itaque martyrio coronatum credunt anno* Neronis *decimo tertio*, *anno à* Christi *morte trigesimo sexto*. *Porro quod* Lucas *reliquerit* Paulum *in prima defensione hinc colligunt*, *quod hic finierit eorum*, *quæ viderat*, *narrationem*. *Rursus quod adfuerit in secunda defensione*, *testatur* Paulus *in eadem Epistola*, *dicens*: Lucas est mecum solus. *Ex his colligere licet* Paulum *in Euangelico negotio versatum fuisse annos viginti unum*, *præter duos illos*, *quos* Cæsareæ *tenebatur in vinculis*, *rursus alios duos*, *quos* Romæ *peregit in vinculis habitans in conducto*, *quibus*, *ut historia memorant*, *accesserunt decem*. *Ita comperies à baptismo* Pauli, *usque ad mortem ejusdem annos triginta quinque*.

Hæc quoniam videbantur nonnihil lucis allatura lectioni, *libuit in frontispicio Operis præfigere*. *Quanquam non ignoro vix annotam rationem ad unguem tradi posse*, *cum in his non solum diversi Scriptores inter se dissentiant*, *verum etiam iidem à seipsis discrepent*, *ut* Beda *in commentariis cap. decimo octavo scribit ex auctoritate* Josephi, Judæos Roma *expulsos anno* Claudii *nono*. *In annotatione temporum*, *quam præposuit Operi*, *dicit id factum anno octavo*. *Sic & apud* Eusebium *nonnunquam alium annum reperies in Historia*, *alium in Chronicis*, *ubi in ambiguo relinquitur*, *utrum* Tiberius *imperaverit annos* XXI. *an* XXIII. *Bene vale*, *Lector*, *& ad Paraphrasim perlegendam bonis avibus accingere*.

IN ACTA APOSTOLORUM
PARAPHRASIS,
PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

CAPUT I.

Apparet crebro: spondet nova: tempora celat:
Scandit: turba rogat: sors quoque bina cadit.

1 Primum quidem sermonem feci de omnibus, ô Theophile, quæ cœpit Jesus facere, & docere,

1 ROMISSI mei partem absolvi, Theophile: superiore quidem libro complexus sum Jesu Christi vitam, altius rem exorsus quam cæteri, nimirum ab Joannis Baptistæ, qui Domini præcursor fuit, conceptione, quod in hac quoque naratione prodita sint vaticinia, Messiam mox venturum promittentia. Post hæc quædam ab aliis Scriptoribus prætermissa copiosius enarravimus, de Christi conceptione, de nativitate, de circumcisione ac purificatione: nonnihil etiam attigimus de divina indole, cujus specimen aliquod edidit annos natus duodecim. Hæc ideo duxi commemoranda, quo pluri- A bus argumentis liqueret, hunc esse, quem oracula Prophetarum designarant, ac ne primam quidem illam ætatem Jesu caruisse piorum hominum ac Spiritu cœlesti afflatorum testimoniis. Quanquam autem dubium non est, quin tota Jesu vita fuerit unicum exemplar absolutæ pietatis, tamen omissis his, quæ in medio gesta sunt, transilivimus usque ad tempus, quo Joannes prædicatione baptismoque suo cœpit agere præcursorem Jesu Christi, quod ab eo tempore potissimum Dominus Jesus cœpit agere negotium salutis humanæ juxta figuras & ænigmata Legis Mosaicæ, ac juxta Prophetarum vaticinia. B Hujus negotii summa duabus in rebus consistit: in factis, hoc est, in edendis miraculis, in tolerando supplicio crucis, in resurrectione, in quibus nihil non exhibitum est per illum, quod vel in Lege fuerat adumbratum, vel à Prophetis promissum: tum in dictis, quibus orbi tradidit novam & Euangelicam Philosophiam, ut ab eodem peteremus & rationem & exemplum pie vivendi.

2 Usque in diem, qua præcipiens Apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est:

[2] Harum rerum seriem prosequutus sum ad eum usque diem, quo posteaquam redivivus à morte præceperat duodecim Apostolis suis reliquisque discipulis septuaginta, quos ante mortem peculiariter in hoc munus delegerat, ut accepto Spiritu Sancto, quem & tum illis insufflans in faciem eorum, impartiit, & post copiosius è cœlo misit, abirent in orbem universum, ac prædicarent Euangelium, non Judæis tantum, verum etiam cunctis totius mundi nationibus: receptus est in cœlum, unde venerat.

3 Quibus & præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei.

[3] Ac primum modis omnibus erat confirmanda fides eorum, per quos decreverat admirabilium gestorum cunctis mortalibus fidem fieri. Horum caput erat, ut persuaderetur omnibus, Jesum vere mortuum, vere revixisse tertio die, non imaginario corpore, sed eodem illo jam immortali, quod mortale gesserat in terris, quod exanime conditum fuerat in sepulchro. Proinde non satis habuit, semel exhibere se redivivum discipulis suis, sed frequenter illis apparuit, non quemadmodum solent spectra, sed variis & evidentibus argumentis declarans se vivum recepisse corpus, quadraginta diebus hac de causa commoratus in terris, in quibus tamen nulli conspicuus esse voluit, nisi suis. Atque his non solum præbuit sese conspiciendum oculis, audiendum auribus, contrectandum manibus, verum etiam familiariter cum illis vivens, cibum una cepit, quo non aliud vivi corporis certius indicium. Interim miscuit frequenter cum illis colloquium de regno Dei, revocans illis in memoriam, quæ gesserat ac docuerat ante mortem, ut tandem agnoscerent, nihil non evenisse, quod ille prædixerat eventurum, simul monens, quid in posterum essent vel facturi, vel exspectaturi.

4 Et convescens, præcepit eis ab Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam audistis (inquit) per os meum:

[4] Quanquam enim illis jam tradiderat auctoritatem Euangelii prædicandi, tamen vetuit ne mox prosilirent ad tam ardui muneris functionem, nec discederent ab Hierosolymis, sed illic congregati, simulque vacantes jejuniis, hymnis ac precationibus, exspectarent Spiritum Sanctum, quem antequam moreretur, promiserat illis alterum consolatorem mittendum à Patre. Ego, inquit, pollicitus sum ore meo, nec addubitate, quin Pater bona fide præstaturus sit, quod illius nomine vobis recepi. Eadem est enim Patris ac mea voluntas. Cœleste negotium est, quod aggrediemini, non humanum: neque carnalia docebitis, quemadmodum Pharisæi docuerunt hactenus, sed spiritualia: neque mediocris oborietur vobis ob Euangelii prædicationem persecutio. Proinde opus est, ut virtute cœlitus emissa confirmemini, quo pares sitis tanto negotio, quod non humanis viribus, sed divini Spiritus præsidio peragetur.

5 Quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies.

[5] Hactenus tantum prælusum est quibusdam ad Euangelicam functionem rudimentis. Joannes baptizavit aqua, Spiritum non contulit, nullus enim hominum illum conferre potest, nec aliud prædicavit quam pœnitentiam, quod instaret regnum cœlorum. Nunc opus est validioribus præsidiis ad depromendum Euangelicæ doctrinæ vigorem, & ad sustinendos adversantis mundi tumultus. Ad id non satis est vos esse mundos à peccatis, sed ad novam doctrinam novo Spiritu est opus, Spiritu copioso, Spiritu cœlesti, Spiritu igneo. Eo vos baptizabimini post paucos dies. Hic est baptismus, quem Joannes dare non potuit, sed à me dandum prædixit. Siquidem de me ferens testimonium, ajebat: *ille vos baptizabit in Spiritu & igni.* Impartiit & olim Deus Spiritum suum Prophetis ac piis hominibus. Et vobis insufflavi Spiritum Sanctum. Idem est Spiritus, sed nunc copiosissime effundetur in orbem terrarum, renovaturus omnia. Huic venturo præparate animos vestros sobrietate, piis votis, sed in primis simplici fiducia, quo sitis organa commoda per vos vim suam explicaturi Spiritus.

6 Igitur qui convenerant, interrogabant eum, dicentes: Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?

[6] Hæc ubi dixisset Jesus discipulis in unum congregatis, ne quid inter illos relinqueret dissidii, quoniam nondum illi deposuerant somnium illud de proferendo regno Israelitico, percunctati sunt Dominum, velut mox abiturum, an protinus à misso Spiritu Sancto restituturus esset regnum populo Israelitico, & an statim esset exhibiturus orbi majestatem suam. Nondum enim intelligebant cujusmodi futurum esset regnum illud spirituale. Petrus in monte cupiebat constitui regnum. Cæteri quoque audita mentione resurrectionis, sciscitabantur de regno. Rursus audito sermone de mittendo Spiritu, redit illis in mentem regnum. Sperabant enim fore, ut orbis totius imperium transferretur in populum Judæorum. Et omnino futurum erat, ut regnaret Israel, non ille carnalis, sed qui vere nomen hoc promeruisset, hoc est, qui vere fortis esset Deo. Jacob enim hoc nomen promeruit, luctans adversus Angelum. Quamdiu mundus fidebat suis operibus, impar erat justitiæ divinæ. Omnes coarguebantur injustitiæ, & succumbebant pœnæ. Cæterum ubi cœpit sibi diffidere, & fidere promissis Euangelicis, jam expugnavit, ut ita loquar, Dei justitiam, & extorsit misericordiam. Hoc regnum ubique collapsum, sed præcipue apud Judæos, restituit Christus per Euangelium. Hoc non intelligentes discipuli, felicitatem quandam somniabant, quæ liberaret ipsos ab omnibus malorum persecutionibus. Verum, id non erat futurum ante finem mundi.

7 Dixit autem eis: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate:

[7] Tempus autem illud Dominus ideo volebat suis incognitum esse, quia non expediebat illis scire. Proinde inutilem illorum curiositatem tali responso retudit: Nolite quærere quod non expedit scire. Tantum fidite, & quod mandatum est, peragite. Vos hujus rei nihil aliud eritis quam ministri. Progressum & exitum permittite Patri cœlesti. Non igitur est vestrum nosse, quo anno, quo mense, qua hora venturum sit regnum Israeliticum, qualia scrutantur Astrologi stulte curiosi. Quicquid Pater voluit vos scire, hoc vobis impartii, tempus illud vobis non aperui, quia Pater ejus arbitrium uni sibi servavit, quo semper vigiletis in officio. Veniet omnino regnum Dei, quo piis & impiis sua pro factis præmia tribuentur, in cujus adventum oportet semper esse paratos.

8 Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, usque ad ultimum terræ.

[8] Quamquam & interim exseret sese regnum spirituale, in quo asserendo Deus vestram requirit operam, de præmiis ipse viderit. Proinde omisso studio cognoscendi quæ non oportet, parate vos ad id quod instat. Cui rei quoniam ex vestris viribus impares estis, Spiritus Sanctus, ita ut sum pollicitus, cœlitus effundetur in vos, robur animis vestris additurus, & quicquid vos docui revocaturus in memoriam, suggesturus etiam si quid præterea fuerit opus cognito, cujus suggestione docti, præsidioque roborati, eritis mihi testes, primum Hierosolymis juxta Prophetam, qui dicit: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem:* mox per omnem Judæam, deinde per Judææ finitimam Samariam, postremo per universas orbis nationes, quacunque gentes humanæ terram incolunt. Omnibus enim ex æquo veni, omnibus mortuus sum, omnibus offertur Euangelii gratia. Regnavit hactenus Lex apud Judæos. Euangelii regnum tam late patere vult Pater, quam late patet terrarum orbis.

9 Et cum hæc dixisset, videntibus illis, elevatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum.

[9] Hic erat sermo postremus, quo Dominus Jesus discipulos suos omnes in unum collectos in Bethania affatus est. Quo finito, bene precatus illis, sub oculis omnium ferebatur in altum, donec nubes candida Jesu corpus subduceret illorum adspectui. Tempus enim erat, ut desinerent à corporis adspectu pendere, quo magis inciperet esse spirituales, nec Jesum aliis jam oculis intuerentur quam fidei.

10 Cumque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo viri astiterunt juxta illos in vestibus albis:

[10] Quum igitur Dominus nube tectus ferretur in sublime, persistebant discipuli defixis in cœlum

 ocu-

oculis. Usque adeo non poterant avelli ab eo, quem unice diligebant, licet adhuc imbecilles. Exspectabant autem, ecquid etiam novæ rei ostenderetur è sublimi. Adsunt igitur repente duo nuntii cœlestes, specie humana, veste candida: species excludebat horrorem, candor vestis congruebat nuntio properantis ad gloriam.

11 Qui & dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.

[11] Hi verbis amicis discipulorum mœrorem, ex digressu Domini conceptum, lenibant, & ab inutili suspectu revocabant ad officium: *Viri, inquiunt, Galilæi, cur hîc statis defixis in cœlum oculis?* Hic Jesus sublatus à vobis, rediit in cœlum unde venerat, quemadmodum frequenter ab illo audistis, quod profectus esset à Patre, & quod vobis in mundo relictis, rediturus esset ad Patrem. Non raptus est in aera, quemadmodum Elias, sed receptus est in regiam Patris, illi consessurus ad dexteram, utpote cœlestis regni consors. Conspexistis illum visibili quidem sed immortali corpore proficiscentem in cœlum. Sic olim rediturus est, ut judicis speciem agnoscant, qui hîc servatoris speciem agnoscere noluerunt. Non redibit humilis, sed è sublimi multa cum gloria sese ostendet oculis omnium. Pauci vidistis euntem, redeuntem videbunt universi. Cæterum non est quod eum reditum nunc exspectetis. Didicistis ex eo quod prius Euangelium Dei prædicandum sit per universum terrarum orbem. Hoc potius nunc agite. Nec enim jussi estis hîc consistere, sed sedere Hierosolymis, ut illic accepto cœlesti Spiritu, feliciter auspicemini cœleste negotium.

12 Tunc reversi sunt Ierosolymam, à monte qui vocatur Oliveti, qui est juxta Ierusalem, sabbati habens iter.

[12] His dictis paruerunt discipuli, ac relicto monte olivarum, cujus hospitio Dominus ante mortem delectatus fuerat, & cui rediturus in cœlum ultima impressit vestigia, reversi sunt Hierosolymam. Abest autem mons ille ab Hierosolymis itinere sabbati, hoc est, fere passus bis mille. Ab hoc monte itum est ad crucis ignominiam, ab eodem itum est ad gloriam. Ex hoc in prospectu est Hierosolyma, & in hoc sedens prædixerat ac defleverat excidium urbis. In hac interfectrice Prophetarum Dominus primo voluit exoriri lucem Euangelicam, vel quia sic prædictum erat à Prophetis, vel ut eriperetur illis omnis prætextus excusationis, alioquin ob suam incredulitatem funditus perituris. Amabilius erat Apostolis suspicere in cœlum, quo præcesserat Dominus, verum ob utilitatem proximi sæpe descendendum est ad necessaria magis quam jucunda nobis.

13 Et cum introissent in cœnaculum, ascenderunt ubi manebant Petrus & Ioannes, Iacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Iacobus Alphæi, & Simon Zelotes, & Iudas Iacobi.

[13] Ubi ventum est Hierosolymam, ingressi sunt cœnaculum quoddam, in quo mansitabant discipuli, qui Christo fuerant præ cæteris familiares, videlicet *Simon Petrus & Joannes, Jacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Jacobus Alphæi & Simon Zelotes*, qui Hebraice dictus est *Cananæus*, & *Judas*, cui cognomen *Thadæus*, sive *Lebbæus*, *Jacobi* minoris frater.

14 Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Iesu, & fratribus ejus.

[14] Mansitabant in eodem cœnaculo mulieres aliquot, quæ pio studio sequutæ Dominum proficiscentem Hierosolymam, de suis facultatibus ministrarant. Inter has erat & Maria mater Jesu, cum aliquot illius cognatis, quos Hebræi fratres appellant. Hîc mihi paulisper contemplator Ecclesiæ nascentis primordia. Placet civitas Hierusalem, quæ Hebræis sonat *visionem pacis*. Non habitant Hierusalem, quibus hic mundus est patria, nec adspirant ad tranquillitatem vitæ cœlestis. Non habitant Hierusalem, qui mentem habent mundanis cupiditatibus turbulentam. In talia pectora non sese recipit Spiritus Sanctus. Placuit & cœnaculum, quæ pars est superior ædium. Nam inferiora domus vel tabernæ, vel officinæ solent occupare. Procul autem à sordidis curis oportet abesse, qui se parat habitaculum divino Spiritui. Hæc est illa sancta congregatio, quam ex omnibus delegerat Dominus Jesus. Hoc erat cœnaculum primum Euangelicæ Ecclesiæ domicilium. Nunc vide quid hîc agatur.

A Non rixis aut fabulis otiosis teritur tempus, sed erant omnes unanimiter perseverantes in sacris precationibus. Non est Ecclesia Christi, ubi non est unanimitas. Non sunt Deo gratæ preces, ubi non est fraterna concordia. Nec meretur audiri, nisi qui perseveranter oraverit. Idem orat Euangelica congregatio. Ubi alius orat opes, alius optat mortem inimici, alius longævitatem, alius regnum, alius aliud, ibi non est Ecclesiastica deprecatio. Ad Apostolicum autem cœnaculum confluebant & reliqui discipuli. Quisquis autem vult haberi discipulus Jesu, ad Ecclesiæ consortium aggregetur oportet.

15 In diebus illis exsurgens Petrus in medio fratrum dixit (erat autem turba hominum simul, fere centum viginti.)

B [15] Jam convenerat hominum multitudo plus minus centum viginti. Tam exiguus erat numerus, qui Christum toto pectore diligebant. Hîc Petrum, ut fidum pastorem, qui vehementer cupiebat gregem Euangelicum accrescere, cepit sollicitudo quædam de imminuto numero Apostolorum, quos Dominus Jesus duodecim elegerat. Judas enim Iscariotes exstinctus è duodecim fecerat undecim. Hîc considera, Theophile, consultationis Ecclesiasticæ formam. Quum numerus discipulorum adesset frequentissimus, Petrus Episcopi personam agens, assurgit in medio consessu discipulorum, ut ex concordi consensu statueretur, quod ad instaurandam
C integritatem ordinis Apostolici videbatur pertinere. Exorditur à Scriptura divina. Nimirum hinc oportet proficisci concionem Ecclesiasticam: neque quicquam decernitur, nisi præmissa concordi deprecatione.

16 Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os David de Iuda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Iesum:

[16] Loquutus est autem hunc in modum: Viri fratres, non oportet vos humanis consiliis quicquam tentare novi, sed quod olim Spiritus Sanctus per os David prædixit, de subrogando quopiam in locum Judæ, necesse est ut impleatur. Nam & hoc prædictum erat in Psalmis, futurum ut ille desciscens à Domino suo, locum vacuum faceret successuro. Dominus enim Jesus ex omnibus duodecim pecu-
D liariter selegerat Apostolos, quos omnium, quæ gerebat ac docebat, voluit esse testes. Hos omnes hîc videtis adesse, excepto Juda Iscariote.

17 Qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerii hujus.

[17] Nam & illum Dominus Jesus cooptaverat in numerum duodecim, atque Apostolici muneris consortem esse voluit. Verum is deserto consortio præceptoris ac nostro, maluit esse dux sceleratorum militum, qui comprehenderunt Jesum, quam Jesum ducem sequi, aut Apostolorum esse socius. Atque impii consilii fuit infelix exitus.

18 Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius: & diffusa sunt omnia viscera ejus.

[18] Siquidem excæcatus avaritia, triginta argenteis vendidit ac prodidit innocentem Dominum. Deinde ductus facti pœnitentia, retulit impiam mer-
E cedem, & abjecit ad pedes Sacerdotum, à quibus fuerat conductus. Ipse magis memor sceleris sui quam Jesu clementiæ, sibi carnifex fuit. Nam laqueo guttur præligavit, ac suspensus crepuit medius, & effusa sunt omnia viscera ejus. Cæterum infelix illa pecunia, quam abjecerat ad pedes Sacerdotum, eorundem consilio collocata est emendo agro, in quo sepelirentur peregrini: propterea quod nefas esse ducerent, pretium innoxii sanguinis proditi inferre Gazophylacio.

19 Et notum factum est omnibus habitantibus Ierusalem, ita ut appellaretur ager ille, lingua eorum, Haceldama, hoc est, ager sanguinis.

[19] Hæc Sacerdotum ac Pharisæorum impia religio fecit, ut & Judæ facinus, & ipsorum impietas magis innotesceret omnibus, qui tum agebant Hie-
F rosolymis, adeo ut ager ille vulgata Judæorum lingua diceretur *Aceldama*, hoc est, *ager sanguinis*.

20 Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea: & episcopatum ejus accipiat alter.

[20] Itaque quod Psal. LXVIII. Spiritus Sanctus prædixerat de Judæis, qui pertinacibus odiis Christum persequuti sunt, nec voluerunt resipiscere tot provocati beneficiis, jam in Juda videmus impletum, suo tempore complendum & in cæteris. Sic enim habet prophetia: *Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea.* Amisit infelix Judas locum Apostolici muneris. Itidem & tolletur olim Templum,

plum, Sacerdotium, Scribarum & Pharisæorum auctoritas una cum ipsa Hierosolyma. Expellentur impii Judæi, & succedent in horum locum veri Judæi, qui mente circumcisi, non corpore, Messiam agnoscant quem illi crucifixerunt. Prædictum est & hoc multis Prophetarum vaticiniis, & ipsi audivimus Dominum Jesum hæc cum lachrymis vaticinantem de civitate Hierosolymorum. Restat interim ut & in Judæ locum aliquis subrogetur. Prædixit & hoc Psalmus CVIII. *Et episcopatum ejus accipiet alter.* Nostra enim functio nihil aliud est, quam ut Dominici gregis curam gerentes, illi de doctrinæ Euangelicæ pabulo prospiciamus.

21 Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intravit & exivit inter nos Dominus Jesus.

[21] Deseruit ille locum suum, nec tamen ob id fraudandus est grex suis pastoribus, nec minuendus est numerus, quem Dominus omnium primum instituit, addito cognomine peculiari: ut Apostoli vocarentur. Hos enim perpetuos dictorum ac factorum suorum testes esse voluit, quos ob id assiduos ac domesticos etiam habuit convictores. Oportet igitur aliquem in Judæ locum subrogari ex eorum numero, qui perpetuo nobiscum versati sunt toto hoc tempore, quo Dominus Jesus peragens negotium salutis humanæ, nos sibi familiares esse voluit, & assectatores perpetuos quocunque se conferret:

22 Incipiens à baptismate Joannis usque in diem qua assumptus est à nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis.

[22] Videlicet à baptismo Joannis, cui mox successit, usque ad eum diem, quo sese recepit in cœlum, quo nobiscum possit esse testis idoneus omnium quæ docuit ac gessit Dominus, sed præcipue resurrectionis: nec enim frequenter omnibus apparuit discipulis, sed his duntaxat, quos peculiariter selegerat.

23 Et statuerunt duos, Joseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus, & Matthiam.

[23] Hæc oratio quum placuisset multitudini, statuerunt duos è numero septuaginta selectos, Joseph, idem est Barsabas, cui ob insignem morum integritatem cognomentum est additum, Justus: ac Matthiam, ut ex his duobus, quos æquabat religio, uter magis placuisset cœtui, is susciperet Apostoli munus.

24 Et orantes dixerunt: Tu Domine, qui corda nosti omnium, ostende, quem elegeris ex his duobus unum,

25 Accipere locum ministerii hujus, & apostolatus, de quo prævaricatus est Judas ut abiret in locum suum.

[24], [25] Cæterum illi suo judicio diffidentes, communi precatione rogarunt Dominum, dicentes: Homines qui judicant ex his, quæ cernunt & audiunt, falli possunt judicio, sed tu, Domine, qui solus inspector es cordium, ex quibus homines vere boni sunt aut mali, ne graveris aliquo signo declarare famulis tuis, utrum ex his duobus elegeris, ut impleat numerum duodecim Apostolorum, ac succedat in functionem tanti muneris, unde Judas excidit, abiturus in locum suum, in quem tu non ignorabas illum abiturum, cujus oculos nihil fugit. Nec enim ille tua culpa defecit à tuo consortio, qui nihil non fecisti, quo resipisceret: neque tu falsus judicio adsciveras defecturum, sed ita nobis expedire viderat tua divina sapientia, ut illo proditore, Filius tuus pro nobis immolaretur, & proditor nobis esset exemplo, ne munus nobis traditum oscitantes ac securi teneremus.

26 Et dederunt sortes eis, & cecidit sors super Matthiam, & annumeratus est cum undecim Apostolis.

[26] Post hanc precationem itum est ad sortes juxta morem Hebræorum. Sic enim Jonas sorte præcipitatus est in mare, sic Jonathas deprehensus est gustasse mel, sic Sacerdotes sortito fungebantur sacris officiis. Nondum enim venerat Spiritus Sanctus, & adhuc aliquas Judaismi reliquias habebant Apostoli. Tametsi sortes periculosæ non sunt, quæ utricunque faverint, probum & idoneum designant. Nec totum negotium creditum est sortibus. Suffragiis sunt electi duo probatissimi. Inter hos ambiguitatem electionis finiit sors, quæ nec ipsa temeritatem habere potuit, cujus eventum moderatur precatio. Sors igitur hæc, quæ nihil aliud fuit quam declaratio divinæ voluntatis, designavit Matthiam, quanquam Joseph præter cognominis commendationem, etiam Jesu propinquitate commendabatur. Et tamen huic prælatus est Matthias, quo nos doceremur in deligendis Episcopis, quibus credenda sit Euangelicæ doctrinæ dispensatio, adeo nihil esse tribuendum humanis affectibus, ut inter pares potius illi favendum sit, quem nihil humanæ rei commendat: ne quod per occasionem est factum, trahatur in perniciosum exemplum. Subest & in nominibus nonnihil reconditioris doctrinæ. Matthias, quæ vox Hebræis sonat *donationem Domini*, præfertur Justo. Id cognomen ex operibus sibi vindicabant Pharisæi. At nulli minus idonei sunt ad dispensationem Euangelicam. Qui gratuitum Dei donum per fidem Euangelicam agnoscit & prædicat, is demum dignus, qui succedat in vices Apostolorum. Nec indignatus est Justus sibi præferri parem, nec sibi placuit Matthias additus undecim Apostolis, ut sacrum illum numerum absolveret, & vir optimus in pessimi locum succederet.

CAP. II.

Barbara quæque suam nunc audit natio linguam:
Joël & David: corpora multa lavant.

1 Et cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco:

[1] HUNC in modum transactis diebus à Domini resurrectione quadraginta novem, aderat exspectatus ille dies Pentecostes, hoc est, quinquagesimus, qui Judæis quoque lætus ac venerabilis erat, vel ob annum Jubilæi, qui quinquagesimo quoque anno recurrebat: vel quod Lex in monte Sinai prodita sit quinquagesimo die ab occiso agno, cujus cruore incolumes exierant ex Ægypto. In monte prodita est vetus Lex, inscripta tabulis lapideis: in cœnaculo prodita est Lex nova, per Spiritum Sanctum inscripta cordibus credentium. Utrobique loci sublimitas, utrobique ignis. Sed illic nihil aliud quam mons est, quem populus etiam attingere prohibetur, nimirum crassus ac terrenus, nec capax rerum spiritualium. Hîc in ipso monte domus est, ut agnoscas Ecclesiæ concordiam. Illic mons Sinai, qui conveniebat ferendæ Legi, quæ multitudine præceptorum coerceret rebellem populum: nam à præcepto Sina dicitur. Hîc mons Sion, qui Hebræis sonat *speculam*, unde despiciuntur omnia terrena, unde per fidem velut è propinquo prospectantur cœlestia. Illic ignis terribilis, fumus, incendium, fulgura ac tonitrua: hîc spiritus vehemens, sed alacritatem adferens, non terrorem: & ignis, qui non exurat corpora, sed mentes illuminet, cœlestique facundia locupletet linguas simplicium. Illic populus discors obmurmurat, hîc in eodem conclavi quieti unanimesque deprecantur exspectantes cœleste donum. Erat is dies delectus cœlesti negotio, quemadmodum & locus, in quem jam novem diebus frequenter soliti fuerant ventitare. Cæterum ubi jam adesset dies quinquagesimus, simul omnes magno consensu convenerant in idem cœnaculum, accepturi Spiritum cœlestem. Ubi animus est humilibus ac sordidis curis occupatus, ibi non est Spiritus Sanctus, in cœnaculo sit oportet. Ubi pectus est dissidiis, odiis, ac rixis tumultuosum, ibi non est locus Spiritui Sancto. Omnes simul collecti in unum locum, eumque sublimem, concorditer credunt, orant & exspectant.

2 Et factus est repente de cœlo sonus, tamquam advenientis spiritus vehementis, & replevit totam domum ubi erant sedentes.

[2] Et ecce subito venit è sublimi donum Dei. *Repente* siquidem *è cœlo venit sonitus, quasi venti magno impetu sese ferentis, ac replevit totum cœnaculum, ubi sedebant* placidi, quietique. Non erat ille Boreas è nubibus frigus adspirans: neque erat Notus è palustribus locis teporem pestiferum adferens corporibus. Flatus erat cœlestis, inde veniens, quo profectus fuerat Christus, vitam æternam inspirans animis, robur & alacritatem addens infirmis ac pusillis. Hic sonitus neminem terruit, sed omnium animos expergefecit ad exspectationem promissi Spiritus.

3 Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tamquam ignis, seditque supra singulos eorum:

[3] Datum est hoc signum auribus, datum est alterum oculis. Sunt enim hi duo sensus in homine præ-

præcipui. *Apparuerunt linguæ velut igneæ specie sese in singulos discipulos dispertientes:* atque ut intelligamus donum hoc fore perpetuum, uniuscujusque capiti aliquamdiu insidentes. Idem Spiritus afflavit omnium animos. Idem ignis accendit omnium pectus ac linguam.

4 Et repleti sunt omnes Spiritu Sancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis.

4 Nec mora, visibile signum vis doni cœlestis est consequuta. Omnes quotquot aderant, veluti subito transmutati in cœlestes homines, ac *repleti Spiritu Sancto, cœperunt loqui diversis linguis*, non quas didicerant ex hominum colloquiis, sed quas cœlitus illis indiderat Spiritus. Nullum hominis membrum pestilentius mala lingua, nullum salubrius bona. Cæterum ad cœlestem doctrinam per omnium linguarum gentes disseminandam, opus erat linguis cœlesti doctrina imbutis, tum Euangelicæ caritatis igni flammantibus. Erat igitur hoc præcipuum signum Euangelicæ fidei, quod Dominus illis promiserat: *Linguis*, inquiens, *loquentur novis.* Qui calumniantur, qui obtrectant, qui convitiantur proximo, qui pejerant, qui loquuntur obscœna, linguam habent non igne cœlesti, sed igne gehennæ inflammatam. Qui disputant de rebus humilibus hujus mundi, nondum acceperunt linguam cœlestem. Antea Apostoli disputabant de panibus omissis, de regno Israelito proferendo, de primo consessu, de principatu. Hæc erat humana lingua, nondum idonea ad prædicandum Euangelium. Nihil istiusmodi nunc loquuntur: spiritualia, cœlestia, ignea sunt omnia quæ spirant, quæque loquuntur. Sine lingua, sine spiritu non profertur vox. Porro Spiritus cœlestis vocem edit cœlestem, lingua ignea rapit & inflammat animos auditorum. Friget lingua Pharisæorum, neminem afficit quantumvis erudita Philosophorum, quantumvis diserta Rhetorum lingua. Donum hoc è cœlis proficiscitur. Discipuli nihil aliud sunt quam organa, per quæ vocem suam edit Spiritus Sanctus. Hoc donum nec homo dare potest homini, nec sibi quisquam partitur, sed Deus impartit unicuique sicut ipsi visum fuerit. Cui copiosius impartierit, is non habet cur alterum despiciat, sed habet cur alacrius conetur prodesse multis. Res est vehemens spiritus, res est vivida & irrequieta ignis. Non dormitant amplius Apostoli, quemadmodum dormitabant ante mortem Domini, non latitant amplius, quemadmodum latitabant post resurrectionem, prosiliunt in publicum, passim ac palam prædicant omnibus gratuitam salutem per fiduciam erga Jesum, paulo ante crucifixum.

5 Erant autem in Ierusalem habitantes Iudæi, viri religiosi ex omni natione quæ sub cælo est.

5 Erat autem ea civitas theatrum idoneum huic auspicandæ fabulæ. Siquidem ob urbis celebritatem, & ob Pascha quod præcesserat, & ob Pentecostes religionem, plurimi tum agebant Hierosolymis, non solum ex omnibus Syriæ partibus, verum etiam ex omnibus Regionibus, quocunque illos vel bellorum tempestas dispulerat, vel casus aliquis diduxerat. Inter quos erant plurimi, quibus cordi erat pietas.

6 Facta autem hac voce, convenit multitudo, & mente confusa est, quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes.

7 Stupebant autem omnes, & mirabantur, dicentes: Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt.

6 Hujus igitur rei novitas ubi per omnes esset vulgata, convenit promiscua populi multitudo, perplexis animis quærens, quid hoc esset novæ rei, quod quum ex tam diversæ linguæ Regionibus essent collecti, tamen tum unusquisque sic intellexisset illos loquentes, quasi non una quapiam omnibus, sed singulo cuique sua vernacula fuissent loquuti. Habet enim & Hebræorum lingua juxta Regionum Divisionem sua discrimina, vel ex confinio diversarum gentium, vel alio quopiam casu. Nam & Jesum Samaritana mulier ex linguæ proprietate agnovit esse Judæum, & Petrum linguæ sonitus prodidit esse Galilæum. Itidem & Græcorum lingua in quinque species diducta est. Neque minor differentia in cæteris gentium linguis.

7 Porro plerique Judæi non aliam tenebant linguam, quam quam ejus gentis apud quam erant nati. Omnes igitur vehemens quædam habebat admiratio, atque inter sese disputabant, qui fieret, quod nec auditum unquam fuerat, neque lectum. Dicebant autem: Ecce rem novam: *Nonne isti omnes qui loquuntur patria Galilæi sunt?*

8 Et quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostram, in qua nati sumus?

9 Parthi, & Medi, & Ælamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Iudæam, & Cappadociam, Pontum, & Asiam,

10 Phrygiam, & Pamphyliam, Ægyptum, & partes Libyæ, quæ est circa Cyrenen, & advenæ Romani.

8, 9, 10 Qui fit igitur, ut tam multi diversæ linguæ homines, quoties audimus unum aliquem loquentem, nihilo secius intelligamus, quam si suam quisque linguam, in qua natus est, audiret, quum ex tam diversis Regionibus multitudo conflata sit, quæ habet Parthos, Medos, Elamitas, tum eos qui incolunt Judæam in multas partes divisam, & ad hæc Cappadociam, Pontum & Asiam sic proprie dictam, Phrygiam, Pamphyliam, Ægyptum, easque Libyæ parteis, quæ attingunt Cyrenen.

11 Iudæi quoque, & Proselyti, Cretes, & Arabes: audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei.

11 Neque desunt qui Romæ sedem habent, partim genere Judæi, partim proselyti, hoc est, ad Judaicam religionem cooptati. Præterea Cretenses & Arabes. Ex tot nationibus, ex tam diversis linguis conflati audimus & intelligimus illos loquentes, non res usitatas aut humanas, sed sublimia, sed magnifica, sed Deo digna.

12 Stupebant autem omnes, & mirabantur ad invicem dicentes: Quidnam vult hoc esse?

12 Ad hunc modum quotquot erant religionis amantes, rei novitate perculsi, disserebant, dicentes: Quid sibi vult prodigium hoc? Non reprehendunt quod assequi non possunt, quemadmodum solent Pharisæi, sed inquirunt ac discere cupiunt, quod ignorant.

13 Alii autem irridentes dicebant: Quia musto pleni sunt isti.

13 Ex adverso qui judicii erant iniquioris ac præcipitis, irridentes dicebant: *Musto expleti sunt.* Dicas hos esse discipulos Pharisæorum, qui dicebant de Jesu: *Dæmonium habet.* Et est omnino ebrietas vehemens furori persimilis. Fit autem forsitan, ut per furorem aliquis diversis loquatur linguis, quas nunquam didicit. Sed nullus furor hoc præstat, ut omnes quod loquaris intelligant. Hæc illi quidem ludibrii causa dicebant. Cæterum nihil vetat nonnunquam & jocando vera dicere. Prorsus expleti erant novo vino, quod Dominus noluit committi vetustis utribus. Vetus enim Mosaicæ Legis vinum defecerat in nuptiis Ecclesiæ, ac frigidus & insipidus Legis sensus per Christum versus est in vinum novum. Insipidum ac dilutum est quicquid carnale est: vividum, efficax ac sapidum est, quicquid est spirituale. Bibebant autem affatim de calice cœlesti, de quo dicit Psalmographus: *Calix meus inebrians quam præclarus est.* Et si licet res toto genere dissimillimas inter se conferre, vulgaris ista temulentia quatuor res præcipue gignit in hominibus: profert in apertum quæ latebant in corde: inducit oblivionem præteritorum malorum, ac spe lætorum exhilarat animum, addit robur usque ad vitæ contemtum. Postremo ex infacundis facit disertos. Jam mihi vide, an non simile quiddam novum illud Spiritus divini mustum genuerit in Apostolis: quod metu celaverant, quod in occulto didicerant, non proferunt in vulgus, ac juxta Domini vaticinium prædicant in tectis. Obliviscuntur veteris Judaismi, ac veluti jam nati non meminerunt vitæ superioris, nec recordantur afflictionum, quibus territi Dominum deseruerant. Nullis præsidiis humanis instructi, nec Præsides timent, nec Reges, nec Concilia, nec carceres, nec tormenta, nec mortes, semper alacres ac læti promissis Euangelicis. Denique qui * erant piscatores & idiotæ, mox eloquentia cœlesti coarguunt supercilium Pharisæorum, convincunt enthymemata Philosophorum, opprimunt vim Rhetorum. Nihil autem difficilius, quam verba facere apud multitudinem, quæ quum semper est bellua multorum capitum, tum vero præcipue, quoties ex variis linguis ac nationibus collecta est.

14 Stans autem Petrus cum un-

14 Hic igitur mihi considera Simonem Petrum subito ex piscatore factum oratorem. Tumultuabatur

* Altera Editio inserit, *prius.*

decim, levavit vocem suam, & locutus est eis: Viri Iudæi, & qui habitatis Ierusalem universi, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea.

batur multitudo. Quod tum factum est, id semper est futurum usque ad finem mundi. Ibi demum boni Pastoris officium est, forti animo prodire in medium; non ut violentia comprimat obmurmurantes, nec ut convitia regerat, sed ut constanti magis quam feroci animo per sacræ Scripturæ testimonia depellat calumniam, & Christi gloriam asserat. Petrus itaque, qui prius in cœnaculo surrexerat, expleturus numerum Apostolorum, nunc rursus assurgit apud confusam hominum multitudinem, docturus eos, qui dixerant: *quid sibi vult hoc?* & os oppleturus his, qui dixerant: *musto pleni sunt.* Non est autem necesse, ut Episcopus semper erecto corpore loquatur apud populum, quando Christus ipse sedens docuit populum. Cæterum animo stet oportet, quisquis aggreditur munus Apostolicum. Atque hic interim agnosce Petri dignitatem. Primus est ad dicendum, ubi res Euangelicum oratorem postulat. Recondiderat gladium, qui Christo non placuit, exserit gladium Spiritus. Sic oportet esse primatem Episcopum. Assurgit Petrus, sed non solus, verum adstantibus undecim Apostolis, ne sibi tyrannidem usurpare videretur. Unus fecit verba, sed unus omnium voce loquutus est, quemadmodum & ante unus omnium nomine professus est Jesum Christum Filium Dei viventis. Unde tanta fiducia piscatori, idiotæ & humili, ut tantam multitudinem auderet vel obtueri? Sæpe magnis oratoribus, qui multis vigiliis elucubratam ac meditatam adferunt orationem, dicturis apud frequentem populum, aut Principes, fugit color, vox faucibus hæret, obstupescit mens. Nimirum hæc erat illa cœlestis ebrietas, hæc erat illa sobria temulentia. Adstitit coram tanta multitudine, adjunxit undecim Apostolos, non ad præsidium, sed ad consortium, intendit oculos in populum, ignotus in ignotum, extulit vocem suam, & nihil præmeditatus loquutus est illis, jam hoc præstans quod docuerat Dominus. Nec pro se loquitur, sed Pastor gregi patrocinatur, nec humanis argutiis agit, sed divinæ Scripturæ præsidiis. Jam exspectat attenta multitudo concionem. Attendamus & nos, quandoquidem hæc omnibus dicta sunt. Primum ubi mota manu turbæ murmur compescuisset, exorsus est tali procemio, quod illos nulla assentatione Rhetorica redderet attentos. Viri, inquit, Judaicæ gentis, quos non oportet ignorare Legem ac Prophetas, vosque præcipue, qui degitis in hac urbe Hierosolymorum, ubi caput est Religionis ac scientiæ Legis. Est fortassis quod admiremini, non est quod calumnietur aliquis. Proinde quotquot adestis, præbete mihi aures paulisper attentas, & rem ut habet cognoscite. Id enim vestra omnium refert.

15 Non enim, sicut vos æstimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia:

16 Sed hoc est, quod dictum est per prophetam Ioel:

17 Et erit in novissimis diebus (dicit Dominus) effundam de Spiritu meo super omnem carnem: & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ: & juvenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt,

15 Nam hi Galilæi, quos mihi videtis assistere, *nequaquam* musto *sunt ebrii, quemadmodum quidam existimant, quum sit hora diei tertia*, nullus autem diluculo solet esse ebrius.

16 Verum, in his videtis impletum, quod olim Deus promisit futurum per Joelem Prophetam. Audite prophetiam, & agnoscite promissi fidem. Nolite calumniari, quia rem insolitam videtis, sed amplectimini potius gratiam divinitus vobis oblatam. Joel enim afflatus divino Spiritu, videns futurum ut Deus, qui diversis temporibus Mosei & Prophetis aliquot impartierat Spiritum suum ad vestram salutem, tandem misso Filio suo unico, Spiritum eundem copiosissime effunderet non in unum atque alterum, quemadmodum videtis tot seculis paucos exstitisse Prophetas, sed in omnes totius urbis nationes, quæcunque sincera fide reciperent hunc lætum nuntium, quem ipsius jussu vobis omnibus adferimus, sic prodidit cœleste vaticinium:

17 *Erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam largiter de Spiritu meo super omnem carnem, & subito prophetabunt filii vestri & filiæ vestræ, & juvenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt.*

18 *Et quidem super servos meos & ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo, & prophetabunt.*

19 *Et dabo prodigia in cœlo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi.*

20 *Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus ac illustris.*

21 *Et omnis quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Hæc ante tot secula vaticinatus est vobis Propheta Joel: quod de Spiritus effusione prædixit, videtis exhibitum. Nec dubitandum est, quin quod idem vaticinatur de ventura calamitate, sit pari fide præstaturus. Verum, nihil est quod desperetis, ostendit Propheta certam salutis viam, qui periculum denuntiat. Invocate nomen Domini, & parata est salus.

22 Sed quemadmodum sit nomen Domini invocandum, nunc audite, viri Israelitæ, & quod reliquum est hujus orationis diligenter auscultate. Plerique novistis Jesum Nazarenum, quem virum Deus olim omnium Prophetarum oraculis promissum exhibuit vobis, eumque vobis commendavit multis ac magnis miraculis ac prodigiis, quæ per illum gessit in conspectu vestro. Siquidem Deus erat in illo. Rem loquor vobis non ignotam, siquidem fama miraculorum ejus pervagata est, non solum per universam Judæam, verum etiam ad quasdam civitates finitimas. Quoniam autem ipse peragravit totam hanc Regionem, ubique verbo sanans ægrotos, restituens debiles, illuminans cæcos, mundans leprosos, ejiciens Dæmones: plerique vidistis quæ narro.

23 Nihil horum gestum absque divino consilio. Sic visum est Deo servare mundum. Hunc igitur talem quum accepissetis, non casu aut fortuito, sed ex certo Dei consilio ac præscientia traditum in salutem Israeliticæ gentis, per manus impiorum militum suffixistis in crucem & occidistis. Siquidem milites nihil aliud erant, quam ministri facinoris. Cæterum occidit, quisquis ad mortem adegit. Res apertior est, quam ut negari possit.

24 Hunc à vobis interfectum ita volente Deo, qui tradiderat occidendum, idem juxta Prophetarum oracula tertio die revocavit in vitam, ut quod in hoc factum esset virtute divina, idem in se sperarent futurum omnes, qui crediderint Euangelio. Siquidem ille voluntati Patris obtemperans, patienter tulit ignominiam crucis, tota fiducia salutis collocata non in humanis præsidiis, sed in Dei misericordia: & ideo per illum liberatus à doloribus mortis & inferorum, quos ut homo quidem gustare potuit, cæterum ut immunis ab omni peccato, teneri vincirique ab illis nullo modo potuit. Mors enim ac Tartarus non habet perpetuum jus, nisi in eos, qui peccato sunt obnoxii. Proinde ut deglutire potuit illum mors, ita devoratum tenere non potuit, sed tertio die coacta est revomere, quemadmodum cetus revomuit Jonam. Deus igitur ideo voluit innoxium hæc omnia pati, ut per illum nos omnes & à peccatis, & à jure mortis redimeret, si modo totam fiduciam nostram ad exemplum Jesu Nazareni in Deo collocemus.

25 Quod narro vobis Israelitæ, non oportet incredibile videri, posteaquam David, afflatus cœlesti Spiritu, prædixit hoc futurum. Sic enim in Psal. xv. loquitur de Jesu Nazareno, quem vobis prædicamus: *Providebam Dominum coram me semper, quoniam à dextris est mihi ne commovear.*

26 *Propterea lætatum est cor meum, & exsultavit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe:*

18 Et quidem super servos meos, & super ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo, & prophetabunt:

19 Et dabo prodigia in cælo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi.

20 Sol convertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & manifestus.

21 Et erit, omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.

22 Viri Israelitæ, audite verba hæc: Iesum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut & vos scitis:

23 Hunc definito consilio & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affigentes interemistis:

24 Quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.

25 David enim dicit in eum: Providebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam à dextris est mihi ne commovear:

26 Propter hoc lætatum est cor meum, & exultavit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe:

27 Quod

27 *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.*

[27] *Quod non derelinques animam meam apud inferos, nec committes, ut sanctus ille tuus videat corruptionem.*

28 *Notas mihi fecisti vias vitæ: & replebis me jucunditate cum facie tua.*

[28] *Notas mihi fecisti vias vitæ, replebis me jucunditate cum facie tua.* Videtis quam dilucide nobis depinxerit Rex & Propheta David, quod in Jesu Nazareno gestum esse scitis. In Deo collocarat omne præsidium suum, & hujus unius auxilio fretus, volens ac lubens passus est omnia, quæ vos illum passum esse scitis. Corde gaudens toleravit dolores corporis. Exsultavit illius lingua, nunquam tacens aut supprimens voluntatem Dei. Passus est sepeliri sese, nihil addubitans, quin Pater illum esset ad vitam revocaturus die tertio, nec sineret illum in sepulchro putrescere, qui nullius mali sibi conscius, spem omnem collocarat in Deo. Quisquis enim spem salutis collocarit in suis operibus, aut in hujus mundi præsidiis, non erit par ferendis mortis doloribus, nec semel ab illa captus poterit semet extricare. Quisquis autem habet oculos jugiter intentos in Deum, qui misericors est in omnes, is novit vias vitæ: & si quando Deus videatur ad tempus avertisse vultum ab eo, tamen brevi reddet illi conspectum sui, proque cruciatibus temporariis restituet æterna gaudia, pro morte reddet immortalitatem, pro ignominia terrena cœlestem gloriam. Per hunc itaque & nobis est ostensa via ad vitam æternam.

29 *Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David, quoniam defunctus est, & sepultus: & sepulchrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem.*

[29] Fortassis erunt qui prophetiam hanc ad ipsum David pertinere suspicentur, non ad Jesum. Scio quam magnifice sentiatis de Patriarcha David, nec immerito ita sentitis. Fuit enim ille sanctus ac Deo carus, sed ut libere, quod verum est, loquar apud vos, viri fratres, non tantum est tribuendum Patriarchæ David, ut illi quod est Messiæ adscribatur. Res enim ipsa loquitur, hoc vaticinium nec in David, nec in quemquam alium Patriarcham aut Prophetam competere. Siquidem, id quod nemini vestrum ignotum est, David defunctus ac sepultus est, nec unquam revixit, quando sepulchrum ejus est apud nos in hodiernum usque diem, nihil aliud habens quam ossa defuncti exanima siccaque. Proinde vaticinium hoc non de seipso prodidit David, qui sciebat sese more cæterorum sepeliendum & corrumpendum in sepulchro juxta corpus.

30 *Propheta igitur cum esset, & sciret quia jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus:*

[30] Cæterum quum esset afflatus Prophetico Spiritu, neque nesciret futurum, quod Deus ipsi jurejurando confirmasset, videlicet ut Christus juxta carnem ex ipsius lumbis exsisteret, ac juxta spiritualem sensum sederet super thronum ejus, regnaturus in æternum:

31 *Providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.*

[31] Præscius vaticinatus est de his, quæ nunc videtis in Jesu Nazareno peracta, qui sine controversia juxta carnem genus duxit à stirpe familiaque David. Porro quum constet Jesum in hac vita nihil affectasse regni mundani, nec unquam sedisse in solio David, sed extrema fuisse affectum ignominia, liquet aliud quoddam regnum fuisse promissum, cujus nullum esse finem pronuntiant oracula Prophetarum. Non potuit sedere in solio David, si semel occisus nunquam revixisset. Resurrexit igitur, & nunc sedet in solio David, hoc est, Patris æterni, Dominus omnium quæ in cœlis sunt & quæ in terris. Hoc nimirum erat, quod David, afflatus fatidico Spiritu, prædixit, & quod prædixit factum est. Quanquam enim anima Jesu descendit ad inferos, non tamen illic detenta est, sed detentas potius liberavit. Ita corpus illius tametsi sepulchro conditum est exanime, tamen illic non computruit, sed Deus, qui mentiri nescit in promissis, animam ab inferis revocatam restituit in corpus.

32 *Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus.*

[32] Hujus rei nos omnes, quos hîc videtis adstantes, testes sumus, qui familiariter cum illo viximus, qui frequenter ab illo audivimus, quod & crucifigendus esset juxta Prophetas, & tertio die resurrecturus. Mortis & spectatores & auditores nos fuimus, resurrectionis testes nos sumus, quibus frequenter apparuit, non solum visu & auditu, verum etiam manibus contrectatus. Agnovimus vocem, agnovimus faciem, vidimus & contrectavimus vestigia vulnerum. Denique cibum una nobiscum cepit, ut verum & idem corpus esse sciremus, quod conditum erat in sepulchro.

33 *Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hunc, quem vos videtis, & auditis.*

[33] Itaque qui per homines dejectus erat usque ad extremam ignominiam, hunc Deus extulit in fastigium æternæ gloriæ, quam olim patefaciet universis hominibus in fine mundi, nunc interim virtutem divinam apud vos exserens occulta vi Spiritus Sancti, quam à Patre nobis promiserat, quum adhuc ageret in terris. Hunc reversus in cœlum, illinc nobis largiter effudit juxta prophetiam Johelis. Et hinc est illud miraculum vobis insolitum, quod videtis & auditis nos loquentes linguis, quas vos ex diversis linguis conflati pariter intelligitis.

34 *Non enim David ascendit in cælum: dixit autem ipse: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis,*

[34] Porro quemadmodum prophetia resurrectionis non potest accipi de David, sicuti docuimus: ita quod de adscensu in cœlum, deque consessu ad dexteram Dei Patris, deque regno perenni prædictum est, non potest ad David pertinere, quemadmodum ipsi Pharisæi confessi sunt, cum Domino disputantes. Neque enim David unquam adscendit in cœlum redivivus. Et tamen ille, Spiritu prophetico afflatus, sic loquitur in Psalmo mystico: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis:*

35 *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

[35] *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Itaque palam est in hac prophetia sermonem esse Dei Patris, qui Jesum filium David juxta carnem, Dominum juxta spiritum, evexerit in cœlum, & ut regni consortem sibi assidere jusserit.

36 *Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus, hunc Jesum, quem vos crucifixistis.*

[36] *Itaque pro comperto habeat hoc universa gens Israelitica, quod Deus hunc Jesum Nazarenum, quem vos sustulistis in crucem*, evexerit ad regnum cœleste, quodque illum exhibuerit, & Dominum universorum, & Messiam, hoc est, unctum illum, quem vos nomine Messiæ, tot seculis promissum à Prophetis, exspectatis.

37 *His autem auditis, compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum, & ad reliquos Apostolos: Quid faciemus, viri fratres?*

[37] Hæc oratio Petri terrorem injecit animis auditorum. Erant sibi conscii quod apud Pilatum clamassent: *crucifige, crucifige, crucifige eum:* & agnoscunt ex prophetia datum illi regni consortium ad dextram Patris, donec omnes inimici ejus subjicerentur scabello pedum illius. Ultorem metuunt jam regnantem, quem occiderant benefacientem. Est autem hoc initium salutis agnoscere culpam, & formidare commeritam pœnam. Itaque *corde compuncti, dicunt Petro, ac reliquis Apostolis: Quid faciemus viri fratres?* Bene res habet, quum animus sibi male conscius non desperat, sed quærit remedium.

38 *Petrus vero ad illos: Pœnitentiam (inquit) agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum: & accipietis donum Spiritus sancti.*

[38] Hîc Petrus mansueti Pastoris imaginem exhibens, quid facit? Non sævit convitiis, non exaggerat admissum, non repellit ac differt, non præscribit victimas & holocausta, sed compunctis paratum ostendit remedium, nihil distinguens inter eos qui Jesum crucifixerant, & inter eos qui non consenserant impio facinori: nullus enim erat immunis à peccato. Ait itaque: *Pœniteat vos vitæ superioris, & tingatur unusquisque vestrum aqua in nomine Jesu Christi: &* hujus gratuito beneficio *dabitur vobis remissio* omnium *peccatorum* vestrorum: deinde puris & purgatis dabitur donum Spiritus Sancti, quod videtis effusum in nos.

39 *Vobis enim est repromissio, & filiis vestris, & omnibus qui longe sunt, quoscunque advocaverit Dominus Deus noster.*

[39] Ne quis expendat sua merita, gratuitum est totum quod datur, tantum adsit fiducia. Ad vos posterosque vestros peculiariter pertinet prophetia Johelis, quos filios & filias, quos servos & ancillas appellat. Credite promissori Deo, & accipite gratis quod promissum est. Nec ad vos tantum, qui estis gentis Israeliticæ, pertinet promissio prophetiæ, verum etiam ad omnes gentes, quæ procul absunt simul à cognatione generis Israelitici, &

à

à cognitione Dei, quoscunque Dominus Deus noster ex sua bonitate dignabitur advocare ad hujus doni consortium. Indicavit & hoc prophetia, subjiciens: *Et omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Nec invocat autem quisquis dicit, Domine, Domine, sed qui in hujus misericordia spem omnem salutis collocat. Prædictum est idem ab aliis Prophetis, fore ut Euangelicus sermo penetraret usque ad terminos orbis terrarum. Mandavit & nobis Dominus Jesus, ut vobis primum annuntiaremus hanc gratiam, deinde Gentes ad eandem vocaremus. Siquidem hæc vocatio non est ex meritis hominum, sed ex gratuita benignitate Dei. A

40 Aliis etiam verbis plurimis testificatus est, & exhortabatur eos, dicens: Salvamini à generatione ista prava.

40 His aliisque plurimis verbis Petrus testificatus est illis de Christo, proferens testimonia Prophetarum, & cum his conferens ea quæ jam evenerant. Doctrinæ addidit exhortationem, quo magis extimularet hæsitantes. Agite fratres, inquit, amplectamini tam insignem, tam obviam Dei erga vos benignitatem. Nostis querelas omnium Prophetarum de perversitate, de duritie gentis Judaicæ, qua semper sese præbuit rebellem Domino Deo suo, atque hujus ministris ad salutem ipsorum missis. Quoties restitit Mosi? Quot Prophetas occidit? Quoties suis sceleribus provocavit iram Dei? Unde jure *domus exasperatrix* appellatur, ac *vitis conversa in amaritudinem, quæ pro dulcibus uvis dedit* cultori suo *labruscas.* Questus est idem Joannes, appellans illam *progeniem viperarum.* Neque raro idem questus est Dominus Jesus, offensus invincibili perversitate multorum, qui videntes non videbant, audientes non audiebant, intelligentes non intelligebant. Salutiferam doctrinam adspernabantur, beneficia miraculorum tribuebant Spiritui Beelzebub. Proinde nationem perversam appellavit, & incredulam: cui flens exitium denuntiavit, quæ cæderet, occideret, lapidaret, crucifigeret, omnes à Deo missos. Subducite vos fratres ab imminente vindicta Dei, exsuite perversitatem Judaicæ gentis, quæ dum suam justitiam tuetur, impia rebellat justitiæ Dei. Per fidem ac simplicem obedientiam est parata vobis omnibus salus æterna. Tum demum eritis veri Israelitæ, tum eritis germani filii Abrahæ, tum eritis vere Judæi, si Regem vestrum Jesum agnoveritis. Eximite vos à generatione ista carnali, quæ per suam incredulitatem perire mavult, quam servari. Vos renascamini in nationem spiritualem ac cœlestem, quæ servatur per fiduciam erga Jesum. Hæc nimirum erat eloquentia piscatoris, non ex præceptis Rhetorum comparata, sed cœlitus infusa, & ideo potens & efficax. Hic erat ille gladius, qui pertingit usque ad divisionem animæ & spiritus, cujus acie compuncta sunt corda Judæorum. Hic est primus jactus retis, quo piscator hominum traxit copiosam multitudinem. Hoc erat semen ubique spargendum Euangelici sermonis, quod juxta doctrinam Jesu non descendit in animos omnium, & tamen hîc protinus reperit terram bonam, quæ fructum edidit.

41 Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt: & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia.

41 Baptizati sunt enim & appositi numero discipulorum, qui tum erant perpauci, fere ter mille. Hi nimirum sunt Euangelici proventus felices primitiæ. Res Novi Testamenti hîc quoque congruit cum figura Veteris. Moses quinquagesimo à Pascha die jussit celebrari primitias. Hîc quinquagesimo die non spicarum, sed animarum primitiæ Domino consecrantur. Jam aqua per doctrinam ac fidem purgarat ab omnibus peccatis, jam haustus erat cœlestis ille Spiritus. Nunc considera, quid agat in illis Spiritus divinus, nec enim est otiosus, quum sit igneus. Data est gratis innocentia, gratis data Spiritus Sancti gratia. Superest ut curemus, ne quod gratuito largitus est Deus sua bonitate, nos nostra incogitantia perdamus. Hæc rudimenta sunt Euangelicæ pietatis, hæc est velut infantia primæ regenerationis in Christum.

42 Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus.

42 Quod hactenus traditum est doctrinæ lac est, proficiendum est ad solidum cibum. Utrunque cibum debent habere paratum Euangelici Pastores. Sic enim mandarat illis Dominus: *Ite docete omnes gentes, baptizantes eos, docentes eos servare quæcunque præcepi vobis.* Docete baptizandos Euangelicæ Philosophiæ rudimenta, quibus nisi quis crediderit, frustra tingitur aqua. Docete baptizatos, ut juxta doctrinam meam viventes, semper ad perfectiora proficiant. Itaque qui se junxerant numero discipulorum, perseverabant in doctrina Apostolorum, (nam hinc profectus est uberrimus) atque in sumendo symbolo fœderis nunquam rumpendi, quam illi communionem vocabant. Id à Domino traditum erat hujusmodi. Frangebatur panis, & ex eo cuique dabatur particula, atque hoc agentes in memoriam Dominicæ passionis, agebant gratias divinæ benignitati, qui per unici Filii sanguinem ipsos expiasset à peccatis, qui per ejusmodi indebitam mortem ipsos cooptasset in hæreditatem vitæ æternæ. Addebant puras preces, quibus rogabant, ut regnum Domini Jesu in dies latius propagaretur, ut illius gloria per universum orbem inclaresceret, ut illius voluntati ubique obtemperaretur, ut qui fidem Euangelicam semel essent professi, sacra doctrina cœlestique gratia quotidie proficerent ad meliora, atque ita concorditer inter ipsos viverent, pacem habentes cum fratribus, ignoscentes injuriam, si quid esset per humanam fragilitatem admissum, pacem habentes cum Deo, qui se misericordem præbet iis, qui se misericordes exhibent proximo, ut quotidiano Numinis auxilio confirmati, subsisterent adversus omnes Satanæ incursus, donec post longa certamina daretur æternum præmium. Hæc tum erant victimæ Christianorum.

43 Fiebat autem omni animæ timor: multa quoque prodigia & signa per Apostolos in Jerusalem fiebant, & metus erat magnus in universis. 44 Omnes etiam qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia. 45 Possessiones & substantias vendebant, & dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat. 46 Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis, 47 Collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. Dominus autem augebat qui salvi fierent quotidie in idipsum.

43 Linguarum miraculum, Petri tam vivida exhortatio, tot hominum subita mutatio, tanta vitæ novitas efficiebant, ut jam timor quidam corriperet animos omnium sibi male conscios. Perspiciebant enim, rem non esse conspirationis humanæ, sed virtutis cœlestis. Siquidem Apostoli, non solum loquebantur omnium linguis, verum etiam multa prodigiosa miracula patrabant invocato nomine Jesu Hierosolymis, sanandis morbis, profligandis Dæmoniis, excitandis mortuis. Hic metus ingens magis etiam occupavit animos omnium. Erat hoc aliquod initium resipiscentis populi.

44 Sed ante omnia Spiritus ille cœlestis mutuam benevolentiam & concordiam gignebat in omnibus, quos afflaverat. Nimirum hoc peculiari signo Jesus jusserat agnosci suos discipulos, si mutua caritate conglutinarentur. Quotquot enim crediderant Euangelio, frequenter aggregabant sese in unum locum, mutuis colloquiis sese consolantes & exhortantes. Multi erant, citraque delectum personarum admittebantur omnes, juvenes, senes, fœminæ, viri, servi, liberi, pauperes, divites. Tanta vero concordia tam dispares copulabat Christi caritas, insita cordibus eorum, ut, quod inter germanos quoque rarum est, omnia haberent inter ipsos communia.

45 Quoque paratior esset inter omnes communicatio, quibus erant prædia, aliæve possessiones, eas divendebant, atque ex pretio collecto impartiebant omnibus, prout cuique erat opus, ita ut nec egerent, qui nihil possidebant, nec abundarent, qui multa possederant. Sic autem largiebantur, non quasi de suo, sed quasi de communi. Nam vera caritas nescit rerum proprietatem, nec inter illos videtur suæ quisque rei dominus, inter quos idem est animus. Vix autem illic incidere potest egestas, ubi quisque paulo contentus est, & ex communi singulis distribuitur, non pro libidine, sed pro necessitate. Nihil horum præscribebant Apostoli, sed ultro præstabat caritas, plus quam ulla Mosi lex exigere est ausa.

46, 47 Quin & in Templo quotidie magno animorum consensu perseverabant deprecantes, gratias agen-

 tes

tes Deo, ac mutua confabulatione semet exhortantes, aliosque quoscunque possent ad Euangelicum fœdus allicientes. Deinde toto die talibus studiis peracto, per singulas domos frangebant panem, atque invicem capiebant cibum, incredibili gaudio, ac sincerissima simplicitate cordis collaudantes Deum, cujus beneficio tantam gratiam erant consequuti. Apud universam vero plebem erant favorabiles & gratiosi. Quis enim non amaret homines innoxios, omnibus benefacere paratos, in quibus videbant tantam Dei virtutem cum tanta modestia tantaque lenitate conjunctam? Annotabis hîc, Theophile, exordium Ecclesiæ ex concordia & gaudio feliciter sumsisse auspicia. Non potest non esse concordia, ubi est Spiritus ille pacificator omnium: non potest non esse gaudium, ubi pura est conscientia, & certa de promissis Euangelii fiducia. Cæterum ut in perdendo Jesu, nusquam non adsunt Pontifices, Pharisæi, Scribæ & primores populi, ita hîc in felicibus auspiciis nascentis Ecclesiæ nulla horum mentio. Nullus ad hoc contubernium coactus venit, nulla vis continebat eos in fœdere. Sponte perseverabant, qui accesserant: & Dominus in dies alios atque alios attrahebat, quos destinaverat ad salutem, paulatim emergente grano sinapis, late suos ramos sparsuroper orbem universum.

CAP. III.

Claudipedem sanat divinum nomen Iesu,
Hortaturque reos ad meliora Petrus.

1 SIMUL autem cum aliis Petrus & Joannes adscendebant in Templum ad horam vergentis jam diei nonam, qua quum alii vel ludere soleant ebrii, vel dormire, illi consueverant sacris precationibus vacare, jejunantes usque ad vesperam. Procedebant duo proceres ordinis Apostolici, nullis equis aut mulis, nullo satellitio regio, sed audi pompam Apostolicam.

2 Sedebat pro Templi foribus quidam populo notissimus mendicus, qui fuerat claudus ab utero matris. Tantum autem erat corporis vitium, ut à bajulis gestaretur. Hujus calamitas, ut fit, multos alebat. Nam eum ad quæstum exponebant quotidie ad portam Templi, quam vulgus Speciosam vocat, ut ab ingredientibus (nam hæc erat frequentissima) peteret eleemosynam. Habet suum ingenium mendicitas, novit eos, qui Templum ingrediuntur, aut sic esse affectos, ut libentius dent eleemosynam, aut sic affectos videri velle.

3 Is ubi vidisset Petrum ac Joannem ingressuros Templum, comitatus autem indicabat illos esse alicujus pretii, & vultus ipse benignitatem præ se ferebat, petebat ab eis eleemosynam. Hîc Spiritus Sanctus submonebat Apostolos, adesse tempus edendi miraculi.

4 Itaque *Petrus una cum Joanne defixis in claudum oculis, ait illi: Adspice in nos.*

5 Ad intuitum ad hanc vocem factus alacrior mendicus, *intendebat oculos in illos, sperans futurum, ut aliquid ab illis acciperet.* Stipem flagitarat, stipem exspectabat, integritatem membrorum non ausus est emendicare, quia non sperabat illos posse dare. Et tamen animus illi nescio quid bonæ rei præsagiebat.

6 Tum Petrus magnificam illam ac vere summo Christi vicario dignam vocem edidit, dicens: Argentum & aurum, quod tu exspectas, non est apud me. Quod autem non ex meo, sed cœlesti benignitate ad manum est, quoque tu magis eges, hoc tibi do: *In nomine Jesu Christi Nazareni surge & ambula.*

7 *Simulque apprehensa dextra claudi sublevavit eum.* Nec mora *protinus consolidatæ sunt plantæ ejus ac tali,* sic ut non ægre assurgeret, sed exsiliens consisteret pedibus suis, & ambularet quocunque vellet.

8 At ille lætus tam insperato beneficio, *una cum*

1 Petrus autem & Joannes ascendebant in templum, ad horam orationis nonam.
2 Et quidam vir, qui erat claudus ex utero matris suæ, bajulabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur Speciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum.
3 Is cum vidisset Petrum & Ioannem incipientes introire in templum, rogabat ut eleemosynam acciperet.
4 Intuens autem in eum Petrus cum Ioanne, dixit: Respice in nos.
5 At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis.
6 Petrus autem dixit: Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula.
7 Et apprehensa manu ejus dextera, allevavit eum, & protinus consolidatæ sunt bases ejus & plantæ.
8 Et exiliens stetit, & ambulabat: & intravit cum

A *Apostolis ingressus est Templum; ambulans alacriter* ac præ gaudio *saliens*, ac gestiens, *Deumque laudans*, unde noverat hoc beneficium esse profectum. Dei beneficia celare, ingratitudinis est: homini adscribere, impietatis est.

9 *Totus autem populus*, qui frequens aderat in Templo, *conspicatus est hominem* à bajulis gestari solitum, nunc *ambulantem* alacriter suis pedibus, *ac laudantem Deum.*

10 *Agnoscebant autem illum omnes, esse eundem hominem, qui quotidie solitus esset sedere ad portam Speciosam mendicandi gratia.* Vident subito mutatum. Audiunt agentem gratias Deo. Quibus ex rebus

B vehemens quædam admiratio stuporque corripuit animos omnium.

11 Porro quum viderent Petrum & Joannem, qui tum ut Apostolorum primores plerisque innotuerant (nam his adhærebat, qui fuerat claudus, & per hos sibi contigisse prædicabat sanitatem) factus est totius populi concursus ad illos. Erant autem in porticu quæ dicitur Solomonis, in qua solitus est versari Jesus verus ille Solomon, & in qua nonnunquam disputarat cum Pharisæis.

12 Rei novitas omnium animos perculerat: Petrus ubi videt populi concursum, nec ignoraret causam, rursus hunc in modum exorsus est dicere.

C Viri Israelitæ, cur super hac re tantopere vos habet admiratio, quasi vobis sit infrequens ac rarum videre miracula, aut quasi non majora videritis superioribus temporibus? Nos vero cur intuemini, quasi nostra vel virtute vel pietate sit effectum, ut hic claudus vobis omnibus notus nunc ambulet?

13 Non est humanum negotium, quod geritur, neque novum est quod videtis, sed olim per Prophetas vestros à Deo promissum. Vos religiose colitis Deum Abraham, Deum Isaac, & Deum Jacob, quos gloriamini vos habere Patriarchas, ac generis auctores. Sed hujus Dei, à Patriarchis culti, Filium, ad vos vestræ salutis causa missum humili

D specie, quo magis eum amplecteremini, similem vobis factum, affecistis extrema contumelia. Cæterum ille Filium suum, humana malitia dejectum, sua virtute glorificavit, ut multis aliis modis, ita hoc quoque facto, per illum sub oculis vestris edidit innumera miracula, docuit cœlestem doctrinam.

14 His tantis beneficiis vos nihil commoti, post multas contumelias tandem tradidistis illum in manus impiorum, ut occideretur: quumque Pilatus homo Ethnicus, & à cognitione Legis & cognatione Patriarcharum alienus, pronuntiasset illum absolvendum, ut Regem vestrum, ut virum sanctum

E ac justum, vos qui ex Prophetis debebatis illum agnoscere, palam & constanter abnegastis eum apud prætorium Præsidis, dicentes: *Non habemus Regem nisi Cæsarem.* Tantoque odio sævistis in illum, ut malueritis ad vestram postulationem vita donari Barrabam, latronem & seditiosum, qui vitam aliis abstulerat, quam Jesum, qui vitam omnibus adferebat.

15 Homicidæ impetrastis vitam, auctorem ac principem vitæ immortalis ad mortem adegistis. Sed hunc à vobis interfectum Deus, auctor omnis vitæ, revocatum à mortuis donavit immortalitate. Cujus rei nos testes sumus, quibus sese redivivum ex-

F hibuit conspiciendum, audiendum & contrectandum, quem & in cœlum vidimus adscendentem. Præcessit humilitas, quam vestra omnium causa assumserat, nunc subvectus in gloriam à Patre, virtutem suam exserit per nos, qui nihil aliud sumus, quam testes eorum, quæ vidimus & audivimus.

16 Ac per fiduciam, quam habemus in nomine ejus, hunc, quem videtis ambulantem, ac novistis fuisse claudum natum, Deus restituit integris pedibus. Nihil hic nobis laudis debetur, neque nostris me-

illis in templum ambulans, & exiliens, & laudans Deum.
9 Et vidit omnis populus eum ambulantem, & laudantem Deum.
10 Cognoscebant autem illum, quod ipse erat, qui ad eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: & impleti sunt stupore & extasi, in eo quod contigerat illi.
11 Cum teneret autem Petrum & Ioannem, cucurrit omnis populus ad eos, ad porticum quæ appellatur Salomonis, stupentes.
12 Videns autem Petrus, respondit ad populum: Viri Israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare?
13 Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum nostrorum, glorificavit filium suum Iesum, quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti.
14 Vos autem sanctum & justum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis:
15 Auctorem vero vitæ interfecistis, quem Deus suscitavit à mortuis, cujus nos testes sumus.
16 Et in fide nominis

ejus, hunc, quem vos vidistis, & nostis, confirmavit nomen ejus: & fides, quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum.

meritis tribuendum est, nec hujus qui restitutus est, sed ut dixi, Deus nomen Filii sui voluit esse gloriosum apud omnes, in quo vult omnes suam ponere fiduciam, & spem universæ salutis. Hæc fiducia restituit huic, ex nativitate debili, membrorum integritatem in conspectu omnium vestrum. Hæc non solum arguunt illum esse vivum, quem putatis mortuum, verum etiam declarant omnem salutis spem in uno illo collocandum:

17 Et nunc fratres scio quia per ignorantiam fecestis, sicut & principes vestri.

17 Nec est quod desperetis, fratres, permissu consilioque divino sic factum est. Peccatum vestrum aliqua ex parte excusat ignorantia humana. Corporis enim imbecillitas obstabat, quo minus agnoscere-tis illius divinam potentiam, quam ne principes quidem vestri perfecte noverant. Quam si pernovissent, nunquam induxissent in animum, omnis gloriæ principem in crucem suffigere.

18 Deus autem, quæ prænuntiavit per os omnium prophetarum, pati Christum suum, sic implevit.

18 Sic expediebat humani generis saluti, sic Deus ab æterno definierat, sic per os Prophetarum omnium prædixerat, futurum ut Messias, quem redimendis vobis postremo missurus esset, extrema pateretur. Non est mendax Deus, quem promiserat se missurum misit: quem voluit occidi, sic, ut voluit, occisus est. Hanc victimam voluit immolari peccatis omnium expiandis, per vos immolata est, non sine culpa vestra, sed quæ sit remittenda, si modo pœniteat erroris. Ita fiet, ut quod omnium bono peccastis, vobis quoque cedat in bonum.

19 Pœnitemini igitur, & convertimini, ut deleantur peccata vestra:

19 Est autem facilis ac parata venia: tantum pœniteat malefactorum, non hujus tantum, sed omnium, & ad vitæ novitatem convertamini: Jesum, quem prius negastis, profiteamini Regem ac Principem universorum: quem ut nocentem damnastis, agnoscite omnis innocentiæ fontem & largitorem: quem ad mortem adegistis, credite immortalitatis auctorem.

20 Ut cum venerint tempora refrigerii à conspectu Domini, & miserit eum, qui prædicatus est vobis, Iesum Christum,

21 Quem oportet quidem cælum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os sanctorum suorum à sæculo prophetarum.

20 Nunc veniæ tempus est, properate interim ad pœnitentiam, & invenietis misericordiam, ut quum denuo venerit judicaturus vivos & mortuos, & Pater quem semel misit humilem vestra causa, denuo miserit sublimem in nubibus, bona fiducia sustineatis faciem illius, quæ terribilis & intolerabilis erit his, qui non egerint pœnitentiam. Cæterum qui interim credentes in nomen Jesu, quem & Prophetæ vobis ante multos annos prædicarunt, & nos juxta Prophetarum vaticinia de illo testificamur, pœnitentia deletis peccatis, per fidem illi sese subjecerint, illic refocillationem invenient à justo judice, qui per pœnitentiam ac fidem in ipsum promisit salutem omnibus.

22 Moyses quidem dixit: quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris, tamquam me, ipsum audietis juxta omnia quæcumque locutus fuerit vobis.

23 Erit autem: omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe.

21 Hactenus peracta sunt, quæcunque peragenda Prophetæ prædixerant. Nec dubitandum est, quin simili fide Deus præstiturus sit & reliqua omnia, quæ pollicitus est. Rediturus est Jesus Christus, at non statim rediturus est. Oportet enim prius per universum orbem prædicari Euangelium Dei. Interea ille gloriosus vivit, sedet ac regnat in cœlis usque ad tempus illud, de quo prædixit Johel & Malachias, quo restituentur & consummabuntur omnia, perfectis cunctis, quæ Deus loquutus est per os sanctorum Prophetarum suorum omnium quotquot à seculo fuerunt. Omnes enim de hoc uno vaticinati sunt.

22 Mosi gravissima est apud vos auctoritas: siquidem hoc duce reliquistis Ægyptum, peragrastis desertum, accepistis Legem. Atqui is vobis hunc Jesum Nazarenum, quem occidistis, promisit, ita loquens in libro Deuteronomii: *Prophetam excitabit vobis Dominus Deus vester è fratribus vestris, mei similem, ipsum audietis in omnibus, quæcunque loquutus fuerit vobis.*

23 *Futurum est autem, ut quisquis non audierit Prophetam illum, exterminetur è populo.* Agnoscite Mosi vaticinium, agnoscite verum Mosen, agnoscite Jesum Christum, natum è stirpe David, è tribu Juda in civitate Bethlehem, juxta Prophetarum oracula. Hoc duce Deus vocat vos in libertatem æternam, per hunc defert novam legem spiritualem & Euangelicam, per hunc offert remissionem omnium peccatorum ac salutem æternam. Hunc ab omnibus vult audiri. Audit autem quisquis credit. Quicunque crediderit, salvus erit, quicunque recuset credere, ejectus è consortio nomineque Israelitarum, peribit irrecuperabiliter. Extra Jesum enim nulla est salutis spes. Si creditis Mosi, amplectamini Jesum, quem ille vobis commendavit suo vaticinio.

24 Et omnes prophetæ à Samuel, & deinceps, qui locuti sunt, annuntiaverunt dies istos,

24 Nec ille tantum de Jesu vaticinatus est, verum & omnes Prophetæ à temporibus Samuelis usque ad Joannem Baptistam, vaticinia prodiderunt, describentes illius nativitatem, doctrinam, miracula, afflictiones, ignominias, crucem, sepulturam, resurrectionem, adscensum in cœlum, emissionem Sancti Spiritus in universos credentes, quorum nihil non videtur esse factum, propagationem Euangelii per universum terrarum orbem, Dominique reditum gloriosum ad consummationem mundi.

25 Vos estis filii prophetarum, & testamenti, quod disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham: Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ.

25 Quod si estis filii Prophetarum, de quo non injuria gloriamini, ne diffidite promissis illorum: si filii Patriarcharum, intelligite ad vos pertinere pactum, quod Deus pepigit cum Abraham, dicens: *Et per semen tuum benedictionem consequentur familiæ terræ.* Hanc benedictionem non præstitit in Isaac, qui mortuus est, nec revixit, sed in Jesu Nazareno, cujus typum gessit Isaac, sponte semet offerens ad immolationem, quemadmodum Christus obediens Patri mactatus est in cruce. Hoc est semen Abrahæ, per quod non tantum omnes Israelitæ, verum etiam omnes totius orbis nationes, si crediderint Euangelio, liberabuntur à maledictione peccati, & hanc benedictionem consequentur, ut accepto cœlesti Spiritu, vocentur filii Dei viventis.

26 Vobis primum Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicentem vobis: ut convertat se unusquisque à nequitia sua,

26 Ergo promissio Dei pertinet quidem ad omnes mundi nationes, sed tamen hoc honoris vobis haberi voluit, ut vobis primis omnium offerretur, ac juxta Mosi prophetiam de gente vestra suscitaret ac mitteret vobis, non quemlibet Prophetam, sed unicum Filium suum Jesum, qui deferret benedictionem Abrahæ promissam à Deo. Hæc est autem benedictio, ut unusquisque parens Euangelico sermoni, convertat sese à malitia sua, ac Jesum salutis auctorem profiteatur.

CAP. IV.

Declaras Petre vim Jesu, spernisque minantes,
Cumque tuis oras: propria nulla tenent.

1 Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt sacerdotes, & magistratus templi, & Sadducæi,

1 Dum Petrus cœlestis orator, & Joannes illius collega, his atque hujusmodi sermonibus exhortarentur populum ad amplectendum Euangelium, nemini palpantes, suadentes testimonio Prophetarum, terrentes formidine futuri judicii, rursum lenientes ac pellicientes facilitate paratæ veniæ, ac certitudine promissæ salutis, colloquium salutiferum interrumpunt supervenientes Sacerdotes, ac Magistratus Templi, cumque his Sadducæi.

2 Dolentes quod docerent populum, & annuntiarent in Iesu resurrectionem ex mortuis:

2 Sacerdotes ac Magistratus hoc habebat male, quod homines idiotæ in Templo regnarent, ac docerent populum, in quo non oportebat loqui nisi Rabbinos, Pharisæos ac Scribas, quodque tam magnifice prædicarent de Jesu, quem ipsi veluti nocentem ad mortem adegerant, cujus nomen abolitum esse cupiebant. Sadducæos autem illud peculiariter urebat, quod prædicarent Jesum à morte revixisse, quodque per hunc omnibus pollicerentur resurrectionem: nam Sadducæi nec Angelos esse credunt, nec animas à morte corporis superstites. Proinde mentionem resurrectionis non ferunt.

3 Et injecerunt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam in crastinum: erat enim jam vespera.

3 Hic rursus oritur pugna Pontificum impiorum adversus Euangelium, quod Jesus suis discipulis prædixerat fore. Sed quemadmodum malitia, quo magis obluctata est, hoc magis illustravit gloriam Jesu:

A

ita quo magis rebellant adversus Euangelii præcones, hoc vehementius erumpit vis Euangelici sermonis. Quid fit? Non disputatur, sed injiciuntur manus in Apostolos. Pertrahuntur in carcerem, producendi in diem crastinum. Tum enim appetebat vespera. Non deerat impia voluntas Sacerdotibus inibi statim occidendi discipulos Jesu, sed obstat rursum metus populi, & quæritur prætextus nefario sceleri, ut quod facerent, jure facere viderentur. Sed quemadmodum in Christum nihil valuit illorum malitia, nisi posteaquam ipse mori voluit: ita in Christi discipulos nihil poterit illorum conspiratio, prius quam veniret ille dies, quem cuique præscripserat cœlestis Pater. Christus enim erat in Apostolis.

B

4 Multi autem eorum, qui audierant verbum, crediderunt: & factus est numerus virorum quinque millia.

[4] Nec tamen fuit infrugifera concio duorum Apostolorum, licet interrupta per Sacerdotes. Multi siquidem ex his, qui sermonem Apostolicum audierant, persuasi crediderunt. Crescit sagena, dilatatur granum sinapis, spargit se vis Euangelici fermenti. Jam enim numerus credentium accreverat usque ad quinque virorum millia. Agnosce popularem esse rem Euangelium, qui cum raro convenit hujus mundi magnatibus. Agnosce successum Euangelicum. Primores ducuntur in carcerem, nec obluctantur ipsi, nec tumultuatur populus, nihil aliud doctus, quam obedire & fidere Christo.

C

5 Factum est autem in crastinum, ut congregarentur principes eorum, & seniores, & Scribæ in Ierusalem;

[5] Postridie coit sceleratum concilium, nusquam concors nisi ad perdendum Jesum, & ad opprimendam veritatem. Conveniunt Sacerdotes cum Templi Magistratibus, simulque populi seniores cum Scribis Hierosolymitanis.

6 Et Annas princeps sacerdotum, & Caiphas, & Ioannes, & Alexander, & quotquot erant de genere sacerdotali.

[6] Ad hæc Annas summus Pontifex, & Cajaphas ob affinitatem huic adhærens, præterea Joannes & Alexander, tum inter Sacerdotes præcipui: denique quotquot erant ex genere Sacerdotali, in quo tum quo quisque erat auctoritate superior, hoc erat sceleratior.

D

7 Et statuentes eos in medio, interrogabant: In qua virtute, aut in quo nomine fecistis hoc vos?

[7] Atque hæc ipsa primorum tam anxia diligentia satis arguit rem non esse vulgarem, in qua coercenda tam sunt solliciti. Quid enim est quod sibi metuant à paucis, obscuris, & indoctis, hominis damnati & crucifixi discipulis? Producuntur è carcere Petrus & Joannes, statuuntur in medio tanquam rei. Quis idiota non obstupesceret conspecto concilio tam frequenti, tamque magnifico? Magno fastu considebant Pontifices & Sacerdotes religionis proceres: tum Magistratus, deinde seniores populi, nihil aberat auctoritatis. Inclementiam vero & iniquitatem judiciorum jam viderant in præceptore suo Jesu. Et tamen adstant serenis & intrepidis vultibus. Nimirum Dominus Jesus illis hæc omnia prædixerat eventura, & animos illorum adversus hujusmodi casus armaverat. Hic mihi rursus agnosce exemplum ejus judicii, quo damnatus est Jesus. Interrogatione captus est. Percunctantur igitur & hi de claudo restituto: *Qua virtute aut quo nomine facitis istud?* Poterant hoc in Templo sciscitari prius quam eos ducerent in carcerem, poterant cum ipso populo didicisse: quandoquidem Petrus hujus facti dilucide reddidit rationem. Sed maluerunt auspicari à contumelia. Nec post quæritur veritas, sed lædendi captatur occasio. Erat hoc argumentum mox desituri Sacerdotii, quum pleni vitiis nihil haberent, quo tuerentur auctoritatem suam, nisi conjurata concilia, carceres & mortes.

E

8 Tunc repletus Spiritu sancto Petrus, dixit ad eos: Principes populi, & seniores audite:

[8] Quid hic agit Petrus ille, qui ad minas muliercula ancillæ ter abjuravit Dominum? Num expavescit? Num obortis tenebris obstupescit? Num vox faucibus hæret? Nihil horum. Quid ita? Nimirum alius erat factus. Tunc humano ductus spiritu, pollicebatur ingentia, ac mox oblitus temere promissorum, fugit & pejeravit: hic autem plenus Spiritu Sancto, fortiter atque ex tempore causam peroravit, admirabili prudentia temperans orationem, ut nec libertas exiret in convitium, nec lenitas saperet adulationem aut metum, sed huc tenderet totius dictionis apparatus, ut per Jesum salus contingeret omnibus. Petrus itaque hunc in modum loquutus est. Principes populi & seniores audite:

9 Si nos hodie dijudicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste salvus factus est,

[9] Equidem demirabar quamobrem essemus jussi duci in carcerem, quum nobis nullius essemus facinoris conscii, quandoquidem principes non nisi ob malefacta solent homines in carcerem ducere. Nunc si, ut video, nullum crimen intenditur, neque maleficium objicitur, sed de beneficio collato in hunc hominem antea debilem & contractum, nunc sanum & integrum, examinamur, non gravabor vobis reddere rationem. Est enim hoc nostri muneris, omnibus placide reddere rationem de fide Euangelica, si quis cupiat discere.

10 Notum sit omnibus vobis, & omni plebi Israel: quia in nomine Domini nostri Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit à mortuis, in hoc iste astat coram vobis sanus.

[10] Proinde notum sit hoc omnibus vobis, qui primores estis, nec vobis tantum, sed & universo populo Israelitico: quod enim docemus ad omnium salutem pertinet, sive Principum, sive plebejorum: quod hic quem videtis adstare nobiscum membris integris ac sanis, quum omnibus notum sit, antehac à bajulis gestari solitum, beneficium hoc nec arte magica, nec humana virtute, nec nostris meritis fuerit consequutus, sed per invocationem Domini nostri Jesu Christi Nazareni, quem vos ante dies paucos per Pontium Pilatum adegistis in crucem. Verum, hunc Deus suscitavit à mortuis, & immortalitate donatum præfecit universis. Itaque nunc nominis illius vis idem agit in sanandis & servandis hominibus, quod ipse præsens agere consuevit in terris.

11 Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli:

[11] Nimirum hoc est, quod prædixit Psalmi prophetia de lapide ab hominibus rejiciendo, sed à Deo subvehendo: *Hic est enim lapis ille, qui reprobatus est à vobis ædificantibus* Synagogam. Unde vos illum ceu reprobum ejecistis, sed à Deo factus est caput anguli, suo robore totum ædificium Ecclesiæ, ex utroque populo Gentium & Israelitarum ædificandæ complexurus.

12 Et non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.

[12] Per hunc Pater cœlestis offert salutem omnibus, nec est cuiquam ulla salutis spes nisi per Jesum. Scio apud vos gravem ac sacrosanctam esse auctoritatem Mosi, Patriarcharum & Prophetarum. Sed ita visum est Patri, ut per solum Filium suum omnibus sit parata salus, unde & Jesum appellari voluit. Nec enim datum est aliud nomen sub cœlo, nec dabitur aliud, per quod oporteat salvos fieri. Non est igitur quod miremini, tantum in hoc claudo valuisse nominis hujus invocationem, quum hujus virtute sit parata salus æterna omnibus ipsum invocantibus.

13 Videntes autem Petri constantiam & Ioannis, comperto quod homines essent sine litteris, & idiotæ, admirabantur, & cognoscebant eos, quoniam cum Iesu fuerant:

[13] Hæc ubi loquutus est Petrus, quotquot erant in eo concilio, perspecta libertate constantiaque Petri & Joannis, quæ sese ipso etiam vultu proferebat, compertoque, quod homines essent illiterati ac plebeji, admirabantur, unde tantum fiduciæ, unde tantum eloquentiæ, unde Prophetarum cognitio. Denique cœperunt eos agnoscere, quod fuissent assectatores Jesu, quem per invidiam occisum fuisse, ipsi sibi erant conscii. Magnum scrupum injiciebat animis illorum, tam imperterrita plebejorum & illiteratorum hominum libertas, quos nec Domini supplicium, nec tam celebris concilii splendor & auctoritas vel tantillum commoveret.

F

14 Hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere.

[14] Conspiciebant hominem ipsum adstare toti populo notum, qui natus insigniter claudus, jam alacriter ambularet. Res erat peracta subito, nec in occulto, sed pro Templi foribus, non magicis artibus, sed invocatione nominis Jesu, quem illi jam putabant exstinctum. Factum erat evidentius, quam ut negari posset. Nec erat calumniandi occasio. Quid enim favorabilius, quam misero gratis dare sanitatem? Nihil itaque respondent Apostolis, nec enim erat quod responderent, quandoquidem quod fa-

factum erat, nec refellere poterant, nec probare volebant.

15 Jusserunt autem eos foras extra concilium secedere: & conferebant ad invicem,
16 Dicentes: Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum signum factum est per eos, omnibus habitantibus Jerusalem: manifestum est, & non possumus negare.

[15], [16] Proinde jussis Apostolis una cum sanato è concilio secedere, consultant inter sese, conferuntque consilia, dicentes: *Quid faciemus hominibus istis*, quamlibet litterarum rudibus ac plebejis? *Quandoquidem hoc insigne miraculum per illos editum esse, notius est omnibus habitantibus Hierosolymis, quam ut inficiari possimus.* Si negemus factum, nihil aliud lucrifaciemus, quam impudentiam: si damnemus ac puniamus, videbimur inclementes & iniqui, ac magis etiam populum in nos irritabimus.

17 Sed ne amplius divulgetur in populum, comminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc ulli hominum.

[17] Nihil superest, nisi ut mitiore consilio utentes, curemus ne malum hoc, utcunque natum, latius serpat ac divulgetur in populum. Solent enim hujusmodi pestes semel natæ, si exagites, invalescere, latiusque grassari, quam si negligantur. Consultum itaque videtur, ut abstineamus à supplicio, sed atrocibus minis territemus eos, ne posthac cuiquam hominum, neque Judæo, neque alterius nationis verba faciant de nomine Jesu. Hæc sententia, qua nulla dici potuit stultior, placuit toti concilio, & in hanc itum est pedibus magno consensu. Jam conspexerant constantiam ac fortitudinem Apostolorum. Videbant rem esse notam toti populo, intelligunt illud nomen Jesu, tam efficax, tamque salutiferum esse. Quanam igitur fronte jubent aut sperant posse supprimi, præsertim, quum ipsis per idem nomen liceat assequi salutem æternam? Nimirum talia sunt consilia Principum & Pontificum, Sacerdotum ac primorum, quoties humano spiritu cogitur concilium. Sunt & illic nonnunquam qui quid rectum sit perspiciant, verum id si sequantur, vident paratam jacturam suæ gloriæ, dispendium rei, aut aliud hujus generis incommodum.

18 Et vocantes eos, denuntiaverunt ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Iesu.

[18] Comprobata suffragiis omnium hac sententia, revocantur Apostoli, denuntiatur illis totius concilii nomine, ne quem mortalium, vel clam, vel palam, vel publice, vel privatim, vel domi, vel foris docerent Jesu doctrinam, aut omnino mentionem ejus nominis facerent. O stultam mundi sapientiam! Exstinctum in sepulchro retinere non potuerunt, & nomen, quod semper à morte solet inclarescere, conantur sepelire.

19 Petrus vero & Joannes respondentes, dixerunt ad eos: Si justum est in conspectu Dei, vos potius audire quam Deum, judicate:

[19] Petrus & Joannes, ubi magna cum auctoritate recitatum esset concilii decretum, fortiter quidem, sed citra contumeliam responderunt: *An justum sit in conspectu Dei vestris jussis obtemperare potius quam Dei*, vos, qui Legis præcepta tenetis, *judicate.* Sic Deus per ora Prophetarum futurum prædixit, sic Christus Dei Filius nobis præcepit, sic Spiritus cœlestis, quem ille se nobis à Patre missurum promiserat, animis nostris dictat ac suggerit, ut ad salutem omnium prædicemus nomen Domini Jesu Christi, testificantes quæ vidimus & audivimus.

20 Non enim possumus quæ vidimus & audivimus non loqui.

[20] Si quod rectum est judicaveritis, submittetis & vos ipsos judicio divino. Sin secus, quicquid de nobis statueritis, nos certe non possumus non loqui, quod oculis vidimus, quod auribus audivimus, & quod Deus, omnibus hominibus præferendus, vult apud omnes prædicari.

21 At illi comminantes dimiserunt eos: non invenientes quomodo punirent eos, propter populum, quia omnes clarificabant id quod factum fuerat in eo quod acciderat.

[21] Hoc responso tam masculo, tamque libero accepto, consultores illi nihil aliud quam minitantur, ac territare conantur. O deploratum concilium! non habent argumenta, quibus persuadeant: non habent rationes, quibus coarguant: non habent testimonia Scripturarum, quibus doceant. Tota auctoritas in minis est. O semper timidam impiorum conscientiam! Cupiebant punire innocentes, aderat perversa voluntas, sed principes metuunt plebejos, magistratus privatos, tam multi paucos, armati inermes, docti indoctos. Non habent Apostoli satellitium, non conjuratos dignitatum ordines. Sed habent quiddam, quod nulla potestas mundi præstare valet: *In nomine Jesu surge & ambula.* Ad benefaciendum potentes sunt, ad lædendum inermes. Itaque Apostoli ex eo concilio tum quidem dimissi sunt, minis onusti. Non enim primores deposuerant animi malitiam, sed differebant, occasionem aliam venaturi. Non enim inveniebant rationem puniendi eos, idque ob populum, quem Deo contemto metuebant. Omnes enim laudibus vehebant id, quod factum erat in sanando claudo.

22 Annorum enim erat amplius quadraginta homo, in quo factum fuerat signum istud sanitatis.

[22] Et hoc factum apud omnes erat evidentius, quod is, in quo proditum est hoc miraculi, natu major esset annis quadraginta. Sic natus erat, & tot annis ostentarat mendicus suum malum, ut nemo calumniari posset, vitium fuisse simulatum aut leve.

23 Dimissi autem venerunt ad suos: & annuntiaverunt eis, quanta ad eos principes sacerdotum & seniores dixissent.

[23] Petrus autem & Joannes dimissi à concilio redierunt ad suos, congregatos in cœnaculo, jam de eventu sollicitos: atque illis exposuerunt rem omnem ordine, quid objecissent principes, quid ipsi respondissent.

24 Qui cum audissent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, & dixerunt: Domine, tu es qui fecisti cælum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt:

[24] Hîc vero mutua caritas gaudia cumulavit. Gaudebant discipuli dimissos Apostolorum proceres. Gaudebant Apostoli, gaudium hoc discipulis benignitate Domini contigisse. Sic Deus omnia temperat suis famulis, ut læta tristibus misceat, quo possint sustinere, utque vicissim pro lætis agant gratias, pro tristibus Dominum deprecentur. Cœtus itaque posteaquam audisset narrationem Apostolicam, magno consensu sustulit voces suas ad Dominum, cujus beneficio cœpisset succedere res Euangelica, dicens: Domine Deus omnipotens, qui verbo tuo condidisti cœlum, terram ac mare, & quicquid in his est: cujus sanctissimæ voluntati nulla vis hominum potest resistere:

25 Qui Spiritu sancto per os patris nostri David, pueri tui, dixisti: Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania?

[25] Cujus æterna decreta nulla potest hominum conspiratio labefactare, quod nunc fieri videmus, hoc olim Spiritus tuus Sanctus per os Patriarchæ nostri David tui cultoris, proloquutus est futurum, dicens: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?*

26 Astiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus?

[26] *Adstiterunt Reges terræ & Principes convenerunt in unum adversus Dominum & adversus Christum ejus.*

27 Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Iesum, quem unxisti, Herodes, & Pontius Pilatus, cum Gentibus, & populus Israel,
28 Facere quæ manus tua & consilium tuum decreverunt fieri.

[27], [28] Agnoscimus fidem vaticinii. Quod ille Spiritu tuo afflatus vidit futurum, hoc nos reipsa & factum & fieri videmus. Vere enim in hac civitate, quæ pietatis habet professionem, adversus omnis pietatis magistrum ac ducem sanctum Filium tuum Jesum, quem tu unxeras unctione cœlesti: convenerunt terreni Reges Herodes & Pontius Pilatus, una cum gentibus & populis Israel, impiis consiliis agitantes, ut ea facerent, quæ tu invincibili virtute tua, & æterno consilio tuo decreveras, ut ad salutem humani generis fierent. Quisquis autem conspirat adversus Filium tuum Jesum abs te missum, is conspirat adversus te.

29 Et nunc Domine respice in minas eorum, & da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum,

[29] Et ecce rursus coit concilium frequens primorum adversus sanctum nomen Filii tui Jesu. Tu vero quemadmodum Jesum ab illis interfectum excitasti à mortuis, & in cœlos ad regni consortium subvexisti, irrisis illorum conciliis, ita nunc quoque adspice in minas illorum, ne prævaleant, sed da servis tuis robur ac fiduciam, ut summa constantia proloquantur sermonem Euangelicum, qui tuus est, non hominum, nimirum nobis abs te per Filium tuum delatus in terras:

30 In eo quod manum tuam extendas ad sanitates, & signa & prodigia fieri per nomen sancti filii tui Iesu.

[30] Et quemadmodum claudi sanati miraculum plurimos attraxit ad professionem nominis Jesu, conjuratos autem adversus Jesu gloriam principes terruit, ita & in posterum adsit illis manus tua omnipotens, ut sanandis & aliis, ac similibus miraculis & prodigiis edendis per nomen sanctum Filii tui Jesu, clarius ac latius elucescat Euangelii tui gloria, frustra frementibus his, qui tibi tuoque Filio rebellant.

 [31] Hac

31 Et cum orassent, motus est locus, in quo erant congregati: & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia.

A [31] *Hæc quum* unanimiter *essent precati*, *commotus est locus*, *in quo erant congregati*. Nam eo signo Dominus indicabat preces exauditas, ac vota rata fore. Nihil enim tam efficax quam deprecatio consentientis Ecclesiæ. Siquidem magna vis sit oportet, quæ terram immobilem concutiat. Non erat hoc inane signum, illico renovatus & auctus est in omnibus vigor Sancti Spiritus, adeo ut non solum ob minas principum non celarent Euangelicam doctrinam, verum etiam liberius ac fortius, atque etiam plures quam ante, prædicarent nomen Domini Jesu. Hæc est enim natura profectus Euangelici, ut sicuti crocum & alia nonnulla per injuriam felicius proveniunt, ita adversus opprimentem mundum magis insurgat & eluctetur.

32 Multitudinis autem credentium erat cor unum, & anima una: nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.

B [32] Jam intra paucos dies accreverat ingens numerus profitentium nomen Jesu. Et ut intelligas hanc conspirationem non esse humanam, inter tam multos nulla erat ambitio, nulla invidia, nullæ rixæ, nulla contentio, sed tantus erat consensus, tanta tranquillitas, ut diceres, omnibus esse cor unum, & animam unam. Jam enim desierant suo quisque duci spiritu, qui tam varius est in hominibus, ut ægre reperias duos germanos, qui inter sese consentiant. Sed uno Spiritu Jesu reguntur omnes. Hinc ille tantus consensus tot hominum, alioqui sexu, ætate, fortunis inter sese dissimilium, ut non solum illa essent omnium communia, quæ sine dispendio impartientis communicari solent, quod genus sunt doctrina, consilium, admonitio, consolatio, exhortatio, verum etiam facultates, quæ dispendio possessoris communicantur aliis, & ideo vix invenias, qui sustineant hîc esse liberales. Inter hos autem harum quoque rerum tanta erat communio, ut nemo ex his, quæ possidebat, vel diceret aliquid esse suum. Proinde qui de suis facultatibus impartiebat, nihil gratiæ reposcebat ab his, quibus communicabat, quod id, quod dabatur, judicaret esse ejus, cui erat opus, sibique raptor & iniquus videretur, si quid apud se detinuisset, quod fratris egestas postulabat.

33 Et virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi Domini nostri: & gratia magna erat in omnibus illis.

C [33] Apostoli vero, qui hujus novæ civitatis velut principes erant, inopes rerum, sed Spiritus Sancti dotibus opulenti, in dies magis ac magis augebant multitudinem, ingenti animi robore, magnaque potentia miraculorum testificantes de resurrectione Domini nostri Jesu Christi. Hoc enim in primis erat testimonio miraculorum persuadendum. Nam morientem plerique viderant, & sepultum non pauci noverant.

34 Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant,

35 Et ponebant ante pedes Apostolorum. Dividebant autem singulis prout cuique opus erat.

D [34, 35] Itaque sub fortissimis ducibus novus ille populus felicissime degebat, concordia sarciente quod deerat facultatibus. Quum enim essent plerique tenues, tamen nullus erat inter illos egens. *Quotquot enim erant possessores agrorum aut ædium*, *divendebant ac pretia rerum venditarum adferebant ac deponebant*, *ad pedes Apostolorum*, ut illorum arbitrio, quos habebant patrum loco, res communis distribueretur. Porro quanta erat simplicitas in his, qui pretia possessionum suarum adferebant, tanta erat sinceritas in his, qui distribuebant. Rara est inter pecuniarum dispensatores fides. Hîc nullo delectu personarum pro cujusque necessitate distributio peragebatur.

36 Ioseph autem, qui cognominatus est Barnabas ab Apostolis (quod est interpretatum Filius consolationis) Levites, Cyprius genere,

E [36] In hac multitudine erat Joseph, cui cognomentum ab Apostolis additum est Barnabas, quod apud Syros sonat, *filius consolationis*, genere Levites, patria Cyprius. Hic quoniam magnis dotibus inter cæteros eminebat, unde ob gaudium, quod ex hujus accessu contigit multitudini, dictus est Barnabas, multis exemplo fuit, ut Euangelicam imitarentur liberalitatem.

37 Cum haberet agrum, vendidit eum, & attulit pretium, & posuit ante pedes Apostolorum.

F [37] *Quum* enim *haberet* in Cypro *fundum*, *vendidit illum*, *& attulit pretium ac deposuit coram pedibus Apostolorum*, veluti rem vilem & adspernandam. Tanta autem erat Apostolorum sanctitas, ut hinc sibi nihil decerperent præter cæteros.

CAP. V.

Exspirant duo mendaces: juvat umbra: reclusi Quæruntur: loqueris non male Gamaliel.

1 Vir autem quidam nomine Ananias, cum Saphira uxore sua, vendidit agrum,

[1] QUEMADMODUM autem Barnabæ simplicitas multos commovit ad liberalitatis æmulationem, ita paratum est exemplum ad deterrendos omnes, ne quis in negotio spirituali fraudulentiam admisceret. Amat enim Spiritus simplicitatem cordis, & odit omnem fucum ac simulationem. Sic inter duodecim Apostolos paratum est exemplum Judæ, ne sibi quisquam fideret, sed omni sollicitudine perseveraret in officio. Erat autem in hac multitudine vir quidam nomine Ananias, parum respondens suo nomini, propterea quod ipse parum responderet gratiæ Dei. Huic erat uxor nomine Saphira, marito similis. Ananias igitur, quum videret aliorum simplicem ac spontaneam benignitatem apud omnes laudibus vehi, gloriæ studiosior quam pietatis, vendidit agrum suum:

2 Et fraudavit de pretio agri, conscia uxore sua: & afferens partem quandam, ad pedes Apostolorum posuit.

[2] Ac pretii portionem aliquam detraxit ac seposuit, idque conscia & approbante uxore, veluti partiens pecuniam, ut altera parte mercaretur laudem & opinionem pietatis, alteram sibi servaret, si qua necessitas incideret: nimirum diffidens Spiritui Sancto, magisque sibi prospiciens, quam fratrum contubernio: sic cogitans apud sese, si cæteri periclitabuntur fame, mihi certe prospectum est. Hæc cogitatio nec erat toto pectore fidentis Christo, qui pollicitus erat nihil defuturum quærentibus regnum Dei & justitiam ejus, nec erat habentis cor unum & animam unam cum cæteris.

3 Dixit autem Petrus: Anania, cur tentavit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, & fraudare de pretio agri?

[3] Quum igitur ex pretio divenditi agri partem aliquam pretii attulisset ad pedes Apostolorum, Petrus afflatu Spiritus Divini, quo plenus erat, intelligens hominis impiam simulationem, ait: Anania, quum te semel Spiritui Sancto dedicaris, quumque hujus vim tot argumentis perspexeris, cur rursum implevit animum tuum Spiritus Satanæ, ut mendacio velut illudens Spiritui Sancto, qui falli non potest, furtim detraheres de pretio fundi tui, & istud omnium perniciosissimum exemplum induceres in hanc congregationem? Si nos nolentem impulissemus te ad vendendum agrum tuum, erat fortasse cur simulares, nunc quum ultro feceris quod fecisti, quorsum attinebat benignitatis exemplum fuco simulationis vitiare?

4 Nonne manens tibi manebat, & venumdatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus hominibus, sed Deo.

[4] Nonne prorsus tibi manebat fundus tuus si voluisses? Nonne etiam posteaquam vendideras, licebat totum pretium servare tibi? Laudatur eorum simplicitas, qui sponte quod habent proferunt in medium. Nemo vero cogitur à nobis id facere, si nolit. Unde igitur induxisti in animum facere fucum in hoc negotio? *Non es mentitus hominibus*, *sed Deo*. Quod si Deum credis posse falli, impie de illo sentis. Sin credis illum nihil latere, aut contemnis illius justitiam, aut putas favere fraudulentiæ.

5 Audiens autem Ananias hæc verba, cecidit & expiravit. Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt.

[5] Ananias autem sentiens, animi sui fraudulentiam nequaquam fugere Apostolos, objurgatione tam severa perculsus, subito concidit & exspiravit. Periit unus, ut multorum saluti consuleretur. Nam hujus facti rumor ubi permanavit ad cæteros, omnibus magnum terrorem injecit, ne quid simile auderent adversus Spiritum Sanctum.

6 Surgentes autem juvenes amoverunt eum, & efferentes sepelierunt.

[6] Juvenes autem surgentes amoverunt cadaver, & elatum sepelierunt. Non merebatur ille sepulturam, sed amovendus erat, ne funestaret puram & sanctam congregationem. Fortassis succurret hîc alicui demirari Petri austeritatem in Ananiam, qui tanta lenitate dudum ad veniam invitarit eos, qui crucifixerant Jesum, tribuens ignorantiæ, quod factum erat, & offerens pœnitentibus salutem æternam. Hîc ob

ob paululum pecuniæ detractum à benignitate, sæva objurgatio, nec ulla veniæ spes ostenditur. Nimirum Dominus Jesus, qui per baptismum universos homines invitari jusserat ad salutem, condonatis peccatis omnibus, paucorum exitio docere voluit, quanto gravius sit post acceptam Euangelii gratiam ac lucem relabi in peccatum, non jam per incogitantiam aut inscitiam, sed per destinatam simulationem. Sciebat autem præcipuam Euangelicæ sinceritatis pestem ex hypocrisi & avaritia nascituram; & ob id in ipso statim Ecclesiæ nascentis exordio editum est exemplum insigne: per quod admonerentur omnes, neminem evitaturum ultionem divinam, quisquis Ananiam imitaretur, etiamsi hîc non statim nocentem sua pœna corriperet. Non enim hîc agebatur de jactura pretii, sed de diffidentia erga Deum, de irrisione Spiritus Sancti. Petrus autem non inflixit pœnam, sed objurgationis infudit acrimoniam, ut sanaret. Ille vero nec prorumpens in lachrymas, nec pœnitentiæ vocem edens, ultione divina percussus est. Ac mira Dei clementia, percussus est unus, ut servarentur multi. Justitiæ exemplum est editum in eum, qui periit: misericordiæ donum effusum est in plurimos, qui hujus exemplo caverunt à peccando.

7 Intercesserat trium ferme horarum intervallum, & ecce conjunx Ananiæ, nesciens quid accidisset marito, ut homines fere domestica mala sua rescifcunt ultimi, ingressa est, conscia fraudulentiæ mariti, falsæ laudis portionem sibi quoque vindicatura:

8 Cujus impiis cogitationibus respondens Petrus, ait: *Dic mihi*, mulier, *num tanti vendidistis agrum*, & non pluris, quam hoc habet pretium? Illa nimium marito similis, impudenter respondit: *Etiam, tanti vendidimus.*

9 Tum Petrus ad illam: Quid ita conspiratum est inter te & maritum tuum, ut mendacio tentaretis non nos, sed Spiritum Domini, quem videtis operantem in nobis? Quoniam autem tibi libuit esse sociam marito in hac impia simulatione, eris & supplicii consors. *Ecce pedes eorum, qui sepelierunt virum tuum, adsunt ad ostium, iidem efferent te.*

10 *Ad hanc vocem illico collapsa* mulier *exspiravit. Simul ingressi sunt juvenes, ac repererunt mulierem mortuam. Extulerunt igitur eam, ac sepelierunt juxta virum suum.* Severum exemplum, sed salutiferum, nec sæpius quam semel ab Apostolis proditum. Quanquam Petrus, quo nihil erat mitius, non hîc inflixit supplicium, sed afflatus Spiritu denuntiavit. Petrus tum instinctu divini Spiritus sciebat, quid esset actum, & quid esset futurum. Deus autem quem nihil fugit, pœnam sumturus est de his, qui fuco illudunt viris Apostolicis, etiamsi tales sint, ut falli possint. Nec enim hoc donum Spiritus, quod tum aderat Petro, perpetuum est omnibus.

11 Nunc vide mala ex re bonum fructum. Ex duorum justo interitu, ingens timor obortus est per universam Ecclesiam credentium, quin & alios, qui nondum crediderant, hujus exempli terror invaserat.

12 Cæterum per Apostolos multa & magna miracula prodebantur apud populum, quo perspicuum esset omnibus, rem non esse virium humanarum, sed virtutis divinæ. Quotquot autem adhæserant Euangelio, versabantur unanimiter in porticu, quæ dicitur Solomonis. Non enim jam latere cupiunt, sed tempus erat, ut candela imposita candelabro luceret omnibus ingredientibus domum.

13 Cæterorum autem, qui nondum dederant nomen in baptismo, nullus audebat se illis conjungere. Videbant enim populum Deo sacrum, ac religione quadam abstinebant ab illorum congressu, quemadmodum solent profani ab his, quæ Templo

7 Factum est autem quasi horarum trium spatium, & uxor ipsius, nesciens quod factum fuerat, introivit.
8 Dixit autem ei Petrus: Dic mihi mulier, si tanti agrum vendidistis? At illa dixit: Etiam tanti.
9 Petrus autem ad eam: Quid utique convenit vobis tentare Spiritum Domini? Ecce pedes eorum, qui sepelierunt virum tuum, ad ostium; & efferent te.
10 Confestim cecidit ante pedes ejus, & exspiravit. Intrantes autem juvenes, invenerunt illam mortuam, & extulerunt, & sepelierunt ad virum suum.
11 Et factus est timor magnus in universa ecclesia, & in omnes qui audierunt hæc.
12 Per manus autem Apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe. Et erant unanimiter omnes in porticu Salomonis.
13 Ceterorum autem nemo audebat se conjungere illis: sed magnificabat eos populus.

dicata sunt, temperare. Nec enim oderat eos populus, sed ob insignem Dei virtutem in illis refulgentem suspiciebat ac reverebatur. Quanquam & Ananiæ Sapphiræque exemplum multis incusserat terrorem, ne quis ficte semet adjungeret.

14, 15 Porro magis ac magis in dies accrescebat multitudo credentium Domino, virorum simul ac mulierum, in tantum ut vulgo in plateas exponerent ægrotos, quique pedibus suis ingredi non poterant ob morbi magnitudinem, eos in lectulis ac grabbatis proponebant in publicum, ut adveniente Petro, vel umbra prætereuntis obumbraret aliquem illorum. Nimirum his exhibita est promissio Domini Jesu, qui de discipulis dixerat: *Et his majora facient.* Contactu fimbriæ Jesus sanavit aliquot, umbræ contactu neminem sanavit.

16 In dies latius sese spargebat miraculorum fama, adeo ut ex vicinis quoque civitatibus magna vis hominum accurreret Hierosolymam, adducens secum variis morbis obnoxios, & ab impuris Spiritibus vexatos, qui sanabantur omnes. In tam admirabili rerum successu convenit observare invictam Apostolorum modestiam, qui nihil hinc sibi vindicabant gloriæ, sed laudem universam in nomen Domini Jesu referebant.

17 Quum igitur hunc in modum feliciter inclaresceret nomen Jesu Christi, seseque quotidie latius diffunderet Euangelicæ doctrinæ fragrantia, non tulit veræ religionis incrementum falsæ religionis antistes Annas. Huic præter cæteros potissimum adhærebant, qui pertinebant ad sectam Sadducæorum, quod præcipua testificatio Apostolorum erat de resurrectione Domini nostri Jesu Christi. Quæ res mitiores fecerat Pharisæos, qui resurrectionem asserunt adversus Sadducæos.

18 Decretum erat, ut res orta, dissimulatione consopiretur. Sed malitia vicit consilium, ac furor metum excussit. Nam Sacerdotum princeps commotus zelo Satanæ, una cum Sadducæis manus injecit in Apostolos, ac posuerunt illos non jam in privato carcere, velut examinandos, sed in publico tanquam in manifesto scelere deprehensos. Delectus erat carcer insigniter munitus, ne qua possent elabi, neve per tumultum plebis eripi.

19 Verum Euangelicus sermo nec vinciri, nec includi potest consiliis humanis: Jesus enim, qui protector est suorum, misit Angelum suum, qui noctu reseratis carceris foribus eduxit illos, & ait:

20 Ne quid vos perturbet Sacerdotum malitia, quin potius tanto constantius, qua cœpistis, pergite. Ite, & in ipso Templo stantes prædicate populo, quicquid vobis mandavit prædicandum apud universas orbis nationes. Erat aliquando tempus, quum se vetaret prædicari Christum. Nunc adest illud tempus, de quo vobis dixerat: *Nihil occultum, quod non revelabitur: & quæ nunc in aurem auditis, prædicate in tectis.*

21 Hac exhortatione Angeli, facti animatiores Apostoli, diluculo veniunt in Templum, atque ex more docent frequentem multitudinem. Summus autem Pontifex ignarus, quid gestum esset noctu per Angelum, adjunctis sibi Sadducæis, & quos habebat certos suæ sententiæ suffragatores, venit in concilii locum. Eo convocatum est universum concilium Sacerdotum, & Magistratuum una cum toto ordine seniorum gentis Israeliticæ. Jam enim ob contumaciam facti irritatiores decreverant atrocius aliquid in eos statuere. Atque hîc interim considera, lector, malitiosam impudentiam Sacerdotum, qui quum nihil haberent, quod merito criminarentur in Apostolis, tamen frequenti concilio peragunt, quicquid libuit, ut quod erat impium, hoc ipso justum ac rectum videretur, quod totius concilii consensu decretum fuisset. Ubi magnifice suo quisque loco consedere proceres, missi sunt viatores,

14 Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum, ac mulierum,
15 Ita ut in plateas ejicerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis.
16 Concurrebat autem & multitudo vicinarum civitatum Ierusalem, afferentes ægros, & vexatos à spiritibus immundis: qui curabantur omnes.
17 Exurgens autem princeps sacerdotum, & omnes qui cum illo erant (quæ est hæresis Sadducæorum) repleti sunt zelo:
18 Et injecerunt manus in Apostolos, & posuerunt eos in custodia publica.
19 Angelus autem Domini per noctem aperiens januas carceris, & educens eos, dixit:
20 Ite, & stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus.
21 Qui cum audissent, intraverunt diluculo in templum, & docebant. Adveniens autem princeps sacerdotum, & qui cum eo erant, convocaverunt concilium, & omnes seniores filiorum Israel: & miserunt ad carcerem ut adducerentur.

qui reos è carcere eductos sisterent in consessu.

22 Cum autem venissent ministri, & aperto carcere non invenissent, illos, reversi nuntiaverunt,

22 Ventum est ad carcerem, reperti sunt custodes ad ostium carceris excubantes. Apertum est ostium. Ingressi nullum Apostolorum repererunt: nec ullum vestigium, qua fuissent elapsi.

23 Dicentes: Carcerem quidem invenimus clausum cum omni diligentia, & custodes stantes ante januas: aperientes autem neminem intus invenimus.

23 Itaque ministri reversi ad concilium, quod viderant renuntiant. Carcerem quidem, inquiunt, invenimus summa diligentia clausum, & custodes adstantes ad ostium. Cæterum ubi patefacto ostio sumus ingressi, neminem illic offendimus.

24 Ut autem audierunt hos sermones magistratus templi, & principes sacerdotum, ambigebant de illis quidnam fieret.

24 Ea res vehementer perturbavit omnium animos, præsertim eorum, qui Magistratus erant Templi ac Sacerdotum principes, jamque ancipites consilii ambigebant, quorsum hæc res esset evasura.

25 Adveniens autem quidam nuntiavit eis: Quia ecce viri, quos posuistis in carcerem, sunt in templo stantes, & docentes populum.

25 Interea dum hærent, dum consultant, dum trepidant, intervenit quidam, qui tristi nuntio magis etiam illorum animos perturbaret: *Ecce*, inquiens, *viri illi, quos* heri *inclusistis carceri, nunc in Templo stant ac docent frequentem populum.*

26 Tunc abiit magistratus cum ministris, & adduxit illos sine vi; timebant enim populum ne lapidarentur.

26 Tum ex Sacerdotum sententia Magistratus Templi, quoniam ad ipsos proprie pertinebat curare, ne quid fieret in Templo secus quam oporteret, abeunt in Templum, adjuncto sibi satellitio ministrorum adversus vim populi. Reperiunt id quod erat nuntiatum, stantes illos in Templo, ac frequenti multitudini concionantes de Jesu. Non tamen injiciunt manus, quemadmodum ante fecerant. Videbant enim numerosam populi multitudinem: ac metuebant, ne si quis tumultus fuisset exortus, lapidarentur. Sed nec talis erat illa multitudo, ut vim pararet, nec tales Apostoli, ut vi defendi cuperent. Aderat infracta animi constantia, sed absque ferocia.

27 Et cum adduxissent illos, statuerunt in concilio. Et interrogavit eos princeps sacerdotum,

27 Vident eos, per quos pridie fuerant ducti in carcerem. Nec sibi tamen metuunt, nec fugiunt, nec sermonem Euangelicum interrumpunt, donec Magistratus illis placido sermone persuaderet, ut venirent in concilium. Paruerunt Apostoli, ne publicam potestatem viderentur contemnere. Dominus enim non docuerat illos, ne irent vocati, sed ut intrepide loquerentur. Ventum est in concilium, statuuntur in medio tam magnifici consessus, duo piscatores, cum simili comitatu. Tum Annas, Sacerdotum omnium princeps, magna cum auctoritate, nec minore supercilio, sic exorsus est:

28 Dicens: Præcipiendo præcepimus vobis ne doceretis in nomine isto: & ecce replestis Ierusalem doctrina vestra: & vultis inducere super nos sanguinem hominis istius.

28 Nonne proximo concilio ex tantorum virorum auctoritate etiam atque etiam præcepimus vobis, ne pergeretis docere populum, aut ullam nominis Jesu, quod abolitum esse volumus, mentionem faceretis apud ullum hominem, nec exterum, nec Judæum, nec publice, nec privatim? Et ecce contemta totius auctoritate concilii, non solum non siluistis, verum etiam tanto vehementius prædicastis, adeo ut impleveritis totam Hierosolymam vestra doctrina, rumore eorum, quæ facitis, ad finitimas etiam civitates pervagante. Vultis igitur malitioso studio nobis impingere invidiam mortis hominis istius. Prædicatis enim palam illum per nos occisum, id quod negari non potest. Eundem prædicatis justum & sanctum ac Deo probatum, & in nomine illius editis miracula, nos videlicet apud multitudinem traducentes & condemnantes impietatis, qui talem ad mortem adegerimus. Hæc erat oratio summi Pontificis, quæ nihil habet justæ defensionis, tantum auctoritate territat, ut quod verum erat, & ob salutem omnium omnibus prædicandum, ob impiorum gloriam sileretur.

29 Respondens autem Petrus, & Apostoli, dixerunt: Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.

29 Nunc contra audiamus piscatorem & Euangelicum Pontificem fortissime quidem, sed admixta mansuetudine respondentem Apostolorum omnium nomine: Magnifice Pontifex, inquit, Magistratus, seniores, reliquique viri præclari, qui considetis in hoc concilio, nos vestram auctoritatem nequaquam contemnimus, sed auctoritatem divinam humanæ præferimus, idque nos esse facturos respondimus, quum nobis interdiceretis, ne nominis Jesu mentionem faceremus. Neque puto quenquam esse in hoc concilio, qui putet æquum esse, ut ob hominum interdicta negligamus jussa Dei, & dum metuimus iram vestram, incurramus in iram Dei. Si vestra jussa consentirent cum voluntate Dei, libenter & vobis & illi satisfaceremus. Nunc quum interdicta vestra prorsus pugnent cum illius edictis, quoniam utrisque satisfacere non possumus, malumus obedire Deo quam hominibus. Neque cuiquam invidiam per nomen Jesu conflare cupimus, sed omnibus conciliare salutem. Ac vobis etiam magis expedit, ut vestram auctoritatem submittatis voluntati divinæ, quam ut nos huc adigatis nolentes, ut divinæ voluntati repugnemus.

30 Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno.

30 Nulli non patet remissio peccatorum, si veritatem Euangelicam amplectens, resipiscat. Ea sic habet, quemadmodum & antea vobis exposuimus: *Deus patrum nostrorum*, quem vos nobiscum colitis, & nos vobiscum, *excitavit à mortuis Jesum* Filium suum, *quem vos interfecistis, suffigentes in crucem.* Sic enim erat definitum divino consilio, sic erat prædictum à Prophetis, ut unus pro salute mundi mortem obiret.

31 Hunc principem & salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum.

31 Hunc juxta corporis imbecillitatem ab hominibus interfectum, Deus revocatum ab inferis, sua virtute subvexit in hanc gloriam, ut omnibus dux esset & salutis auctor, sed præcipue populo Israelitico: & per hunc esset omnibus parata remissio peccatorum omnium, qui malorum suorum agentes pœnitentiam, nomen illius profiterentur.

32 Et nos sumus testes horum verborum, & Spiritus sanctus, quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi.

32 Atque horum, quæ dicimus, nos sumus testes, qui prius quam moreretur, domesticam cum illo consuetudinem egimus, & à morte redivivum frequenter audivimus, vidimus & contrectavimus, donec omnibus nobis videntibus adscenderet in cœlum. Quod si leve pondus apud vos habet nostrum testimonium, testificatur idem Spiritus Sanctus, quem ut videtis effundit in omnes, qui obtemperant Euangelio. Auditis novas linguas, videtis edi miracula. Nihil hîc nostrum est, Jesu Spiritus est, qui per suos ministros exerit vim suam.

33 Hæc cum audissent, dissecabantur, & cogitabant interficere illos.

33 Hæc vere Apostolica oratio, quæ vel terrere debuerat illos metu supplicii, vel allicere spe paratæ salutis, magis exasperavit illorum animos, adeo ut ira dirumperentur, & inter se consultarent de occidendis illis. Jam assueverant homicidio Sacerdotes: & laniandis pecudibus in Templo, ad nihil aliud profecerant, nisi ut facilius & homines jugularent. Nulla hîc mentio Scripturæ divinæ, nulla doctrina, nulla ratio. Tantum sic jubemus, sic volumus, aut obtempera, aut morere.

34 Surgens autem quidam in concilio Pharisæus, nomine Gamaliel, legis doctor honorabilis universa plebi, jussit foras ad breve homines fieri.

34 Sedebat in eo concilio Gamaliel, secta Pharisæus, ad cujus pedes Paulus Apostolus Legem didicit, vir ob insignem Legis peritiam ac singularem prudentiam summo in pretio habitus apud universum populum Israeliticum. Is ubi vidit illos tendere ad perdita consilia, surrexit ac postulavit, ut juberent Apostolos paulisper è concilio secedere.

35 Dixitque ad illos: Viri Israelitæ, attendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis.

35 Eo facto sic verba fecit apud considentes: Viri Israelitæ, nolite præcipitare consilium, neque temere decernatis quicquam, cujus vos post frustra pœniteat, sed etiam atque etiam videte, quid statuatis de hominibus istis. Ex præteritis sumite consilium, quid in futurum oporteat decernere.

36 Ante hos enim dies exstitit Theodas, dicens se esse aliquem, cui consensit numerus virorum circiter quadringentorum: qui occisus est: & omnes, qui credebant ei, dissipati sunt, & redacti ad nihilum.

36 Non repetam prisca exempla. Vestra omnium memoria gestum est quod dicam. Superioribus hisce diebus exstitit Theudas magus & impostor, qui se jactans apud populum, ac prodigiosa pollicens, satis magnum hominum numerum attraxit in suam factionem, fere usque ad quadringentos. Sed hujus rei, quoniam erat ex humana malitia, fuit infelix exitus. Siquidem & de ipso sumtum est supplicium, & omnes quotquot illi adhæserant partim interfecti sunt, partim capti. Ita dissipatis omnibus, tota est secta redacta in nihilum.

37 Post

37 Post hunc extitit Iudas Galilaeus in diebus professionis, & avertit populum post se, & ipse periit: & omnes, quotquot consenserunt ei, dispersi sunt.

[37] Post hunc exstitit Judas Galilæus, patriam habens communem cum istis, de quibus nunc consultatis, eo tempore, quum ex edicto Cæsaris Augusti describeretur universus orbis. Et hic, quoniam popularia docebat, non oportere populum Deo dicatum tributa pendere Cæsaribus idololatris, bonam plebis partem attraxit ad sese. Et ipse dux hujus factionis periit, & quotquot illi consenserant, dissipati sunt.

38 Et nunc itaque dico vobis, discedite ab hominibus istis, & sinite illos: quoniam si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissolvetur:

[38] Proinde mihi sic videtur. Consultius facietis, si temperetis ab hominibus istis, ac sinatis illos, quando neminem adhuc lædunt. Quoniam si hoc, quod inceptant aut moliuntur, profectum est ex humano consilio, dissipabitur sua sponte.

39 Si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere illud, ne forte & Deo repugnare inveniamini. Consenserunt autem illi.

[39] Sin Deus est auctor istius negotii tam admirabilis, & impium fuerit velle dissipare quod auctore Deo geritur, (quid enim hoc aliud esset quam repugnare Deo?) & imprudentiæ sit velle conari quod non possitis efficere. Quis enim resistet voluntati Dei?

40 Et convocantes Apostolos, cæsis denuntiaverunt ne omnino loquerentur in nomine Iesu, & dimiserunt eos.

[40] Hæc sententia tantum valuit apud concilium, ut decretum de occidendo differretur in aliud tempus. Et hactenus itum est pedibus in Gamalielis sententiam, non ut in totum abstinerent ab Apostolis, sed ut convocatis simul omnibus duodecim, ac cæsis denuntiaretur, ne post ullam mentionem facerent nominis Jesu. Et hac pœna contenti dimiserunt illos, sperantes futurum, ut qui dictis ac minis non paruerant, cruciatu corporis admoniti saperent: æstimantes Apostolos in speciem humiles ac plebejos ex Barbarorum ingenio, qui plagis emendantur.

41 Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

[41] Verum, ex hujusmodi malis robur colligere solet vigor spiritus Euangelici. Apostoli siquidem agnoscentes, verum esse sermonem, quem dixerat Jesus, quod essent in jus vocandi, quod in Synagogis flagellandi, non ob ullum maleficium, sed ob professionem salutiferi nominis, alacres & gaudentes discedebant à conspectu concilii, virgarum ignominiam, quam alii putabant esse intolerabilem, sibi gloriæ ducentes, quod Deus agnosceret suos Apostolos, quos hoc honore dignatus esset, ut pro nomine Filii ipsius contumeliis afficerentur. Meminerant autem quod ante prædixerat illis Jesus: *Gaudete & exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.*

42 Omni autem die non cessabant, in templo & circa domos docentes, & euangelizantes Christum Iesum.

[42] Tantum autem abfuit, ut hac pœna ac principum denuntiatione redderentur segniores ad prædicandum nomen Jesu, ut alacriores etiam redditi, & publice in Templo, & privatim in singulis domibus incessanter docerent, quæ acceperant à Domino Jesu, ac lætum nuntium omnibus adferebant hunc esse verum Messiam, per quem oporteret omnes salvos fieri.

CAP. VI.

Fit grave pro viduis murmur: septemque ministrant: Testes in Stephanum, quæ didicere, citant.

1 In diebus autem illis, crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum adversus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum.

[1] PER id tempus quum in dies accresceret numerus discipulorum (sic enim tum vocabantur, qui post Christiani dici cœperunt) obortum est murmur Græcorum, hoc est, Judæorum, qui non in Judæa, sed apud Gentes nati fuerant, adversus Hebræos. Causa murmuris ex pietate nata est. Quum enim mulieres aliquot circumferrent Apostoli, quæ illis ministrabant, Græci dolebant non idem honoris haberi suis viduis, ut quotidiano ministerio liceret Apostolis ac discipulis inservire. Hanc enim dignitatem interpretabantur. Et hæc erat prima in Ecclesia ambitio.

2 Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis.

[2] Et tamen ut intelligas quantopere displiceat bono Pastori quamlibet leve dissidium, statim duodecim Apostoli, convocata discipulorum multitudine, quo plus haberet auctoritatis, quod omnium consensu decretum fuisset, hunc in modum verba fecerunt: Videmus nescio quid murmuris ortum inter vos de ministerio mulierum. Providendum igitur est, ne nos hujusmodi curis levioribus identidem interpellemur, nimirum altiori functioni destinati. Nobis injunxit Dominus, ut doceremus Euangelium. Non est igitur probandum, ut nos omisso delegato munere prædicandi Euangelii, ministremus mensis. Quemadmodum enim in corpore varia sunt membra, ac suo quodque membrum officio fungitur: ita tumultus & confusio vitari non potest in tanta multitudine, nisi diversæ functiones in varias personas distribuantur, sic tamen ut omnia referantur ad utilitatem universi corporis. Nec enim oculus sibi uni prospicit, sed omnibus membris. Nec manus sibi tantum laborant, sed toti corpori.

3 Considerate ergo fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto, & sapientia, quos constituamus super hoc opus.

[3] Proinde fratres circumspicite ex vestro numero septem spectatæ probitatis viros, plenos Spiritu Sancto, ac singulari præditos sapientia, quibus ex vestra voluntate delegemus hoc negotii, quo nos hactenus occupamur, non sine dispendio functionis Euangelicæ.

4 Nos vero orationi, & ministerio verbi instantes erimus.

[4] Nos vero per illos quietiores facti, his quæ proprie nostrarum sunt partium incumbemus, precationi & administrando sermoni doctrinæ Euangelicæ. Illi curam gerent pascendorum corporum, nos animis vestris pascendis vacabimus.

5 Et placuit sermo coram omni multitudine. Et elegerunt Stephanum, virum plenum fide & Spiritu sancto, & Philippum, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum advenam Antiochenum.

[5] Hæc oratio placuit universæ multitudini. Itaque consensu congregationis delecti sunt septem. Stephanus spectatæ fidei ac plenus Spiritu Sancto, Philippus, Prochorus, Nicanor, Timon, Parmenas, & Nicolaus religione proselytus, patria Antiochenus.

6 Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum: & orantes imposuerunt eis manus.

[6] Hos electos statuerunt in conspectu Apostolorum, ut illorum auctoritate quod factum erat comprobaretur. Apostoli vero fusis ad Deum ex more precibus, imposuerunt illis manus. Nam hoc ritu primum delegabantur sacra ministeria, exemplo sumto à Domino Jesu, qui quibus benedicebat, solitus est manus imponere. Quod si quis roget, quid opus fuerit his ritibus ad designandos ministros, qui mensæ curam agerent, sciat profanam quidem esse functionem tractare pecuniam, maxime communem, sed quæ requirat fidem non vulgarem, & animum incorruptum. Testis est Judas, quem avaritia corruptus animus ad Domini sui proditionem adegit. Tum autem quoniam præscribebant & aliis quid in hujusmodi negotiis oporteret fieri, addenda erat & auctoritas, quo magis omnes illis, tanquam Apostolorum sociis & adjutoribus parerent. Præterea discipulorum convivia non erant qualia sunt vulgi, sed magna cum religione capiebatur cibus, quoties capiebatur. Omnis panis fractus illis repræsentabat corpus Domini, omne vinum admonebat sanguinis Dominici. Denique & corpus ipsum Dominicum & sanguis Domini per Diaconos administrabatur multitudini. Et si quando vacabat per ministerium, prædicabant & ipsi sermonem Euangelicum, velut Apostolis proximi.

7 Et verbum Domini crescebat, & multiplicabatur numerus discipulorum in Ierusalem valde: multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei.

[7] His rebus factum est, ut Euangelica doctrina in dies latius ac latius spargeretur, magnoque successu multiplicaretur numerus discipulorum Hierosolymis. Nec enim solum è plebejis plurimi accedebant Euangelio, verum etiam complures ex ordine Sacerdotum, qui prius conspiraverant adversus Christum & Apostolos, tacti pœnitentia, ac posito fastu submiserunt sese jugo Euangelico.

8 Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & signa magna in populo.

[8] Inter Diaconos autem peculiarius emicuit Stephani pietas. Sic enim se gessit in delegato munere, ut ob insignem morum mansuetudinem gratiosissimus esset apud universam multitudinem credentium: & erga rebellantes Euangelio, fortem & invictum animum præstabat, adeo ut Apostolicarum etiam virtu-

tum æmulus, in nomine Jesu multa magnaque miracula ederet apud populum.

9 Quoniam autem eximia virtus semper ad sese trahit invidiam, quemadmodum Cæcias nubes, exorti sunt adversus Stephanum quidam è diversis sodalitalibus, quarum una vocatur Libertinorum, alia Cyrenensium, alia Alexandrinorum, alia eorum, qui venerant à Cilicia, & Asia. Nam in hæc loca Syriæ vicina potissimum erant dispersi Judæi. Hi omnes velut conjurati coorti sunt adversus Stephanum, disputantes adversus illum.

10 Nec poterant quamvis multi resistere unius juvenis sapientiæ, ac vigori pectoris, propterea quod Spiritus Sanctus, quo plenus erat, per illum loqueretur.

11 Hîc agnosce morem improborum. Ubi veritate discedunt impares, ad mendacia confugiunt, & victi sapientia Spiritus, ad Diabolicas fraudes sese convertunt. Subornarunt enim viros quosdam, qui dicerent sese audisse Stephanum proloquentem verba blasphemia in Mosen ac Deum. Nullum autem crimen apud Judæos capitalius quam blasphemiæ, nec apud populum atrocius. Hîc agnosce lector machinas similes adversus famulum, quales fuerant adversus Dominum. Subornantur sycophantæ, ne videantur ipsi velle dolorem ulcisci suum, quod à disputatione discessissent impares. Quæritur crimen atrox, & malitiæ prætexitur religionis studium.

12 Ab his igitur submissititiis sycophantis concitatus est populus una cum senioribus ac Scribis adversus Stephanum, adeo ut concursu facto rapuerint illum, & pertraxerint in concilium.

13 Hîc prodeunt conducti testes, qui suam peragerent fabulam ac dicerent: *Hic homo nullum facit finem evomendi blasphemias adversus locum* nobis omnibus *sanctum* ac venerabilem, *contraque Mosi Legem* nobis à Deo traditam.

14 *Audivimus enim illum dicentem, quod iste Jesus Nazarenus demoliturus sit locum hunc, ac mutaturus instituta, quæ tradidit nobis Moses.* Stephanus ex relatione Apostolorum dixerat, à Jesu prædictum esse, futurum ut Templum hoc & urbs funditus ab hostibus dirueretur ob gentis incredulitatem. Hoc dictum depravant ad calumniam. Dicas hos eosdem esse, qui Jesum accusantes dicebant: *Audivimus eum dicentem: Destruam Templum hoc, aliud in triduo excitaturus.*

15 Ad hanc tam atrocem criminationem nihil commotus est Stephanus, sibi bene conscius, ut in ipso etiam vultu reluceret mentis innocentia. Res enim est pavida, sibi male conscius animus. Hæc constantia frontis statim coarguit calumniatorum impudentiam. Etenim hi, qui considebant in eo concilio, intuentes eum, & observantes, qua fronte crimen objectum exciperet, videbant illum adeo non dejici aut exanimari, ut facies illius quiddam homine majus, & Angelicam quandam alacritatem simul ac majestatem præ se ferre videretur.

1 Tum princeps Sacerdotum, ut hic quoque speciem legitimi judicii exhiberet, quemadmodum fecerat in condemnando Jesu, percunctatus est reum: nunquid haberet, quod ad hæc responderet, & an crimen objectum agnosceret.

2 Tum Stephanus, afflatus divino Spiritu, sic causam dicere exorsus est, altius repetito principio.

9 Surrexerunt autem quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexandrinorum, & eorum qui erant à Cilicia, & Asia, disputantes cum Stephano:
10 Et non poterant resistere sapientiæ, & Spiritui, qui loquebatur.
11 Tunc summiserunt viros, qui dicerent se audivisse eum dicentem verba blasphemiæ in Moysen, & in Deum.
12 Commoverunt itaque plebem, & seniores, & Scribas: & concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium,
13 Et statuerunt falsos testes, qui dicerent: Homo iste non cessat loqui verba adversus locum sanctum, & legem.
14 Audivimus enim eum dicentem: Quoniam Iesus Nazarenus hic, destruet locum istum, & mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyses.
15 Et intuentes eum omnes, qui sedebant in concilio, viderunt faciem ejus tamquam faciem Angeli.
1 Dixit autem princeps sacerdotum: Si hæc ita se habent?
2 Qui ait: Viri fratres, & patres, audite: Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ cum esset in Mesopotamia, prius quam moraretur in Charan,

Cap. VII.

Grandia perstringit Stephanus mysteria paucis,
Quam ceu blasphemum perfida turba necat.

Viri quotquot adestis vel genere fratres, vel ætate atque auctoritate patres, qui patienter audistis calumniantes, audite & veritati patrocinantem. Nos nec in Deum, nec in Mosen, nec in Templum hoc contumeliosi sumus, sed cum Mose consentientes, Dei gloriam provehimus, ac templum A spirituale, quo Deus, qui Spiritus est, potissimum delectatur, quemadmodum divinitus jussi sumus, exstruimus. Non est blasphemia hoc pro viribus agere, quod figuris adumbravit Moses, quod Prophetæ Dei Spiritu afflati prædixerunt, quod Dei Filius ob id in terras missus & orsus est, & suis perficiendum mandavit, quod Spiritus Sanctus ad salutem omnium gentium nunc per eos, qui credunt Euangelio peragit. Sed impietas est, blasphemia est, tam manifestæ, tamque benignæ Dei voluntati tam pertinaciter obluctari. Quod quidem hæc natio non nuper facere cœpit, sed quod jam olim facere instituit, nunquam facere desinit, ut nec mirum, nec B iniquum videri debeat, si eveniat quod Jesus Nazarenus futurum prædixit, videlicet ut hoc Templum, quo gloriamini, utque hæc civitas, in qua regnatis, ut Sacerdotium, ut Lex, quibus abutimini ad quæstum & gloriam vestram, à vobis auferatur, atque hæc gloria transferatur ad eos, qui per fidem Euangelicam pure Deum colunt, ac Legem spiritualiter observant, seque ipsos præbent templum vivum ac sanctum Spiritui Sancto. Huc quum tot modis Deus majores nostros provocaverit, tamen semper spretus est ab hoc rebelli & pertinaci populo. Ut enim à primo gentis hujus Patriarcha repetam, cujus obedientiam utinam imitarentur hi, qui C se jactant filios ejus: Deus, cui debetur omnis gloria, quemque nos vobiscum pie colimus, olim apparuit Patriarchæ nostro Abrahæ, quum esset in Mesopotamia prius quam commoraretur in Charran:

3 Et dixit ad illum: *Exi de terra tua & cognatione tua, & veni in terram, quam monstravero tibi.*

4 Ille obtemperans jussis Dei, egressus est è terra Chaldæorum, & habitare cœpit in Charran, velut per occasionem longius emigraturus. Rursum hinc transtulit illum Deus in hanc terram, quam vos nunc incolitis, idque mortuo patre illius Thare, ob cujus senectutem distulerat emigrationem.

5 Transtulit autem, ut hospitem ac peregrinum, D nullam illi tribuens hîc hæreditatem, adeo ut ne pedis quidem vestigium in ea possideret, nisi pretio redemtum: sed pollicitus est Deus se daturum hujus terræ possessionem posteris illius post ejus obitum, quum id temporis Abraham non haberet filium.

6 Id quum videretur incredibile, tamen & Abraham credidit, & Deus præstitit: quemadmodum & in cæteris, quæ prædixit Deus, repertus est verax. Sic enim tum illi loquutus est: *Erit semen tuum peregrinum in terra aliena, & gentes, apud quas peregrinabuntur posteri tui, subjicient illos in servitutem, & inclementer tractabunt illos annis quadringentis* E *triginta.*

7 *Tandem eripiam illos à servitute, ac gentem, cuicunque servierint, ego judicabo & ulciscar: dicit Dominus. Deinde* liberi à servitute hominum, *servient mihi in loco hoc.*

8 Quoque sibi magis assereret populum suum, dedit Abrahæ velut signaculum fœderis circumcisionem. Atque ita fisus Dei promissis, genuit Isaac: ac memor pacti sui, circumcidit puerum die à nativitate octavo. Isaac rursum circumcidit Jacob, Jacob duodecim filios suos nostri generis Patriarchas.

9 Inter hos erant, qui parum memores divini fœderis, invidia moti, hoc moliti sunt adversus fratrem F suum Joseph, quod illorum posteri moliti sunt adversus Jesum Nazarenum. Abjecerant eum in cisternam, mox vendiderunt illum negotiatoribus, à quibus perductus est in Ægyptum.

10 Sed quemadmodum Deus suscitavit occisum, & evexit dejectum Jesum, ita tum eripuit Joseph ex omnibus afflictionibus suis, effecitque ut moribus

3 Et dixit ad illum: Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram, quam monstravero tibi.
4 Tunc exiit de terra Chaldæorum, & habitavit in Charan. Et inde, postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis.
5 Et non dedit illi hæreditatem in ea, nec passum pedis: sed repromisit dare illi eam in possessionem, & semini ejus post ipsum, cum non haberet filium.
6 Locutus est autem ei Deus: Quia erit semen ejus accola in terra aliena, & servituti eos subjicient, & male tractabunt eos annis quadringentis:
7 Et gentem cui servierint, judicabo ego, dixit Dominus, & post hæc exibunt, & servient mihi in loco isto.
8 Et dedit illi testamentum circumcisionis: & sic genuit Isaac, & circumcidit eum die octavo: & Isaac, Iacob: & Iacob, duodecim Patriarchas.
9 Et Patriarchæ æmulantes, Ioseph vendiderunt in Ægyptum: & erat Deus cum eo:
10 Et eripuit eum ex omnibus tribulationibus ejus: & dedit ei gratiam & sapientiam in conspectu Pharaonis regis Ægypti, & constituit eum præpositum super Ægyptum, & super omnem domum suam.

bus & sapientia divinandi gratiosus esset apud Pharaonem Regem Ægypti, adeo ut præfecerit eum toti Ægypto, domuique suæ.

11 *Cæterum oborta est fames per universam Ægyptum & Chanaan, & gravis afflictio, adeo ut patres nostri non invenirent quod ederent.*

12 *Jacob autem ubi cognovisset in Ægypto copiam esse frumenti, misit eo patres nostros*, ut inde adferrent frumentum.

13 Ubi vero illos iterum eadem de causa misisset illuc, Joseph agnitus est à fratribus suis. Ea res innotuit & Pharaoni, quod Hebræus esset, & patrem ac fratres undecim haberet vivos.

14 *Joseph itaque accersivit Jacob patrem suum, totamque cognationem suam* in Ægyptum, ne quid illis deesset. *Erant autem numero* LXXV.

15 *Jacob itaque commigravit in Ægyptum, ac defunctus est ipse cum* duodecim filiis suis *patribus nostris*:

16 *Conditique sunt in sepulchro, quod emercatus fuerat Abraham* centum siclis argenti *à filiis Emor, qui fuit filius Sichem.* Nullus horum adhuc quicquam possedit de terra promissa posteris Abrahæ.

17 *Quum autem jam instaret tempus, quo Deus præstaturus erat quod promiserat Abrahæ, crevit populus Hebræorum, & multiplicatus est in Ægypto*:

18 Donec mortuo Pharaone succederet alius Rex, apud quem non esset perinde gratiosus Joseph.

19 Hic metuens ne plus satis increscerct Hebræorum populus, arte opprimens genus nostrum, afflixit patres nostros, edicto submonitis obstetricibus, ut masculos infantes exponerent, ne possent vivere.

20 Hoc tempore natus est Moses, adversus quem isti falso me prædicant protulisse blasphemiam. Is fuit gratus Deo, qui non passus est illum perire, sed furtim enutritus est tribus mensibus in domo patris sui.

21 Cæterum ob metum edicti Regii expositus est in Nilum in fiscella lita bitumine. Forte sustulit illum filia Pharaonis capta infantis elegantia, ac filii loco nutrivit eum domi suæ.

22 Moses igitur habitus pro Ægyptio, à primis annis *institutus est in omni sapientia Ægyptiorum, eratque potens tum factis, tum dictis.*

23 *Porro quum jam peregisset annum quadragesimum, venit illi in mentem, ut inviseret fratres suos Israel.* Spirabat enim caritatem erga genus suum.

24 Inter hos versans, quum vidisset Israelitam quendam affici injuria ab Ægyptio, jam tum boni ducis indolem exserens, ultus est Hebræi causam, interfecto Ægyptio.

25 Existimabat autem hoc Hebræis jam innotuisse, quod Deus per ipsum statuisset servare populum suum, exemtum à servitute Pharaonis. Atque hic Moses Jesu Nazareni figuram gerebat, quem Deus vere delegit redimendis omnibus à servitute peccatorum. Cæterum quemadmodum hæc Israelitæ non intellexerunt in Jesu, ita nec tum in Mose intellexerunt.

26 Postero die rursus invisens suos, offendit duos Israelitas inter se litigantes, ac diremta pugna redigere conatus est eos in concordiam, dicens: Quid facitis ô viri? Quum fratres sitis, & ejusdem gentis, cur alter lædit alterum?

27 *Is autem, qui faciebat injuriam proximo, repulit* pacificatorem, *dicens*: Quid tu te inseris causæ no-

11 Venit autem fames in universam Ægyptum & Chanaan, & tribulatio magna: & non inveniebant cibos patres nostri. 12 Cum audisset autem Iacob esse frumentum in Ægypto: misit patres nostros primum: 13 Et in secundo cognitus est Ioseph à fratribus suis, & manifestatum est Pharaoni genus ejus. 14 Mittens autem Ioseph accersivit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuaginta-quinque. 15 Et descendit Iacob in Ægyptum, & defunctus est ipse, & patres nostri. 16 Et translati sunt in Sichem, & positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti à filiis Hemor filii Sichem. 17 Cum autem appropinquaret tempus promissionis, quam confessus erat Deus Abrahæ, crevit populus & multiplicatus est in Ægypto, 18 Quoadusque surrexit alius rex in Ægypto, qui non sciebat Ioseph. 19 Hic circumveniens genus nostrum, afflixit patres nostros, ut exponerent infantes suos ne vivificarentur. 20 Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui. 21 Exposito autem illo, sustulit eum filia Pharaonis, & nutrivit eum sibi in filium. 22 Et eruditus est Moyses omni sapientia Ægyptiorum, & erat potens in verbis, & in operibus suis. 23 Cum autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor ejus ut visitaret fratres suos filios Israel. 24 Et cum vidisset quemdam injuriam patientem, vindicavit illum: & fecit ultionem ei qui injuriam sustinebat, percusso Ægyptio. 25 Existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis: at illi non intellexerunt. 26 Sequenti vero die apparuit illis litigantibus: & reconciliabat eos in pace, dicens: Viri, fratres estis, ut quid nocetis alterutrum? 27 Qui autem injuriam faciebat proximo, repulit eum, dicens: Quis te constituit principem & judi-

A stræ? *Quis te constituit principem ac judicem super nos?*

28 *Num me quoque vis interficere, quemadmodum heri interfecisti Ægyptium?* Hic statim inventus est inter Israelitas, qui rebellaret Mosi, quum is hæc afflatu Spiritus faceret.

29 Hoc audito, Moses, sentiens rem non esse clam, sibi metuens ab Ægyptiis, fugit in terram Madian; ubi genuit filios duos.

30 Rursus *post annos quadraginta apparuit Mosi Angelus Domini in deserto montis Sina è rubo, qui videbatur conflagrare.*

31 *Hoc spectaculo stupefactus Moses, tentavit accedere propius, ut videret quid hoc esset rei.*

B 32 Sed vetuit illum vox Domini, sonans è rubo: *Ego*, inquit, *sum Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob.* Hoc audito nomine *tremefactus est Moses, nec audebat* propius *inspicere.*

33 *Tum Dominus: Solve calceamenta pedum tuorum; siquidem locus, in quo stas, terra sancta est.* Paruit Moses Domino.

34 Tum ille pergit loqui: *Etiam atque etiam vidi afflictionem populi, qui est in Ægypto, ac gemitum meorum audivi. Eoque misertus descendi, ut liberem eos. Nunc igitur ades, &* hac gratia *mittam te in Ægyptum.* C Animadvertite quam non obscure in Mose designatus sit Jesus Nazarenus.

35 Mosen adhuc ignotum negarat populus Israeliticus, dicens: *Quis te constituit principem & judicem super nos?* Itidem audivit Jesus à nostris: *In qua potestate hæc facis, & quis tibi dedit hanc potestatem?* Nondum enim noverant, quod hunc Deus, misertus gentis nostræ, misit ducem ac principem libertatis, & auctorem vitæ æternæ. Ac Mosen quidem à suis contemtum, Deus evexit, & constituit ducem, principem & liberatorem populi sui. Et adfuit illi virtus Angeli, qui apparuerat ei de rubo flagrante.

36 Hujus ope *populum suum eduxit ex Ægypto, editis multis prodigiis ac miraculis in terra Ægypti, mox* D *in mari rubro, deinde & in deserto per annos quadraginta.* Quod fuit Moses uni populo, hoc vere est Jesus Nazarenus omnibus ipsius ductum sequi volentibus.

37 Jam ne quis existimet eos, qui prædicant Jesum Nazarenum adversari Mosi, hic ipse Moses vobis Jesum Nazarenum commendavit, tot retro seculis venturum promittens, quem nunc videtis advenisse. Ait autem: *Prophetam vobis suscitabit Deus de fratribus vestris, similem mei, ipsum audietis.*

38 Hic est, inquam, ille Moses, qui quemadmodum prius solus fuerat colloquutus cum Angelo juxta rubum, ita post jam teste multitudine collocu- E tus est cum eodem in deserto, in monte Sina, ac vicissim colloquutus est cum majoribus nostris, ad quos deferebat quod audierat à Domino. Acceperat enim ab eo Legem, quæ vitam conferret observantibus, ut eam nobis traderet.

39 Tanta cum esset auctoritas Mosi, tamen *patres nostri noluerunt obedire illi, sed repulerunt eum*: & obliti à quam misera servitute fuissent liberati, conceperunt animo desiderium Ægypti, ut relicto duce salutifero & redemtore, spreta Lege vivifica, redirent ad mores idololatrarum.

40 Itaque colloquente Mose cum Angelo, *dicunt Aaron: Fac nobis Deos, qui præcedant nos: nam Mosi isti,* F *qui nos eduxit è terra Ægypti, nescimus quid acciderit.*

 41 Mox-

cem super nos? 28 Numquid interficere me tu vis, quemadmodum interfecisti heri Ægyptium? 29 Fugit autem Moyses in verbo isto: & factus est advena in terra Madian, ubi generavit filios duos. 30 Et expletis annis quadraginta, apparuit illi in deserto montis Sina Angelus in igne flammæ rubi. 31 Moyses autem videns, admiratus est visum: & accedente illo ut consideraret, facta est ad eum vox Domini, dicens: 32 Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Tremefactus autem Moyses, non audebat considerare. 33 Dixit autem illi Dominus: Solve calceamentum pedum tuorum: locus enim in quo stas, terra sancta est. 34 Videns vidi afflictionem populi mei, qui est in Ægypto, & gemitum eorum audivi, & descendi liberare eos. Et nunc veni, & mittam te in Ægyptum. 35 Hunc Moysen, quem negaverunt, dicentes: Quis te constituit principem & judicem? hunc Deus principem & redemptorem misit, cum manu Angeli, qui apparuit illi in rubo. 36 Hic eduxit illos, faciens prodigia & signa in terra Ægypti, & in rubro mari, & in deserto annis quadraginta. 37 Hic est Moyses, qui dixit filiis Israel: Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, tamquam me, ipsum audietis. 38 Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris: qui accepit verba vitæ dare nobis. 39 Cui noluerunt obedire patres nostri: sed repulerunt, & aversi sunt cordibus suis in Ægyptum, 40 Dicentes ad Aaron: Fac nobis deos, qui præcedant nos: Moysi enim hic, qui eduxit nos de terra Ægypti, nescimus quid factum sit ei.

41 Et vitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hostiam simulachro, & lætabantur in operibus manuum suarum.

[41] Moxque ad exemplum Ægyptiorum, qui Bovem Apin adorant, fecerunt sibi vitulum ex auro conflatilem, atque huic examini Deo immolarunt hostias, spreto Deo vivente, cujus misericordia servitutem effugerant: & in tam impio facinore, quasi re bene gesta, saltabant, & epulabantur, aversantes Deum verum, qui condidit universa, & exsultantes in Diis mutis, quos ipsi sibi suis manibus fecerant.

42 Convertit autem Deus, & tradidit eos servire militiæ cæli, sicut scriptum est in Libro Prophetarum: Numquid victimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel?

[42] His rebus offensus Deus, avertit sese vicissim ab illis, & passus est illos obsequi animo suo, ut tandem exemplo gentium, colerent jam non unum Deum, sed totam cœli militiam, Solem, Lunam, Stellas, Martem, Mercurium, Venerem, Saturnum, quibus impiæ fabulæ divinitatem tribuunt, quum sint corpora à Deo condita, ut serviant usibus hominum. Non potest negari quod loquor. Nimirum hoc est, quod stomachatur Deus per Amos Prophetam, dicens: *Nunquid victimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel?*

43 Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sidus Dei vestri Remphan, figuras, quas fecistis, adorare eas. Et transferam vos trans Babylonem.

[43] At pro Templo Dei veri *amplexi estis tabernaculum Moloch*, id est idolum Ammonitarum, *ac sidus Dei vestri Rempham*, is est Lucifer, sive Venus, quam colunt Saraceni. Hæc muta simulachra vobis finxistis ut adoraretis, contemto vivo veroque Deo, qui solus condidit universa. Quoniam autem in his est animus vester, *transferam vos in Babylonem*, ut denuo serviatis idololatris. Arbitror satis esse demonstratum, nos nec blasphemos esse in Deum, quem pure colimus, nec in Mosen, cujus prophetiam amplectimur: sed illos potius, qui vestigia majorum imitantes, & Deum contemserunt olim in Mose, & utrumque hodie contemnunt in Jesu Nazareno. Adversus Legem autem nos nequaquam blasphemi sumus, qui, quem Lex designavit, quem Prophetæ omnes promiserunt, amplectimur, sed illi potius, qui patrum impiorum ingressi vestigiis, à quibus contemta est Lex per Mosen lata, nunc adspernantur Legem Euangelicam, quam omnibus tulit Jesus Nazarenus, quæ Mosi Legem non abrogat, sed perficit.

44 Tabernaculum testimonii fuit cum patribus nostris in deserto, sicut disposuit illis Deus, loquens ad Moysen, ut faceret illud secundum formam quam viderat.

[44] Nunc de Templo, in quod dicor fuisse blasphemus, paucis accipite. Scio & Templum hoc jussu Dei ædificatum, ut esset figura templi sanctioris, ac cederet meliori: quemadmodum Templo cessit Tabernaculum testimonii, in quo erat Arca fœderis, quam circumferebant patres nostri in deserto. Præscripserat enim Deus, loquens per Mosen, hujus Tabernaculi formam, ad quam esset ædificandum.

45 Quod & induxerunt, suscipientes patres nostri cum Iesu in possessionem Gentium, quas expulit Deus à facie patrum nostrorum, usque in diebus David,

[45] Id amplexi sunt patres nostri, duce Jesu, & invexerunt in possessionem gentium, quas expulit Deus à facie patrum nostrorum, usque ad tempora Regis David.

46 Qui invenit gratiam ante Deum, & petiit ut inveniret tabernaculum Deo Iacob.

[46] Qui cum esset vir pius, & ob id Deo gratus, petiit ab eo, ut pararet tabernaculum dignum Deo Jacob.

47 Salomon autem ædificavit illi domum.

[47] Solomon autem, quoniam pacificus erat, primus ædificavit illi Templum hoc magnificum, de quo vos gloriamini, dicentes: *Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini.*

48 Sed non excelsus in manufactis habitat, sicut Propheta dicit:

[48] Verum, hoc Templum nihil aliud est quam figura veri templi spiritualis, quod est Ecclesia, quæ nunc ædificatur per Jesum Nazarenum Regem vestrum, cujus typum gerebat Solomon. Deus enim quum sit Spiritus, non habitat in ædificiis manufactis, nec circumscribitur parietibus, qui immensus est & implet omnia.

49 Cælum mihi sedes est: terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, dicit Dominus? aut quis locus requietionis meæ est?

[49] Nimirum hoc est, quod ipse testificatur per Prophetam Esaiam loquens: *Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, dicit Dominus, aut quis locus requietionis meæ? Nonne manus mea fecit hæc omnia?*

50 Nonne manus mea fecit hæc omnia?

[50] Deus igitur qui condidit universa, prius in seipso quietem habuit, antequam conderet omnia. Et si requiescit, non requiescit in ædificiis hominum manu factis, quum alioqui cœlum illi sedes sit, & terra scabellum: sed gaudet requiescere in animis quietis & obtemperantibus Spiritui Sancto. Itaque qui pectus habet sceleribus inquinatum, is violat templum Dei. Qui negotium facessit his, qui Spiritui Sancto obtemperant, ille violat templum Domini.

51 Dura cervice, & incircumcisis cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis, sicut patres vestri, ita & vos.

[51] Quemadmodum autem non lædit Mosen, qui Jesum illi præfert, nec violat Legem ab eo latam, qui illi præfert Euangelium: ita nec Templum hoc violat, qui præfert illi templum spirituale, quo magis delectatur Deus. Æquum est enim, ut umbræ cedant veritati, quæ nunc sese profert in lucem. Par est, ut quod carnale est, cedat spiritualibus. Nimirum hæc est immutabilis Dei voluntas, & hujus rei gratia misit unicum Filium suum in terras, misit Spiritum Sanctum, ut ad omnes gentes permanaret lux veritatis Euangelicæ. Vos autem mordicus tuentes quod carnale est, rebelles estis Spiritui Dei, qui vos jam olim dixit duræ cervicis populum. Et vobis videmini Israelitæ ac filii Abrahæ, quod præputii pelliculam habetis circumcisam, quum & cor habeatis incircumcisum, & aures. Posthac veri sunt filii Abrahæ, qui cor habent repurgatum ab impiis cupiditatibus, qui aures habent obedientes præceptis Dei, ac repurgatas à crassitudine sensus carnalis, ut sensum spiritualem Legis non queant percipere. Quemadmodum autem patres vestri ob crassitudinem mentis & aurium hebetudinem semper restiterunt Spiritui Sancto: ita & vos non degenerantes ab ingenio majorum, nunc Spiritum Sanctum oppugnare non desistitis, pridem in Jesu Nazareno, quem suffixistis in crucem, nunc in Apostolis illius. Mosi quoties rebellarunt patres vestri? vestros enim cur non dicam, quos imitamini?

52 Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu Iusti, cujus vos nunc proditores & homicidæ fuistis:

[52] *Quem Prophetarum non sunt persequuti patres vestri?* Nec afflixerunt solum, verum etiam occiderunt eos, qui prædixerunt vobis venturum Justum illum, per quem unum justificarentur omnes. Odistis illos, qui venturum nuntiabant, & venientem & omnia præstantem, quæ illi prædixerant, non solum amplexi non fuistis, sed prodidistis illum in manus Pilati, & per hunc occidistis sceleratius, quam si facinus manibus vestris peregissetis.

53 Qui accepistis legem in dispositione Angelorum, & non custodistis.

[53] Atque hæc omnia facitis prætextu defendendæ Legis, quum nec majores vestri Legem per Angelos traditam servaverint: nec vos, qui quem Lex promisit ac designavit, pridem occideritis, nunc etiam occisum persequamini, vobis ipsis invidentes salutis æternæ donum, quod offertur: & accersentes exitium, quod sine causa imputatis nobis & Jesu Nazareno.

54 Audientes autem hæc dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum.

[54] Hæc oratio tam vera, tamque libera, vehementer concitavit animos omnium, qui erant in concilio, adeo ut rumperentur illorum corda, ac dentibus striderent in illum.

55 Cum autem esset plenus Spiritu sancto, intendens in cælum, vidit gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris Dei. Et ait: Ecce video cælos apertos, & Filium hominis stantem à dextris Dei.

[55] Stephanus autem nihil istis commovebatur, nimirum plenus Sancto Spiritu, sed ad extrema perferenda paratus, juxta Jesu Christi exemplum intendit oculos in cœlum, unde præsidium omne petendum est Christianis. Mox adversus futurum certamen corroboratur egregius athleta. Diducit se cœlum, videt majestatem Dei, & Jesum, quem profitebatur, stantem à dextris Dei. Nec hoc tacuit apud impiam multitudinem: non enim oportet ob hominum malitiam supprimere Dei gloriam: *Ecce*, inquit, *video cælos apertos, & Filium hominis stantem à dextris majestatis divinæ.*

56 Exclamantes autem voce magna continuerunt aures suas, & impetum fecerunt unanimiter in eum.

[56] Hîc operæ pretium est considerare formam hujus judicii. Erant proposita crimina. Responsum est ad omnia. A juvene producta sunt testimonia Legis & Prophetarum. Solidis rationibus evicta res est. Nihil dictum est de Deo, nisi pie: nihil

nihil de Mose, nisi honorifice: nihil de Lege, nisi juxta Legis sententiam: nihil de Templo contumeliose. Et tamen illi disrumpuntur ira, & furentium more frendent dentibus. Adeo non ferunt imminui gloriam suam, & prædicari gloriam ejus, cujus unius gloriam vult Deus apud omnes prædicari. Si Mosen aut Abraham extulisset, tulissent: Jesum vivere, Jesum stare à dextris Dei juxta vaticinium David, non ferunt: sed prorsus jam in rabiem versi, adversus sermonem tam salutiferum obturant aures suas, & insanis vociferationibus magno consensu omnes impetum fecerunt in Stephanum.

57 Et ejicientes eum extra civitatem lapidabant: & testes deposuerunt vestimenta sua, secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus.

57 Jamque veluti convictum damnatumque blasphemiæ, ejiciunt extra civitatem, hac tantum in parte memores Legis Mosaicæ, atque illic eum lapidabant. Testes vero ceu victores, quorum partes erant juxta Mosi præscriptum, auspicari lapidationem, quo essent ad carnificinam expeditiores, deposuerunt vestes suas apud adolescentem, cui nomen erat Saulus, qui tum adhuc per ignorantiam, ac patriæ legis studio, favebat impiæ causæ.

58 Et lapidabant Stephanum invocantem, & dicentem: Domine Jesu suscipe spiritum meum.

58 Mox lapidare cœperunt Stephanum, non reluctantem, non convitiantem, sed eum, quem viderat, invocantem ac dicentem: *Domine Jesu suscipe spiritum meum.* Agnoscis Jesu discipulum. Sic enim ille in cruce: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.*

59 Positis autem genibus, clamavit voce magna dicens: Domine ne statuas illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino. Saulus autem erat consentiens neci ejus.

59 Deinde volantibus undique saxis, flexis humi genibus, magna voce, magnoque affectu clamavit, dicens? *Domine, ne imputes hoc illis in peccatum, nesciunt enim quid faciunt.* Quam bene Dominum suum expressit famulus. Hæc erat extrema vox morientis, postquam obdormiit in Domino, in quo quisquis moritur, non moritur, sed obdormiscit, post placidam quietem ad immortalitatem revicturus. Hoc affectu decet mori, quotquot vere Christiani sunt. Itaque Stephanus suo respondens nomini, primus omnium martyrii coronam meruit, & Euangelici sacrificii primitias obtulit Domino.

CAP. VIII.

Hic Saulus furit, & credit Simon, arguiturque: Labilis eunuchum, dum legit, unda beat.

1 Facta autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Jerosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Judææ & Samariæ, præter Apostolos.

1 ERANT in ea multitudine, quibus nondum erat persuasum, Jesum esse Filium Dei, atque hic error aliqua ex parte criminis atrocitatem elevabat, licet eos non excusaret ab homicidio, quod excæcati suis cupiditatibus, ulcisci maluerunt, quam discere veritatem. Nulli tamen minus excusabiles quam Pontifices, Scribæ & Pharisæi. Erant rursus, qui simpliciter errabant, credentes se sacrificium gratum offerre Deo, quod eos, qui legem à Deo traditam conarentur subvertere, tollerent è medio. Cæterum Euangelica caritas excusat ea quoque, quæ non possunt excusari. Inter eos autem qui citra malitiam errabant, erat Saulus Tarsensis, adolescens Mosaicæ Legis studiosus, qui post ex lupo factus est ovis, ex persecutore sævissimo factus est acerrimus assertor Euangelicæ libertatis. Atque ipse quidem tum nullos lapides conjecit in Stephanum, verum assensus est his, qui Stephanum damnarant ac lapidarant: atque hoc animo servavit illorum vestimenta, ut in multorum lapidantium manibus esset unus. Nec unius morte contenta fuit Judæorum malitia, sed mox ingens persecutio oborta est adversus Ecclesiam, quæ erat Hierosolymis, sic ut omnes per varias Judææ & Samariæ regiones alius alio dispergerentur, præter duodecim Apostolos, qui cæteris animi robore præstabant; nec in hos quicquam licebat Judæorum malitiæ, quemadmodum nec in alios, nisi permissu Domini Jesu. Permiserat hoc Dominus Jesus, ut urgente persecutore fugerent de civitate in civitatem. Nec erat istud tam formidinis discipulorum, quam divinæ dispensationis, ut veluti late sparsis seminibus cito proveniret copiosa messis Euangelicæ professionis. Soli duodecim Apostoli, veluti Pastores, non cesserunt huic tempestati, sed constantibus animis perseverarunt Hierosolymæ.

2 Curaverunt autem Stephanum viri timorati, & fecerunt planctum magnum super eum.

2 Porro Stephanum exstinctum curarunt humandum viri quidam pietatis cultores, quod intelligerent illum præter meritum per subornatos testes oppressum. Hoc studio Joseph & Nicodemus curarunt funus Domini Jesu. Stephani vero mors juxta Judæorum morem ingenti bonorum luctu planctuque celebrata est. Nam apud Christianos mors pro Christi gloria oppetentium plausibilis est ac triumphalis: & si quid est ibi lachrymarum, non impenditur ei, qui mortuus est, sed vel occisoribus sibi gehennam accersentibus, vel gregi necessario Pastore destituto.

3 Saulus autem devastabat Ecclesiam, per domos intrans, & trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam.

3 In hac tempestate Saulus, qui in lapidatione Stephani zeli sui specimen aliquod dederat, magno odio concepto in Christianos, non aliter quam lupus famelicus laniat ac dissipat gregem ovium, ita cœpit devastare Ecclesiam Dei, persequens fugitantes, inquirens latitantes, obambulans per singulas domos, & ubicunque sensisset esse, qui Jesum Christum profiteretur, irruebat, viros pariter ac mulieres pertrahens in carcerem, videlicet sævior ipsis Sacerdotibus & Scribis, quorum nullus adhuc negotium exhibuerat sexui muliebri. Id agebat juvenis pio quidem affectu, sed perverso judicio. Et ideo sævitiam illius Dominus temperabat, ne cujus sanguine contaminaretur.

4 Igitur qui dispersi erant pertransibant, evangelizantes verbum Dei.

4 Dum hæc aguntur Hierosolymis, hi qui dispersi fuerant, quanquam metus aliunde alio propellebat, tamen non tacebant Jesum Nazarenum, sed peragrabant Judæam, passim semina quædam jacientes sermonis Euangelici, qua de causa Dominus eos dissipari passus fuerat.

5 Philippus autem descendens in civitatem Samariæ, prædicabat illis Christum.

5 Inter quos erat Philippus è septem Diaconis unus, ordine proximus Stephano. Is profugus Hierosolyma, descendit in civitatem Samariæ, quæ eadem Sebaste dicta est. Pervenerat eodem & ante rumor quidam de Jesu Nazareno, de quo Philippus cætera prædicabat, quomodo crucifixus esset ac tertio die revixisset, deinde per dies quadraginta versatus cum discipulis adscendisset in cœlum, atque inde misisset suis discipulis Spiritum Sanctum, posthac omnibus paratam esse salutem, qui crederent in nomine illius.

6 Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur, unanimiter audientes, & videntes signa quæ faciebat.

6 Populus autem Samaritanorum (nam à populo semper est primus Euangelii proventus) magno animorum consensu intendebat iis, quæ narrabantur à Philippo. Erat enim oratio favorabilis, quæ pollicebatur omnibus salutem, tum autem dictis fidem adstruebant miracula, quæ multa per Philippum edebantur.

7 Multi enim eorum, qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna exibant.

7 E multis enim, qui possidebantur ab impuris Spiritibus, ad invocationem nominis Jesu, Dæmones exibant magna cum vociferatione, declarantes sese non exire sponte, sed compulsos virtute salutiferi nominis.

8 Multi autem paralytici & claudi curati sunt.

8 Quin & paralytici complures & claudi sanitatem sunt assequuti. Has ob res ingens gaudium ortum est publicitus in ea civitate. Quo longius receditur ab Hierosolyma, quoque propius acceditur ad gentes, hoc uberior est Euangelici seminis proventus. Vide quantum profecerit Judæorum sævitia. Philippus ex Diacono factus est Apostolus, & pro paucis Hierosolymitis, totæ civitates amplectuntur doctrinam Euangelicam. Gravior autem est Ecclesiæ pernicies ab his, qui se jungunt Ecclesiæ non sincero animo, quam ab his, qui palam Ecclesiam persequuntur. Et hujus rei nobis editum est exemplum, quo magis caveamus lupos ovilla pelle tectos.

9 Factum est ergo gaudium magnum in illa civitate. Vir autem quidam nomine Simon, qui ante fuerat in civitate magus, seducens gentem Samariæ, dicens se esse aliquem magnum.

9 Erat apud Samaritas vir quidam nomine Simon, impostor & præstigiarum artifex, qui prius quam

10 Cui auscultabant omnes à minimo usque ad maximum, dicentes: Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna.
11 Attendebant autem eum, propter quod multo tempore magiis suis dementasset eos.
12 Cum vero credidissent Philippo euangelizanti de regno Dei, in nomine Iesu Christi baptizabantur viri ac mulieres.
13 Tunc Simon & ipse credidit: & cum baptizatus esset, adhærebat Philippo. Videns etiam signa & virtutes maximas fieri, stupens admirabatur.
14 Cum autem audissent Apostoli, qui erant Ierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem.
15 Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum sanctum:
16 Nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu.
17 Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum.
18 Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam,
19 Dicens: Date & mihi hanc potestatem,

eo veniret Philippus, magicam artem exercuerat in ea civitate, ac simulatis miraculis prodigiisque dementarat Samariæ populum, alioqui superstitiosum, & ad Dæmonum præstigia propensum. His fucis se venditabat apud simplicem ac superstitiose credulum populum, jactans sese magnum quempiam esse Prophetam, cui auscultabant omnes à minimo usque ad maximum.

[10] Nihil autem fecerat in nomine Jesu, & ideo stupefacti prodigiis, quæ ille vel præstigiis simulabat, vel Dæmonum auxilio patrabat, dicebant: *Iste est virtus Dei, quæ vocatur magna.*

[11] Fuerat apud illos multo tempore versatus, diuque dementaverat illos suis magicis artibus: & ideo parata jam apud omnes auctoritate, plerique credebant his quæ docebat.

[12] Is ubi vidit in Philippo præsentiorem virtutem edendi vera miracula per invocationem nominis Jesu, ac Samaritanum populum ab ipso alienatum credidisse Philippo, qui lætum nuntium omnibus adferebat de regno Dei, deque nomine Jesu Christi, nihil magnifice de se prædicans, quemadmodum fecerat Simon, sed Jesu gloriam miraculis illustrans, sed omnibus salutem promittens, qui accepto baptismo nomen illud profiterentur: videretque plurimos, tum viros tum mulieres, baptismum accipere:

[13] Tandem fidem Euangelicam amplexus est & ipse Simon, & accepto baptismo, cœpit adhærere Philippo, non tam amore Jesu, quam aviditate laudis & gloriæ. Magicarum enim artium peritissimus, perspiciebat in Philippo, nihil agi similibus fucis. Proinde quum cerneret per illum quædam edi, non levia miracula, qualia sunt fere magorum, ut draco volitet, aut serpat culmus, sed verbo ejici Dæmones, verbo sanari paralyticos: vehementer stupefactus admirabatur, quanam arte aut virtute fierent ista.

[14] Cæterum ubi rumor jam pertulisset Hierosolymam ad Apostolos, qui ibi resederant, Samariam per Philippum amplexam esse sermonem Euangelicum, gentem crassam, nec omnino puram ab idololatria, vehementer gavisi, miserunt ad illos Apostolorum præcipuos, Petrum & Joannem, ut per hos comprobaretur & absolveretur, quod per Philippum erat cœptum.

[15] Qui cum eo venissent, didicissentque, quod plurimi per Philippum essent baptizati, gratias egerunt Deo. Philippus autem, quique cum illo erant, rogaverunt Apostolos pro illis, ut acciperent Spiritum Sanctum, & qui per baptismum jam essent à peccatis purgati, copiosius etiam Dei donum acciperent, quemadmodum acceperant illi, qui primi in cœnaculo Spiritum Sanctum acceperant.

[16] *Nondum enim in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu.* Erat hæc potestas Diaconis delegata, sed impositio manuum, per quam conferebatur Spiritus Sanctus, solis Apostolis & horum vicariis servabatur.

[17] Tum Apostoli, ut erant rogati, imponebant illis manus, & signo visibili accipiebant Spiritum Sanctum, qui vigorem igneum addebat animis, ac linguas cœlesti facundia locupletabat.

[18] Id ubi vidisset Simon, ille nuper ex malo Mago factus nihilo melior Christianus, quod Apostoli per impositionem manuum conferrent cœleste donum, ne quid sibi deesset ad ostentationem & quæstum, obtulit eis pecuniam, dicens:

[19] *Date & mihi potestatem istam, ut cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum Sanctum.* Existimabat Magus, apud omnes omnia posse pecuniam: nec ignorans oportere facere sumtum, qui quærit lucrum: mercari vult, quod pluris revendat. Atque hic rursus aliud seminarium exitii gravis in Ecclesia. Ananias & Sapphira dederant pœnas simulationis. Erat & hoc exemplum statim acriter repellen-

A dum, quod si recipiatur, Christianæ pietatis sinceritatem penitus esset subversurum.

[20] Petrus igitur cæteris omnibus commonstrans, quid Episcopis adversus Simonis imitatores sit faciendum, respondit: Satius est, ut ista *tua pecunia*, qua perdere studes alios, *pereat una tecum*, qui jam tua sponte perditissimus es, *ut qui putes donum Dei*, quod ut ille nobis ex sua benignitate gratuito largitur, ita vult ut aliis gratis impartiamus, *redimi posse pecunia.*

[21] Cum hoc negotio, quod ex simplici erga Deum fiducia geritur, nullum esse potest tibi consortium, aut communicatio nobiscum. Quamvis enim aqua

B tinctum est corpus tuum, tamen cor tuum non est rectum coram Deo.

[22] Quod si perseveraris in ista malitia, nihil tibi profuerit baptismus. Proinde pœniteat te istius malitiæ tuæ, ac deprecare Deum, ut si qua fieri possit, remittatur tibi tam enorme crimen, nondum quidem opere patratum, sed tamen ita conceptum animo, ut per te non steterit, quo minus patraris, & omnium periculosissimum † exemplum in Ecclesiam Dei induxeris.

[23] Puris ac sinceris animis donum mitissimi Spiritus committitur. Te vero perspicio cor habere minime sincerum, sed amaro felle quæstus & ambitio-

C nis infectum, & ob id iniquitatis vinculis obstrictum. A quibus ut absolvaris, multis cum lachrymis est orandus Deus, ne te feriat divinæ iræ vindicta, quam tanto facinore provocasti.

[24] Hîc Simon, metu territus potius, quam facti pœnitentia ductus, dicit Petro: *Vos potius pro me rogate Dominum, ne quid eorum, quæ dixistis, accidat mihi.* Vides duos Simones inter se compositos, Theophile: in altero demonstratum est, quid sit exsecrandum: in altero, quid sit imitandum.

[25] Hîc igitur posteaquam Petrus & Joannes testimonio suo comprobassent & consummassent Philippi prædicationem, multaque docuissent de his,

D quæ didicerant à Domino Jesu, reversi sunt Hierosolymam, atque obiter multis vicis & oppidulis Samaritarum prædicabant Euangelium, nunquam non agentes quod illis mandatum erat à Domino.

[26] Oblata est & alia præda Philippo, profectus Euangelici sitientissimo. Bonis enim benefaciendi datur occasio: nam *Angelus Domini submonuit illum, dicens: Surge ac proficiscere meridiem versus per viam, quæ deducit ab Hierosolymis Gazam*: de vetere Gaza loquor, *quæ* nunc *deserta est*, vicina mari.

[27] Paruit Angelo Philippus, ac profectus est: ut agnoscas alacritatem Episcopo dignam, quoties ad Euangelium alliciendus est aliquis. Quemadmodum

E autem in fabulis Choragus, ita hîc Angelus personarum exitum & occursum temperat. Commodum enim eodem tempore iter ingressus est vir quidam Eunuchus, corpore quidem exsectus ac parum vir, sed animo masculo, gente Æthiops, cute nigra, sed mox niveo agni immaculati vellere convestiendus, ac nativam pellem baptismi lavacro mutaturus, præfectus Candaces Æthiopum Reginæ, qui præpositus erat omnibus gazis ejus. Audis gentem effœminatam luxu, planeque dignam, quæ fœminæ pateretur imperium: luxum alunt divitiæ. Is profectus fuerat Hierosolymam religionis gratia. Tanta

F enim erat Templi celebritas, ut gentes etiam è longinquo eo se conferrent, ac dona secum deferrent. Hinc Sacerdotum stomachus in eos, qui dicerent, hoc Templum aliquando demoliendum. Pius erat animus Eunuchi, sed errabat, qui religionem quæreret in Templo Judæorum, unde jam migratura esset ad Gentes.

[28] Quum itaque domum reverteretur sedens in curru, nec hoc tempus fabulis aut somno dabat, sed

† Alia Editio, *perniciosissimum.*

ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum:
20 Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.
21 Non est tibi pars, neque sors in sermone isto: cor enim tuum non est rectum coram Deo.
22 Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua: & roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui.
23 In felle enim amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse.
24 Respondens autem Simon, dixit: Precamini vos pro me ad Dominum, ut nihil veniat super me horum quæ dixistis.
25 Et illi quidem testificati & locuti verbum Domini, redibant Ierosolymam, & multis regionibus Samaritanorum euangelizabant.
26 Angelus autem Domini locutus est ad Philippum, dicens: Surge, & vade contra meridianum, ad viam quæ descendit ab Ierusalem in Gazam: hæc est deserta.
27 Et surgens abiit. Et ecce vir Æthiops, Eunuchus, potens Candacis reginæ Æthiopum, qui erat super omnes gazas ejus, venerat adorare in Ierusalem:
28 Et re-

A sed amore religionis legebat Esaiam Prophetam, nobis ostendens, ubi sit quærendus Jesus. Non enim in templis latitat, sed in sacris Libris.

²⁹ Hic ubi jam occurrisset Philippus, rursum submonuit eum Spiritus, dicens: *Accede & adjunge te ad currum istum.*

³⁰ *Quum accurrisset ad currum Philippus, audivit Eunuchum legentem Esaiam Prophetam, &* mox agnoscens religionis studium, *ait illi: Intelligis-ne quæ legis?*

³¹ Tum ille: Quî nam possim homo profanis negotiis deditus, nisi sit, qui mihi sensum abstrusum exponat Prophetæ? Rogavitque Philippum, ut conscenderet currum, sibique assideret, quo commodius colloqui liceret. Conscendit Philippus & assedit Eunucho. Hîc mihi considera imaginem Euangelici doctoris, & populi gentium aventis Christum B discere. Non potest autem non ingens esse profectus, ubi alter docendi avidus accurrit, alter discendi cupidus invitat ad consessum. Nihil hîc agitur fortuito, omnia moderatur ac temperat Deus.

³² Eunuchus imprudens in eum Prophetæ locum inciderat, qui Jesum Christum depingebat. Erat autem hic: *Tanquam ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se obmutuit, nec aperuit os suum.*

³³ *In humilitate judicium ejus sublatum est, generationem ejus quis enarrabit? Quoniam tollitur de terra C vita ejus.*

³⁴ Hunc locum quum Philippus relegisset Eunucho, ille magis etiam accensus aviditate cognoscendi, de quo Propheta loqueretur, ait: *Obsecro te, de quo Propheta hoc dicit, de se, an de alio quopiam?* Vide docilem Eunuchum; audierat Esaiam ipsum jussu Manasse Regis sectum lignea serra, nec ignorabat hoc habere prophetiam, ut quod de hoc aut illo dictum videretur juxta sensum historicum, frequenter ad alium pertineret juxta sensum abstrusiorem. Docilis est autem, qui sic interrogat.

³⁵ Philippus itaque libenter docturus avidum, D aperuit os suum, & exorsus ab hoc Prophetæ loco, summam Euangelicæ doctrinæ illi exposuit. Nimirum quod hic esset Filius Dei, per quem Deus decreverat, ac per Prophetas suos promiserat, se salutem daturum omnibus, in illo fiduciam suam collocantibus, quodque hac de causa voluit illum, assumto corpore humano, rursum nasci ex Maria virgine. Porro quum utraque nativitas sit ineffabilis, sive qua sine tempore semper nascitur à Patre, sive qua sine viri opera per opificium Spiritus Sancti natus est de virgine, sic humanam naturam assumens, ut divinam non amitteret: Propheta id cernens spiritu, stupefactus dixit: *Generationem ejus quis enarrabit?* Deinde quod hic esset ille verus E agnus paschalis, cujus morte Pater destinarat non Israelitas tantum, verum etiam universas nationes, à servitute peccatorum, & ab æterna morte liberare. Et ideo tradidit illum in manus Sacerdotum, Scribarum, Pharisæorum & primorum populi, per quos ductus est ad Pilatum Præsidem, ut ab eo crucifigeretur. Apud hunc quoniam mori pro salute nostra voluit, nihil respondit, ut absolveretur, sed ovis in morem omnibus ludibriis & afflictionibus semetipsum præbuit. Celavit enim illic magnitudinem suam, ac semet hominum causa dejecit ad summam humilitatem. Judæi vero nihil aliud eum esse, quam quod videbatur, rati, condemnarunt illum, F & ad mortem adegerunt. Nimirum hoc est quod ait Propheta: *In humilitate judicium illius sublatum est.* Condemnatus est innocens, qui olim sublimis & excelsus rediens, judicabit vivos & mortuos. Deus autem Filium suum revocavit ad vitam tertio die. Hinc quadraginta dies visibili & contrectabili corpore versatus in terris, & subinde sese ostendens discipulis, postremo videntibus omnibus sublatus est in cœlum. Rursus decimo ab adscensu die, misit Spiritum Sanctum è cœlis, qui afflavit animos & linguas Apostolorum, ut intrepide prædicarent Jesum Nazarenum, salutis ac vitæ principem, omnibus totius orbis gentibus, non per Legem Mosi, sed per fidem & baptismum. Nihil est horum, quod non est in Lege Mosi figuris designatum, quod non à Prophetis prædictum, quod non ab ipso Jesu traditum ac promissum.

³⁶ Hæc aliaque permulta quum Eunucho dissereret Philippus, ille forte videt juxta viam fonticulum, & ait Philippo: Cur rem tantam proferimus? *En adest aqua.* Tu docuisti: ego paratus sum. *Quæ res obstat, quo minus statim baptizer?*

³⁷ *Tum Philippus: Nihil obstat, si modo credas* his, quæ docui, *ex toto corde.* Hæc una stipulatio intercedit in baptismo. *Tum Eunuchus* alacriter *respondit: Credo Jesum esse* Christum illum, à Prophetis promissum, & *Filium Dei*, per quem omnibus offertur salus æterna.

³⁸ Mox Philippus jussit sisti currum. Superbum erat vehiculum, ac barbaræ Reginæ Præfecto dignum. Sed descendat oportet, & omnibus ornamentis semet exsuat, qui velit esse baptismo dignus. Descendit uterque in aquam, & Philippus baptizavit Eunuchum, pauper divitem, humilis potentem, vir Eunuchum, Judæus Æthiopem. Adeo nullus hîc personæ respectus. Omnia conveniunt, si convenit fides, & consensus in Jesum Christum. A baptismo nec Eunuchus est, nec Æthiops, sed nova creatura.

³⁹ Cæterum Philippus simulac egressus est aquam, rapuit illum Spiritus Domini, nec amplius vidit eum Eunuchus, nec desideravit doctorem suum, semel afflatus Spiritu Sancto per baptismum: sed gaudii plenus, quod didicisset Jesum Christum, perfecit iter suum, ut & apud Æthiopes suos Christi nomen prædicaret.

⁴⁰ Porro Angelus deposuit Philippum in proxima civitate Asoto, unde venerat. Hinc profectus, ubicunque occurreret vicus aut oppidum, prædicabat Euangelium, donec veniret Cæsaream Palæstinæ, ubi domicilium habebat.

CAP. IX.

Indulta est lux Sauli iterum: quem sportula servat: Salvus es Æneas: functa puella redit.

¹ INTER hæc, Sauli sævitia non sese continebat intra muros urbis Hierosolymitanæ, verum ubi perspexit, per dissipatos discipulos latius etiam spargi doctrinam Euangelicam, magis ac magis spirans, jam non minas tantum ac carceres, sed cædem & mortes adversus illos, adiit summum Pontificem, quo magis attereret eos, armatus auctoritate:

² Et petiit ab illo Epistolas delegatorias, non solum in civitates vicinas, in quibus jam exercuerat sævitiam suam, sed usque ad Damascum, procul ab Hierosolymis dissitam, Phœnices civitatem, scriptas ad Synagogas Judæorum illic agentium, ut his ex auctoritate summi Pontificis opitulantibus, quoscunque deprehendisset hujus damnatæ hæreseos, sive viros, sive mulieres, eos vinctos perduceret Hierusalem.

³ Hæc Saulus animo simplici moliebatur, juxta Domini dictum, arbitrans sese gratum obsequium præstare Deo. Et ideo non passus est illum innoxiorum sanguine pollui, sed è medio cursu sævitiæ revocavit. Quum enim jam pene confecto itinere, non procul abesset à civitate Damasco, subito circumfulsit illum lux è cœlo:

⁴ Ac præ timore collapsus in terram, audivit vocem dicentem sibi: *Saule, Saule, cur me persequeris?*

⁵ Ille

Left margin: *vertebatur sedens super currum suum, legensque Isaiam Prophetam.* 29 *Dixit autem Spiritus Philippo: Accede, & adjunge te ad currum istum.* 30 *Accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam Prophetam, & dixit: Putasne intelligis quæ legis?* 31 *Qui ait: Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Rogavitque Philippum ut ascenderet, & sederet secum.* 32 *Locus autem Scripturæ, quam legebat, erat hic: Tanquam ovis ad occisionem ductus est: & sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum.* 33 *In humilitate judicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit, quoniam tolletur de terra vita ejus?* 34 *Respondens autem Eunuchus Philippo, dixit: Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo?* 35 *Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista, euangelizavit illi Jesum.*

Right margin: 36 *Et dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam: & ait Eunuchus: Ecce aqua, quid prohibet me baptizari?* 37 *Dixit autem Philippus: Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait: Credo, Filium Dei esse Jesum Christum.* 38 *Et jussit stare currum: & descenderunt uterque in aquam, Philippus & Eunuchus, & baptizavit eum.* 39 *Cum autem ascendissent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, & amplius non vidit eum Eunuchus. Ibat autem per viam suam gaudens.* 40 *Philippus autem inventus est in Azoto, & pertransiens euangelizabat civitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream.* 1 *Saulus autem adhuc spirans minarum, & cædis in discipulos Domini, accessit ad Principem sacerdotum,* 2 *Et petiit ab eo epistolas in Damascum ad synagogas: ut si quos invenisset hujus viæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Jerusalem.* 3 *Et cum iter faceret, contigit ut appropinquaret Damasco: & subito circumfulsit eum lux de cælo.* 4 *Et cadens in terram audivit vocem dicentem sibi: Saule, Saule, quid me persequeris?*

5 Qui dixit: Quis es Domine? Et ille: Ego sum Iesus, quem tu persequeris, durum est tibi contra stimulum calcitrare. 6 Et tremens, ac stupens dixit: Domine, quid me vis facere? 7 Et Dominus ad eum: Surge, & ingredere civitatem, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Viri autem illi, qui comitabantur cum eo, stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes. 8 Surrexit autem Saulus de terra, apertisque oculis nihil videbat. Ad manus autem illum trahentes, introduxerunt Damascum. 9 Et erat ibi tribus diebus non videns, & non manducavit, neque bibit. 10 Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias: & dixit ad illum in visu Dominus: Anania. At ille ait: Ecce ego, Domine. 11 Et Dominus ad eum: Surge, & vade in vicum, qui vocatur Rectus: & quare in domo Iudæ Saulum nomine Tharsensem: ecce enim orat. (12 Et vidit virum Ananiam nomine, introeuntem, & imponentem sibi manus ut visum recipiat.) 13 Respondit autem Ananias: Domine, audivi à multis de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis in Ierusalem: 14 Et hic habet potestatem à principibus sacerdotum alligandi omnes, qui invocant nomen tuum. 15 Dixit autem ad eum Dominus: Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israel.

5 Ille demiratus, quisnam esset ille sublimis expostulator, tamque potens, dubitans Angelus-ne quispiam esset, an Deus, timide respondit: *Quis es Domine?* Tum ille: *Ego sum Jesus* ille Nazarenus, *quem tu* mortuum credis, quum vivam ac regnem in cœlis, meos autem discipulos, meumque nomen persequens, me *persequeris* imprudens. Verum, nihil agis. Durum est enim tibi adversus stimulum jactare calces. Non enim reluctaris hominibus, sed Deo, cujus voluntati nemo potest resistere. Bis igitur peccas, & nihil profecturus, & tibi malum accersiturus. Hac audita voce Saulus tremens ac stupefactus dixit: *Domine, quid me vis facere?*

6 Hæc vox erat simpliciter errantis, non per malitiam, sed per ignorantiam. Tales docuisse sat est. Sed expediebat dejici superbum ac ferocem, terreri spirantem minas ac cædem, ut docilis fieret.

7 Tum Dominus ad illum: *Surge & ingredere civitatem. Ibi doceberis, quid tibi sit faciendum.* Sic percutit Dominus, ut sanet: sic dejicit, ut erigat: sic exoculat, ut illuminet. Sævus ille præcipitatus est, mitis & ad obtemperandum paratus, jussus est surgere. Dum hæc ita geruntur, viri, qui Saulum comitabantur in hoc itinere, stabant attoniti, audientes quidem vocem Paulo loquentis, cæterum neminem videntes.

8 Saulus autem recepto spiritu surrexit. Primus ad virtutem gradus est, erigi. Et ecce rursus aliud miraculum, quum oculos haberet apertos, nihil videbat. Comites igitur manu ducebant illum in civitatem Damascum. Nec statim admissus est ad donum Spiritus Sancti, quo præscriberetur exemplum posteris, non cuivis statim imponendam esse manum, sed jejunio, precatione prius explorandos ac præparandos catechumenos.

9 Quemadmodum igitur Apostoli decem dies sederant Hierosolymis, exspectantes Spiritum Sanctum, ita Saulus Damasci commoratus est triduum, nihil videns oculis corporis, sed interim illustrabantur oculi mentis: nihil comedens, sed interim cœlesti doctrina saginabatur animus.

10 Erat autem Damasci discipulus quidam (sic enim tum adhuc vocabantur, qui recepissent doctrinam Euangelicam, nomine Ananias. Hunc delegerat Dominus, per quem Paulum impleret Spiritu Sancto. Itaque compellat hunc in somnis per visum, dicens: Anania. Ille contra, mox intelligens à Deo se vocari, respondit: *Ecce ego Domine:* videlicet animum vere Christianum, & ad omnia jussa promtum indicans.

11 *Tum Dominus: Surge, & abi in vicum, qui vulgo dicitur Rectus, & quære in ædibus Juda quendam nomine Saulum patria Tarsensem. Ecce enim illic orat*, ambiens munificentiam nostram.

12 *Eodem tempore visus est & Saulo oranti vir quidam, dictus Ananias, domum ingredi, sibique manus imponere, quo reciperet oculos.* Ita Dominus mutua visione utrumque alteri præparavit.

13 Ananias autem ad Sauli nomen, jam ob sævitiam in Christianos celebre, territus respondit: *Domine, ex multis audivi de viro isto, quantis malis afflixerit sanctos tuos Hierosolymis:*

14 Nec his contentus, *nunc huc etiam pervenit armatus Pontificum summorum* sævis *diplomatis, ut in vincula conjiciat omnes, qui invocant nomen tuum.*

15 Rursus ad hæc Dominus: Scio, lupum illum rapacem timetis oves. Atqui nihil est quod metuas. Ego enim lupum illum verti in ovem mansuetissimam. Proinde fac intrepidus adeas. *Ego enim illum mihi velut organum insigne delegi, ut vehat nomen meum apud gentes, apud Reges ac filios Israel.* Quod hactenus fecit, non malitia, sed zelo patriæ legis fecit. Et simpliciter errans judicio, specimen præbuit, qualis propugnator sit futurus Euangelii mei.

16 Hactenus armatus Pontificum bullis, minis & vinculis, pugnavit adversus mei nominis professores. Posthac armatus meo Spiritu, & accinctus gladio sermonis Euangelici, longe fortius belligerabitur adversus osores mei nominis, pro cujus gloria multo sæviora perferet volens, quam modo parabat vobis.

17 His dictis animatus *abiit Ananias, & ingressus est ædes* Judæ. *Saulum orantem reperit, cui imponens manum, ait: Saule frater, Dominus Jesus, qui tibi apparuit in via, quum huc venires, misit me ad te, ut oculos recipias, & implearis Spiritu Sancto.*

18 Vix ea dixerat *Ananias, illico deciderunt ab oculis illius ceu squama quædam, ac visum recepit. Moxque surgens baptizatus est.*

19 *Deinde sumto cibo corroboratus est.* Sic eximius ille dux Euangelicus, & aliorum Apostolorum gloriam obscuraturus, per humilem discipulum ante Spiritum Sanctum accepit, quam baptismum. Nihil autem non ordine geritur, quod geritur jussu Domini Jesu, quem Paulus habuerat catechistam. Sic enim tradiderat potestatem Apostolis, ut nihilo secius sibi servaret negotii totius summam auctoritatem. Itaque Saulus repente factus alius, versatus est dies aliquot cum discipulis, qui erant Damasci.

20 Nec mora. Prævaricator mandatorum Pontificis, eodem statim in loco prosilire cœpit ad munus à Christo delegatum. Et ingressus Synagogas Judæorum, palam ac libere prædicabat, asseverans Jesum Nazarenum esse Filium Dei, per quem unum salus omnibus offerretur, juxta Prophetarum vaticinia.

21 Judæi vero, qui Sauli sævitiam in Christianos de rumore cognoverant, gaudentes sese talem habere Mosaicæ Legis propugnatorem, quum audissent illum tanto studio prædicantem nomen Jesu Nazareni, mirabantur quid homini accidisset, quod subito factus esset alius, dicentes inter sese: Nonne hic est ille Saulus, qui dudum modis omnibus oppugnabat Hierosolymis eos, qui invocant nomen hoc, cujus nunc præconem & buccinatorem agit, ac modo huc hoc animo profectus est, ut si quos hic deprehenderet, vinctos adduceret ad summos Pontifices, illorum arbitrio plectendos? Quî factum est, ut tam subito Judæum exsuerit, & à Mose deficiens, professor factus sit crucifixi?

22 Paulus autem (jam enim hoc nomen illi magis congruebat) posteaquam è turbulento factus est modestiæ pacisque doctor, adeo nihil territus est istiusmodi Judæorum vocibus, ut in dies majore collecto spiritus robore, confunderet ac perturbaret Judæos habitantes Damasci: constanterque asseverans ac Scripturarum testimoniis docens, Jesum Nazarenum, quem ante per ignorantiam persequutus esset, nunc prædicaret, esse verum Messiam orbi promissum, nec alium exoriturum, unde speranda sit Judæis salus.

23 Id quum Paulus complures dies ausus esset Damasci, magno gaudio discipulorum, magno fremitu eorum, qui nondum crediderant, tandem Judæi consilium inierunt, ut illum per insidias interficerent. O nationem homicidam! Paulus disputabat, docebat, & Judæos Legis ipsorum testimoniis, veluti suo jugulabat gladio. Illi nihil habebant præter conjurata concilia, carceres, flagra, & mortes. Verum, promiserat hoc Dominus suis, ne pilum quidem de capite illorum periturum nisi permissu Patris. Nondum venerat tempus, ut interiret eximius ille bellator Euangelicus, multa erant illi pro Christi populo depugnanda prælia, frequenter periclitandum in acie, multæ regiones ac civitates sacra doctrina subactæ, sub jugum Christi vocandæ.

16 Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati. 17 Et abiit Ananias, & introivit in domum: & imponens ei manus, dixit: Saule frater, Dominus misit me Iesus, qui apparuit tibi in via qua veniebas, ut videas, & implearis Spiritu sancto. 18 Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tamquam squamæ, & visum recepit: & surgens baptizatus est. 19 Et cum accepisset cibum, confortatus est. Fuit autem cum discipulis, qui erant Damasci, per dies aliquot. 20 Et continuo in synagogis prædicabat Iesum, quoniam hic est Filius Dei. 21 Stupebant autem omnes qui audiebant, & dicebant: Nonne hic est, qui expugnabat in Ierusalem eos qui invocabant nomen istud: & huc ad hoc venit, ut vinctos illos duceret ad principes sacerdotum? 22 Saulus autem multo magis convalescebat, & confundebat Iudæos, qui habitabant Damasci, affirmans quoniam hic est Christus. 23 Cum autem implerentur dies multi, consilium fecerunt in unum Iudæi ut eum interficerent.

24 Pro-

[24] Proinde volente Deo, significatum est Paulo, quod Judæi struerent illi insidias, adeo ut & noctu & interdiu asservarent portas, ne qua posset elabi, quin interficerent eum. Ad hoc facinus abutebantur opera Præfecti Regis Aretæ, ut si parum processissent insidiæ clanculariæ, palam ac vi tamen occideretur.

[25] Itaque discipuli nolentes perire tam fortem propugnatorem, quanto minus ipse sibi metuebat, tanto digniorem existimabant qui servaretur. Itaque occultarunt illum, ac noctu sportæ impositum, per funem demiserunt eum è mœnibus. Sic nonnunquam fugiunt & strenui duces, ut, juxta proverbium, iterum pugnare valeant. Et ô mire versas in diversum rerum vices! Latitat ac fugitat, qui paulo ante minabundus persequebatur: & Pauli vitæ consulunt, quibus ante cædem machinabatur.

[26] Porro quum venisset Hierosolymam, ac sese tentaret adjungere discipulis, quibus vetus ille Saulus nimium notus erat, Paulus nondum innotuerat, metuebant omnes, velut oves lupum, non credentes illi quod esset discipulus, nimirum memores quanta sævitia solitus sit persequi gregem Christi. Suspectas igitur habebant insidias, sub discipuli titulo latentes.

[27] Barnabas autem Levites, de quo memoravimus antea, cui cognitum erat, quod erat gestum in Paulo, adducit illum ad Apostolos, quibus rem omnem exposuit, quomodo proficiscenti Damascum apparuisset Dominus, & quomodo illi loquutus sit, & quomodo repente versus in alium virum, fortiter ac libere prædicasset Euangelium in nomine Domini Jesu.

[28] Gratulati sunt Apostoli, suoque testimonio Paulum gregi commendarunt. Ita dies aliquammultos versatus est Hierosolymæ, consuetudinem habens cum Apostolis ac discipulis, & illic libere profitens ac prædicans nomen Domini, quod per errorem fuerat persequutus: idque non solum apud Hierosolymitas, nihil veritus apostatæ convitium, quod à Pontificibus descivisset:

[29] Verum etiam Gentibus, quæ Hierosolymæ tum ob celebritatem urbis agebant, ac Judæis apud Græcos natis prædicabat Jesum, disputans cum illis, & ex ipsis Legis testimoniis docens Jesum esse servatorem mundi. Illi vero non tulerunt hanc libertatem, & adversus disputatorem invictum confugerunt ad solitum præsidium, quærentes viam, qua Paulum inteficerent. Sic disputant homines Judaici. Jamque nihil formidanti struebantur insidiæ.

[30] Id ubi à fratribus esset intellectum, ne quid accideret, quod nolebant, deduxerunt illum Cæsaream Philippi, quæ civitas est Phœnices, atque hinc rursus emiserunt Tarsum in Ciliciam, ubi natus erat. Error ac circumactus Pauli, profectus est Euangelii.

[31] Interea mitiore jam facta tempestate persecutionis, quæ fuerat orta, congregatio discipulorum sparsa per totam Judæam, Galilæam & Samariam, in quibus regionibus potissimum docuerat Dominus, & in quibus primum jusserat prædicari sermonem Euangelicum, satis tranquille agebat, mutua concordia sese confirmans, & neglectis hominum minis, atque in dies augescens ædificabatur, versans cum timore Domini, & inter afflictiones malorum Spiritus Sancti consolatione replebatur. Hoc nimirum erat, quod illis promiserat Dominus: *In mundo afflictionem habebitis, in me vero pacem & solatium.*

[32] Accidit autem, ut dum Petrus, tanquam vigil ac strenuus pastor, peragrando regiones omnes, nunc hos, nunc illos inviseret, perveniret etiam ad

24 Notæ autem factæ sunt Saulo insidiæ eorum. Custodiebant autem & portas die ac nocte, ut eum interficerent. 25 Accipientes autem eum discipuli nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta. 26 Cum autem venisset in Ierusalem, tentabat se jungere discipulis, & omnes timebant eum; non credentes quod esset discipulus. 27 Barnabas autem apprehensum illum duxit ad Apostolos: & narravit illis quomodo in via vidisset Dominum, & quia locutus est ei, & quomodo in Damasco fiducialiter egerit in nomine Iesu. 28 Et erat cum illis intrans & exiens in Ierusalem, & fiducialiter agens in nomine Domini. 29 Loquebatur quoque Gentibus, & disputabat cum Græcis: illi autem quærebant occidere eum. 30 Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & dimiserunt Tharsum. 31 Ecclesia quidem per totam Iudæam, & Galilæam, & Samariam, habebat pacem, & ædificabatur ambulans in timore Domini, & consolatione sancti Spiritus replebatur. 32 Factum est autem, ut Petrus dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lyddæ.

sanctos, qui habitabant Lyddæ: ea est littoralis civitas Palæstinæ.

[33] *Illic reperit hominem quendam nomine Æneam, octo jam annis decumbentem in grabato. Nam erat paralyticus.*

[34] Petrus autem memor præcepti Dominici, quo jusserat, ut in quancunque domum ingressi fuissent, sanarent ægrotos: non enim convenit illic esse morbos corporum, ubi adsunt medici animorum, *ait illi: Ænea sanet te* Dominus *Jesus Christus: Surge & sterne tibi ipsi.* Ad hanc vocem illico surrexit sanus, & stravit sibi. Hoc erat argumentum plenæ sanitatis.

[35] Ubi viderunt eum virtute nominis Jesu subito sanum esse, qui tot annis decubuerat, quotquot habitabant Lyddæ & Saronæ: id est oppidum in littore, Lyddæ vicinum: *conversi sunt & ipsi ad Dominum*, ac professi sunt nomen Domini Jesu. Ita salus corporis uni reddita, multos pellexit ad salutem animorum.

[36] Rursum *Joppæ erat discipula quædam nomine Tabitha, quæ Græce dicitur Dorcas,* Latine *caprea*, ab oculorum acie ducto vocabulo. Hæc abundarat cum omni genere bonorum operum, tum præcipue caritatis officiis, quibus sublevabat egentes.

[37] *Accidit autem, ut eodem tempore*, quo Petrus Lyddæ versabatur, *ex morbo, quo laborarat, moreretur. Quum autem cadaver* ex more *lavissent*, unctûri *posuerunt illud in cœnaculo.*

[38] *Quoniam autem Ioppe non procul aberat à Lydda, discipulique cognovissent, quod illic esset Petrus, legarunt duos viros ad illum, rogantes ne gravaretur venire ad ipsos.*

[39] Petrus nihil cunctatus *venit ad illos*, boni Pastoris exemplum exhibens. *Ubi venisset in domum, duxerunt eum in cœnaculum*, ut conspecto cadavere moveretur ad misericordiam. Hîc circumstetere Petrum omnes viduæ, quarum commendatio præcipua tum erat, necessitatibus sanctorum inservire. Addebant lachrymas, quas non tam fundebant defunctæ, quam egenis, quos illa suis officiis solita est refocillare. Jam hoc ipsum erat orare, fudisse lachrymas. Non commemorant benefacta mortuæ, sed ostendunt tunicas, aliasque vestes, quas tegendis sanctis parabat Dorcas. Benefaciendi studium mors interruperat.

[40] Hîc Petrus memor exempli Jesu, quum filiam Archisynagogi suscitaret prius ejecta turba flentium, jussit omnes exire foras. Nam viduæ tantum flebant. Fletus autem obstat precationi. Simul ne sexus infirmus commoveretur exsurgente cadavere, noluit quenquam adesse, sed solus flexis genibus orabat. Non enim semper adest vigor spiritus, per quem eduntur miracula. Is excitatur precatione, quemadmodum & fides, sine qua nullum editur miraculum. Fusis precibus & concepto spiritus robore, conversus est ad corpus, & ait: *Tabitha surge.* Ad hanc vocem illa velut expergefacta vidit Petrum. *Eo conspecto resedit.*

[41] *Petrus autem, porrecta illi manu, erexit illam*, jam vivam & alacrem. Sic ad pietatem erigendi sunt imbecilles. Orandus primum Deus, ut illorum misereatur. Deinde doctrina, increpatione, exhortatione compellandi sunt. Postremo porrecta manu ad perfectiora sublevandi. Quumque Petrus revocasset in cœnaculum, quos exire jusserat, sanctos & viduas, qui & ipsi orantes exspectabant misericordiam Domini, exhibuit mulierem vivam.

[42] Ea res vulgata est per universam civitatem Joppen, ac multos pertraxit ad professionem nominis Jesu. Nam hic est præcipuus miraculorum fru-

33 Invenit autem ibi hominem quemdam, nomine Æneam, ab annis octo jacentem in grabato, qui erat paralyticus. 34 Et ait illi Petrus: Ænea, sanat te Dominus Iesus Christus: surge, & sterne tibi. Et continuo surrexit. 35 Et viderunt eum omnes, qui habitabant Lyddæ & Saronæ: qui conversi sunt ad Dominum. 36 In Ioppe autem fuit quædam discipula, nomine Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas. Hæc erat plena operibus bonis, & eleemosynis, quas faciebat. 37 Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur. Quam cum lavissent, posuerunt eam in cœnaculo. 38 Cum autem prope esset Lydda ad Ioppen, discipuli audientes quia Petrus esset in ea, miserunt duos viros ad eum, rogantes: Ne pigriteris venire usque ad nos. 39 Exurgens autem Petrus venit cum illis. Et cum advenisset, duxerunt illum in cœnaculum: & circumsteterunt illum omnes viduæ flentes, & ostendentes ei tunicas & vestes, quas faciebat illis Dorcas. 40 Ejectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua oravit: & conversus ad corpus, dixit: Tabitha, surge. At illa aperuit oculos suos: & viso Petro, resedit. 41 Dans autem illi manum, erexit eam. Et cum vocasset sanctos, & viduas, assignavit eam vivam. 42 Notum autem factum est per universam Ioppen: & crediderunt multi in Domino.

fructus. Neque enim alioqui magni refert, inter tot millia vicissim nascentium ac morientium, unum aut alterum in vitam revocare, paulo post tamen moriturum.

43 Hac occasione factum est, ut Petrus compluteres dies commoraretur Joppæ. Ubi enim libentius agat piscator hominum, quam ubi magnus numerus confluit ad sagenam? Diversabatur interea Petrus Apostolorum princeps, tantisque miraculis clarus & pollens, apud opificem quendam coriarium, nomine Simonem.

CAP. X.

Cornelio Petrus quid sit commonstrat agendum:
Et monitus visis huncque domumque lavat.

1 NONDUM Apostolorum quisquam ad gentes diverterat, sed per occasionem attractus est Æthiops Eunuchus. Quibusdam tamen Ethnicis profuit, Apostolis fuisse vicinos. Siquidem in Cæsarea florentissima Palæstinæ civitate, quæ prius dicta Turris Stratonis, *vir erat quidam nomine Cornelius, Centurio de cohorte, quæ dicitur Italica.*

2 Hic quanquam esset ex professione majorum Ethnicus, ex officio militaris, tamen velut ambiens Christianismum, pius erat ac metuens Deum. Qualis erat ipse, talis erat & universa illius familia. Fit enim fere, ut patremfamilias imitetur reliqua domus. Duabus rebus potissimum declarabat animum Christianismo dignum, multa munificentia sublevans egestatem plebejorum, & assidua deprecatione ad Dominum. Deum verum agnoscebat, hoc didicerat apud Judæos versans. Sciebat hujus favorem potissimum conciliari beneficiis in pauperes erogandis, & assiduitate precandi. Supererat ut habenti daretur.

3 Is hora diei nona, quum oraret sub cœnæ tempus, per visum manifeste vidit Angelum Dei venientem ad se, & nomine compellantem, quasi probe notum, *Corneli.*

4 Cornelius autem intuitus Angelum, & ex ignotæ formæ majestate metu correptus, dixit: *Quis es Domine?* Tum Angelus: Non perierunt tuæ preces & eleemosynæ, quibus hactenus sollicitasti divinam misericordiam. Quod enim in pauperes refocillandos collocasti, hoc Deus sibi patitur imputari: & illorum nomine, qui gratiam referre non possunt, ipse rependet præmium. Nequaquam igitur apud immemorem collocasti tua beneficia, fecisti quod ille voluit: ille vicissim tibi faciet, quod assiduis precibus flagitasti. Audiit Deus tuas preces, quoniam aures tuæ non fuerunt surdæ pauperibus.

5 Nunc igitur hoc agendum est absque cunctatione, ut quod superest, perficiat in te Deus suam munificentiam. *Mitte viros aliquot ad civitatem Joppen, ac per eos accerse Simonem quendam*, apud mundum non valde nobilem, apud Deum pietate clarum, *cui cognomen Petrus.*

6 *Hic diversatur apud Simonem quendam Joppensem, arte coriarium, cujus domus est vicina mari. Ex hoc Petro disces, quid tibi sit faciendum*, ut salvus fias.

7 Hæc loquutus Angelus evanuit. *Cornelius itaque statim mittit duos è suis domesticis, simulque militem ex his qui sibi adhærebant, spectata pietatis* ac fidei: neque enim tota modo domus imitatrix erat religionis Cornelianæ, verum etiam inter milites erant, qui ducis religionem imitarentur.

8 *His quum rem omnem exposuisset de visione, jussit abire Joppen.* Hæc vesperi sunt acta.

9 Postero vero die profecti sunt legati Cornelii. Talis enim tum legatio non fastidiebatur à summo Ecclesiæ Pastore. Quum autem jam non procul ab-

43 Factum est autem, ut dies multos moraretur in Joppe, apud Simonem quemdam coriarium.
1 Vir autem quidam erat in Cæsarea, nomine Cornelius, Centurio cohortis quæ dicitur Italica,
2 Religiosus, ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper:
3 Is vidit in visu manifeste, quasi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi, Corneli.
4 At ille intuens eum, timore correptus, dixit: Quid est, Domine? Dixit autem illi: Orationes tuæ, & eleemosynæ tuæ, ascenderunt in memoriam conspectu Dei.
5 Et nunc mitte viros in Ioppen, & accersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus:
6 Hic hospitatur apud Simonem quemdam coriarium, cujus est domus juxta mare: hic dicet tibi quid te oporteat facere.
7 Et cum discessisset Angelus, qui loquebatur illi, vocavit duos domesticos suos, & militem metuentem Dominum, ex his qui illi parebant.
8 Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Joppen. 9 Postera autem die iter illis facientibus, & appropinquantibus civitati, ascendit Petrus in superiora ut oraret circa horam sextam.

A essent à civitate Joppe, commodum Petrus ex more *adscenderat in cœnaculum orandi gratia ad horam ferme sextam*, circiter meridiem.

10 *Quum autem* inter precandum *esuriret*, *voluit sumere cibum* post longam inediam. *Atque interim dum paratur* jussu Petri *cibus*, *raptus est spiritu.* Datur hoc potissimum orantibus & jejunis. Saturis enim & oscitantibus non reserantur arcana Dei.

11 *Vidit autem cælum apertum, atque inde vas quoddam, veluti linteum magnum, quatuor initiis alligatum, è cælo demitti in terram.* Nam in linteis olim apponebantur cibi.

B 12 *In vase erat omne genus quadrupedum & serpentium*, quæ vivunt in terra, *ac volatilium, quæ vivunt in aere*, immunda mundis admixta. Nimirum hic erat cibus Judæis abominandus, sed quem Jesus esuriebat, quum discipulis adferentibus cibum diceret: *Ego cibum habeo comedendum, quem vos nescitis.*

13 Admirante Petro quid hoc spectaculum sibi vellet, sonuit vox, quæ diceret illi: *Surge Petre, macta & vescere.* Quanquam autem Dominus admonuerat suos, ut Euangelium impartirent omnibus gentibus, tamen quo facerent id cum majore fiducia, denuo monitus est visione.

C 14 Petrus itaque, tanquam Judæus, adhuc abhorrens à cibis Lege vetitis, ait: *Absit Domine*, ut è talibus cibis vescar. Nam hactenus mihi servata est religiose majorum lex: *Nec enim hactenus comedi quicquid profanum esset aut impurum.*

15 Ad id vox eadem, quæ prius sonuerat, ita respondit: *Quod Deus purificavit, tu* homo *ne dixeris impurum.*

16 *Eadem visio quum sese ter exhibuisset* ad certiorem fidem, *mox vas receptum est in cælum.*

17, 18 *Petrus* autem ad se reversus, *dum hæsitabundus secum expendit, quid sibi vellet visio*, somnium ne esset, an significatio divinæ voluntatis: *ecce viri illi, quos legaverat Cornelius, stabant ad ostium Simo-*

D *nis coriarii, & evocato quopiam* è famulis, *rogabant an illic diversaretur aliquis Simon cognomento Petrus.*

19 Priusquam autem id esset Petro nuntiatum, esse qui quærerent ipsum, sed tantum apud sese reputaret, quid sibi vellet visio, dixit illi Spiritus: variis enim modis Deus loquitur sanctis suis: *Ecce viri tres adstant pro foribus & quærunt te.*

20 *Surge itaque & descende, ac vade cum illis nihil hæsitans: nam à me missi sunt.* Et intelliges quid sibi velit visio, de qua miraris.

E 21 *Descendit Petrus, & venit ad viros, aitque: Ecce ego sum ille Simon Petrus, quem quæritis. Qua gratia venistis huc?* Non jactat Petrus visionem suam, sed exigit à gentibus confessionem. Nec enim Euangelii gratia debet obtrudi fastidientibus, nec avidis negari.

22 *Tum illi: Cornelius Centurio* quidem officio, sed tamen *vir integris moribus, ac metuens Deum, spectatus ac probatus* non tantum apud suos, verum etiam *testimonio totius Judaicæ gentis, monitus est oraculo sancti Angeli*, qui illi apparuit, *ut te accerseret domum suam, & audiret te præscribentem quid esset faciendum*, ut salutem assequatur.

F 23 Petrus intelligens consentire visiones, quidque sibi vellet illa ter audita vox, *quod Deus purificavit tu ne feceris impurum*, invitavit illos ut ingrederentur: erat enim vespera, & excepit illos hospitio. Hoc erat auspicium commercii Judæorum, cum gentibus ad

10 Et cum esuriret, voluit gustare. Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus:
11 Et vidit cælum apertum, & descendens vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initiis submitti de cælo in terram,
12 In quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cæli.
13 Et facta est vox ad eum: Surge Petre, occide & manduca.
14 Ait autem Petrus: Absit Domine, quia numquam manducavi omne commune & immundum.
15 Et vox iterum secundo ad eum: Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris.
16 Hoc autem factum est per ter: & statim receptum est vas in cælum.
17 Et dum intra se hæsitaret Petrus, quidnam esset visio, quam vidisset: ecce viri, qui missi erant à Cornelio, inquirentes domum Simonis, astiterunt ad januam.
18 Et cum vocassent, interrogabant, si Simon, qui cognominatur Petrus, illic haberet hospitium.
19 Petro autem cogitante de visione, dixit Spiritus ei: Ecce viri tres quærunt te. 20 Surge itaque, descende, & vade cum eis nihil dubitans: quia ego misi illos. 21 Descendens autem Petrus ad viros, dixit: Ecce ego sum, quem quæritis: quæ causa est, propter quam venistis? 22 Qui dixerunt: Cornelius Centurio, vir justus, & timens Deum, & testimonium habens ab universa gente Iudæorum, responsum accepit ab Angelo sancto, accersire te in domum suam, & audire verba abs te. 23 Introducens ergo eos, recepit hospitio. Sequenti autem die surgens profectus est cum illis: & quidam ex fratribus ab Joppe comitati sunt eum.

ad Euangelii consortium ultro ingerentibus sese. Cæterum Apostolorum hac in re cunctatio proficiebat in hoc, quo non temere, sed plane jussu Dei factum agnosceretur, quod gentes ad Euangelii gratiam admitterentur. Invitat Cornelius, sed Angeli monitu. Descendit & occurrit Petrus, sed visione monitus. Hinc aviditas Euangelicæ gratiæ candidata, hinc alacritas & promtitudo sitientis salutem omnium gentium.

24 *Petrus itaque postridie profectus est* Cæsaream, *comitantibus aliquot* Christianis ex civitate Joppe, qui testes eorum essent, quæ gererentur. Siquidem præsagiebat illis animus nescio quid lætæ rei futurum. Cornelius interim avidus salutis expectabat reditum suorum cum Petro, convocatis & cognatis suis & amicis præcipuis, quo simul & factum hoc plures haberet testes, & beneficium ad plures diffunderetur.

25 Jam vero quum Centurionis domum ingrederetur Petrus, Cornelius exhilaratus, honoris gratia *obviam processit, ac procumbens ad pedes ejus adoravit eum:* nescio quid majus homine sentiens de illo. Sic oportet Christum venerari in ministris ipsius, sed ita ut ne Dei gloria tribuatur homini.

26 Petrus itaque præbens exemplum, quam oporteat Christi dispensatores abesse ab ambitione, quamque nihil sibi vindicare laudis ob hæc, quæ Christi virtute & nomine gerunt, non passus est Centurionem prostratum humi, sed amplexus erexit illum, dicens: Surge, homo cum homine loqueris. Istuc honoris Deo tribue, cujus ego nihil aliud sum quam minister.

27 Jamque familiariter confabulantes, simul ingressi sunt. Ubi ventum est ad interiora domus, Petrus reperit illic multos congregatos. Jam hinc copiosioris fructus spes ostensa est avaro Pastori.

28 Ubi consedisset igitur, sic orsus est Petrus, orator Euangelicus, simul & comitum suorum occurrens offensæ, & Centurionis familiæ fiduciam confirmans. Vos scitis non esse fas homini Judæo, adjungere sese in domesticam consuetudinem, aut etiam adire alienigenas, diversæ religionis & incircumcisos. Ego vero, quanquam Judæus, non veritus sum id facere, haudquaquam contemta gentis meæ religione & consuetudine, sed Dei sequutus auctoritatem, qui mihi per visionem ostendit, non oportere quenquam hominem, cujuscunque nationis sit, impurum aut abominandum ducere, quem Deus non haberet pro impuro. Ille enim solus sanctificat omnia.

29 Itaque Dei jussu fretus, incunctanter huc adveni, per vos accersitus. Vestrum igitur erit exponere, quam ob causam accersiveritis me. Omnibus loquitur Petrus, ut omnes lucrifaciat, intelligens illos in hoc convenisse, ut simul audirent sermonem Euangelicum. Ut scite Pastorem agit Petrus; non impartit mysterium Euangelicæ doctrinæ, nisi professis aviditatem discendi.

30 Ibi Cornelius coram omnibus rem, ut habebat, exposuit, dicens: *Quartus hic*, inquit, *dies est, quod eram domi mea, jejunans & intentus precationi, ad horam fere nonam. Et ecce quidam vir* specie quadam augusta *constitit ante me, veste splendida conspicuus, dixitque mihi:*

31 *Corneli, exaudita est tua deprecatio, tuæque in pauperes munificentiæ memoria habita est in conspectu Dei.*

32 *Itaque mitte Joppen, & accerse Simonem, cui cognomentum est Petrus. Hic diversatur in ædibus Simonis coriarii, juxta mare.*

33 *Ego vero nihil moratus misi meos ad te*, non ausurus facere, nisi jussus ab Angelo. Et tuæ pietati gratiam habeo, qui non sis gravatus huc venire. *Nunc igitur omnes hic adsumus*, simplici sinceroque

24 *Altera autem die introivit Cæsaream. Cornelius vero expectabat illos, convocatis cognatis suis, & necessariis amicis.*
25 *Et factum est cum introisset Petrus, obvius venit ei Cornelius, & procidens ad pedes ejus adoravit.*
26 *Petrus vero elevavit eum, dicens: Surge, & ego ipse homo sum.*
27 *Et loquens cum illo intravit, & invenit multos qui convenerant:*
28 *Dixitque ad illos: Vos scitis quomodo abominatum sit viro Judæo, conjungi aut accedere ad alienigenam: sed mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem.*
29 *Propter quod sine dubitatione veni accersitus. Interrogo ergo, quam ob causam accersistis me?*
30 *Et Cornelius ait: A nudius-quarta die usque ad hanc horam, orans eram hora nona in domo mea, & ecce vir stetit ante me in veste candida, & ait:*
31 *Corneli, exaudita est oratio tua, & eleemosynæ tuæ commemoratæ sunt in conspectu Dei.*
32 *Mitte ergo in Joppen & accersi Simonem, qui cognominatur Petrus: hic hospitatur in domo Simonis coriarii juxta mare.*
33 *Confestim ergo misi ad te: & tu benefecisti veniendo. Nunc*

animo, cujus Deum testem facimus, *cupientes audire, quæcunque tibi præcepta sunt à Domino*, ut nobis exponeres. Id enim Angelus mihi pollicitus est, qui præbuit hanc fiduciam: nec dubitamus quin id facturus sis, quando tu quoque divino jussu non dedignatus es nos colloquio.

34, 35 Ibi Petrus, cognita sinceritate illorum, aperuit os suum, cœpitque loqui hunc in modum: *Re ipsa comperio, quod apud Deum non est respectus personarum; sed in quavis gente quisquis timet ipsum, & amplectitur justitiam, hic acceptus est illi*, posteaquam video vos alienos à nostra Lege, tamen verum & unicum Deum nobiscum colere: sacris precibus illi quotidianas immolare victimas, & sublevandis pauperibus, illius favorem ambire. Quandoquidem hæc est doctrina Legis & Prophetarum.

36 Quanquam autem Deus olim pollicitus per ora Prophetarum, se missurum Messiam, hoc est, Christum, nunc tandem præstitit quod promiserat, significans filiis Israel, non jam per Prophetam, sed per unicum Filium suum Jesum Christum, offerens illis per fidem & obedientiam erga eum, quem misit, abolitionem peccatorum, & reconciliationem erga ipsum: tamen quoniam idem est omnium Deus, non solum Israeliticæ gentis, vult hanc gratiam omnibus esse salutiferam, quicunque credunt Euangelio.

37, 38 Nec dubito, quin hujus rei fama, per universam Judæam divulgata, permanarit ad vos quoque, de Jesu, qui peragravit omnes Judææ regiones, hortans omnes ad pœnitentiam, testificans adesse jam regnum Dei. Auspicatus est autem potissimum Euangelii prædicationem à Galilæa, posteaquam baptizatus esset à Joanne, qui præcursor ejus fuit, ac palam testimonium de illo perhibuit, quod Jesus Nazarenus esset agnus Dei, qui tolleret peccata mundi, quodque Deus Messiam suum unxisset Spiritu Sancto, quem columbæ specie velut è cœlis descendentem, & manentem in illius vertice viderat, quodque is esset solus, qui baptizaturus esset omnes credentes, non aqua quemadmodum ipse baptizabat, sed virtute cœlesti. Hanc enim Dominus Jesus ipsis factis declaravit, obambulans per omnes Judæorum regiones, opitulans omnibus, non solum docendo Philosophiam Euangelicam, per quam sanantur animi, verum etiam sanandis ægrotis, ejiciendis Dæmonibus, mundandis leprosis, excitandis mortuis, denique sublevandis omnibus, quos Diabolus tenebat oppressos. Hic enim ut solus erat immunis ab omni peccato, ita solus potuit Diaboli tyrannidem, qui regnum habet in eos, qui peccato sunt obnoxii, frangere. Deus enim erat in Filio, virtutem suam exserens, cui nulla potestas Satanæ potest resistere. Hæc omnia, quum sint vulgata per universam Judæam, non dubito quin vobis etiam audita sint & credita.

39 Cæterum quo certior sit vobis harum rerum fides, nos qui cum illo, quum adhuc mortalis inter mortales viveret, perpetuam ac domesticam consuetudinem egimus, testes sumus omnium, quæ gessit in omnibus regionibus Judæorum, atque etiam Hierosolymis: quem summi Pontifices, Scribæ & Pharisæi, consentientibus primoribus & populo, occiderunt, suffixum in crucem, pro tot beneficiis pessimam gratiam referentes.

40, 41 Sed Deus, cujus permissu hæc omnia facta sunt ad salutem humani generis, tertio ab obitu die revocavit illum in vitam, ac donavit immortalitate. Ad confirmandam hujus rei fidem exhibuit semetipsum vivum, audiendum, conspiciendum, manibus contrectandum, non toti populo, quemadmodum fecerat ante mortem: sed certis testibus, quos ante Deus in hoc selegerat, videlicet nobis, quibus frequenter apparuit posteaquam resurrexerat à mortuis, quadraginta dies versans in terris, quique comedimus

ergo omnes nos in conspectu tuo adsumus, audire omnia quæcumque tibi præcepta sunt à Domino.
34 *Aperiens autem Petrus os suum, dixit: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus:*
35 *Sed in omni gente, qui timet eum, & operatur justitiam, acceptus est illi.*
36 *Verbum misit Deus filiis Israel, annuntians pacem per Iesum Christum: (hic est omnium Dominus.)*
37 *Vos scitis quod factum est verbum per universam Iudæam: incipiens enim à Galilæa, post baptismum quod prædicavit Ioannes,*
38 *Iesum à Nazareth: quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto, & virtute, qui pertransiit benefaciendo & sanando omnes oppressos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo.*
39 *Et nos testes sumus omnium, quæ fecit in regione Iudæorum, & Ierusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno.*
40 *Hunc Deus suscitavit tertia die, & dedit eum manifestum fieri,*
41 *Non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo: nobis, qui manducavimus & bibimus cum illo, postquam resurrexit à mortuis.*

mus ac bibimus cum illo comedente & bibente, ne qua dubitatio animis nostris hærere posset de veritate corporis suscitati.

42 Et præcepit nobis prædicare populo, & testificari, quia ipse est, qui constitutus est à Deo judex vivorum & mortuorum.

[42] Priusquam autem adscenderet in cœlum, præcepit nobis, ad hoc munus selectis, ut palam omnibus prædicaremus, testificantes, quod ipse sit unus, quem Deus evexit in summam potestatem, ut in fine mundi sit judex omnium, vivorum ac mortuorum.

43 Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum.

[43] Interim offertur omnibus certum ac facile remedium. Etenim quod nos de illo, id de eodem magno consensu jam olim testificati sunt omnes Prophetæ, quod hic unus sit ac solus, per cujus nomen danda sit remissio omnium peccatorum, non solum Judæis, verum etiam omnibus per universum orbem terrarum nationibus, non per opera, quibus fidunt Judæi, sed per fidem, qua creditur Euangelio, & per Euangelium Christo.

44 Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum.

[44] Nondum finierat hunc sermonem Petrus, ecce Spiritus Sanctus signo visibili delapsus è cœlo, venit super omnes, qui audiebant & credebant verbis Apostoli.

45 Et obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro: quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est.

[45] Ea res obstupefecit Judæos, ad Euangelicam doctrinam conversos, qui è civitate Joppe Petro comites venerant, ut testes essent eorum quæ gererentur, admirantes, quod in gentes quoque, qui circumcisi non erant, effusa esset gratia Spiritus Sancti. Existimabant enim, quod ad solos Israelitas pertineret promissio Prophetarum, quum Prophetæ nominatim prædixerint, Dei Spiritum effundendum in omnes, quicunque invocarent nomen Domini. Signum autem, quod oculis viderant, res ipsa consequuta est.

46 Audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deum.

[46] Cœperunt enim omnibus audientibus loqui variis linguis, laudibus ferentes benignitatem Dei. Hoc signum tam evidens datum est circumcisis qui aderant, ne posthac dubitarent etiam incircumcisos vocare ad Christum: datum est & Cornelii familiaribus, ne quid dubitarent sese per credulitatem æquatos Judæis absque Legis præsidio. Inversus est autem ordo, dispensante Deo, catechumenis primum datur baptismus, deinde per impositionem manuum Spiritus Sanctus. Hic absque manuum impositione prius datus est Spiritus Sanctus, ne dubitaret Apostolus, quod levius erat, addere, posteaquam Deus id, quod majus est, ultro largitus esset.

47 Tunc respondit Petrus: Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt sicut & nos?

[47] Tum Petrus, velut ex consensu Judæorum facturus, quod destinarat, ait comitibus suis: *Num quis prohibere potest, quo minus** *baptizentur hi*, licet incircumcisi, *qui jam Spiritum Sanctum acceperunt, quemadmodum & nos?*

48 Et jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi. Tunc rogaverunt eum ut maneret apud eos aliquot diebus.

[48] Assentientibus illis, *jussit eos baptizari in nomine Jesu Christi.* Quum his rebus feliciter peractis Petrus adornaret redire Joppen, *rogaverunt eum, ut apud ipsos diebus aliquot commoraretur*, cupientes plenius edoceri de præceptis Euangelicis. Obtemperavit Petrus, sed rogatus. Noverat enim Judæos vix laturos domesticam consuetudinem actam cum incircumcisis.

CAP. XI.

Legitime excusat se Petrus: & Antiocheni Credunt: hinc Agabi visa famesque fuit.

1 Audierunt autem Apostoli, & fratres, qui erant in Judæa: quoniam & Gentes receperunt verbum Dei.

[1] HUJUS facti rumor permanavit ad cæteros Apostolos, qui manserant Hierosolymis, & fratres qui erant in Judæa, quod gentes quoque recepissent sermonem Dei. Id enim eo minus latere potuit, vel quod Centurio ipsa muneris dignitate nobilis erat, vel quod multi simul baptizati sunt, vel quod Judæis testibus factum id esset, (nam Eunuchus solus sine teste baptizatus est in via, veluti suffuratus Euangelii gratiam à Judæis) vel quod in civitate celebri Palæstinæ.

2 Cum autem ascendisset Petrus Ierosolymam, disceptabant adversus illum, qui erant ex circumcisione.

[2] Petrus autem non ignarus, futurum ut hæc res vulgaretur, nec defuturos Judæos, qui factum reprehenderent, cavit omnibus modis, ne jure posset reprehendi, Deo quoque hujus animo subserviente, in quo ne quid hæreret scrupuli, visio ter exhibita est. Rursus per Spiritum discit adesse legationem à Cornelio: eam non statim admittit in ædes, ne Judæus videretur affectasse commercium cum Ethnicis, sed pro foribus compellat, & adhibitis testibus rogat, cur venissent. Judæis, qui aderant, hoc sciscitatur potius quam sibi. Deinde ubi cognovit, utrinque respondere visiones, non proficiscitur illò, nisi adjunctis sibi Judæis aliquot probatæ fidei, quibus testibus & quorum consensu res gereretur, quo post ex testibus fierent adversus obmurmurantes patroni. Rursum ubi ventum est ad ædes Cornelii, non statim ingressus est, velut avidus colloquii, sed misit qui denuntiarent adesse Petrum, ut per occurrentem Cornelium induceretur, non ignarus, quanto studio foret excipiendus. Procidit ad pedes Centurio, adoravit Petrum. Hæc Judæis, qui aderant, arguebant admirandam animi promtitudinem. Rursus iisdem præsentibus rogat, quamobrem esset accersitus, ut plus haberet fidei apud Judæos comites narratio, ex ore Cornelii audita. Postremo Spiritus Sanctus ultro missus est, nondum effusa precatione, nec impositis manibus, nec dato baptismo. Ac ne sic quidem baptizavit illos, nisi compellatis, qui aderant, circumcisis, ac testificatus non esse integrum illis negare baptismum, quibus Deus impartisset Spiritum Sanctum. Hæc nimirum erat illa Petri pastoris Euangelica prudentia. Noverat ingenium Judæorum, quam sibi placerent ob recisam pelliculam, quam aversarentur incircumcisos. Proinde nihil non facit, quo vitaret offendiculum. Cupiebat gentes in Euangelii venire consortium. Cæterum absque dispendio gentis Judaicæ si fieri posset. Itaque quum accidisset ut Petrus rediret Hierosolymam, quo jam rumor de Cornelio baptizato præcesserat, disceptabant adversus illum hi, qui ex circumcisione fuerant amplexi doctrinam Euangelicam, dicentes:

3 Dicentes: Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum illis?

[3] Cur ingressus es ædes incircumcisorum præter instituta majorum: nec hoc contentus, etiam mensam habuisti cum illis communem, qui cibis vescuntur Mosi Lege vetitis?

4 Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem, dicens:

[4] Hic non decebat Petrum esse mutum, sed ab initio repetens, ordine rem omnem, ut habebat, exposuit, dicens: Equidem non ausim violare Legem à majoribus traditam, sed ejus auctoritatem sequutus sum qui major est Lege.

5 Ego eram in civitate Ioppe orans, & vidi in excessu mentis visionem, descendens vas quoddam velut linteum magnum quatuor initiis summitti de cælo, & venit usque ad me.

[5] Ego eram in civitate Joppe, jejunus ac precationi vacans, ne quis inane somnium fuisse suspicetur. Quumque stimulante fame, jussissem apparari cibum, interim raptus sum, & in extasi vidi visionem hujusmodi. Vas quoddam instar magni lintei, à quatuor angulis alligatum, è cœlo demittebatur, ac veniebat usque ad me.

6 In quod intuens considerabam, & vidi quadrupedia terræ, & bestias, & reptilia, & volatilia cæli.

[6] In quod quum intendissem oculos famelicus, considerabam quid esset cibi. Atque ibi vidi quadrupedum varia genera, tum noxias bestias, præterea reptilium ac volucrum diversas species, à quarum esu Lex jubet nos abstinere.

7 Audivi autem & vocem dicentem mihi: Surge Petre, occide, & manduca.

[7] Hæc contemplanti vox etiam insonuit, cunctantem ad edendum exhortans, quæ diceret mihi: *Surge Petre, macta & vescere.*

8 Dixi autem: Nequaquam Domine, quia commune aut immundum numquam introivit in os meum.

[8] Cui tum respondi: *Absit Domine: nam hactenus nihil impurum aut immundum ingressum est in os meum.*

9 Respondit autem vox secundo de cælo: Quæ Deus mundavit, tu ne commune dixeris.

[9] Hic vox iterum audita, ita respondit: *Quæ Deus purificavit, tu homo quum sis ne dixeris communia.*

10 Hoc autem factum est per ter: & recepta sunt omnia rursum in cælum.

[10] Ea visio ter exhibita est. Deinde recepta sunt in cœlum omnia illa, quæ mihi videbantur abominanda.

11 Et ecce viri tres confestim astiterunt in domo, in qua eram, missi à Cæsarea ad me,

[11] Reversus autem ad me, dum meo cum animo versarem, quid sibi vellet hæc visio toties exhibita,

* Alia Editio addit, aqua.

ta, me statim submonet Spiritus, adesse pro foribus domus, in qua diversabar, tres viros è Cæsarea missos ad me.

[12] Jussit autem idem Spiritus ut irem cum illis, nihil hæsitans. Obtemperavi visioni & jussis Spiritus Sancti, profectus sum Cæsaream, non solus, sed comitantibus hisce sex fratribus, ut essent testes omnium quæ gererentur voluntate Dei. Ingressi sumus domum hominis, qui accersiverat nos.

[13] Is omnibus audientibus narravit quomodo paucis ante diebus, quum jejunus & orans esset domi suæ, vidisset Angelum clara luce adstantem sibi veste præfulgida, dicentem ipsi: *Corneli, mitte è tuis Joppen, qui accersant tuo nomine Simonem cognomento Petrum.*

[14] *Is loquetur tibi per quæ salutem assequaris, & tu & tota domus tua.*

[15] Ego videns hinc & hinc consentire visiones, tum animadvertens illorum sinceram aviditatem, exorsus sum illis exponere, quæ Dominus Jesus per nos voluit prædicari. Nondum finieram sermonem, & ecce Spiritus Sanctus delapsus est è cœlis in illos, quemadmodum delapsus est initio in nos, & cœperunt loqui variis linguis, quemadmodum nos tum loquebamur. Hoc signum palam arguebat illorum fidem approbari Deo. Jamque res ipsa me docuit quid sibi vellet visionis ænigma, quod videram. Hæc nimirum erant illa quadrupedia, reptilia, & volatilia, quæ nos circumcisi abominamur, sed Deus per fidem purificare decrevit: nec vult quicquam à nobis haberi pro immundo, quod per fidem Euangelicam sanctificatum est.

[16] *Simulque recordatus sum verbi, quod Dominus nobis dixit* adscensurus in cœlum: *Joannes quidem baptizabat aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto.* Et nos quidem tingimus corpus aqua, sed aqua non confert salutem, nisi fides impetret à Deo baptismum igneum.

[17] Quum igitur res ipsa loqueretur, illos jam esse baptizatos eo baptismo, quem promiserat Dominus Jesus, quum eandem gratiam esse collatam incircumcisis per fidem, quam nos accepimus, non ob merita Legis observatæ, sed ob credulitatem, qua confisi sumus Domino Jesu Christo: *ego quis eram, qui possem vetare Dominum?* An jam à Domino Spiritu baptizatis, negare debui baptismum aquæ, quæ nihil aliud est quam signum gratiæ divinitus conferendæ? Atqui jam gratia præcesserat citra nostram operam. Itaque negare baptismum aquæ, quid aliud fuisset quam improbare quod fecisset Deus?

[18] *His auditis obticuerunt & glorificaverunt Deum, dicentes:* igitur ipsa res docet, quod *Deus* non Israelitis tantum, sed *& gentibus concessit pœnitentiam, ut vitam assequantur* æternam. Atque has quidem Euangelii primitias ex gentibus Petrus adjunxit Ecclesiæ. Nam antehac nullus id ausus est, præter unum Philippum, idque Angelo monitore.

[19] Nam illi, quos persequutionis tempestas, à Stephani morte orta dispeserat, peragrarunt vicos & urbes usque ad Phœnicen, & huic oppositam insulam Cyprum, præterea Antiochiam, quæ Phœnicen à Cilicia dirimit, apud omnes prædicantes sermonem Euangelicum ab Apostolis acceptum, nemini tamen ausi communicare, nisi solis Judaicæ gentis, non id quidem invidentia, sed religione, putantes esse nefas sanctum dare canibus, quod Dominus vetuerat fieri.

[20], [21] Exorti sunt autem viri quidam ex his qui crediderant, gente Cyprii & Cyrenæi, qui quum ingressi essent civitatem Antiochiam, ausi sunt de Christo loqui Græcis, prædicantes illis Dominum Jesum, & profecerunt, Domini favore rem bene fortunante, viresque & animum sui nominis præconibus addente. Siquidem ex his quoque copiosus hominum numerus, credens Euangelio, conversus est ad Dominum.

[22] Hujus rei rumor pervenit ad aures Ecclesiæ, quæ erat Hierosolymis. Hac de causa per Apostolos missus est eo vir Apostolicæ sinceritatis, Barnabas Levites, genere Cyprius, qui præsens dispiceret, quid illic ageretur, & si ex voluntate Dei factum esse, comperisset, auctoritate Apostolorum comprobaret. Tanta erat cautio in recipiendis ad Euangelium gentibus, non quod id non magnopere cuperent Apostoli: sed ne vel, ut temere factum, in posterum à Judæis rescinderetur, vel sibi parum fiderent gentes, quasi Legis opus haberent præsidio.

[23] Itaque Barnabas ubi pervenisset Antiochiam, comperissetque, per fidem absque Legis professione Græcos eandem Dei gratiam assequutos, quam Judæi acceperant, magnopere gavisus est, augeri numerum credentium, & adhortatus est omnes, ut constantes in eo proposito perseverarent adhærere Domino.

[24] Erat enim vir bonus ac plenus Spiritu Sancto, fideque. Itaque factum est hujus prædicatione, ut ingens præterea multitudo adjungeret sese priori numero profitentium Dominum.

[25] Quoniam autem Antiochia vicina est Ciliciæ, invitavit eum ipsa loci propinquitas, ut quæreret Paulum, ad hoc negotium præ cæteris idoneum, videlicet à Christo delectum, ut nomen ipsius illustraret apud gentes & Reges terræ. Nam hunc Hierosolymis fugientem discipuli deduxerant Cæsaream Phœnices, unde profectus est Tarsum. Quem, cum illic invenisset, perduxit Antiochiam, quod in civitate frequenti ac celebri, sed ex Græcis Judæisque confusa, speraret fructum copiosiorem per Apostolum, ad hoc muneris præcipue delectum.

[26] Simul itaque versati sunt Antiochiæ totum annum in Ecclesia credentium, quæ illic ex Græcis ac Judæis satis numerosa confluxerat: cui ex doctrina amborum, videlicet Pauli ac Barnabæ, accessit etiam magna vis hominum, adeo, ut qui prius dicebantur *discipuli*, suppresso ob invidiam Christi nomine, primum Antiochiæ ex auctoris vocabulo, cœperint dici Christiani.

[27], [28] *His temporibus venerunt Antiochiam ex urbe Hierosolymorum, Prophetæ quidam, è quibus unus nomine Agabus, surgens in congregatione significavit illis ex afflatu Spiritus, magnam famem futuram in universo terrarum orbe. Ea accidit sub Claudio Cæsare,* qui successit Caligulæ.

[29] Quoniam autem, qui Hierosolymis agebant, partim tenues venerant ad Euangelii professionem: partim, quod habebant, erogaverant in commune: partim ob professionem Jesu Christi, per Sacerdotes erant spoliati bonis suis, constituerunt, ut ex collatione eorum, quibus suppetebat, præcipue qui ex gentibus acceperant Euangelium, collecta pecunia mitteretur in subsidium Christianis, habitantibus in Judæa: sic tamen, ut nemo cogeretur ad conferendum, sed ut quisquis volens ac lubens pro modo facultatum suarum largiretur.

[30] Idque factum est uti constituerant. Ea pecunia missa est Hierosolymam per Paulum & Barnabam ad seniores, ut illorum arbitrio distribueretur, quibus erat opus.

CAP. XII.

Mire ex carcere Petro redit: res illaque vexat Custodes: fœda morte Tyrannus obit.

[1] Dum hanc legationem obeunt Paulus & Barnabas, Herodes Rex, qui decollarat Joannem, & Christum alba veste amictum ludibrii causa Pilato re-

[Margin, left:] *12 Dixit autem Spiritus mihi, ut irem cum illis, nihil hæsitans. Venerunt autem mecum & sex fratres isti, & ingressi sumus in domum viri. 13 Narravit autem nobis, quomodo vidisset Angelum in domo sua, stantem & dicentem sibi: Mitte in Joppen, & accersi Simonem, qui cognominatur Petrus, 14 Qui loquetur tibi verba, in quibus salvus eris tu, & universa domus tua. 15 Cum autem cœpissem loqui, cecidit Spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio. 16 Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat: Ioannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto. 17 Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis, qui credidimus in Dominum Iesum Christum: ego quis eram, qui possem prohibere Deum? 18 His auditis, tacuerunt: & glorificaverunt Deum, dicentes: Ergo & Gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam. 19 Et illi quidem, qui dispersi fuerant à tribulatione, quæ facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque Phœnicen, & Cyprum, & Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Iudæis. 20 Erant autem quidam ex eis viri Cyprii, & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur & ad Græcos, annuntiantes Dominum Iesum. 21 Et erat manus Domini cum eis: multusque numerus credentium conversus est ad Dominum.*

[Margin, right:] *22 Pervenit autem sermo ad aures ecclesiæ, quæ erat Ierosolymis, super istis: & miserunt Barnabam usque ad Antiochiam. 23 Qui cum pervenisset, & vidisset gratiam Dei, gavisus est: & hortabatur omnes in proposito cordis permanere in Domino: 24 Quia erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto, & fide. Et apposita est multa turba Domino. 25 Profectus est autem Barnabas Tarsum, ut quæreret Saulum: quem cum invenisset, perduxit Antiochiam. 26 Et annum totum conversati sunt ibi in Ecclesia: & docuerunt turbam multam, ita ut cognominarentur primum Antiochiæ discipuli, Christiani. 27 In his autem diebus supervenerunt ab Ierosolymis prophetæ Antiochiam: 28 Et surgens unus ex eis nomine Agabus, significabat per spiritum famem magnam futuram in universo orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio. 29 Discipuli autem, prout quis habebat, proposuerunt singuli in ministerium mittere habitantibus in Iudæa fratribus: 30 Quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli.*

1 Eodem

remiserat, dolens hoc hominum genus in dies increscere, & nomen Jesu Regis Judæorum per multas regiones inclarescere, existimavit illud sua quoque referre, ut ea factio gliscens extingueretur, nimirum Satana per organa sua moliente, quod antea fuerat molitus, sed ad nihil aliud proficiens, nisi ut Jesu nomen redderet gloriosius. Herodes igitur regaliter ac simpliciter agens, misit satellites suos armatos, ut affligeret aliquot ex congregatione Jesum Nazarenum profitentium, rerum omnium Dominum.

2 Itaque qui Joanne decollato didicerat amputare cervices piorum hominum ac libere veritatem profitentium, injecit manus in Jacobum Apostolum Joannis fratrem, quod is tum inter Apostolos præcipuæ auctoritatis haberetur, & hunc constantem in prædicatione nominis Jesu, gladio plecti jubet.

3 Hanc crudelitatem ubi vidit esse non ingratam genti Judaicæ, adjecit facinori facinus, ac Petrum quoque inter Apostolos præcipuum jussit apprehendi, sperans fore, ut submoto pastore, grex facile dissiparetur: quo nimirum consilio Judæi Dominum Jesum prius occiderant, abstinentes ab Apostolis. Quo minus autem & hunc statim occideret, obstitit tum quidem dies Azymorum apud Judæos eximie religiosus, quo tempore Jesum etiam veriti fuerant Judæi occidere. Atque hæc est Judaica religio in observandis diebus festis. Non verentur litare populo innocentis hominis sanguine, sed verentur violare festum diem: quasi purus sit ab homicidio, qui jam decrevit occidere.

4 Comprehensum igitur Petrum detrudi jussit in carcerem, ac ne qua posset elabi, quemadmodum fuerat elapsus Paulus, addidit quatuor militum quaterniones, qui vinctum asservarent, ne quis vi posset eripere. Decreverat enim exactis diebus festis, hanc victimam producere populo, sitienti sanguinem innoxiorum. Qualis populus, talis Rex.

5 Interea nec Petrus recusat carcerem, præmonitus à Domino hæc eventura, nec discipuli tumultuantur adversus impiam violentiam tyranni, memores Dominum præcepisse, ut bene precarentur etiam ipsos persequentibus. Non sufficiebat Herodi carcer, non geminæ catenæ, nec unus militum armatorum quaternio, videlicet ut crudelis impii Regis diligentia proficeret ad cumulandam Christi redemtoris gloriam. Ac Petrus quidem sic asservatus, diem festum agebat in carcere. Interim ecclesia discipulorum sollicita de suo pastore, non desinebat diurnis ac nocturnis precibus rogare Dominum pro salute Petri.

6 *Quum* autem peractis diebus festis *Herodes esset illum producturus* ad populum, commodum *ea nocte*, quæ diem educendi præcedebat, *Petrus dormiebat inter duos milites, vinctus catenis duabus. Cæteri milites obsidebant ostium carceris, excubias agentes.*

7 *Et ecce Angelus Domini repente adstitit Petro, simulque lumen* admirandum *illustravit habitaculum,* discussa caligine, tum carceris, tum noctis; *stimulatoque Petri latere excitavit eum dicens: Surge velociter.* Protinus ad hanc vocem *exciderunt catenæ de manibus ejus.*

8 *Mox Angelus: Cinge te, ac pedibus tuis subliga soleas,* ne quid hic exsuviarum relinquas *Quum obtemperasset* Petrus, *rursum Angelus: Indue pallium tuum ac sequere me.*

9 *Præcedentem Angelum sequens* Petrus, *cœpit exire* carcerem, *nondum intelligens hæc vere fieri, quæ fiebant per Angelum, sed existimans se videre visionem,* quemadmodum ante viderat.

10 Cæterum *ubi jam præterissent primam & item secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem: hæc ultro aperta est illis,* quamlibet seris & obicibus munita. *Egressi itaque*

autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia.
2 Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio.
3 Videns autem quia placeret Iudæis, apposuit ut apprehenderet & Petrum. Erant autem dies Azymorum.
4 Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum custodiendum, volens post Pascha producere eum populo.
5 Et Petrus quidem servabatur in carcere. Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo.
6 Cum autem producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus: & custodes ante ostium custodiebant carcerem.
7 Et ecce Angelus Domini astitit: & lumen refulsit in habitaculo: percussoque latere Petri, excitavit eum, dicens: Surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus ejus.
8 Dixit autem Angelus ad eum: Præcingere, & calcea te caligas tuas. Et fecit sic. Et dixit illi: Circumda tibi vestimentum tuum, & sequere me.
9 Et exiens sequebatur eum, & nesciebat quia verum est, quod fiebat per Angelum: existimabat autem se visum videre. 10 Transeuntes autem primam & secundam custodiam, venerunt ad

A *processerunt donec præterirent vicum unum civitatis, & continuo Angelus* evanescens *reliquit Petrum,* quemadmodum subito adstiterat.

11 Petrus autem circumspiciens ac noscitans civitatis partem, in qua tum erat, tum *reversus ad se dixit: Nunc video* non esse somnium, quod geritur, sed *Dominus* misertus suorum *misit Angelum suum, & eripuit me de manibus Herodis,* qui me decreverat Judæis immolare: simul & Regis eludens crudelitatem, & plebis avidam exspectationem.

12 Quumque secum deliberasset, quo potissimum se reciperet in tutum, hujus rei lætitiam discipulis suis impartiturus, petiit domum Mariæ, quæ erat mater Joannis, non ejus qui frater erat Jacobi, sed
B qui cognomento dictus est Marcus, in cujus ædibus erant multi congregati, simul orantes pro liberatione pastoris.

13 Quum autem Petrus pulsaret ostium januæ, quæ spectabat ad viam, prodiit puella, ut subauscultaret quid esset rei. Ei nomen erat Rhode. Quam ut Petrus sensit venisse ad ostium, admonuit ut celeriter aperiret.

14 Illa simul ut agnovit vocem Petri, stupefacta insperato gaudio non aperuit ostium, sed intro recurrens, nuntiavit Petrum stare pro foribus.

15 Illi vero non ignari, quam diligenter Herodes
C curasset Petrum asservandum, responderunt puellæ: Tu sana non es. Quum illa constanter asseveraret rem sic habere, quidam dicebant: non est Petrus, sed Angelus ejus est, qui vocem illius exprimit. Persuasum enim erat suum cuique Angelum esse custodem & assectatorem, qui nonnunquam ipsius hominis imaginem repræsentaret.

16 Quum interim Petrus non desisteret pulsare fores, aperuerunt ostium. Ingressum Petrum viderunt & obstupuerunt.

17 Cumque domus perstreperet gratulantium vocibus, Petrus manu innuit illis, ut silerent & auscultarent taciti, ne quis ex insolito gaudentium
D strepitu deprehenderet quod acciderat. Ubi conticuissent, exposuit illis ordine rem omnem, quomodo Dominus per Angelum suum eduxisset ipsum è carcere: Hæc, inquit, facite ut sciat Jacobus frater Domini (is erat Episcopus Hierosolymorum) cæterique fratres, ut hujus gaudii nobiscum participes sint. Sic Deus optimus lætis tristia, & tristibus læta temperat, ne dejiciamur animo. Hæc loquutus Petrus statim egressus illinc, recepit sese in alium locum, ubi tutius latitaret ob metum Herodis, cujus obstinatam crudelitatem noverat.

18 Quum vero diluxisset, milites, quibus erat delegata custodia, videntes catenis integris, & fo-
E ribus clausis elapsum esse captivum, non mediocriter turbati sunt, admirantes quid actum esset de Petro.

19 Herodes autem quum requisisset Petrum, producturus illum ut condemnaretur, nec esset repertus in carcere, examinatis custodibus jussit illos duci in carcerem, sumturus de illis supplicium ubi vacaret. Verum Herodis rabiem Deus suorum misertus coercuit, simul & Apostolorum incolumitati consulens, & militum. Non enim decebat ut Petri salus occasionem exitii præberet innoxiis.

20 Incidit enim interea cur Herodes proficisceretur Cæsaream Palæstinæ. Erat autem infensus Tyriis & Sidoniis, jamque destinabat bellum inferre.
F Verum illi hac re cognita, *consentientibus animis veniunt ad eum: & persuaso Blasto, qui præfectus erat cubiculo regio, petebant pacem,* eo quod necessariam sibi ducerent vicini Regis amicitiam, propterea quod

portam ferream, quæ ducit ad civitatem: quæ ultro aperta est eis. Et exeuntes processerunt vicum unum: & continuo discessit Angelus ab eo.
11 Et Petrus ad se reversus, dixit: Nunc scio vere, quia misit Dominus Angelum suum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Iudæorum.
12 Consideransque venit ad domum Mariæ matris Ioannis, qui cognominatus est Marcus, ubi erant multi congregati, & orantes.
13 Pulsante autem eo ostium januæ, processit puella ad audiendum, nomine Rhode.
14 Et ut cognovit vocem Petri, præ gaudio non aperuit januam, sed intro currens nuntiavit stare Petrum ante januam.
15 At illi dixerunt ad eam: Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere. Illi autem dicebant: Angelus ejus est.
16 Petrus autem perseverabat pulsans. Cum autem aperuissent, viderunt eum, & obstupuerunt.
17 Annuens autem eis manu ut tacerent, narravit quomodo Dominus eduxisset eum de carcere, dixitque: Nuntiate Iacobo, & fratribus hæc. Et egressus abiit in alium locum. 18 Facta autem die, erat non parva turbatio inter milites, quidnam factum esset de Petro. 19 Herodes autem cum requisisset eum, & non invenisset, inquisitione facta de custodibus, jussit eos duci: descendensque à Iudæa in Cæsaream, ibi commoratus est. 20 Erat autem iratus Tyriis & Sidoniis. At illi unanimes venerunt ad eum, & persuaso Blasto, qui erat super cubiculum regis, postulabant pacem, eo quod alerentur re-

giones eorum ab illo.

quod quum Tyriorum & Sidoniorum opulentia potissimum esset ex negotiatorum commerciis, plurimum compendii capiebant ex pactis regionibus finitimis, nec sine gravi jactura bellum suscipere poterant, intermissa libertate exportandi & importandi.

21 Statuto autem die, Herodes vestitus veste regia, sedit pro tribunali, & concionabatur ad eos.
22 Populus autem acclamabat: Dei voces, & non hominis.

21, 22 Cæterum his rebus compositis, quum solenni quodam festo, quod votivum celebrabatur ob Cæsaris incolumitatem, qua gratia convenerant eo totius Provinciæ proceres, secundo spectaculorum, quæ multa edebantur, die Herodes è sublimi concionaretur ad populum, indutus veste miro artificio ex argento auroque contexta, posteaquam Solis fulgor exceptus sinu regiæ vestis, ex repercussu veluti fulgur quoddam imitans, perstrinxerat omnium oculos, acclamatum est ab adulatrice multitudine: *Dei vox, non hominis:* quasi viderent in illo aliquid homine majus. Hæc adulatio populi sæpe facit, ut pro Regibus habeant tyrannos, dum illis tribuunt divinitatem, qui vix hominis vocabulo digni sunt. Atque illi vicissim adulantur populo, spectaculis, ludis obscœnis, nonnunquam & cæde bonorum virorum, quemadmodum ante cæde Jacobi commendarat se populo. Nec hanc tam impiam adulationem Herodes respuit, non exsecratus est, sed homo miserabilis ac mox periturus, Deus haberi gaudebat.

23 Confestim autem percussit eum Angelus Domini, eò quod non dedisset honorem Deo: & consumptus à vermibus, expiravit.
24 Verbum autem Domini crescebat, & multiplicabatur.
25 Barnabas autem & Saulus reversi sunt ab Ierosolymis expleto ministerio, assumpto Ioanne, qui cognominatus est Marcus.

23 Aderat autem mox ultio divina. Protinus enim in ipsa concione percussit illum Angelus Domini, quem respiciens vidit à tergo adstantem, eo quod homo sibi vindicasset honorem, nulli creaturæ communicabilem. Subitoque dolore morbi correptus, quo vix alius vel fœdior, vel cruciabilior, vermibus corpus illius erodentibus, intra paucos dies cruciatus vi mortem obiit.

24 Ad hunc modum sublato Dominici gregis persecutore, sermo Euangelicus crescebat ac multiplicabatur.

25 Barnabas autem & Saulus defuncti his, quæ receperant à fratribus curanda, traditaque, & per Apostolos distributa pecunia, quæ missa fuerat in subsidium egentium, reliquerunt Hierosolymam, ac repetunt Antiochiam, adjuncto sibi comite Joanne, cui cognomentum erat Marcus.

CAP. XIII.

Nunc Paulus legitur: Barjesum corripit: idem
Multa docet gentes: inde repulsus abit.

1 Erant autem in Ecclesia, quæ erat Antiochiæ, prophetæ, & doctores, in quibus Barnabas, & Simon, qui vocabatur Niger, & Lucius Cyrenensis, & Manahen, qui erat Herodis Tetrarchæ collactaneus, & Saulus.
2 Ministrantibus autem illis Domino, & jejunantibus, dixit illis Spiritus Sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam, in opus ad quod assumpsi eos.
3 Tunc jejunantes, & orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos.

EFFLORUERAT autem Ecclesia Antiochena, sic ut haberet aliquam multos, prophetiæ dono pollentes, rursus alios docendi gratia præditos. Inter quos erat Barnabas, & Simeon, qui Latina voce dictus est Niger: præterea Lucius patria Cyrenensis, & Manahen, qui fuerat simul à puero enutritus cum Herode Tetrarcha, à cujus familiaritate defecerat ad Christum. Sed inter hos præcipuus erat Saulus, omnibus Apostolicis dotibus excellens unus.

2 Porro cum omnes hi magno studio servirent Ecclesiæ commodis, dotes suas ad omnium salutem, & Christi gloriam fideliter impartientes, quo non aliud est sacrificium Deo gratius: jejunantes interim, ut puris etiam precibus adjuvarent Ecclesiæ profectum, non solum officio: Spiritus Sanctus motus illorum votis, per Prophetas significavit quid fieri vellet: dicens; Segregate mihi Barnabam & Saulum, duos ex omnibus præcipuos, ut incipiant eo fungi munere, ad quod illos potissimum accersivi, videlicet ut doctores sint gentium, atque per eos disseminem sermonem Euangelicum.

3 Factum est quod jussit Spiritus, separati sunt ab aliis Barnabas & Saulus, ut omnibus esset conspicuum, qui deligerentur. Quumque jejunio & precatione concordi Domini favorem implorassent, ut munus, quod aggrederentur, feliciter verteret Ecclesiæ, qui præminebant inter illos auctoritate, imposuerunt illis manus, ac dimiserunt, quocunque Spiritus Sanctus illos ageret, profecturos.

4 Et ipsi quidem missi à Spiritu sancto abierunt Seleuciam, & inde navigaverunt Cyprum.
5 Et cum venissent Salaminam, prædicabant verbum Dei in synagogis Iudæorum. Habebant autem & Ioannem in ministerio.

4 Primum itaque impulsu Spiritus Barnabas & Paulus abierunt Seleuciam, id est Antiochiæ promontorium, atque hinc navigarunt in insulam Cyprum.

5 Quum autem appulissent Salaminem, ea est celebris ejus Insulæ civitas, quæ primum occurrit ab Oriente, prædicarunt non fabulas humanas, sed sermonem Dei: nec id furtim, sed in Synagogis Judæorum, quorum ibi magna vis erat ob Syriam vicinam. Habebant autem hujus muneris consortem Joannem cognomento Marcum, quem secum abduxerant Hierosolymis. Hoc honoris ubique tributum est Judæis, juxta Christi mandatum, ut primum illis deferretur Euangelium, ne gens querula ac morosa clamitaret sese despectam.

6 Et cum perambulassent universam insulam usque Paphum, invenerunt quendam virum magum pseudoprophetam, Iudæum, cui nomen erat Barjesu,
7 Qui erat cum Proconsule Sergio Paulo viro prudente. Hic accersitis Barnaba & Saulo, desiderabat audire verbum Dei.

6 Id facientes peragrarunt totam Insulam donec pervenirent Paphum, civitatem Veneri sacram. Nam hæc est ad occidentale latus Cypri postrema. Hic invenerunt Magum quendam nomine Barjesum, quasi dicas Jesu filium, natione & religionis professione Judæum, & hujus prætextu sibi falso vindicantem prophetiæ spiritum.

7 Is adhærebat ejus Insulæ Proconsuli Sergio Paulo, viro alioqui prudenti. Nam hoc hominum genus sese in magnatum amicitiam solet insinuare, quo corruptis illis graviorem perniciem invehant rebus mortalium. Proconsul itaque cum accepisset Euangelicam doctrinam disseminari per Cyprum, non solum non obstitit illi, verum etiam Barnabam & Paulum accersivit ad se, cupiens ab illis discere doctrinam cœlestem.

8 Resistebat autem illis Elymas magus (sic enim interpretatur nomen ejus) quærens avertere Proconsulem à fide.
9 Saulus autem, qui & Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens in eum,

8 Sed Euangelio proficienti resistere conabatur Barjesus, Jesu Servatoris inimicus, ac veritati sese proferenti obnitebatur falsitatis artifex, & Apostolis veris Prophetis repugnabat Elymas, quæ vox Syris Magum sonat, & Pseudoprophetam. Videns enim Proconsulem avidum cognoscendi sermonis Euangelici, & intelligens posthac non fore locum fucatis artibus apud eos, qui solidam veritatem didicissent, conabatur Proconsulem avertere, ne fidem haberet dictis Apostolorum.

9 Hic animadverte conflictum inter artes humanas & vigorem Euangelicum. Saulus, qui idem dictus est Paulus, non tulit hominem spiritu Satanæ plenum, malitiosis artibus pugnantem adversus simplicem veritatem, sed toto pectore concepto divini Spiritus impetu, defixis in Magum oculis, ait illi:

10 Dixit: O plene omni dolo, & omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas.
11 Et nunc ecce manus Domini super te, & eris cæcus non videns solem usque ad tempus. Et confestim cecidit in eum caligo, & tenebræ, & circuiens quærebat qui ei manum daret.

10 O plene omni dolo, omnique versutia, referens patrem tuum Diabolum, qui prius fraudulentia sua mendaciisque pellexit hominem in exitium: ô omnis justitiæ & sinceritatis hostis, & in hoc declarans te filium esse Diaboli, siquidem ille primus ademit innocentiam homini, tu renascenti justitiæ bellum indicis. Nec tibi satis est hactenus illusisse fraudulentis artibus hominum simplicitati, quin nunc etiam posteaquam Deus vult per universum orbem veritatem Euangelicam, quæ fucum nescit, elucescere, tu tamen in tua malitia pertinax, non desinis reluctari voluntati divinæ, magis tuæ falsæ gloriæ ac turpi quæstui consulens, quam tuorum tuæque saluti.

11 Ut autem intelligas adversus Euangelicam veritatem nihil valere Dæmonum artes, ecce jam nunc senties illius potentiam, cujus voluntati repugnas. Prophetam & videntem te jactas, quum sis cæcus animo. Hic verba dedisti hominibus, qui judicant ex his, quæ vident: Deus autem, qui novit cæcitatem cordis tui, mox eripiet tibi oculos corporis, ut omnes te videant vere cæcum, & indignum qui videas hunc Solem corporeum omnium oculis conspicuum, qui adversus Solem Euangelicæ veritatis,

nunc

nunc mundo exorientis, bellum institueris. Hæc erit ultio divina, donec resipiscas. Vix ea dixerat Paulus, quum subito corripit Magum profunda cæcitas, ac nox oculorum, adeo ut attonitus oberraret, quærens aliquem qui ipsum porrecta manu duceret.

12 Hæc acta sunt, teste & spectante Proconsule. Qui quum admiraretur præsentaneam virtutem doctrinæ cœlestis, cujus vis tam facile protrivisset fumos magicos, credidit, & Christi nomen professus est, proque falso Propheta Barjesu, amplexus est veros Jesu discipulos.

13 Hæc acta sunt Paphi, à qua civitate quum navigationem instituisset Paulus cum suis comitibus in Asiam minorem, venerunt Pergen: ea civitas est Pamphyliæ. Joannes autem, cui cognomen Marcus, digressus ab illis, reversus est Hierosolymam, unde Barnabas & Paulus illum abduxerant.

14 Illi nihilo secius, quum lustrassent Pamphyliam, pervenerunt Antiochiam Pisidiæ civitatem. Illic ingressi Synagogam, quo Judæi solent ex more convenire, consedere cum cæteris, audituri lectionem Legis ac Prophetarum.

15 Ea quum esset recitata, neque quisquam assurgeret, primores Synagogæ, videntes ex ipso cultu Judaicæ gentis esse hospites qui advenerant, & ipsa specie probitatem præ se ferentes, per viatores denuntiaverunt, quandoquidem essent Judaicæ gentis, si quid haberet quisquam illorum, quod docendi exhortandive causa vellet loqui populo, loqueretur.

16 Ibi Paulus cœlestis orator, dicturus assurrexit, manuque mota silentium indicens multitudini, sic exorsus est dicere: Viri Israelitæ, quique juxta progenitorum exemplum timetis Deum, audite me Dei voluntatem vobis explicantem, & hujus lectionis, quæ singulis Sabbatis in Synagoga repetitur, mysterium enarrantem.

17 Deus gentis Israeliticæ protector, patres nostros, & hunc populum sibi præ cæteris delegit, adeo ut quum in Ægypto duram servirent servitutem, agente Pharaone ne crescerent, & qui superessent laboribus opprimerentur, prodigiosis miraculis exaltarit illos adversus opprimentem tyrannum, eosque à servitute eduxerit, non dolis aut præsidiis humanis, sed brachio suo sublimi, ut omnes intelligerent, eam gentem esse caram Deo.

18 Quumque eduxisset eos, magna lenitate pertulit mores illorum in deserto annis ferme quadraginta, subinde rebellantium & obmurmurantium Mosi. Nec tamen extremam ultionem excercuit in eos, ut posteris illorum præstaret aliquando, quod Patriarchis erat pollicitus.

19 Post annos quadraginta deduxit eos in terram promissam, ac deletis septem gentibus in terra Chanaan, sorte distribuit illis terram Chananæorum, idque post annos ferme quadringentos & quinquaginta. Et hoc erat argumentum animi vehementer erga nostram gentem propensi.

20 Itaque parta rerum tranquillitate, dedit illis judices, quorum moderatione tranquille viverent, usque ad Samuelem Prophetam, qui fuit judicum ultimus.

21 Sub hoc postulaverunt à Deo Regem, dissuadente Samuele, quumque persisterent efflagitare, dedit illis Saulem filium Cis è tribu Benjamin, quem ob superbiam & inobedientiam repudiavit Dominus. Itaque sub Samuele judice integerrimo, & sub impio Saule egerunt annis quadraginta.

22 Nec hîc alienatus est animus clementissimi Dei à gente sua, quam semel delegerat, sed pro malo Rege, quem flagitationibus impiis extorserant, excitavit illis Regem David, cujus pietati Deus ipse

12 Tunc Proconsul cum vidisset factum, credidit admirans super doctrina Domini.

13 Et cum à Papho navigassent Paulus & qui cum eo erant, venerunt Pergen Pamphyliæ. Ioannes autem discedens ab eis, reversus est Ierosolymam.

14 Illi vero pertranseuntes Pergen, venerunt Antiochiam Pisidiæ: & ingressi synagogam die sabbatorum, sederunt.

15 Post lectionem autem legis, & Prophetarum, miserunt principes synagogæ ad eos, dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite.

16 Surgens autem Paulus, & manu silentium indicens, ait: Viri Israelitæ, & qui timetis Deûm, audite:

17 Deus plebis Israel elegit patres nostros, & plebem exaltavit cum essent incolæ in terra Ægypti, & in brachio excelso eduxit eos ex ea.

18 Et per quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto.

19 Et destruens gentes septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum,

20 Quasi post quadragintos & quinquaginta annos: & post hæc dedit judices usque ad Samuel Prophetam. 21 Et exinde postulaverunt regem: & dedit illis Deus Saul filium Cis, virum de tribu Benjamin, annis quadraginta. 22 Et amoto illo, suscitavit illis David regem: cui testimonium perhibens, dixit: Inveni David filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.

A testimonium perhibuit, dicens: ***Inveni David filium Jesse, virum ex animi mei sententia, qui meæ voluntati parebit in omnibus.*** Quemadmodum enim Deus iratus pro gravissima vindicta dat populo stultum & impium Principem, ita propitius ac reconciliatus, pro submoto malo Rege, dat pium Deoque morigerum.

23 Huic Deus promiserat nepotem, qui capesseret regnum Israel, cujus regni non esset finis. Nunc quod Prophetarum oraculis sæpe diuque promissum est, exhibitum est. Ex David enim stirpe, quemadmodum illi pollicitus erat, produxit servatorem Israeliticæ gentis Jesum, nomine respondente rei.

B 24 Hic Servator, quemadmodum promissus erat à Prophetis, quemadmodum designatus est typis ac figuris Legis: ita priusquam aperiret sese mundo, prædicatus ac demonstratus est à Joanne Baptista, qui & ipse, juxta vaticinium Esaiæ, præcessit adventum ejus, invitans totum populum Israeliticum ad baptismum ac pœnitentiam prioris vitæ, palam clamans jam instare regnum Dei.

25 Cæterum ubi Joannes implesset propemodum cursum suum, in hoc tantum missus à Deo, ut prævius esset adventuro Servatori, & in hujus adventum animos hominum præpararet, atque ob insignem vitæ sanctimoniam à multis crederetur esse C Christus, palam hunc titulum ab sese depulit, & illi, cui debebatur, transscripsit, dicens: Quid me putatis esse Christum? Nihil aliud quam nuntius illius sum. Et tamen is, quem vos per errorem me esse creditis, haud procul abest. Nam is mihi succedet, tempore posterior, sed potentia dignitateque tanto major, ut ego sim indignus qui vel soleas solvam à pedibus illius, quod inter homines infimi ministerii creditur esse. Quod enim in illo infimum est, hoc sublimius est eo, quod in me maximum est. Non igitur rem subitam vobis annuntiamus, sed Servatorem tot jam seculis promissum generis nostri principibus, tot ætatibus à majoribus, atque D etiam à vobis exspectatum, à Joanne, cujus summa fuit apud Judæos auctoritas, agnitum ac testimonio publico Judæis omnibus commendatum.

26 Proinde viri fratres, qui Legem amplectimini, qui Prophetas veneramini, quique genus ducitis ex Abraham, cui Deus promisit semen, per quod benedictionem consequerentur omnes gentes, si vere estis filii Abrahæ, si vere timetis Deum, Abrahæ patris vestri pietatem in hoc referentes, agnoscite salutiferum hunc sermonem, quem vobis adferimus, & amplectamini jam exhibitum, quod Patriarchæ sibi gaudebant esse promissum. Hæc salus per Jesum defertur omnibus, sed vobis omnium E primis offertur, ad quos proditæ sunt prophetiæ, & ex quorum genere prodiit Christus.

27 Ne vos moveat exemplum Hierosolymitarum, ac principum ejus urbis, qui non agnoscentes Messiam à Deo missum, nec intelligentes voces Prophetarum, quæ tamen apud illos per omne Sabbatum leguntur, condemnato Jesu, per imprudentiam impleverunt, quod erat à Prophetis prædictum. Sic enim definitum erat divino consilio, sic omnium Prophetarum vocibus prædictum erat, ut unus immunis ab omni labe peccati, velut agnus immaculatus pro peccatis omnium immolaretur.

F 28 Itaque quum Sacerdotes, Pharisæi, Scribæ, populique primores una cum ipso populo, tentatis omnibus, nullam in eo causam invenirent, cur occidi deberet, tamen improbis clamoribus flagitarunt à Pilato, ut occideret eum.

29 Quumque imprudentes consummassent omnia, quæ de illo prædicta fuerant à Prophetis, depositum de cruce, posuerunt in monumento.

30 Porro quem volente Deo hominum malitia neci dedit, hunc ejusdem Dei potentia, juxta Prophetarum oracula, suscitavit à mortuis tertio die.

23 Hujus Deus ex semine secundum promissionem eduxit Israel salvatorem Iesum,

24 Prædicante Ioanne ante faciem adventus ejus baptismum pœnitentiæ omni populo Israel.

25 Cum impleret autem Ioannes cursum suum, dicebat: Quem me arbitramini esse, non sum ego, sed ecce venit post me, cujus non sum dignus calceamenta pedum solvere.

26 Viri fratres, filii generis Abraham, & qui in vobis timent Deum, vobis verbum salutis hujus missum est.

27 Qui enim habitabant Ierusalem, & principes ejus, hunc ignorantes, & voces prophetarum, quæ per omne sabbatum leguntur, judicantes, impleverunt:

28 Et nullam causam mortis invenientes in eo, petierunt à Pilato, ut interficerent eum.

29 Cumque consummassent omnia, quæ de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento.

30 Deus vero suscitavit eum à mortuis tertia die: qui visus est per dies multos his.

31 Ac

[31] Ac ne putetis esse somnium, quod narro: visus est, auditus est, contrectatus est, agnitus est corpore redivivo, per dies quadraginta discipulis suis, qui ipsum proficiscentem Hierosolymam ut moreretur, comitati fuerant à Galilæa: qui fere omnes adhuc superstites sunt, ferentes apud populum fidele testimonium de his, quæ viderunt oculis, quæ audierunt auribus, quæ contrectaverunt manibus.

[32, 33] Nos quoque fungentes ex ipsius jussu Servatoris Apostolico munere, testificamur, quod promissionem, quam olim Deus fecit Abraham ac David patribus vestris, quamque per Prophetas suos edidit majoribus vestris, nunc implevit vobis ac filiis vestris, excitato Jesu à mortuis. Hic est enim ille Filius Dei, natus ex virgine Maria juxta corpus humanum, de quo Pater ipse testificatur in primo Psalmo mystico, dicens: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

[34] Quod autem suscitavit eum à mortuis, posthac non rediturum ad corruptionem, sed immortalem futurum, ita promisit olim per Esaiam Prophetam: *Dabo vobis sancta David fidelia.* Non fuisset autem servata pacto fides, si Jesum non revocasset ad immortalitatem. Sic enim promiserat David: *Semel juravi in Sancto meo, si David mentiar, semen ejus in sempiternum manebit, & thronus illius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.* Videtis autem jam neminem è stirpe David progenitum, tenere solium ejus: sed Christum designabat hæc prophetia, qui dexter assidet Patri, fortitus regnum, cujus non erit finis.

[35] Atque hac ipsa de re loquitur & Psalmus decimus quintus: *Non permittes ut Sanctus tuus videat corruptionem.*

[36] Nec enim hæc prophetia potest intelligi de Rege David, quem constat expletis vitæ suæ annis, regnoque simul ac vita pro portione temporis à Deo præscripti transacta, volente Deo mortuum & additum numero majorum, qui omnes similiter mortui sunt. Quod si corruptionem videt qui moritur, sepulchrum ejus, quod in hodiernum diem apud nos exstat, continens illius ossa, clamitat eum esse passum corruptionem.

[37] Non igitur in hunc competit vaticinium, sed in eum, quem vobis prædicamus, quem Deus priusquam corpus sentiret putrefactionem, excitatum à mortuis, donavit immortalitate.

[38] Notum sit itaque vobis fratres, quod per hunc Jesum offertur vobis remissio peccatorum, & ab omnibus malis libertas, à quibus hactenus non potuistis per observationem Legis purificari. Lex enim imperfecta erat juxta carnem, nec poterat abolere omnia crimina, sed quædam puniebat: nec omnibus gentibus subveniebat.

[39] Per hunc autem Jesum citra discrimen personarum aut criminum, offertur omnibus justitia & innocentia, si modo credant Euangelii promissis.

[40] Cavete igitur ne in vos incidat quod per Abacuc Prophetam incredulis ac rebellibus Euangelico sermoni comminatur Deus.

[41] *Videte contemtores, & obstupescite ac disperite, quoniam opus ego operor in diebus vestris, opus quod non credetis, si quis enarraverit vobis.* Quis hactenus credidit hominem nasciturum ex virgine? Quis credidisset per mortem unius cunctis gentibus parandam immortalitatem? Quis credidisset occisum ac sepultum, intra triduum revicturum ad immortalitatem? Hoc opus incredibile Deus quemadmodum promiserat, operatus est in his vestris temporibus. Nolite esse contemtores, nolite disperdi per obstinatam incredulitatem, sed credentes amplectamini vobis gratis oblatam salutem.

[42] Ubi peroratum est à Paulo, jamque cœpissent abire qui audierant: rogabant Paulum ac Barnabam, ut proximo Sabbato iisdem de rebus verba facerent apud Synagogam.

[43] Jamque dimisso cœtu, multi partim Judæi nati, partim proselyti religionis studiosi, sequuti sunt Paulum & Barnabam, cupientes propius ac familiarius edoceri per Apostolos. Atque illi colloquentes cum illis privatim, hortati sunt eos, ut in eo, quod amplecti cœpissent, Dei gratuito dono perseverarent, & in bene cœptis usque proficerent. Interim hujus rei fama latius pervagata est, aliis apud alios, ut fit, quod audierant referentibus.

[44] Proximo vero Sabbato jam non Judæi tantum & proselyti, sed tota civitas convenit in Synagogam, ut audiret sermonem Euangelicum.

[45] Cæterum Judæi plerique, qui sibi persuaserant hanc Euangelii gratiam non esse promissam, nisi solis his, qui juxta carnem essent filii Abrahæ, ut viderunt confluxisse promiscuam multitudinem Judæorum, proselytorum ac gentium, stimulante animum livore vehementer indignati sunt, contradicentes his, quæ dicebantur à Paulo, nec à blasphemiis interim verbis temperantes.

[46] Horum obstinatam malitiam ubi perspexissent Paulus ac Barnabas, memores quod Dominus mandasset Apostolis, ut sicubi reperissent qui rejicerent oblatam Euangelii gratiam, exirent eam civitatem, etiam pulvere pedum in contumaces excusso, libere dixerunt: Functi sumus officio nostro. Nam juxta præceptum Domini Jesu, vobis omnium primis annuntiandus erat sermo Euangelicus. Hoc honoris habitum est vobis à Christo. Cæterum quoniam ipsi tantam gratiam ultro gratisque delatam rejicitis, & indignos vos judicatis æterna vita, ecce convertimur ad Gentes.

[47] Nec id facimus auctoritate privata. Sic suis præcepit Dominus Jesus, ut Euangelio prædicato per Judæam, deinceps prædicaretur omnibus gentibus usque ad terminos orbis terrarum. Prædictum est & hoc olim per Esaiam Prophetam, fore ut Jesus non tantum adferret salutem genti Judæorum, sed universis mundi nationibus. Sic enim in prophetia Pater loquitur Filio: *Posui te in lucem gentium, ut sis salus usque ad extremum terræ.*

[48] His auditis gavisæ sunt gentes, non quod gauderent de Judæorum interitu, sed quod misericordiæ divinæ gratias agerent, qui Judæorum incredulitatem verteret in ipsorum salutem. Judæi blasphemiis incessebant doctrinam salutiferam, gentes subito mutatæ promtissimis animis amplectebantur, & glorificabant sermonem Domini. Cui crediderunt ex gentibus, non quidem omnes, sed quotquot divina misericordia destinarat ad vitam æternam, ad quam nemo pertingit nisi à Deo vocatus & electus.

[49] Divulgabatur autem sermo Dominicus per universam illam regionem.

[50] Porro Judæi Gentibus invidentes, concitaverunt mulieres religiosas, nam his facilius imponitur simulata specie pietatis, & honestas, quo major esset auctoritas: tum viros primarios ejus civitatis, ac per hos commoverunt persecutionem in Paulum & Barnabam, & expulerunt illos è finibus suis. Hîc obiter animadverte lector Judaicam artem excitandæ seditionis in eos, qui synceriter prædicant Jesum. Livor primum incitat ficte religiosos, mox dolor erumpit in convitia. Deinde per matronas graves ac religioni deditas suscitatur seditio, per matronas excitantur primores. Sic ejiciuntur Apostoli.

[51] Paulus autem & Barnabas *excusso pulvere pedum in illos, profecti sunt Iconium*, Lycaoniæ civitatem.

[52] *Discipuli quoque* læti de successu Euangelii, *replebantur gaudio & Spiritu Sancto.*

31 Qui simul ascenderant cum eo de Galilæa in Ierusalem: qui usque nunc sunt testes ejus ad plebem. 32 Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres nostros repromissio facta est: 33 Quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Iesum, sicut & in Psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te. 34 Quod autem suscitavit eum à mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem, ita dixit: Quia dabo vobis sancta David fidelia. 35 Ideoque & alias dicit: Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. 36 David enim in sua generatione cum administrasset, voluntati Dei dormivit: & appositus est ad patres suos, & vidit corruptionem. 37 Quem vero Deus suscitavit à mortuis, non vidit corruptionem. 38 Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, & ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi justificari, 39 In hoc omnis, qui credit, justificatur. 40 Videte ergo ne superveniat vobis quod dictum est in Prophetis: 41 Videte contemptores, & admiramini, & disperdimini: quia opus operor ego in diebus vestris, opus quod non credetis, si quis enarraverit vobis. 42 Exeuntibus autem illis, rogabant ut sequenti sabbato loquerentur sibi verba hæc. 43 Cumque dimissa esset synagoga, secuti sunt multi Iudæorum, & colentium advenarum, Paulum & Barnabam: qui loquentes suadebant eis ut permanerent in gratia Dei. 44 Sequenti vero sabbato pene universa civitas convenit audire verbum Dei. 45 Videntes autem turbas Iudæi, repleti sunt zelo, & contradicebant his, quæ à Paulo dicebantur, blasphemantes. 46 Tunc constanter Paulus & Barnabas dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes. 47 Sic enim præcepit nobis Dominus: Posui te in lucem Gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. 48 Audientes autem Gentes gavisæ sunt, & glorificabant verbum Domini: & crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam. 49 Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem. 50 Iudæi autem concitaverunt mulieres religiosas, & honestas, & primos civitatis, & excitaverunt persecutionem in Paulum & Barnabam: & ejecerunt eos de finibus suis. 51 At illi, excusso pulvere pedum in eos, venerunt Iconium. 52 Discipuli quoque replebantur gaudio, & Spiritu sancto.

CAP. XIV.

Orat in Iconio: Lystris claudum illico sanat Petrus: mox lapidant: presbyterique dati.

[1] PORRO quum pervenissent Iconium, ex more simul ingressi sunt Synagogam Judaeorum, atque ibi quoque, quemadmodum fecerant Antiochiae, praedicabant Euangelium Jesu Christi, sic ut copiosa multitudo crederet, tum Judaeorum, tum Graecorum.

[2] Et hic rursus Judaicus livor seditionis exstitit auctor. Etenim Judaei, qui noluerant obtemperare sermoni Euangelico, non sat habebant, si ipsi perirent: verum ut plurimos secum pertraherent in exitium, concitaverunt & corruperunt animos Gentium adversus eos qui crediderant.

[3] Sed Euangelii negotium, & per adversa, & per prospera crescebat & invalescebat. In hac igitur lucta Paulus & Barnabas, diu commorati sunt Iconii, fortiter rem gerentes praesidio Domini, qui gratuito beneficio, quod per Euangelium omnibus offerebatur, testimonium perhibebat majus humano testimonio. Dabat enim hoc obscuris & infirmis Euangelii praeconibus, ut per manus illorum ederentur signa & prodigia, quae declararent rem ex divina voluntate geri.

[4] Itaque Judaeorum opera civitas Iconii secta est in duas partes, quarum altera stabat à Judaeis incredulis, altera favebat Apostolis.

[5] Tandem quum ii, qui erant ex Gentibus, juncti Judaeis ac primoribus civitatis, impetum facerent in Apostolos, ut vim illis adferrent, ac lapidarent eos:

[6] Illi re cognita, profugerunt Lystram civitatem Lycaoniae, quae Pamphyliae pars est, & Derben: peragrantes interim finitimam undique regionem, ubique seminantes sermonem Euangelicum, ut hac fuga non tam consultum sit incolumitati Apostolorum, quam Euangelio propagando.

[7] Lystris autem erat vir quidam debilis pedibus, adeo ut perpetuo sederet impotens ambulandi, claudus ab utero matris ita, ut per omnem vitam nunquam ingredi pedibus valuerit.

[8, 9] Hic admixtus multitudini, audiebat Paulum de Christo loquentem. Paulus autem intuitus hominem, & ex ipso vultu perspiciens ardorem & votum illius, quod confideret se per nomen Jesu praedicati, membrorum integritatem assequi posse, dixit clara voce: *Erige te in pedes*, simulque cum dicto *exsiliit claudus & ambulabat*.

[10] Porro multitudo quum vidissent rem tam prodigiosam (nam claudus erat omnibus notus, & simplici verbo subito restitutus est homo) sublatis in altum vocibus Lycaonice, dicebant: *Dii sumta hominum specie descenderunt ad nos.* Ea persuasio magis insederat animis Lycaonum, ob fabulam de Jove & Mercurio, quum homines esse viderentur, à Lycaone exceptis hospitio, unde nomen sortiti videntur Lycaones.

[11] Barnabam itaque, qui singularem quandam auctoritatem prae se ferebat, appellabant Jovem, Paulum vero Mercurium, quod is esset dux sermonis; propterea quod Gentes crederent Mercurium esse Deorum nuntium, & eloquentiae praesidem.

[12] *Quin & Sacerdos Jovis, qui habitabat in suburbio civitatis* Lystrensis, *tauros & coronas adferebat ad fores aedium*, in quibus erant Apostoli, *ut illis sacrificaret*. Nam taurorum caede credebant potissimum delectari Jovem. Coronis autem sacris solent ornari cum Sacrifici, tum victimae. Comitabatur autem promiscua hominum multitudo.

[13] Ita Paulus & Barnabas, ubi rei causam sciscitati didicissent, quod ipsis pro Diis habitis divini honores pararentur, non tulerunt tantam impietatem, ut honor Deo debitus transferretur ad homines: sed *conscissis* ex Judaeorum more *tunicis, prosiluerunt ad multitudinem, clamantes ac dicentes.*

[14] *Viri, cur ista facitis?* Nos non sumus Dii, sed homines vobis similes mortales, iisdem miseriis quibus vos obnoxii; adeo non expetentes à vobis hunc honorem, ut potius in hoc venerimus ad vos, quo nobis auctoribus ab istis falsis Diis, quos profanis sacris hactenus colitis, qui vel homines sunt vita defuncti, vel statuae inanes, vel Daemones noxii, convertamini ad Deum verum ac vivum, qui condidit coelum, ac terram, & mare, & quicquid coelo, terra, marique continetur. Non est enim nisi unus Deus, omnium conditor & gubernator.

[15] Is nunc postulat cognosci colique ab universis orbis nationibus, ut omnes per illum salutem aeternam consequantur. Nam superioribus seculis, velut dissimulans, passus est omnes gentes suo quamque more vivere: ut posteaquam cognitum esset homines suis ipsorum praesidiis non posse salvos fieri, omnes per fiduciam in Deum, ac per Euangelium Filii ipsius servarentur.

[16] Quanquam autem plerique mortales essent à vero Deo per errorem alieni, varia rerum simulachra pro Deo, aut res conditas pro conditore colentes, tamen non statim exseruit in illos justam ultionem, nec destitit illos perpetua sua beneficentia ad sui cognitionem & amorem provocare. Nam qui mundum condidit in usum hominum, idem è coelo demissa pluvia foecundat terram, facitque ut annuus proventus uberem copiam omnium rerum ad vitam hominum facientium profundat, ut affatim ciborum vario nos genere reficiat, & vini liquore exhilaret corda nostra. Nec enim haec beneficia debetis Diis vestris, quos hactenus colitis, Jovi, Cereri, aut Libero, sed Deo illi quem vobis praedicamus.

[17] *Haec quum loquerentur* apud populum Apostoli, *vix compescuerunt multitudinem, ne ipsis immolarent victimas.*

[18] Dum haec aguntur Lystris, *supervenium quidam ab Antiochia Pisidiae & Iconio, Judaei* genere, sed Euangelio rebelles: *qui quum multitudinem in suam pertraxissent sententiam*, ut in Apostolos fieret impetus, id quod Iconii tentaverant, *lapidatum Paulum extraxerunt è civitate, credentes eum esse mortuum.* Hae videlicet sunt rerum humanarum vices. Paulo ante pro Diis habitis parabantur hostiae, nunc lapidatus abjicitur Paulus. Ob id autem huic erant infensiores, quod eloquentia sua plurimos alliceret ad Christum.

[19] Abjectum ac pro mortuo relictum, circumdederunt discipuli, curaturi funus. Paulus autem reversus ad se *surrexit*, & clam *ingressus est civitatem, ac postridie profectus est una cum Barnaba in Derben*, quo primum ire decreverant.

[20, 21] *Quumque in hac civitate praedicassent Euangelium, multosque docuissent*, veluti jacto semine sermonis Euangelici, *reversi sunt Lystram, Iconium & Antiochiam, confirmantes animos discipulorum*, quos ad Christum converterant, *& exhortantes eos, ut perseverarent in fide*, nec ullis terroribus abducerentur à fiducia, quam semel collocassent in Domino Jesu, nec offenderentur, quod audissent Paulum Lystris esse lapidatum, quoniam hanc viam suis ostendisset Christus, ut per multas afflictiones intrarent regnum coelorum. Adeo magis sollicitus erat Paulus, ne per occasionem malorum, quae ipse patiebatur ab impiis, imbecilles alienarentur à Christo, quam doleret sua causa: exemplum interim

ex-

1 Factum est autem Iconii, ut simul introirent in synagogam Iudaeorum, & loquerentur, ita ut crederet Iudaeorum & Graecorum copiosa multitudo. 2 Qui vero increduli fuerunt Iudaei, suscitaverunt, & ad iracundiam concitaverunt animas Gentium adversus fratres. 3 Multo igitur tempore demorati sunt, fiducialiter agentes in Domino, testimonium perhibente verbo gratiae suae, dante signa & prodigia fieri per manus eorum. 4 Divisa est autem multitudo civitatis: & quidam quidem erant cum Iudaeis, quidam vero cum Apostolis. 5 Cum autem factus esset impetus Gentilium & Iudaeorum cum principibus suis, ut contumeliis afficerent, & lapidarent eos, 6 Intelligentes confugerunt ad civitates Lycaoniae, Lystram & Derben, & universam in circuitu regionem, & ibi evangelizantes erant. 7 Et quidam vir Lystris infirmus pedibus sedebat, claudus ex utero matris suae, qui numquam ambulaverat. *8 Hic audivit Paulum loquentem. Qui intuitus eum, & videns quia fidem haberet ut salvus fieret, 9 Dixit magna voce: Surge super pedes tuos rectus. Et exilivit, & ambulabat. 10 Turba autem cum vidissent quod fecerat Paulus, levaverunt vocem suam, Lycaonice dicentes: Dii similes facti hominibus, descenderunt ad nos. 11 Et vocabant Barnabam Iovem, Paulum vero Mercurium: quoniam ipse erat dux verbi. 12 Sacerdos quoque Iovis, qui erat ante civitatem, tauros & coronas ante ianuas afferens, cum populis volebat sacrificare.*

13 Quod ubi audierunt Apostoli, Barnabas & Paulus, conscissis tunicis suis exilierunt in turbas, clamantes, 14 Et dicentes: Viri, quid haec facitis? & nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum, qui fecit caelum, & terram, & mare, & omnia quae in eis sunt: 15 Qui in praeteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. 16 Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de caelo, dans pluvias & tempora fructifera, implens cibo & laetitia corda nostra. 17 Et haec dicentes, vix sedaverunt turbas ne sibi immolarent. 18 Supervenerunt autem quidam ab Antiochia & Iconio Iudaei: & persuasis turbis, lapidantesque Paulum, traxerunt extra civitatem, existimantes eum mortuum esse. 19 Circumdantibus autem eum discipulis, surgens intravit civitatem, & postera die profectus est cum Barnaba in Derben. 20 Cumque evangelizassent civitati illi, & docuissent multos, reversi sunt Lystram, & Iconium, & Antiochiam, 21 Confirmantes animas discipulorum, exhortantesque ut permanerent in fide: & quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

exhibens Episcopis, ut gnavos agricolas imitando, non sat habeant plantasse aut seminasse, sed advigilent etiam, ut quod provenire cœpit, feliciter adolescat.

22 Et cum constituissent illis per singulas ecclesias presbyteros, & orassent cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino, in quem crediderant.

[22] Quoniam autem Euangelii profectus id postulabat, ut Apostoli per varias regiones vagarentur, delectos populi suffragiis per singulas civitates presbyteros præfecerunt illis, ut absentium Apostolorum vices gererent, factaque communi deprecatione cum jejunio commendaverunt illos Domino, ut in illo proficerent, quem semel essent professi.

23 Transeuntesque Pisidiam, venerunt in Pamphyliam,

24 Et loquentes verbum Domini in Perge, descenderunt in Attaliam:

[23], [24] Hæc acta sunt Antiochiæ, quæ est in Pisidia. Ea regione peragrata, simili modo peragrarunt & Pamphyliam, ubique seminantes Euangelium, ubi seminatum non fuerat: & confirmantes eos, qui semel crediderant, donec redirent Pergam. Et hîc rebus ordinatis, pervenerunt Attaliam: ea civitas est Pamphyliæ littoralis.

25 Et inde navigaverunt Antiochiam, unde erant traditi gratiæ Dei, in opus quod compleverunt.

[25] Hinc solverunt rursus Antiochiam Syriæ, unde primum solverant delegato à senioribus munere prædicandi Euangelii inter gentes, ac per impositionem manuum, precationem & jejunium commendati fuerant gratiæ Dei, ut illius præsidio feliciter cederet, quod auspicabantur.

26 Cum autem venissent, & congregassent Ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis, & quia aperuisset Gentibus ostium fidei.

27 Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis.

[26], [27] Huc igitur quum sese recepissent, velut rationem eorum quæ gesserant reddituri, convocata congregatione credentium, retulerunt omnia, quæ Deus cum ipsis egisset, ostendentes quod Dei favor adfuisset ipsorum conatibus, qui Gentibus aperuisset ostium fidei, per quam absque Legis onere salutem assequuntur.

CAP. XV.

Pura fides, non Lex Mosis, servare potest nos:
Disjungit Marcus lite calente duos.

COMMORATI sunt autem Paulus & Barnabas multo tempore cum discipulis Antiochiæ, quod in urbe celeberrima esset numerosa congregatio credentium ex variis hominum generibus conflata, quæ in dies reddebatur numerosior. Illic autem Apostoli gaudebant commorari diutius, ubi fructus erat copiosior, quoniam Hierosolymitæ, cæterique, qui eam Syriæ partem incolunt, quæ proprie Judæa dicitur, tenaciores erant Legis Mosaicæ quam cæteri, quod longius abessent à commercio Gentium: quodque Templo viciniores, minus ferebant Gentes ad Euangelii consortium recipi sine Legis observatione, quam non intelligebant prodita luce veritatis abrogandam, quod ad umbras, figuras & ceremonias attinebat. Hujus generis erant circumcisio, sabbatorum otia, delectus ciborum, festi dies, vestium discrimina, vota, jejunia, fuga morticinorum, quæ omnia crasso populo erant ad tempus indicta, ut assuescerent obedire Deo, donec per Euangelium prodita veritatis clarissima luce, rerum umbræ cederent. [1] Proinde qui non intelligebant Legem esse spiritualem, contendebant id quod erat à Deo præscriptum, à patribus traditum, à majoribus tot seculis observatum, perpetuum esse debere. Hæc persuasio non tam nascebatur ex malitia, quam ex superstitione Legis: quam dum valde student servare, subvertunt. Nam hic zelus primum instigarat & Paulum adversus Christianos.

1 Et quidam descendentes de Iudæa, docebant fratres: Quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvari.

[1] Itaque quum rumor eorum quæ gerebantur Antiochiæ, ubi ex publico consensu Paulus & Barnabas profecti in Cyprum, & inde in Pamphyliam, palam sine delectu prædicassent Euangelium, & Judæis & proselytis & Gentibus, nullam exigentes Legis observationem, permanasset Hierosolymam usque, quidam è Judæa venerunt Antiochiam, novam invehentes doctrinam, à Pauli Barnabæque doctrina diversam. Dicebant enim his qui ex Gentibus crediderant: *Nisi circumcidamini juxta ritum à Mose præscriptum, non potestis salvi fieri.* Hoc erat initium pugnæ, Legis carnem mordicus tenentium, adversus eos, qui sinceram ac spiritualem Euangelii libertatem sequebantur, quæ contentio nunquam non est inter Christianos futura. Et ideo Deus hanc exoriri passus est, quo magis intelligerent omnes Christi discipuli, quam exitialis res sit, ceremoniis nixa religio.

2 Facta ergo seditione non minima Paulo & Barnabæ adversus illos, statuerunt ut ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alii ex aliis, ad Apostolos & presbyteros in Ierusalem, super hac quæstione.

[2] Horum doctrinæ, in speciem religiosæ, re ipsa perniciosissimæ, quum Paulus & Barnabas, velut Euangelicæ libertatis strenui propugnatores, fortiter resisterent, orta est vehemens seditio, dum Apostoli sinceritatem Euangelicæ doctrinæ, quæ spiritualis est, testimoniis Prophetarum fortiter tuentur adversus superstitiosos Legis assertores: dumque hi contra studio Legis à majoribus traditæ, conantur Gentes sub idem jugum trahere, nescientes interim, quanta contumelia Christum afficerent, cujus gratiam crederent præsidio Legis egere. Etenim qui Legis erat auctor, idem poterat abrogare Legem. Tametsi non abrogat, qui perficit. Hoc bellum multo perniciosius erat Euangelio, quam Herodis aut aliorum Principum sævitia, propterea quod veram pietatem, falsa pietatis imagine oppugnabat. Itaque ne discordiæ malum glisceret, convocato discipulorum concilio, visum est, ut Paulus & Barnabas, aliique ex hoc numero nonnulli proficiscerentur Hierosolymam ad Petrum, aliosque Apostolos ac Presbyteros, qui tum veluti Metropolim Ecclesiarum Hierosolymæ moderabantur, ut illorum auctoritate quæstio nata dissolveretur. Nam adhuc auctoritas præcipua manebat in eo loco, unde primum prodierat Euangelica doctrina, ac penes eos, qui ex delegatione Jesu Christi, prædicationem primi fuerant auspicati.

3 Illi ergo deducti ab Ecclesia, pertransibant Phœnicem & Samariam, narrantes conversionem Gentium: & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus.

[3] Paulus itaque & Barnabas profecti sunt, honoris gratia deducente illos discipulorum multitudine. Cumque facerent iter per Phœnicen ac Samariam, narrabant ubique quomodo Gentes sese convertissent ad Deum: adeo non diffidebant factis suis Apostoli, ut ultro passim commemorarent: nec hoc animo proficiscebantur Hierosolymam, ut ex Apostolis discerent, recte-ne fecissent hactenus, an secus, sed ut majorum auctoritate tumultus infirmorum compesceretur. Quotquot autem in his regionibus crediderant Euangelio, magno afficiebantur gaudio, tantum aberat ut Judæorum exemplo moverent seditionem.

4 Cum autem venissent Ierosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, & ab Apostolis, & senioribus, annuntiantes quanta Deus fecisset cum illis.

[4] Porro ubi perventum esset Hierosolymam, Paulus & Barnabas, una cum suis comitibus humaniter excepti sunt à congregatione, quæ erat Hierosolymis, similiter & ab Apostolis ac senioribus, quibus congregatis exponebant omnia, quæ Deus gesserat per ipsos inter Gentes.

5 Surrexerunt autem quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt, dicentes: Quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque servare legem Moysi.

[5] Ea res quum pleræque multitudini probaretur, exorti sunt quidam è secta Pharisaica, qui crediderant Euangelio: sed sic, ut arbitrarentur Euangelii gratiam absque Legis adminiculo non conferre salutem. Proinde neminem Gentium ad Euangelii consortium admittendum, nisi prius imposito Legis Mosaicæ jugo, à quo Gentes vehementer abhorrebant. Cæterum Pharisæi præ cæteris videri studebant Legis tenaciores. Hi veluti Legis doctores asseverabant eos, qui ex Gentibus erant recepti, circumcidendos esse, aque eisdem præcipiendum ut servarent Legem Mosi, non intelligentes Legem à nullis æque violari, atque ab his, qui studio carnis negligunt spiritum Legis.

6 Conveneruntque Apostoli & seniores videre de verbo hoc.

[6] Hîc rursus orto tumultu (quam seditiosa res est superstitio) convenerunt Apostoli simul cum senioribus, consulturi quid hac in re statuendum esset. Quum enim essent avidissimi lucri Dominici, metuebant ne plerique ex Gentibus odio Legis alienarentur à Christo. Rursus non arbitrabantur probabilem causam esse dandam Judæis, qui Legis venerationem à majoribus traditam, altius imbiberant, quam ut subito posset revelli, ut ab Euan-

Euangelio desciscerent, quasi pugnante cum Lege sancta.

7 Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire Gentes verbum Euangelii, & credere.

7 Quumque hinc atque hinc prolatis testimoniis & argumentis, incanduisset disceptatio, Petrus assurgens, hunc in modum loquutus est: Viri fratres, quid vos disceptatis veluti de re dubia, quasi penderet ab hominum arbitrio probare vel improbare, quod jam Deus ipse probavit. Vos ipsi scitis, quod ante annos aliquot hoc idem mihi accidit in Judæa, quod nunc in Gentium regione factum calumniamini. Quum enim ob Cornelium cum sua familia baptizatum, simile murmur esset natum inter vos, exposui vobis rem omnem, quomodo non auctoritate privata, sed jussu Dei adierim Cæsaream, ut Gentibus etiam prædicarem Euangelium Dei, cui credentes salutem assequerentur.

B

8 Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum Sanctum, sicut & nobis,

8 Quum autem essent incircumcisi, qui tum audiebant sermonem Euangelicum, & ab observatione Mosaicæ Legis alieni, tamen Deus, qui non æstimat hominem ex habitu corporis, sed ex affectu cordis, quod ille solus novit: manifesto testimonio declaravit sibi probari fidem illorum, inter audiendum effuso in illos Spiritu Sancto, sic, ut linguis loquerentur, quemadmodum & nos, etiam antequam à nobis baptizarentur:

9 Et nihil discrevit inter nos & illos, fide purificans corda eorum.

C

9 Nihil discriminis faciens, quod ad Euangelii gratiam attinet, inter illos incircumcisos, & nos Judæos. Nam fide purificavit illorum corda, palam declarans nobis hanc gratiam non esse collatam præsidio Legis, sed commendatione fidei. Nec enim Deus infundit Spiritum suum impuris. At illi nihil habebant præter simplicem credulitatem, quum in illos veniret Spiritus Sanctus.

10 Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus?

10 Nunc igitur quum Deus palam declararit voluntatem suam, ut Gentes absque Legis onere per solam fidem reciperentur ad Euangelii consortium, cur vos Deum tentantes provocatis illum, dum præter illius voluntatem conamini tam grave Legis jugum imponere cervicibus discipulorum, qui hactenus Legi non assueverunt: quod neque patres nostri, neque nos sub Lege nati portare valuimus? Quis enim nostrum Legem servavit ad unguem?

D

11 Sed per gratiam Domini Iesu Christi credimus salvari, quemadmodum & illi.

11 Non igitur est quod ex observatione Legis speremus salutem, sed confidimus nos fore salvos per gratiam Domini nostri Jesu Christi, hac in parte nihilo potiores Gentibus, quibus idem donum voluit impartiri gratis, quod nobis item gratis impartiit.

12 Tacuit autem omnis multitudo: & audiebant Barnabam & Paulum, narrantes quanta Deus fecisset signa & prodigia in Gentibus per eos.

E

12 Hac oratione Petri coercita est tumultuosa disceptatio inter Pharisæos, & diversa sentientes. Itaque multitudo quieta, post audivit Barnabam & Paulum exponentes, quot miraculis ac prodigiis, per ipsos inter Gentes editis, Deus testificatus esset sibi placere, ut Gentes ad Euangelii consortium absque Legis onere reciperentur, quemadmodum & ante Petro, in Cornelii domo prædicante Christum, misso Spiritu Sancto declararat animum suum.

13 Et postquam tacuerunt, respondit Iacobus, dicens: Viri fratres, audite me.

13 Hi quum finem dicendi fecissent, Jacobus cognomento Justus, & frater Domini dictus, in quem Apostoli tum præcipuam auctoritatem transtulerant, assurgens, illorum orationem approbavit, hunc in morem verba faciens: Viri fratres, quoniam cæteris, qui dixerant, præbuistis silentium, præbete & mihi dicturo, quod factu videtur optimum.

F

14 Simon narravit quemadmodum primum Deus visitavit sumere ex Gentibus populum nomini suo.

14 Simon Petrus narravit modo, quod nos omnes scimus esse verissimum, quemadmodum per ipsum primum Deus, misertus humani generis, respexerit calamitatem gentium, idolorum cultui deditarum, ut ex his quoque, qui videbantur non esse populus, sumeret sibi populum acceptum, una nobiscum invocantem nomen ipsius. Quod per Petrum cœpit Deus, id per Paulum & Barnabam latius provexit.

15 Et huic concordant verba Prophetarum, sicut scriptum est:

15 Quod autem ab his factum audimus, id olim futurum prædictum est vaticiniis Prophetarum, quorum Amos ita loquitur sub persona Dei:

A

16 Post hæc revertar, & reædificabo tabernaculum David, quod decidit: & diruta ejus reædificabo, & erigam illud:

17 Ut requirant cæteri hominum Dominum, & omnes gentes, super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc.

16, 17 *Post hæc revertar, & instaurabo tabernaculum David, quod collapsum est, ac ruinas ejus ædificabo denuo, & erigam illud: ut requirant qui reliqui sunt homines Dominum, omnesque gentes super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc.*

18 Notum à seculo est Domino opus suum.

18 Quicquid Deus pollicetur se facturum, hoc absque dubio facit. Antequam enim mundus esset conditus, illi definitum erat, quid quo tempore facturus esset. Non potest autem non esse optimum, quicquid ille statuerit.

B

19 Propter quod ego judico, non inquietari eos qui ex Gentibus convertuntur ad Deum,

19 Quoniam autem videmus hoc nunc fieri, quod ille promisit, ego censeo non esse repugnandum voluntati divinæ, nec obstrependum esse his, qui ex Gentibus convertuntur ad cultum veri Dei: nec eis imponendum onus Legis, quum Euangelica fides omnibus sufficiat ad salutem.

20 Sed scribere ad eos ut abstineant se à contaminationibus simulachrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine.

C

20 Tantum admoneantur, ut ob imbecilles, quibus nondum persuaderi potest, idolum nihil esse, & idolis immolatam carnem, nihil differre à carne quilibet, quæ venditur in macello: & ob quosdam, qui scortationem ideo non credunt esse peccatum, quod vulgo fiat, nec legibus humanis puniatur: abstineant ab inquinamentis simulachrorum, nec immolantes, nec vescentes ex his quæ sunt immolata, abstineant à scortatione. Rursus ob Judæos quosdam superstitiosiores, quibus nondum persuaderi potest, omnia mundis esse munda, abstineant ab animante suffocato & sanguine: non quod hæ res faciant ad salutem animæ, sed quod caritas hortetur, ut ad tempus mos geratur imbecillitati fratrum quorundam, donec proficiant ad perfectiora, itaque mutuis obsequiis alatis invicem fraternam concordiam.

21 Moyses enim à temporibus antiquis habet in singulis civitatibus qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur.

21 Nec est metuendum Judæis, ne Moses antiquetur: *habet enim ille jam olim à priscis seculis, qui prædicent ipsum in Synagogis, ubi singulo quoque Sabbato legitur* ex more.

D

22 Tunc placuit Apostolis, & senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba, Iudam, qui cognominabatur Barsabas, & Silam, viros primos in fratribus,

22 In hanc sententiam quum ab omnibus itum esset pedibus, visum est Apostolis ac senioribus, simulque toti congregationi, ut ex eo numero deligerentur aliquot, qui Paulum & Barnabam Antiochiam comitarentur. Delecti sunt autem duo spectatæ probitatis, Judas, cui ob morum sanctimoniam cognomentum additum est Justi, & Silas, ambo primariam integritatis laudem obtinentes inter fratres.

23 Scribentes per manus eorum. Apostoli & seniores fratres, his, qui sunt Antiochiæ, & Syriæ, & Ciliciæ, & fratribus ex Gentibus, salutem.

23 His tradiderunt cum mandatis Epistolam in hanc sententiam: *Apostoli & seniores ac fratres* ex Judæis ad Christum conversi, *his qui sunt in Antiochia, & in Syria ac Cilicia ex gentibus* ad Christum conversi, *salutem.*

E

24 Quoniam audivimus quia quidam ex nobis exeuntes, turbaverunt vos verbis, evertentes animas vestras, quibus non mandavimus:

24 *Quoniam accepimus, quod quidam hinc profecti Judæi, velut à nobis missi perturbaverint* vestram tranquillitatem, qua fruebamini in consensu Euangelii, nova doctrina *labefactantes animos vestros, jubentes vos circumcidi ac servare Legem, quum illis nihil tale mandaverimus:*

25 Placuit nobis collectis in unum, eligere viros & mittere ad vos, cum charissimis nostris Barnaba & Paulo, 26 Hominibus, qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Iesu Christi.

25, 26 *Visum est nobis* ex sententia cœtus *convocatis in unum, delectos ex nobis viros mittere ad vos, una cum Paulo & Barnaba*, jure nobis carissimis, utpote *qui vitam suam periculis exposuerant pro nomine Domini nostri Jesu Christi.*

27 Misimus ergo Iudam & Silam, qui & ipsi vobis verbis referent eadem.

27 *Misimus itaque Judam ac Silam*, probatissimæ fidei viros, ex quorum fideli relatione poteritis eadem cognoscere quæ scribimus.

F

28 Visum est enim Spiritui Sancto, & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris quam hæc necessaria:

28 Horum summa hæc est: *Visum est enim Spiritui Sancto, & hujus instinctu nobis* consentientibus, *ne*

ne quid amplius vobis imponatur, præter hæc quæ visa sunt *necessaria.*

29 Primum videlicet, ut abstineatis ab his, quæ sunt simulachris immolata, ne vescentes videamini superstitioni, quam semel abnegastis, consentire. Deinde ut temperetis à sanguine animantis, & à pecude suffocata, quibus Lex vesci prohibet. Postremo ut abstineatis à scortatione, quam Gentes sibi putant esse licitam. *Ab his si temperaveritis, bene facietis. Valete.*

30 His ita peractis, dimissi sunt cum litteris ac mandatis: *qui quum pervenissent Antiochiam, congregata multitudine reddiderunt Epistolam.*

31 *Quæ cum esset apud omnes recitata, gavisi sunt tanta consolatione,* quod ad ipsorum animos Apostolorum, seniorum ac multitudinis Hierosolymitanæ auctoritas accessisset.

32 Judas autem & Silas, quum essent & ipsi Prophetæ, periti sacrarum Litterarum, quod deerat Epistolæ, juxta mandatum Apostolorum suppleverunt. Copiosoque sermone exhortati* sunt fratres, & confirmarunt animos illorum, ut in bene cœptis persisterent.

33 Hic igitur aliquamdiu commorati, dimissi sunt à fratribus cum pace, datis illis mandatis redeundi ad eos, à quibus fuerant missi.

34 Quoniam autem Silæ visum est ibi remanere, Judas solus reversus est Hierosolymam.

35 Interim Paulus quoque & Barnabas commorabantur Antiochiæ, docentes promiscue Judæos & Gentes, & omnibus annuntiantes salutem, quæ gratis offerretur credentibus Euangelio, hoc est, sermoni Dei.

36 Post dies autem aliquam multos subiit animum Pauli cura discipulorum, quos in Cypro reliquerat, ac Pamphylia. Dixitque Barnabæ collegæ suo: *Revisamus fratres per omnes civitates, in quibus prædicavimus sermonem Domini, ut inspiciamus quomodo sese habeant.*

37 Placuit hoc consilium Barnabæ, sed ejus profectionis comitem esse volebat Joannem cognomento Marcum, quem secum prius eduxerant eo proficiscentes.

38 Qua quidem in re Paulus ab illo dissentiebat, existimans eum tum non esse recipiendum in ejus negotii consortium, qui pridem sua sponte defecisset ab ipsis nondum expleto negotio, quod instituerant, & è Pamphylia renavigasset Antiochiam.

39 Hæc disceptatio usque adeo inter eos incaluit, ut quum neuter alteri vellet concedere, uterque ab altero sejungeretur. Non quod inter tantos Apostolos ulla intercederet amarulentia, sed uterque contendebat obtinere, quod arbitrabatur expedire negotio Euangelico. Atque interim nobis exemplum parabatur, ne statim existimemus damnandum, quod à nostra dissidet sententia. Non obest sententiæ varietas, modo concors sit animus ad provehendum Euangelium. Ex Apostolorum autem dissidio Deus illud procurabat, ut segregatis duobus ducibus, latius etiam proferretur Euangelium, quam si perseverassent in pristino collegio. Itaque Barnabas, adjuncto sibi Marco, navigavit in Cyprum, ubi natus erat.

40 Paulus vero adscito sibi Sila, qui Deo volente in hoc resederat Antiochiæ, ne Paulo deesset collega gravis, & auctoritate præditus, dimissus à fratribus, & commendatus gratiæ Dei, profectus est quocunque vocaret spes ostensa profectus Euangelici.

41 Peragrabat autem Syriam ac Ciliciam, in qua natus erat & ipse, ubique confirmans cœtus discipulorum, quos illic paraverat, & augens quod instituerat: præcipiens illis, ut quod Apostoli senioresque statuissent Hierosolymis, de fugienda simulachrorum communione, de scortatione, suffocato & sanguine servarent, alioqui liberi à Mosaicæ Legis onere. His in Cilicia peractis, rursum pervenit Derben, deinde Lystram.

* Alia Editio, adhortati.

CAP. XVI.

Cum Deus ire vetat: Macedo adstat: Lydia credit: Pytho fugit: rupti carceris ima tremunt.

1 Et ecce erat illic discipulus quidam, ex re nomen habens, dictus Timotheus, quasi dicas, Deo pretiosus, natus ex impari matrimonio: nam matrem habebat viduam, quæ ex Judaismo venerat ad Christum, patrem habuerat Ethnicum.

2 Hujus Timothei probitas, omnium fratrum testimonio prædicabatur, qui Lystris agebant, & item Iconii.

3 Paulus itaque nihil aliud sitiens, quam per omnem occasionem in dies latius proferri regnum Euangelicum; undique venabatur huic idoneos negotio, non aliter quam ambitiosi Reges, in hoc intenti, ut ditionis suæ terminos proferant, nihil magis habent curæ, quam ut duces ac præfectos rebus gerendis aptos adsciscant. Porro non satis est ducem Euangelicum mediocribus dotibus esse præditum, nec satis est inculpatis esse moribus, sed oportet etiam bonorum omnium testimonio commendatum esse, ne rumor malus, etiamsi vanus sit, officiat Euangelico negotio. Timotheum igitur & insigniter probum, & omnium probatorum testimonio comprobatum, Paulus cupiebat habere suæ profectionis comitem. Atque hunc sibi adjunctum circumcidit, non quod crederet circumcisionem conferre salutem, quam sola fides adferebat: sed ne quid tumultus oriretur à Judæis, quorum in illis regionibus erat magna multitudo, maluit in Timotheo admittere jacturam pelliculæ, quæ nec addita facit sanctiorem, nec detracta pejorem, quam hac occasione Judæos, quorum pertinaciam noverat, alieniores reddi ab Euangelio. Decretum Apostolorum, quod Hierosolymis præsente Paulo factum erat, liberabat Gentes ab onere Legis. Totius autem Legis professio, quasique symbolum, erat circumcisio. Judæi vero nondum erant palam liberati ab onere Legis, quam oportebat paulatim aboleri. Itaque quoniam constabat omnibus Timotheum matre Judæa esse natum, patre Ethnico, & ex patris auctoritate non fuisse circumcisum, perspiciebat Paulus utcunque probabili de causa tumultuaturos Judæos, si Timotheus semi-Judæus natus, absque circumcisione non solum admissus esset ad Euangelii consortium, verum etiam ad doctoris Euangelici munus adscisceretur. Hoc Euangelii provehendi studio ei tempore dedit Paulus, tranquillitati consulens omnium, qui Christum pacificum fuerant amplexi.

4 Nec hoc solum fecit, verum etiam per quascunque civitates faceret iter, ne quid offenderentur Judæi, tradebat iis, qui ex Paganismo venerant ad Christum, ut servarent ea quæ Hierosolymis erant decreta ab Apostolis ac senioribus, cujus rei gratia legati fuerant Antiochiam Judas & Silas.

5 Aderat Pauli conatibus favor divinus. Nam Ecclesiæ discipulorum & confirmabantur in fide Euangelica, & in dies augescebant, accrescente numero credentium.

6 Quum autem peragrassent Phrygiam & Galatiam Asiæ minoris regiones non sine magno fructu, tametsi gens esset magnopere crassa barbaraque, cuperentque proficisci in eam partem, quæ proprie dicitur Asia, vetiti sunt à Spiritu Sancto ibi loqui sermonem Euangelicum. Atque illi paruerunt occulto Dei consilio, cui non decet hominem reluctari.

ultra nihil imponere oneris vobis, quam hæc necessaria: 29 ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, à quibus custodientes vos, bene agetis. Valete. 30 Illi ergo dimissi, descenderunt Antiochiam: & congregata multitudine tradiderunt epistolam. 31 Quam cum legissent, gavisi sunt super consolatione. 32 Judas autem & Silas & ipsi cum essent Prophetæ, verbo plurimo consolati sunt fratres, & confirmaverunt. 33 Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cum pace à fratribus, ad eos qui miserant illos. 34 Visum est autem Silæ ibi remanere: Judas autem solus abiit Ierusalem. 35 Paulus autem & Barnabas demorabantur Antiochiæ, docentes, & euangelizantes cum aliis pluribus verbum Domini. 36 Post aliquot autem dies, dixit ad Barnabam Paulus: Revertentes visitemus fratres per universas civitates, in quibus prædicavimus verbum Domini, quomodo se habeant. 37 Barnabas autem volebat secum assumere & Ioannem, qui cognominabatur Marcus. 38 Paulus autem rogabat eum (ut qui discessisset ab eis de Pamphylia, & non isset cum eis in opus) non debere recipi. 39 Facta est autem dissensio, ita ut discederent ab invicem, & Barnabas quidem assumpto Marco navigaret Cyprum. 40 Paulus vero electo Sila profectus est, traditus gratiæ Dei à fratribus. 41 Perambulabat autem Syriam, & Ciliciam, confirmans Ecclesias: præcipiens custodire præcepta Apostolorum & seniorum.

1 Pervenit autem Derben, & Lystram. Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris Judææ fidelis, patre Gentili. 2 Huic testimonium bonum reddebant, qui in Lystris erant & Iconio fratres. 3 Hunc voluit Paulus secum proficisci: & assumens circumcidit eum, propter Judæos qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater ejus erat Gentilis. 4 Cum autem pertransirent civitates, tradebant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus, qui erant Ierosolymis. 5 Et Ecclesiæ quidem confirmabantur fide, & abundabant numero quotidie. 6 Transeuntes autem Phrygiam, & Galatiæ regionem, vetati sunt à Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia.

A 7 Itaque mutato consilio, flexerunt iter ad Mysiam, cui proxima est Asia proprie dicta. Inde tentabant proficisci in Bithyniam, reflectentes ad Septentrionem. Erat enim illa celebris Romanorum provincia, & ideo sperabant illic amplum lucrum. Sed, incertum qua de causa, non passus est Spiritus Jesu, cujus ductu agebantur, illuc proficisci.

8 Itaque reflectentes ad Occasum, peragrata prius Mysia, venerunt Troadem: ea civitas est littoralis Phrygiæ, eadem dicta Antigonia.

9 Ibi Paulo per quietem ostensa est visio, quæ doceret, quo deberet proficisci. Visio vero talis erat: *Adstabat illi vir quidam specie cultuque Macedonis, qui deprecabatur illum, dicens: Proficiscere in* B *Macedoniam, ac succurre nobis.* Is erat Angelus, illius regionis protector.

10 Eam visionem simulatque vidit Paulus, qui jam semel atque iterum prohibitus fuerat à Spiritu Sancto prædicare sermonem Euangelicum, gavisi sumus illius comites. Nam & ego, qui hæc scribo, tum comes eram illius peregrinationis; statimque curavimus, ut proficisceremur in Macedoniam, certi quod eo vocasset nos Dominus, ut illis prædicaremus Euangelium, ac rem Deo fortunante successuram.

11 Itaque solventes Troade, præternavigata Cherso- C neso; pervenimus ad Insulam Samothracen, Thraciæ oppositam. Atque hinc proximo die Neapolim, quæ civitas est maritima in confinio Thraciæ & Macedoniæ.

12 Hinc Philippos: ea civitas Colonia, prima occurrit à Neapoli petentibus Macedoniam. In hac civitate commorati sumus dies aliquot, exspectantes occasionem auspicandi negotii, cujus gratia veneramus.

13 Porro die Sabbati egressi sumus civitatem, in locum qui erat extra portas, vicinus fluvio, ubi solebat esse conventus hominum ad precandum. Hic sedentes loquebamur mulieribus, quæ eo conve- D nerant, annuntiantes illis Jesum Nazarenum.

14 Inter has erat una religioni dedita, nomine Lydia, purpurarum venditrix, oriunda è civitate Thyatirorum: ea est Lydiæ regionis. Inter multas autem quæ Paulum de Christo disserentem audiebant, huic Deus aperuit cor, ut animum adverteret ad ea quæ dicebantur à Paulo.

15 Itaque posteaquam accepisset baptismum una cum sua familia, deprecata est Paulum & illius comites, dicens: Si me judicastis hoc honore dignam, ut per baptismum ac doctrinam vestram in Euangelii consortium reciperetis, habete mihi vicissim hoc honoris, ut divertatis in domum meam, nec E æstimetis me ut Ethnicam, qualis modo fui, sed qualis nunc per fidem Euangelicam vestro ministerio facta sum. His precibus coegit Apostolos ut apud ipsam aliquandiu diversarentur. Interim vero doctoribus Euangelicis exemplum præbitum est, ut nec refugiant officium ultro delatum ab his, qui nuper conversi sunt ad Christum, si promte & perseveranter offerant, ne videantur illos parum pro suis agnoscere, nec rursus ingerant sese illis, ne videantur pro communicata doctrina Euangelica præmium reposcere. Sed qui spirituale beneficium accepit, debet benemeritos ad corporale beneficium recipiendum, si forsan opus sit, compellere.

F 16 *Accidit autem, ut euntibus nobis* ex more *ad precationem, occurreret nobis puella quædam habens Spiritum Pythonis, quæ divinando magnificum quæstum adferebat Dominis suis.*

17 *Hæc assectata Paulum ac nos, clamabat, dicens:* A *Isti homines servi sunt Dei altissimi, qui annuntiant vobis viam salutis.*

18 *Id quum faceret diebus compluribus, Paulus ægre ferens,* ne videretur agnoscere laudem à phanatica puella tributam, *conversus ad illam, dixit Spiritui: Impero tibi per nomen Jesu Christi, ut discedas ab ista. Ac protinus exiit Spiritus.*

19, 20, 21 *Porro Domini puellæ, videntes sibi perisse quæstum suum, apprehensum Paulum & Silam, pertraxerunt in forum ad primores civitatis, & sistentes illos apud magistratus, accusaverunt eos, dicentes: Hi homines* aliunde profecti *perturbant totam civitatem, quum sint Judæi, & invehunt nobis* peregrinam reli- B gionem, *novaque instituta, quæ nobis fas non est neque recipere, neque exercere, quum vivamus legibus Romanorum*, quæ vetant recipere peregrinos Deos, aut novos Deorum cultus.

22 His auditis, quoniam invisum erat apud illos Judæorum nomen, populus concursu facto ferebatur in Apostolos: ac Magistratus, quo populo furenti satisfacerent, discissis illorum tunicis, jusserunt eos virgis cædi.

23 Nec hac pœna contenti, posteaquam illis impegissent multas plagas, conjecerunt eos in carcerem, mandantes carcerario, ut diligenter servaret eos.

C 24 Qui quum tale mandatum accepisset, quo tutior esset, detrusit illos in carcerem interiorem: nec hoc contentus, strinxit pedes eorum ligno. Hæc erant auspicia Macedonicæ prædicationis. Semper autem aut quæstus, aut ambitio, aut superstitio rebellat Euangelio. Porro quum atrocissime sævit mundus in membra Christi, tum maxime adest cœleste solatium.

25 Media nocte Paulus & Silas, obliti verberum, obliti carceris, precabantur, & hymnos canebant Deo, gratias agentes illi, quod famulos suos dignaretur hoc honore, ut ob ipsius nomen hæc paterentur. Cæteri vero, quos idem carcer habebat, D audiebant illos lætis vocibus modulantes laudes Deo, & Filio illius Jesu Christo, demirantes, unde in rebus tam non lætis tanta lætitia.

26 Ac *subito terræ motus factus est ingens, adeo ut totus carcer à fundamentis concuteretur, simulque patefacta sunt omnia ostia carceris, & omnium vincula soluta sunt.*

27 Hoc tumultu *expergefactus carceris custos, quum accurrisset, ac reperisset omnia carceris ostia patefacta, atque hinc conjiceret fugisse vinctos:* memor quale mandatum accepisset à Magistratibus, *educto gladio parabat sibi necem consciscere*, malens suapte manu E perire, quam post multa tormenta per carnificem occidi.

28 Id Paulus etiam per tenebras cernens, voce magna clamavit, ut vel attonitum hominem redderet attentum, dicens: Cave ne quid tibi ipsi feceris mali, quando nihil à nobis tibi mali venturum est. Sumus enim hic omnes, neque quisquam nostrum effugit.

29 Ad hanc vocem sibi redditus custos, jussit ministros adferre lumen: quumque deprehendisset ita rem habere, cognovissetque rem non arte factam humana, sed potentia divina: simulque considerans, quod Paulus per tenebras vidisset, quid ageret, & F quamobrem id ageret, intravit in interiorem carcerem, & accidit ad pedes Pauli & Silæ.

30 Neglectoque mandato, quod acceperat à Magistratibus, eduxit eos è carcere in locum commodio-

7 Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam: & non permisit eos Spiritus Jesu. 8 Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem: 9 Et visio per noctem Paulo ostensa est: Vir Macedo quidam erat stans, & deprecans eum, & dicens: Transiens in Macedoniam, adjuva nos. 10 Ut autem visum vidit, statim quæsivimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus evangelizare eis. 11 Navigantes autem à Troade, recto cursu venimus Samothraciam, & sequenti die Neapolim; 12 Et inde Philippos, quæ est prima partis Macedoniæ civitas, colonia. Eramus autem in hac Urbe diebus aliquot, conferentes. 13 Die autem sabbatorum egressi sumus foras portam juxta flumen, ubi videbatur oratio esse: & sedentes loquebamur mulieribus, quæ convenerant. 14 Et quædam mulier nomine Lydia, purpuraria civitatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit: cujus Dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur à Paulo. 15 Cum autem baptizata esset, & domus ejus, deprecata est dicens: Si judicastis me fidelem Domino esse, introite in domum meam, & manete. Et coegit nos. 16 Factum est autem euntibus nobis ad orationem, puellam quamdam habentem spiritum pythonem obviare nobis, quæ quæstum magnum præstabat dominis suis divinando. 17 Hæc subsecuta Paulum, & nos, clamabat dicens: Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis. 18 Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens autem Paulus, & conversus, spiritui dixit: Præcipio tibi in nomine Jesu Christi exire ab ea. Et exiit eadem hora. 19 Videntes autem domini ejus quia exivit spes quæstus eorum, apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad principes; 20 Et offerentes eos magistratibus, dixerunt: Hi homines conturbant civitatem nostram, cum sint Judæi: 21 Et annuntiant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. 22 Et cucurrit plebs adversus eos: & magistratus, scissis tunicis eorum jusserunt eos virgis cædi. 23 Et cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. 24 Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem, & pedes eorum strinxit ligno. 25 Media autem nocte, Paulus & Silas orantes, laudabant Deum: & audiebant eos, qui in custodia erant. 26 Subito vero terræ motus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia: & universorum vincula soluta sunt. 27 Expergefactus autem custos carceris, & videns januas apertas carceris, evaginato gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vinctos. 28 Clamavit autem Paulus voce magna, dicens: Nihil tibi mali feceris: universi enim hic sumus. 29 Petitoque lumine, introgressus est: & tremefactus procidit Paulo & Silæ ad pedes: 30 Et producens eos foras, ait: Domini,

diorem, dicens: *Domini, quid mihi faciendum est, ut salvus fiam?* Vult permutare salutem. Consuluit illorum vitæ, vult & animæ suæ vitæ consuli per illos.

31 *Ajunt illi: Crede in Dominum Jesum, & salvus eris una cum familia tua.*

32 Atque inibi statim Apostoli explicuerunt illis congregatis in unum, doctrinam Euangelicam. Vides nullum tempus, nullum locum non esse idoneum Euangelicæ pietati. Teterrimus ille carcer templum erat Apostolis. Non obstabat intempesta nox illorum hymnis. In carcere prædicatur Euangelium, & præda attrahitur Christo. Carcer Euangelii cathedra est.

33 Nec mora, statim custos catechumenus gratiam referre festinat catechistæ suo. Mox enim abduxit illos seorsum, & abluit plagas illorum. Noverat hoc officii carcerarius. Deinde ablutus est ipse à plagis animi sui, simul cum tota familia sua.

34 His ita gestis, deduxit illos in ædes suas, ubi consueverat interdiu degere, & apposuit illis mensam, ut reficerent corpora sua. Post baptismum enim convenit mensæ communio. Ac sibi gratulatus est custos carceris, quod tales vinctos habere contigisset, per quos crediderat Euangelio cum tota sua familia. Hæc noctu facta sunt.

35 Ut autem diluxit Magistratus re diligentius perpensa miserunt viatores ad custodem carceris, mandantes ut Paulum & Silam sineret abire liberos.

36 Custos his auditis, & suo & Apostolorum nomine gaudens, renuntiavit hæc verba Paulo, quod Magistratus jussisset illos abire liberos. Nunc igitur, inquit, quoniam res bene cessit, abite bonis avibus.

37 Paulus autem cupiens & suam innocentiam reddere testatiorem, & occasionem quærens plurium etiam saluti consulendi, respondit nuntio: Quum se glorientur esse Romanos, & Romanorum legibus non liceat quenquam afficere supplicio, nisi auditum & convictum, nos homines Romanos nec auditos & indemnatos publicitus virgis ceciderunt: & quasi parum id esset, cæsos conjecerunt in carcerem. Nunc suæ consulentes auctoritati, & nostram gravantes innocentiam, postulant ut quasi nobis male conscii profugerimus è carcere, clanculum hinc nos subducamus. Non ita fiet, sed veniant ipsi, & quo jure conjecerunt nos in carcerem, eodem jubeant abire.

38, 39 Hanc orationem Pauli viatores referunt Magistratibus. Qui simul atque audissent quod essent cives Romani, venerunt ipsi ad Paulum & Silam, deprecatique sunt illos, ut ignoscerent, quod per populi tumultum, præter juris Romani morem factum esset: & honoris gratia deducentes illos è domo carcerarii, rogabant ut ob tumultum populi vitandum, secederent è civitate Philippensi.

40 His precibus obtemperarunt Apostoli, & egressi de carcere, profecti sunt ad domum Lydiæ, cujus hospitio fuerant usi, quæ cum tota familia receperat sermonem Euangelicum. Hac igitur reliquisque fratribus visis, consolati sunt eos, narrantes quid accidisset noctu in carcere, & exhortantes ut in eo, quod cœperant, perseverarent. Eo facto relictis Philippis, alio profecti sunt.

CAP. XVII.

Recta Thessalonica fide est: Berrhœaque felix:
Cecropiis monstras Paulle salutis iter.

1 QVUM autem fecissent iter per Amphipolim & Apolloniam, Macedoniæ civitates, pervenerunt Thessalonicam: ea est Macedoniæ metropolis. Hic ob urbis celebritatem erat Synagoga Judæorum, atque hac occasione spes uberioris profectus ostendebatur.

2 Paulus igitur ex more suo veniebat in conventum Synagogæ, ac per tria Sabbata disserebat apud eos, proferens è Scripturis oracula Prophetarum, & aperiens ænigmata figurarum, & allegans testimonia Legis:

3 Hisque collatis cum his quæ gesta fuerant, docuit ita decretum fuisse Deo, ut Christus pro salute mundi sic pateretur ac resurgeret à mortuis. Quoniam autem omnia, quæ prædicta fuerant de futuro Messia per ora Prophetarum, quæque figuris fuerant adumbrata, congruerent in Jesum Nazarenum, docuit Judæis non alium Messiam esse expectandum, sed hunc esse Christum, quem annuntiaret illis.

4 Hæc quum Paulus tribus Sabbatis disseruisset in Synagoga, *nonnulli Judæorum crediderunt, & adjuncti sunt Paulo ac Silæ: quin & ex Gentibus magna multitudo Deum timentium credidit, & in hac mulieres primariæ non paucæ.*

5 Contra, *Judæi quidam* nimium studiosi Legis Mosaicæ, quibus aliquando faverat *Paulus, accensi zelo, & adjunctis sibi circumforaneis aliquot viris malis* (talium enim opera opus est, quoties res per tumultum geritur) *coacta turba concitaverunt civitatem. Ac* per tumultum *adorti ædes Jasonis, conati sunt* Paulum & Silam *producere ad populum.*

6 *Quum autem* ingressi domum *non invenissent* quos quærebant, *protraxerunt ipsum Jasonem, cumque hoc discipulos aliquot ad præfectos civitatis, vociferantes* (sic enim olim actum est adversus Christum) *ac dicentes: Hi, qui hactenus* multis in locis *concitaverunt orbem terrarum, huc quoque venerunt,* ut idem facerent.

7 *Et hos* tales clam *excepit Jason. Atqui hi omnes,* & qui talia moliuntur, & qui talia molientes hospitio juvant, *faciunt adversus decreta Cæsaris, dicentes alium esse Regem* præter Cæsarem. Prædicant enim Jesum quendam, ob hoc ipsum crucifixum à Præside Cæsaris, quod se faceret Regem Judæorum. Vide ut Cæsaris nomine hic quoque abusi sunt adversus Euangelium.

8 Hæc oratio audita commovit populum & præfectos civitatis, quemadmodum commoverat & Pilatum adversus Christum. Tum enim clamabant infelices Judæi: *Non habemus Regem nisi Cæsarem.* Et: *Si dimittis hunc, non es amicus Cæsaris.* Et: *Quicunque se facit Regem, contradicit Cæsari.* Contra, veri Judæi clamant: *Non habemus Regem nisi Jesum Nazarenum.* Et: *Quicunque Cæsari se dedit, non est amicus Christi.* Solus enim ille regnum obtinet totius orbis.

9 Cæterum quum Jason cæterique fratres idoneam excusationem attulissent, dimissi sunt à Magistratibus.

10 Fratres autem ubi senserunt rem magnis odiis agi in Paulum & Silam, nihil cunctati, noctu clam emiserunt illos Berœam: ea civitas est Macedoniæ, non procul à Pella patria Alexandri Magni. Sic fugiunt duces Euangelici, ut nihilo secius fugientes pugnent. Etenim simul atque venissent Berœam; ingressi sunt Synagogam Judæorum, nihil deterriti tot jam seditionibus à Judæis concitatis.

11 Hi vero generosiores erant Thessalonicensibus. Nam sermonem Euangelicum receperunt summa cum animi promtitudine, quotidie vacantes scrutandis divinis voluminibus, ut cognoscerent quemadmodum ea, quæ didicerant ex Apostolorum narratio-

quid me oportet facere, ut salvus fiam? 31 At illi dixerunt: Crede in Dominum Jesum: & salvus eris tu, & domus tua. 32 Et locuti sunt ei verbum Domini, cum omnibus qui erant in domo ejus. 33 Et tollens eos in illa hora noctis, lavit plagas eorum: & baptizatus est ipse, & omnis domus ejus continuo. 34 Cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, & lætatus est cum omni domo sua credens Deo. 35 Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores, dicentes: Dimitte homines illos. 36 Nuntiavit autem custos carceris verba hæc Paulo: Quia miserunt magistratus ut dimittamini: nunc igitur exeuntes, ite in pace. 37 Paulus autem dixit eis: Cæsos nos publice, indemnatos, homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos ejiciunt? Non ita, sed veniant, 38 & ipsi nos ejiciant. Nuntiaverunt autem magistratibus lictores verba hæc. Timueruntque audito quod Romani essent: 39 Et venientes deprecati sunt eos, & educentes rogabant ut egrederentur de Urbe. 40 Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam: & visis fratribus consolati sunt eos, & profecti sunt. 1 Cum autem perambulassent Amphipolim, & Apolloniam,

venerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga Iudæorum. 2 Secundum consuetudinem autem Paulus introivit ad eos, & per sabbata tria disserebat eis de Scripturis, 3 Adaperiens & insinuans quia Christum oportuit pati, & resurgere à mortuis: & quia hic est Iesus Christus, quem ego annuntio vobis. 4 Et quidam ex eis crediderunt, & adjuncti sunt Paulo & Silæ, & de colentibus Gentilibusque multitudo magna, & mulieres nobiles non paucæ. 5 Zelantes autem Iudæi, assumentesque de vulgo viros quosdam malos, & turba facta concitaverunt civitatem: & assistentes domui Iasonis quærebant eos producere in populum. 6 Et cum non invenissent eos, trahebant Iasonem & quosdam fratres ad principes civitatis, clamantes: Quoniam hi, qui Urbem concitant, & huc venerunt, 7 Quos suscepit Iason, & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse, Iesum. 8 Concitaverunt autem plebem & principes civitatis audientes hæc. 9 Et accepta satisfactione à Iasone, & à ceteris, dimiserunt eos. 10 Fratres vero confestim per noctem dimiserunt Paulum & Silam in Beræam. Qui cum venissent, in synagogam Iudæorum introierunt. 11 Hi autem erant nobiliores eorum, qui sunt Thessalonicæ, qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas, si hæc ita se haberent.

ratione, convenirent cum oraculis Prophetarum ac figuris Legis.

[12] Itaque multi crediderunt Beroeensium, non solum Judaei, verum etiam Graecae mulieres honestae, ac viri non pauci.

[13] Porro ubi rumor pertulisset Thessalonicam ad Judaeos, qui illic concitaverant tumultum, quod Beroeae praedicatus esset sermo Euangelicus à Paulo, quem expulerant, eo profecti sunt, suoque more & illic concitaverunt multitudinem adversus Apostolos.

[14] Fratres ubi senserunt imminere periculum, protinus emiserunt Paulum, cui potissimum timebant, ut iret ad mare, cui vicina est Beroea. Silas autem & Timotheus remanserunt Beroeae.

[15] Fratres vero qui deduxerant Paulum, ingressi cum illo navim, perduxerunt eum usque ad Athenas. Illic relicto Paulo, reversi sunt Beroeam, sed acceptis ab eo mandatis ad Silam & Timotheum, ut quum primum liceret, eo sequerentur.

[16] Paulus itaque tametsi solus esset, & collegas suos desideraret, tamen quum videret civitatem tam celebrem & eruditam deditam esse simulachrorum cultui, incanduit in ipso spiritus, adeo ut non exspectatis collegis, in Synagogam ingressus, disputaret cum Judaeis ac religiosis.

[17] Praeterea in foro disserebat cum omnibus qui ipsum adissent, sive Judaei essent, sive Graeci.

[18] Inter hos erant Epicurei quidam & Stoici, inter se longe dissidentes decretis. Nam Epicurei summam felicitatem hominis voluptate metientes, aut nullos credunt esse Deos, aut illis nullam esse curam rerum humanarum. Stoici praeter alia paradoxa, felicitatem hominum solo mentis habitu metiuntur, quam illi virtutem sive honestum appellant. Hi cum Paulo conflictati sunt, veluti cum Philosopho quopiam novae sectae auctore. Quum autem Paulus illis exposuisset Philosophiam Euangelicam, ab omnibus Philosophorum placitis longe dissonantem, quidam ludibrii causa dixerunt: *Quid vult dicere spermologus iste?* Nam hoc convitio Graeci notabant hominem inepte loquacem ac rabulam. Siquidem sapientia coelestis videbatur illis esse stultitia. Alii vero dicebant: *Videtur novorum Daemoniorum genus aliquod invehere, propterea quod Jesum* auctorem salutis, & Filium Dei, *ac resurrectionem* mortuorum *praedicaret.* Athenienses enim ex Platonis doctrina Daemones Deorum filios appellabant, quibus tribuebant quidem corpora, sed immortalia.

[19] Proinde quum in foro de Paulo variarent sententiae, visum est illum abducere in vicum Martium. Is locus Athenis est celeberrimus, in quo nocturnis judiciis causae capitales cognoscebantur. Conveniebat autem is locus huic disputationi, quae credentibus offerebat salutem, incredulis exitium. Dicebant enim: *Licet-ne scire, quodnam sit istud novum doctrinae genus, quod memoras?*

[20] Quum enim omne Philosophiae genus apud nos tradatur, tu tamen nova quaedam & hactenus inaudita invehis auribus nostris. Cupimus igitur ex te plenius discere, quorsum ista tendant quae disseris, aut quid sibi velint.

[21] Quoniam autem ea civitas erat, praeter caeteras Graeciae civitates, disciplinarum & eloquentiae studio dedita, quo doctrinae gratia plurimi ex omnibus orbis regionibus confluebant, & cives Athenienses, & qui illic versabantur hospites, ad nihil aliud vacabant, nisi ut aut audirent aliquid novi, aut dicerent idque magis animi causa, quam ut per cognitionem rerum evaderent meliores. Deus autem avidus humanae salutis, more piscantium aut venantium unumquemque captat ex occasione rerum quibus delectatur.

12 Et multi quidem crediderunt ex eis, & mulierum Gentilium honestarum, & viri non pauci.
13 Cum autem cognovissent in Thessalonica Iudaei, quia & Beroeae praedicatum est à Paulo verbum Dei, venerunt & illuc commoventes & turbantes multitudinem.
14 Statimque tunc Paulum dimiserunt fratres, ut iret usque ad mare: Silas autem & Timotheus remanserunt ibi.
15 Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum usque Athenas, & accepto mandato ab eo ad Silam & Timotheum, ut quam celeriter venirent ad illum, profecti sunt.
16 Paulus autem cum Athenis eos expectaret, incitabatur spiritus ejus in ipso, videns idololatriae deditam civitatem.
17 Disputabat igitur in synagoga cum Iudaeis, & colentibus, & in foro, per omnes dies, ad eos qui aderant.
18 Quidam autem Epicurei, & Stoici philosophi disserebant cum eo, & quidam dicebant: Quid vult seminiverbius hic, dicere? Alii vero: Novorum daemoniorum videtur annuntiator esse: quia Iesum, & resurrectionem annuntiabat eis. 19 Et apprehensum eum ad Areopagum duxerunt, dicentes: Possumus scire quae est haec nova, quae à te dicitur, doctrina. 20 Nova enim quaedam infers auribus nostris: Volumus ergo scire quidnam velint haec esse: 21 (Athenienses autem omnes, & advenae hospites, ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid novi.)

[22] Paulus itaque qui noverat omnia fieri omnibus, & eloquentiam suam ad omnium mores attemperare, nactus theatrum suum, in medio vici Martii, circumfusa frequenti multitudine, sic exorsus est: Viri Athenienses, quum haec civitas omni genere litterarum ac disciplinarum prae caeteris floreat, tamen animadverto vos, quod ad religionem attinet fere superstitiosiores esse, quum praecipua Philosophiae pars sit vera religio.

[23] Quum enim obambularem ut cognoscerem ritus & instituta urbis vestrae, considerans ea, quae vos colitis ac veneramini, inter caetera reperi quandam aram, quae in titulo, quem habebat insculptum, mentionem faciebat ignoti Dei. Proinde falluntur, qui me dictitant invehere novos ac peregrinos Deos, quin potius hunc ipsum, quem vos ignotum colitis, id quod ille titulus arae declarat, ego vobis annuntio, ut posthac religiose colatis cognitum, quem hactenus superstitiose coluistis incognitum.

[24],[25] Is quum sit mens quaedam simplicissima, nusquam non praesens, sed sic, ut nulli includatur loco, non recte creditur habitare in Templis hominum manu exstructis, aut in simulacris mortalium arte confectis: neque pie colitur victimis pecudum, quasi ille vel egeat, vel delectetur ulla re, quae manibus humanis geritur. Is enim quum sit immensus in sese, quumque sit omnipotens, quum sit summe felix ex suapte natura, sic, ut nec laedi possit injuriis hominum, nec humanis officiis adjuvari, tamen quoniam summe bonus est ac beneficus, mundum hunc admirabilem hominum causa condidit: & quicquid mundo continetur, instituit in humani generis usum. Quum igitur auctor Dominus & gubernator sit coeli terraeque, & quicquid rerum in his continetur, nullo tamen ex his omnibus fruitur ipse, propterea quod illius felicitas aeterna nullius boni desideret accessionem, sed nobis hanc suspiciendam fabricam prodidit, ut in ea versantes homines, ex opificio tam admirabili perspicerent potentiam, sapientiam, ac bonitatem opificis: & cognitum amarent, pieque colerent, cujus beneficio tot commoditatibus fruerentur. Quod si ille superior est universa mundi machina, nec eget ulla re ex his quae condidit, quanto minus censendus est Templis, Signis, aut nidore victimarum delectari. Animi puritate colitur, quum ipse sit animus: nec moratur caedes taurorum aut ovium, qui omnibus vitae est auctor, vitam & halitum impartiens omnibus quae spirant.

[26] Universum enim animantium genus ab illo conditum est, ac per illum vivunt, suum quaeque genus foetu propagantia. Sed his omnibus dominaturum, ex uno homine condidit universum hominum genus, ut incolerent per omnes terrae regiones, praescriptis unicuique vitae spatiis, quae nemo sibi posset prorogare: ac distributis terrae portionibus, quam quaeque incoleret natio. Errant enim, qui mundum à Deo conditum, putant illius gubernatione destitutum, temere casuque ferri, quum nihil omnino geratur in mundo neque magnum, neque parvum, nisi ex providentia conditoris.

[27] Quoniam autem juxta suam naturam incomprehensibilis est ingeniis humanis, corporum mole gravatis, constituit homines ratione praeditos, ut aliud ex alio possint colligere, ex visibilibus invisibilia, ex singularibus universalia, ex temporariis aeterna: ex his quae sensibus percipiuntur, ea quae non nisi intellectu comprehenduntur, in medio rerum omnium theatro, ut ex rebus conditis, quae perspicerent oculis, contrectarent manibus, sentirent utilitate, vestigarent ac scrutarentur conditorem: & quemadmodum caecutientes, palpando tandem reperiunt id, quod videri non potest, ita illi ex consideratione rerum admirabiliter conditarum, per-

22 Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait: Viri Athenienses per omnia quasi superstitiosiores vos video.
23 Praeteriens enim, & videns simulachra vestra, inveni & aram, in qua scriptum erat: IGNOTO DEO. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis.
24 Deus, qui fecit mundum, & omnia quae in eo sunt, hic coeli & terrae cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat,
25 Nec manibus humanis colitur indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, & inspirationem, & omnia:
26 Fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae, definiens statuta tempora, & terminos habitationis eorum,
27 Quaerere Deum, si forte attrectent eum, aut inveniant, quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum.

pervenirent ad aliquam Dei cognitionem, quem vere cognovisse, summa felicitas est. Quanquam non est necesse, Deum in rebus extrariis quærere, quum eum in nobis ipsis liceat invenire, si modo seipsum unusquisque contempletur, & in sese consideret opificis virtutem, sapientiam ac bonitatem. Quum enim Deus in orbibus cœlestibus, in terra, in mari, in omnibus animantibus prodiderit vestigia quædam suæ Divinitatis, tamen in nullo mirabilior est, quam in ipso homine. Quod si quis sit hebetiore ingenio, quam ut astrorum motus, maris æstus, fontium scatebras, amnium perennes cursus, ac cæterarum rerum abditas causas queat assequi, *non procul abest Deus ab unoquoque nostrum.*

28 In ipso enim vivimus, & movemur, & sumus: sicut & quidam vestrorum Poetarium dixerunt: Ipsius enim & genus sumus.

28 *Per ipsum enim omnes vivimus, movemur & sumus.* Nec enim alii debemus quod sumus aliquid, quam ei, qui mundum hunc condidit ex nihilo: nec alterius beneficium est quod spiramus, illico morituri, si nos ille destituat: nec alii debemus, quod vivi corporis membra suo quæque officio funguntur, ut oculi prospiciant, pedes ambulent, manus operentur. Est igitur in unoquoque nostrum Deus, qui per nos operatur, velut opifex per organum ab ipso compositum. Refert autem homo Deum, non solum ut opus opificem, verum etiam ut filius parentem, similitudine quadam & cognatione naturæ. Sic enim nobis proditum est sacris Voluminibus, quod Deus Adamo humani generis principi corpus finxerit ex uda argilla, qua parte cognationem haberet cum cæteris animantibus: sed ore suo inspiravit huic luteo simulachro particulam auræ cœlestis, qua Deum ipsum parentem propius referremus, & propter naturæ similitudinem facilius eum cognosceremus: quod cæteris animantibus datum non est. Hoc vobis absurdum videri non debet, quum quod mysticis litteris proditum est, id quidam etiam vestratium Poetarum dixerint: quorum est Aratus, cujus hoc est hemistichium in Phænomenis: *Nam hujus progenies etiam sumus.* Non refert enim quod ille de Jove loquitur, certe hoc, quod Jovem appellat, summum Deum, & omnium rerum parentem esse putavit, sed præcipue generis humani.

29 Genus ergo cum simus Dei, non debemus æstimare auro, aut argento, aut lapidi, sculpturæ artis & cogitationis hominis, Divinum esse simile.

29 Proinde quum simus genus Dei juxta mentis inditæ similitudinem, parum recte sentimus de parente nostro, si quum ipsi potissimum æstimemur homines ob invisibilem nostri partem, quæ est ratio, credimus illum similem auro, argento, ligno aut lapidi hominis arte sculpto. Quid enim absurdius, quam quum homo, tametsi nonnullam cognationem habeat cum Deo parente, tamen longissime absit à cognomine Dei, ipsum manibus suis fingere posse Statuam, quæ numen habeat? Debet autem esse multo præstantius quod pro Deo colitur, eo qui colit. Jam homo quot nominibus præstantior est simulachro, cui honores divini tribuuntur? Primum hanc ipsam corporis speciem à Deo accepit, deinde spirat, vivit, movetur & agit. Postremo mentis vigore similitudinem quandam habet cum Deo parente. Nihil horum in Statua. Quod si sit impium hominem pro Deo colere, quanto longius abest à vera pietate, colere Signum artificis arbitrio ex materia confectum, unde, si libuisset, poterat & scamnum facere: quod adeo nullam habet cum Deo similitudinem, qui est incorporeus, ut præter summam & imaginariam quandam speciem corporis, nihil habeat cum homine simile, ne micam quidem habens ejus partis, qua homo Dei gerit imaginem.

30 Et tempora quidem hujus ignorantiæ despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus ut omnes ubique pœnitentiam agant,

31 Eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem in æquitate, in viro, in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum à mortuis.

30 Hæc contumelia quum sit atrox in Deum, tamen pro sua erga genus humanum caritate non ultus est, sed velut dissimulavit hactenus ignorantiam hominum, donec veniret tempus, quo decreverat omnibus innotescere, omnemque caliginem errorum discutere. Hoc tempus nunc adest, quo denuntiat omnibus, ut ab errore pristino resipiscant.

31 Resipiscentibus enim vult esse paratam veniam, quæ posthac non erit parata contumacibus, eo quod constituit diem, quo judicaturus est universum orbem justo exactoque judicio, quod nemini licebit effugere. Et ideo præmittit denuntiationem, ne quis prætexere possit ignorantiam, & offert resipiscentibus veniam, ne quis in Deo desideret misericordiam. Ad utrumque delegit virum eximium Jesum Nazarenum, quem ideo misit in mundum, ut omnes per hunc ad veri Dei cultum converterentur: per eundem judicaturus incredulos, & hujus doctrinæ rebelles, hunc per Prophetas suos multis retro seculis promiserat & servatorem & judicem. Et hactenus præstitit bona fide, quicquid promiserat. Sic natus est, sic docuit, sic afflictus & occisus est: denique, sic resurrexit à mortuis, quemadmodum prædictum erat oraculis Prophetarum. Nec dubium est, quin simili fide sit præstiturus & alia quæ restant.

32 Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixerunt: Audiemus te de hoc iterum.

32 Hæc orante Paulo, nonnulli ex circumstantibus, quum cætera satis æquis auribus accepissent, posteaquam audissent mentionem resurrectionis, irridebant veluti rem absurdam & incredibilem, quod nullus Philosophorum hanc opinionem prodidisset: tametsi essent nonnulli, qui dicerent animas à morte corporum esse superstites, quidam etiam prædicarent eas demigrare de corpore in corpus. Alii vero minus præcipitis judicii, dicebant: *Audiemus te alias hac ipsa de re denuo.*

33 Sic Paulus exivit de medio eorum.

33 Sic Paulus dimisit illum cœtum.

34 Quidam vero viri adhærentes ei, crediderunt: in quibus & Dionysius Areopagita, & mulier nomine Damaris, & alii cum eis.

34 Erant tamen in eo numero qui persuasi adjungerent se Paulo: in quibus erat Dionysius Areopagita, qui post Athenis Episcopum egit, à Paulo institutus, ac mulier quædam nomine Damaris, cumque his alii nonnulli.

CAP. XVIII.

Sponsa Corinthe Dei es: Paulum tibi, Gallio, sistunt: Priscilla atque Aquila concio firma valet.

1 Post hac egressus ab Athenis, venit Corinthum:

2 Et inveniens quemdam Iudæum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem ejus, (eo quod præcepisset Claudius discedere omnes Iudæos à Roma) accessit ad eos.

1 Hoc qualicunque lucro profectus Euangelici parato Athenis, ut in civitate longe corruptissima, Paulus inde profectus contulit sese Corinthum. Id est celeberrimum totius Græciæ Emporium, ut opulentum, ita luxu, libidine, fastu longe corruptissimum.

2 Hîc forte reperit quendam nomine Aquilam, Judæum religione, patria Ponticum: ea pars est Asiæ minoris ad plagam Septentrionalem. Commodum autem nuper eo venerat ex Italia simul cum conjuge sua Priscilla, propterea quod Claudius Cæsar Judæos omnes, quorum illic magna vis erat, exegisset ex urbe.

3 Et quia ejusdem erat artis, manebat apud eos, & operabatur: (erant autem scenofactoriæ artis.)

3 His igitur adjunxit sese Paulus, ne solus esset, & quoniam erant ejusdem opificii, diversabatur in iisdem ædibus, manibus laborans apud eos, ne cuiquam gravis esset. Erat autem illorum ars, è pellibus consuere tabernacula. Quemadmodum non puduit Petrum ad piscationem redire, quum urgeret inopia, ita nec Paulum tantum Apostolum, tantisque rebus pro Christo gestis, puduit ad intermissas ob Euangelium pelles reverti.

4 Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen Domini Iesu, suadebatque Iudæis, & Græcis.

4 Nec tamen interea cessabat ab Euangelico munere, singulis Sabbatis disputans cum Judæis pariter ac Gentibus in Synagoga.

5 Cum venissent autem de Macedonia Silas & Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Iudæis esse Christum Iesum.

5 Interea venerunt ex Macedonia Silas & Timotheus, quos Paulus sequi jusserat in Atticam. Hoc facto Paulus, quoniam pœnitebat profectus, quem illic capiebat, coarctatus est spiritu, nihilo segnius tamen testificans apud Judæos Jesum Nazarenum, quem ipse prædicaret esse Messiam à Prophetis promissum, nec per alium fore salutem.

6 Contradicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos: Sanguis vester super caput vestrum: mundus ego, ex hoc ad Gentes vadam.

6 Ceterum quum illi reclamarent, adeo ut nec blasphemias vererentur evomere in Jesum & Paulum: Paulus memor Euangelici præcepti, excussis vestibus suis, velut exprobrans quod gratis at-

7 *Et migrans inde, intravit in domum cujusdam, nomine Titi Iusti, colentis Deum, cujus domus erat conjuncta synagogæ.* 8 *Crispus autem archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua: & multi Corinthiorum audientes credebant, & baptizabantur.* 9 *Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo: Noli timere, sed loquere, & ne taceas:* 10 *Propter quod ego sum tecum: & nemo apponetur tibi ut noceat te: quoniam populus est mihi multus in hac civitate.* 11 *Sedit autem ibi annum & sex menses, docens apud eos verbum Dei.* 12 *Gallione autem proconsule Achajæ, insurrexerunt uno animo Iudæi in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal,* 13 *Dicentes: Quia contra legem hic persuadet hominibus colere Deum.* 14 *Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Iudæos: Si quidem esset iniquum aliquid, aut facinus pessimum, ô viri Iudæi, recte vos sustinerem.* 15 *Si vero quæstiones sunt de verbo, & nominibus, & lege vestra, vos ipsi videritis: Iudex ego horum nolo esse.*

tulisset ad ipsos optabile nuntium salutis, dixit ad illos: Si mavultis perire quam servari, veniat sanguis vester in caput vestrum, qui vobis ipsis estis mortis auctores: mihi certe, qui meo officio functus sum, ac proinde mundus, non poterit imputari. Posthac igitur conferam me ad Gentes, quemadmodum nobis præcepit Dominus.

7 Itaque subducens sese à contubernio Judæorum, demigravit in ædes Titi cujusdam, cognomine Justi, hominis religioni dediti, cujus domus adhærebat Synagogæ.

8 *Crispus Synagogæ princeps* ex occasione viciniæ, *credidit Domino cum tota sua familia: cumque hoc complures Corinthii audito Paulo credebant & baptizabantur.*

9 Ubi vero nec hic profectus responderet aviditati Pauli, Judæis vehementer oblatrantibus, cœpissetque cogitare de relinquenda Corintho, Dominus per visum in somnis confirmavit illius animum, dicens: Ne terreat te Judæorum pervicacia, neque propter illos supprimas sermonem Euangelicum: neque enim ob paucorum invincibilem malitiam, destituenda est multorum salus.

10 Perge constanter loqui sermonem Euangelicum, me fretus, quem habes protectorem adversus quamlibet multos satis idoneum. Me protegente, te nemo mortalis adorietur ut affligat. Itaque ne quo discedas, quoniam in hac civitate quantumvis corrupta populus est copiosus, quem ego ad salutem æternam destinavi.

11 His auditis Paulus vertit consilium humanum, & obtemperans consilio Dei, commoratus est Corinthi annum unum & menses sex, fortiter ac libere prædicans sermonem Euangelicum.

12 Quum autem id temporis Gallio Proconsul nomine Cæsaris administraret Achajam, in qua est Corinthus, conspiratis animis coorti sunt Judæi adversus Paulum, ac tumultu facto pertraxerunt ad tribunal Proconsulis, accusantes eum, ac dicentes:

13 *Hic contra Legem* Mosi *persuadet hominibus ut colant Deum*, novos invehens ritus.

14 Ad hoc crimen quum Paulus aperiens os suum jam appararet respondere, Gallio ex proposito crimine sentiens esse controversiam inter eos de religione Judaica, quærebat occasionem ut liberaretur à cognitione causæ: præveniensque Pauli defensionem, dixit Judæis: Ego nomine Cæsaris hic Proconsulem ago, viri, ut rem civilem administrem, ne quid præter leges publicas admittatur. Proinde si quis esset affectus injuria, si quod facinus malum perpetratum esset, quod oporteret legibus vindicari, merito æque meo officio vos audirem. Talium enim causarum cognitio ad me pertinet.

15 Quod si nihil est istius generis, sed peculiaris est inter vos controversia de nominibus sectarum, aut sermone religionis Judaicæ, deque Lege vestrate: quoniam ista non pertinent ad munus quod gero, nec apud me judicem recte discuti possunt, qui vestræ religionis sum ignarus, ipsi melius inter vos transigetis. *Ego judex istiusmodi causarum esse nolo.*

16 *His dictis* Proconsul *abegit eos à tribunali.*

17 *Sosthenem autem Synagogæ principem*, quia desertis Judæis adjunxerat se Paulo cum tota familia, *percutiebant ante tribunal:* magis huic indignantes, quam Paulo: quod sibi persuasissent, Paulum nihil acturum fuisse Corinthi, nisi hujus favore fultum. Nec huic tumultui se Proconsul admiscuit, dissimulans quod fieri videbat. Quum enim esset invisum Romanis Judæorum nomen, neque distinguerent adhuc inter Judæum & Christianum: non curabat Romanus Proconsul, quid Judæus faceret Judæo, sciens ubique nationem eam solere rixosam esse.

18 Paulus autem memor admonitionis divinæ,

16 Et minavit eos à tribunali. 17 Apprehendentes autem omnes Sosthenem principem synagogæ, percutiebant eum ante tribunal: & nihil eorum Gallioni curæ erat. 18 Paulus vero cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus valefaciens navigavit in Syriam, (& cum eo Priscilla, & Aquila) qui sibi totonderat in Cenchris caput: habebat enim votum. 19 *Devenitque Ephesum, & illos ibi reliquit. Ipse vero ingressus synagogam, disputabat cum Iudæis.* 20 *Rogantibus autem eis ut ampliori tempore maneret, non consensit,* 21 *Sed valefaciens, & dicens, Iterum revertar ad vos Deo volente, profectus est ab Epheso.* 22 *Et descendens Cæsaream, ascendit, & salutavit Ecclesiam, & descendit Antiochiam.* 23 *Et facto ibi aliquanto tempore profectus est, perambulans ex ordine Galaticam regionem, & Phrygiam, confirmans omnes discipulos.* 24 *Iudæus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in scripturis.* 25 *Hic erat edoctus viam Domini: & fervens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea quæ sunt Iesu, sciens tantum baptisma Ioannis.* 26 *Hic ergo cœpit fiducialiter agere in synagoga. Quem cum audissent Priscilla & Aquila, assumpserunt eum, & diligentius exposuerunt ei viam Domini.*

A tametsi videret Judæorum rabiem in dies gliscere, tamen complures adhuc dies sustinuit. Tandem animadvertens illic satis feliciter auspicatum Euangelium, statuit ad tempus cedere furori Judæorum. Itaque dicto vale fratribus, instituit navigationem in Syriam, comitante simul Aquila cum uxore sua Priscilla. Quoniam autem Paulus intellexit Judæos ob hoc potissimum tumultuari, quod videretur negligere ritus Legis homo natus in Judaismo, priusquam solveret Cenchreis, is est Corinthi portus, totondit sibi caput, suscepto voto juxta morem Judaicum. Erat hîc non fraudulenta simulatio, sed obsequium caritatis. Cupiebat enim omnes adjungi
B Euangelio, & ideo semet omnium affectibus, quoad licuit, attemperavit, ut omnes Christo lucrifaceret: *Judæis factus Judæus, incircumcisis incircumcisus.* Datum est hoc ad tempus invincibili quorundam superstitioni, donec se clarius proferret Euangelica veritas. Neque enim tondere caput ex voto, per se malum est: sed hujusmodi Judaicis ceremoniis fidere, malum est. Quemadmodum nec circumcisio lædit fidentem in Christo, nec præputium, in quibus nonnunquam obsequi, caritatis est, sed ad tempus, sed ubicunque datur opportunitas reclamando. In aliis, quæ per se mala sunt, non oportet obsequi cujusquam imbecillitati. Neque enim in scortationi-
C bus aut cultu simulachrorum, Paulus unquam obsequutus est Gentibus: in commercio, in negligendo ciborum delectu, in citandis illorum Poetis, nonnunquam est obsequutus.

19 Primum itaque perventum est Ephesum: ea civitas est maritima Asiæ minoris in ea parte, quæ proprie nulloque additamento vocari solet Asia. Ibi reliquit Aquilam & Priscillam, cupientes Ephesi sedem figere. *Ipse vero ingressus Synagogam Judæorum,* qui illic habitabant, *disputabat cum illis.*

20 *A quibus cum rogaretur, ut diutius secum commoraretur, excusavit.*

21 Sed dixit illis vale, speque maturi ad ipsos
D reditus consolatus est animos illorum, *dicens: Oportet omnino festum, quod instat, agere Hierosolymis, sed denuo revertar ad vos, si Deus ita voluerit.*

22 Hæc loquutus solvit Epheso, navigaturus Hierosolymam: quumque appulisset ad Cæsaream Palæstinæ, adscendit Hierosolymam, & salutavit congregationem. Hinc profectus est Antiochiam Syriæ.

23 Hîc aliquandiu commoratus, peregit iter quod cœperat, perambulans deinceps Galaticam regionem, ac Phrygiam, ubique confirmans discipulos, ubicunque sese offerret aliqua congregatio. Tanta sollicitudo tenebat animum Pauli erga gregem, quem
E Christo lucrifecerat.

24 *Interea quidam nomine Apollos,* religione *Judæus, patria Alexandrinus, vir eruditus, & divinarum Scripturarum peritia non vulgariter pollens, devenit Ephesum,* ubi Paulus reliquerat Priscillam & Aquilam.

25 Hic Apollos erat semi-Christianus. Didicerat enim à Christianis rudimenta doctrinæ Euangelicæ, ferventique studio quod didicerat, aliis communicabat, ac diligenter docebat, quæ cognoverat de Jesu, quum nondum esset baptizatus baptismo Christi, quo conferebatur uberior gratia, sed tantum noverat baptismum Joannis, quo doceba-
F tur pœnitentia. Id existimabat sufficere, nondum ad plenum edoctus de his, quæ tradiderat Christus.

26 Quem quum audissent Priscilla & Aquila magno spiritu loquentem de Jesu, sed nondum perceptis omnibus Euangelicæ Philosophiæ mysteriis, adjunxerunt hominem sibi, quem perspiciebant ejusmodi dotibus instructum, ut videretur egregius Christi præco futurus, ac privatim exactius illi tradiderunt mysteria religionis Euangelicæ: quemadmodum

dum ipsi à Paulo didicerant. Non repulerunt illi doctorem, sedulum quidem illum, sed imperfectum: nec hic vir alioqui præstans, dedignatus est à quovis admoneri. Ab illis præbitum est exemplum, eos, in quibus refulget bona spes melioris profectus, civiliter adjuvandos. In hoc data est forma, libenter à quovis esse discendum, quod non citra salutis dispendium ignoretur. Tinctus est Apollos in nomine Jesu, & accepit Spiritum Sanctum.

27 Porro postquam Euangelii prædicandi studio cuperet adire Achajam, in qua est Corinthus, fratres eo propensum ultro etiam exstimularunt, ac literis ad Achaicos scriptis commendarunt illum discipulis, ut exciperent eum. Qui quum eo venisset, multam utilitatem attulit his qui crediderant, strenuum propugnatorem agens Euangelici negotii: nam eloquentiam cum eruditione sacra conjunctam adjuvabat Spiritus cœlestis.

28 Quibus armis instructus, acriter revincebat Judæos, sine fine belligerantes adversus subolescentem Euangelii frugem, palam ac publice demonstrans Scripturarum testimoniis quod Jesus esset ille Messias, quem Judæi tot seculis exspectarant, quodque in hunc competerent omnia, quæ fuerant à Prophetis ante prædicta.

27 Cum autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres, scripserunt discipulis ut susciperent eum. Qui cum venisset, contulit multum his qui crediderant.
28 Vehementer enim Iudæos revincebat publice, ostendens per Scripturas, esse Christum Iesum.

CAP. XIX.

Tincti sunt rursum: dissertio: signaque Pauli: Ardentes libri: magna Diana sonat.

1 CAETERUM quemadmodum Priscilla & Aquila in Apollo correxerant imperfectum Christianismum, ita Paulus idem in aliis aliquot deprehensum correxit. Interim enim dum Apollos versaretur Corinthi, quæ Metropolis est Achajæ, accidit ut Paulus peragratis cæteris minoris Asiæ regionibus, quæ magis vergunt ad Septentrionem & Orientem, rediret Ephesum. Illic reperit quosdam è discipulis imperfecte Christianos, cætero gregi fratrum admixtos.

2 Hos igitur ut corrigeret percunctatus est Paulus, num Spiritum Sanctum accepissent, postea quam credidissent. Illi, quoniam non malitia, sed simpliciter errabant, ingenue confitentur id quod erat, dicentes: *Imo ne auditum quidem est nobis unquam, an sit aliquis Spiritus Sanctus*, qui confertur credentibus.

3 Tum Paulus: *Quo igitur baptismo baptizati estis*, quandoquidem habemini pro Christianis? Hic illi: *Joannis, inquiunt, baptismate.* Id nobis sufficere credebamus.

4 Tum Paulus: nihil quidem admissum est piaculi, quod olim ante proditam Euangelii lucem accepistis baptismum Joannis. Verum is non sufficit ad salutem æternam. Quemadmodum enim doctrina Joannis non erat absoluta, sed tantum testificabatur de Jesu vero salutis auctore, qui erat ipsi successurus, præparans animos illorum, ut venienti crederent: ita baptismus Joannis non conferebat perfectam justitiam, sed tantum hortabatur homines, ut pœnitentia vitæ superioris præpararent animos suos medico mox venturo, qui suo baptismo per fidem aboleret universa peccata, quique per suum Spiritum cœlestibus dotibus locupletaret animos credentium. Tradidit hoc suis Apostolis Dominus Jesus, ut qui credidissent Euangelico sermoni, eos baptizarent in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Hunc in modum doceri merebantur, qui simpliciter errabant.

5 Atque illi moniti, promte obtemperaverunt monitori, moxque baptizati sunt in nomine Domini Jesu.

6 Hoc peracto quum Paulus imposuisset illis manus, venit Spiritus Sanctus super eos, ac signum oculis exhibitum res ipsa consequuta est. Nam & linguis loquebantur, & prophetias edebant de rebus occultis ac futuris.

7 Erat autem numerus virorum ferme duodecim.

1 Factum est autem, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, & inveniret quosdam discipulos:
2 Dixitque ad eos: Si Spiritum sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum: Sed neque si Spiritus sanctus est, audivimus.
3 Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt: In Ioannis baptismate.
4 Dixit autem Paulus: Ioannes baptizavit baptismo pœnitentiæ populum, dicens: In eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est, in Iesum.
5 His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Iesu.
6 Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis, & prophetabant.
7 Erant autem omnes viri fere duodecim.

8 Hoc facto Paulus veluti renovata auctoritate sua, quod doctor Gentium, per impositionem manuum suarum impartiret Spiritum Sanctum, quemadmodum & cæteri Apostoli, ingressus Synagogam Judæorum illic agentium, palam ac libere loquebatur omnibus, prædicans in solo Jesu salutis esse spem: idque fecit non paucis diebus, sed totos tres menses, disputans de regno Dei, quod est Euangelicum ac spirituale, adversus eos, qui Legis regnum carnale mordicus tenebant.

9 Posteaquam vero quidam è Synagoga non crederent his, quæ disputabantur à Paulo, sed obstinatis animis obsisterent, adeo ut coram multitudine palam convitiis incesserent doctrinam Euangelicam: Paulus animadvertens periculum, ne qui crediderant, illorum malitia corrumperentur, subduxit sese à Synagoga Judæorum, & ab eis segregavit discipulos: nec interim tamen desiit prædicare sermonem Euangelicum. Sed *quotidie disserebat in Schola Tyranni cujusdam*, jam veluti puram Ecclesiam meditans, Synagogæ fermento non vitiatam, quæ non reciperet nisi dociles, obstreperos ac blasphemos non admitteret.

10 Id factum est per biennium, tanto successu, ut non solum Ephesii, verum etiam alii multi, partim Judæi, partim Ethnici, qui confluebant ex ea Asiæ minoris parte, quæ proprie Asia dicitur, & in qua est Ephesus, audirent sermonem Euangelicum.

11, 12 Sermoni fidem adstruebant miracula, quæ tum multa, tum insignia Deus edebat per Paulum, adeo ut non solum dictis aut attactu propelleret morbos, verum etiam sudariola ac semicinctia, quæ contigissent corpus Pauli, deferrentur ad ægrotos, qui Paulum adire non poterant, atque ad horum contactum abirent morbi, malique Spiritus effugerent. Tanta erat fiducia erga Jesum, quem prædicabat Paulus.

13 Id ubi vidissent Judæi quidam ex eorum numero qui circumeunt, & ad quæstum certis ritibus ac verbis conceptis ejiciunt noxios Spiritus, artem hanc jactantes sibi à Salomone traditam, tentaverunt & ipsi per invocationem Domini Jesu pellere malos Dæmones: non quod faverent gloriæ nominis illius, aut benefaciendi studio ducerentur, sed quod inde sibi plus quæstus & gloriæ proventurum crederent. Itaque mutatis verbis, quibus exorcismos peragere solebant, dicebant Dæmonibus: *Adjuro vos per Jesum, quem Paulus prædicat.*

14 Hoc potissimum *faciebant septem filii Judæi cujusdam nomine Sceva, primarii Sacerdotis.*

15 Quum autem ad hunc modum tentassent exorcismum in quendam malo Dæmoni obnoxium, respondit exorcistis impius Spiritus: Jesum, per cujus nomen me terrere paratis, *novi, & Paulum* Jesu præconem *novi, vos autem qui* tandem *estis*, qui Jesu Paulique nomine ad quæstum abutimini, quum neque Jesu discipuli sitis, neque Pauli?

16 Simulque cum dicto *homo malo Dæmoni obnoxius insiliit in exorcistas, & invaluit adversus illos, adeo ut ægre nudi sauciique profugerent ex ædibus illis.*

17 *Ea res divulgata est per universam civitatem Ephesiorum, & apud Judæos illic agentes, & apud Gentes. Unde timor ingens corripuit omnes, ac magnificabant nomen Domini Jesu*, quod sic esset salutiferum omnibus sincere credentibus, ut nullius quæstui aut gloriæ servire vellet. Paucorum calamitas multis fuit saluti. Nam exemplo filiorum Scevæ territi complures, qui jam credere cœperant Euangelio, quum viderent ultionem paratam his, qui parum sinceris animis in- voca-

8 Introgressus autem synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans, & suadens de regno Dei.
9 Cum autem quidam indurarentur, & non crederent maledicentes viam Domini coram multitudine, discedens ab eis, segregavit discipulos, quotidie disputans in schola tyranni cujusdam.
10 Hoc autem factum est per biennium, ita ut omnes, qui habitabant in Asia, audirent verbum Domini, Iudæi atque Gentiles.
11 Virtutesque non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli:
12 Ita ut etiam super languidos deferrentur à corpore ejus sudaria, & semicinctia, & recedebant ab eis languores, & spiritus nequam egrediebantur.
13 Tentaverunt autem quidam & de circumeuntibus Iudæis exorcistis, invocare super eos, qui habebant spiritus malos, nomen Domini Iesu, dicentes: Adjuro vos per Iesum, quem Paulus prædicat.
14 Erant autem quidam Iudæi Scevæ principis sacerdotum septem filii, qui hoc faciebant.

15 Respondens autem spiritus nequam dixit eis: Iesum novi, & Paulum scio: vos autem qui estis? 16 Et insiliens in eos homo, in quo erat dæmonium pessimum, & dominatus amborum, invaluit contra eos, ita ut nudi & vulnerati effugerent de domo illa. 17 Hoc autem notum factum est omnibus Iudæis, atque Gentilibus, qui habitabant Ephesi: & cecidit timor super omnes illos, & magnificabatur nomen Domini Iesu.

vocarent nomen Domini Jesu, veniebant ad Paulum, confitentes ac proferentes admissa sua, ut per pœnitentiam effugerent divinam ultionem. Erat enim Ephesiorum civitas præ cæteris dedita superstitiosis artibus, vel ipsorum proverbio teste, quo dicunt: *Ephesias litteras.*

18 Proinde complures illic erant, qui per errorem vel exercuerant Judaicos exorcismos, vel illis crediderant.

19 *Quin etiam multi ex ipsis, qui* Magicas & *curiosas artes exercuerant, comportatis in publicum libris, exusserunt eos coram omnibus.* Quorum tanta fuit multitudo, ut *supputatis illorum pretiis, reperta sint denariorum quinquaginta millia.* Pecuniæ jactura, lucrum erat Euangelii.

20 Siquidem his modis vehementer augescebat & confirmabatur sermo Domini, salutaris his, qui simplici fide amplecterentur: formidabilis illis, qui minus sincere in eo versarentur.

21 His per biennium satis feliciter Ephesi gestis, Paulus admonitus Spiritu, *statuit ut peragrata Macedonia & Achaja, proficisceretur Hierosolymam, dicens: Mihi Roma quoque videnda est,* sed non prius quam revisero Hierosolymam.

22 Hoc igitur animo quum esset, præmisit in Macedoniam duos ex his qui sibi ministrabant, videlicet Timotheum & Erastum, ut & eleemosynarum aliquid illic colligerent, sublevandis pauperibus qui erant Hierosolymis, & animos illorum in adventum Pauli præpararent. Ipse Paulus interim remansit ad tempus in Asia.

23 Hoc tempore coorta est gravis tempestas adversus Euangelium apud Ephesios, non jam à Judæis, ut fere solet, verum ab his, qui Deorum superstitionem à majoribus traditam nimium imbiberant.

24 Erat, ut diximus, Ephesiorum civitas magnopere dedita curiosis artibus, & Diana credita est apud gentes in veneficiis habere numen aliquod, unde & triformis ab illis dicitur, quemadmodum Hecate. Eoque summa religione colebatur apud Ephesios. Quæstus igitur primus erat fons hujus tumultus, auxilia petita sunt à superstitione populi. Erat enim tum Ephesi quidam nomine Demetrius, arte faber argentarius. Is quum delubra faceret argentea Dianæ, quod argenti colorem Luna referat, non mediocrem quæstum adferebat ejus artis peritis.

25 Quotquot igitur ex fabricandis Dianæ simulachris quæstum faciebant, tum quotquot erant ejusdem opificii, quos ob artis consortium oportebat favere, Demetrius convocavit in unum, apud quos seditiosam habuit orationem hunc in modum: Viri, tempus est ut communi ope commodis nostris consulamus. Non est opus ut vobis commemorem, vos ipsi scitis opificium nostrum apud Asianos uberrimi quæstus esse ob religionem Dianæ: quæ si labefactetur, necesse est simul & quæstum nostrum frigescere.

26 Atqui videtis simul & auditis, res enim in propatulo est, quod Paulus iste jam totum biennium hîc prædicat non esse Deos, qui manibus hominum fiunt: neque quicquam habere numinis, quod ars sculptorum aut fusorum ex quacunque materia fabricatur. Atque hujusmodi prædicatione persuasit multis, non solum hîc apud Ephesios, verum etiam per totam Asiam, ac numerosam hominum multitudinem avertit à cultu Deorum.

27 Quoniam autem hoc opificium alit nos, ac familiam nostram, quid superest, nisi ut sublato quæstu redigamur ad famem? In tanto vero periculo dormitare nos, insignis cujusdam socordiæ fuerit.

18 Multique credentium veniebant, confitentes & annuntiantes actus suos. 19 Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus: & computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium. 20 Ita fortiter crescebat verbum Dei, & confirmabatur. 21 His autem expletis, proposuit Paulus in Spiritu, transita Macedonia & Achaja ire Ierosolymam, dicens: Quoniam postquam fuero ibi, oportet me & Romam videre. 22 Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, Timotheum & Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. 23 Facta est autem illo tempore turbatio non minima de via Domini. 24 Demetrius enim quidam nomine, argentarius, faciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum quæstum: 25 Quos convocans, & eos qui hujusmodi erant opifices, dixit: Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio: 26 Et videtis, & auditis, quia non solum Ephesi, sed pæne totius Asiæ, Paulus hic suadens avertit multam turbam, dicens: Quoniam non sunt dii, qui manibus fiunt. 27 Non solum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem venire, sed & magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur, sed & destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia, & orbis colit.

A Quod si quem parum movet hoc periculum, ne neglecta arte nostra, decedat nobis quæstus, quem nunc luculentum capimus: certe publica religio debet omnes commovere, quando, si hæc impune patiemur agere Paulum, periculum esse videmus, ne Templum quoque magnæ Deæ Dianæ, quod nunc celebre est ac religiosum, magnisque donariis locuples, pro nihilo habeatur. Quis enim veneretur Templum, si persuasum fuerit Templi præsidem nullum habere numen? Itaque futurum est, ut tantæ Deæ majestas, ob quam merito dicitur magna, quamque nunc non solum hæc civitas & Asia, verum etiam totus orbis religiose colit, paulatim aboleatur. Itaque si prudentiam esse judicatis, consu-B lere quæstui vestro: si pium esse judicatis, ab injuria vindicare patrios Deos, hîc præstate vos fortes viros, & venienti malo occurrite.

28 Hæc oratio sic concitavit superstitiosæ multitudinis animos, ut omnes vociferari cœperint: *Magna Diana Ephesiorum.*

29 Ad hunc clamorem seditiosum tota civitas Ephesiorum impleta est tumultu: & concursu facto, promiscua multitudo magno consensu procurrit in theatrum, ubi solet regnare populi furor: atque eodem arripuerunt duos Macedones, Gajum & Aristarchum, Pauli comites.

30 Porro quum Paulus, audito quod acciderat, C vellet prodire ad populum, simul & opitulaturus suis comitibus, & populo persuasurus, discipuli non permiserunt, inconsultum esse judicantes, si sese traderet furenti populo, nullum inde fructum relaturus Euangelio.

31 Quin & alii quidam ex Asiæ primoribus, qui tametsi Christi nomen nondum essent professi, tamen bene volebant alioqui Paulo, miserunt ad illum, qui verbis ipsorum rogarent eum, ne se committeret concitatæ multitudini.

32 Interea varius erat fremitus populi, aliis aliud, ita ut fit, vociferantibus. Erat enim concio ex variis hominum generibus, diversisque studiis confu-D sa, plerisque etiam ignaris, quanam ex causa eo convenissent.

33 Res itaque popularem quempiam oratorem poscebat, qui quocunque modo præsentem tumultum sedaret. Igitur è conferta turba protractus est quidam Alexander, propellentibus eum Judæis, ut oratione sua compesceret tumultum. Nullus enim audebat apud furiosam, & variis ex studiis confusam multitudinem verba facere, ubi quicquid dictum esset, oportebat aliquos offendi. Is igitur protractus, mota manu postulavit audientiam, jamque parabat reddere rationem.

34 Cæterum simul atque multitudo cognovisset E Alexandrum esse Judæum, quæ natio quoniam unum Deum colit, detestatur Deos Ethnicorum, renovatus est tumultus, exspectantibus ut aliquid diceret adversus majestatem Dianæ. Proinde una voce omnes vociferari cœperunt: *Magna Diana Ephesiorum.* Is clamor perduravit ad duas ferme horas.

35 Tandem quum Scriba civitatis silentium impetrasset à multitudine, dixit Alexander: Viri Ephesii, quorsum pertinet ista vociferatio? *Quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum civitatem cultricem esse magnæ Dianæ, & ab Iove delapsi simulachri?*

36 *Quum igitur nemo contradicat* his, quæ vos confirmatis, *non est cur hunc tumultum excitetis, sed oportet vos sedatos esse, neque quicquam præcipitanter* F *agere.*

37 *Adduxistis enim* duos *istos viros, neque sacrilegos, neque blasphemos in Deam vestram.* Ob hæc enim vindicanda merito fortasse concurreret populus.

38 Quod

28 His auditis, repleti sunt ira, & exclamaverunt dicentes: Magna Diana Ephesiorum. 29 Et impleta est civitas confusione, & impetum fecerunt uno animo in theatrum, rapto Gaio & Aristarcho Macedonibus, comitibus Pauli. 30 Paulo autem volente intrare in populum, non permiserunt discipuli. 31 Quidam autem & de Asiæ principibus, qui erant amici ejus, miserunt ad eum rogantes ne se daret in theatrum: 32 Alii autem aliud clamabant. Erat enim Ecclesia confusa: & plures nesciebant qua ex causa convenissent. 33 De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Judæis. Alexander autem manu silentio postulato, volebat reddere rationem populo. 34 Quem ut cognoverunt Judæum esse, vox facta una est omnium, quasi per horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum. 35 Et cum sedasset scriba turbas, dixit: Viri Ephesii, quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum civitatem cultricem esse magnæ Dianæ, Iovisque prolis? 36 Cum ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse, & nihil temere agere. 37 Adduxistis enim homines istos, neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram.

38 Quod si Demetrius argentarius, cæterique huic adhærentes opifices, per quos tumultus hic ortus est, habent aliquid adversus aliquem quod accusent, nihil opus est hoc theatro, neque concursu populi, neque tumultu. Sunt enim in hac civitate leges, sunt conventus forenses, sunt Proconsules, qui causas cognoscant, ac lites dirimant, & in maleficos animadvertant. Apud hos invicem accusent sese, qui dederunt occasionem huic concursui, quandoquidem illorum causa nihil ad populum attinet.

39 Quod si causa privata non est, sed ad populum etiam pertinet, tamen non est necesse rem sic per tumultum geri. Si quid enim flagitatis, poterit expediri legitima concione, convocata per quos oportet, & quemadmodum oportet.

40 *Nunc periculum est, ne propter tumultum hodie factum arguamur seditionis* apud Magistratus, *quum nullam idoneam causam adferre possimus, cur hic concursus populi factus sit* in theatrum. *Hæc quum dixisset, dimissa est concio.*

Cap. XX.

Vivit mortuus ex casu: Paullusque vocatos Presbyteros monet, & fata futura docet.

1 POSTEAQUAM *sedatus est ille tumultus, Paulus convocatis in unum discipulis*, exhortatus est eos, ut constanter pergerent in his quæ cœpissent: & amplexus illos, *ac vale dicto, profectus est ut iret in Macedoniam.*

2 Ubi vero peragrasset Macedoniæ regiones, & ubicunque esset congregatio, multis verbis eos fuisset exhortatus, ut in Euangelica sinceritate perseverarent ac proficerent, venit in eam partem, quæ proprie dicitur Græcia, in qua est Achaja.

3 Ubi quum fuisset menses tres, atque hinc pararet navigare in Syriam, sensit sibi in eam navigationem structas insidias à Judæis. Itaque visum est tutius mutare portum, & repetita Macedonia, ab eo littore repetere Syriam, in quod appulerat, quum primum adiret Macedoniam.

4 Hujus itineris comites erant nobis Sosipater Berœensis Pyrrhi filius, Thessalonicensium vero Aristarchus & Secundus, cumque his Cajus Derbensis ac Timotheus. Rursus Asiani Tychicus ac Trophimus.

5 Hi quum, Paulo in Macedonia commorante, præcessissent, procuraturi quod ad tutam navigationem pertineret, exspectarunt nos Troade.

6 Nos per Macedoniam pervenimus Philippos. Hinc *post dies Azymorum*, qui festo Paschæ contigui sunt, *solvimus, & intra dies quinque pervenimus ad illos Troadem, ubi commorati sumus dies septem.*

7 Hîc accidit quiddam memorabile. *Quodam* enim *die sabbatorum, quum discipuli convenissent* ex more *ad frangendum panem, Paulus* ubique pastorem agens, reficiebat animos illorum sermone sacro, *postridie profecturus*, cumque *sermonem produxit in multam noctem.*

8 Ea ne dirimeret gratissimum colloquium, erant multæ lucernæ in cœnaculo, in quo tum eramus congregati.

9 Erat in hoc numero *adolescens quidam nomine Eutychus, sedens in fenestra. Is quum gravaretur profundo somno, Paulo diu disserente, adeo tandem depressus est vi soporis, ut à tertio cœnaculo pronus decideret in terram.* Accursum est, sed repertus est mortuus, ac sublatus in domum.

10 Id ubi cognovit Paulus descendit, atque ad

38 Quod si Demetrius, & qui cum eo sunt artifices, habent adversus aliquem causam, conventus forenses aguntur, & proconsules sunt, accusent invicem. 39 Si quid autem alterius rei quæritis: in legitima Ecclesia poterit absolvi. 40 Nam & periclitamur argui seditionis hodiernæ: cum nullus obnoxius sit (de quo possimus reddere rationem) concursus istius. Et cum hæc dixisset, dimisit Ecclesiam.

1 Postquam autem cessavit tumultus, vocatis Paulus discipulis, & exhortatus eos, valedixit, & profectus est ut iret in Macedoniam. 2 Cum autem perambulasset partes illas, & exhortatus eos fuisset multo sermone, venit ad Græciam: 3 Ubi cum fecisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ à Judæis navigaturo in Syriam: habuitque consilium ut reverteretur per Macedoniam. 4 Comitatus est autem eum Sopater Pyrrhi Berœensis, Thessalonicensium vero Aristarchus, & Secundus, & Gajus Derbeus, & Timotheus: Asiani vero Tychicus & Trophimus. 5 Hi cum præcessissent, sustinuerunt nos Troade; 6 Nos vero navigavimus post dies azymorum à Philippis, & venimus ad eos Troadem in diebus quinque, ubi demorati sumus diebus septem. 7 Una autem Sabbati cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinum, protraxitque sermonem usque in mediam noctem. 8 Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo, ubi eramus congregati. 9 Sedens autem quidam adolescens nomine Eutychus super fenestram, cum mergeretur somno gravi, disputante diu Paulo, ductus somno cecidit de tertio cœnaculo deorsum, & sublatus est mortuus. 10 Ad quem cum

A exemplum Heliæ Prophetæ, incurvato corpore incubuit super eum, veluti complexu suo fovens exanimem. Hoc facto vertit sese ad discipulos, ob inopinatum casum turbatos: *Nolite*, inquiens, *turbari: adhuc anima ejus in ipso est*, nondum enim tota corpus reliquit.

11 Hac oratione consolatus illos, *rursus adscendit* cœnaculum, *fregitque panem ac degustavit*: *deinde* rursus diu *colloquutus* cum illis *usque ad diluculum*, ita demum *profectus est.* Adeo durum est, amantissimum patrem à suis filiis distrahi.

12 Porro qui remanserant apud adolescentem, adducunt eum in cœnaculum vivum & integrum. Quæ res non mediocriter refocillavit animos omnium. B Non enim decebat, ut sermo, qui salutem adfert omnibus, adolescenti mortis esset occasio.

13 *Nos autem, conscensa navi* Troade, *solvimus Asson.* Ea civitas est maritima infra *Troadem. Sic enim ordinarat Paulus*, ut eo navi præcederemus, *ipse terra pedibus facturus iter*; vel quia tutius erat; vel ut plures salutaret.

14 Quum autem convenissemus Asson, Paulo recepto, una devenimus Mytilenen: ea civitas est littoralis Lesbi.

15 Hinc solventes, postridie pervenimus contra Chium insulam. Rursus hinc postero die appulimus C ad Samum insulam, atque hinc trajecimus Trogyllium: ea civitas est littoralis Asiæ, Samo opposita. Hîc eam noctem commorati, postridie pervenimus Miletum: ea civitas est maritima Cariæ.

16 Quanquam autem præterlegentibus Asiæ littus, prius occurrebat Ephesus, quam Trogyllium, aut Miletus, tamen ita decretum erat Paulo, præternavigare Ephesum, ne tempus tereret in Asia, si per insidias non licuisset illinc tuto solvere in Syriam. *Properabat enim, ut, si fieri posset, diem Pentecostes ageret Hierosolymis.*

17 Ne tamen videretur Ephesios ob neglectum aut odio præterisse, misit è Mileto, qui presbyteros D congregationis Ephesiorum accerserent, quibus eam congregationem curandam commendarat.

18 Qui cum vocati venissent, hunc in modum loquutus est illis: non est necesse fratres, ut meam sinceritatem in Euangelico negotio vobis commemorem. Vos ipsi scitis, qui vidistis, quomodo me per omne tempus apud vos gesserim à primo die, quo sum ingressus Asiam, non meam gloriam, aut meum compendium venans à quoquam, sed in tradendo Euangelio Domini Jesu jussis obtemperans, ejusque voluntati per omnia serviens, nimirum ipsius inhærens vestigiis, qui se dejecit, qui se tradidit in E afflictiones ac mortem, ut Ecclesiam suam purgaret ac constabiliret.

19 Ita & ego cum multa humilitate & ignominia, quam passus sum ab hostibus Euangelii, cum multis lachrymis, quas pro sollicitudine congregationis fudi, cum multis afflictionibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Judæorum, qui non patiuntur Euangelii gratiam Gentibus communicari, versatus sum in negotio Euangelii.

20 Et tamen nihil horum malorum commovit animum meum, ut territus afflictionibus, quicquam omiserim, quod pertineret ad vestram salutem, aut quicquam esset in rem vestram, quod non cum periculo mei capitis indicarem vobis, ac docerem F vos, tum publice in Synagogis, tum privatim ac domestice, utcunque sese dabat opportunitas:

21 Non prædicans vobis, id quod Judæi volebant, circumcisiones, sabbatismos, & lotiones: sed pœnitentiam vitæ superioris, quam Deus requirit ab

descendisset Paulus, incubuit super eum: & complexus dixit: Nolite turbari, anima enim ipsius in ipso est. 11 Ascendens autem, frangensque panem, & gustans, satisque allocutus usque in lucem, sic profectus est. 12 Adduxerunt autem puerum viventem, & consolati sunt non minime. 13 Nos autem ascendentes navem, navigamus in Asson, inde suscepturi Paulum: sic enim disposuerat ipse per terram iter facturus. 14 Cum autem convenisset nos in Asson, assumpto eo, venimus Mitylenen. 15 Et inde navigantes, sequenti die venimus contra Chium, & alia applicuimus Samum, & sequenti die venimus Miletum. 16 Proposuerat enim Paulus transnavigare Ephesum, ne qua mora illi fieret in Asia. Festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes faceret Ierosolymis. 17 A Mileto autem mittens Ephesum, vocavit Majores natu Ecclesiæ. 18 Qui cum venissent ad eum, & simul essent, dixit eis: Vos scitis, à prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, 19 Serviens Domino cum omni humilitate, & lacrymis, & tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Iudæorum: 20 Quomodo nihil subtraxerim utilium, quo minus annuntiarem vobis, & docerem vos publice, & per domos, 21 Testificans Iudæis atque Gentilibus in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum.

ab omnibus, ut salutem det omnibus: & fiduciam erga Dominum nostrum Jesum, cujus Euangelio quisquis credit, salvus erit, sive Judæus sit, sive Græcus, sive circumcisus, sive incircumcisus. Et ideo gratiam omnibus oblatam, omnibus promiscue prædicavi, non habito personæ delectu, nec deterritus Judæorum odio, qui studio Legis oppugnant Euangelium, nec sævitia Gentium, quæ superstitionem à majoris traditam tuentur. Nam si quid afflictionis hîc incidit mihi, magis me commovit congregationis periculum, ne quis offensus meis malis alienaretur ab Euangelio, quam ignominia aut dolor mihi inflictus. Quod si quando subduxi me periculis, vestro animo morem gessi, vestris commodis consului, potius quam meæ incolumitati. Nec me pœnitet hujus animi.

22 Et nunc ecce alligatus ego spiritu, vado in Ierusalem; quæ in ea ventura sint mihi, ignorans:

23 Nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur, dicens: quoniam vincula & tribulationes Ierosolymis me manent.

22, 23 Quin & nunc, tametsi corpore liber, tamen spiritu jam alligatus, proficiscor Hierosolymam, in qua quæ res mihi sint obventuræ, nondum liquido cognovi, nisi quod Spiritus in singulis civitatibus, tum per ora Prophetarum, tum in me ipso prædicit, futurum ut vinciar & affligar.

24 Sed nihil horum vereor: nec facio animam meam pretiosiorem quam me, dummodo consummem cursum meum, & ministerium verbi, quod accepi à Domino Iesu, testificari Euangelium gratiæ Dei.

24 Id quum sciam & credam, tamen nihil harum rerum me deterret, quo minus fungar Apostolico munere, etiamsi mors sit oppetenda. Neque enim hæc mihi vita mea cara est, quæ Christo protectore perire non potest, sed vita carius est, ut Domini jussis obediam, utque cursum hunc Euangelicæ prædicationis, quemadmodum hactenus alacriter sustinui, consummem cum gaudio. Gaudium est ingens animo meo, si per meas afflictiones crescit Euangelii proventus. Nihil enim aliud mihi cordi est, nisi ut in stadio Euangelico, in quod me Dominus induxit, semper progrediar, donec ad metam pervenero, securus de præmio, quod suo tempore pro suo arbitratu repensurus est Agonotheta, qui non potest fallere. Non ingessi memet huic muneri, sed Dominus Jesus hoc mihi delegavit, ut Judæis ac Gentibus prædicem lætissimum nuntium, per fidem Euangelicam Deo visum esse salutem gratis dare omnibus. Hanc functionem volens ac lubens obeo, sive vivere continget, sive mori. Quandiu licuit adesse vobis, præsens consului vestræ saluti, docens, admonens, exhortans, consolans, increpans, subinde revisens.

25 Et nunc ecce ego scio, quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transivi prædicans regnum Dei.

25 Nunc autem scio Spiritus instinctu, quod posthac non estis visuri faciem meam, nec vos Ephesii, nec cæteri omnes qui minorem Asiam incolitis, ad quos deveni prædicans regnum Dei. Quod mei muneris erat sedulò bonaque fide præstiti.

26 Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum à sanguine omnium.

26 Quapropter nunc digressurus à vobis absque spe reditus, illud vos hodie contestor; quod si quis perierit sua aut aliorum culpa, ego sim purus à sanguine omnium. Ostendi cunctis veram viam, qua pervenire licet ad vitam æternam.

27 Non enim subterfugi, quo minus annuntiarem omne consilium Dei vobis.

27 Aperui vobis omne consilium Dei, & quomodo placeat illi servari genus humanum, & quid præstandum sit his, qui perstiterint in fiducia sincera erga Dominum Jesum, ne quis ignorantiam valeat prætexere. Exemplum ex me præbui, nihil non & faciens, & patiens, ut omnes perseveretis in Euangelii sinceritate. Nullius mors mihi poterit imputari. Neque nunc mea sponte divellor à vobis, aut metu persecutionum memet subduco, sed ita volente Spiritu Christi, prudens ac sciens in certum vitæ discrimen proficiscor.

28 Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.

28 Quod igitur mea præsentia vobis præstare non poterit, id vestra diligentia penset oportet. Videte ne vobis ipsi desitis, neve ab his, quæ bene cœpistis, relabamini: sed vos qui seniores estis, quibusque curam multitudinis commendavi, vigilate, tum vobis ipsis ne corrumpamini per insinceros Apostolos, tum toti gregi, quem pascendum suscepistis. Ego summa sinceritate perfunctus sum meo munere, quod à Domino delegatum erat. Vos item simili studio simílique integritate curam agite gregis, cui vos Spiritus Sanctus præfecit Episcopos, hoc est, inspectores, ut curetis, ne quid salutaris pabuli desit ovibus Jesu Christi, utque non lupos, sed veros pastores agatis erga congregationem Dei, quæ vobis oscitanter curanda non est, ut quam Deus adeo caram habuerit, ut Unigeniti sui sanguine sibi eam paraverit. Non est igitur committendum, ut merx tam care emta Deo, vestra pereat negligentia.

29 Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi.

29 Non hæc sine causa tam sollicite moneo. Scio enim, quod non semper habebitis Paulos, sed post abitum meum, velut in caulas à pastore destitutas, ingerent sese in vos lupi graves, qui non parcent gregi, sed omnia molientur ut dissipent congregationem vestram. Hîc periculum erit, ne qui sunt imbecilles, fracti malis recedant ab Euangelio, sed imminet aliud periculum multo majus.

30 Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se.

30 Non solum aliunde venient, qui terroribus ac minis, qui callidis persuasionibus, qui fucata specie sanctimoniæ conabuntur corrumpere sinceritatem vestram, ac labefactare libertatem, quam habetis per Euangelium Jesu Christi: verum etiam ex vobis ipsis exorientur viri, qui prodita vestra concordia loquentur perversa, & à rectitudine veritatis Euangelicæ discrepantia, non hoc agentes ut Jesu Christo grex suus sit incolumis, sed ut ipsi discipulos abducant post se, quo videantur aliquid esse, nimirum metuentes ne parum egregii doctores videantur, si nihil doceant novi. Atqui perversa novitas est, quum homines addunt Euangelio, quod sibi sufficit. Qui verus est pastor, Christi discipulos esse mavult quam ipsius. Et ab eo pabulum sumit, quo pascat illos. Isti ob gloriam & quæstum, ex Christi discipulis suos faciunt: & auctores esse volunt Euangelicæ doctrinæ, cujus nos revera nihil aliud sumus quam dispensatores.

31 Propter quod vigilate, memoria retinentes; quoniam per triennium nocte & die non cessavi, cum lacrymis monens unumquemque vestrûm.

31 Quo plus imminet periculi, hoc attentius vigilate, memores quod per triennium quum agerem in Asia, noctu dieque non cessarim admonere cum lachrymis unumquenque vestrum.

32 Et nunc commendo vos Deo, verbo gratiæ ipsius, qui potens est ædificare, & dare hereditatem in sanctificatis omnibus.

32 Quod superest fratres, nunc quoniam avellor à vobis, commendo vos Deo, qui suum gregem non destituet, ac sermoni Euangelico, in quo qui sincere versantur, & Dei gratuitam erga cunctos homines beneficentiam prædicant potius, quam Legis justitiam, opitulabitur favor divinus. Nos pro delegato munere fundamenta jecimus. Cæterum Deus, qui per nos agit hæc omnia, potest superstruere, ut quod cœptum est, ex ipsius voluntate perficiatur: & quemadmodum hactenus vobis contigit per Euangelii professionem cooptari in numerum Filiorum Dei, ita perseverantes in sancto proposito, perveniatis ad hæreditatem promissam omnibus sanctificatis per Dei gratiam, sive ex Judæis sint, sive ex Gentibus.

33 Argentum & aurum, aut vestem nullius concupivi, sicut

34 Ipsi scitis: quoniam ad ea, quæ mihi opus erant, & his, qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ.

33 Vidistis sollicitudinem meam, vidistis labores meos, vidistis pericula mea, quæ vestra causa suscepi, nihil interim præmii captans à vobis, nec honorem, nec lucrum, adeo, ut quod à cæteris fit Apostolis, quodque jure meo poteram, ne necessaria quidem à vobis acceperim. Non aurum, non argentum, non vestem cujusquam concupivi.

34 Nam, ut ipsi scitis, necessitatibus meis, & comitum meorum, manus hæ, quod opus fuit, suppeditarunt.

35 Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Iesu, quoniam ipse dixit: Beatius est magis dare, quam accipere.

35 Poteram hoc à vobis sumere, non ignarus operarium esse dignum mercede sua, sed ego mercedem omnem malui exspectare à Domino, & exemplum modis omnibus absolutum studui vobis exhibere, ut qui in gregis curam successistis, intelligatis hoc esse boni pastoris officium, ut quum nullum defugiat laborem in provehendis gregis commodis, tamen ob infirmos abstineat ab omni mercede humana, ne quis ob hoc alienior sit ab Euangelio, quod Euan-

Euangelistam suum cogatur alere: aut ideo minus
obtemperet monitis pastorum, quod existimet eos
sibi ob accepta beneficia factos obnoxios. Sic enim
est hominum ingenium, ut nescio quomodo mino-
ris faciant eos, in quos beneficium contulerunt.
Quanquam autem æquum est, ut qui vobis Euan-
gelicas opes impartiunt, his vicissim de longe vilio-
ribus opibus subveniatis, tamen ego sciens inter vos
multos esse imbecilles, nullam cuiquam volui dare
pejus de nobis sentiendi occasionem. Hoc exemplum
meum studete pro viribus æmulari, simulque me-
mineritis, quod dixit Dominus Jesus: *Beatius est
dare quam accipere.*

36 *Hæc loquutus Paulus, flexis genibus precatus est*
ex more *cum omnibus illis.*

37 Fletus autem omnium ingens coortus est, adeo
ut effusi in collum illius, oscularentur eum, velut
avide copiam rapientes mox avellendi.

38 *Discruciabat enim animos omnium verbum hoc,
quod dixerat Paulus, illos non amplius visuros faciem
ipsius.* His peractis, euntem ad navim officii gratia
deducebant, oculis etiam quoad licuit prosequen-
tes navigantem.

CAP. XXI.

*Adstricta palma: voti simulatio: duplex
Compes: Tarsensem Græca loquela probat.*

1 QUUM *autem illinc solvissemus, jamque spatio
longiore divulsi essemus ab illis* è littore prospe-
rantibus, *recto cursu pervenimus ad insulam Coum,
postridie Rhodum, atque inde Patara* maritimam Ly-
ciæ civitatem.

2 *Illic nacti navim, quæ solveret in Phœnicen, ea
conscensa navigavimus.*

3 *Ubi vero cœpit nobis apparere Cyprus* insula, *re-
licta ea ad lævam, cursum instituimus in Syriam, &
appulimus Tyrum*, quæ civitas est in littore Phœni-
ces, quemadmodum & Sidon. Nos quidem malue-
ramus recta in Palæstinam, sed quoniam Tyrus em-
porium est, hic nautæ erat exponendum onus.

4 *Porro cum & illic reperissemus discipulos, mansi-
mus apud illos dies septem.* Hic erant, qui afflati pro-
phetico Spiritu, Paulo dissuaderent, ne proficiscere-
tur Hierosolymam.

5 At nihilo secius, expletis septem diebus, cœ-
pimus à Tyro proficisci, *discipulis omnibus una cum
liberis & uxoribus deducentibus nos extra civitatem us-
que ad* littus.

6 *Hic quum flexis genibus simul orassemus, moxque
invicem dixissemus vale: nos navem conscendimus, illi
redierunt ad sua.*

7 *Inde navigatione explicita à Tyro, venimus Pto-
lemaidem*: ea civitas occurrit in littore vicina mon-
ti Carmelo. *Hic salutatis fratribus, mansimus diem
unum apud illos.*

8 *Postero vero die profecti nos, qui Paulum comi-
tabamur, una cum ipso pervenimus Cæsaream* Palæ-
stinæ, *ac devenimus in ædes Philippi*, qui primus Eu-
nucho & Samaritanis prædicarat Euangelium, *unus
è septem* Diaconis, quos Hierosolymis instituerant
Apostoli. Apud hunc commorati sumus.

9 *Huic erant filiæ quatuor adhuc innuptæ, quæ polle-
bant Spiritu prophetico*, juxta prophetiam Joelis.

10 *Quum igitur hujus hospitio diebus aliquot utere-
mur, supervenit quidam à Judæa Propheta nomine A-
gabus.*

11 *Is cum divertisset ad nos, tulit zonam Pauli, qua
quum ipse sibi pedes alligasset*, ex veterum Propheta-

36 *Et cum hæc dixisset, positis genibus suis oravit cum omnibus illis.* 37 *Magnus autem fletus factus est omnium: & procumbentes super collum Pauli, osculabantur eum,* 38 *Dolentes maxime in verbo, quod dixerat, quoniam amplius faciem ejus non essent visuri. Et deducebant eum ad navem.* 1 *Cum autem factum esset ut navigaremus abstracti ab eis, recto cursu venimus Coum, & sequenti die Rhodum, & inde Pataram.* 2 *Et cum invenissemus navem transfretantem in Phœnicen, ascendentes navigavimus.* 3 *Cum apparuissemus autem Cypro, relinquentes eam ad sinistram, navigavimus in Syriam, & venimus Tyrum: ibi enim navis expositura erat onus.* 4 *Inventis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem: qui Paulo dicebant per Spiritum ne ascenderet Ierosolymam.* 5 *Et expletis diebus profecti ibamus, deducentibus nos omnibus cum uxoribus & filiis usque foras civitatem: & positis genibus in littore, oravimus.* 6 *Et cum valefecissemus invicem, ascendimus navem: illi autem redierunt in sua.* 7 *Nos vero navigatione expleta à Tyro descendimus Ptolemaidam: & salutatis fratribus, mansimus die una apud illos.* 8 *Alia autem die profecti, venimus Cæsaream. Et intrantes domum Philippi euangelistæ, qui erat unus de septem, mansimus apud eum.* 9 *Huic autem erant quattuor filiæ virgines prophetantes.* 10 *Et cum moraremur per dies aliquot, supervenit quidam à Iudæa propheta, nomine Agabus.* 11 *Is cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli: & alligans sibi pedes & manus, dixit: Hæc dicit Spiritus sanctus: Virum, cujus est zona hæc, sic*

rum more, qui solent signo quopiam repræsentare,
quod prædicunt, dixit afflatus Spiritu: *Hæc ait Spi-
ritus Sanctus: Virum, cujus est cingulum hoc, sic alli-
gabunt Hierosolymis Judæi, tradentque in manus Gen-
tium.*

12 Hoc sermone territi, tum nos, qui Paulo ve-
nerabamus comites, tum ejus loci discipuli multis cum
lachrymis rogabamus eum, ne se committeret Hie-
rosolymæ. Hic erat pius affectus dolentium peri-
re tam eximium pastorem.

13 Paulus autem, cui certius oraculum Spiritûs
Sanctus ediderat in pectore, ut iret Hierosolyma,
postea visurus Romam, ait illis: *Cur inanibus la-
chrymis vestris affligitis cor meum?* Neque enim me
movet periculum quod denuntiant Prophetæ, sed
vester mœror mœrorem conciliat animo meo. Cer-
tum est persequi, quod ad Euangelii profectum fie-
ri vult Spiritus. Neque me territant vincula, jam
istorum malorum nequaquam rudem. Tantum enim
abest, ut metu vinculorum sim deserturus negotium
Euangelicum, *ut mori quoque paratus sim Hierosoly-
mis pro nomine Domini Jesu.* Vinciatur Paulus, mo-
do libere discurrat Euangelii sermo. Occidatur Pau-
lus, modo vivat apud omnes vigeatque gloria no-
minis Jesu. Quod vitam opto, non ob aliud opto,
nisi ut prosim Euangelio. Alioqui mihi lucrum fue-
rit, pro Christi nomine cito finire vitam hanc. Pro-
inde vos nolite deplorare, quod mihi etiam opta-
bile est, si velit Deus, vestrisque fletibus desinite
mœrore afficere animum meum, qui non possum
non dolere cum dolentibus amicis.

14 Ad hæc quum non haberemus quod respon-
deremus, videremusque illi certum esse decretum,
ut pergeret Hierosolymam, passi sumus illum abi-
re, dicentes: *Fiat voluntas Domini.* Nam hæc est
vox vere Christianorum, quam omnibus, etiamsi
non sit in ore, tamen oportet semper esse in ani-
mo, quicquid immineat seu lætæ rei, seu tristis:
Fiat voluntas Domini.

15 Itaque dies aliquot commorati Cæsareæ, para-
bamus nos itineri, ut iremus Hierosolymam.

16 *Comitati sunt autem Paulum una nobiscum è ci-
vitate Cæsarea quidam è discipulis, secum ducentes
Mnasonem quendam Cyprium, cujus hospitio Hieroso-
lymis uteremur.* Erat enim ille vir spectatæ pietatis,
ut qui jam olim credidisset Euangelio, diuque per-
stitisset in sinceritate fidei.

17 *Quum autem pervenissemus Hierosolymam*, li-
benter & *alacriter exceperunt nos fratres.*

18 *Postridie Paulus nobis ipsum comitantibus adiit ædes
Jacobi* Justi, qui dictus est frater Domini. Nam hic
ab Apostolis institutus fuerat Episcopus Hierosoly-
morum. *Eodem convenerunt omnes seniores.*

19 *Quos omnes cum salutasset Paulus, referebat illis
ordine, quæ Deus per ipsius ministerium gessisset inter
Gentes*, inter quas jam aliquot annis prædicarat Eu-
angelium.

20 *Hæc illi quum audissent, glorificabant Dominum*,
qui gratiam suam effudisset etiam in Gentes. Cæte-
rum quoniam Paulus apud multos Judæos delatus
erat, quod osor esset Legis Mosaicæ, sic prædicans
Euangelii gratiam, ut minus quam oporteret tribue-
ret Legis observationi: quo huic etiam incommo-
do mederentur, dixerunt: *Vides frater Paule quot
sunt hic millia Judæorum, qui crediderunt Euangelio,
atque hi omnes magno Legis studio tenentur.*

21 *Rumor autem ad hos perlatus est*, quem nos sci-
mus esse vanum, *quod Judæos, qui sunt apud gentes,
doceas desciscere à Mose, sic ut nec circumcidant filios
suos, neque servent instituta majorum*, in delectu
ci-

alligabunt in Ierusalem Iudæi, & tradent in manus Gentium. 12 *Quod cum audissemus, rogabamus nos, & qui loci illius erant, ne ascenderet Ierosolymam.* 13 *Tunc respondit Paulus, & dixit: Quid facitis flentes, & affligentes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed & mori in Ierusalem paratus sum, propter nomen Domini Iesu.* 14 *Et cum ei suadere non possemus, quievimus, dicentes: Domini voluntas fiat.* 15 *Post dies autem istos præparati, ascendebamus in Ierusalem.* 16 *Venerunt autem & ex discipulis à Cæsarea nobiscum, adducentes secum apud quem hospitaremur Mnasonem quendam Cyprium, antiquum discipulum.* 17 *Et cum venissemus Ierosolymam, libenter exceperunt nos fratres.* 18 *Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Iacobum, omnesque collecti sunt seniores.* 19 *Quos cum salutasset, narrabat per singula, quæ Deus fecisset in Gentibus per ministerium ipsius.* 20 *At illi cum audissent, magnificabant Deum, dixeruntque ei: Vides frater, quot millia sunt in Iudæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis.* 21 *Audierunt autem de te, quia discessionem doceas à Moyse eorum, qui per Gentes sunt, Iudæorum: dicens non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi.*

ciborum, in sabbatis, in lotionibus, cæterisque, quæ Judæi hi, qui Gentibus admixti non sunt, magna religione servant. Hi utcunque ferunt, majorum decreto coerciti, Gentes non onerari jugo Legis. Cæterum Judæos natos ab observatione Legis ad ritus Gentium abduci non ferunt. Nunc itaque videndum est, ne quid hinc tumultus exoriatur.

22 *Quid igitur faciendum*? Primum *illud dissimulari non potest, quin convocetur multitudo. Audient enim te venisse.*

23, 24 Ut igitur te liberes hac suspicione, *sequere consilium nostrum. Sunt nobis viri quatuor, qui* juxta consuetudinem Judæorum *obligarunt se voto, hos tibi adjunge*, simulque cum illis expleas ritus solennes, iis qui se post votum sanctificari curant: & si quid præterea impendendum in hostias aut donaria, impende una cum illis, donec raserint capita sua. Ita fiet, ut omnes sciant esse vana, quæ de te jactavit rumor: sed intelligent, te quoque sic prædicare gratiam Euangelii, ut non damnes eos, qui ritus Legis à Deo traditæ, majorumque consuetudinem observant, quum conspexerint eadem abs te fieri, quæ quidam jactarant abs te damnari. Hac ratione compescetur murmur Judæorum, qui plures sunt, quam ut non sit illorum habenda ratio.

25 *Cæterum de his, qui crediderunt ex Gentibus, nos jampridem scripsimus* ex decreto Apostolorum ac multitudinis, ne cogerentur ad observationem Legis Mosaicæ, *tantum abstinerent ab his, quæ immolantur simulachris, à sanguine, à suffocato & scortatione.*

26 Paulus autem obtemperans Jacobi ac fratrum consilio, *adjunctis sibi quatuor illis viris*, qui se voto obstrinxerant, *purificatus est una cum illis, & ingressus Templum, professus est dies purificationis expletos esse*: neque quicquam omisit ceremoniarum, *donec* ex more *offerretur pro unoquoque illorum oblatio.*

27 Totum hoc septem diebus erat peragendum. Quibus jam pene expletis, Judæi quidam increduli, qui viderant illum in Asia, quique tumultum illic excitaverant, *ubi conspexissent* Paulum *in Templo, concitaverunt totum populum, & injecerunt manus in Paulum, clamantes:*

28 *Viri Israelitæ succurrite. Hic est vir ille*, de quo rumore cognovistis, *qui* peragrans omnes regiones, *ubique docet* novam doctrinam *adversus* hunc *populum* Deo peculiarem, *adversus Legem* à Deo traditam, *adversus hoc Templum* toti orbi religiosum. Nec hoc hujus impietati satis erat, *insuper & Græcos homines* atque *incircumcisos induxit in Templum, & contaminavit locum hunc sanctum.*

29 *Viderant enim Trophimum Ephesium in comitatu* Pauli, cum esset *in civitate, atque hinc conjectabant, quod Paulus hunc induxisset in Templum.*

30 *Ad hunc tumultum commota est tota civitas, factusque est populi concursus. Ac Paulum apprehensum protraxerunt è Templo*, velut objiciendum furenti populo: *moxque clausæ sunt fores Templi*, ne esset quo se in tutum reciperet.

31 Quærebant enim eum occidere. Id in Templo facere religio erat, quasi usquam non sit impium innocentem interficere. *Interea nuntiatum est tribuno cohortis, quod tota civitas* Hierosolyma *tumultuaretur.*

32 *Qui statim, adjunctis sibi militibus ac centurionibus, decurrit ad illos. Judæi vero posteaquam viderunt tribunum cum militibus accurrentem, destitere percutere Paulum.*

33 *Tribunus itaque quum venisset propius, jussit apprehendi Paulum, ac vinciri catenis duabus*, suspicans eum esse maleficum quempiam, in quem sic sæviret multitudo. Eo facto, tribunus interrogabat Judæos, quisnam esset, & quid admisisset.

34 Quum autem ob tumultum aliunde aliud vociferantis turbæ non posset certum cognoscere quod volebat, jussit Paulum, ut erat vinctus, duci in castra, ut intra præsidii septa posset, exclusa turba, rei veritatem intelligere.

35 Quumque jam ventum esset ad gradus castrorum, Paulus à militibus portabatur ob turbæ violentiam. Metuebant enim, ne vim adferrent illi, priusquam veniret in castra.

36 Etenim ad ipsos usque gradus sequebatur populi multitudo, clamans ac vociferans: Tollite istum de medio.

37 Ubi vero jam ventum esset ad ingressum præsidii, Paulus cupiens satisfacere tumultuantibus Judæis, *dicit tribuno: Permittis-ne mihi, ut loquar tibi? Tum tribunus: Græce nosti*? Nam id Græce dixerat Paulus.

38 *Nonne tu es, inquit, Ægyptius ille, qui antehac quoque tumultum concitasti, atque hinc eduxeras in desertum quatuor millia virorum sicariorum?*

39 *Ad hæc Paulus:* Non sum is quem tu putas, sed *sum* homo genere *Judæus, patria mihi est Tarsus, Ciliciæ non obscura civitas. Verum, illud interim te rogo, permitte mihi verba facere ad populum.*

40 *Id quum ille permisisset, Paulus stans in gradibus, manu mota significabat* populo, se velle loqui. *Moxque magno facto silentio, sic loqui cœpit lingua Hebraica.*

CAP. XXII.

Belle hic enarrat Paulus vitamque fidemque:
Dic mihi, Romanus sisne, tribunus ait.

1 VIRI quotquot hîc adestis, vel genere fratres, vel ætate dignitateque patres, præbete mihi vos attentos, dum me vobis purgo super his, de quibus apud vos falso delatus sum.

2 Hæc præfato Paulo, multitudo, quum audiret quod Hebraice loqueretur, magis etiam præstitit silentium, sive quod hanc linguam intelligebant omnes, sive quod suæ quisque linguæ magis favet.

3, 4 Tum Paulus ita pergit dicere: Ut intelligatis, me nec adversus populum Judæorum, nec adversus Legem Mosi, nec adversus Templum quicquam impie fecisse: *Ego sum homo Judæus*, ex Judæis *natus Tarsi Ciliciæ.* Cæterum *educatus in hac civitate, ad pedes* vobis non ignoti viri *Gamalielis, diligenter institutus* à primis annis *in patria Lege*, magno studio deditus isti cultui veri Dei, quem vos quoque omnes servatis hodie, adeo ut amore Legis hanc Euangelicam viam, quam nunc profiteor, persequerer, non solum usque ad carceres & vincula, verum etiam usque ad mortem, nihil aliud spirans quam minas ac cædes adversus Euangelii professores, vinciens & in carceres pertrahens, tum viros, tum mulieres.

5 Hæc ita se habere, mihi testis est is, qui tum erat summus Sacerdos, simulque cum eo totus Seniorum ordo, à quibus acceptis litteris ad Judæos, proficiscebar Damascum, ut inde vinctos adducerem Hierosolymam, qui Christi nomen profiterentur, ut ex arbitrio Sacerdotum ac Seniorum punirentur. Hoc animo tum eram in illos, non ob aliud quam

22 Quid ergo est? utique oportet convenire multitudinem: audient enim te supervenisse. 23 Hoc ergo fac quod tibi dicimus: Sunt nobis viri quattuor votum habentes super se. 24 His assumptis, sanctifica te cum illis: & impende in illis ut radant capita: & scient omnes quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem. 25 De his autem, qui crediderunt ex Gentibus, nos scripsimus, judicantes ut abstineant se ab idolis immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. 26 Tunc Paulus, assumptis viris, postera die purificatus cum illis intravit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio. 27 Dum autem septem dies consummarentur, hi qui de Asia erant Iudæi, cum vidissent eum in templo, concitaverunt omnem populum, & injecerunt ei manus, clamantes: 28 Viri Israelitæ, adjuvate: hic est homo, qui adversus populum, & legem, & locum hunc, omnes ubique docens, insuper & Gentiles induxit in templum, & violavit sanctum locum istum. 29 Viderant enim Trophimum Ephesium in civitate cum ipso, quem æstimaverunt quoniam in templum introduxisset Paulus. 30 Commotaque est civitas tota, & facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum, trahebant eum extra templum: & statim clausæ sunt januæ. 31 Quærentibus autem eum occidere, nuntiatum est tribuno cohortis: Quia tota confunditur Ierusalem. 32 Qui statim assumptis militibus, & centurionibus, decurrit ad illos. Qui cum vidissent tribunum, & milites, cessaverunt percutere Paulum.

33 Tunc accedens tribunus apprehendit eum, & jussit eum alligari catenis duabus: & interrogabat quis esset, & quid fecisset. 34 Alii autem aliud clamabant in turba. Et cum non posset certum cognoscere præ tumultu, jussit duci eum in castra. 35 Et cum venisset ad gradus, contigit ut portaretur a militibus propter vim populi. 36 Sequebatur enim multitudo populi, clamans: Tolle eum. 37 Et cum cœpisset induci in castra Paulus, dicit tribuno: Si licet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit: Græce nosti? 38 Nonne tu es Ægyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quattuor millia virorum sicariorum? 39 Et dixit ad eum Paulus: Ego homo sum quidem Iudæus à Tarso Ciliciæ, non ignotæ civitatis municeps. Rogo autem te, permitte mihi loqui ad populum. 40 Et cum ille permisisset, Paulus stans in gradibus, annuit manu ad plebem, & magno silentio facto, allocutus est lingua Hebræa, dicens: 1 Viri fratres, & patres, audite quam ad vos nunc reddo rationem. 2 Cum audissent autem quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis præstiterunt silentium. 3 Et dicit: Ego sum vir Iudæus, natus in Tarso Ciliciæ, nutritus autem in ista civitate, secus pedes Gamaliel eruditus juxta veritatem paternæ legis, æmulator legis, sicut & vos omnes estis hodie: 4 Qui hanc viam persecutus sum usque ad mortem, alligans & tradens in custodias viros ac mulieres, 5 Sicut princeps sacerdotum mihi testimonium reddit, & omnes majores natu, à quibus & epistolas accipiens, ad fratres Damascum pergebam, ut adducerem inde vinctos in Ierusalem ut punirentur.

quam ob studium Legis ac Religionis à majoribus traditæ, qua de causa vos quoque nunc in me sævitis.

6, 7 Nunc quæ res verterit animum meum accipite. Id ubi cognoveritis, fortasse vos quoque vertetis istum vestrum animum. Accidit enim ut dum eo proficiscerer, jamque *non procul abessem à civitate Damasco, circiter meridianum diei tempus, subito è cælo circumfulserit me lux ingens*, qua percussus *decidi in terram, & audivi vocem* de cœlo *dicentem mihi: Saule, Saule, quid me persequeris?*

8 *Cui quum respondissem: Quis es Domine? rursum audivi: Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris.*

9 *Porro qui mecum erant comites ejus via, lucem quidem viderant, atque expavefacti sunt, vocem autem mecum loquentis non audiebant.*

10 *Tum ego: Quid vis ut faciam Domine? Dominus autem ita retulit: Surge ac vade Damascum. Ibi tibi* de singulis *præscribetur, quid tibi sit faciendum.*

11 *Quumque haberem oculos lucis illius claritate sic perstrictos, ut nihil omnino viderem, manu ductus à comitibus perveni Damascum.*

12, 13 *Illic Ananias quidam vir pius* ac religiosus *observatione Legis, & omnium, qui Damasci versantur, Judæorum testimonio probatus, venit ad me, & adstans mihi dixit: Saule frater recipe visum. Ego vero protinus recepto visu vidi illum.*

14 *Tum ille: Deus patrum nostrorum in hoc delegit* ac præparavit *te, ut cognosceres ipsius voluntatem, & videres justum illum* unicum omnia justificantem, *& audires vocem ex ore ejus.*

15 Jesus enim erat in illa luce, quæ perstrinxit oculos tuos, & ejusdem vox erat, quam audiebas, *quoniam eris illi testis apud omnes homines eorum, quæ vidisti & audisti.*

16 *Et nunc* posteaquam ita visum est Deo, *quid cunctaris? Surge & baptizare, & ablue peccata tua, invocato nomine ejus* quem persequebaris.

17, 18 *Quum* his actis Damasci, post aliquantulum temporis *reversus essem Hierosolymam*, jam factus alius, *& orarem in Templo, raptus sum extra me, ac vidi Jesum dicentem mihi: Festina, ac velociter exi Hierosolymis, quoniam hic non recipient testimonium tuum de me.*

19 Tum ego hunc in modum respondi: Domine mihi bona quædam spes est, futurum ut proficiam apud hos, propterea quod ipsi sciunt, quod antehac studio Legis sævierim in discipulos tuos, quoscunque possem pertrahens in carcerem, ac virgis cædens in singulis Synagogis, eos qui crediderant Euangelio tuo.

20 Nec his contentus eram. Quin etiam quum funderetur sanguis Stephani, qui suo sanguine fidele testimonium constanter perhibuit tibi, ego quoque adsistebam lapidantibus consentiens in mortem innocentis, adeo ut servarim vestimenta illorum, qui illum detulerant, quique primi lapides in illum jacere cœperunt. Ex his quum intelligant omnes quanto Legis studio ferbuerim aliquando, facile perspicientes me non temere mutatum esse, multique reperientur, qui meum exemplum hoc libentius imitabuntur, quo majori zelo pristinæ Religionis sævii in tuos.

21 Hæc ubi dixissem, respondit Dominus: Vade, inquam, mihique obtempera, quoniam jam tempus adest, ut Euangelium meum per universum orbem incipiat propagari. In hoc te delegi, *ut mittam hinc ad gentes procul semotas.*

6 Factum est autem eunte me, & appropinquante Damasco media die, subito de cælo circumfulsit me lux copiosa: 7 Et decidens in terram, audivi vocem dicentem mihi: Saule, Saule, quid me persequeris? 8 Ego autem respondi: Quis es Domine? Dixitque ad me: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. 9 Et qui mecum erant, lumen quidem viderunt, vocem autem non audierunt ejus, qui loquebatur mecum. 10 Et dixi: Quid faciam, Domine? Dominus autem dixit ad me: Surgens vade Damascum: & ibi tibi dicetur de omnibus, quæ te oporteat facere. 11 Et cum non viderem præ claritate luminis illius, ad manum deductus à comitibus, veni Damascum. 12 Ananias autem quidam, vir secundum legem testimonium habens ab omnibus cohabitantibus Iudæis, 13 Veniens ad me, & astans dixit mihi: Saule frater respice. Et ego eadem hora respexi in eum. 14 At ille dixit: Deus patrum nostrorum præordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, & videres justum, & audires vocem ex ore ejus: 15 Quia eris testis illius ad omnes homines, eorum quæ vidisti & audisti. 16 Et nunc quid moraris? Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua, invocato nomine ipsius. 17 Factum est autem revertenti mihi in Ierusalem, & oranti in templo, fieri me in stupore mentis, 18 Et videre illum dicentem mihi: Festina, & exi velociter ex Ierusalem: quoniam non recipient testimonium tuum de me. 19 Et ego dixi: Domine ipsi sciunt quia ego eram concludens in carcerem, & cædens per synagogas eos qui credebant in te: 20 Et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego astabam, & consentiebam, & custodiebam vestimenta interficientium illum. 21 Et dixit ad me: Vade: quoniam ego in nationes longe mittam te.

22 *Hactenus Judæi tulerant Paulum dicentem, usque ad hoc verbum*, ad gentes longe dissitas mittam te. Hoc dictum refricuit dolorem omnium, propterea quod Judæi miro quodam odio gentes abominentur, eoque plerique etiam ex his, qui non adspernabantur Euangelium, volebant gentes omnino submoveri ab Euangelii gratia: aut si admitterentur, non admitterentur nisi circumcisi, quasi purus Deoque gratus esse non possit, nisi qui Judæus esset. Itaque quum audirent Gentes prælatas Hierosolymitanis, magnis clamoribus interruperunt vocem loquentis Pauli, dicentes Tribuno: *Tolle de terra virum istum, quoniam non est fas eum vivere.*

23, 24 Quumque Judæi multis indiciis declararent impotentem animi dolorem, vociferantes ac projicientes vestimenta sua, denique pulverem jactantes in aera, Tribunus suspicans aliquod indignum esse facinus admissum, ob quod totus populus sic novo more tumultuaretur, præsertim quum data loquendi facultate, nihil esset profectum nisi in pejus, jussit militibus suis, ut Paulum inducerent in castra, ac flagris eum examinarent, quo vel ex ipso extunderent, quamobrem populus sic vociferaretur adversus illum.

25 Quumque jam jussu Tribuni loris adstringeretur mox cædendus Paulus, dixit Centurioni sibi adstanti, cui negotium erat delegatum, ut præesset quæstioni: *Quid, an vobis jus est hominem Romanum, & indemnatum flagris cædere?*

26 Quod simulatque audivit Centurio, celeriter adiit Tribunum, renuntians illi, quod audierat, dicens: Quam rem paras? Nam hic homo, quem jussisti cædi virgis, civis Romanus est.

27 Hoc audito Tribunus ipse venit ad Paulum, & ait illi: Dic mihi num verum est, quod Centurio mihi nuntiat? *An civis es Romanus?*

28 Quumque Paulus affirmasset esse se civem Romanum, *Tribunus respondit*: Rem magnam narras. Nam *ego magna pecunia summa mihi comparavi, ut civis essem* Romanus. Tum Paulus: Hac quidem in parte mea potior est conditio, qui *civis Romanus natus sum*, jure civitatis à parentibus ad me profecto.

29 *Protinus igitur discesserunt à Paulo qui paraverant illum tormentis examinare. Quin & Tribunus ipse sibi metuit, ubi rescivit eum civem esse Romanum, eo quod loris alligasset eum.* Tantus tum erat apud omnes terror Romani nominis.

30 *Postridie vero cupiens certo cognoscere, quam ob causam accusaretur à Judæis, solvit illum à vinculis, jussitque convenire primores Sacerdotum & universum concilium, ac deductum Paulum sistebat coram illis*, ut absque tumultu populi, res per principes ageretur.

CAP. XXIII.

Cædi hic eriperis: cædes tua Paulle vovetur:
Et per te mittit Dux sua scripta Duci.

1 HIC *Paulus intentis in concilium oculis, sic verba facere cœpit*: Viri *fratres, ego* in omnibus *sincera conscientia versatus sum, usque in hodiernum diem, in conspectu Dei*, qui solus recte judicat.

2 *Summus autem Sacerdos Ananias*, quum audisset tam confidens tamque liberum procemium, quo statim absolvit seipsum, judice cæterisque à quibus deferebatur damnatis, indigneque ferens, quod nihil honoris præfatus esset ipsi, nec ullam rei speciem præ se ferret, *præcepit adstantibus, ut percuterent os dicentis.* Nimirum hoc erat, quod Paulo prædixerat Dominus: *Non recipient testimonium tuum de me.*

22 Audiebant autem eum usque ad hoc verbum, & levaverunt vocem suam dicentes: Tolle de terra hujusmodi: non enim fas est eum vivere. 23 Vociferantibus autem eis, & projicientibus vestimenta sua, & pulverem jactantibus in aerem, 24 Jussit tribunus induci eum in castra, & flagellis cædi, & torqueri eum, ut sciret propter quam causam sic acclamarent ei. 25 Et cum astrinxissent eum loris: dicit astanti sibi Centurioni Paulus: Si hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare? 26 Quo audito, Centurio accessit ad tribunum, & nuntiavit ei, dicens: Quid acturus es? hic enim homo, civis Romanus est. 27 Accedens autem tribunus, dixit illi: Dic mihi si tu Romanus es? At ille dixit: Etiam. 28 Et respondit tribunus: Ego multa summa civilitatem hanc consecutus sum. Et Paulus ait: Ego autem & natus sum. 29 Protinus ergo discesserunt ab illo, qui eum torturi erant. Tribunus quoque timuit postquam rescivit, quia civis Romanus esset, & quia alligasset eum. 30 Postera autem die volens scire diligentius, qua ex causa accusaretur à Iudæis, solvit eum, & jussit sacerdotes convenire, & omne concilium, & producens Paulum, statuit inter illos. 1 Intendens autem in concilium Paulus ait: Viri fratres, ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in hodiernum diem. 2 Princeps autem sacerdotum Ananias præcepit astantibus sibi percutere os ejus.

3 Ad hanc contumeliam, quæ nec in Ethnicorum judiciis fieri solet, Paulus indignatus spiritu, pœnamque denuntians à Deo post adfuturam tam manifestæ tyrannidis, dixit: *Percutiet te Deus, paries dealbate. Itane tu sedes*, *ut* cognita causa *judices me secundum legem*, *& contra legem* nondum audita causa *jubes me cædi*, quæ vetat quenquam punire nisi legitime condemnatum?

4 *Hic qui adstabant dicebant* Paulo: *Itane summo Sacerdoti Dei maledicis?* Eo tyrannidis tum venerat Judæorum Sacerdotium, ut postularent sibi licere contra jus fasque cuivis malefacere, nec liberam aliorum linguam paterentur. Nimirum hoc erat argumentum, Sacerdotii mox abolendi, posteaquam ad summum malitiæ venerat.

5 Tum Paulus, videns se nihil acturum sub tali judice, tantum occasionem quærendam putavit, ut ille conventus dissolveretur. Itaque respondit: *Nesciebam fratres quod esset summus Sacerdos.* Alioqui scio scriptum esse in libro Exodi: *Principi populi tui non maledices.*

6 Hoc dicto quum utcunque placasset admonitores, quæsita est ansa, qua tumultum ab ipso averteret. Licet enim arte vitare periculum, quum non apparet fructus. *Quum itaque* Paulus *sciret concilium illud constare è Sectis duabus, quarum altera erat Sadducæorum, altera Pharisæorum*, quorum alteri ab alteris dissidebant, *voce clara dixit in concilio*, ut ab omnibus posset exaudiri: *Viri fratres ego Pharisæus sum, & Pharisæi filius, & ob prædicatam mortuorum resurrectionem judicor.*

7 *Hæc ubi dixisset, orta est dissensio inter Pharisæos & Sadducæos*, atque his dissentientibus *scinditur & multitudo*, quæ aderat, *in diversa studia.*

8 *Nam Sadducæi* quoniam credunt animas una cum corporibus interire, *neque probant resurrectionem*, *neque putant esse Spiritum ullum aut Angelum:* Pharisæi contra & resurrectionem credunt, & Angelos ac Spiritus esse asserunt.

9 *Cœpit igitur* multitudo *magno clamore tumultuari. Interim surrexerunt Scribæ* quidam *ex factione Pharisæorum*, *atque* in Pauli favorem *depugnabant*, *dicentes: Nihil mali comperimus in hoc homine. Quod si Spiritus aut Angelus ei loquutus est, non est nostrum pugnare cum Deo.* Hoc idcirco dicebant, quia Paulus pridie narraverat sibi per visum apparuisse Dominum in Templo. Tantum in præjudiciis valet hujus aut illius esse factionis.

10 Cumque contra vociferantibus Sadducæis jam incaluisset dissensio, resque videretur ad extremum tumultum spectare, *Tribunus metuens ne Paulus discerperetur ab illis, jussit milites descendere, qui raperent Paulum è medio eorum, ac reducerent in castra.*

11 Jam tempus erat, ut Deus athletam suum inter tam sævos tumultus, præsertim quum instarent etiam sæviores, aliqua consolatione sublevaret. Itaque *nocte proxima* rursus *adstitit ei Dominus*, *dicens: Forti animo esto Paule.* Hi tumultus non absorbebunt te, nondum enim instat tempus mortis tuæ, sed superest, ut *quemadmodum Hierosolymis* fortiter *præbuisti mihi testimonium*, *ita testificeris & Romæ.* In urbe, quæ caput est Judææ, functus es officio tuo: restat ut & id facias Romæ, quæ caput est mundi.

12 Cæterum *ubi jam diluxisset*, *conspirarunt inter se quidam Judæi*, *ac diris devoverunt sese*, *si prius sumsissent cibum*, *aut potum*, *quam Paulum interfecissent.* Tantum odium in eum conceperant.

3 Tunc Paulus dixit ad eum: Percutiet te Deus, paries dealbate. Et tu sedens judicas me secundum legem, & contra legem jubes me percuti? 4 Et qui astabant dixerunt: Summum sacerdotem Dei maledicis? 5 Dixit autem Paulus: Nesciebam fratres quia princeps est sacerdotum. Scriptum est enim: Principem populi tui non maledices. 6 Sciens autem Paulus, quia una pars esset Sadducæorum, & altera Pharisæorum, exclamavit in concilio: Viri fratres, ego Pharisæus sum, filius Pharisæorum, de spe & resurrectione mortuorum ego judicor. 7 Et cum hæc dixisset, facta est dissensio inter Pharisæos & Sadducæos, & soluta est multitudo. 8 Sadducæi enim dicunt, non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum: Pharisæi autem utraque confitentur. 9 Factus est autem clamor magnus. Et surgentes quidam Pharisæorum, pugnabant, dicentes: Nihil mali invenimus in homine isto: quid si Spiritus locutus est ei, aut Angelus? 10 Et cum magna dissensio facta esset, timens tribunus ne discerperetur Paulus ab ipsis, jussit milites descendere, & rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in castra. 11 Sequenti autem nocte assistens ei Dominus, ait: Constans esto: sicut enim testificatus es de me in Ierusalem, sic te oportet & Romæ testificari. 12 Facta autem die collegerunt se quidam ex Iudæis, & devoverunt se dicentes, neque manducaturos, neque bibituros, donec occiderent Paulum.

13 Nec erant pauci numero, *qui conjurationem hanc fecerant*, sed *erant plures quadraginta.*

14 *Hi adierunt summos Sacerdotes ac Seniores*, eisque exposuerunt animum ac propositum suum, *dicentes: Arctissima devotione devovimus nos ipsos, si quicquam gustemus cibi potusve, priusquam occidamus Paulum.*

15 Nunc oportet vos huic animo nostro subservire, quo facilius fiat, quod factum esse volumus omnes. *Et vestro & concilii nomine significate Tribuno, ut* rursus *sistat apud vos Paulum*, hoc prætexentes, *quasi velitis aliquid certius de eo cognoscere*, quod heri per tumultum non licuit. Nos vero non committemus, ut incolumis redeat in castra, quemadmodum heri: sed *priusquam accedat* ad locum concilii, *parati sumus illum interficere.*

16 Has tam capitales insidias quum audisset adolescens quidam, Pauli ex sorore nepos, non putabat amplius dormitandum, sed protinus ingressus castra nuntiavit Paulo, quod erat præ manibus.

17 Eo cognito, Paulus vocato ad se cuidam è Centurionibus ait: *Adolescentem hunc perduc ad Tribunum, habet enim quod illi significet.*

18 Centurio, sicut erat jussus, *assumtum adolescentem perduxit ad Tribunum, dicens: Paulus ille vinctus rogavit me, ut hunc adolescentem adducerem ad te*, quod diceret *illi esse quiddam, quod tecum vellet loqui.*

19 *Tribunus autem amplexus manum adolescentis, secessit* cum eo *seorsum, ac percunctatus est illum, dicens: Quid habes, quod volebas significare mihi?*

20 *Tum ille: Judæi*, conjurati in necem Pauli, *hoc inter se statuerunt, ut rogent te, quo crastino die* rursus *adductum Paulum sisti jubeas in concilio:* illud prætexturi, *quasi cupiant aliquid de eo investigare*, quod heri non potuerunt liquido cognoscere.

21 Cæterum aliud agunt. Quare tu cave, ne postulationi illorum obsequaris imprudens. *Nam* destinatis animis *moliuntur insidias capiti Pauli, viri plus quam quadraginta, qui se diris devotionibus obstrinxerunt, si vel ederint vel biberint quicquam, priusquam interficiant illum. Et jam nunc* ad hoc facinus *parati sunt, exspectantes quid tu promissurus sis.*

22 *Tribunus* his auditis *dimisit adolescentem, præcipiens illi, ne quis ex ipso sciret, quod hæc indicasset Tribuno.* Sic enim cupiebat consulere vitæ Pauli, ut tamen vitaret invidiam Judæorum.

23 Itaque *vocatis ad se duobus Centurionibus, dixit: Parate milites ducentos, cumque his equites septuaginta, & lancearios ducentos, ut eant Cæsaream* statim *ab hora noctis tertia:*

24 *Simulque parate jumenta, ut his impositum Paulum salvum deducant ad Felicem præsidem.* Hac tanta diligentia non ob id tantum usus est Tribunus, ut unius hominis vitæ consuleret, (nec enim erat usque adeo religiosus) sed absolvi cupiebat à Paulo, quem neque tueri poterat adversus tam obstinatum odium totius concilii, nec audebat illorum odiis dedere civem Romanum.

25 Atque ideo noctu jussit eum educi magna manu militum, metuens ne si interdiu, aut paucis comitatus exisset, Judæi in itinere raperent eum & interficerent, atque hinc deinde calumnia recideret in ipsum, qui prodidisset civem Romanum.

26 Ad-

13 Erant autem plus quam quadraginta viri, qui hanc conjurationem fecerant: 14 Qui accesserunt ad principes sacerdotum, & seniores, & dixerunt: Devotione devovimus nos nihil gustaturos, donec occidamus Paulum. 15 Nunc ergo vos notum facite tribuno cum concilio, ut producat illum ad vos, tanquam aliquid certius cognituri de eo. Nos vero prius quam appropiet, parati sumus interficere illum. 16 Quod cum audisset filius sororis Pauli insidias, venit, & intravit in castra, nuntiavitque Paulo. 17 Vocans autem Paulus ad se unum ex Centurionibus, ait: Adolescentem hunc perduc ad tribunum, habet enim aliquid indicare illi. 18 Et ille quidem assumens eum, duxit ad tribunum, & ait: Vinctus Paulus rogavit me hunc adolescentem perducere ad te, habentem aliquid loqui tibi. 19 Apprehendens autem tribunus manum illius, secessit cum eo seorsum, & interrogavit illum: Quid est, quod habes indicare mihi? 20 Ille autem dixit: Iudæis convenit rogare te, ut crastina die producas Paulum in concilium, quasi aliquid certius inquisituri sint de illo: 21 Tu vero ne credideris illis, insidiantur enim ei ex eis viri amplius quam quadraginta, qui se devoverunt non manducare, neque bibere, donec interficiant eum: & nunc parati sunt, expectantes promissum tuum. 22 Tribunus igitur dimisit adolescentem, præcipiens ne cui loqueretur quoniam hæc nota sibi fecisset. 23 Et vocatis duobus Centurionibus, dixit illis: Parate milites ducentos, ut eant usque Cæsaream, & equites septuaginta, & lancearios ducentos, à tertia hora noctis: 24 Et jumenta præparate, ut imponentes Paulum, salvum perducerent ad Felicem præsidem. 25 (Timuit enim ne forte raperent eum Iudæi, & occiderent, & ipse postea calumniam sustineret, tanquam accepturus pecuniam.)

26 Addidit autem & Epistolium ad Felicem in A hanc sententiam: CLAVDIVS LYSIAS *optimo Præsidi* FELICI *salutem.*

27 *Virum hunc comprehensum à Judæis, quum esset jam interficiendus ab illis, superveniens cum exercitu eripui, cognito quod civis esset Romanus.*

28 *Cupiens autem scire causam quamobrem accusarent illum, deduxi illum in concilium illorum.*

29 *Quem comperi nihil habere criminis, quod vel morte dignum esset, vel vinculis, sed tantum objici quadam de quæstionibus Legis Judaicæ.*

30 *Mox ubi mihi fuisset indicatum de insidiis, quas illi paraverant Judæi: protinus misi eum ad te, simulque denuntiavi Judæis qui accusant eum, ut si quid haberent quod illi objiciant, dicant apud te. Vale.* B

31 *Milites vero juxta* Tribuni *jussum, Paulum* in suam tutelam *receptum, noctu perduxerunt Antipatrida.*

32 *Postero vero die* quoniam non longe aberat Cæsarea, jamque minus periculi videbatur, *milites redierunt Hierosolymam in castra, equites comitati sunt Paulum Cæsaream usque.*

33 *Quo cum venissent ac reddidissent Epistolam Præsidi, simul & Paulum statuerunt coram eo.*

34 *Porro Præses litteris perlectis percunctatus est Paulum, cujus esset Provinciæ. Cognito vero quod Cilix esset:*

35 *Audiam, inquit, te quum accusatores tui venerint, jussitque ut servaretur in prætorio Herodis.* C

CAP. XXIV.

Divinus Paullus Tertulli verba refutat: Felix rem differt: munus habere cupit.

1 POST *dies autem quinque Cæsaream descendit Ananias Sacerdotum princeps cum Senioribus aliquot, una cum oratore Tertullo,* qui causam ageret. Adeo tenebat illos obstinata quædam cupiditas occidendi Paulum. Hi cum adissent Præsidem, flagitantes exhiberi reum, Felix jussit citari Paulum ac sisti.

2, 3 Ibi Tertullus, malæ causæ non optimus patronus, D hunc in modum cœpit accusare Paulum: Cum tibi debeamus, quod rebus admodum pacatis ac tranquillis jampridem fruimur, quumque & alia permulta feliciter ac recte gerantur in hoc populo, per tuam providentiam, nos tuam in nos beneficentiam & semper & ubique agnoscimus ac prædicamus, præstantissime Felix, quantoque possumus studio gratias agimus. Atque ista tua dexteritas nobis certam spem facit, te & in hac causa, quam nunc deferimus, nostræ gentis tranquillitati consulturum.

4 Verum ne prolixiore procœmio te plurimis ac maximis negotiis occupatum remorer, oro te, ut E nos pro tua humanitate paucis audias.

5 Comperimus hunc virum, pestiferum nostræ genti, propterea quod seditionem concitat inter Judæos, non solum in Syria, verum etiam in omnibus totius mundi regionibus, quocunque Judæorum natio dispersa est, dum se facit auctorem novæ sectæ, quæ dicitur Nazarenorum.

6 Nec his contentus, ausus est venire Hierosolymam, & inductis in Templum hominibus incircumcisis, non veritus est profanare Templum nostrum, quem in ipso facto comprehensum volebamus secundum Legem nostram judicare:

7, 8 Verum superveniens Lysias Tribunus cum F

scribens epistolam continentem hæc: CLAVDIVS *Lysias optimo præsidi, Felici salutem.* 27 *Virum hunc comprehensum à Iudæis, & incipientem interfici ab eis, superveniens cum exercitu eripui, cognito quia Romanus est:* 28 *Volensque scire causam, quam objiciebant illi, deduxi eum in concilium eorum.* 29 *Quem inveni accusari de quæstionibus legis ipsorum, nihil vero dignum morte aut vinculis habentem criminis.* 30 *Et cum mihi perlatum esset de insidiis, quas paraverant illi, misi eum ad te, denuntians & accusatoribus ut dicant apud te. Vale.* 31 *Milites ergo secundum præceptum sibi, assumentes Paulum, duxerunt per noctem in Antipatridem.* 32 *Et postera die dimissis equitibus ut cum eo irent, reversi sunt ad castra.* 33 *Qui cum venissent Cæsaream, & tradidissent epistolam præsidi, statuerunt ante illum & Paulum.* 34 *Cum legisset autem, & interrogasset de qua provincia esset: & cognoscens quia de Cilicia,* 35 *Audiam te, inquit, cum accusatores tui venerint. Iussitque in prætorio Herodis custodiri eum.* 1 *Post quinque autem dies descendit princeps sacerdotum, Ananias, cum senioribus quibusdam, & Tertullo quodam oratore, qui adierunt præsidem adversus Paulum.* 2 *Et citato Paulo cœpit accusare Tertullus, dicens: Cum in multa pace agamus per te, & multa corrigantur per tuam providentiam,* 3 *Semper & ubique suscipimus, optime Felix, cum omni gratiarum actione.* 4 *Ne diutius autem te protraham, oro, breviter audias nos pro tua clementia.* 5 *Invenimus hunc hominem pestiferum, & concitantem seditiones omnibus Iudæis in universo orbe, & auctorem seditionis sectæ Nazarenorum: qui etiam templum violare conatus est, quem & apprehensum voluimus secundum legem nostram judicare.* 7 *Superveniens autem tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eum de ma*

cum magna militum vi, eripuit eum è manibus nostris, causæ cognitionem ad te rejiciens, jubensque accusatores adire te: proinde vel ex ipso Tribuno poteris cognoscere hæc omnia sic habere, de quibus accusamus eum. Sic orator ille non minus mendax quam frigidus:

9 Judæi vero qui aderant accusationi, confirmabant rem ita se habere, ut narrabat Tertullus.

10 Post hæc ubi Præses innuisset Paulo, ut pro se diceret, sic defensionem suam exorsus est: Æquiore animo pro meipso causam dico, quum sciam te jam multos annos versatum in hac gente, & in cognoscendis Judæorum causis non esse rudem.

11 Quo nuperius actum est quod isti objiciunt, hoc certius potes cognoscere, quod non sunt nisi duodecim dies, ex quo pro more Judaicæ religionis adscendi Hierosolymam, adoraturus, neque pro suscepto voto solenni ritu purificaturus. Hoc si est violare Templum, crimen agnosco.

12, 13 Neque me compererunt in Templo cum quoquam disputantem: aut populi concursum facientem: ac ne in Synagogis quidem, aut in civitatis ullo loco. Nec ullis idoneis argumentis probare possunt ea crimina, quæ mihi objiciunt. Quod autem objiciunt de secta Nazarenorum, non inficias ibo quod verum est. Quanquam ea res nihil attinet ad accusatores, quando nec ea secta damnata est apud Judæos, nec ego hujus sectæ sum princeps.

14 Quod si tibi curæ est cognoscere, quam sectam profitear, dicam. Ego juxta institutum Pharisæorum, quam vocant sectam, colo patrium Deum, nequaquam auctor novæ religionis, sed à majoribus traditæ diligens observator, credens omnia vera, quæ in Lege & Prophetis scripta sunt.

15 Quæ cum magna ex parte jam Deus ita ut promiserat præstitit, certam spem habeo illud futurum, quod promisit: videlicet resurrecturos olim mortuos, justos pariter ac injustos, justos ad immortalitatis gloriam, injustos ad æterna supplicia.

16 Nec ista credo leviter, verum adeo penitus habeo persuasa, ut quoniam scio me olim ad Dei tribunal sistendum, pro factis relaturum præmia, toto studio contendam, ne qua in re peccem adversus legem Dei, sed conscientiam habeam puram ac sinceram, non solum apud Deum, qui scrutator est cordium, verum etiam apud homines. Idque in hunc usque diem facio. Proinde non habent quod accusent in vita mea superiore, ut hinc demonstrent & hæc, quæ nunc objiciunt, in me probabiliter hærere.

17 Multis enim annis sine crimine peractis, tandem veni Hierosolymam, exhibiturus pecuniam in Asia collectam, ad sublevandam inopiam gentis meæ. Si hoc est esse pestilentem, sublevare beneficio gentem meam, agnosco quod objiciunt.

18 Atque interim ne quid turbæ nasci posset ab his, qui quærebant occasionem, raso capite sum ingressus Templum, ac solitis ritibus peregi purificationem, nihil admittens, unde quicquam vel turbæ, vel tumultus oriri posset. Nihil enim à me novi factum est, sed iisdem ritibus usus sum, quibus tota gens utitur.

19 Cæterum si quid tumultus tum est concitatum, per Asiaticos quosdam Judæos concitatum est. Quos, quoniam hujus negotii sunt auctores, oportebat in hac causa adesse, & accusare si quid haberent adversum me. Est autem malæ conscientiæ signum, quod se subducunt huic judicio, posteaquam vident rem apud Præsidem agi. Si quid admissum

est,

nibus nostris, 8 *Iubens accusatores ejus ad te venire: à quo poteris ipse judicans, de omnibus istis cognoscere, de quibus nos accusamus eum.* 9 *Adjecerunt autem & Iudæi, dicentes hæc ita se habere.* 10 *Respondit autem Paulus, (annuente sibi Præside dicere:) Ex multis annis te esse judicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciam.* 11 *Potes enim cognoscere, quia non plus sunt mihi dies, quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Ierusalem:* 12 *Et neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque in synagogis,* 13 *Neque in civitate: neque probare possunt tibi de quibus nunc me accusant.* 14 *Confiteor autem hoc tibi, quod secundum sectam, quam dicunt hæresim, sic deservio Patri & Deo meo, credens omnibus, quæ in Lege & Prophetis scripta sunt:* 15 *Spem habens in Deum, quam & hi ipsi expectant, resurrectionem futuram justorum, & iniquorum.* 16 *In hoc & ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum, & ad homines semper.* 17 *Post annos autem plures, eleemosynas facturus in gentem meam, veni, & oblationes, & vota.* 18 *In quibus invenerunt me purificatum in templo: non cum turba, neque cum tumultu.* 19 *Quidam autem ex Asia Iudæi, quos oportebat apud te præsto esse, & accusare siquid haberent adversum me:*

est, per illos potissimum poteram revinci, aut per illos poteram absolvi. Quanquam ego nullius accusationem metuo. A

20 Aut hi ipsi dicant si quid invenerunt in me iniquitatis, cum stem in concilio.

20 Vel hi ipsi, qui adsunt, proferant, quandoquidem sto in concilio, si quid à me commissum deprehenderunt secus quam jus fasque est. Siquidem in legitimo judicio licet & objicere crimen reo, licet & reo suam causam agere.

21 Nisi de una hac solummodo voce, qua clamavi inter eos stans: Quoniam de resurrectione mortuorum ego judicor hodie à vobis.

21 Verum, non habent quod objiciant, nisi forte volent unicam illam vocem objicere: qua quum starem inter illos, exhibitus à Tribuno, viderem-que nihil agi jure, sed manifestis odiis tendi in perniciem meam, clamavi Pharisæum esse me, & ob hoc reum agi apud illos, quod prædicarem resurrectionem mortuorum. B Nam ad hanc vocem cœperunt ipsi inter se tumultuari, donec Tribunus eripuit me ex illorum manibus. Quod verum erat professus sum, & æquum erat multitudinem scire, quamobrem periclitarer apud concilium, quandoquidem perspiciebam in primoribus nihil esse præsidii.

22 Distulit autem illos Felix, certissime sciens de via hac, dicens: Cum tribunus Lysias descenderit, audiam vos.

22 Felix his auditis, quoniam exacte noverat sectam Pharisæorum, quam Paulus profitebatur, voluit causam in aliud tempus differre, dixitque: Quoniam Lysias totius negotii seriem pernovit, ubi ille ad nos venerit, audiam vos.

23 Jussitque Centurioni custodiri eum, & habere requiem, nec quemquam de suis prohibere ministrare ei.

23 Mandavitque Centurioni, ut interim haberet eum in custodia, sed mitiore: sic, ut subinde daretur illi relaxatio, neque quisquam ex ipsius familiaribus vetaretur adire eum, aut subministrare, si quid opus esset. C

24 Post aliquot autem dies veniens Felix cum Drusilla uxore sua, quæ erat Iudæa, vocavit Paulum, & audivit ab eo fidem, quæ est in Christum Iesum.

24 Post dies autem aliquam multos, quum Felix venisset Cæsaream cum Drusilla uxore sua, quæ erat Judæa, accersivit Paulum, cupiens ab eo plenius edoceri de secta, quam profiteretur. Ibi, quod Paulus ante dissimularat, aperit ei viam Euangelicæ salutis, quæ non constat observatione Legis, quemadmodum existimabant Judæi, sed fiducia erga Jesum Christum, quem Judæi tot seculis exspectatum crucifixerant: per baptismum autem aboleri D semel omnia peccata vitæ superioris, sic, ut in illum renati, deinceps pure sancteque vivant juxta regulam Euangelicam, donec idem Jesus, qui ob salutem humani generis semet impenderat, rediret sublimis cum gloria Patris, judex vivorum & mortuorum.

25 Disputante autem illo de justitia, & castitate, & de judicio futuro, tremefactus Felix respondit: Quod nunc attinet, vade: tempore autem opportuno accersam te.

25 His de rebus quum Paulus multa dissereret, de gratia fidei, de justitia Euangelica, de temperantia sobrietateque vitæ spiritualis, de judicio supremo, quod nemo possit effugere, Felix inhorruit, & hactenus commotus est, non ut absolveret Paulum, (metuebat enim Judæos, quibus sciebat illum esse vehementer invisum) sed ut interim haberetur in humaniore custodia, donec sese daret occasio liberandi illum. E

26 Simul & sperans, quod pecunia ei daretur à Paulo; propter quod & frequenter accersens eum, loquebatur cum eo.

26 Suberat & alia quædam causa, quare differret absolutionem: sperabat futurum, ut Paulus aliquam pecuniæ summam numeraret, ac ipsi daret in manum pro liberatione sui. Atque hac de causa frequenter accersebat Paulum ad colloquium, quo daret occasionem offerendæ pecuniæ, ut contracta familiaritas, perspectaque Præsidis facilitas, excuteret pudorem, quem suspicabatur obstare, quo minus auderet Paulus offerre pecuniam. Nam & Cæsarum leges damnant judicium pecunia redemtum.

27 Biennio autem expleto, accepit successorem Felix Portium Festum. Volens autem gratiam præstare Iudæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

27 Interea dum Paulus biennium detinetur Cæsareæ, jussu Cæsaris Neronis Felix successorem accepit Portium Festum. F Ac tum quidem erat occasio dimittendi Paulum. Cæterum nolens à Provincia decedere, odio sui relicto, malensque gratificari Judæis, quam ex sincera conscientia liberare innocentem, reliquit Paulum vinctum. Adeo difficile est magnatibus hujus mundi, quod rectum est ubique sequi.

CAP. XXV.

Ecce suo Paullum dum mittere preparat hosti,
Provocat ille statim: Cæsarem adire volo.

1 Festus ergo cum venisset in provinciam, post triduum ascendit Ierosolymam à Cæsarea.

1 FESTUS *itaque Provinciam ingressus, post triduum adscendit Hierosolymam à Cæsarea.* Ad novi Præsidis adventum recruduit Judæorum malitia.

2 Adieruntque eum principes sacerdotum, & primi Iudæorum, adversus Paulum: & rogabant eum,

3 Postulantes gratiam adversus eum, ut juberet perduci eum in Ierusalem, insidias tendentes ut interficerent eum in via.

2, 3 Mox enim adierunt illum summi Sacerdotes ac primores Judæorum, hoc favoris à novo Præside flagitantes, ut hactenus sibi faveret adversus Paulum, ut accerseret eum Hierosolymam, quod incommodum esset Cæsareæ causam persequi. Sperabant enim Præsidem, qui nuper venisset in Provinciam, & ignarus esset eorum quæ gerebantur, hac B in re facile gratificaturum ipsis. Cæterum hoc convenerat inter Judæos, ut si Festus annuisset ipsorum postulationi, structis insidiis occiderent Paulum in via.

4 Festus autem respondit, servari Paulum in Cæsarea: se autem maturius profecturum.

4 Festus autem æquior quam illi volebant, respondit: ut Paulus quidem Cæsareæ servaretur, se vero propediem eo profecturum, & causam illorum cogniturum.

5 Qui ergo in vobis (ait) potentes sunt, descendentes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum.

5 Proinde si qui sunt, inquit, inter vos idonei ad hujus causæ persecutionem, descendant una mecum Cæsaream. Ibi sistetur vobis reus. Et si quod est in hoc viro, de quo narratis, crimen, accusent eum. C

6 Demoratus autem inter eos dies non amplius quam octo, aut decem descendit Cæsaream, & altera die sedit pro tribunali, & jussit Paulum adduci.

6 *Commoratus autem inter eos dies plures quam decem, profectus est Cæsaream. Ac postridie sedit pro tribunali, jussitque sisti Paulum.*

7 Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum, qui ab Ierosolyma descenderant Iudæi, multas & graves causas objicientes, quas non poterant probare.

7 *Qui cum productus esset, circumsteterunt illum Judæi qui venerant Hierosolymis, intentantes illi multa* simul & *gravia crimina, sed quorum nullum poterant probare:*

8 Paulo rationem reddente: Quoniam neque in legem Iudæorum, neque in templum, neque in Cæsarem quidquam peccavi.

8 Quum Paulus pro se respondens, perspicuum faceret se, *neque in legem Judæorum*, quam servaret, *neque in Templum*, in quo pure & quiete versatus fuerat, *neque in Cæsarem quicquam peccasse.*

9 Festus autem volens gratiam præstare Iudæis, respondens Paulo, dixit: Vis Ierosolymam ascendere, & ibi de his judicari apud me?

9 *Festus autem* quum intellexisset & Pauli innocentiam, & implacabile Judæorum in eum odium, D sic *studens gratificari Judæis*, ut tamen reo non videretur fecisse injuriam, *ait Paulo: Vis ire Hierosolymam, & illic judicari apud me?* Suspicabatur enim id fore gratum Judæis, qui prius hoc flagitaverant.

10 Dixit autem Paulus: Ad tribunal Cæsaris sto, ibi me oportet judicari: Iudæis non nocui, sicut tu melius nosti.

10 Tum Paulus non ignarus quid molirentur Judæi, respondit: Non est cur alio rejiciatur hæc causa, quandoquidem nihil obstat, quo minus hîc vel absolvar, vel damner. *Ad tribunal Cæsaris adsto reus* in civitate Cæsarea, *hic oportet me judicari. Judæis nullam injuriam feci, sicut tu quoque melius nosti.*

11 Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori: si vero nihil est eorum, quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem appello.

E 11 Nam si qua in re illos læsi, aut si alioqui quicquam admisi capitis supplicio dignum, non deprecor mortem. Quod si vana sunt omnia, quæ isti mihi objiciunt, nemo judicem agens potest me præter jus illorum odiis donare. Neque enim judex in gratiam cujusquam potest damnare reum. *Cæsarem appello.*

12 Tunc Festus cum concilio locutus, respondit: Cæsarem appellasti? ad Cæsarem ibis.

12 Sub hæc Festus communicato sermone cum concilio Judæorum, respondit Paulo: *Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis.* Malebant enim Judæi Paulum ad Cæsarem relegari, quam absolvi, sperantes oblatum iri occasionem, per quam tollerent illum aliquando è medio.

13 Et cum dies aliquot transacti essent, Agrippa rex & Bernice descenderunt Cæsaream ad salutandum Festum.

F 13 Interea transactis aliquot diebus Rex Agrippa, qui patri Herodi ab Angelo percusso, in regnum suc-

successerat, una cum Bernice uxore venerunt Cæsaream salutaturi Festum novum Præsidem.

14 Cumque dies complures illic commorarentur, Festus per occasionem exposuit Regi causam Pauli hunc in modum: *Est hic vir quidam relictus à Felice*, cui successi, vinctus:

15 *De quo quum venissem Hierosolymam, adierunt me summi Sacerdotes ac primores Judæorum, postulantes ut* in ipsorum favorem *pronuntiarem adversus illum sententiam:*

16 *Quibus respondi, non esse Romanis hunc morem, ut in gratiam cujusquam donent quenquam hominem in exitium, priusquam reus præsentes habeat accusatores, locumque accipiat defendendi se de objectis criminibus.*

17 *Itaque quum huc convenissent* accusatores, *sine ulla dilatione postridie sedi pro tribunali, jussique adduci reum.*

18 *Quumque prodissent accusatores, nullum crimen objiciebant de rebus his, de quibus ego suspicabar.*

19 *Tantum quæstiones quasdam de sua superstitione movebant adversus eum, & de quodam Jesu defuncto, quem affirmabat Paulus revixisse*, ac nunc quoque vivere.

20 Ego vero videns ejusmodi quæstiones non admodum convenire meæ cognitioni, neque satis certum habens, quid in ea causa pronuntiarem, rogavi eum, num vellet ire Hierosolymam, atque illic experiri judicium super hisce rebus, quæ notiores essent Sacerdotibus, Scribis ac Pharisæis.

21 Id quum recusasset *Paulus, appellans Cæsarem, ut illius cognitioni servaretur, jussi illum interim servari in custodia, donec* per occasionem *mitterem illum ad Cæsarem.*

22 His auditis, respondit Agrippa Festo: Audivi jam pridem multa de Jesu isto, deque discipulis illius, quamobrem *vellem & ipse audire hominem istum*, priusquam eat ad Cæsarem. *Tum Festus: Cras, inquit, audies eum.*

23 *Postero die quum venisset Agrippa, simulque Bernice multo cum* strepitu atque *apparatu, introissentque in auditorium cum Tribunis ac primoribus civitatis, jubente Festo adductus est Paulus.*

24 Tum Festus, ne tantum in Regis gratiam videretur adduxisse Paulum, *hunc in modum loquutus est: Agrippa Rex, & omnes quotquot hic nobiscum adestis viri, videtis hominem, de quo tota multitudo Judæorum interpellavit me, tum Hierosolymis, tum hoc in loco, magnisque vociferationibus acclamarunt, non esse fas eum amplius vivere.*

25 *Ego vero* disquisitione facta, *comperi illum nihil admisisse dignum supplicio capitis. Cæterum quum ipse ultro appellasset Cæsarem, statui illum eo mittere.*

26 *De quo certum quod scribam Domino, non habeo. Quapropter produxi eum ad vos, & maxime ad te Rex Agrippa, ut examinatione facta, habeam quod scribam.*

27 *Iniquum enim mihi videtur, mittere vinctum, neque significare crimina, de quibus accusatur.*

CAP. XXVI.

Facundo Agrippam Paulus sermone docebat: Insanis, inquit Præses, at ille negat.

1 Hic Agrippa Rex versus ad Paulum, qui vinctus adstabat, ait: *Permittitur tibi loqui pro temetipso*, si quid habes, quo causam tuam defendas. *Moxque Paulus porrecta manu, defensionem sui sic exorsus est.*

14 Et cum dies plures ibi demorarentur, Festus regi indicavit de Paulo, dicens: Vir quidam est derelictus à Felice vinctus, 15 De quo cum essem Ierosolymis, adierunt me principes sacerdotum, & seniores Iudæorum, postulantes adversus illum damnationem. 16 Ad quos respondi: Quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. 17 Cum ergo huc convenissent sine ulla dilatione, sequenti die sedens pro tribunali, jussi adduci virum. 18 De quo, cum stetissent accusatores, nullam causam deferebant, de quibus ego suspicabar malum: 19 Quæstiones vero quasdam de sua superstitione habebant adversus eum, & de quodam Iesu defuncto, quem affirmabat Paulus vivere. 20 Hæsitans autem ego de hujusmodi quæstione, dicebam si vellet ire Ierosolymam, & ibi judicari de istis. 21 Paulo autem appellante ut servaretur ad Augusti cognitionem, jussi servari eum, donec mittam eum ad Cæsarem. 22 Agrippa autem dixit ad Festum: Volebam & ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum. 23 Altera autem die, cum venisset Agrippa, & Bernice, cum multa ambitione, & introissent in auditorium cum tribunis, & viris principalibus civitatis, jubente Festo, adductus est Paulus. 24 Et dicit Festus: Agrippa rex, & omnes, qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc, de quo omnis multitudo Iudæorum interpellavit me Ierosolymis, petentes & acclamantes non oportere eum vivere amplius. 25 Ego vero comperi nihil dignum morte eum admisisse. Ipso autem hoc appellante ad Augustum, iudicavi mittere. 26 De quo quid certum scribam domino, non habeo. Propter quod produxi eum ad vos, & maxime ad te rex Agrippa, ut interrogatione facta habeam quid scribam. 27 Sine ratione enim mihi videtur mittere vinctum, & causas ejus non significare. 1 Agrippa vero ad Paulum ait: Permittitur tibi loqui pro temetipso.

2 Magni referre puto Rex Agrippa, apud quem judicem reus causam dicat. Etenim qui fidit innocentiæ suæ, huic nihil optabilius, quam ut contingat judex, qui causam aut optime norit, aut facillime possit dicere. Nam apud judicem non intelligentem negotium, de quo agitur, frustra disertus est qui dicit.

3 Quanquam itaque mihi varia crimina objiciuntur à Judæis, tamen hoc nomine me fortunatum judico, qui causam hanc hodie dicturus sum apud te, cui notissimæ sunt & consuetudines & quæstiones gentis Judaicæ. Quapropter te rogo ut patienter me audias.

4 Principio, quod quidam objiciunt me peccare adversus Legem, quam sit falsum, omnis mea vita ad hunc usque diem acta satis declarat. Quanquam enim Tarsi natus sum, tamen à primis annis inter Judæos institutus sum Hierosolymis, ubi & Legem studiose didici ad pedes Gamalielis.

5 Itaque vitam meam pure religioseque actam inter gentis meæ homines, & in omnium celeberrima civitate noverunt Judæi, qui me ante multos annos cognoverunt, ex quo primum Hierosolymis versari cœpi, si modo velint id, quod sciunt, profiteri. Neque enim solum Judaicæ religionis sedulus cultor fui, verum etiam eam Sectam, quæ cæteris & religionis studio, & Legis exactissima cognitione præcellit, amplexus sum, nimirum Pharisæorum.

6 Impudenter autem accusant me parum esse Judæum, qui fuerim & sim Pharisæus, quasi quis Judæum esse neget, qui Hierosolymis sit natus: nam ex Judæis Pharisæorum Secta præcipue credit futuram corporum resurrectionem, & unumquenque prout in vita hac se gessit, præmia sortiturum. Nec unquam descivi à Secta Pharisaica: quin & nunc ob spem felicitatis, quam Deus repromisit patribus nostris, his qui pie transegerunt hanc vitam, sto subjectus judicio.

7 Quod si crimen est sperare quod Deus promisit suis cultoribus, mihi crimen hoc cum multis commune est. Etenim duodecim Tribus gentis nostræ, quo tandem animo colunt Deum instanter nocte ac die, nisi quod sperant sese ad hanc felicitatem ab eo promissam perventuras? Vix igitur Judæi nomine dignus videtur, qui non sperat, quod Deus promisit. Atqui ob hanc spem, Rex Agrippa, nunc potissimum vocor in jus à Judæis.

8 Scio multis absurdum videri, si quis dicat corpus semel mortuum ac putrefactum reviviscere. Sed multa videntur hominibus absurda, quæ post comperiunt esse verissima. Si quis prædicet hominem ab homine posse revocari ad vitam, merito videatur absurda dicere. Verum, cur incredibile judicatur apud vos, si Deus, qui potest quicquid vult, suscitat mortuos? An qui vitam dedit omnibus, non potest quibus vult reddere? An illum mendacem esse credimus, ut quod promisit, non sit præstaturus?

9 Quin & mihi usuvenit, ut quod prius videbatur absurdum, post compererim verissimum: & quod antea videbatur impium, & Legi nostræ adversum, post compererim & pietatis & religionis esse caput: adeo, ut quo animo nunc in me sunt Judæi, hoc ipse quondam fuerim in discipulos Jesu Nazareni:

10 Adversus cujus nomen rebellans totis viribus, existimabam me religiose facere, si quantis possem malis illius professores affligerem: quod & feci Hierosolymis. Multos enim sanctos conjeci in carcerem, impetrata ut id facerem à summis Sacerdoti-

Bbb 3 bus

Tunc Paulus extenta manu cœpit rationem reddere. 2 De omnibus, quibus accusor à Iudæis, rex Agrippa, æstimo me beatum, apud te cum sim defensurus me hodie, 3 Maxime te sciente omnia, & quæ apud Iudæos sunt consuetudines, & quæstiones: propter quod obsecro patienter me audias. 4 Et quidem vitam meam à juventute, quæ ab initio fuit in gente mea in Ierosolymis, noverunt omnes Iudæi: 5 Præscientes me ab initio (si velint testimonium perhibere) quoniam secundum certissimam sectam nostræ religionis vixi Pharisæus. 6 Et nunc in spe, quæ ad patres nostros repromissionis facta est à Deo, sto judicio subjectus: 7 In quam duodecim tribus nostræ, nocte ac die deservientes, sperant devenire. De qua spe accusor à Iudæis, rex. 8 Quid incredibile judicatur apud vos, si Deus mortuos suscitat? 9 Et ego quidem existimaveram, me adversus nomen Iesu Nazareni debere multa contraria agere. 10 Quod & feci Ierosolymis, & multos sanctorum ego in carceribus inclusi, à principibus sacerdotum potestate accepta: & cum occiderentur,

bus auctoritate, quumque occiderentur detuli sententiam.

[11] Nec Hierosolymis tantum, sed per omnes Synagogas, ubicunque conciliabula illorum deprehenderem, puniebam illos, malis huc adigere studens, ut in sanctissimum nomen illud essent blasphemi, quemadmodum ego tum eram. Nec his contentus, majore etiam insania debacchatus sum in illos, adeo ut in exteras etiam civitates, ac procul ab Hierosolymis semotas, proficiscerer, ut ejus nominis professores afficerem supplicio.

[12], [13] *Cumque* totus intentus huic crudeli negotio, non ex malitia, sed studio Legis patriæ *proficiscerer Damascum, armatus auctoritate summorum Sacerdotum, die medio, Rex Agrippa, vidi è cœlis subito promicare lucem multo clariorem splendore Solis. Ea circumfulsit & me, & comites meos qui aderant.*

[14] *Quum autem omnes attoniti fulgore luminis decidissemus in terram, audivi vocem loquentem ad me, ac dicentem Hebraica lingua: Saul, Saul, cur me persequeris? Durum est tibi jactare calces adversus stimulum.*

[15] *Hic ego respondi: Quis es Domine? Tum ille contra: Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris.*

[16] *Sed surge, & erige te in pedes tuos.* Ideo dejeci persecutorem, ut erigam præconem nominis mei. *In hoc enim nunc apparui tibi, ut* à me dejectus, *& hac quæ vidisti, testificeris atque exsequaris, & ea quæ in posterum per visiones significabo tibi.*

[17], [18] In quibus omnibus adero tibi protector, eripiens te de populis ac gentibus barbaris proculque semotis, ad quas nunc te legatum mitto, ut quemadmodum tu nunc liberatus ab errore, pro cæco factus es oculatus, ita prædicatione veritatis Euangelicæ, aperias oculos eorum, ut à tenebris errorum ac vitiorum, quibus hactenus detinentur, convertantur ad lucem Euangelicam: utque qui hactenus idololatriæ dediti, mancipia fuere Satanæ, transferantur ad Deum, qui Dominus est omnium: & qui hactenus omni turpitudinis genere fuerunt inquinati, nunc per fidem Euangelicam gratis accipiant remissionem omnium peccatorum: quique hactenus dicti sunt non populus, alieni à Deo, alieni ab omni consortio sanctorum, nunc sortem accipiant inter eos qui sanctificati sunt, non per circumcisionem aut Legis observationem, sed per fiduciam erga me, quia credunt Euangelio. Nec enim cuiquam alia via nunc contingit sanctificari.

[19] Hæc, Agrippa Rex, neque noctu, nec in somnis acta sunt, sed clara luce fulgorem conspeximus multi, & vocem clare loquentem audivimus. Unde certus hæc à Deo cœlitus geri, non me præbui inobedientem cœlesti visioni, sed omisso negotio, quod institueram, longe diversum agere cœpi, prius ac potius ducens exsequi quod Deus mandarat, quam quod summi Sacerdotes.

[20] Nam statim Damasci, mox Hierosolymis, deinde per omnes Judææ regiones, denique & inter gentes varias ac procul semotas prædicabam Euangelium, ut vitæ superioris pœnitentiam agerent, & converterentur ab idolis mutis ad Deum verum ac vivum: utque semel purgati baptismo, deinceps facerent opera digna iis, qui vere resipuissent.

[21] *Hanc ob causam Judæi, quum me vidissent in Templo, comprehensum tentabant interficere.*

[22] Nec armis humanis hactenus me defendi, sed protectore Deo, cujus jussu facio quod facio, subsisto usque in hodiernum diem, testificans tum ma-

detuli sententiam.

11 Et per omnes synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare: & amplius insaniens in eos, persequebar usque in exteras civitates.

12 In quibus dum irem Damascum cum potestate & permissu principum sacerdotum,

13 Die media in via, vidi, rex, de cælo supra splendorem solis circumfulsisse me lumen, & eos qui mecum simul erant.

14 Omnesque nos cum decidissemus in terram, audivi vocem loquentem mihi Hebraica lingua: Saule, Saule, quid me persequeris? durum est tibi contra stimulum calcitrare.

15 Ego autem dixi: Quis es Domine? Dominus autem dixit: Ego sum Iesus, quem tu persequeris.

16 Sed exurge, & sta super pedes tuos: ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum, & testem eorum quæ vidisti, & eorum quibus apparebo tibi,

17 Eripiens te de populo, & gentibus, in quas nunc ego mitto te,

18 Aperire oculos eorum, ut convertantur à tenebris ad lucem, & de potestate satanæ ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter sanctos per fidem quæ est in me. 19 Unde rex Agrippa, non fui incredulus cælesti visioni: 20 Sed his, qui sunt Damasci primum, & Ierosolymis, & in omnem regionem Iudaæ, & Gentibus annuntiabam, ut pœnitentiam agerent, & converterentur ad Deum, digna pœnitentiæ opera facientes. 21 Hac ex causa me Iudæi, cum essem in templo, comprehensum tentabant interficere. 22 Auxilio autem adjutus Dei, usque in hodiernum diem sto, testificans minori atque majori,

A ximo cuique, tum minimo, de his quæ jussus sum omnibus absque delectu personarum prædicare, nullam novam doctrinam ex me comminiscens, sed nihil aliud prædicans, quam ea quæ Moses ac Prophetæ prædixerunt futura.

[23] Siquidem & Judæi hæc solent disputare de Christo ex vaticiniis Prophetarum, an Messias esset venturus, malis hominum mortique obnoxius, an esset omnium primus auspicaturus resurrectionem corporum, an lumen veritatis annuntiaturus primum populo Israelitico, deinde & Gentibus. Hæc omnia quum prædicta sint à Prophetis & Mose de Messia, prædico non esse exspectandum alium Messiam,
B quandoquidem ista jam expleta sunt in Jesu Nazareno: nihilque jam superesse, nisi ut per pœnitentiam vitæque novitatem omnes sese præparent in illius reditum, quando venturus est judex totius mundi.

[24] Quum Paulus hæc aliaque multa pro sui defensione diceret, Festus, qui nihil intelligebat rei Judaicæ, pro deliramentis ducens, quæ dixerat de visione, deque resurrectione corporum, clara voce dixit: Insanis Paule. Evenit tibi quod multis solet. Multitudo litterarum tibi sanam mentem eripuit.

[25] Ad hoc Paulus: Non insanio præstantissime Fe-
C ste. Siquidem insania est, per errorem mentis à vero delirare. Ego vero sobrius, quæ vera sunt eloquor: quæ scire, vera sanitas est.

[26] *Hæc enim ita se habere novit Rex, apud quem his de rebus eo liberius loquor, quod existimem nihil illum latere eorum quæ narro. Neque enim res in angulo gesta est*, sed in propatulo, deinde rumor per universam Judæam dimanavit.

[27] Mox Paulus versus ad Agrippam, ait: *Credis Rex Agrippa Prophetis? Scio quod credis.* His qui credit, non potest non credere Euangelio, prædicanti factum, quod Prophetæ futurum prædixerant.

D [28] Agrippa vero sermonem interrumpens, dixit Paulo: *Modica ex parte persuades mihi ut fiam Christianus.*

[29] *Tum Paulus: Equidem illud optarim à Deo, non tantum modica ex parte, verum etiam magna, nec te modo, sed omnes etiam qui me audiunt hodie, esse tales, qualis ego sum, exceptis hisce vinculis.*

[30] *Hæc ubi dixerat* Paulus, *surrexit Rex ac Præses & Bernice, simulque cæteri qui assederant.*

[31] *Quumque secessissent* de negotio communicaturi, discessum est ab omnibus in hanc sententiam, *ut dicerent nihil admissum à* Paulo *dignum morte aut vinculis.*

E [32] Itaque futurum erat, ut dimitteretur Paulus, nisi Rex Agrippa dixisset Festo Præsidi: *Poterat hic homo absolvi à causa, nisi appellasset Cæsarem.*

CAP. XXVII.

Grandia damna maris: discrimina: denique nautes Luctantesque diu proxima terra capit.

[1] ITAQUE quum ex sententia Regis Agrippæ decretum esset, ut Paulus quemadmodum appellarat Cæsarem, iret in Italiam, tradiderunt Paulum, cumque hoc alios quosdam vinctos Centurioni nomine Julio, cohortis Augustæ.

F [2] Conscendimus autem navim, quæ venerat ex Hadrumeto Africæ civitate, quæ nos exponeret in Asiam minorem, quod ea juxta oras Asiæ esset itura, perseverante nobiscum Aristarcho Macedone Thes-

nihil extra dicens quam ea quæ Prophetæ locuti sunt futura esse, & Moyses,

23 Si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus est populo, & Gentibus.

24 Hæc loquente eo, & rationem reddente, Festus magna voce dixit: Insanis Paule: multæ te litteræ ad insaniam convertunt.

25 Et Paulus: Non insanio (inquit) optime Feste, sed veritatis & sobrietatis verba loquor.

26 Scit enim de his rex, ad quem & constanter loquor: latere enim eum nihil horum arbitror. Neque enim in angulo quidquam horum gestum est.

27 Credis rex Agrippa prophetis? Scio quia credis.

28 Agrippa autem ad Paulum: In modico suades me Christianum fieri.

29 Et Paulus: Opto apud Deum, & in modico, & in magno, non tantum te, sed etiam omnes qui audiunt, hodie fieri tales, qualis & ego sum, exceptis vinculis his.

30 Et exsurrexit rex, & præses, & Bernice, & qui assidebant eis.

31 Et cum secessissent, loquebantur ad invicem, dicentes: Quia nihil morte, aut vinculis dignum quid fecit homo iste. 32 Agrippa autem Festo dixit: Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem. 1 Ut autem judicatum est navigare eum in Italiam, & tradi Paulum cum reliquis custodiis centurioni nomine Iulio cohortis Augustæ, 2 Adscendentes navem Adrumetinam, incipientes navigare circa Asiæ loca, sustulimus, perseverante nobiscum Aristarcho Macedone Thessalonicensi.

Thessalonicensis, qui navigationis etiam comes esse voluit.

3 Itaque postridie quam solvissemus Cæsarea, appulimus Sidonem. Hic Julius Centurio, quoniam Paulum constituerat tractare humaniter, permisit ut egressus navim, iret ad amicos, si quos haberet Sidone, atque ab illis curaretur.

4 Hinc rursus ubi solvissemus, non commisimus nos spatioso mari, sed ad lævam præterlegimus littora Cypri, eo quod venti essent adversi.

5 Atque ita pelagus, quod est contra Ciliciam ac Pamphyliam, emensi, pervenimus Myram, ea est in littore Lyciæ.

6 Hic Centurio nactus aliam navim, quæ venerat ex Alexandria Ægypti, navigatura in Italiam, transposuit nos in illam.

7 Quumque multis diebus tarde navigassemus, vixque tandem devenissemus contra Gnidum, videlicet reflante vento, deflexímus cursum ad Insulam Cretam, juxta civitatem ejus Insulæ littoralem, cui nomen Salmon, sive ut nonnulli vocant, Sammonium.

8 Hanc quum ægre prænavigassemus, pervenimus ad aliud Cretæ littus, cui nomen Pulchri Portus. Huic loco erat vicina civitas Lasæa.

9 Porro quum multum jam temporis in hac navigatione consumtum esset, Paulus, quum perspiceret quod jam inciperet esse periculosa navigatio, non solum ob id, quod ventis adversantibus non possent tenere cursum, quem volebant, verum etiam quod ultra justum tempus non curassent corpus cibo, admonuit nautas, dicens:

10 *Viri, perspicio quod hæc navigatio futura est cum injuria, multoque damno* ac periculo, *non tantum oneris & navis, verum etiam vitæ vestræ*, quare præstiterit à navigando desistere.

11 *Porro Centurio magis auscultabat gubernatori & nauclero, quam Pauli monitis.*

12 *Quoniam autem illic non occurrebat portus idoneus ad hybernandum, complures hoc cepere consilium, ut si quo modo possent, perveherentur usque ad Phœnicem. Is est portus Cretæ* prominens in mare *ad ventum Africum & Corum.*

13 *Interea quum adspiraret Auster, rati se voti fore compotes*, ut Phœnicem pervenirent, solverant à littore Asi: ea est Cretæ civitas, ac *prælegebant oram Cretæ.*

14 *Verùm haud multo post obortus est ventus subitus ac violentus*, omniumque maxime formidatus nautis, quem vocant Typhonem. *Idem* à plaga Mundi, unde flat, *dicitur Euroaquilo*, quod inter Eurum flet & Aquilonem.

15 Is cum impetu suo corripuisset navim, nec posset obniti tempestati, dedimus vela ventis, & arbitrio ventorum ac fluctuum ferebamur.

16 In Insulam autem quandam delati, quæ Cretæ est ad Austrum nomine Claude, ægre potuimus obtinere Scapham, ut si quid accideret, esset præsidio.

17 Qua tandem sublata in navem, & aliis item auxiliis utebantur, funibus subcingentes navim, ne vado illisa facile solveretur: metuebant enim ne ventus impelleret in Syrtim ad Austrum vicinam, quo Typhon ferebat, simulque dimisère vas ad retardandum navis impetum. Atque his præsidiis adjuti ferebamur.

3 *Sequenti autem die devenimus Sidonem. Humane autem tractans Julius Paulum, permisit ad amicos ire, & curam sui agere.* 4 *Et inde cum sustulissemus, subnavigavimus Cyprum, propterea quod essent venti contrarii.* 5 *Et pelagus Ciliciæ & Pamphyliæ navigantes, venimus Lystram, quæ est Lyciæ:* 6 *Et ibi inveniens centurio navem Alexandrinam navigantem in Italiam, transposuit nos in eam.* 7 *Et cum multis diebus tarde navigaremus, & vix devenissemus contra Gnidum, prohibente nos vento, adnavigavimus Cretæ, juxta Salmonem:* 8 *Et vix juxta navigantes, venimus in locum quemdam, qui vocatur Boniportus, cui juxta erat civitas Thalassa.* 9 *Multo autem tempore peracto, & cum jam non esset tuta navigatio, eo quod & jejunium jam præteriisset, consolabatur eos Paulus,* 10 *Dicens eis: Viri, video quoniam cum injuria & multo damno, non solum oneris & navis, sed etiam animarum nostrarum, incipit esse navigatio.*

18 Porro quum non conquiesceret tempestas, sed magno periculo jactaremur, sequenti die venerunt ad extrema præsidia, ac projectis oneribus in mare, jacturam fecerunt, quo navem sublevarent.

19 Rursus perseverante tempestate, tertio die etiam navis armamenta nostris manibus projecimus.

20 Porro quum ad dies complures neque Sol appareret, neque Sidera, ac tempestas semper gravior urgeret, jam omnes ceperat desperatio salutis.

21 Accedebat huc, quod occupati difficultate navigationis, multo jam tempore non sumserant cibum. Hic *Paulus adstans in medio illorum, dixit: Oportebat, ô viri,* prius *obtemperare consilio meo*, quo monui vos, *ne solveretur à littore Cretæ. Sic enim hoc incommodum & rerum jacturam vitassetis.*

22 Id quoniam mutari non potest, superest ut vel sero sapiatis. *Nolite despondere animum. Nullus enim ex vobis peribit. Tantum navis erit jactura.*

23, 24 Non hæc ex me somnio, sed *nocte hac adstitit mihi Angelus Dei, cujus ego sum* minister *& cultor, dicens. Ne metuas Paule*, non hic peribis, sed *oportet te* prius *sisti Cæsari.* Nec tu solus evades incolumis, sed *omnes hos, qui sunt in navi tecum*, tuis precibus *donavit Deus.*

25 *Quapropter bono*, inquam, *animo estote viri.* Nihil enim dubito, quin quemadmodum per Angelum suum promisit Deus, sic futurum sit.

26 Quod si quæritis, qua ratione possit consuli vitæ omnium, oportet nos in Insulam quandam ejici, ibi navi fracta servabimur.

27 Porro *ubi decimaquarta nox supervenisset, jamque navigaremus in mari Adriatico, nautæ* prospectantes *circa medium noctis, suspicati sunt sibi apparere regionem aliquam.*

28 Qui volentes experiri, an eo tuto possent appellere, demiserunt funiculum alligato plumbo, quem nautæ à jactu bolidem vocant, ac repererunt profunditatem passuum viginti: pauloque longius provecti, ac rursum demissa bolide, repererunt passus quindecim.

29 Cæterum ubi sentirent decrescere profunditatem, metuentes ne inciderent in loca aspera ac saxosa, jactis de puppi ancoris quatuor, optabant oriri diem, quo certius dispicerent, quænam appareret regio.

30 Nautæ vero, desperata navi, quoniam senserant se non procul abesse à terra, primum sibi studuerunt consulere, eoque Scapham demittunt in mare, dissimulantes se parare fugam, sed prætexentes, quasi ob vim tempestatis vellent & à prora ancoras demittere.

31 Paulus autem non ignarus quid agerent, & sciens ad servandos cæteros, qui erant in navi, nautarum opera fore opus, admonuit Centurionem ac milites: *Nisi isti*, inquiens, *manserint in navi, vos servari non potestis.*

32 Hoc audito, milites gladiis inciderunt funes Scaphæ pendentis, ac passi sunt illam excidere in mare.

33, 34 Cum autem rarescente nocte inciperet apparere dies, *Paulus hortabatur omnes ut cibum sumerent, dicens: Dies hic decimusquartus est, quod perseveratis esse jejuni*, nec ullo cibo curastis corpora, *quapropter hortor vos, ut sumatis cibum: hoc ad salutem*

18 *Valida autem nobis tempestate jactatis, sequenti die jactum fecerunt:* 19 *Et tertia die suis manibus armamenta navis projecerunt.* 20 *Neque autem sole, neque sideribus apparentibus per plures dies, & tempestate non exigua imminente, jam ablata erat spes omnis salutis nostræ:* 21 *Et cum multa jejunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum, dixit: Oportebat quidem, ô viri, audito me, non tollere à Creta, lucrique facere injuriam hanc & jacturam.* 22 *Et nunc suadeo vobis bono animo esse: amissio enim nullius animæ erit ex vobis, præterquam navis.* 23 *Astitit enim mihi hac nocte Angelus Dei, cujus sum ego, & cui deservio,* 24 *Dicens: Ne timeas Paule, Cæsari te oportet assistere: & ecce donavit tibi Deus omnes qui navigant tecum.* 25 *Propter quod bono animo estote viri: credo enim Deo, quia sic erit, quemadmodum dictum est mihi.* 26 *In insulam autem quamdam oportet nos devenire.*

11 Centurio autem gubernatori & nauclero magis credebat, quam his quæ à Paulo dicebantur. 12 Et cum aptus portus non esset ad hiemandum, plurimi statuerunt consilium navigare inde, si quomodo possent, devenientes Phœnicem, hiemare, portum Cretæ respicientem ad Africum, & ad Corum. 13 Aspirante autem Austro, æstimantes propositum se tenere, cùm sustulissent de Asson, legebant Cretam. 14 Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo. 15 Cumque arrepta esset navis, & non posset conari in ventum, data nave flatibus, ferebamur. 16 In insulam autem quamdam decurrentes, quæ vocatur Cauda, potuimus vix obtinere scapham. 17 Qua sublata, adjutoriis utebantur, accingentes navem, timentes ne in Syrtim inciderent, submisso vase sic ferebantur.

27 Sed posteaquam quartadecima nox supervenit, navigantibus nobis in Adria circa mediam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem. 28 Qui & summittentes bolidem, invenerunt passus viginti: & pusillum inde separati, invenerunt passus quindecim. 29 Timentes autem ne in aspera loca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor, optabant diem fieri. 30 Nautis vero quærentibus fugere de navi, cum misissent scapham in mare, sub obtentu quasi inciperent à prora anchoras extendere, 31 Dixit Paulus centurioni, & militibus: Nisi hi in navi manserint, vos salvi fieri non potestis. 32 Tunc absciderunt milites funes scaphæ, & passi sunt eam excidere. 33 Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus omnes sumere cibum, dicens: Quartadecima die hodie expectantes jejuni permanetis, nihil accipientes. 34 Propter quod rogo vos accipere cibum pro salute vestra: quia nullius vestrum capillus de capite peribit.

A *tem vestram pertinet*, ne liberati à tempestate, fame periclitemini. Non est enim quod cogitetis, quorsum attinet sumere cibum mox perituros. Nam hoc promitto vobis, quod *nulli vestrum peribit vel capillus de capite*.

35 *Hæc loquutus Paulus, sumto in manus pane, gratias egit Deo in conspectu omnium: cumque fregisset,* Domini Jesu exemplum referens, *cœpit comedere.*

36 Porro Pauli tum oratione tum exemplo jam *omnium recreatis animis, sumserunt & ipsi cibum.*

37 *Summa autem omnium, qui eramus in navi, erat ducenti septuaginta sex.*

38 *Expleti cibo, sublevabant navim*, quo propius posset appellere in terram, *ejicientes in mare triticum*,
B quod ex Ægypto, vetere Romanorum granario, devehebant in Italiam.

39 *Ubi vero jam diluxisset, terram quidem, quam videbant, non agnoscebant. Cæterum animadverterunt eam habere sinum quendam* hinc atque hinc porrecto littore, *in quem destinabant, si possent, navim impellere.*

40 *Sublatis igitur ancoris, committebant se mari, simul laxatis & gubernaculorum juncturis*, quo possent & his uti ad dirigendum quo vellent navis impetum. Tum sublatis in altum velis, antennis ad ventum offlexis, secundum auræ flatum tendebant ad littus.

41 Cæterum quum non possent obtinere sinum,
C quem petebant, sed vi ventorum incidissent in locum prominentem in mare, huc impegerunt navim. *Ac prora quidem infixa vado, manebat immobilis, puppis vero solvebatur vi undarum.*

42 Itaque jam nihil supererat, nisi ut natando suæ quisque vitæ consuleret. Hîc *militum consilium erat, ut vinctos occiderent, ne quis quum enatasset, effugeret.*

43 *Hoc* barbarum & immane *consilium coercuit Centurio, cupiens servare Paulum*, cujus consilio ipsi servarentur. *Verum* ne quis omnino periret, *jussit ut qui natandi essent periti, se primos abjicerent in mare, &* natatu *in terram evaderent.*

44 *Qui natare nescirent, partim nixi tabulis, par-*
D *tim aliis navis instrumentis adjuti, reciperent sese in terram. Hac ratione factum est, ut omnes tandem evaderent in terram.*

CAP. XXVIII.

Hic fera mordet: pulsa febris: Romamque profectus: Credentes recte Paulle diuque doces.

1 QVVM appellerent, non agnoscebant quænam esset Insula, verum posteaquam evasissent in terram, ex incolis cognoverunt, quod Melite vocaretur: ea est inter Epirum & Italiam, spectans Siciliam ad Septentrionem. Barbari vero miserti calamitatis nostræ non mediocrem humanitatem nobis præstiterunt.

E 2 Nam accensa pyra, recipiebant nos omnes simul & imbri & frigore afflictos.

3 Ubi vero Paulus congregasset sarmentorum multitudinem, & posuisset super ignem, vipera, quæ illic latitans prius frigore torpuerat, excitata calore prorepsit, ac mordicus arripuit manum Pauli.

4 Barbari vero Melitæi, ut videre lethalem bestiolam pendentem à manu Pauli, dicebant: Omnino hic homo necesse est ut sit homicida quispiam: quem cum tempestas ejecerit incolumem è mari, tamen ultio divina non sinit in terris vivere.

5 Paulus autem ut sensit viperæ morsum, excus-

35 Et cum hæc dixisset, sumens panem, gratias egit Deo in conspectu omnium: & cum fregisset, cœpit manducare. 36 Animæquiores autem facti omnes, & ipsi sumpserunt cibum. 37 Eramus vero universæ animæ in navi ducentæ septuaginta sex. 38 Et satiati cibo alleviabant navem, jactantes triticum in mare. 39 Cum autem dies factus esset, terram non agnoscebant: sinum vero quendam considerabant habentem littus, in quem cogitabant, si possent, ejicere navem. 40 Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxantes juncturas gubernaculorum: & levato artemone secundum auræ flatum tendebant ad littus. 41 Et cum incidissemus in locum dithalassum, impegerunt navem: & prora quidem fixa manebat immobilis, puppis vero solvebatur à vi maris. 42 Militum autem consilium fuit ut custodias occiderent: ne quis, cum enatasset, effugeret. 43 Centurio autem volens servare Paulum, prohibuit fieri: jussitque eos, qui possent natare, emittere se primos, & evadere, & ad terram exire: 44 Et ceteros alios in tabulis ferebant: quosdam super ea, quæ de navi erant. Et sic factum est, ut omnes animæ evaderent ad terram. 1 Et cum evasissemus, tunc cognovimus quia Melita insula vocabatur. Barbari vero præstabant non modicam humanitatem nobis. 2 Accensa enim pyra, reficiebant nos omnes, propter imbrem, qui imminebat, & frigus. 3 Cum congregasset autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem, & imposuisset super ignem, vipera à calore cum processisset, invasit manum ejus. 4 Ut vero viderunt Barbari pendentem bestiam de manu ejus, ad invicem dicebant: Utique homicida est homo hic, qui cum evaserit de mari, ultio non sinit eum vivere. 5 Et ille quidem excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est.

sit eam in ignem, neque quicquam præterea passus est mali.

6 At illi existimabant futurum, ut veneno dilapso per venas, incenderetur atque intumesceret, aut repente mortuus concideret, vi veneni recta penetrante ad cor. Tandem quum illi diu exspectassent quid accideret Paulo, viderentque nihil illi accidere mali morsu viperæ, rursum barbarica levitate mutata sententia, dicebant illum esse Deum. Nondum enim audierant Melitæi de Jesu, qui hoc donarat sui nominis professoribus, ne vis ulla veneni, quantumvis præsentanea, posset ipsis nocere.

7 Porro *juxta littus illud*, in quod appulerant, *erant prædia primatis ejus Insulæ, nomine Publii, qui nos exceptos in ædes suas, triduo benigniter tractavit.*

8 *Eodem tempore Publii pater febribus ac dysenteria laborabat*, adeo graviter, ut etiam lecto decumberet. Paulus autem memor præcepti Dominici, *ingressus est ad ægrotum, ac precibus ad Deum fusis imposuit illi manus, ac sanavit eum.*

9 Id factum ubi rumor sparsisset per Insulam, *cæteri quoque qui laborabant, adibant Paulum, & sanabantur.*

10 Quamobrem illi donec illic commorabamur, *plurimum officiorum in nos contulerunt: & dum adornaremus navigationem, imposuerunt in navim ad commeatum necessaria.*

11 *Mensibus itaque tribus in Insula transactis*, nacti sumus navim alteram Alexandrinam, *quæ in Melite hybernaverat. Huic erat insigne Castor & Pollux*, quos Græci Dioscuros appellant, putantque bene fortunare navigationem, si conjuncti insideant antennis. Hanc ingressi solvimus à Melite.

12 *Posteaquam appulissemus Syracusas*: ea civitas est Siciliæ maritima, *commorati sumus illic triduo.*

13 *Solventes Syracusis, ac præterlegentes Siciliæ littora, devenimus Rhegium* Italiæ civitatem in agro Brutiorum. Ab ea civitate brevissimus trajectus est in Siciliam. Nam hac parte olim Sicilia contigua erat Italiæ, donec vis maris intercurrentis divulsit utramque regionem, interfuso freto non amplius quam M. D. P. in latum, unde & nomen inditum à Græcis Rhegio. *Hinc post unum diem, afflante* vento commodo, nimirum *Austro, delati sumus Puteolos.*

14 Ubi quum nacti essemus aliquot Christianos, rogati sumus, ut aliquandiu commoraremur illic. Itaque morem gerentes illorum voluntati, subsedimus illic dies septem, unde recta profecti sumus Romam.

15 Quoniam autem jam rumor Romam pertulerat ad fratres, nos eo adventuros (nam Pauli nomen apud Romæ agentes Christianos, cum primis erat celebre ob Epistolam ad illos scriptam) *prodierunt nobis obviam* ex urbe *usque ad Appii forum, ad locum cui nomen tres Tabernæ.* Horum conspectu vehementer recreatus est Paulus, intelligens & illic esse, qui sincero pectore faverent Euangelio: & actis Deo gratiis, sumsit fortem ac bene sperantem animum.

16 Demum *ubi pervenissemus Romam, Centurio reliquos vinctos tradidit principi exercitus. Cæterum Paulo permissum est ut maneret solus, unico tantum adhibito milite, qui servaret eum.*

17 Quoniam autem vinctus una cum aliis perductus est Romam, ne quis Judæorum suspicaretur eum ob aliquod maleficium ista pati, *post tertium diem convocavit primores Judæorum* Romæ degentium, *apud quos ita loquutus est: Ego, viri fratres, quum*

6 At illi existimabant eum in tumorem convertendum, & subito casurum, & mori. Diu autem illis expectantibus, & videntibus nihil mali in eo fieri, convertentes se, dicebant eum esse Deum. 7 In locis autem illis erant prædia principis insulæ, nomine Publii, qui nos suscipiens, triduo benigne exhibuit. 8 Contigit autem, patrem Publii febribus & dysenteria vexatum jacere. Ad quem Paulus intravit: & cum orasset, & imposuisset ei manus, salvavit eum. 9 Quo facto, omnes, qui in insula habebant infirmitates, accedebant, & curabantur: 10 Qui etiam multis honoribus nos honoraverunt, & navigantibus imposuerunt quæ necessaria erant. 11 Post menses autem tres, navigavimus in navi Alexandrina, quæ in insula hiemaverat, cui erat insigne Castorum. 12 Et cum venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo. 13 Inde circumlegentes devenimus Rhegium: & post unum diem flante Austro, secunda die venimus Puteolos; 14 Ubi inventis fratribus rogati sumus manere apud eos dies septem: & sic venimus Romam. 15 Et inde cum audissent fratres, occurrerunt nobis usque ad Appii forum, ac tres Tabernas. Quos cum vidisset Paulus, gratias agens Deo, accepit fiduciam. 16 Cum autem venissemus Romam, permissum est Paulo manere sibimet cum custodiente se milite. 17 Post tertium autem diem convocavit primos Iudæorum. Cumque convenissent, dicebat eis: Ego, viri fratres, nihil adversus plebem faciens, aut morem paternum, vinctus ab Ierosolymis traditus sum in manus Romanorum:

F

nihil admiserim adversus populum meum, aut instituta majorum, vinctus Hierosolymis, traditus sum in manus Romanorum, delatus Cæsaream ad Præsidem Felicem, deinde ad Festum.

18 *Qui quum causam examinassent, voluerunt me absolvere, eo quod*, ut ipsi fatebantur, *nihil in me comperissent capitis supplicio dignum.*

19 *Verum* odiose *reclamantibus Judæis, coactus sum appellare Cæsarem*: non quod ob hanc causam sim offensus genti meæ, paremque criminationem illam apud Cæsarem, & odium, quo laborat, augeam, sed ut meam tuear innocentiam. Omnibus enim bene cupio, qui Deum pure colunt juxta Legem patriam.

20 Hoc enim erga vos affectu ductus, jussi vos huc accersi, quando vinculis onusto non licebat vos adire, ut ex vestro conspectu & alloquio nonnihil solatii caperem. Cur autem colit gens Israelitica tanto studio Deum, contemptis gentium simulachris, nisi quia sperat in resurrectione pietatis suæ præmium? Ob hanc itaque spem, quæ mihi communis est cum tota gente mea, circumdatus sum hac, quam videtis, catena. Nec aliud mihi crimen potest objici.

21 Ad hæc Judæorum primores responderunt hunc in modum: Quod te nobis purgas, quasi delatus ab aliquo, scito quod neque quisquam à Judæa per litteras nobis significavit aliquid mali de te, neque quisquam inde huc veniens quicquam de te male loquutus est.

22 *Cupimus tamen ex te ipso discere, quæ sit tua sententia. Nam quod attinet ad sectam istam* nuper natam de Jesu Nazareno, qui resurrexit, *compertum habemus, quod ubique* in omnibus *illi reclamatur*, tanquam vanæ. Gratum erit igitur, si nos exactius de hac quid tu sentias docueris.

23 Id quum Paulus libenter se facturum respondisset, præscripto die rursus ad illum convenerunt Judæi, plures quam antea venerant, in hospitium, in quo Paulus versabatur. Quibus exponebat doctrinam Euangelicam, testificans jam adesse regnum Dei, nec amplius exspectandum esse Messiam, docens hunc esse Jesum Nazarenum: idque demonstrans ex figuris Legis Mosaicæ, ac vaticiniis Prophetarum ostendens quicquid erat adumbratum in Lege, quicquid prædictum à Mose & Prophetis, in Jesu palam ac plene exhibitum esse.

18 Qui cum interrogationem de me habuissent, voluerunt me dimittere, eo quod nulla esset causa mortis in me. 19 Contradicentibus autem Iudæis, coactus sum appellare Cæsarem, non quasi gentem meam habens aliquid accusare. 20 Propter hanc igitur causam rogavi vos videre, & alloqui. Propter spem enim Israel catena hac circumdatus sum. 21 At illi dixerunt ad eum: Nos neque litteras accepimus de te à Iudæa, neque adveniens aliquis fratrum nuntiavit, aut locutus est quid de te malum. 22 Rogamus autem à te audire quæ sentis: nam de secta hac notum est nobis quia ubique ei contradicitur. 23 Cum constituissent autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium plurimi, quibus exponebat testificans regnum Dei, suadensque eis de Iesu ex Lege Moysi & Prophetis, à mane usque ad vesperam.

24 His de rebus cum Paulus copiose disseruisset à mane usque ad vesperam, quidam è cœtu Judæorum crediderunt orationi Paulinæ, quidam non crediderunt.

25 Quumque inter sese non essent concordes, cœperunt abire, Paulo prolixæ orationi unum adhuc verbum adjiciente, quo taxaret illorum incredulitatem, qui tam manifestis Legis ac Prophetarum de Jesu testimoniis non desinerent diffidere. Bene, inquit, Spiritus Sanctus de vobis vaticinatus est per Esaiam Prophetam ad patres nostros, quorum obstinatam incredulitatem vos refertis:

26 *Vade*, inquit, *ad populum istum, & dic ad illos: Auribus audietis, nec intelligetis: & oculis cernetis, nec videbitis.*

27 *Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos compresserunt, ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, convertanturque, & sanem ipsos.*

28 Proinde scitote, quod hæc salus, quæ per Jesum offertur à Deo, quando vos respuitis, defertur ad Gentes. Respuit enim qui non credit: nec capax est hujus gratiæ, qui fidem non habet Euangelio. Vobis primum annuntiatum est donum Dei. Sic enim jusserat Dominus: oportebat autem vos potissimum credere, qui profitemini Legem & Prophetas, sed adversus hæc omnia habetis oculos occlusos, aures obturatas, & cor incrassatum, reclamantes manifestæ luci veritatis Euangelicæ. Gentes autem, quæ nec Deum noverunt, nec Legem habent, aut Prophetas, à simulachris suis convertentur, & per fidem assequentur hanc divinam benignitatem, quam vos adspernamini gratis oblatam.

29 *Hæc quum dixisset* Paulus, *discesserunt* ab eo *Judæi, multam habentes inter ipsos disceptationem.*

30, 31 *Mansit autem toto biennio in ædibus quas conduxerat, excipiens* humaniter *omnes qui ipsum adibant*, sive Judæos, sive incircumcisos, prædicans illis regnum Dei, ac docens cum omni fiducia, nemine prohibente, doctrinam Euangelicam, proferens vaticinia olim prodita de Domino Jesu: tum illius facta, dicta, promissaque ad ea conferens.

24 Et quidam credebant his quæ dicebantur: quidam vero non credebant. 25 Cumque invicem non essent consentientes, discedebant, dicente Paulo unum verbum: Quia bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros, 26 Dicens: Vade ad populum istum, & dic ad eos: Aure audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non perspicietis. 27 Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos compresserunt: ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos. 28 Notum ergo sit vobis, quoniam Gentibus missum est hoc salutare Dei, & ipsi audient. 29 Et cum hæc dixisset, exierunt ab eo Iudæi, multam habentes inter se quæstionem. 30 Mansit autem biennio toto in suo conducto: & suscipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eum, 31 Prædicans regnum Dei, & docens quæ sunt de Domino Iesu Christo, cum omni fiducia, sine prohibitione.

PARAPHRASEOS ERASMI ROTERODAMI IN ACTA APOSTOLORUM

FINIS.

VERSUS MEMORIALES

IN ACTA APOSTOLICA.

APPARET, *scandit: Beat ignis: Claudipes ivit.*
Despiciuntque minas: Ecce Anania cadis.
Fors Stephani: Gaudet martyrque: Hic Saulus acerbus:
Inde idem est Paulus: Κορνηλίς ἔλεος.
Lecta gentes: Mors Herodis: Nuntie Paulle
Orat in Iconio: Pactaque concilii.
Quin Pytho hinc: Respondet Athenis: Statque Corinthi:
Turba Ephesi facta: Vivit & exanimis:
Adstricta palma: Bene dicit: Cæsareamque it:
Dona cupit Felix: Et modo Festus adest.
Fatur ad Agrippam: Grave iter mari: Habet quoque Roma:
Membra ergo septem dant quater ACTA tibi.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO, DOMINICO CARDINALI GRIMANO VENETO, TITVLO SANCTI MARCI, ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

QVIBVS novum videri solet, reverendissime Pater, cur *Paulus* Apostolus πολυγλωττότατος *Romanis Græce*, quam *Romane* scribere maluerit, mirari desinent, si perpenderint primum, illis temporibus *Græci* sermonis usum pene tam late patuisse, quam late *Romanum* patebat Imperium. Deinde *Romanis* ipsis adeo quondam in delitiis fuisse *Græcanicas* litteras, ut ea res Satyrarum convitiis sit exagitata. Siquidem apud *Lucilium Scævola* ridens *Albutium*, ut plus æquo φιλέλληνα, χαῖρε, inquit, *Prætor Athenis:* & apud *Juvenalem* stomachatur quispiam, negans se ferre posse *Græcam* urbem. Quanquam ita *Græce* loquutus est Apostolus, ut à mere *Græcis* non satis queat intelligi, ob passim admixtam *Hebræi* sermonis proprietatem. Quod si maxime *Græca*, ac pure *Græca* fuisset oratio, multum tamen adhuc difficultatis superesset lectori, quod quum scriberet rudibus adhuc, & nuper *Christo* initiatis, mysteria quædam magis attigit, quam tractavit, & indicavit verius, quam explicavit, videlicet tempori serviens. Nunc vero cum *Roma* tota adeo sit *Christiana*, ut illic totius *Christianæ* religionis sit arx culmenque, ac per universum terrarum orbem *Romane* loquantur quicunque *Romanum* agnoscunt Pontificem, videbar mihi facturus operæ pretium, si effecissem ut *Paulus* jam mere *Romanis*, ac plene *Christianis*, non solum *Romane*, verum etiam explanatius loqueretur: atque ita loqueretur *Romane*, ut *Hebræum* quidem non agnoscas, agnoscas tamen Apostolum loqui. Solitus est ille mutare linguam, semper observata Apostoli dignitate. Non hîc attollam verbis, quanti mihi constiterit hoc quicquid est opusculi, quod id sciam nemini proclive vel æstimare, vel credere, nisi qui ipse periculum in simili negotio fecerit, quid sit hiantia committere, abrupta mollire, confusa digerere, involuta evolvere, nodosa explicare, obscuris lucem addere, *Hebraismum Romana* civitate donare: denique *Pauli*, hoc est, cœlestis oratoris mutare linguam, & ita temperare παράφρασιν, ne fiat παραφρόνησις, hoc est, sic aliter dicere, ut tamen non dicas alia, præsertim in argumento non solum tot modis difficillimo, verum etiam sacro, ac majestati Euangelicæ proximo: in quo cum in lubrico verseris, & labi sit facillimum, citra grave periculum labi non possis. Illud modo testabor, ingenue magis quam arroganter, non multum laboris accessurum fuisse, si justum commentarium in hanc Epistolam edere voluissem. Arbitrabor autem hujusce operæ præmium abunde magnum mihi persolutum, si meo studio sensero perfectum esse, ut *Paulus* primum tibi, deinde per te cæteris *Romanis* sit aliquanto commendatior, aut certe familiarior, quibus & commendatissimum & familiarissimum esse par est. Compertum enim habeo quam multos antehac sermonis peregrinitas, quanto plures tum explicationis, tum rerum difficultas alienarit ab ejus lectione; quanquam à tam eximio fructu non oportebat ullis incommodis deterreri. Horum igitur vel fastidio, vel desperationi, hac nostra industria studuimus succurrere, ita negotium temperantes, ut ei, qui nolit quicquam in sacris Litteris immutari, commentarii vice sit futurum; rursus ei, qui vacet hujusmodi superstitione, *Paulus* ipse loqui videatur.

Amplectere *Roma* principem, aut certe præcipuum religionis tuæ magistrum. Exosculare priscæ laudis tuæ præconem: redama eum, qui te nondum visam adamavit. O feliciter commutatam sortem felicitatis tuæ! Olim sub tyrannis Cæsaribus mutis simulachris litabas, nunc sub *Petro* & *Paulo* terrarum orbi præsides: olim eras superstitionum omnium ancilla, nunc es veræ religionis magistra. In *Jovis Capitolini* locum successit *Christus* solus Opt. Max. In Principis locum *Petrus* & *Paulus* suis uterque dotibus summus: in augustissimi illius Senatus vicem successit toti orbi reverendus Cardinalium ordo. Si quid te movent fornices, aut pyramides pristinæ superstitionis vestigia, cur non magis te capiunt in horum libris receptæ religionis monumenta? *Adriani* Statuam, aut *Domitiani* miraris thermas. Quin potius *Petri Paulique* sacrosanctas Epistolas amplecteris? Si juvat in *Salustianis* aut *Livianis* libris fabulosa vetustas, à quibus initiis ad orbis tyrannidem brevi ruituram fueris evecta vulturum auspiciis: cur non magis juvat in Apostolorum & Euangelistarum litteris agnoscere, quibus primordiis ad Ecclesiæ monarchiam nunquam cessaturam perveneris, auspiciis *Christi*? Ut apud *Judæos* sacrosancti quondam Templi, hodie ne vestigium quidem ullum exstat, ita tui *Capitolii*, quod quondam vanissimi Vates æternum fore pollicebantur, adeo nullæ supersunt reliquiæ, ut ne locum quidem possis ostendere. Si *Ciceronis* linguam miraris, de qua vix pronunties plus-ne profuerit, an offuerit Reipub. cur non magis delectat *Paulina* facundia, cui salutis ac religionis tuæ summam debes? Semper avida laudum fuisti, habes tam gravem, tam inclytum gloriæ tuæ buccinatorem. Quid triumphalius quam Apostolico ore laudari? Agnosce *Romane*, agnosce quid tibi tribuat *Paulus*, ut intelligas quæ laudes tibi sint tuendæ. Audi quid moneat, ne nescias quid tibi sit cavendum. Fidem laudat, quæ nusquam adhuc fuit incorruptior: obedientiam prædicat, quæ fecit, ut cito superstitionem religione mutares. Facilitatem tribuit, cui solet esse comes credulitas; hæc in causa fuit, ut à Pseudapostolis in *Judaismum* pellicereris. Sed aderat facilitati prudentia, quæ fecit, ut mature resipisceres. Subnotat animi celsitudinem, atque ob id tam sollicite deterret à fastu & insolentia, à luxu avocat ad sobrietatem, à libidinibus ad castimoniam, à ferocitate ad tolerantiam, à dissidiis ad concordiam, à bellis ad pacem. Hæc est indoles vere *Romana*, à qua degenerare sit turpe. Vide ne è *Roma* degeneres in *Babylonem*. Fatetur divus *Hieronymus* suis etiamnum temporibus laudatæ *Paulo* religionis exstitisse documenta: *Ubi*, inquit, *alibi tanto studio & frequentia ad Ecclesias & ad martyrum sepulchra concurritur? ubi sic ad similitudinem cœlestis tonitrui amen reboat, & vacua Idolorum templa quatiuntur? Non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc quam omnes Christi Ecclesia, sed quod devotio in eis major & simplicitas ad credendum.* Magnificum quidem *Hieronymi* testimonium: At idem quid dicturus sit, si nunc videret eadem in urbe tot Ecclesias, tot Cardinales, tot Episcopos, si conspiceret ab uno hoc certissimo *Christi* oraculo ab universis mundi Principibus responsa peti? Huc religionis causa ex ultimis usque terrarum angulis agminatim concurri? Parum *Christianum* sibi quemque videri, nisi *Romam*, nisi *Romanum* Pontificem viderit ceu Numen

men quoddam terrestre, ut à cujus nutu ac renutu, res universæ mortalium pendeant? Denique sic cerneret sub LEONE decimo, compositis bellorum procellis, *Romanam* urbem, non minus litteris, quam religione florentem? ut quæ una tam multos habeat Ecclesiastica dignitate præminentes, tot viros omni doctrinæ genere insignes, tot mundi lumina decoraque, ut orbem verius, quam urbem dixeris. Nihil optandum à superis, nisi ut perpetuo suis laudibus respondeat, perpetuo felicitatem suam pietate superet, majestatem anteeat bonitate. Id fiet, si *Petri* ac *Pauli*, quorum auspiciis præsidioque regnat, pectus vitamque pro viribus studeat exprimere. Atqui horum imaginem nusquam expressiorem magisque vivam liceat reperire, quam in ipsorum litteris. Interea *Pauli* fragmentum libentius amplectentur, amplissime Pater, si tuis istis manibus porrigetur, qui studiorum omnium, præsertim eorum quæ cum linguarum peritia conjuncta sunt, mirum quendam Mœcenatem agas, sic nihilominus integritate morum conspicuus, ut inter tot clarissima lumina, tamen eluceas atque emineas, non ita quidem, ut aliis offundas tenebras, sed ut per se illustribus & ornatis, plurimum addas lucis ac decoris. Bene valeat tua pietas. *Lovanio* 13. Novembris, Anno 1517.

IN EPISTOLAM PAULI AD ROMANOS
ARGUMENTUM,
PER ERASMUM ROTERODAMUM.

AM *quo res sit dilucidior, argumentum Epistolæ paucis explicandum. Atque ut exordiar ab ipso nomine, quanquam me non fugit*, Hieronymum *in Commentariis, quos scripsit in Epistolam ad* Philemonem, *in hac esse sententia, ut existimet Apostolum prius vocatum* Saulum; Pauli *vero cognomen ceu trophæum usurpasse à* Sergio Paulo *Proconsule, quem* Christo *lucrifecit, quemadmodum legimus in* Actis Apostolorum, *Capite* XIII. *Rursus alios esse, quibus placeat in* Judaismo *dictum* Saulum, *mutata religione simul & nomen mutasse: tamen alteram minus probabilem facit, quod* Lucas *hoc ipso, quod modo citavimus, Capite scribit*, Saulus, qui & Paulus, repletus Spiritu Sancto, *haud obscure declarans, eum binominem fuisse prius quam* Sergius Paulus *esset conversus: alteram plane refellit, quod cum aliis aliquot locis, tum in eodem Capite* Saulus *dicitur, jam* Christi *prædicans Euangelium*: Dixit illis Spiritus Sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam. *Proinde mihi vero propior videtur* Origenis *opinio, quemadmodum in Veteris Instrumenti libris, aliquot comperimus diversis nominibus notatos, velut* Idida *dictum, qui alias vocatus est* Salomon: *&* Oziam *alicubi dictum, qui alibi sit* Azarias. *Item in Euangelicis litteris* Lucæ *dictum* Levi, *qui se in suo Euangelio* Matthæum *nominat: ita* Paulo *geminum fuisse vocabulum, quanquam ipse in suis Epistolis se nunquam* Saulum *appellat, sed ubique* Paulum, *fortassis ob id, quod* Pauli *vocabulum* Græcorum *ac* Romanorum, *ad quos scribebat, auribus esset familiarius.* Saulus *enim sic à* Saul Hebræa *voce deflexum apparet, ut* Græci *à* Joseph Josephum *deflexerunt.* Paulus *autem* Hebræis *sonat* mirabilem, *si tamen ferendum putamus* Romanæ *seu* Græcanicæ *vocis etymologiam è peregrina lingua peti. Quod tamen* Hieronymus *cum alicubi in aliis reprehendat, hic sibi permittit, opinor, ut in re non admodum seria. Certe* Græcis *sonat* quietum, Latinis pusillum. Saul Hebræis *sonat* postulatum: *& si* Ambrosio *credimus*, inquietudinem, *sive* tentationem, *atque hoc sonat, sed* Græcis Σαῦλος. *Atque hæc quidem de ratione nominis, ut in argumento pene plus satis.*

Cæterum dictavit hanc Epistolam, excipiente Tertio, *quod is quoque in calce Epistolæ testatur, adjiciens*, Saluto vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam in Domino. *Missam apparet è* Corintho, *per* Phœben *fœminam* Cenchreensem. *Est autem* Cenchreæ *Portus* Corinthiorum, *haud procul ab urbe dissitus. Quod si tempus quoque requiratur, scriptam apparet post utramque ad* Corinthios *Epistolam (unde putant in hac absoluta jam & confirmatæ pietatis argumenta potissimum elucere) id temporis, cum peragrata jam* Achaja, *in qua* Corinthus *est, & huic finitima* Macedonia *usque ad* Illyricum, *ac non solum prædicato ubique* Christi *Euangelio, in his duntaxat locis, in quibus aliorum Apostolorum nemo prædicaverat, verum etiam juxta* Petri *monita, collecta à suis aliquanta pecunia in subsidium pauperum, adornaret iter* Hierosolymam: *ut exhibito quod acceperat, illinc proficisceretur in* Hispaniam, Roma *iter facturus, atque illic obiter salutaturus* Christianos, *de quorum fide ac religione audierat, cum ipsos nondum vidisset.*

Acciderat enim illis diversum quiddam atque Galatis. *Siquidem hi primum recte à* Paulo *instituti, postea fraude Pseudapostolorum circumventi sunt, & retracti in* Judaismum. *Contra* Romani *primum male instituti à Pseudapostolis, simulatque pro sua prudentia senserant fraudem, resipuerunt: & in eo, quod rectum esse cognoverunt, perseverabant: nam in Ecclesia nascentis primordiis erant, qui existimarent Euangelii gratiam, quoniam* Abrahæ *posteris, &* Judaicæ *genti peculiariter promissa videbatur, non esse statim propagandam in profanas gentes, & simulachrorum ac Dæmonum cultui deditas. A qua sententia &* Petrum *apparet fuisse non prorsus alienum, qui viso monendus erat, ut* Cornelium *Centurionem admitteret: quo nomine mox illi exhibitum est negotium* Hierosolymis, *expostulantibus iis qui ex* Judaismo *conversi fuerant ad* Christum, *quod cum incircumcisis habuisset commercium: atque in his probabile est & Apostolos aliquot fuisse. Sic enim legimus in* Actis *Cap.* XI. 1. &c. Audierunt autem Apostoli & fratres, qui erant in Judæa, quoniam & gentes receperunt verbum Dei. Cum autem adscendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant adversus illum qui erant ex circumcisione, dicentes: Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum illis? *Erant rursus, qui licet non existimarent gentes prorsus arcendas ab Euangelii consortio, non admittendas tamen ducebant, nisi circumciderentur ritu* Judaico, *perinde quasi* Christus *egeret adminiculo Legis* Mosaicæ, *simul ut Euangelii gloriam in gentem suam transferrent. Et in* Actis Apostolorum *Cap.* XI. 19. *proditum est, eos qui ob persecutionem, quæ accidit à morte* Stephani, *profugerant in* Phœnicen, *in* Cyprum *& in* Antiochiam, *nemini prædicasse* Christum, *nisi solis* Judæis. *Rursus Cap.* XV. 1. &c. *Quidam* Judæi *veniunt* Antiochiam, *palam adversus* Paulum *&* Barnabam *prædicantes, non esse spem salutis, nisi juxta* Mosi *præscriptum circumciderentur: tantusque tumultus per hos concitatus est, ut coacto concilio decretum sit, ut* Paulus *&* Barnabas *una cum adversariis* Hierosolymam *irent, & lis, Apostolorum*

ac Seniorum arbitrio componeretur: atque illic rursum acriter obnuentibus nonnullis, præsertim factionis Pharisææ Christianis, cujus fuerat & Paulus, coacta est Synodus Apostolorum & Seniorum, ac Petri Jacobique auctoritate decretum est, ne Gentes onerarentur Lege Mosaica, tantum temperarent ab esu suffocati animantis, à sanguine, à carnibus simulachro immolatis, & à stupris: quod tamen pro ratione temporum, invincibili Judæorum superstitioni datum esse; vel illud argumento est, quod tria illa jam olim videmus esse sublata, ac prorsus abolita. Ex eodem fonte nata est illa Pauli cum Petro concertatio Antiochiæ, cum Gentium Apostolus, cernens suos ob Petri simulationem periclitari, palam illum redarguit, quemadmodum refert ipse in Epistola ad Galatas Cap. II. Rursum Hierosolymis auctore Jacobo, quo purgaret jam inter Judæos sparsum rumorem, quod retrahere videretur à Lege Mosaica, cum cæteris calvitium induxit capiti, & juxta ritum Judaicum purgatus, munus obtulit in Templo, sicuti refert Lucas Actorum Cap. XXI. Quo quidem ex loco videtur Jacobus, tametsi Gentes prius onere Legis Mosaicæ propemodum liberasset, esse tamen in hac sententia, ut putaret à Judæis exigendam esse Legis observationem: vel in hoc, ut placarentur ii, qui nondum sic profecerant in Euangelica veritate, ut possent omnino patrios ritus contemnere. Sic enim loquitur Jacobus vers. 24. Et scient omnes quia quæ de te audierunt falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem. Nec alia de causa, opinor, totondit caput ex voto Cenchreis Capite XVIII. Consimili necessitate circumcidit Timotheum Capite XVI. cum esset matre quidem Judæa natus, sed patre Ethnico. Tanta molis erat ex Judæo facere Christianum. Est enim ei genti peculiaris quædam pertinacia, nec ulla fuit unquam suæ religionis tenacior, ut eleganter docet Josephus in apologia Judaicarum Antiquitatum. Ad hæc ut Judæorum natio tum omnibus orbis nationibus erat peculiariter invisa, ita vicissim omnes exsecrabantur illi ceu impuros, profanos & impios, adeo ut nec congressu dignarentur, & Templum suum pollui crederent, si quis forte incircumcisus esset ingressus. Tantum erat præcisa pellicula supercilium.

Cum igitur spes non esset, fore ut Græci Romanique Legem vulgo invisam reciperent, & incredibili pertinacia reclamarent Judæi, Paulus intelligens periculum esse, ne tam exitiabili dissidio magna ex parte periret Euangelii fructus, & Christi gloria Mosaici nominis obscuraretur admixtu, hoc in primis agit ubique, ut Legis ceremonias abroget atque antiquet, omnemque salutis adipiscendæ fiduciam in unum Christum transferat. Sicut autem Galatas acriter, sed tamen amanter objurgat, quod essent in Judaismum adducti: ita Romanos præmunit & instruit, ne à Pseudapostolis, quos sciebat nusquam cessare, illaqueentur incauti, sed in recta doctrina, quam amplecti cœpissent, persisterent. Erat enim Romæ ingens Judæorum numerus, sive illuc à Pompejo translatus, sive quod jam Romanorum esset provincia Judæa, quorum superstitio crebro & apud Juvenalem atque Horatium, & apud Senecam notatur. Cum quibus & Paulo multum negotii fuisse, posteaquam Romam pervenisset, testatur extremum Caput Actorum Apostolicorum. Ac miro consilio singularis artifex sermonem temperat inter Judæos & Gentes, dum studet omnes omnibus modis ad Christum pellicere: neque vult, si fieri possit, quenquam omnino mortalium perire suo duci, cui militabat. Itaque nunc hos objurgat, nunc illos, nunc rursus erigit ac sublevat. Gentium supercilium deprimit, ostendens nihil illis profuisse, neque naturæ legem, neque philosophiam, cujus professione tumebant, quo minus in omne scelerum dedecus prolaberentur. Rursum Judæorum arrogantiam coercet, qui Legis fiducia perdidissent id quod erat totius Legis caput, fidem in Christum Jesum, docens Legis ceremonias antiquatas esse jam coruscante Christi Euangelio, quem Legis umbræ delinearant: abrogata jam otia Sabbatorum, circumcisionis injuriam, Calendarum recursus, ter quotannis redeuntes ferias, delectum ciborum, in singulos dies iterum sordidanda lavacra, pecudum innoxiarum lanienam, Templi religionem assiduis inquinati cædibus: Has rerum umbras emicante luce veritatis evanescere: Veros esse filios Abrahæ, qui fidem Abrahæ referrent: vere Judæos esse, qui Christum profiterentur: vere circumcisos, qui mentem haberent à fœdis cupiditatibus repurgatam: Veram justitiam ac perfectam salutem citra Legis auxilia per Euangelium ac solam fidem in Christum conferri ex æquo omnibus, licet ea salus peculiariter olim esset promissa Judæis, sed ita his promissa, ut Prophetæ non tacuerint fore, ut illis rejicientibus ad Gentes prædicatio Christi propagaretur: Per Legem Mosaicam, quam illi carnaliter observabant, veram justitiam nulli contingere, sed per fidem: idque docet tum exemplo Abrahæ, tum variis ipsius Legis testimoniis. Et ad eum modum detracto utrisque supercilio, ademta utrisque fiducia, omnes æquat in negotio fidei Euangelicæ, ita gratulans saluti Gentium, ut suæ gentis cæcitatem paterno deploret affectu, licet illam ubique pertinacissime infensam experiretur: atque id per se durum, ita mitigat, ut dicat nec omnes excæcatos, & fore ut aliquando resipiscat Judæorum tota natio, fide Gentium provocata. Atque hic obiter varia multiplexque doctrina de præfinitis, sive prædestinatis, de præscitis, de vocatis, de gratia & merito, de libero arbitrio, de divino consilio nobis inscrutabili, de lege naturæ, de lege Mosi, de lege peccati. Varii quidem allegoriarum fontes, dum duos facit Adam, alterum, quo nascimur juxta carnem mortales: alterum, quo renascimur immortales futuri: Duos homines, internum & externum: internum spiritui & rationi parentem, externum cupiditatibus & affectibus obnoxium: quorum priorem aliquando spiritum appellat, posteriorem interim corpus sive membra, interim carnem, aliquoties legem peccati vocat: Duplicem mortem, corporis & animi, & tertiam, qua morimur peccato & peccandi affectibus: Triplicem item vitam, qua vivimus corpore, qua animo, & qua vivimus justitiæ & peccato: Duplicem servitutem aut libertatem, qua vicissim vel innocentiæ servimus, emancipati à peccatis, vel peccatis servimus liberi à justitia: Duplicem Judaismum, duplicem circumcisionem, geminos posteros Abrahæ: Duas partes Legis Mosaicæ: carnalem, veluti corpus: spiritualem, velut animam Legis: Duplicem baptismum, quo primum abluimur à peccatis pristinis sacro lavacro, & quo Christo commorimur, abdicatis mundi affectibus: Duplicem sepulturam, corporalem, qua triduo sepultus est Christus: & spiritualem, qua nos semoti à mundi vitiis, requiescimus in illo: Duplicem resurrectionem, alteram, quæ præcessit in Christo, in nobis secutura; alteram, qua nos à peccatis pristinis redivivi progredimur à virtute ad virtutem, hac parte quoad licet futuram immortalitatem meditantes: Duplicem justitiam, Dei & hominum: Duplex judicium, Dei & hominum: duplicem gloriam sive laudem, apud Deum & apud homines.

His dissertis transit ad locum moralem, in primis adhortans ad mutuam concordiam, exemplo membrorum corporis: & quoniam pax constare non potest, ubi fastus est aut livor, obsecrat ut obsequiis mutuis, mutuum amorem alant, foveantque; Romanos, ut Judæorum infirmitatem ex diutina Legis assuetudine relictam ad tempus ferant: Contra, Judæos, ne Gentibus in Euangelii consortium adscitis invideant, sed illorum fidem ac libertatem potius æmulentur: & cum idem sit omnium Deus, idem Christus, eadem gratia, idem præmium, omnes in unum corpus coalescant: neque quisquam sibi arroget quicquam, sed si qua dote præcellat aliquis, eam ad fratris opem accommodet. Atque hunc locum varie tractat, docens quales se præstare debeant erga Judæos incredulos, quales erga Christianos superstitiosiores, sive ut ipse vocat, infirmos: quales erga superiores, quales erga inferiores, quales erga pares, quales erga Principes ac Magistratus Ethnicos, sed suo utcunque fungentes officio: quales in prosperis, quales in adversis. Deinde rursum laude Romanorum mitigat admonitionis acerbitatem, & suam apud illos auctoritatem commendat, commemorans quanto plus ceteris promoverit in Euangelio Christi, declarat quanta teneatur illos videndi cupiditate, & spem facit sui adventus: cur que eum differre cogatur, aperit, laudans spontaneam Macedonum

donum & Corinthiorum *in pauperes sanctos liberalitatem, tacite ac verecunde* Romanos *ad emulandum provocans.*

Caput extremum pene totum occupat salutationibus: non frigide congestis multorum nominibus, sed mire sua cuique addito elogio. Postremo quoniam penitus noverat & Pseudapostolorum improbam versutiam, & Romanorum *simplicitatem, ac facilitatem, admonet etiam atque etiam caveant, ne illorum blandiloquentia fallantur. Quanquam autem horum pleraque peculiarius ad eam pertinent etatem, in qua rudis adhuc paulatim suppullulabat Ecclesia,* Judæis & *Gentibus admixta, ac Principibus Ethnicis obnoxia, tamen nihil est, unde non ad hec quoque tempora salutaris aliquid doctrina possit accommodari: veluti de fugienda superstitione, que dissidiorum est seminarium, & sic habet speciem pietatis, ut nihil sit vera pietati adversius: de stulta fiducia Philosophie mundane & operum humanorum: de merito fidei: de vitando fastu: de toleranda alicubi minus eruditorum imbecillitate: de mutuis obsequiis alenda concordia: de ferendis aliquousque malis Principibus & impiis Episcopis, ne turbetur ordo status publici: de malefactis beneficentia superandis: de non judicando quod ad te non pertineat, de commode interpretando quicquid recto animo fieri potest: de cavenda insidiosa blandiloquentia, aliisque id genus rebus, in quibus hodieque communis hominum vita versatur.*

Sed utilitatem hujus Epistole equat ac pene superat difficultas: idque mihi tribus potissimum de causis accidere videtur, sive quod non alibi sermonis ordo confusior, nusquam oratio hyperbatis magis hiulca, nusquam anantapodotis crebrius inabsoluta, quod subinde queritur interpres Origenes, *in hujusmodi difficultatibus passim luctans ac laborans. Quod utrum interpreti an scribæ* Tertio *sit tribuendum, an ipsi* Paulo, *aliorum esto judicium. Ipse sane agnoscit sermonis imperitiam, licet rerum inscitiam deprecetur. Rursus adeo non affectavit orationem arte humana compositam, ut eam sibi fugiendam etiam duxerit, ne quid hinc decederet glorie crucis. Atque ob id* Origenes *existimat supervacaneum esse sermonis compositionem in eo requirere.* Hieronymus *alias illi vindicat orationis artificium, alias adimit, ingenue confitens, è corrupto* Cilicum *sermone nonnihil traxisse vitii.* Augustinus *etiam Rhetorum ornamenta flosculosque ex hujus depromit Epistolis. Quin & in Actis dux verbi est, & in Epistola ad* Corinthios *priore, supra ceteros omnes linguis loquitur Quamvis enim, ut testatur* Hieronymus, *id temporis totus Oriens* Græce *loqueretur, tamen ut consentaneum est, apud* Celtas *non eandem fuisse* Romani *sermonis castimoniam, que fuit* Romæ: *ita verisimile est, non parum interfuisse inter* Cilicem Græce *loquentem, &* Atticum. *Ad hec orationis incommoda accessit* Hebraismus, *cujus idiomata passim refert, ita* Græce *loquens, ut nihilo secius interim* Hebræum *agnoscas. Alteram difficultatis causam arbitror, quod ob rerum inexplicabilium obscuritatem, non alia sit crebrioribus impedita salebris, aut altioribus interrupta voraginibus, adeo ut ipse alicubi relicto quod instituerat, exclamare cogatur:* O altitudo divitiarum! *Quid, quod quedam mysteria prudens sic attingit, ut ceu per transennam duntaxat ostendat, pro temporum illorum ratione, proque captu eorum, quibus scribit, orationem attemperans. Noverat & viderat ille quedam, que nefas esset homini loqui, & novit quatenus esset o us lacte, quatenus cibo solido. Sciebat etatum in* Christo *gradus, & quid cui foret adhibendum. Hoc consilio* Petrus *Apostolus apud rudem concionem verba facturus de* Christo, *virum eum nominat, Deum tacet. Tertiam opinor, crebram ac subitam personarum mutationem, dum nunc* Judæos, *nunc Gentes, nunc utrinque, modo credentes, modo incredulos, respicit: alias infirmi, alias firmi, interim pii, interim impii personam sustinet. Quibus rebus fit, ut lector velut in Labyrinthis ac Meandris quibusdam inextricabilibus oberrans, nec unde sit ingressus satis videat, nec qua sit exitus. Ut mihi non minus vere quam eleganter* Origenes Paulum *adsimilem faciat ei, qui hospitem in opulentissimi cujuspiam Principis palatium inducat, diversis viarum ambagibus, & conclavium secessibus perplexum: Quedam autem procul ostendat ex ditissimo opum thesauro, quedam propius admoveat, quedam videri nolit, sepe interim per aliud ingressus ostium, aliunde exeat, ut hospes ipse miretur unde venerit, ubi sit, aut qua sit exeundum. Agnovit hoc &* Petrus *Apostolus, in Epistola secunda testans esse in* Paulinis *Epistolis quedam intellectu difficilia, que parum eruditi, parumque firmi depravarent ad suam perniciem. Nos difficultates has pro virili conati sumus amoliri, nisi quod quedam* Paulinæ *lingue adeo peculiaria sunt, ut aliquoties mutari non queant, velut hec:* fides, gratia, corpus, caro, membra, spiritus, mens, sensus, ædificare, *aliaque hujus generis, que ut prorsus mutari non debuerunt, ita quoad licuit emollire studuimus. Sed jam ipsum audiamus* Romanis Romane, *immo omnibus crassius & explanatius loquentem.*

ARGVMENTI FINIS.

VITA SANCTI PAVLI

PER DIVVM HIERONYMVM.

AVLVS *Apostolus, qui ante* Saulus, *extra numerum duodecim Apostolorum, de tribu* Benjamin *& oppido* Judææ Gischalis *fuit, quo à* Romanis *capto, cum parentibus suis* Tarsum Ciliciæ *commigravit: à quibus ob studia Legis missus* Hierosolymam, *à* Gamaliele *viro doctissimo, cujus* Lucas *meminit, eruditus est. Cum autem interfuisset neci martyris* Stephani, *& acceptis à pontifice templi epistolis, ad persequendos eos, qui* Christo *crediderant,* Damascum *pergeret, revelatione compulsus ad fidem, que in* Actibus Apostolorum *scribitur, in vas electionis de persequutore translatus est. Cumque primum ad predicationem ejus* Sergius Paulus *Proconsul* Cypri *credidisset, ab eo quod eum* Christi *fidei subegerat, sortitus est nomen* Paulus: *& juncto sibi* Barnaba, *multis urbibus peragratis, revertensque* Hierosolymam, *à* Petro, Jacoboque, *&* Joanne, *Gentium Apostolus ordinatur. Et quia in* Actibus Apostolorum *plenissime de ejus conversatione scriptum est, hoc tantum dicam, quod post passionem Domini vicesimo quinto anno, id est, secundo* Neronis, *eo tempore quo* Festus *Procurator* Judææ *successit* Felici, Romam *vinctus mittitur, & biennium in libera manens custodia, adversus* Judæos, *de adventu* Christi *quotidie disputavit. Sciendum autem in prima satisfactione, necdum* Neronis *imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrant historie,* Paulum à Nerone *dimissum, ut Euangelium* Christi *in Occidentis quoque partibus predicaret, sicut ipse scribit in secunda Epistola* ad Timotheum, *eo tempore quo & passus est, de vinculis dictans epistolam:* In prima mea satisfactione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt, non eis imputetur. Dominus autem mihi adfuit, & confortavit me, ut per me prædicatio compleretur, & audirent omnes gentes, & liberatus sum de ore Leonis, *manifestissime* Leonem *propter crudelitatem* Neronem *significans. Et in sequentibus:* Liberatus sum de ore Leonis. *Et statim,* Liberavit me Dominus ab omni opere malo, & salvavit me in regnum suum cœleste, *quod scilicet presens sibi sentiret imminere martyrium. Nam & in eadem Epistola premiserat:* Ego enim jam immolor, & tempus resolutionis meæ instat. *Hic ergo decimo quarto* Neronis *anno, eodem*

 die,

die, quo Petrus Romæ *pro* Christo *capite truncatus sepultusque est in Via* Ostiensi, *anno post passionem Domini tricesimo septimo. Scripsit autem novem ad septem Ecclesias Epistolas, ad* Romanos *unam, ad* Corinthios *duas, ad* Galatas *unam, ad* Ephesios *unam, ad* Philippenses *unam, ad* Colossenses *unam, ad* Thessalonicenses *duas: præterea ad discipulos suos,* Timotheo *duas,* Tito *unam,* Philemoni *unam. Epistola quæ fertur ad* Hebræos, *non ejus creditur propter styli sermonisque distantiam: sed vel* Barnabæ *juxta* Tertullianum*; vel* Lucæ *Euangelistæ, juxta quosdam; vel* Clementis Romanæ *postea Ecclesiæ Episcopi, quem ajunt sententias* Pauli *proprio ordinasse & ornasse sermone. Vel certe quia* Paulus *scribebat ad* Hebræos, *& propter invidiam sui apud eos nominis, titulum in principio salutationis amputaverat, scripserat ut* Hebræus Hebræis Hebraice, *id est, suo eloquio disertissime, ut quæ eloquenter scripta fuerant in* Hebræo, *eloquentius verterentur in* Græcum: *& hanc causam esse quod à cæteris* Pauli *Epistolis discrepare videatur. Legunt quidam & ad* Laodicenses, *sed ab omnibus exploditur.*

IN EPISTOLAM PAVLI AD ROMANOS
PARAPHRASIS,
PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

CAPUT I.

Ad vos ire juvat: Sum debitor: haud pudesio:
Notum haud agnoscit reproba turba Deum.

1 Paulus, servus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei,

1 PAULUS ego ille è Saulo factus, è turbulento pacificus, nuper obnoxius Legi Mosaicæ, nunc Mosi libertus, servus autem factus Jesu Christi, haud quidem perfuga, desertorve pristini instituti, sed accersitus ad hujus legationis munus, ac felicius segregatus quam eram, cum Pharisaicæ factionis propugnator, impie pius, & indocte doctus errarem: sed nunc demum vere Pharisæi dignus cognomine, quippe semotus selectusque ab ipso Christo, ad obeundum negotium longe præclarius, nempe ad prædicandum Euangelium Dei, nec id sane novum:

2 Quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis

2 Sed jam olim ab ipso promissum Prophetarum ipsius oraculis, quæ nunc quoque extant in Libris, non quibuslibet, sed sanctis inviolatæque fidei:

3 De Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem,

4 Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri:

3, 4 De Filio ipsius, qui in tempore natus est è stirpe Davidica juxta carnis infirmitatem, sed idem declaratus est æterni Dei æternus esse Filius juxta Spiritum omnia sanctificantem: declaratus autem cum aliis permultis argumentis, tum præcipue ex eo, quod ipse, devicta morte, resurgens è mortuis, omnibus in ipso renatis, resurrectionis princeps & auctor factus est Jesus Christus Dominus noster:

5 Per quem accepimus gratiam, & Apostolatum ad obediendum fidei in omnibus Gentibus pro nomine ejus,

5 Per quem nos non solum hanc gratiam, quam Legis observatio conferre non poterat, sumus assecuti, verum etiam Apostolicam functionem, quo quemadmodum per alios Apostolos inter Judæos divulgatum est Euangelium Christi, ita per me prædicetur inter Gentes quascunque: non ut involvantur Legis oneribus, sed ut sese fidei de Christo prædicatæ submittant, & huic innitantur, non inani Philosophorum sapientiæ:

6 In quibus estis & vos vocati Iesu Christi:

6 De quarum Gentium numero estis vos quoque, quantum ad genus attinet, cæterum adoptione adsciti in jus & cognomen Jesu Christi, ne jam Sectarum aut Regionum vocabula vos dirimant, cum communis sit omnium adoptio.

7 Omnibus qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis sanctis. Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & Domino Jesu Christo,

7 Quotquot igitur estis Romæ Deo cari, & à pristinis vitiis ad sanctimoniam vitæ vocati, gratiam vobis opto pacemque: non quam mundus hic vulgato more solet precari, sed veram novamque gratiam, hoc est, gratuitum donum Euangelicæ fidei vere justificantis, & per hanc penitus abolitis omnibus vitæ præteritæ commissis, securæ jam conscientiæ pacem, stabilemque amicitiam cum Deo: quæ duo non præstant vel humanæ sapientiæ vires, vel Mosaicæ Legis observatio, sed omnibus proficiscun-

A tur à singulari munificentia Dei Patris, & hujus Filii, Domini nostri Jesu Christi.

8 Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis: quia fides vestra annuntiatur in universo mundo.

8 Atque in primis quidem gratias ago Deo Patri, vestro omnium nomine, qui per Filium Christum hoc vobis largitus est, ut qui antehac eratis increduli, nunc fides vestra celebretur, prædiceturque toto terrarum orbe.

9 Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Euangelio filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio

10 Semper in orationibus meis: obsecrans, si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos.

9, 10 Quæ sane res pro meo erga vos amore non potest non esse gratissima. Testis enim est mihi Deus ipse Pater, quem nunc solutus Mosi Lege colo, non crassis illis & corporalibus ceremoniis, sed spiritu meo, prædicans Euangelium Filii ipsius, (nam hic illi gratissimus est cultus) quod semper citraque B omnem intermissionem mentionem vestri faciam, in precibus meis, deprecans illum, si qua fieri possit, ut quod jam diu desidero, tandem aliquando contingat, ita volente Deo, ut prospero itinere feliciter veniam ad vos.

11 Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos:

12 Id est, simul consolari in vobis, per eam quæ invicem est, fidem vestram atque meam.

11, 12 Magno siquidem teneor desiderio videndi vos, non mei compendii gratia, sed ut muneris aliquid vobis impartiam, non Mosi crassum, sed Christi spirituale: quo magis etiam confirmemini in eo quod instituistis, sive ut melius dicam, ut mutua sit utrisque nostrum consolatio, dum & ipse vobis de vestra fide, & vos mihi vicissim de mea gra- C tulabimini: atque ita fiet, ut exhortatio mutua vestram simul ac meam fidem corroboret, fulciatque.

13 Nolo autem vos ignorare fratres: quia sæpe proposui venire ad vos, (& prohibitus sum usque adhuc) ut aliquem fructum habeam & in vobis, sicut & in ceteris gentibus. 14 Græcis ac Barbaris: sapientibus & insipientibus debitor sum: 15 Ita (quod in me) promptum est & vobis, qui Romæ estis, euangelizare.

13 Id quo minus sit factum hactenus, per me quidem haudquaquam stetit. Imo nolim vos illud latere fratres, mihi frequenter in animo fuisse vos invisere, verum ad hunc usque diem non licuit per impedimenta, quæ inciderunt: ob hoc autem causæ vos tantopere cupiebam invisere, ut inter vos quoque nonnihil fructus reportarem, quemadmodum in cæteris Nationibus antehac feci: neque enim hanc Euangelii prædicandi operam, à Deo mandatam, huic aut illi Genti proprie debeo, sed ut ille D Deus est ex æquo omnium, ita Christi Euangelium æque ad omnes pertinet. Euangelium autem voco, justificationem per fidem in Jesum Christum Filium Dei, quem Lex promisit & præfiguravit.

14 Itaque non Græcis modo, verum etiam Barbaris, non sapientibus & eruditis tantum, sed rudibus quoque & illiteratis operam hanc debeo, quisquis fuerit ille, qui non rejiciat & aversetur.

15 Proinde quod ad me quidem attinet, gestit animus, & vobis, qui Romæ agitis, Euangelium prædicare.

16 Nec

16 Nec enim hinc me deterret Imperii Romani majestas, neque pudendam mihi duco functionem, si prædicem Euangelium Christi. Nam ut impiis & incredulis res ridicula frivolaque videtur hoc Euangelium, ita quisquis crediderit, huic virtus est Dei efficax ad conferendam salutem, vereque tranquillandam conscientiam, quod nec Judæorum traditiones, nec vestra Philosophia, opesve conferre queant. Ea vis cum æque valeat omnibus, tamen ita ut jussit Dominus honoris causa primum Judæis oblata est, mox in Græcos & omnes orbis nationes propaganda per Euangelii præcones, ut omnes pariter & suam agnoscerent injustitiam, & Dei quærerent justitiam, sive Scythæ sint, sive Britanni. Procul autem abest à salute, qui aut morbum suum non intelligit, aut unde petendum sit remedium, ignorat.

17 Cum enim antehac aliis in rebus alii sitam esse justitiam existimarent, nunc Euangelio Christi palam fit omnibus justitia, non Mosi, sed ipsius Dei, quæ non sita sit in superstitioso cultu simulacrorum, aut legalibus Judæorum ceremoniis, sed ex fide contingat, dum agnoscunt homines, id nunc præstare Deum, quod olim ore Prophetarum suorum promiserat. Quemadmodum & Abacuc prædixit: *Justus*, inquiens, *meus ex fide victurus est*.

18 Nam cum hactenus plerique mortales impune, ac ceu connivente Deo peccarint, nunc palam è cœlo declarat iram suam, merito accensam, adversus omnes homines, quocunque modo impios & injustos, etiam istos, qui à Mosaica Lege sunt immunes: eo quod veritatem utcunque cognitam non accommodarunt ad pie sancteque vivendum, sed perseverarunt in vitiis, cumque plus saperent quam vulgus hominum Deum ignorans, nihilo tamen minus impii fuerunt illis.

19 Totus quidem ut est Deus, humano ingenio cognosci nequaquam potest, cæterum quod in humanam cadit cognitionem, id illi sunt assecuti, quanquam hoc ipsum illi debent. Neque enim assecuti fuissent, nisi Deus hoc illis aperuisset.

20 Aperuit autem si non Prophetarum libris, quibus Judæis modo locutus videbatur, certe totius hujus fabricæ mundanæ miraculo. Quamvis enim invisibilis est ipse Deus, tamen intellectu conspicitur in hoc mundo tam mirifice condito ac tam mirifice administrato. Cujus licet initium aliquod præcesserit, & finis secuturus sit, tamen ex hujus opificio perspicitur conditoris virtus, quæ nec initium ullum novit, neque finem est habitura, quin ipsius etiam Divinitas, qua semper in seipso summus fuit etiam ante conditum mundum, ne quid haberent, quod prætexant impietati suæ.

21 Etenim cum Deum esse cognoscerent, haud tamen ut Deo honorem habuerunt, velut omnium Principi: neque gratias egerunt, velut omnium bonorum auctori, cui hoc ipsum scientiæ ferri acceptum oportuit, quo tumebant: sed inanis aura gloriæ turgidi, vanique facti, frustrati sunt cogitationibus suis, & arrogantiæ nebula obtenebratum est insipiens cor eorum:

22 Atque hoc ipso stulti & indocti sunt facti, quod se jactarent esse sapientes & eruditos.

23 Vide autem quo cæcitatis, quoque stultitiæ deventum est. Adulterarunt majestatem immortalis Dei, adumbrata imagine mortalis hominis: nec hominis modo, verum etiam volucrum, quadrupedum, & serpentium.

24 Atque ob hunc prodigiosum Dei cultum, passus est eos ire præcipites, ut animi sui cupiditatibus obsequentes, eo prolaberentur turpitudinis ac spurcitiæ, ut ipsi inter sese dedecorarent corpora sua, probrisque afficerent.

16 Non enim erubesco Euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum, & Græco. 17 Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem: sicut scriptum est: Justus autem ex fide vivit. 18 Revelatur enim ira Dei de cælo, super omnem impietatem & injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent: 19 Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit. 20 Invisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus, & divinitas: ita ut sint inexcusabiles. 21 Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: 22 Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. 23 Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. 24 Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam: ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis:

25 Nec injuria in hæc vitiorum portenta prolapsi sunt, qui Deum cognitum, ob animi fastum tam portentose colerent, ut qui pro vero Deo mendacem & arte confictam Statuam adorarunt, ac præposterе res conditas venerati sunt, colueruntque supra eum qui condidit omnia, contumeliosi in Deum, qui solus laude ferendus est, & hoc honoris solus apud homines meretur in omne ævum, Amen.

26 Has, inquam, ob causas offensus Deus, passus est eos prolabi in cupiditates fœdas ac probrosas. Neque enim ipsi solum, verum etiam fœminæ illorum, oblitæ sexus sui, naturalem fœminei corporis usum mutaverunt in eum, qui præter naturam est.

27 Nimirum exemplo masculorum, qui, ut dixi, relicto naturali usu fœminarum, mutuis cupiditatibus inter ipsos deflagrarunt, adeo ut mas in marem abominandam turpitudinem patraret. Atque his modis contumelia in Deum admissa, in ipsos recidit, dignum amentiæ præmium.

28 Nam quemadmodum ipsis non est visum, Deum cognitum agnoscere, præque oculis habere: ita vicissim passus est eos Deus suis tenebris excæcatos, abire in mentem reprobam, idque eo usque, ut patrarent flagitia ejusmodi viris vehementer indigna:

29, 30, 31 Quanquam & alias omni genere scelerum operti, scortatione, avaritia, versutia, undique contaminati livore, cæde, contentione, dolo, malitia: malis præditi moribus, susurrones, obtrectatores, Numinis osores, feroces, superbi, fastuosi, scelerum inventores, parentibus immorigeri, expertes intelligentiæ, incompositi, vacantes omni pietatis affectu, nescii fœderis, immisericordes.

32 Hi cum Deum esse sciant, eundemque summe justum esse sciant, unde necesse sit eos, qui patrant ejusmodi flagitia, dignos esse morte: non solum ipsi committunt eadem, verum etiam aliis ea committentibus assentientes, indoctis peccandi fiunt auctores.

CAP. II.

Bis malus est damnans quod agit: distinctio nulla:
Intus non foris est lex tua, doctor iners.

1 Nec ita magni refert, quod hæc flagitia Philosophi verbis detestantur, Magistratus lege prohibeant ac puniant. Assentitur enim quisquis imitatur. Quas ob res nihil habes quo te excuses, quisquis es hominum, qui tibi placens, alterum judicas. Imo dum alterum judicas, hoc ipso teipsum condemnas: quandoquidem judex eadem committis, quorum nomine damnas alium. Cumque simili culpæ sis obnoxius, in teipsum pronuntias sententiam, dum in alterum pronuntias.

2 Hominibus imponi potest, horum judicium fortassis effugies, qui conjecturas ac speciem veri sequentes, pronuntiant; cæterum arcana mentis non perspiciunt. At Deus, cujus oculis conspicua sunt omnia, non juxta speciem, sed juxta veritatem sententiam feret adversus eos, qui patrant ejusmodi flagitia, quæ modo recensuimus.

3 An tibi usqueadeo blandiris ô homo (se putet appellari, quisquis sibi conscius est) dum judicas ejusmodi vitiis obnoxios, ut existimes effugere te posse judicium Dei, cum ipse committas eadem? cumque tibi pœnas det homo homini, te non daturum pœnas Deo? & elaberis ab illius judicio, cum tuum judicium homines non possint effugere?

4 An

25 Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium: & coluerunt, & servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Amen. 26 Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nam feminæ eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum qui est contra naturam. 27 Similiter autem & masculi, relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. 28 Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt, 29 Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, 30 Detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, 31 Insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. 32 Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: & non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. 1 Propter quod inexcusabilis es ô homo omnis, qui judicas. In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas: eadem enim agis quæ judicas. 2 Scimus enim quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. 3 Existimas autem hoc ô homo, qui judicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies judicium Dei?

[4] An Dei lenitas tibi spem facit impunitatis, & ob immensam & exuberantem bonitatem suam, quodque pœnam differens multa toleret, tibi venit in contemtum, quasi vel ad commissa conniveat, vel faveat etiam maleficiis? Nec intelligis hanc divinam in te lenitatem, haud quidem impunitatem polliceri nocentibus, sed blande invitare ad pœnitentiam ac resipiscentiam, ut beneficiis illius obrutus, incipias tandem tibi displicere.

[5] Cæterum tute Dei in te mansuetudinem ipse tibi vertis in cumulum damnationis tuæ. Dum enim obstinata mente, quæ nullis rationibus ad pœnitentiam queat emolliri, Deum ad meliora provocantem adspernaris ac repellis, recondis & accumulas tibi thesaurum iræ divinæ. Quæ etsi in præsentia sese nondum proferat, tamen aliquando sentietur: nimirum in tremendo illo die, cum jam consumta lenitate, hoc severius afficientur suppliciis impii, quo contumacius rejecerunt ad meliora provocantem Dei mansuetudinem: cumque in conspectu omnium aperietur justum Dei judicium;

[6] Qui nequaquam hominum more judicabit aut errans, aut favens, sed ut incorruptissimus, & omnium conscius judex, quique pro suis factis præmium reponet, alteris quidem vitam æternam:

[7] Nempe his, qui nunc freti promissis Euangelicis perseverant in piis operibus, ambiuntque non caduca, vanaque vitæ præsentis commoda, sed vitam in cœlis æternam, pro temporaria ignominia dabit sempiternam gloriam, pro contemtu honorem, pro neglecta corporis vita immortalitatem.

[8], [9] Alteris rursus, qui perverse contentiosi maluerunt injustitiæ, quam veritati obtemperare, digna factis merces erit, nimirum indignatio, iraque divina, atque hinc afflictio, animique anxietas: eaque pœna manet ex æquo mortales omnes quicunque peccarunt, sed in primis Judæum & Græcum, ut primas teneant in pœnis, quibus primum oblata est Dei benignitas.

[10] E diverso gloria, honor, & pax, ex æquo rependetur omnibus, quicunque per fidem bene vixerint, sed in primis Judæo, mox Græco, dein Barbaris omnibus.

[11] Nec enim est apud Deum ullus personæ respectus, quemadmodum apud homines judices solet, sed is idem pariter & æquus est omnibus.

[12] Proinde quicunque peccaverunt exleges, exleges item peribunt: & quicunque lege accepta peccaverunt, per legem judicabuntur.

[13] Neque enim satis est audisse legem, ut justus habearis apud Deum, ne quid hoc nomine tibi blandiaris, Judæe: sed qui factis ac moribus legem exprimunt, præstantque, hi denique judice Deo justi habebuntur. Amplectitur Deus, approbatque benefacta, etiamsi nulla sit lex, & magis aversatur eos, qui cum legem habeant, legi non obediunt, quanquam nullis omnino deest lex.

[14] Etenim cum Nationes à Lege Mosaica alienæ, ultro naturæ ductu, quæ lege jubentur, faciunt, quamvis nullo Legis Mosaicæ præscripto moneantur, tamen ipsi sibi legis vice sunt;

[15] Propterea quod rem legis exprimunt, non tabulis, sed ipsis mentibus insculptæ, & quicquid apud eos, qui sub lege vivunt, geri solet apud tribunal, hoc in istorum pectore geritur, dum pro te, aut adversum te testimonium dicit conscientia: dumque altercantes inter se cogitationes, vicissim accusant ac defendunt.

[16] Secundum hæc igitur judicabit illos Deus olim, cum quod nunc occulte fit in præcordiorum latebris, tum propalam fiet sub oculis omnium, pro-

4 An divitias bonitatis ejus, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?
5 Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & revelationis justi judicii Dei,
6 Qui reddet unicuique secundum opera ejus:
7 Iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam:
8 Iis autem, qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio.
9 Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum, & Græci:
10 Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum, & Græco:
11 Non enim est acceptio personarum apud Deum.
12 Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt: & quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.
13 Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.
14 Cum enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: 15 Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus: 16 In die, cum judicabit Deus occulta

A nuntiante eo, cui nihil est occultum. Verum, hoc judicium aget Deus per Christum Filium, nunc Dominum ac Servatorem, olim judicem futurum totius humani generis. Atque hæc quidem Euangelii, quod vobis prædico, pars est, ne quis fabulam aut somnium esse putet.

[17], [18] Quid est igitur quod tibi Legis nomine placeas, Judæe? En tu Judæi cognomento tibi placens, ac Legis à Deo proditæ privilegio fretus, & Deum velut auctorem tuæ religionis jactas, cujus animum voluntatemque scias ex sacris Litteris ab eo profectis, ac magisterio Legis edoctus, ut non solum ipse dignoscas, quæ fugienda, quæ expetenda
B sint, quæque in bonis præcipua,

[19], [20] Verum etiam confidas te cæcis esse ducem posse, ac prælucere iis qui in tenebris versantur, hoc est, doctorem esse posse stultorum, atque eruditorem parum sapientium, quod hoc tibi præstiterit Lex, ut formam, vitæque præscriptum, ac veri normam teneas, num ob id in Euangelii gratia Ethnico præferendus es? Non opinor, imo Lex facit, ut deteriorem etiam causam sis habiturus apud tribunal Dei, nisi secundum Legem, de qua gloriaris, vitam institueris. Itaque scientia, quam jactas, in te retorquebitur.

[21] Quid enim mihi te jactas, Legis ostentator?
C qui alterum doces, teipsum non doces? Qui prædicas non esse furandum, ipse furtum committis?

[22] Qui denuntias vitandum esse adulterium, ipse committis adulterium? qui simulachrorum cultum exsecraris, ipse sacrilegio pollueris?

[23] Qui de Lege Deo auctore data temetipsum apud homines jactitas ac venditas, idem transgrediendo Legem, Deum Legis auctorem dedecoras ac dehonestas, & unde tibi gloriam aucuparis apud alios, hoc illi vertis in probrum, cui soli omnis debetur gloria?

[24] Quid enim est istud aliud, quam dehonestare Deum, quod quidem in te est? nam ad ipsum nul-
D la pervenit ignominia. De talibus enim & olim questi sunt sacri Vates, nominatim autem Esaias & Ezechiel. Nomen, inquiunt, Dei per vos male audit, ac probris afficitur, & ignominiosum habetur vestra culpa inter gentes idolis deditas, dum Dei Legisque titulo gloriantes, impie vivitis.

[25] Neque enim satis est Judæum esse natum, aut in Judæorum religionem cooptatum esse: sed eatenus profuerit tibi circumcisio, si id præstes, cujus gratia data est circumcisio, sique vita præstes, quod ceremoniis profiteris. Alioqui si Legem transgrederis, nihil conferet circumcisum esse, cum apud Deum perinde sit, quasi præputium habeas in-
E circumcisum.

[26] Jam quemadmodum tibi circumcisio vertitur in præputium, nisi reliqua item Legis edicta præstes, quæ ad bonos mores faciunt: ita nihil oberit Ethnico præputium, imo pro circumciso habebitur ipsi Deo, si ignoratis & neglectis Legis ceremoniis ea præstet, in quibus summa Legis finisque situs est, videlicet integram puramque vitam: sique Christo, qui legum omnium est summa, fidat & obtemperet.

[27] Imo non solum æquabitur tibi hac in parte, quin etiam præferetur, ut hoc ipso te melior habeatur, quod circumcisionem nesciat: ideoque hujus
F innocentia damnabiliorem ostendet tuam impietatem, quod is alienus à Legis professione, Legis tamen finem ac mentem vita exprimat, cum tu verbis ac syllabis Legis innitens, & circumcisionis nota Legem professus, violes id, quod est totius Legis caput Christo reclamans.

[28] Apud Deum, qui non ex corporeis notis, sed animi pietate judicat, Judæi nomen amisisti, nisi Ju-

hominum, secundum Euangelium meum, per Iesum Christum.
17 Si autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo,
18 Et nosti voluntatem ejus, & probas utiliora, instructus per legem,
19 Confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,
20 Eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege.
21 Qui ergo alium doces, teipsum non doces: qui prædicas non furandum, furaris:
22 Qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idola, sacrilegium facis:
23 Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras.
24 (Nomen enim Dei per vos blasphematur inter Gentes, sicut scriptum est.)
25 Circumcisio quidem prodest, si legem observes: si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est.
26 Si igitur præputium justitias legis custodiat: nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur?
27 Et judicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te, qui per litteram & circumcisionem prævaricator legis es? 28 Non enim qui in manifesto, Iudæus est: neque

quæ in manifesto, in carne est circumcisio:

Judæi professionem præstiteris. Neque enim Judæus est, quisquis manifestam Judaismi notam corpore circumfert: neque hic circumcisus est, quisquis præputii pelliculam habet amputatam:

29 Sed qui in abscondito, Judæus est: & circumcisio cordis in spiritu, non littera: cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

29 Sed is demum Judæus est, qui intus & in animo Judæus est, quem ille solus inspicit, & hinc æstimat omnes. Is demum circumcisus est, qui cor habet circumcisum potius quam genitale membrum, non saxo insculptis litteris fretus, sed spiritu ac mente Legis. Etenim cui caro est tantum circumcisa, apud homines quidem ut Judæus gloriari potest: cæterum quem animus à vitiis purgatus, & pronus in Christum vere Judæum reddidit, ut fraudetur sua laude apud mortales, certe Deus hunc agnoscit & approbat, cujus calculo comprobari, solida felicitas est.

CAP. III.

Conditio Judæ præstat: peccavimus omnes: Restituitque Deo nos sine lege fides.

1 Quid ergo amplius Judæo est? aut quæ utilitas circumcisionis?

1 SED dixerit hic quispiam, si summa rei pendet à pietate vitæ & innocentia morum, ac fide in Christum, quid igitur reliquum fit Judæo, quo præcellat Ethnicum: aut quid omnino retulit circumcisum fuisse, si pietas & fides æquat circumcisum & incircumcisum, imò si circumcisio, Judæi peccantis causam facit deteriorem?

2 Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei.

2 Quod ad Euangelii gratiam attinet, nihilo potior est Judæorum quam Gentium conditio. Attamen aliquo respectu magni refert omnino Judaicæ gentis esse. Primum enim hoc nomine jure illis gloriari licet, quod his proprie commissa sunt verba Dei, sive quod his peculiariter Lex & Prophetiæ proditæ sunt, sive quod his solis Deus loqui dignatus est. Primum magnificum est, hoc honoris habitum fuisse à Deo ei Genti, deinde multo præparatior videtur ad fidem Euangelicam, qui Legis promissa tenet: & vero propior est, qui veri tenet imaginem. Si quidem Mosi Lex & Prophetarum oracula gradus est ad Euangelicam Christi doctrinam.

3 Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit? Absit.

3 Neque enim credentibus officit, si nonnulli litteris Legis male addicti credere noluerunt Euangelio. Num istorum incredulitas fidem divinorum promissorum redditura est irritam, ut hominum more offensus pacta rescindat, & nulli præstet quod omnibus ex æquo promissum est?

4 Est autem Deus verax: omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Ut justificeris in sermonibus tuis: & vincas cum judicaris.

4 Absit hoc, quin potius ita futurum est, ut nemini non præstetur promissum, nisi qui rejecerit oblatum, ut jam promissoris fidem incusare non possit, ut appareat Deus verax, qui cum mentiri nesciat, paratus sit exsolvere quicquid est pollicitus. Cæterum mendacium ab ipsis hominibus proficisci, qui suapte culpa frustrantur promissis Dei. Deus nec falli potest, nec fallere. In hominem utrumque competit quatenus homo est. Nam Dei fidem certissimam esse testatur & Psalmus mysticus David: Ut in dictis, inquiens, tuis appareas justus & verax, & ipsa re vincas, quoties ut vanum pollicitatorem te incusabunt homines, suspicantes fore, ut ob meum scelus non præstes, quod genti Davidicæ pollicitus es. Merebar ipse frustrari promisso, sed refert tamen fidem ac veritatem tuam ita commendatiorem ac testatiorem fieri mortalibus meo peccato, si conspexerint te ne tanto quidem admisso offensum vertisse sententiam.

5 Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid iniquus est Deus, qui infert iram? 6 (Secundum hominem dico.) Absit: alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum?

5 At hîc alicui forsitan in mentem venerit. Si Dei justitia commendatior spectatiorque redditur hominum injustitia, quid sentiendum est? Deum iniquum esse, qui velit exsistere peccatum, quo magis elucescat sua justitia?

6 Jam enim non meis, sed impiorum hominum verbis loquor. Sed absit, ut hæc cogitatio pio homini unquam in mentem veniat. Alioqui, quo pacto Deus erit judex summus hujus mundi, si iniquus est?

7 Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius: quid adhuc & ego tanquam peccator judicor? 8 Et non (sicut blasphemamur, & sicut ajunt quidam nos dicere) faciamus mala ut veniant bona: quorum damnatio justa est.

7, 8 Nam si id à Deo procuratum est, ut ego sim mendax, quo per meam mendacitatem veritas illius reddatur illustrior, meumque probrum cedat in gloriam ipsius, cur mihi peccatum meum imputatur, ac non potius ita cogitamus, quemadmodum maledici nos calumniantur, sic interpretantes, quasi nos ita loquamur: *Faciamus mala, ut hinc eveniant bona*, siquidem per nostram injustitiam commendabilior facta est Dei justitia. Sed procul avertat Deus hanc cogitationem à piis animis. Nam isti jure meritoque damnantur ob incredulitatem, quoniam ut Deo non possunt imputare peccatum suum, cujus ipsi suâ sponte sunt auctores: ita nihil gratiæ debetur eis, si quod ipsi suo vitio peccant, Deus sua bonitate vertit in gloriam suam.

9 Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus, Judæos & Græcos omnes sub peccato esse,

9 Sed ut ad rem redeam: quid dicemus? Num Judæi potiores sumus Ethnicis? Nequaquam. Sane quantum ad Euangelii gratiam attinet, etiamsi prærogativa Mosaicæ Legis videamur priores. Jam enim argumentis docuimus, Judæos pariter & Græcos omnes culpæ obnoxios esse.

10 Sicut scriptum est: Quia non est justus quisquam: 11 Non est intelligens, non est requirens Deum. 12 Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

10 De Gentibus quidem manifestius est, quam ut negari possit. De Judæis autem testantur & ipsorum Psalmi. Sic enim scriptum est Psalmo XIII. *Non est justus quisquam:*

11 *Non est qui intelligat, aut exquirat Deum:*

12 *Omnes defecerunt, pariter inutiles facti sunt, non est qui exerceat probitatem, non est, inquam, vel unus.*

13 Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant: Venenum aspidum sub labiis eorum: 14 Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est:

13 Iterum Psalmo V. *Sepulchrum apertum est guttur eorum, linguis suis ad dolum usi sunt, venenum aspidum sub labiis eorum.*

14 Atque item Psalmo IX. *Quorum os exsecratione & amarulentia plenum est.*

15 Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem: 16 Contritio, & infelicitas in viis eorum: 17 Et viam pacis non cognoverunt: 18 Non est timor Dei ante oculos eorum.

15, 16, 17, 18 Et his consentiens Esaias Cap. LIX. *Veloces pedes illorum ad effundendum sanguinem, contritio & calamitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt, non est timor Dei sub oculis eorum.*

19 Scimus autem, quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur: ut omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo; 20 Quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati. 21 Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est; testificata à lege & Prophetis. 22 Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes & super omnes qui credunt in eum: non enim est distinctio: 23 Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei. 24 Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu,

19, 20 Neque causari licet, hæc ad Judæos non pertinere: cum palam sit, quicquid Lex loquitur, ad eos potissimum attinere, quibus ea data est, & ob hoc habet magis obnoxios. Atque id sane non alio consilio factum est, nisi ut ex æquo mortalibus omnibus os obstruatur, totusque terrarum orbis declaretur pariter obnoxius Deo, quando nec Mosi Lex juxta litteram observata quenquam omnino mortalium potest justum & innocentem reddere judicante Deo, cui nisi justus sis, frustra hominibus habeare justus. Sed dixeris: Quis igitur usus Legis, si per hanc non contingit homini justitia? Certe in hoc profuit, quod per eam suum quisque peccatum magis agnoscit. Est nonnullus ad sanitatem gradus, morbum suum intelligere.

21 Porro sicut Legis partes erant antehac, prodere peccatum hominum prius minus evidens: ita nunc per Euangelium declarata est justitia, quæ Mosaicæ Legis adminiculo non egeat, tametsi testata est eam Lex & Prophetæ.

22 Justitia, inquam, non legalis, sed Dei, id, que non per circumcisionem aut Judaicas ceremonias, sed per fidem ac fiduciam erga Jesum Christum, per quem unum vera justitia confertur, non Judæis modo, aut his, aut illis Nationibus, sed citra delectum, omnibus & singulis, quicunque illi fidem habuerint.

23, 24 Sicut enim communis est omnium morbus, & omnes pariter huc reciderunt, ut apud Deum de sua justitia gloriari non possint, ita eodem è fonte petenda cunctis justificatio, quæ quidem haud re-

penditur ceu debita merces observatæ Legis Mosaicæ, sive etiam naturæ, sed gratis donatur beneficentia divina, non per Mosen, sed per Jesum Christum, cujus sanguine redemti sumus à tyrannide peccati.

25 Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum.

25 Erat quidem olim Judæis suum propitiatorium, videlicet umbra typusque futuri: cæterum hunc omnibus nunc verum propitiatorium esse declaravit, quo prius nostris commissis invisi, nunc reconciliemur Deo, non per sanguinem pecudum, velut apud Judæos, sed per ipsius Christi sacrosanctum sanguinem, omnia omnium crimina diluentem: hoc pacto declarans hominibus suam justitiam, dum ita per Filium superioris vitæ condonat errata, ut nolit eos posthac in vitia recidere.

26 In sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore: ut sit ipse justus, & justificans eum, qui est ex fide Iesu Christi.

26 Nec ideo condonat, quod illi meruerint, sed quod ipse promiserit. Nec ideo passus est hucusque peccantes homines, quod illorum vitia vel nesciret, vel probaret, sed ut hoc præfinito tempore palam faceret suam justitiam, ut appareat ipsum esse natura vereque justum ex sese, & unicum humanæ justitiæ auctorem, idque promiscue omnibus quicunque fidem habuerint Euangelio Jesu Christi. Dic igitur Judæe, ubi gloriatio tua?

27 Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non: sed per legem fidei.

27 Nimirum ademta est tibi, posteaquam divina voluntas omnes orbis nationes æquat in negotio Euangelii. Defertur & Gentibus salus ac justitia. At per quam tandem legem? Num veterem illam Mosaicam, quæ ceremonias præscribit? Nequaquam, imo per novam legem, quæ nihil exigit nisi fidem erga Filium Dei.

28 Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis.

28 Existimamus enim, id quod res est, posthac quemvis hominem per fidem justitiam consequi posse, etiamsi Mosaicæ Legis præscripta non servet. Lex illa peculiaris erat Genti Judaicæ, verum, hoc beneficium Euangelicæ gratiæ ab ipso Deo proficiscitur in universos.

29 An Iudæorum Deus tantum? nonne & Gentium? Immo & Gentium.

29 An vero Deus Judæorum tantum Deus est? Nonne idem æque & Gentium Deus est? Dubium non est quin ex æquo communis sit Gentium ac Judæorum.

30 Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.

30 Porro cum unus, idemque sit omnium Deus, par est & donum illius omnium esse commune. Itaque non est alius, qui justificat circumcisum, à fide Legis servatorem promittentis, ad fidem Euangelii promissum exhibentis traducens: alius qui justificat incircumcisum, à cultu simulacrorum ad communem fidem vocans.

31 Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus.

31 Verum, hic dixerit Judæus quispiam: Quid ais Paule? Si verum est quod ais, omnia nunc per fidem præstari, Mosi Legem prorsus otiosam & inutilem facis Judæis. Bona verba. Imo adeo non abolemus Legem, aut labefactamus, ut eam etiam confirmemus, stabiliamusque, id prædicantes factum, quod Lex futurum promiserat, cumque nuntiantes, in quem ceu scopum summa Legis spectabat. Neque enim id aboletur, quod in meliorem reparatur statum: non magis quam si defluentibus arborum floribus succedat fructus, aut umbræ succedat corpus.

CAP. IV.

Datque fides vitam: quam circumcisio signat:
Hac facit hæredes: hac nitet Abra pater.

1 Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?

1 ALIOQUI si quis hunc Legis Mosaicæ statum, ut nunc est crassæ & carnalis, mordicus tenere pergat, & hujus fiducia cæteris salutis adipiscendæ spem ostendat, huic ego proponam non quemvis Judæum, sed ipsum Abraham, circumcisionis principem, quo stirpis auctore præcipue gloriatur & jactat sese gens universa Judæorum. Quanquam is quidem, quod ad carnalem attinet cognationem, sic Judæorum pater est, ut non minus tamen pater sit omnium, quicunque illum fidei similitudine referunt, hoc est, animi imagine reddunt, non corporis. Nam circumcisio, quæ, ut dixi, primum prodita est in Abraham, totius Mosaicæ Legis ceu pignus est ac signaculum, &, ut ita dicam, peculiare symbolum, quo Judæi, Judæi sunt. Dispiciamus igitur, quid is sit consecutus, & qua ratione sit consecutus.

2 Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam; sed non apud Deum.

2 Primum enim huic contigisse justitiæ laudem testantur divinæ Litteræ. Quod si ea laus illi contigit ex circumcisione, aut cæteris hujusmodi, quæ Mosi Lex præscribit observanda, habet ille quidem quod glorietur, verum apud homines, non item apud Deum. Quare apud homines? Nimirum quod ex rebus corporeis, de quibus homines judicant. Quare non apud Deum? Quia non ex commendatione fidei, quæ nos Dei commendat oculis. Sed Abraham consequutus est justitiæ laudem apud ipsum Deum. Igitur non ex observatione præscriptorum Legis eam est consecutus, sed ex eadem fide, per quam nunc omnibus Judæis simul & Gentibus est laus eadem ambienda, videlicet vere filiis Abrahæ.

3 Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo: & reputatum est illi ad justitiam.

3 Non habeant pondus quæ dico, nisi id clarissime sacræ Litteræ pronuntiant. Sic enim legis in libro Geneseos Capite XV. *Credidit Abraham Deo, & ea credulitas imputata est illi ad justitiam.* Promiserat Deus posteritatem stellarum numero parem ei, cui & uxor esset sterilis, & nullus adhuc hæres exstitisset. Ille nihil cunctatus fidem habuit pollicenti, non considerans quale esset quod promittebatur, sed quis esset promissi auctor: statimque ob fiduciæ meritum justus est habitus, non ex circumcisione, quam nondum acceperat, sed ex credulitate: & habitus est utique non apud homines, sed apud Deum, quo uno teste hoc negotii tum agebatur, & à quo illi hoc imputatum est ad justitiam, cum Legis Mosaicæ justitias non præstitisset.

4 Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.

4 Nam imputari, sive acceptum ferri, proprie dicitur, quod re persolutum non est, sed tamen ex imputantis benignitate pro soluto habetur. Quod si ipse Abraham Patriarcha non assecutus est justitiæ laudem merito circumcisionis, sed ante circumcisionem commendatione fidei, quid est quod Legis suæ ceremoniis fidat Judæus, cui Lex hæc ad tempus est data? At multo minus Ethnicus, cui Lex ea data non est. Nam Judæo, Legis ceremoniis obnoxio, si quid præmii rependitur observanti Legem, velut ex pacto debitum rependi videtur, potius quam ex conferentis favore: rursum si quid pœnæ infligitur non observanti, ipsius merito infligitur. Siquidem ut accipit dimensum suum servus, qui pensum operis absolvit: ita flagris emendatur, qui officii sui non meminit.

5 Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei.

5 Cæterum Gentibus, quæ Legis ceremonias nesciunt, aut Judæis etiam qui à Legis servitute ad Christi fidem desciscunt: nec jam operantur, velut ex præscripto, sed pure simpliciterque fidunt illi, qui gratis perfectam justitiam confert, etiam impiis, quorum universa scelera, sua morte sustulit: his, inquam, ad exemplum Abrahæ fides hoc præstat, ut pro justis habeantur nulla Legis observatæ commendatione, sed solius fidei, ad quam nemo cogitur, sed invitantur omnes: ut voluntatis sit, non servitutis, quod in Christum credimus, gratiæ, non debiti sit, quod in justorum numerum per illum asserimur.

6 Sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus: 7 Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

6 Pro nobis facit & David ille Propheta Regius, & Rex Propheticus, prima secundum Abraham Judaicæ gentis gloria, & in quo nobis præcipue promissus est Christus, unicus justitiæ nostræ fons. Nam is Psalmo XXXI. ad eundem modum describit hanc, quæ nunc per Euangelium aperitur, hominis beatitudinem, ut declaret eam non contingere ex Mosaicæ Legis operibus, ceu debitam, sed ex beneficentia divina, qua ad Christi fidem trahimur.

7 *Beati*, inquit, *quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum obtecta sunt peccata.*

8 Bea-

8 Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.

[8] *Beatus vir, cui non imputarit Dominus peccatum.* Audis remitti iniquitates adversus Legem Mosaicam commissas. Audis obtegi peccata adversus naturæ legem patrata. Audis nullum omnino peccatorum genus imputari, jam beatitudinem adepto per Christum, & tamen nulla fit usquam Legis observatæ mentio.

9 Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad justitiam.

[9] Non est igitur, quod hanc beatitudinem à David descriptam, aut justitiæ laudem Abrahæ tributam, Judæi, velut horum posteri, proprie sibi vindicent, exclusis Gentibus. Alioqui illud mihi respondeant: Felicitas hæc promissa utrum ad eos tantum pertinet, qui circumcisi sunt, & ob hoc Legi obnoxii? an ad eos quoque, qui nec circumcisionem norunt, nec Legis ceremonias? Certe fatentur ipsi, Abrahæ fidem imputatam fuisse ad justitiam. Atqui ab hoc cum sit totius gentis Judaicæ caput, juxta id reliquum genus oportebit æstimari. Neque enim par fuerit nepotes sibi vindicare jus, quod in generis auctore non fuerit.

10 Quomodo ergo reputata est? in circumcisione, an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio.

[10] Constat justum esse dictum Abraham, sed illud expediant, quam ob causam dictus sit: num ob amputatam præputii pelliculam? an potius ob fidem, citra ullam circumcisionis commendationem? Palam est ob circumcisionem Judaicam illi non contigisse justitiæ laudem, cum id temporis nec esset adhuc circumcisus, nec jussus circumcidi. Prius credidit ex suo semine nasciturum Christum, per quem beatitudinem hanc & paternam justitiæ laudem assequerentur omnes Gentes, & ob hanc credulitatem justus est habitus.

11 Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio: ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur & illis ad justitiam:

[11] Deinde accessit circumcisio, non quæ justitiam conferret, sed quæ symbolum quoddam ac nota foret apud homines, non apud Deum, qua dignoscerentur esse filii ejus, qui Deo credidisset nondum circumcisus, atque incircumcisus etiamnum sola tamen fide Deo placuisset. Si circumcisus credidisset, ac justus esset appellatus, videri poterat hujus nominis felicitas ad solos circumcisos pertinere: nunc contra, priusquam circumcidi jussus esset, fidei commendatione justus est pronuntiatus.

12 Et sit pater circumcisionis, non iis tantum qui sunt ex circumcisione, sed & iis qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.

[12] Successit autem circumcisio, non ut justitiæ parens, quæ jam contigerat, sed partim ut typus quidam veræ circumcisionis, hoc est, innocentiæ secuturæ in his, qui credituri essent Christo, quæ circumcisio non silice peragitur, glandis pelliculam resecante, sed spiritu, pravas cupiditates omnes ab animo recidente: partim ut signaculum quoddam ac pignus, quo certa esset Abrahæ hujus promissi fides, non continuo præstandi in Isaac, qui Christum adumbrabat duntaxat, sed suo tempore exhibendi in Filio Dei: atque ita demum Abraham, primum exemplum fidei, intelligeretur pater omnium, qui ipsius imitatione crederent Christo, citra ullam carnalem circumcisionem: & quemadmodum illi fides fuit imputata ad justitiam, ita his quoque ceu germanis ac legitimis Abrahæ filiis imputaretur fides ad justitiam. Atque ita sit Gentium pater, ut tamen Judæi non excludantur, si modo non hoc tantum nomine sibi placeant, quod ab Abrahæ circumcisi stirpe ducant genus, nota duntaxat corporis cognationis argumentum circumferentes, sed multo magis fidem illam exprimentes, qua nondum circumcisus Deo habitus est justus. Nullum enim certius argumentum liberos non spurios parentibus suis asserit, quam paternarum virtutum æmulatio. Cum enim homines abdicent ex se prognatos, suosque negent esse liberos, qui degenerant à moribus ingenioque majorum, multo magis Deus hac nota nothos à legitimis filiis discernet.

13 Non enim per legem promissio Abrahæ, aut semini ejus, ut heres esset mundi: sed per justitiam fidei.

[13] Porro quemadmodum Abraham non promeritus est hoc observatione Legis Mosaicæ, quæ nondum erat prodita, nec merito circumcisionis, quam, ut dictum est, nondum acceperat, ut eum Deus tam magnificis promissis honoraret, pollicens fore, ut totius orbis dominium ad ipsum aut posteros illius hæreditate deveniret, sed fidei commendatione, qua justi cognomen meruit: ita non est, quod Judæi sperent hujus pollicitationis divinæ jus, solo circumcisionis, aut Legis titulo ad sese perventurum.

14 Si enim qui ex lege, heredes sunt: exinanita est fides, abolita est promissio.

[14] Nec enim alia ratione propagari potest in posteros, quam qua primum partum est ipsi generis auctori. Nam si quibuscunque sub Lege Mosaica nasci contigit, ad hos Legis titulo pertinet Abrahæ posteris promissa orbis hæreditas, videtur irrita facta Dei fides, & inanis esse pollicitatio, cum constet Legis beneficio non contingere cuiquam, quod Deus promisit Abrahæ.

15 Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio.

[15] Tantum enim abest ut Mosi Lex tam eximiam felicitatem præstare possit, ut iram magis & indignationem inducat æterni Numinis, dum gravioris offensæ ministrat occasionem. Fides contra, ex impio justum reddit. Neque enim illic est hæreditas, quæ filiis debetur, ubi offensæ sunt, & indignatio. Quod si roges, quomodo Lex iram magis conciliet, quam justitiam, dicam. Reum agere non potes, ni prius Lege latam pœnam denunties.

16 Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrum,

[16] Porro Lex Mosaica plurima præscripsit de circumcisione, de sabbatis, de neomeniis, de ciborum discrimine, de morticinis, de suffocatis, de sanguine, de lotionibus, quæ omnia sunt ejusmodi, ut observata non conferant salutarem illam justitiam, & tamen qui transgrediatur, reus sit, pœnæque obnoxius. Lex autem hæc quoniam non alligat, nisi Judæorum gentem tantum, & Abrahæ promissa est hæreditas omnium Gentium, non potest per Legem carnalem, Dei promissum ad omnes pervenire. Consequitur ergo, ut ex fide contingat hæreditas, ut res gratiæ ac favoris non debiti videatur. Atque ita constabit fides promissi divini, quo posteris omnibus Abrahæ, spes hujus felicitatis ostensa est. Posteros autem voco, non eos qui duntaxat per Legis cognationem ad Abraham pertinent, sed multo magis qui fidem parentum exprimunt. Par est enim ut plus habeat momenti cognatio fidei, per quam ille promissum meruit amicus Dei factus, quam cognatio Legis, quæ offensas gignit, & reos facit. Stulte igitur Judæi hoc patre ceu peculiari gloriantur, cum is sit pater omnium nostrum, quicunque ex quacunque Natione professi Christi fidem amplectimur.

(17 Sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posui te) ante Deum, cui credidit, qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt:

[17] Quemadmodum testatur & ipse Deus Gen. Cap. XVI. cum adaucto nomine, & pro Abram dicto Abraham, ait, *Patrem multarum Gentium constitui te.* Certe verum sit oportet, quod locutus est Deus. At quî tandem pater erit multarum Gentium Abraham, si is ad unicam circumcisorum Nationem pertinet? Imo sicut Deus communis est omnium sibi fidentium, ita voluit Abraham, qui Dei typum gerebat ut Isaac Christi, esse patrem non hujus aut illius Nationis proprium, sed communem omnium, quas illi fidei affinitas copulasset. Non potuit autem Abraham falli credulitate sua, quandoquidem fisus est illius promissis, qui non solum effœtis dare potest fœcunditatem, verum etiam mortuis vitam reddere, adeo ut postea jussus occidere filium unicum Isaac, in quo uno spes omnis posteritatis erat sita, nihil tamen addubitarit de fide promissoris, à quo sciebat illum in vitam posse revocari, & ea quæ mortalium opinione prorsus nihil sunt, perinde quasi sint aliquid, ad hanc felicitatem adsciscere. Judæi sibi videntur vivere, videntur aliquid esse, Gentes ceu mortuos, & nulla bona re dignos abominantur, at his plus præstat Dei vocatio, quam Judæis sua cognatio.

18 Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum.

[18] Ac sane digna erat favore, tam solida, tamque firma senis fides, qui pollicente Deo fretus, de his rebus certam spem concepit, de quibus juxta naturæ vires nulla erat spes, agnoscens ac re testans pro-

promissoris tum fidem, tum omnipotentiam. Nec dubitavit cum ipse esset effœtus, & uxorem haberet sterilem, se tamen fore patrem multarum Gentium, ac posteritatis auctorem tam numerosæ, ut Stellarum multitudinem posset æquare, quod Deus educto in agrum cum ostendisset cœlum innumerabili Stellarum densitate distortum, dixit: quam hos ignes numerare non potes, tam erit innumerabilis posteritas ex te proditura:

19 Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum cum jam fere centum esset annorum, & emortuam vulvam Saræ.

[19] Id cum haudquaquam probabile aut simile veri tum videretur ob ætatis imbecillitatem, tamen infirmus licet viribus corporis, non infirmabatur fidei vigore, nec diffidentium more, circumspicere cœpit argumenta, quibus hoc aut fieri possit, aut non fieri; neque respexit corporis vires jam effœtas, & ad generandum invalidas, ut qui jam accederet ad annum centesimum, nec consideravit ætatem uxoris, cui & ipsi jam per ætatem emarcuerant membra muliebria, ut etiamsi ipse gignendi viribus nondum fuisset defectus, tamen illa ferendo utero esset inhabilis.

20 In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo:
21 Plenissime sciens quia quæcumque promisit, potens est & facere.

[20], [21] Nihil, inquam, horum venit in mentem, nihil diffisus est, nihil hæsitavit, sed toto pectore fretus promissis Dei, & tam fide robustus, quam corpore invalidus, de sua virtute desperans, de promissoris virtute certissimam spem obtinuit, atque hac in re nihil sibi vindicans, totam gloriam ac laudem uni Deo transscripsit, quem sua tam inconcussa fiducia simul & veracem testatus est, qui nollet quemquam fallere, & omnipotentem, qui præstare posset quicquid esset pollicitus, quantumlibet illud humanas vires excederet.

22 Ideo & reputatum est illi ad justitiam.

[22] Hac gloria potissimum delectatur, qui nostris officiis nusquam eget, atque ob id imputatum est Abrahæ ad justitiam, ut inquit divina Scriptura.

23 Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam:

[23] Neque vero id unius Abrahæ gratia scriptum esse arbitrandum est, quod fides illi sit imputata ad justitiam: neque enim hoc tantum agit divina Scriptura, ut Abrahæ gloriæ consulatur:

24 Sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Iesum Christum Dominum nostrum à mortuis:

[24] Sed ut nobis Abrahæ nepotibus paretur exemplum, & perspicuum fiat universis, ut quemadmodum Abraham fiduciæ commendatione, citra Legis patrocinium aut adminiculum assequutus est, ut apud Deum justus haberetur, ita nobis hoc nequaquam à Legis observatione petendum esse. Ille justus dictus est, quod credidit Deo. Nobis non aperitur alius ad justitiam aditus, nisi ut credamus & ipsi in eundem Deum, qui quod Abrahæ pollicitus est in typo Isaac, id nobis præstitit in Christo Jesu Domino nostro, quem suscitavit à mortuis, declarans non frustra credidisse Abraham, eum esse qui vitam daret & mortuis, & ea quæ non sunt, perinde revocet, quasi sint.

25 Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.

[25] Christo igitur non Mosi justitiam & innocentiam nostram acceptam feramus oportet, qui sponte sese tradidit in mortem, ut gratis per fidem nostra dilueret commissa: atque idem revixit excitatus à mortuis, ut à mortuariis factis abstineremus, neque posthac peccaremus, ea rursus committentes, ob quæ ille mortem oppetisset. Mortuus est, inquam, ut in nobis culpam occideret, & resurrexit à mortuis, ut prius per illum mortui pristinis culpis, mox una cum illo & per illum resuscitati in novam vitam, deinceps justitiæ vivamus, quam illius beneficio accepimus.

CAP. V.

Ergo dat hæc pacem: Christi mors liberat hostes: Noxa minor dono, mors quoque morte fuit.

1 Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum:

[1] ETENIM quum sola peccata simultatem pariant inter Deum & homines, posteaquam ex impiis & peccatoribus justi facti sumus, idque nec per Legem Mosaicam, quæ magis augebat offensas, nec factorum nostrorum merito, sed ad exemplum patris nostri Abrahæ, commendatione fidei reconci-

A liati sumus Deo Patri, cui & Abraham amicus est factus fidei merito: idque non per Mosen, sed per Filium Dei unicum, Dominum nostrum Jesum Christum.

2 Per quem & habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.

[2] Qui noxias nostras suo sanguine diluens, & morte sua, Deum nobis ante ob commissa nostra infensum, reconcilians, aperuit nobis aditum, ut intercedente fide, citra Legis aut circumcisionis adminiculum ad hanc Euangelii gratiam perduceremur. In qua quidem fide firmi stamus, neque stamus solum animis alacres & erecti, verum etiam gloriamur non modo nobis pacem esse cum Deo, verum etiam spem certissimam ostensam, fore ut per
B fidei perseverantiam fruamur aliquando gloria Dei:

3 Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus: scientes quod tribulatio patientiam operatur:

[3] Nec invidemus Judæis, si de sua circumcisione glorientur. Non pœnitebit nos fidei nostræ, quæ fructum adfert tanto uberiorem, neque gloriæ nostræ, cujus spe interim fulcimur & erigimur. Ea si nondum apparet, & si ad hanc multa ferendo perveniendum est, tamen has ipsas etiam afflictiones interim nobis gloriæ laudique ducimus, quas & glorioso titulo patimur, quæque ad immortalitatem viam aperiunt.

4 Patientia autem probationem, probatio vero spem,
5 Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

[4] Siquidem & novum istud exemplum à Christo sumsimus, & eximiam doctrinam ab eodem accepimus, quod tolerandis malis, corroboratur toleran-
C tiæ virtus, tolerantia velut aurum igni reddimur Deo & hominibus spectatiores ac probatiores.

[5] Rursus quo pluribus malis fuerimus probati, hoc firmior præmii spes nobis nascitur. Neque vero periculum est, ne ea spes nos fallat, aut destituat, ut apud impios pudeat credidisse, quandoquidem jam nunc certissimum pignus & arrhabonem tenemus, miram & inauditam Dei caritatem erga nos, quæ non solum exhibita est foris, verum etiam, abundantissime impressa est cordibus nostris, quæ nos illum redamare compellit, idque per Spiritum Sanctum, qui pro frigida Legis littera datus est nobis, velut arrha promissi.

6 Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est?
7 Vix enim pro justo quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori.
8 Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus
9 Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum.

D [6] Nisi enim summa quadam pietate nos adamasset Deus, nunquam hujus unicus Filius Jesus Christus volente Patre descendisset in terras, & assumto mortali corpore, mortem pro nobis oppetisset, præsertim cum id temporis adhuc imbecilles essemus, cupiditatibus nostris obnoxii, quas Lex irritare poterat, coercere non poterat. Et tamen tales adamavit in spem salutis, imo impios & idolis servientes adamavit: & sic adamavit, ut quo nullum amoris argumentum, nec evidentius, nec rarius, mortem etiam volens nostra gratia subierit.

[7] Atqui inter homines vix ullum reperias tam amicum, ut integri promeritique amici periculum
E sua morte redimat.

[8] Sed demus inveniri, qui pro bono amico forsitan mortem non recuset adire, Deus tamen omnia humanæ caritatis exempla superavit, qui pro impiis & indignis Filium suum in mortem tradiderit.

10 Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus: multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.

[9] Quod si tantum beneficium præstitit impiis ac nocentibus, quanto magis hoc idem præstabit jam purgatis, & emendatis †, & Filii sanguine reconciliatis, ne denuo peccantes recidamus in iram, tanto gravius condemnandi, quod ad impietatis culpam, & ingratitudinis malum accesserit.

11 Non solum autem: sed & gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc

[10] Christus pro nobis mortuus est ad tempus, sed
F idem resurrexit, semper victurus. Ut nobis mortuus est, ita nobis resurrexit. Quod si mors illius tantum nobis præstitit, ut cum antea Deum haberemus iratum & infensum, postea cœperimus habere propitium ac benevolum, multo magis hoc nobis præstabit illius vita, ne in veterem simultatem recidamus. Mors illius abstulit peccatum, vita tuebitur innocentiam. Mors eruit à potestate Diaboli, vita Patris erga nos amorem conservabit.

[11] Hæc argumenta divinæ erga nos caritatis adeo sunt evidentia, ut non solum securos reddant, certam-

† Alia Editio, *emundatis.*

tam-

reconciliationem accepimus.

tamque spem præbeant, nos fore tutos ab ira ventura, verum etiam tantam addant alacritatem, ut gloriari etiam juvet, haud quidem nostra jactantes merita, sed Deo Patri gratantes, cujus beneficentiæ debemus hanc totam felicitatem: quam nobis largiri voluit, non per Legem ac * circumcisionem, sed per Jesum Christum Filium suum, cujus interventu cum illo redimus in gratiam, quo videlicet summa hujus beneficii non alio referatur, quam ad ipsum Deum, & ejus unicum Filium.

12 Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.

[12] Idque miro & arcano Dei consilio curatum est, ut restitutæ salutis ratio, cum accepti exitii ratione congrueret. Proinde quemadmodum per unum Adam, qui primus prætergressus est Dei præscriptum, peccatum irrepsit in mundum, peccatum autem mortem comitem secum traxit, quandoquidem peccatum animæ venenum est, atque ita factum est, ut malum à principe generis ortum, in universam posteritatem dimanaret, dum nemo non imitatur primi parentis exemplum: ita per unum Christum, in quo renascimur omnes per fidem, innocentia inducta est, & innocentiæ comes vita, atque ea felicitas ab uno novi generis principe profecta, derivatur in omnes, qui fidei cognatione ad Christum pertinent, & innocentis vestigia sectantur innoxia vita.

13 Usque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset.

[13] Porro simulatque peccatum semel in orbem irrepserat, & hominum genus universum occuparat, profligari non poterat, nec Lege naturæ, nec Lege Mosaica, nisi quod hactenus profectum est legibus, ut qui peccarent, rei jam ac pœnam commeriti viderentur. Nam sicuti pueris, in quibus naturæ lex nondum habet locum, ob ætatem minus adhuc discernentem quid rectum, quid secus, non imputatur adhuc peccatum; ita nec Ethnicis imputabatur, si quid adversus Legem Mosaicam commisissent. Ante Legem igitur, quæ proderet transgressionem, non aberat omnino peccatum, ob Legem naturæ, sed homines sibi indulgebant, ac velut impune peccabant tanquam exleges.

14 Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri.

[14] Itaque cum nondum venisset ille, qui peccatum tolleret mundi, quique mortis tyrannidem profligaret, mors per Adam ingressa regnavit impune, in eos quoque, qui non peccaverant impie contra Dei præceptum, quemadmodum fecerat Adam, qui jam tum typum & figuram gerebat Christi, multo post venturi, non quod is simpliciter adsimilis sit Christo, sed quod aliquo usque Christi prætulerit imaginem. Hoc similis, quod uterque generationis fuerit princeps, sed ille terrenæ, hic cœlestis. Item hoc quod ab utroque quiddam velut ab auctore profectum dimanarit in omnes homines, sed à terreno Adam injustitiæ & mortis origo, à cœlesti innocentiæ vitæque principium.

15 Sed non sicut delictum, ita & donum: si enim unius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Iesu Christi in plures abundavit.

[15] Atqui ut aliqua ex parte similes fuerunt, ita nequaquam pares fuerunt. Siquidem cum alioqui per se sit efficacius servare quam perdere, longe potentior est Christus ad servandum, quam Adam fuerit ad perdendum, & obedientia Christi multo fuit efficacior ad conferendam vitam, quam Adæ transgressio, ad inducendam mortem, & omnino noxam Adæ Christi vincit bonitas, ne quis tantum tribuat peccato primi parentis, ut de sarcienda salute diffidat.

16 Et non sicut per unum peccatum, ita & donum: nam judicium quidem ex uno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in justificationem.

[16] Etenim si tantum valuit ille peccandi princeps, ut tantus hominum numerus ob unius commissa, morti sit obnoxius, plus valebit, & in plures exundabit Dei beneficium, ac benignitatis munus, quod nobis per unum item hominem Jesum Christum innocentiæ principem largitur; per quem non modo mortis & peccati tyrannidem abstulit, sed pro peccato justitiam, pro mortis tyrannide vitæ regnum contulit, sic ut Adæ damnum, Dei benignitate nobis in lucrum cesserit. Rursum licet per unum Adam peccantem invecta sit pernicies, & per unum Christum innocentem invecta sit salus, tamen utrumque alteri par non est. Siquidem pernicies sic est orta, ut unius peccatum in omnes posteros propagaretur, atque ita tandem omnes redderet obnoxios: contra, Dei beneficium sic confertur, ut universa omnium delicta jam agglomerata, jam confirmata, semel Christi morte aboleantur, neque solum aboleantur admissa, verum etiam justitia gratis conferatur.

17 Si enim unius delicto mors regnavit per unum: multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Iesum Christum.

[17] Quod si tantum valuit una unius hominis culpa, ut omnes mortis tyrannidi redderet obstrictos, & qui ad primi parentis exemplum peccabant, similiter mortis jugum ferrent, plus tamen largitur exuberantissima Dei benignitas, nimirum ut qui ad Christi exemplum innocentiam ac justitiam amplectuntur, non solum liberi fiant à peccati mortisque tyrannide, verum etiam regnante vita regnent & ipsi per illum, unicum omnis nostræ felicitatis auctorem.

18 Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem: sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ.

[18] Hoc igitur convenit, quod sicut per unius hominis commissum irrepsit peccatum, quod omnes morti reddidit obnoxios, ita per unius hominis justitiam, quæ propagata est in omnes qui credunt, & vitæ regno sese subjiciunt, justos facit, & vitæ participes.

19 Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per unius obeditionem, justi constituentur multi.

[19] Quemadmodum enim unus Adam, dum non obtemperat præcepto Dei, plurimos traxit in peccatum avitæ transgressionis imitatores, ita unus Christus, qui obediit Deo Patri usque ad supplicium crucis, multos reddet justos, obedientiæ sectatores.

20 Lex autem subintravit ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.

[20] Sed ut redeamus ad id, quod aliquanto superius institueramus: Si Dei consilio destinatum erat hac via tollere peccatum, & conferre justitiam ac vitam, quorsum attinebat Legem inducere, quæ nihil conferret? Immo hoc certe contulit Lex, ut per hanc clarior & evidentior esset Dei erga nos beneficentia. Quo magis enim eminet, & sævit peccatum, hoc magis elucet ejus beneficium, qui à peccato liberat. Lex aperuit peccati tyrannidem, dum huic frustra obluctatur *. Potens erat & valida erat tyrannis, sed potentior Dei benignitas, quam hoc magis sentimus, quo graviorem mortis tyrannidem hactenus experti sumus.

21 Ut sicut regnavit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Iesum Christum Dominum nostrum.

[21] Atque hoc certe Legi debemus, quod intelligimus divini beneficii magnitudinem, quo factum est, ut quemadmodum Diabolus per peccatum tyrannidem adeptus, mortem animarum, quæ verissima mors est, in omnes invexit, ita Deo largiente regnum adepta innocentia, conferat omnibus vitam, auctore Jesu Christo, quo uno Domino ac Principe gloriamur, jam à mortis servitute liberi, sub cujus mortis imperio paulo ante militavimus.

CAP. VI.

Fons sacer assimilat Christo: ne crimina regnent: Membra vices mutent: mors malefacta manet.

1 Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato ut gratia abundet?

[1] AT quoniam diximus per Legem exuberasse peccatum, idque in hoc profuisse quod magis exuberavit Dei benignitas, ne quis hinc occasionem arripiat in vitiis perseverandi, ac secum ita cogitet: Si peccatum illustrat & auget beneficentiam Dei erga homines, expedit etiam atque etiam peccare, quo magis ac magis exuberet.

2 Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?

[2] Absit à piis mentibus ista tam impia cogitatio. De pristinæ vitæ peccatis locutus sum, quæ Deus nobis vertit in bonum. Verum absit, ut posteaquam semel à peccati tyrannide sumus asserti in regnum innocentiæ, rursus à vindice nostro desciscamus, & in veterem tyrannidem præcipites eamus. Pugnant inter se vita & mors adeo, ut vicissim sese profligent, neque simul cohæreant juxta eandem rationem. Itaque cum simulatque cœpimus Christo vivere, mortui simus Diabolo, qui convenit ut adhuc illi vivamus, cui jam mortui sumus? Si Christo

* Alia Editio, *aut*.

* Altera Editio, *obluctarentur*.

sto vivimus, Diabolo non vivimus. Si Diabolo vivimus, Christo mortui sumus. At nunc Christo viventes, mortui sumus peccato, quod is sua morte profligavit.

3 An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus?

4 Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.

3, 4 Etenim cum baptismum Christi simus adepti, non est consentaneum fugere vos, quid baptismus ille vel efficiat, vel designet. Cum enim baptizamur in nomine Christi, commorimur una cum illo pristinis peccatis, illius morte abolitis, neque solum commorimur illi, verum etiam una sepelimur, idque per eundem baptismum: ut quemadmodum ille, qui nunquam vixerat peccato, tamen pro nostris sceleribus mortuus, revocatus est ad vitam æternam, non humanis viribus, sed Patris virtute: ita nos à morte vitiorum excitati per eundem, pristinis vitiis mortui, jam novam agentes vitam, versemur in pietatis vestigiis, semper ab honestis ad honestiora progredientes.

5 Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus: simul & resurrectionis erimus.

5 Nam cum per baptismum inseramur corpori Christi, & quodammodo in illum transformemur, quicquid in illo gestum videmus, qui caput est, id omne in nobis, qui membra sumus, vel exprimendum est, vel sperandum. Resurrexit ille, adscendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris. Hæc jam in Christo peracta, ita demum nobis speranda sunt, si hæc eadem, quoad nobis licet, æmulemur, ac veluti meditemur.

6 Hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, & ultra non serviamus peccato.

6 Proinde si baptismo accepto peccatis pristinis & noxiis cupiditatibus mortui, Christi mortem, ut possumus, referimus, par est ut posthac vitantes turpia, & piis actibus nos jugiter exercentes, resurrectionem item illius exprimamus. Sic autem interim Christi mortem imitamur: non ut vere mortem oppetamus, aut corpus nostrum violemus, sed quemadmodum optime nostis, si ad pristinas cupiditates omnes sic obstupescamus, ut illis mortui videamur. Siquidem juxta duplicem originem, duos in nobis homines oportet imaginari: alterum veterem & crassiorem, & Adæ terrenum similitudine reddentem: alterum novum & cœlestium appetentem, ut qui à Christo cœlesti duxit originem. Vetus igitur ille noster homo, velut occisus est, una cum Christo sublatus in crucem, exstinctaque est omnis illa rerum caducarum cupiditas, quarum universam vim corpus peccati merito quis dixerit. Id salubriter moritur in nobis, quoties exstinctis noxiis affectibus, non amplius servimus peccato.

7 Qui enim mortuus est, justificatus est à peccato.

7 Nam qui vere imitatur ad hunc, quem dixi, modum, Christi mortem, is jam in justorum numerum cooptatus, desiit esse peccato obnoxius, à cujus tyrannide jam assertus est.

8 Si autem mortui sumus cum Christo: credimus quia simul etiam vivemus cum Christo:

8 Igitur si, ut sæpe jam dixi, commortui sumus Christo mortuo, à pristinis vitiis liberi, confidimus fore, ejusdem beneficio, ut posthac per vitæ inculpatæ innocentiam una cum vivente vivamus, & ita vivamus, ne relabamur unquam in mortem, & in hoc Christi simulacrum, quoad fieri potest, referentes.

9 Scientes quod Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur.

9 Neque enim ille sic resurrexit, ut denuo jus aliquod morti in se permitteret, sed revixit immortalis deinceps futurus.

10 Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo.

10 Nam quod peccato mortuus est, semel duntaxat est mortuus, cæterum quod nunc vivit, vivit Deo, cujus virtute revocatus est ad vitam immortalem.

11 Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo, in Christo Iesu Domino nostro.

11 Ad hujus igitur exemplum cogitate vos quoque semel mortuos esse peccato, exstinctis pristinis vitiis & cupiditatibus, nunc alios factos, ac veluti resuscitatos, vivere vitam immortalem Deo, cujus beneficio contigit innocentia. Neque enim Deo vivit, nisi qui vivit pietati, nisi qui justitiæ cæterisque virtutibus. Cum enim insiti corpori Christi, idem facti simus cum illo, necesse est, ut capiti membra respondeant. Caput autem Christus est. Is cum Deo vivat jugiter, convenit ut nos item eidem vivamus, per eundem Jesum Christum Dominum nostrum. Qui quemadmodum semel excitatus à morte, non patitur rursum ullam mortis tyrannidem, ita vobis enitendum est, ne peccatum semel profligatum, tyrannidem amissam in vobis recuperet, mortisque jus iteret. Id enim fiet, si parueritis impiis cupiditatibus, quibus Diabolus vos in pristinam servitutem illectat.

12 Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus.

12 Neque committatis, ut membra vestra, jam Christo consecrata, posthac militent Diaboli arbitrio à Christo devicti, ad patrandam iniquitatem: quin potius vos totos posthac tales præstare curetis, ut ex omni vita vestra perspicuum sit, vos una cum Christo reliquisse quæ mortis sunt, & ad novam vitam translatos esse.

13 Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tamquam ex mortuis viventes: & membra vestra arma justitiæ Deo.

13 Id præstabitis, si posthac membra vestra, hoc est, animi corporisque vires omnes militent, non vitiis ad serviendum Diabolo, sed justitiæ ad serviendum Deo. Æquum enim est, nos totos ei militare, cui semel nomina dedimus, neque quicquam habere commercii cum eo, à quo jam descivimus, cujusque jugum excussimus.

14 Peccatum enim vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia.

14 Neque vero periculum est, ne peccatum vos nolentes in pristinam retrahat servitutem, quandoquidem jam non estis obnoxii Legi, quæ cupiditates irritabat potius quam coercebat, sed gratiæ Dei, quæ sicuti præstare potuit, ut à peccati tyrannide liberaremur, ita præstare potest, ne revolvamur in peccati tyrannidem.

15 Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.

15 Verum, absit interim, ut quis hæc ita interpretur, ut quoniam dixi vos liberos à Lege, existimetis sublata Lege, impune peccandum esse, aut Dei gratiam, quæ pristina commissa condonavit, pariter & in posterum delinquendi indulsisse impunitatem. Immo hoc magis abstinendum est à peccatis, quod jam ad benefaciendum non servili more cogimur præscripto, sed ut filii meritis & amore provocamur.

16 Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam?

16 Mutata est servitus, non prorsus adempta. Ita desiistis esse servi Legis, ut cœperitis esse servi Christi, cui servire felicitatis est summa. Jam partim in te situm est, utram velis amplecti: nam utramque simul tenere non potes. Liberum erat nulli in servitutem temet addicere, verum ubi sponte Domino tui jus feceris, semelque parere cœperis, uni pareas oportet, cui te servum feceris. Proinde qui peccato sese addicunt, ac peccato se in servitutem dedunt, iis servitii fructus mors est. Contra, qui Christo se dicarunt, huic obediant oportet, obedient autem suo bono. Nihil enim acquirent Christo obedientia, sed sibi parabunt justitiam, hoc est, omnium virtutum chorum & concentum.

17 Gratias autem Deo, quod fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis.

18 Liberati autem à peccato, servi facti estis justitiæ.

17, 18 Gratulor autem vobis, & hoc nomine Christo gratiam habeo, quod cum olim miserrimam istam servitutem servieritis, simulacris & fœdis cupiditatibus addicti, nunc desciscentes à Diaboli tyrannide, ultro & ex animo vos Christi imperio dedideritis, victuri posthac non ex affectuum aut Legis arbitrio, sed juxta novam Euangelicæ doctrinæ formam, ad quam à pristinis erroribus traducti estis, & ita traducti, ut prorsus in aliud jus transieritis, manumissi quidem è dominio peccati, sed hinc traducti, ut justitiæ serviatis, & hujus imperata faciatis. Neque vero durum videatur, quod jubeamini servire virtuti. Sicut longe alia ratio est peccati, alia innocentiæ, ita fructus longe alius, quo fit, ut si rem ipsam spectemus, multo diligentius serviendum sit Deo, quam Diabolo. Quisquis enim vitiis servit, Diabolo servit: Deo servit, quicunque servit innocentiæ.

19 Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ: sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.

19 Non exigam tamen interim à vobis, quod meo jure possem. Orationem meam attemperabo infirmitati quorundam, in quibus nondum adolevit spiritus, & adhuc repullulare meditantur affectus. Illud modo requiram, ut parem habeat apud vos ju-

justitiæ conditionem cum peccato. Sicut antehac præbuistis membra vestra ad serviendum spurcitiis & vitiis, sic, ut libidinum arbitrio à turpitudine ad turpitudinem prolaberemini, semper inquinatiores: ita nunc par est, ut itidem exhibeatis membra vestra ad serviendum justitiæ, in cujus jus ultro vos asseruistis, à virtute ad virtutem usque proficientes, semper vobis ipsis puriores, emendatioresque reddamini. Vehementer enim iniquum videtur, non hoc saltem jus apud vos obtinere Christum, quod pridem obtinebat Diabolus: & non idem obsequium præstari dominæ justitiæ, quod tyranno peccato præstitistis.

10 Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ.

[20] Siquidem ad excusandam pristinam vitam, utcumque prætexi posset aliquid, nempe quod quandiu versabamini in Paganismo, quoniam serviebatis peccato, videbamini à justitia alieni, neque quicquam illi debere, cui nondum eratis addicti. Nunc nihil est quod possit prætexi.

21 Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.

[21] Quod si ipsa recti natura parum vos movet, fructum obsequii longe diversissimum expendite, qui utrumque servitutis genus estis experti. Redeat vobis in memoriam, cum vitiis serviretis, & obscœnis cupiditatibus ceu mancipia obsecundaretis, quod tandem præmium reportabatis? Ipsa vitia secum adferunt suum supplicium, dum statim hominem conspurcant & contaminant, & talibus probris ac dedecoribus deformant, ut nunc posteaquam resipuistis, velut à vitiorum temulentia, pudeat vos vestri, & animus à cogitatione quoque pristinarum voluptatum abhorreat. Videtis quam hoc statim auctoramentum sit non affectandum. Et tamen præter hanc mercedem, supremum stipendium, quod sibi servientibus persolvit Diabolus, mors est æterna. Quanquam & interim vita sic acta, mors est omnium teterrima, non vita.

22 Nunc vero liberati à peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.

[22] Nunc videte, quam feliciter sit vobis commutata servitus, qui liberati à tyramnide Diaboli, Deo cœperitis esse servi. Perspicitis nimirum, quam dispares sint Domini. Quod si præmium quoque vultis, primum pro inquinatis & impiatis, vivitis innocentes, puri, sanctique, quæ sola vera est vita: deinde expleto brevis servitii tempore, manet vos summum stipendium immortalitatis.

23 Stipendia enim peccati, mors. Gratia autem Dei, vita æterna, in Christo Iesu Domino nostro.

[23] Componite jam cum eo Deo Diabolum, cum spurcitie sanctimoniam, cum æterna morte vitam immortalem. Nam plane, sicut dixi modò, res habet. Stipendium Diaboli mors est, quod ille pro turpi miseroque servitio rependit. Contra, qui Deo serviunt pro sua virili, his non ut merces debita, sed ut beneficium à propitio Patre reponitur immortalitas. Idque non per Mosen, sed per Jesum Christum Dominum nostrum, cui voluit acceptum referri Pater, quicquid nobis largiri placuit, potius quam per ullam Legem, aut circumcisionem.

Cap. VII.

Grande jugum excussum est: Christò nunc liber obedi:
Quod jubet altera lex, altera sæpe vetat.

1 An ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit?

2 Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est à lege viri.

[1] CHRISTUS enim nos non solum à peccato & à morte, verum etiam à Legis, ad tempus modo datæ, servitute liberavit, non Gentes tantum, quæ huic Legi non fuerunt obnoxiæ, verum ipsos etiam Judæos, Legi Mosaicæ antehac obnoxios. Id ita habere vel ipsius Legis testimonio doceri potest. Ac vos interim appello Judæi, qui quum Legis præscripta teneatis, non potestis nescire, hominem legi cuipiam obnoxium, sicut vos Mosaicæ Legi pridem eratis obnoxii, tantisper teneri Lege, donec ea Lex vivat, hoc est, vigorem, vimque suam obtineat. Quæ si antiquetur, aut abrogetur, desinit esse obnoxius.

[2] Nec enim aliud servandum est in Legis obligatione, quam in obligatione mulieris viro junctæ lex ipsa jubet servari. Siquidem mulier viro nupta, & maritali subjecta dominio, tantisper obligata est viro, quoad vixerit vir. Is simulatque mortuus fuerit, eximitur uxor ab ejus matrimonii vinculo, suique juris fit illico ab obitu mariti prioris.

3 Igitur, vivente viro, vocabitur adultera si fuerit cum alio viro: si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est à lege viri: ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.

[3] Proinde si vivo marito, in cujus jus semel venit, tentet alteri nubere, adultera censebitur, quæ reliquerit eum virum, à quo sola morte liberari poterat. Contra, si exspectet obitum mariti, desinit illi esse obstricta, sibique jam reddita, jus habet alteri viro, cui volet, nubendi. Neque enim ut jus herile transit ad hæredem, & servus morte heri non mutat statum, sed dominum, ita mariti jus in uxorem, transit ad alium, sed ultra ipsius vitam non porrigitur. Quod si maritus esset immortalis, semper maneret obligata mulier. At Mosi Lex, quoniam typis ac ceremoniis Christum adumbrabat, ad tempus aliquod tantum est data, donec exoriente luce cederent umbræ, & apparentibus veris facesserent simulacra verorum. Atque ob id Lex Mosaica, quoniam (ut ita loquar) mortalis erat, non mirum si nunc mortua est.

4 Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi: ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo.

[4] Proinde quandiu Legis tempus durabat, viguit Lex, & jus habebat in eos, qui sese illi addixerant. Vobis autem cum Lege Mosi nihil est commercii, quum illa jam emortua sit vobis, & vos vicissim illi mortui sitis, etiamsi illa viveret. Posteaquam enim Christus, qui est veritas, exortus est, abrogata est tota Mosi Lex, sane quod ad litteram attinet. Quoniam autem estis initi in Christi corpus, & illi veluti sponsa sponso juncti, & liberi à priore vinculo in novi sponsi jus cessistis, sponsi, inquam, immortalis: ut qui semel à mortuis resurrexerit, in ævum victurus: adeo, ut posthac non sit vobis cogitandum de novando matrimonio, aut divortio, (alioqui contumelia fuerit in talem sponsum, si adhuc prior ille maritus vobis succurrat) illud potius agendum, ut quemadmodum ex Lege ceu marito fructum qualemcunque & à marito non degenerem produxistis, ita nunc felicius nacti matrimonium, fructum edatis, Deo socero, Christoque sponso dignum.

5 Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.

[5] Quandiu enim eramus Legi crassæ carnalique ceu marito obnoxii, visa est nobis veluti maritali jure dominari, dum cupiditates per Legis occasionem irritatiores, tantum valebant in membris nostris, ut mancipiorum ritu pertraheremur ad peccandum, atque ita ex infelici matrimonio, infelices fœtus sustulimus, quicquid nasceretur morti exitioque gignentes.

6 Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate litteræ.

[6] Nunc vero, posteaquam liberati sumus à Legis dominatu, sub qua viximus antea, immo quoniam in peccatis viximus, non viximus, sed mortui fuimus, & tamen in ea detinebamur ad tempus præfinitum, non est fas adhuc obtemperare carnali illi marito, hoc est, litteræ Legis, sed novo sponso, qui cœlestis est & spiritualis, serviendum, non per vetustatem litteræ, sed per novitatem spiritus, quem ab illo ceu nuptiale pignus accepimus.

7 Quid ergo dicemus? lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.

[7] Sed vereor, ne cui interim calumnioso veniat in mentem, ut existimet me, cum dicerem nos Legi servientes abiisse in peccatum & mortem, Legem ipsam damnare velut auctorem peccati. Nam sicuti proprium est, inquiet, justitiæ parere vitam, ita peccati proprium est parere mortem: si Lex mortem adfert, aut ipsa peccatum videri potest, aut certe cum peccato conjuncta. Sed absit, ut quisquam ita sentiat. Neque enim Lex auctor peccandi, sed index peccati, quod fallebat ac latebat nos quodammodo, priusquam Lex exstiterat, dum suis quisque cupiditatibus blandiens, putat sibi licere quod valde libet, & rectum esse ducit illud concupiscere, quo frui dulce sit. Igitur indulgens mihi veluti nesciebam esse peccatum concupiscentiam alienæ rei, nisi Lex vetuisset, ne concupiscerem. Ac Lex quidem in hoc adhibebatur, ut peccata coërceret. Verum res nostro vitio in diversum exiit.

[8] Dum

8 Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat.

[8] Dum enim Lex prodit peccatum, nec addit robur, quo vitiis repugnemus, factum est, ut hac occasione libido peccandi magis fit irritata, sic ut est humanum ingenium ad ea propensius, quæ fuerint interdicta. Itaque cum ante Legem proditam quædam peccata nescirem, quædam ita scirem, ut mihi tamen licere putarem, quod vetita non essent, levius ac languidius sollicitabatur animus ad peccandum, ut frigidius amamus ea, quibus, ubi libeat, potiri fas sit. Cæterum Legis indicio proditis tot peccandi formis, universa cupiditatum cohors irritata prohibitione, cœpit acrius ad peccandum sollicitare. Atque hac occasione peccatum robur ac vigorem accepit, quod priusquam esset Lex torpebat, ac veluti mortuum erat.

9 Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.

[9] At ego interim velut exlex vivebam, seu potius videbar mihi vivere, quasi impune liceret peccare.

10 Ego autem mortuus sum: & inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.

[10] Cæterum ubi intervenit præceptum vetans ne peccarem, peccatum non solum coercitum non est, verum etiam reviviscere visum, & novum vigorem accipere: sed dum reviviscit peccatum, ego qui antea videbar vivere, jam mortuus sum, reatum meum agnoscens per Legem, & nihilominus peccans. Atque ita factum est, ut quod ad vitæ subsidium fuerat institutum, mihi cesserit in mortem, haud tamen Legis vitio, sed meo ipsius vitio.

11 Nam peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit.

[11] Cum enim esset in me propensio ad peccandum insita, animus æger à Lege occasionem arripuit, avidus peccandi. Atque ita Diabolus bono organo male utens, per Legis occasionem illexit me ad peccandum, & per peccatum occidit, ut jam me reum & alieni juris agnoscerem.

12 Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum.

[12] Proinde nihil est hîc quod Legem calumniemur, quæ ut à bono Deo data est, ita præcepta proponit sancta, æqua & bona. Quod enim malum prohibet, id bonum sit oportet.

13 Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem: ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.

[13] Sed rursus objecerit aliquis, cum simile gignat simile, si Lex bona est, quomodo mihi mortem peperit, quæ utique mala est, & à peccato gigni solet? Recte dicerentur hæc, si Lex nobis mortem peperisset. Atqui illud, ut modo dixi, longe secus habet. Neque enim Lex nobis est mortis parens, sed ipsum verius peccatum exitium nobis dedit: quod adeo malum est, ut rem per se bonam in perniciem verterit: quo fieret evidentius, quam res esset scelesta peccatum, cujus vitio, quæ optima sunt, cedant in rem pessimam.

14 Scimus enim quia lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato.

[14] Atque id ut accideret, Legis præceptum occasio fuit, in culpa non fuit. Siquidem illa, quod omnes scimus, spiritualis est, & ad honesta invitat. Verum quo minus efficiat, quod studet, ipse in culpa sum, (ut exempli gratia de me loquar) qui carnalis sum, & ad inhonesta proclivis, & longa jam peccandi consuetudine sic peccato obnoxius & obstrictus, ut mancipium emtitium obstrictum est hero suo, adeo ut nesciam ipse, quid debeam agere, vitiis excæcatus.

15 Quod enim operor, non intelligo: non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio.

[15] Neque enim hoc ago, quod mens & ratio dictat esse honestum: quanquam hac quidem illud expeto, sed tamen potius quod inhonestum est, & ut inhonestum odi, facio, nimirum cupiditate victus. Quo fit, ut nocentes etiam intelligant, Legi nihil imputandum.

16 Si autem quod nolo, illud facio: consentio legi, quoniam bona est.

[16] Etenim si prava cupiditate pellectus, committo id, quod mens & ratio damnat ac refugit, nimirum testor Legem esse bonam, quæ vetuerit ea, quæ ipse juxta meliorem animi portionem damno. Bonam esse necesse est, quæ prohibet ea, quæ licet faciam, carni obsequens, tamen intelligo esse mala.

17 Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

[17] Sed inquiet aliquis: Cur igitur non obtemperas menti tuæ, si consentit Legi ad honesta vocanti, & à turpibus deterrenti? Verum oportet duos in uno me homines imaginari (quandoquidem nunc docendi gratia personam suscepi hominis adhuc vitiis & affectibus obnoxii) hominem carnalem & crassum, & hominem alium puriorem minusque crassum. Illum externum dicere licet, hunc internum. Ille affectibus obnoxius, ad vitia proclivis est: hic honesti semina nonnulla retinens, ad honesta utcunque nititur, & in mediis vitiis, ut potest, reclamat ac refragatur. Atque id potius sumus, quod juxta potiorem nostri portionem dicimur. Quoties igitur mens consentiens Legi, nititur ad honesta, & tamen quod diversum est agit, non ego videor agere quod ago. Quis enim agat quod nolit? Sed parti mei crassiori insita est peccandi vis, & ad vitia proclivitas, per quam fit, ut cum velimus honesta, turpia patremus.

18 Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam velle, adjacet mihi: perficere autem bonum, non invenio.

[18] Quod si quis hac parte me velit metiri, fateor in me nihil esse boni. Quamvis enim juxta rationis instinctum cupio quod honestum est, non tamen adest facultas præstandi quod probo.

19 Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago.

[19] Fit enim, ut dum plus valet cupiditas ad turpia pellicens, quam ratio ad honesta invitans, non id faciam quod cupio, nempe honestum: sed id potius quod damno, nempe malum.

20 Si autem quod nolo, illud facio: jam non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum.

[20] Quod si facere non videtur, quod quis facit invitus, cum facio quod juxta meliorem hominis partem nolo, jam non ego videor facere quod facio, sed ipsa potius peccandi vis insita crassiori parti mei.

21 Invenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet:

[21] Hanc mihi non eximit Lex, sed tamen si quando conor illi parere, facit ut intelligam meum malum penitus insitum & infixum animo.

22 Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem:

23 Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

[22, 23] Nam rapit quidem ad se vis honesti, quod video in Lege: sed ex adverso, comperio aliam legem in membris hominis externi, repugnantem ei legi, quæ placet rationi. Jam cum alio vocet ratio, alio cupiditas, præpollet tamen in me quod deterius, vincitur id quod est rectius. Adeo enim penitus insita est carni peccandi proclivitas, tantumque valet delinquendi consuetudo, jam velut in naturam versa, ut ceu captivus quispiam nolens ac reluctans, tamen ad peccatum pertrahar.

24 Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?

[24] O me hominem infelicem, tam molestæ servituti obstrictum! Quis me liberabit ab hac carne, tot affectibus, tot vitiis, tot pugnis obnoxia, semperque ad mortem pertrahente? An non merito sic exclamet, qui tam dura necessitate premitur?

25 Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente servio legi Dei; carne autem, legi peccati.

[25] Quo plus nos sane debemus beneficio Dei erga nos, qui nos à tantis malis eripuit, non per Legem aut circumcisionem, sed per Jesum Christum Dominum nostrum. Quod ni esset factum, ipse quoque cum unus & idem sim homo, ad eundem modum distraherer, ut mente servirem Legi Dei cupiens honesta: carne legi peccati, vincente peccati illecebra.

CAP. VIII.

Hic dubios vegetat: sonat Abba: flebilis orat Spiritus: abjungit nil ab amore Dei.

1 Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant.

2 Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis.

[1, 2] QUOD si nunc nonnullæ etiam reliquiæ pristinæ servitutis resident in nonnullis Christianis, tamen eas pio studio superabunt, neque pertrahentur nolentes ad grave crimen ullum, ob quod damnari mereantur ii, qui semel Jesu Christo per fidem ac baptismum sunt insiti, qui jam desierunt ex cupiditatum & affectuum carnalium arbitrio vivere, posteaquam Lex Christi, quæ spiritualis est & vitæ parens, efficacior ac victrix, liberavit nos à lege peccati, & à morte hujus comite.

3 Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus

[3] Id cum Lex Mosi quatenus carnalis est, & ob id inefficax, non posset efficere, novo consilio Deus nostræ saluti consuluit. Quemadmodum (ut dictum est) in uno homine, veluti duo sunt homines, carnalis & spiritualis: ita in una Mosi Lege, ceu sunt duæ Leges, altera crassa & carnalis, altera spiritualis. Prior illa Legis pars Mosen habet latorem, & ut

filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne,

ut perpetua non est, ita parum efficax ad praestandam salutem. Altera pars est spiritualis, efficax & potens, & immortalis, quam Christus velut alter Moses nobis absolvit. Congruebat autem ut caro carnem aboleret, peccatum peccato vinceretur, & mors mortem superaret. Misit igitur Deus humanae salutis avidus, Filium suum, licet ab omni prorsus peccati contagio alienum, tamen eadem indutum carne, qua caeteri peccatores induti sunt: communem enim hominum naturam assumsit, & inter peccatores, ceu peccator versatus est. Imo inter facinorosos, ut facinorosus crucifixus est.

4 Ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

4 Adeo velut peccati personam in se recepit, ut peccatum peccati specie primum convinceret, mox aboleret, pro nostris commissis factus hostia: atque ita moriens secundum carnem assumtam, mortem subegit, quae nobis per carnis affectus, & Legem carnalem dominabatur, fecitque, ut posthac carne Legis abolita, succederet pars illa Legis melior, quam spiritualem diximus, quae non gignit iram ut illa, sed justitiam veram confert iis, qui non juxta litteram Legis more Judaeorum, sed juxta spiritum Legis vitam agunt, velut in Christo renati. In illis umbra quaedam justitiae delineata fuit, in nobis vera perfectaque pietas absoluta est per Jesum Christum. Mutata studia novum vitae genus declarant.

5 Qui enim secundum carnem sunt: quae carnis sunt, sapiunt: qui vero secundum spiritum sunt: quae sunt spiritus, sentiunt.

5 Videmus iis, qui in veteri Judaismo perseverant, quoniam adhuc carnales sunt, ea quae carnis sunt esse cordi. Contra qui Christo insiti spirituales esse coeperunt, neglectis iis quae ad carnem pertinent, ad ea quae spiritus sunt affectu rapiuntur.

6 Nam prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax.

6 Nam talia cuique curae sunt, qualis est ipse. Carne mortales sumus. At Christus immortalis nos vocavit in vitam, cum ipse sit vita nostra. Porro carnalis illa Judaeorum Lex juxta litteram tantum observata adversatur Christo, & à Christo avocat, & ob id mortem parit, videlicet pugnans cum eo, qui solus auctor est vitae. Judaei enim studio zeloque suae Legis, justitiae vitaeque auctorem occiderunt. Contra qui spreta Legis littera sequuntur ea quae spiritus sunt, hi vitam inveniunt in Christo, nec digladiantur de frigidis observatiunculis, sed quae caritatis sunt sectantes, pacem habent cum omnibus. Rixosa est superstitio, quieta ac tranquilla est vera pietas.

7 Quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta: nec enim potest.

7 Neque vero mirum, si cum hominibus habet dissidium, cui cum Deo pax non est. Nihil est enim aliud, adhaerere Legi carnali, quam Deus per Christum antiquatam esse voluit, ut succederet Lex spiritualis, quam Deo rebellare. Siquidem hic affectus, quoniam dissidet à voluntate Dei, non potest illi non repugnare, ad longe diversa vocanti.

8 Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.

8 Proinde ne quis existimet mediocre periculum, inniti litterae Legis, & in hac perseverare. Frustra placemus hominibus, nisi Deo placeamus. At qui Mosaicam Legem juxta carnalem intelligentiam mordicus tenent, neque placent Deo, neque placere possunt, nisi contemta carne ad spiritum desciscant. Urgeant quantum libet Judaei neomenias & sabbata, non assequentur, quod sibi promittunt.

9 Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.

9 Sed haec nihil ad vos, quibus nihil est negotii cum Lege carnali, sed spirituales estis, si tamen ita vivitis, ut Spiritus Dei dignetur habitator esse pectoris vestri. Nam qui nihil aliud quam baptizatus est, adhuc ad carnem pertinet, nisi spiritum combibat Christi, & spiritu illius affletur. Non ceremoniis, sed spiritu Christo copulamur, quo qui vacat, is à Christo est alienus.

10 Si autem Christus in vobis est: corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem.

10 Quod si Christus in vobis est, cum is nihil aliud sit, quam castitas, quam veritas, quam temperantia caeteraeque virtutes, quis est vitiis locus? Christum exprimat oportet, qui Christum habet. Is carne mortuus est, ut ante diximus, sed vivit vitam immortalem. Hunc sic exprimimus, si corpus, hoc est, crassior illa pars nostri, quae cupiditatum lenociniis ad mortifera sollicitat, mortua sit, & omni peccandi libidine careat, vivat autem spiritus, hoc est, melior pars nostri, ad honesta sollicitans, & ad ea, quae sunt justitiae, impetu suo rapiens.

11 Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Iesum à mortuis, habitat in vobis: qui suscitavit Iesum Christum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.

11 Itaque si vere Spiritus Dei, qui excitavit Jesum Christum à mortuis, habitat in vobis, non erit otiosus. Vivida quaedam & efficax res est Spiritus, idem efficiet in vobis, juxta captum vestrum, quod effecit in Christo, illum excitavit à mortuis, nec sinit denuo mori. Vos item à vitiis, quae vera mors est, revocabit in vitam exstinctis perversis affectibus, idque per Spiritum ejus vitae auctorem, jam inhabitantem in vobis.

12 Ergo fratres debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus.

12 Huic igitur Spiritui vivimus, huic obnoxii sumus, huic parendum, non carni, cui jam mortui sumus. Desiimus enim debere carni, posteaquam idem esse coepimus cum Christo. Absit igitur ut posthac ex illius libidine vivamus, quae servire potius debet spiritui. In vitam vocati estis.

13 Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.

13 Porro si juxta carnem vixeritis, ad mortem properatis: contra si vigore spiritus, carnis cupiditates exstinxeritis, mortuis illis vos vivetis.

14 Quicumque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei.

14 Nec durum est Spiritus imperium. Evocat ad magna, sed volentes & cupidos. Adspirat enim vim amoris, cui nihil esse potest difficile, nihil non suave. Ut suo spiritu vivit corpus, ita suo spiritu vivit anima. Si languet spiritus corporis, torpet omne corpus, si viget, est alacre totum corpus. Itaque quicunque aguntur Spiritu Dei, filii Dei sunt.

15 Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba (Pater.)

15 Filii spirant ac reddunt indolem paternam, & alacres ultroque faciunt quod senserint illi placere. Servi, quoniam Domino natura conjuncti non sunt, metu continentur, maloque adacti funguntur officio. Judaeorum est istud, quos Legis delectat servitus, vos semel ab ea manumissi non rursus in eandem servitutem reciditis, ut metu coerceamini. Sed accepistis Spiritum Dei, per quem adoptati estis in numerum, non servorum, sed filiorum Dei. Is Spiritus eam nobis fiduciam suppeditat, ut si quid opus sit, vocem illam occinamus auribus Dei, quae parentibus solet esse gratissima, compellantes eum Pater, Pater.

16 Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.

16 Non auderemus hanc illi vocem opplorare, nisi confideremus nos illi esse filios, & illum nobis Patrem propitium, dum non coacti, sed sponte ex illius nutu vivimus. Alioqui Spiritum hunc suum non impartisset nobis, nisi pro filiis haberet.

17 Si autem filii, & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Christi: si tamen compatimur, ut & conglorificemur.

17 Hoc igitur veluti pignus ac symbolum paternae caritatis, fidem facit spiritui nostro, quod ejus simus filii, qui pignus hoc dedit. Quod si filii sumus, non servi, nimirum sumus & haeredes. Haeredes quidem Dei, à quo velut auctore proficiscuntur omnia, cohaeredes vero Christi, cujus corpori insiti, Patrem cum eo coepimus habere communem, & per hunc in jus communis haereditatis pervenimus. Cujus tamen possessio non aliter continget, quam si eadem via ad illam tendamus, qua Christus ipse pervenit.

18 Existimo enim, quod non sunt condigna passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.

18 Ille ferendis malis pervenit ad bonorum possessionem, per obedientiam venit ad regnum, per ignominiam venit ad gloriam, morte pervenit ad immortalitatem. Patiendum igitur nobis cum illo, ut cum eo bonorum contingat fruitio: obediendum, ut cum illo regnemus: ferenda probra mundi, ut cum illo simus gloriosi: moriendum ad tempus cum illo, ut cum illo semper vivamus. Hac lege aditur haec haereditas, quae cum sit immortalis, ac tanta, ut omnem humanae mentis captum & aestimationem transcendat, si omnes hujus vitae afflictiones in unum hominem conferas, leves erunt, si expendantur ad futurae gloriae praemium, quod illis paratur ac velut emitur incommodis. Atque ejus felicitatis licet jam pignus habeamus, ut diffidere non oporteat, nondum tamen ob corpus hoc morti & doloribus obnoxium absoluta plenaque est. Gustus interim quidam occultus datur intus per Spiritum, sed ea tota

A proferetur, cum resuscitatis corporibus, & abjecta omnis mortalitatis injuria, cum Christo immortali regnabimus immortales.

19 Nam expectatio creaturæ, revelationem filiorum Dei expectat.

[19] Hoc tempus interim universa hæc Mundi fabrica exspectat, velut optans eum diem, quo jam absoluto numero filiorum Dei, patefiat illorum gloria, qui dum onerati adhuc mortali corpore, fame, siti, morbis, doloribus, variisque malis affliguntur, videtur & ipse mundus aliquo modo particeps infelicitatis humanæ, propterea quod terra, aqua, aer, ipsa corpora cœlestia, denique & ipsi Angeli, in hoc præcipue condita sunt, ut hominum necessitatibus observiant.

20 Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe:

B [20] Proinde nec ipse Mundus liber futurus est, donec perfecta libertas contigerit filiis Dei, interim fert servitutem, non volens. Quandoquidem etiam in rebus animo carentibus inest nativa quædam perfectionis appetitio.

21 Quia & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

[21] Fert autem, obtemperans ei, cujus voluntate ei servituti addictus est, & hoc fert tolerabilius, quod intelligat se non in ævum addictum, verum hac lege, ut simulatque filii Dei plene liberati fuerint ab omni mortalitatis contagio, tum & ipse Mundus desinat esse obnoxius incommodis mortalitatis.

22 Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit usque adhuc.

[22] Cum enim videamus omnia Mundi elementa tot vicibus variari, tot esse obnoxia corruptelis: C Solem & Lunam, præterquam quod in rebus semper caducis reparandis pene incassum laborant, sua sentire deliquia, Sydera cum Syderibus pugnare: cumque dubium non sit, quin universus Angelorum populus nostras calamitates ex alto contemplans, pio quodam erga nos affectu commoveatur, & quoad licet nostris malis indolescat: nonne universa rerum natura una nobiscum gemit, ac parturientis in morem optat laborum ac dolorum finem.

23 Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes; & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.

[23] Jam minus mirum videri debet hoc cæteris accidere, cum nos quoque, quibus post Servatoris adventum, omnium mortalium primis contigit Christi afflari Spiritu, neque id vulgari more, tamen D adhuc tot malis simus obnoxii, partim ob varias hujus vitæ necessitates, partim ob impiorum improbitatem, ut sæpenumero apud nos ipsos ingemiscamus, cogamurque quotidie malis alienis indolescere, optantes votis diem illum, quo corpus universum Christi suis membris absolutum, liberetur ab omnibus incommodis, ex crasso & carnali jam factum spirituale & immortale. Quicquid interim malorum nos affligit, ferimus spe felicitatis à Christo promissæ. A quo licet pignus salutis acceperimus, plenam tamen salutem non hîc præstitit, sed in futuro seculo voluit exspectari.

24 Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes: nam quod videt quis, quid sperat?

[24] Perfecta vero salus nostra sita est in rebus futuris, quarum certam spem concepimus. Spes autem non E est rerum præsentium, & oculis subjectarum, sed earum quæ nondum apparent. Alioqui quis unquam dictus est sperare quod oculis cerneret?

25 Si autem quod non videmus, speramus: per patientiam expectamus.

[25] Nec hîc ulla fidei fuerit laus aut spei, si jam exstarent omnia, quæ Christus nobis promisit: verum ita demum fide commendamur Deo, si ea, quæ corporeis oculis cerni non possunt, oculis fidei cernimus, & interim perseverantes in doloribus, spe pertinaci exspectamus quod promissum est.

26 Similiter autem & Spiritus adjuvat infirmitatem nostram: nam quid oremus, sicut oportet, nescimus: sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

[26] Molesta est interim afflictio juxta carnem, verum fortasse sic expedit nobis affligi. Spiritus tamen boni consulit, & cum corporis infirmitate pugnat, F sed adspirat Dei Spiritus adjuvans imbecillitatem carnis nostræ, & spe erigens ad omnia toleranda, commonstrans quid votis optandum sit, aut quid deprecandum. Nam ipsi juxta humanum affectum nescimus quid sit optandum, neque quomodo sit optandum. Unde non raro fit, ut pro salubribus oremus pestifera. Quod mihi ipsi usu venit, cum ægre ferens corporis afflictionem, improbus implorabam opem A divinam, ter rogans, ut relinqueret me Satanas, à quo tum affligebar, & ob id negatum est, quod postulabam, quia non expediebat impetrare. Pro jucundis data sunt salubria. Audit quidem Deus vota suorum, si modo non precentur juxta carnis affectum, sed juxta vocem * Spiritus arcanis rationibus agentis in nobis. Is, etiamsi ipsi sileamus, tamen pro nobis interpellat Deum, idque non humano more, sed gemitibus inenarrabilibus. Spiritus hominis interdum magnis suspiriis deprecatur externam afflictionem, aut precatur corporalia commoda, existimans esse maxima quæ levia sunt: sed cœlestis ille Spiritus insitus piorum cordibus ea postulat, B quæ si absint, non referendis gemitibus sint desideranda; si adsint, veram & absolutam adferunt beatitudinem.

27 Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus: quia secundum Deum postulat pro sanctis.

[27] Ab hominibus postulandum est oratione, quod velis impetratum, quibus neque cognitum est, quod optas, nisi didicerint, neque satis discernunt, quid tibi sit optimum. At Deus qui intimos etiam cordis sinus rimatur, penitusque introspicit, novit & silentibus nobis, quid desideret Spiritus, qui quoties interpellat pro sanctis, indolescens super illorum malis, non juxta humanum affectum interpellat, sed juxta Dei voluntatem. Non optat nisi quæ ad salutem æternam, non optat nisi quæ ad Dei gloriam faciunt. Ea qui ex animo optat, etiamsi C forsitan errat in delectu, non errat tamen proposito. Largitur ergo Deus non quod postulatum est, sed id quod maxime conducit ad hoc, ad quod votorum tuorum summam destinasti.

28 Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti.

[28] Nec est quod trepidemus, ne magnitudine malorum victi deficiamus, cum illud habeamus certissimum, quicquid horum acciderit piis, omnia cedere in bonum: tantus est Dei favor in eos, quos ex destinata animi sui voluntate delegit, ac vocavit in hanc felicitatem. Noster conatus est, cæterum eventus pendet à decreto Dei.

29 Nam quos præscivit, & prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.

[29] Non temere delegit Deus, quos delegit: novit ille suos multo antequam vocaret. Nec norit D tantum, quos vocaret, verum certo animi decreto jam præfinierat, ut insererentur corpori Filii sui Jesu, & ad illius similitudinem transformarentur: qui devicta carne & morte triumphans adiit immortalitatem, ut idem sperent in se membra, quod in capite jam peractum conspiciunt: atque ita per unum Filium plurimos sibi pararet filios, inter quos Christus Jesus caput ac dux esset, velutique primogenitus, suum jus cæteris quoque communicans:

30 Quos autem prædestinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & justificavit: quos autem justificavit, illos & glorificavit.

[30] Et quo certa fides sit, nobis Deum, quod semel instituit, ad plenum usque præstiturum, quos ante omnia tempora noverat ac delegerat, de quibus animi sui decretum jam evulgarat Prophetarum oraculis, hos per Euangelium etiam vocavit, nec frustra E vocavit, vocatos sua indulgentia ex impiis pios, ex nocentibus innocentes reddidit. Tantum superest gloria, quæ nunc quoque magna ex parte contigit, nisi forte parum est magnificum, vocare vitiis, innocentiæ gloria florere, affectibus esse incorruptis, sic insitum esse Christo, ut idem sis cum illo, Spiritum illius habere pignus, hæredem esse Dei, cohæredem Christi, ut de hoc, quod superest suo tempore implendum, non liceat diffidere.

31 Quid ergo dicemus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos?

[31] Hæc cum ita habeant, quid est quod de diffidendo loquatur aliquis? Tot argumentis jam declaravit Deus suam erga nos caritatem ac beneficentiam. Qui si à nobis stat, quid poterit ullus adversarius? F Quid valebit hominum malitia, protegente nos Deo?

32 Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?

[32] Aut quid jam non exspectemus ab eo propitio, qui pro nondum reconciliatis, haud pepercit unico Filio suo, sed pro nobis omnibus unum exposuit? Exinanivit ac dejecit, ut nos subveheret: peccatum fecit, ut nos à peccatis liberaremur, in mortem tradidit, ut nos reviviscremus. Proinde cum Filium dede-

* Alia Editio, *votum*.

dederit, in quo sunt omnia, nonne consequitur eo nobis donato simul donata esse omnia, quæ sunt Filii, cujus nos fecerit cohæredes? Aut quid non impartiet nobis posteaquam impendit eum, qui potior est universis creaturis?

33 Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat,

[33] Nec periculum est, ne hunc animum erga nos suum vertat mutetque Deus, opera calumniatoris. Quis enim ausit accusationem instituere adversus eos, quos Deus ipse destinato certoque consilio delegit, ac pro suis ducit? Num audiet calumniatorem adversus eos, quibus ipse gratis omnia commissa condonavit?

34 Quis est qui condemnet? Christus Iesus, qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

[34] Deus, omnium judex, nos à pristinæ vitæ reatu absolvit, ac pro justis habet, & quis erit, qui condemnet absolutos? modo nos caverimus, ne in pristinas culpas relabamur. Christus est is, qui tam raro sit in nos affectu, ut pro nobis servandis, mortem etiam oppetierit; immo qui & nobis resurrexerit à mortuis, ne suis deesset. Is tantus advocatus & idem judex assidens dexter Deo Patri, cui per omnia par est, causam nostram apud illum agit. Itaque cum Pater morte Filii nos absolverit ab omni reatu, cum Filio tam cari simus, quid est quod posthac metuamus Diabolum, aut Diaboli ministrum hominem, vel criminantem, vel condemnantem?

35 Quis ergo nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?

[35] Cum tot beneficiis, tot pignoribus obstricti simus Deo Christoque, quis erit qui nos ab illorum caritate distrahat, ut non redamemus sic adamati? Num ulla malorum humanorum procella? Num afflictio aut angustia? Num fames aut nuditas? Num naufragium, aut simili casu quodvis incidens periculum? Nam persecutio impiorum, aut gladius mortem intentans?

36 (Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oves occisionis.)

[36] Quandoquidem hæc eventura piis in hoc Mundo jam olim prævidit mysticus ille Psalmographus, cum divino afflatus Spiritu canit Ps. XLIII. *Quoniam propter te morti tradimur quotidie, habiti sumus velut oves cadi destinatæ.*

37 Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos.

[37] Hæc quamvis acerba videantur, nihil est tamen quod nos terreant. Incidere possunt, opprimere non possunt. Immo quo gravius incumbent, hoc magis ac magis confirmabunt nostram erga Christum, & Christi erga nos caritatem, dum ubique victores discedimus, haud quidem nostris ipsorum præsidiis, sed ipsius protectu, cui debemus omnia. Neque enim ille quando nos sic amat, sinet vinci: neque nos memores illius erga nos beneficentiæ, ullis malorum insultibus labefactabimur ab illo redamando.

38 Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo,

[38], [39] Verum adhuc vulgaria duntaxat commemoravi. Dicam etiam audentius quiddam, sed quod mihi certissimum maximeque persuasum habeam. Magis erant formidanda pericula, quæ poterant ab invisibilibus substantiis proficisci, & mentem etiam oppugnare, non modo corpus, quo semel contempto, non terrent illius discrimina. Nec hinc vero est quod metuamus, quando neque Angelus ullus gregarius, quovis tamen homine potentior, neque inter Angelos præcipuus quisquam, quod genus principatus ac virtutes vocant, nec ulla sublimitas, nec ulla profunditas, hoc est, sive è sublimi impetant, sive ex imo, sive honesti specie, sive diversa, etiamsi de cœlo prodeant miracula, sive ab inferis minitentur terrores, neque instantia, neque futura, sive præsens intentetur discrimen, sive in futuram vitam, quid multis? etiamsi quid præterea sit aut exsistat usquam in rebus creatis, sive visibile, sive invisibile, quantumvis potens & efficax, haud tamen poterit nos distrahere à caritate, qua conglutinamur Deo, per Jesum Christum Filium illius, Dominum nostrum.

39 Neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

CAP. IX.

Judæos luget: Jacob non natus amatur:
Quod vile est polit hoc gratia sola lutum.

1 Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto:

[1] AD quem utinam & Judæi omnes sese convertant, Mose suo relicto, qui nunc sibi persuadent, satis esse ad consequendam salutem, quod filii sint Abrahæ, quod Legem teneant olim à Deo datam, cum horum nihil profuturum sit, nisi per fidem se dignos præbeant, qui trahantur ac diligantur à Deo. Verum ab his pertinaciter rejicitur Christus Lege promissus, quem Gentes recipiunt. Neque vero hoc dixerim odio Gentis meæ, licet mihi ubique infestæ. Quod res est loquar, teste Christo omnium conscio, neque quicquam mentiar, teste mihi mea conscientia, cujus auctor & inspector est Spiritus Sanctus.

2 Quoniam tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo.

[2], [3] Majorem in modum animum meum discruciat, jugique dolore conficit, quorundam suapte culpa pereuntium interitus.

3 Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem,

[4] Adeo non odi Judæos, ut optarim, si qua liceat, meo ipsius exitio illorum salutem redimere, neque recusem ipse à Christo rejici, modo omnes, quibus gentis ac generis cognatione junctus sum, mecum item socientur in fide Christi, & sicut genere sunt Israelitæ, ita cognitione veri, vere sint Israelitæ, quos omnium maxime conveniebat eum amplecti, quem Lex promiserat: cum ea sit Natio, quam olim Deus à cæteris secretam sibi peculiariter delegerit, ac cæteras Gentes ceu pro nothis habens, hanc unam veluti germanos verosque filios foverit, cumque penes hanc sit gloria dignitasque præcipua, quod spretis simulacris, Deum verum coluerint. Penes hanc à Deo conditæ Legis auctoritas, ac prærogativa. Penes hanc pacta fœderaque cum Deo inita. Penes hanc cultus ritusque sacrorum juxta Dei præscriptum, penes hanc Vatum oracula multis ante seculis Christum venturum, & hanc, de qua paulo ante gloriabar, felicitatem pollicita.

4 Qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa:

5 Quorum patres, & ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula, Amen.

[5] Qui genus ducunt ab inclytis illis, ac Deo gratissimis Gentis nostræ luminibus & auctoribus, Abraham, Isaac, Jacob, aliisque, ex quorum stirpe Christus ipse nasci dignatus est secundum carnem; ut hac certe parte jam illi, velint, nolint, propinqui cognatique sint Christo, qui longe præstantior est patribus illis, quorum titulis sese venditant. Siquidem illi quantumvis pii fuerunt, nihil aliud tamen quam homines fuerunt. At Christus sic est homo, ut idem & Deus sit, non hujus aut illius Gentis peculiaris, sed universorum Deus, & idem cum Patre Deus: qui præsidet omnibus, cujusque inscrutabili consilio geruntur hæc omnia, cui soli ob tam inauditam erga genus humanum caritatem debetur laus & actio gratiarum in omne ævum, Amen.

6 Non autem quod exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ:

[6] Quo magis exsecranda est quorundam Judæorum impietas, qui dum maledici sunt in Filium, Patrem, qui per Filium voluit illustrari, contumelia afficiunt. Neque tamen tantum valet istorum impietas, ut ideo non præstet Deus, quod Prophetarum oraculis se præstaturum promisit. Populo Israelitico, ac posteris Abrahæ promissa fuit ista felicitas, verum non quibuslibet, sed iis modo, qui vere essent horum posteri. Neque enim omnes, qui genus ducunt ab Israele, veri sunt Israelitæ, sed qui fidei robore fortes sunt & invicti adversus hujus Mundi incommoda, quibus Deus explorat animi nostri pietatem, in hos vere competit cognomen Israelitæ, hoc est, potentis Deo.

7 Neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii: sed in Isaac vocabitur tibi semen;

[7] Neque quicunque ex Abrahæ sanguine sunt orti, continuo filii sunt Abrahæ, ut promissionis hæreditatem sibi vindicent, sed qui fidem Abrahæ referunt, per quam ille meruit hanc in posteros exhibendam felicitatem. Ac vide, si non id palam aperit Dei promittentis sermo: *In Isaac*, inquit, *vocabitur tibi semen.*

8 Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine.

[8] Semini Abraham promissum est, fore ut per illud celebres essent universæ Nationes. At non vult quosvis Abrahæ posteros in seminis venire appellationem, nisi sint in Isaac, qui est fidei filius, & Christi typum gerit. Isaac non juxta communem nativitatis rationem editus est, verum ex patre effœto quidem, sed fidente Deo, ex anu item effœta natus. Hunc igitur Dei virtus & patris fides genuit verius quam caro. Quid igitur sibi vult, quod ait: *In Isaac vocabitur tibi semen*, nisi ut palam explicaret, non quoslibet juxta carnem natos ex Abraham, esse continuo filios Dei, & per hoc hæredes promissorum, sed quibus adest fides, per quam Abraham Dei promissum promeruit, hos demum pertinere ad semen Abrahæ.

9 Promissionis enim verbum hoc est: Secundum hoc tempus veniam; & erit Saræ filius.

[9] Quod si Deus hac forma promisisset, quicunque nati fuerint ex te, ad hos pertinebit mea promissio, jure sibi vindicarent hanc gloriam, quicunque ad progeniem Abrahæ pertinerent, juxta sanguinis cognationem. Nunc cum dixerit: *Secundum hoc tempus veniam, & erit Sara filius*, unicum, eumque fidei filium designavit, quem sua voluntate Deus ad hoc delegisset, non ex commendatione circumcisionis, cum nondum esset natus, sed ob meritum paternæ fidei. Abrahæ postea nati sunt liberi ex aliis uxoribus, & tamen solius Isaac nomine promissa est Abrahæ benedictio.

10 Non solum autem illa: sed & Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri.

[10] Quod in Isaac evenit & cæteris Abrahæ liberis, idem evenit in Jacob & Esau. Si corporum sola cognatione benedictionis hujus hæreditas obveniret, magis ad Esau majorem natu pertinebat, quam ad Jacob. Isaac pater erat amborum communis, mater eadem ambos unico mariti congressu concepit, simul intra matris uterum gestati sunt, simul in lucem editi, & tamen alterum agnovit Deus ceu partum legitimum, alterum ceu nothum abdicavit, dicens: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui.*

11 Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali, (ut secundum electionem propositum Dei maneret)

12 Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei:

13 Quia major serviet minori: sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui.

[11], [12] Quæ res igitur discrevit hos geminos? Non carnalis propinquitas, non Legis observatio, non circumcisio. Siquidem de nondum natis, prius quam omnino quicquam egissent, vel juxta Legem, vel adversus Legem, dictum est,

[13] Major serviet minori. Cur ita visum est Deo, aut quid nobis hoc facto declaratum esse voluit? Quid aliud, quam ne quis circumcisionis, aut Legis fiducia jus hujus promissi sibi vindicet, nisi talem se fide præbeat, ut inter electos habeatur, ac talis sit, qualis fuit Isaac & Jacob? Quandoquidem electio Dei filios facit Abrahæ, non propinquitas. Quod si Deus Judæos rejicit & aversatur, quemadmodum olim aversatus est Esau, nihil profuerit ex Abrahæ stirpe descendisse. Rursus si Gentes fidei merito adsciscit Deus ad hanc hæreditatem, nequaquam obfuerit, nihil esse cum Abraham affinitatis carnalis, cum eas agnoscat Deus in filiorum jus adoptatas.

14 Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? Absit.

15 Moysi enim dicit: Miserebor cujus misereor: & misericordiam præstabo cujus miserebor.

16 Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.

[14], [15] Nec est quod hæc, quæ diximus, quisquam impius eo detorqueat, quasi jam culpa non sit penes homines, sed penes Deum, qui nihil commeritos aut promeritos pro sua libidine rejiciat aut adsciscat: absit ut ejusmodi cogitatio subeat animum cujusquam, neque sic interpretetur quod in Exodo Cap. XXXIII. Mosi loquitur Deus: *Miserebor cujuscunque misereor, & commiserabor quemcunque commiseror:*

[16] Quum non sit volentis aut currentis assequi salutem, sed miserentis Dei, quandoquidem frustra cupimus, frustra adnitimur, nisi Deus volens nos attraxerit: attrahit autem, quos illi visum est, etiam nihil promeritos, & rejicit nihil commeritos. Nec tamen hinc consequitur, Deum in quenquam esse injurium, sed in multos misericordem. Nemo damnatur, nisi sua culpa: nemo servatur, nisi Dei beneficio: eo dignatur quos vult, sed ita, ut sit de quo gratias agas, misericorditer attractus, non sit quod queraris tuæ malitiæ derelictus.

17 Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam: & ut annuntietur nomen meum in universa terra.

18 Ergo cujus vult miseretur, & quem vult indurat.

A [17], [18] Neque enim Deus indurat animos hominum, quo minus credant Euangelio Christi, sed eorum pertinacia, qui suapte malitia recusant credere, abutitur ad illustrandam beneficii sui magnitudinem, ac declarandam potentiæ suæ gloriam. Sic enim accipiendum, quod in Exodo dictum est Pharaoni: *In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem, & prædicetur nomen meum in universa terra.*

19 Dicis itaque mihi: Quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis resistit?

[19] Ex hujusmodi dictis ansam arripit impius, & dicit: Si cujuscunque vult miseretur, & quemcunque vult indurat, quid est in quo nos incuset postea? Quando voluntati illius resisti non potest, sibi imputet, non nobis, si peccemus. Sed audi nunc contra. B Voluntati Dei nemo resistit, verum illius voluntas non est tibi causa exitii. Nec sic induravit cor Pharaonis, ut ipse pertinaciam immitteret, sed cum nosset arrogantiam tyranni subito dignam exitio, tamen paulatim ingravescentibus suppliciis in eum usus est, quibus ille corrigi potuisset, ni ipsius malitia obstitisset. Verum divina lenitas impiam mentem magis exacerbabat. Hujus igitur malum, Deus in suam vertit gloriam. Plura poteram pro Deo respondere, sed odit Deus omnem arrogantiam.

20 O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic?

[20] Quid autem arrogantius, quam hominem, quo nihil abjectius, cum Deo disceptare, velut ex æquo contendentem? Quis enim ferret, si luteum vas cum figulo suo expostulet, dicatque: *Cur me sic* C *finxisti?*

21 An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?

[21] Quod lutum est in manu figuli, hoc omnes sumus in manu Dei: quemadmodum per Esaiam Prophetam loquitur ipse Dominus. Ille fingit quodcunque animo suo collibuit, aliud vas in sordidos usus, aliud in honestos producens. Quocunque judicio id facit, suo jure facit figulus, nec convenit lutum consilii rationem ab illo exigere. Lutum ex sese nihil aliud est quam lutum. Ex eo si figulus fingit poculum elegans, quicquid hoc est honoris debet suo artifici: sin matulam, nulla sordido vilique luto fit injuria. Ita si Deus deserit hominem in peccatis, sic natus est, nulla est injuria: sin vocat ad D justitiam, gratuita est misericordia. In illis Deus declarat suam justitiam, ut timeatur: in his patefacit suam bonitatem, ut ametur. Nec est hominis à Deo consilii rationem exigere, cur hunc vocet serius, illum maturius, hunc attrahat immeritum, illum deserat nihil promeritum. Longe vilior est homo collatus cum Deo, quam argilla collata cum homine figulo. Si prodigiosæ sit arrogantiæ, lutum argutari cum figulo: quanto majoris arrogantiæ est, hominem de consiliis Dei disceptare? quæ tanto supra nos sunt, ut vix umbram aut somnium possimus assequi? Incipe credere, & desine disceptare, atque ita citius intelliges. Et figulus errare potest, E Deus non potest. Illud tibi satis est credere, Deum, cum sit omnipotens, posse quicquid vult: sed eundem cum sit optimus, non velle nisi quod optimum est. Neque culpari debet, si nostris malis bene utitur. Immo hoc ipsum summæ bonitatis est argumentum, quod aliena mala vertat in bonum. Deus non finxit te vas immundum. Tu teipsum conspurcasti, & inhonestis usibus addixisti. Post hæc, si ille pro sua sapientia, tuo malo abutitur ad salutem piorum, suique nominis gloriam, nihil est hinc tibi quod queraris.

22 Quod si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ, apta in interitum,

[22] Tu tuæ malitiæ justas pœnas luis, pii tuo exemplo cautiores redduntur, & alacrius agunt gratias, dum ex tua cæcitate, tuoque exitio magis agnoscunt, quantum debeant divinæ beneficentiæ. Non F habebat Pharao quod incusaret Deum, suapte malitia subversus est, & tamen hujus malitia gloriam Dei illustravit apud Hebræos. Quid vero sit quod incusent, si nunc item Deus ut olim distulit exitium Pharaonis, diu multaque lenitate sustinet ac tolerat incredulos ac pertinaces Judæos, ceu vasa merita, quæ mox confringantur, quo magis evidens

deus fiat omnibus, illos esse exitio dignos, qui tot modis provocati, corrigi non queant: simulque ut illorum supplicio cæteri metuant Deum omnipotentem, quem non oportet sine fine peccando ad certam iram provocare:

23 Ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam.

[23] Utque copiosius ostendat gloriæ suæ magnitudinem erga pios, quos prius vasa immunda purgavit, & honestis usibus consecravit, non ex circumcisionis aut Legis, sed ex fidei merito, cujus unius commendatione adsciti sunt ad hoc honoris.

24 Quos & vocavit nos non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus,

[24] Adsciti sunt autem, non solum ex Judæis, veluti nos, verum etiam ex Gentibus. Quandoquidem hîc non nativitas, sed Dei delectus facit hæredes. Neque mirari debent Judæi, Gentes antehac profanas, & à Deo alienas, nunc adoptari in numerum filiorum Dei, cum ipsi olim ob commissa sua in Deum, spreti rejectique & velut abdicati, tamen postea resipiscentes & emendati, recepti sint in gratiam lenitate clementiaque divina.

25 Sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.

26 Et erit: In loco, ubi dictum est eis: Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi.

[25], [26] Testatur hoc ipsorum Propheta Osee, dicens: *Vocabo non plebem, plebem meam, & non dilectam, dilectam, & misericordiam non consecutam, misericordiam consecutam: futurumque est, ut in eo loco, in quo prius dicebatur, vos non estis plebs mea, ibi vocentur filii Dei.* Cur damnant in aliis, quod in se sunt experti? Cur non potius cavent, ne rursum fiant sua culpa, quod olim fuerunt? Cur invident iis, quos possunt imitari, nisi mallent contendere, quam obedire? Quod si maxima pars hominum sua pertinacia perit, tamen his paucis, qui crediderint, præstabit Deus, quicquid omnibus est promissum. Neque deerunt unquam hujus hæreditatis successores.

27 Isaias autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient.

[27] Non dissimulavit hoc Esaias, sed clara voce testatur prædicans de populo Israelitico: *Si fuerit*, inquit, *numerus filiorum Israel par numero arenarum, quæ sunt in marino littore*, sique tam multi suo vitio pereant, *tamen aliqui supererunt semper*, qui fide salvi fiant. Nulla quamlibet ingens turba decidentium, Dei promissum irritabit. Fallere fidem in promissis, est hominum; at Deus est is, qui quicquid dixit plene præstet, & quidem compendio, nec dolo, sed vere justeque.

28 Verbum enim consummans, & abbrevians in æquitate: quia verbum breviatum faciet Dominus super terram:

[28] Propterea quod quemadmodum idem dixit Esaias: *Sermonem in compendium contractum faciet Dominus super terram.* Fuci nonnihil habere videntur umbræ, ac multiloqua Lex est, promittens, adumbrans, præcipiens, minitans, consolans. At Christus missus semel exhibuit quicquid erat promissum, expressit quicquid erat adumbratum, ac præscriptionum multiloquium redegit ad unicum præceptum caritatis Euangelicæ. Sparsit cœlestis doctrinæ semen, quod licet infrugiferum sit in multis meæ Gentis, non desunt tamen in quibus fructum attulerit.

29 Et sicut prædixit Isaias: Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus.

[29] Rursus idem superius testatur: *nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti fuissemus, neque secus quam Gomorrha fuissemus habiti.* Proinde licet desciscant à Christo Judæi plerique, non finet Christus intermori germanum ac legitimum semen Abrahæ.

30 Quid ergo dicemus? Quod gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam: justitiam autem, quæ ex fide est.

[30] Hæc ita cum habeant, quid dicemus? Nimirum id quod res est, quod Gentes, quæ videbantur à justitia alienæ, & à legalibus ceremoniis immunes, veram tamen assecutæ sunt justitiam, non enim Judaicam, quæ rebus corporeis constans, umbram quandam modo justitiæ præ se ferebat, sed salutarem efficacemque justitiam, quæ contingit non iis, qui sibi placent operibus legalibus, sed qui se per fidem simplicem Deo submittunt, deduntque.

31 Israel vero sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit.

[31] E diverso populus Judæorum, dum justitiæ legem juxta carnem sectatur ac mordicus tenet, ad veram justitiæ legem non pervenit, videlicet excidens à Christo, in quem ceu scopum omnia Legis Mosaicæ tendebant oracula.

32 Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus: offenderunt enim in lapidem offensionis,

[32] Dixerit aliquis, unde tam repentina rerum commutatio? qui res sic in diversum exiit? Nimirum quod Deus aversatur elatos, & sese impartit modestis ac submissis. Atque idcirco Gentes agnoscentes morbum suum, & sese Deo submittentes recepit: Judæos rursum erectos, sibique falso justitiæ titulo plaudentes, fretos sabbatis, lotionibus, circumcisione, atque his consimilibus observatiunculis, fidei jugum dedignantes recipere, rejecit, Christum abnegantes, & auctorem vitæ morti tradentes: quod ipsum eventurum olim præscius vaticinatus est Esaias, videlicet ut Christus, quem Lex Servatorem promiserat, illis ob incredulitatem fieret occasio ruinæ, atque idem lapis, qui piis erat futurus solido tutoque præsidio, istis verteretur in perniciem, dum in illum malunt impingere reluctantes, quam in eo conquiescere credentes:

33 Sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali: & omnis, qui credit in eum, non confundetur.

[33] Sic enim apud Prophetam Esaiam Cap. XXVIII. loquitur Deus Christi Pater: *Ecce pono in Sion lapidem in quem impingant, & saxum in quod incurrant. Cæterum quisquis crediderit in eum, non erubescet*, sua frustratus fiducia.

CAP. X.

Cæcus amor legis: Christus perfectio legis:
Voxque fidem gignit, missa per omne genus.

1 Fratres, voluntas quidem cordis mei, & obsecratio ad Deum, fit pro illis in salutem.

[1] FRATRES, hæc ingenti cum animi dolore loquor, propterea quod illis ex animo bene velo, si queam pereuntibus succurrere. Nunc, quod unum possum, in quotidianis precibus meis, quibus Deum sollicitare soleo, precor ut resipiscant aliquando, neque semper in hac cæcitate perdurent.

2 Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.

[2] Non possum excusare illorum incredulitatem, sed tamen aliquid utcunque prætexi potest illorum peccato. Non sunt omnino à Deo alieni, veluti Gentes, quo magis optarim, ut quod aliqua ex parte cœperunt habere, perficiatur, & cujus umbram aliquandiu circumtulerunt, ejus nunc assequantur veritatem. Quamvis enim ad summam impietatem prolapsi, Dominum omnis gloriæ fontem crucifixerunt, tamen hoc illis tribuo, nec inficias eo, ducuntur aliquo studio zeloque Dei, sed absque judicio. Non omnino errant in affectu pietatis, sed vehementer errant in delectu. Præstabat qualecunque religionis habere studium, quam nullum omnino habere, & merebantur, ut habentibus apponeretur aliquid, nisi sic pertinaciter inhærerent rudimentis pietatis, ut veram pietatem rejiciant; sic premerent & urgerent umbras ac simulacra veritatis, ut ipsum veritatis fontem adspernentur.

3 Ignorantes enim justitiam Dei, & suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.

[3] Etenim dum Legem Mosaicam sedulo quidem, sed tamen inscite tuentur ac retinent, prorsus à tota Lege excidunt, cum eo pugnantes, cujus gratia Lex erat instituta. Nam sabbatum, circumcisio, discrimina ciborum, fuga cadaverum, jejunia, festi dies, hoc consilio fuerant ad tempus instituta, ut his ceu rudimentis ad veram justitiam præluderent, & ab humana quadam justitia proficerent ad justitiam Dei summam atque perfectam. Non convenit autem amore studioque ejus, quod alterius melioris rei gratia fuerat adhibitum, adspernari ac rejicere id, cujus unius causa cætera omnia adhibebantur. At Judæi cum publicata jam Dei justitia, debuerint humanam relinquere justitiam, præpostere faciunt, sic pristinam illam & jam pestiferam etiam non modo supervacaneam justitiam defendentes ac propugnantes, ut Dei justitiam nolint agnoscere, ac suis freti ceremoniis, repugnent Euangelio Christi, cui per fidem submitti oportuit, si vere justi vellent esse.

4 Finis enim legis, Christus, ad justitiam omni credenti,

[4] Oportet enim imaginari ceu geminam justitiam, alteram cujus auctor fuerit Moses, alteram cujus auctor sit Christus. Illa constat ceremoniis, altera constat fide & obedientia. Ac prior illa ceu rudi-

mentum est & initium posterioris, perinde ut truncus initium est aliquod futuræ Statuæ, aut sanguinis coagulum futuri animantis. Stultissimum autem sit, ubi ad id, quod perfectum est, perveneris, rudimentis inhærere. Sed totius Mosaicæ Legis per se rudis, & invalidæ, perfectio Christus est, ad consequendam veram justitiam non per circumcisionem, sed per fidem. Atque hic aditus ad justitiam non Judæis solum patet, sed cuicunque credenti.

5 Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivet in ea.

5 Utriusque justitiæ imaginem Moses ipse depinxit. Nam temporariam illam justitiam, quæ in ceremoniis ad certum modo tempus servandis sita erat, describit in Levitico Cap. XVIII. dicens: *Custodite leges meas, atque judicia, quæ qui fecerit homo, vivet in eis.*

6 Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo: quis ascendet in cælum? id est, Christum deducere:

6 Porro veram & perennem justitiam, quam via fidei vivæ consequimur per Christum, describit libro Deuteronomii Cap. XXX. cum ait: *Ne dixeris in corde tuo, quis adscendit in cœlum? Nam id est Christum è cœlo detrahere.*

7 Aut quis descendet in abyssum? hoc est, Christum à mortuis revocare.

7 *Aut ne quis dicat, quis descendit in abyssum terræ? nam id fuerit Christum à mortuis revocare.* Neuter horum credere videtur, cum experimentum flagitet. At qui sincere credit, huic certius persuasum est, quam ut ullum præterea desideret documentum, Christum & olim descendisse de cœlo, & nunc sedere in cœlis ad dexteram Patris, etiamsi rursus utrumque non exhibeat oculis. Item Christum descendisse ad inferos, & ab inferis reversum, revixisse, licet nihil horum iteret sensibus humanis. Hæc semel esse facta sat est. Superest ut iis, qui viderunt, credamus.

8 Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo: hoc est verbum fidei, quod prædicamus.

8 Atque id non è longinquo petendum est. Viderunt hæc Judæi, & non crediderunt. Audierunt qui non viderunt, & crediderunt. Nec id tacet Scriptura, quæ mox subjicit, *Prope est quod dicimus, nimirum in ore tuo, & in corde tuo.* Quis iste sermo est, de quo loquitur Scriptura? Nimirum sermo Euangelii, quod nos hujus justitiæ præcones prædicamus, præsentem adfert salutem. Tu tantum animum per fidem accommoda.

9 Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris.

9 Quomodo autem est in ore? quomodo in corde? Si ore tuo confitearis & agnoscas Dominum Jesum, atque idem ex animo vereque credideris, quod Deus resuscitarit à mortuis, ut nos cum illo à vitiis redivivi posthac innocenter vivamus, salvus eris.

10 Corde enim creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem.

10 Nam corde quidem creditur, quæ janua est ad justitiam. Cæterum quoniam gloriam debemus Christo, non satis est animo tenere fidem, nisi quoties res postulat, & ore confitearis eum, ad perfectam salutem consequendam.

11 Dicit enim Scriptura: Omnis, qui credit in illum, non confundetur.

11 Videtis summam hujus negotii non à ceremoniis pendere, sed à fide. Quod & Esaias testatur cum ait de Christo: *Quicunque crediderit in eum, non pudefiet.*

12 Non enim est distinctio Judæi & Græci: nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum.

12 Cum ait, *quicunque*, nonne tollit omne discrimen Judæi & Græci? Cum ait, *crediderit*, non autem ait *circumcisus fuerit*, aut simile quippiam, nonne Legis antiquat ceremonias? Sola fides requiritur. Ea ex æquo communis omnium esse potest. Ac Deus is est, qui non tantum Dominus sit Judæorum, sed ex æquo omnium, cujus beneficentia non sit tam angustis circumscribenda terminis, ut ad solos Hebræos porrecta, mox exhauriatur, imo immensa est illius bonitas exuberans atque exundans, non in unam aut alteram Gentem, sed in omnes cujuscunque nationis populos, modo sincera fiducia Numinis, opem ipsius implorent.

13 Omnis enim, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.

13 Affirmat hoc ipsum Propheta Joel Cap. II. *Omnis*, inquiens, *quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Nullum hominum genus excipit sermo propheticus. Quisquis fidenti animo invocaverit, salutem consequetur, sive Judæus, sive Græcus, sive Barbarus. Atque è diverso, quicunque non invocaverit, peribit.

14 Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante?

14 Nullus autem invocat eum, aut opem implorat ab eo, cui non fidit. Sed quî fident ei, de quo nihil audierint? Rursum quomodo audient, nisi sit qui prædicet ignotum?

15 Quomodo vero prædicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est: Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona!

15 Quî prædicabunt autem Apostoli, nisi missi sint ab eo, cujus est Euangelium? de quibus idem meminit Esaias Cap. XXV. cum inquit: *Quam decori pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona?* Auditis quid jubeantur prædicare Christi præcones, non circumcisionem & sabbatismos, sed pacem, quæ per fidem abolitis peccatis nos mutua caritate in Christo conglutinet, & ea bona quæ semper bona sint, quia suapte natura bona sunt.

16 Sed non omnes obediunt Euangelio. Isaias enim dicit: Domine quis credidit auditui nostro?

16 Cum igitur nihil sit prætermissum ab eo, qui mortales omnes ad salutem invitat, nullique Gentium non sit prædicatum Euangelium, non omnes tamen credunt Euangelio. Atque ita futurum, idem prædixit Esaias, ita loquens sub Apostolorum persona: *Domine, quis credidit sermonibus nostris?* Siquidem & inter Gentes perpauci credunt Euangelio, si cum iis, qui non credunt, conferantur.

17 Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.

17 Colligamus igitur rerum, quas diximus, summam: si invocatio affert salutem, nec invocat qui diffidit, nimirum fides in primis exigitur, non circumcisio. Porro fides concipitur in animo, non per experimenta, sed per Apostolorum prædicationem, hoc est, non per oculos concipitur, sed per aures, per quas in animum obedientem transfunditur Euangelium Christi.

18 Sed dico: Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

18 Cum igitur jam per universum orbem eluxerit Euangelii fulgor, & innotuerit Christi nomen, quid sibi vult, quod tam pauci Judæorum credunt? An habent quo se excusent, quod de Christo nihil audierunt? Imo jam impletum cernimus, quod prædixerat David Ps. XVIII. *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

19 Sed dico? Numquid Israel non cognovit? Primus Moyses dicit: Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem: in gentem insipientem, in iram vos mittam.

19 Ergo cum olim tot Prophetarum oraculis sit Christus promissus, cum nunc palam in omni Natione per Apostolos testes idoneos prædicatus, cum prædicationi fidem adstruant miracula, num Judæi prætexere possunt, quod Christum nesciant? Imo viderunt lucem, sed malitia excæcavit oculos eorum. Audierunt Euangelium, sed livor obsepsit aures illorum. Malunt enim Gentibus ad salutem vocatis invidere, quam fidem illorum imitari. Atque hoc etiam utrumque, videlicet Judæos rejecturos esse sermonem Euangelii, & Gentes recepturas, à Mose simul & ab Esaia prædictum est: quorum prior Moses libro Deuteronomii in Cantico Cap. XXXII. sic facit loquentem Dominum, offensum incredulitate Judæorum: *Ego vos ad æmulandum provocabo per Gentem contemtissimam*, quæ hactenus præ vobis non sit habita pro gente: & cum ipsi videamini vobis sapere, *irritabo vos per Gentem* vestro judicio *stultam ac brutam*, quo magis vos stimulet animi livor.

20 Isaias autem audet, & dicit: Inventus sum à non quærentibus me: palam apparui iis, qui me non interrogabant.

20 Ac Mosen sequutus Esaias Cap. LII. nihilque veritus testatur aperte, Deo gratiorem fuisse Gentium obedientiam, quam Judæorum pertinaciam. Sic enim ait sub persona Christi: *Inventus sum à non quærentibus me, palam apparui his, qui de me non interrogabant.* Tam magnificum fidei testimonium præbet Gentibus.

21 Ad Israel autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem.

21 Cæterum adversus Israeliticum populum, quem magis oportebat amplecti fidem Euangelicam, quid continenter subjecit idem Esaias? *Toto*, inquit, *die expandi manus meas ad populum incredulum.* Misi Prophetas, eos trucidarunt: ipse tot miraculis editis, illos provocavi, pro gratia dixerunt, Dæmonium habet, & præsidiis Beelzebub principis Dæmoniorum facit ista. Humilitatem despexerunt, virtutem impie sunt interpretati.

CAP.

CAP. XI.

Lethum Juda sibi est: nam fit gens credula salva:
Spes reliquorum aliqua est: ô via mira Dei!

A

1 SED quorsum hæc, quæ diximus, tendunt? An huc, ut doceam Gentes ob fidem adoptatas à Deo, cum ante ab illo essent alienæ: contra populum prius à Deo selectum, nunc ob incredulitatem prorsus esse rejectum? Nequaquam: nam minime consentaneum est, Deo nunc prorsus rejectum esse populum, quem hactenus ut selectum ac peculiariter suum libenter agnovit. Etenim si gentem totam repulisset Deus, ipse non prædicarem Christum, quandoquidem genere verus sum Israelita, oriundus ex stirpe Abrahæ, pertinens ad tribum Benjamiticam. Cumque ipse non recto Legis studio prius persequerer pios, adscitus sum ad munus Euangelicum.

B

2 Certe non fugit vos, quod legitur libro Regum III. Cap. XIX. ubi Helias Propheta Deum alloquitur, querens & incusans Judæos impietatis:

3 *Domine*, inquit, *Prophetas tuos occiderunt, altaria tua subverterunt, atque ego relictus sum solus, & insidiantur vitæ meæ.* Post tam impiam crudelitatem, merito videbatur Deus prorsus abjecturus gentem, ceu deploratam.

C

4 Sed tamen quid divinitus responsum est Heliæ? *Reliqua feci mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua coram idolo Baal.*

5 Quod igitur tum accidit, ut non in totum Deus abjiceret populum, sed ex tot impiis aliquem numerum sibi faceret reliquum, idem nunc usu venit. Neque enim Deus universam Judæorum gentem passus est alienari. Neque reliquum omne mortalium genus passus est suis immori vitiis: licet ex utroque numero pauci credant, præ his qui credere recusant.

6 Sed tamen aliquot Deus sua benignitate servavit, non quod generis sint Judaici, non quod Mosi Legem servarint, sed quod hos Deus elegerit è multis, quibus suam munificentiam & gratiam impartiret. Id si munificentiæ est, non meriti, jam non imputetur factis. Nam quod factis rependitur, merces est, non munificentia: quod ultro defertur immerentibus, id demum est beneficium. Quod si supputantur operum merita, jam beneficium desinit esse beneficium, & in præmii vocabulum abit.

D

7 Quid igitur evenit? Nempe quod Israeliticus populus Legis fiducia quærebat, ob incredulitatem non est consecutus, ii solum consecuti sunt, qui non ad circumcisionem, sed ad electionem pertinent. Cæteris vero nihil profuit circumcisio, aut Legis observatio: sed malitia sunt excæcati, ut nec visis tot prodigiis fidem habuerint, oculis corporeis cernentes Christum tam diu exspectatum, oculis animi non videntes.

E

8 Atque id quoque futurum prædixerat Esaias, quod nunc factum videmus, ac dolemus. Etenim quia Spiritum illum sanctum ac lenem Christi rejecerunt, idcirco Deus immisit illis spiritum asperum ac spinosum & intractabilem, ut quod oculis cernunt, tamen perinde negent, quasi non videant, quod auribus audiant, tamen non magis eos moveat, quam si non audiant. Tales olim erant Prophetis, tales fuerunt ipsi Christo, tales & in hunc usque diem sunt Euangelii præconibus.

F

9 Vidit hæc & David oculis Propheticis, ac dignum tanta pertinacia adversus cœleste Numen exitium imminere vaticinatur: *Mensa*, inquit Ps. LXVIII. *illorum vertatur illis in laqueum, in captionem, & in ruinam, atque in pœnam factis debitam.*

10 *Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsa eorum semper incurva.* Quandoquidem iis, quæ ap-

1 *Dico ergo: Numquid Deus repulit populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abram, de tribu Benjamin.*
2 *Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit. An nescitis in Elia quid dicit Scriptura? quemadmodum interpellat Deum adversum Israel?*
3 *Domine Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt: & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam.*
4 *Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal.*
5 *Sic ergo & in hoc tempore, reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt.*
6 *Si autem gratia, jam non ex operibus: alioquin gratia jam non est gratia.*
7 *Quid ergo? quod quærebat Israel, hoc non est consecutus: electio autem consecuta est: ceteri vero excæcati sunt:*
8 *Sicut scriptum est: Dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos ut non videant, & aures ut non audiant, usque in hodiernum diem.*
9 *Et David dicit: Fiat mensa eorum in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis,* 10 *Obscurentur oculi eorum ne videant: & dorsum eorum semper incurva.*

posita sunt, frui noluerunt, quæque oculis & auribus exhibita sunt, aversati sunt: nec curarunt, ut erectis in cœlum oculis, agnoscerent conditoris erga se benignitatem, sed humili Legis litteræ affixi, fastidiunt sublimia, adspernantur æterna, temporariis rebus addicti. Circumferunt Mosi libros, nec eos intelligunt: legunt Prophetas, & ab iis promissum negant.

11 Sed quorsum hæc, inquiet aliquis? Excæcati sunt, capti sunt, incurvati sunt, obsurduerunt. Sed num ita lapsi sunt, ut prorsus conciderint, nulla resurgendi spe reliqua? Bona verba. Imo lapsus hic ad tempus incidit, & vobis feliciter incidit, quandoquidem illorum lapsus occasio fuit, ut vos ad salutem adsciseremini, quo vicissim Judæi Gentium exemplo, vel in fine mundi ad pietatis veræ studium perpellantur: & sicut illorum à Christo defectio Gentibus ad Christum veniendi viam aperuit, ita vestra fides Judæos exstimulet aliquando vel æmulatione quadam ad credendum.

12 Quod si lapsus illorum per occasionem sic profuit, ut Judæorum defectio, non solum nihil attulerit dispendii, sed fides in multo plures sit propagata, dum paucis deficientibus, ad omnes derivatum est Euangelium, & unius Gentis jactura, tot Nationes lucrifecit Christo, quanto magis ditabitur Mundus, cum vestra pietate provocata, jam & ea Natio cæteris adjungetur?

13, 14 Vos appello Gentes, ut meos discipulos, quatenus sum Gentium Apostolus, licet genere Judæus. Quamvis vestra causa nihil non faciam, tamen magis etiam adnitar illustrare munus Apostolicum mihi commissum, & quamplurimos vestrum ad Christi societatem pellicere, pellectos Christo dignos exhibere, si qua fieri possit, ut hac ratione provocem Gentem meam: meam quidem affinitate generis, licet fide alienam, ad æmulandum pietatem vestram, vel invidia quapiam ac livore, ut est zelotypum genus, atque ita si cunctos non queam adducere, saltem aliquot ex illis servem. Etenim scio vos hoc ipsum optare, quod opto.

15 Nam si Judæorum rejectio reliquum mundum per occasionem reconciliavit Deo, quod dum illi excidunt à gratia, Gentes ad gratiam admissæ sunt, hoc est, si malum illorum bene cessit mundo; quanto plus boni fuerit, si qui nunc alieni sunt, per fidem assumantur velut è mortuis redivivi, ut impleto fidelium numero, nihil jam supersit, nisi corporum resurrectio?

16 Neque enim de universa Gente desperandum est, ob quorundam impietatem. Si Gentes à Religione alienæ, Deo vocante ad veram Religionem adduci potuerunt, quid vetat ex ea Gente ad fidem revocari, quæ pios habuerit auctores ac principes? Imo magis est consentaneum, ut ex piis nascantur pii, quod exordium fere sapiant, quæcunque hinc proficiscuntur. Si fermentum sanctum est, oportet & totam massam haberi sanctam, quæ fermento imbuta est. Et si radix arboris sancta est, par est & ramos à radice profectos esse sanctos. Judæi generis ac stirpis auctorem habent Abraham, cujus fides Deo probata est. Quid vetet posteros, auctoris sui fidem referre?

17 Quod si non faciunt, desinunt esse illius nepotes, non secus ac ramus desinit radicis alì succo, si defringatur. Quod si fieri videmus, ut rami defringantur è sua nativa arbore, in qua primum nati sunt, quanto minus mirum sit, si defringi contingat in alienam insitos arborem? Proinde si vides Judæos è sancta radice veræ olivæ natos ceu nativos ramos, defractos, revulsosque ob incredulitatem à sua stirpe, sic ut nihil illis prosit radix: te contra cum ex oleastri radice prodieris, non natura, sed arte ac voluntate Dei insitum olivæ, & inter illius ramos ascitum cooptatumque, sic ut exemtus ab

11 *Dico ergo: Numquid sic offenderunt ut caderent? Absit. Sed illorum delicto, salus est Gentibus ut illos æmulentur.*
12 *Quod si delictum illorum divitiæ sunt mundi, & diminutio eorum divitiæ Gentium: quanto magis plenitudo eorum?*
13 *Vobis enim dico Gentibus: Quamdiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo,*
14 *Si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, & salvos faciam aliquos ex illis.*
15 *Si enim amissio eorum, reconciliatio est mundi: quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?*
16 *Quod si delibatio sancta est, & massa: & si radix sancta, & rami.*
17 *Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis olivæ factus es.*

infrugifera stirpe, jam consors & particeps sis factus radicis alienæ; cumque rami nonnulli in ea nati arbore recisi exarescant, te alieno succo lætum ac frugiferum esse, cave ne ob id tibi stulte placeas, ac ramos recisos fastidias.

18 Noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris: non tu radicem portas, sed radix te.

18 Quod si efferris animo, si insolescis, si intumescis, memineris quod radix te portat, non tu radicem.

19 Dices ergo: Fracti sunt rami ut ego inserar.

19 Cave ne qua hujusmodi cogitatio tibi veniat in mentem, ut apud te dicas, fracti sunt rami nativi, ut ego insererer. Non in tuam gratiam fracti sunt, sed tamen consecutum est, ut tu insereris.

20 Bene: propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas: noli altum sapere, sed time.

20 Recte tamen dicis quod fracti sunt, cum è radice sint nati, vide vero quamobrem fracti sint. Nimirum ob incredulitatem jacent illi & calcantur, tu stas in arbore fulciente fide. Noli gaudere malis alienis, quin potius illorum infelicitas te doceat modestiam, ex illorum calamitate disce quid tibi sit metuendum, si similiter peccaveris.

21 Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit: ne forte nec tibi parcat.

21 Etenim si vides Deum naturalibus ramis non pepercisse, nec illis quicquam profuisse, quod ex sanctis patribus oriundi, ad populum Deo peculiarem pertineant: periculum est, ne tibi quoque parsurus non sit, si illum arrogantia & ingratitudine alienaris. Ab illorum casu disce, quid vites. Tua felicitas non tibi cristas addat, sed divinæ in te bonitatis admoneat. Est quod tibi gratuleris, est unde Deo gratias agas: non est quod insultes abjectis. Illi jure excisi sunt, tu præter meritum insitus.

22 Vide ergo bonitatem, & severitatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem: in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate, alioquin & tu excideris.

22 Utrumque in Deo perpende, bonitatem & severitatem: quarum altera te gratitudinem doceat, altera superbiam ac supercilium dedoceat. Severitatis exemplum proditum est in Judæos, qui à pristino statu prolapsi sunt in hanc cæcitatem, ut Christum tot seculis exspectatum, contumeliis insectentur. Benignitatis exemplum in te ipso expertus es, qui gratis adscitus sis ad tam eximiæ felicitatis consortium, quæ nec generi profano, nec vitæ impiæ debebatur. Semel gratuito tibi condonata sunt admissa vitæ pristinæ, semel favore Numinis cooptatus es in numerum filiorum, sed ita cooptatus es, ut qui citra tuum meritum adscitus es, tuapte culpa possis excidere. Auferet ab ingrato Deus, quod gratis largitus est, nisi beneficium agnoveris, nisi munere divino recte utaris. Ingratitudo tua perdet, quod bonitas illius donavit. Arrogantia perdet, quod obedientia lucrifecit. Quod ni caveris, rursus excideris ab olea, in quam insitus es.

23 Sed & illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur: potens est enim Deus iterum inserere illos.

23 Itidem & Judæi, si mutarint id, quod illos alienat à Deo, nimirum incredulitatem, denuo inserentur, unde resecti sunt. Et eo reponet fides, unde dejecit incredulitas.

24 Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam olivam: quanto magis ii, qui secundum naturam inserentur suæ olivæ?

24 Nam si tu ex profanis natus profanus, ceu defectus ex oleastro, præter naturam insitus es oleæ, quanto citius fiet, ut Judæi ex piis parentibus orti, redeant ad sui generis indolem, & * rursus inserantur nativæ oleæ, unde defecti fuerant?

25 Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret,

25 Aperiam vobis fratres arcanum quiddam, quod fortasse silentio tegendum erat, nisi vestra referret me loqui, videlicet ne vobis arroganter placeatis, quod Judæis prælati videamini. Incidit hæc cæcitas in gentem Judaicam, sed nec in universam, nec in perpetuum. Complures & hinc agnoscunt Christum, & cæteri tantisper in sua cæcitate persistent, donec Gentium numerus fuerit expletus, quibus nunc Judæorum lapsus aditum aperuit.

26 Et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem à Iacob.

26 Verum ubi viderint universum orbem florere professione fidei Christianæ, suum illum Messiam frustra exspectari, urbem, templum, sacra, gentem dissipatam ac sparsam, incipient receptis oculis tandem errorem suum agnoscere, & intelligent Christum verum esse Messiam. Atque ita totus Israeliticus populus ad salutem restituetur, quamvis nunc ex parte degenerarit. Tum enim vere dignus erit hoc cognomine, cum Christum Deum ac Dei Filium

* Alia Editio, ut.

A oculis fidei cernere cœperit, ac fide robustus, magis quam operum fiducia, à Domino extorserit benedictionem. Quod quo magis credatis, prædictum est hoc quoque ab Esaia Propheta. Utrunque prædictum est, fore ut deciderent, fore ut resipiscant: alterum videmus evenisse, atque ipsa res fidem arrogat vaticinio: alterum exspectamus simili fide eventurum. Sic autem habet vaticinium Cap. v. *Veniet ex Sion, qui eripiet & avertet impietatem ab Jacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum.*

27 Et hoc illis à me testamentum: cum abstulero peccata eorum.

27 Pepigit olim Deus fœdus cum hac Gente, id semel sancitum, non sinet prorsus irritum fieri, quo- B rundam culpa, qui se præbent promissis indignos. Non deerunt tamen aliqui, qui totius generis personam sustineant. Neque enim sic exciderunt à gratia Dei, ut reconciliari non queant.

28 Secundum Euangelium quidem, inimici propter vos: secundum electionem autem, charissimi propter patres.

28 Plerique qui Christi non recipiunt Euangelium, litteræ Legis adhærentes, sunt inimici Dei, idque (ne quid insultetis) vobis in bonum cessit, quandoquidem Euangelium illis rejicientibus, citius ad vos delatum est. Cæterum quatenus ex sanctis prognati sunt, & ad Gentem pertinent, quam Deus sibi ex omnibus unam ut peculiarem delegit, horum commendatione cari sunt: proinde facilius in gratiam recipientur, si resipuerint, quod horum C patribus Deus promiserit id, quod nos prædicamus.

29 Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio Dei.

29 Neque enim sic pollicetur se daturum Deus, aut sic adoptat, ut post pœnitudine tactus, mutet sententiam, hominum more. Prorsum immutabilis est, in quem ut non cadit errare, ita non cadit pœnitere. Meminerit ille sui promissi, simulatque isti rejicere desierint. Vices rerum omnium sunt, lapsis non oportet insultare, præsertim si tibi bono fuit, resipiscentibus est gratulandum.

30 Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum:

30 Nam quemadmodum vos aliquando fuistis id quod nunc sunt plerique Judæi, hoc est, increduli Deo: neque tamen vos destituit in æternum, quando nunc misericordia ejus factum est, ut illis fi- D dem rejicientibus, vos in fidei consortium sitis recepti:

31 Ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, ut & ipsi misericordiam consequantur.

31 Ita & hos nunc vicissim Deus passus est ad tempus à fidei consortio esse alienos, dum vobis datur aditus ad fidem, ut & ipsi postea resipiscentes vocante Deo, una vobiscum misericordiam consequantur, ut neutri alteris exprobrent, sed utrique alteris gratulentur parum experti misericordiam.

32 Conclusit enim Deus omnia in incredulitate: ut omnium misereatur.

32 Sic enim Deus ineffabili consilio dispensat ac temperat res humanas, ut nullum sit genus hominum non obnoxium peccato: non quod ille cuiquam sit auctor peccandi, sed quod ad tempus sinat homines suo vitio prolabi, ut agnito errore, sentiant E sese non suo merito, sed gratuita Dei misericordia servatos esse, ne possint insolescere. Atque interim dum hæc agit, adeo nemini malum immittit, ut etiam aliena mala, sua bonitate mire vertat in bonum nostrum.

33 O altitudo divitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei: quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus!

33 Sed altius fortassis ingredimur adytum hujus arcani, quam par est homini apud homines eloqui: Stupor oboritur contemplanti ineffabilem divini consilii rationem, & cum explicare nequeam, exclamare libet: O profunditatem exuberantissimæ sapientiæ divinæ, ut nullis humanis mentibus illius judicia deprehendi, aut percipi possunt, ut consiliorum rationes nullus creatus intellectus pervesti- F gat!

34 Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit?

34 Quis enim cognovit unquam mentem Domini, aut quis illi fuit in consilio?

35 Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?

35 Aut quis illum prior officio provocavit, ut quod ab illo profectum sit, præmium videri possit operæ debitum?

36 Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula. Amen.

36 Sic ille consuluit hominum saluti, ratione nobis quidem inscrutabili, sed ut meliore non possit fieri: sic vult suum beneficium à nobis sentiri, ut inde nobis nihil possimus vindicare. Quandoquidem

si

si quid est mali, id nostris vitiis imputare licet. Cæterum quicquid est bonorum, ex ipso proficiscuntur omnia, velut è fonte; per ipsum conforuntur velut auctorem: & in ipso sunt, velut in tutore, custodeque munerum suorum, ut nullam hinc laudis portionem homo sibi possit arrogare, cum ad illum pertineat & initium, & medium, & finis: cui uni ob id debetur honor, laus, & gloria in omne ævum, unde nefas est homini sibi quicquam asserere.

CAP. XII.

Munus quisque suum tueatur: id obsecro: amorque Sit verus: benedic & mala vince bonis.

1 Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.

1 ERGO posteaquam vobis Dei munere contigit, ut à pristina superstitione sitis ad veram translati Religionem, ut ab onere Mosaicæ Legis sitis liberi, obsecro & obtestor vos fratres per eas misericordias Dei, quas multifariam erga vos præstitit præstatque, cujus gratuitæ bonitati summam vestræ felicitatis debetis, ut posthac immoletis illi victimas ista professione dignas, non hircos, aut oves, bovesve, quæ ut pura deliguntur animalia, & rebus divinis apta, quemadmodum mos est Ethnicis ac Judæis. Hactenus indulsisse sat est crassis istiusmodi sacrificiis, posthac longe alios ritus, alium cultum, alias victimas Deus à vobis requirit, nimirum ut offeratis illi vestra ipsorum corpora: non mutilandis membris, sed subigendis malis affectibus: hoc est, non mortuas pecudes, sed viventem hostiam, vere puram ac sanctam, Deo gratam & acceptam, sacrificium rationale, victimam animi, non brutæ pecudis. Dum lex durabat carnalis, patiebatur Deus sibi corporeas immolari pecudes: posteaquam Lex cœpit esse spiritualis, spiritualibus illi victimis litandum est. Pro vitulo immola superbiæ affectum, pro ariete iram effervescentem jugula, pro hirco exure libidinem, pro columbis & turturibus lascivas ac lubricas animi cogitationes Deo sacrifica. Hæc demum sunt Christianis digna sacra, hæ Christo gratæ victimæ. Deus est animus, & animi donariis conciliatur: nec ceremoniis, sed affectibus puris coli postulat. Pro præputio, ab animo supervacaneos & indecoros affectus reseca. Sabbatismus tibi sit, mens à tumultu perturbationum vacans. Christus semetipsum obtulit pro nobis, par est ut ipsi nosmet illi vicissim immolemus.

2 Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in novitate sensus vestri: ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, & bene placens, & perfecta.

2 Atque ita fiet, ut quemadmodum exemti estis ab hoc seculo professione, insiti cœlo, ita vita & affectibus à pristina vita dissideatis, ac velut in novos homines, hoc est, cœlestes transformemini quoad licet, si nondum corporum immortalitate, certe novatis animi affectibus: ut posthac non ea vobis arrideant, quæ vulgo profano, & rebus caducis addicto probantur, sed nihil affectetis, nisi quod Deo probatum sit, neque ducamini Judaicis præscriptis hominum, sed à nutu voluntateque divina pendeant omnia vestra studia simul & actiones, qui nihil moratur crassum & imperfectum, sed quod vere bonum sit, quod acceptum, quod ad cultum divinum ac pietatem, legitimum sit & idoneum.

3 Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos: Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: & unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.

3 Mos est apud mundi cultores, ut felicior fastidiat infeliciorem, ut infelicior invideat feliciori. Ego vero præcipio vestrum unicuique, quicunque ille sit, sive potens, sive plebejus & humilis, modo jam sit insitus gregi Christiano, & à mundi consortio exemtus, ne per animi fastum plus sibi tribuat quam par est, sed sobrio modestoque sit animo: primum, ne quis plus arroget sibi quam habeat, deinde ut meminerit hoc ipsum quod habet, sibi non per operum, sed per fidei commendationem esse donatum à Deo, & in hoc donatum, non ut inde sibi placeat, sed ut in communem conferat utilitatem. Varie autem Deus suas dotes partitur, ne quis aut fastidiat alium, aut unum se sibi sufficere putet. Sed singulorum dotes fraterna caritas faciat omnium communes.

4 Neque enim convenit, ut minus in nobis valeat Christi gratia, quam in corpore cujuslibet animantis valeat vis naturæ. Quæ societas est membrorum inter ipsa in corpore animantis, ea est societas singulorum inter ipsos, qui ex variis Sectis ac Gentibus in Christi consortium sunt cooptati. Nam quemadmodum corpus hoc visibile, licet sit unum & idem, tamen ex multis membris compactum est. Porro non omnium membrorum idem est officium: alio munere funguntur oculi, alio pedes, alio venter ac manus, & tamen oculus non sibi uni, sed toti prospicit corpori: venter non sibi tantum, sed omnibus membris concoquit. Jam quod sunt officia singulorum membrorum in corpore, hoc sunt variæ dotes, aliis atque aliis nostrum varie distributæ.

4 Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent:

5 Quemadmodum igitur membra præstabiliora, velut oculi, non fastidiunt humiliora, sed officio suo succurrunt omnibus, alioqui totum corpus collaberetur: ita suam quisque dotem sive præclara contigit, sive mediocris, pro sua portione conferre studeat in totius corporis commodum, posteaquam semel insiti Christi capiti ceu conflati sumus in unum corpus spirituale. Nec aliud est Christianus Christiano, quam membro membrum ejusdem corporis.

5 Ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.

6, 7 Sed tamen, ut dixi, variæ sunt singulorum hominum dotes, non juxta nostra merita, sed juxta munificentiam Dei, quæ partitur singulis, ut videtur expedire. Ne quis igitur eo, quod contigit, dono efferatur, sed sobrius ac modestus utatur in bonum omnium: sive contigit prophetiæ dos in explicandis arcanis litteris, juxta modum fidei, quam solam respicit Deus, non cætera merita, citra supercilium, suum bonum cæteris communicet: sive contigit facultas opera sua juvandi fratrem, modeste suo fungatur officio: sive cui obtigit doctrinæ dos, ne fastidiat indoctos, sed citra fastum eruditionem suam aliis impartiat:

6 Habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes; sive prophetiam secundum rationem fidei,

7 Sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrina,

8 Sive cui datum est, ut ex divinis Litteris possit ad pietatem ac mores honestos inflammare dicendo, utatur sua dote modeste: sive cui contigerunt facultates, unde suppeditet egentibus, & largiatur iis, quibus opus est, hac succurrat cæteris, non ad gloriam, non spe rediturræ cum fœnore gratiæ, sed simplici pectore: sive cui cura delegata est cæterorum, ut unus præsit aliis, eaque in re valet, non illum honos reddat elatiorem, sed cura commissa sollicitum, neque sibi gerat munus delegatum, sed iis, quorum curam in se suscepit: sive quis miseris & calamitosis succurrit, absit tristitia, quæ premat eum qui sublevatur, & beneficium velut exprobret, sed hilaritate gratiam officii conduplicet: ut quicquid facitis, velut ex alieno & ex animo facere videamini.

8 Qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate; qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate.

9 Hujusmodi malis corrupta sunt fere profanorum hominum officia, etiamsi quid benigne facere videantur. A vobis absit omnis fucus, sed sit mutua inter vos caritas, quæ simulandi ac dissimulandi juxta sit ignara, quæ singula cujusque officia Deo commendabit. Ne quid ex vestris cupiditatibus metiamini, quod profanum hominum vulgus facit, sed sola virtute, aut turpitudine, abhorrentes ab omni malo, adhærentes rebus honestis.

9 Dilectio sine simulatione. Odientes malum, adhærentes bono:

10 Et quoniam fratres estis, quotidie communem Patrem implorantes, & ad communem hæreditatem destinati, sitis fraterna caritate erga vos invicem propensi ac benigni. Inter mundanos de præcellentia dignitatis certamen est, vobis diversum sit certamen, dum alius alium conatur sibi præferre.

10 Charitate fraternitatis invicem diligentes: Honore invicem prævenientes:

11 Nemo per otium sibi vivat, sed pro se quisque studeat suo fungi officio: neque somniculosi ac desides, velutique carnis infirmitate videamini languidi, sed alacres ac ferventes spiritu. Carnales esse desiistis, spirituales esse cœpistis. Torpere carnis est, agilis quædam ac vivida res est spiritus.

11 Sollicitudine non pigri: Spiritu ferventes: Domino servientes:

12 Ne reluctemini malis, sed tempori servite, rebus præsentibus vosmetipsos accommodantes, & si quid

12 Spe gaudentes:

in tribulatione patientes: Orationi instantes:

quid inciderit incommodorum, vel declinantes, si liceat commode, vel tolerantes, non moesti interim, quod est diffidentium, sed in rebus asperis spe futuri præmii gaudentes & alacres. Illud interim cogitantes, si quid cui conceditis aut condonatis, id vos Domino condonare, nimirum cum fœnore redditur. Quod si impiorum improbitas gravius affligat, ne parate defensionem, ne moliamini vindictam, ne confugiatis ad humana præsidia, sed assiduis & improbis precibus cœleste auxilium imploretis.

13 Necessitatibus sanctorum communicantes: Hospitalitatem sectantes.

[13] Si quid opus erit cæteris Christianis, is cui suppetit, impartiat non gravatim ac inamœne, quasi stipem egenti porrigat, sed quasi suum censum cum illis communem esse ducat. Eamque benignitatem exercete, non solum inter vos, verum etiam in absentes. In eos vero, qui se peregre ad vos conferunt, hospitales sitis, ne aut turpiter egeant, aut ad Ethnicos cogantur indecore divertere.

14 Benedicite persequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere.

[14] Atque ut oportet manus habere benignas, ita linguam convenit habere innoxiam. Eos qui vos odio Christi persequuntur & affligunt, adeo non oportet ulcisci, ut nec male precandum sit. Bene precemini & illis, bene precemini, inquam, ut resipiscant: tantum absit, ut quenquam devoveatis. Quibus re non potestis benefacere, tamen bene optandum est.

15 Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus:

[15] Sit inter vos vera amicitia, quæ læta pariter ac tristia faciat communia, ut jungatis tum gaudia, tum mœrorem ac lachrymas. Concors animus, & communis affectus vos in omnibus societ, sive quid læti obtigit, sive quid adversi incidit.

16 Idipsum invicem sentientes: Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos:

[16] Ne sitis elatis animis ac fastidiosis erga vos invicem: sed qui major est, humilibus & inferioribus sese inclinet & accommodet.

[17] Ne vos vobis ipsis placeatis, ut suo quisque judicio sibi magnus sit & admirandus. Non enim facile cedit cuiquam, qui sic affectus est. Quod si quis forte læsit, non convitium convitio, nec injuriam injuria retalietis. Licet hoc apud Judæos & Ethnicos justum habeatur: apud Christum impium est, malum malo conduplicare: & quod in alio damnas, consulto imitari. Vos benefactis certate, & ita certate, ut non solum, teste conscientia Deo placeant quæ facitis, verum etiam ut omnibus hominibus probentur, neu quem offendant infirmum specie mali. Et usque adeo absit omnis vita, non tantum ab omni crimine, verum etiam ab omni suspicione, quoad fieri potest, criminis, ut nec mali queant eam calumniari.

17 Nulli malum pro malo reddentes: providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.

18 Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes:

[18] Id fiet, si quantum in vobis est situm, pacem habeatis, non modo cum Christianis, verum etiam cum his qui à Christo sunt alieni.

19 Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi vindicta; ego retribuam, dicit Dominus.

[19] Magna vis est heroicæ virtutis, etiam hostes rapit in amorem & admirationem sui. Pax autem constare non potest, si suum quisque dolorem perget ulcisci. Ethnicorum ac Judæorum est ultio: vos, injuria lacessiti, ne poscite vindictam, quin potius cedite iræ: quæ melius evanescet tua lenitate, quam si mutua talione magis ac magis irrites. Si lenitate vicisti furentem, lucrum est. Sin pergit ille furere, non deerit cui det pœnas. Tu illum suo relinquito judici, qui jus ulciscendi nobis adimit, ac sibi servat, ita loquens in Deuteronomio Cap. XXXII. *Mea est vindicta, ego rependam, dicit Dominus.*

20 Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.

[20] Imo tu adeo ne lædas læsus, ut & pro maleficio reponas beneficium: & si forte esuriat inimicus tuus, cibo illum sublevа: si sitierit, potum porrige. Vix ullum est ingenium tam barbarum, tam efferum, tam immite, quin officiis possit deliniri, quando hac via mansuescunt & feræ. Hac expugna hostem. Expertus tantam lenitatem, tantam pietatem tuam, fortassis resipiscet, pudebit, pigebit, pœnitebit feritatis, jamque ceu victus tua caritate inflammabitur ad redamandum. Hac via finiri possunt simultates, cum mutua malorum retaliatione propagentur in immensum. Benefactis certare pulchrum, vincere pulcherrimum. Malefactis certare turpissimum est. Verum, hoc fatentur & Ethnici. Vestra peculiaris laus erit, si malefacta benefactis superetis, si iracundiam lenitate, si maledicentiam benedicentia, si injuriam officio superetis.

21 Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

[21] Cavendum est autem ne qui malus est, tuam bonitatem expugnet sua malitia, & incipias tui dissimilis esse, jamque illum imitari quem damnas. Quin potius tua bonitas, illius expugnet feritatem, ut victus in tuas partes rapiatur.

CAP. XIII.

Numen dat Reges: Summa est, dilectio, legis
Nunc ubi nox pulsa est arma diurna cape.

1 Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: Non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt.

[1] QUOD si Principum & Magistratuum in vos cooriatur ob Christiani nominis professionem persecutio, toleranda quidem est, nullo vestro vitio coorta. Cæterum non est irritanda, aut accersenda detrectando illis, quod ceu suo jure postulant, & à nobis Deo non offenso pendi potest. Ordine constat Respublica, ea prætextu religionis turbari non debet. Sunt cupiditates fœdæ, sunt vitia, in quibus cum cæteris non oportet congruere: sunt rursus in quibus ob tranquillitatem publici status oporteat etiam cum Ethnicis convenire pro temporum ratione, ne vestro exemplo pejores fiant, quos expedit utcunque metu coerceri. Totam enim rerum summam, in tria genera dividamus licebit. In ea quæ vere cœlestia sunt, quæ tanquam Christo peculiaria, sunt ubique rebus omnibus anteponenda. In ea quæ prorsus sunt hujus mundi, veluti cupiditates, ac vitia. Hæc vobis sunt omnibus modis fugienda. In medium quoddam genus, quod per se neque bonum, neque malum, sed necessarium tamen pro totius Reipub. statu concordiaque tuenda. Nolim autem per vos turbari, etiamsi quam justitiæ umbram, aut speciem mundus hic habet, modo ne pugnet palam cum Christi justitia. Ferenda persecutio, ferendum & mundanum imperium, etiamsi sit aliquanto iniquius, ne cum vos persequuntur, justo titulo facere videantur, si publicas leges ab omnibus receptas, soli rejeceritis, quas Christus ut non sanxit, ita nec reprobavit, sed velut ignoravit, nimirum aliud agens. Quisquis igitur est hominum, pareat publicis legibus: obtemperet Magistratibus, qui qualemcunque Dei gerunt imaginem, & in malis puniendis utcunque Dei negotium agunt. Atque hactenus sane potestas illorum à Deo proficiscitur.

2 Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt:

[2] Proinde qui Principi aut Magistratui etiam impio & Ethnico, suo fungenti officio resistit, is non resistit homini fungenti, sed Deo, à quo proficiscitur omnis auctoritas. Sicut enim umbra Legis Mosaicæ fuit à Deo, nec licuit antehac contemnere: sic & legalis justitia à Deo proficiscitur, ut & huic pro tempore conveniat aliquid tribuere. Quemadmodum enim Deus in suo corpore voluit esse membrorum ordinem, de quo modo diximus: ita in universa Republica, quæ malis ac bonis constat, voluit esse ordinem quendam. Atque ipse ordo per se bonum quoddam est, etiamsi quis abutatur magistratu:

3 Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa;

[3] Proinde qui perturbant hunc ordinem, Deo auctori repugnant: & qui repugnant Deo, merito pœnas luent. Quod si nolis esse legibus aut Magistratibus obnoxius, ne putes te id assequi posse contumacia, sed innocentia potius. Nihil enim illi jure possunt, nisi in eos qui committunt quod non licet. Tu recte vivito, & lex nihil ad te, nec est quod metuas Magistratum. Imo præmium est & honos per illos suo fungentibus officio.

4 Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est: vindex in iram ei, qui malum agit.

[4] Itaque sicut Magistratus Dei minister est puniendis flagitiis, sic & ejusdem minister quodammodo videtur, dum recte factis habet honorem. Proinde plusquam liber est à legibus, qui recte agit. Cæterum

rum si quid commiseris supplicio dignum, tua culpa factum est, ut tibi jam formidandus sit Magistratus: siquidem in hunc usum gladium gestat, ut nocentes puniat, atque hac quoque parte divinæ subservit justitiæ, quæ in malis puniendis & malorum abutitur ministerio.

5 Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

5 Proinde quando publicus rerum status non potest consistere, nisi Magistratibus sua deferatur auctoritas, ob communem Reipublicæ necessitatem & vos illis obtemperate, non tantum ob id, ne contumacia provocati, probabili causa in vos sævire videantur, jam non velut in Christianos, sed velut in seditiosos, sed etiam ob conscientiam: quæ, licet nullum immineat ab illis supplicium, dictat non esse B perturbandum, quod Deus ordinatum esse voluit.

6 Ideo enim & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.

6 Et quoniam hac in parte publicum gerunt negotium, quod autem publicum est, ad omnes pertinet, propterea velut officii præmium vectigal ac tributum illis penditis: qui licet impii sint, tamen quia publicam administrant justitiam, & Deus justitia est, Dei ministri sunt, & illius quodammodo vices gerunt, dum in hoc incumbunt, quod illis publica auctoritate mandatum est. Itaque si quid vetant isti, quod per se nefas est patrare, parete, quos oportebat etiam nullo timore proposito, quod rectum est, sequi. Sin imperant impia, Deo parendum est potius quam hominibus. C

7 Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

7 Quod si quid veluti suo jure exigunt, cujus jactura non adducit pietatis dispendium, non tanti est ut illos ea gratia in vos irritetis, solvite omnibus, quicquid exigunt, ceu debitum. Ipse Christus nulli prorsus obnoxius solvit Cæsari vectigal, non quod deberet, sed ne quid illos offenderet. Ne committite ut à vobis suo jure fraudati videantur. Si quis tributum exigit, pendite tributum: si quis vectigal postulat, solvite vectigal. Si quis reverentiam efflagitat, qua negata, putet contemtam auctoritatem suam, huic deferte publicam reverentiam. Si quis honorem ob dignitatis publicæ functionem sibi deferri velit, huic honorem solennem impendite. D Si cum laude funguntur suo magistratu, Deo penditur honos: sin secus, tribuitur hoc publicæ tranquillitati. Ne quid fiat reliquum, quod istorum quisquam à vobis exigat, satisfacite necessitati publicæ.

8 Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis: qui enim diligit proximum, legem implevit.

8 Cæterum inter vos nullum sit jus aut debitum, nisi mutuæ caritatis. Ea non moratur exactorem officii, sed ultro prævenit monitorem. Illis si penditis quod exigunt, desinis debere: caritas etiamsi satisfaciat aliis, sibi ipsa * nunquam satisfacit, semper officia cumulans officiis. Hanc igitur in primis amplectamini, quæ leges omnes compendio complectitur. Quisquis enim sincera Christianaque caritate proximum diligit, is summam habet totius Legis Mosaicæ; si caritas absit, nullæ leges, quamlibet multæ, sufficiunt: si adsit, non aliis est opus legibus, quando hæc una dictat efficacius, quicquid innumeris legum præscriptis jubetur. E

9 Nam: Non adulterabis: Non occides: Non furaberis: Non falsum testimonium dices: Non concupisces: & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.

9 Vetat Lex Mosaica, ne quis adulterium committat, ne quis occidat, ne quis furtum faciat, ne quis falsum testimonium dicat, ne quis rem affectet alienam, ne quis ad usuram fœneret, & si qua sunt id genus alia. Atqui horum omnium summa, brevi caritatis præcepto comprehenditur, quo dictum est: *Diliges proximum tuum sicut temetipsum.*

10 Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.

10 Caritas prodest, quoad potest, omnibus, etiam F malis, nocet nemini. Quorsum igitur attinet singulatim vetare, ne lædas his aut illis modis, cum hujus natura sit, neminem omnino lædere? An occidet, qui diligit? an stuprabit alienam uxorem, cui alter æque carus est, atque ipse est sibi? an furto compilabit eum, quem paratus est & suis opibus adjuvare? an calumnioso testimonio opprimet, quem suo quoque periculo servatum velit? an fœnori daturus est ei, qui cum sibi putet omnia esse communia? an illi damnum optabit, cui precatur eadem quæ

* Alia Editio, *ipsi.*

A sibi? an ulla ratione nocere aut contristare poterit, pro quo sciat Christum esse mortuum? Itaque quod dixeram, summa legum omnium est caritas: per hanc compendio discitur, quid fugiendum, quid sequendum.

11 Et hoc scientes tempus: quia hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus.

11 Ad hujus igitur studium ipsa quoque temporis adhortatur ratio, videlicet ut à pristinæ vitæ somno ac tenebris resipiscentes, expergiscamur. Nox præbere videtur peccandi licentiam, quod vacet pudore. Cæterum etiam qui noctu lasciviunt & ineptiunt, tamen simulatque illuxit, vel pudore componunt sese ad hominum adspectus, ac velut alii facti, prodeunt in publicum, pro temulentis sobrii, pro libidinosis casti, pro jurgiosis moderati, pro oscitantibus alacres. Rapienda igitur temporis oportunitas, qua si recte utamur, propius abest nostra salus, quam tum cum Lege Mosaica freti, proxime abesse putabamus.

12 Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.

12 Nox nostra processit vitæ pristinæ, imminet dies ille, qui reteget etiam occultissima. Respondeamus diei nostro, abjiciamus mores actusque nocturnos, & quorum nos in luce pudeat. Si Sole exoriente decentioribus vestibus tegimus corpus, ne quid offendat oculos hominum, multo magis Euangelii Luce jam exoriente, mentem virtutum ornemus amictu, qui luce dignus sit, nec reformidet oculos Dei.

13 Sicut in die honeste ambulemus; non in comessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, non in contentione, & æmulatione:

13 Posthac ita vitam omnem componamus, ut appareat nos, abjectis pristinæ vitæ tenebris, clara in luce ambulare, & Deo conspicuos & Angelis, & hominibus, non luxui indulgentes in comessationibus, aut temulentis compotationibus, non spurcæ Veneri libidinique servientes, non per contentionem ac livorem mutuum turpiter inter nos concertantes, quibus omnibus obnoxii fuistis, dum errantes in pristinæ vitæ tenebris versaremini. Indecore tali cultu vestitur anima.

14 Sed induimini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis.

14 Nunc posteaquam per baptismum Christo estis insiti, hunc ipsum induite. Eluceat in omni vita, quem sitis professi. Exprimite quem imbibistis, ille sobrietas, ille castitas, ille pax est, ille caritas est, istiusmodi amictus decet hanc Euangelii Lucem. Quibus hactenus usi estis ad voluptatem, posthac utamini ad corporis necessitatem, & quibus antehac turpiter indultum est cupiditatum arbitrio, de cætero per sobrietatem eatenus adhibeantur, quatenus naturæ usus postulat. Corpus sic alendum est, ut valeat ac vivat, non ut lasciviat: cibus ac potus sitim ac famem arceat, non libidinem invitet ac nutriat.

CAP. XIV.

Omnia sunt puris pura, haud contemnito fratrem:
Quod non ex vera est, culpa sit atra, fide.

1 Infirmum autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum.

1 PORRO quanquam in harum rerum usu nullum est discrimen aut delectus apud eos, qui plene E Christi fidem sunt assecuti, modo his, ut diximus, ad necessitatem utantur, non ad voluptatem, tamen si quis erit inter vos, fortassis Judæus genere, qui ob diutinam superioris instituti, vitæque consuetudinem sit adhuc superstitiosior, nec adhuc sic in eo fides adoleverit, ut omnem pristinæ Legis observationem excludat: is non est statim rejiciendus contemtu, sed humanitate facilitateque magis alliciendus ac fovendus, donec & ille proficiat, fideique robur accipiat. Id commodius fiet benevolentia, quam contentiosis disputationibus. Siquidem in ejusmodi non convenit protinus in malam partem interpretari, quod citra vitium fieri potest.

2 Alius enim credit se manducare omnia: qui autem infirmus est, olus manducet.

2 Quo pax & concordia undique constet inter vos, quædam dissimulanda sunt, quædam ferenda, quædam benignius interpretanda. Magnam vim habet ad mutuam vitæ societatem hæc commoditas, candorque. Nunquam pax cohærebit inter multos, nisi in nonnullis alius alii vicissim concesserit, ut sunt hominum variæ sententiæ. Nam qui vacat omni superstitione, putat sibi fas esse, citra delectum ullum quovis vesci genere ciborum, quippe nihil

hîc aliud spectans, quam naturæ necessitatem. Rursum qui infirmior est adhuc ac superstitiosior, vescitur oleribus, ne incidat in aliquod piscium aut cæterorum animantium genus, quod vel interdictum sit juxta Judaicum institutum, vel simulachris immolatum.

3 Is qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non judicet: Deus enim illum assumpsit.

[3] Hæc vobis non debent esse tanti, ut ob ea scindatur fraterna concordia. Is qui firmior est, & vescitur quibuslibet, ita fruatur sua firmitate, ut tamen infirmiorem, qui vesci metuit, non spernat. Ac rursus qui animi sui infirmitati obsequens, abstinet à certis ciborum generibus, ne damnet ac judicet sine delectu vescentem, quicquid appositum fuerit. Quin potius firmus ferat infirmum, sic interpretans: Error est ex longa pristinæ vitæ consuetudine relictus, subito revelli non potest, paulatim elabetur, & crescente vera pietate evanescet superstitio.

4 Tu quis es, qui judicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit: stabit autem: potens est enim Deus statuere illum.

[4] Item superstitiosulus ille, cum vescentem videt quibusvis cibis, sic secum cogitet: Mea nihil refert quid agat, & consentaneum est bono animo fieri, quandoquidem Dominus illum sibi adjunxit, suumque fecit, cujus arbitrio vivit, cuique peccat uni, si quid peccat in istiusmodi, quæ per se mala non sunt. Quod si crimen est arrogantiæ, fastidire superstitionem infirmi & simpliciter errantis, quanto intolerabilioris erit arrogantiæ, si qui fide est infirmior, judicet ac damnet meliorem se, juxta vulgarem imperitorum regulam, qui injustum putant quicquid ipsi non faciunt, & sanctum existimant, quicquid amant? Nonne huic merito dicetur: *Tu quis est, qui judicas ac damnas servum alienum?* Unus est omnium Dominus Christus Jesus, illi stat, si firmus est fide, illi cadit, si quid peccat, ut tu suspicaris. Non enim ob ista cadet, imo stabilietur, ut persistat in suæ fidei robore. Siquidem Dominus illius abunde potens est & idoneus, qui servum suum fulciat, ne quid vacillet.

5 Nam alius judicat diem inter diem: alius autem judicat omnem diem: unusquisque in suo sensu abundet.

[5] Quod de ciborum delectu dictum est, idem de Sabbatorum ac Neomeniarum observatione accipiendum est. Nam qui infirmus est, ac imperfectæ fidei, is discernit inter diem & diem, quasi sit alius sacer, alius profanus, & in hoc nefas sit vesci cibis, aut opus facere, quod in alio fas sit. Contra, qui firmus est, solidæque fidei, nullo delectu habet omnes dies, universum vitæ tempus existimans pietatis officiis sacrum esse, ac dedicatum. Ob ista ne scindatur inter vos concordia Christiana, sed suo quisque animo fruatur, non damnata alterius sententia, præsertim cum utrumque vacet crimine, & in utroque constet hoc, quod est veræ pietatis caput.

6 Qui sapit diem, Domino sapit. Et qui manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, & gratias agit Deo.

[6] Qui sapit & sentit apud se, quemvis diem ex æquo sacrum ac sanctum esse, Domino suo sapit, nec tua refert, quam ille sapiat. Item qui credit inter diem & diem interesse nonnihil, si errat, Domino suo errat, ad te non pertinet. Item qui citra delectum quibuslibet vescitur cibis, Domino suo vescitur. Siquidem gratias agit Deo, cujus beneficio vescitur, & cujus benignitas in usum hominum condidit omnia. Rursum qui ob infirmitatem animi à certis cibis abstinet, Domino suo abstinet, nec tua refert, præsertim cum oleribus suis vescens, æque ac tu gratias agat communi Domino. Quod si is probat & acceptum habet illius gratiarum actionem, cur tu de eo pronuntias? Causa diversa est, res eadem, animus idem, & idem Dominus. Hic gratias agit, pro libertate vescendi quibus velit, quod Euangelica lex animos discernat, non cibos: ille pro fructu continentiæ, dum occasione infirmitatis fugit crapulam, & intra temperantiæ cancellos coercetur. In hujusmodi pares sumus omnes, neque quisquam pro sua sententia tuenda debet digladiari cum fratre: satis est, si Dominus approbat, ad quem pertinet earum rerum judicium,

A quæ vel incertæ sunt, vel pro temporum ratione ferendæ.

[7] Nullum est jus Christiano in Christianum, nisi ut alter alteri prosit. Neque sibi vivit quisquam, cum omnes simus illius, qui nos asseruit à vitiis ad pietatem, à morte ad vitam. Itaque nemo sibi neque vivit, neque moritur, non magis quam servus alieni juris, in quem hero potestas est & vitæ, & necis.

7 Nemo enim nostrum sibi vivit, & nemo sibi moritur.

[8] Quod si servus vivit, non suo nec alieni, sed Domini sui commodo aut incommodo vivit. Sin moritur, Domini compendio, aut dispendio moritur, ut impudenter facturus sit, qui conservus de

B conservi negotiis sese admisceat, si modo Domino fiat satis. At nullum mancipium inter mortales tam heri sui est, quam nos sumus Christi, qui nos non argento aut auro, sed suopte sanguine emit. Sive igitur cadimus, illi cadimus, sive stamus, illi stamus: sive vivimus, illi vivimus, sive morimur, illi morimur. Alia mancipia fortassis desinunt esse Domini, posteaquam mortua sunt. Nos sive vivimus, sive morimur, Domini sumus, cui vivunt omnia.

8 Sive enim vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.

[9] Christus jus habet, non solum in vivos, sed etiam in mortuos, qui & vitam suam & mortem suam nobis servandis impendit. Siquidem idem mortuus est, mea causa factus homo, atque idem à

C morte revixit, ut pariter & morientium & viventium esset Dominus. Si vivimus pietati, illi debemus. Si mortui sumus vitiis, illi debemus. Ille Dominus est, ille judex est.

9 In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit: ut & mortuorum & vivorum dominetur.

[10] Cur servus in servum sibi jus vindicat, quod Domini peculiare est? Tu vero qui superstitiosulus es, qua fronte judicas fratrem tuum, te firmiorem, quia libere vescitur, aut quovis die ex æquo utitur? Aut tu peritior, quare spernis ac fastidis fratrem tuum infirmiorem, perinde quasi Dominus illius sis, ac non magis conservus? Cur aut hic aut ille Domini vicem usurpat, & judicii diem prævertit? Non est alius ab alio judicandus. Unus ille qui omnium

D est Dominus, pronuntiabit de omnibus. Nam apud tribunal Christi aliquando sistendi sumus omnes, illius voce vel damnandi, vel absolvendi, qui perspicit intimos ac retrusissimos animorum secessus.

10 Tu autem quid judicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.

[11] Interim ne sibi conservus in conservum dominatum usurpet. Quandoquidem hoc honoris uni sibi servatum esse voluit, ut ipse testatur apud Prophetam Esaiam, Cap. XLV. *Vivo ego*, inquiens, *mihi curvabitur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.*

11 Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu: & omnis lingua confitebitur Deo.

[12] Hoc interim pro sua quisque virili studeat agere, quo pacto apud hunc judicem pro se rationem reddat, nec alius alium judicet in malum.

12 Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo.

E [13] Quod si quid hîc judicandum est, interea hoc magis est judicandum ac statuendum, qua ratione fieri possit, ut alius alii vicissim auxilio simus, neque cuiquam aut demus malum, aut occasionem mali, quoad licet, præbeamus. Erigamus vacillantem, non dejiciamus, & linum fumigans excitemus, non exstinguamus. Dignitatis ratio poscebat, ut imperitior obtemperaret peritiori, sed caritatis est Christianæ, ut peritior aliquoties cedat & obsecundet imperitiori, non ut assentiatur erranti, sed quo vel corrigat, vel certe ne gravius offendat.

13 Non ergo amplius invicem judicemus: sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.

[14] Nam ut de me loquar exempli gratia, Moses olim quosdam cibos designavit impuros, quos ille suo more communes vocat, ceu profanos, quibus

F vesci nefas erat, quosdam mundos, quibus vesci fas erat. Nunc scio ac persuasissimum habeo, Christi afflatu, qui carnalem Legis partem prorsus abolitam vult, quod nihil suapte natura impurum, nec ullus sit omnino ciborum delectus. Quod si quid impurum est, id ei duntaxat impurum est, qui tale putat esse, hoc est, infirmo & superstitioso impurum est, firmo vereque Christiano nihil est impurum, sed omnia pura puris.

14 Scio & confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.

[15] Et

15 *Si enim propter cibum frater tuus contristatur: jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est.*

[15] Et tamen ab eo, quod per se impurum non est, fortassis abstinere præstat aliquoties, non quod ita decernat Lex Mosaica, sed quod ita dictet fraterna caritas, quæ peculiaris est Christianorum. Etenim si ob cibum corporis tui læditur, aut mœrore afficitur animus fratris tui, quem oportebat tibi æque carum esse, atque ipse es tibi, videris tibi vivere, nec satis meminisse mutuæ caritatis, qui lapsum & offensam infirmi fastidis ac negligis, cum re levicula possis mederi. Quid enim magni, si paulisper & à licitis abstineas, quo periclitanti proximo succurras? Ne tibi tam vilis sit frater licet infirmior, licet imperitior, ut cibi tui causa sinas eum perire, pro quo servando mortuus est Christus. Si tanti fuit Domino, qualis qualis est, non est tibi ob rem levis momenti negligendus. B

16 *Non ergo blasphemetur bonum nostrum.*

[16] Ne vero satis esse putes, si rectum sit quod tu facis, quin illud etiam curandum, ut quod per se rectum est, non sit obnoxium suspicioni criminis, & quod tibi bonum est, vertatur in malum alienum, si viderint homines inter vos de cibo potuque, aut de similibus rebus exigui momenti esse contentiones.

17 *Non est enim regnum Dei, esca & potus: sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto:*

[17] Nam quemadmodum seculo futuro in regno Dei non erit esca neque potus, quæ nunc mortalitatis nostræ subsidia sunt, ita doctrina Euangelica vitaque vere Christiana, neque ciborum delectu constat, neque potus discrimine, quæ nihil habent momenti ad pietatem. Illa potius nobis meditanda sunt, quæ nobiscum transferri queant in vitam illam cœlestem. Quæ sunt autem illa? Nimirum justitia, pax, & gaudium, quæ non conferuntur ciborum observatione, sed Spiritu Sancto. Disceptatio de cibis parit iram ac dissidium, parit dolorem, parit offensam & querimonias. Spiritus Sanctus parit pro dissidio pacem, pro tristitia gaudium, pro offensa & injuria officium. Ut enim justitiæ est, nemini velle nocere, ita pacis est, cum nemine contendere, & caritatis est, neminem mœrore afficere. C

18 *Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo, & probatus est hominibus.*

[18] Hæc spiritualia sunt, in his quisquis Christo servit, is simul & Deo placet, ea sectans, quæ sunt illi gratissima, & hominibus probatur, dum obsequio vitat omnem mali suspicionem aut occasionem. Carni serviunt, qui de cibis ac diebus inter se digladiantur. Spiritu Christo serviunt, qui non sua tuentur, sed aliis per caritatem obsecundant, & omnibus fiunt omnia, quo omnes lucrifaciant, & omnibus sese attemperant, ut omnibus placeant. D

19 *Itaque quæ pacis sunt, sectemur: & quæ ædificationis sunt, in invicem custodiamus.*

[19] Nos igitur qui spirituales sumus, omissis istiusmodi disceptationibus, ea sectemur, quæ ad pacem faciunt, quæ concordiam alunt, quæ mutuum amorem nutriunt, denique quibus meliores reddamur, mutuoque juvemur officio, non quibus offendatur quispiam. Hoc est nostræ professionis caput. E

20 *Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia quidem sunt munda: sed malum est homini, qui per offendiculum manducat.*

[20] Tu qui firmior es, ne committas, ut ob cibum humanum perdatur opus Dei. Tibi potius pereat cibus, quam ut per occasionem cibi tui pereat id, quod Deus morte Filii sui redemit. Hominis negotium est cibus, Dei negotium caritas, cum alterutrum periclitatur, illud potius cedat, quod levius est. Non quod in ipsis cibis sit ullum vitium, aut alius purus sit, alius impurus juxta Judæos, aut quod per se culpa sit, cibo quo velis vesci, sed tamen per occasionem fit culpa, non quod vesceris, sed quod vescendo fratrem offendis infirmum, atque ita cibus natura purus, ob neglectum proximi periculum, fit impurus. F

21 *Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.*

[21] Quod nobis adeo negligendum non est, ut præstabilius sit, vel in totum abstinere à carnibus, & oleribus vesci, & in totum à vino temperare, quam ut vescens aut bibens, fratri tuo sis occasio ruinæ. Neque vero mihi dixeris: Cur ille metuit, ubi nihil est opus? Me non reprehendit mea conscientia, quid mihi cum aliena infirmitate? An vis ut mea relicta sententia, in illius sententiam pedibus eam, & incipiam deligere ciborum genera? Nequaquam. Non istuc postulo, ut illius infirmitatem imiteris, sed ut obsecundes pro tempore, hac spe, ut & ille proficiat. Probo tuam fiduciam, qua negligis ciborum discrimina, verum istam cela ac tege, si quando conspexeris ejus occasione periclitari fratrem.

22 *Tu fidem habes? penes temetipsum habe coram Deo: Beatus, qui non judicat semetipsum in eo quod probat.*

[22] Satis tibi sit interim, si fortitudinem animi tui novit & approbat Deus. Ea tamen tantisper dissimulanda est, dum vitas offendiculum proximi, tuam firmitatem ad illius infirmitatem inclinans atque accommodans. Atque illud etiam videndum, ut quod ciborum delectum negligere te prædicas, animi firmitas sit, non voluptatis aut luxus prætextus, neu cum alterum contemnis ac reprehendis, quod ceu superstitiosus à cibis abstineat, ipse tecum hæsites, & oratione firmus sis potius quam fide. Beatus est is, qui tantum fidei robur obtinet, ut in eo, quod probat ac defendit apud alios, non sentiat intus reclamantem conscientiam, taciteque in sinu pectoris damnantem, quod palam approbat.

23 *Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est: quia non ex fide. Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est.*

[23] Quisquis enim hæsitat, putans non licere vesci, is judice conscientia damnatus est. Quare damnatus est? Quia quod facit, non facit ob robur fidei, animique constantiam sibi bene conscii, sed conscientia refragante. Quicquid autem non proficiscitur à fide, cum vitio conjunctum est. Siquidem cum rem per se non malam, hæsitans mala fit, necne, faciat tamen, declarat sese & rem per se malam facturum, si inciderit. Etenim vera pietas refugit ab omnibus, quæ mali vel speciem habent. Qui malitia peccat, meretur objurgari, & si se præbeat inemendabilem, vitandus est etiam. Cæterum quoties error ex infirmitate nascitur, doceri monerique meretur, qui errore tenetur, fastidiri, aut rideri non meretur.

CAP. XV.

Perferto infirmum: gentes gaudete: ministro Gentibus; hæc feci: hæc porto: redibo brevi.

1 *Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere.*

[1] QUOD si nos firmiores sumus, adeo, ut monitore non sit opus, tamen cavendum, ne dum alterius leviculum errorem insectamur superstitionis, ipsi in graviorem culpam incidamus arrogantiæ: quin potius, quo sumus firmiores, hoc magis æquum est aliorum ferre infirmitatem. Ut enim qui natu grandiores sunt, aut corporis robore validiores, non ideo protrudunt aut proculcant natu minores, seu viribus impares, quasi in hoc robur acceperint, ut quibus possint noceant: sed quo magis præcellunt corporis firmitate, hoc turpius sibi ducunt, lædere invalidam ætatem, aut ob senium viribus defectam: ita nos quo magis valemus animi judicio doctrinaque, hoc magis oportet nosmetipsos imbecillitati alienæ attemperare potius, quam dum nostra scientia insolescimus, nobisque placemus, fratris imbecillitatem exasperare malimus, quam vel ferre, vel mederi.

2 *Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem.*

[2] Ne quis igitur sua dote sibi placeat, velut eam ad fastum acceperit, sed hoc potius agat, ut sui contemtor, proximo morem gerens illi placeat, haud quidem obsequens ad quidvis, sed in hoc, ut illi prosit, ac meliorem reddat.

3 *Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Improperia improperantium tibi ceciderunt super me.*

[3] Atque hanc sanandi erroris alieni viam Christus ipse nobis aperuit, qui cum fons esset omnium virtutum, non tamen his usus est ad gloriam suam, veluti sibi placens: sed quo subveniret errantibus & infirmis, non solum neglexit suam, quam promerebatur gloriam, verum etiam probris affici sustinuit, quemadmodum & David ejus afflatus Spiritu, futurum prædixit Psalmo LXVIII. *Improperia eorum, qui tibi improperabant, inciderunt in me.*

4 *Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: ut per patientiam, & consolationem Scripturarum, spem habeamus.*

[4] Scriptum est autem hoc in Psalmis, non tantum ut sciamus, sed ut imitemur quoque, atque ex illius exemplo discamus, qua lenitate sit proximus sus-

sustinendus ac fovendus, donec in Christo grandescat, & puer atque imbecillis esse desinat. Quemadmodum igitur ille se dejecit ad humilitatem nostram, ut nos paulatim ad suam sublimitatem proveheret, ita convenit ab illo petere exemplum proximi ad veram pietatem pelliciendi: atque id exemplum nobis in sacris Litteris, velut in tabula depictum, jugiter oportet habere præ oculis: ut quemadmodum ille non vulgari mundi hujus via, sed tolerantia sua redemit ac servavit nos, & per humilitatem provectus est ad veram gloriam, ita & nos per lenitatem, qua toleramus infirmiores, & subsidia divinorum Voluminum, ad exemplar Christi provocantium, confidamus & nos assecuturos præmium, quod manet eos, qui illius vestigiis ingrediuntur.

[5] Summa professionis vestræ pax est. Itaque precor Deum, auctorem patientiæ, quique nos per arcanas litteras ad tolerantiam adhortatur, sine cujus auxilio nihil omnino possumus, ut vobis largiri dignetur, ut unus idemque sit omnium vestrum animus, summoque consensu jungamini ad exemplum Christi Jesu, qui nihil nobis æque commendavit, ac mutuum amorem, mutuamque concordiam.

[6] Atque ita sane illustrabimus gloriam Dei, qui est Pater Christi Jesu, si quod ille docuit & exhibuit erga nos, invicem inter nos exhibeamus: atque ita intelligent homines vos esse vere Christi discipulos, si quemadmodum uno ore Deum prædicatis, ita mutuo consensu declaretis, vos animo eodem copulari.

[7] Quapropter ne sit ullum dissidium inter Gentes ab idolis vocatas ad Christum, & Judæos ab umbra pietatis ad veram Religionem adscitos: quin potius mutuis obsequiis invicem suscipite, ac porrectis vicissim dextris promovete: quemadmodum Christus suscepit vos, nec vobis imputavit pristinæ vitæ commissa, sed fraterna caritate complexus est, ad illustrandam inter homines gloriam Dei Patris, ut & per vos invicem præstantes, quod ille præstitit in omnes, illustretur gloria ejus.

[8] Christus autem utrique hominum generi inservivit, Judæis quidem, ut declararet Deum Patrem veracem, qui præstaret ea posteris, quæ majoribus fuerat pollicitus per oracula Prophetarum, ut sibi gratulentur, quibus contigerit eorum veritatem accipere, quæ Lex Mosi typis & umbris præfigurarat.

[9] Gentibus autem, quibus nihil erat promissum, ut præter meritum ac præter omnem spem sola Dei misericordia ad communem salutem admissi, divinam prædicent bonitatem. Illi gaudeant, quod diu exspectata tandem assecuti sunt, hi quod non exspectatis potiuntur. Atque id ita fore jam olim destinatum erat consilio divino. Sic enim Patri loquitur ipse Christus apud Psalmographum Ps. XVII. *Propterea celebrabo gloriam tuam inter Gentes, & nomini tuo laudis hymnum canam.*

[10] Rursus in Cantico Deuteronomii Cap. XXXI. *Lætamini Gentes una cum populo ipsius.*

[11] Et iterum Psalmo CXVI. *Laudate eum omnes Gentes, & collaudate eum omnes populi.*

[12] Idem prædixit Esaias Cap. XI. *Et erit in die illo radix Jesse, & qui exorietur ad gubernandas Gentes, in ipso Gentes spem habebunt.*

[13] Porro Deus, qui vobis hanc spem fecit oraculis Prophetarum, precor ut nunc præstet affatim, quod olim se facturum ostendit, ut secluso mœrore dissidioque, impleat vos omni gaudio concordiaque, idque per fidem: ut spes vestra, quam de Deo concepistis, in dies augescat fiducia bonæ puræque conscientiæ, corroborante vos Spiritu Sancto.

[14] Hæc vero loquor, non quod diffidam de vestra virtute. Persuasum enim habeo de vobis,

5 *Deus autem patientiæ & solatii, det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum:* 6 *Ut unanimes, uno ore honorificetis Deum, & patrem Domini nostri Iesu Christi.* 7 *Propter quod suscipite invicem, sicut & Christus suscepit vos in honorem Dei.* 8 *Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum:* 9 *Gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi in Gentibus Domine, & nomini tuo cantabo.* 10 *Et iterum dicit: Lætamini Gentes cum plebe ejus.* 11 *Et iterum: Laudate omnes Gentes Dominum: & magnificate eum omnes populi.* 12 *Et rursus Isaias ait: Erit radix Iesse, & qui exurget regere Gentes, in eum Gentes sperabunt.* 13 *Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo: ut abundetis in spe, & virtute Spiritus sancti.* 14 *Certus sum autem fratres mei & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere.*

A quod ipsi vestra sponte summa caritate præditi estis, summa præditi scientia, ut etiam citra me monitorem, possitis vos invicem super his rebus admonere.

[15], [16] Sed tamen familiarius ac liberius aliqua ex parte scripsi vobis, non vel ut ignaros docens, vel ut invitis imperans, sed veluti commonefaciens, quid factu sit optimum, ut id quod intelligitis esse faciendum, & jam vestra sponte facitis, meo hortatu cumulatius faciatis, hac quidem in parte meo fungens officio mihi licet indigno per Dei gratiam delegato, & obsequens voluntati Christi Jesu, cujus negotium ago studens pro viribus, ut illustrando Dei Euangelio inter vos Gentes, puram illi victimam offeram. Opinor autem illi sacrificium longe gratissimum futurum, si vos illi obtulero dignos ipso, velut hostiam non carnalibus ceremoniis, sed Spiritu Sancto purgatam ac sanctam, qui unicus est auctor veræ sanctimoniæ.

B

[17] Quod quidem cum videam me in nonnullis assecutum, est quod optimo jure gloriari possim, non memetipsum jactans apud homines, sed apud Deum gaudens de felici prædicationis meæ successu: quem mihi tamen, aut meæ industriæ non imputo, sed Christo Jesu, cujus & vices ago, cujusque præsidio prædicationis munere fungor.

C

[18], [19] Non enim sustinet animus meus aliena gesta commemorare, ne videar alienorum factorum laudem mihi vindicare, tantum ea commemorabo, quæ meo ipsius ministerio effecit Christus, nimirum ut Gentes antehac impiæ & simulacrorum cultui deditæ, jam pareant & obediant Euangelio, commotæ partim verbis ac factis meis, partim magnitudine vique signorum ac prodigiorum, quæ per me sunt edita, ad confirmandam doctrinæ meæ fidem: edita vero non mea virtute aut viribus, sed auctore Spiritu Dei, cujus ego nihil aliud quam organum sum ac minister. Ergo dum super successu meæ prædicationis glorior, Christi gloriam prædico, non meam. Atque hac quidem ratione merito glorior, qui laudem officii mei sic Deo tribuo, ut hominum tamen nulli concedam.

D

[20], [21] Non enim vulgari more prædicavi Euangelium, sed hactenus in his Regionibus prædicavi, ubi Christi nomen nondum erat auditum: eamque laudem ambii apud Deum, quo latius jacerentur fundamenta Christianæ Religionis, & illius ditionis pomeria longius proferrentur: nec visum est fundamentis ab aliis Apostolis jactis superstruere: quod ut difficilius erat Religionis exordia parere, quam semel parta tueri atque augere, ita magis judicabam ad Euangelii negotium pertinere, maxime quod intelligerem ita jam olim prædictum oraculo sanctissimi vatis Esaiæ Cap. LII. *Quibus* inquit, *nihil fuerat annuntiatum de eo, videbunt; & qui non audierant de eo, intelligent.*

E

[22] Atque hoc proferendæ fidei Christianæ studium magnopere me distrinxit, adeo ut non licuerit hactenus vos invisere, licet jam pridem cupidissimo, sed subinde conantem istuc proficisci, remorata sunt negotia, sic opinor volente Spiritu Christi.

[23], [24] Nunc vero posteaquam peragrata Achaja & Macedonia, nullum in hisce Regionibus video locum superesse vacuum, in quo non jecerim fundamenta Christianæ Religionis, & annis jam compluribus stimulor cupiditate visendi vestri, dabitur (spero) occasio satis faciendi desiderio meo, ut cum in Hispaniam proficiscar, istac iter faciens, vos in transitu visam, deinde vobis deducentibus eo pergam, quo institueram, at non prius quam aliquot dies apud

F

15 *Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte, tamquam in memoriam vos reducens: propter gratiam, quæ data est mihi à Deo,* 16 *Ut sim minister Christi Iesu in Gentibus: sanctificans Euangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta, & sanctificata in Spiritu sancto.* 17 *Habeo igitur gloriam in Christo Iesu ad Deum.* 18 *Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam Gentium, verbo & factis:* 19 *In virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti: ita ut ab Ierusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Euangelium Christi.* 20 *Sic autem prædicavi Euangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem: sed sicut scriptum est:* 21 *Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent.* 22 *Propter quod & impediebar plurimum venire ad vos, & prohibitus sum usque adhuc.* 23 *Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam præcedentibus annis:* 24 *Cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero.*

apud vos commoratus, vestri consuetudine aliqua saltem ex parte desiderium meum explevero. Id brevi futurum arbitror, volente Christo.

25 Caeterum in praesentia destinatum est iter Hierosolymam, quo Christianis Judaeis illic agentibus exhibeam beneficium Macedonum & Achaicorum mihi commissum.

26 Sic enim illis visum est, ut aliquanta pecunia promiscue collecta ab iis, qui sponte conferrent, sublevarent egestatem quorundam Hierosolymis agentium, religione quidem opulentorum, caeterum facultatibus tenuium.

27 Nullus eos ut facerent coegit, sed ita visum est illis, ac mea sententia, recte visum est, quandoquidem illis obligati sunt acceptae primum ab eis Religionis nomine. Proinde cum Hierosolymitani Christi doctrinam Gentibus priores impartierint, par est, ut hi vicissim de pecuniis suis aliquid illis impartiant, ut rem omnium pretiosissimam re vilissima utcunque pensent. Illi communicarunt gratis, quod ad animae salutem pertinet: hi sponte ac volentes communicant, quod ad corporis necessitates attinet.

28 Hac igitur in re simulatque meo fuero perfunctus officio, & hoc quicquid est compendii, quibus est destinatum, tradidero (tradam autem tum ipse, tum obsignatam pecuniam, ne vel per alios dolo fraudetur aliquid, vel ipse possim cuiquam venire in suspicionem, quasi nonnihil inde arroserim, cum gratis alienum agam negotium) isthac iter facturus proficiscar in Hispaniam.

29 Et quanquam propero Hispanis Euangelium praedicaturus, tamen haud poenitebit hujus morae dispendiique: nihil enim addubito, quin ubi venero ad vos, ita venturus sim, & tales vos offensurus, ut adventus meus ad amplissimam Christi laudem pertineat, simul & vobis, pro vestra pietate studiis alacribus nos excipientibus, & nobis auxilio Dei, per omnia vestris votis respondentibus.

30, 31, 32 Interim obsecro vos fratres per communem Dominum nostrum Jesum Christum, perque sinceram caritatem, quam ex illius hausimus Spiritu, ut quoniam praesentibus praesens nondum frui possum, certe piis votis ac precibus ad Dominum effusis, me in tantis rerum difficultatibus laborantem ac periclitantem adjuvetis, quo ejus ope liberer ab incredulis, quos habet Judaea & Euangelio Christi rebellibus, ne quid illorum malitia nostrae praedicationis fructus impediatur, utque meum hoc in reddenda pecunia officium, quo functurus sum Hierosolymis, nullo interpellante sit gratum & acceptum sanctis, ut rebus his ex sententia peractis, simul & meus adventus vobis laetus sit, ita volente Deo, & ipse post exantlatos agones aliquantisper refociller apud vos.

33 Sed ut unde coepi finiam exhortationem meam, precor ut Deus sincerae pacis concordiaeque parens, auctor & tutor, semper apud vos maneat, qui ut longe refugit ac resilit ab elatis ac discordibus, ita mutuo consensu conciliatur ac retinetur.

CAP. XVI.

Qua Phoebe sit narrat: multos inde salutat: Vitandosque docet blandiloquos reprobos.

1 CAETERUM his litteris commendo vobis hinc ad vos profectam sororem nostram Phoebam, cui has dedi perferendas litteras, quae modis omnibus inservivit & suppeditavit congregationi credentium apud Cenchreenses;

2 Rogans ut illam sic excipiatis ac tractetis, ut decet à sanctis excipi mulierem optime de sanctis meritam, utque illi adsitis, in quocunque negotio ve-

25 Nunc igitur proficiscar in Ierusalem ministrare sanctis. 26 Probaverunt enim Macedonia & Achaia, collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Ierusalem. 27 Placuit enim eis: & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles: debent & in carnalibus ministrare illis. 28 Hoc igitur cum consummavero, & assignavero eis fructum hunc: per vos proficiscar in Hispaniam. 29 Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Euangelii Christi veniam. 30 Obsecro ergo vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum, 31 Ut liberer ab infidelibus qui sunt in Iudaea, & obsequii mei oblatio accepta fiat in Ierusalem sanctis, 32 Ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, & refrigerer vobiscum. 33 Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen. 1 Commendo autem vobis Phoeben sororem nostram, quae est in ministerio Ecclesiae, quae est in Cenchris: 2 Ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis: & assistatis ei in quocumque negotio vestri indiguerit: etenim ipsa quoque astitit multis: & mihi ipsi.

A strum desiderabit officium. Par est enim, ut illi adsitis, quandoquidem ipsa frequenter adfuit, cum aliis sanctis compluribus, tum mihi etiam ipsi.

3, 4 Salutate meis verbis Priscam, & hujus maritum Aquilam Pontici generis Judaeum, qui mihi, ob Judaeorum insidias periclitanti, sunt opitulati, ne praedicario Christi impediretur studio malorum, adeo ut pro tuenda vita mea, ipsi subierint vitae discrimen, ceu meum caput suo capite redempturi: ob quae merita non ego solus illis ago gratias, verum etiam mecum agunt omnes Ecclesiae Gentium, partim quod similiter de caeteris mereantur, partim quod mei servati beneficium ad omnes existiment

B pertinere.

5 Nec hos tantum salutate, sed universam etiam illorum familiam. Salutate Epaenetum ob laudatissimos mores suo dignum nomine, atque hoc etiam nomine mihi praecipue carum, quod hunc Achajae primitias merito dicere liceat, ut quem primum omnium apud Achivos Christo lucrifecerim.

6 Salutem dicite Mariae, quae non citra periculum ac molestiam, multum officiorum in me contulit.

7 Salvere jubete Andronicum ac Juniam, ut sanguinis cognatione, ita & captivitatis mihi societate aliquando junctos, qui sunt inter Apostolos insignes, &

C in numero septuaginta duorum eminentes ornamentis verae Religionis, qui & meipsum hoc dignitatis titulo praecedunt, quod priores me Christo sint initiati. Etenim si jure deferimus honorem, qui priores nati sunt à parentibus, quanto rectius deferetur iis, qui prius renati sunt in Christo.

8 Salutate Ampliam, qui rarae pietatis commendatione, cum primis carus est animo meo.

9 Salutate Urbanum socium & adjutorem laborum meorum in negotiis Euangelii Christi, & hujus consortem Stachyn, mihi magnopere carum.

10 Salutate Apellem multis afflictionibus pro Christo tolerandis exploratum, spectatumque, & proba-

D tum.

11 Salutate quotquot ad Aristobuli familiam pertinent. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate domesticos Narcissi, praesertim eos qui jam in Christo renati sunt.

12 Salutate Tryphaenam & Tryphosam, quae suo studio curaque juvant rem Euangelicam. Salutate Persidem unice mihi dilectam, ut quae multum sudoris impenderit juvando Christi Euangelio.

13 Salutate Ruffum pietate ac religione eximium, simulque matrem illius, quam mihi cum illo communem esse duco.

14 Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermen,

E Patroban, Herman, caeterosque, qui illis conjuncti sunt fratres.

15 Salutate Philologum, & illius conjugem Juliam, Nereum ac sororem ejus, & Olympam, caeterosque sanctos omnes, qui in illorum vivunt contubernio.

16 Salutate vos invicem osculo Christianis digno, quod & castum sit, & simulatione careat, sed verae concordiae non mendax sit argumentum. Salutant vos omnes Ecclesiae Christi, quarum omnium ego novi propensissimum erga vos studium.

17 Illud autem rogo vos fratres, ut observetis eos, qui dissidia & offendicula serunt inter vos, conan-

F tes vos in aliud doctrinae genus inducere, praeter id quod jam accepistis, ac studentes Judaismum cum Christianismo miscere. Istos agnoscite, ut agnitos vitetis. Nec erit omnino difficile agnoscere.

18 Non

3 Salutate Priscam & Aquilam adjutores meos in Christo Iesu, 4 (Qui pro anima mea suas cervices supposuerunt: quibus non solus ego gratias ago, sed & cuncta ecclesiae Gentium) 5 Et domesticam Ecclesiam eorum. Salutate Epaenetum dilectum mihi, qui est primitivus Asiae in Christo. 6 Salutate Mariam, quae multum laboravit in vobis. 7 Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos & concaptivos meos: qui sunt nobiles in Apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo. 8 Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino. 9 Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo Iesu, & Stachyn dilectum meum. 10 Salutate Apellen probum in Christo. 11 Salutate eos, qui sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos, qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino. 12 Salutate Tryphaenam & Tryphosam, quae laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quae multum laboravit in Domino. 13 Salutate Rufum electum in Domino, & matrem ejus, & meam. 14 Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, & qui cum eis sunt, fratres. 15 Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & sororem ejus, & Olympiadem, & omnes, qui cum eis sunt sanctos. 16 Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiae Christi. 17 Rogo autem vos fratres, ut observetis eos, qui dissensiones & offendicula, praeter doctrinam quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis.

18 Non enim sincere, quod rectum est, docent, nec pure Christi negotium agunt, sed suo ventri, suisque compendiis serviunt, dum blandis sermonibus & suavibus magis quam salutaribus dictis seducunt animos simplicium, quibus facile imponunt simulatæ pietatis prætextu.

19 Nam vestra quidem obedientia passim est divulgata, quo sane nomine de vobis gaudeo. Primus enim ad pietatem gradus est obtemperare. Sed etiam atque etiam circumspiciendum cui obedias. Simplicitas laudanda est, sed tamen quoniam suspicionem nescit, sæpe obnoxia est imposturæ. Proinde volo vos ita simplices esse, ne cui noceatis, aut ne quem circumveniatis, ut tamen sapientes & oculati sitis, ad ea sectanda, quæ bona sunt, & declinanda, quæ pietatis sinceritatem vitiant.

20 Non me clam est, esse multos, qui adversantur Euangelio Christi, per quos Satanas conatur salutem mortalium impedire. Alii persecutionibus impetunt, alii falso Religionis prætextu à Christo alienant, & ad Mosen pelliciunt. Vos modo perseverate, non defuturus est vestris conatibus Deus, quo propugnatore, nihil est quod formidetis. Is enim ut potentior conteret, comminuetque Satanam oppugnatorem, ac victum prostratumque pedibus vestris, sua virtute subjiciet, idque brevi. Favor Domini nostri Jesu Christi vobis omnibus semper adspiret.

21 Salutat vos Timotheus Derbensis in Euangelii prædicandi munere Collega meus, cumque hoc Lucius, & Jason Thessalonicensis, & Sosipater Pyrrhi filius, Beroensis, cognati mei.

18 Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri: & per dulces sermones, & benedictiones, seducunt corda innocentium. 19 Vestra enim obedientia in omnem locum divulgata est. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo. 20 Deus autem pacis conterat satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscum. 21 Salutat vos Timotheus adjutor meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater, cognati mei.

A

22 Saluto vos ego nomine Tertius, qui Paulo hanc dictanti Epistolam, studio pietatis scriptoris operam commodo.

23 Salutat vos Cajus, unus inter paucos, quibus administravi baptismum, apud quem nunc diversor: nec ego solum, verum etiam universa congregatio credentium, cui ille benignum præbet hospitem, cum est opus. Salutat vos Erastus Corinthiorum urbis quæstor ærarius. Præterea Quartus frater.

24 Favor Domini nostri Jesu Christi vobis omnibus semper adsit, quæ mea vota, rata firmaque faxit Deus.

B

25, 26, 27 Ei vero, qui & citra nostram operam potest vos confirmare ac stabilire in isto vitæ instituto, quod juxta meum Euangelium, quo Jesum Christum prædico, accepistis, per quod non Lex Mosaica prorsus est abrogata, sed arcanum, quod pluribus retro seculis celatum fuit, nunc juxta Prophetarum priscorum oracula profertur & aperitur Euangelio coruscante, idque ordinatione jussuque Dei, qui nobis prædicandi munus, & efferendi secreti negotium delegavit, ut provulgato jam apud omnes arcano religionis Euangelicæ, per quam abrogatur omnis Dæmonum cultus, ac cessant Mosaicæ Legis ceremoniæ, omnes per fidem obediant,

C

seseque Deo submittant, qui solus vere sapiens est, gratias agimus per Jesum Christum, cui gloria in omne ævum, Amen.

22 Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam, in Domino. 23 Salutat vos Cajus hospes meus, & universa Ecclesia. Salutat vos Erastus arcarius civitatis, & Quartus, frater. 24 Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen. 25 Ei autem, qui potens est vos confirmare juxta Euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti, (26 Quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei) in cunctis Gentibus cogniti, 27 Soli sapienti Deo, per Iesum Christum, cui honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM D. PAVLI AD ROMANOS

F I N I S.

VERSVS MEMORIALES

IN EPISTOLAM D. PAVLI AD ROMANOS.

ACCVSATIO: *Barbari: Juda: Caussa fide stat: Dans exemplum Abraha hic: Eque fide pia pax.*
Fi similis Christo: Gemina est lex: Haud separat quid: In Christo electi: κλῆσις ἡ ἐξ ἀκοῆς.
Lethi auctor Judas: Monet hic bene: Nox modo pulsa est.
Omnia pura bonis: perfer, age, & teneros.
Quæ Phœbe fiet hic narrat, sanctosque salutat:
Octo ad Romanos bis tibi membra dabit.

CLARISS.

CLARISS. PRINCIPI ET EIDEM REVERENDISS. PRAESVLI LEODIENSI,

D. ERARDO DE MARCA,

NVNC CARDINALI,

DES. ERASMVS ROTERODAMVS

S. D.

CVM mihi multorum, & litteris, & oratione, tua Celsitudo fuerit sæpenumero prædicata, velut omnibus ornamentis, omnibus affatim cumulata dotibus, quæ magno Principe dignæ videri queant, tamen paucorum dierum consuetudine talem eam expertus sum, ut illi perquam maligne, parceque, ac prope dixerim invide, tuam felicitatem, imo nostram potius retulisse viderentur. Itaque mutatis in diversum rerum vicibus, factum est, ut tu jam pridem quorundam prædicatione majorem in modum inflammatus in nostri videndi desiderium, à congressu moderatius amare cœperis, opinor quam primum expostulaturus cum his, qui tibi ex tantula musca, tantum fecerint elephantum: ego contra, qui prius satis magno tenebar tui desiderio, simulatque datum est coram, & cominus te contemplari, totus raptus sum in amorem & admirationem tuæ magnitudinis, moxque cum his expostulavi, qui te mihi tam maligne depinxerant. Neque vero hic commemorabo vetustissimam gentis tuæ nobilitatem, clarissimaque majorum stemmata, non ditionis amplitudinem, non totius corporis prorsus heroicam majestatem, quæ procul etiam eximium Principem testetur, quamquam haud sum nescius, hisce quoque rebus animi dotes commendari. Mihi magis admirari libet, quæ magis tua sunt, incredibilem morum suavitatem, nulli non obviam atque expositam comitatem, qua fit, ut quocunque te converteris, protinus hilarescant omnia, ingenium mire dextrum, & in omnia versatile, nusquam non sibi præsens, nusquam non expromtum, judicium in omni genere rerum singulare, quod suapte natura felicissimum, felicius reddidit plurimarum rerum usus, inauditam consilii vim, quo nomine nostro quoque Principi, nostræque aulæ, cui nuper adjunctus es, gratulor. Ad hæc haud vulgarem animi propensionem erga pietatem ac bonas litteras, quibus utrisque præmines ipse. Cum primis autem perpetuum pacis studium, qui post tot bellaces Episcopos, incredibili prudentia sic moderatus es populum, alioqui satis ad bella præcipitem, ut nec ipse cuiquam prædæ fuerit, nec quenquam armis lacessiverit. Arduum ac rarum est, probum agere Principem, rarius integrum & incorruptum Præsulem. Tu unus utrumque munus sic præstas, ut vix alius alterutrum possit absolutius, nec minus religionis antistitem geris, quam Reipublicæ ducem. Verum hæc alias fortasse tempestivius referentur, &, ut arbitror, aliis rectius quam tibi.

At interea, ne talem Principem, à quo sic essem provocatus officiis, denuo vacuus, & asymbolus convenirem, aut ne putares ab hac tua florentissima Academia, præter aromatiten nihil mitti, litterarium hoc xeniolum pauculis hisce diebus adornavi Paraphrasin in duas Epistolas ad *Corinthios*, quo *Paulum*, illum unicum nostræ Religionis antistitem, quocunque lubitum fuerit circumferas, posthac absque prolixis commentariis tecum dilucide familiariterque confabulaturum. Neque dubito quin hujus colloquium sit tibi non minus frugiferum quam volupe futurum. Primum enim in hisce duabus Epistolis aperiuntur permulta de nascentis Ecclesiæ primordiis, de quibus admiror prope nihil esse proditum historia graviore, cuique tuto possis credere. Solus *Lucas* de paucis Apostolis pauca quædam attingens, *Paulum Romam* usque prosequitur. Nam *Dionysius*, qui in Hierarchia secunda, priscos Ecclesiæ ritus satis copiose describit, eruditis recentior quispiam fuisse videtur, quam fuerit Areopagites ille *Pauli* discipulus. Legi *Græcorum* Liturgiam, quam illi *Chrysostomo* tribuunt, cui nihil fere non tribuunt, mihi non fit verisimile. Atque utinam quæ *Paulus* hic attigit, ac veluti per transennam ostendit, de ritibus Ecclesiasticis, aliquanto copiosius & explanatius tradidisset. Quam enim circumcise meminit de Eucharistia sive synaxi, quasi veritus, ne quid de tanto mysterio secus diceret quam oporteat, de quo recentiores quidam quam *illotis*, ut ajunt, *pedibus*, quid non disserunt, quid non definiunt? Vtinam illud saltem aperuisset, à quibus, quo tempore, quo cultu, quo ritu, quibus verbis consecrari soleat panis ille mysticus, ac sacrosanctum Dominici sanguinis poculum: è cujus indigna tractatione *Paulus* crebros morbos ac mortes nasci docet, qui sermo nos quoque circumspectiores reddere debet, ne forte lues, quæ compluribus jam annis passim grassatur, hinc nobis orta sit. Tractat autem indigne non solum, qui libidine pollutus accedit, sed multo magis qui livore, qui odio, qui virulentia, qui obtrectatione, qui vindictæ studio conspurcatus, aliisque hoc genus vitiis, quæ suapte natura ex diametro pugnant cum Christiana caritate, quam hoc mysterio repræsentamus. Plenius aliquanto differit de dotibus linguarum, interpretationis, prophetiæ, cæterisque, in quorum locum postea successit cantus Ecclesiasticus, sacra lectio & concio. Nam dona sanationum & Apocalypsis, jam olim nos destituerunt, posteaquam frigescente caritate, & languescente fide, magis ab humanis præsidiis pendemus, quam ope cœlesti. Attingit nonnihil & de jurisdictione Ecclesiastica, cum prohibet adiri judices Ethnicos, ac lites pecuniarias per Christianos arbitros transigi jubet. Quin & sibi cognitionem judiciariam vindicat, cum ait: *Ubi venero, in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum.* Rursus in executione demonstrat auctoritatem Apostolicam, tradens Satanæ virum, qui patris uxorem sibi adjunxerat: in cujus rei locum nunc successit Excommunicatio, quæ hisce temporibus, mea sententia, plus satis in promtu est, dum passim & quamlibet frivolis de causis intentatur fulmen illud terrificum, nec unquam acrius, quam cum pecuniola periclitatur: cum *Paulus*, ni fallor, præter *Hymenæum* & *Alexandrum*, unum modo tradiderit Satanæ: illos quod pertinaciter obsisterent Euangelio, cum haberentur Christiani, quos ut damnatos legimus, ita non legimus restitutos: hunc ob publicum vulgoque notum incestum: & tamen nec in hunc pronuntiavit, nisi ex communibus omnium suffragiis: nec usquam hominis nomen prodidit, in damnando crimen notasse contentus: in reconciliando ne criminis quidem facit mentionem, ut in flagitium sævitum intelligas, non in hominem. Neque tum aliud erat *tradi Satanæ*, quam ad tempus vitari à cæteris, quo pudor ad resipiscentiam adduceret. Nam id admiscet sententiæ *Paulus*, *in afflictionem carnis, ut spiritus salvus fiat in die Domini:* ut ipsa quoque severitas, qua medetur malo, spiret Apostoli caritatem. At mox eundem quanto studio commendat *Corinthiis*, ut correctum blande recipiant in suum consortium, sollicitus ne graviore mœrore absorberetur. Hac pœna tum erat contenta lenitas Apostolica. Ad hæc cum plures essent qui peccarant, in unum modo, quo sit aliis exemplo, voluit animadvertere, sed miti supplicio, imo remedio potius quam supplicio. Cæteros per Epistolas crebris minis territat, quo resipiscant, veluti non habiturus

biturus sæviendi jus in eos, qui sua sponte resipuissent. Nunc quam tyrannice sævimus in plebeculam, ipsi nobis graviorum scelerum conscii.

Sed interim, hujus incesti damnati ac recepti argumento, explosum est dogma *Montani* ac *Novatiani*, qui lapsum graviter à baptismo non recipiunt in gregem Christianum. Quanquam *Augustini* temporibus semel duntaxat dabatur locus publicæ poenitentiæ, ne frequenti usu vilesceret remedium, etiamsi relapsis in idem flagitium non adimit veniæ spem apud Deum, hac de re pluribus differens in Epistola ad *Macedonium*, quæ nunc habetur LIV. Ab eodem exemplo natæ sunt canonicæ satisfactiones, quas olim severissimas fuisse testantur veterum Pontificum decreta. Ab his rursus ortas apparet, quas nunc vulgo vocant *Indulgentias*, quibus utinam nobis contingat tam pietate ditescere, quam quorundam arcæ nummis locupletantur. Ac primum de poenis solennibus, ab Episcopo indictis, relaxabatur aliquid, sed ut parce, ita non nisi ob graves piasque causas, nunc passim venditur purgatoriæ carnificinæ remissio: nec venditur modo, sed ob[illegible], non jam dicam ob cujusmodi causas. Jam Pseudapostolos, tametsi *Paulus* sciret esse pestilentissimos, tamen tolerat ad tempus, ne sæviens in paucos, publicum Ecclesiæ statum perturbaret: non abhorrens ab *Augustini* sententia, qui quosdam clam, non palam arguendos putat, ne ad majorem insaniam concitentur, & ex flagitiosis fiant vel tyranni, vel hæresiarchæ.

Quin & in ferendis legibus Apostolico munere fungitur. De matrimonio concesso aut inconcesso, pari & impari, de digamia, de divortio: quorum alia suadet ut utilia, rursus alia præcipit ut necessaria. Et his quædam mea sententia satis, ne dicam plus satis, mordicus tenemus, veluti de divortio, quædam prorsus abrogata sunt, veluti quod *Paulus* suadet, ut uxor Christiana adhæreat Ethnico marito, si is non quærat divortium. Præscribit & de carnibus idolothytis, de quibus & in Actis decernunt *Jacobus* & *Petrus*, quod nunc fortasse locum non habet, cum nemo jam sacrificet Dæmonibus. Etiamsi hîc quoque defecto jam derogatum est, quod suffocato & sanguine vesci nefas non habeatur. At *Ambrosius* sub interdicto sanguinis, omnium animantium, quæ sanguinem habent, esum prohibitum interpretatur: & ob id à *Græcis* ex supervacuo adjectum de suffocato, quod qui prohibet simpliciter, ne vescamur pecude, idem prohibet edere de suffocato. Verum an *Ambrosianæ* sententiæ subscribendum sit, alii viderint. Mihi purioris Christianismi videtur, magisque consentaneum Euangelicæ & Apostolicæ doctrinæ, si nulli certum cibi genus præscribatur, sed admoneantur omnes, ut quisque pro corporis habitu vescatur, quæ maxime conducunt bonæ valetudini, non ad luxum, sed ad sobrietatem, cum actione gratiarum, ac studio bonæ mentis. Sed ut currat oratio, docet hic obiter Apostolus, quatenus mos gerendus infirmis, & quatenus vitandum offendiculum, videlicet ubi præsens imminet fidei periculum, & offendiculi occasio pene est invincibilis, tum reperta & ex pristino vitæ instituto relicta, non nata è nobis & accersita. Nam an *Augustino* sit assentiendum, qui in Epistola quadam ad *Publicolam*, in qua varias quæstiones tractat hujus argumenti, existimat simpliciter esse rectius fame mori, quam immolatitiis carnibus forte repertis vesci, si constet esse immolatitias, aliorum esto judicium, cum *Paulum* hîc nihil offendat, nisi infirmi offendiculum, palamque clamitet nec idolum, nec idolothytum esse aliquid: & indignetur quod male audiat ob id, pro quo ipse gratias agit. Quo scrupulo sublato, quid est cur fame moriatur Christianus? Neque enim similia sunt, quæ confert in libro de bono conjugii, suscipere liberos & mori fame. Neque *Paulus* hanc admiscet circumstantiam, quin potius abstinere pro tempore jubet, cum undevis alioqui suppetat, quo ventrem sedare possis latrantem. Si mihi conceditur furtivo cibo vitam prorogare, cur ob alienam suspicionem mori jubeor? Atque hæc quidem tum erant constitutionum Ecclesiasticarum rudimenta, cum nondum de Dignitatibus ac Præbendis, nondum de pallio & usu pallii, nondum de decimis prædialibus ac personalibus, nondum de repræsaliis quæstio verteretur.

Ad hæc aperitur nonnihil de censu, salarioque Sacerdotum, cum palam inculcat æquum esse, ut qui serviunt Euangelio, vivant ex Euangelio: sed vivant, non ditescant, non satrapas agant, neque vivant tamen, nisi serviant & assideant altari. Quanquam ipse jus hoc aliis defendens, sibi non usurpat, etiamsi plus omnibus in Euangelii negotio laborans. Hanc egregiam ac vere generosam *Pauli* mentem tot jam seculis non video qui studeat æmulari. Nihil gratis geritur, imo exigitur præmium, nec præstatur officium, cum Apostoli ultro delatis sint usi, *Paulus* ne delatis quidem. Colliguntur & pecuniæ, sed quæ sponte conferebantur ab his, quibus supererat, non extorquentur: & colliguntur in usus sanctorum egentium, non in luxum ditiorum: & ita colliguntur, ut hinc nec ad *Paulum*, nec ad *Titum*, per quos agebatur negotium, quicquam omnino compendii rediret. Unde post natum apparet, ut Ecclesiæ multorum opes committerentur in viduarum ac senum aliorumque necessitates erogandæ, quas postea quorundam improbitas in suam vertit tyrannidem. Mittuntur ultro citroque legati, quibus & suus habetur honos, tum in excipiendo, tum in deducendo: sed opinor pompam fuisse frugaliorem, quam hodie videmus. De mandatis enim nihil disputo. Gratulandum auctis Ecclesiæ rebus, si cum splendore strepituque tantundem crevit Religio. Neque tamen id temporis Apostolis sua defuit dignitas ac majestas, non defuere præsidia. Jactat *Paulus* arma sua non carnalia, sed spiritualia: potentia, non armatis ferro copiis, sed præsidio Dei: non ad demoliendas urbes, non ad deprædandum populum, aut trucidandos homines, sed ad dejiciendam omnem cogitationem erigentem sese adversus consilium Dei. Ea cujusmodi sint, clarius etiam explicat *Ambrosius* in Libro *de viduis*: *Ecclesia*, inquiens, *non armis secularibus vincit adversarias potestates, sed armis spiritualibus, quæ sunt fortia Deo.* Ac paulo post: *Arma*, inquit, *Ecclesiæ, fides: arma Ecclesiæ oratio est, quæ adversarium vincit.* Succinit huic sententiæ *Nicolaus* Papa, cujus verba referuntur in sententiis Theologicis lib. IV. dist. 37. §. *His adjiciendum*, &c. His armis, his copiis, & sic instructo milite *Paulus* bellator invictus subacta *Græcia*, magnaque minoris *Asiæ* parte, *Romanum* aggressus est, ac cepit imperium, tum nullis Regum armis expugnabile. Quicquid autem terrarum subegit, *Christo* subegit, non sibi: cujus præsidiis hoc ipso ducem invictum præstitit, quod nullis humanis præsidiis niteretur. Cœleste regnum cœlestibus armis asseruit, & Euangelicam militiam Euangelicis opibus gessit; coriarius pontifex, peripsema mundi, sed electum organum *Christi*, cujus humili sublimitate, & facunda infantia, atque eloquenti balbutie suum nomen voluit per superstitiosam *Judæam*, per eruditissimam *Græciam*, per regnorum omnium reginam *Romam* illustrari: in quem vere competit, quod olim in *Periclem*, nisi fallor, dictum est, *Fulgurat, tonat ac miscet*, non *Græciam* modo, quemadmodum ille, verum etiam *universum terrarum orbem*.

Cæterum illud interim mirari subit, in ipsis statim initiis ac rudimentis periclitatam fuisse doctrinam Euangelicam, ni *Paulus* omni, quod ajunt, pede contra stetisset, non aliter quam fœtus quidam de vita periclitantur, priusquam in vitam emerserint. Tanta zizaniorum vis coorta est, quæ teneram etiamnum, & herbescentem *Christi* sementem pene obruit, mox Philosophia mundana, mox *Judaica* superstitio, ceu de composito junctis copiis in *Christum* conspirabat. Philosophia dissuadebat resurrectionem, & humanis argutiis nonnihil vitiare cœpit Euangelii sinceritatem. *Judaismus* totum *Mosen* vel usque ad circumcisionis injuriam

juriam nobis invexerat, ac cœlestem illam Philosophiam ad crassas frigidasque ceremonias pertraxerat, nisi strenuissimus hic *Isaac* † noster tot puteos Euangelicæ venæ; tot fontes vivi laticis adversus *Philistæos*, omnia terra opplentes, aperuisset. Philosophia tum per morosophos suos libris ac linguis, per tyrannos gladiis etiam grassabatur in pusillum ac simplicem *Christi* gregem, vestigiis & in hæc usque tempora relictis. *Judaismus* per Apostolos personatos, sub umbra prætextuque pietatis perniciosius etiam irrepebat, adeoque totam *Christi* segetem occupavit, ut ne nunc quidem revelli possit. Certe divus *Augustinus* in Epistola quadam ad *Jannarium*, quæ nunc habetur numero CXIX. testatur, in *Africa* tanta superstitione observari solere pelluvia, quorum meminit & * *Juvenalis*, ut gravius corriperetur, qui per octavas suas terram nudo pede tetigisset, quam qui mentem vinolentia sepelisset, stomachans & indignans Ecclesiam *Christi*, quam paucissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei esse liberam voluit, tot servilibus oneribus premi, ut tolerabilior videretur conditio *Judæorum*, qui etiamsi tempus libertatis non agnovissent; legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumtionibus subjicerentur. Sed hujusmodi zizania utcunque tolerat, licet invitus, illud nullo pacto ferendum putat, utpote palam repugnans fidei sanæque doctrinæ, quod quidam sic ab esu carnium abstinerent, ut eos, qui vescerentur, pro immundis ducerent. Exstant & hujus superstitionis hisce temporibus non obscura vestigia, plerisque bonam pietatis partem in ciborum delectu ponentibus, quos ex æquo Deus creavit ad vescendum, cum gratiarum actione. Nec hic minus præposterum judicium, quam apud *Afros* in pedum lotione, dum nemo fere non gravius crimen existimat, die sabbati carnibus vesci, quam mendaci virulentia famam fratris incessere, aut etiam hominem ferro jugulare. Erant qui juxta *Pauli* vaticinium in totum prohiberent nubere. Ex qua superstitione relictum videtur, quod divus etiam *Gregorius* Romanæ Ecclesiæ usu receptum, præcipit observandum, ut vir qui cum uxore propria rem habuisset, abstineret aliquamdiu ab ingressu Templi, nec ingrederetur nisi lotus, *noctem*, ut ait ille, *flumine purgans*, ac rei superstitiosæ causam adfert: non addam qualem, nimirum hanc, quod *licet honestum sit matrimonium, tamen voluptas, sine qua non constat coitus, nullo modo possit esse sine culpa.* Quod dico, refertur in sententiis Theologicis Lib. IV. dist. 31. §. *Sed forte aliquis*, &c. Ficulnum vero auxilium est, quod ibi comminiscitur Magister, hoc intelligendum de congressu per incontinentiam: qui dicit, *nullo modo*, nihil excipit.

Quin & aliarum hæreseon quamvis sublata sint vocabula, tamen reliquias ac ceu cicatrices quasdam licet hodieque deprehendere, velut eorum, qui dicebantur *Esseni*, qui *Ebionitæ*, qui *Apostolici*, qui *Psalliani*, sive *Euchitæ*, ne quid attingam de *Simoniacis*, quæ vox jam olim habetur inter obsoletas. Verum hujusmodi sectarum dissidia, quibus postea totus prope conflagravit orbis, præsertim *Ario* duce, rebus tam ambiguis, ut incertum esset utro se mundus inclinaret, vivo etiam *Paulo* pullularunt, non de condonationibus, aut applicationibus, aut id genus aliis, quæ nunc obtorto collo trahimus ad fidei materiam: sed de resurrectione mortuorum, quæ caput ac basis est nostræ professionis. Adversus hanc pestem, quanquam acerrime depugnat *Paulus*, tamen adhuc vereor ne spiret etiamnum in quorundam animis hæc excetra: quandoquidem apud *Italos* quotannis in publicis concionibus conantur asserere resurrectionem, existimantes rem in portu fore, si docuerint, *Aristotelem* non sustulisse prorsus immortalitatem animarum. Nihil enim interim dicam de conviviorum fabulis. Porro quid credant alii, non est meum divinare: certe, quod est in propatulo, sic vivunt quidam, præsertim potentes in hoc mundo, quasi de futuro seculo nihil omnino credant. Atque utinam hic quoque *Paulus* aliquanto plus lucis nobis aperuisset: qualiter exstent animæ semotæ à corpore, & ubinam exstent, an fruantur immortalitatis gloria: an impiorum animæ jam nunc crucientur, an eis subveniant nostræ preces, aut alia benefacta, an indulgentia summi Pontificis subito liberentur à pœnis, quando video multos super hisce rebus ambigere, aut certe disputare, quod supervacuum erat, si *Paulus* aperte definisset. Ad hæc cum in Christum renatos conveniat veterem hominem exuere cum actibus & affectibus suis, tamen videmus adhuc Euangelio recenti, præsidente *Paulo*, libidinem, avaritiam, contentionem, ambitionem, dissidia, cæterasque pietatis ac bonorum morum pestes in populum irrepsisse, quædam vitia ex superiori vita relicta, non potuisse prorsus atque à stirpe revelli, ne quis admiretur his temporibus esse, in quibus, quia refrixit caritas, abundet iniquitas. Quin vivo etiamnum *Paulo* ingesserant sese Pseudapostoli, qui rem Euangelicam in suum quæstum verterent, qui *Christi* gloriam in suam tyrannidem transferrent, qui se prædicarent magis quam Deum: qui pro *Christo* mundum, pro spiritu carnem docerent: qui cœlesti doctrinæ doctrinas hominum admiscerent: qui fundamento *Christo* structuram indignam inducerent, hoc nocentiores hostes Ecclesiæ, quod hæc agebant sub prætextu *Christi*, quod Apostolorum titulo personaque commendati. Atque utinam hodie nullos haberet Pseudapostolos Ecclesia *Christi!* Utinam omnes, qui in Euangelii prædicandi vices successerunt, ad exemplum *Pauli*, *Jesum Christum* non ad quæstum, non ad ambitionem, non ad gratiam potentum, non ad odium aut favorem hominum, sed pure sincereque prædicarent! *Paulus* enim ipse vinculis alligatus gloriatur sermonem Domini non esse alligatum**. Nunc, proh dolor! cernere est quosdam, qui potentum salariis in hoc ipsum velut auctoramento redemti, non tam ea prædicant, quæ faciunt ad *Christi* gloriam, quæque ad veram pietatem, quam quæ conducunt ad venanda Sacerdotia, ad illaqueandas Dignitates, ad irretiendos Episcopatus: ibi fortes ac vocales, ubi non tuta modo, verum etiam quæstuosa est adulatio: rursus ubi damnosa veritas, magis muti vel ipsis piscibus. Quod si sal insulsus esse cœperit, quid superest, unde saliatur insipidus popellus? Si lumen vertitur in tenebras, quid discutiet imperitæ multitudinis caliginem? Si pastores vertuntur in lupos, quæ spes gregi? Si cæci sunt qui viæ duces agunt, quis revocabit ab errore? Si caupones sunt, qui patres esse debebant, quis erit usquam sinceritati locus? Adeo-ne plus apud nos valet hominum terror, quam timor Dei? Plus humanis quam divinis præmiis commovemur? Nisi forte nobis ipsis primum adulamur, quo perditius adulemur aliis. *Paulus* non patitur quenquam mortalem prædicari, non patitur Euangelii laudem in homines transferri. Nunc quidam velut antiquato *Christo*, novum idololatriæ genus invehunt, ex hominibus, ut ita loquar, Deos facientes. Interim imponitur plebi, interim populus non simplici premitur tyrannide.

Hæc plerique perspicimus, & tacemus: nec solum tacemus, sed diversam etiam partem adjuvamus. Fateor, inquimus, esse rectum, sed tutum non est. Si apud Christianos tutum non est Euangelium pure libereque prædicare, ubinam id tuto fiet? Quod si hic metus apud omnes æque valuisset, quis nobis tradidisset Euangelium? Et ideo fortassis procerum aures ægrius ferunt vera consilia, quod nimium illas assuefecimus assentationi. Non hæc loquor quo quenquam taxem, utinam nulli sint, in quos hæc vere competant! Non produntur à me, sed ipsi sese Libris editis, ipsi se publicis concionibus quotidie produnt, tam impudenter assentantes, ut ipsis etiam mimis sint deridiculi. Vox ea, quam pietati dicatam esse oportebat, servit quæstui: quæ docere debebat regnum cœlorum, subservit regno mundi: quæ *Christi* mysteria debebat enarrare, narrat hominum somnia. Euangelica tuba, quam intendi jubet *Esaias* ‡ ad ebuccinandam Dei gloriam, in citharam versa, deli-

† Gen. XVI. & XXVI. * Sat. VI. ℣. 440. ** 2 Timoth. II. ‡ Cap. I.

delinit aures hominum. Lingua, quam idem gloriatur sibi datam eruditam, ad revellenda vitiorum plantaria, ad inserenda semina pietatis, ad usum longe diversum accommodatur, docens quod non oportet, & insectans quod laudatum oportuit. Lingua canis, qua decuit cum mansuetudine mederi vulneribus nocentium, saepe lacerat famam innocentum, imo, quod est foedius, benemerentium. Haec nobis vice teli est, quo confodimus, si quis nos offendat, imo si nec offendat, sed officio provocet. Dicas medicam illam linguam, versam in linguam viperae. Quin potius *Paulinam* imitamur linguam, quae praeter Dominum *Jesum* nihil sonare potest. Quin potius meminimus praedicatorem angelum esse Domini, è cujus ore populus legem exspectat Dei, non convitia in membra *Christi*, plurimumque interesse inter hierophantam & sycophantam, inter Theologum & spermologum, inter doctorem & delatorem. Hic Episcoporum partes desiderantur, quorum est curare, ne passim cuivis detur locus apud populum concionandi. Nec satis esse credamus ad munus Apostolicum obeundum, gestare cucullam. Non omnes qui linguam habent, cor habent: sed his de rebus alias fortasse commodius dicetur.

Nunc ut ad id, quod in manibus erat, redeam: Cum *Paulus* noster ubique vafer sit, ac lubricus, in his tamen duabus Epistolis sic polypum ac chamaeleontem, sic Proteum, ac Vertumnum quendam agit, ut cum *Corinthiis* plus quam *Graecis* agens, quodammodo juxta vetus proverbium πρὸς Κρῆτα κρητίζειν videatur, in omnia se vertens, quo illos transfiguret in *Christum*. Adeo ceu per varios labyrinthi flexus sese volvit ac revolvit, subinde alius atque alius nobis prodiens. Quam supplex ac blandus alicubi, obsecrat per mansuetudinem *Christi*, rogat, ut ferant stultitiam suam aliquantisper, rursus austerus ac minax clamat: *An experimentum quaeritis per me loquentis Christi?* Alibi sese dejiciens peripsema se vocat, abortivum, & indignum Apostoli nomine, ac mox ingens & erectus summis etiam Apostolis se praefert, hic humi repit, illic è tertio coelo nobis apparet. Nunc collaudat *Corinthiorum* pietatem, mox in vitia illorum detonat. Quaedam palam exigit, quaedam ceu per cuniculos insinuat. Alicubi imperitus sermone, nihil novit nisi *Jesum*, & hunc crucifixum, alibi sapientiam loquitur inter perfectos. Alicubi cordatum ac sobrium agit, ac rursus alibi sumit sibi stulti parumque sobrii personam. Nunc suum jus sibi fortiter asserit, mox illis blande remittit. Ex animo loquitur alicubi, est ubi εἰρωνεύῃ, *Condonate*, inquit, *mihi hanc injuriam*. Reperias ubi sibi parum constare videatur, ita sui dissimilis, ut maxime tamen sit sui similis: ita inconstans, ut maxime constans. Nusquam enim non agit *Christi* negotium: nusquam non consulit gregis sui commodis, fidi medici ritu, nullum remediorum genus non admovens, quo perfectam sanitatem suis restituat. Sudatur ab eruditissimis viris in explicandis Poetarum ac Rhetorum consiliis, at in hoc Rhetore longe plus sudoris est, ut deprehendas quid agat, quo tendat, quid vetet, adeo stropharum plenus est undique, absit invidia verbis. Tanta vafricies est, non credas eundem hominem loqui. Nunc ut limpidus quidam fons sensim ebullit, mox torrentis in morem ingenti fragore devolvitur, multa obiter secum rapiens: nunc placide leniterque fluit, nunc late, velut in lacum diffusus exspatiatur. Rursum alicubi se condit, ac diverso loco subitus emicat, cum visum est, miris Maeandris, nunc has, nunc illas lambit ripas, aliquoties procul digressus, reciprocato flexu in sese redit. Quo magis admiror quosdam, qui cum vix primoribus labris gustarint rudimenta Grammatices: nec omnino sciant, quid sit dicere, tamen *Pauli* linguam intelligere, rem facilem, ac pene puerilem existimant. Quid nos praestiterimus, aliorum erit judicium. *Ambrosium* ac *Theophylactum*, *Bulgariensem* Episcopum, potissimum secuti sumus, quorum hic tametsi recentior est, tamen veterum interpretum *Graecorum* commentarios legit, qui nobis interciderunt. Et tamen hos duos sic habuimus in consilio, ut semper id amplecteremur, quod ex sententia *Pauli* maxime videretur. Fidei meae *Paulum* ipsum testem facio. Video praefationem aequo longiorem, nec habeo quo lemmate culpam deprecer, nisi quod hic error mihi cum multis communis est, hac praesertim tempestate, & amor erga te meus me fecit aliquanto loquaciorem. Celsitudinem tuam incolumem ac florentem nobis quam diutissime servet Princeps ac Dominus noster *Christus Jesus*. *Lovanio* 5. Feb. Anno 1519.

IN EPISTOLAM AD CORINTHIOS PRIOREM

ARGUMENTUM

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

ORINTHUS Achaiae *metropolis olim erat, ob Portuum commoditatem (est enim Isthmus) emporium totius* Asiae, *tum celeberrimum, tum opulentissimum. Fere fit autem, ut ejusmodi civitatum mores multo sint corruptissimi, quod undique ex omni Natione, non tam mores quam vitia solent importari, & magnam vitae licentiam negotiatorum genus sibi vindicat. Proinde* Corinthii, *tametsi praedicatione* Pauli *jam pridem Euangelicam doctrinam accepissent, tamen adhuc ingenii vitaeque prioris vestigia nonnulla, ac reliquiae manebant, adeo ut periculum esset, ne per Philosophos, crucis praedicationem, ut humilem & indoctam fastidientes, & Pseudapostolos ad* Judaismum *invitantes, à* Christi *sinceritate alienarentur. Usque adeo ardua res est, & ab iis, in quibus natus sis, & quibus diu assueveris, in alium hominem transformari. Quin divus* Hieronymus *in Praefatione secundi Libri Commentariorum, quos scripsit in Epist. ad* Galatas, *testatur: sua etiamnum aetate apud* Achaicos *horum, quae* Paulus Corinthiis *objicit, exstitisse reliquias, cum hodie satis esse putemus, aquula modo tingi, ut subito fias absolutus Christianus.* Paulus *igitur sciens, non minoris esse virtutis parta tueri, quam parasse: filios suos, quos magno studio* Christo *genuerat (nam sesquiannum apud illos egerat) pari studio ad* Christum *revocat, & in Euangelica doctrina confirmat, nunc Apostolica saeviens auctoritate, corripiens, objurgans, ac minitans denique: nunc paterno affectu blandiens, atque exhortans, & necessaria reprehensionis acrimoniam laudis admixtu leniens, ac sapientum medicorum exemplo, amarum absinthii pharmacum praelito melle condulcans, singulisque malis oportuna admovens remedia. Primum opulentiae comes solet esse tumor, ac ferocitas. Et inter feroces plerunque factiones oriuntur, dum nullus alteri vult cedere, & se quisque potiorem ducit. Ad haec opes comitatur luxus, & gulae studium. Luxus libidinem comitem trahit. Porro negotiatorum peculiaris est avaritia. Neque vero solum tumebant opibus* Corinthii, *verum etiam* Graecanicae *Philosophiae supercilio, qua destitutos caeteros ut barbaros despiciebant. Tumoris erat, quod ex dignitate Apostolorum, a quo quisque fuerat baptizatus, efferrent sese. Hinc illa dissidiorum voces,* ego Apollo, ego Cephae, ego Pauli. *Praeterea quod ne in conventiculis quidem solennibus satis inter eos conveniret, cum in donis spiritualibus sibi quisque placeret: & dum in eodem dono sibi nolunt invicem cedere, tumultus & confusio nasceretur, adeo ut in publico conventu mulieres etiam loquerentur, ac docerent. Porro luxus simul & tumoris erat, quod quoties ad sacrosanctam coenam convenirent,*

nirent, quam Paulus *Dominicam vocat, in qua maxime conveniebat præstare Christianam concordiam, divites non exspectatis tenuioribus cibum caperent, & usque ad temulentiam sese ingurgitarent, esurientibus cæteris: ut jam non solum dissidium illic esset, & intemperantia, verum etiam indecora quædam inæqualitas, quam Dominica cœna nesciebat. Jam partim tumoris, partim Philosophiæ vitium erat, quod* Paulum *quidam illorum, ut tenuem atque humilem, deinde ineloquentem & imperitum fastidirent. Proprium vero Philosophiæ fuit, quod resurrectionem mortuorum, fidei nostræ basim, in dubium vocarent. Luxus erat, quod promiscue vescerentur iis, quæ tum simulacris Dæmonum immolabantur, non vitato offendiculo infirmorum. Libidinis erat, quæ nusquam gentium regnabat impunitius, quam* Corinthi, *quod præter alia repertus sit inter eos, qui patris uxorem, hoc est, novercam suam stupro contaminarit, nec hujus auctorem flagitii e suo contubernio profligarint: quodque cum aliis flagitiosis Christianis commercium habuerint, velut illorum vitiis faventes. Huc pertinet, quod præter decorum, & viri essent comati, & mulieres non vererentur nudo capite conspici in cœtu Ecclesiastico, velut ipso corporis habitu mores effœminatos ac delitias præ se ferentes. Avaritiæ erat, quod non de fama, neque de capite, sed de re pecuniaria inter sese lites agitarent, eo gliscente pecuniæ studio, ut Christiani verum ejusmodi contemtum professi, apud Ethnicos & impios judices litigarent, magno dedecore Christiani nominis, & adeo non negligerent potius pecuniolæ jacturam, ut ipsi ultro alios in hujusmodi negotiis circumvenirent. Postremo de matrimonio inter sese dissentiebant, jam tum asseverantibus quibusdam, Christianis in totum a conjugio temperandum, cum viderent Apostolos ab uxoribus suis abstinere.*

Morbos ostendi Corinthiorum, *non omnium, sed quorundam, qui ne gregem universum contagio inficerent,* Paulus *his remediis occurrit. Primo loco præfatus fiduciam suam de futura illorum constantia in Euangelio* Christi, *severius objurgat ac docet, ne per contentionem humanam in hominibus glorientur, sed per concordiam ex æquo glorientur in* Christo, *cui uni accepta ferenda sunt omnia, obiter indicans fontem ejusmodi dissidiorum, animi tumorem esse. Proinde a supercilio mundanæ Philosophiæ ad crucis humilitatem revocat, quæ licet ostentationem non habeat, vim tamen & energiam habet. Indicat & auctores hujus mali Pseudapostolos, qui post* Pauli *abitum sese ingerebant, declarans se rectum fecisse fundamentum, cavendum ne illi superstruerent, quod paulo post esset demoliendum, hoc est, ne quid discerent* Corinthii, *quod mox esset dediscendum. Deinde ceu pater cum filiis expostulat, quod huc provecti sint magnitudinis, ut jam auctorem suum velut humilem contemnant, nihil non perpetientem Euangelii gratia, cui ob idipsum magis etiam favere conveniebat. Hortatur autem filios, ne degenerent a patre, neu ultro se pædagogis in servitutem dedant. Atque hæc quidem potissimum agit Capp.* I. II. III. *&* IV.

Porro quarti finis ad quinti initium mihi videtur pertinere. De incesto præcipit, & publico consilio decernit, vitandam hominis consuetudinem, partim quo pudore correctus resipiscat: partim ne hujus contactu cæteri inficiantur. Admonet autem non hunc modo vitandum, verum etiam omnes, qui falso titulo Christiani, manifestis flagitiis essent infames. Nam Ethnicos non ita oportere vitari, vel quod nostra non referat, quales illi sint, vel quod passim essent flagitiosi, ut omnes vitandi fuerint ei, qui flagitiosos vellet effugere. Hæc agit Cap. V.

Tertio de litibus admonet, si quid hujusmodi quæstionum inter ipsos natum esset, quod ipsum tamen inter Christianos fœdum videretur, ob pecuniam, quæ nobis debeat esse vilissima, contendere: ne res eo procedat, ut Ethnici judices adeantur, sed ipsi per arbitros quoscunque rem inter se transigant. Idque agit Cap. VI. *cujus magna pars ad septimum pertinet, mea quidem sententia, nimirum ab eo loco, quo de matrimonio tractaturus, inter cætera vitia, scortationem, adulterium, & masculam Venerem damnat, idque prosequitur sub initium proximi Capitis:* Nescitis quod membra vestra templa sunt Christi?

Quarto loco præcipit de matrimonio, de viduitate, de impari connubio, de divortiis, de virginitate, obiter admonens ob susceptum Christianismum non esse mutandum externum vitæ statum. Totoque hoc sermone ita hortatur ad cœlibatum & continentiam, ut tamen conjugii remedium non adimat iis, quibus opus est. Hoc agitur Cap. VII.

Quinto docet carnes immolatas simulacris, re nihil differre a cæteris carnibus, & tamen ab his abstinendum, si periculum sit, ne quis Ethnicus, aut Christianus infirmior, ex eo quod vesceris existimet te simulacrorum assentiri culturæ. Ab his & hujusmodi vitiis Veterum exemplo deterret. Idque agit Cap. VIII. *ac rursus Cap.* IX. *Nam in medio exspatiatur in commendationem sui, tacite se præferens cæteris Apostolis, etiam summis, qui solus omnium* Corinthiis *gratis impartierit doctrinam Euangelicam.*

Sexto docet quid oporteat observari in conventu publico Christianorum, ne viri sint comati, ne mulieres nudo capillitio; tum in Dominico convivio servetur communitas & æqualitas: neque enim illic agi negotium ventris, quod domi rectius agatur, sed mysticis epulis repræsentari cœnam Dominicam. Præterea monet, ne quis ob dotem spiritualem sibi placeat, sed suam quisque dotem in commune conferat commodum, exemplo membrorum corporis exhortans, ut reliquis quidem donis, quæ contigerunt, recte utantur, præcipue tamen enitantur ad caritatem, sine qua reliqua adeo nihil conducant, ut officiant etiam. Porro cum inter dona spiritus caritati primas tribuerit, proximas tribuit prophetiæ: sic enim vocat enarrationem arcanæ Scripturæ. In hac admonet vitandum esse tumultum & confusionem. Id fore, si vicissim & pauci dicant, mulieribus interim silere jussis, adeo ut nec discendi gratia rogare liceat in cœtu. Hæc agit Capp. X. XI. XII. XIII. *&* XIV.

Septimo loco variis argumentis adstruit resurrectionem mortuorum, declarans qualis & quibus modis sit ea futura. Atque id quidem Cap. XV.

Postremo Capite familiaria quædam subjicit, de collatione pecuniæ in subsidia pauperum, de suo ad Corinthios *reditu. Postremo* Timotheum *& alios aliquot illis commendat.*

Divus Ambrosius *putat hanc non esse primam Epistolam, quam* Paulus *scripserit* Corinthiis, *illam opinor conjecturam secutus, quod Capite* V. Scripsi, *inquit,* vobis in Epistola, *quasi prius alteris litteris super hac re ad illos scripserit, etiamsi* Græci *Interpretes dissentiunt. Hanc missam putant per* Timotheum, *cujus semel atque iterum facit mentionem, simulque per* Stephanam, Fortunatum, *&* Achaicum, *quos illis commendat. Rursus alii putant ab* Ephesо *missam, quod in calce scribat:* Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. *Alii e* Philippis, *nam hanc inscriptionem habent* Græcorum *codices. Nec mihi conjectare licet quid secuti sint, qui ita senserunt, nisi colligunt ex itinere scriptam, ob ea quæ scribit* Paulus: Veniam autem cum Macedoniam pertransiero, nam Macedoniam pertransibo. *Ac mox:* Nolo enim vos modo in transitu videre.

ARGVMENTI FINIS.

PARAPHRASIS
IN EPISTOLAM PAULI AD CORINTHIOS PRIOREM
PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

CAPUT I.

Audio propter vos lites: sapientia mundi
Stulta est: infirmis magna Jehova facit.

1 Paulus vocatus Apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei, & Sosthenes frater, 2 Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum, & nostro.

1, 2 PAULUS non Pseudapostolus, nec usurpator Apostolici muneris, quales apud vos sunt quidam, sed adscitus ad hanc functionem, ut Christi legatus essem, non legatus hominum. Adscitus autem non meo merito, sed tantum, quia sic visum est benignissimo Deo Patri, ut meo ministerio Filii gloria diffunderetur, ne quid forte vos hujus Apostoli poeniteat, aut alios desideretis. Paulus igitur ille vobis non ignotus, simulque mecum religione frater, muneris societate collega Sosthenes, Epistolam hanc scribimus, non factionibus ac dissidio decertantibus, sed Ecclesiæ congregationi, quam Dei, cujus jussu fungor hac legatione, bonitas unanimi concordia, mutuaque, sicuti Christianis dignum est, caritate conglutinavit Corinthi, novam ac cœlestem urbem in veteri condens, & ex humano populo cœlestem substituens, videlicet repurgatum à pristinis vitiis & cupiditatibus, fastu divitiarum, supercilio philosophiæ, reliquisque morbis, unde solent inter mortales pullulare dissidia ac digladiationes: à quibus oportet longissime abesse, quos idem Deus, idem assertor Christus, idem baptismus, eadem religio, idem præmium, tot modis connectit & copulat. Pristinæ vitæ vitia semel gratis abstulit Christus, ut posthac innocentiam restitutam, sancte vivendo tueamini. Non enim vestro merito vobis ea parata est, neque enim eam debetis, vel opulentiæ, vel philosophiæ, vel observationi Legis Mosaicæ, sed Christo Jesu, qui vos semel expurgatos suo sanguine vocavit ad jugem perpetuamque vitæ integritatem ac sanctimoniam. Neque vero * sermo hic ad vos solos pertinet, pertinet ad omnes, quicunque ubilibet terrarum profitentur nomen Domini nostri Jesu Christi, & suis opibus diffisi, ab hujus pendent præsidio, sive apud Judæos, sive apud Gentes. Eadem est omnium Ecclesia, idem contubernium, uni Christo debent ex æquo cuncti, quod à vitiorum fœdissimo servitio manumissi sunt, & ad sanctimoniæ professionem delecti. Nec locus, nec genus discernit Euangelii causam, Christus ex æquo communis est omnium, æque gratuitum est, quicquid ab illo confertur in quoscunque.

3 Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo.

3 Proinde tum illis, tum vobis communem opto gratiam atque concordiam, quorum utrumque non alius præstabit, quam is cui debetis omnia, Deus Pater, à quo ceu fonte omnis nostra felicitas proficiscitur, ac Dominus noster Jesus Christus, per quem unum is voluit esse collata omnia. Gratia tuebitur innocentiam, hanc comitatur concordia. Illa vos à peccatis assertos, Deo reconciliat, hæc vos vobis invicem conciliat. Per illam ita sentitur beneficium, ut auctor non ignoretur: per hanc declaratur, quod non titulo tenus modo, verum etiam ipsa re Christianismum sitis amplexi. Per illam cœlestis beneficentiæ participes estis, per hanc quod divinitus accepistis, pro modulo vestro vicissim alii in alios transfunditis.

4 Gratias ago Deo meo semper

4 Est per divinam munificentiam, de quo vobis gratuler, atque illi gratias agam. Est rursus quod in vobis desiderem, quodque correctum malim. B Sunt inter vos qui professioni suæ respondeant, sunt in quibus pristinæ vitæ reliquias vestigiaque agnoscas. Nam ut vestra commoda pro meis duco, ita si quid secus est, mea referre puto.

pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu: 5 Quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia:

5 Proinde non cesso gratias agere Deo meo vestro nomine, quod hujus bonitate, sic exuberarit in vobis Christi munificentia, ut qui antehac opes terrenas, fluxas ac temporarias venabamini, nunc cœlestibus nec unquam perituris opibus Christi beneficio sitis locupletati, quæ solæ vere beatos reddunt. Nullum est enim vel sermonis, vel scientiæ donum, quod non sitis ampliter assecuti. Dudum inanis Philosophiæ supercilio tumebatis, nunc pro falsa veram amplexi sapientiam, colitis modestiam.

6 Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis:

C 6 Quondam humana eloquentia freti vobis placebatis, nunc cœlitus afflatis linguis, cœlestia loquimini. Atque in eo, quod optimum esse cognostis, constanter perstitistis, unde & Euangelii veritas, & Christi fides per vos facta est illustrior, confirmatiorque, dum ipsa re declaratum est omnibus, quod in vobis gestum est, non esse gestum humanis auspiciis, sed auctore Deo, qui suis dotibus additis nostram prædicationem comprobavit.

7 Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia, expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi.

7 Quamvis enim nec Petrum nec Jacobum vidistis, quos quidam vel solos, vel præcipuos Apostolos esse putant, tamen nihil est earum rerum, quibus Deus solet Apostolorum ministerium comprobare, in quo videamini cæteris inferiores, ut satis liqueat, licet diversus sit minister, auctorem D eundem esse, cum idem effectus consequatur. Jam ut ista ceu pignora immortalitatis futuræ tenetis, ita ex his quæ cernitis, fidem eorum colligentes quæ non cernitis, exspectatis diem illum, quo Christus, qui nunc in membris suis adhuc laborare videtur, palam aperiat majestatem suam, segregans impios à piis, & omnem afflictionem à suis depellens. Hujus diei desiderio toleratis incommoda, hujus metus continet vos in officio. Siquidem, ut perperam damnent aut absolvant homines, certe dies ille certis calculis, aut æternis suppliciis addicturus est, aut immortalitati destinaturus.

8 Qui & confirmabit vos usque in finem sine crimine, in die adventus Domini nostri Jesu Christi.

8 Nec est quod diffidatis. Quem olim estis habituri judicem, nunc habetis opitulatorem. Hujus E muneris est, quod ab erroribus pristinæ vitæ sitis ad innocentiam restituti: ejusdem munere continget, ut quemadmodum cœpistis piam puramque vitam agere, ita perseveretis esse moribus inculpatis, ne quid reperiat in vobis dies ille formidabilis Domini nostri Jesu Christi, quod atrum calculum mereatur.

9 Fidelis Deus: per quem vocati estis in societatem filii ejus Jesu Christi Domini nostri.

9 Id ita fore confido, non meis aut vestris præsidiis, sed Dei bonitate fretus, qui neminem sua spe destituit, neque quicquam non præstat, quod pollicetur. Is cum gratuito favore suo vos adsciverit, & adoptarit in consortium unici Filii sui Domini nostri Jesu Christi, favebit & in hoc adnitentibus, F ut in adoptionis honore perseveretis, nec excidatis ab hæreditate, cujus jam arrhabonem tenetis.

10 Obsecro autem vos fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi: ut idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata:

10 Hactenus dictum est, de quibus vobis gratuler, & in quibus cupiam vos vestri similes esse, & in quibus vos usque progredi velim. Nunc accipite, quid in quibusdam vestrum desiderem, quidque mutatum oporteat, & in quo magnopere velim, ut vestri dissimiles sitis. Non est opus ut doceam quid deceat professionem vestram, quod ipsi non ignoratis. Tantum obtestor, fratres carissimi, per nomen Domini nostri Jesu Christi, quod optimo jure sacrosanctum est omnibus illi semel initiatis, ne

* Alia Editio, *enim.*

sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem sententia.

ne vestra concordia foedis dissidiis scindatur, sed animis pariter ac linguis consentiatis, ut vere sitis unum corpus, membris omnibus inter se cohaerentibus integrum. Mundana sapientia, dogmatis & placitis variis discinditur, & hinc familiarum ac sectarum aeterna certamina. Christianae Philosophiae eadem apud omnes sunt dogmata, neque novit istos sectarum & opinionum humanarum rivulos. Unus est omnium praeceptor & auctor. Proinde par est, ut quemadmodum animorum consensu junguntur huic initiati Philosophiae, ita temperent à verbis, quae dissidium sonent. Intus dissentire impium est, verbis pugnare foedum.

11 Significatum est enim mihi de vobis fratres mei, ab iis qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos.

11 Ac ne me putetis haec vana suspicione colligere, delata sunt ad me per eos, quorum pietas & integritas fidem meretur. Nostis Chloen, religione spectatam foeminam, nostis hujus suae patronae non dissimiles familiares. Ab his dum & vestris favent commodis, & meis curis auxiliantur, accepi inter vos esse contentiones, ceu factionibus quibusdam inter se decertantibus.

12 Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo: ego vero Cephae: ego autem Christi.

12 Quid enim aliud sonant ista verba, quae passim inter vos audiuntur? dum (exempli gratia) hic dicit: *Ego sum Pauli, ille rursus, ego Apollo, alius, ego sum Cephae: alius, ego sum Christi.* Quid? an non haec factionum & sectarum sunt nomina? Sic ex his, qui stultam hujus mundi sapientiam sectantur, alius Pythagoram, alius Platonem, alius Aristotelem, alius Zenonem, alius Epicurum, alius alium atque alium auctorem jactat, & pro suo quisque cum altero belligeratur.

13 Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis?

13 Nobis unicus est auctor, eadem placita, idem scopus, & unde ista nominum varietas? Num sectus est Christus, & à seipso diffidens? Cur hujus professionis gloriam, quae tota uni illi debetur, partimur in homines, ex ministris auctores facientes? Cui debetis innocentiam? nonne ei, qui lavit vos suo sanguine? Cur igitur aliud nomen praetexitur, quam ejus cujus est beneficium? An Paulus pro vobis crucifixus est? ut ita loquar docendi gratia. Si soli Christo debetis hoc beneficium omnes, & ex aequo debetis, quandoquidem pariter mortuus est pro omnibus, cur diversorum hominum titulos vobis adsciscitis, velut illis tribuentes, quod uni Christo acceptum ferri oportuit? Per baptismum inserimur Christo, & hujus nomine baptizamur, unde vis omnis baptismi proficiscitur.

14 Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum & Cajum:

14 Qui vero convenit Pauli vos dici potius quam Christi, cum non Pauli nomine, sed Christi nomine sitis baptizati? Si per hanc occasionem gloria, quae Deo debetur, hominum nominibus vindicatur, gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizarim, praeter Crispum & Cajum, qui, ni fallor, nihil hinc arrogant sibi gloriae, & me ministrum agnoscunt, Christum auctorem.

15 Ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis.

15 Quod si complures baptizassem, fieri poterat ut exsisterent, qui se pro Christianis Paulinos appellari vellent.

16 Baptizavi autem & Stephanae domum: ceterum nescio si quem alium baptizaverim:

16 Verum interim succurrit, quod Stephanae familiam baptizarim. Praeterea non satis commemini, si quem alium baptizarim. Magis eorum memini, quae magis ad rem pertinent.

17 Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare: non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi.

17 Minimum est in baptismo, quod ab homine confertur. Solennia verba quivis proferre potest. Volentem ac promtum aqua tingere, tum proclive est, tum etiam tutum. Verum efficaci sermone à vitiis, quibus diutissime jam assuevit, à patriis ritibus & institutis, in longe diversam & religionem & vitam hominem traducere, idque non sine magno capitis tui periculo, id vero munus est Apostolico viro dignum. Hinc erat justior gloriandi causa, si fas esset nobis quicquam vindicare. Non quod improbem baptismum, sed quod potiora praeferam, praesertim cum hoc potissimum mihi sit delegatum. Nec enim Christus ideo destinavit mihi hanc legationem apud Gentes, ut baptismi tantum minister essem, sed ut meo praeconio nominis illius gloriam illustrarem apud omnes, & quam plurimos per Euangelicam doctrinam illi adjungerem. Etiamsi ne hic quidem est, quod humano more glorier. Neque enim id fieri voluit humanae sapientiae facundiaeve praesidiis, quibus nihil hujusmodi praestari poterat, sed incomposito simplicique sermone rem tam arduam geri voluit, ut tota laus facti Deo transscribatur, cui placuit per contemtam & ignominiosam Christi crucem innovare mundum universum.

18 Verbum enim crucis, pereuntibus quidem stultitia est: iis autem qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est.

18 Humilis & abjecta res videtur Christi crux, sed haec humilitas vincit omnem hujus mundi celsitudinem. Stulta quaepiam & indocta res videtur sermo rudis & inconditus, quo Christum praedicamus cruci affixum, & in cruce mortuum, sed quibus tandem ita videtur? Nimirum iis, qui pristinis excaecati vitiis, non audiunt intus sermonem Euangelicum, & ideo pereunt, eo rejecto, unde poterat salus obtingere. Caeterum ii, qui salutem aeternam hinc consequuntur, profecto sentiunt non esse rem imbecillam, sed omnibus humanis praesidiis efficaciorem, ac prorsus à Deo profectam.

19 Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo.

19 Ei visum est nova hac minimeque vulgari ratione mundum universum instaurare, quod olim se facturum per Esaiam Prophetam promiserat, apud quem ita loquitur: *Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium refellam.*

20 Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus saeculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi?

20 An non praestitit quod est pollicitus? Nonne videmus innovari mundum? nonne videmus homines pristinae religioni, pristinae philosophiae diffisos, Christi crucem amplecti? nonne jam intelligunt impium esse, quod antea pietas habebatur, & stultissimum esse, quod prius sapiens videbatur? Ubi interim sapiens Legis scientia tumens? ubi Scriba Legis interpretatione superbus? ubi Philosophus, qui scrutatur arcana naturae, & opificis oblitus, res conditas admiratur? Magnum quiddam pollicebantur omnes, verum & falsi sunt, & fefellerunt. Justitiam & felicitatem promittebant, infelices interim ipsi, & vitiis operti. Passus est illos Deus (sic merebatur illorum arrogantia) per caecitatem ire praecipites in omne dedecoris genus, ut illos sibi ipsis ostenderet, ac resipiscentes tandem intelligerent inanem esse sapientiae professionem & inefficacem. An non igitur Deus, hujus mundi sapientiam stultam esse declaravit.

21 Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes.

21 Declararat & antea suam sapientiam per hoc pulcherrimum spectaculum mundi, summa ratione conditi, ut ex operis admiratione raperentur in amorem opificis. At ea res ipsorum vitio cessit in diversum. Res conditas admirati veneratique sunt, auctorem velut incognitum contemserunt, itaque vixerunt, quasi Deus aut faveret vitiis, aut quod condidisset non idem moderaretur. Proinde rem eandem diversa via aggressus est. Visum est, ut quibus sapientia declarata per res conditas cessisset in deterius, hos restitueret per praedicationem rei, quae mortalibus stulta & humilis videretur: ut qui philosophantes, muta saxa pro Diis colebant, jam credentes, salutem veram assequerentur per crucem Christi, jamque diffisi praesidiis humanae Philosophiae, per fidem divinae fiderent bonitati. Nec enim spes erat salutis, nisi fuisset intellectum, unde salutem sperare oportuisset. In primis igitur erat auferenda cunctis fiducia sui, non solum Judaeis, verum etiam Gentibus.

22 Quoniam & Judaei signa petunt, & Graeci sapientiam quaerunt:

22 Etenim ut Judaei prodigia postulant, ac majorum suorum miraculis sese jactitant, ita Graeci sectantur eruditionem, ac Philosophiae cognitionem, ab hac sibi pollicentes felicitatem & gloriam. Utrosque sua fefellit opinio. Nam & Judaei fiducia Legis exciderunt à Christo: & Philosophi, sapientiae persuasione turgidi, non recipiunt humilem in speciem crucis praedicationem.

23 Nos autem prae-

23 At nos neque Mosi cum Deo colloquia, nec Angelos hospitio exceptos Abrahae, nec Solem stare

jussum,

[Prædi]camus Christum crucifixum Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam.

jussum, nec hujusmodi quicquam prædicamus, unde Judæi cristas tollunt: neque rursus orbium motus, aut syderum vires, aut fulminum causas prædicamus, quarum rerum cognitio Græcis addit supercilium. Quid igitur? rem prima fronte stultam & humilem prædicamus, videlicet Christum crucifixum, cujus humilitas Judæis ruinæ fuit occasio, qui Jonæ prodigium admirantur, Christi tanto Jona majoris facta calumniantur. Græcis vero, qui rationibus humanis vestigant omnia, stultum videtur virginem cœlitus concepisse fœtum, sub homine latuisse Deum, morte vitam esse restitutam, revixisse qui semel esset mortuus. Ita Christus utrisque videtur adspernabilis, sed his duntaxat, qui suis adhuc præsidiis male fidunt.

24 Ipsis autem vocatis Judæis, atque Græcis, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam:

24 Cæterum ii, quos divinus afflatus ad fidem vocavit, jamque transformati sunt per Euangelii prædicationem, sive Judæi, sive Græci, sentiunt humilem illum Christum crucifixum, Dei virtutem esse, ac Dei sapientiam: ut jam nec prodigia desiderent Judæi, qui majora reperiunt in Christo, nec sapientiam Græci, semel reperto omnis sapientiæ fonte Christo.

25 Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.

25 Dejecit se quodammodo Deus à sua sublimitate ad nostram humilitatem: descendit à sua sapientia ad nostram stultitiam, & tamen quod in illo stultum est visum, præcellit universam mundi sapientiam: & quod in illo visum est imbecille, validius fuit omnibus humanis viribus. Quid abjectius, quam inter maleficos ut maleficum tolli in crucem? Atqui hoc pacto mortem, nulli non invictam, solus devicit. Quid simplicius aut popularius Euangelica doctrina? Hæc orbem totum innovavit, quod antehac nulla Philosophorum professio valuit efficere, ne quid hujus laudis humanis præsidiis adscriberetur. Id erat futurum, si opum, aut eruditionis adminiculis, per potentes ac sapientiæ professione celebres res administrata fuisset. Nunc cum per idiotas & piscatores expugnatum sit humanæ sapientiæ fastigium, totius hujus negotii gloriam intelligimus uni deberi Deo, cujus occulta vis contrariis rebus, contraria præstitit.

26 Videte enim vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles:

26 Nec in Christo tantum aut Apostolis locum habet, quod dico, idem apparet in vestro grege, quos Deus ad hanc gratiam vocavit. Videtis ipsi fratres, quam pauci sint inter vos humana eruditione præditi, quam non multi potentes juxta vulgarem æstimationem, quam pauci majorum imaginibus clari. Per humiles orta est Euangelii gloria: per humiles dilatatur, ut versis rerum vicibus, humilitas expugnet altitudinem, simplicitas coarguat humanam astutiam.

27 Sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia:

27 Ac proinde quæ rudia indoctaque videntur apud mundum, ea potissimum delegit Deus, quo magis pudeat humanæ sapientiæ professores frivoli conatus: quæque juxta vulgarem hominum æstimationem videntur imbecilla, ea potissimum elegit, quo magis irrideat istos, qui factionibus ac opibus, aut tyrannide, aut alia quavis facultate, sibi potentes videntur.

28 Et ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret:

29 Ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.

28, 29 Quæque juxta mundum humilia sunt contemtaque, imo quæ pro nihilo ducuntur: hæc præcipue delegit, ut antiquaret ea, quæ plurimum habere momenti videbantur, ne quid haberet mortalitas, aut sensus humanus, quo sibi fidat apud judicem Deum. Nam apud homines inanis est gloriatio. Inter divina & humana nulla est comparatio.

30 Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio:

30 Vos autem quamvis mundi hujus judicio, viles estis, minimique pretii, tamen Dei Patris beneficio veram ac summam dignitatem estis assecuti, qui vos adscivit in consortium Filii sui, per quem alia ratione largitus est vobis omnia, quæ mundi celsitudo falso pollicebatur. Per hunc contigit salutaris ac vera sapientia, ut Philosophia non sit opus. Per hunc contigit innocentia, ut nihil jam sit quod Mosaicæ Legis opem desideretis. Per hunc accessit vitæ sanctimonia, ne quis hanc suis adscribat meritis. Per hunc contigit libertas, ut cujus sanguine redemti sumus à vitiorum tyrannide.

31 Ut quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino glorietur.

31 Breviter felicitatis summam uni Christo debemus, & auctori Patri, quo plane fiat quod scripsit Jeremias: Ne sibi placeat sapiens ob sapientiam suam, ne fidat potens viribus suis, ne efferatur dives opum fiducia: nam hæc non præstant felicitatem: verum si quis velit vere gloriari, glorietur hoc nomine, quod Deum agnoverit, omnium verorum bonorum auctorem ac fontem: aut ita glorietur, ne quam hujus negotii portionem mundi præsidiis arroget.

CAP. II.

Blandis non utar: mysteria condita pando:
Quæ non scit mundus, non animalis homo.

1 Et ego, cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuntians vobis testimonium Christi.

1 VIDERINT igitur, qua re vobis præstantiores sint, quos pudet humilitatis Christi, sed Legis, opum, ac sapientiæ titulo sese jactant apud vos: ego certe non his præsidiis vos ad Christum converti. Etenim cum primum venirem ad vos, arcanam & reconditam Euangelii sapientiam vobis traditurus, non veni admirandas cujuspiam eloquentiæ viribus instructus, aut eximia quadam Philosophiæ cognitione suspiciendus, quod hominum genus sciebam apud vos plurimi fieri.

2 Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum.

2 Adeo nihil horum, quæ mundo præclara videbantur, professus sum, ut non aliud existimaverim inter vos scire me, quam Jesum Christum, & hunc sane crucifixum. Hominem prædicavi, sed à Deo unctum, & à Prophetis promissum ad redimendum genus humanum. Quod in illo est humillimum, inde sum Euangelii prædicationem auspicatus.

3 Et ego in infirmitate, & timore, & tremore multo fui apud vos:

3 Ea quanquam in vobis efficax fuit, tamen hinc nihil mihi laudis arrogavi, sic vivens apud vos, non ut potens quispiam, sed ut imbecillis ac tenuis, non ut regnum affectans, sed ut insidiis impiorum ac periculis omnibus obnoxius. Potentium vires tolerantia vicimus.

4 Et sermo meus, & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis:

4 Porro qualis erat vitæ habitus, talis & oratio. Quemadmodum illa nullis hominum præsidiis, sed solius Dei protectu munita erat adversus improborum violentiam: ita sermo meus nequaquam instructus erat Rhetorum ornamentis, aut Philosophorum argumentis, qui declararet quantum ipse pollerem, vel eloquentia, vel eruditione, sed tamen efficax fuit ad transfigurandos vos, non ostentatione doctrinæ, sed spiritu ac virtute Dei, qui afflatu miraculisque, nostro, licet incondito, sermoni vim addebat:

5 Ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

5 Ne quis hoc, quod à superioris vitæ tenebris ad Euangelii lucem, estis translati, re tam incredibili penitus persuasa, existimet vos humanæ doctrinæ aut eloquentiæ debere, quam nobis non vindicamus: sed potentiæ divinæ, per quam sermo noster efficacior fuit, quam Philosophorum oratio, quamlibet arguta, aut composita.

6 Sapientiam autem loquimur inter perfectos: sapientiam vero non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, qui destruuntur:

6 Vobis humana sapientia tumidis, sed divinæ sapientiæ rudibus, proposuimus simpliciora, sed ad salutem necessaria. Habemus & reconditiora de Christo, verum ea loquimur inter perfectos. Ergo curate ut perfecti sitis, quo mysteriorum sitis capaces. Porro qui stultitiam docere videmur apud incredulos, Christi crucem prædicantes, iidem apud eos, qui plene credunt, eximiam quandam sapientiam prædicare videmur, sed hanc longe diversam ab ea, quæ mundi hujus causas humanis rationibus frustra scrutatur: nec humanam, qua se jactant ac venditant, qui vulgo summates habentur: quorum auctoritas una cum ipsa sapientia per Christum abrogatur & antiquatur, prodita illorum stultitia: sed loquimur divinam sapientiam, non præ se ferentem quod intus non habet, sed occultis viribus potentem & efficacem.

7 Fa-

7 Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram,

7 Fastum non habet, nec quibuslibet est obvia. Arcana est, & arcanis afflatibus sentitur, ab iis duntaxat, quos Deus dignatur hujus arcani participes facere. Hujus secretiora non objicimus vulgo, sed in occulto communicamus idoneis. Eam, licet hisce demum temporibus prodita est, tamen Deus ante omnia tempora æterno suo consilio paraverat suis: ut quemadmodum elatus mundus hactenus stulte jactat humanam sapientiam, ita posthac habeant humiles longe præstantiorem sapientiam, quam sibi gratulentur.

8 Quam nemo principum hujus seculi cognovit: si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.

8 Hæc simplicibus ac puris animis delectatur, & ob id nemo Principum hujus ævi eam est assecutus, nec Magi, nec Philosophi, nec Pilatus, nec Annas, aut Caiphas, nec Pharisæi, nec ipsi Dæmones. Alioqui si cognovissent futurum, ut quamlibet humilis aut stulta crux Christi suo fulgore mundi gloriam obscuraret, & quamlibet imbecillis, mortis ac peccati tyrannidem expugnaret, nunquam illum principem ac fontem omnis gloriæ cruci affixissent.

9 Sed sicut scriptum est: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum:

9 Quamlibet eruditos in cognitione rerum visibilium, quamlibet turgidos scientia Legis, tamen hoc arcanum illos fefellit, solis iis communicandum, quos animi modestia Deo conciliasset. Id enim fore prædixerat Esaias, declarans hanc, de qua loquimur, sapientiam secreto mentibus inspirari: *Quæ*, inquit, *nec conspecta sunt unquam humanis oculis, nec humanis auribus audita, nec unquam cujusquam hominis cogitatione concepta sunt, ea paravit Deus iis, à quibus* sincere *diligitur*, qui fide philosophantur, non ratiocinationibus.

10 Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.

10 Non meruerunt hoc elati Principes, nec tumidi Philosophi. Nobis velut amicis arcanum hoc patefecit Deus, non per humanam doctrinam, sed per afflatum occultum sui Spiritus. Is quoniam divinus est, & à Deo profectus, etiam abditissima retrusissimaque Dei secreta rimatur, quo non pertingit humana curiositas.

11 Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita & quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.

11 Faciem hominum cuivis promtum est cernere. Cæterum quid lateat in intimis animi recessibus, nemo mortalium perspicit. Id solus novit ipse spiritus & animus hominis sibi conscius. Ita res conditas contemplantur ac investigant complures, cæterum quæ sunt abstrusa in mente consilioque divino, nemo novit, nisi Spiritus æternus, qui Deo intimus est, & ob id illi conscius omnium. Homo impartit homini cogitationes arcanas tacito susurro. Deus impartit piis suum consilium per Spiritum, non hominis, qui præter humanas res nihil adferre potest, sed Dei. Qualis est Spiritus, talia docet. Habet & mundus hic Spiritum suum, eo qui corripiuntur, mundana tum sapiunt, tum amant.

12 Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis:

12 At nobis divini Spiritus afflatus cœlestia suggerit, ut intelligamus, quantum bonorum Deus nobis largitus sit per Christi crucem.

13 Quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina Spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes.

13 Atque hæc est Philosophia, quam ut à Spiritu Christi hausimus, ita vicissim tradimus piis ac simplicibus, non verbis arte compositis, quemadmodum tradunt Philosophiæ professores id quod profitentur, sed verbis inconditis quidem illis, verum spiritualem doctrinam tradentibus. Convenit enim, ut quoniam magnopere diversum est sapientiæ genus, diversa sit & tradendi ratio. Humana quæ sunt, humano more traduntur. Quæ cœlestia ac spiritualia, novo modo tradenda erant, nec id sane quibuslibet, sed iis duntaxat, qui hausto Christi spiritu jam habiles sunt doctrinæ spirituali, quippe spirituales & ipsi. Auditor enim spiritualis, spirituali Philosophiæ congruit, purgato per fidem intellectu, & castigato per caritatem affectu.

14 Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere: quia spiritualiter examinatur.

14 Nam crassus & animalis homo, qui rerum visibilium scientia tumet, & humanis affectibus ducitur, non recipit ea quæ sunt Spiritus divini, pro stultitia ducens ac deridens quicquid ab iis, quæ sapit, diversum est. Non enim credit nisi quod vel experimento compertum habet, vel humanis rationibus approbatum: nec animadvertit, quod hæc Philosophia, quæ docet Christum è virgine natum, verum Deum fuisse pariter & verum hominem, moriendo devicisse mortem, à morte revixisse, idem præstaturum in membris suis, quod in se præstitit, per afflictiones iter esse ad veram felicitatem, per mortes perveniri ad immortalitatem: hoc non comprehenditur humana ratiocinatione, sed afflatu Spiritus. Ne mihi huc adferas ingenium vafrum & acutum, simplicem potius ac puram fidem adferas. Hoc organum idoneum est artificio Spiritus, quod se totum illi præbeat fingendum formandumque.

15 Spiritualis autem judicat omnia: & ipse à nemine judicatur.

15 Cæterum qui spiritualis est, nihil non dijudicat, temporarias res negligens, æternis inhians, nec ipse tamen à quoquam carnalium dijudicari potest, quos fugit hæc cœlestis & arcana sapientia. Ut enim homo non judicat divina, ita carnalis homo non judicat spiritualem. Nam quæ hîc traduntur, ex intimis divinæ mentis arcanis depromta sunt, non ex humanis ratiocinationibus.

16 Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.

16 *Quis autem mortalis ex se novit mentem immortalis Dei, ut ipsi possit esse in consilio*, tanquam arcanorum conscius, quemadmodum dixit Esaias? Nova ratione divina mens voluit asserere suos, quæ falleret omnem hominis curiositatem. Nos autem ideo mentem Christi tenemus, quia Spiritum illius hausimus.

CAP. III.

Carnales estis: planto: fundamina feci:
Arguet ignis opus: stultus es ô sapiens.

1 Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tamquam parvulis in Christo,

1 SUNT hujus Philosophiæ rudimenta, sunt profectus, est fastigium. Ad cujusque captum accommodandus est sermo. Proinde cum primum vos adirem, non potui vobis summa tradere, tanquam plene spiritualibus, sed dejeci sermonem meum ad vestram imbecillitatem, apud rudes rudi sermone sum usus, crassis crassius sum locutus, ac velut apud infantes balbutii. Habet enim & fides profectus suos.

2 Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis: sed nec nunc quidem potestis: adhuc enim carnales estis.

2 Vos igitur cum adhuc infantes viderem in Philosophia Christi, doctrinæ crassioris ceu lacte vos alui, non solido cibo doctrinæ perfectioris: non quod nos non potuerimus vobis tradere majora, sed quod vos ob carnalem affectum, ac pristinæ vitæ caliginem nondum essetis capaces altioris doctrinæ. Ac ne nunc quidem estis omnes.

3 Cum enim sit inter vos zelus, & contentio: nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?

3 Sunt enim inter vos, qui licet per baptismum Christo dederint nomina, tamen nondum exsuerunt omnes affectus humanos. Qui tales sunt, hactenus certe carnales sunt, non spirituales. Quid verbis opus? aut cur id verear de vobis pronuntiare, cum ipsa res clamitet? Ex effectu vis rei cognoscitur. Cum Christi spiritus gignat concordiam, contra, livor, contentiones ac dissidia non nisi ex humanis affectibus oriantur, nonne hæc inter vos comperta, coarguunt vos adhuc affines crassis & humanis affectibus.

4 Cum enim quis dicat: Ego quidem sum Pauli; alius autem: Ego Apollo: nonne homines estis? Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus?

4 Unde alioqui voces istæ inter vos audiuntur, quæ dissidium sonant, nisi à mente corrupta? Cum auctor ac princeps communis sit omnium, tamen alius apud vos dicit: Ego sum Paulinus: rursum alius, ego sum Apollonius. Nam istiusmodi titulis inter sese decertant humanæ Philosophiæ discipuli: Ego sum Aristotelicus, ego Platonicus, ego Stoicus, ego Epicureus. Non quod ex meo aut Apollonis nomine hujusmodi quicquam sit natum, sed his nominibus abuti volui, quo rei indignitatem evidentius perspiciatis. Etenim si indignum est, ut gloriam & auctoritatem, quæ Christo debetur, transferatis in nos, qui veri sumus Apostoli, neque quicquam vo-

bis tradidimus, nisi quod hauserimus è Spiritu Christi, quis ferat, si adscitis hominum qualiumcunque, fortasse Pseudoapostolorum, cognominibus, salutis ac religionis auctoritatem uni *Christo* debitam, homunculis tribuatis? Veluti si Frangilius quispiam, aut Benotius, aut Augulius, aut Carmilius, aut alius quocunque nomine, nam sint hæc exempli gratia dicta, commentus sit aliquod humanum vitæ institutum, an protinus horum cognomentis elati, fœdum certamen inter vos suscipietis, & obliterato Christi nomine, veræ religionis, cujus unicus auctor est Christus, facietis homines auctores? Quid superest, nisi ut quemadmodum cognominibus factitiis, ita cultu quoque ac victu, totoque vitæ genere dissidium animorum & declaretis & alatis? ut quemadmodum satellites Satraparum, alii colore flavo, alii rubro, alii tessellatim variegato, alii aliis id genus notis testantur varios præfectos, quibus serviunt: ita vos sic hominibus addicti, quasi ab illis libertatem ac vitam acceperitis, cognomentis illorum gloriemini, quasi parum gloriosum sit dici Christianos? An pudet hujus cognominis? An non satis est hunc vitæ innocentia profiteri? Dissecatis id quod est unum, & Christi gloriam in homunculos distrahitis. Qualis illi sint nondum eloquor.

5 Sint Apollones, sint Pauli, ut summates etiam Apostoli sint, quid aliud sunt quam ministri Christi, cui creditis? Auctores non sunt, & negotium alienum administrant suo periculo: atque hanc ipsam administrandi facultatem Christo debent. Hoc auctore communi, aliis alii partibus funguntur, ut cuique delegatum est à Deo.

6 Ego, verbi gratia, primum consevi plantulam jactis Euangelicæ doctrinæ fundamentis: Apollo rigavit, piisque monitis fovit, quod à nobis cœptum est. Cæterum quod adolescit arbuscula, quod aucta divitem fœtuum proventum effundit, id Deo tribuendum est, non nobis.

7 Siquidem frustra laboret qui plantat, frustra qui rigat, nisi cœlum afflet vim suam occultam, sed hoc magis efficacem quod occulta est. Quæ si destituat agricolam, neque qui plantat quicquam agit, neque qui rigat: sin faverit, totus proventus cœlo Deoque debetur.

8 Nam quod ad hanc laudem attinet, & qui plantat, & qui rigat, pari conditione sunt, cum uterque juxta alienum agat negotium, officii præmium accepturus, non à vobis, sed à Deo, cujus operæ sumus.

9 Nos velut operarii conducti, in Dei opere laboramus: vos illius estis fundus, quem illi colimus, non nobis: vos ædificium, quod illi surgit, non nobis. Operam illi debemus, dispiciat quisque qualem illi præstet operam: si fidelem ac sinceram, accepturus est honestum præmium: sin secus, aut luserit operam, aut mercedem se dignam retulerit.

10 Ego (ut exempli gratia sic loquar) tanquam doctus architectus jeci fundamentum ædificio, non meis viribus, sed ejus ope, qui delegarat hoc officii. Alius atque alius fundamentis per me jactis superstruit, sed etiam atque etiam videat quisque quid superstruat.

11 Nam fundamentum, quod à nobis positum est, mutari non potest. Succedant nobis quocunque nomine prædicatores, nisi Christum Jesum prædicant, & eum crucifixum, audiendi non sunt.

12 Quod si fundamentum probant, superest ut structuram inducant tali fundamento dignam. Cœleste ac spirituale fundamentum est, non convenit huic structura carnalis ac terrenæ doctrinæ. Ut hominum judicium fallat inanis ac fucata structura, Dei judicium non effugiet. Huic igitur fundamento si quis superstruat eximia solidaque, velut aurum, argentum, lapides pretiosos. Aut contra, si quis addat frivola viliaque, veluti ligna, fœnum ac stipulam, eventus ipse declarabit, quam quisque operam commodarit. Dicam crassius, quo magis intelligatis: Ego Christum vobis scopum proposui, si quis hujus exemplo doceat, innocenter vivendum, bene merendum & de inimicis, non fidendum opibus, adspernandos honores, voluptates fœdas ut pestem exsecrandas, omnia ad Christi referre gloriam, præter immortalitatem nullum sperare præmium recte factorum, mortem etiam optandam, si pro Christo sit obeunda, is structuram addit Christo fundamento dignam: sin humanas addit constitutiunculas, de cultu, de victu, de frigidis ceremoniis, deque similibus rebus, quas homines comminisci solent, non in rem Christi, sed in suam ipsorum gloriam, aut etiam in quæstum, ut orsi à tam nobili fundamento degenerent in superstitiosos pro piis, jam lignum, fœnum ac stipulam induxit.

13 Sed uniuscujusque opus, cum propius admotum fuerit ad lucem veritatis, & regulam Euangelicam, palam arguetur quale sit. Si doctrina, quæ accessit, reddat vos invictos ad omnes humanos affectus, palam est efficacem esse: sin reddit imbecilles ad ferenda incommoda, si irritabiles, si morosos, si contentiosos, si obtrectatores, si fucatos, hinc satis liquet adulterinam fuisse doctrinam. Quibus dies dictus est apud judicem hominem, frequenter elabuntur; sed exacta sunt Dei judicia, perinde quasi rem explores igni. Rebus tranquillis fortasse non apparet inutilis substructio. Cæterum simulatque ingruerint persecutionum procellæ, aut irritamenta cupiditatum, tum labascentes, re declaratis ceremoniis, aut humanis dogmatis, non hauriri spiritum, quo qui præditi sunt, hæc omnia pro Christo vel cum gaudio tolerant. Hic est ignis, qui cujusque opus quale sit probaturus est.

14 Proinde si in hoc incendio perdurarit, quod hic aut ille superstruxit, nihil hinc laudis sibi yindicabit apud homines, sed à Deo, cui laboravit, mercedem reportabit:

15 Sin exustum fuerit hujus aut illius opus, operarius operæ suæ jacturam fecerit, præmioque frustrabitur, etiamsi ipse fuerit incolumis, sed sicuti qui ex incendio nudi subducunt sese, neque quicquam superest, nisi ut novis impendiis superstruat, quod fundamento respondeat. Primum & optimum erat iis, qui Christo fuissent initiati, nihil tradere, nisi Christo dignum. Id si factum non est, utrisque conduplicatus est labor, & his qui docuerunt dedocenda, & his qui didicerunt dediscenda. Spes tamen est salutis, quandiu manserit fundamentum Christus? Quî convenit turpi vitæ cum ista professione? Quî frigidis ceremoniis cum ignea Christi caritate? His rebus qui vos sua doctrina inficiunt, dignas Deo pœnas dabunt.

16 An non meministis vos esse templum Deo consecratum, quod divinus ille Spiritus inhabitator sanctificat?

17 Quod si afficitur supplicio, qui Templum ab homine dicatum profanat, an non hunc perditurus est Deus, qui suum templum conspurcarit? Cum Deus Spiritu suo templum hoc semel purum sanctumque reddiderit, adnitendum ut à nobis purum sanctumque servetur. Innocentia, ac moribus Christo dignis servatur. Ambitione, libidine, dissidio, & his similibus affectibus ac morbis profanatur, conspurcaturque. Vos igitur cum sitis templum Dei, è vivis saxis constructum, in Deum impius est, qui mores, aut affectus, aut doctrinam Christo indignam in cœtum vestrum invehit.

18 Neminem fallit Christus, si quis huic innitatur. At videat quisque ne præsidiis humanis male fretus, fallat seipsum. Nihil est quod felicitatem vestram à Philosophiæ aut Legis præsidiis exspectetis. Neque quisquam hoc sese cæteris anteponat, quod humana doctrina polleat. Imo qui sibi videtur esse sapiens, juxta mundanam æstimationem, sapien-

5 Ministri ejus, cui credidistis, & unicuique sicut Dominus dedit. 6 Ego plantavi, Apollo rigavit: sed Deus incrementum dedit. 7 Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed, qui incrementum dat, Deus. 8 Qui autem plantat, & qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. 9 Dei enim sumus adjutores: Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. 10 Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui: alius autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo superædificet. 11 Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. 12 Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, 13 Uniuscujusque opus manifestum erit: Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur: & uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. 14 Si cujus opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet. 15 Si cujus opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem salvus erit; sic tamen quasi per ignem. 16 Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? 17 Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. 18 Nemo se seducat: si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat ut sit sapiens.

A pienter stultescat, ut vere fiat sapiens. Desinat esse stultæ sapientiæ turgidus professor, & idoneus erit, qui sit sapientissimæ stultitiæ discipulus.

19 Sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum. Scriptum est enim: Comprehendam sapientes in astutia eorum.

[19] Etenim ut opes hujus mundi non reddunt vere divitem, ut honores mundi non efficiunt vere clarum, ut voluptates mundi non faciunt vere felicem, ita sapientia mundi hujus non reddit vere sapientem apud Deum, cujus judicium nemo fallit, etiamsi apud homines sapientiæ titulum sibi vindicet. Irridet Deus hujusmodi sapientiam, dum eam declarat adeo non esse salutiferam, ut officiat etiam ad salutem parandam, dum elatos ac feroces, & ob hoc indociles reddit. Prædictum est autem hoc jam olim, in Libro, qui de patientia Job con- B scriptus est, cum ait de Deo loquens: *Qui comprehendit sapientes per suam ipsorum astutiam.*

20 Et iterum: Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt.

[20] Ac rursus in Psalmo LXIII. *Dominus novit cogitationes hominum*, qui sibi sapientes videntur, *quod vana sint* & inefficaces ad præstandum, quod pollicentur.

21 Nemo itaque glorietur in hominibus.

[21] Cum hoc negotium salutis nostræ totum divinum sit, non est quod homines sibi quicquam hinc vindicent, nec est cur ullam gloriæ portionem homini velut auctori tribuatis, cum tota debeatur Deo.

22 Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura: omnia enim vestra sunt:

[22] Jam cum unum sitis corpus, mutua caritate C compactum, non est quod aliud alius sibi peculiariter vindicet, cum in commune vestra sint omnia. Sive quid valet Paulus, aut Apollos, aut Cephas, beneficio Dei in vestrum commodum ex æquo valent: sive quid obstrepit mundus, in vestrum cedit bonum: sive nobis obtingit vita, vobis doctrina confirmandis vivimus, sive mors ingeritur, vobis exemplo roborandis morimur: sive occurrunt præsentia, neglectim utendum est momentariis, sive futura, ad hæc magno animo connitendum, quæ licet non cernatis oculis corporis, tamen oculis fidei cernitis.

23 Vos autem Christi: Christus autem Dei.

[23] Facessant igitur partium ac factionum vocabu- D la, cum per unicum auctorem omnia ex æquo vestra sint, etiamsi ipsi vestri non estis, ut jus vestri in hominem traducatis, sed Jesu Christi, cui nos pariter ac vos ipsos debetis. Porro Christum Deo debetis omnium summo auctori, qui per illum omnia nobis largiri voluit.

CAP. IV.

Dispensatores: patefient: tot mala passus: Ut pater admoneo: quomodo vultis agam?

1 Sic nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.

[1] HUjus igitur nomine glorietur, qui vere velit gloriari. Nos vero sic æstimet homo, non ut E auctores aut dominos, sed ut æstimari par est, quiceu ministri, Christi negotium agunt, quique rem ab alio creditam dispensant, mysteria non hominum, sed Dei.

2 Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur.

[2] Cum igitur in confesso sit, quod omnes, quales quales sunt, rem administrent, summam quidem, sed alienam, quod ad horum æstimationem attinet, nihil aliud interim spectetur in his, nisi ut quod à Deo creditum est, bona fide dispenset aliquis, non alio spectans quam ad Christi gloriam. Qui pro divinis humana docent, qui vestra obedientia ad quæstum ac fastum abutuntur, qui sub Euangelii prætextu rem suam agunt, qui sub umbra F gloriæ Christi, tyrannidem affectant, malæ fidei dispensatores sunt, & quamvis imponant humano judicio, Deum non fallunt, cui probari summum est.

3 Mihi autem pro minimo est ut à vobis judicer, aut ab humano die: sed neque meipsum judico.

[3] Nam mihi pro minimo est, si vestro tantum judicio prober aut improber: imo si quocunque judicio humano. Tantum enim abest, ut homines de hominis conscientia recte judicare possint, ut nec de me ipso ausim pronuntiare, an laudem merear apud Deum, nec-ne.

4 Nihil enim mihi conscius sum: sed non in hoc justificatus sum: qui autem judicat me, Dominus est.

[4] Ipse quidem pro viribus adnisus sum, ut officio delegato satisfacerem, nec ullius fraudis mihi sum conscius, at non hinc ausim mihi vindicare justitiæ laudem. Siquidem fieri potest, ut imprudens, sive excedens, sive deficiens fecerim aliquid secus quam oportuit. Id cum soli Deo sit cognitum, hunc unum habeo judicem officii mei. Huic igitur, cujus oculis perspicua sunt omnia, judicium omne de occultis deferamus, pronuntiaturo de singulis, cum ipsi tempestivum videbitur.

5 Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus: qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: & tunc laus erit unicuique à Deo.

[5] Proinde vobis cavendum est, ne servi sententiam Domini anticipetis judicantes ante tempus. Nec enim tempus est de his pronuntiandi, donec advenerit Dominus, judicaturus & cœlestia, & terrestria, & subterranea. Is tum in lucem proferet, quicquid nunc in tenebris abditum est, & oculis omnium conspicuum reddet, quod nunc in sinuosis humani cordis recessibus occultatum, fallit hominum conscientias. Tunc ab eo, cujus certa sunt judicia, pro meritis contingent præmia. Qui sincere functus erit officio, laudem æternam feret à Deo, etiamsi parum commendatus fuit hominibus: qui secus, pudefiet ac pœnas dabit condemnante Deo, quamlibet apud homines in pretio habitus.

6 Hæc autem, fratres, transfiguravi in me & Apollo, propter vos: ut in nobis discatis, ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum infletur pro alio.

[6] Cæterum ne quid erretis, hactenus sermonem in me atque Apollo transtuli, non quod nos simus hujusmodi factionum occasio, (nam neque nos vindicamus nobis quicquam, neque quisquam apud vos se Paulinum, aut Apollonium jactat) sed intelligens inter vos esse varia partium studia, ne quem irritarem, malui rem fictis nominibus proponere, ut lecta in commune Epistola, se quisque tacitus agnoscat. Idque vestra causa factum est, ut nostris nominibus res odiosa tractaretur, quo citra ullum tumultum disceretis, quam indecore gloriantur quidam Pseudapostolorum cognominibus, alios præ se despicientes, impieque tribuentes hominibus, quod est Dei: nec ob aliud attollentes sui quisque Apostoli dignitatem, nisi ut ipsi interim præstantiores habeantur: non minus stulte de se judicantes, quam de illis judicant, quorum titulis efferuntur. Fortasse ferri poterant hæc, si stulta tantum essent, nunc cum hinc perniciosa nascantur dissidia, res non potest dissimulari. Neque enim plus tribuendum est viris Apostolicis, quam, ut modo dixi, alienæ rei dispensatoribus tribuere par est: neque cuiquam hujus aut illius nomine gloriandum, cum hoc ipsum, etiam quod per illos adfertur, Deo debeatur.

7 Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?

[7] Hæc cum mecum perpendo, non possum non admirari, unde inter vos ambitio fœdissima, vel Apostolorum stulte sibi vindicantium, quod est Christi, vel discipulorum, qui malunt de homine ministro, quam de auctore Deo gloriari. Appello te quisquis es, qui ob fucatam gloriam ejus, à quo baptismum, rem facilem accepisti, tibi vel places, vel displices. Quis est istius discriminis auctor, ut hic minus, ille plus accepisse videatur? Si quis in aureo, aut gemmeo labro baptizetur Satrapis susceptoribus, idque per Apostolum, aut si hoc parum est, per summum Apostolum, qui toto strepitu, Regum opulentiam superet: quis ausit pronuntiare, huic plus esse collatum, quam si per Petri piscatoris, aut meum coriarii ministrum aliquem in alveo ficulno baptizatus esset? Rursus appello te quisquis es, qui stultissimum hunc errorem inseris in animos simplicium, aut certe abuteris errore, quem castigatum oportuit, quid tandem est istud, unde tollis cristas? Tua tradis, an aliena? si tua, teipsum prædicas, non Jesum Christum. Sin aliena, qua fronte vindicas à Deo acceptum, quasi à te profectum esset? Si credis tuum esse, quod divini muneris est, quid te cæcius? Sin intelligis, & tamen hinc te jactas ac venditas, perinde quasi tuum esset, quid te impudentius?

8 Jam saturati estis, jam divites facti estis: sine nobis regnatis: & utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnemus.

[8] Ab humili fundamento quo magnitudinis venistis ô Corinthii? Nos famelici, tenues, & egentes apud vos, adeo ut coriis consuendis nobis diurnum victum paraverimus, nos humiles & indignis modis afflicti Christum vobis pure prædicavimus. Nunc eo venistis, ut nobis fastiditis, per alios Apostolos, & saturitate tam sitis feroces, & opulentia turgidi, & regno seditiosi? Et tantam rerum amplitudinem possidetis, nobis, qui difficillimam istius negotii portionem exhausimus, exclusis? An magnum aliquid assecuti sitis, vos videritis. Optarim certe vos vere regnum Christo dignum adeptos esse. Ingereremus nosmet in aliquam portionem istius regni, ut qui rudimenta jecerimus, simul quoque vobiscum regnaremus. Nec enim arbitror vos usque adeo futuros inciviles, ut à quibus felicitatis vestræ nata fuissent exordia, hos prorsus à consortio felicitatis excluderetis. Nisi prorsus hac infelicitate nati sumus, aut cum alii doctrina non sincera tantam gloriam sibi comparent, nos præter contemtum, famem, infamiam, carcerem, plagas, capitis discrimina, nihil præmii reportemus.

9 Puto enim quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tamquam morti destinatos: quia spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus.

10 Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles.

[9] Si præmiis humanis pensandum erat officium Apostolicum, arbitror præcipua deberi nobis, qui tantis periculis Christum primi vobis insevimus. At si recte regnant apud vos, qui optimo fundamento per nos jacto qualiacunque superstruxerint, opinor irato Deo nos solos infelices esse. Illis opes & sapientiæ titulus auctoritatem, ac tyrannidem apud vos conciliat: nos opinor omnium postremos Christus ad Apostolicum munus accivit, ut suppliciis ac mortibus objiceret, similes iis, qui ob maleficia sua bestiis objiciuntur, quo plebi spectaculo sint. In quod prætorium non sumus pertracti? Quis est carcer non conscius afflictionis nostræ? Quod forum est, in quo non simus publico ludibrio affecti, adeo ut spectaculo fuerimus, non solum huic mundo, qui Christum damnat, non solum hominibus, qui terrena sapiunt, verum etiam ipsis Dæmonibus, qui nostris malis oblectantur.

[10] O rerum vices in diversum versas! Nos ceu stulti despicimur ob Christum, quod hunc crucifixum & humilem prædicaverimus, vos ut sapientes sustulistis animos fiducia Christi. Nos ut imbecilles dejecimus nos ob Christi gloriam, vos ut potentes insolescitis. Nos contemti & obscuri, vos insignes & clari.

11 Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus,

12 Et laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus:

13 Blasphemamur, & obsecramus: tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.

[11] Ad nos præter laborem & molestiam nihil rediit; totus fructus penes vos est. Quid enim accessit nobis præmii, pro tot periculis ac malis? Ad hunc usque diem adeo non regnamus, sicut quidam Apostolorum nomine sese venditantes, ut sæpe desit quod edamus, sæpe quod bibamus, sæpe quo vestiamur, tantum abest ut opes collegerimus ex Euangelio. Quin & colaphis subinde cædimur, tantum abest, ut honorem lucrifecerimus. Adhuc incertis vagamur sedibus, quod quidem extremæ tenuitatis est, nec ædiculas esse proprias, in quibus saltem hoc commodius feras pauperiem, quod tectius.

[12] Adeo non expilamus quenquam, ut opificio manuario nobis victum paremus. Adeo non aucupamur humanam laudem, ut devoventibus nos bene precemur, ut pro convitiis, quibus afficimur assidue, benedicta rependamus. Adeo non opprimimus quenquam, ut persecutorum sævitiam taciti perpetiamur.

[13] Quid multis opus est? Alii gloria potiuntur apud vos, nos vestri causa in hunc usque diem ut rejectamenta habemur hujus mundi, quibus nihil esse possit abjectius aut conculcatius.

14 Non ut confundam vos, hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo.

[14] Si juxta morem quorundam, meos labores, mea pericula, mea officia vobis imputare vellem, nonne foret expostulandi justissima ratio? Nunc non hæc scribo, velut alienatus à vobis ob ingratitudinem, quo vos afficiam pudore: quin potius ut amantissimus pater filios carissimos admoneo, non mea causa, sed vestra. Nam si res vobis in bonum cederet meo tantum malo, meum incommodum pro nihilo ducerem, gratularer vobis, quorum commodis & meipsum non dubitem impendere. Nunc cum videam vos per novos Apostolos in pejus delabi, cogit me pietas erga vos, ut vos admoneam periculi, quod ego sane meum esse duco.

15 Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Euangelium ego vos genui.

16 Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut & ego Christi.

[15] Non est vobis hic animus adspernandus, Corinthii, vere germaneque paternus. Immensum discrimen est inter pædagogum & patrem: ille pro tempore sævitiam exercet in ætatem innocentem, & aut mercedis gratia, aut mali metu facit officium, si tamen facit: at pater ob insitam penitus à natura pietatem, vel suo malo, filiorum commodis consulit. Ut contingant vobis vel decem pædagogorum millia, certe paucos in his experiemini patres. Cur autem non appellem me patrem, vos filios? cum primus omnium vobis prædicarim Euangelium, cum per me sitis renati Christo. Nonne ego quodammodo vos genui? Quæ mater tantum laboris in nixu patitur, quantum ego passus, cum vos Christo parturirem.

17 Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, & fidelis in Domino: qui vos commonefaciet vias meas, quæ sunt in Christo Jesu, sicut ubique in omni Ecclesia doceo.

[16] Proinde si patrem hunc agnoscitis, si vere filii estis, obsecro per pietatem mutuam, patrem vita ac moribus exprimatis. Cur è nobis prognati, aliorum similes videri mavultis? Ista, quæ ad me deferuntur de vobis, unde sint, vos videritis, certe à me non hausistis.

[17] Quod si quid excidit vobis nostri, quando mihi nondum venire licet, mitto ad vos Timotheum, velut alterum me, nimirum filium haudquaquam degenerem, sed Dei beneficio fidelem: qui ut primum per me Christum imbibit, ita à paternis vestigiis nusquam discedit. Is vobis in memoriam revocabit institutum vitæ meæ, quod ad exemplum Jesu Christi, & sequor, & trado, non vobis tantum, sed cuivis conciliabulo Christum profitenti. Quemadmodum is communis est omnium auctor, ita debet omnibus eadem esse vivendi ratio. Qui germanus est filius, is ex animo, non mali metu, suo fungitur officio.

18 Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam.

19 Veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit: & cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem.

20 Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute.

[18] At sunt inter vos, qui ob absentiam meam, excusso pudore sic insolenter se gerant, quasi nunquam sim rediturus.

[19] Sed fallentur isti: nam propediem adero, si Dominus permiserit, ac tum re ipsa experiar, non quantum sermone polleant isti, qui tam insolenter efferunt sese, sed quantum factis.

[20] Neque enim in magnificis dictis sita est Euangelii vis, quæ cuivis in promtu sunt, sed in vi, aut virtute cœlesti, quæ malorum tolerantia, quæ concordia, quæ totius vitæ innocentia, quæ miraculis declaratur.

21 Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis?

[21] Vultis ad vos veniam? Veniam equidem. Cæterum vos videritis, ut me, sicuti par est, excipiatis. Vobis in manu est efficere, ut vel austerus ac terribilis veniam, vel lenis ac mansuetus. Est mihi auctoritas à Christo tradita, virga suppliciorum coercendi premendique rebelles & intractabiles. Verum ego malim hac non uti, malim hujusmodi moribus esse vos, ut ceu pius, propitius ac mitis pater, aut gratuler innocentiæ vestræ, aut si quid fuerit levium erratorum, molli paternaque castigatione emendetur.

CAP. V.

Expelli talem jubeo: purgetis amarum
Fermentum: vivat pectore quisque malos.

1 Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter

[1] VERUM, illud & notius est, quam ut negari possit, & gravius quam ut ferri debeat, & perniciosius, quam ut differri expediat, quod inter vos, quos ut templum Deo sacrum decebat omnis puritas, fœdus rumor est libidinis, & hujusmodi libidinis, ut ejus infamia, nec apud Ethnicos, &

à

Gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat.

à Christo alienos comperiatur, videlicet ut aliquis novercam suam uxoris loco habeat. Quanto cum probro putatis Christiani nominis, jam hujusmodi flagitii publicus rumor de vobis spargit?

2 Et vos inflati estis: & non magis luctum habuistis ut tollatur de medio vestrûm qui hoc opus fecit.

[2] Et vos interim perinde quasi tantum vestræ professionis dedecus nihil ad vos pertineret, vobis ipsis placetis, inani sapientiæ persuasione turgidi, cum magis conveniret, publico luctu testari, vobis turpissimum admissum vehementer improbari, profligato è contubernio vestro tanti sceleris auctore: primum ne favere turpibus admissis videamini, si ceu familiarem ac contubernalem agnoscatis eum, qui nondum declaravit se pœnitere flagitii. Deinde ne pestis exitialis semel admissa latius serpat apud vos. Postremo ut auctor nefarii sceleris, si vitetur à vobis, velut omnium publico judicio damnatus, pudore tactus resipiscat, donec certa pœnitudinis signa declarent hominem idoneum, qui in sanctorum consortium recipiatur: id à vobis illico factum oportuit, ubi fœdus rumor hominem (nam adhuc parco nomini) reum ageret nefandi criminis.

3 Ego quidem absens corpore; præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens, eum, qui sic operatus est,

[3] Hoc ipse facturus eram, si præsens apud vos fuissem. Nunc absens (licet non totus absim, nam ut absum corpore, ita spiritus auctoritate præsens sum) absens igitur, sed perinde quasi sim præsens fero sententiam, quam vos quoque sequi debetis, ut publico cœtu, frequentique conventu decernatis (ne quis hoc auctoritatis sibi privatim vindicet) quem oportet nullo humano affectu convenire, sed nihil aliud spectantem, quam gloriam Domini nostri Jesu Christi, in quo simul adero spiritu duntaxat, ut dixi.

4 In nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu,

[4] Nec deerit auctoritas Domini nostri Jesu Christi, cujus nomine convenietis, qui nostram sententiam sua potentia reddet efficacem.

5 Tradere hujusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi.

[5] Ut qui scelus hoc tam turpiter admisit, ejectus à vestro contubernio tradatur Satanæ, quo juxta carnem affligatur, pudefactus humano judicio, ut spiritus & animus sit incolumis apud judicem Jesum Christum omnia judicaturum, non hæc tantum, aut hunc tantum. Expedit interim hoc etiam isti, ut exactum illud ac severum Dei judicium anteverttat, & temporaria castigatione maceretur potius, quam æternis suppliciis addicatur. Nostrum est medelam parare potius, quam pœnam: sic enim agendum cum nocente, ut sit qui possit emendari. Nec enim hominem è medio tollimus, sed exstincto peccato servamus hominem. Hac pœna debet esse contenta Christiana mansuetudo. Lapidare Judæorum est, mederi Christianorum.

6 Non est bona gloriatio vestra. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit?

[6] At nihil horum vobis curæ fuit, neque vos commune dedecus, neque vos commune periculum commovit, perinde quasi re bene gesta vosmet efferentes. Multum interest inter gloriationem mundanorum, & gloriationem Christianorum. Ista gloria vobis dedecori est, nec dedecori solum, verum etiam periculosa. Esto, inquitis, unus est qui peccavit, quid hoc ad totam congregationem? An ignoratis, quod ingentem farinæ conspersæ vim paululum fermenti afficit, & acidam reddit.

7 Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.

[7] Fermentum est quod è corrupta massa superest. Si quid igitur veteris vitæ residet in vobis, diversum à simplicitate Christi, fermentum est, prorsus à vobis expurgandum, ut per vitæ novitatem sitis nova conspersio, nec in universa massa quicquam pristinæ malitiæ sit admixtum. Sicut enim Christus vos à peccatis semel immunes reddidit, ita vobis danda est opera, ne rursus irrepat in vos aliquod superioris vitæ contagium, & innocentiæ Christianæ vitiet sinceritatem. Amat Deus, qui hoc carent fermento. An non id olim typis mysticis adumbratum est? Hebræi cum emensi mare, liberati fuissent ab Ægyptia servitute, jussi sunt quotannis in hujus rei symbolum ac monumentum stato tempore, mactato agno anniculo, septem diebus vesci panibus nullo fermento corruptis, quemadmodum fecerant jam fugam adornantes ex Ægypto. Interea farinam puram secum efferunt, fermentum omne relinquunt Ægyptiis. Neque dignus habetur, qui vescatur agno paschali, nisi qui septem diebus fermentum non attigerit. Imo piaculum habebatur id temporis, quicquam usquam fermenti reperiri in domibus Hebræorum. Umbras rerum habebant illi, nos verum phase tenemus, agnum omnis maculæ nescium. Is est Christus Jesus, pro nobis à teterrima mortis ac vitiorum tyrannide liberandis, in crucis ara immolatus. Non temere est immolatus.

8 Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ: sed in azymis sinceritatis & veritatis.

[8] Semel Ægyptum evasimus, superest ut jugiter hoc festum celebremus, haudquaquam gaudentes atque attollentes nos iis rebus, quibus olim capiebamur, cum adhuc haberet nos fœda simul ac dura servitus, hoc est, non fermento Legis Mosaicæ, non fermento veteris malitiæ ac versutiæ, sed libis ac panibus nullo fermento vitiatis, id est, moribus innoxiis, simplicibus, sinceris, nulloque fuco simulatis.

9 Scripsi vobis in epistola: Ne commisceamini fornicariis.

10 Non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exiisse.

[9, 10] At ne quid erretis, quod paulo ante jusserim à vobis vitari consuetudinem infami libidine contaminatorum: non hoc sentio, quod postulem ut universos hujus regionis impudicos devitetis, nec cum ullo consuetudinem agatis, qui avaritiæ rapacitatisve infamia laboret, aut simulacrorum cultui deditus sit, quod si conemini, tota hæc Græcia vobis sit relinquenda, cum istiusmodi nusquam non occurrant.

11 Nunc autem scripsi vobis non commisceri: si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum ejusmodi nec cibum sumere.

[11] Quanquam id quoque cupiam, si liceat, nunc quod fieri non potest, non exigo: illud exigo, ut si quis titulo Christianus, palam hujusmodi vitiis infectus sit, quæ plurimum absunt ab instituto Christiano, puta scortatione, aut avaritia, aut simulacrorum cultu, aut maledicentiæ morbo, aut temulentia, aut rapacitate, adeo vitetis hominis familiaritatem, ut ne cibum quidem cum illo capere dignemini, donec resipiscat. Id vestra plurimum refert, ut vester cœtus purus sit & incorruptus.

12 Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare? Nonne de iis, qui intus sunt, vos judicatis?

[12] Quales sint aliis, viderint ipsi: illorum vitia nec vos inficiunt, nec cedunt in probrum Christiani nominis. Ergo qui tales sunt, non oportet sinere impunitos, si modo crimen in propatulo est inter vos. Id satis est mihi. Quorsum enim attinet, ut de his quoque judicem, qui ut sunt à Christo alieni, ita non pertinent ad nos? Nonne domi quisque suæ censorem ac judicem agit, nec sua referre putat quid agatur in ædibus alienis? Si quid domi suæ commissum est, id existimat ad totius familiæ rem pertinere. Proinde satis est nobis, si Christiani de Christianis judicemus. Qui sunt alieni à professione Christiani nominis, hos divino judicio relinquimus.

13 Nam eos, qui foris sunt, Deus judicabit. Auferte malum ex vobisipsis.

[13] Quod si nemo sinit domi suæ scelerosum ac pestilentem, vos quoque tanti facinoris auctorem è vestro contubernio profligate: hoc & illius refert & vestra, & ad Christiani nominis dignitatem pertinet. Nam & ille pudore correptus ad se redibit, & vos periculum contagii simul ac suspicionem à vobis propelletis, & intelligent omnes hæc non probari Christo, qui vitæ docuit ac præstitit innocentiam. Pestilens quidem fermentum hactenus ostendi, seditiosæ contentionis, ac fœdæ libidinis, penitus à vobis rejiciendum.

CAP VI.

Fiunt cur lites? regnum non cedit iniquis:
Cuncta licent: stuprum quale nefas sit, habes.

1 Audet aliquis vestrûm habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, & non apud sanctos?

[1] SED alias quoque comperio in vobis pristinæ vitæ reliquias, quæ fermentum avaritiæ sapiunt. Ut vestra non interest de iis, qui ab Ecclesiæ consortio sunt alieni, ferre sententiam, ita vehementer indecorum est, Christianos à non Christianis judicari. Primum illud admiror, quo pacto quis Christum professus, si quid exstiterit controversiæ de re pecuniaria, possit animum inducere, ut non vereatur ad judicem

dicem provocare, & quod gravius est, ad judicem impium potius, quam Christianum. An æquum judicabit, qui tota vitæ professione iniquus est?

2 An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt? Etsi in vobis judicabitur mundus, indigni estis qui de minimis judicetis?

2 An non videtis quam præposterum sit, ut mundus, cujus impietas ex sanctorum fide vitaque sit olim damnanda, nunc ceu justior ac melior, de sanctis ferat sententiam, & illorum lites dirimat? Quod si tanta res vobis committitur, ut per vos totius mundi, hoc est, omnium impiorum vita damnetur, an parum idonei vobis videmini, qui de rebus frivolis ac levissimis judicetis? Vos enim estis lux mundi, quæ coarguat impiorum errores. Hoc quo pacto fiat, si in vobis ipsis sint tenebræ? sitque quod redargutione sit dignum? Nunc causas vestras ad impios judices defertis, quasi aut plus sapiant illi quam vos, aut penes illos plus sit æquitatis, quam penes vos.

3 Nescitis quoniam angelos judicabimus? quantò magis secularia?

3 An ignoratis, quod non homines solum mundo deditos, verum etiam Angelos, impios hujus mundi tyrannos olim judicaturi sitis? Ne magnum videatur si causas infimas de rebus, quæ ad vitæ corporalis usum pertinent, inter vos finiatis. Vestra credulitas illorum incredulitatem, vestra pietas illorum impietatem, vestra innocentia illorum impuritatem condemnabit, atque hodie condemnat, si vitam Christo dignam egeritis.

4 Secularia igitur judicia si habueritis: contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum.

4 Et obliti dignitatis vestræ, eos judices facitis rerum vestrarum, de quorum omnium capite per vos pronuntiabitur? Quod si tam estis contentiosi, si tam amantes rerum fluxarum, quarum contemtum profitemini, ut super his non solum dissideatis inter vos, sed ita dissideatis, ut omnino judices sint adeundi, vel ad quoslibet, quantumvis in vestro contubernio contemtos & humiles causas istiusmodi deferatis.

5 Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum?

5 Non hoc dico, quod ita fieri velim, sed ita loquor, ut vos vestri pudeat, cum apud Ethnicos judices decertatis. Si respondetis professioni vestræ, qui inter vos abjectissimus est, præstantior est iis, qui apud impios summi habentur. Usque adeo-ne vos ipsos contemnitis? Adeo nullus est inter vos, qui tantum sapiat, ut de rebus tam levibus arbiter sedeat, & inter duos Christianos litem finiat? inter quos, quoniam fraterna caritate ac rerum omnium communione conglutinantur, oportebat facillime convenire.

6 Sed frater cum fratre judicio contendit: & hoc apud infideles?

6 Nunc adeo non convenit, ut Christianus cum Christiano contendat judicio, idque quod est fœdius, apud hos, qui à Christo sunt alieni, quasi possint illi ad legum humanarum regulam, quod justum est pronuntiare, vos ad Euangelicam regulam non idem possitis.

7 Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?

7 Videte quot modis hîc peccetis. Primum hoc ipsum vobis turpe est, quod istiusmodi controversiolas non ipsi inter vos componatis, citraque tumultum, aut contentionem ullam transigatis, vel mutua concessione, vel certe per arbitros, sed eo pertinaciæ ventum est, ut dum neutra pars alteri vel cedit, vel concedit aliquid, apud publicos judices, teste populo, res sit agenda. Non carebat vitio, si hæc agerentur apud judices Ecclesiasticos. Nunc quam fœdum est spectaculum, apud judices impios decertare de rebus nihili? Nostra religio pax est, ac per Christum in unum corpus insiti, plusquam germani facti sumus. Ad hæc rerum istarum vilium, pro quibus hic mundus depugnat, neglectus, nos reddit Christianos. At cum pro his ipsis tam acriter contenditis, ut non pudeat Christianum in jus trahere Christianum, & apud impium judicem reum agere, quid creditis in mentem venire iis, qui conspiciunt? An non sic apud se cogitabunt? Ubi inter istos Christianos pudor? ubi fraterna caritas? ubi rerum omnium communitas? ubi pax, quam semper habent in ore? ubi pecuniæ contemtus? ubi lenitas illa Euangelica, qua jubentur & tunicam ultro relinquere, si quis pallium ademerit? Ecce quantula de re, quam turpiter digladiantur, non solum nobiscum, verum & inter ipsos. Quî fit, ô Corinthii, ut adhuc tanti vobis sit pecunia, ut hujus gratia tantum dedecus in Christianum nomen adsciscatis? Respondebit aliquis: nisi meum jus persequor, non abfuturus sum ab injuria, nisi quod meum est vindico, futurus sum in damno. At etiam atque etiam videte, ne dum levem jacturam timetis rei pecuniariæ, grave damnum faciatis innocentiæ, bonæque famæ, atque adeo gravem jacturam inferatis Euangelio. Præstabat non evincere rem, quam hanc ansam præbere incredulis obtrectandi Christo. Satius erat levem injuriolam negligere, quam dum sic persequeris, animum ulciscendi cupidum profiteri.

8 Sed vos injuriam facitis, & fraudatis: & hoc fratribus.

8 Jam vero tantum abest, ut Christiana mansuetudine damnum aut injuriam impune feratis ab aliis, ut ipsi ultro alios afficiatis injuria, ultro fraudetis ac circumveniatis alios, non incredulos tantum, verum etiam religionis consortio germanos. An non ista pristinæ vitæ fermentum sapiunt? An non ista longissime dissonant, & à doctrina, & à professione vestra? Quisquis Christum profitetur, innocentiam profitetur, & his factis promissum est regnum cœlorum. Nec enim satis est tinctos esse liquore, non satis est insitos esse Christo, nisi tota vita Christi doctrinæ respondeat. Ideo à mundo exemti, cooptati estis in corpus Christi, ut posthac integritate vitæ Christo capiti respondeatis.

9 An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare: Neque fornicarii, neque idolis servientes neque adulteri, 10 Neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt.

9, 10 An illud vos fugit, quod injuste viventes, quamlibet baptizati, excludendi sint ab hæreditate regni cœlestis? Ne quis sibi imponat, etiam atque etiam dico, edicoque vobis. Neque scortatores, neque simulacrorum cultores, neque adulteri, neque molles, qui velut evirati prodigiosæ libidini observiunt, neque qui masculis mulierum vice abutuntur, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque qui per vim invadunt aliena, consortes erunt regni Dei. Nihil proderit novus titulus, si vita veteribus vitiis sit inquinata, imo Christus his vertitur in occasionem gravioris damnationis.

11 Et hæc quidam fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.

11 Atque hæc quidem dedecora, quæ modo commemoravi, quondam in vos competebant, antequam essetis per Christum renati. Non exprobro quod fuistis, modo ne eodem revolvamini. Abluti estis à pristinis commissis, gratis abluti fuistis, cavete ne rursus inquinemini. Neque solum ablutis suo sanguine restituit innocentiam, verum etiam ultro sanctimoniam contulit & justitiam, idque non præsidio Legis, aut meritorum vestrorum, sed per Jesum Christum, cujus nomine baptizati estis, perque Spiritum Dei nostri, cujus arcano afflatu efficacia sunt ecclesiastica sacramenta. Quo magis adnitendum, ne tantum beneficium, quod gratis contigit, vestro vitio perdatis, simul & ingrati erga auctorem, & in vos ipsos pessime consulentes.

12 Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt: Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate.

12 In his, quæ sunt necessitatis naturæ, mihi licita sunt omnia. Nullus enim me vetat uti eodem jure, quo cæteri utuntur Apostoli. Sed fortassis non semper expedit vobis, ut utar meo jure. Qui vestro cibo vivunt, qui vos expilant, velut emti vestra munificentia, non audent libere vos admonere turpitudinis vestræ, ne offensi commodum alio conferatis. Mihi quoque jus erat gravare vos sumtu, jus erat accipere mercedem operæ impensæ, præsertim cum plus laborarim, quam alius quisquam. Non mihi deerat potestas hæc agendi, sed nolui committere, ut utens hac potestate, redigerer sub alienam potestatem, & cuiquam vestrum devinctus viderer: quo magis vobis liqueret, & si quid doceam, me vestrum, non meum agere negotium: & si quid objurgem, vos patienter audire debere. Nec enim facile offendit libertas admonentis, qui nullo nomine sit obstrictus ei, quem corripit.

13 Alio-

13 Esca ventri, & venter escis: Deus autem & hunc & has destruet: corpus autem non fornicationi, sed Domino: & Dominus corpori.

13 Alioqui non ita magni refert, cujus utare cibo, cum omnino cibo sit opus. Escæ ventri destinatæ sunt, venter vicissim escis dicatus est, age serviatur interim pro tempore necessitati. Nam brevi futurum est, ut & ventrem & escas aboleat Deus, hoc est, ut neque venter nos fame torqueat, neque ullus sit escarum usus. Cæterum ut necessitati parendum est nobis, qui Christo sumus initiati, quod habemus cum Ethnicis commune, ita vitiorum nulla debet esse communio. De cibis nihil veto, vescatur quisque quibus velit, fœdam libidinem interdico. Neque enim ut venter escis dedicatus est, ita corpus dicatum est spurcæ libidini. Imo corpus nostrum Domino Jesu consecratum est, & ille vicissim nobis adglutinatus est. Sic enim illi visum est, ut nobis membrorum, illo capitis vice fungente, mysticum corpus pariter constituamus. Hæc conglutinatio temporaria non est. Mors solvit vescendi necessitatem, at non dirimit conjunctionem cum Christo.

14 Deus vero & Dominum suscitavit: & nos suscitabit per virtutem suam.

14 Nam quemadmodum Deus Pater Dominum Jesum, caput nostrum, suscitavit à morte, ita nos quoque illius membra una cum illo suscitabit, simulque cum illo donabit immortalitate. Potens enim est ille & idoneus, qui hoc præstet, etiamsi quibusdam incredibile videatur. Igitur ut anima nostra non erit particeps illius immortalitatis, nisi fuerit etiam hîc per jugis integritatis studium meditata: ita corpus resuscitatum non erit particeps illius gloriæ, nisi hîc à peste vitiorum fuerit immune.

15 Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit.

15 Quam vero prodigiosum spectaculum, si membra capiti innocentissimo dissimillima videantur? An non venit vobis in mentem, quod, ut diximus, corpora vestra membra sunt Christi? Quid igitur? Eo-ne dementiæ veniam, ut cum hæc sciam, summa cum contumelia capitis, tollam membrum Christi, & ex eo faciam membrum scorti? Id quidem avertat Deus. Et tamen quid aliud agit, qui cum scorto rem habet?

16 An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carne una.

16 An vos illud fugit quod est clarissimum, eum, qui adglutinatur scorto, idem corpus cum eo fieri? Sic enim legimus in Genesi de marito & uxore: *E duobus fiet una caro, idemque corpus.* Nam ut in licito matrimonio honestus consensus è duobus animis unum reddit, corporum item legitima commixtio è duobus unum efficit: ita in nefario coitu, quisque fit idem cum eo, cui se turpiter admiscet. Quod si fœdum habetur, si corpus suum uxor, fraudato marito, cum adultero misceat: ita nefarium est, corpus semel Christo consecratum putido scorto miscere.

17 Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est.

17 Nam qui Domino Jesu adglutinatur, ob corporis & capitis communionem, unus cum illo spiritus redditur, cui, cum purissimus sit, pessime convenit cum spurca libidine, quæ mentis usum adimit homini, ac velut in brutam pecudem transformat.

18 Fugite fornicationem. Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.

18 Proinde summo studio fugite nefariam libidinem. Cætera ferè scelera quæ patrant impii, licet nascantur ex corpore, tamen cum alieni corporis injuria conjuncta videntur, nec totum, ut videtur, hominem conspurcant. Cæterum qui libidine peccat, in suum ipsius corpus contumeliosus est, quod turpi admixtu polluit atque contaminat. Nec enim adulter adulteram conspurcat, nisi simul conspurcato corpore proprio, sine quo flagitium non admittitur. Homicida, qui jaculo configit hominem, intacto suo corpore lædit alienum, & una duntaxat sui parte pollui videtur. Libido totum conspurcat hominem, quod vulgus etiam intelligere videtur. Siquidem à coitu solet uti balneis, quo sordes è commixtu corporum contractas abluat. Facinus est, in corpus alienum esse injurium. At dementiæ simillimum videtur, proprium corpus ignominia afficere.

19 An nescitis quoniam membra vestra, templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri?

19 Ne putetis levem esse culpam libidinis, etiamsi corpus potissimum conspurcaret. Et corpori suus habendus est honos, quod animæ immortalis est domicilium, quod ablutum sacro liquore, jam ipsum quoque sic Deo consecratum est, ut templum sit Spiritus Sancti, quem hausistis in baptismo, quoque Christo conglutinamini, nunquam ab eo divellendi. Quod si vestri contumelia vos nihil commovet, certe moveat, quod istud cum gravi injuria Christi committitur. Semel in jus illius toti cessistis, in cujus corpus estis cooptati. Ille vos à morte redemtos suos effecit, ut posthac vestri juris non sitis. Jus emtitii corporis penes emtorem est, id qui alienat, aut qui secus tractat, quam ex arbitrio Domini, injurius est in eum, cui debet seipsum.

20 Empti enim estis pretio magno. Glorificate & portate Deum in corpore vestro.

20 Neque vero vili vos emit Christus, qui pretiosum sanguinem suum vobis asserendis impendit. Proinde quando toti Deo dicati estis, ne velitis in hujus contumeliam polluere corpora vestra, verum ut animorum innocentia, ita corporum integritate numen inhabitans in vobis circumferatis, & apud homines illustretis. Utrumque illius est, utrumque castum præstate, ne ob vestra dedecora, apud impios male audiat Christus, cujus nomine censemini. Nam quemadmodum Dominorum claritas ad servos quoque pertinet, ita servorum turpitudo Dominis gignit infamiam. Proinde Deus licet nec gloria clarior, nec ignominia potest obscurior reddi, tamen apud homines quodam modo & infamatur malefactis suorum, & cohonestatur integritate morum, ac sanctimonia vitæ, dum ex horum vita apud vulgus æstimatur.

CAP. VII.

Grata hic Paullus verbis de conjugis usu:
Mox de virginibus de viduisque monet.

1 De quibus autem scripsistis mihi: Bonum est homini mulierem non tangere.

1 Neque vero hæc dixerim, quod existimem quovis coitu contaminari corpus, quemadmodum quidam vobis persuadere conantur, quo sibi, ut hypocritæ, concilient apud vos opinionem sanctimoniæ. Est & castus quidam ac legitimus usus conjugii, sed omnibus ex æquo vitandus est illegitimus coitus. Legitimo matrimonio catenus cuique utendum, aut non utendum, quatenus ad Euangelii negotium expedit, aut officit. Proinde ad quæstiones, de quibus me per litteras consuluistis, paucis respondebo quid faciendum iis, qui jam matrimonio sunt irretiti, rursum quid iis, qui in cœlibatu degunt, ac viduis; item quid iis, qui matrimonio molesto, aut etiam impari sunt impliciti; postremo quid virginibus elocandis, aut non elocandis. Primum igitur, ut nunc est temporum status, multis de causis commodum erat in totum ab uxorum commercio temperare, quo magis liberum esset Euangelico negotio, bonæque menti vacare. Nam quamvis honesta res est matrimonium, tamen curis mundanis quamlibet nolentem involvit hominem, & quantum his additur studii, tantum rebus sacris deciditur. Deinde hujus usus habet crassum quiddam, quod totum hominem ad tempus absorbet, atque ipsum sibi aliquando* minus hominem restituit.

2 Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum virum habeat.

2 Video quid maxime sit optandum, sed quod opto non ausim exigere, ne parum feliciter quod est optimum affectantes, per occasionem in deteriora prolabamini. Novi quam sit indomitus ac violentus hic affectus: nec me fugit, quam in hunc sitis peculiariter propensi. Tutius igitur arbitror, ut sua cuique sit uxor, & suus cuique maritus, ut mutuo officio uterque alterius intemperantiæ medeatur.

3 Uxori vir debitum reddat: similiter autem & uxor viro.

3 Nam hac quidem in parte æquum jus est utrisque, licet alicubi potior sit auctoritas mariti! Siquidem nec maritus hactenus sui corporis dominus est, ut quod ad usum conjugalem attinet, ejus copia fraudet uxorem, & alteri copiam faciat. Vicissim jus uxorii corporis penes maritum est, quod ad usum matrimonii pertinet, non penes uxorem, quæ sui copiam nec marito negare debet, nec alteri facere. Mutuum est debitum, & utrinque bona fide, cum res poscit, præstandum.

Red-

* Alia Editio, *aliquanto*.

4 Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.

4 Reddat igitur maritus, quod ex lege conjugii debet uxori. Reddat uxor, quod ex jure matrimonii debet marito. Cæteris in rebus fortassis imperium & auctoritas penes maritum est, hîc mutuum obsequium ex æquo debetur. Id negare poscenti, fraus est. Neque enim is solum fraudator est, qui pecuniam debitam non reddit, verum etiam qui debitum detrectat officium.

5 Nolite fraudare invicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi: & iterùm revertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram.

5 Neuter igitur studio castitatis fraudet alterum, nisi si quid inter vos convenerit, utrinque assentientes, ut ad tempus à congressu temperetis, quo magis defecatis animis vacetis precibus sacris, ac cœlestium rerum meditationi, quod corporum ille complexus nonnihil hebetare soleat animi vigorem. Ergo aut neuter, aut uterque contineat, sed ex pacto: nec ob quamlibet causam, sed studio rerum cœlestium: neque nimium diu, sed ad tempus aliquod, ac mox ad pristinam consuetudinem redeatis: non quod non intelligam optimum esse, si quis jugiter vacet pietati, sed quod periculum videam, ne Satanas, qui nusquam non vigilat in vestram perniciem, vos ad libidinem proclives, per hanc occasionem pelliceat ad deteriora. Malo in vobis quod imperfectius est, modo sit tutum, quam id quod præclarius est, sed cum magni mali periculo conjunctum.

6 Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundùm imperium.

6 Cæterum non hæc loquor, quo quenquam cogam uxorem ducere, aut vetem amplecti jugem castitatem, si tanto proposito justum adsit robur, & in matrimonio mutuus intercedat consensus, sed conscius imbecillitatis vestræ, consulo vestris periculis.

7 Volo enim omnes vos esse sicut meipsum: sed unusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius verò sic.

7 Alioqui, si liceat, cupiam omnes mei similes esse, ut aut prorsus liberi sint à vinculis conjugalibus, aut uxores sororum habeant loco, purique cum puris, casti cum castis degant. Verum, quod Christus non exegit à suis, non ausim à vobis exigere. Beatos pronuntiat ille, qui se castrassent propter regnum Dei: non rejicit, qui jure conjugii caste moderateque uterentur. Eximia quædam res est perpetua castitas, ob Christi negotium suscepta. Sed honesta res est & legitimum connubium, cujus auctor & consecrator est ipse Deus. Verum ingens est corporum atque animorum varietas, nec pares sunt dotes omnibus à Deo datæ. Fortassis supra vires hominis sit, in totum à coitu temperare. Felices quibus hoc robur à Deo contigit, sed amavit ille varietatem hanc in suo populo, ut alii aliis dotibus præeminerent: atque ista rerum varietas ad totius harmoniam ac decorum mire faceret. Proinde neque damnet quisquam alienum statum, neque sui pœniteat quenquam, sed quisque pro sua virili, dono, quod accepit à Deo, respondeat. Est castum conjugium, est impura virginitas. Habetis meum consilium de ducendis ac habendis uxoribus.

8 Dico autem non nuptis, & viduis: bonum est illis si sic permaneant, sicut & ego.

8 Nunc ad digamiæ quæstionem accipite. Sunt enim, ut audio, qui licet non adimant vobis jus conjugii, tamen nolint iterari matrimonium, simulatque mors alterius alterum liberarit. His de rebus ita sentio: Si quis à morte conjugis cœlebs est, aut si qua ab obitu mariti vidua est, si vires adsunt ad perpetuam continentiam, præclarum fuerit, si nec ille repetat uxorem, nec illa maritum, sed suam uterque libertatem rebus divinis consecret. Quod optimum judicavi, id ipse sum amplexus, ne quid me remoretur ab Euangelii negotio: quod mihi sic cordi est, ut ejus studio facile contemnam voluptatem uxoriam. Quod si sciam omnibus eandem esse mentem, non dubitem omnes ad exemplum mei vocare.

9 Quodsi non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri.

9 Hîc igitur, quoniam dispares sunt corporum atque animorum habitus, idem consilium omnibus dari non potest, sed suas quisque vires consulat oportet: & ad quod vitæ genus natura maxime sit appositus, id amplectatur. Qui semel experti conjugium, sentiunt sese adhuc impares esse violentis libidinis stimulis, repetant potius conjugium, ut legitimo coitu suæ medeantur incontinentiæ, quam in cœlibatu

A graviter pruriente libidinis affectu, gravioris flagitii periculis affines esse velint. Hîc igitur nec cogo ad matrimonium, nec veto matrimonium, sed quid expediat, ex suo cuique animo perpendendum relinquo. Nihil enim habeo, quod à Domino præscriptum vobis tradam. Quanquam illud à Jesu Christo præceptum non dubitem à vobis exigere. Qui carent conjugio, iis liberum est, ut dixi, pro suo judicio, vel amplecti, vel non amplecti conjugium, modo ne alio spectent quam ad Christum.

10 Iis autem, qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere:

10 Verum, ubi semel coiit matrimonium, nolim id fieri, quod passim fit apud Judæos & Ethnicos, ut
B quibuslibet de causis dirimatur conjugium. Vetuit enim Dominus, ne vir uxorem rejiciat ob mediocres offensas, licet hoc indulserit Judæis olim Moses, non quod hoc rectum esse judicaret, sed quod metueret, ne homines natura vindices & obstinati ademto jure divortii, atrociora divortio committerent. Unam causam excepit Dominus, si uxor cum alio rem haberet: sive quod tum exciderit à jure conjugii, quæ uni pacta sui copiam, se alteri communicavit: sive quod iniquum videatur à quoquam exigere, ut cum ea domum, lectum, focum, ac mensam habeat communem, quæ prodita conjugii fide, qua nihil est sanctius, turpi adultero sese admiscuit. Adeo Christus societatem hanc firmam & indivulsam esse
C voluit. Proinde nisi quid hujusmodi intercesserit, nec uxor divertat à marito, nec maritus uxorem ejiciat.

11 Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.

11 Quod si per alias offensiones oborto dissidio contingat uxorem à viro divertere, ne sibi spem reditus intercludat, abstineat ab iterando conjugio: intactam fortasse maritus jam placatior recipiet, corruptam quis recipiet? Quod si nec tantisper temperat mulier, ut à coitu se contineat, det operam ut cum marito redeat in gratiam. Id si non impetrat, meminerit cuicunque sese adjunxerit, nomine conjugium fore, re adulterium.

12 Nam ceteris ego dico, non Dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam.

12 Jam ad ea, quæ de impari matrimonio interrogatis, non habeo quod ex auctoritate Domini re-
D spondeam, sed est quod pro mea sententia velut utilius suadeam. Adeo res est odiosa divortium, ut nec ob religionem diversam dirimi velim semel initum matrimonium. Si contigerit, ut mulier Christiana juncta sit marito nondum professo Christum, atque is, licet alienus à Christi mysteriis, non tamen adeo infensus est, ut ob diversam religionem putet eam repudiandam, si me audiet uxor, non relinquet maritum.

13 Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum:

13 Rursus si obtigerit, ut vir Christo initiatus conjunctus sit uxori, quæ à Christo sit aliena, (quando non convenit quenquam ad suscipiendam religionem compelli) nec ea quærat divortium offensa di-
E versa religione, meo consilio vir non ejiciet illam. Nec enim est quod horreat Christianus aut Christiana, ne admixtu hominis à Christo alieni, labem sibi contrahat. Licet impura sit alterius religio, tamen legitimum ac purum est conjugium, quod illos, licet aliis impares, ex æquo copulat. Non inficit deterioris impietas alterius pietatem, quin illud potius præponderat, quod melius est & efficacius.

14 Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem: alioquin filii vestri immundi

Itaque maritus quamvis religione profanus, tamen per Christianæ consortium, quod ad conjugii negotium attinet, sanctus redditur. Item uxor nondum initiata Christo congressu mariti Christiani quodam-
F modo sancta puraque redditur, ob legitimum usum matrimonii. Quod ni esset, liberi vestri communes, velut ex incesto coitu nati, profani impurique haberentur. At nunc constat eos legitimos ac puros esse, tanquam ex legitimo congressu progenitos. Siquidem uxor baptizata, cum rem habet cum viro nondum baptizato, non admiscetur Ethnico, sed obsequitur marito: nec amat impium, sed tolerat futurum pium. Hanc spem de se præbet, qui licet

essent, nunc autem sancti sunt.

licet ipse nondum profiteatur Christum, tamen in uxore non horret Dei cultum. Nec enim totus Ethnicus est, & aliqua ex parte Christianus est, qui æquo animo convivit uxori, quæ Christi nomen profitetur, qui crucis signum communi lectulo præfixum videt æquis oculis. Nulli tam ægre cohærent, quam quos diversa separat religio. Hæc igitur spes retinere debet in convictu eam, quæ prior Christum amplexa est.

15 Quod si infidelis discedit, discedat: non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi: in pace autem vocavit nos Deus.

15 Quod si divortium oriatur ab eo, qui nondum credidit, isque odio Christi repudiat uxorem, quando jam spes non est illius mutandi, non est cur amplius cum impio cohæreat. Excidit à jure matrimonii, qui Deum horret auctorem matrimonii. Neque enim Christo dicatum hactenus obstringit matrimonii fides, ut impium maritum assidue jurgantem, Christoque convitiantem ferre cogatur. Utatur igitur divortii libertate, quam ille dedit, ac tranquille Christo serviat. Nec enim ideo vocavit nos Deus ad Euangelicam vitam, ut in jurgiis, sed ut in concordia paceque vivamus. Proinde si non convenit inter impares, & divortium postulat incredulus, non hæreat invito uxor Christiana: sin convenit, spe mutandi mariti maneat uxor, ac vicissim spe mutandæ uxoris maneat maritus.

16 Unde enim scis mulier, si virum salvum facies? aut unde scis vir, si mulierem salvam facies?

16 Etenim qui scire potes uxor, an domesticis alloquiis*, an modestia suavitateque morum, an affectu conjugali sis effectura, ut resipiscat maritus, tecumque servetur? Aut qui scire potes marite, an his rationibus sis uxorem servaturus, & lucrifacturus Christo? Quod si contingit, an non ingens est lucrum? Si non succedit, tamen approbabit Deus bonam mentem tuam, quæ id studuerit. Sed interim dum incertum est successurum sit, nec-ne, bona spe cohæreat conjugium, nec mutet diversa religio vitæ statum. Nec enim baptismus vindicat uxorem à jure mariti, si is eo legitime utatur: nec servum à jure domini, si is quatenus fas est, eo utatur.

17 Nisi unicuique sicut divisit Dominus, unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet, & sicut in omnibus ecclesiis doceo.

17 Ut cuique sua sors obtigit à Deo, in ea Christo serviat. In quo quemque statu deprehenderit Euangelii doctrina, in eo perseveret. Religionis novitas veterem abolet vitam, non abrogat veterem statum, eo quod cum quovis conditionis genere conveniat Christianismo: qui nequaquam ob id inductus est, ut turbet publicum rerum humanarum statum, sed ut in omni statu sancte pieque vivatur. Hæc est mea sententia, quam non vobis solum, verum etiam omnibus Ecclesiis propono. Nec gravabimini sequi quod omnes amplectuntur.

18 Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus est? non circumcidatur.

18 Itaque si Dei vocantis afflatus deprehenderit te conjugatum, non est cur ideo rescindas matrimonium: si circumcisum, non est cur pigeat te tuæ sortis, & præputium velis accersere. Nihil enim officit præputium novæ religioni. Rursus si alienum à circumcisione, non est cur optes circumcidi.

19 Circumcisio nihil est, & præputium nihil est: sed observatio mandatorum Dei.

19 Nam quantum ad novatam religionem, nihil refert, circumcisus sis, an incircumcisus. Illud ex æquo refert utriusque, ut posthac non juxta cupiditates carnales, sed juxta jussa Dei, cui jam initiatus est, vitam agat.

20 Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat.

20 Satis est vitam mutari, statum nihil necesse est, quod id absque rerum perturbatione fieri non queat.

21 Servus vocatus es? non sit tibi curæ: sed & si potes fieri liber, magis utere.

21 Quod de matrimonio, deque circumcisione dictum est, idem sentiendum de servitute. Quos Euangelica doctrina deprehendit obnoxios servituti, æquo animo ferant sortem suam, nec ideo se putent manumissos à jure dominorum, quod à tyrannide vitiorum sint manumissi. Rursus qui ingenuus vocatus est ad Christum, non est quod mutatum velit statum suum, ac semet in servitutem conjiciat. Quin potius illud agendum, ut si detur occasio, libertatem arripiat, ac mutet servitutem.

22 Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini: similiter qui liber vocatus est, servus est Christi.

22 Si dominus odio Christi rejicit servum, non est cur novum quærat herum. Nec est cur sibi displiceat, quod domino careat, cum Christum habeat patronum ex servo factus hujus libertus. E diverso, qui ingenuus natus, per baptismum renatus est, non est quod sibi vel displiceat, vel placeat conditionis nomine, cum is per baptismum factus sit servus Christi: ut rerum vicibus permutatis, libertas contigerit servo, servitus accesserit ingenuo, quo moderatius uterque suam sortem ferat. Sunt enim hæc ex eorum genere, ad quæ Christus veluti connivet. Arripiatur ansa commodior, si gravat servitus, hoc nomine te consolare; quod licet dominus qualecunque jus habeat in corpus, tamen animus exemtus à vitiis, Christo manumissus est.

23 Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum.

23 Si quid erigit animum ingenuitas, cogita te emtum à Christo, nec emtum pretio mediocri. Habes Dominum modis omnibus observandum, ne tibi putes esse liberum ex affectuum tuorum arbitrio vivere. Et qui debet servitutem homini, eatenus manumissus est per Christum, ut si quid impium jubeat dominus, Christo potius auscultet novo patrono, quam veteri domino, qui abusu jus suum perdidit. Æquum erat, ut quos Christus pretio sui sanguinis asseruisset in libertatem, non premerentur hominis dominio. Faveo libertati si contingat: nam Christi servitus vera ingenuitas est. Impio servire Christianum, videtur indignum. Et conveniebat, ut domino Christiano servi abeant in nomen & affectum fratrum ac filiorum ob communem Dominum, à quo communi pretio redemti sunt utrique.

24 Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud Deum.

24 Verum ne prætextu religionis Christianæ turbetur ordo Reipublicæ, suam quisque sortem ferat, & in ea perduret, sed ita perduret, ut interea meminerit, Dei jussa hominum imperatis anteponenda. Parete dominis, sed approbante Deo, cui plus debetis, ut à quo pluris sitis redemti, quam ab istis emti. Quæ de servitute ac libertate dicta sunt, quadantenus locum habent in matrimonio & cœlibatu: nam qui matrimonii jugo semet implicuit, quodammodo servus est. At qui cœlebs vivit, huic liberius vivendi potestas est. Semper igitur id, quod commodius est, oportet sequi, si liceat. Nec enim usque adeo libertas est affectanda, ut hujus studio in gravioris periculi scopulum impingamus.

25 De virginibus autem præceptum Domini non habeo: consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis.

25 Itaque de hoc quod quæritis, an Christiani filias virgines elocare debeant, an veluti Christo sacras, in perpetua virginitate tenere domi, quo liberius ei serviant: licet non habeam Domini præceptum, ex quo vobis certo respondeam, habeo tamen consilium, quo suadeam quod mihi videtur optimum. Nec opinor vobis adspernandum meum consilium, quando mihi quoque delegata est auctoritas Apostolica, mihi quoque licet immerenti, contulit divina bonitas, ut ex ejus animo dem fidele ac salubre consilium, non spectans, quid in rem meam sit, sed quid vobis expediat.

26 Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.

26 Arbitror igitur ob libertatem optandum esse, ut virgo nulli sese addicat nisi Christo: non quod negem sanctam & honestam rem esse conjugium, sed quod ob affinitates, ob curam educandorum liberorum, multum afflictionum ac sollicitudinum secum trahat. Hanc necessitatem, ac veluti servitutem effugit, qui abstinet à conjugio. Præstat igitur libertatem amplecti, si sit vel integrum, vel tutum. Integrum non est his, qui sese jam matrimonii vinculis implicuerunt: tutum non est iis, qui sibi non temperant.

27 Alligatus es uxori? noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem.

27 Proinde si jam alligatus es uxori, ne Christi prætextu quæras divortium. Si contingit tibi libertas, noli affectare matrimonii capistrum.

28 Si autem acceperis uxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccavit: tribulatio-

28 Quod si diffisus tuis viribus duxisti uxorem, non est quod te pœniteat, nihil enim sceleris admissum est. Rem curis obnoxiam, sed legitimam suscepisti. Nec ideo Christo deterior eris, quod uxorem habeas, sed afflictior, & curis mundanis magis obnoxius. Quin etiam si virgo malit esse materfamilias, non peccat si viro legitime nupserit. Nihil

* Alia Editio, *colloquiis.*

nem tamen carnis habebunt hujusmodi. Ego autem vobis parco.

A hil est incommodi, nisi quod ob curas rei familiaris, minus liberum erit assidere sacræ lectioni, ac precibus, aut aliis officiis pietatis. Itaque dum utrumque vobis liberum facio, duplici nomine vobis parco. Qui potest carere conjugio, hujus libertati consulo: qui non potest, hujus periculo succurro. Laudo cœlibatum ut feliciorem, probo matrimonium ut tutius. Igitur hac de re quid quisque statuat, ipse viderit. Neque compello quenquam, neque veto, duntaxat in his, quæ Dominus nec exegit, nec interdixit.

29 Hoc itaque dico, fratres: Tempus breve est: reliquum est, ut & qui habent uxores, tamquam non habentes sint:

B 29 Illud à vobis promiscue exigam, fratres, quando tempus hoc angustum est, quod imminet dies ille supremus, pro viribus ad ea properandum est, quæ nos in eum diem præparent, rejectis iis, quæ nos eo festinantes remorantur. Incertus est dies ille, sed certum est non procul abesse. Hunc qui cogitet semper instare, rebus fluxis ac momentariis levissime tangetur, sive quid molestum obvenerit, sive quid expetendum obtigerit. Nam ultimus ille dies adimet nobis utrunque. Adimet & mors, si forte diem illum prævenerit. Quorsum igitur attinet in iis, quæ mox peritura sunt, anxie distorqueri, aut magnopere gestire, cum res æternitatis agatur? Habeant uxores qui velint, sed habeant neglectim, perinde quasi non habeant, ita levius affliget matrimonii servitus, & levius remorabitur conjugii voluptas.

30 Et qui flent, tamquam non flentes: & qui gaudent, tamquam non gaudentes: & qui emunt, tamquam non possidentes:

30 Quos fortuna rebus adversis premit, sic plorent, quasi non plorent. Quibus arridet fortuna hujus mundi, sic gaudeant, quasi non gaudeant. Qui mercantur, sic mercentur, quasi rem emtam non possideant, utpote mox auferendam, & velis nolis alio demigraturam.

31 Et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi.

31 Et quos casus aut necessitas involvit mundanis negotiis, sic utantur, quasi non utantur. Sit harum rerum postrema cura, prima cœlestium, si solam esse non licet. Umbras modo bonorum ac malorum mundus hic habet, in quibus neque solidum est quicquam, neque diuturnum, quibus hærere toto animo, non est eorum qui contendunt ad immortalitatem.

32 Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo.

32 Hæc ideo loquor, quod cupiam vos quam minimum distineri curis mundanis, atque hoc vitæ genus potissimum amplecti, quod vos quam minimum involvat profanis negotiis. Hac in parte potior est cœlibis, quam conjugati conditio. Siquidem qui cœlebs est, non distrahitur in diversas curas, quomodo socero, socrui, quomodo cæteris affinibus, quomodo uxori ac liberis satisfaciat, unde victum familiæ in dies crescenti suppeditet, unde dotem evincat, sed totus vacat Christo, summam votorum adeptus, si illi uni placeat.

33 Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est.

E 33 Contra qui duxit uxorem, ut ex parte Domino vacet, tamen aliquam sui partem debet uxori, ac rebus uxoriis. Itidem accidit in muliere. Uxor quoniam sui juris tota non est, non potest tota vacare Christo, sed in diversas curas dissecta, dimidiata servit Christo, dimidiata matrimonio.

34 Et mulier innupta, & virgo, cogitat quæ Domini sunt; ut sit sancta corpore, & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.

34 Rursus virgo aut mulier, alioqui cœlebs, unum illud curat, ut Christo sponso placeat, cui non aliter placet, quam si se totam castam & incorruptam servet, non corpore solum, verum etiam animo. At quæ nupta est, necesse habet, ut se Christo mundoque partiatur, ita satagens placere Christo, ut marito, cui debet obsequium, non displiceat.

35 Porro hoc ad utilitatem vestram dico: ut non laqueum vobis injiciam, sed

F 35 Totus autem hic sermo meus, quo cœlibatum effero, ne quis aliorsum vertat, huc tendit, non quo vobis libertatem adimam contrahendi, aut non contrahendi matrimonii, aut necessitate adigam in aliquod vitæ genus, quod cujusquam animo non sedeat: sed amico consilio vestris consulo commodis, ut cum sciatis utriusque jus esse vobis, ad id potius vergatis, quod præter decus honesti, libertatis quoque commodum habeat adjunctum, per quam cœlibi licet perpetuo studio cultuque sic adhærere Domino Jesu Christo, ut nullis terrenis sollicitudinibus unquam ab eo divellatur. Illud expendat quisque secum, an quod honorificum ac liberum videt, idem sibi judicet esse tutum, aut etiam ex animi sententia.

ad id, quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi.

36 Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua, quod sit superadulta, & ita oportet fieri: quod vult faciat: non peccat, si nubat.

36 Nam qui metuit, ne quid dedecoris aut infamiæ sibi contrahat, si filiam virginem, jam viro maturam, nec abhorrentem à nuptiis, ultra justum tempus domi clausam teneat: atque ita res suadet ut nubat, nihil obsto, quo minus faciat, quod videbitur facto opus. Quamvis enim matrimonium cum servitutis & sollicitudinis incommodis conjunctum diximus, tamen cum peccato non est conjunctum. Legitima res est & honesta, quibusdam etiam necessaria. Proinde palam ac mature jungat filiam virginem marito, ne furtim turpiter faciat, quod in conjugio abest à probro.

37 Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit.

37 Verum, si quis intelligens sibi liberum esse virginem elocare, aut non elocare, nec ulla ad utrumvis adigi necessitate, tamen ex animi sui sententia statuit ac decrevit servare domi virginem, quæ non optet nuptias, recte facit. Etenim ut non est tutum nupturientem à matrimonio arcere, ita pium non est, à castitatis studio votoque labefactare puellarem animum.

38 Igitur & qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit: & qui non jungit, melius facit.

C 38 Itaque qui metu periculi nuptum dat volentem nubere, recte facit. At qui perpetuæ castitatis appetentem non impellit ad nuptias, sed honesto voto puellæ obsequitur, rectius facit. Nam præter honestatem, & hoc lucrifacit commodi, quod vacabit virgini, totam & indivulsam vacare sponso suo Christo. Nec enim in alium usum captanda est cœlibatus libertas. Apud Deum longe pulchrius est, in matrimonio quod necessariis curis subduci potest, consecrare divino cultui, quam virginitatis prætextu ad luxum, aut iners otium, vitæque licentiam abuti.

39 Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit: quod si dormierit vir ejus, liberata est: cui vult nubat: tantum in Domino.

D 39 Tantum igitur abest ut virgini primas nuptias negem, ut ne viduæ quidem jus adimam iterandi conjugii, cum secundis nuptiis nec mundus habeat honorem. Quid cuique expediat, non est meum singulatim præscribere. Hac parte suum quisque animum in consilium adhibeat. Quid citra delictum fieri possit ostendo. Virgini licet nubere, quia sui juris est. Semel nuptæ, non idem jus est, jam enim desiit sui juris esse, sed marito sese adstrinxit fœdere conjugii, donec ille vixerit. Sola mors dirimit hanc necessitudinem. Qui * enim init matrimonium, hoc init animo, ut sit indivulsa copula. Quod si diem suum obierit maritus, redit uxori superstiti postliminio sua libertas, ut si placeant iteratæ nuptiæ, nubat cuicunque velit, modo sit Christianum conjugium, hoc est, nec turpitudinis gratia affectatum, & cum ejusdem religionis viro contractum.

40 Beatior autem erit si sic permanserit, secundum meum consilium: puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam.

40 Attamen ut fateor non esse obnoxiam peccato, quæ concessas iterat nuptias: ita feliciorem arbitror, quæ studio vacandi Christo, tuetur redditam libertatem. Id igitur non præcipio quidem, ut necessarium, sed consulo, ut commodius. Hominis consilium audis, sed non abhorrens à mente Christi, qui multa per se, nonnulla per suos tradit. Hujus cum & Apostolus sim, &, ni fallor, Spiritum hauserim, ut Apostoli cæteri, non est quod meum consilium leve pondus apud vos habeat.

CAP. VIII.

Haud quidquam Idolum est: fac vero ne tua fratrem Perdat cognitio, dum male cautus, edis.

1 De iis autem, quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes

1 Ad matrimonii quæstiones satis responsum arbitror, ne posthac super hisce rebus diversis opinionibus inter vos digladiemini. Nunc quoniam hoc quoque verti in quæstionem intelligo, fas-ne sit Christiano vesci carnibus pecudis idolis immolatæ, quas

* Alia Editio, quisquis.

scientiam habemus. Scientia inflat, charitas vero ædificat.

A quas Ethnici pro sacris habent, etiam super hac re meam accipite sententiam. Sunt inter vos, qui quod intelligunt simulacrum nihil aliud quam lignum, aut æs, aut saxum esse, proinde carnes huic immolatas re vera nihil à cæteris differre carnibus, nec animum hominis ullo cibi genere pollui posse, male freti sua scientia, passim nulloque delectu sese ingurgitant carnibus immolatitiis, bene quidem judicantes de re, sed parum memores Christianæ caritatis, quæ solet offendiculum omne vitare, ac semet accommodare infirmioribus, donec paulatim ad meliora proficiant. Quid autem magni est, si intelligant simulacra nihil habere numinis? Quis istud Christianus non intelligit, B quod intelligunt & inter Ethnicos paulo cordatiores? At sæpenumero consultius est sequi, quod dictat caritas, quam quod dictat scientia. Scientia frequenter officit, ut quæ tumorem ac supercilium adferat.

2 Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire.

2 At caritas ubique prodesse studet, lædit neminem. Quanquam magna scientiæ pars abesse videtur iis, qui nesciunt quatenus sit utendum scientia. Id præscribit caritas, è proximi commodo metiens omnia. Hanc igitur in consilium advocet oportet, qui vere scientia præditus videri velit. At qui caritatis expers, inani scientiæ persuasione tumet, tantum abest à scientia, ut nec illud etiam sit assecutus, ut sciat quatenus oporteat uti scientia.

3 Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo.

C 3 Quisquis apud Deum sapiens est, is vere sapit. Etenim qui sibi placet, suæque studet gloriæ, neglecto fratris periculo, hujus scientiam non approbat Deus. Cæterum qui Deum vere diligit, & proximum diligat necesse est. Hunc igitur ut suum discipulum agnoscit Deus, quippe qui quemadmodum ille suam sublimitatem accommodavit servandis hominibus, ita suam scientiam subjicit, ac servire cogit commodo proximi.

4 De escis autem, quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus, nisi unus.

4 Igitur ut ad id, quod institutum erat, recurrat sermo: novimus plerique, quod simulacrum, licet adoretur ab Ethnicis, perinde quasi numen habeat, D re vera tamen nihil aliud sit, quam lignum, aut saxum, neque plus habeat divinitatis, quam quivis arboris truncus indolatus, aut quodvis rude saxum: atque ideo carnibus huic immolatis nihilo plus inesse vel boni, vel mali, quam iis, quæ in macello veneunt. Nam quod sculptum videtis saxum, ad hominis aut alterius animantis imaginem, cum unus sit Deus, isque simulacro careat, (nec enim effingi potest) quid est quod simulacrum repræsentet, nisi Dæmonia, quibus infelices pro Deo sacrificant? Istos igitur polluunt hujusmodi cibi, quos ut vere sacros capiunt, cum sint profani, Christianum non polluunt, qui non vescitur ut sacris, sed ut à Deo concessis, ad sedandam famem. Necessitatis causa vescitur, non E religionis, irridens apud se ridiculam Ethnicorum Deorum turbam, ac certus nullum alium esse Deum, præter unum, cui sacra sunt omnia.

5 Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in cælo, sive in terra (siquidem sunt dii multi, & domini multi:)

5 Nam ut sint alii, qui vocentur Dii, sive in cœlo, quos illi cœlites vocant, sive in terra, quos inferos illi dicunt, quod genus sane sunt Dii multi, ac Domini multi, nomine duntaxat sunt Dii ac Domini, & in iis duntaxat tales sunt, qui eos per errorem crassissimum tales credunt, & in Deos ac Dominos adoptarunt.

6 Nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, & nos in illum: & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.

6 Nobis autem Christianis non est nisi unicus Deus, nimirum Pater ille Jesu, conditor & auctor universi, à quo uno nobis proficiscuntur omnia, cuique soli F addicti, pio cultu placere studemus. Unus item Dominus Jesus Christus, per quem unum omnia nobis contulit Pater, & cujus unius beneficio Deum verum agnoscimus, ut jam cum falsis ac profanis Ethnicorum Diis, nihil omnino commercii sit nobis, neque pluris æstimari debeant, quam si omnino non sint.

7 Sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia usque nunc idoli, quasi idolothytum manducant: & conscientia ipsorum cum sit infirma, polluitur.

7 Itaque quisquis robore Christiano contemnit simulacrum, & simulacris immolatum, recte quidem sentit, & recte vesceretur immolatitiis carnibus, perinde ut quibuslibet, si quod verissimum est, ex A æquo persuasum aut perspectum esset omnibus: nullus enim offenderetur. Nunc accumbunt in convivio, quibus ex majorum institutis à prima pueritia persuasum ac penitus infixum est, simulacrum rem esse sacram, & quicunque accumbunt in epulis, hujusmodi superstitionis esse consortes, neque credunt ista tantopere posse contemni, quæ ipsi tantopere verentur ac metuunt. Hi quod tu judicio bonaque fide facis, sic interpretabuntur, apud se loquentes: Non est tam exsecrabilis idolorum cultus, quandoquidem à sacris nostris non abhorrent Christiani. Accumbit aut adstat fortassis & Christianus aliquis, B qui licet Christo sit initiatus, tamen nondum robore fidei perfectus est, sed ex veteris instituti contagio, quod à majoribus imbibit ex diutina publicaque consuetudine relictis vestigiis laborat, atque immolatitiis carnibus, non sine religione vescitur, nonnihil sperans aut timens, ne Dæmon ille, quisquis est, aut prosit aliqua, aut officiat. Quid enim mirum, si hoc accidat Græcorum aliquibus, quod videmus plerisque Judæorum accidere? Arduum est, penitus ac radicitus ex animis hominum revellere, quod illic primæ ætatis institutio, quod publicus usus, quod diutina consuetudo fixit. Nemo repente fit plene Christianus. Habet ut natura, sic & religio gradus suos. Itaque quemadmodum ætate robustiores, C natura magistra ferimus ac fovemus imbecilles: ita exemplo Christi, qui provectiores sunt in fide, debent infirmioribus obsequi nonnunquam, donec progressu temporis, robur justum colligant. Verum ut hodie sunt apud Hebræos Christum professi, qui tamen ob haustam à proavis religionem, non possint istiusmodi contemnere, quamvis id palam & sacri Vates futurum prædixerint, & Christus ipse fieri jusserit: ita fuerunt apud Græcos primum illucescente Euangelio, quin & hodie sunt, qui licet Christum agnoscant, tamen nondum penitus expulerint ex animo patriæ religionis horrorem: atque ita vescuntur carnibus victimæ simulacris immolatæ, non D quatenus habiles sunt ad medendum latranti stomacho, sed quatenus sacræ sunt, huic aut illi Dæmoni dicatæ. Hic cum te, quem existimat doctrina judicioque præcellere, viderit cum Ethnicis in sacris epulis accumbentem, suspicans te non alio animo vesci, quam vescatur ipse, offenditur exemplo tuo, ac perperam imitatur factum, cujus animum ac judicium non perspicit. Igitur qui paulo ante vacillabat, ac leviter erat superstitiosus, per occasionem redditur superstitiosior. Non hæc dico, quod probem hujus vel superstitionem, vel suspicionem. Etenim infirmitatem non collaudandam aut alendam, sed ad tempus alicubi ferendam ac fovendam docet Christiana caritas. Nec enim arbitror ubilibet obsecundandum E infirmorum cupiditatibus. Quid enim hoc aliud esset, quam superstitionem in immensum alere, & sic obsequi infirmis, ut ipse desinas esse firmus? Docendus est infirmus ille, monendus est, arguendus est, qui cum debuerit infirmior auscultare firmiori, tamen apud se judicat ac damnat meliorem se: & cum convenerit ex illius exemplo fidei robur colligere, confirmat animi sui morbum: cumque magis oportuerit ad illius perfectionem eniti, cogit illum ad alienam infirmitatem descendere. Verum si non * capax est qui monetur, Christianæ pietatis arbitror, ut qui firmior est, obsequatur aliquantisper imbecilli, sed profecturo; præsertim in hujusmodi F negotio, in quo duo peculiaria sunt expendenda: primum superstitionis affectum, quem haustum una cum lacte longi temporis consuetudo confirmavit, rem esse pene inexpugnabilem, ad hæc nullum periculum formidabilius idololatriæ periculo. Sed infirmiorum causam alias agemus. Interim quoniam in hanc partem video frequentius peccari inter vos, illud potius agendum, ut arrogantem, & caritatis expertem scientiam retundamus.

* Alia Editio, *nondum*.

8 Esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si manducaverimus, abundabimus: neque si non manducaverimus, deficiemus.

[8] Approbo quod dicis, esca non commendat nos Deo. Cum enim Deus universa creaverit ad usus humanos, neque quicquam à nobis exigat præter vitæ pietatem, quid illius refert, piscium, an quadrupedum, an volatilium carnibus vescamur? nihil enim horum, pietati quicquam vel addit, vel adimit. Horum delectus superstitiosum facere potest, pium nequaquam, Christus nullum horum discrimen docuit. Proinde temeritatis sit, si quis homunculus conetur quenquam hujusmodi constitutionibus onerare. Pro suo quisque corporis affectu vescatur quibus velit, modo sobrie parceque, super omnibus gratias agens Deo, nec damnans quenquam, qui diversis vescitur, nec sibi placens, quod ob corporis commoditatem illis, aut illis non vescatur. Verum, in aliis non perinde magnum periculum est, hîc ubi summum est, dandum est aliquid infirmitati quorundam. Sive vescaris iis, quæ sunt immolata simulacris, nihilo fueris impurior, sive non vescaris, nihilo fueris sanctior.

9 Videte autem ne fortè hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis.

[9] Verum, illud interim cavendum, ne ista quibuslibet vescendi potestate sic utamini, ut infirmis præbeatis occasionem ruinæ.

10 Si enim quis viderit eum, qui habet scientiam, in idolio recumbentem: nonne conscientia ejus, cùm sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta?

[10] Quidni id futurum sit, si quis hac superstitione nonnihil adhuc infectus conspexerit te, qui judicio doctrinaque videris antecellere, una cum cæteris, qui sacrificarunt simulacro, in communibus epulis accumbentem, ac licet dissimili animo, tamen non dissimili specie vescentem? Nonne hujus animus suapte sponte propensus ad pristinam superstitionem, exemplo tuo fulcietur, & incitabitur ad idololatriam, ut quibus tu bona firmaque fide vesceris, ac tranquilla conscientia, hic insincera conscientia vescatur? Quid tum postea, inquies?

11 Et peribit infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est?

[11] Videlicet periculum est, ne per occasionem tuæ firmitatis pereat frater infirmus, quamlibet infirmus, sed tamen frater, hoc est, Christianus, quem adeo non contemsit ipse Christus, ut pro eo servando non gravatus sit mori. Christus pro infirmis suam vitam vilem habuit; & tibi fratris tui salus adeo pro nihilo est, ut ob vilissimum cibum negligas illius periculum? præsertim cum non desit, quo citra fratris offendiculum possis explere ventris necessitatem?

12 Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis.

[12] At ne leve putetis crimen, peccare in hominem, quoties ad istum modum offenditis infirmos, exemplo suspecto vulnerantes illorum imbecillem conscientiam, & Christum ipsum offenditis. Quantumvis pusilli sunt, quantumvis imbecilli, agnoscit tamen hos Christus ut sua membra, in his sese lædi putat; quod his impensum est officii, patitur imputari sibi.

13 Quapropter si esca scandalizat fratrem meum: non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

[13] Nec abs re tantopere monuit cavendum ab offendiculo pusillorum. Nemo me magis intelligit in cibis nullam esse portionem vel pietatis, vel impietatis, sed tamen si sensero periculum fore, ne frater adhuc superstitiosior, per occasionem pertrahatur ad vescendum his, quibus irrequieta conscientia vescitur, citius per omnem vitam in totum ab esu carnium abstinuero, quam committam, ut mea causa periclitetur Christi membrum. Non polluit vescentis firmam conscientiam cibus immolatus simulacro, fateor. Sed sic vescentem polluit fraterni periculi neglectus, quem æque diligere jubemur, atque nos ipsos.

CAP. IX.

1 Non sum liber? Non sum Apostolus? Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in Domino?

Jura mea haud posco liber: verum omnia fio:
In stadio curro: membraque subjicio.

NON est igitur quod quisquam queratur adimi sibi jus rei concessæ. Non semper spectandum quid liceat, sed quid expediat: neque protinus faciendum quod possit defendi, sed illud potius sequendum, quod suaserit Christiana caritas, quæ A non studet suis commodis, sed alienis. Alioqui quam multæ res sunt, in quibus meo jure non sum usus. Non mihi deerat judicium, intelligebam quid mihi liceret, sed potius fuit, quid vobis expediret. Permulta feci, quæ sciebam ad pietatem nihil habere momenti, quo placarem eos, quos nolebam alienari à Christo. Permulta non feci, quæ mihi facere licuisset, nisi diversum suasisset vestra utilitas. Quid enim? An non sum Apostolus, quemadmodum cæteri, qui hoc titulo gloriantur? Nonne jussu Christi missus sum ad Gentes? Quod si æque sum Apostolus atque alii, quî minus mihi jus est Apostolicæ potestatis? An non & mihi datum est videre Dominum nostrum Jesum Christum, si cui magnum, B ut est, videtur, quod aliis à resurrectione sit conspectus? Quod si ex iis, quæ præstiterunt, ac rebus præclare gestis æstimentur Apostoli, quid est quod vel hîc in me desideretur? An non facinus est Apostolicum, Corinthum olim sic addictam mundanis cupiditatibus Christo lucrifacere? Atqui hoc facinus opitulante Domino per me designatum est.

2 Et si aliis non sum Apostolus, sed tamen vobis sum: nam signaculum Apostolatus mei vos estis in Domino.

[2] An Judæis sim Apostolus, ipsi viderint, qui Christum cum Mose student commiscere. Certe vobis Apostolus sum, qui meo suasu Christo credi- C tis, qui sensistis vim divinam adesse meo sermoni. Vos igitur meum opus estis, si facta requiruntur. Licet quicquid hîc laudis est, Christo debetur, non mihi. Nonne vos estis diploma meum, per quod docere possim, ad Christi gloriam mihi delegatam Apostolicam functionem?

3 Mea defensio apud eos, qui me interrogant, hæc est.

[3] Ita soleo respondere iis, qui rogitant, quo argumento me declarem Apostolum.

4 Numquid non habemus potestatem manducandi, & bibendi?

[4] Si per me factum est in vobis, quicquid usquam per summos Apostolos effectum est in aliis, quî minus sum Apostolus quam illi? Quod si par est mihi cum illis Apostolicæ functionis vel auctoritas, vel fructus, quid vetet, quo minus pari cum illis jure utar, & æqualis aut fortassis superior in laboribus, D æqualis sim & in præmiis? An solis nobis jus non erat edendi, bibendique sumtu eorum, quibus Euangelium prædicamus?

5 Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut & ceteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas?

[5] An solis nobis fas non est, Christianas matronas circumducere, quæ de suo nobis quæ vitæ sunt necessaria suppeditent, quod faciunt Apostoli, non quilibet, sed Apostolorum summates, fratres Domini, qui vocantur Jacobus & Joannes, quin ipse etiam Cephas, cujus prima est inter Apostolos existimatio.

6 Aut ego solus, & Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi?

[6] An uni mihi & Barnabæ, quia non idem facimus quod illi, non videtur idem esse jus in otio vivendi, & alieno sumtu prædicandi Euangelium? E Opes ex Euangelio adeo non venamur, ut quod alioqui justissimum erat, ne simplicem quidem ac frugalem victum gratis acceperimus.

7 Quis militat suis stipendiis umquam? Quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat?

[7] Quis unquam in bello suis militat stipendiis? Quis colit vineam, ut non edat de proventu vineæ? Quis pascit gregem, non interim edens de lacte gregis? In omni officio, sumtus ab eo suppeditatur, cui datur opera.

8 Numquid secundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit?

[8] Quid? an hæc humanis duntaxat argumentis assero? Nonne quod naturæ ratio dictat, idem & sacra Lex jubet?

9 Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura est Deo?

[9] Siquidem Mosaica Lex vetat, ne quis obliget os bovi, cum ad trituram circumducitur; quod iniquum sit non inde suppetere pabulum in quo labo- F ratur. Sed dixerit aliquis: Quid istuc ad Apostolos? An probabile est Deum hac lege Bubus tantum cautum ac prospectum voluisse? an potius aliquid altioris sententiæ latet, quod ad nos pertineat? Adeo Deus non vult operarium fraudari suo victu, ut ne Bubus quidem id fieri voluerit.

10 An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt: quoniam debet in spe, qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi.

[10] Proinde non tam Boum, quam nostra causa scriptum est hoc, ut quisquis laboriosam agricolationem exercet in segete Domini, non fraudetur spe præmii sui: & qui trituram exercet in area Domini,

ni, præter spem æterni præmii, præsentis etiam mercedis solatio laborem leniat.

11 Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?

11 Neque vero magnum esse putetis, si nos, cum vobis contulerimus ea, quæ ad vitam attinent immortalem, vicissim à vobis accipiamus quod ad hujus vitæ necessitatem pertinet, & cum vobis spiritualia seminaverimus, vestra carnalia recipiamus. Non habet cur imputet suum beneficium, qui pro rebus pretiosissimis vilissimas commutat. Non sumus vobis obnoxii, si victum à vobis oblatum recipiamus, sed vos ingrati, si victum negaveritis iis, qui vestris commodis desudant.

12 Si alii potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos? sed non usi sumus hac potestate: sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Euangelio Christi.

12 Quod si hoc jure apud vos usi sunt, & utuntur Apostoli qualescunque, (nihil enim interim de his pronuntio) quanto justius nos, qui & omnium primi, & omnium maxime vobis laboravimus, hoc jure poteramus uti? Et tamen scientes ac prudentes non sumus usi jure nostro, non quin liceret, aut quia nobis aliunde suppeteret, quin potius in gravi rei familiaris inopia nihil non pertulimus, ne quid exsisteret, quod Euangelicæ doctrinæ profectum interrumperet.

13 Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt: & qui altari deserviunt, cum altari participant?

13 Alioqui nisi magis spectassemus vestram salutem, quam nostrum emolumentum, sciebamus vobis notissimum esse, quod ut apud Græcos, qui sacrorum ministri sunt, è sacrificio victum habent, ita apud Judæos, qui assistunt altari, participes sunt altaris.

14 Ita & Dominus ordinavit iis, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio vivere.

14 Neque secus ordinavit Dominus Jesus, videlicet ut qui prædicant ac docent Euangelium, his ex Euangelio victus suppeditetur. Nam simplici victu contentus esse debet etiam is, qui in Euangelico negotio fidelem navat operam. Absit enim ut quisquam ex ea re coacervet divitias, quæ docet divitiarum contemtum.

15 Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi hæc ut ita fiant in me: bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet.

15 Videtis quot nominibus, quot argumentis mihi licuerit facere, quod cæteri faciunt, & tamen nihil horum me commovit, ut à vobis quicquam acciperem. Nec est animus id unquam in posterum facere, ne quis arbitretur in hoc tantum argumentorum à nobis adductum esse, quo, quod antehac non feci, posthac excusatius faciam. Adeo me non pœnitet hujus animi, ut citius emoriar fame, quam committam, ut quisquam hanc mihi adimat gloriam, quam semel amplexus mordicus tuebor.

16 Nam si euangelizavero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit: væ enim mihi est, si non euangelizavero.

16 Neque enim mœrens hæc persero, quin potius voluptati est, & gloriæ mihi duco, quod gratis prædicem Euangelium, quando sic expedire video vestræ saluti, ut & vos meo exemplo nonnunquam & à licitis temperetis, ubi postularit aliorum utilitas. Etenim si more cæterorum Euangelium prædicem, non est quod glorier. Injunxit Dominus hoc officii, cui parere, velim nolim, oportet. Nihil igitur laudis est, si delegato fungar officio: sed contra, paratum supplicium, si cessarim in Euangelii prædicatione.

17 Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem invitus, dispensatio mihi credita est.

17 Si volens & injussus prædicaverim Euangelium, erit à Deo præmium promtæ voluntati: si invitus, tamen peragendum quod delegatum est. Concreditum est Euangelium, non ut apud me conditum servem, sed ut Gentibus impartiam. Si communico, rem Domini, non meam communico: sin minus, Domino facio injuriam, cujus talentum, quod ille volebat usuris crescere, sterile apud me detineam.

18 Quæ est ergo merces mea? Ut Euangelium prædicans, sine sumptu ponam Euangelium, ut non abutar potestate mea in Euangelio.

18 Sed dixeris, si pœna manet non fungentem officio suo, nec præmium est fungenti, quid igitur est, ô Paule, unde tu gloriaris? Videlicet, hinc laus debetur, si quis ultra quam jussus est, præstet officium. Præcepit Dominus Euangelium prædicare, at non præcepit, ut gratis nostroque cibo prædicaretur, imo jus fecit, ut ederemus ac biberemus de iis, quæ offerrent ii, quibus Euangelium traderemus. Quod igitur ille licitum esse voluit, ipse mihi nolui licere. Nec usus sum potestate concessa, quod intelligerem magis in rem vestram, & in rem Euangelii esse, gratis vobis impertiri doctrinam Euangelicam, quo major esset vos admonendi libertas: planeque perspicuum esset, me non facere quod quidam faciunt, qui ad quæstum docent, suum agentes negotium, non Jesu Christi.

19 Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem.

19 Jam quemadmodum hîc jure meo non sum usus, ita alibi me subjeci, velut adstrictus ad ea, ad quæ non eram obligatus. Etenim cum neque Gentium legibus sim obnoxius, & per Euangelii gratiam à Lege Mosaica liberatus, tamen ultro, velut obstrictus, omnibus obscrvio, quo plures lucrifaciam Domino meo.

20 Et factus sum Judæis tamquam Judæus, ut Judæos lucrarer.

20 Itaque Judæis memet accommodavi, nonnunquam suscepto voto, rasoque capite, item circumciso Timotheo, perinde quasi vere Judæus essem, cum scirem abrogatam esse Legem Mosaicam: ut quibus nondum eximi poterat patriæ Legis superstitio, eos obsequio meo blande pellicerem ad Christum, aut certe ne graviter offensos alienarem à Christo. Apud hos igitur, qui se Legi putabant obnoxios, sic me gessi, quasi forem & ipse obnoxius.

21 Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem (cum ipse non essem sub lege) ut eos, qui sub lege erant, lucrifacerem: iis qui sine lege erant, tamquam sine lege essem (cum sine lege Dei non essem: sed in lege essem Christi) ut lucrifacerem eos, qui sine lege erant.

21 Rursus apud alios, qui liberi sunt & immunes à Lege Mosaica, sic gessi me nonnunquam, quasi & ipse nulla Lege tenerer, cum prorsus apud Deum non caream Lege, sed obnoxius sim Legi Christi, quam ego longe præfero Mosaicæ. Et tamen juxta speciem ad horum captum & affectum memet accommodavi: velut apud Athenienses non protinus odiose vociferans in Deos illorum, quos magna superstitione colebant, sed ex aræ inscriptione captans occasionem insinuandi Christum: de quo primum sic temperavi sermonem, ut eximium quendam hominem fuisse docerem, ac velut ob egregie gesta in Divos relatum, non Deum & hominem asseverans, quod hujus mysterii scirem illos nondum esse capaces. Quin ex ipsorum etiam Auctoribus adduxi testimonia, nihil non faciens, quo possem illos ad Christum allicere. At nihil horum mea causa feci, nihil vitio levitatis, sed studio dilatandi Euangelii.

22 Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.

22 Poteram uti firmitate mea, meique similis esse, sed malui, quod mihi quidem erat inutilius. Cæterum magis expediebat Euangelio, ut memet ad alienam infirmitatem attemperarem, perinde quasi simili tenerer imbecillitate, quo lucrifacerem infirmos. Quid multis? Apud quosvis in quamvis speciem me verti, ut nusquam non servarem aliquos, in omnium animos irrepens obsequio.

23 Omnia autem facio propter Euangelium, ut particeps ejus efficiar.

23 Non est hoc obsequium blandientis, quo vos captant quidam: at sit sane, si quicquam à vobis præmii vel cepi, vel captavi. Euangelii negotium ago, non meum: Domini lucrum venor, non meum. Ab hoc uno præmium exspecto, si rem ex illius sententia gessero. Insigne præmium non contingit, nisi insigni virtuti. Huc enitendum in Euangelico stadio, ut non solum officio functi videamur, verum etiam palmam gloriamque feramus.

24 Nescitis quod ii qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite ut comprehendatis.

24 An non videtis in vulgaribus stadiis, in quibus proposito præmio, cursu certatur, certamen esse multorum, sed uni tamen decerni præmium, qui primus omnium metam attigerit. Ne sit igitur vobis satis, utcunque vestro fungi officio, ac pœnam effugere: ad summa pro viribus enitendum est, atque ita currendum in Euangelico stadio, ut laudem apud agonothetam Deum assequamini.

25 Omnis autem, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: & illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant; nos autem incorruptam.

25 Hujus gratia nihil non & ferendum & faciendum. Multa toleranda, licet dura, modo conducant ad hoc præmium: à multis temperandum, licet alias licitis, si palmam remorentur. Ad metam properanti, quicquid obstat vitandum est. Turpe est, si nos segnius pro tanto brabeo certamus, quam vulgus hominum pro vili præmio. Nam quisquis certat in popularibus istis certaminibus, à cibis, à voluptatibus, aliisque multis rebus per se suavibus, se continet, quod ad victoriam sint inutiles: multa tolerat, licet insuavia, molestiam omnem negligens, modo contingat palma, quam unam spectat. Quod si isti nihil non tum faciunt, tum patiuntur, quo ridiculum plebis applausum, quo laudem ab homine, quo vile præmiolum auferant, quanto ma-

gis par est eadem facere nos, quo plausum ab Angelis, laudem à Deo, & æternum immortalitatis præmium consequamur? Tanta res cum agatur, an cibus interim vilissimus, aut simile quicquam nos ab instituto cursu remorabitur? Ipsi videritis, quomodo geratis vos in hoc pulcherrimo certamine.

26 Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans: 27 Sed castigo corpus meum, & in servitutem redigo: ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.

26, 27 Ego certe curro non segniter, ut solent ii, qui ad nullam certam metam properant. Sic pugilem ago, non quemadmodum solent, qui per lusum pugnis aerem feriunt, sed modis omnibus veris incommodis subigo corpus meum, sic assuefaciens, ut domitum obsequatur spiritui: utque quoties postularit Euangelii negotium, & facile temperet à licitis, neque gravate ferat, si quid est molestum: ne mihi veniat usu, quod quibusdam accidit, ut cum præconio meo alios ad hoc certamen evocarim, ipse nihil laudis in eodem assequar. Cumque aliis ad laudis studium stimulos addiderim, ipse discedam illaudatus. Certissima spe præmiorum certo, neque quicquam alios doceo sermone, quod ipse vita non præstem.

CAP. X.

Cur Patres puniti sint: idola cavete: De poclo Domini: vendita cuncta licet.

1 Nolo enim vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt;

1 Ac totus hic sermo meus huc tendit, ne nobis sufficere putemus ad salutis brabeum obtinendum, quod per baptismum cooptati sumus in familiam Christi, quod hujus benificio exemti à vitiorum tyrannide, libertati simus restituti, nisi posthac ab omni turpium cupiditatum commercio fuerimus immunes. Baptismus communis est omnium, at præmium non erit omnium commune. Proinde nolim hoc vos latere fratres, quod in nostris proditum est libris: Majores nostros, cum Pharaonis tyrannidem duce Mose fugerent, omnes ex æquo nubis divinitus obtentæ protectu fuisse defensos ab æstu Solis, omnes æque per discissas maris undas pedibus iter fecisse, ac fere quicquid donorum in nos collatum est per Christum, id in illis quodammodo præcessisse.

2 Et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari:

2 Nos auctore Christo baptismus eximit à vitiorum tyrannide: illi dum ductu Mosi, tecti nube, mare, quod ad ictum Mosaicæ virgæ dissiliit, transeunt, suo quodam modo baptizati sunt, nostrum baptismum adumbrantes.

3 Et omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt, 4 Et omnes eumdem potum spiritalem biberunt: (bibebant autem de spiritali, consequente eos, petra: petra autem erat Christus)

3, 4 Nos quotquot baptismo purgati sumus, ex æquo sacrosancti corporis cibo vescimur, de calice mystico bibimus omnes. Similiter & illi manna cœlitus demissum edebant omnes. De latice, quem ictu virgæ Moses elicuit è saxo, æque bibebant omnes. Neque tamen hæc vulgari more, aut fortuito gesta sunt, Christus hæc in illis tum præludebat, quæ nobis palam ac vere præstitit. A Christo manna illud depluebat, Christi vis, quæ nusquam suis non adest, siccum ac sterile saxum aquæ fœcundum reddidit. Christus erat, qui suos tantis beneficiis, tantoque honore dignabatur.

5 Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo: nam prostrati sunt in deserto.

5 Honos & beneficium erat omnium commune, sed non omnes eo, quo destinatum erat, pervenerunt. Nihil profuit effugisse Ægyptum, si Ægyptum secum extulerant. Nihil profuit veterem exuisse servitutem, si postea suis cupiditatibus turpius quam Pharaoni serviebant. Imo hoc magis illos oderat Deus, quod prioribus erratis etiam ingratitudinis crimen addidissent. Itaque variis malis afflicti vindice Deo, prostrati sunt in deserto, nunc incendio, nunc gladio, nunc lue, nunc serpentium incursu.

6 Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt.

6 Sed quemadmodum illorum fuga, nostrum baptismum adumbrat, ita illorum supplicium nobis exemplo est, ne baptismo freti, vitam agamus baptismo indignam: ut nec per luxum, noxiarum carnium desiderio, animo redeamus in Ægyptum, quemadmodum illi magno suo malo fecerunt, fastidito manna.

7 Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis: quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.

7 Neque per stultitiam atque intemperantiam ad idolorum cultum relabamur, aut relapsi videamur, quod illis accidit, cum Vitulum fusilem neglecto Deo colerent, ritu profanarum Gentium. Sic enim scriptum est in Exodi volumine: *Mactatis victimis, sedit populus ad edendum & bibendum, ac saturati surrexerunt ad ludendum.* At mox ultore Deo cæsa sunt viginti tria millia.

8 Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt una die viginti tria millia.

8 Neque rursus turpiter commisceamur scortis impiorum, quemadmodum illi cum Moabitarum scortis sese miscuerunt. Sed irritato Deo ceciderunt uno die viginti quatuor hominum millia.

9 Neque tentemus Christum: sicut quidam eorum tentaverunt, & à serpentibus perierunt.

9 Neque diffidentes per impatientiam tentemus Christum, sicut quidam illorum eum tentaverunt, impio murmure provocantes ad iram, & immissis igneis serpentibus exstincti sunt.

10 Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore.

10 Neque obmurmuremus Christo, Christique ministris, quemadmodum quidam illorum Deo ac Moysi obmurmurarunt, inita conspiratione duce & auctore Chore, quo tempore perierunt quatuordecim hominum millia, exceptis his, quos terra dehiscens absorbuerat vivos.

11 Hæc autem omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt.

11 Atque hæc quidem acciderunt priscis illis, quorum memoria prodita est per annales majorum. Verum, quicquid illis accidit, non temere accidit, sed magis ad exhibendum exemplar, quid nobis sequendum sit, aut fugiendum, qui in hanc ultimam ætatem mundi incidimus. Illi quoniam ad luxum, ad idololatriam, ad turpes lusus, ad scortationem, adque alios morbos, quos hauserant ex Ægyptiorum contubernio, redibant, exciderunt à gratia Dei: nec profuit exemtos fuisse, quia non responderunt Dei beneficiis. Quin hodie nullum hominum genus longius rejectum est à Deo, quam Judæorum. Nobis quo pluribus Dei beneficiis ad innocentiam provocati sumus, hoc magis est metuendum, ne gravissimas pœnas demus Christo, si per baptismum semel elapsi ab Ægypto, sub titulo Christi mores obtineamus Ægypto, non Christo dignos.

12 Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat.

12 Proinde ne quis sua firmitate male fretus contemnat infirmos: aut baptismo fretus, sibi promittat salutem, nisi vitam adjungat baptismo dignam. Sibi placebant & illi, quod è tot exemti periculis, Deo peculiariter curæ essent: & tamen hoc gravius in illos animadversum est, quod semoti à profanis gentibus, in illorum tamen mores recidissent. Nemo sibi tuto fidit. Imo qui stat, huic maxime cavendum ne cadat. Tutissimum autem semper ad meliora progredi, nec ulli gradui fidere.

13 Tentatio vos non apprehendat nisi humana: fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum ut possitis sustinere.

13 Multa incidunt arte Satanæ, quæ nos alienent à Christo. Neque vero sum usus his horrendis exemplis, quod simile periculum vobis metuam. Peccatum est hactenus à vobis, & nonnihil à puritate Christiana deflexistis, sed adhuc humanum ac sanabile malum video. Imo confido futurum ut Deus non patiatur vos eo prolabi, ut sitis prorsus inferiores malis vos sollicitantibus: verum etiamsi patietur incidere malorum quippiam, sic temperabit eventum, ut possitis sufferre. Fortasse sunt inter vos qui nos ob tenuitatem negligunt, & aliis Apostolis ob strepitum & blandiloquentiam magis favent, sed nondum perventum est ad seditionem Chore. Sunt qui nimium licenter intersunt sacris epulis impiorum, sed nondum eo prolapsi mores, ut ipsi simulacris immolatis, verum, in confinio periculum est.

14 Propter quod charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura:

14 Quapropter, filii carissimi, modis omnibus resilite à cultu simulacrorum. Quisquis cum illis vescitur, ut maxime firmus sit animo, tamen speciem de se præbet, quasi consentientis illorum superstitioni.

15 Ut prudentibus loquor, vos ipsi judicate quod dico.

15 Non est quod vobis hæc multis verbis persuadeam, cum ipsi pro vestra prudentia rem probe teneatis. Vos ipsi judicate, num verum sit quod dico. Quid commercii tam sacris epulis nostris, cum illorum profanis sacris? Videtur agnoscere communem religionem, qui communibus cibis vescitur.

16 Non-

[16] Nonne poculum illud sacrum, quod nos in memoriam mortis Christi cum actione gratiarum sumimus & consecramus, consortium arguit, quod pariter sanguine Christi sumus redemti? Rursus sacer ille panis, quem exemplo jussuque Christi partimur inter nos, arguit fœdus, ac societatem summam inter nos, velut iisdem Christi sacramentis initiatos.

[17] Panis ex innumeris granis sic conflatus est, ut discerni non possint. Corpus sic ex diversis membris constat, ut inter omnia sit societas inseparabilis. Nos igitur cum ejusdem panis participes simus omnes, declaramus nos quamlibet multi simus numero, tamen animorum consensu unum panem, & unum esse corpus.

[18] Ita qui profanarum epularum participes sunt, videntur agnoscere societatem superstitionis. Videte an non idem habeatur apud istos, qui juxta Mosi Legem adhuc victimas immolant. Non admittunt ad immolatæ pecudis esum nisi Judaicæ religionis consortes: & qui vescuntur sacris, sacrificiis item illorum assentiri videntur.

[19] Quorsum hæc, inquiet aliquis: An negas Paule, quod paulo ante confirmasti, simulacrum nihil esse, & quod simulacro sit immolatum, nihil esse.

[20] Haud nego, verum, illud dico, victimas, quas immolant Gentes, Dæmoniis immolant, non Deo. In rebus ipsis nihil est discriminis, animus discrimen facit. Illi Dæmones pro Diis habent, & horum numen Statuis inesse putant. Itaque qui cum illis immolatitiis vescitur, erroris impii socius esse videtur. Nolim autem vos semel Deo consecratos, fieri consortes Dæmoniorum.

[21] Qui pietatem profitetur, abnegat impios cultus. Non competit in eundem tam diversa religio. Nec potestis simul bibere de sacrosancto poculo Christi, & exsecrabili poculo Dæmoniorum. Nec potestis mensæ Dominicæ participes esse, simulque mensæ Dæmoniacæ, si res agatur vel cum animi consensu, vel cum ingenti offensione infirmorum. Nihil convenit inter Christum & impios Dæmones: utrisque serviri simul non potest, nisi cum insigni contumelia Christi.

[22] Num hunc igitur data opera provocamus, cum hostibus illius inito consortio? Nulla atrocior contumelia. Num illo fortiores sumus, ut irritati Domini non metuamus ultionem? Absit, ut quisquam vestrum hoc sit animo. Sed idololatria res est usque adeo exsecrabilis, ut oporteat nos non solum ab ipso crimine, verum etiam à suspicione criminis longissime abesse. Hæc persuasio ferme infixa est animis omnium, religionis esse consortium iis, qui simul vescuntur immolatitiis. Res quidem ipsa vitio caret, sed ex opinione nascitur offendiculum. Quod hîc certe, si alias usquam, vitandum est.

[23] Quod ad cibos attinet, nihil mihi non licet, at non quidvis expedit proximo, cujus gratia nonnunquam & à licitis temperandum est. Nihil mihi non licet, at non quidvis conducit aliis ad pietatem.

[24] Porro Christiana caritas dictat, ne quis suis commodis privatim serviat, sed potius commodis alienis. Utatur quisque suo jure, sed si id cum fratris periculo futurum sit, magis perpendat, quid illi expediat, quam quid ipsi liceat.

[25] Alioqui quicquid vendi solet in macello, promiscue edite, nihil interrogantes, immolatitium sit an secus, idque propter conscientiam. Vitandum enim est offendiculum, si incidat, non accersendum.

[26] Nihil hujusmodi rerum per se impurum est, propterea quod omnia Domini sunt. Neque potest impurum esse, quod ab illo conditum est in usus hominum: sicuti testatur & Psalmographus: *Domini*, inquit, *est terra, simulque quicquid usquam terra continetur*. Ab animis oritur impuritas, non à cibis.

[27] Itaque si quis à Christo alienus ad cœnam vocat, & alioqui visum est ire, quicquid in mensa vobis apponitur, edite, nihil dijudicantes, aut interrogantes, immolatitia sint, nec-ne, quæ apponuntur, ne quid offendatis conscientiam.

[28] Porro si quis vobis ultro dixerit, hoc simulacris immolatum est, ne vescamini, non vestra causa, sed ejus qui admonuit immolatitium esse, ne quid offendatis conscientiam: conscientiam, inquam, non tuam, quæ sincera est ac firma, sed illius alterius, qui sentire videtur, non esse fas Christianis vesci carnibus immolatitiis. Et periculum est, ne huic vel amici Dæmonum, vel lurcones videamini, atque ita secum cogitet: Quantumvis verbotenus abominantur Deos nostros Christiani, tamen non abhorrent ab immolatitiis carnibus, haudquaquam facturi si nostram religionem tam exsecrarentur animis quam verbis.

[29] Hujus igitur conscientiæ consulendum est, & consuli potest non magno negotio. Errat ille, sed cedendum ad tempus errori, quem non possis tollere. Christus in his summam libertatem nobis esse voluit, qui nullum cibi genus aut indixit, aut interdixit. Cur igitur mea libertas judicatur ab aliena conscientia? Cur quod recte fieri potest, rapitur in sinistram suspicionem?

[30] Quod si ego vescor his, quæ Dei benignitas in usum vitæ nobis indulsit, cur ob id maledictis afficior ab homine, pro cujus usu gratias ago Deo, non Dæmonibus?

[31] Hac igitur lege vescemini, aut non vescemini, ut sive biberitis, sive ederitis, sive quid aliud feceritis, omnia referatis ad gloriam Dei.

[32], [33] Ac vitam omnem sic pro temporum atque hominum habitu attemperetis, ne quid sit, quo jure possit offendi quisquam, vel Judæus, vel Ethnicus, vel Christianus, idque meo exemplo, qui me per omnia accommodo omnibus vescens, non vescens: accipiens, non accipiens: Judaissans, non Judaissans: hæc quæ vel recte fieri, vel recte possunt omitti pro re nata, non ad meam ipsius utilitatem temperans, sed ad utilitatem multorum, quos meo venor obsequio: non ut prædæ sint mihi, sed ut ad salutem alliciantur.

CAP. XI.

Lege caput nudato vir, & velato precando Fœmina: quos mores mensa sacrata petat.

[1] NEQUE pigeat vos Apostoli vestri sequi exemplum, cum id non tam meum sit, quam Jesu Christi. Is sese per omnia nobis infirmis accommodavit, quo nos Patri lucrifaceret. Hunc ego sequor Dominum ac Præceptorem, vos patrem filii & Apostolum discipuli sequamini. Atque hactenus de carnium esu, deque vitandis impiorum sacris satis dissertum arbitror. Nunc quid in vestris conventibus sit observandum aut vitandum attingam, ne quid hîc quoque vel indecore, vel per contentionem aut luxum geratur.

[2] In primis collaudo vos fratres, quod in cæteris per omnia mei memores, tenetis quæ præscripseram, quæque vobis institueram observanda in solenni conventu. Illud addam, quod tamen levius est, & pro tempore, locoque secus fieri potest.

[3] Sed tamen interim nolim vos lateat, quod ut omnis viri caput Christus est, & omnis uxoris caput est maritus, ita Christi caput est Deus. Vir licet imperet uxori, tamen Christum agnoscit Dominum: Christus ipse Patris auctoritatem agnoscit in omnibus: cui quisque subjectus est, ejus gloriæ serviat

16 Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?
17 Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus.
18 Videte Israel secundum carnem: nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?
19 Quid ergo? dico quod idolis immolatum sit aliquid: aut quod idolum sit aliquid?
20 Sed quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum: non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum:
21 Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum.
22 An æmulamur Dominum? Numquid fortiores illo sumus? Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.
23 Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant.
24 Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius.
25 Omne, quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. 26 Domini est terra, & plenitudo ejus.

27 Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire: omne, quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.
28 Si quis autem dixerit: Hoc immolatum est idolis: nolite manducare, propter illum qui indicavit, & propter conscientiam:
29 Conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Ut quid enim libertas mea judicatur ab aliena conscientia?
30 Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago?
31 Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite.
32 Sine offensione estote Judæis, & Gentibus, & Ecclesiæ Dei:
33 Sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.
1 Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.
2 Laudo autem vos fratres, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.
3 Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus est: caput autem mulieris, vir: caput vero Christi, Deus.

viat oportet. Privatim agatis, ut cuique videbitur [A] expedire.

4 Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum.

[4] Cæterum vir quicunque in publico cœtu precatur, aut vaticinatur operto capite, dedecorat caput suum tegens ceu servile, cum præter Christum non agnoscat Dominum, in cujus gloriam æquum est illi nudari caput, non solum amoto pileo, verum etiam derasa coma. Siquidem & coma operimentum est corporis verius, quam pars.

5 Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum: unum enim est ac si decalvetur.

[5] Contra mulier, si in solenni conventu precetur, aut vaticinetur capite retecto, dehonestat caput suum, quod privatim in gratiam mariti fortassis aperiendum erat, non in publico conventu, ubi Christo servitur, non maritis. [B] Siquidem quod viro est tonderi, aut radi, id est mulieri flammeum abjicere.

6 Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum.

[6] Quod si decorum est mulieri exemplo viri, velum capitis abjicere, eadem opera, juxta virilem morem tondeatur etiam aut radatur, ut calvo capite palam precetur seu vaticinetur. Quod si omnium consensu ridiculum ac fœdum sit futurum, operto capite testetur se viro subditam esse.

7 Vir quidem non debet velare caput suum: quoniam imago & gloria Dei est, mulier autem gloria viri est.

[7] At non idem deceat virum, qui Dei gerit imaginem, sic mulieri præfectus, quemadmodum Christus Ecclesiæ, & per hunc illustratur gloria Dei, quæ tegi non debet. Ex adverso, mulier ut subjecta est viro, ita ad hujus gloriam colitur, in quem sit contumeliosa, si palam renudato capite, [C] simul & impudentiam suam testetur, & ceu libera, viri præfecturam abneget. Honoratur Christus, si vir palam ac retectus illi serviat, illiusque gloriam prædicet. Honoratur vir, si uxor pudore, silentio, cultuque verecundo, modestiam simul & obedientiam præ se ferat.

8 Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro.

[8] Dixerit hîc aliquis: Quo jure mulier cogitur subdi viro, non contra? Quoniam cum primum Deus conderet genus humanum, non vir ex muliere prodiit, sed contra mulier ex viro. Primum Adam conditus est è limo, mens divino afflatu indita: mox è latere subducta est Eva, ceu viri portio quædam. Prius conditum est quod erat perfectius, idque contra vulgarem naturæ ordinem: [D] mox quod erat imperfectius. Quod enim in homine est ratio, id maritus est in matrimonio: quod in homine affectus, id mulier est in conjugio.

9 Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.

[9] Ad hæc vir non est conditus mulieris gratia, sed contra mulier in viri solatium est addita, atque in generationis adjumentum, ubi pro forma & actu est vir, mulier pro materia. Par est autem, ut penes eum sit auctoritas, qui & prior est conditus, & Deo duntaxat conditus est, non mulieri.

10 Ideo debet mulier potestatem habere supra caput propter Angelos.

[10] Hoc igitur juris cum ipsa naturæ primordia dederint viro, debet mulier suam sortem agnoscere, nec obsequio solum, verum etiam cultu, mariti sui dominium testari. Ut autem rasus vertex libertatem arguit, [E] ita capitis velamen servitutis est insigne. Quod si mulier eo venit impudentiæ, ut testes hominum oculos non vereatur, saltem ob Angelos testes, qui vestris conventibus intersunt, caput operiat.

11 Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro, in Domino.

[11] Hactenus agnoscit mulier, quid se deceat. Non quod hanc debeat maritus habere vilem, eo quod jussa sit parere, aut uxor sibi displicere, quod viro subdita sit. Nam quantum ad religionis consortium attinet, utrique pares sunt. Sæpe maritus uxoris indiget officio, sæpe uxor mariti.

12 Nam sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem: omnia autem ex Deo.

[12] Ad hæc, olim ex viro mulier prodita est, nunc nec absque viro gignit mulier, neque vir absque muliere pater fieri potest. [F] Nec tamen est, quod his rebus sibi quisquam placeat, aut displiceat, cum omnia sint ad Deum auctorem referenda, qui sic temperat ordinem universi.

13 Vos ipsi judicate: decet mulierem non velatam orare Deum?

[13] Sed ut redeam ad id, quod cœperam: Si vobis tot argumentis nondum persuadeo, quam sit indecorum mulierem in propatulo nudato capite precari, vel ex suo quisque sensu animoque rem expendat. Nullus enim tam stupidus est, opinor, qui naturæ judicium amiserit.

14 Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi:

[14] An ne natura quidem ipsa docet vos, viro probro verti, si fœminarum more comatus sit?

15 Mulier vero si comam nutriat, gloria est illi: quoniam capilli pro velamine ei dati sunt.

[15] Contra, mulieri decus accedere, si comata sit, quod huic à natura capillitium densius ac copiosius, quam viro datum sit, ne usquam deesset capitis velum ei, quæ viro subjecta est. Ostendi quid mihi magis decorum esse videatur.

16 Si quis autem videtur contentiosus esse: nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.

[16] Quod si videbitur quispiam apud vos contentiosius super hac re tueri suam sententiam, faciat arbitratu suo, modo sciat neque nobis hunc esse morem, neque cæteris Ecclesiis Dei. An decorum sit, vos & ab Apostoli vestri institutis exemploque, & à reliquarum congregationum consuetudine dissidere, ipsi videritis. Minus erat mali futurum, si in hisce rebus utcunque concordaretis: externa sunt ista, nec perinde faciunt ad Euangelicam pietatem.

17 Hoc autem præcipio: non laudans, quod non in melius, sed in deterius convenitis.

[17] Verum, illud à vobis non dubitem exigere, quod quidem à me traditum displicet non observari. Quod in cæteris institutionum mearum memineritis, probo: quod hic ubi maxime conveniebat idem facere non memineritis, non probo. Institueram, ut conveniretis sine tumultu, sine luxu, sine contentione, summa æqualitate, quæ vel in primis alit concordiam: & sic ageretur inter omnes, ut suam quisque domum rediret melior.

18 Primum quidem convenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo.

[18] Nunc eo mores prolapsi sunt, ut præstiterit non convenire, quam ad istum modum convenire, idque multis de causis, neque enim una in parte peccatur. Ac primum quidem cum solenniter convenitis, audio inter vos esse dissidia, quod fœdius est profecto, quam ut credere libeat: & tamen aliqua ex parte credo, ut vestra sunt ingenia.

19 Nam oportet & hæreses esse, ut & qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.

[19] Vitari non poterat, quin orirentur inter vos ejusmodi dissidia. Atque ex re mala illud boni capitur, quod hinc magis illucescit, qui vere probi sint, dum hi, cæteris indecore tumultuantibus, & ingurgitantibus sese, modeste sobrieque juxta præscriptum Apostolorum, ac veterem Ecclesiæ morem agitant sacra convivia, quibus ultimam illam Christi cum discipulis suis cœnam repræsentamus memores initi nobiscum fœderis, & ad exemplum mutuæ inter nos concordiæ.

20 Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare.

21 Unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est.

[20], [21] At nunc irrepsit apud vos mos supra modum indecorus, ut quoties convenitis, non videatur agi cœna Dominica, qualem ille cum suis egit, sed tumultuosum aliquod & inæquale convivium, quod per luxum & gulæ intemperantiam, non exspectatis cæteris, suam quisque cœnam occupat. Itaque fit, ut hic tenuis esuriat, vel quia non habet quod edat, vel quia non in tempore venit: ille dives cœnæ occupator, satur sit & ebrius, ac mysticum illud convivium duplici nomine dehonestetur: & quod per fastum divitum pauperes fastidiuntur, quos non fastidiit Christus, & quod cœna Domini crapula luxuque polluitur.

22 Numquid domos non habetis ad manducandum & bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eos, qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo.

[22] Hîc unanimitatis Christianæ mysterium agitur, non ventris aut gulæ negotium, quod non in publico cœtu, sed privatim in ædibus curatum oportuit. Si libebat explere alvum, an desunt vobis domus, in quibus seorsim hoc agatis? An publicam Christianorum congregationem contemnitis, ut hac teste gulæ serviatis, velut hoc interim data opera agentes, ut vobis publice luxum & apparatum ostentantibus, pudefiant tenues, qui quod offerant, non habent? Quid hîc dicam, Corinthii? Laudem vos? Optarim quidem id vestro merito posse: & in aliis sane laudo, hac in re non possum laudare. Mores isti nimium dissonant ab illa cœna Dominica, ad cujus exemplum oportet inter vos agitari sacra convivia.

23 Ego enim accepi à Domino quod &

[23], [24] Demiror qui ritus istos in vos invexerint: nam ipse, ut Apostolus accepi à Domino, quod & tradidi vobis: nimirum quod Dominus noster Jesus

sub

tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem,
24 Et gratias agens fregit, & dixit: Accipite, & manducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem.
25 Similiter & calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescumque bibetis, in meam commemorationem.
26 Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis: mortem Domini annuntiabitis donec veniat.
27 Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne: reus erit corporis & sanguinis Domini.
28 Probet autem seipsum homo: & sic de pane illo edat, & de calice bibat.
29 Qui enim manducat & bibit indigne, judicium sibi manducat & bibit: non dijudicans corpus Domini.
30 Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. *31 Quod si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur.* *32 Dum judicamur autem, à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* *33 Itaque fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate.* *34 Si quis esurit, domi manducet: ut non in judicium conveniatis. Cetera autem, cum venero, disponam.*

sub eam noctem, qua per discipulum proditus est, & captus, accepit panem, & gratiis actis Deo, fregit panem ac dixit: Sumite, edite, hoc est meum corpus, quod pro vobis frangitur omnibus impartiendum. Hoc quod me facere videtis, posthac & vos faciatis in memoriam mei. Videtis hîc cum præceptore suo simul omnes accumbere, mensam ac cibum esse communem omnibus, ne Judam quidem proditorem à consortio mensæ semotum, panem eundem in omnes ex æquo distributum. Dominus sic egit cum suis discipulis, & vos despicitis fratres, ejusdemque religionis consortes?

A

[25] Ad eundem modum post distributum panem, & poculum sumsit in manus, cœna jam peracta, dicens: Hoc poculum novum est testamentum per meum sanguinem: ex hoc quoties bibetis, in memoriam mei facite. Hic igitur de eodem poculo bibebant omnes, & inter vos divites ebrii sunt, pauperes sitiunt. Christus hoc convivium mortis suæ commemorationem, & æterni fœderis symbolum esse voluit, cum nunc per luxum ac dissensionem apud vos celebretur. Mysticus est panis, cujus ex æquo participes esse debent omnes. Sacrosanctum est poculum ad omnes æque pertinens, haudquaquam paratum ad placandam corporis sitim, sed ad arcanæ rei repræsentationem, ne vobis veniat in oblivionem, quo pretio sitis à pristinæ vitæ vitiis redemti.

B

[26] Proinde quoties ad edendum hunc panem, aut bibendum ex hoc poculo convenitis, non ventris negotium agitis, sed mortem Domini Jesu mystico ritu repræsentatis, cujus jugis memoria vos in officio contineat, donec ipse rursus advenerit judicaturus orbem.

C

[27] Itaque quisquis ederit panem hunc, aut biberit de poculo Domini secus, quam illo dignum est, gravi crimini se reddit obnoxium, qui corpus & sanguinem Domini secus tractarit, quam ipse tractari jusserit.

[28] Siquidem res omnium maxime mystica pure ac reverenter erat tractanda: verum ne id accidat, se quisque prius examinet atque exploret. Itaque sibi bene conscius edat de pane illo, & de poculo bibat. Parum bene sibi conscius abstineat potius, ac domi gulæ suæ sacrificet.

D

[29] Licet enim res sit salutifera corpus & sanguis Domini, tamen quisquis edit aut bibit indigne, huic vertitur in pestem atque exitium, propterea quod irreverenter & illoto animo tantum adierit mysterium: non satis perpendens, quanto cum tremore sumendum sit corpus Domini. Dabunt hi pœnas profanati mysterii, simul atque Christus advenerit.

[30] Quanquam & interim quosdam urget pœna commissi: nam hinc est quod tam multi reperiuntur inter vos valetudinarii, malisque febribus ac languoribus obnoxii, quin & pereunt ante diem multi. Sunt hæc exordia quædam, ac minæ futuri judicii.

E

[31] Quod si nos ipsi dijudicaremus ante sumendum, haudquaquam sic judicaremur à Domino.

[32] Sed præstat interim hic judicari, quam in illo die condemnari. Nam cum levibus malis affligimur judice Domino, non exstinguimur, sed plagis emendamur, ne post in æternum cum mundo damnemur: ne quis stulte sibi blandiatur, si indigne tractans hoc mysterium vegeto vivacique sit corpore.

[33] Proinde fratres mei, cum ad has epulas convenitis, quo sit ad exemplum Christi convivium æquabile, vos invicem exspectate.

F

[34] Quod si quis tam avidus est cibi, ut dilationem non ferat, domi comedat, non in mystico publicoque convivio, ne quod ad vestram salutem est institutum, vertatur in occasionem damnationis. Atque hac de re jam satis dictum est. De cæteris, quæ ad hanc rem pertinent, ipse præscribam ubi venero.

CAP. XII.

Munera dat Flatus sicut vult: & facit unum
Ex multis corpus: sit tamen ordo decens.

1 De spiritualibus autem, nolo vos ignorare fratres.
2 Scitis quoniam cum Gentes essetis, ad simulacbra muta prout ducebamini euntes.
3 Ideo notum vobis facio; quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu. Et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.
4 Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus:
5 Et divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus:
6 Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus.
7 Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem.
8 Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ: alii autem sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum:
9 Alteri fides in eodem Spiritu: alii gratia sanitatum in uno Spiritu:
10 Alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.
11 Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.

[1, 2] JAM ut de donis Spiritus Sancti nonnihil dicam, quando nec in his satis inter vos convenit, volo vos meminisse fratres; quod aliquando Pagani fuistis: ac tum quidem pro superstitione majorum ad inanima mutaque simulacra utcunque ducebamini, sic ibatis. Tunc errorem habebatis ducem, nunc Christi Spiritum. Nunc non imputatur pristinus error. Superest, ut quemadmodum tum impiam religionem moribus ac ritibus impiis æquiparastis: ita nunc veræ sanctæque religioni, piis moribus respondeatis, ut quicquid inter vos geritur, sic geratur, ut appareat afflatu divini Spiritus geri. Quicquid in gloriam Christi dicitur, aut canitur, ex illius Spiritu profectum est.

[3] Proinde nolim vos illud fugiat, quod nemo afflatus Spiritu Dei Patris exsecratur Jesum hujus Filium. Neque quisquam potest ex animo Jesum vocare Dominum, nisi per afflatum Sancti Spiritus. Quicquid igitur in vobis est boni, id hujus beneficentiæ debetis, & hujus gloriæ convenit impendi.

[4] Verum licet sit idem omnium Spiritus, tamen varia sunt ejus dona, quæ pro suo arbitratu aliis alia partitur afflatu suo.

[5] Et horum functiones varie distributæ sunt, cum idem sit omnium Dominus, cujus munera dispensantur.

[6] Quin & effectus visque Spiritus aliter in aliis agit ac viget, cum interim unus sit Deus omnium communis, à quo vis & actus proficiscitur omnium, quæ in singulis hoc aut illo modo geruntur. Uni igitur auctori Deo debentur omnia dona, sive mediocria, sive eximia: nec est quod hinc se quisquam efferat.

[7] Alieni muneris est, quod habet, & quicquid contigit afflatu Spiritus, in communem utilitatem collatum est, non ad privatum fastum.

[8] Nam huic quidem per Spiritum Dei contigit, ut sapienti sermone det fida cordataque consilia. Rursus illi contigit ejusdem beneficio Spiritus, ut cognitione rerum ac disciplinarum adjuvet commodum Reipublicæ.

[9] Huic ejusdem afflatu Spiritus contigit fiduciæ robur, quæ juxta Domini promissum vel montes loco dimovet. Illi per eundem contigit vis medendi morbis.

[10] Est cui data sit insignis potestas edendi miracula. Est cui contigit prophetiæ dos, ad explicanda quæ vel futura sunt, vel alioquin abstrusa. Est alius cui datum est, ut sagaci judicio discernat afflatus hominum, utrum à Deo profecti sint, an secus. Rursus alius sortitus est hanc dotem, ut idem variis linguis loquatur, quæ res non mediocriter conducit ad cognitionem sacrorum Voluminum: alius, ut vel per afflatum, vel arcanarum litterarum peritiam interpretetur & explanet, quod illi locuti sunt. Non enim quisquis linguam tenet, idem tenet sensum arcanum sermonis.

[11] Nihil est, quod hic sibi quisquam vel placeat, cum sint aliena quæ habet, vel displiceat, quando distributio pendet ab arbitrio Spiritus Sancti, qui dotes has omnes, quamvis varias, & alias in aliis, unus & idem opifex partitur cuique, ut ipsi visum fuerit, sed sic, ut ob mutuam inter vos caritatem, singulorum dotes sint omnium communes, & ad harmoniam ac decorum faciat varietas, non ad dissidium.

[12] Nam quî minus fiat in corpore Christi mystico, quod in corpore naturali fieri videmus? Quemadmodum enim cujusque corpus cum sit unum, tamen ex diversis membris compactum est, sed sic, ut idem spiritus vitæ munus impartiat membris omnibus, quæ cum multa variaque singulatim sint, tamen simul omnia unum corpus sunt: sic esse voluit Christus in suo corpore.

[13] Quandoquidem ex æquo participes baptismi per eundem & omnibus communem Spiritum in idem corpus compacti sumus, sive Judæi, sive Græci, sive servi, sive liberi, sive mares, sive fœminæ, sive conjugati, sive cœlibes, sive potentes, sive humiles. Et eundem Spiritum hausimus omnes, licet aliter in aliis vim suam exserat.

[14] Neque corpus unico membro constat, sed multis quamlibet diversis.

[15] Jam si pes dejiciens sese dicat, non sum manus, nihil mihi cum reliquo corpore, num ideo non est pars corporis?

[16] Et si dicat auricula, deplorans sortem suam, non sum oculus, aliena sum à reliquo corpore, num ideo non sit pars corporis? Situs aut usus diversus, non vergit in contumeliam membri, quando hæc ipsa varietas ad totius corporis incolumitatem pertinet. Et quicquid cuique membro datum est muneris, id toti corpori juvando datum est.

[17] Præclara corporis pars est oculus, sed si totum corpus sit oculus, ubi erunt aures? Rursum si totum corpus sit auricula, ubi erit nasus?

[18] Hoc prospiciens Deus, diversis membris compegit corpus, ac membro cuique suum locum, suumque munus attribuit, non ex merito membrorum, sed ex ipsius arbitratu.

[19] Quod si quæ nunc multa ac diversa sunt membra, redigerentur in unum membrum, puta nasum, aut oculum, ubi corporis harmonia?

[20] Nunc non ita res habet, sed cum membra singulatim inter se differant, tamen ob consortium ejusdem animæ, nihil aliud sunt, quam unum corpus, ut nullum membrum à cæteris membris fastidiri possit, quamvis humile.

[21] Neque enim potest oculus ceu pars corporis excellentior, ac velut organum animi familiarius, dicere manui, ceu membro crassiori, non est mihi opus tuo præsidio. Neque rursum caput, licet regia sit animi, dicere potest pedibus, velut extremis, nihil moror vestrum officium.

[22] Tantum abest, ut ullum corporis membrum despiciatur, ut contra potius, quæ videntur membra corporis imbecilliora, his ut necessariis præcipuam curam impendamus:

[23] Quæ juxta vulgi æstimationem minus habentur honesta, his extrinsecus honorem addimus uberiorem, quæque parum decora videntur, his plus decoris adjungimus, velut pensantes officio, quod alias diminutum videtur: nec ignari uniuscujuslibet membri probro totum corpus dehonestari.

[24] Nam quæ per se decus habent in nobis, non egent adscititiis ornamentis, veluti facies, aut manus, cum pudenda nostri, vestitus ornatu tegantur.

[25] Hoc consilio conditor Deus mira quadam harmonia diversarum partium corpus omne temperavit ac miscuit, ut cui videbatur aliquid honestatis deesse, (etiamsi natura nulla corporis pars est inhonesta) huic ex officio plus honoris adderetur: ne videlicet dissidium orriretur membrorum inter ipsa, cum nullius usus non sit necessarius, sed ut omnia pari sollicitudine, mutuis officiis sese vicissim tueantur, ne per dissidium (dum quodque sibi privatim favet) collapso corpore, pereant omnia.

[26] Quin potius si quid commodi, aut incommo-

21 Sicut enim corpus unum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt: ita & Christus. 13 Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive Gentiles, sive servi, sive liberi: & omnes in uno Spiritu potati sumus. 14 Nam & corpus non est unum membrum, sed multa. 15 Si dixerit pes: Quoniam non sum manus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore? 16 Et si dixerit auris: Quoniam non sum oculus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore? 17 Si totum corpus oculus: ubi auditus? Si totum auditus: ubi odoratus? 18 Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit. 19 Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? 20 Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus. 21 Non potest autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo; aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarii. 22 Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessariora sunt: 23 Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus: & quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorem honestatem habent. 24 Honesta autem nostra nullius egent: sed Deus temperavit corpus, ei, cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem. 25 Ut non sit schisma in corpore: sed idipsum pro invicem sollicita sint membra. 26 Et si quid patitur u-

A di, huic aut illi membro obtigerit, omnia putant ad se pertinere: sive quid affligitur unum membrum, simul affliguntur omnia membra: sive quid honoris contigit uni cuipiam membro, sibi gratulantur omnia membra.

[27] Num saltem hoc exemplo desinetis inter vos contendere, quos arctius in unum compegit Christi Spiritus, quam corporis membra compegit idem halitus? Quî fit, ut plus possit natura quam gratia? Nonne vos estis corpus Christi, aut certe pars aliqua membrorum illius?

[28] Quæ sic in suo corpore digessit, quod est Ecclesia, ut suum cuique locum, suum cuique mu-
B nus attribuerit. Ac primo quidem loco collocavit Apostolos, qui dispensatores Euangelicæ gratiæ Christi vicibus funguntur. Proximo Prophetas, qui vel aperiant futura, vel explicent occulta. Tertio Doctores, qui litteris ac disciplinis prædití, quod habent in communem usum conferant. Quarto loco potestate præditos ad coercendum vim Dæmonum, & Christi nomen miraculis illustrandum. Quinto, qui valent tollendis morbis. Secundum hos, alios, qui possint auctoritate consilioque subvenire afflictis, qui prudentia præpolleant ad multitudinem in officio retinendam. Postremo, qui linguarum peritia possint esse usui cæteris. Hæc
C varietas vos ad mutuam concordiam non hortatur modo, sed etiam compellit, dum aliorum alii vicissim opem desideratis.

[29] Num omnes Apostoli? num omnes Prophetæ? num omnes Doctores?

[30] Num omnes potestate præditi? num omnibus adest medendi vis? num omnes variis linguis loquuntur? num omnes interpretandi donum habent? Minime, sed sua cuique dos contigit.

[31] Nemo fastidiendus est, sed tamen omnibus enitendum, ut ad ea, quæ in his præcipua sunt, admitti mereantur, ac semper ad meliora proficiant. Neque enim hac lege sua cuique dos assignata est,
D ut spes ademta sit meliorum. Dona sunt Spiritus, ne quid nobis hinc arrogemus, sed is ad dandum & quod dedit tuendum augendumque nostro conatu nostrisque precibus solet evocari. Præclara dona sunt quæ commemoravi, sed quæ possint in parum pios competere. Verum aperiam quod his omnibus sit excellentius, & quo cum primis sit enitendum, quando sine eo nec ista quicquam valent, quæ diximus, quæque vos ceu sola sectamini.

CAP. XIII.

Nunc verum ut fidei fructum, commendat amorem: Mensura hic superat spemque fidemque sua.

E [1] PRÆCLARUM est linguis loqui, quo nomine vos vobis præcipue placetis. Sed quamvis linguis omnibus loquar, non solum hominum, verum etiam Angelorum, ut sic dicam exaggerandæ rei gratia, non adsit autem studium benemerendi de proximo, ac Dei donum in communem usum conferendi, non minus inutilis sim futurus, quam æs inani strepitu discindens aerem, aut cymbalum inutili tinnitu feriens aures.

[2] Quod si hoc quoque præclarius quiddam obtigerit, puta donum prophetiæ, per quam arcanos sensus omnes divinæ Scripturæ teneam (si cuiquam tamen hoc mortalium obtigit, ut unus teneat omnia) si accesserit omnium disciplinarum absoluta
F cognitio, postremo si tantum fidei robur accesserit, ut hujus præsidio montes quoque loco dimoveam, desit autem caritas, frustra adsunt illa, quæ nulli prosunt.

[3] Si tanta adsit dos opitulationis, ut quicquid mihi facultatum est, id totum alendis egenis insumam, imo si pro sublevandis oppressis corpus omnibus periculis objiciam, vel usque ad incendium, desit autem,

num membrum, compatiuntur omnia membra: sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. 27 Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro. 28 Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. 29 Numquid omnes Apostoli? numquid omnes Prophetæ? numquid omnes Doctores? 30 Numquid omnes virtutes? numquid omnes gratiam habent curationum? numquid omnes linguis loquuntur? numquid omnes interpretantur? 31 Æmulamini autem charismata meliora. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. 1 Si linguis hominum loquar, & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. 2 Et si habuero prophetiam, & noverim mysteria omnia, & omnem scientiam; & si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. 3 Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

tem, si fieri potest, caritas, hoc est, animus vel gratis benemerendi sitiens, nihil fructus ex meis dotibus refero. Hæc una commonstrat, quatenus utendum est dotibus, quas frustra teneas, si nescias uti.

4 Cæteras dotes vitiat ambitio, vitiat livor, vitiat dissidium, à quibus omnibus malis plurimum abest caritas. Cæteræ dotes suam quæque habent utilitatem peculiarem. Caritas nec vitiari potest, & usu sui latissime patet. Caritas leni animo est ad tolerandas injurias, eadem ad vitæ consuetudinem commoda comisque est. Caritas nescit cuiquam invidere, quæ sua quoque bona transfundit in alios: non est procax, quæ obsecundat omnibus: non inflatur, quæ se cuivis submittit:

5 Nihil sibi putat indecorum, modo prosit: non studet suis privatis commodis, non irritatur injuria, & adeo non retaliat acceptam injuriam, ut ne cogitet quidem de ulciscendo:

6, 7 Et tantum abest ab iniquitate, ut nec alienam ferat injustitiam, sed magis gaudet moribus sinceris ac simplicibus, nihil non suffert juvandi studio, quamlibet durum, nihil non credit, tantum abest ut de quoquam perperam suspicetur: non facile desperat de quoquam, sed omnes infatigabili spe tolerat, & meliorum exspectatione pertinacissime perdurat.

8 Quid multis? nusquam cessat caritas: etiam quum post hanc vitam sublata erit officii necessitas, manebit tamen animorum caritas. Atque hîc interim quocunque profeceris, caritas ubique comitatur, ceu perpetuum donum, ac per omnem Christianorum vitam diffusum: sive continget aboleri prophetiam, sive linguæ cessabunt, sive scientia antiquabitur, accessione majoris profectus:

9 Nam quod hactenus ex his tenemus, imperfectum est, nec ad plenum cognovimus, nec ad plenum per prophetiam tenemus mysteria.

10 Itaque cum contigerit id quod perfectum est, quodam modo abolebitur, quod nunc dimidiatum est.

11 Habet suos gradus Christiana religio, habet suas ætates, & ætatum accessus, quemadmodum natura. Cum essem puer, ut puer loquebar, ut puer eram affectus, ut puer cogitabam. Cæterum ubi factus sum vir, rejeci puerilia, jam animum appellens ad meliora, donec paulatim ad summa provehar: quod si non contingit in hac vita, tamen hîc meditandum est, quo contingat in futura.

12 Quantulum enim est, quod nunc per has dotes cernimus, nec id admodum perspicue, sed velut in fidei speculo, imagines tantum rerum cœlestium intuemur, & ex Scripturis, ceu per involucrum ænigmatis, Dei mentem conjicimus. Verum ubi contigerit perfectio, res ipsas coram contemplabimur. Nunc aliqua modo ex parte cognosco, tunc præsens præsentem Deum cognoscam, sicut ab ipso cognitus sum. Nam ab illo cognosci, diligi est, & quo quisque illi carior est, hoc plenius ac propius illius ineffabili notitia fruetur.

13 Sed interea licet reliquæ dotes velut inutiles cessaturæ sint, satis jam confirmata fide, cui propagandæ ac stabiliendæ serviunt illæ, tamen interea manent fides, spes & caritas. Fides, qua procul cernimus immortalitatem futuram: spes, qua confidimus nos illius fore participes: caritas, qua Deum sic de nobis meritum redamamus, & hujus gratia proximum. Hæc tria cæteras dotes omnes antecellunt, sed tamen in his ipsis primas tenet caritas, cui fidem etiam & spem debemus, aut certe sine qua nec illæ sunt ad salutem efficaces.

4 Charitas patiens est, benigna est: Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, 5 Non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, 6 Non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati: 7 Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. 8 Charitas numquam excidit; sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur. 9 Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. 10 Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. 11 Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. 12 Videmus nunc per speculum in ænigmate: nunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. 13 Nunc autem manent, fides, spes, charitas, tria hæc: major autem horum est charitas.

CAP. XIV.

Omnino esto loquens linguis interprete sano
Inferior: justum servet uterque modum.

1 At hæc non eo tendunt, quæ tam magnifice prædicamus de caritatis præminentia, quod reliquæ dotes negligendæ sint, aut fastidiendæ: sed ita sectemini caritatem, ut nihilo secius interim probetis ac suspiciatis genera linguarum, aut interpretationem sermonis, ad id tamen quod utilius est magis enitentes, videlicet ut prophetetis, mysticum sensum ad salutem auditorum explanantes.

2 Etenim qui lingua tantum loquitur, non hominibus loquitur, quibus nihil adfert sua voce, sed Deo loquitur, quem verbis non intellectis laudat. Nam quod ad cæteros attinet, quid refert utrum taceat, an loquens non intelligatur? Velut afflatus Spiritu loquitur arcana, quæ ut ipse intelligat secum, certe nemini communicat, & ut prosit, non prodest nisi sibi uni. Frustra igitur loquitur in Ecclesia, qui à nemine auditur. Non auditur autem qui non intelligitur: porro non intelligitur sermo spiritualis, nisi retrusiorem sensum accipias, quem illis verbis nobis significavit cœlestis Spiritus. Id vero nullus hominum potest, nisi ex peculiari dono Spiritus.

3 Contra, qui Prophetæ fungitur munere, non Deo loquitur solum, verum etiam hominibus loquitur, non simplicem illis adferens utilitatem, quippe qui simul & malos invitat ad vitam meliorem, & segnes exstimulat ad vigilantiam, & pusillanimes erigit ac solatur. Videte quantum inter donum & donum interest.

4 Qui loquitur lingua, sibi privatim uni prodest: at qui per prophetiæ donum enarrat Scripturæ mysteria, toti prodest congregationi. Porro bonum quo latius patet, hoc est præstabilius, itaque repetam quod modo dixeram: Ne fastidiatis donum linguarum, per se magnum est, & à Spiritu Sancto contingit.

5 Volo vos omnes, si videtur, loqui linguis, potius tamen optarim vos in altero, quod præstantius est, præcellere. Major enim est, qui Prophetam agit, quam qui linguis loquitur verba sacra, sed nulli intellecta sonans, nisi forte qui prius linguis locutus est, mox quid dixerit interpretetur, quo saltem aliquis fructus redeat ad populum. Sunt enim qui nec ipsi satis intelligunt, quod linguæ plectro sonant.

6 Cæterum ex verbis intellectis, aliquid fructus utcunque capi poterit: alioqui fingite me nunc primum venisse ad vos, nec aliud quam linguis loqui, quid utilitatis sim vobis allaturus, nisi sic loquar, ut mox aperiam vobis arcanum per apocalypsis donum, aut per scientiæ donum erudite disseram de iis, quæ ad cognitionem fidei pertinent, aut per prophetiæ donum aperiam sensus retrusos, aut per doctrinæ donum edisseram aliquid, quod ad bonos mores pertinet.

7 Quin & quæ animæ sunt expertia, sive tibia sit, sive cithara, cum non in aliud parata sint, quam ut sonent, tamen nisi certos ac distinctos sonos dederint, qui certis harmoniis ac modulis testentur, aut cantionis argumentum, aut affectum quo vocat cantio, hoc est, si tantum sonent, quid fructus aut voluptatis accipiet auditor, cum non dignoscat quale sit, quod cithara tibiave canitur, lætum an lugubre?

8 Jam si tuba vocem incertam dederit, non ipso cantu distinguens, utrum prælium iniri jubeat, an receptui canat, quid referet tuba clangere, cum miles non intelligat quo vocetur.

9 Itidem & vos, nisi linguis loquentes vocem edideritis, certi quiddam repræsentantem auditori-

1 Sectamini charitatem, æmulamini spiritalia: magis autem ut prophetetis. 2 Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur; sed Deo: nemo enim audit. Spiritu autem loquitur mysteria. 3 Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem. 4 Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat: qui autem prophetat, Ecclesiam Dei ædificat. 5 Volo autem omnes vos loqui linguis; magis autem prophetare. Nam major est qui prophetat, quam qui loquitur linguis: nisi forte interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat. 6 Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? 7 Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, sive tibia, sive cithara, nisi distinctionem sonituum dederint; quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizatur? 8 Etenim si incertam vocem det tuba; quis parabit se ad bellum? 9 Ita & vos per linguam ni-

 bus,

bus, sine fructu loquemini, quando non valet intelligi quod dicitur. Itaque loquentium vox non penetrabit in animos audientium, sed aerem tantum feriet inani strepitu verborum.

10 Tam multa videlicet sunt Linguarum genera in mundo, quorum sua cuique vox est. Ea quidem ab omnibus percipi potest, verum si nihil accedat voci, frustra uterque alteri loquemur.

11 Etenim cum uterque recte sonet suam linguam, tamen quoniam neuter alterum intelligit, fit ut & ego, qui Græce loquor, barbarus sim Afro, & mihi vicissim ille sit barbarus Africe nescienti.

12 Proinde vos quoque Corinthii, quando vestra sponte sectamini, magnique facitis dotes, quæ vocis habent miraculum, meo hortatu dabitis operam majoribus, quo sitis usui congregationi toti.

13 Itaque cui contigit donum Linguarum, precibus à Deo flagitet, ut accedat donum interpretandi.

14 Alioqui si precer lingua populo ignota, puta, apud Græcos Persica, imo si (quod quidam solent, qui cantionem, quam edidicerunt, peregrina lingua gaudent sonare, quam nec ipsi qui sonant, intelligunt) sermonem sonem, non minus mihi, quam aliis ignotum: spiritus quidem & halitus meus edit verba precantia, cæterum animus meus fructus est expers, cum & mihi vel nihil, vel minimum prosim, & aliis etiam molestus sim, aut etiam ridiculus, non solum inutilis.

15 Quid igitur mihi faciendum est? Precabor voce, cum locus postulabit, sed hoc non contentus, precabor & mente animoque. Canam laudes Dei vocis organis, sed hoc non contentus, canam & animo, addita linguæ peritia.

16 Alioqui si tu laudes Dei decantas sermone omnibus ignoto, qui plebis vice fungitur, quomodo succinet solitum illud Amen, ad finitam gratiarum actionem tuam? Nam hujus vocis accentu confirmatur id, quod precibus aut hymnis est dictum. Scitis enim hanc, ut ita loquar, fabulam agi variis personis. Qui docti sunt, præcinunt, plebs indocta promiscuaque comprobans quod dictum est, velut omnium voce acclamat, Amen. Quis autem acclamabit, si nesciat quid dicas?

17 Sanctum est quod tu pronuntias, & tibi fortasse bono est, verum interim populus nihilo fit melior: qui in hoc convenit, ut ex eruditorum sermone domum melior redeat, atque hoc discat in publico, quomodo privatim sit vivendum.

18 Porro ne quis me suspicetur, ut Linguarum imperitum, parum favere dono Linguarum, sicuti vulgo quisque miratur & extollit, in quibus ipse valet, diversa contemnit & elevat, gratiam habeo Deo, quod hoc dono vos omnes superem, qui hoc præcipue vobis placetis. Nullum enim sermonis genus apud vos est, quod ego non & sonem, & intelligam.

19 Itaque non livore, sed judicio, donum interpretationis antepono dono Linguarum, quo privatim magis uti convenit, quam in solenni conventu. Nam in Ecclesia cœtuque sanctorum malim quamlibet paucula verba sic loqui, ut ipse meam intelligens vocem, efficiam ut à cæteris quoque intelligar, quam decem millia verborum ita sonare, ut nullus intelligat cæterorum, ac fortassis ne ipse quidem.

20 Proinde fratres, quando, ut dictum est, pietas habet velut ætates & accessus suos, date operam, ut relictis inferioribus donis, ad majora proficiatis, ne perpetuo pueri videamini. Sunt dotes, quæ congruunt primum initiatis Christo, sunt quæ decent jam provectiores. Volo quidem vos perpetuo pueros esse, quod ad morum simplicitatem atque innocentiam pertinet, at animi dotibus velim vos usque proficere, donec ad summum perveniatis. Neque enim jam vobis satis est, si nulli nocueritis, sed enitendum est, ut jam adulti & prodesse valeatis omnibus. Puerorum est, quamlibet exigua demirari, atque his sibi magnifice placere. Sed adfert illis hoc ætas, ut mox negligant quæ prius jactabant, contendentes ad majora.

21 Habet Christiana fides & rudimenta sua, in quibus turpe sit consenescere. Id ita esse, testatus est olim & ipse Deus, hunc in modum loquens apud Esaiam Prophetam: *Variis linguis ac diversis labiis loquar populo huic, ac ne sic quidem audient me.*

22 Itaque Linguarum donum faciebat ad Ecclesiæ rudis primordia, ut hoc miraculo commoverentur increduli, cum his qui credunt sit otiosum. At contra, prophetiæ donum, non solum incredulis prodest in hoc, ut resipiscant, verum etiam credentibus, ut in dies reddantur firmiores, ac seipsis meliores. Itaque perspicuum esse debet, quam parum utilitatis habeat Linguarum usus, cum aliquoties officiat etiam, & offendat.

23 Nam facite mihi jam totam congregationem convenisse, simulque omnes variis, sed ignotis Linguis sonent, alius Hebraica, alius Africa, alius Asiatica, atque intrent interim in cœtum vestrum alii Christiani Linguarum imperiti, aut etiam increduli, Linguarum item imperiti, nonne cum audierint confusissimum diversarum vocum strepitum, nihil omnium intelligentes, dicturi sunt quod mente capti lymphatique sic ineptiatis.

24 Contra, si per prophetiæ donum, alius doceat, alius admoneat, alius exhortetur, alius consoletur, & interim superveniat in cœtum vestrum hospes quispiam imperitus, aut etiam incredulus, qui & intelligit sermonem vestrum, & vicissim intelligitur, nonne dum veram pietatem agnoscit in vobis, damnat apud se suam superstitionem, suosque mores impios detestatur, collatos ad vestram pietatem: totusque sibi ostenditur, dum audit à vobis veræ religionis disciplinam, à qua videt sese hactenus plurimum absuisse, sibique conscius est eorum vitiorum, quæ sermo vester exsecratur.

25 Denique fit, ut ille mutatus in alium virum, ac sui pœnitens, pronus in terram procumbat, agnoscens, palamque testificans, quod vere Spiritu Dei sitis afflati, non more phanaticorum loquamini, qui Dæmoniaco furore correpti, voces effundunt, nec ab ipsis, nec ab aliis intellectas, sonum edentes sine mente.

26 Quid igitur faciendum est fratres? Quoties in publicum cœtum convenitis, suam quisque dotem secum adfert: alius habet canticum mysticum, quo lubet canere Deum: alius doctrinam habet, qua possit ad instituendam vitam erudire: alius revelationem habet, ut eruat abstrusa reconditaque in sacris Litteris: alius Linguæ dono præditus est. Nihil horum fastidiatur, sed omnia conferantur ad publicam utilitatem in cœtu publico, verum ita, ne quis exsistat tumultus, aut confusio.

27 Detur & Linguarum dono præditis suus locus, sed ita ut bini duntaxat loquantur in singulis conciliabulis, aut ut plurimum terni, neque id tamen simul, sed per vices, neque rursus soli loquantur, sed adsit qui quod ab illis dictum est, interpretetur populo. Unus interpres duobus aut tribus Linguæ dono præditis suffecerit, quod necesse non sit, multum verborum sonari linguis.

28 Quod si desit interpres Linguarum peritus, non est quod in cœtu loquatur: qui præter Linguarum donum nihil habet, utatur suo dono, sed privatim, ubi sibi canat ac Deo. In cœtu publicum negotium agitur.

29 Ad eundem modum Prophetæ non omnes, sed bini,

si manifestum sermonem dederitis; quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aera loquentes. 10 Tam multa, ut puta, genera linguarum sunt in hoc mundo: & nihil sine voce est. 11 Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei, cui loquor, barbarus: & qui loquitur, mihi barbarus. 12 Sic & vos, quoniam æmulatores estis spirituum, ad ædificationem Ecclesiæ quærite ut abundetis. 13 Et ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. 14 Nam si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. 15 Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. 16 Ceterum si benedixeris spiritu: qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem, quoniam quid dicas, nescit. 17 Nam tu quidem bene gratias agis: sed alter non ædificatur. 18 Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrûm lingua loquor. 19 Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, ut & alios instruam: quam decem millia verborum in lingua. 20 Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote: sensibus autem perfecti estote.

21 In lege scriptum est: Quoniam in aliis linguis & labiis aliis loquar populo huic: & nec sic exaudient me, dicit Dominus. 22 Itaque linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus: prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus. 23 Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, & omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ, aut infideles: nonne dicent quod insanitis? 24 Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus. 25 Occulta cordis ejus manifesta fiunt, & ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit. 26 Quid ergo est, fratres? cum convenitis, unusquisque vestrûm psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant. 27 Sive lingua quis loquitur, secundum duos, aut ut multum tres, & per partes, & unus interpretetur. 28 Si autem non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur, & Deo. 29 Prophetæ autem duo, aut tres dicant, & ceteri dijudicent.

A bini, aut terni loquantur, idque vicissim, sed adsint quibus adest donum dignoscendi Prophetarum afflatus, veri sint, nec-ne, qui rejiciant, si quid dictum est Christi Spiritu indignum.

30 Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat.

30 Quod si uno quopiam loquente, is, qui huic assidet, interloqui cœperit, velut afflatus Deo, ne fit vocum tumultus, prior conticescat. Jam enim apparet alteri patefactum, quod prior quærebat, quandoquidem afflatus & impulsu Spiritus interpellavit.

31 Potestis enim omnes per singulos prophetare: ut omnes discant, & omnes exhortentur:

31 Quod si fiat, nihil vetat quo minus omnes prophetetis, modo vicissim id fiat, & alter alteri loquendi vices concedat, quo major doctrinæ fructus ad omnes pertineat, in medium adferentibus B singulis, quod inspirarit Deus, & uberiore consolatione reficiantur omnes, dum singuli conferunt in commune, quod Christi Spiritus inspirarit.

32 Et spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt.

32 Nec est quod excusetis, afflatos Numine sui juris non esse, quemadmodum in lymphatis videmus accidere. Longe secus est de afflatu Christi, qui sic addit impetum mentis, ut nihilo secius in tua sis potestate, sive res sermonem poscat, sive silentium. Sanus est hic afflatus, nec aliud, quam piæ mentis impetus ad ea, quæ videntur ad Dei gloriam facere.

33 Non enim est dissensionis Deus, sed pacis: sicut & in omnibus Ecclesiis sanctorum doceo.

33 Is hoc magis servire debet tranquillitati publicæ, & hoc longius abesse à contentione, quod à Deo proficiscatur, qui pacis est auctor, non tumul- C tus, aut dissidii. Id cum observetur in omnibus conventiculis sanctorum, par est, ut itidem in vestris conciliabulis, si sancta videri vultis, servetur, ne quid à cæteris videamini discrepare ritibus, à quibus non dissidetis professione religionis.

34 Mulieres in Ecclesiis taceant, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit.

34 Atque hac ipsa de causa sileant vestræ mulieres in solenni conventu, ne (ut est sexus affinis loquacitatis vitio) tumultus indecorus oriatur. Neque enim illis permissum est, ut in publico concionentur, velut auctores rerum, sed præceptum est ut viris subditæ sint. Sic enim in Genesi Deus mulieri loquitur: A viro pendebis, & ille tibi dominabitur. D Hanc igitur legem agnoscant, non solum tectis capitibus, verum etiam silentio, quo maxime decoratur ille sexus.

35 Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia.

35 Dixerit aliquis, usque adeo linguam adimis mulieribus, ut nec discendi gratia, sciscitandique fas sit loqui? Prorsus adimo in publico, cæterum si quid erit, quod non satis intelligant, cupiantque discere, domi maritos suos interrogent. Ita fiet, ut nec doctrina fraudentur, nec quicquam indecore geratur. Nam prorsus indecorum spectaculum est, videre mulierem in publico cœtu sanctorum loqui, cum id etiam in profanis concionibus Ethnicorum fœdum habeatur.

36 An à vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit?

36 Quid est, cur vos gravemini servare ritum, à E cæteris omnibus observatum, Corinthii? An à vobis primum profectum est Euangelium, ut cæteri cogendi sint ad vestrum morem? An ad vos solos pervenit Euangelium? Quod si nec primi Christi religionem tenetis, nec soli, cur piget ad aliorum ritus vos attemperare?

37 Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.

37 Si quis apud vos videtur esse Propheta, aut alioqui spiritualibus præditus dotibus, agnoscat, quæ scribo vobis, non mea esse præcepta, sed Domini.

38 Si quis autem ignorat, ignorabitur.

38 Quod si quis per contentionem sic agit quasi ignoret, & hæc velut humana jussa contemnit, ignoret suo periculo, vicissim ignorandus à Deo. F Decertare non est meum, satis est admonuisse.

39 Itaque fratres æmulamini prophetare: & loqui linguis nolite prohibere.

40 Omnia autem honeste, & secundum ordinem fiant.

39, 40 Igitur ut hunc sermonem finiam fratres, huc enitamini, ut contingat prophetiæ donum, quod longe præclarius est, sed sic, ut interim non prohibeantur loqui linguis, quibus aliud donum non contigit, modo, quemadmodum præscripsi, cuncta fiant & cum decoro, & ordine, ne quid turpitudinis aut tumultus exoriatur.

CAP. XV.

Per Christi vitam reducis vivemus & ipsi:
Denuo victores mors tua Christe facit.

1 Notum autem vobis facio, fratres, Euangelium, quod prædicavi vobis, quod & accepistis, in quo & statis,

2 Per quod & salvamini: qua ratione prædicaverim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis.

1, 2 IAM quoniam audio fratres de resurrectione mortuorum à nonnullis vestrum ambigi, quibus humana philosophia etiamnum tumidis hoc persuaderi nondum potest, non est quod novi quicquam vos doceam, tantum in memoriam revoco vobis Euangelium, quod vobis primum tradidi, quodque semel estis amplexi, & in quo hactenus perseveratis, cujusque præsidio salutem adipiscimini: ut simul & mihi supervacaneum sit denuo tradere, quod semel recte traditum est, nec vobis honestum, si per inconstantiam ab eo descisceretis, quod semel estis amplexi, præsertim cum experiamini nostrum Euangelium vobis ad salutem efficax esse. Atqui præcipua pars Euangelicæ doctrinæ est, credere resurrectionem mortuorum. Qua de re non oportet ambigere, nisi, quod absit, frustra credidistis. Quorsum enim attinebat Euangelium amplecti, si quod est hujus rei caput, negatis, videlicet mortuos olim revicturos?

3 Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas:

4 Et quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum Scripturas:

3 Hujus in primis meminisse vos oportebat, quod vobis in primis tradidi sermone, nunc litteris repeto, quodque vos semel accepistis: nimirum illud, quod Dominus Jesus Christus mortuus sit, suaque morte nos à peccatis liberarit, pro nobis dependens, quod ipsi commiseramus: quod ita futurum multis ante seculis Scriptura dixerat, ut tanquam ovis ad lanienam duceretur, ut suo livore nostris malis mederetur, ut de ligno crucis regnaret ac Diaboli tyrannidem frangeret.

5 Et quia visus est Cephæ, & post hoc undecim:

4 Ad hæc tenendum est, quod non solum vere mortuus sit, verum etiam sepultus, ac tertio die revixerit: quod & ipsum fore jam olim prædictum fuerat Prophetarum oraculis, quo magis credatis factum, quod per sacros viros Deus fore promiserat. Nam ita loquitur Osee: *Post biduum & tertio die resurgemus & vivemus in conspectu ejus.* Rursus David ita loquitur: *Non derelinques animam meam apud inferos.*

6 Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul: ex quibus multi manent usque adbuc, quidam autem dormierunt:

5, 6 Super hæc, quo certius crederetis, docui vos, quomodo redivivus multis se conspiciendum præbuerit, primum Cephæ, deinde duodecim illis, & quod post hæc visus sit plus quam quingentis fratribus simul congregatis. Quorum plerique vivunt in hunc usque diem, si quis addubitet de fide narrationis. Aliquot diem supremum obierunt.

7 Deinde visus est Jacobo, deinde Apostolis omnibus:

7 Sub hæc conspectus est Jacobo, qui frater Domini dictus, primus apud Hierosolymos Episcopi dignitate functus est. Deinde conspectus est discipulis omnibus, non tantum illis duodecim, à quibus primum ortum Apostoli cognomen in plures derivatum est.

8 Novissime autem omnium tanquam abortivo, visus est & mihi.

8 Post omnes autem & mihi conspectus est, velut Apostolo abortivo, qui post maturos partus tandem velut imperfectus fœtus, ejectus sum verius, quam natus.

9 Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.

9 Non queror, quod postremus omnium viderim Dominum. Magnum est, quod videre meruerim. Nam ego sum infimus Apostolorum, nec satis dignus, qui dicar Apostolus, propterea quod persecutus sum Ecclesiam Dei, quam Apostoli constituunt.

10 Gratia autem Dei sum id quod sum, & gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus

10 Indignus igitur eram, qui vel postremus in ordinem Apostolicum allegerer, sed gratuita Dei bonitas me licet immerentem hoc honore dignata est, ut quicquid sum, illius sit muneris, non meriti mei. Neque passus sum illius in me beneficentiam otiosam aut sterilem esse. Quin potius licet postremus sim ordine temporum, tamen in functione muneris Euangelici, non gessi me in postremis, sed plus laborum exhausi, quam quisquam alius Apostolorum, ne quis hoc nomine mihi minus tribuat auctoritatis,

 quod

laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum. 11 Sive enim ego, sive illi; sic prædicamus, & sic credidistis. 12 Si autem Christus prædicatur quod resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? 13 Si autem resurrectio mortuorum non est: neque Christus resurrexit. 14 Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est & fides vestra: 15 Invenimur autem & falsi testes Dei: quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum; quem non suscitavit, si mortui non resurgunt. 16 Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. 17 Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, adhuc enim estis in peccatis vestris. 18 Ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt. 19 Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. 20 Nunc autem Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium: 21 Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum.

A quod ultimus sim Apostolorum. Quanquam hoc ipsum, quod laboravi, non mihi vindico, sed beneficentiæ divinæ adscribo, cujus præsidio factum est, quicquid gestum est.

11 Igitur ut ad rem redeam, sive illis potior est auctoritas in Euangelico negotio, sive mihi, certe consentientes idem prædicamus omnes, & quod nos magno consensu prædicamus, id vos veluti certum & indubitatum credidistis. Nos nostri dissimiles non sumus, superest ut vos vestri similes sitis, non jam in dubium revocantes, de quibus semel statuistis.

12 Quod si omnium Apostolorum testimonio prædicatum est, & prædicatur, quod Christus princeps & auctor resurrectionis, à morte revixerit, qua fronte quidam inter vos dicunt, quod nulla sit resurrectio mortuorum? B

13 Quod si nulla est, consequitur ne Christum quidem ipsum resurrexisse. Quorsum enim attinebat ducem & caput nostrum resurgere, nisi ut prævius membrorum suorum resurrectionem appararet, viamque nobis omnibus aperiret?

14 Quod si Christus non resurrexit, inanis videlicet est prædicatio nostra, inanis est & credulitas ac fiducia vestra. Si nobis persuasum est Christum revixisse, certum sit oportet & nos revicturos, quibus ad vitam revocandis ille revixit.

15 Alioqui futurum est, ut non solum utrique luserimus operam, nos prædicando, vos credendo, C verum etiam injurii comperiamur in Deum, de quo non recte testati sumus, quod Christum excitarit à morte, cum illum non excitarit. Non excitavit autem, si cæteri mortui non reviviscunt.

16 Aut utrumque credendum est, aut utrumque negandum, cum eadem sit capitis ac membrorum resurrectio. Si mortui non resurgunt, quorum gratia resurrecturus erat Christus, ne Christus quidem resurrexit.

17 Quod si Christus non resurrexit, frustra credidistis illum resurrexisse, frustra credidistis vos per fiduciam in illum factos immunes à peccatis. Estis D igitur adhuc pristinis obnoxii peccatis. Nihil actum est baptismo, quo mystice per Christum interim à peccatis revivisimus.

18 Quin etiam hi, qui cum hac fiducia mortui sunt, atque hac spe suas cervices carnificum securibus præbuerunt, prorsus interierunt si nulla spes est reviviscentiæ.

19 Quod si tota spes nostra, quam de Christo concepimus, non porrigitur ultra terminum vitæ præsentis, non solum non sumus felices, verum etiam calamitosiores cæteris, qui à Christo sunt alieni. Siquidem illi vitæ præsentis commodis utcunque fruuntur, nos & hîc affligimur ob Christi no- E men, & post hanc vitam nihil nanciscemur præmii, si non toti reviviscemus. Sed avertat Deus ut quisquam tam absurde credat, in suum ipsius malum.

20 Imo si Christum resurrexisse creditis, quod nemo pius non credit, necessario consequitur, & nos resurrecturos. Siquidem in illo cœpta est resurrectio, quæ perficietur in nobis: & ut ille totus revixit recepto corpore, ita nos toti reviviscemus. Caput non divelletur à membris. Ille ceu princeps ac dux primus revixit, veluti primitiæ quædam omnium, qui cum resurrectionis spe moriuntur. Ille resurrectionem auspicatus est, alii secuti sunt, F comites Dominicæ resurrectionis, & nos olim sequemur. Neque enim dubitandum, quin in omnibus suis membris præstaturus sit, quod in seipso, quodque jam in compluribus sanctis præstitit.

21 Oportet enim imaginari duo corpora, unum morti obnoxium, quod pendet à capite Adam: alterum immortalitati destinatum, quod pendet à capite Christo. Quemadmodum igitur olim mors per unum hominem peccantem irrepsit, ac velut à capite sparsa per membra, in cæteros omnes grassatur: ita per unum hominem ab omni prorsus peccato immunem, invecta est resurrectio mortuorum.

22 Siquidem ob unius Adæ commissum omnes ab illo profecti, sumus obnoxii morti: ob unius Christi innocentiam omnes immortalitati restituentur, qui meruerint esse in illius corpore.

23 Reviviscent omnes, sed suo quisque ordine, princeps omnium est Christus, deinde qui Christo adhærent, ceu membra capiti, quorum aliquam multi jam egressi è monumentis, una cum Christo resurrexerunt, cæteri reviviscent in extremo illius adventu.

24 Jamque peracta totius corporis resurrectione, nihil supererit nisi finis humanarum vicissitudinum. Id non ante futurum, quam cum penitus abolita mortis tyrannide, Christus victor regnum tranquillum ac pacatum tradet Deo Patri, cui debellatis hostibus suam ditionem asserit: cumque prorsus à toto corpore suo depulerit, & in nihilum redegerit omnem adversariorum potestatem, principatum ac vim.

25 Siquidem tamdiu necesse est Filium hoc asserendi Deo Patri regni negotium agere, donec universos hostes suos internecione devictos, substraverit pedibus suis, ne qua sit usquam rebellio, aut metus malorum.

26 Per peccatum regnat mors, per mortem regnat Satanas. Peccato exstincto desinet regnare mors. Id quanquam interea molimur pro viribus, tamen ad plenum non prius continget, quam extrema resurrectio vim omnem mortalitatis aboleverit, velut extremo jam hoste confecto, qui pertinacissime rebellabat.

27 Siquidem ita decrevit Pater, omnia subjicienda sub pedes Filii, quemadmodum scriptum est in Psalmis: *Omnia subjecisti sub pedes ejus.*

28 Atqui cum dicit, fore ut omnia subjiciantur pedibus Filii, non sic accipiendum est, quasi Patre excluso, Filius solus regno sit potiturus, imo idem est Filii Patrisque regnum. Per Filium Pater regnum hoc novum ac peculiare, quo devictis cupiditatibus, nulla sit adversus divinam voluntatem rebellio, sibi asserit: quod ita habet commune cum Filio, ut penes ipsum maneat auctoritas, utpote à quo profectum est Filio regni consortium, quod ita plenum ac perfectum est Filio, ut nihil interim decedat Patri, cum sit eadem utriusque voluntas. Ergo cum acciderit, ut Filio subjecta sint omnia, tunc & ipse Filius totum, hoc est, cum corpore sese subjecturus est Patri, quo auctore factum est, ut omnia cesserint in Filii ditionem: ut posthac nec in membris sit quod à Christo dissideat, & Filius totus cum Patre consentiat, à quo ceu summo principio pendebunt universa, & huic velut auctori fertur ab omnibus acceptum, quicquid usquam præclare gestum est.

29 Hæc cum vobis olim tradiderim, vosque receperitis, quid est quod rursus quidam ambigunt, num revicturi sint mortui? Cujus si nulla spes est, nihil egerint isti quidam, qui licet superstitiose magis, quam pie, vice mortuorum baptismum accipiunt, metuentes ne non inter justos resurgat, qui sine baptismo decessit. Id ne fiat, subornant aliquem, qui mortui loco respondeat se credere, ac baptismum cupere. Fidem probo, factum non probo: nam ut ridiculum est existimare, mortuo succurri baptismo alieno, ita recte credunt resurrectionem futuram. Neque enim metuerent mortuo, si crederent eum non revicturum.

30 Quin & ipsi nos stulte facimus, ob Christi doctrinam quotidie de vita periclitantes, si post gravissimas afflictiones non sequetur præmium.

31 Neque periclitamur modo, verum etiam in singulos

22 Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur. 23 Unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus: deinde ii, qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt. 24 Deinde finis; cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. 25 Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. 26 Novissima autem inimica destruetur mors: Omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Cum autem dicat: 27 Omnia subjecta sunt ei; sine dubio præter eum, qui subjecit ei omnia. 28 Cum autem subjecta fuerint illi omnia: tunc & ipse Filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. 29 Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? ut quid & baptizantur pro illis? 30 Ut quid & nos periclitamur omni hora? 31 Quotidie morior

per vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro.

gulos dies quodammodo morimur, novis subinde periculis expositi, neque simplici morte defungimur. Quod dico non mentior, ita mihi semper gloriari liceat hac gloriatione, quam habeo per Christum Jesum Dominum nostrum, in cujus gloriam cedunt etiam ipsa mala, quæ perpetimur.

32 Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? manducemus, & bibamus, cras enim moriemur.

32 Quod apud Ephesios tantum malorum perpessus sum ob Euangelium Christi, ut mihi fuerit cum bestiis depugnandum, morti addictissimo, quid fructus fuerit, aut quod præmium, si mortui non reviviscunt? Quæ dementia sit, ultro tot malis immergi, si mox à morte nihil referat, quomodo vixeris? Si tota spes hominis morte finitur, quid superest, nisi ut quod apud Esaiam dicunt impii, dissisi de promissis futuræ vitæ, ac felicitatis summam hujus vitæ commodis metientes: *Edamus & bibamus, cras enim morimur.* Quod ex vita rapuerimus, id demum nostrum est, à morte nihil sumus.

33 Nolite seduci: Corrumpunt mores bonos colloquia mala.

33 Hujusmodi fortasse cantilenas vobis occinunt vel Philosophi, vel Pseudoapostoli. Sed cavete, ne vos suis fabulis in periculosum errorem illiciant, semper memores, quod vere dictum est à Comico quodam vestrate: *Mores bonos colloquia corrumpunt mala.*

34 Evigilate justi, & nolite peccare: ignorantiam enim Dei quidam habent, ad reverentiam vobis loquor.

34 Ex otio luxuque vitæ nascitur ista diffidentia, dum sibi male conscii, nolunt esse resurrectionem: tanta vitiorum caligine tenentur quidam in diem viventes. At vos per justitiæ studium, non voluptatum, expergiscamini, neque in tantum diffidentiæ malum prolabamini cum cæteris. Sunt enim inter vos, qui licet humanæ sapientiæ supercilio tumeant, tamen quæ præcipua sapientiæ pars est, ea carent, Deum ignorantes, cujus vi non credunt mortuos in vitam restitui posse, cum sit omnipotens. Nec animadvertunt facilius esse restituere quod collapsum est, quam quod non est, ex nihilo condere. Hæc dico non infensus vobis, sed ut pudore correcti, posthac non auscultetis istis, qui tam stulta, tamque impia vobis persuadere conantur.

35 Sed dicet aliquis: Quomodo resurgunt mortui? qualive corpore venient?

35 Jam cum certum sit futuram resurrectionem, rogabit aliquis curiosior, quomodo futura sit, aut cujusmodi corpore sint resurrecturi: quandoquidem hæc corpora vertuntur in favillam, aut terram, aut aliud vilius.

36 Insipiens, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur.

36 Stulte quî mireris, semel id posse præstare Deum in resuscitandis corporibus, quod quotidie natura facit in eliciendo semine?

37 Et quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alicujus ceterorum.

37 Tu semen aridum ac mortuum conjicis in terram, ibi rursus putrefactum interisse videtur, atque ita demum exsiliens è terra, veluti renascitur, ac revivisçit, nec aliter reviviscit, nisi mortuum ac sepultum fuerit. Ac longe alia specie renascitur semen, quam conditum fuerat in scrobe. Pusillum, vile, nigrum ac siccum granulum infoditur humo, id in limo putrefactum, suo tempore veluti reviviscens erumpit in teneram herbam, mox culmi, deinde aristæ. At nihil horum apparebat in granulo illo minuto, quod terræ credidisti. Sua cuique semini vis inest, ea se profert, ubi rursus emerserit, ut jam aliud omnino videatur, cum idem conspicias, sed renatum in meliorem speciem. Ex quantulo grano, quantam arborem enatam vides? Quod stirpis robur, quæ radicis ambages, quam late sparsi rami, quæ pompa frondium, quæ florum amœnitas, quæ fœtuum ubertas? Nihil horum erat, cum tu vile ac minutum illud granum insepelires humo. Et tamen hæc omnia audebas sperare, naturæ viribus fretus, & non audes idem à Deo sperare, fretus illius omnipotentia?

38 Deus autem dat illi corpus sicut vult: & unicuique seminum proprium corpus.

38 Granum est quod seminas, non arbor, & tamen Deus excitato grano corpus addit, quale visum est ipsi, qui singulis seminum generibus peculiarem vim penitus indidit, ut cum renascantur omnia, non tamen eadem specie renascantur.

39 Non omnis caro, eadem caro: sed alia quidem hominum, alia vero pecorum, alia volucrum, alia autem piscium.

39 Quod idem fit in animantium genere. Suum cuique semen est, neque quodvis animal è quovis semine provenit. Et quanquam illud est omnium commune, quod corpus habent carneum, tamen non parum interest inter carnem & carnem. Siquidem alia est hominum caro, alia pecudum, alia piscium, alia volucrum.

40 Et corpora cælestia, & corpora terrestria: sed alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestrium.

40 Item in his quæ carent anima, licet omnia corpora dicantur, tamen alia species est corporibus cœlestibus, alia terrestribus, puta saxis, aut aquæ terræve.

41 Alia claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum: Stella enim à stella differt in claritate:

41 Quin ut alia gloria est ac dignitas corporum cœlestium, alia terrestrium, ita inter ipsa corpora cœlestia discrimen est. Primum non est eadem gloria Lunæ, quæ Solis, nec cæterarum Stellarum quæ Lunæ. Denique & ipsæ inter se Stellæ differunt claritate. Nec enim omnes æquant Luciferi radios.

42 Sic & resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.

42 Itidem in resurrectione suo cum corpore reviviscent omnes, sed dispari dignitate, nimirum pro cujusque sorte, proque vitæ meritis. Nam alia specie reviviscent impii, alia pii. Rursum inter pios, prout quisque se gessit in vita, ita novati corporis honore præminebit. Omnibus tamen piis longe felicius restituetur corpus, quam in morte deposuerint. Quod in natura est semen humo condere, hoc est in resurrectionis causa sepelire cadaver. Quod est illic enasci, hoc hic reviviscere. Ut illic longe præclarius est, quod nascitur, quam quod erat creditum terræ: ita hic licet idem, tamen longe dissimile corpus excitatur. Conditum est humo ceu seminis granum, corpus putrefactioni obnoxium, at idem reviviscet nulli prorsus obnoxium corruptioni.

43 Seminatur in ignobilitate, surget in gloria: Seminatur in infirmitate, surget in virtute:

43 Contemtum ac vile corpus humo conditur, at reviviscet idem multa præfulgens gloria. Sepelitur corpus, etiam cum viveret imbecille, sed resurget immensis præditum viribus.

44 Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Si est corpus animale, est & spiritale, sicut scriptum est:

44 Sepelitur corpus, quod ut viveret, tamen crassum erat ac pigrum, & ob id sæpe oneri moderatori animo; sed resurget corpus non animale jam, sed spirituale, quod nusquam in mora sit animo, quocunque tulerit illius impetus. Nam est hæc quoque corporum differentia, cum aliud sit animale; quod cibis eget ac somno, quod labore fatigatur; quod morbis afficitur, quod ætate contabescit, quod crassis aut vitiatis organis suis frequenter impedit animi conatum, quod ob insitos affectus sæpe sollicitat ad vitia, cui cum inhæret & obsequitur animus, ipse velut in corpus vertitur, è mente degenerans in carnem: aliud spirituale, quod hic paulatim à sensibus & affectibus corporeis defæcatum, mox per resurrectionem renascens, quodammodo transfiguratum est in animum, cui sese studio pietatis accommodaverat: ut quemadmodum noster animus obtemperans divino Spiritui, rapitur ac quadantenus transformatur in illum, ita corpus nostrum obsequens animo, repurgetur & exsuat crassitudinem suam, extenuatum in tale corpus, ut menti simillimum sit.

45 Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.

45 Corpus hoc crassum ac terreum accepimus à principe nostri generis Adam illo priore, qui ut de limo fictus erat, ita terrenis affectibus fuit obnoxius. Verum, est alter Adam posterior, non nativitatis, sed reviviscentiæ princeps, qui ut cœlestem habet originem, ita fuit ab omni contagio terrenarum cupiditatum immunis. Ita legimus & in Genesi: *Conditus est primus Adam, ut animæ beneficio viveret.* Sed ita, ut anima, velut illigata corpori crasso, nihil ageret, nisi per organa corporis, aut certe aliquid materiale. Sed post hunc datus est posterior Adam, qui ut è Spiritu Sancto conceptus est, ita suis vitam impartiret, non crassam hanc, & plerisque in rebus communem cum pecudibus, sed vitam spiritualem ac divinam.

46 Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale: deinde quod spiritale.

46 Itaque per Christum modis omnibus in melius renascimur. Quod tempore prius est, id & re crassius est, juxta naturæ quoque ordinem. Animale corpus nunc gestamus, olim fruituri spirituali. Quem-

ad-

admodum crassior ille generis nostri parens præcessit, successit Christus auctor novæ generationis.

47 Qualis fuit parens ille luteus, tales sunt & hujus posteri, nempe terrenis addicti cupiditatibus.

48 Rursum qualis fuit Adam ille cœlestis, tales sunt in hunc renati, quibus cœlestia cordi sunt.

49 Nam quod olim perfecte continget, hîc jam meditandum est. Quemadmodum ante baptismum, primi parentis ingenium improbis moribus expressimus, ita per baptismum renati Christo, cœlestem auctorem vita cœlesti referemus. Quod ni fecerimus, nec hîc pertinebimus ad corpus Christi, nec tum resurrectionis gloria fruemur.

50 In Dei quidem regnum cooptati sumus, verum, illud dico fratres, quod caro & sanguis, hoc est homines primæ generationis, non possunt ad hæreditatem regni Dei pervenire. Neque vita corrupta vitiis, immortalitatis hæreditate fruetur.

51 En rem arcanam vobis aperio, ne quid vos lateat de modo resurgendi. Non omnes morituri sumus, nam fortasse dies ille nostrum aliquot vivos deprehendet, sed tamen omnes ad immortalitatis gloriam immutabimur, qui hîc pietatis studio quodammodo meditamur immortalitatem, abstinentes à peccati contagio.

52 Ea immutatio non continget paulatim, quemadmodum in rebus naturalibus fieri videmus, sed in momento punctoque temporis ad cantum extremæ tubæ. Clanget enim tuba, ad cujus vocem qui tum mortui fuerint, reviviscent jam immortales. Et nos, quos vivos reperiet ille dies, subito immutati, jam aliter vivemus, videlicet ad eorum morem qui revixerint.

53 Oportet enim, ut priusquam regno cœlesti plene potiamur, prorsus exsuamus omnia quæ terram sapiunt, & corpus, quod nunc habemus corruptioni obnoxium, reddatur incorruptibile, & quod nunc habemus mortale, reddatur immortale.

54 Id ubi contigerit, tunc re præstabitur, quod Osee Propheta futurum præsagiens, dicit, exsultans adversus mortem internecione deletam: *Absorpta est mors per victoriam.*

55 *Ubi nunc tuus ô mors aculeus? ubi tua victoria tartare?*

56 Porro mortis aculeus est peccatum. Robur autem peccati lex, quæ per occasionem irritat peccandi libidinem. Lege sublata, languet peccati vis: sublato peccato, cessat mortis potentia, exemto videlicet aculeo, quo nos ferire solet.

57 Tam violentis hostibus prorsum impares eramus, si nostris præsidiis res fuisset gerenda: sed tamen est habenda Deo gratia, qui fecit ut nobis, si velimus, in manu sit tam inclyta victoria per Jesum Christum Dominum nostrum, qui sua morte pro nobis mortem expugnavit, quique nostra commissa in sese recepit expianda.

58 Proinde fratres mei carissimi, quando certum est, futuram resurrectionem, quando certum est tantam felicitatem per eam præstari, quæ tamen non continget, nisi qui hîc per innocentiam & peccati fugam cœlestem vitam meditati fuerint: ne vacilletis in eo, quod semel credidistis, neque sinatis vos malorum colloquiis à recta sententia dimoveri: quin potius detis operam, ut in his, quæ vos Deo conciliant, in dies proficientes, semper vobis ipsis meliores possitis evadere, præparantes vosmetipsos ad futuram resurrectionem. Ne pigeat ullius laboris, cum certum habeatis, quod opitulante Christo, pro temporariis molestiis æterna gaudia sitis assequuturi.

47 Primus homo de terra, terrenus: secundus homo de cælo, cælestis. 48 Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes. 49 Igitur, sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. 50 Hoc autem dico fratres: quia caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt: neque corruptio incorruptelam possidebit. 51 Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. 52 In momento, in ictu oculi, in novissima tuba: canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti: & nos immutabimur. 53 Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem. 54 Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria. 55 Ubi est mors victoria tua? ubi est mors stimulus tuus? 56 Stimulus autem mortis peccatum est: virtus verò peccati lex. 57 Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum. 58 Itaque fratres mei dilecti, stabiles estote, & immobiles: abundantes in opere Domini semper, scientes quòd labor vester non est inanis in Domino.

CAP. XVI.

Quid de collectis jubeat: quæ mens sit Apollo: De Stephano: subdit, scriptor ego ipse fui.

1 CÆTERUM quod attinet ad sublevandos benignitate vestra sanctos, qui degunt Hierosolymis, quemadmodum præscripsi Galatis, ut in eum usum pecunia colligeretur, si qui sponte sua conferre vellent, itidem fiat apud vos, ut hac quoque in parte cum cæteris Ecclesiis congruatis.

2 Primo die sabbati, hoc est die Dominico, quisque vestrum apud se reponat ac recondat, quantulumcunque cuique visum fuerit. Hoc ideo moneo, quo magis in promtu sit, quod quisque largiri decreverit, ne cum venero, tum denique sit corradenda pecunia.

3 Cæterum ubi venero ad vos, quoscunque vos delegeritis ad hoc negotii, hos cum meis litteris mittam Hierosolymam, ut perferant vestram munificentiam.

4 Quod si videbitur operæ pretium ut ipse proficiscar illuc, illi mecum proficiscentur, ne quis suspicari queat, ulla ex parte me meum negotium agere.

5 Sum autem invisurus vos, ubi per Macedoniam iter fecero, nam illos obiter duntaxat intervisam.

6 Apud vos autem aliquandiu commorabor, haud scio an totam hyemem exacturus, ut sub proximum ver, vobis deducentibus, proficiscar, quocunque negotium Euangelii vocabit.

7 Alioqui nunc vos adissem, sed nolui vos obiter atque in transcursu videre. Nam spero futurum, ut mihi liceat dies complusculos apud vos commorari, si modo Dominus Jesus permiserit.

8 Interea commorabor Ephesi usque ad quinquagesimum diem.

9 Res moræ nonnihil postulat, quod cum illic mihi sit aperta janua ingens, & ampla spes illustrandi Euangelii, tamen multi sunt qui adversentur.

10 Quod si interim contigerit Timotheum adire vos, videte ne quid illi obtingat ab elatis ac divitibus quibusdam periculi. Juvenis est, sed meus est collega, & in Euangelico munere sincere libereque versatur ut ego.

11 Proinde ne quis illum despiciat, quod ætate sit junior, quin potius ut Apostolum & collegam meum indemnem & illæsum dimittite, & officii gratia prosequamini abeuntem, ut ad me veniat. Nam illum exspecto una cum cæteris fratribus, ejus comitibus.

12 Porro quod postulaveratis, ut Apollos potius isthuc mitteretur, per me quidem non stetit, quo minus iverit. Nam vehementer hortatus sum, ut adiret vos cum aliquot fratribus, sed frustra. Siquidem ob certas causas non erat ullo pacto animus nunc adire vos, venturus tamen est simulatque vacabit.

13 Vigilate adversus insidias male suadentium. Persistite in fide semel suscepta, infracto animo sitis adversus ea quæ obsistunt Euangelio, sitis robusti validique.

14 Quicquid autem apud vos geritur, non per contentionem, sed per caritatem geratur.

15 Obsecro vos fratres, sed quid opus precibus? Ipsi nostis familiam Stephanæ, dignam quam observetis, vel quod has ceu primitias ex Achaia Christo lucrifecerim, vel quod sese totos dediderint sanctis officio sublevandis.

16 Par est igitur, ut vos quoque vicissim talibus honorem habeatis: nec his solum, verum etiam quicunque nobiscum adjuvat rem Euangelicam, nostrique laboris particeps est. 17 Gra-

1 De collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite. 2 Per unam sabbati unusquisque vestrûm apud se seponat, recondens quod ei bene placuerit: ut non, cum venero, tunc collectæ fiant. 3 Cum autem præsens fuero: quos probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem. 4 Quod si dignum fuerit ut & ego eam, mecum ibunt. 5 Veniam autem ad vos cum Macedoniam pertransiero: nam Macedoniam pertransibo. 6 Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hiemabo: ut vos me deducatis quocumque iero. 7 Nolo enim vos modo in transitu videre, spero enim me aliquamtulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit. 8 Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. 9 Ostium enim mihi apertum est magnum, & evidens: & adversarii multi. 10 Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos: opus enim Domini operatur, sicut & ergo. 11 Ne quis ergo illum spernat: deducite autem illum in pace, ut veniat ad me: expecto enim illum cum fratribus. 12 De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum ut veniret ad vos cum fratribus: & utique non fuit voluntas ut nunc veniret: veniet autem, cum ei vacuum fuerit. 13 Vigilate, state in fide, viriliter agite, & confortamini. 14 Omnia vestra in charitate fiant. 15 Obsecro autem vos fratres, nostis domum Stephanæ, & Fortunati, & Achaici: quoniam sunt primitiæ Achaiæ, & in ministerium sanctorum ordinaverunt seipsos: 16 Ut & vos subditi sitis ejusmodi, & omni cooperanti, & laboranti.

17 Gratum fuit, quod Stephanam, Fortunatum, & Achaicum huc miseritis. Siquidem hi suppleverunt officio suo, venientes omnium nomine, quod adhuc desiderabam vestri.

18 Nam refocillarunt spiritum meum, imo vestrum, quippe qui non aliud spectat, quam vestrum commodum: nec alia re magis exhilaratur, quam vestris profectibus. Tales igitur agnoscite, peculiari quodam honore illos prosequentes.

19 Salutant vos congregationes Asiaticæ. Multam salutem ex affectu pietatis optant vobis Aquila & Priscilla, reliquaque congregatio Christianorum, quam habent domi suæ.

20 Salutant vos omnes, qui hîc Christi nomen profitentur. Sitis & vos mutua inter vos benevolentia conjuncti, vosque invicem salutate sancto puroque osculo, veræ concordiæ symbolo.

21 Saluto vos Paulus, atque id meapte manu subscripsi, pariter testans & meum erga vos affectum, & hanc Epistolam non esse subdititiam.

22 Si quis non diligit Dominum Jesum, anathema sit, Maranatha, quandoquidem aversatur eum, à quo solo poterat consequi salutem: & venisse negat, quem constat venisse magno bono credentium, sed magno malo incredulorum.

23 Adsit vobis favor ac beneficentia Domini Jesu Christi.

24 Precor ut quemadmodum ego vos Christiano affectu diligo, ita vos invicem sincere diligatis ea caritate, qua vos conglutinavit Christus Jesus, Amen.

17 Gaudeo autem in præsentia Stephanæ, & Fortunati, & Achaici: quoniam id, quod vobis deerat, ipsi suppleverunt: 18 Refecerunt enim & meum spiritum, & vestrum. Cognoscite ergo qui hujusmodi sunt. 19 Salutant vos Ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in Domino multum, Aquila & Priscilla, cum domestica sua Ecclesia: apud quos & hospitor.

20 Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in osculo sancto. 21 Salutatio, mea manu Pauli. 22 Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema, Maran Atha. 23 Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. 24 Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Jesu. Amen.

PARAPHRASEOS IN PRIOREM PAULI APOSTOLI EPISTOLAM AD CORINTHIOS

F I N I S.

IN POSTERIOREM AD CORINTHIOS EPISTOLAM

ARGUMENTUM,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

PRIMUM reddit causas Corinthiis, quare non reviserit illos, quemadmodum pollicitus est Epistola superiore, prius quædam præfatus de suis afflictionibus, quas ob Euangelium Christi perpetiebatur, ostendens, in tantis malis Deum sibi fuisse solatio. Mox reconciliat Corinthiis eum, quem superiore Epistola jusserat tradi Satanæ, ut amanter reciperent castigatum, quem peccantem ejecerant. Hæc ferme Capite primo ac secundo. Deinde commemorat studium suum in Euangelio prædicando, obiter taxans ac notans cæteros Pseudapostolos, qui suo servientes quæstui, suæ studentes gloriæ, nusquam non pelliciebant ad Legem Mosaicam: quam Christo sic conabantur admiscere, quasi sine hujus accessione non esset spes salutis. Itaque umbris Legis Mosaicæ præfert Euangelii lucem: subinde adhortans illos, non ad ceremonias Legis, sed ad conscientiam vitamque Christo dignam: testans interim, qua sinceritate prædicaverit Euangelium Christi, quantumque malorum ejus gratia perpessus sit, spe præmii cœlestis. Ad hæc indicat, quibus in rebus sita sit potissimum Christiana pietas. Hæc tractantur in calce Capitis secundi, Capite tertio, quarto, quinto, & principio sexti. Nam reliqua hujus Capitis parte, simulque initio proximi hortatur illos, ut agnoscentes dignitatem & sanctitatem suæ professionis, modis omnibus abstineant ab inquinamentis Ethnicorum, cum quibus nihil esset illis commune. Quarto loco lenit superioris reprehensionis acerbitatem, collaudans illorum obedientiam, quod Epistolæ suæ, licet objurgatrici, per omnia paruissent, gratulaturque quod is mœror temporarius summum gaudium utrisque pepererit, velut cum ex amaro pharmaco consequitur gratissima sanitas. Quinto loco cum exemplo Macedonum, tum variis argumentis, ac Scripturarum testimoniis provocat, ut pro sua quisque facultate, proque animi propensione, conferat aliquid in subsidium sanctorum, qui Hierosolymis agebant, memor hoc sibi mandatum à Petro, ad hoc negotii misso Tito cum altero collega, ut plerique putant Luca, quos commendat Corinthiis. Hæc agit Capite octavo & nono. Sexto, quos ante taxavit oblique, palam insectatur Pseudapostolos, qui fastu ac supercilio dignitatem ac majestatem Apostolicam præ se ferebant, Paulum in contemtum vocantes, velut humilem, ut qui cerdonicam exercuerit, velut imperitum & infantem, ad hæc toties cæsum ac vexatum injuriis. Adversus hos auctoritatem suam asserit apud Corinthios, testans nusquam sibi deesse auctoritatem ac potestatem Apostolicam, sed qua nolit uti gravandis aliis, quemadmodum cæteri, sed tantum ad commodum suorum & Christi gloriam. Deinde præfatus veniam stultitiæ, quod de se gloriosius quædam dicere cogeretur: primum æquat se summis Apostolis, deinde præfert etiam, idque multis nominibus, vel quod latius sparserit Euangelii doctrinam, vel quod unus gratuito eam tradiderit, neque per se, neque per suos gravans Achaicos: vel quod plura perpessus sit Euangelii causa, quam illorum quisquam, ea sibi gloriæ vertens, ob quæ quibusdam videbatur contemtior. Porro sermonis imperitiam agnoscens modestiæ causa, rerum scientiam sibi vindicat, ne quid vel hîc desiderent. Postremo quoniam Pseudapostoli fictis Angelorum visionibus sese venditabant apud simplices, Paulus veram & insignem adducit visionem, se raptum in tertium usque cœlum, atque illic edoctum, quæ captum hominum excedant. Hæc fere Capite decimo, undecimo, & duodecimo. Septimo, ne per Pseudapostolos relaberentur in pristina vitia, testatur sibi in animo esse invisere illos, cum auctoritate interminans, ne tales eos offendat, ut sui dissimilis esse cogatur, aut ne sicut Epistola sævire coactus est, ita præsens quoque sævire cogatur, quod antehac non fecerit, cum suo jure potuisset. Hæc agit in calce Capitis duodecimi, & Capite decimo tertio. Græcorum inscriptiones testantur hanc Epistolam missam è Philippis per Titum & Lucam. Cæterum argumenta, quæ nullo auctore, sed commoda brevitate habentur in Latinis Codicibus, testantur, per eosdem missam e Troade: nam hujus loci meminit Capite secundo.

ARGUMENTI FINIS.

IN EPISTOLAM PAULI AD CORINTHIOS POSTERIOREM PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

1 PAULUS Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater, Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis, qui sunt in universa Achaia. 2 Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Jesu Christo. 3 Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, 4 Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra: ut possimus & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt, per exhortationem, qua exhortamur & ipsi à Deo. 5 Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis: ita & per Christum abundat consolatio nostra. 6 Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione & salute, sive consolamur pro vestra consolatione, sive exhortamur pro vestra exhortatione & salute, quæ operatur tolerantiam earumdem passionum, quas & nos patimur: 7 Ut spes nostra firma sit pro vobis: scientes quod sicut socii passionum estis, sic eritis & consolationis. 8 Non enim volumus ignorare vos fratres de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere.

CAP. I.

Afflicti varie recreamur: mors probe vicit:
Nostis me: fidum est NON ETIAMQUE meum.

1, 2 PAULUS legatione fungens nomine Christi Jesu ex auctoritate Dei Patris, simulque Timotheus frater consortio religionis, collega communione officii: gregi Christiano qui degit Corinthi, neque Corinthi solum, verum etiam omnibus sanctis, qui Christo serviunt per totam Achaiam, cujus metropolis est Corinthus, precamur vobis gratiam & pacem, concordiamque, largiente Domino Jesu Christo, & hujus Patre Deo, quem cum illo communem habemus patrem.

3, 4 Verbis bene ominantibus, prædicandus est, ac laudibus vehendus Deus, & idem Pater Domini nostri Jesu Christi, qui fons est & auctor omnis beneficentiæ, ac Deus non formidabilis piis, sed à quo proficiscitur omnis nostra consolatio: qui non cessat refocillare ac sublevare nos Apostolos, quicquid undecunque nobis inciderit afflictionis: idque facit non nobis tantum consulens, ne fracti malis deficiamus, verum etiam vobis omnibus: qui ut nostris malis pro mutua caritate discruciamini, ita nobis refectis, solatium & ipsi capitis, nostroque exemplo spe divinæ refectionis fortiter perduratis in afflictionibus tolerandis, confidentes Deum nec vobis afflictis defuturum, quem videtis nobis oppressis ac pene exstinctis præsidio fuisse: qui pro modo malorum, quibus premimur, temperat consolationem suam.

5 Non piget afflictionum, quas ob Christum, & exemplo Christi perpetimur. Is quo graviora passus est, hoc majore solatio fruitur. Et nos, quo gravius afflicti sumus hujus causa, hoc eodem opitulante majore solatio refecit Deus malis exemtos, ut vos in vobis idem speretis, quod in nobis factum cernitis.

6 Proinde sive quid affligimur rebus adversis, id facit ad animandos vos, vestræque saluti conducit, ut nostro exemplo confirmati, fortiter feratis asperrima quæque, quorum tolerantia, licet amara sit, tamen est salutifera. Sive recreamur depulsa malorum procella, rursus & hoc facit Deus, quo nobis sublevatis vestros reficiat animos, ne præ dolore deficiatis, sed vicissitudine malorum ac solatii possitis & ipsi perpeti, quæ nos perpetimur.

7 Quod quidem ita fore confidimus, ut quemadmodum participes estis afflictionum nostrarum, ita sitis & solatii nostri participes: & quemadmodum nobis divexatis indoluistis antehac, ita ereptis gratulemini, quando convenit inter amicos bonorum pariter ac malorum esse societatem.

8 Magis autem gratulabimini, si plene cognoveritis, quanto malorum turbine perculsi fuerimus in Asia. Nam illic mirum in modum pressi sumus afflictionum pondere, prorsus graviore, quam pro viribus nostris. Nam eo ventum erat, ut de vita quoque desperaremus, nimirum impares ferendis tot tantisque malis.

9 Tantaque persecutionum erat violentia, ut non solum alii diffiderent nos posse subsistere, verum etiam ipse noster animus diffidens suis viribus, nihil nisi mortem præ oculis haberet, neque quicquam præsagiret, nisi supremum exitium. Huc nos deduci passus est Deus, ne quid fideremus nostris viribus, sed ipsius præsidio, quod tum maxime solet esse præsto, cum maxime nos humana præsidia destituunt: qui cum vult, non solum eximit à mortis periculo, verum etiam exstinctos ad vitam revocat.

10, 11 Quantum ad me pertinebat, jam mortuus, jam exstinctus eram, verum ab hac morte me Deus eripuit, & nunc etiam eripit, de quo confidimus, quod & in posterum sit erepturus, maxime si vestræ preces accesserint, quæ mihi Dei favorem concilient: ut quemadmodum multorum votis, & in multorum commodum servamur, ita multifariam per multos agantur gratiæ Deo pro nobis servatis: quasi beneficium Dei, quo mihi contigit incolumem esse, non in unum me qui servor, sed in omnes quorum bono servor, collatum videatur.

12 Alioqui quantum attinet ad me, domi habeo quod me vel in mediis afflictionibus soletur, atque etiam ad gloriationem usque erigat exhilaretque: nimirum hic animus sibi testis ac conscius, quod non, quemadmodum faciunt quidam apud vos, per ostentationem humanæ doctrinæ, quæstum venantes, sed per simplicitatem ac sinceritatem Deo dignam versati sumus in Euangelico negotio, cum in omni Græcia, tum præcipue apud vos: quorum gratia cum tanta perpessi simus, nihil unquam tamen mercedis à vobis vel exspectavimus, vel cepimus, ne cui daretur ansa suspicandi, quod ad nostrum quæstum vos captaremus.

13 Hæc non arroganter à me dicuntur, sed vere. Non hæc vane de nobis jactamus, ipsi fecistis periculum: neque enim nos unquam aliusmodi comperistis, quam quales fuisse nos testamur his litteris, quas legitis: nec alios nos facimus in Epistola verbis, quam quales nos apud vos præstitimus factis. Quin etiam spero fore, ut quales nos hactenus ex parte comperistis, tales semper experturi sitis, ut merito possimus utrique de alteris gloriari, si ut ego vobis præstiti sincerum Apostolum, ita vos tanquam grati docilesque filii, parentis ac doctoris officiis animoque respondeatis.

14 Jactent interim alii sese apud homines, qui me velut hominem rejectum & afflictum adspernantur. Certe cum venerit Dominus, nec ullus erit fuco locus, ibi de vobis gloriabor, quod Christo lucrifecerim: & vos vicissim de me, qui nihil vobis tradiderim, nisi quod Christo dignum esset.

15 Hæc fiducia mei animi sibi bene conscii, simulque spes de vestro profectu concepta, in causa fuit ut in animo fuerit antehac invisere vos, quo vos duplici gaudio afficerem: primum ob Epistolam, deinde ob præsentiam.

16 Statueram enim, ut in Macedoniam proficiscens, vos obiter inviserem, ac rursus è Macedonia reversus ad vos me reciperem, id quod proximis litteris pollicebar, atque ita deducentibus vobis proficiscerer in Judæam.

17 At illud interim veniet in mentem alicui, cum

hæc

9 Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos: 10 Qui de tantis periculis nos eripuit, & eruit: in quem speramus quoniam & adhuc eripiet, 11 Adjuvantibus & vobis in oratione pro nobis: ut ex multorum personis, ejus quæ in nobis est donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis. 12 Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate cordis & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei, conversati sumus in hoc mundo: abundantius autem ad vos. 13 Non enim alia scribimus vobis, quam quæ legistis, & cognovistis. Spero autem quod usque in finem cognoscetis, 14 Sicut & cognovistis nos ex parte, quod gloria vestra sumus, sicut & vos nostra, in die Domini nostri Jesu Christi. 15 Et hac confidentia volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis: 16 Et per vos transire in Macedoniam, & iterum à Macedonia venire ad vos, & à vobis deduci in Judæam.

17 Cum ergo hoc voluissem, numquid levitate usus sum? Aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me EST & NON?
18 Fidelis autem Deus, quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo EST & NON.
19 Dei enim filius Jesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me, & Silvanum, & Timotheum, non fuit EST & NON, sed EST in illo fuit.
20 Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo EST: ideo & per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram.
21 Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, & qui unxit nos Deus:
22 Qui & signavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.
23 Ego autem testem Deum invoco in animam meam, quod parcens vobis, non veni ultra Corinthum: non quia dominamur fidei vestræ, sed adjutores sumus gaudii vestri: nam fide statis.
1 Statui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos.
2 Si enim ego contristo vos: & quis est, qui me lætificet, nisi

A hæc statuissem in animo, num per inconstantiam mutaverim sententiam, aut humano consilio non præstem, quod præstare voluerim, utcunque pro re nata mutatis decretis. Nequaquam, imo consulto non obtemperavi cupiditati meæ, quod intelligerem magis esse in rem vestram, ut dilato reditu meo castigarentur quidam, quos impuros videre nolui. Semper in hoc mei similis & constans, quod ubique servio vestris commodis, ut hac in parte nusquam vacillem, sed semper præstem, quod vestra suaserit utilitas, semper fugiam, quod intellexero vobis inutile fore: non quod in nobis situm arbitrer, ut quicquid decreverimus expedire, idem præstemus.

B [18] Sed non fallit Deus, cujus præsidio factum est, ut sermo noster, quo vobis illius Euangelium prædicavimus, non vacillarit, sed semper sui similis fuerit.

[19] Neque enim humana vobis prædicavimus, sed rem solidam, efficacem, & immutabilem constanter eodemque tenore vobis tradidimus, ego, Sylvanus ac Timotheus, videlicet Filium Dei Jesum Christum, cujus nomen non fuit inefficax apud vos, sed potens & efficax fuit: non nostro præsidio, sed ipsius beneficio.

[20] Hactenus experti dotes Sancti Spiritus tenetis arrhabonem, nec fallent, quæ in posterum promissa sunt. C Etenim quæcumque sunt promissa, per illum fidelia sunt, & per ipsum indubitata sunt, cui debetur hæc gloria. Neque enim nostra promissa sunt, quæ vobis proposuimus. Auctor est Deus, nos tantum ministri sumus ac nuntii. In illius gloriam cedit, si quod illius nomine prædicamus, verum comperitur & efficax.

[21], [22] Porro quod nos Christum constanter prædicavimus, quodque vos in suscepta Christi religione perstatis, Dei muneris est: qui quo magis ipsius promissis fideremus, & arcanis dotibus suis unxit nos, ac mentibus nostris sigillum quoddam impressit, quin & Spiritum suum indidit cordibus nostris, D velut arrhabonem ac pignus in posterum promissæ felicitatis.

[23] Itaque ne quis tribuat inconstantiæ, quod huc usque distulerim reditum meum ad vos, Deum animi mei testem facio, quod hactenus non veni Corinthum, haud factum esse odio vestri, sed benigno potius animo, ne si prius venissem, cogerer sævire in quosdam, qui nondum resipuerant, quos tamen interim emendatum iri confidebam. Malui me vobis aliquanto serius reddere, modo meus adventus mihi simul ac vobis esset jucundior, quem tristem ac nubilum esse nolebam. Neque vero hæc minaciter atque imperiosius dicta videantur, sed emendandi vestri gratia. E Non dominamur nisi his, qui peccarunt. Itaque fidei nomine nullum habemus in vos dominium, in qua perseveratis, sed est in vita, quod in vobis correctum volebam. Adeo vero non comminamur istis, quo nostram in vos auctoritatem ostentemus, ut potius hac via vestro gaudio consulamus, quod nolebam ob quorundam impuros mores meamque necessariam severitatem ullo mœrore contaminari.

CAP. II.

Bis nolo veniens lugere: sit hoc satis illi:
Quæro Titum: Christum nos bene olere facit. F

[1] IMO quoniam vos superioribus litteris necessario in mœrorem conjeceram, damnato incesto, visum est mihi non committere, ut adventus quoque meus novum mœrorem adferret mihi pariter ac vobis. Optarim vobis semper esse voluptati, mœrori nunquam, si per vos liceat.

[2] At si quando provocatus admissis quorundam cogor, dum emendo paucos, omnibus mœrorem injicere, mœrens ipse, quis erit qui me rursus exhilaret, nisi is quem ego mœrore affecero? Id fiet si conspexero correptionis amaritudine sanatum, vosque sanato gratulantes, quemadmodum antea mœroris eratis participes.

[3] Atque hac eadem de causa scripsi vobis hanc Epistolam, prius quam venirem, ne si venero ad vos, dolorem capiam ex his, ex quibus par erat me voluptatem ac solatium capere: præsertim cum vos sic erga me confidam affectos esse, ut sive mœream ob emendationem quorundam, mœror meus sit omnibus vobis mecum communis, sive gaudeam ob castigatos aliquos, gaudium meum sit vobis item omnibus commune. Nihil mihi tristius, quam si videro in vobis, quæ vestra professione sunt indigna. Nihil lætius, quam si conspexero nihil esse in vobis, quod vituperari possit.

[4] Proinde supra modum perculsus tanti flagitii probro, quod inter vos compertum est, has scripsi litteras non sine gravi cruciatu animi, & anxietate cordis, nec absque multis lachrymis, non quo vos contristemini, sed ut intelligatis affectum & amorem meum erga vos, qui quo propensior est atque uberior in vos, hoc gravius discrucior, si quid turpitudinis in vobis exstiterit.

[5] Quod si quis mœroris causam dedit, non me tantum contristavit, sed aliqua ex parte duntaxat, cum mecum vos omnes contristaverit.

[6] Verum satis supplicii est isti homini, (neque enim prodo nomen, & facinoris non libet meminisse, cujus pœnitet auctorem) quod sic palam in conspectu omnium correptus est, ac vitatus ab omnibus. Datum est hoc illi sanando, cæterisque deterrendis.

[7] Nunc superest ne quid à vobis adjiciatur mœroris afflicto, quin potius qui peccantem horruistis, iidem pœnitenti condonate: mœrentem consolamini, ne qua fiat, ut is immodico dolore absorbeatur.

[8] Quapropter obsecro vos, quoniam illum caritate, non odio condemnastis: nec in aliud condemnastis, quam ut resipisceret ac servaretur, efficite, ut hic quoque experiatur efficacem in se vestram caritatem, ut alacriter & amanter recipiatis correctum, quem mœrentes ejecistis.

[9] Nam hoc quoque fuit in causa, ut hasce litteras vobis scriberem, quo videlicet experirer, an meis jussis in omnibus obtemperetis. Obtemperastis condemnantes, quem condemnari jusseram: obtemperabitis & in gratiam recipientes, cui volo vos esse reconciliatos, ut ubique nostra voluntas consentiat.

[10] Cui vos condonatis aliquid, eidem condono & ego, ratus mihi satis factum, si vobis videro satis factum. Nam & ipse si quid cui condonavi, vestra causa condonavi, teste & approbante Jesu Christo, ne per desperationem aliquem è nostris sibi Satanas usurpet, nobis ademtum. Nec enim ignoramus illius animum, qui non solum per voluptates, verum etiam per mœrorem insidiatur nobis, illic ad flagitia pellicens, hic in desperationis barathrum præcipitans.

[12], [13] Cæterum ubi venissem Troadem prædicaturus illic Euangelium Jesu Christi, & ostenderetur illic, favente Deo, fructus copiosi spes, male discruciatus sum animo, quod, ut sperabam, non reperirem illic Titum fratrem & collegam meum, cujus auxilio mihi fuisset opus ad sustinendum negotii pondus. Itaque dimissis illis abii in Macedoniam, non sine gravi periculo:

[14] Sed gratias ago Deo, qui Christiani nominis trium-

qui contristatur ex me?
3 Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum venero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere: confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium vestrûm est.
4 Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas: non ut contristemini: sed ut sciatis, quam charitatem habeam abundantius in vobis.
5 Si quis autem contristavit, non me contristavit: sed ex parte, ut non onerem omnes vos.
6 Sufficit illi, qui ejusmodi est, objurgatio hæc, quæ fit à pluribus:
7 Ita ut econtrario magis donetis, & consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui ejusmodi est.
8 Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem.
9 Ideo enim & scripsi, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis.
10 Cui autem aliquid donastis, & ego: nam & ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi, ut non circumveniamur à satana: non enim ignoramus cogitationes ejus. 12 Cum venissem autem Troadem propter Euangelium Christi, & ostium mihi apertum esset in Domino, 13 Non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum, sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam.

triumphum semper per nos circumfert, & illustriorem reddit, in dies latius corruscante Euangelii gloria, quique nusquam locorum non spargit sui notitiam, nostro præconio, veluti thymiamatis suave olentis vice nobis utens.

[15], [16] Nam Euangelii gloriam ubique gentium prædicantes, quid aliud quam Christi spargimus fragrantiam, per se quidem gratam, ac salutarem omnibus, sed multis ipsorum vitio exitiabilem: salutarem his, qui credentes Euangelio salutem consequuntur, mortiferam his, qui rejicientes, mortis damnationem sibi conduplicant, pristinis flagitiis, ingratitudinis ac pertinaciæ crimen addentes. Ad id præstandum, quotus quisque est idoneus? Qui hoc velit fungi munere, nihil aliud spectet oportet, quam Christi gloriam.

[17] At sunt qui ad ambitionem aut quæstum docentes Euangelium, non tam Christi spargunt odores, quam suos fucos, & sibi proficiunt, non Christo: à quorum moribus nos longe abhorremus. Neque enim nostris compendiis servientes, humana doctrina vitiamus sermonem Dei, sed sincero pectore tanquam ex Deo, non ex nobis profectum tradimus, idque Deo ipso teste, in gloriam Jesu Christi.

CAP. III.

Commendemus nos? Deus est qui nos facit aptos: Mosis quam Christi est gloria jure minor.

[1] SED vereor, ne cui videamur hæc rursum apud vos jactare, quo vobis simus & aliis commendatiores. Quid opus commendatione, cum res ipsa commendet hominem? An nobis opus est commendatitiis Epistolis, quas circumferunt Pseudapostoli, vel ab aliis impetratas ad vos, vel à vobis ad alios?

[2] Nihil moramur Epistolas hujusmodi. Epistola viva, qua satis nos commendari putamus, vos estis Corinthii, cordibus nostris inscripta, quo facilius ubique mecum circumfero. Ea passim & intelligitur & legitur ab omnibus hominibus, ut jam aliis Epistolis non sit opus, quando per vestram pietatem satis testatum est omnibus, quales fuerimus Apostoli:

[3] Et de vestro in nos animo sic confidimus, ut officio commendati per nos ipsos, non egeamus hominum commendatitiis litteris, dum sinceritate fidei, vitaque Euangelica declaratis, quod sitis Epistola Christi, ab illo quidem scripta, sed nostro ministerio: scripta vero non atramento, quales sunt quas scribunt homines humana docentes, sed scripta Spiritu Dei viventis: neque rursus inscripta tabulis saxeis, quemadmodum inscribuntur leges humanæ, sed tabulis cordis carneis. Animi vestri, quibus Euangelicam doctrinam impressimus, nobis membranæ vice fuerunt, lingua calami, sed Christus ipse dictavit per suum Spiritum, quod scriberemus.

[4] Cæterum quo præstantior est Euangelica doctrina quam lex Mosaica, hoc potior est nostra, quam illius opera. Non hoc tantum facinus arrogamus nobis, sed tamen quod verum est loquimur, teste Deo, qui per Christum nostro ministerio peregit quod dicimus.

[5] Alioqui qui nos sumus, ut nostris viribus vel cogitare quicquam ejusmodi possimus, ne dicam efficere?

[6] Sed si quid valuimus aut valemus, Dei beneficio valuimus ac valemus: qui ut nobis adest laborantibus, ita munus hoc dispensandi novi testamenti nobis delegavit, ut vobis impartiremus non vetus testamentum, quod apud Pseudapostolos crassum est, & in littera situm, cujus administratio Mosi credita est: sed novum, quod spirituale est ac cœleste, in

14 Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco: 15 Quia Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salvi fiunt, & in iis qui pereunt: 16 Aliis quidem odor mortis in mortem; aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus? 17 Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur.

1 Incipimus iterum nosmetipsos commendare? aut numquid egemus (sicut quidam) commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? 2 Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur & legitur ab omnibus hominibus: 3 Manifestati quod epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. 4 Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum: 5 Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est: 6 Qui & idoneos nos fecit ministros novi testamenti; non litteræ, sed Spiritu: littera enim occidit, Spiritus autem vivificat.

A affectibus situm, non ceremoniis. Non est diversus auctor qui delegavit, sed diversa functio est, ac longe præstantior Apostolica. Nam littera, quæ Mosi credita est, præscriptis legibus ad mortem adigit, dum & per occasionem irritat peccandi libidinem, & peccantem capitis supplicio punit. Contra spiritus, qui per Euangelicam doctrinam confertur, condonatis omnibus superioris vitæ commissis, mortem meritis vitam offert.

[7] Quod si Lex illa prior, quæ litteris insculpta saxo, mortem adferebat prævaricatori, gratiam non conferebat, tantum majestatis habuit & gloriæ, ut cum iterum deferret tabulas Moses, Hebræi non B possent intueri vultum ejus, ob dignitatem ac majestatem, quæ tamen erat aliquando peritura.

[8] Cur non potius Euangelicæ functioni sua dignitas erit ac majestas, qua per fidem & Spiritus benignitatem æterna salus confertur?

[9] Si tantus honos fuit Legi, quæ damnare potuit, servare non potuit: longe plus honoris meretur Euangelium, per cujus prædicationem non solum aboletur peccatum, verum etiam justitia confertur.

[10] Quibus in rebus tantum est discriminis, ut si quis propius conferre velit, quod per se magnificum fuit, nihil omnino dignitatis habere videatur, vel- C ut obscuratum eminenti gloria dignitatis Euangelicæ.

[11] Etenim si Lex, quæ ad certum modo tempus data est, mox antiquanda, tantum habuit apud homines dignitatis; multo plus dignitatis habet Euangelica Lex, quæ ut omnibus datur, ita nunquam est abroganda. Siquidem novum testamentum, quo vetus antiquatur, æternum dicitur à Christo, quemadmodum docui superiori Epistola.

[12] Hujus rei certissima persuasione freti, non utimur involucris, sed libere ac palam Euangelii lucem ingerimus, confisi & eam esse gloriam hujus Legis, ut celari non debeat, & vos esse ea firmitate D puritateque mentis, ut intueri possitis.

[13] Proinde non facimus, quod à Mose factum legitur, qui cum post priores tabulas diffractas secundas inferret, velo faciem texit, ne in hanc oculos defigerent Israelitæ, neve illic hærerent perpetuo, cum vel hoc argumento significaretur eis abolendam illius Legis gloriam, quæ ne tum quidem fulgebat insigni gloria, cum ferretur: nam frustra gloriosum est, quod cernere non licet.

[14] Hic typus illius populi crassitudinem depingebat, qui videns non videbat, & audiens non audiebat: ut quod in Mosi facie gerebatur, id in illorum mentibus verissime gereretur, quas velut he- E betudinis velo obtectas, habebant excæcatas. Quin & hodie manet huic genti vetus illa cæcitas, ut cum Legis libros legant, tamen non intelligant: & illum studio Legis pertinaciter rejiciant, cujus adventu Lex ipsa sese testatur antiquandam.

[15] Sic igitur cum legunt Vetus Testamentum, ut novum in eo promissum nolint amplecti, nonne manet illis etiamnum velum illud Mosaicum: nec eo per fidem amoto perspiciunt, quod per Christum antiquatur involucrum illius Legis? Mosen suum adhuc mordicus tenent, cum venerit quem Moses audiri jussit. Hunc legunt in Synagogis suis, sed F crasse legunt, nihil spectantes nisi corporalia, cum Lex sit spiritualis, si quis perspicaces adferat oculos. Obstat nimirum illis in hunc usque diem velum, quod cordibus illorum oppansum est, id tollitur per fidem Euangelicam.

[16] Verum ubi & illi relicta crassitudine mentis, amplexique communem fidem, sese converterint ad Dominum, tum auferetur velum, quo cernant ea, quæ non cernuntur, nisi purgatissimis oculis fidei.

[17] Mo-

7 Quod si ministratio mortis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria; ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus, quæ evacuatur: 8 Quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloria? 9 Nam si ministratio damnationis gloria est: multo magis abundat ministerium justitiæ in gloria. 10 Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. 11 Si enim quod evacuatur, per gloriam est: multo magis quod manet, in gloria est. 12 Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur: 13 Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur. 14 Sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non revelatum, (quoniam in Christo evacuatur) 15 Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. 16 Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

17 Dominus autem Spiritus eſt: Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas.

[17] Moſes corporalis erat & craſſus, at Dominus Jeſus ſpiritus eſt, non ea docens quæ corporeis cernantur oculis, ſed inviſibilia, quæ per fidem credantur. Moſaica Lex, quoniam metu ſuppliciorum continebat in officio, ſervilis erat, & velum ſervitutis eſt indicium. At ubi Spiritus Domini Jeſu, qui ſecretos addit ſtimulos, ut injuſſi quoque feramur ad officia pietatis, ibi libertas eſt. Nullus ad fidem compellitur. At qui vere credidit, ultro vitat turpitudinem, & innocentiam amplectitur, ac longe plus præſtat volens impetu caritatis, quam à Judæis potuerit extundi pœnarum metu.

18 Nos vero omnes, revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini Spiritu.

[18] Cæcutiunt igitur illi, qui fidei carent oculis: nos retecta facie, per ſinceram fidem Domini gloriam intuemur, cujus fulgorem dum ſpeculi ritu excipimus, quodammodo transformamur in eandem imaginem, in alios transfundentes fulgorem à Domino acceptum. Quemadmodum olim Moſi facies ex colloquio Dei, ceu ſpeculum ex objectu Solis reluxit: ita noſter animus ſecretis incrementis in dies magis ac magis afficitur, ac proficit à gloria in gloriam, ob familiaritatem Dominici Spiritus agentis jam nunc inviſibiliter in nobis, quod olim palam perficietur.

CAP. IV.

Dicta obſcura quibus: gazam vas fictile portat:
Exercent vires vitaque morsque ſuas.

1 Ideo habentes adminiſtrationem, juxta quod miſericordiam conſecuti ſumus, non deficimus,

2 Sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in aſtutia, neque adulterantes verbum Dei, ſed in manifeſtatione veritatis commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram Deo.

[1], [2] PROINDE cum miſericordia Dei nos tam inclytæ felicitatis præcones ac miniſtros eſſe voluerit, delegata functione Apoſtolica, non ſegniter quod mandatum eſt, obimus, ſed ut vere glorioſam rem prædicamus, ita rejecimus involucra, quæ dedecori congruunt, non gloriæ: non per aſtutiæ fucos vitam agentes, neque per humanæ doctrinæ vafriciem inſincere tractantes ſermonem Dei, ſed propalam ac libere, citraque fucum, omnem omnibus patefacientes veritatem nudam, nullo velatam nubilo, ita nos gerentes in hoc officio, ut ipſa vita citra humanam commendationem nos commendet apud omnes homines, teſtes & conſcios ſinceritatis noſtræ: nec apud homines modo, qui falli poſſunt, verum etiam apud Deum, qui nihil non perſpicit.

3 Quod ſi etiam opertum eſt Euangelium noſtrum; in iis, qui pereunt, eſt opertum:

[3] Elucescit itaque per nos Euangelii veritas, nulli non conſpicua. Quod ſi ſint adhuc quibus non patet, & ideo non confert ſalutem, ipſorum vitio fit, non Euangelii, neque noſtro.

4 In quibus deus hujus ſeculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Euangelii gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei.

[4] Siquidem quemadmodum de Iſraelitis dictum eſt, ita hi quoque velum habent cordis oculis impoſitum, ne quæ per ſe clariſſima ſunt, cernant, ac velut in medio Sole caligent. Nam ſecum adferunt oculos impuros, & mundanis cupiditatibus vitiatos, quibus Satanas hujus ſeculi Deus (nam Deum illum ſibi faciunt, qui huic magis auſcultant, quam Deo vero) excæcavit mentes incredulorum, obtectis illorum oculis, ne poſſit illis illuceſcere lumen veritatis Euangelicæ, per quam declaratur gloria majeſtaſque, non Moſi, ſed Chriſti, qui eſt imago Dei Patris, ut per Filium æqualem, & Patrem liceat cognoſcere.

5 Non enim noſmetipſos prædicamus, ſed Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, nos autem ſervos veſtros per Jeſum:

[5] Neque enim juxta quorundam morem nos ipſos prædicamus, ad noſtrum quæſtum aut gloriam tradentes Euangelium, ſed prædicamus Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum: hujus dogmata tradimus, non noſtra: huic ceu Domino laboramus, quicquid laboramus, nobis adeo nihil arrogantes, ut nos fateamur veſtros eſſe ſervos, miniſtrantes vobis in Euangelio, non metu veſtri, aut ſpe compendii, ſed propter Jeſum, cujus amore, cum ſimus liberi, noſmet omnibus veluti ſervos ſubjicimus.

6 Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris, ad illuminationem ſcientiæ claritatis Dei, in facie Chriſti Jeſu.

[6] Laboravimus & ipſi quondam eadem cæcitate, qua laborant adhuc quidam. Nec ipſi nobis lucem hanc peperimus, ſed Deus, cujus juſſu primum condita eſt lux, à quo proficiſcitur omne lumen, diſcuſſis animi noſtri tenebris, juſſit illic emicare lumen veritatis: quin ipſe potius, ut eſt æterna lux, illuxit cordi noſtro, quo per nos deinde latius apud omnes eluceſceret ipſius majeſtas, innoteſcens per Euangelii prædicationem, quo Dominum Jeſum prædicamus, in cujus facie clariſſime refulget imago gloriaque Patris.

7 Habemus autem theſaurum iſtum in vaſis fictilibus: ut ſublimitas ſit virtutis Dei, & non ex nobis.

8 In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur: aporiamur, ſed non deſtituimur:

[7], [8] Sed interim tanta res in animis duntaxat geritur, cum juxta corporis ſpeciem abjecti miſerique videamur, & theſaurum tam pretioſum circumferimus in fictilibus vaſculis, hoc eſt, in corpuſculis, afflictioni contumeliæque obnoxiis: ſic Deo viſum eſt, nec temere viſum eſt. Nam illud cavit, ne forte beneficii magnitudine ac miraculorum ſublimitate, quæ per nos geruntur, elati, nobis aliquid hinc vindicaremus, ſed conſcii noſtræ imbecillitatis, intelligeremus eminentem illam potentiam, quæ data eſt Apoſtolis, non eſſe noſtrarum virium, ſed ſolius Dei, dum ipſi quotidie per noſtram imbecillitatem malis affligimur, ſed Dei præſidio in perferendis malis perduramus invicti: dum modis omnibus premimur quidem adverſis rebus, at non anxii reddimur: redigimur ad egeſtatem, at non deſtituimur in egeſtate.

9 Perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur: dejicimur, ſed non perimus:

[9] Perſecutionem patimur, at non in perſecutione deſerimur: dejicimur & conculcamur, at ſic, ut tamen non pereamus, & hac in parte pro virili Dominum Jeſum, quem prædicamus, imitantes.

10 Semper mortificationem Jeſu in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Jeſu manifeſtetur in corporibus noſtris.

11 Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jeſum: ut & vita Jeſu manifeſtetur in carne noſtra mortali.

[10], [11] Is ſemel mortuus eſt pro omnibus, nos quotidie mortis periculis expoſiti, veluti mortem illius in corpore noſtro circumferimus, vitam hanc vobis impendentes: ut quemadmodum morientes pro vobis, Jeſu mortem imitamur, ita vita quoque Jeſu, qua mortuus revixit, declaretur in noſtro corpore: ſive dum per illum eripimur à morte, ſive dum contemta corporis vita, palam teſtamur & aſſerimus corporum reſurrectionem. Neque enim tam vilis eſſet nobis vita corporis, ſi crederemus ſemel exſtinctum, nunquam eſſe revicturum. Fit itaque novo modo, ut vita Chriſti immortalis per afflictionem corporis noſtri morti obnoxii, vobis fiat teſtatior.

12 Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis.

[12] Ac mortis quidem impetus in noſtrum impingit caput, cæterum vitæ fructus, qui naſcitur ex morte noſtra ad vos redit, quorum gratia nos his malis exponimus.

13 Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſicut ſcriptum eſt: Credidi propter quod locutus ſum: & nos credimus, propter quod & loquimur:

[13] Nec tamen ob id nos pœnitet Euangelii; ſiquidem cum donum fidei, qua futuram immortalitatem ſperatis, quod per nos animis veſtris infuſum eſt, idem habeamus & ipſi, fit ut quemadmodum David in Pſalmo myſtico teſtatur, ſe ideo loqui, quia crediderit, ita nos noſtra fiducia freti, non dubitemus cum capitis periculo prædicare veritatem Euangelicam.

14 Scientes quoniam qui ſuſcitavit Jeſum, & nos cum Jeſu ſuſcitabit, & conſtituet vobiſcum.

[14] Certi nimirum, quod qui ſuſcitavit à morte Dominum Jeſum, nos quoque pro illo mortuos, per illum ſuſcitaturus ſit, ſimulque vobiſcum exhibiturus in communi reſurrectionis gloria, quos hic copulat fides communis.

[15] Sed ſive affligimur interea, ſive liberamur ab afflictione, omnia veſtra cauſa fiunt, quo latius apud vos ſpargatur Euangelii veritas: & quo plures reſipiſcant, hoc plures agant gratias, non nobis, ſed Deo, ad cujus gloriam pertinet ut fides, quam omnibus communem eſſe voluit, quam latiſſime propagetur.

[16] Hac ſpe, atque hoc animo freti, nullis malis delaſſamur, imo potius invaleſcimus, haud ignari, quod licet exterior noſtri pars corpus, quotidianis laboribus paulatim conficiatur, tamen animus interior ac melior noſtri pars, in dies deficiente corpore, vegetior fiat ac valentior, veluti malis ipſis repubeſcens, ac futuram immortalitatem præſentiens.

[17], [18] Si

15 Omnia enim propter vos: ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei. 16 Propter quod non deficimus: ſed licet is, qui foris eſt, noſter homo corrumpatur, tamen is, qui intus eſt, renovatur de die in diem.

17 Id enim, quod in præsenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis,

18 Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.

17, 18 Siquidem corporis afflictio, quam Euangelii gratia suscipimus, levis est ac momentanea. Sed hæc levis afflictio, non leve pondus, imo pondus ineffabile gloriæ parit in nobis, dum ob levem afflictionem pro Christo susceptam, summa felicitate digni reddimur, & temporaria mors pro Christo obita, parit nobis præmium immortalitatis æternæ, cujus spe fulti, corporis vitam pro nihilo ducimus, haud spectantes ista, quæ videntur oculis corporeis, sed ea, quæ non videntur nisi oculis fidei. Nam quæ hîc cernuntur, præterquam quod nec vera sunt bona, nec vera sunt mala, (quod genus sunt lucrum, honos, voluptas, vita, damnum, ignominia, cruciatus, mors) ne diuturna quidem sunt, cum ea quæ cernuntur oculis fidei, sint ut vera, ita & æterna.

CAP. V.

Est domus ecce duplex: quod fecit quisque reportat:
Mors pro omni unius est: simus homo inde novus.

1 Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis.

1 HAc nimirum fiducia, vitam quoque vilem habemus, certo scientes, quod etiamsi contingat in terris animam excuti ex hujus corpusculi domicilio (quod tabernaculum dixerim verius, quam domicilium, ut in quo non liceat commorari diutius, quamvis absit qui exigat) paratam esse domum aliam in cœlis, unde nunquam simus ejiciendi. Hæc domus quoniam lutea est, & ab homine condita, velimus, nolimus, in dies collabitur, ut nemo demoliatur: non aliter atque cernimus ædificia, quæ manibus hominum construuntur, vetustate corrumpi. Quod ad hominibus conditum est, non potest esse diuturnum: quod à Deo restitutum est, jamque cœleste factum, non sentit temporis injuriam.

2 Nam & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cælo est, superindui cupientes:

2 Nam ex hoc corpusculo adeo non horremus emigrare, ut hic interim suspiremus, optantes exonerari sarcina mortalis corporis, quo gravatur in terris animus alio gestiens evolare, & glorificati corporis domicilio tegi, quod nobis reddetur è cœlo commutatum.

3 Si tamen vestiti, non nudi inveniamur.

3 Si tamen hoc exsuti corpore, non omnino nudi reperiamur, sed ex bonæ vi[illegible]æ fiducia, spe immortalitatis amicti.

4 Nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati: eo quod nolumus expoliari, sed supervestiri; ut absorbeatur quod mortale est, à vita.

4 Siquidem interim ingemiscimus, hoc onerati corpore, tot malis obnoxio, non quod per se felix sit hinc emigrare, sed quod optemus hoc corpus in melius restitui, proque mortalitate dari immortalitatem per resurrectionem: ut non exspoliati corpore, quod ad tempus posuimus, sed melius vestiti videamur eodem, quod pro caduco recipiemus æternum. Nec est quod diffidamus, quamlibet incredibile videtur, ut pro mortali corpore resurgat immortale, nullis obnoxium injuriis.

5 Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus spiritus.

5 Deus est qui nos in hoc ipsum paravit, ut immortalitatis gloria fruamur, atque idem interim pignoris & arrhabonis vice, Spiritum suum nobis impartiit, qui spem futuri præsenti confirmet afflatu.

6 Audentes igitur semper, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino:

6 Ita quicquid inciderit tempestatum, semper animo fidenti sumus, non ignari, quod quam diu domi sumus in hoc corporis habitaculo, peregrinamur ac divulsi sumus à Deo, cui nos propius jungit exitus, non quod interim Deus n[o]n adsit nobis, sed quod nondum clare cernatur, quemadmodum tunc conspicietur.

7 Nam interea conspicitur utcunque per fidem, sed velut è longinquo: tunc cominus, ut est, videbitur, non per involucrum.

8 Confidimus igitur, etiamsi velit nos Deus in corpore diutius affligi, facile feremus spe futuri præmii, quicquid obtigerit: sed tamen optabilius nobis est, si contingat ex hoc domicilio demigrare, ut divulsi à corpore, Deo cominus jungamur.

9 Quapropter enitimur, ut sive cogamur perdurare in hoc domicilio, sive, quod optamus, contingat emigrare, hoc est, sive viventes, sive morientes, Deo probemur. Neque enim sperare potest immortalitatis præmium, nisi qui Deo gratus hinc decesserit, ne quis existimet ad id sibi sufficere baptismum absque piis factis. Siquidem impii suo malo recipiunt corpora, quibus hîc non ad gloriam Dei, sed ad suas cupiditates sunt abusi. Pro meritis vitæ continget cuique suum præmium.

7 (Per fidem enim ambulamus, & non per speciem) 8 Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominum. 9 Et ideo contendimus sive absentes, sive præsentes, placere illi.

10 Omnes enim nos manifestari oportet ante Tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.

10 Ea nondum in propatulo sunt, sed tamen oportebit nos omnes palam sisti ad tribunal Christi, ubi nihil erit opertum, quo quisque messem metat, prout sementem fecit in corpore, & recepto corpore tale ferat præmium, qualia erant, quæ gessit in corpore, sive bona, sive mala.

11 Scientes ergo timorem Domini, hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus. Spero autem & in conscientiis vestris manifestos nos esse.

11 Itaque semper horrendum illum diem præ oculis habentes, damus operam, ut undique placeamus & hominibus & Deo. Ut enim hominibus imponamus falsa specie pietatis, Deo tamen conspicui sumus, qui mentium intima perspicit, homines non item. Quanquam confido me sic egisse vobiscum, ut sinceritatem nostram apud vos cognitam ac perspectam habeatis. Nam hac gloria contenti sumus.

12 Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis: ut habeatis ad eos, qui in facie gloriantur, & non in corde.

12 Non enim rursus ob id efferimus officium nostrum, quo pluris fiamus à vobis, aut commodi quicquam à vobis venemur: sed quoniam alios video gloriantes, quod ab eximiis Apostolis sint instituti, damus vobis occasionem, ut de nobis item vobis gratulari possitis adversus eos, qui vos hoc nomine dejiciunt, quod Apostolum abjectum & humilem nacti sitis: qui licet non viderimus Dominum in mortali corpore, sicut viderunt alii, tamen immortalem vidimus, & ab hoc munus Apostolicum accepimus, quemadmodum cæteri, nec minus præstitimus hujus auxilio, quam cæteri. Hæc vestra causa commemoro, quo sit quod respondeatis, qui non contenti conscientia recte factorum, ex fastu ac supercilio gloriam humanam captant, cum animus sibi male sit conscius.

13 Sive enim mente excedimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis.

13 Nihil nostra causa loquimur: sive magna de nobis ipsis prædicantes, videmur insanire, Deo insanimus, ad cujus gloriam prædicamus, quæ per illum gessimus: sive mediocria de nobis loquentes, sani videmur, vobis sani sumus, ad quorum imbecillitatem sermonem nostrum attemperamus.

14 Charitas enim Christi urget nos: æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt:

14 Non per jactantiam æquamus nos cæteris Apostolis, sed Christi caritas nos compellit, ut palam eloquamur, quod ad illius gloriam facit. Nam in illius laudem cedit, non nostram, si quid egregie per nos quidem gestum est, sed illius munere, quo magis testatum sit omnibus, mortem illius non infrugiferam fuisse, cum omnibus ex æquo prosit: ut per nos etiam vim suam exserat, non solum per eos, qui Christum in corpore viderunt, aut quibus est cum illo carnalis affinitas. Quin illud magis apud nos perpendimus, quod si Christus unus pro omnibus ex æquo mortuus est, omnes æque morti fuerint obnoxii necessum est, quos sua morte voluit à morte redimere.

15 Et pro omnibus mortuus est Christus: ut, & qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.

15 Atque ideo mortuus est pro omnibus, ut omnes ex æquo sibi haberet adstrictos, utque qui illius beneficio vivunt per illum renati, non amplius sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, ac pro ipsis revixit. Ex hisce rebus æstimandi sumus, non ex carnis propinquitate.

16 Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum: sed nunc jam non novimus.

16 Quin & ipsi, licet de genere Israelitico gloriari possimus, tamen posteaquam Christo sumus initiati, neminem novimus secundum carnem. Hos cognatos ducimus, qui fidei consortio nobis copulantur. Frustra igitur gloriantur quidam, quod gentem habent cum Christo communem, quod illi sanguinis propinquitate juncti sunt, quod cum eo corporalem habuerint consuetudinem. Caro ad tempus exhibita est. Nunc sublato corpore, ac misso Spiritu, juxta spiritum vult agnosci, eumque sibi proximo gradu cognatum ducit, qui maxime fidit

ipsius

17 Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt: ecce facta sunt omnia nova.

ipsius promissis. Nec est quod nos posteriores Apostolos quisquam hoc nomine minoris faciat, quod Christum mortali corpore in terris versantem non novimus, quando etiam si contigisset novisse, nunc eam notitiam, quæ obstabat spiritui, deposuissemus, & spiritualem factum, spiritualiter amaremus.

17 Proinde quisquis per baptismum insitus est Christo, ponat veteres affectus, non cogitet, hic Judæus est, ille Græcus, hic servus, ille liber, sed meminerit unumquenque renatum in novum hominem, jam è carnali factum spiritualem. Vetera præterierunt, & ecce per Christum repente innovata sunt omnia. Absint igitur illæ voces hominum, hic Græcus est, hic Barbarus, hic Judæus, hic modo cultor simulacrorum, hic sacrilegus. Desiit esse quod erat, & Christi opificio versus est in novam creaturam tam sui dissimilis, ut nulla bestia sit homini magis dissimilis.

18 Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum: & dedit nobis ministerium reconciliationis.

18 Sed quicquid nobis per hunc collatum est, id à Patre profectum est, qui nos sibi reconciliavit, devicto peccato, per Filium suum Jesum Christum: atque hujus reconciliationis prædicationem nobis idem commisit Pater, ut quemadmodum Filius pro Patre legatione functus est apud homines, ita nos pro Christo legatione fungamur:

19 Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis.

19 Siquidem cum Christus versaretur inter mortales mortalis, licet homo simplex videretur, tamen Deus Pater erat in illo, per ejus ministerium sibi mundum reconcilians, & per eum instaurans in novitatem, per quem olim condiderat mundum: tantaque clementia recepit homines in gratiam, ut non solum non ulcisceretur vitæ prioris admissa, sed ne imputaret quidem cuiquam, quod ante baptismum gessisset, perinde quasi jam non esset idem homo, qui prius. Hanc reconciliationis gratiam per Filium conferre voluit, per nos prædicari.

20 Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.

20 Hac igitur ab eo commissa legatione fungentes vice Christi, tanquam Deo vos exhortante per nos, obsecramus nomine Christi, ut omissis pristinis vitiis reconciliemini Deo.

21 Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.

21 Nam is ut semel nos à peccatis eximeret, Filium suum, cum sit ipsa justitia, quodam modo vertit in peccatum, ut carne, quæ in nobis peccato est obnoxia, cinctus, fieret hostia pro nostris sceleribus expiandis, quasi facinorosus inter facinorosos cruci affixus, quo nos, qui nihil aliud quam peccatum eramus, per illum commutaret in justitiam, non nostram, neque Legis, sed Dei, cujus clementia condonata sunt admissa, ut posthac nos insitos Christo pro justis haberet, qui illum pro nobis habuit pro peccatore.

CAP. VI.

Fortiter enumerat toleranda: Deus male quadrat Cum Belial: Christus nos sua templa facit.

1 Adjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.

1 CVPIT hoc Christus, cupit hoc Deus, ut ipsius beneficium sit in vobis efficax. Proinde nostra opera simul & Dei voluntatem exsequentes, & vestræ saluti consulentes, obtestamur vos, ne committatis, ut semel gratis à peccatis exemti, in pristinam vitam relabentes, in vanum receperitis gratiam Dei. Nunc licet sarcire, si quid labimur, at idem non semper licebit.

2 Ait enim: Tempore accepto exaudivi te, & in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.

2 Sic enim loquitur Deus apud Esaiam Prophetam: *In tempore acceptabili exaudivi te, & in die salutis succurri tibi.* En adest nunc tempus illud à Deo promissum, placabile, quo Deus non aversatur peccatorem ex animo resipiscentem: en adest dies ille, quo pie vivendo salutem assequi liceat. Sequetur formidabilis ille dies, quo frustra quæretur reconciliatio.

3 Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum:

3 Nos igitur studentes in hac parte nostro fungi officio, damus operam, ne qua in re cuiquam simus offendiculo, ne nostro vitio vituperetur Euangelium Christi, cujus ministri sumus.

4, 5, 6, 7 Vituperaretur autem si sic viveremus, ut quod nos alios docemus, ipsi non credere videremur: sed modis omnibus ipsa re nosipsos commendamus, ut dignum est iis, qui Dei gerunt negotium, non suum. Quibus autem argumentis nos commendamus? non fastu, non opibus, non quæstu, non præscribendis ceremoniis, ut faciunt quidam, sed iisdem rebus, quibus se commendavit Christus, nimirum multa patientia, quotidianis afflictionibus, necessitatibus, anxietatibus, plagis ferendis, carceribus, tolerandis seditionibus, jejuniis, puritate vitæ, vere Apostolica scientia, mansuetudine, suavitate; Spiritu Sancto, caritate sincera minimeque fucata, sermone veraci, nihil non audentes, haud quidem præsidiis humanis, sed potentia Dei: non instructi armis & opibus mundi, sed hinc atque hinc septi armis justitiæ: à dextris, ut recta conscientia fultos non efferant res secundæ: à sinistris, ne consternent adversæ.

4 Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros; in multa patientia; in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, 5 In plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, 6 In castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate; in Spiritu sancto, in charitate non ficta; 7 In verbo veritatis, in virtute Dei: per arma justitiæ à dextris, & à sinistris;

8 Hac freti, per omnia penetramus ad peragendum Euangelii negotium, per gloriam & ignominiam, per convitia & laudes: pro impostoribus habiti, cum simus veraces: pro ignotis habiti, cum simus noti:

8 Per gloriam, & ignobilitatem; per infamiam, & bonam famam: ut seductores, & veraces; sicut qui ignoti, & cogniti:

9 Similes morientibus, cum ecce vivamus: quasi correpti, cum non occidamur:

9 Quasi morientes, & ecce vivimus: ut castigati, & non mortificati:

10 Quasi dolentes, cum semper gaudeamus: quasi pauperes, cum multos locupletemus: quasi nihil habentes, cum per Christum omnia possideamus, plusque suppeditet caritas, quam patrimonium, si nostro jure velimus uti.

10 Quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tamquam nihil habentes, & omnia possidentes.

11 Sed quo me rapit sermonis calor? Non mihi tempero, quin effundam quicquid est in animo. Os nostrum apertum est erga vos, ô Corinthii, cor nostrum dilatatum est. Tantum fiduciæ concepi de vobis, sic audeo de vobis gloriari. Non me pœnitet sortis meæ, ne vos pœniteat vestræ.

11 Os nostrum patet ad vos, ô Corinthii, cor nostrum dilatatum est.

12 Si vos meo voletis animo respondere, est cur de vobis glorier, est cur vobis ipsis de me gratulemini, non est quod mea causa sitis angusti animi. Si quid angustæ mentis in vobis est, ex vestris affectibus nascitur.

12 Non angustiamini in nobis: angustiamini autem in visceribus vestris:

13 Ego vestræ salutis gratia nihil non tum facio, tum patior, vos non perinde respondetis amori mutuo. Ego spe resurrectionis & amore vestri nihil non fero infracto pectore: vos cum idem maneat præmium, quum hactenus paterna caritate vos sim complexus (non hæc exprobro velut hostibus, sed ut apud filios carissimos commemoro) par est ut animi magnitudine patri respondeatis. Audete contemnere frigidas Judæorum ceremonias: audete contemnere mundum hunc: audete fidere bonis vestris. Angusti animi est, rebus præsentibus esse contentum. Angusti pectoris est, nihil ambire, præter has mox perituras bonorum umbras. Christus vobis abunde dives est, abunde gloriosus, abunde potens, abunde felix, is unus vobis sufficiat, hunc amplectamini toto pectore.

14 Agnoscite magnitudinem vestram, agnoscite felicitatem, vosque majores ducite, quam ut cum incredulis habeatis commercium. Plus est inter vos discriminis, quam ut eodem jugo copulari possitis.

15 Nam quod omnino consortium justitiæ cum injustitia? aut quæ communio luci cum tenebris? aut quæ concordia Christo cum Belial?

16 Diversa numina, diversa religio, diversi mores, diversa spes. Quid convenit templo Dei cum profanis simulacris? Nam vos estis templum Dei vi-

13 Eamdem autem habentes remunerationem, tamquam filiis dico, dilatamini & vos. 14 Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? 15 Quæ autem conventio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? 16 Qui autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.

viventis, quemadmodum in mysticis litteris ipse testatur Deus: *Inhabitabo in illis, & in illis inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi vicissim erunt populus mihi dicatus, ac peculiaris.*

17 Quapropter si Judæi horrent Ethnicum, velut impurum ac profanum, atque ejus fugitant contagium, vos, qui Deo vivo vere consecrati estis, exite de medio profanorum, segregate vos ab illorum commercio, quemadmodum per Esaiam hortatur Dominus: *Cum sancti*, inquit, *sitis, quod pollutum est ne tetigeritis.* Impii mores vere polluti sunt, & periculosum habent contagium, quorum commercio cavete ne vestra puritas inquinetur. Non in loco, sed in affectibus est fuga, quam suadeo.

18 Quod si feceritis, tum vos agnoscam, ac recipiam sanctus sanctos, tum me patrem sentietis, ego vos ut filios amplectar: dicit hoc Dominus omnipotens: ne quid diffidatis auctori promissorum.

17 Propter quod exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis: 18 Et ego recipiam vos: & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens.

CAP. VII.

Gaudeo quod recte vos fecit Epistola tristes: Exhibitusque Tito me recreavit honos.

1 PROINDE carissimi, freti promissis hujusmodi Dei, demus operam, ut promissis digni videamur. Purgemus nosipsos ab omni spurcitie, non corporis solum, verum etiam animi, quo simul & apud homines innocenter vivamus, & Deo bonam mentem approbemus, plenam ac perfectam sanctimoniam nobis paremus in adventum Christi, continente nos interim in officio non hypocrisi, sed timore Dei, qui pro suis cuique factis præmium reponet. Ego totos vos toto complector animo, tanta est amplitudo caritatis erga vos. Vos vicissim me in vestros animos, ut sumus, recipite, quandoquidem alios recipitis, qui cum minus vos diligant, tamen onerant vos sumtibus ac fastu, gravant vos ceremoniis.

2 Nos neminem læsimus, neminem adulterina doctrina corrupimus, à nemine quicquam extorsimus.

3 Non hæc loquor, quo vos damnem ac rejiciam, sed quo reddam meliores. Siquidem ex superiore sermone meo satis perspicuum est, quod toto pectore vos complector, & indivulsa caritate prosequor, paratus & commori vobis, & convivere. Nihil non audeo apud vos, tanta est de vobis fiducia: est quod vehementer glorier de vobis, quos per omnia morigeros reperi.

4 Non dubitavi libere corripere delinquentes, sed ubi vos emendatos video, tanto expletus sum solatio, tam exuberanti gaudio perfusus sum, ut in omnibus meis afflictionibus absterserit animi molestiam, dum volupe etiam est, pro talibus pati, nam alioqui variis malorum procellis jactati sumus.

5 Etenim cum venissemus in Macedoniam, nulla data est relaxatio à laboribus corpori nostro, sed undique premebamur. Foris bellum movebant hostes Euangelii: intus periculum discruciabat, ne quos subverteret astutia Pseudapostolorum. Ab illis cædebamur, his interim metuebamus, ne nostris malis consternati diffiderent.

6, 7 Sed Deus, qui reficit humiles & afflictos, refecit ac refocillavit nos per adventum Titi, non solum quod advenerit, quem maxime cupiebamus nobis adesse, verum etiam quod lætus & alacris à vobis redierit. Eam voluptatem à vobis haustam in me refudit, cum mihi referret, quantum vos haberet desiderium mei, cum exponeret mihi lachrymas vestras, mœrentium quod offensus nondum venissem, cum narraret, quo studio mea jussa exsequeremini, adeo ut his cognitis per Titum, plus ceperim volu-

1 Has ergo habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. 2 Capite nos. Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus. 3 Non ad condemnationem vestram dico: prædiximus enim quod in cordibus nostris estis, ad commoriendum, & ad convivendum. 4 Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis: repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. 5 Nam & cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugnæ, intus timores. 6 Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi. 7 Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram æmulationem pro me, ita ut magis gauderem.

A ptatis ex obsequio vestro, vestri correctione, quam mœroris ex commissis ceperam.

8, 9 Invitus contristo vos, verum quando bene cessit, non me pœnitet, quod superioribus literis vos ad mœrorem adegerim, etiamsi quid antea pœnituit. Siquidem tristis illa mihi pariter ac vobis Epistola, quanquam vos ad tempus mœrore affecit, tamen nunc mihi voluptati est, non quod per nos sitis affecti mœrore, sed quod hic mœror vos adduxerit ad pœnitentiam. Habet hic mundus suum mœrorem, sed noxium & infrugiferum, cum homines ob jacturam pecuniarum, aut voluptatum amissionem, aut ob iram, aut invidiam animo discruciantur. B Habet & pietas suum mœrorem, sed frugiferum ac salutarem, quo sic estis affecti, ut bonæ mentis lucrum feceritis, tantum abest, ut ullum ex me senseritis detrimentum.

10 Nam qui hoc mœret, quod Deum offenderit, correctæ mentis præbet argumentum, atque ita dolor adducit ad pœnitudinem, ut non sinat hominem in pristina commissa relabi. Contra mœror, qui ex mundanis cupiditatibus nascitur, exitium adfert, noxius corpori pariter atque animo. An non hoc ipsa declarat res?

11 Siquidem hic ipse mœror, quo secundum Deum fuistis affecti, quantum in vobis studium excitavit? Quid dico studium, imo satisfactionem, qua C vos apud me purgastis, testati vobis non probari turpe commissum, imo indignationem, qua sic sævistis in flagitiosum, ut mihi fueritis ad lenitatem ac moderationem revocandi, imo timorem, quasi periculum unius esset omnium commune, imo desiderium illico corrigendi quod erat admissum, imo zelum & ardorem imitandi nos in profliganda turpitudine, imo vindictam denique, quod illico pœnas dederit, qui peccarat. Nam modis omnibus declarastis vos esse puros, & immunes in hoc negotio.

12 Proinde tametsi scripsi vobis super hac re, tanquam ad omnes pertineret, non scripsi tantum ejus gratia, qui peccatum commiserat, aut ejus in quem admissum erat: sed ob id potius, quo vobis esset perD spicuum, quanta me teneat cura vestri, teste Deo, qui tantopere fuerim sollicitus, ne serperet inter vos ista mali lues, & unius aut alterius peccatum totum corpus contaminaret: ac vicissim innotesceret, quo studio sitis erga me, cujus voluntati tam alacribus animis parueritis.

13 Ea res cum vobis cesserit in solatium, ut qui gaudeatis esse correctos, quos oportuit, gaudeo & ipse ob gaudium vestrum: sed hanc nobis voluptatem auxit gaudium Titi, qui me commendante sic acceptus est apud vos, ut ab omnibus recreatus sit illius animus, cum videret auctoritatem meam tantum habere ponderis apud vos.

E 14 Unde fit, ut si quid apud illum gloriatus sum de probitate vestra, deque obedientia, non fuerim pudefactus. Nam huic periculo sese exponit, qui commendat aliquem. Illum vobis, vos illi commendaram. Utrumque bene cessit: nam ut vos Titum comperistis per omnia qualem vobis eum prædicaram, ita quæcunque de vobis jactaram apud illum, vera comperit ille. Itaque nec apud vos, nec apud hunc, pudet me vanitatis.

15 Is cum & antehac diligeret vos, tamen nunc expertus officium vestrum, ex intimis visceribus vehementius etiam erga vos affectus est, dum reputat ac recolit suo cum animo, quanta cum alacritate F vos omnes parueritis voluntati nostræ, quam ille detulit, quantaque cum reverentia ac timore venientem exceperitis.

16 Gau-

8 Quoniam etsi contristavi vos in epistola, non me pœnitet: etsi pœniteret, videns quod epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit; 9 Nunc gaudeo: non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. 10 Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: sæculi autem tristitia mortem operatur. 11 Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem: sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam: in omnibus exhibuistis vos, incontaminatos esse negotio. 12 Igitur, etsi scripsi vobis, non propter eum qui fecit injuriam, nec propter eum qui passus est: sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam habemus pro vobis 13 Coram Deo: ideo consolati sumus. In consolatione autem nostra, abundantius magis gavisi sumus super gaudio Titi, quia refectus est spiritus ejus ab omnibus vobis. 14 Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus: sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita & gloriatio nostra, quæ fuit ad Titum, veritas facta est, 15 Et viscera ejus abundantius in vobis sunt: reminiscentis omnium vestrum obedientiam, quomodo cum timore & tremore excepistis illum.

16 Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.

16 Gaudeo ſane vos mihi compertos tales, ut nihil ſit, in quo non debeam poſthac de vobis confidere. Neque quicquam in poſterum verebor à vobis exigere.

CAP. VIII.

Humanus Macedo: pauper cur factus Jeſus:
Perficite affectum: frater adeſtque Titus.

1 Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data eſt in Eccleſiis Macedoniæ: 2 Quod in multo experimento tribulationis, abundantia gaudii ipſorum fuit; & altiſſima paupertas eorum, abundavit in divitias ſimplicitatis eorum: 3 Quia ſecundum virtutem teſtimonium illis reddo, & ſupra virtutem voluntarii fuerunt, 4 Cum multa exhortatione obſecrantes nos gratiam, & communicationem miniſterii, quod fit in Sanctos. 5 Et non ſicut ſperavimus, ſed ſemetipſos dederunt primum Domino, deinde nobis per voluntatem Dei; 6 Ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum cœpit, ita & perficiat in vobis etiam gratiam iſtam. 7 Sed ſicut in omnibus abundatis fide, & ſermone, & ſcientia, & omni ſollicitudine, inſuper & charitate veſtra in nos, ut & in hac gratia abundetis. 8 Non quaſi imperans dico: ſed per aliorum ſollicitudinem, etiam veſtræ charitatis ingenium bonum comprobans. 9 Scitis enim gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet dives, ut illius inopia vos divites eſſetis. 10 Et conſilium in hoc do: hoc enim vobis utile eſt, qui non ſolum facere, ſed & velle cœpiſtis ab anno priore:

1 IGITUR ut hac quoque parte reſpondeatis & animo noſtro, & reliquarum Eccleſiarum pietati, certiores vos facio, quemadmodum adfuerit mihi Deus in Eccleſiis Macedoniæ. Nam promtis ac propenſis animis receperunt Euangelium, & adeo non ſunt dejecti meis, Silæque afflictionibus, ipſi nobiſcum afflicti, ut fiducia Euangelii cum ingenti gaudio pertulerint omnia.

2 Denique hoc uberius gaviſi ſunt nobis ereptis, quo graviora paſſi ſumus. Hi cum ſint tenues, extremæque paupertatis, tamen erat tanta animorum promtitudo, ut ex inanibus etiam ſcriniis, quicquid ſupererat, depromerent in ſubſidia pauperum. Unde factum eſt, ut quo pauperiores redderentur & exhauſtiores pia benignitate, hoc magis ac magis diteſcerent promtiſſimi pectoris candore ac ſimplicitate.

3, 4, 5 Siquidem adeo non comperimus eos difficiles ad hanc largitionem, ut vere teſtis illis eſſe poſſim, quod non ſolum pro viribus, verum etiam ſupra vires conferre voluerint, animo ſuperante facultates: adeo ut cum nos veriti, ne poſt immodicam liberalitatem, egeſtas ſuaderet illis pœnitudinem, recuſaremus accipere, quod ultro offerebant, multa cum obteſtatione rogarint nos, ſineremus & ipſos in hujus laudis venire conſortium, ut de facultatibus ſuis nonnihil impartientes ſanctorum inopiæ, viciſſim illorum pietatis fierent participes, non ſolum reſpondentes exſpectationi noſtræ, verum etiam ſpem omnem vincentes, qui non tantum obtulerint ſua, verum etiam ſemetipſos ultro dederint, primum Deo, deinde nobis quoque, Deo volente, cujus afflatu movebantur, ut nobis tam alacriter obtemperarent.

6 Quorum animus adeo me delectavit, ut hortaremur Titum, ut quemadmodum ipſius hortatu cœpiſſetis hanc in ſanctos munificentiam, ita quod cœptum eſſe in vobis conſummaret, quo magis etiam illi ſitis divincti, per quem hanc quoque pietatis laudem fueritis conſequuti, ne quid hac in parte ſitis inferiores cæteris.

7 Imo quemadmodum in cæteris dotibus excellitis, dono fidei, dono linguarum, dono ſcientiæ, dono diligentiæ in adminiſtrando, dono caritatis, quam erga nos declaraſtis, ita hac etiam in dote ſitis eximii.

8, 9 Non quod id exigam à vobis, ſed ideo Macedonum promtitudinem commemoro, quo vos illorum exemplo provocati, ultro declaretis caritatis veſtræ ſinceritatem, hac quoque parte Dominum Jeſum Chriſtum pro viribus æmulantes: qui cum eſſet dives, & omnium Dominus, tamen quo nobis prodeſſet, ultro pauperem ſe fecit, homo factus diſſimulata potentia, quo vos illius paupertate diteſceretis, veluti permutatione rerum facta, qua humanitatis noſtræ paupertate in ſe recepta, divinitatis ſuæ divitias nobis impartiret.

10 Itaque quemadmodum ſuperioribus litteris cœlibatum à vobis non exegi, ſed veſtris conſulens commodis ſuaſi: ita & in hac re conſulo, non impero, & ob id conſulo, quod exiſtimem in veſtrum compendium ceſſurum, præſertim cum quod nunc ſuadeo, vos ipſi citra meum ſuaſum, non ſolum facere, verum etiam ultro velle cœperitis.

11 Nunc igitur ſupereſt, ut quod ultro cœpiſtis facere, perficiatis: ut quemadmodum jampridem animum iſtum ſponte ſuſcepiſtis, ita Macedonum exemplo perficiatis, non ſupra vires, quod ab illis factum eſt, ſed pro facultate cujuſque.

12 Non eſt acceptum beneficium, quod confertur ab invito. Cæterum cum ultro ſuppetit animi promtitudo, ſatis eſt, ſi juxta modum facultatum temperetur largitio. Nec enim exigitur ut dones quod non habes.

13 Neque vero ſic eſt exercenda benignitas, ut quibus donatur, ſuaviter & in otio vivant, qui donant ad inopiam redigantur.

14 Verum ut æquabilis quædam fiat inter vos commutatio, videlicet, ut interim ex opibus, quibus vos abundatis, ſuccurratur illorum egeſtati, ac viciſſim illorum fides ac pietas, qua ſuperant illi, penſet, ſi quid eſt in vobis diminutum, itaque fiat, ut utriſque communicantibus alteris, neutris deſit aliquid, ſed ſit æquabilitas.

15 Quemadmodum legimus olim accidiſſe majoribus noſtris in colligendo Manna, ut cui multum eſſet collectum, apud hunc tamen nihilo plus ſupereſſet, quam apud eum qui paulum collegiſſet. Sic enim ſcriptum eſt in Exodi libro cap. XVI. *Qui multum habebat, huic nihil ſuperfuit: & qui paululum habebat, huic nihil defuit.* Pro tempore poſſidentur iſta, ut his velut in diem vivamus. Ne quis ſubductis in longum rationibus æſtimet, quid ſibi ſuperſit. Alioqui futurum eſt ut nemo ſibi putet ſupereſſe quod cuiquam impartiat. Huic interim deeſt, tibi ſupereſt. Quod ſupereſt, impartiendum pro præſenti neceſſitate. Si quid evenerit, ut tibi quoque deſit in poſterum, ſimili benignitatis viciſſitudine ſublevaberis.

16, 17 Porro gratiam habeo Deo, cujus inſtinctu res hæc Tito quoque ſit cordi, perinde atque mihi, qui cum eſſet ſua ſponte propenſus, facile accepit exhortationem noſtram, imo non meo hortatu, ſed ſuapte voluntate ad vos venit, licet meis hortatibus alacrior.

18, 19 Miſimus autem cum hoc fratrem illum, cujus fides & integritas per omnes Eccleſias in Euangelii negotio ſpectata eſt, & adeo ſpectata eſt, ut ab Eccleſiis delectus ſit comes & collega peregrinationis noſtræ, quo nobis ſit adjutor in colligenda pecunia, quam veſtra largitur benignitas, ad ipſius Domini gloriam, cujus inſtinctu res agitur, ad declarandam omnibus animi veſtri promtitudinem.

20 Refert autem, integros ſpectatæque probitatis viros ad hoc adhiberi negotium, ne qua ſuſpicio ſuboriatur infirmis, neve tantam pecuniarum vim, quam ultro veſtra benignitas donat, non aliis modo, ſed nobis quoque colligere videamur, cum hinc præter officium colligendi ac perferendi ſtudium, nihil nobis vindicemus.

21 Neque enim fugit nos, vulgo maxime obnoxiam eſſe ſuſpicioni rapacitatis pecuniam, præſertim ingentem, nec ulla re citius corrumpi mentes hominum.

22 Addidimus his duobus, vobis ſpectatiſſimis, & tertium, fratrem quendam noſtrum, quem tametſi vobis non perinde cognitus eſt, tamen ipſi ſæpenumero ſumus in multis experti diligentem ac fidum, ſed in hoc negotio, quam in cæteris diligentiorem, ut plane confidam vos non dubitaturos, his pecuniam etiam quantamlibet credere:

23 Sive

11 Nunc vero & facto perficite: ut quemadmodum promptus eſt animus voluntatis, ita ſit & perficiendi ex eo quod habetis. 12 Si enim voluntas prompta eſt; ſecundum id quod habet accepta eſt, non ſecundum id quod non habet. 13 Non enim ut aliis ſit remiſſio, vobis autem tribulatio; ſed ex æqualitate. 14 In præſenti tempore veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat: ut & illorum abundantia veſtræ inopiæ ſit ſupplementum, ut fiat æqualitas, ſicut ſcriptum eſt: 15 Qui multum, non abundavit: & qui modicum, non minoravit. 16 Gratias autem Deo, qui dedit eandem ſollicitudinem pro vobis in corde Titi, 17 Quoniam exhortationem quidem ſuſcepit: ſed cum ſollicitior eſſet, ſua voluntate profectus eſt ad vos. 18 Miſimus etiam cum illo fratrem, cujus laus eſt in Euangelio per omnes Eccleſias: 19 Non ſolum autem, ſed & ordinatus eſt ab Eccleſiis comes peregrinationis noſtræ, in hanc gratiam, quæ miniſtratur à nobis ad Domini gloriam, & deſtinatam voluntatem noſtram: 20 Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ miniſtratur à nobis. 21 Providemus enim bona non ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus. 22 Miſimus autem cum illis & fratrem noſtrum, quem probavimus in multis ſæpe ſollicitum eſſe: nunc autem multo ſollicitiorem, confidentia multa in vos,

23 Sive Titum ſpectetis, qui collega meus eſt, quique particeps eſt laborum meorum, quos veſtra cauſa ſuſcipio: ſive cæteros huic adjunctos, qui præterquam quod fratres noſtri ſunt, ſuffragiis Eccleſiarum in hoc munus delecti ſunt, per quos ſic illuſtratum eſt Euangelium, ut merito non Apoſtoli ſolum, ſed & gloria Chriſti dici poſſint.

24 Cum his igitur ſic agetis, ut nunc potiſſimum declaretis, quanta caritate nos proſequamini, quamque non ſine cauſa de vobis apud illos gloriati ſimus. Porro quod officii contuleritis in hos, in omnes Eccleſias contuleritis, quorum nomine veniunt legati.

CAP. IX.

In tenues larga vos uti gaudeo dextra:
Multiplicetque precor ſemina veſtra Deus.

1, 2 NIHIL enim eſt opus, ut in eo ſumam operam, quo vos exſtimulem ſcriptis meis, ad munificentiam collocandam in ſanctos, cum mihi ſit adeo cognita perſpectaque animi veſtri promtitudo, ut non dubitem hanc jactare vel apud Macedones, in tantum, ut veſtro exemplo pleriſque provocatis, non Corinthus modo, verum omnis ferme Achaia ad eandem munificentiam promta ſit ac propenſa.

3 Quanquam autem perſpectum haberemus animum veſtrum, tamen hos fratres noſtros præmittere viſum eſt, ne qua forte fiat, ut vane de vobis videar apud alios gloriatus, hac quidem in parte: nam hactenus in cæteris meæ de vobis prædicationi reſpondiſtis. In hoc autem præmiſimus, ut quemadmodum ante ſcripſimus vobis, mature colligatur pecunia, & in promtu ſit quod viſum fuerit donare.

4 Ne quo pacto fiat, ut ſi mecum venerint Macedones, apud quos de vobis gloriatus ſum, voſque repererint imparatos, nos erubeſcamus, tanquam vane de vobis gloriati: ut ne dicam, ne vos erubeſcatis, qui hac in parte fueritis veſtri diſſimiles, cum in cæteris dotibus excellatis.

5 Hac de cauſa viſum eſt operæ pretium rogare fratres hos, ut priuſquam vos adeam, iſtuc irent, præparaturi jam ante deſtinatam ac promiſſam à vobis contributionem, quo magis ſit in promtu: quam Græce loquentes, non abs re vocamus εὐλογίαν, id eſt, *benedictionem*, quod non gravate, neque cum murmure & dandum ſit beneficium, & accipiendum, ſed verbis bene ominantibus: alioqui videbitur extorſio, non collatio. Sponte tribuat qui velit, & quantum quiſque velit.

6 Tantum illud admonemus, quo quiſque largius contulit, hoc eſt copioſius præmium reportaturus. Qui parce facit ſementem, parce item meſſurus eſt, & qui ſeminat alacriter beneque ominans, pari modo meſſurus eſt quod ſeminavit, non velut ex juſſu noſtro, ſed prout quiſque ſponte deſtinavit in animo ſuo.

7 Largius enim ac libentius dat, qui ſponte dat. Malignius donat, qui cum mœrore veluti coactus donat. Atqui hilarem datorem amat Deus. Siquidem apud illum non fungitur officio ſuo, qui coactus ſuo fungitur officio.

8 Nec eſt quod metuatis, ne vobis beneficium iſtud pereat. Siquidem Deus, qui quicquid ipſius amore confertur in ſanctos, ſibi patitur imputari, abunde potens eſt efficere, ut etiamſi nihil ab hominibus ad vos redeat gratiæ, tamen cum fœnore veſtrum ad vos redeat beneficium, ſi dederit, ut vobis & ſemper ſuppetat pecunia, quantum ad uſum vitæ ſatis eſt, & inſuper exuberetis ac ditescatis omnibus pietatis officiis. Siquidem bona pietatis ac juſtitiæ pars eſt, munificentia, qua ſanctorum inopiæ ſubvenitur.

9 Quemadmodum teſtatur & Pſalmographus Pſ. CXI. *Diperſit, dedit pauperibus, & ob hoc juſtitia ejus manet in ſeculum ſeculi.*

10, 11 Comprecor autem, ut is qui ſuggerit ſemen facienti ſementem, & panem in cibum ſuppeditat, quique ſortem largitus eſt, unde nunc ſuccurritis inopiæ ſanctorum, ſemper ſufficiat facultates veſtras, quo ſubinde poſſitis illis ſuccurrere, atque ita multiplicet ſementem veſtram, ſimulque augeat proventum veſtræ juſtitiæ, ut in omni virtutum genere locupletemini, ſemperque proficiatis in omnem animi ſimplicitatem, atque candorem, & in dies viliores habeatis pecunias, quæ dum erogantur non in quoslibet, ſed in ſanctos, fit ut veſtra liberalitas redundet in gloriam Dei, dum veſtra munificentia refecti pii, per nos gratias agunt Deo, ut mihi quoque nonnihil hinc præmii vindicem, qui negotium procuro.

12, 13 Siquidem hujus miniſterii functione non hoc ſolum aſſequimur, quod veſtra largitate refocillatur egeſtas hominum piorum, verum etiam quo copioſior eſt veſtra beneficentia, hoc à pluribus aguntur gratiæ Deo, qui pietatem veſtram experti, pro iſta benignitate veſtra laudibus efferunt Deum: quod intelligant vos tanto conſenſu obedire monitis Euangelicis, quibus obtemperantes, libenter & alacriter impartimini facultates veſtras, non his ſolum, quorum negotium agimus in præſentia, verum omnibus cæteris. Siquidem ubique ſubveniendum eſt egentibus.

14 Fit denique ut in ſuis precibus, quas grati Deo pro vobis offerunt, optent videre vos, ut quorum eximia liberalitate reficiuntur, eorum eximiam pietatem coram adſpiciant, quam vobis à Deo collatam, ex muneris magnitudine perſpiciunt.

15 Sed inprimis habendæ ſunt gratiæ Deo de hoc munere inenarrabili, quo & vobis iſtam mentem inſpirat, ut donetis, & illis, ut veſtris beneficiis non ad otium aut luxum, ſed ad laudandum Deum provocentur.

CAP. X.

Carni haud milito, ſed Domino: vindicta parata eſt:
Nec ſuperat fines gloria noſtra ſuos.

1 VERUM ut his omiſſis ad alia veniamus, obteſtor vos, non quivis Apoſtolus, ſed ille ipſe vobis abunde ſpectatus Paulus, qui veſtræ ſalutis cauſa tantum malorum & paſſus ſum, & patior: obteſtor autem per lenitatem ac humanitatem benignitatemque Jeſu Chriſti, ad cujus exemplum ipſe memet apud vos dejicio, ſic me gerens juxta ſpeciem, quaſi ſim humilis quiſpiam & abjectus, non præ me ferens dignitatem & auctoritatem Apoſtolicam, quam Pſeudapoſtoli putant in faſtu ſitam, & tamen (ut iſti calumniantur) cum abſum, audacibus ac ſævis Epiſtolis vos territo, veſtra fretus obedientia:

2 Sic componite vitam veſtram, ne cum venero cogar uti rurſus eadem confidentia, qua videor uſus in quoſdam Pſeudapoſtolos, qui me è ſuo metientes animo, judicant juxta carnales affectus verſari vobiſcum, quaſi præſens vobis blandiar, ſeu captans vos, ſeu metuens, idem abſens in litteris me jactitem, ac nihil non audeam.

3 Quic-

23 Sive pro Tito, qui eſt ſocius meus, & in vos adjutor, ſive fratres noſtri, Apoſtoli Eccleſiarum, gloria Chriſti. 24 Oſtenſionem ergo, quæ eſt charitatis veſtræ, & noſtræ gloriæ pro vobis, in illos oſtendite in faciem Eccleſiarum. 1 Nam de miniſterio, quod fit in ſanctos, ex abundanti eſt mihi ſcribere vobis. 2 Scio enim promptum animum veſtrum: pro quo de vobis glorior apud Macedones. Quoniam & Achaia parata eſt ab anno præterito, & veſtra æmulatio provocavit plurimos. 3 Miſi autem fratres: ut ne quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte, ut (quemadmodum dixi) parati ſitis: 4 Ne cum venerint Macedones mecum, & invenerint vos imparatos, erubeſcamus nos (ut non dicamus vos) in hac ſubſtantia. 5 Neceſſarium ergo exiſtimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos, & præparent repromiſſam benedictionem hanc paratam eſſe, ſic quaſi benedictionem, non tamquam avaritiam. 6 Hoc autem dico: Qui parce ſeminat, parce & metet: & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. 7 Unuſquiſque prout deſtinavit in corde ſuo, non ex triſtitia, aut ex neceſſitate: hilarem enim datorem diligit Deus. 8 Potens eſt autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis: ut in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omni opus bonum, 9 Sicut ſcriptum eſt: Diſperſit, dedit pauperibus: juſtitia ejus manet in ſeculum ſeculi. 10 Qui autem adminiſtrat ſemen ſeminanti: & panem ad manducandum præſtabit, & multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum juſtitiæ veſtræ: 11 Ut in omnibus locupletati abundetis in omnem ſimplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo. 12 Quoniam miniſterium hujus officii, non ſolum ſupplet ea quæ deſunt ſanctis, ſed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino, 13 Per probationem miniſterii hujus, glorificantes Deum in obedientia confeſſionis veſtræ, in Evangelium Chriſti, & ſimplicitate communicationis in illos, & in omnes, 14 Et in ipſorum obſecratione pro vobis, deſiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis. 15 Gratias Deo ſuper inenarrabili dono ejus. 1 Ipſe autem ego Paulus obſecro vos, per manſuetudinem & modeſtiam Chriſti, qui in facie quidem humilis ſum inter vos, abſens autem confido in vobis. 2 Rogo autem vos ne præſens audeam, per eam confidentiam qua exiſtimor audere, in quoſdam, qui arbitrantur nos tamquam ſecundum carnem ambulemus.

³ Quicquid ago, vestræ salutis & Euangelii causa ago, non humano affectu. Nam licet hac mortali carne circumdati simus, tamen non militamus auspiciis, ductuque carnis, sed Spiritus, Deique præsidiis. Quantumvis humiles & imbecilli vobis videmur, tamen inermes non sumus, nec robur nobis deest ad coercendos hostes Euangelii.

A

⁴ Sed arma nostræ militiæ, quæ spiritualis est, non sunt humano more, ferro, aut chalybe valida, sed Dei afflatu valida sunt, ad demoliendum quicquid adversus illum munitum videtur.

⁵ His demolimur ac subvertimus callida consilia, & omnem impiorum celsitudinem, quæ sese erigit, & extollit humanæ sapientiæ præsidiis, adversus scientiam Dei, quam per Euangelium profitemur: neque dejicimus modo, sed & subigimus, & captivam ducimus omnem humanam cogitationem, ut posthac obediat Christo, cui prius rebellis erat.

B

⁶ Quod si quis obstinate rebellet, habemus & vindictam in promtu adversus omnem inobedientiam, qua vestra causa nondum usi sumus, ne sæviens in eos, qui vobis admixti sunt, & quibus adhuc aliqua ex parte favent nonnulli, arbitrantes eos præclaros Apostolos esse, tranquillitatem publicam turbem; fortassis usurus in posterum, ubi sensero vestram obedientiam eo profecisse perfectionis, ut æquis animis laturi videamini tales à vestro contubernio semoveri, quemadmodum fecistis in vindicando incesto. Spiritualis est dignitas ac potestas Apostolica, non corporalis.

C

⁷ An vos adhuc ex iis, quæ videntur, Apostolum æstimatis, quemadmodum vulgus ex ambitu strepituque fortunæ, aut satellitio, Principem æstimat? Nihil interim dicam de Pseudapostolis, illud in genere dicam. Si quisquam hoc nomine sibi fidit, quod Christi sit, vel quod hunc mortalem viderit, vel quod huic sanguinis propinquitate junctus sit, illud item apud se perpendat, quod quemadmodum ipse est Christi, ita nos quoque Christi sumus, & hac in parte pares sumus, nec illi est, quo sibi placens, nos despiciat. Neque enim carnis commercium nos Christo conjunctiores reddit, sed spiritus. Nihil aliud interim, quam æquo me cæteris Apostolis.

D

⁸ Quod si vel amplius etiam aliquid mihi vindicem, glorians de potestate mea, imo non mea, sed à Domino tradita, verum in hoc tradita, ut prosim vobis, non ut noceam, haud, opinor, pudefiam, quasi vane magis, quam vere sim gloriatus.

⁹ Verum de potestatis magnitudine silebo, ne cui videar territare vos minacibus Epistolis.

¹⁰ Sic enim ait quispiam, quem honoris causa nondum nomino: Paulus Epistolas mittit arrogantes, ac potentes: cæterum cum adest ipse jam sui dissimilis, & corpore videtur imbecilli, quod nihil præ se ferat majestatis, & oratio contemtibilis non refert eam auctoritatem, qua tonant ac fulminant Epistolæ.

E

¹¹ Quisquis hoc nomine nostram auctoritatem despicit, illud sibi persuadeat velim, quod qualis est absentis sermo noster in Epistolis, quem isti gravem ajunt, talis est & præsentis vis atque auctoritas, si visum fuerit ea uti. Verbis ostentare, quod re præstare non possim, aliorum est, non meum.

¹² Nonenim possumus animum inducere, ut nosmetipsos conjiciamus in numerum istorum, aut etiam cum talibus nosipsos conferamus, qui se non factis, sed fucis, ac magniloquentia commendant, nequaquam intelligentes interim, quod ipsi sese non suis meritis, sed ignavi ignavorum collatione metiuntur, nec aliter magnos sese declarant, nisi suis laudibus attollendis & deprimendis aliorum meritis.

F

3 In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus.
4 Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes.
5 Et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi,
6 Et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.
7 Quæ secundum faciem sunt, videte. Si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se: quia sicut ipse Christi est, ita & nos.
8 Nam, & si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, & non in destructionem vestram: non erubescam.
9 Ut autem non existimer tamquam terrere vos per epistolas:
10 Quoniam quidem epistolæ, inquiunt, graves sunt & fortes: præsentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis:
11 Hoc cogitet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales & præsentes in facto. 12 Non enim audemus inserere, aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant: sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, & comparantes nosmetipsos nobis.

¹³ Absit autem ut nos ad istorum exemplum in immensum gloriemur. Siquidem ad istum modum gloriandi nullus fuerit neque modus, neque finis, si quisque tantus haberi velit, quantum se facit arrogantia. Nos nosmet nostro metimur pede, non alienam gloriam nobis usurpantes; sed ad mensuram ac modum eorum, quæ Dei præsidiis gessimus ipsi. Quantum ab illo donatum est, tantum nobis vindicamus; nec ultra modum hanc dilatamus gloriam nostram.

¹⁴ Neque vero mediocriter imperatoris nostri ditionem propagavimus, qui usque ad vos etiam pertigerimus, non ultro profecti, sed à Deo missi. Satis ingens hoc gloriandi argumentum, non quocunque modo pervenisse ad vos, sed ita pervenisse, ut vobis prædicaverimus Euangelium Christi: ut jam non sit nobis necesse verbis amplificare laudes nostras, quasi re vera non pertigerimus usque ad vos, alioqui non admodum expugnabiles. Nec enim invisimus jam persuasos, quod faciunt Pseudapostoli, sed ipsi primi persuasimus.

¹⁵, ¹⁶ Neque sine fine nos jactamus de alienis laboribus, laudem alienorum gestorum in nos verbis transmoventes, quod quidem ignavi duces factitant, arcis aliena virtute captæ laudem sibi vindicantes: Quin speramus futurum, ut in dies magis ac magis gliscente & augescente fide, per vos majorem laudem consequamur, juxta metam nobis à Deo præscriptam, ut in aliis quoque Regionibus, quæ sunt ultra vos, prædicemus Euangelium Christi, ac longius etiam quam hactenus fecerimus, proferamus Christi vexilla, non alieno Marte atque auspiciis rem gerentes, ut in rem paratam ingerentes nos, alienis laboribus partam laudem nobis arrogemus: imo tantum abest ut ex alienis factis jactemus nos, ut nec meorum gestorum gloriam mihi adscribam.

¹⁷ Sed quisquis gloriatur, non suo, sed Christi nomine glorietur oportet, cujus negotium agit.

¹⁸ Neque enim qui sui bucciriator semet ingerit, vere probatus est, sed qui delectus à Deo, tanquam idoneus bona fide mandato fungitur officio, is demum vere spectatus ac probatus est.

CAP. XI.

Laudare haud volo me: propter vos zelo fideles:
Glorior insipiens, & mea facta cano.

¹ NON mihi tempero, quin aliquid magnificentius de me prædicem, quamvis non ignorem argumentum haberi stultitiæ, jactare seipsum, sed utinam feratis me paulisper ineptientem, imo non dubito, quin laturi sitis.

² Huc enim stultitiæ me cogit non arrogantia, non studium alicujus emolumenti, sed ingens quidam & impatiens erga vos amor, atque, ut ita dixerim, zelotypia. Nam plane zelotypus sum ego erga vos, nihil non metuens vobis, quos tenere diligo. Diligo autem non humano affectu, sed caritate divina, nec mihi zelotypus sum, sed Christo. Nam huic velut unico sponso, vos ceu castam & incorruptam virginem spirituali conjugio copulavi, à quo nunquam divellamini. Nihil mihi arrogo vestri. Ille sponsus est, ego pronubi modo functus sum officio.

³ Castam ac puram sponsam illi tradidi, sed metuo ne qua fiat, ut quemadmodum olim Serpentis versutia simplicem Evæ mentem corrupit, vitiata puritate, in qua fuerat condita, ita per Pseudapostolorum astutiam vestra quoque simplicitas corrumpatur, ac degeneretis ab illa puritate, qua hactenus estis usi erga sponsum Christum Jesum, qui purus puris vobis per nos traditus est.

⁴ Ete-

13 Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus, mensuram pertingendi usque ad vos.
14 Non enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos: usque ad vos enim pervenimus in Euangelio Christi.
15 Non in immensum gloriantes in alienis laboribus: spem autem habentes crescentis fidei vestræ, in vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantiam,
16 Etiam in illa, quæ ultra vos sunt, evangelizare, non in aliena regula in iis quæ præparata sunt gloriari.
17 Qui autem gloriatur, in Domino glorietur.
18 Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est: sed quem Deus commendat.
Utinam sustineretis modicum quid insipientiæ meæ, sed & supportate me.
2 Æmulor enim vos Dei æmulatione. Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.
3 Timeo autem, ne sicut serpens Hevam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate, quæ est in Christo.

[4] Etenim si novus iste Apostolus, qui in nostros labores irrepsit, alium Jesum prædicaret, quem nos vobis non prædicaverimus, aut si per illum alium spiritum acciperetis, quem per nos non acceperitis, aut aliud traderet Euangelium, quod per nos non sit traditum, merito ferretis illum jactantem sese, ac nobis anteponentem, ut qui contulisset, quod à nobis conferri non quiverit. Nunc si nihil ab istis adfertur, quod à nobis non sit abunde traditum, quid est quod nobis quodammodo fastiditis, illorum perferatis insolentiam? A

[5] Sint Apostoli quamlibet magni, certe quod ad Euangelii fructum attinet, non arbitror me vel præcipuis Apostolorum primoribus ulla in re fuisse inferiorem. B

[6] Sint isti sermone comptiores, certe scientia non illis concesserim. Nihil opus orationis lenocinio, cum res adsit. Venditent illi sese verborum phaleris, nos omnibus officiis declaravimus animum erga vos, & vim Apostolicam, neque quicquam passi sumus in nobis desiderari.

[7], [8] Nisi forte hoc vos offendit, quo maxime debuerat vobis animus noster commendari, quod non istorum more, fastu meo vos presserim, sed memetipsum apud vos humiliarim ac dejecerim, haudquaquam subdole, sed ut vos per meam humilitatem exaltaremini in fide: aut quod ad istorum exemplum, non onerarim vos sumtu, sed gratuito, meoque cibo vobis prædicaverim Euangelium Dei, adeo parcens vobis, ut cum premerer inopia, maluerim alias Ecclesias deprædari, quo vobis absque vestris impendiis inservirem, ne tum quidem cuiquam onerosus, cum apud vos agerem, idque cum urgeret egestas. C

[9] Nam egestatem meam suppleverunt tum ii, qui venerant à Macedonia. Quin non hac re solum, verum etiam in omnibus cavi, & cauturus sum, ne cui sim gravis.

[10] Non hæc loquor arroganter, sic mihi semper adsit Christi veritas, ut in regionibus totius Achaiæ, non solum Corinthi, hæc mea gloriatio Euangelii gratis prædicati non interrumpetur. D

[11], [12] Quamobrem autem hoc facio? An odio vestri, munificentiam quoque vestram adspernor? Deus novit hoc non esse in causa, verum quod facio, quodque in posterum facturus sum, ideo facio, quo præripiam occasionem calumniandi me iis, qui captant occasionem: ut isti cum sint opulenti, simulantes palam se recusare munera, cum clanculum accipiant, in hoc quoque, cujus falsam laudem sibi venantur, comperiantur nihilo præstantiores nobis, qui nec inopia pressi, quicquam à quoquam accipiamus, non committentes ut isti vel hac simulata fucataque specie pietatis nos superent. E

[13] Nam isti quidem non ex animo, sed ad suum quæstum ac fastum prædicant Euangelium: & cum à Christo missi non sint, neque Christi negotium agant, tamen falso sibi vindicant Apostolici cognominis honorem: simulantque sese conductos in vineam Domini, opera sua rem illius agere, cum officiant ejus negotio, ac sui ventris agant negotium, sub Euangelicæ doctrinæ prætextu, sua quædam infulcientes dogmata: velut faciunt hi, qui lethale venenum, quo magis fallant, admiscent exquisitissimo vino: sumta interim Apostolorum persona, quo magis etiam imponant simplicibus animis auctoritatis prætextu, magnique nominis umbra, histriones verius quam Apostoli. Est autem hoc perniciosissimum imposturæ genus, fuco pietatis, impietatis venenum inserere. F

4 Nam si is qui venit, alium Christum prædicat, quem non prædicavimus; aut alium spiritum accipitis, quem non accepistis; aut aliud Euangelium, quod non recepistis: recte pateremini.

5 Existimo enim nihil me minus fecisse à magnis Apostolis.

6 Nam etsi imperitus sermone, sed non scientia: in omnibus autem manifestati sumus vobis.

7 Aut numquid peccatum feci, me ipsum humilians, ut vos exaltemini? quoniam gratis Euangelium Dei euangelizavi vobis?

8 Alias Ecclesias expoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum.

9 Et cum essem apud vos, & egerem; nulli onerosus fui: nam quod mihi deerat, supplevérunt fratres, qui venerunt à Macedonia: & in omnibus sine onere me vobis servavi, & servabo.

10 Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaiæ.

11 Quare? Quia non diligo vos? Deus scit. 12 Quod autem facio, & faciam: ut amputem occasionem eorum, qui volunt occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut & nos. 13 Nam ejusmodi pseudoapostoli, sunt operarii subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi.

[14] Christum auctorem prætexunt, cum Satanæ rem agant. Neque mirum, si discipuli exprimunt magistrum. Nam & ipse Satanas tenebrosus, non alia arte vehementius nocere solet mortalibus, quam si dissimulata sua specie, sese præstigio transfiguret in Angelum lucidum. Qui vere ministri Christi sunt, nihil per fucum agunt, Dominum suum referentes.

[15] Nihil autem novum, si Satanæ ministri, personam alienam sibi sumunt, ut cum injustitiæ serviant, tamen justitiæ ministri videantur, sceleratissimi proditores, qui mentientes amicum, hostem agunt. Nondum in hos exerceo meum jus, sed ob publicam tranquillitatem illos suæ malitiæ relinquo. Cæterum non effugient pœnam, siquidem malorum operum malus erit finis.

[16] Rursus à vobis petenda mihi venia est, ut de me quoque nonnihil vere prædicem, ne quis hoc stultitiæ meæ tribuat, quod mearum laudum ipse sim buccinator. Quod si non impetro, vel stultitiæ meæ, si videtur, concedite, ut cum isti apud vos tam multa de se prædicent, mihi quoque fas sit vel paululum quiddam de meipso gloriari.

[17] Nam quod nunc dicturus sum, non sapiet purum illum Christi spiritum, sed humanam potius stultitiam: quandoquidem super hisce rebus gloriaturus sum, quæ nos Deo nihilo reddunt gratiores, sed sunt hujus generis, de qualibus stultum vulgus sese jactitare solet, cum ex his non oriatur vera gloria. Scio, stultitiæ speciem habet quod facio, sed huc me adigit istorum jactantia, quos tamen stulte gloriantes toleratis.

[18] Cum igitur tam multi sint apud vos, qui cum Apostoli velint haberi, tamen ea jactitent, quæ nihil faciant ad dotes Apostolicas, gloriabor & ipse de me nonnihil, stultitiam istorum imitans.

[19] Vos interim hanc nostram ineptiam boni consuletis, siquidem cum sitis ipsi sapientes, non gravate fertis alienam stultitiam. Æquum est autem, ut inter tam multos assidue gloriantes, me quoque paulisper feratis, præsertim cum gloriatio mea vos non sit gravatura, quemadmodum illorum.

[20] Ab illis enim suffertis, si quis in servitutem adigat, cum Christus voluerit vos esse liberos: si quis sumtibus exedat atque exhauriat vos, cum nos gratis Apostolum egerimus: si quis accipiendis xeniis ac muneribus facultates vestras attenuet: si quis fastu turgidus, tyrannidem in vos exerceat: & adeo, ut quod est extremæ contumeliæ, palma vos cædat in faciem: quod si non faciunt, certe sic tractant aliis modis, ut non levior sit contumelia.

[21] Hæc cum illi faciant, vobis magni videntur Apostoli, ex hujusmodi rebus eos æstimantibus, de quibus & vulgo stultum habetur jactare sese. Perinde quasi nos non potuerimus iisdem titulis abuti, ad premendos vos auctoritate, nisi maluissemus vestræ saluti, quam nostro dominio consulere. Quid enim jactant isti, aut in quo sibi placent, (ut interim stultorum more loquar) in quo non possim me illis æquare?

[22] Magnum videri volunt, quod Hebræi sint, perinde quasi apud Deum quicquam referat, qua gente sis oriundus: & tamen si quid est Hebræum esse natum, Hebræus sum & ego. Israelitæ sunt, sum & ego: posteri sunt Abrahæ, sum & ego. Nam hujusmodi titulis inanibus sese venditant, in quibus ipsis tamen illis pares sumus, si libeat gloriari.

[23] Cæterum in his, quæ vere faciunt ad gloriam Apostolicam, etiam præcellimus istos. Ministri Christi sunt isti, demus esse, sed magis ego sum, ut stulte loquar, sed vere. Id ita esse non declaravi fastu, non capiendis muneribus, non jactanda gentis origine, sed his argumentis, quæ vere testentur pectus Apostolicum. Plus laborum mihi exhaustum est,

14 Et non mirum: ipse enim satanas transfigurat se in Angelum lucis.

15 Non est ergo magnum, si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiæ: quorum finis erit secundum opera ipsorum.

16 Iterum dico, (ne quis me putet insipientem esse, alioquin velut insipientem accipite me, ut & ego modicum quid glorier)

17 Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriæ.

18 Quoniam multi gloriantur secundum carnem: & ego gloriabor.

19 Libenter enim suffertis insipientes: cum sitis ipsi sapientes.

20 Sustinetis enim si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit.

21 Secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audet (in insipientia dico) audeo & ego.

22 Hebræi sunt, & ego: Israelitæ sunt, & ego: Semen Abrahæ sunt, & ego:

23 Ministri Christi sunt, (ut minus sa-

est, quam istis: longe gravius exercitus sum plagis, sæpius in carcerem conjectus sum, frequentius capitis adii periculum.

24, 25 Quod si vultis & nominatim recenseri quædam, à Judæis quinquies cæsus quadragenas plagas una minus accepi, ter lictorum virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, totam noctem ac diem exegi in profundo mari, cum summa vitæ desperatione.

26 Quid autem pergam enumerare singulatim? cum frequenter Euangelii gratia periclitatus sim, non solum in navigatione, verum etiam in terrestribus itineribus: crebro versatus in periculis fluminum, periculis latrociniorum, periculis ex persecutione Judæorum, periculis ex violentia Gentium, periculis in civitate obortis, periculis in deserto, periculis in mari, cum parum abesset quin à nautis trucidaremur: periculis ab his, qui falso nomine Christiani, Euangelio nostro resistebant.

27 Ut ne commemorem interim assiduos labores, ac molestias Euangelii gratia susceptas, crebras vigilias, famem ac sitim sæpenumero toleratam, crebras inedias, frigoris ac nuditatis toleratam molestiam. Sed quæ hactenus recensui, ad corporis duntaxat afflictionem pertinent.

28 At interim non levius affligebar animo, quem undique quotidie premit, urgetque, sollicitudo, quam pro tot Ecclesiis gero, quæ mihi usque adeo cordi sunt, ut quicquid illis acciderit, mihi putem accidisse.

29 Cujus enim malis non indolesco perinde ut meis? Quis infirmatur, cujus malo non ægrescam & ipse? Quis læditur, cujus offendiculo non & ipse discrucier animo?

30 Si gloriandum est, de his potius gloriabor, quæ meam imbecillitatem, quam quæ magnitudinem arguunt. Jactent alii, quod per Euangelii commendationem habeantur in pretio, quod ditescant, quod sub prætextu Christi regnent. Ipse pulchrius arbitror jactare, quod Christi gratia dejectus fuerim & afflictus.

31 Deus ac Pater Domini nostri Jesu Christi novit me nihil mentiri.

32 Cum essem Damasci, is, quem Areta Rex, Herodis socer, ei genti præfecerat, excubias disposuerat in Damascenorum civitate, modis omnibus hoc agens, ut in Judæorum gratiam me comprehenderet, ac veluti tumultus auctorem occideret. Quid facerem? Didiceram à Domino præceptum, ut alicubi persecutionum sævitiam declinaremus.

33 Dictabat animus nondum adesse tempus obeundi martyrii, sed magis prædicandi latius Euangelii, verum urgebat undique tyrannus, nec aliud est effugium, nisi quod sportulæ inclusus, per fenestram è mœnibus fune demissus sum, atque hoc pacto sum elapsus è Præfecti manibus.

piens dico) plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. 24 A Judæis quinquies, quadragenas, una minus, accepi. 25 Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui, 26 In itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex Gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: 27 In labore & ærumna, in vigiliis multis, in fame & siti, in jejuniis multis, in frigore & nuditate: 28 Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. 29 Quis infirmatur, & ego non infirmor, quis scandalizatur, & ego non uror? 30 Si gloriari oportet: quæ infirmitatis mea sunt, gloriabor. 31 Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in sæcula, scit quod non mentior. 32 Damasci præpositus Gentis Aretæ regis, custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet: & per fenestram in sporta dimissus sum per murum, & sic effugi manus ejus.

CAP. XII.

Mi stimulus datus est: quæ dico dicere cogor:
Non gravo vos: quales inveniam timeo.

1 HACTENUS ea recensui, quæ me calamitosum & ærumnosum fuisse testantur, quæque juxta judicium humanum magis contemtum reddunt, quam gloriosum. Cæterum an & alia commemorare debeam, nondum statui, de quibus tamen alii falso se jactitant. Gloriandum est, an non? Sed non nusquam expedit gloriari, præsertim cum sermonis tenor nos deduxerit ad visiones ac revelationes Domini Jesu, quas cum isti multas confingant, & insolenter jactitent, ego coactus & invitus (ne videar vel hic illis inferior) unam duntaxat recensebo, non ad meam, sed ad Dei gloriam.

1 Si gloriari oportet (non expedit quidem:) veniam autem ad visiones & revelationes Domini.

2, 3, 4 Novi quendam, qui ante annos quatuordecim raptus sit, in corpore, an extra corpus nescio, Deus scit, sed tamen raptus est in tertium usque cœlum, hinc rursum in paradisum est raptus: & utrobique audivit verba quædam ineffabilia, quæ non sit fas mortali eloqui.

5 Hujusmodi hominis nomine gloriabor, cui tanta felicitas contigerit Dei beneficio. De me nihil interim gloriabor, nisi commemorandis his, quæ me afflictum & abjectum arguunt.

6 Alioqui si voluero hac etiam in parte prædicare de memetipso, quando nec vane quicquam, nec ad ostentationem mei dicturus sum, non possim stultitiæ condemnari, etiamsi stultitiæ nomen agnovi. Sed tamen ab his recensendis mihi tempero vestra causa, non mea, ne quis mihi plus tribuat, neque majus aliquid suspicetur esse, quam me mea facta, meaque testatur oratio.

7 Quanquam nec mihi fortasse satis tutum fuerit de his gloriari, quæ nos magnos faciunt, & affines arrogantiæ periculo. Proinde ne plus satis efferar sublimitate revelationum, aut ne pluris habear apud homines, quam expedit haberi, permissu propitii Numinis additus est stimulus & afflictio corporis, quæ & me mei commonefaciat, & apud omnes me mortalem arguat, communibus obnoxium malis. Additus est autem affligendo mihi, qui Christi rem ago, nuntius ac minister Satanæ, qui meo obstrepat Euangelio, meque sævissimis persecutionibus divexet, perinde quasi colaphos impingat in caput meum, dejiciens ac deprimens me, ne supra modum extollar.

8 Quæ res cum mihi vehementer esset molesta, ter rogavi Dominum, ut ab hac afflictione me liberaret.

9 Verum is mihi magis consulens, quam egomet mihi, respondit ad hunc modum: Paule, contentus esto mea in te beneficentia, nec ultra quicquam efflagites. Quod afflictionibus tunderis, simul & ad meam gloriam illustrandam pertinet, dum meo præsidio tutus vinci non potes, quantislibet procellis: & ad tuam salutem, qui quo magis affligeris corporis malis, hoc magis ditescis animi bonis. Ita fit ut imbecillitas humana perficiat Dei virtutem, & infirmitas absolvat potentiam. Etenim quum per homines humiles & imbelles adversus Satanam ac mundum omni sævitiæ genere frementem perstat & efflorescit Euangelium, palam fit hoc negotium non humanis præsidiis, sed virtute Numinis geri. Porro quo majoribus malis affligimur, hoc illustrior fit Dei gloria, per nos agentis exserentisque vim suam. Hoc responsi cum acceperim à Domino posthac nulla de re lubentius gloriabor, quam de afflictionibus, quibus imbecillus videor potius, quam magnus: in quibus etiam si quid magnitudinis aut sublimitatis apparet, id totum in Dei gloriam cedit, ut qui propter Christum infirmus videor, per illum videar potens ac robustus.

10 Quamobrem mihi potissimum placeo, ac plaudo ob afflictiones, ob contumelias, ob egestates, ob persecutiones, ob anxietates pro Christo susceptas. Etenim cum hoc modo maxime destitutus sum, ac meis diffidens opibus, tum vere potens sum Christi præsidiis.

11 Sed quo me rapit sermonis impetus? Video me plane revolutum in manifestam stultitiam gloriando, sed vos estis in causa, qui me huc adegeritis. Siqui-

2 Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, (sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit) raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum. 3 Et scio hujusmodi hominem, (sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit) 4 Quoniam raptus est in paradisum: & audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui. 5 Pro hujusmodi gloriabor: pro me autem nihil gloriabor nisi in infirmitatibus meis. 6 Nam, & si voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam; parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut aliquid audit ex me. 7 Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, qui me colaphizet. 8 Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet à me: 9 Et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. 10 Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo: Cum enim infirmor, tunc potens sum. 11 Factus sum insipiens, vos me coegistis. Ego enim à vobis debui commendari: nihil

A

quidem quando quicquid valui, vestro bono valui, vestræ partes erant, prædicare de me, quæ nunc indecore cogor de meipso prædicare. Non arrogo mihi laudem officii, quod non præstiterim: quod si præstiti, quantum alius quisquam, cur alii nobis anteponuntur? Tenuis sum, humilis sum, afflictus sum ac dejectus, infans sum, nihil horum recuso, neque refello, hæc ad me pertinent, si quid habent incommodi. Cæterum quamlibet nihili sum, tamen quod ad vos attinet, nulla in re sensistis me inferiorem cæteris Apostolis, non dicam gregariis, sed ne summatibus quidem.

B

12 Non jacto de me quod in me non sitis experti: nam veris argumentis docui me esse Apostolum vobis testibus. Primum ac præcipuum argumentum Apostolici pectoris est, Euangelii gratia nihil non libenter perpeti, hac certe nota præstiti Apostolum. Neque defuerunt illa, quibus ad tempus ob incredulitatem quorundam Deus fidem arrogat sermoni nostro: quod genus sunt ostenta, prodigia, factaque potentia.

13 Alioqui proferte si quid habetis, in quo fueritis inferiores cæteris Ecclesiis, aut quid ulli Ecclesiæ per magnos illos Apostolos collatum est, quod per me vobis non sit collatum? Nihil est quod in me desideretis, nisi hoc unum desideratis, quod ad Apostolo-

C

rum aliorum exemplum non onerarim vos sumtibus: qua re si læsi vos, ob hoc quia non læsi, condonate mihi hanc injuriam, etiamsi non pœnitet hujus animi.

14 Jam bis apud vos fui, neque cuiquam fui gravis, & ecce est animus tertio vos invisere, nec tamen cuiquam fuero onerosus, nihilo magis, quam antehac fuerim. Non temere hoc facio, nondum enim causam seriam adfero, sed quacunque causa facio, vestris inservio commodis, ac verum ago patrem. Non enim debent filii congerere divitias parentibus, sed contra, parentes filiis. Habet hoc parentum affectus, ut non solum opes suas haud citra sudorem

D

quæsitas, verum etiam seipsos impendant liberis.

15 Tantum igitur abest, ut quicquam à vobis extorqueam, ut non mea solum libentissime paratus sim vobis impendere, verum etiam meipsum insuper, si id postulet salus animarum vestrarum. Mihi satis est, quod hæc pater præsto liberis, etiamsi non sim nescius, idem mihi usu venire in vobis, quod vulgo solet parentibus in liberis, ut cum impensissime vos diligam, non perinde diligar à vobis, posthabitus his, qui non æque vobis benevolunt atque ego.

16 Sed esto, ipse vos non gravavi, metuens invidiam, verum vafer & astutus, dolo vos cepi, per subornatos agens, quod per me puduit facere. Nam id fortassis cavillabitur quispiam, ex aliorum mori-

E

bus me æstimans.

17 Agedum, an per quenquam eorum, qui meo nomine venerunt ad vos, extorsi quicquam à vobis?

18 Rogavi Titum ut adiret vos, huic collegam addidi fratrem illum Ecclesiis omnibus spectatum. Num quid à vobis extorsit Titus? An non eadem fuit nobis mens? An non iisdem vestigiis ingressi sumus? Non enim recuso, quo minus imputetur mihi, quicquid gestum est ab iis, quos ad vos legavi.

19 Rursum arbitramini, quod hæc loquentes, causam nostram agamus, imo quicquid loquimur, sive dejicientes nos, sive extollentes, sive vobiscum expostulantes, in vestrum commodum loquimur ca-

F

rissimi.

20 Testis est Deus, qui novit animum nostrum: testis est & Christus, cujus negotium agimus. Nihil non tento: nullum non moveo lapidem: in omnia me verto, quo vos plane correctos reddam. Nihil est quod mihi metuam ab istis personatis Apostolis: sed vereor, ne quo pacto fiat, ut si contigerit venire ad vos, non reperiam vos quales velim: & ipse vicissim reperiar vobis, qualem nolitis. Mihi in votis est, ut vos undique purgatos conspiciam, vobis ut me lætum ac lenem adspiciatis. At metuo, ne si pergatis auscultare quibusdam, reperiam inter vos contentiones, æmulationes, iras, concertationes, obtrectationes, susurros, tumores, seditiones:

21 Ac rursus si venero, fiat, ut quem oportebat integritate vestra festivum & alacrem conspici, satis hactenus vestris flagitiis contristatum, denuo me dejiciat apud vos Dominus, proque triumpho cogar luctum sumere multorum nomine, qui jam pridem peccatis sunt contaminati: nec adhuc resipuerunt, ut pœniteat immunditiæ, libidinis, & lasciviæ quam patrarunt.

enim minus fui ab iis, qui sunt supra modum Apostoli: tametsi nihil sum:
12 Signa tamen Apostolatus mei facta sunt super vos, in omni patientia, in signis, & prodigiis, & virtutibus.
13 Quid est enim, quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam.
14 Ecce, tertio hoc paratus sum venire ad vos: & non ero gravis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.
15 Ego autem libentissime impendam, & superimpendar ipse pro animabus vestris: licet plus vos diligens, minus diligar.
16 Sed esto: ego vos non gravavi: sed cum essem astutus, dolo vos cepi.
17 Numquid per aliquem eorum, quos misi ad vos, circumveni vos?
18 Rogavi Titum, & misi cum illo fratrem. Numquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem vestigiis? 19 Olim putatis quod excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur: omnia autem charissimi propter ædificationem vestram. 20 Timeo enim, ne forte cum venero, non quales volo, inveniam vos: & ego inveniar à vobis, qualem non vultis: ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos:
21 Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos: & lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam gesserunt.

CAP. XIII.

Nunc repeto dictum: non parcam: vestra probate: Nam mihi pro vobis qualiacunque placent.

1 Hic erit tertius meus ad vos adventus: in hunc se quisque præparet. Neque enim amplius connivebo, sed juxta jus strictum atque exactum res agetur. Quisquis delatus fuerit, is duorum aut trium hominum testimonio vel absolvetur, vel damnabitur.

2 Jam ante vos monui, iterum admoneo: quod secundo meo adventu præsens dicebam, id nunc absens scribo: non solum iis, qui jam tum peccaverant, verum etiam omnibus, qui delicto fuerint obnoxii, si comperero inemendatos, cum bis jam admonuerim, non parcam, quemadmodum antehac feci.

3 Alioqui quid vobis vultis? An vestro malo quæritis experiri, utrum quæ loquor, ex me ipso loquar, an ex Christi Spiritu, per me vobis loquentis? An hunc quoque velut imbecillum contemnitis? Is erga vos non fuit imbecillis, etiamsi olim talis fuit Judæis ac Pilato. Imo potentem se declaravit apud vos, ad cujus nomen vidistis revivíscere mortuos, fugere Dæmones, sanari ægrotos.

4 Nam quamvis olim ex naturæ, quam susceperat, imbecillitate cruci voluerit affigi, tamen non debet ea gratia velut imbecillis haberi. Ex infirmitate suscepti corporis mortuus est, sed vivit ex virtute Dei Patris. Itidem & nos Apostoli, Christi præceptoris vestigia sequentes, licet increduli simus infirmi, dum ab illis cædimur, conjicimur in carcerem, convitiis afficimur, tamen ex virtute Dei cum illo potentes erimus erga vos, si vestra pertinacia vicerit nostram mansuetudinem.

5 Ne velitis experimentum nostri quærere, sed ipsi magis vestri sumite experimentum, utrum in fidei dono persistatis, an hinc excideritis. Ipsi vos inter vos explorate. Sensistis edendis prodigiis, sensistis ex donis tam variis, ne in vobis quidem Christum imbecillem fuisse. Ea vis si vos destituit, argumentum est, fidem in vobis relanguisse, aut Christum moribus vestris offensum, à vobis alienatum esse. An ipsi vobis estis ignoti, & de me vultis experimentum capere, cum ipsi non intelligatis in vobis esse Christum? Est enim, si fidei vigor in vobis manet, nisi forte fide utcunque incolumi, vita impura meruistis à Christo rejici.

6 Utcunque de vobis est, spero vos ipsa re comperturos, quod nos non simus reprobi. Viget in me fides,

1 Ecce tertio hoc venio ad vos: In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.
2 Prædixi, & prædico, ut præsens, & nunc absens, iis qui ante peccaverunt, & ceteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam.
3 An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis?
4 Nam etsi crucifixus est ex infirmitate: sed vivit ex virtute Dei. Nam & nos infirmi sumus in illo: sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis.
5 Vosmetipsos tentate si estis in fide: ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? nisi forte reprobi estis. 6 Spero autem quod cognoscetis, quia nos non sumus reprobi.

7 *Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis, non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est faciatis: nos autem ut reprobi simus.* 8 *Non enim possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate.* 9 *Gaudemus enim, quoniam nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc & oramus vestram consummationem.* 10 *Ideo hæc absens scribo, ut non præsens durius agam, secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destructionem.* 11 *De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete; & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum.* 12 *Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti.* 13 *Gratia Domini nostri Jesu Christi, & charitas Dei, & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Amen.*

fides, & per hanc valebit in me Christus ad castigandos, qui nolunt sua sponte resipiscere.

7 Quid autem dixi, spero? imo contra magis opto, Deumque precor, ut illius beneficio fiat, ne vestris commissis cogar meam declarare potentiam: non quod metuamus, ne si fuerit utendum potestate, deprehendamur imbecilles, quemadmodum quidam de me jactitant: sed illud optamus potius, ut vos honestate vitæ probati sitis, nos habeamur veluti reprobi.

8 Etenim si vos in fide, morumque sanctimonia perstiteritis, nihil erit quod meam potestatem in vos exerceam. Neque recuso videri imbecillis, ad istum sane modum, si ideo judicer parum valere, quod vos exercendæ potestatis non dederitis occasionem. Nihil enim possumus adversus veritatem: sed quicquid possumus, pro veritate possumus. Non sumus potentes adversus innocentiam, sed adversus admissa potentes sumus. Quod si nihil erit in vobis animadversione dignum, nos velut exarmaveritis, vosque potentes innocentia declarabitis, mihi velut imbecilli ademta sæviendi potestate.

9 Pergent obtrectatores isti mihi calumniam imbecillitatis impingere, cavillantes me non potuisse meo vitio, quod ob vestram integritatem non potui. Sed mihi voluptati est, quoties cum ad istum modum vos validi fueritis, nos infirmi judicamur: imo non solum gaudemus, si id contingat, verum etiam optamus ardentissimis votis, ut mihi videatur aliquid deesse, modo vos sitis consummati.

10 Hac de causa putavi vos severius per litteras A admonendos, ne cum venero; præsens cogar esse severus. Malo minis emendari vos, quam me puniendi potestatem in vos exercere, quam dedit mihi Dominus in bonum vestrum, non in malum. Adversus innocentes nihil possum, sed vestra refert non esse semper impunitos, qui flagitiis coetum vestrum contaminant.

11 Meo sum functus officio, superest ut vestro fungamini. Date operam, ut sublatis dolorum causis, pure gaudeatis: utque semper ad meliora proficientes, perfecti reddamini, sarcientes ea, quæ vestram lædunt integritatem: utque peracta castigatione malorum, solatium ex emendatione capiatis. E- B stote concordes, nec diversis opinionibus inter vos decertate. Sit inter vos pax, ac mutua caritas. Quod si feceritis, Deus, caritatis ac pacis auctor, aderit vobis favens ac propitius.

12 Salutate vos invicem osculo sancto, non juxta vulgi morem, sed ex animo. Salutant vos, qui hic sunt sancti omnes.

13 Favor Domini nostri Jesu Christi, ac dilectio Dei Patris, & communio Sancti Spiritus adsit vobis omnibus: ut agnoscentes Filii beneficium, Patris erga vos caritatem, qui sic dilexit vos, ut unicum Filium vobis impenderit, ac bonitatem Spiritus San- C cti, per quem nobis semper impartit suas dotes, ad hujus individui ternionis exemplum vivatis & ipsi concordes, ac puri, perfectique.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM PAVLI AD CORINTHIOS POSTERIOREM

FINIS.

VERSUS MEMORIALES In D. PAVLI EPISTOLAM PRIOREM AD CORINTHIOS.

ABsit lis: Blando haud utar: Carnalia vestra:
Dispensatores: Ejice utramque Zymen.
Fient cur lites? Grave & uri: Hic Dæmonothyta:
In stadio curro, κήδεο μὴ ποιεῖν.
Lex coenæ almæ: Munera flatus: Nomen amoris
Omnia ut ædificent: postque necem pia spes.
Qui non dilexit *Jesum*, fuerit *Marantha*:
Ad binarem capitum sex prior atque decem.

VERSUS MEMORIALES In D. PAVLI ALTERAM AD CORINTHIOS EPISTOLAM.

ALme Deus recreas: Bis nolo: *Christe, Mosesque*
Dicta obscura quibus: Est domus esse duplex.
Fanum mens: Genuine timorque. Hic pauper *Jesus*:
In benefactores: καμπύλα δεσμά.
Laus vera in Domino: Mox visio: Nuncque valete.
Posterius tredecim scripta *Corinthus* habet.

IN EPISTOLAM PAVLI AD GALATAS ARGVMENTVM, PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

GALATÆ Græci *sunt, sed ex Gallis oriundi: unde juxta divum* Hieronymum, *originis ingenium ingenii tarditate referebant. Quandoquidem &* Hilarius, Gallus *ipse, in Hymnorum carmine* Gallos *indociles vocat. Et* Paulus *illos objurgans* ἀνοήτους *appellat: ad quorum ingenium, suum attemperans sermonem, acerbius illos castigat, quam ullos in cæteris Epistolis: & reprehendit magis quam docet: ut quibus ratio suadere non poterat, revocaret auctoritas. Agit in hac Epistola, quod nusquam non agit, ut à Legis* Mosaicæ *servitute invitet ad Euangelii gratiam. Quod idem agit in Epistola ad* Romanos: *nam utrisque idem error acciderat, sed diversa ratione. Nam* Romani *primum in* Judaismum *inducti, postea resipuerunt.* Gala-

Galatæ *recte ab Apostolo instituti*, *Pseudapostolorum opera in* Judaismum *retracti fuerant. Quod* Romani *perperam instituti sunt*, *simplicitatis erat : quod mox admoniti resipuerunt*, *prudentiæ. Contra*, *quod* Galatæ Christum *amplexi sunt*, *facilitatis erat : quod protinus in* Judaismum *relapsi*, *levitatis atque stultitiæ. Ad hos igitur subierant Pseudapostoli*, *velut à* Petro *&* Jacobo *summatibus Apostolis missi*, *&* Pauli *auctoritatem calumniis elevabant*, *negantes illi fidem habendam*, *qui sibi non constaret*, *nunc Legis utens ceremoniis*, *susceptis votis*, *rasoque capite*, *& circumciso* Timotheo, *nunc cum Ethnicis Legem negligens ac damnans : potius audiendos qui apud* Petrum *&* Jacobum *versati fuissent*, *quique Dominum* Jesum *in carne vidissent*, *cum* Paulus *nec vidisset* Christum, *& discipulorum duntaxat discipulus esset*, *non* Christi. *Proinde* Paulus *vehementi & acri oratione* (*neque enim ulla Epistola concitatior*) *salubrique austeritate & clementi sævitia*, *simul &* Galatarum *errori medetur*, *& suam asserit auctoritatem*, *& Pseudapostolorum fraudulentiam aperit*, *in ipso statim Epistolæ limine testatus sese vel summis Apostolis parem*, *aut etiam superiorem in hoc*, *quod Euangelii prædicandi auctoritatem à* Christo *jam immortali cœlitus accepisset*, *atque hoc auctore fretum in* Arabia, *&* Damasci *aliquamdiu prædicasse* Christum, *priusquam cum quoquam Apostolorum contulisset. Deinde* Hierosolymis *vidisse quidem* Petrum *ac* Jacobum *diebus perpaucis*, *neque quicquam tamen ab illis adjutum esse : sub hæc in* Syria *&* Cilicia *quatuordecim annis* Christi *præconem egisse*, *donec admonitus divinitus* Hierosolymam *reversus*, *una cum* Barnaba *ac* Tito, *cum primariis Apostolis contulit Euangelium suum : non quod de tot annorum prædicatione jam venisset in dubium*, *sed ut ex eorum comprobatione*, *quorum summa erat apud omnes auctoritas*, *magis confirmarentur cæteri : sed ita contulisse cum* Petro, *ut ab illo nihil accesserit*, *quod ad Euangelii rem attineret : & adeo non fuisse se compulsum à* Petro, *ut Gentibus Legis onus imponeret*, *ut* Antiochiæ Petrum *cibis communibus vescentem*, *ubi se metu supervenientium* Judæorum *è convivio subduceret*, *palam in os reprehenderit*, *docens ex fide contingere salutem Euangelicam*, *non ex observatione Legis jam antiquatæ. Id veluti* Petro *dici cœptum latius prosequitur versus ad* Galatas, *demonstrans Legem* Mosaicam *ad tempus modo fuisse datam*, *& ad unum* Christum *illa spectasse omnia : in illa fuisse carnem*, *in Euangelio spiritum : in illa umbras*, *in Euangelio lucem : in illa imagines*, *in Euangelio veritatem : in illa servitutem*, *in Euangelio libertatem. Dementiæ vero esse gustatis potioribus ultro recidere ad deteriora. Hæc agit Cap. primo*, *secundo*, *tertio*, *& quarto. Deinde graviter interminatus eis*, *ne circumcisione recepta turpiter se dedant in servitutem Legis*, *ostendit Christianam libertatem non esse peccandi licentiam*, *sed ultroneam functionem officiorum pietatis*, *quæ caritate dictante*, *non Lege jubente*, *præstantur. Postremo hortatur ad Christianam concordiam*, *ac sublevandos infirmiores*, *aut lapsos*, *ad benemerendum de iis*, *qui nos fidem edocuerunt. Hujusmodi factis*, *quoniam spiritus sunt*, *æterna deberi præmia*, *cum ceremoniis temporariis temporaria sit gloria*, *obiter in odium vocans Pseudapostolos*, *qui non ob aliud studebant circumcidi* Galatas, *nisi ut super hoc gloriarentur*, *velut auctores hujus facinoris. Cui morbo affines sunt*, *qui hodie novos cultus*, *& prodigiose insignes reperiunt*, *ut dicatur*, *hoc hominum genus ille instituit. Hanc Epistolam*, *ut apparet*, Paulus, *quo singularem erga* Galatas *affectum testaretur*, *totam sua manu scripsit*, *cum in aliis soleat duntaxat subscribere. Nostra argumenta scriptam testantur à civitate* Epheso, *Græcorum inscriptiones*, *ab urbe* Roma.

ARGVMENTI FINIS.

IN EPISTOLAM PAVLI AD GALATAS
PARAPHRASIS,
PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

CAP. I.

Angelus his dicens contraria sit maledictus :
Me docuit Christus, qui populator eram.

1 *PAVLVS Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, & Deum Patrem, qui suscitavit eum à mortuis:*

1 AVLVS Apostolus, & Apostolus non quilibet, ne quis me ut inferioris notæ Apostolum contemnat, aut aliorum Apostolorum auctoritate premat. Neque enim hæc functio mihi ab hominibus delegata est, quemadmodum aliis quibusdam, qui cum Apostolorum discipuli sint, pro eximiis Apostolis sese gerunt : aut qui redemtis hominum favoribus in Apostolicum munus ingerunt sese. Neque per ullum hominem quamlibet præminentem mandata est Euangelii prædicandi auctoritas, sed per ipsum Jesum Christum Dei Filium, qui me non humanis suffragiis Euangelii præconem esse jussit, sed suapte voce jam immortalis cœlitus evocavit ad hoc negotii, nimirum ex sententia & auctoritate Dei Patris, qui Filium Jesum excitavit à mortuis. Neque enim ideo vivere desiit, quod à nobis videri desierit. Imo si merito pro magnis Apostolis

E habentur, quos ille mortalis adhuc inter homines, hominem agens designavit : certe non inferior habendus videor, quem è cœlis, non ut homo jam, sed ut Deus ad Apostolicum munus obeundum excivit. Siquidem in hoc par sum etiam primariis Apostolis, quod ab eodem Jesu Christo sum institutus : illud prærogativæ mihi jure possim asserere, quod illos adhuc nostri corporis injuriis obnoxius delegerit, me seorsum unum sevocarit, posteaquam omnem humanæ conditionis imbecillitatem exsuisset. Paulus igitur ille ego Apostolus, & talis Apostolus, scribo vobis hanc Epistolam, quicunque per omnem Galatiam in Christi doctrinam conspirastis :

2 *Et qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiæ.*
3 *Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino nostro Jesu Christo,*

2, 3 Nec ego solus, ne forsitan unius levis sit auctoritas, sed quotquot hîc sunt (est autem immensus numerus) qui mecum unanimes Christi nomen

F profitentur : & relicta Mosi Lege, fidem ac doctrinam Euangelicam amplectuntur, optamus vobis omnibus, primum gratiam, deinde pacem & concordiam : gratiam, quæ præstet, ut semel gratis exemti pristinis peccatis, posthac innocentem ac puram agatis vitam : Concordiam, ne quid dissentiatis à reliquis Ecclesiis, aut etiam à vobis ipsis: quorum utrumque nobis sperandum est, non à Mose, aut ab ullo mortali, sed ab ipso Deo Patre, unde velut à fonte nostra salus omnis proficiscitur, & ab hujus Filio Domino nostro Jesu Christo, per quem ille

ille nobis omnia largiri voluit, cui convenit acceptum ferri, quicquid malorum effugimus, & quicquid bonorum sumus consequuti.

4 Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsenti seculo nequam, secundum voluntatem Dei & patris nostri,

4 Neque enim circumcisio Mosaica cuiquam restituit innocentiam, sed ipse Christus ultro semetipsum in mortem obtulit, quo nostra commissa penderet, ut sic per Euangelii gratiam præstaret, quod observatio Legis Mosaicæ præstare non poterat, ut hujus unius beneficio liberati à vitiis ac noxiis cupiditatibus, quibus hic mundus obnoxius est: posthac nec turpitudini, nec humanis ceremoniis serviamus. Ita visum est Deo, patrique nostro, à quo primum conditi, nunc postaquam vitio nostro in jus alienum relapsi fueramus, denuo sumus asserti, ac veluti renati, quodammodo cœlestes è terrenis facti, è carnalibus redditi spirituales.

5 Cui est gloria in secula seculorum: Amen.

5 Huic igitur, à quo nobis felicitatis nostræ summa proficiscitur, sit honos & gloria, non temporaria, quemadmodum contigit Mosaicæ Legi, sed nullis unquam seculis intermoritura. Amen.

6 Miror quod sic tam cito transferimini, ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Euangelium:

6 Id cum sit à me nuper vobis prædicatum, cumque vos semel amplexi sitis, demiror quid acciderit, ut à tam benigno Patre desciscatis, & desciscatis tam cito, alienati ab eo, qui condonatis gratuito commissis omnibus, vocavit & invitavit vos ad æternam salutem, non per opera legalia, sed per gratiam ac beneficentiam gratuitam Jesu Christi, ac subito in servitutem Legis Mosaicæ, velut in aliud Euangelium conversi, cum nullum omnino sit Euangelium præter id, quod à nobis est prædicatum.

7 Quod non est aliud, nisi sunt aliqui, qui vos conturbant, & volunt convertere Euangelium Christi.

7 Unde tanta inconstantia? unde ista levitas, ut gratis datam libertatem ultronea servitute velitis commutare? Vestrum ingenium incusare non libet, magis arbitror imputandum Pseudapostolis quibusdam, qui Mosi præcones verius quam Christi imponunt simplicitati vestræ, vosque magnificis summorum Apostolorum titulis perturbant, metum ac terrorem incutientes animis vestris, quasi sine circumcisionis adminiculo, non possitis salutem consequi: non tam renovantes priscæ Legis ceremonias, quas jam antiquatas atque abolitas esse oportuit, quam hoc prætextu subvertentes Euangelium Christi. Quod cum per fidem ac vitæ pietatem perfectam salutem polliceatur omnibus quicunque voluerint illud amplecti, vanum ac fallax habebitur, si (quod isti docere conantur) non patet aditus ad æternam salutem, nisi juxta Mosaicum ritum amputetur præputii pellicula.

8 Sed licet nos, aut Angelus de celo euangelizet vobis præterquam quod euangelizavimus vobis, anathema sit.

8 Absit ut ullius hominis auctoritas vos ab Euangelii sinceritate dimoveat. Et adeo vos non commoveant Petri, aut Jacobi, Joannisque quantumvis magna vocabula, quibus abutuntur quidam ad illaqueandos vos Legis oneribus, ut etiamsi quis Angelus è cœlo vobis prædicarit Euangelium diversum ab eo, quod à nobis prædicatum est, non solum non audiatur, verum etiam exsecrabilis & abominandus habeatur vobis.

9 Sicut prædiximus, & nunc iterum dico: Si quis vobis euangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit.

9 Quod dixi, ne quis per iracundiam animique impotentiam mihi putet excidisse, etiam atque etiam repeto, quisquis ille fuerit, sive Angelus, sive quantumvis inclytus Apostolus, qui vobis prædicaverit diversum ab eo, quod à nobis accepistis, exsecrabilis & abominandus habeatur.

10 Modo enim hominibus suadeo, an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.

10 Nullius enim hominis, imo ne Angeli quidem auctoritas apud nos valere debet, quoties de rectitudine fidei agitur. Qui prædicat Euangelium Christi, Dei negotium agit, non hominis. Cur igitur verear ullius hominis auctoritatem? A Deo, non ab homine, mihi commissum est Euangelium. Id utrum, quæso, sic tractare debeo, ut hominibus satisfaciam, an Deo, quem unum auctorem ac Dominum agnosco? Judæi quodam affectu humano student omnibus obtrudere ritus suos, quo videlicet ipsi pluris fiant hoc prætextu, ut quisque præclara videri cupit, in quibus ipse fuerit institutus. Proinde quidam horum

A gratiam captantes, circumcisionem suadent, prædicant sabbata ac ciborum delectus: perinde quasi rem eximiam tradant, cum ista tradunt. Sed absit, ut ego eousque placere studeam Judæis, humana magis quam divina sectantibus, ut patiar Euangelii sinceritatem admixtu Judaismi vitiari. Olim addictus Judaismo genti meæ placebam, modis omnibus persequens eos, qui Christi nomen profiterentur. Sed dum hominibus placeo, Deo displiceo, qui Mosen antiquari, Christum Filium suum illustrari voluit. Quandiu Legi serviebam, Mosi præscripta servare curæ fuit, & laudem ab hominibus persequebar, nunc alio me vocavit Deus, cui soli probari cupio.

B Quod si posthac etiam eandem laudem captarem ab hominibus, Christi servus esse desinerem: nam qui servus hujus videri possim, si plus tribuam hominum studiis, quam ejus præceptis, si magis metuam offendere Judæos, quam Deum Christi Patrem & Euangelii auctorem? Posteaquam semel addixi me Christo, nunquam servivi Mosi ceremoniis, quas ob Christi lucem antiquatas sciebam. Quanquam enim semel atque iterum ad sedandum tumultum quosdam ritus patrios apud Judæos agens observavi, nunquam tamen in his ullum salutis præsidium constitui, sed ideo memet ad tempus accommodavi meorum affectibus, quo plures Christo lucrifacerem. Cæterum ubi conspicio meum obsequium ab istis alio detorqueri, ac rem eo venisse, ut non vereantur

C Legis observandæ sarcinam ceu necessariam imponere his quoque, quos à Legis onere liberos reperit Euangelium, palam ac libere reclamandum Mosaicis ritibus, & aperte detestandum, quod in Christi damnum cedit. Nec me deterrebit ullius Apostoli quamlibet insignis auctoritas, fretum auctore Christo, cujus præscriptum per omnia discrimina sequor.

11 Notum enim vobis facio, fratres, Euangelium, quod euangelizatum est à me, quia non est secundum hominem:

11 Porro quo magis intelligatis me non temere descivisse à Mosaicis ritibus, tantaque fiducia nunc prædicare libertatem Euangelicam, nolim vos latere fratres, Euangelium, quod vobis tradidimus, non esse

D auctoritatis humanæ; ut ad cujusquam hominis voluntatem debeat immutari, velut ab homine profectum.

12 Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.

12 Qui vobis prædicant circumcisionem, unde suum sumserint Euangelium, ipsi viderint. Meum certe Euangelium nec ab homine sum mutuatus, nec ab homine sum edoctus, ut cogar vel ab auctore pendere, vel alicujus interpretationem spectare. Christus ipse mihi dignatus est aperire veteris abolitæ, novæque legis inductæ mysterium, ne quis me putet vel temere mutatum, vel à parum gravi auctore sumsisse Euangelium, quod prædico. Christus sic homo est, ut mortalis non sit, nec mortalium affectibus obnoxius. Sic homo est, ut idem sit Deus:

E hujus arcana vis, & afflatus me subito mutavit in alium virum, alioqui addictior eram Legi Mosaicæ, cujus venerationem ac religionem à majoribus imbiberam, quam ut ulla persuasione humana potuerim ab ea distrahi, nisi numen aliquod afflasset animum meum.

13 Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo: quoniam supra modum persequebar Ecclesiam Dei, & expugnabam illam,

13 Quod narro non arbitror obscurum esse: nam opinor id vobis fama cognitum, quo studio me gesserim olim in Judaismo, amore Legis, in tantum abhorrens ab Euangelio Christi, cujus arcanum nondum acceperam, ut novam congregationem, quæ tum in Euangelicam doctrinam afflatu Dei colligi cœperat, modis omnibus insectarer, ac prorsus hostili animo depopularer, existimans me rem egregiam,

F Deoque gratissimam facere, dum insciens adversus Deum gero bellum.

14 Et proficiebam in Judaismo supra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum.

14 Et sane succedebat res: nam in Judaismo, quem tum solum sanctum ac pium esse judicabam, tantum laudis assequutus sum inter meos, ut plerosque meæ ætatis antecellerem, hoc habitus religiosior, quo pertinacius hærebam institutis à majoribus traditis. Judicio siquidem errabam, non affectu, studioque

Legis auctori Legis repugnabam. Atque id quidem Deus arcano quodam suo consilio passus est ad tempus, videlicet quo mox è tanto Legis propugnatore, repente mutatus in Euangelii præconem, plures exemplo meo pertraherem ad Christum.

[15], [16] Proinde simulatque visum est Deo, qui me jam olim à matris utero destinarat ac selegerat in hoc negotium, declarare suam in me voluntatem, meque nihil tale promerentem, sua gratuita bonitate vocavit ad hoc muneris, ut per me, velut organum, notum redderet Filium suum Jesum, Judæis adhuc perpaucis, Gentium pene nulli cognitum, inter quas potissimum me voluit Euangelii præconem esse, quid me fecisse creditis? Num hæsi majorum institutis? num cunctatus sum aggredi delegatum munus? num diffisus sum oraculo Christi? num cum meæ gentis Apostolis ullis contuli meum Euangelium? aut quenquam omnino mortalem consulturus adii?

[17] Num Hierosolymam profectus sum, ut eorum auctoritate, qui quoniam me priores ad Apostolicam dignitatem vocati sunt, plurimi fiunt, meum fulciretur Euangelium? Minime. Neque enim existimabam hominis auctoritate comprobandum, quod ipsius Christi jussu delegatum esset. Quin protinus ubi cognovi errorem meum, ubi mandatum accepi cœlitus, nihil moratus profectus sum in Arabiam, nihil veritus Christi nomen adhuc vel obscurum, vel invisum, etiam feris ac barbaris Nationibus ingerere: nec minore studio prædicare gratiam Euangelii, quam antea Mosaicam Legem prædicaram. Rursus Arabia relicta, Damascum reversus sum, ubi mox à baptismo cœperam Christi nomen profiteri.

[18] Deinde peracto triennio, veni Hierosolymam, Petri visendi gratia, potius quam cum illo conferendi. Commoratus sum autem apud illum dies non plus quindecim, quod is inter Apostolos primas tenere videretur.

[19] Neque quenquam aliorum Apostolorum studui visere, præter Jacobum cognomento Justum, qui ob insignem vitæ sanctimoniam frater Domini dictus est: nam is Ecclesiæ Hierosolymitanæ primus omnium Episcopus est datus.

[20] Tantum abest, ut Euangelio meo diffisus ad humana præsidia confugerim. Nihil horum fingere me, testis est ipse Deus, cujus jussu negotium Euangelii prædicandi suscepi.

[21] Post hæc contuli me in regiones Syriæ Ciliciæque, nusquam non profitens nomen Christi. Nam in his quoque Regionibus cœperant aliquot Judæorum greges conspirare in Christi doctrinam:

[22] Verum his de facie quidem parum eram notus, licet ipse natus Judæus.

[23] Tantum illud rumore cognoverant, me esse illum, qui repente mutatus nutu divino, ex persecutore Christianæ fidei, nunc factus essem præco Christianæ fidei, quam pridem pro viribus oppugnatam, nunc capitis periculo defenderem.

[24] Quamobrem duplici nomine Deo mutationis hujus auctori gratabantur: & quod gravi persecutionis molestia liberati essent, & quod professionis suæ talem essent nacti propugnatorem.

15 Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, & vocavit per gratiam suam, 16 Ut revelaret Filium suum in me, ut euangelizarem illum in Gentibus: continuo non acquievi carni & sanguini, 17 Neque veni Jerosolymam ad antecessores meos Apostolos: sed abii in Arabiam: & iterum reversus sum Damascum: 18 Deinde post annos tres veni Jerosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim: 19 Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. 20 Quæ autem scribo vobis; ecce coram Deo, quia non mentior. 21 Deinde veni in partes Syriæ, & Ciliciæ. 22 Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo: 23 Tantum autem auditum habebant: Quoniam qui persequebatur nos aliquando, nunc euangelizat fidem, quam aliquando expugnabat: 24 Et in me clarificabant Deum.

CAP. II.

Bis septem exactis repeto Solymam: rogo summos:
Qui nihil addebant: corripioque Petrum.

[1] CÆTERUM ubi jam per annos quatuordecim Gentibus potissimum Euangelii doctrinam prædicassem, rursum me recepi Hierosolymam comitibus Barnaba & Tito, quos hujus rei testes esse volebam.

1 Deinde post annos quatuordecim, iterum ascendi Jerosolymam cum Barnaba, assumpto & Tito.

[2] Id autem feci, non jam officii gratia, quemadmodum prius, sed jussus oraculo divino, quo magis liqueret Judæis, non jam è circumcisione petendam salutem, sed ab Euangelica fide, postea quam viderent tam multos è Gentibus absque circumcisionis præsidio vocatos ad communem salutem. Cum his igitur contuli meum Euangelium, quod hactenus auctore Christo prædico inter Ethnicos, sed præcipue cum his, qui plurimum apud Judæos pollebant auctoritate: ne quisquam eorum, qui credebant adhuc Legem Mosaicam cum Euangelio Christi miscendam esse, jactitaret me in Euangelico stadio, vel hactenus frustra cucurrisse, vel nunc etiam currere, quod absque mentione circumcisionis per fidei donum illis essem pollicitus eandem salutem, quam nos circumcisi, Christo freti, speramus.

[3] Tantum enim abest ut circumcisionis onus Gentibus duxerimus imponendum, ut ne Titus quidem cum & Hierosolymis, & inter Judæos circumcisionem mordicus tenentes versaretur, à Judæorum primoribus Apostolis compulsus * sit circumcidi, propterea quod Græcus esset, non Judæus. Quo minus vobis id est faciendum in vestra Galatia, compellentibus huc Pseudapostolis. Qui inter Apostolos primas tenebant, non exegerunt à nobis, ut Græcum circumcideremus: nimirum id agentes, ut servitus Legis paulatim antiquaretur, & Euangelii constabiliretur libertas.

[4] Verum irrepserant in cœtum nostrum quidam falso nomine Christiani, cum id urgeant, quod Christus voluit obsolescere. Insidiose vero sese insinuarant, ut explorarent libertatem nostram, quam nobis peperit Euangelium Christi, cui invidebant, id agentes, ut nos in servitutem Legis per circumcisionem retraherent. Ab his potius, quoniam instabant odiose, compellendi videbamur, ne quid tumultus exsisteret.

[5] Quanquam ne his quidem eousque cessimus, ut illis vel ad tempus obsequentes, Titum circumcideremus, idque fecimus vestra causa, ne quod in Tito factum esset necessitate, vos citra necessitatem imitantes, ab Euangelii veritate excideretis, in Judaismum prolapsi.

[6] Quod si quidam, quorum est præcipua auctoritas, aliquando circumcisionem à quibusdam, vel exegerunt, vel permiserunt: recte-ne id fecerint, an secus, mea non refert: mihi satis est, quod vetere sententia relicta, nunc mecum sentiunt. Apud homines personæ valet opinio: apud Deum sola veri ratio est. Sint illi me præcellentiores auctoritate: certe, quod ad Euangelii sinceritatem attinet, adeo nihil mihi contulerunt, ut à me potius illis aliquid accesserit.

[7], [8], [9] Etenim ubi communicato cum illis Euangelio meo, perspexissent mihi æque à Christo commissum Euangelii prædicandi munus inter Gentes, atque Petro delegatum erat inter Judæos, meamque prædicationem non minus efficacem fuisse citra circumcisionis adminiculum, quam Petri fuerat adhibita circumcisione, cumque nobis referentibus, parem Euangelii gratiam mihi quoque collatam cognovissent, Petrus, Jacobus, & Joannes, (nam hi videbantur apud illos esse columnæ) tantum abest ut damnarint Euangelium nostrum, ut potius datis dextris mecum & cum Barnaba fœdus ac societatem injerint, ut idem Euangelium concordibus animis in sua quisque portione prædicaremus: nos inter Gentes, illi inter Judæos.

[10] Neque nobis injunxerunt, ut quemquam è Gentibus ad circumcisionem vocaremus. Tantum rogaverunt, ut inter Gentes prædicantes Euangelium, pauperum, qui Hierosolymis agebant, memores essemus,

2 Ascendi autem secundum revelationem: & contuli cum illis Euangelium, quod prædico in Gentibus, seorsum autem iis, qui videbantur aliquid esse: ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. 3 Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset Gentilis, compulsus est circumcidi: 4 Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintrojerunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent. 5 Quibus neque ad horam cessimus subjectione, ut veritas Euangelii permaneat apud vos: 6 Ab iis autem, qui videbantur esse aliquid, (quales aliquando fuerint, nihil mea interest. Deus personam hominis non accipit) mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. 7 Sed econtra cum vidissent quod creditum est mihi Euangelium præputii, sicut & Petro circumcisionis: (8 Qui enim operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est & mihi inter Gentes) 9 Et cum cognovissent gratiam, quæ data est mihi, Jacobus, & Cephas, & Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis: ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem: 10 Tantum ut pauperum memores essemus: quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere.

* Alia Editio, *jussus*.

mus, si qui quid in eorum subsidium conferre vellent. Qua quidem in re, quoniam non abhorrebat ab Euangelica doctrina, studiose paruimus illorum mandatis, haudquaquam parituri, si de circumcidendis Græcis nobis mandassent. Neque enim æquum est, ut tantum apud nos valeat cujusquam mortalis auctoritas, ut in illius gratiam parum recte consulamus Euangelico negotio. Etenim quemadmodum initio res ita ferebat, ut his qui ex Judaismo sese convertissent ad professionem Euangelicam (quoniam à majorum institutis, quorum religionem à pueris imbiberant, prorsus avocari non poterant) nonnihil indulgeretur ad tempus, ne per hanc occasionem complures alienarentur à Christo: ita conandum erat, ut aliquando, monitis nostris edocti, desinerent hac uti indulgentia, præsertim cum longe plus periculi, quam lucri videretur allatura. Siquidem perquam exiguus est numerus eorum, qui ex Judæis Euangelii fidem amplexi sunt, præ his quos ex Gentibus Christo lucrifecimus. Atque ex his in posterum quoque multo uberior spes arridet, cum Gentium tot Nationes latissime pateant, Judæorum genus angustis admodum finibus circumsepiatur. Horum maxima pars sic abhorrebat à circumcisione, ut citius Christum adspernaturi fuerint, quam Legis odiosæ jugum subituri. Quin & illud periculi est, ne si diu passimque hac utantur indulgentia, fiat ut beneficium salutis gratuitum, quod Deus suæ bonitati, nostræque fidei voluit acceptum ferri, videatur magna ex parte deberi Legis ceremoniis. Quas si conspexerint à primariis Apostolis observari, interpretabuntur, qui superstitiosiores sunt, absque his non satis esse fidem Euangelicam ad consequendam salutem: nam factum vident omnes, animum non vident. Et est fere in pejorem partem suspicax mortalium animus. Ita quod illi fecerint pro tempore, morem gerentes quorundam invincibili superstitioni, contraque animi sui sententiam, id alii judicabunt religione, non obsequio factum. Tolerata est ad tempus Judæorum excusabilis infirmitas, à qua paulatim oportebat illos proficere. Cæterum nullo modo permittendum est, ut à Gentibus exigatur, quod in Judæis pro tempore toleratum est. Judæos primum excusabat à majoribus hausta persuasio, diuturnus usus, cujus vis naturam æquat, auctor Deus, aliaque permulta, quorum nihil Gentibus patrocinari poterit, si Christum cum Mose miscuerint. At Gentium mihi peculiaris cura delegata est, quemadmodum Petro Judæorum. Convenit autem ut utrisque sua provincia potissimum cordi sit.

11 Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.

11 Qua quidem in re nullius auctoritati cessurus sum, adeo ut cum Petrus venisset Antiochiam, quanquam viderem hujus inter Apostolos primam esse auctoritatem, tamen non veritus sim palam & in os obsistere, pluris habens Euangelii negotium, quam illius dignitatem. Neque dubitavi metum illius ac vacillationem quam præ se ferebat coram omnibus reprehendere, cum ipsa res vel hoc nomine reprehensibilis esset, quod in gravem multorum perniciem vergeret, secus interpretantium, quam ille sentiret: videlicet quasi superstitione motus id faceret, non studio consulendi Judæorum infirmitati.

12 Prius enim quam venirent quidam à Jacobo, cum Gentibus edebat: cum autem venissent, subtrahebat & segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant.

12 Etenim cum prius accumbens in convivio quorundam, qui ex Gentibus accesserant Euangelicæ professioni, promiscuis cibis una cum illis vesceretur, mox ubi supervenissent aliquot ex Judæis à Jacobo missi, subducebat sese à convivio, dissimulans se communi cum illis usum mensa: videlicet metuens, ne quid offenderet animos eorum, quos adhuc superstitiosiores esse suspicabatur, quam ut in totum ciborum delectum possent contemnere, parumque pium esse ducentes, Judæum cum Ethnicis habere mensæ quoque communionem.

13 Et simulationi ejus consenserunt ceteri Judæi, ita ut & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

13 Ea Petri simulatio, quamvis ab animo pio proficisceretur, tamen inconsultior erat, & in manifestam perniciem multorum vergebat; adeo ut non solum Judæi cæteri, qui nobiscum accumbebant, assentirentur simulanti Petro, verum & Barnabas quoque collega meus, motus auctoritate Petri, se etiam una cum Petro subduceret è convivio. Quorum simulationem non dubitabam quin cæteri fere omnes fuerint imitaturi, ni acri, manifestaque objurgatione fuisset itum obviam.

14 Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Euangelii, dixi Cephæ coram omnibus: Si tu, cum Judæus sis, gentiliter vivis, & non Judaice: quomodo Gentes cogis Judaizare?

14 Itaque cum viderem, quod quidam nunc Gentibus, nunc Judæis sese accommodantes, veluti claudicarent: neque satis recte aut constanter ingrederentur ad Euangelii veritatem, quæ jam sic eluxerat, ut tempus esset eam libera fronte constanterque profiteri, Legis ceremonias antiquatas esse, neque quicquam conferre ad salutem Euangelicam: ut omnium periculo mederer, restiti Petro coram omnibus, ut castigato capite, cæteri ad illius exemplum resipiscerent, ubi conspexissent illum obtemperantem admonitioni nostræ. Restiti autem his verbis: Quid agis Petre? quo consilio te subducis? Cur dum tuis inconsulto metuis, hos meos in perniciosam inducis superstitionem? Etenim si tu cum natura Judæus sis, & tamen contemta Gentis tuæ superstitione, Gentium more vivis, nihil impurum ducens, quod Deo non sit impurum: cumque id & antehac feceris cum Centurione Cornelio, ac modo nobiscum; cur nunc tui dissimilis, parumque constans subducis te è convivio: perinde quasi quod antehac ciborum delectum ac Gentium commercium neglexeris, non certo consilio judicioque feceris, sed humana facilitate: nec sentis exemplum istud tuum eo tendere, ut non solum Judæi in sua superstitione confirmentur, quam abolitam oportuit, verum etiam ex Gentibus adjuncti Christo, tuo, qui primus es inter Apostolos, exemplo cogantur Judaicis onerari ceremoniis, à quibus Christus eos liberos esse voluit: nec hos modo, quos Euangelii gratia liberos reperit, verum etiam Judæos ipsos, quos obnoxios reperit.

15 Nos natura Judæi, & non ex Gentibus peccatores.

16 Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi: & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro.

15, 16 Nos qui non sumus ex Gentibus orti, quas omnes Judæi pro peccatoribus & impuris ducunt, quosque idololatras reperit Euangelii prædicatio, sed genere sumus Judæi nati sub Lege, cui recte pro tempore servivimus, tamen edocti, quod per ejus Legis observationem non contingat cuiquam homini vera justitia, sed potius per fiduciam, qua salutem speramus nobis ex Christi gratuita beneficentia, diffisi Legi majorum, ad Christi fidem confugimus, cujus præsidio nobis veram justitiam, quæ nos non hominibus commendet, sed Deo, pollicemur, quam Legis observatio velut inefficax præstare non potuit. Et post hæc Gentibus auctores erimus, ut Christo diffisi, ad Legis præsidia confugiant, cum habeamus ipsa re compertum, neminem omnino mortalium Legis beneficio veram consequi posse justitiam? Alioqui quid erat opus ad Euangelii fidem transire.

17 Quod si quærentes justificari in Christo, inventi sumus & ipsi peccatores, numquid Christus peccati minister est? Absit.

17 Quod si semel amplexi fidem Euangelicam, nihilo secius comperimus nos adhuc peccato obnoxios, ut rursus alio remedio sit opus, id quod nobis usu venit in Lege Mosaica, ac frustrati spe cogamur ad Legem semel relictam denuo refugere, quid dicemus? an quod Christus, quem auctorem perfectæ justitiæ credidimus, potius injustitiæ fomes sit, qui non solum non auferat injustitiam pristinam, verum etiam per occasionem addat injustitias cumulo, & adeo non conferat speratam salutem, ut graviorem insuper adducat condemnationem, quandoquidem hujus fiducia Legem reliquimus: ad quam si cogimur redire, videmur eam vitio & inconsulte reliquisse, atque hujus mali Christus videtur occasionem dedisse. Sed absit, ut quisquam ita sentiat, existimetque Euangelicæ gratiæ quicquam deesse, quod à Mosi Lege sit petendum, ad consequendam salutem. Etenim posteaquam Euangelii Legem amplexi sumus, rursus ad Mosi Legem recurrere, defectio quæ-

quædam est à Christo, & Euangelii contumelia: imo quisquis Judæus aut proselytus id facit, declarat sese Mosaicæ quoque Legis transgressorem. Nam si ea pertinebat ad consequendam salutem, cur reliquit? si non pertinebat, cur repetit?

18 Si enim quæ destruxi, iterum hæc ædifico: prævaricatorem me constituo.

18 Si demolitus ædificium, rursus ab iisdem fundamentis erigo quod destruxeram, nonne vitium meum ipse prodo, qui instaurem quod non recte sim demolitus?

19 Ego enim per legem, legi mortuus sum, ut Deo vivam: Christo confixus sum cruci.

19 Nihil est igitur causæ, cur semel amplexi fidem Euangelicam, per quam Christi benignitas perfectam, & justitiam, & salutem nobis conferri voluit, ad crassæ Legis præsidia respiciamus, cui jam desivimus esse obnoxii. Nam quemadmodum mors alterius conjugum superstitem liberat à jure matrimonii, ita mihi Judæo cum Lege negotium erat, donec durante jure mutuo, & mihi vivebat lex, & ego Legi. Verum simulatque per Christi mortem ac sacrum lavacrum addictus sum Legi fidei, quæ spiritualis est, quodammodo mortuus sum Legi crassæ: nec ita mortuus illi, ut desierim vivere, sed ut felicius cœperim vivere. Antehac vivebam Mosi, nunc vivo Deo. Deus enim spiritus est. Quemadmodum Christus antea vixit mortalis, corpus nostris malis obnoxium circumferens, is mortuus carni, mortuus hominibus, nunc vivit Deo Patri, liber ab omnibus mortalitatis injuriis. At ego per baptismum una cum Christo sum crucifixus, una cum illo mortuus, rebus hisce crassioribus, quæ carnem potius quam spiritum sapiunt, adeo non teneor, ut illis sim mortuus.

20 Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne: in fide vivo filii Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.

20 Neque enim vivo ego ille quondam crassus & carnalis, & humanis cupiditatibus obnoxius. Mortuus est Saulus ille Legis propugnator, & Euangelii persecutor, atqui hausto Christi spiritu, melius vivo. Imo non vivo ipse, qui ex me quidem nihil aliud quam carnalis sum, sed vivit in me Christus, cujus Spiritus omnia mea suo arbitratu moderatur. Porro quod nondum prorsus ab omni mortalitatis contagio sum immunis, sed adhuc corpus hoc circumfero, nonnihil obnoxium humanis affectibus, ac mortalitatis injuriis, quodammodo tamen vivo vitam immortalem, certa spe conceptam, idque fretus promissore Filio Dei, cujus gratuita beneficentia mihi contigit donum fidei, per fidem justitia, per justitiam continget immortalitas, non ex observatione crassæ Legis, sed ex inaudita caritate Christi, qui suapte sponte nihil promeritum dilexit, adeo, ut pro meis peccatis crucis supplicium dependerit, pro mea salute semetipsum in exitium dederit. Gratuitum est totum, quod ille largitus est. Voluit ille nos salutem nostram suæ debere benignitati, non Legis observationi. Ultro defert ille beneficium hoc omnibus; aufert peccata, largitur innocentiam.

21 Non abjicio gratiam Dei. Si enim per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est.

21 Nonne sim ingratissimus, imo nonne contumeliosus in Christum, si quod offert, rejiciam? An non rejicit autem, qui post baptismum acceptum, ad Legis præsidia respectat, quasi mors Christi non sat efficax sit ad abolenda peccata mundi totius, & omnibus conferendam salutem æternam? Etenim si per innocentiam contingit immortalitas, unde nobis quæso speramus utrumque, à fiducia Legis, an ex beneficentia Christi? Si ex hujus beneficentia, cur adhuc à Lege pendemus? si ex Legis observatione, Christus frustra mortuus sit necesse est, quandoquidem id, cujus gratia mori voluit, per illius mortem non assequimur.

Cap. III.

Cœpistis recte, quis vos decepit amici?
Sic nos legem non justificare probo.

1 O insensati Galatæ, quis vos fascinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus præscriptus est, in vobis crucifixus?

1 VULGO male auditis stultitiæ, facilitatisque nomine, sed hac in re, ô vere stulti Galatæ, quibus res usque adeo absurda persuaderi potuerit, ut cum Judæos ab onere Legis liberarit Euangelii fides, vos liberi nati, ultro dedatis vos in servitu-
A tem? Quicquid est hîc mali, non totum vobis imputo: vestram credulitatem facilitatemque accuso, sed magis accuso quorundam malitiam, qui vestros animos huc induxerunt, quos utinam sequi maluissetis, quam pestilens aliorum consilium. Quis fuit ille, qui vestræ invidens felicitati, qua hactenus fruebamini per libertatem Euangelicam, fascino vos læsit, ac pristinam mentem Christo dignam excantans, istam incantavit dementiam, ut veluti Christo diffisi, ad frigidæ Legis præsidia confugiatis? ubi nunc illa præclara fiducia, qua per mortem Christi sperabatis perfectam justitiam ac salutem, absque Legis auxiliis? Quorum animis sic erat impressus Jesus
B Christus, unicus auctor totius salutis, sic illum cernebatis oculis fidei, per crucem suam Patri reconciliantem mundum universum, quasi aut depictus fuisset conspectibus vestris, aut vobis testibus res acta fuisset, quæ acta est Hierosolymis. Plus vos vidistis, quam Judæi, qui pendentem in cruce conspicati sunt, & abnegarunt. Inter vos vere crucifixus erat, qui ex illius morte sperabatis æternam salutem. Ad æneum Serpentem in stipite præfixum vertebatis oculos, à quo solo sperabatis remedium peccatorum omnium. Nunc subito mutati, quonam avertitis oculos vestros?

2 Hoc solum à vobis volo discere: ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?

2 Si quid adhuc sanæ mentis superest, vel illud
C perpendite, quod in promtu est, quodque vel cæco possit esse perspicuum, ne subtilibus ac longe repetitis argumentis vobiscum agam. Meministis vos nuper ad prædicationem Euangelii per baptismum, & manuum nostrarum impositionem, concepisse Spiritum Christi. Non erat inanis persuasio. Linguarum, prophetiæ, sanationum, cæterarumque dotium miracula docuerunt rem esse virtutis divinæ, non humani præstigii * Hunc autem Spiritum unde tandem accepistis, ex circumcisione Mosaica, an ex eo quod per me credidistis Euangelio Christi? Alienis à Lege Mosaica Christus tamen efficacem Spiritum suum ob fidem vobis impartivit, certum arrha-
D bonem promissæ felicitatis. Cur nunc aliunde speratis salutem, quam unde pignus salutis habetis tam evidens? Si circumcisionem vobis prædicavi, & hujus fiducia vobis contigit Spiritus cœlestis, nihil obsto, quo minus aliquam salutis portionem acceptam feratis Legi Mosaicæ: sin nihil præter Jesum Christum à me didicistis, & in hunc unum conjecta fiducia, easdem dotes in vobis experti fuistis, quas per baptismum accipiunt Judæi, quid est causæ, cur vobis putetis Judaismum gravem & inutilem accersendum in contumeliam Christi?

3 Sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini?

3 Cordatorum est, ab utcunque cœptis ad meliora proficere: vos contra, à tam præclaris orsis ad
E deteriora relabimini. Judæi sub Legis crassæ servitute nati, relictis majorum ceremoniis, ad spiritualem Euangelii doctrinam se conferunt. Vos contra, cum ab Euangelio vestram professionem sitis auspicati, in Judaismum degeneratis. Illi ex Judæis fiunt Christiani, vos cupitis è Christianis fieri Judæi? Si Lex Mosaica confert salutem, quid opus erat dare nomina Christo?

4 Tanta passi estis sine causa? si tamen sine causa.

4 Cur nunc relinquitis eum, cujus gratia tantum afflictionum estis passi ab iis, quibus invisum est Christi nomen? Desciscit enim à Christo, quisquis ex circumcisione sibi promittit salutem. Ergo ne committetis, ut tantum malorum ob Christi professio-
F nem frustra passi videamini? Sed absit, ut frustra pertuleritis ista. Errastis hactenus judicio, non affectu, alieno impulsu vacillastis, non vestra malitia. Mature resipiscetis, nec patiemini pristinæ fidei vestræ perire fructum.

5 Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in

5 Deus igitur, qui impartit vobis Spiritum suum, qui miraculorum argumentis declarat vim suam per vos, utrum id facit conciliatus vobis observatione Legis Mosaicæ, an potius ex eo, quod nobis Christum prædicantibus credidistis? Si proselytos, qui coop-

* Alia Editio, *præsidii.*

vobis: ex operibus legis, an ex auditu fidei?

cooptantur in Judaismum, ubi circumcisi sunt comitatur ea vis signorum, quæ vos comitatur, est cur Legem putetis expetendam: sin hæc solam Euangelicam fidem comitatur, cur aliunde speratis finem, quam unde videtis ortum initium?

6 Sicut scriptum est: Abraham credidit Deo, & reputatum est illi ad justitiam.

6 Princeps circumcisionis & auctor est Abraham, cujus filios se gloriantur esse Judæi, qui ad illius exemplum circumciduntur. At ne is quidem veræ justitiæ laudem consequutus est ex circumcisione, verum ex fide habita promittenti Deo, cum nondum esset circumcisus. Neque enim legimus in Genesi, circumcisus est Abraham, & justus factus est: sed *credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad justitiam.*

7 Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ.

7 Itaque quod posteris Abrahæ promissum est olim, non pertinet ad istos, qui præter circumcisionem nihil habent Abrahæ, sed qui tanquam germani filii, fidem parentis referunt, credentes Euangelio. Porro qui circumcisione tumidi, filios Abrahæ jactitant sese, frustra gloriantur, cum nothi sint, non legitimi filii Abrahæ. Nam apud Deum hi demum sunt filii Abrahæ, qui ad illius exemplum toto pectore credunt, fiduntque Deo, nobis per Euangelium loquenti, quocunque genere ducant originem. Siquidem hæc propinquitas non sanguinis affinitate, sed æmulatione mentis censetur.

8 Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat Gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ: Quia benedicentur in te omnes Gentes.

8 Animadvertite vero, quam id, quod nunc dico, jam olim Scriptura præsenserit ac significarit, videlicet justitiam omnibus sperandam ex fide, non paucis ex circumcisione. Quod hodie vobis prædicatum est per Euangelium, id tot retro seculis Deus promiserat Abrahæ dicens: *Omnes Gentes laudem ac benedictionem consequentur in te.* At fieri non potuit, ut omnes Gentes ex Abraham nascerentur, & tamen omnibus per illum promittitur benedictio, tanquam illius posteris, non utique ob sanguinis propinquitatem, sed ob æmulationem fidei. Siquidem filiorum est exprimere parentem.

9 Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham.

9 Proinde qui diffisi Legis ceremoniis atque operibus, fidunt Euangelicis promissis, hi tanquam veri filii Abrahæ cum parente fideli, benedictionem illi promissam consequentur, exclusis iis qui circumcisionis fidunt præsidio, ceu nothis & adulterinis, & ad quos magis pertinet exsecratio, quam benedictio.

10 Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in Libro legis, ut faciat ea.

10 Etenim quicunque pendent ex observatione Legis Mosaicæ, quam tamen non observant, obnoxii sunt exsecrationi. Ipsi Judæi non possunt inficias ire, quando constat ita scriptum in libro Deuteronomii cap. XXVII. *Exsecrabilis sit quisquis non perstiterit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis,* ac præstiterit ea, quæ lege jubentur. Non promittitur justitia servanti Legem, at denuntiatur exsecratio non servanti. Quis autem est, qui totam Legem præstare possit, quæ cum vetando irritet peccandi libidinem, non confert tamen robur ad vincendam animi cupiditatem.

11 Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est: quia justus ex fide vivit.

11 Denique ut maxime totam præstet aliquis, fortassis hic justus habebitur apud homines, apud Deum non item: apud quem si nemo justitiæ laudem meretur per Legis observationem, palam est nimirum esse verum, quod scripsit Abacuc Propheta, cap. II. *Justum ex fide vivere.* Siquidem ut peccatum mortis est seminarium, ita vitæ fons est innocentia.

12 Lex autem non est ex fide, sed, Qui fecerit ea, vivet in illis.

12 Lex autem non nititur fide, sed observatione præscriptarum ceremoniarum: eas qui servarit, vitam quidem assequetur, at non æternam vitam, quam pollicetur fides. Qualis est justitia, quam præstat Lex, talis est vita. Apud homines justus est, qui Legis præscripta non violat, apud homines vivit tutus à supplicio: at apud Deum nec justus erit, nec vivus, nisi fidat Euangelii promissis.

13 Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno:

13 Solus omnium Christus exsecrationi non fuit obnoxius, qui totus innocens Legi nihil debebat. Nos eramus obnoxii, ac per hoc exsecrabiles, verum ille nos obnoxios exsecratione liberavit, noxiam vertens in innocentiam, & exsecrationem in benedictionem. Tantum abest, ut vos* voluerit ad Legis servitutem pertrahi. Quomodo autem liberavit? Nimirum nostris admissis debitum supplicium ipse dependit innocens, & exsecrationem, quæ nos tenebat obnoxios, in se transtulit, ipse alioqui liber, & benedictionis particeps. An non in se transtulit, qui pro nobis inter nocentes, ut nocens ignominiosum crucis supplicium nobis redimendis subiit? Sic enim legimus in libro Deuteronomii cap. XXI. *Exsecrabilis est quisquis pendet in ligno.*

14 Ut in Gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem.

14 Cur autem id fieri voluit Deus? nimirum ut sublata exsecratione, quam invehebat Lex, benedictio per fidem succederet quondam Abrahæ promissa. Succederet autem non solum Judæis, verum etiam Gentibus, non per Legis beneficium, quam Christus abolitam esse voluit, sed per benignitatem Jesu Christi, cujus morte reconciliati Deo, & à crassæ Legis onere liberi, per fidem assequamur benedictionem Euangelicam Abrahæ posteris promissam, posteris, inquam, non juxta carnem, sed juxta spiritum. Tuto fidamus Deo, non enim frustrabitur quenquam. Quod pollicitus est præstabit.

15 Fratres (secundum hominem dico) tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat.

15 Id quo magis intelligatis, adducam humanum exemplum. Nam cum inter Deum & homines nulla sit comparatio, tamen hominis testamentum aut pactum, ubi semel est comprobatum ac ratum, nemo rescindit, aut addit aliquid propter † voluntatem testatoris: quo magis oportet esse rata pacta, promissaque Dei.

16 Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit: Et seminibus, quasi in multis: sed quasi in uno: Et semini tuo, qui est Christus.

16 Is Abrahæ pollicitus est benedictionem, quæ contingeret omnibus Gentibus per illius semen. Semen dixit Scriptura, non semina, ne per Mosen, aut David, aut alios promissum exspectaremus, sed unicum illud semen designavit, ac verum semen Abrahæ patris æterni, Jesum Christum, in quem nos insiti per baptismum, & Spiritus communionem, eadem per illum exspectamus, quæ illi jam præstitit Deus.

17 Hoc autem dico, testamentum confirmatum à Deo: quæ post quadringentos & triginta annos facta est Lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem.

17 Sed ut propositum conferamus exemplum, quod Deus semel pactus est Abrahæ, ante quam Lex esset lata, idque pactum ratum esse voluit, non potest irritum facere Lex succedens promisso. Atqui id fieret, si benedictionis hæreditas Abrahæ posteris promissa, deberetur ex Legis observatione, cum in pacto nulla sit Legis conditio. Nam qui potuit esse, cum Lex ipsa nondum esset? Alioqui fingite Legem non successisse, nihilo secius præstitisset Abrahæ posteris Deus, quod illi pactus fuerat. Quod si hujus felicitatis hæreditas debetur ex promisso, & promissum ante Legem, nullam habet admixtam Legis observandæ conditionem, cur ab eo secludimus alienos à Lege, sed non alienos à fide?

18 Nam si ex lege hereditas, jam non ex promissione. Abrahæ autem per repromissionem donavit Deus.

18 Nam si Legis beneficio contingit hæreditas, videtur irritum reddi pactum Dei, quod præstare nolit, nisi conditio Legis accesserit. Perinde quasi quispiam cum homine pactus se daturum illi filiam suam uxorem, contractu rite peracto, post neget se daturum, nisi is vicissim sororem suam ipsi locet, cum pacti tempore soror illi nondum esset nata, nec in pacto fuisset ulla mentio mutui conjugii. Gratuitum erat Dei promissum, solaque fidei conditione ratum erat, eam quisquis præstat, promissi jus habet.

19 Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris.

19 At dixerit quispiam, si hinc erat speranda salus, quo consilio postea Deus addidit Legem inutilem? Non prorsus inutilem: nam tametsi non confert innocentiam, tamen coercet peccandi licentiam, dum malas cupiditates ceremoniis, ceu cancellis quibusdam, cohibet. Nec data fuisset ea Lex, nisi compulisset hominum effrenis malitia: nec tamen in hoc data est, ut tota quoslibet in æternum obstringeret, sed ad tempus à Deo præfinitum, typis interim delineans Christum, suppliciis deterrens à peccando, & promissis invitans ad innocentiæ studium, in hunc usum instituta lataque per Angelos auctore Deo, donec evolutis seculis veniret semen illud unicum, per

* Alia Editio, *nos.* † Eadem, *præter.*

per quod Deus Abrahæ promiserat salutem omnibus legitimis Abrahæ filiis. Sic autem lata est per Angelos, ut totius Legis potestas esset penes Christum, qui sic medius intercessit inter Mosaicam Legem & Euangelii gratiam, ut illius esset finis, hujus initium: sic medius interponens se inter Deum & homines, ut ipse naturam in se utramque complecteretur, utramque alteri conciliaturus.

20 Mediator autem unius non est: Deus autem unus est.

[20] Atqui conciliator, qui intercedit, inter plures intercedat oportet. Nemo enim secum ipse dissidet. Deus autem unus est, quicum dissidium erat humano generi. Proinde tertio quopiam erat opus, qui naturæ utriusque particeps utramque inter sese reconciliaret, Deum placans sua morte, & homines sua doctrina ad verum Dei cultum pelliciens.

21 Lex ergo adversus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia.

[21] Num igitur Lex pugnat cum promissis Dei? Nequaquam. Nec enim succedens irrita reddidit promissa Dei, sed homines in exspectatione promissorum continuit, quo magis capaces essent Euangelicæ gratiæ. Nec ideo nunc cessat Lex, quod adversaretur promissis divinis, sed quod æquum esset umbras cedere veris, & rem inefficacem efficaci. Nam si Lex ejusmodi data fuisset, quæ vere vitam largiri posset, tum nec erat futurum cur abrogaretur: nec opus fuisset Euangelii præsidio, cum ex Lege vere contingeret homini justitia. Satis igitur fuisset huic fidere, quicunque salutem ambirent æternam.

22 Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.

[22] Nunc ne suis operibus freti negligerent Christi gratiam, in hoc data Lex est, quæ præscriberet, quid agendum, quid vitandum, ut omnes intelligerent sese peccatis obnoxios, dum quod per Legem didicerunt esse nefarium, non vitant tamen, nimirum victi suis pravis cupiditatibus, atque ita morbum agnoscentes suum avidius amplecterentur oblatum Euangelicæ gratiæ remedium. Nam ante præscriptum Legis impune peccabant, cum licere videbatur, quod libebat: & habebant quod admissis suis prætexerent. At Lex sic eos constrinxit, ut non possent elabi, quin faterentur se commeruisse pœnam, quando negari non poterat, honestum esse, quod Lex præscriberet. Hoc consilio, cum Deus nobis nostri fiduciam ademisset, ac malum nostrum nobis posuisset ob oculos, declaratum est promissum illud, quod pollicitus est Deus Abrahæ, quodque soli Judæi, veluti sibi peculiariter promissum exspectabant, tanquam soli Abrahæ filii, ad omnes pertinere, quoscunque fiducia erga Deum reddidisset veros Abrahæ filios, non ex merito Legis observatæ, sed ex eo quod sincero pectore crederent Euangelio, per mortem Jesu Christi, & innocentiam omnibus contingere, & vitam ac salutem.

23 Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi, in eam fidem quæ revelanda erat.

[23] Et ad hanc quoque rem pro tempore serviebat Lex Mosaica, quæ Judæos partim minis suppliciorum, partim exspectatione promissorum, partim adumbratione venturi Christi, ceu vallo septos coercebat, ne prorsum in omnem impietatem dilapsos, neque dignos, neque capaces Euangelicæ gratiæ Christus adveniens offenderet. Ex Legis igitur promissis utcunque somniabant Euangelii mysterium. Hujus igitur custodia tantisper fulciebantur, donec aperiretur quod Lex adumbrasset per involucra, jamque vigilantes clara luce cernerent exhiberi, quod ante ceu per somnium exspectassent.

24 Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur.

[24] Lex igitur non præstabat justitiam perfectam, sed rudi populo ceu pædagogus erat addita, ut quos honesti ratio nondum poterat in officio continere, eos supplicii metus arceret à magnis flagitiis, atque ita paulatim proficientes ad Christum perducerentur, à quo solo veram exspectarent justitiam, pristinis diffisi ceremoniis.

25 At ubi venit fides, jam non sumus sub pædagogo.

[25] Pædagogus autem non sic additur pueris ut semper adsit, sed tantisper donec adulti jam, suapte sponte ferantur ad honesta: nec opus habeant, ut metu mali coerceantur à flagitiis, sed patris hortatu sponte volentesque rapiantur ad ea quæ sunt honesta, vicissim imperantes pædagogo, cujus austeritatem ad tempus salubrem pertulerant.

26 Omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu.

[26] Quemadmodum igitur pater, tametsi liberos habet unice caros, tamen cogit ad tempus servire pædagogo, cui mox sint dominaturi: ita Deus populum suum rudem adhuc & crassum, Legis austeritate coercuit, donec concepta fide Euangelica jam sibi redditi, desinerent esse sub jure pædagogi, sed tanquam ingenui filii, sub benignissimi parentis clementia libere viverent. Neque vero solos Judæos Deus pro filiis suis ducebat, quanquam his solis datus est pædagogus: imo quicunque per fidem Euangelicam inseruntur corpori Jesu Christi, ejusque spiritum hauriunt, hi redduntur filii Dei, posteaquam idem cum Christo facti sunt. Quod si id, per quod Christo jungimur, commune est omnium, quî minus Deus omnes ex æquo filios agnoscet?

27 Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.

[27] Per baptismum autem, non per circumcisionem hausistis Spiritum Christi. Quotquot igitur baptizati estis, in Christi consortium transistis, hac parte nihilo inferiores Judæis, qui circumcisionis privilegio sese venditant.

28 Non est Judæus, neque Græcus: non est servus, neque liber: non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.

[28] Cæteris in rebus, quæ ab hominum indulgentia pendent, conditionis, ac personarum discrimen habetur, hoc suum beneficium Deus ut gratuitum esse voluit, ita voluit omnibus esse commune. Per baptismum renascimur, ac subito velut in aliam creaturam transformamur. Nec imputatur cuiquam, quod quidem ad hoc donum pertinet, quid quis fuerit ante baptismum, Judæus an Græcus, servus an ingenuus, masculus an fœmina. Omnes per baptismum transistis in Christi corpus, ex æquo participes hujus doni, velut à capite in omnia membra dimanantis.

29 Si autem vos Christi: ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem heredes.

[29] Quod si Christus est illud semen Abrahæ per quod Deus pollicitus est omnibus Gentibus benedictionem, vos quoque Christo insiti, posteritas Abrahæ sitis oportet. Si posteri Abrahæ, igitur velut hæredes in jus promissi venitis. Si nomen filii datur per Christi consortium, & in hoc omnes ex æquo recipiuntur per fidem ac baptismum, hæreditas ad omnes ex æquo pertineat necesse est.

CAP. IV.

Dum puer est hæres, servit: retro ire, juvat quid?
Vos iterum pario: libera Sara fuit.

1 Dico autem: Quanto tempore heres parvulus est, nihil differt à servo, cum sit dominus omnium:
2 Sed sub tutoribus & actoribus est, usque ad præfinitum tempus à patre:

[1], [2] Id jus jam olim quidem debebatur ex promisso, sed nunc demum in illud admittimur, quod, ut ante diximus, quemadmodum juxta leges humanas, hæres quam diu minor est, non exercet jus suum, imo nihil differt à servo, cum natus sit dominus omnium, sed metu cohibetur, sed alieno arbitrio ducitur, sub tutoribus & actoribus agens, usque ad ætatem adultam, quam legis aut patris voluntas præscripserit:

3 Ita & nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes.

[3] Itidem & nos olim, cum nondum essemus capaces hujus doni, quod animos plane cœlestes requirit, nec mentes nostræ justum etiamnum robur collegissent, puerorum in morem crassioribus quibusdam legibus continebamur, accommodis videlicet imbecillitati nostræ: ut qui nondum cœlestem illam doctrinam saperemus, sed his tantum commoveremur, quæ corporeis oculis cerni possent: quod genus sunt ista, quæ constant elementis hujus mundi crassioris, veluti dierum discrimina, delectus ciborum, cultus differentia, pecudum victimæ, nota corporis. His omnibus ad tempus paruimus servorum ritu, donec majorum nondum eramus capaces.

4 At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege,
5 Ut eos, qui sub lege erant, re-

[4], [5] Verum simulatque impuberes esse desiimus, posteaquam ad ætatem adultam venire contigit, exacto temporis modo, quod Pater æternus arcano suo consilio præstituerat nobis, non passus est nos Deus amplius servire præceptis crassioribus, sed in hoc misit Deus, non Mosen, aut Prophetam, sed unicum Filium suum Jesum Christum. Misit autem non per somnium aut visum, sed palam omnibus

sensi-

dimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.

sensibus nostris exhibuit, hominem ex muliere nasci voluit, nostræ naturæ malis obnoxium, quo præsens nostris calamitatibus mederetur, quem & circumcidi, reliquamque Legis servitutem pati voluit, ut Judæos, quos Legi reperit obnoxios, à Legis onere redimeret, ne quisquam postea velut impubes, tanquam sub actoribus serviret, sed omnes in libertatem filiorum adsisceremur: nam servitus pugnat cum filii vocabulo.

6 Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum filii sui in corda vestra, clamantem: Abba, Pater.

6 Atque ut certo argumento doceret divina bonitas, nos in libertatem filiorum esse assertos, amoto suppliciorum metu, Spiritum unici Filii sui infudit intimis cordibus nostris, qui nobis certissimus testis est, quod simus filii Dei. Siquidem aliud spirat, aliud clamitat spiritus servilis, aliud filiorum affectus. Ille deprecatur iram Domini, hic ingenti fiducia clamitat: Abba, pater. Nec dubitamus quin Deus agnoscat pietatis & caritatis, non metus appellationem. Quod si secus esset, neque Christus suos appellaret fratres: neque docuisset, ut communem Deum patris vocabulo compellaremus: *Pater noster, qui es in cœlis.*

7 Itaque jam non est servus, sed filius. Quod si filius: & heres per Deum.

7 Proinde cuicunque Deus Filii sui Spiritum impartit, is jam non servus est, sed filius. Quod si filius est per Christum, per eundem & hæres sit oportet. Quisquis enim adoptat alterum in nomen filii, is in jus hæreditatis adsciscit.

8 Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis, qui natura non sunt dii, serviebatis.

8 Sed quemadmodum Judæi pro tempore crassa religione, vel superstitione magis cohibebantur, ne prorsus ab omni religione dilaberentur: ita vos quondam cum Deum verum ignoraretis, ex majorum instituto coluistis Dæmones, qui cum Dii credantur, re non sunt Dii: quod propior videatur veræ religioni, qui falsa religione tenetur, quam qui prorsus credens nullum esse Numen, nullo religionis affectu tangitur. Judæis non imputatur, quod pro ratione temporis majorum institutis servierint, à quibus tamen ad verum pietatis studium sese contulerunt, posteaquam meliora sunt edocti.

9 Nunc autem cum cognoveritis Deum, immo cogniti sitis à Deo: quomodo convertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo servire vultis?

9 Nec vobis imputatur cultus simulacrorum, quæ rati numen habere per errorem adorastis, posteaquam per Euangelicam doctrinam verum Deum cognovistis: imo, ut melius dicam, posteaquam ab eo cogniti estis. Neque enim ille à vobis repertus est, sed ipse vos ad se pertraxit afflatu, quemadmodum quod illum nunc ut patrem diligitis, non aliunde est, nisi quod ille prior dilexit vos. Errori pristino facile ignotum est, verum inexpugnabile * flagitium sit, post cognitam veritatem, ultro ad pristinum errorem relabi. Judæi cognito vero cultu pietatis, à suis desciscunt ceremoniis: vos ab idolorum cultu revocati, ac per Euangelium veram edocti pietatem, accepto cœlesti Spiritu, rursus ad Judaicam servitutem vosmet præcipites datis: ut cum liberi sitis, tamen ultro servire cupiatis elementis hujus mundi, quæ nec vim habent ad conferendam justitiam, nec efficacia sunt ad salutem.

10 Dies observatis, & menses, & tempora, & annos.

10 An non eo relabimini, dum Judaica superstitione observatis dies, menses & annos, aliasque temporum differentias, perinde quasi sabbatismi, neomeniæ, dies festi, aliaque tempora, in quibus Judæi certa quædam exercent, aut à certis rebus ceu nefastis abstinent, quicquam conferant ad veram salutem, cum omnia tempora libera sint Christianis ad cultum pietatis.

11 Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis.

11 Si vere Christo fiditis, unde ista superstitio? Si non fiditis, vereor ne frustra tantum laboris susceperim, in vobis instituendis. Siquidem excidistis à Christo, si Judaismum admiscetis. Ne committatis, ut & ego meam operam luserim, qui per varias afflictiones vobis Euangelium tradidi, & vos tantum malorum frustra pro Christo passi sitis.

12 Estote sicut ego, quia & ego sicut vos: fratres obsecro vos: Nihil me læsistis.

12 Quin potius tales sitis, qualem me videtis esse neglecta Legis observatione soli Christo fidentem. Quandoquidem & ipse quondam fui, quales nunc estis, arbitrans eximiam quandam esse pietatem, circumcidi, servare sabbata, delectum ciborum, pecudum victimas, quarum rerum zelo tum persequebar Ecclesiam Dei, quæ omnia nunc ut inutilia negligo. Fratres, quod hæc vehementius vobiscum expostulo, vestrum, mihi credite, non meum, ago negotium. Ipse poteram recti conscientia contentus esse. Non ideo vobis infensus sum, quod me affeceritis injuria. Vestri me miseret, si à cœptis tam præclaris degeneretis. Facite ut sitis constantes, semperque ad meliora proficite potius, quam ad deteriora relabamini.

* Alia Editio, *inexpiabile*.

13 Scitis autem quia per infirmitatem carnis euangelizavi vobis jampridem: & tentationem vestram in carne mea

13 Ego me (primum prædicans vobis Euangelium Jesu Christi) ad vestram imbecillitatem dejeci, vos vicissim nunc ad meam firmitatem assurgite, nolite præclaram illam fidei vestræ gloriam amittere. Nostis enim quod pridem cum vobis traderem Euangelium, nihil magnificum præ me tulerim, sed humilis & abjecti homunculi speciem gesserim.

14 Non sprevistis, neque respuistis: sed sicut Angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum.

14 Videbatis hominem tenuem, obnoxium malis, multis invisum ob Christi nomen, multis afflictionibus divexatum, ad hæc simplici rudique sermone: Nihil aliud prædicavi vobis, quam Jesum Christum pro vobis crucifixum, & tum tanta erat promtitudo fidei vestræ, ut hisce rebus nihil offensi non rejeceritis, neque spreveritis Euangelium nostrum, cum ex ejus fide immortalitatem polliceremur. Imo summo studio, summoque cum honore excepistis me, non ut Paulum, sed ut Angelum Dei, imo ut ipsum Jesum Christum: propterea quod intelligeretis, non humanam esse doctrinam, quam ad vos adferebam, sed divinam, neque me meum ipsius agere negotium, sed Jesu Christi. Deum igitur in me, Christum in me venerati estis. Hæc docent fidem vestram spectatissimam aliquando fuisse, quæ tam promta fuerit, quæ tam constans, ut nullis meis malis, nulla specie humilitatis potuerit languescere.

15 Ubi est ergo beatitudo vestra? Testimonium enim perhibeo vobis, quia, si fieri posset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi.

15 Gratulabar vobis isto nomine, beatos judicabam, me felicem ducebam, qui tales haberem discipulos. Quod si pœnitet vos cœptorum, ubi vestra illa felicitas, ubi mea, cum & ego mihi de vobis, & vos vobis de me gratulabamini? Nam illud vere de vobis testari debeo, tanta erat animi vestri erga me propensio, ut vel oculos vestros erutos daturi fueritis, si res ita tulisset. Unde nunc à nobis alienati, novos Apostolos vobis adsciscitis, à quibus Judaismum discatis? Illi fucis ac blandiloquentia vos illectant, sibique conciliant, non ea prædicantes, quæ vestræ saluti conducant, sed quæ ad ipsorum quæstum ac fastum faciant.

16 Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis?

16 Ergo-ne ob id factus sum vobis inimicus, quod simpliciter ac vere monuerim, quæ videbam ad vestram salutem pertinere?

17 Æmulantur vos non bene: sed excludere vos volunt, ut illos æmulemini.

17 Equidem video, Galatæ, quid agatur, ambiunt vos quidam, ac veluti mihi invidentes captant, at non sincero animo. Non enim hæc faciunt, quo vobis consulant, sed ut vos ab Euangelii libertate seclusos retrahant in Judaismum, cui ipsi sunt obnoxii. Quærunt enim alios sui similes reddere, quo videantur ipsi rem præclaram ac mirificam sectari pariter ac docere.

18 Bonum autem æmulamini in bono semper: & non tantum cum præsens sum apud vos.

18 Ne putetis quidvis in quovis æmulandum esse, verum quod rectum est, decet æmulari, idque constanter, non modo cum præsens sum apud vos, verum etiam cum absum. Vidistis me Legis ceremonias negligere, nihil prædicare præter Christum, æmulabamini præsentem. Si id rectum erat, cur nunc absente me vultis alios æmulari in iis, quæ recta non sunt?

19 Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.

19 Utinam liceret vobis oculos vestros in pectus meum inserere, cerneretis nimirum, quanto cum animi dolore scribam hæc. Filioli mei, semel vos genui Christo, non sine multo nixu ac molestia, nunc desciscentes à Christo denuo parturio, donec plene formetur in vobis. Semen bonum jeceram, unde pure Christianos nasci conveniebat, sed nescio quod fascino degeneratis in Judæos, & in aliam for-

mam

mam transitis. Christus cœlestis est, spiritualis est, vos terreni ac carnales esse tenditis? Sed affectum animi mei non satis exprimit Epistola.

20 Vellem autem esse apud vos modo, & mutare vocem meam: quoniam confundor in vobis.

20 Utinam nunc liceat apud vos esse, ut quod litteris utcunque significo, possim viva voce vobis aperire. Nonnihil adderet vultus, nonnihil lachrymæ, nonnihil ipse vocis ardor. In omnia me mutarem, quo vos revocarem ad Christum, nunc blandiens, nunc obtestans, nunc objurgans. Orationem melius ad varietates animorum & ad rem præsentem accommodarem. Experirer omnes remediorum vias, donec omnes ad sanitatem revocassem. Nunc cum videam vos partim ad Judaismum relapsos, partim hujus periculo proximos esse, partim, ut spero, constantes in eo quod à nobis didicistis, in varias curas metusque mihi distrahitur animus, neque satis consilii est, qualibus litteris tanto malo queam mederi.

21 Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non legistis?

21 Jam ut eos peculiariter appellem, quibus omnino cordi est, in Legis servitutem revolvi, quæso ut mihi respondeatis: Si Lex Mosi placet, cur non hujus auctoritatem sequimini, si parum creditis Euangelio? Siquidem ipsa quoque Lex Mosi vult eos, qui cooptantur in societatem Christi, liberos esse à servitute Legis. Accipitis Legem, & non audistis Legem, aut si audistis, non intelligitis, quoniam hærentes in cortice litteræ non penetratis ad medullam spiritus.

22 Scriptum est enim: Quoniam Abraham duos filios habuit: unum de ancilla, & unum de libera.

22 Scriptum est enim in Libro Geneseos, Cap. xx. Abrahæ, qui princeps ac pater credentium fuit, duos fuisse filios; quorum majorem, videlicet Ismaelem, sustulit ex ancilla Agar, minorem Isaac, ex uxore legitima Sara.

23 Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem:

23 Verum is, qui natus est ex ancilla, juxta morem hominum communem natus est, nec quicquam aliud erat, quam filius Abrahæ, quemadmodum sunt & Judæi, quamlibet à Christo alieni. Is vero, qui natus est ex uxore libera, præter communem ordinem naturæ, ex effœta matre, ex vetulo patre, juxta divinum promissum natus est: & quibus ætas & corporis imbecillitas hæredis desperationem ingerebant, his promissio divina certam fiduciam prolis addidit. Itaque prior ille filius naturæ debebatur, hic fidei.

24 Quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta Unum quidem in monte Sina, in servitutem generans: quæ est Agar:

24 Neque vero fabula hæc, præter gestæ rei narrationem, nihil habet retrusioris mysterii. Nam hujusmodi ferme est Lex Mosaica, ut quemadmodum in homine, sub crasso corporis operculo latet animus corporis moderator, ita sub historia penitius quiddam ac sublimius tegatur. Scrutemur igitur, quid nobis significent per allegoriam duæ matres, quid duo filii. Nimirum duæ matres adumbrant duo Testamenta, quorum alterum edidit populum servituti Legis obnoxium, alterum populum per fidem liberum ab onere Legis.

25 Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei, quæ nunc est Jerusalem, & servit cum filiis suis.

25 Siquidem Sina mons est in Arabia, quæ Chaldæorum lingua Agar ancillæ nomen refert, confinis monti Sion, in quo sita est civitas, cui quondam erat nomen Jebus, nunc Jerusalem dicitur. Porro qui montem accolunt Agar, & hodiernis temporibus servitutem serviunt, veluti gentis auctorem conditione referentes.

26 Illa autem, quæ sursum est Jerusalem, libera est; quæ est mater nostra.

26 Cæterum Hierosolyma, quæ cessit posteris Isaac, nescit servitutem. Ea civitas quoniam in edito sita est, cœlestem illam patriam, in cujus municipium adsciti sumus, adumbrat. Ea mater est non solum Judæorum, sed omnium etiam nostrum, qui Christo credimus. Lex Mosaica terrena est, Lex Euangelica cœlestis, nimirum è cœlis profecta. Ut corpus servit animo, ita quod crassum est, servile est, quod spirituale, cum libertate conjunctum est. Lex Mosaica prior edidit suum fœtum, Lex Euangelica, tametsi serius enixa est, tamen quanto copiosiorem sobolem genuit Deo. Illa duntaxat unicam Gentem produxit, nec eandem admodum numerosam. Hæc totius orbis Nationes complectitur.

27 Scriptum est enim: Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe, & clama, quæ non parturis: quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum.

27 Atque id ne fortuito quis putet accidisse, jam olim forte prædixit Esaias Cap. LIV. qui prophetico Spiritu prospiciens Gentium multitudinem ad Euangelium Christi undique convolantem, exsultat hisce verbis: *Lætare sterilis, quæ non paris. Erumpe in gaudii vocem, & clama quæ non parturis. Nam longe plures tui filii, quæ orba & effœta videbaris, quam ejus quæ virum habet*, ac miram posteritatis spem de se pollicebatur. Perpaucos Judaismus olim commendavit Deo, plurimos autem fides Euangelii Deo conciliat, ac sine fine conciliatura est.

28 Nos autem fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.

28 Videtis duas matres, videtis duos filios, duarum Gentium auctores. Qui Legem Mosaicam adhuc mordicus tenent, ad Ismaelem ex ancilla natum pertinent: nos vero, qui relicta Legis fiducia, per fidem sinceram ab uno Christo pendemus, ad Isaac pertinemus, qui ex libera non secundum carnem natus est, sed juxta Dei promissum. Nec enim ideo recipimur ad salutem Euangelicam, quod sub Lege nati sumus, sed quod Deus olim promiserit salutem omnibus, qui per fidem accederent in consortium Filii sui Jesu Christi.

29 Sed quomodo tunc is, qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum, qui secundum spiritum: ita & nunc.

29 Quin hac quoque parte pulchre congruit allegoria, quod utraque posteritas sapit originem suam. Siquidem quemadmodum olim Ismael natu grandior, qui juxta carnem duntaxat fuit filius Abrahæ, tenerum adhuc Isaac persequebatur, ex promisso Dei natum, jam tunc inter colludendum plus sibi vindicans, quam æquum erat: ita nostris quoque temporibus, qui carnali Legi hærent, invisos habent eos, qui spiritualem Euangelii Legem amplectuntur, iisque præire conantur, quasi vindicantes sibi jus primogenitorum, quod uni debebatur Christo: ac vetustatis prærogativa, matris ingenuæ filios in servitutem communem pellicere conantur, videlicet quo ipsi servi majores, minoribus quodammodo dominentur.

30 Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam, & filium ejus: non enim heres erit filius ancillæ cum filio liberæ.

30 At non probat mater ingenua commercium hoc. Non vult misceri dissimiliter natos. Clamat enim protinus indignata, quemadmodum refert Scriptura Genes. XXI. *Ejice ancillam & filium ejus, nec enim patiar, ut hæres sit filius ancillæ, cum filio meo Isaac.* Nimium hæret Synagoga iis, qui crediderunt Euangelio. Nimium urgent Judæi Christianos, quorum invident libertati. Si mater serva non vult sponte discedere, pellatur potius, quam commercio servili filium corrumpat meum. Isaac promissa est, ac debetur æternæ salutis hæreditas. Agar efferat si velit secum hydriam insipidæ Legis, quam deamat. Meus Isaac efficacem Euangelicæ doctrinæ succum bibens feliciter adolescet usque, donec evadat in virum perfectum.

31 Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ: qua libertate Christus nos liberavit.

31 Proinde fratres mei, finite ut Judæi, quibus nimium pertinaciter placet Lex servilis, suam sibi habeant servitutem, nec à matris ingenio degenerent. Nos qui & ipsi fuimus aliquando servituti Legis obnoxii, & tanquam filii Agar ancillæ, persequuti sumus ingenuos Ecclesiæ filios, nunc exempti sumus à servitute pristina, & cooptati in jus filiorum Saræ. Hanc libertatem Christo ferimus acceptam, cui per fidem sumus insiti, sic ut in commune jus hæreditatis promissæ venerimus. In eam libertatem, in quam nos Judæos Christus suo pretio, veluti postliminio restituit, vos Gentes vocavit per Euangelium.

CAP. V.

Et circumcidi vanum: quis vos ita turbat?
Hæc sunt quæ pariunt Spiritus atque caro.

1 State, & nolite iterum jugo servitutis contineri.

1 NIHIL superest, nisi ut in eo, quod semel estis assequuti, persistatis. Nam quæ dementia sit, à libertate, quæ vobis gratuito contigit Christi beneficio, ultro in servitutis jugum inserere colla vestra. Nos experti servitutis molestiam, gratulamur nobis, quibus tandem contigerit libertas: vos liberta-

ta-

tatem pertæsi, ultro servitutem affectatis? Fortassis sic vobis ipsis blandimini. Non descivimus à Christo, sed Legem cum Christo copulamus, quo certior sit salutis exspectatio. Christus totum hoc beneficium, ut omnibus voluit esse commune, ita sibi soli acceptum ferri voluit: non patitur in hoc negotio consortium.

2 Ecce ego Paulus dico vobis: quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.

2 Atque ut intelligatis quanto periculo meditemini Judaismum: en ego vobis non ignotus Paulus Gentium Apostolus, & Apostolus institutus ab ipso Christo, palam edico vobis, si circumcidamini, Christus vobis nihil profuturus est. Etenim si vere creditis ab hoc perfectam salutem omnibus præstari posse, cur accersitis circumcisionem? Sin diffiditis, nondum agnoscitis beneficium Christi, cujus participes esse non possunt, qui diffidunt: nam soli fidei datur, non meritis operum. Aut plane Judæi sitis oportet, abdicato Christo: aut plane Christiani sitis oportet, rejecto Judaismo. Non fert ille claudicantes utroque pede, non vult vinum novum infusum utribus veteribus, non vult vetus infusum novis utribus, non fert assutum pannum novum vestimento veteri, non fert vesti novæ veterem pannum admixtum. Si levis esset servitus, fortasse negligi poterat: si grande præmium esset servitutis, poterat conditionis onus mercedis magnitudine pensari. Nunc præterquam quod onus est molestissimum, adeo nihil est lucri, ut damnum maximum sit capiendum. Neque vero vobis ipsi blandientes, vosipsos fallatis. Non illigabimus nos universæ Legis farcinæ, tantum adspergemus aliquid ex Lege, ne prorsus simus alieni, recipietur circumcisio duntaxat, victimæ pecudum, cæteraque id genus non recipientur.

3 Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ Legis faciendæ.

3 Ego contra, ne quid inscientes erretis, clara voce testor omnibus hominibus: quisquis se circumciderit, sive Judæus sit, sive secus, obnoxium se facit observandæ toti Legi. Quemadmodum enim per baptismum toti dedicamur Christo, ita qui circumciditur, totus dedicatur Legi. Nam hac veluti tessera, in genus Judaicum cooptatur. Liberum est ex Lege quædam decerpere iis, qui circumcisi non sunt. Cæterum circumcisos tota Lex habet obligatos. Cui circumcisio placet, huic & victimæ, & sabbata, & neomeniæ, & lotiones, & ciborum delectus, & stata jejunia, aliaque id genus placeant oportet. Tantum onus ultro accersere, nonne manifestariæ cujusdam dementiæ est, præsertim hac mercede, ut ob molestissimam & inutilem servitutem, à Christo libertatis ac salutis unico auctore desciscatis?

4 Evacuati estis à Christo, qui in lege justificamini: à gratia excidistis.

4 Etenim, ut sæpe jam dixi, si veram justitiam exspectatis à Legis præsidio, quæ per operis fiduciam promittit qualemcunque justitiam, nimirum alieni facti estis à consortio Christi, qui suum donum gratiæ esse voluit, non meriti. Quod si discedítis à Christi contubernio, ne Lex quidem vobis erit usui, imo perniciem adferet. Etenim si quem usum habebat ante lucem Euangelicam, eum totum amisit evulgato jam Euangelii mysterio. Si Lex apud vos valet, Christus est antiquatus. Si valet Christus, Lex antiquata sit oportet. Cum Legem dico, crassam illam atque carnalem Mosaicæ Legis partem intelligo, quam solam mordicus tenent Judæi, ex observatiunculis ad corpus pertinentibus sibi pollicentes perfectam justitiam, existimantes quod pecudum sanguis adspersus expiet animum à peccatis, aut aquæ lavacrum mentium sordes abstergeat, aut cibus purus, aut impurus animum expurget, aut inquinet.

5 Nos enim spiritu ex fide, spem justitiæ exspectamus.

Nos contra spiritualem Legis portionem amplexi, non ex hujusmodi rerum corporalium superstitiosa observatione promissam justitiam exspectamus, sed ex eo quod per Euangelium credimus, veram innocentiam veramque salutem per Christi mortem nobis gratis donari.

6 Nam in Christo Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium: sed fides, quæ per charitatem operatur.

6 Nihil autem refert, utrum circumcisus venias ad Christum, an incircumcisus, quando totum hoc negotium non ab observatione Legis, sed à fide pendet, cui licet desint opera Legis Mosaicæ, non est tamen otiosa, verum occultos impetus addit ad omnia pietatis officia, non ex præscripto Legis, sed ex caritate, quæ nullius jussu, suapte sponte, multo plus præstat, quam ulla Lex posset extundere vel minis, vel suppliciis. Hæc cum adest, quorsum opus Legis præscripto? si non adest, ad quid conducit Legis observatio?

7 Currebatis bene: quis vos impedivit veritati non obedire?

7 Bene currebatis in Euangelii stadio, ad æternæ felicitatis bravium recta properantes. Quis impedivit cursum vestrum? Cur quod semel placuit non probatis constanter? Cur vestro decreto rescisso, in alienam sententiam pedibus itis? Cavete ne cujusquam hominis auctoritas tantum valeat apud vos, ut ab instituto cursu cessetis. Semel credidistis veritati, turpissimum est nunc ad umbras deflectere. Quod ego docui vos, auctore Deo docui.

8 Persuasio hæc non est ex eo, qui vocat vos.

8 Cæterum qui vobis diversa persuadere conantur, qui fidei vestræ cursum interpellantes, ex transverso avocant ad Judaismum, non sequuntur auctorem Deum, (qui vos ad gratiam vocavit per fidem, non ad Judaismum per circumcisionem) sed sequuntur humanas cupiditates, suo quæstui, suæ gloriæ, suæque tyrannidi servientes. Etiam atque etiam cavendum ab istorum oratione.

9 Modicum fermentum totam massam corrumpit.

9 Pauci sunt, sed hi pauci ni vitentur, periculum est, ne totam multitudinem inficiant, ac totius vestræ congregationis vitient sinceritatem, quemadmodum videtis à paululo fermenti, totam conspersionem acidam reddi cui fuerit admixtum, paulatim acorem suum per omnem farinam antea sinceram diffundens. Quantulacunque portio Judaismi, si cum Euangelio misceatur, totius fidei vestræ sinceritatem vitiabit.

10 Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis: qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicumque est ille.

10 Sed quandoquidem hactenus alieno impulsu cœpistis vacillare, certam spem de vobis concipio, quod in pristina sententia perseverabitis, partim quidem fretus animis vestris pridem mihi perspectis & exploratis, sed multo maxime auxilio Christi. Is dedit, ut alacriter inciperetis: idem dabit, ut fortiter perseveretis. Cæterum quisquis est ille, qui fidei vestræ tranquillitatem puritatemque nova doctrina perturbat, non effugiet judicium Dei, quamvis fefellerit homines. In præsentia certis de causis, nec prodo qui sit, nec in illum sævio: Deo tamen cui non est ignotus, quique nullius auctoritate commovetur, pœnas dabit, quem læsit potius, quam me.

11 Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc prædico: quid adhuc persecutionem patior? Ergo evacuatum est scandalum crucis.

11 Neque vero vos moveat, si quidam jactitant, me quoque non abhorrere à Legis observatione, qui sæpenumero Judæus factus sim Judæis, ac Timotheum circumciderim. Compulsus id feci, atque identidem reclamans, illique tum tempori cessi, quo neque periculi multum adhuc videbatur imminere, si fecissem, & gravis tumultus, ni fecissem. Nunc diversa temporis ratio, diversum consilium postulat. Postremo aliud est pati circumcisionem, aliud prædicare circumcisionem. Passus sum, ut Timotheus circumcideretur: nunquam docui oportere circumcidi. Ita frequenter cum Judæis agens à vetitis Lege cibis abstinui, nunquam præscripsi cuiquam ciborum delectum. Imo contra docui, nihil referre quibus cibis vescaris, modo sobrie cum actione gratiarum. Erat tempus cum nonnihil dandum esset invincibili persuasione Judæorum, nunc quando satis eluxit Euangelium, & pertinacibus animis hoc agunt Judæi, ut Gentes etiam in suam pertrahant superstitionem, neque rectum est, neque tutum vacillare, sed libera fronte prædicandum est, cessasse Legem Mosaicam, amplectendam omnibus libertatem Euangelicam. Nam si verum est, quod isti dictitant, me circumcisionis auctorem ac præconem esse, quid igitur est cur me Judæi tam obstinatis odiis in ho-

diernum usque diem persequuntur? Nam hinc omne Gentis odium in me, quod sic prædicem Euangelium Christi, ut doceam cessare Legem Mosi. Illi putant se pluris habendos apud omnes, si Judaici ritus admiscerentur Christo. Nunc discruciantur invidia, quod omnibus per fidem ad eam gratiam admissis ipsi circumferunt inutilem circumcisionem. Atque hæc præcipua causa, cur jam pridem obstinatis animis mihi perniciem struunt, quod per Christi crucem omnibus polliceat perfectam salutem, absque circumcisionis præsidio. Quod si circumcisionem adhuc prædico, quemadmodum quidam calumniantur, cur non cessant Judæi me persequi, cum sublata sit causa, cujus gratia fueram illis invisus? Mihi credite, Galatæ, semper eadem fuit, & futura est mea prædicatio: videte, ut vestra fides itidem sit eadem.

12 Utinam & abscindantur qui vos conturbant.

12 Tantum enim abest ut assentiar istis, qui circumcisionem docent, ut si non queant à sua Lege distrahi, distrahantur penitus ab Euangelii consortio, potius quam vos labefactent, & à recto statu sua persuasione dimoveant. Si tam pertinaciter placet istis circumcisio, faxit Deus ut non solum circumcidantur, verum etiam prorsus abscindantur, ut affatim habeant quod amant. Præstat illos perire solos, quam alios tam multos in ruinam secum trahere. Fruantur sua pudenda servitute, si tam * collubitum est ipsis.

13 Vos enim in libertatem vocati estis fratres: tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem Spiritus servite invicem.

13 Vos fratres non in servitutem, sed in libertatem estis vocati per Euangelium. Neque quicquam aliud restat nisi ut caveatis, ne libertatem acceptam per Christi Spiritum, per occasionem accommodetis ad carnis cupiditates. Nam ita sublata est servitus Legis, ut in hujus vicem successerit caritas Euangelica, quæ plus impetrat à volentibus, quam Lex exculpebat † ab invitis. Nec tamen dominatus aut servitus est inter amantes, inter quos mutuum est obsequium. Lex non præcipit, ut pro capite amici tuum caput opponas, ut tuum defraudans genium, fratris inopiæ subvenias, ut firmus infirmo, doctus indocto, melior deteriori obsecundes, & tamen hoc imperat caritas, quæ sic ubique dictat, quid sit agendum, ut ultro facias, quod dictaverit. Porro quod Lex tot præscriptis, tot minis non efficit, id compendio sola præstat caritas, totius Legis vim ac summam in sese complectens.

14 Omnis enim lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

14 Siquidem quicquid verbosissima Lex innumeris præceptis conatur efficere, id totum unico brevique sermone completur, nimirum hoc, quem legimus in Levitico Cap. XIX. *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Proinde si mutua caritate conglutinabimini inter vos, mutuis officiis omnes fulciemini, mutuis obsequiis adjuvabimini.

15 Quod si invicem mordetis, & comeditis: videte ne ab invicem consumamini.

15 Rursum si, quod inter carnales fieri solet, mutuis odiis inter vos dissidentes, non solum non sublevatis alii alios, verum etiam obtrectationibus mordetis invicem, nec mordetis modo atque arroditis, verum etiam, quod immanium est ferarum, devoratis, quod quidem in vobis est, etiam atque etiam metuendum est vobis, ne belluarum ritu vos invicem laniantes, ad earundem exemplum mutuis vulneribus conficiamini. Huc prolabuntur, qui Euangelicæ caritatis expertes hærent Legi carnali, dum omnia suis commodis metiuntur, cum contra Christiana caritas alienis serviat commodis.

16 Dico autem: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis.

16 Horum autem quæ dicta sunt, huc tendit summa, ut posteaquam exemti estis à servitute Legis Mosaicæ, quæ carnalis est, juxta spiritualem Euangelicæ caritatis Legem vitam agatis. Id fiet, si nec ceremoniis Judaicis metiemini justitiam, & à carnis cupiditatibus temperaveritis. Non desieritis esse Legi obnoxii, si perseveretis esse obnoxii cupiditatibus. Proinde date operam, ut juxta Spiritus ductum vitam agatis, id si feceritis, abstinebitis ab his factis, ad quæ sollicitant carnis cupiditates. Etenim quemadmodum in uno homine corpus est crassum ac grave, animus cœlestis & immortalis, utque in eadem Lege crassum quiddam est, quam dicimus litteram, atque è diverso cœleste quiddam, quod spiritum appellamus: ita in eodem hominis animo vis quædam inest ad honesta vocans: rursus altera huic diversa, cognataque corpori ac litteræ, quæ nos ad diversam vitam incitet.

* Alia Editio, *ita.* † Altera Edit. *exigebat.*

17 Caro enim concupiscit adversus spiritum: spiritus autem adversus carnem: hec enim sibi invicem adversantur: ut non quæcumque vultis, illa faciatis.

17 Inter has res perpetuum bellum est, dum caro spiritui, spiritus carni adversatur. Caro coerceri potest, prorsus opprimi non potest, quin nitatur adversus spiritum. Quæ si vincat, fit aliquoties, ut cum juxta spiritum expetat ea, quæ sunt pietatis; tamen superatus à carne faciat ea, quæ novit esse fugienda.

18 Quod si spiritu ducimini: non estis sub lege.

18 Quod si Spiritus Christi vos impellit volentes ad ea, quæ sunt honesta piaque, nihil juris in vos habet Lex Mosaica. Ac res quidem invisibilis est spiritus, res invisibilis caro, de qua loquitur in præsentia. Neque tamen difficile est colligere, carnis arbitrio serviat aliquis, an spiritus ductum sequatur. Cujusmodi sunt fontes, ejusmodi sunt ea, quæ proficiscuntur à fontibus. Vita, mores, factaque hominis testantur habitum animi.

19 Manifesta sunt autem opera carnis: quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria,

20 Idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ,

19 Ac ne de dubiis, aut occultis in præsentia loquamur, hæc sunt, quæ palam declarant hominem adhuc carni servire, etiamsi baptismum adeptus sit, ac Legis servitutem effugerit, adulterium, scortatio, immunditia, lascivia,

20 Simulacrorum cultus, veneficium, simultates, lis, æmulationes, iræ, contentiones, factiones,

21 Invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

21 Invidiæ, ebrietates, comessationes. His quisquis obnoxius est, quamlibet baptizatus, tamen nondum vere liber est, sed cupiditatum malarum servus est. Nec est quod vobis ob baptismum, aut edita miracula blandiamini. Olim præsens vos monui, ac nunc rursus per Epistolam denuntio, quicunque talia patrant, secludentur ab hæreditate regni cœlestis:

22 Fructus autem Spiritus est: charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

23 Mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Adversus hujusmodi non est lex.

22, 23 Contra, qui vere liberi sunt, & spiritus arbitrio ducuntur, hujusmodi fructibus dignoscuntur. Siquidem adsunt comites, caritas, gaudium, pax, animi lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, temperantia. Hæc qui suapte sponte præstant, iis nihil opus est admovere Legis stimulos: nam hos ipsorum innocentia liberos reddit à Lege.

24 Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.

24 Porro qui vere Christi sunt, ut spirituales decet, carnem suam crucifixerunt cum suis vitiis & concupiscentiis. Siquidem per baptismum Christo commorimur, simulque cum eo sepelimur. Non convenit medios inter carnem & spiritum fluctuare.

25 Si spiritu vivimus, spiritu & ambulemus.

25 Si corpori vitam impartit spiritus, æquum est, ut corpus spiritus regatur arbitrio. Si nos vitam accepimus à Spiritu Christi, non à Lege, juxta Spiritus ejusdem instinctum vivamus. Si vere hausimus Christi Spiritum, hujus fructus edamus, ac procul absimus à carnis operibus.

26 Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.

26 Ne simus inanis gloriæ cupidi, hujus gratia nos invicem provocantes ad certamen, nobis invicem invidentes. Siquidem hæc vitia frequenter obrepunt etiam iis, qui pietatis studium profitentur, cum tamen sint præcipua pestis veræ pietatis.

CAP. VI.

Ferte rogo infirmos: quæ sevimus, illa metemus:
Glorior in cruce: nam stigmata porto crucis.

1 OSTENDI fratres, quo sit omnibus enitendum, quicumque semel Christo dedere nomen. Et tamen quando baptismus non aufert nobis, ut homines

1 Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis: hujusmodi instruite in

spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris.

mines simus, si quis fuerit per humanam infirmitatem in culpam aliquam prolapsus, vestræ partes erunt, qui spiritu robusti, non cessistis cupiditati carnis, ut hominem hujusmodi blande leniterque restituatis, erigentes, ut resurgat, non sævis dictis proculcantes, ut desperet. Hypocritarum est hujusmodi supercilium ac sævitia. Christi spiritus, quoniam cupit omnes salvos fieri, mansuetudine pellicit ad resipiscendum. Ac sæpe flectit & humiles reddit lenis fraternaque correptio, quos prorsus alienat jurgatrix austeritas. Lex Mosaica sic coercet peccata, ut tollat peccatorem. Christiana caritas medetur vitiis, non exstinguit hominem. Quo melior es, hoc clementius accommoda te fraternæ infirmitati. Ad id si te parum hortatur exemplum Christi, qui suos lenissime pertulit, donec resipiscerent, saltem illud te adhortetur, quod intelligis fieri posse, ut in te recidant vices. Accidit huic humanum quiddam, memineris & te hominem esse. Hujus lapsus te doceat, non tibi fidere, nec efferre cristas. Sic age cum lapso, quomodo tecum agi cupias, si quid simile tibi venisset usu. Et homini potest usu venire quicquid humanum est. Qui vacillarunt impellentibus Pseudapostolis, non sunt per sævitiam alienandi, sed per caritatem revocandi ad pristinam firmitatem. Nam fieri potest, ut illi vicissim jam robusti, vestræ subveniant imbecillitati.

2 Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.

[2] Qui laborat sub onere, sublevandus est, non dejiciendus. Quare vicissim aliorum si alii bajulabitis onera, tum vere præstabitis legem caritatis, quæ peculiariter Christi lex est. Is cum nec peccatis esset obnoxius, nec affinis esset peccandi periculo, tamen nostras iniquitates ipse portavit, ac benignitate sua sanavit, non condemnavit austeritate.

3 Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit.

[3] Nemo sibi placeat tanquam justus, & hac fiducia despiciat fratrem aliquo delicto præventum. Nam hoc ipsum argumentum est falsæ justitiæ, sibi justum videri. Proinde si quis sibi videtur esse aliquid cum nihil sit, ipse sibi imponit. Nec enim ideo quisquam justus est, quod alteri lapso se præferat. Nec ideo contaminabitur alieno commisso, si se demittat, ut lapsum erigat. Nec ideo bonus est, quod se conferat deteriori. E suis quisque factis æstimandus est.

4 Opus autem suum probet unusquisque, & sic in semetipso tantum gloriam habebit, & non in altero.

[4] Neminem tamen oportet suis factis fidere, sed explorandum, num quod recte facere videtur, sit hujusmodi, ut probari Deo possit. Quod si te non remordet animus tuus, ne glorieris ob alienam imbecillitatem, sed ob tuam firmitatem: & glorieris apud te, tibi gratulans de dono divino: ne vero jactes apud alios, aut eos despicias, qui tuum robur non assequuntur. Succurre si potes: si non potes, suo illum judici relinquito.

5 Unusquisque enim onus suum portabit.

[5] Nec delictum illius tuum diminuet præmium, nec tu pro alieno commisso plecteris, sed apud Deum judicem, sua cuique sarcina tollenda erit.

6 Communicet autem, is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis.

[6] Cæterum quamdiu sumus in hoc seculo, mutuis officiis nos invicem fulcire debemus. Atque ut eorum, qui præcellunt dotibus, partes sunt, doctrina, consolatione, atque exhortatione, fratris imbecillitati succurrere, ita quibus subvenitur, meminerint se non ingratos præbere de se bene meritis. Ita fiet, ut sit inter vos omnium bonorum communio, si qui doctrina valent Euangelica, erudiant, erigant, fulciantque rudes, atque hi vicissim de suis facultatibus impartiant doctoribus ac monitoribus suis, ut officiorum fiat commutatio. Videant autem qui docent, ut digna Christo sint quæ tradunt, & Christi Spiritum sapiant, alioqui præstat non assentire doctori.

7 Nolite errare: Deus non irridetur.

[7] Porro qui perperam tradita doctrina Euangelica, præmium accipit ab eo quem instituit, hominem quidem fallit, imo seipsum fallit, cæterum Deum non fallit. Quare moneo, ut sincere doceatis: nam Deus non irridetur.

8 Quæ enim seminaverit homo, hæc & metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.

[8] Sed cujusmodi sementem fecerit homo, hujusmodi quoque messem facturus est. Qui carnalem tradiderit doctrinam, pro carnali semente fructum demetet periturum. Qui vero spiritualem impartierit doctrinam, ex spirituali cœlestique doctrina mercedem adsimilem referet, vitam æternam.

9 Bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim suo metemus non deficientes.

[9] Itaque perpetuum studium sit nobis, bene mereri de omnibus, nec unquam cessemus à benefaciendo, sive gratos nanciscamur, sive ingratos, sive respondeat præmium ab hominibus, sive non respondeat. Nam suo tempore fructus continget à Deo nunquam interiturus, proque temporariis officiis merces reponetur æterna. Non semper erit sementis tempus, veniet dies, cum neque nostris benefactis, nec alienis sublevabimur.

10 Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.

[10] Quamdiu versamur in hoc mundo, licet Deum benefactis demereri, licet aliis opitulari: in die judicii nec benefactis locus erit, nec bene merendi de quoquam facultas erit. Proinde dum tempus habemus, utamur tempore, benemereri studentes, cum de omnibus, tum vero præcipue de iis, quibus cum nobis religionis ac fidei contubernium est. Judæus non agnoscit nisi suos, Christianus ad exemplum Christi, de nemine non cupit benemereri.

11 Videte qualibus litteris scripsi vobis mea manu.

[11] Videtis Galatæ, quantopere mihi res cordi sit, qui tam prolixam Epistolam vobis meapte manu scripserim. Agnoscitis notulas digitorum meorum. Non est quod suspicemini subdititiam Epistolam, tota mea est, mei pectoris apud vos index. Facite ut hæc plus ponderis apud vos habeat, quam Pseudapostolorum oratio.

12 Quicumque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur.

[12] Etenim qui sunt hujus animi, ut prius habeant hominibus morem gerere, quam Deo, hi pertrahunt vos ad circumcisionem, ut simul & Gentibus invisi sitis, ob Christum, & Judæos habeatis infensos, ob præputium. Judæi sunt, & suæ Gentis odia metuunt, si Christum absque præputio profiteantur, veluti Legem abolentes. Hi magis verentur homines, quam Deum, magisque venantur gloriam apud homines, quam apud Deum. Metuunt ne sincera professio crucis Christi, persecutionem adversus ipsos excitet eorum, quibus Christi nomen est invisum, ne parum gloriosi doctores habeantur, si præter crucifixum nihil doceant.

13 Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt: sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur.

[13] Neque enim simplici Legis studio faciunt ista, quemadmodum ego quondam errans amore patriæ Legis, sæviebam in gregem Christi; quando ne ipsi quidem Judæi Legem servant, tametsi circumcisi sunt à majoribus. Sed abutuntur vestra simplicitate, vobis imponentes onus circumcisionis, ut se de vobis jactitent apud suos, quod ipsis auctoribus ac magistris Judaismum receperitis. Hac arte placare conantur invidiam suorum, indigne ferentium, per Euangelium Christi, Legem aboleri. Ego nec Judæorum invidia deterreor, nec Gentium insectatione, quo minus sincere prædicem Euangelium Christi.

14 Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.

[14] Absit autem, ut alia quapiam de re glorier, quam de cruce Domini mei Jesu Christi. Scio crucem hujus probrosam esse apud Gentes, invisam apud Judæos, in hac una tamen mihi satis est omnem gloriam meam ponere, quem ne tantulum quidem jam tangit mundi gloria, utpote cui per baptismum in Christi corpus insito, mundus mortuus est, & ego vicissim mundo, nec malis illius territor, nec commodis titillor, nec odium metuo, nec plausum moror, nec ignominiam formido, nec gloriam affecto. Christus mihi pro omnibus, & adversum omnia satis est.

15 In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura.

[15] Ad hujus professionem nihil refert circumcisus venias ex Judaismo, an incircumcisus ex Gentibus. Quisquis enim in illius corpus per fidem cooptatur, ita repente transit in alium hominem, ut nova fiat crea-

creatura, eoque renasci dicitur. Facessant igitur humana discrimina.

16 Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, & super Israel Dei.

16 Quisquis Christum profitetur, tantum hoc meminerit, quod Christianus est. Hæc esto regula immobilis, hanc quicunque sequuti fuerint, his pacem precor, ac misericordiam precor: convenit enim his idem precari, quod David precatur Israelitis, cum ait in Psalmis: *Pax super Israel.* Verum duo sunt Israelitarum genera. Sunt Israelitæ secundum homines, sunt Israelitæ juxta Deum. Non protinus verus est Israelita, quisquis præputium habet amputatum, sed qui mentem habet circumcisam, quique per fidem Deo fortis est. His igitur Israelitis, quorum de numero & vos estis, opto pacem ac misericordiam.

17 De cetero nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.

17 Valeant autem falso nomine Israelitæ, qui pertinacibus odiis decertant adversus Euangelium Christi. Me certe nunquam dimovebunt ab hac sententia. Quod prædicavi, semper sum prædicaturus. Quare super hac re nemo posthac mihi facessat negotium. Tantum enim abest, ut ab Euangelica veritate probris ullis, aut afflictionibus queam divelli, ut ignominiam ob Christum inustam mihi, ut carceres, ut virgas, ut vincula & lapidationes, cæteraque mala, quæ pro Christi nomine perpessus sum, ceu notas, stigmataque Domini mei Jesu Christi, mecum ubique circumferam in corpore meo, veluti trophæa quædam ostentans, ac gloriæ mihi ducens, quod, qua licet, imitari merear Christi crucem, quam prædico.

18 Gratia Domini nostri Jesu Christi, cum spiritu vestro, fratres. Amen.

18 Favor ac benevolentia Domini nostri Jesu Christi semper adsit spiritui vestro fratres, ut illius præsidio persistatis in Euangelii sinceritate: Quod votum ut ratum sit, faxit ille, cujus afflatu hæc scribo.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD GALATAS

FINIS.

VERSUS MEMORIALES
In D. PAULI EPISTOLAM
AD GALATAS.

Angelus ipse cadat: Bene culpat: Cur Galata erras?
Dum puer est hæres: En caro quæ peperit.
Ferte, rogo, infirmos. Sex Galata ista legunt.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO,
D. LAURENTIO CAMPEGIO,
S. R. E. TT. S. THOMÆ IN PARIONE CARDINALI,
DES. ERASMUS ROTERODAMUS
S. D.

QUOTIES inconstantiam rerum humanarum intueor, *Laurenti*, Cardinalitii ordinis non infimum decus, videor mihi prorsus Euripum quendam videre, aut si quid Euripo instabilius; adeo vicibus irrequietis, sursum deorsum volvuntur ac revolvuntur, nec possunt eodem in statu diu consistere. Cum ad summa ventum est, recurritur ad relicta, donec rursus eo veniatur, ut à fastigio jam intolerabili cursum deflectere cogamur. Porro si quis mari conetur obsistere, aut hujus cursum alio derivare, nunquam id fecerit sine gravi discrimine rerum, ingentique tumultu. Sic olim *Romanorum* Monarchiam excepit Democratia, aut certe Oligarchia, quæ & ipsa tandem eo licentiæ processit, ut Tribunis plebis ac Dictatoribus foret opus: mox etiam Imperatoribus, quorum potestas in immensum evecta fecit, ut rursus pristini Reipublicæ status desiderarentur. Sed infinitum fuerit, ad hunc modum conferre singula rerum genera, surgentium vicissim ac cadentium, florentium, jacentium, ac denuo reflorescentium, novaque subinde specie repullulantium. Illud magis mirum, sacris etiam studiis, quæ maxime decebat sibi constare, suas esse vices æstuarias. Olim credebatur Philosophia Christiana, non disputabatur: & pia simplicitas hominum, sacrorum Voluminum oraculis erat contenta. Nec egebat variis præscriptis ultro prompta caritas, omnia credens, nusquam hærens. Mox Theologiæ patrocinium capessebant humanis instructi disciplinis, sed ferme his, quas hodie Rhetoricas vulgus appellat. Paulatim magis ac magis adhiberi cœpit Philosophia: primum Platonica, mox Aristotelica. Cœptum quæri de multis, quæ vel ad mores, vel ad cœlestium rerum speculationem pertinere videbantur. Quæ res primum visa est propemodum necessaria. At sensim eo succrevit, ut plerique neglecta Linguarum ac politioris litteraturæ peritia, imo neglectis divinis Voluminibus, in curiosis, supervacaneis, & immodicis quæstiunculis, velut ad Sireneos scopulos consenescerent. Jam ars esse cœpit Theologia, potius quam sapientia, theatrica verius, quam ad veram pietatem accommoda: hanc præter ambitionem, avaritiamque, vitiarunt & aliæ pestes, adulatio, contentio, ac superstitio. Quibus rebus ubi tandem eo ventum est, ut Christus ille purus, propemodum esset obrutus humanis argutationibus, ac limpidissimi quondam Euangelicæ doctrinæ fontes, *Philistæorum* scrobe oppleti, divinæque Scripturæ certissima regula, nunc huc, nunc illuc detorta, nostris serviret affectibus magis quam gloriæ *Christi*, quidam pia certe mente conati sunt orbem ad pristinam studiorum simplicitatem revocare, atque à lacunis jam fere turbidis, ad vivas illas ac purissimas scatebras reducere.

Eam

Eam ad rem conficiendam, Linguarum ac bonarum, ut vocant, litterarum cognitio visa est in primis conducere, quarum neglectu videmur huc prolapsi. Atque hîc protinus ingens tumultus in ipso rerum confinio, dum altera pars nimium mordicus tenet ea quibus assuevit: altera violentius irrumpit, hosti, quam hospiti similior. Ita utriusque malo peccatur utrinque. Sic olim Euangelicæ doctrinæ mustum aversabantur *Judæi*, veteri vino *Mosaicæ* Legis assueti, & contumeliam interpretabantur, quo prior illa Lex & perficiebatur, & ornabatur: ac novitatem habebant invisam, cum potius ad priscam vetustatem revocarentur. Porro sic fit, ut beneficium vertatur in dispendium, cum & medicus inclementer atque incommode admovet remedium, & ægrotus saluti consulentem pro hoste ducit. Conveniebat magis, ut qui profitentur has litteras, quæ vulgo laborant invidia novitatis, cum sint antiquissimæ, civiliter irreperent potius quam hostiliter irrumperent: neque statim velut sexagenarios de ponte depellerent, sed paulatim coalescerent novi hospites cum veteribus colonis. Neque enim in hoc adhibentur litteræ politiores, ut aboleantur disciplinæ, quæ cum maximo generis humani bono traduntur in publicis Scholis, sed ut purgatiores sint, magisque sobriæ, quam hactenus fuerint apud quosdam. Sit sane regina Theologia; sed nulla regina tam potens, quæ pedissequarum recuset officium. Ab aliis admoneri se patitur, ab aliis comi, & ad suam gloriam pertinere credit, si famulas habeat quam honestissimas. Quod si qui bonarum litterarum præsidio veterem eruditionem student ornare, comiter & placide suum adhiberent officium, & hi, qui in pristinis studiis consenuerunt, nec sibi, nec junioribus inviderent, sed novos advenas in civitatis suæ consortium humaniter reciperent, futurum esse ut utraque res alteri sit, tum ornamento, tum usui futura, nimirum duplicato lucro, mutua commutatione bonorum. Nunc dum nos invicem luto conspergimus, imo dum invicem nos lapidamus, perit utrisque suus fructus, & utraque pars magno cum malo discedit. In libellis, quibus alteros alteri lacerant, plus est convitiorum, quam argumentorum. In Scholasticis Diatribis plus est dentis, quam eruditionis; plus convitii, quam judicii; plus studiorum, quam libertatis. In sacris Concionibus Euangelica doctrina, quam oportebat esse purissimam, humanis affectibus vitiatur. Peccant, qui odiose vociferantur in hactenus recepta studia, licet infantia; sed gravius peccant, qui conscenso suggesto, unde solet audiri tuba Euangelica, *Christi* gloriam personans, seditiose clamitant: *Arcete liberos vestros à Græcis litteris, hinc nascuntur hæreses. Ne tangite libros* illius & illius (neque enim à nominibus temperant) *qui corrigit precationem Dominicam, qui castigat Canticum* Magnificat, *qui emendat Euangelium sancti* Joannis. *Adeste præfecti, succurrite cives, tantam pestem arcete rebus humanis.* Quæ cum dicuntur apud imperitam multitudinem, quid fingi possit seditiosius? Si apud eruditos & cordatos viros dicantur, quid insanius? Et tamen qui hæc publice faciunt, haberi volunt Christianæ religionis columina. Nec interea perpendunt, quod *Christi* doctrinam profitentes, dum incessunt famam benemerentium, aut certe studentium benemereri, ex diametro dissident ab eo quod profitentur. Præterea non cogitant interim operæ suæ fructum magna ex parte perire, cum ipsis, tum populo, dum hisce rebus sibi fidem abrogant apud auditores. Quis enim credat odium & simultatem præ se ferenti? E diverso lucubrationes eorum, qui suis vigiliis & studiis & veræ pietati pro sua virili consulere student, minore cum fructu leguntur. Nisi parvi referre putamus, integro animo Librum sumas in manum, an inimica persuasione, aut certe imaginatione occupato. Postremo pro semine Euangelico, pessima zizania seritur, dissidiorum atque odii, quæ ubi semel occupavit hominum animos, haud facile revellitur. Nec facile quis credat, è quantulis scintillis paulatim gliscentibus quam ingens incendium sæpe nasci soleat. Nihil est autem in rebus humanis tam florens, quod non vertat in perniciem discordia. At eam nusquam magis vitatam oportuit, quam in studiis, præsertim sacris, quorum auctoritate præcipue tumultus humanarum cupiditatum sedari par erat. Quid enim aliud, quam pacem docet, qui *Christum* docet? Quod si contigerit salem esse insulsum, quid supererit, quo condiantur insulsa? Si lucem Euangelicæ Philosophiæ cupiditates obscurant humanæ, quid erit quod discutiat animi nostri caliginem? Quis autem nescit bonam religionis nostræ partem pendere à studiorum ratione? At nunc hanc quoque vitæ nostræ paradisum sic suo veneno vitiavit veterator ille Serpens, ut mihi non paulo præstabilius videatur, quemvis hortulum colere quam litteras, videlicet cepis & caulibus plus allaturis fructus cultori suo, quam ad lucernam vigilatis noctibus.

Sed jam dudum obmurmurat mihi tuus animus: Quorsum tandem hæc tam multa? Videlicet, ut tuo tuique similium admonitu, *Leo* noster P. M. circulum immortalis suæ gloriæ, quam feliciter orsus est, absolvat. Jampridem rem divinam præstitit orbi Christiano, qui Reges ac populos impiis bellis inter se tumultuantes in concordiam redegerit, fortasse non minus insigne beneficium præstaturus, si studiis quoque suam restituat tranquillitatem. Res enim tam amaris odiis, tam virulentis linguis, tam cruentis conflictationibus agitur, ut mihi nondum liqueat, majore-ne malo constiterit humano generi ille tumultus armorum, an hæc dissidia studiorum. Quod serenissimus *Angliæ* Rex *Henricus*, ejus nominis octavus, una cum *Achate* suo R. D. *Thoma* Cardinale *Eboracensi*, nec dubito quin te quoque consulto, præstitit suæ *Britanniæ*, id *Leo* præstare debet orbi terrarum, cui præsidet, *Christi* vicibus fungens, cui nulla res magis cordi fuit, quam concordia. Non opinor cuiquam veterum Regum aut Imperatorum titulum speciosiorem erectum fuisse, quam hic est nostro *Leoni* positus, ut ferunt, *Leoni decimo ob pacem orbi Christiano restitutam.* Quid, quod hæc res non solum generali quadam ratione ad illum pertinet, ad quem pertinet, quicquid ad religionis ac pietatis negotium pertinet, sed peculiariter etiam illius refert, ne quidvis quibuslibet liceat in Linguas ac bonas litteras, quibus ipse suo gravissimo judicio tantum tribuit, ut tantis impendiis suis conducat undique, qui *Romæ* profiteantur, sic existimans, urbi tot ornamentis inclytæ, non mediocre decus hinc etiam accessurum. Nimirum perspicit pectus illius oculatissimum, Linguarum cognitionem non solum ad disciplinarum professionem esse necessariam, verum etiam ad Christianæ ditionis pomœria, vel propaganda, vel stabilienda. Quod enim unquam regnum aut coaluit, aut diuturnum fuit absque linguarum communium glutino? Jam ipse judica, quantopere illius intersit, si Novum Testamentum, quod illius hortatu suscepi, quod ejusdem hortatu denuo recognovi, quod Christo & ipsi dicavi, licebit cuivis rabulæ indocto apud indoctos traducere. Me sane mei nominis jactura leviter commovet, modo *Christo* suus constet fructus, *Leoni* sua gloria. Quod si ratio sarciendæ concordiæ quæritur, ita rem confici facillime posse arbitror, si per illius oraculum edicatur, ut suam quisque professionem ornet, efferatque, citra contumeliam alienæ, ut utrinque coerceatur linguæ calamique rabies, potissimum ab his, quos magis decet hæc moderatio. Quod si quid dissentietur, ut est frequenter, quemadmodum in palatis, ita & in ingeniis quoque dissensio, omnis contentio intra civilem conflictum consistat, in rabiem ne exeat. Porro si quid ad fidei sinceritatem magnopere pertinebit (neque enim huc obtorto collo pertrahenda sunt omnia) primum res agatur per eos, qui vere norunt fidei mysteria, deinde qui non sint tales, ut sub prætextu fidei suum agant negotium, postremo ut res moderatis judiciis, non seditiosis clamoribus agatur. Neque enim omnibus fortasse libet,

libet, quorumlibet arbitrio Christianos esse. Hæc non dubitabam, quin tibi facile persuasurus essem, cujus eruditus candor, & eruditio candida, non sum nescius quam abhorreat ab omni virulentia. Nec difficile T. R. D. persuadebit S. D. N. *Leoni*, sive quod is te ob eximias dotes tuas optimo jure facit plurimi, sive quod ipse suopte ingenio ad pacem & concordiam mire propensus est. Hujus opellæ, quam petimus, si parum justum videtur præmium, quod omnibus seculis tota litteratorum cohors *Laurentii Campegii* nomen laudibus vehet, en addo & ipse meo nomine qualecunque auctarium, Paraphrasin in quinque *Paulinas* Epistolas, quas ex omnibus illius germanis reliquas hoc impetu proximo absolvi. Neque enim ordine labor hic mihi peractus est, nec eodem tempore, nec eodem impetu. Ita factum, ut alias partes aliis dedicarim. Mihi bona spes est, hoc certe victurum Opus, utpote quod probatur & ab iis, qui velut ex professo nostra omnia solent arrodere. Simul autem visum est, fidem meam R. T. D. obstrictam, aliqua saltem ex parte liberare. Neque enim excidit, & quantum debeam inauditæ tuæ humanitati, & quid illi per litteras sim pollicitus. Hunc igitur arrhabonem boni consules, donec corrasero, unde summam quoque resolvam. *Brugis* à cœna hac oratione (memini) dimisit me R. T. D. quæcunque aula habitura esset *L. Campegium*, considerem illic esse amicum ex animo bene volentem *Erasmo*. At ego vicissim, quæcunque tellus habitura est *Erasmum*, illic R. T. D. credat esse mancipium sibi deditissimum. Bene valeat R. T. D. *Lovanio* 5. Februarii, Anno 1519.

IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD EPHESIOS
ARGUMENTUM,
PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

EPHESUS *metropolis quondam erat* Asiæ *minoris*, *civitas superstitiose dedita cultui Dæmonum*, *& præcipue* Dianæ, *unde & in Actis* Dianæ neocoros *dicitur*, *non illius* Venatricis, *cui Poetæ sagittas & arma tribuunt*, *sed* Multimammiæ, *quam Græci* polymaston *appellant*, *quam volebant omnium animantium esse nutricem*, *ut indicavit* Hieronymus. *Nam de Templo* Ephesiæ Dianæ, *toto orbe celebratissimo*, *passim etiam Ethnici meminere Scriptores. Hos curiosarum artium tenebat studium. Unde legimus*, *ad prædicationem Apostolorum*, *magicos libros ab eis comportatos igni traditos fuisse*, *& supputato pretio*, *compertum fuisse quinquagies mille nummûm argenti*, *sicuti refertur in Actis Capite* XIX. *Ut igitur à tantis erroribus illos abduceret*, *triennium apud illos egit*: *nihil interim non faciens*, *quod ad illorum salutem conducebat*, *magno studio reclamantibus & obstrepentibus multis*, *sicut ipse testatur alicubi*, *ubi & bestiis objectus est*: *quemadmodum ipse memorat in secunda ad* Corinthios *Epistola*. *At discedens*, Timotheum *apud eos remanere jussit. Abundabat autem ea civitas*, *ut curiosis & magiæ deditis*, *ita doctissimis viris. Unde* Paulus, *ut ad omnium mores & ingenia sese attemperat*, *de Dæmonibus ac Spiritibus crebro meminit*, *bonorum ac malorum differentiam indicans. Ad hæc retrusa quædam aperit. Nec enim est ulla Epistola*, *quæ tam abditos habeat sensus*, *ut ob hanc potissimum* Petrus *scripsisse videatur*: Sicut & carissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, sicut in omnibus Epistolis loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles depravant, sicut & cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem. *Hos igitur*, *quoniam in fide perstiterant*, *hortatur ut pergant*, *& ad perfectionem proficiant*, *commonefaciens cujusmodi fuerint*, *cum vitiis addicti servirent impiis Spiritibus*, *& quales nunc facti sint*, *insiti* Christo, *docens interim Euangelii gratiam consilio divino*, *licet* Judæis *promissam*, *in Gentes quoque recte propagatam*, *& hujus muneris se ministrum à Deo constitutum. Quoniam autem scripsit è carcere*, *hortatur ne dejiciantur animo*, *ob ipsius afflictiones*, *verum eas potius sibi gloriæ ducant. Hæc agit Capite primo*, *& secundo. In cæteris tribus vitæ formam illis præscribit*, *demonstrans quid sequendum*, *quid fugiendum*, *quæ officia maritorum in uxores*, *uxorum in maritos*: *quæ parentum in liberos*, *liberorum in parentes*: *quæ dominorum in servos*, *servorum in dominos. Scripta est Epistola ab urbe* Roma *per* Tychicum *Diaconum*, *cujus meminit in calce*, *fidelem ministrum eum vocans.* Ambrosius *addit scriptam è carcere*, *cum* Hierosolymis Romam *deductus*, *sub fidejussore degeret extra castra in suo conducto.*

IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD EPHESIOS
PARAPHRASIS,
PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

CAP. I.

Ante caput mundi selegit vos Deus: ob quod
Christum oro: est vestra gloria magna spes.

1 PAULUS Apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei, omnibus sanctis, qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Jesu.

1 PAULUS legatus non Mosi, aut ullius hominis, sed Jesu Christi, cujus ago negotium, legatus autem non meapte occupatione, aut hominum delegatione, sed auctoritate jussuque Dei Patris, qui me per Filium suum jussit Euangelicæ doctrinæ inter Gentes esse præconem, hanc Epistolam scribo omnibus qui vivunt Ephesi: & ita vivunt, ut & ab hujus mundi vitiis ac sordibus sese tueri studeant immunes, & sincero pectore credant Euangelio Jesu Christi, non aliunde sperantes innocentiæ sanctimoniæque præmium, quam unde sumserunt exemplum: nec ab alio præstolantes felicitatis suæ summam, quam unde profectum est exordium. F

2 Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo.

2 Interim opto vobis, non quæ solent ii, qui felicitatem suam hujus mundi præsidiis metiuntur: sed opto, ut Deus auctor bonorum omnium, quem jam patrem etiam nostrum appellare possumus, non solum ob id, quod ab eo conditi sumus, verum multo magis, quod insiti corpori Christi, cooptati sumus in jus filiorum: in dies augeat in vobis suam beneficentiam, qua gratis vos à pristinæ vitæ commis-

missis assertos, ex impiis fecit innocentiæ justitiæque cultores, vestramque concordiam tueatur, ut inter vos sitis unanimes: & semel Deo reconciliati, caveatis ne iterandis peccatis, rumpatur initum cum illo fœdus, idque per Jesum Christum illius Filium, per quem, & qui cum nobis largitur omnia: quem merito Dominum nostrum posthac appellabimus, posteaquam pretio sacrosancti sanguinis illius, assertos à Diaboli tyrannide, sibi nos vindicavit, & ab illius servitute emancipatos in suum jus adscivit. Felix servitus, qua conglutinamur Christo.

3 Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo,

3 Neque casu contigit hoc nobis, neque merito nostro: sed omni genere laudis ferendus nobis est Deus, & idem Pater Domini nostri Jesu Christi, qui gratuito favore omnem benignitatem in nos effudit: non solum impartiens nobis hæc, quæ ad hujus vitæ usum, quæque ad corporis præsidia pertinent, verum etiam eas dotes, quæ ad animi salutem & ad vitam faciunt immortalem, quæ vita nos manet in cœlis, idque per Christum, per quem Pater nobis aperuit aditum ad superos.

4 Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu ejus in charitate.

4 Ne vero quærat aliquis, unde hic tantus favor, unde tam inaudita beneficentia? Sic illius bonitati æterno consilio decretum erat, etiam antequam orbis conditi fundamenta jacerentur. Jam tum delegerat nos, ut per Filium suum, per quem & condidit, & gubernat, & restituit universa, abolitis pristinæ vitæ vitiis, efficeremur sancti & inculpati, non solum apud homines, sed etiam apud ipsum Deum, qui ex occultis animi affectibus æstimat hominem: idque non metu Mosaicæ Legis, cujus severitas ad hoc reperta est inefficax; sed Euangelica fide & caritate, quæ plus impetrat à volentibus, quam Lex extundebat à coactis. Non est autem perfectum officium, quod à servis extorquet metus mali, aut ira Domini, sed quod à filiis impetrat ultronea caritas, pietasque.

5 Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ,

5 Id nostris viribus præstari non poterat, nisi ille æterno suo decreto sibi nos adoptasset in vicem & jus filiorum, idque per Jesum Christum: cui sic nos conglutinavit per fidem & caritatem, ut illius membra facti, simus unum cum illo, per cujus consortium consequimur, quod nostris meritis non debebatur. Non est quod hinc nobis quicquam laudis tribuamus. Sic illi placuit, qui natura bonus est, quo gratuitam suam in nos beneficentiam redderet orbi magis illustrem ac dilucidam.

6 In laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto filio suo.

6 Nos quod ad nostras vires attinebat, nihil aliud esse poteramus, quam inimici Dei, servi reprobi: sed ille per eum, quem ineffabiliter diligit, nos sibi reconciliavit, & ex odio dignis servis, filios fecit gratos & caros.

7 In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus,

7 Quamdiu sceleribus obnoxii membra eramus Diaboli, non poteramus nec amare Deum, nec ab illo diligi. Cæterum ubi carissimus illius Filius, sacrosancti sanguinis sui pretio nos redemit à servitute vitiorum, sibique ceu membra conglutinavit, non potest non amare Pater, quos Filii consortes esse voluit.

8 Quæ superabundavit in nobis, in omni sapientia & prudentia:

8 Inæstimabile beneficium, sed sic voluit opulenta largitas optimi Dei, quæ cum nusquam non promit sese, tum vero in nos peculiariter etiam exuberavit: dum æternæ voluntatis suæ arcanum, tot jam seculis orbi celatum, nunc nobis tanquam propitius pater filiis suis aperit, quod nosse, summa sapientia, summaque prudentia est, longe præstantior ea, qua hactenus cæteris mortalibus antecelluistis, humanarum disciplinarum eximie periti.

9 Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo.

9 Arcana naturæ pervestigat humanum ingenium, nec tamen protinus beatos reddunt pervestigata. Hoc arcanum nulla mentis humanæ ratio poterat assequi, ni Deus ipse nobis aperuisset, & cognitum ad verum felicitatem adducit. Quod si quis roget, cur hoc tamdiu celatum, nunc demum aperiat: nihil habeo quod respondeam, nisi quod sic visum fuerit illius optimæ menti, quæ nihil potest velle, nisi quod optimum est, cum sit ipsa bonitas. Quod nobis nunc novum est, apud illum novum non est.

10 In dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, & quæ in terra sunt, in ipso:

10 Quod nunc misso Filio patefecit orbi, hoc ab æterno decretum erat Patri & Filio: verum id certo & inenarrabili consilio secretum & abditum esse voluit, donec impleretur tempus ab ipso præfinitum, huic arcano mortalibus aperiendo: quo jam abolitis superiorum temporum dispendiis, per quæ felicitas frustra quærebatur, aliis per observationem Legis Mosaicæ, aliis per studium Philosophiæ, aliis per superstitiosam religionem cultumque Dæmonum, summa cunctorum, quæ ad veram innocentiam veramque beatitudinem pertinerit, conferretur in unum Christum, extra quem nihil jam esset cuiquam expetendum, cum ab hoc unico fonte peti posset, quicquid bonorum vel cœlum habet, vel terra. Hunc enim Pater Deus caput omnium esse voluit, ab hoc uno voluit omnes pendere, ab hoc sperari, quicquid vere sit expetendum, huic acceptum ferri, quicquid nobis sua benignitate largitur.

11 In quo etiam & nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ:

11 Per quem & nobis contigit tanta felicitas, ut in sortem & hæreditatem immortalitatis adoptaremur, non ex nostris meritis, sed quoniam ad id olim destinati fuerimus decreto illius, cujus arbitratu, cujusque vi geruntur ac temperantur universa, consilio nobis inscrutabili juxta voluntatem illius: qui cum sit optimus ac sapientissimus, non potest velle, nisi quæ sint & optima & sapientissima.

12 Ut simus in laudem gloriæ ejus nos, qui ante speravimus in Christo:

12 Sic autem illi visum est, ut nullis nostris meritis, sed gratuita illius benignitate vocaremur ad hanc hæreditatem, Christique consortium, nos qui moniti Prophetarum vaticiniis quodammodo spem nostram fixeramus in Christo nobis promisso etiam antequam illucesceret Euangelii veritas, quo beneficium hoc non adscriberetur observatæ Legi Mosaicæ, sed tota laus redundaret in gloriam bonitatis divinæ: cui sic visum est, ut hæc per Filium suum nobis gratis largiretur.

13 In quo & vos, cum audissetis verbum veritatis, (Euangelium salutis vestræ) in quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto.

13 Neque vero soli nos Judæi vocati sumus ad promissum Christi consortium, qui diffisi Mosaicæ Legis umbris, veritatem Euangelicam sumus amplexi, unde veram speramus salutem, etiam citra Legis præsidia: quin & vos licet incircumcisi, tamen posteaquam eidem credidistis Euangelio, ad idem consortium estis adoptati. Neque enim circumcisioni debemus, quod ad immortalitatis spem recipimur, sed credulitati, quæ si vobis est cum Judæis communis, quid est cur à beneficentia Dei sitis alieni? Amputata præputii pellicula, signum est, quo Judæum ab Ethnico dignoscas. At Euangelii signum latius patet, neque corpori imprimitur, sed animo. Hoc ex æquo obsignantur omnes, cujus cujus nationis fuerint, qui doctrinam Euangelicam amplectentes credunt illius promissis. Rogabit quispiam, quodnam hoc signaculum, quod Christianos discernat ab impiis? Nimirum Spiritus Sanctus, & affectus non servilis, sed qualis esse solet in piis filiis, qui hoc agit in nobis, ut toto pectore fidamus Euangelii promissis, etiamsi hic nondum appareant.

14 Qui est pignus hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius.

14 Siquidem hæreditas, in quam sumus insiti, non tota præstabitur, nisi cum erit corporum resurrectio: sed interim tamen Spiritum suum nobis impartit, ceu pignus & arrhabonem promissæ hæreditatis. Hoc signo certi sumus, nos à Deo pro filiis haberi: neque dubium est, quin is sibi vindicaturus sit suos, quos Filii sui morte redemerit. Cupit enim divina benignitas quam plurimos lucrifacere: cupit suam magnificentiam quam maxime notam & illustrem esse mortalium generi: quæ quo latius patuerit, hoc à pluribus prædicabitur. Olim Judæi peculiariter erant curæ Deo, quod hos ex Ægyptiorum servitute liberasset. Sed parum erat in una Gente celebrari Dei bonitatem, vult ab omnibus prædicari, cum omnes à peccatorum servitute gratis redemerit: idque existimat ad suam gloriam pertinere, si non Ju-

Judæi tantum, sed omnes totius orbis Nationes per fidem Euangelicam participes fiant salutis.

[15] Has ob res nihil equidem moror in vobis circumcisionem, cum videam manifesta indicia salutis Euangelicæ: primum, quia fiduciam vestram collocastis in Domino Jesu; deinde caritatem vere Christianam declaratis erga sanctos omnes, Christi membra.

[16], [17] Proinde non desino gratias agere pro vobis. Facit enim hoc Euangelica pietas, ut alienis bonis, non secus atque nostris gratulemur, semperque vestri mentionem facio in precibus meis, quibus quotidie Deum interpello, pro provehendo Euangelii negotio, ut is, qui ex æquo Deus est omnium Gentium, atque etiam Jesu Christi, juxta naturam humanam, unde & Christus habet, ut sit Deus, cui tanquam auctori, fontique bonorum omnium totius gloriæ summa debetur, magis ac magis impartiat vobis arrhabonem, de quo dixi, Spiritum suum, qui mentibus vestris inspiret cœlestem hanc sapientiam, & hujus arcani cognitionem.

[18], [19] Ut agnoscatis eum, qui largitor est unicus salutis, eumque interim quodammodo cernatis oculis, non quidem corporeis, sed cordis ac mentis, fidei luce perspicacibus, quibus ea quoque cernuntur, quæ futura sunt, quæque crassis oculis cerni non possunt: quo scire possitis id, quod nulla humana docet Philosophia, quam felix sit hæreditas, ad cujus spem ille vos adscivit, quantaque dignitas hujus opulentissimæ hæreditatis, quam accepturi sunt sancti, quantaque sit amplitudo, quamque eximia magnitudo potentiæ illius: quam & nunc declarat in nobis, quæ vi quadam occulta & ineffabili, sic à vetere instituto transformavit nos, ut cæteris omnibus spretis, illi soli fidamus, contemtisque his quæ videmus, ea speremus ab illo, quæ non videmus.

[20], [21] Et ante palam declaravit in capite nostro Christo, quem potentia sua è mortuis revocavit ad vitam immortalem, tantumque habuit honoris, ut eum collocaret sibi ad dexteram in regno cœlesti, prælatum omni reliquo principatui, potestati, virtuti ac dominationi: aut si quod aliud est dignitatis potentiæve nomen quod dici possit, his etiam quæ dixi magnificentius, sive in hoc seculo, sive in futuro, ut præsideat non solum omnibus rebus corporeis, ac terrenis, verum etiam spiritualibus, ac cœlestibus.

[22] Adeo citra omnem exceptionem, omnia subjecit pedibus illius. Atque quo certiorem nobis faceret spem, nos quoque venturos ad hujus gloriæ consortium, eundem sic universis rebus prælatum, voluit esse caput toti gregi credentium, qui sic Christo cohæret, ut capiti totum corpus connectitur, nec alterum ab altero potest divelli.

[23] Porro capitis gloria membris item cæteris communis est: quibus sic præsidet caput, ut sua bona transfundat in singula. Nec corpus absolutum est, nisi caput accedat: & capiti videtur aliquid desiderandum, nisi corpus omnibus membris consummatum accesserit, in quæ singula sic suas dotes transfundit Christus, ut idem impleat omnia, jamque totus & integer vivat ac regnet adglutinatis sibi membris omnibus.

15 Propterea & ego audiens fidem vestram, quæ est in Domino Jesu, & dilectionem in omnes sanctos, 16 Non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis: 17 Ut Deus, Domini nostri Jesu Christi pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ & revelationis, in agnitione ejus, 18 Illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, & quæ divitiæ gloriæ hereditatis ejus in sanctis, 19 Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis ejus, 20 Quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cœlestibus, 21 Supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. 22 Et omnia subjecit sub pedibus ejus: & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, 23 Quæ est corpus ipsius, & plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur. 1 Et vos, cum essetis mortui delictis & peccatis vestris,

CAP. II.

Blasphemos, iræ gnatos, mera gratia servat:
Nunc unum populum sanguis utrumque fecit.

[1] ATQUE illud mihi videte, quomodo Pater, quod in Christo completum est, ac post in vobis complendum, jam nunc in vobis quodammodo præstare cœperit. Christus mortuus est & revixit, nunquam posthac moriturus. Non erat ille quidem obnoxius peccato, sed tamen ob corpus assumtum mortalitati erat obnoxius. Porro ut peccatum mors quædam est animi, æternæ mortis præludium, sic innocentia vita quædam est animi, æternæ vitæ primordium. Vitæ autem hujus princeps est Deus, Spiritum nobis suum impartiens. Mortis auctor est Diabolus, habens & ipse suum spiritum, quo afflati rapiuntur ad hujus mundi commoda, nimirum diffisi promissis æternæ vitæ. Christus mortuus est ob nostra commissa, & revixit, ut nobis fidem faceret immortalitatis futuræ.

[2] Ad hujus interim imaginem vos quoque per baptismum insiti Christo, mortui estis peccatis, ac vitiis vestris: in quibus dum male viveretis, vere fuistis mortui, nihil amantes, nisi mortiferas bonorum umbras, quibus hic mundus ad tempus imponit his, qui carent Spiritu Dei, sed aguntur spiritu Satanæ, cui nunc interim tyrannis est permissa in hunc aerem inferiorem. Hujus, inquam, spiritus, & ipse vim quandam suam exserit, in his qui diffisi promissis Euangelicis, summam felicitatis collocant in rebus visibilibus ac fluxis: nec audiunt Deum Patrem ad veram felicitatem invitantem, malentes impio crudelique servire Domino, cui quondam servistis.

[3] At non vos tantum, verum nos etiam omnes. Quanquam enim Lex nos arceret à cultu simulacrorum, tamen omnis vita erat contaminata cupiditatibus noxiis rerum corporalium, quarum arbitrio vivebamus, facientes non ea, quæ dictabat Spiritus ille cœlestis, sed quæ nostra mens turpibus affectibus dedita nobis dictabat. Quibus rebus fiebat, ut quemadmodum qui Christo per fidem adglutinantur, pertinent ad hæreditatem filiis obedientibus promissam: ita nos velut immorigeri filii, ad diversam hæreditatem pertineremus: nimirum ejus consortes, cui nos junxeramus. Ea est mors æterna, quæ debetur impiis. Huic igitur eramus & nos addicti, quemadmodum cæteri, quod quidem ad nos attinebat. Nostra sponte nosmet illi addixeramus, nec erat virium nostrarum explicari ab ea servitute longe miserrima.

[4] Mortem nostram audistis, exitium audistis, sed unde vita, unde salus? Haudquaquam ex nostris meritis, nec ex Legis Mosaicæ beneficio. Unde igitur? Nimirum ex gratuita largitate Dei Patris, cujus tam opulenta est benignitas, tantaque pietas erga genus humanum, ut non solum non animadverterit in nos, sicut eramus commeriti.

[5], [6] Verum etiam cum essemus mortui propter peccata nostra, una cum Christo revocarit nos ad vitam, (non erat, inquam, hoc meriti nostri, gratuitum est quod donat) neque tantum revocavit ad vitam cum Filio, verum etiam evexit nos ab his humilibus rebus ad cœlestia, atque ibi nos collocavit per Christum Jesum, per quem habemus communiter, quicquid habet ille, caput nostrum: ac nunc spe possidemus, quicquid mox sumus re ipsa possessuri.

[7] Idque ita visum est illi, quo tempore resurrectionis, cum apparebunt illius promissa, declaret cumulatissimam beneficentiam suam, quam pro sua gratuita benignitate voluit effundere in nos, non ob benefacta nostra, sed ob merita Christi Jesu.

[8] Sæpius enim iterandum est, quod oportet altissime infixum esse vestris pectoribus. Gratuitum est, inquam, quod ab exitio, quo tenebamini, salutem estis consequuti, ne vos occupet quorundam Judæorum error, qui servandis Mosaicæ Legis præscriptis, sibi promittunt salutem. Vos fidei debetis vestram salutem, qua credidistis Euangelio, atque eam ipsam non est quod vobis arrogetis. Prior ille dilexit vos, & attractis dedit, ut ipsum redamaretis.

[9] Idem gratis fidei donum infudit, per quam depulsa

2 In quibus aliquando ambulastis secundum sæculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiæ, 3 In quibus & nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filii iræ, sicut & ceteri. 4 Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, 5 Et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, (cujus gratia estis salvati) 6 Et conresuscitavit, & consedere fecit in cœlestibus in Christo Jesu: 7 Ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu. 8 Gratia enim estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est; 9 Non ex

operibus, ut nequis glorietur.

pulsa caligine, cerneretis veritatis Euangelicæ lucem. Illius igitur munificentiæ totum est adscribendum: nec est quod quisquam hinc, tanquam de suo glorietur.

10 Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus.

10 Quod conditi sumus, Deo debemus. Rursum quod per fidem ac baptismum renati sumus, ac veluti rursus alia ratione conditi, semoti à consortio parentis Adæ peccatoris, & insiti Christo, innocentiæ principi, ut posthac hujus ope atque exemplo vacemus officiis veræ pietatis, positoque vetere homine; novum hominem novis actionibus præstemus, adeoque nostri dissimiles simus, ut merito neget quis eosdem esse. Nam ideo nobis Deus per Euangelicam doctrinam ostendit præmium immortalitatis, ut ad eam innocentia vitæ, recteque factis enitamur. Nec enim otiosa res est fides Euangelica, sed comitem habet individuam caritatem, quæ plus officiorum impetrat ab ultroneis, quam ulla præscripta Legis extundere queant à coactis. Non vobis imponitur jugum Legis Mosaicæ, sufficit una Lex Christianæ caritatis ad omnem officiorum functionem. Nec Judæi suæ Legi debent hanc salutem, sed vos tamen hoc magis debetis divinæ beneficentiæ, quo longius abfuistis à cultu Dei, veraque religione.

11 Propter quod memores estote, quod aliquando vos Gentes in carne, qui dicimini præputium, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne, manu facta:

11 Proinde quo magis intelligatis, quantum debeatis largitati divinæ, quod nunc tales sitis, meminisse debetis, quales aliquando fueritis. Eratis enim aliquando Gentes, certe juxta corporalem generis distinctionem, quas Judæorum Natio, carnali, & quæ manu fit, circumcisione glorians, ignominioso vocabulo præputiatos appellat, pro profanis & abominandis ducens, & existimans hanc felicitatem, etiam olim Prophetarum oraculis promissam, ad se peculiariter pertinere: nec intelligens eos demum apud Deum immundos haberi, qui mentem habeant incircumcisam.

12 Quia eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conversatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo.

12 Sed eratis vos id temporis, corporibus simul atque animis incircumcisis, hoc Judæis abjectiores ac deploratiores, quod Christum vobis nec sperabatis, utpote prorsus alieni à jure consortioque Gentis Judaicæ, cui peculiariter ille videbatur esse promissus, extorres à pactis Dei, quibus ille pollicitus fuerat, cum Abrahæ Gentis auctori diceret Gen. XXII. *Per semen tuum benedicentur omnes Gentes.* Nec videbatur ulla spes reliqua servandi vestri, cum Dæmonum cultores in hoc mundo verum Deum ignorarctis, cum illi Deum suum appellarent, & ille vicissim eos suum populum diceret.

13 Nunc autem in Christo Jesu, vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi.

13 At simulatque effulsit Euangelii veritas, rerum vices invertit Christus, efficiens ut vos, qui quondam videbamini nihil ad Deum pertinere, nunc sitis illi conjunctissimi, non per circumcisionem præputii, sed per sanguinem Jesu Christi, cujus pretio liberi à peccatis vitæ pristinæ, Deo Patri fuistis reconciliati.

14 Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua:

14 Antea dissidium erat vobis cum Judæis, dissidium cum Deo, at Christus auctor pacis & concordiæ sustulit omne discrimen circumcisi, & incircumcisi, sustulit Mosaicæ Legis ceremonias, veluti maceriam quandam, Gentium ac Judæorum concordiam dirimentem, ut jam duæ Gentes prius inter se disjunctissimæ coirent, & coalescerent in unum abolita vetere simultate. Nam ante Christum Gentes à Judæorum observatiunculis, veluti superstitiosis, vehementer abhorrebant, & Judæi his adeo sibi placebant, ut horum expertes exsecrarentur.

15 Legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem,

15 Christus igitur miro consilio Legem invisam in præscriptis ceremoniarum carnalium sitam abolevit & antiquavit, ut nec Judæos alienaret, nec Gentes ejus onere premeret. Ipse enim, cum esset Deus, & idem homo, juxta carnem Legis præscripta servavit, & tamen testatus est salutem, quam juxta spiritum adferebat, ad Gentes non minus quam ad Judæos pertinere: ut jam nec præputium sit abominandum in vobis, nec in illis gloriosa circumcisio, sed abolita Gentis utriusque vetustate, è duabus unam conderet novam, quæ in unum novum hominem Christum coalesceret, servatorem utrisque ex æquo communem.

16 Et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso.

16 Et quemadmodum Judæos ac Gentes inter se conciliarat, ita simul utrosque Deo reconciliavit, ne quid usquam esset, quod pacem dirimeret, sed cœlestia pariter ac terrena, velut in unum corpus coagmentarentur. Mors Christi, quam ille pro nostris peccatis dependit, nos Deo junxit, qui cum nemo pacem habet, qui peccatis est obnoxius. Ea quoniam ex æquo impensa est & Gentibus, & Judæis, non est cur alteris alteri se præferant: præsertim cum pignus etiam, & arrhabo sacri Spiritus, de quo paulo ante diximus, sit utrisque citra discrimen communiter datus.

17 Et veniens euangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis; & pacem iis, qui prope.

17 Jamque factum videmus, quod olim Esaias afflatus futurum esse prædixit: Christus enim non Judæis tantum obtulit Euangelicam doctrinam, quibus hæc beatitudo videbatur peculiariter esse promissa, quique jam suo quodam modo Dei veri cultores erant: verum etiam vobis, qui procul aberratis, & à cognatione Judaicæ Gentis, & à veri Dei cultu: docens, per mortem suam utrumque gregem ovium in unum ovile coiturum, & unicum pastorem agniturum.

18 Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem.

18 Is nobis aperuit aditum ad Patrem, prius iratum nostris commissis: nec alius aperuit aditum Judæis, quam qui Gentibus; sed eidem omnes debemus, quod audemus utrique jam ad Patrem propitium accedere, nimirum freti communi Spiritu, qui nostris animis hanc ex æquo inspirat fiduciam.

19 Ergo jam non estis hospites, & advenæ: sed estis cives sanctorum, & domestici Dei:

19 Proinde ne quid vobis displiceatis, quod juxta carnis propinquitatem non sitis oriundi ex stirpe David, aut Abrahæ, aut quod immunes sitis à Lege Mosaica, cum juxta Spiritum sitis cives, consortesque sanctorum, ad Dei donum pertinentes, quæ non ex Judæis tantum construitur, verum ex omnibus, qui pure credunt Euangelio.

20 Superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu:

20 Hujus fundamenta sunt Apostoli Euangelii præcones, & Prophetæ, qui jam olim suis vaticiniis ostenderunt, Euangelii donum omnibus ex æquo fore commune. Huic fundamento vos quoque innitimini.

21 In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino:

21 Porro Jesus Christus hujus ædificii summus ille lapis est, qui in angulo additus, parietem utrumque jungit & complectitur, cujus vi complexuque tota structura credentium, undecunque coagmentata, in dies augescit, ac surgit in templum spirituale, vere sanctum: nimirum ab ipso Domino consecratum.

22 In quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu.

22 Atque hujus sacræ structuræ vos quoque pars estis, dum veluti vivi lapides, iisdem fundamentis superstructi, & ab eodem lapide angulari comprehensi, puritate mentis ac spiritus, Deo præstatis habitaculum sanctum, & ab omnibus inquinamentis vitiorum & cupiditatum immune. Mosi Templum non recipit nisi Judæos, ad hoc Templum omnes ex æquo pertinent, qui fidem Euangelicam amplectuntur.

CAP. III.

Constrictus: cognosco mysteria Christi:
Prædico divitias, membraque flecto Patri.

1 Hujus rei gratia, ego Paulus vinctus Christi Jesu, pro vobis Gentibus,

1 ID quo firmius etiam credatis, scitote quod ego Paulus, non aliam ob causam his vinculis oneratus sum, non enim ob maleficium, sed ob amorem Domini Jesu Christi, cui, Judæis indignantibus, vos Gentes lucrifacere studeo.

2 Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis:

2 Si tamen audistis hanc provinciam ab ipso Christo mihi delegatam, ut Euangelicam salutem, quam antehac quidam ad solos Judæos arbitrabantur pertinere, dispensarem quaquaversum & inter Gentes, quarum de numero vos estis.

3 Quoniam secundum revelationem

3, 4 Hoc arcanum antea celatum aliis Apostolis,

mihi potissimum Christus aperuit, quemadmodum & ante paucis cœpimus attingere, cum aliis Nationibus scriberemus, ex quorum lectione poteritis agnoscere, mihi non esse ignotum Christi arcanum consilium, qui cum Ananiæ prædixit fore, ut nomen suum circumferrem inter Gentes, tum ipse mihi jussit, ut ipsius legatione functurus irem ad Gentes procul semotas.

[5] Id prius videbatur abominandum, ut impii & simulacrorum culturæ dediti, vocarentur ad Euangelii consortium, licet Deo sic decretum fuisset, jam olim ante conditum terrarum orbem, & utcunque Prophetis per afflatum patefactum:

[6] Tamen haud perinde mortalium generi fuerat patefactum, quemadmodum nunc est per me, Gentes absque Legis Mosaicæ præsidio per solam fidem Euangelicam consequi salutem, adeo ut primores etiam Apostolorum non ausi sint incircumcisos ad baptismum admittere. Nunc autem palam factum est sanctis Apostolis Christi, hujusque Prophetis, afflatu Sancti Spiritus, Gentes sic per fidem esse conglutinatas Judæis, ut & in ejusdem hæreditatis venerint consortium, & in idem corpus coaluerint, gaudentes communi capite Christo, ac per hoc simul omnium promissorum participes sint facti, quæ manent eos, qui fidem habent Euangelio Christi:

[7] Cujus Euangelii prædicandi mihi delegata est auctoritas: nec desum mandatæ provinciæ, usque ad carceres & compedes, hactenus constanter laborans in Euangelii negotio, non quod ipse meis viribus par sim tam arduæ provinciæ, sed is, qui delegavit hoc munus, idem de suo addit opem suam. Qua fit, ut meis præsidiis imbecillis & invalidus, illius beneficio fortis sim atque intrepidus adversus omnium malorum procellas.

[8] Non jacto meam dignitatem, fateor me minimum esse sanctorum, sed tamen huic minimo placuit divinæ bonitati, concredere negotium longe maximum, ut inter Gentes, antehac prorsus ignaras Dei, promulgem, ac prædicem investigabiles divitias Christi, quas affatim offert omnibus:

[9] Utque quod antea latebat, in lucem proferam, nunc esse dispensandum in omnes nationes Euangelii beneficium, quod ante putabatur solis Judæis esse delatum, licet ab æterno secus erat Deo decretum, rerum universarum & conditori & moderatori.

[10] Sed hoc divinæ mentis suæ consilium hactenus arcanum esse voluit, quod hisce temporibus adeo voluit esse palam, idque per Ecclesiam suam, in quam tantum spiritualium dotium effundit, ut multiplex illius sapientia, quæ miris consiliis dispensat omnia, per mortem largiens vitam, per ignominiam adducens ad gloriam, per humilitatem illustrans Dei majestatem, quod olim nemo potuisset suspicari, nunc innotescat, non solum orbi terrarum, verum etiam principibus, ac primoribus Angelicarum mentium, atque etiam Dæmonum, qui in cœlis, summaque aeris parte versantur:

[11] Quæ tametsi suspicari poterant fore, ut genus humanum aliquando redimeretur, tamen illud latebat, quibus rationibus id ab æternis seculis sapientia divina facere decrevisset: id quod tum demum innotuit, posteaquam Filium suum misit in terras, qui assumto corpore humano, modis ineffabilibus sibi assereret, atque adglutinaret Ecclesiam, cujus ipse caput esset Jesus Christus Dominus noster:

[12] Per quem ut contigit nobis innocentia, nimirum abolitis peccatis nostris, ita contigit fiducia, ut tanquam filii non vereamur ad Patrem accedere, cujus irati vultum antea non fuissemus ausi obtueri. Quid enim non audeamus freti tali capite, quod haudquaquam sinit ullum membrorum suorum perire, quantumvis hîc interim affligamur.

notum mihi factum est sacramentum, sicut supra scripsi in brevi: 4 Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi: 5 Quod aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis Apostolis ejus, & Prophetis in Spiritu. 6 Gentes esse coheredes, & concorporales, & comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu per Euangelium: 7 Cujus factus sum minister, secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi secundum operationem virtutis ejus. 8 Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, In Gentibus euangelizare investigabiles divitias Christi, 9 Et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo, qui omnia creavit. 10 Ut innotescat principatibus & potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei, 11 Secundum præfinitionem seculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro: 12 In quo habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem ejus.

A [13] Hoc arcanum Dei consilium, quoniam fortiter ubique prædico, vehementer affligor ab iis, quibus id nondum persuaderi potest. Sed obsecro vos, ne quid vos perturbent, aut dejiciant afflictiones meæ, quas vestra causa patior. Nec est quod vos pudeat hujus Apostoli, compedibus onusti. Nam quemadmodum Christi crux nostra est gloria, ita meæ compedes, quas non ob flagitia, sed ob Euangelii sinceritatem gesto, vobis decori sunt, non probro. Etenim quo plus malorum infracto animo ferimus ob Euangelium Christi, hoc pleniorem fidem facimus, non esse vana Christi promissa, quorum spe fulti, nullis hujus vitæ malis labefactamur. Neque mihi B solum gloriosum est ob Euangelii negotium affligi, verum omnibus etiam Christo initiatis pulchrum fuerit auctoris & capitis sui exemplum sequi.

[14], [15] Atque hac sane gratia, flexis genibus ex intimo mentis affectu deprecor Deum patrem nostrum, eundemque Patrem Domini nostri Jesu Christi, à quo ceu summo capite pendet omnis cognatio spiritualis, qua conglutinantur sive Angeli in cœlis, sive fideles in terris, & à quo uno ceu fonte proficiscitur, quicquid ad veram felicitatem pertinet:

[16] Ut quemadmodum cœpit exuberantem suam gloriam declarare in vobis, ita magis ac magis augeat suam erga vos munificentiam: ut qui per baptismum C estis insiti Christo, quasique denuo nati, quotidianis auctibus robur ac vires colligatis, non juxta corpus, sed juxta mentem atque animum: idque semper augescente in nobis dono paterni Spiritus, per quem fortes & invicti reddimur adversus omnia terriculamenta persecutionum:

[17] Eaque sit fidei vestræ firmitas, ut existimetis Christum nusquam vobis non adfuturum, imo potius habitare in intimis cordibus vestris, idque ob fiduciam, qua vos totos illi creditis. Nam iis adest maxime, qui suis opibus diffisi, toti ab ipsius auxilio pendent. Id fiet eo magis, si fidei Euangelicæ junxeritis caritatem Euangelicam, & sic adjunxeritis, ut ea penitus insideat animis vestris, ac radices D agat, ut hoc stabili fundamento nixi fultique grandescatis spiritu vestro, Deique immenso Spiritui aliquo modo respondeatis:

[18] Ut jam adulti eo proficiatis capacitatis, ut non solum cum Judæis, verum etiam cum universa multitudine sanctorum, quæ per fidem Euangelicam adglutinatur in corpus Christi, possitis comprehendere, quam in immensum se porrigat Dei patris bonitas, quamque non angustis finibus cohibeatur: altitudine ad Angelos usque se proferens, profunditate ad inferos usque penetrans, longitudine ac latitudine ad omnes hujus mundi plagas sese dilatans:

[19] Simulque possitis intelligere inæstimabilem Christi caritatem erga genus mortalium, cujus cognitio E præpollet omni scientiæ* humanæ quantumvis excellenti. Atque his dotibus sic augescatis, ut ceu robusta perfectaque membra tam insigni capiti, tamque sublimi Patri respondeatis. Quemadmodum enim corporalis nativitas habet ætatum gradus, habet auctus suos, habet & metam, quoad adolescere detur: ita & hæc spiritualis generatio habet suam infantiam, habet adolescentiam, habet & perfectæ jam & adultæ ætatis robur.

[20] Hæc, inquam, flexis genibus peto frequenter à Patre Deo, magna quidem illa, longeque supra vires humanas, sed ab eo peto, cujus est tanta pote- F stas, ut nihil à nobis queat excogitari tam ingens, quin ille possit longe majora: tam bonus ac benignus, ut sua liberalitate non modo æquet vota nostra, verum etiam spem superet. Neque enim hîc quicquam nostris vel meritis, vel viribus agitur. Nos nihil aliud sumus, quam organum potentiæ divinæ, quæ vim suam exserit in nobis.

[21] Hujus igitur largitati transscribenda est omnis gloria, quæ relucet in Ecclesia per Christum Jesum, cujus

13 Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis: quæ est gloria vestra. 14 Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, 15 Ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur, 16 Ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum ejus in interiorem hominem, 17 Christum habitare per fidem in cordibus vestris: in charitate radicati, & fundati, 18 Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum: 19 Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. 20 Ei autem, qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus, aut intelligimus, secundum virtutem, quæ operatur in nobis: 21 Ipsi gloria in

* Alia Editio, *sapientia*.

Ecclesia, & in Christo Jesu, in omnes generationes seculi seculorum. Amen.

cujus commercio dotes tantas possidet: atque hujus gloriæ nullus erit finis, sed per omne ævum perseverabit in æternum, quemadmodum & Ecclesia Christi nullum finem est unquam habitura. Quod dixi certum est, & indubitatum.

CAP. IV.

Digne vive: colas pacem: sunt plurima dona: Priscus homo valeat: nil mali ab ore fluat.

1 Obsecro itaque vos, ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis,

2 Cum omni humilitate, & mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in charitate,

3 Solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis.

4 Unum corpus, & unus Spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ.

5 Unus Dominus, una fides, unum baptisma.

6 Unus Deus & Pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.

7 Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.

[1] QVONIAM igitur intelligitis, à quam abjecta conditione, ad quantam dignitatem, à quanta desperatione, ad quam eximia præmia vocati sitis, obtestor vos per has catenas, quibus non ob mea facinora, sed ob Dei gloriam, & vestram salutem vinctus sum, ut quod superest, vestræ professioni, Deique erga vos benignitati, morum innocentia respondeatis.

[2] Id fiet, si professionis dignitas non reddet vos elatiores ac ferociores, sed tota vitæ consuetudo præ se ferat in omnibus veram animi modestiam, mansuetudinem, ac lenitatem.

[3] Neque per fastum alius alium despiciat, sed per mutuam caritatem vos invicem toleretis, potius ad tempus obsecundantes alienæ infirmitati, quam dum suum quisque jus mordicus tuetur, scindatur concordia & unanimitas, qua per vinculum pacis estis connexi conglutinatique.

[4] Nec enim convenit eos inter se dissidiis animorum distrahi, quibus tam multa sunt communia. Unum corpus estis omnes, ab uno pendetis capite, eundem Christi Spiritum hausistis omnes, quin & ad eandem hæreditatis spem ex æquo vocati estis omnes.

[5] Unus est omnium Dominus Jesus Christus, eadem est omnibus fidei professio, unum omnium baptisma, quod ex morte Christi, æqualiter efficax est in omnes qui credunt Euangelio, sive præputiati sint, sive recutiti.

[6] Postremo unus est Deus & pater omnium, qui velut princeps & auctor universorum sic præsidet nobis omnibus, ut interim Spiritu suo, quo nos moderatur, fusus sit per omnes, semperque nobis præsens & opitulans inhabitet in omnibus. Unius igitur est quicquid in nobis est bonarum rerum.

[7] Nec illud officere debet nostræ concordiæ, quod hujus dotes, nec eædem, nec pares eminent in omnibus, nihilo magis profecto, quam distrahi videmus membrorum inter ipsa consensum, quod nec ad usum eundem æque valeant omnia, nec pariter sentiant capitis influxum. Imo hæc ipsa varietas magis invitare debet ad concordiam. Etenim dum nulli cuipiam membrorum omnia sua præsidia constant ex sese, fit ut singula alterius egeant officio, nec sit quod aliud possit aliud contemnere. Cæterum hæc donorum partitio non à nobis, sed à Dei pendet arbitrio, qui cuique sua beneficia dispensat largius aut parcius, utcunque perspexerit expedire. Non est cur fastidiatur, qui minus habet: nec est cur cristas tollat, qui plus habet. Illud dispensantis est Dei, hoc largientis, licet omnia per Christum, qui simul hæc largitur cum Patre.

8 Propter quod dicit: Ascendens in altum captivam duxit captivitatem: dedit dona hominibus.

[8] Nimirum hoc erat, quod olim divini Numinis afflatu prædixit Psalmographus Ps. LXVII. Jam enim Christus debellatis inferis, adscendit redivivus in sublime regnum Patris, secum adducens victoriæ suæ trophæum, captivorum gregem è peccati Diabolique tyrannide liberatum: atque inde ex liberalitate Patris per cœlestem Spiritum dedit varia donorum genera, inter homines dispartiens, quemadmodum triumphantibus est solenne, missilia in populum è sublimi spargere. E cœlo misit dona, & cœlestia misit.

9 Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ?

[9] Porro quod dicitur adscendisse: nonne consequitur eum aliquando descendisse? Nec descensus est nisi è sublimi. Prior est descensus, posterior adscensus. Nam sublimitatem non meretur, nisi humilitas, suique dejectio.

10 Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos, ut impleret omnia.

[10] Porro summam humiliationem summa consequitur sublimitas. Christus è summo cœlo, quo nihil esse potest sublimius, demisit sese usque ad inferos, quibus nihil esse potest inferius. Atque ob id meruit, ut rursum subveheretur ultra cœlorum omnium fastigia, ita nobis subducens corporis sui præsentiam, ut è sublimi cœlestibus donis impleret omnia, & alia quadam ratione jam nobis adesset efficacius quam adfuerat, cum nobiscum in terris versaretur.

11 Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem pastores, & doctores,

[11] Non deservit suum corpus, sed ita partitus est singulis membris suas dotes, ut in universo nihil desideretur, licet aliis dotibus alia præpolleant. Quosdam enim voluit esse præcipuos, velut Apostolos, principes, & auctores Euangelicæ prædicationis: quosdam vero Prophetas, qui Mosaicæ Legis involucra norint explicare: quosdam Euangelistas, qui Apostolorum fungentes vicibus, obambulantes circumferant Euangelium: quosdam rursus Pastores, ac Doctores, velut Episcopos, qui pabulo sacri sermonis, ac salubri vitæ exemplo pascant Christi gregem:

12 Ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi:

[12] Atque item cæteros, alios aliis dotibus instruxit, ut ex his omnibus in unum collatis consummaretur sanctorum cœtus, sic instructus ad omnem officii functionem, & perfectum Christi corpus omnibus sui membris coagmentatum, sic interim mutuis præsidiis foveatur, atque interim membrum validius imbecilliori morigeretur, & imbecillius ad robustiorum exemplum enitatur.

13 Donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi:

[13] Donec tandem omnes perveniamus ad par fidei robur, similique perfectione cognoscamus Filium Dei: cujus auxilio sic grandescamus secretis animorum auctibus, ut tandem evadamus in virum perfectum, ac juxta modum nostrum perfectissimo capiti respondeamus, in quo nihil fuit nec imbecillitatis, nec erroris, nec vitii.

14 Ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.

[14] Est ætas corporum, quæ plenum robur addit membris omnibus, & omnem pueritiæ mollitudinem depellit. Est huic similis profectus in progressu pietatis, quo connitendum est omnibus, ne posthac simus quod olim fuimus, ritu puerorum incertis opinionibus fluctuantes, nec ullis certis decretis de paranda felicitate nixi, sed veri inanes, nunc in hanc, nunc in illam sententiam, quovis doctrinæ vento circumferamur, puerili simplicitate præbentes nosmet hominum quorundam versutiæ calliditatique, non hoc agentium, ut nos Christum sincere doceant, sed ut nos callidis artibus adorti capiant illaqueatos imposturis suis, vel ratiocinationibus Philosophorum, vocantes in dubium, quæ per fidem oportet esse indubitata, vel pro veritate Euangelica, Mosaicæ Legis umbras nobis obtrudentes.

15 Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus:

[15] Sed potius semel amplexi veritatem Euangelicam, huic jungamus sinceram erga mortales omnes caritatem, huc indefatigabili studio contendentes, ut pariter & in cognitione veri, & in caritatis officiis assidue proficientes, efficiamus, ut omnia membra suo capiti respondeant. Caput autem nostrum est Christus, qui & ipsa est veritas, & sic dilexit nos, ut semetipsum nobis servandis impenderit.

16 Ex quo totum corpus compactum, & connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum

[16] Huic membra congruant oportet. Ab hoc enim vitalis ille spiritus defluit in totum corpus, è diversis membris ordine sibi cohærentibus compactum & coagmentatum, per omnes artuum commissuras penetrans: quod non fieret, nisi mutua concordia partes corporis sibi jungerentur, ut eis spiritus à membro in membrum possit dimanare. Neque enim manus aut pes amputatus particeps esse possit virtutis à summo capite proficiscentis. Verum, dum omne corpus sibi conglutinatum est, fit ut in singulis membris pro suo cujusque captu atque ordine Christi Spiritus vim suam exserat: dumque membra omnia mutua caritate sibi vicissim student esse usui, totum cor-

corpus augescit, validumque ac vegetum redditur, haudquaquam cessurum ventis opinionum falsarum, huc atque illuc sollicitantibus, ut à vero deflectat.

17 Horum igitur omnium, quæ tot involucris significare volui, summa hæc est. Non solum moneo, verum etiam obsecro, & obtestor vos per Dominum Jesum, cui debetis vestram salutem, ut posteaquam estis illi semel insiti, congruatis cum illo, non solum sinceritate fidei & dogmatum veritate, verum etiam integritate vitæ. Cum de numero Gentium essetis illorum gregi respondebatis, nunc alios factos, & in Christum renatos, alii decent mores. Gentes, quoniam Euangelii veritatem non perceperunt, ducuntur vanis opinionibus, muta simulacra colentes pro Deo, & hujus mundi commodis temporariis felicitatem metientes, atque ideo mortua colunt, ac perituris rebus inhiant, quod ignorent veram atque æternam vitam, qui Deus est.

B

18, 19 Atque is quoniam cerni non potest, nisi purgatis oculis animi, idcirco ab illis non cernitur, qui cor habent malarum cupiditatum tenebris ac diffidentiæ nebulis obscuratum, imo potius excæcatum: suisque vitiis relicti, tandem eo malorum venerunt, ut ceu desperantes reditum ad meliorem frugem, & ad sensum felicitatis * suæ velut obsurdefacti, præcipites abierint in omne probri genus, insatiabili libidine patrandi, quicquid est impudicitiæ, etiam usque ad eas species, quas turpe sit vel nominasse.

C

20, 21 Sed multum ab iis dissidet Euangelica doctrina, à qua didicistis non humanas & stultas opiniones, sed ipsum Christum, omnis innocentiæ fontem atque exemplum, si tamen vere illum audistis intus loquentem, & vere per illius Spiritum estis edocti, ut ipsi pro viribus sedulo imitemini, quæ vere fuerunt in Jesu: videlicet, ut quemadmodum ille nulli vitio fuit obnoxius, jamque victor mortis, fruitur immortalitatis gloria.

D

22, 23, 24 Ita & vos in illum renati, exsuatis veterem hominem primam illam originem malis ac mortiferis cupiditatibus referentem, jamque novo homini Christo per baptismum insiti, renovemini & vos cum illo, non quidem juxta corpus, sed juxta mentem, in quam potissimum agit Spiritus Christi, ac deposita pristinæ vitæ vetustate, induatis novum hominem, qui spirituali quadam ratione conditus est nuper in vobis opificio divino: conditus autem ceu per metamorphosin quandam, ut abolita injustitia, succederet innocentia, & ablata immunditia cupiditatum humanarum, succederet sanctitas Euangelicæ veritatis.

E

25 Hanc igitur ubique sectantes, nolite vobis invicem mendaciorum fucis imponere, sed & apud se quisque quod est verum sentiat, & veris agat cum proximo, memor omnes nos ejusdem corporis esse membra, ut nemo jam alteri nocere possit, nisi simul & sibi ipsi noceat.

26 Perfectum est ira non tangi, sed si ob imbecillitatem humanæ naturæ nonnullus iræ impetus perstringat animum, memores quid admoneat sacer ille Psalmographus Ps. IV. sic iram erumpere gestientem cohibete, ut non exeat in convitium, aut injuriam, aut odium. Sit autem non solum innoxia, verum etiam brevis ira vestra, quæ citius animos vestros relinquat, quam Sol terram. Ne cum illa fervere desierit noctis adventu, vos nihilo secius interim æstuetis iracundia.

F

27 Sola concordia vos tutos reddat adversus insultum Diaboli, ea si scindetur odiis & offensis mutuis, aperietur hosti rima, per quam irrumpat in vestrum exitium. Adversus unanimes imbecillis est, adversus dissidentes potens. Huic locum dabitis, si locus datur odio.

corporis facit in ædificationem sui in charitate.
17 Hoc igitur dico, & testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut & Gentes ambulant in vanitate sensus sui,
18 Tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei, per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum,
19 Qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam.
20 Vos autem non ita didicistis Christum,
21 Si tamen illum audistis, & in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu.
22 Deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris.
23 Renovamini autem spiritu mentis vestræ,
24 Et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia, & sanctitate veritatis.
25 Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo: quoniam sumus invicem membra. 26 Irascimini, & nolite peccare: sol non occidat super iracundiam vestram. 27 Nolite locum dare diabolo:

* Alia Editio, *infelicitatis.*

28 Qui juxta pristinum vitæ institutum furto compilabat alios, jam non solum temperet ab alienis, verum etiam ultro de suis impartiat. Quod si desit facultas, ne gravetur honestis laboribus manuum parare, unde subveniat egenti.

29 Nec satis est habere manus continentes, nisi & lingua sit innoxia. Variis modis solet esse pestilens mala lingua, turpiloquio inficit, obtrectatione infamat, delatione jugulat, mendacio perjurioque fallit. Nullus itaque sermo malus proficiscatur ex ore vestro. Mentis imago est oratio. Si mente pura estis, non convenit exire sermonem impurum. Neque satis est, ut innoxius sit hominis Christiani sermo, imo talis esse debet, ut in tempore, & ad usum depromtus, fructum adferat audientibus.

30 Quod si secus feceritis, non solum offendetis homines, inutili, intempestivo, aut noxio sermone, verum etiam Spiritum Dei Sanctum, habitatorem mentium Christianarum, per quem animi corporaque vestra velut obsignata sunt Deo. Decet autem, ut hoc signaculum inconfusum & illibatum exhibeatis in illo die, cum accipietis præmium innocentiæ vestræ, secreti à grege malorum. Fugatur vero & offenditur hic Spiritus omni turpitudine, nec patitur cum ira, cum vindicta, cum turpiloquio commercium. Placidus, benignus, ac beneficus est, quem si vere hausistis, procul facessat à moribus vestris omnis amarulentia, tumor ac ferocitas.

31 Iracundia, vociferatio, convitium adeo facessat, ut nec in animo resideat ullum malitiæ fermentum, unde solent hæc pullulare mala.

32 Quin potius sitis inter vos comes ac faciles, & ad miserendum propensi, condonantes & ignoscentes vobis mutuo, si quid admissum erit per errorem & humanam imbecillitatem: ignoscentes, inquam, ob Christum, quando Deus vobis per Christum condonavit semel omnia vestra commissa, atque hac lege condonavit Dominus servis suis, ut ipsius exemplo, conservis vicissim ignosceremus. Nec enim alia ratione constare potest inter mortales concordia, nisi se vicissim in humanis erratis ferant.

CAP. V.

Ethica de scortis, lingua vitiis & avaris, Occultis, vino, conjugibusque docet.

1 PROINDE quando per Spiritum Sanctum estis filii Dei, facite ut parentem sanctimonia vitæ referatis, quo digni sitis quos ille perpetuo diligat.

2 Sic autem obtinebit ille perpetuam erga vos caritatem, si vos mutuam inter vos caritatem obtinueritis. Quanta fuerit Patris erga nos caritas, Filius illius declaravit, qui sic impense dilexit nos, ut non solum gratis condonarit omnia peccata, verum etiam semetipsum exposuerit supplicio crucis, ut hoc sacrificio, victimaque fragrantiæ vere suavis apud Deum Patrem, placatus ille ex offenso nobis redderetur propitius. Hanc caritatem si ut decet æmulabimur, non solum faciles erimus, si quid erit in nos admissum, verum etiam pro salute proximi, si res ita ferat, non dubitabimus capitis adire discrimen.

3 Jam vero quid attinet vos à fœdioribus illis & crassioribus vitiis deterrere, quod genus sunt scortatio, & si quod est aliud turpitudinis genus: item pecuniæ studium insatiabile: à quibus portentis in tantum oportet abesse mores Christianos, ut indecorum sit hæc inter illos vel nominari. Sunt enim res quædam adeo exsecrabiles, ut purus & castus animus etiam à commemoratione abhorreat.

4 Decet autem sanctos, ut non solum vita pura sit ab omni turpitudine, verum sint & ore casto puroque. Neque satis esse putemus, si vita & oratio absit à turpitudine, nisi sermo noster abhorreat & à

28 Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.
29 Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.
30 Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei: in quo signati estis in diem redemptionis.
31 Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis, cum omni malitia.
32 Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis.
1 Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi:
2 Et ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis.
3 Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos;
4 Aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet;

sed magis gratiarum actio.

A

& à stultis ac frivolis fabulis, & ab inanibus jocis, ac salibus, quæ ut in aliis vel ferantur, vel etiam laudentur, certe Christianis non congruunt, quibus ad cœlum properantibus, assidue bellum est cum vitiis, & bellum tam periculosum, ut otium non sit similibus nugis risuique indulgere. Flendum potius, aut si exhilarandus est animus ob bonæ rei successum, Hymnis, quibus Deo gratias agimus, est exhilarandus.

5 Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei.

5 Neque vero me clam est, esse Philosophos, qui doceant, Veneris usum extra matrimonium non esse flagitium, quod humanis legibus non puniatur; Pecuniæ studium non esse scelus, quod huic malo nulla sit pœna.

B

Verum, vos illud scire volo, quod quisquis scortator sit, aut alio genere libidinis inquinatus, aut avaritiæ deditus, qui quoniam in re muta factitiaque præcipuum suæ felicitatis præsidium collocat, non multum abest à cultu simulacrorum, non admittetur ad hæreditatem immortalis vitæ, quam suis promisit Deus cum Christo communem. Hæc pœna si vobis videtur levis, credite iis, qui vobis persuadere conantur hæc esse levia peccata.

6 Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ.

6 Ne sinite vobis imponi vanis ac frivolis istiusmodi sermonibus, magis auscultate doctrinæ Euangelicæ.

C

Siquidem propter hujusmodi vitia, etiamsi legibus humanis non puniantur, tamen ultio divina sævire solet in filios inobedientes, qui diffisi promissis paternis, in hujusmodi rebus felicitatis præsidia ponunt.

7 Nolite ergo effici participes eorum.

7 Semel ab isto hominum commercio vos semovistis, professi Christum, cavendum igitur, ne vestra vita congruat cum illorum vitiis, quorum professio dissidet ab illorum instituto.

8 Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate:

8 Hactenus erratum est ignorantiæ tenebris, eas omnes discussit exorta veritas Euangelii: & vos olim in nocte versabamini, ac nocturna dedecora patrabatis. Nunc Deus per Euangelicam lucem illustravit mentem vestram, ut quæ prius suavia videbantur, nunc cernatis quam sint exsecranda.

D

Nox pudorem non habet, tegitque multa, quæ nullus auderet clara luce facere.

9 Fructus enim lucis est in omni bonitate, & justitia, & veritate:

9 Sic igitur vitam omnem componite, ut memineritis vos in luce vivere, semper conspicuos oculis Dei. Frequenter impingit, qui noctu facit iter, non enim cernit quid vitare debeat. Lux enim hunc habet fructum, quod indicat quid sequendum sit, quid fugiendum.

10 Probantes quid sit beneplacitum Deo:

10 Docet enim ubique vitandam esse malitiam, maledicentiam, ac simulationem, proque his sectandam bonitatem, justitiam, ac veritatem, & in genere semper illud spectandum, non quid arrideat hominibus, non quid suave sit, aut expediat nobis,

E

sed quid acceptum sit voluntati divinæ, ad cujus nutum omnis nostra moderanda est vita.

11 Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite.

11 Ille fons est lucis nostræ, cui semper adhærentes vacabitis frugiferis & honestis pietatis officiis, ac luce dignis, pudebitque posthac habere commercium cum infrugiferis operibus tenebrarum. Tantum autem absit ut in pristinas tenebras revolvamini, ut vestra potius luce prodatis & arguatis ea dedecora, quæ illi in suis tenebris perpetrant.

12 Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est & dicere.

12 Nam quando Deum non verentur, quoties nox aut secretum ademit pudorem, quæ tum patrant ejusmodi sunt, ut fœdum sit etiam commemorare.

F

Sed quamdiu nulla luce prodente peccant, licenter & impune peccant.

13 Omnia autem, quæ arguuntur à lumine manifestantur: omne enim, quod manifestatur, lumen est.

13 At quoties admota luce produntur, tum incipit agnosci fœditas rei. Prodita vero vertuntur in melius, ac corriguntur, nocte videlicet versa in diem, & animi cæcitate depulsa. Quod si vestra vita lux fuerit, pudebit illos suæ turpitudinis vestra innocentia conspecta, atque ita fiet, ut vestris castis ac sanctis moribus excitati expergiscant ad innocentiam, si viderint in vobis emicare lumen Christi.

14 Propter quod dicit: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.

14 Nimirum illud est, quod dicit oraculum Es. LX. *Expergiscere qui dormis & exsurge a mortuis, & illucescet tibi Christus.* Lethalis est somnus, imo mors est, obrutum esse voluptatibus hujus mundi, nec attollere oculos ad æterna veraque bona. Nec aliter possunt expergisci, nec aliter reviviscere, nisi Christus mentibus illorum exortus, dispulerit crassissimas tenebras ignorantiæ.

15 Videte itaque fratres, quomodo caute ambuletis: non quasi insipientes, 16 Sed ut sapientes: redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.

15, 16 Vos autem Ephesii, quibus prælucet Christus Sol noster, etiam atque etiam circumspicite, quibus modis ambuletis, non jam viventes Gentium more, quæ ob mentis cæcitatem non sapiunt quid sit honestum, sed uti decet eos, qui vere sapiunt Euangelicam doctrinam, omnium rerum dispendio redimentes istam oportunitatem parandæ salutis, quæ hoc avidius est rapienda, quod grave sit hoc tempus, & undique multa ingruant, quæ possint incautos parumque providos à sinceritate doctrinæ Christianæ depellere.

17 Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei.

17 Propterea vobis magis est observandum, ne per imprudentiam occasionem detis impiis, vel ut ipsi sæviant in Euangelium, vel ut vos avocent à professione vestra. Hæc est vestræ salutis summa, atque hic prudentes sitis oportet, ad reliqua conniventes, ac declarantes vos intelligere, quæ sit voluntas Domini. Nam is cupit omnes ad Euangelicam salutem adduci, si fieri possit.

18 Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria: sed implemini Spiritu sancto,

18 Hoc agentibus conveniet sobrietas; nam socors & incircumspecta est temulentia, neque socors tantum, verum etiam præceps ac temeraria. Nolite igitur inebriari mero, quæ res ad luxum pertinet, non ad necessitatem, sed impleamini musto Spiritus Sancti.

19 Loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino,

19 Hæc enim est felix ebrietas, quæ vos exstimulet, non ad lascivas choreas, aut ineptas cantiunculas, quibus Gentes Dæmones suos inclamant, sed ad Psalmos, ad Hymnos, ad Cantica spiritualia, quibus inter vos exsultetis, cantetis & psallatis Domino, non indecoris clamoribus, qui mos est temulentorum, sed intus in animis & cordibus vestris. Hæc est voluptas, hæc caritas*, hæc comessatio digna Christianis, ne Gentibus invideant sua temulenta convivia. Illorum temulenta gaudia mœror excipit, nonnunquam & corporis morbus. Vestra jugis est voluptas.

20 Gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo & Patri.

20 Quicquid enim vobis acciderit, seu lætum, seu triste, lætum à propitio Deo, triste à consulente vestræ saluti, semper oportet pro omnibus gratias agere, certos nihil accidere, quod vobis non cedat in cumulum felicitatis æternæ. Agendæ sunt autem gratiæ Deo, qui cunctis est auctor bonorum omnium, sed idem Jesu Christo Domino nostro, & Pater est, & Deus, per quem nobis largitur omnia, qui cum sibi laudem omnium vult esse communem.

21 Subjecti invicem in timore Christi.

21 Ille Patri se subjecit, nos item illi subditos esse convenit, non quod conveniat Christiano Christianum esse terrori, sed qui Christum ex æquo reverentur, non gravantur sibi vicissim cedere, cum ille summus omnium, omnibus sese submiserit. Agnoscat inferior auctoritatem superioris. At vicissim superior inferioris modulo semet accommodet, quo magis queat prodesse. Nam qui inter Christianos præcellit honore, non in aliud præcellit, nisi ut uberius prosit.

22 Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino:

22 Uxores igitur agnoscant maritorum suorum auctoritatem, eisque subditæ sint non aliter quam Ecclesia subdita est Domino Jesu.

23 Quoniam vir caput est mulieris: sicut Christus caput est Ecclesiæ: Ipse, salvator corporis ejus.

23 Nam quemadmodum Christus est caput Ecclesiæ, ita maritus est caput suæ quisque uxoris. Sed quemadmodum caput sic dominatur corpori, ut ab hoc pendeat corporis salus: ita maritus sic prælatus est uxori, non ut in illam exerceat tyrannidem, sed ut illius saluti consulat, nimirum prudentior, ac firmior.

24 Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo,

24 Nec ideo debet uxor adversus maritum insurgere, quod ille se præbeat amandum magis, quam formi-

* Alia Editio, *hilaritas.*

formidandum. Imo hoc magis oportet esse subjectam in omnibus, quemadmodum Ecclesia hoc magis se subjecit Christo, quo magis ille semet dejecit pro salute sponsæ suæ.

25, 26 At vicissim mariti, ne vestra auctoritate tyrannice abutamini in uxores vestras, sed eas magis ea caritate prosequamini, qua Christus prosequutus est, & prosequitur Ecclesiam suam, quam adulteram ac rebellem adeo non repudiavit, ut seipsum pro illius salute redimenda, in mortem tradiderit, ex inquinata puram reddens ac sanctam, ex fœda atque immunda, speciosam ac puram, non exprobrans illi suam turpitudinem, sed abluens illam unda sui sanguinis, ac purgans vitali lavacro invocatione Divini nominis efficaci,

27 Quo suo beneficio sibi sponsam pararet gloriosam, nimirum Ecclesiam, quæ jam nec maculam haberet, nec rugam, aut aliud quicquam ejusmodi, quod oculos sponsi posset offendere, sed undique pura foret atque inculpata.

28 Simili affectu decet maritos esse erga uxores suas, ut nihil non faciant, quo reddant illas Christo dignas, non aliter solliciti pro illarum salute, quam caput sollicitum est pro salute corporis. Siquidem uxor viri corpus est. Morosa est uxor, impudica est, aut aliis vitiis obnoxia, ne perdas illam sævitia, sed lenitate corrige ac medere. Sic medere vitiis, ut uxorem interim ames.

29 Quid enim faceret caput, si conspiciat corpus suum habere morbi vitiive nonnihil? utrum odisse inciperet, & aversari, an potius mederi, si posset, ferre, fovereque, si mederi non posset? Nonne videatur absurdum, si caput male velit corpori? Quisquis uxorem suam amat, amat seipsum, nimirum partem sui. Quis unquam sic obsurduit ad naturæ sensum, ut corpus proprium habuerit exosum? Quis non magis, quale quale corpus nactus est, nutrit ac fovet illud, quo melius reddat ac vegetius? Quod naturæ vis impetrat ab Ethnicis, cur non multo magis hoc in vobis efficit Christiana caritas, quæ nos huc vocat exemplo Christi, qui non est aversatus sponsam suam Ecclesiam, licet antea fœdam, ac multis modis prostitutam; sed purgavit, sed expiavit, sed constabilivit.

30 Hoc igitur præstate mariti uxoribus vestris, quod in nos præstitit Christus, qui sumus membra corporis ejus quod est Ecclesia, quemadmodum uxor est corpus viri, ex cujus carne & ossibus condita est, ut palam esset, non oportere divelli, quod idem esset & unum.

31 Sic enim legimus in Genesi Cap. 11. Uxoris gratia citius relinquet homo patrem ac matrem, quam deserat uxorem suam, cui sic adhærebit, ut è duobus fiat unum, corporum atque animorum summa conjunctione. Secundum Deum nulli plus debemus, quam parentibus, & tamen his præfertur uxor.

32 Subest hîc ineffabile quoddam, & ingens arcanum, quomodo quod in Adam & Eva sub typo gestum est, in Christo & in Ecclesia mystice peragatur. Hujus individuam copulam quisquis scrutabitur, intelliget magnum subesse mysterium. Nam quemadmodum ipse cum Patre unum erat, ita & suos omnes unum voluit esse secum.

33 Quod arcanum licet retrusius sit, quam ut in præsentia sit explicandum, tamen in hoc sat est attulisse exemplum, ut suam quisque uxorem non secus diligat, atque seipsum diligit, meminerique secum illam unum & idem esse, quemadmodum Christus adamavit Ecclesiam suam, quam sibi intime adjunxit. Porro uxoris partes erunt, non solum redamare maritum, ut vitæ socium, verum etiam revereri, ut auctoritate præminentem. Optime cohærebit concordia, si utrinque constabunt officia.

tra & mulieres viris suis in omnibus. 25 Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, 26 Ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, 27 Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata. 28 Ita & viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. 29 Nemo enim umquam carnem suam odio habuit: sed nutrit, & fovet eam, sicut & Christus Ecclesiam: 30 Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus & de ossibus ejus. 31 Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne una. 32 Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. 33 Verumtamen & vos singuli, unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat: uxor autem timeat virum suum.

CAP. VI.

Filioli patribus, Dominis vos subdite servi:
Induite arma Dei: nam ferus hostis adest.

1 AUCTORITATEM temperet caritas, ne qua exeat in tyrannidem, ac rursus infirmitatem cohibeat reverentia, ne surgat in rebellionem. Nec enim consensus ac tranquillitas esse potest, ubi confusus fuerit ordo. In uxorem solus maritus habet imperium. Liberi debent utriusque parentis auctoritatem agnoscere. Ad hanc igitur regulam filii morigeri dictoque audientes sitis parentibus vestris, honesta præcipientibus, Christique professione digna. Nam id simul & ipsa naturæ æquitas exigit, ut honorem deferamus iis, quibus ortum vitæ debemus, & grati simus erga eos, quorum beneficio sumus alti educatique.

2 Denique idem lex Dei dictat: *Honorem*, inquit, *habeto patri tuo, & matri tuæ*. Neque sat habuit præcepisse, quemadmodum in cæteris facit, *non occides, non furaberis:* adjecit & præmium, quo magis invitaret ad officium. Alioqui quæ sunt honesta, & gratis præstanda sunt.

3 Quod autem præmium pollicetur? *ut bene sit*, inquit, *tibi*, *ut sis longævus in terra*. Siquidem indignus videtur diu frui vita, qui ingratus ac rebellis est adversus eos, per quos vitæ munus accepit.

4 Patres contra, ne abutamini vestra potestate, ac liberorum obedientia, existimantes vobis quidvis in illos licere. Filii sunt, non mancipia. Imperium leniat pietas. Cavendum est, ne senili morositate, aut sævis imperiis, aut immoderata austeritate non sanetis, sed exacerbetis illorum animos. Si quid peccant per ætatem, sic admonendi sunt, ut doceantur potius, quam percellantur. Prima curarum esto, sic eos monitis & institutione formare à teneris annis, sic illos invitare pietatis exemplis, ut appareat à Christianis parentibus juxta Christi doctrinam educatos esse. Sic enim citius perducentur ad bonam frugem, quam minis aut sævitia, si doceantur, non cogantur tantum.

5 Servi declarate vos ex Euangelica professione redditos esse meliores, commodioresque. Et officium, quod alii præstant heris suis, quibus juxta temporariam servitutis conditionem obnoxii sunt, vos multo præstate cumulatius. Nec enim hoc vobis adferre debet baptismus, ut servire desinatis, sed ut officiosius serviatis: nec ut dominos fastidire velitis, utpote professione jam fratres factos, sed hoc magis illos revereamini, metuatisque offendere: neque quod servorum vulgus facit, metu præstetis officium, in animo male precantes & insidiantes illis, sed simplici, sinceroque corde sitis illis obsequentes, illud vobiscum reputantes, hoc officii vos præstare Christo, cujus voluntati paretis, si forte illi non merentur obsequium.

6 Ita fiet, ut dissimiles sitis vulgo servorum, qui præsentibus Dominis obsecundant mali metu, rursus ubi sperant fore clam, ad ingenium redeunt. Hoc nimirum est ad oculum servire, non ex animo, hoc est hominibus placere velle, non Christo, cui nihil gratum est, quod fucatum aut coactum est. Vos vero, ut dignum est servis Christi, in officiis erga Dominos, ex animo bonaque fide morigeri sitis & officiosi: non quia cogit necessitas, sed quia sic placitum est voluntati Divinæ: nec vos alienet ab officio, si morosos aut impios habetis Dominos. Expedit Euangelii negotio, ut his quoque sitis morigeri, modo ne ad impietatem vergat obsequium.

7 Existimate vos Christo præstare, quod illis præstatis Euangelii gratia: Deoque impendi, non hominibus, quod ob amorem Dei impenditis hominibus.

8 Quod si illos vestris obsequiis lucrifeceritis Christo, recte collocatum fuerit officium. Sin illi se ingratos præbuerint, tamen intelligite, nemini recte fa-

1 Filii, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim justum est. 2 Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione: 3 Ut bene sit tibi, & sis longævus super terram. 4 Et vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros: sed educate illos in disciplina & correptione Domini. 5 Servi obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: 6 Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, 7 Cum bona voluntate servientes, sicut Domino, & non hominibus: 8 Scientes quoniam unusquisque, quodcumque fe-

erit bonum, hoc recipiet à Domino, sive servus, sive liber.

factorum suorum perire præmium. Id si non recipiet ab hominibus, certe à Domino recipiet olim, non solum servus, sed etiam liber, si quid officii bono animo collocarit penes hominem ingratum.

9 Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas: scientes quia & illorum, & vester Dominus est in cælis: & personarum acceptio non est apud eum.

9 Porro quemadmodum decet, ut servi Christum professi commodiores se præbeant heris suis, sic æquum est, ut Domini Christiani mitius imperent suis mancipiis, talesque se præbeant, ut amentur magis, quam formidentur: ut servis suis jam in fratrum consortium receptis, ex animo bene velint, non præcipites ad minas ac verbera, quemadmodum vulgus Dominorum solet. Sentiant illi vos mitiores esse factos per Euangelium, quo magis invitentur & ipsi ad communem professionem, si forte nondum professi sunt, memores potestatem herilem temporarium quiddam esse, ac juris humani, quod tamen interim per nos turbari non oportet; sed tamen apud Deum non est personarum respectus, apud quem nullus ideo minoris fit, quod servitutem serviat, nec ideo pluris, quod ingenuus sit natus. Juxta leges hominum Domini jus habetis in servos in terris, sed nihilo secius interim habetis communem Dominum in cœlis, cujus voluntas est, ut servorum saluti consulatis per moderatum imperium, non ut eos prematis tyrannide.

10 De cetero fratres, confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus.

10 Quæ hactenus monuimus, eo pertinent, ut & vitæ sanctimonia respondeatis capiti vestro Christo, & mutua concordia consentiatis inter vos. Nunc superest, ut quoniam impii variis machinis impetunt tranquillitatem vestram, adversum hos quoque forti infractoque animo vosmet muniatis, haudquaquam freti vestris præsidiis, sed propugnatore Domino Jesu, qui non destituet corpus suum. Membra quidem imbecillia, sed ille potens ac robustus, qui nos tuendos suscepit.

11 Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli.

11 Ab hoc igitur petite, quicquid spiritualium est armorum, ut undique muniti possitis subsistere adversus assultus Diaboli.

12 Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem; sed adversus principes, & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ, in cælestibus.

12 Neque enim nobis bellum est cum hominibus, quorum injurias oportet tolerantia vincere, verum est nobis conflictatio cum impiis Spiritibus, inimicis & hostibus Christi, quorum hi qui nos impetunt, satellites sunt & organa. Per hos enim è sublimi nos oppugnant principes ac potestates Dæmoniacæ, in mundi hujus vitiis addictos sibi tyrannidem occupantes, & in hisce tenebris insidiantes iis, qui lucem amant Euangelicam. Adversus hos, inquam, nobis colluctandum est, non solum viribus potentes, verum etiam spirituali versutia instructos, atque id etiam in cœlesti regione, quo & facilius nos impetant, & difficilius à nobis queant prehendi.

13 Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare.

13 Adversus hoc genus hostium nihil prosunt arma humana, solis armis Dei tutos esse licebit. Itaque semper facite, quod strenui milites solent, quibus cum hoste periculoso res est, quoties ingruit cum adversariis conflictatio. Omni armorum genere vos munite, nihil non facite, quo cum ingruerit formidabile prælium, possitis tueri locum, fixique subsistere in solida petra Christo.

14 State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam justitiæ,

14 Qui cum homine conflicturi sunt, primum undique se tegunt, ne qua pateant telis hostium. Deinde parant, quo feriant impetentem. Baltheo laminis contexto tegunt media corporis, utpote molliora. Thorace superiora communiunt. Suras item ac pedes ocreis convestiunt, caput operiunt galea. Porro clypeus sinistra circumagitur, ad omnem telorum assultum. Vobis igitur spirituali bello cum sceleratis Spiritibus assidue conflictantibus, pro baltheo sit veritas, quæ lumbos animi vestri præcingat: quo semper erecti stetis & immobiles, adversus omnes falsorum bonorum ac dogmatum illecebras. Pro thorace vobis sit innocentia, justitiaque, quæ mentis præcordia virtutum omnium squamis muniat.

15 Et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis:

15 Pro ocreis, quibus suræ tegantur & pedes, sit vobis purus affectus, nihil appetens præter cœlestia, nihil formidans præter turpitudinem, quo semper possitis esse parati ad tuendum Euangelium, quod non tumultu, sed tolerantia tranquillitateque defenditur. Unde & pacis Euangelium dicitur. Hoc qui prædicant, horum pedes speciosos olim demiratus est Propheta.

16 In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere:

16 Sed undique in promtu habendum est scutum fidei, qua nihil omnino diffidamus promissis divinis. Quicquid ingruerit terriculamentorum, hoc excipietur: quicquid ignitorum jaculorum versutus hostis in nos torserit, hoc scuto repelletur, nec sinet ullum vitalia penetrare. Quid enim vulneret animum, mortis etiam contemtorem?

17 Et galeam salutis assumite, & gladium spiritus, (quod est verbum Dei)

17 Cui si accesserit galea vigilantis animi, nihilque non prospicientis, nihil est quod saluti vestræ metuatis. Postremo dexteram semper obarmet gladius ille spiritualis, qui & pravas ab animis amputat cupiditates, ad intima cordis penetrans, & obsistentes Euangelicæ veritati refellit, falsitatem jugulans, ut vigeat veritas. Is est sermo Dei constanti fidei vigore penetrabilis, non humanis argutiis perstringens magis, quam feriens. Dilutus enim est humanus sermo, nimirum de rebus fluxis & inanibus disserens: sed efficax est sermo Dei, non nisi cœlestia sapiens, penetrans usque ad artus animæ, ossiumque ac medullarum intima perlustrans. Cum his hostibus bellum est Christianis, cum hominibus pax est: his armis sese tuentur ac vincunt, haud quidem suis viribus, sed Christi imperatoris ope, cujus auspiciis bellum hoc geritur.

18 Per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu: & in ipso vigilantes in omni instantia, & obsecratione pro omnibus sanctis;

18 Ab hoc igitur semper & assiduis votis flagitandum, hoc nocturnis ac diurnis precibus indefesse postulandum ex intimo mentis affectu, ut hic gladius spiritualis vincat in sanctis omnibus.

19 Et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii

19 Atque etiam me quoque vestris precationibus sublevare debetis, illud à Deo petentes, ut ipse mihi sermonem suppeditet Euangelicum, quoties dicendum erit, meique oris organo ad suam utatur gloriam, vestramque salutem, quo fortiter & intrepide proferam omnibus arcanam Euangelii doctrinam, ad quam omnes ex æquo vocantur:

20 Pro quo legatione fungor in catena, ita ut in ipso audeam, prout oportet me, loqui.

20 Nec obstent mihi, qui modis omnibus obnituntur ne late propagetur Euangelii gloria, pro quo legatione fungor, etiam catenis oneratus, nihil non perpetiens, quo fortiter obeam munus mihi delegatum: utque hic animus mihi perseveret, & Christo fretus, libere loquar, quemadmodum oportet me loqui. Non enim decet Euangelii præconem ullo metu deterreri, quo minus peragat Euangelii negotium.

21 Ut autem & vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam: omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater, & fidelis minister in Domino:

21 Porro quod ad rerum mearum statum attinet, utque mecum agatur, omnia cognoscetis ex Tychico dilecto fratre: nec fratre tantum ob fidei germanitatem, verum etiam in Euangelii negotio ministro & adjutore:

22 Quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, & consoletur corda vestra.

22 Quem hujus rei gratia misi istuc, ne nesciretis quo in statu simus, eque ejus præsentia consolationis nonnihil caperetis, ne quid ob meas afflictiones animo consternemini. Sic enim vinctus sum, ut è carcere tamen triumphet Euangelium Christi.

23 Pax fratribus, & charitas cum fide, à Deo Patre, & Domino Jesu Christo. 24 Gratia cum omnibus, qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen.

23 Fratribus omnibus precor pacem & caritatem mutuam, cum sincera fide conjunctam. Ex fide nascitur caritas, & ab hac alitur concordia. Hunc igitur felicem ternionem largiatur vobis Deus Pater ac Dominus Jesus Christus.

24 Favor ac beneficentia divina semper adsit omnibus, qui sincero affectu, vitaque incorrupta diligunt Dominum Jesum Christum, spretis hisce rebus momentaneis, æterna cœlestiaque sectantes. Quod meum votum, precor ut ille ratum esse velit.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD EPHESIOS

F I N I S.

VER-

VERSUS MEMORIALES
In D. PAULI EPISTOLAM AD EPHESIOS.

Ante orbem elegit: Bona gratia: Captus & oro: | Digne fac vivas: Ethica dat monita. Per sancta arma Dei. Sex Ephesina tenet.

IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD PHILIPPENSES
ARGUMENTUM,
PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

PHILIPPENSES in prima Macedoniæ parte sunt, ut narratur in Actis Cap. XVI. colonia oriunda ab urbe Philippis, dicta à Philippo conditore. Horum metropolis est Thessalonice. Qui quoniam in fide semel accepta perstiterant, non admissis Pseudapostolis, quibus auscultarant Corinthii & Galatæ, merito ab Apostolo collaudantur. Ad hos Paulus admonitu Spiritus profectus, complures dies apud illos egit, non sine negotio. Nam hic flagris cæsus est Paulus, & cum Sila conjectus est in carcerem, quo tempore carceris custos cum tota familia baptizatus est. Hic erat & Lydia purpuraria, quæ primo conversa, Paulum excepit hospitio. Hic & milites cognito, quod Romanus esset civis, ultro rogarunt, ut quo vellet abiret, & Christi nomen satis felicibus auspiciis inclaruit. Quin etiam cum Paulus Romæ ageret in vinculis, miserunt illi quæ ad vitæ necessitatem pertinebant per Epaphroditum: quod & ante fecerant, cum ageret Thessalonicæ, sicut in hac ipse testatur Epistola. Collaudatos igitur eos adhortatur, ut perseverent ac proficiant, ostendens gloriandum etiam in afflictionibus, quæ ad illustrandum Christi Euangelium facerent. Se vero vel mortem adeo non horrere, ut optet etiam, si Christo volente contingat. Deinde cum primis hortatur ad mutuam concordiam, quæ inter elatos esse non potest, & quo æquiore sint animo, pollicetur Timotheum, atque etiam ipsum brevi ad illos rediturum, interim misso Epaphrodito, qui ex periculosissima ægrotatione convaluerat. Hæc agit duobus primis Capitibus: nam in tertio confirmat animos illorum adversus Pseudapostolos, ad Judaismum ubique sollicitantes, quos canes appellat, operarios iniquitatis, inimicos crucis Christi: & qui ventrem, Dei loco colerent: nusquam apertius in eos stomachatus. Quartum commendationibus & salutationibus occupat, nisi quod monita quædam obiter admiscet, & Philippensibus pro sua in se munificentia gratias agit. Scripsit ex urbe Roma per Epaphroditum, cum iterum esset in carcere: nam post primam defensionem, rursus in carcerem ductus est: cujus rei meminit ipse in Epistola ad Timotheum.

ARGUMENTI FINIS.

IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD PHILIPPENSES
PARAPHRASIS,
PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

CAP. I.

Actito pro vobis grates: mea vincula crescunt:
Gaudeo, mors lucrum est: vos quoque damna juvent.

1 PAULUS & Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum Episcopis, & diaconibus. 2 Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo. 3 Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri, 4 Semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens, 5 Super communicatione vestra in Euangelio Christi à prima die usque nunc. 6 Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu. 7 Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis: eo quod habeam vos in corde, & in vinculis meis, & in defensione, & confirmatione Euangelii, socios gaudii mei omnes vos esse.

1 PAULUS ac Timotheus, in Euangelica functione collegæ, ac servi Jesu Christi, toti cœtui sanctorum, Jesu Christi nomen integre pureque profitentium, simulque his qui Christiano gregi præsident, ac ministrant Philippis.

2 Optamus vobis gratiam & pacem à Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo.

3, 4, 5 Ego sane quoties precibus Deum interpello, id autem facio indesinenter, nunquam non facio vestri omnium mentionem, simul & gratias agens, & magnopere gaudens vestro omnium nomine, quod

E hactenus ab initio vestræ professionis, ad hunc usque diem, me vestris officiis ac benignitate sublevando, vos ipsos consortes præstiteritis Euangelio:

6 Precorque assidue, ut istis virtutibus magis ac magis abundetis, confidens fore, ut Deus, qui ista pietatis exordia vobis donavit, quod cœpit in vobis, perficiat usque ad diem illum, quo adventurus est Christus Jesus, præmium æternum repensurus recte factis.

7 Par enim est, ut ita sentiam de vobis, fretus auxilio divino, cum hactenus expertus sim constantem ac vere Euangelicam erga me caritatem, ut facile sit ex optimis initiis finem optimum colligere.
F Quas ob res sic animus meus est affectus erga vos, ut in his etiam vinculis, & apud Neronis tribunal, ubi mihi capitis reo dicenda fuit causa, reliquisque afflictionibus, quibus non minuitur aut obscuratur, sed confirmatur & illustratur Euangelii vigor, semper vos prosequutus sim singulari benevolentia, quod hujus gaudii, quo gaudeo, per meam calamitatem in-

8 Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi. 9 Et hoc oro ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientia, & in omni sensu; 10 Ut probetis potiora, ut sitis sinceri, & sine offensa in diem Christi, 11 Repleti fructu justitiæ per Jesum Christum, in gloriam & laudem Dei. 12 Scire autem vos volo fratres, quia quæ circa me sunt; magis ad profectum venerunt Euangelii: 13 Ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, & in ceteris omnibus; 14 Et plures è fratribus in Domino confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui. 15 Quidam quidem & propter invidiam & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant, 16 Quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Euangelii positus sum. 17 Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis.

inclarescere Christi præconium, vos omnes semper habuerim participes.

[8] Novit enim Deus ipse, quem nihil omnino latet, quanto tenear omnium vestri desiderio, non affectu quoquam humano, sive quod captem aliquid à vobis, sive quod blandiar vobis, ob vestram in me benignitatem, sed affectu pure Christiano sic amo vos, non ob aliud, nisi quod video Jesum Christum à vobis constanter ac sinceriter diligi.

[9] Gratulor vobis illius munera, precorque, ut ista vestra caritas magis ac magis exuberet, accedente omni cognitione, omnique intelligentia, ut sciatis in quos debeatis officia caritatis collocare. Caritas enim hoc præstat, ut velitis benefacere; prudentia demonstrat beneficentiæ materiam idoneam. Quicquid autem ob amorem Christi confertur in Euangelii præcones & provectores, rectissime collocatur, multo cum fœnore ad vos rediturum.

[10], [11] Utrumque igitur ut in vobis semper augescat opto, quo probare possitis, quid sit optimum factu, sitisque puro affectu, præter Christum nihil spectantes, & Euangelicam professionem sic ornantes integritate vitæ, ut nulli sitis offendiculo, sed omnes potius allectetis ad cultum Dei, atque ita perseveretis usque ad diem adventus Christi, ut tum appareatis divites ac abundantes piis operibus, quorum hîc interim veluti sementem facitis, tunc fructum uberrimum demessuri. Idque benificio Jesu Christi, nec ad vestram meamque gloriam, sed ad gloriam laudemque Dei, ad quem ceu fontem omnium bonorum referenda sunt omnia.

[12], [13] Porro quo magis etiam sitis gaudii mei participes, scire vos volo fratres, carcerem, compedes, tribunalia, cæterasque calamitates, quæ mihi acciderunt ob Euangelium Christi, adeo non officisse propagandæ confirmandæque doctrinæ Euangelicæ, ut potius in profectum cesserint: & adeo non deterruisse credentes à suscepta professione, ut magis etiam confirmarint, roburque & animum addiderint: nimirum intelligentibus indubitatum esse quod prædico, cujus gratia non dubitem hæc perpeti, sesque meo exemplo ad similia audenda provocantibus. Nam id fere solet usu venire rebus honestis ac præclaris, ut quo magis premuntur & affliguntur, hoc magis invalescant emicentque, malorum conatu in diversum exeunte.

[14] Siquidem vincula mea dederunt occasionem, ut Euangelii præconium non solum ad paucos, eosque plebejos, quemadmodum antea, pervenerit, verum etiam per omnem Neronis regiam, perque urbem universam inclaruerit, adeo ut complures ex fratribus, qui antea subtimide profitebantur Euangelicam doctrinam: nunc, Domino Jesu negotium hoc ita temperante, animati vinculis meis, cœperint & ipsi meo exemplo sermonem Euangelicum liberius ac fortius, omni trepidatione posita, profiteri.

[15] Id quanquam ab omnibus factum non est pari sinceritate, quemadmodum pari studio, tamen res per occasionem cessit in Euangelii gloriam.

[16] Nam erant inter hos, qui hoc malitioso studio facerent, quo mihi conflarent atrociorem invidiam, ac Neronis animum hoc acrius in nos exacerbarent, quo latius videret hanc sectam propagari, quam per errorem ille judicat imperio suo perniciosam, existimantes futurum, ut tanto celerius me tolleret è medio.

[17] Fortasse nonnulli meæ gloriæ invidentes, quam ego tamen mihi non vindico, sed totam Christo resigno, conati sunt æmulatione meam laudem obscurare, si nostrum studium etiam vincere viderentur. Rursus sunt in his, qui mecum prædicant Christum bono sincereoque animo, licet imperfecto. Nam humano favore mihi nolunt deesse, quem amant & vident ob hoc periclitari, quod constanter obeam mihi delegatum munus Euangelii tuendi adversus impios. Quanquam & qui pessimo animo prædicant,

18 Quid enim? Dum omnimodo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntietur; & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. 19 Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem, per vestram orationem, & subministrationem Spiritus Jesu Christi, 20 Secundum expectationem & spem meam, quia in nullo confundar: sed in omni fiducia sicut semper, & nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. 21 Mihi enim vivere Christus est, & mori lucrum. 22 Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro. 23 Coarctor autem è duobus: desiderium habens dissolvi, & esse cum Christo, multo magis melius: 24 Permanere autem in carne, necessarium propter vos. 25 Et hoc confidens scio quia manebo, & permanebo omnibus vobis, ad profectum vestrum, & gaudium fidei:

A tamen auxerunt Euangelii gloriam. Christum enim annuntiant, sed animo minime Christiano: nec affectu simplici, sed hoc agentes, ut capto vinctoque addant afflictionem, si Euangelium acrius defendendo, nos in gravius odium pertraxerint.

[18] Ea res utcunque cedet mihi, non magni retulerit, modo verterit in gloriam Christi, cui sic toto pectore faveo, ut gaudeam illum per omnem occasionem omnibus innotescere. Amplissimam laudem merentur apud Deum, qui eodem animo prædicant Euangelium, quo ego prædico. Ferendi sunt, qui privato quodam amore nostri, juvant Euangelii partes. Cæterum qui in odium mei prædicant Christum, quod sibi nocent, doleo; quod mihi male moliuntur, contemno; quod illorum perversa voluntas cedit in gloriam Euangelii, gaudeo: modo vere doceant Christum, licet animo insincero: neque gaudeo solum in præsentia, verum etiam in posterum gavisurus sum, si pergant odio mei divulgare Christi doctrinam.

B

[19] Non me movet, quod ista moliuntur in perniciem meam, cum sciam rem præsidio precum vestrarum, atque auxiliante & negotium hoc moderante Spiritu Jesu Christi, mihi futuram saluti, sive moriar, sive vixero.

C [20] Neque enim me fallet mea de illo fiducia, qua mihi persuasissimum habeo fore, ut in prædicatione Euangelii, quod ille delegavit, nusquam sim destituendus, aut pudefaciendus, ut ullis afflictionibus cogar ceu vanum retractare, vel obticescere, quod verissimum esse cognovi: quin potius quemadmodum antehac afflictiones, quas juxta corpus ab hominibus perpessus sum, cesserunt in lucrum Euangelii, sive sicum lapidarer, sive cum virgis cæderer, sive cum bestiis objicerer: ita & hæc afflictio, qua de capite vitaque periclitor, cessura est in laudem & gloriam Christi, seu vivere contingat, seu mori. Nam ut superiores afflictionum procellæ, licet corpusculum hoc afficerent, animum tamen nunquam ademerunt,

D aut constantiam prædicandi Christum labefactarunt, ita neque nunc hæc tempestas adimet.

[21] Si dabitur vivere, fortiter tuebor Euangelicam veritatem: si continget mori, mors ipsa mea, quam ob Euangelii negotium non invitus suscipiam, illustrabit Christi gloriam. Utrumcunque continget, mihi in tuto est mea incolumitas. Et hanc mortem adeo non formido, ut magis optandam existimem, si sic expediat Euangelio.

[22] Neque enim me tædet hujus vitæ quamlibet afflictæ, cujus felicitatem omnem metior Euangelii successu: neque mortem horreo, quæ mihi lucro futura sit, quæ me reddet præmio cœlesti, tum de-

E mum vere victurum. Quanquam & hæc interim vita corporalis non caret suo fructu, dum accumulandis piis factis, accumulatur & præmium immortalitatis: atque interim nostro labore propagatur, ac confirmatur Euangelium Christi. Huic in manu est, utrum me vivere malit, an mori. Ego sic ad utrumque paratus sum, ut utrum potius eligam, ignorem.

[23] Est cur optem mortem: est cur non recusem vivere. Verum ubi, mei ipsius commodi ratione subducta, meum animum consulo, video mihi longe potius esse, liberatum ab hujus vitæ ærumnis, propius jungi Christo, & ad illam ineffabilem felicitatem

F mihi, cum in tertium cœlum raptus essem, utcunque gustatam redire.

[24] Rursum ubi reputo, quid vestris expediat commodis, intelligo conducere, imo necessarium esse, ut adhuc aliquamdiu verser in hoc munere meo.

[25], [26] Atque hoc certum scio, fore ut maneam adhuc in hac vita: & ita maneam, ut vobis omnibus aliquando sim fruiturus, meique facturus copiam, quo simul & vos uberius proficiatis in fide, & ego copiosius de fidei vestræ gaudeam incremento, vosque vicissim magis etiam de me gaudere possitis, posteaquam

26 Ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me, per meum adventum iterum ad vos.

27 Tantum digne Euangelio Christi conversamini: ut sive cum venero, & videro vos, sive absens audiam de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Euangelii:

28 Et in nullo terreamini ab adversariis: quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis, & hoc à Deo:

29 Quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini:

30 Idem certamen habentes, quale & vidistis in me, & nunc audistis de me.

quam ad vos me recepero, denuo conspicientes me præsidio Christi, non modo non cessisse his malis, sed servatum etiam vestris augendis commodis. Videtis quantam felicitatem meam vestro lucro posthabeam? Quis non tertii cœli cupidus, fastidiat hujus vitæ curas? Quis non paradisi superioris desiderio, gestiat ab his malis evolare? Quis non verborum arcanorum memor, humana negligat alloquia? Quis non pro tot exitiis, tot periculis, tot mortibus, eligat tranquillam immortalitatem? Sed tantum apud me valet fraterna caritas, ut aliorum profectum meo desiderio præponam.

27, 28 Quo magis erit vobis enitendum, ut huic animo meo respondeatis. Id autem fiet, si curabitis ut vestra vita digna videatur Euangelio Christi, ob quod hæc cuncta perpetior, ne hoc ipso fructu frustrer, ob quem unum sustineo distrahi ab optatissimo consortio Christi. Proinde date operam, ut sive vos invisero, tales reperiam, quales opto: sive quid obstiterit, quo minus revisam vos, tamen absens audiam de vobis, quod quemadmodum hactenus fecistis, persistatis uno spiritu, quem hausistis communem, eodemque animo concordes, simulque vestris officiis ac precibus adjuvantes decertantem adversus impios Euangelii fidem, nec ullo persecutionum metu terreamini, quo minus fortiter ubique resistatis adversariis Christi, quorum improbitas nihil aliud efficiet, nisi ut & ipsis pariat exitium, & vobis salutem, semper in majus gliscente Euangelii gloria, & illorum impiis conatibus in pejus usque prolabentibus. Pulcherrimum est pro Christo perpeti, gloriosum per hunc vincere adversarios. Verum hinc nihil est, quod nobis vindicemus.

29, 30 A Deo vobis hoc donatum est, ut non solum promte credideritis Euangelio Christi, quod ego prædico, verum etiam parati sitis pro illo pati, videlicet meum exemplum sequuti: neque detrectetis pro Euangelii negotio certamen idem subire, quale & olim vidistis in me, tot modis afflicto, cum istic agerem, & nunc audistis de me vincto, capitisque reo. Hæc casu non fiunt, sed à Deo propitio donantur iis duntaxat, quorum pietatem vult afflictionibus hujus vitæ reddi spectatiorem.

CAP. II.

Blande exemplo Christi humiles docet esse Philippos:
Discipulos laudas optime Paule tuos.

1 Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis.

2 Implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes,

3 Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam: sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes,

4 Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum.

5 Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Jesu:

6 Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo:

7 Sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo.

8 Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

9 Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen:

10 Ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum:

11 Et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.

1 PROINDE si qua consolatio est inter illos mutua, qui in eundem Christum conspirarunt, si quod est solatium, quod habet fraterna caritas, quæ tristia pariter ac læta facit communia, si quam vim habet Christi Spiritus, omnibus vobis communis: si qui sunt affectus, quibus in afflictionibus amicorum tanguntur homines: si quæ sunt commiserationes, quibus ipso naturæ sensu ingemiscimus aut indolescimus malis eorum, quos ex animo diligimus, quique nostra causa perpetiuntur.

2 Per hæc omnia vos obtestor ô Philippenses, ut hanc voluptatem, quam ex vestro profectu concepi, mihi perficiatis. Quicquid quocunque nomine mihi debetis, acceptum feram, si vos concordibus animis conglutinemini, si mutua sit inter vos omnes caritas, si sitis unanimes, si consentientes. Non potest pax concordiaque constare inter feroces & elatos. Siquidem ferox ac tumidus animus parit contentionem, parit ambitionem, parit iracundiam. Atqui hæc caritatis fraternæ, mutuæque benevolentiæ præsentanea sunt venena.

3 Ne quid igitur inter vos Christi Spiritu conglutinatos, Christique Philosophiam profitentes, geratur per contentionem, aut inanem gloriam, ut alius alium provocet ferocia, dum nemo vult alteri cedere, quibus ex rebus inter mundi discipulos oriuntur jurgia, rixæ, diffidia. Ne sint igitur vobis in consilio ira, aut ambitio, aut superbia, consultores

A pessimi, sed potius fraterna caritas, & hujus comes, animi modestia, qua nemo se præferat alteri, sed quisque alterum se præstantiorem existimet, sibi nihil arrogans, aliorum dotibus benigne candideque favens.

4 Neque suum quisquam privatum spectet commodum, quod ubi fit, ibi publica concordia periclitatur: sed quisque per Christianam caritatem, quæ non quærit quæ sua sunt, suis commodis anteponat aliena.

5 Neque vero cuiquam vestrum in mentem veniat impia cogitatio, cur prudens ac sciens ultro cedam melior deteriori? Ne pudeat vos Jesu Christi exem-
B plum sequi. Cur enim non convenit vos, qui pares estis & consortes, sic inter vos affectos esse, quemadmodum ille affectus fuit erga nos? Si ille sibi vindicavit primatum, si sua captavit commoda, sit & inter vos decora pro rebus hisce contentio.

6 Atqui ille quum natura Deus esset, atque ipsis factis se Deum esse declararet, dum mortuos nutu reddit vitæ, dum vertit elementa rerum, dum Dæmonibus imperat, dum verbo pellit quoslibet morbos: tamen quo nobis perfectæ modestiæ pararet exemplum, non sibi per inanem gloriam vindicavit, ut haberetur æqualis Deo, sed humiliavit ac dejecit semetipsum apud homines, à Patre exspectans glo-
C riam, ad quam demonstravit aditum esse, non per ambitionem, sed per humilitatem.

7 Et adeo se dejecit, quum esset summus, ut non solum velut homo versatus sit inter homines dormituriens, sitiens, esuriens, lassescens, pauper, reliquisque nostræ conditionis injuriis obnoxius, verum etiam servi speciem in se susceperit, & servi nocentis, quum ipsa esset innocentia. Quid? An non mali servi est, capi, alligari, cædi flagris, conspui?

8 Atqui non ad hoc tantum sese demisit, verum etiam usque ad supplicium mortis, ceu facinorosus descendit, ac mortem longe probrosissimam crucis.
D Sic visum erat Patri, ut ille hæc pro nostris commissis dependeret, isque volens obedientem se præstitit per omnia, nihil detrectans quod ad nostram salutem conduceret. Qui mundano sunt affectu, per ambitionem, contentionemque, cum aliorum injuria grassantur ad falsam gloriam. At Christianus, qui veram & æternam gloriam quærit, hac via debet ad illam contendere, qua Christus ingressus est. Per falsam ignominiam iter est ad veram gloriam, per momentaria dispendia aditus est ad immortalia compendia. Gloriam captare non oportet, sed promereri.

9 Vultis audire, quid meruit humilitas Jesu Chri-
E sti? Ille quidem non usurpavit sibi apud homines, ut jactaret ante tempus majestatem suam: sed Deus Pater evexit Filium suum in summam sublimitatem, ac per humilitatem & ignominiam crucis illustrato, largitus est nomen, quod excellit omnem humanam gloriam.

10 Nimirum, ut jam ad Jesu illius consputi & crucifixi nomen sese flectat ac submittat omne genu, non solum quicquid est in terris, verum etiam quicquid est vel apud inferos, vel apud superos in coelis.

11 Nec ulla sit usquam lingua, sive hominum, sive Angelorum, sive Dæmonum, quæ non confi-
F teatur Jesum omnium rerum Principem ac Dominum, à dextris assidere Deo Patri, ut regni communis gloriæque omnis consortem, idque in gloriam Dei Patris, à quo proficiscitur, & in quem redundat omnis Filii gloria. Quæ mortalium ambitio, quæ opes, quod regnum, quod studium humanum unquam talem cuiquam paravit gloriam apud homines, qualem Christo sua paravit humilitas? Atque hæc omnia nostra causa fecit, non sua. Nec enim ille meruit dejici, nec eguit illustrari: quo magis vobis est similis adhibenda modestia, sine qua non possitis esse incolumes.

12 Pro-

11 Proinde fratres mei dilecti, hac quoque parte pergite vestri similes esse, ut quemadmodum ad exemplum Christi, semper obedistis Euangelio nostro, ita & in posterum faciatis, non solum cum erimus præsentes, sed multo magis nunc cum absumus, eam curam, quam ipse præsens vobis impensurus essem, in vos ipsos transferentes. Agite negotium vestræ salutis, non oscitantes, sed cum omni sollicitudine ac tremore: non ignari quanta de re certetur, & quibus cum hostibus vobis res sit. Non est dormitationi aut securitati locus, sed rursum non est quod diffidatis.

A

12 Vestrum erit pro viribus adniti, Deus autem est is, qui hoc agit in vobis, ut quod ad salutem pertinet, & velitis & perficiatis quod animi bona voluntas vobis suggessit, ne nesciatis cui tribuendum sit, si quid illa vobis suggesserit.

B

14 Curandum est vobis, ut vestris moribus commendetis Euangelii doctrinam, iis quoque qui ab illa sunt alieni. Id futurum est, si conspexerint vos esse summa concordia, parique fiducia, & quicquid agitis, id fieri sine murmure, sine disceptationibus: quorum alterum est, non ex animo facientium, quod faciunt: alterum est diffidentium.

15 Sed magis in omnibus sinceri sitis, ac moribus adeo puris & inculpatis, ut nemo jure queri de vobis possit, utque cunctis perspicuum sit, vos esse vere filios Dei, non nothos aut adulterinos, sed Patrem cœlestem, cœlesti vita referentes, qui sic interim vitam agatis in medio nationis asperæ, tortuosæ, & insinceræ, ut nulla tamen ex parte vestra vitietur sinceritas, quin potius inter horum tenebras, innocentia vitæ sic luceatis, veluti mundi luminaria quædam, oculis omnium exposita.

C

16 Vos enim estis illi, de quibus in Euangelio dixit Christus: Estis lux mundi, qui in edito sustinetis vivificum Euangelii sermonem, ipsis etiam moribus Christi doctrinam exprimentes, ut confidam vobis perseverantibus me quoque gloriaturum in adventu Christi, me non frustra laborasse, nec inaniter in hoc Euangelii stadio cucurrisse, qui tales discipulos Christo lucrifecerim.

D

17 Et adeo me non pœnitet laborum meorum, per quos vos obtuli Deo gratissimam victimam, ut etiamsi ipse immoler super hostiam sacrificiumque fidei vestræ, & meo pariter & vestro omnium nomine sim gavisurus. Vestro, quos ad Euangelium conversos gratissimam victimam obtulerim Christo; meo, qui peracto tali sacrificio, sim & ipse totus immolandus. Nam quemadmodum video meas afflictiones cessisse in profectum vestrum, ita scio mortem meam Euangelio profecturam, atque hac de causa mors quoque mihi grata veniet.

E

18 Quod si decet vos in omnibus consortes esse gaudii mei, non debet mea mors vobis esse mœrori, quæ mihi est futura jucunda.

19 Habetis quo nomine de meo statu debeatis gaudere, sed spero fore, favente Domino Jesu, ut vos brevi per Timotheum invisam, quandoquidem ipsi mihi venire nondum licet. Hunc igitur velut alterum me mittam, ut quemadmodum cognito statu meo nunc gaudetis, ita & ego gaudeam per Timotheum huc reversum, cognito statu vestro.

20 Nam hic mihi potissimum visus est idoneus ad hanc legationem, cum nemo sit cæterorum, qui in Euangelii negotio sic æquet animum meum: quique in curandis vestris negotiis, fidem ac diligentiam Paulinam magis ex animo sit repræsentaturus, utpote quem merito pro filio germano habeam.

F

21 Sunt quorum ministerio minore dispendio poteram hic carere, sed nolui quenquam mittere, nisi probatæ integritatis: nam cæteri fere venantur hujusmodi legationes, non perinde ut aliis prosint, atque ut suis lucris consulant potius, quam Jesu Christi, à quo animo scitis me semper abhorruisse.

12 Itaque charissimi mei, (sicut semper obedistis) non ut in præsentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu & tremore vestram salutem operamini.

13 Deus est enim, qui operatur in vobis & velle, & perficere, pro bona voluntate.

14 Omnia autem facite sine murmurationibus, & hæsitationibus:

15 Ut sitis sine querela, & simplices filii Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravæ & perversæ: inter quos lucetis sicut luminaria in mundo,

16 Verbum vitæ continentes ad gloriam meam in die Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi.

17 Sed & si immolor supra sacrificium, & obsequium fidei vestræ, gaudeo, & congratulator omnibus vobis.

18 Idipsum autem & vos gaudete, & congratulamini mihi.

19 Spero autem in Domino Jesu, Timotheum me cito mittere ad vos: ut & ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt.

20 Neminem enim habeo tam unanimem, qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. 21 Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ sunt Jesu Christi.

22 Non arbitror opus, ut eum vobis commendem, quippe jampridem vobis spectatum ipsa re, qui meminisse potestis, quomodo se gesserit mecum in Euangelii negotio, meque ceu patrem germanus filius per omnia retulerit.

23 Hunc igitur, ut spero, mittam simul atque videro quo se deflectant res meæ.

24 Quin & illud fore confido, propitio Domino, ut & ipse propediem ad vos veniam.

25 Insuper autem & hoc sum arbitratus operæ pretium, ut & Epaphroditus Timotheo comes iret ad vos, mihi quidem & frater, & collega, & commilito, vobis autem Apostolus, ut vobis & meo & vestro ipsorum nomine debeat esse commendatus, denique qui vestram benignitatem, qua soletis necessitati meæ subvenire, ad me detulit.

26 Is jampridem ingenti desiderio tenebatur visendi vos, anxius animi, ne vos gravius discruciaret, quod audissetis ipsum ægrotasse periculose.

27 Nec vanus fuit ille rumor, sic enim ægrotavit, ut de vita periclitaretur, morti vicinus: sed Deus illum restituit, misertus famuli sui, imo non illius tantum, sed & mei, qui simul cum periclitante periclitabar, ne ad dolorem, quem mihi morbus illius adferebat, accederet ex morte tam fidi commilitonis desiderium.

28 Quo magis mihi studio fuit illum ad vos mittere, primum, ut ejus conspectus vobis sit voluptati, ubi videritis illum revaluisse, fortasse famæ non perinde credituri: deinde, ut mihi quoque dolor omnis abstergeatur ex animo, si sensero vos de illius valetudine certo gaudere gaudio.

29 Excipite igitur illum affectu Christiano, cum omni gaudio: nec hunc tantum, sed omnes hujus similes habete in pretio.

30 Siquidem huc à vobis missus, adeo non veritus est sævitiam Neronis, quem sciebat infensum mihi, ut ob Euangelium Christi eo periculi se demiserit, ut morti proximus fuerit, prius habens profectum Euangelicæ doctrinæ, quam suam incolumitatem, quo videlicet pensaret id, quod ob absentiam vestro erga me officio videbatur deesse, ac per illum mihi quodammodo fieretis præsentes, qui & vestram munificentiam ad me pertulerit, & suis officiis inservierit periclitanti, ut unus quodammodo vos omnes mihi referret.

CAP. III.

Cæsa lucra tutis sperno, qui lucrer Iesum:
Quæ sunt à tergo mitto: caveto malos.

1 SUPEREST igitur fratres, ut cognitis his quæ hic fiunt, & reddito vobis Epaphrodito incolumi, læto sitis animo, ac neglectis afflictionibus, quibus mundus nos exercuit, gaudeatis semper in melius provehi negotium Domini nostri Jesu Christi, cui non perinde metuo ab Ethnicis, qui palam impugnant Euangelium: atque ab istis semi-Christianis, qui sic Christum prædicant, ut Judaismum interim admisceant. Hac de re vos pro mea sollicitudine frequenter admonui, sed tamen non gravabor eadem inculcare litteris, quo magis sitis in tuto.

2 Nam adversus istos, qui nusquam non insidiantur, vix unquam satis cautum est, pestilens, improbum, & impudens hominum genus. Invident libertati vestræ, oblatrant doctrinæ sinceræ, mordent alienam vitam, laborant in Euangelico negotio:

22 Experimentum autem ejus cognoscite, quia sicut patri filius, mecum servivit in Euangelio.

23 Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut videro quæ circa me sunt.

24 Confido autem in Domino, quoniam & ipse veniam ad vos cito.

25 Necessarium autem existimavi, Epaphroditum fratrem, & cooperatorem, & commilitonem meum, vestrum autem apostolum, & ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos.

26 Quoniam quidem omnes vos desiderabat: & mæstus erat, propterea quod audieratis illum infirmatum.

27 Nam & infirmatus est usque ad mortem: sed Deus misertus est ejus; non solum autem ejus, verum etiam & mei, ne tristitiam super tristitiam haberem.

28 Festinantius ergo misi illum, ut viso eo iterum gaudeatis, & ego sine tristitia sim.

29 Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, & ejusmodi cum honore habetote.

30 Quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id, quod ex vobis deerat erga meum obsequium.

1 De cetero fratres mei gaudete in Domino. Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. 2 Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem.

A tio: sed sic, ut corrumpant. Jactitant sese de pellicula præputii præcisa, cum mentem habeant incircumcisam. Cavete fratres, ne vobis imponant, observate canes hujusmodi, observate malos operarios, observate incircumcisos circumcisos, imo concisos verius. Præter causam isti sese venditant, corpore circumferentes fœdam suæ nobilitatis notam, cum animo sint impuro impioque.

3 Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo, & gloriamur in Christo Jesu, & non in carne fiduciam habentes:

3 Si gloriosa est circumcisio, nos vere sumus circumcisi, nos vere Judæi, nos germani Abrahæ filii, qui Deum colimus, non pecudum sanguine, sed spiritu, (sic enim ille coli gaudet) qui gloriamur non in pellicula corporis, non in Mose, sed in
B Christo Jesu, qui suo Spiritu resecuit omnia vitia ab animis nostris, qui cordibus nostris notam pulcherrimam impressit, quo constet nos esse filios Dei. Hæc demum est vera gloriosaque circumcisio. Deus posthac non æstimat hominem ex habitu corporis.

4 Quamquam ego habeam confidentiam & in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis,

5 Circumcisus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus,

4, 5 At isti neglecta mentis cura, totam fiduciam collocant in carne, in qua si gloriandum sit, ego sane nec hac parte cuiquam istorum cessero, ne quid habeant, quod causentur, mihi vilem esse circumcisionem ob id, quia non habeam. Si quis alius hoc nomine sibi placet, ego magis etiam mihi possim placere, nimirum legitime circumcisus octavo die,
C juxta Legis præscriptum. Israelita non insitione, sed genere: non proselytus, sed Judæus ex Judæis oriundus: nec è quavis Tribu, verum è præcipua, nempe Benjamin, quæ semper juncta fuit tribui Judæ; unde Reges & Levitæ, unde & Sacerdotes constituuntur, cum plerique se putent Israelitas, quod è concubinis Israelitarum ducant genus, Hebræus ex Hebræis juxta genus, juxta Legis sectas Pharisæus, cujus ordinis semper fuit prima dignitas.

6 Secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei, secundum justitiam, quæ in lege est, conversatus sine querela.

6 Quod si libeat quenquam ex hujus Legis studio atque observatione æstimare: nec his in rebus habent in quo se mihi præferant. Nam patriæ Legis
D tantum me habebat studium, ut ob eam tuendam modis omnibus, persequerer Ecclesiam Christi: adeo tenax eorum, quæ Lex præscribit, ut nihil esset in quo merito culpari possem, tanquam prævaricator. Quod si quid ista præclarum haberent, justius gloriari poteram, quam isti, qui se semideos videri volunt, quod præputio careant.

7 Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta.

7 Ac tum quidem temporis, quoniam nondum eram edoctus Christum, pulchre mihi videbar felix & nobilitate generis, & dignitate Sectæ, & observatione Legis: sed ubi per Euangelium Christi didici, quibus in rebus sita sit vera justitia, atque his typis & umbris Mosaicæ Legis cognovi res longe
E præclariores denotari: mox quæ prius, ut vehementer expetenda sectabar, abjeci, reliquique, damnosum esse ducens, quicquid vel tantillum à Christi doctrina remoraretur.

8 Verumtamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei: propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam,

8 Non quod Legem damnem, si quis ut oportet utatur, sed quod tantum tribuam Euangelio Jesu Christi Domini mei, ut hujus excellenti cognitioni, non solum posthabeam Legem Mosaicam carnalem, qua gloriantur isti, verum etiam quicquid usquam mundus hic præclarum habet aut suspiciendum, pro dispendio mihi sit. Hanc igitur simulatque gustare cœpi, nullum est ullius rei lucrum, quantumvis præclaræ, quod non pro damno, imo quod non
F pro rudere ducam, aut si quid rudere contemtius, modo hujus dispendio mihi liceat lucrifacere Christum fontem bonorum omnium, quæ vere bona sunt.

9 Et inveniar in illo, non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi Jesu: quæ ex Deo est justitia in fide,

9 Pro nihilo habeo meam justitiam, cujus opinionem mihi vindicabat apud homines Mosaicæ Legis observatio, modo mihi contingat vera justitia, quam meam non possum appellare, cum haudquaquam nostris paretur meritis, sed gratis detur iis, qui sibi diffisi, simpliciter fidunt Christo. Nascitur & ex Lege justitia quædam, sed inefficax ad præstandam salutem.

10 Ad cognoscendum illum, & virtutem resurrectionis ejus, & societatem passionum illius: configuratus morti ejus:

11 Si quo modo occurram ad resurrectionem, quæ est ex mortuis.

A 10, 11 Verum ea, quæ datur à Deo, sic nostra non est, ut tamen nobis conferat veram salutem, si modo credentes Euangelio per fidem cognoscamus Jesum Christum, cujus nativitas mirabilior est, quam ut ulla mortali sapientia possit intelligi: cujus resurrectionis vis major est, quam ut ullis humanis argumentis queat persuaderi. Sola fides hæc nobis persuadere potest, & adeo persuasit, ut spe promissorum fretus, gaudeam venire in consortium afflictionum illius, vicissim pro illius Euangelio vinctus ac moriens, quemadmodum ille pro nobis cæsus est & crucifixus, si quo modo mihi contingat, ut sicut mortem illius imitor, ita perveniam ad resurre-
B ctionis gloriam, per illum resuscitatus. Hæc certissima spes me consolatur in his afflictionibus, quod fidam Christi promissis, qui regni sui consortium pollicitus est iis, qui non detrectarint crucis consortium.

12 Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim: sequor autem si quomodo comprehendam in quo & comprehensus sum à Christo Jesu.

12 Neque hæc dixerim velut in me situm sit, ut tantum assequar præmium. Nondum mihi perventum est ad metam cursus, nondum assequutus sum brabeum, nondum perfectum est certamen, sed tamen huc omnibus nervis adnitor, ut quod sequor assequar. Neque enim quomodocumque currenti contingit præmium, sed acriter instanti, sed constanter adlaboranti. Bona spes est me apprehensu-
C rum, quando in hoc ipsum reprehensus sum à Christo, atque è medio cursu, quem olim male institueram adversus illius Ecclesiam, retractus, ut in Euangelico stadio bene currens, mererer brabeum immortalitatis, ne vos præmii promissi fiducia segnes reddat ac male securos.

13 Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum,

14 Ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.

13 Fratres ipse nondum arbitror me assequutum, quod ambio, quodque spero. Maximum est quod sequor, non temere quis assequitur. Scio veracem esse Christum, sed humanæ naturæ fragilitas ac mutabilitas me nondum sinit esse securum. Proinde magna quidem spe, rebus omnibus posthabitis, unum illud ago, ut in cursu Euangelico, velut
D oblitus eorum, quæ à tergo relicta sunt, toto nisu ferar in ea, quæ restant à fronte:

14 Neque rursus temere quovis feror: dispendium enim facit, qui male currit: sed recta tendo ad metam Euangelicam nobis præfixam: & ad præmium immortalitatis, ad quod Deus agonotheta noster, è cœlis spectans conatum nostrum, nos vocat, opitulante Christo Jesu. Proinde qui Legem admiscent Euangelio, quid aliud quam cursum nostrum student remorari?

15 Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus: & si quid aliter sapitis, & hoc vobis Deus revelabit.

15 Quotquot igitur perfecti sumus, ita simus affecti, ut præter Euangelicum scopum nihil nobis proponamus. Quod si qui sunt inter vos aliquanto in-
E firmiores, qui patriam Legem, cui assueverunt, non omnino possint contemnere, ferantur, donec & ipsi proficiant. Vobis revelavit Deus, Legis præsidiis nequaquam esse opus, fortasse futurum est, ut illis quoque revelet idem.

16 Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus, & in eadem permaneamus regula.

16 At interim sane cursum eum, quem jam cœpimus, juxta regulam præscriptam pergamus: & in hoc certe simus concordes, ne patiamur nos ab instituto retrahi, sed pro sua quisque virili properemus ad præmium immortalitatis.

17 Imitatores mei estote fratres, & observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.

17 Sunt qui rectum cursum non teneant, eos sequi tutum non sit. Me potius imitemini recta properantem ad Euangelii brabea, & observate eos,
F quos videritis ad nostrum exemplar incedere. Christus optimam formam nobis exhibuit, ad hanc me videtis eodem conniti, quo pervenit ille.

18 Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis (nunc autem & flens dico) inimicos crucis Christi:

18 Non omnes qui currunt in hoc stadio præmium consequuntur. Neque vobis tutum sit quosvis præcurrentes sequi. Sunt enim complures, de quibus & antea sæpenumero loquutus sum vobis, & nunc rursum cum lachrymis dico, sic Christum prædicantes, ut interim inimici sint crucis Christi. Nolunt enim imitari vitam ac mortem illius, ut cum illo vivant in æternum, sed ad quæstum & gloriam suam,

suam, pro vera pietate docent Judaicas observatiunculas, circumcisionem præputii, ciborum delectum, discrimina dierum, ut his aliis oneratis ipsi interim regnent ac suaviter vivant, perinde quasi post hanc vitam non exspectent aliam.

19 Sed ab horum moribus finis illorum nos deterreat. Nam quemadmodum per infamiam humanam tendimus ad æternam gloriam, & per temporarias afflictiones contimur ad immortalem felicitatem: ita illi per momentarias voluptates, adsciscunt sibi sempiternum exitium, ventrem habentes loco Dei, qui non poterit eis succurrere: & per fucatam apud homines gloriam, quam collocant non in Christo, sed in rebus pudendis, festinant ad æternam ignominiam. Nam temporarium ac fucatum est, quicquid terrenum est: verum atque æternum, quicquid coeleste. At isti nihil aliud curant, quam terrestria. In his gloriam, in his voluptatem, in his opes suas collocant, multum aberrantes à scopo Euangelico.

20 Cæterum nos, qui Christum vere sequimur, licet corporibus detineamur in terris, tamen animis in coelis vivimus, illuc assidue suspirantes, quo præcessit caput nostrum, unde & per fidem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum,

21 Qui resuscitatis mortuis palam exhibebit ea, quæ pollicetur, interim transformaturus hoc corpusculum humile, & omnibus injuriis obnoxium, ac simile redditurus corpori suo glorioso, quo nimirum membra, quæ fuerunt hic afflictionum illius consortia, illic vocentur in consortium felicitatis. Nec istud videbitur cuiquam incredibile, qui perpenderit vim illius, per quem res geretur. Nihil est enim quod ille præstare non possit, cui in manu est, ubi libuerit, sibi subjicere omnia. Eam potentiam tum aperiet omnibus, quamvis interim sæpenumero dissimulet.

19 Quorum finis interitus: quorum deus venter est: & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.
20 Nostra autem conversatio in cælis est: unde etiam Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum,
21 Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ, secundum operationem, qua etiam possit subjicere sibi omnia.

CAP. IV.

Dilecti state: & gaudete: & honesta patrate: Sortem utramque fero: at vestra placet pietas.

1 TANTARUM igitur rerum spe fulti, fratres mei dilecti ac desiderabiles, quorum successum, gaudium meum esse duco, quorum victoriam, meam coronam esse judico, quemadmodum coepistis, ita persistite, neque sinatis vos deflecti à Christo Jesu.

2 Iterum atque iterum, mihi dilecti fratres, Euodiam obsecro, ac separatim Syntychen obsecro, ut concordibus animis sint in promovendo Christi Euangelio.

3 Quin & te rogo vera germanaque conjunx, mecum in Euangelii negotio consentiens, ut istis mulieribus adsis, quæ participes fuere laborum ac periculorum meorum in Euangelio, una cum Clemente, simulque cum reliquis, qui mihi fuerunt in Euangelio cooperarii. Quorum nomina quid attinet à me referri, cum scripta sint in libro vitæ, nunquam abolenda? Ibi scripta sunt omnium nomina, quicunque suis officiis adjuvant rem Euangelicam, quorum de numero estis & vos.

4 5 Has ob res gaudete semper, etiam in mediis afflictionibus. Iterum atque iterum jubeo vos læto esse animo, quantumvis sæviat in vos improborum iniquitas, tamen vestra æquitas vestraque moderatio nota sit & spectata cunctis mortalibus, non solum fratribus, verum etiam alienis à Christo, quo citius vestra bonitate provocati, pelliciantur ad Euangelii consortium. Lenitas enim morum conciliat ac frangit etiam impios. Ne velitis illos ulcisci, neve illis suas delicias invideatis. Instat enim adventus Christi, qui & vobis pro spretis hujus mundi commodis, largietur immortalitatem, & illi suæ dementiæ poenas luent.

6 Vos in diem vivite, nulla de re solliciti, tantum illud agentes; ut ille adveniens vos offendat paratos, ab illo pendete totis animis. Quod si qua re fuerit opus, ne fidite mundi præsidiis, sed Deum assiduis precibus interpellate: illi votis ardentibus significantes, si quid postulatis: illi gratias agentes, quicquid evenerit, seu prosperum, seu adversum, certi fore, ut per illum & adversa vobis reddantur prospera. Novit ille quidem, etiamsi nihil postuletis, quid vobis sit conducibile, sed tamen amat hujusmodi legationibus appellari, amat piis votis sollicitari, ac velut cogi.

1 Itaque fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum, & corona mea: sic state in Domino, charissimi.
2 Euodiam rogo, & Syntychen deprecor, idipsum sapere in Domino.
3 Etiam rogo & te germane compar, adjuva illas, quæ mecum laboraverunt in Euangelio cum Clemente, & ceteris adjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ.
4 Gaudete in Domino semper: iterum dico gaudete.
5 Modestia vestra nota sit omnibus hominibus: Dominus prope est.

7 Sic enim fiet, ut pax, qua conciliati estis Deo, res felicior, quam ut humana mens queat percipere, muniat corda vestra, atque animos vestros adversus omnia, quæ hic possunt incidere formidanda. Quid enim metuat, qui se norit Deo carum esse per Christum Jesum?

8 Ut igitur harum rerum, quibus vel blanditur, vel terret hic mundus, cura vacuos vos volo, ita totis animis advigilandum est, ut virtutibus ditescatis, quæ vos Deo commendent. Itaque quæcunque sunt vera, & à fuco abhorrentia, quæcunque decora atque honesta, dignaque his, qui res humiles atque ineptas detestantur, quæcunque justa, quæcunque pura sanctaque, quæcunque ad alendam concordiam accommoda, quæcunque bonam famam conciliant, si qua virtus, si qua laus virtutis comes, hæc vobis curæ & cordi sint, hæc vestris animis obversentur.

9 Hæc, inquam, atque his similia, quæ pridem & didicistis, & accepistis à nobis, nec audistis tantum ex me, sed etiam vidistis in me. Non enim docui vos, quod ipse non præstiterim. Hæc eadem igitur non solum memineritis, verum etiam præstetis & ipsi nos imitantes. Hæc agentibus aderit Deus auctor pacis, cui non convenit, nisi cum virtutum cultoribus.

10 Porro voluptati non mediocri fuit animo meo, quod solitus ille vestræ caritatis affectus erga me, jam aliquandiu intermissus, aliquando revixit, ac veluti refloruit. Imo non fuit intermissus affectus, sed quum is esset sui similis, deerat vobis opportunitas mittendi, quæ volebatis.

11 Proinde gaudeo non perinde commodo meo, ac vestra caritate, qua gaudeo vos Deo dignos reddi. Neque enim admodum me movet, meæ penuriæ vestra liberalitate subventum esse. Nam harum rerum rudis non sum aut insolens. Imo multo jam usu, ad horum malorum patientiam occallui.

12 Didici præsente fortuna, quæcunque ea fuerit, contentus esse. Novi vel inter pauperculos humilis & pauper esse, novi & inter divites excellere. Si deest, contraho me: si superest, effundo in aliorum usus, & magnificum largitorem ago. Egestas tutior est, abundantia benignior. Ad omnem locum, ad omne tempus, ad omnem occasionem memet accommodare novi, sic ad utramque fortunam factus & edoctus. Nec me corrumpit saturitas, si adsit rerum copia, nec me dejicit esuries, si desit quod edatur. Nec elatum reddit opulentia, si quid obvenerit supra necessitatem, nec exanimat inopia, si minus est, quam postulet usus vitæ.

13 Cur enim hæc moveant animum meum, qui compedes & flagra contemno Euangelii gratia? Nihil est horum quod non perpetiar infracto animo, confirmante & corroborante me Jesu Christo, cujus præsidio fortis sum, cum ex me ipso sim nihil.

14 Neque vero hæc dixerim, quod vestram munificentiam habeam contemtui: imo vehementer laudo pietatem vestram, qui vosmet inserueritis in societatem afflictionum mearum, præmiorum quoque participes apud Deum futuri. Amplector spontaneam animi vestri promtitudinem. Nam ipse non soleo quicquam istorum officiorum à quoquam flagitare.

 15 Estis

6 Nihil solliciti sitis: sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione, petitiones vestræ innotescant apud Deum.
7 Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras, in Christo Jesu.
8 De cætero fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate.
9 Quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me, hæc agite: & Deus pacis erit vobiscum.
10 Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire: sicut & sentiebatis: occupati autem eratis.
11 Non quasi propter penuriam dico: ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse.
12 Scio & humiliari, scio & abundare; (ubique & in omnibus institutus sum) & satiari, & esurire: & abundare, & penuriam pati. 13 Omnia possum in eo, qui me confortat. 14 Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meæ.

15 Scitis autem & vos Philippenses quod in principio Euangelii, quando profectus sum à Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati & accepti, nisi vos soli: *16 Quia & Thessalonicam semel & bis in usum mihi misistis.* *17 Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra.* *18 Habeo autem omnia, & abundo: repletus sum, acceptis ab Epaphrodito quæ misistis, odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo.* *19 Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum, secundum divitias suas, in gloria in Christo Jesu.* *20 Deo autem & Patri nostro gloria in secula seculorum: Amen.* *21 Salutate omnem sanctum in Christo Iesu.* *22 Salutant vos, qui mecum sunt, fratres. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt.* *23 Gratia Domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro. Amen.*

15 Estis enim &c. ipsi testes Philippenses, cum primum in finitimis Regionibus prædicarem Euangelium Christi, & è Macedonia discederem, nullam Ecclesiam mihi communicasse: certe quod attinet ad rationem dandi atque accipiendi. Nec enim illi dedere quicquam, nec ego studebam accipere.

16 Vos soli ultro detulistis, non solum cum apud vos agerem, verum etiam cum essem Thessalonicæ, semel atque iterum misistis absenti, quæ putabatis mihi esse opus. Ditior erat Thessalonica, sed vobis animus erat benignior.

17 Non illos incuso, sed vestro profectui gratulor, vestro lucro gaudeo potius, quam meo. Nam ingens lucrum facit, quisquis ob Euangelium Christi rem minuit temporariam, & alienas opes cum veris & æternis opibus commutat. Ipse non requiro munus, sed requiro fructum, qui vobis accrescit ex ista munificentia prompta & ultronea. Paululum decrescit rationibus vestris pecuniariis, nonnihil acciditur censui domestico, sed plurimum accedit rationibus cœlestium præmiorum.

18 Et tamen quod ad me quoque pertinet, non est quod doleatis parum gratam fuisse vestram beneficentiam. Recepi omnia, ac nunc vestra munificentia dives sum: expletus sum iis, quæ mihi à vobis pertulit Epaphroditus. Adeo copiose misistis. Accepi autem non tanquam munus ab hominibus homini missum, sed tanquam hostiam Deo gratissimam, cui nullus odor sacrificii gratior est, quam spontaneum officium Eaangelicæ caritatis.

19 Porro quemadmodum vos vestras fortunas atteritis, ne quid mihi desit, ita Deus meus vicissim suppleat vobis, quicquid defecerit in hac vita. Quum enim is opulentus sit, non sinet, ut quicquam desit usibus vestris, qui ob ejus Euangelium pauperescitis. Hoc ad ipsius & Christi gloriam pertinet.

20 Sic autem omnis gloria Deo Patri nostro, seculis æternis, Amen.

Salutate cunctos, qui juxta Jesu Christi doctrinam, sanctimoniam, vitæque puritatem sectantur.

22 Salvere vos jubent vicissim qui Romæ mecum sunt Christum profitentes. Nec hi solum, qui mecum habent consuetudinem interiorem, verum etiam cum cæteri omnes, tum præcipue qui ex Cæsaris familia Christi doctrinam amplexi sunt, nec tam sævi Principis Dominique metu à Christi professione deterriti.

23 Favor & benignitas Domini nostri Jesu Christi semper adsit spiritui vestro, Amen.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM D. PAVLI AD PHILIPPENSES

FINIS.

VERSVS MEMORIALES
In D. PAVLI EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

Actito grates: Blande laudat: Casa cutis nil: | *Dilecti stetis: bis duo membra Philip.*

IN EPISTOLAM PAVLI APDSTOLI AD COLLOSSENSES
ARGVMENTVM,
PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

COLOSSENSES *in* Asia *minore sunt, finitimi* Laodicensibus. *Hos non viderat Apostolus: nam* Archippi, *sive quod addit* Ambrosius, Epaphræ, *quibus hoc delegatum erat, prædicatione conversi sunt ad* Christum. *His vehementer imminebant Pseudapostoli, conantes in dogma multo perversissimum inducere, docentes, Filium Dei non esse salutis auctorem, sed per Angelos viam patere ad Patrem. Neque enim venisse Filium Dei in hunc mundum, neque venturum, quum in Veteri Testamento per Angelos administrata sint omnia. Deinde* Judaismum *& Philosophiæ superstitionem cum* Christi *doctrina miscebant, observantes quædam Legis instituta, & superstitiose observantes Solem, Lunam, ac Stellas, & Elementa hujus Mundi, quibus docebant nos esse obnoxios. Hos igitur suæ professionis commonefacit, ostendens illos quicquid hactenus assequuti sunt, non Angelis debere, sed Christo Angelorum conditori, hunc unum esse caput Ecclesiæ, nec ab alio quoquam petendam salutem: atque interim auctoritatem suam asserit. Diligenter autem monet, ne Pseudapostolorum magniloquentia, confictisque visionibus Angelorum sibi imponi paterentur, & vel in* Judaismum, *vel in philosophicam superstitionem prolaberentur. Atque hæc agit duobus primis Capitibus. In reliquis hortatur ad officia pietatis, nominatim præscribens, qualis uxor erga maritum, qualis debeat esse maritus in uxorem, qualis parens erga liberos, liberi erga parentes, servi erga dominos, domini erga servos. Extrema pars salutationibus occupatur, nisi quod* Archippum *commonet officii sui. Scripsit autem è carcere ab* Epheso *per* Tychicum, *quod ipse palam testatur in hac Epistola. Nostra argumenta addunt* Tychico *collegam* Onesimum, *quemadmodum ipse testatur Cap.* IV. Græcorum *inscriptiones ex urbe* Roma *missam testantur, hinc certe remisit* Onesimum, *quem illic in vinculis genuerat* Christo.

ARGVMENTI FINIS.

IN

IN EPISTOLAM D. PAVLI AD COLOSSENSES
PARAPHRASIS,
PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

Cap. I.

Abstulit à tenebris Christus verus Deus: illa
Impleo quæ desunt: justa minister ago.

1 Pavlvs Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater:

2 His, qui sunt Colossis, sanctis, & fidelibus fratribus in Christo Iesu.

3 Gratia vobis & pax à Deo, Patre nostro, & Domino Iesu Christo. Gratias agimus Deo, & Patri Domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis orantes:

4 Audientes fidem vestram in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes,

5 Propter spem, quæ reposita est vobis in cælis: quam audistis in verbo veritatis Euangelii.

6 Quod pervenit ad vos, sicut & in universo mundo est, & fructificat, & crescit, sicut in vobis, ex ea die qua audistis, & cognovistis gratiam Dei in veritate.

1, 2 aulus Legatus Jesu Christi, idque non ex institutione hominum, sed ex voluntate Dei Patris, simulque Timotheus, qui mihi fratris est loco, ob perfectum in Euangelio consensum, his qui Colossis agunt, fidentes Christo Jesu, & ad hujus doctrinam vitæ sanctimoniam sectantes, nobis jam carissimi fratres professionis consortio. Sit vobis gratia & pax à Deo Patre nostro, ut quemadmodum illi gratis estis reconciliati, ita mutuam inter vos concordiam semper alatis, sicuti decet fratres communi patre gloriantes.

3 Tametsi non contigit mihi videre vos, tamen in precibus nostris, quibus assidue compellamus Deum & Patrem Domini nostri Jesu Christi, simul etiam pro vobis, & gratias agimus pro donis illius in vos collatis, & precamur, ut suas dotes in dies augeat, ac tueatur auctas;

4 Posteaquam per Epaphram cognovimus fidem vestram, qua confidimus vos fore incolumes, non Angelorum præsidio, sed gratuito beneficio Christi Jesu, per quem Patri visum est nobis omnia largiri. Nam & hunc Christum appellari voluit, ut ex illo salutem haurirent omnes, & Jesum, ne aliunde quis speraret salutem.

5 Neque solum cognovimus fiduciam vestram erga illum, verum etiam hujus comitem caritatem, quam ad Christi exemplum habetis erga sanctos, de quibus studetis benemereri, non ulla spe redituri interim ad vos cum fœnore beneficii, sed spe immortalitatis, quam scitis vestræ pietati reconditam in cœlis. Sic enim vere persuasum est vobis per Euangelium Christi, quod ita verax est, ut licet ingentia polliceatur, & inaudita proferat, tamen quoniam auctore Deo nititur, mentiri non possit.

6 Quod ut per universum mundum, in dies magis ac magis propagatur, ita ad vos quoque pervenit, quotidie crescens & augescens, latius spargens sese, simulque fructificans piis operibus, quæ gignit ultro Christiana caritas: quod idem accidit in vobis, semper ad meliora proficientibus, ab eo die, quo primum audistis & cognovistis vere per gratuitam Dei beneficentiam omnibus condonari peccata, qui credunt Euangelio, si rectæ credulitati copuletur sincera caritas.

7 Sic enim didicistis ab Epaphra carissimo conservo meo, bonæque fidei Apostolo, quippe qui sincere nostri vicibus functus est apud vos, sic administrans pro Jesu Christo functionem Euangelicam, ut in omnibus integre sese gesserit.

8 Sicut igitur per hunc vos docui, ita per eundem intelligimus vestram erga nos benevolentiam, non vulgarem illam, qua vulgo bene volunt notis & amicis, sed spiritualem & Euangelicam, qua diligimus omnes, per quos illustratur, & confirmatur Euangelii gloria, etiamsi corporeis oculis nunquam sint nobis conspecti.

7 Sicut didicistis ab Epaphra charissimo conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu, 8 Qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in Spiritu.

B

9 Nos itidem isti in nos animo respondentes, etiam non visos amamus, ex eo statim die, quo de credulitate vestra, deque caritate certiores facti sumus, assiduis precibus interpellantes Deum pro vobis, ac votis ardentibus flagitantes, ut sua munera, quæ largiri cœpit, perficiat, atque absolvat in vobis, quo & plenius agnoscatis illius voluntatem, edocti non humana philosophia, aut superstitiosa quorundam hominum persuasione, sed sapientia prudentiaque spirituali, cujus jam bonam portionem estis assequuti;

9 Ideo & nos ex qua die audivimus, non cessamus pro vobis orantes, & postulantes ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia & intellectu spiritali:

C

10 In qua cupio vobis nihil deesse, quo perfecti sic omnem vitam agatis, ut digna Deo videatur, utque illi per omnia placeatis, non prætermittentes ullum opus bonum, nam his rebus illi placetur. Siquidem credidisse Euangelio, rudimentum est salutis, absolvitur autem ac perficitur piis actionibus.

10 Ut ambuletis digne Deo per omnia placentes: in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia Dei:

11 Neque satis est per Euangelium didicisse, Deum esse salutis auctorem per Jesum Christum Filium suum, nisi per hanc scientiam Christianæ caritatis officiis adolescatis ac fructificetis, usque & usque in melius proficientes, atque in his constanter perseveretis, omni robore confirmati, ne qua vis aut procella persecutionis vos dimoveat à recto cursu, quam ad rem magnis sane viribus opus est. Eas non est quod ipsi nobis ex nobis ipsis polliceamur: Deus illas suppeditet oportet, sic ut omnis gloria eorum, quæ per nos fortiter geruntur, ad illum redeat, cujus beneficio nobis præstatur, uti summa cum tolerantia, summaque animi lenitate perferamus quicquid interim nobis obstrepit ob Euangelium Christi.

D

11 In omni virtute confortati secundum potentiam claritatis ejus, in omni patientia & longanimitate cum gaudio,

12 Neque satis est, ut in his fortes simus & intrepidi, quin potius decet, ut alacriter etiam suscipiamus afflictiones, cum gaudio gratias agentes Deo Patri, qui vos hoc honore dignatus sit, ut cum antea fueritis simulacrorum ac Dæmonum cultores, dignatus sit adsciscere in consortium Judæorum, qui ob veri Dei cultum præ vobis erant sancti, & ad eandem hæreditatem admittere immortalitatis, cujus spe contemnendum est, quicquid hîc vel territat, vel blanditur:

E

12 Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine:

13 Utque vobis, qui prius in densissimis ignorantiæ tenebris versabamini, lucem Euangelicæ veritatis impartierit, & qui prius fœdissimam simul & miserrimam servitutem serviebatis, sub tyrannide Diaboli tenebrarum principis, inde vos exemtos transtulerit in regnum Filii sui, quo nihil habet carius, ut in illius corpus adsciti, cum eodem haberetis regni consortium.

F

13 Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ;

14 In quo locus non est iis, qui peccato sunt obnoxii, eoque per Filium Dei data est libertas, per quem remissa nobis sunt peccata vitæ superioris. In hujus igitur jus cessistis, cujus beneficio fuistis restituti. Ac videte quam felix commutatio.

14 In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum:

15 Prius ad Diaboli corpus pertinebatis, nunc insiti estis corpori Christi, cujus tanta est dignitas, ut imago sit Dei Patris, qui lucem habitat inaccessam, nec à quoquam cerni potest, etiamsi per Filium nobis utcunque cernitur, ipsi ut simillimum, ita etiam æqua-

15 Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ:

æqualem. Neque enim minus sapiens est, aut minus potens, aut minus bonus quam Pater. Neque hæc illi nuper accesserunt, sed antequam quicquam esset conditum, ille ab æterno fuit imago Patris æterni, non conditus, sed natus ab eo, a quo sunt omnia, quique solus nullum habet principium.

16 Quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis, & in terra, visibilia, & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates: omnia per ipsum, & in ipso creata sunt:

[16] Is ex se genuit Filium, ac per Filium, simulque cum Filio creavit & condidit universa, quicquid usquam est rerum, sive in cœlis, sive in terris, visibile pariter atque invisibile, nec Angelis ipsis exceptis, etiam summatibus, sive thronos dicas, sive dominationes, sive principatus, sive potestates. Quæ sic præcellunt cæteris rebus creatis omnibus, ut longe tamen sint infra dignitatem ejus, cui vos estis adglutinati. Quod enim conditum est, inferius sit oportet suo conditore.

17 Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.

[17] At per Christum non solum condita sunt omnia, verum etiam ab eodem gubernantur & servantur omnia, hac quoque in parte Patri compare & consorte. Ipse vero nullo posterior est, sed præcedit omnia condita quæ per eundem consistunt, peritura, ni penderent ab illo.

18 Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis: ut sit in omnibus ipse primatum tenens.

[18] Videtis quæ sit dignitas ac præminentia Christi, ne quis nimium tribuat Angelis. At ne majestas illius vos deterreat, audite bonitatem ejusdem, ne putetis alium vobis quærendum esse, per quem aditum habeatis ad Patrem. Sic enim est princeps omnium Angelicarum mentium, ut idem non dedignetur esse caput Ecclesiæ, quam sibi sic adglutinavit, ut non aliter cum ipso cohæreat, quam corpus annexum est capiti. Proinde nobis commune sit oportet, quicquid in capite præcessit. Primus ille resurrexit à morte, non ut solus frueretur immortalitate, sed ut nos sua membra ad immortalitatis consortium eveheret. Quod primitiis tribuitur, toti massæ commune sit oportet. Ille quidem princeps & auctor resurrectionis, sed per illum resurrecturi sumus & nos: & quemadmodum primas tenet in rebus conditis, sic tamen, ut ipse conditus non sit: sic & in restitutione rerum conditarum primas tenet, ut sicut illi debemus quod nati sumus, ita eidem debeamus, quod ad salutem renati.

19 Quia in ipso complacuit, omnem plenitudinem inhabitare:

[19] Sic enim Patri visum est, ut in Filium transfunderet plenitudinem omnem divinæ potestatis ac bonitatis, quæ sic in illo maneret, ut non esset opus quicquam unquam aliunde petere, cum nihil velit aut possit Pater, quod idem non velit ac possit Filius. Non est nostrum disquirere, cur ita visum sit Patri, cum certum sit, optimum esse quicquid ille decrevit.

20 Et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt.

[20] Sic, inquam, illi visum est, & ad nostram salutem & ad suam gloriam conducere, ut omnia sibi reconciliaret, non per Angelos, sed per Filium proprium, qui suo sanguine, supplicioque crucis, pro nostris peccatis pœnas daret, ut abolitis peccatis, quæ dirimebant concordiam & pacem cœlestium ac terrestrium, jam amicitia jungerentur omnia, sive quæ in cœlis sunt, sive quæ in terris, nimirum in unum Christum conspirantia.

21 Et vos cum essetis aliquando alienati, & inimici sensu in operibus malis:

22 Nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos sanctos, & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso:

[21], [22] Quorum de numero vos quoque estis, qui cum olim sic essetis alienati à Deo, ut simulacra Dæmonum pro illo coleretis, neque solum propria voluntate dissideretis ab illo, verum impiis operibus hostes ageretis, tamen ille nunc vos nec exspectantes, nec promerentes reconciliavit sibi, & ex hostibus fecit amicos ac filios, idque non Angelorum ministerio, sed per corporalem mortem unigeniti Filii, quem in hoc ipsum voluit mortale corpus assumere. Et quoniam pax non potest esse cum Deo nocentibus, gratis condonavit omnia commissa vitæ superioris, ut exhiberet vos sanctos & irreprehensibiles & inculpatos in conspectu suo.

23 Si tamen permanetis in fide fundati, & stabiles, & immobiles à spe Euangelii, quod audistis, quod prædicatum est in universa creatura, quæ sub cœlo est, cujus factus sum ego Paulus minister.

[23] Quis enim vobis imputet priora debita, si ipse sibi fert accepta? Id futurum est, si semel gratis admissi ad fidem Euangelicam, semper in eo perseveretis quod estis professi, ac solido innixi fundamento, sic vos præbeatis stabiles, ut nec per homines, nec per Angelos dimoveamini à Christo, unde nobis speranda quæcunque promittit Euangelium, cui semel audito credidistis, quod neque vobis tantum prædicatum est, sed prædicatum est palam omnibus orbis Nationibus, quas cœli ambitus complectitur. Inconstantis est desciscere ab eo, quod semel est probatum. Impudentis est, pro vano habere, in cujus credulitatem consentit orbis universus, postremo cujus ipse Paulus sum prædicator, haudquaquam relicturus Legem patriam, & cum Euangelio Christi commutaturus, ni compertum haberem, negotium esse cœleste, & à Deo profectum.

24 Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia:

[24] Nunc adeo mihi persuasum est, verax esse Euangelium, ut non solum me non pœniteat aut pudeat, verum etiam gaudens patiar, ac gloriæ mihi ducam flagra, carceres, compedes, quas non pro meis facinoribus, sed pro vestra salute tolero, quos reclamantibus Judæis, doceo non minus ad Euangelii beneficium pertinere quam ipsos Judæos. Cur enim non dicam me pro vestra salute pati, pro qua passus est Christus? Cur pigeat Apostolum facere, quod non gravatus est facere princeps noster? Ille non solum in suo corpore passus est pro nobis, verum etiam in nostro quodammodo patitur, velut supplens per suos vicarios, quod in illius afflictionibus videri poterat diminutum, non quod illius mors per se non sufficiat, sed quod una quodammodo sit afflictio capitis & membrorum, principis & vicariorum, quæ quo copiosior est, hoc magis redundat in cumulum vestræ salutis. Imo non vestræ solum, sed totius corporis Christi, quod est Ecclesia.

25 Cujus factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vos, ut impleam verbum Dei:

[25] Fungor officio delegato, mihi mandata est Ecclesiæ cura. Christus suas vices mihi delegavit, tradidit sui corporis custodiam hac præcipue portione, quæ Gentes respicit ad Euangelium recipiendas, ut opera mea suppleam, quod huic videbatur deesse, evulgaremque quod plurimis retro seculis ac Gentibus fuit absconsum, videlicet non Judæis tantum, verum etiam Gentibus per fidem aditum patere ad salutem Euangelicam.

26 Mysterium, quod absconditum fuit à seculis, & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis ejus,

[26] Id jam olim Deo decretum fuerat, sed tamen orbi fuit hactenus celatum, nunc mea prædicatione potissimum patefactum est iis, qui pristina vita relicta, Christi doctrinam amplectuntur:

27 Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in Gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloriæ,

[27] Quibus visum est Deo patefacere, quam gloriosa sit illius in nos opulentia, cum evulgato quod ante latebat arcano, totus mundus intelligit gratuitam salutem, quam primum credebant solis Judæis delegatam*, omnium Gentium esse communem. Nec requiri Mosaicæ Legis observationem, sed fidem duntaxat, qua non dubitent de promissis Euangelicis. Pro cunctis, quibus stulte fidunt Judæi, Christus unus vobis satis est. Is si in vobis est, non est quod vos pœniteat spei vestræ, & firmæ satis, & gloriosæ per illum, qui quod pollicitus est, haud dubie præstabit ex sese.

28 Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, & docentes omnem hominem, in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu.

[28] Hunc nos prædicamus, non Mosen, aut Angelos, admonentes non Judæos tantum, sed omne mortalium genus, ac docentes, neque omnino quicquam prætermittentes, quod ad Euangelicam sapientiam pertinet. Nimirum ut intelligant omnes homines, perfectam salutem non alibi constituendam, quam in Christo Jesu, sive circumcisi sint, sive præputiati.

29 In quo & laboro, certando secundum operationem ejus, quam operatur in me in virtute.

[29] Ad quod persuadendum sic adnitor, ut non pigeat hujus rei gratia, tot me periculis ac malis objicere, gravioribus utique, quam ut nostra imbecillitas perferre possit. Sed potens est ille, cujus instinctu atque ope hæc per me geruntur, nostro sermoni fidem conciliantibus (cum res postulat) etiam miraculis.

* Altera Editio, *delatam*.

CAP.

CAP. II.

Belle suadet eis, Legis, mundique, hominumque Præcepta, à Christi morte, valere nihil.

1 Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, & pro iis qui sunt Laodiciæ, & quicumque non viderunt faciem meam in carne:

[1] HÆc mihi dicta sunt Colossenses, non quo me jactitem apud vos, sed quod cupiam vos scire, quanta me teneat sollicitudo, quantumque periculorum adeam, non solum pro his, quibus ipse præsens tradidi doctrinam Euangelicam, verum etiam pro iis, quibus de facie notus non sum, præcipue pro vobis ac Laodicensibus, quos tametsi corporis oculis non conspexerim, animi tamen oculis contemplor assidue, gaudens de profectu, trepidans si quid periclitari sensero, aut labascere vestram integritatem. Neque perinde mea refert, ut hæc sciant, qui me non viderunt, atque ipsorum.

2 Ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, & in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei patris & Christi Jesu:

[2] Exstimulantur enim mea sollicitudine, meisque periculis & afflictionibus, ut magis consentiant & cohæreant Euangelica caritate, membrorum in morem inter se compacti & coagmentati: quoque magis intelligant, ac certius credant, opulentam Dei Patris beneficentiam, in omne mortalium genus, imo in omnia quæque in cœlis, quæque in terris, sese largiter diffundentem, patefacto jam arcano per Jesum Christum, quod hactenus celatum erat:

3 In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.

[3] Videlicet extra unum hunc, nihil nobis expetendum humanæ sapientiæ, sive quid promittunt hujus mundi Philosophi, sive quid pollicentur Mosaicæ Legis Doctores, sive quid alii jactant sese doctos ex Angelorum colloquiis, cum in hoc uno reconditi sint & abstrusi omnes thesauri sapientiæ, & cognitionis fructiferæ. Ex hoc fonte compendio licet haurire, quicquid ad veram salutem pertinet.

4 Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum.

[4] Atque hæc quæ dicimus eo tendunt, ut etiam atque etiam caveatis, ne quis humanis artibus instructus adversus Euangelicæ doctrinæ simplicitatem, fucum vobis faciat, & imponat falso sermone, sed in speciem probabili ac verisimili. Solent enim hujus mundi Sophistæ captiunculis quibusdam, & argutiis rationum humanarum, animos simplicium illaqueare. Non me clam est, esse quosdam tales apud vos, insidiantes sinceritati fidei vestræ.

5 Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum: gaudens, & videns ordinem vestrum, & firmamentum ejus, quæ in Christo est, fidei vestræ.

[5] Nam tametsi corpore absum, nec video coram, quid apud vos agatur, animo tamen adsum, cum gaudio spectans ordinem ac statum vitæ vestræ, simulque contemplans soliditatem ac robur fiduciæ vestræ, quam habetis in Christo Jesu, cui semel vos totos concredidistis.

6 Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum, in ipso ambulate, 7 Radicati, & superædificati in ipso, & confirmati fide, sicut & didicistis abundantes in illo in gratiarum actione.

[6] Superest, ut in eo, quod recte cœptum est, perseveretis ac proficiatis, & quemadmodum semel accepistis, & credidistis, Jesum Christum Dominum nostrum nobis esse summam bonorum omnium, fontem ac caput felicitatis nostræ, ita vita omnis professioni fideique respondeat, ut quemadmodum semel illi estis insiti per baptismum, ita fixis in eo radicibus, robur colligatis.

[7] Et sicut semel in vobis jactum est Euangelicæ doctrinæ solidum fundamentum, ita quæ tali fundamento digna sint superstruatis. Ne vacillantes ad quemvis ventum novæ doctrinæ, nunc huc, nunc illuc nutetis, sed firmi & immobiles persistatis in eo, quod semel didicistis: neque persistatis tantum, sed in dies magis exuberetis, ut in dies augescente fidei & religionis vestræ profectu, semper sit pro quo gratias agatis Deo, cui acceptum ferri oportet, quicquid recte geritur.

8 Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum:

[8] Vigilant qui insidiantur sinceritati vestræ, vobis contra vigilandum, ne capti magnifica quadam specie philosophiæ, seducamini à soliditate fidei ad inanes hominum commentatiunculas, ac præda fiatis hostibus: id fiet, si aversi à præscripto veritatis Euangelicæ, duci cœperitis constitutionibus ac præscriptis humanis, quæ sita sunt in rebus visibilibus, & in elementis hujus mundi crassis, cum Christi doctrina cœlestis sit, ac veram tradat pietatem, in animis sitam, non in cibo potuve, non in cultu corporis, non in observatione dierum, aut lotione manuum, quæ nihil conducunt ad veram religionem. Ista magis avocant à Christo, distrahuntque à fonte, à quo petenda sunt omnia.

9 Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter:

[9] Siquidem in hunc non velut in lacunam dotes aliquot derivatæ sunt, sed in eo perseverat atque inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter, ut hunc habentes, non sit quod umbras Mosaicæ Legis, aut humanæ philosophiæ præstigias sectemini. Veritas palam exhibita est omnibus sensibus, non est quod jam typos, aut ambiguas pollicitationes spectetis.

10 Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus, & potestatis:

[10] Christo igitur cum sitis semel insiti, & in unum corpus compacti, non est quod aliunde quicquam desideretis. Illi cum nihil desit, & sua velit vobis esse communia omnia, vos quoque per illum completi sitis oportet, sive sapientiam desideratis, sive potestatem. Siquidem hic, ut est fons inexhaustus omnis sapientiæ, ita est caput omnis principatus ac potestatis. Nec est ulla potestas inter summos etiam Angelos, quæ huic non submittat genua.

11 In quo & circumcisi estis circumcisione non manu facta in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi:

[11] Fortasse Judæus ceu magnum quiddam vobis persuadere conatur, ut ad ipsius exemplum præputii pelliculam amputetis, perinde quasi Deo nos commendet habitus corporis. Imo quicunque Christum habent, habent & circumcisionis gloriam: qui non habent, horum inutilis est circumcisio. Umbram circumcisionis habent illi, res ipsa penes vos est. Cum enim Judaica circumcisio significet crassas ac terrenas cupiditates resecandas ab animis, jam nihil nisi cœlestia spectaturis, illi prorsus sunt incircumcisi, qui torquentur habendi studio, qui ventri serviunt, qui livore macerantur, qui gloriam aucupantur apud homines, qui cœlestia præmia desperant. Vos contra vere estis circumcisi per Christum, non ea quidem circumcisione, quæ fit manibus, sed spirituali. Neque enim particula modo carnalis hominis resecta est in vobis, sed totum corpus peccatis contaminatum, & carnalibus cupiditatibus vitiatum, detractum est vobis, spirituali circumcisione Jesu Christi.

12 Consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum à mortuis.

[12] Nam quemadmodum ille moriens, deposuit corpus morti obnoxium, & resurgens recepit corpus immortale: ita vos per baptismum juxta spiritum, una cum illo mortui estis, depositis omnibus peccatis vitæ pristinæ, nec mortui solum cum eo, verum etiam simul cum illo sepulti. Mortificatis enim affectibus sequitur altissima quies mentis.

13 Et vos, cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta:

[13] Atque ita deposito corpore, quod erat peccatis obnoxium (peccatum autem animæ mors est) per Christum una cum ipso resurrexistis à peccatis liberi, non per merita vestra, sed tantum quia pure creditis Deum, qui sua virtute resuscitavit Christum à mortuis, & hoc sua vi in vobis agere, ut per Filii mortem gratis condonatis peccatis omnibus, posthac cum illo vivatis, nullis obnoxii peccatis, sed innocentiæ jugi studio ad veram immortalitatem properantes. Ergo Patri Deo debentur omnia, quæ vobis largitur per Filium. Non profuit Judæis carere præputio, nec vobis obfuit præputium corporale. At mortiferum erat præputium, quod addicti crassis & impiis cupiditatibus essetis obnoxii morti: imo juxta spiritum mortui, carentes Deo, qui vita est mentium. Hoc, inquam, præputium vobiscum erat nobis commune, quod ille suo spiritu amputavit, semel condonatis nobis omnibus peccatis nostris, & ita condonatis, ut nihil esset periculi, ne nobis in posterum imputarentur, propterea quod verbis conceptis in Mosaicæ Legis obedientiam jurassemus, & ob hoc non servatæ Legis reos nos agere posset adversarius, velut ex syngrapha obstrictos.

14 Delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci:

[14] Imo vetus illud chirographum, per quod nos urgebat Diabolus, Christus antiquavit professione fidei Euangelicæ, per quam non imputantur ulli vitæ prioris commissa. Quicquid enim ex hoc chirographo poterat à nobis exigi, id ipse Christus dependit in cruce, in qua dilaceratum est chirographum, ac penitus sublatum est è medio.

15 Et expolians principatus, & potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.

[15] Nec est quod Satanæ tyrannidem metuamus, posteaquam Christus in cruce sua morte mortis auctorem devicit, nos ereptos, velut opima spolia, referens à devictis ac triumphatis principatibus ac potestatibus Dæmoniacis. Tunc enim illos libere palamque victos atque exsutos ostendit, cum hominibus, tum Angelis, circumferens velut in triumpho, & ostentans adversarios concisos fractosque, non Angelorum aut hominum præsidiis, sed sua ipsius virtute, tam magnificum trophæum suspendit in cruce, ut esset omnibus è sublimi conspicuum.

16 Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum:

[16] Tantum ne relabamini in pristina peccata. Non est periculum ne quis vos condemnet ob neglectas Mosaicæ Legis ceremonias, videlicet ob cibum aut potum mundum aut immundum, ob discrimen diei festi aut profesti, ob novilunium non observatum, ob otia Sabbatorum violata.

17 Quæ sunt umbra futurorum: corpus autem Christi.

[17] Siquidem hæ fuerunt umbræ, quæ portenderent olim ac delinearent ea, quæ post essent vere exhibenda à Christo. Cæterum posteaquam corpus ipsum tenemus, posteaquam veritas nobis palam illuxit, quid adhuc umbras metuimus? Qui Christo capiti adhæret in cœlis agenti, non curat nisi cœlestia, rectaque tendit ad præmium immortalitatis.

18 Nemo vos seducat, volens in humilitate, & religione angelorum, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ,

[18] Cavete igitur ne quis vos ad terrena revocans, præmium, quod sectari cœpistis, vobis intervertat: pro sublimibus docens humilia, pro vera Christi religione superstitiosum quendam Angelorum cultum inducens, commentitiis quibusdam visis sese jactitans apud simplices, elatus carnali affectu suo, quo gloriam venetur apud homines, velut ex oraculis Angelorum ea docens, quæ ex sese confinxerit:

19 Et non tenens caput, ex quo totum corpus, per nexus & conjunctiones subministratum & constructum, crescit in augmentum Dei.

[19] Nec animosus in eo, præ quo decet omnia, quantumvis sublimia, contemnere, sic fretus Angelis, ut à Christo capite cœlesti desciscat, ex quo totum Ecclesiæ corpus pendens, ab eodem omni dote spirituali defluente in singula membra per commissuras artuum ac membrorum, alitur ac augescit usque ad summam perfectionem spiritualem, Deo dignam, cui per Christum connectimur.

20 Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi: quid adhuc tamquam viventes in mundo decernitis?

[20] Si Christus huic visibili crassoque mundo mortuus est, & agit in cœlis, & si cum illo mortui estis juxta vitæ studium, elementis mundi, nihil spectantes præter cœlestia, quorsum attinet obnoxios esse decretis humanis, præscribentibus non quæ Christum sapiant, sed elementa mundi? perinde quasi jam non sitis mortui talibus, sed adhuc vivatis in mundo.

21 Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis:

[21] Cur auditur Judæus hæc præscribens, juxta carnalem sensum Mosaicæ Legis? Ne tetigeris hoc corpus, impurum est; ne gustaris hunc cibum, impurus est; ne contrectaris hanc rem, sacra est, nec fas est à profano tangi.

22 Quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta & doctrinas hominum: quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione, & humilitate, & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.

[22] Quasi vobis non sufficiat doctrina Christi, ita talibus præscriptis auscultatis juxta constitutiones ac doctrinas hominum, persuadentium, in ciborum delectu, in observatione dierum, cæterisque Judaicis præscriptis sitam esse pietatem. Cibus, potus, aut vestis non commendat nos Deo, sed ad necessitatem corporis adhibentur, ipsoque abusu consumuntur, nec resident in animis nostris.

[23] At qui hæc docent, præ se ferunt nescio quam falsam speciem sapientiæ apud stultos & imperitos, atque hoc pluris fiunt, quo magis impleverint animos hominum superstitione vitiosaque humilitate. Nam plane superstitio est, Angelos æquare Christo. Prava humilitas est, per Angelum sperare, quod ab ipso Christo petendum erat, aut certe per Christum à Patre. Cibi, cæteraque visibilia non ad hoc data sunt, ut cum corporis injuria cogamur ab his abstinere, sed potius ut horum adminiculo corpori subveniatur, veste quacunque defendatur adversus ventorum aut frigoris injuriam, cibo quocunque saturetur, citraque discrimen adhibeatur, quocunque tempore, quocunque loco, quidlibet, quantumlibet opus fuerit ad præsentem necessitatem. Ista curant Judæi, qui nondum habent mentem à crasso carnalique Legis intellectu circumcisam.

CAP. III.

Cœlum quisque petat: terrestria mortificate:
Hoc uxor, fili, serve sequaris iter.

1 Igitur, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens.

[1] HUMILIA sunt ista, & indigna germanis Christi membris. Vos si vere mortui terrenis rebus, una cum Christo surrexistis ad studium rerum sublimium & æternarum, contemtis istiusmodi rebus humilibus, sublimia quærite, cœloque digna, ubi caput vestrum Christus dexter assidet Deo Patri.

2 Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

[2] Par est enim illuc tendere studia curasque membrorum, ubi jam versatur caput, ubi & ipsa post cum suo capite regnatura sunt. Ibi quisque vivit, ubi amat.

3 Mortui enim estis, & vita vestra est abscondita cum Christo in Deo.

[3] Huic mundo videmini mortui, quibus nec arridet mundana felicitas, neque curæ sunt ea, quibus mundi cultores commoventur. Proinde non vivitis hîc apud homines, sed tamen cum Christo vivitis apud Deum, etiamsi interim vita vestra abscondita est, juxta judicium mundi.

4 Cum Christus apparuerit, vita vestra; tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

[4] Cæterum cum Christus rursus advenerit, orbi declaraturus & suam & totius corporis sui gloriam, tunc & vos una cum capite conspiciemini gloriæ consortes.

5 Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram; fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & avaritiam, quæ est simulacrorum servitus:

[5] Interim curandum, ut totum corpus sublimi cœlestique capiti respondeat, cujus membra nisi penitus hîc moriantur terrenis cupiditatibus, non poterunt in cœlis vivere cum Christo. Habet & Diabolus suum corpus, quod alibi dixi corpus peccati. Hujus membra sunt, scortatio, quæ mundi cultoribus etiam laudi datur: immunditia, mollicies, reliquaque genera libidinis, fœdiora quam ut vel nominari debeant, rerum noxiarum cupiditates, ut gloriæ, ut principatus, ut vindictæ: cum primis autem pecuniæ, quod malum proxime accedit ad omnium sceleratissimam impietatem, cultum simulacrorum.

6 Propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis:

[6] His qui obnoxii sunt, non possunt esse consortes gloriæ Christi, tantum enim abest, ut talibus inquinati possitis esse filii Dei, ut ob hæc sævierit etiam in suos filios Judæos, tanquam immorigeros abdicans ac perdens.

7 In quibus & vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis.

[7] His malis quondam inquinata fuit & vestra vita, cum nondum per baptismum mortui cum Christo, vivebatis malis cupiditatibus.

8 Nunc autem deponite & vos omnia; iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro.

[8] Nunc per illum renatos, æquum est & vos omnia vitæ prioris abjicere, posteaquam Christus nihil mortale aut terrenum sibi fecerit reliquum. Neque solum abjicienda sunt illa enormia, de quibus modo diximus, verum etiam hæc, in quibus hominum vulgus sibi ignoscit: quod genus sunt, ira, tumor, malitia, maledicentia: nec animus tantum purus sit ab his cupiditatibus, verum etiam os purum sit ab omni turpiloquio.

9 Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, 10 Et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum.

[9], [10] Christus ipsa est veritas, non decet ut hujus membra inter vos mentiamini. Ac ne singula persequar, postea quam Christum induistis, exuite totum veterem hominem terrenum, una cum actibus & cupiditatibus suis, & induite novum, qui nescit senium, sed in dies augescente in ipso cognitione Dei, florescit ac subolescit in melius ac majus, ad ima-

imaginem Christi, qui ipse novus homo, & in nobis condidit novum hominem, exstincto vetere. A

11 Ubi non est Gentilis, & Judæus, circumcisio, & præputium, Barbarus, & Scytha, servus, & liber: sed omnia, & in omnibus Christus.

11 Quotquot enim in Christi corpus insiti sumus, adeo desiimus esse quod fuimus, quasi rursus alio modo conditi, ut hic nullum sit discrimen inter Ethnicum & Judæum, inter verpum & præputiatum, inter Barbarum aut Scytham, & Græcum aut Atheniensem, inter servum & ingenuum. Ex his æstimantur homines apud mundum, apud Deum nullus est harum rerum respectus, sed Christus ex æquo communis omnium, solus omnia suppeditat omnibus. Is servo est libertas, pauperi divitiæ, barbaro cultus, præputiato circumcisio. In summa, B per hunc inter vos æquantur omnia, ne quis alterum fastidiat.

12 Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti, & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam:

12 Proinde pro abjectis membris vestris Christo indignis, induite vos alia membra, diversa ab illis turpibus, quæ supra recensuimus: sed pro illis induite, quæ deceant eos, quos Deus selegit ad sanctimoniam, quosque sua dilectione dignatus est. Dicet quispiam, quænam sunt ista? nimirum quæ nos docuit, quæque præstitit Christus, affectum, inquam, misericordiæ, ut faciles sitis ad sublevandam alienam imbecillitatem: comitatem, ut tractabiles sitis ad communem vitæ consuetudinem: animi modestiam, ne cui vos per arrogantiam præferatis: C mansuetudinem, ne sæviatis in errantes: patientiam animique lenitatem, ne præcipites sitis ad ultionem;

13 Supportantes invicem, & donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam: sicut & Dominus donavit vobis, ita & vos.

13 Sed sufferatis vos invicem, ac mutuo vobis condonetis, si quid per humanam infirmitatem exstiterit inter vos, ob quod aliquis possit alterum incusare. Æquum est ut vos ignoscatis vicissim peccantibus, cum Christus, qui neminem lædit, omnia nostra peccata nobis condonaverit.

14 Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis:

14 Sed præ cæteris omnibus ornet animos vestros Christiana caritas, quæ adeo nulli nocet, ut nemini non studeat prodesse, injuriam beneficio pensans. Hoc est perfectum illud & indissolubile vinculum, quo Christi corpus cohæret, & conglutinantur in- D ter se membra, alioqui dilapsura.

15 Et pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in uno corpore: & grati estote.

15 Caritatis comes erit concordia & pax, non illa quidem vulgaris, sed Christi glutino constans. Ea semper vincat ac superet in cordibus vestris, illa palmam ferat adversus livorem, superbiam, iram, & contentionem. Siquidem ad concordiam vocavit vos Deus, & hoc consilio vos omnes sibi reconciliavit, & in unum corpus cooptavit, ut inter vos unanimes viveretis, velut unius corporis membra.

16 Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia, docentes, & commonentes vosmetipsos, psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo.

16 Ne vero sitis ingrati, parumque memores divinæ erga vos clementiæ. Cum illo pax non erat futura nobis, nisi ultro nobis condonasset omnia flagi- E tia nostra. Et hujus oblitus, frater adversus fratrem bellum movet, ob levem injuriam? Ne decertetis inter vos de præcellentia philosophiæ mundanæ. Sermo Christi, qui docet ea quæ pertinent ad veram pietatem, habitet ac perseveret in vobis exuberanter, ut in hoc plurimum sapiatis, adeo ut non solum ipsi scire possitis, quid sit Christo gratum, verum etiam alius alium vicissim docere, si quis erret: commonefacere, si quis cesset, semper interim hilares spe futuræ beatitudinis, Psalmis, & Hymnis, & Canticis spiritualibus recinentes Domino laudes, ac sua beneficia: recinentes autem non solum voce corporea, sed potissimum in corde vestro. Nam hujusmodi demum cantilenis delectatur Deus, ne F quis magnum existimet, ore superis obstrepere.

17 Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo & Patri per ipsum.

17 Postremo, quicquid agitis, seu loquentes, seu facientes aliquid, sic agite, ut ad Domini Jesu gloriam pertineat, illum sapiat, illum sonet, illum spiret omnis vestra vita. Atque interea quicquid acciderit hæc agentibus, seu prosperum, seu adversum id fuerit, ne quid vos vel dejiciat, vel efferat, sed pro omnibus gratias agite Deo Patri per Filium, per quem nihil non vertit nobis in bonum.

18 Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet, in Domino.

18 Uxores subditæ estote maritis vestris, sicut convenit his, qui Christum profitentur, quos oportet in omnibus officiis esse cæteris perfectiores.

19 Viri diligite uxores vestras, & nolite amari esse ad illas.

19 Contra mariti, diligite uxores vestras, quas ita memineritis vobis esse subditas, ne tamen sitis adversus illas amarulenti.

20 Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Domino.

20 Filii, morigeros & obsequentes vos præbete parentibus vestris, citra ullam exceptionem, etiamsi duriora præcipiant, modo ne impia. Sic enim placitum est Christo.

21 Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.

21 Contra patres, ne abutamini vestra auctoritate erga liberos, neque sic irritetis illos sævitia, ut animum despondeant.

22 Servi obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum.

22 Servi, obedite per omnia Dominis, quibus juxta jus humanum debetis servitutem, non jam ad oculum placere studentes, quemadmodum Ethnicorum mancipiorum vulgus solet, sat habens si non offendat herum hominem, sed simplici sinceroque pectore præstantes officium, non hominis metu, sed Dei, qui respicit quo faciatis animo.

23 Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, & non hominibus:

24 Scientes quod à Domino accipietis retributionem hereditatis. Domino Christo servite.

23, 24 Neque perpendite, quid mereatur dominus homo, sed quicquid obsequiorum illi, qualis qualis est, impenditis, sic habete, quasi Christo impendatis, non hominibus, certi quod ab illo recipietis præmium hæreditatis æternæ, etiamsi ingratus herus nihil indulserit peculii, nec vos agnoscat inter liberos. Siquidem dum indignis dominis ob Christum servitis, Christo servitis.

25 Qui enim injuriam facit, recipiet id quod inique gessit: & non est personarum acceptio apud Deum.

25 Nam quemadmodum herus, si quid peccat in servum, tametsi non punitur apud homines, tamen haud erit impunitus apud Deum, ita servus, qui recte se gerit, etiamsi nullum fert præmium apud homines, qui servis officio functis non arbitrantur quicquam deberi gratiæ, tamen non peribit illi sua merces apud Deum, apud quem non est discrimen personarum, sed mentium: nec est ratio conditionis, sed officii.

CAP. IV.

De Dominis, precibus peregrinis & sale verbi Scribit, quod superest verba salutis habet.

1 Domini, quod justum est & æquum, servis præstate: scientes quod & vos Dominum habetis in cælo.

1 RURSUM domini, ne jure vestro, quod vobis leges humanæ dederunt, non sinceritas naturæ, abutamini ad tyrannidem in servos exercendam, sed quod justum est & æquum illis exhibete, suppeditantes illis, quæ ad naturæ usum sunt necessaria: nec pro animi libidine alios in deliciis habentes, alios intolerabili servitio prementes, non ignari, vos jam conservos illis esse verius, quam dominos, quum & ipsi communem cum illis Dominum habeatis in cœlis, quem merito talem experiemini in vos, quales vos præstiteritis in servos.

2 Atque quo magis vobis contingat, ut membra sitis Christi corpore digna, precationibus instate, non segnes aut onusti crapula, sed sobrii ac vigilantes, simul admiscentes gratiarum actionem, ut non solum à Deo postuletis, quæ conducant ad salutem, verum etiam pro quotidianis illius in vos beneficiis gratias agatis, quo cumulatius sit in vos beneficus, si memores & gratos viderit.

3 Atque interim deprecabimini Deum & pro nobis, ut dignetur amotis impedimentis omnibus, liberam reddere Euangelii prædicationem, ut illo reserante per fidem pectora hominum, in omnium animos subeat mysterium, quod hactenus celatum, nunc Pater omnibus notum esse voluit de Christo, per quem sine Legis adminiculo salutem offert omnibus, ob cujus prædicationem ego vinctus sum his compedibus;

4 Ne

2 Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione: 3 Orantes simul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi (propter quod etiam vinctus sum)

4 Ne quid obstet mihi, quo minus evulgem apud omnes Euangelium Christi, cupido libere & intrepide, quemadmodum ille me jussit evulgare.

5 Cum his, qui à Christi professione sunt alieni, prudenter est agendum, ne quid appareat in moribus vestris, quod illos irritet ad persecutionis sævitiam, aut alienet ab Euangelio. Postquam enim non potestis effugere, quin cum Ethnicis commercium aliquod habeatis, vitæque communis consuetudinem, experiantur vos in omnibus commodiores & humaniores factos ex professione novæ religionis, si quid sit ejus generis, in quo possitis illis citra pietatis dispendium gratificari. Nunc hoc potissimum agendum, ut omnes alliciantur ad Euangelicam professionem. Hujus rei occasio non est ob frivolas contentiones perdenda, imo jactura rerum omnium redimenda. Cedite honorem, cedite pecuniam, remittite vindictam. Ingens lucrum existimate, si harum rerum dispendio aucta fuerit res Euangelica.

6 Sermo vester apud illos non sit contumeliosus atque asper, sed humanitatis gratiam sapiat, cum prudentiæ sale conjunctam. Nam comis oratio citius flectit feroces animos: & prudentia docet, quid, quibus, & qua moderatione sit respondendum. Aliter enim agendum cum Principibus mundi, aliter cum mediocribus, aliter cum humilibus, aliter cum mansuetis, aliter cum iracundis, aliter cum eruditis, aliter cum idiotis. Ad cujusque habitum attemperandus est sermo, ut proficiat Euangelio. Est ubi cedere præstet, quoties furiosis convitiis reclamat, quem pares docere, aut dum insidiatur doctrinæ tuæ, cui loqueris.

7 De statu rerum mearum non scribo vobis, verum de his omnibus certiores vos faciet Tychicus, qui has perfert, mihi frater dilectus ob professionem communem, & idem fidus minister & conservus in Euangelii negotio:

8 Quem hac gratia misi isthuc, ut & per illum sciatis, quid agatur apud nos: & ego per eundem discam, quid agatur apud vos, ut & vestri animi refocillentur ex illius colloquio, & meus recreetur illius de vobis oratione.

9 Tychico comitem addidi Onesimum, quem nolim ex pristina conditione vitave æstimetis, cum mihi nunc sit fidus ac dilectus frater, qui & illo nomine vobis debet esse commendatior, quod vestræ Gentis sit, ex præputio conversus ad Christum. Hi duo vobis bona fide referent, quicquid hîc rerum est apud nos, quod vestra referat scire.

10 Salutat vos Aristarchus, qui tametsi Judaicæ Gentis sit, tamen ob fidei germanitatem, vobis debet esse commendatus. Nam hunc habeo socium & consortem captivitatis meæ, pro Euangelio Christi. Salutat & Marcus, Barnabæ vobis non incogniti consobrinus, quem & alias commendavimus vobis, præcipientes quod & nunc præcipimus: ut si venerit ad vos, cum humanitate excipiatis illum.

4 Ut manifestem illud ita ut oportet me loqui.
5 In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt; tempus redimentes.
6 Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere.
7 Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater, & fidelis minister, & conservus in Domino:
8 Quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, & consoletur corda vestra,
9 Cum Onesimo charissimo, & fideli fratre, qui ex vobis est. Omnia, quæ hic aguntur, nota facient vobis.
10 Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, & Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata: si venerit ad vos, excipite illum:

11 Salutat & Jesus cognomento Justus. Sunt hi quidem diversæ Gentis, nimirum Judaicæ, sed tamen digni favore vestro, quod soli sint socii laborum meorum ad prædicandum regnum Dei, atque in hisce malis, quibus affligor, mihi fuere solatio.

12 Salutat vos Epaphras, vobis non solum communi Christi cultu, sed Gentis etiam cognatione conjunctus, sic vestris commodis ex animo favens, ut anxie sollicitus non desinat precari Deum pro vobis, ut illius ope persistatis in eo, quod cœpistis, sitisque non semi-Christiani, sed perfecti, consummatique, præstandis omnibus, quæ Deo grata sunt.

13 Nam illud de eo testor, quod ingenti studio afficitur erga vos: nec erga vos solum, verum etiam erga finitimos vobis Laodicenses & Hierapolitanos.

14 Salutat vos Lucas, arte medicus, mihi unice carus, cumque hoc Demas, qui adhuc mecum agit.

15 Salutate cum reliquos fratres omnes, qui sunt Laodiceæ, tum præcipue Nympham, simul domesticam ejus viri congregationem.

16 Hæc Epistola cum recitata fuerit apud vos, facite ut eadem & in Laodicensium congregatione recitetur, ac vicissim vos legetis Epistolam, quæ Timotheo scripta fuit ex Laodicensium urbe, quo pluribus prosint.

17 Archippo præfecto vestro meis verbis hæc dicite: *Vide quam provinciam susceperis.* Domini negotium est, quod tibi delatum est, non hominis. Cura ut præstes quod suscepisti, Domino rationem redditurus.

18 Quo firmior sit apud vos hujus Epistolæ fides: rursum salutem adscribo vobis omnibus meapte manu, nempe Pauli, vobis non ignota. Memores estote vinculorum meorum, quæ vestra causa gesto: & sic vivite, ut horum me non pœniteat. Favor Jesu semper adsit vobis, Amen.

11 Et Jesus, qui dicitur Justus: qui sunt ex circumcisione: hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio.
12 Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est, servus Christi Jesu, semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti & pleni in omni voluntate Dei.
13 Testimonium enim illi perhibeo, quod habet multum laborem pro vobis, & pro iis qui sunt Laodiciæ, & qui Hierapoli.
14 Salutat vos Lucas medicus charissimus, & Demas.
15 Salutate fratres, qui sunt Laodiciæ, & Nympham, & quæ in domo ejus est, Ecclesiam. 16 Et cum lecta fuerit apud vos epistola hæc, facite ut & in Laodicensium Ecclesia legatur: & eam, quæ Laodicensium est, vos legatis. 17 Et dicite Archippo: Vide ministerium, quod accepisti in Domino, ut illud impleas. 18 Salutatio, mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia vobiscum. Amen.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM D. PAULI APOSTOLI AD COLOSSENSES

FINIS.

VERSUS MEMORIALES IN D. PAULI EPISTOLAM AD COLOSSENSES.

Alme caput Jesu es: Bone victor: cœlica quæram:
De Dominis: Hæc bis bina Colossus habet.

IN

IN EPIST. I. D. PAULI AD THESSALONICENSES

ARGUMENTUM,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

THESSALONICA Macedoniæ *metropolis est, unde & regionis incolæ* Thessalonicenses *appellati. Hi in fide semel accepta tanta constantia perstiterunt, ut &* Pauli *exemplo, civium suorum persecutiones infracto & alacri pertulerint animo: nec ullo Pseudapostolorum suasu quiverint ab Euangelica institutione deflecti. Quod veritus* Paulus, *quem non latebat Pseudapostolorum improbitas, cum ipsi non liceret illos invisere, misit* Timotheum, *ex quo reverso cum didicisset illorum constantiam, collaudat eos, gratias agens Deo. Atque id quidem agit Capite primo & secundo. In cæteris tribus instituit eos in variis pietatis officiis, subindicans esse inter eos, qui nondum omnino puri essent ab omni libidine: nec deesse qui otio dediti gravarent alios, item qui inquieti ipsi turbarent Ecclesiæ tranquillitatem, quos corripi jubet. Præterea qui de resurrectione nondum satis confirmata essent opinione, cum defunctos ita lugerent, quasi periissent, ac non potius ad meliora demigrassent. Hos instituit atque confirmat. Rursus alios disputasse de die adventus Domini, quasi is præsciri prædicique possit, cum incertus sit omnibus. Verum, eum ait subitum, & præter omnium exspectationem adfuturum, quo magis simus ad omne momentum parati. Scripsit ab* Athenis *per* Tychicum *ministrum juxta* Græcorum *inscriptionem, cui collegam addunt* Onesimum *nostra argumenta, quæ incerto auctore leguntur in vulgatis Exemplaribus.*

ARGUMENTI FINIS.

IN EPISTOLAM D. PAULI APOSTOLI AD THESSALONICENSES PRIOREM

PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

CAP. I.

Adstruit esse fidem veram, quam tradidit ante:
Cui quod crediderant, tollit ad astra viros.

1 Paulus, & Silvanus, & Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre, & Domino Jesu Christo. 2 Gratia vobis, & pax. Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, 3 Memores operis fidei vestræ, & laboris, & charitatis, & sustinentiæ spei Domini nostri Jesu Christi ante Deum & Patrem nostrum: 4 Scientes fratres, dilecti à Deo, electionem vestram: 5 Quia Euangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed & in virtute, & in Spiritu sancto, & in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. 6 Et vos imitatores nostri facti estis, & Domini, excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio Spiritus sancti: 7 Ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia, & in Achaia. 8 A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solum in Macedonia, & in Achaia, sed & in omni loco fides vestra, quæ est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui. 9 Ipsi enim de no-

1 PAULUS & Sylvanus ac Timotheus congregationi Thessalonicensium consentienti in Deum Patrem, & in Dominum nostrum Jesum Christum, à quibus contingat vobis gratia & pax.

2, 3 Vestro profectui, sicuti par est, gratulantes, semper agimus gratias Deo, vestro omnium nomine vestri mentionem facientes, quoties cum Deo sacris precationibus colloquimur, quod nunquam nobis non veniat in mentem, quantum præstiteritis * in tuenda fidei vestræ professione: deinde quantum laboris exhauseritis ob caritatem, quam habetis erga præcones Euangelii, quam fortiter & constanter omnia pertuleritis, freti spe & exspectatione præmiorum, quæ Dominus noster Jesus Christus promisit in vita futura iis, qui ob nomen ipsius hujus vitæ negligunt incommoda. Non peribit vobis merces recte factorum, rependet is, qui spectavit quo animo feceritis, Deus & Pater noster.

4 Scitis ipsi fratres dilecti, non humana persuasione vos esse mutatos, sed voluntate divina ad hæc selectos fuisse.

5 Neque enim sic prædicavimus vobis Euangelium, ut præter verba nihil adferremus vobis, imo Dei potentia miraculis confirmavit sermonem nostrum. Datus est & per nos Spiritus Sanctus, ne-

* Alia Editio, *perstiteritis.*

D que quicquam omnino defuit, quod plenam faceret Euangelicæ doctrinæ fidem, quandoquidem per nostrum Euangelium consequuti estis, quicquid ad aliorum prædicationem consequuti sunt Judæi. Atque hîc quam pure, quam submisse, quam laboriose nos gesserimus apud vos, ipsi testes estis. Nihil enim non pertulimus, quo vos Christo lucrifaceremus.

6 Neque vos præbuistis degeneres discipulos, sed nostrum exemplum estis imitati, imo non nostrum, sed Domini Jesu, qui sic dejecit sese, sic perpessus est omnia, ut nos sibi lucrifaceret. Adeo enim non respuistis Euangelium nostrum, ut hujus gratia quamvis graves ac multas afflictiones pertuleritis non modo
E fortiter, verum etiam multo cum gaudio, quod animis vestris suggessit Spiritus Sanctus, quem accepistis ad nostram prædicationem, arrhabonem interim futuræ felicitatis, cujus spe dulce est etiam, quicquid hîc malorum infligitur, ob Euangelium Christi.

7 Tam insignis fuit fidei vestræ fortitudo, ut exemplo fueritis omnibus credentibus in reliqua Macedonia & Achaia.

8 In tantum enim commovit omnium animos exemplum urbis Metropolitanæ, ut Euangelii fama, tubæ clangentis ritu, late personuerit: ardorem fidei vestræ, quam habetis erga Deum, divulgans non solum in Macedonia & Achaia, verum in cæteris
F quoque Regionibus omnibus, ut jam nihil necesse sit à nobis prædicari pietatem vestram.

9 Etenim si quando tentamus his de rebus narrare, ipsi potius ultro narrant nobis, prius docti celebri rumore, quam nostra oratione, quomodo nos primum vos adierimus, doctrinam Euangelicam prædicaturi, quantaque promtitudine nos exceperitis con-

contemtis periculis, quæ nostra causa videbantur vobis imminere, quantaque facilitate traducti sitis à majorum superstitione, qua simulacra Dæmonum colebatis, ad cultum Dei, ut posthac detestantes falsos ac mortuos Deos, serviretis Deo vivo ac vero;

10 Cujus promissis freti, pro nihilo ducitis hujus vitæ commoda, pariter atque incommoda, exspectantes ut Filius ejus Jesus, per quem nos asseruit in salutem, ac nobis futuræ vitæ præmia pollicitus est, rursum adveniat è cœlis, exhibiturus palam orbi quæ promisit. Nam hunc in hoc excitavit ad vitam, ut & nos per illum revivisceremus, fruituri cum illo bonis immortalibus, qui hic pro illo mala hujus mundi perpetimur. Nec erit nobis tum formidabilis hujus adventus, quos ipse suo sanguine purgatos à peccatis Deo reconciliarit, & ab æterno supplicio liberarit, quod nostris commissis debebatur.

CAP. II.

Blande se laudat, nec non sua facta sequenter:
Ne veniam, Satanas pessimus ille vetat.

1 QUID autem attinet commemorare, cum ipsi non ignoretis, licet non accesserimus ad vos, cum fastu & supercilio, grandia quædam verba trutinantes, aut magnificam aliquam philosophiam profitentes, tamen aditum nostrum non fuisse inefficacem.

2 Imo cum & antea Philippis multa pertulissemus, quemadmodum ipsi nostis, multisque essemus affecti contumeliis una cum Sila, ob Pythonem ejectum à puella, quam tenebat, nihilo secius tamen freti auxilio Dei nostri, non veriti sumus & apud vos libere prædicare Euangelium Christi, non sine gravi discrimine:

3 Quod si rem commentitiam & inanem vobis prædicassemus, nunquam ejus causa capitis discrimen adissemus. Nam qui ex sese docent, quod à Christo non acceperunt, & docent ad suum quæstum, hoc agentes, ut aliis imponant suo lucro: his nec adest auctoritas, & protinus se subducunt, ubi metuunt capitis aut rerum suarum discrimen. At doctrina, ad quam vos invitavimus, haud fuit commentitia fucataque, aut ad imposturam instructa, neque sub ejus prætextu celavimus artes impuras, quemadmodum faciunt Pseudapostoli: neque dolo quicquam gessimus, aliud præ nobis ferentes, alio spectantes, ac sub Christi titulo, nostrum agentes negotium, eorum more, qui se faciunt Apostolos:

4 Sed quemadmodum Deus per Filium suum ad hoc munus nos delegit, ut sincere concreditum Euangelium prædicaremus, ita prædicamus omnibus, non ut apud homines ineamus laudem aut gratiam, sed ut Deo nostram functionem probemus, qui penitus inspicit corda nostra, atque ex his quenque æstimat.

5 Neque enim cuiquam sumus adulati, cujus rei vel ipsi testes estis, neque sermonem Euangelicum vestramque credulitatem vertimus in quæstum nostrum.

6 Testis est nobis hujus animi Deus ipse, neque venati sumus ex Euangelio gloriam humanam, vel apud vos, vel apud ullos alios, cum potuerimus auctoritate nostra supercilioque uti, non minus, quam Pseudapostoli, qui cum inania doceant, & ad suum compendium, tamen honorem & obsequium à vobis exigunt.

7 At nos memores quid deceat Apostolos Christi, qui sese submisit nostræ salutis causa, non vindicavimus nobis fastum ac supercilium, sed placidos nos ac mites præstitimus inter vos, haud sævientes velut in discipulos, sed omni lenitate morigerantes

bis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos: & quomodo conversi estis ad Deum à simulacris, servire Deo vivo, & vero, 10 Et exspectare Filium ejus de cælis (quem suscitavit ex mortuis) Jesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

1 Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit: 2 Sed ante passi, & contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Euangelium Dei in multa sollicitudine. 3 Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo, 4 Sed sicut probati sumus à Deo ut crederetur nobis Euangelium: ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra. 5 Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione avaritiæ: Deus testis est: 6 Nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab aliis. 7 Cum possemus vobis oneri esse ut Christi Apostoli: sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix fo-

imbecillitati vestræ, non aliter quam si mater nutrix foveat teneram ætatem filiorum suorum:

8 Sic & nos affectu propensi in vos, ex animo cupiebamus impartire vobis, non solum Euangelium Dei, veluti pabulum animarum vestrarum, verum etiam propriam vitam impendere: non quod à vobis quicquam speraremus præmii, sed quod vos ex animo caros haberemus, haud secus ac mater diligit filios suos.

9 Non exprobramus officium, sed testamur affectum. Nam ipsi meministis fratres, ut vestra causa nullum laborem, nullum sudorem fugerimus: nihil aliud sitientes aut captantes, quam salutem vestram: & adeo nihil mercedis venantes à vobis, ut opera manuaria, nocturna, diurnaque nobis pararemus victum, ne cuiquam vestrum essemus oneri. Pseudapostoli suum Euangelium in vos ingerunt, & extorquent quantum possunt, nos vobis gratuito prædicavimus Euangelium Dei.

10 Et vos mihi testes estis, & Deus ipse testis est, quam sancte, quam juste, quam inculpate gesserimus nosmet erga vos, qui credidistis;

11, 12 Quod ipsa re compertum habetis, quam sincero affectu cuncta fecerimus, ut erga quenque vestrum sic fuerimus affecti, tanquam pater quivis erga liberos suos, nunc obsecrantes vos, nunc consolantes, nunc obtestantes, non ut nobis daretis quicquam, sed ut vitam ageretis Deo dignam, qui vos prius alienos ab omni pietate vocavit per fidem ad studium veræ pietatis, & per afflictiones temporarias adscivit in regnum suum, & gloriam immortalem.

13 Bene habet, agnoscitis beneficium Dei, quapropter & nos illi gratias agimus indesinenter, qui sic afflavit animos vestros, ut cum nos humiles venissemus ad vos, nulla dignitatis specie commendati, simul atque audissetis à nobis Euangelii doctrinam, non acceperitis tanquam sermonem, aut fabulam humanam, sed tanquam sermonem ab ipso Deo profectum, sicuti re vera erat: nam ille vobis per nos loquebatur.

14 Dilutus & inefficax est sermo humanus, sed efficax est sermo Dei, qui simul atque haustus est vobis, non fuit otiosus, sed exserere cœpit vim suam in vobis, ita ut satis appareret vos eundem cepisse Spiritum, qui mox imitari cœperitis reliquas Ecclesias Dei, quæ in Judæa profitentur Christum Jesum. Quod Christus, quod nos, quod cæteri Judæi, qui amplectuntur doctrinam Euangelicam passi sunt à suæ Gentis hominibus, quibus invisa est hæc doctrina, hoc & vos passi estis à contribulibus vestris.

15 Nam ut hi Dominum Jesum occiderunt, & ante hunc trucidarunt suos Prophetas, impatientes veritatis: & ita & nos veritatis Euangelicæ præcones persequuntur, tanta cæcitate mentis, ut & Dei iram in se provocent, cujus voluntati rebellant, & cunctis hominibus adversentur, velut hostes humani generis ac velut omnibus invidentes salutem per fidem oblatam, & cupientes omnes secum in exitium pertrahere.

16 Neque enim privato quopiam odio sic nobis obsistunt, imo Gentium omnium bono invident, & ea gratia nobis obturbant, ne prædicemus Euangelium Gentibus, per quod servari queant, quasi parum sit illos antehac trucidasse Prophetas, mox à Prophetis Christum, nisi nobis etiam afflictis & exstinctis, absolvant cumulum facinorum suorum, & hunc veluti colophonem imponant impietati suæ, nusquam sui dissimiles, nec unquam ab insania sua resipiscentes: quibus rebus adeo provocant in se divinam

veat filios suos. 8 Ita desiderantes vos: cupide volebamus tradere vobis non solum Euangelium Dei, sed etiam animas nostras: quoniam charissimi nobis facti estis. 9 Memores enim estis fratres laboris nostri, & fatigationis: nocte ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus in vobis Euangelium Dei. 10 Vos testes estis, & Deus, quam sancte, & juste, & sine querela, vobis, qui credidistis, fuimus: 11 Sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum (sicut pater filios suos) 12 Deprecantes vos & consolantes, testificati sumus, ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum & gloriam. 13 Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione: quoniam cum accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed (sicut est vere) verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis. 14 Vos enim imitatores facti estis fratres Ecclesiarum Dei que sunt in Judæa in Christo Jesu: quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Judæis: qui & Dominum occiderunt Jesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus adversantur, 16 Prohibentes nos Gentibus loqui ut salvæ fiant, ut impleant peccata sua semper: pervenit enim ira Dei super illos usque in finem.

vinam iram ; ut desperandi sint , quippe destinata malitia propellentes ab sese misericordiam Dei ; & Euangelium modis omnibus oppugnantes , cujus unius ope poterant ab exitio recipi.

17 Cæterum quo magis amo vos , ob alacritatem ac promtitudinem fidei vestræ fratres , hoc mihi gravius fuit vestri desiderium , quod aliquantulum temporis à vobis distracto , non licuerit frui conspectu vestro , cujus mira nos habebat cupiditas , licet animo nunquam fuerimus à vobis divulsi. Et tamen hoc non sat erat caritati in vos nostræ , nisi præsens præsentes adspicerem & corporeis oculis.

18 Quapropter non mihi satis est visum , aliquem ad vos mittere , aut per litteras colloqui , sed ipse Paulus semel atque iterum conatus sum adire vos , quo magis etiam confirmarem animos vestros , sed obstitit hæc conanti Satanas , qui per impios Judæos impedivit meam ad vos profectionem.

19 Quid autem mirum , si tanto teneor vestri desiderio ? Nam quid aliud est in hoc mundo , quo mihi placeam , quo me jactem , quo fretus mihi promittam felicitatem ? Omnia contemno præ Euangelio Christi. Quænam igitur est spes nostra , aut quod gaudium nostrum , aut quæ corona nostra , nomne inter cæteros , quos ex Gentibus lucrifeci Christo , vos quoque estis ? Si non apud mundum , certe apud Dominum Jesum Christum. Ubi debellatis hostibus Euangelii , palam agetur triumphus in adventu illius : quæ tum trophæa , quæ monumenta victoriæ proferam in illa pompa , nisi vos vestrique similes ? interim harum rerum certa spe fruor.

20 Vos igitur estis in hac vita seges ac materia gloriæ nostræ , vos gaudium nostrum , si modo perseveratis in his quæ cœpistis.

17 Nos autem fratres desolati à vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multa desiderio:

18 Quoniam voluimus venire ad vos, ego quidem Paulus, & semel, & iterum, sed impedivit nos satanas.

19 Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus?

20 Vos enim estis gloria nostra & gaudium.

CAP. III.

Confirmabit vos meus ille profectus Athenis e
Vosque videre juvat : gaudia magna datis.

1 PROINDE cum jam impares essemus desiderio vestri , nec tamen daretur aditus ad vos , visum est nobis , ut quod per nosipsos facere non licuit , per mihi fidelissimum sodalem , ac velut alterum me facerem. Nos igitur soli resedimus Athenis , atque inde misimus Timotheum fratrem nostrum , ac spectatum Dei ministrum , socium & adjutorem officii nostri , quo fungimur in Euangelio Christi : malentes interim tam unici tamque necessarii collegæ solatio carere , quam committere ut usquam in prospiciendo rebus vestris cessasse videremur.

2 Misimus autem non nostra gratia , sed vestra potissimum causa , videlicet ut confirmaret & consolaretur animos vestros :

3 Docens his afflictionibus , quibus hinc atque hinc pulsor , neque quicquam labefactari meum animum , & magis etiam prosperari gloriam Euangelii , ne quis vestrum ob meas afflictiones , quas auditis , turbaretur. Neque enim vobis novum videri debet , si hæc accidunt Euangelii præconibus , cum me jam pridem sciretis in hoc ipsum delectum à Deo , ut mei corporis afflictionibus illustrarem Christi nomen , Præceptorem ac Dominum hac in parte referens.

4 Etenim jam tum cum apud vos præsentes essemus , hoc ipsum prædicebamus , fore ut ob Euangelium afflictionem pateremur. Quod tum prædixeram fore , jam fieri videtis , quemadmodum & ante nostis factum. Mihi nihil inopinatum accidit , neque vobis non prædictum : quo minus est causæ , cur animo labefactemini.

5 Ergo cum pro mea ingenti de vobis sollicitudine , qua tuta etiam timeo , non ferrem desiderium vestri , Timotheum , ut dictum est , misi ad hoc , ut per hunc quodammodo præsens cognoscerem fi-

1 Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis, solis:

2 Et misimus Timotheum fratrem nostrum, & ministrum Dei in Euangelio Christi, ad confirmandos vos, & exhortandos pro fide vestra:

3 Ut nemo moveatur in tribulationibus istis: ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus.

4 Nam & cum apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut & factum est, & scitis.

5 Propterea & ego amplius non susti-

A dei vestræ constantiam , & explorarem , si quos ex vobis imbecilliores tentasset ille , qui nunquam non vigilat ad subvertendos bonos ; & in his perisset mihi labor meus.

6 Nuper autem cum Timotheus à vobis redisset ad nos , nobis lætum adferens nuntium , ac referens & fidei vestræ robur inconcussum , & caritatem pristinæ similem , quodque disjunctio nostra non abolevisset apud vos nostri memoriam , sed hanc apud vos jugem ac perpetuam esse , vosque semper mutuo nostri videndi desiderio teneri , quemadmodum nos habet desiderium videndi vos :

6 Nihil est necessitatum aut malorum , quibus
B premor , quod non æquo animo feram , postea quam cognovi vestram fidem esse in tuto , cui metuens , ipse mihi non metuebam. Ego mihi videor incolumis , si vestra incolumis est fides.

8 Nunc vivimus , & ab omni discrimine videmur erepti , si vos auxilio Christi Jesu persistitis in eo , quod cœpistis. Non piget horum malorum , si fructus respondet in vobis , quorum gratia hæc perpetior.

9 , 10 Quod quoniam video fieri , ut in dies latius Euangelium crebrescat apud Gentes , quas gratias tanto beneficio pares , Deo possimus referre , cujus beneficio nobis contigerit , in hisce malis tam insi-
C gne gaudium , quo de vestro profectu gaudemus ex animo , teste Deo nostro , cujus bonitati debetis , quod perstitistis , à quo nocturnis & diurnis precibus & illud majorem in modum flagitemus , ut ejusdem beneficio liceat aliquando vestro conspectu frui. Præstat aliquid præsentia , quod nec litteræ , nec nuntius quamlibet fidus præstare possit. Hac igitur gratia cupio videre vos , ut si quid etiam desit Euangelicæ disciplinæ , id suppleam ac farciam.

11 Cæterum precor ut quando per impios homines non licet , ipse Deus ac Pater noster , & hujus Filius Jesus Christus Dominus noster , submotis impedimentis , aperiat mihi viam ad vos , simulque
D vos dotibus suis sic interim augeat , ut magno gaudio vos conspicere possim.

12 Id erit si vos abundantes & exuberantes reddat mutua inter vos caritate : nec inter vos tantum , verum erga cunctos homines , quemadmodum & nos erga vos omnes eximiam quandam habemus caritatem , vel mori parati pro vestra salute :

13 Atque ita confirmet corda vestra , ut integritas vestra nulla ex parte culpari possit , non solum apud homines , sed multo magis apud Deum , & Patrem , quem nihil fallit , in adventu Domini nostri Jesu Christi , cum in conspectu sanctorum o-
E mnium palam erit , non solum quid quisque gesserit , verum etiam quo quisque animo gesserit.

CAP. IV.

Dat præcepta suis , & eorum laudat amorem :
Quodque caro in vitam sit reditura , docet.

1 QUOD superest fratres rogamus vos , & exhortamur per Dominum Jesum , quando jam satis à nobis estis edocti , quomodo vos gerere debeatis , & quibus studiis placere Deo , date operam ut in eo , quod didicistis , non solum perseveretis , verum etiam quotidianis profectibus vosipsos superetis.

F 2 Nostis enim ac meministis , quæ præcepta tradiderim , non meapte auctoritate , sed Domini nostri Jesu Christi. Nihil istorum præcepi , quæ vobis inculcant Pseudapostoli , de Legis Mosaicæ ceremoniis , de præcellentia visisque Angelorum , per quos sit aditus

nens ; misi ad cognoscendam fidem vestram : ne forte tentaverit vos is qui tentat ; & inanis fiat labor noster.

6 Nunc autem veniente Timotheo ad nos à vobis, & annuntiante nobis fidem & charitatem vestram, & quia memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre ; sicut & nos quoque vos.

7 Ideo consolati sumus fratres in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra, per fidem vestram,

8 Quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino.

9 Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum,

10 Nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram, & compleamus ea quæ desunt fidei vestræ?

11 Ipse autem Deus & Pater noster, & Dominus noster Jesus Christus, dirigat viam nostram ad vos.

12 Vos autem Dominus multiplicet & abundare faciat charitatem vestram in invicem, & in omnes, quemadmodum & nos in vobis: 13 Ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate, ante Deum & Patrem nostrum, in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus. Amen.

1 De cetero ergo, fratres, rogamus vos & obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis à nobis, quomodo oporteat vos ambulare, & placere Deo, sic & ambuletis, ut abundetis magis. 2 Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per

tus ad salutem, sed ea duntaxat, quæ sciebam esse grata Deo. A

3 Nam hæc est voluntas Dei, ut vos sanctos & incontaminatos præstetis: nec animo solum casti sitis, sed & corpore, ut abstineatis à scortatione, qua corpora conspurcantur.

4 Corpora domicilia sunt animi: animus hospitium est Dei. Ut igitur oportet animum esse purum, ob hospitem Deum, ita decet corpus esse purum, ob inhabitatorem animum.

5 Proinde noverit suo quisque corpusculo, ceu vasculo fictili, hunc habere honorem, ut purum servet & illibatum: neque sinat inquinari morbo turpium cupiditatum ac libidinum, quod adeo Christianis indignum est, ut nec Gentium sit omnium, B sed earum, quæ non noverunt Deum: verum existimant nullo ultore, cuique licere quicquid libet: & honestum esse, quicquid corpori dulce est.

6 Congeminatur autem libidinis malum, si cum fratris injuria copuletur, veluti cum alienam uxorem usurpat aliquis. Ne quis igitur aut hîc, aut aliis in rebus, sibi plus satis usurpando, fraudem faciat fratri suo, propterea quod Deus nihil horum sinet inultum, & adeo non proderit baptismus ista patrantibus, ut gravius etiam sint puniendi, quemadmodum & ante diximus vobis, ac testati sumus. C

7 Nec enim ideo Deus nos vocavit ab instituto vitæ prioris, ut semel loti, rursum in easdem sordes revolveremur, sed ut innocentiam semel gratis datam vitæ sanctimonia puritateque tueremur. Neque fœditate libidinum expellamus à nobis Spiritum Sanctum castitatis amatorem.

8 Hæc, inquam, & testatus sum, & rursum testor, non esse mea præcepta, sed Dei. Proinde qui adspernatur, non hominem adspernatur admonentem, sed Deum auctorem adspernatur, qui ideo Spiritum suum Sanctum impartiit vobis, ut illius afflatu sanctimoniam amplecteremini. In hunc contumeliosus est, quisquis corpus suum turpi libidine polluit. D

9 Cæterum de caritate Christianorum erga Christianos, non arbitror necesse, ut vos admoneam hisce litteris. Nam ipsi ultro divinitus docti estis per Spiritum Christi, quem hausistis, ut vos invicem diligatis.

10 Id enim re ipsa declaratis, Christiana caritate prosequentes cunctos fratres, non solum qui sunt Thessalonicæ, sed etiam qui in tota Macedonia. Non igitur hortabor, ut quod facitis ultro, faciatis, sed ut quod facitis admonitu Spiritus, in hoc superetis vos ipsos, semper in melius proficientes. E

11 Detis autem operam, ne per otiosos, & alienarum rerum curiosos, turbetur vestra tranquillitas, sed suum quisque agat negotium. Quod si cui non suppetant facultates, manibus propriis sibi paret, unde & sibi suppeditet, & aliis egentibus impartiat, quemadmodum & ante præcepimus vobis, ut vos geratis cum decoro erga eos, qui sunt alieni à professione Christi, apud quos mendicare, aut ob inopiam impudentius agere, turpe sit vestræ professioni. Quin potius hoc suæ cuique manus præstent, ne qua re sit opus. Et facile suppetit illi, qui parvo contentus est. F

12 Porro quod attinet ad resurrectionis mysterium, non patiar vos quicquam latere, ne impotenti dolore lugeatis eos, quasi perierint, qui freti promissis Euangelii obdormierunt, ne lugeatis, inquam, ad exemplum Gentium, ideo lamentantium mortem suorum, quod non sperent unquam revicturos. At Christianorum mors nihil aliud quam

Dominum Jesum. 3 Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos à fornicatione, 4 Ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione, & honore; 5 Non in passione desiderii, sicut & Gentes, quæ ignorant Deum: 6 Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum: quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis, & testificati sumus. 7 Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. 8 Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum: qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis. 9 De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis: ipsi enim vos à Deo didicistis ut diligatis invicem. 10 Etenim illud facitis in omnes fratres in universa Macedonia. Rogamus autem vos fratres ut abundetis magis, 11 Et operam detis ut quieti sitis, & ut vestrum negotium agatis, & operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis: & ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt: & nullius aliquid desideretis. 12 Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, ut non contristemini, sicut & ceteri, qui spem non habent.

somnus est, unde expergiscentur in adventu Christi, longe jam felicius victuri.

13 Cur enim non speremus in membris fore, quod factum scimus in capite? Nam si vere credimus, quod Jesus mortuus est nostro more, & revixit ad immortalitatem, sic futurum credamus oportet, ut Deus Pater, qui resuscitavit Jesum, & eos qui Jesum professi, & illius promissis confisi obdormierunt, una cum illo adducat redivivos in adventu Filii, ne capiti suo desint membra.

14 Non referimus vobis humanam fabulam, sed quod ab ipso Christo didicimus, videlicet quod nos, quos adventus Domini residuos hîc ac vivos reperiet, non ante sistemur in conspectu Jesu, quam ii qui mortui fuerint una sistantur. Dixerit quispiam, qui poterunt sisti, qui sepulti sunt & in pulverem redacti?

15 Ipse Dominus Jesus, per Angeli vocem, divina tuba de cœlo personantem, excitabit illos, adhortans, ut experrecti properent, ac protinus qui obdormierant hac spe, reviviscent, & exsurgent è monumentis.

16 Id ubi factum erit, nos qui resides ac vivi reperti fuerimus, in adventu Christi una cum illis redivivis, subito rapiemur per nubes, ut in aere Domino occurramus, atque inde nos secum avehet in cœlum, jugiter secum victuros.

17 His itaque sermonibus vos invicem consolemini, ne gravius vos discruciet mors piorum, dignior quam gaudiis & gratulationibus prosequamini, quam lamentis.

CAP. V.

Est ventura dies ut fur: vigilate: diei
Nos sumus: hoc moneo: verba notate mea.

1 MODUM & ordinem resurrectionis habetis, quando id scire vestra referebat. Cæterum tempora, temporumque articulos, quando sint hæc futura, nihil attinet vobis scribere, & adeo non conducit, ut nec Dominus tale quiddam à se flagitantibus discipulis voluerit aperire.

2 Siquidem ipsi plane nostis, & ante à nobis edocti, quod dies ille Domini non aliter obrepet orbi inexspectatus, quam fur nocturnus obrepit dormientibus, ac tum potissimum opprimet oscitantes, quum minime exspectabitur.

3 Quum enim isti, qui non credunt Euangelio, in mediis deliciis dixerint, nihil est periculi, sed pacata tutaque omnia, non veniet Dominus, tunc illis repente instabit exitium, quemadmodum gravidam mulierem subitus dolor partus occupat, ante diem exspectatum. Nec erit effugium prius oppressis, quam senserint.

4 Dies metuendus iis, qui nunc excæcati vitiis suis, nocturnam agunt vitam: vobis fratres non perinde metuendus, ne vos improvisos opprimat.

5 Vos enim omnes, qui Christum sequimini, non pertinetis ad regnum tenebrarum, sed ad regnum lucis ac diei, præsertim si studio pietatis nostræ professioni respondeamus, atque ita vivamus, ut appareat nos in luce vigilare, non in tenebris stertere.

6 Proinde si nolimus opprimi, ne dormiamus, quemadmodum faciunt cæteri qui non norunt lucem Christi, sed vigilemus ac sobrii simus, animo semper circumspectantes, ne quid per incogitantiam admittamus, quod oculos hominum ac Dei offendat.

7 Nam ut qui juxta corpus dormiunt, nocte dormiunt, & qui vino temulenti sunt, nocte sunt temu-

13 Si enim credimus quod Jesus mortuus est, & resurrexit: ita & Deus eos, qui dormierunt, per Jesum, adducet cum eo. 14 Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos, qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos, qui dormierunt. 15 Quoniam ipse Dominus in jussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo: & mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. 16 Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus. 17 Itaque consolamini invicem in verbis istis. 1 De temporibus autem, & momentis fratres non indigetis ut scribamus vobis. 2 Ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. 3 Cum enim dixerint, pax, & securitas; tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, & non effugient. 4 Vos autem fratres non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat: 5 Omnes enim vos filii lucis estis, & filii diei: non sumus noctis, neque tenebrarum. 6 Igitur non dormiamus sicut & ceteri, sed vigilemus, & sobrii simus. 7 Qui enim dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt.

8 Nos autem, qui diei sumus, sobrii simus, induti loricam fidei & charitatis, & galeam spem salutis: 9 Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, 10 Qui mortuus est pro nobis: ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus. 11 Propter quod consolamini invicem, & ædificate alterutrum, sicut & facitis. 12 Rogamus autem vos fratres, ut noveritis eos, qui laborant inter vos, & præsunt vobis in Domino, & monent vos, 13 Ut habeatis illos

mulenti: ita qui oscitant ac dormitant in vitiis, in animi tenebris versantur, & qui mundi cupiditatibus atque illecebris ebrii sunt, in mentis caligine versantur.

8 At nos, quibus illuxit Euangelii dies, sobrios ac vigilantes esse decet, semper accinctos ac paratos adversus subitum insultum hostis, semper in nostrum exitium vigilantis, munitos armis spiritualibus. Nimirum pro thorace fidem induti & caritatem, pro galea spem æternæ salutis.

9, 10 Nec est quod diffidatis. Aderit vigilantibus Deus ipse propugnator. Nec enim ideo vocavit nos ad Euangelii doctrinam, ut secus, quam illa commonstrat, viventes, iram nobis & ultionem Dei conduplicemus, sed ut illi parentes salutem consequamur, opitulante Domino nostro Jesu Christo, qui ideo mortuus est pro nobis, ut sive contingat vivere, per pietatem ac spem immortalitatis cum illo vivamus, sive contingat mori, cum illo vivamus immortales.

B

11 Quod ut magis ac magis faciatis, mutuis hortatibus vos invicem animate, ac vicissim alius alium excitate ad profectum, quemadmodum & vestra sponte facitis.

12, 13 Quin & illud rogamus vos fratres, ut rationem habeatis eorum, qui laborant inter vos, quique præsunt vobis in Euangelica doctrina, quique admonent vos, quibus rebus oporteat placere Christo, ut cum oporteat omnibus deferre honorem, hos tamen præ cæteris habeatis in pretio, referentes illis caritatem, quam præstant vobis, tot laboribus ac periculis, vestra causa subeundis. Et si quando vos arguunt delinquentes, tamen habete pacem cum illis. Neque enim odio dignus est qui arguit ut prosit.

C

14 Quin vos quoque pro sua quisque portione, ut illorum partes adjuvetis obsecro. Admonete eos, qui suo viventes arbitrio turbant ordinem vestrum. Consolamini pusillanimes, sublevate imbecilles, estote lenes ac patientes erga omnes, non modo Christianos, verum etiam à Christo alienos.

D

15 Cavete ne quis injuriam injuria repenset, ne quis maleficium maleficio retaliet. Nec enim imitari decet malos in re mala, & illorum similes fieri. Imo magis adnitendum, ut benefaciatis omnibus, non solum Christiani Christianis, verum etiam quibuscun-

abundantiùs in charitate propter opus illorum: pacem habete cum eis. 14 Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. 15 Videte ne quis malum pro malo alicui reddat: sed semper quod bonum est sectamini in invicem, & in omnes.

A

que promeritis, & non promeritis; certi non perire vobis officium fidejussore Christo.

16 Quare quicquid vobis acciderit, incolumi pietate gaudete semper, indesinenter interpellate Deum precibus vestris;

18 In quavis fortuna gratias agite: sic enim placitum est Deo, ut semper sit pro quo gratias agatis Patri benefico in vos per Jesum Christum.

19 Quin & illud cavendum vobis, ne ex diversis dotibus dissidium aliquod oriatur inter vos. Contigit alicui donum Linguarum, ut spiritu psallat, quanquam infima dos est, nolite tamen exstinguere, fovete potius, ut proficiat ad meliora.

B

20 Contigit alicui Prophetiæ donum, ut enarret sensum Scripturæ mysticum, nolite rejicere quicquid dicitur. Illum ferte, ut proficiat: hunc audite, sed cum judicio, sic tamen, ut ne dicenti molestius obstrepatur. Nemo sic suis dotibus faveat, ut contemnat alienas.

21 Omnia probate, cæterum quod quisque sibi judicarit accommodum, id amplectatur. Quicquid boni speciem habet, non est adspernandum.

21 Cæterum à malis sic oportet abhorrere, ut ab his etiam abstineatis quæ mali speciem præ se ferunt. Sed ad hæc omnibus conari studiis vestrum erit.

C

23 Cæterum Deus ipse pacis auctor, cui gratus est consensus & concentus totius hominis in rebus honestis, efficiat, ut toti sancti sitis, & illibati, ut anima spiritui, corpus animæ respondeat, spiritus ipse respondeat Deo, ne sit in quo possitis culpari, utque in hac sanctimonia perseveretis, usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi.

24 Non est quod diffidatis. Bonæ fidei est, qui vocavit vos ad hanc sanctimoniam & hujus præmia: idem perficiet, quod cœpit: præstabit, quod est pollicitus.

D

25 Fratres, & nostros conatus vestris precibus adjuvate. Salutate fratres omnes osculo, non quale salutatorum vulgus ex more porrigit, sed sancto & Christiana digno caritate.

26 Obtestor vos per Dominum, ut recitetur hæc Epistola omnibus sanctis fratribus.

27 Favor & benevolentia Domini nostri Jesu Christi semper adsit vobis, Amen.

16 Semper gaudete. 17 Sine intermissione orate. 18 In omnibus gratias agite: hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu, in omnibus vobis. 19 Spiritum nolite extinguere. 20 Prophetias nolite spernere. 21 Omnia autem probate: quod bonum est tenete. 22 Ab omni specie mala abstinete vos. 23 Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia: ut integer spiritus vester, & anima, & corpus sine querela in adventu Domini Jesu Christi servetur. 24 Fidelis est, qui vocavit vos: qui etiam faciet. 25 Fratres orate pro nobis. 26 Salutate fratres omnes in osculo sancto. 27 Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus. 28 Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.

PARAPHRASEOS IN PRIOREM EPISTOLAM D. PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES

F I N I S.

VERSVS MEMORIALES IN PRIOREM EPISTOLAM D. PAVLI AD THESSALONICENSES.

Hitat hic grates: Bona laus: Cur Timothee adsis:
Deque die extremo hic: Et venit hic subito:

IN EPISTOLAM PAULI AD THESSALON. POSTERIOREM

ARGUMENTUM,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

QVONIAM *non contigit* Paulo *facultas revisendi* Thessalonicenses, *per Epistolam confirmat illorum animos, ut fortiter ferant illatas ob* Christum *afflictiones, nec ipsis defuturum præmium, nec adversariis vindictam. Rursum de die adventus Domini, de quo nonnihil attigerat in Epistola superiori, monet ne quid commoverentur quorundam dictis, qui asseverabant illum jam instare, tecte, sicuti putant, significans prius abolendum* Romanum *Imperium, ac deinde venturum Antichristum. Attentius etiam inculcat, coercendos esse, qui otio & curiositate sua turbarent quietem & ordinem publicum, & ad opus adigendos, cum ipse* Paulus *apud eos manibus suis laborarit. Scripsit* Athenis *per eosdem, per quos misit priorem Epistolam, ut nostra quidem docent argumenta.*

ARGUMENTI FINIS.

IN EPIST. II. D. PAULI AD THESSALONICENSES

PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

CAP. I.

Afflictos requies, Domino veniente, malosque
Pœna manet: dignos vos velit esse vocans.

1, 2 PAULUS, & Sylvanus, ac Timotheus cœtui credentium, qui Thessalonicæ conspirati sunt, & consentiunt in Deum patrem nostrum ac Dominum Jesum Christum, à quibus contingat vobis gratia & pax.

D

3 Semper gratias agere debemus Deo, pro sua magnifica in vos liberalitate, magnificas, qui non solum illius ope persistatis in his quæ cœpistis, verum etiam in dies magis ac magis exuberetis in fide ac mutua inter vos caritate, in tantum, ut jam non arbitrer necesse vos aliorum exemplis accendere ad studium pietatis,

E

4, 5 Cum potius ipsi gloriemur de vobis apud alias Ecclesias Dei, vestro exemplo cæteros ad virtutem inflammantes, commemorando patientiam vestram, fideique constantiam in omnibus persecutionibus vestris & afflictionibus, quas suffertis, ut in vobis posthac declaretur justum Dei judicium: dum vos hic pro ipsius nominis gloria vexatos admittet in consortium regni sui, contra, qui vos ipsius odio persequuti sunt tradet suppliciis æternis.

6 Siquidem erit hoc justitiæ divinæ, utrisque rependere præmium factis dignum: iis qui affligunt innocentes, afflictionem:

F

7, 8 Et vobis, qui nobiscum affligimini, nobiscum largiri refrigerium ac solatium in illo die, cum apparebunt Euangelica promissa, palamque sese orbi ostendet è cœlo Dominus Jesus: non jam humilis, quemadmodum apparuit adventu primo, sed stipatus Angelico satellitio, sicuti decet potentem Principem, non jam mitis ac placidus ad sanandos improbos, sed armatus horrendo flammeoque incendio, inflicturus ultionem iis qui hic noluerunt nosse Deum, nec obedierunt Euangelio Domini nostri Jesu Christi, ut experiantur justum ac potentem, qui misericordem ac mitem despexerunt, ac vel suis suppliciis docti, fateantur esse vera, quæ prædicavit Euangelium.

D

9 Nam isti, quoniam impietatis suæ finem nullum fecerunt, pœnas luent in æternum, ubi conspexerint divinam illam Domini faciem, ac majestatem fortitudinis illius, quem hic ut imbecillem ac humilem contemserant.

10 Primum enim venerat, ut servaret omnes, tunc veniet, ut exhibeat se gloriosum, non in seipso tantum, sed in omnibus etiam membris suis, quæ sunt homines pii, ut admirandus appareat in omnibus qui ipsius crediderunt Euangelio.

E

11 Nam tum palam omnibus exhibebuntur in vobis ea, quæ nobis testimonium perhibentibus Christo credidistis, impiis adspernantibus ac diffidentibus: qui dies ut vobis sit prosper ac lætus, non desinimus Dominum precari pro vobis, ut quandoquidem placuit illi vocare vos ad spem hujus gloriæ, idem dignetur adesse vobis eo connitentibus, ut vita vestra congruat professioni, utque quod pro sua bonitate cœpit in vobis, consummet ac perficiat: addatque robur animis vestris, ut fortiter tolerandis afflictionibus impiorum, declaretis quam valeat in vobis certa spes felicitatis æternæ, cujus gratia negligitis & corporis vitam:

F

12 Ut quemadmodum Christus illustravit Patris gloriam morte sua, ac vicissim ab illo fuit illustratus resurrectione, ita nomen Domini Jesu Christi glorificetur nunc vestra tolerantia, vosque vicissim per illum glorificemini in die adventus illius, non juxta meritum vestrum, sed juxta beneficentiam Dei nostri & Domini Jesu Christi, sine quorum ope vester conatus futurus erat inanis.

CAP.

1 Paulus, & Silvanus, & Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo. 2 Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo. 3 Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, & abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem: 4 Ita ut & nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra, & fide, & in omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus, quas sustinetis 5 In exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini. 6 Si tamen justum est apud Deum, retribuere tribulationem iis qui vos tribulant: 7 Et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de cælo cum angelis virtutis ejus, 8 In

flamma ignis dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, & qui non obediunt Euangelio Domini nostri Jesu Christi. 9 Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis ejus: 10 Cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt: quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. 11 In quo etiam oramus semper pro vobis: ut dignetur vos vocatione sua Deus noster, & impleat omnem voluntatem bonitatis, & opus fidei in virtute, 12 Ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, & vos in illo, secundum gratiam Dei nostri, & Domini Jesu Christi.

CAP. II.

Ben Satana Antichriſtus erit poſt talia: ſed vos
Elegit Dominus: juſta tenete mea.

1, 2 CÆTERUM illud vos oramus fratres per hunc adventum, de quo modo diximus, Domini noſtri Jeſu Chriſti, perque conſortium gloriæ, per quod membra tunc aggregabimur capiti, ne cito dimoveamini à veſtra ſententia, ſi proferetur adventus illius: aut ne conſternemini animis, neque per fictam prophetiam, neque per aſſeverationem probabilem, neque per Epiſtolam noſtro nomine miſſam, quaſi jam inſtet adventus Domini.

3, 4 Ne quis vobis imponat ullo modo. Nam Dominus non eſt adventurus, niſi præceſſerit defectio, & ni prius apparuerit homo ille ſceleroſus, filius perditus, ut Chriſto multum diſſimilis, ita illi adverſarius, qui effertur, non ſolum ſupra Filium Dei, ſed ſupra omne quicquid dicitur Deus, aut Numen religioſe colendum, adeo ut in Templo Dei ſedeat, oſtentans ſeipſum pro Deo.

5 An non meminiſtis, quod cum adhuc eſſem apud vos, hæc dixerim vobis?

6 Et nunc ſcitis quid obſtet, quo minus adveniat Chriſtus, nimirum ut ille ſceleroſus, de quo dixi, ſuo tempore palam exerceat ſuam tyrannidem in ſanctos.

7 Nam nunc clanculum agit per illum vis impietatis, perque homines impios Diabolus ſævit in Euangelii profeſſores, nec, ut ex me ſcitis, quicquam in mora eſt, quo minus palam aperiat ſeſe Chriſti adverſarius, niſi ut interim quiſque, quod tenet, obtineat, donec illud regnum, quo cætera coercentur omnia, tollatur de medio.

8 Id ubi factum erit, tunc ſeſe proferet in apertum iniquus ille, omni præſtigiorum & impoſturarum genere inſtructus, in perniciem humani generis. Sed hunc Diabolico afflatu tumultuantem, Dominus Jeſus conficiet potenti ſpiritu oris ſui, ac falſa Divinitatis ſpecie jactantem ſeſe prorſus obſcurabit & abolebit claritate adventus ſui, non aliter quam exorienti Solis jubari cedunt ſpectra nocturna, & evanida rerum ſimulacra.

9 Nam adveniet impoſtor ille Satanæ ſpiritu inſtructus, qui per hunc exſeret vim ſuam, quoque crudelius ſæviat, non ſolum armatus erit ingenti potentia, qua terreat animos hominum, verum etiam ſignorum ac miraculorum mendacibus præſtigiis, quibus ſic imitabitur Chriſtum, ut olim apud Ægyptios Magi ſunt imitati Moſen:

10, 11 Breviter, nullo non genere fraudis ad impietatem erit armatus. Sed is nihil proficiet, niſi in malum eorum, qui & alioqui ſuapte pereunt incredulitate. Meretur enim hoc illorum pertinax adverſus Chriſtum rebellio: digni ſunt hoc præmio, ut qui Chriſtum, & pro ſua caritate ſervare cupientem omnes, & pro ſua veritate patefacientem ea, quæ pertinebant ad ſalutem, non receperunt, per quem poterant eſſe ſalvi: nunc permiſſu Dei valeat apud illos falſitas pro veritate, valeat tyrannis pro caritate, valeat exſtinctor pro ſervatore: jamque credant mendaciis hominis ſcelerati, qui Filio Dei vera prædicanti credere recuſarunt. Ita fiet, ut qui & alias ob obſtinatam incredulitatem ſuam erant perituri, tunc omnibus palam ſit eos merito perire, qui Chriſtum ſint averſati, ac mox approbaverint impoſtorem ac ſceleratum.

12 Hæc tempeſtas, ut illos declarabit exitio dignos, ita veſtram conſtantiam magis etiam illuſtrabit. Quo nomine ſemper debemus gratias agere

1 Rogamus autem vos fratres, per adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti, & noſtræ congregationis in ipſum: 2 Ut non cito moveamini à veſtro ſenſu, neque terreamini, neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neque per epiſtolam tamquam per nos miſſam, quaſi inſtet dies Domini. 3 Ne quis vos ſeducat ullo modo: quoniam niſi venerit diſceſſio primum, & revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, 4 Qui adverſatur & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei ſedeat oſtendens ſe tamquam ſit Deus. 5 Non retinetis quod cum adhuc eſſem apud vos, hæc dicebam vobis? 6 Et nunc quid detineat ſcitis, ut reveletur in ſuo tempore. 7 Nam myſterium jam operatur iniquitatis: tantum ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat. 8 Et tunc revelabitur ille iniquus: quem Dominus Jeſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione adventus ſui eum: 9 Cujus eſt adventus ſecundum operationem ſatanæ, in omni virtute, & ſignis, & prodigiis mendacibus, 10 Et in omni ſeductione iniquitatis iis qui pereunt: eo quod charitatem veritatis non receperunt ut ſalvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, 11 Ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati. 12 Nos autem debemus gratias agere Deo ſemper

Deo, fratres mihi Chriſtiana caritate dilecti, quod non paſſus ſit vos in errore perſiſtere, ſed elegerit vos ab initio ſervandos, non per Legem Moſaicam, ſed per Spiritum ſuum, largitorem ſanctimoniæ, perque obedientiam, qua ſimpliciter crediſtis veritati.

13 Ad hæc, ut vos delegerat ab æterno, ita vocavit per Euangelium noſtrum, ut veſtra ſalus, qui Judæis diffidentibus, crediſtis, accederet ad gloriam Domini noſtri Jeſu Chriſti. Verum ac germanum Euangelium tradidi vobis, non eſt quod aliud requiratis.

14 Itaque in eo perſiſtite fratres, ac tenete quæ vobis tradidimus, quæque à nobis didiciſtis, ſive per ſermonem, ſive per Epiſtolam noſtram.

15, 16 Ad hæc omni vigilantia conniti veſtrum fuerit. Cæterum ipſe Dominus Jeſus Chriſtus, ac Deus Paterque noſter, qui ultro dilexit nos, vocatos ad ſalutem, ac per Spiritum ſuum dedit nobis interim in his afflictionibus conſolationem æternam, bona ſpe exſpectantibus præmia vitæ cœleſtis, non noſtris meritis fretis, ſed beneficentia gratuita ipſius, magis ac magis conſoletur corda veſtra, voſque confirmet ac ſtabiliat, ut perſeveretis in omni tum ſermone, tum facto bono.

CAP. III.

Conſummant ſegnes proprio quæſita labore:
Nam ſic nos facimus: ſcribite cuncta mihi.

1 QUOD ſupereſt fratres, quemadmodum nos noſtris apud Deum votis adjuvamus ſalutis veſtræ negotium, ita par eſt, ut vos viciſſim meos conatus veſtris apud eundem precibus provehatis, ut quemadmodum Euangelica doctrina celeriter ac feliciter apud vos increbuit, ita diſcurrat ac divulgetur apud omnes.

2 Id quo fiat expeditius orate, ut illius ope liberemur ab abſurdis ac perverſis hominibus, qui modis omnibus obſtant, quo minus liceat inoffenſe diſſeminare doctrinam Chriſti. Nec enim omnes credunt Euangelio qui audiunt Euangelium, nec tamen eſt quod ob horum impios conatus diffidatis.

3 Oppugnant Euangelium, ſed non expugnabunt, nimirum fido propugnatore Domino Jeſu, qui confirmabit vos adverſus horum improbitatem, & cuſtodiet vos à malo, perficietque quod cœpit in vobis, quoniam verax eſt in promiſſis. Non defuturum eſt vobis illius auxilium, modo ne vos illius bonitati defueritis, adjuvabit ille, ſed conantes.

4 Atque hæc dicimus, non quod dubitemus de veſtra conſtantia, imo confidimus de vobis, opitulante Domino Jeſu, quod quæ præcepimus vobis, ut facitis, ita ſitis in poſterum facturi.

5 Porro Dominus Jeſus ſuo favore dirigat corda veſtra, quo recto curſu ſemper pergant ac proficiant in caritate Dei, & exſpectatione Jeſu Chriſti. Caritas dabit, ut indeſinenter ſtudeatis de omnibus benemereri, quemadmodum Deus beneficus eſt in omnes: exſpectatio adventus Chriſti præſtabit, ut afflictiones omnes fortiter toleretis.

6 Quod ſi quis eſt inter vos, qui contemta ratione vivendi, quam vobis juxta regulam Euangelicam præſcripſimus, ſuo vivat arbitratu, & otioſus ipſe turbet publicum otium veſtrum, atque ipſe nihil agens, curioſus ſit alienarum actionum, præcipimus vobis auctoritate Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut ab hujus conſuetudine, ſi Chriſtianus fuerit, vos ſemoveatis.

7, 8 Neque enim pigebit alios imitari noſtrum exem-

pro vobis, fratres dilecti à Deo, quod elegerit vos Deus primitias in ſalutem, in ſanctificatione ſpiritus, & in fide veritatis: 13 In qua & vocavit vos per Euangelium noſtrum, in acquiſitionem gloriæ Domini noſtri Jeſu Chriſti. 14 Itaque fratres ſtate: & tenete traditiones, quas didiciſtis, ſive per ſermonem, ſive per epiſtolam noſtram. 15 Ipſe autem Dominus noſter Ieſus Chriſtus, & Deus & Pater noſter, qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam, & ſpem bonam in gratia, 16 Exhortetur corda veſtra, & confirmet in omni opere & ſermone bono.

1 De cætero fratres orate pro nobis ut ſermo Dei currat, & clarificetur, ſicut & apud vos: 2 Et ut liberemur ab importunis, & malis hominibus: non enim omnium eſt fides. 3 Fidelis autem Deus eſt, qui confirmabit vos, & cuſtodiet à malo. 4 Confidimus autem de vobis, in Domino, quoniam quæ præcipimus, & facitis, & facietis. 5 Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate Dei, & patientia Chriſti. 6 Denuntiamus autem vobis fratres in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non ſecundum traditionem, quam acceperunt à nobis. 7 Ipſi enim ſcitis quemadmodum oporteat imitari nos: quoniam non inquieti fuimus inter vos:

exemplum, qui licet fungeremur Apostolico & honore & onere, tamen non gravati sumus apud vos in ordinem cogi, neque quicquam nobis ultra cæteros vindicavimus, adeo ut ne panem quidem acceperimus à quoquam, sed obliti dignitatis nostræ, nocturnis diurnisque laboribus, atque operis manuariis ipsi paravimus nobis, quæ postulabat vitæ necessitas, ne cuiquam essemus oneri.

9 Non quod existimaremus, id nobis non licere, quod cæteri faciunt Apostoli, sed noluimus uti jure nostro, quo nosmetipsos formam atque exemplar præberemus, quod cæteri non gravarentur imitari.

10 Quod re præstitimus, id sermone quoque præcipiebamus vobis, ut si quis nollet operari, is nec ederet. Merentur alimoniam, qui noctibus atque diebus vigilant pro salute vestra. Cæterum otiosa curiositas, & inertia curiosa non meretur subsidium.

11 Nam audivimus inter vos esse quosdam, qui suo otio turbant ordinem vestrum, abhorrentes ab opere, & ita nihil habentes proprii negotii, ut interim curent aliena.

12 Adhuc nominibus illorum parco, sed quicunque hujusmodi sunt, eis præcipimus, atque, si malunt, obtestamur per Dominum nostrum Jesum Christum, ne per otium suum turbent publicam quietem, neve ipsi nihil agentes obstrepant aliis occupatis, sed ipsi quoque cum quiete operantes, suis ipsorum manibus sibi victum parent potius, quam aliis molesti sint improbis flagitationibus. Digni quidem illi, quibus negetur quod petunt, sed tamen humanitatis est Christianæ, etiam parum dignis succurrere, vel ob hoc ipsum quod homines sunt, & forsitan aliquando meliores futuri.

13 Vos igitur fratres, nolite defatigari benefaciendo, dignis pariter atque indignis.

14 Quod si quis contemnit obedire monitis nostris, quæ & præsens vobis tradidi, & absens scribo, satis supplicii sit caritati Christianæ, ut alatur quidem, qui talis est, sed tamen notetur, submotus à familiaritate vestra, tantum in hoc, ut pudore correctus resipiscat:

15 Neque velut inimicum prorsus alienetis, sed potius admonete veluti fratrem errantem, quem sanatum velitis, non perditum, ita vitantes familiaritatem, ut animo tamen diligatis. Nam hoc est caritatis divortium non nisi ad tempus susceptum, quo resipiscat qui deliquit.

16 Cæterum ipse Dominus Jesus pacis auctor, largiatur vobis perpetuam pacem in omnibus vestris negotiis, Dominus semper adsit vobis omnibus.

17 Rursum salutem vobis adscribo meapte manu, nempe Pauli. Hoc symbolum observabitis in omnibus meis Epistolis, sive ad vos, sive ad alios scriptis. Sic enim scribo, ne per subdititias Epistolas quisquam vobis imponat.

18 Favor ac benevolentia Domini nostri Jesu Christi jugiter adsit vobis omnibus, Amen.

8 Neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore, & in fatigatione, nocte & die operantes, ne quem vestrum gravaremus. 9 Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. 10 Nam & cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis: quoniam si quis non vult operari, nec manducet. 11 Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. 12 Iis autem, qui ejusmodi sunt, denuntiamus, & obsecramus in Domino Jesu Christo: ut cum silentio operantes, suum panem manducent. 13 Vos autem fratres nolite deficere benefacientes. 14 Quod si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & ne commisceamini cum illo, ut confundatur: 15 Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem. 16 Ipse autem Dominus pacis, det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis. 17 Salutatio, mea manu Pauli: quod est signum in omni epistola: ita scribo. 18 Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM II. D. PAULI APOSTOLI AD THESSALONICENSES

FINIS.

VERSUS MEMORIALES IN POSTERIOREM EPISTOLAM AD THESSALONICENSES.

Ah dignos faciat: Ben Orci: Culpat inertes:
Quinque prior: tria habet Thessalonica sequens.

OPTIMO PRÆSULI ET EIDEM CLARISSIMO PRINCIPI TRAJECTENSI PHILIPPO A BURGUNDIA, DES. ERASMUS ROTERODAMUS S. D.

CUM hisce mensibus arva passim nuda steriliaque jaceant, ornatissime Præsul, litteraria tamen seges nunquam non aliquem fructum edit. Nec est ulla tam rigida bruma, quin ex studiorum agris proventus aliquis redeat. Mihi porro visum est æquum, ut hinc nonnulla portio decideretur Episcopo, velut hujus agricolationis principi. Etenim cum rem Euangelicam pro nostra virili adjuvamus, aliqua ex parte in vices tuæ sollicitudinis succedimus. Id autem eo feci libentius, quod argumentum etiam ipsum ad hoc ipsum invitaret. Explicavimus enim Paraphrasi Epistolas divi *Pauli*, ad *Timotheum* duas, ad *Titum* unam, quibus adjecimus, ceu coronidis vice, quam scripsit ad *Philemonem*, ne sola relinqueretur, cum sit ultima, licet argumento dissimili, quanquam in *Paulo* nihil est, quod non pertineat ad Episcopum. Siquidem in tribus superioribus mire depingit ac repræsentat imaginem germani vereque Christiani Præsulis, & quibus dotibus præditum oporteat ad tam arduam provinciam adsciscí, & quibus officiis obire munus delegatum. Nam quam sit ardua res inculpatum Episcopum agere, quanta rursum pernicies sit humanæ vitæ parum sincerus custos Dominici gregis, vel illud arguit, quod non alia de re *Paulus* unquam instantius ac magis anxie præceperit. Quoties enim identidem inculcat & infigit eadem? Quoties obsecrat, obtestatur, adjurat per omnia sacra, nunc blandiens, nunc pollicitans, nunc territans, nunc suo, nunc *Christi* exemplo provocans. Jam cum *Paulus* sic metuat iis, quos ipse sua doctrina formarat, quos suis ipsius manibus impositis ordinarat, quorum fidem & integritatem tot modis perspectam & exploratam habebat, quanto plus ho-

hodie periculi est, tam difficile munus cuivis temere credere? Olim singulis civitatibus singuli præsidebant Episcopi. Atque in his ipsis sane, quota portio erat *Christi* religionem profitentium? Ut ne dicam quod illis temporibus fervebat adhuc in pectoribus hominum *Christi* sanguis, utpote recens effusus: ardebat adhuc ignis ille cœlestis, qui dabatur à baptismo. Quorum utrumque nunc, nescio quomodo, refrixisse videtur in moribus nostris. Has ob res Episcopus, non solum paucioribus præsidebat, verum etiam ultro parentibus. Proinde mihi non paulo difficilius videtur hodie Præsulem fidum & incorruptum agere, non tantum ob hoc, quod unus tot oppidis præsideat, verum multo magis quod plerique præter dispensationem Euangelicæ doctrinæ, quæ præcipua ac peculiaris est Episcopi functio, profanæ quoque ditionis administratione sint onerati. At dictu mirum, quam ægre inter se cohæreant mundus & *Christus*, quam difficile conveniat cœlestibus curis ac terrenis. Cumque multo difficillimum sit alterutrum præstare, vel bonum Episcopum, vel salutarem Principem, quantum negotii fuerit utroque districtum, sic moderari negotium, ut nec religioni desis, nec ditioni: sic satisfacere Principi mortali, ut Principem immortalem non offendas: sic placere aulæ, ut non displiceas cœlo. Olim quisquis suscipiebat Episcopatum, huic statim ad omnes persecutionum procellas præparandus erat animus. Sed haud scio, an horum temporum tranquillitas, si tamen hæc tranquillitas est, plus habeat periculi, quam illorum tempestates. Quanquam autem pro mutato rerum statu fieri non potest, ut per omnia sit eadem gerendi Episcopatus ratio, neque protinus damnandum; quod ab illius ætatis exemplo dissidet, nec sinunt rerum humanarum æstus, id semper impetrare Præsulem, quod optimum judicarit, quemadmodum peritus etiam ac vigilans gubernator, nonnunquam frustra clavo assidens undarum ac ventorum arbitrio rapitur: tamen minus aberrabit ab illa sincera perfectaque boni Præsulis imagine, quisquis hanc *Pauli* formam, ceu scopum quendam semper habebit præ oculis. Ut egregius nauclerus, licet nonnihil à recto cursu cogatur deflectere, tamen à Cynosura non dimovet oculos, ne toto (quod ajunt) cœlo contingat errare. Si *Paulum* assequi non licet, est tamen aliquid, illum utcunque sequi. Ad optima nitenti non deerit *Christi* præsidium, cujus vices gerit tua celsitudo; & sine cujus ope frustra est omnis conatus mortalium. Bene vale. Anno 1519.

IN EPISTOLAM D. PAULI AD TIMOTHEUM PRIOREM

ARGUMENTUM,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

TIMOTHEUM *matre* Judæa, *sed* Christiana, *patre* Græco, Paulus *in ministerium adoptarat, probæ indolis juvenem, & sacris Litteris eruditum: quem tamen ob* Judæos *coactus est circumcidere. Quoniam autem huic Ecclesiarum curam delegarat, sicut &* Tito, *quas ipse non poterat adire, instituit eum in functione Episcopali, & in disciplina Ecclesiæ: non sic admonens, ut discipulum, sed ut filium & collegam. Id quo cum majore faciat auctoritate, subinde Apostolicam auctoritatem sibi vindicat. Admonet autem, ut rejectis, qui* Judaicas *fabulas inveherent, ea doceret, quæ essent fidei & caritatis. Deinde Principum licet Ethnicorum auctoritatem, quoniam hinc pendebat ordo civitatis, & tranquillitas Reip. adeo non spernendam* Christianis, *ut pro his orari jubeat. Quid viros deceat in cœtu Ecclesiastico, quid mulieres, præscribit. Episcopum depingit cum sua familia. Atque hæc ferme tribus primis Capitibus. Deinde admonet ne recipiat* Judaicas *fabulas, de ciborum delectu, de vitando conjugio. Mox docet qualem se præstare debeat erga grandes natu viros, erga juvenes, erga anus, erga puellas, erga viduas divites ac pauperes, & Ecclesiæ stipe alendas, erga adolescentiores & suspectæ etiamnum ætatis. Ad hæc præscribit, quid præcipere debeat dominis, quid servis, quid divitibus. Admonens modis omnibus rejiciendas contentiosas quæstiones Sophistarum, inani doctrinæ specie sese venditantium. Scribit è* Laodicea *per* Tychicum *Diaconum.*

ARGUMENTI FINIS.

IN EPISTOLAM D. PAULI AD TIMOTHEUM PRIOREM

PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

CAP. I.

Aufer legales scrupulos: lex nulla bonis est:
Fers mihi in exemplar, Christe redemtor, opem.

1 PAULUS *Apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei Salvatoris nostri, & Christi Jesu spei nostræ:*

PAULUS Apostolus, ac legatus, ne quis suspicetur me meum aut humanum agere negotium, & legatus non Mosi, aut cujusquam alterius hominis, sed legatus Jesu Christi, qui & ipse pridem Patris vice legatione fungens bona fide peregit illius negotium, à quo fuerat delegatus. Porro legatio-
E nem hanc nec ipse mihi vindicavi, nec ab homine suscepi, sed ad eam non solum vocatus sum nutu æterni Numinis, verum etiam jussu & auctoritate adactus, adeo ut mihi liberum non fuerit deprecari munus, licet arduum, quod injungebat auctoritas Dei, quem habemus unicum omnis nostræ salutis auctorem. Quicquid enim nobis injunxit Filius auctore Patre, id ab ipso Patre injunctum interpretor, per quem & illi debemus salutem, sive dum hujus morte sumus ab æterno exitio redemti,
F sive dum hujus præsidio ab urgentibus afflictionum procellis eripimur. A quibus etiamsi non contingat interim eripi, tamen nihil est quod de incolumitate nostra dubitemus, videlicet Jesu Christi præsidio fre-

freti, quem Pater & exemplum & auctorem esse voluit certissimæ spei nostræ. Siquidem ut ipse cæsus & cruci affixus, mortem corporalem perpessus est, sed mox ad immortalitatem revixit, ita nos præsentibus malis oppressos, aliquando redivivos ad eandem immortalitatem restituet.

2 Timotheo dilecto filio in fide. Gratia, misericordia, & pax à Deo Patre, & Christo Jesu Domino nostro.

[2] Hoc igitur auctore & hujus præsidio fortis, & invictus Apostolus Paulus scribit Timotheo, vero germanoque filio, quem mihi non adoptavi quidem ex alieno grege, sed ipse ex hisce visceribus genui per Euangelium, cum adhuc esset à Christo alienus: & ipse parentem hunc constantia sinceritateque fidei, ac pura doctrina Euangelica sic refert & exprimit, ut res ipsa declaret illum non esse suppositium, sed germanum, verumque, & indubitatum partum, & hoc nomine mihi longe cariorem, quam si juxta vulgarem morem ex hujus corpusculi substantia progenitus esset. Illa gignit paulo mox morituros, hîc nascimur immortalitati. Si parentes impensius diligunt ac peculiarius, velutique vere suos agnoscunt liberos, qui expressius referunt ipsorum imaginem: quanto justius hic mihi complectendus, quem per fidem Euangelicam genui Christo, & in quo meæ fidei sinceritatem, veluti renatam intueor. Jactent quam volent Judæi, quod adscito proselyto quopiam, Mosi suo ceu partum adoptivum adjunxerint: ego glorior, quod hunc talem Euangelicæ fidei, quod Christo genuerim. Expedit enim posthac Synagogam sterilescere. Tempus est, ut se per universum orbem propaget Euangelicæ fidei fœcunditas. Ut autem mihi multis modis suppetit, quod glorier de tali filio, cui tuto possim Euangelii delegare vices: ita nihil est, opinor, quod illum hujus vel Apostoli, vel Patris pœniteat. Meæ functionis partem in illum transtuli, sed hujus meæ potestatis auctorem habeo Deum, ut non sit quod diffidat, de per me mandata cura Ecclesiarum, nisi forte diffidit de auctoritate Dei. Quid autem precer tam unice caro filio, pater amantissimus? Quid aliud, quam eas res, quibus hîc interim summus ille nostræ vitæ moderator divites ac beatos esse voluit, & in quibus optat nos in dies magis ac magis grandescere, donec ad eum modum adoleverimus, ut Christus legitimos fratres dignetur agnoscere? Precor igitur gratiam, ut intelligat, absque præsidio Mosaicæ Legis gratuito Christi beneficio cunctis vere credentibus paratam esse salutem, neque gratiam modo, verum etiam misericordiam, quæ illi in tam multis rerum discriminibus versanti, semper præsens opituletur. Neque enim me clam est, quantis tempestatibus obnoxia sit vita doctorum. Postremo, quod est nostræ professioni peculiare, pacem opto & concordiam, utque hæc bona speret non à mundo, cujus vana sunt præsidia, non à Mose, cujus umbris fidere pernicies est, posteaquam emicuit Euangelii veritas, non ab alio quoquam mortalium, sed à Deo Patre, qui non distituit sibi fidentes, & ab hujus Filio Jesu Christo Domino nostro, qui ut habet cum Patre communia omnia, ita non frustratur eos ope sua, qui sese totos semel ipsius fidei concrediderunt, tanquam servi fideles, ab optimo simul & potentissimo hero, modis omnibus pendentes.

3 Sicut rogavi te ut remaneres Ephesi cum irem in Macedoniam, ut denuntiares quibusdam ne aliter docerent,

[3] Scis, fili germane, quanto tumultu, quantoque capitis discrimine gregem aliquem lucrifecerimus Christo, nec ignoras nusquam non vigilare Pseudapostolos, qui recentem adhuc fœturam, quam nos Euangelio collegimus, conentur ad Mosen traducere, non ob aliud, nisi ut sibi collectis discipulis, & rem faciant, & apud vulgus sint in pretio: ac mihi quidem ita studio est quam latissime proferre Euangelicæ ditionis pomœria, ut interim nihilo secius tueamur, quod partum est. Porro quando corpore non possumus omnibus locis adesse, quod superest, partim Epistolarum officio, partim collegarum ministerio peragamus oportet. Hoc videlicet consilio, quum me negotium Euangelicum revocaret in Macedoniam, ne prorsus deessem Ephesiis, te istic, velut alterum me, reliqui, ut difficili quidem, sed egregiæ provinciæ vicarius insignis præsideres. Vides hominum genus mire propensum, & ad superstitionem, & ad artes curiosas, sed hoc illustrior Euangelii gloria. At rursus adversarii cum multi, tum acres, quo magis adversus hos omni, quod ajunt, pede standum est. Proinde quod istinc discedens te rogavi ut faceres, idem absens etiam atque etiam obtestor, nimirum, ut istis quibusdam insinceris Apostolis, quorum nomina nunc prudens supprimo, ne irritati reddantur impudentiores, denunties, ne puritatem Euangelicæ doctrinæ, quam Ephesiis tradidimus, sua nova doctrina vitient ac subvertant.

4 Neque intenderent fabulis, & genealogiis interminatis: quæ quæstiones præstant magis quam ædificationem Dei, quæ est in fide.

[4] Rursum fidelium gregem præmoneas, ne periculosa levitate talibus Pseudapostolis animos atque aures præbeant, non ea docentibus, quæ conducunt ad salutem æternam, quæque Christi digna sunt Euangelio, sed frigidas quasdam ac Judaicas fabulas ingerentibus, de superstitiosis hominum constitutiunculis, quæ nihil habent momenti ad veram pietatem, de perplexa serie genealogiæ usque ab avis ac proavis, tritavisque repetitæ, quasi vero donum Euangelicæ salutis per varias corporum traduces ad nos derivetur, ac non potius cœlesti benignitate semel effusum sit in universos, quicunque fidem Euangelicam amplectuntur. Atque hæc prædicant non ad Christi gloriam, sed partim, ut ipsi apud vos nobilitatis commendatione sint in pretio: partim, ut quoniam simplex est Euangelica doctrina, vel ob hoc ipsum doctiores habeantur, quod perplexas quasdam, & nunquam extricandas difficultates atque inexplicabiles labyrinthos ingerant, quasi non simplicissima quæque sint optima. Euangelica fides compendio salutem adfert. Ista doctrina hominum, quæstionem ex quæstione gignit, & adeo non confert ad cœlestem pietatem, quam Deus per fidem nobis largitur, ut Euangelicæ religionis caput evertat. Quisquis pure credit, non moratur quæstiones. Qui quæstionum nodos alios super alios nectit ac renectit, quid aliud docet quam dubitare? Ex diametro pugnat cum fide, quæstionum curiositas. Si Deum credunt, cur causificantur de illius promissis? Si compendio fides & caritas Euangelica præstat salutem, quorsum admiscentur humana præscripta de præputii pellicula resecanda, de lotione manuum, de delectu ciborum, de observatione dierum? Jactitant vobis Legem à Deo traditam, & hujus molesti magis, quam eruditi doctores, Legis summam ac scopum non intelligunt. Quorsum autem attinet, per tot molestas observatiunculas ad salutem contendere, cum liceat præteritis istis, recta ad scopum ipsum advolare? Sat eruditus est in Lege Mosaica, quisquis summam Legis est assequutus.

5 Finis autem præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.

[5] Porro quod universam Legis Mosaicæ vim compendio complectitur ac præstat, est caritas, si modo ea proficiscatur ex corde puro, & animo sibi bene conscio, ac fide nescia fuci. Sincera caritas longe rectius dictat quid sit agendum, quam ullæ, quamvis multæ, constitutiones. Ea si adsit, quid opus est Legis præscriptis: si non adsit, quid confert Legis observatio? Humana caritas, quoniam sæpe vitiata est affectibus, cum vita parum sincera frequenter cohæret, nec aliquoties plenæ fiduciæ est. At Euangelica caritas, nec fallit usquam, nec hæsitat, nec ab officio pietatis cessare novit. Nec enim alio spectat, quam ad Christi gloriam, quam ad proximi salutem: nec ab alio pendet quam à Christo.

6 A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium,

[6], [7] Ab hoc scopo quoniam aberrant quidam, ideo pro solida doctrina Christi, spargunt fumos inanes, ac nebulas Judaicarum quæstionum, quo videantur esse præclari Legis doctores, sesque inani loquacitate venditant, cum interim caput eorum, quæ loquun-

7 Volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.

quuntur, & de quibus asseverant mira pertinacia, non intelligant. Siquidem universa Mosi Lex, varia alioqui & diffusa, in unum Christum colligitur. Huic cum Lex ipsa deferat, impudenter Legis doctorem profitetur, qui contra mentem illius eam interpretatur.

8 Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime utatur:

8 Nequaquam vero hæc dicimus, quod Mosaicam Legem damnemus. Et scimus & fatemur Legem esse bonam, nisi quis ea parum legitime utatur. Abutitur autem Lege, qui eam adversus ipsius sententiam interpretatur. Summa destinatio Legis hæc erat, ut nos deduceret ad Christum. Bonam igitur Legem sibi vertit in perniciem, qui per eam avocat à Christo.

9 Sciens hoc quia lex justo non est posita, sed injustis, & non subditis, impiis, & peccatoribus, sceleratis, & contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis,

9 Qui perspicit ac discernit, qua parte Lex ad tempus data debeat Euangelio cedere, qua perpetuum tueri vigorem: qui intelligit quomodo oporteat crassam ejus litteram ad spiritualem Euangelii doctrinam accommodare: qui intelligit iis, quos Christi sanguis redemit à peccati tyrannide, quique caritatis impulsu, ultro plus præstant, quam Lex Mosaica præscribat, non esse opus vel metu, vel admonitu Legis, ut vel arceantur à flagitiis, vel incitentur ad officium, huic nimirum Lex bona est. Siquidem intelligit Legem ad se non pertinere, qui per Euangelium didicit, non solum neminem lædere, verum etiam benemereri de hostibus. Quorsum opus frenis aut calcaribus equo commode sponteque currenti? Quos Christi Spiritus agit rapitque, ultro præcurrunt, ac vincunt omnia Legis præscripta, ac semel gratis assequuti justitiam, abhorrent ab omni injustitia. Proinde Lex, quæ metu suppliciorum deterret à flagitiis, non his utique condita est, qui volentes ac lubentes præstant, quod Lex exigit, etiamsi Legis verba non teneant.

10 Fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, & perjuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur,

10 Quibus igitur instituta Lex? Nimirum iis, qui ad naturæ legem obsurduerunt, qui caritate vacant, ad omne facinus propensi, cupiditatibus suis feruntur, hi Legis repagulo coërceantur. Quæ si dederit impunitatem peccandi, mox ad ingenium redeunt, palamque fiunt, quod intus erant, videlicet injusti, rebelles, impii, ac peccatores, irreverentes, impurique, patricidæ, ac matricidæ, homicidæ, scortatores, pædicones, plagiarii, mendaces, perjurii.

11 Quæ est secundum Euangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi.

11 Ad hæc propensis Judæis, merito minæ Legis opponebantur, quæ ab his quæ commemoravi facinoribus, servili præditos ingenio, metu mali coërceret, aut si quod est aliud flagitii genus, quod inclytæ Legi Euangelicæ adversatur, quam nobis non Moses, sed beatus ille Deus per unicum Filium suum Jesum tradidit. Jactitant Judæi Legem suam, ut gloriosam, nos habemus gloriosiorem. Efferuntur illi auctore Mose, nos justius Deo Christoque auctore gloriamur. Prædicant illi Legem Mosaicam, quæ suppliciis immania quædam facinora cohibet. Ego prædico Legem Euangelicam, quæ semel excludit omnes cupiditates cum vera pietate pugnantes. Quis istis sit auctor prædicandæ Mosaicæ Legis, ipsi viderint. Mihi certe concreditum est hoc vere magnificum & efficax Euangelium, quod Legis præsidio non indiget, & concreditum est non ab hominibus, sed ab ipso Deo, non quod ego ullo pacto dignus mihi videar, cui res tanta committeretur.

12 Gratias ago ei, qui me confortavit, Christo Jesu Domino nostro, quia fidelem me existimavit, ponens in ministerio:

12 Non erat hoc meriti mei, sed bonitatis divinæ, cui gratiam habeo, quod mihi homuncioni imbecillo, & huic muneri longe impari, robur addidit in gloriam Christi Jesu Domini nostri: cujus negotium, ut fidelis servus bona fide gero, nec aliud laudis hinc mihi vindico, nisi quod quemadmodum ille me fidum administratorem Euangelicæ dispensationis existimavit, ita ego sincere citraque dolum versor in munere delegato, nequaquam istos quosdam imitans, qui in Christi contumeliam Mosaicam Legem prædicant, suo compendio suæque gloriæ servientes, non Jesu Christi.

13 Qui prius blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus: sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.

A 13 Fateor, olim eadem me habebat cæcitas, dum adhuc patriæ Legis studio tenerer. Eram maledicus in Christi nomen, eram persecutor adeo sævus, ut nec à violentia temperarem: nec enim usque ad convitia solum, verum etiam usque ad carceres, usque ad capitis supplicia persequebar orientem Euangelii gloriam. Hactenus me nihil istis antepono: fortassis hoc nomine sum illis anteponendus, quod hæc simplici Legis studio, per errorem & ignorantiam commisi, nondum vocatus ad Euangelii consortium. Isti semel professi Christum, tamen hujus gloriæ invidi, & suæ nimium avidi, obstinata malitia, inutile Mosaicæ Legis onus ingerunt. Et ob id mei
B simpliciter errantis misertus est Deus, cum isti magis in dies ac magis excæcentur.

14 Superabundavit autem gratia Domini nostri, cum fide, & dilectione, quæ est in Christo Jesu.

14 Ego quo tum ardentius pugnabam pro Lege adversus Christum, hoc nunc animosius defendo Christi doctrinam adversus Legis assertores. Pro vehementi illo studio Legis abolendæ, successit & exuberavit gratia: pro fiducia Legis, successit fiducia erga Christum: pro Judaico odio, successit caritas erga mortales omnes, quam & exemplo & dono Christi sumus adepti.

15 Fidelis sermo, & omni acceptione dignus: quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.

15 Non est quod reclament Judæi, si dixi me sine Legis auxilio, ex impio & sceleroso factum hunc, qui nunc sum beneficio Dei. Imo quod istis videtur
C incredibile, certissimis argumentis est indubitatum: & quod isti rejiciunt, id est omni studio & obviis, ut ajunt, ulnis amplectendum: quod Jesus Christus videns Legem inefficacem esse ad perfectam salutem, ipse factus homo venerit in mundum, ut sua morte nobis conferret incolumitatem, & nostræ injustitiæ pœnas dependens, suam nobis largiretur justitiam. Porro quamvis patriæ Legis tenacissimus fuerim, tamen adeo me non eximo de numero peccatorum, ut inter hos vel primum esse me profitear.

16 Sed ideo misericordiam consecutus sum: ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri sunt illi, in vitam æternam.

16 Non inficiabor impuritatem meam, quæ redundat in gloriam Christi. Quo minus ego promereor misericordiam, hoc illustrior est illius clemen-
D tia. Ego supplicio dignus eram. Et unde tandem venit, ut non solum condonatis sceleribus meis, Christus summam lenitatem in me declararet, verum etiam tot gratuitis dotibus locupletaret? Quid aliud? quam ut hoc insigni exemplo, ad similem spem veniæ provocaret omnes, quamlibet prioris vitæ maculis inquinatos, modo diffisi Legis Mosaicæ præsidio, fiduciam omnem constituant in bonitate Christi, quæ nunquam destituit nos usque ad vitam æternam. Ingentia promissa, sed auctor certissimus. Diffidere desinet, quisquis Christum auctorem cogitarit.

17 Regi autem seculorum immortali, invisibili, soli Deo, honor & gloria in secula seculorum. Amen.

17 Quod si hunc ut hominem & crucifixum aliquis posset contemnere, cogitet summum illum se-
E culorum Regem Deum Patrem immortalem, invisibilem, solum sapientem, præcipuum hujus negotii esse auctorem, qui per Filium nobis largitur omnia. Proinde nihil videri debet incredibile, quod ille tantus pollicetur. Nihil est quod homines sibi vindicent ex hac munificentia singulari, cum illi soli debeatur omnis honos & gloria, non in certos annos, qualis fuit gloria Legis Mosaicæ, sed in ævum omne. Decet enim immortalem immortalis honos.

18 Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam,

18 Quod dixi verum est, & ita res habet. Itaque quemadmodum ego bona fide gero negotium à Deo delegatum, ita præceptum hoc unice tibi commen-
F do fili Timothee, ut parentis exemplum imiteris, ut officio suscepto per omnia respondeas. Divinum est negotium quod geris, nec humanis suffragiis ad istud adscitus es, sed oraculo jussuque Dei. Sub illius signis meres, ab eodem virtutis præmia relaturus. Vides quæ copiæ tuæ fidei commissæ sint, vides cum quibus adversariis res sit, non est cessandi, non est dormitandi locus. Turpissimum autem ac nefarium sit desciscere ab eo, in cujus verba juraris, cuique semel nomen dederis. Ille te judicavit stre-

strenuum ac fidum ducem futurum: hoc enim nobis significavit afflatu suo Christi Spiritus, cum tibi manibus impositis, presbyterii commisimus auctoritatem. Fac igitur, ut & Dei de te præjudicio, & nostræ de te fiduciæ constanter respondeas, quo & ille ducem fortem collaudet, & ego filium germanum agnoscam.

19 Habens fidem, & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt:

19 Egregia militia est in qua versaris, eam fac gnaviter obeas: id fiet, si fidem obtineas sinceram & inconcussam, fideique adjungas bonam conscientiam, ut neque dubites de promissis divinis, & sinceræ opinioni, vitæ integritas respondeat; cujus tanta debet esse puritas, ut non solum probetur hominibus cæteris, verum etiam apud Deum animus sibi bene sit conscius. Fidei robur labefactant humanæ quæstiones, conscientiam vitiant humanæ cupiditates, dum qui Christi negotium agere videntur, alio spectant quam ad Christum. Porro, duo hæc ita sibi cohærent, ut altero labefactato, alterum quoque periclitetur. Etenim cujus est insincera conscientia, ejus non potest esse sincera fides. Quî enim sincerum dici potest, quod mortuum est? Aut quî durabile est, quod vita spirituque vacat? Fit enim ut sibi per omnia male conscii, tandem & credere desinant, quæ de præmiis innocenter aut secus actæ vitæ tradit Euangelica doctrina.

20 Ex quibus est Hymenæus, & Alexander: quos tradidi satanæ, ut discant non blasphemare.

20 Hujus rei exemplum heu nimis verum nuper conspeximus in Alexandro & Hymenæo, qui dum in Euangelica prædicatione non tenent clavum rectæ conscientiæ, in perfidiæ scopulos impegerunt, semelque excussi à salutifera professione, sic abrepti sunt malarum cupiditatum fluctibus, ut manifestis etiam conviciis in Euangelicam doctrinam debaccharentur, adeo ut jam civilibus monitis sanari non possent. Quos ideo, ceu putria membra mea sententia resecui à reliquo Christi corpore, ut saltem pudore probroque correcti discant ab impiis conviciis temperare, minusque sint noxii cæteris, si sibi boni esse non possunt. Austeritate coercendi sunt, quorum eo progressa est impietas, ut lenibus remediis jam nihil agatur. Proinde, non solum Dei de tua sinceritate judicium, non solum meum exemplum, non solum tua professio, datumque nomen Christo, verum etiam horum abominandum exemplum debet animum tuum ad officii constantiam inflammare.

CAP. II.

Belle pro cunctis orandum: unus mediator:
Vir mulierque rogent: sit tamen illa silens.

1 Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus:

1 NEQUE vero satis est, ut ipse vaces crimine, Episcopi partes sunt, & aliis quid facto sit opus præscribere. Ea debent esse ejusmodi, ut animo Euangelico digna videantur. Porro, qui Christum profitentur, eos oportet longissime abesse à cupiditate vindictæ, à libidine nocendi, ab omni malevolentiæ specie. Proinde fac horteris tuos, ut ipso statim diluculo pietatis officium Christique cultum hinc auspicentur. Primum deprecentur Deum, ut avertat omnia, quæ turbant, & inquietant statum Religionis, ac Reipub. Deinde postulent ab eo, quæ faciunt ad negotium pietatis, & tranquillitatem Reipub. Sub hæc adversus eos, qui persequuntur gregem Christi, nihil aliud, quam præsidium ipsius implorent. Postremo pro his, quæ Dei beneficio contigerunt, agantur illi gratiæ: ac votis implorentur, quæ nondum contigerunt. Atque hæc quidem fiant, non solum pro Christianis, verum etiam pro universis hominibus, ne videatur angusta Christiana caritas quasi suæ duntaxat favens factioni, sed exemplo Dei porrigat se latissime, ad bonos pariter ac malos, quemadmodum ille perfecte bonus, & omnibus quantum in ipso est benefaciens, Solem suum justis pariter atque injustis impartit.

2 Pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate, & castitate.

2 Per Ethnicos quoque magistratus Deus largitur nobis publicam tranquillitatem: par est igitur & pro A his gratias agere, ac nobis incertum est an ille simulacrorum impius cultor, brevi sit amplexurus Euangelium. Omnium itaque salutem optat Christiana caritas. Judæus amat Judæum, Proselytus Proselytum, Græcus Græcum, Germanus Germanum, cognatus cognatum. Non est hæc Euangelica caritas, verum ea est Euangelica caritas, quæ pios diligit ob Christum, & impios diligit, ut aliquando resipiscant, & convertantur ad Christum. Sacrificant illi Dæmonibus, ac vobis male precantur. Vos contra, Christi vestigiis inhæretis, qui quum sublatus in crucem audiret virulenta probra, vel ipso crucis supplicio graviora, non regessit convi- B tia, non imprecatus est diras, sed ingenti clamore Patrem interpellavit, ut illis ignosceret. Nec solum bene precandum est universo hominum generi, verum etiam pro Regibus, licet Ethnicis, & à Christi perfessione alienis, proque cunctis, qui juxta publicum ordinem mundi funguntur aliquo magistratu.

3 Hoc enim bonum est, & acceptum coram Salvatore nostro Deo,

3 Nec hoc vos moveat, quod ab his affligimur, cædimur, in carcerem conjicimur, occidimur. Miserendum potius illorum cæcitatis, non retalianda malitia. Alioqui, nec illi fient meliores, & nos desinemus esse Christiani. Hæc ratio velut imprimis efficax placuit Christo, qua voluit omnes C ad se pellici. Quod si sunt in quos perit nostra caritas, non ideo desinemus esse nostri similes. Habet & hic mundus ordinem suum, quem non expedit à nobis perturbari, quorum est ubique paci consulere. Potestas & auctoritas illorum aliquousque servit divinæ justitiæ, dum coercent suppliciis facinorosos, dum metu pœnæ malos utcunque continent in officio, dum latrocinia compescunt, dum armis suis tuentur publicam pacem, dum legibus Rempublicam moderantur. Hæc tametsi non faciunt amore Christi, tamen non expedit in commune per nos turbari Reipublicæ statum, ne seditiosa videatur Euangelica doctrina, jamque incipiamus esse invisi, non quod Christum profiteamur, sed quod D publicam tranquillitatem labefactemus. Quod si quando abutantur in nos sua potestate, Christianum est oblivisci malorum, & meminisse beneficii. Hoc illorum potestati, hoc præsidiis & armis debemus, imo hoc Deo per illos debemus, quod à seditionibus, quod à latrociniis, quod à bellis tutis liceat tranquillam ac placidam vitam agere. Meminisse decet, quantum malorum mare secum invehat belli tumultus, quantum commoditatum habeat pax. Multa mala suadet egestas rerum necessariarum. Pax adfert ubertatem. In pace locus est pietati, bellum impietatem omnem docet. Amat nostra professio castitatem, in bello cujus est tuta pudicitia? Quod si plerique pacis beneficio ad impias cupiditates abutuntur, nos tamen publica tran- E quillitate ad Dei cultum ac morum integritatem abuti debemus, interim Principibus obsequentes in omnibus, quæ vel recte præcipiunt pro suo officio, vel afflictos nos tantum reddunt, non etiam impios. Adimunt pecuniam, at nihil decessit pietati. Onerant compedibus, at non distrahunt nos à Christo. Occidunt corpus, transmittunt ad portum immortalitatis. Tum vero noceant, si nos efficiant avaros, si mortis pavidos, si vitæ avidos, si ambitiosos, si vindictæ cupidos, si Christo diffidentes. Principibus igitur nec turpiter est adulandum, nec seditiose repugnandum. Quod si quan- F do pietas Euangelica postulabit, ut illorum jussa spernantur, ea moderatione faciendum est, ut intelligant id à nobis fieri, non ipsorum odio, sed studio pietatis. Neque vero hæc eo animo moneo, ne cum simus mundi præsidiis impares, potentiam illorum in nos malo nostro provocemus, sed ut hac lenitate Christum principem nostrum referamus, qui cum unus plus posset universis hujus mundi Satrapis ac Monarchis, tamen tolerandis malis, quam re-

repellendis, aut regerendis orbem asserere maluit. Maluit beneficentia vincere, quam vindicta, maluit mederi, quam perdere, maluit allicere, quam opprimere. Hac ratione vicit ille, sic visum est Patri, ut triumphum reportaret Filius. Hunc imitemur oportet, si nostras preces, si nostras victimas illi gratas & acceptas esse volumus. Nobis ille servator esse maluit, quam ultor, magna lenitate tulit impietatem nostram, donec resipisceremus.

4 Qui omnes homines vult salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.

4 Quod in nobis factum est, idem cupit, ut est immensae bonitatis, in omnibus, si fieri possit, accidere. Servator est omnium, neminem à salute excludit, lucem Euangelicam affert omnibus. Qui repellit, qui se subducit, sibiipsi caecitatem imputet: qui perit, suo vitio perit. Quid enim faciat medicus, si aegrotus rejiciat salutiferum pharmacum? Certe per illum non stat, quo minus omnes homines salutem adipiscantur, ac depulsa veteris vitae caligine, ad Euangelicae veritatis lucem accedant. Christus est veritas, hunc qui agnoscit, incolumis erit, à quocunque vitae genere huc accesserit. Eadem salus ab uno, per unum offertur omnibus.

5 Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus:

5 Nihil est hîc quod sibi Judaeus ceu proprium vindicet. Unus est Deus, non peculiaris huic aut huic Genti, sed omnium ex aequo communis. Unus est, qui genus humanum Deo reconciliat, Deus & homo Christus Jesus. Decuit enim, ut qui inter Deum & homines arbiter concordiae intercederet, cum utrisque haberet aliquid commune, & Deus apud Deum intercederet, & homines homo reduceret in gratiam. Cur hunc aliquis sibi proprie asserit?

6 Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, testimonium temporibus suis:

6 Si pater omnium communis misit hunc servandis omnibus, si is semet impendit redimendis omnibus, par est & nos modis omnibus adniti, ut illius mors ex aequo prosit omnibus. Quod si pro Ethnicis quoque mortuus est, cur nos pigeat pro illorum salute litare Deo precibus? Quod si quando fuit ambiguum, an Christus etiam Gentibus universis redimendis venisset, certe nunc palam est, & ipsa re comprobatum, Christi mortem non minus ad Gentes pertinere, quam ad Judaeos. Datum est olim aliquid pertinaciae Judaeorum, ne causari possent se fuisse spretos aut rejectos, at mox Deus voluit omnibus esse testatissimum, nullum prorsus esse gentis, aut superstitionis, aut conditionis discrimen confugientibus ad Euangelicam doctrinam.

7 In quo positus sum ego praedicator & Apostolus (veritatem dico, non mentior) doctor Gentium in fide, & veritate.

7 Hujus rei Deus me potissimum praeconem esse voluit. In hoc voluit legatione fungi, cum caeteri Apostoli prius cunctanter atque aegre Gentes admiserint ad Euangelii gratiam. Neque desunt & hodie, qui negent aditum ad Christi beneficium, nisi per Legem Mosaicam. At mihi Christus & praedicatoris & Apostoli mandavit officium, ut omnibus absque Legis praesidio praedicem salutem aeternam, quam ipsi soli debeamus acceptam ferre. Non mihi falso sumo hanc auctoritatem, Christus ipse mandavit. Neque vanum est quod praedico, imo vera sunt quae loquor, ut doctor Gentium haec praedico. Non arrogo mihi fumos magnifici tituli, quod solent Pseudapostoli, re ipsa me comprobavi Gentium Apostolum, non Mosaicas constitutiones illis ingerens, ut isti, sed fidem Euangelicam, non nebulas inanium quaestionum illis offundens, sed puram ac simplicem veritatem, ea docens, quae proprie faciunt ad veram pietatem potius, quam ad quaestum, aut inanem ostentationem.

8 Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira & disceptatione.

8 Ut igitur ad id, quod instituerat, nostra sese recipiat oratio, viros precari volo, non solum in Ecclesia, verum etiam ubicunque res postulat. Judaei non appellant Deum, nisi Hierosolymis, Samaritani precantur in montibus, aut lucis: Christianis omnis locus purus ac sanctus est ad immolandas precum victimas. Nusquam existiment non esse templum Deo sacrum, ac ceu victimam oblaturi, puras manus ubivis attollant in coelum. Non est quod

A desiderent propitiatorium, aut sanctum sanctorum. Undecunque precantes Deus exaudiet. Nec est quod morentur hostias Judaicas, aut ceremonias, aut sacrificium; in his sacris sibi quisque sacrificus esse potest. Non exspectat Deus pecudem, aut suffitum aromatum, gratissimum illi sacrificium est, purum votum, è puro pectore profectum. Quantumcunque se laverint Judaei, tamen impurae sunt illorum hostiae. Deo purae sunt manus, vel illotae, si pacatus sit animus, si nullius injuriae memor, si nulli male volens, si nullis libidinis, avaritiae, aut ambitionis sordibus inquinatus. Haec est puritas & munditiès, quae divinis oculis commendat Christiani victimam:
B hac sibi litari cupit.

9 Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa:

9 Jam ad exemplum virorum precentur & mulieres. Si quid est in animo muliebrium affectuum, id prius ejiciant, pro Judaicis purgationibus, morum innocentiam adferentes, ad hanc victimam, animi non corporis cultum adhibeant, non nuditate corporis virorum oculos ad libidinem sollicitantes, sed amictu tectae, & eo amictu, qui modestiam, qui pudorem, qui pudicitiam prae se ferat. Absit autem ut Christianae mulieres eo cultu prodeant in coetum sacrum, quo vulgus profanarum mulierum solet ad nuptias, aut theatrum exire, quae se multo studio prius ornant ad speculum, arte contortis crinibus,
C aut auro intertexto, aut pendulis ab auribus collove margaritis, aut alioqui holoserica purpureave veste, quo simul & formam spectatoribus lenocinio commendent, & suas ostentantes opes, tenuioribus suam inopiam exprobrent.

10 Sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.

10 Quin is sit potius Christianarum habitus, qui vitae respondeat, qui dignus videri possit iis mulieribus, quae veram pietatem ac Dei cultum profiteantur, non ostentatione divitiarum, sed benefactis; quibus opibus unice delectatur Deus: cujus oculis foedum est, quod mundo videtur splendidum ac magnificum.

11 Mulier in silentio discat cum omni subjectione.

11 Et quoniam is sexus alioqui vitio loquacitatis
D obnoxius, nulla re magis ornatur, quam silentio; decet ut quod habitu profitentur, re quoque praestent, & in coetu virorum discant, non doceant, sequantur, non praeeant, neque quicquam auctoritatis ostentent apud maritos, quibus debent modis omnibus esse subditae: ne si semel relaxatis pudoris habenis coeperint in publico coetu perstrepere, congressus ille vester, quem moderatissimum esse decet, tumultu confundatur. Virorum est in coetu loqui, praesertim si quid habent, quod docere possint conducibile ad pietatem.

12 Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio.

12 Porro quantum sitae quisque uxori domi per-
E mittat, ipse viderit. Ego in coetu promiscuo non permitto mulieri cuiquam, ut docendi partes sibi vindicet, etiamsi habeat quod doceat, ne semel aperta fenestra, sexus imbecillis audaciam sibi sumat: neque concedo, ut quicquam auctoritatis usurpent in maritos, quos sic amare debent, ut nihilo secius revereantur. Sileant igitur, & quod à viris dicitur, reverenter auscultent. Agnoscant ordinem naturae. Ut animi est imperare, corporis parere, ita uxor debet à mariti nutu pendere.

13 Adam enim primus formatus est, deinde Heva:

13 Cur invertimus ordinem Dei? Prior conditus est Adam, mox hujus gratia condita est Eva. Cur quod Deus prius esse voluit, impudentia faciat posterius?

14 Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in praevaricatione fuit:

F 14 Deinde quod ad lapsum attinet, Eva prior est seducta, Serpenti credens, & illecta pomi lenocinio, neglexit praeceptum Dei. Vir neque Serpentis promissis, neque pomi illecebra decipi potuisset, sola caritas uxoris pertraxit ad perniciosum obsequium. Qui convenit autem, ut quae semel marito fuerit magistra praevaricandi, nunc sibi in pietatis doctrina priores vindicet? Agnoscat potius veterem illam imbecillitatem sexus, cujus non sunt penitus abolitae reliquiae, etiamsi culpa per baptismum est condonata. Agnoscat & dignitatem & robur mascu-

li pectoris, ac sat habeat, quod quæ olim fuit dux ad impietatem, nunc comes sit ad pietatem: & quæ olim præcessit ad exitium, nunc sequatur ad salutem.

15 Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate.

15 Neque enim sic dejicimus muliebrem sexum, ut illum à consortio salutis excludamus. Est & mulieri sua functio, in qua si sincere versabitur, consors erit salutis. In concione non est quod agat. At domi est quod agat, quoque salutis præmium emereatur. Quod olim in seducto marito commissum est, id liberis gignendis, recteque educandis sarciat. Id fiet, si totis viribus adnitatur, ut quos semel marito genuit, rursum per fidem gignat Christo. Si sic formet primam ætatem, ut caritate, ut sanctimonia, ut pudicitia, cæterisque virtutibus Christo digni videri possint. Magnam rem præstiterit mulier, si probam ac vigilantem matremfamilias præstiterit. Quod dixi, pro indubitato debet haberi.

CAP. III.

Curet Episcopus hæc: curent hæc jussa ministri:
Si tarde veniam; sic rege tecta Dei.

1 Fidelis sermo: Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.

1 ATQUE hæc ferme sunt, quæ præscribes citra discrimen omnibus. Porro majora spectanda sunt in his, quos judicabis esse præficiendos multitudini. Par est enim, ut qui honore præcellit, præcellat & virtutibus. Fortasse dignitatem appetunt multi, sed interim non secum expendunt, quantum sollicitudinis ea dignitas habeat adjunctum. Qui munus Episcopi non ob aliud concupiscit, quam ob ambitionem, aut quæstum, aut tyrannidem, rem perniciosam sibi concupiscit, non satis animadvertens quid sibi velit Episcopi vocabulum. Siquidem Episcopus non tam dignitatis est nomen, quam functionis, quam officii, quam sollicitudinis: sonat enim inspectorem & commodis aliorum usibusque prospicientem. Itaque hoc qui intelligit, & Episcopi munus expetit, non alio spectans, quam ut prosit quam plurimis, honesto quidem ille desiderio ducitur, exercendæ virtutis materiam concupiscens, non honorem.

2 Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem,

2 Quem tamen illi non committes, nisi compereris dotibus præditum Episcopo dignis. Quod quo certius judices, en tibi simulacrum veri Episcopi paucis adumbrabo. Primum oportet ea esse vitæ integritate, ut nihil omnino criminis illi possit impingi. Non enim convenit, ut qui se cæteris profitetur magistrum & exactorem innocentiæ, ipse vita moribusque non præstet quod docet: & qui pro suscepto officio debet libera fronte peccantes arguere, committat in quo sit arguendus. Quis enim credit doctori, cujus oratio pugnet cum vita? Quis feret increpantem, in quo videt, aut eadem, aut etiam graviora flagitia? Ut omnes integri sint & innocentes, optari citius potest quam sperari. Certe magni refert, ut unus, à cujus magisterio pendet populus, vacet omni crimine. Deinde quoniam in Episcopo pudicitia magnam habet commendationem, si non continget qui voluptatem hanc in totum contemnat, illud certe spectandum, ut fuerit, aut sit unius uxoris maritus. Primum matrimonium gignendæ proli datum videri potest; at repetitum conjugium non caret etiam apud Ethnicos intemperantis animi suspicione. Cæteris nihil obsto, quo minus iterent matrimonium; si minus sibi temperant. Durius est hoc, quam ut ausim exigere à tota multitudine. At decet Episcopum in tantum abesse ab omni crimine, ut vacet etiam omni criminis suspicione. Præterea, qui unus tam multis prospicit, eum oportet esse sobrium ac vigilantem. Speculator est, & periculum undique imminet. Non licet esse socordem, quoquoversum vigiles oculos circumagat oportet, ne quid insidiator ille, duce dormitante, de Christi castris intercipiat. Ad hæc in omni vitæ consuetudine præ se feret gravitatem, alienus ab omni levitate ac morum ineptia, quæ minuit & elevat

A doctoris reverentiam & auctoritatem. Neque vero satis sit, si se comem ac benignum præbeat erga suos, curare debet, ut hospites etiam illius humanitatem ac beneficentiam experiantur, quo latius sese spargat honestæ famæ fragrantia. Verum ut has virtutes habet cum plerisque communes, ita illud in Episcopo peculiariter spectandum est, ut appositus promtusque sit ad docendum, non fabulas Judaicas, ac superciliosam turgidamque mundi hujus philosophiam, sed ea quæ nos vere pios, vereque reddant Christianos. Primum autem boni doctoris munus est, ut sciat

B quæ sunt optima. Proximum, ut libenter, ut placide, ut assidue, ut amanter, ut absque supercilio, ut tempestive doceat. Talis est enim Euangelica doctrina, quæ lenitate vincat, non clamoribus, quæ si quando etiam irritata peccatis malorum nonnihil sævire cogitur, tamen nunquam obliviscitur Christianæ caritatis.

3 Non vinolentum, non percussorem, sed modestum; non litigiosum, non cupidum,

3 Absit autem, ut doctor Euangelicus ad exemplum eorum, qui vino feroces debacchantur, sæviat impotentius in errantes, aut lingua convitiatrice percellat animos eorum, quibus paterna lenitate mederi potius debuit: sed in his omnibus mansuetudinis ac moderationis Christianæ meminerit, quæ non paulo est efficacior ad corrigendos homines,

C quam sævitia. Abhorreat autem à contentione, ne videatur odio, non amore facere, quod facit. Caritas emendat, contentio irritat. Abhorreat ab avaritia, ne videatur pietatem ad quæstum simulare.

4 Sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni castitate.

4 Postremo vis scire quomodo se gesturus sit in negotio publico? considera quomodo domi rem privatam administret. Si illic præstat vigilantem patremfamilias, si omnia in officio continet, si liberos habet morigeros dictoque audientes, si sic institutos, ut ingenuo pudore, moribusque compositis testentur sanctam educationem parentis, bona spes est fore, ut publicam omnium curam gnaviter gerat, qui in administratione rei domesticæ specimen egregium

D sui præbuerit. Nihil enim aliud est domus quam parva Respublica, nec aliud paterfamilias, quam exiguæ civitatis regulus. Sic & mundana prudentia eos demum censet idoneos, quibus majora Reipublicæ munia committantur, si qui minora cum laude gesserint.

5 Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?

5 Porro qui sperare possis hunc totius Ecclesiæ curam bene gesturum, qui privatæ domui suæ non noverit præesse? quomodo curabit tam multas, qui uni curandæ non suffecerit? quo pacto prospiciet multitudini tantæ, qui tam paucis nescierit prospicere? an is bona fide curabit alienos, qui suos indiligenter habuerit? an utilis erit congregationi Dei, qui humanæ congregationi non potuerit esse utilis.

6 Non neophytum: ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli.

6 Jam & illud spectandum in deligendo Episcopo,

E non solum quam integre se gesserit in privatis officiis, verum etiam quam pridem ad Christi professionem accesserit. Baptismus quidem inserit hominem corpori Christi, sed perfecta pietas non ita repente contingit homini. Baptismus aperit aditum in Ecclesiam: verum hic superest, ut pro se quisque certatim contendat ad sanctimoniæ metam. Per baptismum renascimur, sed reliquum adhuc est, ut multo temporis progressu magnitudinem & robur colligamus, quotidianis auctibus pietatis grandescentes in adultam ætatem. Proinde cavendum, ne neophytus, hoc est, nuper in fidei contubernium adscitus, tanto negotio præficiatur. Bona plantula est, sed etiamnum tenera, & grandi fortassis oneri sustinendo impar. Periculum est autem, ne si rudi, nec satis adhuc in re-

F ligione confirmato, novus honos accesserit, efferatur in superbiam, sibique perniciose incipiat placere, velut ob hoc ipsum cooptatus in gregem religionis, ut religioni præesset: itaque, ut irretitus Diaboli laqueis, quos ille varios tendit, sed nullos insidiosius, quam ambitionis, fastidiosius sese gerens in honore mandato, non effugiat hominum maledicorum calumnias: qui sic interpretabuntur, eum hoc consilio am-

ambiisse Christianismum, ut qui inter suos humilis erat, inter Christianos honore præcelleret. Feliciter, inquient, nos reliquit, habet mutatæ religionis præmium, maluit Episcopus esse Christianus, quam privatus apud nos degere. Ab hac suspicione tutus erit, qui multo tempore veræ pietatis ac modestiæ suæ specimen dederit.

7 Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli.

7 Nec audiam, si quis mihi dicat, quid mea si obtrectent Ethnici? satis est si meis prober. Mihi vero istud in Episcopo haudquaquam satis est, cujus famam adeo oportet ab omni criminis suspicione puram ac illibatam esse, ut parum sit bene audire apud suos, quibus propius ac domestice notus est, nisi probetur & exterorum testimonio, qui cum veram hujus pietatem intueri non queant, quamvis etiam mali speciem rapiunt ad calumniam. Itaque modis omnibus cavendum, ne vel his qui sunt à nostra professione alieni, detur ansa calumniandi, neve non dicam flagitium, sed falsum etiam probrum probabiliter possint objicere. Siquidem ut & illi de nobis bene sentiant, non solum hoc habet fructus, quod facit ad gloriam Christi, verum etiam quod facilius resipiscent ab impietate sua, si de nostra pietate bene senserint.

8 Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes:

8 Jam vero, quoniam admissa ministrorum recidunt in infamiam auctorum, non sat fuerit dispicere, cujusmodi sit is, quem adsciscis ad Episcopi munus, verum etiam quos habeat aut allegat sibi familiares ac ministros, qui sunt velut Episcopi membra: hos oportet omnibus modis respondere suo Præsuli, toto vitæ habitu graves ac compositos, alienos ab his vitiis, quibus famulorum vulgus esse solet obnoxium. Ne sint bilingues, ne multo vino dediti, ne sordidis lucellis inhiantes.

9 Habentes mysterium fidei in conscientia pura.

9 Qui sic initiati sint mysteriis Euangelicæ fidei, ut ipsa vita testentur sese non in gratiam Dominorum, sed ex animo pureque Christianos esse: nam professionis sinceritatem arguit morum innocentia.

10 Et hi autem probentur primum: & sic ministrent, nullum crimen habentes.

10 Nec his tamen protinus velim committi rerum sacrarum administrationem, verum ubi multo jam tempore illos exploraris, ubi diu post acceptum baptismum vitam innocentem egerint, ac tales se præbuerint, ut nullum crimen illis possit impingi, tum demum rebus sacris tractandis admoveantur.

11 Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus.

11 Quin & ab Episcoporum ac Diaconorum uxoribus similem exigo vitæ modestiam atque integritatem, quod hæ quoque veniant in aliquam partem ministerii, & harum mores maritorum moribus imputentur, aut eorum etiam quibus ministrant. Absint igitur à vulgarium uxorum vitiis, ne sint leves, aut ineptæ, ne obtrectatrices, ne intemperantes, sed sobriæ: ne futiles aut lubricæ fidei, sed fideles & constantes in omnibus.

12 Diaconi sint unius uxoris viri: qui filiis suis bene præsint, & suis domibus.

12 Porro Diaconorum castitas in hoc respondeat Episcoporum vitæ, ut ipsi quoque sint monogami, ne repetitum matrimonium suspicionem aliquam præbeat intemperantiæ: & in liberis honeste instituendis, propriaque familia diligenter administranda specimen sui dederint, quales futuri sint in sacro ministerio.

13 Qui enim bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Jesu.

13 Quanquam enim inferior est functio Diaconorum functione Sacerdotum & Apostolorum, tamen quisquis in hoc ordine sese gnaviter integreque gesserit, ad excellentiora munia gradum non mediocrem sibi facit, dum & sibi nota pietas magis fidit suo robori, & ex recte gesto officio cæteri majorem fiduciam concipiunt, ut evectus ad altiora munera fidei Euangelicæ seipsum etiam vincat integritate, vigilantiaque. Habet enim & Jesu Christi politia magistratuum gradus & ordines quosdam, quorum primus est Diaconorum, secundus Presbyterorum sive Episcoporum, summus Apostolorum. Atque ut in Republica profana vocatur ad Præturam, qui in Ædilitate strenue se gesserit: rursus à Prætura ad Tribunatum, aut Consulatum, qui illic quoque vicerit seipsum: ita Diaconi functio declarat, qui sit Sacerdotis aut Apostoli loco dignus.

14 Hæc tibi scribo, sperans me ad te venire citò.

14 Hæc tibi scribo fili carissime, non quod desperem me rediturum ad vos, imo spes est fore, ut brevi revisam cœtum vestrum:

15 Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis.

15 Sed tamen si quid inciderit, ut serius cogar venire quam sperem, volui interim te litteris meis esse commonitum, ne nescias, quomodo versari debeas, non in templo Judaico, sed in domo Dei. Cur enim non sic appellem Christianam Ecclesiam, quæ Deo vivo consecrata dicataque est, nec ullis errorum, aut persecutionum procellis unquam demolienda, cum sit columna & firmamentum veritatis. Habuit olim Hierosolymitanum Templum suam venerationem, habuit suos Sacerdotes, habuit ritus, & victimas suas. Hoc est templum illo multo sacratius, non umbris ac typis celans mysteria, sed pro Cherubim, pro malis punicis, pro tintinnabulis, pro arca, pro similibus ænigmatibus, solidam, vereque Euangelicam veritatem nobis ostendens. Ne mireris igitur, si nihil hic audis præscribi, qualia magno studio Levitis ac Sacerdotibus præscripsit Moses. Nihil est quod eas umbras desideremus, quum id nobis patefecerit Deus, cujus gratia totus ille mysticus apparatus ad tempus fuit institutus. Nihil est quod Judæi mirentur aut jactent arcam, aut quæcumque claudebant sancta sanctorum, si ad nostra mysteria conferantur, An illorum secreta præcipuam aliquam venerationem mercantur, ipsi viderint.

16 Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

16 Certe extra controversiam est, hoc Euangelicæ pietatis mysterium, quod nos semel ab omni superstitione liberat, longe maximum esse in hoc templo, quod per universum orbem patet. Non ostenditur mensa, aut arca, aut immolatum pecus, sed ostenditur ac prædicatur ipse Christus, qui antehac ignotus & abjectus, nunc adeo palam factus est, ut homo etiam juxta carnem conspectus & contrectatus sit ab hominibus, juxta spiritum tantam acceperit potestatem, ut abolitis omnium peccatis, per solam fidem contulerit, & conferat justitiam, quam Lex præstare non poterat. Et adeo non est celatum hoc mysterium nostrum, ut Angelicis etiam oculis fuerit admirandum, occinentibus gloriam in excelsis Deo, & in terra pacem hominibus, bonam voluntatem. Cætera mysteria desinunt esse veneranda, si fuerint evulgata: hoc palam prædicatum est, non solum Judæis, verum etiam Gentibus. Nec fuit inefficax prædicatio, quod præter naturæ ordinem videbatur omnibus, quod nulla philosophia, aut facundia mortalis persuasura fuerat, hoc orbi toti prodigiis attestantibus persuasit simplex Euangelii sermo. Postremo post crucis supplicium, propria virtute revixit, ac palam famulantibus Angelis, adscendit in cœlos: nimirum indicans, quo nostra spes sit omnis conferenda. Quid hoc mysterio sacratius? quid sublimius? quid certius? aut evidentius? Hoc si vere credimus, hoc si digne vivimus, quid est quod posthac ad Judaicas constitutiunculas respiciamus? Tenemus veræ pietatis mysterium, cur ad ea deflectimus, quæ plus habent superstitionis, quam pietatis? Si peccatis oneramur, hic est certissima peccatorum remissio: si doctrinam requirimus, hic est veræ pietatis regula, quam sequamur: si præmium spectamus, hic est immortalitas, ad quam evehamur. Hac igitur religione contenti mi Timothee, valere sinamus inania Judæorum præscripta.

CAP. IV.

Dæmonibus credent supremo tempore multi:
Ficta valere sinas: quæque jubemus age.

1 Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent

1 HÆc eo studiosius inculco, quo magis metuo periculum, quod non jam ambiguis colligitur conjecturis, cum ipse Spiritus, futurorum præscius, per eos, quos afflavit, clare certoque significet fore, ut extremis temporibus exoriantur quidam, qui desciscentes à sinceritate fidei Euangelicæ, ad

quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum,

Judaismum quendam relabantur, in his rebus constituentes cardinem pietatis, quæ adeo nihil habent momenti ad pietatem, ut frequenter etiam officiant, ac rebelles Spiritui Christi, magis auscultent Spiritibus impostoribus, aversique à doctrina veri Dei, præbeant aures atque animos doctrinis Dæmoniorum;

2 In hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam,

2 Qui fictæ specie pietatis loquentur ea, quæ sunt ab Euangelica veritate aliena, atque apud simplices sese venditabunt persona sanctimoniæ, cum apud Deum habeant conscientiam insinceram, multis mundanarum cupiditatum notis fœdam ac notatam compunctamque.

3 Prohibentium nubere, abstinere à cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognoverunt veritatem.

3 Hujusmodi cum intus madeant livore, odio, avaritia, ambitione, cæterisque morbis, qui vel ex diametro pugnant cum vera pietate, tamen ut nova quadam & admirabili doctrina sibi pariant opinionem pietatis, ad Essenorum exemplum prohibebunt legitimo matrimonio jungi, quasi Deo non sit honorabile connubium caste servatum, ac thorus immaculatus, seque pro Diis haberi postulabunt, quod cœlibes agant, aliis innumeris vitiorum pestibus infecti: denique non tam liberi à libidine, quam ab uxoribus. Quin & ad Judaicum escarum delectum conabuntur homines revocare, quasi cibus ipse quicquam habeat impuritatis, cum omne ciborum genus Deus in hoc paraverit, ut his ad corporis necessitatem, viresque sarciendas moderate utamur, pro sua benignitate gratias illi agentes, quicunque pro Mosaica Lege Euangelicam fidem sumus amplexi, quique discussis Judaicarum superstitionum nebulis, ad lucem veritatis adducti, cognovimus quicquid ab optimo Deo conditum est, id natura sua bonum esse, si quis ut oportet, & ad quod conditum est, utatur. Nec ullum esse cibi genus abominandum, aut rejiciendum, quod velut à benigno Deo datum percipitur cum gratiarum actione. Judæorum ista vox est, non Christianorum, hoc cibo ne vescitor, hoc corpus ne contingito, hac veste ne utitor, hoc die ne illud, aut illud agito.

4 Quia omnis creatura Dei bona est, & nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur:

4 Nihil enim in rebus conditis impurum, aut immundum, si purus ac mundus sit utentis animus.

5 Sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem.

5 Quod etiamsi quid impuritatis haberet cibus, tamen hymnis, quibus ante cibum laudatur divina largitas, sacrisque verbis, ac precationibus sanctum purumque redderetur, quod prius erat immundum. Hos fumos offundunt populo, qui Christi negotium insinceriter gerunt, imo qui suum agunt negotium.

6 Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Jesu, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam assecutus es.

6 Tu vero rejectis hujusmodi nænis, ea suggeres fratribus, quæ à nobis didicisti, bonum ac sincerum Christi ministrum agens, integra fide dispensans illius doctrinam multum abhorrentem ab istorum præscriptis. Idque eo magis te facere convenit, quod ad Euangelicam doctrinam vocatus es, non jam ætate provecta, quæ solet ad res novas ægre deflecti, sed ab ipsa adolescentia in fide Euangelica, bonaque doctrina es velut enutritus, ut assiduitas habitum ac robur debuerit addere, nec possis tui dissimilis esse in eo, quod hactenus constanter es secutus.

7 Ineptas autem, & aniles fabulas devita: exerce autem teipsum ad pietatem.

7 Hanc igitur dignam Euangelio doctrinam proponito tuis, cæterum aliorum frivolas & aniles fabulas, quas, ut alienas à mysteriis Euangelicæ fidei, recte profanas dixerim, rejice, magis hoc agens, ut temetipsum exerceas ad veram pietatem, quam ut cum loquacissimo simul & pertinacissimo hominum genere verbis digladieris.

8 Nam corporalis exercitatio, ad modicum utilis est: pietas autem ad omnia utilis est, pro-

8 Vera pietas, quæ in animis sita est, rebus exteris crassisque, nec definiri, nec præscribi satis potest. Nam jejunium, aut delectus ciborum, aliaque id genus, etiamsi quando pro tempore locoque videntur nonnihil utilitatis afferre, quod corpus præparent ad officia pietatis, ea tamen utilitas neque perpetua est, neque ita magni momenti, si conferatur ad animi pietatem. Imo fere fit, ut ex observationibus hujusmodi nascatur pestis veræ germanæque pietatis. In loco utile est jejunium, rursum idem alias pestiferum. Huic salutaris erit vigilia, illi capitalis & noxia. Nonnunquam conducit quiete transmittere Sabbatum. Rursus exsistet aliquid, in quo sit impietas otium agere, cum caritatis officium desiderat proximi necessitas. Cæterum Euangelica pietas, quæ nititur sincera fide, veraque caritate, nullo non tempore, in nulla vitæ parte non est utilis, quæ compendio profitetur quicquid vel in præsenti vita sit expetendum, vel sperandum in futura, adeo ut non sit opus ullum aliunde præsidium venari nobis.

missionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ.

9 Fidelis sermo, & omni acceptione dignus.

9 Quod dico verum est & indubitatum, planeque dignum quod ab omnibus recipiatur.

10 In hoc enim laboramus, & maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium.

10 Re ipsa docemus & sentire nos, & fabulam non esse quod loquimur. Alioqui quæ res nobis persuaderet, ut volentes ac lubentes perpetiamur ærumnas hujus vitæ, ut ab impiis illatas plagas, carceres, mortes, forti feramus animo; nisi quod & hic præsidium cœleste, & post hanc vitam speramus immortalitatem, atque hanc spem fiximus, non in Mose, aut alio quopiam homine, qui destituere possit spem nostram, sed in Deo vivo, qui & mortuis possit opitulari, & à quo salus proficiscitur cum universo hominum generi, tum vero præcipue fidem Euangelicam amplexis.

11 Præcipe hæc, & doce.

11 Hæc constanter ac fortiter præcipe ac doce, sic ut Episcopi præ te feras auctoritatem, certus hanc esse doctrinam ab ipso Christo profectam.

12 Nemo adolescentiam tuam contemnat: sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate.

12 Neque est quod juvenis, licet in re tanta, verearis, aut cedas improbitati diversa docentium. Alibi sit humanitati locus, hic ubi salutis periculum vertitur, proferenda est auctoritas. Neque spectandum est, quot annos vixeris, sed quod munus geras. Hic senex est, quisquis vitæ integritatem, quisquis morum præstat gravitatem. Neque periculum est, ne quis despectui habeat juventutem tuam, si talis fuerit tua vita doctrinaque, ut qui Christum profitentur, in hac videant exemplar Euangelicæ pietatis. Si in omni sermone tuo perspexerint sanctæ mentis imaginem, si in vitæ consuetudine animadverterint modestiam ac puritatem, si in præstandis officiis senserint Episcopo dignam caritatem, si in perferendis malis conspexerint animum Deo fidentem: denique si ubique viderint te ab humanis cupiditatibus immunem, jam dudum te facile pro sene venerabuntur.

13 Dum venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ.

13 Spes est fore, ut te brevi videam, tibi non solum monitis, verum etiam officiis auxilio futurus. Interea dum absum hoc magis invigila officio, quo nostram absentiam sarcias. Pro nostra voce sit tibi sacra lectio, juxta eam doceto, si quid errabitur: juxta eandem exhortare, si quos videris cessantes. Hæc sunt præcipua Episcopi munia.

14 Noli negligere gratiam, quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii.

14 Suscepto muneri respondeas oportet, quod tibi non temere mandatum est, quemadmodum quidam seipsos faciunt Apostolos ac Presbyteros. Te non ambitus aut hominum favor, sed divinus Spiritus per ora Prophetarum significans Dei voluntatem ad id muneris designavit, ac mox Presbyterorum auctoritas, rite tibi impositis manibus, Episcopi functionem delegavit.

15 Hæc meditare, in his esto: ut profectus tuus manifestus sit omnibus.

15 Porro divini muneris est, quod his dotibus instructus sis, quæ te declarent hoc honore dignum. Proinde duplex tibi cura incumbit, ut & Dei beneficio & auctoritati mandatæ respondeas. Non est otiosa aut delicata professio: vigilantiam & assiduitatem postulat. Hæc igitur fac mediteris, in his esto, hæc continenter agito, ut ex vita pariter ac doctrina tua nemo non videat populum reddi meliorem.

16 Attende tibi, & doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens, & teipsum

16 Primum ipse talis esto, qualem oportet: deinde doctrinam sanctam sancta vita commendabit, præsertim si id facies constanter ac perseveranter. Veritas enim perpetua est: simulatio temporaria. Hæc si præstiteritis, geminum capies fructum, primum servabis teipsum recte fungens officio delegato:

ſalvum facies, & eos qui te audiunt.

gato: deinde ſervabis & eos, qui tuæ doctrinæ auſcultant. Qui recte docent, & impie vivunt, ut aliis ſint utiles, certe ſibi pernicioſi ſunt. Cujus autem & vita & doctrina eſt inſincera, is bis nocens & ſibi conciliat exitium, & alios in perniciem inducit.

Cap. V.

Elige ſic viduas: duplici digneris honore
Presbyteros: palam corripe: vina bibe.

1 Seniorem ne increpaveris, ſed obſecra ut patrem; juvenes, ut fratres;

1 QUANQUAM autem à ſinceritate doctrinæ nunquam eſt deflectendum, tamen ad medendum humanis erratis, non mediocre momentum habet lenitas docentis, aut admonentis. Sic enim eſt tuenda auctoritas Epiſcopi, ut abſit tamen ab omni ſpecie tyrannidis, idque ubique præ ſe ferat, quicquid agit, juvandi ſtudio agere ſe, non odio. Proinde quoſcunque comitate, lenitate potes ſanare, non expedit aſperitate percellere. Facilius obſequitur admonenti, qui ſe ſentit amari ab eo, qui monet. Et ſic eſt ferme hominis ingenium, ut malit duci quam cogi, ac non raro blanditiis obtineantur, quæ ſævitia non poſſis efficere. Itaque pharmacum reprehenſionis pro cujuſque ætate ſtatuque eſt attemperandum. Quoniam autem non ſolum apud omnes Nationes bene moratas, verum etiam in Eccleſiis receptum eſt, ut ob prudentiam, uſumque rerum, & coercendam juventutis laſciviam auctoritas deferatur ætati provectæ, ſi quid forte deliquerit ſenior, ne ex ſuſpicione, aut delatione qualibet, ſævis verbis in hunc detones, ne admonitionis aſperitas fructum expetitum excludat. Bis enim moleſtum erit, ſi & contumelioſa ſit admonitio, & à juvene profecta. Quin potius ſervata reverentia ætatis, ſic exhortare quaſi parentem errantem velis admonere. Juvenes item juvenis, ut fratres admone, erga quos debet eſſe liberior correptio, ſed tamen quæ caritatem præ ſe ferat.

2 Anus, ut matres, juvenculas, ut ſorores, in omni caſtitate:

2 Anus tanquam matres reverentius ac blandius admone, nimirum ætati deferens. Puellas ut ſorores amanter caſtiga, ſic te gerens apud omnes, ne quam ſiniſtram ſuſpicionem incurras vel avaritiæ, vel impudicitiæ, vel adulationis, vel ſævitiæ.

3 Viduas honora, quæ vere viduæ ſunt.

3 Jam & viduis ſuus habendus eſt honos, ſed his præcipue, quæ non titulo tantum, verum etiam re ipſa viduæ ſunt, hoc eſt, quæ viri ac liberorum ſolatio deſtitutæ ſic vivunt, ut Eccleſiæ ſubſidio mereantur ſublevari, cujus præſidium patere debet, non alendis deliciis, ſed recreandæ calamitati.

4 Si qua autem vidua filios, aut nepotes habet: diſcat primum domum ſuam regere, & mutuam vicem reddere parentibus: hoc enim acceptum eſt coram Deo.

4 Quod ſi qua ſic orbata ſit marito, ut filios habeat, aut etiam nepotes, non eſt cur hæc veluti deſtituta confugiat ad Eccleſiæ patrocinium. Siquidem domi habet, quorum convictu, mariti deſiderium leniat, & quibus officium ſuum debeat. Ne prius igitur ſe dedicet obſequio Eccleſiæ, quam erga familiam ſuam pietatis ſpecimen præbuerit. Præpoſterum enim ſit, Eccleſiæ prætextu deſugere naturæ debitum, officium pietatis. Dictat enim natura, ut parentibus, à quibus vitæ primordia ſumſimus, jam ætate deſtitutis ac defectis, mutuam pietatem referamus. Quod ſi hos nobis mors ademit, conveniet hoc officium in liberos ac nepotes transferre, quos ſic debet inſtituere, ut diſcant ſuo viciſſim officio ſublevare benemerentem. Hoc non ſolum approbat naturæ ſenſus, verum etiam ita gratum & acceptum eſt coram oculis Dei, ut bis peccent, quæ non tantum Deo rebelles ſunt, ſed & ad communem naturæ ſenſum obſurduerunt, quo commoventur etiam illi, qui Deum ignorant.

5 Quæ autem vere vidua eſt, & deſolata, ſperet in Deum, & inſtet obſecrationibus & orationibus nocte ac die.

5 At dices, quænam igitur eſt vere vidua, ſi hæc vidua non eſt? Nimirum ea quæ mariti, quæ liberorum, quæ nepotum, quæ omni hujus mundi ſolatio deſtituta, totam ſpem ſuam collocavit in Deo, neque jam ſpectat alterum conjugium, neque venatur ullas voluptates, ſed totam ſe Deo dicavit: ad Annæ viduæ exemplum, nocte dieque precationibus intenta. Hæc demum meretur, ut Eccleſiæ ſolatio refocilletur, quæ nihil jam habet cum mundo commune.

6 Nam quæ in deliciis eſt, vivens mortua eſt.

6 Nam vidua, quæ ſic abſtinet ab iterando matrimonio, ut licentius oblectet ſe deliciis, ne vivit quidem. Sic enim vivit voluptatibus, ut Chriſto mortua ſit, cui non vivit, niſi qui vivit pietati.

7 Et hoc præcipe, ut irreprehenſibiles ſint.

7 His igitur præcipies, ut ſi diligunt viduitatem, ſic in ea ſeſe gerant, ut ne cui præbeant anſam male ſuſpicandi, quaſi non caſtitatis amore ab iterandis nuptiis abhorreant, ſed ut liberæ maritali imperio, laxius vivant, ſuoque arbitratu deliciis indulgeant. Cæterum quo quæque animo viduitatem deligat, aut quomodo domi vitam agat, ipſarum animo judicandum relinquito.

8 Si quis autem ſuorum, & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior.

8 Porro ſi qua prætextu viduitatis ſic ad Eccleſiam confugit, ut liberorum, aut nepotum, aut qui alioqui ad ejus familiam pertinent, curam excutiat, ea tantum abeſt ut mihi videatur Epiſcopi favore digna, ut exiſtimem potius inter eas habendam, quæ fidem Euangelicam abnegarint, hoc ipſo deteriores Ethnicis, quod gravius eſt à profeſſione ſuſcepta deſciſcere, quam non profeſſum fuiſſe. An non abnegavit fidem, quæ fidei prætextu abutitur, ad ea quæ pugnant cum Euangelica doctrina? Certe factis palam abnegat. Atque hæc ſane parte infra Ethnicas eſt cenſenda, quod illæ cum à Chriſto ſint alienæ, ſolo naturæ ductu, curam gerunt ſuæ familiæ: hæc quæ juxta caritatem Euangelicam debebat omnibus pro ſua virili prodeſſe, domeſticis etiam ſuis ſubtrahit debitum officium, nec ab hac impetrat Euangelica pietas; quod à profanis ac impiis impetrat affectus naturæ. Si qua ſemina virtutis inſevit natura, ea non tollit Euangelica doctrina, ſed provehit ac perficit.

9 Vidua eligatur non minus ſexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor,

9 Omnino decet hoc Chriſtianæ religionis manſuetudinem, ut omni ſolatio orbatas gremio ſuo foveat alatque: verum, id citra delectum temereque fieri nolim, ne duplex ſequatur incommodum, dum & oneratur ſupra vires Eccleſia, & officium in indignas confertur. Porro in deligendo, duo præcipue ſpectanda ſunt, ætas, & vita ante acta, ne ſemel ad Eccleſiæ tutelam allectæ poſtea magno cum probro redeant ad conjugium. Atque ætatis quidem facile judicium eſt, Ne recipiatur igitur vidua minor annis ſexaginta. Siquidem hæc ætas ſuſpicionem impudicitiæ non debet adferre clericis, & bonam ſpem præbet fore, ut matrimonii deſiderio non tangantur iterum. Quanquam nec huic ætati fidendum, niſi eam ante acta vita commendet. Spectandum igitur, an fuerit unico marito contenta: nam in quibuſdam, nec ſenectus exſtinguit intemperantiam:

10 In operibus bonis teſtimonium habens, ſi filios educavit, ſi hoſpitio recepit, ſi ſanctorum pedes lavit, ſi tribulationem patientibus ſubminiſtravit, ſi omne opus bonum ſubſecuta eſt.

10 An benefactis ſibi pepererit apud omnes honeſtam opinionem, an in educandis liberis, probe ſancteque ſe geſſerit, an pro ſua tenuitate hoſpitalem ſe præbuerit erga ſanctos, tecto eos juverit, pedes horum laverit: nam hæc officia præſtare poſſunt & tenues: an afflictis & egeſtate preſſis de ſuis facultatibus ſuppeditaverit. Denique an nullum opus bonum prætermiſerit, in quo non fuerit aſſidua. Par eſt enim ut ſic meritam, viciſſim in ſuam tutelam recipiat Eccleſia, quæ jam olim hoc benefactis ambiit, ut perpetuis ejus miniſteriis adſcriberetur.

11 Adoleſcentiores autem viduas devita. Cum enim luxuriatæ fuerint in Chriſto, nubere volunt:

11 Porro viduas juniores, ſuſpectæque ætatis, ne recipito. Præſtat non ſuſcipere profeſſionem viduitatis, quam à ſuſcepta deficere. Non eſt committendum continentiæ votum ætati lubricæ, præſertim in eo ſexu. Quod ſi placet illis caſtitas, domi quid poſſint periclitentur: ubi ſi non ſuccedit, licebit citra notam ad conjugii remedium confugere. At res ipſa nos docuit fieri, ut cum juniores viduæ temporario quodam amore caſtitatis, aut otium fortaſſis, aut honorem tituli ſecutæ, ſemet addixerint Eccleſiæ, abdicatoque jure repetendi connubii, Chriſto ſponſo ſe conſecrarint, mox titillante cas pri-

pristina libidine, ferociant ac lasciviant in contumeliam Christi, cujus jugum cupiunt excutere, ut rursus matrimonii jugum subeant.

12 Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.

[12] Atque interim hanc infamiæ maculam sibi contrahunt, quod fidem, quam Christo pactæ videntur, fecerint irritam, duplici nomine notandæ, & quod temere susceperint professionem castitatis, non satis exploratis viribus, & quod à suscepta resilierint.

13 Simul autem & otiosæ discunt circuire domos: non solum otiosæ, sed & verbosæ, & curiosæ, loquentes quæ non oportet.

[13] Quod si non eveniat, ut palam redeant ad connubium, certe sic vivunt in cœlibatu, ut Ecclesiæ sint dedecori, ac satius sit eas imperio mariti premi, reique familiaris cura distineri, quam sub viduitatis prætextu peccare licentius. Docet enim hoc illas otium, ut quoniam ipsæ domi nihil habent quod agant, oberrent per alienas domus, cum viduæ sit indecorum, per publicum aut per alienas ædes vagari otiosam. Nunc non tantum otiosæ sunt, verum etiam garrulæ simul & curiosæ. Solet enim curiositatis comes esse garrulitas. Siquidem prætextu viduitatis, & commendatione professionis, facile penetrant in domos alienas, ibique secreta rimantur, quæ post apud alios effutiunt, indecore garrientes de nuptiis, de dissidiis, de peccatis aut probris domesticis aliorum.

14 Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia.

[14] Ob has causas tutius esse duco, ut viduæ juniores potius nubant maritis, cujus auctoritate & sexus & ætas imbecillior temperetur: dent operam gignendis liberis, curam agant rei familiaris potius, quam nihil agentes obstrepant etiam familiis alienis. Ut enim mariti reverentia coercet licentiam sexus & ætatis: ita curæ rei domesticæ non præbent liberum otium ea curandi, quæ ad ipsas nihil attinent. Postremo sic modis omnibus vitam instituant, ne qua sit occasio lapsus in manifestum probrum, neve detur ansa Satanæ, per quam vitam nostram traducat & infamet apud hostes Christianæ professionis.

15 Jam enim quædam conversæ sunt retro Satanam.

[15] Non recuso quo minus videar hac in re meticulosior, nisi malum ipsum nos hanc docet cautionem. Non enim tam anxie metueremus, ne quid horum eveniret, nisi jam vidissemus, non semel evenisse. Terret nos exemplum quarundam, quæ semel cooptatæ in gremium Ecclesiæ, magno probro nostro, victæ voluptatibus, & obsequentes Satanæ, relapsæ sunt ad iterandas nuptias.

16 Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, & non gravetur Ecclesia: ut iis, quæ vere viduæ sunt, sufficiat.

[16] Quod si dotis obstat inopia, quo minus maritum inveniat vidua, cujus ætas conjugium postulat, nihil necesse est, ut egestatis gratia, castitatis suscipiat professionem. Debet enim harum inopia, cognatorum benignitate sublevari, si quos, aut si quas habet Christianæ professionis. Non enim par est, ut Christianus, aut Christiana, cujus pietas debebat etiam alienis opitulari, sibi cognatam viduam destituat, & alendam obtrudat Ecclesiæ, quæ si gravetur quibuslibet viduis, futurum est, ut exhaustis facultatibus, non sufficiat veris viduis alendis, quibus & debetur hæc humanitas, nec aliunde suppetunt præsidia.

17 Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in verbo & doctrina.

[17] Sed quemadmodum viduis ita meritis pro portione suus habendus est honos, ita multo uberius subveniendum est Presbyteris, qui gravitate morum, qui senili prudentia, qui vitæ integritate, qui ætatis auctoritate bene præsunt multitudini, hoc est, qui vere Presbyteros agunt, quorum & ætas & pietas meretur, ut ab egestatis injuria vindicentur. Sic enim tranquillius præsidebunt populo, & suppetente quod ad vitæ munditiam pertinet, non elevabitur auctoritas. Quanquam hæc præsidia potissimum his præstanda sunt, qui non solum integritate vitæ prælucent populo, verum etiam laborant in dispensatione sermonis Euangelici, sacræque doctrinæ, quod hæc sit præcipua functio, longeque saluberrima gregi Christiano. Spectant illi quidem sublimius præmium, sed interim aliqua solatii pars est, si in ipsis laboribus aliquid præsentis fructus ad illos redeat, non ut ditescant, sed ut vivant.

18 Dicit enim Scriptura: Non alligabis os bovi trituranti. Et: Dignus est operarius mercede sua.

[18] Et iniquum est rem longe pretiosiorem impartienti, non vicissim aliquid ex rebus fluxis ac vilibus reponere. Adeo victus debetur laboranti, ut Mosaica Lex vetet infrenari os bovi tantisper, dum in tritura circumagitur. Quo nimirum inhumanius est pati, ut in Euangelio desudans, esuriat aut sitiat. Non venatur ille mercedem, sed tanto dignior est operarius mercede sua. Illi ad laudem pietatis cesserit, si gratis laboret: at interim populi crimen erit, si gravetur benemerentis inopiam, cui tantulo succurri potest, sublevare.

19 Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.

[19] Quin & illud tribues seniorum auctoritati, ut non facile recipias adversus hos delationem eorum, quibus expedit illos esse reverendos, ne & his aperiatur fenestra temere incessendi vitam seniorum, in quos ægre recipi debet sinistra suspicio, & illorum elevetur auctoritas. Non est audiendus qui defert, nisi duobus aut tribus testibus comprobet, quod objicit.

20 Peccantes coram omnibus argue: ut & cæteri timorem habeant.

[20] Quod si manifestius compertiusque est, quam ut dissimulari possit eos peccasse, ita moderanda erit castigatio, ut nec illos dedas accusatorum sævitiæ, nec tamen impunitas illorum perniciosum exemplum ministret multitudini. Sed ipse voce tua palam eos argue, quo magis cæteri metuant censuram Episcopi, si conspexerint per hanc nec senioribus condonari, si quid admiserint correptione dignum.

21 Testor coram Deo & Christo Jesu, & electis angelis, ut hæc custodias sine præjudicio, nihil faciens in alteram partem declinando.

[21] Profanæ leges judices suos obstringunt religione, ne quid affectibus corrupti perperam pronuntient. Quanto major integritas decet Episcopum, vel in judiciis, vel in præficiendis magistratibus? Illi sui jurisjurandi commonefiunt pro tribunalibus sessuri, & falsorum Deorum religione terrentur. At ego te obtestor Timothee per Deum Patrem, quo teste & auctore res hæc geritur, perque Jesum Christum, cujus ministri sumus, perque electos Angelos arbitros ac spectatores eorum, quæ gerimus, ut in judiciis obeundis serves hæc quæ tibi præscribo, ut integer & incorruptus ad cognitionem accedas, non tecum adferens sententiam, quam tibi seorsum instillavit favor, aut odium, aut ira, aut alius quispiam affectus, sed ex ipsa re cognita sumens, quod recte pronunties, nec in hanc, nec in illam partem propensior.

22 Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Teipsum castum custodi.

[22] Hanc integritatem non solum oportet præstare in cognoscendis causis, verum etiam in deligendis his, quibus mandas administrationem Ecclesiasticam. Siquidem non alio fonte summa pernicies nascitur populo Christiano, quam si præficiantur inutiles, aut etiam pestilentes. Proinde ne cui temere manus imposueris. Multum diuque probandus & explorandus est, cui deleges auctoritatem Episcopi, qui si mandatum honorem indigne gesserit, tibi imputabitur, quicquid ille peccarit. Videberis enim illius favisse vitiis, qui cognito mandaris ejusmodi provinciam. Sin te fefellit, tamen negligentiæ culpam non poteris effugere, qui rem tam periculosam credideris inexplorato. Neque enim in Episcopo deligendo satis esse debet, si careat infamia, sed multis modis oportet benefactis insigniter esse commendatum. Episcopo non satis est, si suam præstet innocentiam, debet & eorum integritatem præstare, quos ordinat. In his igitur fac castum purumque te serves religioni, cujus curam geris.

23 Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

[23] Mihi spectatior est tua temperantia, quam ut sis meis monitis avocandus à deliciis. Illud tamen admonendus es, sic esse temperandam abstinentiam, ne corporis imbecillitas non sufficiat obeundis officiis pietatis. Ut corpus obesum & immodice validum frequenter degravat animum adspirantem ad cœlestia: ita corporis incommoda valetudo sæpius obstat animi vigori, quominus semet exserat, libereque proferat per obsequia caritatis. Satis igitur arbitror hactenus abstemium fuisse; posthac noli aquam potare, sed utere potius moderato vino. Quod hucusque temperatum est à vino, primæ juventutis calori datum est. Nunc valetudini consulendum, ut possis omni-

omnibus Episcopi muniis obeundis par esse. Stomachus vino moderato fulcitur, aquæ potu cum primis offenditur. Ut igitur & huic subvenias, & minus frequenter quam soles, incidas in adversam valetudinem, vinum tibi pharmaci loco sit, ne post collapsis viribus cogaris medicorum opem implorare.

24 Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium: quosdam autem & subsequuntur.

[24] Verum ut ad id redeam, quod modo cœperam, ne tibi putes omnia peccata tuorum imputanda esse, sunt peccata quorundam ita manifesta, ut non exspectent extremum illud Dei judicium, sed ultro judicium præcurrant, per se damnata priusquam in judicium illud afferantur. Nam horum & vita & doctrina palam discrepat à doctrina Christi. Siquidem pro Euangelica pietate docent superstitionem Judaicam, & vita ambitione, quæstu, cæterisque malis cupiditatibus infecta est. De his ut tibi licet judicare, ita reddenda erit ratio. Cæterum quorum improbitas sic est occulta, ut humano judicio deprehendi non possit, sed servatur judicio divino, in quo nuda fient omnia, horum culpam Deo præstare non potes.

25 Similiter & facta bona manifesta sunt: & quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

[25] Ad eundem modum quorundam opera bona adeo manifesta, ut humana comprobatione non egeant. His igitur se tuto quisque adjunxerit, quemadmodum à palam improborum contubernio est abstinendum. Cæterum eos, qui sic arte moderantur vitam suam, & pietatis specie sic fucant animi malitiam, ut humanum fallant judicium, eos Deo relinquemus judicandos. Non est enim odiose suspicax Christiana pietas.

CAP. VI.

Falsiloquos vita: laqueos fuge divitiarum:
Serva depositum: præcipe divitibus.

1 Quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini & doctrina blasphemetur.

[1] PORRO vitam eorum qui sunt à Christiana professione alieni, non est nostrum incessere, magis expedit illos officiis ad meliorem mentem provocare, quam conviciis irritari. Sic est moderanda religio, ut non videatur occasio aut seminarium seditionis. In commerciis, quæ nobis necessario sunt cum Ethnicis, sentiant nos ob religionem officiosiores esse factos, non incommodiores, aut procaciores. Sic enim facilius provocabuntur, ut nobis adjungantur. Itaque quicunque in servitute baptismum adepti sunt, meminerint se à peccati dominio manumissos esse, non ab heri jure liberatos. Quare non decet, ut freti professione sua, ferociant adversus eos, velut impios, & indignos quibus serviat initiatus Christo. Tantum meminerint illos esse dominos, & ob hæc omni honore dignos existiment, ne Dei nomen & Euangelica doctrina reddatur infamis & invidiosa, si conspexerint per hanc homines immodestiores fieri, & incommodiores. Quin magis addant aliquid pristinis obsequiis, magis sint ad obtemperandum alacres, velut ex animo servientes, ut his rebus provocati domini, facilius admittant prædicationem Euangelicam.

2 Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt: sed magis serviant, quia fideles sunt & dilecti, qui beneficii participes sunt. Hæc doce, & exhortare.

[2] Multo minus autem, qui dominos habent Christianos, debent eos ob hoc minoris ducere, quod ob communis fidei professionem, pro dominis facti sint fratres. Imo si dominis Ethnicis non subtrahunt debitum obsequium, Christianis oportet jam duplici nomine obedire, primum quod domini sint, deinde quod socii religionis, quod pro supercilio sumserint caritatem, & pro formidatis cœperint esse dilecti, proque minacibus benefici. Plus enim præstandum promerenti, quam exigenti; amanti quam imperanti. Neque enim hæc jam proprie servitus est, sed officiorum commutatio. Hæc doce cum auctoritate, ad hæc exhortare cessantes. Hæc est doctrina vere Euangelica, quæ facit ad vitæ pietatem, quæque nos & Deo gratos, & hominibus amabiles reddit.

3 Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ:

[3] Si quis doctrinam huic diversam adducit, nec accedit verissimis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, nec obtemperat hujusmodi doctrinæ, quæ consentanea Euangelio, vocat, non ad superstitiosas quæstiones, sed ad officia pietatis, is quo minus habet veræ scientiæ, hoc sibi plus arrogat. Nam ut modesta res est scientia, ita nihil est superciliosius, aut pertinacius, inscitia.

4 Superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones, & pugnas verborum: ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ,

[4] Quo morbo qui tenetur, is aversus ab Euangelica sinceritate, insanit circa frivolas quæstiones, vita neglecta, verbis digladians, quæ in tantum nihil conducunt ad veram pietatem, ut potius gignant pestem Christianæ pietatis, propterea quod ex hujusmodi rixosis concertationibus nascitur invidia, dum ex aliorum auctoritate elevata, nobis paramus auctoritatem: nascuntur contentiones, dum gliscente rixarum calore, nullus alii vult concedere: nascuntur & convitia, quoties res exit in rabiem: nascuntur & impiæ suspiciones in Deum, dum ea, quæ citra disquisitionem credi debent, humanis ratiocinationibus pro dubiis vocantur in quæstionem.

5 Conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem.

[5] Ac multos veluti contagio inficit affrictu suo scabies hæc hominum, qui mentem habent malis cupiditatibus infectam, quibus excæcati, non cernunt veritatem Euangelicam, nec ad hunc scopum conferunt suam doctrinam: quin potius pietatem ac religionem quæstu suo metiuntur, atque id volunt videri sanctissimum, non quod alios reddat acceptiores Deo, sed quod illis plurimum opinionis, plurimumque compendii conciliet. Non est quod speres hos ullis disputationibus posse superari. Pertinax est inscitia, quod si maxime perspiciant veritatem, non agnoscunt tamen, quippe ad id, quod sibi proposuerunt, inutilem. Cum his igitur ne contendas & indecore & frustra; verum ab illorum convictu te subducito.

6 Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia.

[6] Venentur illi lucrum suum, cauponentur doctrinam Euangelicam. Nobis abunde magnus quæstus sit, si pietate, si veris animi bonis ditescamus, his contenti, quæ ad præsentis vitæ necessitatem sufficiunt, cum properemus ad immortalitatem. Magnum est eas opes accumulare, quæ nos nunquam relicturæ sunt.

7 Nihil enim intulimus in hunc mundum: haud dubium quod nec auferre quid possumus.

[7] Quorsum autem attinet in congerendis divitiis esse sollicitum, quæ neque nostræ sunt, & mox aliis relinquere cogimur. Sicut enim nihil horum nobiscum attulimus in hunc mundum nascentes, ita nihil efferemus nobiscum morientes. Divitias in voluptates prodigere, pestis est; conditas servare, dementia est.

8 Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus.

[8] Nos usum harum rerum naturæ finibus metimur, & cum suppetit quo vestiamur & alamur, nihil amplius requirimus. Facile suppetit undelibet frugalis victus & vestitus: nec enim hæc ad luxum adhibenda sunt, sed ad necessitatem. Necessitati paululo subvenitur, luxuriæ gurges insatiabilis est. Ingens quæstus est, pecuniæ jactura augere thesaurum pietatis. Ingens dispendium est, ob vile lucellum amittere divitias immortales. Non competunt in eundem, studium divitiarum, & studium pietatis.

9 Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.

[9] Etenim quorum animos semel occupavit cupiditas ditescendi, sollicitantur ad multa turpia, & incidunt in laqueum, multasque cupiditates, non solum stultas, verum etiam perniciosas.

10 Radix enim omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes, er-

[10] Siquidem hæc cupiditas non venit incomitata, sed ingens malorum agmen secum ducit, superbiam, fastum, ambitionem, violentiam, fraudem, injuriam, luxum, voluptates, aliasque id genus pestes, quæ paulatim oneratum hominem in exitium ac perniciem demergunt, ut jam non solum sibi, verum etiam aliis, quibus præest, sit pestilens & exitiabilis. Quo major est honor, quem gerit, hoc longius oportet abesse à specie hujus mali. Summa potestas summam requirit integritatem. Nihil autem integre facit, nihil incorrupte, quisquis avaritiam habet in consilio, quæ tantum abest ab honestate, ut radix ac seminarium sit malorum omnium, etiamsi divitiæ miram quandam felicitatem præ se ferre videntur. Hac esca illecti quidam, dum has appetunt, depravati cupiditatibus aberrarunt à sinceritate fidei Euangeli-

vaverunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.
11 Tu autem ô homo Dei hæc fuge: sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem.
12 Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, & confessus bonam confessionem coram multis testibus.
13 Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, & Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem:
14 Ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile, usque in adventum Domini nostri Jesu Christi:
15 Quem suis temporibus ostendet beatus & solus potens, Rex regum, & Dominus dominantium:
16 Qui solus habet

A gelicæ, sibi scopum alium præfigentes, quam Christum, & dum stulte captant suavem vitam, implicuerunt sese doloribus multis, magnis molestiis parantes, quod anxia sollicitudine custodiant, quodque si contingat eripi, gravi vulnere sauciet avidum pectus. Hæc eorum sunt, qui se Mammonæ Deo dicarunt.

11 Tu vero, qui Deo consecratus es, hæc indigna tua professione fugito, veras opes sequens, justitiam, pietatem, fidem, caritatem, patientiam, mansuetudinem. Justitiam, quæ te servet ab omnibus vitiis immunem: pietatem, qua Deum ames, & hujus gratia proximum: fidem, qua Dei præsidio fretus, non B crucieris hujusmodi rerum sollicitudine: caritatem, qua prosis omnibus: patientiam, qua spe futuræ immortalitatis perdures in adversis ac persecutionum procellis: mansuetudinem, qua leniter feras imbecillitatem alienam. Hæc tueri non potest, qui sibi nihil non faciendum existimat amore divitiarum.

12 Tibi multo alius cursus susceptus est. Egregium certamen ingressus es, non avaritiæ, sed fidei. Neque mediocre præmium est propositum. Nec enim hoc agitur, ut hîc momentaneis, falsisque bonis ditescas, sed ut vitam adipiscaris æternam. Ad hunc C scopum, ad hanc metam omni studio connitere. Ad hanc vocavit te Deus agonotheta non fallax, qui te suo judicio delegit, ut Episcopus populo præsideres, ad Christi gloriam. Hoc suscepto Presbyteri munere professus es, idque multis testibus.

13, 14 Eximia est professio, sed huic ut respondeas, magna opus est vigilantia. Si te parum movet præmium tam ingens, moveat spectator Deus, moveat tam multorum exspectatio, moveat religio susceptæ provinciæ. Hoc igitur etiam atque etiam tibi præcipio, obtestans per Deum Patrem, qui omnibus auctor est vitæ, etiam mortuos ad immortalitatem D revocaturus, per hujus Filium Jesum Christum, qui sub judice Pontio Pilato functioni, quam à Patre susceperat, ad crucem usque non defuit, ut tibi delegatam provinciam sic geras, ut nullam maculam aut reprehensionem tibi contrahas, idque facias constanter, non solum ad judicium humanum, verum multo magis spectans adventum Domini nostri Jesu Christi:

15, 16 Quem suis temporibus rursus ostendet orbi beatus ille, solusque potens Rex regnantium, & Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem ex sese, qui solus inhabitat lucem inacces- E sam, quem nullus hominum adhuc vidit, nec videre potest, cui honor & potestas æterna, Amen. Tantos habes tuæ functionis auctores, ne quid diffidas auctoritati tuæ: tantos spectatores ac judices, ne quid secus quam oportet committas: tantos propugnatores, ne quid metuas humanarum persecutionum procellas: tantos remuneratores, ne quid addubites de præmiis promissis. Ad illos tota Euangelii gloria referenda est, ne quid hinc homo sibi vindicet laudis.

17 Declaravi, quam sit periculosum Christum professis, divitiarum studium. Quod si sunt inter nostros, quibus opes istæ contigerunt, ob quas mundus hic divites ac beatos appellat, & ceu semideos quospiam suspicit veneraturque, his præcipe, ne, quemadmodum vulgo fit, fiducia facultatum efferantur animis, neque præsidia felicitatis suæ constituant in rebus, primum inanibus, deinde etiam incertis, ut quas si non casus, certe mors eripit. Magis autem fidant in Deo vivo, qui nec vivos, nec mortuos unquam destituit, cum ipse sit immutabilis, cujus beneficentiæ est, quicquid affatim annuo proventu mundus hic nobis suppeditat ad præsentem usum, non ad exstruendas opes.

18 Quin potius huc suum convertant studium, ut se ad bona opera exerceant, quo vere divites fiant, & benefactis potius quam prædiis locupletentur: id quod forte obtigit, sic possideant, quasi commune sit, non proprium, eoque faciles sint ad impartiendum egentibus, neque cæteros, qui re tenui sunt, fastidiant, sed semet comes placidosque præbeant ad congressum & consuetudinem vitæ communis. Solet enim opulentiæ comes esse fastus ac supercilium.

19 Ne fidant substructionum molibus. Nihil enim hîc diuturnum est, quin potius veris virtutibus reponant sibi fundamentum solidum ac bonum in posterum, ut assequantur veram vitam, id est, æternam. Nam hæc quid aliud est, quam cursus ad mortem? Cæteris curis omissis rerum fluxarum, ad hanc omni studio nobis properandum est.

20 O Timothee iterum atque iterum te obtestor, doctrinam hanc, ut est deposita, bona fide serva, ne sinas humanis dogmatibus vitiari. Id fieri non potest, nisi quemadmodum superius admonui, futilem & inanem istorum loquacitatem, qui quæstiunculis & argutationibus humanis falsam scientiæ opinionem sibi venantur, rejicias, cum humana scientia, constans opinionibus inter se pugnantibus, non mereatur nomen scientiæ. Nihil verius scimus, quam quod Euangelica doctrina fidesque nobis persuasit.

21 Cæterum quidam dum humanis ratiocinationibus, dum sophisticis altercationibus, dum novis dogmatibus, quæ ipsi commenti sunt, docti sapientesque videri student, aberrarunt ab Euangelicæ fidei sinceritate, quæ credit, non disputat, nec hominum decretis abducitur à præscriptis Dei. Ut intelligas hanc Epistolam non esse subditítiam, hæc mea tibi non ignota manu subscribam. Gratia tecum, Amen.

immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem: quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest: cui honor, & imperium sempiternum. Amen.
17 Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum)
18 Bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare,
19 Thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.
20 O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ,
21 Quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM I. D. PAULI AD TIMOTHEUM

FINIS.

VERSUS MEMORIALES IN PRIOREM AD TIMOTHEUM EPISTOLAM.

Absit lex justis: Bonus unicus est mediator:
Curet Episcopus hæc: Dæmonum hypocrisis est:
Electa vidua: Falsos vitato prophetas.
Timothei tria bis scripta priora tenent.

IN EPISTOLAM II. D. PAVLI AD TIMOTHEVM ARGVMENTVM,

PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

QVONIAM *in superiori Epistola spem sui reditus fecerat* Timotheo, *apud* Ephesios *agenti, nec fuit ejus præstandi facultas, quod* Romæ *in vinculis haberetur, litteris eum confirmat, ne persecutionum procellis dejiciatur, sed suo exemplo animum ad martyrium præparet: instare enim tempora periculosa ob quosdam, pietatis prætextu veram pietatem subvertentes, itaque sese jactantes, quasi in verbis sit Christiana religio, ac non potius in animi puritate. Deinde testatus imminere diem obitus sui, seque jam à plerisque destitutum, jubet ut* Timotheus *una cum* Marco *propere ad se* Romam *veniat. Scripsit* Romæ, *cum iterum ad* Neronis *tribunal sisteretur.*

ARGUMENTI FINIS.

IN EPIST. II. D. PAVLI AD TIMOTHEVM PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

CAP. I.

Auge dona tua: antehac quæ celata patescunt: Depositum serva: vivat Onesiphorus.

1 PAVLVS Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu: 2 Timotheo charissimo filio, gratia, misericordia, pax à Deo Patre, & Christo Jesu Domino nostro.

1, 2 PAVLVS Legatus Jesu Christi, ad hoc adscitus voluntate Dei Patris, ut declararem, quanta sit felicitas futuræ vitæ, quam nobis pollicetur per Filium suum Jesum Christum, ne vitæ hujus jacturam magni faciamus, Timotheo dilecto filio, gratiam, misericordiam, pacem à Deo Patre & Christo Jesu Domino nostro.

3 Gratias ago Deo, cui servio à progenitoribus in conscientia pura, quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die 4 Desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear,

B 3, 4 Deo, cujus non nuper cultor esse cœpi, sed cujus religionem, à majoribus traditam, perpetuo sincera puraque conscientia servavi, servoque (siquidem eundem nunc colo Christianus, quem pridem colui Judæus, licet aliter) gratiam habeo, cujus beneficio tu talis nobis contigeris, sic imitans nos sincera prædicatione doctrinæ Euangelicæ, ut tuo merito te non aliter animo complectar, quam germanum verumque filium, adeo ut nec absentis unquam possim oblivisci. Siquidem in nocturnis diurnisque precationibus, quibus Deum interpellare soleo, & qui mihi vere cari sunt illi commendare, tu nunquam non occurris memoriæ meæ, magnoque teneor desiderio videndi tui, præsertim quoties recordor lachrymarum tuarum, quas in discessu meo fudisti, locupletissimas testes tuæ in me pietatis, mutuique amoris. Quæ res facit, ut gaudio totus perfundar, cum in mentem venit, quam nos sinceritate fidei referas, ut germanus filius parentem.

5 Recordationem accipiens ejus fidei, quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in avia tua Loide, & matre tua Eunice, certus sum autem quod & in te.

5 Atque ut religionis integritas in me velut hæreditaria fuit, ita videtur & ista fidei sinceritas tibi à majoribus per manus tradita. Siquidem ea constanter habitavit, primum in avia tua Loide, mox Eunica matre tua, neque dubito quin & nepos religiosissimæ aviæ, & filius optimæ matri sis responsurus, quando has, quam paternum genus referre maluisti.

6 Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.

A 6 Hæc commemoro, quo & nostro, & majorum tuorum exemplo reddaris alacrior, ut donum Dei, quod per impositionem manuum mearum Episcopus ordinatus accepisti, suscites tua industria vigilantiaque, fortique, & infracto animo peragas tibi delegatum munus, nihil expavescens quorundam oblatrationes, aut persecutorum sævitiam.

7 Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris; sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis.

7 Judæorum est ista formidare, quæ præsens intentat vita: nobis, qui per fidem Euangelicam facti sumus filii Dei, dedit Deus longe alium spiritum, non qui nos pavidos reddat ac dejectos ob metum ac diffidentiam, sed innocentiæ fiducia, speque promissæ immortalitatis fortes atque erectos, caritate liberos & animosos, ut quæ simul & Dei præsidio tota fidit, nec metuit proximi gratia subire discrimen. B Postremo qui nos non sinat animo perturbari, sed efficiat, ut semper præsenti & infracto pectore perseveremus.

8 Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus: sed collabora Euangelio secundum virtutem Dei:

8 Hunc igitur spiritum cum acceperis, exsere vim illius, magnoque animo declara, quod habes. Ne quid pudeat professionis tuæ, qua prædicas crucem & mortem Domini nostri Jesu Christi, neque te hujus Apostoli pudeat esse discipulum, quanquam his vinculis sum oneratus. Nihil gloriosius cruce Christi, quæ salutem dedit orbi, quæ Diaboli tyrannidem fregit, quæ nobis immortalitatem peperit. Christi crux nostra est gloria. Neque me catenæ, C quas volens perpetior ob Euangelii negotium, faciunt infamem, sed gloriosum magis. Proinde ne refugias ea pati, quæ passus est Christus, quæque ego illius gratia perpetior. Quin & tu paratus esto venire in societatem afflictionum, quæ ob Euangelium Christi nobis infliguntur. Quicquid ingruerit, non est quod trepidemus: res enim non agitur nostris viribus, sed præsidio Dei.

9 Qui nos liberavit, & vocavit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia.

9 Nos quidem imbecilles, sed ille potens, qui nos cum essemus perditi, servavit per Filii mortem, abolitis pristinæ vitæ commissis, ac vocavit ad sanctimoniam, non ob ulla merita nostra, sed suapte voluntate impulsus, spontaneaque beneficentia, quam non nupero consilio nobis largitus est: sed ab æter- D no, & ante tempus omne, ante conditum hunc mundum, hoc illi decretum fuit, hæc nobis conferre per Jesum Christum Filium suum.

10 Manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam & incorruptionem per Euangelium:

A [10] Res apud illum nova non est, sed quod semper fuit in arcano mentis illius, id nuper declaravit orbi, per adventum Servatoris nostri Jesu Christi, qui sumto mortali corpore, per crucem abolevit mortem, & per resurrectionem aperuit vitam atque immortalitatem, per Euangelii prædicationem, quæ Christi crucem imitantibus, similia præmia pollicetur.

11 In quo positus sum ego prædicator, & Apostolus, & magister gentium.

[11] Hujus Euangelii prædicatio mihi delegata est, ut Apostolo ac doctori Gentium, ut per me discant, ad hoc Dei donum non solum Judæos esse vocatos, sed universum hominum genus.

12 Ob quam causam etiam hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, & certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem.

[12] Ob Euangelium igitur quoniam alligatus sum catenis, adeo non pudet hujus afflictionis, ut etiam gloriæ mihi ducam. Ob maleficia pati, B probrosum est, ob Christi gloriam affligi, gloriosum est. Nihil me terret hæc tempestas: nam quamvis ipse sum imbecillis, tamen scio & certum habeo, quod is, in quo collocavi meam fiduciam, abunde potens sit, ut in extremum usque diem servet quod illi concredidi. Illius præsidio & Euangelii negotium, & mea salus, & Christiani gregis incolumitas in tuto est. Et si quid hîc ad tempus perire videbitur, tamen ille, ubi venerit ille dies, quo proferet suam magnificentiam orbi, multo cum fœnore restituet. Ego apud illum deposui vitam ac salutem meam, ille mihi dispensationem Euangelicæ doctrinæ concredidit. Si ego bonæ fidei depositarius fuero, ille non fallet fiduciam nostram.

13 Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti in fide & in dilectione in Christo Iesu.

[13] Quod ab illo accepi, tibi vicissim credidi. Ergo cum habeas formam atque exemplar Euangelicæ dispensationis, sinceræque doctrinæ, quam ex me didicisti, non nitentem frivolis ac perplexis quæstiunculis, sed fide & caritate, quam nos & docuit, & exhibuit Christus Jesus, cura ut serves quod penes te depositum est.

14 Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis.

[14] Rem sinceram ac puram deposui, tu vide ne tua negligentia vitietur. Scio multos adniti & adnixuros, ut Euangelicam doctrinam corrumpant, sed tu fortiter ac constanter tuere quod accepisti, fretus præsidio Spiritus Euangelici, qui habitat in nobis. D Hoc opitulatore fortes, quicquid intentabitur discriminum, facile negligemus, atque etiam vincemus. Eo qui carent, territi malorum procella, deserunt Euangelii negotium.

15 Scis hoc, quod aversi sunt à me omnes, qui in Asia sunt, ex quibus est Phigellus, & Hermogenes.

[15] Nam opinor tibi notum, quod omnes cæteri, qui mihi adhærebant in Asia, post sint aversati me, & cui fictis animis adsuerant, mox ad occasionem erumpente simulatione, Romæ cœperunt aversari. Quorum de numero est Phygellus & Hermogenes, ne prodam omnium nomina. Uterque ipso vocabulo declarat inconstantiam. Nam priori à fuga, posteriori à versatili Mercurio vocabulum est.

16 Det misericordiam Dominus Onesiphori domui: quia sæpe me refrigeravit, & catenam meam non erubuit:

E [16] Non est meum illis imprecari quod meruerunt. Illud precandum, ut Deus pie factorum remunerator, quique sibi vult imputari, quicquid officiorum famulis ipsius impenditur, benefaciat Onesiphori familiæ. Siquidem is cum sæpe alias mihi fuit solatio refrigerioque in his afflictionum æstibus, tum hoc tempore non puduit illum vinculorum meorum, intelligentem, gloriosum esse pro Christo affligi: nec metuit consortium periculi, fretus promissis Euangelicis:

17 Sed cum Romam venisset, sollicite me quæsivit, & invenit.

[17] Imo Romæ cum esset, adeo non refugit colloquium captivi, ut magno etiam studio me vestigarit, nec conquieverit donec invenisset.

18 Det illi Dominus invenire misericordiam à Domino in illa die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius nosti.

F [18] Invenit ille materiam exercendæ misericordiæ, det illi Dominus Jesus, ut vicissim inveniat misericordiam apud ipsum in illo die, quo cuique pro suis gestis merces reponetur, & Deum erga se beneficum experiatur, qui beneficus esse studuit in afflictum. Non enim hîc referam, quam multis in rebus mihi fuerit opitulatus Ephesi, cum tu id melius noris, quam ipse. Qualem istic se præstiterit, talis erga me fuit & Romæ. Non enim terretur vera caritas ullis afflictionum procellis.

CAP. II.

Bellator: pugil: agricola: Christusque resurgens:
Cancer: vasa: fides: sermoque recta docens.

1 Tu ergo fili mi confortare in gratia, quæ est in Christo Iesu:

2 Et quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.

[1, 2] HUJUS igitur ac meo exemplo tu quoque robur animi sumas, fretus beneficio Dei, quod habemus per Christum Jesum, & ad omnia pericula paratus ac munitus, sinceram Euangelii doctrinam, quam ego tibi non furtim, sed coram multis testibus palam tradidi, tu vicissim, fili carissime, per manus aliis trade propagandam, non quibuslibet, sed quos bona fide dispensaturos judicabis, quique visi fuerint idonei, ut non solum ipsi sequantur, quod hauserunt, sed etiam pure transfundant in alios.

3 Labora sicut bonus miles Christi Iesu.

[3] Vides ut qui militiæ sacramentis sunt addicti, rebus omnibus omissis, nihil non & ferant, & agant, quo cum laude muniis suis defungantur. Habet & Christus suam militiam, huic nomen dedisti, in hujus verba jurasti, is te suis castris præfecit. Fac igitur, ita ut fortem ducem decet, adversus omnia mala ingruentia strenuum te præstes, dignumque imperatore tuo Jesu Christo, qui ad crucem usque perstitit in officio delegato.

4 Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus: ut ei placeat, cui se probavit.

[4] Ne sis sollicitus de præsidiis humanæ vitæ: totam hanc curam in imperatorem rejice, tu totus in hoc sis, ut quod ille mandavit, graviter obeas. Non oportet nos segniores videri in militia Christi, quam militum vulgus esse videmus in profana militia. Quis enim horum ubi se semel adscripsit militiæ Regis aut Imperatoris, de vestitu aut victu sollicitus est? Harum rerum provisionem Imperator in se recipit. Militi nihil aliud curandum est, quam ut operam suam probet Imperatori, à quo ceu strenuus ac fidus miles ad hoc negotii delectus est. Scit enim præmium esse paratum penes Imperatorem, si modo promereatur.

5 Nam & qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit.

[5] Quin & inter hos, qui sese certaminibus Pancraticis addixerunt, quisquis decertat, non sat habet, ut quomodocunque decertet, sed nihil non facit, ut vincat, certus coronam quidem esse paratam, sed ei, qui gnaviter ac strenue se gesserit in certamine.

6 Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere.

[6] Eundem ad modum industrius agricola, dum proscindit, dum stercorat, dum sementem facit, dum repurgat, totus est in opere suo, nec ullum laborem sibi gravem ducit, spe fructus, quem suo tempore fidelem terram scit esse reddituram.

7 Intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.

8 Memor esto Dominum Jesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine David, secundum Euangelium meum,

[7] Quo magis oportet idem facere nos, qui in Euangelii negotio versamur, ut immortalitatis præmio commoti, nihil hîc non volentes perpetiamur, præsertim cum Imperatorem habeamus, qui fallere nec vult, nec potest. Perpende quid his parabolis significem. Det autem tibi Dominus non solum in his, verum in cæteris omnibus intellectum. Nihil est dispendii, imo crescentibus afflictionibus, crescit lucrum Euangelicæ salutis. Sic enim visum est Deo suam declarare potentiam.

9 In quo laboro usque ad vincula, quasi male operans: sed verbum Dei non est alligatum.

[8] Vidimus in capite, quod speremus in nobis. Quod scis, oportet meminisse, videlicet, quod Christus Jesus, factus homo mortalis ex progenie David, ferendis contumeliis illustrarit gloriam Euangelii, & post crucis supplicium evectus sit ad immortalitatis præmium. Hoc est Euangelium, quod hactenus constanter prædico, nec Judæorum odio, nec Gentium metu deterritus.

10 Ideo omnia sustineo propter electos, ut & ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu, cum gloria cælesti.

[9] Atque hujus gratia multis malis affligor ab utrisque usque ad carcerem & vincula, quasi facinorosus quispiam. Ac ne sic quidem ab Euangelii prædicatione desisto. Corpus hactenus alligatum est. Lingua Christi prædicatrix alligari non potuit. Et captivus quantum licet ad Christum quoscunque possum allecto.

[10] Mea nihil refert quid patiar, modo lucrum aliquod adjungam Euangelio Christi. Hujus rei gratia volens omnia perpetior, de mea quidem salute se-

A securus, sed ut ii quoque per Euangelii prædicationem consequantur salutem, quos Deus ad hanc felicitatem destinavit, quæ salus offertur omnibus non per Legem Mosaicam, sed per Jesum Christum: qui sicuti pro nobis est passus, ita vicissim decet, & nos pro illius Euangelio, & fratrum salute perpeti: & sicut ille per afflictiones varias & ignominiam ad cœlestem gloriam evectus est, ita nobis eodem eadem via est enitendum.

11 Fidelis sermo: nam si commortui sumus, & convivemus:

11 Multis hoc durum videtur & incredibile, sed nobis indubitatum esse debet. Etenim si per baptismum una cum Christo mortui sumus hujus mundi cupiditatibus, aut si etiam in baptismi professione perseverantibus obtigerit affligi malis hujus mun- B di, futurum est ut & cum Christo vivamus, videlicet immortalitatis socii, qui mortis socii fuerimus:

12 Si sustinebimus, & conregnabimus: si negaverimus, & ille negabit nos:

12 Et si cum illo perpetimur, atque ob illius gloriam, nimirum cum eodem etiam regnabimus. Æquissimus enim est Deus, nec sinet à regni consortio secludi, quos malorum consortes esse voluit. Si hîc illum fortiter profitemur apud homines, agnoscet & ille nos in majestate sua; sin illum abnegabimus, (abnegat autem, qui crucem recusat) futurum est ut in extremo die formidabilem illam vocem audiamus, *Nescio vos.*

13 Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest.

13 Si fidimus illi, nostræ saluti consulimus; sin diffidimus, nihil decedet illi. Siquidem ex nostra C de illo opinione, neque profectus est illi, neque dispendium. Ille natura verax est, nec potest sui esse dissimilis. Sive credimus, sive non credimus, eveniet quod ille promisit, piis immortalitas, impiis mors æterna.

14 Hæc commone, testificans coram Domino. Noli contendere verbis: ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.

14 Hæc est basis Euangelicæ doctrinæ. Hujus omnes commonefacito, non disputans ac digladians humanis argutiis, sed obtestans per Dominum Jesum, hujus doctrinæ auctorem & tuæ admonitionis testem, & ultorem impietatis, nisi moniti resipuerint. Hujusmodi contestatione gravi seriaque magis profeceris, quam argutationibus. Noli Sophistarum D more, verbis contendere, & humanis ratiocinationibus velle asserere, quod fide percipiendum est. Siquidem ea res adeo non confert ad profectum pietatis, ut labefactet etiam fidei firmitatem, ac tandem subvertat animos audientium, nihil non vocari in quæstionem, & philosophicis rationibus, nunc asseri, nunc destrui, de quo dubitare nefas, sic quæstione quæstionem propagante, ut nullus quæstionum neque finis sit, neque modus.

15 Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis.

15 Tu potius omissis istiusmodi digladiationibus, stude te ipsum exhibere operarium Euangelicum, non disputatorem, & probatum operarium, non hominibus, sed Deo, & sic in Euangelico negotio te geras, ut illi, qui te delegit, non sis erubescendus. E Id fiet, si recisis supervacaneis disputationibus, ad fidei compendium voces Euangelicam doctrinam, & discussis perplexarum quæstionum spinetis, recto judicio seces, tractesque sermonem Dei, ea tantum proponens, quæ ad salutis ac pietatis negotium proprie pertinent.

16 Profana autem, & vaniloquia devita: multum enim proficiunt ad impietatem:

16 Cæterum inanes verborum disceptationes fortiter rejice, quæ si semel receptæ fuerint, paulatim gliscet venenum, & semper ad majorem proficient impietatem, & tandem res eo deveniet, ut invalescentibus humanis dogmatibus ac dissertationibus, obruatur, obscuretur, & obsolescat vigor Euangelicæ doctrinæ.

17 Et sermo eorum ut cancer serpit: ex quibus est Hymenæus, & Philetus,

17 Siquidem sermo istorum, si semel aures & a- F nimos simplicium occuparit, semper latius serpet, non aliter, quam cancer in corpore animantis, non desinit paulatim occupare partes vicinas, donec exitium attulerit. Quo magis statim in ipsis initiis occurrendum est malo, ac resecandum est potius, quam fovendum, priusquam radices agat. Hæc puta me temere formidare, nisi jam in Hymenæo ac Phileto, quod metuo, conspeximus.

18 Qui à veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, & subverterunt quorumdam fidem.

18 Hi dum humanis disputationibus tractant rem fidei, adeò aberrarunt ab Euangelica veritate, ut quod est hujus caput ac fundamentum, abnegarint, dictitantes resurrectionem jam in Christo peractam esse, neque nobis aliam exspectandam resurrectionem, quam qua in liberis nos referentibus quodammodo renascimur, ac reviviscimus. Nec interim animadvertunt sublata resurrectione, tolli metum ac spem præmiorum, quæ diversa manent pios & impios. Tolerabilius erat hoc malum nisi ipsi subversi, & aliorum quorundam fidem sua doctrina subverterent.

19 Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: cognovit Dominus qui sunt ejus, & discedat ab iniquitate, omnis qui nominat nomen Domini.

19 Sed periculum non est, ne istorum perversitas veritatem Euangelicam prorsus evertat. Ut sursum ac deorsum fluctuent opiniones humanæ, certe fidei fundamentum ope Christi jactum ac defensum, stat firmum & nullis hæreticorum oppugnationibus labefactandum. Cui ceu solido saxo insculptum est, nusquam eluendum elogium: Novit Dominus, qui sint ipsius: & discedat ab iniquitate, qui profitetur nomen Christi. Mirum non est, si desciscant à Christo, qui non erant illi sincere juncti. Sed ab horum doctrina debent abstinere, quicunque pura fide semel Euangelio crediderunt.

20 In magna autem domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam.

20 Optandum quidem votis omnibus, ne quid oboriretur hujusmodi pestium in Ecclesia. Sed fieri non potest, quin in tanta hominum multitudine quosdam improbos feramus bonis admixtos. Quin & horum malitia vertitur in bonum piorum, dum ab his agitati magis declarant fidei suæ constantiam. Sic in ampla divitis domo non solum habentur vasa aurea & argentea, verum etiam lignea fictiliaque, quorum illa honesto usui deputata sunt, hæc inhonesto. Hoc tantum interesset, quod quæ natura argillacea, aut lignea sunt, in aurum argentumve verti non possunt: hîc quoniam res voluntatis est, non naturæ, qui se vitio suo vas fecerit ignominiosum, potest òpitulante Deo efficere, ut rursum incipiat esse vas honorificum. Ac rursus, qui pietatis cultor, vas aureum fuit in domo Dei, si sua culpa relabatur ad impietatem, vas erit probrosum. Incredulitas, ambitio, crudelitas, libido, & his consimiles animorum morbi faciunt, ut aliquis vas sit ignominiosum.

21 Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum.

21 Ab his si quis se penitus repurgarit, & ad innocentiam pietatemque resipuerit, nimirum vas erit honorificum ac purum, accommodum ad gloriosos usus, semper Domino suo paratum, quoties opus erit.

22 Iuvenilia autem desideria fuge, sectare vero justitiam, fidem, charitatem, & pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro.

22 Scio juventutem variis cupiditatibus sollicitari quæ pertrahant hominem ad impuritatem. Sed tu, qui senioris officio fungeris, omnia juvenilia desideria fugito, sectare potius quæ te digna sunt, justitiam, fidem, caritatem, pacem cum his, qui puro corde Christum profitentur. Cum Hymenæi similibus nihil tibi sit commercii. Non peccat innocentia, non disputat fides, non effertur caritas, non contendit pax.

23 Stultas autem, & sine disciplina quæstiones devita: sciens quia generant lites.

23 Porro stultas, & ineruditas quæstiones, quæ plus habent ostentationis, quam sapientiæ, ne recipito; non ignarus ex his nihil aliud nasci, quam jurgia & rixas, dum semper in majus gliscente disputationis calore, res tandem in rabiem exit, adeoque nullus alii velit concedere, ut malit & agnitam falsitatem pertinacissime tueri, quam minus eruditus haberi. Cum hoc igitur hominum genere non conseres manum, quando vinci non possunt. Christus non hac via persuasit mundo: modestia ac mansuetudine vicit, nec audita est vox ejus in plateis.

24 Servum autem Domini non oportet litigare: sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem,

24 Decet itaque servum Domini sui vestigiis inhærere, nec esse pugnacem, sed placidum ac mitem erga omnes: facilius enim persuadet, qui caritate modestiaque commendatur, paratus ad docendum magis, quam ad objurgandum: in malis tolerandis lenem, minimeque irritabilem, qui graviter magis, quam aspere corripiat eos, qui reluctantur, declarans sese nihil aliud agere his rebus omnibus, quam ut illis medeatur.

25 Cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati; nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem,

25 Neque enim temere de quoquam est desperandum: nam fieri potest, ut per modestam & amicam cor-

correptionem, det illis Deus superioris errati poenitudinem, jamque discussa mentis caligine veritatem agnoscant, & amplectantur, quam prius impugnabant.

26 Et resipiscant à diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.

26 Ac resipiscentes tandem, velutique ab ignorantiæ gravi somno expergiscentes excutiant sese à laqueo Diaboli, quæ nimirum sunt cupiditates pravæ, quibus antea capti ad ipsius voluntatem circumagebantur, etiam usque ad impugnationem Euangelicæ veritatis.

CAP. III.

Consurgent Jambri similes: mala multa: tuere Tradita: sufficiant scripta tibi una Dei.

1 Hoc autem scito, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa:

2 Erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti,

3 Sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate,

4 Proditores, protervi, tumidi, & voluptatum amatores magis quam Dei:

5 Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. Et hos devita:

6 Ex his enim sunt, qui penetrant domos, & captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis:

7 Semper discentes, & numquam ad scientiam veritatis pervenientes.

8 Quemadmodum autem Iannes & Mambres restiterunt Moysi: ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem,

9 Sed ultra non proficient: insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit.

1, 2 NON solum igitur adversus Judæorum & Ethnicorum persecutiones, verum etiam adversus horum malitiam nos muniamus oportet. Neque enim dissimulandum est, sed vincendum, quod vitari non potest. Illud certum habe, quod Spiritus futurum prædicit: extremis diebus instabunt tempora gravissima, quum degenerante sincera pietate, & Euangelica caritate refrigescente, erunt homines sui tantum amantes, pecuniæ studio dediti, fastuosi, superbi, maledici, parentibus inobedientes, ingrati, impii:

3 Carentes affectu erga suos, & propinquitate conjunctos, nescii fœderis, calumniatores, intemperantes, immites, bonorum osores:

4 Proditores sodalitatis & amicitiæ, temerarii, turgidi, voluptatum amantiores, quam Dei.

5 Titulo, cultu, ceremoniis, & hypocrisi præ se ferentes speciem pietatis, cum id, quod est caput veræ pietatis, abnegent, hoc pestilentiores, quod sub persona religionis, & vita sint contaminatissima, & sinceritatem Euangelicæ doctrinæ Judaicis fabulis & humanis inventiunculis vitient.

6 Fortassis & hodie cernere est quosdam, ad hæc morum exitia tendentes. Proinde hos quoque fac averseris. Id quo certius facias, mores illorum ex parte tibi depingam. Siquidem hujus generis sunt isti, qui commendatione simulatæ religionis, sordidis vestibus, ficta severitate, vultus pallore arte inducto insinuant semet in domos alienas, atque illic primum venantur stultas mulierculas, quo facilius per has imponant viris, haud secus, quam Serpens per Evam decepit Adam. Nam primum sexus imbecillior magis idoneus est imposturæ. Deinde, non captant graves ac vere probas matronas, sed leves mulierculas, quæ sic Christum profitentur, ut interim onustæ sint peccatis, quæque quoniam non innituntur solidæ pietati, fluctuant ac circumaguntur variis cupiditatibus:

7 Non contentæ semel à nobis didicisse, quod ad veram pietatem satis est, sed nova subinde discere gestiunt, & ob id adsciscunt sibi doctores accommodos ad suas cupiditates, qui doceant illas nihil scire, nec unquam perducant ad cognitionem veritatis. Imo sub prætextu doctrinæ Euangelicæ, celant impurissimam vitam, ac palam profitentes Christum, clam ea docent, quæ cum Christi doctrina ex diametro dissident ac pugnant.

8 Mirum videri non debet, si nunc exoriuntur, quorum improbitas adversetur Euangelio; vetus exemplum est. Quemadmodum enim olim in Ægypto, Jambres & Mambres suis præstigiis conati sunt abrogare fidem iis prodigiis, quæ Moses virtute Dei designabat: ita & hi sub falsa quadam imagine pietatis adversantur Euangelicæ veritati, homines deplorati, quippe non solum turpissimis animi cupiditatibus infecti, verum etiam Euangelicæ doctrinæ fideique sinceritatem ad suos affectus depravantes.

9 Atque hactenus quidem imposuerunt quibusdam, cæterum posthac, haud ita multum promovebunt suis technis. Siquidem futurum est, ut istorum amentia perspicua fiat omnibus; quemadmodum & magorum detecta fraus reddidit illos contemtos ac ridiculos. Etenim quorum mores & animus est insincerus, eorum doctrina non potest esse sincera. Porro fucata non durant perpetuo. Quod aliquandiu texit simulatio, tempus in apertum profert.

10 Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam,

11 Persecutiones, passiones: qualia mihi facta sunt Antiochiæ: Iconii, & Lystris: quales persecutiones sustinui, & ex omnibus eripuit me Dominus.

12 Et omnes, qui pie volunt vivere in Christo Iesu, persecutionem patientur.

13 Mali autem homines, & seductores, proficient in pejus; errantes, & in errorem mittentes.

14 Tu vero permane in iis, quæ didicisti, & credita sunt tibi: sciens à quo didiceris.

15 Et quia ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Iesu.

10 Tu vero longe dissimilis istorum, doctrinam Euangelicam, quam tibi pure tradidi, pure item & constanter transfundes in alios. Qualis fuit mea doctrina, talis fuit & vita. Cujus rei testis optimus esse potes, qui diu mecum versatus, nihil non expertus es, sinceritatem doctrinæ, & huic congruentem morum institutionem, alacritatem animi nihil refugientis, fidei robur nullis malis perturbabilis, lenitatem erga hæreticos, caritatem, qua prodesse cupiebam & hostibus:

11 Tolerantiam in persecutionibus & afflictionibus, quæ mihi te teste acciderunt Antiochiæ, Iconii, & Lystris. Scis quam hic graves persecutionum procellas sustinuerim supra vires humanas. Sed tamen ex omnibus his eripuit me Dominus, cujus præsidiis eram infractus. Neque vero hæc mihi vel meo peculiari quodam fato acciderunt, vel ob malefacta mea sunt inflicta. Ob sinceritatem Euangelicæ doctrinæ pariter ac vitæ, tot malis exercitus sum.

12 Imo quicunque volent ad exemplum meum & Christi sequi veram pietatem, ad illius ac meum exemplum ad tolerandas afflictiones se præparent oportet. Nunquam enim non habiturus est mundus, qui quo suam fictam religionem tueantur, affligant & opprimere nitantur veræ pietatis cultores.

13 Sed hæc afflictio nobis cedet in lucrum, quemadmodum improbis illis, & impostoribus, sua prosperitas cedet in cumulum damnationis, duplici nomine daturis pœnas, & quod ipsi desciverint à veritate, & quod alios suis erroribus involverint. Sed illos si minus resipiscunt, suæ pœnæ relinquito.

14 Tu vero fac perseveres in his, quæ à me didicisti, & in officio tibi delegato, constanter esto sincerus, cum scias indubitatam esse doctrinam & institutionem quam habes, si modo meministi, & à quo profecta sit auctore, & à quo magistro didiceris:

15 Nec tibi exciderunt sacræ Litteræ, quas olim rudibus annis primæ pueritiæ à majoribus didicisti, quæ recte quidem intellectæ, vel citra nostrum magisterium, possunt te eruditum reddere, quantum attinet ad consequendam salutem, quam nobis promittit Euangelium, non per observationem Mosaicæ Legis, sed per fiduciam, qua credimus Christo Jesu. Quod Euangelium ex parte docet esse factum, hoc litteræ Veteris Testamenti futurum prædicunt ac delineant. Nec aliud docent, quam Euangelium, sed aliter, si modo nanciscantur pium & eruditum lectorem. Non est cur Prophetarum aut Mosi libros post evulgatum Euangelium existimemus esse supervacaneos, si per spiritualem intellectum ad Christum & pietatem accommodentur.

16 Omnis scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia:

17 Ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

16 Imo tota Scriptura, quæ nobis non humano ingenio, sed divini Spiritus afflatu prodita est, magnam habet utilitatem, vel ad docendum ea, quæ cum periculo salutis nesciuntur, vel ad redarguendum eos, qui veritati repugnant, vel ad corrigendos ac revocandos in viam eos, qui simpliciter errant, vel ad institutionem & eruditionem, non in Judaismo aut humana Philosophia, sed in vera innocentia, integritateque vitæ:

17 Adeoque cuncta suppeditat, quæ faciunt ad officia pietatis, ut homini Deo dicato, nihil jam desit quo minus consummatus sit, pleneque instructus ad omnia vitæ Christianæ munia.

CAP.

CAP. IV.

Doctrinam sanam spernent: exspecto coronam:
Desertum Paulum summus Jova tegit.

[1] ETIAM atque etiam te obtestor, per Deum Patrem, perque Jesum Christum, qui judicaturus est vivos ac mortuos, cujus sententiam nullus hominum effugiet, perque hujus adventum, quo non jam humilis, sed sublimis ac formidandus veniet judicaturus, qui hîc passus est se judicari, perque regnum ejus, cui nulla potestas possit resistere, ut Euangelicum sermonem fortiter prædices, nec adversis deterritus, nec prosperis delinitus.

[2] Insta & urge opportune, inopportune. Nullum enim tempus tibi non videbitur opportunum, quo spes sit profectus in Euangelico negotio. Argue delinquentem, hortare cessantem, increpa perseverantem in errore, quo severitate corrigatur, qui placida admonitione correctus non est, sed ita, ut acrimoniæ objurgationis admisceas omnem & lenitatem & doctrinam, ne vel odisse videaris, si tantum intones convitiis, vel temere litigare, si tantum increpes ac non doceas etiam. Facilius obtemperat, qui persuasus est, & libentius obtemperatur amanti quam inimico.

[3] Hoc magis occupandum est, ut confirmemus animos nostrorum, eo quod posthac erit tempus, ut dixi, grave ac periculosum, quo quidam ab Euangelica professione desciscentes, non ferent veram ac salubrem doctrinam Christi, pugnantem cum hujus mundi cupiditatibus; sed ut ipsi sunt affectibus corruptissimis, iisque variis, ita sibi varios ac subinde novos doctores coacervabunt, non qui doceant pietatem, sed qui Judaicis fabulis aut humanis inventiunculis titillent aures, quas habebunt stulta libidine prurientes, nova & arguta magis audiendi, quam utilia.

[4] Ad horum fabulas sese convertent, & ab Euangelica veritate avertent aures, quo magis tu in diversum nitere.

[5] Advigila, Euangelii gratia nihil non ferens, re ipsa te præbeas Euangelii præconem. Nam qui sua docent, ut dicantur, certe Euangelistæ non sunt. In ministerio, quod mei vice geris, fac ita verseris, & plene persuadeas ea, quæ doces, infigasque penitus animis, ne facile labefiant ab his, qui diversa conabuntur docere. Id eo diligentius tibi conandum est, quod non sim diutius conatibus vestris opitulaturus.

[6] Nam ipse ceu victima destinata Christo, jam immolari incipio, nec procul abest dies obitus mei.

[7] Volens ac libens immolor, & bene mihi conscius anteactæ vitæ, & de præmio certus. Certamen egregium decertavi, cursum Euangelicum consummavi, summa fide, quod delegatum erat, peregi.

[8] Meis partibus sum defunctus, jam quod superest, scio esse in tuto. Scio mihi repositam esse coronam innocentiæ debitam, quam mihi redditurus est Dominus imperator, cui militavi. Reddet autem non in hac vita, in qua certandi tempus est, sed in illo die, quo justus judex rependet unicuique præmium pro vitæ meritis. Nec enim mihi solum parata est hæc corona immortalitatis, sed & omnibus qui freti promissis ejus, se servant integros & incontaminatos, cum gaudio præstolantes illius adventum, quorum de numero confido te cum primis esse. Cura, ut quam primum venias ad me.

1 Testificor coram Deo, & IesuChristo, qui judicaturus est vivos, & mortuos, per adventum ipsius, & regnum ejus: 2 Prædica verbum, insta opportune, importune: argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina. 3 Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros, prurientes auribus: 4 Et à veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. 5 Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple. Sobrius esto. 6 Ego enim jam delibor, & tempus resolutionis meæ instat. 7 Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. 8 In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex: non solum autem mihi, sed & iis qui diligunt adventum ejus. Festina ad me venire cito.

[9] Carcer obstat quo minus liceat huc & illuc obambulare in obeundis Euangelii negotiis, & ab omnibus pene sum destitutus. Denique sunt quæ tibi ante decessum cupiam viva voce commendare. Demas me deseruit, malens hujus mundi deliciis frui, quam spe immortalis præmii, mearum afflictionum esse socius. Hoc animo recepit se Thessalonicam:

[10] Crescens, eo vocantibus negotiis, abiit in Galatiam: Titus in Dalmatiam:

[11] Lucas solus mihi adest, individuus omnium fortunarum comes. Cum venies, Marcum comitem adducito, nam illius officio mihi est opus.

[12] Tychicum enim ipse ob certa negotia misi Ephesum.

[13] Penulam, quam Troade reliqui apud Carpum, ubi venies, affer tecum, usui mihi futuram & hyeme & in carcere, simulque libros, cum reliquos, quos ibidem reliqui, tum maxime descriptos in membranis.

[14], [15] Alexander faber ærarius, non solum me destituit in his procellis, verum etiam multis malis me affecit. Non est meum ulcisci, sed Dominus illi referet gratiam, ut meritus est, à quo tu quoque cavebis tibi. Nam mihi in tantum non adfuit, ut vehementer etiam adversatus sit sermonibus nostris.

[16] Cum primum mihi esset agenda causa pro tribunalibus * Cæsaris, nemo mihi adfuit, omnes metu territi me deseruerunt.

[17] Humanum quiddam illis accidit, nolim hoc eis imputari, quanquam humano destitutum auxilio Dominus non destituit, sed adfuit, & vires addidit, ut per me præconium Euangelicæ fidei ad plenum persuaderetur, & hujus fama ad omnium Gentium aures permanaret. Nam hoc, opinor, consilio voluit me per varias Regiones circumactum tandem & Romam deportari, quo latius spargeretur Euangelica doctrina. Hujus ope, qui quovis tyranno potentior est, sum ereptus è faucibus Leonis sævissimi.

[18] Quin confido fore, ut idem Dominus me & in posterum sit erepturus ab omnibus impiorum malefactis, ne quid ulla occasione deflectam ab Euangelii sinceritate. Et si hîc mors infligetur, ille tamen servaturus est famulum ac militem suum in regnum suum cœleste, cui gloria sit in æternum, Amen.

[19] Saluta Priscillam & Aquilam hospites meos, & optime de me meritam Onesiphori familiam.

[20] Erastus remansit Corinthi. Porro Trophimum reliqui Mileti, parum firma valetudine.

[21] Da operam ut huc te conferas, prius quam hyems intercludat iter. Salvere te jubet Eubulus, & Pudens, & Claudia, cæterique fratres omnes.

[22] Dominus Jesus Christus, qui mihi semper adfuit, adsit & tuo spiritui. Gratia vobiscum, Amen. Id mea manu subscripsi, quo certior sit Epistolæ fides.

* Alia Editio, *tribunali.*

9 Demas enim me reliquit, diligens hoc sæculum, & abiit Thessalonicam: 10 Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam. 11 Lucas est mecum solus. Marcum assume, & adduc tecum: est enim mihi utilis in ministerium. 12 Tychicum autem misi Ephesum. 13 Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maxime autem membranas. 14 Alexander ærarius multa mala mihi ostendit: reddet illi Dominus secundum opera ejus: 15 Quem & tu devita: valde enim restitit verbis nostris. 16 In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. 17 Dominus autem mihi astitit, & confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, & audiant omnes Gentes: & liberatus sum de ore Leonis. 18 Liberavit me Dominus ab omni opere malo: & salvum faciet in regnum suum cæleste, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. 19 Saluta Priscam, & Aquilam, & Onesiphori domum. 20 Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. 21 Festina ante hiemem venire. Salutant te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes. 22 Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen.

PARAPHRASEOS IN II. EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM

F I N I S.

VERSVS MEMORIALES IN II. AD TIMOTH.

AVGE *donum: Bellus miles: Cœlica scripta:*
Doctrinam urgeto: Timothee ista legas.

IN EPISTOLAM D. PAVLI AD TITVM ARGVMENTVM,

PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

ITVM *discipulum suum, ac filii loco habitum ob eximias dotes, Insulæ nobilissimæ* Cretæ *præfecerat Apostolus, & illinc abiens Archiepiscopum consecrarat. Huic scribit ex urbe* Nicopoli, *qua est in* Actiaco *littore, rebus, ut apparet, adhuc tranquillioribus. Siquidem afflictionum, aut persecutionum nulla mentio. Monet autem, ut quod ipse apud* Cretenses *cœperat, consummet absolvatque, & per singulas Civitates, quas centum habuisse memoratur ea Insula, Episcopos instituat, quos & Presbyteros vocat, idonei Episcopi formam præscribens. Et quoniam huc quoque penetrarant Pseudapostoli, qui* Judaismum *suum omnibus ingerebant, animat eum, ut eos fortiter rejiciat ac refutet. Deinde personarum & ætatum præscribit officia, quemadmodum* Timotheo *præscribit, illud addens, ne quisquam* Christianæ *religionis prætextu Principibus aut Magistratibus resisteret, suo fungentibus officio, quamvis essent à* Christi *fide alieni, quin magis eos leniter ferendos, si quando forte, volente Deo, & illi resipiscant. Postremo jubet* Titum *ad se venire* Nicopolim, *sed non prius quam ipse* Arteman, *aut* Tychicum *illuc misisset, ne* Cretenses *destituti viderentur Episcopi solatio.*

ARGUMENTI FINIS.

IN EPISTOLAM D. PAVLI AD TITVM PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

CAP. I.

Abs te pontifices hi fiant: argue Cretas:
Sunt bona cuncta bonis: sunt mala cuncta malis.

1 PAVLVS servus Dei, Apostolus autem Iesu Christi secundum fidem electorum Dei, & agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem est

AVLVS ego ille servus & cultor addictus, non jam Mosaicæ Legis, ut olim, sed Dei Patris, atque idem legatus Filii ejus Jesu Christi. Porro legationis hæc summa est, ut eos, quos Deus elegit ad consequendam Euangelicam salutem, invitem non ad Legis observationem, aut operum fiduciam, sed ad fidem, quæ sola cunctis aperit aditum ad æternam salutem, ex gratuita beneficentia Jesu Christi: nec ad fidem tantum, verum etiam ad agnitionem veritatis, quæ apud Ethnicos humanæ sapientiæ commentis obruta fuit, apud Judæos umbris ac typorum involucris obtecta.

2 In spem vitæ æternæ, quam promisit qui non mentitur, Deus, ante tempora sæcularia:

² Veritas, inquam, non quam profitentur hujus mundi Philosophi, de causis rerum naturalium disserentes, sed quæ compendio commonstrat, quibus in rebus sit sita vera pietas, cujus & scopus & præmium sit vita æterna, post hanc momentaneam vitam secutura, quam hoc majore fiducia sperare debent, in quamlibet gravibus hujus vitæ malis. Primum, quod hanc illis promisit non homo quispiam, qui & falli possit, & fallere, sed Deus, qui tam non potest mentiri, quam non potest non esse Deus. Deinde, quod promisit non casu, aut nuper, sed ante mundum conditum divino & immutabili mentis ipsius decreto, fixum ac certum erat facere quod nunc facit.

3 Manifestavit autem temporibus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum Salvatoris nostri Dei:

³ Nihil accessit novi decreto illius, sed quod hactenus ob arcanas causas ipsi soli cognitas, tectum atque occultum esse voluit, id hoc tempore, quod æterna sapientia huic negotio destinarat, toti mundo voluit esse manifestum: neque Judæis tantum figurarum ænigmatis obscuram quandam umbram ostendi, sed aperta sermonis Euangelici prædicatione patefieri cunctis mortalibus, citra discrimen ullum generis, aut linguæ. Hæc est summa Euangelicæ doctrinæ, cujus prædicatio mihi non usurpata est, sed delegata, & delegata non ab hominibus, sed à Servatore nostro Deo, qui non solum vocavit me ad functionem Apostolici muneris, verum etiam sic injunxit, ut mihi liberum non sit detrectare quod mandatum est, ne cui levis sit nostra auctoritas, aut illius etiam, cui meas vices delegavi.

4 Tito dilecto filio secundum communem fidem, gratia & pax à Deo Patre, & Christo Iesu Salvatore nostro.

⁴ Talis igitur Paulus hanc Epistolam scribo Tito, vero germanoque meo filio, non juxta corporis, sed juxta fidei propagationem, quam in illum transfudi, & in qua ille sic me refert, ut in eo, veluti pater in filio non supposititio, renatus videar. Huic opto, ut contingat gratia & pax ab eo, à quo quicquid est verorum bonorum proficiscitur, nempe à Deo Patre, & Jesu Christo unico nostræ salutis auctore. Nam his opibus cupio filios meos ditescere.

5 Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, & constituas per civitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi.

⁵ Atque ut jam ad te sese nostra vertat oratio: Cum nossem ingenium istius Insulæ, neque dubitarem, quin opus esset fideli pariter ac vigilante curatore, ea gratia te velut alterum me reliqui in Creta, Euangelii negotiis alio me vocantibus, ut quæ per nos cœpta sunt corrigi, tu nostras ibi vices gerens absolvas. Et quoniam solus tot Civitatibus, quibus abundat Insula, curandis par esse non potes, constitues in singulis Civitatibus Episcopos singulos, quemadmodum & istinc abiens tibi mandabam: sed ad tantum munus cave ne quem temere admoveas.

6 Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos.

⁶ Spectatissimus sit oportet, cui tantam provinciam deleges, non solum notæ testatæque probitatis, verum etiam alienus ab omni suspicione criminis. Quem quo certius deligas, notis aliquot eum tibi depingam. Si quem cognoveris iis moribus, eaque vitæ integritate, ut nihil criminis illi probabiliter possit impingi. Si quis unico matrimonio contentus, non præbuerit speciem incontinentiæ, si liberos habeat sic institutos & educatos, ut non solum professione religionis Christianæ, verum etiam vitæ innocentia testentur se vere Christianos, hoc est, non ob luxum infames, quemadmodum solet vulgus adolescentum, non parum morigeros suis parentibus.

7 Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem: non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum:

⁷ Oportet enim eum, qui dignus habeatur Episcopatu, in tantum abesse à flagitiis & flagitii suspicio-

cione, ut familiæ quoque suæ integritatem & famam sibi præstandam esse intelligat. Nam & liberorum admissa parentibus solent imputari. Porro quicquid lædit famam Episcopi, hoc redundat in infamiam Euangelii. Oportet igitur eum, qui Dei vicibus quodammodo fungitur, cuique ille thesaurus Euangelicæ doctrinæ, veluti selecto dispensatori, concreditus est, undiquaque inculpatum esse, longe semotum à vitiis istorum, qui vulgo magistratus gerunt: ut qui lubentibus ac volentibus imperet, quique præter gregis sibi commissi salutem nihil spectet, qui mederi studeat non opprimere, docere non cogere, ducere non trahere, quique persuadeat potius, quam exigat, beneficiis ac lenitate vincat magis, quam imperio. Hæc qui spectat, eum non oportet esse præfractum, non iracundum, non linguæ procacis, quibus rebus citius alienantur homines, quam sanantur: non turpiter avidum lucri, quæ res cum in profano magistratu & fœda sit & pestilens, multo magis in Episcopo erit detestanda. Nihil enim incorrupte gerit, quem morbus habet avaritiæ.

8 Sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, continentem,

8 Quin potius talis esse debet, ut sua quoque liberaliter effundat in hospites refocillandos. Ad hæc bonarum rerum avidum ac bonorum hominum amantem esse decet magis, quam pecuniarum. Idem sobrius sit oportet, justus innocentia vitæ, pius cultu religionis Euangelicæ, nullis animi perturbationibus obnoxius, sed omnibus cupiditatibus, quibus vulgus mortalium sursum ac deorsum agitur, superior.

9 Amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere.

9 Sed in primis constanter tenax Euangelici sermonis, quo sit instructus ad docendum imperitos, quæ ad rem pertinent, simulque possit sana doctrina exhortari cessantes, denique & contradicentes coarguere.

10 Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & seductores; maxime qui de circumcisione sunt:

11 Quos oportet redargui: qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.

10, 11 Non temere hæc moneo. Sunt enim multi intractabiles, vaniloqui, ac mentium seductores, qui doctrinæ Euangelicæ non auscultantes, pro hac frivolas quasdam & inutiles Judæorum fabulas adferunt, quo sibi famam eruditionis & quæstum pariant: per has mentium simplicium aliquot in fraudem illiciunt, sub prætextu religionis irrepentes in animos auditorum, adeo ut aliquoties non unum aut alterum corrumpant, verum etiam totas familias subvertant, docentes absurda quædam & ab Euangelica veritate vehementer abhorrentia, sed tamen Euangelii Christique titulo ad quæstum, quem turpiter venantur, abutuntur. His igitur acriter increpitis, oportet occludere os.

12 Dixit quidam ex illis, proprius ipsorum propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.

12 Sunt autem nonnulli ex Gentibus, qui huic malo sint obnoxii, sed potissimum tales eos reperies, qui ex Judaismo conversi quidem sunt ad Christum, sed insincere, sic profitentes Euangelium, ut Mosaicam Legem admisceant, nec Judaicæ superstitionis vitium penitus relinquant. Nec mirum est in Creta reperiri, qui vaniloquio & noxiis artibus ventrem pascant, cum id ante multos annos Epimenides ipse Cretensis de suis Cretensibus sit vaticinatus. Vaticinium apud hunc sic habet: *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.*

13 Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, ut sani sint in fide.

13 Hoc adeo verum est elogium, ut oraculum videri possit. An non natura mendaces sunt, qui clarissimam Euangelicæ veritatis lucem non verentur suis fabulis obscurare? An non noxiæ bestiæ, quæ venenum suum passim afflant incautis? An non pigri ventres, qui malunt per falsam doctrinam in otio luxuque vivere, quam pro tuendo Euangelio nobiscum esurire ac malis affligi?

14 Non intendentes Judaicis fabulis, & mandatis hominum, aversantium se à veritate.

14 Quamobrem redarguito istos severiter, quo resipiscant, & relicta fiducia Legis, puram Euangelii fidem amplectantur, neque præbeant aurem istiusmodi fabulis Judaicis, quibus, omissis Christi præceptis, ingerunt constitutiunculas hominum, de neomeniis, de sabbatismis, de circumcisione, de lotionibus, de ciborum delectu, de vestitu, de non contingendis certis rebus, de domo septem diebus impura, aliisque his consimilibus, quæ Deus pro tempore præcepit olim Judæis observanda: partim, ut Gens alioqui rebellis & intractabilis, multitudine præceptorum coerceretur, partim, ut ista veris rebus velut umbræ præluderent, sed quæ nunc adeo nullum usum habent, si quis Judaico more pergat observare, ut nulla res magis avertat ab Euangelica veritate. Nec enim nullum genus pertinacius rebellat Euangelio, quam Judæorum, non valentium istas nugas relinquere. Hic, inquiunt, cibus impurus est, ne vescitor. Hoc corpus immundum est, ne contingito.

15 Omnia munda mundis: coinquinatis autem, & infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum & mens & conscientia.

15 Facessant apud Christianos ista discrimina, quibus puris omnia pura sunt, nihil exsecrantibus, quod optimus Deus ad usum hominum condidit. Ut autem pure Christianis nihil est impurum, ita Judæis animo impuris, nihil est purum, ne ea quidem, quæ Lex ut pura permittit. Cum enim diffidant ei, qui post Euangelium proditum voluit hæc omnia non juxta carnalem sensum observari, sed ad animi negotia referri, quid istis potest esse purum, quorum & mens est inquinata diffidentia, & vita contaminata luxu, ambitione, avaritia, cæterisque morbis? Legem mordicus tenent, & Legem non intelligunt: præputium habent circumcisum, mentem incircumcisam: lotis manibus ac pedibus ingrediuntur, animum & conscientiam habent illotam. Observant otia Sabbatorum, sed interim pectus habent odio, ira, ambitione, cæterisque perturbationibus irrequietum. Metuunt inquinari, si gustent carnem suillam, & mundos se putant, cum avide hauriunt turpiloquium, obtrectationemque. Impiatos se putant, si contigerint cadaver, nec interim abhorrent à contactu scorti, aut rei furtivæ. Nefas esse ducunt uti veste lino lanaque permixta, nec sibi displicent, cum pectus habeant tot sceleribus opertum.

16 Confitentur se nosse Deum, factis autem negant: cum sint abominati, & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi.

16 Impudenter igitur jactant se solos nosse Deum, cum illum præ cæteris mortalibus, factis abnegent. An non abnegant, dum veris animi sordibus obliti, sunt abominabiles? dum per incredulitatem intractabiles? Denique dum ad omnia veræ pietatis officia, quibus Deum demeremur & agnoscimus, pejus se gerunt, quam mortales cæteri?

CAP. II.

Belle hic informat sexus: pia gratia Christi
Nunc tandem apparens omnia justa petit.

1 Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam:

1 SED valeant illi cum suis fabulis, te nihil commoveat istorum improbitas, quo minus memineris officii tui, eaque loquaris, quæ digna sunt vere Euangelica doctrina, hoc est, quæ nos puris affectibus, purisque moribus Deo commendent, & Christi declarent esse discipulos.

2 Senes ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia;

2 At quæ sunt ista, inquies? Nimirum seniores admonebis, ut sobrii sint, advigilantes ad officia pietatis, & ætatis torporem, fidei alacritate vincant: ut graves sint, neve indecore præter ætatis rationem juveniliter ineptiant, & moribus compositis ac modestis, quo reverendi sint juventuti: ut moderati, ne, quod vulgus senum solet, morosi sint, & ad iram faciles: ut spectati sint & inculpati, non solum integritate fidei, verum etiam in obeundis caritatis officiis, in tolerandis incommodis, præsertim ob Euangelium Christi.

3 Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes;

3 Anus ad eundem modum admonebis, ut eo cultu habituque utantur, qui deceat religionem professos Deoque dicatos: ne sint calumniatrices alienæ vitæ, qui morbus esse solet & sexui illi & ætati peculiaris: ne multo vino deditæ, etiamsi illi ætati concedendus est vini usus, sed moderatus: & puellas honesta doceant, non lenocinium:

4, 5 Eas-

4 Ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant, 5 Prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei.

A [4, 5] Easque sic instituant, ut prudentes sint, ut maritos suos diligant, ut liberos ament, ut sobriæ sint, ut castæ, ut domi assiduæ sint, rei familiaris curam agentes. Hæc enim præcipua mulierum laus: ut maritis suis subditæ sint, ac morigeræ, ne ob harum mores infametur nomen Dei, cujus religionem profitentur. Cum enim in his officiis videamus & Ethnicorum uxores probe se gerere, quid dicturi sunt, si conspexerint Christi religionem profitentes, in eisdem esse deteriores, quas decebat omnibus modis antecedere?

6 Iuvenes similiter hortare ut sobrii sint.

[6] Jam quod anus ex tua institutione docent puellas, idem tu docebis adolescentes, exhortans illos, ut sobrii sint, ac moderatis affectibus, ne calor ætatis illos præcipites agat.

7 In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate.

B [7] Atque quo hæc persuadeas efficacius, in primis præbe teipsum exemplar honestarum actionum, idque in omni pietatis officio. Neque enim quisquam facilius persuadet, quam qui constanter id facit, quod faciendum esse docet. Sic igitur docebis juventutem, ut interim inter docendum præstes integritatem vitæ, nullo vitio corruptæ; gravitatemque, quæ commendet auctoritatem docentis.

8 Verbum sanum, irreprehensibile: ut is, qui ex adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis.

[8] Itaque sermonem omnem modereris ac vitam, ut nihil sit, quod possit contemni: ut non solum ii, quibus præscribis, obtemperent, verum etiam fiat, ut eos, qui antehac adversabantur Euangelio, jam pudeat suæ maledicentiæ, ubi viderint omnia sic esse integra, ut etiam observantes ac venantes quod calumnientur, nihil tamen reperiant, ob quod vobis merito obtrectent.

9 Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes,

C [9] Servos hortare, ut heris suis subditi sint, ac morigeri sint in omnibus, ne professione religionis facti videantur incommodiores, & incipiat imputari Euangelio, quod hominum vitio peccatur:

10 Non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes: ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus.

[10] Ne sint igitur responsatores, ac detrectantes jussa dominorum, ne suppilatores, quemadmodum vulgus servorum solet, ut qui fidem Euangelicam profitentur, in omni officio præstando dominis fidos sese & integros declarent, etiamsi illi parum promereantur, ut suis honestis moribus commendent & ornent doctrinam Servatoris nostri Dei, quo plures ad eam amplectendam alliciantur, si conspexerint hanc professos, ad omnia vitæ commercia reddi commodiores ac magis amabiles.

11 Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus,

D [11] In hoc enim per Euangelium illuxit antehac ignota beneficentia clementiaque Servatoris nostri Dei, & illuxit, non Judæis modo, verum ex æquo cunctis hominibus, non ut Legis onere liberati, nostro viveremus arbitrio:

12 Erudiens nos, ut abnegantes impietatem, & sæcularia desideria, sobrie, & juste, & pie vivamus in hoc sæculo,

E [12] Sed erudimur, ut posteaquam per baptismum condonata nobis sunt superioris vitæ commissa, & jurantes in verba Christi, semel renuntiavimus impiæ religioni, cultuique simulacrorum, simulque mundanis cupiditatibus universis, posthac ita vitam agamus in hoc mundo, ut appareat nos vere renatos in alios homines, & qui prius serviebamus impietati, flagitiis, variisque cupiditatibus, quæ nos inescabant ad turpia, deinceps præstemus temperantiam, ut nullis humanarum rerum cupiditatibus perturbemur, præstemus justitiam, ut benemerentes, quod in nobis est, de omnibus, neminem lædamus: ut cultum, quem præstabamus Dæmonibus, nunc sincera professione puraque vita præstemus Deo.

13 Expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Iesu Christi:

F [13] Quod si interim paupertate, nuditate, infamia, convitiis, carceribus, cruciatibus, variisque malis affligimur, ne putemus sterilem esse pietatem nostram, neque venemur hujus vitæ præmiola, quæ nec magna sunt, nec diuturna, sed exspectemus eximium illud præmium immortalitatis, quæ tum continget, cum peracto hoc seculo, quo per afflictiones & ignominias exercentur adhuc membra Christi, Deus Pater profligatis omnibus malis, aperiet gloriam ac magnificentiam suam in suis cultoribus, jam non humilis apparens, sed gloriosus, & impiis formidabilis, simulque cum Patre apparebit eadem gloria conspicuus, Dominus ac Servator noster Jesus Christus, membris suis eandem immortalitatis gloriam impartiens, qua præfulget ipse.

14 Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

[14] Is, ne quis diffidat hujus promissis, in hoc volens ac sciens tradidit se in mortem, seque totum nobis impendit, ut ipse ab omni peccato immunis, pretio sui sanguinis nos redimeret à tyrannide Diaboli, cui nostris flagitiis eramus obnoxii, & abolitis semel superioris vitæ maculis, pararet sibi novum quendam ac peculiarem populum, qui ad ipsius exemplum, contemtis hujus mundi malis, calcatis hujus vitæ illecebris & auctoramentis, bonis operibus ambiret immortalitatis hæreditatem, quam ille pollicetur omnibus Euangelicam professionem pure casteque servantibus.

CAP. III.

Consule: parendum: gratis nos Christe vocasti:
Bis monitum fugito: Nicopolinque veni.

15 Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

[15] HAEC tu, mi Tite, loquere, multum à Judaicis illis fabulis diffidentia, ad hæc exhortare, ab his deflectentes redargue summa cum auctoritate, ut quibus doctrina non persuadet, quos non movet blanda exhortatio, eos coerceat acris ac severa reprehensio. Sunt enim quædam vitia, quæ severitate sananda sunt. Hic gravitatem & auctoritatem Episcopi profer, & ita te gere, ne quis te merito possit contemnere. Fastus & supercilium abesse debet, auctoritas, quoties res postulat, est adhibenda.

1 Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse:

[1] Porro quales modo volebam servos esse erga heros suos, licet Ethnicos, tales velim, te monitore, esse Christianos omnes erga eos, qui principatum gerunt, aut magistratibus funguntur, licet à Christiana professione sint alieni. Siquidem illud modis omnibus agendum, ne quis ex nostris moribus ansam possit arripere, alienandi se ab Euangelio. Id autem fieret, si qui funguntur publicis muneribus, sentiant nos ob professionem susceptam cæteris esse seditiosiores ac ferociores, minusque dicto audientes. Mox enim imputantes hoc Euangelio, magis etiam alienabuntur ab illius professione. Admone igitur eos, qui Christum professi sunt, meminerint non ideo se liberos esse à publicis legibus, & auctoritate Principum ac Magistratuum: imo tanto magis convenit illis subditos obtemperare, dictoque audientes & ad omne opus bonum paratos ac promtos esse, ut non coacti metu pœnæ, sed sponte quod honestum est exsequi videantur. Si recte imperant illi, iniquum est, imo pessimi exempli est non obedire publicæ potestati: sin durius imperant, si premunt inclementius, si exigunt immoderatius, nullos magis decet lenitas ac tolerantia, quam Christi discipulos. Quicquid imperant, quod non adimat nobis pietatem, in eo obtemperandum est. Adimunt facultates, crescit pietatis thesaurus: ejiciunt in exsilium, nusquam non adest Christus.

2 Neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.

[2] At dixerit aliquis, impii sunt, simulacrorum cultores, manifestis sceleribus inquinati, hostes nostræ religionis. Suo periculo tales sunt, non est nostrum illos condemnare, sed, si licet, emendare. Melius autem obsequiis, lenitateque, & exemplo bonæ vitæ emendantur, quam rebellione aut convitiis. Illos suo judici relinquamus, nos quid nobis dignum sit meminerimus. Christus deprecatus est etiam pro convitiantibus, tantum abest ut maledicta regesserit. Qui convenit igitur, ut hujus discipuli in quenquam sint contumeliosi? ut litium amantes? Quin potius ad exemplum ejus, cujus nomen profitentur, præbeant sese humanos, omnem mansuetudinem exhibentes, non solum erga probos ac promeritos, verum etiam erga omnes homines. Erga probos, quia merentur: erga improbos, ut resipiscant, &

ne

ne probabiliter irritati, pejus sentiant de religione Christiana. Omnia suffert, omnia sperat Christiana caritas. Miserandi nobis magis sunt, quam abominandi.

3 Eramus enim aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & invidia agentes, odibiles, odientes invicem.

³ Id eo magis faciemus, si recordemur nos aliquando tales fuisse, quales illi nunc sunt. Ne aversemur illos, quod sunt impii, sed adnitamur, ut desinant esse quod sunt, & incipiant nostri similes esse. Quis nos avocavit à cæcitate nostra? Nonne clementia gratuita Dei? Eadem potest & illos immutare, cum volet. Quanquam enim nos, qui ex Judaismo venimus ad Euangelium, non coluimus idola, tamen eramus olim gravibus alioqui vitiis obnoxii, stulti, inobedientes, errantes, servientes cupiditatibus ac voluptatibus variis, pleni invidiæ, pleni malitiæ, simultatibus ac mutuis odiis decertantes. His, inquam, tantis malis, etiam sub Lege Mosaica eramus obnoxii. Porro quod nunc pro stultis & vecordibus, sobrii sanique sumus: quod pro rebellibus, mites ac tractabiles: pro errantibus, veritatis gnari: pro mancipiis cupiditatum ac voluptatum, spontanei cultores justitiæ: pro malitiosis, simplices ac benigni: pro invidis, benefici: pro osoribus, etiam iis bene volentes, qui nobis male volunt, non debemus Legi, neque nostris meritis, sed gratuitæ bonitati Dei, per quam cupimus, si fieri possit, omnes nobiscum gaudere communi salute, utque omnibus illucescat Euangelii veritas, quemadmodum illuxit nobis.

4 Cum autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei;
5 Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus sancti,

⁴,⁵ Nam antea cæci versabamur in tenebris quemadmodum & illi: at ubi jam patefactum est per Euangelii lucem, quam ingens esset bonitas, quantaque erga cunctos homines caritas Dei Patris, qui est auctor nostræ salutis, tum demum depulsa caligine vitæ prioris, veram salutem sumus adepti: non ex observatione Legis, quæ suam quandam habebat justitiam, sed parum efficacem ad præstandam salutem, verum ex gratuita sua misericordia. Siquidem per lavacrum sacrum renati sumus & insiti Christo illius Filio, perque hujus Spiritum innovati, desivimus esse carnales, ac cœpimus esse spirituales.

6 Quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Salvatorem nostrum:

⁶ Quicquid igitur sumus, id totum illi debemus, qui Spiritum suum, quem Lex dare non poterat, affatim effudit in nos, nihil promeritos: effudit autem per Jesum Christum Servatorem nostrum, per quem nobis omnia largiri placuit:

7 Ut justificati gratia ipsius, heredes simus secundum spem vitæ æternæ.

⁷ Ut illius beneficio purgati à peccatis pristinis, bonis operibus nitamur esse idonei, qui capiamus hæreditatem vitæ immortalis, cujus certam spem nobis facit Euangelica doctrina. Posteaquam igitur & nos aliquando fuimus miserabiles, solaque Dei misericordia liberati à peccatis, speramus æternæ vitæ coronam cum Christo, debemus & nos aliorum misereri, ac modis omnibus adniti, ut & illorum misereatur Deus.

8 Fidelis sermo est: & de his volo te confirmare: ut curent bonis operibus præesse qui credunt Deo. Hæc sunt bona & utilia hominibus.

⁸ Hæc pro Judaicis fabulis inculcet Episcopus Christianus: sunt enim certa & indubitata. Nihil autem superest nobis, nisi ut ipsa deinceps vita beneficio Dei respondeamus, alioqui nihil nobis profuerit Euangelica professio. Quare de his quoque confirmes & asseveres volo, quæ vehementer ad rem pertinent: ut qui semel crediderunt Deo, quod illius gratuita clementia sint redemti à peccatis, quod is immortalitatis coronam daturus sit omnibus, qui pietate vitæ Jesum Christum pro viribus student æmulari, sic vitam transigant, ut & professione, & tantis promissis non indigna videatur. Declarabunt autem se vere Christianos, non si exsecrentur aut maledicant Ethnicis aut Judæis, sed si benefici sint erga omnes, si misericordiæ affectu studeant omnibus opitulari. Hæc enim non solum ornabunt & commendabunt Euangelicam professionem, ut per se honesta, verum etiam ut utilia ad pertrahendum alios ad Christum, & ad opitulandum iis, qui premuntur aliqua calamitate. Christianismi caput est, prodesse omnibus: & beneficiis vincuntur ac mansuescunt & feræ. De his igitur ita disseres, non tanquam addubitans, quemadmodum faciunt isti, qui omnia vocantes in quæstionem, nihil sibi persuasum habere videntur: sed magna vultus fiducia, magnaque sermonis constantia, ut omnes intelligant tibi persuasissimum esse, quod aliis suades. Ex his fructus est pietatis.

9 Stultas autem quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devita: sunt enim inutiles, & vanæ.

⁹ Cæterum stultas & indoctas quæstiones, ac perplexas genealogias, & contentiosas dissertationes, aut pugnas verius de Lege Mosaica, quas excitant quidam Judaissantes ad gloriam, ad quæstum suum, tu rejice, velut inutiles ac supervacaneas ad Euangelicam pietatem. Quid enim officit ad pietatem, si nesciam quare Mosi sepulchrum nusquam reperiatur? an ob id, ne, quod ajunt Judæi, à Magis excitaretur? Quot annos vixerit Methusalem? Quoto ætatis suæ anno Solomon genuerit Roboam? cur Moses vetuerit vesci carne suilla? sed hæc curiosa tantum. At quid prodest quærere, cur Judæi sanguinem mustelæ tanta cura putent expiandum? aliaque his etiam stultiora. In quibus explicandis quorsum attinet immorari eum, qui properat ad præmium pietatis? Resecanda sunt ista magis, quam explicanda, & qui hæc profitentur ut rem eximiam, increpandi sunt potius, quam disputatione vincendi.

10 Hæreticum hominem, post unam & secundam correptionem devita:

¹⁰ Si simpliciter errant, admoniti resipiscent. Sin destinata malitia peccant, ob gloriam, aut quæstum, aut aliam turpem causam, parati erunt & illa tueri, quæ sciunt esse falsa. Hos ubi semel atque iterum corripueris, ceu factiosos & insanabiles devita, ne provocati magis noceant, quam neglecti, & vertatur in diversum discrimen, ne qui sanari non possunt, monitorem pertrahant in errorem. Quorsum enim attinet frequentius adhibere correptionis pharmacum, si spes medendi non sit? Humanus error una atque altera admonitione sanatur.

11 Sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, & delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus.

¹¹ Perversitas insanabilis est, & remediis exasperatur. Proinde qui semel atque iterum increpitus, pergit nihilominus sui similis esse, hunc ut deploratum, ac penitus subversum, suo morbo relinquito. Nec est adlaborandum, ut illum condemnes, cum ipse suo ipsius judicio sit condemnatus. Si perit, suo vitio perit. Non enim habet, quod prætexat, insciens erravi, nemo me monuit. Quid autem facias ægroto, qui pharmacum rejicit? Fortasse contemtus ac neglectus resipiscet. Sin minus, certe minus multos afflabit sui morbi contagio.

12 Cum misero ad te Artemam, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim: ibi enim statui hiemare.

¹² Est cur cupiam te mihi adesse dies aliquot. At nolim id fieri dispendio Cretensium Ecclesiarum, quæ nuper Christianam professionem amplecti cœperunt, eoque magis opus est vigilante præfecto, qui jactis utcunque fundamentis superstruat. Cura igitur, ut Nicopoli me convenias, sed non prius quam Artemam, aut Tychicum istuc misero, pro te meis vicibus functurum, ne tuus abitus Cretam destitutam reddat, atque orphanam. At ne quid verearis, ne me alio profecto frustra huc te contuleris, decretum est mihi proximam hiemem agere Nicopoli: ea civitas est Thraciæ.

13 Zenam legisperitum, & Apollo sollicite præmitte, ut nihil illis desit.

¹³ Zenam olim Legis Mosaicæ professorem, nunc insignem Euangelii præconem, & Apollo virum in Euangelica doctrina spectatum, cum isthinc discedere volent, omni cum humanitatis studio deducito, curatoque ne quid illis desit, quod ad necessitatem profectionis pertinebit.

14 Discant autem & nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi.

¹⁴ Si hæc humanitatis officia præstantur ab Ethnicis, ut hospitem benemeritum honoris gratia deducant, ac viaticum commeatumque suppeditent abeunti, æquum arbitror, ut nostri quoque, qui Christum profitentur, discant talibus officiis uti, verum hactenus ut benemeritis gratiam referant, non ut illos sua liberalitate locupletent, sed ut quæ ad ne-

necessarios vitæ usus pertinent, suppeditent, cum erit opus. Neque enim convenit ut cum ii, qui à Christo sunt alieni, tamen natura magistra norint rependere gratiam iis, à quibus beneficio sunt adjuti, Christiani steriles & infrugiferi sint erga eos, quorum tantam beneficentiam sint experti.

15 Salutant te qui mecum sunt omnes: saluta eos, qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.

A

15 Quotquot hîc mecum sunt salutem tibi precantur. Tu vicissim istic saluta meo nomine, quotquot nos amant, non affectu mundano, sed Euangelica caritate, quam fidei communis professio conciliat. Beneficentia gratuita Dei semper adsit vobis omnibus, Amen.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM D. PAVLI AD TITVM

FINIS.

VERSVS MEMORIALES IN EPISTOLAM D. PAVLI AD TITVM.

ARTES Pontificis: Bona & Ethica: Cæli aqua purgans:
Hæc segmenta Tito missa fuere tria.

IN EPISTOLAM D. PAVLI AD PHILEMON.

ARGVMENTVM,

PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

GRAECI *tradunt hunc* Philemonem *genere* Phrygem *fuisse, quam nationem intractabilem ac servilem esse, vel* Græco *proverbio jactatum est:* Phryx plagis emendatur. *Quem tamen* Paulus *ob pietatem & officia in sanctos, inter præcipuos habuit amicos. Hujus servus* Onesimus Romam *profugerat non sine furto, quod fere servi solent. Illic audito* Paulo, *qui tum in vinculis erat, Euangelicam doctrinam amplexus est, ac* Paulo *servivit in carcere. Verum ne quid herus ob servi fugam animo cruciaretur, remittit eum, sed miro studio miraque civilitate servum & fugitivum & compilatorem domino reconcilians, se interim sponsorem offerens, depensurus, si quid ille suppilasset in fuga. Scribit autem è vinculis per dictum* Onesimum, *quem & filium vocat.*

ARGUMENTI FINIS.

IN EPISTOL. D. PAVLI AD PHILEMON.

PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

1 PAVLVS vinctus Christi Iesu, & Timotheus frater; Philemoni dilecto, & adjutori nostro,
2 Et Appiæ sorori charissimæ, & Archippo commilitoni nostro, & Ecclesiæ, quæ in domo tua est.
3 Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.
4 Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis,
5 Audiens charitatem tuam, & fidem, quam habes in Domino Iesu, & in omnes sanctos:

Afflatur blando sermone Philemona servum,
(Fugerat is) domino conciliare studens.

1 PAVLVS antehac Apostolus ac servus Jesu Christi, nunc etiam vinctus ejusdem, cur enim non illius vinctus esse glorier, ob cujus Euangelium hæc vincula gesto? non ut pœnam maleficiorum, sed ut insigne liberi strenuique præconis, simulque mecum Euangelicæ prædicationis consortio frater Timotheus Philemoni, communis fidei professione fratri unice diligendo, neque fratri tantum, verum etiam pluribus officiis consorti mihi & participi in Euangelica functione:

2 Hujusque uxori Appiæ, mihi ob fidei cognationem sorori plurimum amandæ, & Archippo commilitoni nostro, reliquæque congregationi, quæ domi illius est:

3 Gratia vobis & pax à Deo patre nostro communi, & hujus Filio Domino nostro Jesu Christo.

4 In precibus meis, quibus quotidie Deo solitus sum litare, semper illi gratias ago tuo nomine.

5 Nam huic acceptum fero, quod audio prædicari ab omnibus, & fidei tuæ sinceritatem, & caritatem vere Euangelicam, quam obtines erga Dominum Jesum, nec in hunc solum, verum etiam

E

in omnes sanctos, hujus videlicet membra, quibus quicquid officii fuerit impensum, ille sibi vult imputari.

6 Ut communicatio fidei tuæ evidens fiat, in agnitione omnis operis boni, quod est in vobis in Christo Iesu.

6 Simul illud apprecor, ut augeat suam in te beneficentiam, utque tua ista fides, quæ jam in te otiosa non est, in dies magis ac magis vim suam exserat, teque ad pluribus, & uberius opitulandum impellat, adeo ut nullum sit officium Christianæ caritatis, in quo non sis & notus, & probatus. Quæ hactenus præstitisti nobis addunt fiduciam, ut audeamus nobis & uberiora de te polliceri.

7 Gaudium enim magnum habui, & consolationem in charitate tua: quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater.

7 Etenim cum existimem Christianorum omnia esse communia, voluptate non vulgari perfusus sum, atque in his afflictionibus non mediocri solatio fuit

F

tua ista tam ad bene merendum de omnibus propensa caritas, qua sanctorum animos, hujus mundi malis afflictos, refocillasti, ô mi frater. Nam istis factis te vere fratrem declaras.

8 Propter quod multam fiduciam habens in Christo Iesu imperandi tibi quod ad rem pertinet:

8 His igitur tam multis rebus fretus, quibus declaras te verum esse Christi cultorem, magnopere confidebam me impetraturum abs te quod volo, etiamsi tantum imperarem ut pater filio, ut Apostolus discipulo, præsertim in re per se æqua & consen-

A sentanea doctrinæ Euangelicæ, quam profiteris, quæ jubet ut ipsi domini misericordiam experti in condonando debito, vicissim & aliis condonemus:

9 Propter charitatem magis obsecro, cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem & vinctus Iesu Christi:

⁹ Malui tamen ut hoc abs te impetret caritas, quam nostra auctoritas, magisque volui rogare, ut frater fratrem, quam præcipere, ut magister discipulo. Nec adspernaberis hunc precatorem. Quid enim neges roganti? Primum Paulo, (cum Paulum dico, non paulum rerum tibi significo) deinde seni. Nonnihil tribui solet & ætati. Sed hæc tibi nova non sunt. Nunc etiam vincto.

10 Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo;

¹⁰ In precibus nonnihil ponderis habet & calamitas obsecrantis. Postremo vincto Christi Jesu. Sic vincto favere debent, qui profitentur Christi doctrinam. B Tot nominibus obtestanti negare non poteras, etiamsi te pro quovis homine deprecaretur. Nunc deprecor pro filio meo, quem ego hoc tenerius diligo, quod illum genuerim, non Mosi, sed Christo, non mundo, sed Euangelio, & genuerim in vinculis, brevi hinc abiturus. Solent enim parentes impensius amare liberos, extrema senectute sibi natos.

11 Qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & mihi & tibi utilis,

¹¹ Is est Onesimus, quondam cum hero compilato profugeret, parum suo nomini respondens, hoc est, parum utilis ac frugi: nunc in diversum mutatus, non solum tibi futurus est usui, verum etiam mihi suo obsequio fuit utilis in carcere.

12 Quem remisi tibi. Tu autem illum, ut mea viscera, suscipe:

C ¹² Eum igitur jam alium factum ad te remitto. Quod si is es, quem esse credo, & si valet apud te Pauli senis & vincti commendatio, accipies Onesimum, non jam ut servum fugitivum, sed ut carissimos affectus meos, & unice carum filium:

13 Quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Euangelii:

¹³ Invitus illum remitto. Malueram enim eum apud me retinere, vel ob hoc ipsum, ut te mihi repræsentaret in his vinculis. Nec enim dubito, quin cum erga cæteros omnes, amore Euangelii tantum caritatis exhibeas, si adesses, mihi quoque sis in hisce vinculis, quibus ob Euangelium sum obstrictus, impensurus officium. At nunc repertus est, per quem possis & absens mihi ministrare.

14 Sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.

D ¹⁴ Verum, id te inconsulto facere nolui, ne si hoc mihi velut auctoritate fretus usurpassem, etiamsi factum meum boni consuluisses, tamen minus laudis haberet tua virtus, quæ cum aliqua necessitate videretur conjuncta. Nunc ita remitto, ut tibi liberum sit, vel apud te retinere, vel ad me remittere. Si remittis, hoc plus habebit laudis tuum officium, quod non extortum, sed liberum ac spontaneum fuerit.

15 Forsitan enim ideo discessit ad horam à te, ut æternum illum reciperes:

16 Iam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem, maxime mihi; quanto autem magis tibi, & in carne, & in Domino?

¹⁵ Noli meminisse quod fugerit. Errorem fugæ pensavit officio, abluit baptismo, abolevit lachrymis. Et qui scis an id ita dispensatione divini consilii factum sit, ut illius error & nobis & illi verteretur in bonum? E Occulta sunt Dei judicia. Fortassis ideo divulsus est abs te ad tempus aliquod, ut pro servo temporario, neque enim est diuturnior servitus ipsa vita, reciperes illum æternum; æternum est enim quicquid gignit Euangelium:

¹⁶ Reciperes autem non jam servum, sed pro servo carissimum fratrem. Mihi certe Apostolo, & frater est, & frater carissimus, ob fidem communem, quæ nos æquat in Christo: ob hæreditatem communem, ad quam ex æquo vocamur, ob Patrem communem, ob Redemtorem communem, in quibus omnibus non est discrimen Domini & servi, magistri ac discipuli. Quod si mihi ob has causas carissimus est, qui cum nihil illi commune præter spiritus cognationem: quanto magis tibi debet esse carissimus, cui præter vincula spiritus etiam juxta carnem conjunctus est. Amares alienum, si talem cerneres factum, qualis est Onesimus. Nunc hoc nomine magis amabis, quod tuæ familiæ cum sit, talis evaserit.

17 Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me:

¹⁷ Quod si me dignaris habere consortem Euangelicæ functionis, illum recipias oportet velut alterum me, quem ego ut filium carissimum, ut fratrem eximie carum, ut participem vinculorum meorum & Euangelii complector. Aut uterque tibi rejiciendus est, aut uterque complectendus. Qualis antehac fuit, non decet à baptismo meminisse: novum hominem tibi renatum puta.

18 Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa.

¹⁸ Quod si te movet alicujus rei dispendium, quod tibi sarciri velis, prius quam ignoscas, me pro illo sponsorem accipe. A me poscito, si quid ille, vel læsit, vel debet.

19 Ego Paulus scripsi mea manu: ego reddam, ut non dicam tibi, quod & teipsum mihi debes:

¹⁹ Hoc chirographo meam tibi fidem obstringo. En habes Epistolam meapte manu scriptam. Si videor bonæ fidei sponsor, Onesimum omittito, me convenito, ipse resolvam illius vice quicquid debetur. Hæc impetrarem, opinor, etiamsi cum alio quopiam agerem. Nunc non libet meminisse, quid meo jure possim abs te exigere. Non enim hic commemorabo, quod cum mea doctrina factus sis Christianus, non tua solum, verum etiam teipsum mihi debes, quo minus iniquum tibi videri debebat, etiamsi postularem hoc quicquid est damni, quod debet Onesimus, mihi condonari. Verum, hoc non postulo, nisi tu volens ac sponte remiseris, non perinde ut meam liberes fidem, atque ut tuam declares caritatem.

20 Ita frater. Ego te fruar in Domino: Refice viscera mea in Domino.

21 Confidens in obedientia tua scripsi tibi; sciens quoniam & super id, quod dico, facies.

²⁰ Eja, mi frater, à fruendo nomen habet Onesimus, qui ut mihi intime carus est, utque tibi illum ex animo commendatum esse cupio, ita mihi contingat te frui, non quemadmodum vulgo amicus amico jucundus est, sed quemadmodum Apostolo voluptati est discipulus, Christi doctrinam exprimens. Vides quam mihi carus sit Onesimus, & suo merito carus est. In hoc igitur amplectendo, refocilla cor meum.

22 Simul autem & para mihi hospitium: nam spero per orationes vestras donari me vobis.

²¹ Hæc pluribus tecum ago, non quod diffidam caritati tuæ, sed id facio ex abundanti quodam amore meo erga filium meum. Siquidem ex pristinis officiis tuis, sic mihi perspecta est obedientia tua, ut non dubitem, quin hac in re plus etiam sis præstaturus, quam abs te peto.

23 Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo Iesu,

²² Interim Onesimum ut pignus mei benigniter accipe, simulque mihi ipsi paulo post venturo para hospitium. Nam spero fore, ut Deus precibus vestris exoratus aliquando me vobis restituat. Tum præsens agam gratias pro Onesimo clementer recepto.

24 Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas, adjutores mei.

²³ Salutat te Epaphras tibi conterraneus, mihi captivitatis & vinculorum socius, ob amorem Christi Jesu.

25 Gratia Domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, Amen.

²⁴ Præterea Marcus, Aristarchus, Demas, ac Lucas Collegæ mei. Quos omnes puta deprecari mecum pro Onesimo.

²⁵ Gratia Domini nostri Jesu Christi semper adsit spiritui vestro, Amen.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM D. PAVLI APOSTOLI AD PHILEMONEM

FINIS.

VERSVS MEMORIALIS IN EPISTOLAM D. PAVLI AD PHILEMON.

Accipe Onesimum amans, multum dilecte Philemon.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO

D. THOMAE S. R. E. TT. S. CECILIAE PRESBYTERO CARDINALI,

ARCHIEPISCOPO EBORACENSI, ANGLIAE PRIMATI,

AC TOTIVS REGNI CANCELLARIO SVMMO,

DESIDERIVS ERASMVS ROTERODAMVS

S. D.

VM frequenter circumſpectaſſem, quanam ſtudiorum meorum fortura magnitudini tuæ reſponderem, quæ me hactenus ſane deterruit, ne quid lucubrationum mearum auderem tibi dedicare, tandem mihi viſus ſum bis ineptus: primum quaſi ſit aliquid in meis literis, ingeniove, quod etiamſi me rupero, tuam amplitudinem poſſit æquare, ſive ſpectemus dignitatis iſtius faſtigium, ſive hoc faſtigio digniſſimas animi tui dotes, ſive officia, quibus quotidie tua benignitas onerat non tam me, quam ipſa bonarum literarum ac veræ Theologiæ ſtudia: aut quaſi tu is eſſes, qui librum voluminis magnitudine magis quam utilitate ſoleas æſtimare. Quanquam igitur nondum perfunctum provincia Paraphraſeôn, quibus Epiſtolas *Paulinas*, certo germanas duntaxat explicui, fatigatis etiamnum viribus, mox exciperet dimicatio cum obtrectatoribus: tamen illis tumultuario milite profligatis, iiſdem ſtatim copiis aggreſſus ſum duas Epiſtolas Apoſtoli *Petri*, & unam *Judæ*: ſimul illud mecum cogitans, quod Divis offertur aut viris ſummatibus, aptum eſſe oportere magis quam æquale. Siquidem olim abſurde facere viſus fuiſſet, ſi quis Muſis offerret Hecatomben, aut hederaceas corollas *Marti*. Itaque primum illud mihi viſum eſt congruere, ſi ad tam eximium religionis Antiſtitem iret *Petrus*, incomparabilis ille *Chriſtianæ* religionis Princeps: ut quemadmodum illo duce nata eſt ac propagata ſincera vereque Euangelica Philoſophia, ita tua pietate, quæ ſe magis ac magis in dies exſerit, nonnihil collapſa reſtituatur, ut eſt natura rerum humanarum ſemper in deterius prolabentium, ni magno ſtudio nitamur in diverſum. Quod ſi quid etiam commendationis adjungit Operis difficultas, multo plus hic fuit negotii, quam pro voluminis modo. Facit hoc partim *Petri* phraſis, multo quam *Paulina* perplexior, partim, quod in his non perinde ſublevamur Veterum Commentariis. Nam quos hodie habet Gloſſa, quam vocant ordinariam, ex *Beda* veſtri Commentariis ad verbum deſumta ſunt, viri profecto nec indocti, nec indiligentis, quantum illa ferebat ætas, idque miro artificio factum eſt. Pars Commentariorum ſubducta eſt in ſpatium marginis, pars reſecta eſt in intervallum, quod verſus Epiſtolæ dirimit. Titulus in totum fere ademtus eſt, haud ſcio quo conſilio. Inſunt in omnibus loca nonnulla, quæ lectorem attentum & cautum requirant, velut in prima de *Chriſto*, qui in ſpiritu prædicarit Spiritibus in carcere conſtitutis, qui olim fuiſſent increduli: Item de Euangelio mortuis etiam prædicato: In ſecunda, de Dæmonibus in judicium ſervatis, de maledico judicio, quod nec Angeli ferunt adverſum ſe, tametſi nos locum hunc aliter ſumus interpretati, à *Beda* diſſimulatum: de terra ex aqua & per aquam condita, de cœlis & elementis incendio ſolvendis: quibus ex locis nonnulli hauſerunt occaſionem erroris: In Epiſtola *Judæ*, de judicio blaſphemiæ, qui locus deſumtus putatur ex Apocryphis *Enoch*, ex quibus & paulo poſt adducitur vaticinium, cum is non legatur quicquam ſcripſiſſe. Hanc autem ideo ſubjecimus, quod cum Epiſtola *Petri* poſteriore, non ſolum ſtylo ac ſententiis, verum etiam verbis mire congruat, quædam illius velut interpretans, quod genus illud, de judicio blaſphemiæ. De priore *Petri* nunquam fuit dubitatum, de poſteriore fuit, tametſi mentionem facit transfigurati Domini, cui rei non plures tribus diſcipulis teſtes adfuerunt. Unde ſi *Petri* non eſt, oportuit eſſe alicujus, qui ſe *Petrum* haberi voluerit. Epiſtola *Judæ* ſerius obtinuit auctoritatem, quod adducat teſtimonium è Libro qui inſcribitur *Enoch*, in quo ferunt haberi quædam non ſatis conſentanea doctrinæ Catholicæ. Sed quid vetat, ſic ex Apocryphis adducere nonnihil in loco, quemadmodum *Paulus* ex *Epimenide* citat teſtimonium? Cæterum cum in priore *Petrus* teſtetur ſe ſcripſiſſe per *Sylvanum*, & in poſteriore aperte teſtetur eam eſſe ſecundam, *Hanc*, inquiens, *ecce vobis cariſſimi ſecundam ſcribo Epiſtolam*, non video, qui res poſſit explicari, niſi aut poſterior *Petri* non ſit, aut *Sylvanus* eam ſcripſerit juſſu *Petri*. Quod ſi hæc ab ipſo *Petro* ſcripta eſt, videtur tres ſcripſiſſe, quarum prima interciderit. De tempore ac loco nihil habetur comperti, niſi quod conjectant priorem *Romæ* ſcriptam, quam in fine *Babylonem* appellavit, imperante *Claudio Cæſare*. Sed ne longior ſit Opere Præfatio, magnopere cupimus, ut hanc induſtriam noſtram, ſi quo pacto meretur, R. T. D. candido calculo commendet ſtudioſis, non quod ipſi venemur aliquid apud celſitudinem tuam, cum nec hic animus unquam, nec nunc hæc ætas faciat ad ambitionem, ſed quod ex eorum favore judicioque, qui ſumma dignitate præminent, mirus ardor ac ſtimulus addatur ſtudioſis. Præter multos abſolute doctos ſuboleſcunt in veſtra *Britannia* tuæ benignitatis auſpiciis complures optimæ ſpei juvenes, qui olim & majora præſtabunt & felicius, ſi ſtudium illorum inflammarit aura tui favoris. Atque utinam huc incumbant poſthac noſtra ſtudia, ut ad optimas diſciplinas animi mortalium, & brevitatis & facilitatis illecebra pelliciantur potius, quam dum nos affectata difficultate prolixitateque ſtudemus videri magnifice docti, optima quæque ingenia à rebus optimis alienentur. Id præſtabunt felicius alii permulti, non dubito: at majore fide, quam nos fecimus, non adeo multi. Quod ſi hujuſmodi ſanctiſſimis conatibus, ita ut inſtituit, favere perget amplitudo tua, tum apud Deum egregiam laudem ſibi parabit, tum apud poſteros honeſtiſſimam ſui memoriam relinquet. Eam nobis diutiſſime ſervet incolumem *Chriſtus* Optimus Maximus.

IN EPISTOLAM D. PETRI PRIOREM ARGUMENTUM,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

PETRUS *quemadmodum & Jacobus Judæis scribit sparsim incolentibus Gentium regiones, Epistolam profecto dignam Apostolorum principe, plenam auctoritatis ac majestatis Apostolicæ, verbis parcam, sententiis differtam. Hortatur autem ad tolerantiam malorum, quæ ob Evangelii invidiam perpetiebantur spe præmiorum. Ad hæc, admonet ut juxta Prophetarum oracula ad tantam dignitatem vocati gratis, vitam præstent suæ professione dignam. Christianismum enim non in titulo aut baptismo tantum, sed in morum innocentia situm esse, alioqui quod affliguntur malis, non cessurum ad gloriam Christi, si ob malefacta pœnas dare videantur. Insuper admonet, ne freti Christianismo detrectent parere Magistratibus, licet Ethnicis, ne provocati illi nec convertantur ad* Christum, *& acrius sæviant: Item ne servi negent officium suum heris, licet Ethnicis. Christianæ bonitatis esse omnia perpeti: Item ne mulieres Christianæ viros suos, licet Ethnicos, contemnant, sed moribus suis ad meliora studeant provocare. Maritos admonet, ut uxoribus suis deferant, ut a coitu nonnunquam temperent, quo magis vacet orare. Deinde exemplo* Christi *provocat ad tolerantiam malorum, ne conentur injuriam injuria pensare, sed mansuetudine & benefactis vincere studeant male meritos. Atque hæc agit tribus primis Capitibus, & initio quarti. Post hæc hortatur ad novitatem vitæ, dehortans à vitiis Gentium. Invitat ad sobrietatem, ad vigilantiam, ad preces assiduas, in primis ad mutuam caritatem, ad hospitalitatem, ad officia mutua. Rursus ad patientiam persecutionum ob* Christi *nomen illatarum. Mox Episcopos instituit, & in his subditum populum. In calce testatur sese & alteram Epistolam ad eosdem scripsisse per* Sylvanum, *quæ intercidit. Hanc scriptam apparet ex* Babylone; *nam hujus Ecclesiæ verbis jubet eos salvere, si cui de* Roma *commentum non probatur.*

ARGUMENTI FINIS.

VITA SANCTI PETRI APOSTOLI

PER DIVUM HIERONYMUM.

SIMON Petrus *filius* Joannis, *provinciæ* Galilææ, *vico* Bethsaida, *frater* Andreæ *Apostoli, & Princeps Apostolorum: post episcopatum* Antiochensis *Ecclesiæ, & prædicationem dispersionis eorum, qui de circumcisione crediderant, in* Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, *&* Bithynia, *secundo* Claudii *anno, ad expugnandum* Simonem *Magum* Romam *pergit, ibique viginti quinque annis cathedram sacerdotalem tenuit, usque ad ultimum annum* Neronis, *id est, decimum quartum. A quo & affixus cruci, martyrio coronatus est, capite ad terram verso, & in sublime pedibus elevatis: asserens se indignum, ut sic crucifigeretur ut Dominus suus. Scripsit duas Epistolas, quæ Catholicæ nominantur: quarum secunda à plerisque ejus esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam. Sed & Evangelium juxta* Marcum, *qui auditor ejus & interpres fuit, hujus dicitur. Libri autem ejus, è quibus unus Actorum ejus inscribitur, alius Evangelii, tertius prædicationis, quartus Apocalypsis, quintus judicii, inter Apocryphas scripturas reputantur. Sepultus* Romæ *in Vaticano juxta Viam triumphalem totius urbis veneratione celebratur.*

IN EPISTOLAM D. PETRI PRIOREM PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

CAP. I.

Audi quid credas: quid speres: cingite lumbos:
Sanguine, non auro, sospitat agnus opes.

1 PETRUS *Apostolus Iesu Christi, electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithyniæ,*

PETRUS ille quondam discipulus & convictor, nunc Legatus & Apostolus Jesu Christi, omnibus qui sparsim habitant in minoris Asiæ regionibus, Ponto, Galatia, Cappadocia, eaque parte, quæ est Ephesiorum, ac proprie sibi nomen Asiæ vindicat, Bithyniaque, quos vel olim bellorum procellæ alios alio dispulerunt, vel nuper eorum sævitia, quibus Christi nomen erat invisum, patriis sedibus exegit innoxios, atque ideo A nunc extorres inter peregrinas Nationes, velut exsulant, exclusi quidem hominum metu à solo natali, at non ideo semoti, nec exsules aut abdicati ab Euangelii munere, quod Deus omnium princeps ita largitus est primum terræ gentique Judaicæ, ut tamen omnibus velit esse commune, quoscunque delegerit ipse. Nam ut frustra nati sunt ac vivunt Hierosolymis, qui Jesu Christi doctrinam adspernantur, ita nulli futurum est fraudi, quod inter Gentes incircumcisas ac profanas habitat, si modo pro Lege Mosaica gratiam Euangelicam amplectatur. Neque enim Legis observatio, qua tumet Judæorum vulgus, præstat veram salutem, neque genus, aut locus, B sed gratuita Numinis electio. Ille vere Judæus est, qui quodcunque solum incolens, quocunque gene-

re natus, Jesum Christum agnoscit veræ salutis auctorem, qui non uni Genti mortuus est, sed orbi terrarum universo.

2 Secundum præscientiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam, & aspersionem sanguinis Iesu Christi: Gratia vobis & pax multiplicetur.

2 Ut autem hunc agnoscamus, non debemus observatæ Legis merito, sed gratuitæ Dei bonitati, qui ex omni Natione delegit, vocatque ad Euangelii munificentiam, quoscunque ipsi visum est adsciscere. Neque enim hoc illi temere nuper venit in mentem, ut hac ratione servaret universum genus mortalium, neque ut nostris benefactis impulsus, hoc ceu præmium nobis ita meritis reponit: sed æterno consilio fuerat hoc Deo Patri decretum, ut non Judæis tantum, sed universis Gentibus aperiret portum salutis: non per circumcisionem, neque per sabbatismos, neque per ciborum delectum, neque per alias Mosaicæ Legis ceremonias, quæ corporales sunt, & rerum spiritualium umbræ duntaxat quædam, ad tempus datæ sunt: sed per veram sanctificationem spiritus, quem nobis impartit Lex Euangelica spiritualis, qua vere purgamur ab omnibus peccatis nostris, non ex eo quod observavimus Legis veteris præscripta, sed quod simpliciter promteque fidimus Euangelicis promissis, non ex adsperso vituli sanguine, quemadmodum hactenus juxta Legis ritum factitari consuevit, sed ex adspersione pretiosi sanguinis illibatæ Deoque gratissimæ victimæ Jesu Christi, cujus immerita mors nobis semel omnia vitæ veteris commissa delet, ac per baptismum velut in ipsum renatos, novæ vitæ restituit. Quos quoniam baptismus exemtos huic mundo cœlesti municipio insevit, non precabor ea bona, quibus parandis & accumulandis sibi felices videntur mundi cultores, sed ea potius, quæ nos à terrenis contagiis purgatos cœlesti principe Christo dignos reddunt: videlicet gratiam, ut vestris ipsorum meritis diffisi, diffisi etiam Legis ceremoniis, è sola gratuita Dei munificentia, fiduciaque Euangelii, veram exspectetis salutem: ad hoc, pacem, ut Deo per Christi sanguinem reconciliati gratis, concordiam & inter vos habeatis, & cum cæteris omnibus, non solum neminem lædentes, verum etiam aliorum admissa condonantes, & malefacta benefactis repensantes: quorum bonorum sortem, ut gratis accepistis à Deo, ita piis studiis adnitendum est vobis, ut bonorum operum usura magis ac magis ditescatis, non modo persistentes in eo quod cœpistis, verum etiam in dies in melius progredientes, donec ille venerit dies, quo præmium immortalitatis exhibebitur, cujus nunc certam spem hausistis ex Euangelio Christi, ne quid hinc laudis nobis arrogemus.

3 Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis,

3 Ob hoc tam immensum beneficium laudanda benignitas ejus, à quo nobis per Christum proficiscitur, quicquid vere beatos reddit. Is est non Moses, sed Deus ipse, & idem Pater Domini nostri Jesu Christi, qui parum feliciter natos ex Adam, nimirum natos peccato, natos morti, denuo genuit nos innocentiæ, genuit immortali vitæ, nullis meritis nostris provocatus, sed ultro sua misericordia, qua summus est, exstimulatus: idque fecit non præsidio Legis Mosaicæ, sed impendio proprii Filii Jesu Christi, quem mortem subire voluit, ut nos alioqui deploratos, à peccati mortisque tyrannide liberaret: quem mox à morte revocavit ad vitam, ut interim mortui cupiditatibus mundanis, & ad illius exemplum morum innocentia resurrectionem veluti meditantes, certam & alacrem spem habeamus, fore ut nos quoque aliquando his exemti malis, una cum Christo pertingamus ad æternam illam hæreditatem: quam ut assequutus est ille caput nostrum, ita consequemur omnes, quicunque Christi membris insiti, illius imitatione meremur illius dici fratres, & ejusdem patris filii: ut quemadmodum afflictiones sunt nobis cum illo communes, ita sit & cum illo commune præmium.

4 In hereditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem, conservatam in cælis in vobis,

4 Quandiu fuimus filii peccatoris Adæ, manebat A nos infelix hæreditas. Posteaquam facti sumus filii Dei, ad cœlestem hæreditatem properamus. Decet enim ut è cœlo nati, cœlestia spectemus, ut ex Deo nati, non nisi divina sectemur. Qui mundo militant, caduca præmia fluxamque mercedem ambiunt: nos post has temporarias afflictiones manet illa felix hæreditas, quæ neque morte possit corrumpi, neque tædio molestiave contaminari, neque senio situve marcescere. Non est quod metuamus, ne quis hanc tam opimam hæreditatem nobis intervertat. Habemus certæ fidei promissorem: apud illum nobis in tuto est, conservaturque in cœlis:

5 Qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem, paratam revelari in tempore novissimo.

5 Sed ita, ut interim certa spes ac veluti pignus
B quoddam sit penes homines in terris, non penes quoslibet homines, sed penes vos, vestrique similes, quibus Christi Spiritus arrhabonis vice datus est: quique licet interim variis malorum procellis undique tundamini, quibus humana imbecillitas prorsus ex se sit impar, tamen Dei præsidio, qui nihil non potest, servamini, non vestris meritis, sed fide, fiduciaque: qua non dubitatis quin Deus, etiamsi patiatur vos interim velut opprimi, tamen incolumes vos sit exhibiturus in extremo tempore, post quod non erit amplius ista rerum humanarum confusio, sed mali addicti suis suppliciis, neminem lædere poterunt, & boni ab omnibus malorum incur-
C sibus tuti, æterno fruentur otio. Nunc enim latent præmia, & sæpe juxta vulgarem æstimationem pejus habent, qui meliores sunt; & perire videntur, qui maxime sunt incolumes; & florere videntur, qui maxime pereunt. Hîc exercendæ pietatis tempus est, præmio suum præscriptum est tempus, quod non oportet antevertere. Nobis interim sit satis, quod æterna felicitas nobis est in tuto, quam nullus hominum aut Dæmonum possit intercipere, modo ne nos deficiat fides, qua neglectis rebus mortalium, toti pendeamus è cœlo.

6 In quo exultabitis, modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus:

6 Sint interim feroces, qui Deo rebelles, fidunt mundi præsidiis: insultent interim quasi victis ac
D destitutis: cæterum ubi venerit ille dies, versis in diversum rerum vicibus affligentur illi, vos exsultabitis victores, imo nunc etiam exsultare debetis indubitata tantæ felicitatis exspectatione. Neque enim debet vobis videri magnum aut grave, si per breves ac mox desituras afflictiones, molestiasque, pervenitis ad nunquam interituram beatitudinem. Forsitan & persecutionum harum aliquando finis erit, quæ tamen quoties ingruunt, spe vitæ futuræ magno infractoque animo ferendæ sunt ob Dei gloriam.

7 Ut probatio vestræ fidei multo pretiosior auro (quod per ignem probatur) inveniatur in laudem, & gloriam, & honorem, in revelatione Iesu Christi:

7 Sic enim permittit sapientia Dei, vestris consulens commodis, ut fidei vestræ sinceritas constan-
E tiaque variis malorum incursibus exploretur. Etenim si aurum, res alioqui & perdita & peritura, non solum exploratur per coticulam, verum etiam per ignem examinatur, ut eo magis deinde sit in pretio, quo fuerit exactius repurgatum: multo magis Deus vult fidem vestram variis experimentis probari, cui tantum honoris debetur, ut cum ex his malorum & afflictionum incendiis emicuerit, longe purior ac fulgentior quovis auro purgatissimo, pretiosa sit apud Deum, resque omnis tandem in diversum exeat: nimirum ut quod hîc videbatur illatum ad dedecus, cedat in laudem: quod ad ignominiam, vertatur in gloriam: quod ad dehonestan-
F dum vos, vertatur in cumulum honoris eo die, quo Jesus Christus, cujus vis nunc agit in vobis occultis rationibus, palam sese proferet omnibus, suum cuique præmium pro meritis rependens. Quid enim gloriosius, quam ore Christi laudari? cum audietis: *Venite benedicti Patris mei.* Quid honorificentius, quam à Deo Patre recipi in consortium regni cœlestis una cum Filio? Hæc autem gloria, quanquam erit omnium piorum communis, tamen copiosior continget iis, qui majora pro Christo passi sunt in ter-

terris. Quæ præmia si nunc apparerent, non esset admirabile fidei robur.

8 Quem cum non videritis, diligitis: in quem nunc quoque non videntes creditis: credentes autem exultabitis lætitia inenarrabili, & glorificata:

9 Reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum.

8, 9 Nunc in hoc est præcipua laus bonorum, quod Christum, quem corporeis oculis nunquam vidistis, tamen oculis fidei conspectum amatis: cumque dolorum vis palam ac præsens urgeat, præmia vero, quæ sunt in diem, nondum appareant, tamen illius promissis fisi, non alio animo toleratis ista, quam si coram adesset parata gloria: nec toleratis modo fortiter, verum etiam in mediis afflictionibus exsultatis inenarrabili gaudio, pleni gloriæ apud Deum, videlicet bene sperantis conscientiæ, pleni certa fiducia, quod ista præter meritum tolerantes, volente Deo, reportabitis abunde magnum fructum fidei vestræ, nimirum æternam salutem animarum vestrarum. Ingens enim lucrum est, cum jactura caduci corporis servatur immortalis anima. Sic visum est æterno consilio Dei, ut his rationibus salutem consequerentur homines, quibus & Christus ipse pervenit ad æternam beatitudinem.

10 De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt:

10 Neque enim hæc fortuito geruntur, sed quod nos factum vidimus, id Prophetæ veteres, qui multo ante nos vaticinati sunt fore, ut per fidem & Euangelicam gratiam absque Legis Mosaicæ præsidio servaremini, diligenter exquisierunt ac scrutati sunt, non contenti tanquam per nebulam videre, quod esset futurum.

11 Scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi: prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias:

11 Sed illud etiam pia curiositate sciscitati sunt à Spiritu Christi, qui jam tum illis arcano afflatu significabat, quid esset passurus Christus, ac mox ad quantam gloriam evehendus, tum quo vel quali tempore id esset futurum: siquidem ingenti desiderio salutis hujus tenebantur illorum animi.

12 Quibus revelatum est, quia non sibimetipsis, vobis autem ministrabant ea, quæ nunc nuntiata sunt vobis per eos qui euangelizaverunt vobis, Spiritu sancto misso de cælo, in quem desiderant Angeli prospicere.

12 Quibus & illud patefactum est, quod hæc, quæ futura præsagiebant, ipsorum temporibus non essent exhibenda, sed vestris: quæque suis vaticiniis prodebant, vobis proderent, non sibi. Optassent quidem illi videre, quod vobis videre contigit: sed ideo præcesserunt illorum vaticinia, quo certior esset fides nobis Apostolis, qui nunc eadem vobis annuntiamus facta, quæ prædixerant illi futura. Quoque minus dubitetis, idem Christi Spiritus tacitis afflatibus illos docuit olim, quid facere decrevisset, qui nos nuper in igneis linguis è cœlo delapsus instruxit, ut eorum, quæ gesta sunt, in toto terrarum orbe simus præcones. Prædicamus enim Christum nostræ omnium salutis causa factum hominem, versatum in terris, probris & cruciatibus afflictum, denique crucifixum, pro nobis obisse mortem: mox revocatum ad vitam, subvectum in cœlum, ubi nunc cum Patre præfulget majestate gloriaque, qui prius videbatur in terris vilis & abjectus, eodem subvecturus & suos. Hæc tam ineffabili Dei consilio gesta, non mirum si Prophetæ concupiscebant cernere, cum ipsis etiam Angelis sit admodum jucundum gratumque spectaculum, cujus contemplatione non queunt expleri.

13 Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrii perfecte sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam, in revelationem Iesu Christi:

13 Quo majus est beneficium quod vobis offertur, hoc avidius est vobis amplectendum, ne vestro vitio fiat, ut non assequamini. Certum est præmium, sed interim vestræ partes sunt, ita vos gerere, ne videamini indigni promissis. Aderit ille dies inexspectatus, qui proferet in apertum piorum & impiorum præmia. Is quandocunque veniet, lætus & felix veniet iis, quos paratos offenderit: contra formidabilis iis, quos diffidentia torpentes repererit & oscitantes. Quoniam autem Christus incertum esse nobis voluit diem illum, non oportet vos unquam esse securos, sed semper accinctos animi lumbis, ceu paratos in occursum adventantis Domini, vigilantes ac sobrios, certa firmaque semper erectos ac suspensos exspectatione felicitatis æternæ, quæ nunc offertur omnibus qui obtemperant Euangelio, sed tum demum possidebitur, cum palam ostendet majestatem suam cunctis hominibus & Angelis ac Dæmonibus Dominus noster Jesus Christus.

14 Quasi filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis:

14 Verum ad eam immortalitatem non pervenient, nisi qui hîc eam quodammodo fuerint meditati, atque ad exemplum Jesu mortui cupiditatibus hujus mundi, cum illo revixerint ad innocentiam, atque in ea constanter perstiterint, tanquam legitimi verique filii, fidentes promissis Dei Patris, & illius præscriptis obtemperantes, nec unquam relabentes in veterem vitam, tum ob ignorantiam Euangelicæ doctrinæ mundanis obnoxiam cupiditatibus.

15 Sed secundum eum, qui vocavit vos, Sanctum; & ipsi in omni conversatione sancti sitis:

15 Convenit enim, ut à quibus dissidetis professione, ab iisdem dissideatis affectibus ac moribus. Mundus malus est, à quo jampridem estis exemti, Christo justo sanctoque & innocenti insiti, ad hoc delecti vocatique à Patre sanctitatis omnis fonte; ut vos quoque quemadmodum estis sancti professione, ita sitis & omni vita factisque puri, integri, & inculpati: non enim agnoscet Pater filios, nisi sui similes.

16 Quoniam scriptum est: Sancti eritis; quoniam ego sanctus sum.

16 Nimirum hoc sensit, cum loqueretur majoribus nostris, Levitici Capite XIX. *Sancti estote, quia ego sanctus sum, Dominus Deus vester.* Non vobis suffecerit Mosaica puritas, ut abstineatis à contactu cadaverum, ut lotos habeatis pedes, ut abstineatis à concubitu, totam vitam ac totum pectus nostrum Deus vult procul abesse ab omnibus vitiorum inquinamentis. Siquidem hæc sunt, quæ nos vere reddunt impuros coram oculis Dei.

17 Et si patrem invocatis eum, qui sine acceptione personarum judicat secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus vestri tempore conversamini.

17 Quem etiamsi Patris nomine compellatis, in omnibus implorantes opem illius, non est tamen quod impure viventes speretis illum vobis fore propitium, aut pro filiis agniturum, qui non æstimat quenquam ex genere, aut fortuna, sed tantum ex vitæ meritis. Nec enim ille purus erit Judæus, si vita, si animus fuerit inquinatus: nec hic erit impurus præputiatus, si piam, si innocentem vitam egerit. Superest igitur, ut qui Patrem hunc cupitis habere propitium, illius inevitabile judicium semper habentes præ oculis, donec agitis in hoc exsilio, sic moderemini vitam vestram, ne sit ob quod offensus Pater, vos ceu degeneres parumque morigeros filios ab hæreditate patriæ cœlestis merito secludat.

18 Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis:

18 Quo majus est pretium, quo vos Christus gratis redemit, hoc magis cavendum est, ne volentes & ingrati in pristinam servitutem revolvamini. Nulla servitus miserior, quam mancipium esse vitiorum. Qui pauculo ære liberantur à servitute heri, & ex servis fiunt libertini, modis omnibus advigilant, ne ob ingratitudinem possint in relictam retrahi servitutem: & vos committetis, ut in veterem tyrannidem recidatis, ut denuo Mosaicæ Legis velitis esse mancipia, malitisque servire vanis observatiunculis à majoribus vobis per manum traditis, quam obtemperare Euangelio Dei, cum sciatis vos ab illis semel esse liberatos, non pretio vulgari, velut auro argentove, sed hostia longe sacratiore quam norit Lex Mosaica?

19 Sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati:

19 Non enim adsperso sanguine vituli purgati estis, sed pretioso cruore Jesu Christi, qui velut agnus omnis maculæ nescius, purus ac illibatus ab omni vitiorum inquinamento, pro nostris peccatis immolatus est in ara crucis.

20 Præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter vos,

20 Neque vero id factum est fortuito, sed ab æterno & ante conditum mundum destinatus est huic sacrificio Dei Filius, ut sua morte nobis reconciliaret Patrem. Cæterum divinæ mentis consilium ac decretum, quod multis seculis orbi fuit incognitum, nunc tandem his extremis temporibus patefactum est, & oculis hominum exhibitum novum spectaculum, quod in mente divina novum non erat.

21 Qui per ipsum fideles estis in Deo, qui suscitavit eum à mortuis, & dedit ei gloriam, ut fides vestra, & spes esset in Deo:

21 Exhibitum est autem vestræ salutis gratia, quibus Christus homo factus, mortuus ac prædicatus hoc præstat, ut qui ante frustra fidebatis Legis ceremoniis, nunc vobis diffisi, fidatis Deo Patri: qui

ut

ut eum mori voluit expiandis peccatis vestris, ita suscitavit ex mortuis, proque toleratis hujus vitae laboribus dedit immortalitatis gloriam: ut quod credidistis ab illo factum aemulantes, speretis & vobis idem praemium, videlicet auctore Deo freti, qui quod in Filio praestitit, haud dubie praestaturus est in omnibus, qui sic vixerint, ut inter Christi membra numerari mereantur, in cujus corpus estis insiti, posteaquam per baptismum in eum fuistis renati.

22 Animas vestras castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde invicem diligite attentius:

[22] Antehac obtemperastis cupiditatibus vestris, utpote carnales umbras rerum pro veris amplectentes: nunc posteaquam purificastis animas vestras, non observatione lustrationum Mosaicarum, sed ex eo quod per fidem obedistis Euangelicae veritati, quae Spiritu Christi purgavit animos vestros, adnitendum est, ut & innocentia vitae capiti Christo, & vehementi planeque fraterna, minimeque fucata inter vos caritate, concordiae corporis respondeatis: ut quemadmodum Christus vos dilexit non amore vulgari, neque carnali, ita vos invicem spirituali caritati prosequamini.

23 Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei vivi, & permanentis in aeternum.

[23] Nova cognatio novum desiderat affectum. Antehac Judaei Judaeos diligebatis affectu carnali, nunc longe alio modo renati, non ex semine mortali terrenoque juxta corpus, sed ex semine immortali coelestique per sermonem Dei viventis ac permanentis in aeternum, cujus Euangelio credidistis, fratres coelesti caritate prosequimini. Mosi Lex ad tempus erat data. Sermo Dei nobis prodidit Euangelicam Legem nunquam desituram.

24 Quia omnis caro ut foenum: & omnis gloria ejus tamquam flos foeni: exaruit foenum, & flos ejus decidit.

25 Verbum autem Domini manet in aeternum. hoc est autem verbum, quod euangelizatum est in vos.

[24], [25] Quod ab hominibus profectum est, temporarium est, quod è coelo venit, aeternum est, quemadmodum praedixit Esaias, Cap. XL. *Omnis caro velut foenum, & omnis hominis gloria quasi flos agri. Exaruit foenum, & flos ejus decidit, at verbum Domini manet in aeternum.* Hic est sermo Dei patris aeternus aeterni, quem olim Legis prioris umbrae vobis delinearunt, caeterum nunc per Euangelii praecones aperte praedicatur, non vobis solum, sed omnibus, qui Christum sincera fide recipiunt.

CAP. II.

Bilis pellatur: laedit: nam vos genus estis
Electum: cunctis detur honestus honos.

1 Deponentes igitur omnem malitiam, & omne dolum, & simulationes, & invidias, & omnes detractiones,

2 Sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscite; ut in eo crescatis in salutem:

[1], [2] QVONIAM nuper estis per Euangelicam doctrinam coelesti generatione renati, prorsus abjectis omnibus veteris vitae vitiis, si quid erat malitiae, si quid doli, si quid simulationis, si quid invidentiae, si quid obtrectationis aut maledicentiae, posthac velut infantes recens nati, avide concupiscite lac illud non corporis, sed animi, lac doli nescium, & aptum aetati vestrae innoxiae magis, quam robustae, lac institutionis Euangelicae. Habet enim Euangelica doctrina sua rudimenta, habet infantiam suam, habet pabulum accommodum imbecillae aetati, habet & profectus suos, demum habet aetatem perfectam. Non sunt illa prima fastidienter haurienda, sed avide, sed sitienter: nec in his tamen persistendum, sed ab his usque proficiendum ad perfectiora.

3 Si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus.

[3] Siquidem & absurdum fuerit, si quis è matre natus semper infans nihil aliud quam lac expetat. Oportet & vos grandescere, donec adolescatis ad perfectam salutem, neque semper haerere in fundamentis, sed paulatim assurgere ad perfectam structuram domus, siquidem juxta Psalmographi consilium gustastis, quod suavis sit Dominus Jesus, oportet hoc gustu accendi ad appetenda majora.

4 Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum:

[4] In humanis aedificiis lapides nec commutant locum suum, nec accrescunt: in hoc aedificio (quod constat vivis lapidibus, cujus praecipuus & omnia continens lapis est Jesus Christus, vivus & aeternus, pridem juxta Psalmographi vaticinium ab hominibus rejectus, nimirum à Pharisaeis, qui suo Templo

A perituro freti, structuram hanc coelestem non noverant, sed Dei judicio selectus, multoque in pretio habitus) nihil obstat quo minus paulatim ad structurae perfectionem proficiatur.

5 Et ipsi tamquam lapides vivi superaedificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum.

[5] Igitur ad Christum lapidem vivum, lapidem electum, lapidem in oculis Dei pretiosum, oportet vos virtutum profectibus accedere, ut ipsi quoque tali fundamento nixi, paulatim superstruamini, donec efficiamini templa spiritualia, longe sacratiora Templo, quo gloriantur Judaei, & in quibus Sacerdotium exerceatur multo sanctius, quam in illo consuevit. Siquidem in illo Levitae & Sacerdotes pecudes immolabant: in his spiritualibus templis
B vos ipsi spirituales hostias offertis longe gratissimas Deo, qui ut spiritus est, non corpus, ita spiritualibus hostiis delectatur: ne quid desideretis Mosi ritus per Euangelium Christi jam antiquatos, pro variis animantium generibus mactatis affectus mundanos brutosque, libidinem, superbiam, iram, invidiam, vindictae cupiditatem, luxum, avaritiam, pro thymiamate puras preces, è sinceri pectoris ara subvolantes in coelum. Haec sunt sacrificia, quae nunquam non immolantur in templo spirituali, quae nunquam non sunt grata Deo. Jam pridem enim Mosaica illa in nauseam abierunt, ut testatur Esaias Propheta. Horum jugis est gratia per Jesum Christum,
C cujus commendatione grata sunt Patri Christianorum obsequia.

6 Propter quod continet Scriptura: Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum: & qui crediderit in eum, non confundetur.

[6] Non est quod diffidatis donec inhaeseritis capiti vestro, donec innixi fueritis eximio & immobili lapidi Christo. De quo dixit olim Deus per os Esaiae, Cap. XXVIII. *Ecce pono in Sion lapidem in summo collocandum angulo, probatum, electum, pretiosum. Et qui fisus illi fuerit, non pudefiet.* Quod praedixit ille: jam videmus exhiberi. Idem ille lapis aliis pretiosus fuit ac salutaris, aliis noxius ac pestilens.

7 Vobis igitur honor credentibus: non credentibus autem, lapis quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli,

8 Et lapis offensionis, & petra scandali, his qui offendunt verbo, nec credunt in quo & positi sunt.

[7] Vobis merito pretiosus est, qui illi innitimini, qui fiditis, adversus omnes tempestatum procellas tuti ejus praesidio. Caeterum iis qui Mosi malue-
D runt inniti, quam huic, qui hunc rejecerunt, nolentes eum poni in aedificio, quod ipsi parabant aedificare, versus est in probrum ac perniciem. Etenim quem illi suo aedificio dignati non sunt, hunc Deus in suo aedificio voluit esse caput anguli, quo ceu parietem utrumque, hoc est, populum utrumque, Gentium ac Judaeorum, complecteretur & contineret, cujus munimento tuta esset adversus omnes insultus structura, & in quem suo malo impingerent, & incurrerent, quicunque adversarentur huic novo aedificio.

[8] Impingunt autem quoscunque offendit sermo Euangelicus, neque credunt illi, cum huc eos prae-
E pararit Lex Mosaica, ut crederent Euangelio simulatque vere praestaretur, quod adumbrasset illa. Proinde qui reprobaverunt Christum, hos vicissim reprobavit Deus.

9 Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.

[9] Vos autem, quos illi cum Christo rejiciunt, fecit genus illud electum, de quo loquutus est olim Moses, gentem illam sanctam, populum peculiarem, quem sibi Deus eximio pretio vindicavit: ut quemadmodum olim populus Hebraeorum duce Mose liberatus ab Aegyptia tyrannide, perque tot rerum discrimina perductus ad terram diu speratam, divinam erga se beneficentiam orbi praedicavit: ita & vos memores illius erga vos gratuitae benignita-
F tis, celebretis apud omnes admirabilem Dei potentiam: qui nova ratione devictis hostibus salutis vestrae, eruit vos ab ignorantiae vitiorumque tenebris, in admirabilem lucem suam Euangelicae veritatis, per quam omnes & Gentium errores, & Judaeorum umbrae discutiuntur.

10 Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti.

[10] Vobis igitur contigit hoc honoris, quod illi sibi promiserant, qui Christum persequebantur, ac versis rerum vicibus evenit, quod Osee futurum praedixit: Populus qui prius erat abjectissimus, utpote

pote à Deo alienus, nunc eſt populus Deo peculiaris. Et populus, quem Deus rejecerat, ut indignum ſua miſericordia, nunc expertus eſt Dei miſericordiam abſque circumciſionis, aut Legis adminiculo, per ſolam fidem Euangelicam receptus in conſortium Filii Dei.

11 Chariſſimi, obſecro vos tanquam advenas & peregrinos abſtinere vos à carnalibus deſideriis, quæ militant adverſus animam,

[11] Poſtquam igitur agnoſcitis Dei ſingularem erga vos beneficentiam, quos ſanguinis pretio redemerit, quos Filii morte ſibi reconciliarit, quos unigeniti ſui membra, quos cœleſtis ſtructuræ lapides vivos eſſe voluerit, quos in filiorum jus adoptatos, ad immortalitatis hæreditatem vocarit, obſecro vos cariſſimi, ut vitæ ſanctimonia, & dignitati veſtræ, & benignitati divinæ, & tanto præmio reſpondeatis. Cœlo renati eſtis, hîc velut hoſpites ac peregrini: eo properate ubi vobis eſt patria, ubi repoſita eſt cœleſtis hæreditas: ne quid ab hoc ſtudio vos avocent terrenæ craſſæque cupiditates, quæ machinis omnibus militant ac belligerantur adverſus ſpiritum, rebus cœleſtibus inhiantem.

12 Converſationem veſtram inter gentes habentes bonam; ut in eo, quod detrectant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos conſiderantes, glorificent Deum in die viſitationis.

[12] Congruat vita profeſſioni, ut veſtri mores & alios alliciant ad Chriſtum quos habet Paganiſmus, inter quos vivitis: quibus in tantum non oportet ullam præbere anſam, ut jure male ſentiant de doctrina Euangelica, ſi conſpexerint vos ad communem vitæ conſuetudinem nihilo meliores cæteris, ut obtrectationem illorum, qua de vobis maledicunt odio Chriſti quem ignorant, & odio religionis, quam exiſtimant eſſe maleficam ſuperſtitionem, refellat integritas morum veſtrorum, atque in omnes beneficentia: quibus rebus compertis reſipiſcent & illi, agnoſcentes errorem ſuum, afflati miſericordia Dei, cum illi viſum fuerit & illos attrahere, qui vos delegit: jamque glorificent eum ex veſtris piis operibus, quem ante ignotum deteſtabantur.

13 Subjecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum: ſive regi, quaſi præcellenti;

[13] Habet & hic mundus ordinem ſuum, qui per occaſionem religionis turbandus non eſt, quatenus id licet, incolumi Chriſti gloria. Ita Chriſtus vos voluit eſſe liberos à peccatis, ut tamen ultro nihil non feratis, ob Euangelii negotium obtemperantes ac ſubmittentes vos non modo Chriſtianis, verum etiam Ethnicis Magiſtratibus: ſive Rex ſit ille, obediendum eſt tanquam auctoritate publica præminenti, ſive Præſides, per quos in Provinciam miſſos Rex adminiſtrat Reſpublicas, obtemperandum eſt.

14 Sive ducibus, tamquam ab eo miſſis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum:

[14] Neque vos moveat quod Ethnici ſunt, quod idololatræ ſunt, ſed agnoſcite functionem illorum neceſſariam Reipublicæ, quæ conſtat è diverſis hominum ac religionum generibus. Præſident enim iſti cum auctoritate, ut nocentes ac ſceleroſos ſuppliciorum metu coerceant, ac probos præmiis invitent ad officium. Non eſt vobis opus illorum metu, qui ſponte præſtatis plus quam exigunt leges humanæ: non eſt opus humana laude, quos inflammat cœleſte præmium, ſed tamen oportet & hos cum cæteris agnoſcere.

15 Quia ſic eſt voluntas Dei, ut benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam:

[15] Sic enim vult Deus ſummus ille princeps veſter, ne quam anſam præbeatis illorum imprudentiæ, qua poſſint probabiliter in crimen vocare profeſſionem Euangelicam, ſi ſenſerint ſuam auctoritatem à vobis negligi.

16 Quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem, ſed ſicut ſervi Dei.

[16] Quod alii præſtant metu legum, id vos ultro ex animo præſtate, cumulatius etiam quam alii, quo vos vere liberos declaretis. Nam liber eſt is, qui ſponte ac volens recte facit. Abſit enim, ut Euangelicæ libertatis prætextu abutamini ad licentius peccandum. Non debetis ſervitutem hominibus, ſed quoniam eſtis ſervi Dei, ob hujus gloriam ſubmittetis vos omnibus lubentes ac volentes.

17 Omnes honorate: fraternitatem diligite: Deum timete: Regem honorificate.

[17] Si quid igitur officii, ſi quid honoris debetur etiam Ethnicis vel ob munus publicum quod gerunt, vel ob affinitatem, id perſolvite omnibus, ne quid offenſi reddantur alieniores ab Euangelii profeſſione, peculiari tamen caritate par eſt proſequi, quos communis profeſſio fratres vobis reddidit. Deum timete, cujus oculos nemo fallit: Regem non eſt cur metuatis, qui non eſt formidabilis, niſi maleficis, ſed tamen auctoritatem illius agnoſcite in iis, quæ citra jacturam pietatis exigit à vobis. Expoſcit vectigal, ſolvite. Exigit tributum, date.

18 Servi ſubditi eſtote in omni timore dominis, non tantum bonis & modeſtis, ſed etiam dyſcolis.

[18] Quod liberi præſtare debent Magiſtratibus, licet Ethnicis, hoc ſervi præſtare debent heris ſuis, à quorum obſequio non liberat illos baptiſmus. Imo hoc majore cum reverentia debent illos agnoſcere, non ſolum ſi boni ſint ac modeſti, verum etiam ſi difficiles & aſperi, ne forte offenſi moribus veſtris incommodioribus, incuſent profeſſionem, & ab ea reddantur alieniores, ad quam oportebat illos veſtra probitate pellici magis & invitari.

19 Hæc eſt enim gratia, ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias, patiens injuſte.

[19] Dicet aliquis: Durum eſt ferre Principum tyrannidem, durum eſt perpeti ſævitiam Dominorum: illi ſpoliant, exigunt, affligunt: hi flagris & colaphis conſcindunt innoxios. Recte viderentur hæc non ferenda, ſi hoc illis tribueretur, ac non potius Deo. Non meretur hoc illorum impietas, ut tolerentur: ſed ita eſt Dei voluntas, ut veſtra bonitas illorum malitiam vertat in gloriam Chriſti. Nam ita demum Deo grata eſt veſtra patientia, cum præter meritum afflicti, tamen æquanimiter toleratis, non metu hominum, ſed ob Dei gloriam.

20 Quæ enim eſt gloria, ſi peccantes, & colaphizati ſuffertis? Sed ſi benefacientes patienter ſuſtinetis, hæc eſt gratia apud Deum.

[20] Vulgo nihil eſt impatientius contumeliæ, quam innocentia. At inter Chriſtianos longe ſecus eſt, apud quos ut quiſque eſt optimus, ita Deo cupit eſſe gratiſſimus. Atque hunc quo diligit impenſius hoc alacrius perpetitur, quicquid ad illius pertinet gloriam. Quid autem laudis fuerit, ſi cum ob malefacta colaphis cædimini, ſuffertis? Docet hoc mali conſcientia, ut quiſque commeritas pœnas tacitus ferat. Verum cum pro benefactis illata mala patienter toleratis, gratiam initis apud Deum, cujus cauſa volentes perpetimini. Indignetur innocentia veſtra, niſi Chriſtus innocens graviora paſſus eſt pro nobis.

21 In hoc enim vocati eſtis: quia & Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum ut ſequamini veſtigia ejus.

[21] Hæc eſt veſtra profeſſio, hac lege adſciti eſtis in corpus illius, ut exemplum tolerantiæ, quod ille vobis reliquit, ſequamini, & iiſdem veſtigiis ingreſſi, graſſemini ad æternam gloriam, qua ille pervenit. Quid ille malorum non pertulit, qui cum latronibus crucifixus eſt?

22 Qui peccatum non fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus:

[22] Quid eodem innocentius? qui adeo nullum admiſit facinus, ut nec in lingua illius ſit ullus unquam repertus dolus?

23 Qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem judicanti ſe injuſte:

[23] Cum in illum congererent acerba convitia, non regeſſit maledicta, quin potius Patrem obſecravit, ut illis ignoſceret. Cum vinciretur, cum cæderetur, cum crucifigeretur, non minatabatur vindictam, ſed omnem vindictam reliquit Patri, qui non ex affectu, ſed juſte judicat: ipſe deprecatorem interim agens, non inſtigatorem.

24 Qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum: ut peccatis mortui, juſtitiæ vivamus: cujus livore ſanati eſtis.

[24] Nos tametſi nunc ſequimur innocentiam, tamen ſceleribus noſtris commeruamus olim ultionem Dei. At Chriſtus cum ipſe nulli peccato eſſet obnoxius, tamen ſarcinam peccatorum noſtrorum, quo nos oneratos ſublevaret, ſuſtulit in proprio corpore, & in ligno crucis velut holocauſtum pro noſtris ſceleribus immolatus eſt, ſuaque morte immerita nobis debitam mortem depulit, ut illius mortem ac reſurrectionem interim imitemur, ac mortui priſtinis peccatis cupiditatibuſque, quibus addicti ſerviebamus, poſthac vivamus innocentiæ, cui nos ille conſecravit omnis innocentiæ fons, qui noſtram impietatem in ſe tranſtulit, ut nobis ſuam conferret juſtitiam. Nos offenderamus, ille vapulavit: noſtra erat culpa, in illum ſæviit animadverſio. Proinde juxta vaticinium Eſaiæ, nos illius livore ſanati ſumus. Huic igitur acceptum ferre debetis innocentiam veſtram: quod priſtinæ vitæ peccata non imputat Deus, hujus vinculis, hujus plagis, hujus vulneribus, hujus cruci, hujus morti debetis.

25 Eratis enim sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum vestrarum.

[25] Nam ante velut oves palantes absque duce, alii alio aberrabatis, quo quemque sua ducebat cupiditas, existimantes licere, quicquid liberet: sed ab errore pristino nunc conversi estis ad Christum Jesum, pastorem & curatorem animarum vestrarum. Hunc si sequamini ferendis præter meritum afflictionibus malorum, illo duce pervenietis ad immortalitatis gloriam.

CAP. III.

Commonet uxores pia Sara: pericula ferte:
Ima petit Christus: diluviumque Noa.

1 Similiter & mulieres subditæ sint viris suis: ut & si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant,

[1] JAM quemadmodum liberi, Principes ac Magistratus publicos, servi Dominos privatos debent obsequio, quod ubique parit benevolentiam, ad Euangelii favorem pellicere, aut certe per occasionem non irritare, si forte sanabiles non sunt: ita debent & uxores maritis suis morigeras præbere sese, non modo Christianis, verum etiam iis, qui doctrinam Euangelicam nondum sunt amplexi. Siquidem fieri potest, ut quos non commovet nostra prædicatio, eos uxoris integritas, pietas, modestia, temperantia, castitas, tolerantia pervincat, atque permolliat, ac denique Christo lucrifaciat.

2 Considerantes in timore castam conversationem vestram.

[2] Etenim cum conspexerint eas à baptismo commutatis esse moribus, cum in eis viderint exemplar veræ virtutis, fortassis inflammabuntur, huc etiam nonnihil appellente affectu maritali, ut qui thori consortes sunt, velint & professionis esse socii. Habet enim perquam acres stimulos sincera probitas, quæ sæpenumero propius animadversa facit, ut carnalis amor vertatur in spiritualem. Illum excitat formæ venustas, & formæ gratiam adjuvans cultus, hunc excitat mentis integræ pulchritudo relucens in moribus.

3 Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus:

[3] Quamobrem uxoribus, quæ Christum professæ sunt, non oportet hoc esse studium, ut juxta vulgatam consuetudinem compositis arte capillis, ut additis gemmis aurove, & purpureo amictu, reliquoque corporis cultu, qui foris exhibetur, sese commendent oculis virorum. Quid enim aliud fiat hisce rebus, nisi ut corpus uxoris adament ad libidinis usum?

4 Sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples.

[4] At quota portio hominis est corpus? Illud magis debet esse studio, ut morum ornatu provocati, mentem animumque latentem adament, si eam conspexerint puram, nulloque vitiorum nævo contaminatam, si præter morem communem nihil viderint in muliere muliebrium affectuum, nihil intemperantiæ, nihil iracundiæ, nihil invidiæ, nihil ambitionis, nihil arrogantiæ, nihil procacitatis, sed spiritum mitem, placidum, tractabilem, ac mansuetum. Hic est cultus magnificus ac splendidus in oculis Dei.

5 Sic enim aliquando & sanctæ mulieres, sperantes in Deo, ornabant se, subjectæ propriis viris.

[5] Hoc ornatu potissimum demerendus est maritorum animus. Hoc lenocinio & olim sanctæ mulieres aliquot, quæ spem suam fixerunt non in rebus fluxis atque caducis, sed in Deo, commendabant se viris suis, non auro gemmisve, aut purpura, sed modestia & obsequio, quo facillime lenitur virilis ingenii ferocitas.

6 Sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans: cujus estis filiæ benefacientes, & non pertimentes ullam perturbationem.

[6] Sic Sara obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans, cum uxor esset illius non ancilla, modestiæ causa semet illi subjiciens. Nam quanquam non competit viro dominatus in uxorem, est tamen auctoritas, qua etiam sicubi abutatur, est tamen modestiæ muliebris, obsecundare in loco. Porro sicut Abrahæ germani verique filii sunt, qui fidem illius sequuntur: ita vos estis Saræ filiæ, quæ mulieris optimæ mores & masculum animi robur refertis, bonis operibus ornantes vosmetipsas, ac fiduciam omnem collocantes in Deo, cujus præsidio fretæ, non est quod quicquam expavescatis imbecillitate muliebri.

7 Viri similiter cohabitantes secundum scientiam; quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tanquam & coheredibus gratiæ vitæ: ut non impediantur orationes vestræ.

[7] Atque ut matronarum officium est, obsequio casto sanctisque moribus, ac mansuetudine devincire maritos suos: ita vestræ partes sunt, ô viri, nequaquam abuti vestra auctoritate, veluti tyrannidem agentes in uxores vestras, quod vobis se submittant, imo hoc minus fitis in illas Domini, quod se faciunt ancillas. Sociæ sunt fortunarum ac rerum omnium. Sentiant vos commodos convictores, vestraque sapientia subveniat imbecillitati sexus fœminei. Quo plus valetis animi corporisque viribus, hoc magis oportet opitulari mulierum infirmitati, ut vestra institutione, vestraque moderatione reddantur meliores, ac veluti sexu posito, masculescant ad Euangelicam pietatem. Neque enim Christiani mariti sunt, qui uxores tantum habent ad usum coitus: imo magis adnitendum est, ut sociæ fiant jejuniorum, eleemosynarum, vigiliarum, precationum: quo, quæ vocatæ sunt ad commune præmium æternæ vitæ, communibus etiam studiis huc contendant. In Christiano conjugio nihil, aut certe quam minimum, dandum est voluptati, pietati plurimum. In qua si consensus erit, & subinde temperabitis à coitu, non interrumpentur vestræ precationes, quo sacrificio oportet quotidie litare Deo.

8 In fine autem, omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles:

[8] Ut igitur sunt aliorum alia peculiaria officia, ita sui quemque hoc magis decet meminisse, quod qui Christum professus est, debet in his, quæ probitatis sunt, cæteris antecellere. Cæterum, illud est omnium commune officium, ut quemadmodum eadem omnibus est professio, sicut per baptismum eidem estis insiti corpori, ita per concordiam sit idem omnium animus. Non vos ætas, fortuna, conditio, patriave diversa disjungat, quæ res apud alios sæpenumero ministrant odiorum ac dissidiorum seminaria. Vos oportet esse conjunctissimos, quos idem baptismus regenuit Deo, qui Patrem in cœlis habetis eundem, qui pendentes ab uno capite Christo, estis ejusdem corporis membra, quos Euangelica professio fratres ex æquo reddidit, & ob id ad idem immortalitatis præmium absque discrimine Pater ille cœlestis vocavit omnes, sive pauperes, sive divites, sive servos, sive dominos, sive maritos, sive uxores, sive Judæos, sive Gentes. In hac parte nullum est discrimen, ideo non debet esse dissensio, neque supercilium. Multo plus impetrabit Christiana caritas sese submittens, quam auctoritas exigens. Neque enim convenit inter arrogantes, feroces, suique amantes. Si in corpore animantis membra sibi vicissim subsidio sunt, & si quid uni cuipiam accidit commodi aut incommodi, id singula suum esse ducunt: si quos sanguinis propinquitas conjungit, cognatorum commodis atque incommodis pariter gaudent & indolescunt: quanto magis convenit vos tot modis conjunctos hunc præstare consensum, ut alienis bonis ac malis non minus tangamini, quam propriis. Ita demum præstabitis vere fraternam caritatem, si qui feliciores sunt non fastidiant infortunatos, sed malis illorum indolescentes, pro viribus opitulentur: si qui potentia præminent & auctoritate, non premant ac despiciant humiliores, sed consuetudinis comitate affabilitateque semet inferioribus accommodent: ut sit æqualitas, & quos fortuna separavit, conjungat Christiana caritas.

9 Non reddentes malum pro malo, aut maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes: quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis.

[9] Absit autem à vobis vindictæ libido, quorum est alere concordiam, non solum cum piis ac fratribus, verum etiam, si fieri possit, cum omnibus. Cum bonis oportet officiis certare, cum malis tolerantia, aut etiam beneficentia, qua ut vincuntur & feræ, ita mollescit aliquoties deplorata hominum malitia. Ne velitis igitur injuriam injuria retaliare, aut convitium convitio. Sic enim fiet, ut & ipsi mali sitis qui malos imitemini: quin potius injuriam officio, maledicentiam benedicendo pensate, ut vestra insuperabili bonitate vincatis & obruatis illorum malitiam. Neque enim in hoc vocavit vos Deus, ut malefactis ac maledictis superetis, sed benefaciendo omnibus, bene loquendo cunctis mereamini audire vocem illam optabilem: *Venite benedicti*

Pa-

Patris mei, possidete regnum. Bonis malefacere, plus quam ferinum est, in benedicos esse maledicum, plus quam scurrarum. De male merentibus benemeri, de maledicentibus & obtrectantibus bene loqui, Christianæ virtutis est.

10 Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam à malo, & labia ejus ne loquantur dolum.

10 Hoc si cui durum videtur, audiat Psalmographum divino afflatum Spiritu idem præcipientem: *Qui vult*, inquit, *vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam à malo: cohibeat labia sua, ne loquantur dolum:*

11 Declinet à malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & sequatur eam:

11 *Declinet à malo & faciat bonum: quærat pacem, & persequatur eam.*

12 Quia oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: Vultus autem Domini super facientes mala.

12 *Quoniam oculi Domini super justos, & aures illius intenta sunt ad preces eorum. Rursus adspectus* B *Domini super eos qui faciunt mala.* Proinde si Deum volumus in nos esse beneficum, simus ipsi benefici in omnes: si volumus illius ultionem effugere, ne quem omnino lædamus.

13 Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis?

13 Nec audio quod hic forsitan obmurmurabit affectus humanus. Ni propulsaro injuriam, impunitas invitabit plurimos ad lædendum. Imo nihil vos reddet tutiores ab injuria, quam si vel toleretis, vel officio pensetis etiam. Nullus est lædendi finis, quoties misera vicissitudine convitium convitio, injuria conduplicatur injuria. Si nemo repugnet, conquiescet, aut certe languescet improbitas. Quis enim cupiat vos lædere, si studueritis omnibus benefacere, lædere neminem? Quod si qui reperiuntur adeo cæci, ut odio virtutis, aut errore vos persequantur, quæso qua in re possunt lædere? Auferent pecuniam mox alioqui relinquendam, affligent corpus, occident brevi alioqui morituros.

14 Sed & si quid patimini propter justitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, & non conturbemini.

14 Hæc omnia quoniam ob pietatem inferuntur, adeo nullum damnum adferunt, ut lucro etiam augeant. His malis augent vobis æternæ felicitatis præmium. Qui bonæ mentis afficitur dispendio, is vere læditur, ea incolumi lucrum est, quicquid mundus putat esse damnum: beatitudo est, quicquid istis videtur calamitas. In vobis igitur situm est efficere, ne qua vis malorum vobis noceat. Quicquid hominum improbitas ademerit, id divina largitas immenso cum fœnore restituet. Proinde Deo fretos, nihil est quod terreant hominum minæ, aut perturbet malorum violentia. Ne in mediis quidem afflictionum procellis animo turbemini, tanquam ope divina destituti.

15 Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est, spe.

15 Neque maledicatis hominibus, qui vos per ignorantiam affligunt, quin potius glorificate Dominum Deum in cordibus vestris, qui suis famulis omnia vertit in bonum, sive læta accidunt, sive adversa. Semper itaque laudandus est, si voce non semper licet, certe cordis affectu nusquam non licet. Hujus hostes non sunt exacerbandi convitiis, verum ubicunque offeret se spes aliqua posse illos ad Christum pertrahi, sitis faciles promtique ad respondendum quibuslibet cupientibus cognoscere, qua fiducia, quaque spe contemnatis hujus vitæ commoda, & incommoda toleretis.

16 Sed cum modestia, & timore, conscientiam habentes bonam: ut in eo, quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conversationem.

16 Idque facite non indignabundi, non contumeliose velut illis infensi, sed cum omni mansuetudine ac reverentia, freti nimirum vestra conscientia bona, etiamsi non possitis illis persuadere. Neque enim satis est Christianis, ut vera loquantur, & Christo digna, sed ita loquantur, ut ipsa sermonis ratio declaret, vos non vestrum negotium agere, sed Christi gloriam, & illorum, quibus loquimini, spectare salutem. Hoc erit certissimum argumentum, quo pudefiant ii, qui vitam vestram, quam agitis juxta Christi doctrinam, calumniantur ut fucatam ac maleficam. Nam fucata virtus quanquam alias fallit præstigio, tamen ubi ventum est ad afflictiones, erumpit ac prodit sese. Sola mens sibi bene conscia, totaque pendens à Deo, potest alacriter ferre omnia, & adeo non moliri vindictam, ut iis etiam benefacere conetur, à quibus affligitur.

A

17 Neque vos moveat, quod innocentes nocentum supplicia patimini, imo hoc nomine levius ferendum est quicquid infertur. Præstat enim vobis, ut si Deo visum fuerit ista vos pati, benefacientes perpetiamini, quam malefacientes. Etenim qui pro malefactis punitur, tantum luit quod commeruit: vestræ afflictiones cedunt in gloriam Christi, vestræque felicitatis cumulum.

17 Melius est enim benefacientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes.

18 Gloriosum est vobis imitari principem vestrum. Sic ille gloriam Dei Patris illustravit, totus innocens captus est, vinctus est, cæsus est, consputus est, crucifixus est, pro nostris peccatis mortuus est, cum ipse nullum haberet peccatum. Justus pro injustis, insons pro sontibus pœnas dedit, libenter obediens voluntati paternæ, quo nos, qui peccatores eramus, puros & illibatos exhiberet Patri, ut & ipsi sequentes illius exemplum, inter nocentes vivamus innoxii, ac boni pro malorum salute patiamur. Semel ille duntaxat mortuus est, pro temporaria afflictione vita donatus æterna, ne nos semel exemti à peccatis ad eadem relaberemur. Expiavit autem nos Christus, morti traditus ob imbecillitatem humani corporis quod assumserat, sed revocatus est ad vitam virtute spiritus, qui nullis afflictionibus vinci poterat.

18 Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu.

19 Siquidem eo tempore, quo corpus illius exanime sepulchro claudebatur, spiritu vivens penetravit ad inferos: & quemadmodum apud homines C mortali corpore circumdatos, ipse corporeus prædicavit Euangelicam doctrinam, cui qui crediderunt, salutem sunt assequuti, qui credere recusarunt, damnationis æternæ cumulum sibi accersiverunt: ita corpore posito adiit eos spiritus, qui & ipsi corporibus exsuti degebant apud inferos, eisque prædicavit jam adesse tempus, quo præmium caperent suæ pietatis, quod olim veriti justitiam Dei, nec se sint ulti de malis, & innoxii vixerint inter nocentes:

19 In quo & his, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit:

20 Ac denuntiavit, eos se digna passuros, qui temporibus Noe cum appararetur arca, & exspectaretur D diluvium immittendum à Deo mortalium sceleribus irritato, non crediderunt, sed abusi sunt lenitate divina, cum viderent id, quod minitabatur, in annos aliquot proferri. Itaque diluvium irruens perdidit omnes, exceptis perpaucis, nimirum octo duntaxat, qui se juxta Noe consilium commiserunt arcæ, nec absorpti sunt diluvio. Et illis itaque temporibus fides non caruit suo præmio. Nec enim sivit Deus perire sibi fidentes toto pectore. Nec increduli possunt effugere vindictam Dei, etiamsi vos non sitis ultores. Vobis enim satis est quod obeditis Deo, cæterum impiorum ultionem illi relinquite.

20 Qui increduli fuerant aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca: in qua pauci, id est octo animæ salvæ factæ sunt per aquam.

E 21 Jam quod fuit illis arca Noe, hoc vobis est baptismus, quod illis diluvium, hoc impiis æternum supplicium, prædicatum iis, qui non obediunt Euangelio. Satis erat Noe denuntiasse venturum diluvium, satis erat ostendisse quo pacto liceret effugere periculum, si pœnitentia placassent iram Dei, quam in se suis sceleribus provocarant. Vobis quoque satis sit innocentia vestra, satis sit aliis denuntiasse, quod præmium paratum sit credentibus Euangelio, quæ pœna maneat incredulos. Si pauci servantur per fidem, vobis non imputabitur. Si bona pars hominum perit incredulitate, suopte vitio perit. Sic Deo visum est, aperire discrimen bonorum ac malorum. Baptismus rite acceptus, servat ab exitio; ac diluit F sordes non corporum, sed animorum. Repudiatus perdit in æternum, ac scelerum gravioribus undis involvit. Itaque quod aliis saluti est, accedente fide, hoc incredulis ac rebellibus adfert exitium. Neque tamen vobis satis est, quod per baptismi diluvium periere peccata, periere pravæ cupiditates pristinæ vitæ, nisi adsit conscientia, per omnem deinde vitam respondens beneficio divino. Mortuus est Christus,

21 Quod & vos nunc similis forma salvos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Iesu Christi,

sed semel duntaxat; resurrexit, nunquam moriturus, ac nobis per baptismum ita semel occiduntur scelera vitæ prioris per Christi mortem, ut post in illo redivivi innocentiæ, nunquam relabamur in peccata, quod quidem in nobis est. Id fiet, si veluti deposita mortalitate, totis animis ad cœlestem illam vitam adspiremus, cujus hæreditas manet obedientes Euangelio. Sic enim resurrexit Jesus Christus, ut deinde non sit mortuus in terris, sed à mortalium consortio sese subduxerit in cœlum, atque illic fruens immortalitatis gloria, assidet Patri dexter, non quidem sine corpore, sed in quod jam nullum jus habet mors: quæ dum absorbere conatur innocentem, prorsus absorpta est, dumque sibi prædam opimam pollicetur, ipsa præda fuit.

22 Qui est in dextera Dei, deglutiens mortem ut vitæ æternæ heredes efficeremur: profectus in cælum, subjectis sibi angelis, & potestatibus, & virtutibus.

22 Porro Christi victoria, nostra est victoria, & quod in illo præcessit gloriæ, nobis ostenditur, si modo perseveremus in eo quod cœpimus, & illius vestigiis inhæreamus. In illum nihil valuerunt improborum afflictiones: imo his tolerandis vicit, triumphat, ac regnat sublimis sedens in cœlis, superior Angelis omnibus, aut quicquid est alioqui virtutum ac potestatum. Vobis aperuit viam in cœlum, ut eadem via, qua ille ingressus est, vos quoque eodem grassemini. Parata certaque est hæreditas, cujus ille pro vobis quoque possessionem adiit, si modo vos ea præstetis dignos: hoc est, si innocentiæ, quam ille gratis donavit, junxeritis studium benemerendi de omnibus, etiam de malis & affligentibus vos, quod quidem sit in vobis.

CAP. IV.

Defunctus vitiis benefac: sis hospes: amorem Serva: pro Christo vis tolerata beat.

1 Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini: quia qui passus est in carne, desiit à peccatis:

1 CUM igitur Christus princeps & caput vestrum non obsequutus sit hujus vitæ voluptatibus, sed per temporarias corporis afflictiones pervenerit ad cœlestem gloriam, cumque tolerantiæ armis devicerit adversarios, æquum est, ut qui profitemini vos illius discipulos, simili animi proposito vosipsos armetis. Tutissima est armatura, vitæ innocentia. Inexpugnabile munimentum est, patientia Christiana. Hac quisquis cinctus est, non potest à quoquam lædi.

2 Ut jam non desideriis hominum, sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis.

2 Quisquis Christo commortuus fuerit juxta carnem, sic destitit à peccatis vitæ prioris, ut humanis cupiditatibus plane sit mortuus, ut jam non titilletur aviditate gloriæ, non irritetur vindicandi libidine, sed quicquid est reliquum ætatis, quod datur in hoc corpusculo, id totum vivat voluntati Dei, cui uni placere desiderat, à quo exspectat bonæ conscientiæ præmium, cui relinquit improborum vindictam. Quisquis ad martyrium paratus est, non tangitur hujus mundi voluptatibus. Sic enim apud se cogitat: Absit, ut semel cum Christo meo fixus in crucem, descendam ad relicta vitia, semel destinatus æternæ felicitati, revolvar ad hujus mundi non minus breves, quam insanas delicias.

3 Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem Gentium consummandam, his qui ambulaverunt in luxuriis, desideriis, vinolentiis, comessationibus, potationibus, & illicitis idolorum cultibus.

3 Abunde satis est, quod præteritum tempus adhuc alienus à Christo impenderim insanis cupiditatibus, quibus Gentes profanæ turpiter serviunt, addictæ deditæque lasciviis, concupiscentiis, vinolentiis, comessationibus, ac nefariis simulacrorum cultibus. Hæc gaudemus à tergo reliquisse Christi beneficio, & quoties respicimus, inhorrescimus tantam vitæ fœditatem, tantam ignorantiæ caliginem. Nunc pro libidine placet castitas, pro luxu frugalitas, pro vinolentia sobrietas, pro superstitioso simulacrorum cultu vera pietas religiosusque cultus Dei vivi, cui gratissimum sacrificium est animus ab omni vitiorum inquinamento purus & illibatus.

4 In quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem, blasphemantes.

4 Quos adhuc habent suæ tenebræ, mirantur istam tantam in vobis animorum ac vitæ mutationem, & indignantur vestra frugalitate damnari luxum ipsorum, vestra integritate notari vitam ipsorum, omni intemperantiæ genere superfluentem. Amarent socios turpitudinis suæ, nunc ob vitæ dissimilitudinem obtrectant vobis, sed non est quod horum conviciis commoveamini, nec sunt vicissim conviciis insectandi. Vobis satis sit mens sibi bene conscia apud Deum. Si qua potestis illos ad meliora convertere, conandum est, sed ita, ut à vestra sinceritate non recedatis.

5 Qui reddent rationem ei, qui paratus est judicare vivos & mortuos.

5 Si resipiscunt, gratulandum est: si obdurati conviciis etiam insectantur bene volentes, relinquite vindictam Deo, cujus judicium nullus mortalium potest effugere. Is enim suo tempore judicabit omnes, non vivos tantum, verum etiam mortuos: vivos, quos adventus Christi deprehenderit viventes in corpore: mortuos, qui ante Christi adventum, jam excesserint è vivis. Quanquam non vere vivit, nisi qui vivit pietati. Qui serviunt vitiis fœdisque cupiditatibus, Deo mortui sunt. Huic Judici reddituri sunt rationem isti vere mortui, si nolint à suis vitiis resipiscere. Ille pro vobis pœnam sumet de illis, vobisque vestræ tolerantiæ præmia persolvet æquissimus Judex.

6 Propter hoc enim & mortuis euangelizatum est: ut judicentur quidem secundum homines in carne, vivant autem secundum Deum in Spiritu.

6 Cupit ille quidem omnes reviviscere ad pietatem Euangelicam, & hac gratia voluit Euangelii gratiam prædicari, non modo Judæis, juxta Mosi Legem religiose viventibus, non solum Gentibus, juxta naturæ legem probe degentibus, verum etiam mortuis, omnique vitiorum genere prorsus sepultis. Et horum tenebris voluit ingeri lucem Euangelicam, hos voluit cum omni mansuetudine tolerantiaque doceri, ut & ipsi tandem expergiscentes, contemtis his in quibus nunc cæci collocant felicitatem suam, apud homines quidem habeantur veluti corpore mortui, quod nullis corporis affectibus tangantur, sed apud Deum vivant spiritu. Non enim vere vivit judice Deo, nisi qui sic mortuus est.

7 Omnium autem finis appropinquavit. Estote itaque prudentes, & vigilate in orationibus.

7 Nihil autem hîc diuturnum, & omnium rerum brevi finis aderit. Et illos cito relinquent suæ voluptates, & vestræ afflictiones mox finientur. Deinde vos manet æterna felicitas, illos æternum supplicium. Proinde modis omnibus advigilandum, ne vos ille dies offendat dormitabundos, & oscitantes crapula, socordiaque. Quin magis perpetuo præparetis vosmetipsos adversus eum diem, sobrii ac vigilantes in assiduis precationibus. Veniet enim inexspectatus (sic Christo visum est) sed in his si deprehenderit, non poterit non venire felix.

8 Ante omnia autem, mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum.

8 Grata est Deo sobrietas, tutum est vigilare, libens audit Deus preces temperantia vigiliisque commendatas. Sed illud multo omnium gratissimum, ut jugi vehementique caritate vos invicem complectamini, mutuis officiis invicem sublevantes: ut qui vigilantior est, expergefaciat oscitantem: qui doctior, erudiat indoctiorem, qui attentior, admoneat cessantem, qui ferventior, exstimulet frigentem: qui perfectior est, condonet per infirmitatem erranti. Nam hæc caritas ardens in proximum, operit multitudinem peccatorum, quibus obnoxii sumus Deo. Quod in illum delinquimus, optime diluitur collocandis in proximum beneficiis. Ut cuique facultas obtigit, ita hac studeat prodesse fratri.

9 Hospitales invicem sine murmuratione.

9 Cui res est, hospitalem sese præbeat, ac largiatur iis, quibus opus est, non gravate, neque cum murmure, sed libens & alacer, existimans se beneficium accipere cum dat, & hujusmodi facultatum dispendium ingens esse compendium apud Deum, omnia cumulatissime remetientem.

10 Unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei.

10 Quin & illud cogitate, quicquid juvando proximo impenditis, Dei beneficium esse, in hoc donatum, ut hac veluti sorte credita ditescatis usura piorum operum. Aliis alias dotes distribuit Deus. Nemo sibi vindicet, quod habet, cogitet Dei munus esse, quod per vos distribui vult in alios, ut ex mutuis officiis magis ac magis adglutinemini inter vos mu-

mutua caritas, & singulis per occasionem crescat præmium pietatis. Nemo sibi displiceat, quod hac aut illa dote non sit præditus. Nemo sibi placeat, quod dotibus præcellat alios. Sic visum fuit diviti benignoque Deo, varie partiri sua munera. Nemo dominus est ejus, quod accepit: dispensator est tantum, Domini res est, quam dispensat. Id si bona fide, si alacriter, si sollicite facit, ne mercedem exspectet ab homine, quam sit recepturus à Deo.

11 Si quis loquitur, quasi sermones Dei: si quis ministrat, tamquam ex virtute, quam administrat Deus: ut in omnibus honorificetur Deus per Iesum Christum: cui est gloria, & imperium in sæcula sæculorum: Amen.

[11] Si cui contigit doctrina sacra, si cui donum eruditæ linguæ, non abutatur ad quæstum, ad fastum, aut inanem gloriam, sed ad proximi salutem, Christique gloriam. Sentiant auditores esse Dei sermones, non hominum, & eum qui loquitur nihil aliud esse, quam organum divinæ vocis. Si quis magis valet functione, quam doctrina, sic administret dotem suam, ut non sibi vindicet auctoritatem, sed Deo transscribat, qui vim & robur suppeditat, ut efficaciter obeat, quod agit. Ita fiet, ut ex dotibus varie distributis, ex muniis varie obitis, undique glorificetur Deus, à quo ceu fonte nobis fluunt omnia, non per Mosen, sed per Jesum Christum, per quem, ut unicum Filium nobis largitur, quicquid largitur Pater. Huic igitur acceptum referet, qui officio fratris adjutus est, huic gratias aget, qui suo ministerio gaudet adjutum fratrem. Summa igitur omnis gloriæ undiquaque ad Deum Patrem redit ac Filium, cui jugis est gloria & imperium, nullo ævo finiendum, Amen.

12 Charissimi, nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis fit, quasi novi aliquid vobis contingat:

[12] Nobis non est hic quærenda gloria, tantum oportet officii nostri meminisse, quo placeamus Deo. De præmio viderit ille, cui fidimus. Ille persequentium malitiam vobis vertet in bonum, cruciatus mutabit in gaudium, ignominiam in gloriam. Proinde carissimi, ne interim ceu re nova perturbemini, si cœlestis regni consortes futuri, temporariis afflictionibus exploramini, velut aurum igni. Novum vobis videri non debet, quod olim præcessit in probatis Prophetis, quod nuper in Christo. Levius ferendum est, quod videtis cum omnibus Deo probatis viris vobis esse commune.

13 Sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut & in revelatione gloriæ ejus gaudeatis exultantes.

[13] At quod hac in parte discipuli præceptorem, membra caput refertis Jesum Christum, gaudere etiam ac vobis gratulari debetis, quod ut nunc vos habet dignos, quos velit esse socios afflictionum, ita post cum aperuerit omnibus majestatem suam, pudefactis & attonitis qui illum & illius odio vos afflixerunt, exsultabitis ineffabili gaudio, quod sentiri potest, verbis exprimi non potest.

14 Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis: quoniam quod est honoris, gloriæ, & virtutis Dei, & qui est ejus Spiritus, super vos requiescit.

[14] Interim si probris vos afficiunt homines, non ob vestra flagitia, sed ob professionem Christi, quantumvis affligimini corpore, tamen hoc nomine estis beati, quod in mediis etiam cruciatibus, in mediis ignominiis gloriosus ille Spiritus Dei refocillator in vobis ob animum innoxium, sibique bene conscium. Dulce est pati cum Christo, gloriosum est pati pro Christo. Nam quod in ipsis est, probro afficiunt Christum, sed vestra innocentia, vestra tolerantia facit, ut id cedat in illius gloriam.

15 Nemo autem vestrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor.

[15] Absit autem, ut quisquam vestrum affligatur ob homicidium, aut furtum, aut convitium, aut curiositatem eorum, quæ nihil ad vos pertinent. Non enim cruciatus martyrem facit, sed causa. Quisquis autem patitur non ob aliud, nisi quod Christianus dicitur, non est quod pudeat supplicii. Furem appellari turpe est; Christianum appellari gloriosum est.

16 Si autem ut Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine.

[16] Beati sunt quibus vel sic licet effugere supplicia gehennæ, quibus per momentarias afflictiones datur aditus ad æterna gaudia. Ad hæc non admittit Deus, nisi multa malorum tolerantia spectatum probatumque.

17 Quoniam tempus est ut incipiat judicium à domo Dei. Si autem primum à nobis: quis finis eorum, qui non credunt Dei Evangelio?

[17] Olim exercebit formidabile judicium, ubi misericordiæ tempus fuerit exactum, ubi pro meritis sua cuique reddentur præmia. Interim mitius est judicium, cum temporariis cruciatibus ad purum examinati, reddimur idonei consortio Christi, qui nihil admittet nisi purgatissimum ac defæcatissimum. Jam tempus est, ut hoc judicium exerceatur, quo magis sit evidens, qui vere fidant Deo, qui vere diligant Christum. Res prosperæ tranquillæque non arguunt veram pietatem. Mosaicas ceremonias servare potest & hypocrita: at jacturam rerum, probra, carceres, flagra, mortem nemo fert æquo animo, nisi qui fidem invictam cum Euangelica caritate conjunxerit. Ad hæc se parent, qui volunt olim regnare cum Christo. Judicium hoc incipiet à domo Dei, quæ est Ecclesia. Quod si tanta purgatione nobis opus est, qui credimus Euangelio, & vivimus innocenter, quis finis, quod judicium, quæ pœna manet illos, qui diffidentes Euangelio Dei, persistunt in suis flagitiis? Si sic examinantur, qui simpliciter obedientes Euangelio, relictis omnibus hujus mundi deliciis, tradiderunt sese studio pietatis, quid futurum est iis, quos Euangelii prædicatio reddidit etiam deteriores.

18 Et si justus vix salvabitur, impius & peccator ubi parebunt?

[18] Et si qui juste vivunt, nullius mali sibi conscii, non sine periculo negotioque perveniunt ad portum æternæ salutis, qua spe comparebunt impii ac scelerosi in judicio tam exacto, tamque formidando.

19 Itaque & hi, qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli Creatori commendent animas suas in benefactis.

[19] Itaque tantum abest, ut illic sibi sperent ullam salutem, ut hi quoque, qui non ob malefacta, sed ob voluntatem Dei crucientur in hoc mundo, non debeant sibi fidere, sed pro viribus exercentes opera pietatis, hoc pacto deponant animas suas apud Deum conditorem, cujus bonitas non sinet perire quod condidit, si benefactis immoriantur, sique suis diffisi meritis, ab illius benignitate præmium exspectent.

CAP. V.

Este sacerdotes tales: parete minores:
Sobrietas vigilet: nam leo quærit oves.

1 Seniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro, consenior & testis Christi passionum: qui & ejus, quæ in futuro revelanda est, gloriæ communicator:

[1] HOc agite fratres, & seorsum singuli, & in commune omnes, ut Christi vestigia sequentes, ad illius consortium perveniatis. Sed par est, ut qui præcellunt ætatis auctoritate, præcellant & studio pietatis. Ab horum exemplo, ab horum doctrina, ab horum auctoritate pendet reliquus grex, quibus haudquaquam satis est, si suam tueantur innocentiam, ni multitudinis etiam curam agant. Nam his auctoritatem addit canicies: prudentiam, rerum usus: fidem, integritas diu probata spectataque. Vos igitur appello seniores, populi custodes, senior & ipse, qui quod doceo, re factisque præstiti, quippe pro Christi nomine carceres & flagra perpessus, ad crucem etiam paratus ubi volet Deus, atque idem optimam spem habens fore, ut quem ille dignum habuerit, ut pro ipso perpeteretur, eundem sit ad gloriæ cœlestis consortium admissurus, simulatque venerit ille dies, quo declarabit orbi majestatem suam, & finitis certaminibus proferentur præmia.

2 Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntarie:

[2] Obsecro vos per Christo pro vobis toleratos cruciatus, per meas afflictiones, quibus Dominum meum pro virili sequor, præbete vos vere Pastores multitudinis, quæ cuique sorte obtigit, vigilate, obambulate, dispicite, curate, ne quid desit gregi, pro quo mortuus est Christus, ne consolatio sancta, ne doctrina salutaris, ne vitæ Euangelicæ exemplum. Episcopi vocamini, re præstate, quod appellamini. Pascite, curate, regite, custodite, ne quid pereat, ne quid aberret. Idque facite non gravate, veluti coacti metu, aut pudore, aut officii necessitate, sed promte, sed libenter, sed ex animo, nihil aliud spectantes, quam quid Deo sit gratum. Illius negotium agitis, ab illo recepturi mercedem æternam. In hac vita, ne quærite præmium. Turpe est, quæstus gratia curare populum Christia-

num, quod nemo cum laude facit, nisi qui sponte & gratis facit. Excidit à præmio cœlesti, qui venatur hîc officii mercedem ab hominibus.

3 Neque ut dominantes in cleru, sed forma facti gregis ex animo.

3 Huic proximum est, si quis lucri quidem contemtor est, sed tamen ambit honorem ac dignitatem, gaudet imperare, gaudet coli, nec huic erit præmium apud Deum. Tulit hic mercedem suam, multum abest Episcopi munus à dominatu. Non est tyrannis, sed administratio. Ideo præsidet Episcopus, non ut plus auferat lucri, non ut regnet, utque illi plus liceat, sed ut plus prosit. Memineritis igitur seniores officii vestri, sic gerite vos in omnibus, ut vestra vita populo sit exemplar vitæ Euangelicæ. Discant ex vestris moribus lucrum negligere, discant adspernari fastum, discant officiorum suorum à Christo sperare mercedem, nec aliud interim spectare, nisi quia sic est honestum, sic Deo gratum. Interim vel gratis agite bonos Pastores.

4 Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam.

4 Quanquam id quidem haud fiet gratis: imo cum die præfinito proferet sese Princeps Pastorum Jesus Christus, qui semet totum impendit ovibus suis, quarum custodiam nobis concredidit, tunc pro vili mortalique præmiolo percipietis gloriosam officii vestri coronam, quæ nunquam marcescit. Nolite igitur vobis sumere, quod oportet à Principe vestro exspectare, nolite diem antevertere, quem ille nobis incertum esse voluit.

5 Similiter adolescentes subditi estote senioribus. Omnes autem invicem humilitatem insinuate, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

5 Quemadmodum autem seniorum partes sunt, ut sese patres præbeant junioribus, ita juniores vicissim oportet se morigeros & obsequentes præbere senioribus: & quemadmodum seniores sese submittunt per Euangelicam caritatem omnibus, quo magis prodesse queant, ita juvenes non debent abuti modestia facilitateque seniorum, imo hoc promtius convenit illis obsequi, quo minus abutuntur auctoritate sua. Ubi vera caritas est, ibi nec auctoritas habet fastidium, nec juventus ferociam. Qui dignitate præminet, hoc tantum agit, ut aliis sit usui: qui subditus est, ultro plus præstat, quam ille exigit. Sit igitur omnibus penitus infixa animi modestia, ea faciet, ut neque gravis senioribus sua sollicitudo, neque juvenibus molesta sit illorum auctoritas. Odit Deus in hominibus animi ferocitatem, delectatur animis submissis ac dejicientibus sese, his libenter impartit suas dotes, qui sibi nihil tribuunt: elatos repellit & aversatur, ut indignos suo beneficio. Qui sese demittunt, hos evehit: qui semet efferunt, hos dejicit: qui suis fidunt viribus, hos non dignatur ope sua: qui suis præsidiis diffisi toti pendent ab illius nutu, hos fovet ac tuetur.

6 Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis:
7 Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.
8 Sobrii estote, & vigilate: quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret:

6 Submittite igitur vosmetipsos, non ob metum hominum, sed freti potenti manu Dei. Non est periculum, ne conculcemini perpetuo, ille vos evehet in altum, & attollet cum venerit dies ille præmiorum.

7 Ne circumspicite, ne diffidite, nolite metuere, ne malorum undis indefensi neglectique involvamini, quoniam ille, qui nihil non potest, nihil non videt, curæ vos habet, nec patietur quicquam vestri perire.

8 Solet ætas juvenilis esse propensa ad voluptates, ad luxum, ad lasciviam. Vos autem estote sobrii, vigilate animis, semper attenti, semper circumspecti. Non enim dormit ille vestræ salutis adversarius sitiens hominum exitium, sed obambulat veluti leo famelicus ac rugiens, undique captans quem devoret: nullum non aditum tentans in vos, nunc insidians per voluptates, nunc oppugnans persecutionibus.

9 Cui resistite fortes in fide: scientes eamdem passionem ei, quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri.

9 Ne date locum illi, sed infractis animis obsistite. Dicetis: unde vires adversus tam potentem? Potentior est, qui curam habet vestri. Illi modo fidite totis animis, nihil poterit adversarius. Erga diffidentes robur habet, erga fidentes imbellis est. Si hunc aut illum impeteret, fortassis esset jure gravis afflictio, nunc universum piorum gregem pari impugnat odio. Christum in vobis persequitur, invidet saluti omnium, quo levius erit ferenda communis omnium afflictio, & concordibus animis standum adversus hostem communem. Ista brevi finem habitura sunt.

10 Deus autem omnis gratiæ, qui vocavit nos in æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitque.

10 Nec interim vos destituet Deus, unde proficiscitur omnis beneficentia: imo quod cœpit in vobis, perficiet. Dedit istos animos, ut ob amorem ipsius non dubitetis adire cruciatus, per quos vocavit vos ad æternam gloriam suam. Non sinet vos excidere à palma: si fortiter certetis, aderit certantibus, vosque fulciet, roborabit ac stabiliet, ut ad breve tempus afflicti, perveniatis ad coronam immortalitatis. Illius præsidio vincimus, illius munificentia capiemus præmium.

11 Ipsi gloria, & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

11 Non est, quod nobis arrogemus laudem. Soli Deo debetur omnis gloria, non solum in hoc mundo, verum etiam in omnia secula, Amen.

12 Per Silvanum fidelem fratrem vobis, ut arbitror, breviter scripsi: obsecrans & contestans, hanc esse veram gratiam Dei, in qua statis.

12 In præsentia non agam vobiscum pluribus: nam hac ipsa de re vobis, opinor, nuper scripsi, licet paucis, per Sylvanum fratrem fidelem, qui non dubito quin Epistolam bona fide reddiderit. In ea vos obsecrabam & obtestabar, ut in eo, quod cœpistis, perseveretis, ne qua res dimoveat animum vestrum. Verissimam ad salutem viam estis ingressi. Huc usque progressi estis Dei beneficio. Persistite fortiter ejusdem præsidio, donec pertingatis ad palmam vitæ immortalis.

13 Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone coelecta, & Marcus filius meus.

13 Salvere vos jubet congregatio Christianorum, quam una vobiscum Deus sibi delegit Babylone, quæ in medio impiorum idololatrarum Euangelicam sequitur pietatem, in medio corruptissime viventium amplectitur vitæ puritatem. Soli non estis, ubique habet Deus suos electos: pauculos quidem illos, sed exquisita seminaria olim latius propagandæ Ecclesiæ. Salutat vos Marcus, qui mihi filii est vice.

14 Salutate invicem in osculo sancto. Gratia vobis omnibus, qui estis in Christo Iesu. Amen.

14 Salutate vos invicem osculo non vulgari, quod ex more datur, non ex animo, sed sancto, puro, vereque Christiano, quod ab animo non dissideat, quod caste, sincereque amantis sit non mendax symbolum. Atque ut Epistolam indidem finiam unde sum exorsus, gratia & pax vobis omnibus semper adsit, qui insiti corpori Jesu Christi, illius Spiritu vivitis, ut illa Deo vos copulet, hæc vos mutua conglutinet concordia: quod faxit Deus Optimus Maximus.

PARAPHRASEOS IN I. EPISTOLAM D. PETRI

FINIS.

VERSUS MEMORIALES
IN I. EPISTOLAM D. PETRI.

AUDI *quid credas*: *Bonum opus fac*: *Christus ad ima*:
Desiste à vitiis: *Ethica Presbyteri.*

IN

IN EPISTOLAM D. PETRI POSTERIOREM
ARGUMENTUM,
PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

Hanc, ut apparet, scripsit admodum senex, & jam morti vicinus, quandoquidem de obitu suo meminit. Scribit autem promiscue Christianis *omnibus, adhortans ad vitæ puritatem, & veterum exemplis ac terrore judicii extremi deterrens à turpibus, vehementer insectans eos, qui simplicium animos perversa doctrina corrumperent, negantes adventurum* Christum.

ARGUMENTI FINIS.

IN EPISTOL. D. PETRI POSTERIOREM
PARAPHRASIS,
PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

CAP. I.

Admonet ista Petrus morti vicinus amicos:
Quam sit firma fides, Scriptaque voxque probant.

1 Simon Petrus, servus & Apostolus Iesu Christi, iis qui coæqualem nobiscum sortiti sunt fidem in justitia Dei nostri, & Salvatoris Iesu Christi.

1 Simon Petrus, quondam Mosaicæ Legis cultor, nunc servus ac Legatus Jesu Christi, cujus Euangelium, veluti lux discutit ac dispellit omnes umbras Veteris Testamenti, absque delectu, seu gentis, seu religionis, seu sexus, seu status, aut conditionis omnibus scribo. Omnes enim nobis cognatos ac conjunctissimos ducimus, quicunque nobis æquari meruerunt in Euangelicæ fidei professione, per quam nobis contigit vera justitia, non per circumcisionem, aut Legis hostias, sed per bonitatem Dei nostri, perque mortem Servatoris nostri Jesu Christi, qui gratis condonavit nobis vetera peccata, ut posthac sequamur justitiam Euangelicam, quæ sita est non in ceremoniis, sed in vera animi pietate, & habet quiddam longe perfectius justitia Judaica, quæ veræ justitiæ umbra duntaxat est.

2 Gratia vobis & pax adimpleatur in cognitione Dei, & Christi Iesu Domini nostri:

2 Precor autem, ut quemadmodum hactenus abunde profecistis in Euangelica gratia, semper aliquid addentes pietatis incrementis, & in dies arctius adstringentes fraternam inter vos concordiam: ita consummare dignetur divina benignitas in vobis sua munera: quæ bona hoc magis nobis accrescunt, quo magis promovetis in agnitionem Dei Patris, & hujus Filii Domini nostri Jesu Christi, quos vere agnoscere vita est æterna.

3 Quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ, quæ ad vitam & pietatem donata sunt, per cognitionem ejus, qui vocavit nos propria gloria & virtute,

3 Est enim caput salutis, auctorem salutis agnoscere, ne quid hinc arrogemus meritis ac viribus nostris, aut præscriptis Mosaicæ Legis, cum quicquid ad veram vitam, quicquid ad veram pietatem pertinet, illius divina virtus nobis largita sit absque præsidio circumcisionis, tantum per fidem, qua agnoscimus Deum Patrem, à quo proficiscuntur omnia, & Jesum Christum, per quem unum nobis donantur omnia. Non hæc præstantur meritis nostris, sed illius gratuita munificentia, quæ ultro vocavit nos ad beneficium salutis: & ingloriis ac virtute vacuis impartivit suam & gloriam & virtutem: ut qui nostris vitiis addicti, veluti sordida fœdaque mancipia serviebamus idolis, insiti Christo, redderemur & puri & gloriosi, sublatis sceleribus quibus fœdabamur. Nostram ignominiam in se transtulit, ut ultro in suæ gloriæ consortium cooptaret: nostra commissa in se recepit, ut nos illius innocentia gauderemus.

4 Per quem maxima & pretiosa nobis promissa donavit: ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ: fugientes ejus, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem.

4 Jam hæc ipsa maxima sunt, at longe majora magnificentioraque sunt, quæ nobis promittuntur in posterum, non per Mosi Legem, ut sæpe jam diximus, sed per agnitionem Jesu Christi. Quid autem promittitur? Nimirum ut etiamsi ad genus Judaicum non pertinetis, tamen efficiamini pariter consortes divinæ naturæ, allecti in numerum filiorum Dei, possessuri hæreditatem immortalis vitæ, si modo hic interim incorrupta vita quandam immortalitatem meditemini, ac refugeritis ab omni corruptione vitiorum & cupiditatum, quibus infectus animus ad mortem tendit æternam.

5 Vos autem curam omnem subinferentes, ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam,

5 Innocentiam semel gratis largitus est Deus, eam non satis est tueri, sed omni studio adnitentes satagite, ut benefactis locupletemini, ne fides sit otiosa, sed hanc comitetur probitas, ne quid agatur dicaturve, nisi quod honestum est. Probitatem excipiat scientia, ut non solum sequamini quæ recta sunt, verum etiam perspiciatis, quid, quo loco, apud quos, quatenus, & qua ratione fit agendum.

6 In scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem,

6 Scientiam comitetur temperantia, ut animus invictus adversus omnes illecebras mundi, sine deflexu constanter sequatur id, quod optimum esse judicavit. Temperantiæ jungatur patientia, ut dum benefacitis, mala fortiter toleretis. Nam quos blandimenta mundi non emolliunt, hos aliquoties frangit impatientia malorum. Patientiæ adsit pietas, ut quicquid agitis, aut patimini, ad Dei gloriam referatis.

7 In pietate autem amorem fraternitatis in amore autem fraternitatis charitatem.

7 Pietatem comitetur fraterna caritas, ut quemadmodum Deum amatis propter ipsum, ita illius gratia diligatis omnes, qui Deum profitentur. Fraternam caritatem augeat cumuletque dilectio, quæ benemereri studeat de omnibus, non solum de piis & Christianis, verum etiam de impiis.

8 Hæc enim si vobiscum adsint, & superent; non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Iesu Christi cognitione.

8 Hi sunt fructus Euangelicæ fidei, qui si vobis adsint, atque etiam exuberent, efficient, ut quod per fidem agnovistis Dominum nostrum Jesum Christum, non fuerit vobis inutile atque infrugiferum, etiamsi sitis à circumcisione alieni.

9 Cui enim non præsto sunt hæc, cæcus est, & manu ten-

9 Siquidem in his sita est summa Christianæ pietatis, quæ si cui defuerint, is frustra Christum professus est, cum ab Euangelica luce relabatur in veteres tenebras: nec aliter, quam cæcus manu viam tentans, per ambages cupiditatum mundanarum circum-

tans, oblivionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum.

cum agitur, neque cernit viam, qua perveniatur ad Christi consortium, ingratus etiam Christi beneficio, à quo cum sit semel gratis purgatus à pristinis commissis, tamen velut oblitus hujus tantæ clementiæ, rursus in eadem relabitur.

10 Quapropter fratres magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis: hæc enim facientes, non peccabitis aliquando.

[10] Quapropter, fratres, ne vos securos & oscitantes reddat, quod divina bonitas, vos nihil promeritos vocavit ad professionem Euangelicam, semel condonatis prioris vitæ peccatis omnibus: imo tanto magis adnitamini, ne Dei bonitas, qua vocavit vos, qua delegit, vobis vertatur in perniciem & cumulum damnationis, si benignitatis illius immemores, eo revolvamini, unde vos sua morte redemit. Quin potius ambite benefactis, ne Deus vos videatur frustra vocasse ac delegisse. Hujus rei nonnulla pars in vobis quoque sita est. Etenim si cogitaveritis unde vos vocarit Deus, ad quæ vocarit, quæ præmia proposuerit, & si ad hæc iis rationibus contenderitis, quas paulo ante commonstravi, nusquam à recto pietatis cursu prolabemini.

11 Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri, & Salvatoris Iesu Christi.

[11] Siquidem hac contendentibus aderit abunde divinum auxilium, suppeditabitque vobis opem suam, ut tandem victores hujus mundi perveniatis in æternum regnum Domini & Servatoris nostri Jesu Christi, potituri cum illo bonis cœlestibus, cujus amore terrena contemsistis. Amplissimum est præmium, sed summo conatu ambiendum.

12 Propter quod incipiam vos semper commonere de his; & quidem scientes & confirmatos vos in præsenti veritate.

[12] Quapropter non cessabo vos unquam hisce de rebus commonefacere, tametsi non arbitror esse necesse, cum & faciatis & memineritis, quid vobis sit agendum: jamque longo progressu pietatis confirmati etiam sitis, jam diu cognita veritate, quam hucusque constanter sequimini semel amplexi:

13 Iustum autem arbitror quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione:

[13] Sed tamen quo magis ac magis vigiletis in eo, quod cœpistis, partes meas arbitror, ut memor præcepti Domini mei, qui jussit, ut ipse conversus, confirmarem fratres meos, quamdiu vobiscum versor hospes super terram in hujus corpusculi tabernaculo, expergefaciam atque exstimulem studium pietatis in vobis,

14 Certus quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod & Dominus noster Iesus Christus significavit mihi.

[14] Atque eo sane magis, quod sciam brevi futurum, ut exsutus hujus corpusculi domicilio, terræ exsilium, cœli municipio commutem. Nam id mihi significavit Dominus noster Jesus Christus, cui hactenus milito in hoc tabernaculo.

15 Dabo autem operam & frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis.

[15] Nunc igitur dabo operam, ut hæc interim sic insigantur animis vestris crebra admonitione, ut possitis & post obitum meum meminisse, cum non licebit vos admonere voce. Cum enim certissimum sit quod à nobis accepistis, non oportet ab eo deflectere.

16 Non enim doctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem & præsentiam: sed speculatores facti illius magnitudinis.

[16] Neque enim doctrina nostra talis fuit, qualis Philosophorum, qui fabulis arte compositis, & humanis argutiis persuadere conantur, quod ipsi non intelligunt, inter se quoque dissentientes. Nos haudquaquam ista sequuti patefecimus vobis potentiam & adventum Domini nostri Jesu Christi, & illius majestatem, quam his oculis conspeximus, vobis prædicamus.

17 Accipiens enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum hujuscemodi à magnifica gloria: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite.

[17] Dignatus est enim suis aliquot ante mortem suam specimen aliquod exhibere, quanta cum potentia, quantaque cum gloria sit olim venturus, judex vivorum ac mortuorum, & quam admirabilem felicitatem sit largiturus iis, qui illum constanter diligunt. Cum enim Deus Pater illum totum gloria ac decore convestisset, adeo ut vultus illius Solis instar luceret, ac vestimenta nivis candorem superarent in tantum, ut humanus obtutus non ferret cœleste spectaculum, accessit & paternæ vocis multo honorificentissimum testimonium, quæ ad hunc delata est è sublimi à magnifica majestate Patris. Erat autem hujusmodi: *Hic est Filius meus dilectus, qui complacuit animo meo, ipsum audite.* Nullum poterat edi testimonium, neque plenius, neque magnificentius. Atque id proditum est, non à Propheta quopiam, sed ab ipsa Patris majestate.

18 Et hanc vocem nos audivimus de cælo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto.

[18] Hæc oculis nostris adspeximus, hæc auribus hausimus, cum præsentes essemus illi in monte sancto Thabor. Si maximum pondus apud vos habent Prophetarum oracula, qui per ænigmatum involucra vaticinabantur de Christo, gravius esse debet ipsius Patris de Filio tam evidens præconium.

19 Et habemus firmiorem propheticum sermonem: cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris:

[19] Prophetæ cum Patris voce consentiunt, si modo quis recte interpretetur. Hi suis promissis veluti præparant animos ad veritatem Euangelicam, dum adumbrant, ac veluti delineant, quod palam exhibet Euangelica prædicatio. Proinde non improbo, quod Judæi vehementer intenti vaticiniis Prophetarum scrutantur illic adventum Messiæ. Est enim nonnullus gradus ad fidem Euangelicam, credere Christum venturum. Nam citius credet venisse, cui jam certo persuasum fuerit venturum esse. Bona spes est igitur de eo, qui nondum illustratus Euangelica luce, Prophetis attendit, ceu lucernæ apparenti in obscuro loco. Præstat enim habere qualecunque lumen, quam nullum, donec adventante Sole, dies illucescat, qui dispellat omnem caliginem, & obscuret etiam ipsam lucernam, jamque exoriatur in cordibus vestris Lucifer ille prædicationis Euangelicæ, qui Solem ipsum adesse nuntiat.

20 Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit.

[20] Prophetarum vaticinia, ita demum erunt usui, si qui legunt, meminerint Scripturam Propheticam figurarum involucris obscuram esse, nec intelligi posse absque interpretatione.

21 Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.

[21] Ea interpretatio non est cujuslibet, nec arbitraria cuivis. Siquidem Prophetæ, qui vaticinia prodiderunt, non è suo sensu, animique arbitrio prodiderunt, sed cum essent homines sancti purique ab omnibus humanis cupiditatibus, Spiritus Sanctus afflavit illorum animos, ac velut organis abusus, per illos nobis suam mentem utcunque significavit. Quod homines humano sensu proferunt, id potest humano ingenio percipi: cæterum quod afflatu divini Spiritus proditum est, id requirit interpretem, simili afflatum Spiritu. Qui quod de Christo dictum est, ad mundanum aliquem Regem accommodant: quod de cœlesti vita, ad hujus mundi felicitatem trahunt: quod de bonis animi dictum est, interpretantur de commodis hujus seculi, multum aberrant à mystico sensu Prophetiæ. Nec his facile persuadetur venisse Christum, cum ex falsa Prophetiæ interpretatione terrenum quendam Messiam sibi finxerint, qualem ille non præstitit. Et ideo non agnoscunt illum, non quia dissideat ab imagine spirituali Prophetiæ, sed quod discrepet ab idolo falsæ interpretationis.

CAP. II.

Blasphemos terret, memorans Loth, Noa, Gomorrham:
Illos qui redeunt, susque canisque notant.

1 Fuerunt vero & pseudoprophetæ in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, & eum, qui emit eos, Dominum negant, superducentes sibi celerem perditionem.

[1] QUISQUIS ex sui animi affectu vaticinatur, falso nomine Propheta dicitur. Quisquis Prophetæ vaticinium ad suas cupiditates interpretatur, falsus est interpres. Fuerunt & olim apud Judæos Pseudoprophetæ, qui vel ad Principis gratiam, vel ad quæstum, vel in odium aliorum vaticinabantur, non quod dictabat Spiritus Dei, sed quod ipsi sibi confinxerant. Hi se pro veris Prophetis gerentes, decipiebant stultos, ac veris Prophetis obstrepebant suis mendaciis. Sic & post obitum meum exorientur, qui se falso nomine jactabunt esse Doctores Euangelicos, cum futuri sint magistri falsitatis. Hi deflectentes ab Euangelica doctrina, inducent hominum commenta, pro salutari veritate ingerent sectas perniciosas, ad suum quæstum, ad suam gloriam ac tyrannidem spectantes potius, quam ad negotium Christi: atque eo vesaniæ progredientur, ut ingrati Dominum suum Jesum, cujus sanguine redemti sunt,

A

sunt, cui semel dedere nomen, non vereantur abnegare, sceleratiores etiam Ethnicis, qui Christum nunquam professi sunt. Quibus factis irritabunt in se divinam ultionem, & non solum nihil eis proderit semel fuisse Christum professos, verum etiam accersent sibi celerem interitum à vindice Deo.

2 Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur.

[2] At parum erat, si soli perirent, qui jam perditi sunt, multos etiam secum pertrahent in exitium. Inveniet enim falsa doctrina suos discipulos, his freti audebunt obtrectare Euangelicæ veritati, quam à nobis accepistis, neque sincere tractabunt sermonem Euangelicum, quem vident ad suas cupiditates nihil conducere:

3 Et in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur: quibus judicium jam olim non cessat, & perditio eorum non dormitat.

B

[3] Sed intenti privatis lucris suis, fictis sermonibus imponent simplicitati vestræ, non hoc agentes, ut vos lucrifaciant Christo, sed ut ex vobis sibi quam plurimum auferant lucri. Vident enim Euangelicam doctrinam parum esse plausibilem iis, qui capiuntur hujus mundi deliciis, vident non esse rem delicatam, id quod nos facimus, per omnes mortes constanter adversus impios tueri sinceritatem Euangelicæ doctrinæ. Proinde vitiabunt illi veram Christi doctrinam: proque hac docebunt, quæ sunt crassis auditoribus blanda magis, quam salutifera: quæque ipsis rem & gloriam concilient apud mundum, non apud Deum. Mallent enim ob temporariam gloriam ac voluptatem, æternum exitium & sibi parare & aliis, quam per momentarias afflictiones corporis ad immortalem felicitatem eluctari. Cavete ne hos duces sequamini, nisi recta velitis abire in exitium. Neque vos fallat quod hîc fastu præminent, quod ditescunt, quod suaviter vivunt. Haud diu fruentur hac usura falsæ felicitatis. Ut enim piis brevi contingent præmia sua, jam olim apud Deum decreta: ita his sua decreta pœna prorsus accelerat, neque dormitat illorum pernicies, subito securos & oscitantes oppressura. Hominum judiciis poterunt imponere, Deum fallere non poterunt. Ut illis ignoscant homines, apud quos valent auctoritate, Deus non ignoscet, qui nullius magnitudinem veretur.

4 Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari.

5 Et originali mundo non pepercit, sed octavum Noe justitiæ præconem custodivit, diluvium mundo impiorum inducens.

[4] Cur enim his nunc parcat, qui olim nec ipsis pepercit Angelis, qui peccarant, sed è cœlo præcipitatos, vinctos æternæ noctis catenis, in tartari carcerem detrusit: servatos in hoc, ut extremo judicio damnati, dedantur æternis suppliciis? An in hominibus feret impune superbiam, qui non tulit in Angelis?

6 Et civitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens, eversione damnavit: exemplum eorum, qui impie acturi sunt, ponens:

[5] An his erit impune quod faciunt post Euangelicam lucem patefactam, post tot beneficia gratis collata: qui nec rudi ac prisco mundo pepercit, sed offensus hominum vitiis, orbi sceleribus inquinato diluvium induxit, deletis omnibus, excepto Noe, quem octavum ex tam immensa mortalium multitudine voluit esse incolumem, quod cæteris contemta Dei lenitate, solus exstructa arca testaretur sese metuere vindictam omnipotentis.

7 Et justum Lot oppressum à nefandorum injuria ac luxuriosa conversatione eripuit:

[6] An hos non puniet, qui tot civitates, ac tam florentem regionem Sodomorum & Gomorrheorum sulphurea pluvia redegit in cineres, atque ita funditus evertit, ut nihil supersit præter horrendum ac pestilentem Lacum, qui testetur, quæ pœna maneat illos, qui similibus flagitiis in se provocarint iram Dei?

8 Aspectu enim, & auditu justus erat: habitans apud eos, qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant.

[7] Atque ut illis sua impietas fuit exitio, ita Loth sua innocentia saluti fuit, cui cum homines nefarii vim pararent, & abominandis libidinibus suis castum ac justum virum opprimerent, Deus illum eripuit è commercio sceleratorum, inter quos erat illi gravissimum vivere.

9 Novit Dominus pios de tentatione eripere: iniquos vero in diem judicii reservare cruciandos:

[8] Cum enim esset ipse & oculis & auribus purus castusque, grave supplicium erat animo pio audire quotidie, videre quotidie, quæ toto pectore detestabatur.

[9] Ex his satis declaratum est, nunquam committere Deum, ut cuiquam sua innocentia sit frustra, aut ut cuiquam sua impietas sit impunita: etiamsi ad tempus leniter fert aliquos, ut aliquando resipiscant: etiamsi patitur suos ad tempus aliquando tentari, tamen cum tempus adest, novit ab afflictionibus eripere pios: contra novit impios reservare puniendos æternis suppliciis in diem extremi judicii.

10 Magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, dominationemque contemnunt, audaces, sibi placentes, sectas non metuunt introducere blasphemantes:

[10] Nullum genus injustitiæ sinetur impunitum. Sed præcipue pœnas daturi sunt, qui ceu diffisi promissis Euangelicis, hîc sequuntur, quicquid corpori collubitum sit, servientes fœdis libidinibus, quibus undique conspurcant omnem vitam. Quoque sceleratiores sint, turpitudinem violentia conduplicant, contemnunt auctoritate publica præditos, audaces, præfracti, qui dignitate præminentes non verentur conviciis incessere.

B

11 Ubi angeli fortitudine & virtute cum sint majores, non portant adversum se execrabile judicium.

[11] Et hæc audent homunculi, cum Angeli longe præstantes viribus ac robore, licet alias impii, non tamen eo sint audaciæ progressi, ut sustinuerint Deo maledicere: & qui in cæteris neglexerunt Dei voluntatem, in hoc tamen veriti sunt illum offendere, deferentes auctoritati divinæ.

12 Hi vero velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem & in perniciem in his quæ ignorant blasphemantes in corruptione sua peribunt,

[12], [13] At isti Spiritibus impiis sceleratiores, ceu bruta pecora, nata in hoc ipsum ut capiantur ac perdantur, cum non vereantur præfectis suis obtrectare ac maledicere, ignorantes interim illud ipsum, cujus gratia de illis maledicunt, quemadmodum corruptis suis moribus accersunt sibi perniciem, ita pecudum ritu peribunt, percipientes impiæ vitæ

C

dignam mercedem: qui quidem existimant suavem ac magnificam esse vitam, si prorsus exsuto omni pudore, luci quoque, luxui, fœdisque voluptatibus indulgeant. Nam nonnullis adhuc pudor habet illos qui hæc noctu faciunt. Quis istos credat homines? Labes sunt verius & maculæ, qui in fœdis illis suis comessationibus, in quibus miserabili errore ponunt summam felicitatis, vobis insultant, velut insanis, qui præsentis vitæ commodis non fruamini.

13 Percipientes mercedem injustitiæ, voluptatem existimantes diei delicias: coinquinationes, & maculæ deliciis affluentes, in conviviis suis luxuriantes vobiscum,

14 Oculos habentes plenos adulterii, & incessabilis delicti. Pellicientes animas instabiles, cor exercitatum avaritia habentes, maledictionis filii:

[14] Atque interim luxus invitat libidinem, cumque vino madent, oculos habent libidinantes, neque quicquam aliud cogitantes, quam adulterium, aut alia flagitiorum genera. Neque enim semel excussa ratione, semel inflammati vino, norunt à peccando cessare, sed à flagitio properatur in flagitium, adeo, ut non sat habeant, si ipsi perdite vivant, ni & aliorum animos nondum virtute confirmatos, ad suam turpitudinem pelliceant atque inescent. Jam fortasse tolerabilius sit, si tantum luxu libidineque peccarent. Nullum vitii genus abest.

15 Derelinquentes rectam viam erraverunt, secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit:

[15] Ut turpiter prodigunt quod habent, ita turpiter parant quod profundant, habentes animum & ingenium ad avaritiam, ad fraudem, ad rapinam exercitatum, quæstus gratia nihil non facientes, ob lucrum male precantes piis ac bonis, & pecunia corrupti deflectunt à via recta, & in hoc referentes

E

patrem suum Balaam filium Bosor, qui cum sciret optima, tamen iniqua mercede corruptus, maledicere studuit iis, quibus propitius erat Deus:

16 Correptionem vero habuit suæ vesaniæ: subjugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam.

[16] Eoque cæcitatis illum perduxit avaritia, ut ab Asina corriperetur, & cum homo vesanus mentem exsuisset humanam, brutum animal humana voce loquens, coercuit Prophetæ dementiam, plus cernens corporeis oculis, quam ille cernebat oculis animi, videlicet exoculatus pecuniæ cupiditate.

17 Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reservatur.

[17] Hi sunt qui miram quandam ac novam doctrinam pollicentur, cum nihil adferant dignum Euangelica professione, similes fontibus aqua carentibus, ad quos si sitiens accurras, præter sordes ac lutum nihil reperias, similes nebulis, quæ huc & illuc

F

impelluntur procella ventorum, ac spem faciunt pluviæ terræ sitienti, cum interim ne gutta quidem ab illis destillet doctrinæ salutiferæ. Promittunt Euangelicæ doctrinæ lucem, & involvunt tenebris errorem, quos æternæ manent tenebræ apud inferos.

[18], [19] Cum

A [18], [19] Cum enim verbis mendacibus magnifica quædam professi sint, atque hac spe pellexerint & inescarint eos, qui cœperunt ad meliorem frugem resipiscere, deceptos involvunt carnis cupiditatibus, & hujus vitæ voluptatibus, pollicentes se liberaturos alios ab errore, cum ipsi versentur in summis erroribus, promittentes aliis libertatem à vitiis, cum ipsi servi sint turpitudinis. Etenim à quo quisque superatus est, cujus arbitrio vivit, huic jure servus dicitur.

[20] Neque enim illis prodest semel gratis ereptos fuisse à vitiorum servitute, si suapte sponte eodem relabuntur: imo hoc fœdior est servitus, hoc miserior, quia post gustatam libertatem ultro accersita. B Quod commissum est ante prædicatum Euangelium, magna ex parte datur errori, datur ignorantiæ. At qui semel agnito per Euangelii prædicationem Domino & Servatore nostro Jesu Christo, per baptismum aufugerunt ab inquinamentis hujus mundi, ac vitam puram cœlestemque professi sunt, si rursus superati cupiditatibus, involvantur pristinis sordibus, iis non solum nihil opitulatur baptismus, verum etiam pejore in statu sunt quam fuerint antequam Christum agnoscerent. Levius enim peccat, cujus peccatum sublevat ignorantia. Gravius damnabuntur, qui crimen impietatis ingratitudinis vitio cumularunt. C

[21] Itaque præstiterat illis omnino non novisse doctrinam Euangelicam, quæ docet innocentiam ac puritatem, quam post cognitam & acceptam desciscere à sancto præcepto, quod illis semel traditum fuit.

[22] Quid enim aliud istis accidit, quam quod vere solet proverbio dici? Canis resorbens id quod semel evomuit, & Sus lota revertens ad volutationem in cœno. Frustra canis repurgavit vomitu stomachum, si repetit quod ejecit. Frustra sus limpidis aquis abluit cœni fœtorem, si mox à lavacro redit ad sordes relictas.

CAP. III.

D *Christe, licet tarde, venies: elementa liquescent:*
Exspectate diem, Paulus ut ille jubet.

[1] PLVRIBVS verbis hæc inculco carissimi, atque adeo jam alteris hisce litteris eadem de re vos commonefacio, non quod dubitem de sinceritate mentis vestræ, sed ut quod scitis ac tenetis, magis ac magis memineritis, & quod facitis faciatis alacrius constantiusque.

[2] Minus erit periculi ab illorum scelerata doctrina, si memores fueritis hoc prædictum olim à sanctis Prophetis, qui monuerunt hoc hominum genus esse cavendum. Sique memineritis, idem esse E præceptum à nobis, qui sumus Apostoli Domini & Servatoris Jesu Christi, qui vetuit, ne quis hujusmodi, qui pro veritate Euangelica perniciosam adferunt doctrinam, aures præbeat.

[3] Illud igitur in primis scitote, venturos olim non prædicatores, sed illusores instructos præstigiis & imposturis, quibus fallant incautos, qui non sequentur ea, quæ nos docuit Christus, sed ut vivent pro cupiditatibus animi sui, ita etiam pro libidine sua docebunt, quæ tali vitæ congruent.

[4] Quoniam illis turpiter viventibus, non erit optabilis adventus Domini, idcirco persuadebunt tum sibi, tum aliis, nunquam rursus adventurum, dicentes: F Ubi est promissa resurrectio? ubi judicium? ubi præmia diversa pro vitæ meritis? ubi adventus ejus in dies singulos frustra exspectatus? existimabunt enim nunquam futurum, quod aliquandiu differtur. Quod, inquiunt, vestigium resurrectionis? Mortem obierunt alii post alios patres nostri, neque quisquam adhuc revixit. Et quemadmodum ab orbe condito,

18 Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conversantur:

19 Libertatem illis promittentes, cum ipsi servi sint corruptionis: à quo enim quis superatus est, hujus & servus est.

20 Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri, & Salvatoris Iesu Christi, his rursus implicati superantur: facta sunt eis posteriora deteriora prioribus.

21 Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem, retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.

22 Contigit enim eis illud veri proverbii: Canis reversus ad suum vomitum; & Sus lota in volutabro luti.

1 Hanc ecce vobis, charissimi, secundam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commonitione sinceram mentem:

2 Ut memores sitis eorum, quæ prædixi, verborum à sanctis Prophetis, & Apostolorum vestrorum, præceptorum Domini & Salvatoris.

3 Hoc primum scientes, quod venient in novissimis diebus in deceptione illusores, juxta proprias concupiscentias ambulantes, 4 Dicentes: Ubi est promissio, aut adventus ejus? ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ.

A morientium ac nascentium vicibus propagantur omnia, ita hucusque manet idem cursus naturæ, cum ex mutatione mundi, quæ præcessit, colligere liceat novationem futuram.

[5] Et ut illa accidit non exspectantibus iis, qui pro sua libidine vivebant, ita hæc eveniet, sive credimus, sive non credimus. Nam illud latet istos, aut (quod magis reor) scire se dissimulant, quod olim conditi sunt cœli, simulque terra, quam aliqua ex parte nudabant aquæ, quibus prius operiebatur, magna item aquarum vi in sublimi pendente.

[6] Cumque genus humanum passim esset inquinatum vitiis, Deus offensus, immisso diluvio perdidit B illius temporis mundum, servatis octo duntaxat, qui coluerant innocentiam. Hoc universale judicium Deus tum exercuit, per aquam purgans terram & innovans.

[7] Porro cœli sicut conditi sunt hactenus perseverant, qui reservantur incendio, per quod & ipsi purgabuntur in die judicii, cum per ignem perdentur impii, quemadmodum olim per aquam perierunt.

[8] Cum igitur certissimum sit venturum diem illum, non refert admodum, serius an maturius veniat. Illud tantum curandum nobis, ne quandocunque venerit, offendat nos imparatos. Nobis pro nostro animo quædam longa videntur, quædam brevia. C At Deo nihil est, neque breve, neque longum. In suis promissis non sequitur cupiditatem nostram, sed suum æternum & immutabile consilium, cui nihil est neque præteritum, neque futurum, sed omnia præsentia. Nobis autem quicquid promisit, exhibet tempore, quod ipse sibi præscripsit. Alioqui nihil apud illum interest, sive intercesserit unus dies, sive mille anni. Eadem fide præstat quod serius præstat, qua quod maturius.

[9] Jam enim quod ad ipsum pertinet, præstitit quicquid decrevit præstare. Non enim mutato consilio hominum cunctatorum more recrastinat, ac prorogat sua promissa, quemadmodum falso opinan- D tur quidam, Deum è suis moribus metientes: sed aliquando spatium longius præscribit vestra causa, pro lenitate ac mansuetudine sua nolens quenquam perire, quod quidem in ipso est, sed cupit omnes aliquando resipiscere, ne qui pereunt, causari possint sibi temporis spatium defuisse mutandæ in melius vitæ.

[10] Aderit autem ille dies inexspectatus, nec aliter obrepet mortalibus, quam fur nocturnus obrepit dormientibus. In eo tanta vis erit incendii, ut cœli magno impetu transituri sint in aliam speciem. Cæterum elementa, quibus inferior hic mundus constat, æstu solventur. Porro terra, quæque in ea continentur, exurentur igni, totaque rerum E natura purgabitur.

[11] Quod si tunc oportet usque adeo omnia esse pura, ut hæc etiam dissolvenda sint, quæ non peccant: quantopere vobis adnitendum est, ut dies ille vos omni vitæ sanctimonia, omnibus pietatis studiis integros ac purgatos reperiat?

[12] Id interim agendum magna celeritate, quo semper parati sitis, quandocunque venerit ille dies Dei, cujus exactum judicium nemini licebit effugere, qui usque adeo nihil feret impurum, ut cœli ardentes solvendi sint, ut elementa æstuantia colliquescere cogenda.

[13] Post hæc juxta promissum illius exspectamus F cœlos novos, ac terram novam, quæ nihil habeant corruptionis, nihil noxæ, ut nos, in quibus nihil erit corruptæ mentis, fruamur illis incorruptis.

[14] Quapropter, fratres carissimi, judicium hoc tam rigidum semper præ oculis habentes, date operam, ut Dominus adveniens vos reperiat puros & incul-

pa-

5 Latet enim eos hoc volentes, quod cœli erant prius, & terra, de aqua & per aquam consistens Dei verbo:

6 Per quæ, ille tunc mundus aqua inundatus periit.

7 Cœli autem qui nunc sunt, & terra, eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem judicii, & perditionis impiorum hominum.

8 Unum vero hoc non lateat vos, charissimi, quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies unus.

9 Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant: sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti.

10 Adveniet autem dies Domini ut fur: in quo cœli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem & quæ in ipsa sunt opera, exurentur.

11 Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus & pietatibus,

12 Exspectantes & properantes in adventum diei Domini, per quem cœli ardentes solventur, & elementa ignis ardore tabescent?

13 Novos vero cœlos, & novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat. 14 Propter quod charissimi hæc expectantes, satagite immaculati & inviolati ei inveniri in pace.

15 Et Domini nostri longanimitatem, salutem arbitremini: sicut & charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis,

16 Sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his: in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles depravant, sicut & ceteras

A patos, non apud homines tantum, quorum judicia sæpenumero falluntur, verum etiam apud ipsum. Nam is demum purus est, qui Deo judici purus est.

15, 16 Et si forte dies ille serius advenerit, nolite sic interpretari, quasi venturus non sit, sed hanc Domini lenitatem, qua facit omnibus spatium ad pœnitentiam, existimate consulere saluti hominum: quibus de rebus scripsit vobis carissimus frater & collega noster Paulus, hoc copiosius, quo donum uberius sapientiæ donavit illi Deus, & in omnibus fere Epistolis hortatur ad hujus diei exspectationem,

B nonnunquam ita loquens, quasi jam instet dies Domini: quo magis exstimulet studium pietatis, cum dies ille (quoniam incertus est) sic exspectandus sit, quasi hodie venturus, sed ita, ut nemo certum præscribat tempus. Hæc atque alia quædam Paulus pro sua sublimi sapientia admiscuit Epistolis suis, quæ cum ab ipso rectissime dicta sint, tamen imperiti parumque firmi, perversa interpretatione detorquent, quemadmodum & cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perniciem, ut quod bonis est saluti, id ipsorum vitio vertatur istis in venenum.

Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.

17 Vos igitur fratres præscientes custodite: ne insipientium errore traducti excidatis à propria firmitate.

18 Crescite vero in gratia, & in cognitione Domini nostri, & Salvatoris Iesu Christi. Ipsi gloria & nunc, & in diem æternitatis. Amen.

17, 18 Vos igitur fratres tot modis præmoniti, tum à me, tum à Paulo, cavete ne fraude nefariorum hominum una cum cæteris seducti, excidatis à vestra firmitate fidei, quam hactenus præstitistis, quin potius date operam, ut assidue crescatis ac progrediamini in donis & agnitione Domini nostri & Servatoris Jesu Christi, cui gloria, & nunc in hac vita, & in ævum omne. Amen.

PARAPHRASEOS IN II. EPISTOLAM D. PETRI APOSTOLI

FINIS.

VERSUS MEMORIALES IN II. EPISTOLAM D. PETRI.

AVREA *lux verbum: Blasphemos territat inde:*
Christe cito adveniens: Hac pie Petre doces.

VITA SANCTI JVDAE APOSTOLI, PER DIVVM HIERONYMVM.

JVDAS, *frater* Jacobi, *parvam quidem, quæ de septem Catholicis est, Epistolam reliquit: & quia de libro* Enoch, *qui apocryphus est, in ea assumit testimonium, a plerisque rejicitur: tamen auctoritatem vetustate jam & usu meruit, & inter sanctas Scripturas computatur.*

IN EPISTOLAM D. JVDAE ARGVMENTVM, PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

MVLTIS *verbis destomachatur in eos, qui cupiditatibus suis excæcati, adversabantur Euangelio, quod tamen novum videri non debeat, cum jam olim in hoc destinati sint, & ab Apostolis prædictum sit, id genus homines irrepturos in gregem Christianorum. Adversus hos sic armat eos, ut studeant & illos vel increpatione coercere, vel admonendo servare. Quod si non queant, certe ipsi sese parent in adventum* Christi.

ARGVMENTI FINIS.

IN EPISTOLAM D. JVDAE APOSTOLI PARAPHRASIS, PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

Ad vivum nobis depingit Pseudoprophetas;
Antea prædictos: hosque cavere jubet.

1 IVDAS Iesu Christi servus, frater autem Iacobi, his qui sunt in Deo Patre dilectis, & Christo Iesu conservatis, & vocatis.

1 JVDAS Thadæus, Jesu Christi servus, frater Jacobi, hanc Epistolam scribo non solum Judæis, aut proselytis, sed in commune omnibus, quos clementia Dei Patris ultro sanctificavit, & citra Legis adminiculum, ex impiis pios, ex idololatris veræ religionis cultores fecit, quos in hoc ipsum divina benignitas servarat Jesu Christo, ne

C cum cæteris abirent in barathrum æternæ damnationis, quos eosdem nunc sua gratuita munificentia vocavit ad salutem Euangelicam.

2 Misericordia vobis, & pax, & charitas, adimpleatur.

2 Nihil vobis precari queam in hac vita felicius, quam ut divina bonitas sua munera semper in vobis multiplicet, misericordiam, pacem & caritatem: Misericordiam, ut in dies magis ac magis absitis à vitæ pristinæ vitiis: Pacem, ut pietate vitæ concordiam alatis, quam habetis cum Deo: Caritatem, ut mutua concordia sitis unanimes, & alii in alios benefici.

3 Charissimi, omnem

3 Carissimi, quoniam Euangelica caritas facit omnia com-

sollicitudinem faciens scribendi vobis de communi vestra salute, necesse habui scribere vobis: deprecans supercertari semel traditæ sanctis fidei.

communia, sive quid accidit boni, sive quid mali, præsertim in his quæ ad æternam salutem pertinent, tantum mihi studium fuit scribendi vobis de vestra salute, quæ me non aliter habet sollicitum, quàm si mea esset, huc videlicet exstimulante fraterna caritate, ut mihi non quiverim temperare, quin hac Epistola vos exhortarer, ut pro tuenda sincera fide, quæ semel ab Apostolis tradita est sanctis, adversus Pseudapostolos decertetis. Neque solum in hoc laboravi, ut persistatis in fide vestra, verum etiam ut aliis opitulemini, ne seducantur ab impostoribus: Inæstimabilis est enim fidei thesaurus, eoque impensius advigilandum, ne nobis intervertatur.

4 Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt in hoc judicium) impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum Dominatorem & Dominum nostrum Iesum Christum negantes.

4 Cum enim vobis pure sincereque tradiderimus Euangelicam doctrinam, sicut accepimus à Christo, tamen sub prætextu religionis obiter admiscuerunt se quidam impii, ac ceu lupi in ovile Domini irrepserunt, pietatis specie venditantes sese, cum hostes sint veræ pietatis. Ne quid autem hæc res ceu nova perturbet animos vestros, sic olim decretum est arcano Dei consilio, sic prædictum est, exorituros qui suis flagitiis & vestram exercerent pietatem, & sibi condemnationem accerserent: gratuitam beneficentiam Dei nostri, qua nobis semel gratis peccata condonavit, & à Legis asperitate liberos reddidit, vertunt in occasionem lasciviæ, cum illius beneficio magis invitari debuerint, ut innocentiam gratuito datam, piis studiis & tuerentur & ordinarent, atque inflammati caritate Euangelica, copiosiorem etiam atque exactiorem justitiam præstarent volentes, quam Mosaica Lex præscripserat. Nunc isti data libertate abutuntur ad turpitudinem ac peccandi licentiam, & ultro recidunt in veterem servitutem, unde suo sanguine redemerat illos Jesus Christus: abnegantes Deum, quem semel professi sunt, cum solus sit herus omnium quæ in cœlo sunt & quæ in terra, abnegantes & Dominum nostrum Jesum Christum, qui nos sibi sacri cruoris sui pretio asseruit. Nihil profuerit esse redemtos, nisi perseveremus in his, ad quæ sumus vocati.

5 Commonere autem vos volo, scientes semel omnia, quoniam Iesus populum de terra Ægypti salvans, secundo eos, qui non crediderunt, perdidit:

5 Non opinor opus, ut vos doceam, cùm nihil vos fugiat, tantum illud in memoriam redigam, ne quod scitis excidat. Olim nihil profuit Hebræis, quos Jesus typum horum temporum è dura miseraque servitute Ægyptiorum per Mare rubrum traduxit in libertatem, imo quos ad se clamantes miseratus servavit, hos in deserto diffidentes & obmurmurantes Deo, denuo pejus perdidit. Quod illis erat servitus Ægyptia, hoc nobis erat servitus vitiorum: quod illis erat Pharao, durus & intolerabilis dominus, hoc nobis erat Diabolus, cujus tyrannidi nostris vitiis eramus obnoxii. Illi fisi Deo, per medias Maris undas incolumes evaserunt in libertatem, nos credentes Euangelio, per baptismum evasimus jus Satanæ. Sed quemadmodum ex illis quidam non eadem fide properabant ad terram promissam, quibus Dei beneficium adeo nihil profuit, ut etiam verteretur in cumulum damnationis: ita nobis nihil profuerit in baptismo semel deposuisse peccata, nisi constantibus animis semper proficientes ad meliora tendamus ad hæreditatem vitæ cœlestis.

6 Angelos vero, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit.

6 Quin & illud meminisse vos volo, quod ne Angelis quidem profuit sic conditos esse, ut Divinitatis essent consortes, verum simulatque felicissimam naturam sua pravitate mutassent, neque persisterent in sua conditione, præcipites dedit è cœlis, ac luce cœlesti privatos, æternis tenebris damnavit apud inferos. Ubi vinculis insolubilibus servantur in diem judicii supremi, quo damnati meritis pœnis addicentur.

7 Sicut Sodoma, & Gomorrha, & finitimæ civitates simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes.

7 Jam Sodoma & Gomorrha, reliquæque Civitates his finitimæ, cum omni rerum opulentia florerent, quoniam Dei benignitate abusi sunt ad luxum & libidinem, inquinantes sese nefandis & abominandis turpitudinum generibus, subito ira divina exstinctæ sunt, cœlesti igne consumtæ, quo videlicet aliis essent exemplo, qui Christi beneficiis ad vitæ turpitudinem abutuntur.

8 Similiter & hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant.

8 Neque enim effugient similem pœnam, qui similiter peccaverint. An non similiter peccant, qui delusi insomniis falsarum voluptatum, non solum corpora sua conspurcant, verum etiam præfectos suos, & auctoritate præditos adspernantur, & in eos, quibus ob potestatem, qua præminent, debebant reverentiam, non verentur maledicta congerere?

9 Cùm Michaël Archangelus cùm diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus judicium inferre blasphemiæ: sed dixit: Imperet tibi Dominus.

9 At Michael Archangelus, cum illi esset disceptatio cum Diabolo de corpore Mosi, tamen veritus est illi, licet turpissimo Dæmoni, palam dicere convitium. Sed cum illius impium sermonem ferre non posset, moderatus est maledictum, hunc in modum: *Increpet* (inquiens) *te Dominus*. Si Michaeli religio fuit maledicere Diabolo, quanto intolerabilius faciunt, qui viris auctoritate dignitateque præminentibus non verentur maledicere?

10 Hi autem, quæcumque quidem ignorant, blasphemant; quæcumque autem naturaliter, tamquam muta animalia, norunt, in his corrumpuntur.

10 At istorum tanta est perversitas, ut cum nullam habeant causam, tamen eà maledictis insectentur, quæ non intelligunt. Contra adeo luxu libidineque corrupti, ut in his rebus, in quibus animantia rationis expertia probe moderateque degunt, veluti cibo, potu, coituque, in his perditissime se gerant.

11 Væ illis, quia in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt, & in contradictione Core perierunt.

11 Sed væ illis, quibus continget præmium commune cum his quorum scelera imitantur. Neque enim sibi proponunt Jesum Christum, sed Cain fratricidam, cui primo livor invidiæ persuasit homicidium: sed Balaam, qui corruptus quæstu, conatus est maledicere populo, cui benedixerat Deus: sed Chore, qui conspiratione facta coortus in Mosen, cum suis conjuratis horrendo exemplo exstinctus est.

12 Hi sunt in epulis suis maculæ, convivantes sine timore, semetipsos pascentes, nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur, arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ,

12 Ii sunt, qui vobis pure casteque viventibus, & Euangelicam amplectentibus caritatem, veluti maculæ sunt dehonestantes gregem vestrum, ac vobis jejunantibus, luxuriosis comessationibus inter sese indulgentes. Nec ullius reverentia metuve à turpitudinis licentia cohibentur, quicquid animo collubitum est, id temere sequentes. Et cum his factis profitentur sese Doctores Euangelicos, ac duces ad veram virtutem. Verum isti nubibus similes sunt, quæ in sublimi pendentes, cum terræ sitienti videantur polliceri pluviam, tamen aridæ sunt, nec aquam habent, qua telluri subveniant, sed inanibus cupiditatibus suis huc atque illuc temere circumaguntur: similes arboribus, quæ sub finem Autumni proditis floribus mendacem fructus spem faciunt, cum mox emarcescant, non solum infrugiferæ, sed bis mortuæ: qui nec ipsi vitam habeant ad Euangelicam pietatem, & alios secum in perniciem trahant, neque secus deplorati, quam arbores radicitus evulsæ, quibus jam nulla spes est revirescendi.

13 Fluctus feri maris, despumantes suas confusiones, sidera errantia: quibus procella tenebrarum servata est in æternum.

13 Qui cum irrequieti sint ac factiosi, semper aliquo novo tumultu turbant Ecclesiæ tranquillitatem: similes pervicacibus undis maris, sese subinde in altum tollentibus, nec aliud interim efficiunt, nisi ut sua probra suaque dedecora aliis quantum in ipsis est, adspergant: similes stellis, quæ cum lucis specie promittant se fore duces, tamen quoniam erraticæ sunt, neque constanter sequuntur quod rectum est, sed affectibus suis nunc huc, nunc illuc abducuntur, simplices & incautos inducunt in naufragium. Hæ stellæ, quæ nunc falsa luce sese venditant apud homines, non effugient judicem Deum, etiamsi in præsentia non punit illos, sed servat eos æternæ tartari caligini.

14 Prophetavit autem & de

14, 15 Isti quanquam nostris temporibus exorti sunt, tamen ne quid novi vobis accidere videatur, de his olim vaticinatus est Enoch, qui fuit ab Adam

dam

dam septimus, deque horum supplicio, quo sunt olim afficiendi. Loquitur enim hunc in modum: *Ecce venit Dominus cum innumera multitudine sanctorum suorum, ut exerceat judicium adversus omnes, & redarguat omnes ex eis qui sunt impii, de factis omnibus, quæ impie patrarunt, deque omnibus, quæ dure ac ferociter loquuti sunt adversus ipsum*, non solum peccatores male viventes, verum etiam impii & contumeliosi in Deum.

[16] Siquidem hi, quoniam hujus vitæ felicitatem corporis voluptate metiuntur, impotenter ferunt, si quid incidat afflictionis aut incommodi, neque verentur obmurmurare Deo suis querimoniis, quod sic condiderit hominem, ut brevis esset ævi, ut morbis obnoxius, optantes hanc vitam esse quam maxime longam, minimeque malis obnoxiam, videlicet de futura vita diffidentes. Hæc tam sordida atque abjecta cum sentiant in animis suis, tamen os illorum loquitur magnifica quædam; ac mirabilem quandam philosophiam profitetur, cum non solum abjectissime serviant voluptatibus, verum etiam quæstui, quæ res cum primis vitiat doctrinam Christi. Neque enim loquuntur ea, quæ docet Euangelica veritas, sed quæ blanda grataque sint his unde sperant aliquid compendii. In pauperes tyranni, erga divites agunt palpones.

[17] Horum malitia hoc minus turbabit vos carissimi, si memineritis, id olim vobis esse prædictum ab aliis Apostolis Domini nostri Jesu Christi, nominatim à Paulo Petroque.

[18] Dixerunt enim vobis, extremis temporibus exorituros illusores, qui suis pravis cupiditatibus vitiarent purissimam Christi doctrinam, haudquaquam viventes juxta regulam Euangelicam, sed juxta affectus suos impios ac nefarios. Hos agnoscere licebit hac nota.

[19] Cæteris, qui juxta Christi Spiritum vivunt, & contemtis terrenis curant cœlestia, concorditer agentibus isti movent dissidia, eo quod animales sint, & observientes mundanis affectibus, ac vacui spiritu venentur voluptates, ambiant regnum, captent lucrum. His rebus qui student, non sunt apti Christianæ concordiæ. Malunt enim turbare gregis tranquillitatem, quam in ordinem cogi.

bis septimus ab Adam Enoch, dicens: Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis. 15 Facere judicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impie egerunt, & de omnibus duris, quæ locuti sunt contra Deum peccatores impii. 16 Hi sunt murmuratores querulosi, secundum desideria sua ambulantes, & os eorum loquitur superba, mirantes personas quæstus causa. 17 Vos autem charissimi, memores estote verborum, quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi, 18 Qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietatibus. 19 Hi sunt, qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes.

[20] Vos autem carissimi fratres, qui spirituales estis, date operam, ut magis ac magis, ceu vivi lapides coagmentemini in structuram Dei, innitentes solido fundamento sanctissimæ fidei vestræ. Semel vobis persuasum est, non defutura piis sua præmia, quantumvis hîc affligantur, ne mercedem requiratis in hoc seculo: non defutura impiis merita supplicia, ne vos velitis ulcisci.

[21] Proinde puris ac spiritualibus precibus jugiter implorantes opem Dei, vos invicem mutua concordia, mutuaque caritate servate. Non enim audit Deus nisi concordes. Neque diffidatis, si hîc pro Christo variis modis affligimini, sed exspectetis Dei misericordiam, exhibendam non in hac vita, sed in vita æterna.

[22], [23] Vos interim modis omnibus habita ratione personarum, date operam, ut servetis omnes, alios leniter & clementer revocantes ad meliorem mentem, alios vero metu adhibito servate, velut ex incendio rapientes, odio habentes non homines ipsos, sed corpus hoc, terrenis affectibus inquinatum, qua ceu tunica polluta gravatur & inquinatur humanus animus. Et hoc clementius decet alienis erratis mederi, quod nemo versans in hoc corpusculo non possit inquinari.

[24], [25] Nam id humanarum virium non est, ne quis sibi gloriam arroget, sed omnis gloria, magnificentia, imperium, ac potestas sit soli Deo Servatori nostro, per Jesum Christum Dominum nostrum, non solum in hoc seculo, sed ante omnia secula, & futuris seculis omnibus in æternum. Siquidem solus Deus potest hoc præstare conantibus, ut quanquam fragili corpusculo circumdatos, undique mundus tot rebus avocet à proposito pietatis, tamen perpetuam innocentiam servetis usque ad finem, ut non solum homines nihil reperiant in moribus vestris, quod reprehendant, verum etiam tales statuamini in conspectu majestatis Dei, ut illi nihil in vobis displiceat, qui videt intimos mentium recessus. Quod cum fiet, exsultabitis & gaudebitis in adventu Domini nostri Jesu, mœrentibus aliis, qui interim videntur suaviter vivere. Quod ut fiat, votis omnibus comprecandum est.

20 Vos autem carissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei, in Spiritu sancto orantes, 21 Vosmetipsos in dilectione Dei servate, expectantes misericordiam Domini nostri Iesu Christi in vitam æternam. 22 Et hos quidem arguite judicatos: 23 Illos vero salvate, de igne rapientes. Aliis autem miseremini in timore: odientes & eam, quæ carnalis est, maculatam tunicam. 24 Ei autem, qui potens est vos conservare sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in exultatione in adventu Domini nostri Iesu Christi, 25 Soli Deo Salvatori nostro, per Iesum Christum Dominum nostrum, gloria & magnificentia, imperium & potestas ante omne sæculum, & nunc, & in omnia sæcula sæculorum. Amen.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM JUDAE

FINIS.

VERSUS MEMORIALIS IN EPISTOLAM JUDAE.

Ad vivum Judas depingit Pseudoprophetas.

REVERENDISSIMO DOMINO D. MATTHAEO CARDINALI SEDUNENSI, COMITI VALESII,

DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS

S. D.

AM videbar ad hujus curriculi metam pervenisse, & ipse mihi ferias destinabam in hoc duntaxat genere studiorum, propterea quod omnes Epistolas explicuissem, quas *Pauli* germanas esse judicabam, quibus adjunxi *Petri* duas & *Judæ* unam, quod hæ non solum consentirent cum Paulinis in vigore doctrinæ Euangelicæ, verum majoribus etiam tenebris, quam illæ, essent involutæ. Siquidem quæ fertur ad *Hebræos*, præterquam quod multis argumentis conjici potest non esse *Pauli*, cum Stylo Rhetorico verius quam Apostolico sit scripta, non perinde multum habet difficultatis: quemadmodum nec eæ, quæ *Jacobo*, *Joannique* tribuuntur. Nam *Joannes* ipsa sermonis copia veluti sui ipsius interpres est, & *Jacobus* fere versa-

tur in locis communibus: quod genus sunt, ob *Christum* fortiter tolerandas res adversas, & in his Dei præsidiis maxime nitendum: homines non naturæ Deive vitio, sed suapte culpa fieri malos, sive sæviat fortuna, sive blandiatur. Non temere loquendum, aut iræ indulgendum. Non satis esse verbotenus tenere professionem Euangelicam, nisi factis & affectibus exprimamus. Inanem esse religionem, quæ cum intemparantia linguæ sit conjuncta; veram pietatem sitam esse in officiis, quibus proximum egentem misericorditer sublevamus. Neminem æstimandum è bonis externis, sed è veris animi bonis: fidei professionem inutilem esse, ni piis factis comprobetur: nemini temere suscipiendam docendi provinciam: præcipuam vitæ pestem nasci ex lingua effreni, quemadmodum contra, bona moderataque lingua nihil utilius. Plurimum interesse inter mundanam & Christianam sapientiam: non constare pacem, nisi submotis ex animo cupiditatibus humanis: nihil convenire huic mundo cum Deo: à Deo destitui, qui elati suis fidunt opibus, cum iis faveat ille, qui sibi diffisi ab ipso pendent: Deo facere injuriam, qui condemnat ac judicat proximum: evanidam ac fugacem esse præsentis vitæ felicitatem: potentes, quibus hic impune licet quod libet, post acerbissimas daturos pœnas: vindictam malorum Deo judici relinquendam esse: preces piorum hominum plurimum valere apud Deum: hoc officio maxime flecti Deum, ut nostris peccatis ignoscat, si nos fratri in nos peccanti condonemus, & si aberrantem amanter in viam revocemus, aliaque id genus, in quibus non potest admodum esse multum difficultatis in explicando, cum plurimum sit in præstando: & tamen incidunt loca quædam, in quibus erat nonnihil luctandum, velut in illo, in quo hæret *Augustinus*: *Quisquis offenderit in uno, factus est omnium reus.* Item, quod negat fidem valere absque factis, cum *Paulus* ex adverso contendat, *Abraha* non ex factis, sed ex fide contigisse, ut justus haberetur apud Deum, & amicus Dei diceretur. Jam quædam etiam hiare videntur, ut in connectendo nonnihil fuerit negotii.

Sed hæc utcunque habent, cum primum hanc operam susciperem, non erat animus hoc honoris impendere, nisi duobus illis Apostolorum & Euangelicæ Philosophiæ principibus, *Paulo* & *Petro*. Et ecce jam metam amplexum, jam spectantem otium, tua vox me revocat ad stadium, etiam atque etiam hortans, ne quam hujus laboris portionem aliis relinquam: non solum ob hoc, quod judicares studium hoc vel præcipuam utilitatem allaturum Euangelicæ Philosophiæ candidatis: verum etiam quod cum his temporibus pene nihil sit intactum à sycophantarum morsibus, tamen hoc unum Opus adhuc Momis omnibus ἄμωμον, ut ita loquar, fuerit. Sequor quo tua vocat auctoritas, reverendissime D. Non me clam est, quam ex animo faveas doctrinæ veræ Christianæ, in qua tu non paucos annos feliciter es versatus, quam non ficte faveas *Erasmo*, quam sis ingenio perspicaci, quam certo, quam non vulgari judicio. Quales si complures haberet Ecclesia Catholica, multo florentiores & aliquanto tranquilliores essent res Christianæ. Quis autem spiritus agitet istos, qui suæ quoque famæ & auctoritatis dispendio, cum injuria sacrarum etiam concionum, tam pertinacibus studiis conantur, ut è nostris Lucubrationibus minus fructus redeat ad studiosos, ipsi viderint. Me magis movet aliorum judicium, quos & eruditio non vulgaris, & morum integritas ab omni suspicione livoris ac malevolentiæ vindicat. Ego nullius obscuro gloriam, neminem è cathedra sua depello, nullius obstrepo studiis, non ambio dignitates, non venor quæstum, sed qualecunque talentulum meum in commune profero. Cui mea non placent, liberum est abstinere: nos hæc gratis largimur. Si quis volet dare meliora, favebimus utroque pollice. Nulli me factioni unquam admiscui, nemo meis scriptis vel pilo factus est nigrior. Nullo seculo non licuit alicubi dissentire à quamlibet probatis Auctoribus. Si à solo *Thoma* dissentirem, videri possim in illum iniquior. Nunc & ab *Ambrosio*, & ab *Hieronymo*, & ab *Augustino* non raro dissentio, sed reverenter, in *Thomam* etiam candidior, quam ut multis bonis & eruditis viris gratum sit: sed hanc reverentiam non opinor me debere *Hugonibus* aut *Lyranis* omnibus, etiamsi *Lyrano* nonnihil debemus. Nullum fuit seculum tam felix, quin optima paucioribus placuerint: sed haud scio an ullo plus licuerit inscitiæ, audaciæ, impudentiæ, stoliditati, linguæque petulantiæ. Libris diffidunt, qui tacita doctorum hominum judicia subire coguntur, res geritur linguis veneno tinctis, idque apud imperitam plebem, apud credulas mulierculas. In horum simplici credulitate, tota victoriæ spes illis sita est. O fortes viros qui hoc uno telo formidabiles sunt, quo metuuntur & scurræ! Et postea nobis imputant, si qui pejus de ipsis sentiant, pauciores sese adjungant sacrosancto ipsorum gregi, cum ipsi publicitus etiam declarent ipsa re, quanto propius absint ab impiis sycophantis, quam à veræ pietatis cultoribus. Sed illis continget aliquando sua Nemesis, videlicet ipsis suo sibi jumento malum accersentibus, & continget alicunde *malo nodo malus cuneus.* Neque enim consultum arbitror, dimicare cum ventribus conjuratis, qui nec aures habent, nec mentem. Et viro Christiano dignius est ferre scurras, quam imitari. Nos tuo tuique similium hortatu, sed in primis auspice *Christo*, pergemus & nosipsos & alios hujusmodi vigiliis ad meliora provocare. Bene vale, patrone cum primis colende. *Lovanii* 16. Decembris, Anno 1520.

VITA SANCTI JACOBI APOSTOLI,

PER DIVVM HIERONYMVM.

JACOBVS, *qui appellatur frater Domini, cognomento* Justus, *ut nonnulli existimant*, Joseph *ex alia uxore, ut autem mihi videtur*, Mariæ *sororis Matris Domini*, *cujus* Joannes *in libro suo meminit, filius: post passionem Domini statim ab Apostolis* Hierosolymorum *Episcopus ordinatus: unam tantum scripsit Epistolam, quæ de septem Catholicis est, quæ & ipsa ab alio quodam sub nomine ejus edita asseritur: licet paulatim tempore procedente obtinuerit auctoritatem.* Hegesippus *vicinus Apostolicorum temporum, in quinto commentariorum libro de* Jacobo *narrans, ait: Suscepit ecclesiam* Hierosolymæ *post Apostolos frater Domini* Jacobus, *cognomento* Justus. *Multi siquidem* Jacobi *vocabantur. Hic de utero matris sanctus fuit, vinum & siceram non bibit, carnem nullam comedit, nunquam attonsus est, nec unctus unguento, nec usus balneo. Huic soli licitum erat ingredi sancta sanctorum. Siquidem vestibus laneis non utebatur, sed lineis, solusque ingrediebatur Templum, & flexibus genibus pro populo deprecabatur, in tantum, ut camelorum duriciem traxisse ejus genua crederentur. Dicit & alia multa, quæ enumerare longum est. Sed &* Josephus *in vicesimo libro Antiquitatum refert, &* Clemens *in septimo* Hypotyposeon, *mortuo* Festo, *qui* Judæam *regebat, missum à* Nerone *esse successorem ejus* Albi-

Albinum: *qui quum necdum ad provinciam pervenisset*: Ananus, *inquit, pontifex adolescens* Anani *filius, de genere sacerdotali, accepta occasione ἀναρχίας, Concilium congregavit: & compellens publice* Jacobum, *ut* Christum *Dei Filium denegaret, contradicentem lapidari jussit: qui quum præcipitatus de pinna Templi confractis cruribus, adhuc semivivus tendens ad cœlum manus diceret*: Domine, ignosce eis, quod enim faciunt, nesciunt: *fullonis fuste, quo rudia vestimenta extorqueri solent, in cerebro percussus interiit. Tradit item* Josephus *tantæ eum sanctitatis fuisse, & celebritatis in populo, ut propter ejus necem creditum sit subversam esse* Hierosolymam. *Hic est de quo* Paulus *Apostolus scribit ad* Galatas: Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi *Jacobum* fratrem Domini. *Et Apostolorum super hoc crebrius Acta testantur. Evangelium quoque quod appellatur secundum* Hebræos, *& à me nuper in* Græcum Latinumque *sermonem translatum est, quo & Origenes sæpe utitur, post resurrectionem Salvatoris refert. Dominus autem quum dedisset sindonem servo sacerdotis, ivit ad* Jacobum, *& apparuit ei. Juraverat enim* Jacobus, *se non comesturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem à mortuis. Rursusque post paululum*: Afferte, *ait Dominus*, mensam & panem. *Statimque additur*: Tulit panem, & benedixit, ac fregit, & dedit *Jacobo Justo, & dixit ei*: Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit Filius hominis à dormientibus. *Triginta itaque annos* Hierosolymis *rexit Ecclesiam, id est, usque ad septimum* Neronis *annum, & juxta Templum, ubi & præcipitatus fuerat, sepultus est. Titulum usque ad obsidionem* Titi *& ultimam* Hadriani *notissimum habuit. Quidam è nostris in monte* Oliveti *eum putaverunt conditum, sed falsa eorum opinio est.*

IN EPISTOLAM D. JACOBI APOSTOLI

ARGUMENTUM,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

JACOBUS *quoniam erat* Hierosolymitarum *Episcopus, scribit & cæteris* Judæis, *qui per omnes nationes sparsi habitabant, variis præceptis vitam illorum formans atque instituens.*

ARGUMENTI FINIS.

IN EPISTOL. D. JACOBI CANONICAM

PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

CAP. I.

Afflictus gaude: pete fidens: te tua tentant:
Fac legem facias: hac pia relligio est.

1 Jacobus Dei & Domini nostri Iesu Christi servus, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem.

ACOBUS quondam Mosaicæ Legis cultor, nunc cultor & servus Dei Patris, qui post Euangelium proditum spiritualem requirit cultum, hujusque Filii Jesu Christi Domini nostri, scribit hanc Epistolam cum omnibus, qui Christiana professione censentur, tum peculiariter iis, quos ex omnibus Judaicæ gentis Tribubus persecutionis, quæ sub Stephani mortem coorta est, procella alios B alio dispersit: propulsos à patriis sedibus, at non depulsos ab Euangelii consortio: ejectos ædibus suis, at non ejectos ab Ecclesia Christi, precans iis veram salutem, non hanc corporis tantum, quam mundus optat, sed eam, quam Christus suis, etiam in mediis exitiis ac mortibus largitur.

2 Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis:

² Cum communis Euangelii professio, cum idem baptismus nos fratres efficiat, atque inter vere fratres oporteat lætorum pariter ac tristium esse societatem, vehementer discruciaret animum meum ista vestra calamitas, ni de vestra pietate confiderem. Neque enim nescio iis, qui felicitatem hujus vitæ commodis metiuntur, exsilium esse morte gravius, C miserrimum videri à carissimis divulsos, ac possessionibus avitis excussos, agere peregre. Vos autem, qui in uno Christo beatitudinis puppim ac proram collocastis, qui felicitatem vestram non in hoc mundo, A sed in futuro seculo exspectatis, oportet ab horum sententia longissime abesse.

³ Siquidem ista non immittuntur à Deo irato, sed maxime propitio: nimirum hoc agente, ut temporariis afflictionibus, quas immerentes patimini, & patientia vestra reddatur spectatior, & præmium vestrum cumulatius: ut quoties variis malorum procellis undique tundimini, non solum intelligatis vos non oportere consternari animis, quasi destitutos à Deo, sed potius toto pectore gaudendum esse, quod hoc argumento Deo cari curæque sitis, exploranti tolerantiam vestram: quæ si perstiterit, nec cesserit ullis malorum assultibus, nimirum liquebit esse solidum Euangelicæ fidei fundamentum. Nam nisi vobis penitus persuasum esset immortalitatis præmium esse paratum iis, qui hîc pro Christi gloria malis affliguntur, non tantum malorum volentes & alacribus animis toleraretis.

3 Scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur.

⁴ Porro cum Deus nostram salutem fidei potissimum velit acceptam ferri, pertinet hoc ad Euangelii gloriam, ut certis argumentis homines intelligant, vestram fiduciam non esse vulgarem, aut vacillantem, sed firmam & invictam. Etenim quod fucatum est, aut vanum, aut imbecille, ad ingruentem malorum procellam loco dimovetur. Verum ac solidum sit oportet, quod nec exsilio, nec inopia, nec ignominia, nec carceribus, nec flagris, nec morte denique vincitur, aut expugnatur. Admirabilis animi constantia habetur, si quis adversam fortunam infracto toleret animo. Cæterum ubi conspicient vos res, per se graves & acerbas, alacribus etiam

4 Patientia autem opus perfectum habet: ut sitis perfecti & integri, in nullo deficientes.

etiam & gaudentibus animis perpeti: ignominiam ob Christi professionem inflictam, pro summa gloria ducere: facultatum jacturam, pro lucro opimo habere: molestos corpori cruciatus, æternæ voluptatis pignus existimare: mortem, qua nihil horribilius, nihil aliud arbitrari, quam limen & ingressum immortalitatis futuræ: nimirum intelligent spem vestram, qua fulti ista contemnitis, non esse vulgarem, nec ab humana duntaxat persuasione profectam, sed afflatu Numinis confirmari. Cæterum, ut fides nondum est probata, nisi sese per vitæ pietatem & officia erga proximos exserat: ita tolerantia non habebit laudem absolutam, nisi quemadmodum in malis tolerandis fortis est & alacris, ita in bonis operibus exercendis sibi constet. Magnum est mala libenter perpeti, sed ob Christi gloriam duntaxat: at perfectum est, cum ipse malis afficiaris, omnibus benefacere, non solum his, qui promerentur, verum etiam his à quibus affligeris. Sic enim fiet, ut membra respondeatis capiti, discipuli præceptori, filii patri, si sitis undique perfecti & integri, neque quicquam in vobis desideretur, quod ad absolvendum Euangelicæ pietatis orbem pertinet.

5 Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat: & dabitur ei.

5 Hoc fateor, non exigebat Mosi Lex, hoc stultum etiam videtur hujus mundi sapientibus, sed hanc novam sapientiam nos docuit nova Philosophia, quam Christus cœlestis doctor invexit orbi. In ea si quis nondum satis confirmatus est, non est cur confugiat ad hujus seculi Philosophos, quorum doctrina dilutior est, quam ut ad rem tantam præstandam sufficiat. Supra vires mortalium est quod præscribitur. Cœlesti opus est præsidio. Proinde cœleste præmium paratum est. Qui res suas omnes hujus mundi bonis ac malis metiuntur, si quando premuntur malis, ab hominibus consilium petunt, ab hominibus implorant auxilium. Vobis sapientiæ cœlestis præsidium à Deo poscendum est. Is enim impartit omnibus, non modo Judæis, verum etiam Gentibus, & impartit pro sua benignitate affluenter, nec exprobrat cuiquam suum beneficium. Non reposcit à nobis gratiam, nec eget ullius officio. Natura bonus est, ultro cupiens omnibus benefacere. Ab hoc quisquis petet, non petet frustra. Vult omnibus benefacere, & potest quicquid vult. Nihil moratur merita nostra, tantum fiduciam erga se requirit. Pharisaica vox est, Domine fac quod peto, quia jejuno bis in Sabbato. Vere pius sic orat, Indignus sum tua munificentia, dignus ira, sed tamen respice famulum tuum, quoniam natura bonus es ac misericors.

6 Postulet autem in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat similis est fluctui maris, qui à vento movetur & circumfertur.

6 Proinde si quis ab hoc velit impetrare quod petit, petat nihil diffidens, nihil hæsitans. Ne circumspiciat afflictionum moles, ne vires expendat suas, tantum cogitet, optimum ac potentissimum esse Deum, à quo pendet. Qui totus fidit opi divinæ, solidus est ac firmus. Porro quisquis hæsitat ac circumspectat, sic à Deo pendens, ut interim respiciat humana præsidia, neque toto pectore credit promissis divinis, sed velut ex parte diffidens, argutationibus humanis secum disputat de rebus divinis, is haudquaquam stabilis est: sed quemadmodum undæ maris nunc huc, nunc illuc volvuntur ac revolvuntur ventorum & æstus arbitrio, ita hic rationibus humanis, & opinionibus variis circumagitur inæqualis, ac dissimilis sui.

7 Non ergo æstimet homo ille quod accipiat aliquid à Domino.

7 Itaque qui talis est, fallitur, si credit se quicquam impetraturum à Domino, cum male sentiat de eo, cujus auxilium implorat, diffidens ei, quasi aut parum bene velit hominibus, aut parum possit, aut parum verax sit in promissis. Simplex est Christiana fiducia, nec usquam vacillat, semper illum unum respiciens, qui neminem sibi fidentem destituit, sive vivere contingat, sive mori.

8 Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis.

8 Porro cujus animus bifariam divisus est, hac parte Deum respiciens, illa mundum, is inæqualis est, & inconstans, non tantum in precibus suis, sed in omnibus etiam quæ agit, aliud habens in ore, aliud in pectore, proque tempore, nunc hoc, nunc illo affectus modo.

9 Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua;

9 Non oportet pro flatu reflatuque fortunæ vertere animum, quemadmodum vulgus hominum facit. Quin potius Christianus humilis, ac variis malorum molibus pressus, erigat animum, & hoc nomine glorietur, quod mundo contemtus, non sit contemtus apud Deum, qui nihil offensus humilitate conditionis aut fortunæ, dignatus sit illum consortio sanctorum, nec excludat ab hæreditate regni cœlestis.

10 Dives autem in humilitate sua, quoniam sicut flos fœni transibit.

10 Contra dives hoc nomine sibi gratuletur, quod qui ob falsa hujus mundi bona magni fiebat apud mundi cultores, nunc ob Christi professionem spretus sit & contemtus: & quem ante tumidum inanibus bonis fastus agitabat, nunc apud homines dejectus & calcatus, veris bonis ditescat apud Deum. Hoc pacto fiet, ut nec pauperem sua dejiciat humilitas, nec divitem insolentem reddat sua fortuna, maxime si cogitet uterque, & mala, quibus gravantur inopes, & bona, quibus sibi placent divites, non esse diuturna, sed celeriter evanescere, non aliter quam herbarum flosculos, qui ut blandiente Favonio, ad vernum rorem subito proferunt sese, ita mox ad Boreæ flatum, ac Solis ardorem emarcescunt atque emoriuntur, adeo ut flosculum, qui natus ad Solis exortum gratissimo colore blandiebatur oculis hominum, Sol occidens videat morientem.

11 Exortus est enim sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos ejus decidit, & decor vultus ejus deperiit: ita & dives in itineribus suis marcescet.

11 Arbores quoniam altis nituntur radicibus ac solido robore fulciuntur, diu virent, quædam etiam perpetuo, nec ventorum injuria, nec brumæ rigore viroris gratiam ponentes. At herba quoniam iisdem rebus non fulcitur, mox ubi Sol efferbuit, succo suo destituitur, quo temporariam illam floris gratiam alebat. Itaque caulis languescens jam florem suum nec alit, nec sustinet, sed arescit, senescit, emoritur, collabitur, quod paulo ante tanta gratia blandiebatur oculis hominum. Ne quis igitur in his, quæ nec solida sunt nec diutina, Christianus glorietur, magis ea spectet, quæ sunt æterna, quæ blandiuntur oculis Dei: magis studeat esse palma semper virens, quam herba mox ad levem injuriam emoritura. Vides modo natum florem, qui decor, quæ species, quæ coloris, quæ odoris gratia? quæ foliorum virentium pompa, qui nitor, qui succus, quæ juventus? At mox ad Austri flatum, ad Solis æstum, qui languor, quod senium, quis interitus? Idem dies & nascentem conspicit florem & pubescentem, & adultum, & senescentem, & mortuum. Huic adsimilis est divitum felicitas. Qui nunc purpura conspicuus, auro lucens, gemmis refulgens, magnifico famulitio stipatus, supinus vehitur, ac veluti Numen quoddam inter homines colitur, si reflaverit fortuna, aut exsutus bonis omnibus, mendicabit exsul, aut plorabit in carcere, aut sublatus in crucem pascet corvos, aut si nihil horum acciderit, certe mors inopina subito strepitum omnem auferet.

12 Beatus vir, qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.

12 Gentium est hujusmodi bonis metiri felicitatem, quæ præterquam quod à fortunæ pendent arbitrio, præterquam quod (ut nihil aliud) una cum hac vita nos deserunt, nisi contemnantur, perniciem adferunt. Christianorum est ea sequi, quibus æterna parantur bona, in quæ neque fortuna, neque senium, neque mors ullum jus habet. Non enim ideo beatus quisquam est, quia dives, sed ita demum beatus erit, si ob Euangelii professionem spoliatus iis, quæ possidebat, si spretis voluptatibus hujus vitæ, quibus affatim fruebatur, pro Christo suffert cruciatus & carceres, si ejus amore in malis omnibus ad mortem usque perdurat infracto pectore, sic interpretans, quo pluribus hujus mundi malis premitur, hoc se cariorem esse Deo, qui ad suam

A suam gloriam explorat cultoris sui tolerantiam, quo simul & aliis exemplo sit ad contemtum hujus mundi, & ipse posteaquam se strenue gesserit in certamine, veræque virtutis ac fidei documentum dederit, palmam & coronam ferat, non quernam, ac lauream; nam marcescunt & hæ, quod genus accipiunt, qui præmium ac laudem venantur ab hominibus, sed coronam immortalis vitæ, quam pollicitus est non homo quispiam qui fallere possit, sed Deus. Pollicitus est autem, non iis, qui plurimum opum congesserint, non iis, qui corporis robore præcelluerint, qui plurimum hostium fuderint, sed qui ipsius amore, hujus mundi bona spreverint, hujus mundi mala fortiter pertulerint. B

13 Nemo cum tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est: ipse autem neminem tentat.

13 An sincerus sit amor Dei, explorant hujus mundi blandimenta, sed multo magis tumultus afflictionum. In nobis autem est situm, ut Dei præsidio fulti, nec blandimentis emolliamur, nec terriculamentis frangamur. Quod si quem illecebræ seculi dimovent à recto mentis statu, aut si quem afflictionum molestia deducit à vera pietate, non est quod imputet Deo. Qui vincit, Dei præsidio vincit: qui vincitur, suo vitio vincitur. Neque enim Deus præbet hominibus occasionem peccandi, sed quod ille largitur pro sua bonitate in materiam segetemque pietatis, hoc noster animus affectibus corruptus ac velut inescatus, sibi vertit in occasionem exitii. C Deus enim in hoc aliquando nobis donat rerum affluentia, vitæque commodis frui, ut ipsius benignitate provocati, gratias illi agamus. Rursus patitur aliquoties nos rebus adversis affligi, quo & nostram pietatem reddat spectatiorem, & præmium augeat. Quod si res in diversum cedit, nostra culpa est, non illius. Siquidem ut ipse natura bonus, nullis malis sollicitari potest, ita neminem ad mala sollicitat.

14 Unusquisque vero tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus.

14 A nobis est illud, quod nobis Dei bona vertit in malum. Largitur ille ciborum copiam, largitur vini liquorem, ut moderate refecti, laudibus vehamus auctorem. An hunc in jus vocabit, qui vino temulentus est? nequaquam: accuset animum suum, D cujus vitiosa cupiditas illexit ac pertraxit ad ebrietatem.

15 Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum: peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem.

15 Ex primorum parentum vitio insita est animis nostris quædam ad vitia proclivitas, ea ceu peccati seminarium est: quod si in animum admissum coaluerit, jam mens veluti concepit peccatum. Et ni vitiosa cupiditas pellatur ab animo, paulatim grandescit & invalescit malus ille foetus, donec pariatur capitale peccatum: quod ubi suis numeris fuerit consummatum, rursum incipit & ipsum gignere. Gignit autem foetum omnium pessimum, nempe mortem æternam, atque hic est fructus longe tristissimus voluptatis illius in speciem blandæ, & nescio quid suave E pollicentis, dum mortiferum æs voluptatis esca prætexit. Quemadmodum igitur hic mundus inferior nihil habet undique purum ac perfectum, sed bona malis vitiantur, & quæ læta sunt, tristium vicissitudine miscentur, aerem vitiat lues, corporum valetudinem infestat morbus & senium, lucis gratiam interrumpunt tenebræ: ita in nostris animis, donec his corporibus obnoxii sunt, vix quicquam est ex omni parte beatum ac purum, quod non aliqua labe cupiditatum humanarum, aut erroris & ignorantiæ tenebris vitietur. Sed quicquid in nobis est mali, nobis imputare debemus, non Deo. Etenim si puris essemus affectibus, si toto pectore fideremus Deo, F si totis visceribus ad æterna cœlestiaque adspiraremus, quicquid hæc vita nobis objiceret, seu triste, seu lætum, verteretur in pietatis incrementum.

16 Nolite itaque errare fratres mei dilectissimi.

16 Proinde fratres dilectissimi, nolite facere quemadmodum vulgus stultorum hominum facit, qui quo suis vitiis blandiantur, naturæ conditorem in jus vocant, velut auctorem peccati. Procul absit hic error à vobis, qui didicistis Euangelicam Philosophiam.

17 Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.

17 Ut Deus suapte natura pure summeque bonus est, ita nihil ab illo proficiscitur, nisi bonum. Si quid igitur in nobis est vitiorum, non Deo, sed nobis ipsis feramus acceptum: si quid bonæ rei, si quid veræ lucis, si quid illibatæ sapientiæ, id totum auctori Deo adscribamus. Si quid lucis habet hic orbis crassior, à cœlestibus illis corporibus habet, & potissimum à Sole. Quicquid in nobis est veræ cognitionis, quicquid puri sincerique affectus, id à nobis non oritur, qui alioqui nihil aliud sumus, quam peccatores & ignorantes, sed è sublimi proficiscitur: ab auctore bonorum omnium venit, quicquid vere bonum est: à fonte totius perfectionis obtingit, quicquid legitimum ac perfectum est, taleque, ut vos Deo commendet: quicquid vere lucidum est, id nobis ex sese mittit ille Pater & Princeps omnis veræ lucis. Hæc non impartit meritis nostris, sed gratuito nobis largitur, ut est natura benignus. Dona sunt verius quam præmia, liberalitas est potius quam merces. Fas igitur non est, ut hinc quicquam nobis arrogemus, sed pro nostris malis Dei misericordiam interpellemus, pro bonis non nostris, illius liberalitati gratias agamus. Ut ille sua natura optimus est, ita non potest dare, nisi quæ sunt optima: ut incommutabilis est, semperque sui similis, ita nihil est apud eum, quod ulla vicissitudine caliginis offuscetur. Nostrum hunc diem nox succedens excipit, nubes intercedentes obducunt, humanam sapientiam obnubilant errores opinionum, humanam probitatem inficiunt malæ cupiditates. Apud illum nulla malorum mixtura, nec ullæ caliginis vices.

18 Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus.

18 Ad hujus igitur simplicitatem oportet & nos pro viribus adniti, ut piis studiis præbentes nos magis ac magis capaces donorum illius, velut in illum transformemur. Convenit enim, ut filii naturam parentis referant. Male reddidimus Adam hujus crassæ corruptæque nativitatis principem. Is peccatorum tenebris obscuratus genuit nos tenebris obnoxios. Quod fastidimus cœlestia, quod inhiamus terrenis, illius ingenium referimus. Quod cæcutimus, quod hallucinamur, quod labimur, terreni parentis est. Sed felicius nos regenuit Pater ille cœlestis, ut jam veluti denuo conditi, innocentia vitæ, ac veritatis æternæ cognitione, novæ origini respondeamus. Ille seductus fallacibus promissis Serpentis genuit nos tenebris. Hic rursus nos genuit, non ex corrupto semine terreni patris, sed ex purissimo semine sermonis æterni ac veridici. Mendax erat sermo Serpentis, & à statu innocentiæ dejecit. Verax est sermo doctrinæ Euangelicæ, per quem cooptamur in hæreditatem immortalitatis, & adsciscimur in consortium Jesu Christi Filii Dei. Erat ille lux vera de summa luce profectus, cujus doctrina mentes hominum illustravit, & ab hujus mundi tenebris asseruit. Tam efficax autem est sermo cœlestis, ut nos non mutarit solum, sed velut prorsus in alios homines transformarit, exsecrantes jam, quæ prius adamabamus, adamantes, quæ prius exsecrabamur. Atque hoc honore dignatus est nos Pater cœlestis, non nostris meritis provocatus, sed sua gratuita bonitate, qua sic illi visum est ab æterno, ut inaudita ratione conderet in terris novam creaturam, nosque hujus novæ conditionis veluti primitias quasdam esse voluit, qui inter primos sumus ad Euangelicam vocati doctrinam.

19 Scitis fratres mei dilectissimi. Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.

19 Hoc igitur honoris cum nobis Deus gratis impartierit, superest ut nos vicissim illius munificentiæ pro virili respondeamus. Gratuito sumus admissi ad hanc felicitatem, sed à qua interim possimus nostro vitio excidere, nisi quod gratuito donatum est, piis studiis tueri studeamus. Frustra cooptati fuerimus per baptismum & Euangelicæ doctrinæ professionem in consortium Filii Dei, nisi castis purisque moribus nostræ professioni respondeamus: ut quemadmodum nobis æterna lux illuxit per Filium Dei, ita

vita nostra omnis testetur, quod ad lucis consortium pertineamus. Semel exsuimus veterem hominem cum erroribus, cum affectibus, cum vitiis suis, nunc æquum est ut diversa sequamur. Antehac maluistis videri magistri quam discipuli, nam id vobis persuadebat ambitio, quod doctior habeatur vulgo, qui loquacissimus sit: maluistis irasci recte monenti, quam agnoscere culpam, maluistis obsequi libidini perniciosæ, quam ea sectari, quæ salutem adferunt: nunc fratres mei carissimi, quisquis vult haberi novus homo, tardus sit ad loquendum, velox ad audiendum, paratus à quovis discere. Cæterum docendi partes ne quis sibi temere sumat, neque præpropere. Et quemadmodum non abest à periculo lapsus, qui præceps est ad loquendum, ita vergit ad injuriam, qui facile commovetur animo. Oportet autem pios homines procul abesse, non solum ab omni vindicta, verum etiam ab omni maledicentia.

20 Ita enim viri, justitiam Dei non operatur.

20 Tutior autem erit à convitio, qui nihil respondet: nulli faciet injuriam, qui nec lacessitus irascitur. Apud homines fortassis justus videtur, qui convitium convitio, qui maleficium maleficio retaliat, sed idem multum aberit à justitia Dei, qui per Filium suum nos docuit bene loqui de his qui nobis obtrectant, bene velle his qui nobis male volunt, benemereri de male merentibus. Hæc non facit, qui linguæ laxat habenas, membro volubili & lubrico, qui iram habet in consilio.

21 Propter quod abjicientes omnem immunditiam, & abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras.

21 Hujusmodi cupiditates, ut obruunt ac suffocant semen divini sermonis, quo minus subolescens fructificet in vobis, ita obstant ne possint in animi segetem inseri. Non hæret in solo senticoso, non in palustri, non in arena fluitante: puram, purgatam, ac solidam terram postulat. Proinde si vultis ut semen sermonis Euangelici, quod semel jactum est, fructum adferat in vobis, fructum, inquam, non temporarium aut vulgarem, quo ad tempus reficiantur corpora, sed æternam salutem animarum vestrarum: repurgate vestri pectoris arvum, non solum à tumultu maledicentiæ & iracundiæ, verum etiam ab omnibus cupiditatibus, quibus inquinatur animus humanus, à spinis avaritiæ, ab arena temeritatis, à limo libidinis, à petris superbiæ ac pertinaciæ. Siquidem his rebus onusta mens, non est capax sermonis Euangelici, qui frustra pulsat tympanum aurium, nisi alte subsidat in cordis penetralia.

22 Estote autem factores verbi, & non auditores tantum; fallentes vosmetipsos.

22 Atque is si semel subsederit in animos vestros, haudquaquam fuerit sterilis, sed emerget ac proferet sese piis factis. Judæi Legem suam memoriter tenent, nec eam exprimunt vita. Philosophi ediscunt bene vivendi rationes, & id satis esse putant, longe fallentes semetipsos, cum non in lingua, sed in vita sita sit hominis felicitas. Vobis autem satis esse non debet, quod catechumeni audistis Euangelicam doctrinam, quod baptizati admissi estis ad magis abstrusa Euangelicæ doctrinæ mysteria, quod universam Christi Philosophiam, omnemque illius vitam perdidicistis, quod accepistis promissionem immortalis vitæ. Quod Christus docuit, moribus est exprimendum: quod ille gessit, nobis est pro viribus imitandum. Mortui cupiditatibus hujus mundi, cum illo sepeliamur oportet, cum illo revivischamus ad innocentiam, cum illo feramur in cœlum, denique, sic vivamus in terris, ut ne indigni videamur præmiis cœlestibus.

23 Quia si quis auditor est verbi, & non factor: hic comparabitur viro consideranti vultum nativitatis suæ in speculo:

23 Vultis audire, quam nullum fructum referat, qui leviter & incogitanter Euangelicum sermonem audierit? Simillimus est homini contemplanti faciem suam in speculo, contemplatur, sed contemplatur tantum. Nec enim potest mutare faciem nativam, nec alius discedit à speculo, quam accesserat.

24 Consideravit enim se, &

24 Imo quoniam ideo tantum accessit, ut videret qua forma esset, ne cogitat quidem de mutandis formæ vitiis, sed simulatque recedit à speculo, ne meminit quidem, qualem sese conspexerit. At Euangelicæ doctrinæ speculum non ostendit nævos, aut tubera corporis, sed omnes animi tui morbos tibi ponit ob oculos, nec solum ostendit, verum etiam medetur. Lex Mosaica magis prodebat animi mala, quam sanabat. Erat enim Lex juxta litteram imperfecta, & magis metu deterrebat à malis, quam efficiebat, ut homines sponte recta sequerentur. At Euangelica Lex per caritatem à volentibus ac liberis plus impetrat, quam extorquebat illa, & quod incipit perficit, quum illa nihil ad perfectum adduxerit.

abiit, & statim oblitus est qualis fuerit.

25 Qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis: hic beatus in facto suo erit.

25 Ad hoc igitur speculum quisquis diligenter contemplabitur & mentem & vitam suam, idque fecerit assidue, nunquam dimovens oculos ab exemplo doctrinaque Christi, hoc est, quisquis sermonem sacrum non sic leviter audierit, ut mox ad curas hujus mundi versus, videatur oblitus quod audiit, sed ad ejus normam vitam omnem componat, piis operibus exprimens, quod animi medullis penitus infixit: hic demum beatus erit, non quod audierit, sed quod affectibus, ac moribus præstiterit. Audis à Christo supplicium gehennæ manere illum, quisquis dixerit fratri suo, fatue. Ac mox oblitus quod audieras, ad leve convitium moves arma. Audis negligendas opes, tineis ac furibus obnoxias, sed veras esse recondendas in cœlo. Verum digressus à prædicatore, sic omnibus studiis pergis per fas nefasque congerere divitias, quasi credere post hanc vitam non esse præmia pietatis.

26 Si quis autem putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio.

26 Quod si quis inter vos abunde sibi religiosus videtur, si manus contineat à furto, & pugnis, cæterisque vitiis, sed interim non refrenans linguam suam ab obtrectationibus, à convitiis, à turpiloquiis, neque cor suum à turpibus cogitationibus, hujus inutilis infrugiferaque religio est. Fortasse non puniтur humanis legibus, qui loquitur tantum adulteria, non etiam patrat, at is apud Deum jam adulter est, qui animo patravit adulterium. Non dat pœnas hominibus, qui rem alienam concupiscit, si liceat impune: sed apud Deum furti reus est, qui furtum concepit in animo. Ex actis illis manifestis æstimamur apud homines, quibus animus non est conspicuus. Cæterum Deus intimos animi affectus intuetur, & ex iis nos æstimat. Porro corruptus animus plerunque solet in linguam erumpere. Apud Christianos convitium homicidii genus est, tantum abest ut cum linguæ petulantia cohæreat vera pietas. Neque vero sufficit ad Christianam religionem, abstinuisse à peccando, oportet & bonis operibus abundare. Siquidem à malo temperant & servi, nimirum supplicii metu, at filios decet caritas, ea non est res otiosa, sed efficax, in omne bonum opus sese promens ultro. At dixerit aliquis, quænam igitur sunt ista facta, quæ nos vere reddunt religiosos? Qui Judaismum sapiunt, religionis laudem constituunt in palliis ac phylacteriis, in delectu ciborum, in lotionibus, in prolixis precibus, cæterisque ceremoniis, quæ sic aliquoties adspernandæ non sunt, si per hæc veluti signa commonefiamus eorum, quæ sunt propria pietatis; perniciosa vero, si quis arbitretur per hæc hominem fieri religiosum, quæ sola citius reddunt hypocritam. Attamen hæc servare religio videtur apud homines, qui perperam ponunt pietatem in rebus visibilibus, quæ signa sunt fortasse pietatis, non causa, quum per se neque bonæ sint, neque malæ, nisi quod tales vel usu, vel hominum opinione videantur, cum vera pietas sit in ipsis animis, atque aliis signis longe certioribus sese promat.

27 Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem, hæc est: Visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo.

27 Vultis igitur audire, quæ sit vera religio apud Deum Patrem, qui non humano judicio vos æstimat? Nimirum hæc est pura & immaculata religio, ut quemadmodum nos experti sumus Dei erga nos & misericordiam & beneficentiam, ita nos vicissim erga pro-

proximum & misericordes simus & benefici, idque non aliqua spe redituri ad nos officii mutui, sed ex mera sinceraque caritate præmium officii nostri non aliunde quam à Deo exspectantes, qui sibi patitur imputari, quicquid in fratrem ipsius amore collocaverimus. Pius ac purus est apud Judæos, qui morticinium non contigerit, qui lotus sit vivo flumine: apud Deum pius ac purus est, qui orphanis ac viduis adfuerit afflictis, qui fratrem oppressum sublevarit, qui egentem pecunia juverit. Apud Judæos impurus est, qui carnem suillam ederit, apud Deum impurus est, cujus animus fuerit hujus mundi cupiditatibus infectus & inquinatus. Sed quænam, inquies, sunt illæ cupiditates? Mundi judicio vilis habetur quisquis pauper est, honoratior, qui plus opum possidet: ideoque præcipuum illis studium, ut quam maximam pecuniæ vim sibi comparent: Ignavus & abjecti spiritus habetur, qui ad injuriam illatam obmutescit. Stultus habetur, qui pro maleficio refert beneficium. Splendidus habetur, qui luxui indulget: sordidus, qui sectatur sobrietatem. Magnus habetur, qui fastu turget, qui inferioris notæ homines è sublimi despicit. Felix habetur, cui res interim è sententia succedunt, qui deliciis ac voluptatibus affluit, qui ventri gulæque servit. Hæ res sunt, quæ vere reddunt impium & impurum hominis animum, à quibus quisquis abfuerit, is demum vere religiosus est apud Deum Patrem, qui nos exemtos à terrenis evocavit ad cœlestia, à perituris & caducis ad æterna, docuitque nos, ut veris bonis dignitatem hominis æstimaremus, utque in omnibus quæ agimus, non alio spectaremus, quam ad ipsius gloriam, à quo solo speranda est benefactorum compensatio, qui veræ pietatis officia non rependit fluxis ac mox perituris præmiis, quemadmodum hic mundus solet, sed beatam immortalitatem largitur. Humilis est, tenuis est, cui impendis officium, referre gratiam non potest, sed tamen in hunc longe præstat collocare, quam in alium quamlibet divitem aut potentem, à quo nullus fructus redire potest, nisi vilis ac temporarius, cum pro tenui fratre sublevato Christus reponat vitam æternam.

CAP. II.

Bulla placet, vilescit inops: facit unita summe
Culpa reum: numquid sufficit una fides?

1 Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloriæ.
2 Etenim si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida, introierit autem & pauper in sordido habitu,
3 Et intendatis in eum qui indutus est veste præclara, & dixeritis ei: Tu sede hic bene: pauperi autem dicatis: Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum:
4 Nonne judicatis apud vosmetipsos, & facti estis judices cogitationum iniquarum?

1 QUI proximum amat propter Deum, & qui Deum amat in proximo, non hactenus illum metitur, quod potens sit, aut dives, aut nobilis, sed quatenus divinis bonis abundat. Cæterum ad hanc æstimationem nihilo potior est Rex, aut dives, quamvis humili aut paupere. Pro omnibus ex æquo mortuus est Christus, & omnes ex æquo vocantur ad immortalitatis hæreditatem. Proinde fratres mei, si vere fiditis promissis Domini nostri Jesu Christi, nolite facere discrimen personarum juxta rerum mundanarum æstimationem. Christus juxta mundum humilis fuit & pauper, & tamen hunc Principem omnis gloriæ voluit esse Pater. Non opulentis, sed pauperibus pollicitus est regnum cœleste.

2, 3 Jam si quis ingrediatur in consessum vestrum aureo insignis annulo, aut splendida veste conspicuus, ac simul ingrediatur pauper quispiam, nec annulum gestans in digitis, & veste vili sordidaque tectus, & continuo conjectis in divitem oculis, non ob aliud, nisi quod vestitu splendido pauperem obscurat, deferatis ei locum honoratiorem, dicentes: Tu sede hic bene: Rursus pauperi dicatis veluti contemto, nec ob aliud, quam ob vestem viliorem: Tu sta illic, aut sede illic subter scabellum meum:

4 Quæso, an non statim animus vester reclamet, & condemnet tacite factum vestrum, qui honorem, qui virtuti debebatur, per adulationem tribuatis auro & purpuræ, ob harum rerum inopiam contemnentes eum, qui Deo veris animi bonis multo commendatior est illo divite? Illum vobis commendat digitulus annulo gemmaque nitens, & corpus opertum serico: hunc vobis non commendat fidei sinceritas, animi modestia, sobrietas, castitas, cæteræque dotes, quæ vere magnum ac splendidum reddunt hominem? Cur vestrum judicium dissentit à judicio Dei?

5 Audite fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & heredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?

5 Æquis auribus audite fratres mei dilecti, quod res ipsa clamitat esse verissimum. Quantumvis mundus deferat divitibus, Deus ipse prætulit pauperes, pauperes quidem juxta mundum hunc, qui gemmas & aurum, qui magistratus & regna nec habent, nec ambiunt in hoc seculo. Hos præteritis divitibus cum suo fastu, delegit, præsentium quidem rerum inopia tenues, sed exspectatione regni cœlestis & hæreditatis æternæ divites ac potentes, nimirum fretos eo qui promisit, qui nec fallere potest, si velit, & præstare potest quicquid vult. Quibus autem is promisit hanc admirabilem felicitatem? num Regibus aut opulentis? nequaquam, sed iis à quibus vere diligitur, quicunque fuerint illi, sive servi, sive liberi, sive divites, sive tenues.

6 Vos autem exhonorastis pauperem. Nonne divites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad judicia?

6 Et vos invitato divite ad honorificum consessum, paupere ad ima subsellia relegato, prætulistis eum, qui Deo vilior est, & contemtui habuistis eum, qui Deo & dives est & honoratus. Illi habitus est honos, qui fortasse divitiis fraude quæsitis, aut rapina partis, sese venditat: hic contemtus est, qui pauper esse maluit, quam cum jactura pietatis ditescere, qui exhaustis in pauperum subsidia divitiis, ultro pauper factus est, ut pietate ditesceret. Non est quidem impius quisquis dives est, tamen haud temere divitibus hujus mundi convenit cum Euangelica pietate, verum ex hoc hominum genere potissimum exsistunt, qui repugnant Euangelio Christi. Nam qui sunt tandem, qui tyrannidem exercent in vos odio pietatis? nonne divites? Qui sunt, qui vos peragunt reos & pertrahunt ad tribunalia? nonne divites potissimum?

7 Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos?

7 Qui sunt, qui male loquuntur & exsecrantur sanctum nomen Domini nostri Jesu Christi, per cujus invocationem vos assecuti estis salutem, & in quo gloriamini? nonne divites? Qui in tantum non favent vestræ professioni, ut nomen, quod vobis est salutiferum & adorandum, illis sit exitiabile & abominandum.

8 Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas: Diliges proximum tuum sicut teipsum: bene facitis:

8 Sic autem professio nominis hujus cœpit vobis esse salutifera, ut tamen vestro vitio possitis excidere à promissa salute. Rex præmium ostendit, sed ei qui factis præstiterit legem regiam: ea neminem potest latere, quum jam olim litteris sit prodita, est autem hujusmodi: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

9 Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores.

9 An proximum ad hanc regulam diligit, qui pio pauperi præfert divitem impium? Euangelica lex caritatis lex est, quicquid adversus hanc committitur, etiamsi non sit nominatim vetitum, tamen peccatum est, & vos ipsa lex tacite redarguit, quæ præcepit omnibus, & in omnibus diligendum proximum tanquam teipsum. Quisquis ab hac regula deflectit, legis transgressor convincitur.

10 Quicumque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.

10 Neque vero sibi quisquam ita blandiatur: leve est admissum, hac parte duntaxat lex est violata. Imo lex Euangelica talis est, ut ni tota servetur, tota videatur esse violata. Cum enim summa totius legis contineatur in caritate Dei ac proximi, quisquis excidit à caritate, quæ radix est totius legis, nimirum totam legem violavit, & legis auctorem offendit, cui hactenus factus est omnium reus, quod qui semel aberravit à scopo totius legis, quod quidem in ipso est, aberraturus videatur, quoties se dederit occasio. Veluti quisquis in tenebris ambulat, non refert in dextrum aberret, an in sinistrum, certe cuilibet errori expositus est, qui semel excidit à luce. Proinde

qui per adulationem divitem immerentem prætulit pauperi promerenti, quoniam hac in parte violavit legem caritatis, affinis est omnibus commissis, quæ solent adversus proximi dilectionem patrari. Neque leviter offendit Deum, qui legem illius ausus est aliqua in parte violare. Qui semel præcepit caritatem, semel eadem opera vetuit, quicquid pugnat cum caritate proximi.

11 Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit & , Non occides. Quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis.

[11] Etenim qui legem tulit, ne mœcheris, idem statuit, ne quem occidas. Quod si abstinueris quidem ab adulterio, cæterum perpetraris homicidium, an ideo non violasti totam legem, quod una in parte violasti? Idem utrumque vetuit, & eadem de causa vetuit, nempe quod adversetur caritati proximi.

12 Sic loquimini, & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari.

[12] Sed non ea tantum vetuit, quæ legibus puniuntur etiam Ethnicorum, veluti furtum, homicidium & adulterium, sed omnia prorsus, quæ dissident ab Euangelica caritate. Mosaica Lex non puniret eum, qui modestum pauperem superbo diviti post habuisset, aut qui proximo male vellet, sed tamen hunc punit Lex Euangelica. Ad hujus igitur normam, non solum facta vestra, verum etiam sermonem & animi cogitationes componite, ne quid unquam sit, quod à proximi caritate discrepet. Lex est libertatis, non quod per eam liceat peccare, sed quod Euangelica caritas ultro impetret à volentibus, quod leges humanæ metu pœnarum extorquent à nolentibus. Ad hanc itaque legem vitam omnem componite, summum laturi præmium, si quod præscriptum est præstiteritis, contra gravissimas daturi pœnas, si semel excideritis ab eo, unde lex tota pendet.

13 Judicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam: superexaltat autem misericordia judicium.

[13] Gratis vobis condonata sunt vitæ superioris commissa. Gratis collatum est donum Spiritus cœlestis, per quem estis Deo non modo reconciliati, verum etiam mutua conglutinati caritate. Quo plus vobis collatum est, & collatum est gratis nihil promeritis, hoc acrius punientur, qui tantam Dei misericordiam in se experti non se vicissim præbent mites ac misericordes in proximum. Qua fronte petet à judice Deo misericordiam, qui servus in conservum se præbuerit immisericordem? quo ore postulabit à Deo diligi, qui proximum suum non diligit? Si vis judicium nancisci dilutum misericordia, fac te præbeas misericordem erga proximum, vel peccantem, vel egentem. Atque in hanc sane partem præstabilius est deflectere, ut misericordiæ, quam judicio nitamur. Cum enim pene totum sit misericordiæ divinæ, quod habemus, magis quam justitiæ, potius adnitendum est, ut Deum misericordem, quam ut severum experiamur. Ille nos servavit sua misericordia, æquum est & nos vicissim erga proximum ad misericordiam, quam ad severitatem esse propensiores. Nec enim paulo plures colliguntur lenitate, clementia, beneficentia, quam austeritate, ut hoc nomine merito glorietur misericordia, præferens sese judicio, quod qui judicium experti fuerant perituri, misericordiæ beneficio servantur. Nemo nostrum non labitur quotidie, talem experturus Deum in condemnandis admissis suis, qualem se præstiterit erga fratrem suum.

14 Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Namquid poterit fides salvare eum?

15 Si autem frater & soror nudi sint, & indigeant victu quotidiano,

16 Dicat autem aliquis ex vobis illis: Ite in pace; calefacimini & saturamini: non dederitis autem eis, quæ necessaria sunt corpori, quid proderit?

[14] An satis per se putandum est ad salutem consequendam, solam fidei professionem? Quid autem est fides absque caritate? Porro res est vivida caritas, non cessat, non est otiosa, exserit sese benefactis ubicunque adest. Quæ si desint fratres mei, quæso an inane fidei nomen servabit hominem? Infrugifera fides est, quæ per caritatem non operatur, imo titulo tenus duntaxat fides est.

[15], [16] Quod dixi, clarius fiet exemplo collato. Si quis fratri aut sorori, cui vestis desit, aut victus quotidianus, dicat blandis verbis, abite cum pace, calescite, & saturamini, atque hæc loquutus nihil dederit eorum, quæ corpori sunt necessaria, nonne hujus blandiloquentia inutilis erit egentibus? Nihilominus algebunt aut esurient, ob hujus orationem, quæ necessitati non opitulatur. Verbo tenus sublevat, re nihil præstat.

17 Sic & fides, si non habeat opera, mortua est in semetipsa.

[17] Sic nimirum inutilis erit fidei professio, quæ verbo tenus constat, neque quicquam agit, sed veluti mortua torpet, neque magis est dicenda fides, quam cadaver hominis meretur hominis vocabulum. Quod corpori est anima, hoc est fidei caritas: hac igitur subducta, mortua quædam & inefficax res est fidei vocabulum. Neque magis tibi profuerit apud Deum ore profiteri fidem otiosam, quam proximo egenti oratio blanda, cum re fuerit sublevandus. Rideri se putant quibus dicis: calescite, saturamini, quibus neque vestis datur, neque cibus. Ita Deum ridere videtur, qui quotidie repetit, credo in Deum, credo in Deum, cum nulla præbeat argumenta fidei. Ut inutilem habet caritatem, qui verbo tenus amat, ita supervacaneam habet fidem, qui verbo tenus modo credit.

18 Sed dicet quis: Tu fidem habes, & ego opera habeo: ostende mihi fidem tuam sine operibus: & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam.

[18] Jam exorietur fortasse quispiam, qui separare cupiens ea, quæ natura conjunctissima sunt, & quorum alterum ab altero divelli non potest, dicat: Tu fidem habes, ego facta habeo, sit sua uterque portione contentus. Tibi sufficiat tua fides, mihi sat est, quod adsunt benefacta. Imo neutri suffecerit sua portio. Tu fide gloriaris, eam, si veram habes, factis declares oportet: si mortuam habes, frustra habes. Tu facta jactas, nec ea sufficiunt ad consequendam immortalitatis coronam, nisi proficiscantur à caritate, quæ fidei salutaris comes est individua. Quod in arbore sunt flores & frondes, hoc in nobis sunt officia caritatis: quæ si prorumpunt suo tempore, declarant arboris radicem esse vivam, cujus succo aluntur. Proinde ita demum proderunt benefacta, si non præstentur ad inanem gloriam, non ad humanam gratiam, non ob metum aut pudorem, non spe lucri, sed ex viva fide, quæ nobis persuasit Deo præstari, quicquid præstatur ob ipsum proximo, nec ab alio quam ab illo sperandum esse præmium.

19 Tu credis quoniam unus est Deus: Bene facis: & dæmones credunt, & contremiscunt.

[19] Tu tibi places, quod persuasum habeas unum esse Deum, cum error Paganorum credat innumeros esse Deos. Recte facis, nam istoc nomine præcellis. Sed frustra credis esse Deum, & esse Deum unum, nisi sic credas, ut ab illo salutem consequaris. At id non facies, nisi fidei jungas caritatem, & piis operibus testeris & quod credis & quod amas. Si Deum credis esse, crede & salutis auctorem esse, crede promissis illius, & ita vivas, ut illius dignus videare promissis. Promisit misericordiam, sed iis qui hic misericordiam exercent in proximum. Promisit vitam æternam, sed iis qui hujus mundi gaudia spernunt. Ita non solum credes unum esse Deum, sed omnem fiduciam in uno illo collocabis: alioqui quis erit fructus credulitatis tuæ? Dæmonia quoque credunt esse Deum, credunt Jesum esse Filium Dei, & adeo credunt, ut contremiscant. Sed quoniam credunt tantum, non etiam amant, supplicium ab illo metuunt, præmium non sperant: & justum sentiunt, misericordiam sentire non merentur, cum ipsi crudeles sint in alios.

20 Vis autem scire ô homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est?

[20] Quod si adeo stultus es, ut adhuc tibi blandiaris inani fide, age proferam exemplum familiarius ac notius, quod te doceat inutilem ac mortuam esse fidem, quæ per dilectionem non operetur.

21 Abraham pater noster, nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?

[21] Abraham, quo generis auctore potissimum gloriamur, primam ac præcipuam fidei laudem meruit apud Deum, à quo tributum est illi justitiæ elogium: sed in hoc fides haudquaquam sterilis fuit. Neque enim solum ore professus est se illius promissis fidere, verum etiam non dubitabat Isaac unicum filium altari impositum mactare, jubente Deo, cum juxta naturæ ordinem, non aliunde sperari posset illi posteritas: sed fretus Dei promissis, quem sciebat & mortuos revocare in vitam cum libet, nihil

hil cunctatus est peragere, quod jussus erat. Ex factis igitur justitiæ laudem meruit, sed quæ ex fide proficiscerentur. Sunt enim & opera Legis Mosaicæ, quibus frustra fidunt, qui sunt expertes Euangelicæ fidei. Quid autem non facturus erat egregius ille Patriarcha, qui promtus & alacer accedit ad mactationem unici filii Isaac, quem eo etiam tenerius diligebat, quod in extrema senectute natus esset, quodque hujus nomine promissa esset felix illa posteritas? Pronunciatus est justus & antequam immolaret, sed à Deo, qui noverat vivam & efficacem fidem nihil recusaturam, si se dedisset occasio.

22 Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est?

22 Ergo res utraque alteri fuit auxilio. Fides addebat animum, ut non trepidaret immolare filium, quem non dubitabat mox jussu Numinis revicturum: sed factum insigne veluti colophonem imposuit, etiam apud homines declarans, Abrahæ fiduciam nec mortuam esse, nec vulgarem. Neque enim fingit, neque dubitat, qui non cunctatur in unico filio unice caro periculum facere. An gravetur pecuniam pro Christo negligere, qui filium, patri cariorem quam ipse sit sibi, promtus ducit ad mortem?

23 Et suppleta est Scriptura, dicens: Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam, & amicus Dei appellatus est.

23 Ex hoc igitur tam insigni documento fidei perfectum esse constat, quod dixit Scriptura: *Credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad justitiam, & amicus Dei vocatus est.*

24 Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum?

24 Quod si Abraham fidei fructum & justitiæ laudem amissurus erat, si gravatus fuisset ad Dei jussum immolare filium, an illi proderit sua fides, qui jubente Deo, gravatur impartire vestem algenti proximo, qui gravatur impartire cibum esurienti, potum sitienti, quasi Deus passurus sit eum perire frigore aut fame, qui de suis facultatibus aliquid erogarit in fratris necessitatem? Porro si priscis illis non contigit laus justitiæ, nisi factis fidem comprobantibus, multo minus id sperandum est iis, qui perfectæ caritatis legem profitentur.

25 Similiter & Rahab meretrix, nonne ex operibus justificata est, suscipiens nuntios, & alia via ejiciens?

25 Tantum autem valet apud Deum misericordia ac beneficentia in proximum, ut mulier, ut meretrix, ut alienigena, hospitalitatis officio commendata, meruerit in catalogo piorum, in catalogo civium, in catalogo probatissimorum Patriarcharum annumerari. Rhahab Judæa non erat, meritorio diversorio præfecta erat, quæstu non admodum probato victum parans, & tamen in divinis Libris justitiæ laudem promeruit: non ex fide tantum, quod persuasum haberet Deo remuneratore nulli sua benefacta perire, præsertim quod in bonos, aut certe Dei respectu conferretur: sed ex eo, quod contemto periculo vitæ suæ, exploratorum vitæ consuluit: quod nuntios, quos exploratum miserat dux Judæorum, ne perirent, furtim alia via emiserat. Poterat inire gratiam non mediocrem apud suos, si (quod ipsi erat in manu) prodidisset exploratores. Sed maluit servire voluntati divinæ, quam suo compendio: neque diffidebat, quin ab illo præmium copiosius rependeretur, quam ab hominibus. Quemadmodum igitur Abraham non ex fide nuda justitiæ laudem promeruit, sed ex fide factis comprobata, ita & Rhahab frustra credidisset, Deum Judæorum esse verum Deum, nisi, cum esset objecta occasio, factis declarasset sese ex animo credere: alioqui fides, ut dixi, quæ friget ex caritate, nec se profert cum res postulat, ne fides quidem est, tantum est inane fidei nomen.

26 Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est.

26 Etenim quemadmodum corpus anima destitutum mortuum est & inutile, ita fides, si desit caritas non otiosa, mortua est & inefficax.

CAP. III.

Compescas linguam: qua nil violentius una,
Terrea cœlesti dissimilis sophia est.

1 Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quoniam majus judicium sumitis.

1 MAGNA est humanæ linguæ utilitas, si quis ea doceat, quæ pertinent ad veram pietatem, sed periculosa functio est, doctoris obire munus, & hominem requirit primum insigniter eruditum in his, quæ sunt Euangelicæ doctrinæ: deinde purgatissimis affectibus, cuique non satis sit docere recta, sed qui non alio spectet, quam ad Christi gloriam. Talis doctor ut plurimum prodesse valet, si quod docet etiam amet: ita cujus est corrupta doctrina, aut cujus animus est corruptus pravis cupiditatibus, odio, ira, vindicta, avaritia, ambitione, libidine, magno plebis exitio Doctoris locum occupat. Proinde fratres mei, ne passim ambiatis esse magistri. Tutius est auscultare quam loqui. Et pauci doctores sufficiunt pluribus erudiendis. Proinde, qui locum Episcopi ac doctoris capessit, etiam atque etiam semetipsum excutiat, an par sit oneri suscipiendo: atque illud in primis secum cogitet, quod provinciam aggreditur ingenti obnoxiam periculo, rationem exactissimam redditurus supremo judici, si secus docuerit quam oportet. Siquidem hujus sermo hoc latius ac periculosius spargit suum venenum, quod auctoritate dicentis commendetur.

2 In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit: hic perfectus est vir, potest etiam freno circumducere totum corpus.

2 Nihil autem difficilius, quam sic undique moderari linguam, ut nunquam labaris. Etenim cum ea sit humanæ naturæ infirmitas, ut nemo non quotidie labatur in multis, si quis linguæ lapsus omnes vitare potest, hic vir perfectus videri possit, & idoneus qui totum etiam corpus veluti rationis freno moderetur, posteaquam membrum illud maxime lubricum potuit cohibere, ne quid peccet. Ab hoc periculo longius abest, qui mavult discipuli, quam doctoris vices gerere. Est aliquid imperare ventri, est nonnihil temperare oculis atque auribus, est aliquid continere manus. Sed omnium difficillimum est, perfecte moderari linguam. Pusillum est membrum lingua, sed à quo fere pendeat corpus universum. Efficax quædam ac præpotens res est hominis oratio, sive ad utilitatem, sive ad perniciem multorum. Penetrat in animos auditorum, inserit aut exserit pestilentes opiniones, excitat aut sedat odia, commovet ad bella, componit ad pacem, & auditorem huc aut illuc impellit.

3 Si autem equis frena in ora mittimus ad consentiendum nobis, & omne corpus illorum circumferimus.

3 Sic frenos equis in ora immittimus, ut nobis obediant, ac exiguo ferro totum corpus belluæ pro nostro arbitratu circumagimus. Quod os frenatum sessori, hoc lingua domita homini.

4 Ecce & naves, cum magnæ sint, & à ventis validis minentur, circumferuntur à modico gubernaculo ubi impetus dirigentis voluerit.

4 Videtis quantæ sint navium moles, hæ cum passis velis miro impetu ventorum rapiantur in undis, tamen minimo gubernaculo circumaguntur, quocunque naucleri, temonem regentis, animus inflectere voluerit: impellit arte clavum, & tam ingens illa moles sentit minimæ partis imperium.

5 Ita & lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat. Ecce quantus ignis quam magnam silvam incendit!

5 Non est igitur contemnenda linguæ moderatio. Pusillum est membrum, sed turgidum & jactabundum, lateque miscens exitium & ingentes excitans tumultus, ni freno animi cohibeatur: hæc totos populos, tota regna inter se committit. Libet intueri simillimum exemplum. Ecce quantulus ignis, quam ingentem materiarum vim incendit. Unde sævum illud & latissime volitans incendium? ex una scintilla natum est. Ea initio minimo negotio poterat opprimi, neglecta colligit undique vires, & eo tandem evadit, ut nulla vi possit obrui.

6 Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam nativitatis nostræ, inflammata à gehenna.

6 Ut autem ingens ac varius est usus ignis, si recte adhibeatur: summa pernicies, si sinatur quo volet evagari: ita ex hominis lingua plurima utilitas, & ex eadem extrema pernicies humanæ vitæ. An non videtis hoc ipsum naturæ opificem significasse, qui linguam hominis & specie & colore ignis esse voluerit, nec aliter volubilem ac rotatilem, quam est flamma? Nec tamen in hoc simplex est malum, velut in aliis ferme membris: mundus est & congeries vitiorum omnium. Quemadmodum enim exigua scintilla veluti seminarium est totius incendii, ita quicquid est malorum in vita, ex mala lingua, velut è mundo, promitur. Et quemadmodum materia-

teriarum acervo miscetur paulum ignis, ut paulatim totam congeriem incendio misceat: ita lingua sic admixta est membris corporis, ut ni coerceatur, inficiat & inquinet sua lue corpus universum, totamque hominis vitam, ab incunabulis ad extremam usque ætatem, inflammet omni vitiorum incendio. Porro vim hujus mali non illi indidit natura, quæ vallo dentium & maceria labiorum admonuit, oportere linguæ usum circumspectum esse, ac moderatum: sed afflata est ex igni gehennæ, unde primum per impios Spiritus inficitur animus, & animi lues per organum linguæ prorumpit in majus, & hominem è malo reddit pessimum, ac pestis contagio corripit & cæteros, sic ut nulla vi, nulla ratione possit cohiberi malum impotens.

7 Omnis enim natura bestiarum, & volucrum, & serpentium, & cæterorum domantur, & domita sunt à natura humana:

[7] Quid autem est usquam tam impotens, quod non aliqua ratione mansuefaciat humana cura? Nulla est fera tam fera, nulla est avis tam immanis, nullus serpens tam pestilens, nulla maris bellua tam immitis, quin hominum ingenio beneficiisque mansuescat. Cicurantur Leones, mansuescunt Tigrides ac Dracones, serviunt etiam Elephanti. Subiguntur & Crocodili, mitescunt Aspides, redduntur familiares Aquilæ & Vultures, ad amicitiam etiam alliciuntur Delphini.

8 Linguam autem nullus hominum domare potest: inquietum malum, plena veneno mortifero.

[8] Nulla adhuc ratio, nulla ars reperta est mortalibus, quæ linguam intemperantem domaret, cum & olim domitum sit, & quotidie dometur omne genus animantium, quotquot habet terra, quotquot mare, quotquot aer: usque adeo malum hoc est efferum ac violentum, nec impotens modo, verum etiam lethali veneno tinctum.

9 In ipsa benedicimus Deum & Patrem: & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt.

[9] Unguibus ac dentibus sæviunt Leones, at venenum non habent. Veneno sunt armatæ Viperæ, cæterum nec ungues habent, nec cornua. Sola lingua gemino modo noxia est, & feritate insuperabili, & veneno lethali, quod procul etiam afflat quibus vult, cum scorpii non lædant, nisi caudæ cuspide ictos, viperæ non lædant, nisi infixo denticulo fistulato. Atque hæc pestis minus esset formidabilis, si simplex foret, & unico modo noxia. Nunc varium est malum, & in omnem se vertens speciem, quo gravius ac facilius lædat, sæpe nocentius, cum boni speciem præ se fert. Nihil melius, nihil apud omnes commendatius pietate. Hujus prætextu lædit potissimum, ea miscens, quæ non possunt cohærere. Neque enim potest esse pius in Deum, qui crudelis & maledicus est adversus proximum. Et tamen hoc organo laudamus Deum, patrem illum appellantes, cum eodem vituperemus & infamemus proximum, ad Dei similitudinem conditum. Lingua canimus Deum omnium bonorum auctorem, cum eadem summis malis affligamus hominem, quasi hujus contumelia non pertineat ad Deum conditorem. Deus neque laudibus nostris honestatur, neque convitiis læditur. Homo homini vel pestilens esse potest, vel salutaris. Et quod in hunc præstiterimus, hoc Deus putat ad se pertinere.

10 Ex ipso ore procedit benedictio, & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri.

[10] Proinde ne quis credat suos hymnos Deo gratos esse, quos lingua promit, non animo, cum eadem lingua maledicentiæ virus evomat in proximum. Quid enim pugnantius, quam laus & vituperium? tamen res tam diversæ ex eodem ore proficiscuntur: atque hæc quidem geruntur inter impios. Inter vos, qui professi estis Euangelicam simplicitatem, non oportet hæc eodem modo fieri, quibus turpe est aliud sonare lingua, quam sentiat animus, qui didicistis amare Deum in proximo, & proximum in Deo: qui didicistis adeo neminem esse lædendum linguæ petulantia, ut ad exemplum Christi jubeamini bene loqui illis, qui vobis ingerunt convitia. Levius autem nocens est, qui simpliciter & absque fuco malus est. Cæterum maledicentia pietatis imagine commendata, quid aliud est, quam cicuta admixta vino? quo præsentius sit venenum, quod rei saluberrimæ misceatur. Habent in ore, *Domine miserere*, cum ipsi crudeliter lingua sæviant in fratrem. Habent in ore, *Pater noster*, cum assidue linguæ spiculo proximum confodiant, pro cujus salute confossus est Christus. Prædicant Dei bonitatem, qui sua clementia servavit hominem, cum ipsi linguæ veneno properent exstinguere. Prædicant Christi bonitatem erga mortalium genus, cum ipsi adversus exemplum Christi linguas acuant adversus consortem. Efferunt laudibus Christi mansuetudinem, qui placide responderit maledicis, cum ipsi mendaciis etiam incessant benemerentem. Profitentur sese angelos & præcones Christi, cum sint organa Diaboli. Pollicentur semen doctrinæ cœlestis, cum merum ferant aconitum. Atque hæc tam diversa non solum faciunt eadem lingua, sed frequenter etiam ex eodem suggesto, à laudibus divinis exorsi, prorumpunt in infamiam proximi, tanto perniciosius inficientes animos concionis, quod ficta specie religionis tegant ac dissimulent mortiferum venenum, quod ex infecto corde per linguæ organum depromunt. Quæso fratres, an non hoc prodigii simile videtur?

11 Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam?

[11] Sunt fontes scatentes aquis salubribus, sunt quos gustasse mortiferum sit: sunt qui suffundant aquam dulcem ac potabilem, sunt rursus, qui præbeant aquam amaram salsamque. Nec id mirum videri potest, cum per diversas venas fluens liquor, calcis, aluminis, sulphuris, alteriusve metalli, seu terræ dulcis saporem referat. At qui fit ut cum ex eodem corde proficiscatur oratio, cum per eandem scateat linguam, adeo sit sui dissimilis, cum inter tot fontium discrimina nullus reperiatur, qui simul ex eodem ore dulcem & amaram aquam proferat?

12 Numquid potest, fratres mei, ficus uvas facere, aut vitis ficus? Sic neque salsa dulcem potest facere aquam.

[12] An eadem arbor diversi saporis fœtus edit? Videte fratres mei, num ficus natura dulcis producit amaras oleæ baccas? Num vitis edit ficus? minime, sed suæ quisquis arbori fructus respondet, & radicis succum sapore refert. An non igitur monstri simile videtur eundem hominem ex eodem corde per eandem linguam, pietatem & impietatem, veritatem ac mendacium, salutem & exitium, depromere?

13 Quis sapiens, & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ.

[13] Itaque cum improba lingua nihil sit perniciosius, bona & erudita nihil salubrius, cumque rarus inventu sit, qui membrum hoc modis omnibus queat moderari, etiam atque etiam è multis deligendus est, qui doctoris provinciam suscipiat. Huic oportet & animum esse ab omni cupiditatum tumultu tranquillum, & vitam ab omni turpitudine semotam, ut non solum ea doceat, quæ sunt veræ pietatis, verum etiam cum omni mansuetudine doceat. Nam contentiosa pertinaxque doctrina nihil aliud gignit, quam factiones & dissidia. Atque inter hujus mundi sapientes is primas tenet, qui pertinacissime disputat, qui linguæ volubilitate nulli cedit. Nec hoc agitur, ut auditor discedat melior, sed ut elatior qui vicit, dejectior qui victus est. Vulgus interim variis studiis inter se distrahitur, ut nec dicenti sit ullus solidus fructus, nec audienti. Inter vos autem qui Philosophiam Euangelicam profitemini, quisquis vere sapiens est, & scientia vere præditus, ne fastus sermonisque contentione declaret sese sapientem, sed piis & integris moribus testetur qualis sit, potius quam verbis. Ut enim inutilis est fides, ut inutilis caritas, quæ verbo tenus præstatur, ita inutilis est sapientia, quæ non prius se probat mansuetudine morum. Hoc enim præcipuum est argumentum, quo liceat humanam philosophiam ab Euangelica dignoscere. Illa morosos, pertinaces, ac feroces habet professores. Hæc quo sincerior est, quo præstantior, hoc minus habet supercilii: cujus præcipua vis sita est non in argutiis Syllogismorum, aut phaleris eloquentiæ, sed in sinceritate vitæ, in lenitate morum, quæ cedit conten-

ientiosis, & allicit dociles, nec aliud spectat, quam salutem auditorum. Cœlestis est sapientia, hanc qui docet, mentem habeat oportet ab omnibus terrenis cupiditatibus expurgatam, è sincero vase depromatur necesse est.

14 Quod si zelum amarum habetis, & contentiones sint in cordibus vestris: nolite gloriari, & mendaces esse adversus veritatem.

[14] Quod si habetis animos amarulenta inter vos æmulatione vitiatos, si cor habetis contentionibus, & pervicaci vincendi studio, invidiaque corruptum, cedite potius docendi munus, quam ut gloriæ vestræ contentionique servientes, mentiamini adversus Euangelicam veritatem, quam nemo sincere tradere potest, nisi cujus animus liber fuerit ab omnibus humanis affectibus. Proinde quisquis ad hanc professionem accedit, si senserit animum suum infectum amore, aut odio humano, si livore, si studio gloriæ, si cupiditate pecuniæ, si voluptatum amore, prius diligenter expurget intima pectoris, ut ad purissimam doctrinam purus accedat.

15 Non est enim ista sapientia desursum descendens; sed terrena, animalis, diabolica.

[15] Alioqui qui præteritis iis, quæ vere faciunt ad pietatem, fumos objiciunt perplexarum quæstionum, qui loquuntur ad gratiam Principum, qui dicunt ad quæstum, qui doctrinam Euangelicam detorquent ad ventris sui negotium, qui venantur gloriolas humanas, qui gravem sarcinam imponunt humeris aliorum, quam ipsi digitulo nolint attingere, pro divinis præceptis docent ceremonias & humanas constitutiunculas, qui pro Philosophia Euangelica tradunt novum Judaismum, denique qui seipsos prædicant verius quam Christum: horum sapientia non est illa sapientia, quam Pater nobis per Filium demisit è sublimi, ut nos à terrenis studiis avocatos, in cœlum subveheret: sed crassa est atque terrena, & ideo terram sapit: sed animalis est, & ideo magis illa spectat, quæ conducunt ad hanc vitam, quam ad vitam æternam: sed Dæmoniaca est, quia non est ex afflatu Spiritus Divini, sed ab instinctu Dæmonum, quia ea suggerunt, quæ nos alienent ab Euangelica sinceritate.

16 Ubi enim zelus & contentio: ibi inconstantia, & omne opus pravum.

[16] Inter mundanæ sapientiæ professores videtis quanta sit æmulatio, quæ pugnæ, quæ dissidia, quod vincendi studium, quanta opinionum ac morum inconstantia, & interim omnis vita quam omni vitiorum genere contaminata.

17 Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suasibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, non judicans, sine simulatione.

[17] At è diverso nostra sapientia, quæ è supernis proficiscitur à Spiritu Christi, primum casta puraque est, nullis pravis affectibus inquinata. Deinde pacifica, & ab omni studio contentionis abhorrens. Ad hæc modesta minimeque torva, præterea tractabilis ac morigera, neque gravate cedens ei, qui doceat meliora: clemens & misericors erga lapsos & errantes, quos magis studet servare, quam perdere, leniter tolerans, & nihil non tentans, ut resipiscant: plena fructibus bonis, dum nunquam cessat de omnibus benemereri, impios convertens ad pietatem, errantes revocans, indoctos docens, lapsos erigens, cessantes extimulans, afflictos consolans. Nec interim quenquam damnat, sanandi quam damnandi studiosior, nihil habens fuci neque simulationis, sed ex animo sincero bene volens omnibus. Ad hunc modum qui puram tranquillamque ferunt doctrinam Euangelicam, & sibi metunt fructum vitæ æternæ, & alios ad studium vitæ cœlestis adducunt, quos erant contentionibus ac sævitia alienaturi. Habet & mundana sapientia suum fructum, sed aut inanem, aut mortiferum.

18 Fructus autem justitiæ, in pace seminatur, facientibus pacem.

[18] Cæterum fructus justitiæ, qui confert & hîc innocentiam, & post immortalitatem, non seminatur per contentionem, sed in concordia paceque iis, qui pacem amplectuntur. Neque enim boni doctoris est, odiose digladiari cum iis, qui videntur obstinatiores, quam ut obtemperaturi sint Euangelicæ doctrinæ. Hos præstat suæ pertinaciæ relinquere, si spes non est fore ut resipiscant.

CAP. IV.

Damnate has lites: petitis male: stupra fugentur:
Reddite vos humiles: nostraque vita vapor.

1 Unde bella & lites in vobis? Nonne hinc? ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris?

[1] VOBIS omnibus modis adnitendum est, ut concordibus animis agatis. Atqui id fieri non potest, nisi cupiditates mundanas, concordiæ pestem & dissidiorum semina, penitus ex animis vestris exigatis. An negabitis vos esse cupiditatibus hujusmodi obnoxios? Unde igitur bella, unde pugnæ ac lites inter vos? unde contentionum ac dissidiorum tumultus? Pacem & concordiam vos docuit Christus, & unde dissensio, nisi ex eo, quod magis servitis libidini cupiditatum humanarum, quam caritati Euangelicæ? Eæ nisi militarent, & exercitum ducerent in membris vestris, neque lingua proximum laceraret, neque manus fraudaret fratrem. Adhuc veteris vitæ reliquiæ deprehenduntur in vobis, nondum exsuistis totum hominem veterem, alius concupiscit gloriam, alius inhiat lucro, hic studet regno, ille voluptatem venatur.

2 Concupiscitis, & non habetis: occiditis, & zelatis: & non potestis adipisci: litigatis, & belligeratis, & non habetis, propter quod non postulatis.

[2] Ac dum non assequimini quod quisque vehementer appetit, protruditis competitorem, invidetis assecuto, decertatis cum eo, qui videtur assecuturus. Animo discruciamini, variisque curarum tumultibus distrahimini, dum quod impense petitis, non potestis adipisci. Ita nec unicuique secum pax est, neque cum alio. Cupiditates tumultuantur in pectore, lingua, manus, cæteraque membra pugnant ac belligerantur foris cum proximo. Atqui interim neque satisfit cupiditatibus vestris insatiabilibus, & à veris bonis excidistis.

3 Petitis, & non accipitis: eo quod male petatis: ut in concupiscentiis vestris insumatis.

[3] A Deo postulandum erat, si quid opus esset, aut si quid ad veram felicitatem pertineret: à mundo petitis, quod à Deo petendum erat, ab hoc aut non petitis, aut si petitis, non petitis quod oportet, neque quomodo oportet. Siquidem aut noxia petitis pro salubribus, aut petitis diffidentes, aut in usum impium petitis, nimirum ut quod ex benignitate contigisset ad sublevandam vitæ necessitatem, aut egestatem proximi refocillandam, id explendis voluptatibus vestris insumatis.

4 Adulteri, nescitis quia amicitia hujus mundi, inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.

[4] Cum ista faciatis, quo tandem nomine vos compellabo? Christianos? Facta vestra reclamant, titulum Christianorum audio, cæterum adulterorum & adulterarum facta video. Semel addicti estis sponso Christo, semel in illius verba jurastis, ille vos redemit à tyrannide vitiorum, ille vos suo sacrosancto sanguine purgavit, ut sibi exhiberet sponsam immaculatam. Et quomodo professionis obliti, obliti beneficii sponsi, obliti fidei conjugalis, in adulterinos hujus mundi amores relabimini? An nescitis Deum zelotypum esse amatorem? totus amari vult, solus amari vult, non patitur mundum rivalem, à cujus amore vos tanto pretio vindicavit, solus ille sufficit ad omnia præstanda. Quid igitur est quod à mundo petatis partem vestræ beatitudinis? An nescitis quod Deus odit utroque genu claudicantes? non tolerat ille servum non contentum unico Domino. Quis est maritus tam patiens, qui ferat inimicum rivalem in uxoris consortium? Et vos existimatis fieri posse, ut simul & mundo placeatis & Deo? An non intelligitis, quod quemadmodum sponsa, si se junxerit adultero, protinus excidit ab amore mariti, ita Christianus si denuo tentet amicitiam habere cum mundo, protinus suscipit inimicitiam cum Deo, cui nihil convenit cum mundo? Illud igitur habete certum, quicunque studuerit esse amicus hujus mundi, is eadem opera reddit sese inimicum Deo. Nihil est commercii luci cum tenebris, nihil Deo cum Belial. Sponsus homo non fert sponsam cum adultero colludentem, non patitur dividi connubiales amores; & tamen duxit dotatam, duxit ingenuam, duxit rebus integris. Christus sponsam suam, quam servavit ab exitio, quam asseruit

ruit à servitute, quam abluit à peccatorum sordibus, quam vestivit nudam, quam tot donis gratuitis abunde dotavit inopem, rursus patietur cum Diabolo adultero habere commercium?

5 An putatis quia inaniter scriptura dicat: Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis?

5 An putatis sine causa scriptum esse in sacris Voluminibus, quod spiritus, qui habitat in vobis, concupiscit ad invidiam? In Lege Mosaica nonnihil dabatur humanis affectibus, licebat quatenus impune erat, odisse inimicum, fas erat studere parandis opibus, non habebatur injustus, qui vim vi, qui convitium convitio retudisset. Sed spiritus Euangelicus, qui nunc habitat in vobis, zelotypus est, &, ut ita loquar, invidus, plus exigit, vult redamari vehementer usque ad uxoris, usque ad liberorum, usque ad vitæ contemtum. Non fert domicilium mundanis cupiditatibus inquinatum: pura requirit, requirit cœlestia, resilit, aufugit, offenditur, si mundi hujus sordes in ipsius templum invexeris.

6 Majorem autem dat gratiam. Propter quod dicit: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

6 Sed ut exigit à nobis eximium quendam amorem, longeque puriorem quam Lex Mosaica, ita confert uberiorem gratiam. Difficillimum est præstare quod exigit, sed in hoc ipsum largitur vires ut facile possimus. Amanti nihil est difficile. Hoc ipsum illius donum est, ut illum amemus, vel redamemus potius. Attraxit nos caritate sua prior, aversos sibi reconciliavit. Augebit in nobis sua dona, si modo nos illi vacuos ac totos præstemus, si ab ipso solo pendeamus, si nihil habeamus commune cum hoc mundo, nihil cum hujus mundi principe Diabolo. Cum mundum dico, nihil aliud sentio quam pravas cupiditates rerum visibilium, quibus hic mundus falsam quandam felicitatem pollicetur. Magna sunt, quæ exiguntur, sed majora sunt, quæ promittuntur. Qui largiri potest immensa, idem & robur addere potest: qui summa largiri vult immeritis, idem & vires addere dignabitur infirmis. Tantum nostris & hujus mundi præsidiis diffisi, totam spem ac fiduciam nostram in illo collocemus. Destituit eos, qui suis opibus arroganter fidunt: opitulatur iis, qui sibi nihil tribuunt, sed fidunt bonitati divinæ. Nimirum hoc est quod olim per Solomonem dixit Dominus: Deus elatis ac ferocibus resistit, sed humilibus & abjectis impartit suum favorem.

7 Subditi ergo estote Deo: resistite autem diabolo, & fugiet à vobis.

7 Deus vult vos sibi quam conjunctissimos esse, præbete vos illi morigeros, quemadmodum sponsa obtemperat marito. Quod si vos Diabolus conatur ab hujus amore sejungere, repellite adulterum cum suis præstigiis, & desinet esse molestus. Metuet vos, si viderit in amore sponsi firmos & constantes.

8 Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Emundate manus, peccatores: & purificate corda, duplices animo.

8 Ab hoc igitur sejungite vos, sive terreat, sive blandiatur, & piis studiis, sanctis castisque votis applicate vos Deo, & ille vicissim applicabit se vobis. Quocunque vergunt animi cupiditates, eo tenditis. Si affectus rapiunt ad honesta, ad cœlestia, ad Deum acceditis: sin ad illecebras carnis, ad Diabolum properatis. Eodem perpetuo properandum est, non oportet nunc huc, nunc illuc vacillare. Si Christum sponsum agnoscitis, puri sitis oportet. Proinde qui adhuc estis peccatorum cœno obliti, emundate manus vestras, abstinentes ab omni genere malefactorum: purificate corda vestra, ne quid illic residеat impiarum cupiditatum: qui nunc estis animo duplici, partim amantes quæ sunt Dei, partim quæ sunt mundi, totum pectus uni Christo dedicate. Cur hîc felicitatem quæritis, quæ promissa est in cœlis? Cur inanibus hujus seculi voluptatibus deliniti, negligitis æterna gaudia.

9 Miseri estote, & lugete, & plorate: risus vester in luctum convertatur, & gaudium in mœrorem.

9 Si vultis vere felices esse, hîc sitis afflicti: si vultis æternum gaudere, hîc plorate: si sine fine lætari, hîc flete. Stultus iste & perniciosus risus vertatur in luctum salutarem: exitiale gaudium commutetur in salutiferum mœrorem: inanis ista celsitudo convertatur in humilitatem.

10 Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit vos.

10 Nemo semet erigat in altum, quin potius dejicite vos ipsos in conspectu Dei, ipse sic dejectos

A eriget, ac vere sublimes reddet. Quanto minus ipsi vobis arrogabitis, tanto majora largietur ille.

11 Nolite detrahere alterutrum fratres. Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi, & judicat legem. Si autem judicas legem: non es factor legis, sed judex.

11 Arrogantia comitem habet livorem, ex livore nascitur detractio. Sceleratissimum autem superbiæ genus, fratris famæ detrahere, quo tu videaris honestior: perinde quasi quis alienam faciem luto conspergat, quo ipse videatur formosior: alienam vestem sordibus contaminet, quo ipse videatur cultior. Quid autem turpius, quam ut frater fratri detrahat, inter quos oportet omnia esse communia? an non secus quam si dextra manus sinistram mutilet, quasi futura felicior, si pejus habeat socium membrum? Et tamen qui vitant adulterium, qui furtum, qui
B perjurium, detractionem non horrent, quasi leve sit crimen, cum hoc sit perniciosius, quo se magis tegit specie religionis. Nam qui in aliena vitia debacchatur, primum videtur ab his vitiis abhorrere, quæ in aliis detestatur: deinde simulat sese non livore, non odio commoveri, sed studio probitatis. Et habet hoc venenum suam etiam blanditiem. Mutua detractio facit, ut de utrisque pejus sentiant cæteri, nec aliud venenum præsentius Christianæ concordiæ. Jam qui obtrectat fratri, quive condemnat proximum, non solum facit injuriam ei cui detrahit, verum etiam Legi cui detrahere, quamque condemnare videtur. Si frater est innocens, si non est
C Lege vetitum, quod ille facit, qua fronte tu damnas, quod non damnat Lex Euangelica? sin peccat, cur eum obtrectatrice lingua traducis, quem oportebat Lege puniri? Lex Euangelica vetat, ne quos* vicissim judicemus, ne vicissim condemnemus, & sub Legis prætextu nostris affectibus indulgeamus. Habebit is qui peccat suum judicem, cur tu hujus partes occupas ante tempus? Non enim das operam ut corrigatur, sed ut traducatur. Ita quisquis obtrectat proximo, is aut legem condemnat, quod non corrigat turpia, aut detrahit, veluti nimium dilutæ lentæque, cujus officium occupat detractor. Habet mundus hic publicas leges coercendis sceleribus. At
D Christianæ mansuetudinis est, studere corrigendis omnibus magis quam judicandis.

12 Unus est legislator, & judex, qui potest perdere, & liberare.

12 Unus est legis conditor, qui potest & servare & perdere. An hunc putas latere quid quisque peccet? Tolerat ille fortasse peccantem, ut aliquando resipiscat, tolerat ut suo tempore gravius puniat. Cur tu quilibet è plebe vindicas tibi judicis partes? Cur ante tempus pronuntias? Monere fraternum est, rogare caritatis, increpare benevolentis est, sed obtrectare pestilens, judicare superbum. Si legi obtemperas, cur legis vices arroganter occupas? Si legi præis, non es observator Legis, sed judex. Qui legi præit, præit Deo legis auctori: is non sinet
E quicquam inultum, & novit quid quatenus sit puniendum, qui solus nulli crimini est obnoxius. Tu quis es qui judicas alterum? Condemnas fratrem ipse gravioribus commissis obnoxius. Etenim tendis perdere, quem servare non possis. Postremo in servum alienum jus tibi vindicas, haud citra contumeliam Domini communis. Relinque illum suo Domino, qui solus juste judicat. Tu tibi justum esse persuades, quod tibi dictaverit ambitio, quod odium, quod ira, quod livor, ac frequenter offenderis festuca in oculo fratris, cum trabem habeas in tuo. Nemo virulentius detrahit alienæ famæ, quam qui longissime abest à vera laude. Nemo le-
F vius fert alienam imbecillitatem, quam qui plurimum in veræ pietatis studio profecerit.

13 Tu autem quis es, qui judicas proximum? Ecce nunc qui dicitis: Hodie, aut crastino ibimus in illam civitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus:

13 Jam qui tanto studio moliuntur ea, quæ sunt mundi, neglectis bonis cœlestibus, vel ipsa vitæ hujus incertitudine brevitateque debebant admoneri, dementiam esse in his bonis collocare felicitatem, quæ ut contingant, tamen aliquoties arbitrio fortunæ subito auferuntur, aut si illa non aufert fortuna possessori, mors ipsum possessorem eripit bonis. Hoc ita esse quum quotidianis discant exemplis, tamen velut

* Alia Editio, *nos*.

velut horum omnium obliti, somniant longævitatem, & quasi semper victuri, in plurimos annos sibi congerunt opes unde vivant, cum hoc ipsum sit incertissimum, quamdiu victuri sint, certissimum autem sit, non diu victuros, ac non potius viaticum sibi parant in eam vitam, quæ numquam est habitura finem.

14 Qui ignoratis quid erit in crastino.

¹⁴ Agite stulti, quanam igitur fronte dicitis, hodie aut cras proficiscemur in hanc aut illam civitatem, peracturi illic annum unum, facturique lucrum amplum, quod sufficiat in multos annos, cum incerti sitis quid futurum sit die postero?

15 Quæ est enim vita vestra? vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur. Pro eo ut dicatis: Si Dominus voluerit; &: Si vixerimus, faciemus hoc, aut illud.

¹⁵ Vitam per se brevissimam tot casus, tot morbi reddunt etiam incertissimam, & vos veluti pacti cum morte, per maria volitatis ac terras, quo viaticum paretis senectuti, fortassis nunquam venturæ, cum nemo sibi crastinum queat polliceri. Quid ita vitæ huic fiditis, quasi rei firmæ stabilique? Quæ tandem est ista vita vestra, cui uni prospicitis, cui uni laboratis ac molimini? nimirum vapor est ad breve tempus apparens, ac mox evanescens. Absit igitur istiusmodi oratio ab ore Christianorum: Ibimus, peragemus annum, mercabimur, lucrum faciemus, quasi vobis in manu sit eventus futuri. Vos in diem potius vivite, à Dei pendentes arbitrio, dicentes: Si Dominus voluerit, & si nobis vitam superesse volet, hoc aut illud faciemus. Leviter curanda, quæ faciunt ad brevem juxta & incertam corporis vitam, sed omnis sollicitudo conferenda est ad eas res, quæ faciunt ad vitam immortalem.

16 Nunc autem exultatis in superbiis vestris. Omnis exultatio talis, maligna est.

¹⁶ Et tamen cum hæc vita nihil habeat quo possitis tuto fidere, cum tot casibus, tot morbis sit exposita, cum tot ærumnis sit obnoxia, cum tam sit evanida, tamque fugax, tamen perinde quasi sitis immortales sic erigitis animos, & juventutis opumque fiducia turgetis.

17 Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum est illi.

¹⁷ Divini præsidii fiducia fortes & animosos esse, rectum est: cœlestium bonorum exspectatione alacres esse, pium est: sed omnis ista exsultatio qua vobis placetis de bonis, primum falsis, deinde mox auferendis, non solum impia est, verum etiam stulta. Fortasse tolerabilius sit hoc in his, quibus persuasum est à majoribus, à rogo nihil hominis superesse, & excusatius tam avide fruuntur hac vita, qui non exspectant aliam. Vos Euangelica Philosophia docuit hanc vitam esse negligendam, omnique studio properandum ad vitam illam cœlestem, quæ non opibus, sed piis factis paratur. Porro gravius peccat, qui cum ex Euangelica doctrina sciat quid sit agendum, tamen corruptus malis affectibus sequatur eadem, quæ sequuntur ii, qui Christum ignorant.

CAP. V.

Exedit aurum ærugo: at spes patientibus alma
Permanet: haud jures: unctio quid valeat.

1 Agite nunc divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis.

¹ AGITE nunc divites, qui felicitatem vitæque delitias, quas æternas oportebat exspectare in cœlis, hîc in terris occupatis præpropere, ponite cantus, omittite voluptates, & insana gaudia. Si mentem habetis, plorate & ululate, reputantes æternas illas calamitates, quæ mox imminent vobis.

2 Divitiæ vestræ putrefactæ sunt: & vestimenta vestra à tineis comesta sunt.

² Fingite jam advenisse tempus, quod propediem est venturum, cum ablatis iis opibus, quibus nunc stultissime fiditis, sero sapietis, agnoscentes præclaras illas possessiones jam non esse vobis præsidio, sed pro fucata felicitate adesse veram & æternam calamitatem. Ubi nunc sunt opes, per fas nefasque congestæ? Divitiæ vestræ putrefactæ sunt, vestimenta vestra tineis obnoxia facta sunt.

3 Aurum & argentum vestrum æruginavit: & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus.

³ Aurum & argentum vestrum ærugine vitiatum est apud parcum & sordidum hæredem. Eaque ærugo testabitur vestram impietatem, qui malueritis situ perire, quam in usus egentium expromere. Harum rerum impendio poteratis emere vitam æternam.

A Nunc defossi æris ærugo exedet intima animarum vestrarum, non secus atque ignis. Sero frustraque macerabit vos male servatæ pecuniæ pœnitudo. Duplicabit infelicitatem vestram, quod male parta male servastis. Pro misericordia Dei, quam licebat opum jactura mercari, collegistis vobis iram & ultionem divinam.

4 Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini sabaoth introivit.

⁴ Non solum non fuistis benigni in fratrem egentem, sed tenuem debita quoque mercede fraudastis. Ecce fraudatus sua mercede messor, qui sudans demessuit segetes vestras, clamat ad Deum, & vindictam flagitat, & ita clamitat, ut vox illorum penetret in aures Domini Sabaoth, qui vobis etiam est B formidandus. Non poterant illi ulcisci potentiores, non audiebantur ab homine judice, qui fere favet opulentioribus, obticescebant illi, sed ipsa impietas vociferatur apud judicem Deum, qui nec metuit opulentos, & oppressi pauperis injuriam ad se pertinere putat.

5 Epulati estis super terram, & in luxuriis enutristis corda vestra, in die occisionis.

⁵ At vos nihil interim commoveat pauperum esurientium & sitientium calamitas. Alienus sudor vos alebat. Aliena fames ac sitis vos saginabat. Illi ringebantur, illi algebant, illi fame sitique enecabantur. Vos interim suaviter & in delitiis vitam transigebatis in terra, lasciviebatis, & omni voluptatum genere pascebatis animos vestros, agitantes C quotidiana convivia, non minus splendida, quam alii solent festo die mactata victima.

6 Addixistis, & occidistis justum; & non restitit vobis.

⁶ Neque contenti fraudasse pauperem, condemnastis & occidistis innocentem non reluctantem. Putastis hoc vobis impunitum fore semper, quod apud homines impune licebat. Homicidii genus est tenues suo fraudare victu. Nec ea tamen crudelitas sufficiebat immanitati vestræ. Sitiebatis illorum sanguinem & innocentum suppliciis pascebatis animos vestros. Nunc rebus in diversum versis illi fruuntur æternis voluptatibus, vos breves & insanas delitias æternis cruciatibus luitis.

7 Patientes igitur estote fratres, usque ad adventum Domini. Ecce agricola exspectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum, & serotinum.

⁷ Proinde fratres ne despondeatis animum, ne vos D pœniteat sortis vestræ, ne divitibus, quibus hîc res videntur ex sententia succedere, invideatis: ne quam moliamini vindictam in illos, sed toleretis usque ad adventum Domini. Nunc sementis tempus est, tunc metendi tempus erit. Nondum apparent præmia pietatis vestræ, sed tamen in tuto sunt suo tempore reddenda. Ecce qui terram colit, quantum laboris sumit suo interim impendio, nimirum exspectans futurum, ut terra suo tempore multo cum fœnore reddat quod accepit. Et tamen terræ proventus non usquequaque certus est. Ni cœlum faveat, pluvia tempestiva, quæ solum proscissum humectet, & serotina, quæ grandescentem segetem ab æstu tueatur, luserit operam agricola.

8 Patientes igitur estote & vos, & confirmate corda vestra: quoniam adventus Domini appropinquavit.

E ⁸ Atqui quum hic bona spe fructus temporarii diuturnos toleret labores, neque postulet, ut protinus appareat quod seminavit: quanto magis æquum est, vos ob immortalitatis fructum, hujus vitæ incommoda patienter ferre, præsertim cum vestra merces in tuto sit, modo vos interim bonam sementem feceritis? Et vos igitur ad exemplum agricolæ, bona certaque spe confirmate & obdurate animos vestros, neque vindictæ cupidi, neque in piis operibus lassescentes. Aderit Dominus, & impios ulturus, & vos pro temporariis afflictionibus immortalitate donaturus. Nec procul abest ille dies, veniet citius exspectatione.

9 Nolite ingemiscere fratres in alterutrum, ut non judicemini. Ecce judex ante januam assistit.

F ⁹ Proinde fratres mei, ne quis videatur sibi infelicior, quod pluribus malis affligitur, neve quis invideat ei, qui mitius habet. Nec enim ille, qui graviora patitur, à Deo destitutus est, sed exercetur ad majora præmia: nec hic ideo Deo carior est, quod rebus utatur tranquillioribus, sed esse vult aliquos, quorum pietas sublevet aliorum calamitates. Ne sit igitur inter vos impius ille gemitus, index livoris ac diffidentiæ, ut ne condemnemini: nam hujusmodi gemitus animi præ-

præludia sunt vergentis ad desperationem: consoletur vos ipsa temporis brevitas. Ecce judex ad fores adsistit, in promtu sunt præmia sua cuique pro meritis actæ vitæ.

10 Exemplum accipite, fratres, exitus mali, laboris, & patientiæ, Prophetas: qui locuti sunt in nomine Domini.

10 Interim sanctorum patrum exemplis fulcite animos vestros: si vobis solis ista contigissent, erat fortasse quod admiraremini. Graviora passi sunt Prophetæ, qui promebant impiis oracula Dei. Ut tum non ferebant impii divites vaticinia Prophetarum, ita nunc non ferunt doctrinam Euangelicam, videlicet adversam & pugnantem ipsorum studiis.

11 Ecce beatificamus eos, qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis, quoniam misericors Dominus est, & miserator.

11 Nemo tamen illorum sortem deplorat, nemo judicat infelices, quod carceres & compedes perpessi sint, quod variis cruciatibus enecti: sed felices ducimus, Deoque caros, quod ob justitiam occisi sint. Audistis nobile patientiæ exemplum Job. Quantum malorum ille pertulit, impetente Satana? Spectastis certamen, sed spectastis & vincentem præsidio Domini, cujus bonitate pro singulis malitia Satanæ ereptis recepit dupla. Non destituerat Dominus athletam suum, sed objectis tot malis, testatam ac spectatam esse voluit illius patientiam: sed misericors Dominus, ac natura propensus ad clementiam, alienam malitiam nobis vertit in cumulum lucrumque felicitatis.

12 Ante omnia autem fratres mei nolite jurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester: Est, est: Non, non: ut non sub judicio decidatis.

12 Sit animus vester purus ac simplex, & animo respondeat oratio. Nemo fucatis verbis imponat proximo, sed in primis fratres mei nolite jurare, ne paulatim assuescatis pejerare. Inter Judæos & Ethnicos fidei causa interponitur jusjurandum. Inter Christianos, qui nec diffidere debent cuiquam, neque velle fallere, supervacaneum est jusjurandum. Affinis est autem pejerandi periculo, quisquis assuefecit jurare. Neque solum religiosum vobis jurare per Deum in negotiis humanis & leviculis, verum etiam ab omni genere jurisjurandi temperate, ut neque per coelum, neque per terram juretis, aut aliud quodcunque, quod vulgo sanctum ac religiosum habetur. Quisquis audebit mentiri injuratus, idem & juratus audebit, si libeat. Porro qui bonus est, fidet etiam injurato, qui malus, diffidet etiam jurato. Inter vos autem Euangelica simplicitate præditos, nec diffidentiæ locus est, nec fallendi studio. Sed sermo vester simplex, non minus habeatur verax ac firmus, quam quodcunque, quamlibet sanctum, Judæorum, aut Paganorum jusjurandum. Quoties confirmatis aliquid, ex animo confirmate, & re præstate quod dicitis. Quoties negatis aliquid, ex animo negate, nec aliud sit in pectore, quam sonat in ore, ne sit in vobis simulatio, cum sitis veritatis discipuli.

13 Tristatur aliquis vestrum? oret. Æquo animo est? psallat.

13 Quod si quis afflictus est inter vos, ne confugiat ad hujus mundi remedia, ad annulos, ad incantamenta, ad balnea, reliquaque lenimenta moeroris, sed ad preces versus erigat animum in Deum cum summa fiducia, & experietur præsentaneum moestitiæ levamen. Rursum si quis est æquo animo in rebus prosperis, ne semet efferat insolenter, aut inepte gestiat; sed sanctis hymnis celebret auctoris Dei benignitatem.

14 Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini:

14 Jam si quem affligat adversa valetudo, ne confugiat ad magica remedia, ne vim immensam pecuniæ consumat in medicos, quorum curatio frequenter est ejusmodi, ut præstet æquo animo è vita decedere, sed accersat ad se seniores Christianæ congregationis. Hi fusis pro ægroto precibus ad Deum, ungant eum oleo, non adhibitis precaminibus magicis, quemadmodum Ethnici solent, sed invocato nomine Domini nostri Jesu Christi, quo nullum est incantamenti genus efficacius.

15 Et oratio fidei salvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei.

15 Adsit autem precibus fiducia, & audiet Deus servabitque laborantem. Neque solum restituetur ei sanitas corporis, siquidem expediat ægroto: verum si forte fuerit peccatis obnoxius, (ut plerunque morbi corporis ex animi malis oriuntur) remittentur ei ad seniorum preces, si modo fides commendet & hos qui precantur, & illum pro quo deprecantur.

16 Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, & orate pro invicem ut salvemini: multum enim valet deprecatio justi assidua.

16 Et quoniam vita humana non constat sine levibus & quotidianis offensis, conveniet uti quotidiano remedio, ut vos vicissim mutuis precibus sublevetis suum quisque delictum agnoscentes. Ita demum valebit remedium, si morbum agnoscas, & opem implores. Superstitiosi putant occultam inesse vim incantamentis & precaminibus suis, sed re vera plurimum valet hominis justi deprecatio, quæ per fidem nihil non impetrat à Deo. Hac lege nobiscum pactus est Christus, ut quicquid ipsius nomine petierimus cum fiducia, impetremus, nisi tale sit, ut expediat non impetrari.

17 Elias homo erat similis nobis passibilis: & oratione oravit ut non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex.

17 Quæritis hujus rei documentum? Elias homo purus erat, mortalis erat, quemadmodum & nos, & tamen ad hujus preces non pluit super terram annos tres, & menses sex.

18 Et rursum oravit: & cælum dedit pluviam, & terra dedit fructum suum.

18 Rursus oravit, ut plueret, & mox coelum velut auditis precibus dedit pluviam, terraque produxit fructum suum. Si precibus unius pii viri coelum obtemperat, velut incantatum, mirum est, si Deus ad ignoscendum facillimus placatur precibus multorum?

19 Fratres mei, si quis ex vobis erraverit à veritate, & converterit quis eum:

19 Jam illud perpendite fratres, si pium est, si Christianæ caritatis est, communibus precibus sublevare morbum corporis alieni, quanto magis par est, ut animi morbo laborantibus subveniamus? Neque enim magnum est hoc impetrare precibus, ut huic aut illi mors aliquanto serius accidat, omnino tamen aliquando ventura, sed magnum est vitasse mortem animi. Itaque si quis exstiterit inter vos, qui aberret ab Euangelica veritate, sive nimium adhuc adhærens Legi Mosaicæ, sive Paganismi à majoribus traditi pertinax cultor, ne quis hunc existimet convitiis exagitandum, sed huc potius oportet omnibus studiis adniti, ut conversus resipiscat ab errore suo.

20 Scire debet, quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

20 Quisquis enim hoc fecerit, magno sacrificio demerebitur Deum, qui non optat mortem peccatoris, sed magis ut convertatur & vivat. Rem enim magnam præstat, qui servat animam à morte, fratrem liberans à peccatis, per quæ morti tenebatur obnoxius. Nec interim is carebit suo præmio, siquidem Christus vicissim huic peccata condonabit etiam quamlibet multa, qui fratrem ab exitio revocarit.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM D. JACOBI APOSTOLI

FINIS.

VERSUS MEMORIALES
IN EPISTOLAM D. JACOBI.

AEGER *gaude: Bulla placet: compescito linguam:*
Damnate has lites: En prope lux Domini est.

RE-

REVERENDISSIMO DOMINO
D. MATTHAEO CARDINALI SEDUNENSI,
COMITI VALESII,
DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS
S. D.

NUPER Jacobum *dedimus & Latine loquentem, & explanatius, nunc* Joannem *damus, ut & tibi paulatim carpamus operis partes, nec tuam Celsitudinem negotiis Imperialibus occupatissimam obruamus; si quod tamen datur tempus vacuum hisce nostris Lucubrationibus cognoscendis. Bene vale, vir eximie.* Lovanio 6. *Januarii.*

IN I. EPISTOLAM D. JOANNIS
ARGUMENTUM,
PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

HANC *Epistolam esse* Joannis *Apostoli, qui scripsit Euangelium, vel ipse sermonis character arguit. Multus est in mentione lucis ac tenebrarum, vitæ ac mortis, odii & caritatis, in iterandis verbis, velut exceptis ex sermone proximo. Quod genus est illud: (ut exemplo quod dicimus fiat dilucidius)* Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est caritas Patris in eo, quoniam omne quod in mundo est, *&c. Ac mox:* Non est ex Patre, sed ex mundo est: *&*, mundus transit. *Quoties hic iteratur* mundus? *Postremo est in toto hujus sermone quiddam minus adstrictum, ac fusius quam in sermone reliquorum Apostolorum. Est autem dilucidior Epistola quam ut egeat argumento, quemadmodum & duæ sequentes, quæ* Joanni *cuidam Presbytero non Apostolo tribuuntur.*

ARGUMENTI FINIS.

IN EPISTOLAM D. JOANNIS PRIMAM
PARAPHRASIS,
PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

CAP. I.

Auditum refero: Deus est lux: huic sociemur:
Se patrasse negans crimina, vera negat.

1 Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ:

NEQUE de rebus mediocribus, neque de levibus aut incompertis vobis scribimus fratres carissimi, sed de re nova: verum ita nova nobis, ut apud Deum fuerit ab æterno. Is est sermo Dei, Jesus Christus, idem Deus & homo: qui cum nunquam non fuerit Dei Filius, nuper voluit esse virginis filius: & qui juxta divinam naturam erat humanis oculis invisibilis, dignatus est humanum corpus assumere: dignatus est inter homines versari familiariter, ut nos ab ignorantiæ nostræ tenebris subveheret ad lucem Euangelicæ cognitionis, & quem coram oculis corporeis conspeximus, inciperemus & mentis oculis intueri. Postulabat quidem humani cordis incredulitas, ut crassis experimentis fides adstrueretur veritati: sed tamen illorum pietas ipsius voce prælata est, qui cum nec oculis vidissent Christum, nec manibus contrectassent, tamen certissima persuasione crediderunt eum esse Dei Filium; & unicum humanæ salutis auctorem. Nostrum est igitur, quod sensibus corporis compertissimum habemus, narrare iis, quibus videre non contigit: & tamen expedit credere, quod nulli sit speranda vita, neque salus æterna, nisi qui

A credat Euangelicæ doctrinæ, cujus nos & testes sumus & præcones. Non est humanus sermo, neque levis momenti, sed divinus est & cœlestis, vitam æternam conferens iis, qui præbuerint aures morigeras, ac liberans à morte peccatorum, à quacunque religione, à quocunque vitæ genere sese huc converterint. De hoc quod referimus, optima fide referimus, nimirum quod assidui sectatores nostris auribus audivimus, oculis nostris vidimus, nec vidimus tamen procul, aut in transitu, sed coram ad plenum perspeximus. Ad faciendam fidem hi duo sensus principes sunt: atque si id quoque parum est, non solum audivimus docentem, precantem, imperantem ventis ac Dæmonibus, Patrem non semel attestantem Filio, non solum vidimus edentem miracula, morientem ac resurgentem:
B verum etiam hisce manibus contrectavimus. Siquidem redivivus à morte, quo plenam faceret fidem, se non esse spectrum inane, sed eundem hominem vivum, quem prius videramus mortuum, præbuit se nostris manibus contrectandum, & admotis digitis nostris, ostendit vulnerum cicatrices. Mortuum erat mortalium genus, nimirum vitiis ac peccatis obnoxium: ille pro nostris sceleribus dependit mortem, ut illius beneficio jam vivamus innocentiæ. Diffidebamus & nos, cum mortuum, cum sepultum cerneremus, sed ille reviviscens spem certam vitæ nobis attulit.

2 Et vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis:

² Nulla erat mortalibus æternæ vitæ spes, nisi ille

ille se nostris oculis ingessisset, nisi certissimis experimentis omnem dubitationem nobis ademisset. Homo pœnas luit pro nostris peccatis, sed idem Deus largitur immortalitatem ipsi fidentibus. Semper ille vivebat apud Patrem, semper hæc vita nobis erat per Filium decreta, sed nondum erat hoc consilium orbi proditum, licet ex Prophetarum oraculis id veluti per somnium exspectabat natio Judæorum, sed sola. Interim regnabat mors, vita latebat. Alii spem suam fixerant in Mose, alii in mundana sapientia, sed salus ac vita omnium Gentium erat Jesus Christus, sermo Dei Patris, magister innocentiæ & immortalitatis largitor. Neque enim vivit, nisi qui pie vivit; neque vero mortem effugit, nisi qui consequitur immortalitatem.

3 Quod vidimus & audivimus, annuntiamus vobis, ut & vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Patre, & cum Filio ejus Iesu Christo.

[3] Is sese tandem per seipsum patefecit orbi, omnibus sensibus humanis semet exhibens, atque ita insinuans sese in animos hominum. Nos autem ideo voluit esse spectatores ac testes omnium, quæ gessit in terris, ut nostro præconio cum fide divulgarentur per universum orbem terrarum: ut quemadmodum nos per Jesum sumus assequuti vitam ac salutem, si modo perseveraverimus in doctrina Euangelica, ita & vos nobiscum veniatis in societatem & consortium hujus salutis, si quod ab ipso non audistis neque vidistis, nostra prædicatione discitis, nostro testimonio creditis. Non sumus neque vani testes, neque ultronei. Mandavit ille, ut fidi testes essemus, & testificamur apud omnes magno capitis nostri discrimine, nec aliud, quam quod omnibus corporis sensibus habemus compertissimum. Nos felices, quibus aures & oculi fidem fecerunt, sed vos nihilo minus felices, si testibus illius fidem habueritis. Nostra fides conglutinavit nos Christo, reddiditque filios Dei ac membra Christi: vestra quoque fides inseret vos eidem corpori, ut nobis societate fidei conjuncti, constituatis unum corpus. Itaque fiet, ut non solum unanimes simus inter nos, velut unius corporis membra, verum etiam pacem ac fœdus habeamus cum Jesu Christo, & per hunc cum Patre illius Deo, à quo prius dissidebamus: ut quemadmodum Filio cum Patre summus est consensus, & omnium rerum communio, ita & nos per consensum Euangelicæ professionis coagmentemur in unum corpus Christi, participes futuri bonorum omnium capitis nostri.

4 Et hæc scribimus vobis ut gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum.

[4] Scio vos gaudere de tam felici contubernio, sed hæc scripto refrico vobis, quo plenius etiam gaudeatis, si non sibi quisque tantum de sua salute gratuletur, sed omnium felicitas singulos afficiat voluptate. Facit enim hoc Christiana caritas, ut quisque de bonis alienis non secus gaudeat, ac de suis. Quo pluribus erit communis hæc felicitas, hoc erit uberius singulorum gaudium. Inter nos non constabit unanimitas, nisi adsit glutinum mutuæ caritatis. Cum Deo pacem habere non possumus, nisi capiti nostro Jesu Christo respondeamus: quicquid habet ille, Patri fert acceptum; nos quicquid habemus, Christo feramus acceptum oportet. Christus lux est vera à Patre lucis omnis proficiscens. Nos esse Christi membra non possumus, nisi lucidi simus: nec lucem habere possumus, nisi in illum transformemur, & in illius consortio jugiter perseveremus. Veritas & innocentia lux est animi, peccata pravæque cupiditates tenebræ sunt: ubi lux est, ibi vita est; ubi tenebræ sunt, ibi mors est.

5 Et hæc est annuntiatio, quam audivimus ab eo, & annuntiamus vobis: Quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ.

[5] Quid igitur est quod vobis annuntiamus, quo plenius gaudeatis? nimirum hoc est, quod ab ipso etiam audivimus, & auditum vobis communicamus: quod Deus, quia totus ac sua natura bonus est, totus sapiens, totus purus, totus etiam lux est, & vita, neque quicquam est in illo tenebrarum. In nobis non itidem est, sed ex nobis ipsis multum habemus caliginis: si quid habemus lucis, hoc totum illi debemus, cujus gratuita benignitate liberati sumus à pristinis peccatis, liberati ab ignorantiæ prioris tenebris, per Euangelicam doctrinam didicimus pie vivere ad Christi capitis exemplum.

6 Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus:

[6] Si quis gloriatur, se per baptismum insitum esse corpori Christi, & per hoc societatem habere cum Deo Patre: cum interim versetur adhuc in erroribus ac vitiis vitæ pristinæ, plane mentitur. Etenim cum (ut dixi) Deus absit ab omni consortio tenebrarum, qui potest cum hoc ullum habere commercium, qui totus adhuc versetur in errore, vitiisque pristinis? Errat enim tota via, qui se putat innocentiam assequi posse, nisi per Christum: errat rursus, qui satis esse putat baptismo lotum esse, nisi per innocentiam vitæ professioni suæ respondeat, errat qui hoc sentit, mentitur qui dicit. Christus autem veritas est, cui nihil commune cum mendacibus. Primus ad lucem gradus est, agnoscere suas tenebras; primus ad innocentiam profectus, agnoscere sua peccata.

7 Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce; societatem habemus ad invicem, & sanguis Iesu Christi, Filii ejus, emundat nos ab omni peccato.

[7] Vultis igitur audire, quo argumento cognoscere possimus nobis esse verum cum Deo consortium? nimirum hoc, si quemadmodum ille lux est, omnis caliginis expers, ita nos ad exemplum illius ab omnium errorum ac vitiorum tenebris abstinebimus, ad lucem Euangelicam vitam omnem attemperantes: & si quemadmodum Filius summam habet concordiam cum Patre, ita & nos innocenter viventes unanimes simus inter nos. Non imputabit nobis Pater veteris vitæ commissa, quæ semel abolita sunt universa pretioso sanguine Filii ipsius Jesu Christi, si modo nos in reliquum ab omni peccato temperemus, quod quidem in nobis est. Omnes sordes abluit sanguis Christi, & ab omnibus abluit: sed non abluit, nisi agnoscentes sua mala.

8 Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.

[8] Quod si negaverimus nos obnoxios esse peccato, nosipsos fallimus, in errore versamur, in tenebris agimus: & Christus, qui lux est, qui veritas est, in nobis non est. Etenim si vere in nobis esset, discuteret hanc arrogantis ignorantiæ caliginem. Quod si post acceptum baptismum continget in aliquam culpam ex infirmitate humana relabi, lucemque nostram ceu nebula quæpiam obscurarit: cavendum est, ne nos arrogantia longius ac longius semotos à luce reducat ad pristinas tenebras.

9 Si confiteamur peccata nostra; fidelis est, & justus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.

[9] Sed adnitendum, ut per modestiam admoveamur luci, caliginem omnem dispulsuræ. Si quid obiter deliquerit frater in fratrem, alter alteri condonet offensam, ut Deus vicissim condonet illis, quæ in ipsum admittuntur. Siquidem hac lege Deus pollicitus est nobis se remissurum, quicquid in illum deliquimus, si fraterni delicti gratiam faciamus, ad extremum usque quadrantem debitum exigens ab eo, qui Domini clementiam expertus, se parum clementem præbuerat in conservum, videlicet eum indignum judicans divina misericordia, cum is semel gratis universa commissa condonarit, qui levem offensam condonare recuset ei, in quem ipse quotidie vel peccet, vel peccare possit. Facile ignoscet delinquenti, qui repetet quam multis modis ipse delinquat & in Deum, & in proximum. Atque ut difficillimum est homini præstare, ne quid peccet, ita facillimum est mederi delictis hujusmodi mutua condonatione. Ignosce tu proximo, & proximus vicissim ignoscet tibi, & utrique velut ex pacto ignoscet Deus. De his loquor erratis, quæ & inter bonos incidunt, sed homines tamen, quæque lucem Euangelicæ veritatis offuscant magis, quam exstinguunt. Nam Deus avertat, ut homicidium, aut adulterium, aut sacrilegium incidat in vitam eorum, qui semel cooptati sunt inter Filios Dei. Nihil autem magis invitat Dei misericordiam, & mitigat iram, quam si quis apud Deum agnoscat peccatum suum. Si ferox etiam homo condonat agnoscenti delictum, quanto magis id faciet Deus, quovis homine clementior? Natura pro-

pen-

pensus est ad misericordiam, & hac conditione nobis pollicitus est veniam: Remittite, & remittetur vobis. Si non ignosceret, quia bonus est: ignosceret, quia justus est, ac bonae fidei. Tu modo praesta conditionem praescriptam, ille non obliviscetur pacti. Si nos ex animo condonaverimus proximo, qui nos offendit, Deus vicissim nobis condonabit, non solum unam aut alteram noxiam, sed omnia peccata: modo pro viribus adnitamur, ut aliquando simus immunes ab omnibus vitiis. Id si nos ad plenum non poterimus assequi ob humani corporis fragilitatem, ipse tamen de sua benignitate supplebit, quod deest nostris viribus, ac repurgabit nos ab omnibus commissis nostris, qui fortassis ob hoc ipsum patitur in nobis residere nonnulla vestigia pristinae vitae, ut agnoscamus imbecillitatem nostram. Siquidem plus illi placet peccator sibi displicens, quam justus sibi placens.

10 Si dixerimus quoniam non peccavimus; mendacem facimus eum, & verbum ejus non est in nobis.

10 Vult ille salutem hominum suae misericordiae ferri acceptam, non meritis nostris. Jamque testatus est neminem esse mortalium in terris, qui non alicubi labatur. Quod si nos negaverimus in nobis esse peccatum, Deum mendacem facimus, qui mentiri non potest, eique contradicimus, cui quisquis contradicit, mentiatur oportet.

CAP. II.

Belle quid quis amet, quid non: advertite: erunt mox
Antichristi: vox unctio sacra docet.

1 Filioli mei, haec scribo vobis, ut non peccetis. Sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum justum:

1 HAEC scribo filioli mei, non ut paratae clementiae fiducia peccetur licentius, sed ne quis omnino peccet, quantum in nobis est. Posteaquam Christus semel nobis omnia commissa condonavit, huc oportet omnibus studiis eniti, ut innocentiam servemus illibatam. Et tamen si fors evenerit, ut relabamur in aliquod peccatum, non est quod desperemus de venia. Deum habemus exorabilem, & apud hunc habemus patronum amantem ac fidum, qui nihil non impetrat à Patre Filius, ac nobis ex animo bene vult, qui semetipsum impendit servandis nobis, modo nobis ipsi penitus atque ex imis praecordiis displicuerimus, & rursus ad meliora nitamur.

2 Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.

2 Solus ille non habet quod ipsi condonetur, & interpellat pro peccatis membrorum suorum, ac Patrem offensum nobis reconciliat, propitiumque reddit: neque nobis solum, qui jam illius doctrinam sumus amplexi, sed universo mortalium generi, si modo pectore sincero sese peccatores esse fateantur, & innocentis vitae propositum suscipiant, susceptum urgeant, ac mordicus retineant.

3 Et in hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus.

3 Non enim ideo nos liberat baptismus ab observatione Mosaicae Legis, ut in posterum impune peccemus, sed ut tenacius adhaereamus Evangelicae caritati, quae plus impetrat à volentibus, quam extorquent tot Mosi leges ab invitis. Multa compendio praecepit, qui praecepit caritatem erga proximos, qualem ipse praestitit nobis. Non adigit ad se redamandum, sed invitat, sed provocat, sed inflammat. Quisquis vere Deum novit, non potest illum non vehementer amare. Nec enim quisquis Deum ore profitetur, Deum novit: sed qui caritatis Evangelicae flamma succensus, volens ac lubens praestat, quod ille prior praestitit, ut & inimicis benefaciamus, ut pro salute proximi non dubitemus vitae subire discrimen, is se declarat nosse Deum.

4 Qui dicit se nosse eum, & mandata ejus non custodit, mendax est, & in hoc veritas non est.

4 Quod si quis jactet se nosse Deum ob hoc, quod catechumenus didicerit mysteria fidei, quod baptizatus illius nomen professus sit, nec interim imitatur illius caritatem: is mendax est, nec adhuc Deum plene didicit, qui non cognoscitur, nisi fidem imbuat caritas. Quisquis autem mentitur, in hoc non inhabitat Christus, qui est ipsa veritas: &

A quisquis hunc non habet in se manentem, non est vivum membrum corporis ejus. Fides absque caritate res est inanis ac mortua. Porro caritas otiosa non est, nihil omittit eorum, quae novit esse grata ei, quem amat. Christus negavit se agniturum discipulum, qui sublata cruce se non sequeretur, perfectae caritatis vestigiis ingredientem.

5 Qui autem servat verbum ejus, vere in hoc charitas Dei perfecta est: & in hoc scimus quoniam in ipso sumus.

5 Hujus igitur sermonem qui servat, is ipsa re declarat se tenere perfectam, vereque Evangelicam caritatem. Hoc experimento cognoscemus quod in illius corpore sumus, quod illius spiritum habemus. Quid tu te jactas, ut Christi membrum, quod per baptismum receptus es in gregem B Christianorum? Non est otiosa, non est delicata professio. Non professio facit verum Christi membrum, sed imitatio.

6 Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, & ipse ambulare.

6 Qui profitetur ore se renatum in Christo, debet illius vestigiis ingredi. Non vixit ille sibi, non sibi mortuus est: totum se nobis impendit, in omnes beneficus fuit, nulli regessit convitium, sed in cruce fixus, pro iis, qui probra congerebant in ipsum, Patrem deprecatus est. Haec est Evangelica perfectaque caritas, quam factis oportet aemulari, qui se profitentur Christi discipulos.

7 Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio: Mandatum vetus, est verbum quod audistis.

7 Carissimi non est novum hoc praeceptum de caritate, quod scribo vobis, sed jam olim hoc prodidit C & Lex Mosaica, vel per hanc potius Christus, qui suum praeceptum renovavit in Evangelio, & sic renovavit, ut illud peculiariter suum faceret. *Hoc*, inquiens, *est praeceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos.* Neque novum est igitur neque meum praeceptum, quod nunc trado vobis, neque vobis hactenus inauditum: sed hoc ipsum est, quod vobis in ipso statim initio tradidimus ex auctoritate Christi.

8 Iterum mandatum novum scribo vobis, quod verum est & in ipso, & in vobis: quia tenebrae transierunt, & verum lumen jam lucet.

8 Sed idem rursus novum est, quod nunc scribo vobis. Vetus erat, sed antiquatum moribus hominum. Judaei memoriter tenebant: *Diliges Dominum Deum tuum, diliges proximum tuum*, sed sub D quisque compendio serviebant. Christus hoc nobis renovavit, plus etiam nos diligens quam seipsum, & diligens non proximos, sed hostes, sed aversos ac malo dignos. Id tametsi scio vobis quondam auditum, tamen crebra iteratione subinde renovandum, ut altius insideat animo, quod est Evangelicae professionis caput. Verum erat praeceptum hoc in Christo, qui quod docuit praestitit. Sed verum non erat in vobis, donec laborabatis odio proximi, donec convitium convitio, injuriam injuria pensabatis. Nunc & in vobis verum est, posteaquam exorta vera lux Evangelicae doctrinae dispulit tenebras vitae prioris, docuitque non esse E Deo gratum, nisi qui bonos amaret ob Christum, & malos diligeret in hoc, ut converterentur ad Christum.

9 Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc.

9 Hanc doctrinam qui sequuntur, in luce ambulant, nec offendunt in tenebris malarum cupiditatum. Odium proximi, caliginem offundit animo. Proinde qui sic lotus est ac professus Christum, ut non desierit odisse fratrem suum, is falso se credit in luce versari, cum adhuc sit in tenebris. Neque enim huic Deus remittit peccata, qui non remittit fratri suo. Neque enim satis est reliquisse furtum, adulterium, & homicidium in baptismo, nisi simul ex animo revellatur omnis simultas, & in odii locum F succedat caritas.

10 Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est.

10 Qui perseverat in amore proximi, is manet in luce, qui est Christus Jesus, nec impingit velut in tenebris ambulans: nam adeo neminem laedit vera caritas, ut omnia sufferat, omnia vertat in bonum.

11 Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat: quia tenebrae obcaecaverunt oculos ejus.

11 Rursus qui odit fratrem, etiamsi desiit immolare simulachris, etiamsi desiit esse foenerator, aut sacrilegus, tamen adhuc in tenebris est, & observiens caeco cupiditati, in tenebris ambulat, neque cer-

cernit rectam viam ad salutem, quanquam illi prælucеat Euangelium. In causa est, odii fraterni caligo excæcavit oculos ejus. Ubi regnat odium, ibi cæcum est judicium.

12 Scribo vobis, filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus.

[12] Ego vos omnes materna caritate prosequor, & ob id scribo, partim gratulans felicitati vestræ, partim adhortans, ut ad meliora proficiatis. Omnibus vobis gratulor, ut carissimis filiis, quos per semen Euangelicæ doctrinæ regenui Christo, quia vobis condonata sunt peccata vitæ superioris, & gratis condonata sunt, non ob aliud nisi quod professi estis nomen Domini Jesu Christi, ut meminеritis hujus exemplo gratis item condonare suo quisque proximo.

13 Scribo vobis patres, quoniam cognovistis eum, qui ab initio est. Scribo vobis adolescentes, quoniam vicistis malignum.

[13] Scribo vobis, quos non tam ætatis progressus quam morum gravitas, & erga juniores pia sollicitudo patrum vocabulo dignos reddit, gratulans vobis quod non solum vulgari prudentia præditi sitis, qua senes ob usum rerum fere commendantur, & imperitis juvenibus rectius consulunt: sed quod cognovistis Jesum Christum salutis auctorem, qui non solum longævus est, verum etiam semper fuit apud Patrem. Æternum novistis longævi, & quo plenius hunc nostis, hoc diligentius eum prædicatis ætati rudiori. Multa vetera meminerunt ac tenent senes, vos eum tenetis, qui fuit ante tempus omne. Scribo vobis adolescentes, qui vigore fidei superastis Satanam improbum & importunum. Vulgus juvenum hoc videtur felix, quod robore corporis nemini facile cedant. Vos feliciores, qui robore mentis, nec voluptatum illecebris, nec ullis mundi terroribus potueritis superari. Aliorum virtus emicat in bello, vestra virtus clarius emicuit adversus insultus Dæmonum, carnis & mundi.

14 Scribo vobis infantes, quoniam cognovistis patrem. Scribo vobis juvenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum.

[14] Scribo vobis pueri, qui tametsi per ætatem nondum sapitis peritia rerum mundanarum, tamen hoc jam nunc estis assequuti, quod vobis æternam conciliet felicitatem. In aliis infantibus primum mentis specimen est, si patrem agnoscant, vos novistis Patrem cœlestem, per quem estis cœlo renati. Tueatur quisque quod habet, & proficiat in eo quod habet. Ob hanc causam & gratulor singulis & commonefacio singulos ordines ac status, ut agnoscentes felicitatem vestram, agatis gratias auctori Deo, & memores quo pervenire oporteat, semper enitamini ad perfectiora. Repetam igitur ne queat elabi. Scripsi vobis patres, quia nostis eum qui nec initium habet, nec finem, ne quid vos commoveat hujus vitæ desiderium ad æternam properantes vitam. Scripsi vobis adolescentes, quod mollitiem ætatis animi robore superastis, quodque constanti pectore sermonem Euangelicum servastis, & opitulante Christo superastis Diabolum pervicacem humani generis hostem. Perseverate in victoria, pergite contemnere, quod hactenus contemsistis, magis ac magis amate, quod amare cœpistis.

15 Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo.

[15] Sollicitat mundus falsis bonorum fluxorum simulacris, territat inani falsaque specie malorum. Vos ea terreant quæ vere mala sunt, nec unquam finem accipiunt: ea capiant, quæ vere bona sunt, & finem nesciunt. Lucem Euangelicam sequentes amate cœlestia, quæ pollicetur cœlestis ille Pater, cui per Christum estis renati. Fugite tenebras malarum cupiditatum, per quas mundus hic inescat fucatis bonis. Fieri non potest ut utrumque simul ametis, utrique simul serviatis.

16 Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ: quæ non est ex Patre, sed ex mundo est.

[16] Nihil convenit Deo cum mundo, nihil luci cum tenebris, quisquis amat mundum, excidit à caritate Dei Patris. Non hunc mundum dico, cujus opifex est Deus, in quo, velimus nolimus, vivimus. Improbas cupiditates rerum inanium, in quibus hominum vulgus constituit felicitatem, verorum bonorum oblitus, mundum appello. Non vos locus quamlibet semotus, non vos cultus, non ci-

A bus, non vos titulus eximit à mundo, sed animus purus ab his, quas dixi, cupiditatibus. Quid autem habet hic mundus, quod non sit exitiabile? Tria sunt, quibus potissimum imponit stultis & incautis, voluptas carnis, irritamenta oculorum, & fastus strepitusque vitæ. Objicit enim præstigias quasdam inanium voluptatum, quibus ad tempus corporis sensus demulceat, ut interim animus à cœlestium bonorum studio avocetur. Nam hujusmodi bonorum cupiditates suggerit Spiritus ille cœlestis, quem Deus Pater impartit filiis suis vere per Christum renatis. Habet & Satanas suum spiritum, per quem suggerit perniciosum amorem rerum neque B verarum, neque perennium iis, qui sese huic mundo devoverunt. Suggerit Veneris mala gaudia, quæ stulta fœdaque prurigine membra corporis titillent. Suggerit eduliorum ac potus cupedias, quæ gulæ palatoque blandiantur. Suggerit otii somnique dulcedinem, quo magis situ torpescat animus. Suggerit lascivas cantiones & impudicas fabulas, quibus aures deliniat. Suggerit formarum illecebras, & varia spectaculorum genera, quibus oculos oblectet. Suggerit honorum pompas, ac divitiarum strepitus, ambitionis irritamenta. Denique nulla non parte mentes hominum à veris æternisque bonis avocat ad inania bonorum simulacra. Horum cupidi- C tate qui capitur, sciat se non incitari Spiritu Patris cœlestis, sed spiritu mundi.

17 Et mundus transit, & concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.

[17] Mundus, ut constat elementis temporariis, ita nihil præbet nisi mox periturum. Deus ut est æternus, ita largitur æterna præmia. Ergo qui pendet à mundi præsidiis, evanidam quandam ac mox auferendam felicitatem sectatur, quam frequenter & hîc aufert casus præter opinionem exortus, aut senium eripit. Certe mors, nulli non ventura, tollit totum illud falsorum gaudiorum somnium. Subducta materia, perit voluptas, & succedunt dolores. Sublato homine pereunt omnia, & succedit cruciatus æternus. Cæterum qui Patri obtemperat vo- D canti ad amorem vitæ cœlestis, hujus felicitas nullum est habitura finem. Nescit enim finem, qui illam largitur. Innoxiis hujus mundi commodis utendum pro tempore, sed parce, sed moderate, ad necessitatem naturæ, non ad voluptatem libidinis. Cæterum summum animi studium ad res æternas vertendum est, ad quod etiam oportet referri cæterarum rerum usum. Nondum apparet piorum felicitas, sed ea patefiet in adventu Domini nostri Jesu Christi.

18 Filioli, novissima hora est: & sicut audistis quia Antichristus venit, & nunc Antichristi multi facti sunt: unde scimus, quia novissima hora est.

[18] Videntur interim hîc suaviter agere impii, sed imminet illis æterna calamitas, idque brevi. Videtur enim adesse tempus illud extremum, quo mu- E tatis rerum vicibus, cum Christo regnabunt hi, qui nunc ob Christum affliguntur, ac ad nihilum redigentur, qui nunc Christo rebellant. Audistis venturum Antichristum, qui omnibus hujus mundi præsidiis ac præstigiis armatus, belligeretur adversus Christum, moxque Antichristo revicto liberabitur omnibus malis corpus Christi, & onerabuntur omnibus malis membra Diaboli. Hujus igitur Antichristi adventus, de quo vobis prædictum est ab Apostolis, haud longe videtur abesse. In tantum enim invaluit hic mundus adversus doctrinam Euangelicam, ut jam nunc complures esse cœperint, qui vocabulum Antichristi mereantur, quorum & vita & doctrina, & studium omne Christo adverse- F tur. Quid enim aliud hi quam Antichristi illius anteambulones videntur, & venturæ tempestatis extrema præludia? Minus enim lædunt Christi populum, qui prorsus à Christo sunt alieni, quam hi, qui semel in illius castris versati, mox transfugæ facti, Christi præsidiis & armis Christum oppugnant. Simulant enim etiam ea, quæ in Christianis declarant Christi virtutem, sanctimoniam, doctrinam, auctoritatem, miracula.

[19] At-

19 Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis: nam, si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum: sed ut manifesti sint quoniam non sunt omnes ex nobis.

[19] Atque hi quidem exierunt è nobis, verum nihil est quod nos magnopere perturbent: versabantur inter nos, sed nostri non erant. Hostes erant Christi, etiam cum in illius castris agebant. Quod si vere nostrarum fuissent partium, perpetuo perseverassent apud nos. Titulo cultuque Christum profitebantur, cæterum animo mundum adamabant. Et idcirco cum ventum est ad tempestates persecutionum, cum ad incendium afflictionum, prodidere semet quales antea fuissent. Nunc à nobis semoti sublevant nos, veluti corpus gravatum malis humoribus, ac minus lædent hostes aperti, quam fucati socii. Sic visum est Christo, quo palam fiat, non omnes pertinere ad Christi corpus, qui loti sunt in illius nomine, qui nomine illum profitentur, qui sacramentis Ecclesiæ communicant. Verus ac constans mundi contemtus arguit Christianum. Animus adversus omnes illecebras, adversus omnes injurias infractus & invictus arguit Christianum. Qui ad occasionem desciscit à doctrina Christi, simulabat Christianum, non erat.

20 Sed vos unctionem habetis à Sancto, & nostis omnia.

[20] Expedit autem hos palam à nobis sejungi, ne specie boni magis etiam noceant incautis; etiamsi vobis ignoti non erant, & antequam se palam subducerent. Siquidem unctio Christi, unde & vobis est nomen, afflatus Spiritus Christi satis indicat vobis, qui sint vere Christiani, qui secus. Etenim qui spiritualis est, omnia dijudicat. Non erant ignoti, sed tolerabantur si forte resipiscerent.

21 Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam: & quoniam omne mendacium ex veritate non est:

[21] Quod dico verum est, neque hæc scribo vobis, quasi vos lateat veritas, qui doctorem habetis Christi Spiritum, qui non patitur vos quicquam ignorare: sed in memoriam revoco, quod scitis, quo fixius adhæreatis veritati, neque perturbemini successu malorum. Pauciores estis, sed saniores, sed purgatiores, sed tranquilliores. Nihil decessit corpori, si resecta est vomica, si pus exstillavit. Scitis quod Christus est veritas, ab hoc dissidet omne mendacii genus. Quisquis fucatus est, cum hoc nihil habet commercii, quantumvis illum ore profiteatur. Multæ sunt mendaciorum formæ.

22 Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Iesus est Christus? Hic est Antichristus, qui negat Patrem, & Filium.

[22] Quisquis quocunque modo mendax est, Christum negat qui veritas est, nullius mendacii mixturam recipiens. Quisquis adversatur veritati, Christo adversatur: quisquis adversatur Christo, Antichristus est. Nullum autem sceleratius mendacii genus est, quam negare Jesum esse Christum, atque id faciunt multi Pseudoprophetæ Judæorum, qui negant illum fuisse, quem Moses & Prophetarum oracula jam olim mundo pollicita sunt vindicem ac salutis auctorem, & alium nescio quem Antichristum pro Christo promittunt. Nimirum quisquis est hujusmodi, palam est Antichristus. Rursus sunt qui licet ore profiteantur, Jesum esse Christum, tamen sic vivunt, quasi vana sit ejus doctrina, quasi vana sint præmia quæ promisit. Ille docuit, beatos esse pauperes spiritu, quod eos maneat regnum cœlorum; & alius huc toto incumbens studio, ut dilatet latifundia, ut exstruat magnificas ædes, ut augeat reditus, ut expleat arcas nummis per fas nefasque quæsitis, ut factione valeat, ut inopes opprimat, ut tyrannidem exerceat, an non reclamat Christo, cujus doctrinam, quod in ipso est, mendacem facit? Docet ille, beatos esse qui esuriunt & sitiunt justitiam; & alius in luxu, in gulæ ventrisque voluptatibus felicitatem ponens, nonne Christo refragatur? Docet ille, beatos esse mites, quod hi possessuri sunt terram illam cœlestem, unde rursus depelli non poterunt; & alius ita se denique felicem judicat, si pauperibus oppressis suam stabiliat opulentiam. Docet, beatos esse qui lugent in hoc mundo, quod his debeatur æterna refocillatio; & alius per omnia sectans hujus vitæ delitias, nonne Christo refragatur? Docet ille, beatos, qui misericordes sunt in proximos; & hic sibi placet, quod malis

A ultro affligit meliorem se. Docet ille, beatos, qui convitiis & afflictionibus vexentur ob justitiam Euangelicam; & hic omni fucorum ac technarum genere studet placere mundo. Agnoscit ille discipulum, qui sublata in humeros cruce sequatur ipsum; & alius nihilominus sibi Christianus videtur, si omnem effugerit molestiam. Dicit ille suis: *In mundo cruciatum habebitis, in me pacem habebitis*; & istis Christus gravis est, mundus suavis. Jubet ille benemeri etiam de inimico, & alius etiam immerentem afficit injuria. Nonne qui sic vivit, Christo refragatur? Non reclamat os, sed reclamat vita. Cum diversa doceret Filius, Pater dixit, *hunc audite*.

B Iste vero quid dicit? non hunc audite, dura sunt quæ docet, mundum audite. Proinde quemadmodum obsistit Filio, ita repugnat & Patri, & dum mundanæ factionis est, semovet se à grege eorum, quos Christus selegit ab hoc mundo. Nihil Christo commercii cum hoc mundo, huic qui sese adglutinat, Christo repugnat, & Antichristum agit, simul & Patrem abnegans & Filium. Siquidem Patri cum Filio individua societas est.

23 Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet: qui confitetur Filium, & Patrem habet.

[23] Hic mihi reclamabit Judæus: Patrem agnosco, Filium non agnosco. Atqui quicquid in Filium commiseris, idem commiseris in Patrem. Filius nihil neque gessit, neque docuit, nisi auctore Patre. Qui Filio derogat, derogat Patri. Ergo qui

C se alienarit à Filii consortio, is nec ad Christi corpus pertinet, quod est Ecclesia catholica, nec cum Patre Deo consortium habet, cui per omnia convenit cum Filio. Videtis quanto cum periculo se stulti divellunt à Filio.

24 Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat: Si in vobis permanserit quod audistis ab initio, & vos in Filio & Patre manebitis.

[24] Vos igitur perseverate in Euangelica veritate, quam à probatis Apostolis primum accepistis. Ne vos abducat Pseudapostolorum mendax oratio. Si perstiteritis in eo, quod primum tradidimus vobis, permanebitis in consortio Dei Patris, ac Filii ejus Jesu.

25 Et hæc est repromissio, quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam.

[25] Si cui durum videtur perseverare in Euangelica professione, propter afflictiones impiorum, cogitate præmium. Rem arduam exigit Deus, sed

D ingens est præmium, quod pollicetur. Neque enim pollicetur opes, aut regnum, aut voluptatem hujus mundi, sed vitam æternam. Id parvo emit, quisquis emit etiam vitæ dispendio.

26 Hæc scripsi vobis de his, qui seducunt vos.

[26] Hæc tot verbis refrico & inculco vobis, sollicitus, ne quos forte seducant præstigiis suis impii, qui à Christo desciverunt.

27 Et vos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis ut aliquis doceat vos: sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est, & non est mendacium. Et sicut docuit vos: manete in eo.

[27] Quanquam vel citra nostram commonitionem satis, ut arbitror, docet vos ipse Spiritus Christi, quem habetis assiduum monitorem ac doctorem in cordibus vestris. Is quandiu perseverat in vobis, non est necesse ut quisquam vos doceat, quid sit cavendum. Is doctor est arcanus, sed longe certissimus.

E Is semel à vobis haustus, docet vos de omnibus, quemadmodum & Filius promisit. Siquidem natura verax est Spiritus, neque mentiri novit. Proinde perseveretis in eo quod ille vos semel docuit. Tenetis rectam doctrinam, meministis, nihil superest, nisi ut in ea persistatis, usque ad adventum Christi, quem conjicio non procul abesse.

28 Et nunc filioli manete in eo: ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in adventu ejus.

[28] Iterum atque iterum rogo filioli, persistite in doctrina Spiritus, ut cum apparuerit princeps ac judex ille noster, bonæ vitæ conscientia nobis tribuat fiduciam apud illum, talesque prodeamus, ut nec illum pudeat nos agnoscere suos discipulos, neque nos pudeat in conspectum illius venire. Nam quo ore compellabimus eum Præceptorem ac Dominum,

F si nec docenti auscultavimus, neque præcipienti paruimus? Quo ore Deum appellabimus patrem, si tota vita degeneres fuerimus ab illius institutis? Non simplex baptismus, sed servata justitia facit nos filios Dei. Quid enim audituri sunt, qui in nomine Jesu ejecerunt Dæmonia, qui prædixere futura, qui miraculis inclaruerunt? Nescio vos. Pro alienis ducit, in quibus non videt justitiam Euangelicam.

[29] Quod

29 Si scitis quoniam justus est, scitote quoniam & omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est.

[29] Quod si vobis persuasum est, Deum esse hujus justitiæ auctorem, simul & illud scitote, quod quisquis non professione, sed studiis, factis, ac moribus præstat justitiam Euangelicam, ex Deo natus est, ad quem sibi bene conscius poterit ea fiducia accedere, qua solent obedientes filii ad patrem propitium. Similes agnoscet, dissimiles non agnoscet.

CAP. III.

Christum cernemus, qui tollit Dæmonis artes: Vitemus Cainum: Cor neget esse reos.

1 Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus. Propter hoc mundus non novit nos: quia non novit eum.

[1] UBI sincera caritas est, ibi fiducia est, & metus abest. Videte igitur nobis qui contemto mundo cum suis & illectamentis & terriculamentis, perseveramus in Euangelica doctrina, quam insignem dederit caritatem, ut non solum servi fideles, non solum amici, sed filii Dei & nominemur, & simus. Sic enim docuit Christus, ut cœlestem Patrem appellemus, si qua re sit nobis opus. Summus est honos appellari filios Dei. Summa felicitas est esse filios Dei. Huic quoniam constanti pietate adhæremus, & ab illo agnoscimur, mundus nos non agnoscit, sed ut diversæ factionis horret & exsecratur. Nec mirum si non agnoscit filios Dei, cum Deum ipsum non agnoscat, abnegans illius Filium Jesum. Ne quid perturbet animos vestros carissimi, quod vos habet despicabiles & abjectos.

2 Charissimi, nunc filii Dei sumus: & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est.

[2] Apud Deum habemus etiam nunc hanc eximiam dignitatem, quod sumus filii Dei, & gaudemus in sinu, sentientes in nobis spiritum non servitutis, sed filiorum, cujus fiducia clamamus, Abba, Pater. Adest dignitas, sed nondum apparuit dignitas. Adhuc pugnæ tempus est, nondum venit dies triumphi. Ille declarabit universis, quanta sit dignitas, quanta felicitas eorum, qui constanter sese præbuerint filios Dei. Nondum eluxit, quod sumus futuri in adventu Christi, verum, illud certa spe tenemus, simul atque apparuerit ille redditurus cuique pro suis factis præmia, nos qui fuimus hic consortes afflictionum, erimus & gaudiorum socii, quique fuimus illi similes in mundi contemtu, erimus eidem similes in majestate gloriæ. Vidimus hic illum afflictum, vidimus humilem, tunc videbimus, sicuti est, & semper fuit, excelsum ac sublimem, & videntes ad illius similitudinem transformabimur & ipsi, non solum animis, verum etiam corporibus. Videmus & nunc illum, sed veluti per nebulam oculis fidei: tunc ineffabili modo videbimus. Sed quod tunc futuri sumus perfecte, id nunc interim pro nostra virili meditandum est. Ut illi tunc similes simus in gloria, hic puri simus ab omnibus sordibus. Ut illum tunc videre possimus, nunc purgemus oculos, ne cum ille splendidus apparuerit, nobis tamen formidabilis sit magis quam amabilis.

3 Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est.

[3] Nec enim feliciter videtur, nisi à similibus. Proinde quisquis habet hanc fiduciam in Christo, ut tunc consors sit illius gloriæ, interim piis studiis purificat se à mundanis affectibus, quemadmodum in illo nihil erat inquinamentorum hujus mundi, sed totus purus est ac cœlestis. Itaque pro nostris viribus huc enitendum est, ne quid in nobis resideat terrenæ fecis.

4 Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit: & peccatum est iniquitas.

[4] Nec vero sibi quisquam blandiatur, dicens: Mihi satis est ad innocentiam, si nihil horum admisero, quæ Lex Mosi vetat, quæque Cæsaris etiam legibus puniuntur, quod genus sunt, furtum, sacrilegium, adulterium, homicidium: imo prorsus omne peccati genus est fugiendum. Quisquis enim ullo modo peccat, etiamsi non peccet adversus præscripta Mosaica, peccat tamen adversus legem Euangelicam, Mosaica longe sanctiorem.

5 Et scitis quia ille apparuit ut peccata nostra tolleret: & peccatum in eo non est.

[5] Atque hanc ob causam Christus semel venit in mundum, ut viam ostenderet, qua reditus illius nobis fieret salutaris ac felix. Venit ut semel tolleret non unum aut alterum peccatum, sed omnia peccata nostra, cum ille solus nulli peccato esset obnoxius.

6 Omnis qui in eo manet, non peccat: & omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum.

[6] Semel nos gratis purgavit ab omni peccato, ut sui similes redderet, quod nec lex ulla, nec mortalis ullus præstare poterat. Per baptismum insiti sumus illius sacrosancto corpori. Sed nostrum interim est adniti, ne excidamus à capite. Per gratuitam illius clementiam insiti sumus, sed excidemus, si in pristina vitia relapsi fuerimus. Quisquis in Christo manet, perseverat in innocentia, & adeo cavet ab omni peccato, ut in dies magis ac magis adolescat in virtutibus, reddaturque capiti suo similior. Quisquis non abstinet à peccatis, quanquam tinctus est, quanquam dedit nomen Christo, nondum plene vidit eum, neque novit eum. Quis enim si oculis fidei videret, quanta sit dignitas cooptari in numerum filiorum Dei, quanta turpitudo dedi patri Diabolo, sustineat à tali corpore avelli, à tali desciscere patre, & ad tam fœdam degenerare tyrannidem, à tantis præmiis ultro prolabi ad tantam calamitatem?

7 Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est: sicut & ille justus est.

[7] Filioli ne quis vos seducat, blandiens vobis de professione Christiani nominis, quasi id satis sit ad felicitatem. Non qui profitetur justitiam justus est, sed qui vita ac moribus præstat justitiam, is justus est, quemadmodum & Christus se dictis ac factis præbuit exemplum omnis justitiæ. Huic qui vere ac totus adhæret, quoad potest ab omni vitiorum inquinamento temperat, & ipsa morum puritas arguit illum esse filium Dei, qui natura bonus est, & peccatum nescit.

8 Qui facit peccatum, ex diabolo est: quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.

[8] Quisquis autem peccat, etiamsi Christi sacramentis est initiatus, tamen è patre Diabolo progenitus est, qui princeps est & auctor omnis peccati. Hunc quisquis imitatur, parentem suum refert, hoc ipso quod peccat, seque filium illius esse declarat. Non admittit Deus consortium cum vitiis: nam in hoc ipsum misit Filium in hunc mundum, ut aboleat opera Diaboli, hoc est, omnia quæ pugnant cum Euangelica caritate.

9 Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.

[9] Ex Adam nascimur omnes obnoxii peccatis, ex Deo renascimur per semen Euangelicæ doctrinæ. Hujus seminis vis quam diu manet in homine, non peccat, nec potest peccare, videlicet vetante divina caritate, quæ rapit eum ad studium benefaciendi, & avocat ab omni cupiditate peccandi: eo quod vere sit filius Dei, germane referens indolem atque ingenium Patris & capitis sui.

10 In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii diaboli. Omnis qui non est justus, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum:

[10] Non titulus, non baptismus, non sacramenta discernunt filios Dei à filiis Diaboli, sed vitæ puritas, sed caritas exserens & explicans sese benefactis. Non est otiosa si adsit. Quisquis hanc non declarat, nec re declarat sibi carum esse fratrem, is ex Deo natus non est. Si vivum esset membrum corporis Christi, diligeret cætera membra, pro quibus mortuus est Christus.

11 Quoniam hæc est annuntiatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum.

[11] Hæc est Christianæ justitiæ summa, hoc est, quod in primis nobis tradidit Christus, hoc est, quod vobis ante omnia commendavimus, ut mutua caritate declaretis vos esse filios Dei, ac discipulos Christi.

12 Non sicut Cain, qui ex maligno erat, & occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna erant: fratris autem ejus, justa.

[12] Siquidem odium proximi gradus est ad homicidium. Et livor ex diametro pugnat cum caritate. Cain non erat filius Dei, sed ex Diabolo prognatus erat. Quamobrem? quia degeneravit à bono conditore, ac referebat Diabolum, qui stimulatus invidia primus occiderat hominem, instinctu lethifero. Parentis ingenium referebat Cain, occidens Abel fratrem suum. Quæ fuit autem odii causa? Nimirum vitæ dissimilitudo, quapropter & diversi generis erant, quanquam juxta corporis propagationem fratres erant germani. Uterque suum parentem exprimebat. Abel erat innocens, & ad benefaciendi studium accensus. Cain contra, fratris odio concepto, non de se corrigendo, sed de fratre trucidando cogitavit.

[13] Quem-

13 Nolite mirari fratres, si odit vos mundus.

13 Quemadmodum hic non ferebat impius pium, & Diaboli filius Dei filium, ita vobis mirum videri non debet fratres, si vos aversantur homines mundo dediti.

14 Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte:

14 Oderunt immerentes: ne quis illos mutuo oderit. Illi quoniam morti devoti sunt, & serviunt auctori mortis, mortem aliis machinantur. Nostrum est illorum misereri, non vicissim lædere. Siquidem Euangelica caritas nos abduxit à studio lædendi ad studium benemerendi: & hoc argumento cognoscimus, quod destinati sumus æternæ vitæ, & exemti à mortis tyrannide, quod diligimus fratres. Qui diligit, bene vult, ac bene facit. Corpus halitu vivit, anima vivit Spiritu Christi. Ubi non est fraterna caritas, ibi non est Spiritus Christi.

15 Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem.

15 Quisquis igitur odit proximum suum, mortuus est, neque vivit intus. Nam etsi fidem habet, mortuam habet, cum non adsit caritas. An ceu levem culpam contemnitis odium fratris? Quisquis odit fratrem suum, homicida est. Non strinxit ferrum, non miscuit venenum, non adortus est, non maledixit, tantum male voluit. Non damnat illum lex hominum homicidii, sed apud Deum jam homicidii damnatus est. Qui semel admisit odium in pectus, quantum in ipso est, homicida est. Multa sunt homicidii genera. Qui ferro trucidat, etiam profanis legibus dat pœnas. Qui veneno necat, punitur & ab impiis. Cæterum qui fratrem virulentæ linguæ spiculo confodit, etiamsi legibus humanis absolvatur à parricidii crimine, tamen ad Euangelicam legem homicidii reus est. Vivit adhuc ille, cui male vult osor, & tamen ipse jam mortuus est: illi vita est incolumis, & hic vitam amisit æternam, sui ipsius homicida.

16 In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere.

16 Vultis videre fratres quantum nos abesse oportet à cupiditate lædendi? Vertite oculos ad exemplum Christi. Ille sic dilexit nos nihil meritos, imo mortem commeritos, ut vitam suam nobis impenderet. Quanto magis debemus pro fratribus servandis vitæ subire discrimen, si res ita tulerit? præsertim qui in Christi pastoris vices successimus. Non concredidit oves suas Petro, nisi ter amorem professo, ac mox illi mortis genus indicat, ut intelligeret & sibi gregis crediti salutem vitæ dispendio tuendam. An vero vitam impendet qui gravatur opitulari pecunia? An satis esse putat aliquis, si non lædat fratrem, si benigne loquatur? Christus re declaravit quantopere nos amaret.

17 Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo?

17 Qui conspicatus fuerit fratrem suum, cibo, veste, potu, tectove egentem, & habet facultates unde succurrat illius inopiæ, neque commovetur misericordia, sed velut ad se non pertineat, negligit eum, qui credi possit, quod in hoc sit caritas Dei? Succurrit Ethnicus Ethnico, & tu Christianus non succurris Christiano? Professus es fraternam caritatem, ea si vere adest, cur hic cessat, ubi discruciatur inopia frater? Fratrem appellas, & nullum argumentum edis affectus fraterni?

18 Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate.

18 Filioli mei ne diligamus nos invicem verbo tenus. In animo sit caritas potius quam in lingua, & factis se promat potius quam voce. Sit fraternum vocabulum in sermone quotidiano, sed ut veri simus, & orationi facta respondeant, quoties se dederit occasio, re declaremus in nobis esse vere fraternum amorem. Ne desit fratri, quod nobis superest, sive vestem desiderabit, sive cibum, aut tectum, sive consolationem, sive doctrinam, sive admonitionem.

19 In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus: & in conspectu ejus suadebimus corda nostra.

19 Id si promtis animis præstiterimus, hoc argumento cognoscemus, quod veritatis filii simus, quodque non fucate, sed sincere diligamus. Veritas autem est ipse Christus, cujus oculis probabimus conscientiam nostram, ut & Deo probati simus, & hominibus: & factis cognoscent homines, non esse fucatam inter nos caritatem: animi sinceritatem intuetur Deus. Succurremus egestati fraternæ, sed ita, ut necessitatem sublevemus, non ut luxum alamus: & succurremus ex animo, neque mercedis ad nos rediturae spe, neque inanis gloriæ causa.

20 Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum: major est Deus corde nostro, & novit omnia.

20 Animum non vident homines, sed ipse sibi conscius est, & oculis Dei conspicuus. Quod si laudent nos homines, & condemnet animus sibi male conscius, ut homines fallamus, Dei judicium non licebit effugere. Abditos habet recessus ac perplexas latebras cor humanum, sed nihil esse potest tam reconditum, tamque abstrusum, quod ille non penetret. Novit ille omnia melius nobis, novit cor nostrum, qui fecit cor nostrum. Nusquam non habet oculos, qui nusquam non adest.

21 Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum:

21 Carissimi, si cor nostrum non condemnaverit nos ipsos apud Deum, si sincerus est ac simplex animus, si ex mera puraque caritate facimus quicquid facimus, quales nos præstiterimus erga proximum, talem se Deus præstabit nobis. Si libenter & ex animo condonabimus fratri culpam, facile & nobis delicta nostra condonabit Deus.

22 Et quidquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata ejus custodimus, & ea, quæ sunt placita coram eo, facimus.

22 Si promte largiemur egenti fratri, quoties opem nostram implorat, certa fiducia petemus & à Deo, quod ad salutem ac necessitatem pertinebit, nec ille negabit petentibus. Quod si dixerimus illi: *Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris*, & intus odio fraterno tenemur, nonne statim reclamabit nobis nostra conscientia? qua fronte tu petis à Deo, quod ipse negas proximo? Quo ore postulas pactum, cum non præstes conditionem? Pollicitus est ille se condonaturum nobis admissa nostra, sed si fratri ex animo condonaverimus delicta sua. Si ore dicimus, condono, & tamen malevolentiam retinemus in corde, animus sibi male conscius adimet nobis fiduciam impetrandi, quod à Deo petimus. Si fratrem blande salutamus, nec adsumus cum res ipsa poscat subsidium, non est quod speremus Deum nobis auxilio futurum, qui fratri defuerimus. Si nos surdi fuerimus ad illius jussa, surdus erit ille vicissim ad preces nostras. Impudentia est, non pietas, ab eo petere favorem, cujus præcepta contemnas. Verum si præcepta ejus servamus, si quicquid illi placitum est facimus, & ita facimus, ut probemur illius oculis, qui nihil non perspicit, hinc nobis nascetur impetrandi fiducia. Hic mihi dicet Judæus Legis superstitiosus observator, observo Sabbata, baptizor, jejuno, abstineo à cibis vetitis, non committo furtum, me Deus audiet.

23 Et hoc est mandatum ejus: Ut credamus in nomine Filii ejus Jesu Christi: & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis.

23 Imo non hoc est præceptum, de quo loquor: quodnam igitur? nimirum ut totam salutis nostræ spem ac fiduciam collocemus in Jesu Christo Filio Dei, per quem Pater nobis omnia largiri voluit. Jam-ne hoc satis est? nequaquam: quin ad illius exemplum amemus nos mutuo. Sic ille jussit, sed quod jussit ipse prior præstitit. Nondum vere diligit Christum, qui membrum odit Christi: nondum amat Christum, qui male vult homini, pro quo mortuus est Christus.

24 Et qui servat mandata ejus, in illo manet, & ipse in eo: & in hoc scimus quoniam manet in nobis de Spiritu, quem dedit nobis.

24 Itaque qui servarit unicum illud caritatis præceptum, omnia servaverit. Hoc glutino conjungemur Christo, sic ut ille sit in nobis, & nos vicissim in illo. Ille per Spiritum suum inhabitabit pectora nostra, si illic ferveat caritas. Spiritus Christi non est auctor odii, sed largitor fraternæ caritatis. Is per impositionem Apostolicarum manuum infunditur baptizatis, sed idem resilit & avolat, si contingat exstingui caritatem. Hoc igitur indicio deprehendemus donum Spiritus in nobis manere quod accepimus in baptismo, si perseveraverit in nobis fraterna caritas. Quantum hæc refrixerit, tantum ille se subducet.

CAP. IV.

Dico spiritibus non credendum esse quibusvis:
Sit perfectus amor: cogit abire metum.

1 Charissimi, nolite omni Spi-

1 INDICEM dedi carissimi, quo deprehendatis an in vobis sit Christi Spiritus. Sunt enim diversi

vitui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum.

Spiritus in hominibus, sed fucati, sed mali. Ne igitur protinus cuivis Spiritui credatis. Multi passim se jactant habere Spiritum Dei, sed explorate num à Deo profecti sint. Habet & hic mundus suum Spiritum, & adumbrat Spiritum Dei. Prophetas afflat Spiritus Dei, sed complures jam in mundum prodierunt Pseudoprophetæ, sese mentientes afflatu divini Spiritus loqui, cum agantur mundano Spiritu.

2 In hoc cognoscitur spiritus Dei: omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est:

[2] Vultis igitur certius etiam argumentum Spiritus Divini? Audite profitentem, & intelligetis. Omnis Spiritus qui confitetur Jesum Christum, olim orbi promissum æternæ salutis auctorem, assumto corpore humano jam venisse, sicuti per suos Prophetas promiserat, is ex Deo est, nimirum agnoscens Filium Dei.

3 Et omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est; & hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, & nunc jam in mundo est.

[3] Rursus hoc qui negat, quoniam mendax est, ex Deo non est. Nullus enim vere profitetur Filium nisi afflatus à Patre. Negant autem illum non tantum ii, qui verbis reclamant, verum etiam qui sic vivunt, quasi Christus non fuerit exemplar veræ pietatis hominibus, aut quasi non fuerit auctor perfectæ salutis, eoque fingunt alium quempiam Messiam exspectandum, quod hujus doctrina nimium dissideat ab ipsorum cupiditatibus. Si favisset voluptatibus carnis, si promisisset immensas opes, si donasset honores & imperia mundi, jamdudum agnovissent suum Messiam. Nunc quoniam horum docet contemtum, & ad tollendam crucem invitat, & felicitatem omnem in futuro seculo exspectandam ostendit, negant hunc esse promissum olim humani generis redemtorem, sed alterum exspectari jubent, qui commoda corporis, & hujus seculi bona polliceatur. Nec satis est confiteri Christum, nisi totum & integrum confiteamur. Qui dividit illum, vel divinam naturam adimens, quam eandem habet cum Patre, vel humanam, quam accepit ab homine matre, hic Spiritus ex Deo non est, sed est Spiritus Antichristi, de quo quidem Spiritu jam audistis, quod venturus sit, imo jam nunc venit, agitque in his, qui mundanis deliciis addicti, pugnant adversus Christi Spiritum.

4 Vos ex Deo estis filioli, & vicistis eum, quoniam major est qui in vobis est, quam qui in mundo.

[4] Non est quod istos metuatis filioli, vos quoniam ex Deo estis, & Spiritum habetis, per illum vicistis Antichristos. Ipsi quidem imbecilles estis, sed is, qui habitat in vobis, major est ac potentior est eo, qui habitat in mundo. Per sua membra vos impugnat Diabolus, sed suo Spiritu propugnat Deus.

5 Ipsi de mundo sunt: ideo de mundo, loquuntur, & mundus eos audit.

[5] Illi quoniam ad mundi factionem pertinent, & mundanum hauserunt Spiritum, mundum sapiunt, & mundana loquuntur, & horum doctrina grata est iis, qui & ipsi mundo dediti sunt. Nemo facile credit quod adversatur iis, quæ vehementer amat. Amant terrena, & horum doctrina terram sapit.

6 Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos: in hoc cognoscimus Spiritum veritatis, & spiritum erroris.

[6] Nos ex Deo sumus, hunc qui novit, novit autem quisquis amat, auscultat nobis qui cœlestia Deoque digna docemus. Qui non est ex Deo, non audit nos, sed abhorret ab Euangelica doctrina, quæ jubet opes effundere, voluptates spernere, in afflictionibus gloriari, vitam etiam habere vilem pro justitia, recte factorum omne præmium exspectare in resurrectione, quam isti aut non credunt futuram, aut nollent accidere: quæ jubet per sinceram caritatem, & vitam impendere proximo, cum homo mundani spiritus, etiam cum fratris injuria, suis commodis ubique consulat. His igitur indiciis dignoscere licebit Spiritum Dei veracem, à Spiritu mundi fallaci.

7 Charissimi, diligamus nos invicem: quia charitas ex Deo est. Et omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum.

[7] Itaque carissimi, quandoquidem ex Deo sumus, non ex mundo, diligamus nos invicem, & proximi commodis quisque serviat potius quam suis, quoniam caritas ex Deo est. Quisquis igitur hac caritate præditus est, is ex Deo natus est, ac vere novit Deum.

8 Qui non diligit, non novit Deum: quoniam Deus charitas est.

[8] Quisquis alienus est à caritate, nondum cognovit Deum, propterea quod ipse Deus caritas est. Ille se nobis impartit, quoties impartit, caritatem suam. Declaravit ille suam in nos caritatem, ut nos vicissim nostram declararemus in proximum.

9 In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum.

[9] At dicet aliquis, Filii caritatem agnoscimus, sed unde cognoscimus Patris erga nos amorem? nimirum ex hoc quod unicum Filium suum, quo nihil habet carius, misit in hunc mundum ac morti dedidit, ut nos per illius necem vitam assequeremur æternam.

10 In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris.

[10] Atque hoc majus etiam atque insignius dilectionis miraculum est, quod nullo nostro officio provocatus, tam insigniter dilexerit nos. Qui redamat amantem, tantum gratus est: inhumanus futurus ni faciat. Nos amabamus mundum, aversi ab amore Dei, & tamen Deus prior atque ultro dilexit nos. Cumque jure esset offensus peccatis nostris, nec esset in terris immunis à delictis, qui nos illi reconciliaret (nam gratiosus sit oportet, qui intercedat apud offensum pro nocentibus) misit è cœlis Filium suum, qui seipsum Patri sacrificaret, atque hac purissima victima nobis eum propitium redderet. Quid hac dilectione cogitari potest insignius? quid ardentius? quid effusius?

11 Charissimi, si sic Deus dilexit nos: & nos debemus alterutrum diligere.

[11] Carissimi, si Deus, qui nostri non eget, ultro ac volens tantopere dilexit nos, debemus & nos invicem ad illius exemplum diligere.

12 Deum nemo vidit umquam. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & charitas ejus in nobis perfecta est.

[12] Filius Dei se nobis visibilem exhibuit, cæterum Deum Patrem nemo vidit unquam oculis corporeis, & tamen ex rerum indiciis deprehenditur. Sentimus iratum, sentimus propitium, sentimus abesse, sentimus adesse. Mutuum erga Deum amorem non alio argumento testari possumus, quam si nos invicem diligamus, quemadmodum ille dilexit nos. Dilexit ille nos gratis, dilexit ad hoc, ut servaret. Si sic diligimus invicem, Deus, qui caritas est, ut dixi, manet in nobis. Vulgaris est amor benevolentia prosequi benemeritum, diligere qui possit referre gratiam, benevolentiam communibus officiis testari, sed perfecta est Dei erga nos dilectio. Dilexit ultro, dilexit alienos, dilexit unde ad ipsum nihil possit redire gratiæ, dilexit usque ad unigeniti Filii jacturam. Si nos ad consimilem modum diligimus proximum, tunc perfecta Dei caritas est in nobis, declarans & ipsum Deum esse in nobis. Quemadmodum idem spiritus membra corporis conjungit, & unum corpus efficit: ita Spiritus Dei nos & cum illo, & invicem quodammodo conglutinat nectitque, & velut in unum cogit.

13 In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, & ipse in nobis: quoniam de Spiritu suo dedit nobis.

[13] Quod si Spiritus Dei, qui mentibus nostris afflat amorem proximi, viget in nobis, nimirum hoc argumento cognoscimus, & quod nos maneamus in Deo, & Deus vicissim in nobis. Adversarius est igitur caritati, qui negat Jesum esse Filium Dei, qui redimendo mortalium generi semetipsum impenderit.

14 Et nos vidimus, & testificamur, quoniam Pater misit Filium suum Salvatorem mundi.

[14] At hujus rei nos spectatores etiam fuimus, oculis vidimus, auribus audivimus, manibus contrectavimus, deque re tot modis comperta testimonium perhibemus orbi terrarum, quod Pater miserit Filium suum, cujus morte mundus servaretur, si modo resipiscens à pristinis erroribus juxta regulam Euangelicam vitam deinceps attemperaret. Non enim solum misit illum servandæ nationi Judaicæ, sed toti mundo Servatorem dedit.

15 Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo.

[15] Quisquis igitur confessus fuerit Jesum esse Filium Dei, quem Prophetæ esse venturum prædixerant, hic in Deo manet, & Deus in eo. Novit enim veritatem, & amplectitur caritatem. Non agnoscit caritatem Dei erga se, qui eam non exprimit in proximo.

16 Et nos cognovimus, & credidimus charitati, quam habet Deus in nobis. Deus Charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.

[16] Nos autem & experimento cognovimus, & animo credimus, & ore confitemur, & factis exprimimus dilectionem, quam Deus exhibuit nobis. Superest ut in eo, quod cœptum est, perseveremus, neque committamus ut & Deus divellatur à nobis, & nos à Deo distrahamur. Deus, ut ante dixi, caritas

ritas est. Proinde qui perseverat in caritate, in Deo perseverat, ac vicissim Deus in illo, manente nexu mutuo Spiritus Divini.

17 An vultis & aliud argumentum vobis dari, quo deprehendatis, an perfecta caritas Dei sit in vobis? Si nobis bene conscii simus, nec formidemus illum judicii diem, quo separabuntur à Christo qui Christum non sunt imitati. Hi trement cum audient horrendam illam vocem: *Discedite à me*. Nos autem cum fiducia diem illum exspectamus, videlicet nobis conscii, quod quemadmodum ille versatus est in mundo, ita & nos sumus in mundo. Ille nihil contraxit labis è mundo, sed eum purgavit à suis sordibus, & ad suam, quod in ipso fuit, pertraxit puritatem. Sic & nos pro viribus, adeo non misceamur mundo, ut illum magis Euangelica doctrina, vitæque castis exemplis ad Christum pelliceamus. Judicii divini metus ex mala conscientia nascitur.

18 Timor igitur non congruit caritati. Nam caritas fiduciam addit, quæ si perfecta sit, propellet ex animo prorsus omnem formidinem. Gaudet autem quoties ille judicii dies in mentem venit: primum optime sentiens de bono Deo, & sibi bene conscia. Caritas gaudium adfert, metus cruciatum. Porro qui timet, hoc ipso declarat se nondum perfectum esse in caritate. Quantum deest caritati, tantum accedit ad metum. Veretur enim ne parum clementem erga se experiatur Deum judicem, qui se parum exorabilem præbuerit proximo.

19 Ille dies aperiet, quis hic vere dilexerit. Nos diligimus Deum, nec mirum est, cum ille prior dilexerit nos. Neque enim nos illum amare possemus, nisi nos ad se traheret amore suo. Hoc ipsum igitur quod illum diligimus, illius beneficium est. Porro quod diligimus Deum, id testamur amando proximum, in quo vult ipse diligi.

20 Si quis dixerit, diligo Deum, cum odio persequatur fratrem suum, mendax est. Etenim cum impii quoque, quorum plerique Deum adeo non amant, ut nec esse credant, tamen affectu quodam amplectuntur proximum, vel quia cognatus est aut affinis, vel quia notus ac familiaris, vel quia homo denique videt hominem esse, quemadmodum & animantia suum quæque genus amant instinctu naturæ: quomodo Deum diliget, quem non vidit unquam, cum oderit proximum, quem videt? Deinde qui consentaneum est eum diligere Deum, qui præcepta Dei negligit? Si quis clamet, amo Cæsarem, contemnens interim edicta Cæsaris, an inventurus est qui credat?

21 Nos ab imperatore nostro præcipuum hoc habemus edictum, ut qui diligat Deum, diligat & fratrem suum, sive bonus sit, sive malus. Si bonus est, amet in eo Christum: si malus, in hoc amet ut convertatur ad Christum.

17 In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo.
18 Timor non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem; quoniam timor pœnam habet: qui autem timet, non est perfectus in charitate.
19 Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos.
20 Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?
21 Et hoc mandatum habemus à Deo: ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.

CAP. V.

Est invicta fides: tres sunt unum: bene credens
Accipit: haut rogites pro graviore malo.

1 QVISQVIS credit Jesum esse Christum, hoc est, illum unde oportet omnia salutis nostræ præsidia petere, idque credit ex animo, is ex Deo natus est, jamque adscitus in numerum filiorum Dei. Non potest autem non amare, qui filius est. Porro quisquis ex animo diligit eum, qui genuit, diligit & eum, qui natus est ex eo, nimirum fratrem suum, qui cum habet patrem communem.

2 Hoc argumento deprehendimus, quod vere diligimus filios Dei, si prius ex animo diligimus ipsum Deum. Nihil enim vere diligitur, nisi quod illius causa diligitur.

3 Porro quod Deum diligamus, ita liquebit, si servemus illius præcepta, & servemus alacres ac lubentes: nec enim alioqui gravia sunt illius jussa. Quid enim grave amanti? quid grave ad talia properanti præmia?

4 Terribiles malorum species objicit mundus, paupertatem, exsilium, infamiam, carceres, flagra, mortes. Ingens est pugna, sed parata victoria: quicquid enim ex Deo natum est, vincit mundum. Quibus autem præsidiis vincit mundum? num opibus? num copiis? num machinis bellicis? num eruditione mundana? nequaquam, sola fiducia, qua se totos committunt propugnatori Deo, vincunt mundum quantumvis sævientem. Eripiuntur opes, sed quid objicit fides? Habes thesaurum in cœlo. Ejiceris in exsilium, sed exspectat suum municipem patria cœlestis. Admoventur corpori cruciatus, sed his emuntur æterna gaudia: intentatur mors, sed hanc sequetur immortalitas.

5 Quis est igitur qui vincit mundum? non Satrapes, non dives, non Philosophus, non Rex, sed is quisquis est, qui vere credit, quod Jesus est Filius Dei. Crede quod ille pollicitus est, & nihil te movebit, quicquid intentarit mundus. Vicit ille prior mundum, & assequutus est immortalitatem: venit in hunc mundum assumto nostro mortali corpore, ut pro nobis vinceret, ut vincendi rationem ostenderet, ut præmiorum fidem faceret.

6 Quibus autem præsidiis armatus venit ille? per aquam venit & sanguinem Jesus Christus; per aquam, ut nos ablueret à peccatis: per sanguinem, ut nobis vitam conferret immortalem. Baptizari voluit immunis ab omni peccato, ut nobis largiretur innocentiam: mori voluit in cruce, ut nobis aperiret viam ad immortalitatem. Non solum his duobus indiciis testatus est sese fuisse Christum & Servatorem mundi: quod baptismum accepit, ut homo nocens: quod mortuus est ut homo scelerosus, cum unus omnium innoxius esset ab omni peccato: sed & Spiritus apparens specie columbæ, de illo testatus est, quod is esset, quem Pater dedisset Servatorem mundi. Quoniam & Spiritus veritas est, quemadmodum Pater & Filius: una est omnium veritas, quemadmodum una est omnium natura.

7 Tres sunt enim in cœlo, qui testimonium præbent Christo, Pater, Sermo, & Spiritus: Pater, qui semel atque iterum voce cœlitus emissa, palam testatus est hunc esse Filium suum egregie carum, in quo nihil offenderet: Sermo, qui tot miraculis editis, qui moriens ac resurgens declaravit se verum esse Christum, Deum pariter atque hominem, Dei & hominum conciliatorem: Spiritus Sanctus, qui in baptizati caput descendit, qui post resurrectionem delapsus est in discipulos. Atque horum trium summus est consensus: Pater est auctor, Filius nuntius, Spiritus suggestor.

8 Tria sunt item in terris quæ attestantur Christum: Spiritus humanus, quem posuit in cruce: aqua & sanguis, qui fluxit è latere mortui. Et hi tres testes consentiunt. Illi declarant Deum, hi testantur hominem fuisse.

9 Testimonium perhibuit & Joannes. Quod si testimonium hominum recipimus, æquum est, ut plus apud nos habeat ponderis testimonium Dei. Manifestum est enim Dei Patris testimonium: *Hic est Filius meus dilectus, in eo complacitum est mihi, ipsum audite*. Quid dici potuit apertius aut plenius?

10 Qui vere credit Filio Dei Jesu Christo, & sic omnia vitæ præsidia in illo collocavit, ut hujus promissis fretus contemnat omnia, quæ mundus hic ostentet vel amabilia, vel terrifica, testimonium habet in se ipso, ac testimonium perhibet Filio Dei. Etenim dum afflatus Spiritu Christi, mortes etiam illius amore contemnit, non leve testimonium edit apud homines, non esse vana quæ Christus docuit ac promisit. Qui non credit Deo, sed fidit mundo, hic quod quidem in ipso est, Deum facit mendacem, qui felicitatem promisit iis, qui filio suo Jesu Chri-

1 Omnis qui credit, quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo.
2 In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus, & mandata ejus faciamus.
3 Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus: & mandata ejus gravia non sunt.
4 Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum: & hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.
5 Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Jesus est Filius Dei?
6 Hic est, qui venit per aquam & sanguinem, Jesus Christus: non in aqua solum, sed in aqua & sanguine. Et Spiritus est, qui testificatur, quoniam Christus est veritas.
7 Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in cælo: Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.
8 Et tres sunt, qui testimonium dant in terra: Spiritus, & aqua, & sanguis: & hi tres unum sunt.
9 Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est: quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est, quoniam testificatus est de Filio suo.
10 Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum: quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus de Filio suo.

Christo auscultarent, cum is à mundo petendam felicitatem ipsa vita doceat, & hujus vitæ commodis sic adhæreat, quasi nihil hominis supersit à morte corporis. Pater clamat, *ipsum audite*. Et hujus qui non credit vita dicit, *mundum audite*. Etenim cum Filius orasset Patrem, ut qui sibi credidissent, aut credituri essent, vitam haberent æternam, audita est paterna vox, veluti tubæ sono testans preces illius fore ratas.

11 Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita in Filio ejus est.

[11] Dedit itaque nobis vitam æternam Pater, commonstrans à quo foret ea petenda, nimirum à Filio ipsius Jesu Christo.

12 Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet.

[12] Hujus doctrinam quisquis amplectitur, hujus exemplum quisquis imitatur, hujus promissis qui fidit, hic & Filium possidet & vitam habet, cujus arrhabonem interim tenet, Spiritum Dei, cujus fiducia Deum non veretur appellare patrem. Qui à Filio est alienus, is & à vita est alienus.

13 Hæc scribo vobis: ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei.

[13] Hæc ideo tot verbis repeto vobis & inculco, ne quis vobis diversum persuadeat. Sed certum atque indubitatum habeatis, verum esse quod credidistis, vobis esse paratam vitam æternam per Jesum Christum, cujus estis adscripti cohæredes. Jus & arrham jam tenetis, rem suo tempore possessuri. Itaque qui creditis Filio Dei, constanter credite, eique in dies magis ac magis fidite.

14 Et hæc est fiducia, quam habemus ad eum: Quia quodcunque petierimus secundum voluntatem ejus, audit nos.

[14] Non fallet in promissis æternæ vitæ, qui non deest vobis etiam in hac vita. Siquidem hanc fiduciam præbet vobis Spiritus Christi, ut quicquid à Patre petieritis in nomine Filii, impetretis, si modo petatis juxta voluntatem illius: hoc est, si tales accesseritis ad orandum, quales ille voluit accedere, nimirum puros ab omni odio fraterno: nihil enim impetrat à Deo, à quo proximus non impetrat veniam delicti: si ea petieritis quæ conducunt ad vitam cœlestem, quæ faciunt ad gloriam Christi.

15 Et scimus quia audit nos quidquid petierimus: scimus quoniam habemus petitiones quas postulamus ab eo.

[15] Alioqui nos plerumque nescimus quid postulandum sit à Deo, ac pro salutaribus sæpe noxia petimus, nisi Christi Spiritus nobis suggerat quid expediat petere. Sed hunc ad modum quoties petimus, certi sumus quod Deus audit vota nostra, certi sumus illum largiturum nobis quicquid petierimus. Sic ille pollicitus est nobis, & potest præstare quicquid pollicetur, & vult quicquid nobis est saluti-ferum.

16 Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico ut roget quis.

[16] Neque solum augebit in nobis sua bona, subinde sollicitatus nostris precibus, verum etiam condonabit nobis quotidiana delicta, sine quibus imbecillitas humanæ naturæ vix potest durare diu: ac non tantum condonabit sua cuique commissa, si veniam petierit, verum etiam audiet fratrem pro fratris delictis precantem, modo peccatum sit hujusmodi, ut non prorsus exstinguat fraternam caritatem, etiamsi nonnihil obnubilet. Est enim peccatum, quod non possit imbecillitati imputari, neque levibus paratisque sanari remediis: veluti cum quis destinata malitia persequitur sodalitatem Christianam, cum ipse sit Christum professus, & religionis prætextu subvertere nititur religionem. Hujus deplorata perversitas non meretur piorum hominum intercessionem: & tamen pro his etiam orat perfecta caritas, optans etiam illa quæ fieri non possunt. Pro Satana nullus orat, quod sciens per invidentiam oppugnat eos, quibus bene vult Deus. Fortassis nec pro his orandum, qui in hujus affectum transierunt: ac vitandi sunt potius, ne quid lædant, quam precibus sublevandi, nisi spem præbeant resipiscentiæ. Talis morbus validioribus eget remediis, ac major est, quam ut quotidianis precibus tollatur, quibus delentur admissa leviora, quæ committit infirmitas, non quæ designat perversitas.

17 Omnis iniquitas, peccatum est: & est peccatum ad mortem.

[17] Quicquid recedit à summa justitia, peccatum est, sed peccatorum multa sunt discrimina. Et est admissum aliquod, quod etiamsi minuat ac vitiet innocentiam, non tamen exstinguit prorsus Christianam caritatem: veluti cum per occasionem effutimus in amicum, quod mox pœnitet effutisse: cum ira subita verbum extorsit, quod mox optemus revocari posse, cum capti cibi potusve dulcedine, paulum aliquid sumimus ultra naturæ necessitatem. Ad hæc ignoscenda facilis est Deus, si mutuis precibus interpelletur. Ad ejusmodi lapsus filiorum plerumque connivent & parentes propitii, qui graviora commissa non ferrent. Quamquam nulla est culpa tam levis, ut sit negligenda. Malum ac fugiendum est piis, quicquid peccatum est, ac neglectum paulatim pertrahit ad mortem. Sed ut his levioribus, quæ vix ab hominibus vitari possunt, statim est adhibendum remedium: ita Deus avertat, ut qui semel abdicarit mundum, seque Deo dicarit, revolvatur in capitale crimen aliquod. Per Euangelicam professionem efficimur filii Dei, ac membra Christi. Neque convenit, ut filii tantopere diffidant à patre, & à capite membra.

18 Scimus quia omnis qui natus est ex Deo, non peccat: sed generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum.

[18] Proinde qui penitus intelligit se natum ex Deo, cavet à flagitiis magis, quam à morte ipsa: servatque seipsum ne quid habeat commercii cum illo Domino malo, cui prius servierat una cum mundo. Quemadmodum Christus semel mortuus revixit, & revixit nunquam postea moriturus: ita qui semel per baptismum mortuus est mundo, & ad vitæ novitatem resurrexit cum Christo, non decet iterare, propter quod Christo sit iterum moriendum. Sibi metuant à mundo, qui non sunt vere renati ex Deo, qui non totis animi medullis receperunt semen Euangelicæ doctrinæ.

19 Scimus quoniam ex Deo sumus: & mundus totus in maligno positus est.

[19] Nos scimus, quod vere simus ex Deo, quos nec mala, nec bona hujus mundi separant à Christo. Mundus totus in malo constitutus est. Quocunque te vertas, offerunt sese quæ nos avertant ab innocentia vitæ.

20 Et scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, & vita æterna.

[20] Sed ab hujus incantamentis semel liberavit nos Filius Dei: qui hac de causa venit in mundum, ut nos eximeret à contagio mundi. Is dispulit caliginem ignorantiæ prioris, ac dedit intellectum illustratum luce Euangelica, ut cognosceremus verum illum Deum, & omnis justitiæ largitorem, cui uni nihil fuit commercii cum mundo: & nos sumus in illo vero, qui sincero pectore doctrinam illius ac promissa sequimur, quam diu sumus in Filio ejus Jesu Christo, quem hac de causa misit in mundum. Hic est verus Deus, qui solus est colendus: & vita æterna, quæ sola est expetenda.

21 Filioli, custodite vos à simulacris. Amen.

[21] Filioli, si vere novistis verum Deum, cavete à falsis Diis, & simulacris inanibus, quæ colit mundus. Idolum colit, cui nummus Deus est. Idolum colit, cui Deus venter est. Idolum colit, qui ob mundanos honores Dei præcepta negligit. Multa sunt hujusmodi simulacrorum genera. Vos ab omnibus cavete, si manere vultis in cultu veri Dei. Quod meum votum faxit ratum is, cujus beneficio liberati sumus ab erroribus pristinis.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM JOANNIS PRIMAM

FINIS.

VERSUS MEMORIALES IN PRIOREM JOHANNIS EPISTOLAM.

AUDITA *affero: Blandus patronus: Cain absit:*
Deus amor fervens: Est Deus una Trias.

IN

IN EPISTOLAM JOANNIS SECVNDAM PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

Cap. I.

Adsit amor: seductor erit: quisquis negat ista,
Hunc fuge: non scribam plura, sed ore loquar.

1, 2 ENIOR Joannes scribo Dominæ electæ, simulque filiis illius, quos ego sincere diligo, nec id facio solus, sed omnes mecum qui cognoverunt veritatem Euangelicam: nec ob aliud diligunt, nisi quod intelligunt Euangelicæ professionis sinceritatem, quam
C sequimur, manere in vobis, ac mansuram in æternum.

3 Gratia, misericordia & pax semper vobis augeatur à Deo Patre, ac Domino Jesu Christo, perseverantibus in veritate doctrinæ Euangelicæ, ac mutua caritate.

4 Vehementer gavisus sum, quod compererim liberos tuos, matris pietatem imitantes, perseverare in veritate doctrinæ Euangelicæ, nec auscultare falsis Doctoribus, qui conantur multos ab hac avertere, cum Pater hoc nobis præceperit, ut doctrinæ Filii sui audientes essemus, & ab illius vestigiis non recederemus.

5 Itaque jam non est opus, Domina, ut novis
D præceptis instruam pietatem tuam, tantum in eo perseveremus, quod ab initio traditum est, ut nos mutuo vereque Christiano amore prosequamur.

6 Conciliet autem hanc benevolentiam inter nos piæ vitæ consensus, ac similitudo, ut concordibus studiis vivamus juxta Dei præceptum, qui nihil æque diligenter nobis injunxit, quam mutuam inter nos caritatem. Porro nec inter impios intercedit verus amor, nec inter dissimiles. Nihil igitur adfero novi præcepti, sed etiam atque etiam admoneo, ut in eo, quod jam olim accepistis, perseveretis, nec inde vos ullis artibus Pseudoprophetarum avelli patiamini.

7 Siquidem exstiterunt multi seductores in mun-
E
B do, qui negant Jesum esse Christum, qui erat venturus in mundum juxta Prophetarum oracula. Quisquis hoc docet, seductor est, & ille Antichristus, Christi adversarius.

8 Caveat sibi quisque, ne si relinquat quod bene cœpit, perdat omnem fructum eorum, quæ hactenus bene gessit: sed demus operam, ut plenam mercedem recipiamus, quæ non contingit, nisi perseverantibus usque ad finem.

9 Quisquis divertit à veritate, nec perseverat in doctrina Christi, is & à Deo Patre est alienus, cum desciverit à Filio. Cæterum qui constanter sequitur hujus doctrinam, is eadem opera & Patri carus est, & Filio. Alter sine altero nec haberi potest, nec relinqui. Hæc est illa vera doctrina, quam à veraci-
C bus testibus accepistis ab initio.

10 Quod si quis venerit ad vos, qui diversam ab hac doctrinam afferat, ut vos abducat ab Euangelica veritate, huic adeo non debetis auscultare, ut nec in domum sit admittendus, si quærat hospitium, nec ave dicto salutandus, si forte sit obvius in via. Periculum est enim ne familiam suo convictu inficiat, & pro officio communicati tecti rependat maleficium, atque è salutatione nascatur colloquium. Corrumpunt autem bonos mores colloquia prava.

11 Porro, qui salutat & congreditur cum impostore hujusmodi, consors esse videtur malefactorum illius. Addit enim animum improbo, dum se videt
D esse alicujus pretii apud eos, quos nititur subvertere: & aliis speciem mali præbet, quasi favere videatur illius malitiæ, cujus non horret familiaritatem.

12 Erant alia multa, quæ cupiebam vobis scribere super hisce rebus, verum ea malo præsens explicare, quam calamo chartisque committere: nam spero fore, ut brevi vos invisam, ac præsens cum præsentibus colloquar, ut gaudium, quod ex vestra constanti sinceritate concepi, fiat uberius ac plenius, dum & coram intuebor in vobis, quod nunc absens audio de vobis, & vos vicissim meum erga vos affectum oculis conspicabimini.

E 13 Salvere te jubent nepotes tui, filii sororis tuæ, fœminæ Christianæ.

1 Senior Electæ, dominæ, & natis ejus, quos ego diligo in veritate, & non ego solus, sed & omnes qui cognoverunt veritatem, 2 Propter veritatem quæ permanet in nobis, & nobiscum erit in æternum. 3 Sit vobiscum gratia, misericordia, pax à Deo Patre, & à Christo Jesu Filio Patris, in veritate & charitate. 4 Gavisus sum valde, quoniam inveni de filiis tuis ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus à Patre. 5 Et nunc rogo te domina, non tamquam mandatum novum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus alterutrum. 6 Et hæc est charitas, ut ambulemus secundum mandata ejus. Hoc est enim mandatum, ut quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis: 7 Quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non confitentur Jesum Christum venisse in carnem: hic est seductor, & antichristus. 8 Videte vosmetipsos, ne perdatis quæ operati estis: sed ut mercedem plenam accipiatis. 9 Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet: qui permanet in doctrina, hic & Patrem & Filium habet. 10 Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec AVE ei dixeritis. 11 Qui enim dicit illi AVE, communicat operibus ejus malignis. 12 Plura habens vobis scribere, nolui per chartam & atramentum: spero enim me futurum apud vos, & os ad os loqui: ut gaudium vestrum plenum sit. 13 Salutant te filii sororis tuæ Electæ.

PARAPHRASEOS IN EPISTOLAM D. JOANNIS SECVNDAM

FINIS.

VERSVS MEMORIALIS IN II. JOANNIS EPISTOLAM.

ADSIT *amor: venient multi ad vos Pseudoprophetæ.*

IN EPISTOLAM JOANNIS TERTIAM

PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMUM ROTERODAMUM.

An lætor meritus, quod pascis vera docentes?
Diotrephes malus est: sed bonus est alius.

ENIOR Cajo viro multum amabili, quem ego diligo sincere.

2 Carissime, illud votis opto à Jesu Christo, ut quemadmodum prospere agit anima tua, perseverans in Euangelica doctrina, ita & in cæteris omnibus prospere agat, bene fortunante Christo.

3 Neque enim mediocrem cepi voluptatem ex oratione fratrum, qui venerunt ad nos, ac testimonium præbuerunt tuæ sinceritati, tam veri testes, quam tu vere sequeris Euangelicam veritatem, non modo professione, verum etiam studiis, totaque vita.

4 Neque enim ulla res animum meum majori afficit gaudio, quam si contingat, ut audiam filios meos, quos per Euangelium genui Christo, sequi veritatem à nobis traditam.

5 Carissime, quod officiosus es erga Christianos, qui istic agunt, aut istuc hospites commeant, rem facis dignam eo, qui vere fidit Euangelio ac diligit Christum.

6 Nam illi testificati sunt de tua sinceritate coram omni cœtu Christianorum. Recte facias autem, si quos humaniter accepisti venientes, pari humanitate deducas, quo volunt proficisci, sicut merentur tractari, qui Dei negotium agunt, non suum, ab iis, qui Deum ex animo diligunt.

7 Non enim profecti sunt ad mercatum, quo rem familiarem augeant, sed ad prædicandum nomen Domini Jesu Christi, cujus doctrinam sic impartiunt Gentibus, ut ab eis tamen nihil accipiant, quo plus fructus referant Christo, cui laborant: si quod faciunt, absit ab omni suspicione captati quæstus.

8 Decet autem, ut nos tales excipiamus hospitio, curemusque, ne quid desit ad vitæ necessitatem, ut aliqua ex parte participes simus eorum, quæ per illos geruntur in gloriam Dei. Sic enim promisit

1 Senior Gajo charissimo, quem ego diligo in veritate. 2 Charissime, de omnibus orationem facio prospere te ingredi, & valere, sicut prospere agit anima tua. 3 Gavisus sum valde venientibus fratribus, & testimonium perhibentibus veritati tuæ, sicut tu in veritate ambulas. 4 Majorem horum non habeo gratiam, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare. 5 Charissime, fideliter facis quidquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, 6 Qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ: quos, benefaciens, deduces digne Deo. 7 Pro nomine enim ejus profecti sunt, nihil accipientes à Gentibus. 8 Nos ergo debemus suscipere hujusmodi, ut

B Christus, qui Prophetam acciperet ut Prophetam, hunc habiturum Prophetæ mercedem.

9 Scripsi jam ante congregationi, quæ istic est, ut idem facerent, quod te admoneo: verum obstat Diotrephes, haudquaquam recipiens monita nostra, malens esse primas inter suos, quam humilis ac purus discipulus Christi: malens auctor esse novæ hæresis, quam veteris Euangelicæ doctrinæ sincerus sectator.

10 Quapropter si venero ad vos, commonefaciam illum factorum suorum, quæ fortasse credit me latere, dum ipse malus, dictis malitiosis garrit in nos, quo nobis adimat fidem & auctoritatem apud vos, qui vos hortamur, ut perseveretis in Euangelica doctrina. Nec his contentus, non solum non C recipit fratres, verum etiam eos, qui volunt recipere, prohibet, & congregatione deturbat. Tanta est hominis perversitas.

11 Frater amande, ne quod malum est imiteris, sed quod bonum est. Nostrum est malos perpeti, non imitari. Non omnes sunt filii Dei, qui baptismum acceperunt. Qui piis factis declarat fidem suam, is ex Deo natus est, refert enim ingenium ac doctrinam patris sui. Qui impie agit, etiamsi dictis Deum profitetur, Deum tamen vere non videt, videtur autem oculis fidei purgatissimis, quos obcæcant tenebræ vitiorum.

12 Proinde vitabis exemplum Diotrephis, ac De- D metrium tibi propones. Hujus enim pietati testimonium redditur ab omnibus, qui tametsi silerent, tamen res ipsa testatur hominis virtutem. Quin & nos experti ejus sinceritatem, testimonium de illo ferimus. Et ipsi nostis, quod verum testimonium de illo ferimus.

13 Habebam & alia permulta, quæ te scire cupiebam, sed non arbitrabar expedire, ut ea calamo & atramento proderem chartis.

14 Spero me propediem venturum ad te, tum coram omnia tutius ac plenius loquemur. Pax tibi. Amici, qui hic sunt, jubent te salvere. Saluta tu vi- E cissim horum verbis amicos qui istic sunt, diligenter ac nominatim.

cooperatores simus veritatis. 9 Scripsissem forsitan Ecclesiæ: sed is, qui amat primatum gerere in eis, Diotrephes, non recipit nos. 10 Propter hoc si venero, commonebo ejus opera, quæ facit, verbis malignis garriens in nos: & quasi non ei ista sufficiant: neque ipse suscipit fratres; & eos, qui suscipiunt, prohibet, & de Ecclesia ejicit. 11 Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui benefacit, ex Deo est: qui malefacit, non vidit Deum. 12 Demetrio testimonium redditur ab omnibus, & ab ipsa veritate, sed & nos testimonium perhibemus: & nosti quoniam testimonium nostrum verum est. 13 Multa habui tibi scribere: sed nolui per atramentum & calamum scribere tibi. 14 Spero autem protinus te videre, & os ad os loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

PARAPHRASEOS IN TERTIAM EPISTOLAM JOANNIS.

FINIS.

VERSUS MEMORIALIS IN III. EPISTOLAM JOANNIS

ÆTERNUM improba non Dominum fax viderit unquam.

IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS ARGVMENTVM,

PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

VLLA *Gens obstinatioribus animis repugnabat Euangelio* Christi, *quam* Judæorum, *qui* Paulo *etiam peculiariter erant infensi, quod se Gentium Apostolum profiteretur, quas* Judæi *ut profanas & impias abominabantur, quodque Legem* Mosaicam, *quam illi sacrosanctam habebant, & Euangelii vice per universum orbem spargi cupiebant, antiquare videretur. Adeo ut essent inter hos quoque qui* Christi *doctrinam receperant, qui putarent Legis observationem cum Euangelio miscendam.* Hierosolymis *igitur qui crediderant variis calamitatibus afficiebantur ab iis, qui resistebant Euangelio, (nam penes hos erat publica auctoritas) conjiciebantur in vincula, cædebantur, diripiebantur illorum bona. Hos itaque consolatur* Paulus, *partim exemplo veterum sanctorum, quorum plerique similibus, aut gravioribus calamitatibus exerciti sunt, quo virtus illorum esset exploratior spectatiorque, ac præcipue exemplo* Christi, *partim spe premii cœlestis. Deinde declarat coruscante jam Euangelio* Christi, *cessasse umbras Legis* Mosaicæ, *multa repetens ex Veteri Testamento, & ad* Christum *accommodans. Docet non ex observatione Legis ad tempus data & imperfecta, sperandam esse salutem, sed ex fide, per quam veteres etiam illi probata sanctimonia viri, quorum memoria* Judæis *erat sacrosancta, Deo potissimum placuissent. In fine tradit precepta quædam ad mores* Christianos *facientia.*

ARGVMENTI FINIS.

IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS PARAPHRASIS,

PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM.

CAP. I.

Ad patres loquitur per vates, nosque per ipsum Natum, quem longe vincere cuncta docet.

1 MVLTIFARIAM, multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis: novissime,

1 VM olim Deus humano generi, pro sua in nos pietate consulere studens, multifariam multisque modis sæpe locutus sit per suos Prophetas, quibus nunc in nube, nunc in igni, nunc in auræ tenuis sibilo, nunc alia atque alia specie sese ostendit, nonnunquam per Angelos, interdum arcano quodam mentis afflatu semet insinuans:

2 Diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit & sæcula.

2 Tandem hisce temporibus extremis, quo certiore argumento declararet suam erga genus hominum caritatem, quoque pleniorem nobis fidem faceret, loqui dignatus est nobis, non per Angelum, non per hominem Prophetam, sed per unicum Filium suum Jesum Christum: quem æterno suo consilio instituit hæredem ac Dominum, non tantum Judaicæ gentis, sed orbis universi, utpote verum & unicum Filium ejus, cujus sunt omnia, quæ condita sunt in cœlo & in terra, quemadmodum & in Psalmis ante promiserat. Nec mirum si voluit Filium habere secum commune dominium totius orbis, cum per illum condiderit orbem universum. Sermone condidit, ac Filius Patris æterni sermo est æternus, nec ille condidit mundum per Filium, veluti per organum, aut ministrum, sed ut eadem fuerit potestas condentis Patris ac Filii.

3 Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis:

3 Neque enim sic est Filius Dei Jesus Christus, quemadmodum homines pii nonnunquam dicuntur D filii Dei, quod illius præceptis obediant: sed quod à Deo Patre genitus sit Deus, atque ita genitus, ut eadem sit illi natura cum Patre. Et tamen cum esset æternus splendor paternæ gloriæ, veluti lux manans à luce, & imago expressa substantiæ illius, per omnia similis & æqualis illi, à quo nascitur: cumque non solum sit conditor omnium, verum etiam condita moderetur, ac verset nutu jussuque omnipotenti suo, simul cum omnipotente Patre, videte quo se nostro causa demiserit. Assumsit humanam naturam nostræ conditionis injuriis obnoxiam, ac moriens, in crucis ara seipsum hostiam immolavit pro nostris peccatis: cumque antehac Sacerdos Mosaicæ Legis pecudis sanguine soleat expiare pec- E cata, hic suo sacrosancto sanguine expurgavit delicta totius humani generis: atque ex hac demissione sui, tantam sibi paravit gloriam, ut redivivus ac reversus in cœlum consederit dexter Dei Patris majestati, in qua semper illi fuerat æqualis juxta naturam divinam.

4 Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditavit.

4 Sed hujus majestas ex humilitate magis inclaruit mundo, adeo, ut qui prius videbatur abjectus infra infimos homines, nunc major sit & habeatur non solum Prophetis, verum etiam ipsis Angelis: ac tanto major, quanto plus habet dignitatis filii nomen quam famuli. Siquidem Angelus ministri vocabulum est, & convenit inferiori. Summa quidem di- F gnitas Angelorum, qui semper assistunt Patri, contemplantes faciem illius. Et in his alios alii præcedunt dignitate.

5 Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium?

5 Sed cui Angelorum Deus unquam tantum habuit honoris, ut illum Filii vocabulo dignaretur, cum in Psalmo mystico ad hunc modum loquatur Christo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Ac rursus: *Ego ero illi pater, ille erit mihi filius.* Siquidem Angelos ex nihilo condidit, Filium è sua genuit substantia, per omnia similem atque æqualem.

6 Rur-

6 Rursus autem cum in Psalmo mystico Filium humano corpore vestitum inducit in orbem terræ, loquitur hunc ad modum: *Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Nimirum honorantur famuli, sed adoratur Filius, qui Patri est æqualis.

7 Cæterum ubi dignitatem Angelorum exprimit Scriptura mystica, quid dicit? *Qui facit*, inquit, *Angelos suos Spiritus, ac ministros suos ignis flammam.* Quod facti sunt Angeli, hoc habent cum cæteris rebus à Deo conditis commune: quod facti sunt Spiritus, ac mentes à contagio corporis humani liberæ, quodque semper ardentes divina caritate assistunt agiles exsecutores divinæ voluntatis, hoc nimirum præcellunt nobis.

8 At quanto magnificentiora sunt, quæ loquitur Filio? *Thronus tuus Deus in ævum omne, sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui.* Auditis Dei vocabulum tribui Filio, auditis thronum regni tribui, auditis sceptrum tribui, regni nunquam habituri finem.

9 Sequitur autem in eodem Psalmo: *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis ultra consortes tuos.* Auditis hunc peculiarius unctum à Deo Patre supra consortes omnes, sive homines, sive Angelos:

10 Et rursus alio Psalmo, vide quantum auctoritatis tribuatur Filio: *Et tu*, inquit, *initio Domine terræ fundamenta jecisti, & opera manuum tuarum sunt cæli.*

11, 12 *Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, ac velut amictum circumvolves eos, ac subito mutabuntur. Tu autem semper idem es, & anni tui non deficient.*

13 Ad quem Angelorum unquam hæc dicta sunt? aut illud quod alio in Psalmo legitur: *Sede à dextris mihi, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

14 Itaque nec condendi auctoritas, nec regni majestas tribuitur Angelis, sed omnes quantumvis magni sunt: mentes sunt ministerio destinatæ, qui nonnunquam in hoc emittuntur in terras, ut adsint his, qui futuri sunt hæredes æternæ salutis. Atqui hi sunt discipuli Christi.

CAP. II.

Bis petit hæc spernens: paulisper enim Angelo Jesus Inferior moriens, semine natus Abræ.

1 PORRO quod tot verbis demonstravi Servatoris nostri dignitatem, huc spectat, ut quo major est ille, quem Pater nostræ salutis causa misit in mundum, hoc attentius audiamus, quæ per illum dicta sunt nobis, ne quando excidant, quæ nobis per illum denuntiavit Pater. Summus est qui misit, & majorem mittere non potest. Extremam hanc legationem esse voluit, nec est ulla salutis spes, si hanc fuerimus adspernati, quemadmodum majores nostri Mosen adspernati sunt, & Prophetas. Quo major est legatus, quo major est humanitas Dei erga nos, hoc gravior erit vel contumaciæ, vel negligentiæ culpa, nisi dictis paruerimus.

2 Etenim si pondus habet, quicquid hactenus Deus majoribus nostris mandavit per Prophetas, aut per Angelos, qui Mosi divina jussa renuntiabant, sique pœnas justas dederunt, quicunque jussis per illos non obtemperassent: quod Deum adspernari videretur, quicunque Dei nuntios adspernatur:

3 Quomodo nos effugiemus pœnam, si neglexerimus non Mosaica mandata, sed tam paratam salutem, tam insignem, tam evidentem? atque eam quidem ad nos ultro delatam, non per Mosen, non per Angelos, aut Prophetas, in quos utcunque fingi possit aliqua suspicio vanitatis: sed per ipsum Dei Filium, qui nobis non est loquutus procul è nube, aut per somnium, aut alia ratione, in quam caderet suspicio fraudis aut præstigii: sed coram auditus est, conspectus est, contrectatus est, diu versatus est inter homines, plurimis ac maximis argumentis declarans sese verum Dei Filium, ac perfectam salutem offerens universo mundo per fidem Euangelicam.

4 Hujus tantæ rei fides cum primum orbi tradi cœpisset, per ipsum Dominum Jesum Christum, qui non solum præco fuit salutis æternæ, verum etiam auctor, post confirmata est ab eis, qui testes fuerant omnium, quæ ille dixit ac gessit inter homines versans: ac ne horum prædicatio parum haberet ponderis, sermonem illorum Deus ipse variis miraculorum signis ac prodigiis, aliisque mirificis dotibus, quas Spiritus ille cœlestis varie distribuebat suis, ut ipsi visum est expedire saluti mortalium, confirmabat: ex quibus omnibus abunde constitit, totum hoc quod agebatur, non esse virium humanarum, sed divinæ virtutis: atque eum, qui hæc prodidit, primum ipse, deinde per suos discipulos, non fuisse simplicem hominem, sed Deum humano indutum corpore.

5, 6 Ac ne Angelum quidem fuisse declarat Psalmus mysticus, ita de Christo testificans: *Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quod curam habes illius?*

7 *Demisisti illum paulisper infra Angelos.* Ac mox: *Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.*

8 *Omnia subjecisti pedibus ejus.* Antequam Deus conderet orbem terræ, jam tum decretum erat consilio divino, ut quicquid esset in orbe futurum, subjiceretur pedibus Jesu Christi. Nulli vero Angelorum legitur dominatum tribuisse totius orbis, in quo continentur & Angeli. Etenim qui dixit omnia subjicienda, nihil reliquit non subjiciendum. Atque hujus Psalmi vaticinium ex parte perfectum est, ex parte perficiendum futuro seculo. Nondum enim videmus illi subjecta esse omnia. Rebellatur adhuc ab impiis, & gravis est conflictatio Ecclesiæ cum mundo.

9 Cæterum illud jam videmus perfectum, quod Jesus, qui cum hîc affligeretur variis cruciatibus, ac denique crucis supplicium subiret, & id, quod est hominum judicio amarissimum, hominum causa gustaret, sed ita gustaret, ut tamen non absorberetur, videbatur esse factus inferior Angelis, qui nec morti, nec ulli dolori sunt obnoxii: nunc tanta gloria & honore coronatus est, ut mundus intelligat ipsum immunem ab omni culpa, juxta voluntatem Dei volentis humanæ saluti consulere, subisse mortis supplicium. Siquidem mors illius non erat pœna commissi per illum, sed erat favor divinus erga genus humanum, quod sua gratuita beneficentia redimi voluit per mortem innocentissimi Filii sui Jesu Christi.

10 Atque ut non poterat nos evehere ad immortalitatis consortium, nisi Deus esset: ita non conveniebat, ut is, qui condidisset omnia, & cujus moderatione gubernarentur omnia, sineret in totum perire, quod condidisset. Ubi vero regnum Filii, si solus esset apud Patrem? Itaque decere visum est, ut Filius auctor ac princeps salutis omnium, exploratus ac probatus multis afflictionibus, non solum ipse sibi pararet hæreditatem æternæ gloriæ, verum etiam multos alios filios secum adduceret, Patri sua morte reconciliatos.

11 Et ideo corpus humanum assumsit, ut homo hominem purificaret. Nam sacrificus Christus, qui purificat, & homines, qui purificantur, juxta naturam humanam ex eodem parente primo ducunt ori-

6 Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei. 7 Et ad Angelos quidem dicit: Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. 8 Ad Filium autem: Thronus tuus Deus, in sæculum sæculi: virga æquitatis, virga regni tui. 9 Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis. 10 Et: Tu in principio Domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cæli. 11 Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes ut vestimentum veterascent: 12 Et velut amictum mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. 13 Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? 14 Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capient salutis? 1 Propterea abundantius oportet observare nos ea quæ audivimus, ne forte pereffluamus. 2 Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis prævaricatio & inobedientia accepit justam mercedis retributionem: 3 Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est,

4 Contestante Deo signis & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. 5 Non enim Angelis subjecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. 6 Testatus est autem in quodam loco quis, dicens: Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum? 7 Minuisti eum paulominus ab Angelis: gloria & honore coronasti eum: & constituisti eum super opera manuum tuarum. 8 Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei. 9 Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum: ut gratia Dei, pro omnibus gustaret mortem. 10 Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare. 11 Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens:

originem, ut communem patrem habent in cœlis.

12 Unde Dei Filius in Psalmis non erubescit homines pios appellare fratres, cum ita loquitur: *Annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te.* An non hîc palam discipulos suos fratres appellat.

13 Et rursus alio quodam in loco: *Et ego fiduciam meam ponam in eo.* Porro probati filii est, toto pectore fidere patri. Atqui is quando promisit se omnia subjecturum pedibus Filii, dubium non est, quin & illos servaturus sit, cum quibus & in quibus regnet Filius. Rursus alio quodam in loco apud Prophetam Esaiam Dominus discipulos appellat pueros suos, cum ait: *Ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus.* Auditis cognationis vocabula.

14 Quandoquidem igitur hi fratres & hi pueri, de quibus loquitur, homines sunt, constantes ex carne & sanguine, voluit ille, qui cœlestis erat, assumere carnem humanam, & hac parte similis illorum fieri, quos erat adsciturus in æternæ cognationis consortium: ut morte sua aboleret eum, qui mortis habebat imperium, hoc est, Diabolum;

15 Ac liberos redderet eos, qui metu mortis æternæ per omnem vitam obnoxii erant servituti Satanæ, qui per mortem regnabat in omne mortalium genus. Nam quisquis peccato obnoxius est, idem morti est obnoxius.

16 Nec enim cuiquam Angelorum hoc honoris habuit Christus, ut illius assumta natura frater aut cognatus illi fieret. Sed juxta promissionem divinam semen Abrahæ apprehendit. Judæus natus est ex Judæis, homo natus est ex homine, obnoxius omnibus nostræ naturæ incommodis, siti, fami, æstui, frigori, lassitudini, dolori, morti, quo similitudo testaretur veram naturæ cognationem, & fidem faceret, illum non deserturum eos, pro quibus tantum malorum subiisset, quosque sibi tam arcta necessitudine copulasset:

17 Unde congruebat, ut iis, quos sibi fratres esse volebat, per omnia similis redderetur, quo majorem illis fiduciam præberet impetrandæ veniæ, quod is, qui Pontificis munus suscepisset, ut apud Deum intercederet, expiaturus peccata totius populi, omneque mortalium genus illi reconciliaret:

18 Hoc argumento videretur misericors ac fidus futurus erga suos, quod non solum esset ejusdem naturæ, verum etiam quod ipsi contigisset innumeris hujus mundi afflictionibus explorari probarique, quo facilius videretur succursurus iis, qui malis hujus mundi vexarentur.

12 Nuntiabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te. 13 Et iterum: Ego ero fidens in eum. Et iterum: Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Deus. 14 Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem: ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum: 15 Et liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. 16 Nusquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. 17 Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. 18 In eo enim, in quo passus est ipse & tentatus, potens est & eis, qui tentantur, auxiliari.

CAP. III.

Christus præfertur Mosi: sed non requierunt,
Qui Domini verbis non habuere fidem.

1, 2 QUAPROPTER fratres, jam Filii sanguine purificati, ac Dei gratuita bonitate ad hoc vocati, ut veniatis in consortium vitæ cœlestis, quo magis illius beneficiis respondeatis, considerate quanta dignitate præmineat Apostolus ac Pontifex vestræ professionis, hoc est, Euangelicæ fidei, Christus Jesus, quamquam pure atque integre se gesserit erga Deum, à quo fuit constitutus in tota Ecclesia: quemadmodum Moses laudatus est, quod fidelem ministrum gesserit in tota Synagoga sua, quæ est domus ac familia Dei.

3 At Christus tanto plus honoris ac dignitatis promeruit, quanto plus debetur honoris ei qui condidit domum, quam domui ipsi.

4 Siquidem omnis domus ædificatur ab aliquo. Porro qui condidit omnia, Deus est.

1 Unde fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate Apostolum & pontificem confessionis nostræ Jesum: 2 Qui fidelis est ei, qui fecit illum, sicut & Moyses in omni domo ejus. 3 Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet domus, qui fabricavit illam. 4 Omnis namque domus fabricatur ab aliquo: qui autem omnia creavit, Deus est.

5 Moses igitur sic versatus est in domo Dei, ut ipse pars esset domus, non auctor. Ac meretur quidem hoc Mosi pietas, ut apud nos magnæ sit auctoritatis, quod in tota domo Dei bona fide versatus sit, sed tanquam minister ac dispensator, non tanquam filius. Ille versabatur in domo aliena, hic in sua. Ac Moses typos tantum ac umbras rerum adferebat earum, quas post Christus erat explicaturus.

6 At Christus ut conditor ac Filius administravit suam ipsius domum, cujus domus sumus nos, qui per Euangelicam professionem aggregamur illius Ecclesiæ, si modo perseveraverimus in eo quod instituimus: hoc est, si in concordia domus permaneamus, & fiduciam, quam nobis tribuit Spiritus Christi, simulque gloriosam spem, qua ceu germani filii Dei, fratresque Christi, cœlestem hæreditatem exspectamus, ad finem usque firmam & illabefactatam tenuerimus. Nihil enim nobis proderit audisse doctrinam Euangelicam, nisi perseveremus vivere juxta doctrinam Euangelicam: imo hoc gravius puniemur, quo major est qui per se nobis dignatus est loqui.

7, 8 Quare meminisse oportet, quod in Psalmo mystico loquitur Spiritus Sanctus, adhortans populum, ut obediat voci divinæ, ne provocatus ille, graviter illos puniat, & à promissa requie secludat: *Hodie*, inquit, *si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra*, sicut fecistis cum Deum exacerbaretis murmure ac rebellione eo die, quo patientiam vestram explorabat in deserto:

9 *Ubi*, inquit, *tentaverunt me patres vestri*, velut explorantes an is essem, qui possem punire nocentes, *& experti sunt iram meam: &* qui dictis credere nolebant, *viderunt opera mea, idque annis quadraginta.* Tantum enim temporis in deserto circumacti sunt, cum ex Ægypto profugi peterent terram, in qua promiseram illis quietem:

10 *Quapropter offensus eram illi genti, ac mecum dicebam: Hi semper errant corde*, sequentes suas cupiditates, *neque cognoverunt vias meas.*

11 Atque ob hanc inobedientiam iratus juravi, nunquam fore ut ingrediantur terram, in qua pollicitus sum illos requieturos ab laboribus itinerum.

12 Audistis fratres Deum patribus nostris comminantem, non perventuros ad terram promissam, ni perseverassent obedire jussis ipsius. Ac nos quidem per baptismum liberati à delictis vitæ prioris, egressi quidem sumus ex Ægypto, nunquam tamen perveniemus ad immortalitatem promissam in cœlestibus, nisi perstiterimus in observatione fidei & caritatis Euangelicæ. Sin respicimus Ægyptum relictam, hoc est, si relabimur ad pristinæ vitæ cupiditates, excludemur à consortio vitæ cœlestis. Videte igitur, ne sit in ullo vestrum cor pravum ac rebelle jussis Euangelicis, aut obnoxium incredulitati, sic ut reflectens sese ad relicta vitia, & mortis principem Diabolum, desciscat à Deo vivente.

13 Quin potius quotidianis hortatibus confirmate vos invicem ad perseverantiam in tolerandis hujus vitæ laboribus, quibus Deus explorat sinceritatem fidei nostræ, quamdiu dicitur dies hodiernus: hoc est, quamdiu gerimus hoc mortale corpus, & adhuc in hujus mundi deserto non absque periculo peregrinamur: ne quis fractus hujus vitæ malis ab instituto itinere seducatur illecebra peccandi. Quemadmodum olim Hebræi majores nostri, pertæsi laborum diutinæ profectionis, desiderabant nidorem ollarum, quas in Ægypto reliquerant.

14 Sumus quidem insiti corpori Christi per baptismum ac fidei professionem, sed ita, ut nostro vitio possimus excidere, nec aliter in hæreditatem immortalitatis nobis promissam perventuri, nisi felicitatis initium ac fundamentum, quod per Euangelium in no-

5 Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tamquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant: 6 Christus verò tamquam filius in domo sua: quæ domus sumus nos, si fiduciam, & gloriam spei usque ad finem, firmam retineamus. 7 Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis, 8 Nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, secundum diem tentationis in deserto, 9 Ubi tentaverunt me patres vestri; probaverunt, & viderunt opera mea 10 Quadraginta annis: Propter quod infensus fui generationi huic: & dixi: Semper errant corde. Ipsi autem non cognoverunt vias meas, 11 Sicut juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam. 12 Videte fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi à Deo vivo: 13 Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec Hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. 14 Participes enim Christi effecti sumus: si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus.

nobis jactum est, solidum & inconcussum tenuerimus usque ad finem, semper proficientes in eoquod cœptum est, admoniti per hoc quod nobis semper dicitur.

15 *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione.*

16 Quidam enim audita voce Domini non obedientes, exacerbaverunt illum, indignationem illius in se provocantes: at non omnes id fecerunt, qui profecti fuerant ex Ægypto duce Mose: atque iis sane datum est pervenire ad terram lacte ac melle manantem.

17 Quibus autem indignatus est annis quadraginta? B nonne iis qui peccaverant? At isti non introierunt in requiem, sed horum cadavera prostrata sunt in deserto.

18 Quibus autem sic indignatus est, ut juraret eos non ingressuros in requiem promissam? nisi iis, qui voci Dei non paruerant.

19 Videmus itaque Deum utrobique veracem fuisse, qui quidem & præstiterit morigeris quod promiserat, & inobedientibus quod fuerat comminatus. Pervenerunt illi sua patientia, isti non potuerunt ingredi propter incredulitatem ac diffidentiam.

CAP. IV.

De requie rursus dissertat, de gladioque,
Qui mentem penetrat: Pontificisque decus. C

1 QUOD majoribus nostris tum erat Moses, hoc nobis nunc est Christus. Ac terrena requies erat, ad quam illi properabant: nos tendimus ad requiem cœlestem. Metuamus igitur negligere vocem Dei, quæ nobis quotidie loquitur per Euangelium: ne quemadmodum ex illis complures sua culpa frustrati sunt exspectatione quietis promissæ, ita contingat, ut ex nobis etiam videatur aliquis esse frustratus, nec assequatur ad quod ire cœperat.

2 Siquidem nobis denuntiata est longe felicior requies quam illis, idque per legatum multo certio- D rem quam illis. At illis nihil profuit accepisse promissionem quietis, & hactenus audisse vocem Domini, propterea quod non crederent auditæ.

4 Introibimus enim in veram requiem, quæ nesciet ullos malorum tumultus, nos qui credidimus voci Dominicæ, quemadmodum contra negat ingressuros, qui non crediderint, dicens: *Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam:* cum tamen prima Dei requies jam multis retro seculis præcessisset, nimirum operibus illius in orbe condendo perfectis, & in hujus quietis memoriam Judæi Sabbatismum suum celebrent.

4 Siquidem de prima quiete loquens, quæ contigit die ab opificio mundi septimo, Scriptura dicit: E *Et requievit Dominus die septimo ab omnibus operibus suis.*

5 Ac rursus hoc in loco, quem adduximus è Psalmo, meminit secundæ quietis, quæ refocillaret Hebræos hospitio terræ Palæstinæ longo itinere defatigatos, dicens: *Si introibunt in requiem meam.*

6 Ex his igitur quoniam consequitur, Deum primo introisse in suam requiem condito mundo, & in secundam paucos ingressos fuisse propter incredulitatem, & tamen vanam fore promissionem, nisi populus aliquis ingrediatur, prioribus exclusis, quibus in umbra Legis erat promissa requies, quam tamen F non ingressi sunt, quibus erat promissa:

7 Rursus Psalmus mysticus per os David, post tot annos à possessa Palæstina præfinit alium diem, quem non septimum, sed hodiernum vocat, quem-

15 Dum dicitur: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione. 16 Quidam enim audientes exacerbaverunt, sed non universi qui profecti sunt ex Ægypto per Moysen. 17 Quibus autem infensus est quadraginta annis? Nonne illis, qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto? 18 Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, nisi illis, qui increduli fuerunt? 19 Et videmus, quia non potuerunt introire propter incredulitatem.

1 Timeamus ergo ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex vobis deesse. 2 Etenim & nobis nuntiatum est, quemadmodum & illis: sed non profuit illis sermo auditus, non admistus fidei ex iis quæ audierunt. 3 Ingrediemur enim in requiem, qui credidimus: quemadmodum dixit: Sicut juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam: & quidem operibus ab institutione mundi perfectis. 4 Dixit enim in quodam loco de die septima sic: Et requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis. 5 Et in isto rursum: Si introibunt in requiem meam. 6 Quoniam ergo superest introire quosdam in illam, & ii, quibus prioribus annuntiatum est, non introierunt propter incredulitatem: 7 Iterum terminat diem quemdam, Hodie, in David dicendo, post tantum temporis, sic-

A admodum sæpe jam dictum est: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.*

8 Etenim si Jesus Nave filius, quo duce quidam ingressi sunt Palæstinam, præstitisset Israelitis requiem veram, nequaquam Deus per os David alterius diei postea meminisset. Alioqui dicere poterant: quam novam requiem nobis proponis, cum promissam teneamus, regnantes in terra Judæa?

9 Restat igitur alius quidam sabbatismus populo Dei: restat alia requies, non in Palæstina, sed in cœlesti patria, quo properamus duce Jesu Christo, quod tamen non continget, nisi sabbatismum Euangelicum hic pure celebraverimus, abstinentes ab operibus hujus mundi.

10 Quisquis enim ingressus est in hanc veram requiem Dei: jam & ipse conquievit ab operibus suis, quemadmodum Deus conquievit à suis orbe condito. Siquidem perductus est in eam vitam, quæ nullum habet laborum aut dolorum tumultum.

11 Ergo dum adhuc in hujus vitæ deserto peregrinamur, ne restitemus, ne respectemus, sed jugibus studiis, sed ardentibus votis properemus in veram illam requiem, ad quam vocat Jesus dux noster: neque committamus, ut aliquis nostrum concidat in via, quemadmodum illi conciderunt. Nec enim erit nobis levior pœna, si simili peccemus exemplo.

12 Neque vero negligendum est, quod minatur sermo Dei Christus Jesus: nam vivus est & efficax, ac penetrantior quovis gladio utrinque incidente, neque solum incidens membra corporis, verum etiam intimos affectus animi, adeo ut dissecet animam à spiritu, dissecet compages omnes ac medullas mentis, discretor cogitationum arcanarum & consiliorum cordis nostri.

13 Et adeo nihil illum fallit humanæ cogitationis, ut nulla sit usquam omnino creatura, neque in cœlo, neque sub terra, quæ illius oculis non sit manifesta, sed omnia nuda sunt ac resupinata oculis ejus, cui nobis erit vitæ nostræ reddenda ratio. Ut olim non fefellit Deum murmur Hebræorum, nec opus erat ullo gladio ad perdendos illos, nisi jussu divino: ita non fallet nunc Christum, qui professus Euangelicam vitam, furtim amat ea quæ mundi sunt, neque sincero affectu properat ad promissam requiem.

14 Cum igitur habeamus Pontificem vere magnum Jesum Christum Filium Dei, qui peracto sacro pro nobis reconciliandis, non ingressus est adytum Templi manibus structi, sed penetravit cœlos nobis propitiaturus Patrem: perseveremus in professione nostra, sequentes viam quam ille monstravit, & properantes ad ea quæ ille promisit.

15 Ne nos deterreat illius magnitudo, sed magis animum addat clementia. Agit ille quidem in cœlis, sed prius homo versatus in terris. Ne igitur imaginemur nobis esse Pontificem, qui non possit tangi sensu nostræ imbecillitatis. Tentatus est ille omni genere malorum, quibus obnoxia est vita nostra: at victor repetiit cœlos, ne nos delassemur in afflictionibus, illius ope freti, & infractis animis pertendamus ad requiem æternæ felicitatis, ad quam ille pervenit. Nec enim ob aliud ille afflictus est, cæsus est, consputus est, crucifixus est velut nocens, cum esset innocens, ut nos, qui vere nocentes eramus, purgaret ab omnibus peccatis. Non mutavit erga nos affectum suum, modo ne illum alienemus nostra perversitate.

16 Freti igitur illius clementia, accedamus ad thronum ejus non terribilem, sed placabilem, & ad juvandum paratum, non ad perdendum: accedamus cum fiducia nihil hæsitantes, ut consequamur misericordiam, quæ nobis peccata nostra condonet, ut gra-

ut supra dictum est. Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. 8 Nam si eis Jesus requiem præstitisset, numquam de alia loqueretur, posthac, die. 9 Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. 10 Qui enim ingressus est in requiem ejus; etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut à suis Deus. 11 Festinemus ergo ingredi in illam requiem: ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. 12 Vivus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: & pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis. 13 Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda & aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo. 14 Habentes ergo pontificem magnum, qui penetravit cælos, Jesum filium Dei: teneamus confessionem. 15 Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. 16 Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ: ut misericordiam consequa-

gratiam, quæ nos cœlestibus bonis instruat & opituletur, quoties res postulabit. Neque enim ab alio sunt nobis postulanda præsidia, quam unde speramus præmia.

CAP. V.

Exprimitur Christus per Melchisedech: Deus illum Clamantem audivit: lacte opus est iterum.

1, 2 PORRO solenne est apud Judæos, ut omnis Pontifex ex hominum numero delectus constituatur in hoc, ut in his negotiis, quæ inter Deum & homines aguntur, interpellet pro hominibus ceu medius quidam inter utrosque: ut si quid offensus sit Deus peccatis mortalium, is illum donariis ac victimis rite oblatis reconciliet, qui propter auctoritatem Pontificiæ dignitatis sic valeat apud Deum, ut tamen non sit alienus ab humana imbecillitate, quo placabilior sit iis, qui per ignorantiam erroremque deliquerunt, propterea quod ipse sit obnoxius eidem imbecillitati, ob naturam communem. Facilius enim alienis malis indolescunt, quos experientia similium malorum docuit misericordiam, ac lubentius succurrit aliorum erratis, qui ipse labitur nonnunquam, aut certe non abest à periculo lapsus.

3 Atque hanc ob causam Mosaicus Sacerdos quemadmodum immolat hostiam pro peccatis populi, ita debet & pro suis immolare. Porro Christus sic habuit naturam nobiscum communem, doloribus mortique obnoxiam, ut tamen expers esset omnis peccati. Pœnam expertus est, peccati nescius.

4 Ad hæc juxta Mosaicos ritus, nemo sibi ultro vendicat atque usurpat honorem Pontificiæ functionis, sed hunc tantum sumit, qui huc jussu Numinis adsciscitur, quemadmodum adscitus est Aaron. Siquidem honore videtur indignus, qui per arrogantiam ambit dignitatem: & parum idoneus est ad functionem, qui semet ingerit.

5 Atque hac quoque in parte Christus legitimi Pontificis exemplum præbuit. Nec enim ultro vindicavit sibi gloriam Pontificiæ dignitatis, sed approbatus est à Patre, qui primum agnovit Jesum verum Filium suum, cum ait: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

6 Mox etiam verum ac legitimum Sacerdotem constituit, cum ait: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.* Quomodo sit ordinatus habetis, nunc quomodo sit tentatus ac probatus, accipite.

7 Cum adhuc mortale corpus gestaret in terris, preces & obsecrationes obtulit Deo Patri, qui poterat illum à supplicio crucis servare, nisi maluisset morte Filii mortalium saluti consulere: obtulit autem ingenti affectu, cum valido clamore ac profusis lachrymis, & auditus est, pro caritate simul & dignitate, qua valet apud Patrem, impetravit quod voluit. Voluit enim non ut supplicium crucis effugeret, sed ut sua morte nobis pararet salutem. Sensit horrorem, sensit cruciatum mortis, sed vicit amor humani generis.

8 Filius erat, & nihil non erat impetraturus à Patre, si postulasset: sed ita visum est magis congruere nostræ saluti, ut omnibus malis afflictus, ad crucis usque supplicium præberet suis perfectæ obedientiæ formam.

9 Rogatis quid profecerit hæc tolerantia Sacerdotis nostri? Sic modis omnibus spectatus ac probatus, ut nihil in eo desideraretur, non solum servavit seipsum, sed causa fuit salutis omnibus, qui hoc obedientiæ exemplum imitantur. Impetravit enim à Patre, ut quos habuisset socios afflictionum, haberet & regni consortes.

10 Ob hoc sacrificium rite peractum cognominatus est à Deo Pontifex secundum ordinem Melchisedec.

mur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno.
1 Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis:
2 Qui condolere possit iis, qui ignorant, & errant: quoniam & ipse circumdatus est infirmitate:
3 Et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam & pro semetipso offerre pro peccatis.
4 Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tamquam Aaron.
5 Sic & Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret: sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.
6 Quemadmodum & in alio loco dicit: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.
7 Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.
8 Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis, quæ passus est, obedientiam: 9 Et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ, 10 Appellatus à Deo pontifex juxta ordinem Melchisedech.

11 Quis autem fuerit Melchisedec, & qua congruentia Filium Dei figuravit, multa nobis essent dicenda, sed omnia perdifficile fuerit enarrare vobis, eo quod aures vestræ parum capaces sunt hujus sermonis, atque imbecilliores, quam ut sermonem tam arduum tamque prolixum ferre possint.

12 Qua quidem in re studium vestrum ac profectus ardorem desiderare cogor, qui cum tot annis jam sitis professi Christum, ut pro temporis modo debeatis esse doctores aliorum, rursum opus sit vobis, ut vos doceamus prima rudimenta, ac velut elementa Scripturæ divinæ, quæ ceu pueris tradi solent his, qui per baptismum renascuntur Euangelio: quosque jam robustos ac firmos esse decebat in Euangelica Philosophia, velut infantes teneri, infimæ doctrinæ lacte adhuc egeatis potius, quam idonei sitis solido cibo sublimioris eruditionis. Adhuc hæretis, ac velut repitis in historia divinæ Scripturæ, necdum assurgitis ad sensum abstrusiorem.

13 Porro qui talis est, ut sit adhuc lacte fovendus, is rudis est, & nondum satis firmus ad audiendum justitiam Euangelicam, quæ non in historia, sed in allegoriis invenitur. Et ideo non est capax sermonis, qui tradit nobis perfectam justitiam, quia adhuc in Christo est infans, nuper insitus corpori Christi, sic ut paulatim proficiat ad majora.

14 Porro solidus cibus sensus altioris adultorum est ac perfectorum, nempe horum, qui longa assiduaque meditatione sensus habent exercitatos ad boni malique discretionem. Qui puer est ac lacte alitur, vivit quidem, at nondum usu atque ætate sibi collegit robur, ut ipse sibi deligat ex omnibus quod optimum est, nec exspectet ut alius lac, aut alioqui puerilem cibum præmansum in os inserat.

CAP. VI.

Fido cessurum melius, quamvis ita dicam: Jurando Dominus spem jubet esse ratam.

1 QUAPROPTER nos, quos jam oportet desisse pueros esse in Philosophia Christiana, omisso sermone, qui rudes solet primis elementis instituere, feramur ad perfectionem, neque semper in hoc hæreamus, ut subinde fundamentum jaciamus pœnitentiæ: quandoquidem primus omnium gradus est ad Christianismum, vitæ superioris agere pœnitentiam, & à peccatis recedere: deinde, ut doceamur à Deo sperandam esse veram innocentiam ac salutem.

2 Mox, ut baptismo sacro purgemur à sordibus vitiorum, & innocentiæ restituamur: sed hæc per manus impositionem accipiamus Spiritum Sanctum: utque credamus futuram resurrectionem mortuorum, simulque judicium illud supremum, quod alios addicet æternæ felicitati, alios æternis cruciatibus. Hæc semel didicisse satis est, semel professos esse satis est, semel credidisse satis. Absurdum autem fuerit, si his traditis sic deinceps agamus, ut necesse sit subinde nobis iterari quæ in hoc traduntur, ut fundamentum sint ædificio superstruendo. Verum elementis hujusmodi semel acceptis, ardentibus studiis enitendum est, ut evadamus quotidianis auctibus pietatis grandes ac perfecti, & à semel jacto fundamento, nobilis structura ex auro argentoque & lapidibus pretiosis virtutum ac pie factorum surgat ad supremum usque fastigium.

3 Nostrum est hoc eniti, ut quod conamur perficiamus, si nobis conantibus affuerit prosper ac favens Deus, sine cujus præsidio nihil potest humanum studium. Hunc cursum posteaquam semel aggressi sumus, non est resistendum, non respectandum, non ad relicta redeundum, sed semper ad meliora proficiendum. Stultissimum autem sit ad id recurrere, quod iterari nec debet, nec potest.

11 De quo nobis grandis sermo, & ininterpretabilis ad dicendum: quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.
12 Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus: rursum indigetis ut vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei: & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.
13 Omnis enim, qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiæ: parvulus enim est.
14 Perfectorum autem est solidus cibus: eorum, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.
1 Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur, non rursum jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum,
2 Baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, & judicii æterni.
3 Et hoc faciemus, si quidem permiserit Deus.

4, 5 Siquidem ne potest quidem fieri, ut qui semel reliquerint tenebras vitæ prioris illuminati per doctrinam Euangelicam, jamque per baptismum condonatis peccatis, experti sint Dei gratuitam liberalitatem, ac cœleste donum, quo sublatis semel vitiis omnibus largitur innocentiam, deinde per impositionem manus Sacerdotalis, participes facti fuerint Spiritus Sancti, per quem fidere cœperunt felicibus promissis æternæ vitæ, jamque ceu prægustare virtutes seculi futuri,

6 Si per incuriam relabantur in dedecora vitæ prioris, denuo renoventur per pœnitentiam, id quod semel factum est in baptismo, in quo semel deponitur vetus homo cum actibus suis, & exit è lavacro nova creatura. Siquidem qui postulant, ut subinde relapsi in vitam pristinam, denuo per baptismum innoventur: hi quid aliud agunt, quam ut iterum sibi crucifigant Filium Dei, ac veluti ludibrio exponant? Semel ille pro nobis est mortuus, semel cum illo mortui sumus in baptismo, semel ille resurrexit, nunquam iterum moriturus: & nos oportet sic in novitatem vitæ cum illo resurgere, ut non relabamur in mortem vitæ semel relictæ, hoc acriorem provocantes iram Dei, quo fuit uberior illius in nos liberalitas. •Oportet enim ut divinæ erga nos benignitati nostra respondeat industria. Semina quædam pietatis indit ille, quæ ut adolescant nostra item cura est adhibenda.

7 Nam terra, quæ pluviam frequenter in se venientem combiberit, ac progenuerit herbam utilem his à quibus colitur, ea collaudatur à Deo, quod sterilis non sit, neque semen jactum absque fructu premat ac suffocet.

8 At quæ recepto bono semine produxerit spinas ac tribulos, reproba est & affinis execrationi divinæ: cujus exitus huc tendit, non ut demetatur, sed ut exuratur.

9 Atque hæc exhortandi gratia loquimur carissimi, non quod hæc quæ diximus de terra sterili, in vos competant. Imo de vobis meliora nobis persuasimus, quæ salutem vestram promittant, auxiliante Deo, potius quam exitium: tametsi similitudinem hanc produximus, quo in vobis studium Euangelicæ pietatis exacuamus, ne relanguescentes paulatim deveniatis ad extremum malorum.

10 Aderit vobis Deus ad meliora nitentibus. Non enim ingratus est, nec injustus, ut obliviscatur benefactorum vestrorum, susceptique laboris, non ob gloriam aut quæstum, sed ex amore nominis ipsius, quem ipsa re declarastis: qui & de facultatibus & officiis vestris, & olim subministrastis sanctis, per quos nomen Christi prædicatur, & adhuc etiam subministratis.

11 Porro ea gratia hæc diximus, quod cupimus ut in eo, quod facitis, perseveretis omnes, inter quos sunt nonnulli languidiores quam vellem: nec perseveretis modo, verum etiam ut magis ac magis in dies proficiatis, donec perveneritis ad perfectionem:

12 Ut quod nunc de vobis bene spero, plane confidam, videns vos semper in melius progredi, proculque abesse à periculo eorum, qui segnescentes paulatim relabuntur in vitam pristinam, sed eorum potius vestigiis ingredientes, qui fidentes Christi promissis, tenacique spe præmiorum cœlestium, perveniunt ad hæreditatem immortalis vitæ, quam suis promisit in regno cœlesti.

13 Qui diffisi promissis Dei, respectabant Ægyptum relictam, non pervenerunt ad terram promissam: sed Abraham constanter fisus Dei promissis, etiam reclamante natura, consequutus est quod exspectarat. Deus enim quo certior esset fides promissionis, jusjurandum interposuit, quod apud homines

4 Impossibile est enim, eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, 5 Gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque seculi venturi, 6 Et prolapsi sunt; rursus renovari ad pœnitentiam, rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habentes. 7 Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis, à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo. 8 Proferens autem spinas ac tribulos, reproba est, & maledicto proxima: cujus consummatio in combustionem. 9 Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora, & viciniora saluti: tametsi ita loquimur. 10 Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, & ministratis. 11 Cupimus autem unumquemque vestrum eamdem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei usque in finem: 12 Ut non segnes efficiamini, verum imitatores eorum, qui fide & patientia hereditabunt promissiones. 13 Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit, per quem juraret, majorem, juravit per semetipsum,

A certissimum pignus esse solet: juravit autem per semetipsum, eo quod non haberet majorem se, per quem juraret.

14 Juravit autem hunc in modum: *Per memetipsum juravi, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & arenam quæ est in littore maris.*

15 Deus igitur perspecta constantia senis, nihil cunctantis etiam filium occidere, in quo videbatur omnis spes posteritatis esse sita, jurejurando confirmavit quod ante promiserat. Nam Deus cum homine agens, humanum morem imitatus est.

B 16 Siquidem homines jurant per eum qui major est, quo gravius sit jusjurandum. Atque iisdem si quid dubium est, aut controversum, id solvitur finiturque, si jurisjurandi confirmatio accesserit.

17 Atque hac de causa, cum Deus vellet insigniter declarare firmitatem consilii sui hæredibus promissionis, jusjurandum interposuit:

18 Ne quis suspicari posset Deum mentiturum, qui suam fidem gemino vinculo adstrinxisset, primum promisso, mox jurejurando: utque certa concepta fiducia, firmam habeamus consolationem in hujus mundi procellis, qui non collocavimus felicitatem nostram in hujus vitæ commodis, sed huc con-
C fugimus, ut spe proposita potiamur in futuro seculo:

19 Quam interim in his mundi tempestatibus velut ancoram animæ firmam ac tutam tenemus, ut quæ nobis non in rebus fluxis, sed in cœlo fixa est, nimirum porrigens sese usque ad ea quæ sunt intra velum, ubi nullæ sunt rerum vices, sed æterna stabiliaque omnia.

20 Hæc est illa pars interior Templi, quam nos eo præcurrens viæque monstrator ingressus est Jesus Christus, pro nobis interpellaturus Patrem, factus Pontifex in æternum secundum ordinem, ut dicere cœperam, Melchisedec.

D
Cap. VII.

Grandior Abramo patre Melchisedec fuit olim:
Et nova lex veteri commodiora dabit.

1, 2 Jam quando nos ipse sermonis cursus reduxit ad mentionem Melchisedec, videamus qualis ipse fuerit, & qua ratione gesserit typum nostri Sacerdotis. Nam hic Melchisedec Rex civitatis dictæ Salem, Pontifex fuisse legitur Dei altissimi, qui occurrit Abrahæ revertenti à cæde trium Regum, eique benedixit ob rem fortiter gestam, cui decimas etiam omnibus ex rebus suis impartiit Abraam. Ac
E Melchisedec ex ipsa statim nominis interpretationem dicitur Rex justitiæ: deinde ex regni titulo dictus est Rex Salem, hoc est, Rex pacis:

3 Dictus nec patrem habere, nec matrem, nec genealogiam, nec initium dierum habens, nec vitæ finem habiturus. Sed de illo dictum est, quod vere competit in Filium Dei, quod maneat Sacerdos in æternum. Et hactenus quidem nihil non competit in Christum Pontificem nostrum, qui justitiæ regnum statuit, qui pacis est princeps, qui juxta divinam naturam, nec patrem habuit in terris, nec matrem: cujus genealogiam nullus hominum potest effari, qui nec esse cœpit, nec esse desinet: cujus
F Sacerdotium manet in æternum, purificans omnes ipsi credentes usque ad finem seculorum.

4 Nunc ejusdem dignitatem contemplemur, quantoque intervallo præcesserit Mosaicæ Legis Sacerdotes. Abraham tantus Patriarcha, non solum dignatus est ab hoc recipere benedictionem post cædem Re-

14 Dicens: Nisi benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te. 15 Et sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem. 16 Homines enim per majorem sui jurant: & omnis controversiæ eorum finis, ad confirmationem, est juramentum. 17 In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis heredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum: 18 Ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem: 19 Quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem usque ad interiora velaminis: 20 Ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum. 1 Hic enim Melchisedech, rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahæ regresso à cæde regum, & benedixit ei: 2 Cui & decimas omnium divisit Abraham: primum quidem qui interpretatur rex justitiæ: deinde autem & rex Salem, quod est, rex pacis, 3 Sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. 4 Intuemini autem quantus sit hic, cui & decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha.

Regum peractam, verum etiam de spoliis dedit illi decimas. A

[5] Ac Mosi quidem Lex hoc præscripsit, ut qui genus ducerent à Levi, succederent in functionem Sacerdotii, & decimas acciperent, sed duntaxat à fratribus suis, hoc est, Abrahæ posteris, neque longius se porrigit jus ac dignitas Levitarum.

[6] Verum Melchisedec cum alienus esset à genere Judaico, decimas accepit ab ipso Gentis totius auctore Abraham, & benedixit ei, unde juxta promissionem Dei proditura erat natio Judæorum.

[7] Extra controversiam est autem, id quod minus est, ab eo quod majus est, benedictionem accipere. B Quisquis enim benedixit, velut auctoritate sua comprobat quod gestum est.

[8] Porro comprobandi jus penes superiorem esse solet, non æqualem, aut inferiorem. Atque in genere quidem Levitico decimas accipiebant ii, qui & ipsi mortales sunt, quorumque morte jus transit ad alios. At de Melchisedec dictum est, quod vivat ac maneat in æternum, perenni Sacerdotio præminens.

[9] Denique cum à Levi principe jus exigendarum decimarum pervenerit ad Sacerdotes, in hoc quod Abraham decimas pendit Melchisedec, videtur & ipse Levi decimis solvendis obnoxius esse factus, cum C is soleat ab aliis accipere. Ut igitur minoris habentur, qui Levi solvunt decimas, ita Levi quoque fuit inferior Melchisedec, cui decimas dederit.

[10] Dicet aliquis, quomodo dedit decimas, qui nondum erat natus id temporis cum Melchisedec occurreret Abrahæ? Sed quoniam posteritas quodammodo censetur esse in auctore gentis, ideo dixi ad hanc rationem Levi in Abraham dedisse decimas Melchisedec.

[11] Quod si perfecta religio pendebat à Sacerdotio Levitico, quemadmodum videtur Judæis, quod sub Aaron, qui Tribus erat Leviticæ, Lex lata sit: quid opus fuerat præterea alium exoriri Sacerdotem, qui juxta Psalmum mysticum non secundum ordi- D nem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedec diceretur institutus?

[12] Etenim cum Legis auctoritas ratioque conjuncta sit cum ratione Sacerdotii, necesse est ut in aliam formam translato Sacerdotio commutetur & Legis forma.

[13], [14] Nam mutata Tribus satis declarat mutandum esse Sacerdotii genus. Is enim de quo loquitur Psalmi vaticinium, fuerat alienus à Tribu Levitica, sed ex ea Tribu, unde nullus adhuc adstiterat altari, quando palam est, quod Dominus noster Jesus exortus sit è Tribu Juda. At Moses cum instituere E ret ritum ac jus Sacerdotii, nullam mentionem fecit hujus Sacerdotii, quod cognationem haberet cum Tribu Juda.

[15] Porro Sacerdotium, de quo loquitur Psalmus, non esse ejusdem rationis cum Sacerdotio Mosaico, magis etiam ex illo fit perspicuum, quod evidenter addit vaticinium, secundum ordinem Melchisedec, videlicet Sacerdotem indicans dissimilem Aaron, ac similem Melchisedec, ut intelligamus non minus interesse inter personam ac personam, quam inter ritum ac vim Sacerdotii.

[16] Quid autem sibi vult secundum ordinem Melchisedec? hoc est, qui non immolet pecudes, quas præscribit crassa Lex & carnalis, sed per gratiam cœlestem possit ad vitam æternam perducere. Siquidem illa lotionibus ac variis lustrationibus purifica- F bat carnem, hæc efficaciore victima purificat animos. Quemadmodum enim Aaron non manet in æternum,

5 Et quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere à populo secundum legem, id est, à fratribus suis; quamquam & ipsi exierint de lumbis Abrahæ. 6 Cujus autem generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham, & hunc, qui habebat repromissiones, benedixit. 7 Sine ulla autem contradictione, quod minus est, à meliore benedicitur. 8 Et hic quidem decimas morientes homines accipiunt: ibi autem contestatur, quia vivit. 9 Et (ut ita dictum sit) per Abraham, & Levi, qui decimas accepit, decimatus est: 10 Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchisedech. 11 Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron dici? 12 Translato enim sacerdotio, necesse est ut & legis translatio fiat. 13 In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari præsto fuit. 14 Manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster: in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. 15 Et amplius adhuc manifestum est; si secundum similitudinem Melchisedech exurgat alius sacerdos, 16 Qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitæ insolubilis.

ita Sacerdotium illius non erat æternum: & quemadmodum Melchisedec dictus est manere in æternum, ita Sacerdotium hujus nullum est habiturum finem.

[17] Atque hæc in Christum vere competere declarat Psalmus mysticus, dicens: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.* Temporarium Sacerdotium cedit æterno, & mortalis Pontifex cedit immortali.

[18] Ut autem Sacerdotium imperfectius concedit perfectiori, ita Lex imperfecta locum dat Legi Euangelicæ perfectiori, per quam velut abrogantur scita Mosaica Veteris Testamenti, eo quod nec satis haberent roboris, nec adferrent utilitatem quam oportuit.

[19] Voluit enim Deus nos reddi perfectos, at ea Lex nihil adduxit ad perfectionem, nec in hoc erat data, neque tamen frustra est data. Nimirum in hoc data est ad tempus, ut gradus quidam esset, qui nos tandem perduceret ad spem meliorem. Siquidem illa promisit terram frugiferam, in qua tranquillam vitam agerent, qui Legis Mosaicæ præcepta servassent. Crassa erat Lex, crassum erat præmium: sed ita consultum est crassis hominum ingeniis, ut ex rebus sensibilibus paulatim assuescerent rebus amini. Præscribebatur ne occiderent, ne furarentur, ut morticini contactum certis ritibus purgarent: promittebatur terra, in qua annos pauculos quiete degerent: nobis promittitur cœlum, in quo semper felices vivamus, & præscribitur interim, ut inimicos etiam nostros diligamus. Illorum Sacerdos cum religiosissime versabatur in sacris, interpellaturus Deum pro populo, recipiebat sese ad interiora veli. At noster Sacerdos ipsos etiam cœlos penetravit, causam nostram acturus apud Deum Patrem, cui nos admovemur per legatum nostrum Christum Jesum, qui est caput Ecclesiæ: nec potest abesse corpus, ubi caput est.

[20] Atque hoc certior est spes nostra tali Pontifice, quam fuerit Judæis per suos, quod illorum Pontifices absque jurejurando constituti sunt, noster cum jurejurando: quod ideo Deus voluit intercedere, quo nobis certior esset fiducia de promissis, si Sacerdos, cujus interventu speramus promissam immortalitatis felicitatem, jurejurando approbetur Pontifex æternus: idque à Deo, qui nec alioqui novit mentiri.

[21] Sic enim loquitur in Psalmo prophetico: *Juravit Dominus & non pœnitebit eum, tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.*

[22] Quantum igitur interest inter terram & cœlum, inter temporaria & æterna, inter mortales & immortales, inter humana & divina, tanto melioris Testamenti sponsor factus est Jesus Pontifex noster, ac tanto certior, quanto certius est apud homines promissum jurejurando confirmatum, promisso simplici.

[23] Quid, quod sub Lege Mosaica, necesse erat plures institui Sacerdotes, vel ut statis vicibus fungerentur Sacerdotio, vel quod mors non sineret eosdem semper permanere in functione, ut habeat nonnihil incertitudinis sponsor subinde mutatus.

[24] At hic noster unus est pro omnibus, nec eget successore, sed quia manet in æternum, perpetuum habet Sacerdotium.

[25] Unde quos cœpit salvos facere, potest ad perfectam salutem adducere: quippe qui semper habeant paratum Sacerdotem, per quem adeant Deum. Siquidem semper vivit Christus in hoc, ut quoties opus sit, pro suis Deum interpellet. Neque enim sic immolavit victimam, ut paucis ad breve tempus prosit, sed ut omnibus & in omne tempus sit efficax ad placandum Deum.

[26] Ergo cum Lex esset perfecta ac cœlestis, decebat ut talis item esset Pontifex, pius, expers doli, im-

17 Contestatur enim: Quoniam tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. 18 Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus, & inutilitatem: 19 Nihil enim ad perfectum adduxit lex, introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. 20 Et quantum est non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt; 21 Hic autem cum jurejurando, per eum, qui dixit ad illum: Juravit Dominus, & non pœnitebit eum: tu es sacerdos in æternum.) 22 In tantum melioris testamenti sponsor factus est Jesus. 23 Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere: 24 Hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. 25 Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum: semper vivens ad interpellandum pro nobis. 26 Talis enim decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & ex-

impollutus, longe semotus à consortio peccatorum, evectus super cœlos omnes,

27 Cui non sit necesse, ut, quemadmodum faciebant Sacerdotes Mosaici, quotidie offerat victimas pro peccatis propriis, deinde pro delictis populi. Quales enim reconciliatores erant illi, quibus ipsis opus erat reconciliatione apud eum, apud quem deprecabantur pro commissis aliorum? Quale erat sacrificium, quod pro aliis atque aliis delictis identidem erat iterandum? Noster Pontifex, qui nullum habebat peccatum suum, totius mundi peccata in se transtulit, ac semel pro omnibus victimam obtulit, non pecudem, sed semetipsum.

28 Nam Mosaica Lex, ut erat imbecillis & imperfecta, sic Pontifices constituebat obnoxios infirmitati. At sermo jurisjurandi, quem modo retulimus, qui declarat veteri Legi meliorem successuram, non hominem quemlibet, sed ipsum Filium Dei Sacerdotem constituit in æternum, semper paratum atque idoneum ad intercedendum pro nobis, ut quem neque mors intercipere possit, nec ulla infirmitas obstet, quo minus sit idoneus atque perfectus pro nobis deprecator.

CAP. VIII.

Hic videt exemplar Moses: lex umbra futuri est:
Lex nova promissa est: ergo vetusta perit.

1, 2 CÆTERUM eorum, quæ tot verbis disseruimus, caput ac summa est, ne posthac admiremur Pontificem Mosaicum, cum habeamus tam modis omnibus excellentem Pontificem, ut dexter assideat magnifico throno Dei in cœlis, ut rite peragat non sacra illa umbratica, quæ præscripsit Moses, sed sacra vera cœlestiaque, versetur que intra tabernaculum: non illud umbraticum, quod fixerat homo, sed in adytis veri tabernaculi, quod fixit Deus cœlestia dirimens à terrenis.

3 Porro cum omnis Pontifex ad hoc soleat institui, ut donaria ac victimas offerat Deo: fieri non poterat, ut Pontifex legitimus sit, cui non sit quod offerat.

4 Quod si datum esset illi Pontificium terrestre, quemadmodum cæteris, ne Sacerdos quidem esset Christus: ut qui nihil obtulerit unquam, nec offerat earum hostiarum, quæ solent juxta Legis præscriptum ab aliis Sacerdotibus immolari:

5 Quæ nihil aliud sunt, quam umbræ ac typi quidam Templi cœlestis & hostiarum cœlestium. Quicquid enim Christus etiam in terris gessit, quoniam non juxta carnem, sed juxta spiritum gestum est, & à cœlo profectum, ad cœlum tendit, merito cœleste dicitur, ad Mosaici Sacerdotii crassitudinem collatum. Nam id significasse videtur Deus, cum illi præscribens formam exstruendi Templi, loquitur hunc in modum: *Vide ut facias omnia secundum exemplar, quod ostensum est tibi in monte.* Viderat enim Moses spiritualibus oculis longe aliud sanctius Templi genus, aliud victimarum ac Sacerdotii genus, ad quorum exemplar crassam aliquam rerum imaginem interim adumbraret, donec veniret tempus, quo visum esset umbras veris cedere.

6 Nunc igitur hoc adest tempus, habemus cœlestem Pontificem, & illo dignum Sacerdotium, hoc utique præstantius, quo præstantius est Euangelicum Testamentum veteri Mosaico, quoque sunt magnificentiora promissa novi, quam veteris. Illic pecudum cruore purificabantur corpora, hic Christi sanguine purificantur animi. Illic promittitur terra, hic promittuntur præmia cœlestia. Atque in hoc Testamento cœlesti ritu intercedit inter homines ac Deum Pontifex noster cœlestis.

7 Quod si prius illud Testamentum tale fuisset, ut in eo nihil desideraretur, quemadmodum existi-

celsior cælis factus: 27 Qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum Sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit semel, seipsum offerendo. 28 Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium in æternum perfectum. 1 Capitulum autem super ea quæ dicuntur: Talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cælis, 2 Sanctorum minister, & tabernaculi veri, quod fixit Dominus, & non homo. 3 Omnis enim pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur: unde necesse est & hunc habere aliquid, quod offerat: 4 Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos: cum essent qui offerrent secundum legem munera, 5 Qui exemplari & umbræ deserviunt cælestium. Sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum: Vide (inquit) omnia facito secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte. 6 Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. 7 Nam si illud prius culpa vacasset: non utique secundi locus inquireretur.

A mant Judæi, haudquaquam quæsitus fuisset locus secundo. Supervacuum enim erat aliquid adjungere perfectis.

8 Nunc Deus queritur prius illud inutile fuisse, & pollicetur aliud efficacius ac melius, hunc in modum loquens apud Hieremiam Prophetam: *Ecce dies veniunt dicit Dominus, consummabo super domum Israel, & super domum Juda testamentum novum:*

9 *Non juxta testamentum, quod feci patribus illorum, in die cum apprehenderem manum illorum, ut educerem eos ex Ægypto: quoniam ipsi non perstiterunt in testamento meo, & ego vicissim neglectui habui eos, dicit*
B *Dominus.*

10 *Nam hoc est pactum, quod paciscar cum domo Israel, dicit Dominus.* Cum leges meas non insculpsero saxis, aut chartis, quemadmodum frustra tentatum est, sed *indidero mentibus illorum, & cordibus illorum inscripsero. Et ero illis vere Deus, & ipsi* vicissim *erunt mihi* vere *populus:*

11 *Neque tradent per manus aliis alii, ut cogatur quisque docere proximum suum, & unusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum, propterea quod* jam non solum pauci Judæi, sed *omnes ubique cognituri sint me, à minimo usque ad maximum:*

12 Quod per Filii intercessionem propitius reddar, *condonatis sceleribus ac peccatis illorum, nec inique gesto-*
C *rum ab illis recordabor amplius.*

13 Audistis verba pollicentis novum Testamentum, eo quod vetus fuisset inutile. Porro quod novum appellatur, id est spirituale, significat abrogandum esse vetus, id est carnale. Alioqui hoc novum dici non posset, nisi quod præcessit antiquetur, ac veterascat. Porro quod antiquatur ac senescit, in propinquo est ut evanescat, nimirum paulatim vergens ad interitum.

CAP. IX.

Judæos ritus cum Christi sanguine confert,
D *Ostendens priscis utiliora nova.*

1 DIXERIT aliquis, an vana fuit igitur veteris Templi religio? Nequaquam. Olim quidem & vetus illud Templum, cujus religio successione veritatis Euangelicæ jam evanuit, habebat ritus quosdam statasque ceremonias, lotiones ac victimas pecudum, quæ observatæ justificandi purificandique speciem habebant, rebus quibusdam extrariis ac visibilibus, typum sublimiorum ac spiritualium exhibentes oculis hominum. Hi ritus potissimum peragebantur in ea Templi parte, quam Scriptura appellat sanctum seculare, sive mundanum, quod in hanc promiscue pateret aditus omnibus, sive Judæis, sive
E proselytis, sive gentibus.

2 Nam ut Tabernaculi ita Templi structura talis erat, ut alia pars haberetur alia religiosior, donec veniretur ad eam, quæ sanctissima videretur. Siquidem primo loco factum est tabernaculum, in quo servabantur non sine religiosa veneratione, lucernæ, mensa, sacrique panes septem, quos propositionis appellant, quod in sacra mensa proponi soleant. Atque hanc Templi partem appellant sancta tantum, quod sic abesset à profanis, ut multum tamen abesset ab iis, quibus præcipua sanctimonia tribuebatur.

3 Post secundum autem velum, quod hanc Templi partem à reliquis dirimebat, erat aliud Tabernacu-
F lum, quod ob excellentiam religionis vocabatur sanctum sanctorum:

4 Id continebat sacratiora quædam monumenta, thuribulum aureum, arcam quam Testamenti vocant, laminis aureis undique circumtectam, in qua ine-

8 Vituperans enim eos dicit: Ecce dies venient, dicit Dominus: & consummabo super domum Israel, & super domum Juda, testamentum novum; 9 Non secundum testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum ut educerem illos de terra Ægypti: quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. 10 Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus: Dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum: 11 Et non docebit unusquisque proximum suum, & unusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum: quoniam omnes scient me à minore usque ad majorem eorum: 12 Quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor. 13 Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est. 1 Habuit quidem & prius, justificationes culturæ, & Sanctum sæculare. 2 Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra, & mensa, & propositio panum, quæ dicitur Sancta. 3 Post velamentum autem secundum tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum: 4 Aureum habens thuribulum, & arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna,

inerat urna aurea: hac servabatur manna monumentum miraculi veteris, cum fame laborantibus Hebræis novum tibi genus è cœlo deplueret: & virga Aaron, quæ inaudito prodigio, cum esset à stirpe resecta, fronduerat, ac turgentibus gemmis eruperat in flores, & floribus successerunt amygdalæ. Inerant & tabulæ, quas Testamenti vocant, quod in his haberentur decem præcepta, insculpta digito Dei.

5 Supra arcam erant imagines alatæ Cherubim, repræsentantes majestatem & gloriam divinam, quæ alis suis obumbrabant Propitiatorium, quæ omnia significationem quandam habebant rerum sacratiorum, quas post prodidit Euangelium. Sed prolixum sit de singulis horum quid sibi velint disserere, nobis sat erit summam totius negotii ad Christi Sacerdotium conferre.

6 Itaque cum Templo ad hunc modum distincto, ac sacris monumentis in sua loca digestis, in prius illud Tabernaculum quotidie ingrediebantur Sacerdotes quilibet, qui sacrorum ritus peragerent.

7 Cæterum in secundum illud sacratius solus Pontifex, cui prima dignitas erat inter Sacerdotes, semel duntaxat singulis annis ingrediebatur, non sine sanguine pecudis, quem illic offerebat, pro suis primum, deinde pro populi delictis, per errorem & ignorantiam commissis.

8, 9 Quibus rebus, veluti per ænigmata quædam significabat Spiritus Sanctus, id temporis nondum patuisse aditum ad ea loca, quæ vere sancta sunt, neque quicquam habent terreni contagii. Cum enim solus Pontifex ingrederetur secretius adytum cæteris exclusis, maneretque adhuc prius illud Tabernaculum, quod imaginem gerebat illorum temporum, in quibus homines crassis quibusdam ceremoniis, utcunque continebantur in religione Judaica, ne in deteriora prolaberentur, in eo tabernaculo crassi quidam ac plebeji ritus peragebantur à vulgaribus Sacerdotibus. Offerebantur donaria, mactabantur pecudes, immolabantur hostiæ, quæ sic habebant speciem aliquam purificationis, ut tamen non possent eos, qui his uterentur, ad plenum reddere puros juxta conscientiam & animum, ex quo nos æstimat Deus, etiamsi juxta corpus & hominum æstimationem aliquid puritatis addere videbantur.

10 Quicquid enim illic agebatur, ad corpus potissimum pertinebat, situm in delectu ciborum ac potus, cum cibus vere nec purificet, nec inquinet animum, in variis ablutionibus, aliisque purgationibus carnis, quæ nec in hoc erant instituta, ut conferrent homini perfectam justitiam: sed ut hisce rudimentis paulatim assuescerent veræ religioni, & per umbras ducerentur ad veritatem, fierentque meliorum capaces, quæ suo tempore proferret Euangelica doctrina.

11 Habetis summam totius religionis, qua sibi tantopere placent Judæi. Nunc nostri Pontificis dignitatem cum his conferamus. Christus enim Pontifex sponsor & auctor, non purificationis corporeæ, neque bonorum hujus seculi, quæ finem habent, sed æternorum ac cœlestium bonorum: non per velum manibus hominum textum, sed per aliud tabernaculum non manu factum, hoc est, non hujus structuræ, quam ut erigunt homines, ita demoliri possunt: sed per ipsum cœlum ingressus est in loca vere sancta, & ab omni mortalitatis contagio vere semota:

12 Non adferens secum sanguinem hircorum ac vitulorum, quo Deum placaret, sed proprium sanguinem, quem in ara crucis pro nobis effuderat: quo non unum populum, sed universum hominum genus ab omnibus peccatis liberavit: idque non uno anno, sed in omne tempus usque ad finem mundi, modo resipiscentes à prioribus vitæ commissis Christum agnoscant, ac pro viribus imi-

& virga Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ testamenti,
5 Superque eam erant Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium: de quibus non est modo dicendum per singula.
6 His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes:
7 In secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia:
8 Hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum.
9 Quæ parabola est temporis instantis: juxta quam munera, & hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem, solummodo in cibis, & in potibus,
10 Et variis baptismatibus, & justitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis.
11 Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis, 12 Neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa.

tentur. Quæ enim collatio mutæ pecudis ad Christum Deum & hominem?

13 Quod si sanguis taurorum & hircorum, aut cinis exustæ vitulæ adspersus inquinatis, purgat eos juxta carnalem quandam & umbraticam sanctimoniam:

14 Quanto magis sanguis Christi, qui non per ignem corporalem, sed Spiritum æternum, humanæ salutis sitientem, obtulit: non pecudem brutam, sed semetipsum hostiam puram ac incontaminatam Deo Patri: purificabit non corpora vestra, sed conscientiam vestram ab his operibus, quæ vere mortem adserunt animæ.

15 Mors illius nos ab æterna morte liberat, & spiritus illius purissimus nostrum purificat spiritum prius inquinatum. Utrobique sanguis est, sed ingens discrimen: utrobique mors est, sed inæqualis: utrobique spiritus est, sed admodum dispar. Siquidem quod ibi gestum est per umbras ac simulacra quædam, hoc Christus vere præstitit. Quoniam enim is, qui in veteri Testamento medius intercedebat inter Deum & homines, non adferebat perfectam innocentiam, ideo Christus successit novi Testamenti novus intercessor, uti per mortem suam abolitis peccatis, quæ per prius illud Testamentum aboleri non poterant, quæque Deum alienabant à nobis, jam per Euangelicam doctrinam promissionem ac spem accipiant æternæ hæreditatis, non Judæi tantum, sed quicunque vocati fuerint ad Christi consortium.

16 Etenim ubi Testamenti vocabulum auditur, ibi mors Testatoris intercedat necesse est, alioqui Testamentum non esset, aut si esset, ratum non esset.

17 Nam mors Testatoris ratum facit Testamentum, quod nondum certum habet robur, quamdiu vivit, qui condidit, ut cui liberum sit si velit mutare.

18 Unde quoniam vetus quoque illud Testamentum est dictum, non est dedicatum absque sanguine & morte, sed pecudis, & alioqui perituræ.

19 Nam quemadmodum legis in Exodi libro: cum Moses recitasset totam Legem Dei populo, & quid ex observata sperare præmii, quid ex neglecta metuere pœnæ deberent, exposuisset, quo ratum esset pactum inter Deum & populum, sanguinem vitulorum & hircorum miscuit in cratera una cum aqua, & intincta lana coccina, atque hyssopo adspersit simul ipsum librum, unde recitaverat præcepta Domini, simul universum populum, dicens:

20 *Hic est sanguis testis, & confirmator ejus testamenti, quod vobis præcepit Deus ut observetis.*

21 Nec hoc contentus, Tabernaculum insuper, & quicquid in hoc erat vasorum sacrorum, quibus utebantur in sacrificiis, similiter adspergebat sanguine.

22 Quin in cæteris item ritibus, quæcunque purificabantur juxta præscriptum Legis Mosaicæ, sanguine purificabantur. Nec ulla fiebat remissio peccatorum, nisi per effusionem sanguinis.

23 Atque ita sane congruebat ut in terris, quæ repræsentabant imaginem & umbram rerum cœlestium, hujusmodi crassis purificationibus peragerentur. Cæterum ubi veritas illuxit, decuit ut ipsa cœlestia sacra, & potioribus victimis peragerentur, & veriorem adferrent puritatem. Nam, ut dixi, cœleste est etiam totum hoc, quod Christus gessit in terris.

24 Neque enim Christus ingressus est in sancta manibus hominum fabricata, quæ magis opinione quam re sancta sunt, quæque profanari possunt: nec

13 Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis:
14 Quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi?
15 Et ideo novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hereditatis.
16 Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris.
17 Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est.
18 Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.
19 Lecto enim omni mandato legis à Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum & hircorum, cum aqua, & lana coccinea, & hyssopo, ipsum quoque librum, & omnem populum aspersit, 20 Dicens: Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus. 21 Etiam tabernaculum & omnia vasa ministerii sanguine similiter aspersit. 22 Et omnia pæne in sanguine secundum legem mundantur: & sine sanguinis effusione non fit remissio. 23 Necesse est ergo exemplaria quidem cælestium his mundari: ipsa autem cælestia melioribus hostiis quam istis. 24 Non enim in manufacta Sancta Jesus introivit, exemplaria ve-

nec aliud erant, quam umbræ quædam rerum vere sanctarum. Sed in ipsum cœlum ingressus est, ubi habitat Deus immortalis cum æthereis mentibus, atque in hujus conspectu tanquam Pontifex legitimus deprecatur pro totius mundi peccatis, commendans sese proprio sanguine, quem ex mera gratuitaque caritate effudit pro nobis:

25 Idque fecit hostia tam efficaci, ut non fuerit opus quotannis repetere, quemadmodum veteris Testamenti Pontifex singulis annis ingrediebatur secretius adytum. Nec mirum est hostiam illius non fuisse perinde efficacem, cum & ipse obnoxius esset peccatis, ac sanguinem offerret & pecudis & alienum.

26 Quod si talis fuisset Pontifex Christus, cum toties ab orbe condito recurrerent secula & anni, necesse erat illum frequenter immolasse victimam, quemadmodum faciebant veteris Testamenti Sacerdotes. Nunc autem talis fuit, ut satis fuerit semel immolare semetipsum, ac semel adspersione proprii sanguinis abolere peccata omnium seculorum usque ad finem mundi. Idque factum est non ab initio mundi, sed instante fine, cum omnibus constaret, omnia vitiata peccatis: nec ullum esse remedium, nisi à Deo: ut palam esset, quam esset efficax Sacerdos, qui unica victima, tam immensum acervum peccatorum expiaret, relicto parato facilique remedio, ut eadem hostia in annos innumeros satisfaceret omnibus, qui sese non præberent indignos. Transtulit enim in se, non solum eorum peccata, qui ante multos annos spem salutis in ipso posuerant, verum etiam eorum, qui multis post seculis credituri essent ejus Euangelio.

27 Non est igitur quod mundus exspectet alium Sacerdotem, aut aliam hostiam expiandis peccatis: sed quemadmodum illud manet omnes homines, ut semel moriantur absque spe redeundi in hanc vitam, in qua & labimur subinde, & expiamur: neque quicquam exspectatur à morte singulorum, nisi judicium illud extremum, quod æterna præmia decernet, sive piis, sive impiis:

28 Ita & Christus, qui semel moriens, pro omnibus oblatus est, omnium, quod in ipso fuit, peccata in se transferens, ut pro omnibus pœnas lueret: nihil superesse voluit nisi judicium supremum, in quo rursus conspicietur hominibus, non ut antea, velut hostia devota, veluti scelerosus homo & supplicio dignus, sed ut gloriosus & ignarus omnis peccati: salutaris autem & felix conspicietur iis, qui nunc purificati per mortem illius, perseverant in innocentia vitæ, donec iterum advenerit, non immolandus, sed judex, optabilis piis, formidabilis impiis.

CAP. X.

Christus magna facit, quæ lex præstare negabat:
Ultro peccantes horrida pœna manet.

1 PORRO quo minus idem valuerit Pontifex veteris Testamenti, in causa est, quod Lex illa, eo quod non obtineret vivam ac veram imaginem bonorum, sed umbram modo quandam, quæ designaret potius aliquid quam efficeret, vulgaribus pecudum hostiis, tametsi singulis annis continenter ab illis Sacerdotibus offerrentur, nunquam poterat perfectos reddere, qui per Sacerdotes infirmos, hostiis inefficacibus accederent ad Deum reconciliandum.

2 Quod si fieri potuisset, nonne semel oblatæ desissent iterari? Atqui in istis sacrificiis quoties repetuntur, rursus fit commemoratio superiorum delictorum, quæ res arguit illos parum fidere uni sacro.

3 Quorsum enim attinebat in singulos annos revocare sacra, si una victima sic purgasset ab omnibus peccatis, ut jam nulla resideret conscientia delictorum in iis, qui semel immolassent, ac semel essent purgati?

4 Cum enim peccatum sit animi vitium, non corporis, non potest res crassa corporeaque, qualis est sanguis taurorum & hircorum, abolere morbum mentis: solum id potest ad plenum cœlestis ac spiritualis hostia Christi, quæ per fidem ac baptismum sic semel omnia superioris vitæ commissa delet, quantumvis multa, quantumvis atrocia, ut in conscientia nihil resideat metus, aut remorsus. Tantum si caverimus, ne in pristina flagitia revolvamur.

5, 6 In tantum enim Deus hujusmodi multiplicatis hostiis non reddebatur propitius, ut offensus potius, unum aliquod efficax & perenne sacrificium desideraret. Sic enim loquitur Deo Patri Filius in Psalmo mystico, veluti mundum ingressurus, ut proprii corporis hostia propitiaret illum humano generi: *Sacrificium & oblationem noluisti, sed corpus aptasti mihi, holocautomata*, *reliquasque hostias pro* expiandis hominum *peccatis* offerri solitas *non probasti*.

7 *Tunc dixi: Ecce adsum ipse* (quando me designat hostiam libri caput) *ut obsequar Deus voluntati tuæ.*

8 In his igitur verbis cum dicit: Sacrificium & oblationem, & holocautomata, & pro peccato noluisti, neque probasti quicquam eorum, quæ juxta Legem veterem offerri solent.

9 Et mox adjicit: Ecce adsum, ut obsequar Deus voluntati tuæ, offeramque hostiam, quæ grata sit animo tuo: Tollit prius illud Sacerdotium, ut ingratum Deo, ut statuat posterius, quo satis fieret voluntati divinæ.

10 Quænam erat ista voluntas Dei, fastidientis sacra legitima veteris Testamenti, & novum sacrificii genus flagitantis? Nimirum hæc: quod ita visum esset gratuitæ ipsius bonitati, ut Filius cœlestis, id est, Christus, indueret corpus humanum, ac moriens pro peccatis omnium, unico sacrificio semel rite peracto, purificaret omnes à peccatis suis, sic ut posthac non sit opus aliis hostiis sanguinolentis.

11 Quisquis est veteris Testamenti Sacerdos, cogitur quotidie assistere sacris, easdem hostias identidem iterans, quæ quantumvis multiplicatæ, nunquam possunt ad plenum auferre peccata, ut utrique sit inexplicabile negotium, & offerenti, & Sacerdoti, per quem offert.

12, 13 At Christus unica hostia semel oblata pro peccatis omnium qui crediderunt, credunt, aut credituri sunt ipsius promissis, jam dexter sedet Deo Patri, nihil aliud exspectans, nisi quod solum superest, ut colligantur omnia membra corporis in unum, fiatque tandem quod promissum est in Psalmo, ut inimici ipsius, qui rebelles sunt Euangelio, fiant scabellum pedum ejus.

14 At interea nihil est opus iterum immolare semetipsum pro nobis, quod unica oblatione abunde perfectos reddidit in perpetuum, omnes qui per fidem meruerunt sanctificari, sic ut nihil omnino pristinorum scelerum nobis imputetur.

15 Quod dico testatur & ipse Spiritus Sanctus, loquens per os Prophetæ, ac multo ante prædicens futurum, quod nunc factum conspicimus.

16 *Hoc*, inquit, *est testamentum, quod condam erga illos, post dies illos, dicit Dominus. Cum indidero leges meas cordibus illorum, & mentibus eorum illas inscripsero;*

17 *Nec amplius recordabor peccatorum aut iniquitatum illorum*, tantum aberit, ut velim ulcisci.

18 Porro posteaquam semel condonata sunt in æter-

...torum: sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis: 25 Neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum Pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno: 26 Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi: nunc autem semel in consummatione sæculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit. 27 Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium: 28 Sic & Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata; secundo sine peccato apparebit expectantibus se, in salutem. 1 Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum; per singulos annos eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indefinenter, numquam potest accedentes perfectos facere: 2 Alioquin cessassent offerri: ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati, cultores semel mundati: 3 Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. 4 Impossibile enim est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. 5 Ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam, & oblationem noluisti: corpus autem aptasti mihi: 6 Holocautomata pro peccato non tibi placuerunt. 7 Tunc dixi: Ecce venio: in capite libri scriptum est de me: Ut faciam, Deus, voluntatem tuam. 8 Superius dicens: Quia hostias, & oblationes, & holocautomata pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur. 9 Tunc dixi: Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam: aufert primum, ut sequens statuat. 10 In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel. 11 Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ numquam possunt auferre peccata? 12 Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, 13 De cetero expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. 14 Una enim oblatione, consummavit in sempiternum sanctificatos. 15 Contestatur autem nos & Spiritus sanctus. Postquam enim dixit: 16 Hoc autem testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus, Dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas: 17 Et peccatorum, & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. 18 Ubi autem horum remissio: jam non est oblatio pro peccato.

ternum peccata omnia, quorsum opus est Judæorum hostiis, quæ peccatis expiandis adhibebantur?

[19], [20] Cum igitur fratres sublata peccatorum conscientia, quæ nos ab interpellando Deo deterrebat, data sit fiducia ingrediendi in sancta, freti sanguine Jesu, quem ille pro nobis reconciliandis effudit, ac viam aditumque nobis aperuit, à vetere illa longe diversam videlicet recentem ac novam, vivamque & efficacem ac perpetuam, quæ semel aperta, postea claudi non queat, quam ille nobis auspicatus est, primus omnium ingrediens per velamen, hoc est, carnem suam, qua ad tempus tegebatur apud homines illius divinitas, eaque sublata in cœlum, patefacta sunt cœlestia:

[21], [22] Cumque habeamus Sacerdotem magnum à Deo promissum secundum ordinem Melchisedech, quem præfecit toti domui suæ Deus, hoc est, Ecclesiæ catholicæ, quam non ut minister, sed ut auctor ac Dominus moderatur, adeamus eodem interim & nos, quo nobis viam aperuit Christus: adeamus autem non pedibus corporis in Templum saxeum, sed in Templum cœleste penetremus corde sincero, cum summa fiducia impetrandi quod petimus: sed prius adspersi non juxta corpus sanguine pecudis, sed juxta mentem ac spiritum sanguine Jesu Christi, ac per hunc depulsa veterum peccatorum conscientia, ad hæc per baptismum abluti, etiam corpore, aqua pura, & omnes abstergente sordes animi;

[23] Superest ut perseveremus in eo, quod semel suscepimus aggressi; ac spem vitæ immortalis, quam professi sumus in baptismo, teneamus firmam, nullaque ex parte vacillantem, hoc uno freti, quod Deus qui promisit, certæ fidei est, nec potest fallere si velit, si modo nos in fide perstiterimus.

[24] Ad hæc quoniam facti sumus ejusdem corporis membra, mutua caritate consensuque cohæreamus, considerantes invicem quantum quisque profecerit in Euangelica professione, non ut invideamus ei, qui nos antevertit, aut adspernemur eum, qui à tergo relictus est, sed ut mutuis exemplis, ut mutuis hortatibus provocemus ad caritatem ac pia opera.

[25] Id fiet, si fratris profectus nos exstimulet ad ardentius studium pietatis, & si quem cessantem viderimus, eum fraterna sollicitudine exstimulemus ad meliora, gratulantes præcedentibus, & faventes annitentibus; haudquaquam committentes, ut quisquam destitutus pereat à grege nostro, quemadmodum solent quidam à rebus bene cœptis per occasionem deficere, sed modis omnibus alios alii stimulemus & inflammemus, ut in eo, quod institutum est, pergamus usque ad finem. Atque id eo magis faciendum est, quod videtis imminere diem Domini, qui redditurus est pro suis cuique factis præmia, nec jam locum relinquet sarciendi, quod parum recte gesseris, sed quicquid gestum est exacto judicio perpendetur. Atque his quidem delictis, quæ per errorem aut infirmitatem humanam committuntur, facilis erit venia.

[26] Cæterum posteaquam per Euangelium cognovimus veritatem, edocti quid expetendum, quid fugiendum, & quæ præmia maneant pios, quæ impios, si volentes ac scientes revolvamur in capitalia flagitia, quæ semel suo sanguine abluit Christus, cum ille semel duntaxat mortuus sit, nunquam iterum moriturus, non superest relapsis in veterem vitam hostia, quæ rursus per baptismum gratis condonet peccata.

[27] Quid ergo superest? Nimirum formidabilis quædam exspectatio judicii supremi, ac mox ignis sævus & infestus, qui ad vindictam contemtæ bonitatis divinæ devoraturus est adversarios.

[28] An putatis impune fore, si quis legem Euangelicam contemserit? Quo clementior est, quo plus adfert beneficii, hoc graviores dabit pœnas, qui eam sciens ac volens habebit ludibrio. Habet autem, qui semel adscitus in numerum filiorum Dei, volens se conjicit in numerum servorum Diaboli. Si tanta erat animadversio apud Judæos: ut qui non obtemperasset Sacerdoti proponenti Legis Mosaicæ præcepta, hoc est, qui jussus abstinere à carnibus suillis, per contumaciam vesceretur: convictus duorum aut trium hominum testimonio, protinus absque misericordia tolleretur è medio:

[29] Quanto gravius meretur supplicium, qui non quemlibet Sacerdotem, sed Filium Dei Jesum conculcaverit: conculcat autem eum, qui tantum illius beneficium adspernatur, qui non sanguinem pecudis, sed sacrosanctum illius sanguinem, quo dedicatum est novum testamentum, ceu rem profanam duxerit: præsertim quo semel fuit purgatus ab omnibus peccatis vitæ prioris: qui Spiritum, per quem Euangelicam gratiam fit assequutus, contumelia affecerit, quod eo suis vitiis expulso, templum Dei prodiderit Diabolo.

[30] An ideo nobis promittimus impunitatem, quod non statim animadvertitur ab hominibus in eos qui desciscunt à sinceritate vitæ Euangelicæ? Novimus eum qui dixit: *Meum est ulcisci, ego rependam, dicit Dominus.* Ac rursum alio in loco: *Dominus judicabit populum suum.*

[31] Ne quis sibi blandiatur nocens, si hominis ultoris manus effugit, Dei manus nemo potest effugere. Sed horrendum est incidere in manus Dei viventis.

[32] Porro quo majore cum laude cœpistis Euangelicam professionem, hoc majore cum dedecore recidetis ad vitam priorem. Quod ne fiat, revocate vobis ipsis in memoriam tempora superiora, in quibus per Euangelicam doctrinam ac fidem illuminati, non simplex afflictionum certamen fortiter sustinuistis spe futuræ vitæ.

[33] Partim dum & probris & molestiis affecti, spectaculo fuistis omnibus qui Christi doctrinam exsecrantur: partim dum ob Euangelicam caritatem, ultro venistis in consortium probrorum & afflictionum, quibus afficiebantur alii Christiani sive Apostoli, qui contemto mundo, regulam Euangelicam sectabantur:

[34] Siquidem afflictionum probrique, quod ex vinculis meis apud homines impios videbatur accidere, fuistis ultro participes, & alieno dolore doluistis, alienam contumeliam vestram esse duxistis: nec hucusque tantum præstitistis vos ingenue Christianos, verum etiam direptionem facultatum vestrarum gaudentibus animis accepistis, nimirum re ipsa declarantes vos scire & credere, quod habeatis potiores & meliores opes repositas in cœlo, quas nec fur clancularius, nec prædo violentus possit eripere. Imo crescunt illæ jactura bonorum hujus mundi, quam ob Christi nomen patimur.

[35] Hæc facta merito addebant vobis fiduciam assequendi promissa Christi. Debentur enim tam invictæ fidei summa præmia, & haud dubie persolventur à Deo justo ac benigno, sed suo tempore. Nunc certandi tempus est, post distribuentur coronæ.

[36] Interim opus est vobis patientia, ut ubi constantibus animis obsecuti fueritis voluntati divinæ, victores reportetis promissam coronam æternæ gloriæ.

[37] Nondum apparet ille dies, quo sublato certamine dabuntur præmia, tamen haud procul abest: & imperator noster, qui adscensurus in cœlum, pollicitus sese denuo ad nos rediturum, veniet, nec diu morabitur.

 [38] In-

[19] Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, [20] Quam initiavit nobis viam novam, & viventem per velamen, id est, carnem suam, [21] Et sacerdotem magnum super domum Dei, [22] Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda, [23] Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem, (fidelis enim est qui repromisit) [24] Et consideremus invicem in provocationem charitatis, & bonorum operum: [25] Non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam, sed consolantes, & tanto magis quanto videritis appropinquantem diem. [26] Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia, [27] Terribilis autem quædam expectatio judicii, & ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios. [28] Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: [29] Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? [30] Scimus enim qui dixit: Mihi vindicta, & ego retribuam. Et iterum: Quia judicabit Dominus populum suum. [31] Horrendum est incidere in manus Dei viventis. [32] Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum: [33] Et in altero quidem, opprobriis & tribulationibus spectaculum facti: in altero autem, socii taliter conversantium effecti. [34] Nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam. [35] Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. [36] Patientia enim vobis necessaria est: ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. [37] Adhuc enim modicum aliquantulum, qui venturus est, veniet, & non tardabit.

38 Justus autem meus ex fide vivit: quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ.

[38] Interim justus ex fide sua victurus est, quantumvis afflictus, quantumvis irrisus, quantumvis exstinctus, tamen exspectatione promissorum sustinebit fortem animum. Quod si non perstiterit in fide, sed fractus desperatione subtraxerit sese ab Euangelica professione, non probabitur animo meo.

39 Nos autem non sumus subtractionis filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ.

[39] Sed avertat Deus, ut subducamus nos à bene cœptis in exitium ob diffidentiam. Quin potius fidem professi sumus, & in ea persistemus, ut vitam ac salutem animæ lucrifaciamus, juxta consilium Abacuc dicentis: *Justus ex fide vivet.*

CAP. XI.

Laudat multa patrum stratagemata clara piorum,
Quæ sunt per firmam cuncta patrata fidem.

01 Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.

[1] NULLA res æque pios commendat Deo, ac certa de illo fiducia. Siquidem argumentum est animi optime de Deo sentientis, nihil addubitare de dictis illius, cum nec appareant usquam humanis sensibus quæ dicuntur, nec humana ratione probari queant. Vulgus inania somniisque simillima ducit ea, quæ cum nusquam exstent re, tantum animi spe concipiuntur, & stulte vera credi putat, quæ non possint oculis demonstrari. Atqui hæc fides, per quam justus vitam tuetur aliis pereuntibus, non est vulgaris aliqua credulitas, sed est solida firmaque basis earum rerum, quæ nec sensibus, nec rationibus humanis deprehendi possunt, sed eas firma spes ita repræsentat animo, quasi coram cernerentur, quasi manibus tenerentur, quæque per se videri non possunt, eas persuadet esse certissimas, non argumentis humanis, sed certa fiducia erga Deum auctorem.

2 In hac enim testimonium consecuti sunt senes.

[2] Judæi fidunt operibus suis, sed hæc res est una, quæ nos Deo probatos carosque reddat: neque nos solum, verum si quis repetat ab orbe condito, reperiet majores nostros omnes, quorum memoria celebris est ob laudem pietatis, fidei commendatione potissimum promeruisse quod assequuti sunt.

3 Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent.

[3] Primum quod intelligimus Mundum hunc universum, cum his quæ amplectitur, conditum fuisse verbo Dei, soloque jussu conditoris, nonne fidei debemus? Quis enim alioqui persuadeat ex invisibilibus gigni visibilia, aut ex his, quæ non sunt, fieri quæ sunt? Philosophi ratiocinationem humanam secuti, Mundum putant ingenitum esse, neque magis habuisse exordium, quam habuerit opifex ipse. Nos autem, quod nec videri potuit, nec humanæ mentis ratiocinatione colligi potest, perinde credimus, ac si videremus, nimirum freti libris divinis, qui narrant Mundum esse jussu Dei conditum, quem scimus nihil non posse, nec posse mentiri.

4 Fide plurimam hostiam Abel, quam Cain, obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo; & per illam defunctus adhuc loquitur.

[4] Abel primus omnium justi cognomen promeruit, atque hoc sane majore cum laude, quod nullius exemplis provocatus, innocentem ac fidentem Deo se præbuit. At quæ tandem res effecit ut hic carior esset Deo, quam Cain frater? Nimirum fides, qua totus pendebat ab eo, cum Cain ceu diffidens, nec contentus iis, quæ sponte fundebat humus in alimoniam innoxiæ vitæ, terram proscinderet. Uterque de suis facultatibus offerebat hostias Deo: sed solius Abelis sacrificium fuit acceptum Deo, quod vir innocens sincero pectore fideret illius bonitati, neque circumspectaret hujus mundi commoda, sed pietatis suæ mercedem exspectaret in cœlis. Non igitur hostia, sed fide promeruit, ut Deus igne de cœlo demisso, complexus illius donaria, testaretur eum esse justum, atque hoc pulcherrimo elogio nunc etiam post tot annorum millia sic versatur in ore hominum, ut mortuus etiam vivere loquique videatur. Occiderat fratri, cum innocens esset interfectus, at non occiderat Deo, cui sanguis ejus adhuc clamabat de terra.

5 Fide Henoch

[5] Nec obfuit Enoch pio, quod ex impio patre prognatus esset, sed huic divinæ Litteræ testimonium ferunt, quod cum Deo versatus sit, etiam cum ageret in terris, videlicet fide sectans, non ea quæ videntur, sed quæ non videntur, hoc est, æterna cœlestiaque, & ob hoc sublatus est vivus ad ea, quæ dilexerat, mortique subductus est. Sic enim vixerat, antequam tolleretur ex hominum consortio, ut in cœlis videretur vivere potius, quam in terris, & morte videretur indignus, qui nihil commisisset dignum morte: ut hujus exemplo primum discerent homines, per innocentiam vitæ perque fidem patere viam ad immortalitatem. Ideo sublatus est, quia placuerat Deo.

translatus est ne videret mortem, & non inveniebatur; quia transtulit illum Deus: ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo.

[6] Sed fide potissimum placuit, sine qua nemo illi placet, quantumvis abundet alioqui factis. Quisquis enim illi velit esse commendatus, primum oportet credere Deum esse, qui possit omnia, quique velit optima. Deinde hunc agere curam rerum humanarum: perque hunc nec pios, qui neglectis visibilibus hujus mundi bonis Deum invisibilem inquirunt, fraudari suis præmiis, quantumvis affligantur in hac vita: nec impiis defutura supplicia, etiamsi in hoc seculo videantur secundis ventis uti. Fidei igitur debet hoc seu gloriæ, seu felicitatis, quod sublatus ex hominum contubernio vivit cum Deo.

6 Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit.

[7] Sed insignius etiam hoc exemplum fiduciæ erga Deum præbuit Noe, qui cum esset oraculo admonitus, futurum ut inundatio deleret universum animantium genus in terris, nec apparerent argumenta, quibus colligi posset quod prædicebat oraculum, eo quod cœlum esset serenum, homines securi convivantes, & matrimonium celebrantes, ridebant oraculi minas: ipse tamen indubitatum habens, eventurum quod Deus eventurum prædixerat, apparavit arcam, qua simul & servavit suam familiam, & reliquos homines condemnavit, adeo diffidentes sermoni divino, ut adornantem fabricam in futurum diluvium, velut insanum irriderent. Neque solum servatus est à diluvio, verum etiam successit in laudem majorum suorum Abel & Enoch, qui celebres sunt ob justitiam, quæ per veram fidem commendat hominem Deo.

7 Fide Noe, responso accepto de iis quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in salutem domus suæ, per quam damnavit mundum: & justitiæ, quæ per fidem est, heres est institutus.

[8] Jam Abraham quoties insignis erga Deum fiduciæ dedit documentum? Primum cum nihil sit homini dulcius natali solo, tamen cum à Deo juberetur relicta patria & affectibus suis commigrare in terram ignotam, nihil cunctatus obedivit voci divinæ, nullius exemplo provocatus, nullis probabilibus argumentis spem facientibus fore, ut relictis agris paternis, terram nescio quam hæreditate possideret, cujus neque nomen, neque situm adhuc noverat. Adeo certa erat illi fiducia, fore quicquid Deus esset pollicitus.

8 Fide qui vocatur Abraham obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem: & exiit, nesciens quo iret.

[9] Ejusdem fiduciæ fuit, quod cum devenisset in terram à Deo promissam, neque succederet res ex animi sententia, nec ipsi, nec filio Isaac, nec nepoti Jacob, cum tamen non Abrahæ tantum, sed posteris etiam illius esset promissa terræ hujus hæreditas, sed ipse subinde conflictari cogeretur cum hostibus, & Isaac moleste negotium exhiberent Philistæi, & Jacob per Esau fratrem profligatus esset in Mesopotamiam, unde reversus tandem coactus est paululum emere locelli, ubi figeret tabernaculum: tamen nihil omnibus hisce rebus commotus est Abraham, ut diffideret Deo pollicito terram, neque questus est, se exsulem esse, non hæredem, neque flexit animum ad ea, quæ videntur in terris, sed ad cœlestia, quæ non cernuntur nisi oculis fidei. Sensit enim non hanc esse terram, de qua sensisset promissio divina, quam adeo non magnifecit, ut nec ædificium ullum, aut oppidum in ea putaret exstruendum, sed velut hospes mox alio migraturus, in tabernaculis sese contineret cum suis.

9 Fide demoratus est in Terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando, cum Isaac & Jacob coheredibus repromissionis ejusdem.

[10] Quid igitur exspectabat, cum cerneret hæc non apparere promissa? nimirum exspectabat aliam civitatem, stabilem ac perpetuam, unde nunquam esset depellendus, longe dissimilem his, quas & condunt & de-

10 Expectabat enim fundamenta habentem civitatem; cujus artifex & conditor Deus.

& demoliuntur homines, cujus opifex & conditor esset Deus.

11 Quin & hujus uxor Sara, cum & maritum haberet vetulum, & eo processisset ætatis, ut matrici nativa vis deesset ad semen virile attrahendum ac retinendum, tamen concepit & peperit Isaac, diffisa quidem naturæ viribus, sed confisa Deo, qui per Angelum illi fœtum masculum promiserat in annum proximum: non audiebat reclamantem naturam, tantum habebat persuasum, Deum mentiri non posse. Promiserat Deus Abrahæ posteritatem parem stellarum numero, parem arenæ littorali, nec ullam spem prolis dabat natura. Nihil tamen ille diffisus est.

12 Atque ob id ex uno sene jam annis effœto prognati sunt posteri, tanto numero, quanto sunt stellæ cœli, quanto arena quæ est in littore maris. Siquidem ille filios ac nepotes exspectabat, non juxta sanguinis cognationem, sed juxta fidei imitationem, quo nomine nos omnes posteri sumus Abrahæ, qui fidimus promissis Euangelicis. Ergo non Abrahæ tantum, sed & posterorum illius germanorum tam constans fuit fiducia, ut illis nec mors eam ademerit.

13 Mortui enim sunt omnes hi, cum nondum tenerent promissa, sed procul ea fide viderent, crederentque, præque desiderio consalutarent, adeo non fidentes huic terræ, in qua nemini diu vivere licet, ut sese confiterentur hospites ac peregrinos esse, non solum in Palæstina, sed in toto mundo. Frequenter enim vitam hanc peregrinationem vocant & incolatum, & in Psalmo mystico David profitetur se peregrinum in terra, quemadmodum fuissent omnes patres ipsius. Et tamen is regnabat etiam in Palæstina, & civitatem condiderat. Atque hæc sane regio finibus admodum angustis circumscribebatur, & magna ex parte non cessit Hebræis Abrahæ posteris, eo quod pristinos possessores non possent loco depellere: nec hanc tamen ingressus est Moses, sed procul è monte conspectam salutavit moriturus, neque desperavit tamen de promissis.

14 Itaque quum se fateantur esse peregrinos, satis declarant sese desiderare patriam.

15 Quam autem patriam inquirunt, quibus hic mundus totus exsilium est? Chaldæam patriam reliquerant, cujus desiderium si illos cruciasset, non adeo procul aberat, quin possent eo commode redire.

16 Non igitur illam patriam desiderabant, sed aliam hac meliorem, in qua liceret æternum vivere, prorsus exemtos ab omni dolorum molestia. Hæc erat illa patria cœlestis, in quam illos evocarat Deus, & cujus amore volebat eos sic in hoc mundo vivere, quasi in mundo non essent. Atque hac de causa Deus cum sit conditor ac princeps omnium, tamen peculiariter se vocat Deum Abraham, Isaac, & Jacob. Siquidem illorum proprie Deus est, qui fiduciam omnem, & omnia felicitatis præsidia in ipso collocarunt. Ac talibus paravit civitatem non terrenam, sed cœlestem, in qua semper felices regnant cum Deo, cujus amore contemserunt omnia.

17, 18 An non & illud insigne fuit fidei documentum in Abraham, quod cum Deus explorans, quam ex animo sibi fideret, jussisset ut immolaret filium suum Isaac, cum is & unicus esset, & cujus nomine promissa fuerat posteritas (siquidem hic erat sermo promittentis: *In Isaac vocabitur tibi semen*) nihil tamen cunctatus aggressus est facere quod jussus est, nihil interim secum disputans, unde mihi posteritas si hunc occido, in quo uno spes est posteritatis?

19 Sed illud in animo perpendebat, Deum, qui promiserat, mentiri non posse, & si libeat, vel à mortuis excitare posse filium exstinctum generis propagatorem: & quia credidit resurrectionem mortuorum, idcirco datum est illi, ut filium quod in ipso erat exstinctum, donum veluti vitæ redditum reduceret, jam tunc imagine quadam adumbrantem futuram resurrectionem Jesu Christi.

20 Jam & illud erat evidens animi bene fidentis Deo documentum, quod Isaac moriturus, cum ipse nondum accepisset promissam à Deo felicitatem, tamen ausus est eam polliceri filiis suis Jacob & Esau, cum utrique benediceret, prævidens utriusque vitam, ac diversum utriusque præmium. Adeo res est oculata fides, ut ea quoque cernat veluti præsentia, quæ procul semota sunt à sensibus corporeis.

21 Consimilis fiduciæ fuit, quod Jacob moriens, singulis filiis Joseph benedixit non ignarus futuri, qui transversis brachiis dextram imposuit Effrem, qui sinister aderat: lævam Manasse, qui dexter: nihil addubitans, quin futurum esset, quod divinus Spiritus illi significarat eventurum. Sed longius etiam prospiciebat senis fides, cum exosculans summam virgam filii Joseph, veneraretur in eo Christum omnibus imperaturum, cujus ille delatus ac proditus à fratribus imaginem gesserat.

22 Ne Joseph quidem degeneravit à fide majorum suorum. Siquidem moriturus in Ægypto, prævidit futurum ope divina, quod tamen id temporis non videbatur probabile, ut Israelitæ demigrarent ex Ægypto, perventuri ad terram promissam à Deo: adeoque non dubitavit de hac re, ut simul de ossibus suis transferendis mandaverit.

23 Quin Mosi recens nato, parentum fides saluti fuit. Cum enim Rex edixisset, ut quicquid ex Hebræis nasceretur sexus masculini, statim interimeretur: parentes hujus ut conspexere puerum, ipsa statim indole vultus magnum quiddam præ se ferentem, interpretantes Deo gratum esse, ut infans bono publico populi servaretur, neglexerunt Regis edictum, ac puerum apud se tribus mensibus occultarunt: deinde scriniolo inclusum exponunt in ripa fluminis, non dubitantes, quin Deus servaturus esset puerum, cui tantam gratiam offuderat: magisque metuerunt offendere Deum, quam tyrannum, nimirum intelligentes eos qui pietatem colunt, utcunque res hominum cadunt, non posse destitui præmio suo.

24, 25 Sed hæc laus debebatur parentibus Mosi, verum illa fuit hujus propria, quod posteaquam adolevisset, & adoptatus esset à filia Pharaonis, respuit honorem Regiæ cognationis, maluitque palam professus Hebræum esse se, communibus malis affligi cum populo Dei, quam ex impia simulatione capere commoda hujus vitæ,

26 Feliciores divitias esse judicans, jam tum pro servando populo ferre probra malorum in typum Christi, qui olim erat graviora passurus pro salute gentis suæ, quam universos Ægyptiorum thesauros. Contemsit quod erat in manibus, & fidei oculos vertebat in ea, quæ procul aberant à sensibus, Deo fretus, qui non patitur hominum pietatem fraudari meritis præmiis.

27 Idem Dei præsidio fretus, ausus est his etiam majora. Non dubitavit moliri fugam ex Ægypto, secumque populum educere, nihil veritus tyranni ferocis iram. Contemsit Regem, quem oculis cernebat: neglexit minas tanti Principis, quem armatum videbat imminere cervicibus suæ gentis: nec aliter animo infracto fisus est invisibilibus præsidiis invisibilis Dei, ac si eum coram oculis suis conspexisset.

28 Ejusdem fiduciæ fuit, quod cum intellexisset fore, ut Angelus ultor obambulaturus esset per universam Ægyptum, & occisurus quicquid esset primogenitorum, suis Hebræis nihil omnino metueret, quibus id temporis sub exitum instituit solennem ritum

11 Fide & ipsa Sara sterilis virtutem in conceptionem seminis accepit, etiam præter tempus ætatis: quoniam fidelem credidit esse eum, qui repromiserat. 12 Propter quod & ab uno orti sunt (& hoc emortuo) tamquam sidera cæli in multitudinem, & sicut arena, quæ est ad oram maris, innumerabilis. 13 Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longe eas aspicientes, & salutantes, & confitentes quia peregrini & hospites sunt super terram. 14 Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. 15 Et si quidem ipsius meminissent de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi: 16 Nunc autem meliorem appetunt, id est, cælestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem. 17 Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur, & unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones; 18 Ad quem dictum est: Quia in Isaac vocabitur tibi semen: 19 Arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est Deus: unde eum & in parabolam accepit. 20 Fide & de futuris benedixit Isaac Jacob, & Esau. 21 Fide Jacob, moriens, singulos filiorum Joseph benedixit: & adoravit fastigium virgæ ejus. 22 Fide Joseph, moriens, de profectione filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandavit. 23 Fide Moyses, natus, occultatus est mensibus tribus à parentibus suis, eo quod vidissent elegantem infantem, & non timuerunt regis edictum. 24 Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaonis, 25 Magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem, 26 Majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improperium Christi: aspiciebat enim in remunerationem. 27 Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis: invisibilem enim tamquam videns sustinuit. 28 Fide celebravit Pascha, & sanguinis effusionem: ne qui va-

stabat primitiva, tangeret eos.

ritum edendi paschalem agnum, è cujus sanguine conspergebant limen ac superliminare, simulque postem utrumque domus. Atque hoc signo freti, nihil sibi metuebant in media cæde Ægyptiorum.

29 Fide transierunt Mare rubrum tanquam per aridam terram: quod experti Ægyptii, devorati sunt.

29 Mox simili fiducia cum mare rubrum obstaret fugientibus, atque ictu virgæ Mosaicæ diduxisset sese, sic via relicta in medio, ut tanquam per siccum iter evaderent Hebræi, totus populus Deo fretus incolumis effugit. Cæterum Ægyptii cum ira præcipites sese credidissent eidem mari, mox coeuntibus undis demersi sunt.

30 Fide muri Jericho corruerunt, circuitu dierum septem.

30 Quæ res autem effecit, ut olim mœnia Hiericho septimo die septies ambita, subito corruerint, nullis impulsa machinis, sed ad sonitum Sacerdotalium tubarum, populique clamorem, sic, ut Hebræis urbem cingentibus, qua quisque steterat ingressus daretur? nonne fides Josue ducis ac populi? Persuaserat sibi nihil non posse Deum, & haud dubie futurum, quod ille facturum se promiserat.

31 Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

31 Quin & illud fidei non leve documentum fuit, quod Rhaab meretrix, quæ prius missos exploratores exceperat hospitio, cum intellexisset eum populum esse Deo carum, maluit illis cum suæ vitæ periculo consulere, quam apud cives impios inire gratiam. Ac fidei suæ mercedem tulit, quod una omnium cum sua familia servata est, ne periret cum iis, qui suis viribus freti, non crediderant Deum, ubi vellet, eversurum civitatem.

32 Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephte, David, Samuel, & Prophetis:

32 Sed cum inter tot prodigiosa facinora majorum nostrorum nihil omnino gestum sit insigniter absque fidei præsidio, quorsum attinet singula commemorando persequi? Tempus enim citius nos, quam exempla deficient, si pergam referre de duce Gedeone, qui fretus Dei præsidiis, ausus est cum trecentis viris adoriri Madianitarum copias, & viris, & armis, reliquoque belli apparatu instructissimas. Et immensam multitudinem fudit, fugavitque clangore tubarum, crepituque lagenarum, & lucernarum miraculo, sic, ut Hebræis non stringentibus gladium, ipsi se hostes mutua cæde conficerent. De Baracha, qui fretus vaticinio Deboræ mulieris, congressus est cum instructissima acie Cyzaræ ducis, & ad internecionem concidit omnes, Rege Jabin in fugam acto, qui mox manu fœminea confossus est. De Sampsone, qui fultus ope divina, multa prodigiis simillima gessit adversus Philistæos pro gente, quæ nec à plurimis simul junctis, nec ullo robore humani corporis geri poterant. De Jephthe, qui cum esset nothus & abjectæ fortunæ apud suos, tamen fretus auxilio Dei, pulcherrimam victoriam retulit ab Ammonitis hostibus populi sui. De David, qui præter tot victorias auxilio divino partas, præter tot vitata pericula, servatore Deo, non dubitavit adolescens congredi cum Goliad armato, inermis ipse, quem ictu fundæ prostravit, ut victoriæ gloria penes Deum esset, non penes hominem. De Samuele, qui nullo satellitio munitus, per multos annos moderatus est populum Israeliticum, gratis administrans Judicis ac Principis officium, videlicet certus à Deo rediturum præmium, si quis quid recte gesserit. Tempus, inquam, me defecerit, si pergam hujusmodi exempla omnia percensere: ut sileam interim tot eximios Prophetas, qui Deo freti, tyrannorum minas pro nihilo ducebant, tot religione celebres viros, qui non opibus humanis, sed præsidio Dei, in quo totam fiduciam collocarant, prodigiosa patrarunt, & egregiis factis sui memoriam posteritati reliquerunt.

33 Qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum,

33 Etenim, ut omissis vocabulis auctorum, rerum summa attingam capita, fidei illorum tribuendum est, quod cæteris omnibus rebus impares, auxiliante Deo expugnarunt opulentissima regna, nec ullis terroribus potuerunt abduci ab observatione traditæ Legis, præmium exspectantes à Deo; & quoniam nulla dilatio promissorum minuit illorum fiduciam, tandem & compotes facti sunt eorum, quæ majoribus Deus promiserat. Impetrarunt à Deo votis fidentibus, quod juxta naturæ cursum fieri non poterat: erepti sunt è summis periculis, servatore Deo: Leones in alios invictæ sævitiæ, aut vicerunt, aut senserunt innoxios, velut occluso ore, aut alligatis unguibus lædere non possent, quos Deus volebat esse innocuos:

34 Extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum:

34 In medium incendium conjecti, sic illæsi perdurarunt, quasi suis corporibus nativam ignis vim exstinguerent: è mediis ensibus hostium in se districtis, incolumes effugerunt, protectore Deo. Atque eodem animum instaurante, à summa rerum desperatione, summum animi robur collegerunt, adeo, ut paulo ante pro mortuis habiti, subito fortiter se gesserint in bello, & hostium incursiones strenue repulerint.

35 Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem.

35 Quin illud etiam meruit mulierum fiducia; ut matres liberos defunctos ad vitam revocari conspicerent. Alii distenti in eculeis, variisque tormentorum generibus exanimati, maluerunt in his exhalare animam, quam obsequentes impiis Principum jussis, eximi à tormentis, ingenti fiducia vitam impendentes Deo, quam scirent se cum fœnore recepturos in resurrectione mortuorum, multoque satius esse judicantes, brevis hujus vitæ jactura depacisci immortalitatem, quam ob lucellum exigui temporis perdere vitam æternam.

36 Alii vero ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres:

36 Alii rursus ob veritatis ac justitiæ pertinax studium, ludibrio fuerunt hominibus, derisi, traductique velut amentes ac scelerosi: neque probris tantum affecti sunt ob fiduciam, quam habebant erga Deum, verum etiam flagris explorata est illorum sinceritas, insuper & vinculis & carcere:

37 Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt: circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti:

37 Lapidati sunt, dissecti sunt, horrendo supplicio corporis membris in diversa distractis: denique quo genere malorum non sunt tentati? Cæsi gladiis occubuerunt, persuasi nec morte pios à Deo divelli posse. Porro quibus non contigit morte finire cruciatus, iis vita nihil aliud contulit, quam ut longo martyrio cruciarentur. Exsulabant ab ædibus suis, ejecti oppidis, ferarum ritu oberrabant per solitudines, utcunque tecti pellibus ovillis & caprinis, laborantes inopia rerum necessariarum, imminente undique persecutorum sævitia pressi, variisque hujus vitæ incommodis affecti,

38 Quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in cavernis terræ.

38 Usque adeo non digni malis hujusmodi, ut viris tam sanctis mundus ipse potius esset indignus, ut Deus vel ob hoc videri posset illos semovisse ab hominum consortio, ne puri castique inter pollutos & inquinatos vitam agerent. Itaque vagabantur incertis sedibus per avios montes, pro tectis speluncis utentes, ac terræ cavernis.

39 Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem,

39 Atque omnes ii cum nondum assequuti sint promissam pietatis mercedem, quæ continget in resurrectione corporum, tamen ob fiduciæ constantiam, æternam laudem meruerunt.

40 Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.

40 Dicturus est aliquis, cur non statim à morte singulis redduntur sua præmia? Nimirum ita visum est Deo, ut universum Christi corpus simul accipiat gloriam immortalitatis. Omnes enim ejusdem corporis membra sumus, & qui nos præcesserunt, libenter exspectant, ut toti cum corporibus sociis, ac toto fratrum sodalitio pariter veniant in hæreditatem æternæ gloriæ, suoque capiti simul copulentur.

CAP. XII.

Multum omni prodest correptio: nemo recedat:
Mitia pro duris omnia facta docet.

1 Ideoque & nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes

1 Cum igitur tanta turba ac veluti nube sepiamur eorum, qui ferendis hujusmodi malis testati sunt, se toto pectore fidere promissis Dei, etiam in Veteri Testamento, nimirum horum exemplis animati, curemus & ipsi, ut abjecto onere sarcinaque rerum corporalium & cupiditatum, quæ

quæ remorantur onustum curis animum ab expetendis cœlestibus; excussoque peccato, quod nos undique complectebatur, rerum cœlestium spe inflammati, strenue curramus in hoc nobis proposito certamine, nec ullis afflictionibus aut avocamentis retardemur ab instituto cursu, nusquam oculos dimoventes à Jesu Christo:

2 Qui ut nobis auctor est hujus de Deo conceptæ fiduciæ, ita quod cœpit in nobis consummabit. Consideremus qua via sit ingressus ille, & quo pervenerit, cum innocenti liceret effugere mortem, & tam abesse ab omni cruciatu, quam aberat ab omni peccato: tamen contemtis hujus vitæ gaudiis, subiit mortem, & quo malum esset gravius accessione ignominiæ, subiit mortem crucis. Nam gloriosam mortem facilius perferunt homines. Qua sit ingressus videtis, nunc quo tandem pervenit? Contemtu vitæ hujus assequutus est immortalitatem: contemtu ignominiæ apud homines, assequutus est æternam gloriam in cœlis, ubi nunc assidet dexter magnifico throno Dei Patris.

3 Ad hujus gloriæ consortium cum per ignominiam variasque dolorum afflictiones properetis, ne quando defatigemini fractis animis à cursu proposito, reputate vobiscum, quod dux vester nescius omnis peccati, tamen ut nobis ostenderet exemplar veræ tolerantiæ, tantum probrorum, tantum ignominiæ, tantumque criminationum perpessus est, ut ad crucis usque supplicium adigi sese passus sit. Ne vos abjiciatis animum, qui non immunes ab omnibus peccatis leviora patimini. Præstat millies mori, quam in pristinam vitam relabi.

4, 5 At vos levioribus adhuc malis affecti, nondum usque ad sanguinis effusionem restitistis peccato, quod vos acriter impetit rebellantes, & statim arbitrabimini vos esse destitutos à Deo, nec venit in mentem, quid vobis tanquam filiis propitius Pater loquatur in mysticis Proverbiis, consolans vos, & ad animi magnitudinem blande exstimulans: *Fili mi*, inquit, *noli negligere correptionem Domini, neque despondeas animum, quoties ab eo argueris.*

6 Quem enim diligit Dominus, cum hujus vitæ malis corripit, & flagellat omnem filium quem recipit.

7 Quod si castigationem hujusmodi patienter fertis, agnoscit suos filios Deus, seque vicissim illis offert, ut patrem propitium & amantem, nec excludit ab hæreditate vitæ cœlestis. An ideo vos putatis invisos ac neglectos Deo, quod affligimini malis hujus mundi? Imo hoc ipsum argumento esse debet, vos esse destinatos hæreditati paternæ. Quis est enim pater, qui non corripiat aliquando filium suum, quem ut germanum agnoscit?

8 Porro cum omnes pii, qui Deo cari sunt, aut fuerunt, afflictionibus temporariis eruditi sint ad veram pietatem, si vos immunes estis ab hujusmodi castigatione paterna, nimirum argumentum est vos nothos esse, non germanos filios.

9 Quod si parentes nostros, ex quibus secundum corpus tantum sumus progeniti, non modo passi, sed etiam reveriti sumus, dum nos convitiis ac virgis erudirent ad institutionem vitæ communis, nihil illorum auctoritati reluctantes, sed sic interpretantes, quasi quibuscunque modis tractarent nos, amico animo facerent: an non multo magis subjiciemus ac permittemus nos Patri cœlesti, qui non corporum tantum, sed & Spirituum est auctor? hoc semel nobis habentes persuasum, quibuscunque malis ille nos patitur affligi, tamen paterno animo nostræ saluti consulere. Quemadmodum pater corporalis non ita sævit in filium ut occidat, sed ut servet, melioremque reddat: ita Deus in hoc castigat nos in hoc mundo, ut vivamus in æternum.

omne pondus, & circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen: 2 Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. 3 Recogitate enim eum, qui talem sustinuit à peccatoribus adversum semetipsum contradictionem: ut ne fatigemini, animis vestris deficientes. 4 Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnantes: 5 Et obliti estis consolationis, quæ vobis tamquam filiis loquitur, dicens: Fili mi, noli negligere disciplinam Domini: neque fatigeris dum ab eo argueris. 6 Quem enim diligit Dominus, castigat, flagellat autem omnem filium: quem recipit. 7 In disciplina perseverate. Tamquam filiis vobis offert se Deus: quis enim filius, quem non corripit pater? 8 Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes: ergo adulteri, & non filii estis. 9 Deinde patres quidem carnis nostræ, eruditores habuimus, & reverebamur eos: non multo magis obtemperabimus Patri spirituum, & vivemus?

10 Atque illi quidem parentes pro suo arbitratu nos instituebant, nonnunquam abutentes auctoritate sua, & instituebant ad breve tempus in rebus fluxis, moxque perituris, nimirum in his, quæ ad rem familiarem parandam ac tuendam pertinent, nonnunquam & suis commodis consulentes, ut obsequio nostro juvarentur. At hic nostri non egens, perpetuo consulit nostris commodis, nec his sane vulgaribus. Nec enim hoc agit, ut terrenis opibus ditescamus, nec ut in aliquot jugerum hæreditatem succedamus, sed ut sua cœlestia bona nobis impartiat, hoc est sanctimoniam in hoc mundo, in futuro seculo felicitatem æternam.

11 Hunc fructum tam eximium, qui suo cum animo reputabit, facile patietur temporariam hujus vitæ molestiam. Etenim cum cæteri parentes corripiunt liberos suos, habet ea castigatio non voluptatem, sed molestiam in præsenti quidem: cæterum ubi jam grandiores facti, sentire cœperunt, quanto bono sibi fuerit ille cruciatus, magnopere gaudent se fuisse cæsos & objurgatos, & cum risu gratias agunt his, quos ante lachrymantes ferebant. Sic hujus mundi calamitas gravis quidem interim est sensibus nostris dum imminet atque premit hæc mortalia corpora. Cæterum hic dolor, ille tumultus, quo turbantur & animi nostri ob corporis commercium, tranquillum ac suavem justitiæ fructum reddit suo tempore. Afflictio docet pietatem: pietas adfert gaudium bonæ mentis: bona mens parit immortalitatem.

12, 13 Proinde ne quem in hoc pulcherrimo certamine destituat animus. Sudor est ingens, sed eximia præmia, sed fidus agonotheta. Imitemini fortes athletas, & strenuos cursores, manus lassescentes excitate, genua soluta labantiaque surrigite, recto cursu properate ad metam propositam, neque pes huc aut illuc deflectens aberret à recta via. Imo si quid aberratum est, si quid cessatum est, id alacritate nova sarciatur.

14, 15 Neque vero satis vobis, ut quisque sibi certet securus aliorum, imo pax & concordia vos omnes ita jungat & conglutinet, ut communi studio alii pro aliis solliciti sint, curentque ne quis in communi cursu decidat à gratia Dei: ne quis alienus à sanctimonia, quæ decet membra Christi, & sine qua nemo videbit Deum, gravis sit corpori, & indignus qui braveo proposito potiatur: ne properantibus ad cœlestia, radix aliqua amarulentiæ suppullulans ac fruticans, obturbet aliorum piis studiis, eaque latius serpens, complures inquinet suo contagio.

16 Ne quis sit inter vos scortator, aut alioqui profanus, gulæ ventrique deditus. Siquidem hujusmodi cupiditates remorantur cursum vestrum, ac deflectunt à recto tramite, fitque ut dum ad hujusmodi fucata bona respicitis, summum illud & æternum braveum amittatis. Sic nimirum evenit Esau, qui famelicus ob unius edulii voluptatem vendidit jus primogeniti, brevi voluptatula perpetuam emens pœnitudinem.

17 Nam illud meminisse debetis, quo vobis sit exemplo, quod postea cum conaretur benedictione patris sibi restitui jus primogeniti, rejectus est, nec profuit illi sera pœnitentia, tametsi lachrymis profusis testaretur sibi dolere quod fecerat. Amarulentia, quæ nascitur ex odio, livore, & arrogantia, vitiat fraternam concordiam: libido, luxus, cæteræque rerum sordidarum cupiditates, vitiant puritatem & sanctimoniam vitæ. Atqui duas hasce res oportet inter vos esse salvas, nec altera sine altera constat. Nec enim est inter impuros grata Deo concordia, nec illic esse potest vera morum integritas, ubi regnat discordia. Cavendum est igitur & nobis, ne cœlestem hæreditatem cum hujus mundi delectamentis stultissime commutemus. Cœlestia sunt ad quæ properamus, puri accedamus oportet, in Euangelica luce versemur; tam sanctæ professioni vitæ sancti-

10 Et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos: hic autem ad id, quod utile est in recipiendo sanctificationem ejus. 11 Omnis autem disciplina, in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ. 12 Propter quod, remissas manus, & soluta genua, erigite, 13 Et gressus rectos facite pedibus vestris: ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. 14 Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum: 15 Contemplantes nequis desit gratiæ Dei: ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, & per illam inquinentur multi. 16 Ne quis fornicator, aut profanus ut Esau: qui propter unam escam vendidit primitiva sua. 17 Scitote enim quoniam & postea cupiens hereditare benedictionem, reprobatus est: non enim invenit pœnitentiæ locum, quamquam cum lacrymis

stimonia respondeamus oportet. Pontifici vestro atque hujus legi respondere necesse est.

[18], [19] Non enim accessistis, quemadmodum olim majores vestri, cum Moses Legem ferret, ad montem Sina, qui corpore contingi potest, & ad ignem incensum, qui sensibus humanis percipitur, ac turbinem & caliginem, procellamque ac tubæ sonitum, quæ auribus atque oculis percipiuntur: nec ad vocem verborum, quæ licet aere pulso sentiri poterant auribus humanis, ac tenuem modo imaginem habebant vocis veræ divinæ, tamen non carebant majestate sua, adeo, ut populus, qui audiebat, expavefactus horrore vocis, deprecaretur, ne pergeret loqui Deus, sed ipse Moses sua voce pronuntiaret, quæ mandasset ille.

[20] Alioqui terribilior erat illa vox, quam ut humanarum aurium imbecillitas ferre posset. Tantum autem habebant religionis ac formidinis, quæ per typum tantum Euangelicæ legis gerebantur, ut à contactu montis procul arceretur populus, & edicto publicaretur, ut bestia, quæ tetigisset montem, lapidaretur, aut jaculo configeretur.

[21] Nam usque adeo terrifica species erat rerum, quæ sensibus corporalibus exhibebantur, ut ipse Moses expaverit ac tremuerit horrore spectaculi.

[22] Ad hujusmodi igitur sensibile spectaculum vos non accessistis, quod umbras ac typum habebat rerum longe meliorum, sed accessistis ad res hoc veriores, quod animo, non sensibus corporis percipiuntur: ad spiritualem montem Sion, qui spiritu contingitur, non manibus: ad civitatem Dei viventis Hierusalem cœlestem, ubi pax est æterna: ad innumerabilium Angelorum cœtum, qui sunt hujus civitatis proceres & indigenæ:

[23] Ad concionem filiorum Dei, qui cum Esau non perdiderunt jus primogeniti, sed Christo adhærentes, conscribi meruerunt in cœlis, facti cives ejusdem civitatis: ad judicem universorum Deum, ejus Reipublicæ Principem, ac spiritus justorum hominum, quos perfecta pietas cœlesti contubernio copulavit, ac judicis assessores reddidit:

[24] Ad novi Testamenti Pontificem Jesum, qui non perdit, sed reconciliat: & ad hujus sanguinem, cujus adspersu purgantur animæ, quique multo meliora loquitur, quam sanguis Abelis. Siquidem ille flagitabat ultionem, hic impetrat remissionem.

[25] Quo clementius & amantius sanguis ejus loquitur pro nobis, hoc magis cavendum est, ne adspernemur Christum sic nobis loquentem. Etenim si pœnas non effugerunt contemti sermonis, qui Mosen hominem in terra loquentem aversabantur, multo graviores pœnas dabimus nos, si Christum è cœlo nobis loquentem aversemur:

[26] Cujus vox tum concussit terram, ut sensibili terrore deterreret à peccando. At nunc quid è cœlis comminatur se facturum per Aggæum Prophetam? *Adhuc semel*, inquit, *& ego movebo non modo terram, verum etiam cœlum*, ut expavescant non solum homines terreni, verum etiam cœlestia.

[27] Porro illud quod dicit, *adhuc semel*, significat eorum quæ concutiuntur translationem: utpote quæ facta sunt hominum manibus, quod genus sunt Templum & civitas Hierosolymorum, ut maneant ea, quæ hominum manibus facta non sunt, & ideo concuti non possunt, cum sint æterna. Gloriantur suo Templo Judæi, gloriantur sancta Civitate, sed hæc aliquando non erunt. Exspectant regnum, videmus alio translatum.

[28] Quapropter nos, qui cœpimus eniti ad regnum cœleste, quod labefactari non possit, idque beneficio Spiritus divini, perseveremus in beneficio Dei.

inquisisset eam. 18 Non enim accessistis ad tractabilem montem, & accensibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, 19 Et tubæ sonum, & vocem verborum, quam qui audierunt, excusaverunt se, ne eis fieret verbum. 20 Non enim portabant quod dicebatur: Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur. 21 Et ita terribile erat quod videbatur. Moyses dixit: Exterritus sum, & tremebundus. 22 Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Jerusalem cælestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, 23 Et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, & judicem omnium Deum, & spiritus justorum perfectorum, 24 Et testamenti novi mediatorem Jesum, & sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. 25 Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur: multo magis nos, qui de cælis loquentem nobis avertimus. 26 Cujus vox movit terram tunc; nunc autem repromittit, dicens: Adhuc semel; & ego movebo non solum terram, sed & cælum. 27 Quod autem, Adhuc semel, dicit: declarat mobilium translationem, tamquam factorum, ut maneant ea quæ sunt immobilia. 28 Itaque regnum immobile suscipien-

Itaque versemur in hoc Templo cœlesti, sic Deum cum reverentia ac religione colentes, ut puritate mentis illi placeamus, qui non requirit posthac aliud sacrificii genus.

[29] Si religio erat olim in peragendis sacris quicquam admittere, quod offenderet oculos hominum, quanto magis nobis observandum in hostiis spiritualibus, ne quid offendat oculos Dei? Si olim periculum erat, non rite adeunti loca religiosa, quanto plus erit periculi, si parum puris mentibus adeamus ipsum Deum: qui non ignis est corporeus, qui ut accenditur, ita restingui potest: sed ignis est efficax, ad nihilum etiam redigens quæ vult?

CAP. XIII.

Nunc parere jubet patribus: nova dogmata damnat; Connubium laudat: vultque dare hospitibus.

[1], [2] PERSEVERET apud vos fraterna caritas, cum sitis ejusdem corporis membra, neque solum eos amore complectamini, qui vobiscum assidue vivunt, verum etiam eos, qui hospites ad vos divertunt. Neque enim mediocris laus est hospitalitatis apud Deum. Per hanc enim Abraham meruit, ut Angelos insciens exciperet hospitio, cum se crederet hoc officium in homines conferre.

[3] Postulat & hoc Christiana caritas, ut eorum, qui in vinculis sunt ob Christi professionem, calamitas vos æque moveat, ac si ipsi essetis in vinculis: & cruciatus eorum, qui alioqui variis malis affligun- tur, sic vos afficiat, ut appareat vos meminisse, quod corpus habetis iisdem obnoxium malis, nec alienos esse à sensu dolorum, quos patiuntur ejusdem corporis membra.

[4] Conjugium, quod rite servatum etiam apud Ethnicos, suum habet honorem, sit apud vos item honorabile, neque cubile ullo stupri genere contaminetur. Cæterum scortatores & adulteros judicabit Deus.

[5] Vestri mores absint ab avaritia, sic ut contenti sitis rebus præsentibus, velut in diem viventes absque sollicitudine futuri. Sic enim Deus ipse pollicitus est Josuæ, & in hoc omnibus ipsi fidentibus: *Non te desero, neque derelinquo.*

[6] Ut hoc freti, fidentes dicamus, quod in Psalmo mystico dicit Propheta: *Dominus mihi auxiliator est, nec timebo quid faciat mihi homo.*

[7] Rationem habete eorum qui præsunt vobis, à quibus accepistis non humanam doctrinam, sed verba Domini, curateque ne quid illis desit rerum necessariarum. Horum verbis quemadmodum initio credidistis, ita vitam illorum veluti scopum intueamini, ac fidem imitemini, considerantes qua constantia perseverent in Euangelica professione usque ad vitæ finem.

[8] Euangelium semel recte traditum, semper est constantissime tenendum. Ut enim Jesus Christus & heri fuit, & hodie est, & semper futurus in omne tempus, nec unquam mutabitur, ita semper manebit illius doctrina.

[9] In hac igitur persistite, stabiles ac firmi, neque ceu nullo certo fundamento nixi, circumferamini doctrinis subinde novis ac variis. Non aliud docuit Lex Mosaica, quam docet Euangelium, sed aliter. Stultum est autem umbris inhærere, cum illuxerit veritas. Et tamen non desunt qui veterem Judaismum jam antiquatum renovent, in escis ciboque corporis pietatem constituentes, in quarum rerum observatione qui superstitiose versati sunt, nullum inde fructum justitiæ retulerunt. Qui solidam ac veram pietatem assequi velit, quæ non tantum umbram habeat justitiæ, sed animum ipsum bona conscientia confirmet apud Deum, in gratia fideque consistat, huic fundamento quod jecit Christus innitatur, & non vacillabit Judaicis superstitionibus. Sit illis

tes, habemus gratiam: per quam serviamus placentes Deo, cum metu & reverentia. 29 Etenim Deus noster ignis consumens est. 1 Charitas fraternitatis maneat in vobis. 2 Et hospitalitatem nolite oblivisci, per hanc enim latuerunt quidam, Angelis hospitio receptis. 3 Mementote vinctorum, tamquam simul vincti; & laborantium, tamquam & ipsi in corpore morantes. 4 Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus. Fornicatores enim, & adulteros judicabit Deus. 5 Sint mores sine avaritia, contenti præsentibus: ipse enim dixit: Non te deseram, neque derelinquam. 6 Ita ut confidenter dicamus: Dominus mihi adjutor: non timebo quid faciat mihi homo. 7 Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei: quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem. 8 Jesus Christus heri, & hodie: ipse & in secula. 9 Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabilire

illis religiosum à certis abstinere cibis, etiam ab immolatis.

[10] Habemus & nos altare multo sacratius, de quo non est fas edere iis, qui adhuc addicti legalibus ceremoniis, nesciunt gratiam Euangelicam veræ salutis largitricem.

[11] Siquidem juxta Legis præscriptum, animantium, quorum sanguis offerri solet pro peccato per Pontificem in tabernaculis, quæ dicuntur sancta, cadavera cremari jubentur extra castra: perinde quasi sanguis habeat aliquid sacri, cum corpora ceu polluta deferantur foras, in profanis locis exurenda; atque ob id ab his velut ab impuris abstinent cibis. Umbram habent isti, sed nos amplectimur id quod umbra significavit. Illi nihilo sanctiorem mentem habebant, posteaquam fuerant adspersi sanguine: nec puriores erant, quod ab esu corporum abstinerent, cum animi vitiis maderent.

[12] Nos Jesum victimam nostram ac Pontificem amplectimur, qui velut alludens ad Legis imaginem, ut proprio sanguine purgaret populum suum, extra portam Hierosolymitanæ civitatis voluit crucifigi.

[13] Cujus exemplum oportet nos non superstitiose, sed religiose imitari: id faciemus, si & ipsi, sublata cruce nostra, sequamur illum exeuntem è contubernio hominum, veluti scelerosum. Egrediamur & nos à commercio mundi hujus, nobisque dulcius sit subire probrum pro Christo, quam mundi gloria frui.

[14] Valeat nobis hæc civitas terrena, qui non habemus hîc manentem civitatem, sed futuram ac cœlestem æternamque desideramus.

[15] Exit autem civitatem, quisquis affectus abjicit carnis, totoque studio cœlestia meditatur. Intra mœnia non immolatur hostia nostra, cæterum egressi cum Pontifice nostro Christo, semper offerimus & ipsi quandam hostiam per ipsum gratam Deo, non pecudem aliquam, non fruges agrorum, sed fructum labiorum: labiorum, inquam, non tam corporis, quam animi, quibus agnoscimus Dei beneficium erga nos, & commemorantes Christi crucem, pro condonatis peccatis, pro tot dotibus, gratias agimus. Hujus altaris non sunt participes Judæi, qui manentes intra muros, nihil amant nisi carnale.

[16] Jam accipite & aliud sacrificii genus dignum Euangelio, quo litare oportet assidue Deo. Beneficio juvandus est proximus, ac si egeat facultatum subsidio sublevandus. Talibus enim hostiis conciliatur Deus citius, quam Judaicis observatiunculis neglecto fratre.

cor, non escis: quæ non profuerunt ambulantibus in eis.
10 Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt.
11 Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra.
12 Propter quod & Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.
13 Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes.
14 Non enim habemus hîc manentem civitatem, sed futuram inquirimus.
15 Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus. 16 Beneficentiæ autem, & communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.

A

B

C

D

[17] Parete præfectis vestris, concedentes his, etiamsi mali sint, modo ne pertrahant ad impietatem. Etenim cum suo funguntur officio, vigilant pro animabus vestris, saluti vestræ consulentes: atque id faciunt suo periculo, nimirum reddituri rationem Deo, à quo proficiscitur omnis potestas. Horum onus aliqua ex parte levabitis, si vos & morigeros & obtemperantes præbueritis, ut quod faciunt, faciant cum alacritate & gaudio, potius quam gementes. Nam id quemadmodum illis est molestum, ita vobis est inutile. Illis tædio est labor sine fructu susceptus, vobis non expedit iram Dei provocare in vos inobedientia.

[18] Fratres, & nos precibus vestris Deo commendate, siquidem videor annumerandus inter eos, qui vobis bene præsunt. An omnibus prober nescio, certe confidimus, quod sincere nos gessimus cum bona conscientia apud omnes, qui cupiunt ad Euangelicam regulam vivere.

[19], [20], [21] Quod ut faciatis, eo precor impensius, quo celerius possim vobis restitui, ut Deus pacis auctor, qui revocavit à mortuis summum illum ovium pastorem Dominum nostrum Jesum Christum, qui redivivus per sanguinem suum ingressus est cœlum, pro nobis interpellaturus Patrem, quo sanguine consecravit novum & æternum Testamentum, perficiat vos & consummet in omni opere bono, ut idonei sitis, qui satisfaciatis voluntati ipsius, atque idem efficiat, ut quod agitis, acceptum sit in conspectu ipsius: idque per Jesum Christum, qui semper adest commendans sacrificia nostra, cui debetur omnis gloria, non solum in hac vita, sed in omne tempus, Amen.

[22] Nihil est quod nobis ex benefactis arrogemus, ipsius donum est, quicquid facimus tale, ut placeat oculis Dei. Hæc exhortandi gratia scripsi vobis, id boni consuletis; quod à nobis bono animo factum est. Scripsi paucis, ut ipse vos brevi visurus.

[23] Scire vos volo, quod Timotheus in præsentia mihi non adest, sed alio dimissus est: is si celerius redierit, hoc comite vos invisam.

[24] Salutate meis verbis omnes qui præsunt vobis, sed & cum his omnem sanctorum gregem. Salutant vos Itali.

[25] Gratia favorque Dei semper adsit vobis omnibus, Amen.

17 Obedite præpositis vestris, & subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes: hoc enim non expedit vobis.
18 Orate pro nobis: confidimus enim quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene volentes conversari.
19 Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis.
20 Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum,
21 Aptet vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem: faciens in vobis quod placeat coram se per Jesum Christum: cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. 22 Rogo autem vos fratres, ut sufferatis verbum solatii. Etenim perpaucis scripsi vobis. 23 Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum: cum quo (si celerius venerit) videbo vos. 24 Salutate omnes præpositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. 25 Gratia cum omnibus vobis. Amen.

PARAPHRASEOS DES. ERASMI ROTEROD. IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS

F I N I S.

VERSVS MEMORIALES IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS.

Ad patres: Bone Jesu frater: Christe Mosesque:
De verbi gladio hic: Ectypa Melchisedec:
Firmi simus: Grandis Melchisedec: Hierarcha:
Jesu lex umbra est: κυεία ἡ θυσία:
Laus fidei: Mitis correptio: Nomen amoris.
Hebræi tredecim hac segmina scripta legunt.

TOMI SEPTIMI, IN QVO PARAPHRASES PER DES. ERASMVM ROTERODAMVM, THEOLOGIÆ PROFESSOREM,

F I N I S.

